Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE XL.

50 — 51

ZAGREB 1924.
TISAK „TIPOGRAFIJA" GRAFIČKO-NAKLADNI ZAVOD D. D.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v.50-51

SADRŽAJ.

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

strana

Dr. Fran Milobar: Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost 1, 81, 129, 272

Dr. Milorad Stražnicky: Liga naroda i unifikacija mjeničnoga prava 14

Dr. Ivan Herzog: Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika sa strane psihijatrije 19

Dr. Ivo Krbek: Osnova unificiranoga zakona o šumama . . . 26

Neka aktuelna pitanja kod sprovadjanja nove oblasne uprave 142

Dr. Slavko Kiršner: Nove takse 53

K problemu unifikacije privatnoga prava 468

Dr. M. Mondšajn: Jedna praznina u agrarnom zakonodavtsvu u Bosni i Hercegovini 58

Dr. Veselin Semiz: Još o jednoj praznini u izbornom zakonu . 60

Dr. Ivan Andres: Free trade 103

Ivan Z. Galić: Kako da se provede agrarna reforma . . 108, 135

Dr. Srećko Zuglia: Proširenje točke 4a) § 471. srpskoga gradjanskoga postupnika na nove oblasti 155, 225

Dr. Ladislav Polić: O samoupravi i upravi gradske općine . . . 177

Dr. Stevan Sagadin: Najnovije u nauci o materijalnoj pravnoj moći 206

Dr. Josip Šilović: Medjunarodna udruga za kazneno pravo (Association internationale de droit penal) 218

Dr. Ernest Miler: Napomene zakonu o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. juna 1922. 222

Dr. Josip Mudrovčić: Zakon o pobijanju, što bi se imao donijeti 257

Dr. Stojan Jeremić: Upravno sudjenje u stanarinskimp predmetima 283

K projektu zakona o stanovima 449

Dr. Robert Siebenschein: Odvjetnik — pravni zastupnik pred upravnim oblastima — javni agenat 290

Digitized by Google

Strana
Tajništvo zagrebačke burze: Novi pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote 305
Dr. Branislav Dimitrijević: Sposobnost žene, da bude svjedokom oporuke 326
Dr. Mijo Hribar: Izvlazba nekretnina u Zagrebu i Zemunu . . . 330
Dr. Bertold Eisner: Zaštita od nelojalne konkurencije po današnjem stanju našega zakonodavtsva i de lege ferenda . . . 362
Jovan Stefanović: Državni savjet i upravni sudovi. 385
Ivan Okretić: Kako je razrešavati spore o pristojnosti vojaških in civilnih sodišč 401
Dr. Kazimir Pasini: Može li se kazna za prestupak uvrede vladara (§ 91 b) srp. k. z.) spustiti ispod tri godine 412
Ivo Maroević: Za ili protiv porote 418
Dr. Ante Madirazza: Za kotarsko sudovanje 422
Dr. I. Steinmetz: Nekoliko aktuelnih pitanja oko izbora . . . 458
Mirko Renčević: Sličice sa minulih izbora za narodne poslanike 460
Dr. Dragutin Pavlinić: Jesu li povlašćeni pravni zastupnici pred upravnim oblastima nadripisari? 472
Dr. Bogdan Prica: Papiri od vrijednosti i gruntovnice 474
Dr. Rudolf Šlumpf: Što je sa gruntovnicom željezničkom . . . 480
Dr. Gj. Müller: Rok ispunjenja kod odštetnih osuda kaznenih sudova 481
Dr. Eugen Sladović: Pravno-povjesni prikaz razvoja trgovine i trgovačkoga prava u Bosni i Hercegovini od najstarijih vremena do najnovijega doba 482

II.

ZAKONODAVSTVO.

Osnova općega dijela obligacija (revizija §§ 859.—937. i 1342.—1450. o. g. z.), kako je prihvaćena u Stalnom zakonodavnom savjetu (priopćio **dr. Ivan Maurović**) 165, 239, 333

III.

SPOMENICE.

Spomenica Pravničkoga društva k zakonu o taksama (sastavili **dr. Lav Hoenigsberg i dr. Milan Majer**) 354

IV.

MNIJENJA.

Mnijenje vrhovnoga bečkoga sudišta o valorizaciji (priopćio **Dr. Ernest Spiess**) 294

Digitized by Google

Strana

Mnijenja kasacionoga suda u Beogradu o izvršivanju pravnih akata i odluka sudskih i drugih vlasti drugih pokrajina naše države na području bivše kraljevine Srbije 396

V.

OCJENE I PRIKAZI.

Dr. Ante Verona: Pomorsko pravo. — Priopćio dr. Julije Mogan 246

Vladimir Mažuranić: Dodaci uz prinos za hrvatski pravno-povjesni rječnik. — Priopćio dr. Milivoj Maurović 340

Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. — Iz časopisa »Juridičeski pregled« od Stj. S. Bobčeffa i iz »Česke Revue« od dr. J. Kaprasa 427

Dr. Josip Mudrovčić: Pitanje pobijanja osuda obraničkoga suda beogradske i zagrebačke burze. — Priopćio . . . ć 341

Dr. Ljubomir Tomašić: Pomorsko pravo, kratki pregled. — Priopćio dr. Julije Mogan 343

Dr. Karl Wahle: Das Valorisations-problem in der Gesetzgebung und Rechtsprechung Mitteleuropas. — Napisao dr. Bertold Eisner 391

Weltrecht. — Zeitschrift für das Recht des Weltverkehrs und der Friedensverträge.— Priopćio dr. Bertold Eisner 425

VI.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Plenarna rješidba stola sedmorice A.

Ustanova čl. 16. zakona o stanovima o platežu državnoga poreza za pretposljednje tromjesečje ne odnosi se na sudbeni postupak, koji se temelji na otpovijedi po ministarskoj naredbi od 17. prosinca 1858. (broj 230 z. vl. l.) i općem gradjanskom zakonu, već se ta ustanova odnosi samo na zahtjeve stranaka, utemeljene na propisima zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. (21. lipnja 1923. br. 1453). 503

2. Rješidbe stola sedmorice A.

Za vodjenje parnica o nekretninama, s poredovanjem kojih je bilo skopčano do god. 1848. izvršivanje sudbenosti, je kot. sud apsolutno nenadležan (14. lipnja 1923. br. 1448) 65

Digitized by Google

Strana

Posjednik jedne katastralne čestice, kojemu je posjed u pogledu jednoga od suvlasnika pošten, stiče dosjelošću njegovo pravo suvlasništva na idealni dio te čestice (20. srpnja 1923. br. 1688) 65

Nadopuna ostavinske rasprave imade se temeljem §§ 3., 29. i 179. izvpp. povjerovati kr. javnim bilježnicima (7. prosinca 1923. br. 3222) 67

Tužba ranijega sticatelja nekretnina proti kasnijemu gruntovno uknjiženomu sticatelju istih, osnovana na mala fides potonjega, mora biti upravljena takodjer proti otudjivatelju nekretnina (22. veljače 1923. br. 50) 126

Za određenje prava na nasljedstvo nije po § 551. o.g.z. potreban nikakov ugovor, ali ipak jednostrano odreknuće presumptivnoga nasljednika ne povlači za sobom nikakovih pravnih posljedica, već je potrebno, da to odreknuće bude za ostavitelja i potomke nasljednikove obvezatno, da ostavitelj to odreknuće prihvati (16. svibnja 1923. br. 1199) 127

Kod potraživanja u inozemnoj valuti pristoji vjerovniku pravo tražiti isplatu u zemaljskoj valuti prema tečaju inozemne valute na dan isplate. — Valorizacija (4. srpnja 1923. br. 1363) 344

Povišenje zakupne cijene s obzirom na devalvaciju novca odnosno s tim u vezi stojećoj valorizaciji novčanih potraživanja nema mjesta (29. veljače 1924. br. 3273 ex 1923.) 345

Naknada parbenih troškova u izvanparbenom postupku (28. veljače 1924. br. 611) 394

Parnica, koja se o valjanosti oporuke vodi u stranoj državi, ne može uplivati na razvoj ostavinske rasprave u ovozemstvu (31. siječnja 1924. br. 275) 395

Najam, produljen prigodom ovršne deložacije na izvjesno vrijeme uz pridržaj prava ovršne deložacije, produljuje se muče time, što nakon izmaka roka nije pravovremeno zatražena ponovna ovršna deložacija (1. veljače 1924. br. 235) 395

Uvjet neudavanja, koji se kod razredaba posljednje volje smatra, kao da nije priložen (§ 700. o. g. z.), čini darovnu pogodbu inter vivos nevaljanom u cijelosti — § 898. o. g. z. (21. kolovoza 1924. br. 2522) 442

K pobijanju zakonitosti rodjenja po samom djetetu. Ako je djetetu već umro otac, ima ono takodjer pravo pobijati zakonitost svojega rodjenja protiv skrbnika za branidbu zakonitosti rodjenja, a ne protiv ostavine (17. kolovoza 1923. br. 2038) 445

Zbog ishodjenja razrješenja zadruge (§ 5. zakona od 30. travnja 1902.) nema mjesta tobožnjoj tužbi u smislu § 26. pobojnoga zakona proti upisanome slijedniku zadruge. — Potonji odgovara po § 847. o. g. z. za zadružne dugove, a vjerovniku pristoji proti njemu neposredno ovršno pravo (13. srpnja 1923. br. 1900.) 504

Digitized by Google

Strana

Pravni lijekovi, makar i pravodobno na poštu predani, smatraju se prekasno podnesenima, ako stignu sudu izvan roka (4. rujna 1924. br. 2950.) 505

Najamne pogodbe, sklopljene na odredjeno vrijeme, prestaju istekom toga vremena (22. svibnja 1924. br. 1747.) 506

Kaludjer, koji je položio zavjet siromaštva, izgubio je sposobnost sticati imovinu, a i preuzimati na sebe kakovu imovinu (22. veljače 1924. br. 3236/1923.) 508

Da li su novčani zavodi dužni na poziv suda priopćivati imetak ostavitelja bez obzira na princip tajnosti unutarnjega njihova uredovanja? (4. lipnja 1915. br. 22510) 509

K tumačenju § 445. gradjanskoga parbenoga postupnika (9. listopada 1924. br. 3261.) 512

3. Rješidbe banskoga stola.

Za zabranu na pokretnine, koje se nalaze u posjedu zabranjenikovu, nije potrebna specifikacija pokretnina (29. rujna 1923. br. 18679) 67

Slučaj otpovijedi najma kr. državnomu eraru s razloga zaostale dužne najamnine (8. studenoga 1923. br. 21685) 513

Pomanjkanje odvjetničke punomoći nije odbitnim razlogom obredjenju odvjetnikova troškovnika, već je za ovo mjerodavna ustanova § 1036. o. g. z. (10. ruj. 1923. br. 17.967.) 515

4. Odluke sudbenoga stola:

1. u Zagrebu:

Da li jest ili nije sud nadležan rješavati spore plemićke zadruge i njezina izudanoga člana radi smetanja posjeda zadružnih nekretnina (oprječne odluke) 122

2. u Osijeku:

Postavljanjem ploče na zid kuće s ulične strane ne stiče se faktični posjed kakova prava na medjašnje javno zemljište ulice ili zračni prostor pred tim zidom. S toga se u (dozvoljenom po nadležnoj gradjevnoj oblasti) postavljanju izloga na medjanjem javnom zemljištu i zračnom prostoru pred tim zidom i time prouzročenim zastiranju dotične ploče ne može nazrijevati čin smitanja kakova prava (iz god. 1923.) 498

B) KAZNENO.

Rješidbe stola sedmorice A.

Po intenciji § 305. k. p. može se pod uvjetima, u tom §-u naznačenim, dozvoliti povratak u stanje predjašnje i za popunjenje pravodobno prijavljene žaobe ništovne, ako u prijavi nisu bili naznačeni razlozi ništavosti (3. studenoga 1922. br. 2526) 68

Digitized by Google

Strana

Po § 143. k. z. odgovara i onaj, za koga je ustanovljeno, da je prigodom tučnje odnosno zlostave nanio makar i samo lahku ozljedu (26. listopada 1922. br. 2547) 68

Bitni kriterij za zločinstvo § 70. vojnoga kaznenoga zakona jest, da vojnik postane nesposoban za borca, a kada to ne nastupi, moglo bi biti govora samo o prestupljenju toga §-a, a kod takova nema pokušaja (14. prosinca 1922. br. 3055) 175

Kazan zatvora od najmanje godinu dana, odredjena čl. 12. zakona o žaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, može se temeljem § 40. srpskoga krivičnoga zakona (obzirom na čl. 19. zakona o zaštiti javne bezbjednosti), a ne po § 266. kriv. kaz. zak. sniziti i ispod najmanje mjere (31. siječnja 1924. br. 332) 397

Oštećenik, koji se nije pridružio kaznenomu postupku kao privatni učesnik, nema prava na naknadu za parničke troškove 22. veljače 1924. br. 3236/1923.) 516

2. Rješidbe stola sedmorice B.

Sama želja ili mogućnost, da optuženik dobije manju kaznu, nisu dovoljne, da se postavi porotnicima eventualno pitanje po § 320. k. p.; treba da budu utvrdjene činjenice, po kojima bi, da su istinite, optuženikovo djelo palo pod drugi kazneni zakon, koji bi bio blaži od onoga, što ga navadja optužnica. Vanbračan otac je u silaznoj (!) rodnoj vezi sa svojim vanbračnim djetetom (20. travnja 1923. K 1. 315/22) 71

Obilježje »svoje koristi radi« po § 171. k. z. sastoji se u protupravnom prisvojenju tudje stvari od vrijednosti i u raspolaganju s njom, kao da je kradljivčevo vlasništvo (21. prosinca 1922. K 1. 225/22) 73

Odgovornosti po § 335. k. z. u vršenju nužne obrane (21. prosinca 1922. K 1. 269/22) 74

Razsodba je nična po točki 5. § 281. k. p., ko sodni zbor ni vpošteval vseh navedeb, s katerimi je obtoženec pobijal otbožbo. Na vojščake ni uporabna označba § 176. II. b. c kz. (3. svibnja 1921. 1. Kl 106/21) 75

c) Trgovačko-mjenbeno.

Rješidbe stola sedmorice A.

Pravo opoziva naloga isplate (akreditiva) sa strane naložitelja, ma da je treća osoba, u čiju je korist nalog izdan, o njem obaviješten (16. svibnja 1923. br. 114) 76

Državne željeznice kraljevine SHS mogu se tužiti kod suda, gdje imade nastan prometna uprava rečenih željeznica (16. svibnja 1923. br. 818) 78

Digitized by Google

Strana

Postupak u stvarima, koje se tiču trgovačkoga registra, pa i molba jedne tvrtke protiv druge tvrtke, koje imadu sličan naziv, radi promjne naziva tvrtke, ravna se po izvanparbenom postupku (3. svibnja 1923. br. 651) 174

Prijašnji vlasnik trgovačke tvrtke nije osoba navedena u § 239. grpp., već treća osoba prema § 238. grpp., pa ga primjenom § 24. grpp. kao trećega valja obavijestiti o ročištu za položenje glavne prisege (3. svibnja 1923. br. 760) 175

Po § 277. trgov. zakona ne može se zahtijevati zajedno povratak dvostruke kapare i naknada veće štete, već ili samo dvostruka kapara ili jednostruka kapara i naknada štete (19. siječnja 1924. br. 3862/23) 398

d) Disciplinarno.

Rješidbe stola sedmorice A.

Za gruntovničare nadležan je u disciplinarnim stvarima karnosni sud sudbenoga stola i onda, ako je gruntovničar dodijeljen na službovanje kojemu upravnomu organu. — Rješenje sukoba o nadležnosti izmedju upravnoga suda i redovitoga gradjanskoga suda (4. srpnja 1924. br. 1726) 347

VII.

K ZAKONU O STANOVIMA.

Rješidbe suda za stanove.

O dostavi pismenoga rješenja stanbene vlasti i o otpravku žalbe na sud za stanove (14. travnja 1924. br. 1754.) 346

Potreba stana za paroha ne potpada pod pojam lične potrebe crkvene općine u smislu čl. 10. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima (12. lipnja 1924. br. 3029.) 521

VIII.

UPRAVNA PRAKSA.

1. Rješenje državnoga savjeta.

Upravni sudovi nisu nadležni rješavati u zadružno-diobnim stvarima, dok vrijedi zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. Tužba na upravni sud protiv trećemolbenoga rješenja pokrajinske uprave u zadružno-diobnim stvarima nije dopustiva (10. lipnja 1924. broj 3366.) 520

Digitized by Google

Strana

2. Rješidba ministra za agrarnu reformu.

Postupak odnosno sudovanje u agrarnim stvarima u Bosni i Hercegovini (2. siječnja 1924. br. 48.252/23.) 248

3. Rješenje agrarnoga inspektorata ministarstva poljoprivrede i voda u Zagrebu.

1. Zakon o nužnim prolazima u § 5. ne pravi razlike izmedju gruntovno osiguranih i gruntovno neosiguranih prolaza. — 2. Po duhu zakona o nužnim prolazima sasvim je irelevantno, da li prolazom opterećena zemljišta služe poljsko-gospodarskim, obrtnim ili stanbenim svrhama i da li se nalaze na ladanju ili u gradovima (5. kolovoza 1924. br. 971) 519

4. Presuda upravnoga suda u Zagrebu.

Odluke obrtnih oblasti, donesene o sporovima po § 176. obrtnoga zakona, jesu besprizivne, pa ih ne može ukidati ni viša upravna vlast (6. listopada 1924. br. 4993) 517

IX.

Prvi zbor pravnika u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca . . 428

X.

Društvene vijesti . . 79., 128., 252, 299., 349., 399., 447., 522

XI.

Literatura 79., 255

XII

Svaštice 256., 352., 400., 447

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1. i 2.
GOD. XLX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SIJEČANJ
I VELJAČA 1924.

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost.

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor.

Kulturno čovječanstvo poznaje novac već kojih 4000 godina. Svi slojevi pučanstva, počam od gavana pa do prosjaka, prometu ga svaki dan kroz ruke — pa ipak još do danas ne može niti sama znanost da dade jedinstvene, opće priznate i opće usvojene odgovore i na sama najelementarnija pitanja o novcu. Već prvo pitanje: »Što je novac?« Je li dobro, roba ili nešto robi oprečna uvadja nas u pravo kreševo oprečnosti nazora. Daljnje pitanje: »Što je bivstvo novca: materija ili funkcija ili što god trećega?« još više komplicira kontraverzu. Još dalje je pitanje: »Koje zadaće, koje funkcije imade da obavlja novac?« čini zbrku nazora još većom. Ali na vrhunac sukoba dovodi pitanje o vrijednosti novca. Ovdje se nazori ili bolje razrožnost zašiljuje do dvije nepremostive opreke. Ovdje se znanost cijepa u dva velika i nepomirljiva tabora, jer jedan tvrdi, da novac mora imati, sadržavati, u sebi nositi, potpunoma onu vrijednost, koja na njemu piše. A to da je oživotvorivo samo u novcu iz drage kovine (nekoć srebra, a danas još jedino iz zlata). A to zato, jer da je novac općenito zamjenbeno ekonomsko dobro, roba, materijalna stvar. Drugi vele, da novac ne mora imati potpunu efektivnu vrijednost, nego da dostaje i nominalna, t. j. od države ispodvrijednome novcu pridana i priznata punovrijednost, pa da takav ispodvrijedni novac vrši potpuno iste zadaće kao i potpunovrijedni novac. Treći idu do skrajnih konsekvencija, te vele, da i potpuno u sebi bezvrijedni novac (papirne kartice) mogu da potpuno obavljaju sve zadaće i sve funkcije kao i najsavršeniji metalni novac, jer da vrijednost novcu daje državni poredak; — a drugi opet tvrde, da je izvor njegovoj vrijednosti u njegovoj funkciji kao posredniku izmjene dobara.

Kontraverza izmedju prve i druge grupe mogla je nastati, čim se je pojavio nominalizam u metalizmu t. j. kraj potpunovrijednoga metalnoga novca i ispodvrijedni (istrošeni) metalni novac. Iz slijedećega poglavlja razbrat će čitatelj, da je ta kontroverza vijekove, hiljade godina stara. Ali spor sa trećom grupom jest pojava novoga

Digitized by Google

vremena, koja se je rodila istom poslije pojave papirnoga novca. A u ovom obliku, kako se danas zašiljio spor, naime izmedju čistoga zlata i bezvrijednoga papira, mogla je ta borba nastati istom onda, kada je na jednoj strani preotelo maha uvadjanje zlatne valute u svim »boljim«, t. j. bogatijim i gospodarski najnaprednijim državama; a s druge strane kada je praksa u nekim zemljama papirne valute pokazala, da se izmedju obih ovih dade stvoriti neki paritet intervalutarnoga (mjeničnoga) kurza. Pa tako istom pod konac XIX. i početkom ovoga vijeka dolazi pitanje novca u diskusiju pod vidom: da li zlato ili papir? Da li potpuno vrijedni metalni novac ili potpuno bezvrijedni papirni znakovi »maraka«, »karta«? To je borba izmedju metalista i kartalista (nominalista). Danas stupaju na čelu kartalista dva oštroumna čovjeka: njemački profesor Georg Friedrich Knapp i argentinski trgovac i autodidaktični teoretik Silvio Gesell, utemeljitelj novo-fiziokratske škole. Knapp je napisao omašnu studiju »Staatliche Theorie des Geldes«. Prvo izdanje ugledalo svjetlo god. 1905., drugo 1917. Mi se držimo i citiramo po ovom novijem izdanju. — Gesell je napisao sustavno djelo »Natürliche Wirtschaftsordnung« te više rasprava financijalne struke. Nu na ovom mjestu nas zanima samo njegova studija »Nova teorija novca i interesa«, prevedena s njemačkoga od dr. Paje Stanišića. Mi se služimo Stanišićevim prevodom ne imajuć originala pri ruci.

Historički osvrt.

Svadja izmedju metalista i kartalista dosta je staroga datuma. Roscher piše, da se je već kod starih Grka o tom prepiralo. Jedni da su smatrali bogatstvom samo i isključivo posjed mnogoga novca, a drugi da su smatrali svaki novac nečim čisto imaginarnim *[λῆρος]*. što se temelji samo na ljudskim uredbama, zakonima. Tako Aristotel (Polit. I. 3. *Νόμισμα σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα* [Plato, De Repub. II]).Samo Aristotel misli, da se za novac mogu upotrebljavati koristne i prometne (kurentne) stvari. Moderno bi se to reklo: stvari, koje imadu svoju nutarnju vrijednost. Ksenofon pripisuje srebru svojstva, koja ga nad svu inu robu preporučuju za novac, jer da ga ne ima nikada previše, pa zato da mu ne će nikada cijena pasti (De vectig. Ath. 4). Medju novim piscima smatraju Melanchton (Corp. Ref. XVI. 498) i Seb. Frank (Chronik 760), novac pukim znakovima. Naprotiv merkantilisti kuju drage kovine u zvijezde. Horneck (1684) naziva zlato i srebro »unser (t. j. austrijski) bestes Geblüt, das innerste Mark unserer Kräfte« ili »die zwei unentbehrlichsten allgemeinen Werkzeuge menschlicher Handlung und Subsistenz«. Još dalje ide v. Schröder, koji već sam novi bakreni novac smatra umnoženjem bogatstva, dočim ostali bakar smatra običnom robom. Mi bi to nazvali danas bakrene »novčanice«. Ali uporedo javljaju se i odlučni kartalisti. Već u XVI. stoljeću tvrdi Davanzati (1588 Sulle monete), da vrijednost novca počiva samo na ljudskoj konvenciji, a ne na naravi, te opaža duhovito, da

Digitized by Google

je naravno tele »più nobile« nego li »zlatno tele«. U XVII. stoljeću dokazuje Montanari (* 1687) »Della moneta« po novcima iz kože i drugog materijala, da je autoritet države pravi i jedini faktor, koji novcu daje njegovo biće. U XVIII. stoljeću javljaju se već takovi kartalisti, koji već sasvim moderno rezoniraju. Dutot (1738) smatra zlatni i srebreni novac upravo tako kao i papirni novac tek »reprezentativnim« bogatstvom, te ga stavlja kao opreku naravnom bogatstvu. Još jasnije govori Berkeley (1735), koji veli: neka samo ostanu nazivi »livra«, »šiling« itd., a metal otpane, to će se moći sve stvari (i bez metalnoga novca) brojiti i prodavati, industrija unapredjivati, trgovački promet održati. Papirni novac dobiva kroz državno obilježenje (Stämpelung) lokalnu vrijednost, te postaje uslijed takova obilježenja upravo tako rijedak i dragocjen kao i metal. Jer pravi pojam novca nije commodity (roba), standart (vrjednota, Währung), measure (mjerilo vrijednosti), pledge (jamstvo, zalog) nego ticket (cedulja, doznačnica) ili counter (Zahlpfenige, pločice, marke mjesto novca kod nekih igara), »ticket entitling to power and filted to record and transfer such power« (doznačnica, koja daje ovlast ili naslov na moć te udešena koli za uzčuvanje toli za prenos te moći). Za Montesquieu-a (Esprit des lois XXI, 22) su zlato i srebro »une richesse de fiction ou de signe«. Forbonnais naziva novac pukim sredstvom, kojim se roba — koja jedina imade svoju originalnu vrijednost — stavi u promet. On razlikuje tri vrsti bogatstva: richesses naturelles (surovine), artificielles (industrijalne produkte) i de convention (novac).

U XIX. stoljeću se nastavlja dalje ova razrožnost. Tako v. Schlözer (1805.) drži novac za puku utvaru (etwas Eingebildetes). A Th. Smith (1807.) tvrdi, da je pravi novac samo neko idealno mjerilo vrijednosti, a novčanice (monete) da su toj idealnoj vrijednosti samo vidljivi reprezentanti. Oppenheim (1855.) veli, da je novac imao kvalitetu robe samo u početku prometa, dočim danas novac nije više roba nego samo reprezentant robe. Roscher hvali biskupa Nicolaus-Oresmius-a († 1382.) koji da je već u XIV. stoljeću u klasičnoj formi razvijao ispravnu nauku (richtige Doctrin) »Tractatus de originae et jure nec non et mutationibus monetarum«. Vrlo oštroumna i ispravna opažanja iznosi Hobbesov prijatelj Vilijam Petty (1623—1687, liječnik, fizičar, geodet i statističar), koji veli da svaka zemlja imade za svoj promet potrebnu samo neku stanovitu količinu novca, te da bi bila rasipnost umnažati novac, dok se sam promet ne umnaža. Narodno bogatstvo da ne leži niti u prvom redu niti isključivo u novcu. Interesantan je Ad. Müller, koji jednu veliku misao iznaša, ali ju neispravno naziva. On naime veli, da su sva individua, ljudi jednako kao i stvari — novac, u koliko imadu prometnu vrijednost ili socijalni karakter. Da je rekao mjesto »novac« — kapital, kako bi bio jednu veliku činjenicu utvrdio! Sam Roscher veli, da je sama misao ispravna, ali da ju je do mistične igrarije pretjerao, nazvavši ju novcem.

Digitized by Google

Mi smo sve ove primjere naveli po Roscheru (Grundlagen der Nationalökonomie. XV. izd. 1880. pg 263—266). Još nam je spomenuti, da je kako u XIX. tako i prošlim vijekovima bilo odlučnih zastupnika državne teorije novca, koji su zastupali mnijenje, da kako sama institucija novca, tako i njegova vrijednost dolazi jedino od države. Takove nazore zastupao je sredinom prošloga stoljeća Ravit (Beiträge zur Lehre vom Gelde 1862.), a prije njega u prošlim stoljećima kanonisti. Sve ove nominaliste otpravlja metalist prof. Nasse ovako: »Starije konfuzne nazore, prema kojima bi zamjenbena vrijednost novca počivala na nekoj neprotumačivoj utvari ili na volji državne vlasti (Staatsgewalt), što je kanoničkoj nauci o novcu služilo podlogom, moglo bi se smatrati otstranjenima«. (Erwin Nasse: Das Geld- und Münzwesen, Schönberg, Handbuch der Polit. Oekon. Bd. I. edit. 1882. p. 249).

Iz ovoga kratkoga osvrta može čitatelj razabrati, da i naše najnovije teorije nisu baš čisto »najnovije«, jer srodnih, kadkada i istih ideja nalazimo već i u prošlosti. — K ovomu osvrtu valja još da dodamo neke činjenice, koje su opstojale ili još opstoje, a koje valja držati na oku kod prosudjivanja dedukcija i doktrina, koje su iz njih ili bez njih izvadjane.

1. Od kada gospodarski život postoji ili točnije, od prvoga dana izmjene dobara pa do danas, vazda se dogadjalo pa će tako ostati i do vijeka: da onaj, koji svoju robu daje u zamjenu ili prodaje, zahtijeva potpunu protuvrijednost za nju, bez obzira na to, da li ta potpuna protuvrijednost nosi ime »dobro«, »roba«, »efekat« ili — »novac«.

2. Stari, Srednji i Novi Vijek (sve do pod konac XVIII. stoljeća) živi u uvjerenju, da se takova potpuna protuvrijednost osim in natura postizava u novcu, skovanom iz drage kovine, — srebra (i zlata), koji po svojoj metalnoj sadržini u istinu onoliko vrijedi, na koliko glasi.

3. Ali kroz cijelo to vrijeme dogadja se silom prilika, da uz potpunovrijedni metalni novac cirkulira uz potpunu vrijednost i ispodvrijedni kartalni novac krepošću naredbe državne vlasti.

To potiče odatle, što se novi potpunovrijedni metalni novac cirkuliranjem u prometu izliže, istroši, te izgubi na težini, pa prema tomu i na sadržini, na vrijednosti. Iz toga se radja pitanje: Tko će nositi taj gubitak? Da li država ili privatnik? ? Pokušaj da se ta šteta prevali na privatnika imala je za posljedicu, da ni privatnici nisu htjeli od države primati starije izlizane komade novca. Nadalje, da su se i najneznatnije oštećeni i istrošeni komadi vraćali u državne blagajne, a da ih privatnici opet nisu htjeli od blagajne primati. Uslijed toga bila je država prisiljena, ili da neprestano i najneznatnije otrošeni novac pretaljuje ili da proglasi, da će i otrošeni novac primati na svojim blagajnama uz potpunu vrijednost, dok ga sama ne povuče iz prometa. Ili drugim riječima: državna vlast podala je svojom naredbom i otrošenomu, dakle ispodvrijednomu novcu punovrijednost. I tako je nuz punovrijedni novac, koji je vrijedio svojom sadrži-

Digitized by Google

n o m onoliko, na koliko je glasio, kolao i ispodvrijedni novac uz istu cijenu, ali samo p o n a l o g u države. Ovakav pako novac, koji cirkulira i prema tomu »vrijedi« ne po svojoj vlastitoj sadržini ili »unutrašnjoj vrijednosti«, nego po nalogu, proklamaciji državne vlasti nazivaju kartalisti — kartalnim novcem.

4. Prošli vijekovi poznavaju još i ovu pojavu: Dogodice znali su vladari dati stari novac prekovati u lošiji novi novac t. j. iz n. pr. jedne funte srebra napraviti za trećinu više »srebrnjaka«, nego li se je prije kovalo iz jedne funte srebra. Iskusno općinstvo je odma po težini i zvuku opazilo promjenu. I ovaj novi novac nosio je isto ime kao i prijašnji, te bi po nalogu vladara imao i vrijediti koliko i prijašnji. Ali posljedica je bila redovito ta, da mu je cijena pala t. j. da se je na pr. za robu, koja je prije koštala 2 stara šilinga sada zahtijevalo 3 nova šilinga. To jest: državna vlast nije mogla po volji ustanovljivati vrijednost novcu. Ovo su dvije starije vrsti kartalnoga novca, gdje je novcu samo neki dio vrijednosti manjkao do potpunosti »nutarnje vrijednosti«.

5. Najnoviji vijek, naročito u drugoj polovici XIX. stoljeća, donosi neke novosti:

a) kartalni novac bez ikakve vrijednosti samih novčanica t. j. papirni novac;

b) prevladjivanje kartalnoga novca u nutarnjem prometu u svim državama, pa i onim »najzdravije« zlatne valute;

c) dapače samovladu papirnoga novca kroz neko vrijeme u nekim državama (u Austro-Ugarskoj od 1878.—1892.)

d) Napokon ćak i nadvrijednost (agio) papirnog novca nad metalnim novcem n. pr. u Austriji (od 1878.) prije uvedenja zlatne valute 1892. imala je austrijska papirna forinta agio nad austrijskom srebrenom forintom; argentinski papirni peso imao je agio i naprama stranim zlatnim valutama.

Metalizam.

Kartalizam naperen je protiv metalizma, pa ćemo zato najprije u najkraćim crtama predočiti, o čemu se pri tom radi. Čitatelj će odmah opaziti, da je metalistička teorija najjednotsavnika, pa zato i najlakše razumljiva. Na pitanje: što je novac? odgovara metalist, da je to stanovita količina plemenitog metala. Za njih 1 kg ili 1 funta ($^1/_2$ kg) zlata (prije srebra) faktična je »vrijednosna jedinica«; dočim je nominalna jedinica n. pr. franak, marka, rubalj, stanoviti slomak ili procenat od 1 kg drage kovine. N. pr. austrijska srebrna forinta je 90. dio ($^1/_{90}$) jednoga kilograma čistoga, finoga srebra. Ili 1 Marka njemačkoga novca je 2790. dio ($^1/_{2790}$) od 1 kg finoga zlata. (Opaska: država kupuje 1 kg zlata po 2786 maraka, a iz toga iskuje 2790 maraka). Pošto 1 kg zlata ostaje 1 kg zlata svagdje na svijetu, to 1 kg zlatnoga novca franceskoga, talijanskoga, američkoga i kineskoga — kraj jednakoga legiranja (smjese) — ostaje iste vrijednosti. Uslijed toga automatski nastaje paritet novca (Münzpari), a kroz ovaj —

Digitized by Google

kraj čiste zlatne valute — i paritet intervalutarnoga (mjeničnoga) kurza. A to baš i jest konačni cilj novčane politike.

Kraj sve ove jednostavnosti i razumljivosti ipak metalistička teorija o novcu ne zadovoljava, jer je jednostrana, pa prema tomu manjkava. To se opaža odmah iz definicije metalista o novcu. Prof. Nasse definira novac ovako: »Novac jest jedno opće obljubljeno zamjenbeno dobro, koje obavlja funkcije koli mjerila vrijednosti, toli sredstva za izmjenu, plaćanje i spravljanje« (»Geld ist ein allgemein beliebtes Tauschgut, welches die Funktionen sowohl eines Werthmassstabes, wie die eines Tausch-, Zahlungs- und Werthaufbewahrungsmittels versieht«: »Das Geld- und Münzwesen« n. Schönberg, o. c. p. 237). Knies oštro luči ovih pet funkcija: Werthmass, Tauschwerkzeug, Zahlmittel, Werthtransportmittel i Werthaufbewahrungsmittel. (Karl Knies: Geld und Kredit, ed. 1873).

Svaki lajik opazit će na prvi pogled, da je ovo skroz jednostrana, samo dragomu metalu prikrojena nauka o novcu. One manje više otrcane i zamazane papirnate novčanice sve su prije nego li kakovo »opće obljubljeno«, a još manje kakovo ekonomsko »dobro«. A ipak su novac, ali koji se nekako ne da smjestiti u okvir gore navedene (metalističke) nauke o novcu. Zato i predbacuju kartelisti metalistima da im je teorija zaostala ne samo znanstveno, nego i za praksom.

Kartalizam.

a) Knapp-Bendixen. — Kako je već bilo spomenuto, Knapp je napisao omašnu knjigu o svojoj »državnoj teoriji« novca. Djelo je pisano velikom erudicijom i intelektualnom snagom. Da čitatelja ne umaramo premnogim citatima i da ne moramo tumačiti njegovu osebujnu terminologiju, navesti ćemo odma na početku temeljne misli njegove teorije. — Knapp se pokazuje u svojoj knjizi kao temeljit poznavaoc novčanih sustava i njihova razvoja u glavnim kulturnim zemljama. On temeljito poznaje sve vrsti novca; svakoj pojedinoj vrsti posvećuje pažnju, analizuje joj karakter, te ju prema značenju svrstava na svoje mjesto u novčanom sustavu. U glavnom dijeli on novac u dvije grupe: »Bargeld« i »Notalgeld« (ili Chartalgeld). »Bargeld« jest metalni novac (nekoć srebreni, danas još samo zlatni), koji realno onoliko vrijedi, koliko nominalno glasi. Dakle potpuno vrijedni novac, koji sadržaje u onoj količini odnosnu vrijednost metala (zlata), koliko na njemu piše. To je dakle novac, kojemu materijal (metal) daje potpunu vrijednost. Sve druge vrste novca su notalni ili kartalni novac, jer taj novac ili nema potpunu vrijednost (ako je metalni) ili uopće nikakvu materijalnu vrijednost (ako je papirni), — ali ipak onoliko vrijedi, na koliko glasi — po nalogu državne vlasti. — Njegova teorija sastoji se u tomu, da je ovaj zlatni, potpuno vrijedni novac nepotreban, suvišan, jer da ga može potpuno nadomjestiti kartalni, skroz bezvrijedni papirni novac i u nutarnjem i vanjskom prometu, te da je kadar držati intervalutarni (mjenični) »pari«-kurs. Knapp nije agresivan protiv metalista.

Digitized by Google

barem ne u formi. »Ništa nam ne leži dalje nego li preporučivati pravi papirni novac, kakov se je primjerice pojavio u austrijskim državnim notama 1866. Blago državi, koja kod zlatnoga novca (beim barem Gelde) hoće — ali i može ustrajati«. — On posmatra novac jednostrano t. j. kao plaćevno sredstvo, te ga samo sa ovoga gledišta prosudjuje.

Cijelu svoju studiju izgradio je Knapp na ove dvije misli: »Sav novac (alles Geld) bio on iz metala ili papira formiran, jest samo jedan posebni (besonderer) slučaj platežnog sredstva uopće«. Zatim: »duša novčarstva (des Geldwesens) ne leži u materiji (im Stoffe) tablica (der Platten), nego u državnoj uredbi (Rechtsordnung), koja uporabu uredjuje (regelt)«.

Dakle: duša novca jest »Rechtsordnung«. Ali u riječi »duša« leži zagonetka. Što misli pisac pod »dušom«? Čovjek može tri puta pročitati njegovu knjigu, pa ipak ne će naći bistri odgovor na to, nego je upućen da si ga mučno sam nadje. Kod metalnoga novca znademo, što je njegova duša. To je metalna sadržina, odnosno vrijednost te sadržine iliti »nutarnja vrijednost« toga novca. Imade li da isto znači duša novca i kod Knappa? Knapp se vrlo malo bavi s pitanjem vrijednosti novca. Samo letimice na jednom ili dva mjesta govori o tom dosta nejasno. A i ovdje kao da hoće da rekne, da novac ne treba ili ne može imati svoju vlastitu vrijednost.

Knapp čini razliku izmedju »zamjenbenog dobra« (Tauschgut) i »zamjenbenoga sredstva« (Tauschmittel). Ono prvo mora biti podesno i za kakovu tehničku uporabu; ovo potonje ne. Papirni novac je zamjenbeno sredstvo, ali nije zmajenbeno dobro. — O vrijednosti uopće, a plaćevnim sredstvima napose govori ovako (pg 7/8): »Tko hoće da proda neko dobro, taj kaže, koliko je voljan primiti za to od nekoga drugoga dobra. Svaki put mora se dakle imenovati ono dobro, za koje se prodaje neka stvar, da predočba o vrijednosti postane jasna i nedvoumna. Ovdje se vidi odmah, da vrijednost počiva na odluci, te se ona ne može opažati. Neki treći može svakako opažati, što neka stvar vrijedi, ali samo tako, da on promatra odluku onih, koji prodavaju, i onih, koji kupuju. Ako se izričito ne imenuje ono dobro, za koje se neka stvar zamjenjuje, tada vrijednost neke stvari znači uvijek »lytričnu vrijednost« t. j. onu vrijednost, koja dolazi do izražaja uporabom sa opće priznatim zamjenbenim sredstvom (t. j. novcem ili quasi-novcem). O d a k l e o p e t s l i j e d i, d a s e u t o m s m i s l u n e m o ž e g o v o r i t i i o v r i j e d n o s t i z a m j e n b e n o g a s r e d s t v a s a m o g a. Litričnu vrijednost imadu samo ona dobra, koja sama nisu zamjenbena sredstva«. Prostonarodno rečeno glasila bi ova izreka ovako: novčanu vrijednost imadu sva ona dobra, koja sama nisu novac. »Litron« je plaćevno sredstvo. A pod ovim si, veli Knapp, zamišlja metalist uvijek neko zamjenbeno d o b r o, naravno — metal. Ali imade plaćevnih sredstava, koja nisu nikakvo »dobro« u tehničkom smislu riječi. Najvažniji primjer takova plaćevnoga sredstva jest pravi papirni novac. A taj nema nikakove uporabne, nikakove tehničke, nikakove svoje unutarnje vrijednosti. Nešto

Digitized by Google

jasnije izriče Knapp svoje mnijenje o vrijednosti novca za nekoliko stranica dalje (pg 25.): Onaj novac, koji dobiva vrijednost putem proklamacije (nalogom) — a to je slučaj kod svake vrsti novca osim »kurantnoga« t. j. potpuno vrijednoga metalnoga novca — obično se naziva nominalna vrijednost, te ju se naročito ističe kao opreku t. zv. »nutarnjoj vrijednosti« metalnoga novca, koja počiva na količini drage kovine, sadržane u tom novcu. Ali proklamiranje vrijednosti nije nipošto vezano na materijal novca; ona se može najplemenitijemu i najneplemenitijemu materijalu podati. »Osim toga, kako je poznato(?), ne smijemo pojam vrijednosti i na plaćevna sredstva sama, dakle niti na novac uporabiti, nego samo na stvari, koje nisu plaćevna sredstva, pošto kod vrijednosti uvijek stanovito plaćevno sredstvo predpostavljamo kao mjerilo pri usporedjivanju«.

Iz ovoga može razabrati čitatelj, da kod Knappa »dušu« novca ne sačinjava niti najplemenitija kovina, niti »nutarnja vrijednost«, niti uopće kakova vrijednost novca, nego nešto drugo. A što? — Ako na oko skroz nuzgrednomu pripovijedanju najveću pozornost posvetimo, otkrit ćemo na slijedećim dvim stranicama (26,27) i tu pravu »dušu«. Evo kako nas dovodi do nje Knapp: »Ako svoje kaputе, kod ulaza u kazalište predamo na čuvanje, tada dobijemo za njih mjedenu pločicu stanovite forme, koja nosi neki znak, obično brojku. Dalje ne stoji ništa više na njoj, ali ova »marka« imade neko pravno značenje, ona je dokaz za to, da imam pravo, da odloženi kaput natrag dobijem. — Kada pisma šaljemo, prilijepimo na njih »marku«, koja dokazuje, da smo uplatom poštarine stekli pravo, da svoja pisma poštom otpremimo... I naša plaćevna sredstva, bila ona iz metala ili papira (Münzen oder Scheine) imadu takodjer spomenuta svojstva; one su plaćevne marke t. j. marke, koje služe kao plaćevno sredstvo... Pojam marke ne kazuje ništa o materijalu, iz kojega se imadu napraviti pločice marke — imade maraka iz plemenitih i neplemenitih metala, kao što i iz papira. ...Kao kod svih drugih maraka, tako je i kod plaćevnih maraka (novca) od važnosti, da nose znakove, koji su od države (Rechtsordnung) točno propisani... Nu što ovi znakovi znače, to se ne razabire iz čitanja ovih znakova, već iz uvida u državnu normu (Rechtsordnung)... Pravno značenje kartalnih plaćevnih sredstava, ne da se dakle razpoznati na samom novčanom komadu (novcu); on nosi samo znakove, ali što oni znače, to stoji u zakonima ili drugim pravnim vrelima. Predmeti, koji ovakove znakove nose, mogli bi se nazvati i simbolima (pg 28)...« samo se pri tom ne bi smjelo misliti, kao da su to tek simboli kakova boljega ili pravoga novca, dok su oni sami taj pravi novac.

Tu se moramo zaustaviti, jer je ovdje jedina staza, kojom se dopire do Knappove »duše novca«. Tko tu dosta zaraštenu stazu ne opazi nego dalje čita, taj u cijeloj knjizi ne će više naći puta da ugleda tu »dušu«. Samo ova mjedena pločica kazališne garderobe i listovna marka otkrivaju ovu tajnu. Po Knappu sasvim je irelevantno iz kakova je materijala ona pločica, koju sam dobio u garderobi za

Digitized by Google

svoj kaput. Bila ona iz zlata ili papira ona znači isto: ona je znak i dokaz, da imam pravo tražiti svoj kaput natrag, a »Rechtsordnung« mi jamči, da ću za ovu mjedenu pločicu ili marku dobiti svoju stvar. Listovna marka može biti umjetničko remek-djelo na najfinijem papiru ili najprimitivniji znak na najprostijem papiru, u jednom i drugom slučaju dokazuje ona isto t. j. da sam stekao pravo na činidbu od strane pošte, — na otpravu pisma poštom. U svakom dakle slučaju skroz je sporedna stvar iz kakova se materijala sastoji dokaz, već je glavna stvar ono, što taj znak dokazuje. A to je ono, što »Rechtsordnung« kaže, a ne što materijal kaže. Isto vrijedi i za »plaćevne marke« ili novac. Nije duša novca u materijalu novčanih pločica, već u onom, što »Rechtsordnung« kaže i nalaže, pa je zato svejedno, da li su te novčane pločice iz zlata ili iz papira. Ili drugim riječima: po Knappu »duša novca« je dakle pravne naravi.

Ovo Knappovo shvaćanje i razlaganje sa kazališnim i listovnim markama, koje dokumentiraju pravo vlasnika na dobra i činidbe živo podsjeća na Berkeleyev ticket entitling to power itd., pa prema tomu Knappova ideja ne bi bila čisto originalna. — Inače sa stanovišta Knappova sasvim je logički ispravno, da novac ne treba biti nikakvo zamjenbeno dobro, niti treba da ima svoju vlastitu »unutarnju«, materijalnu, vrijednost t. j. može da bude bez ikakve tehničke vrijednosti. Ali Knapp je izveo još i dalje konsekevencije, i to dvije vrlo zamašite. Prva je, da ovakav bezvrijedni novac može činiti svu službu potpuno vrijednoga metalnoga novca ne samo u unutarnjem već i u medjunarodnom prometu. Druga ide još dalje t. j. da za plaćanje uopće nije potrebit novac, već samo »Werteinheit«, vrijednosna jedinica. Ali ni ova ne ima nikakve realne vrijednosti već samo nominalnu, samo historički definirljivu. — Kasnije ćemo pokazati i razložiti, gdje leži tuberkulozno sjedište ove inače zamjerne i svakoga respekta dostojne Knappove duševne konstrukcije ili djelotvora. Sada još imamo posla sa njegovim »plaćevnim sredstvima«, sa prikazivanjem, što se sve može sa bezvrijednim novcem i — bez njega.

Plaćevna sredstva.

»Sav novac, bio on napravljen iz metala ili iz papira, samo je jedna posebna vrst plaćevnoga sredstva... Plaćevno sredstvo je gornji (širi) pojam, kojemu je pojam novca subordiniran, jer imade plaćevnih sredstava, koja još nisu novac; — kasnije takovih, koja jesu novac; — još kasnije takovih, koja već nisu više novac« (pg 2).

U vrijeme, kada još novac nije bio plaćevno sredstvo, bilo je plaćevno sredstvo neko opće obljubljeno ekonomsko dobro, zamjenbeno dobro (Tausch gut). Neko dobro, koje je imalo uporavbnu, tehničku vrijednost, te se je moglo tehnički izkoristiti ili dalje cirkulatorno (kao plaćevno ili kupovno) sredstvo upotrijebiti. Onda je došao novac. Ovaj se više tehnički ne upotrebljuje nego samo cirkulatorno, pa zato i nije više »zamjenbeno dobro«, nego samo »plaćevno sredstvo«. Nije »Tausch gut« nego »Zahlungs mittel«.

Digitized by Google

Iz dojakošnjeg razmatranja uvidjesmo, da po Knappu novac nije ništa drugo nego znak, marka ili dokumenat, koji dokazuje, da njegov posjednik imade ovlast, pravo na neku količinu dobara ili činitaba. Sadržina, vrijednost, novca je juristička naravi. Pločica novca, bila ona iz zlata ili papira, niti povećava niti umanjuje kvantitet toga prava. Pa zato je posve irelevantno, da li se taj kvantum prava dokumentira zlatnim ili papirnatim znakom, pločicom, tehnički bezvrijednim novcem. Bio dakle novac ma iz kakova materijala on je samo plaćevno sredstvo, jedno sredstvo, samo jedna vrst sredstva za obavljanje plaćanja — ali ne jedina i jedino moguća. Jer imade i još jedna vrst plaćanja, koja se ne obavlja predajom novca. A to je plaćanje »girom« ili »žiralno plaćanje«.

»Naše gospodarsko uredjenje ne počiva na novcu, makar ga rado nazivamo novčanim gospodarstvom; ono se samo pričinja, kao da počiva na novcu, jer mi gotovo sva plaćanja obavljamo izručivanjem novca« (pg 144). Ali to nije bitno, već je bitno na količini vrijednosnih jedinica glaseća obaveza. I zato bi se moglo novac i odstraniti, dokinuti, ali bi vrijednosne jedinice ostale i žiralno se rukovodile.

A to se teoretski dade zamisliti, ako bi država bila žiralna centrala. Autor dozvoljava, da se praktički ne da provesti posvemašnje žiralno plaćanje, naročito kod malih kupnja i prodaja, koje se odma na mjestu imadu provesti... Ali za teoretsko obrazlaganje valja aptrahirati ovakove praktički nepodesne slučaje, pa on razlaže ovako: »Kada bi država žiroinstituciju sama u svoje ime upravljala... moglo bi se nabaciti pitanje, da li bi se cijeli plaćevni promet dao barem teoretski zamisliti kao žiropromet tako, da bi plaćanje novčanicama otpalo. Tada bi bio novac odstranjen, jer žiro-plaćanje ne upotrebljuje nikakav novac! Ali neka se nitko zato ne uznemiruje. Novac bi bio dakako odstranjen, ali što bi ostalo, to bi bilo plaćanje. Naše gospodarstvo ne počiva na novcu, itd. (kako gore već citiramo). u razvoju plaćanja, jer se obavlja bez novca. — pomoću »vrijednosne Žiro plaćanje javlja se kao zadnji najsavršeniji stupanj jedinice«. »Bivstvo cijeloga plaćanja je tvorevina državne uredbe..... Ona regiminalna pojava, koju nazivamo plaćanjem, jest najuže vezana uz pojam vrijednosne jedinice, koji (pojam) se u društvenim zajednicama stvara, te se (plaćanje) bez toga pojma ne da zamisliti; doista je moguće plaćanje bez authylizma (gdje je opće zamjenbeno dobro rudača ili žitak ili uopće kakova materija, koja se vagom odmjeruje kao količina plaćevnog sredstva); bez hylogeničnoga novca (metalnoga), dapače i bez autogeničnoga (papirnoga) novca, dakle bez ikakva novca — ali bez uredbe koja bi vrijednosne jedinice doznačivala, nije plaćevni promet moguć. Medjutim tim uredbama, izgleda, da je žiropromet najviša, koja se dade zamisliti« (pg. 145.).

Kako se iz ovoga razabire, Knapp podaje veću važnost »vrijednosnoj jedinici« (franak, lira, marka, rubalj itd.), nego li samomu novcu. Plaćanje može eksistirati — barem teoretski — i bez novca, ali ne bez »vrijednosne jedinice«. A što je ta »vrijednosna jedinica«?

Digitized by Google

Kod metalista znademo, što je to. To je jedan dio od 1 kg zlata. Ali što je kod Knappa? Na stranici IX. u pregledu sadržaja govori o toj vrijednosnoj jedinici ovako: »Die Werteinhert ist nicht mehr definierbar als eine Gewichtsmenge Metalls; sie ist ein juristischer Begriff, der nur historisch definiert ist durch den Anschluss an die vorausgehende Werteinheit«. To će reći: metalist veli, da je austrijska srebrena forinta = $^1/_{00}$ kg finoga srebra; a karlalist veli: austr. zlatna kruna jest $^1/_2$ forinte. Mi smo uzeli iz pregleda zadržaja zato, jer se kasnije iz teksta ne razabire jasnije što on pod tim misli. Tako na str. 6. govoreći o »plaćevnom sredstvu« veli: »Kada bi čovjek od prilike ovako rekao: plaćevno sredstvo je jedna gibiva stvar, koju država smatra nositeljicom vrijednosnih jedinica, — tada bi to bilo sasvim u našem smislu«. Ali on daleko odbija od sebe, da to prizna za definiciju svoga »plaćevnoga sredstva«. A to radi te nesretne »vrijednosne jedinice«. Jer se u takovoj definiciji »vrijednosna jedinica« zamišlja kao neka predočba, koja se sama po sebi razumije, — a što ona nipošto nije«!

Ali ostanimo kod gornjega, jasnijeg navoda. Ako je vrijednosna jedinica samo nominalna vrijednota i juristički pojam, koji se historički definira priključkom na prediduću i preiduće vrijednosne jedinice, onda tu i Knappova vrijednosna jedinica vuče lozu iz metalizma i povraća se na koncu na »Gewichtsmenge«. Kao što i ona gibiva stvar, »welche von der Rechtsordnung aufgefasst wird als Trägerin von Wertheinheiten«, nije više samo puko »plaćevno sredstvo«, već je to — novac. Najbolje je pogodio Knapp na str. 137., gdje veli: »Svaka plaćevna zajednica, a to je država, u prvom redu može sebi vrijednosnu jedinicu stvoriti«. A ta ne mora biti samo juristički pojam.

Kartalni novac u nutarnjem i vanjskom prometu.

Svaka država ima u svojem novčanom sustavu raznih vrsti novca. Ali jedna od tih vrsti je glavni, valutarni, novac. Ovim novcem država sama plaća i sili svoje državljane, da ga primaju. Taj novac je definitivan t. j. nije zamjenjiv za kakov bolji ili vrijedniji novac. To valja držati na umu, jer se dešava, da i kartalni novac, n. pr. papirne note, može postati valutarnim novcem. Nu to se dešavalo samo kod siromašnih država ili samo u teškim časovima. Bogate, industrijalne države kao n. pr. Francuska, Engleska, sjeveroamerička Unija, Njemačka itd. prije rata imale su za ovakav glavni novac samo potpuno vrijedni zlatni novac. Nuz ovaj zlatni novac cirkulirale su u prometu još i druge vrsti novca: papirni novac glaseći na veće svote (od 50, 100. 1000 jedinica) i sitniš, sitni novac iz drugih metala (srebreni, nikljasti, bakreni, pače i željezni novac). Zlatni se je novac kovao iz tehničkih razloga u komadima od 10 i 20 jedinica, te je služio za plaćanje iznosa od 10 do 50 jedinica; sve druge iznose plaćalo se u kartalnom novcu. Veće svote plaćale su se u papirnom novcu (a uz njega čekom, žirom), jer je veća svota u zlatu bila već neprilična za prenos. N. pr. 10.000 maraka u zlatu ponijeti sobom

Digitized by Google

značilo je natrpati žepove sa blizo tri kilograma zlata. Pošto se je mogao papirni novac u svako vrijeme zamijeniti za zlatni, to je svatko radje nosio sobom papir nego li kilograme zlata. Na taj način i u zemljama zlatne valute prevladjivao je u prometu kartalni novac.

Ova pojava, veli Knapp, ne da se metalistički protumačiti, ali zato tim lakše kartalistički, t. j. da je za unutarnji promet dostatan kartalni novac. »Naravski ostaju one države, koje imadu zlatnu valutu, i s pravom postojano kod toga, da im valutarni novac bude potpuno vrijedni zlatni novac. Ali one to ne čine radi unutarnjega prometa, nego radi toga, jer se tim olakšava eksodromička uprava (t. j. reguliranje mjeničnoga ili intervalutarnoga kurza).

Sustav potpuno vrijednoga novca imade već odavna samo još neki eksodromički smisao. Takav sustav novca je jedno — ali nipošto jedino — pomoćno sredstvo za učvršćenje intervalutarnoga kurza (p. 269). »Nigdje se nije tako jasno pokazalo, kao u Austriji, da se za unutarnji promet odabire notalni (kartalni) novac... To bi bila neoprostiva sljeparija, kada bi bilo od ikakve važnosti za unutarnji promet da novac imade potpunu vrijednost. Ali to zbilja nije od nikakve važnosti (p. 270).« »Za unutarnji promet — tako mi reasumiramo razloženo — je notalni (kartalni) novac gotovo posvuda već prevladjujući, a mogao bi sasvim dobro biti i samovladajući (p. 272).

Time zaključuje Knapp svoje razlaganje i dokazivanje, da je za unutarnji promet potpuno dostatan notalni (kartalni) novac — ali nuz opstojeći potpuno vrijedni zlatni novac!! Ali to nije dosta. Za gornju tvrdnju, kao i za konsolidovanje svoje teorije morao je pisac navesti takovu zemlju, gdje nema upravo nikakova potpuno vrijednoga novca do li onakovih »maraka«, bezvrijednih »zahlmarken«, kakove on spominje. A to je bilo tim nužnije, što je kanio poći do skrajnih granica t. j. dokazati, da je potpuno vrijedni metalni novac dostatan i za internacionalni promet, odnosno za podržavanje intravalutarnoga kurza.

Kako je bilo već malo prije prikazano, tvrdi Knapp, da zemlje zlatne valute podržavaju potpunovrijedni zlatni novac jedino zato, jer se time olakšava učvršćivanje intervalutarnoga kurza. »Ali je lahko uvidjeti, veli Knapp, da je u smislu njegove teorije, da se učvršćenje intervalutarnoga kurza može postići i bez reguliranja zlatom (hylodromije). U tu svrhu nije ništa više potrebno, nego da se obadvije države, koje svoj intervalutarni kurz žele učvrstiti, najprije sporazume, kakav će »pari« držati. N. pr. Engleska i Njemačka sporazume se, da se uz 1 funt štelina jednako 20 Maraka, imade držati kao pari. Je li to uglavljeno, tada će novčana uprava Engleske za 1 funtu sterlina vazda liferovati 20 Maraka u njemačkom novcu; dočim će njemačka novčana uprava za 20 M. vazda 1 funtu st. davati. Ali valja dobro paziti: ne će se liferovati niti sovereigni (engleski zlatni novac), niti (njemačke zlatne) dvokrunke (20 M), nego valutarni notalni novac, n. pr. neiskupivi papirni novac. To bi

Digitized by Google

bilo reguliranje intervalutarnoga kurza neodvisno o reguliranju kurza zlata. Cijene zlatu postale bi svakako tako promjenljive kao što su sada cijene srebru. Jer mi uzimamo, da bi obje države napustile učvršćivanje kurza zlatu. Ali što bi bilo čvrsto, to bi bio intervalutarni kurz!«

— — — — — — — — — — — — — — — —

»Odatle slijedi dalje: punovrijedni valutarni novac, koji nije više niti za unutarnji promet neobhodan, može postati i za vanjski promet nepotreban, bez da se kroza to uzdrma intervalutarni kurs — ali naravski samo onda, ako uredbe za reguliranje toga kurza u označenom smislu postoje... Na taj način lišen je potpunovrijedni zlatni novac i svojeg posljednje uporišta, u koliko se je takav novac teoretski nuždnim smatrao. Treba samo postojeći kartalni sustav staviti u vezu sa onim uredbama za reguliranje intervalutarnoga äurza — i više ne će biti nužno valutarni novac iz zlata (hylogenski) praviti. Zlato i srebno potrebovala bi još jedino tehnika (industrija); za novčane sustave postali bi ovi metali isto tako nepotrebni kao što olovo i cin (p. 278—280).

Svoju teoriju završuje Knapp ovako: »Novčarstvo nije vezano na materiju metala niti u unutarnjem niti u vanjskom prometu. Svi metali mogli bi biti tako obilni kao voda ili tako rijetki kao helium — pa bi u oba slučaja bilo ipak moguće svrsishodno novčarstvo; jer je doduše vrlo preporučivo imati metalni punovrijedni novac, ali teoretski nije potrebno. Novac je tvorevina prava, te može i bez dragih metala dalje opstojati, u posljednjem razlogu zato, jer novčana jedinica nije tehnički definirana nego pravno. Državna uredba vrijedi doduše samo na području države — ali države mogu tvoriti ugovore, te na taj način ono ograničenje (teritorijalno), maknut i to bi naravno morale učiniti, hoće li se postići, da metalni novac općenito nestane — inače se neda postići nikakvi čvrst valutarni kurs« (p. 281).

Da u kratko reasumiramo:

1) Novac je dakle, po Knappu, samo kartica ili marka koja dokazuje, da vlasnik novca imade stanovitu količinu ovlasti ili prava na stanovitu količinu dobara ili činidaba. Vrijednost novca ne počiva na materijalu iz kojega je novac napravljen, već u onom pravu ili ovlasti, što ga novac dokumentira. Materijal novca to pravo niti povećava niti umanjuje, pa je zato posve isto iz kakvoga materijala »marka«, »karta« ili »pločica« sastoji. Zato nije potrebno zlato za novac, jer njegovu službu, plaćanje, može obavljati i papirna karta.

2) Zlatni, potpuno vrijedni novac sve više izčezava u nutarnjem prometu, a mogao bi i sasvim izčeznuti. Ako ga unatoč tomu podržavaju države zlatne valute, to je jedino radi vanjskoga prometa. To je radi lakšega učvršćivanja intervalutarnoga kurza i podržavanja »pari«-a toga kurza. Ali niti

3) za vanjski promet nije takodjer potreban potpuno vrijedni (zlatni) novac jer se intervalutarni kurz izmedju dvije države dade

Digitized by Google

učvrstiti i podržavati i sa papirnim novcem, samo treba da obje napuste zlatni novac i uvedu kartalni novac i uglave medjusobno relaciju i »pari«.

Svaki objektivni čitatelj, koji Knappovu knjigu pozorno pročita, rado će priznati, da je to impozantna znanstvena gradjevina i to ostaje i onda, ako se i s pravom prigovori, da joj pogrješke konstrukcije leži u samom temelju ili još točnije, da je sagradjena na pijesku.

A zašto? Možda zato, što zabacuje zlato? Ili zato, što bi zlato bilo apsolutno potrebno za novac? Ne; jer je zlato obljubljeni materijal za novac samo iz oportiniteta, iz shodnosti, a nipošto iz apsolutne neobhodnosti, kako ćem oto kasnije drugom zgodom vidjeti. — Ili možda Knappov grijeh leži u tome, što koplje lomi za papirni novac, koji kao materijal ne predstavlja nikakovu vrijednost? Odgovaramo: niti to ne. Jer — možda će to komu čudno zvučiti, ali će kasnije vidjeti, da je ipak tako — jer, velimo, i papirni novac može imati takodjer svoju »unutarnju vrijednost« baš tako kao i zlatni novac. U tom slučaju može da zamijeni, nadomjesti, istisne, odstrani zlatni novac i u nutarnjem i u vanjskom prometu. — Ali zar je to što drugo nego što Knapp tvrdi? Tako barem izgleda na površni pogled. Ali je ipak golema razlika u temelju. Pogrješka Knappova leži u tomu, što on novcu udahnjuje isključivo čisto juristička dušu, dočim pravi novac imade samo jurističko tijelo, ali bezuvjetno čisto ekonomsku dušu. Svaki i najveći defekt tjelesne ljepote oprašta s epotpuno novcu, samo ako ima ekonomski zdravu dušu.

Toliko budi ovom prilikom samo letimice nabačeno, da se izbjegne opetovanju. Podrobnije bit će govora o tome kasnije. Prije nam se valja osvrnuti na Bendixena, koji Knappovu teoriju nastoji učvrstiti, obrazložiti i mjestimice nadopuniti. Nadalje valja prikazati i Gesellovu teoriju, koji na jednako prhkom temelju gradi, ali ne kao Knapp europske palače, već amerikanske »nebodere«.

Liga naroda i unifikacija mjeničnoga prava.

Piše: dr. Milorad Stražnicky, univ. profesor.

I. Konvenciju o uniformnom mjeničnom pravu[1]), spremljenu i sklopljenu na konferansama medjunarodnim u Haagu (1910., 1912.) potpisalo je 27 država (Convention sur l'Unification du Droit relatif à la Lettre de Change et le Billet à ordre, 31 art. — sa dodatkom: Règlement uniforme sur la Lettre de Change et le Billet à ordre u 80 art.).[2]) Neke se od tih država ozbiljno spremiše, da ovu konvenciju

[1]) Vidi o tom Stražnicky, O unifikaciji mjeničnoga prava, Mjesečnik 1914.

[2]) Deuxième Conférence pour l' unification du droit en matière de lettre

Digitized by Google

ratificiraju. Amo spadaju napose Njemačka[3]) i Austro[4])-Ugarska.[5]) A bilo ih je, koje se za rad konferansa u Hagu izjaviše i tada, kad je misao o ratifikaciji bila ratom potisnuta u pozadinu. To su južno-amerikanske države, kojih se predstavnici sastadoše na kongresu u Buenos-Airesu god. 1916. (Alta comisión internacional de legislación uniforma, reunida in Buenos Aires del 3 al 12 de Abril de 1916.)[6])

Bez dvojbe je svjetski rat glavnim razlogom, da nije došlo do ratifikacije konvencije o unifikaciji mjeničnoga prava.

II. Poslije svjetskoga je rata pomisao na normalizaciju gospodarskoga života, napose u Evropi, izazivala težnju za unifikacijom mjeničnoga prava. Izjasnila se prvi puta na Conference financière internationale u Bruxellesu god. 1920.[7]) Njena je komisija internacijonalnih kredita »à faciliter les opérations de crédit« predložila plenumu rezoluciju (XII.) kojom se traži unifikacija mjeničnoga prava; tu je rezoluciju plenum jednoglasno usvojio. Mnogo se zainteresovao za ovo pitanje internacijonalni kongres trgovačkih komora, održan god. 1923. u Rimu (questionnaire o rezervama konvencije, sklopljene u Hagu) kao i izvršni odbor inter-amerikanske komisije. Prva je stvorila rezoluciju, da se nastavi i dokonča rad konferensâ od g. 1910. i 1912. — odnosno da se definitivno riješe pitanja, koja su na tim konferansama ostala in suspenso.

Medjutim u ovim je nastojanjima najvažniji glas spomenute financijalne konferanse, kojim zove Ligu naroda, da pitanje unifikacije uzme u svoje ruke. Kasnije ćemo vidjeti, da li je to opravdano s pravnoga gledišta, to jest spada li to pitanje i ukoliko u nadležnost Lige naroda. Liga je naroda poziv taj prihvatila, pitanje je to pokrenuto — a praktički posljedak?

Da vidimo razvitak djelatnosti Lige naroda.

Savjet Lige naroda opunovlašćuje svoj Comité économique, da ispita ovo pitanje. Comité podje dvojakim putom: najprije izvrši

de change ,de billet à ordre et de chèque 1912. Actes. Ministère des affaires etrangères. (Izdanje nizozemske vlade.).

[3]) Reichtagsvorlage; vidi Deutsche Juristenzeitung 1923. str. 790.

[4]) Regierungsvorlage über die Vereinheitlichung des Wechselrechtes 1914.

[5]) Nekadanji je hrvatsko-ugarski sabor stvorio na osnovi te konvencije novi mjenični zakon, od 10. februara 1914. Nije stao na snagu. Vidi Nagy, A nemzetközi váltójogi egyezmény és az uj magyar (!) váltótörvény, 1914. — Sa specijalnoga hrvatskoga gledišta ocijenio ga na poziv hrvatske vlade te sastavio hrvatski tekst pisac.

[6]) Vidi njen izvještaj »Estudio sobre una legislatión uniforma en materia de letras de cambio. 1918.«

[7]) O odnosu te konference k Ligi naroda vidi Léon Bourgeois, L' oeuvre de la Société de Nations 1923. str. 365. i sl. — Sravni i publikacije Lige naroda o toj konferenciji u dva sveska (Les recommandations et leur application).

Digitized by Google

anketu kod raznih vlada (g. 1921.) napose u pogledu nove konferanse, a onda se stavi u svezu s nizozemskom vladom, koja je sebi stekla najviše zasluga za oživotvorenje unifikacije mjeničnoga prava. Imajući pred očima potrebu jedne »procedure prudente et même peutêtre lente« Comité predlaže: da nizozemski učenjak prof. Jitta izradi memorandum o aktuelnoj pravnoj situaciji, a takav treba da izrade i jedan engleski i jedan francuski učenjak (Lyon-Caen). Na osnovi tih će izvještaja jedna komisija experata prosuditi, da li je i ukoliko momentano moguće provesti unifikaciju mjeničnoga prava. A tada će se tek moći ustanoviti, je li oportun saziv jedne svjetske konferanse. Comité predlaže što užu saradnju Lige naroda s nizozemskom vladom u tom pitanju. Savjet Lige naroda — a tako i treća Assemblée (V. rezolucija druge komisiie [god. 1922.]) — usvojiše[9]) ove predloge.

Eksperti, što ih je predložio Comité Lige naroda (Jitta, Lyon-Caen; zatim Chalmers i Franz Klein)[10]) sastadoše se mjeseca jula 1923. u Hagu. I ako nosioci svojih posebnih izvještaja složiše se ipak u glavnim pitanjima (9 tačaka), koja se tiču unifikacije mjeničnoga prava[11]). Zaključke njihove predlaže Comité Savjetu Lige Naroda, koji ih usvaja (izvjestilac Hanotaux). U svom izvještaju na četvrtu Assemblée Comité konstatira, da u svim državama svi krugovi — i pravni i politički i gospodarski — smatraju uniformnost mjeničnoga prava nužnom: ona će olakšati trgovačke odnošaje medju narodima resp. državama. Četvrta Assemblée (god. 1923.) odobrava izvještaj i stanovište Comité-a (VII. rezolucija II. komisije).

III. Prije negoli ocijenim zaključke experata — što ih je usvojio i Conseil i Assemblée Lige naroda, treba, držim, osvijetliti odnošaj Lige naroda k pitanju o unifikaciji mjeničnoga prava. Uporište za to daje art. 24. pakta[12]) Lige naroda.

U I. alineji pakt ima pred očima medjunarodne bureau-e. Stavlja ih »sous l'autorité« Lige naroda, i to prošle, nastale kolektivnim ugovorima, ako stranke na to privole, buduće (i komisije za uredjenje pitanja medjunarodnoga interesa) i bez obzira na tu privolu.

Jasno je, da amo ne spada konferansa u Hagu. Ali ne će se moći buduća treća konferansa o unifikaciji mjeničnoga prava smatrati ni k o m i s i j o m, o kojoj je gore riječ.

U d r u g o j alineji art. 24. obuhvaća pakt sva pitanja medjunarodnoga interesa, uredjena generalnim konvencijama. Ako ta pitanja nisu stavljena pod kontrolu medjunarodnih bureau-a ili ko-

[8]) Cit. publikacja Lige naroda I. str. 243.

[9]) S o c i é t é d e N a t i o n s. A c t e s d e l a t r o i s i è m e A s s e m b l é e, vol. I. str. 312.; vol. II. str. 186.

[10]) Austrijski učenjak! S obzirom na g e r m a n s k i sistem mjeničnoga prava. (N j e m a č k a nije članom Društva naroda!)

[11]) Vidi p u b l i k a c i j u Lige naroda: »U n i f i c a t i o n d e l a l é g i s l a t i o n s u r l a l e t t r e d e c h a n g e e t l e b i l l e t à o r d r e«.

[12] S t e p a n o v i ć D u š a n, Društvo naroda. 1922. str. 24. i 135.

Digitized by Google

misija, moći će im Liga naroda posvetiti svoju pažnju t. j. podati i sabrati informacije, pružiti glede njih »toute l'assistance nécessaire ou désirable«. Ipak se pretpostavlja, da to stranke traže.

Unifikacija se mjeničnoga prava smije smatrati ovakovim pitanjem; stranke su ovdje: interesovane države.

Prema tome je ograničena djelatnost Lige naroda u pitanju unifikacije mjeničnoga prava na sakupljanje informacija i davanje pomoći.[13]) To znači s a r a d n j u. Nije dakle zadaća Lige naroda, da ona uzme to pitanje isključivo u svoje ruke, da ona sazove, organizira i rukovodi konferansom. A ne bi ni bilo svrsishodno, da Liga naroda u tom pravcu predje odredjeni joj po pravu djelokrug.

U stvari to ne znači veliku deminuciju. Djelatnost je Lige naroda i u pravcu sabiranja informacija te p o m o ć i u sazivu, organizaciji i rukovodjenju konferanse dragocjena. Sredstva, koja su na dispoziciju Ligi naroda, a proizlaze iz njene organizacije, autoritet, što ga ima u svijetu, osiguravaju joj i u ovom pitanju utjecaj, adekvatan pozivu njenome, a snažan za mogućnost ostvarenja u n i f i k a c i j e m j e n i č n o g a p r a v a.

IV. A sada da se obazremo na predloge experata.

1. Njihova je konstatacija, da je s v j e t s k o mjenično pravo danas nemoguće —tačna. Velika Britanija i Sjeverna Amerika, dakle grupa anglo-saska, ne ulaze u unifikaciju. Tako je to bilo i god. 1910., 1912.,[14]) a od onda do danas nije se situacija tih velevlasti u tom pravcu izmijenila. Isti oni razlozi, s kojih su u ono vrijeme otklonile prihvat uniformnoga mjeničnoga zakona, sile ih na jednaki korak i danas, pa i u — budimo iskreni — doglednoj budućnosti. Ti su razlozi dvojaki i unutarnji i izvanjski. Unutarnji je razlog: pomanjkanje specijalnoga prava trgovačkoga i mjeničnoga, jedinstveni sistem common law-a, averzija — možda i opravdana — spram dualizma u pravu, koji bi se uveo novim uniformnim mjeničnim pravom. Od izvanjskih razloga važi za britanski imperij neizvjesnost, hoće li dominioni prihvatiti uniformno mjenično pravo te obzir na Sjevernu Ameriku. A za potonju odlučuje činjenica, da mjenično pravo ne ulazi u kompetenciju federalnoga parlamenta, već u nadležnost 35 saveznih država. Uočigled ove činjenice opravdana je velika dvojba o mogućnosti unificiranja mjeničnoga prava u Sjevernoj Americi.

U pogledu anglo-saske grupe bez temelja je svaki optimizam u pogledu unifikacije mjeničnoga prava, uzaludan je i suvišan svaki pokušaj u tom pravcu — bar za sada. Averzija engleskoga i sjevernoamerikanskoga pravničkoga svijeta (»Nolumus leges Angliae mutari«) spram kontinentalnoga pravnoga sistema — i u formalnom pogledu, recimo u pogledu legislativne tehnike — opazio se i prigodom provadjanja unifikacije u drugim pravnim područjima.[15]) Ona je općenita.

[13]) Istraživao je to pitanje i K l e i n. Vidi cit. publikaciju Lige naroda str. 133. i sl.

[14]) A c t e s 1910. str. 68; 1912. str. 180; vidi izvještaj C h a l m e r s - a u cit. publikaciji Lige naroda str. 95. i sl.

Digitized by Google

Prema tome bila bi moguća samo unifikacija mjeničnih prava tipa kontinentalnoga (evropsko, južno-amerikansko, azijsko pravo).

2. Predlog experata, da se u pitanju unifikacije mjeničnoga prava nadoveže na rad konferansa od 1910. i 1912., osnovan je. Bila bi dakle slijedeća konferansa trećom; bila bi conférence de la revision. I baš ta revizija treba da bude prudente. Što to znači? Već sam god. 1911. istaknuo, da se unifikacija ne smije uzeti idealno. Mnogobrojne rezerve probijaju jedinstvo. U tim je rezervama ključ situacije, kako to ponovo dokazuje anketa medjunarodnoga kongresa trgovačkih komora. Klein ih smatra tributom za unifikaciju. Ako dakle ta revizija treba da bude prudente — bit će to samo tada, bude li tih rezerva što manje u pogledu objekta i u pogledu subjekta t. j. i glede broja pravila i glede broja država. Smijemo li se tome nadati? Istina je, znanje se poslije rata ni u pogledu mjeničnoga prava nije uvećalo. Ali se ne smije smetnuti s uma, da danas drugi ljudi odlučuju sudbinom država i naroda, da danas postoji posve druga grupacija država, da je politička teža posve druga. Što to znači, znade onaj, tko je pomnjivo pratio političku stranu rada konferansa u Hagu. A ta je često izbijala i diktirala kompromise. I sama se konvencija često klasificirala kao politička pobjeda ili poraz.[16]) Prema tome će se tražiti kompromisi u drugom pravcu, resp. nastojati ishoditi druge, nove rezerve.

3. Ako experti upućuju u pogledu saziva nove konferanse Liga naroda na saradnju s nizozemskom vladom — koju saradnju smatraju nužnom — u pravu su. S jedne se strane uzdržava poželjni kontinuitet, a s druge se strane uvažuje opravdana osjetljivost. Uvažívši načelno stajalište, što ga Liga naroda treba da zauzme u ovom pitanju — treba prepustiti saziv i organizaciju treće konferanse nizozemskoj vladi. Već je to utoliko bolje, što nizozemskoj vladi nisu vezane ruke u pogledu onih država, koje nisu članovima Lige naroda. Prethodna šira komisija stručnjaka ukazuje se doista suvišnom.

Da političke prilike sadašnjice ne izazivlju novu konferansu, u tom smo svi složni. Kad će one povoljnjije biti, napose kad će dozvoliti saziv treće konferanse, odlučit će — po predlogu experata — Liga naroda sporazumno s nizozemskom vladom.

Konferansa se ima sazvati u Hag. Prigodom sazivanja nizozemska će vlada konstatirati veliku korist, što je daje za oživotvorenje unifikacije mjeničnoga prava potpora i saradnja Lige naroda.

4. Experti smatraju nužnim, da u radu treće konferanse sudjeluju i Engleska i Sjedinjene države Sjeverne Amerike — unatoč toga, što otklanjaju unifikaciju. Zahtjev opravdan. Zacijelo će odatle crpsti korist i jedna i druga strana — i ako u prvi

[15]) Na pr. u pomorskom pravu (Bruxelles 1922.—1923.).

[16]) Vidi Straznicky l. c. 1911. str. 611.

[17]) Vidi cit. publikaciju Lige naroda str. 145.

Digitized by Google

mah tek malenu. Protivnici će unifikacije stajati pod dojmom snažnoga esprit-a d'internationalisme; pristaše će opaziti, gdje se sa protivnicima može naći dodirnih tačaka. Akoprem je sigurno, da će Engleska i Sjeverna Amerika pokušati izvršiti upliv na pravila unificiranoga prava u onom pravcu, u kom će to tražiti njihovi interesi — ipak će taj utjecaj unifikaciji dati smjernicu, koja vodi k svjetskoj — ma i dijelomičnoj unifikaciji. Ipak ne držim podesnim predlog K l e i n o v,[17]) da se uporedo odnosno n a p o s e s unifikacijom tipa kontinentalnoga raspravlja i sa grupom englesko-amerikanskom o mogućoj unifikaciji.

5. Experti su skeptici, bar kad su zajedno. Vide mogućnost, da gdjekoja od država ne će moći privesti u život pravilnik ograničen rezervama. Zato predlažu, da treća konferansa izrazi želju, da bi takova država uvažila pravilnik bar u svom nacijonalnom zakonodavstvu.

V. Koja je dakle prognoza za budućnost? Možemo očekivati d i j e l i m i č n u unifikaciju mjeničnoga prava i u pogledu p r o s t o r n o m i q u o a d m a t e r i a m r e i. Ali i tu će unifikaciju pomanjkanje jedinstvene prakse resp. sudišta[18]) kao i tumačenje unificiranih propisa u perspektivi nacijonalnih zakona (napose trgovačkoga i gradjanskoga) u nekom pogledu učiniti iluzornom. Bit će nužna i još koja konferansa, kojoj će biti zadaća otstraniti nastale sporove i dvojbe.

Medjutim u tom pitanju — kao i u drugim internacijonalnoga normiranja — treba naći i zadovoljiti se s onim, što se m o ž e postići.

Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika sa strane psihijatrije.

Napisao dr. I v a n H e r z o g.

Psihijatar biva često pozivan, da kao vještak suradjuje u kriminalnim stvarima. O njegovu mnijenju često ovisi sudbina optuženoga. Pače čini mi se, da se u praksi na njegova ledja natovaruje više odgovornosti i da se njegovu prikazu daje veća odlučnost, nego što to zakon i kriminalna znanost zahtijeva. Razlog je tomu, što današnji pravnici nemaju redovito dosta psihijatričkoga znanja, da bi mogli u svemu slijediti i analizirati izvode psihijatra i prema tome ih sami prilagoditi pravnim formulama, već zahtijevaju od psihijatra, da stvara odluke, da izriče mišljenje o pojmovima, koji su zapravo čisto juridički, a ne medicinski, dakle da se psihijatar, liječnik, izjavljuje kao

[18]) Svjetsko mjenično sudište? Predlog F e l i x a M e y e r a u »Njemačkom udruženju za međunarodni sporazum« u Berlinu 1923. Vidi D e u t s c h e J u r i s t e n z e i t u n g 1913. str. 1307.

Digitized by Google

vještak u stvarima, koje su juridičke naravi, a ne medicinske. Razlog je djelomice i u tome, što se izrazi i pojmovi zakona ne podudaraju sasvim s terminima psihijatrijske znanosti. Budući da je praktičnije i laglje provedivo, da se psihijatar uputi u ono nekoliko zakona i u značenje njihovih izraza, glede kojih dolazi u priliku, da se izjavljuje, to se većinom iz praktičkih razloga i psihijatar služi terminima zakona, premda se oni ne pokrivaju s izrazima njegove znanosti. Držim ipak uputnim, da bi se u buduće i zakon služio onim izrazima, koje je prihvatila psihijatrija tako, da bude sucu i psihijatru laglje, da se medju sobom sporazume. To je i razlog zašto držim potrebnim, da se i psihijatri izjave o prijedlogu projekta novoga kaznenoga zakona. Prije nego predjem na samu stvar, hoću da razjasnim neke točke, u kojima se način mišljenja pravnika i liječnika razilazi.

Način gledanja na čovjeka sa strane liječnika i sa strane pravnika je redovito vrlo različit. Liječnik, psihijater, s jedne strane, gleda u svakome čovjeku predmet prirode i nastoji, da u njemu nadje ono, što mu je zajedničko sa svim drugim ljudskim bićima, — dakle općenite zakone psihologije i fiziologije, a s druge strane nastoji, da u njemu nadje bitne karakteristične oznake, koje ga čine posebnim individuom, eventualno da nadje još pojedine slične egzemplare i da sve skupa svrsta pod pojam jednoga tipa. I u svim njegovim psihijatričkim emanacijama ne vidi ništa drugo do funkcije njegova živčevlja, uvjetovane funkcijom čitavoga organizma i medjusobne korelacije svih organa. Liječnik, koji vidi upliv jedne infekcije moždanskih opnica ili jednostavne groznice na dušu i bolesne promjene, koje se otuda rode; — liječnik, koji vidi potpunu promjenu duše uslijed prekomjerne ili manjkave funkcije pojedinih žlijezda, kao n. pr. muških i ženskih spolnih žlijezda, štitnjače (gl. thyroidea) na karakter čovjeka ili uopće živih bića; — koji vidi djelovanje pojedinih kemičkih supstanca kao na pr. alkohola, etera i raznih drugih otrova; koji konačno vidi, kako se neke psihičke osebine povlače kroz mnogo generacija; — dakle liječnik, koji vidi toliko determinanta, koje sve kao faktori djeluju na konačni duševni produkt: djelo čovjeka, taj će se liječnik teško snaći sa stanovištem pravnika, koji odredjujući kaznu u ime pravde, ipak polazi s indeterminističkoga stanovišta. (Ova tvrdnja je u svojoj općenitosti netočna. Op. ur.) Liječnik, vjeran svojemu prirodoznanstvenomu stanovištu, nabraja i navodi sve determinante, koje su psihičku radnju promotrenoga individua modificirale; on ne misli time uvijek reći, da su sve te determinante zato i bolesne pojave, ali redovito će to sudac ovako shvatiti i često izadje pravorijek, koji se čudno dojimlje pravne svijesti liječnika, a za koji mora priznati, da ga je svojim vještačkim mnijenjem provocirao ili može se reći i skrivio. Stanovište liječnika prema sudjenju ne može biti drukčije no socijološko i on vidi u sudjenju resp. u kazni samo socijološki lijek protiv društvenoga zla, zločina, koje poremećuje socijalni red. (Pravnik determinista jednakoga je naziranja. Op. ur.).

Digitized by Google

Moglo bi se prigovoriti, da je za suca svejedno, kakvo stanovište zauzima liječnik prema pojmu sudjenja i kazne, ili bar samo toliko važno, koliko je važno, što o tom tamničar misli. Ali ja držim, da nije čak ni to indiferentno, koje pojmove ima tamničar o krivnji i kazni, jer je i on jedan kotač u velikom stroju vršenja pravde, pa ovisi ponešto i o njegovu shvaćanju i mišljenju, kako će u praksi izgledati to vršenje pravde, zamišljeno po najvećim umovima. Tako isto mislim, da je važno, da i sudac zna, iz kojega načina mišljenja i iz kojega naziranja na svijet je niklo vještačko mnijenje, pa da mu prema tome dade važnost, koja ga ide. — U praksi se radi najčešće o tome, da se psihijatarski vještak izjavi o tome, da li je koje lice ubrojivo ili ne. U teoriji zapravo nema liječnik, da na to pitanje odgovori, nego ima samo da kaže, da li je dotična osoba duševno zdrava ili nije, a sud o ubrojivosti imao bi sebi sudac sam stvoriti. U praksi ipak ne će moći psihijatar da izbjegne jasnomu, afirmativnomu ili negativnomu, odgovoru na to pitanje, ma koliko nastojao, da se otme direktnomu odgovoru; — prije ili kasnije mu ipak makar u kondicionalu ta riječ izbjegne.

Kada stvar stoji ovako, da liječnik ima da bira izmedju pojmova »zdrav« i »bolestan«, što znači za pravnika »ubrojiv ili neubrojiv«, tako dugo bila bi stvar bez važnosti, jer je svejedno, da li se radi o ovoj ili onoj riječi, dok su jasni odredjeni pojmovi. Mnogo češće ima se psihijatar izraziti o stanjima abnormalne duševne konstitucije, o raznim stanjima psihijatričkih defekata o stanjima, koja su izmedju jasnih bolesnih stanja i izmedju stanja potpune duševne krepčine; a eto tu počinju teškoće u medjusobnome saobraćaju izmedju pravnika i liječnika. To su ona stanja, za koja je pravna znanost stvorila pojam umanjene duševne ubrojivosti a baš prosudjivanje tih stanja zadaje najveće neprilike. — To sam htio da kažem obzirom na svoje principijelno stanovište, a sada bih htio da predjem na ustanove projekta, o kojima se mogu i treba da i psihijatri odrede:

§ 19. projekta glasi: »Ne će se kazniti onaj, koji u vrijeme izvršenja djela nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela ili prema tome shvaćanju raditi uslijed bolesnoga duševnoga rastrojstva ili uslijed besvjesnosti ili uslijed neke nerazvijenosti.« — Ova je stilizacija izvrsna, jasnija i točnija od stilizacije njemačkoga projekta (§ 18. od g. 1919.): »Nicht zurechnungsfähig ist, wer zur Zeit der Tat wegen Bewustseinsstörung, wegen krankhafter Störung der Geistestätigkeit oder wegen Geistesschwäche unfähig ist das Ungesetzliche der Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen«, a bolja je i od formule § 3. austrijskoga projekta: »Nicht strafbar ist, wer zur Zeit der Tat wegen Geistesstörung, Geistesschwäche oder Bewustseinsstörung nicht die Fähigkeit besass das Unrecht seiner Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen«. Doduše 1912. je i taj pasus po želji psihijatra promijenjen u »oder dieser Einsicht gemäss zu handeln.«

Jedino moram da se protivim riječi »besvjesnost«. Ona je, mislim uzeta iz staroga § 51. njemačkoga kaznenoga zakona: »Eine strafbare

Digitized by Google

Handlung ist nicht vorhanden, wenn der Täter... sich in einem Zustande von Bewustlosigkeit befand...« U onom stanju, koje medicinar nazivlje besvjesnost (Bewustlosigkeit), uopće nema nikakve duševne funkcije; besvijesni niti se percipira niti se miče, dakle uopće ne može nikoje djelo počiniti. Zato su i njemački pravnici već i prije taj pojam raširili i pod njim razumijevali svako poremećenje svijesti (Berner), pa se kao takova navode: opitost, sanenost, delirija groznice, abnormalna stanja rodilja, somnambulizam, abnormalna stanja uslijed otrovanja i t. d. Bilo bi dakle bolje, da se mjesto izraza »besvjesnosti« upotrijebi jasniji izraz »ili uslijed poremećene svijesti«, kako bi preveli »Bewustseinsstörung«.

Velikom dobiti u predloženoj stilizaciji smatram, što se izbjeglo riječi »volja« i pojmu »spoznaja, da je čin kažnjiv ili protivan socialnom redu (Gesetzwidrigkeit ili Sittenwidrigkeit)«. Jer na sva pitanja, koja bi sudac gled tih pojmova na psihijatra stavio, moglo bi se vrlo teško odgovoriti, a da se pojmovi psihijatrije ne navlače na tudje kalupe i da se ne unese jedna nedovoljna mjera subjektivnosti. Pod tri kategorije: 1. bolesnog duševnoga rastrojstva, 2. poremećene svijesti; 3. umne nerazvijenosti — moći će se smjestiti sva stanja duševna, o kojima se psihijatar treba izraziti obzirom na potpuno pomanjkanje ubroja. Pod stanja bolesnoga duševnoga rastrojstva spadaju sve prave psihoze; pod stanja poremećene svijesti doći će t. zv. iznimna stanja histeričke i epileptičke naravi i sva stanja patoloških afekata, bilo da su se razvila kod ljudi, koji uopće po svojoj bolesnoj konstituciji laglje zapadaju u ta stanja, bilo da su nastala kod sredjenih individua uslijed prigodnoga afekta abnormalnoga intenziteta, bilo da su posljedica patološke reakcije na alkohol; — dalje abnormalna stanja rodilja, neki slučajevi sugestije u gomilama; dok ostala stanja kao sanena, somnambulna, jedva da ulaze praktički u obzir[1]). I pojam umne nerazvijenosti je jasan. Ovamo ulaze samo ona stanja, koja psihijatrija nazivlje idijotijom i teža stanja imbeciliteta.

Isti § 19. uvadja i pojam umanjenoga ubroja: »Ako je jedno od pomenutih stanja bilo takovo, da su uslijed toga kod učinioca u vrijeme izvršenja djela shvaćanje prirode: značaja djela i mogućnost rada prema tome bili smanjeni, sud može ublažiti kaznu po slobodnoj ocjeni.«

Psihijatrička studija 19. vijeka su dokazala, da izmedju pravih duševnih bolesti i potpunoga duševnoga zdravlja i ravnovjesja postoje još mnogi tipovi s labilnom psihom i s defektima u raznim duševnim sposobnostima, a najviše se to ističe u sferi nagona, emocija i raspoloženja. Da samo neke spomenem: ima na pr. karaktera, koji vrlo lako zapadaju u vrlo teško bjesnilo, uvijek su odviše egoistički, tupi za obzirnost prama okolici; periode razmjerno mirnoga raspoloženja izmijenjuju se kod njih s periodama razdražljivosti, nemotivirane nikakvim vanjskim uplivima i depresije. To su karakteri naj-

[1]) Čitaj dr. Milan R o j c, Hipnotizam i sugestija prema pravu, Mjesečnik 1923. str. 156. i sl. (Dodatak uredništva).

Digitized by Google

jače izraženi kod epileptičara, a pojavljuju se i kod ljudi, koji nikada nisu imali epileptičkoga napadaja. Takove karaktere zovemo epileptoidima. Kod drugih ljudi izmjenjuju se periode depresije o periodama neobično dobroga raspoloženja, poduzetnosti i obijesti. Ovakova su stanja u potenciranoj mjeri slika manijakalno depresivnoga tudila; u maloj mjeri izražena još ih smatramo abnormalnim konstitucijama. — Nadalje spadaju ovamo i posebno karakterizirani histeričari, pa konačno i oni tipovi, kod kojih je najnapadnija osebina karaktera defekt altruističkih osjećaja — dakle t. zv. moral insanity i seksualni perverziteti.

Sva ta i mnoga slična stanja, koja psihijatrija nazivlje psihopatskima, degenerirana (Grenzzustände, dysgéneriques), dolaze baš vrlo često pred forum, jer ti individui uslijed neizjednačenosti njihovih raznih duševnih sfera, uslijed često povećane afektivnosti, uslijed manje sposobnosti, da se bore za svoju egzistenciju, laglje i posrnu, ogriješujući se o društveni poredak. Dok je s jedne strane sigurno i pravo, da ti svi individui, koji nisu krivi, što ih je maćuha priroda s nedovoljno snage bacila u vrtlog životne borbe, ne nose svu težinu društvene odmazde; s druge strane je društvo i društveni poredak baš od njih najviše ugrožen i treba da se baš od njih najenergičnije brani, ako takova obrana uopće ima smisla. Jer sigurno ne može biti intencija socijalne i pravne znanosti, da remedium protiv rušenja društvenoga reda, dakle kazna ili izolacija, stizava samo one punovrijedne članove toga društva, koji su po sebi potpuno socijalni tipovi, ali im je preteško breme socijalnih ili ekonomskih prilika svinulo grbaču.

Spomenuli smo, da je dužnost psihijatra, koji je bilo kojeg optuženika promatrao, da istakne njegove osebine, da ga svrsta u znanstvene kategorije, da istakne utjecaj tih osebina na shvaćanje čina i na sposobnost rada. Ali neugodno bi se kosnulo našega pravnoga osjećanja, kada bismo vidjeli, da je naše psihijatričko vještaštvo pridonijelo, da se blaže kaznio ili pače riješio histerički klevetnik, fantastički pseudološki hohštapler, surovi alkoholičar, moralno insani zločinac. — Mislim dakle da bi trebalo naći načina, da se zapriječi takvo shvaćanje 2. alineje § 19. Tako na pr. veli Motivenbericht k öst. Strafgesetzentwurf — u: »Je mehr die Tat der typische Ausdruck der Persönlichkeit des Täters ist, je mehr die äusseren Ursachen für das Verbrechen zurücktreten und die Tat aus dem Charakter des Täters entsprungen ist, desto grösser ist die Schuld.«

Glede kvalifikacije čina počinjenih u pijanstvu nema u ovom zakonu odredbe. Nema sumnje, da je opojenost sa čisto teoretičkoga stanovišta jedno bolesno duševno rastrojstvo, pa bi prema tomu za svaki čin, u tom stanju počinjen, vrijedio § 19. S druge strane ima autora, koji sasvim poriču, da bi pijanstvo moglo odgovornost za čin umanjiti n. pr. Laignel-Lavastine kaže: »L'ivresse est un délit; ce n'est pas une excuse légale.« — Razlika je, da li je koji čin počinjen u nehotičnom pijanstvu ili ako se krivac kanio napiti, ili se pače napio, da nadje srčanosti za čin, koji je trijezan smislio. Razlika je i u

Digitized by Google

tome, da li je čin počinjen u običnom pijanstvu ili u stanju t. zv. patološke pijanosti (path. Rauschzustand). Razlika je dalje, da li je počinitelj kronički alkoholičar, ili se samo prigodice napio.

§ 21.: »Lica, koja imaju četrnaest, ali nijesu navršila osamnaestu godinu (mladji maloljetnici) ne mogu se kazniti, ako nisu mogla da shvate prirodu i značaj svojega djela i prema tomu shvaćanju da rade« — nije jasan, jer se po § 19. uopće ne mogu kazniti lica koja nisu shvatila prirodu i značaj djela itd. Po svoj prilici želi se time reći, da se ne mogu kazniti mladjahna lica, koja po svojem čitavom duševnom razvitku nisu ravna prosjeku svojih vršnjaka, ali to bi trebalo formulirati.

Velika blagodat novoga zakona bit će mjere bezbjednosti, samo će se morati pobrinuti, da prije nego zakon stupi u krepost, budu posagradjeni zavodi i institucije, koje su potrebne, a to su različiti azili za pijanice, skitnice, tatove, te posebni odjeli za umno bolesne zločince.

§ 54.: »Ako sud nadje, da je u interesu javne bezbjednosti, da se neuračunljivi ili onaj, kod koga postoji smanjena uračunljivost, treba da uputi u kakav zavod za liječenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju njege i čuvanja, sud će ovo upućivanje i narediti. — Upućivanje u kakav zavod za liječenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju njege ili čuvanja, naredit će sud i onda, kad nadje, da je to u interesu zdravlja samoga neuračunljivoga ili onoga, kod koga postoji smanjena uračunljivost. — Otpuštanje iz zavoda naredjuje takodjer sud, kada po liječničkom pregledu nadje, da je dalje liječenje ili čuvanje nepotrebno. — Vrijeme, koje je osudjenik sa smanjenom uračunljivosti proveo u zavodu za liječenje ili čuvanje, uračunat će se u vrijeme izdržavanja kazne, ako je ovaj osudjen na kaznu lišenja slobode. — Ako u trenutku puštanja iz zavoda za liječenje ili za čuvanja nije još proteklo vrijeme dosudjene kazne, to će on ostatak kazne izdržati u kaznenom zavodu« — time, što odredjuje potanko postupak s duševno bolesnim, odstraniti će dosadašnju nezgodnu praksu, po kojoj je neubrojivo lice, koje je počinilo kakav zločin, bilo riješeno pred sudom, ali sud nije ujedno mogao da naredi, da se to lice internira u zavod za umobolne, niti je mogao kontrolirati njegov boravak u zavodu.

Ovaj projekt predvidja progon homoseksualnih čina i t. zv. sodomije § 281. i § 282.: Za protivprirodni blud izmedju lica učinilac će se kazniti strogim zatvorom, u koliko ta radnja ne prelazi u koje teže djelo. — Za protivprirodni blud lica sa životinjom učinilac će se kazniti strogim zatvorom do godinu dana. — Napose su još zaštićeni maloljetnici od tih čina i posebno se progoni silovanje muških lica § 269.: »Tko muško lice silom ili prijeteći mu smeta opasnošću za život ili tko prinudi na blud ili bez upotrebe sile i prijetnje, ako je ono u stanju neuračunljivosti, ili oko još nije navršilo 15 godina, ako nad njim izvrši blud, kaznit će se robijom do 10 godina«. — Sodomijom kano surogatom za normalni seksualni akt služe se poglavito slaboumna lica, najviše pastiri, vagabundi i slični. Zakonodavstvo

Digitized by Google

kao izraz eugeničke volje ljudskoga društva u svrhu čuvanja rase nema nikakva interesa, da se baš ta lica rasplodjuju. A samim aktom ne povredjuje se nikako ljudsko lice, dok prema sadašnjemu pravnomu shvaćanju životinje ne stoje pod pravnom zaštitom. Ako se životinja smije ubiti, smije se i obljubiti. Dakle ovaj zakonski paragraf, koji ne čuva nikakov javni interes, lako bi mogao otpasti. (?!).

Druga je stvar s homoseksualitetom. Zadnjih decenija vodi se u Njemačkoj živa borba o § 175. k. z., koji po prilici odgovara § 281. ovoga prijedloga. Ja ću se ograničiti na to, da iznesem sadašnje stanje znanja o tom pitanju ne uzimajući stava prema njemu, jer mislim, da zakon treba u prvom redu da fiksira pravno-etički nazor naroda, a meni nije dosta točno poznato mišljenje noroda u svim krajevima, pa će se moći tek debatom u skupštini to mišljenje saznati, kada se povede o tom u istinu iskrena debata. U našim se krajevima naime misli, da je u dijelovima naše države, koji su do nedavna bili pod turskim i uopće orijentalnim uplivom, homoseksualitet vrlo čest i tako reći uobičajen i da nipošto nije u protimbi s općenitim etičkim osjećajem, slično kao što je to bivalo u klasičnom svijetu tako, da na pr. Platon, znameniti filozof, čija etika je sigurno jedna od najčistijih, pledira za homoseksualnu ljubav i stavlja ju nad heteroseksualnu. — Nema sumnje, da imade muškaraca, kojih je nagon od iskona homoseksualan, te se kroz čitav život ne mijenja. Nadalje imade muškaraca, kod kojih je do puberteta i nešto preko njega nagon biseksualan, t. j. postoji putena sklonost k jednomu i drugomu spolu, te ovisi o doživljajima u djetinstvu i za puberteta, kako će se taj nagon razviti. Budući da je i u interesu tih individua i u interesu rase, da taj nagon podje smjerom normalnoga razvitka, potrebno je i pravo, da mladež bude od upliva homoseksualnih zaštićena, kako to i zakon predvidja. — Da li se imadu homoseksualni čini odraslih ljudi kažnjavati, to je naravski pitanje pravne svijesti. Zastupnici kažnjivosti, a to su u prvom redu religiozni krugovi, polaze sa stanovišta religioznih propisa, a i s utilitarističkoga socijalnoga stanovišta, da se takovi individui kano antisocijalni imadu eliminirati, dotično učiniti neškodljivima. Pristaše nekažnjivosti poloze sa stanovišta, da je nagon nešto, što je priroda svakomu individuu u njegovu klicu stavila, pa da nije pravo, da se pojedinac kažnjava za ono, za što nije kriv. — Mnogo jači je argumenat, da se time, što se dotični paragraf nalazi u kreposti, doduše ne sprečava homoseksualitet, ali da se time širom otvaraju vrata sistematičnom iznudjivanju, koje je već mnoge inače vrijedne ljude moralno i materijalno uništilo i prisililo na samoubijstvo.

Smatrao sam svojom dužnošću, da kažem ovo nekoliko stručnih riječi k projektu kaz. zakona, a nadam se, da će se i drugi kolege moje struke izjaviti o njem. Time će se doprinijeti, da naš novi kazneni zakon izadje što savršeniji i savremeniji, pa da i ovaj važni kamen u temelju naše države u pravdi — bude što jači i trajniji.

Digitized by Google

Osnova unificiranog zakona o šumama.

Piše dr. Ivo Krbek, kot. predstojnik i žup. komasacijoni povjerenik.

A.

Već koncem godine 1922. izradilo je ministarstvo šuma i rudnika iscrpljivi projekt zakona o šumama, kojim bi se unificirali mnogobrojni zakoni i propisi, koj vrijede na području naše države. No prebrza izradba ostavila je svoje tragove: osnova nema nikakova obrazloženja, vrlo je opširna s mnogim stvarima, koje ni ne spadaju u sam zakon, a pogotovo joj je manjkav sam sistem. Ipak je osnova u pojedinostima sadržala mnogo dobrih ustanova. U kritičan čas zahvatilo je u rad oko donošenja ovog zakona jugoslavensko šumarsko udruženje, koje je nastalo stapanjem raznih dosadanjih pokrajinskih šumarskih društava u jedno jedinstveno društvo i postoji već treću godinu, kroz koje vrijeme je razvilo veliku i opće korisnu djelatnost. Udruženje je zapazilo kraj mnogih dobrih strana ministarske osnove i one loše i zaključilo, da izradi novu osnovu zajedno s obrazloženjem tako, da u tu novu osnovu preuzme sve dobre dijelove ministarske osnove. Izradbu je osnove udruženje povjerilo zagrebačkomu sveučilišnomu profesoru dr. Aleksandru Ugrenoviću i ing. Anti Ružiću. Ova se medjutim gospoda nisu mogla u izradbi projekta složiti, pa je svaki od njih izradio svoju posebnu osnovu. Glavni uzrok tome razilaženju leži u skroz oprečnim osnovnim načelima, koje oni zastupaju: Ugrenović liberalno, Ružić konzervativno s velikom ingerencijom državne vlasti[1]). — Ugrenović je podjedno k svojoj osnovi izradio iscrpljivo obrazloženje[2]). Udruženje je prihvatilo Ugrenovićevu osnovu i podvrglo ju temeljitoj i višednevnoj raspravi, održanoj godine 1923. na sjednicama u Mariboru, Beogradu i Zagrebu. Kod toga su sudjelovali i zvanični delegati ministarstva šuma i rudnika, pa je prihvaćeno i više dopunjaka, a naročito i neke ustanove iz projekta Ružića. Tako je dobila Ugrenovićeva osnova značaj službene osnove samoga udruženja. Osnova je zajedno sa obrazloženjem štampana u šumarskom listu pa i napose u dvije zasebne brošure. Projekat je i usvojilo ministarstvo šuma i rudnika, samo što ga je nešto dalje razgradilo, pa ga namjerava u najkraće vrijeme podnijeti narodnoj skupštini[3]). Nažalost ta preradba projekta sa strane ministarstva nije nigdje objelodanjena[4]), pa se tako mora-

[1]) Usporedi o tome članak Ing. Ante Ružića: Da li je i u nas moguć i koristan liberalizam u šumskom gospodarstvu, Šumarski list br. 6. od god. 1923.

[2]) Ovakova obrazloženja nisu samo od silne koristi kod ocjene nekoga zakonskoga projekta nego i kasnije, kada stupi kao zakon na snagu, kod njegove primjene. Stoga moramo vrlo žaliti, da kod nas ulazi upravo »u modu«, da se zakonski projekti podnašaju bez obrazloženja.

[3]) Usporedi o toj preradbi kratak prikaz dr. M. Nedeljkovića u Šumarskom listu od god. 1823. br. 11., str. 689—690.

Digitized by Google

mo držati samoga projekta Ugrenovićeva, kako je ispao nakon redakcije jugoslavenskoga šumarskoga udruženja.

Sa stručno-šumarskoga gledišta je osnova na pravoj visini. Ta njezin je sastavljač odličan šumarski teoretičar i praktičar, a uz to je ona prošla kroz stručno udruženje. Glede njezine pravne strane se u motivima (str. 12. i 95.) ponovno naglašuje, da još nije u tom pravcu dotjerana i da još mora proći kroz ruke stručnoga pravnika. Ovdje uzimamo osnovu, samo s te pravne strane u pretres, puštajući hotice po strani sva ostala gledišta, koja su potrebna za potpunu ocjenu zakonske osnove. Kako je god osnova u svojoj cjelosti jedno izvrsno djelo, tako je ona i s pravnoga gledišta u glavnom dobro uspjela, pa se ovdje napose navode oni nedostaci, koji se mogu bez većih poteškoća ispraviti.

Kraj poteškoća kod unifikacije našeg zakonodavstva, koje leže poglavito u velikoj raznoličnosti pravnih područja i često skroz oprečnim odnošajima[5]), prilikama i potrebama u pojedinim pokrajinama, — ta unifikacija stvara sebi još i sama uslijed svoje nesistematičnosti nepotrebne poteškoće. Jedna tako mučna unifikacija, kao što je naša, iziskuje jedinstveni, veliki plan, po kome će se postojano provoditi. Prije svega su potrebna osnovna načela, te unifikacija temeljnih i najvažnijih zakona, a tek nakon toga unifikacija pojedinih specijalnih zakona. Ne može se bez opasnosti po čitav pravni sustav po miloj volji uzimati kojagod materija za unificiranje. Naročito je i zakon o šumama specijalan zakon, koji pretpostavlja, da su već izradjeni opći zakoni kao njegova nužna podloga. Od unifikacije pak tih općih zakona mi smo još vrlo daleko, naročito od onih privatnoga prava. Uslijed toga je posve prirodno morala naša osnova ispasti iz svoga okvira, te normirati odnošaje, čije normiranje ne spada u zakon o šumama, pa to i katkad učiniti na način, kojega ne možemo prihvatiti. Malen je broj već unificiranih zakona, na koje se mogla naša osnova osloniti kao na čvrsti temelj. Amo ide sam ustav, zakon o općoj upravi, zakon o oblasnoj i sreskoj samoupravi, pa projekt kaznenoga zakonika. Kod primjene potonjega bila je naša osnova manje sretne ruke nego li kod prvih, što valja dobrim dijelom na to svesti, što još nemamo predvidjenoga projekta policajskoga kaznenoga zakonika, — da i ne govorimo o postupku —, koji je od naročite važnosti po zakon o šumama.

---

[4]) Vrlo bi bilo korisno po valjanu izradbu neke zakonske osnove, da se uvijek prije, nego što će se predložiti narodnoj skupštini, javno objelodani i da se time omogući opća stvarna kritika. To je s uspjehom učinjeno kod projekta kaznenoga zakonika, kako se to vidi iz njegovih ocjena, koje su izašle, naročito u »Mjesečniku«.

[5]) Skroz različni posjedovni odnošaji vladaju: u Sloveniji preteže, privatni, mali šumski posjed; u Srbiij državne i općinske šume; u Bosni u velikom opsegu servituti na državnim i privatnim šumama; u Hrv. i Slav. poglavito je zastupan šumski posjed imovnih općina i zemljišnih zajednica, pa zatim privatni posjed (ogromnom većinom veliki šumski posjed) i državne šume.

Digitized by Google

Sa stanovišta pojedine pokrajine vrlo je važno kod unifikacije zakonodavstva, da ova unifikacija bude za nju evolucija na bolje, a ne bacanja razvoja unatrag. Zadaća ispravne unifikacije sastoji u tome, da općenito digne pravno stanje, a ne da provede prosto mehaničko niveliranje. Specijalno u pogledu šumarskih zakona i propisa stoje Hrvatska i Slavonija, u relaciji spram ostalih pokrajina naše kraljevine, prilično visoko. Na osnovu šumskoga zakona od 1852., uvedenoga patentom od 1857., razvila se u autonomnom djelokrugu velika djelatnost u izdavanju zakona, naredaba i propisa kao i jedna odlična judikatura [6]). Te se tekovine ne smiju naprosto uništiti. I u tom je pogledu naša osnova ispunila svoju zadaću. Pače se može ustvrditi, da ona najvećim dijelomi počiva na tim hrvatskim šumarskim propisima, pa i u onim slučajevima, kada na osnovu ovdje stečenoga iskustva mijenja dosadanje ustanove. Stoga ćemo pojedine važnije, nove ustanove usporedjivati dosadanjima.

Izvrstan, logičan i pregledan je sam sistem osnove. Prije svega je iz nje izbačen sav suvišan detalj, uslijed kojega je i ispala prvobitna osnova ministarstva tako glomaznom, te ovaj detalj ostavljen specijalnim zakonima odnosno uredbama sa zakonskom snagom u smislu čl. 94. ustava. Čitava je gradja razredjena u pet grupa: 1. šumarska policija, koja čuva javne interese i služi se prisilnim mjerama; 2. ekonomisanje, koje služi privatnim interesima vlasnika, no uz slobodu raspolaganja ustanovljuje se kod izvjesnih kategorija šuma nadzor nad raspolaganjem; 3. šumarska politika, koja ide za unapredjivanjem kulture tla, te šumarstva uopće; 4. uprava i 5. kažnjavanje. Kao uvod nalaze se opća naredjenja, u kojima su odredjeni osnovni pojmovi, a kao zaglavno poglavlje prelazna naredjenja. Tako se ta čitava osnova raspada u sedam dijelova, prema kojima ćemo ju i redom pretresti.

B. Opća naredjenja.

I. dio osnove (čl. 1.—6.) obuhvaća pojam šume i podjelu šuma prema vlasništvu.

1. Zakoni zaziru općenito, iz opravdanih razloga, od davanja definicija pojedinih pojmova, prepuštajući to nauci. No kod naše osnove bilo je iz posve praktičnih razloga potrebno, da se točno odredi šumsko zemljište, na koje se imadu primjenjivati propisi zakona o šumama, koji su diametralno oprečni propisima, koji vrijede za poljoprivredno zemljište. Naša osnova zaokružuje odmah u § 1. taj pojam, ne pružajući skroz opravdano nikake znanstveno-teoretske definicije, koja bi bila izvrgnuta svakoj promjeni ili napretku u nauci, već takav opis, koji odgovara praktičnim potrebama. Ovaj je opis mnogo bolji od onoga u prvobitnoj osnovi ministarstva šuma i rudnika. Šumskim zemljištem se smatra zemljište: 1. koje je dosada služilo ili ima da u buduće služi trajnoj proizvodnji šumskih produ-

[6]) Vidi izvrsnu i opširnu zbirku šumarskih propisa od dr. A. Goglie (Zagreb, 1917.), popraćenu s rješidbama i vlastitim tumačenjem.

Digitized by Google

kata; 2, koje je po prirodi svoga staništa, bilo trajno, bilo privremeno, nesposobno za ma koju drugu vrst kulture osim šume (tako zvano apsolutno šumsko tlo); 3. sva ispasišta (pašnjaci), koja nisu potrebna u druge nacijonalno—ekonomske ciljeve i 4. koje je makar i indirektno potrebno za racijonalno ekonomisanje, upravu i čuvanje šuma.

Time je pojam šume lišen formalne strane, upisa u katastar. i stavljen na skroz materijalnu bazu. Taj je stari formalizam i u dosadanjoj našoj praksi rodio vrlo lošim posljedicama. U prvom redu je pojam šume vezan o trajni ekonomski cilj, zato se u smislu osnove ne mogu šumom smatrati: parkovi, aleje, vrtovi i slično. U drugom se redu smatra šumskim zemljištem svako apsolutno šumsko tlo bez obzira na to, da li je momentano na njemu šuma ili nije. Najteže je bilo riješiti pitanje, koja se ispasišta imadu supsumirati pod šumsko zemljište. U tom pogledu nailazimo na ustanovu i u hrvatskom zakonu od 26. ožujka 1894. »kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod osobitim javnim nadzorom« (§3.), prema kojoj se u izvjesnom pravcu imadu šumskim zemljištem smatrati svi pašnjaci, koji se nalaze na apsolutnom šumskom tlu, a na relativnom šumskom tlu samo oni drvljem obrasli pašnjaci, u koliko nisu potrebni ovlaštenicima za pašu blaga. S ovim zaokruženjem imade i naša osnova mnogo sličnosti, premda je ona znatno šire obuhvatila taj pojam. Prvobitna osnova ministarstva je u tom pravcu još dalje pošla, pa je napram tome naša osnova mnogo opreznija. Konačno se imade prema našoj osnovi smatrati šumom sve ono posjednikovo zemljište, koje makar i ne bilo šumom obraslo, zasjeca u šumsko zemljište, te čini s čisto šumskim zemljištem jednu makar i samo ekonomsku cjelinu. Da li se odredjeno zemljište imade smatrati šumskim, nadležna je, da odluči šumarsko—policajska vlast.

2. Prema vlasništvu podijeljene su šume u četiri kategorije: a) državne, b) samoupravnih tijela, c) javnopravnih lica i privatnopravnih lica i d) privatnih fizičkih lica. Kod svake diobe odlučno je gledište, s kojega se dioba provodi. U našem je slučaju bio odlučan stepen zahvatanja državne vlasti u raspolaganje sa šumama, pa je prema tome gledištu i čitava dioba ispravno provedena. Naglasujemo, da ustanovljenje, što se ima smatrati pojedinom vlasničkom kategorijom (državna samoupravna šuma i t. d.), ne spada u zakon o šumama, već u gradjanski zakonik, pa bi ove ustanove (vrijedi naročito za čl. 3. i 4.) valjalo izlučiti iz zakona o šumama. Uostalom je i sama osnova preuzela ove ustanove iz prvobitne osnove ministarstva. Jednako nije ispravno provedeno izbrajanje javno- i privatnopravnih lica (2. stav. čl. 5.), pa su medju javnopravne uvrštene i neke privatnopravne. Vrijedi to naročito za naše imovne općine i zemljišne zajednice[7]). Naša osnova se u tome drži samo dosadanje

[7]) Usporedi moju knjigu: Zemljišna zajednica str. 84.—89., gdje se dolazi do zaključka, da u zemljišnim zajednicama imade doduše mnogo primjesa javnoga prava, ali da su one unatoč toga privatno-pravne korporacije.

Digitized by Google

prakse, koja faktično ove pravne osobe uvrštuje medju javno pravne. Tako napose naš šumski zakon od 3. pros. 1.852. (§ 1) dijeli šume u tri kategorije: državne, općinske i privatne, a naša praksa uvrštuje i imovne općine i zemljišne zajednice medju općinske šume. No s tom praksom valja sada pročistiti i ne unositi u novi zakon netačnosti, koje se ne mogu složiti s pravnom teorijom. Na kraju, to ni nije tako čisto teoretsko pitanje, kako to u prvi mah izgleda. To može za neko pravno lice postati i vrlo fatalnim. Primjerice bi se na osnovu toga moglo s našim zemljišnim zajednicama početi na sličan način disponirati, kao što se sada disponira s bosanskim općinskim pašnjacima.

C) Šumarsko-policijska naredjenja.

1. II. dio osnove raspada se u dvije glave. Prva obuhvaća ograničenja u interesu javne sigurnosti, koja idu za čuvanjem tla i njegove produkcijone snage (čl. 7.—23.): krčenje, pustošenje, pošumljenje, zaštitne šume i zabrane. Druga glava sadržaje mjere, koje se redovno dodiruju s onima, što ih u pravilu preduzima sam posjednik šume (čl. 24.—39.): zaštita od vjetra, zaštita od insekata i zaraznih bolesti, paša i žirovina, šumski požar. Pod te ustanove spadaju bez razlike šume sviju vlasničkih kategorija, dakle i državne šume. — Odlična je strana ovoga sistema, što je šumarska policija strogo odijeljena od ekonomisanja šumom, šumarska policija od državnoga nadzora nad ekonomisanjem šumom. Zatim su i pojedini pojmovi odlično izradjeni i zgodnim poretkom uvršteni u sistem. Samo ustanove o požaru su ponešto neprilične sa sistematskoga gledišta, kako ćemo to kasnije pod G. 2.) predočiti.

2. Za pojam krčenja je potrebno, da se zemljište trajno oduzima šumskoj produkciji (čl. 8.). Time je pojam krčenja mnogo pregnantnije izražen nego u postojećem našem šumskom zakonu (§ 2.). Načelno se zabranjuje (čl. 9.) krčenje šume na apsolutnom šumskom tlu, šuma zaštitnih i zabrana. Naprotiv se načelno dozvoljava (čl. 10.) krčenje relativnog šumskog tla, ali su podjedno i točno izbrojeni slučajevi, u kojima se ono može dozvoliti. Dozvolu krčenja izdaje za površinu od 10 ha sreska, a za veću površinu oblasna upravna vlast (čl. 11.). Ova vlast imade prije toga pored ostalog i saslušati samoupravni odbor. Prema sadašnjim našim propisima (§ 25. toč. 2. zakona od 5. II. 1886. o upravnim odborima u županijama) spada pravo podijeljenja dozvole, da se šumsko zemljište pretvori u drugu vrst kulture, u djelokrug županijskog upravnog odbora. Po svom razvoju ne odgovara oblasni odbor, kako je ustrojen novim zakonom o oblasnoj i sreskoj samoupravi, našem županijskom upravnom odboru; jer dok je kod potonjeg samo kombiniran birokratski sastav sa samoupravnim načelom, oblasni odbor je organ oblasne samouprave (čl. 3. zak. o oblasnoj i sreskoj samoupravi), a oblasti su kao samoupravne jedinice pravna lica i po javnom i po privatnom pravu (čl. 1. istog zak.), a isto vrijedi i glede srezova kao samoupravnih jedinica (čl. 101.) i sreskih odbora (čl. 103.). Na osnovu pozitivnih, novih zakona o opštoj upravi i o ob-

Digitized by Google

lasnoj i sreskoj samoupravi bilo je posve opravdano ovu stvar dati u nadležnost upravnoj vlasti, ali zbog naročitih lokalnih interesa propisati saslušanje samoupravnog odbora. Osobito je bilo praktično, nasuprot dosadanjim našim propisima, za neznatnije slučajeve odrediti nadležnost sreske upravne vlasti.

3. Velike poteškoće zadaje odredjenje pojma pustošenja (devastacija). Po našem šumskom zak. od 1852. (§ 4.) razumjeva se pod pustošenjem tako postupanje, da time plodjenje drva bude ili pogibelji izvrgnuto ili posve onemogućeno. Po našoj se praksi pak može kazniti radi pustošenja ne samo vlasnik odnosno posjednik šume nego i svaka treća osoba.[8])

Preko svojih osnovnih načela dolazi Ugrenović do posve novog pojma pustošenja. Tlu podaje on naročitu važnost, i drugačije nego drvnu masu, smatra on tlo općim dobrom sviju generacija. Za to ima državna vlast da odredi bez razlike protiv sviju vlasnika šuma ograničenja glede pustošenja tla. U okvir općih šumarskih policijskih mjera ide po našoj osnovi samo pustošenje tla — koje se može i indirektno izazvati s izvjesnim postupkom s nekom drvnom sastojinom —; naprotiv se djela uperena protiv same drvne sastojine, bez obzira na njeno tlo, ne supsumiraju pod pojam pustošenja u šumsko-policijskom smislu, već su taki propisi, koji su potrebni samo za izvjesne kategorije šumskih vlasnika, uvršteni medju propise gospodarske prirode (III. dio naše osnove). Time je na sretan i originalan način fiksiran ovaj mnogo preporan pojam pustošenja. Druga je odlika ovog pojma pustošenja, što se pod njim razumjevaju samo djela, počinjena po vlasniku odnosno posjedniku šume, a nipošto po nekom trećem licu.

4. Pošumljenje spada medju najvažnije mjere šumarske politike. O tome donosi naša osnova potanje ustanove, koje spram današnjeg tašeg šumskog zak. (naročito § 3.) znače veliki napredak.

U jednom pogledu nije ipak naša osnova u skladu sa svojim vlastitim sustavom. U izdvajanju pojedinih slučajeva, u kojima može državna vlast odrediti pošumljenje (čl. 14.), navodi naša osnova i slučaj onih ispasišta, koja prema odluci samoupravnog tijela nisu potrebna — bilo kojem drugom poljoprivrednom cilju. Čitava ta procedura kod samoupravnih tijela nije prije svega nikako odredjena. Uostalom se ta ispasišta i onako smatraju šumskim zemljištem (čl. 1.), a u spornim slučajevima odlučuje samo nadležna šumarsko-policijska vlast. Bilo bi uopće najlogičnije nadležnost glede pošumljenja ustanoviti analogno onoj kod krčenja, pa propisati samo saslušanje samoupravnog odbora. To bi bilo i posve u skladu s onim propisima, koji se odnose na pošumljenja, koja provode kraške komisije (čl. 69. i 86.) a te komisije moraju jednako samo saslušati samoupravna tijela. Posve je nova ustanova[9]) glede zašumljivanja zemljišta, koje prije toga nije bilo pod šumom (tako zv. Umforstung). Takim se

[8]) Usporedi Dr. Goglia: Uredovna zbirka šumarskih propisa str. 32.

[9]) Vinogradarski red za Hrvatsku i Slavoniju od 28. VII. 1885. zabranjuje (§ 21.) samo u blizini vinograda saditi šume.

Digitized by Google

zašumljenjem može u pojedinom slučaju nanijeti velika šteta susjednom poljoprivrednom zemljištu. Po našoj je osnovi (čl. 16.) kod zašumljavanja takog zemljišta potrebno saslušati i neposredne susjede i uvažiti njihove opravdane prigovore.

5. Šume zaštitne i zabrane. O njima radi § 6. i 7., te 19. i 20. našeg šumskog zakona od 1852. Sam naziv zaštitne šume nailazimo prvi puta u provedbenoj naredbi k zakonu od 22. I. 1894. Naša je osnova točno odijelila pojam zaštitne šume od one zabrane. Zaštitna šuma štiti svoje vlastito stanište u interesu njenog vlasnika, pa time istodobno u javnom i općem interesu. Uslijed toga ona nosi to svojstvo već od prirode u sebi samoj, a ne treba da joj bude tek nametnuto po državnoj vlasti. Zato se proglašenje zaštitne šume u pravilu vrši po službenoj dužnosti, zaštitna je funkcija trajna i sa strane vlasnika šume nema nikakvog otštetnog zahtjeva. Zabrana naprotiv štiti u prvom redu objekte van svog staništa u interesu javnom i općem. Ona ne nosi tih osebina od same prirode, već ih dobiva na osnovu posebnog naredjenja državne vlasti. Njena je zaštitna funkcija privremena, vlasnik šume imade pravo na otštetu, a proglašenje neke šume zabranom vrši se u pravilu po traženju interesovane stranke. Medju šume zabrane ubraja osnova (čl. 19.): koje služe obrani otadžbine, interesima šumarske nauke i zaštićuju objekte izvan svog staništa. Naša osnova naročito odredjuje (posljed. stav. čl. 18.), da se sa šumama, koje su proglašene na osnovu posebnog zakona prirodnim spomenicima, imade postupati kao sa zaštitnim šumama. Držeći se gornje principijelne razlike, držimo, da bi bilo opravdanije take šume smatrati zabranom. Ustanove o oglašivanju šuma za zabrane (čl. 21.) odredjuju medju ostalim, da rješenje ima sadržati i visinu otštete, razvrstane na pojedine interesente. U našoj osnovi nema ali nikakovih ustanova o tome, kako bi se imala visina te otštete odrediti i po kojem ključu i na koje interesente podijeliti. U tom bi pravcu bilo potrebno nadopuniti osnovu.

Već sam naš Ustav (2. stav. čl. 41.) odredjuje, da zemljište čije pošumljavanje traže klimatski i kulturni obziri, prelazi eksproprijacijom u vlasništvo države ili samoupravnih tijela, ukoliko se pošumljavanje ne može drugim načinom postići. Naša osnova (čl. 23.) razradjuje ovu ustanovu odredjujući, da se eksproprijaciji u korist države uz pravednu otštetu može tek onda pristupiti, ako se prethodnim kažnjavanjem posjednika, podržavljenjem njegove uprave, te pokušajem slobodnog kupa, nije moglo osigurati provodjenje mjera, odredjenih za šume zaštitne i zabrane. Za slučaj prodaje tako eksproprisane šume zajamčuje se starom vlasniku pravo preče kupnje. Osobita ustanova vrijedi za stanovnike planina, kojima gotovo čitav posjed leži u području zaštitnih šuma. Za njih se naročito odredjuje, da im se eksproprijacijom ne smije ugroziti egzistencija.

6. Prema postojećem našem šumskom zakonu (§ 5.) ima se plašt šumski u slučaju pogibelji ostaviti barem u širini od 37 metara. Praktična funkcija ovog plašta nije medjutim osobita. Stoga naša osnova (čl. 24.) s pravom veoma ograničuje uporabu tog instituta.

Digitized by Google

7. Kod insekata i biljnih bolesti radi se poglavito o tome, da se ustanove sredstva, kojim će se u slučaju potrebe prisiliti posjednici šuma na vršenje potrebnih mjera odnosno da se te mjere provedu na trošak istih posjednika. Vrlo je praktično, što je naša osnova izričito navela (čl. 25.), da prigovori protiv naredjenja sreske vlasti nemaju odgodne moći. Naša osnova opravdano odredjuje, da troškove snose posjednici napadnutih i ugroženih šuma, ali ne navodi nigdje,[10]) po kome bi se ključu ti troškovi imali podijeliti medju pojedine posjednike. U tom bi pravcu trebalo nadopuniti osnovu.

8. Paša i žirovina. Za naše prilike kolosalno važna partija, koja ide za tim, da policijskim mjerama zaštiti šumu od neracijonalnog i prekomjernog izrabljivanja po stoci. S čisto formalno-pravnog gledišta moramo zamjeriti stilizaciji čl. 33., koji glede nadležnosti nije jasan, jer po njemu izgleda, da bi sreska vlast bila nadležna i za rješavanje posve privatno pravnih pitanja.

9. Šumski požarevi. Naša osnova uvrštuje ovamo (čl. 34.—39.) sve preventivne i represivne mjere. One su u glavnom recepirane iz našeg šumskog zakona (§ 44.—49.).

Kod gašenja požara doneta je ustanova (čl. 36.), da se svi stanovnici sposobni za gašenje moraju odazvati pozivu. To nisu radnici već svi stanovnici i stoga je opravdano, da se pitanje njihove otštete za eventualne ozlijede i štete riješi u istom zakonu, koji im i nameće dužnost gašenja. Ta ustanova ne ide u zakon o osiguranju radnika, kako to hoće sam predlagač osnove naprotiv ostale komisije. Tek bi trebalo ovu ustanovu (čl. 39.) malo izraditi i proširiti: 1.) da se ustanovi općenito pravo na otštetu za upotrebljeni rad, sve imovinske štete, prouzročene tim radom, a ne samo za slučaj tjelesne ozlijede ili smrti. To je posve opravdano, kad moraju ići požar gasiti svi bliži stanovnici, bez obzira da li pojedini od njih time i od sebe odstranjuje kaku pogibao; 2.) ključ po kome se plaća otšteta trebalo bi malo pregnantnije izraditi, te naročito istaći, da se kod odmjerenja te otštete mora obzir uzeti, da li je dotičnim gašenjem i samom oštećeniku uklonjena kaka veća pogibao; 3.) nema nikake ustanove za naknadu one štete, koja se nanosi gašenjem tudjem zemljištu[11]).

D) Šumarsko-privredna naredjenja.

1. III. dio naše osnove (čl. 40.—66.) se raspada u 4 glave: 1.) opće odredbe, 2) posebne uredbe, 3) iznošenje šumskih produkata i 4) ispasišta (pašnjaci). Opće odredbe su posve kratke i u njima se samo principijelno (čl. 40.) naglašuje pravo posjednika, da slobodno

[10]) § 51. postojećeg našeg šumskog zak. određuje glede toga: »Troškove imadu plaćati dotični vlasnici, po mjeri njihovih šumskih prostorina, koje se obranjuju.

[11]) Naš stari šumski zakon određuje glede toga u svom § 49.: »Oštete, koje se gašenjem nanesu tuđem zemljištu, imadu nadoknaditi oni, kojima se na korist gašenje poduzelo, osim ako se i sam koji oštećenik izbavio gašenjem od većih šteta«.

Digitized by Google

gospodari svojom šumom. Posebne se odredbe raspadaju prema kategorijama posjeda u četiri skupine: 1) državne šume, 2) šume samoupravnih, javnopravnih i privatnopravnih lica, 3) šume opterećene servitutima i 4) privatne šume.

2. Za gospodarenje u državnim šumama odredjuje se načelo potrajnosti koje mora naći svoj izražaj (čl. 41.) u gospodarskim osnovama. Ustav (posljed. stav. čl. 41.) je prepustio zakonu o šumama, da odredi uslove pod kojima se zemljoradnici i oni, koji se uzgred bave zemljoradnjom, mogu koristiti sečom drva za gradnju i ogrjev, kao i za ispašu stoke, u državnim i samoupravnim šumama. Naša je osnova (čl. 43.) u tom pravcu glede državnih šuma odredila, da će ove šume samo u slučaju ekonomske nužde uzeti učešće u podmirivanju ovih obveza, i to ukoliko to stanje šume i racijonalno gazdovanje bude dozvoljavalo. Iz motiva (str. 102.) se razabire, da je ekonomska nužda kao glavni uvjet za ovo namirivanje uvrštena s razloga, da se ne bi ta obaveza bilo kada tumačila kao legalni servitut. K navedenim obim uvjetima dolaze još daljnji uvjeti: što u obzir dolaze samo one potrebe, koje čine minimum egzistencije, čime je unaprijed isključen svaki spekulativni interes; što državne šume imadu tek onda da priskoče u pomoć, kad pojedina lica ne mogu da namire tih potreba iz vlastitih šuma ili iz šuma samoupravnih i onih javnopravnih lica, čiji su pripadnici; i konačno, što se za te produkte plaća njihova vrijednost po panju. Iz gornjega se razabire, da je naša osnova ovu obavezu državnih šuma stegnula na minimumu. No ako je naša osnova time i formalno udovoljila naredjenju čl. 41. ustava glede državnih šuma, nije ona nikako udovoljila i naredjenju glede šuma samoupravnih. Naredjenje pak ustava je strogo imperativne naravi, i nije samo pravo, nego i dužnost zakona o šumama da donese i tu ustanovu, čije mu je donešenje ustav stavio u dužnost. Zakon o šumama nije vlastan, da tu dužnost prevali na koji drugi zakon. Sve to tim više, što naša osnova predvidja pokrivanje rečenih potreba iz državnih šuma tek onda, kada u tu svrhu više ne dotiču šume samoupravnih tijela. U tom bi pravcu bilo potrebno, da se osnova nadopuni.

3. Upada uoči, da naša osnova (čl. 46. i 48.) sadržaje mnogo blaže odredbe o izradbi elaborata za uredjivanje šuma samoupravnih tijela, javnopravnih i privatnopravnih lica, nego što su odredbe postojećeg našeg zakona od 26. III. 1.894., kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod javnim nadzorom«. Iskustvo je pokazalo, da je taj naš zakon stavio odveć velike zahtjeve, a konačni je rezultat bio taj, da smo nakon dugog niza godina postigli neznatno maleni broj tih elaborata, dok smo u ogromnoj većini ostali uopće bez ikakvih elaborata[12]). Na ovome mjestu ne bi se ni upuštali u ovu čisto šumarsku-tehničku stranu zakona, da nam nije tako simpatična ova racijonalna odredba i da ne strahu-

[12]) O tim elaboratima naših zemljišnih zajednica usporedi str. 126. moje knjige »zemljišna zajednica«.

Digitized by Google

jemo pred konačnom redakcijom osnove. Kod nas se mnogo u tome grješi, što se bez dovoljnog kriticizma prenose iz tudjeg zakonodavstva najmodernije ustanove. Kod primjene tih ustanova, nije najveće zlo u tome, što te ustanove u većini slučajeva ostaju tek na papiru, već što ne polučujemo ni onu najelementarniju svrhu, koju bi sigurno polučili kraj nešto jednostavnijih propisa, koji odgovaraju našim prilikama.

4. Naša je osnova imala za cilj, da kod šuma opterećenih servitutima, riješi čisto ekonomsko pitanje, to jest odnos servituta prema valjanom, trajnom šumskom gospodarstvu, dok hoće opravdano da izluči iz zakona pitanja čisto pravne naravi. Ipak je ona zadrla i u pitanja posve pravne naravi.

Naša osnova ustanovljuje (čl. 52.), da se može na neko vrijeme smanjiti obim onih servituta, koji ugrožavaju potrajnost gospodarenja, a pače prema potrebi može se uživanje šuma za neko vrijeme posve obustaviti. Ustanova je posve opravdana sa šumarsko-gospodarskog stanovišta. No sa stanovišta privatnog prava jedino je moguće, da se stranci, koja je time oštećena, ostavi put redovite pravde, kojim će se ustanoviti, da li i koja joj otšteta pripada[13]). Ustanova naše osnove o tom pravu na otštetu svakako je preuska (2. stav. čl. 52.), pa i ne spada u zakon o šumama.

Jednako ide predaleko, i odveć je općenito stilizirana, ustanova čl. 54. naše osnove, kad odredjuje, da je kod servituta gradjevnog i ogrjevnog drva dužan ovlaštenik da svaki put dokaže faktičnu potrebu i uporabu drveta.

Glede nadležnosti o preporima posve je ispravno i u skladu s našim postojećim šumskim zakonom (§ 9. i 18.) odredjeno (čl. 55.), ako je nepreporno postojanje servituta i njegov obim, da odlučuje u sporovima o načinu, vremenu i obimu njihovog izvršavanja isključivo upravna vlast, a naprotiv o postojanju i obimu servituta redovni sudovi.

5. Iznošenje šumskih produkata (čl. 57.—63.). Naša je osnova ispravno ograničila ovaj predmet, rješavajući samo pitanje iznošenja šumskih produkata iz mjesta izradbe do najbližeg saobraćajnog središta i prepuštajući daljnju fazu transporta drugim zakonima. Naš postojeći šumski zak. 1852. je u tom pravcu, a to je i odgovaralo potrebi onog vremena i nedostatku ostalih zakona, pošao mnogo dalje (§ 25.—43.). Na žalost razabiremo iz kratkog prikaza ministarske preradbe Ugrenovićeve osnove, da je baš u tom pravcu nadopunjena i uvršten posebni odjelak o plavljenju i splavljanju. Dijelimo posve nazor Ugrenovićev, da ovaj odjelak ne spada u moderan zakon o šumama.

No za primudne (nužne) puteve postoje specijelni zakoni (naročito je u Hrv. Slav. na snazi zakon od 6. IV. 1906. »o nužnim prolazima«), pa nastaje pitanje, da li je uslijed toga uopće potrebno normirati ovo pitanje specijalno za iznošenje šumskih produkata u za-

[13]) Usporedi o tome rješidbu bečkog upravnog sudišta od 19. IX. 1902. br. 8062., Goglia: Zbirka str. 57.

Digitized by Google

konu o šumama. Smatramo to iz praktičnih razloga opravdanim, pa je tako i naš moderni zakon »o nužnim prolazima« (posl. stav. § 1.) izričito za šume ostavio na snazi ustanove (§24.) šumskog zakona. Pogotovo to vrijedi danas, kad izgleda, da ćemo vjerojatno prije doći do unificiranog zakona o šumama nego li do onog o nužnim prolazima (prinudnim putevima). Svakako bi bilo najnormalnije donijeti taj opći zakon o nužnim prolazima, a u zakon o šumama uvrstti samo one specijalne ustanove, kojima se ovaj odvaja od općeg zakona, dok bi u svim ostalim stvarima i ovdje vrijedile ustanove općeg zakona o prinudnim putevima.

Od našeg postojećeg šumskog zakona (§ 24.) razlikuje se naročito naša osnova u tome, što pravo traženja iznošenja šumskih produkata preko tudjeg zemljišta daje ne samo posjedniku šume, već i posjedniku šumskih produkata (čl. 57.) i nadalje što kao iznošenje smatra i uskladištavanje, istovarivanje i utovarivanje drveta. Naša je osnova ujedno, poput hrvatskog zak. »o nužnim prolazima« (§ 1. toč. 2.), donijela ekonomsku ustanovu (čl. 58.), koje nemamo u postojećem šumskom zakonu, da se iznošenje šumskim produkata mora vršiti na takav način, da šteta nanešena posjedniku zemljišta, preko kojega se vrši iznošenje bude manje od koristi posjednika šume. Umjesna je i ustanova (čl. 58.) naše osnove, koje nemamo u našem šumskom zakonu, prema kojoj može posjednik zemljišta tražiti samo otštetu u novcu. Slična ustanova postoji i u hrv. zak. o nužnim prolazima (2. stav. § 10.), samo što je ovdje još tačnije rečeno »glavnični iznos«, tako da se otšteta ne može dosuditi ni u kakoj godišnjoj renti. Bilo bi uputno, da se i naša osnova u tom pogledu jasnije izrazi.

Naša osnova sasma pravilno daje postupak oko otvorenja prolaza zajedno s odredjivanjem visine otštete u nadležnost upravnim vlastima (čl. 59., u prvoj molbi sreska vlast). Time u vezi, bilo bi logično i opravdano, donijeti sličnu ustanovu hrv. zak. o nužnim prolazima (§ 42. stav. 2.), da sve prepore o posjedu i načinu izvršavanja i uzdržavanja takvih po pravnim vlastima odredjenim prolazima rješavaju iste te vlasti. U tom bi slučaju valjalo donekle modificirati čl. 63. naše osnove.

Hrv. zak. »o nužnim prolazima« poznaje i privremenu odredbu tečajem postupka (§ 23.—27.), pače i iznimnu privremenu odredbu (§ 28.—29.), kojima je svrha bezodvlačno otvorenje prolaza. Ovakva hitna i nenadana nuždą može nastati i kod izvoženja šumskih produkata, pa bi u tom pravcu trebalo nadopuniti našu osnovu.

Naša osnova nije namjerice donijela ustanove glede otkupa prinudnog puta, prepuštajući to zakonu o eksprorijaciji (motivi str. 64.). Stanovište opravdano, kad je taj otkup u interesu ovlaštenika. Ali otkup može biti i u interesu opterećenog, kojemu je zemljište postalo prolazom bezvrijedno. Stoga bi bilo opravdano pod stanovitim uvjetima, slično kao što je to učinio i hrv. zak. o nužnim prolazima (§ 11.), dati opterećenomu pravo da traži, da mu ovlaštenik otkupi stanovito zemljište.

Digitized by Google

Posvema u duhu sistema hrvatskog upravnog prava (članak 11. zakona od 28. II. 1.874. o sudačkoj vlasti, posljed. stav. § 24. šumskog zakona i § 36. zak. o nužnim prolazima) otvara naša osnova (čl. 62.) stranci, koja je glede oštete nezadovoljna odlukom upravne vlasti, put redovite pravde. U pitanju je samo, koliko to odgovara današnjem našem sistemu upravnog sudovanja, kako je provedeno organizacijom upravnih sudova i državnog savjeta. O tome ćemo još napose progovori pod G'). Pokraj mnogih ostalih nejasnoća i nepotpunosti nije čl. 11. zak. »o sudačkoj vlasti« odredio u kojem roku i kada (da li tek nakon punosnažne rješidbe upravne vlasti) valja podići tužbu pred redovitim sudom. Isti nedostatak ima i naš šumski zakon (posljed. stav. § 24.), a evo i naša osnova. U tom pravcu donio je zgodnu ustanovu hrv. zak. »o nužnim prolazima« (§ 36.)[14]) odredjujući, da oštetom nezadovoljna stranka mora u roku od 14 dana, iza kako joj je dostavljena presuda, izjaviti, da je voljna udariti sudbenim putem; a protustranka može položiti dotični otštetni iznos kod realnog suda, te čim se iskaže o tom pologu, valja da se punosnažna presuda provede bez obzira na sudbenu parnicu. Ostane li se kod čl. 62. naše osnove, trebalo bi ga u tom pravcu nadopuniti, te uzeti analogno čl. 21. zakona o državnom savetu i upravnim sudovima rok od 30 dana.

E. Unapredjivanje kulture tla te šumarstva uopće.

1. Ovaj IV. dio naše osnove (čl. 67.—119.) je sistematski točno odijeljen od II. dijela, koji čuva produkcijonu potrajnost i od III. dijela, koji čuva prihodnu potrajnost. Odredbe IV. dijela idu za podizanjem i stvaranjem produkcijone potrajnosti ili za jačanjem prihodne potrajnosti. Ovaj se dio raspada u pet glava: 1.) kraš, goleti, živi pijesak, bujice; 2.) diobe šuma i šumske zadruge; 3.) šumarska nastava i prosvjećivanje; 4.) šumski fond i 5.) šumarski savjet.

2. Glede prevažnog pitanja zašumljavanja kraša stavila se ispravno naša osnova (2. stav. čl. 68. i čl. 89.) na stanovište, da imadu u sam zakon o šumama ući tek osnovna načela, dok bi se sav detalj imao propisati uredbom sa zakonskom snagom u smislu člana 94. ustava. Rad oko zašumljavanja kraša povjeren je zasebnoj kraškoj komisiji (1. stav. čl. 68.), u koju ulaze zastupnici državne šumske uprave, samoupravnih tijela, posjednika šuma, šumarski i poljoprivredni stručnjak. Nadležnost tih komisija je vrlo široka, ona obuhvaća naročito i zemljište, koje se ni ne može u smislu osnove smatrati šumskim (2. stav. čl. 70., čl. 77.). To je u vezi s vrlo ispravnim nacijonalno-ekonomskim i socijalno-političkim načelom naše osnove, što zašumljavanje kraša ne posmatra tjesnogrudno s čisto šumarsko-tehničkog gledišta, već vidi u tom problemu u isti čas pitanje sre-

[14]) Sličnu ustanovu je već prije toga donio zakon od 31. XII. 1891. »o vodnom pravu« (§ 172.) i obrtni zakon, zak. čl. XVII. od 1884 (§ 176.).

Digitized by Google

djenja pašnjačkog gospodarenja i pitanje opstanka kraškog stanovnika. Prema našoj osnovi leži uopće težište kraškog pitanja baš u pašnjačkom pitanju(motivi str. 69., 73. i 74.) Samo ne razabiremo iz osnove, koja je druga, viša vlast nad kraškom komisijom.

Posebnu ustanovu donosi naša osnova (čl. 79.) za slučaj, ako se nebi moglo putem sporazuma s posjednikom provesti zašumljavanje, nekog zemljišta, koje je od osobite važnosti po opći interes. Ne može li se ovo zemljište nabaviti putem slobodnog kupa, imade se eksproprisati u korist države. Ustanova je slična onoj čl. 23., (o kojoj smo već progovorili pod C 5.), pa bi bilo uputno ju i stilistički istoj približiti, te naročito vlasnku šume zajamčiti pravo preče kupnje.

3. Pitanje uredjenja bujica (vododerina) — za koje pitanje imademo i zasebni hrvatski zakon od 22. X. 1.895., koji je uostalom izuzev tri paragrafa čisti prijevod austrijskog — spada po svojoj naravi svakako u nadležnost ministarstva šuma i rudnika. Kod nas je prošle godine odsjek za bujičarstvo i gradjevine prenešen iz resora ministarstva šuma i rudnika u resor ministarstva poljoprivrede i ruda. Naša osnova (čl. 88.) vraća to opet natrag ministarstvu šuma i rudnika, prepuštajući uredjenje detalja (čl. 89.) uredbi u smislu čl. 94. ustava.

4. Diobe šuma. Šumska se produkcija bitno razlikuje od poljoprivredne, pa se to naročito primjećuje kod dioba, koje posve drugačije djeluju kod poljoprivrednog, a drugačije kod šumskog zemljišta. Stoga je opravdano, da zakon o šumama reguliše sa šumarsko-tehničkog gledišta ovo pitanje, pazeći ipak, da bez potrebe ne prekorači svojih granica.

Osnova izriče načelno (1. stav. čl. 90.), da je zabranjena dioba šuma i šumskog zemljišta bez dozvole nadležne vlasti, ukoliko se to ne vrši po ustanovama gradjanskog zakonika. Držimo, da ova stilizacija nije zgodna i da bi, gledom na praktičnu primjenu ove ustanove, bilo najprikladnije točno navesti one slučajeve, kad je potrebna taka dozvola.

Praktično je odredjena nadležnost za podijeljivanje diobnih dozvola: za šume veće od 100 ha ministarstvo šuma i rudnika, a za manje od 100 ha oblasna vlast (2. stav. čl. 90.). Iz naše osnove ne možemo razabrati, (čl. 78. i 94.), da su i kraške komisije nadležne za podijeljivanje diobnih dozvola.

Tamo gdje provede diobu mješovita povjerenstva sa šumarsko-tehničkim stručnjacima, kao u Hrv. i Slav. kod dioba zemljišnih zajednica komesacijona kao razgodbena povjerenstva, bilo bi najpraktičnije istim povjerenstvima predati u nadležnost i podijeljivanje ove dozvole.[15]).

Glede pravnih lica sličnih našoj zemljišnoj zajednici ili imovnoj općini, koja vuku svoj korjen iz stare općine, a koja su se na području naše države na razne načine organizirala, bio bi potreban jedan

[15]) Usporedi o tome moj članak: Nadležnost razgodbenih povjerenstava u Mjesečniku god. 1923. str. 326., nota br. 10.

Digitized by Google

poseban unificirani zakon, u koji bi morali naročito ući i ustanove o diobi.[16]). Naravno da je posve isključeno sva ta raznolika pravna lica strpati pod isti kalup, već bi se u unificiranom zakonu morali u obzir uzeti razni tipovi tih tijela. I to možda u većem opsegu nego što su to učinili hrv. zadružni zakon i zakon o uredjenju zemljišnih zajednica za urbarsku, krajišku i plemićku zadrugu odnosno zemljišnu zajednicu. Uostalom naše agrarno pravo upravo vapi za hitnom reformom. Sjetimo se samo zadružnog zakona, zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, propisa o imovnim općinama, zakona o nužnim prolazima i zakona o poljskom redarstvu! Sve se to odlaže pozivom na unufikaciju zakonodavstva, za koju će još trebati vrlo mnogo vremena. Zato bi valjalo najprije, prije teške i zamršene unifikacije, novelirati pojedine zakone. Tim manjim reformama ne samo što bi se izašlo u susret najnužnijim životnim potrebama; već bi te reforme, vodjene jedinstvenim planom, usput obavile kolosalnu funkciju, što bi pravno stanje u raznim pokrajinama medjusobno približile. I mi smo u Hrvatskoj u našoj prošlosti imali dva posve oprečna pravna područja: gradjansko i krajiško. Iz unifikacije ovih dvaju područia mogli bismo i danas mnogo da naučimo. God. 1871. provedeno je razvojačenje Krajine, a 10 godina nakon toga ona je tek faktično utjelovljena bivšem provincijalu. Kroz to je vrijeme redom i sistematski izdan i proveden čitav niz uredaba, kako bi se što većma stanje u Krajini približilo onome u provincijalu i kod konačnog ujedinjenja omogućio što pravilniji prelaz i izbjeglo većim trzavicama.[17]).

Kod kraškog zemljišta bez obzira na to, da li je šumom obraslo ili nije, zabranjuje naša osnova (čl. 94.), diobu, izuzevši jedino malene površine zemljišta, potrebnoga i prikladnoga za podkućnice i najnužnije poljoprivredno zemljište. I ako se posve slažemo s kritikom iznešenom protiv Wesselya (motivi str. 81.), koji je energični i načelni pristaša diobe kraškog zemljišta, te principijelno pristajemo uz zabranu kraškog zemljišta, ipak držimo, da je zabrana preoštro stilizirana i da bi bila od potrebe nešto veća elastičnost.

Svakako je naša osnova prekoračila svoj djelokrug, kad je odredila (čl. 95.), da se kod diobe moraju i diobni dio uračunati one površine, koje su već prije diobe nadijeljenici bespravno zauzeli. Ova

---

[16]) Prema novinskim vijestima prihvatio je već ministar za izjednačenje zakona osnovu unificiranog zakona o komasaciji zemljišta, što ju je zajedno s motivima (pobudama) na jedan odličan način izradio dr. Gavra Gojković, šef odelenja za unutarnje poslove u Zagrebu. Ta je osnova, u nešto izmijenjenom obliku s pojačanjem sudačkog elementa, pridržala naša stara komasacijona povjerenstva. Postane li osnova zakonom, dobit ćemo izvrsne oblasti, koje su se razvile na osnovu dugog iskustva u velikim agrarno-pravnim operacijama. Te bi oblasti, slično kao u nas kod dioba i razgodbi zemljišnih zajednica, mogle preuzeti slične poslove po gore navedenom unificiranom zakonu.

[17]) Usporedi o tome 4. knjigu djela Fr. Vaniček: Spezialgeschichte der Militärgrenze.

Digitized by Google

ustanova ne spada uopće u zakon o šumama, već eventualno u onaj gore navedeni specijalni zakon. U tom pogledu nema opreke izmedju šumskog i poljoprivrednog zemljišta, koje bi opreke iziskivale neke naročite ustanove za šumsko zemljište. Pored toga nije ova ustanova posve ni stvarno opravdana. Primjerice kod dioba naših zemljišnih zajednica se u pravilu i tako postupa, da se iusurpacije uračunavaju u dio; no ipak ima izuzetnih slučajeva, gdje se mora otstupiti od toga načela. Diobni bi postupak ovakovom odredbom bio odveč skučen.

5. Propisi o zadrugama su posve novi, pa ih ne nalazimo u našem dosadanjem zakonodavstvu. One će biti od osobite blagodati za krajeve (naročito Sloveniju), gdje preteže sitni privatni šumski posjed. Naša osnova poznaje dva tipa zadruge (čl. 96.): tijesniju šumarsko privrednu u cilju zajedničkog šumskog i pašnjačkog gospodarenja i širu šumsku zadrugu, koja je ograničena na zajedničku upravu i čuvanje šuma. Zadruge se smatraju pravnim licima, te uživaju sve povlastice javnih zadruga, ukoliko su ove u skladu s propisima zakona o šumama. Odnosi zadruga, te način uprave i raspolaganje sa šumskim proizvodima i prihodima regulisat će se zadružnim pravilima, odobrenim po nadležnoj upravnoj vlasti (čl. 97.). U daljnjim odredbama nije dovoljno jasno izraženo, da li se pojedine odredbe odnose na oba ili samo na jedan od rečena dva tipa šumske zadruge. U tom bi pravcu trebalo sve ove članove nadopuniti.

6. Iz razdjela, koji radi o šumskoj nastavi i prosvjećivanju, zanima nas naročito s pravne strane ograničenje, nametnuto posjednicima šume, da bez posebne otštete dopuste u svojim šumama naučno istraživanje, u koliko to nije na uštrb redovnog gospodarenja (čl. 106.). Za oborena ili oštećena stabla ima posjednik pravo na potpunu naknadu štete. Ovdje bi bilo potrebno, da se odredi neki put, kojim bi oštećenik brže došao do te naknade.

F. Šumska uprava.

V. dio naše osnove (čl. 120.—146.) raspada se u dvije glave: opće i posebne odredbe. I ovdje izbija na vidjelo poteškoća, što još nije gotov zakon o centralnoj upravi.

1. Najviša šumarska vlast je ministar šuma i rudnika (čl. 120.). On je najviša šumarsko-policijska i nadzorna vlast nad svim šumarskim ustanovama išumama, kao i najviša upravna vlast nad svim državnim šumama i šumarskim ustanovama i nad onim nedržavnim, koje su uzete u državnu upravu. Tako je u ministarstvu kao vrhovnoj instanciji provedena unifikacija sviju posala šumske uprave. U nižim se instancijama slična unifikacija nije mogla provesti. Nastojanje naših šumarskih stručnjaka išlo je zatim, da se šumarska služba strogo emancipira od političke i zasnuju u svim instancijama posebna nezavisna nadleštva, koja bi bila koordinirana političko-upravnim vlastima. Po našem pozitivnom zakonu o opštoj upravi nemoguće je ovaj plan izvesti, pa se tek u njegovom okviru može stručnim šumskim referentima osigurati neka veća samostalnost, odnosno bolji položaj.

Digitized by Google

Naša osnova ne izilazeći iz danog okvira zak. o opštoj upravi[18]) dala je u tom pravcu za šumarske stručnjake najprikladnije riješenje. Od ministarstva su niže molbe: oblasna i sreska (kotarska) upravna vlast. No upravne su vlasti dužne (čl. 125.) prije donešenja svoje odluke uvijek predhodno iziskati mišljenje svog šumarskog referenta, a gdje ovog nema mišljenje koordinirane državne šumarske vlasti. Ukoliko bi rješenje bilo donešeno mimo ili protiv predloga šumarskog referenta odnosne državne šumske uprave, dužnost je ovima, da se žale na višu vlast. Taka će se odluka moći izvršiti tek po odobrenju ministra šuma i rudnika. Na taj način koncentrisana je ipak konačno odluka kod ministarstva šuma i rudnika. Stvar je jednostavna, gdje je oblasna vlast prva, a ministarstvo druga molba; no teže tamo, gdje je oblasna vlast druga molba, jer sad dobivamo ujedared treću molbu, dok čitava naša osnova bazira na sistemu dviju molbi. Daljnja samostalnost šumarskog referenta omogućena je odredbom (čl. 123.), prema kojoj se imade djelokrug šumarskih referenata propisati zasebnom uredbom u smislu čl. 94. ustava. Tu će biti opet prigode, da se ojača i osigura njegov položaj.

Potpuno neovisno mogla se provesti organizacija šumarske službe kod uprave državnih šuma, koji poslovi u smislu zak. o opštoj upravi čl. 1.) ne spadaju u opštu upravu, već ih vode zasebne ustanove: direkcije šuma i šumske uprave kao drugo i treće stepeni organi ministra šuma i rudnika (čl. 127.). To biva tim važnije, što naša osnova (čl. 128.) predvidja podržavljenje uprave općinskih šuma i šuma drugih javnopravnih lica (prema terminologiji osnove!). Taka se uprava povjerava (čl. 130.) ili zasebnim nadleštvima ili nadleštvima državne šumske uprave ili šumarskim referentima upravnih vlasti. U tom slučaju imadu šumarski referenti upravnih vlasti (čl. 131.) isti djelokrug kao starješine koordiniranih državnih šumarskih nadleštava i vrše službeni saobraćaj s ministarstvom šuma i rudnika preko nadležnih direkcija šuma. Konačno mogu i posjednici ostalih nedržavnih šuma povjeriti upravu svojih šuma državnim šumarskim nadleštvima ili šumarskim referentima upravne vlasti po privoli ministra šuma i rudnika (čl. 132.). Osnova očito i u tom slučaju želi ovim referentima dati istu samostalnost kao i u slučaju, kad upravljaju šumama općinskih i javnopravnih lica, no propustila je, da to naročito istakne. Bilo bi najjednostavnije, da se čl. 131. i 132. po svom položaju izmjene, te zatim u novi čl. 132. uvrsti iza riječi »šuma navedenih u čl. 128.« riječi »i 131«.

---

[18]) U opštu upravu spadaju svi poslovi iz sadašnje nadležnosti ministra šuma i ruda, ukoliko se ne odnose na upravu državnim domenama (čl. 1.). Poslove opšte uprave vrši pod nadzorom nadležnih ministara u oblasti oblasni veliki župan, u srezu sreski poglavar (čl. 2.). Veliki župani i sreski poglavari vrše poslove, koji spadaju u njihovu nadležnost samostalno i za njih lično odgovaraju. Njima dodeljeni referenti i pomoćno osoblje vrše svoj rad po njihovim uputstvima i pod njihovom odgovornošću. U davanju stručnih mišljenja i u čisto tehničkom poslovanju referenti su samostalni (čl 3.).

Digitized by Google

Tim putem dobivamo, izuzev jedino nedržavne šume s vlastitom upravom, u većini slučajeva šumarsku upravu, neovisnu od političkih vlasti; pa je kod provodjenja privrednih naredjenja (III. dio osnove) polučena u većini slučajeva potpuna samostalnost šumarske službe.

Iznoseći ovu organizaciju šumarske službe mi ju posmatramo samo s posve formalnog gledišta, to jest je li moguća po zakonu o opštoj upravi. Ne želimo pak istraživati, da li je ona i opravdana obzirom na čitav sistem uprave. No provede li se ta organizacija kod šumarske službe, naći će ona odziva i kod posala iz drugih ministarstava, koji spadaju u opštu upravu, što će biti od velikog upliva za čitav naš upravni sistem.[19]).

2. Kako je već napred razloženo, može ministar »prema potrebi« podržaviti upravu općinskih i šuma drugih javnopravnih lica. Glede termina »javnopravnih lica« upućujemo na izvode pod B. 2.). Za Hrvatsku i Slavoniju dolaze ovdje u obzir najviše zemljišne zajednice i krajiške imovne općine. Podržavljenje stručne uprave šuma ovih pravnih lica predvidja se izričito u prelaznim naredjenjima (čl. 262. i 263.). Naše zemljišne zajednice — izuzev jedino plemenitu općinu turopoljsku, koja ima vlastitu šumarsku upravu — su mahom ukotarene, to jest u njima vode stručno šumsko gospodarenje šumarski tehničari nadležnih kotarskih oblasti. Samo uslijed pomanjkanja šumarskih tehničara nije još ovo ukotarenje kod nekih kotarskih oblasti (naročito u bivšem krajiškom području) provedeno. Tu bi dakle bila neka faktična baza za daljnje podržavljenje uprave. Već je teže kod krajiških imovnih općina, premda ima i zato oslonca u vrlo opsežnom pravu državnog nadzora i u nekim posebnim propisima naročitoj novijij naredbi od 4. V. 1922. br. 13054. U pitanje opravdanosti ovog podržavljenja ne želimo ovdje ulaziti. Svakako stoje nasuprot ovom šumarsko-stručnom stanovištu, s kojega se i ovo podržavljenje zagovara, prevažna samoupravna načela. Koje će stajalište prevladiti, pitanje je političke naravi. Sve ako se i usvoji u načelu podržavljenje ove uprave, držim, da bi ovlaštenicima pravnih lica trebalo osigurati neku širu ingerenciju na ovu upravu odnosno saradnju s istom. U tom pravcu nema naša osnova nikakvih propisa. Samo se u prelaznim naredjenjima (čl. 262.) odredjuje za krajiške imovne općine, da će zastupstva i gospodarstveni odbori krajiških

[19]) Uostalom i sama nova uredba o razvrstavanju činovnika — ne izmjeni li ju narodna skupština — unijeti će veliki kaos u našu upravnu službu i odnošaje šefova upravnih vlasti spram njihovih stručnih referenata. Ta uredba ne vodi računa o zakonu o opštoj upravi i onom položaju, koji po tom zakonu zauzimaju oblasni veliki župani i sreski poglavari kao šefovi opšte uprave s pomočnim pravnim referentima. Upravni činovnici grupisati su nesrazmjerno niže nego ostali činovnici s fakultetskom kvalifikacijom. Tako su sreski poglavari, premda samostalni šefovi (čl. 3., 18. i 19. zak. o opštoj upravi), uz očitu povredu čl. 9. i 11. činovničkog zakona, uvršteni čak po 50% u 7. pomoćnu grupu, kamo idu samo pomoćna zvanja. Kako se rang činovnika iste kategorije određuje po grupi (čl. 117. činovničkog zak.), to će redovno stručni referent imati viši rang od svog sreskog poglavara.

Digitized by Google

imovnih općina i nadalje vršiti onaj djelokrug, koji im je pored državne uprave ostavljen naredbom ministra šuma i rudnika od 4. V. 1922. br. 13.054.

Samo još jedna historijska reminiscencija. Prigodom donošenja našeg šumskog zakona sastao se u Beču godine 1.849. poseban kongres, kome je vlada izmedju ostaloga predložila i ovu (V.) točku svog programa: »No potrebni državni nadzor nad gospodarenjem u šumama općinskim, korporativnim i zakladnim može se najshodnije vršiti, ako se sve te šume zajedno s državnim slože u jednu cjelinu i bez obzirka na posjedovne kategorije razdijele u šumske kotare, te povjere upravi šumarskih činovnika. Time će se umanjiti upravni troškovi i za državu i za korporacije. To bi se djelovanje imalo protezati samo na stručno gospodarenje, a ne na raspolaganje, razdiobu i prodaju šumskih proizvoda, što bi bilo pridržano dotičnom tijelu«. Na samom kongresu vodila se o tom vrlo živa debata, kod česa su svi šumari zastupali i branili ovaj konzervativni zahtjev, dok su tome naprotiv nešumarski članovi kongresa zauzeli liberalni pravac[20]).

3. Naša osnova donosi i posebne ustanove glede administrativnog postupka pred upravnim vlastima.

Čl. 145. osnove odredjuje, ako je u prvoj molbi nadležna sreska vlast, onda je u drugoj molbi nadležna oblasna vlast, odnosno ako je potonja prva molba, onda je ministarstvo šuma i rudnika druga molba. No samo kod nekih pojedinih slučajeva odredjuje naša osnova izričito, da li je sreska ili oblasna vlast prva molba. Bilo bi stoga potrebno, da se čl. 145. nadopuni sličnom ustanovom ,koju imadu kaznena naredjenja naše osnove (čl. 208.), da u pomanjkanju posebnih naredjenja presudjuje sreska u prvoj, a oblasna vlast u drugoj i posljednjoj molbi.

Predaleko ide čl. 142. osnove, po kome se administrativni postupak po službenoj dužnosti ne može zametnuti bez predloga šumarskog referenta ili koordiniranog državnog nadleštva. Kraj prava žalbe, koju imadu ovi referenti odnosno nadleštva, ova je ustanova nepotrebna.

G) Kaznena naredjenja.

1. VI. dio naše osnove je najopsežniji (čl. 147.—256.), te se raspada u tri glave: a) opće odredbe b) posebne odredbe i c) nadležnost i postupak. Odličan je sistem naše osnove, po kome su kaznena naredjenja strogo odijeljena od čisto administrativnih.

Ovaj dio zakona pretpostavlja normalno već izradjeno materijalno i formalno, kriminalno i policijsko kazneno pravo; pored kojih bi općih ustanova imao zakon o šumama donijeti samo izvjesne posebne ustanove. Medjutim je u istinu naša osnova uvažila samo projekat kaznenog zakona. U taj su projekat ušli samo zločini i prestupi, dok su istupi izdvojeni i ostavljeni za zaseban policijski kazneni za-

[20]) Usporedi o tome uvod zbirke Borošić-Goglia: Zakoni i naredbe šumske uprave. Zagreb, 1900.

Digitized by Google

konik.[21]). Uslijed toga morala je naša osnova ispasti izvan svog normalnog okvira i silom prilika normirati i odnošaje, čije bi reguliranje zapravo spadalo na opće zakone. Time nije samo ovaj dio osnove nepotrebno opširan, već će se bez dvojbe kasnije, kad budu iza zakona o šumama izdani policijski kazneni zakonik i postupnik, u mnogim ustanovama zakon o šumama nepotrebno odvajati od tih općih ustanova, a sve na štetu pravnog jedinstva. Jedan primjer više, kako opća unifikacija zakonodavstva iziskuje jedan stalan i jedinstveni plan i kako unifikaciji specijalnih zakona, kakav je i naš zakon o šumama, mora predhoditi unifikacija općenitih zakona.

2. Naša je osnova točno i konzekventno podijelila protupravna djela, počinjena u šumi odnosno njenim produktima u dvije grupe: 1.) djela počinjena po samom vlasniku i 2.) djela počinjena po trećem licu. Prva djela smatra osnova istupima, pa ih dijeli na policijske (čl. 147.) i administrativne (čl. 148.), već prema tome da li se kose s šumarsko-policijskim (II. dio osnove) ili šumarsko-privrednim naredjenima (III. dio osnove). Kod tog sistema čine neprilike samo ustanove glede šumskog požara, koje su uvrštene baš u taj II. dio osnove, a koje može počiniti i svaka treća osoba. Budući ih po svom sistemu nije mogla osnova uvrstiti medju policijske istupe, morala ih je posebno normirati (čl. 206.) medju nedopuštenim radnjama trećih lica. To je svakako jedan nedostatak u inače lijepo provedenom sistemu.

Protupravna djela trećih lica počinjenih u tudjoj šumi ne smatra osnova nikad istupom, već samo zločinom ili prestupom (čl. 149.). U teoriji je preporno pitanje, da li izmedju kriminalnog i policijskog neprava postoji, kaka načelna razlika[22]) ili se ta razlika načelno ne može uopće povući, već je odlučan čisto formalni momenat i nadležnost sudskih ili upravnih vlasti. Projekat našeg kaznenog zakonika stavio se na stanovište[23]) načelne razlike i u njegovim objašnjenjima čitamo (str. 114.), da krivična djela protiv imovine nikad ne predstavljaju svojom sadržinom policijske istupe. To je stanovište vjerojatno djelovalo na našu osnovu, da je uvrstila sva protupravna djela trećih lica medju šumske prestupe. Naša osnova razlikuje tri vrsti šumskih prestupa: 1) prisvajanjem 2) oštećivanjem i 3) nedopuštenim radnjama. Kod tih nedopuštenih radnja (čl. 197.—206.) radi se o neposlušnosti spram izvjesnih odredaba, tako da ova djela,

[21]) Usporedi § 1. projekta kaznenoga zakonika i iz objašnjenja str. 85 i 114.

[22]) Usporedi Fr. Liszt: Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 17. Auflage str. 117. Obično se ta razlika nalazi u tome, što se kod prvog vredja neko pravno dobro, a kod drugog samo neki propis. Formalno stanovište zauzima medju ostalima Janka:

[23]) Protiv toga ustao je dr. Mih. Čubinski: Problem izjednačenja prava i t. d. Beograd 1921., dokazujući da nema načelne razlike i da je ona samo kvantitativna. Iz primjedaba Zgb. sudbenog stola (izvjestitelj Gogolja) projektu kaznenog zakona razabire se, da i ove primjedbe uzimaju za osnov diobe nadležnost sudskih odnosno policijskih vlasti (Mjesečnik god. 1923. str. 191.).

Digitized by Google

čak i po stanovištu projekta kaznenog zakonika t. j. stanovištu načelne razlike izmedju kriminalnog i policijskog neprava spadaju samo medju istupe. Kod delikta oštećenja nije ni sam projekat kaznenog zakonika ostao sebi vjeran, jer je normirao samo dolozno oštećenje (§ 330.), dok bi kulpozno oštećenje išlo pod policijsko nepravo. Prema tome predstavljaju kulpozna oštećenja samo istupe. Naša osnova je posve opravdano i kažnjavanje stanovitog dijela doloznih oštećenja kao i prisvajanja predala u nadležnost upravnim vlastima. I mi ovdje jasno vidimo, kako je praktički nemoguće povući načelnu razliku izmedju kriminalnog i policijskog neprava i držimo, da je jedino odlučan formalni momenat nadležnosti. Stoga smatramo policijskim istupima sva ona protupravna djela trećih lica, koja kažnjavaju upravne odnosno policijske vlasti i tražimo da se ti istupi tačno razluče od onih zločina i prestupa, koje kažnjavaju sudovi.

3. U čitavoj partiji protupravnih djela trećih osoba postoji jedna osnovna grješka, uslijed koje će grješke valjati čitavu partiju iznova preraditi. Naša osnova polazi sa stanovišta, da sve što spada pred kazneni zakonik mora biti i kažnjavano po istome i nesmije ući u zakon o šumama (čl. 151. i str. 98. motiva). No tumačeći, koja su protupravna djela regulirana novim projektom kaznenog zakonika, osnova (motivi str. 98.) je krivo shvatila taj projekat. Ona shvaća preusko pojam pokretne stvari i pojam posjeda (tudje prisvajanje) § 308. projekta kaznenog zakonika. Po našoj bi osnovi odnosno njenim motivima pod tu ustanovu kaznenog zakonika spadalo samo prisvajanje izradjene robe odnosno stabala, koja su već oborena. Zato naša osnova prisvajanje već izradjenog drveta (čl. 180.) ili već oguljene kore (2. stav. čl. 185.) prepušta posve kažnjavanju po kaznenom zakoniku, dok samo točno reguliše prisvajanje dubećeg ili barem još nepridjelanog drveta (čl. 181. i 182.), biljki (čl. 183.), kore koju je sam ogulio (čl. 184. i 1. st. čl. 185.), ležikovine, suvaraka i panjeva (3. i 4. stav. čl. 185.) i t. d. U istinu spadaju sva ta djela pod udar rečenog § 308. Nama je vrlo dobro poznato iz hrv. odnosno austrijskog kaznenog zakona (§ 171.), da nije potrebno, da bude neka stvar pokretna u času kad se izvršuje kradja, već da je dovoljno, da se ju može učiniti pokretnom i maknuti ju. Tako baš kad se drvo u šumi posiječe i prisvoji. Jednako je i pojam posjeda preusko shvaćen, dok se u istinu radi samo o protivštini spram utaje (zatomljenje, — § 313. projekta kaznenog zak.). U krivoj pretpostavci, da sve te kradje nisu kažnjive po našem projektu kaznenog zakonika, donosi naša osnova ustanovu (čl. 149.), prema kojoj se svako protupravno djelo u tudjoj šumi, ako vrijednost prisvojenog predmeta odnosno visina prouzročene štete ne premaša svotu od 5000 D. ima smatrati šumskim prestupom i kazniti po zakonu o šumama, ako pak premaša ovu svotu zločinom i kazniti po odredbama kaznenog zakonika. Savezno s time donešeni su i opsežni propisi (čl. 211.—256.) o nadležnosti i postupku u stvarima tih šumskih prestupa, kod česa je ustanovljeno (čl. 211.), da su u ovim stvarima do vrijednosti od 2000 D. nadležne upravne vlasti, a od vrijednosti dalje do 5000 D. redovni sudovi po zakonu o šumama.

Digitized by Google

Sličnu je grješku učinila osnova kod protupravnih djela oštećivanjem (čl. 190.—196.). Ovdje nije osnova uzela nikakav obzir na oštećenje, kako je regulisano § 330. projekta kaznenog zakonika. Ovdje je već regulisano dolozno oštećenje, pa je svakako kao policijski delikt (istup) trebalo regulisati kulpozno oštećenje. Namjesto toga, reguliše naša osnova iznova oštećenje, ne praveći razlike izmedju doloznog i kulpoznog. Po našoj bi se osnovi moglo dakle dogoditi, da bude netko radi kulpoznog oštećenja, gdje šteta premaša svotu od 5000 D., kažnjen zbog zločina po kaznenom zakonu.

Glede šumskih prestupa, počinjenih nedopuštenim radnjama, već smo napred pod G2.) istakli, da su to čisti istupi.

4. Točno razlikovanje izmedju protupravnih djela, počinjenih po samom vlasniku i takih, počinjenih po trećim osobama, vrlo je dobro, pa bi to principijelno razlikovanje valjalo zadržati. Jednako je praktična i daljnja dioba protupravnih djela, počinjenih po samom vlasniku u dvije grupe. Glede protupravnih djela te vrste nema zamjeraka ni u pojedinim ustanovama.

Posvema bi trebalo preraditi partiju o protupravnim djelima, počinjenim po trećim osobama. Protupravna djela prisvajanjem, izuzev jedino zauzeće zemljišta (čl. 189.), regulisana su već projektom kaznenog zakonika. Isto tako i dolozno počinjena oštećenja. Preostaje samo, da se kao policijski delikt ustanovi: zauzeće zemljišta, kulpozno oštećenje i nedopuštene radnje. No iz posve praktičnih razloga morat ćemo neminovno jedan dio protupravnih djela, koja spadaju pod udar kaznenog zakonika i koja bi morali presudjivati sudovi, izuzeti iz ove nadležnosti i predati u nadležnost upravnim vlastima. To su sitnija protupravna djela, koja se u praksi najviše javljaju i kojima bi se sudovi ozbiljno preopteretili. Mimo ovog rasterećenja sudova postizava se predajom ovih stvari u nadležnost upravnim vlastima veća brzina u postupku[24]). I naš je šumski zakon od god. 1852. (§ 60.) taka neznatnija protupravna djela kao šumski kvar predao u nadležnost upravnim vlastima. Potrebno je samo, da se točno i jasno fiksira granica izmedju jedne i druge nadležnosti. Kod našeg šumskog zakona bila je ta granica u nekim slučajevima nejasna, pa je naknadno ustanovljena praksom i naredbenim putem. Tako je primjerice kod drveta odlučen prema naredbi zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove srednji promjer od 10 centimetara.

Najpraktičnije bi bilo povući tu granicu prema vrijednosti prisvojenog predmeta odnosno visini prouzročene štete, kao što je to slično učinila i naša osnova (čl. 211. u vezi s čl. 149.). Iako bi se s teoretskog[25]) gledišta moglo tome prigovoriti, za praktične je potrebe ovako jasno odredjivanje nadležnosti najprikladnije.

[24]) Mi ovdje najbolje vidimo, kako se praktički neda upotrebiti teoretsko razlikovanje izmedju kriminalnog i policijskog neprava i kako smo prisiljeni neka neznatnija protupravna djela, koja vredjaju pravna dobra, uvrstiti medju policijske delikte.

[25]) Kod uporedjivanja hrvatskog odnosno austrijskog kaznenog zakona (§ 173. i 179.) s novim projektom kazn. zak. upada u oči, da potonji — izuzev jedino slučaj

Digitized by Google

Odjelivši točno ona protupravna djela, koja će presudjivati sudovi po kriminalnom kaznenom zakonu, potrebno je da ustanovimo, da li su za ta protupravna djela potrebne kake posebne norme, kojima bi valjalo upotpuniti ustanove kaznenog zakonika i gdje bi se imale te ustanove donijeti. Glava XXIX. projekta kaznenog zakonika ne donosi o tome ni jedne posebne ustanove, a priroda tih delikata neminovno iziskuje iste. Ovim bi se ustanovama imao upotpuniti sam projekat kaznenog zakonika, dok bi u zakon o šumama imali ući samo oni propisi, koji se odnose na vlasti, koje provode taj zakon, to jest upravne vlasti. U tom bi pravcu bilo potrebno, da komisija za izradbu kaznenog zakonika i zak. o šumama nadopune dogovorno projekat kaznenog zakonika.

U zakon o šumama ušle bi potonje ustanove o istupima i o postupku. Neprilika je što još nemamo ni projekta za policijski kazneni zakonik i postupink. Koliko je ikako moguće valja i ovdje uspostaviti dogovorni rad odnosnih komisija.

5. Projekat kaznenog zakonika je namjerice[26]) ispustio da normira bespravno zauzeće općinske i t. d. zemlje i prepustio to unifikovanom zakonu o šumama. Regulisanje ovog pitanja kod općinskog zemljišta i zemljišta sličnih pravnih lica (tako naše zemljišne zajednice i imovne općine) vrlo je važno, jer su baš ova pravna lica najviše izvrgnuta usurpacijama i jer se ona protiv istih uslijed svoje organizacije najteže brane. Neminovno je potrebno, da se uz kaznenopravne donesu i civilno- pravne ustanove o tim usurpacijama, ali ne u zakonu o šumama, već u onom posebnom zakonu, kako smo već izveli pod E4.). Zakon o šumama može se odnositi samo na šumsko zemljište, a ova pravna lica imadu i poljoprivredno zemljište, koje je često mnogo više izvrgnuto usurpacijama nego šumsko zemljište (tako primjerice kod naših zemljišnih zajednica). Naša osnova (čl. 189.) je posve ispravno donijela ustanovu glede kažnjavanja usurpacija svakovrsnog šumskog zemljišta, pa će već i zato biti potrebne posebne ustanove za usurpacije općinskog i sličnog zemljišta.

6. Prema našem šumskom zak. od 1852. (3. stav. § 18.) smatraju se i kažnjavaju prekršaji onih, koji imadu pravo na drvarenje kao šumska kvar. Tako se primjerice u nas kradje ovlaštenika u zemljišnim zajednicama ili pravoužitnika u imovnim općinama, sve ako posjeku debla, koja su u srednjem promjeru šira od 10 centimetara, smatraju samo šumskim kvarom i kažnjavaju po šumskom zakonu. Naša osnova (čl. 150.) to izričito dokida, odredjujući da ustanove o šumskim prestupima vrijede i za djela, učinjena po licima, koja imadu izvjesna prava, no ta prava ne vrše onako, kako su to dužna. Ovu ustanovu valja pozdraviti iz pravno-teoretskog kao i iz zakonsko-političkog gledišta.

---

kradje stoke (posl. stav. § 310.) — ne uzima u obzir vrijednost ukradjene stvari za veću kvalifikaciju.

[26]) Usporedi objašnjenje str. 117.

Digitized by Google

7. Prema našoj osnovi (čl. 160.) može se naknada štete, prouzrečena protupravnim djelima samog vlasnika potraživati samo pred redovitim sudom; dak o naknadi štete kod protupravnih djela, počinjenih po trećem licu sudi nadležna vlast (dakle i upravna vlast, kad je ona nadležna za izricanje kazne) zajedno s izricanjem kazne. Isključivu nadležnost redovitih sudova za presudjenje otštetnih zahtjeva prve vrsti smatramo opravdanom, jer se radi o kompliciranim otštetnim zahtjevima, za koje je potrebno vrlo temeljito prosudjivanje. Naprotiv se kod protupravnih djela druge vrsti radi o jednostavnom otštetnom zahtjevu, koji je nazgodnije riješiti adhezionim postupkom. Prema našem šumskom zakonu od 1852. (§ 72.) može upravna vlast izreći presudu glede otštetnog zahtjeva samo zajedno s kaznenom presudom. Bez izrečenja kazne ne može se dosuditi otšteta. Iznimka postoji kod šumskog požara (§ 44.), gdje može upravna vlast presuditi na naknadu štete i bez kaznenog postupka. Naša osnova želi poput našeg postojećeg šumskog zak. strogo vezati nadležnost upravnih vlasti glede presudjivanja naknade štete s kaznenim postupkom. Mi medjutim držimo, da bismo mogli poći za korak dalje i dati upravnim vlastima pravo presudjivati na naknadu štete i ondje, gdje se ne može izreći kazna. Za to govore iskustva, koja smo stekli kod provadjanja zakona od 14. siječnja 1873. »o poljskom redarstvu«. Potom zakonu presudjuju upravne vlasti o naknadi štete počinjene na poljskom dobru (a taj je pojam § 2. i 3. ustanovljen na najširi način) uz (§ 5.) i bez (§ 4.) izricanja kazne. Tako proširenje nadležnosti upravnih vlasti bilo bi posve u skladu s organizacijom uprave u Hrv. i Slav., gdje je upravo sistematski gotovo čitavo agrarno pravo predano istima u nadležnost. Ne zatvaramo oči pred činjenicom, da je nasuprot ove uprave, kako je organizirana u Hrvatskoj i Slavoniji (koja ima pretežno sudačke funkcije i raspolaže sa upravnim činovnicima, koji imadu beziznimno pravno-fakultetsku izobrazbu), uprava u Srbiji gotovo isključivo stegnuta na policijsku djelatnost i imade maleni broj činovnika s pravno-fakultetskom kvalifikacijom. Umjesto da ovaj napredniji prvi sustav potiskuje drugi, nažalost, se drugi širi na štetu prvoga (za to je naročito poučan primjer Bosne!). I pred tom vrlo žalosnom činjenicom kvarenja uprave i zapostavljanja upravne službe ne zatvaramo oči[27]). Ovdje se radi o jednostavnim otštetnim zahtjevima, za čije presudjivanje dotiču upravne vlasti. Kod našeg zakona o poljskom redarstvu presudjuju pače općinska poglavarstva do stanovitog iznosa na naknadu štete (§ 37.), i kad se danas glede toga traži zakonska reforma, ne ide se zatim, da bi se ukinula ova nadležnost općinskih poglavarstava, već naprotiv da se podignu odnosne, za sadanje prilike preniske stavke.

Kažnjivost protupravnih diela zastaruje prema našoj osnovi (čl. 166.) za dvije godine, otkako su učinjene, a za zastaru tužbe na

[27]) Sam zakon o opštoj upravi znači u tom pravcu jedan veliki napredak, kad odredjuje, da oblasni veliki župan (čl. 13.), okružni načelnik (čl. 16.) i sreski načelnik (čl. 21.) moraju biti pravnici i kad za njih predvidja pravne referente.

Digitized by Google

naknadu štete vrijede propisi grdjanskoga zakona (čl. 169.). Čim je neki otštetni zahtjev kasnije podnešen, to će se i teže moći pretresti. Za presudjivanje takvih kasno podnešenih otštetnih zahtjeva nisu više upravne vlasti podesne. Hoće li se stranka poslužiti bržim upravnim putem, mora ona u kratkom roku podignuti svoj zahtjev, a rok od dvije godine je svakako predug. Naš zakon o poljskom redarstvu odredjuje, da se procjena štete mora zatražiti u roku od tri dana (§ 34.), kako je ona učinjena odnosno za nju saznano i da se otštetni zahtjev mora podići u neprekoračivom roku od 30 dana (§ 35.) nakon istog vremena. U protivnom slučaju gubi stranka nadležnost upravnh vlasti (§ 46.) i mora svoj otštetni zahtjev podići kod redovitog suda (§ 47.). Oba su roka nešto prekratka, no načelo je posve uporabivo, pa bi ga trebalo primijeniti i kod zakona o šumama. Samo za tužbe podignute kod redovitih sudova može vrijediti gore navedena ustanova čl. 169. naše osnove.

Konačno držimo, da bi iz praktičnih razloga trebalo odsjeći nadležnost upravnih vlasti glede presudjivanja na naknadu štete na istoj granici, gdje im je odsječena i nadležnost za kažnjavanje pod G 4).

Uopće je ta čitava pometenost u našoj osnovi nastala odatle, što je za protupravna djela, koja presudjuju sudovi i upravne vlasti stvoren jedinstveni pojam šumskog prestupa i donešene jednistvene ustanove. Provede li se tačno onako razlučenje, kako smo razvili pod G 4.), te iz zakona o šumama izbace sudske stvari, ispast će čitava partija jasnija i bolja.

8. Za odštetne zahtjeve je od najveće važnosti, da se odrede lica koja će obavljati procjenu štete kao i načela, po kojima će se procjena vršiti. Time je olakšano presudjivanje otštetnih zahtjeva i samo uz održanje ovih propisa može se i presudjivanje otštetnih zahtjeva povjeriti upravnim oblastima. O licima koja će procjenjivati štete, ne donosi naša osnova nikake ustanove. O načelima procjene nedostatne, odredjujući načelno (čl. 162.),da imadu oblasne vlasti za odmjerivanje naknade štete izraditi posebne cjenovnike i donoseći uz to za pojedine slučajeve posebne otštete (čl. 181, 183, poslj. stav. čl. 185., 2. stav. čl. 186., 2. stav. čl. 187., čl. 188., 189., 1. i 2. stav. čl. 190. i 2. stav. čl. 191.). Ovo odredjivanje posebnih otšteta nije zgodno provedeno i ove otštete imadu gdjegdje karakter kazne. Oštećenik imade dobiti potpunu otštetu. Potrebno je da se u zakonu o šumama točno odrede lica, koja su zvana obavljati procjenu (slično kao što je to glede procjenitelja odredio zakon o poljskom redarstvu), a zatim na jednom mjestu glavna načela, po kojima će se obavljati procjena, prepuštajući oblasnim vlastima, da posebnim cjenicima izrade detalje. Gdje nema takvih procjena, ne bi bilo uputno da upravne vlasti prosudjuju o otštetnom zahtjevu, već bi iste trebalo otputiti na put redovite pravde.

Ujedno bi bilo potrebno da se šire i sistematski normiraju prava šumarskog i lugarskog osoblja glede čuvanja šuma i isljedjivanja šteta.

Digitized by Google

9. Za oštećenika odredjuje izričito naša osnova (čl. 169.), da ima pravo razliku izmedju tražene i dosudjene naknade potražiti pred redovnim sudom. Moramo ovdje odmah naglasiti, da bi bilo potrebno da se odredi rok u kome se mora tužba podnijeti kod redovitog suda, kako smo to već iznijeli pod D 5.). Po gornjoj je stilizaciji put redovite pravde otvoren samo oštećenome, a nipošto oštetitelju, a i oštećenome samo za razliku, a ne i za slučaj, ako je u cjelosti odbit sa svojim otštetnim zahtjevom. Take bi se stranke mogle samo žaliti na upravno sudište odnosno državni savjet prema čl. 18. zakona o državnom savetu i upravnim sudovima. Odgovora li, tako normiranje sistemu našeg upravnog sudovanja glede onih stranačkih sporova, koji su iznimno dani u nadležnost upravnim vlastima ?

Pitanje je u vezi s još uvijek nerazjašnjenim odnošajem člana 11. zakona o sudačkoj vlasti od 1874. spram novog zakona o državnom savetu i upravnim sudovima[28]). Do koje granice i u kojem slučaju je rješidbom upravne vlasti nezadovoljnoj stranci otvoren put redovite pravde, kad je taj put isključen nadležnošću upravnih sudova odnosno državnog savjeta i konačno da li i u kojim su slučajevima omogućena oba puta? To su pitanja na koja nam je morao dati jasan odgovor pozitivni zakon, što je on propustio. I ako će sigurno mnoge nedostatke, koje ima zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima, praksa ovih tijela najbolje izgladiti, bit će teže s nazočnim nedostatkom, jer ovdje pored ove prakse dolazi i u obzir i praksa redovnih sudova.

10. Po našem šumskom zakonu (zapravo članku III. patenta od 24. VI. 1857.) utrnjuje istraga i kazna prekršaja ovoga zakona zastarom, ako prekršitelj za šest mjeseci od dana učinjenog prekršaja nije bio uzet pod istragu. Naša osnova uzela je kod zastare sistem projekta kaznenog zakonika, koji poznaje zastarjelost gonjenja (istrage — § 73.) i zastarelost izvršenja kazne (§ 76. i str. 94. objašnjenja). Prema tom projektu nastupa prva zastara za tri godine, ako je propisan strogi zatvor ili zatvor od jedne godine ili samo novčana kazna, a druga zastara kod strogog zatvora i zatvora dužeg od šest mjeseci za pet godina, a kod svake druge kazne za dvije godine. Po našoj osnovi (čl. 166.) zastaruje kažnjivost protupravnih djela za dvije godine otkako su učinjena, a izvršne presude u pogledu kazne izrečene kod protupravnih djela, počinjenih po trećim licima, za pet godina, a po vlasnicima)čl. 167.) za tri godine. Za prekid zastare važe (čl. 168.) propisi kaznenog zakonika. Odjelimo li pravilno, kako smo to naveli pod G 4.), sudska zločinstva i prestupe od istupa i uvrstimo li samo potonje u zakon o šumama, to nam još uvijek nedostaje projekat policijskog kaznenog zakonika, prema kome bi valjalo u sklad dovesti ustanove o zastari. No i bez obzira na to može se odmah kazati, da su za istupe rokovi zastare predugački.

Naročito dugački zastarni rok gonjenja od pet godina odredjuje naša osnova (2. stav. čl. 166.) za protupravno zauzeće šumskog zemljišta. To je u tom slučaju tim nepriličnije, što je osnova (čl. 189.)

[28]) Usporedi o tome vrlo lijepi članak dr. P. Rastovčana: Član 11. zakona o sudačkoj vlasti u Mjesečniku god. 1922. str. 286.—292.

Digitized by Google

opravdano odredila, da će se usurpant povrh kazne osuditi na povrat zauzetog zemljišta i naknadu štete. Da glede toga ne razvlačimo, upućujemo na pod G. 7.) izvedeno. Baš kod rješavanja usurpacija prijeti najveća opasnost, da upravne vlasti zadru u rješavanje pravnih sporova, koji moraju biti rezervirani redovnim sudovima. U tom bi pravcu bilo potrebno, da se čl. 241. osnove, koji o tom radi jasnije stilizira i metne na čelo članova, koji rade o nadležnosti i postupku.

Dapače prema našoj osnovi (1. stav. čl. 166.) ne zastaruje nikako protupravno zauzeće onog šumskog zemljišta, na kojemu imade zauzimač izvjesna prava iskorišćavanja (kao ovlaštenik zemljišne zajednice, pravoužitnik imovne općine i slično). Iz motiva (str.98.) razabiremo, da je ta osnova donešena iz razloga, što se i pravna judikatura priklanja shvaćanju, da ovakve osobe ne mogu dospjelošću steći odnosne nekretnine. Ta pretpostavka medjutim ne stoji već je naprotiv naša judikatura svjesno krenula protivnim pravcem[29]). Zato bi valjalo ovu ustanovu brisati. Valja ali otvoreno priznati, da take usurpacije ovlaštenika čine neke naročite pravne odnošaje, za čije nam riješenje ne dotiču ustanove naših zakona, a napose ni općeg gradjanskog zakonika. Naročito zakonsko reguliranje tih odnošaja je potrebno, ali se to normiranje ne može obaviti zakonom o šumama, već najbolje putem pod E 4.) navedenog zakona.

11. U odjeljku o nadležnosti i postupku u stvarima protupravnih djela, počinjenih po vlasniku, ustanovljuje se (2. stav. čl. 208.), da se postupak zameće ili na traženju interesovane stranke ili po predlogu šumarskog referenta odnosno koordinirane šumske uprave. Ide predaleko, da upravna vlast bez tog predloga ne može ureda radi zametnuti kazneni postupak. Šumarsko - stručna strana je kod ovih istupa posve dovoljno zaštićena ustanovom (čl. 209.), da bez mišljenja šumarskih referenata ili državne šumske uprave ne može upravna vlast donositi riješenja i da istima pripada pravo žalbe, ako je riješenje donošeno mimo ili protiv njihovog predloga.

Čl. 213. naše osnove, koji i kod protupravnih djela trećih lica daje šumarskim uredima pravo predloga i mišljenja, nije jasan. Uostalom kod tih djela nema ni potrebe za taku ustanovu, pa bi bilo najbolje taj član u cjelosti brisati.

12. Rok odredjen 2. stav. čl. 218. je daleko prekratak. Već za osam dana, računajući od časa zaplijene, može se zaplijenjena stoka prodati javnom licitacijom, ako je vlasnik ne iskupi. Glede toga upućujemo na ustanove (§ 26.—29., 33.) našeg zakona o poljskom redarstvu.

13. Za isljedjivanje i sudjenje protupravnih djela, počinjenih po trećim licima, propisuje naša osnova (čl. 228.) za upravne vlasti mandatni postupak za slučaj, kad visina novčane kazne ne premašuje svotu od 1000 D ili zatvor od dvije nedelje. Po tom postupku mogu upravne vlasti bez saslušanja okrivljenoga izdavati pismena naredjenja (kaznene odredbe) o kazni i naknadi štete.

[29]) Usporedi o tom pitanju moju knjigu: Zemljišna zajednica str. 108.—121.

Digitized by Google

U Hrv. i Slav. postoji posebni zakon od 29. IV. 1907. »o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim (redarstvenim) oblastima«. Zakon taj primjenjuje uz stanovite promjene i kod upravnih vlasti mandatni postupak, kako je odredjen kaznenim postupnikom od 17. V. 1875. (§ 409.—411.) za kotarske sudove. I ako su najviše mnogobrojni šumski prekršaji dali neposredni povod, da se ovaj zakon izda, ne vrijedi on isključivo za te prekršaje, već se uporabljuje i kod drugih prekršaja. Stoga nije načelno opravdano, da se mandatni postupak napose normira u zakonu o šumama, već bi bilo najlogičnije, da se rečeni hrv. zak. uz potrebne reforme protegne na čitavu državu.

Uz to nas ni sam način regulisanja ne zadovoljava. Prema našem je postojećem zakonu (§ 1. — preuzeto u glavnom iz 409. k. p.) glavni uvjet da se povede mandatni postupak, da je prijavu učinila na osnovu svog uredovnog opažanja javna oblast, javni urednik ili službenik ili po oblasti zaprisegnuta osoba, koja se smatra javnom stražom; pa zatim, da je za prekršaj primjerena kazna zatvor od najviše pet dana ili globa do 50 kruna. Baš taj prvi uvjet je najvažniji, kad se uvaži, da mandatni postupak vredja osnovno procesualno načelo: audiatur et altera pars; a njega naša osnova ni ne spominje, već uzima u načelu samo onaj drugi manje važan uvjet. Od tog se uvjeta ne može odustati. Na puku prijavu neke privatne stranke ne može se još odustati od kontradiktornog postupka.

U našoj osnovi (čl. 230.) nema spomena o žalbi (prigovoru) oštećenika protiv kaznenog naredjenja (odredbe), dok naš zakon (toč. 7. § 5.) posve opravdano daje i oštećeniku glede otštete to pravo, koje ga po našem kaznenom postupniku (2. stav. § 411.) ne pripada.

Nadalje nema u našoj osnovi ustanove o povratu u predjašnje stanje, ako stranke promaše rok za žalbu protiv kaznenog naredjenja. Ističemo naročito, da ni po našem zakonu (§ 8.) ne pripada oštećeniku pravo da traži povratu u predjašnje stanje. Držimo, da bi iz praktičnih razloga bilo potrebno ovu ustanovu preinačiti.

Savezno s propisima o mandatnom postupku odredjuje naša osnova (čl. 229.), da ondje,gdje naknada štete premašuje 1000 D. mora rasprava započeti u roku od 30 dana od podnešenja prijave. Time je i naša osnova, slično kao i naš zakon (§ 2.), odredila, da se mandatnim postupkom smije samo do stanovitog iznosa odredjivati naknada štete. Nije jasna ustanova »rasprava mora započeti u roku od 30 dana«, napose koje posljedice nastupaju, ako se ona ne provede u tom roku.

14. Posve je nova ustanova (čl. 247.), po kojoj uplaćivanje novčanih kazni i otštete izvršuju porezni uredi. Ovu bi ustanovu valjalo ocjeniti s posve praktičnog gledišta.

15. Osnova je sasma pravilno odredila (čl. 256.) da se državni organi za nebrižno vršenje svojih dužnosti kažnjavaju po zakonu o činovnicima gradjanskog reda; naprotiv može organe samoupravnih vlasti kazniti ministar šuma i ruda (čl. 255.) novčanom kaznom od 300 do 1000 D. Potonja je ustanova skroz neopravdana i organi sa-

Digitized by Google

moupravnih vlasti mogu da odgovaraju za ovake krivice samo prema svojim disciplinskim propisima koji ne spadaju u zakon o šumama. To je slična grješka kao i ona našeg zakona o ustrojstvu vojske i mornarice od 9. VIII. 1923., po kojem u (čl. 55.) može i u miru komandant divizijske oblasti kazniti odgovorne organe ne samo upravnih općina nego i upravnih sreskih vlasti zatvorom od 10 do 30 dana ili odgovarajućom novčanom kaznom. Tim čudnija odredba, što je glede državnih organa u dijametralnoj opreci sa zakonom o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskog reda od 31. VII. 1923., koji normira (glava X.) za državne službenike iscrpljive disciplinske propise i ustanovljuje kao disciplinske sudove: upravne sudove i državni savet.

H) Prelazna naredjenja.

Izmedju ostaloga donosi se i ustanova (čl. 266.) koji sve zakoni i propisi prestaju važiti sa stupanjem u život zakona o šumama U Hrv. i Slav. prestaju važiti: šumski zakon od 3. pros. 1852. sa svim odnosnim naredbama i uredbama; zakon od 22. siječ. 1894., kojim se uredjuje šumarsko-tehnička služba, kao i zakon od 26. siječ. 1901., kojim se preinačuju neke ustanove toga zakona; zak. od 26. ožuj. 1894., kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod osobitim javnim nadzorom, i konačno zak. od 29. trav. 1907. o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim oblastima. Za potonji zakon smo već pod G 13.) razložili, da se ne odnosi samo na šumske prekršaje. Prema tome nije nikako u redu, da se taj zakon u cjelosti dokine zakonom o šumama, već to ovaj smije uraditi tek za svoj djelokrug.

Nove takse.

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Mitrovici.

Na sudu, kod svih oblasti i napose medju ljudima, koji s oblastima mnogo rade, nastala je prilična zabuna uslijed zakona »o izmjenama i dopunama u zakonima o taksama i pristojbama«, kao i uslijed pravilnika k tomu zakonu. Mnoge su tužbe opravdane.

Najprije je neprikladan sam način, kako se donesao ovaj zakon, i kako se uopće donose financijski zakoni. Treba čitav studij, dok se sredi, što se zapravo zakonom odredjuje. Ove »izmjene i dopune« sastoje često u tome, da se kaže, da se iza jedne riječi ima umetnuti ili izostaviti koji stav ili, dapače samo jedna jedina riječ. Sam se zakon poziva na tri druga, a konačno recipira sve, što je do sada važilo, u koliko se gdješto tim zakonom ne mijenja. Rezultat je taj, da je skoro nemoguće razaznati, što važi i kako ima zakon da se shvaća.

Takovim načinom zakonodavnoga rada može da se olakšava trud jednomu činiocu t. j. samomu autoru, ali se sigurno oteščava

Digitized by Google

rad svim ostalima, a napose onima, koji treba da zakon u praksi primjenjuju. Radi toga je takav rad neracionalan i ne vodi cilju ujedinjavanja zakonodavstva. Pravilno bi bilo, da se donesao o taksama jedinstveni zakon u cijelome tekstu, pa da se kod svake pojedine stavke, ako se ona nema odnositi na cijeli teritorij države, to istaklo na vidljivi način tako, da o tome ne može biti dvojbe, te da se ne moraju glede toga ispitivati kod svakoga tarifnoga broja predjašnji zakoni. Zakonodavac morao je imati bar nekoga obzira prema ljudima, da oni u stalnom slučaju mogu kontrolirati činovnike, da li su im ovi taksu pravilno naplatili, pa je trebalo misliti i na one mnoge organe, kojih je sposobnost shvaćanja, često i pismenost dosta zaostala, i ovima se nije smjelo dopustiti i odredjivati, da rade sa ovakovim kompliciranim aparatom.

Bilo je dosta slučajeva, da se upozoravalo na ovakav nedostatak u zakonodavnom radu, koji je često ispoljavao grubo neznanje, primitivnost, a u svakom slučaju suštu empiriju. S mnogo razloga tražila se u sastavljanju zakona veća savjesnost, više truda i više znanja. Neshvatljiva je ovakova nebriga kod izvršivanja sigurno najvažnije državne funkcije.

I ovaj zakon imade tendenciju, da se na cijeli teritorij države prošire nekadašnji zakoni bivše kraljevine Srbije. U principu mi »prečani« ne možemo pristati na takav rad. Vjerojatno se danas više prilike predratne kraljevine Srbije ne poklapaju s prilikama i potrebama istoga teritorija; još manje su one slične prilikama u našim krajevima. Mi smo prije 1918. živili u sklopu države sa intenzivnijim i razvijenijim ekonomskim životom, nego je bio život predratne Srbije. Prema tomu su i naše potrebe bile kompliciranije, pa je i zakonodavstvo, koje je imalo odgovarati ovoj potrebi intenzivnijega života bilo potpunije nego zakonodavstvo predratne kraljevine Srbije. Zato se u sklopu monarhije, koja je imala i stoljetno uredjeno državno gospodarstvo, izradio tehnički potpuniji i temeljitiji fiskalni sistem, nego je to mogla doseći bivša kraljevina Srbija u ne punoj stotini godina državne samostalnosti. Taj dakle dio, ti prečanski krajevi, koji su i brojem pučanstva pretežniji, imadu pravo, da traže zakone, koji odgovaraju njihovim potrebama, pa bi bilo i lakše sprovedivo i logičnije, da se u cijeloj fiskalnoj materiji zakonodavstvo oslonilo na taj veći dio, naročito kada bi to bilo od koristi i za narod predratne Srbije.

U glavnom je ovim novim zakonom o taksama provedeno, da se zakon o taksama za bivšu kraljevinu Srbiju od g. 1911. protegnuo na cijeli teritorij. Stavke su osjetljivo povišene. Već taj zakon sâm nije bio valjano izradjen s teoretske strane, jer se kod samoga sastavljanja u njega medju takse trpalo koješta, što je zapravo porez, a ne taksa. U zakonu se predvidjaju opetovana godišnja podavanja na pr. od držanja fijakera, biljara, automobila i t. d. To su porezi na fijaker, automobil, biljare i slično, ali nisu takse. Unijela se time konfuzija u zakon o taksama, pa moramo kazati, da se takse po taksenom zakonu ne mogu obuhvatiti jednom definicijom, nego je u tom zakonu

Digitized by Google

pod imenom takse sastavljen neki popis, od česa se sve državi ima da plaća. Po znanstvenoj terminologiji naprotiv taksa je točno obilježena kao jednokratno podavanje i to kao naplata privatnika za neku činidbu sa strane države. Kada se privatnici radi svojih egoističnih, sopstvenih ciljeva obraćaju državi, pa te ciljeve saradnjom državnih organa realizuju, opravdano je, da plate taksu. U tom pojmu takse leži i mjerilo za njezinu visinu. Država svoju saradnju mora i može samo primjereno radu organa dati naplaćivati. Po samom se pojmu previsoka, pretjerana taksa osudjuje, jer u takovu slučaju država čini, što se brani privatniku,— iskorišćuje naime svoj nadmoćni položaj. U zakonodavstvu našem, kakovo je primljeno, i sada prošireno na cijeli teritorij države, izgubio se taj kriterij, pa se izgubila i svaka mjera u odredjivanju visine takse, u načinu naplaćivanja pa i u izboru objekata koji su podvrženi plaćanju takse.

Medju taksama, koje su po sebi neopravdane i kod kojih je to na prvi pogled vidljivo, imade i takovih, koje su upravo štetne, jer su antisocijalne. Ne iscrpljujući predmet, spomenut ćemo samo neke od tih suvišnih taksa. Po t. br. 112. plaća se din 500.— za rješenje, kojim se nekoj privatnoj bolnici oduzima pravo rada. Ako se to pravo oduzelo zbog prljava poslovanja ili druge kakove krivnje, umjesna je najoštrija kazna, — ali, da se neka taksa plati samo zato, jer se izgubilo jedno pravo, to je — smiješno. — T. br. 108 sadržaje antisocijalnu odredbu, da liječnici imadu, kada započnu slobodnu praksu, platiti takse od 1000, 600 ili 300 din. Država dakle od liječnika traži taksu, kada ju on najteže plaća. Za liječnika je najteže i najkritičnije vrijeme, kada počima, da radi, jer treba da uredi ordinaciju i tek razvije praksu. — Sigurno ni u bivšoj Srbiji nisu u pravilu liječnici bili toliki kapitaliste, da im početak slobodnoga rada nije zadavao brigâ. Sam liječnički studij traži velike izdatke, pa su rijetki, koji iz vlastitih sredstava mogu da izdrže taj studij. Liječnik je čovjek, kojemu u interesu socijalnom treba biti na ruku, te mu olakšavati život i rad. Da se to postigne, od njega se traži taksa! U cijelom se zakonu o taksama vidi, da se iznimno opterećuju slobodna zvanja. Takse se plaćaju u tečaju studija od svega, od dozvola za polaganje ispita odnosno samih ispita i polučenja akademskoga grada[1]), pa konačno od početka rada. Kada se te takse zbroje, dobiva se doista lijep iznos. Ovo je namet na mladež, koju bi trebalo u razvitku pomagati. Financijalni rezultati, koji se time postizavaju, su sigurno tako maleni, da se ove takse ne isplaćuju. One dakle na jednoj strani pritiskuju, a državi ne donose adekvatne koristi. — Karakterističan je u tom savezu t. br. 121.: treba platiti taksu na prijavu, da marveni liječnik liječi ljude, babica porodilje, da apotekar liječi i slično. Zašto? Kada je u javnom interesu, da takove zloupotrebe budu progonjene, da se spriječe i kazne?

[1]) To sve unatoč toga, što ustav kaže, da je školska nastava besplatna. (Dodat. uredn.).

Digitized by Google

U privatnom prometu zakon o taksama tereti svaki rad. To mogu opravdati financijalni razlozi. Ali zato se ne mora postupati kruto i bezobzirno, i takse ne smiju sprječavati razvitak ekonomske djelatnosti.

Odredba zakona, koju je ministar u pravilniku napose naglasio, da trgovci od kupovina korespondencijom imadu da plate taksu po t. br. 12, — poskupljivala bi svu robu. Trgovci već plaćaju porez od poslovnog prometa, pa ova taksa znači, da se isti porezni objekt pod vidom takse ponovno oporezuje. Rezultat bio bi, da roba mora poskupiti — u eri, kada država pobija skupoću ili čini, kao da je pobija. Provedenju ove takse moralo bi se prigovoriti, da fiskalne potrebe države ne smiju dovoditi do toga, da se korespondencija sviju privatnika podvrgava kontroli državnih organa.

Taksa od 3 posto od ugovora o kupnji nekretnina je previsoka. U normalna se vremena proračunavalo, da zemlja u racijonalnom gospodarstvu donosi 3 posto čiste koristi. Ne može biti opravdano, da se isto toliko, jednogodišnji prirod, plaća u ime takse od ugovora. U današnje vrijeme, — jer je period nestalnih vrijednosti prošao i normalno vrijeme nailazi, — ta je taksa nepodnosiva i sili ljude, da prave kupovnine disimuliraju. Zašto se naše zakonodavstvo nije radije odlučilo, da oporezuje nezasluženi plus kod kupoprodaje nekretnina? Taj bi porez teretio onoga, koji dobit realizuje, a ne kupca.

I ovoj taksi na prenos pokretnina i nepokretnina, kao uopće svim taksama, koje se od ugovora plaćaju, mora se prigovoriti, da se ne razlikuju različite vrste ugovora, da financijsko zakonodavstvo ignoriše distinkcije, koje su se prema potrebama prometa razvile i za koje privatno pravo vrlo dobro znade. Zakon o taksama znade samo za »ugovor«, a ne razlikuje, da je i pretpogodba, punktacija, uvjetna pogodba i pogodba vezana na rok — takodjer »ugovor, t. j. sporazum volje stranaka, koji se običava fiksirati na papiru. I od takovih ugovora, koji još nisu čvrsti ili kojima važnost za stranke počinje teći od kasnijega datuma, mora se platiti taksa, »jer kreditiranja od strane države nema.« Dakle već onda, kada nijedna stranka još nema egzistentnoga prava, ima država pravo na taksu, koju ona ne »kreditira«.

U predratna vremena državne su vlasti, iako nisu toliko isticale socijalnu funkciju države, znale biti obazrive prema svojim gradjanima, pa su im katkada i kreditirale koju malenkost. Kao dobri gospodari, te su vlasti za svoj poček znale naplatiti i neke kamate. Danas: — jok. Plati sve i u gotovom za 14 dana, — ili plaćaš »globu«, plaćaš trostruko. Nametati ljudima globu, a ne pitati, jesu li krivi, — to je novo, ali je pogrješno. Zaradjivati radi propusta vlastitoga državljana trostruko u ime »globe«, to je rentabilno, ali nije velikodušno.

Na maksimu, da država ne kreditira, mogli bismo, da smo malicijozni, upozoriti na sve one razne kreditne ustanove koje je država pomagala osnivati i davala im privilegija. Dakle, država zna, da njeni podanici (bolje govoriti o podanicima nego o državljanima) tre-

Digitized by Google

baju pomoći, kredita, — ali sama postavlja ad hoc, za takse, protivni princip.

O sudskim taksama reći ćemo samo malo. Pricipijelno u tečaju kaznenoga postupka ne bi smjelo biti nikakvih taksa. Dobra, o kojima se radi pred kaznenim sudovima, sloboda, život i gradjanska čast državljana, suviše su velika, a da se smije odrediti, da se ta dobra svim sredstvima zakona mogu braniti samo onda, ako okrivljenici imadu novaca, da plate taksu. Zakon daje pravo siromašnima, da budu oprošteni od takse. Ali mnogi može biti i u takovu položaju, da oprost ne može dobiti, jer ima nešto, a opet ne može položiti taksu. Kada postoji maksima, da se rokovi održavaju, a ti su kratki, može se desiti, da će nekomu pravo — napose pravo apelacije protiv kazne — biti poništeno, jer nije imao novaca. Mi držimo, da je to i suviše grubo, a prije svega je nepravedno. — Isto tako valja osuditi, da se prijave radi uvrede časti imadu taksirati. Na posljetku to znači i to, da svoju čast može braniti pred sudom samo onaj, koji imde u džepu 50 dinara. A ostali? Tima bi trebalo dati bar to pravo, da se, kad već nemaju novaca, razračunaju, kako znadu.

Takse za gradjanske stvari su previsoke. Madžarski zakon od g. 1915. postavio je za pristojbe na osude skalu, po kojoj postotak u ime biljegovine nikada ne dosiže visinu od 3 posto. Taj je zakon bio još i toliko moderan, da je predvidjao progresivne takse. Po novim taksama mora se plaćati za hartiju, rješenja itd. posebna taksa.

Najgore pogadja, da se taksa imade platiti u cijeloj sumi unaprijed. Ako »kreditiranja od države nema«, onda je opravdano, da se na tužbu dade taksa za »hartiju« i ništa više, jer država ne može od nas zahtijevati, da mi njoj »kreditiramo«, kad ona principijelno o tom ne će da zna...

Zakonodavca našeg nisu uputili dobri praktičari. Inače bi se znalo i po zakonu, da svaka tužba ne mora smjerati na to, da se neko pravo ostvari, nego imade i tužbi, kojima je — neposredno — jedini cilj, da salviraju jedno pravo od zastare. Bit će slučajeva, da će odštetna parnica zastarjeti nekomu, jer za tri godine nije smogao novaca, da plati taksu na tužbu, ili će trgovcu zastarjeti za 6 mjeseci pravo da tuži, što mu je liferovana manjkava roba, jer u tom roku nije smogao novaca za biljegovine, ili će se nekomu prodati stvar za tudji dug, jer iz istog razloga nije pravovremeno digao izlučnu tužbu i t. d.

Toliko u vrlo sumornim crtama. Ugarski zakon od g. 1915. posvetio je samo sudskim taksama jednu cijelu knjižicu i nije se činilo, da je to suvišno. Naš zakonodavac uredio je istu materiju s nekih 5 tarifnih brojeva. I to se može, — ali o temeljitosti toga rada ne treba onda govoriti.

U ovom savezu spomenut ćemo samo najgrublju i najsurovију odredbu, koja se dade zamisliti: Ako netko ne plati na »pismeno« taksu, ili plati nedostatnu taksu, uzima se, kao da akt nije ni

Digitized by Google

podnesen i tako podneseni akt »ne utiče na rok, zakonom odredjen za podnašanje takova pismena«. Ako je netko za par dinara premalo biljegovao žalbu, on je po zakonu nije ni podnesao, dapače nije sebi salvirao ni to, da je tu žalbu pravodobno podnesao, ako bi kasnije i nadoplatio taksu. — Tko podnosi nebiljegovani ili nedostatno biljegovani podnesak, čini to iz neznanja. Ipak to imade posljedica; njegovo pravo može da se radi toga i dokine. Radi taksa država poništava pojedincu i takova prava, od kojih možda ovisi njegova egzistencija. To su »kazne«, kakove je ljudima nametao »bog osvetnik«.

Jedna praznina u agrarnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini.

Napisao dr. M. Mondšajn, odvjetnik u Gračanici.

Nesustavno donošenje zakona i uredaba, mijenjanje istih te nepoznavanje zakona uslijed silne promjenljivosti donosi zbrku u praksi sudova i upravnih vlasti. Nejednolika praksa unaša u pučanstvo nepovjerenje u vlasti te dovodi u sumnju nepristranost zvaničnika. Zvaničnik mijenja svoja rješenja, jer je nesiguran glede jurisdikcije u pojedinom slučaju. Nestašica normi ili nejasnoća ne dopušta činovniku, da jednoliko rješava svaki pojedini slučaj.

Ima novih uredaba ili zakona, koji sadrže derogativne ustanove u pogledu starih zakona. To biva izričito ili mučke time, što sadrže odredbe protivne dosadašnjim zakonima, te se ne zna pozitivno, koji zakon vrijedi, a koji je ukinut. Mnogo se toga uvodi novoga, nesustavnoga bez radnog plana, bez ikakova pregleda i bez promišljanja o praktičnoj upotrebi.

Teško osjećamo mi, koji smo do sada bili naučeni, da se zakon temeljito pretrese u obliku zakonske osnove i da se saslušaju mnijenja praktičara i teoretičara prije, nego što se konačna redakcija zakonske osnove predloži narodnoj skupštini (saboru) ili prije nego uredba dobije obaveznu snagu.

Najveći kaos zavladao je u agrarnoj jurisdikciji. Glede agrarnih stvari nema narod u vlast skoro nikakova povjerenja. Kriva su mnogo tome rješenja ministarstva za agrarnu reformu, koja su mnogo puta tako neumjesna, da ih nitko ne razumije.

Najvažnije i najdalekosežnije promjene u agraru u Bosni i Hercegovini učinila je svakako naredba o upisu vlasnosti bivših kmetova na kmetskim selištima u zemljišnim knjigama u Bosni i Hercegovini od 21. srpnja 1919. U Bosni i Hercegovini bile su naime od davnih vremena dvije kategorije stanovništva: k m e t o v i i a g e. Aga je na temelju obligatornoga ugovora davao stanovitoj porodici kmetstvo na stanovitim svojim nekretninama. Aga je ostao vlasnik takovih nekretnina, te je mogao iste založiti i otudjiti, dok je kmet odnosno njegova porodica imala istih nekretnina pravo obradjivanja

Digitized by Google

uz davanje alikvotnoga dijela priroda agi, koji je dio odredjivan ili po ugovoru ili po mjesnom običaju. U slučaju, kad bi aga prodavao ie nekretnine, imao je kmet pravo prvokupa. U gruntovnim knjigama bila je u posjedovnici na čelu oznaka kmetovskoga selišta po imenu porodice i po kućnom broju, a u vlastovnici je bio kao vlasnik označen dotični aga.

Sve promjene i sve parbe izmedju kmetova i aga u pogledu kmetovskih selišta spadale su u nadležnost upravnih vlasti. Po citiranoj uredbi imali su kot. sudovi kao gruntovne vlasti dostaviti kot. uredima kao agrarnim vlastima popis kmetovskih selišta, a kotarski su uredi ili sada zvana poglavarstva srezova imali provesti izvide o sadašnjem stanju selišta, odnosno o stanju selišta, koje je bilo 25. veljače 1919., te prema tome odrediti uknjižbu brisanja oznake kmetovskoga selišta u posjedovnici ,a ujedno uknjižbu prava vlasništva u korist »bivše kmetovske porodice« uz bližu naznaku prezimena sadanjega kućnoga domaćina te porodice. kućnoga broja dotičnoga selišta i sela, gdje se ono nalazi, — i to sve u vlastovnici. Protiv gruntovne uknjižbe i te vrsti pristoji svakoj interesiranoj stranci pravo utoka i na vrhovni sud u Sarajevu, a glede ostalih povreda odredjuje čl. 7. te uredbe II. rastavak. koji glasi:

»Nakon provamoćnosti odluke o upisu upisana bivša kmetska porodica postaje vlasnikom nekretnina iz naslova ražrješenja kmetstva. No protiv takovih upisa mogu i poslije toga putem redovne gradjanske parnice, kao i kod drugih upisa vlasnosti u zemljišne knjige činiti prigovore ona lica, koja se osjećaju oštećenima u kakovu drugom svojem pravu, ako ovo ne proističe iz kmetskog odnosa«.

Prema bosanskom gruntovnom zakonu mogu biti uknjiženi kao vlasnici nekretnina fizička i juristička lica, a naš gruntovni zakon ne poznaje vlasništvo obitelji kao takove. Prema tome je citirana uredba unijela u našu gruntovnu praksu jedan novum, a u smislu naših dosadašnjih ustanova jedan nonsens. Isprva se nije ni opažalo, da bi ovaj novum mogao imati kakove neugodne posljedice, ali sada se istom počinje opažati neshodnost ove uredbe.

Mi u Bosni i Hercegovini nemamo zadružnoga zakona. Kod nas nema ustanova ,koje bi normirale tko reprezentira seljačku porodicu. Mi smo sada dobili u gruntovnici kao vlasnika porodicu, a ne znamo, tko je ovlašten istu zastupati i t. d.

Prema citiranomu članu imadu putem redovne gradj. pravde tražiti zadovoljštinu ona lica, koja se nalaze oštećena u kakovu svojem pravu. Prigodom upisa bivših kmetskih porodica desile su se mnoge nepravilnosti i nepravednosti bilo zlonamjerno, bilo nehotice, učinjeno je mnogo pogrješaka iz nepažnje a i radi ogromnosti materijala, koji se trebao svladati.

To bi sve trebao korigirati sud na temelju parnice u kojoj bi kao u svakoj drugoj imali odlučiti dokazi.

Teoretski je veoma lijepo zamišljeno ali u praksi neprovedivo. Ako se treba tužiti u konkretnom slučaju na ispravak gruntovnoga stanja, nastaje pitanje, tko će biti tuženi. Kao vlasnik uknjižena

Digitized by Google

je po uredbi »bivša kmetovska porodica« N i kućni broj. Koga ću tužiti? bivšu kmetovsku porodicu N? tko je vlasnik? Komu ću dostaviti tužbu? Tko je starješina? Najstariji, — primogenitus? vijeće svih muškaraca? Jeli i žena ovlaštena, da sudjeluje u upravi? Da li može i žena biti starješina u kmetskoj porodici? — To su sve pitanja, koja nam se nameću.

Sumnjam, dali će savjestan sudac i primiti tužbu proti bivše kmetske porodice »N. kbr.« jer ne mogu da navedem pravoga kućnoga starješinu, odnosno ne mogu da zasvjedočim, tko je pravi kućni starješina. — A ako tužim sve članove obitelji, gruntovnica mi ne će provesti nikakvu uknjižbu, jer je u gruntovnici uknjižena kao vlasnik »bivša kmetovska porodica«.

Tu stojimo pred jednom prazninom u zakonodavstvu. — Prema spomenutoj uredbi uvadja se priznanje opstojnosti pravoga lica seljačke zadruge, ali se ne ustanovljuje, tko spada u zadrugu, kakva su prava zadrugara, a što je najvažnije, tko je ovlašten zadrugu zastupati. Zadružni zakon je dakle za Bosnu i Hercegovinu najveća potreba, jer sada svakim danom izbijaju novi prijepori, koji zahtijevaju hitno rješenje.

Još o jednoj praznini u izbornom zakonu.

Piše: Dr. Veselin S e m i z, Mostar.

Ako svi znaci ne varaju, čini se, da rebus politicis sic stantibus — idemo u susret skorašnjem raspustu narodne skupštine i skorim izborima. Izbori — kao ultima ratio za riješenje parlamentarne krize, u kojoj se stalno nalazi naša država od početka sadašnje legislativne periode narodne skupštine — proponiraju se u javnosti već duže vremena i s više strana, i ako današnja narodna skupština nije navršila još niti jedne četvrtine svoje legislativne periode, predvidjene čl. 69. ustava. Stoga smatram za potrebno, da na ovom mjestu progovorim o jednoj praznini izbornog zakona, koja se pokazala kod prošlih izbora, a o kojoj, koliko je meni poznato nije do sada bilo govora.

Poznato je, da se vrijednost svakoga zakona ogleda i ocjenjuje prigodom njegove praktične primjene, i da se tek tada pokazuju dobre i loše strane nekoga zakona, i njegovi nedostaci i praznine. Naš pozitivni izborni zakon — ma da mu je od strane zakonodavnih faktora bila posvećena naročita pažnja — pokazao je prigodom prošlogodišnjih ožujskih izbora mnogo nedostataka i praznina, o kojima je bilo govora u javnosti — pa i na ovom mjestu, — neposredno prije i neposredno poslije zadnjih izbora. Tako se pokazalo, da ovaj zakon nije riješio mnogih raznih slučajeva, koji bi bezuvjetno trebali da budu predvidjeni jednom jasno formulisanom i izričitom zakonskom odredbom. Takovi nedostaci u zakonu nisu se mogli ukloniti niti kakovim širim tumačenjem odredaba izbornoga zakona, niti analo-

Digitized by Google

gijom supsumirati pod ma kakovu normu zakona naprosto za to, jer zakon nije pružao nikakova oslona za to. — Dovoljno je istaknuti, da naš izborni zakon ne govori ništa o tome, kako bi se imali popuniti mandati svih izabranih kandidata jedne u cjelini poništene kandidatske liste. To bi mogao da bude slučaj, kada bi se prigodom verifikacije mandata jedne u cjelini izabrane kandidatske liste pokazalo, da nijedan od kandidata dotične liste nema pasivnoga izbornoga prava t. j. da nema uslova predvidjenih za to u čl. 13. izbornoga zakona i čl. 72. ustava. Isti bi slučaj mogao nastupiti, i onda, kada bi narodna skupština poništila mandate jedne cijele kandidatske liste, kojoj je bio nosialc jedan organ javne vlasti bez pasivnoga zakona, koje se istina na prvi pogled ne čine osobito važnima, pokazalo, da je kandidovanjem toga organa javne vlasti kao nosioca dotične liste povrijedjen temeljni princip izbora — sloboda izbora.[1] Ali kako bi se u tome slučaju imali popuniti mandati te u cjelini poništene liste — o tome izborni zakon ne govori ništa, nego u čl. 86. predvidja samo slučajeve upražnjenja pojedinih poslaničkih mjesta. — Poznata je dalje nejasna stilizacija i praznina čl. 85. izbornoga zakona, koji govori o broju izbornih mjesta, u kojima se jedno te isto lice može kandidirati, a ne precizira točno, što se ima razumijevati pod izbornim mjestom — izborni srezovi (koji inače po zakonu ne biraju samostalno poslanike) ili pak izborni okruzi.[2] — Pored ovih i ostalih krupnijih nedostataka i praznina izbornoga zakona, pokazale su se prigodom prošlogodišnjih izbora i druge praznine izbornoga zakona, koje se istina na prvi pogled ne čine osobito važnima, ali koje in concreto mogu poprimiti veću važnost. Da navedem ovdje prazninu čl. 52. izbornoga zakona, — o kojej je nedavno bilo govora na ovome mjestu — gdje je samo predsjednicima biračkih odbora omogućeno i dozvoljeno, da mogu glasati kod drugoga biračkoga odbora, a svi ostali glasači da imaju glasati na glasačkom mjestu svoje općine, u kojoj su po biračkom spisku uvedeni (čl. 49. izbornoga zakona). Prema tome lišen je prava glasa onaj perovodja biračkoga odbora, koji bude morao da vrši službu perovodje na glasačkom mjestu neke druge općine, a ne one, u kojoj je on u biračkom spisku uveden kao izbornik. Time je on indirektno lišen jednoga eminentno političkoga prava — aktivnoga izbornoga prava. Razumljivo je, da ova praznina zakona može da zauzme opasnije forme u srezovima, gdje ima mnogo glasačkih mjesta, a nadležne vlasti, koje dodjeljuju i imenuju perovodje za pojedina glasačka mjesta ne

[1]) O tome, kako bi se najlakše izbjeglo kandidovanju organa javne vlasti, kojima ustav i izborni zakon oduzimlju kandidatsku sposobnost u svrhu zaštite slobode izbora, te prema tome kako bi se izbjeglo poništavanju njihovih mandata i ostalih mandata s njihove liste, kojoj su oni bili nosioci, napisao je g. Slobodan Jovanović u »Arhivu« za lipanj i srpanj 1923. članak, u kome se s odličnom argumentacijom predlaže, da se sudovima dade pravo, (koje oni po sadanjem zakonu nemaju) da odbiju potvrdu one kandidatske liste, na kojoj se nalazi jedan organ javne vlasti bez pasivnoga izbornoga prava.

[2]) Vidi o tom »Izborni zakon« s predgovorom dra. L. Polića str. 18.

Digitized by Google

budu to imala u vidu, jer se je ne rijetko dogodilo, da je desetak glasova odlučilo o uspjehu jedne kandidatske liste.

Ja ću ovdje da iznesem jednu prazninu izbornoga zakona, o kojoj, koliko je meni poznato, nije bilo do sada govora u javnosti, i koja na prvi mah izgleda od manje važnosti, jer se tiče više tehničke strane provadjanja samih izbora, ali koja može, kako ćemo poslije da vidimo, da jako šteti slobodi izbora, čijemu obezbjedjenju inače služe mnogobrojne odredbe izbornog zakona. Po čl. 53. izbornoga zakona državni odbor odredjuje najdalje 35 dana od dana ukaza o izborima predsjednike biračkih odbora za svako glasačko mjesto, i to u prvom redu sudije, sudske činovnike ili svršene pravnike, a u pomanjkanju ovih i druga lica sa fakultetskom spremom, a ako ni ovih nema dovoljno, onda i lica, koja su svršila koju god stručnu školu, samo ne ona lica, koja su u policijskoj službi. Naznačujući sudije, sudske činovnike ili svršene pravnike kao u prvom redu pozvane za mjesto predsjednika biračkoga odbora, zakonodavac je očito imao u vidu važnost toga položaja za striktno provedenje izbora u smislu zakonskih odredaba, te je za tu dužnost predvidio u prvome redu one, koji ne samo poznaju zakon, nego koji su naučili, da ga štite i pravedno izvršuju, a tek u nedostatku tih pravno izobraženih lica zakon je za to mjesto predvidio ostala lica sa fakultetskom spremom, odnosno kojom stručnom školom. Ali kako je god zakonodavac tom svojom odredbom implicite priznao važnost položaja predsjednika biračkoga odbora za izbore, ipak je u cilju obezbjedjenja slobode i nepristranoga provedenja izbora trebao jasnije da precizira pitanje predsjednika biračkoga odbora, i da jednom izričitom odredbom isključi od toga položaja sva ona lica, koja bi mogla ma bilo čime da štete slobodi izbora.

Zakon je, kako gore navedosmo, isključio od toga mjesta izričito samo one, koji su u policijskoj službi. Ja ovdje nameću pitanje, ne bi li bilo korisno i svrsishodno jednom izričitom zakonskom odredbom od mjesta predsjednika biračkoga odbora za jedno glasačko mjesto isključiti kandidata dotičnog sreza ili nosioca jedne kand. liste u izb. okrugu, u kome se to glasačko mjesto nalazi. Ne bi li jedna takova izričita zakonska odredba bila ne samo korisna, nego upravo neophodno potrebna kako po slobodu izbora, tako i po pravilno i nepristrano vodjenje izbornih funkcija na glasačkim mjestima? Ako se točno uoči položaj, dužnosti i prava predsjednika biračkih odbora, koja mu podjeljuje izborni zakon, onda je jasno, da bi jedna takova izričita zakonska odredba, kojom bi se od mjesta predsjednika biračkoga odbora na izvjesnom glasačkom mjestu isključio kandidat dotičnoga sreza ili nosilac jedne kandidatske liste u dotičnom okrugu, gdje se to glasačko mjesto nalazi, bila ne samo umjesna i korisna po pravilno i zakonito izvršenje izbora na tome glasačkom mjestu, nego se pomanjkanje jedne takove zakonske odredbe može smatrati dapače i jednom prazninom u zakonu. Predsjednik biračkoga odbora na glasačkom mjestu rukovodi sa izborima na dotičnom mjestu zajedno sa ostalim članovima biračkoga odbora, stara se o održanju reda za vrijeme gla-

Digitized by Google

sanja, pripušta glasače izbornomu aktu, pošto se prethodno uvjerio, da li su unešeni u biračke spiskove, dovodi oružanu pomoć za slučaj nereda na biralištu, stara se oko toga, da ne bi tko na biralištu agitirao, i t. d. Od čovjeka, koji je tri mjeseca strastvene izborne borbe proveo u tome srezu (odnosno okrugu), agitirajući za onu stranku, koja ga je kao svoga kandidata postavila — koji je još sve do u subotu po podne držao vatrene stranačke govore moguće baš u općinama glasačkoga mjesta, na kome će on biti predsjednik biračkoga odbora, pa još možda i u lokalu, gdje će se u nedjelju obaviti glasanje, — omalovažavajući i ponižavajući — na način, kako je to kod nas uobičajeno — sve svoje protivnike, čija će prava u nedjelju na istom mjestu kao predsjednik biračkoga odbora imati da čuva isto onako, kao i prava kandidatske liste svoje stranke, — od toga čovjeka zahtijevati, da u nedjelju u jutro stupi pred glasače i ostale članove biračkoga odbora, a naročito predstavnike lista, dostojanstveno i bez strasti, kao sudac pred zavadjene stranke, bez pokazivanja ma i najmanje naklonosti odnosno odurnosti prema ijednoj od stranaka, koje su na biralištu zastupane sa svojim kutijama — značilo bi od njega tražiti nešto nemoguće. — Veoma je u pitanju, da li će birači i ostali članovi biračkoga, a naročito politički protivnici takova predsjednika biračkoga odbora imati povjerenja u njegov rad; dolazit će nedvojbeno vrlo često s njime u konflikt radi i najmanjih sitnica, što će dakako veoma smetati urednomu provedenju glasanja na tome biralištu, pa — poznavajući vrelu krv našega naroda — vrlo lako dovesti i do kakovih neugodnih posljedica. Suvišno bi bilo isticati daljnje štetne posljedice, koje bi mogle nastupiti uslijed nekorektnoga i pristranoga držanja takova stranačkoga predsjednika biračkoga odbora — pogotovo u slučajevima, gdje su ostali članovi biračkoga odbora nepismeni ljudi, koji i bez daljega stavljaju prst na svaki izborni zapisnik, koji im na potpis podmetne predsjednik.

Kada je izborni zakon u smislu zaštite slobode izbora oduzeo mnogim osobama pasivno izborno pravo — dakle jedno par excellence političko pravo — i kada je zakonodavac u tu svrhu i u svrhu što pravilnijega i zakonitijega provedenja glasanja u zakon stavio mnogobrojne odrebe, onda se moglo jednom izričitom zakonskom odredbom od predsjedništva biračkoga odbora isključiti kandidata sreza odnosno nosioca kandidatske liste u okrugu, gdje se nalazi dotično glasačko mjesto, kada je prema gore izloženom jasno, da on u položaju predsjednika biračkoga odbora može i posredno i neposredno utjecati na birače, i time u konkretnom slučaju više povrijediti slobodu izbora, nego na pr. u § 15. izbornoga zakona navedeni organ javne vlasti, koji bi se protuzakonito kandidirao. — Ali u tome slučaju mogla bi se pojaviti jedna poteškoća. Kako je naime naprijed istaknuto, po čl. 53. izbornoga zakona državni odbor odredjuje predsjednika biračkih odbora najdalje za 35 dana od dana ukaza o izborima, a pošto se kandidatske liste po čl. 33. izbornoga zakona mogu podnositi sve do 25 dana prije dana izbora, to logično državni odbor, odredjujući predsjednike biračkih odbora za pojedina glasačka mjesta, ne može znati,

Digitized by Google

da li će za jedno glasačko mjesto odrediti možda nekoga, koji će u srezu (ili okrugu), gdje se to glasačko mjesto nalazi, biti sreski kandidat (ili nosilac) neke kandidatske liste. Ali tome bi se vrlo lako dalo pomoći. Jednostavno staviti u dužnost prvostepenim sudovima, kod kojih se kandidatske liste predavaju, i koji ih potvrdjuju, da pri potvrdjivanju kandidatskih lista paze, nije li jedan sreski kandidat (ili nosilac) koje kandidatske liste imenovan već od strane državnog odbora predsjednikom biračkoga odbora za glasačko mjesto u tome srezu (ili okrugu), gdje se kandiduje, pa da u slučaju, ako se to dogodi, odmah izvijesti o tome državni odbor, koji bi onda za dotično glasačko mjesto imao da imenuje drugoga predsjednika biračkoga odbora. Istina u čl. 53. izb. zak. je odredjeno, da su od strane državnoga odbora imenovani predsjednici bir. odbora dužni u roku od 10 dana od dana, kada je raspored državnoga odbora izišao u »Službenim Novinama«, predati molbu, da ih se razriješi te dužnosti, ako navedu uzroke, zbog kojih se ne mogu primiti te dužnosti. Ali time je prepušteno volji pojedinih predsjednika biračkoga odbora, da li će se na toj dužnosti zahvaliti, ako bi se kandidovali u srezu odnosno okrugu, u kome se nalazi glasačko mjesto, gdje će oni biti predsjednici biračkoga odbora, te je vrlo malo vjerojatno, da će to oni učiniti, jer im se pruža prilika, da na sâm dan izbora učine mnogo i sebi i kandidatskoj listi svoje stranke. S toga bi na to trebalo paziti po službenoj dužnosti i takove imenovane predsjednike biračkoga odbora sa dužnosti, na koju su postavljeni, smijeniti na vrijeme. A osim toga, ako bi dotični imenovani predsjednici biračkoga odbora i smatrali, da je njihov položaj kao kandidata sreza (ili nosilaca) izvjesne kandidatske liste inkompatibilan sa mjestom predsjednika biračkoga odbora u tome srezu (ili okrugu), gdje se kandiduje, ipak ni u tome slučaju ne bi se oni mogli po svojoj molbi te dužnosti riješiti, jer se molba za razriješenje od te dužnosti, kako je naprijed istaknuto, po čl. 53. izbornoga zakona mora predati najdulje u roku od 10 dana od dana, kada je raspored predsjednika biračkoga odbora izišao u »Službenim Novinama«, a u to vrijeme i ne znaju pojedini imenovani predsjednic biračkoga odbora, da li će kandidovati u tome srezu (ili okrugu), gdje su imenovani predsjednicima biračkoga odbora, jer se još mnogo kasnije — sve do 25 dana prije izbora mogu predavati kandidatske liste. I to mnogo govori za gore izneseno mišljenje, da bi se na to trebalo paziti po službenoj dužnosti prigodom predaje i potvrdjivanja kandidatskih lista, i odmah imenovati drugoga predsjednika biračkoga odbora, ako bi već imenovani kandidovao u jednom srezu (ili kao nosilac liste u okrugu) gdje se nalazi glasačko mjesto, za koje je kao predsjednik biračkoga odbora bio odredjen.

Da izbori budu ono, što jesu i što treba da budu, t. j. pravi izražaj narodne volje, — moraju se voditi slobodno. Jedna izričita zakonska odredba, kojom bi se kandidati sreza ili nosioci jedne kandidatske liste u izbornom okrugu isključili od mjesta predsjednika biračkoga odbora za glasačko mjesto, koje se nalazi u tome srezu odnosno okrugu, bila bi

Digitized by Google

prema gore izloženomu još jedna garancija više ne samo za pravilno i zakonito izvršenje izbora u tome srezu odnosno okrugu nego i za slobodu njihovu.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Za vodjenje parnica o nekretninama, s posredovanjem kojih je bilo skopčano do god. 1848. izvršivanje sudbenosti, jest kot. sud apsolutno nenadležan.

Rješidba stola sedmorice od 14. lipnja br. 1448.

U parbenom predmetu A. G. iz B., tužitelja, protiv I. N. iz B. tuženika radi priznanja prava vlastnosti i ustupa u posjed nekretnina dotično djela plemićkog dobra, s posjedovanjem kojega je bilo skopčano do god. 1848. izvršivanje sudbenosti, spp., u kojem je kotarski sud u K. odlukom od 5 svibnja 1922. br. 6407 gr. s razloga, što tužitelj tužbom potražuje priznanje prava vlasništva i ustup u posjed djela nekretnina, o kojemu se gruntovne knjige vode kod sudbenoga stola u Bjelovaru, te što je prema tome za ove nekretnine kao plemičko dobro po §. 48. sudovnika nadležan sudbeni stol, — postupak radi nenadležnosti suda dokinuo i tužitelja na nadležni sudbeni stol u Bjelovaru uputio; — a

banski stol povodom utoka tužitelja A. G. rješidbom od 26. listopada 1922. br. 19349 prvosudnu odluku ukinuo i prvostepenom sudu naložio, da uskladni zapisnik u ponovni pretres uzme i dalje po zakonu postupa; i to napose s razloga, što tuženi nije na prvom ročištu, a prije odgovora stavio prigovor nenadležnosti, već očito prekasno u drugotnici;

stol sedmorice: vidiv da se prema §-u 50, gradj. sudovnika i obzirom na §. 48 al. 2 sudovnika tužbe, kojima je predmet stvarno pravo na dobro negibivo, mogu jedino podizati kod molbe realne; — vidiv, da obzirom na §. 2 gradj. sudovnika nije odlučno, kada je stavio tuženi prigovor nenadležnosti suda, kada već iz samoga zakona proizlazi, da nadležan sud može biti samo onaj, koji vodi o nepokretnim dobrima javne knjige, a prema tomu, da je kr. kot. sud u Bjelovaru absolutno nenadležan za rješenje ovoga spora; — vidiv, da je prvostepeni sud prema stanju spisa i po zakonu ispravno izložio nadležnost sudbenoga stola u Bjelovaru; — našao je: povodom utoka ispravno previdnoga utoka tuženoga I. N. preinačiti napadnutu rješidbu banskog stola, te uspostaviti onu prve molbe. — Trošak pravnoga lijeka ima tuženi sam nositi, jer ga protustranka nije skrivila, a inače manjkaju uvjeti §-a 316 grpp.

Posjednik jedne kat. čestice, kojemu je posjed u pogledu jednog od suvlasnika pošten, stiče dosjelošću njegovo pravo suvlasništva na idealni dio te čestice.

Rješidba stola sedmorice od 20. srpnja br. 1688.

U usmeno raspravljenoj parnici St. N. iz P., tužitelja protiv A. T. i Lj. R. iz V., tuženima radi priznanja prava vlasnosti nekretnina spp., u kojoj je kotarski sud u V. osudom od 29. svibnja 1922. br. 5695/gr. sudio:

Digitized by Google

Tužitelj St. N. se odbija sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da su mu tuženi dužni priznati s naslova dosjelosti pravo vlasništva na katastralnu česticu br. 1418 livadu Klanac u Njivi sa 1083 čtv. hv. upisanu u grutovnom ulošku br. 228 porezne općine P., te mu izdati tabularnu ispravu sposobnu za uknjižbu toga prava odnosno trpiti, da takova osuda zamijeni; — naprotiv dužan je tužiteli tuženima naknaditi parbene sa 887 K. obredjene troškove u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; —

banski stol povodom priziva tužitelja St. N. osudom od 9. studenoga 1922. broj 14961 njegov priziv otputio, te potvrdio napadnutu osudu prvostepenoga suda; —

stol sedmorice je našao povodom izvanrednoga previda tužitelja St. N. obje suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i suditi: Tužene A. T. i Lj. R. dužne su priznati tužitelju St. N. dosjelošću stečeno pravo suvlasništva na 1/5 dijela čestice katastralni br. 1418 livade Klanac u Njivi, upisane u gruntovnom uložku br. 228. općine P., te mu izdati ispravu sposobnu za uknjižbu tog njegovog prava suvlasništva na spomenutu česticu odnosno dopustiti, da tu ispravu zamijeni ova osuda — u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Nasuprot se tužitelj St. N. sa viškom svoga zahtjeva u pogledu ostalih 4/5 dijela prijeporne čestice odbija, a parbeni troškovi svih triju molba medju strankama prebijaju.

Tužitelj St. N. kao bivši sututor sadanjih tuženica tada malodobnih A. T. i Lj. R., rodjenih N. te mldb. Mare i Jule N., znao je i morao je znati, da su sve ove tadanje malodobnice suvlasnice prijeporne čestice katastralni broj 1418, te da on njihove suvlasničke djelove bez njihove privole kao i privole suda kao štitničke oblasti ne može ovlašteno uzeti u posjed, niti mu ove može njihova mati udova N. u posjed predati; po čemu se on naprama sadanjim tuženima, kao tadanjim suvlasnicima i kašnijim sljednicima M. i J. N. ne može osnovano pozivati na dosjelost u pogledu ovih suvlasničkih dijelova. — No nije prijeporno, da se tužitelj već od konca godine 1888. pa do dana podnešene tužbe prim. 12. ožujka 1919. nalazi sam u neprekidnom posjedu prijeporne čestice, dakle i 1/5 dijela bivše prije suvlasnice P. udove N., koji je dio tek temeljem darovnoga ugovora od 30. svibnja 1913. gruntovno prenesen na sadanje tužene. Tužene nisu ni ustvrdile, da su se kroz gornje vrijeme preko 30 godina ikada u posjedu ili suposjedu prijeporne čestice nalazile.

Budući da po zakonu nije isključeno stečenje vlasništva suvlasničkoga dijela pojedinog suvlasnika dosjelošću; a u pogledu 1/5 dijela čestice katastralni broj 1418, pripadajuće tad udovi N., ne može se uzeti dokazanim nepoštenje posjeda tužiteljeva, čim i same tužene dopuštaju, da mu je ova prijepornu česticu prodala, premda tužitelj po §. 1477. o. g. z. nije ni dužan dokazati svoj zakonski naslov, to se barem u pogledu ove 1/5 dijela prijeporne čestice ukazuje zahtjev tužitelja na zakonu osnovanim, pak su nižestepene osude, koje zahtjev tužbe u cijelosti odbijaju, u očitom protuslovlju sa spisima. — Valjalo je stoga po §. 335. grpp. povodom izvanrednoga previda tužitelja St. N. obje suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i suditi, kako je navedeno u tenoru ove vrhovne osude. Izreka o preboju parbenih troškova svih triju molba osnovana je na §. 576. grpp.

Digitized by Google

Nadopuna ostav. rasprave imade se temeljem §§. 3, 29 i 179. izvpp. povjeravati kr. javnim bilježnicima.

Rješidba stola sedmorice od 7. prosinca 1923. br. 3322.

Kot. sud u V. G. vidiv, da je odlukom njegovom od 24. prosinca 1912. br. 18.968 gr. ostavinska rasprava iza pok. T. B. iz B. kbr. 147 dovršena, vidiv da su pokojnikove pokretnine u ukupnoj vrijednosti od K 4.500.— bile nepoznate, to svojom odlukom od 20. prosinca 1921. br. 15361. gr. Os. 1912./54. taj naknadno pronadjeni imetak uručuje u vlastnost prema prvobitnoj urudžbenoj izpravi odnosnim nasljednicima, a kr. javnomu bilježniku za provedbu te nadopune dopituje pristojbu od K 152.—.

Banski stol uslijed utoka kr. javnoga bilježnika protiv dijela prvosudne odluke radi prenisko obredjene pristojbe potvrdio ju je svojim rješenjem od 14. veljače 1922. br. 20933. IV. 849/1922. otputivši utok, jer da je odnosna pristojba primjereno odmjerena, a — povrh toga — da se o naknadno pronadjenoj imovini prema ustanovi §. 179. izvpp. ne ima voditi nikakova posebna rasprava, već tek provesti posebni izvidi, koje je imao sam sud provesti, ne pak spise ustupiti kr. javnomu bilježniku, da isti raspravu nadopuni, čime se samo suvišni troškovi prouzročuju.

Stol sedmorice povodom žaobe ništovne i izvansudno previdnoga utoka kr. javnoga bilježnika svojom rješidbom od 7. prosinca 1923. br. 3322, vidiv, da ne stoji razlog pobijane rješidbe drugostepenoga suda, da se po §. 179. izvpp. o naknadno pronadjenoj imovini imadu tek provesti eventualno potrebni izvidi po samom sudu a ne po javnom bilježniku — vidiv, da § 179. izvpp. o naknadno pronadjenoj imovini imade provesti potrebito uredovanje, od kojega s obzirom na ustanove §. 3 i 29. istoga zakona nisu isključeni javni bilježnici; vidiv, da se iz toga razloga ne može po zakonu opravdati uskrata troškova zatraženih po javnom bilježniku; vidiv, da su neke stavke troškovnika, napose stavka o uredovanju obavljenom 16. studenoga 1921. te sastavljanje pokojnikova iskaza očito prenisko obredjene; obnašao je obe pobijane suglasne niže stepene odluke preinačiti i kr. javnomu bilježniku kao sudbenomu povjereniku za naknadno provedeno uredovanje glede kasnije pronadjene imovine odrediti trošak sa ukupno 58 dinara kao i trošak pravnoga lijeka sa 25 dinara i platež istih naložiti očitovanim nasljednicima za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Priopćio **dr. Z. Cuvaj, Vel. Gorica.**

Za zabranu na pokretnine, koje se nalaze u posjedu zabranjenikovu, nije potrebna specifikacija pokretnina.

Rješidba bans. stola od 29. rujna 1923. br. 18679.

Na molbu tt. N. D. iz G. protiv M. R., trgovca iz O. za zabranu na pokretnine, koje se nalaze u posjedu zabranjenikovu u njegovu stanu i u njegovoj trgovačkoj radnji, radi 15.036 K. spp. izašlo je rješenje sudbenog stola u G. od 17. veljače 1923. br. 549/gr., kojim se odbija moliteljica sa njenim zahtjevom iz razloga, jer moliteljica zabrane nije navela točno, koje predmete kani staviti pod zabranu, premda ih mora točno navesti u smislu zadnje alineje § 408 gpp.

Banski stol svojim rješenjem od 29. rujna 1923. br. 18679/gr. obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka moliteljice zabrane tt. N. N. u G. napadnutu odluku ukinuti po § 342 gpp., uvaživši, da je moliteljica svojom hitnom molbom

Digitized by Google

de praes. 20. list. 1921. br. 5292 gr. zamolila zabranu na pokretnine M. R. trgovca iz O. radi dužnih 15.036 K spp., naročito na one, koje će se pronaći u njegovoj trgovačkoj radnji i u njegovu stanu u O., uvaživši, da je moliteljica pokretnine, koje se imadu uzeti pod zabranu, a koje posjeduje dužnik M. R., dosta tačno naznačila time, što je navela prostorije, u kojima se nalazi trgovačka roba i pokućtvo...

Priopćio **dr. P. Lapčević**, Gospić.

b) Kazneno.

Po intenciji §. 305 k. p. može se pod uvjetima u istom §-u naznačenim dozvoliti povratak u stanje predjašnje i za popunjenje pravodobno prijavljene žaobe ništovne, ako u prijavi nisu bili naznačeni razlozi ništavosti.

Rješidba stola sedmorice od 3. studenoga 1922. br. 2526.

Stol sedmorice kao sud kasacioni povodom molbe optuženoga S. M. za povratak u stanje prijašnje za izvedenje odnosno popunjenje prijave njegove ništovne žaobe proti osudi sudbenoga stola u Ogulinu od 12. prosinca 1921. I. 772/1921, kojom je isti optuženik proglašen krivim zločinstva ubojstva, označ. u §. 140 k. z., te radi toga osuđjen po §. 142. stav. I. k. z. na kazan teške tamnice u trajanju od 5 (pet) godina, našao je po saslušanju kr. državnog nadodvjetnika optuženiku S. M. na njegovu pomenutu molbu dozvoliti povraćaj u stanje predjašnje za popunjenje prijave žaobe ništovne pa ujedno ovu žalbu po §. 282. stav. IV. sl. b) k. p. odbaciti. (Zatim slijedi rješenje o prizivu, što se ispušta.)

Razlozi.

Optuženomu Simi M. uspjelo je preslušanjem svjedoka M. Š-a dokazati, da je rok za podnešenje pravodobno na glavnoj raspravi prijavljene žalbe ništovne promašio bez krivnje vlastite i bez krivnje zastupnika, jer iz iskaza svjedoka i branitelja optuženikova M. Š-a slijedi, da je on za optuženika pravodobno izvedenu ništovnu žalbu predao nepreporučeno na poštu u Krnjaku, ali da ta žaoba poštom nije stigla sudbenomu stolu, nego se je morala na pošti izgubiti. Po intenciji §. 305 k. p. ima se pod uvjetima tamo naznačenima dozvoliti povratak u stanje predjašnje i za popunjenje pravodobno prijavljene žaobe ništovne, ako u samoj prijavi nisu naznačeni, kao u ovom slučaju, razlozi ništavosti, kako je to u §-u 281. stav. I. k. p. propisano — pak je s razloga navedenih valjalo optuženiku na njegovu molbu po §. 305 k. p. dozvoliti povratak u stanje predjašnje za popunjenje prijave ništovne žaobe.

Uslijed toga je žaoba ništovna optuženikova nakon toga u pretres uzeta. (Ostalo se ispušta.)

Po § 143. k. z. odgovara i onaj, za koga je ustanovljeno, da je prigodom tučnje odnosno zlostave nanio makar i samo lahku ozljedu.

Rješidba stola sedmorice kao suda kasacionoga od 26. listopada 1922. br. 2547.

Sudbeni stol u P. sudio je osudom od 16. svibnja 1922. I. 102—1922.: M. D. krivnje: a) da je u noći od 31. prosinca 1921 na 1. siječnja 1922. u T

Digitized by Google

ako i ne u nakani usmrtbenoj, a to ipak inom neprijateljskom namišljaju tukao kolcima A. V. sa dvojicom neustanovljenih ortaka, te mu nanijeli osim lahke ozljede na lijevoj strani tjemena, teške ozljede na desnoj nadlaktici i još na desnoj strani prsiju s prelomom petoga rebra tešku i životu pogibeljnu ozljedu, usljed koje je radi nastupivše upale pluća A. V. dne 11. siječnja 1922. preminuo, a da se nije moglo ustanoviti, tko mu je ovu ozljedu nanio; — b) da je istom zgodom udario kolcem V. Š. po kosti na lijevoj sljepočici nad vrškom lijeve uške, nanio mu laku povredu tijela sa smućenjem zdravlja i nesposobnosti za izvršivanje zvanja za vrijeme ispod 20 dana;

pak je počinio činom pod a) zločinstvo teške tjelesne ozljede, označeno u §. 143. k. z., a činom pod b) prekršaj suprot sigurnosti tjelesnoj označen u §. 411. k. z. te se radi toga osudjuje po §. 143. k. z., a obzirom na §. 35. k. z. na osamnaest (18) mjeseci teške tamnice, da po §. 330. k. p. nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se po §. 332. k. p. proglašuje utjerivima, napokon da po §. 310. k. p. plati u ime odštete i to M. udovi V. za liječenje 400 dinara, za pogreb 250 dinara, nadalje u ime odštete za gubitak supruga 500 dinara, te malodobnoj djeci pokojnoga A. V. i to: P., J., A. i A. svakomu po 500 dinara, odnosno sveukupno 3650 dinara, nadalje V. Š. za liječenje 125 dinara, dočim se M. udova V. po §. 307. k. p. sa viškom svoga odštetnoga potraživanja otpućuje na redoviti put parbe.

Stol sedmorice kao sud kasacioni našao je po saslušanju državnoga nadodvjetnika žalbu ništovnu optuženoga odbaciti, a povodom priziva njegova zbog prestrogo dosudjene mu kazni po §. 292. k. p. sniziti ovu od osamnaest mjeseci na jednu godinu teške tamnice, dok se priziv njegov zbog izreke o naknadi štete po §. 291. k. p. otpućuje i u tom dijelu potvrdjuje osuda prvostepenog suda.

Razlozi.

Optuženi M. D. pobija osudu prvostejenog suda s razloga ništovnih točke 4., 5., 9. slovo a) i 10. §. 277. k. p. Niština po točki 4. da se nalazi u tom, što je sud odbio predlog, da se presluša još jedan liječnički vještak, jer da si dva nalaza i mnijenja, koja su dana u pripremnom postupku, protuslove. Uvaži li se, da je već prvostepeni sud dovoljno obrazložio, zašto tom predlogu nije udvoljio, uvažívši, da se oba ova nalaza i mnijenja samo dopunjuju, te da je drugi nalaz i mnijenje podrobniji, što je i razumljivo, kada je ovaj donesen poslije paranja trupla i nastupile upale pluća; uvažívši, da donesenim zaključkom nisu zanemareni takovi zakoni ili takova načela postupka, na koja sud ima paziti već po bitnosti postupka, koji pruža garanciju i za kazneno gonjenje i z obranu, to se ova ustvrdjena niština ukazuje neosnovanom.

U pogledu niština po točki 5. navodi se u žalbi ovo: 1) da je zapisnik o glavnoj raspravi kratak i površan, a osobito u pogledu iskaza svjedoka V. Š., za kojega se navodi, da iskazuje suglasno sa zapisnikom dn. broj f-17.; — nadalje, da osuda nije u skladu sa raspravnim zapisnikom, kada veli, da je taj svjedok kazao, da su pokojnomu A. V. iza lake ozljede na glavi nanijela trojica teške ozljede; — 2) da je osuda u protuslovlju sa spisima, kada tvrdi, da su svjedokinje M. V. i još druge tri svjedočile, da je žalilac pokojnoga V., kada je ležao na zemlji, tukao. Uopće da nije dokazano ničim, da bi žalilac pokojnoga V. tukao, kada je ovaj pao po zadobivenoj lakoj ozljedi.

Digitized by Google

Što se tiče pod 1) navedenih okolnosti navesti je, da se iz zapisnika o glavnoj raspravi jasno razabire, da iskaz svjedoka V. Š. nije suglasan sa onim u istrazi, a prvostepeni sud je uzeo za podlogu svojoj osudi iskaz svjedoka V. Š. deponiran na glavnoj raspravi u savezu sa iskazom oštećenika A. V. danim u istrazi. Prema tome se iz samoga raspravnoga zapisnika vidi, da iskaz V. Š. nije suglasan sa onim u istraži. Istinit je navod, da se iz raspravnoga zapisnika ne vidi, da bi svjedok V. Š. iskazao, da su trojica napadača udarala po A. V. poslije toga, kako mu je zadana laka ozljeda na glavi, koju je dobio, dok je stajao, nu ta okolnost ne čini ništine po točki 5., jer ni u §. 267. K. p. nije propisano, da zapisnik ima sadržavati doslovne izjave stranaka, pa se stoga ne može tvrditi, da su navodi razloga osude neispravni iih stoga, što isti navodi nisu ubilježeni u zapisniku o glavnoj raspravi. — U ostalom taj iskaz svjedoka V. Š. nije osamljen, jer je i oštećeni A. V. u istrazi pod prisegom potvrdio, da su ga poslije udarca po glavi trojica nemilosrdno udarali kolcima, sve dok se nije onesvijestio.

Svjedok V. Š. ublažio je svoj iskaz na glavnoj raspravi u pogledu M. D. u toliko, da ne tvrdi, da je medju onom trojicom, koji su V., kada je ležao tukli, bio prisutan i M. D., nu prvostepeni je sud i unatoč toga došao do uvjerenja, da je optuženi M. D. ipak bio medju onom trojicom, koji su V. udarali i poslije zadobivene lake ozljede na glavi, te to dovoljno obrazložio. Ne stoji dakle tvrdnja žalioca, da osuda na tvrdi, da je on tukao pokojnoga V. i poslije toga, kako je pao na zemlju.

Ad 2). U osudi prvostepenog suda ne veli se, da su svjedokinje M. V. i ostale tvrdile, da je optuženi tukao pokojnog V., kada je ležao, već se nasuprot u osudi navodi, da je optuženi M. D. vikao: »sedmorica pucajte«. Prvostepeni je sud, kako iz iskaza svjedoka V. Š., tako i iz iskaza M. V. i drugova zaključio, da je optuženi M. D. bio i medju onom trojicom, koji su tukli V., makar ti svjedoci o toj okolnosti ne iskazaše, no uza sve to ne može se reći, da postoji protuslovlje izmedju navoda osude i izjava svjedoka, jer je sud crpao to uvjerenje iz njihovih iskaza i uspjeha glavne rasprave. Pošto dakle izreka suda o odlučnim činjenicama nije nerazgovjetna ili nepotpuna ili sama sa sobom u protuslovlju, pošto isto tako ne postoji znatno protuslovlje izmedju navoda rješidbenih razloga te sudbenih izjava stranaka na glavnoj raspravi, to se ne ukazuje žalba osnovana ni po točki 5.

U pogledu točke 9, slova a) i 10. navodi žalilac, da propis §. 143. k. z. ne može doći do primjene, čim se zna za opseg njegiva djelovanja. On da ne može odgovarati za tešku ozljedu, kada je zadao samo laku, a pogotovo, kada je ova laka ozljeda i vremenski odijeljena od kasnije zadanih teških i smrtonosne ozljede. Prvostepeni sud uzeo je utvrdjeno, da je žalilac u neprijateljskom namišljaju prvi započeo zlostavu udarivši V. kolcem po glavi i ozlijedivši ga lako, da je i poslije toga poviknuo: »sedmorica pucajte«, te da je na ozlijedjenog već V. navalio još sa neustavljenom dvojicom, zadavši mu tom zgodom, a da se nezna tko, osim teške tjelesne ozljede i smrtonosnu ozljedu. Takovim postupkom učinio je optuženi M. D. doista zločinstvo teške tjelesne ozljede po §. 143. k. z., jer je utvrdjeno, da je položio ruku na pokojnoga V., a ne zahtjeva se vjerojatnost ili mogućnost, da bi mu i smrtnu ozljedu zadao odnosno bar zadati mogao.

Nu kada bi se i uzelo, da je žalilac zadao pokojnom V. samo laku tjelesnu ozljedu, to bi ipak i za taj slučaj, po slovu zakona, bila osuda opravdana, jer nema sumnje, da je žalilac zlostavu započeo udarcem po glavi A. V. tako, da je ovaj na zemlju pao, te time otpornu njegovu snagu umanjio, djelovanje navale ojačao

Digitized by Google

i doprinjeo tim do uspjeha, koji je nastao, kada su se drugovi A. V. razbježali te se navala opet završila na njem, jer je uslijed starosti i ozljede zaostao, te se dobavio i novih ozljeda, a medju njima i jedne smrtonosne, a da se ne zna od koga. Nema nikakova osnova drugi napadaj na A. V. samostalno presudjivati kao posebno djelo, koje ne bi stajalo ni u kakovoj vezi sa prvim napadajem učinjenim po žalitelju. Pošto je žalilac i fizički kod zlostave sudjelovao i neposredno navalu započeo, to se je svakako imao primijeniti propis §. 143. k. z.

Valjalo je stoga žalbu ništovnu optuženog kao neosnovanu po §. 282. stavka IV. slovo b) k. p. odbaciti. Što se tiče priziva optuženog zbog izreke o kazni, to se dosudjena kazan ukazuje prestrogo odmjerenom, pa ju je valjalo primjereno sniziti, kako je to u dispozitivnom dijelu osude ovog vrhovnog suda i učinjeno. Konačno što se tiče priziva zbog naknade štete, to je ovaj valjalo po §. 291. k. p. otputiti, jer je optuženik osudjen zbog zločinstva, a u takovu slučaju odgovaraju po §. 1302 stavka 2. ogz. svi dionici solidarno za štetu.

Sama želja ili mogućnost, da optuženik dobije manju kaznu, nisu dovoljne, da se postavi porotnicima eventualno pitanje po §-u 320. k. p.; treba, da budu ustvrdjene činjenice, po kojima bi, da su istinite, optuženikovo djelo palo pod drugi kazneni zakon, koji bi bio blaži od onoga, što ga navadja optužnica. Vanbračan otac je u silaznoj* rodnoj vezi sa svojim vanbračnim djetetom.

Rješenje stola sedmorice, odjel. B., od 20. travnja 1923. K 1. 315/22.

Stol sedmorice, odjeljenje B, rješavajući o ništovnoj žaobi optuženika M. B. protiv presude okružnoga kao porotnoga suda u Šibeniku dneva 18. studenoga 1922. posl. br. Vr. VII. 284/22-58, kojem je bio priznat krivim zločina po §§. 5 i 134. k. z. presudio je:

Ne udovoljuje se žalbi ništavosti, te je žalitelj dužan, da naknadi eventualne troškove kasacionoga postupka.

Razlozi:

Ništovna žalba navadja, da su porotnici u postupku, zavedenom po §. 327. k. p., izjavili želju, da im se za optuženika postavi jedno eventualno pitanje, izraziši svoju misao, da bi on mogao biti kriv u toliko, što je postavši ocem djeteta, koje je nosila optuženica, prepustio spriječiti umorstvo toga djeteta, da je na to branitelj primjetio, da porotnici žele, da im se postavi pitanje u pravcu zločina §. 212. k. z. ili da svakako traže jedno pitanje, koje bi djelo optuženika privelo pod jedan kazneni zakon, koji bi bio blaži od onoga, koji je naveden u optužbi, a da predsjednik nije uvažio tu želju, davši pouku, pravno netočnu, da u ovom slučaju može biti primijenjen samo zakonski propis naveden u optužnici, ako postoji krivična odgovornost optuženika. Time, kaže ništovna žalba, povrijedjene su odredbe §. 320. i 327. k. p.; a što je još teže predsjednik je prepustio, da o toj želji porotnika raspravlja na otvorenoj sjednici, e da se o tome donese zaključak. O svemu tome nije bilo ni traga u spisima, te iako je bila dužnost branitelja, da zatraži od suda prvega stepena, da utvrdi gornje činjenice, kada se na njima osniva

* Čini se, da bi ovdje morala stajati riječ »uzlaznoj« (§ 131. k. z.), iliti »ushodnoj« (§ 65. o. g. z.), jer je otac prema djetetu u uzlaznoj iliti ushodnoj lozi srodstva upravne linije, dok je dijete prema ocu u silaznoj (§ 131. k. z.) iliti nishodnoj (§ 65. o. g. z.) lozi srodstva upravne linije (Opas. uredn.).

Digitized by Google

ništovna žalba, ipak je kasacioni sud smatrao potrebnim, da u ovom pogledu zatraži obavijesti.

Okružni sud u Šibeniku izvijestio je dne 31. ožujka 1923. Vr. VII. 284/22.65. da su na poziv prvaka porotnika pošli u vijećnicu predsjednik, državni odvjetnik i oba branitelja, da su porotnici izrazili želju, da za optuženika bude postavljeno pitanje, koje odredjuje blažu kaznu, da su predsjednik, državni odvjetnik i branitelj izmijenili medjusobno o tome misli, da je nakon toga predsjednik saopćio porotnicima, da im se jedno takvo pitanje ne može dati i da su zatim izašli iz vijećnice, a da nitko od prisutnih nije postavio zahtjev, da se vrhu ovoga incidenta sastavi zapisnik, pa da se nije raspravljalo vrhu toga, jer se smatralo, da se nije obistinio slučaj 4. stavka §. 327 k. p. Pogriješilo se je obzirom na jasne odr. §. 327 k. p., što u vijeć. nije ušao takodjer zapisničar, što o dogodjajima u vijeć., a osobito o izjavi predsj. glede zatraženoga još jednoga pitanja nije bio sastavljen zapisnik i što predsj., kada su porotnici zatražili, da im se postavi još jedno pitanje, da se dakle popune pitanja, nije preotvorio sjednicu, e da sud o tome donese odluku. Ali sve te pogrješke, zbog kojih u prva dva pravca nema žalbe, ne sačinjavaju kakvu ništavost po §. 344 k. p.

No valja riješiti dva pitanja istaknuta u žaobi, naime je li povredom §. 320 k. p. bilo propušteno staviti porotnicima koje eventualno pitanje i je li im predsjednik dao u vijećnici pogrješnu pravnu poduku. U prvom slučaju ticalo bi se razloga ništavosti po §. 344 br. 6 k. p., koji se može obistiniti iako nisu stranke u tom pravcu učinile kakav predlog na raspravi, bez obzira na kakve želje porotnika i izjave predsjednika, a u drugom radilo bi se o razlogu ništavosti po §. 344 br. 8 k. p. Ništovna žalba ne navadja ove ništovne razloge po broju, ali ih ističe jasnim upućivanjem. O povredi §. 320. k. p. dotično o razlogu ništavosti po § 344 br. 6 k. p. ne može u ovom slučaju biti govora, jer da se postavi eventualno pitanje nije dosta izraziti želju, da bude postavljeno jedno pitanje, po kome optuženik može da dobije manju kaznu, nego treba u smislu §. 320. k. p. da budu utvrdjene činjenice, po kojima bi, da su istinite, djelo, upisano u grieh optuženiku, palo pod drugi kazneni zakon, koji nije stroži od onoga, koji je naveden u optužbi. Ne može se postaviti jedno pitanje samo zato, da optuženik bude blaže kažnjen unatoč tome, da se dotična kaznena odredba ne može primijeniti na tuženo djelo. Obrana navadja doduše, da se je imalo postaviti porotnicima pitanje u pravcu zločinstva, po §. 212 k. z., ali na raspravi nije izbila kakova činjenica, koja bi opravdala postavljanje takva pitanja, a i sama obrana nije svela i nije kadra, da svede istaknuto pitanje na potrebno činjenično stanje toga zločinstva. Izjava, koju je dao predsjednik u vijećnici ne sadržaje pravnu poduku u smislu §§. 325 i 327 k. p., ali sve da se može smatrati takovom, bila bi ispravna, jer po onome, što se je gore kazalo, nisu postojale pretpostave, da se postavi kakve eventualno pitanje.

Ništovna žaoba ističe i razlog ništavosti §. 344 br. 11 k. p., jer da se nije smio primijeniti teži kazneni stavak §. 137 k. p., budući prema optuženiku nije umoreno dijete u silaznoj srodnoj vezi, kad nije poteklo iz zakonitoga braka. Ali § 137. k. p. ne pravi razlike izmedju bračnoga i vanbračnoga srodstva, a da se i vanbračnoga oca ima smatrati u silaznoj rodnoj vezi sa svojim vanbračnim djetetom proizlazi iz §§. 65. i 756. o. g. z. 131, 153. k. z. Valjalo je stoga odbaciti ništovnu žalbu.

Digitized by Google

Obilježje »svoje koristi radi« po §. 171. k. z. sastoji već u protupravnom prisvojenju tudje stvari od vrijednosti i u raspolaganju snjom, kao da je kradljivčevo vlasništvo.

Rješenje stola sedmorice, odjel. B., od 21. pros. 1922. K 1. 225/22.

Stol sedmorice, odjeljenje B., rješavajući o ništovnoj žaobi državnoga odvjetništva protiv presude zemaljskog kao presudnoga suda u Šibeniku dneva 17. kolovoza 1922.posl. br. Vr. 25/22-51. u koliko je istom optuženik M. S. bio riješen u smislu §. 259 br. 3 k. p. od optužbe zbog zločina po §§. 171. i 174. I c k. s. nakon provedene javne rasprave, presudio je:

Udovoljuje se žalbi ništavosti državnoga odvjetništva i suviše primjenom §. 290. k. p. ukida se pobijana presuda, u koliko je optuženik bio riješen od optužbe zbog zločina kradje, predvidjenoga u §§. 171., i 174. I c k. z., i priznat krivim prestupljenja po §. 94. s. k. z., ukida se takodjer u izreci o kazni ne dirajući u ostali sadržaj presude — te se optuženik M. S. proglasuje krivim:

1. zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I c k. z., počinjenoga time, što je dne 18. siječnja 1922. na putu izmedju Starigrada i Obrovca u položaju zvanom »Knjaževac« radi svoje koristi i bez privole posjednika, vojnika Živadina P., prigodom nesreće, koja se ovome desila uslijed napadaja groznice, odnio mu pušku.

2. prestupljenja po §. 93. s. k. z. počinjenog time, što je dne 18. siječnja 1922. na putu izmedju Starigrada i Obrovca u položaju zvanom »Knjaževac« silom protivstao pograničnomu vojniku Ž. P., odredjenomu, da izvrši naredbe vlasti, pri vršenju službe.

Razlozi:

Ništovna žalba državnoga odvjetništva, pozivljući se na razlog ništavosti po §. 281. br. 9a k. z., pobija presudu prvoga stepena samo u toliko, u koliko je optuženik bio riješen od optužbe zbog zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I. c k. z. Žalba je osnovana, Pobijana presuda utvrdjuje, da je vojnika, koji je vodio optuženika, da ga preda carinarnici u Obrovcu, putem spopala groznica tako, da nije mogao ići dalje, da je tada naredio optuženiku, da stane i sjedne pokraj njega i da ga je na to optuženik udario kamenom po glavi prouzročivši mu tešku ozljedu i još veću nesvjesticu, te izvukao mu iz ruke pušku i pobjegao. Zbog ovoga djelovanja bio je optuženik optužen radi zločinstva teške tjelesne ozljedu po §§. 152. i 155a. k. z., prestupljenja po §. 94. s. k. z. i zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I c k. z. Ali pobijana presuda osudjuje optuženika zbog prva dva krivična djela, a rješava ga od optužbe zbog zločina kradje, jer se sud nije mogao uvjeriti, da je optuženik time, što je vojniku oduzeo pušku, počinio zločinstvo kradje kao u optužnici, jer da nema dokaza niti proističe, da je on to uradio radi svoje koristi.

Odrješenje optuženika osniva se na pravno pogrješnom shvaćanju obilježja »svoje koristi radi«, predvidjenoga u §-u 171. k. z., te postoji istaknuti razlog ništavosti po §. 281. br. 9a. k. p. I ne gledajući na to, je li korist optuženika sastojala u tome, što je oduzevši vojniku pušku barem mu oteščao, da ga progoni i opet uhvati, kada se osvijesti, te tako sebi osigurao sebi bijeg, nema sumnje, da protupravno prisvojenje tudje stvari od vrijednasti — a puška ima se za cijelo takovom smatrtati — i raspolaganje s njom, kao da je njegovo vlasništvo, sačinjava korist. Što je god optuženik poslije toga učinio s puškom, koja nije bila povraćena

Digitized by Google

vojniku, pa bilo da ju je zadržao, darovao ili uništio, nema više nikakove važnosti za pojam kradje, jer bi sva ta djela bila taman izraz njegova protupravnoga prisvojenja i raspolaganja tudjom stvari kao svojom. Trajnim oduzećem puške vlasniku došao je do nje i pribavio je sebi na štetu vlasnika i imovinsku korist, njegova se imovina povećala tudjim predmetom od vrijednosti, pa bilo ovo povećanje ma kako prolazno. Postoji stoga i to obilježje, a budući je utvrdjeno, da je kradja bila učinjena, kada je okradjeni bio iznemogao od groznice i pao u još veću nesvijest uslijed udarca optuženikova, dakle prigodom nevolje, koja ga je nadesila, djelo se optuženikovo bez obzira na iznos označuje zločinstvom kradje po §§. 171. i 174. I c k. z., kojega ga je valjalo priznat krivim.

Povodom ove ništovne žaobe uvjerio se je kasacijoni sud, da je bio takodjer povrijedjen kazneni zakon i to na štetu optuženika i da postoji razlog ništavosti po §. 281. br. 10. k. p. u koliko je on bio priznat kriv strože kaznivoga prestupljenja po §. 94. s. k. z. Valjalo je stoga u smislu §. 290. k. p. tako postupati, kao da je optuženik u tom pogledu uložio ništovnu žalbu. Razlika izmedju odredbe §. 93. i one §. 94. s. k. z. sastoji u objektu, jer dok to po §. 94. s. k. z. može da bude svaki činovnik, mora po §. 93. s. k. z. da bude izvršni (egzekutivni) službenik. Prema tome je u tom pogledu odredba §. 93. s. k. z. specijalniji zakon prema onoj §. 94. s. k. z. te je ovu specialniju trebalo i primijeniti.

O odgovornosti po §. 335. k. z. u vršenju nužne obrane.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 21. prosinca 1922. K 1. 269 22.

Stol sedmorice, odjeljenje B, o ništovnoj žaobi optuženika N. J. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Kotoru dneva 1. kolovoza 1922. pos. br. Vr. 43/22-30, kojom je bio proglašen krivim prestupka po §. 335. k. z., presudio je:

Udovoljuje se ništovnoj žaobi optuženikovoj, ukida se pobijana presuda u cjelini te se optuženik N. J. rješava u smislu § 259. br. 3. k. p. od optužbe, da je dana 22. studenoga 1922. u Nalježiću držao čvrsto uhvativši u svrhu obrane za držalo od kosira, sa kojim ga je htio udariti po glavi S. M., koji je objeručke držao drugi kraj kosira pri oštrici, te potežući se i otimajući se o kosir zadobio je S. M. dospjevši mu na oštricu nekoliko ozljeda teške naravi na prstima desne i lijeve ruke, koje su ozljede prouzročile 40 dana nerada i da je time optuženik poduzeo djelo, za koje je po naravskim posljedicama istoga, koje svatko razabrati može, mogao uvidjeti, da može prouzrokovati odnosno povećati pogibelj za život i tjelesnu sigurnost oštećenika, koji je uslijed toga zadobio tešku tjelesnu ozljedu, — biva prestupak po §. 335. k z.

Razlozi:

Pobijana presuda utvrdjuje ovo: S. M. navalio je tri puta na optuženika kosirom, da ga udari. Optuženiku je dva puta pošlo za rukom, da mu ga iz ruke otme. Kada je treći put S. M. opet dohvatio kosir i držeći ga pri oštrici zamahnuo protiv optuženika, da će ga držalom kosira udariti po glavi, optuženik uhvati kosir za držalo, da ga ne udari po glavi. Potezali su tako kosir jedan na jednu, a drugi na drugu stranu, a kako je S. M. držao kosir za oštricu, u tom potezanju i otimanju teško se ozlijedio na prstima desne i lijeve ruke.

Presuda prvoga stepena, iako ne nahodi obilježja teške tjelesne ozljede, predvidjenoga u §§. 152., 155a i b k. z., kako je predlagala optužba, već osudjuje

Digitized by Google

optuženika zbog prestupka, zapravo prekršaja po §. 335. k. z., jer da je optuženik mogao znati, da držeći čvrsto kosir odnosno drmajući se u takovim prilikama sa oštećenikom, može ozlijediti oštećenika, kao što se je u istinu i dogodilo, i da je time poduzeo djelo, za koje je po naravskim psljedicama istoga, koje svatko može razabrati, mogao uvidjeti, da može prouzrokovati odnosno povećati pogibelj za život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost. Ovo je mišljenje pravno pogrješno, te ga pravo pobija ništovna žalba na osnovu §. 281. br. 9a k. p. Netom je utvrdjeno, da je S. M. protupravno htio udariti po glavi optuženika kosirom, ovaj je imao pravo, da se brani. Optuženik je potezao kosir, da ga oslobodi iz ruku optuženikovih i da ga s njime udari po glavi. Optuženik je držao i potezao kosir, da spriječi oštećeniku, da ga s njime udari, jer da ga je pustio, bio bi ga udario. Optuženik je po tome bio u vršenju prava nužne obrane, koju nije prekoračio, jer najmanje što je mogao učiniti, da suzbije protupravni napad, bijaše to, da otme napadaču iz ruke orudje, kojim ga je htio udariti. Iako je optuženik takodjer uzročnik ozleda zadobivenih od oštećenika, nije krivac ovih. Oštećenik, koji nije htio pustiti kosir, sam je sebi kriv, što se je ozlijedio. Valjalo je stoga udovoljiti ništovnoj žaobi.

Razsodba je nična po točki 5 § 281 kprr., ko sodni zbor ni vpošteval vseh navedeb, s katerimi je obtoženec pobijal obtožbo. Na vojščake ni uporabna označba § 176 II b, c kz.

Rešenje stola sedmorice, od. B, od 3. maja 1921 l. Kl. 106/21.

Ničnostni pritožbi obtoženca Ivana G-a zoper razsodbo deželnega sodišča ljubljanskega od 28. decembra 1920 l. Vr VII. 2609/20, s katero je bil obsojen zbog hudodelstva tatvine iz §§ 171, 176 II b k. z., je stol sedmorice, od. B, ugodil takoj na nejavni seji po § 5 zakona od 31. decembra 1877 l. štv. 3 drž. zak. za l. 1878, ter je razveljavil izpodbijano razsodbo i odpravil kazensko stvar v ponovno razpravo in presojo na okrajno sodišče ljubljansko.

Razlogi:

Pritožbi ničnosti obtoženca, ki uveljava poleg drugega tudi ničnostni razlog §-a 281 št. 5 k. p. r. ni moč odrekati opravičnosti. Po pravici namreč pritožba očita ispodbijani razsodbi, da sodni zbor ni navedel nikakega razloga, zakaj da smatra podan obtoženčev tatinski namen. V tem oziru je obtoženec, ki je služil ob času, ko je odnesel predmetne stvari iz skladišča, kakor desetnik pri topničarjih, navedel, da je hotel 2 odeji rabiti zase, ker je imel samo eno, ostale predmete pa da je hotel porabiti v svoji vojaški službi. Sodni dvor se ni pečal s temi navedbami obtožanca, ki so le temu očividno služile v pobijanje obtožbe glede njegovega namena prilastiti si tujo stvar radi svojega dobička. So pa omenjene navedbe vsekako važne za presojo subjektivne krivde obtoženca Sodba edino navaja, da se je sodni dvor prepričal o obtoženčevom tatinskem namenu temeljem ugotovljenega dejanskoga položaja. Taka utemeljitev pa pogledom na določbo § 270 štv. 7 k. p. r. nikakor ne zadostuje in to posebno ne v danem primeru, ko dejanski položaj o tatinskem namenu ne zadržuje takih točnih in jasnih ugotovitev, da bi se iz istih moglo nujno sklepati na obtoženčev namen, vzeti navedene predmete zastran svojega dobička. Je pač ugotovljeno, da je obtoženec vzel brez nikacega dovoljenja eno odejo in večjo množino trakov in verig ter brez pravega dovoljenja dve odeji. Iz tega pa še nikakor ne sledi, da se je hotel obtoženec teh

Digitized by Google

predmetov polastiti z vsemi pravicami lastnika, ker ni že sama po sebi izključena možnost, da jih je hotel obtoženec le uporabljati, bodisi za se ali drugače, toda le z ozirom na službene potrebe. V tem pogledu nedostaja ugotovitve. Suho sklicevanje na dejanski položaj ne zadošča, zahtevi § 270 št. 7 kpr. po točni navedbi dejanskih okolnostij glede tatinskega namena in razlogov, iz katerih je sodni dvor iste smatral za dokazane, odnosno zakaj ni vpošteval dotičnih obtoženčevih prigovorov.

Da se navedenemu nedostatku odpomore, je bilo ničnostni pritožbi temeljem določke § 281 št. 5 kpr. in § 5 zak. 31/12-77, štv. 3 d. z. iz leta 1878 vstreči in odločiti ponovitev glavne rasprave.

Toda izpodbijana razsodba je nična tudi še po točki 10. § 281 k. pr. Sodni zbor je na obtoženčevo ravnanje uporabil § 176 IIb k. z. Vojaki niso ne hlapci ne domačini države; država ni njih gospodar. Storilčeva lastnost označena v § 176 IIb in c k. z. mora izvirati iz zasebnega razmerja. Državna na javnem pravu sloneča služba je ne ustanavlja. Vojaška služba ne sloni na zasebni, dobrovoljni, poljubno odpovedljivi ali razvezljivi pogodbi med gospodarjem ali delodajalcem in poslom ali delavcem; njej je temveč vsak zanjo sposoban državljan podvržen in jo mora izvrževati tudi zoper svojo voljo. Da je vojaška služba bistveno različna od razmerja v § 176 IIb, c; k. z. kaže avstr. vojni kaz. zakon, ki našteva poleg zgolj vojaških tatvin tudi še splošne tatvine, kakor jih označa občni kaz. zakon. Po vojaški službi kvalificirane tatvine označa v §§ 286 f, 464 a, b, 465 b, c.; hkratu pa našteva tudi vse druge v občnem kazenskem zakonu označene vrste tatvin in zlasti v § 466 b, c, tatvine služinčadi in domačinov, obrtnikov in dninarjev, ki so v § 176 IIb, c občnega k. z. navedene. Zato je jasno, da smatra avstr. vojaški kaz zak. službeno razmerje § 466b (§ 176 IIb občnega k. z.) različnim od razmerja, obstoječega vsled vojaške službe. Pripomniti je samo še, da prihaja v našem primeru bivši avstr. vojni kaz. zakon v poštev, ker srb. vojni zakoni so bili razširjeni šele z naredbo od 19. avgusta 1919. leta (Služb. Nov. št. 91) 19) na ozemlje Slovenije, dočim je bila uže 28. nov. 1918. leta izvršena tatvina, katere je bil obdolžen obtoženec, ter da more sedaj pristojno civilno sodišče uporabljati po 2. stav. § 4 zak. od 20. maja 1869, l. št. 78 drž. zak. in § 16 voj. k. prr. od 5. julija 1912. l. št. 130 drž. zak. občni kaz. zakon, ker je v tem pogledu milejši kakor vojni kaz. zak., ko nima določbe § 464b voj. k. z. Potemtakem je zgrešena uporaba § 176 IIb k. z. Obtožencu prišteto kaznjivo dejanje je presojati zgolj kakor prestopek tatvine po §§ 171. 460 k. z. Ugotovljeno ničnost razsodbe po toč. 10 § 281 k. pr. r. valed napačnega razlaganja zakona je moral stol sedmorice v zmislu § 290 k. pr. r. uradoma vpoštevati, čeprav je obtoženčev branitelj ni uveljavil. Zato je stol sedmorice odpravil to kazensko stvar v ponovno razpravo in razsojo na zdaj pristojno okrajno sodišče ljubljansko.

c) Trgovačko-mjenbeno.

Pravo opoziva naloga isplate (akreditiva) sa strane naložitelja, ma da je treća osoba, u čiju je korist nalog izdan, o njem obaviještena.

Rješidba stola sedmorice od 16. svibnja 1923. broj 1144.

U usmeno raspravljenoj parnici J. B., trgovca iz Ž. tužitelja, protiv I. hrv. š. u Z. podružnici u V., tuženoj, zbog 719 K 60 fil. spp., u kojoj je kotarski sud

Digitized by Google

u V. osudom od 24. lipnja 1922. br. 8840. gr. tužitelja odbio sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom,da mu je Prva hrv. š. u Z., podružnica u V., dužna isplatiti u ispunjenju preuzetoga i tužitelju notificiranoga naloga Izvozne banke u B. kupovninu za liferovano tovarnim listom br. 8/1073, vagonom br. 174985, sijeno svotu u iznosu od 719 K 60 fil. sa 6 po sto kamatima od 16. lipnja 1914. do plateža kao i naknaditi mu parbeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, naprotiv da imade tužitelj tuženoj naknaditi parbeni sudbeno na 339 K 80 fil. obredjeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

b a n s k i s t o l izrekao je osudu od 14. prosinca 1922. br. 13941., kojom je žalbu ništovnu tužitelja J. B. kao neosnovanu zabacio, povodom pak njegova priziva pobijanu nižu osudu preinačio i sudio po tužbenom zahtjevu iz slijedećih razloga:

Razloga ništovnih ozn. u §. 339 grpp. nema, pa se ništovna žalba zabacuje. — Pismom A—I. od 29. svibnja 1914. obavijestila je tužena tužitelja, da će mu po nalogu Izvozne banke u B. na osnovu računa na 10 vagona sijena isplatiti 7 kruna za svakih 100 kg. netto, kad doprinese duplicate tovarnih listova o vagonskim pošiljkama za B. Tim pismom prihvatila je tužena nalog Izvozne banke u B., da će tužitelju za nju lifrovano sijeno bezuslovno isplatiti, a Izvozna banka dostavila je tuženoj u tu svrhu u cheku za P. 7000 kruna, kako to dokazuje prilog 2—II. Prema propisu §. 1019 o. g. z. stupila je dakle i tužena prema tužitelju u obvezu, da ispuni gore navedeno, čim ga je o tome obavijestila, te ostala obvezana tako dugo, dok tužitelj o opozivu gornjega naloga Izvozne banke u B. nije obaviješten bio. Tužitelju pako slobodno je svoju tražbinu tužbom potjerati proti Izvoznoj banki u B., kao punovlastiteljici ili proti tuženoj kao punovlasnici, pa ne stoji navod tužene, da je tužitelj promašio pasivnu legitimaciju.

Pošto je tužitelj duplikatom tovarnoga lista B—I. dokazao, da je sedmi vagon sijena odpravio dne 16. lipnja 1914, a tužena priznala, da je tužitelja istom pismom od 20. lipnja 1914. obavijestila o tome, da je od Izvozne banke dobila nalog, da dalje isplaćivati ne smije, dakle već nakon toga što je tužitelj rečeni vagon sijena nabavio i na odpravak predao, to je tužena obvezana utuženu tražbinu, koja je medju strankama nepriječporna, isplatiti. — Povodom priziva tužitelja valjalo je obzirom na gore navedeno prvomolbenu napadnutu osudu preinačiti te suditi po tužbenom zahtjevu a i po §. 573 grpp. tuženu osuditi na naknadu parbenoga troška tužitelju.

S t o l s e d m o r i c e pako našao je povodom previda tužene I. hrv. š. u Z. p. u V. osudu banskoga stola preinačiti, te uspostaviti osudu prvostepenoga suda. Ujedno je tužitelj J. B. dužan naknaditi tuženici I. hrv. š. u V. trošak previda sa 66 din. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe iz ovih razloga: Tužena je primila nalog Izvozne banke u B., da isplati iz poslanog joj pologa od 7.000 K tužitelju na predočene duplikate tovarnih listova o vagonskim pošiljkama sijena 7 K po 100 kilograma. Obavijestivši o tom nalogu tužitelja, nije tuženica stupila sa tužiteljem ni u kakav obvezni odnošaj, već samo kao posrednik Izvozne banke preuzela od ove dužnost iz novca položenoga po posljednjoj isplaćivati tužitelju otposlano sijeno.

Sa položenim novcem kod tuženice mogla je raspolagati samo Izvozna banka pa i obustaviti isplatu, jer je samo ona sa tužiteljem stajala u obveznom odnošaju i ona odgovara tužitelju za platež kupljenoga i primljenoga sijena. Tužena je dobila

Digitized by Google

od Izvozne banke opoziv dalje isplate tužitelju listom od 13 lipnja 1914. Sijeno posljednjega vagona predano je željeznici 16. lipnja 1914. a predočenje tovarnog lista uslijedilo je poslije 16. lipnja, dakle nakon opoziva isplate, pak je stoga tužiteljica opravdano u vršenju naloga Izvozne banke bez ikakovih obveza prema tužitelju uskratila isplatu sijena na predočbu tovarnoga lista. Prema tomu ukazuje se osuda banskoga stola neopravdanom, dok je osuda prvostepenoga suda prema stanju stvari i po zakonu opravdana, pa je uvažen tuženičin previd, te uspostavljena osuda prvostepenoga suda. — Platež troška previda temelji se na ust. §-a 573 grbp.

Državne željeznice kraljevine SHS mogu se tužiti kod suda, gdje imade nastan prometna uprava rečenih željeznica.

Rješidba stola sedmorice od 16. svibnja 1923. br. 818.

U usmeno raspravljenoj parnici t. t. J. Š. i K. iz Dr., tužiteljice, protiv državne željeznice kraljevine SHS po ravnateljstvu erarnih pravnih posala, tuženoj radi K 1300 spp., u kojoj je kotarski sud u Koprivnici osudom od 8. ožujka 1922. br. 2478/gr. radi nenadležnosti suda tužiteljicu odbio sa tužbom i presudio na naknadu parbenoga troška od 286 K u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; a

banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tužiteljice rješidbom od 6. prosinca 1922. br. 17993 prvosudnu osudu kao ništetnu ukinuo i prvom sudu naložio, da ovu parnicu prenese iz registra P. u registar T. i po zakonu od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenim sudovima te trgovačkom zakonu dalje postupa;

stol sedmorice: vidiv, da je prema §-u 42. gradj. sudovnika posebna podsudnost suda ugovora samo tada osnovana, ako mjesto, gdje treba da se što plati ili da se ispuni druga koja obveza, bude izrično ustanovljeno u ugovoru; — vidiv, da tužitelj u svojoj tužbi ni ne tvrdi, da bi sa tuženim glede mjesta plateža izrično pogodio se, a da tečajem parnice samo navadja, da je njegovu zamjeniku Z. T. rekao tuženičin inženjer S., neka dodje po kupovninu u inženjerski ured u Koprivnici; — vidiv, da ova okolnost, ako bi bila i dokazana, još ne bi zadovovoljavala propisu §-a 42. gradj. sudovnika, kao što nije dostatno ni to, što se je po ugovoru dobava 5 komada betonskih cijevi imala preuzeti na onom mjestu, koje je bilo po sporazumu sa inženjerom S. odredjeno; — vidiv, da je obzirom na to zastupnik tuženika opravdano stavio prigovor nenadležnosti posebnoj podsudnosti i pozvao se na sud, koji mu je prema §§-ima 14. i 23. gradj. sudovnika zvan opcenito suditi; a osim toga valja u obzir uzeti, da tužene željeznice imadu u Zagrebu svoju prometnu upravu, što po §§. 16. i 26. sud. uvjetuju nadležnost sudbenog stola u Z. (§§. 13. i 14. sl. b) sudov.); vidiv, da je prvostepeni sud izrekao svoju nenadležnost usuprot propisa §. 47 grpp. osudom, a banski stol ukidajući tu osudu izjavio prvi sud ipak nadležnim, uslijed kojih propusta počinjene su ništine §-a 339. toč. 3. grpp; — našao je povodom ništovne žalbe i previdnoga utoka tuženika državnoga željezničkog erara kraljevine SHS napadnute rješidbe nižih sudova ukinuti i tužitelja t. t. J. Š. i K. sa zahtjevom njihove tužbe pr. 22. prosinca 1920. br. 14998/gr. radi nenadležnosti postupajućega suda odbiti. Ujedno se temeljem §§. 573. i 577. grpp. nalaže t. t. J. Š. i K., da naknadi tuženiku državnim željeznicama kraljevine SHS parbeni trošak od 286 K ili 71 D 50 p. te trošak pravnoga lijeka od 39 D i 10 p. te sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

Franjo Orban, vijećnik kr. sudbenog stola u Zagrebu, umro je dne 24. siječnja o. g. u 44-toj godini života. Jedan od rijetkih sudaca, koji je u tome zvanju ustrajao do smrti, a bio bi do nje ustrajao i onda, da je ona — kamo sreće! — i kasnije nastupila. Tako se bio uživio u svoje zvanje, toliko bio svijestan svojih dužnosti. Tiha i skromna bila je djelatnost tog uzor-suca, ali zato ogromna i svestrana. I u normalnim prilikama značila bi njegova smrt veliki gubitak, koji se pogotovu povećaje danas, kad svaki sposoban sudac predstavlja jednu dragocjenost. Veliko učešće općinstva na sprovodu bilo je dokazom pokojnikove popularnosti i priznanja, koje mu je javnost iskazala. Kao mali dokaz priznanja služila je i ona svota, sabrana od prinosa danih upravo od srca po svakome, na koga se sabiratelji u ime Pravničkoga društva obratiše. Ta je svota predana udovici pokojnika, da joj bar u materijalnom pogledu bude lakše snašati tešku sudbinu, koja je nju i dvoje joj dječice zadesila. Na požrtvovno djelo sabiranja dadoše se naši članovi i odvjetnici gg. dr. Vladimir Horvat i dr. Matija Mintas, pa im i ovim putem društvo srdačno zahvaljuje. Na našega višegodišnjega člana bila trajna spomen! Bila lahka zemlja Franji Orbanu!

Pravničko društvo u Zagrebu imat će svoju redovitu glavnu skupštinu u nedjelju, dne 30. ožujka 1924. u 10 sati prije podne u ispitnoj dvorani na sveučilištu. Dnevni red je ovaj: 1. Govor predsjednika. 2. Izvješće tajnika odnosno upravnoga odbora. 3. Izvješće blagajnika i pregledatelja računa. 4. Izbor dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika. 5. Eventualni predlozi, koji dolaze samo onda na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti predlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još po petorici članova. — Upravni odbor.

Literatura.

Juliusberger, Steuerstrafrecht u. Steuerstrafverfahren, B. I. Steuerstrafrecht, Berlin, Spaeth & Linde, 1921.

Kuhn, Das Einkommensteuergesetz, v. 29. März 1920. u. 24. März 1921. Erläuterte Handausgabe, Berlin, Heymann.

Kemmerer, High Prices and Deflation. With an introduction by F. A. Vanderlip. London, Princeton University Press, 1920.

Liechtenecker, Die einmalige grosse Vermögensabgabe s. Durchführungsver. u. Nachträgen z. P. St. N. v. J. 1920. 3. Aufl. Wien, Perles, 1921.

Lassar, Der Erstattungsanspruch im Verwaltungs- u. Finanzrecht (Oeffentlichrechtl. Abhandlungen herausg. v. Triepel, Kaufmann, Smend, H. 2.), Berlin, Liebmann, 1921.

Loria, Le peripezie monetarie della guerra. (Biblioteca di scienze economiche N. 4.) 2. ed., Milano, Fratelli Treves, 1920.

Liefmann, Beteiligungs- u. Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Effektenkapitalismus in Deutschland, den Vereinigten Staaten, der Schweiz, England, Frankreich und Belgien, 3. neubearbeitete Aufl. Jena, Fischer, 1921.

Digitized by Google

Smith, Eine Untersuchung über Natur u. Wesen des Volkswohlstandes. Unter Zugrundlegung der Übersetzung. Max Stirners, aus dem engl. Original ins Deutsche übertr. v. Dr. E. Grünfeld (Sammlung soziawissenschaftlicher Meister, herausg. v. Prof. Dr. H. Waeting, B. 11/12); — B. 1, II. Aufl. 1920; — B. 2, 1920; — B. 3 u pripravi. (Jena, Gustav Fischer.)

Schmoller, Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre. 2. Teil, erg. u. vermehrt. 11.—12. bzw. 7.—12. Tausend. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1919. (Ocj. Weltwirtschaftl. Archiv, 1921, 17/1, str. 90.)

Stier-Somlo, Rechtsfragen zur Monopolisierung des Versicherungswesens. (Probleme u. Ergebnisse politischer Kämpfe. Eine Sammlung von Schriften über Fragen d. öffentl. Rechtslebens, 1/2.) Berlin—Stuttgart—Leipzig, Kohlhammer, 1920. — (Ocj. Weltwirtsch. Archiv, 1921, 17/1, str. 139.)

Šećerov, Economic Phenomena before and after War. A statistical theory of modern wars. (Studies in Economics and Political Science, N. 53.) — London, Routlodge & Sons, 1919.

Telbar, Proletariat u. Reichtum. Ein Aufruf an d. Proletariat. Wien, Manz, 1921.

Tasić, Problem opravdanja države. Doktorska teza. Beograd 1920. (Ćir.) (Ocj. beogr. Arhiv, XI/II, II. knj., br. 3. 1921, str. 226.)

—, Žensko pravo glasa i demokratija. Beograd, 1921. (Ćir.)

Uredba o stanovima i zakupima zgrada u opšte. (Zbirka zakona, prir. G. Niketić, sv. 16.) Beograd, 1921. (Ćir.)

Uredbe o suzbijanju skupoće i nesavremene spekulacije. (Zbirka zakona, prir. G. Niketić, sv. 39, ćir.) Beograd, Kon, 1921.

Verfassungs- und Wahlgesetze Die. (češko-slov. rep.) Reichenberg, Gebr. Stiepel. 1920.

Ispravi! U prošlome broju (dvobroju 11—12) »Mesečnika« uvukla se u ocjeni dra. A. Mihalića o knjizi dra. Beloševića »Uvod u studij narodnoga gospodarstva«, te je ime poznatog pisca Leroy-Beaulieu krivo naštampao sa Lewy-Beaulieu. Molimo da se to ispravi.

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju osobno na urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 3.
GOD. XL.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
OŽUJAK 1924.

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost.

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor.

II

Čim je prvo izdanje Knappove knjige (1905.) ugledalo svijet, odma se je za duhovitu teoriju Knappovu oduševio dr. Friedrich Bendixen, ravnatelj hipotekarne banke u Hamburgu. On je slijedećih godina napisao čitav niz članaka u prilog Knappove teorije, u raznim strukovnim časopisima. God. 1912. sabrao je poglavite članke u jednu knjigu, koju je izdao pod naslovom »Geld und Kapital«, te ju posvetio prof. Knappu »dem Urheber der staatlichen Theorie des Geldes in Verehrung und Freundschaft«. Možebit ne će baš na vlas odgovarati, da je Knapp »Urheber« ovoga nazora; ali se kod toga ne ćemo zadržavati sa apotekarskom tezuljom, dok ima važnijih i interesantnijih stvari. Bendixena mogli bi smatrati u neku ruku Knappovim glosatorom. A interesantan je i zato, što upravo one točke osobito uzima na oko, koje je Knapp ili sasvim obišao ili im se uklanjao, ili ih se samo od nevolje dotaknuo, jer ih nije mogao nikako mimoići. On kroči za korak dalje od samoga Knappa. Ovaj se je naime ograničio samo na to, da svoje stanovište teoretski utvrdi, ogradjujuć se pri tom opetovano, da on time »ništa ne perporuča« za praksu. Naročito se uklanja tomu, da bilo ikako osudi postojeću praksu sa zlatnom valutom ili da se uopće nateže sa metalistima. Bendixen izvodi i dalje konsekvencije iz Knappove teorije, pa kroz to izlazi logičnom nuždom do sukoba sa metalistima.

Poslije ovoga kratkoga pregleda, pustimo samoga pisca neka govori. Prvi članak u svojoj knjizi počima ovako: »Sada (1905.) je tomu pet godina, što je izašlo djelo profesora u Strassburgu G. F. Knappa: »Die staatliche Theorie des Geldes«. Ova knjiga nije bila nipošto u početku posvuda prijazno primljena. Mnogome se je činila misao — da bivstvo novca ne leži u tvari, iz koje je novac načinjen, nego u državnoj odredbi, po kojoj dobiva vrijednost (Geltung) — kao ogrješenje protiv vječnih principa naše zlatne vrjednote. Povoljniji

Digitized by Google

prijem našla je knjiga kod onih čitatelja, koji su pažljivim promatranjem novije valutarne povijesti stranih zemalja već došli do uvjerenja, da vladajuća metalistička metoda posmatranja nije niti iz daleka kadra da riješi novčani problem. Iskustvena zasada (Erfahrungssatz), da je samo zlatna valuta kadra novcu sačuvati intaktnu vrijednost, izgledala je oprovrgnutom po onoj pojavi, koja se je pred našim očima odigrala, da je jedna čista papirna valuta svoju vrijednost bez ikakva odnošaja spram kojega metala uzdržala dapače i trajno povisivala (steigerte) jedino uslijed dobrih gospodarskih prilika, naročito uslijed povoljne trgovačke bilance. Pouzdanje u metalnu sadržinu, što smo ga do sada rado smatrali razlogom za uvaženje (Wertschätzung), izgubilo je kroza to svoje značenje. »Vrijednost« ili »kupovna snaga« novca počivala je očevidno na drugoj podlozi (nego li metalnoj sadržini) i to na mjeničnom kurzu, koji opet stvaraju poglavito trgovačka i plaćevna bilanca ... Za one, koji su sa ovakvim mislima (Gedankengängen) bavili, bila je Knappova knjiga pravo izbavljenje (Erlösung). Konačno se je ipak našao čovjek od znanosti, koji je u novcu vidio nešta drugo osim kovanog metala ... Knappovo djelo imade pretežito juristično-dogmatički značaj, ali ipak ima njegova nauka o nominalitetu vrijednosne jedinice duboko zasjecajuće znamenovanje (važnost) i za problem t. zv. novčane vrijednosti«. (fig. 4/5)

Bendixen podaje veliku važnost nauci o nominalnosti vrjednote. »Politička odvratnost pred lošim papirnonovčanim gospodarstvom pomutila je uvid, da je papirni novac sa metalnim novcem logično sasvim ravnopravan, da dakle neki viši (übergeordneter) pojam novca mora obadvije vrsti novca, koli metalni novac toli papirni novac, obuhvatiti. A taj viši (übergeordneter) pojam jest označen riječju: nominalnost vrijednosne jedinice. Do sada izvodila se je vrijednost novca iz vrijednosti zlata, pa se je odatle dalje izvodilo, da je novac zamjenbeno dobro. Ali sa spoznajom, da je novac samo nominalna vrijednosna jedinica, uništen je cijeli karakter zamjenbenog dobra kod novca. Ujedno je zlato prestalo biti središte ili mjerilo svijuh vrjednota (?) P o s t o j a n o s t v r i j e d n o s t i k o d z l a t a n e p o č i v a d a k l e, kako se je to prije mislilo, n a n j e g o v i m p r i r o d n i m s v o j s t v i m a kao niti na tomu, što se sve vrijednosti na zlatu mjere, pri čemu je onda zlato stalnu jedinicu (feste Einheit) predstavljalo — n e g o p o č i v a j e d n o s t a v n o n a č i n j e n i c i, d a d r ž a v a k r e p o š ć u z a k o n i t i h u r e d a b a z l a t o u z s t a l n e c i j e n e k u p u j e i p r o d a j e. N o v a c d a k l e n e d o b i v a s v o j u v r i j e d n o s t o d z l a t a, n e g o z l a t o i m a s v o j u v r i j e d n o s t o d n o v c a, t. j. o d z a k o n s k i h u r e d a b a o n o v č a r s t v u (Geldwesen).

Ova spoznaja znači za promatranje (Anschauung) sastava vrjednota jedan potpuni prevrat (Umwälzung). Do sada gledalo se, kako se sve vrjednote oko zlata okreću kao oko nekoga nepomičnoga i nepokolebivog središta; sada pak znademo, da je to bila samo bludnja (Täuschung). U istinu okreću se sve vrjednote oko jednoga i d e a l n o g a središta (oko nominalne vrijednosne jedinice), pa se je samo

Digitized by Google

uvještačeno (künstlich) privezalo zlato uz ovo idealno središte. Neka se ova vještačka privezanost razriješi, t. j. neka se u zemljama zlatne valute dokine slobodno kovanje zlata u novac, to će se sve vrijednote mirno i nadalje (?) kružiti svojim putem oko nominalne vrijednosne jedinice. Ali zlato, koje je time postalo slobodnom vrjednotom, dijeli sudbinu ostalih vrjednota, morajuć si prema potražnji i ponudi tražiti svoj odnošaj spram centruma sistema. Pri ovoj slici pomišljamo na Kopernika, koji je središte planetnoga sastava prenio sa zemlje na sunce, te svojom naukom malo odobrenja našao kod onih, kojim prividnost (Augenschein) stoji nad svim dokazima. Ali zato je sudbina geocentričnoga nazirenja svijeta bila ipak zapečaćena, kao što će i hryzocentrično nazirenje vrjednota, koje takodjer počiva na jednoj bludnji (Täuschung) prividnosti (des Augenscheines) poći za onom u podzemlje« (pg. 5/6).

Iz ove potonje izreke osobito jasno probija, koli visoko cijeni pisac Knappa i njegovu nauku. Bendixen postavlja Knappa uz bok Koperniku i njegovoj nauci. Kao što je Kopernik prenio geocentričko naziranje na heliocentričko, tako je Knapp prenio zlatocentrično naziranje o vrijednostima na idealnu (nominalnu) vrijednosnu jedinicu. A tko to ne vjeruje, jednako je ograničena masa, kojoj prividnost stoji nad svima dokazima, baš onako, kao što se i kod Kopernika dogodilo!

Mi smo pustili pisca, da na dušak, bez prekidanja razvija svoje nazore, jer smo naumili odmah interpolirati jedno poglavlje o zlatu, iz kojega će si svaki čitatelj moći stvoriti sud o ulozi zlata u carstvu vrjednota. No prije toga još ćemo dati piscu riječ, da nam sam rekne, kako drugi prosudjuju Knappovu teoriju, i što na to opaža sam pisac (Bendixen).

»Kritične ocjene Knappova djela ne potiču od takovih ljudi, koji su već i preko razine dosadanjega stanja znanosti razmišljali... God. 1909. izadje Ad. Wagnerova »Sozialökonomische Theorie des Geldes und des Geldwesens«... Nitko ne će od staračkoga učenjaka očekivati, da će on još u zavečerju svoga života početi s nova učiti (umlernen). Stoga nije moglo iznenaditi, ako je on državnu teoriju o novcu otresito (schroff) otklonio«. Ovdje moramo Wagnera u originalu citirati, jer niti najbolji naš prevod ne bi mogao sa jednako odgovarajućom dinamikom izraziti istu misao. Wagner dakle naziva Knappovu teoriju »misslungen Versuch, in überkünstelter Terminologie, unter zu weiter Zurückdrängung der wirtschaftlichen Ausgangspunkte jedes Geldes mit Ueberspannung der Momente des staatlichen Einflusses auf Geld und mittels falscher Deduktionen aus im übrigen längst bekannten Vorgängen in reiner Papiergeldwirtschaft, eine neue sog. »Chartaltheorie« vom Geld der den Stoffwert des Geldes festhaltenden Theorie gegenüberzustellen«.

Već iz ovo par redaka može se opaziti, da se je Bendixen na vrlo komotan način otresao Wagnerove kritike. Wagner je, misli pisac, senilan, pa se ne treba njegova kritika uzeti ozbiljno. Mi ćemo samo nuzgredno spomenuti, da ovakov jedan svjetski kapacitet, koji na firmamentu znanosti već pol stoljeća svijetli kao zvijezda prvoga

Digitized by Google

reda, ne bi zaslužio ovakovu omalovažujuću gestu ni u slučaju neispravnosti. Ali ta gesta gubi pogotovo svu oštricu, kada se već iz samih ovih nekoliko redaka vidi, da ta kritika ni obzirom na stvarnost ni na formu, kao ni obzirom na intelekt kao ni na temperament, ne odaje onakovu senilnost, koja bi ovlaštivala, da se preko te kritike prodje, kao da je nije. — Ali osim »staračkoga« Wagnera spominje Bendixen i još jednoga kapaciteta, kojemu ne može predbaciti senilnost. A to je Helfferich. Za njega veli Bendixen: »Pred kratko vrijeme izašlo je drugo izdanje Helfferichova djela o novcu. Temelj i ishodište su i kod Helffericha skroz historičko-metalistički; no ipak Knappova nauka nije ostala sasvim bez utjecaja na njega. On bo naziva Knappovu teoriju »neki odlučni napredak u znanosti o novcu, u koliko dolazi analiza državnog novca u obzir« ... »Helfferich se spašava iz ruševina teoretičkoga metalizma na sigurno tlo praktičnoga metalizma ... Ali time se ne rješava znanost dužnosti, da dalje istražuje. Ona, na svim čovječjim uredbama ležeća nesavršenost, ne smije zaustavljati, da se barem u teoriji nadje klasični novac«. Ovaj »klasični novac« daje naslućivati, da je Bendixen u času, kada je ovo pisao već poznavao Silvija Gesella. Inače nije Bendixen najbolje zadovoljan niti sa Helfferichom, kojemu prigovara, da je svršio svoju knjigu, »sa rezigniranim priznanjem nesavršenosti na metalističkoj bazi počivajućeg novca«, te mogućnost poboljšanja u praktičnim uredbama, a ne u teoretičkoj spoznaji.« Malo maliciozno završuje Bendixen sa Helfferichom primjećujuć, da na stazi spoznaje preko Helffericha nismo dalje poskočili« (pg. 7/8).

Dakle ni krepki Helfferich ni staračkí Wagner nisu se onako oduševili za Knappovu teoriju kao Bendixen. Tomu mora biti neki razlog. Istina jest doduše, da u praksi vlada metalizam, koji onda i mentalitetom lako zavlada. Ali niti najzagriženiji praktičar — ako nije ograničeni tupavac, ne će barem teoretski zabaciti takovu teoriju, kojoj ne ima prigovora. Pa zato mora, da je i na samoj Knappovoj teoriji neki nedostatak, koji ne može uvjeriti. Mi ćemo i na to doći. Ali prije nego prodjemo i na sama daljna razmatranja i pregovore samoga Bendixena i drugih, čini nam se najzgodnije, da prije umetnemo poglavlje o zlatu, jer će poslije toga čitatelj lakše pratiti prigovore protiv istoga.

Zašto se je u novije doba stala uvadjati općenito zlatna valuta?

Izuzev Englesku, koja je već u 18. stoljeću uvela zlatnu valutu, pretežito su druge zemlje imale sve do druge polovice 19. stoljeća srebrnu valutu; neke i bimetalističku, a neke papirnu. Ali od 1860.—70-tih godina počima se gotovo općenito uvadjati zlatna valuta. Zašto?

I na ovu pojavu se je osvrnuo Knapp, pa ju i zanimivo i duhovito rasvjetljuje — ali samo s jedne strane, pa mu je zato razlaganje nepotpuno. Evo, kako on to tumači: Općenito raširivanje zlatne valute imade, na koncu, eksodromički razlog« (pg. 262.) ... »Pod eksodromičnom politikom razumijevamo poglavito (vorzugweise) učvršćenje intervalutarnoga (mjeničnoga) kurza naprama (gospodarski) dominira-

Digitized by Google

jućega inozemstva (pg. 264) . . . Dakle kurs valute jest poticalo (Triebfeder) za izbor valute . . . ali ne ma kakovo bilo (etwa jede) intervalutarno uredjenje (Regelung), nego samo spram trgovački i kapitalistički dominirajuće vlasti« (ibidem) . . Engleska nema takovu politiku, jerbo je ona sama ta dominirajuća prevlast (Vormacht) . . . »Golemo proširenje zlatne valute od 1871. nije u početku ništa drugo do li eksodromičko prilagodjivanje na Englesku, a kasnije na zapadne vlasti uopće« (pg. 265.).

S ovoga razloga t. j. učvršćivanja svojega kurza spram Englezke, da je Francuska uvela zlatnu valutu 1860. i poslije poratne (1870./71.) papirne valute opet uvela 1876. zlatnu valutu. S istoga razloga, da je Njemačka 1871. uvela zlatnu valutu. A s istoga razloga, da je to učinila Austrougarska 1892. prilagodjujuć se Njemačkoj. Engleska da nije nikada vodila ovakovu valutarnu politiku, jer »jaki ustraje na svom stanovištu a slabić se prilagodjuje« (pg. 264).

»Zlatna valuta neširi se od 1871. radi zlata, nego radi engleske valute — koja je bila tako rekuć slučajno — zlatna« (pg. 265).

»Da je imala Engleska 1871. srebrnu valutu, to bi bilo nastalo jednako prilagodjivanje susjednih država na srebrnu valutu. A da je koja država srebrne valute bila zauzela onako nedvoumno dominirajući položaj kao što ga je 1871. Engleska zauzimala, tada bi ta država bila prisilila i Englesku, da napusti svoju zlatnu valutu i prihvati srebrnu valutu . . . Tu se dogadja naime isto kao i kod obranbenih (vojnih) sustava: ako najpobjedonosnija država imade opću vojnu obrazovanost, tad ona sili i susjedne države, da ju uvedu, u koliko se bore na istom poprištu. Engleska ne mora imati opću vojnu obrazovanost, jer se ona ne bori na evropskom kopnu. Ali ako evropske kopnene vlasti hoće i u prekomorsku svjetsku politiku zahvatiti, tada one moraju nasljedovati englesko pomorstvo, pa dok Engleska uvadja u svoja brodogradilišta željezo (oklopnjače) — tako dugo moraju njezini takmaci i sami uzeti »željeznu valutu« u svojoj brodogradnji. (pg. 265).

Čini se, da Knappu nisu pali na um i drugi razlozi, jer on na svoje razlaganje nadovezuje kao neku metalističku objekciju sljedeće: »Tad bi dakle zlato bilo, kao takovo, skroz ravnodušno za izbor valute; tada bi se dakle radilo samo o historičkim okolnostima, koje su tada (1871.) bile po zlato povoljne. Ako tako metalist pita, onda kartelist odgovara: Da, tako je. Sve srednje i slabije države su prešle na zlatnu valutu ili kane preći iz eksodromičnih razloga« (pg. 265.) A na str. 261. kaže: » . . . to je tek tako rekuć historički slučaj, da se ova olakšanja (učvršćivanje kurza) postizava zlatom, a ne srebrom«.

U kratko: samo zato jer je trgovački i kapitalistički Nabob, Engleska imala »slučajno« zlatnu valutu, uvele su i druge zemlje istu valutu, radi učvršćenja kurza. Drugi razlog za Knappa ne postoji.

Nema sumnje, da je i ovo jedan od važnih razloga, ali nije jedini, a niti slučajni, kako Knapp misli. Ali da može i mora biti i još nekih drugih, osim eksodromičkih razloga za uvadjanje zlatne valute — morao je Knapp pomisliti barem u času, kada je pisao ove retke (pg.

Digitized by Google

264): »Prelaz Engleske na zlatnu valutu (u 18. stoljeću) nije potpuno razjašnjen (?); ali ja držim za sasvim sigurno, da Engleska to nije učinila iz eksodromičkih razloga (!!), jer se ne da upravo nikako uvidjeti zašto bi Engleska u 18. stoljeću kao bezuvjetno najveća trgovačka i kapitalistička vlast, ma samo i jednim prstom maknula, da svoju valutu ma kojemu susjedu prilagodi.«

Tko ne opaža hiatus u ovom Knappovu razlaganju? On lijepo razlaže, da je od g. 1871. počelo opće uvadjanje zlatne valute u susjednim zemljama Engleske zato, jer je Engleska imala zlatnu valutu te bila 1871. najjača gospodarska i kapitalistička zemlja. Ali takova je ona bila i u 18. stoljeću, pa zašto se onda sve susjedne zemlje nisu povele za njom, te i one uvele zlatnu valutu, čim ju je u 18. stoljeću uvela Engleska? Zašto nije u 18. stoljeću silila engleska zlatna valuta susjedne zemlje, da i one uvedu zlatnu valutu i time obrane kurs svoje srebrne valute, nego to čine istom čitavih 100 godina kasnije? To se ne da drugačije protumačiti nego tako, da je u drugoj polovici 19. stoljeća morao nastupiti neki novi razlog, kojega u 18. stoljeću još nije bilo. A tako i jest. U 18. stoljeću postojala je naime još ona stara gotovo tisućgodišnja relacija izmedju zlata i srebra (1 : 15), pa je za to bilo sasvim irelevantno, da li koja zemlja imade zlatnu ili srebrnu ili ovadvije valute. Ako je Engleska uvela (u 18. stoljeću) zlatnu valutu, tad je to ona učinila samo iz plaćevno-tehničkih razloga, jer valutarno političkih nije bilo. U Engleskoj bila se je naime već tada razvila proizvodnja i trgovina u velikom stilu, pa su se i plaćanja obavljala u velikim svotama, ali još uvijek običnim, primitivnim metodama t. j. prenašanjem novca iz ruke u ruku, baš tako kako se danas plaćaju sićušna plaćanja. Tko je htio platiti ili ponijeti sobom veću svotu, taj je radje uzeo u vrećicu 2 ili 3 kg zlata nego li 30 ili 45 kg srebra.

Dakle postojanost relacije, odnosno postojanost, konstantnost vrijednosti i zlata i srebra učinila je, da intervalutarni kurs nije bio tangiran uvedenjem zlatne valute u Engleskoj. Kao što i u Engleskoj nije zlatna valuta uvedena iz »eksodromičkih«, nego iz sasvim nedužnih plaćevno-tehničkih razloga.

Sasvim drugačije izgledala je stvar u drugoj polovici 19. stoljeća. U to vrijeme počeli su se otkrivati novi bogati rudnici srebra. Stalo se producirati i iznašati za privatno kovanje novca toliko srebra, da su države srebrne valute počele jedna za drugom dokidati »slobodno kovanje« srebrnog novca. Relacija izmedju zlata i srebra stala se silno tresti i do skora vratolomno rušiti: iza relacije 1 : 15 i pol stade naglo padati cijena srebru tako da je u razmaku od kojih 10—15 godina glasila relacija 1 : 30, 1 : 33, pa još ni tada se nije ustalila. U zemljama srebrne valute stala je i srebrnom novcu cijena padati. A u zemljama srebrne valute, gdje je financijalno (državno) gospodarstvo bilo uravnoteženo, a narodno gospodarstvo pokazivalo povoljnu trgovačku i plaćevnu bilancu, stao je papirni novac (koji je prije toga glasio na srebrnu valutu ili srebrni »gotov novac«) dobivati agio nad »zakonitim metalnim novcem«. Posljedica poremećenja one nekadanje konstantne relacije izmedju zlata i srebra imala je za nuždnu posljedicu poreme-

Digitized by Google

ćenje valutarnoga kurza izmedju zlatne i srebrne valute. A kada su države srebrne valute uvidjele, da bi »slobodno kovanje« srebra za novac na privatni zahtjev dovelo u najkraće vrijeme do srebrne inflacije, morale su dokinuti »slobodu kovanja« pa dosljedno tomu i »srebrnu valutu«.

Ali što sada? Sada su gospodarski jači diktirali gospodarski slabijima. I oni su zahtijevali, da im se plaća u robi konstantnije vrijednosti — u zlatu. To je postalo osobito očevidno u medjunarodnom prometu, gdje su zemlje, koje nisu imale zlatnu valutu, morale diferencije tražbina plaćati inozemstvu u zlatu t. j. svoj intervalutarni kurz podbočiti zlatom. Ovaj momenat uhvatio je Knapp, te ga obrazložio. Ali je zaboravio na poremećenje relacije izmedju zlata i srebra, pa zato nije ni mogao protumačiti, zašto uvadjanje zlatne valute u Engleskoj u 18. stoljeću ne povlači za sobom proširenje zlatne valute i u susjednim zemljama, kao što se to dogodilo 100 godina kasnije, kad se je ta relacija poremetila uslijed preobilja produkcije srebra i pada njegove cijene.

Prema tomu razlog, koji Knapp navadja za širenje zlatne valute u 1870-tim i dalje godinama (t. j. učvršćivanje mjeničnoga kruga spram engleske zlatne valute) nije jedini, niti je primarni razlog tomu širenju, već stvar teče ovim logičkim i kronologičkim redom:

1. rapidno i katastrofalno padanje cijena srebru,
2. uslijed toga razorenje one od vijekova konstantne relacije izmedju zlata i srebra,
3. odatle najprije zbrka i darmar, a zatim nestalnost, promjenljivost mjeničnoga kurza (cijena u medjunarodnom prometu),
4. a za tim općenito uvadjanje zlatne valute iza srebrne.

Jedan izmedju najglavnijih ciljeva i zadaća svake gospodarske, trgovinske, a u prvom redu valutarne politike jest polučenje i podržavanje neke konstantnosti cijena. Ali preduvjet tomu jest u prvom redu konstantnost cijene onoga predmeta ili robe, koja služi mjerilom svih vrjednota t. j. novca. Kroz vijekove imala su dva metala, zlato i srebro, ovakovu konstantnu cijenu. Ali poslije debakla srebra preostalo je još zlato. Ostavši samo na poprištu i imajući vrlo umjerenu godišnju produkciju, omogućuje zlato državama (zlatne valute), da mu podržavaju konstantnu cijenu, a preko njega i novcu iz njega kovanom.

Podržavanjem konstantnosti cijene zlatu, a preko njega i zlatnom novcu, stvaraju države jedno konstantno mjerilo vrijednosti svih vrjednota sve robe. Kroza to stvaraju se ove činjenice, koje i kartelisti moraju priznati: 1. da kroz zlato novac postaje konstantno mjerilo svih vrjednota, 2. realno zamjenbeno dobro, 3. plaćevno sredstvo. A pomoću ovoga zamjenbenoga dobra konstantne vrijednosti ili cijene, dobiva cijela izmjena dobara na domaćem i vanjskom tržištu tvrdo tlo za kalkulaciju, stalno mjerilo i opće zamjenljivu robu.

Ali to mogu države stvoriti za sada samo i jedino pomoću zlata. I to zato, jer se zlato u tako umjerenim količinama producira, da su

Digitized by Google

ga države kadre pokupovati i za novac ili internacionalno kao eksportartikl konsumirati. I zato ne imaju Knapp i Bendixen pravo, kada tvrde, da se niti najmanje zlatu i njegovim svojstvima ne ima pripisati opće širenje zlatne valute u 1870-tim godinama, već jedino »historičkom slučaju«, da je u taj čas baš zlatna valuta vladala u najjačoj gospodarsko-kapitlističkoj Engleskoj. Ne, već upravo obratno, t. j. upravo u svojstvu zlata, koje sastoji u tomu, da mu države mogu podržavati konstantnost cijene, a preko njega i zlatnom novcu, ima se pripisati širenje zlatne valute. Kroza to je zlatni novac postao konstantno mjerilo vrijednosti; a jer ima i odličnu uporabnu vrijednost, ostaje i »zamjenbeno dobro«.

I zato, ne ćemo li da upadnemo u bludnju kartelista, valja da držimo vazda na oku ovu činjenicu: a ko ne može da jedino i isključivo, a to svakako u prvom redu i poglavito — ima se pripisati upravo samomu svojstvu zlata, (koje sastoji u tomu, da se dade pretvoriti u konstantno mjerilo vrijednosti i potpuno vrijedno zamjenbeno dobro) — da se je zlatna valuta stala širiti (poslije sloma srebra i razorenja konstantne relacije izmedju zlata i srebra). Jer tko izgubi s oka tu činjenicu, da je upravo sama sposobnost i svojstvo zlata njemu pribavila tu ulogu — taj briše razliku izmedju zlata (koje je u posjedu te sposobnosti) i srebra (koje je izgubilo tu sposobnost). Taj onda lako prihvaća tvrdnju, da je širenje zlatne valute puki historički slučaj, te da bi se to isto dogodilo i sa srebrnom valutom, da je slučajno u Engleskoj bila srebrna valuta.

Nadalje, tko na to svojstvo zlata zaboravlja, tomu će biti i sve daljnje kartelističke dedukcije prihvative. »Ne dobiva novac (državna institucija) vrijednost od zlata, već zlato od novca (državne institucije)«. »Država je oduzela karakter novca srebru, pa ga može oduzeti i zlatu«. »Država je oduzela karakter novca srebru, pa ga dala papiru« kao Austrougarska od 1878. do 1892. — pa je ipak papir upravo tako funkcionirao kao prije metal!

Ergo država može oduzeti karakter novca i zlatu, pa ga prenijeti na bezvrijedni papir — i stvar će teći mirno dalje, kao da se nije baš ništa dogodilo ni promijenilo; baš tako, kao što se dogodilo u Austriji poslije 1878., kada je prestala srebrna valuta, pa preostala papirna, koja je i bez srebra bezprikorno funkcionirala sve do uvedenja zlatne valute 1892. Ali ovo spada na drugu stranicu, pa će na svojem mjestu biti o tome još govora. Ovdje ćemo spomenuti samo to, da se može već iz ovih nekoliko opazaka uzdrmati povjerenje u Bendixenovu vjeru, da je Knapp onako razorio hrysocentriju, kao što je Kopernik razorio geocentriju.

Inače imadu Knapp-Bendixen potpuno pravo, kad vele, da države (zlatne valute) podržavaju konstantnost cijene zlatu, te da bi zlato dosta znatno u cijeni palo, kada bi bilo »demonetizirano« i kada bi jedino industrija kao jedini kosument opredjeljivala cijenu zlatu. Sve je to istina; ali sve to ipak ništa ne mijenja na činjenici, da zlato jedino imade to svojstvo, da omogućuje državama stvoriti konstantno

Digitized by Google

mjerilo cijena i takav novac, koji u istinu onoliko vrijedi, koliko piše na njemu; onakovo zamjenljivo dobro, koje svatko u svako vrijeme prima kao ekvivalenat za svoje dobro, koje daje u zamjenu (prodaje). Isto tako nije odatle, što se monetizovanjem diže cijena zlatu opravdan zaključak: ne dobiva novac (t. j. državna institucija) vrijednost od zlata, već zlato od novca (od državne institucije) — jer zlato bi ostalo draga i skupocjena kovina radi svoje tehničke uporabivosti i onda, kada bi bilo demonetizirano. Dok god je ovako rijetko, dotle će imati višu cijenu od srebra i onda, kada ne bi više služilo za monetiziranje. Ili drugim riječima: ne daje država vrijednost zlatu, već ju ono posjeduje samo; država mu ju ne stvara nego s a m o d o n e k l e umnaža.

Konačno prihvatile i dedukciju, da novac ne treba imati nikakve svoje unutarnje vrijednosti; on može biti bezvrijedna krpica papira, samo neka nosi od države odredjene znakove novca: — državni »befel« daje toj krpici papira svu onu vrijednost, koja na njemu piše!

Koliko imade u ovim izvodima zrnja, a koliko snijeti, razabrati će čitatelj kasnije, naročito kada se razloži funkcija zlata u internacionalnom prometu bez obzira na novac, na to plaćevno sredstvo u nutarnjem prometu.

Vrijednost novca.

Ovime dolazimo do najdelikatnije i najbitnije točke spora. Mora li ili ne mora imati novac onu vrijednost u s e b i, koju nosi na sebi, na koju glasi? Mora li novac t. j. onaj komad metala ili papira, što po nalogu države funkcionira kao novac, faktično sadržavati onu vrijednost na koju glasi ili ne?

Ovdje se misli naravski na p r a v i novac, bio on iz metala ili papira, a ne na p o m o ć n i novac, kao što je sitniš ili nepravi papirni novac.

Kako smo vidjeli, sam Knapp se kod ovoga problema samo letimice i dosta površno zadržava. On sam priznaje, da je dobro imati potpuno vrijedni metalni novac, ali se može biti i bez njega i u domaćem i u vanjskom prometu — dakle uopće. Novac može imati potpunu vrijednost, ali ne mora imati pače ni kakovu. — Knappovo razlaganje dovoljno ne uvjerava; to osjeća, čini se i njegov pristaša Bendixen, pa se zato tim više on bavi razlaganjem ovoga problema.

Bendixen je napisao u svojoj knjizi dva članka posvećena izravno vrijednosti novca, dočim se u drugim člancima osvrće opetovano i opetovano na ovo pitanje u savezu sa zlatom i bankarstvom. Prvi članak napisao je g. 1910., a drugi 1912. U ovom razdoblju čini se, da je čitao i Gesellovu teoriju o novcu, te ga je ova učvrstila i potakla na pisanje drugoga članka. Radi zgodnijeg pregleda njegove ideologije, čini nam se podesnije, da započnemo sa drugim člankom. Tu on počima ovako: »Pitanje o vrijednosti novca ne spada u jednu modernu nauku o novcu. Jer radi li se o vrijednosti kao kupovnoj snazi novca, tada se u istinu radi o c i j e n i. Govori li se pako o subjektivnoj vrijednosti novca, dakle o psihološkom procjenjivanju ... tada se počinja opet pogrješka, jer ovakova psihološkoga ocje-

Digitized by Google

njivanja u opće ne ima, nego ono ekzistira samo u uobrazbi (Einbildung) teoretičara vrijednosti. Ni živa duša ne osjeća vrijednost novca kao nekakvu posebnu o cijenama drugih dobara neodvisnu vrijednost.«

Vidjet ćemo kasnije, da je ovo sasvim u duhu Gesellovu. Dalje nastavlja Bendixen: »I zato se nije Knapp, i to s punim pravom, niti upuštao u tako zvani problem vrijednosti novca. Ali njegovo stanovište nije se shvatilo (razumjelo), pa mu se zato predbacuje kao propust (Unterlassung). Pitanje o vrijednosti novca jest metalistički atavizam. Ono je imalo smisla, dok se je novac identificirao sa metalom, a svaka trgovina (Umsatz) se smatrala zamjenom robe za metal; naročito, dok se je monetizovani metal tražio u svrhu tezauriranja. Ali to pitanje ne ima nikakova smisla u našoj epohi, gdje novac stoji u znaku apstraktne(?) vrijednosne jedinice i gdje se znade, da zlato ima svoju vrijednost od novčanog uredjenja (Geldverfassung), a ne obratno; gdje se je spoznalo, da bi jedno klasično novčarstvo (eine klassische Geldverfassung — Gesellova ideja!) moglo postojati i bez vezanja valute na kakvi metal. Razvoj novca provalio je put od dragocjenog zamjenbenog dobra do apstraktnosti (?) vrijednosne jedinice« (pg. 71/32).

»Bitnost novca leži u onom pravu (Anspruch), koje se novcem dokumentira, na protučinidbe, koje je imaoc novca stekao svojim pretčinidbama. Odmjerenje činitaba i protučinitaba iziskuje komplicirano računanje, koje se (računanje) može upravo kao kod kartanja obaviti kako sa markama, tako i pripisivanjem i otpisivanjem (giro!). Da li igrač ima u rukama marke, ili mu se dobitak upiše, to je svejedno. Bitno je u oba slučaja to, da on posjeduje legitimaciju, izraženu u nekom broju vrijednosnih jedinica, na protučinidbu. Tako je i novac samo jedno pomoćno sredstvo za računanje. Tu se ne radi o njegovoj vrijednosti, nego se radi o tome, da se krivim rukovodjenjem (Handhabung) kod stvaranja novca (der Geldschöpfung) ne naprave računske pogrješke (Rechenfehler) i nejednake vrijednote krivo ne pretvore u ekvivalente (Ungleichwertiges fälschlich zu Aequivalenten werde). (pg. 33.)

Čovjek se mora čuditi, kako Bendixen ipravne i neispravne premise miješa, i kako se bori, da sa ispravnih premisa dodje do neispravnog zaključka.

Predaleko bi zašli u preopširnost, kada bismo htjeli navesti sve duhovite i oštroumne doskočice i sofizme Bendixenove, koje navadja u potkrepu svojeg i Knappova stanovišta. Ali jednu, dvije ipak moramo navesti. Pogledajmo si najprije, kako dokazuje apstraktnost i bezvrijednost »vrijednosne jedinice«.

»Vrijednost kako je poznato nije svojstvo stvari . . . Vrijednost ne leži u stvarima, već u čovječoj predočbi . . . Vrijednost jest posljedak čovječeg mišljenja (Denktätigkeit) . . . Dok se vrijednost jedne stvari procjenjuje, izriče se u isti čas odnošaj njezine vrijednosti naprama svim drugim dobrima. Nijedna vrijednost ne postoji sama o sebi svaka je odredjena svojim odnosom napram drugim vrijedno-

Digitized by Google

stima. Tako je carstvo vrjednota nepregledna mreža vrijednosnih relacija . . . Da se više relacija uzmogne medjusobno usporediti, moraju se omjeriti o neku računsku jedinicu. Svatko znade, kako se slomci sa raznim nazivnicima svladavaju. Tako, da se svedu na jedan zajednički, generalni nazivnik. Slomak pak nije nego relacija dviju veličina (brojnika i nazivnika) . . . Tako je novac generalni nazivnik za sve vrijednosti . . . Novac jest apstraktna vrijednosna jedinica . . . Ali kakovu vrijednost imade novac sam? . . . Generalni nazivnik novac imade toliko brojnika, koliko imade vrjednota, ali on sam ne može imati nikako brojnik za svoju vlastitu veličinu, jer je on apstraktna vrijednosna jedinica . . . Jedna apstraktna vrijednosna jedinica ne može imati nikakve vrijednosti — to je logično samorazumijevanje.« (pg. 21/22).

»Ali, kako stoji vrijednost konkretnoga novca . . . Pita se: imade li konkretni novac, neglededć na njegovu substanciju kakvu vrijednost i koju? (pg. 23). Na to je jednostavni odgovor: novac ima vrijednost svega onoga, što se za nj može kupiti . . . Na drugom mjestu ja sam definirao novac kao pravo na protučinidbe, stečene mojim predčinidbama. Novac je dakle samo posredovatelj medjusobnih činitaba.«

»Ali drugačije govori još danas vladajuća nauka o novcu. Ova se ne može osloboditi preživjeloga nazora, da novac služi u prometu kao »dragocjeno zamjenbeno dobro« . . . Mjesto da se pita, čemu služi novac, koje svrhe ima da ispuni . . . drugim riječima, mjesto da se pita za njegove službe (Leistungen), zabavljaju se njegovom genealogijom.« (pg. 24).

Na ovu duhovitu argumentaciju primjetit ćemo samo to, da je već pred pol vijeka i više prof. Storch sa generalnim nazivnikom dokazivao, da je novac mjerilo svih vrjednota. Samo nije bio tako domišljat, da podje i korak dalje, da konstatira, da generalni nazivnik ne ima svoga vlastitog brojnika. Nu on to nije ni trebao, jer nije kanio dokazivati, da novac ne ima svoje vlastite vrijednosti. A sada ćemo navesti još jedan doduše duhoviti, ali zato ipak sofistički argumenat.

»Narodno-gospodarski, recimo sa stanovišta kakve narodne imovinske statistike, nema novac . . . nikakve vrijednosti. Samo materijal, iz kojega je napravljen, ima eventualno vrijednost, o čemu se ali ovdje ne govori(!). Sada kako može biti neko »dobro« sa narodno-gospodarskoga gledišta bezvrijedno, a privatno-gospodarski imati vrijednost? Ipak samo tako, ako imade simboličku vrijednost t. j. ne vlastitu vrijednost, nego vrijednost drugih dobara, što se nalaze u narodnom gospodarstvu. Ali to su dobra odredjena za prodaju.« (pg. 33). Ovdje pisac odvaja pojam novca kao »apstraktnu vrijednost« materijala (zlata!), pa onda naravski novac nema nikakve narodno-gospodarske vrijednosti.

Pri zaključku drugoga članka još si priušta pisac, da očepi »učenjake« ovako: »Pa kojim putem umovanja stupaju zapravo učenjaci neprestano (immer wieder) vrludajuć u labirintu (Irrgarten) vrijednosnog problema? Ja mislim, da sam na to nadošao. Njima je naime aksiom, da je prodaja (Umsatz) robe za novac, jedna zamjena ekviva-

Digitized by Google

lenata. Ako je to ispravno, misle oni, tada mora i novac imati vrijednost, pa sada puštaju sve pse njuškače svojega oštroumlja, da tragaju za ovom uobraženom (vermeintlichen) novčanom vrijednošću, koja se ali samo kroz krive naočale metalista može vidjeti. Ali onaj aksiom jest kriv (falsch). To je umovanje jurista a ne ekonoma, kada se u novcu gleda ekvivalenat za robu. Tu se zamjenjuje kazališna ulaznica sa predstavom. Novac je samo doznaćnica na ekvivalente, on nema svoju vlastitu vrijednost, nego samo odrazuje vrijednost ekvivalenata. Čim postane ovo čovjeku jasno, tada nestaje ispred nezamaglenog oka fantom novčane vrijednosti sa cijelom pratnjom zbrkanih kontroverza, koji su joj (vrijednosti) se privezale za pete« (pg. 34). Na ovo ćemo privezati samo slijedeću izreku iz daljega njegova članka:

»Samo uz najteže gospodarske potrese provelo bi se demonetiziranje zlata, kada bi uslijedilo (demonetizovanje) kao posljedica preobilja zlata. S v i p o j m o v i v r i j e d n o s t i strovalili bi se u zbrku. Trgovina bi mislila, da joj je nestalo tla ispod nogu za njezino proračunavanje« (pg 42). Mi bi na to privezali samo jedan upit: Zašto? Zar ne bi spasila cijelu situaciju »apstraktna vrijednosna jedinica« — bez vrijednosti?!

Mi smo do sada naveli samo, da tako reknemo apstraktno, teoretsko umovanje Knapp-Bendixenovo. A sada idemo na samo vrelo, i to vrelo prakse, iz koga su oni svoju teoriju iscrpli. To razlaganje glasi, ne doslovno ali vjerno, ovako: Metalisti se opiru rukama i nogama pomisli, da bi se zlatu moglo dogoditi isto kao i srebru t. j. da bi država dokinula slobodno kovanje i kupovanje zlata za novac. U ovom slučaju bi preostala industrija kao jedini kupac i konsument zlata. Uslijed toga bi zlato znatno izgubilo od svoje sadanje vrijednosti. I sada bi se moglo dogoditi to, da bi oni zlatni komadi, koji bi još preostali i kolali kao novac imali možda dvostruku vrijednost ili cijenu, nego li bi vrijedilo ono zlato na tržištu, što ga sadržaje taj novac u sebi. Nije li to dokaz, da novac daje vrijednost metalu, a ne obratno? A da tako stvar stoji u istinu, zato da postoji empirički dokaz.

»Empirički je dokaz doprinjet onim pojavama, što ih je demonetizovanje srebra sobom donijelo. Kada je Austrija 1878. kovanje srebrnog novca dokinula, a da nije prošla na zlatnu valutu — ta krunska vrjednota datira istom od 1892., pa još ni danas ne opstoji iskupivost u zlatu (Barverfassung) — tada je nastao za Austriju upravo onakav položaj (Zustand), kakav bi nastao za zemlje zlatne valute, kada bi one danas odlučile,da se slobodno kovanje zlatnoga novca dokine (?) Djelovanje (Wirkung) u Austriji bilo je pak to, da je austrijska (srebrna) valuta, koja je uslijed velika uvoza srebra stala padati, na svojoj se visini održala. Tako je zadržala austrijska forinta, koli ona papirnata toli srebrna, svoj tečaj od 1.70 M. u njemačkoj vrijednosti mjeren, dočim je vrijednost srebra držanog u srebrnoj forinti jedva dosizala 1 Marku«.

Upozorujemo čitatelja na ovaj stavak, koji smo mi sa upitnikom popratili. Tu tvrdi pisac, da bi u zemljama zlatne valute, kada bi

Digitized by Google

danas napustile zlatnu valutu nastalo upravo onakovo stanje, kakovo je nastalo u Austriji poslije 1878., kada je ova obustavila srebrnu valutu. To jest, da bi novac, bio zlatni ili papirni zadržao svoj prijašnji tečaj! — Mi velimo: to ne stoji; pa ćemo to i razložiti. Ali prije toga moramo upozoriti, da se je i sam Bendixen vrlo brzo predomislio. Već odmah na slijedećoj stranici piše ovako (pg. 39): »Ovime se ne kani ustvrditi, da je vrijednost novca posve neodvisna o produkciji metala . . . Jer, ako oslobodjenje novčarstva (Geldschöpfung) iz okova metala može izazvati stabilnost valute — kaošto smo to vidjeli kod Austrije 1878. — to se obratno mora dogoditi, da vezanje valute uz metal mora izazvati padanje valute, ako uzslijedi prekomjernost produkcije ili uvoza valutnoga metala... Samo uz najveće gospodarske potrese moglo bi uslijediti demonetizovanje zlata, ako bi ovo nastalo uslijed preobilja zlata. Svi pojmovi vrijednosti strovalili bi se u zbrku (Verwirrung)« (pg. 41.). Dakle, dogodilo bi se baš obratno, nego se je 1878. dogodilo u Austriji poslije dokinuća srebrne valute. A zašto? Bendixen navadja i dva razloga: jedan teoretski i jedan praktični. Prvi je, što »teoretska spoznaja bivstva novca i njegove vrijednosti ne će biti tako skoro poznata i dokučiva širokim masama. Za običnog praktičnog trgovca je predočba, da je zlato internacionalni novac, nerazoriva«. Ovaj razlog, što praktični trgovac i široka masa ne dokučuju stajanje »apstraktne vrijednosne jedinice« ne bi bio odgovor i razjašnjenje gornjega pitanja. Zato tim više vrijedi drugi manje teoretički, manje znanstveni. A taj glasi: »Zlato nije mjerilo vrijednosti (?)... Ono ima tek stalnu cijenu krepošću državnog zakona. Ali akoprem dobro uredjeni novčani sustav i može postojati bez metalne baze, dokle se samo državna uprava ne upliće u novčarstvo (Geldwesen) iz svojih financijalnih razloga i dok se novčarstvo (Geldschöpfung) ravna samo prema potrebama prometa, to bi ipak demonetiziranje zlata izlučilo onu važnu funkciju, koju zlato obavlja u internacionalnom prometu« (pg. 42.). A koja je u internacionalnom prometu, samo glavno ne opaža. Nu prije ta? Bendixen govori u slijedećim člancima o raznim funkcijama zlata nego na to predjemo, valja da na čistac izvedemo zagonetku: zašto nije demonetizovanje srebra 1878. u Austriji izazvalo baš nikakvih štetnih posljedica? Zašto je papirna valuta spasila situaciju? A zašto bi se sasvim obratno dogodilo, kada bi se danas »demonetizovalo« zlato? Pustimo Bendixena, da nam on razloži stvar u Austriji 1878.

Austrijska papirna valuta 1878—92.

Kada je uslijed preobilne produkcije stala rapidno padati cijena srebru, dokinula je Austrija slobodno kovanje srebrnog novca i time dokinula srebrnu valutu. Pa ipak je austrijski novac, bio srebren ili papirni, zadržao svoju vrijednost. Srebren novac, ma da mu nije srebrna sadržina vrijedila forintu, vrijedio je kao novac potpunu forintu, jer je toliko vrijedila papirna forinta. A papirna

Digitized by Google

forinta, koja je prije glasila na srebrnu forintu (t. j. da će biti iskupljena zakonitim srebrnim novcem), vrijedila je nešto više od srebrne, imala je agio naprama srebrnoj forinti. Tako stoji stvar objektivno.

Bendixen govori o tome ovako: »Koliko su si ljudi razbijali glavu, da ovaj fenomen — da je papirni novac postao vrijedniji od srebra — dovedu u sklad sa starom naukom! Naravski uzalud; jer ako novac svoju vrijednost izvodi iz metala, tad bez metala nema ni vrijednosti. Mislilo se je, da je nada u buduću zlatnu valutu spasila forinti njezinu vrijednost.

Nadalje se je mislilo, da papirna forinta svoju vrijednost imade zahvaliti toj okolnosti, što je količina papirnog novca kolala u umjerenim granicama, pa je potražnji za novcem stajala na raspolaganje samo umjerena ponuda. Na taj način da je postala forinta mnogo traženi artikl sa vrijednošću rijetkosti. Jedna sasvim nemoguća predočba, koja sve na glavu postavlja time, što novac pretvara u prodajnu robu, a roba pretvara u plaćevno sredstvo. (Ovo neka si čitatelj izvoli zadržati na umu za Silvija Gesella op. p.). Medjutim je na tom toliko istine, da prevelika djelatnost notne preše, koja običaje uslijedjivati za pokriće državnih izdataka kod razrovanih financija i koja valutu jedne zemlje naprama drugim valutama oštećuje, u Austriji od 1878—92 nije nastupila. Ali isto se tako nije centralno vrelo novca i kredita, niti stvaranje novca umjetno sapinjalo. Nikada nije bilo tužbe, da je prometu uzmanjkala potrebita količina plaćevnoga sredstva.

Diskontiranjem mjenica i zajmovima na zaloge (lombarde), te uz normalni kamatnjak, upravo je tako austro-ugarska banka zadovoljavala potrebu novca i kredita, kao u bilo kojoj zemlji zlatne valute. Ako dakle za uzdržanje vrijednosti novca nije ništa više potrebno, nego da se država uzdržaje od zloporabe notne preše, a stvaranje novca da se prilagodi potrebi narodnog gospodarstva, bez da je zato potrebna metalna valuta — onda je time doprinešen empirički dokaz, da novac svoju vrijednost crpi iz nekog drugog vrela, nego je metal, te da novac svoju vrijednost zadrži, ako metal uslijed općega demonetiziranja od svoje vrijednosti izgubi« (pg. 38/39.).

Ovo lijepo razlaganje posve je ispravno, u koliko se srebra tiče. Ali ono nam ne daje razjašnjenja na pitanje: zašto to isto ne vrijedi i za zlato? Zašto bi iza demonetizovanja zlata uslijed preobilja produkcija nastala prava panika pa i katastrofa u cijelom svjetskom gospodarstvu? Napokon, zašto se i na samoj austrijskoj vrijednosnoj jedinici na srebrnoj forinti, nije pokazala nikakova promjena uslijed demonetiziranja srebra? Sve su to pitanja, koja ne razjasnjuje niti Bendixen, a niti Knapp. Bendixen u opće niti ne govori o toj vrijednosnoj jedinici, pa ćemo se osvrnuti na Knappa, koji iz nje zamašite konsekvencije izvadja. Knapp ubraja austrijsku papirnu forintu u plaćevna sredstva, koja metalisti ne mogu tehnički (metalistički) definirati. »Ali imade takovih plaćevnih sredstava«, koja promatrana izvan državne uredbe (t. j. kao ne-novac) nisu nikakva »dobra«. Najvažniji slučaj ostaje pravi papirni novac. Ime za vrijednosnu jedinicu

Digitized by Google

(n. pr. forinta u Austriji) živi onda i dalje; ali tada nije moguće za to dobiti kakovu tehničku definiciju (kao n. pr.: forinta jest 45. dio jedne funte srebra), jer je svakomu posmatraču jasno, da se ovime doduše definira forinta, ali ne ona forinta, kojom se plaća (naime papirnata op. p.) nego ona, kojom se ne plaća« (t. j. srebrni komad nazvan forinta, ali bez srebrnog sadržaja u vrijednosti forinta Op. p.) (pg. 8). Dakle papirna forinta jest samo po imenu forinta, ona se ne može tehnički definirati, nego samo nominalno, pa je zato »nominalna vrijednosna jedinica«. Bendixen govori još jasnije: »apstraktna« vrijednosna jedinica, koja ne ima nikakova odnošaja sa metalom.

Iz svega ovoga se vidi, da ovi kartalisti drže, da se je austrijska papirna forinta poslije sloma srebra riješila svakoga veza i odnošaja spram metala, pa da kao papirna valuta živi svojim samostalnim i o metalu posve nezavisnim životom. Taj papirni novac ne ima — jer nije nikakvo »dobro«, pošto nema nikakve tehničke — uporabne vrijednosti — upravo nikakve vrijednosti. Ergo novac može biti i sasvim bezvrijedni papir. — Je li to zbilja sve stoji?

Zašto je austrijska papirna valuta zadržala svoju vrijednost poslije sloma srebra?

Čovjek se mora čuditi, kako su ovako oštroumni ljudi, kao što su Knapp i Bendixen mogli zabludjti u apstraktnosti, akoprem su si iskonstruirali dobar kompas, kojim su morali doći u sigurnu luku realnosti. Taj kompas jest Knappova »nominalna vrijednosna jedinica« u smislu njegove definicije t. j. da je ta jedinica »rekurentni priključak na prediduću vrijednosnu jedinicu«, i koja (nominalna vrijednosna jedinica) se dade samo historički definirati. Da su sada Knapp i Bendixen udarili historičkom stazom rekurentnoga priključivanja, ne bi bili došli do zaključka, da je austrijska papirna valuta razriješivši odnošaj sa srebrom poslije njegova sloma, ostala u zraku visiti u istoj visini, na kojoj ju je prije nosilo srebro, a sada tek — i m e ! Ali nije puko, prazno ime, već i opet vrijednosna tako rekuć metalna sadržina je uzdržala tu »papirnu« valutu na njezinoj dojakošnjoj visini. I to ne bankrotirani metal srebro, nego glavom samo — zlato. To će komu izgledati paradoksno. Dozvoljavamo, na prvi pogled se zbilja može tako pričinjati. Ali ćemo odmah vidjeti, da je to posve lahko razumljivo.

Austrijska naime papirna forinta (valuta) rodila se je iz srebrne austrijske forinte (valute). Ali ova srebrna valuta datira još iz onoga vremena, kada je izmedju zlata i srebra postojala ona stara konstatna relacija (1:15, kasnije $1:15^1/_2$), iz doba, dok su još o b a metala imala konstantnu vrijednost; kada je još svejedno bilo, da li koja zemlja ima zlatnu ili srebrnu valutu. Tada je 90 srebrnih forinti značilo 1 kg. srebra ili $^1/_{15}{}^1/_2$ kg. zlata. Jedna papirna austrijska forinta značila je 1 srebrnu forintu, a 90 papirnih forinta značilo je 1 kg. srebra ili $^1/_{15}{}^1/_2$ kg. zlata (apstrahirano od agia). I tako je stvar sta-

Digitized by Google

jala sve do sloma srebra. — Da su ove bankine note (papirne forinte) bile pokrite jedino srebrom, tada bi slom srebra bio slomio i njihovu prvobitnu vrijednost, te bi se i te note (papirne forinte) bile skotrljale sa svoje visine do iste nizine, do koje se je skotrljalo i srebro. Ali te papirne forinte bile su pokrite mjenicama i lombardima, dakle sa realnim dobrima, koja su i poslije sloma srebra zadržala istu vrijednost, koja se je mogla i u zlatu izraziti, za koju se moglo i zlata kupiti. I to pokriće je uzdržalo papirnu forintu na prvobitnoj visini t. j. na onoj visini, koju je imala srebrna valuta prije sloma i u onom odnošaju spram zlata, u kakovu je stajalo srebro prije svoga sloma. Poslije sloma srebra razrješila je papirna forinta svoj odnošaj spram srebra, ali je ostala u nepromijenjenom, starom odnošaju spram zlata. I zato je njezina vrijednost, papirna valuta Austrije, ostala na istoj visini kao prije srebro i poslije sloma srebra, odnosno i bez srebra. A »nominalna vrijednosna jedinica« austrijske papirne valute nije bila nikakova »apstraktnost«, kako misli Bendixen, već je ostala ona ista, koju je imala srebrna valuta prije svojega sloma t. j. χ 1/15 1/2 zlatne vrijednosne jedinice.

Sa austrijskom papirnom valutom (poslije sloma srebrne valute) u ruci klikće Bendixen: evo empiričkoga dokaza, da novac mora crpsti svoju vrijednost iz nekoga drugoga vrela nego li je metal. Tu ima pravo. Ali samo ta papirna valuta ne dokazuje i ono, što Knapp i Bendixen odatle hoće izvesti, nego baš protivno. Oni naime hoće da kažu, da je to vrelo novčeve vrijednosti državna naredba, nalog, odredba, da taj i taj novac mora toliko i toliko vrijediti. Ali kada bi dostajao državni »befel« za sigurnost, onda ne bi bilo došlo niti do sloma srebrne valute. Zar nije pad austrijske srebrne valute u jednakoj mjeri »empirički dokaz« i za to, da novac ne dobiva svoju vrijednost niti od države i njezina »befela«? Nadalje oni izvode iz austrijske papirne valute, da novac može biti i bezvrijedni papir, kojemu država udahne vrijednost svojim »befelom«. Da to ne stoji, to već dokazuje slom srebrne valute. Ako državni »befel« nije mogao uzdržati vrijednost niti srebrnoj valuti, još manje bi mogao bezvrijednom papiru. Austrijska papirna forinta nije bila bezvrijedni papir, nego je bio i te kako punovrijedno plaćevno sredstvo, jer je bilo pokrito (fundirano) jačim realnim vrijednostima od srebra

Austrijska papirna valuta doista dokazuje, da novac ne crpe svoju vrijednost iz metala — već iz ekonomskoga pokrića. Nadalje ona dokazuje, da može biti i potpuno vrijednoga nemetalnoga novca i bez obzira na materijal, iz kojega je novac napravljen — samo ako je ekonomski potpuno pokrit. Različita sudbina austrijske srebrne i papirne valute dokazuje, da država može dati novcu samo juristično tijelo, vanjštinu, ali »dušu«, vrijednost mu ne može dati ni država niti njezin nalog — već realno, ekonomsko pokriće.

Digitized by Google

Novac jest samo jedna vrst plaćevnog sredstva, koja se od drugih plaćevnih sredstava razlikuje tim privilegom, da ga je država odlikovala (dala mu jurističu vanjštinu), da bude opće službeno plaćevno sredstvo na cijelom teritoriju države. Imade i drugih plaćevnih sredstava (n. pr. ček, žiro i t. d.), koja upravo tako obavljaju funkciju plaćanja kao i novac, akoprem nemaju onaj privileg kao novac — ali imadu pokriće, imadu ekonomsku dušu. Sovjetski rubalj, njemačka propala marka, austrijska propala kruna imale su sva ona svojstva, koja bi po Knappu-Bendixenu imala dati novcu vrijednost t. j. imala su i jurističu formu i j u r i s t i č k u d u š u. Pa što se je dogodilo? To, da je privatni promet uzimao plaćevna sredstva, koja nisu imala doduše jurističko tijelo, ali su imala ekonomsku dušu, uzimao je plaćevna sredstva, koja nisu bila u Njemačkoj »novac«. Iz svega ovoga se vidi, da Knapp i Bendixen imadu sasvim pravo, ako vele, da novac ne mora biti iz metala i da novac ne dobiva vrijednost od metala i da novac može biti i iz papira, — samo nemaju pravo, kad vele, da novac ne treba imati vrijednosti. Sve ovo potvrdjuje ono, što smo mi već prije rekli, da naime država može dati novcu ma kakovo tijelo, to je sasvim nuzgredna stvar; a glavna stvar je, da ima pokriće. A to je ujedno i vrijednost njegova. Je li to pokriće metalne naravi (kao kod zlatnoga novca) ili nekakove naravi (kaošto je n. pr. nova njemačka »rentna marka«) to je također nuzgredna stvar. Ali pokriće t. j. vrijednost — mora biti tu, inače novac može, po svojem jurističkom tijelu, biti doduše novac — ali i ono plaćevno sredstvo sa juridičkim tijelom bez ekonomske duše, koja mu daje vrijednost i bez jurističkog tijela, te je kadro istisnuti i ono plaćevna sredstvo sa jurističkim tijelom bez ekonomske duše. — U Njemačkoj je državna vlast badava podavala svojemu novcu milijonsku i miljardsku vrijednost, privatni si je promet našao druga plaćevna sredstva, koja nisu bila u Njemačkoj »novac«. »Novca« je bilo dosta u Njemačkoj i Rusiji, ali ga promet nije smatrao »plaćevnim sredstvom«, jer je imao mjesto ekonomske duše Knappovu jurističku dušu.

Glavna funkcija zlata u svjetskom gospodarstvu.

Kaošto Knapp tako i Bendixen upozoruje na neznatnu ulogu, koja zlatni n o v a c igra u nutarnjem, a i vanjskom prometu. U nutarnjem prometu se velika plaćanja (u velikim svotama) obavljaju ili papirnim novcem ili inim plaćevnim sredstvima (ček, žiro), a sitna sitnišem tako, da za plaćanja sa zlatnim novcem (od 10 i 20 jedinica) preostaju još ona plaćanja ispod najmanje banknote (od 50 ili 100 jedinica). Najveći dio zlatnoga novca niti ne dolazi u promet, već leži spremljen u spremištima notne banke i služi za obranu i učvršćivanje kriza spram inozemstva. — Što se pako tiče zlatnoga novca i vanjskoga plaćanja, tu zlatni novac — kao novac — ne dolazi uopće niti u obzir, već samo kao roba, kao količina zlata. A u tu svrhu j e d n a k o služe lijevane zlatne šipke kao i kovani novac. Radi vanjskoga plaćanja ne bi trebalo zlata pretvarati, kovati u novac. Ali i u

Digitized by Google

vanjskom prometu ne igra zlato prve gusle. U vanjskom prometu plaća se roba robom i drugim plaćevnim sredstvima (devizama). A istom onda, kada ova ne dostaju, šalje se u inozemstvo zlato, da se njim nabavi inozemnih plaćevnih sredstava (deviza). Prema tomu, da bi se mogao i cijeli vanjski promet obavljati, kao i kurs valute i cijeli mjenačni kurs štititi samim devizama. A to da u novije vrijeme sve više i prevladjuje, jer naslagano zlato leži kao mrtvi kapital, dočim naslagane devize predstavljaju živući, svedjer rastući — kamate noseći — kapital. Knapp i Bendixen lijepo i razumljivo dokazuju, da bi moderno gospodarstvo i u nutarnjem i u vanjskom prometu moglo biti čisto lako i dobro bez zlatnoga novca. I dotle imadu pravo. I mi smo rekli u prvom članku, da se zlato upotrebljuje za n o v a c (što će reći za nutarnji promet) samo iz oportuniteta, ali ne iz bezuvjetne potrebe. Ali, sada dolazimo na glavno: p l a ć a n j e nije glavna zadaća zlata. I kada bi se radilo samo o plaćanju, tada bi se moglo mirne duše reći, da demonetiziranje zlata ne bi zadalo glavobolje ni štete, kao što nije zadalo ni demonetiziranje srebra. Ali to eto nije glavna zadaća zlata.

Naši čitatelji će se još sjećati onoga razlaganja Knappova (o žiroplaćanju), gdje prikazuje, da bi se plaćanja dala zamisliti i bez novca, ali nipošto bez vrijednosne jedinice. A Bendixen hoteći dokazati, da novac ne može imati svoje vrijednosti, da ne smije biti predmet procjenjivanja vrijednosti, kao druga roba, motivira to time, da bi onda novac postao promjenljive vrijednosti. »Kada bi novac imao svoju vlastitu vrijednost, koja bi onda kao i sve druge vrijednosti bila podvrgnuta promjenljivom procjenjivanju (schwankender Beurteilung), kako bi onda moglo ostati neuplivisano stvaranje cijena ostaloj robi prema cijeni novca, kada bi se i ovomu mijenjala vrijednost, što kod »savršenog novca ima biti isključeno« (pg. 34). — Bendixen dakle zahtijeva od »savršenog« — i što sav svijet (alle) od njega zahtijeva — da imade, kao mjerilo cijena i vrijednosti sve druge robe, sam svoju konstantnu vrijednost. Ako to spojimo sa Knappovim gornjih zahtjevom, tada dobivamo ovo: V r i j e d n o s n a j e d i n i c a, kao mjerilo svih drugih vrjednota m o r a i m a t i k o n s t a n t n u v r i j e d n o s t. A tu eto zadaću ispunjiva zlato u svjetskom gospodarstvu. Kaošto je metar konstantna internacionalna jedinica, mjerilo, za dužinu, širinu, prostor, u svim kulturnim zemljama; kao što je kilogram internacionalna konstantna jedinica, mjerilo, težine — tako je k i l o g r a m z l a t a u internacionalnom, svjetskom gospodarstvu, jedinica konstantne vrijednosti, konstantno mjerilo svih vrjednota. Ne zlatni dolar, ne funta šterlinga, ne zlatni franak, marka, rubalj od zlata — v e ć k i l o g r a m z l a t a j e s t i n t e r n a c i o n a l n a v r i j e d n o s n a j e d i n i c a. Države ne kuju iz 1 kg zlata jednaki broj jedinica (franaka, maraka, rubalja, kruna, dolara itd.). A to zato, jer prigodom uvadjanja zlatne valute moraju nadovezati na predjašnu vrijednosnu jedinicu, da ne nastane zbrka u postojećim gospodarskim odnošajima (tražbinama). Tako je Austrougarska prigodom uredjenja krunske zlatne valute nadovezala tako na prijašnju

Digitized by Google

valutu, da je 1 forintu prijašnje vrijednosti proglasila za 2 krune nove zlatne vrijednote. Iz tih razloga se nije moglo provesti najjednostavnije načelo, da sve države iz 1 kg. zlata sakuju jednaki broj jedinica, tako da bi onda sve te zlatne jedinice jednako vrijedile bez obzira na ime i narodnost (zvale se francuski ili švicarski ili belgijski franak, njemačka marka ili ruski rubalj). Ali kad to nije bilo moguće provesti ostao je 1 kg. zlata mjerilo za sav zlatni novac t. j. pita se: koliko rubalja, koliko maraka itd. (u zlatu, u zlatnim komadima) treba do 1 kg. zlata. Dakle i zlatnomu novcu jest 1 kg. zlata, mjerilo vrijednosti. Kilogram zlata ostaje svagdje na svijetu 1 kg. zlata. A jer zlato imade to svojstvo, da mu države mogu podržavati konstantnu cijenu (zbog umjerene produkcije), z a t o j e o n o j e d i n o p o d e s n o, da fungira kao konstantno mjerilo vrijednosti, da bude i n t e r n a c i o n a l n a v r i j e d n o s n a j e d i n i c a. A t o j e e t o p r v a i g l a v n a z a d a ć a i g l a v n a f u n k c i j a z l a t a, dočim je njegova uporaba za novac, za nutarnje plaćevno sredstvo, skroz sporedna funkcija.

Ovo svojstvo zlata jest monopolnoga značaja; — ono počiva na prirodnim svojstvima zlata. Prvo prirodno svojstvo mu je to, da imade odlične kvalitete kao kovina, pa zato veliku tehničku upotrebivost, dakle veliku u p o r a b n u vrijednost. Drugo mu je prirodno svojstvo, da se producira u vrlo umjerenoj količini. A to bi mu osiguravalo veliku p r o m e t n u vrijednost i onda, kada se ne bi upotrebljavalo za novac, nego samo za industriju. To je dakle p r i r o d n i m o n o p o l zlata, da mu je cijena visoka i konstantna, koji mu podaje sposobnost, da bude zbog konstantnosti vlastite vrijednosti — stalno mjerilo svim drugim vrjednotama na svjetskom tržištu; da bude vrijednosna jedinica na svjetskom tržištu — internacionalno mjerilo vrijednosti, internacionalna vrijednosna jedinica. To je fukcija, koju do sada nijedno drugo dobro ne može obavljati. Ali tu funkciju ne vrši zlato k a o n o v a c, već kao dobro, kao roba, k a o k o v i n a. Pošto zlato ima kao plemenita, a rijetka kovina posvuda veliku uporabnu i prometnu vrijednost, to ga svi i svagdje rado primaju za izravnanje diferencija nastalih kod medjusobnoga izmjenjivanja dobara. To bi se prostonarodno reklo, da ga na medjunarodnom, svjetskom tržištu uzimaju za plaćevno sredstvo, da se zlatom plaćaju tražbine u internacionalnom prometu; da je dakle zlato neki medjunarodni novac. Medjutim je poznato, da na medjunarodnom tržištu nema novca, nego samo roba. Tu se plaća samo robom. Novac je plaćevno sredstvo samo za unutarnji promet u svakoj državi, u svakom narodnom gospodarstvu. Ali svjetsko tržište ne poznaje novca. Čim zlatni novac prekorači granicu svoje države, onim časom on prestaje biti novac i postaje obična roba zlatne kovine, on doživljuje u taj čas demonetizaciju.

Ali zato ipak stoji činjenica, da na zlatni novac prelaze sva svojstva, koja imade zlato. A to je zavelo na stranputicu i metaliste i karteliste. I jedni i drugi koncentrirali su svu pažnju i oštroumlje na novac, pa kraj toga sasvim s oka izgubili zlato. Oni su svu pažnju obratili zlatu kao plaćevnom sredstvu u nutarnjem prometu, pa pri

Digitized by Google

tome zaboravili na zlato kao internacionalnu vrijednosnu jedinicu i nacionalno mjerilo vrijednosti. Oni su se kao hipnotizirani zaustavili kod sporedne funkcije zlata, pa izgubili s vida njegovu glavnu funkciju. Promatrajuć kopiju, zanemariše original. Promatrajuć svjetlo mjeseca sasvim pregledaše sunce, pa kad potamni mjesec, zaključiše, da je nestalo i sunca, kako ćemo to za čas vidjeti. — Kako malo su pozornosti posvetili glavnoj funkciji zlata, može se vidjeti već odatle, što za nju nisu našli niti kakova naziva. Sam Knapp, koji je uveo u teoriju o novcu koja dva tuceta i više novih terminusa, za najodličnije svojstvo i za najglavniju funkciju zlata ne pronadje naziva.

Najbolji dokaz, da od samoga novca, od same sporedne funkcije nije opazio glavnu. A za tu sporednu funkciju literature veže dapače dva pojma: monetizaciju i demonetizaciju. U etimološkom smislu i znači monetizacija pretvaranje metala u monete, u novac. A demonetizacija, u istom smislu, znači dokinuće pretvaranja metala u novac. Ali u znanosti i metalističkoj i kartelističkoj imade »demonetizovanje« daleko zamašniji, dalji, mogli bismo reći neki preneseni smisao, a ne ovaj etimološki. Demonetizovanje nekoga metala znači u ovom prenesenom smislu oduzimanje metalu valutarno svojstvo, proglasiti, da neki metal više ne će biti tijesto iz kojega će se mijesiti potpuno vrijedni novac; znači, oduzeti metalu valutarnu sposobnost. Ali do spoznaje ovog značenja, ovoga prenesenoga smisla riječi, dolazi čovjek istom nakon mnogoga čitanja, pa se čovjek može s pravom pitati: čemu se prvobitno, etimološko i pravo značenje ove riječi nasilno potiskuje, da mu se poda novo značenje, koje ne odgovara rodjenom smislu te riječi? Zar se nije mogla naći za taj drugi smisao i druga oznaka, drugi i takav terminus, koji bi dijete pravim imenom nazvao? Ali napokon i to bi se nekako kroz prste pregledalo i oprostilo tomu »prenesenom« smislu »demonetizacije«, kada bi odgovarao, kada bi u istinu ono izricao, što bi morao izreći. Ali kad ni to ne čini, onda mislimo, da ga valja zabaciti, pa vjerniji izraz, terminus, naći. Ali to je moguće samo onda, kada se najprije za jezgru, za bivstvo stvari precizni izražaj nadje. Ponajprije treba da se u jedan zaokruženi pojam utjelovi i odgovarajućim terminom fiksira samo bivstvo stvari t. j. ono, i z v a n r e d n o, m o n o p o l n o svojstvo zlata, koje počiva n a p r i r o d n i m o s e b u j n o s t i m a z l a t a. da može zadržati konstantnost svoje vrijednosti i uslijed toga postati mjerilom i vrijednosnom jedinicom za sve druge vrijednote, to treba najprije označiti odgovarajućim imenom. Nazovimo to dakle preciometričkim svojstvom zlata ili u kratko p r e c i o m e t r i j o m. K tomu valja držati na umu, da je ta sposobnost prirodni monopol zlata, pa da ju prema tomu zlato može samo p r i r o d n i m n a č i n o m izgubiti t. j. kada bi zlato izgubilo svoj monopolni položaj obzirom na kvalitetu i kvantitetu ili poglavito — uslijed hiperprodukcije. Dakle onako, kako je i srebro izgubilo svoju hiljadugodišnju preciometričku sposobnost. I zato — dokle zlato uslijed hiperprodukcije ne izgubi to svoje preciometričko svojstvo u internacionalnom prometu, na svjetskom tržištu, dotle ono vrši svoju preciome-

Digitized by Google

tričku funkciju na svjetskom tržištu bez obzira na formu, u kojoj se pojavlja na tržištu t. j. bilo u formi lijevanih šipaka ili kovanoga novca. Zato svaki zlatni novac bude »demonetizovan« na svjetskom tržištu, jer ondje više ne cirkulira kao zlatni novac, već kao zlatna kovina, kao zlato. Odatle se vidi, da je za preciometričko svojstvo i funkciju zlata na svjetskom tržištu posve ravnodušno, da li se zlato monetizuje ili demonetizuje, da li se u plaćevno sredstvo u nutarnjem prometu udešava ili ne. To može biti od većega ili manjega pogłavito psihološkoga interesa za koje narodno gospodarstvo, ali ne za svjetsko gospodarstvo i njegovu vrijednosnu jedinicu.

Sada, kada poznamo pojam preciometrije i njegov sadržaj t. j. prirodno-monopolno svojstvo zlata, da fungira kao stalno, nepromijenljivo mjerilo vrijednota na svjetskom tržištu — sada možemo lako razabrati neispravnost mišljenja, da bi demonetizovanjem zlata izgubilo ovo svoju vrijednost, kao što je izgubilo i srebro. Sada razabiremo, kako se zamjenjuje posljedica sa uzrokom. Ali kad znademo, da zlato ne dobiva svoje preciometričko svojstvo od monetizovanja, t. j. odatle što ga neke države udešavaju za plaćevno sredstvo u svojem nutarnjem prometu, već od svojih vlastitih prirodnih osebujnosti, — onda nam biva jasno, da zlato to svojstvo niti demonetizovanjem ne može izgubiti. I zato riječ demonetizovanje dobiva na sili neko novo značenje osim etimološkoga, koje bi imalo izreći nešta, što bi naličilo kao depreciometriji. Po tomu se vidi, da je tu neka zbrka pojmova. Na primjeru sa srebrom odmah ćemo opaziti razliku. Srebro je imalo kroz vijekove preciometričko svojstvo, imalo je stalnu cijenu, bilo je mjerilo vrijednosti u vanjskom prometu i plaćevno sredstvo u nutarnjem prometu. Kada je nenadano uzslijedila u 1870-tim godinama hiperprodukcija srebra, izgubilo je ono odmah preciometričku sposobnost, izgubivši prijašnju relaciju spram zlata; a brzo iza toga, tako rekuć automatski, uzslijedila je kao posljedica depreciometrije demonetizacija. Demonetizacija je dakle čedo depreciometrije, pa ne može biti ni u kakovu prenesenom smislu identična sa potonjom. Ali metalisti i kartelisti ne imajuć točni pojam depreciometrije vežu uz pojam demonetizacije nešta sličnoga, što više osjećaju nego opažaju. U ovakovu zbrku se upada, ako se oštro ne luče sve druge funkcije zlata. To se jasno opaža i kod Bendixena.

Mi smo već jedan put spomenuli onu izreku Bendixenovu, koja to odaje, ali radi važnosti valja ju još jednom dozvati čitatelju u pamet: »Ali, akoprem jedan dobro uredjeni novčani sustav može obstojati bez metalne baze, samo ako se država ne miješa iz svojih financijalnih razloga u novčarstvo, a u drugu ruku, ako se stvaranje novca prilagodi potrebi prometa, t o b i i p a k demonetizovanje zlata i z l u č i l o v a ž n u f u n k c i j u, k o j u z l a t o v r š i u i n t e r n a c i o n a l n o m p r o m e t u. Pitanja pako, koja ovim nagovještanjem dotičemo, moramo pridržati za kasnije raspravljanje« (pg. 42). — I doista Bendixen raspravlja kasnije o funkciji zlatnoga novca i zlatnih baza (šipaka) u vanjskom i nutarnjem prometu; — ali nigdje dosta jasno ne luči ove dvije funkcije zlata, koje treba i te kako rastavljeno

Digitized by Google

jednu od druge promatrati t. j. zlato, kao internacionalnu vrijednosnu jedinicu (1 kg zlata, kao konstantno, nepromjenljivo mjerilo svih vrjednota; te zlato kao plaćevno sredstvo u nutarnjem prometu t. j., kao novac. Ali i sama metalistička literatura jednako kao i nominalistička izaziva dojam, kao da nije opazila te razlike; nekako izgleda, kao da uopće niti ne opažaju u zlatu drugu koju funkciju osim poglavito onu plaćevnog sredstva. Sva pažnja usredotočuje se na ovoj funkciji zlata, a ona prva gotovo se niti ne opaža. I sam Bendixen čini dojam kao da glavnu funkciju zlata (kao internacionalne konstantne vrijednosne jedinice) tek osjeća, ali još ne opaža. I Knapp i Bendixen imadu dobro fundiranu uvidjavnost, da zlato nije potrebno niti u vanjskom niti u nutarnjem prometu kao plaćevno sredstvo. A opet ne mogu na ino, nego moraju priznati, da je ipak potrebno i da bi nastalo nešto strašnoga, kada bi se najednom pojavila prekomjerna produkcija zlata, koja bi onako devalvirala zlato, kao što je devalvirala srebro.

Oni to priznavaju, ali ne mogu protumačiti. Bendixen veli, da bi se izlučila ona važna funkcija, koju zlato vrši u internacionalnom prometu. Ali koja je to funkcija, ta »važna« funkcija? To ne kaže. Ali, kako bi se odmah otvorile oči svima, kako bi najedanput postala svima jasna ta za sada dosta pregledana i zanemarena funkcija zlata, kada bi se po nesreći najednom otkrilo prebogato vrelo zlata, koje bi ubilo preciometričko svojstvo zlatu! Što bi se tada dogodilo? Pogledajte Bendixena, kako se glede odgovora za taj slučaj, koprca izmedju protivština. Kada naime pomišlja na zlato kao novac, dakle na njegovu sporednu funkciju, onda veli, da se ne bi »ništa« dogodilo — zlatni bi novac i poslije debakla zlata zadržao svoju vrijednost, kao što je austrijska srebrna forinta zadržala svoju vrijednost poslije debakla, poslije depreciometrije srebra. Ali kad opet pomišlja na onu važnu funkciju zlata u internacionalnom prometu. — onda veli, da bi nastao golemi potres u gospodarstvima, nastao bi najveći kaos u cijenama. Ono »nešta« nastalo bi u slučaju demonetizovanja, a ovaj »potres« nastao bi u slučaju depreciometrije. U slučaju depreciometrije dogodilo bi se to, da bi bilo razoreno internacionalno mjerilo vrijednosti, internacionalna vrijednosna jedinica. Dogodilo bi se nešto, čega još nikada nije bilo od kada valjda izmjena dobara postoji ili sigurno od kada novčano gospodarstvo postoji. Jer još takvoga stanja nije bilo, gdje ne bi bilo mjerila vrijednosti i vrijednosne jedinice, zato je i teško opisati kaos, koji bi nastao u cijelom gospodarskom svijetu, kada bi se nenadano slomilo sadanje mjerilo vrijednosti na svjetskom tržištu. A to bi se dogodilo, kada bi zlato uslijed hiperprodukcije izgubilo svoje preciometričko svojstvo. *)

*) O ovoj mogućnosti već pišu i raspravljaju neki odlični strukovnjaci engleski i američki. Mi ćemo to prikazati u posebnom članku.

Digitized by Google

Free trade.

Piše **dr. Ivan Andres,** odvjetnik u Zagrebu.

Tko je pratio englesku štampu zadnjih sedmica prije i za vrijeme izbora te se napose pozabavio izbornim proglasima pojedinih stranaka, opazio je, da su se u tim proglasima isticale u glavnom četiri izborne devize. Vladina (konzervativna) stranka pošla je u izbornu borbu sa parolom zaštitne carine i uredjenja agrarnog pitanja putem reforme zemljišnog posjeda, dok Labour i Liberal Party pribiše na svoje zastave geslo slobodne trgovine i reviziju poreznog sustava. Napose tražila se je revizija zemljarinskog poreza, i to tako da se zemljišta imadu oporezovati prema svojoj prometnoj vrijednosti.

Tako čitamo u proklamaciji Labour Party medju inim doslovno slijedeći passus: »Labour Party želi povratiti narodu izgubljeno pravo na zemlju i na rudnike, a u tu će svrhu uznastojati, da ured o evidenciji zemljišne vrijednosti iznova započne djelovati i to sve zato, da se zemljišna renta povrati narodu i da se olakša stícanje zemljišta u javne svrhe. Povećanje javnih prihoda, koje će nastati iz oporezovanja zemljišne vrijednosti, omogućit će sniženje tecivarinskih poreza kao i ukinuće drugih »društvenih« poreza, a ujedno će pružiti i nužna sredstva za brojne socijalne potrebe«. Jednako napadoše postojeći porezni sustav osobito s obzirom na zemljarinski porez i vodje liberalne stranke: Asquith i Lloyd George. Osim ove nagoviještene porezne reforme najvažnija je izborna parola liberala i labourista bila: Free-trade — slobodna trgovina. Deviza konzervativaca: Zaštitna carina (protekcijonizam, prohibicijonizam) pokopala je konzervativnu stranku i njenog leadera Baldwina, kao što je prije 17 godina srušila Chamberlaina.

Već je gotovo 80 godina, što se u engleskoj trgovačkoj politici provadja režim slobodne trgovine. Pojam Free-trade dolazi medjutim još mnogo mnogo ranije u egleskom javnom životu. U svom općenitom značenju znači slobodu gospodarskog života u svakom pogledu. Freee-trade isto je što i slobodna konkurencija.

U specifičnom značenju razumijeva se pod Free-trade sloboda medjunarodne trgovine, dakle režim, koji je protivan prohibicijama, fiskalnim ili inim zaprekama, koje proizlaze iz sustava carina. I u Francuskoj bilo je oduševljenih pristaša potpune slobode na području trgovačke politike. Već pod Colbertom[1]) poručuju lionski trgovci: Laissez — nous faire; ne gouvernez pas trop. Od tih poruka došlo je konačno do poznate fiziokratske: Laissez faire ..., koju pripisuju Gournay-u. Pod utjecajem fiziokrata, tih francuskih libreéchangista, izdaje Ljudevit XIV. (1643.—1715.) g. 1674. edikt o slobodnom uvozu

[1]) Jean Baptiste Colbert (1619.—1683.), generalni kontrolor financija u Francuskoj za Ljudevita XIV., nastojao je dići domaću industriju zabranom izvoza sirovina i uvoza industrijalnih tvorevina. Trgovačko-politički sistem, što ga je on uveo u Francuskoj, prozvan je po njemu Colbertismus, te se u bitnosti podudara sa merkantilnim sistemom. (Opas. ured.).

Digitized by Google

žita. Tek Adam Smith produbio je nauku fiziokrata. Najoriginalniji dio njegova znamenitog djela Bogatstvo naroda (Wealth of nation) jest nauka o trgovačkoj politici, gdje se bavi specijalnim istraživanjem problema medjunarodne trgovačke politike.

Dok se je medjutim u Franceskoj gubila nauka libreéchangista, čemu je mnogo doprineo i Napoleonov blocus continental, dotle su u Engleskoj napolenski ratovi i njihove posljedice samo odložile izvršbu živih nastojanja Free-traders-a.

Ta nastojanja vodila je snažna ideja, da se carinsko zakonodavstvo mora iz temelja promijeniti. Godina 1836. najodlučnija je u tom pokretu. Pobudom i silnom agitacijom Richarda Cobden-a stvorena je te godine: Anti corn-law-Leagne. Ime je Cobdenovo najuže skopčano sa režimom Free-trade-a u engleskoj trgovačkoj politici. Svoju kampanju za uspostavom potpune trgovačke slobode sa inozemstvom započeo je Cobden sa nepomirljivom borbom protiv carine za žito. Dobro je znao, da korist jeftinijeg kruha mora svako najbolje da upozna u svom vlastitom kućanstvu i na svojim vlastitim interesima. Nu unatoč tome Cobdenova je propaganda obuhvaćala već od svog prvog početka posvemašnje provedenje ideje slobodne trgovine u Engleskoj. Jedino načelo slobodne trgovine kadro je po nauci Cobdenovoj osigurati prosperitet industrije i mir u radničkim klasama, jer tek onda, kad otpadnu carine, moći će engleska industrija kod umjerenih cijena životnih namirnica postati sposobnom za svaku utakmicu.

Industrijalci nisu bili u početku neskloni ovom pokretu, jer su se kao pristaše Smithove teorije o radničkoj plaći (»The produce of labour constitutes the natural recompense of wages of labour«) i poznatog Riccardova »željeznog zakona« nadali, da će potpuno provedenje slobodne trgovine povući za sobom i sniženje radničkih plaća.

Centar agitacije Cobdena i njegovih istomišljenika Brighta i Villiersa bio je u Manchestru. Odatle i naziv manchesterska škola za nauku o ekonomskom liberalizmu, o individualnoj slobodi, koja je nauka protiv svakog state-interference-a, t. j. državnog utjecanja na području ekonomskom. Na tom području ima po načelima manchesterske škole odlučivati, slobodna borba individualnih interesa, slobodna utakmica socijalnih ekonomskih sila ima na tom području da provede najljepšu harmoniju.

Kako je poznato, škola ekonomskog liberalizma dovela je i do režima političkog liberalizma.

Godine 1839. podnio je Villiers, Cobdenov istomišljenik, predlog u parlamentu, da se ukinu carine na žito.

Taj predlog bio je zabačen sa 244 proti 197 glasova. Za predlog glasala je liberalna stranka (Whigsi), dok su Toryjevci bili protiv predloga. Na izborima god. 1841 pobijedili su Toryjevci sa Robertom Peelom na čelu. Liga Free-trade-a bilježi ipak kao svoj veliki uspjeh izbor dvojice svojih prvaka: Cobdena i Brighta.

Digitized by Google

Već godine 1842. morao je Peel provesti reformu carina uvedenjem t. zv. umjerene pomične skale za meso i žito. Tim djelomičnim uspjehom nije Cobden zadovoljan, već nastavlja sa još većom propagandom. Kad kod jednog naknadnog izbora g. 1843. u London City-u pobjedjuje Patisson, pristaša Cobdenov, ustrajaju pristaše protekcionizma ligu za zaštitu industrije, nastojeći dobiti u svoje kolo agrarce. Borbe u parlamentu obnoviše se godine 1846. dok nije sam R. Peel postavši iz Saula Pavao — t. j. pristaša Free-trade-a stavio predlog, da se ukine postojeći sustav zaštitne carine i uvede sustav slobodne trgovine. Predlog Peelov prihvaćen bi u parlamentu sa 337 proti 240 glasova. Peel je kratko vrijeme iza toga oboren u parlamentu po vlastitoj stranci, koja mu nije mogla zaboraviti taki nagli preokret u shvaćanju jednog od kardinalnih pitanja engleske politike.

Značajno je bilo držanje kuće lordova. Prem su lordovi u velikoj većini bili osvjedočeni o »štetnosti« Peelova predloga, pokloniše se ipak pred voljom naroda, izraženom u dolnjoj kući i doprinješe u tu svrhu najveću žrtvu: svoje vlastito uvjerenje. I tako je režim slobodne trgovine u trgovačkoj politici Engleske, priveden godine 1846. načelno u život, proživio i nakon toga jedan posebni razvoj do svog potpunog usavršenja.

Te etape kasnijeg razvoja vezane su o ime velikog finansijera W. E. Gladstona. Hirst u svom djelu: The progress of Nation, London 1912. str. 133. vrlo dobro veli, da se ekonomski progres engleskog naroda nije zaustavio od onoga dana, kad su velike fiskalne i carinske reforme Gladstonove (1860.) okrunile ekonomsku i finansijsku zgradu, kojoj je Peelov akt iz god. 1846. postavio snažni temelj.

Godine 1853. kad je Gladstone preuzeo finansije — izbrisao je u prvom svom budgetu 123. stavke (robe) iz carinskog tarifa. Godine 1860. smanjene su pozicije na 48, a i taj je broj kasnije spao na jednu trećinu.

Kad je godine 1870. englesku industriju i agrarnu produkciju snašao snažni nazadak, našlo se je više političara, koji su pod lozinkom faire trade-a zagovarali povratak protekcionizmu. Medjutim taj nazadak u industriji i agrarnoj produkciji nije bio rezultat Free-trade-a, jer je nestao, čim su se poboljšale poslovne šanse.

Tek u zadnje vrijeme dobio je Free-trade oštrog protivnika u Chamberlainu. Izbori u god. 1906. svršili su medjutim pobjedom slobodne trgovine i padom Chamberlainovim.

Režim slobodne trgovine nije bio samo od najzamašnijeg utjecaja na englesku trgovačku politiku, već je uz potpunu reformu carinskog zakonodavstva proveo i znatnu reformu engleskog poreznog sustava.

Već godine 1848. osnovan je u Liverpoolu: Financial reform association, koji je propagirao ograničenje državnih izdataka, direktno oporezovanje i odstranjenje sviju povlastica pojedinih stališa. Sva ta nastojanja nadjoše razumnog interpreta u osobi Gladstonovoj.

Liberalne ideje freetradersa nisu ostale bez utjecaja i na području engleske agrarne politike. — Na ovom je području propaganda išla za mobilizacijom zemljišnog posjeda (free trade in land) i za

Digitized by Google

ukinućem fideikomisea (entaile i genttlements). Jedno valja naročito istaknuti. Pobornici Free-trade-a i manchesterske škole nisu bar u većini svojoj zapali u doktrinarnu jednostranost. Prem su već po svom temeljnom načelu bili odlučni protivnici državne intervencije u ekonomskom životu i svakog nejednakog postupanja sa pojedinim klasama, ipak nisu bili protiv toga, da se zakonom zaštite slabiji i neiskusniji. Dokaz tomu: širokogrudno shvaćanje Macauloyevo u pitanju tvorničkog zakonodavstva i jednako liberalno stanovište znamenitog nacijonalnog ekonoma Stanley Jevonsa u sličnim pitanjima socijalnog zakonodavstva. Obojica bili su pristaše politike Free-trade-a.

Protekcijoniste kvalificiraše to humano shvaćanje kao »infidelity« spram načela slobodne trgovine, kao što jednakim prigovorom dočekaše i godine 1896. zakon, kojim se je uslijed osobitih prilika iz zootehničkih obzira interimno ograničio uvoz zaklane marve. Medjutim i medju pristašama politike Free-trade-a bilo je takovih, koji su zagrezli u doktrinarnu jednostranost.

To su oni, koji su se bojali, da će se i najnužnijim aktom socijalnog zakonodavstva neopravdano proširiti djelatnost i kompetencija državne vlasti, pa da će se time oslabiti inicijativa pojedinaca. Medju ove »montagnardoe« ekonomskog liberalizma spada i poznati filozof Herbert Spencer. Njegovi epigoni kao oduševljeni apologete slobodne trgovine izdaše dvije važne publikacije: A plea for liberty i A policy of free exchange.

Protivnici slobodne trgovine — protekcijoniste — nisu se samo rekrutirali iz krugova profesijonalnih političara i nacijonalnih ekonoma, već iz sviju redova engleske inteligencije. Najznamenitiji engleski romantici: Carlyle, Dickens, Ruskin, oštro su ustali u svojim djelima protiv neetičkih i nemoralnih ciljeva ekonomskog liberalizma, kojemu je slobodna utakmica j e d i n i z a k o n, a b o g a t s t v o j e d i n a s v r h a i c i l j. Carlyle taj preteča kršćanskog socijalizma i Ruskin, propovjednik »municipalnog socijalizma«, izričito zahtjeva povrat socijalnim hierarhijama i state-interference-u na ekonomskom području.

Nacijonalni ekonomi jedne i druge grupe (Free-trade-a i protekcijonizma) posmatrali su i posmatraju čitav problem u glavnom sa jednog gledišta, da li je naime state-interference na ekonomskom području legitiman ili nije. Oni od škole slobodne trgovine tvrde, da slobodna trgovina rezultira iz naravi prometa. Sloboda je duša prometa. Bez nje je promet nepotpun. Bez nje je naravni utjecaj zakona o ponudi i o potrebi spriječen, vrijednost i cijena su neistinite i neispravne, jer vrijednost nije pravedna. cijena nije naravna, kao što bi bila, da je rezultat slobodne utakmice izmedju kupaca i prodavaoca. Oni od škole protekcijonističke ističu naprotivu, da je intervencija državne vlasti na ekonomskom području legitimna, pa umuju ovako: Sama činjenica socijalnog života sadržaje već po svom pojmu restrikciju individualnih autonomija. Sloboda pojedinaca daleko je više alterirana odredbama policijskih vlasti, zatim porezima i vojnom službom, nego li carinskim tarifama. Protekcijoniste uvlače u čitav problem i naci-

Digitized by Google

jonalni momenat. Tako Carey postavlja kao neke vrste »dogmu« da sistem ekonomski ne smije biti u protimbi sa sistemom političkim . . .

Ne ulazimo u ocjenu ovih pro i contra argumenata, jer o tom postoji čitava literatura u Engleskoj i u Sjevernoj Americi. Zanimati nas može još jedino, da li su se ispunile nade Anti-corn-law-leagne i pristaša godine 1866. osnovanog Cobden-Cluba, da će se za engleskim primjerom u pitanju medjunarodne trgovačke politike povesti i druge države.

Ideje i djela Cobdena i Peela nisu ostali bez utjecaja na Francusku. Bastiat i Chevalier osnivaju: L'association pour la liberté des échanges, kojemu protekcijoniste suprotstavljaju: le comité pour la défense du travail national.

Ovi potonji ostadoše u većini i pod suffrage universel, kao i pod suffrage restreint. Očito pod utjecajem Cobdenovim sklapa Napoleon III. 23. siječnja 1860. ugovor s Engleskom, koji sadržaje progresivnu redukciju stavaka. Ovo je bio kratkotrajni triumf francuskih libre-échangista. Njihova kasnija djelatnost (napose iza godine 1880. i 1885.) absorbira se u propagandističkom radu u poznatim revijama: Journal des économistes i Économiste francais (urednik: Leroy Beaul'ieu). U Italiji nije »libero scambio« nikad došao ni do djelomičnog oživotvorenja, prem i tu većina teoretičara stoji čvrsto uz nauku slobodne trgovine. Od potonjih ističemo jednog od najznamenitijih: Poreto (Cours d' économie politique 1897.). I u Njemačkoj nije dalje došlo od neke »Freihandelsschule«. Nu poslije kongresa za socijalnu politiku održanog godine 1873. nastade silna reakcija za sustav zaštitnih carina.

United States provele su u praksi i jedan i drugi sustav. Tarife od godine 1846. i 1857. potpuna su recepcija Cobdenovih ideja. Nakon gradjanskog rata uvadjaju Sjedinjene države upravo ultra protekcijonistički režim.

Silni prihodi carina omogućiše s jedne strane brzu amortizaciju ratnog duga, a s druge strane stvoriše snažnu domaću industriju.

Za primjerom sjevero-amerikanske unije koja i danas provadja protekcijonizam, povedoše se i druge države na našem i na drugim kontinentima.

I tako danas stoji Engleska osamljena sa svojom politikom slobodne trgovine. Pitanje je, da li je ta politika samo izraz nekog krutog konzervatizma, ili je još uvijek i idanas jedna velika potreba, koju zahtijeva insularni položaj Engleske, te matice golemog britanskog carstva. Medjutim to golemo carstvo, svijesno svog nadmoćnog položaja na našem planetu, svijesno svoje silne ekonomske i financijalne snage, adekvatne kolosalnim proporcijama teritorija i stanovništva, odvajalo je i u drugim pitanjima svjetske politike, pa tako evo i na području internacijonalne trgovačke politike od onih metoda, koje su provadjale i slijedile gotovo sve druge države.

Digitized by Google

Kako da se provede agrarna reforma?

Napisao **Ivan Z. Galić**, banski savjetnik.

Povodom nacrta zakona o ekspropriaciji velikih posjeda i o novom uredjenju agrarnih odnosa od dra Joce Laloševića.

Vojvodjanski narodni poslanici radikalne stranke, nezadovoljni s vladinim nacrtom zakona, pozvaše u svojoj konferenciji od 26. srpnja 1923. dra. Jocu Laloševića, — mislim — odvjetnika u Somboru, da izradi nacrt zakona o ekspropriaciji velikih posjeda i kolonicaciji. On se je tome odazvao, te je u rujnu 1923. izdao štampan svoj »nacrt zakona o ekspropriaciji velikih posjeda i o novom uredjenju agrarnih odnosa«. Treba odmah reći, da je rad dra Laloševića ozbiljan i savjestan, da uzimlje u obzir nauku nacijonalne ekonomije, te da je providjen obilnim i upravo vrlo lijepim obrazloženjem. U glavi I. nacrta prikazan je 1) zadatak zakona, 2) način dobavke za podjelu potrebne zemlje i način dodjeljivanja zemlje i 3) opće odredbe. Glava II. sadržaje: 1) ekspropriaciju, 2) agrarni sud, 3) način otkupa. Glava III.: 1) državnu kolonizaciju, 2) privatnu kolonizaciju, 3) parceliranje i dioba zemlje medju mjesnim interesentima i 4) radničke kolonije. Glava IV.: 1) kolonizacijoni fond, 2) agrarne vlasti, 3) razna naredjenja i 4) sankcije; napokon glava V. sadržaje prelazna i zaključna naredjenja. — Ja ću prikazati bitne temelje, kako bi se po dru Laloševiću imala urediti ova pitanja pa podjedno navesti promjene, koje bi po mome mišljenju bile potrebne. Ističem unaprijed, da se u raznim važnim pitanjima ne slažem s drom Laloševićem, pa je za to potrebno, da prije svega razložim načela, ko kojima se po mome mišljenju ima da provede agrarna reforma.

Kod sastava zakona o provedbi agrarne reforme valja da se u prvom redu drže pred očima odredbe ustava, koje uredjuju to pitanje. To su članovi 37, 38, 41, 42, 43 i 44 ustava. Iz tih odredaba ustava slijedi, da je pravo vlasništva doduše i u državi SHS nepovredivo, ali su s njime spojena i razna ograničenja i dužnosti. Njegova upotreba ne smije biti na štetu cjeline; ukidaju se fideikomisi; pravno se smatraju ukinutima i fondni odnosi; dozvoljivo je eksproprisanje privatnoga vlasništva u općem interesu ali uz pravičnu odštetu; zakonom se ima odrediti eksproprisanje privatnih velikih šumskih kompleksa u svojinu države i samoupravnih tijela, ali te šume mogu biti također svojina drugih javnopravnih tijela; zakonom se ima odrediti eksproprisanje velikih posjeda i nazdioba u svojinu onima, koji zemlju obradjuju; konačna još ustav odredjuje, da se sadržina, obim i ograničenje prava svojine imaju odrediti zakonom. Ovaj zakon još nije izišao, a jedan bi njegov dio imao biti sadržan u nazočnom zakonu.

Ne mislim ovdje govoriti o zemljištu uopće, — dakle i o poljoprivrednom zemljištu i o šumama, — jer su te dvije vrsti sasvim različite prirode, pa se po mojem mišljenju imadu i urediti posebnim zakonom pravni odnošaji glede poljoprivrednoga zemljišta, a pose-

Digitized by Google

bice glede šuma. U ovom nacrtu zakona imalo bi se urediti jedino pitanje glede poljoprivrednoga posjeda, koje je od najvećega zamašaja u našoj agrarnoj državi.

Agrarna je reforma i socijalni i narodno ekonomski problem. Za to nas moraju kod uredjivanja toga pitanja jednako voditi i socijalni i ekonomski motivi. Po ustavu se eksproprišu veliki posjedi u svrhu razdiobe onima, koji zemlju obradjuju. Ekonomski motivi traže takovu razdiobu zemlje, da se agrarna proizvodnja ne samo uzdrži na dosadašnjoj visini, već da se takodjer stvore preduvjeti za povećanje postojeće proizvodnje. U tom pravcu valja da imamo pred očima. da je po suglasnom mišljenju nacijonalnih ekonoma za produkciju najpovoljnija mješavina jakoga srednjega seljačkoga posjeda s malenim, (ne sitnim), seljačkim posjedom i s primjesom velikoga posjeda. Glavna je snaga zdravoga agronomskoga življa srednji seljački stalež. Ni sitna gospodarstva nisu štetna tamo, gdje ona pripadaju licima s drugom stalnom privredom, n. pr. zanatlijama, trgovcima i t. d., pa im služe kao nuzgredno zanimanje, ili ako se nalaze uz velika gospodarstva i industrije, te na njima stanuju gospodarski ili industrijalni radnici, ili uz oveće gradove, gdje je moguća osobito intenzivna obradba zemlje i dobro unovčenje svih gospodarskih proizvoda.[1])

Ove zasada nacionalne ekonomije treba da su nam putokazom kod provedbe agrarne reforme. Kada po ustavu imamo da dijelimo zemlju, valja da je podijelimo tako, da uz pridržanje stanovitog postotka velikoga posjeda nastojimo stvoriti jaki srednji, zatim još dosta jaki maleni seljački posjed, a sitni tek tamo, gdje on prema nauci nacionalnih ekonoma uopće može biti koristan za svoje vlasnike i narodno gospodarstvo uopće. Tome postavlja ustav jedino ograničenje, a to jest, da se mora dati prvenstvo potrebnim ratnicima, koji su se borili za oslobodjenje SHS, i njihovim porodicama. Prema tome mora agrarna reforma udovoljiti slijedećim načelima.

Ona mora uz dužno poštivanje ustavom zajamčenoga prava privatne svojine, ne samo osigurati današnju proizvodnju, već i stvoriti nužne preduvjete za njezino povećanje. Da to poluči, mora ona prije svega nastojati privesti gospodarskoj kulturi sve zemljište, koje danas ne producira, ili ne proizvodi onoliko, koliko bi po svojoj naravi moglo, dočim ne smije do velike potrebe dirati u gospodarstva, koja se racionalno obradjuju i prema tome produciraju, koliko treba.

Zemljište se ima dijeliti tako, da se već tom diobom osigura racionalna obradba. Prema tomu se ima nastojati, da se stvori jaki srednji i maleni seljački posjed, a sitni tek tamo, gdje ima uvjeta za njegovo prosperiranje. Zemljište, koje se dijeli medju potrebne zemljoradnike, može se razdijeliti samo medju takova lica, koja su svojom ličnom i ekonomskom sposobnošću za zemljoradnju dokazala, da lično i ekonomski pružaju jamstvo za valjanu i racionalnu obradbu zemlje, pa prema tomu za što veću produkciju. Dokaz lične spo-

[1]) Vidi poblže u mojoj raspravi: »Problemi agrarne politike u Hrv. i Slav.«. — Mjesečnik 1921. br. 2.—5.

Digitized by Google

sobnosti leži u tom, da su dosele u životu bili trijezni, sposobni i marljivi zemljoradnici, (a ne pijanci, raspikuće, lijenčine, nemarnjaci, nepristupačni napretku), a pretpostavka za ekonomsku vrijednost jest, da po svojoj imućtvenoj snazi u postojećim prilikama uopće mogu valjano obradjivati zemlju. Ne mogu to svi zemljoradnici, kojima manjka za obradu nužni živi i mrtvi inventar te kuća s najpotrebnijim gospodarskim zgradama, a nemaju mogućnosti, da si to uz povoljnje uvjete priskrbe. Za to je ekonomski kud i kamo lakše provediva, (a uslijed toga joj je i osiguran vjerojatniji uspjeh), dioba zemlje medju okolišne zemljoradnike, koji već imadu kućicu i kakov takov fundus instructus, ali im manjka dovoljno zemlje (saturacija), nego kolonizacija, koja prije svega istrgava naseljenika iz dosadašnje njegove okoline, a da nije sigurno, da li će se moći prilagoditi novim prilikama, a zatim traži od njega velikih imovinskih žrtvi (ne samo nabavu zemlje, već i kuće, inventar, troškove za seobu itd.).

Agrarna reforma mora nastojati, da i u buduće privodi svojim svrhama nove objekte, koji su za sada neproduktivni, a postat će sposobni za proizvodnju nakon regulacije voda, odvodnja i osušenja poplavnih područja i provedenja potrebnih melioracija. Agrarna reforma mora i u buduće osigurati i povećati lične i ekonomsko poljoprivredne sposobnosti pojedinaca i to tako, da podiže poljoprivrednu naobrazbu, da osigurava potrebnu zemljoradničku (dakle jeftinu) ličnu vjeresiju i vjeresiju za melioracije, te da uklanja sve, što može biti povodom prekomjernomu drobljenju posjeda i prema tomu osiromašenju zemljišnih posjednika. Iskustva, koja imademo sa zadrugama, uče nas, da je tome u prvom redu kriv nasljedni red po općem gradjanskom zakonu, koji pogoduje diobi očevine in infinitum; — zatim pomanjkanje stanovitoga minimuma, ispod koga se posjed ne bi smio ni cijepati, ni otudjiti ni opteretiti, — nadalje spekulativne nabave zemljišta u svrhu preprodaje, — nagomilavanje zemljišta u jednim rukama i pomanjkanje obveze zemljoradnika, da svoje zemljište u svojem i općem interesu mora racionalno obradjivati i uzdržavati itd.

Na uredjenje svih tih pitanja upućuje i ustav, koji odredjuje, da se zakonom ima urediti sadržina, obim i ograničenje privatne svojine (čl. 37.). — Samo usput se pripominje, da je država povrh agrarne reforme dužna unapredjivati poljoprivredu i pravednom poreznom, te ispravnom trgovinskom i carinskom politikom!

Agrarna se reforma kod nas provodi već od god. 1919. Razumije se samo od sebe, da se kod donašanja definitivnoga zakona moramo osvrtati i na rezultate, koje je donijela njezina dosadašnja provedba. Rezultati nisu povoljni. Pokazalo se, da država, koja je sav posao oduzela privatnoj inicijativi i prigrabila ga isključivo u svoje ruke, nije kadra obaviti taj posao. Ni sama dioba nije često obavljena u duhu zakona, a gospodarske su posljedice nepovoljnje, jer se je oduzimljući zemljište vrlo često uništila uzorna produkcija, a da nije ni paženo na to, a kamo li bi bili osigurani preduvjeti za racionalnu obradbu i povoljnu produkciju razdijeljenoga zemljišta. Uslijed neracionalnoga obradjivanja i pogoršanja gospodarskih kultura poči-

Digitized by Google

njene su upravo nenadoknadive štete za narodno gospodarstvo. O neplaćanju zakupnine posjednicima, nerješavanju predmeta, koji su svi centralizirani kod ministarstva, i t. zv. kolonizaciji ne ću ni da govorim.

Dosadašnja provedba agrarne reforme pokazala je, da se taj posao imade prvenstveno da prepusti privatnoj inicijativi, dočim si država imade pridržati samo kontrolu, koja će joj i onako zadavati dosta posla. U ostalom na to upućuje i čl. 43. ustava, a i princip je demokratske države, da se ne miješa u one poslove, gdje to nije potrebno. Kod toga valja dalje imati na umu, da će država onaj posao moći izvršiti jedino onda, ako se on što više decentralizira, a to će imati i tu prednost, da će ga tada obaviti i brže i s većim razumijevanjem lokalnih prilika, pak prema tomu bolje. Nadalje valja paziti na to, da ne može biti svrha agrarne reforme karitativna, već socijalno ekonomska. Za to se ne smiju nikome ni poklanjati zemlja, ali se ne smiju ni favorizirati nevrijedni i nesposobni, jer u teškoj životnoj utakmici, koja je već započela, mora propasti sve, što nije sposobno. Ovakav rad države bio bi prema tome ne samo jalov, već i upravo ubitačan, pa se mora osvetiti i državi samoj. To su općenita načela, koja nas moraju voditi kod sastave zakona o agrarnoj reformi. — A sada da predjemo na specijalni dio.

Zadatak zakona (čl. 1.) sastoji se u tome, da se u smislu člana 43. ustava sprovede pravednija razdioba zemljišnoga poljoprivrednoga posjeda i njegova predaja u svojinu onima, koji obradjuju zemlju, nadalje da se uredi sadržina, obim i ograničenje tako stečene svojine, kako bi se za buduće stvorio pravni poredak, koji će isključiti zloupotrebu sa zemljom. Prema čl. 6. nacrta upotrebit će se u svrhu agrarne reforme: 1) državno zemljište, koje država ustupi u tu svrhu; 2) pusta zemljišta i zemljište, koji su vlasnici trajno napustili; 3). zemljišta, koja se melioracijom, sušenjem itd. osposobe za poljoprivrednu kulturu i naseljavanje, ako je to izvršeno državnim sredstvima; 4). zemljišta, eksproprisana od velikih posjeda po ovom zakonu; 5). zemljišta, koja se budu dobivala na osnovu čl. 144—146. ovoga zakona; 6) zemljišta, koja samoupravna tijela, upravne općine i druga fizička ili pravna lica upotrebe po odredbama ovoga zakona. — Po mojem bi se mišljenju imala upotrebiti za agrarne reforme svakako i sva zemljišta države, samoupravnih tijela, upravnih i imovinskih općina, koja nadilaze opravdanu potrebu njihovu i njihovih članova. U slučaju spora imao bi o toj opravdanoj potrebi odlučiti nadležni ministar.

Za onoga, kome se oduzimlje zemljište, a sam ga neda dobrovoljno u svrhu agrarne reforme, ona je odiozna. Za to treba u prvom redu da daju prisilno svoju zemlju javne ustanove, jer je agrarna reforma u općem javnom interesu. Dr. Lalošević u čl. 44. dozvoljuje takodjer ekspropriaciju posjeda zemljišnih zajednica i upravnih općina, ako se taj posjed ne obradjuje, ili ne upotrebljuje u korist njihovih članova. Mislim, da je ispravnija moja tekstuacija, jer je tu

Digitized by Google

povučena pravedna granica, do koje se smije, ali i mora ići. Za zemljišta pod 2) valja istaknuti, da su to zemlje u novim južnim krajevima Srbije. I tu bi trebalo upotrebu tih zemalja učiniti ovisnom i to o dozvoli ministra pravde, koji je zvan, da prosudi, da li je neko zemljište trajno napušteno. I tačku 3). valjalo bi bolje precizirati, te je ograničiti na zemljišta trajno pusta i neobradjena zemljišta u poplavnom području, koja se melioracijom, isušivanjem i odvodnjom osposobe za poljoprivrednu kulturu, ako je to izvršeno isključivo državnim sredstvima nakon toga. što je država bezuspješno pozvala vlasnike, da oni to sami učine. Sporove u tom smjeru imao bi na zahtjev agrarne oblasti riješiti ministar za poljoprivredu i vode. Bez ove precizne stilizacije lako su moguće zloupotrebe.

O v a ć e s e z e m l j a (čl. 2.), u koliko je bude na raspoloženju, d o d i j e l j i v a t i onim državljanima SHS, koji su po zanimanju zemljoradnici, a zemlje ili uopće nemaju, ili je nemaju u dovoljnjoj mjeri, — uz prednost ratnika, koji su se borili za oslobodjenje SHS. Ja bi izričito naveo, da se u zemljoradnike broje i gospodarska služinčad i gospodarski činovnici, ako zemlju obradjuju sami ili u svojoj režiji, a nakon što se namire pravi zemljoradnici i oni seoski zanatlije, koji su se i dosele uzgredno bavili zemljoradnjom. — U gradovima i industrijskim centrima dodijeljivat će se zemlja fabričkim i industrijalnim radnicima i nadničarima, a u novo osnovanim naseobinama takodjer i općinskim namještenicima i zanatlijama.

Ne može se dodijeliti zemlja (čl. 3.) onome, koji nije po rodjenju državljanin SHS izuzev repatrirane Srbe, Hrvate i Slovence, zatim onome, koji je pod starateljstvom bilo s koga razloga; koji je pod stečajem; koji je iza proglašenja prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme otimao ili samostalno dijelio i pljačkao tudje posjede; kojemu je već jednom po ovom zakonu oduzeta zemlja; koji je sudjen na gubitak političkih prava, te radi djela protiv države ili kakova nečasnoga djela. Ja bi radi onemogućenja političkih persekucija brisao ustanovu o onima, koji su osudjeni radi djela protiv države ili kakova nečasnoga djela, — dočim bi naročito spomenuo one, kojima radi njihovih ličnih ili ekonomskih nesposobnosti za zemljoradnju, t. j. zbog dosadašnjega nemarnog i neracionalnoga obradjivanja zemlje i gospodarstva uopće te radi pomanjkanja nužnih sredstava za podignuće kuće i nabave živoga i mrtvoga inventara manjkaju bitni uslovi za valjanu i naprednu obradbu zemljišta.

Po članu 6., 7., 8. i 9. d i j e l i t ć e s e sva raspoloživa zemlja putem: a) kolonizacije, b) parcelisanja i diobe medju mjesnim interesentima, i c) podizanja radničkih kolonija. Ja bi parcelisanje i diobu medju okolišne interesente stavio na prvo mjesto, jer držim, da će biti najčešći i najlakši način diobe. Sama dioba zemlje medju interesente okolišnih i ostalih mjesta ima svrhu, da onim zemljoradnicima, koji nemaju zemlje ili je nemaju dovoljno, dade onoliko zemlje, koliko im je potrebno za osnutak malenoga ili srednjega seljačkoga posjeda. Po dru Laloševiću iznaša maleni posjed u projektu 7—8, a srednji 30—100 ha zemlje. Ja bi odredjenje granica malenoga po-

Digitized by Google

sjeda i srednjega posjeda prepustio izvršnoj naredbi, jer će te granice biti različite u raznim krajevima. Za srednji posjed mislim, da će, izuzev Srijem i Vojvodinu, dostajati maksimalna granica od 30 ha, preko koje se ne bi smjelo ići.

U radničkim naseobinama imat će se radnicima i nadničarima dati toliko zemlje, da se poboljša njihova ishrana (čl. 9.), što bi prema članu 131. bilo najmanje 1 a najviše 4 ha. Mislim, da se tu imade dati u pravilu samo toliko zemlje, koliko je potrebno za kućište i vrt, da se osigura stalnost i poboljša ishrana naseljenika. Prema tomu su granice od 1—4 ha vjerojatno previsoke. Zemljište stiče se po ovome zakonu kupnjom (čl. 10).

Pravni se odnošaj između prodavaoca i kupca utvrđuje u ugovoru, u koji moraju svakako ući i ograničenja, kojima podvrgava zakon tako stečenu zemlju, pa se karakter te zemlje, te zabrane otuđivanja i opterećivanja imade i u gruntovnici zabilježiti onom zgodom, kada se uknjižuje pravo vlasništva na kupca (čl. 11).

Jedne od najvažnijih su opće odredbe u glavi prvoj. U tim su odredbama sadržana ograničenja, kojima se ima podvrći svaki posjed, dobiven uslijed zakona o agrarnoj reformi. Po čl. 13. sastoji se pravni karakter ovakova posjeda u ovome: 1.) Ovakovi se posjedi ne mogu bez dozvole agrarnih vlasti spajati ni priključiti drugoj nekretnini; 2.) Oni se ne mogu bez iste dozvole podijeliti i parcelisati; 3.) Ni oni sami, ni kakovo pravo na njih ne može se bez dozvole prenijeti na drugo lice; 4.) Oni mogu biti predmetom nasljedstva samo u tom slučaju, ako država ne upotrebi svoje pravo prekupa, jer je inače predmetom nasljedstva odnosna kupovna cijena; 5.) Posjednik mora stalno stanovati na kupljenom posjedu i mora ga obradjivati u vlastitoj režiji; 6.) Ovakav se posjed ne smije bez dozvole opteretiti; 7.) Država ubire svoja potraživanja naprama posjedništvu poput poreza; 8.) Kolonizator ima zakonito založno pravo na naseljenički posjed, na sav fundus instructus, na sav rad i sve ostale pokretnosti na posjedu; 9.) Naseljenici su 5 godina oslobodjeni od državne zemljarine, kućarine i poreza na imovinu te okružnih i sreskih prireza na te poreze; 10.) Država ima u stanovitim slučajevima pravo prekupa.

Kod svakoga zemljišta nabavljenoga po ovom zakonu ima se taj pravni karakter zabilježiti u gruntovnici, a može se brisati jedino dozvolom ministra za agrarnu reformu. Ovaj će dati tu dozvolu jedino ako je kupovnina uplaćena, a u pravilu ne prije izmaka od 50 godina (čl. 15.). Agrarna vlast mora dozvoliti diobu, ako njome ne nastaju manja dobra po prostoru i vrijednosti od onih, koja se već nalaze u toj naseobini (čl. 16.). Prenos na drugo lice dozvolit će agrarna oblast, ako to zahtijeva znatan privredni razlog, a kupcu nema prigovora. Kupovnina ne smije biti veća, nego je odredjuje član 74. (čl. 17). Posjed se može prepustiti u zakup drugomu, ako je posjednik maloljetan ili je bez svoje krivnje spriječen, da obradjuje zemlju u svojoj režiji. U tom se slučaju ima predati na rukovanje prvenstveno zakonitoj ženi ili djeci i najbližim srodnicima (čl. 18.). Opterećenje može agrarna vlast dozvoliti jedino hipotekarnim zajmom na-

Digitized by Google

ročito za osiguranje kupovne cijene tog posjeda, — za zajam potreban za podizanje zgrada i nužne invensticije, — te za zajam, kojim se dosadašnji hipotekarni zajam pretvara u lakši teret. Eksekutivni se postupak može dozvoliti samo za terete uknjižene dozvolom agrarne vlasti (čl. 19.).

K ovim ustanovama primjetio bih prije svega, da sve spomenute dozvole mogu davati agrarne vlasti I. stepena. Spajanje k drugoj nekretnini mora se dozvoliti, ako ukupni posjed ne nadilazi odredjene najviše granice srednjeg seljačkoga posjeda, jer se stvaranje takova posjeda mora pogodovati. S obzirom na točku 3 i 6 držim, da bi valjalo istaknuti, da imade slučajeva, u kojima za hipotekarno opterećenje ovakovoga posjeda nije potrebna dozvola agrarnih oblasti. Biva to naročito za poreze i druge javne daće, nadalje za realne terete, koji se prema postojećim zakonima moraju podavati od posjeda (n. pr. doprinosi za regulaciju voda, za osušenja i sl.), zatim za otpremu sunasljednika u gotovom novcu, — a eventualno i za troškove i odštete, koje proizviru iz kažnjiva djela posjednika, kako slično dozvoljuje i § 13. našega zadružnoga zakona. Za ove i ostale hipotekarne terete, koje dozvoljuje čl. 19, mora biti dozvoljena sudbena egzekutivna prodaja, a uslijed toga i prenos kupljenoga posjeda na dostalca bez pitanja agrarnih oblasti. Agrarna vlast ne može imati druge ingerencije van pravo prekupa po čl. 20 ili sudražbovanja po čl. 144. Najodlučnije se protivim točki 4. člana 13., po kojoj može ovaj posjed biti predmetom nasljedstva jedino, ako ga država ne prekupi. Po članu 24. imala bi država taj prekupljeni posjed predati onome zakonitom nasljedniku, koji ne potpada pod čl. 3. ovoga zakona te vrati državi kupovnu cijenu, koju je ona platila ostavini pak se obveže, da će još neotplaćenu kupovninu točno otplaćivati. Ako je taj posjed tako velik, da se može podijeliti medju sve nasljednike, ima se ta dioba izvršiti.

Svrha je ovih odredaba, da se ne dozvoli cijepanje ovakova posjeda ispod onih granica, koje su neophodno potrebne za uspješno vodjenje racionalnog gospodarstva. To je doduše i potrebno, ali bi se — mislim — našao malo koji seljak, koji bi hotio valjano i racionalno obradjivati posjed, kad zna, da ga država može nakon njegove smrti prekupiti i dati kome ona hoće nasljedniku, a ako on ne bi mogao ispuniti traženih uvjeta, eventualno i kome trećemu. Na taj bi način manjkala potrebna pravna sigurnost, da je to zemljište zaista odnosnog vlasnika i njegove porodice, pa bi se stvarala sasvim razumljiva, ako i možda neopravdana, zabuna. A u ostalom gdje bi bilo jamstvo, da se to državno ovlaštenje ne izvrgne u veksaciju i šikanaciju nasljednika iz političkih razloga i obzira?! Ne preostaje drugo, van da se za ovakove posjede uvede **posebno seljačko nasljedno pravo**, koje su naši najbolji i najumniji pravnici već odavno zagovarali za sav naš seljački posjed. Upućujem ovdje u glavnom na razlaganje dra Posilovića u raspravi o potrebi revizije općeg gradj. zakonika (Mjesečnik 1906.) i dra Košutića u raspravi o reviziji općeg gradj. zakonika (Mjesečnik 1906.). Za istim

Digitized by Google

je ciljem išao dr. Badaj u svojoj raspravi agrarno-pravno iverje (Mjesečnik 1901.), samo što je on mislio poučiti tu svrhu time, da se inokosna obitelj uzdrži i organizuje po zadružnim načelima. Istoj je svrsi imalo služiti i nastojanje dra. Strohala, koji je (Mjesečnik 1905. i 1906.) predlagao zakon, kojim bi se jedinstveno uredili imovinsko pravni odnošaji seljačkoga staleža u Hrvatskoj i Slavoniji.

Sada nam se pruža povoljna prilika, da pokušamo naš seljački stalež, koji će dobiti zemlju povodom agrarne reforme, osposobiti za valjano gospodarenje i osigurati protiv propadanja, pa ne smijemo propustiti te prilike. Pokaže li se, da su načela, na kojima to želim učiniti, zdrava i korisna, ući će ona sama od sebe u sav seljački svijet, te će se tada lako moći s uspjehom urediti jedinstveno pravo za sav seljački posjed. Po mome bi mišljenju valjalo seljačko nasljedno pravo ovako urediti.

Posjednici, koji su svoje zemljište dobili po ovome zakonu, ne mogu oporučno raspolagati svojom imovinom, već za nju vrijedi zakonsko nasljedno pravo. Kada umre vlasnik ovakova posjeda, pripada nasljedstvo njegovim najbližim srodnicima po krvi slijedećim redom:

1.) Prva nasljedjuje prva loza, t. j. djeca i to najprije muška djeca na ravne dijelove. Nema li muške djece, nasljedjuju ženska djeca na ravne dijelove. Ako je koje dijete već prije umrlo, predstavlja ga kod nasljedstva i dobiva njegov dio njegovo potomstvo, i to najprije muško, a ako ovoga nema, žensko.

Vanbračna djeca imadu pravo nasljedstva samo na imovinu matere, a na imovinu materine rodbine jedino, ako je mati prije umrla uslijed prava reprezentacije. Isto pravo pripada materi i njezinim rodjacima na imovinu nezakonitoga djeteta. Ako je uz mušku djecu ostalo i ženske djece, dužna su braća svoje sestre uzdržavati na očevini, a ako se udadu, pristojno i po postojećem običaju udomiti ih, ali one imadu u kućanstvu i gospodarstvu vršiti običajne poslove.

2.) Ako nema ni muške, ni ženske djece, nasljedjuje druga loza, i to najprije otac, a ako je on prije umro, tada rodjena braća preminuloga. Nema li ni oca ni braće, nasljedjuje mati, a ako je ona prije umrla, tada rodjene sestre preminuloga. Braća i sestre samo po ocu ili samo po materi učestvuju samo u njihovu dijelu. Ako su braća i sestre prije preminuli, predstavljaju ih i dobivaju njihov dio njihovi potomci i to najprije muški, a ako ovih nema, ženski.

3.) Nema li ni svih ovih, nasljedjuje treća loza i to najprije djed po ocu, a iza toga baba po ocu, odnosno ako nema jednog ili drugog, njihovo potomstvo, razumijevajući svagdje najprije potomstvo muško, a tek kad ovog nema, žensko.

4.) Ako nema djeda ni babe po ocu, prelazi nasljedstvo na četvrtu lozu i to najprije na pradjada po ocu, a iza toga na prababu po ocu odnosno njihovo potomstvo, i to najprije muško, a ako ga nema, žensko.

5.) Nema li ni ovih, prelazi nasljedstvo na materin rod sada navedenim redom do četvrtoga koljena.

Digitized by Google

6.) Ako su nasljednici djeca, dužna su ona svoju mater na očevini izdržavati, a ako se ona preuda, pristojno i po postojećem običaju udomiti je. Nema li djece, već nasljednika druge loze, nasljeđuje udovica polovicu čitave ostavštine. Nema li ni nasljednika druge loze, pripada udovici čitava ostavština, u svakom pak slučaju pripadaju udovici i pokretnine, koje spadaju k bračnom kućanstvu, ali ako su nasljednici djeca samo ono, što joj je potrebno za vlastitu porabu.

Ako se udovica, koju su dužna djeca uzdržavati, ne bi mogla bez svoje krivnje s njima slagati, može ona naknadno tražiti, da joj se dade jedna četvrtina ostavine. Nasljednici joj imadu taj dio isplatiti u gotovu novcu.

Nema nikakova prava ona udovica, koja je rastavljena po svojoj krivnji ili gdje je već u tečaju parnica na raspust ili rastavu, pa bude rastava dozvoljena uslijed njezine krivnje.

7.) Ako pokojnik nema djece, a živio je do svoje smrti kroz barem pet godina u zajedničkom kućanstvu sa svojim rodjacima, tada ti rodjaci isključuju svu ostalu rodbinu, s kojom nije živio u zajedničkom kućanstvu, makar ona bila i iz bliže loze. Ako je takovih rodjaka bilo više, isključuju rodjaci iz bliže loze dalnje loze, a muški ženske.

8.) Nema li nijednoga od sada navedenih nasljednika, pripada ostavština državi, koja je ima upotrebiti u svrhe agrarne reforme.

Ima li više nasljednika, valja praviti razliku izmedju zemljišnoga i pokretnoga posjeda. Ali pod zemljišnim se posjedom ne razumijeva samo zemljište, već i sve zgrade, koje se na njem nalaze za trajnu porabu, makar i ne bile u zemlji uzidane. te nared toga posjeda (mrtvi i živi inventar). Gornja načela vrijede bez izuzetka jedino glede nasljedjivanja pokretnina, koje ne sačinjavaju zemljišni posjed. Radi li se o zemljišnom posjedu, vrijede gornja načela jedino u slučaju, ako dio zemljišta, koji bi pripao svakom pojedinom nasljedniku, nije manji od malenoga seljačkoga posjeda, kako ga ustanovljuje član 9. ovoga zakona. Ako bi po ovakovoj diobi dijelovi nasljedstva spali ispod tih granica, imadu se upotrebljavati slijedeća načela.

Gdje su nasljednici djeca pokojnikova, uzimlje se, da su se odrekla nasljednoga prava na zemljišni posjed djeca, koja su se u drugu kuću priženila ili iz kuće izudala, zatim ona samosvojna djeca, koja su trajno ostavila pokojnikovu kuću te izvan nje vode samostalno obrt, trgovinu ili imadu ino stalno zanimanje (n. pr. ako su državni ili privatni namještenici, časnici, svećenici. seljaci na vlastitom posjedu i sl.) i konačno ona samosvojna djeca. koja su protiv roditeljske zabrane preko tri godine odsutna iz kuće a nisu za to vrijeme potpomagala roditelje i kuću. Ostavinski sud ima dozvoliti diobu u naravi sve dotle, dok zemljište pojedinih nasljednika ne pane ispod granica maloga seljačkoga posjeda. Ako koji nasljednik imade svoje vlastito zemljište, može se površina njegova zemljišta pribrojiti k nasljednom dijelu uz uvjet, da ovo zemljište nije hipotekarno suviše opterećeno, a nasljednik pristane na to, da se za čitavo zemlji-

Digitized by Google

šte u gruntovnici zabilježi, da ima karakter prema članu 13. ovoga zakona. U slučaju dvojbe odlučit će glede opterećenja agrarna oblast.

Nasljednici, koji ne dobe svoj dio u naravi, imadu se otpremiti u gotovu novcu. Koji će nasljednici dobiti dio u naravi, odlučuje sud nakon saslušanja svih nasljednika i pribave potrebnih podataka od opć. poglavarstva. Kao načelo ima vrijediti, da se zemljište predaje onomu, koji svojim ličnim i ekonomskim sposobnostima daje najveću garanciju za valjano obradjivanje posjeda. Kod toga valja, ako je po ovom zakonu dozvoljivo, uvažavati eventualnu želju ostavitelja. — Ako se nasljednici ne sporazume glede visine novčane otpreme, odlučuje o njoj ostavinski sud prema načelima čl. 74. Sud odlučuje podjedno i o tome, kada i na koji način imadu nasljednici, koji su dobili dio u naravi, isplatiti ostale sunasljednike, a naročito i da li će imati plaćati kakove kamate. Rok isplate imade se udesiti tako, da posjednici zemlje uzmognu udovoljiti svojoj dužnosti bez težih poremećenja u njihovu gospodarstvu, ali uz dužni obzir na imućstveno stanje i potrebu sunasljednika, koji dobivaju otpremu.

Kako se vidi iz razloženoga predlažem u glavnom prema srpskom gradj. zakonu nasljedovanje po krvnom srodstvu uz stalno prvenstvo muških članova sve do četvrtoga koljena, nakon česa pripada ostavština državi, koja je mora upotrebiti za svrhe agrarne reforme. Na taj se način znatno sužuje broj i opseg nasljednika prema našem općem gradjanskom zakonu, a ovo favoriziranje muških članova potpuno odgovara osjećaju našega seljačkoga svijeta. Nužna je iznimka učinjena kod sestara, ako su nasljednici djeca pokojnikova, jer bi se inače ženska djeca našla na ulici, a i ta iznimka potpuno odgovara ne samo našoj narodnoj svijesti, već i pravdi, jer i ženska djeca privredjuju u gospodarstvu za ostavitelja.

U pojmu djece ispravljeno je dosadašnje stanovište ogz. glede nasljedovanja vanbračne djece.

Sasvim je preinačeno pravo nasljedovanja udovice. Na nju se imade se uzeti osobit obzir, jer ona stiče zajedno sa svojim mužem te mu je bliža od imalo daljega roda. Za to se njoj daje nasljedstvo na polovicu ostavine, ako nasljedjuje druga, a na čitavu ostavinu, ako bi koja dalnja loza imala doći do nasljedstva. Nasljedjuju li djeca, dovoljno je, da joj se osigura uzdržavanje i pristojno udomljenje, jer joj se, ako se bez svoje krivnje ne bi mogla slagati sa svojim uzdržavateljima, osigurava odšteta ¼ ostavine kao njezina nasljednoga dijela. Ta će ustanova s jedne strane čuvati mater udovicu od objesna postupka prema djeci, a i njoj osiguravati dobar postupak od djece.

Zakonsko nasljedno pravo ima da u pomanjkanju izrične odredbe ostaviteljeve osigura ostavštinu onome, koji je ostavitelju najmiliji, jer se pretpostavlja, da mu je bio najmiliji njegov najbliži srodnik. Ali ako ostavitelj svojim djelima za života nesumnjivo obori tu pretpostavku te pokaže, da mu je miliji dalnji rodjak, onda je opravdano, da taj bude nasljednikom. Nesumnjiv dokaz za svoju ljubav pruža ostavitelj time, što nekoga zove izvan svoje obitelji u

Digitized by Google

kuću i živi snjime u zajedničkom kućanstvu kroz dulji niz godina sve do svoje smrti. Takovo je lice zaslužilo osobitu pasku još i za to, jer je kroz dulji niz godina radilo i privredjivalo za ostavitelja. Za to je opravdana iznimka pod 7.), koja ne vrijedi jedino, ako je iza ostavitelja ostalo djece, budući da djeca po prirodnom zakonu moraju biti ostavitelju najmilija, a povrh toga se on mora za njih brinuti.

Takovim bi se uredjenjem nasljednoga prava osigurao prelaz nasljedstva u ruke najbližih i najsrodnijih lica. Jednako bliza lica nasljedjuju naravski na ravne dijelove. I baš ova dioba kod nasljedstva jest jedan od najčešćih razloga raskomadanju i osiromašenju seljačkog posjeda. Kad smo uvjereni, da je uspješno gospodarenje moguće samo na posjedu, koji je dovoljno velik, onda moramo nastojati, da ne dozvolimo cijepanje toga posjeda ispod tih granica. To dakako vrijedi jedino za zemljište, zgrade i fundus instructus. Glede ostalih pokretnina nema opravdana razloga kratiti diobu u naravi, ma kako ona daleko išla.

Ako bi se uslijed diobe u naravi posjed pocijepao ispod granica maloga seljačkoga posjeda, tada treba da od nasljedstva izlučimo svu onu djecu, koja su već za života ostavitelja trajno napustila rodnu kuću i očevinu, osnovala svoj dom, te tako pokidala one najtjesnije veze s očinskom kućom, a koja povrh toga niti su zajednički suradjivala i sticala u zajedničkom kućanstvu i gospodarstvu niti su upućena na izdržavanje u očinskoj kući. To se mora pretpostaviti kod muške djece, koja su se priženila u drugu kuću ili kod ženskinja, koje su se izudale, zatim kod samosvojne djece, koja su trajno ostavila rodnu kuću i osnovala svoj samostalni dom ili koja su kroz dulje vremena protiv roditeljske zabrane neovlašteno odsutna od kuće, te ne zaradjuju i ne stiču ništa za kuću niti je pomažu.

Sud će moći dozvoliti diobu kojega nasljednoga dijela i ispod granica maloga seljačkoga posjeda, ako koji nasljednik ima svoga zemljišta, te se pomoću istoga može stvarati ili ojačati maleni seljački posjed po ovom zakonu. Ostavitelj je n. pr. ostavio 17 jutara zemljišta, te se pomoću istoga može stvoriti ili ojačati maleni seljačkog posjeda, to bi se mogao samo 1 nasljednik nadijeliti u naravi, jer se ostavinski posjed ne može podijeliti na više od jednog dijela s preko 10 jutara. Ako medjutim od tri nasljednika ima jedan šest, a drugi sedam ili više jutara svoga zemljišta, mogu se uz pribrojenje toga zemljišta sastaviti tri posjeda po 10 ili više od 10 jutara. Dakako, da se zemljište dobiveno po ovom zakonu, može priklopiti drugom zemljištu jedino onda, ako ono ne izgubi svoj karakter, a to će biti onda, ako nasljednik pristane na to, da i njegovo slobodno zemljište dobije karakter § 13. ovoga zakona. U tu je pak svrhu potrebno, da slobodno zemljište ne bude hipotekarno suviše opterećeno, jer onače ne odgovara ograničenjima, postavljenim u općim odredbama ovoga zakona. Ostavinski sud odabire nasljednika, koji će dobiti nasljedstvo u naravi i to prema načelima ovoga zakona, ali se njemu mora ostaviti, da on odredi i dospjetak plateža nasljednog dijela u novcu

Digitized by Google

i modalitete plaćanja imajući kod toga na umu imućstvenu snagu i potrebe jednog i drugog nasljednika.

Dalnja je osobito važno odredba člana 20., kada država može upotrebiti svoje p r a v o p r e k u p a. To ona može učiniti: 1) ako je posjednik pao pod stečaj; 2) ako ne stanuje stalno na svom posjedu i ne obradjuje ga u svojoj režiji; 3) ako je bez dozvole nadležne vlasti spojio svoj posjed s drugim zemljištem ili ga je razdijelio; 4) ako je bez dozvole prenio na drugoga vlastnost ili posjed svoj ili ga je izdao u zakup ili predao drugomu na rukovanje; 5) ako je osudjen za nečasno djelo ili djelo protiv države; 6) ako i poslije ponovne opomene agrarne vlasti toliko napusti svoj posjed, da se stalno i znatno kvari vrijednost i plodnost toga posjeda; 7) ako zaostane s plaćanjem 3 obroka kupovnine; 8) ako se odredi izvršenje sekvestra ili dražbe na njegov posjed; 9) ako umre. Na to mi je primjetiti, da bi prije svega brisao točke 5. i 9. iz već spomenutih razloga. Točke 2., 3., 4. i 9. nadopunio bi, da država može izvršiti prekup tek, ako posjednik u primjerenom roku, koji mu odredi I. stepena agrarna vlast, ne ukloni prigovorene manjke, jer mu se mora dati prilika, da upozna svoju krivicu i da ispravi pogrješku, a pored toga je potrebno, da se i državnoj vlasti postave sigurne granice, koje će onemogućivati zloporabe.

Nema mjesta uporabi prava prekupa, ako razlog, koji je preduslov upotrebe toga prava, prestane prije no što je to pravo upotrebljeno (čl. 21.). U slučaju točke 7. člana 20. mora se izvršiti pravo prekupa (čl. 32.). Ministar za agr. ref. (ja bi rekao II. stepena agrarna vlast) može vršiti pravo prekupa samo u toku od 90 dana, od kada je povod došao do znanja agrarnoj vlasti (čl. 22.).O tom se obavješćuje stranka, a ako ova drži, da se pravo prekupa traži bez zakonita povoda, može za 8 dana pokrenuti parnicu kod sreskoga suda (čl. 28.), jer inače postaje odluka agr. oblasti pravnosnažna (čl. 29.), te agrarna oblast može odnosni posjed staviti pod sekvestar. Plod za tekuću godinu pripada svakako posjedniku (čl. 30.). U roku od 30 dana nakon što odluka postane pravnosnažnom, imade sreski sud na zahtjev agrarne oblasti ustanoviti otkupnu cijenu, koju mora agrarna oblast platiti posjedniku (čl. 31.). Posjedniku pripada svota, koja odgovara kupovnoj cijeni posjeda, ali se od nje imade odbiti još neisplaćeni ostatak kupovne cijene te tereti, koji su uknjiženi na tom posjedu ili ga terete po zakonskom založnom pravu. Ako je na ovom posjedu podignuta kuća ili gospodarska zgrada ili je provedena melioracija, čija vrijednost nije uračunata u prvobitnu kupovnu cijenu, imade se ova vrijednost pribrojiti kupovnoj cijeni (čl. 26.).

Kako će ministarstvo imati u pravilu sve podatke, na temelju kojih se ima ustanoviti svota, koju ima država platiti, ili ih barem može pouzdano dobiti od stranke, držim, da bi stvar vrlo pospješilo, ako bi agr. oblast u odluci, kojom obavješćuje stranku o izvršenju prekupa, odmah i ustanovila tu otkupnu cijenu, jer se toj cijeni u pravilu neće moći opravdano prigovoriti. Ako stranka drži, da nema mjesta prekupu ili da otštetna cijena nije opravdano ustanovljena,

Digitized by Google

imade se obratiti na sreski sud, koji će samo u tom slučaju imati da ureduje, pa će mu se tako vjerojatno prištediti brojna uredovanja, a sam postupak agr. oblasti znatno skratiti. Prema članu 23. nacrta ima se prekup smatrati izvršenim, čim se posjedniku uruči obavijest agr. oblasti o upotrebi prava prekupa. Ta bi se ustanova imala brisati. Prekup se može smatrati izvršenim jedino onda, kada država položi pravomoćno ustanovljenu otkupnu svotu, a nikako prije. Nakon žalosnih iskustva, da država ubire zakupninu, a ne plaća je kroz godine vlasnicima velikih posjeda, ima zakon da posjedniku zagarantuje potpunu sigurnost. Po članu 28. i 31. izvršiva je presuda sreskoga suda bez obzira na podneseni priziv. Ja razumijem, da je u ovim slučajevima nužno hitno uredovanje, ali bi se protivio izvršivosti presude sreskoga suda u slučaju priziva. Valjalo bi samo ustanoviti, da priziv rješava agrarni sud (čl. 49.) i to konačno.

Otkupljeni posjed imadu agrarne oblasti ponovo dodijeliti po propisu ovoga zakona, pri čemu imadu prvenstvo naseljenikova djeca ili, ako njih nema, najbliži srodnici (čl. 33.). — Da spriječi zadržavanje zemljišta od prometa i njegovo vještačko poskupljivanje odredjuje čl. 34., da općine mogu, kad se u gruntovnici briše karakter ovoga zemljišta, uvesti općinski prirez po prometnoj vrijednosti zemljišta i općinski prirez na priraštaj vrijednosti nekretnina. — Meni se čini, da ove mjere nisu potrebne za seljački posjed, već jedino za posjed u neposrednoj blizini gradova, gdje se uslijed skupoće gradilišta otegoćuje razvitak grada. Dakako da bi i tu smjelo doći u obzir samo zemljište, koje je podesno za gradilište. Ne čini mi se ta odredba podesnom ni za to, jer bi mogla imati efekat tek nakon dovršenih 50 godina, kad će se brisati karakter zemljišta po čl. 13. ovoga zakona.

Konačno uredjuje čl. 35., da su gradovi, varoši i industrijska središta dužna najdulje za godinu dana izraditi gradjevne statute, koji će obezbijediti u centru grada dovoljan prostor za dječja igrališta, javne trgove i vrtove, zatim podizanje zdravih radničkih domova, a onemogućiti na periferiji gradjenje radničkih kasarni i svaku drugu zloporabu za zemljištem, na kome je već podignuta zgrada ili je podesno, da se na njemu zidje. — Ovim bi se ustanovama imao za buduće osigurati prosperitet zemljišta, dobivenoga po ovome zakonu. Moje je medjutim mišljenje, da se sva ograničenja, navedena u općim odredbama, mogu odnositi samo na srednji i maleni seljački posjed, ali ne i na radnička naselja. U jednu je ruku površina tih naselja premalena, a da bi o njima mogle voditi brigu agrarne oblasti, a u drugu se ruku ne može industrijalno radništvo isporediti seljaku, koji je po svojoj naravi glebae adscriptus, dočim razvoj industrije sam sili i upućuje industrijalno radništvo na mobilnost. Po članu 36. država će e k s p r o p r i s a t i p o l j o p r i v r e d n e p o s j e d e: a) koji su latifundije, fideikomisi ili posjedi mrtve ruke, b) koji su stečeni u spekulativne svrhe radi parcelisanja i dalnje preprodaje i c) sve velike posjede, koje i u koliko ih ne obradjuje vlasnik sam u svojoj režiji. Velikim se posjedima smatraju svi posjedi, koji su veći od 57 ha, a latifundijama posjedi preko 3000 ha. Ja se ne bi mogao složiti s ovim

Digitized by Google

odredbama. Prije svega valja naglasiti, da država »može«, a ne da »će« eksproprisati, što bi izgledalo kao neki imperativ, dočim će se država razborito služiti tim svojim pravom samo tamo, gdje za to postoji potreba. Ne bi bio za bezuvjetnu izvlazbu latifundija i fideikomisa, jer je latifundij po nauci nac. ekonomije štetan samo kao takav, i za to se može dozvoliti njegovo bezuvjetno eksproprisanje samo iznad granica, gdje počimlju latifundija, koje bi snizio na 1.500 ha. Glede posjeda mrtve ruke odredjuje čl. 42., da će se ostaviti vlasnicima one površine, koje su im potrebne za pokriće opravdanih potreba. Protivan sam tome, da se pravi razlika izmedju drugih vlasnika i vlasnika posjeda mrtve ruke. U glavnome su to crkve, beneficija, zadužbine. Dok ustav priznaje vjeroispovijesti (čl. 12) i zadužbine (čl. 38.), dotle se ne smije s ovim posjedom postupati gore no s drugim. U ostalom ima taj posjed svrhu, da osigura izdržanje crkvi i vjerskih službenika, a ako on ne dostaje, pokriva manjak država. Jednako se je kod zadužbina država dužna brinuti za točno vršenje zakladiteljeve volje, s čime bi ovakoko stanje bilo u opreci.

Ustanova glede velikih posjeda čini mi se opet preuskom i držim, da bi se ekspropriacija toga posjeda morala dozvoliti i onda, ako postoji potreba razdiobe zemlje medju okolišne interesente, a veliki posjed prema stručnom nalazu nije racionalno obradjivan, i to u granicama te potrebe. Pod velikim bi se posjedom imao u Slavoniji Bosni, Bačkoj Banatu i Baranji te u novim krajevima Srbije smatrati posjed preko 300 ha, u Dalmaciji i Hercegovini preko 50, a u ostalim krajevima preko 200 ha poljoprivrednog zemljšta. Jedinstvena granica preko 57 ha ne može odgovarati prilikama u svim krajevima države. U ostalom je to u protuslovlju s čl. 9. nacrta, po kome iznosi srednji seljački posjed 30—100 ha. Ovim bi se ustanovama i za buduće prije svega spriječila nabava zemljišta u spekulativne svrhe, a povrh toga bi se i otegotilo nagomilavanje posjeda u jednim rukama, čim postoji mogućnost njegove ekspropriacije.

Kao jedan posjed smatra se ukupna površina, koja pripada jednome licu ili istima suvlasnicima bilo gdje u državi (čl. 41.). Kao jedno lice smatraju se i supruzi, koji nisu pravovaljano sudski razvedeni, te roditelji i djeca, ako žive u zajedničkom kućanstvu (čl. 38.). Poljoprivrednim se pak posjedom smatraju oranice, livade, vinogradi, vrtovi, voćnjaci i pašnjaci, koji su sposobni također za drugu poljoprivrednu kulturu (39.). Posjedi, koji su pripadali članovima bivših neprijateljskih dinastija, svojina su države, a privatni posjedi, koje je vlasnicima poklonila bivša neprijateljska vlast, eksproprišu se bez naknade (čl. 40.). Min. za agrarnu reformu može dozvoliti, da se poljoprivredna imanja, namijenjena isključivo uzdržavanju humanitarnih i prosvjetnih institucija, ne eksproprišu (čl. 43.).

Prema čl. 37. ostavlja se vlasnicima poljoprivrednih posjeda s preko 50 ha u sopstvenost 5 ha, a ostalo se ekspropriše, ako oni ne stanuju stalno na teritoriju SHS. Sam nacrt osnove ne osigurava inim vlasnicima eksproprisanih posjeda jedan dio njihova zemljišta t. zv. (maksimum) u slobodnu raspoložbu. Po mome se mišljenju

Digitized by Google

mora svima velikim posjednicima, koji obradjuju zemlju u svojoj režiji, pak su prema tome i sami zemljoradnici, ostaviti u vlasnost jedan dio njihova zemljišta, jer nema ni pravnog ni ekonomskog razloga, da ih se stavlja u gori položaj od srednjih posjednika. Taj maksimum imao bi iznositi onoliku površinu zemljišta, do koje po članu 36. u opće nema mjesta ekspropriaciji. Povrh ovoga maksimuma imalo bi se onim posjednicima, koji su imali gospodarsku industriju ili napredne gospodarstvene ustanove, koji su od potrebe za opći poljoprivredni napredak (uzorna gajališta stoke, ergele, sjemenarske stanice i t. d.), ostaviti toliko zemljišta, koliko im je potrebno za tu gosp. industriju i ustanove (čl. 45.). Čl. 46. i 47. osiguravaju razboritu upotrebu vodoplavnih i vještački osušenih zemalja. Po čl. 48. imao bi agrarni sud odrediti posjednikov maksimum prvenstveno prema njegovu izboru. Ja mislim, da se posjedniku mora dozvoliti, da si sam izabere bar polovicu maksimuma, jer će on najbolje znati, na kome će zemljištu moći najbolje gospodariti. (Nastavit će se.)

Pravosudje.

Gradjansko.

Dali jest ili nije sud nadležan rješavati spore plemićke zadruge i njezina izudanoga člana radi smetanja posjeda zadružnih nekretnina.

Oprječne novije odluke sudbenoga stola u Zagrebu prema njegovoj starijoj odluci.

I.

Kotarski sud I. donio je 22. ožujka 1911. pod br. 3679 gr. M. 292/1911. ovu konačnu odluku: Tuženica smetala je tužiteljicu u zadnjem faktičnom posjedu »vrta iz kuće« i oranice »zarasnice« u V. M. time, što je dana 10. ožujka t. g. polovicu prve, a dana 13. ožujka t. g. polovicu druge čestice za se i svoju korist uzorala, pak joj se svako dalje smetanje pod globom od 100 K odnosno prijetnjom zatvora od 10 dana zabranjuje i ima tužitelju naknaditi parbeni trošak, koji se na 13 K 20 f obredjuje, u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe. — Obrazloženje: Neprijeporno je, da zadruga tužiteljica kao plemička zadruga u istinu postoji, da je medju inim vlasnica i uparničenih nekretnina, te da ih je dana 10 odonosno 13 t. mj. i posjedovala. — Neprijeporno je, da je tuženica do dana svoje udaje bila članom te zadruge i da je sa ostalim članovima iste u zadružnoj zajednici živjela i koristi uparničenih nekretnina s njima uživala. —

Neprijeporno je konačno, da se je ona dana 26 veljače t. g. iz te zadruge za J. B. izudala i u jegovo obitavalište otišla, te dana 10 odnosno 13. t. mj. uparničene nekretnine za se i svoju korist uzorala i time si posjed tih nekretnina prisvojila. Sve te okolnosti su neprijeporne, jer su ih obje strane istinitima priznale. Zastupnik tužiteljice nazira u ovom činu tužnice smetanje posjeda zadružnih nekretnina i traži zaštitu u smislu §-a 339. o. g. z. spp. Tužena prigovara u glavnom nadležnosti suda za rješenje ovoga spora navodeći, da ona kao član plemičke

Digitized by Google

zadruge nije u smislu §-a 59. o zemljišnim zajednicama izudajom prestala biti članom zadruge tužiteljice, pak pošto se radi o sporu medju članovima iste zadruge, da njegovo rješenje spada u smislu z. z. pred upravnu oblast. — Ali se ovaj prigovor nije mogao uvažiti iz slijedećih razloga: Istina je, da se u al. 11. §-a 59. z. z. izrično navodi, da glede plemičkih zadruga ne vrijedi ustanova §-a 50. z. z., prema kojoj ženska glava, kada se uda, prestaje biti članom zadruge, no odmah se navodi, da medju inim skartiranim ustanovama i mjesto te ustanove vrijede pravila navedena u samom tom §-u 59. z. z. Iz tih pako pravila obzirom na konkretni slučaj proizlazi jedino to, da ženska glava, ako se uda iz (plemićke) zadruge ne gubi prava, koja je idu kao predstavnicu loze (vidi al. 5. i 6.), koja pako prava pripadaju predstavniku loze propisuje § 29. z. z., koji nije § 59. z. z. derogiran, te stoga vrijedi i za plemićke zadruge (u provincialu). Prema tomu §-u 29. z. z. pristoji pravo predstavniku loze jedino i isključivo tražiti diobu, jer inače član zadruge u svojstvu predstavnika u samoj zadruzi ne dolazi do nikakove druge aktuelnosti. Ovo dakle pravo i samo to t. j. tražiti putem upravne oblasti svoj dio iz rodne zadruge i nakon izdaje pridržao je § 59. z. z. djevojci iz plemićke zadruge, dok djevojci iz neplemićke zadruge to pravo ne pripada već jedino otpremnina u smislu §-a 54. z. z., koje opet plemićka djevojka po § 59. z. z. ne dobiva. Da je pako zakonodavac jedino ovaj imovinski momenat imao na umu, stavljajući ustanovom §-a 59. z. z. izvan kreposti ustanovu §-a 50. sl. d. z. z., proizlazi a) iz ostalih ustanova §-a 59. z. z., kojim se normiraju jedino i isključivo imovinska prava pojedinih članova plemičke zadruge, t. j. prava, na koja pojedini član i u kojim okolnostima ima pravo i na koji dio zadružne imovine,te se u tom pogledu podvrgavaju judikaturi upravnih a ne sudbenih oblasti, a nipošto osobna prava, koja pojedini član u zadruzi uživa, bez obzira na to, je li predstavnik loze ili nije; — b) iz ostalih ustanova z. z. koje nisu §-om 59. z. z. izvan krjeposti stavljene. — Čim se naime ženska glava iz koje bilo pa i plemićke zadruge izuda, izlazi ona ispod vlasti kućegospodara zadruge i prelazi pod vlast svoga muže prema propisu §-a 91. i 92. o. g. z. (eventualno i pod vlast kućegospodara zadruge, ako se u takovu uda — vidi slovo c. z. z.).

Udajom odlazi ona iz zadružne zajednice (što spada u bitni pojam zadruge) i postaje posebnim pravnim izvan zadruge stojećim subjektom bez ikakovih daljih obveza prema svojoj rodnoj zadruzi, jer joj je te obveze uslijed novoga položaja (§ 92. o. g. z.) nemoguće ovršiti, dok opet zadruga sa preostalim svojim članovima ostaje bez nje posebna cjelina (zadružna zajednica), posebni pravni subjekt, čija se svrha i interesi u konkretnom slučaju od svrhe i interesa tuženice silno razlikuju ,dapače očito kolidiraju. Čim se dakle usvoji jedino ispravno stanovište, da je tuženica izudajom i faktičnim trajnim odlaskom iz zadružne sveze prestala biti aktivnim članom zadruge tužiteljice, a da su joj §-om 59. z. z. tek pridržana prava tražiti svoj dio redovitim upravnim putem, to je opravdan zaključak, da ona tek nakon udaje može u vlastito ime zaposjesti do časa udaje neprijeporno u posjedu zadruge kao cjelina nalazivši se zadružni grunt. Pošto je ona doista nakon udaje to učinila, a tužba je u roku propisanom u § 1 zakon o smetanju posjeda podignuta, to je koli nadležnost suda toli i pravorijek u tenoru ove odluke opravdan. Parbeni trošak prisudjen je po § 59 zakona o smetanju posjeda.

Sudbeni stol u Zagrebu kao prizivni sud potvrdio je gornju odluku u cijelosti još uz ovo obrazloženje: Sudbeni stol kao prizivni sud u Zagrebu vidi, da je medju strankama neprijeporno, da je tužena prije svoje udaje bila članom zadruge tuži-

Digitized by Google

teljice; — vidiv, da je tužiteljica neprijeporno plemička zadruga, glede koje ne vrijede ustanove § 50. al. d. zadružnog zakona od 8. svibnja 1889., već one § 59. istoga zakona, po kojem tužena izudajom iz zadruge nije izgubila pravo na zadružnu imovinu i tražiti diobu iste uz pretpostavu § 29. z. z., ali se nakon izudaje iz zadruge tužena za svoju osobu ne može više smatrati članom iste, a prama tomu ni sadanji prijepor zadružnom razmiricom, za rješenje koje je po § 19. cit. zadružnoga zakona nadležna politička oblast, a ne sud, tim manje, što se ovdje niti ne radi o razmirici izmedju članova zadruge i bivšega njezina člana; — vidiv, da stoga ne predleži ništovni razlog naveden po tuženoj, — obnašao je ništovnu žalbu tužene po § 66. zakona od 8. svibnja 1890. (br. 44. Zbor.) kao neosnovanu zabaciti.

II.

a) Povodom žaobe ništovne Fr. O. protiv konačne odluke kot. suda u V. G. od 11. veljače 1920. br. 1557/gr., kojom je u parnici radi smetanja posjeda izrekao: Tuženi smetao je tužitelja u zadnjem faktičnom posjedu oranice Paviša zvane time, da je poslije Božića god. 1919. samovlasno ovu česticu izorao i raži posijao, pak je uslijed toga dužan ovu oranicu tužiteljima natrag u posjed predati u roku od tri dana pod prijetnjom ovrhe, te se kaniti daljega ovakova smetanja pod prijetnjom globe od 300 K. odnosno 30 dnevnoga zatvora i tužiteljima naknaditi trošak od 66 K. 50 f. za 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Sudbeni stol u Zagrebu, vidiv, da je tuženi na raspravi prigovorio, da su nekretnine, na kojima je navodno počinjen čin smetanja, zadružne, pa da je povodom toga prigovora valjalo ustanoviti, da li taj prigovor tuženoga stoji; — vidiv, da je valjalo dalje ustanoviti obzirom, da se tužiteljica iz zadruge udala, je li zadruga plemička; — vidiv, da je uslijed tih propusta rasprava ostala tako manjkava, da se stvar ne da valjano prosuditi, te time počinjena niština ozn. u §-u 62. zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.), — obnašao je napadnutu odluku po §-u 66. cit. zakona ukinuti, te tome sudu naložiti, da stvar u iznovični pretres uzme, te zatim novu odluku izreče i dalje po zakonu postupa. — Tim povodom izdao je kotarski sud u Vel. Gorici slijedeću odluku:

Kješavajući nazočni zapisnik obustavlja se dalji postupak radi nenadležnosti suda po § 27. zakona o smetanju posjeda s razloga, što su tužiteljica i tuženi članovi plemičke zadruge kbr. 71. Prema tome upravljaju se na sporove izmedju zadrugara propisi zadružnoga zakona, a za rješenje tih sporova nadležna je upravna oblast.

b) Povodom žaobe ništovne Fr. I. protiv konačne odluke kotar. suda u Vel. G. od 13. pros. 1920. br. 15989/gr. kojom je u parnici smetanja posjeda K. C. proti žaljenika izrekao: Tuženi Fr. L. smetao je tužiteljicu u posljednjem faktičnom posjedu oranice Krčevina zvane u Kučama time, što je na istoj početkom travnja 1920. počeo pasti svoje blago, da tim oranicu zauzme u posjed, pa je u povodu toga dužan kaniti se daljega smetanja pod prijetnjom globe od 400 K. odnosno odgovarajuće kazni zatvora i naknaditi tužiteljici parbeni trošak od 309 K. za 8 dana pod prijetnjom ovrhe; —

Sudbeni stol u Zagrebu vidiv, da je tuženik prigovorio prvomolbenom sudu nadležnost u ovome prijeporu a za tim tužitelju pasivnu legitimaciju, jer da je on i tužiteljica član jedne te iste zadruge L. kbr. 91. iz Kuča a prijeporno zemljište da je vlasništvo te zadruge, a on što je činio da je činio kao kućegospodar iste zadruge, — vidiv, da je u smislu § 59. zadružnoga zakona — ako se ženska

Digitized by Google

uda iz zadruge ne gubi prava, koja ju idu kao predstavnicu loze, a u nazočnom slučaju da nije jasno ustanovljeno, dali ta prava imade ili neimade tužiteljica, t. j. dali je već u doba tužbe prestala biti članom rečene zadruge ili nije, što imadu ustanoviti upravne oblasti; — vidiv da tuženik tvrdi, da je prijeporno zemljište oranica Krčevina i to kat. čest. br. 689, koja je upisana u gr. ul. br. 118. p. o. Kuče kao vlasništvo zadruge L. kbr. 91. iz Kuča, što bi se imalo ustanoviti na licu mjesta sudbenim očevidom sa vještacima; — vidiv prema tome, da bi ako to stoji i ako je tužiteljica još član te zadruge, predmet kao zadružna razmirica spadao u nadležnost upravnih oblasti (§ 26. zadružnog zakona); — vidiv, da sve te okolnosti nisu izvidjene ni ustanovljene kao ni to, da je tuženik kućegospodar rečene zadruge, kako to on tvrdi; — vidiv, da je uslijed toga napadnuta odluka tako manjkava, da se stvar u opće prosuditi ne da i da je izrečena, što je sudac mimoišao osvrnuti se na stvarne prigovore tuženikove, koji se ne dokazuju svjedocima, nego načinom gore navedenim; — vidiv, da u očigled toga ondje predleži ništovni razlog t. 9. i 11. § 62. zak. od 8. svibnja 1890. (br. 44. Zbor.) obnašao je povodom žaobe ništovne tuženika Fr. L. konačnu odluku kot. suda u Vel. G. od 13. pros. 1920. br. 15989/gr. ukinuti te tomu sudu naložiti, da stvar u iznovični pretres uzme, te zatim novu odluku izreče i dalje po zakonu postupa. Tim povodom izdao je isti sud u Vel. G. slijedeću odluku:

Dalji se postupak u nazočnoj parnici obustavlja radi nenadležnosti suda temeljem § 27. zakona o smetanju posjeda s razloga, što je navodima obih stranaka ustanovljeno, da su oni članovi zadruge L. kbr. 91. iz Kuča a prijeporna oranica je vlasništvo iste zadruge, prema čemu predmet parnice kao zadružna razmirica potpada po § 22—27. zadružnoga zakona nadležnosti upravnih oblasti.

c) Povodom žaobe ništovne Fr. L.: protiv konačne odluke kot. suda u V. G. od 13. prosinca 1920. br. 15990. kojom je u parnici J. F. protiv Fr. L. radi smetanja posjeda izrekao: Tuženi Fr. L. smetao je tužiteljicu u poslijednjom faktičnom posjedu oranice Kiševina nazvane time, što je početkom travnja 1920. počeo na njoj pasti svoje blago sa nakanom, da je zauzme u posjed, pa je u povodu toga dužan kaniti se daljega smetanja pod prijetnjom globe od 400 K odnosno 40 dnevnog zatvora i naknaditi tužiteljici parbeni trošak od 259 K za 8 dana pod prijetnjom ovrhe; —

Sudbeni stol vidiv, da je tuženi prigovorio, da je prijeporna oranica Kišovina upisana na zadrugu L., pak da je ta zadruga plemićka i da je tužiteljica član te zadruge, a po tome da za ovaj prijepor nije nadležan sud već politička oblast; — vidiv, da je prema ništovnoj žaobi priloženom gruntovnom izvatku ul. br. 118. p. o. Kuče medju ostalim česticama kao plemićko zemljište upisana oranica u Vel. Kišovini kao vlasnost zadruge L. i da je prema dopisu općinskoga poglavarstva od 5. srpnja 1920. br. 1414/1920. priloženomu spisu M. 59/1920. rečena zadruga plemićka; — vidiv da je u pukopopisnoj listini izdanoj po općinskom poglavarstvu u V. od 5. srp. 1920. priloženoj spisu M. 59/1920.. unešena kao član rečene zadruge i A. u. F. kbr. 47 a da obzirom na ustanovu § 59. zadružnoga zakona od 9. svibnja 1889. glede plemićkih zadruga ne stoji obrazloženje napadane konačne odluke, da je tužiteljica izudajom prestala biti članom plemičke zadruge L. kbr. 91. iz K.; — vidiv, da u koliko je prijeporna oranica istovjetna sa čest. 689 upisanom u gr. ul. br. 11. p. o. K., da je za taj slučaj osnovan prigovor tuženikov nenadležnosti; — no vidiv, da potonja okolnost nije raspravom na čistac izvedena, pak da je obzirom na gore navedeno napadnuta odluka utemeljena na

Digitized by Google

činjenicama, koje su u protuslovlju sa sadržajem spisa te tako manjkava, da se stvar za sada neda valjno prosuditi (§ 62. toč. 1., 9. i 10.) obnašao je povodom žaobe ništovne tuženika Fr. L. po § 66. zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.) prvostepenu konačnu odluku kao ništetnu zabaciti, te prvomu sudu naložiti, da odredi ponovnu raspravu i dalje po zakonu postupa.

Tim povodom izdao je isti sad u V. G. slijedeću odluku: Dalji se postupak u nazočnoj parnici po § 27. zakona o smetanju posjeda obustavlja radi nenadležnosti suda s razloga, što su tužiteljica i tuženi članovi plemičke zadruge L. pa se na sporove izmedju zadrugara upravljaju propisi zadružnoga zakona za koje rješenje nadležna je upravna oblast. Priopćio dr. **Antun Fanton.**

Tužba ranijeg sticatelja nekretnina proti kasnijem gruntovno uknjiženomu sticatelju istih, osnovana na mala fides potonjega, mora biti upravljena takodjer proti otudjivatelju nekretnina.

Rješidba stola sedmorice od 22. veljače 1923. br. 50-23.

U usmeno raspravljenoj parnici S. G. i drug. iz G., tužitelja, protiv T. iz M., tuženoga, radi priznanja prava vlasnosti nekretnina spp., u kojoj je kotarski sud u M. osudom od 31. prosinca 1921 br. 9714/gr. sudio: Tuženi D. T. iz M. dužan je priznati tužiteljima S. G. i mldb. Z. G. iz G. pravo vlasništva na čestice kat. br. 156/1, 835 i 835/1, upisane u grunt. ul. br. 345. opć. G., pa je slijedom toga dužan dozvoliti, da se ove čestice otpišu iz dosadanjega uloška i upišu u novi gruntovni uložak iste općine na ime i vlasništvo tužitelja, kao što im je dužan naknaditi ovoparbeni trošak od 305 dinara 50 para kao i pristojbu, koja se ima odmjeriti od ove osude, sve to u roku od 14 dana pd prijetnjom ovrhe, no sve to samo onda, ako tužitelj S. G. u roku od tri (3) dana nakon pravomoćnosti ove osude odnosno u roku od 14 dana iza primitka osude, proti kojoj ne bude daljega pravnoga lijeka, nastupi i na zato odrediti se imajućem ročištu položi slijedeću domirnu zakletvu: Istina je, da je tuženi priznao predamnom, pred V. G. i pred Ž. M., da mu je poznato bilo, da je A. C. prijeporne čestice tužiteljima prodala pismenim kupoprodajnim ugovorom prije, nego je iste čestice darovala tuženomu. Ne nastupi li tužitelj S. G. pravodobno gornju prisegu ili je ne položi, tada se odbija sa svojom tužbom, dočim se u tom slučaju parbeni troškovi medju strankama prebijaju; — a banski stol povodom žaobe ništovne i priziva tuženika D. T. osudom od 26. srpnja 1922. br. 13783 istu žaobu ništovnu kao neosnovanu odbacio, a priziv otputio te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda;

Stol sedmorice je našao ništovnu žaobu optuženoga D. T. odbaciti, a povodom njegova izvanrednoga previda nižestepene suglasne osude preinačiti i tužitelje za sada sa tužbom odbiti, dok se parbeni trošak u svim molbama medju strankama prebija.

Razlozi.

Ništovnu žaobu tuženika valja odbaciti, jer u postupku ne ima niština predvidjenih u §-u 339. grpp. Prema tužbenom izloženju temelje tužitelji svoje pravo na obligatornom naslovu, na kupo-prodajnom ugovoru od 12. lipnja 1919., kojim su A. C. kupili utužene nekretnine za kupovninu od 1000 K, uz teret doživotnoga uzdržavanja prodavke. Tuženi opet osniva svoje pravo na isto takvu temelju to jest na darovnom ugovoru od 15. lipnja 1919. kojim je od rečene prednice stekao iste nekretnine i postigao gruntovni upis na svoje ime. Prema tome

Digitized by Google

uspjeh tužbe ovisi o dokazu tužiteljeva pravnoga naslova tečenje t. j. o dokazu opstojnosti navedenoga ugovora, — zatim o dokazu, da se je tuženi, sklapajući darovni ugovor od 15. lipnja 1919. nalazio u zloj vjeri, jer je znao za kupoprodajni ugovor od 12. lipnja 1919.

Tužitelji su u oba pravca pružili dokaze osim onoga o isplati kupovnine od 1000 kruna, a ti su dokazi i izvedeni. Nu pošto je tuženi samo singularni sljednik A. C., a ne stoji ni u kakovu obligatornom odnošaju sa tužiteljima, to ne mogu tužitelji od njega direktno tražiti priznanje prava vlasnosti, niti je takav zahtjev u skladu sa tužbenim izloženjem, već moraju u prvom redu dokazati obadvije gore navedene pretpostavke za uspješno povedenje tužbe. Prva pretpostava — dokaz o opstojnosti kupoprodajnoga ugovora — ne da se izvesti protiv tuženika iz netom navedenih razloga, već protiv A. C., jer je kao ugovarajuća stranka samo ona pasivno legitimirana, dok tuženi obzirom na spomenuti kupoprodajni ugovor ne ima pasivne legitimacije, već tek obzirom na darovni ugovor uz pretpostavu, da se je, sklapajući ovaj, nalazio u zloj vjeri, no o tom nije za sada nužno razlagati kao ni o pitanju posjeda, o kojem nije u parnici raspravljano. Nu pošto A. C. nije utužena (a ne ima po postupniku §. 1. grpp. — pravne mogućnosti, da bude putem ispravka tužbe nakon ukinuća osuda radi nepotpune rasprave utužena) to je zahtjev tužbe pravno neizvediv, pa je za to valjalo povodom izvanrednoga previda tuženika nižestepene suglasne osude preinačiti i tužbu za sada otputiti pridržavši tužiteljima pravo, da ju podignu protiv A. C. budi zasebno, budi zajedno i istodobno sa tužbom protiv sadašnjih tuženika, kod čega se glede mldb. Z. G. imadu iskazati dozvolom suda kao nadtutorstvene oblasti za podignuće tužbe (§§. 152. i 233. o. g. z.) — Parbeni je trošak medju strankama prebijen s razloga, što tužitelji imaju dvije povoljne uvjetne osude za sebe.

Za odrečenje prava na nasljedstvo nije po §. 551. o. g. z. potreban nikakov ugovor, ali ipak jednostrano odreknuće presumptivnog nasljednika ne povlači za sobom nikakovih pravnih posljedica, već je potrebno, da to odreknuće bude za ostavitelja i potomke nasljednikove obvezatno, da ostavitelj to odreknuće prihvati.

Rješidba stola sedmerice od 16 svibnja 1923. br. 1199..

U usmeno raspravljenoj parnici tužitelja M. P. iz S. K., po odvj. dru. S. Č. protiv tuženih J. C. i dr. radi priznanja nevaljanosti uručbenice od 4. ožujka 1914. br. 2699/gr. i uspostavu prijašnjega grunt. stanja spp., u kojoj je kotarski sud u Sr. Karlovcima osudom od 12. rujna 1922. br. 3245/gr. sudio:

Tužitelj M. P. odbija se sa svojom tužbom od 22. prosinca 1918. br. 7367/gr. i u njoj stavljenim zahtjevom, da su tuženi J. C. i P. B. dužni priznati, da im na ostavinu P. P. ne pripada nikakovo pravo, te da je uručbena isprava od 4. ožujka 1914. br. 2699/gr. temeljem, koje je uknjiženo njihovo pravo vlasnosti na idealni dio nekretnina grunt. uloška br: 1347 i 1704 oba u općini Sr. Karlovci, pravno nevaljana, te su uslijed toga dužni dozvoliti brisanje rečene uknjižbe prava vlasnosti u njihovu korist na dijelovima nekretnina grunt. uloška br. 1347 i 1704 općine Sr. Karlovci i uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja. Nasuprot je tužitelj dužan tuženima platiti parnične na 200 dinara obredjene troškove sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a banski stol povodom priziva tužitelja M. P. osudom od 17. siječnja 1923. br. 437 prizív otputio, te potvrdio napadnutu osudu prvoga suda; — našao je stol sedmorice izvanredni previd tužitelja M. P. otputiti, ter

Digitized by Google

istomu naložiti, da naknadi tuženima trošak previdnoga protuizvedenja sa 207 K 20 fil. ili 51 dinar i 80 para u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi.

Ako i stoji, da za odrečenje prava na nasljedstvo nije po §. 551 o. g. z. potreban nikakov ugovor sa oporučiteljem, to ipak jednostrano odreknuće presumptivnoga nasljednika ne povlači za sobom nikakovih pravnih posljedica. Prava na nasljedstvo može se presumptivni nasljednik i unaprijed odreći, ali da ovo odrekнuće bude za oporučitelja i potomke nasljednikove obvezatno, potrebno je, da je oporučitelj ovo odreknuće prema propisu §. 861. o. g. z. valjanim načinom prihvatio. Dok ovoga prihvata nema, ništa ne priječi oporučitelja, da dalje sa svojom imovinom za slučaj smrti raspolaže na način ustanovljen u poglavlju VIII. o. g. z., a ne priječi potomke presumptivnoga nasljednika, da obzirom na § 538 o. g. z. takovu jednostranu odreku ne priznavaju. Prema tomu suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene niti na tumačenju ili upotrebi zakona očevidno pogrješnoj, niti na pretpostavi takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa jer ne postoji nijedan od uslova §. 335. grpp., koji bi bio kadar opravdati izvanredni previd tužitelja, to valja taj previd po propisu §. 334. grpp. otputiti, a po propisu §. 373 grpp. osuditi tužitelja M. P., da naknadi trošak previdnoga protuizvedenje.

Društvene vijesti.

Pravničko društvo u Zagrebu imat će svoju redovitu glavnu skupštinu u nedjelju, dne 30. ožujka 1924. u 10 sati prije podne u ispitnoj dvorani na sveučilištu. Dnevni red je ovaj: 1. Govor predsjednika. 2. Izvješće tajnika odnosno upravnoga odbora. 3. Izvješće blagajnika i pregledatelja računa. 4. Izbor dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika. 5. Eventualni predlozi, koji dolaze samo onda na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti predlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još po petorici članova. — Upravni odbor.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2., prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac također odbornik g. dr. Stanko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju na jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. GOD. XL.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ 1924.

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost.

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor.

II.

Zlatna valuta i njezin razvoj.

Prinje — dok nije iskustvo korigiralo ovaj nazor — mislilo se je, da uvedenje zlatne valute znači uvedenje zlata kao plaćevnoga sredstva u nutarnji promet; dakle uvedenje zlatnoga novca zbog unutarnjega prometa. Ali ovo vladanje zlata u nutarnjem prometu nije već od prvoga časa došlo do osobitog izražaja u samomu procesu plaćanja, jer se je tek dosta neznatni dio plaćanja obavljao samim zlatnim novcem. Zlato naime nije podesno niti za sitniji niti za krupniji novac, pa se je zato morao uporedo sa zlatnim novcem odmah u sti čas staviti u promet i drugi, pomoćni novac napravljen iz drugoga materijala. Za krupni novac uzeo se je papir, za sitni prostiji metal. Gospodujući položaj zlata došao je više do izražaja time, da se je papirni novac i sitniš mogao u svako vrijeme zamijeniti i »pokriti« zlatnim novcem. Prema tomu je sav drugi pomoćni novac bio u neku ruku samo doznačnica na pravi, zlatni novac, doznačnica, koja ima biti u svako vrijeme iskupiva, dakle pokrita pravim zlatnim novcem. Ovo je metalistički nazor, koji u svoj svojoj ortodoksnoj čistoći stavlja — praktički neizvediv — zahtjev, da svaka i zadnja papirna nota bude potpuno metalom t. j. zlatom pokrita.

Alfred Lansburgh, izdavatelj stručnoga časopisa »Bank«, gleda u svakoj banknoti, koja nije metalički pokrita, neurednost (Missstand), te opominje Amerikance, neka ne uvode kakav elastični notni naslov. Na ovo primjećuje sa lahkom ironijom, ali opravdano, Bendixen: »Ja ne znam, da li on traži i za žironovac zlatno pokriće; — neumoljiva konsekvencija, čini mi se, da bi to zahtjevala, — ali ne vidim, odakle će on onda uzeti toliko zlata. Tada bi internacionalni zlatni pokrivač morao za Landsburghove planove biti prekratak za lijepi niz miljarda« (Bendixen, o. c. p. 7/8). Ali ovo je samo

Digitized by Google

idealni metalistički tip, koji obzirom na zlatnu valutu nigdje niti u početku, nije bio u praksi provodjen. Obično se je jedna trećina metalnoga pokrića zahtjevala pravno, dočim praktički nije bilo potr bno niti toliko.

No i zlatna valuta imade svoj razvoj, prema sve većoj jednostavnosti. To je prvi najstariji tip zlatne valute, da se upravo sa uvadjanjem zlatne valute u nekoj zemlji, uvadja odmah i zlatno plaćevno sredstvo u unutarnji promet t. j. zlatni novac. Noviii i nešto jednostavniji tip uvela je Austro-Ugarska god. 1892. Ona je uvela zlatnu valutu time, da je nakupovala toliko zlata i nakovala toliko zlatnog novca, da je mogla iskupiti t. j. zamijeniti zlatom papirni novac. I ona je doista povukla iz prometa stari papirni novac — ali na mjesto da stavi u promet mjesto njega zlatni novac, izdaje Austro-Ugarska notna banka novi papirni novac, glaseći na zlatnu valutu, dočim je zlatni novac, kojega je bilo inače — kako je jur spomenuto, — u više nego dovoljnoj količini, spremila u svojim podrumima kao pokriće za ovaj papirni novac. A upotrebljavala je to zlato samo za vanjski promet, za kupovanje deviza. Ali za ovu službu nije bilo potrebno, pretvarati, t. j. kovati zlato u novac, jer se je taj posao sa inozemstvom mogao obaviti isa zlatnim šipkama. Taj kovani zlatni novac nije inače niti fungirao nego kao zlatna zaliha banke, pošto se papirni novac nije mogao iskupiti. Banka je bila zakonom dispenzirana od dužnosti, da svoje papirne note zlatom iskupljuje u unutarnjem prometu. I zato se može reći, da je Austro-Ugarska uvela god. 1892. zlatnu valutu b e z z l a t n o g a n o v c a, t. j. bez zlatnoga plaćevnog sredstva u unutarnjem prometu. — Ovaj noviji tip zlatne valute pokazuje malu deviaciju, oprezni i bojažljivi pokus male emancipacije od prijašnjega, uobičajenog tipa, jer je »Barzahlung« ili iskupljivanje nota bilo dispenzirano samo privremeno, — samo je bilo — odgodeno. Ali kada se je u praksi vidjelo, da taj neiskupivi papirni novac funkcionira besprikorno upravo tako, kao da bi bio zlatni novac ostalo je kod toga sve do propasti monarhije. Bendixen misli, da se je to dogodilo u Austriji pod dojmom Knappove teorije. Moguće kasnije ali 1892. još ne. Jer valja držati na umu ,da te banknote, ako i nisu bile iskupive, te su prema tomu bile p r a v i papirni novac ipak nisu bile bezvrijedni papir, već i te kako dobro pokriti papirni novac. One su bile dvojako pokrite: velikim dijelom onim zlatom (zlatnim kovanim novcem) pohranjenim u podrumima Austro-Ugarske banke, pa onda mjenicama i lombardima, na temelju kojih su došle u promet. Čini nam se, prema ono malo vijesti, što smo ih mogli naći u stranim novinama, da ovoj drugoj kategoriji zlatne valute pripada i novi ruski sovjetski novac, nazvan »Červonec«. Ali u najnovije vrijeme od polovice mjeseca studenoga 1923. imade Njemačka zlatnu valutu najnovijega, trećega tipa. Predočimo si u kratko prijašnja dva tipa zlatne valute. Prvi: zlatni novac i zlatno pokriće; drugi: papirni novac kraj zlatnoga pokrića. A sada eto dolazi njemačka »rentna marka« (Rentenmark) kao zlatna valuta bez zlatnoga novca i bez zlatnoga pokrića! Ovaj novi njemački novac, koji je u najdesperatnijem času nje-

Digitized by Google

mačkoga narodnoga gospodarstva, — u času, kada je njemački novac, njemačka državna marka izgubila gotovo potpuno svaku kupovnu snagu, svaku vrijednost, upravo stvorio čudo — nije pokrit zlatom, niti zlatnim devizama, već hipotekarnim opterećenjem njemačke industrije, trgovine i zemljoposjeda. Ovo je genijalna ideja a autor joj je, vele, Helfferich. Vrijednost ove rentne marke ustanovljena je, da imade biti jednaka predratnoj zlatnoj marki. Prije rata bio je odnošaj 1 Dolar = 4 M. Na 15. studenoga 1923. bio je kurs 1 Dolar = nešto preko 2.500 milijardi sušičavih maraka. Prema tomu ustanovljeno je, da 1 rentna marka u prvi čas t. j. na 15. studenoga 1923. ima vrijediti oko 600 milijardi ovih propalih državnih maraka. U isti čas je obustavljeno svako dalje štampanje ovih propalih maraka na račun države, da se uzmognu jednom iskupiti novim novcem stalne vrijednosti.

Zlatna valuta bez zlatnoga novca i bez zlatnoga pokrića!! Čudo do sada nevidjeno, a u očima pravovjernih metalista prava blasfemija na božanstvo zlata. Dr. Schiffer, bivši njemački državni ministar, napisao je u siječnju o. g. članak o gospodarskom stanju Njemačke u bečkoj »N. F. Presse«, i tu spominje kako su zloguki proroci u inozemstvu i kod kuće primili ovu vijest o »zlatnoj« rentnoj marki sa posprdnim i prezirnim posmjehom, te joj proricali bankrot u najkraćem vremenu. Ali sa zadovoljstvom konstatira dr. Schiffer, da su ti zloguki proroci i rugalci ostali posramljeni, jer da rentna marka divno vrši svoju zadaću. A zatim pripovijeda, kako se opet brzo vraća pomoću ove rentne marke stanje izspred do sada nevidjenoga kaosa, što ga je prouzročilo strmoglavo rušenje i obezvrjeđivanje državne marke.

Iz kojega se tabora javljahu ti »zloguki proroci«, to nije teško pogoditi. A da njima ne bi konveniralo, da se nepobitno praksom utvrdi, da zlatna valuta bez zlatnoga novca i bez zlatnoga pokrića može isto tako dobro funkcionirati kao i ona prvoga tipa, to se dade lako razumjeti. A tko to shvaća, toga ne će iznenaditi pojava, da se je već poslije samoga jednoga mjeseca najsjajnijega funkcioniranja rentne marke stvorila prava urota na burzama sa namjerom, da tu novu marku barem uzdrmaju, ako već ne bi pošlo za rukom, da ju se utuče. Ali do ovoga časa — a tomu su sada već protekla tri mjeseca njezina opstanka — rentna marka junački odolijeva i izvrsno vrši svoju zadaću.

Za primjerom Njemačke i njezine rentne marke, čini se kao da se kani povesti i Magjarska. I njezina kruna stala je tečajem veljače strelovitom brzinom padati, pa se je vlada odlučila, da prijekim putem — naredbama od nužde — stvori »uštednu krunu« (Sparkrone) u svrhu uvedenja zlatne valute. Samo ta uštedna kruna ne ima «ekonomsku dušu«, pa zato ne će uspjeti kao njemačka rentna marka. Ugarska »uštedna kruna« (Sparkrone) jest produkt panike zbog zakašnjenja odobrenja vanjskoga zajma. Ta kruna imala je biti pravi Knappov simbolički novac sa potpunom vrijednošću, a bez pokrića. To razabiremo iz članka dr. Elemera Hantoša, ug. drž. tajnika, u

Digitized by Google

»N. F. Presse« od 24. veljače o. g. (»Die Währungsumstellung«) »No votarija najnovije naredbe od nužde (t. j. uštedna kruna) počiva na namisli (Gedanke), da se uvede jedna računarska vrijednota (Rechnungswährung), koja bi funkcionirala uporedo sa postojećom vrednotom (valutom). Odnošaj između ovih dviju ravnopravnih i uporedo funkcionirajućih valuta ustanovljivala bi svaki dan posbna komisija. Ali do sada još nije poznato u kakvu bi odnošaju stajala jedinica te nove računarske valute spram inozemnim stabilnim valutama. Kao uzorak »uštednoj kruni (prvobitno »Bankokruna«) uzeli su zelozni pobornici valorizovanja računarski novac Hamburške banke — njezinu bankomarku, koja faktično predstavlja jednu računarsku valutu, ali sa tom bitnom razlikom (spram »uštedne krune«. Op. p.), što je hamburška računarska valuta posjedovala potpuno materijalno pokriće« (dočim je »uštedna kruna« ona Bendixenova »apstraktna«, »idealna«, »nominalna« vrijednostna jedinica. Op. p.) . . . »U sitnom prometu i plaćanju nadnica zadržala bi papirna kruna svoju samovladu, dočim bi se u kreditnom prometu provela valorizacija putem »uštedne krune«.

U istom broju »N. Fr. Presse« izriče oštri sud o toj kruni bivši ministar trgovine barun Jos. Szterenyi ovako: »Ne baš jako sretno rješenje valorizovanih kredita, ono jadno (klägliche) iznašačće t. zv. uštedne krune, to krivo oponašanje njemačke rentne marke, bez njezina materijalnoga fundiranja biti će ubrzo pokopano (abgetan).«

Ali unatoč ovomu oštromu sudu i potpunoj nesklonosti praktičnih krugova, što su ju odmah od prvoga časa pokazali spram »uštedne krune«, zaslužuje ona ipak da svrne na sebe barem neku pažnju teorije — baš, zato, što nije slijepo oponašanje njemačke »rentne marke«, nego predstavlja — kraj svih nekih sličnosti — ipak svoj posebni tip, koji donosi i neku praktičnu korist. Trajne vrijednosti ona ne bi mogla imati; ona ne bi mogla funkcionirati kao njemačka »rentna marka«. Ali kao računarsko mjerilo vrijednosti postojeće, sve dublje padajuće, krune kao plaćevnoga sredstva, do časa oživotvorenja vanjskoga zajma, kojim će se uvesti opet stabilna valuta, ova će »uštedna kruna« pokazati barem to, koliko vrijede ove izdišuće krune i usred svoga padanja. Dakle sama koncepcija zaslužuje pažnju znanosti. U početku nije misao u svojoj cijelosti bila shvaćena, pa je zato bila naročito od praktičara u djuture osuđena i zabačena. Ali kasnije detaljnije razložena pokazuje više teoretske vrijednosti od praktične. O tome potanje i lako razumljivo govori dr. Max Fenyő, ravnatelj saveza ugarskih fabričkih industrijalaca, u »Ekonomistu«. »N. Fr. Presse« od 5. ožujka 1924.[1])

[1]) Dr. Fenyö piše tamo slijedeće: »Pokus valorizacije, kojom je ugarska vlada skočila u pomoć kruni, imade pravo na ozbiljan interes i pokraj onih valutarnih reforma, kojima su Austrija, Poljska i Njemačka gospodarske faktore i financijske tehničare svijeta iznenadile. I to ne samo zato, što je naredba o valorizaciji imala faktično taj učinak, da je dalje padanje krune zustavila (Nije li tomu

Digitized by Google

Uvedenje ove »uštedne krune« znači zapravo uvedenje novoga valutarnoga sredstva, znači u neku ruku uvedenje zlatne valute. Taj novi sustav uvadja »uštednu krunu« kao mjerilo vrijednosti i to prema dolaru — dakle prema stabilnoj američkoj zlatnoj valuti, — a kao plaćevno sredstvo pridržaje dojakošnju papirnu krunu. Ugarska »uštedna kruna« bila bi u neku ruku 4. »najapstraktniji« tip zlatne valute t. j. zlatna valuta bez ikakova pokrića i bez svoga novca. Jer ta »uštedna kruna« je tek mjerilo vrijednosti postojećemu plaćevnomu sredstvu, papirnoj kruni. Uštedna kruna može se prispodobiti alkoholmetru, koji pokazuje, za koliko je stupnjeva vino nadolijevanjem vode pogoršano, ali ga ne popravlja. Uštedna kruna ne može samoj papirnoj dati vrijednosti, pa zato niti spasa. Stabilizovanje ugarske valute uredit će s pomoću zajma. A do tada će uštedna kruna samo pokazivati, za koliko je papirna kruna od dana uvedenja uštedne krune — razvodnjena [2]) . . . Uštedna kruna ostaje samo mjerilo vrijednosti i to zlatne, mjerilo (prema dolaru) — ali ne plaćevno sredstvo, jer ovomu je esencijalno svojstvo ekonomska sadržina, ekonom-

možda više doprinijela vijest, da su generalni zalozi dignuti i time put zajmu otvoren? Op. p.), dapače i donekle poboljšala, nego zato, što je ona osim ovoga učinka, kojemu trajnost u ovaj čas nitko ne može predvidjeti, cijelomu gospodarskomu prometu nametnula jednim čisto mehaničkim uredjenjem potpuno novu bazu obračunavanja i time stvorila gospodarskomu životu nove perspektive. Stanje stvari je faktično danas to, da onaj putem valorizacije stvoreni pojam »uštedne krune« zahvaljuje svoju ekzistenciju legislativnoj odredbi, te nije fundiran niti po kakovoj novoj notnoj banki (kao na pr. u Austriji. Op. p.) niti zlatom i valutarnim zalihama, niti obveznicama intabuliranim na zemljištni posjed, kaošto smo to vidjeli na pr. kod njemačke rentne banke. Uštedna kruna — tako naziva zakon valoriziranu krunu — bazira jednostavno na mehaničkoj odredbi, da notna banka imade od sada u buduće dozvoljavati isključivo samo valorizovane kredite, odnosno da prigodom dozvoljavanja kredita ustanovi, da joj se prigodom vraćanja zajma uplati jednakovrijedna kruna i da prima uloške uz jednaku obvezu za sebe«.

»Kod valorizovanja pokazuju se dvije mogućnosti, jedna je tako zvani multiplikatorni sustav, a druga je indeksni sustav. Kod oba sustava je izlazišna točka jednaka t. j. ustanovljenje imaginarne krunine vrijednosti na takovim temeljima, koji su posve neodvisni o samovolji države ili oblasti, kaošto se je to činilo i kod konstrukcije uštedne krune. Uštedna kruna sastoji se iz tri komponente: iz relacije bečkoga i peštanskoga burzovnoga procjenjivanja arbitražnih papira, iz bečkoga notiranja ugarske unutrašnje krune (Inlandskrone) i bečkoga notiranja t. zv. prenešene krune (takodjer nazvane arkauerske krune), odnosno iz prosjeka ovih triju notiranja prema dolarovu kurzu u Zürichu, izraženom u ugarskim državnim notama. Kod primjene multiplikatorskog sustava: stvar je vrlo jednostavna. Uzmimo, da jedna naredba naloži, da je uštedna marka jednaka $^1/_5$ dolara izračunanoga prema onim trim komponentama. Uzmimo dalje, da je na prvi dan valorizacije dolar stajao 60.000 kruna, tada iznosi jedna uštedna kruna 12,000 običnih kruna. Tko dakle prvoga dana uzme kod notne banke kredit od 240,000 kruna, taj ispostavlja mjenicu na 20 uštednih kruna, ili tko na taj dan preda 360,000 papirnih kruna na girokonto, taj dobiva 30 uštednih kruna upisanih na »dobro«. Ako se u inozemstvu ugarskoj kruni vrijednost pogorša, pa poslije tri mjeseca se

Digitized by Google

ska duša, realno ekonomsko pokriće. Ali, kada Ugarska dobije zajam, imat će zaslugom uštedne krune gotovu zlatnu valutu drugoga tipa.

I tako vidimo, da zlatnu valutu uvadjaju i onakove države, koje imadu prije i više svega, nego li zlata; koje mogu misliti na sve prije, nego li na to, da uvedu u svoj nutarnji promet zlato kao plaćevno sredstvo, zlatni novac. Sve države bankrotirane valute dobit će zajmove u inozemstvu i pomoću istih uvesti zlatnu valutu comme il faut t. j. »plemenita roda«, »staleško ravnopravnu« sa svim inozemnim zlatnim valutama — samo bez zlatnoga plaćevnog sredstva u nutarnjem prometu. Jer ove države će pomoću vanjskih zajmova utemeljivati banke, za izdavanje nove na zlatu fundirane note — ali ipak samo note, papirni novac. Iz ovoga pak slijedi očevidno, da ove zemlje ne uvadjaju zlatnu valutu radi uvedenja zlata kao plaćevnog sredstva u unutarnjem prometu ili kako smo mi prije rekli, radi sporedne funkcije zlatokovine. A kad ne radi ove, onda ne preostaje nego ona druga funkcija, koju smo nazvali glavnom. To jest sve države uvadjaju zlatnu valutu, kao internacionalno vrijednostno mjerilo u nutarnji promet, te tomu vrijednostnom mjerilu odgovarajuće, fundirano, plaćevno sredstvo. Ugarska je uvela »uštednom krunom« zlatno vrijednostno

dolarov tečaj digne na 90.000 kruna, a uštednoj kruni na 18,000 običnih kruna, tada je akceptant na uštedne krune glaseće mjenice dužan platiti notnoj banci 360.000 papirnih kruna, dok vlastnik giro konta dobiva za svojih 30 uštednih kruna 540.000 papirnih kruna.

»Index sustav je nešto kompliciraniji. Naredba ugarske vlade o valorizaciji usvoja indexni sustav, koji se najbolje sledećim primjerom razjasnuje. Ostanimo kod primjera, da dolar na prvi dan valorizacije, izračunan iz onih triju komponenata iznaša 60.000 papirnih kruna tada nastaje prvoga dana slijedeća situacija: kod dolarkurza od 60.000 kruna su 100 uštednih kruna = 100 papirnih kruna. Tko dakle prvoga dana valorizacije posudi kod notne banke 240.000 taj ispostavi mjenicu na 240.000 uštednih kruna. Tko toga dana preda kod notnoga instituta 360.000 papirnih kruna na girokonto, taj dobije 360.000 uštednih kruna upisano. Uzmimo sada, da se je sledećega dana kurs ugarske papirne krune pogoršao tako, da dolarkurs, izračunan iz onih triju komponenata, iznosi 63.000 papirnih kruna — tada to znači, da sutradan 100 uštednih kruna znači 105 papirnih kruna. A hoće li onaj akceptent koji je prihvatio mjenicu jučer na 240.000 kruna (uštednih), iskupiti svoju mjenicu danas, tada mora uplatiti 252.000 papirnih kruna. Tko svoj polog od 360.000 kruna od jučer izvadi danas, taj dobiva 378.000 papirnih kruna. Poslije tri mjeseca, kada dolaru poraste kurs na 90.000 papirnih kruna, bio index 150, odnosno za dug od 240.000 uštednih kruna plaćalo bi se 360.000 papirnih kruna.

»... Nitko ne može odlučiti, da li je sustav valorizacije dobar ili loš. Činjenica jest, da se on po svojim odredbama i po svojem učinku nekoj valutarnoj reformi vrlo približuje, a da ne stvara efektivne novčanice valutne reforme i da taj novac na realnoj vrijednosti ne fundira. Ovo rješenje podsjeća ponješto na pustolovinu odvažnoga Münchhausena, koji pada u močvaru, pa se iz nje sam izvuče povukavši se za svoj perčin.«

[2]) I doista nije mogla »uštedna kruna« zaustaviti daljnje padanje papirne krune. Na početku ožujka vrijedila je ugarska papirna kruna za 25 posto više od austrijske, a na 11. ožujka je već pala ispod austrijske.

Digitized by Google

mjerilo, ali bez tomu mjerilu odgovarajućeg, ekonomski fundiranog plaćevnog sredstva. Njemačka je uvela i ekonomski fundirano plaćevno sredstvo, rentnu marku, pa je zato ova odmah i zaigrala kolo baš tako kao da je zlatom pozlaćena.

Iz sveg ovoga može se razabrati, da uvedenje zlatne valute napokon ne mora značiti više nego uvedenje zlata kao mjerila vrijednosti, dočim tomu odgovarajuće plaćevno sredstvo, novac, može biti i drugačije ekonomski fundiran.

(Nastavak slijedi.)

Kako da se provede agrarna reforma?

Napisao **Ivan Z. Galić,** banski savjetnik.

(Svršetak.)

Sva pitanja, koja su spojena s eksproprisanjem poljoprivrednih posjeda, rješava a g r a r n i s u d, t. j. naročiti senat kod svakoga okružnoga suda (čl. 49.). Agrarni se sud sastoji od pet članova, od kojih su dvojica redovni sudci okruž. suda, jedan je zemljoradnik, jadan je poljoprivrednik, a predsjednik je svagdašnji predsjednik okružnog suda ili ovoga senata (čl. 50.). Moje je mišljenje, da zemljoradniku i poljoprivredniku već po njegovu položaju manjka nužna objektivnost, pa mislim, da bi umjesto njih imali suditi 2 stručna neintersirana oblasna ekonoma u mjestu suda — (ovi dakako ne smiju biti činovnici agrarnih oblasti) —, a ako takvih ne bi bilo, tada stručno obrazovani poljoprivrednici u području suda. Time bi se i pojeftinio postupak, jer za suce činovnike ne predlažem nikakav honorar, (dok nacrt osigurava svakomu sucu dnevnicu za učestvovanje kod rasprave (čl. 53.), a i suci laici imali bi gospodarsku naobrazbu pa bi prema tome lako nepristrano, a ispravno sudili. Drugi i posljednji sud jest vrhovni agrarni sud (čl. 54.). U tu se svrhu imade kod kasac. sudova obrazovati naročiti senat od 5 članova, u kome bi bila 2 redovna suca kasac. suda, 2 stručno obrazovana poljoprivrednika, koji su svršili poljoprivrednu akademiju ili poljoprivredni fakultet, a predsjednik je svagdašnji predsjednik odnosnoga odjeljenja. Moje je mišljenje, da bi u prvom redu imali suditi 2 sveučilišna profesora poljoprivrednoga fakulteta, a tek ako njih ne bi bilo, ili bi bili isključeni, tada stručno obrazovani poljoprivrednici, jer bi profesori po svojoj inteligenciji i razumijevanju stvari predvidivo pružali najveće jamstvo za pravilno rješenje predmeta, koje je kod vrhovnog suda neophodno potrebno. Tužbu bi imao u ime ministra za agr. ref. podići državni pravdozastupnik (čl. 55.), a postupati bi se imalo po propisima općeg gradjanskog sudskog postupka (čl. 56.). Postupak je u glavnome normiran u slijedećim članovima. Ja mislim, da bi bilo jednostavnije i brže a dozvoljivo, da se postupak vodi po načelima izvanparbenoga postupka.

Digitized by Google

Otkupninu za eksproprisane posjede imade agrarni sud ustanoviti u žitu, i ona se ima plaćati u žitu (čl. 73.). Sastavljatelj zakonskog nacrta htio se je na ovaj način ukloniti neprilikama, koje izviru iz valutarnih fluktuacija. I ja držim, da se mora na tu činjenicu uzimati obzir, ali da dostaje, ako se kupovna cijena odredjuje u novcu, no samo u pšeničnoj valuti. S obzirom na to imala bi se za svaki slučaj ustanoviti prosječna vrijednost jednog metričkoga centa pšenice i to na novosadskoj burzi od posljednih 90 dana te ona uzeti kao temelj pšenične valute. Uzimljem novosadsku robnu burzu, jer je ona za žitne prilike u našoj državi najmjerodavnija. Razmak od 90 dana potreban je pak za to, da ne bude stranka oštećena nemotiviranom ili vještački izazvanom hosom ili besom na burzi. Ova pšenična valuta bila bi odlučna u buduće za plaćanje kamata i glavnice. Radi jasnoće navodim primjer, da sud ustanovi kupovnu cijenu od 30.000 D, pri čem uzimlje vrijednost jednog metričkog centa pšenice s 300 D. Naraste li naknadno vrijednost pšenice na 350 D., narast će automatski kupovnina na 35.000 D., a spane li na 100 D, spasti će i kupovnina na 10.000 D. Ministar za agr. reformu imao bi svake godine prema prosječnoj vrijednosti pšenice, kako ona notira na novosadskoj burzi od 1. do 30. rujna (dakle za vrijeme jake ponude nove pšenice), ustanoviti vrijednost jednog metričkog centa pšenice, te tu vrijednost najkasnije do 15. listopada javno službeno oglasiti. Ta bi cijena bila odlučna i za podmirenje kamata i za isplatu glavnice. Time bi bilo olakšano plaćanje kupovnine i uklonjene neprilike, koje moraju proizlaziti iz isplate kamata i glavnice u žitu, a efekat bi bio isti.

Kupovna se cijena ima izračunati tako, da se ustanovi čisti prosječni prihod pšenice ili drugoga priroda od odnosnoga zemljišta (t. j. prosječni prihod po odbitku troškova proizvodnje i uprave), te se on kapitalizira s 4% (čl. 73.). Mislim, da bi zakon imao i glede zgrada ustanoviti, da imadu cijenu izračunati jedan gradjevni i jedan gospodarski vještak prema postojećoj gradjevnoj i gospodarskoj uporabnoj vrijednosti uzimajući pri tome potrebni obzir na trajanje, gradjevno stanje i gospodarsku uporabivost same zgrade. To je potrebno tim više, što se prema članu 13. uredbe o provedbi djelomične ekspropriacije zemljišta velikih posjeda za javne interese, kolonizaciju i izgradnju radničkih i činovničkih stanova i vrtova ima za zgrade plaćati 3% iznos vrijednosti zgrade, a za osnov te vrijednosti imadu se uzeti inventarski nabavni troškovi po odbitku njihova amortizacionog dijela. Prema tomu se za starije zgrade, koje su nabavljene uz razmjerno neznatni trošak, koji se imade velikim dijelom amortizirati, ne bi uopće imala plaćati skoro nikakova cijena, ma da im je današnja gradjevna i gospodarska uporabna vrijednost ogromna! Gdje je uveden katastar, pa se porez plaća po katastralnom čistom dohotku, imadu se klasifikacija zemalja i procijena katastra smatrati autentičnima, te po njima odrediti kupovna cijena (čl. 75.). Ta je ustanova neka vrst kazne i to po mome mišljenju neopravdane, jer klasifikaciju zemlje i ustanovljivanje čistoga katastr. prihoda odredjuje iz ureda

Digitized by Google

u razmjerno velikim razmacima vremena sama država, a da veliki dio posjednika kod toga posla ili uopće ne sudjeluje ili bar ne može uplivisati na rezultate. — Po čl. 76. imala bi se kupovnina isplatiti obveznicama, koje glase na žito. Kod kupovnina latifundija imalo bi se odbijati kao doprinos za kolonizacioni fond od zemljišta:

preko 3000 do 5000 ha 10%, preko 5000 do 10.000 ha 15%, preko 10.000 do 20.000 ha 20%, a preko toga 25%. Kod vlasnika, koji stalno ne pribivaju u državi SHS imalo bi se odbijati za kolonizacioni fond počevši od 25 ha 2% pa sve dalje, dok bi se preko 10.000 ha usteglo 40%. Po mome mišljenju nema ovakovim odbicima mjesta ni po ustavu ni inače u postojećem pravnom poretku. Kolonizacija je državna potreba, pa za nju mora namaknuti sredstva država, a ne jedan dio gradjana i to baš onaj, koji od nje nema nikakove koristi već samo štetu. Time se potkapa pravna sigurnost u državi, a ta je i u samoj državi i izvan nje otkud i kamo veće vrijednosti, nego odnosni novčani odbici, koje bi dobila država.

Ne bi se mogao složiti ni odredbom, da se sva kupovnina plaća u obveznicama. Ne gledajući na već dugotrajnu novčanu krizu mora se posjedniku dati prilike, da dalje živi. Dadu li mu se same obveznice, bacit će se odmah prvih dana na prodaju veće količine obveznica, a posljedica će biti znatan pad njihove vrijednosti! Ja bi bio za to, da se od utvrdjene kupovne cijene imade platiti iznos do 50.000 D u gotovu, od svote preko 50.000 do 500.000 D dobiva vlasnik samo jednu trećinu, a preko 500.000 D samo jednu četvrtinu u gotovu, dok se tek ostatak plaća obveznicama. Na obveznice teku 4% kamati, koji bi se imali plaćati 1. studenoga u godini, nakon što ministar za agrarnu reformu ustanovi i javno oglasi vrijednost pšenice u odnosnoj godini. — Dok se vlasniku ne isplati otkupnina, nije dužan predati posjed eksproprisanoga imanja, a svakako može pobrati plodove u gospodarskoj godini, u kojoj je posjed eksproprisan (čl. 79).

Nacrt osnove govori sada o državnoj i privatnoj kolonizaciji, parcelisanju i diobi zemlje medju mjesnim interesentima te o radničkim kolonijama. — Ja bi ovdje govorio, — kako sam već istaknuo — na prvom mjestu o parcelisanju i diobi zemlje medju okolišne i ostale zemljoradnike kao najčešćem načinu diobe. Po nacrtu zakona imala bi i ovu parcelaciju obaviti država prema odredbama ministra za agrarnu reformu, dočim bi samoupravna tijela, upravne općine te druga pravna ili fizička lica mogla obaviti ovu diobu samo uz dozvolu ministra za agrarnu reformu. Razložio sam već, da je to po mome mišljenju potpuno krivo, te da bi se ta dioba imala prepustiti privatnoj inicijativi samo uz državni nadzor. Po mome bi mišljenju morala ova materija biti ovako uredjena. Zemljište, koje se može upotrebiti u svrhu agrarne reforme (čl. 2), a nije latifundij, imade se, gdje za to postoji potreba, upotrebiti u prvom redu za parcelisanje i diobu medju okolišne i ostale zemljoradnike. Naglašujem »i ostale zemljoradnike«, jer na-

Digitized by Google

crt osnove ubraja slučaj, kad se pojedinci naseljavaju izvana u postojeće općine, medju kolonizaciju, što je pogrješno, jer pojam kolonizacije iziskuje skupno uredjenje toga pitanja. Latifundije služe prvenstveno za kolonizaciju.

Samoupravna tijela, upravne i imovinske općine te vlasnici zemljišta, koje nije latifundij, a ima se upotrebiti u svrhu agrarne reforme, mogu u roku od tri godine sami svoja zemljišta parcelisati i prodati ovlaštenicima agrarne reforme na način odredjen u ovom zakonu. Kod te prodaje valja uzeti prvenstveni obzir na one, kojima je ta zemlja dodijeljena po zakonu o izdavanju velikih posjeda u 4-godišnji zakup, zatim na interesente iz bliže okolice, a kraj toga paziti na to, da se ne smije upotrebiti za stvaranje srednjega seljačkoga posjeda više zemlje, nego to za pojedina područja odredi II. stepena agrarna vlast. Kod malih posjednika valja dati prednost potrebnijima.

Moje je uvjerenje, da bi kraj ovakova zakonskoga uredjenja malne sva raspoloživa zemlja u gornjem roku prešla definitivno u ruke zemljoradnika; prema tomu najbrže a sve bez troška za državu. Efekat bi pak bio isti, kao da ovu nadjelbu provodi država, budući da zakon propisuje točno modalitete prodaje.

Pravni odnos izmedju prodavaoca i kupca imade se ustanoviti ugovorom. Kupovna se cijena imade odrediti u gotovom ili uz utvrdjenu rentu, a njezina se visina i način plaćanja prepušta sporazumu prodavaoca i kupca uz ograničenje, da kupovna cijena ne smije nadilaziti dvostruku kupovnu cijenu, kako je ustanovljuje čl. 74., — nadalje da se kod kupovnine, koja se plaća u više od 4 godišnjih obroka, imade utanačiti isplata u pšeničnoj valuti i da je kupac ovlašten platiti kupovnu cijenu čitavu ili djelomice i prije njezina ugovorena dospjetka. Kamatnjak ne smije biti veći od 6%. Ako je prodano zemljište gruntovno opterećeno, imade prodavalac isposlovati besteretni prenos pod inakim razrješenjem ugovora. — Pojedini se kupac može obvezati samo na platež svoje kupovnine. Solidarno jamstvo kupčevo za drugoga nije dozvoljeno. Jednako su nedozvoljivi eventualni uslovi, koji bi štetno utjecali na opstanak i napredak kupčev. — I kupci ovakova zemljišta moraju u ugovoru pristati na ograničenja, koja ovaj zakon odredjuje u članu 11., te se ona imadu zabilježiti u gruntovnici prigodom gruntovne provedbe prava vlasništva.

Tim bi ustanovama bilo osigurano, da prodavaoci mogu prodati zemljište samo uz uvjete, koji ne bi kupca mogli priječiti u njegovu gospodarskom napretku. Dozvoljuje se doduše veća kupovna cijena od one u čl. 74., no kako ću kasnije istaknuti, imala bi ona velikim dijelom pripasti državi, a opet nije tolika, te naročito kod saturacije ne bi kupac mogao naći svoga računa. Uostalom će najbolji regulator cijena biti prava potreba zemljoradnika te sigurnost, da će zemljište moći polučiti uz cijenu člana 74., ako ga prodavalac ne proda u toku od 3 godine.

Digitized by Google

Sklopljene kupoprodajne ugovore imade prodavalac predložiti I.-stepenoj agrarnoj oblasti na potvrdu. Ova će oblast izviditi, da li je pojedini kupac ovlašten na nadjelbu putem agrarne reforme, — ne prelazi li kupljeni objekat dozvoljene mjere (čl. 5), koliko članova ima kupčeva obitelj, imade li kuću, stoke i poljoprivredne sprave, kakove i koliko, a ako ih nema, da li ih može svojim ili inim sredstvima nabaviti, kolika bi bila kupovna cijena po čl. 74. i sl. Ovako instruisani spis šalje ona II. stepenoj agrarnoj vlasti, koja ima u roku od 30 dana ili kupoprodaju odobriti ili joj uskratiti odobrenje. Ne uslijedi li unutar toga roka rješenje, uzimlje se, da je ugovor odobren. Protiv uskratne odluke dozvoljen je utok na ministra za agrarnu reformu.

Od kupovnine, koliko ona nadilazi kupovnu cijenu, odredjenu u članu 74., imade kupac platiti državi za kolonizacioni fond: od viška do 25% jednu osminu, preko 25 do 50% jednu šestinu, preko 50 do 75% jednu četvrtinu, a preko 75% jednu polovicu. — S obzirom na to, što država daje znatne pogodnosti privatnoj inicijativi, mislim, da je pravično i da se ne bi moglo opravdano prigovoriti, da ona dade jedan dio svoje dobiti za opću korist države.

Agrarna vlast, koja odobrava ugovor, imade u odobravajućoj klauzuli izričito istaknuti, da su s kupljenim posjedom spojena ograničenja prava vlasništva, koja odredjuje čl. 11. ovoga zakona, te da se ona imadu prigodom prenosa prava vlasništva gruntovno zabilježiti. Ako kupac imade koji dio kupovnine platiti državi, imade agrarna vlast podjedno ustanoviti taj dio i način, na koji se ima platiti. — Ako prodavalac nije zadovoljan s ustanovljenjem kupovne cijene po agrarnoj vlasti, imade je na njegov zahtjev odrediti sreski sud. Posjednici zemljišta ovlašteni su medjutim i u svako doba tražiti od svakoga suda, da odredi cijenu njihova zemljišta po članu 74 ovoga zakona. Sud ima u tom postupku pozvati i I. stepenu agrarnu vlast. Protiv odluke sreskoga suda dozvoljen je utok na agrarni sud (čl. 50), koji odlučuje konačno. Pravomoćna sudbena odluka obvezatna je i za agrarne vlasti. — Konačno ustanovljenje kupovne cijene protiv volje prodavaoca mora se predati sudovima, jer kad bi se ono prepustilo agrarnoj vlasti, bila bi ona i stranka i sudac in propria causa, a to je pravno nedozvoljivo. — Ako se prodano zemljište nalazi u privremenom zakupu, stupa kupac u njegov posjed narednoga 1. listopada, u koliko se sa zakupnikom inače ne pogodi.

Zemljišta, koja vlasnici u roku od tri godine ne prodadu, može država upotrebiti u svrhe agrarne reforme, a prvenstveno za diobu medju okolišne i ostale interesente. U tu će svrhu II. stepena agrarna vlast, nakon što je proveden postupak, koji ovlašćuje agrarne vlasti na dispoziciju sa zemljištem, u pravilu obavijestiti reflektante putem upravnih oblasti o raspoloživom zemljištu i uvjetima prodaje te odrediti rok za predaju ponuda. Reflektanti imadu svoje ponude predati I. stepenoj agrarnoj vlasti, koja ih nakon ispitanja šalje sa svojim predlogom II. stepenoj agrarnoj vlasti na

Digitized by Google

rješenje. Protiv negativne odluke pristoji stranci utok na ministra za agrarnu reformu. — Kad se pravomoćno odluči o dodjelbi, sklapa kupoprodajne ugovore i obavlja sve savezne poslove I. stepena agr. oblast.

K o l o n i z a c i j u može po nacrtu zakona izvoditi država, a s dozvolom ministra za agrarnu reformu takodjer i samoupravna tijela, upravne općine te druga pravna ili fizička lica (čl 81). Prema propisu čl. 43. ustava valjalo bi medjutim odrediti, da će kolonizaciju izvoditi prvenstveno slobodno organizovane naseljeničke zadruge. Za tu bi se svrhu imala u prvom redu upotrebiti latifundija. Prema čl. 82. stvaraju se naseobinom ili a) nove samostalne općine, ili b) salaške naseobine, koje se upravno priključuju već postojećoj kojoj općini ili se c) pojedinci naseljivaju u postojeće općine. Već sam naglasio, da naseljivanje pojedinaca u opće ne spada pod kolonizaciju. Naziv »salaške« općine valjalo bi brisati, jer ove općine ne moraju odgovarati pojmu »salaša«, niti je s ovim imenom po nacrtu skopčano kakovo posebno znamenovanje.

Za stvaranje samostalnih općina imadu se (u pravilu) upotrebiti kompleksi veći od 1500 ha (čl. 83), jer se na njima tek može osnovati naselje oko 150 porodica. Kod podizanja nove samostalne općine ne smije se upotrebiti više od 30% zemlje za stvaranje srednjeg seljačkog posjeda, a više od 10% za zanatlije i zanatlijske radnike. Ostatak se ima upotrebiti za mali seljački posjed (čl. 36). Dakako da ove odredbe ne bi smjele biti apsolutne, već vrijediti kao pravilo, dočim će se imati postupati prema prilikama i potrebi pojedinoga kraja.

I naseljenički se posjedi predaju naseljenicima u vlasništvo kupom (čl. 88). Kupovnina se ima plaćati u žitu ili u gotovom novcu, a iznosi kod eksproprisanog zemljišta najviše za 4% uvećanu odštetu, koju je plaćala država. Ova se cijena može podići jedino kod srednjeg seljačkog posjeda, ali ni tamo ne smije biti veća od obrtne cijene slične zemlje u dotičnom kraju. Ovi dobici idu u kolonizacioni fond (čl. 89). Ja držim, da se cijena ima plaćati u gotovom novcu u pšeničnoj valuti. Mislim, da bi se moglo dozvoliti i 10% povišenje odštete, jer se kupovnina plaća u dugom nizu godina, pa se to povišenje ne će tako jako osjetiti. a u redu je, da i sami kolonisti nešto doprinesu za svrhu kolonizacije. Kod privatne kolonizacije dozvolio bih za mali posjed povišenje do 1½, a kod srednjega seljačkoga posjeda dvostruke kupovne cijene, ustanovljene u čl. 74. Od ovih višaka imali bi se plaćati u kolonizacioni fond postoci kao i kod privatne diobe medju okolišne i ine interesente. Nalazi to svoje opravdanje u tome, jer se od svakoga kolonizatora zahtijevaju velike imovinske žrtve, kako ću to kasnije navesti, dočim je u znatnom fiskalnom interesu države, da se posao obavi bez njezinih materijalnih žrtvi. Konačno ide velik dio tih višaka u kolonizacioni fond. — Način, kako se odredjuje obrtna cijena, valjalo bi normirati u izvršnoj naredbi.

Digitized by Google

Dobrovoljci dobivaju zemlju kao i ostali naseljenici, ali besplatno samo 5 ha borci, a 3 ha neborci (čl. 90). Kad država naseljava građane iz jednog kraja države u drugi ili naseljava repatrirane Srbe, Hrvate i Slovence, onda može uzeti naplatu i u njihovoj zemlji, koju su dosele imali. (čl. 91. i 92). Kod državne kolonizacije ima se kupovnina platiti za 59 godina plaćanjem jednakih amortizacionih rata, koje sadrže glavnicu i 5% kamate. Otplata se ima vršiti u žitu (čl. 93). Po mome bi se mišljenju imala naseljenicima, koji mogu platiti kupovninu u kraće vrijeme, dozvoliti i kraća amortizacija, jer se tako potiču na osobitu marljivost i produkciju, a dug je zao drug. Preko 50 godina, mislim, da ne bi trebala biti otplata. I ovdje bi naravski bio za uplatu u pšeničnoj valuti, koja bi se imala izvršiti 1. studenoga prema cijeni pšenice, kako je svake godine ustanovi i do 15. listopada javno oglasi ministar za agrarnu reformu. Nemarni dužnici imadu plaćati i 5% zatezne kamate za pojedine obroke. Kod privatne kolonizacije ovisi način uplate o sporazumu između kolonizatora i naseljenika. Računa li se godišnja renta, ima ona odgovarati 4% kamatama na kupovnu cijenu, a rentna otkupnina ne smije biti veća od 25-struke godišnje rente (čl. 119). Kad država računa s 5% kamatnjakom, mislim, da se on ne smije kratiti i privatnom kolonizatoru. — Član 94. dozvoljava kolonizatoru, da smije platiti amortizacionu ratu i prije ugovorena dospjetka. Kad se podigne nova samostalna općina ima kolonizator ustupiti besplatno zemljište, potrebno za gradnju općiskoga suda, crkve, škole, za stanove općinskog bilježnika, svećenika, učitelja i liječnika, za puteve i sokake, nadalje ima država dati 15%, a privatni kolonizator 5% ukupnog zemljišta za općinske, crkvene i prosvjetne svrhe t. j. za školski vrt, groblje, sajmište i sl., dočim će se ostatak toga postotka upotrebiti za bolju dotaciju opć. bilježnika, svećenika, učitelja i liječnika. Ostalih 10% nabavlja kod privatne kolonizacije za gornje svrhe država (čl. 95 i 117). Ja mislim, da bi ovi odbici suviše napeli materijalnu snagu kolonizatora, a da zadnjih 15% ne će ni biti potrebno osim u pustim krajevima, gdje će se odnosno činovništvo morati izvanrednom dotacijom namamiti u novu naseobinu. Deset posto ukupnoga zemljišta ima se uzeti kao zajednički pašnjak (čl. 96), ali će se razmjerno uknjižiti kao vlasnost naseljenika, jer ga oni moraju i platiti. Školsku zgradu i zgradu opć. suda te crkvu imade u svakom slučaju podići država iz kolonizacionog fonda, dočim je za podizanje ostalih javnih zgrada dužna država dati općini jeftini zajam i pomoć iz kolonizacionoga fonda. Zgrade za pojedine naseljenike ili će podići kolonizator i uračunati u kupovninu ili će se dati jeftini zajam iz kolonizacionog fonda (97).

Svaki naseljenik ima prije, nego stupi u posjed otplatiti i to kod maloga seljačkoga posjeda 10%, a kod srednjega 20% kupovnine (čl. 99.). U ostalim članovima je tačno opisan postupak agrarne oblasti kod izdavanja dozvole za naseljivanje, koja ovisi o ministru za agrarnu reformu. Prema nacrtu zakona imao bi tu dozvolu davati ministar i za radničke kolonije. S obzirom na manju važnost toga

Digitized by Google

posla držim, da bi se ta dozvola imala predati u kompetenciju II. stepenih agrarnih vlasti.

U kolonizacijoni fond imade država dati 500 milijona dinara, u 10 jednakih godišnjih rata (čl. 137.). Kamati toga fonda imadu se trošiti za podizanje školskih i općinskih zgrada i crkvi, — za nabavu potrebnoga zemljišta za opće svrhe naseobine, za izgradnju puteva i melioracija te za pomoć naseljenicima za podizanje zgrada, za nabavu materijala, alata, sjemena i selidbe (čl. 138.). Sama glavnica može se upotrebiti jedino kao zajam za podizanje javnih zgrada, privatnih kuća i ostale potrebe naseljenika (čl. 139.). — Agrarne su vlasti I., II. i III. stepena. Ovo je potonje ministarstvo, kod koga se osniva savjetodavni odbor za naseljavanje. Takav odbor može ministar osnovati i kod svake oblasti (čl. 140. do 143.). — U raznim se naredjenjima (čl. 144. do 148.) ovlašćuje ministar agrarne reforme, da može učestvovati u svakoj javnoj dražbi poljoprivrednoga posjeda bez položenja radiuma te se odredjuje, da država ima pravo prvokupa kod neeksproprisanoga posjeda mrtve ruke.

*

Često su se, — naročito u prvo doba, — čule i s odgovornih strana krilatice, da je agrarna reforma čedo revolucije, pa se ne treba mnogo osvrtati na povredu postojećih prava. Danas medjutim ne živimo u doba revolucije, pa moramo svoj rad bazirati samo na pravnom poretku i pravnoj sigurnosti, ne ćemo li, da nam država bude brodom bez kormila na uzburkanom moru. Agrarna je reforma bezuvjetno potrebna, ali se ne ima provesti revolucijom, već razboritom evolucijom, kako nam je diktira pravo, gospodarska nauka i iskustva stečena na gospodarskom polju.

Neka aktuelna pitanja kod sprovodjenja nove oblasne uprave.*)

Napisao: dr. Ivo Krbek.

1. Uredbom P. Z.[1]) pripao je Kastav ljubljanskoj. Medjumurje mariborskoj i otok Krk splitskoj oblasti. Povezani već od prije historijskim vezama dospjeli su ovi krajevi nakon Prevrata pod zagrebačku pokrajinsku upravu. Dodijeljenje rečenim oblastima je neprirodno, jer — kraj sadašnjih oblasnih granica — u istinu gravitira Medjumurje zagrebačkoj, a Kastav i Krk primorsko-krajiškoj oblasti. Tumači se ovo neprirodno dodijeljenje time, što je uredbodavac bio

*) Ovaj članak nije mogao biti uvršten u predjašnji broj radi obilja gradiva. (Opaska uredništva.)

[1]) Kratice: Ustav od 28. VI. 1921. = U; Uredba o podjeli zemlje na oblasti od 26. IV. 1922. = P Z; Zakon o opštoj upravi od 26. IV. 1922. = O U; Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. V. 1922. = D S.

Digitized by Google

u jednu ruku ograničen, da ima u Hrvatskoj i Slavoniji osnovati četiri oblasti (1. stav. čl. 135. U.), a u drugu ruku da nijedna oblast ne smije imati više od 800.000 stanovnika (2. stav. čl. 95. U). Pitanje repariranja postaje aktuelno. Uredba bi se mogla ispraviti novim zakonom o podjeli zemlje, kod česa bi zakonodavac bio doduše ograničen, što ne bi smio osnivati oblasti veće od 800.000 stanovnika, ali ne bi bio vezan odredbom, da osnuje u Hrvatskoj i Slavoniji baš četiri oblasti. Posve radikalna izmjena dala bi se provesti promjenom ustava. Oba ova pitanja kao čisto političke naravi ne ulaze na ovo mjesto. Ovdje nas tek zanima pitanje, u koliko se ovaj vrlo potreban ispravak dade provesti u okviru ustanova pozitivnog prava. Pojedine općine ili kotari (srezovi) mogu se u toku prvih pet godina poslije stupanja na snagu PZ (to jest do 26. IV. 1927.) izlučiti iz svoje i pripojiti drugoj oblasti, ako na to pristanu njihova (to jest općinska i kotarska) samoupravna predstavništva i oblasna skupština oblasti, kojoj se žele pripojiti, a njihovu odluku odobri ministar unutrašnjih poslova po pristanku ministarskog savjeta. Poslije pet godina mogu se ovakove promjene izvršiti samo zakonom (čl. 4. PZ). Iz ovog teksta uredbe jasno proizlazi, da se za take promjene ne traži i pristanak skupštine one oblasti, iz koje želi dotična općina odnosno kotar istupiti.[2]) Dalje se pita, da li se može tako pripojenje i u onom slučaju provesti, kad bi njime broj stanovnika premašio 800.000. Da li se ovo ustavno ograničenje proteže i na ovaj slučaj? Za našu je konkretnu stvar baš ovo pitanje od najveće važnosti. Temeljno je ustavno načelo, da se podjela zemlje na oblasti vrši po prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama (2. st. čl. 95 U). Rečena ustanova o broju 800.000 je samo jedno ograničenje, jedan izuzetak spram pravila.[3]) Kao jedna izuzetna ustanova ne smije se ona ekstenzivno interpretirati, već ju valja primijeniti točno na one slučajeve, za koje je i postavljena. U svim ostalim slučajevima, gdje ona ne važi, ispoljuje se u potpunoj snazi temeljno ustavno načelo: dioba po prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama. Ustav je rečeno ograničenje odredio za čas stvaranja oblasti, a ne i za kasnije vrijeme. Raširimo li to ograničenje i na kasnije vrijeme, dolazimo do apsurdnog zaključka, da bi se svaka oblast morala iznova cijepati, čim predje porastom pučanstva dozvoljeni broj od 800.000. Prema pozitivnim propisima dano je uz stanovite uvjete i samom interesovanom stanovništvu pravo, da mijenja oblasne granice, utvrdjene podjelom zemlje na oblasti To je pravo samo jedna primjena osnovnog ustavnog načela, da se oblasti imadu zaokružiti prema prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama; jer niko do samog interesovanog žiteljstva nije pozvaniji, da istinski utvrdi te prilike. Za slučaj stapanja dviju ili više manjih oblasti u jednu veću, odredjuje U (3. st. čl. 95.) naročito, da taka oblast ne može premašiti broj od

---

[2]) Usporedi Slobodana Jovanovića, Ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1924. str 385—6.

[3]) Eod. l. str. 383.

Digitized by Google

800.000. Za dalji slučaj, kad samo pojedine općine ili kotari mijenjaju svoje oblasne granice, nije U — izuzev za Bosnu i Hercegovinu 3. st. čl. 135. — donio nikakve posebne ustanove. Da je pak ustavotvorac htio ovo ograničenje protegnuti na svaki slučaj izmjene oblasnih granica onda on ne bi govorio o spajanju dviju ili više manjih oblasti u jednu veću, već bi izrično zabranio svaku izmjenu oblasne granice, kojom se broj pučanstva diže iznad 800.000.

Uslijed toga i nije zakonodavac odnosno uredbodavac u tom pogledu bio U vezan. Bilo je potpuno u njegovoj vlasti, da donese te ustanove s tim ili bez toga ograničenja. On ju je u istinu, kako smo sprijeda citirali, donio bez tog ograničenja. Da se pak u odnosnoj ustanovi (čl. 4. PZ) ne može implicite razumijevati i ovo ograničenje slijedi argumento a contrario iz čl. 2. PZ, gdje se govori o spajanju dviju ili više manjih oblasti u jednu veću i gdje se izrično u smislu U ustanovljuje broj od 800.000. Kad bi uredbodavac htio svome čl. 4. dati taj smisao, morao bi ga posve drugačije stilizirati. Naš je zaključak, da su za vrijeme do 26. IV. 1927. samo tri uvjeta potrebna, po kojima može neka općina ili kotar promijeniti svoju oblast: a), da kotarska skupština odnosno općinsko samoupravno predstavništvo (koje do unifikacije općinskog zakona nije jedinstveno u raznim pokrajinama) to pripojenje izglasa; b) da skupština one oblasti, kojoj se imadu ta tijela pripojiti (u našem slučaju samo zagrebačka i primorsko-krajiška) na to pristane i c) da tu odluku odobri ministar unutrašnjih poslova po pristanku ministarskog savjeta. Ne smeta ništa tome pripojenju, što se njime broj pučanstva povećava iznad 800.000.

2. Poslovi opće uprave usredotočeni su u oblasti pod oblasnim velikim županom, a u kotaru (srezu) pod sreskim (kotarskim) poglavarom (čl. 2. OU). U opću upravu spadaju svi poslovi iz sadašnje nadležnosti ministra unutrašnjih poslova, prosvjete, agrarne reforme, poljoprivrede i voda, gradjevina, trgovine i industrije, narodnog zdravlja, socijalne politike, vjera, a šuma i ruda, u koliko se ne odnose na upravu državnim domenama (čl. 1. OU). Ove poslove vode danas za Hrvatsku i Slavoniju dijelom odjeljenja pokrajinske uprave, a dijelom odjelci dotičnih ministarstava. Odlukom ministarskog savjeta i po saslušanju pokrajinskog namjesnika (3. st. čl. 134. i 1. st. čl. 135. U, te 5. st. čl. 25. OU) imao bi jedan dio poslova dosadanje pokrajinske uprave preći na pojedine oblasti, a drugi na pojedina nadležna ministarstva. Najnovijom odredbom provedeno je to samo glede odjelenja za unutarnje poslove.[4]) Djelovanje ostalih odjela pokrajinske uprave

[4]) Prema zaključku ministarskoga savjeta od 22. siječnja 1924. prenose se ovi poslovi na ministarstvo unutrašnjih poslova: 1. organizacija i unutarnje uredjenje policijskih vlasti, izdavanje općih naredaba i uputstava za sprovodjenje zakona i naredjenja zakonskoga značaja; 2. personalni poslovi obzirom na raspis ministar. unut. poslova od 17. studena 1923. br. U 31.433; 3. nadležnost u pitanju državljanstva i promjene prezimena; 4. nadležnost po uredbi od 1. studena 1919. o premještaju općinskih činovnika, ako se ne radi o području jedne oblasti; 5. najzad svi oni poslovi, koji su zakonom o opštoj upravi, ustrojstvu ministarstva unutrašnjih dela i drugim posebnim zakonima, zadržani za nadležnost ministra

Digitized by Google

ostalo je netaknuto. Tako imademo u taj mah dvostruku upravnu organizaciju: novu oblasnu za poslove unutarnje uprave i dosadanju za ostale poslove, koji spadaju pod opću upravu. Time se uprava u praksi znatno komplicira, a još teže komplikacije nastupaju ondje, gdje se ove dvije uprave i teritorijalno razilaze (kod onog dijela zagrebačke županije, koji je pripojen primorsko-krajiškoj oblasti i onog dijela bjelovarsko-križevačke županije, koji je pripojen zagrebačkoj oblasti).

Za potpuno je djelovanje nove oblasne uprave potrebno, da se iz dosadanje nadležnosti pokrajinske uprave izluče svi oni poslovi, koji spadaju u nadležnost oblasti. Naprotiv je u pitanju, da li i pored nove oblasne uprave mogu ostati na mjesto stare pokrajinske uprave nadleštva, koja će vršiti one poslove, koji bi imali preći na centralna ministarstva u Beogradu. Posve je jasno glede onih poslova, koji ne spadaju u opću upravu (ministarstvo za izjednačenje zakona, vojske i mornarice, saobraćaja, spoljnih poslova, pravde, finansija, pošta i telegrafa, pa konačno od ministarstva šuma i ruda poslovi uprave s državnim domenama). Za ove poslove mogu ta ministarstva nezavisno od oblasne uprave, a već kako to njihova potreba iziskuje, osnivati posebna nadleštva. U pitanju mogu biti samo oni poslovi, koji spadaju pod opću upravu. Točno su odredjeni rokovi, kada imade otpočeti poslovanje oblasne uprave (čl. 23., 2. st. čl. 24. i 1. st. čl. 25. OU), a jednako rokovi, kada prestaje djelovanje starih županijskih vlasti (2. st. čl. 24. OU) i posebnih odeljenja pojedinih ministarstava (2. st. čl. 25. OU). Naprotiv je kod poslova pokrajinske uprave riječ samo o »postepenom prenošenju« (3. st. čl. 134. U i 5. st. čl. 25. OU). Kod toga valja uvažiti, da imade dvije vrsti odeljenja pojedinih ministarstava: a) takova, koja su nastala iz kr. hrv. slav. zemaljske vlade odnosno pokrajinske uprave za Hrv. i Slav. (primjerice zdravstveni odsjek, gradjevna direkcija, već likvidirani šumarski odsjek) i b) takova, koja su nastala tek nakon Prevrata (primjerice odjelenje za trgovinu i industriju). Strogo stvarno uzev su poslovi odjelenja prve vrsti poslovi pokrajinske uprave, pa i glede njih vrijede propisi pokrajinske uprave. Ustanove pozitivnoga prava su dakle predvidjele postojanje pokrajinske uprave u vrijeme, kad već otpočne djelovanje

unutar. djela. Naprotiv se prenose na velike župane slijedeći poslovi pokrajinske uprave: 1. nadležnost u poslovima državne policije; 2. nadležnost u tiskovnim stvarima; 3. nadležnost po propisima o društvima; 4. nadležnost rješavanja po zak. od 30. travnja 1880. god. »o uredjenju zavičajnih odnošaja u Hrvatskoj i Slavoniji« i naputku za rješavanje zavičajnih stvari iz god. 1913; 5. nadležnost po zakonu od god. 1889. o zadrugama; 6. razmještanje gradskih i općinskih službenika, kada se radi o području jedne oblasti; 7. postavljanje i otpuštanje službenika, odobravanje otsutstva itd. u granicama zakona i raspisa min. unut. djela od 17. studena 1923. br. U 31.433; 8. nadzor nad provadjanjem svih vojnih propisa od strane upravnih vlasti. 9. Najzad svi ostali poslovi, koji prema zak. o općoj upravi i drugim posebnim zakonima spadaju u nadležnost velikoga župana, u koliko je te poslove vršila pokrajinska uprava. U spornim slučajevima odlučivat će se naknadno, da li će se dotični poslovi prenijeti na ministra unut. poslova ili na velike župane.

Digitized by Google

oblasne uprave, a prestane ono starih županija i posebnih odjelenja ministarstava. Djelovanje oblasne uprave nikako ne zahtijeva, da dosadanja pokrajinska uprava obustavi i ono djelovanje, koje spada u napredak u nadležnost pojedinih ministarstava. Naravno, da se onim časom, kada otpočne djelovanje oblasne uprave i kad ova preuzme od pokrajinske uprave odredjeni dio posala, posve mijenja značaj dosadanje pokrajinske uprave. Odnošaj izmedju pokrajinske uprave i ministarstva analogan je odnošaju podžupana (okružnog načelnika) spram oblasnog župana.[5]) Po U su županije (pretposlj. st. čl. 135.) i pokrajinska uprava (čl. 134.) prelazne ustanove. No dok je OU (čl. 15.) morao točno da obilježi nadležnost županija (okruga), već iz razloga, što je pram starom stanju njihov djelokrug posve izmijenjen, nije bilo potrebno ovako točno fiksiranje odrediti i kod pokrajinske uprave. Ovdje se zakonodavac — strogo izbjegavši da odredi kakav termin, do kojeg se mora provesti potpuna likvidacija — tek na to ograničio, da odredi samo postepeno prenešenje poslova. Vrlo je karakteristična elastičnost nove podžupanove nadležnosti. Njegova je glavna nadležnost, da vrši u ime oblasnog velikog župana nadzor nad sreskom upravom i da, kao njegov zastupnik, rješava žalbe protiv upravnih akata sreske uprave u političko-kaznenim stvarima. No oblasni veliki župan može podžupanu, po odobrenju ministra unut. poslova, povjeriti da samostalno vrši i izvjesne druge poslove iz nadležnosti velikog župana.[6]) Kod zaokruženja nadležnosti pokrajinske uprave postoji slična elastičnost. Ta elastičnost omogućuje, da pokrajinska uprava — ubrajajući ovamo i ona odjelenja ministarstva, koja su se razvila od pokrajinske uprave — i nakon što je predala izvjesne poslove u nadležnost oblastima i dalje funkcionira glede onih poslova, za koje su postala nadležna ministarstva. Ta je pak elastičnost neophodno potrebna zbog valjanog funkcijoniranja opće uprave, jer centralna ministarstva nisu još danas, već iz čisto tehničkih razloga, pa dalje zbog velike različnosti pravnih

[5]) Onim trenom, kad se odredi likvidacija pokrajinske uprave i podijele njeni poslovi izmedju oblasti i ministarstva, valja strogo lučiti izmedju jedne i druge nadležnosti. Ovo nužno lučenje, nije proveo u svom članku gosp. Jovan Stefanovic, sudija upravnog suda (»Administrativno—sudski odnosi pokrajinskih uprava prema upravnim sudovima« u Arhivu za pravne i društvene nauke, knjiga XXIV. br. 2.), pa je uslijed toga nedostatka došao do zaključka, da je za rješavanje tužbi protiv rješenja pokrajinskih uprava nadležan samo upravni sud, a nipošto državni savjet u prvoj molbi. U istinu se za rečena rješenja pokrajinske uprave mora uzeti kao da ih je izreklo samo ministarstvo, baš kao što se to smatra i za rješenje podžupana nasuprot oblasnom županu. Uslijed toga se ima s takom žalbom i postupati kao da je uperena protiv neke ministrove odluke, pa je za njeno rješenje nadležan državni savjet u prvoj i konačnoj molbi.

[6]) Ova je elastična ustanova zgodno upotrebljena za naše Medjumurje, pa je po njoj dobio široku nadležnost podžupan županije varaždinske u svojstvu povjerenika za Medjumurje. Na taj se način može u velikom opsegu uskrisiti nadležnost stare županijske oblasti.

Digitized by Google

područja (unifikacija raznih zakona i propisa je do danas relativno vrlo slabo napredovala), u stanju da preuzmu i pravilno obavljaju sve te poslove. Skroz je nuzgredno pitanje imena tih nadleštva.

3. Ukidaju se one županije, koje postoje u mjestima, u kojima su sjedišta oblasnih uprava (6. st. čl. 25. OU). U slučaju, gdje je novom podjelom na oblasti pojedina županija podijeljena na više oblasti, ovlašten je ministar unutr. poslova, da po odobrenju ministarskoga savjeta odredi županijsko sjedište za one krajeve, čije je dosadanje sjedište ostalo van oblasti, kojoj su oni pripali (čl. 6. PZ). Ratio legis je posve očit, a jasna je i veza izmedju ove dvije ustanove. Županija nema značaj neke posebne, srednje molbe izmedju oblasti i kotara, a podžupan vrši sve poslove samo u ime i u zastupstvu oblasnog velikog župana. Stoga je i on nepotreban u sjedištu oblasti. Jednako nema ni kod osnivanja novih županijskih sjedišta potrebe, da se ova osnivaju na sjedištu oblasti. U isti čas ukidati županije na sjedištu oblasti i osnivati nove na istom sjedištu, znači očito protivurječje. U nas je baš to učinjeno prigodom likvidacije unutr. odjeljenja pokrajinske uprave. Dok su s jedne strane ukinute (naravno samo u pogledu agenda toga odjeljenja!) županije zagrebačka, virovitička i srijemska, s druge su strane iz nova osnovane za krajeve otrgnute od županije bjelovarsko-križevačke (kotari Čazma, Križevci i grad Križevci) i od županije zagrebačke nove županije sa sjedištima u sijelu oblasti (Zagreb i Karlovac). U prvom slučaju biva stvar tim čudnija, što je županijsko sjedište odredjeno izvan županijskog teritorija.

4. Po dosadanjoj organizaciji naše uprave spadalo je zadružno pravo, normirano zakonom od 9. V. 1889. i zak. novelom od 30. IV. 1902., u resor unutarnjeg odjeljenja pokrajinske uprave. To odjeljenje donosilo je rješidbe u trećoj, vrhovnoj i jedinstvenoj molbi. Prema odredjenoj likvidaciji dobivamo samo dvije molbe: srez u prvoj i oblast u drugoj molbi, i što je još važnije, judikatura zadružnoga prava gubi jedinstvenu vrhovnu molbu i okončava u četiri (a možda i više, kraj zakonske mogućnosti, da se ova judikatura povjeri i podžupanima) oblasti.

Upravno sudjenje — podrazumjevajući ovamo sudjenje po naročitim upravnim sudovima u upravnim sporovima — vuče svoj korjen iz sudjenja redovnih sudova, što su izvjesna načela (nipošto u cijelosti, kako je to pogrješno uzimala starija nauka), koja su se razvila kod potonjih, primijenjena i na upravno sudjenje. No ovo upravno sudjenje nema nipošto za upravno pravo onu važnost, koju ima sudjenje za civilno pravo. Dok civilno pravo ne može ni da postoji bez sudjenja, upravno pravo može bez daljega da postoji bez naročitog upravnog sudjenja[7]. Upravno sudjenje ima tek značaj pojačanja onih uredaba, koje već postoje radi iste svrhe. U teoriji je preporno, u čemu leži prava svrha upravnog sudjenja. Po jednima (u njemačkoj literaturi pretežna većina) je to zaštita pojedinačnog subjektivnog prava;

[7]) Usporedi Otto Mayer, Deutsches Verwaltungsrecht I. — str. 162.

Digitized by Google

po drugima (naročito Gneist i Bornhak) je to zaštita samog pravnog poretka, a povreda pojedinačnog subjektivnog prava je nuzgredna, njegova je tužba samo sredstvo, da se ustanovi povreda tog pravnog poretka; dok treća struja traži neki srednji put izmedju obe krajnosti (tako naročito Otto Mayer). Naše je pozitivno pravo upravnog sudstva razvito na teoriji zaštite subjektivnih prava[8]). I ako upravni sudovi sačinjavaju vrlo važnu zaštitu protiv povreda subjektivnih prava pojedinaca sa strane upravne vlasti, služe u istu svrhu i druge uredbe. Tako naročito kazneno-pravna lična odgovornost upravnih organa za kaznena djela, počinjena u službenom radu i civilno-pravna odgovornost države za štete, koje učine državni organi nepravilnim vršenjem službe (čl. 18. U). No najvažnije su one uredbe, koje idu za tim, da već i same upravne vlasti tako organizuju, da bude osigurano pravilno vršenje službe i da se nezakonitim činima ne vredjaju subjektivna prava i interesi pojedinaca. I te su uredbe u glavnom posudjene od redovnih sudova, pa se one i dodiruju s onima naročitih upravnih sudova, tako da ima prelaznih oblika, gdje je teško reći, radi li se o upravnoj vlasti ili već o naročitom upravnom sudu. Primjerice bit će za pozitivno pravo neke države, koja stoji na principu, da upravni sudovi rješavaju naknadno, pošto je stvar već riješena po upravnim vlastima (contentieux a posteriori), nešto još djelovanje upravnih vlasti, što bi se prema pozitivnom pravu države, koja stoji na okrenutom stanovištu contentieux a priori, odnosno dopušta oboje, već moglo smatrati upravnim sudjenjem. Stoga i teorija upravnog prava s pravom uzima oboje kao grane istog debla, kao dva pojma iste kategorije. Jezično to označuje raznim načinima, a za nas bi bio još najbliži način označivanja novije austrijske teorije[9]). Po tome su upravno sudovanje (Verwaltungsrechtsprechung) t. j. djelovanje upravnih oblasti rješenjima na temelju provedenog upravno-parbenog postupka i upravno sudjenje (Verwaltungsgerichtsbarkeit) t. j. preispitivanje rješenja upravnih oblasti po naročitim upravnim sudovima, samo dva oblika upravnog pravosudia (Verwaltungsrechtspflege).

[8]) U težnji, da bi se to subjektivno pravo što bolje zaštitilo protegnuto je djelovanje naših upravnih sudova i na dalji slučaj, gdje je povredjen nečiji neposredni lični interes, zasnovan na zakonu (čl. 18. D S). Time je u stvari već sam zakon prešao liniju uske zaštite subjektivnih prava. Upravno sudskoj praksi dana je pak velika mogućnost, da proširi svoju djelatnost i da djelomično, posrednim putem, omogući tako zv. objektivni administrativni spor. Za praksu je našeg državnog savjeta u tom pravcu vrlo značajan jedan noviji slučaj, iznešen i objašnjen po gosp. Ljub. Radovanoviću u članku »Jedan objektivni administrativni spor pred državnim savjetom« (1. br. knjige XXIII. (god. 1923.) Arhiva). Time u vezi usporedi članak istoga pisca »Objektivni administrativni spor (Arhiv knjiga XXII. br. 3. i 4.) kao iz navedenoga djela Slob. Jovanovića str. 411—413.

[9]) Uslijed velike sličnosti koju ima naš sistem upravnoga sudstva s austrijskim, naročito što oba stoje na stanovištu contentieux aposteriori. Usporedi o tome str. 508—516 dr. Rud. Herrmann Herrnritt, Grundlehren des Verwaltungsrechtes. Mit vorzugsweiser Berücksichtigung der in Österreich (Nachfolgestaaten) geltenden Rechtsordnung und Praxys. Tübingen 1921.

Digitized by Google

Napose je djelovanje hrvatskih upravnih oblasti u tako velikoj mjeri prošireno na stvari, koje spadaju po svojoj naravi u područje kaznenog i civilnog prava, da je prof. Dr. Krišković mogao ustvrditi: »da se za naše upravno pravo može reći, da je upravna djelatnost pretežito sudjenje i da su upravni čini većinom presude«[10]). Kraj toga hrvatsko upravno pravo ne poznaje posebne upravne sudove. Stoga je ono moralo potražiti neki regulativ kod samih upravnih vlasti. Naročito je u pogledu samog zadružnog prava — koje nas se i ovdje prvenstveno tiče — propisan naročiti postupak kod oblasti, koji je i najpotpuniji medju našim upravnim postupnicima. Tim je postupnikom strankama osiguran temeljiti pretres njihove stvari, podijeljen im položaj gotovo najednak onome u civilnom procesu (potpuno jednak položaj ne može dobiti stranka već po naravi upravnog postupka) i pružena zaštita protiv nezakonite povrede njihovih prava. Sve uredbe, koje se obično ističu ko značajne za upravne sudove. Drugoj glavnoj karakteristici upravnih sudova, t. j. njihovoj nezavisnosti, ovo se sudovanje u znatnoj mjeri približilo, premda ju još niie stiglo[11]). Polučeno je to u izvjesnoj mjeri i posrednim putem, naročito kod vrhovne molbe. nad kojom je i sada bezrazložno izrečena smrtna osuda. U krilu odijela za unutarnje poslove kreiran je posebni zadružni odsjek, strogo odijelien od ostalih odsjeka. Zamršenost predmeta ovoga odsjeka donijela je sa sobom, da je odsjek stalno popunjavan stručnjacima, koji su i stekli, ako i ne formalno, a ono u stvari faktičnu nepokretnost. Sve je to dovelo do neke izvjesne nezavisnosti i do nepobitne činjenice, da se ovaj odsjek u svojim riešenjima dao rukovoditi samo pravnim momentima i da su onemogučeni eventualni politički uplivi. Tako je ovaj odsjek razvio veliku i važnu judikaturu. Naš Mjesečnik, koji evo ove godine slavi svoj 50-godišnji jubilej, najbolje je ogledalo našeg pravnog života kroz to vriieme. U njemu pak zauzimaju, i po svome broju i stvarno, prvo mjesto medju objelodanjenim sudskim i upravnim rješenjima baš rješenja ovog odsjeka. Ta rješenja nisu samo važna zbog jednoobrazne primiene zadružnog zakona, već — još više — zbog toga, što su ona u stvari omogućila dalji razvoj našeg zadružnog prava. Uopće su ta rješenja imala ono djelovanje, koje se obično u teoriji pripisuje rješenjima upravnih sudova. Svemu tomu je dokazom i okolnost, što se u područiu zadružnog prava — izuzev sporadične slučajeve bez ikakve važnosti — nisu stranke nakon konačnog rješenja služile putem redovite pravde, koji im je ostao otvoren u smislu članka 11. zakona od 25. II. 1874. »o sudačkoj vlasti«. Tako je djelovanje ovog članka bilo ovdje samo preventivne naravi. Sada ima da prestane djelovanje ove vrhovne,

[10]) Uprava i sudstvo. Zagreb 1900, str. 14.

[11]) Uostalom formalne nezavisnosti i naročitih sudačkih prerogativa nemaju ni članovi franceskoga conseil de préfecture, pa čak ni conseil d, état (točnije section du contentieux), toga do sada najsavršenijega upravnoga sudišta. Ipak je to sudište posrednim putem steklo autoritet i položaj, koji daleko nadvisuje mnogu formalnu nezavisnost, koja se katkada vrlo slabo manifestuje u svijetu realnosti

Digitized by Google

zajedničke molbe u zadružno-pravnim stvarima i primjena hrv. zadružnog prava ima da okonča kod četiri (a možda i više u slučaju dodijeljenja podžupanima) oblasti. Kojim će se putem postići jednoobrazna primjena zadružnog prava u sve četiri oblasti i jedinstveni dalji razvoj toga prava? Pozitivnim pravom je na to teško odgovoriti, jer po D S — kako sam već jednom istakao[12]) — nije jasno, da li stranka, koja je nezadovoljna drugomolbenim rješenjem oblasnog župana može podnijeti tužbu samo upravnom sudu, ili joi je otvoren samo put redovite pravde u smislu reč. zak. čl. 11. ili ona konačno može da bira izmedju ova dva sredstva[13]). Kakogod bi to zamamno bilo, ne možemo se na ovom mjestu upuštati u razglabanje ovog pitanja, već iz razloga, što prihvatili mi koje mu drago od ova tri sredstva, nijedno ne može — kako danas stvari stoje — da nadomjesti onu neophodno potrebnu funkciju, koju danas vrši rečeni zadružni odsjek. Upravni sudovi, a napose državni savjet, nebi mogli do unifikacije prava vršiti ovaj posao. Ako usporedimo primjerice hrvatsko zadružno pravo s bosanskim, to nailazimo na znatne razlike[14]). Naš unutarnji

[12]) Usporedi moj članak »Osnova unificiranoga zakona o šumama«. Mjesečnik o. g., str. 50.

[13]) Dosadanja praksa državnoga savjeta, ukoliko je meni poznato, i srpsko upravno pravo nema sličnih primjera, iz kojih bi mogli povući analogne zaključke. Napose je, posve različno od hrv. zadružnog prava, srp. zadr. pravo kodificirano u gradjanskom zakoniku kraljevine Srbije, naročito u časti dugoj (o pravima stvarnima) pod glavom 15. i natpisom »o nasljedstvenim pravima i odnošenjima u zadruzi, te sudjenje u tim stvarima ostavljeno redovnim sudovima. Jedan spor, koji se mnogo povlači kod državnog savjeta i u literaturi, ne može se aplicirati na naš slučaj. Upravna vlast djeluje često u Srbiji kao pomoćni sudski organ (primjerice po gradjanskom sudskom postupku sva rješenja i presude redovnih sudova izvršuje policijska vlast). I protiv takih sudskih akata, koje izdaje upravna vlast kao pomoćni organ sudske vlasti, proglašavao se iz početka državni savjet nadležnim, dok nije nakon dužega kolebanja stao razlikovati izmedju sudskih i upravnih akata, odnosno sudske i upravne funkcije upravnih organa, te se proglasio nadležnim samo za tužbe u potonjim stvarima. (Usporedi o tome dr. Kosta K u m a n u d i »Administrativno pravo«, drugo izdanje Beograd 1921. str. 71.—78., navedeno djelo Slob. J o v a n o v i ć a str. 409. (toč 1.) i članke Ljub. R a d o v a n o v i ć a »Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima«, Arhiv knjiga XXI., str. 213.—226. i »Rešenje ministra unut. dela po sporovima iz glave XVI. gr. sudb. postupka u državinskim stvarima ne može izazvati administrativni spor«, Arhiv knjiga XX., br. 5.) Medjutim je ovo sporno pitanje, u nešto slabijem obliku, iznova izbilo kod državnog savjeta. (Usporedi o tome članke V. D. K r s t i ć a, Arhiv knjiga XXIII. str. 452.—454. i Arhiv, knjiga XXIV. str. 212.—215. i Ljub. R a d o v a n o v i ć a, Arhiv knjiga XXIII., str. 454.—458.). Na naš se slučaj ovaj spor ne može odnositi, jer ovdje ne djeluje upravna vlast kao neki pomoćni sudski organ, već u vlastitom djelokrugu, budući joj je povjerena primjena zadružnog prava iz izvjesnih javnopravnih interesa kao i iz razloga oportuniteta.

[14]) Zadružno pravo, kako se razvilo u Bosni i Hercegovini kod bivših kmetskih porodica, nije uopće kodificirano, a upravne se vlasti, kojima je povjereno

Digitized by Google

odsjek dobio je od agrarnih zakona samo zadružni zakon, čitavo ostalo agrarno pravo u Hrvatskoj i Slavoniji, koje je sustavno dano u nadležnost upravnim vlastima, nalazi se kod odjeljenja za narodno gospodarstvo[15]), čija likvidacija još do ovog časa nije odredjena. No čistih judikata ima naša uprava i u drugim odjeljenjima, primjerice patronatski poslovi i obvezatno podavanje svećenstvu kod odjeljenja za prosvjetu i vjere. K svemu tome dolazi upravno sudovanje, koje je postojalo i u drugim pokrajinama po skroz različnim zakonima i propisima. Gdje će državni savjet da nadje te prave enciklopediste, koji će biti u stanju da svladaju čitav taj materijal? Kako značenje mogu uopće dobiti rješenja državnog savjeta prije unifikacije samih zakona? Čitavo upravno sudjenje po našem pozitivnom pravu nije ni prikrojeno za čisto stranačke sporove, gdje si nasuprot stoje dvije stranke u direktnom odnošaju — kao što je to upravo kod zadružnog prava — već samo za take stranačke sporove, gdje je samo posredno nastao stranački odnošaj izmedju dvije stranke, a zapravo je svaka od njih u direktnom odnošaju s državnom vlašću (primjerice dvije se stranke spore o tome, da li ima državna vlast izdati neku gradjevinsku dozvolu). Protustranka, koja se ne žali protiv rješenja upravne vlasti nema prava parbene stranke, napose ne može ona ni podnijeti žalbe na državni savjet, ako je upravni sud na njenu štetu poništio akt upravne vlasti (čl. 38. D. S.). U tom se postupku čitavo njeno pravo svodi tek na to, da joj se daje mogućnost da bude saslušana (čl. 29. D. S.)[16]). Mi smo gore razložili, da upravno sudovanje i sudjenje služi istoj svrsi. Upravno sudjenje imalo bi zapravo samo pojačati djelovanje upravnog sudovanja. Slikovito prikazano, to su dvije grane, na kojima počiva isti teret. Mi siječemo jednu granu (sudovanje) u vrijeme, kad druga grana (sudjenje), još nije dovoljno ojačala, da snaša sama taj teret.

Jednako ne može ni put redovite pravde nadomjestiti funkcije vrhovne i jedinstvene upravne vlasti. Kako ti redovni sudovi samo iznimno primjenjuju zadružno pravo, ne može se kod njih ni razviti potrebna sudska praksa. Njihova je glavna matica gradjanski zakonik, čija su načela često u diametralnoj opreci s načelima zadružnog prava. Baš ta okolnost, što je za sudjenje u upravnim sporovima potrebno

---

sudovanje u tim stvarima, pridržavaju običajnoga prava. To je običajno pravo prije 15 godina sakupila vlada prema B o g i š i ć e v u obrascu (Usporedi o tome članak »Bosansko-hercegovačko pravo« u Arhivu, knjiga XVIII. str. 81 i sl. i dr. M a n d š a j n u Mjesečniku o. g. str. 58.—60.).

[15]) U tri odsjeka: V. odsjek, koji je naročito nadležan u stvarima zemljišnih zajednica, sporovima o pravoužitničkim pravima u krajiškim imovnim općinama, regalnim poslovima i drugim; VI. agrarno-redarstveni; VII. agrarno-pravni, kamo idu kraj ostaloga naročito vodno pravo, pravne agende ribarstva, zakon o nužnim prolazima (razumijevajući ovamo i dokinuće suvišnih prolaza), putno pravo javnih, poljskih i vinogradarskih puteva, revindikacija tih puteva i t. d.

[16]) Usporedi o tome članak dra Spiesa »Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima«, Mjesečnik god. 1923. str. 466-7.

Digitized by Google

točno poznavanje upravnih zakona, propisa, a i prakse, jedan je od najjačih razloga, da se ovo sudjenje ne povjeri redovnim sudovima, već u tu svrhu naročito kreiranim upravnim sudovima[17]). Za treću mogućnost, da su stranci otvorena dva sredstva, vrijedi sve što je prije kazano. Samo što se ovdje još razvijaju dvije prakse, koje mogu i zapasti u medjusobne protivštine.

Dok ne možemo nadomjestiti one funkcije, koje obavlja zadružni odsjek pokrajinske uprave kao vrhovna i jedinstvena molba u zadružno-pravnim stvarima, moramo ga zadržati. U pitanju je, kako će djelovati ta treća molba na redovne odnosno upravne sudove, u koliko im pripada pravo naknadnog preispitanja. Pitanje je u vezi s napred postavljenom dilemom: da li su u tim stvarima nadležni redovni ili upravni sudovi. U prvom slučaju nema nikake komplikacije, sadanje se stanje u opće ne mijenja. U drugom slučaju upadamo u protivštinu s čl. 18., DS, koji ne dozvoljava, da se stranka žali na treću upravnu vlast, već mora od druge (odnosno od prve, ako je to ministarstvo) podnijeti tužbu upravnom sudu (odnosno protiv ministarstva državnom savjetu). Ustanova odgovara novom sistemu oblasne uprave, a nedostatak je DS, što nije u tom pogledu predvidio prelazno naredjenje do vremena, kad će još djelovati pokrajinske uprave. Medjutim je i praksa naših upravnih sudova, potpuno opravdano, pošla preko te ustanove, pa dozvoljava tužbe protiv rješenja pokrajinske uprave, izrečena u trećoj molbi.[18])

Ako bi se pak htjelo radikalno izmijeniti nadležnost u zadružno-pravnim stvarima, te ove uopće predati u nadležnost redovnim sudo-

[17]) U tom je pogledu vrlo interesantan i poučan faktični razvoj 1. stav čl. 15. austrijskoga državnoga temeljnoga zakona od god. 1867. Ova je ustanova prenijeta i u sadašnji austrijski temeljni zakon od 22. stud. 1918., samo što se sada više ne govori o »supornim tražidbama osoba privatnih«, već o privatno-pravnim zahtjevima (»über Privatrechtsansprüche«). Za nas je poučan taj razvoj iz razloga, što je naš reč. zak. čl. 11. čisti prijevod austrijskog članka, pa dalje što Austrija mimo ovoga redovitoga puta pravde zna i za posebno upravno sudište (Verwaltungsgerichtshof), koje u mnogome liči našemu državnom savjetu. Starija nauka, zastupana naročito po L. Steinu, htjela je pravnu zaštitu unutar uprave prenijeti na redovne sudove. Ta je nauka došla naročito do izražaja, najprije u § 181. frankfurtskog državnog ustava, a zatim, u nešto slabijim obliku, u reč. austr. temeljnom zakonu, a preko njega i u našem čl. 11. U istinu je u Austriji, kraj djelatnosti upravnog sudišta, ostala ova ustanova o redovnim sudovima vrlo slabo primijenjena. Danas se ona steže na odredjene slučajeve naknade štete, o kojima imadu odlučivati upravne vlasti, protiv kojih je izrično priznato pravo žalbe na redovite sudove; zatim privatno pravna pitanja, o kojima su već i upravne vlasti odlučile kao o prethodnim pitanjima (Vorfrage); konačno o naknadi štete, o kojoj su donijele upravne vlasti riješenje u adhezijonom postupku kod upravno-kaznenih stvari. Kraj toga stanja stvari postaje izlišna čitava ova ustanova temeljnoga zakona, jer bi ta sudska nadležnost i bez nje nastupila (Usporedi o tome citirano djelo Herrnritta str. 50-52, 516-518).

[18]) Usporedi cit. članak dra Spiesa str. 464-6.

Digitized by Google

vima; to bi valjalo imati u vidu, da je hrv. pravo imalo svojih dobrih razloga, zbog česa je ovo, kao što uopće i sustavno gotovo čitavo agrarno pravo, predalo u sudovanje upravnim vlastima. Na brzu ruku, i prije nego li se pretresu svi razlozi, koji govore za i protiv, ne bi trebalo mijenjati ove nadležnost. Eksperimentiranje bi ovdje moglo postati vrlo opasno. Konačno valja imati u vidu, da kraj nadležnosti upravnih vlasti i redovnih sudova, postoji i jedna treća mogućnost, koja spaja u jednu cjelinu dobre elemente jednoga i drugoga. Tu je srednju liniju hrvatsko pravo, upravo organičkim putem, razvilo na odličan način u komasacijskom i razgodbenom postupku. Čini se, da bi baš agrarno pravo moralo slijediti ove stope.

5. Za prevažne i velike agrarno-pravne operacije: komasacije, te razgodbena uredjenja i diobe zemljišnih zajednica postoje u nas naročite oblasti: u prvoj molbi kr. županijsko komasacijono (odnosno razgodbeno u poslovima zemljišnih zajednica) povjerenstvo, a u drugoj i vrhovnoj molbi kr. zemaljsko komasacijono povjerenstvo. Izvjestitelj i izvršni organ županijskog povjerenstva je županijski komasacijoni povjerenik, dok su rečena povjerenstva samo nadzorne i konačno odlučujuće oblasti. Povjerenstva su mješovita i sastavljena od redovnih sudaca, upravnih i stručnih činovnika. Ona su uslijed toga prikrojena sadanjoj upravnoj i sudskoj organizaciji (§ 21. i 22. zak. 22. VI. 1902. »o komasaciji zemljišta«). Svaka radikalna promjena tih organizacija mora ih iz temelja potresti. Naročito to čini sadanja. Po njoj moraju ta povjerenstva naprosto prestati djelovati, a komasacijski povjerenici stiču neki čudni »suverenitet« u svojim poslovima. Zastoj, koji će uslijed toga nastati u ovim vrlo važnim agrarno-pravnim operacijama, koje se sada faktično u velikom broju provode u Hrvatskoj i Slavoniji, rodit će nedoglednim štetama i komplikacijama. Gdje je izlaz tome zlu? Već pred dvije godine dala je pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju po našem najboljem stručnjaku izraditi osnovu zakona o komasaciji zemljišta u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, te ju otposlala ministru za izjednačenje zakona. Ta osnova uzimajući u glavnom za temelj hrvatski komasacijski zakon, koji je od sviju komasacijskih zakona [19]) naše države neminovno najbolji, razvila je taj zakon dalje prema stečenim iskustvima kod tih operacija, koje su se u Hrvatskoj i Slavoniji i najviše provodile, dovadjajući ga ujedno u sklad s današnjim prilikama. Kad ta osnova postane zakonom, riješeno je čitavo ovo pitanje. Prema novinskim glasovima je već ministar za izjednačenje zakona prihvatio ovu osnovu. Nije nam poznato, da li je već osnova predložena narodnoj skupštini.

6. Za dobro funkcijoniranje opće uprave najnužnije je valjano činovništvo. U prvom redu dolaze u obzir upravni činovnici — pravnici. Po OU mogu se za oblasne župane, okružne načelnike i sreske

[19]) Ima ih svega šest: austrijski državni zakon od 7. lipnja 1883. i prema njemu izradjeni zemaljski zakoni od 7. studena 1900. za Kranjsku i 26. svibnja 1909. za Štajersku, ugarski zakon. članci VII. i XXXIX. iz godine 1908., te konačno hrvatski komasac. zakon od god. 1902.

Digitized by Google

poglavare postaviti samo pravnici, iznimka vrijedi samo za one okružne načelnike i sreske poglavare, koji su na tom mjestu zatečeni. OU predvidja i pravne referente za oblasne župane, okružne i sreske načelnike, i najstariji pravni referent je uvijek zamjenik ovih glavara. Nema dvojbe, da samo kvalifikovano činovništvo može dovesti našu upravu do ozdravljenja. Upravni činovnici u Hrvatskoj i Slavoniji, koji svi imadu potpunu pravnu kvalifikaciju i koji uslijed organizacije upravne službe u Hrvatskoj i Slavoniji vrše u velikom opsegu čisto sudačke funkcije, vrlo su zlo prošli uslijed novijeg razvoja. Naročito su zapostavljeni iza sudaca, s kojima su dosada imali jednake položaje. Taj razvoj doveo je do toga, da je već na pr. u Bosni nekvalificirano činovništvo potislo iz upravne službe kvalificirane pravnike. Ne nastane li u tom razvoju preokret, t. j. ne izadje li se već jednom u susret opravdanim zahtjevima upravnih činovnika pravnika, ostat će sigurno ustanove OU na papiru, a nekvalifikovane osobe proširit će se još i dalje u većoj mjeri na štetu pravnika. Nakon OU je na žalost krenuo razvoj u tom štetnom pravcu. Tako činovnički zakon (čl. 71.) zajamčuje državnim službenicima, da ne mogu biti premješteni iz mjesta u mjesto prije isteka od dvije godine dana službe u mjestu, iz kog se premještaju. Nasuprot velikim županima, okružnim načelnicima i sreskim poglavarima (za potonje je to osobito karakterističnol) oduzima ne samo pravo nepokretnosti, već i stalnosti. Pogotovo je nelogično ispala uredba o razvrstavanju činovnika. Ne izmijeni li ovu uredbu narodna skupština — a to valja od srca željeti — doći će do zlih posljedica u općoj upravi i odnošajima šefova upravnih vlasti spram njihovih stručnih referenata. Ta uredba ne vodi računa o OU i položaju, koji po njemu zauzimaju u općoj upravi oblasni župan, okružni načelnik, sreski poglavar i pravni referenti. Budući smo u ovim krajevima već i prije imali točne činovničke razrede, to se dadu lijepo praviti usporedbe s novom grupacijom. Upravni činovnici su ovdje u glavnom spram ranijeg stanja za čitave dvije grupe niže grupisani. Oni su grupisani ne samo niže od sudaca, s kojima su dosada uvijek jednako ranžirali, nego i relativno mnogo niže od ostalih činovnika s fakultetskom kvalifikacijom. Tako su sreski poglavari, premda samostalni šefovi (čl. 3., 18. i 19. OU) — uz očitu povredu čl. 9. i 11. činovničkog zakona — uvršteni po 50% čak u 7. grupu, kamo idu samo pomoćna zvanja. Kako se činovnički rang iste kategorije odredjuje po grupi (čl. 117. činov. zak.), to će redovno stručni referent s fakultetskom kvalifikacijom imati viši rang od svoga sreskog poglavara.

Digitized by Google

Proširenje točke 4a § 471. srpskog gradjanskog sudskog postupnika na nove oblasti.

Napisao dr. Srećko Zuglia, docent na prav. fakultetu u Subotici.

Članom 43. zakona o budžetnim dvanaestinama za mjesec srpanj, kolovoz i rujan 1923. ovlašten je ministarski savjet, da može proširiti na cijeli teritorij kraljevine ili na jedan dio u cijelosti ili djelomice točku 4 a) § 471. zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama od 20. prosinca 1859.[1]) sa svima izmjenama i dopunama, koje važi za teritorij Srbije. Zatim se navodi tekst zakonskog propisa, koji bi se imao proširiti i dodaje nova alineja, da se odredbe toga zakona ne odnose na one, koji se isele iz kraljevine, pa u tu svrhu žele, da prodadu svoje nepokretnosti.

[1]) U zakonu o budžetnim dvanaestinama nije ispravno citiran datum srp. zakona o postupku sudskom u gradj. parnicama, jer je taj zakon od 20. veljače 1865., a ne od 20. IX. 1850. Medjutim svoju sadanju sadržinu zadobila je citirana 4a) točka §. 471. srp. g. s. p. istom novelom od 24. pros. 1870. te glasi:

»Za izvršenje presuda ne mogu se uzeti u popis:

Zemljodjelcu jedan plug, jedna kola, dva vola, ili dva bivola, ili dva tegleća konja, kobila sa ždrebetom do godinu dana, deset ovaca, pet svinja, pet koza, motika, sikira, budak, kosa i toliko hrane, koliko je za njega, porodicu i stoku potrebno do nove hrane. Pored toga na svaku poresku glavu, bila ona od danka slobodna ili ne, ako joj je glavno zanimanje zemljodjelstvo, živila ona u selu ili varoši, pet dana zemlje, računajući dan na 1600 kv. hvata, bila zemlja čista, pod gorom, voćem ili vinogradom, zajedno s neobranim njenim plodom. Isto tako i kuće sa zgradama i placem do jednoga dana oranja. — No ako bi se što od ovoga imanja prodalo zemljodjelcu za naplatu poreza, prireza i drugih općinskih troškova, kao i krivičnih osuda, pa bi po izmirenju suma, za koje je u ovim slučajevima prodaja izvršena, neka suma preostala, onda se taj preostatak ne može upotrijebiti za izmirenje drugih povjerilaca, nego će se predati zemljodjelcu, čije je imanje prodato i to tek onda, kada vlasti donesu dokaze, da je za taj novac kupio drugo imanje. — Sumu preostatka ispod 20 dinara predaje se dužniku. — Imanje ovdje pobrojano ne smije ni sam zemljodjelac prodati ili bilo kojim načinom otudjiti. — No ako bi se zemljodjelac u nuždi nalazio zbog kakova elementarnoga slučaja kao što su poplava, požar ili nerodica, ili ako bi mu stoka uginula, ili bi mu potrebovalo novaca, da samo za usev kupi itd., on se može zadužiti ali samo kod javnih kasa, no i u ovom slučaju ne može zadužiti dva lanca zemlje i kuću s placem.

Ako bi zemljodjelac više od pet plugova zemlje imao, ostaje njemu, da odredi, koja će mu se zemlja prodati. — Ograničenje ovo ne odnosi se na traženja učinjena do 1. siječ. 1874. godine, bilo da su ista traženja intabulisana ili ne; i zato za njih vrijedi dosadanji zakon. — No povjerioci, koji nemaju nikakve isprave ili nemaju isprave vlašću potvrdjene o svojim traženjima, dužni su do 1. travnja 1874. godine ova traženja kod vlasti prijaviti radi odostoverenja datuma, inače i na njih se odnosi ova zamjena. — Odostoverenja za traženja do 250 p. g. (poreskih groša)

Digitized by Google

Protiv namjeravanoga proširenja su se pojavili izvjesni prigovori ne samo u štampi prečanskih krajeva, nego i u beogradskim listovima.[2]) Vlada nije vezana, da na nove oblasti proširi doslovni tekst srbijanskoga zakona, nego može učiniti izvjesne promjene: veća ili manja ograničenja zakonske povlastice, za razne oblasti izdati različita naredjenja, kako bi se nova zakonska norma što više prilagodila raznolikim pravnim i socijalnim prilikama u pojedinim krajevima.

Ograničenja, što ih zakon sadrži glede zemljoradničkoga imanja, izuzetoga od ovrhe, ne odnose se na eksekutivno ubiranje poreza i drugih državnih i samoupravnih troškova(tereta).[3]) Pošto je proširenje zakona imalo da bude zemljoradniku neki ekvivalent za povišeni zemljišni porez, te izvjesna garancija, da to povišenje neće ugroziti ekonomsku eksistenciju seljaka, svako bi očekivao, da će država proširiti u prvom redu na nove krajeve ona ograničenja, što ih srbijanski zakon o neposrednom porezu stavlja državnoj vlasti kod ovršnoga ubiranja poreza u cilju održanja ekonomske eksistencije ratara. Po čl. 107. poreznoga zakona od 29. lipnja 1907. ima se eksekutivna naplata poreza da vrši u prvom redu iz pokretnog imanja, a zemljodjelcu se za naplatu poreza ne može uzeti u popis kuća za stanovanje sa zemljištem do 2000 m² kao ni jedan par tegleće stoke[4]). Medjutim ministarski savjet u granicama spomenutoga ovlaštenja zakona o budžetnim dvanaestinama ne bi mogao proširit na nove krajeve i ustanovu rečenoga poreznoga zakona, jer on ima doduše pravo, da kod proširenja s t e g n e povlastice točke 4 a) § 471. srp. g. s. p., ali ne da ih raširi, a član 107 srpskoga poreznoga zakona sadrži bez

mogu činiti i općinski sudovi. — Zamjena ova ne mijenja ni u koliko naredjenje zakona od 4. pros. 1867. (Zbornik XX. str. 37) odnosno prodaje ovih dobara u tamo izloženim slučajevima; niti se ona odnosi na slučaj, kada se imadu naplatiti državni i općinski troškovi«.

Zakon od 4. pros. 1867., na koji se ova posljednja stavka poziva, dodan je god. 1867. kao zadnja alineja § 471. gradj. sudskoga postupnika, te se je odnosio na cijelu, tada još nerazdijeljenu, točku 4., a glasi:

»U točkama pod br. 4., 5. i 6. pobrojane stvari prodat će se, ako se po presudi im podmiriti šteta, koju je krivac učinio zločinim djelom, prestupljenjem ili stupljenjem, učinjenim iz koristoljublja, ili prestupljenjem namjerno učinjenim«.

Ograničenje državne vlasti u eksekutivnom ubiranju poreza postavljeno je čl. 107. novele zakona o neposrednom porezu od 29. lipnja 1907. te normira, da se zemljoradniku ne može uzeti u popis za porezne dugove kuća namjenjena za stanovanje, plac do 2000 m² i jedan par tegleće stoke.

[2]) Vidi uvodni članak u beogradskom »Vremenu« od 27. srpnja 1923.

[3]) Pravilnik od 4. veljače 1874., izdan za izvršenje pomenutoga zakona razlaže u svom posljednjem stavku 16. točke, da se pod »troškovima« razumijevaju državni i općinski tereti kao porez i prirez. Tako i Živojin M. Perić i dr. Dragoljub Arandjelović: Gradj. sud. postupak II. O izvršenjima Beograd 1912. u komentaru § 471., napisanom po dru. Arandjeloviću, str. 179. — Ovo se djelo citira dalje: Perić—Arandjelović o. c.

[4]) Citirano je Gojku N i k e t i ć u, Gradj. sudski postupnik II. izd. 1921. str. 409, P e r i ć - A r a n đ e l o v i ć o. c. 179 primj. br. 60.

Digitized by Google

sumnje nešto više, nego li blagodat spomenute točke, jer bi se po istoj kod naplate državnih i općinskih »troškova« moglo prodati zemljoradniku čitavo pokretno i nekretno imanje, dok član 107. poreznoga zakona i u tom slučaju izuzima od prodaje izvjesni minimum.

Točka 4 a) § 471. srp. g. s. p. postavlja jedino negativnu granicu, preko koje ne smije da predje rješenje minist. savjeta, jer novim krajevima ne može da dade šire i veće povlastice, nego li ih uživa srbijanski zemljoradnik glede pokretnoga i nekretnoga imanja izuzetog od izvršenja. U pozitivnom pravcu može da glasi tekst naredjenja minist. savjeta za pojedine krajeve sasma drukčije nego zakon, koji važi za Srbiju. Odredjena je bila naročita anketa[5]) da se utvrdi, u kom će se smislu i opsegu te ustanove proširiti na nove krajeve. Zato hoću da prikažem, kakav je smisao dala pravna teorija i pedesetgodišnja sudska praksa normama spomenute točke, kao što i izvjesne razlike izmedju srbijanskoga privatnoga prava i pravnih instituta u ostalim krajevima. Kod proširenja ne smije se spustiti s vida ni to, da se postojeća sudska praksa u Srbiji razvila u mnogočem na podlozi pravilnika od 4. veljače 1874., kojim se uvodi u život pomenuta zakonska norma, jer je beogradski kasacioni sud prihvatio mnoga načela toga pravilnika kao autentičnu interpretaciju samoga zakona. Da se postigne jednoobraznost u primjeni zakona, trebalo bi da tekst min. odluke o proširenju zakona na nove krajeve sadrži nekoja od tih načela, kako bi se dala što sigurnija baza za primjenu zakona u novim krajevima. — No prethodno moram u kratkim potezima prikazati liniju pravnoga razvitka, što ju je prevalio odnos dužnika i vjerovnika u historiji prava.

U vrijeme zakona dvanaest ploča[6]) dužnik, koji nije u roku od 30 dana platio vjerovniku dosudjeni ili pred sudom priznati dug, bio je stavljen u okove i odveden u privatni zatvor svoga vjerovnika, gdje je ostao 60 dana. Iza toga bi ga vjerovnik izveo uzastopce na tri nedjeljna sajamska dana na forum i tu javno oglasio njegovo ime kao i visinu svoje tražbine, ne bi li se našao koji njegov rodjak ili prijatelj, koji bi isplatio dug i time otkupio dužnika. Ako se nije našao niko, mogao je vjerovnik nakon izminuća spomenutoga roka dužnika ubiti ili ga prodati u ropstvo preko Tibera, a gdje je bilo više takvih vjerovnika, mogli su ovi da rasjeku dužnikovo tijelo na razmjerne dijelove. Tako je na početku pravnoga razvitka i kod germanskih plemena[7]) insolventni dužnik padao u ropstvo svoga vjerovnika, a u izvjesnim slučajevima kao n. pr. kada dužnik ne bi platio ustanovljenu vraždu (Wergeld) ili kompoziciju kaznene prirode, davao bi se plemenu ubijenog, da ono izvrši na njemu osvetu. U analima rimske pravne povijesti se ne spominje doduše nijedan slučaj sječenja dužnika.[8]) Ali

[5]) Prema notici u »Vremenu« od 6. kolovoza 1923.

[6]) Egersdorfer, Predavanja o gradj. sudskom postupniku 1919. str. 119. i sl., zatim Pollak: System des österr. Ziwilprozessrechts 1903. str. 37.

[7]) Schmidt, Lehrbuch des deut. Zivilprozessrechtes str. 38. primj. br. 1 i strana broj 57.

[8]) Poredi Gellius N. A. XX. 1 citirano kod Egersdorfera o. c. 141, 142

Digitized by Google

razvitak prometa i socijalne svijesti nije mogao trpjeti ni pravnu mogućnost, da se protiv dužnika upotrebi navedena barbarska mjera. Zato već lex Poetilia iz god. 441.[9]) a. u. c. učini kraj spomenutomu pravnom stanju, koje je pogodovalo jedino egoizmu vjerovnika. Lex Poetilia je odredila, da nije podvrgnuto eksekuciji tijelo, nego samo imovina dužnika. Dužnik se doduše i nakon toga zakona vodi u privatni zatvor, ali ovaj nema više značaj ropstva. Dužniku ostaje njegov lični status, njegova sloboda, porodična i politička prava. U zatvoru se ne može siliti na rad, već jedino da prokaže svoj imetak ili da se s vjerovnikom poravna, a poravnanje se je moglo izvesti i tako, da dužnik radom oduži dug. Dužnik pako, koji je sav svoj imetak ustupio vjerovnicima, nije se smio držati u zatvoru,[10]) nego se morao pustiti u slobodu, jer mu je pripadalo t. zv. beneficium competentiae, t. j. za dugove je odgovarao samo sadašnji imetak dužnikov, a ne i ono, što će on steći nakon ovrhe. Dužnik se je prepuštanjem svog imanja povjeriocima oslobadjao svih svojih dosadašnjih dugova isto onako, kako se i danas kridator kod prinudnog poravnanja oslobadja svojih nepodmirenih obveza ili bolje njihovih djelova.[10]a)

On je od toga momenta započinjao nov ekonomski život doduše bez ikakovih aktiva, ali takodjer bez pasiva.[11]) Ali započeti nov ekonomski život bez ikakovih životnih sredstava nije tako lahko. U drugu ruku nije bilo opravdano, da dužnik ne plati svoje stare dugove ni onda, kada radinošću, nasljedstvom ili drugim sretnim slučajem steče nov imetak. Stoga se stalo uvidjati, da će općim interesima mnogo više odgovarati, ako se dužniku ostavi neki minimum eksistencije (izvjesna količina hrane, ogrjeva, osvetljenja, odijela i pokućstva za nj i za porodicu, zatim najnužniji alat), kako bi mogao produžiti svoje dosadašnje zanimanje i što prije steći imovine, kojom bi se u većoj mjeri mogle naplatiti vjerovničke tražbine. Tako je kasnije rimski beneficium competentiae[12]) zadobio drugo značenje, jer dok je iz početka označivao ono, što se može uzeti pod ovrhu, dotle je kasnije pokazivao, što se ne smije uzeti pod ovrhu, što dužniku u svakom slučaju ostaje. Medjutim rimsko pravo nije poznavalo onako u općenitom opsegu kao današnja prava beneficium competentiae, već ga je ograničavalo ili na izvjestan stalež ili na izvjesna lica. Karakteristika je rimskog beneficia competentiae, da je on više materijalne, nego procesualne prirode i da se njegovo ostvarenje može tražiti već u procesu prije izrečenja

[9]) Livije VIII. 28.

[10]) Egersdorfer o. c. 145, Pollak o. c. 37.

[10]a) Dernburg, Pandekten III. Auflage II. Obligationen str. 157. i sl., zatim naročito primj. 14. na str. 159. Medjutim neplaćeni ostaci dugova po današnjem pravu za slučaj prinudnoga poravnanja živu i nadalje, ali samo kao naturalne obligacije. Vidi Pfaff-Kraniz-Ehrenzweig, System des österr. Privatrechts str. 21. sl., Dernburg o. c. str. 15., Endemann, Lehrbuch des bürger. Rechtes I. Buch II. T. 588.

[11]) Pollak o. c. 37. Schmidt o. c. 939.

[12]) Dernburg o. c. str. 157., primj. 1.

Digitized by Google

presude tako, da se dužniku u samoj presudi prizna ograničivši u istoj mjeri vjerovnikovo potraživanje, dok su ograničenja modernoga prava procesualne prirode.

Današnji zakonici priznavaju općenito i svima izvjesnu kompetenciju, to jest izvjestan broj ekonomskih dobara neophodno nužnih za produženje fizičke eksistencije i ekonomske djelatnosti, koja se dužniku ne mogu uzeti pod ovrhu za naplatu novčanih tražbina. No time nije rečeno, da su ti predmeti oslobodjeni od svrhe, kojoj je cilj, da se vjerovniku pribavi posjed rečenih predmeta na osnovu stvarnoga ili obligacionoga prava. I ako se zanatliji ne može uzeti pod ovrhu za novčane dugove najnužniji alat, nema nikakove sumnje, da on ipak može da sklopi valjani kupoprodajni ugovor glede tih predmeta i da bude ovršnim putem natjeran, da preda prodani alat. Danas se općenito priznaje, da su sva ta ograničenja eksekucije postavljena u javnom interesu u cilju održanja ekonomske eksistencije dužnika, da dužnik našavši se bez ikakvih ekonomskih sredstava za život ne postane opasan po pravni poredak ili ne padne na teret javne dobrohotnosti. Prema tome se na ta ograničenja mora paziti po zvaničnoj dužnosti. Svako odricanje dužnika od zaštite, koju mu pravni poredak pruža, učinjeno unaprijed[13]) ili kod same ovrhe,[14]) protivilo bi se apsolutnoj zakonskoj normi i bilo bez važnosti. Sporno je pitanje, može li dužnik dobrovoljno založiti izuzete predmete za osiguranje nekoga novčanoga duga. Svakako bi time nastao zalog, kome fali bitna karakteristika pravoga zaloga, jer se ne može prodati.[15]) Medjutim izgleda, da ipak ta okolnost nije takove prirode, da bi činila nevažnim i samo založno pravo, pošto nije baš apsolutno rečeno, da se založeni predmet u momentu dospjetka duga ili kasnije. ne će moći ovršno prodati, jer će dužnik eventualno dotle nabaviti drugi takav predmet, tako da mu založeni ne će biti više neophodno nuždan u kućanstvu ili za vršenje zanata.

---

[13]) Za Heifrom-Pick-a Lehrbuch des Zivilprozessrechtes II. str. 285 i sl. je sporno, da li se izuzete stvari mogu zaplijeniti privolom dužnika. Inače se svako odricanje toga beneficija unaprijed smatra u praksi i teoriji bez ikakove važnosti. Vidi takodjer Hellwig-Ortmann, System des deut. Zivilprozessrechtes II. 318.

[14]) Inače praksa mnogih njemačkih Landesgericht-a dozvoljava odricanje u momentu popisa, premda je i to teoretski neispravno. Hellwig-Ortmann o. c. str. 318. prim. 2. Svakako može se dužnik ako i ne direktno, a ono bar indirektno odreći toga dobročinstva, ako propusti u odredjenom roku pobijati takovu nepravilnu zapljenu i prodaju svoga imanja.

[15]) Po § 448., 461., 1371. austr. o. g. z. ne može se ugovoriti, da se založno pravo ne može realizovati prodajom. Tako zvani pactum de non vendendo nema zakonske važnosti. Medjutim, kako u ovim slučajevima postoji zakonska zabrana i nemogućnost prodaje zaloga, drže mnogi, da ni založno pravo nije važno. U ostalom kako ćemo niže istaći, ta zapreka nije apsolutna, nego uslovna. Vidi i Neumann, Komentar zur Exekutionsordnung 1909-10. str. 708. primj. 2.

Digitized by Google

I ako se na ograničenja ovrhe ima da pazi po zvaničnoj dužnosti, eksekucija sama po sebi nije za to ništetna,[16]) što je izvršena na predmetima, koji su od nje izuzeti; takova se ovrha dade samo pobijati i to u srpskom pravu po propisima § 501. srp. gp. s. p. tako, da se u pogledu nekretnina, u koliko nisu već prešle u treće ruke, može tražiti poništenje javne prodaje, a u pogledu pokretnina, u koliko i pribavljača ne tereti zlonamjernost, samo odštetu. Odšteta se može tražiti i od državnoga organa, koji je skrivio, da se kod javne dražbe nisu uzela u obzir ograničenja eksekucije.[17]) Hoće li se i ti propisi srpskoga gradjanskoga sudskoga postupka proširiti na nove krajeve, ne možemo reći. Svakako izgleda, da ministarstvo nije ovlašteno na takvo proširenje, pa će se u novim krajevima eventualni postupci protiv propisa točke 4 a) § 741. srp. g. s. p morati sanirati po specijalnim propisima, što ih za analogne slučajeve sadržava svaki pojedini zakon o ovrhama, koji važi na dotičnom teritoriju.

Moderni zakonici o sudskim ovrhama sadržavaju čitave kataloge izuzetih predmeta[18]) koji se još uvijek i neprestano popunjuju i usavršuju.[19]) Ima tu općih privlegija, u prilog dužnicima svih staleža i bez obzira na značaj duga,[20]) za koji se vodi ovrha, a ima i specijalnih povlastica, koje se odnose samo na izvjesne redove dužnika i koje važe samo kada su u pitanju obični novčani dugovi, a ne i privilegovane tražbine (naročita zakonska obaveza alimentiranja.)[21])

[16]) Ima medjutim i protivno stanovište, koje smatra eksekuciju u takovim slučajevima ipso iure i iam ab initio ništetnom. Hellwig-Ortmann o. c. 260; Schmidt, Lehrbuch 942. Medjutim Hellwig-Ortmann drže da to stanovište nije ispravno. Eksekucija je do daljega punovažna, jedino se može pobiti. Kazneno pravosudje zastupa još i jedan posredan nazor, da je eksekucija precisnalno valjana, ali materijalno pravno ne stvara založno pravo na zaplijenjenim predmetima i za to dužnik, koji takve predmete potroši ili proda, nije počinio pronevjerenje ili zataju.

[17]) Vidi §§ 502 i 504 srp. g. s. p.

[18]) Domovina tih kataloga je Njemačka, otkle su prelazili u strano zakonadavstvo. Pollak o. c. 41.

[19]) Tako na primjer § 811. njem. gpp. navelom od god. 1898., austrijski Josefinski opći procesualni red bio je mnogo puta nadopunjavan u tom pogledu specijalnim zakonima, koji su u smislu čl. VII.—XI. austr. uvodnoga zakona sadanjem izvršnom redu ostali u kreposti. Propisi hrvat. privrem. gradj. suds. postupniku od god. 1852. bili su izmijenjeni i nadopunjeni ovršnom novelom od 18. siječnja 1883. U novije doba novelirani su i propisi §§ 51. i sl. ugar. ovrš. reda od god. 1881. zak. čl. LX : 1881.) novelom od god. 1908. (zak. čl. LXI : 1908.).

[20]) N. p. § 251. t. 1 i 2 austr. § 26. t. 2 i 3 hrv. z. od 18. siječnja 1883., tačka 10 i 15 § 2. ug. z. č. 61/1908., tačka 1 i 6 § 525. bos. gpp. t. 1 i 2 § 811. njem. gpp., koje govore o izuzeću najnužnijega odijela, rublja, namještaja i hrane za dužnika i njegovu porodicu.

[21]) Kod izuzeća po § 850. njem. gpp. ističe zakon napose, da potraživanja, koja su tamo navedena, nisu izuzeta, kada se traži eksekucija zakonske obaveze alimentiranja. I drugi zakoni, kao n. pr. i pomenuta ugar. novela stješnjava mnoga

Digitized by Google

Specijalnih ratarskih povlastica ne sadrži ni hrvatski ni austrijski ovršni red, ali im nalazimo tragove u bosanskom i ugarskom postupku. Tako se po § 2. t. 18, ugarske ovršne novele od god. 1908. (zak. čl. 61/1908.) rataru, obradjivao on zemlju sam ili tudjom pomoću, ne može zaplijeniti sjeme za obradjivanu zemlju do 12 jutara, jedno tegleće živinče, hrana, slama i stelja za to živinče za vrijeme od polovice godine, ni ratarsko orudje.[22]) Ako ratar nema sjemena, mora mu se ostaviti od gotovine, podvrgnute zapljeni, onoliko, koliko treba za nabavu sjemenja. Jednako se i po § 525. t. 7. bos. gpp. mora ostaviti poljodjelcu sjeme za zemlju, koju obradjuje, no najviše 5 hl, dočim mu se ratarsko orudje i marva mogu doduše uzeti u popis, ali mu se ne smiju oduzeti ni prodati u vrijeme poljskoga rada t. j. od 15. ožujka do 15. studenoga, ako mu je to potrebno za obradjivanje zemlje (§ 533. bos. gpp.).[23]) Ima u spomenutim, a i u ostalim našim ovršnim redovima ograničenja, koja su doduše opće prirode, ali ipak po svojoj sadržini dolaze u prilog poglavito ratarima. N. pr. povlastica svih naših ovršnih zakona, da se ne može zaplijeniti jedna krava muzara, ili 2 ovce ili dvije koze potrebne za izdržavanje dužnika i njegove porodice, te hrana za te životinje, koja varira u raznim zakonima od 14, odnosno mjesec dana, do 6 mjeseci dotično do nove krme.[24]) Propis bosanskoga gpp., da se zemljište vrsti erazi mirije[25]) nema prodati na javnoj dražbi, ako dužnik dokaže, da se trogodišnjim čistim prihodom nepokretnoga dobra može pokriti vjerovnikova tražbina zajedno sa svim nuzgrednim pristojbama, te ako dužnik ujedno osigura vjerovniku pobiranje plodova (§ 545.), može doduše doći u prilog

ograničenja, kada je u pitanju davanje alimentacije. Vidi §§ 9. i 14. iste novele, zatim § 292. aust. ovrš. reda.

[22]) Vidi njem. gpp. § 811. t. 4.

[23]) Isporedi i § 16. ug. zak. čl. LXI : 1908., po komu se rataru u vrijeme poljskoga rada t. j. od 15. ožujka do 15. studenoga ne može oduzeti ni prodati ostala marva i poljsko orudje, koje mu je potrebno za težanje zemlje, a nije izuzeto ispod eksekucije po § 2. t. 18. istoga zakona.

[24]) Austrijski zakon dozvoljava u mjesto krave muzare, 2 koze ili 3 ovce, (§ 251/3) a ugarski 4 koze, 4 ovce ili 4 svinje (§ 2. t. 18. zak. čl. LXI : 1908.). Što se tiče krme, tu bosanski zakon ostavlja samo za 14 dana (§ 525 t. 5), hrv. za mjesec dana, § 28. t. 7, ugar. za 6 mjeseci, a austr. do nove sezone, njem. § 811. toč. 3. za 4 nedjelje.

[25]) Po zakonu od 7. ramazana 1274. turske ere (3. 5. 1858. gregor. ere) dijele se nekretnine u Bosni na takove, koje stoje u potpunoj svojini privatnih lica jednako kao i pokretne stvari, te se ta svojina zove mulk. Amo spadaju naročito kuće i kućišta u gradovima i naseljenim mjestima do površine od pola dunume (50 ara). Ostale nekretnine kao oranice, polja, šume, livade ne stoje u potpunoj privatnoj svojini posjednika, već u vrhovnoj svojini države i nazivaju se erazi mirije ili kraće mirije. Do godine 1912. nisu se te nekretnine mogle ni otudjivati bez privole vlasti, a još uvijek ne postoji glede njih pravo testiranja, već pripadaju u zakonsko nasljedstvo rodjacima, koji su označeni u zakonu od 17. muharema 1284., tako da ženski descendenti nasledjuju jednaki dio s muškima. Obratno u mulku, gdje žensko nasledjuje uvijek samo polovicu muškoga dijela.

Digitized by Google

svakomu sopstveniku zemlje navedene vrsti, ali je on u prvom redu namijenjen baš ratarskomu staležu. Isto bi se moglo tvrditi za propis austrijskoga (§ 252. I.) i hrvatskoga (§ 26. t. 8.) ovršnoga zakona, po kojem se naredjaj (pripad) neke nekretnine može uzeti pod ovrhu jedino zajedno s njom.[26])

Sve te povlastice i izuzeća od ovrhe ne dostižu ni iz daleka ni glede pokretnina, a još manje glede nekretnina onu mjeru, što je srpskom zemljoradniku obezbjedjuje citirana zakonska ustanova točke 4 a) § 471. zakona o sud. postupku u gradj. parnicama od 20. velj. 1865. Medjutim prvobitni tekst zakona nije bio tako blagonaklon ratarskomu staležu, kao današnji, koji je utvrdjen novelom od 24. pros. 1873., a predložen po tadanjem potpredsjedniku narodne skupštine i bivšem kasacionom sudiji Dimitriji Jovanoviću.[27]) Doduše zakon od 20. velj. 1865. bio je preuzeo od svoga predšasnika, gradj. parnič. postupnika od godine 1860. 3. točku § 262., koja je glasila, da se ne može uzeti u popis: »najnužniji majstorski alat, a težaku jedan plug, jedna kola, dva vola ili dva tegleća konja, motiku, sjekiru, budak, kosu i hranu, kako za njega i obitelj, tako i za stoku na 15 dana«, ali je dodala, osim toga još dva dana zemlje srednje kakvoće, bila ona čista ili pod gorom, ili voćem i plod njen; a ako zemlje nema, onda ni kuća s nužnim placem«. Razlika izmedju prvobitnoga zakonskoga teksta i pomenute novele je silna. Prije svega je novela mnogo liberalnija i u pitanju pokretnina, a naročito glede nekretnosti. Tu se osim tegleće stoke uvodi još stoka za mlijeko i rasplod, kao kobila, krava ili bivolica s njihovim pomlatkom do godine dana, zatim deset ovaca, pet svinja i pet koza. Množina hrane se penje od 15 dana na onoliko, koliko treba do nove žetve. Kuća, koja je bila prije oslobodjena od ovrhe samo onomu, koji nije imao zemlje, postaje sada slobodna s placem do jednog jutra i gospodarskim zgradama i povrh povećanoga minimuma zemljišta. Najvažnija je novost, da je zakon i samom rataru zabranio otudjivanje tih nekretnina, dočim je zaduživanje dozvolio samo u ograničenom opsegu, i to jedino kod javnih blagajna (prije uprava fondova, sada državna hipotekarna banka), u slučajevima nužde eksemplifikativno pobrojanim. Još su se prije te novele osjetili neki nedostaci prvotnog normiranja i to prije svega nedostatak, da se ni od zločinca, palikuće, lopova nije mogla naplatiti šteta, što ju je on napravio svojim krivičnim djelom, ako nije imao imovine preko propisanoga minimuma. Tom je nedostatku doskočio zakonodavac novelom od 4. pros. 1867. uvedenom danas kao posljednja stavka § 741., kojom se ovrha za naplatu štete, učinjene zločinstvom, namjernim prestupljenjem i istupljenjem iz koristoljublja može da vodi na imetak okrivljenikov, označen u točki 4, 5 i 6 § 471, bez ikakova ograničenja. Kada je zakonodavac novelom od 24. pros. 1873. rastavio do tada još jedinstvenu točku 4. § 471 na 4. i 4-a), pridržao je i u pogledu nove točke ograničenje zakona od 4. pros. 1867.,

[26]) Tako i § 865. II. al. njem. gpp.

[27]) Andra Djordjević, Teorija gradj. sudskog postupnika II. 1923. strana 180 primj.

Digitized by Google

što se izričito ističe u zaglavku te točke.[28]) Drugi je nedostatak bio, što se je država već ovim užim ograničenjem ovrhe, kako ju je sadržavala prvobitna točka 4. § 471 u kodifikaciji od 20. velj. 1865., osjetila ugrožena u pobiranju državnih poreza i drugih javnih daća. Zato je i zakonodavac normirao, da se to ograničenje ne odnosi na ovršno ubiranje državnih i općinskih troškova. Trebalo je da prodje 35 godina, dok je sebi država postavila i na tom području izvjesne granice u interesu održanja ratarove eksistencije time, što je § 107. zakona o neposrednom porezu odnosno novelom tog §-a od 29. lip. 1907. oslobodila ispod ovrhe zbog naplate poreza težaku kuću za stanovanje s placem do 2000 m² i jedan par tegleće stoke.[29]) Osjećao se konačno i treći nedostatak, što prvobitna kodifikacija nije bila uzela u obzir dugove, koji su nastali prije 20. veljače 1865. tako, da su vjerovnici ostali u mnogim slučajevima bez pokrića.[30]) Novela od 24. pros. 1873. nije doduše ispravila tu pogrješku pro praeterito, ali je obzirom na novo ograničenje ovrhe normirala, da se to novo ograničenje ne odnosi na potraživanja nastala do 1. siječnja 1874. Na te starije dugove odnosit će se jedino ono ograničenje, što ga je postavila točka 4. § 471 od god. 1864. Za te se je dugove mogla voditi ovrha na sve nekretnine, što ih je tko imao preko dva jutra, dakle takodjer i na kuću s placem. — Interesantno je primijetiti, da se misao o ograničenju ovrhe na nekretnine, odnosno o zabrani zaduživanja nekretnina, javlja davno prije god. 1865. Već je knez Miloš ukazom od 29. svib. 1836. br. 2118[31]) naredio, da se u gradovima nitko ne može zadužiti na kuću, u kojoj stanuje sa svojom porodicom, a u selima na kuću, baštinu, dva vola i kravu. Kodifikatori gradj. sudskoga postupnika od god. 1853. nisu se obazirali na taj Milošev ukaz.

Kao većina ostalih ograničenja ovrhe, tako i ograničenje 4a) točke § 471. srp. gradj. sud. postupnika polazi sa stanovišta, da se ovršeniku ima ostaviti ne samo ono, što mu je potrebno za produženje života i mogućnosti, da nadje nekakove zarade, već da se mora nastojati, kako bi on mogao da produži djelatnost u dosadašnjem zanimanju, jer svaki posao zahtijeva izvjesnu specijalizaciju i da se svaki rad daje najuspješnije upotrebiti u onoj grani ekonomske djelatnosti, za koju je radenik po dosadašnjem zanimanju, po spremi i navici najbolje kvalifikovan. To vrijedi bez sumnje i za ratarsko zanimanje. Moglo bi se medjutim primijeniti, da se i ratarski posao vrši u dva glavna oblika, u formi plaćenog nadničarskog rada i u formi ratara sopstvenika, a po tome i poduzetnika. Ratar, kome je ovrhom oduzeto čitavo imanje, mogao bi po tom prigovoru da produži svoje ratarsko zanimanje ne više doduše kao samostalni gospodar i poduzetnik, nego kao plaćeni poljski nadničar. Medjutim valja imati na

[28]) Djordjević o. c. 180.

[29]) Perić-Arandjelović o. c. 179., primj. 60.

[30]) Strah, da bi se slično moglo desiti i vjerovnicima iz novih krajeva, ako se t. 4a) § 471 gsp. bez ikakve modifikacije proširi na nove krajeve, bio je jedan od glavnih razloga opozicije protiv toga proširenja.

[31]) Doslovan tekst toga ukaza Djordjević o. c. 179, 180 u primjedbi.

Digitized by Google

umu, da su ekonomski uslovi plaćenoga poljskoga radnika mnogo teži nego u drugim granama zanatlijskoga ili industrijskoga rada. Prije svega naprednih i organizovanih velikih posjeda, na kojima bi poljski radnik mogao naći stalno uposlenje, u Srbiji ima i danas vrlo malo. Poljski radnik mora neprestano da traži nove preduzimače, koji će ga uposliti, a kroz zimu mora da ostane bez zarade. Zbog svega toga je ratar nadničar na putu, da se otudji zemljoradnji. On mora da u mrtvoj sezoni traži zarade u gradovima, u tvornicama, kod gradnja itd., pa kada vidi, da je ovdje rad lakši, stalniji i rentabilniji, ne će se više vraćati zemljoradnji. Ali za poljodjelsku državu, kakva je bila u šesdesetim i sedamdesetim godinama Srbija, a kakova je i danas pretežno cijela naša država, od silne je važnosti, da se seljački stalež, kao nosilac konservativnoga pravnoga poretka, narodnih tradicija i morala, a naročito narodne vojne snage, sačuva od propasti. Rataru treba osigurati minimum zemlje, na kojemu će moći hraniti sebe i svoju porodicu, te ga treba uputiti, da potrebna novčana sredstva ne pribavlja zajmom već intenzivnijim radom u svojoj ekonomiji. No pomenuta zakonska ograničenja imadu i svojih loših strana. Ona u velike stješnjavaju privrednu slobodu ratarskoga staleža. Ratar je tim mjerama vezan za svoju grudu i svoj ratarski poziv. Ratar, koji ima samo minimum zemlje ili ispod toga ne može gotovo ni na koji način da potraži neko drugo zanimanje, jer se za svaki početak novoga preduzeća ili rada traže znatna materijalna sredstva, do kojih ratar ne može da dodje ni na koji način ili samo pod teškim uslovima. On bi mogao doduše prodati svoju zemlju i time doći do potrebna kapitala, ali mu se ta prodaja odobrava istom kasnije, kada je već stalno prešao k drugom zanimanju, a on već kod prelaza treba novaca.

Ne treba dokazivati kako je bijedan položaj onoga, koji nema ni minimum, ili koji ima manje od 2 jutra i kuće. Takav nesretnik ne može ni na koji način ni u slučaju najveće nužde naći kredita ni kod državnih ni kod privatnih ustanova. Ipak se dešava, ako ne drukčije, a ono prigodom nasljedstva, da potomcima pripade u nasljedstvo nekretno imanje daleko ispod minimuma. Ako su još maloljetni, pa se ne može sa sigurnošću reći, hoće li ostati pri seljačkom zanimanju ili će se posvetiti kome zanatu ili školovanju, stvar postaje vrlo zamršena, jer je teško reći, kada je sigurno, da su prestali biti zemljoradnici i kada će im vlast odobriti prodaju [32]). Seljenje srp. zemljoradnika iz siromašnijih krajeva u plodnije vrlo je otešćano i gotovo onemogućeno, jer se u smislu pomenutog pravilnika [33]) i postojeće sudske prakse dozvoljava samo direktna i naturalna razmjena nekretnina, koje spadaju u minimum, a ne ujedno i lakša indirektna ili novčana razmjena. Iseljivanje je naprotiv bilo gotovo isključeno, jer u zakonu nije bilo predvidjeno, da se i u tu svrhu može odobriti prodaja. Prema tome je zemljoradnik, ako je htio iseliti, morao već u zemlji

[32]) Po svoj prilici takav slučaj ima pred očima odluka beogradskog kaznenog suda od 18 kolovoza 1906. br. 7176. cit. kod Niketića o. c. str. 427.

[33]) Točka 10.

Digitized by Google

napustiti zemljoradnju, izučiti koji zanat ili otvoriti kakvu trgovinu, da bi stekao pravo na prodaju, i zatim istom prodajom zemlje nabaviti nužni kapital za seljenje. Posljednji zakon o budžetnim dvanaestinama u svojem zadnjem stavku odstranjuje d o n e k l e tu poteškoću, jer normira, da se zakon ne će protezati na one, koji se isele iz zemlje, te budu željeli, da u tu svrhu prodaju nekretnosti. Rekli smo »donekle«, jer je stilizacija nejasna i daje osnova za protuslovno rješavanje. Kada se zakon ne odnosi na one, koji se isele. Prema tome morali bi se najprije iseliti, pa bi onda mogli slobodno da prodaju zemlju u domovini. Medju tim obično se zemlja prodaje, da bi se čovjek uzmogao iseliti. Čini se da i zakonodavcu nije to uspjelo, jer dozvoljava da »u tu svrhu (t. j. u svrhu iseljenja)« moći će se nekretnine prodavati bez ograničenja 4-a, točke. Medju tim, ako se neko mora već unapred iseliti, onda ne može »u tu svrhu« prodavati, već iz tog razloga. I tako je eto ostavljeno otvoreno polje samovoljnom tumačenju tog protuslovnog zakonskog naredjenja. Kad državni organi ne budu htjeli dati svoju privolu za prodaju nekretnosti u svrhu iseljenja, pozivat će se na prvu stavku, gdje se ta dozvola daje samo onome, koji se iseli, a gdje budu htjeli dati privolu, naglasit će jače drugi dio rečenice, u kojem stoji, da se, u svrhu iseljenja, prema tomu i prije iseljenja mogu davati privole. (Nastavit će se.)

Zakonodavstvo.

Osnova općega dijela obligacijâ (revizija §§ 859—937 i 1342—1450 o. g. z-a), kako je prihvaćena u Stalnom Zakonodavnom Savjetu.*)

Priopćio I v a n M a u r o v i ć.

DRUGI DEO.

Drugi razdeo.

O OBAVEZAMA.

Sedamnaesto poglavlje.

O ugovorima (pogodbama) i o pravnim poslovima u opšte.

Osnov obaveza.

§. 859. Obaveze, po kojima je jedna osoba obavezana drugoj na činidbu, osnivaju se ili na pravnom poslu ili na pretrpljenom oštećenju ili na drugim u zakonu osnovanim razlozima.

*) Publicirano dozvolom predsjednika privatno-pravnoga odsjeka Stal. Zakonodav. Savjeta g. Gj. N e s t o r o v i ć a, drž. savjetnika u miru. Gornji tekst

Digitized by Google

Javno obećanje nagrade.

§. 860. Obećanje nagrade za neku činidbu ili kakav uspeh, koje nije upravljeno na odredjene osobe (javno obećanje nagrade), postaje obaveznim, kada se javno obznani. Javno obećanje nagrade, kome je predmet natecanje za nagradu, valjano je samo onda, ako je u obznani odredjen rok za natecanje.

§. 860. a). Do svršetka činidbe može se opozvati javno obećanje nagrade u istoj formi u kojoj je obznanjeno ili u formi sa jednakim učinkom (dejstvom) ili osobitim saopštenjem, ako se onaj koji obećava nije toga u obznani odrekao izrečno ili tim što je odredio rok. Ali opoziv nema učinka (dejstva) spram onoga, koji je činidbu izvršio gledom na javno obećanje nagrade, ako dokaže, da u to vreme za opoziv bez svoje krivnje nije znao.

§. 860. b). Ako su više osoba izvršile činidbu, nagrada pripada — ne proizlazi li iz obećanja javne nagrade što drugo — onomu, koji je činidbu najpre izvršio, a ako je izvršena u isto vreme, svima na jednake delove.

Sklapanje ugovora.

§. 861. Ko izjavi da hoće na nekoga preneti svoje pravo, to jest, da će mu nešto dopustiti, nešto dati, nešto za njega učiniti, ili radi njega nešto propustiti, taj čini obećanje; ali ako drugi to obećanje valjano prihvati, tad suglasnom voljom obeju strana nastaje ugovor. Dok traju pregovori i dok obećanje još nije učinjeno, ili nije unapred ni posle prihvaćeno, dotle ne nastaje nikakav ugovor.

§. 862. Obećanje (ponuda) mora se prihvatiti u roku, koji je odredio ponudilac. Ako nema takvoga roka mora se ponuda, učinjena prisutnoj osobi, prihvatiti odmah. Smatra se da je ponuda učinjena prisutnoj osobi i onda, ako se ugovorne strane ili njihovi punomoćnici posluže osobno telefonom. A ponuda učinjena inače odsutnoj osobi mora se prihvatiti najduže do trenutka, kad ponudilac, pretpostavljajući da je njegova ponuda stigla na vreme, sme očekivati odgovor, koji je na vreme i uredno odaslan; inače ponuda prestaje. Pre nego li isteče rok za prihvat, ne može se povući ponuda. Ponuda ne prestaje ni onda, ako jedna strana u toku roka za prihvat umre, ili postane poslovno nesposobna, u koliko iz okolnosti ne proizlazi, da je ponudilac drugo hteo.

§. 862. a). Prihvat je učinjen na vreme, ako je izjava stigla ponudiocu u roku za prihvat. Ipak i pored zakašnjene izjave ugovor se smatra za sklopljen, ako je ponudilac morao opaziti, da je izjava o prihvaćenoj ponudi na vreme odaslana, a nije svoj odustanak drugoj strani bez odugovlačenja javio.

---

razlikuje se u mnogom jezično, a dijelom i stvarno od moga nacrta (V. br. 9. i 10. »Mjesečnika« ex 1923.). Na te izmjene reflektirati ću kasnije.

Opaska uredničtva »Mjesečnika«: Tekst gornje osnove preštampan je, naravski, doslovno onako, kako je prihvaćen u Stal. Zak. Savjetu, te je zbog toga pridržana i ekavština.

Digitized by Google

§. 863. Volja se može izjaviti ne samo izrečno rečima i znacima opšte primljenim, nego i prećutno (mučke) takvim delanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakvoga razumnoga razloga sumnjati o volji.

U pogledu značenja i učinka (dejstva) delanja i propusta treba uzeti u obzir običaje i navike, što vrede u opštenju sa poštenim ljudima.

§. 864. Kada se po prirodi posla ili po prometnom običaju ne može očekivati izrečna izjava prihvata, ugovor je sklopljen, ako je ponuda stvarno zadovoljena u roku za to odredjenom ili prema okolnostima primernom.

Potrebe za valjan ugovor.

1. Sposobnost osoba.

§. 865. Deca, koja nisu navršila sedmu godinu života i osobe, koje zbog duševne bolesti ili duševne slabosti ne mogu same da vrše svoje poslove (§. 14. br. 1 i 2), nesposobne su učiniti obećanje ili ga prihvatiti. Maloletnici naprotiv, koji su navršili sedmu godinu života, kao i osobe, navedene u §-u 14. br. 3 i 4 i u §-u 16., mogu istina prihvatiti obećanje učinjeno samo u njihovu korist; ali ako prihvaćaju koji teret skopčan s obećanjem, ili same nešto obećavaju, valjanost ugovora zavisi redovno od privoljenja (pristanka) zastupnika ili zajedno i od suda prema propisima u trećem i četvrtom poglavlju prvoga dela. Dok nije dano ovo privoljenje, druga strana ne može odustati, ali može tražiti da se odredi primeren rok za izjavu.

§. 866. Ko lukavim načinom predstavlja, da je sposoban sklapati ugovore i time vara drugoga, koji se o tom nije mogao lako obavestiti, obvezan je dati zadovoljenje.

2. Prâvo privoljenje.

§. 869. Privoljenje (pristanak) na ugovor mora se izjaviti slobodno, ozbiljno, odredjeno i razumljivo. Ako je izjava nerazumljiva, sasvim neodredjena, ili ako je obećanje prihvaćeno pod drugim odredbama, a ne pod onima, pod kojima je učinjeno, ne nastaje ugovor. Ko se služi nejasnim izrazima, da prevari drugoga, ili preduzima prividno delanje, daće zadovoljenje.

§. 870. Onaj koga je druga strana lukavstvom ili nepravednim i osnovanim strahom (§. 55.) navela na ugovor, nije obvezan držati se ugovora.

§. 871. Ako je jedna strana bila u zabludi o sadržaju svoje izjave, a zabluda se tiče glavne stvari ili koje njene bitne kakvoće, na koju je namera osobito bila upravljena i izjavljena, tada ne nastaje za nju nikakva obaveza, ako je zabludi dala povod druga strana, ili joj je zabluda iz okolnosti morala u oči pasti.

§. 872. Ali ako se zabluda ne tiče ni glavne stvari, niti bitne njezine kakvoće, nego sporedne okolnosti; ugovor ostaje na snazi, u koliko su obe strane pristale na glavni predmet, a za sporednu okol-

Digitized by Google

nost nisu izjavile, da im je bila u naročitoj nameri; ali onaj, koji je zabludu prouzrokovao, daće zavedenoj stranci primerenu (pristojnu) naknadu.

§. 873. Ista ova načela primenjivaće se i na zabludu o osobi onoga, kome je obećanje učinjeno, u koliko ugovor bez te zablude ne bi bio ni načinjen ili bar ne na taj način.

§. 874. Svakako mora onaj, koji je prouzrokovao ugovor lukavstvom ili nepravednim strahom, dati zadovoljenje za štetne posledice.

§. 875. Ako je ko treći jednu od ugovornih strana naveo na ugovor lukavstvom ili nepravednim i osnovanim strahom, ili je dao povod izjavi učinjenoj u zabludi, ugovor je valjan. Samo u slučaju, ako je druga ugovorna strana učestvovala u delanju trećega ili je o njemu očevidno morala znati, primeniće se §§. 870. do 874.

§. 876. Ako kod sklapanja ugovora bude ponuda ili prihvat neispravno saopšten, po glasniku ili na drugi način, shodno će se primenjivati propisi o zabludi.

§. 876. a). Gornja naredjenja (§§. 869.—876.) shodno se primenjuju na druge izjave volje, koje se imaju učiniti prema drugoj osobi.

§. 877. Ko traži da se zbog nedostataka privolenja (pristanka) raskine ugovor, mora i sve vratiti, što je u svoju korist iz takvoga ugovora dobio.

3. Mogućnost i dopustivost.

§. 878. Što je upravo nemoguće, ne može biti predmet valjanoga ugovora. Ako je moguće i nemoguće zajedno uglavljeno, ugovor ostaje u prvom delu valjan, ako inače iz ugovora ne proizlazi da se ni jedna točka ne može odvojiti od druge. Ko je kod sklapanja ugovora za nemogućnost znao ili morao znati, treba da drugoj strani, ako i za ovu ne vredi isto, naknadi štetu, koju je pretrpela uzdajući se u valjanost ugovora.

§. 879. Ništav je ugovor, koji se protivi zakonskoj zabrani ili dobrim običajima.

Naročito su ništavi ovi ugovori:

1. ako je što uglavljeno za staranje, da se dodje do zaključenja braka;

2. ako je pravozastupnik poverenu mu spornu stvar sasvim ili delimično otkupio;

3. ako se nasledstvo ili zapis (legat) kome se neko nada od treće koje osobe, otudjuje još za života te osobe;

4. ako jedna strana iskoristi lakomislenost, stanje nužde, nerazboritost, neiskustvo ili duševno uzbudjenje druge strane na taj način, što učini da se njemu ili kojoj trećoj osobi za jednu činidbu obeća ili dade protivčinidba, čija imovinska vrednost stoji u očevidno velikoj nesrazmeri s vrednošću njegove činidbe;

5. ako se neko obveže, da ne će doći na javnu dražbu, da se ne će nadmetati na javnoj dražbi ili da će se nadmetati samo do odredjene visine ili inače po datom nekom merilu.

Digitized by Google

§. 880. Ako je predmet, o kome je ugovor sklopljen, povučen iz prometa, pre nego li je predan, onda je to toliko isto kao da ugovor nije ni bio sklopljen.

§. 880. a). Ako ko obeća drugome, da će mu treći učiniti činidbu, vredi to kao obećanje, da će se kod trećega zauzeti; ali ako se ujamči za uspeh, odgovara za puno zadovoljenje, ako činidba trećega izostane.

Ugovori u korist trećih.

§. 881. Ko je sa drugim ugovorio, da se trećemu učini činidba. taj može tražiti, da se trećemu to učini.

Da li i u kojem trenutku i treći neposredno stiče pravo da traži od obećaoca ispunjenje, prosudjivaće se po odredbama kao i po prirodi i svrhi ugovora. U sumnji stiče treći to pravo, ako činidba poglavito njemu ide u prilog.

Pravo na činidbe što ih je kod ustupanja dobra preuzimalac obećao u korist trećega, smatra se da je ovaj stekao — ako nije drugačije uglavljeno — sa predajom dobra.

§. 882. Ako treći odbije pravo stečeno ugovorom, smatra se da to pravo nije ni stečeno.

Prigovore iz ugovora ima obećalac i protiv trećega.

Forma ugovora.

§. 883. Ugovor se može načiniti usmeno ili pismeno, pred sudom ili van suda, sa svedocima ili bez njih. Ova različnost u formi ne čini odnosno obveznosti nikakve razlike osim slučajeva odredjenih u zakonu.

§. 884. Ako su stranke za koji ugovor utvrdile uporabu odredjene forme, predmeva (predpostavlja) se, da ne će da budu obvezane, dok se ne ispuni ta forma.

§. 885. Ako istina nije još napravljena formalna isprava, ali je ipak napravljen i od stranaka potpisan sastav o glavnim tačkama (punktacija), to se već ovakovim sastavom osnivaju ona prava i obaveze, koji su u njemu izraženi.

§. 886. Ugovor, koji po zakonu ili voljom stranaka ima biti pismen, sklopljen je, kada ga potpišu stranke ili — ako ne znaju ili zbog mane ne mogu pisati — kada stave svoj rukoznak, overen od suda ili javnog beležnika, ili kad stave svoj rukoznak pred dva svedoka, od kojih je jedan potpisao ime stranke. Pismeno sklapanje ugovora zamenjuje pismeni akt sastavljen od suda ili od javnog beležnika. Stavljanje svojeručnoga potpisa mehaničkim putem dovoljno je samo onde, gde je to u poslovnom prometu uobičajeno.

§. 887. Ako je o ugovoru napravljena isprava, nema se ni malo gledati na ono što je tobož u isto vreme usmeno uglavljeno ali se to ne slaže s ispravom ili sadržava nove dodatke.

Zajednička obveznost ili ovlašćenje.

§. 888. Ako dve ili više osoba obećaju nekome isto pravo na stvari ili ga prihvataju od njega, tražbina i dug dele se po načelima o zajednici vlasnosti.

Digitized by Google

§. 889. Osim slučajeva odredjenih u zakonu odgovora dakle od više sadužnika deljive stvari svaki samo za svoj deo, a isto tako od više deonika deljive stvari mora se svaki zadovoljiti delom, koji mu pripada.

§. 890. Ako se naprotiv radi o nedeljivim stvarima, može ih verovnik (poverilac), ako je on jedini, tražiti od svakoga sadužnika. Ali ako je više verovnika, a samo jedan dužnik, onda ovaj nije dužan bez osiguranja izdati stvar samo jednome saverovniku; on može navaljivati, da se svi saverovnici slože, ili tražiti, da se stvar čuva kod suda.

Korealnost.

§. 891. Obećaju li više osoba jednu istu celinu nerazdeljno na takav način, da se jedan za sve a svi za jednoga izrečno obvezuju, svaka pojedina osoba odgovara za celinu. U tom slučaju zavisi od verovnika, hoće li tražiti od svih ili od nekih sadužnika celo ili delove, koje on izabere, ili hoće to od jednoga jedinoga tražiti. I nakon podignute tužbe ostaje mu ovaj izbor, i ako ga koji sadužnik samo delom namiri, može ostatak tražiti od ostalih.

§. 892. Ako je naprotiv ko obećao nekolicini osoba jednu istu celinu, i ako su ove izrečno bile ovlašćene, da je traže nerazdelno, mora dužnik dati celo onome od tih verovnika, koji to prvi zaište.

§. 893. Čim je jedan sadužnik izmirio verovnika u celini, ne sme ovaj od ostalih dužnika ništa više tražiti; a čim je jedan saverovnik od dužnika potpuno izmiren, nemaju više ostali saverovnici nikakav zahtev.

§. 894. Sadužnik ne može tim što prima na sebe prema verovniku teže uslove, naneti ostalima nikakve štete, a popuštanje ili oslobodjenje, koje jedan sadužnik dobije za sebe, ne koristi ostalima.

§. 895. U koliko izmedju više saverovnika, kojima je nerazdeljno obećana ista celina, onaj, koji je dobio celu tražbinu odgovara ostalim verovnicima, ima se odrediti po osobitim pravnim odnosima, koji postoje medju saverovnicima. Nema li takvoga odnosa, jedan drugome nije dužan dati račun.

§. 896. Nerazdeljno obvezan sadužnik, koji je celi dug izmirio iz svojih sredstava, ovlašćen je, ma da mu nije pravo ustupljeno, tražiti od ostalih naknadu, i to ako nema osobitoga odnosa medju njima, u podjednakim delovima. Ako je koji od njih bio nesposoban obvezati se, ili ako nije u stanju ispuniti svoju obavezu, moraju njegov deo takodjer svi saobveznici uzeti na se. Oslobodjenje jednoga saobveznika ne može ostalima biti od štete pri traženju naknade (§. 894.).

Sporedne odredbe pri ugovorima.

1. Uveti (uslovi).

§. 897. O uvetima pri ugovorima vrede u opšte isti propisi, koji su postavljeni o uvetima dodanim izjavama poslednje volje.

Digitized by Google

§. 898. Ono što je uglavljeno pod takvim uvetima, koji se pri poslednjoj volji smatraju kao da nisu dodani — ne vredi.

§. 899. Ako se je uvet, propisan u ugovoru, ispunio već pre ugovora, mora se nakon ugovora ponoviti samo onda, ako se sastoji u delanju onoga, koji ima steći pravo, i ako ga ovaj može ponoviti.

§. 900. Pravo obećano pod odložnim uvetom prelazi i na naslednike.

2. Pobuda (motiv).

§. 901. Ako su stranke pobudu ili krajnu svrhu svoga privoljenja izrečno postavile kao uvet, pobuda ili krajna svrha smatra se kao i drugi uvet. Izvan toga takva očitovanja nemaju nikakvoga uticaja na valjanost naplatnih ugovora (ugovora sa naknadom). Ali kod besplatnih ugovora imaju se primenjivati propisi postavljeni za naredbe poslednje volje.

3. Vreme, mesto i način ispunjenja.

§. 902. Ugovori se moraju ispuniti u vreme, u mestu i na način, kako su stranke ugovorile.

§. 902. a). Rok odredjen ugovorom ili zakonom treba u koliko nije drukčije ustanovljeno — izračunati tako, da se kod roka odredjenoga po danima, ne broji dan, u koji se desio dogadjaj, od koga počinje rok.

Rok odredjen po sedmicama, mesecima ili godinama, svršava se onoga dana poslednje sedmice ili poslednjega meseca, koji svojim imenom ili brojem odgovara danu dogadjaja kojim počinje rok, a ako toga dana u poslednjem mesecu nema, rok se svršava poslednjega dana toga meseca.

Pod polovinom meseca podrazumeva se petnaest dana, a pod sredinom meseca petnaesti dan toga meseca.

§. 903. Pravo čije je sticanje vezano za odredjeni dan, stiče se početkom toga dana. Pravne posledice neispunjenja obaveze ili zakašnjenja nastaju tek protekom poslednjega dana roka. Ako je poslednji dan odredjen za davanje kakve izjave ili za činidbu, nedelja ili priznati blagdan, dolazi na mesto toga dana naredni radni dan ako nije drugačije uglavljeno.

§. 904. Ako za ispunjenje ugovora nije bilo odredjeno nikakvo vreme, ispunjenje može se tražiti odmah, to jest bez nepotrebnoga odlaganja. Ako je obvezanik vreme ispunjenja sebi na volju ostavio, treba čekati njegovu smrt i držati se naslednika; a ako je u pitanju samo osobna, nenasliediva dužnost, sudija će prema pravičnosti ustanoviti vreme ispunjenja. Ovo poslednje biva i onda, ako je obvezanik obećao ispunjenje prema mogućnosti ili učinljivosti. U ostalom moraju se i ovde primenjivati propisi, koji su gore (§§. 704.—706.) postavljeni za odredbe o vremenu, dodane naredbama poslednje volje.

§. 905. Ako se mesto na kojem treba ispuniti ugovor, ne može odrediti ni po ugovoru ni po prirodi ili svrsi posla, treba učiniti činidbu u mestu, u kome je imao dužnik u vreme, kad je ugovor sklopljen, svoje prebivalište, ili ako je obaveza nastala iz obrtnoga ili

Digitized by Google

drugoga poslovnoga preduzeća dužnikova, u mestu poslovnoga nastana (središta). Glede mere, težine i vrste novca treba gledati na mesto ispunjenja.

Novčane isplate ima dužnik u sumnji na svoju opasnost i trošak dostaviti verovniku u njegovo prebivalište (nastan). Ako se je ovo promenilo pošto je već postala tražbina, verovnik snosi time prouzrokovano povećanje opasnosti i troška.

§. 906. Ako se obećanje može ispuniti na više načina, onda ima obvezanik izbor; ali on ne može sam odustati od jednom učinjenoga izbora.

§. 907. Ako je jedna činidba od početka nemogućna ili to kasnije postane, dugovinski se odnos ograničava na ostale činidbe. Ovo ograničenje ne nastaje, ako činidba postaje nemogućna zbog okolnosti, za koju odgovara strana, koja nema prava izbora.

4. Kapara.

§. 908. Ono što se pri sklapanju ugovora unapred daje, smatraće se, osim slučaja kad je naročito drukčije uglavljeno, samo kao znak da je ugovor sklopljen, ili kao osiguranje, da će se ispuniti, i zove se kapara. Ako ugovor krivnjom jedne strane ne bude ispunjen, može nekriva strana primljenu kaparu zadržati, ili. ako ju je ona dala, dvostruko tražiti. Ali ako se time ne će da zadovolji, može tražiti ispunjenje, ili, ako to nije više moguće, naknadu.

5. Odustanica.

§. 909. Ako se pri sklapanju ugovora odredi iznos, koji mora platiti jedna ili druga strana za slučaj da hoće od ugovora pre ispunjenja odustati, ugovor se sklapa sa odustanicom. U ovom se slučaju mora ili ispuniti ugovor ili platiti odustanica. Ko ugovor ma samo i delimično ispuni, ili ko prihvati ono, što je drugi ma samo i delimično radi ispunjenja učinio, ne može više odustati, baš i kad bi hteo platiti odustanicu.

§. 910. Ako je dana kapara a u isto je vreme uglavljeno i ovlašćenje za odustanak, a nije odredjena osobita odustanica, kapara zauzima mesto odustanice. U slučaju odustanka gubi dakle davalac kaparu ili je primalac plaća dvostruko.

§. 911. Ko nije pukim slučajem sprečen u ispunjenju ugovora već svojom krivnjom, mora takodje dati odustanicu.

6. Sporedne pristojbe (sporedna potraživanja).

§. 912. Verovnik je kadkad ovlašćen tražiti od svoga dužnika osim glavnoga duga i sporedne pristojbe. Ove se sastoje u priraštaju i plodovima glavne stvari; u odredjenim kamatama ili u kamatama zbog zadocnjenja; ili u naknadi prouzrokovane štete; ili u naknadi onoga, što drugi polaže na to, da obveza nije ispunjena kako treba; najzad u iznosu, koji je jedna strana za taj slučaj ugovorila.

Digitized by Google

§. 913. U koliko je sa stvarnim pravom vezano pravo na priraštaj ili na plodove, odredjeno je u prvom i četvrtom poglavlju drugoga dela. Samim tim što ima obvezno pravo, ovlašćenik ne može zahtevati nikakve sporedne pristojbe. U koliko verovniku pripada pravo na ove, vidi se delom iz naročitih vrsta i odredaba ugovora, a delom iz poglavlja o pravu na naknadu štete i na zadovoljenje.

Pravila o tumačenju ugovora.

§. 914. Kod tumačenja ugovora ne treba se držati doslovnoga smisla izraza, nego treba istraživati nameru stranaka te ugovor tako razumeti, kako to odgovara običaju u poštenom opštenju.

§. 915. Kod besplatnih ugovora (ugovora bez naknade) uzima se u sumnji, da je obvezanik pre hteo uzeti na se manji nego li veći teret; kod naplatnih ugovora (ugovora sa naknadom) nejasno se očitovanje tumači na štetu onoga, koji se je njime poslužio (§. 869.).

§. 916. Ništava je izjava volje, koja je prema drugome u sporazumu s njim prividno učinjena. Ako se time ima prikriti drugi kakav posao, ovaj će se prosudjivati po njegovoj pravoj kakvoći.

Trećoj osobi, koja je uzdajući se u izavu, stekla prava, ne može se nasuprot staviti prigovor da je posao prividan.

Opšta naredjenja o naplatnim ugovorima i poslovima.

§. 917. Kod naplatnoga ugovora naplaćuju se ili stvari stvarima, ili delanja — a ovamo spadaju i propuštanja — delanjima, ili i stvari delanjima a delanja stvarima.

§. 918. Ako jedna strana ne ispuni naplatni ugovor u vreme kad treba, na svom mestu ili na ugovoreni način, može druga strana tražiti ili ispunjenje i naknadu, ili izjaviti da od ugovora odustaje, ako u roku, koji joj se primereno odredjuje, protivna strana ugovor ne ispuni.

Ako je ispunjenje za obe strane deljivo, može se zbog neispunjenja dela činidbe izjaviti, da se odustaje samo u pogledu pojedinih ili i svih još neispunjenih delova činidbe.

Ako je iz naplatnoga ugovora jedna strana obavezna da što propusti, a medjutim radi protiv te obaveznosti, može druga strana odustati od ugovora, ako je prethodno pripretila tim odustankom za slučaj ponovljenja.

§. 919. Ako je ispunjenje ugovoreno u tačno odredjeno vreme ili u tačno odredjenom roku s tim, da će se inače odustati od ugovora, onaj ko je na odustanak ovlašćen, ako hoće ostati pri tom, da se obaveza ispuni, mora to javiti po isteku vremena bez odugovlačenja drugoj strani; propusti li to, kasnije ne može više ostati pri tom da se obaveza ispuni. To isto vredi, ako se iz prirode posla ili iz obavezniku poznate svrhe činidbe vidi, da zakašnjena činidba ili, u slučaju zakašnjenja sa jednim delom činidbe, još preostale činidbe nemaju za primaoca nikakvog interesa.

Digitized by Google

§. 920. Bude li ispunjenje osujećeno krivnjom obaveznikovom ili usled slučaja, za koji on odgovara, može druga strana ili tražiti naknadu štete zbog neispunjenja ili odustati od ugovora. Pri delimičnom osujećenju može se odustati ako se iz prirode posla ili iz obavezaniku poznate svrhe činidbe vidi, da delimično ispunjenje nema nikakvog interesa za nju.

§. 921. Odustankom od ugovora ostaje netaknut zahtev na naknadu štete prouzrokovane neispunjenjem usled krivnje. Već primljenu naplatu treba vratiti ili naknaditi na taj način, da ni jedna strana nema dobiti iz štete druge strane. (Nastavak slijedi.)

Pravosudje.

a) Trgovačko-mjenbeno.

Postupak u stvarima, koje se tiču trgovačkoga registra, pa i molba jedne tvrtke protiv druge tvrtke, koje imadu sličan naziv, radi promjene naziva tvrtke — ravna se po izvanparbenom postupku.

(Rješidba stola sedmorice od 3. svibnja 1923. br. 651.).

U molbenom predmetu Našičke tvornice tanina i paropila d. d. iz Zagreba, proti Našičkoga d. d. za industriju i trgovinu drvom iz Zagreba zbog promjene naziva tvrtke spp., u kojem je sudbeni stol u Zagrebu odlukom od 14. listopada 1922. br. 38.007/gr. na molbu Našičke tvornice tanina i paropila d. d. de praes 23. veljače 1922. br. 6992/gr. naložio Našičkomu d. d. za industriju i trgovinu drva, da naziv svoje tvrtke ispuštanjem riječi »Našičko« imade promijeniti u roku od 2 mjeseca pod inakom prijetnjom brisanja tvrtke; — a banski stol povodom ništovne žalbe i utoka Našičkoga d. d. za industriju i trgovinu drva rješidbom od 18. prosinca br. 22/33 ništovnu žalbu zabacio, a utok njegov otputio, i napadnutu prvosudnu odluku potvrdio; — stol sedmorice: uvaživ, da se po § 3. naredbe bana od 26. prosinca 1875. br. 493 o provedbi zak. čl. XXXVII. o trg. zakonu imadu trgovačke stvari rješavati uz uporabu ustanova trg. zakona i to parbene po gradj. parb. postupku, a trgovačke stvari neparbene po izvanparbenom postupku; — uvaživ, da se postupak u stvarima, što se tiču trgovačkoga registra ravna uopće po izvanparbenom postupniku; — uvaživ, da je po § 4. cit. naredbe poveden postupak izvanparbeni na zahtjevanje moliteljice, koja se smatra u svojem pravu na tvrtku unesenu u trg. registru povrijedjenom; — uvaživ, da se u nazočnom slučaju ne radi o porabi, odnosno protupravnoj porabi moliteljičine trgovačke tvrtke u smislu § 2. t. 2. zakona od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj, već nasuprot se radi o trgovačkoj stvari neparbenoj u smislu toč. 10. § 2. cit. zakona, te je neosnovan prigovor utjecateljice, da se u ovakovu slučaju može postupati samo parbenim putem; — uvaživ, da suglasne rješidbe nižih sudova nisu očito protivne budi zakonu budi spisima, niti je u postupku počinjena ništetnost; —našao je ništovnu žaobu Našičkoga d. d. za industriju i trgovinu drvom u Zagrebu zabaciti, a izvanredni previdni utok istoga u pomanjkanju uvjeta § 16. izvpp. otputiti.

Digitized by Google

Prijašnji vlasnik trgovačke tvrtke nije osoba navedena u § 239. grpp., već treća osoba prema § 238. grpp., pa ga primjenom § 24. grpp. kao trećega valja obavijestiti o ročištu za položenje glavne prisege.

Rješidba stola sedmorice od 3. svibnja 1923. br. 760.

U usmeno raspravljenoj parnici tt. A. L. nasljednici kd. u Bj., tužitelja, protiv ostavine J. D. iz Š., po skrbniku na čin tužbenice, zbog 617 K 30 fil. spp., u kojoj je sudbeni stol u Bj. odlukom od 6. svibnja 1922. br. 1856/gr. konstatovao, da B. T. pravodobno nastupljenu glavnu prisegu dosudjenu mu osudom od 31. prosinca 1921. br. 4029/gr. nije položio, jer na ročište dne 24. ožujka 1922. nije pristupio, te ujedno obredio trošak tužene sa 166 K i za molbu 60 K; — banski stol povodom ništovne žalbe i utoka tužitelja rješidbom od 11. prosinca 1922. br. 14.902/gr. ništovnu žalbu zabacio, utok otputio i potvrdio pobijanu odluku prvostepenoga suda; — stol sedmorice vidiv, da je B. T. prijašnji vlasnik tužeće tvrtke pak se prema tome imade smatrati trećom osobom, koja nije niti tvrtkovodja, niti knjigovodja ili trgovački momak tužiteljičin §239. grpp.; —vidiv, da B. T. u parnici nije sudjelovao, niti je pristupio na ikoje ročište, a niti na ono, na kojem je tužiteljica prihvatila navraćenu joj glavnu prisegu; — vidiv, da je tužiteljičin zastupnik predao molbu za nastup prisege u ime B. T. premda je B. T. kao nekoga trećega primjenom § 24. grpp. valjalo o ročištu odredjenom za položenje glavne prisege takodjer obavijestiti; — našao je: povodom žaobe ništovne i izvanrednoga previdnoga utoka tužeće tvrtke ukinuti obje odluke nižih sudova, te prvostepenom sudu naložiti, da za položenje prisege ponovno ročište odredi te o ročištu obje stranke i B. T. obavijesti. — Trošak pravnoga lijeka ima tužiteljica sama nositi s razloga, što protustranka istomu nije dala povoda, a ne postoje uvjeti §§. 316. i 342. gr. p. p.

b) Kazneno.

Bitni kriterij za zločinstvo § 70. vojnoga kaznenoga zakona jest, da vojnik postane nesposoban za borca, a kada to ne nastupi, moglo bi biti govora samo o prestupljenju toga §-a, a kod takova nema pokušaja.

Rješidba stola sedmorice kao suda kasacionoga od 14. prosinca 1922. broj 3055.

G. K. rješava se po §. 250. točka 3. k. p. od optužbe, da je dne 31. listopada 1921. u S. napisao list G. A. aktivno služećemu vojniku 47. puka u K., u kojem ga je nagovorio, da ništa ne jede već neka popuši 1000 cigareta, neka pije i neka ne spava, pa da će onda tako oslabiti, da će ga morati pustiti iz vojništva na dopust, što G. A. nije mogao učiniti, jer je list na putu po vojničkoj oblasti bio inhibiran, te da je tako nukao, poticao i zavesti nastojao G. A. služećega u Narodnoj vojsci, da se povrijedi i tako onesposobi za vojnu službu, a koje je djelovanje ostalo bez uspjeha, pa da je time počinio zločinstvo označeno u § 9. k. z. i § 70. vojnoga kaznenoga zakonika. — Stol sedmorice kao sud kasacioni našao je po saslušanju državnoga nadodvjetnika ništovnu žalbu državnoga odvjetništva po § 282. stavka IV. slovo b) k. p. odbaciti iz ovih razloga: Državno odvjetništvo pobija osudu prvostepenoga suda kao ništavu temeljem točke 5. i 9. slovo a) § 277. k. p. Za točku 5. ne navodi nikakovih razloga, dok se glede

Digitized by Google

istaknute ništavosti po točki 9. slovo a) žali, što sud uzima, da u djelu optuženika ne ima kriterija zločinstva iz § 70. srp. vojnoga kaznenoga zakonika, jer pismo optuženikovo, u kojem upućuje G. A., što da radi, da postane nesposoban za vojnu službu, nije ni došlo u ruke vojniku G. A., a to argumentiranje da nije osnovano. U ostalom ako ne bi predležala ovdje obilježja zločinstva po § 70. srp. voj. kaz. zak., to da svakako predleže obilježja prekršaja po § 2. zakona od 2. prosinca 1889. (Zbor. br.71), jer da se je optuženik poslužio lukavim spletkarenjem u nakani, da se aktivno služeći vojnik G. A. izmakne zakonitoj obranbenoj dužnosti ili vršenju ove. — Ova žalba državnoga odvjetništva nije osnovana. — Obilježja zločina u smislu § 70 točka 1. srp. voj. kaz. zakona ovdje ne postoje, jer G. A. postupkom optuženikovim uopće nije povrijedjen, pa je tako ostao sposoban za borca, a uslijd toga, ako bi uopće postojali zakonski uvjeti za učin kažnjivoga djela iz § 70. srp. vojnoga kaznenoga zakonika, moglo bi biti govora samo o prestupljenju, što ga je optuženik tobože pokušao učiniti. Medjutim po § 2. voj. kaz. zakonika »Uvodna pravila i Čest prva« o kažnjenju zločinstva i prestupljenja uopšte, izložena u »Kaznenom Zakonu« od 29. ožujka 1860., važe i za vojne prestupe i zločine, u koliko se ovim zakonikom drugačije ne naredjuje, a § 42 »Česti prve« kaz. zakona veli, da se pokušaj prestupljenja kazni samo u onim slučajevima, u kojima zakon to izrijekom kaže. Za pokušaj prestupljenja po § 70. srp. voj. zak. ne propisuje se kazna, dakle nije ni čin optuženikov po tom §-u kažnjiv. — Zakon od 2. prosinca 1889. (Zb. br. 71.) stavljen je izvan snage pošrenjem zakonske snage srp. vojnoga kaznenoga zakona na cijeli teritorij kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, pa se stoga ne može u nazočnom slučaju primijeniti, ma i postojali po žaliocu navedeni momenti po tom zakonu kažnjivoga djela. — Valjalo je stoga ništovnu žalbu državnoga odvjetništva kao neosnovanu po § 282. stavka IV. slovo b) k. p. zabaciti.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2., prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Stanko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 5. i 6.
GOD. XL.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor.
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SVIBANJ
I LIPANJ 1924.

O samoupravi i upravi gradskih općina.

Predavao u skupštini Pravničkog društva od 30. marta 1924.

dr. Ladislav Polić.

UVOD.

Dosadašnje zakonodavstvo o gradovima.

Vjeran svome običaju, kojega sam se pridržavao govoreći sa ovoga mjesta, bavit ću se i ovaj put jednom aktuelnom temom, ili pravije rekavši, temom koja je nedavno pobudila kod nas živahan interes, a ta je, bit ćete pogodili, osnova zakona o samoupravnim gradskim općinama u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba povelo je živu akciju da bi se o ovoj osnovi zatražilo, a i stvorilo mišljenje gradskih općina. Pobuda je naišla na budan odziv u javnom mišljenju. I meni je ta osnova službeno dostavljena sa molbom za stručno mijenje.

Proučavajući tu osnovu, u prvi me mah obuzeo osjećaj potpune dezorijentacije: da li su sastavljači svijesni o pravnim temeljima gradskog uredjenja, znadu li odrediti gradovima mjesto u samoj državnoj organizaciji, a da i ne spominjem nerazumljivost pojedinih odredaba. Zato mislim da je u prvom redu potrebno predočiti sebi glavne probleme i valjano ih postaviti; tada istom može se pristupiti rješavanju njihovom. To će biti ponajglavniji zadatak ovoga moga razlaganja. Pa ako se i ne će skorih dana pristupiti uredjivanju gradova, neminovna potreba reforme postoji već danas, i zato mislim da ova razlaganja mogu poslužiti za rješavanje jednog akutnog pitanja. Pripominjem da ovom zgodom ne ulazim u kritiku samih ustavnih naredjenja, s tim manje što sam o tome već pisao na drugome mjestu.

Radi se tuj o izjednačenju zakona o gradskim općinama. Pritom je zanimljivo konstatovati da u ovaj par ima velikih krajeva u našoj državi, gdje i nema gradova u strogo tehničkom pravnom smislu, ako se uzme da su gradovi onakove općine koje, pored svoje

Digitized by Google

gradske socijalno-ekonomske strukture, imaju i zaseban pravni položaj, različit od položaja seoskih općina.

Pravni položaj gradskih općina vrlo je raznolik u pojedinim pravnim područjima države. Prikazat ćemo ga samo u najosnovnijim crtama u organizacionom pogledu. Počnimo sa najbližim.

U Hrvatskoj i Slavoniji, prema zakonu od 21. juna 1895. gradovi su izdvojeni iznad ostalih općina. Razlikuju se dvije vrste gradova. Jedni kao Zagreb, Osijek, Varaždin, Zemun i Karlovac (t. zv. gradski municipiji) podredjeni su neposredno najvišoj upravnoj vlasti (po zakonu: Kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoj vladi). Oni su izlučeni iz teritorija okolnih županija, a nisu ni podredjeni nijednom organu županije, niti su zastupani u županijskim skupštinama. Svi ostali gradovi inkorporirani su županijama, čineći sastavni dio njihovih teritorija, pa su u načelu podredjeni centralnim organima županijskim. Istina je, ima i titularnih gradova, koji se zovu gradovi, ali nemaju pravni položaj gradske, već seoske općine. Organi gradske uprave jesu: gradsko zastupstvo, birano od općinara; gradski načelnik, biran od gradskog zastupstva, i gradsko poglavarstvo, kojemu je na čelu gradski načelnik, a sastavljeno je od gradskih činovnika po zvanju, koje izbira gradsko zastupstvo. Razlikuju se unutrašnji općinski poslovi (vlastiti djelokrug) i poslovi javne uprave (preneseni djelokrug). U poslovima gradske samouprave gradsko je zastupstvo zaključujući i nadgledajući organ, a gradsko poglavarstvo je izvršni organ pod kontrolom gradskog zastupstva. U poslovima javne uprave, gradsko poglavarstvo vrši upravnu vlast prvog stepena samostalno i pod odgovornošću gradskog načelnika, koji je u tim poslovima odgovoran višoj upravnoj vlasti. Na čelu grada Zagreba stoji vrhovni načelnik, a na čelu ostalih gradskih municipija stoje gradski veliki župani, koji mogu da budu i župani okolne županije. Vrhovni načelnik, dotično gradski veliki župani vrše nadzor nad poslovima gradske samouprave i nad poslovima javne uprave, koji su povjereni gradskim poglavarstvima. U gradskim municipijima postoji, kao analogon županijskom upravnom odboru, gradski upravni odbor za poslove porezne, disciplinske i sindikatske. Sastavljen je od vrhovnog načelnika (gr. vel. župana), gr. načelnika i podnačelnika, dva od vlade imenovana zemaljska činovnika i od četiri gr. zastupnika.

U Vojvodini bili su gradovi uredjeni gotovo po istim principma kao i u Hrvatskoj i Slavoniji, sličnost je čak mnogo veća nego što je bila izmedju hrvatskih i madžarskih županija. I u Vojvodini ima gradskih municipija kao što su Pančevo, Subotica, Novi Sad, Vršac i Sombor, koji su isporedjeni županijama. Drugi gradovi su pripadali medju gradove sa uredjenim magistratom, koji su potpadali pod županije.

Organizacija municipija je ustanovljena, uglavnom, zakonskim člankom XXI. 1886. Glavni je organ Glavna Skupština, sastavljena po pola od najvećih poreznika, a po pola od članova izabranih na šest godina. Osim toga bili su po službenoj dužnosti članovi Skupštine i neki viši činovnici. U gradskim municipijima brojile su Skup-

Digitized by Google

štine od 48 do 400 članova. Skupštini je predsjedao veliki župan ili ako je on bio spriječen, gradski načelnik.

Ekeskutivu vrše činovnici, birani od Skupštine, a predloženi od kandidacionog odbora, kojemu tri člana imenuje veliki župan, a trojicu bira Skupština. Kandidacionom odboru predsjedava veliki župan, koji osim toga imenuje neke činovnike; u gradovima gradskog kapetana.

U gradskim municipijima, pored načelnika i pod njegovim predsjedništvom, vrši najveći dio poslova magistrat, koji je izvršni organ gradskog municipija u svim onim poslovima, koji ne idu u nadležnost Glavne Skupštine ili načelnika; magistrat upravlja osobito ekonomskim poslovima. Magistrat je sastavljen od načelnika, od gradskog kapetana, vijećnika, velikog bilježnika i odvjetnika.

Osobita je institucija upravni odbor, zaveden zak. člankom VI. 1876., koji ima da bude veza izmedju državne i autonomne uprave. Upravni odbor je mješovita komisija sastavljena od kraljevskih činovnika (veliki župan kao predsjednik, školski nadzornik, financijski direktor itd.), i od autonomnih činovnika (gradski načelnik i glavni gradski referenti) i napokon od šest članova izabranih od Skupštine. Taj odbor vrši veoma važne zadatke, naročito u poreznim poslovima i u disciplinskim za municipalne i općinske činovnike.

Što se tiče djelokruga, municipiji vrše u granicama zakona: a) autonomiju; b) državnu lokalnu unutrašnju upravu; c) osim toga mogu se baviti i drugim poslovima od javnoga, čak od državnog interesa. stvarati o njima zaključke, saopćavati ih drugim municipijima i vladi, pa i podastirati ih u formi peticije Parlamentu. Po svojim autonomnim pravima, oni samostalno odlučuju o svojim unutrašnjim poslovima i stvaraju statute. Oni izvršuju svoje zaključke i statute i ustanovljuju svoj proračun. Istaknuti treba da je gradski načelnik odgovoran gradskoj Skupštini, te ona može protiv njega odrediti disciplinski postupak. S teorijskog gledišta, čudna je ta zakonska formulacija municipalnog djelokruga, kad se pomisli kako je blizak engleski primjer. S političkog gledišta, ne smije se zaboraviti historijska uloga municipija da budu »bedemi ustava«, pa zato su madžarski pisci najviše isticali pravo otpora što su ga županije imale protiv nezakonitih vladinih naredaba. To je pravo naročito normirano zak. člankom LX. 1907.

Gradski municipiji stajali su pod nadzorom ministra unutrašnjih djela, koji je svagda mogao pregledati gradsku upravu po svojim delegovanim organima, a osim toga imao je u velikom županu svoga zastupnika i pouzdanika. Veliki župan imao je najšire pravo nadzora. I pravo je rekao Ferdinandy: »Die ausgedehnten Rechte des Obergespans lähmen daher die Autonomie und die Selbständigkeit der Initiative der Munizipien in solchem Masse, dass die Autonomie dem Munizipien in der jüngsten Zeit vollkommen verkümmert ist.« (Staats und Vervaltungsrecht des Königreichs Ungarn § 166).

U bivšim austrijskim pokrajinama države, položaj grada u strogom smislu zapremala je općina sa vlastitim statutom. Što se neka

Digitized by Google

općina zove grad, to može biti puki naslov, koji takovu općinu ne izdiže nad ostale; s druge strane pak, i lječilišta i industrijska mjesta mogla su dobiti svoj statut iako se nisu zvala gradovima. Statutarna općina jest takova općina, koja nije potpadala pod opći općinski zakon dotične Krunovine, već joj je položaj bio uredjen zasebnim zemaljskim (ne: državnim) zakonom. Općina sa vlastitim statutom bila je izuzeta potpunoma ispod nadležnosti državne upravne vlasti prvog stepena, te je bila neposredno podredjena zemaljskoj vladi (pokrajinskom namjesniku), dakle srednjoj, a ne najvišoj upravnoj instanciji. Osim toga, ona nije bila podredjena ni kotarskoj ni okružnoj samoupravi, ali je bila podložna zemaljskom odboru dotično Saboru. Takav je položaj za statutarne općine predvidjen već članovima XXII. i XXIII. državnog zakona od 5. marta 1862. o uredjenju općina. U Dalmaciji nije pokrajinski Sabor izdao nijedan odnosni zakon, te u Dalmaciji nema općina sa vlastitim statutom. U našem dijelu Štajerske statutarne su općine gradovi Celje, Maribor i Ptuj, a u Kranjskoj Ljubljana (zemaljski Kranjski zakon od 5. augusta 1887. sa izmjenama i dopunama od 1. oktobra 1910. od 29. maja 1912.). Pripomenuti mi je da državni zakoni naročito označuju nadleštva općina sa vlastitim statutom kao političke vlasti prvoga stepena.

Da ogledamo gradsko ustrojstvo prema ljubljanskom statutu. Medju stanovnicima općine razlikuju se dvije glavne kategorije: općinari i stranci. Općinari se dijele na zavičajnike (koji imaju u općini zavičajno pravo) i na pripadnike (koji u općini, istina, nemaju zavičajno pravo, ali u njoj posjeduju kuću ili zemljišta ili koji u njoj plaćaju direktan porez od svojega u općini samostalno izvršivanog obrta ili od svoje zarade, ili koji u općini stanuju i tamo plaćaju porez od kakvog drugog dohotka). Svi ostali su stranci. Statut poznaje još i općinske gradjane i začasne gradjane.

Općinu zastupa u njezinim poslovima općinsko vijeće, koje ih vrši ili samo ili po načelniku zajedno s magistratom, ili po kotarskim pročelnicima.

Općinsko vijeće ima četrdeset i pet članova. Ono izbira iz svoje sredine načelnika (župana) i podnačelnika. Izbor načelnika treba da je potvrdio vladalac.

Općinsko vijeće je zaključujući organ u samoupravnim stvarima, a podjedno i kontrolni organ za čitavo poslovanje općina i u samostalnom i u prenesenom djelokrugu. Ono odlučuje, koji se poslovi povjeravaju magistratu za rješavanje.

Sasvim zaseban organ je magistrat, sastavljen od načelnika kao predsjednika (koga zamjenuje najstariji magistratski savjetnik pravnik), od magistratskih činovnika i od 9 općinskih zastupnika. Kod kolegijalnog raspravljanja magistrata imaju pravo glasa u sjednici ona devetorica općinskih zastupnika, zatim magistratski savjetnici pravnici i svaki referent za predmet svoga izvještaja.

Magistrat nije samo neki odbor općinskog vijeća, koji bi po njegovoj delegaciji i u ime njegovo rješavao neke manje stvari namjesto općinskog vijeća, već je načelnik sa magistratom izvršni i upravni

Digitized by Google

organ u stvarima naravnog i prenesenog djelokruga. Magistrat vrši mjesnu policiju (koja se računa u naravni djelokrug), koliko nije predana državnim organima; on vrši i policijsku kaznenu vlast, u prenesenom djelokrugu.

Načelnik je predsjednik općinskog vijeća i magistrata. On rukovodi svim poslovima, raspolaže činovnicima, vrši nad njima izvjesnu disciplinsku vlast: on na koncu izvršuje sve odredbe i odluke općinskih vlasti. Pripada mu čak pravo zaustaviti zaključke općinskog vijeća, ako nadje da zaključak opć. vijeća prelazi krug njegove nadležnosti ili se protivi zakonima ili čini općini bitnu štetu.

U ljubljanskom statutu dosta je dobro, osobito ako se pomisli na sasvim površne odredbe drugih zakona, normirano pravo nadzora državne uprave, odredjeni su rokovi za žalbe i njihova odgodna moć, napokon i pitanje o raspustu općinskog vijeća.

U Bosni i Hercegovini uredjene su gradske općine prema zakonu izdanu carskim riješenjem od 21. marta 1907. o upravi gradskih općina. Za upravu gradskih općina pozvano je općinsko zastupstvo, koje sastavlja općinsko vijeće i općinski ured.

Općinsko vijeće je sastavljeno od gradskog načelnika i podnačelnika i od zakonitog broja opć. vijećnika (najmanje 7, prema konfesijama). Opć. vijeće biraju opć. stanovnici na tri godine. Ono je organ koji zaključuje i nadzire u svim opć. poslovima. Izbor gradskog načelnika potvrdjuje zemaljska vlada.

Općinski ured se sastoji od gradskog načelnika i podnačelnika, i od činovnika. On je izvršni organ opć. zastupstva pod kontrolom opć. vijeća i državne vlasti, a treba da izvršuje pravovaljane zaključke opć. vijeća. Opć. ured nema nikakve kaznene vlasti. Politička vlast u mjestu vrši pravo državnog nadzora nad čitavim poslovanjem.

Dva grada imaju zasebne statute: Sarajevo i Mostar. Mostarski je statut odobren carskim riješenjem od 16. februara 1907. (kojim se ukidaju predjašnji od 1890. i 1897. godine). Sarajevski statut odobren je carskim riješenjem od 10. decembra 1883. sa promjenama od 1897. i od 1899. godine. Kao neposredni nadzorni organ državne uprave postavljen je vladin povjerenik za grad Sarajevo, koji je ujedno i posrednik gradske općine sa vladom.

U Srbiji nije bilo zasebnoga zakona za varoške općine. Varoši nemaju zasebnu organizaciju, različnu od općinske, a nemaju, po pravilu, ni širu kompetenciju nego ostale općine. Sve su varoši inkorporirane srezovima i okruzima, izuzev varoš Beograd. Čak neposredna nadzorna državna vlast nad varošima jest najniži državni policiski organ: sreski načelnik, samo za okružne varoši je to bio do nedavna okružni načelnik. Nijedna varoš, pa ni Beograd, ne vrši upravnu vlast prvoga stepena.

Za Beograd važe zasebne odredbe. No odredbe o opštini varoši Beograda, kako veli g. Kumanudi (Administrativno pravo, 2 izd. str. 277), nisu grupisane, i ne bi se moglo reći da za nju važi jedan zasebni režim, ali u mnogim detaljima njena se organizacija razlikuje od ostalih opština u Srbiji. Ponajprije po čl. 158. zakona o uredjenju

Digitized by Google

okruga i srezova, Prestolnica Beograd u pogledu organizacije upravnih vlasti čini za sebe okrug i ima naročitu upravu, a to je Uprava varoši Beograda. Kao zasebna organizacija Beograd je podijeljen na Glavnu Upravu i na šest kvartova. Na vrhu državnih vlasti stoji upravnik Beograda, koji je šef Glavne Uprave i ima rang i platu okružnog načelnika, a stavljen je pod neposrednu nadzornu vlast ministra unutrašnjih djela. Funkcije njegove su uglavnom, policijske; sasvim je osobito da upravitelj dolazi u neposredan dodir sa Kraljem, podnoseći mu usmeno i napismeno izvještaje o svemu što se dešava u obimu uprave varoši Beograda. Za njegovu moć kaže poštovani kolega g. Kumanudi: »Postavši u vreme kad se kod nas stvarala tako zvana policijska država, u doba kneza Mihajla, zakon o ustrojstvu upraviteljstva varoši Beograda sadrži odredbe, koja svojom odveć širokom primenom, svojom potpunom nepreciznošću, svojim nejasnim smislom, stavljaju na raspoloženje upravitelju moć čije se granice ne znaju.«

U pogledu samoupravnom, Beograd kao općina podčinjen je Državnom Savjetu (čl. 8. zakon. uredj. okruga i srezova), a neposredna nadzorna vlast nad općinom beogradskom je ministar unutrašnjih djela (čl. 142. zakona o opštinama). Dovoljno je napomenuti samo neke specijalne odredbe za opštinu varoši Beograda. Tako je Zboru smanjena kompetencija u finansijskim stvarima na korist Opštinskog Odbora. Ima zasebnih odredaba o opštinskom budžetu. Što se tiče Suda, izvjesne upravne i policijske funkcije, koje u drugim općinama vrši Sud, oduzete su mu i prenesene na Upravu varoši Beograda (staranje o javnoj sigurnosti i o javnom moralu, kontrola nad osobama postavljenim pod policijski nadzor.)

S druge strane, njegove samoupravne funkcije su proširene.

U pogledu organizacije, treba istaći da beogradska opština, pored predsjednika, ima i jednog potpredsjednika. Za predsjednika se traži da je svršio fakultet ili koju višu stručnu školu, a među kmetovima trojica moraju biti pravnici. Na potpredsjednika ili na jednoga od kmetova predsjednik može, na svoju odgovornost, prenijeti vršenje izvjesnih funkcija, koje u drugim općinama pripadaju samo njemu lično.

Iz ovoga sumarnog pregleda mogao je svak lasno razabrati da varoši u Srbiji nemaju gotovo nijedno od onih bitnih obilježja, koja smo mi već od davne davnine vični tražiti za gradove. Radi bolje informacije neka mi bude slobodno prikazati organizaciju opština u Srbiji u najglavnijim crtama.

Tri su glavna opštinska organa: opštinski zbor, opštinski odbor i opštinski sud.

Opštinski zbor je po zakonu (čl. 29. zak. o opšt.) sazvani i konstituisani skup pravnih glasača jedne opštine, dakle elemenat neposredne demokratije: narod sâm odlučuje neposredno, a ne preko svojih predstavnika. Zbor bira sve opštinske časnike, predsjednika i kmetove i sve opštinske odbornike i zamjenike. Osim toga, zbor neposredno rješava o najvažnijim finansijskim stvarima kao što su:

Digitized by Google

prirezi (prema naročitoj stopi); otudjenje nepokretne i pokretne opštinske imovine (preko izvjesne vrijednosti); zaduženje opštine; i drugi neki poslovi.

Opštinski odbor broji, po pravilu, 18—36 odbornika. On vrši ponajprije administrativne funkcije, kamo pripadaju poslovi unutrašnje opštinske administracije (ustanovljivanje i popunjavanje mjesta u opšt. službi, odredivanje plate opšt. časnicima i službenicima itd.); ovamo idu i drugi upravni poslovi kao primanje novih članova opštine, formulisanje i podnošenje predloga zboru, rješavanje o svim onim predmetima za koje po zakonu nije nadležan opštinski sud ili zbor, a treba da ih uradi ili riješi opština.

U finansijske funkcije odbora broji se votiranje budžeta i pregledavanje opšt. računa. Privatnopravne funkcije odbora stoje u raspolaganju opštinskom imovinom (davanje pod zakup, otudjivanje i t. d.) i u izboru punomoćnika pred sudom u gradjanskim parnicama.

Opštinski je sud, koji čine predsjednik ili njegov zastupnik (u Beogradu potpredsjednik) kmetovi i djelovodja, prva neposredna vlast u opštini, s najširom kompetencijom u opšt. poslovima, vršeći nesamo samoupravne, nego i državne funkcije. Sud je kolegij, koji rješava u sjednicama većinom glasova. On vrši u prenesenom djelokrugu policijske, a i sudske funkcije i to za gradjanske sporove prema propisima prve glave gradjanskog sudskog postupka, a za krivične prema propisima treće časti kaznenog zakonika i policijske uredbe. Medju samoupravne funkcije opšt. suda pripada upravljanje opšt. imovinom, prikupljanje opšt. prihoda, propisivanje raznih taksa, izdavanje nekih uvjerenja itd.

Predsjednik i kmetovi imaju još zasebne funkcije. Tako je predsjednik najviša izvršna vlast u opštini, starajući se o izvršenju svih samoupravnih poslova u opštini, on je šef opštine kao samostalnog upravnog nadleštva i reguliše unutrašnju službu; on je naredbodavac za sve izdatke; on kao organ državne upravne vlasti stara se o izvršenju naredaba državne vlasti.

Kmetovi imaju, pored funkcija koje vrše kolektivno s predsjednikom, svaki za sebe svoje posebne. Tako su oni izvršioci svih naredaba koje potječu od opštinskog suda, svaki od njih je šef jednog odjeljenja, jedan od njih može da bude blagajnik opštinski. Kao i predsjednik, kmetovi imaju pravo kažnjavanja sa manjom sankcijom. O samoupravnom sistemu srpskih opština izrekao je g. Kumanudi upravo poraznu kritiku, pa na jednom mjestu veli: »Zakonom o opštinama istina je u principu data autonomija tim administrativnim jedinicama — priznato im je da su u svojim unutrašnjim opštinskim poslovima samoupravne — ali su predstavnicima državne Centralne i Lokalne Uprave kojima je nad njima poveren nadzor, rezervisana tako široka prava, da se može smatrati da opštine ne uživaju nikakvu samostalnost«.

U prikazivanje različnih sistema gradskih izbora (koji je, uostalom, znatno modifikovan raznim ozakonjenim naredbama) nisam se upustio pogotovo zato što je po sebi jasno da biranje u gradovima

Digitized by Google

može da bude samo opće, jednako, direktno i tajno sa predstavništvom manjina.

Ustav o pitanju uredjenja gradova.

Sa formalno-juristićkog gledišta nastaje prvo i glavno pitanje, što Ustav odredjuje o budućem uredjenju gradova, pa koje su granice Ustavom udarene budućem zakonskom uredjenju gradskih općina? Priznati se ipak mora da se u praksi o ovakim pitanjima vodi slabo računa.

O budućem uredjenju gradova donosi Ustav jednu jedinu odredbu u čl. 96. al. 2.: »O upravi i samoupravi gradova doneće se naročiti zakon.« S tim u vezi valja spomenuti posljednji stav čl. 98. U., po kojem će se bliže odredbe o uredjenju i nadležnosti samoupravnih tijela (opština, srezova i oblasti) donijeti naročitim zakonom.

Otuda se ponajprije vidi da, sa formalne strane, mora se za gradove donijeti zaseban zakon, pa se prema tome ne bi više moga praktikovati srbijanski metod, da se u općem zakonu o općinama (i seoskim i varoškim) donesu tek neke osobite odredbe za varoši. Kako se ne može razložito misliti da bi ustavna odredba o naročitom zakonu za gradove imala samo paradni karakter, u počast gradovima mora se uzeti i sa materijalne strane da je Ustav htio dopustiti mogućnost da gradovi dobiju drukčiju organizaciju i kompetenciju nego što bi je imale druge općine. Prema tomu je Ustavom prihvaćen princip, koji je naročito vrijedio u Hrvatskoj i Slavoniji, da se za gradove izdaje naročiti zakon i da se gradovi oštro izdvajaju od ostalih općina.

U čemu bi gradovi imali veću kompetenciju od ostalih općina, na to nas upućuje sama dikcija citiranog 2. stava čl. 96. U., gdje se govori ne samo o samoupravi nego naročito i o upravi gradova, dok se u prethodnom 1. stavu istoga člana 96. napominje samo općinska samouprava. Medjutim po svim dosadašnjim zakonima u raznim krajevima države, općine su vršile i državnu upravu (donekle čak i sudstvo) u prenesenom djelokrugu. Zato ako se kod gradova naročito ističe njihova uprava pored samouprave, može to samo značiti da će njihov preneseni djelokrug biti znatno širi nego u ostalih općina t. j. da će gradovi imati upravnu vlast prvoga stepena. Tako je kod nas i bilo. Prema tome mogli bismo donijeti definiciju grada, kako je preformirana Ustavom: grad je općina sa osobitom organizacijom i sa upravnom vlašću prvoga stepena.

Upravna vlast prvoga stepena, to je u najmanju ruku kotarsko (sresko) poglavarstvo. Nastaje pitanje, kakav može da bude odnos grada prema kotaru? Jasno je da u upravnom pogledu, grad ne može biti podredjen sreskom poglavaru, kad je i sam grad za se upravna vlast prvoga stepena. Sama logika upravne hijerahije ne dopušta da bi kotarski poglavar bio neposredna nadzorna vlast nad gradskom samoupravom. Poneštó je drugojačije pitanje, da li bi gradovi mogli spadati u srezove kao samoupravne jedinice? Po samom Ustavu ne bi bilo formalne zapreke, ali bi svakako bilo čud-

Digitized by Google

novato da u sreskoj samoupravi sudjeluju gradovi, koji ne spadaju u srez kao upravnu jedinicu. Sreska samouprava u kojoj bi učestvovali gradovi, bila bi, u stvari, zajednica sreza i drugih jedinica, koje stoje izvan sreza. To mi se ne čini logično, a ne bi bilo ni oportuno kad bi se veći gradovi (recimo iznad 15.000 stanovnika) podredjivali sreskoj skupštini. Uostalom, gradovi, prema Osnovi, stoje pod neposrednim nadzorom ministra unutrašnjih djela, pa kako bi se moglo spojiti da gradovi kao učesnici sreske samouprave stoje pod nadzorom sreskog poglavara?

A kako bi se gradovi odnosili prema oblasti? Razlikovati treba ponajprije oblast kao samoupravnu i oblast kao upravnu jedinicu. U prvom pogledu, član 96. U., naročito izuzima i upravu i samoupravu gradova u stavu 2., dok je u prvom stavu govorio o opštinskoj, sreskoj i oblasnoj samoupravi. Istina, član 95. U. veli da se uprava u Kraljevini vrši po oblastima, okruzima, srezovima i opštinama, ali ni taj član, pa ni član 135. u Prelaznim naredjenjima U. ne mora značiti da baš svaka općina mora pripadati u jednu oblast. Tako se i u Hrvatskoj vršila javna lokalna uprava po županijama i kotarima, ali zato su ipak svi gradovi bili izuzeti ispod kotara, a neki i ispod županija. Uostalom, to je odavna poznati pojam: reichsunmittelbare Stadt. S tim u vezi zanimljivo je spomenuti da je bilo predloga, kako bi se dva glavna grada Beograd i Zagreb izdvojila iz svojih oblasti i uredila kao nezavisne općine pod centralnom vlašću. Medjutim po Uredbi o podjeli zemlje od 26. aprila 1922. god., varoš Beograd i grad Zagreb podčinjeni su velikom županu dotične oblasti, samo što je uprava varoši Beograda ostala i dalje pod neposrednim nadzornom vlašću ministra unutrašnjih poslova. Po mojem mišljenju, nema nikakve ustavne zapreke da se položaj gradova prema oblasti i prema centralnoj vlasti uredi po slobodnoj odluci zakonodavčevoj.

Ustav nije prejudicirao ni odnos gradova prema oblasnim velikim županima ni što se tiče nadzorne vlasti nad gradskom samoupravom, ni starješinstva nad gradskom upravom. Tako se član 101. U., koji reguliše nadzor državne upravne vlasti nad poslovima samoupravnih vlasti, odnosi zapravo samo na oblasti, a na srezove samo po zakonodavnoj odredbi u zakonu o oblasnoj i sreskoj samoupravi. U tome se članu veli da oblasni veliki župan ima pravo da zadrži od izvršenja svaku odluku samoupravnih organa, koja ne bi bila zasnovana na Ustavu, zakonima ili oblasnim uredbama. Po zakonu pak o obl. i sr. samouprav. vrši vel. župan tu vlast samo u oblasti, a u srezu sreski poglavar. Tako i g. Slobodan Jovanović u svome izvrsnom djelu: Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na str. 401, veli, da »pod svakom odlukom samoupravnih vlasti, treba razumjeti svaku odluku Oblasne, odnosno Sreske Skupštine, i svaku odluku Oblasnog, odnosno Sreskog Odbora. »Što se pak tiče hijerarhijskog odnosa izmedju obl. župana i gradske uprave, o tome Ustav ne govori izrečno, nego u čl. 95. samo navodi da vel. župan upravlja preko državnih organa poslovima državne uprave u oblasti.

Digitized by Google

Gradski pak organi ostaju samoupravni organi i onda kad vrše poslove državne uprave.

Sve ovo što sam rekao, nipošto ne znači kao da bih pledirao da se svi gradovi ili možda samo neki urede kao oblasti. To bi bilo uzvišenje, koje bi, u stvari, značilo poniženje, jer oblasti su zapravo ekonomske jedinice, a sva je vlast u velikog župana.

S druge strane, ne može se održati pomisao kao da je uredbom o podjeli zemlje na oblasti, pa zakonima o opštoj upravi, o oblasnoj i sreskoj samoupravi već stvoren okvir, u koji samo treba strpati gradove: neke pod oblasti i velikog župana, druge pod srezove. Svi ti nabrojeni zakoni sasvim su obični zakoni i nema nikakve ustavne zapreke da budu, koliko je to zaista potrebno, izmijenjeni novim običnim zakonom, zakonom o upravi i samoupravi gradova.

Na koncu ovog općenog razlaganja neka mi bude slobodno napomenuti samo još to da gradski poslovi ne mogu činiti jednu homogenu cjelinu, recimo, po primjeru engleskom: Ustav, govoreći o upravi i samoupravi gradova, ističe onaj unutrašnji dualizam, koji će vladati između samoupravnih i upravnih poslova pa i u onom slučaju, ako samoupravni gradski organi budu vršili i samoupravni i preneseni djelokrug. Taj će se dualizam neminovno odraziti u pitanjima državnog nadzora, u pitanjima više instancije, pa i u samoj unutrašnjoj organizaciji gradskih općina.

Stanovništvo gradskih općina

Izloživši najširi okvir za donošenje zakona o gradovima, red je da prikažemo najznatnije probleme o ustrojstvu i kompetenciji gradova kao i o njihovu odnosu napram državnoj vlasti. Prvo je pitanje o stanovništvu gradske općine.

Gradska općina kao teritorijalna zajednica obuhvata sve osobe, koje se u području njezinom nalaze, i državljane i nedržavljane, i pripadnike i strane. Nastaje pitanje da li je potrebno s obzirom na zakonsko stanje da se iz kruga stanovništva izdvajaju lica, koja pripadaju općini kao korporaciji, t. zv. općinari ili članovi općine; pa ako jest, koliko kategorija treba da se ustanovi?

Uzmimo za osnov hrvatski zakon o gradovima. Po njemu se razlikuju općinari i stranci. Općinari su domaći državljani, koji spadaju u vezu općine, a dijele se na zavičajnike, koji su stekli po zakonu zavičajno pravo u općini, i na nezavičajnike, koji, nemajući u općini zavičajno pravo, u općini stanuju i u njoj od kakova dohotka izravan porez plaćaju, ili ne stanuju u općini, ali u njoj posjeduju kakvu nekretninu i od nje izravan porez plaćaju. Sve ostale osobe, koje stanuju u općini, jesu stranci. Zavičajnici su imali bezuslovno pravo boraviti u općini i pravo na opskrbu u slučaju osiromašenja, a osim toga aktivno i pasivno izborno pravo za općinu. Nezavičajnici općinari imali su pravo boraviti u općini i aktivno izborno pravo za općinske izbore, ali nisu imali pasivno. Posebna kategorija općinara bili su

Digitized by Google

gradjani, koji su, pored prava zavičajnika, imali i pravo tražiti opskrbu iz zaklada namijenjenih gradjanima.

Ali sve su te kategorije Ustavom i novijim zakonima bilo ispremješane ili su izgubile odredjeni značaj. Tako je zakonom o biračkim spiskovima od 30. maja 1922. izjednačeno biračko pravo za političke i općinske izbore; za njim je pošlo, prema različnim Uredbama, i pasivno komunalno izborno pravo. Time je zbrisana glavna razlika izmedju političkih prava i zavičajnika i nezavičajnika, pa i stranaca (koliko su državljani). Pravo boravka u općini postalo je osnovno gradjansko pravo, nezavisno od općinske pripadnosti: po čl. 10. Ustava ne može se nijedan gradjanin protjerati u zemlji iz jednog mjesta u drugo, ni zatočiti u jednom mjestu, osim u slučajevima, koje je zakon izrečno predvidio. I pravo oskudnih na pomoć učinjeno je Ustavom u velikoj mjeri nezavisnim od članstva u općini, pa je ta dužnost pomoći ili izrijekom prevaljena na državu ili će se predati naročitim organizacijama. Tako se po čl. 27. U. d r ž a v a stara o besplatnoj ljekarskoj pomoći, besplatnom davanju lijekova i drugih sredstava za čuvanje narodnog zdravlja siromašnim gradjanima. Članom 30. U. obećaje se zakonodavno uredjenje poljoprivrednih obezbijedjenja, članom 31. uredjenje za obezbijedjenje radnika za slučaj nesreće, bolesti, besposlice, nesposobnosti, starosti i smrti; slično obećanje u čl. 34. U. za obezbijedjenje lica pomorskog zanimanja; a napokon po čl. 32. invalidi, ratne siročadi, ratne udovice i siromašni i za rad nesposobni roditelji poginulih ili u ratu umrlih ratnika, uživaju naročitu državnu zaštitu i pomoć u znak priznanja. Kako vidimo poljuljani su svi dosadašnji kriteriji i za aktivno i pasivno izborno pravo, i za pravo boravka i za pravo na pomoć. Što se pak tiče općinskih tereta, već i dosada morali su ih snositi nesamo općinari nego i stranci u općini.

Ali imaju dva motiva, koji nagone zakonodavca da ustanovi l i č n u pripadnost državljana pojedinim općinama: prvi stoji u neminovnoj potrebi da se utvrdi općina, koja je dužna supsidijarno (t. j. ako nema nijednog drugog obvezanika) nositi teret pomoći siromašnima, a drugi izlazi iz postulata da se državljaninu osigura općina u kojoj može stalno boraviti, siguran od protjerivanja bilo iz razloga siromaštva ili iz obzira javne sigurnosti.

Istina, pravo na pomoć može potjecati nesamo iz zavičajnosti, koja se, uglavnom, zasniva jure sanguinis i podomaćenjem, nego se lična pripadnost izvjesnoj općini za potrebe ubogarstva može bazirati na teritorijalnom momentu t. j. na oduljem neprekinutom boravku u jednoj općini kao što biva u Njemačkoj za t. zv. Unterstützungswohnsitz: svaka je općina dužna dati privremenu pomoć svakomu oskudniku, ali je, najzad, dužna nositi troškove pomoći ona općina, gdje oskudnik ima to kvalifikovano prebivalište, a ta ga je općina dužna konačno i primiti, pa ga ne smije ni protjerati s razloga siromaštva. Takovo je uredjenje neminovno u jako industrijalizovanoj zemlji sa silnom imigracijom u gradove i sa neprestanom fluktuacijom pučanstva zbog radnih konjunktura. Takove ekonomske i socijalne

Digitized by Google

prilike još ni izdaleka ne postoje u nas, pa zato nije ni potrebna tako radikalna reforma. Pored tih ekonomskih razloga govori za pridržanje zavičajnosti još jedan politički razlog, a taj je u odredbi čl. 10. U., kojim se štiti gradjansko pravo slobode kretanja: Niko se ne može ni u kojem slučaju protjerati iz svoga z a v i č a j n o g mjesta bez sudske presude.

Pritom mi je skrenuti pažnju na teškoću toga problema. Svakako se mora imati na umu da se pitanje zavičajnosti ne da riješiti baška za gradove, baška za ostale općine, ako ne ćemo da izazovemo ljute borbe izmedju sela i grada. Prema tome morao bi se postaviti junktim izmedju zakona o uredjenju gradova i općinskoga zakona. Ali teško da bi se i na taj način mogla riješiti sva pitanja koja ovamo zasijecaju. Možda bi bio potreban naročit zakon o zavičajnosti, jer treba znati da bi mnogo i mnogo općina jedva snosilo teret pomoći ako se ta dužnost ozbiljno shvati, a da se ne dogodi što veli g. Kumanudi u pomenutom već djelu o dužnosti srbijanskih općina: »Ali zakonom je postavljen samo jedan princip, nerazradjen dalje, u detaljima i neregulisan na pouzdanoj osnovi, tako da je opšt. vlastima ostavljeno na volju hoće li ga u opšte primenjivati, i u kojoj meri: to nije nikakva obaveza, koju one uzimaju na sebe, već samo jedno pravo priznato pojedincima, bez ikakvih garantija za njegovo ostvarenje«. To je barem iskreno iako je žalosno. Zato se mora pomišljati na više zajednice, koje će pomagati siromašnim općinama, pa i na samu državnu pomoć. Medjutim, nije to samo ekonomska strana pitanja, koju treba urediti, i to nesamo, kao dosada, sa tjesnogrudno »buržujskog« gledišta, pazeći vazda samo na to da li tko posjeduje nekretnine, obrtnu ili trgovačku radnju, da li plaća izravan porez, nego i sa šireg socijalnog gledišta, koje uvažava i radnu snagu. Ima još i jedno drugo gledište, a to je sloboda kretanja: o njoj treba donijeti zakon, kojim će se garantovati sloboda boravka i naseljenja, štiteći je od policijskog samovoljstva u protjerivanju i zatočenju iz obzira javne sigurnosti.

Na osnovi svega ovoga izlaganja mislim da bi u gradskim općinama trebalo ustanoviti samo jednu glavnu kategriju općinara: zavičajnika, a ostalo stalno nastanjeno pučanstvo to su stanovnici općine. Kako se pak stiče i gubi zavičajnost, to odredjuje zakon o zavičajnosti, jednako za gradske i ostale općine. Što se toga zakona o zavičajnosti tiče, treba predvidjeti primanje u zavičajnu vezu dvojako: dobrovoljno, po odluci gradskog odbora; i vezano, tako da je općina dužna primiti na njegov zahtjev onoga, koji je već godinu dana (ili dvije) stalno naseljen s njezinim makar i prećutnim pristankom, a naseljenje se ne može uskratiti van razloga u zakonu pobrojenih. Komunalno biračko pravo i onako je nezavisno od članstva u općini; samo mislim da bi za gradskog zastupnika, pored uslova koji se traže za narodnog poslanika, trebalo tražiti da je barem pet godina boravio u gradu: tko hoće da odlučuje sudbinom grada, treba da kako tako pozna domaće prilike. Ta i za člana oblasne skupštine traži se da je nastanjen najmanje tri godine u oblasti, a za člana

Digitized by Google

sreske skupštine najmanje dvije godine u srezu. Razumije se da bi gradovi mogli i dalje imenovati počasne gradjane. Ona posebna kategorija o gradjanima, koji su imali pravo na opskrbu iz zaklada osnovanih za gradjane, može i dalje ostati, ali danas više nije od velike važnosti zbog neznatnosti zaklada.

Djelokrug gradskih općina.

Nadležnost gradskih općina ustanoviti, nije lak posao pogotovo ako hoćemo da obuhvatimo njihov naravni i preneseni djelokrug: općine mogu vršiti poslove bilo koje grane javne uprave il barem pomagati kod njihova otpravljanja, a mogu čak i vršiti sudsku vlast, pače, po svojoj autonomiji, mogu stvaranjem statuta vršiti materijalno zakonodavstvo. Pa ako se kaže da je po Ustavu jasno da će gradovi imati upravu i samoupravu, istom sada nastaju prave poteškoće. Tko bi rekao da će se baš kod gradova lasno razabrati što je samoupravni, što li preneseni djelokurg, jer preneseni djelokrug znači nadležnost upravne vlasti prvoga stepena, taj bi se ljuto prevario, još i više kad bi mislio da sve ostalo spada u gradsku samoupravu.

Nije mi na ovom mjestu do teorijskih konstrukcija, već do legislativno-političkih razmatranja, i zato ću se više obazirati na obično shvatanje nego na naučno kategorisanje. Općina se u nas obično pomišlja kao prirodna zajednica ljudi nastanjenih na izvjesnom užem zemljištu, koji upravo zbog toga susjedstva imaju zasebne kolektivne interese, različne od općih državnih interesa, pa oni tim zasebnim interesima upravljaju po svojim slobodno izabranim organima, po pravu samoodredjenja, i vlastitim sredstvima. Iz tih zasebnih lokalnih potreba izlaze općinski zadaci za staranje o fizičkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim interesima općinara. Glavna djelatnost općine stoji u upotrebi općinskih dohodaka, koji potječu ili iz općinske imovine ili opet iz obaveznih prinosa općinara, za lokalne potrebe. To je sve kanda osnovano na naravi stvari, na nekom prirodnom pravu. No i ti zasebni lokalni interesi nisu ništa drugo nego dijelak općih interesa državne zajednice, kojima se ona i brine po svojim vlastitim organima, ako nema samouprave. S druge strane, neki bi htjeli općinu prikazat prosto kao neku ekonomsku zajednicu, zatomljujući elemenat javne vlasti, koji se i u tom pogledu javlja barem u finansijskoj vlasti općine. Što prelazi ovo ekonomsko-finansijsko djelovanje općine, to se nekako ne broji u samoupravne funkcije, već u preneseni djelokrug, kao po srpskom općinskom zakonu. Ali takovo nije shvatanje u drugim područjima, gdje opć. zakoni broje i lokalnu policiju u samoupravni djelokrug.

No upravo ta mjesna policija pravo je leglo teškoća. Ponajprije vidimo da se u lokalnu policiju broji uzdržavanje ,popločivanje, čišćenje i rasvjeta opć. cesta, putova, trgova i mostova, pa onda gradjenje i izdržavanje javnih bunara, vodovoda, javnih kupališta, bolnica, policijskih ustanova. No ništa od svega toga nije policija, ako je uzmemo i u najdaljem smislu da ona znači primjenu imperija u području

Digitized by Google

unutrašnje uprave ograničenjem individualne slobode, i to zabranama zapovijestima ili pridržajima dozvole; naprotiv, to je institutivno staranje namjenom imovine, davanjem faktičnih usluga ili podjeljivanjem upotrebe stvarnih dobara: to sve spada zapravo u onaj najuži samoupravni djelokrug općine kao ekonomsko-finansijske zajednice. Sasvim je nešto drugo mjesna policija u pravome smislu: uklanjanje opasnosti i smetnji, koje se javljaju u lokalnom krugu, i uspostavljanje izvjesnih stanja u krugu lokalne zajednice. Pritom je često nemoguće razgraničiti lokalnu policiju, bila ona samoupravna ili državna, od opće zemaljske policije, koja ima da uklanja opasnosti, koje nisu vezane na lokalni krug; jer tko će,u sto prilika, znati dali je izvor nekoj opasnosti lokalan, a pogotovo da li će se i posljedice ograničiti na taj uski krug. Sjetimo se samo nekih kužnih bolesti, kojima se odmah pripisuje medjunarodna važnost, i ako se pojave u najužem krugu. Zato ako se gradovima prizna mjesna policija u ovom smislu kao samoupravni djelokrug, mora se naročito dodati da to biva u granicama zakona, koji će potanje i izbliže označiti, dokle u tim predmetima zaseže djelokrug opće zemaljske policije, kojim će rukovoditi s gledišta općih državnih interesa državni organi, a u gradovima gradski načelnik s poglavarstvom u prenesenom djelokrugu kao upravna vlast prvoga stepena. Jer ne smije se zaboraviti da općina u samoupravnom djelokrugu ima subjektivno pravo na svoja upravna ovlašćenja, koja može pravnim sredstvima braniti protiv presezanja državne vlasti. — Treći je momenat u lokalnoj policiji: policijska prinuda, bilo kao psihološka ili opet kao direktna prinuda. I za nju vrijedi što je neposredno prije kazano o razgraničenju izmedju lokalne i opće zemaljske policije, samo još s tim dodatkom, da gradska općina kao samoupravno tijelo i nema svih sredstava prinude, kojima raspolažu upravne vlasti. — Na četvrtom mjestu treba napomenuti policijsku kaznenu vlast, koja se, poprijeko, broji u preneseni djelokrug.

Dakle, što će biti preneseni djelokrug općine? On se ne će sasvim poklapati sa nadležnošću upravne vlasti prvoga stepena, pa će obuhvatati s jedne strane više, a s druge strane manje. Ako se poslovi mjesne policije (koliko se radi o primjeni javne vlasti, a ne tek o staranju) zakonom predaju u preneseni djelokrug gradova, pa ako se ti poslovi za sve ostale općine svrstaju u preneseni ili možda (što je vjerojatnije) donekle u samoupravni djelokrug; onda će gradske općine imati jedan krug pocslova prenesenog djelokruga, koji ne će ni u selima, ni u gradovima pripadati upravnoj vlasti prvoga stepena. To će biti još očitije ako se gradovima stavi u dužnost raspisivanje i prikupljanje izvjesnih državnih direktnih poreza: porezni poslovi ne računaju se, po zakonu o opštoj upravi, nimalo u nadležnost vlasti opšte uprave. Najzad, nema sumnje da sudske funkcije, ako budu povjerene gradovima, ne će inače spadati u nadležnost upravnih vlasti. U svemu ovome, preneseni djelokrug općine bit će širi od nadležnosti upravne vlasti prvoga stepena.

Digitized by Google

S druge strane, moramo biti pripravni i na to da će zakon stegnuti upravnu vlast svih gradova ili barem najvećih. Treba se opomenuti, kako je po hrvatskom zakonu o gradovima mogla vlada uzeti u svoju upravu čitavu policiju, a kako u Beogradu policijsku vlast vrši Uprava varoši. Državna vlast nema nikada potpuno povjerenje u općinsku policiju osobito u onim gradovima, koji su politički centri, te se u njima mogu iznenada desiti događaji presudni nesamo za eksistenciju i formu države nego i za sam društveni poredak. Ne treba turati glavu u pijesak! Opravdana je bojazan da će država izuzeti iz prenesenog djelokruga gradskog poglavarstva kao upravne vlasti prvoga stepena izvjesne poslove opće zemaljske policije kao što su politička policija, zaštita državne sigurnosti, kriminalna policija, policija nad inostrancima, zborovima i društvima i nad štampom, pa ih predati samostalnim državnim policijskim direkcijama sa teritorijalnom kompetencijom, koja bi prelazila gradsko područje. S druge strane, već smo opazili tendenciju da državna vlast hoće da iz lokalne policije, koja se u nekim zakonima ubrojava u samoupravni djelokrug, izluči naročito policiju nad bezbijednošću lica i imovine kao i policiju ćudorednosti pa da je preda državnim policijskim organima.

Bilo kako mu drago, jedno je jasno: ne može se gradovima pripisati upravna vlast prvoga stepena, a da se ne spominje a ma baš nijednom riječi, hoće li ili ne će gradska poglavarstva u prenesenom djelokrugu ikoliko vršiti opću zemaljsku policiju, nego im se samo pridaju izvjesne grane lokalne policije. Taj propust Osnove sasvim je neshvatljiv. Još je čudnovatije što Osnova u čl. 1. pridaje gradovima upravnu vlast prvog stepena, a poslije u čl. 114. daje im u ime policijske i državne upravne vlasti samo onaj preneseni djelokrug srbijanskih općina i niša više. Sasvim nevjerojatna stvar. Naprotiv potrebno je samim zakonom o uredjenju gradskih općina utvrditi, koje će poslove opće zemaljske policije vršiti gradska poglavarstva u prenesenom djelokrugu, a koje će grane te policije pridržati država za svoje policijske organe. Zatim treba obilježiti samim zakonom pojam i opseg mjesne policije i odrediti da li država rezerviše za svoje organe neke grane lokalne policije. Dalje, mora se odrediti da li mjesna policija spada u naravni ili u preneseni djelokrug gradskih općina, ili možda u oba djelokruga i u kojem opsegu, pri čemu bi trebalo voditi računa o ona četiri momenta u pojmu lokalne policije: staranje, policijska zapovijest, policijska prinuda i policijsko kažnjavanje. Za policijsku kaznenu vlast može se po nekom kod nas uvriježenom općem shvatanju reći da spada u preneseni djelokrug. Makar kako se zakonom rješavala sva ova pitanja, jedno se može pouzdano reći: nema nikakva opravdana razloga da se gradovima ne bi prepustila policija prometna, požarna, tržna i živežna, poljska, gradjevna i stambena obrtna i nad vodama.

Nema sumnje, i gradovi će imati, makar kako bila podijeljena policijska vlast, svoje vlastite policijske organe kao što su gradski načelnik i konceptni činovnici, koji izdaju policijske upravne akte,

Digitized by Google

pa gradski liječnici i veterinari, tržni nadzornici, obrtni nadzornici, šumari i lugari, pudari it. d. Ali za samo izvršenje i policijskih i drugih upravnih akata i u samoupravnom i prenesenom djelokrugu bit će gradskim organima potrebna sila. Mislim da nije potrebno da grad ima svoju zasebnu stražu pored državne policijske straže u gradu. Za podsmijeh je stanje, kakovo je po pričanju Otta Mayera, bilo u Leipzigu, gdje su bili zasebni »Sicherheitsschutzleute« i zasebni »Wohlfahrtsschutzleute«. Tu bi moralo vrijediti načelo medjusobne pravne pomoći ili možda karakter mješovitog nadleštva. Ali ovo je pitanje od golemog finansijskog značaja, koliko se radi o prinosu gradova za policiju.

Pravednost bi tražila da gradska općina snosi troškove svoga samoupravnog djelokruga, a država da joj daje naknadu za vršenje prenesenog djelokruga. Medjutm, država ima običaj da se ogluši takovim zahtjevima. Velike se nepravde napose dogadjaju pri nošenju troškova za policiju. Očito je da država ne može tražiti da općina pridonosi za troškove opće zemaljske policije, koje vrše državni organi kao što su državne policijske direkcije. No ne bi se od gradske općine smjela tražiti naplata ni za poslove lokalne policije, koje je država uzela u svoje ruke. Jer time što je država tu granu mjesne policije uzela pod svoju upravu, ta je grana mjesne policije prestala biti općinska i postala je državna. A nedostojan je trik, kako je rekao jedan pisac, da država tobože i dalje taj posao smatra samoupravnim samo što ga ona vrši namjesto općine. Konsekvencija ovoga lijepog principa bila bi napokon i ta da je za samoupravu općinsku dovoljno ako općinari samo plaćaju, a državna vlast općinom upravlja!

Djelokrug gradske općine sastoji se od javne vlasti i od staranja (gestion publique et gestion privée). Što se tiče javne vlasti, jasno je da gradska općina može imati samo onoliko vlasti, koliko joj je zakonom naročito dato, i ništa više. U pogledu staranja, preporuča se druga zakonodavna metoda: samim zakonom o gradskim općinama treba općini priznati u n i v e r z a l n o s t svrha od lokalnog značaja, s tim jednim ograničenjem, da se preuzimanje i vršenje pojedinog zadatka ne kose sa zakonima. Nabrajanje pojedinih poslova moglo bi imati samo eksemplifikativni karakter. No ne vidim nikakova razloga, zašto općinama ne bi bilo slobodno potporama ili subvencijama podupirati prerazličite kulturne institucije i akcije u najširem smislu, makar one i ne bile vezane samo na dotični grad. Ako gradovi mogu sami podizati i izdržavati kazalište, zašto ne bi mogli davati subvencije i drugim kazalištima, ili univerzitetima i studentskim organizacijama, makar su univerziteti državni. Samo tu su dvije granice: da takovo podupiranje nije zakonom zabranjeno, a onda da općina time ne onemogući zadovoljavanje svojih obligatornih zadataka.

Naročito bi trebalo već samim zakonom o gr. općinama dopustiti gradovima osnivanje i vodjenje opće korisnih preduzeća od lokalnog interesa, koliko to ne protivrječi zasebnim zakonima. Pojedine vrste takvih preduzeća mogu se u zakonu nabrojiti, ali samo primjera radi. Municipalizacija javnih preduzeća snažan je pokret u čitavom civi-

Digitized by Google

lizovanom svijetu i ne treba ga sputavati, jer će mu se korektiv naći sam od sebe: danas su ljudi već postali ponešto skeptični u prosudjivanju vrijednosti državnih i općinskih preduzeća, pa se u velike preporučuju mješovita poduzeća, u kojima pored pojedinaca učestvuju ili država ili općine ili druga samoupravna tijela. Čak se, naprotiv, traži komercijaliziranje državnih poduzeća.

Najveći dio ovakovih općinskih preduzeća padat će pod udar obrtnoga zakona i bit će potreban akt obrtne vlasti, već prema različi obrtne radnje. Samo je pitanje, da li je dobro da gradsko poglavarstvo u prenesenom djelokrugu kao obrtna vlast rješava o molbama gradske općine. S druge strane, kako god se može samim zakonom o gr. općinama priznati općinama potpuno pravo na osnivanje i vodjenje opće korisnih preduzeća u granicama zasebnih zakona, opet je potrebno naročito zakonsko ovlašćenje, po kojem bi općina mogla proglasiti obaveznom upotrebu njenih preduzeća ili čak učiniti ih monopolima. Napokon samo još da spomenemo, kako bi trebalo općinama osigurati i iskorišćavanje prirodnih snaga. Ne znam pak da li bi trebalo priznati općinama pravo eksproprijacije da mogu, uz potpunu naknadu, u svoje ruke uzeti ovakova poduzeća, ili pravo kupovanje akcija takvih poduzeća pod silu.

Ako se gradskim općinama prizna univerzalnost lokalnih kolektivnih svrha, to ne može značiti da ih općina mora sve ispunjavati, nego da ih može. Zato se moraju samim zakonom o gr. općinama predvidjati izvjesni obligatorni zadaci, na kojih se vršenje općina može primorati, pored drugih obligatornih zadataka što ih nametnu općinama drugi zakoni. Istina, time se otvoreno probija princip o samoodredjenju u njezinom naravnom djelokrugu, po kojem bi općina bila slobodna vršiti ili ne vršiti te poslove ili ih vršiti po svome shvatanju. Medjutim takovo shvatanje samouprave ostatak je komunalne romantike, jer najzad, i općinska je uprava javna uprava. S druge strane, ako se tačno ne obilježe obligatorni izdaci, redovno se postizava upravo protivan efekt: državna vlast prisvaja sebi pravo da, po svojoj ocjeni, primorava općinu na ispunjavanje bilo kojega zadatka; tako je po svjedočanstvu g. Kumanudia, u Srbiji (s obzirom na čl. 143. opšt. zakona), a tako je bivalo i u Dalmaciji po čl 108. opć. pravilnika, da je državna vlast smatrala sebe vlasnom da dade izvršiti sve poslove, dakle i one vlastitog djelokruga, o trošku i na pogibelj općine, koje bi vijeće propustilo ili ne bi htjelo da izvrši. Uostalom, i državnoj vlasti, čak i zakonodavnoj, mogu se Ustavom staviti u dužnost izvjesni zadaci. Tako socijalne i ekonomske odredbe III. Odijeljka Ustava, ako ih ne ćemo da smatramo za puki paradni program, mogu samo značiti obligatorne zadatke zakonodavstva i potom uprave. Pitanje obligatornih zadataka od najveće je važnosti za pravo državnog nadzora, pa će se i tamo o njemu privesti riječ.

Gradovima je kod nas pripadala autonomija t. j. pravo izdavati zakonite statute. Takovih je statuta bilo od dvije ruke: jedno je gradski statut, koji sadrži odredbe o unutrašnjem ustrojstvu i poslovanju

Digitized by Google

gradske općine, dakle gradski ustav; a drugo su mjesni statuti. Nema sumnje da će gradovi i unapredak imati pravo autonomije. Pitanje je samo: na kojem osnovu i u kojim granicama? Ustav sam ne govori o općinskim uredbama, dok naročito ističe oblasne uredbe (čl. 99.) što ih izdaju oblasne skupštine. Pravo izdavati gradske uredbe mora, dakle, biti zasnovano na zakonu. Samo se pita, može li, i u koliko ta zakonska delegacija biti općena (u zakonu o gr. općinama) ili treba li specijalnih delegacija zasebnim zakonima? U načelu dovoljna je općena delegacija zakonom o gr. općinama, to vrijedi naročito, primijenivši analogno odredbe zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, za pravilnike upravljene samoupravnim organima i za pravilnike o upotrebi gradskih zavoda i gradskih javnih preduzeća. Ako bi pak gradsko zastupstvo htjelo izdati statut u području lokalne policije predane gradskoj općini u samoupravni djelokrug, mislim da bi trebala za takav statut specijalna delegacija naročitim zakonom, kadgod bi bilo u pitanju koje osnovno gradjansko pravo garantovano Ustavom; od toga konstitucionog principa, koji bi jednako morao vrijediti i za državne policijske naredbe, nikako ne mogu odustati, makar ko što protivno govorio. Za sve druge statute, koje bi gradsko zastupstvo izdalo obvezno za gradjane, dostajala bi općena delegacija zakonom o gr. općinama, koliko ona nije izrijekom ili prećutno oduzeta naročitim zakonima. Prećutno oduzimanje može se razabrati već i odatle, što naročit zakon dopušta općinama statute samo o izvjesnim predmetima, po čemu bi im bilo zabranjeno donositi o drugim predmetima koji su regulisani ovim zakonom, ili što zakon samo ovlašćuje upravne vlasti na odnošaje naredaba, čime su isključene samoupravne vlasti u samoupravnom djelokrugu. U prenesenom djelokrugu može gr. poglavarstvo imati naredbodavnu vlast kaogod i druga upravna vlast prvog stepena, dašto, koliko naročiti zakoni protivno ne odredjuju, oduzimajući tu kompetenciju baš gr. poglavarstvima.

Granice mjesnim statutima jesu zakoni i državne naredbe (čl. 94. Ustava) kao i oblasne uredbe u koliko bi gradovi spadali u oblasti. Razumije se da bi sudovi, i upravni i redovni, imali pravo cijeniti zakonitost mjesnih statuta. Za odobravanje mjesnih statuta mogao bi se propisati postupak analogan onim za oblasne uredbe. Trebalo bi već samim zakonom o gr. općinama ustanoviti kaznene sankcije što se mogu izreći mjesnim statutima osim ako pojedini zakoni, kojima se daje ovlaštenje za ovakove statute, ne odrede druge sankcije.

Ne vidim razloga zašto se gradovima ne bi i u zakonu o gradskim općinama priznalo pravo peticije? Kod nas svi gradovi uživaju to pravo u općinskim stvarima, a municipalni gradovi čak u poslovima javne uprave. Uostalom, po čl. 14. Ustava pripada pravo peticije svim pravnim licima, a takova su bez sumnje i gradovi.

Digitized by Google

ORGANIZACIJA GRADOVA

Gradska organizacija, u osnovnim crtama, nadaje se sama od sebe: gradsko zastupstvo kao rješavajući i nadzorni organ, a gradski načelnik sa gradskim poglavarstvom kao izvršni organ.

Što se tiče samoga termina: gradsko zastupstvo, treba napomenuti da se u Dalmaciji nazivaju općinskim zastupstvom glavni organi općine t. j. općinsko vijeće i općinsko upraviteljstvo zajedno. (Slično u Ljubljani: občinski zastup znači oboje: i občinski svet i župan z magistratom). S druge strane, u Srbiji se gradsko zastupstvo naziva opštinski odbor. Ne bi li se mogao upotrebiti izraz: gradska skupština, kao što se govori već odavna o županijskoj skupštini, a sada o o oblasnoj i sreskoj skupštini?

Bi li bilo dobro uvesti u gradove instituciju kao što je opštinski zbor? Zbor kao izborno tijelo, koje bira članove grad. zastupstva, postojat će, razumije se, svagdje. Drugo je pitanje, da li gradjani sami da rješavaju neposredno o raznim finansijskim pitanjima kao što su: novi porezi i prirezi, zajmovi itd.? Istina, ovaj komunalni referendum lijepa je demokratska institucija, koja zaslužuje najveću pažnju. Ali iskustvo nas uči da, u svim zemljama, narod vrlo nerado pristaje na nove terete. A ipak bez novih poreza i nameta teško je izvršavati kulturne zadatke općine, koji iziskuju velike izdatke, a bez zajmova nema investicija, bez kojih opet nema napretka. Da se možda isprva pokuša sa referendumom o zajmovima, koji premašuju iznos godišnjeg proračuna.

Nema sumnje da će se gradsko zastupstvo birati općim jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem. Aktivno i pasivno biračko pravo kao za izbore narodnih poslanika, samo bi trebalo od gr. zastupnika tražiti da je barem pet godina nastanjen u gradu. Najpravednije bi bilo srazmjerno predstavništvo po d' Hondtovu sistemu. Nikako ne bih mogao odobriti onu brutalnu odredbu da lista, koja je dobila najveći broj glasova, dobija dvije trećine mandata. To je sasvim neopravdana premija relativnoj većini, protiv koje sam ustajao već više puta govoreći i o izbornom zakonu za Narodnu Skupštinu. Ako se pak, na svu silu, hoće da izbori svagda donesu sigurnu većinu, moglo bi se dopustiti da se odstupi od načela proporcije onda kad nijedna lista po broju svojih glasova ne bi dobila polovinu više jedan mandat, pa bi se relativno najjačoj listi dao netom pomenuti iznos mjesta. Što se za neke zaključke grad. zastupstva traži nazočnost od dvije trećine zastupnika, to nije dovoljan razlog za nesrazmjerno favorizovanje relativne većine: protiv neopravdanog izostajanja gradskih zastupnika iz sjednica mogu se uvesti druge izdašne sankcije. Što se tiče verifikacije, mislim da bi se prosto čitava verifikacija mogla prepustiti Upravnom Sudu (ne Državnom Savjetu) kao što je odredjeno i za izbore članova Oblasne Skupštine: verifikacija da bude akt pravni, a ne politički. Na koliko godina da se bira grad. zastupstvo? Možda je najbolji sistem u Hrvatskoj: na šest godina, a svake treće godine istupa polovina. Time se čuva neki kontinuitet u radu, a vide

Digitized by Google

se kod djelimičnih izbora i promjene u raspoloženju pučansntva, koje redovno nisu tako oštre i nagle kao u državnoj politici.

Za dobru upravu i za napredak grada najvažniji je faktor gradski načelnik. On treba da daje inicijativu i pravac komunalnoj politici, on treba da stavlja u pokret sve organe općine, on treba da bude i glavni realizator. Ukratko, gradski načelnik ima da bude komunalni ministar predsjednik.

Glavno je pitanje: hoće li gradskoga načelnika direktno birati sami općinari ili pak posredno, gradsko predstavništvo. Ali to nije prosto pitanje izborne tehnike, već se u tome krije čitava politička psihologija i kao njena posljedica, sva struktura općinske organizacije. Načelnik, izabran direktno od općinara, predstavnik je naroda kao i gradsko zastupstvo, on je jednak čitavom gradskomu zastupstvu. Ako ga bira gradsko zastupstvo, načelnik je čovjek povjerenja zastupstva, koje je jedini predstavnik naroda, pa je on predstavnik naroda samo u koliko je i gradski zastupnik. Narod, birajući direktno načelnka, delegira mu, da tako kažem, izvršnu vlast nezavisno od gr. zastupstva, kojemu povjerava rješavajuću i kontrolnu vlast. Ukratko, u neposrednom biranju načelnika preformiran je predsjednički, a u biranju po gr. zastupstvu parlamentarni režim u općini. Ali čitava ta lijepa konstrukcija presječena je odredbom da načelnik predsjeda zastupstvu, pače se od njega očekuje da će on rukovoditi čitav rad zastupstva. I tako mjesto rastave vlasti, eto najtješnje kolaboracije vezane medjusobnim povjerenjem oba faktora: to je najčišći parlamentarni režim. Pače, ta je kolaboracija još uža nego u ikojem parlamentarnom režimu zato što gradsko zastupstvo može u samopravnom djelokrugu gotovo svaku stvar riješiti direktno, pa u tim poslovima nema, pravo uzevši, one razlike kao izmedju legislative i eksekutive. Jedina je razlika izmedju oba sistema biranja u tome što kod neposrednog izbora načelnik može lakše prkositi gradskom zastupstvu, pozivajući se na to da je on dobio svoj položaj od naroda, a ne od zastupstva. Uostalom, i parlamentarni režim s ministrom predsjednikom, koji bi bio direknto izabran od naroda, ima istom da se pokuša i prokuša.

Biranje predsjednika općine na jednoj istoj listi sa općinskim odborom, kako biva u Srbiji nema nikakova naročita smisla: kandidat za predsjednika nije nego nosilac liste. Sasvim bi drukčije bilo kad bi se predsjednik birao za se, sasvim odvojeno od izbora opć. odbora, pogotovu kad bi se za njegov izbor tražila apsolutna većina predanih glasova. Naprotiv, kod sistema relativne većine sa premijom od dvije trećine mandata, kakav nam Osnova sprema, može se vrlo lasno dogoditi da predsjednik, direktno izabran od općinara, uživa povjerenje srazmjerno manjeg broja sugradjana nego načelnik biran od gradskoga zastupstva apsolutnom većinom svih (nesamo prisutnih) članova zastupstva. Bilo kako mu drago, srpski primjer osigurava potpunu slobodu izbora gr. načelnika bez potvrde ili drugog utjecaja vlasti. Ona procedura, koja se odigrava u hrvatsko-slavonskim gradovima osim Zagreba, da se načelnik bira na trojični

Digitized by Google

predlog kandidacionog odbora, koji se sastoji od velikog župana i od šestorice gradskih zastupnika, napola izabranih od gradskog zastupstva, a napola imenovanih od velikog župana, ta komedija mora prestati: veliki župan samo ako ima u zastupstvu tri pristalice, može osujetiti izbor onoga čovjeka, kojega bi htjeli devet desetina zastupnika za načelnika.

Mislim da za gr. načenlika ne treba tražiti nikakve osobite kvalifikacije. U Srbiji se traži veći census i pismenost. Prvi je zahtjev protivdemokratski, a drugi je ironija. U Beogradu se za predsjednika opštine ište fakultetska sprema. U Zagrebu je praksa sama dovela do toga rezultata. Držim da je taj zahtjev neosnovan, jer načelnik nije činovnik; od načelnika se traži jaka volja, širok pogled i praktičan smisao, a to mu ne dadoše nikakvi ispiti.

Pored ovih kardinalnih pitanja ima još drugih važnih pitanja gradske organizacije. Tu je ponajprije postavljanje stalnih odbora gradskoga zastupstva. Kako se zastupstvo dosta rijetko sastaje, nagomilavaju se poslovi, o kojima ono treba da rješava, a ti su često prave sitnice. Trebalo bi dakle osnovati prema glavnim granama samoupravnog djelokruga stalne odbore, koji bi imali nesamo proučavati i pripravljati predloge za gradsko zastupstvo, nego bi mogli u ime i namjesto gr. zastupstva stvarati i samostalne pravno valjane zaključke u svim predmetima dotičnog kruga poslova, izuzevši najvažnije koji bi se morali zakonom naročito označiti.

Stalni odbori mogli bi vršiti direktan nadzor nad izvršavanjem zaključaka i svojih i gr. zastupstva naročito u ekonomsko-finansijskom i tehničkom pogledu; razumije se, ako načelnik ne bi usvojio odborske primjedbe, rješavalo bi gr. zastupstvo. Jednom odboru, recimo, glavnom, koji bi bio postavljen za predmete nepridržane nijednom drugom odboru, pripadalo bi rješavanje žalbi pojedinaca protiv rješenja gr. poglavarstva u samoupravnom djelokrugu, ostavljajući najvažnije predmete gr. zastupstvu. Svi bi se ovi detalji morali urediti gr. statutom.

Što se tiče sastava gr. poglavarstva, u prvu je ruku jasno da se sastoji od gr. načelnika i potrebnog pravničkog, stručnog i pomoćnog osoblja. Prvo načelo ima da bude, da gr. zastupstvo slobodno bira gr. činovnike; prestati mora ona karikatura o trojičnom predlogu kandidacionog odbora sastavljenog kao za izbor gr. načelnika. Državna nadzorna vlast da ima pravo sistiranja kao kod svake odluke samoupravnog tijela zbog povrede zakona, naročito sa gledišta da li izabrani ima propisanu kvalifikaciju. Za činovnike pravnike i za glavne stručne činovnike treba tražiti fakultetsku spremu; od toga bi se zahtjeva smjelo privremeno odstupiti samo u onim područjima, gdje se dosele nije tražila tako visoka kvalifikacija, inače to bi za naprednije gradove značilo u istinu denivelaciju. Zato bi se smjele za gradove priznati samo one općine, koje su sposobne izdržavati činovništvo sa fakultetskom spremom. U odredjivanju beriva gr. činovnicima treba gradovima ostaviti odriješene ruke, jer gradovi, kao davnašnji nosioci napretka u upravi, trebaju visoko kvali-

Digitized by Google

fikovanih činovnika, a te treba i dobro platiti. Disciplinsku vlast nad činovnicima da za manje prijestupe vrši gradski načelnik, a za veće disciplinski odbor u prvom stepenu, u drugom pak upravni sud. Gradskog načelnika i podnačelnika da optužuje gradsko zastupstvo pred upravnim sudom za disciplinske prekršaje i u samoupravnom i u prenesenom djelokrugu, a neposredna državna nadzorna vlast za prekršaje u prenesenom djelokrugu.

Kako bi trebalo da bude organizovano gradsko poglavarstvo? Po birokratskom ili po kolegijalnom sistemu? Prvi je prihvaćen u Hrvatskoj, gdje je gr. načelnik jedini nosilac vlasti u gr. poglavarstvu, svi su činovnici samo njegovi referenti, i on odlučuju uvijek sam, nikad uz neki kolegij. U Ljubljani je magistrat kao izvršni organ u naravnom i prenesenom djelokrugu kolegij, u koji ulaze nesamo glavni činovnici, nego i devet gr. zastupnika, pa odlučuje većinom glasova. U Beogradu opštinski sud je kolegij sastavljen od predsjednika i kmetova, od kojih trojica moraju biti pravnici; ali i predsjednik i kmetovi imaju još i zasebne funkcije. U opštinski sud ne ulaze opšt. odbornici.

Mislim da kolegij nije dobra forma za organizaciju akcije. Sjetimo se napoleonskog načela: »agir est le fait d'un seul«. Osim toga treba tačno znati, tko je odgovoran za izvršenje, a kolegijalna odgovornost znači nikakvu odgovornost. Kolegijalno rješavanje tekućih sitnih poslova donosi gubitak vremena i zavlačenje poslovanja. S druge strane, kmetovi u Beogradu nisu opšt. odbornici, koji bi sudjelovali u konkretnoj upravi, već su to izabrani od naroda činovnici, kako je nekada županija birala svoje činovnike od jedne restauracije do druge. Osim toga, kmetovi pravnici su neki surogat za konceptne činovnike sa pravnom fakultetskom spremom, ali i taj surogat postaje sasvim nedostatan pogotovu ako gradovi treba da dobiju upravnu vlast prvoga stepena. Sa gledišta sadašnje organizacije hrvatskih gradova, ti nam se kmetovi čine suvišni i mi hoćemo da imamo s t a l n e činovnike pravnike, koje izbira gr. zastupstvo, ali jedamput zauvijek. Samo ako ti činovnici budu stalni, može se sačuvati kontinuitet i postojanost u gr. poslovanju, a i nezavisnost njihova od gradskih koterija.

Predložio bih da sva vlast gr. poglavarstva ostane koncentrirana u gr. načelnika, samo bi trebalo odrediti da gr. podnačelnik zamjenjuje gr. načelnika nesamo u poslovima gr. zastupstva, već i u samoupravnom i prenesenom krugu gr. poglavarstva. U većim gradovima mogla bi se birati i dva, a u najvećim i tri podnačelnika. Načelnik bi im mogao delegirati vlast za pojedine upravne grane, pridržavši sebi u svakom slučaju konačnu odluku; pored toga oni ga zamjenjuju kad je zapriječen. Načelnik bi mogao s njima i sa referentima držati i skupne sjednice, ali ne bi smio da bude vezan na njihovo mišljenje. Podnačelnici bi u prvom redu bili odgovorni gr. načelniku, a i on bi gr. zastupstvu odgovarao za njihovo poslovanje. To bi bio odnos sličan nekadašnjem odnosu odjelnih predstojnika prema banu i saboru. Od podnačelnika bi se mogla tražiti fakultetska sprema, jer

Digitized by Google

bi oni, premda sasvim nezavisni ljudi, vršili činovničke funkcije po direktivama gr. načelnika: jedan od podnačelnika da bude pravnik, jedan inženjer, jedan liječnik ili nastavnik. Podnačelnike trebalo bi da gr. zastupstvo bira po načelu srazmjernog predstavništva, jer nije pravo da čitava uprava padne u ruke jedne stranke. Isti sistem izbora preporuča se i za biranje svih odbora.

Politička odgovornost gr. načelnika prema gr. zastupstvu bila bi neminovna. To bi slijedilo već iz samog načina izbora: bira ga gr. zastupstvo. Ono mu može uskratiti proračun, a ne predvidja se propis da bi se produžila važnost prošlogodišnjem proračunu na godinu dana ako bi gr. zastupstvo odbacilo predloženi proračun.

Gradsko zastupstvo treba da vodi nadzor nad gr. načelnikom i poglavarstvom. Taj je nadzor samo realizacija odgovornosti načelnika prema gr. zastupstvu, te ga ne valje miješati sa nadzorom državnog vlasti nad gr. samoupravom. Nadzor zastupstva da se protèže na načelnikovo djelovanje u samoupravnom i u prenesenom djelokrugu. U naravnom djelokrugu, gr. zastupstvo može se obavješćivati o svakoj stvari pregledanjem čitavog poslovanja gr. poglavarstva, pretresanjem gr. proračuna i gr. zaključnih računa. Pojedini zastupnik može na načelnika upravljati pitanja i interpelacije; a gr. zastupstvo može stvarati i rezolucije, i može najzad optužiti načelnika. Gr. zastupstvo je drugostepena vlast, ali ne bi smjelo ukidati odredbe načelnikove bez podnesene žalbe. U prenesenom pak djelokrugu trebalo bi svakako dopustiti članovima gr. zastupstva pravo pitanje i interpelacije, kao i pravo optužbe.

S druge strane pita se da li bi gr. načelniku trebalo dati pravo da može zadržati od izvršenja zaključak gr. zastupstva ako se zaključak protivi zakonu ili je na štetu općine? Mislim da bi se to moglo dati gr. načelniku pod pretpostavkom da je on slobodno biran od gr. zastupstva: time se samo pojačava njegova odgovornost, a to je samo po sebi dobro.

Državni nadzor nad gradovima.

Budući nesuverena jedinica, općina živi pod državnim nadzorom. Na kraju krajeva, sve stoji do toga kako je uredjen taj nadzor. Jer na što i najširа kompetencija općinska, kad državna vlast ne da općini da dišel Policijska država, a poslije i moderna apsolutna država nadzirale su i čitavu organizaciju i čitavo djelovanje upravnih tijela u svakom pogledu: država je postupala sa općinama kao tutor sa maloljetnicima. Čim se u kontinentalnih naroda pokrenula borba za ustav, odmah je ubačena ideja samouprave: traži se što širi naravni djelokrug, a državni nadzor da bude ograničen i zakonom tačno obilježen. A to moramo tražiti i mi, s tim više što u kritikama bilo kojega općinskoga zakona u državi nailazimo vazda na isti refrain da je odredbama o državnom nadzoru potpuno izigrana sloboda i samoodredjenje općina.

Digitized by Google

Državni nadzor uzimat ćemo, držeći se pritom razlaganja Otta Mayera, u značenju da je to djelovanje državnih upravnih vlasti, kako bi se gr. općina održala u krugu svojih zadataka samoupravnog djelokruga. Ne misli se dakle na sudjelovanje Parlamenta kod osnivanja, mijenjanja i prestanka gr. općina ili kod dopuštanja samostalnih gradskih poreza, koje biva u formi zakona, ni na opću kontrolu Parlamenta nad upravom, pa ni na eventualni nadzor sudskih vlasti, dok upravne sudove (i Državni Savjet) moramo već po Ustavu (Odjeljak VIII) brojiti medju upravne vlasti. Državni nadzor nad prenesenim djelokrugom nije državni nadzor nad samoupravom u tehničkom smislu. U prenesenom djelokrugu, opć. činovnici stoje pod državnim vlastima kao podčinjeni činovnici prema starješinama, državna vlast vrši prava više instancije službene vlasti nad organima samoupravnog tijela, rukovodeći njihov rad naredbama i uputama kao i ostalih upravnih činovnika. Ali i u tome ima neki samuopravni djelokrug barem utoliko što općina postavlja činovnike i za preneseni djelokrug i što namiče sredstva za opravljanje tih poslova, pa se u ova dva pravca vrši pravi državni nadzor kao i inače nad samoupravnim djelokrugom. O t. zv. nadzoru nad prenesenim djelokrugom ne ćemo dalje govoriti. Samo moramo iznijeti neminovan zahtjev da se ta dva djelokruga sasvim odvojeno tretiraju, pa da se u zakonu kaže, koja se nadzorna prava odnose na naravni, koja li na preneseni djelokrug, jer ako se to jasno i nedvoumno ne učini, može se upropastiti sav samoupravni djelokrug. Trebalo bi u zakonu reći da su nadzorna prava taksativno izbrojena pa da se mogu povećati samo zakonima, nipošto pak vladinim instrukcijama.

Državni se nadzor proteže i na ustav i na upravu gradova. Što se tiče gr. ustava, već je istaknuto da je osnivanje, mijenjanje i ukidanje gradova podvrgnuto kontroli zakonodavstva. Donošenje ustrojnog statuta trebalo bi podvrći kontroli upravnog sudstva poradi toga što se tuj radi o čisto zakonodavno-tehničkom poslu. Tako isto da se stavi pod upravno sudstvo rješavanje žalbi protiv izbora gr. zastupstva kao i pitanje verifikacije.

Još je važniji državni nadzor nad upravom gradova u samoupravnom djelokrugu. Nadzor se mora vršiti u pravnim formama, koje su tačno odredjene zakonom. Ovamo ide u prvom redu nadzor u najužem smislu (inspekcija), koji stoji u pravu države da bude obaviještena o radu samoupravnih jedinica. Prema ovom pravu države stoji dužnost općine da trpi izvjesno djelovanje državnih organa kao što su uvidjaj u spise, očevid, prisutnost kod rasprave i vijećanja gr. gr. zastupstva, pregled računa i blagajne; s druge strane, dužnost općine da podnosi zapisnike o sjednicama gr. zastupstva, prijave, izvještaje i statističke podatke. Prisutnost državnih organa kod vijećanja ne znači nipošto da oni moraju predsjedati sjednicama gr. zastupstva, pa to ne biva ni kod oblasnih i sreskih skupština, a ni kod oblasnih i sreskih odbora.

Drugi je oblik državnog nadzora t. zv. pravni nadzor, kojim se općina uzdržava u granicama prava. Zakon se može povrijediti na

Digitized by Google

dva načina: ili činom ili propustom, pa se prema tome i pravni nadzor kreće u dva pravca. Samoupravne vlasti mogu donijeti odluku (to je opći termin Ustava), kojom prelaze svoju kompetenciju, ili kojom vrijedjaju zakon u stvari ili neodržavanjem propisane forme, ili kojom protivupravno zadiru u tudja prava. Nadzorna će vlast svakovu odluku zadržati od izvršenja, i to samo sa gledišta javnih interesa. Ako li su takvim odlukama povrijedjena prava pojedinaca, nema razloga za intervenciju državne vlasti bez njihove žalbe (tako i čl. 152. srpskog zakona o opšt.). U takovom slučaju mogao bi se pojedinac protiv zaključka gr. zastupstva neposredno žaliti upravnom sudu: mislim da bi tu trebalo analogno primijeniti propis čl. 32 Uredbe o posl. redu u Drž. Savjetu i upr. sudovima, po kojem ima mjesta neposrednoj žalbi na upravni sud protiv akata viših samoupravnih vlasti, jer gradovi su bili izjednačeni barem kotarima, neki i županijama, a to su više samoupravne jedinice. Protiv akata gr. poglavarstva na štetu pojedinaca, oni bi se mogli žaliti gr. zastupstvu. A kako bi trebalo zakonom urediti pitanje, ako je protivzakonita odluka samoupravnih vlasti u korist pojedinaca? Kad je upravnim aktom državne administracije povrijedjen zakon u korist pojedinaca, javljaju se po čl. 21. zak. o Drž. Savj. i upr. sudovima kao tužioci u ime države naročiti organi postavljeni od ministra finansija u sjedištima upr. sudova, dotično Glavna Kontrola kao tužilac kod Drž. Savjeta, ako se radi o ukazima ili ministarskim rješenjima. Mislim da bi ovakvo riješenje bilo pravilno: državna vlast može zadržati od izvršenja protivzakonit zaključak gr. zastupstva, izdan u korist pojedinaca, ali tim aktom nadzorne vlasti može biti povrijedjeno i pravo gr. općine na samoupravu, a i pravo pojedinca; zato bi trebalo dati pravo žalbe upravnom sudu, i općini i pojedincu.

Pravnomu nadzoru ima i onda mjesta, kad gr. općina povrijedi zakon time što ne ispuni obligatoran zadatak ili konkretnu obavezu ili što ih ne ispuni dovoljno. Razumije se, da ta konkretna obaveza ne smije biti privatnopravna na pr. iz kupopradajnog ili najamnog ugovora; nisu upravne vlasti, već sudovi su zvani da prinude općinu na zvršenje privatnopravnih dužnosti. Zatim ne smije se zaboraviti da gr. općine, budući samostalna pravna lica, same odredjuju, u kojem će opsegu i u kojoj mjeri da izvršuju svoje zadatke. Zato da bi se općina mogla prinuditi na ispunjavanje izvjesnoga zadatka, treba da je taj zadatak zakonom oglašen za obligatoran, ili mu je općina sama već dala konkretan oblik osnovavši jedno poduzeće, pa sada je red da ga uredno i vodi. Ako se ta načela, kojima se obilježavaju granice drž. nadzora, ne uzakone, pasti će općine pod potpuno tutorstvo države.

Državna vlast zaseže kadšto i preko pravnoga nadzora pa pridržaje sebi suradnju sa samoupravnom vlašću, bilo potvrdom izbora i imenovanja ili odobrenjem izvjesnih zaključaka gr. zastupstva. Držim da sloboda općina ne podnosi potvrde; dovoljno je da izbor načelnika i gr. činovnika potpada pod pravni nadzor t. j. da nadzorna vlast može zadržati od izvršenja takav izbor ako je protivan

Digitized by Google

zakonu po tome što izabrani nemaju zakonske kvalifikacije ili što izbor nije izvršen prema propisima zakona ili statuta. S druge strane, dobro je radi sprečavanja korupcije i rasipanja općinske imovine da se akti dispozicije opć. imovinom (stjecanje, otudjivanje, zalaganje, zajmovi i slično) podvrgnu višem odobrenju, samo što bi trebalo gr. općinama dati slobodnu dispoziciju do izvjesnog minimalnog iznosa, koji prema sadašnjim valutnim prilikama ne smije biti prenizak i koji bi morao varirati prema veličini i ekonomskim prilikama gradova. Vlast koja odobrava, da bude po primjeru srpskog zakona Državni Savjet ili možda upravni sudovi. Isto vrijedi i za odobrenja gradskih statuta s modifikacijom u postupku kako je već sprijeda označena.

O odobravanju gr. proračuna ne može se ništa definitivno reći s pogledom na odredbu čl. 97. Ustava, po kojoj gazdovanje samoupravnih jedinica stoji pod nadzorom ministra finansija i Glavne Kontrole i uredit će se naročitim zakonom. Dokle se taj zakon ne bi donio trebalo bi za gr. proračune donijeti neke provizorne propise. Zakonom o gr. općinama da bude gradovima utvrdjeno pravo odredjivati prireze do izvjesnog procenta državnih neposrednih poreza; da im se ostave dosadašnji samostalni gr. porezi i takse, ali uvodjenje novih i povišavanje dosadašnjih preko izvjesne stope da zavisi od odobrenja državne vlasti. U pogledu rashoda, da državna vlast bude ograničena na pravni nadzor t. j. da li su svi zakonski rashodi u zakonskom iznosu unijeti u proračun.

Razumije se da bi donošenje svih akata nadzorne vlasti trebalo vezati na prekluzivne rokove, koji se nikako ne mogu produživati, kako se, čujem, sada samovoljno dešava.

Državna se vlast ne zadovoljava ni inspekcijom, ni pravnim nadzorom, ni suradnjom, već traži da može postupati i protiv općine i namjesto nje. Tako država uzima u svoje ruke pojedine upravne poslove općine i vrši ih po svojim organima za nju i u njezino ime. To je razumljivo u prenesenom djelokrugu, koji je zapravo državni posao, ali i tu treba definirati i opseg i modalitet državnog zahvata. Najveće su kautele potrebne za takav postupak državne vlasti u pitanjima samoupravnog djelokruga: to bi smjelo biti uopće samo za onaj općinski posao, koji je zakonom naročito stavljen općini u dužnost, pošto se pokazalo da druga zakonska sredstva nisu dovela do cilja. Mjere nadzorne vlasti protiv samoupravni činhovnika treba ustanoviti odvojeno za preneseni i za samoupravni djelokrug, naročito što se tiče sudjelovanja državnih organa u gr. disciplinskom sudu, zatim u pogledu eksekutivnih kazni za nevršenje zakonitih naredaba državne vlasti, a pogotovu za redne kazne. Zasebno mjesto zauzima prisilno uvrštavanje rashoda u gr. proračunu (t. zv. Zwangsetatisierung), ali samo za obligatne izdatke, računajući ovamo i privatnopravne dugove, koje je općina dužna da plati na osnovu pravomoćne sudske osude.

Zasebna je mjera raspust gr. zastupstva, koja je uperena protiv ustavne organizacije općine. Zanimljivo je konstatovati da u Srbiji

Digitized by Google

nema raspusta u našem smislu: da bi se rasturilo gr. zastupstvo i time svrgao gr. načelnik, a u gradu se etablirao apsolutizam vladinoga komesara. Tamo može nadzorna vlast tražiti od opć. odbora da zbog rdjavog upravljanja ukloni sa dužnosti predsjednika općine i kmetove, ali ako opć. odbor to neće, onda može Državni Savjet izreći njihovo razrješenje, a opć. odbor odredjuje im iz svoje sredine zastupnike do uvodjenja u dužnost novo izabranih (čl. 148 opć. zak.). zak.). U ovom slučaju opć. odbor ostaje, a opć. poglavarstvo se skida, a medjutim upravljaju delegati opć. odbora. S druge strane (čl. 149), Državni Savjet može na zahtjev ministra unutrašnjih djela razriješiti od dužnosti bilo pojedine odbornike ili čitav opć. odbor. Ali u tom slučaju ostaje u dužnosti opć. sud, pa i razriješeni dbor ili odbornici vrše dužnost sve dotle, dokle se novo izabrani odbornici ne uvedu u dužnost. Dakle, tu nema prekida u ustavnom stanju općine. Tako i mora biti u Srbiji, gdje općinski sud vrši i sudske funkcije, pa nije moguće da se državnim administrativnim činovnicima preda sudjenje. Mislim da bi se ta načela imala shodno i uz potrebite promjene prihvatiti i za gradske općine, s tim prije što se raspust zastupstva nije, koliko ja pamtim, odredjivao radi boljeg funkcioniranja uprave, već samo kao akt političke persekucije.

Čitav nadzor nad gradskom samoupravom da bude osnovan na ovoj glavnoj misli: nadzorna vlast cijeni zakonitost, ali ne cijeni svrsishodnost samoupravnih akata osim u slučajevima naročito predvidjenim u zakonu (akti dispozicije opć. imovinom i općinski proračun donekle); državna upravna vlast nije nikada sudac u stvari, već je samo po svojemu pravu sistiranja, u neku ruku državni odvjetnik, zaštitnik zakonitosti i javnih interesa, ali konačna riječ pripada upravnim sudovima i Državnom Savjetu.

Drugo je pitanje, koja će biti nadzorna vlast? Prema Osnovi, neposredna nadzorna vlast jest ministar unutrašnjih poslova, te se njemu, čudnim načinom, daju atribucije, koje bi po čl. 97. Ustava imale pripadati ministru finansija. Ali na jedamput se javlja nadzorna vlast, koja je još neposrednija od ministra, a to je gradski veliki župan: taj viši nadzor nad poslovima gr. samouprave i gr. uprave, i to naročito nad gr. poglavarstvom, pa može davati naloge gr. načelniku. Dakle nadzor nema da vrši oblasni veliki župan; naprotiv, gr. veliki župan, kojim može biti imenovan i oblasni veliki župan. Ali sada nastaje ova čudna situacija: gradovi (pa i Beograd i Zagreb) imali bi spadati u oblasti, a neposredni nadzor nad oblastima kao najvišim samoupravnim jedinicama vrši oblasni veliki župan, ali on ne može kao takav da vrši nadzor nad nižim jedinicama, koje su sastavni dijelovi oblasti. U Osnovi se veli da gr. veliki župan stoji na čelu opšte uprave u gradu. A nije li gradski načelnik šef prvostepene upravne vlasti? Ako gradovi, prema čl. 1. Osnove, neposredno potpadaju pod v l a s t ministra unutrašnjih djela, onda se pita, tko ima da vrši kompetenciju, koja je zak. propisima pridržana srednjostepenoj upravnoj vlasti? Gradovi neposredno podredjeni kr. hrv. slav. dalm. vladi vršili su tu srednjostepenu vlast. Taj gr. veliki župan prema

Digitized by Google

Osnovi nesretna je kopija hrvatskoga, a još više madžarskoga gr. velikog župana, samo što se pri tome zaboravilo da veliki župan nije bio nikada upravna instancija već politički eksponent vlade, a sada, naprotiv imamo oblasne velike župane, koji su prave srednje instancije. To je čak pogoršano izdanje negdašnjeg gr. vel. župana, jer se zaboravilo i na načelnikovo pravo predstavke protiv županovih odredaba. O tim gradskim županima reći mi je samo jedno: kome je god iskreno stalo do zbiljske gr. samouprave, taj mora da najoštrije ustane protiv gr. župana, jer oni bi bili ili nove sinekure, ili organi političke persekucije, a barem političke šikane. Već sam prije osudio njihovo predsjedavanje gr. zastupstvu, kao i njihovo sudjelovanje u kandidacionom odboru za gr. načelnike i gr. činovnike. Na kraju krajeva, ako se promotri čitavo pitanje nadzora, kako je uredjeno Osnovom, vidi se jasno da se i nije išlo toliko za tim da se gradovi neposredno podčine ministru, već u stvari za tim da se eliminiraju pokrajinske uprave. Ne mogu ni braniti oblasne velike župane kao neposrednu nadzornu vlast.

O veoma važnoj stvari, kao što su žalbe i rokovi, Osnova i ne govori ex professo. Treba tačno ustnoviti rokove za sve žalbe, a naročito i rokove u kojima nadzorna vlast treba da donese riješenje; potrebno je odrediti pravne posljedice za slučaj ako nadzorna vlast ne riješi stvar u zakonskom roku. Što se tiče žalbi, treba razlikovati žalbe protiv rješenja samoupravnih gr. vlasti u samoupravnom i u prenesenom djelokrugu. Protiv rješenja gr. poglavarstva u samoupravnom djelokrugu da ide žalba na gr. zastupstvo odnosno na jedan odbor kojemu je statutom data takova kompetencija, ali načelnik ili izvjestan broj članova odbora da može stvar evocirati pred gr. zastupstvo. Protiv drugostepenog riješenja gr. zastupstva u tim slučajevima, kao i protiv prvostepenog rješenja gr. zastupstva, da ide žalba na upravni sud, izuzevši slučajeve za koje se ne može podnositi tužba na upravne sudove, koje biva na pr. i onda, ako netko tvrdi da je povrijedjen u svome neposrednom ličnom interesu, ali ne tvrdi da je ožalbenim riješenjem povrijedjen zakon: u potonjim slučajevima trebalo bi dopustiti žalbu na državnu nadzornu vlast. U stvarima prenesenog djelokruga trebalo bi odmah dopustiti tužbu na upravni sud protiv rješenja gr. poglavarstva, jer kad već imamo upravno sudstvo organizovano u dva stepena, ne vidim potrebe da se iznosi stvar još prije toga pred drugi stepen aktivne administracije, pogotovu kad je za više samoupravne jedinice već učinjen takav izuzetak. Pred višu državnu upravnu vlast da idu žalbe samo u onim slučajevima kad nije otvorena tužba na upravni sud. Što se tiče policijskog kaznenog sudjenja, ja sam bio oduvijek pristalica toga mišljenja da bi se žalbe imale podnositi redovnim sudovima; uostalom, sedes materiae za to je zakon o krivičnom postupku i o organizaciji sudova. Vrhovna administrativna vlast trebalo bi da ima samo nadzor i direktivu nad nižim upravnim vlastima, a da ne rješava o svim sitnicama, nego možda samo o stvarima, koje su joj zakonima naročito pridržane.

Digitized by Google

Razumije se da valja ustanoviti rok, u kojem se samoupravna vlast može žaliti upravnom sudu protiv akta nadzorne vlasti zbog povrede prava na samoupravu, a treba odrediti i koji je organ legitimiran na podnošenje tužbe, da li gr. zastupstvo ili gr. načelnik, kako je sve to uredjeno za oblasti članom 122. zak. o obl. samoupravi.

Iz ovoga kritičkoga prikaza izlazi nam lasno općen sud o Osnovi. Osnova je posakupila što je bilo najgore u srbijanskom zakonu o opštinama, kao što je neodredjenost samoupravnog djelokruga, golema državna nadzorna vlast, a izostavila je što bi bilo najnaprednije, kao opštinski zbor i nedopuštenost raspusta gr. zastupstva. K tomu je dodala sve loše strane iz hrvatskog zakona o gradskim općinama, kao što je položaj gr. vel. župana i njegov pretežni utjecaj kod izbora gr. načelnika i gr. činovnika, kao i njegovo neodredjeno pravo nadzora. Neposredna podredjenost gradova ministru unutrašnjih djela ne znači drugo nego eliminiranje pokrajinskih uprava. Ukratko, to je naprosto kumulacija mana i nedostataka srpskih i hrvatskih zakona o općinama.

Sa pravnog tehničkog gledišta, Osnova je nada sve slabo sastavljena. Ona je mekanička kompilacija od polovine propisa srpskih i polovine hrvatskih. Gradovi se upravo definiraju kao općine sa upravnom vlašću prvog stepena, a kad se nabraja njihov preneseni djelokrug, nema tome ni traga. Partija o državnom nadzoru nije nikako izradjena.

Sve u svemu, Osnova kakova je sada, ne bi mogla, bez temeljite prerade, ni poslužiti za diskusiju.

Na koncu, neka mi bude dopušteno iznijeti još nekoliko napomena.

Prikaz se drži sadašnjega drž. ustrojstva, koliko je ono uopće ostvareno. Ali se vidi jasno da izložene osnovne misli imaju valjanost ma kakav bio okvir, u koji bi se imale svrstati gradske općine.

Daleko je od mene i pomisao da bi gradske općine trebalo bilo kako privilegisati naprama seoskima. Naprotiv, i seoskim općinama valja dati sasvim isti naravni djelokrug kao i gradovima; seoske općine neka uživaju sasvim istu slobodu kao god i gradske pod sasvim jednakim nadzorom. Samo jednu razliku priznajem, i to što se tiče prenesenog djelokruga. Seoske općine neka se oslobode prenesenog djelokruga, a gradske općine, koje su i kadre izdržavati činovništvo sa fakultetskom spremom, neka dobiju potpun djelokrug upravne vlasti prvoga stepena.

Nijedna se krilatica nije posljednjih godina toliko pronosila koliko obećanje o najširoj samoupravi. Doneseni su zakoni o ovoj i onoj samoupravi, ali s njima nitko zadovoljan. Možda ćemo sa općinama biti bolje sreće ako zatražimo samo: zbiljsku samoupravu.

Digitized by Google

Najnovije u nauci o materijalnoj pravnoj moći.

Napisao dr. Stevan Sagadin, državni savjetnik.

I.

Nauka o pravnoj moći, ili kao što se takodjer kaže pravnoj snazi, — izvršnosti, — Rechtskraft —, nije nova, a za civilistiku nije do novijih istraživanja imala ničega naročito spornoga. Ona je uopće postala kao civilistička nauka. Tu govorimo o pravnoj moći sudskih presuda i odluka — i to, kao što je uopće poznato, u dvojakom smislu: u smislu formalne pravne moći, kada o presudi ili odluci hoćemo kazati, da se ne može narušivati redovnim pravnim sredstvima, bilo da su instancije iscrpene, bilo da je rok za pravno sredstvo propušten; a onda u smislu materijalne pravne moći, za koju je formalna pravna moć pretpostavka. Materijalna pravna moć označuje se obično kao ono svojstvo presude ili odluke, prema kojemu čini sadržina presude ili odluke medju parničnim strankama definitivno pravo, načini iz spornoga zahtjeva nesporni (likvidni) tako, da se jedanput presudjeni spor ne može više pokrenuti (rerum iudicatarum auctoritas).

Mnogo komplikovaniji i teži je problem pravne moći u javnom, upravnom pravu. Da postoji tu formalna pravna moć upravnih akata, o tome nema spora, i ako stvar zbog toga nije tako jednostavna, kao što je u civilistici, jer sam pojam upravnog akta, za koji se veže formalna pravna moć nije tako odredjen i prečišćen, kao što je pojam sudske presude ili odluke. Ali što se materijalne pravne moći upravnih akata tiče, tu je publicistička nauka stara tek dvije tri decenije. I dok kod civilističke pravne moći možemo mirno reći, da postoji bar prema dosadašnjem stanju skoro saglasnost i neke vrste communis opinio kako u teoriji tako i u praksi, to stoji stvar, posmatrana sa publicističke strane, savim drukčije. Koliko pisaca, toliko stanovišta, i ne može biti da se radi o nijansama oko jednog u glavnome nespornog pravnog instituta; u pitanju je uvijek sve, kako ćemo to iz docnijih izlaganja vidjeti. To je bio i razlog, što se baš publicistička pravna nauka sa problemom pravne moći mnogo dublje bavila od njezine civilističke posestrime, pa time i ovoj samoj dala impulze za ponovnu reviziju onoga, što je se činilo kao konačno utvrdjeno.

Ovo, ako smijemo tako kazati, dualističko shvatanje problema pravne moći, civilističko i publicističko, odgovara potpuno dosadašnjem dualizmu u pravu. Pa kako nova tako zvana čista pravda, ili normativna, ili takodjer pozitivistička pravna teorija poriče opravdanost dualizma u pravu, nego posmatra sve pravne pojave sa jedne jedine tačke gledišta, sa gledišta pravne norme, to je bilo i očekivati, da zauzme stav i prema problemu pravne moći kao jednom pravnom problemu, koji ima važnost za cjelokupnu oblast pravnih pojava. To je učinjeno u monografičkoj studiji bečkog profesora dra Adolfa Merkl-a: »Nauka o pravnoj moći razvijena iz pojma o pravu« (Die Lehre von

Digitized by Google

der Rechtskraft, entwickelt aus dem Richtsbegriff), koja je izašla u »Bečkim državonaučnim studijama«, 1923.

Bez obzira na to, koje se stanovište zauzima prema pomenutoj školi i njezinu dosadašnjem stanju razvitka, mora nam već stoga, što dosadašnje publicističko shvatanje problema pravne moći, naročito materijalne, ne može nijednog teoretičara ni približno zadovoljiti, a kamoli da nudi siguran oslonac i pravac za praksu, biti svaka teorijska pojava dobrodošla, koja je uzela za predmet istraživanja onako važan problem, kao što je problem pravne moći. Iz tog razloga iznijet ću dosadašnji razvitak publicističke teorije o pravnoj moći i predočiti na Merklovoj studiji metodu i način, kako pristupa čista pravna teorija tome problemu i koji su njezini rezultati. Ako nas ovi po svojoj unutrašnjoj vrijednosti i, s pogledom na dosadašnje stanje toga problema, većoj praktičkoj upotrebljivosti, prinude, da ih prihvatimo, naći ćemo možebiti u tome i povod, da nam uopšte cijela tako zvana čista pravna teorija postane bliža, da upotrebom njezine metode pristupimo pokušaju revizije i mnogih drugih pravnih problema, čije rješenje nas ne zadovoljava; a može biti ćemo naći, da nam je veliki napor i rad te nove teorije donesao samo nova imena, — nove termine, a da je suština stvari ostala ista.

I.

Kao osnivač javno-pravne teorije o pravnoj moći — u pitanju je prije svega materijalna pravna moć — može važiti Edmund Bernatzik. On je svojom 1886. objavljenom studijom »Rechtsprechung und materielle Rechtkraft« prvi opširno pisao o problemu materijalne pravne moći u oblasti javnoga upravnoga prava. Već naslov sam nam kaže, da mu je bila polazna tačka civilistička pojava pravne moći, koja je vezana za akte sudovanja ili izricanja prava; s toga smatra za potrebno, pošto mu je a priori nesporno i neosporivo, da može o materijalnoj pravnoj moći biti govora samo kod akata, čija je sadržina izricanje prava, da najprije istraži i utvrdi, ne vrši li administracija takodjer funkciju, koja nije u suštini drugo nego izricanje prava. Tome problemu posvećuje prvu polovinu svoje knjige. Analizom i kategorisanjem svih mogućih emanacija upravnih vlasti našao je, da se svi »upravni akti« dijele na »odluke« i »naredbe«. Odluke su prema njemu u suštini isto što i sudski akti izricanja prava, naime primjena odredjenog pravnog pravila na odredjeno stvarno stanje; — dakle jedna čisto logička operacija. Pa kako se pravo izriče, da bi pravni odnos, koji je bio predmet izricanja, za buduće bio neosporiv, nenarušiv, da bi bile na pravni izrek vezane i stranke, kojih se tiče, i vlast, koja je izrek učinila, to pripada i odlukama administrativnih vlasti svojstvo, da su organi izricanja prava kao što i svi organi javne vlasti vezani na imperative, koji iz odluke proističu.

Pošto se do njega — pa i poslije njega — tvrdilo, da javni interesi ne mogu biti nikako vezani odlukama upravnih vlasti, to Bernatzik naročito podvlači i u tom pogledu svoje stanovište, označujući kao neizbježivu konsekvenciju pojma materijalne pravne moći, da su njom

Digitized by Google

i javni interesi prekludirani, — drugim riječima, da su i upravne vlasti na nju vezane.

Bernatzikova teorija o pravnoj moći nije bila prihvaćena ni u teoriji ni u praksi. U prkos tome dejstvu moramo priznati, da stoji njegova nauka o pravnoj moći u znaku izvjesne velikopoteznosti, logičke dosljednosti i zaključenosti, i da se po svojoj jednostavnosti i traženoj važnosti za cjelokupnu pravnu oblast, u kojoj se vrši izricanje prava bez obzira, da li je to sudstvo ili administracija, daleko odlikuje od docnijih teorija, a izdatno približuje najnovijoj nauci čiste pravne teorije. Bernatzik nije ni poslije mnogo godina, u kojima se je javilo mnogo po njegovoj studiji izazvanih teorija o pravnoj moći u upravnom pravu, odstupio od svoje teze i branio ju je na 26. zboru njemačkih pravnika 1902. godine sa istom neugašenom energijom.

Dok je, kao što je gore pomenuto, Bernatzikova nauka, osim što je dala podstrek novim teorijama, ostala neprihvaćena i bez uticaja na administrativnu praksu, ne može se to isto reći o Otonu Mayeru, priznatome tvorcu njemačke upravno-pravne nauke. On je ne samo u svome Njemačkom upravnom pravu (1895), nego i više puta docnije, a naročito u svojoj studiji »Nauka o materijalnoj pravnoj moći u upravi«, u arhivu za javno pravo 1907., zauzeo k problemu svoje stanovište tako, da mu u pogledu toga problema pripada neosporno vodstvo. Kako to Bernatzik tako i Mayer polazi od civilističkog pojma pravne moći, koji se tamo vezuje za odredjenu emanaciju sudstva, za presudu. Ali prema njemu ne postaju svestrane vezanosti, koje proizlaze iz presude, radi njezina sadržaja (izricanja prava), kao što kod Bernatzika, nego zbog postupka, iz kojega presuda rezultira. »Pravu stranke, da saradjuje u postupku i stvaranju presude, odgovara nužno pravo na tako priborenoj presudi«. Zbog toga može biti prema Mayeru o pravnoj moći u upravi samo onda i u toliko govora, kada i u koliko postoji za donošenje akata naročiti postupak, a to je samo u upravnom sudstvu.

Tezner, koji se je poslije Bernatzika i Mayera najintenzivnije bavio problemom pravne moći na području upravnoga prava, ostavlja svoje prethodnike donekle za sobom time, što ne ograničuje pravne moći samo na akte izricanja prava, i što s druge strane priznaje načelno materijalnu pravnu moć i takvim upravnim aktima, koji nisu doneseni u naročitom postupku i saradnjom stranaka. Time on otvara cijelu oblast javne uprave ideji pravne moći. Samo se pri približoj analizi njegove teorije vidi, da mu je, kada govori o materijalnoj pravnoj moći upravnih akata, pred očima jedan nešto drukčiji, modificirani, uži pojam pravne moći, nego što je onaj, što je odomaćen u sudstvu. Tezner naime dopušta s jedne strane, da materijalna pravna moć upravnog akta veže stranku, koje se akt tiče, a s druge strane, da ne veže upravnu vlast, ako se tome protivi »neophodni, nužni« javni interes. Cijeli institut pravne moći postaje time zbog popuštanja prema javnom interesu prilično problematične vrijednosti.

Fritz Fleiner, koji u svojim poznatim »Institucijama upravnog prava« (1919.) sljeduje Mayeru, priznaje takodjer ma-

Digitized by Google

terijalnu pravnu moć samo aktima upravnog sudstva, a odriče ju sasvim ostalim upravnim aktima pozivom na dužnost upravnih vlasti, da svuda i u svakom momentu štite javni interes. Ali Fleiner ne priznaje materijalnu pravnu moć ni svim tako zvanim upravno-sudskim aktima. Prema njemu važi za sve ove akte clausula rebus sic stantibus, dakle mogućnost i drugojačijeg rješavanja, ako se stvarno stanje promijeni. Tako izlazi rezultat, da je materijalna pravna moć pri upravno-sudskim aktima za pravo nešto izuzetno, za naročite slučajeve, gdje se suprotni javni interes po prirodi stvari ne može ili ne može više pojaviti. S druge strane, da bi ublažio potpunu negaciju materijalne pravne moći i za sve ostale upravne akte, jer bi to značilo ipak jednu suviše labilnu pravnu situaciju za pojedinca prema javnoj upravi, nabraja iz pozitivnog zakonodavstva slučajeve, u kojima je kompetencija vlasti u tom pogledu ograničena. Od ovih slučajeva zaslužuje naročitu pažnju posljednji, gdje se administrativnim aktom na osnovu zakonskog ovlašćenja zasnivaju subjektivna javna prava odredjenih lica. Tako su granice izmedju akata, koji mogu imati pravnu moć, i ostalih potpuno u magli i zavisi to uvijek od sadržaja konkretnog akta i pravnih propisa, koji se na nj odnose.

Do praktično približno istih rezultata dodju, i ako svaki svojim putem i često iz sasvim različitih pretpostavki, K o r m a n n, Z o r n, L o e n i n g, koji su opširnije o ovom problemu pisali. — Najzad treba spomenuti još H e r r n r i t t a, koji je u svome djelu »O s n o v i u p r a v n o g p r a v a« (1921.) zauzeo naročiti stav prema problemu pravne moći, priznavajući pri tome, da je u veliko slijedio stopama P r a ž a k o v i m. On govori o pravnoj moći samo s pogledom na akte deklaratorne prirode (odluke); i tu mu je pravna moć jedno imanentno svojstvo odluke kao takve, potreba pravne moći leži u bitnosti izricanja prava. Što se pak administrativnih akata konstitutivne sadržine, naredaba tiče, Herrnritt uopšte ne postavlja pitanje njihove pravne moći, nego za njega je samo problem, kada i pod kojim se uslovima može naredba opozvati tako, da su za njega pravna moć i neopozivost različiti pojmovi. Neopozivost naredaba ne leži u pravnoj bitnosti njihovoj kao što pravna moć u bitnosti odluka, nego je svojstvo, koje može samo pozitivni propis pridodati naredbi, jer je a priori svaka naredba donesena pod prećutnom pretpostavkom, da se ne kosi s javnim interesom, a ovaj podleži promjeni, bilo što se promijene stvarne okolnosti bilo što se promijene pogledi vlasti o tome, što traži javni interes. Protiv opasnosti za pojedince iz toga, što je prema ovome svaka naredba opoziva, vidi Herrnritt nekakov lijek samo u dužnosti javnopravne odštete.

Kao što se vidi, broj teoretičara, koji su se bavili publicističkim problemom pravne moći, i broj njihovih teorija nije baš mali. Razumljivo, da je ovo moralo dati i civilističkoj nauci povoda i pobuda, da pokloni i problemu pravne moći ponovo svoju pažnju. To je u velikoj mjeri i učinjeno, ali i tu rezultat nije bolji nego kod teorija javnoga prava. S toga ih možemo ovdje ostaviti na stranu.

Digitized by Google

III.

Gore izloženo stanje nauke o pravnoj moći ne zadovoljava niti po načinu, kako se problem postavlja, niti po svome rezultatu. Vidi se to već iz samih mnogobrojnih pokušaja, da se uvijek ponovo zauzima stav prema ovom problemu. Čista pravna ili normativna, pozitivistička teorija, koja se odlikuje po tome, što nastoji uvesti u pravnu nauku neke vrste puritanizam, očistiti ju svega onoga, što nema s pravnim pojavama neposrednu vezu, i pravne pojave proučavati i saznavati samo isključivo pravničkom, normativnom metodom, mogla je kod problema pravne moći odmah konstatovati, da su tu pravnički elementi pomiješani sa nepravničkim, sa »prirodopravnim« ostacima i legislativno-političkim željama s jedne strane, a da s druge strane mogućno baš zbog toga, sam problem nije postavljen tako, da bi otvorio sva pitanja, te tako dao mogućnost izvući sve pravne zaključke, koje dopušta i u sebi sakriva.

S toga i Merkl prije no što prelazi na izlaganje svoje teorije o pravnoj moći, postavlja pitanje o osnovu saznanja pravne moći, ili drugim riječima o tome, iz kojih razloga se o pravnoj moći kaže, da pripada svojstvo, koje se označuje kao pravna moć, samo izvjesnim pravnim pojavama, a drugima ne. Ovo pitanje ne smije se pomiješati sa pitanjem o legislativnom motivu normiranja pravne moći. Ovaj nam može kazati, zašto je zakonodavac propisao, da izvjesnim pravnim pojavama pripada svojstvo pravne moći, a ne može nam pružiti osnov saznanja, da li je zakonodavac to za konkretni slučaj doista učinio. Za ovo saznanje moramo tražiti osnov u samome pravu a ne u van njega stojećim legislativnim motivima.

Merkl ispituje sada sve gore navedene teorije na osnov za njihovo saznanje o tome, što je pravna moć i zašto od njih ovako ili onako označeno svojstvo pravnih pojava, koje svojstvo nazivaju pravnom moći, pripisuju samo nekojim pravnim pojavama a ne svima. Pri ovom ispitivanju došao je do ništa manje nego utješnog rezultata, da teorije ne oskudijevaju baš u navodjenju razloga, iz kojih je potrebno, po opće interese, dobro ili po državu korisno, da izvjesne pravne pojave imaju ono svojstvo, koje nazivamo pravnom moći, dakle samih legislativno-političkih motiva, a da su prilično daleko od toga, da bi se iz njih mogao crpiti odgovor na gore postavljeno pitanje. Išlo bi predaleko, ako bi pokušao ovdje, pa i samo u ekscerptu, reproducirati način suptilne analize, kojoj Merkl podvrgava pojedine teoretičare, da ih najzad, pritjerane u tjesnac, prinudi do priznanja, da je ono, što su prikazivali kao pozitivno pravo, samo njihov ili društva etičko-politički zahtjev, »prirodno pravo«; da nam takove teorije ne otvaraju poglede u svijet prava, nego u naziranje njihovih tvoraca o svijetu. A iz konstatacije, da dosadašnja nauka o pravnoj moći nije bila u stanju — u koliko se ne poziva na pozitivno pravne norme — navesti osnov svoga saznanja pravne moći, sljeduje, da i cijela nauka o bitnosti pravne moći, kako je gore pokazana, nije drugo nego suma nedokazanih tvrdnji, koje mogu

Digitized by Google

eventualno vrlo dobro služiti zakonodavcu, pa čak i onima, koji imaju primjenjivati pravo — jer se ne mogu otegnuti donošenju odluke pozivom, da izvjesno pitanje zokonom nije normirano. — Za pravnu nauku medjutim može biti jedini izvor pravnog saznanja pravna norma u sistemu pravnog poretka. Tako stoji i čista pravna teorija pred zadatkom, da traži pojam pravne moći novom metodom i novim sredstvima. Sa kojim uspjehom, to ćemo odmah vidjeti.

IV.

Pitanje, u čemu sastoji pravna moć, je pitanje o pojmu pravne moći, o sadržini pojma, koji se krije iza termina pravne moći. Ako se o jednoj pravnoj pojavi — u najširem smislu riječi — kaže, da je s njom vezano svojstvo pravne moći, onda se moramo pitati, koje je to svojstvo, koje tako nazivamo. Tu nas istraživanje raznih pravnih pojava, o kojima se ispovijeda, da je s njima vezana pravna moć, dovede do zaključka, da ovo svojstvo ne može značiti ono, što inače zovemo pravnu važnost recimo zakona, uredbe, presude, upravnog akta, jer bi onda bili pravna važnost u pravna moć sinonimi. Važnost j svojstvo svih pravnih pojava odnosno svega pravnoga i kao takva nema na sebi ničega problematičnoga. Nije važnost na sebi, nego t r a j a n j e važnosti pravnih pojava ono, što se pita, kada se postavlja pitanje o njihovoj pravnoj moći. Na ovakovo postavljeno pitanje o pravnoj moći pojedinih pravnih pojava daje nam M e r k l ovaj odgovor: 1. Pravna moć u ovome smislu svojstvo je s v i h p r a v n i h n o r m i. 2. Važnost pravne norme traje sve dotle, dok nisu ispunjene pretpostavke, koje je pravni sistem sam postavio za stupanje iz važnosti pojedinih pravnih normi.

Izraz pravna norma za Merkla (i normativnu teoriju) pak ne znači samo ono, što inače zovemo pravno pravilo, te se prema tome ne ograničava na ustav, zakon i uredbu (opšta pravna pravila), nego cijeli sistem pravnih pojava od izvorne norme (ustava) pa do posljednjeg akta izvršenja tako, da obuhvata u dekadentnom pravcu nabrojeno ustav, zakon, uredbu i t. zv. privatno-pravnu i t. zv. javnopravnu radnju, dakle jedan cijeli hijerarhijski sistem pravnih stepena tako, da svaki niži stepen stoji u odnosu podčinjenosti prema neposredno višem stepenu. Norma nižeg stepena može postati samo na o s n o v u norme višeg stepena i genetički p o s l i j e ove. Tako se s t v a r a cjelokupno pravo u e t a p a m a, i ako je mogućno, da pravni sistem dopušta, da se jedan ili više stepena mogu preskočiti; — tako na primjer, da se donese jedna presuda ili jedan upravni akt neposredno na osnovu ustava bez intervencije ili uredbe.

Ovaj način shvatanja i sistematiziranja pravnih pojava (teorija stepeni, Stufentheorie) razlikuje se, kao što se to odmah vidi, temeljno od dosadašnjeg načina, koji postavlja oštru cenzuru izmedju p o s t a v l j a n j a pravnih pravila i njihove p r i m j e n e, a dominirajući položaj zakona time ide u izgubu. U odnosu prema pravnoj normi višeg stepena znači norma nižeg stepena n j e n u primjenu:

Digitized by Google

zakon je primjena ustava, uredba zakona, presuda ili upravni akt primjena ovih potonjih. Značaj pravne norme nema samo onaj posljednji mjen ovih potonjih. Značaj pravne norme nema samo onaj posljednji akt, akt izvršenja, jer ne može biti pretpostavka za moguće daljnje pravne pojave. Koliko je pravna norma višeg stepena, toliko je generalnije strukture, koliko nižeg, toliko individualnije, konkretnije, tako da cio proces stvaranja prava predstavlja jedan proces konkretiziranja.

Ovakvo shvatanje pravnih pojava ima za nauku o pravnoj moći veliku važnost, jer na mah izbrisuje za nju do sada toliko važnu cezuru izmedju stvaranja prava i primjene prava (pravna moć pripisivala se je do sada samo aktima primjene prava) i jer svede drugu, do sada za nauku o pravnoj moći tako važnu okolnost, kao što je razlika izmedju sudstva i uprave, na činjenicu, da je pozitivno pravo iz razloga cjelishodnosti postavilo za stvaranje prava na istom stepenu (primjena zakona i uredbe na konkretne slučajeve) dvije vrste organa. Time pak gubi cijeli problem pravne moći svoj kazuistički značaj i postaje problem opšteg karaktera, kao što je gore i označen, kao problem trajanja važnosti pojedinih pravnih normi. Donekle je to već i dosadašnja pravna nauka naslutila, kad govori o derogatornoj moći zakona (lex posterior derogat priori), o resolutivnom dejstvu klauzule rebus sic stantibus pri državnim ugovorima, o mogućnosti izmjene ustava. U suštini je i tu isti problem, problem trajanja važnosti ovih pravnih pojava, samo da se ga nije označivalo kao pravnu moć.

V.

Time je opravdana tek prva teza, da je pravna moć svojstvo svih pravnih normi. Ali ostaje još da se dokaže i druga, koja tvrdi načelno nepromjenljivost pravnih normi. Dosadašnja pravna nauka postavila je dogmu o načelnoj derogatornoj moći kontrarnoga akta (lex posterior derogat priori), a izuzima od toga načela sudsku presudu i izvjesne upravne akte, te za nje postavlja obratno načelo »res iudicata«. Zašto je to tako, na to nam je dosadašnja nauka ostala odgovor dužna, ako se ne uzima »obzire na praktične potrebe« kao pravni dokaz. Merkl u saglasju sa svojim učiteljem Kelsenom polazi od »autarkije« svakog sistema normi, t. j. da je svaki normni sistem, bilo pravni bilo moralni, u sebi zaključen tako, da je smatrati naziranje, da svaka docnija norma nosi već od prirode u sebi derogatornu moć u pogledu postojećih suprotnih normi, kao fikciju odnosno legislativno-političku želju. Jedna norma, koja bi htjela da postaje sastavni dio važećeg sistema pravnih normi, može to postati ne na osnovu svojega docnijega rodjenja, svoje veće mladosti, nego samo na osnovu delegacije od strane postojećega sistema pravnih normi. Tako na primjer nijedna norma docnijeg datuma ne može postati ustavna norma, ako nije postala na način, koji ustav za izmjenu samoga sebe predvidja, ili ako uopšte mogućnost izmjene nije predvidjena. S toga i stav lex posterior derogat pri-

Digitized by Google

ori nije izraz nikakova pravu imanentnog načela, nego eventualno pravno pravilo, sadržano u pozitivnom pravnom poretku. Zaključak iz ovoga rezonovanja je taj, da je p r a v o n e p r o m j e n j l j i v o, a k o i u k o l i k o n i j e s a m o p o s t a v i l o u s l o v e s v o j e i z m j e n e.

Istina, ne postoji pravni sistem, koji takvih mogućnosti izmjene ne bi predvidjao, i koliko je pravni sistem u pogledu na vrste (stepene) pravnih normi razvijeniji, komplikovaniji, toliko više i raznovrsnijih mogućnosti izmjene u sebi sadržava. Ali sve te mogućnosti su samo izraz pozitivnog prava. U koliko ih tu nema, ne može ih pravna nauka pronaći iz nekih »načela«, »prirode stvari«, »javnog interesa« ili kako se ti izvori označuju. S pogledom na pravnu moć to znači, da je iz čisto pravnog gledišta svaka pravna norma — a prema gore pod IV. izloženom podrazumijeva se pod normom i sudska presuda i upravni akt — nepromjenljiva, u koliko sam pravni poredak, dakle pozitivno pravo, ne daje mogućnosti i načina njezine izmjene.

VI.

Prelazeći poslije ovih dogmatičkih izlaganja na odnos pravne moći prema pozitivnom pravu, podvrgava M e r k l svojoj kritici način, kako se obično pravna moć normira, onda opravdanost razlikovanja izmedju formalne i materijalne pravne moći, i najzad moć »protivpravnog prava«.

Ako je pravna moć pojmovno nužno svojstvo prava, svih pravnih normi u smislu nepromjenljivosti, odnosno promjenljivosti samo pod u pozitivnom pravu sadržanim mogućnostima izmjene, onda — prirodno — ne može biti funkcija pozitivnoga prava, da utvrdjuje pravnu moć pojedinih normi, a isto tako malo može biti zadatak pozitivnog prava, da statuira, da nema pravne moći, jer bi se to protivilo samome pojmu prava i bilo bezuspješno, i ako se često takove odredbe u zakonima nalaze. Pozitivno pravo može samo utvrditi, da je izmjena izvjesnih pravnih normi (uvijek u gore pod IV. označenom širem smislu) dopuštena, i odrediti uslove te izmjene. Tako može pozitivno pravo propisati uslove za izmjenu ustava i zakona i za ove posljednje preuzeti u svoj sistem načelo lex posterior derogat priori, može statuirati načelo res iudicata za sudske presude, a za akte upravnih vlasti normu, da se ih može iz razloga javnog interesa opozvati i izmijeniti itd., ali u nedostatku takovih odredaba pozitivnog prava nosi svako zaključivanje na promjenljivost jedne pravne norme iz nekih »opštih načela« značaj nepravničkog nagadjanja.

Normu, koja propisuje uslove, pod kojima se može jedna norma izmijeniti, naziva Merkl d e r o g a c i j s k u n o r m u. Ona može biti uvijek samo norma višeg stepena za jednu normu nižeg stepena. Ako takova norma odredjuje, da se neka norma izmijeni stupanjem na snagu jedne druge norme (»lex posterior«), onda se ova potonja zove d e r o g a t o r n a n o r m a. Ova misaono nema opstanka bez

Digitized by Google

prve, dočim prva može postojati bez druge (na pr. zakon, koji važi samo za odredjeno vrijeme).

Unaprijed je bilo očekivati, da Merkl ne pridodaje i razlikovanju izmedju formalne i materijalne pravne moći nikakvu odnosno ne onu važnost, koju ima ovo razlikovanje za dosadašnju nauku o pravnoj moći. Formalna pravna moć znači mu nepromjenljivost jednog državnog akta po jednom drugom na osnovu predloga zainteresovane strane izdanom aktu, a materijalna pravna moć nepromjenljivost jednog akta po jednom aktu iste vrste uopšte, dakle samo razlike u stepenu primjenljivosti, kvantitativne.

Najzad osvrne se autor na mnogo pretresani problem pravne moći »protiv pravnog prava«. Dosadašnja nauka o pravnoj moći pripisuje naime tome institutu funkciju, da može protivpravne akte učiniti pravno pravilnim, dakle sposobnost transformacije neprava u pravo. Kako se ima takva funkcija ili sposobnost pravne moći zamisliti, o tome ne postoji medju teoretičarima saglasnost. Prevladjuje teorija fikcije. Gdje god se u tumačenju pravnih pojava mora operirati sa fikcijama, tamo nešto nije u redu. Za čistu pravnu teoriju se tu postavlja najprije osnovno pitanje, da li je pojam protivpravnog prava uopšte moguć, dali nije to contradictio in adjecto, neshvatljiv pojam, a »pravilno pravo« pleonazam? Merkl u saglasnosti sa ostalim teoretičarima normativne škole na to pitanje odgovara odrečno, pa prema tome i odnosnu funkciju ili sposobnost pravne moći poriče. Ali pošto svi znamo, da postoje presude ili upravni akti, o kojima možemo tvrditi ili pravna nauka tvrdi, da su nezakoniti, pogrješni, a ne mogu se po u pravnom poretku predvidjenom postupku više ispraviti, da su dobili kao što kažemo »pravnu moć«, mora i čista pravna teorija ovu pojavu priznati i na neki drugi način objasniti, ako ne prima teoriju o fikciji. Merkl rezonuje ovako: Ova pojava je samo pravno tehnički, abrevijatorno spojena sa normiranjem pravne moći, u stvari je funkcija jednog od pravne moći različnog pravnog instituta, koji on naziva kalkil grješaka. Proces konkretiziranja prava, kako je gore prikazan, sastoji se iz dvaju komponenata. Jedna je pravo, a druga organ, koji je po pravnom poretku pozvan za stvaranje daljnjega, novoga prava, na primjer ustav i zakonodavac, zakon i upravna vlast, koja izdaje uredbe, zakon odnosno uredba i sudac ili upravni organ. Proces stvaranja prava je s jedne strane determiniran po već postojećem pravu, s druge strane po stvaraocu novoga prava. Za pravnu nauku ne može postojati alternativa pravo i protivpravnost, nego samo pravo i pravidno pravo. Ali kako mogu već medju učenjacima postojati o tome razna i suprotna mišljenja, tako su i organi, koji stvaraju pravo, podvrženi grješkama. Izmedju njihove radnje i prava, na osnovu kojega rade, može se pojaviti diskrepancija ili konflikt. Pozitivno pravo računa s mogućnošću takovih diskrepancija, i vodi o njima računa time, da ne pripisuje svima jednaku važnost. Latitudu diskrepancije, koju pravo dopušta, a da se radnja organa još ima ubrojiti državi, naziva Merkl kalkil grješaka. Pozitivno-pravna formulacija

Digitized by Google

toga kalkila grješaka je mogućna u nebrojenim varijacijama. Primjeri: Izvršna vlast (sudska i administrativna) nema pravo daljnjega ispitivanja pravilnosti donošenja zakona, koji su na propisani način publikovani; ili: zabrana presudjivanja ustavnosti zakona.[1]) Naročito pak su to propisi o pravnim sredstvima protiv sudskih i upravnih akata. U koliko je organ pokriven kalkilom grješaka, pravno je nepogrješiv u smislu, da šta u ovoj oblasti preduzme, stvara pravo. Analogon dogni o infalibilitetu.

I ako je već bilo istaknuto, da se pojava pravne moći i pojava kalkila grješaka mogu iz pravno tehničkih razloga nalaziti kombinovane, ipak se vidi, da su to heterogene pojave i da je pravna važnost jednog akta pretpostavka za njegovu pravnu moć kao izraz trajanja te važnosti, njegove nepromjenljivosti. Pravnu moć može dobiti jedan protivpravan akt samo pomoću kalkila grješaka.

VII.

Nadam se, da sam koliko toliko uspio prikazati, bar u najglavnijim crtama, dosadašnje teorijsko stanje problema pravne moći i razvitak misli Merklove monografije o tome problemu. Priznati se mora, da problem nije od lake materije, a što jedno zaključeno prikazanje stanovišta čiste pravne teorije prema problemu, postavljanju problema i toku misli, koji vodi k njegovu rješenju, naročito otežava, to je pored potrebe zalaženja u najdublja pravnofilozofska osnovna pitanja još naročiti težak stil, koji je svojstvo Merklovih radova.

Neosporivo kritika, koju vrši čista pravna teorija na dosadašnjom teorijskom stanju nauke o pravnoj moći, naročito t. zv. materijalne pravne moći upravnih akata, nije bez osnova, u koliko se tiče pitanja, u čemu se bitnost te pravne moći sastoji, u čemu leži njezina opravdanost, koji su osnovi njenog pravnog saznanja i kako se vrši legislativno-tehničko njezino normiranje u pozitivnom pravu. Opravdanost te kritike ovdje dokazivati išlo bi predaleko, jer bi to iziskivalo detaljan prikaz stanovišta i rezonovanja pojedinih teoretičara k svim ovim pitanjima, koja sadrže problem pravne moći. Čim se o jednom pravnom institutu pojave tako divergentna shvatanja sa tako važnim pravnim posljedicama, kao što je to prema gore pod II. izloženom stanju slučaj kod pravne moći, nameće se kritika i traženje novih solucija samo po sebi. Tu može biti dakle samo još mjesta za nekoliko riječi o tome, da li gore prikazani put, koji nam otvara po Merklu čista pravna teorija, vodi k boljem razumijevanju i pravilnijem shvatanju problema pravne moći, da nema samo prednost nečega novoga, nego i pravno naučno boljega, savršenijega.

Pravna moć prema dosadašnjem shvatanju ograničuje se na sudske i administrativne akte, ima dakle u srazmjeri prema ostalim pravnim pojavama na sebi nešto specijalnog, kazuističkog. Nu, mogu i takovi,

[1]) Tu je već prije Merkla zastupao približno isto shvatanje P i t a n i ć u svojoj raspravi »Ustavni zakon«, objavljenoj u Slovenskom Pravniku, Ljubljana 1922.

Digitized by Google

čisto specijalni pravni instituti biti naučno opravdani, ako služe simplifikaciji i time lakšem razumijevanju pravnih pojava, i ako su u saglasnosti sa osnovnim pravnim načelima, kako proističu iz samoga pojma prava

U pogledu pojma pravne moći prema dosadašnjem shvatanju moglo bi se donekle tvrditi, da ipak obuhvata izvjesnu v r s t u pravnih pojava (sudske i administrativne akte) i o njima ispovijeda izvjesno svojstvo, te prema tome služi naučnim ciljevima; ali saznavnu bazu toga pojma dosadašnja nauka nije mogla naći u samom pojmu prava, nego nekoliko u pozitivnim normama konkretnog pravnog poretka, a mnogo više u momentima, koji leže van domašaja čisto pravnoga pojmovanja. S toga se mora pokušaj Merklov, da dobije pojam prava pravne moći iz samoga pojma prava, označiti pravno-naučno kao velik napredak.

Ali istodobno otvara se pitanje, da li ovako dobijeni pojam pravne moći sam nešto vrijedi; da li nije, koliko je dobio na svojoj pravnoj osnovanosti, toliko izgubio na svojoj pravnoj vrijednosti zbog širine svojeg sadržaja? Pravna moć kao specifično trajanje važenja pravnih pojava mora biti svojstvo ne samo sudskih i administrativnih akata, nego i onih pravnih pojava, koje nazivamo zajednički pravna pravila. Ali, ima li onda još kakovu praktičnu vrijednost, govoriti o pravnoj moći zakona ili uredbe u istom smislu kao što o pravnoj moći sudske presude ili administrativnog akta? Nije li pitanje o trajanju važnosti, ili pitanje promjenljivosti zakona ili uredbe nešto sasvim drugo od pitanja o trajanju važnosti ili izmjenljivosti sudske presude ili upravnog akta? To zavisi od toga, da li je razlika izmedju stvaranja pravnih normi i njihove primjene odnosno izmedju opštih i specijalnih pravnih normi razlika pravne bitnosti, kvalitativna, ili samo razlika u stepenu konkretiziranja pravnih normi, dakle kvantitativna. Držim, da je Merkl u pravu, kad odriče cezuri izmedju stvaranja i primjene prava onu važnost, koju joj pripisuje dosadašnja pravna nauka, i svede sve na jednu formulu, stvaranje u etapama, od izvorne najopštenije norme do sudskog i administrativnog akta kao norme za konkretni slučaj. Mogućnosti izmjene jedne norme mogu biti u pozitivnom pravu druge, ako se radi o generalnoj, a druge, ako se radi o specijalnoj normi; druge ako ima derogatornu normu donijeti sudski, a druge ako ju ima donijeti upravni organ. Ali to na bitnosti same pojave ne promijeni ništa, razlika je samo pozitivnopravna, dakle slučajna.

I u tom pogledu mora se dakle pokušaj čiste pravne teorije bilježiti kao nesumnjiva dobit za pravnu nauku. Istina, cijela nauka o pravnoj moći gubi time na svojoj mističnosti i komplikovanosti, i stupa pred nas kao jedan srazmjerno jednostavan problem. Ali baš u tome leži zadatak pravne nauke, da komplikovanost pravnog poretka umije svesti na što jednostavnije i opštije pravne institute, jer, kao što i Merkl na jednom mjestu kaže, pravna nauka smanjivanjem broja problema ne postaje siromašnija, nego bogatija.

Preostaje još pitanje, da li ima još naučnu vrijednost, mogućnosti izmjene sudskih i administrativnih akata prema pozitivnom

Digitized by Google

pravu, dakle specifičnu njihovu pravnu moć, obuhvatiti u jedan p o s e b a n institut, za razliku od pravne moći državnih akata, koji sadražvaju opšta pravna pravila. Ako smo si svjesni, da ima ona razlika samo kvantitativni značaj, da je i pravna moć sudskih i upravnih akata samo djelomična pojava jednog opšteg pravnog instituta pravne moći, onda ne može sa naučne strane biti prigovora protiv rada, koji ide zatim, da u pozitivnom pravnom poretku sadržane slučaje i načine izmjene sudskih i administrativnih akata sabere i svede na opštije ideje i u sistem, te tako napravi preglednije i pristupačnije. I takav detaljni rad ima svoju naučnu vrijednost, jer je pretpostavka svake daljne pravničke sinteze, a praktičaru, koji se ne može baviti sa pravno-filozofskim problemima, daje mogućnost, da nadje pravilnu pravnu soluciju za konkretni slučaj i tada, kad zakon šuti.

Prirodno da pri shvatanju pravne moći ovako, kako to čini normativna teorija, kao univerzalne pravne pojave, svojstva svih pravnih normi, pada i razlika izmedju pravne moći u privatnom i pravne moći u javnom pravu. Pozitivno pravo može da normira mogućnosti promjene sudskih akata drukčije, a administrativnih akata drukčije, kao što to današnji pravni poredak u većini država i čini, i time daje nauci prividno opravdanje, da govori o civilističkoj i publicističkoj pravnoj moći kao dvjema heterogenim pravnim pojavama. Ali normativna metoda dokazuje nam, da se tu ne radi o dvjema vrstama pravne moći. Ako različiti postupak, koji je prema pozitivnom pravu propisan za sudske i administrativne vlasti, donekle povuče za sobom razliku izmedju akata obiju vlasti, ova razlika ne dodiruje pravne bitnosti njihove, njihova važenja i mogućnosti njihove promjenljivosti, a naročito nije dopušteno, ako se hoće ostati na pravnom terenu, već iz same razlike organa zaključivati na bitnu razliku njihovih akata i pravnih svojstava ovih akata. Tako je normativnom metodom za jednu tako važnu pravnu pojavu, kao što je pravna moć, gubilo dualističko pravno shvatanje svoj značaj. Razlozi cjelishodnosti, sistematike, pozitivno-pravnih propisa, koji temelje na dosadašnjem dualističkom naziranju o pravu, mogu još dugo opravdavati nauku, koja proučava pravnu moć sudskih akata posebno, a administrativnih akata posebno; stvar iza takvog razlikovanja ne stoji više.

Digitized by Google

Medjunarodna udruga za kazneno pravo (Association internationale de droit penal).

Priopćio dr. Josip Šilović, sveuč. profesor.

Sa svjetskim ratom nestalo je medjunarodne kriminalističke udruge, koju su godine 1889. osnovali sveučilišni profesori Liszt, Prins, i Van Hamel, koja su sva trojica za vrijeme rata umrla. Kako je čitaocima »Mjesečnika« poznato iz naših redovnih izvještaja, hrvatska je grupa udruge bila dosta jaka, te je živo učestvovala na svim kongresima udruge od svoga postanka pa sve do rata.

Doyen i profesori kaznenoga prava na sveučilištu u Parizu uzeše si zadaćom, da osnuju novu medjunarodnu udrugu za kazneno pravo te razaslaše stručnjacima ovaj poziv, koji je odštampan u »Revue pénitentiaire et de droit pénal«, br. 1. od god. 1924.: »Medjunarodna kriminalistička udruga«, koju osnovaše godine 1889. Prins, Liszt i Van Hamel, igrala je u modernom razvoju nauke kaznenoga prava ulogu, kojoj se ne može poreći veličina. Ona je dala socijologiji i kriminalnoj politici novi polet. Ona je uspješno saradjivala u reformatornom pokretu posljednih trideset i pet godina. Ona je stvorila medju kriminalistima raznih država — teoretičarima i praktičarima — korisnu solidarnost.

Onoga dana, kojega su prilike svjetske krize uništile njenu eksistenciju, — onoga dana, kojega je nestalo pravnika, koji bijahu njenom dušom, ostavila je veliku prazninu. Danas nam se više nego ikada javlja u svijesti potreba medjunarodne saradnje u borbi protiv zločina. Rat je razvio vanredan porast kriminaliteta. On je ojačao snagu redovnih uzroka zločina, a stvorio je i nove uzroke. Pomanjkanje materijalne i moralne ravnoteže, od koga boluju države Europe, redovna posljedica velikih političkih katastrofa, nije povoljan uvjet za stvaranje zakona. Medjunarodno ispremješanje naroda, prisutnost na mnogim teritorijama sve većega broja stranih elemenata pomnožali su medjunarodne oblike zločina. Ugovori o miru, pomaknuvši granice i dozvavši k životu sve narode, postaviše važne probleme kodifikacije i revizije.

Mi smo držali zgodnim, da osnućem nove udruge nastavimo rad, koji je stara udruga ostavila nedovršenim. La Societé générale des prisons (opće društvo za kaznene zavode, u Parizu, koje, još starije od stare udruge, skuplja u svojem kolu danas toliko dragocjenih stručnjaka u Francuskoj i izvan nje pomagat će nam u ovoj zadaći. Kvalitet ovoga saradnika pokazuje, u kojem duhu hoćemo da radimo. — Mi ne idemo za nikakovom političkom svrhom. Mi ne podvrgavamo našega roda nikakovu znastvenomu »credo«. Sve škole, koje se bore na terenu kaznenoga prava, mogu biti ponosne na to, da posjeduju jedan dio istine. Nijedna si ne može prisvajati, da posjeduje monopol istine.

Digitized by Google

Obraćajući se svim narodima, koji su odlučno i lojalno miroljubivi, apeliramo na sve, koje zanima nauka kaznenoga prava, kriminalogije i penologije. Problemi, koje iznosi, dosta su veliki i teški, da nastojimo u znanstvenom duhu riješiti ih sa željom, da zavlada na svijetu više pravde i da pomognemo izmučenomu čovječanstvu.

U statutima, koje predlažemo, sadržani su detalji organizacije nove medjunarodne udruge za kazneno pravo.

PREDLOG STATUTA.

Čl. I. Osniva se medjunarodna udruga za kazneno pravo. — Svrha joj je:

1) polučiti približenje i tjesniju saradnju medju onima, koji se u raznim državama posvećuju teoretskom proučavanju kaznenoga prava ili saradnju na njegovoj uporavi;

2) proučavati kriminalitet i njegove uzroke, sredstva podesna za njegovo pobijanje i reforme, koje valja provesti u kaznenom procesu;

3) pogodovati teoretskomu i praktičnomu razvoju medjunarodnoga kaznenoga prava u cilju, da dodjemo do shvaćanja univerzalnoga kaznenoga prava te do redakcije i prihvata univerzalnoga kaznenoga zakona.

Ona ne pristaje uz nijednu kriminalističku školu. Trajanje joj je neograničeno. Sjedište joj je u Parizu.

Čl. 2. Sredstva rada udruge jesu:

Kongresi, na kojima će se proučavati pitanja nauke i prakse, koja se odnose na objekat udruge;

publikacija revije u francuskom jeziku, koja će donositi teoretske rasprave, izvještaje o radu udruge i o razvoju zakonodavstva i pravosudja u raznim državama;

izdavanje medjunarodne biblioteke kaznenog prava sa dvije serije:

a) legislativnom, koja će sadržavati sve kaznene zakone i projekte kaznenih zakona sviju država u dva jezika;

b) doktrinalnom, koja će sadržavati francuske prijevode znamenitih originalnih djela o kaznenom pravu i kriminologiji.

Vrijeme kongresa i izbor pitanja, o kojima će se raspravljati, odrediti će upravni odbor.

Čl. 3. Udruga sastoji od pravih članova u Francuskoj i u inozemstvu. Za pravoga člana se traži:

1. da ga predlože dva člana udruge i da ga prmi upravni odbor;

2. da plati godišnju članarinu od 20 francuskih franaka.

Pod istim uvjetima mogu da budu pravim članovima udruge i društva, koja to budu tražila.

Članovi »Societé générale des prisons« jesu članovi udruge, a da za to ne trebaju da plaćaju posebne članarine.

Naslov počasnoga člana može da podijeli upravni odbor licima, koja su učinila važnih usluga udruzi. Začasni članovi imadu pravo, da dodju na glavnu skupštinu, a da ne plaćaju članarine.

Digitized by Google

Pravi i začasni članovi dobivaju publikacije udruge.

Čl. 4. Članstvo udruge gubi se:

1. demisijom;

2. brisanjem po upravnom odboru radi neplaćanja članarine ili radi drugih važnih razloga. Prije brisanja imade se član pozvati na opravdanje, a pripada mu pravo apelirati na glavnu skupštinu.

Čl. 5. U svakoj državi se može osnovati grupa udruge. Ona se sastoji isključivo od pravih i začasnih članova udruge. Ona bira svoju upravu, te može da jednoga člana svoje uprave delegira u upravni odbor udruge.

Čl. 6. Uprava udruge povjerena je upravnomu odboru i eksekutivi.

Čl. 7. Upravni se odbor sastoji od 12 članova, izabranih tajnim glasovanjem na 3 godine po glavnoj skupštini izmedju pravih članova.

Isprazni li se koje mjesto prije vremena, nadopunit će ga privremeno upravni odbor, dok će ga definitivno popuniti naredna glavna skupština. Mandat ovako izabranih članova prestaje onda, kada bi bio prestao mandat nadomještenih članova.

Čl. 8. Ekesekutiva se sastoji od predsjednika, dva potpredsjednika, glavnoga sekretara i blagajnika.

Predsjednika udruge bira glavna skupština izmedju članova upravnoga odbora. Isto tako se bira glavni sekretar. Uravni odbor bira tajnim glasanjem izmedju svojih članova potpredsjednike, sekretara i blagajnika.

Čl. 9. Upravni si odbor pridružuje delegate narodnih grupa. On si može mimo to da pridruži tajnim glasanjem po jednoga člana udruge iz svake države, u kojoj nije osnovana narodna grupa.

Čl. 10. Svake se godine obnavlja trećina upravnoga odbora. Izuzam glavnog sekretara, sekretara i blagajnika, članovi upravnoga odbora ne mogu da budu odmah ponovno birani.

Predsjednik imade da pripada svaki put drugome od naroda, zastupanih na glavnoj skupštini.

Čl. 11. Uuravni se odbor sastaje na poziv glavnoga sekretara u sporazumu sa predsjednikom.

Za valjanost zaključaka važno je da bude prisutna trećina članova upravnoga odbora.

O sjednicma se vode zapisnici, koje potpisuje predsjednik i glavni sekretar ili sekretar.

Eksekutiva upravlja dohocima i imetkom udruge. Ona o tome polaže račune upravnom odboru. Blagajnik zastupa društvo pred sudom i svim poslovima gradjanskoga života. On ne isplaćuje ništa bez prethodne privole glavnoga sekretara.

Čl. 13. Sredstva se udruge sastoje :

1. od članarine i pretplate članova ;

2. od subvencija, koje joj se dadu ;

3. od dohodaka njene imovine i vrijednota svake vrste.

Digitized by Google

Čl. 14. Članovi udruge ne mogu da dobiju nikakove nagrade za funkcije, koje su im povjerene. — Ali glavni sekretar udruge, kome je povjerena redakcija revije, može da bude za to nagradjen.

Čl. 15. Glavnu skupštinu sačinjavaju pravi i začasni članovi udruge. Ona se sastaje onda, kada ju sazove upravni odbor ili najmanje četvrtina članova .

Dnevni red njezin ustanovljuje upravni odbor. Njena eksekutiva jest eksekutiva odbora. Ona saslušava izvještaje o financijskom i moralnom stanju udruge. Ona odobrava proračun, odlučuje o pitanjima, koja je upravni odbor stavio na dnevni red kongresa i preduzima, ako je tome mjesta, izbor članova upravnoga odbora i eksekutive.

Pismeno glasanje dozvoljeno je samo kod izbora predsjednika, glavnoga sekretara i članova upravnoga odbora. Zaključci se stvaraju većinom glasova. .

Čl. 16. Statuti se mogu mijenjati na prijedlog upravnoga odbora ili na zahtjev 20 članova, podnesen eksekutivi barem 3 mjeseca prije skupštine. Promjenu može da zaključi samo glavna skupština, u kojoj je prisutna većina članova udruge. Zaključak stvara većina prisutnih članova.

Čl. 17. To isto biva i pod istim uvjetima u slučaju zahtjeva za rapust društva.

Čl. 18. Unutrašnji pravilnik, prihvaćen po glavnoj skupštini, sadrži detaljne odredbe, koje su kadre, da osiguraju provedbu ovih statuta. Taj se pravilnik može na isti način vazda da mijenja.«

Prema pozivu, odštampanom u 2. broju »Revue pénitentiaire« od ove godine, obdržavana je konstituirajuća glavna skupština u Parizu 18. marta o. g. O rezultatu skupštine još nemamo vijesti; ali je bez dvojbe skupština prihvatila u glavnom gornje statute i osnovala društvo.

Kao što smo mi starija generacija živo saradjivali u staroj udruzi i osnovali vlastitu narodnu grupu, tako očekujemo od mladje generacije naše, najpače od kriminalista svih sveučilišta naše kraljevine, da će i oni živo saradjivati u novoj udruzi i osnovati jugoslavensku narodnu grupu i na taj način pronositi ime naše i znanstveni rad naš diljem cijeloga kulturnoga svijeta.

Digitized by Google

Napomene zakonu o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. juna 1922.

Priopćio Ernest M i l e r, sveuč. profesor.

Naredbom bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 13. prosinca 1918. br 20.829 (Zbor. god. 1919. br. 4.) izdana su istoga dana na osnovu ovlasti Narodnoga Vijeća i odredjenja o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži.

Po članu 130. Ustava, prihvaćena 28. lipna 1921., bila je vlada dužna u roku od mjesec dana iza njegova proglašenja sprovesti sve privremene zakone, uredbe, pravilnike, rješenja ministarskoga savjeta i druga akta i odluke s odredjenim rokom trajanja zakonskoga značaja zakonodavnom odboru na pregled, koji je imao najdalje za vrijeme od 5 mjeseci riješiti u plenumu, koji ostaju u važnosti bez izmjena, koje se mijenjanju, a koje se ukidaju. Zakonodavni odbor je dne 28. decembra 1921. — dakle baš u konačnom roku, što ga je Ustav predvidio — riješio, da se gornja naredba izmijeni i donese u naslovu spomenuti zakon (o kažnjavanju i zastićivanju mladeži) potpisan od kralja i ministara 23. juna 1922., te proglašen u br. 12 »Službenih Novina« od 17. januara 1924., a u br. 19 »Narodnih Novina« od 24. siječnja 1924. Taj zakon, koji po članu 43. al. 2. zamjenjuje u uvodu spomenutu bansku naredbu, stao je po istom članu na snagu obnarodovanjem u »Službenim Novinama« t. j. dne 17. siječ. 1924. (u smislu člana 80. Ustava od 28. lipnja 1921.), te vrijedi za Hrvatsku i Slavoniju.

Taj je zakon doslovce jednak izmijenjenoj gornjoj naredbi, a izmijenjeni su nekoji izrazi, koji su se prema promijenjenim javno-pravnim odnošajima morali izmijeniti. Novo u tom zakonu je to, da se po članu 43. al. 3 propisi tog zakona ne će primjenjivati. koliko su u protivnosti sa propisima zakona od 2. VIII. 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. Ne znam, koji su razlozi vodili zakonodavni odbor, da mladeži ne dozvoli izuzetni položaj i u pogledu toga zakona, jer i glede toga zakona može nastati slučaj, predvidjen u članu 3. al. 1. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži, može naime postati očevidno, da mladjano lice »prema svome duševnom i moralnom razvitku nije moglo shvatiti nepravo svoga čina ili prema tome shvaćanju raditi«. Navodim neke neispravnosti, koje su se uvukle u tekst zakona.

Po članu 43. al. 4. naziv »zemaljsko popravilište« nadomješćuje se nazivom »državno uzgajilište«, pa je to ispravno tako i navedeno u članu 2. al. 2., 3. al 3., 5. al, 1, i 40., dok je u članu 29, al 5 upotrijebljen naziv »uzgojiliše«. Budući da se po članu 43. al. 4. naziv »zemaljsko« ima nadomjestiti nazivom »državno«, imao se je taj naziv staviti i u članu 5. al. 1., gdje je nepažnjom ostao naziv »zemaljsko«. U članu 5. al. 2. je naziv »zavod« pisan velikim početnim slovom mjesto malim. U članu 13. toč. 3. je nepažnjom ostao

Digitized by Google

naziv »naredbe«, a očito je, da se tu ne radi ni o kakvoj naredbi, nego baš o tom zakonu, koji je naredbu izmijenio; — valjalo je stoga metnuti naziv »zakona«.

Ukinuta je naredba sadržala u § 19. al. 3. ovu zadnju rečenicu:

»No ove mjere moći će on (t. j. sudac za mladež) prema potrebi u svako doba dokinuti«. Tu se naime radi o potrebnim privremenim mjerama za staranje, za zaštitu i smještanje mladjanoga lica, ako sudac za mladež drži, da je pogibao, da ovo ostane u dosadanjoj svojoj okolici, ili za odruženo čuvanje u prikladnoj prostoriji, kako to proizlazi iz § 19. al. 3. ukinute naredbe. Nu redaktor zakona je mjesto izraza »ove mjere« stavio u članu 19. al. 3. gornjega zakona izraz »sve mjere«. Ovdje se očito radi o tiskarskoj pogrješci, koju je redaktor previdio. Nema nikakova razloga izraz »ove mjere« zaf mijeniti izrazom »sve mjere«. Izraz »ove mjere« je potpuno umjestan i jasan, jer se u prvoj rečenici te alineje te mjere navadjaju, a u drugoj rečenici sudac upućuje, da može ove mjere prema potrebi u svako doba ukinuti. Izraz »sve mjere« bio bi samo onda umjestan, kada bi jasnije izražavao nakanu zakonodavca, nego li to čini izraz »ove mjere«. Nu to nikako ne stoji. U ostalom se vidi iz cijeloga teksta zakona, da osim izmjena, koje su se pokazale nužnima radi promijenjenih javno-pravnih odnošaja, i osim latinskog naziva mjeseci, nije nigdje nijedan izraz promijenjen, pa se otale mora zaključiti, da zakonodavac nije imao namjeru ni izraz »ove mjere« izmijeniti izrazom »sve mjere«, već da se tu radi o tiskarskoj pogrješci od redaktora prevodjenoj.

U članu 23., al. 1. ispuštena je u predzadnjoj liniji odozdo riječ »razvitka« izmedju riječi »ćudorednog« i riječi »madjanog lica«. U članu 30. al. 2. je odredjeno, da ministarstvo pravde na prijedlog uprave zavoda može mladjano lice, ako ono svojim vladanjem i radom za vrijeme lišenja slobode pokaže znakove potpunoga svoga popravka, uvjetno otpustiti na slobodu nakon »izdržavanja« polovice vremena nametnutoga mu lišenja slobode. U istom članu 30. al. 3. je odredjeno, da ministarstvo pravde ima takovo mladjano lice, ako nije izgleda za dalji njegov čestiti život, vratiti u zavod radi »izdržanja« ostatka lišenja slobode. U naredbi, koja je ovim zakonom izmijenjena, stoji u § 30. al. 2. i 3. izraz »izdržanje«, koji smatram ispravnim. Izraz u al. 2. člana 30. nakon »izdržavanja« je jezično netočan. Kada se naime govori o jednokratnoj kazni, onda valja reći »kaznu izdržati«, a ne »izdržavati«. Obratio sam se na prijatelja filologa, ličkoga Srbina, jednoga o naših prvih stručnjaka, koji naš jezik izvrsno poznaje, i on mi kaže, da »kaznu izdržavati« znači, ako isto lice nekoliko puta kaznu izdrži, a član 30. ima na umu »izdržanje« kazne (perfektvino), a ne »izdržavanje« (imperfektivno). Zato je redaktor trebao u al. 2. člana 30. ostaviti izraz »izdržanje«.

U članu 30. al. 3. je odredjeno, da ministar pravde ima otpušteno mladjano lice vratiti u zavod, ako se ono za trajanja uvjetnoga »otpuštanja« ogriješi o dužnosti, koje su mu naložene pri »otpuštanju«. U naredbi, koja je ovim zakonom izmijenjena, stoje u § 30. al. 3.

Digitized by Google

izrazi »otpuštenje«, koji su ispravniji od izraza »otpuštanje« s istoga razloga, navedena kod izraza »izdržanje«. Zato je redaktor trebao u al. 3. člana 30. ostaviti izraz »otpuštenje«.

To su pogrješke u novom zakonu, kako je obnarodovan u »Službenim Novinama od 17. januara 1924. br. 12. Nu mnogo su veće (teže) pogrješke, koje su ušle u tekst zakona, proglašena s l u ž b e n o u »Narodnim Novinama« od 24. siječnja 1924. br. 19. Te pogrješke odaju takov nemar i nepomnju, da se moramo pitati, šta je radio onaj, koji za to odogovara? dali je čitao tekst ili ga sravnio s teskom u »Službenim Novinama«? Evo niz takovih zbog nemara nastalih pogrješaka.

Ponajprije su učinjene sve one pogrješke, koje su netom spomenute u »Službenim Novnama«, ali osim toga ima i mnogo drugih, koje moraju udariti u oči našim pravnicima i drugim licima, jer predmnijevam, da će se većina naših pravnika i drugih lica, koja dodju u priliku, da se bave tim novim zakonom, služiti češće tekstom, objelodanjenim u »Narodnim Novinama«, nego onim, objelodanjenim u »Službenim Novinama«.

Ja nemam ništa protiv toga, ako se u kojem zakonskom tekstu prema francuskom običaju naziv »zakon« navodi velikim početnim slovom, dakle »Zakon«, premda se i tome dade prigovarati. Potpuno je razumljivo, ako se »ustav« piše velikim početnim slovom, dakle »Ustav«, jer ustav je samo jedan za cijelu državu, pa se za razliku od ustava drugih država piše velikim početnim slovom »Ustav«, što zapravo znači, da se pod tim razumijeva samo ustav naše države. Ali zakonâ ima veliki broj, pa je moje mišljenje, da bi sasvim ispravno bilo pisati ih malim početnim slovima, kako je to u pogledu gornjega zakona i učinjeno u »Službenim Novinama«. Nu kada je već redaktor »Narodnih Novina« htio taj francuski običaj oponašati i pisati zakon velikim početnim slovima, onda se to moralo u cijelom tekstu i dosljedno provesti.

Nemilo se dojima svakoga pravnika, koji poznaje uzorno i najrigoroznije uredjene tekstove stranih zakona, kada opazi, da se gore spomenuti zakon, objelodanjen s l u ž b e n o u »Narodnim Novinama« u članu 1., 6. al. 1., 19. al. 4., 41. al. 1., 2., 3., 42., 43. al. 1—5. piše velikim početnim slovom »Zakon«, dok se u članu 15., 24. al. 4., 27. al. 2., 41. al. 1. (na koncu) piše malim početnim slovom »zakon«, i što se u članu 41. al. 1. na dva mjesta piše »Zakon«, a u istoj alineji na koncu »zakon«. Jednako se pravnika nemilo dojima, kad vidi, da je ta zbrka — skoro bih rekao — dosljedno provedena i kod pozivanja na druge zakone, koji se jedamput pišu velikim, a drugi put malim početnim slovom. Tako se piše kazneni zakon malim početnim slovom u članu 1., 2. al. 1., 3. al. 1., 10, al. 2., 43. al. 4., dok se najednom u čl. 5. al. 1. piše velikim početnim slovom. Zakon od 26. avgusta 1916. o uvjetnom sudjenju, naveden u članu 10. al. 4., zakon od 2. avgusta 1921. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, naveden u članu 43. al. 3., kao i zakon od 6., februara 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih, naveden u članu 43. al. 4., pišu se velikim po-

Digitized by Google

četnim slovom, dok se zakon o kaznenom postupku, naveden u članu 10. al. 2., 15., 20. al. 2., 25. al. 2. piše malim početnim slovom. U članu 8. al. 2. je pogrješno tiskano »mjesta« umjesto »mjera«, što se vidi iz daljnjega teksta, gdje se upućuje na objavu ove »mjere«.

Neka se ne kaže, da su to sitničavi prigovori. To mogu biti sitnice za onoga, koji se po svom zvanju ili položaju bavi krupnim stvarima, ali ih ima, koji moraju paziti i na sitnice; u takove spadaju oni, koji imadu paziti na valjano objelodanjivanje zakonskih propisa; ako ne paze, valja ih na to upozoriti. Izričemo nadu, da se u buduće takove omaške ne će dogoditi.

Proširenje točke 4a § 471. srpskog gradjanskog sudskog postupnika na nove oblasti.

Napisao dr. Srećko Zuglia, docent na pravnom fakultetu u Subotici.

(Svršetak.)

Anonimni pisac u uvodnom članku »Vremena« od 27. srp. 1923. izjavljuje, da je glavna svrha te zakonske ustanove bila, da se seljaštvo uzme iz ruku privatnih zelenaša,[34]) ali i glavni neuspjeh čitave akcije u tome, što država nije imala nikada u svojim blagajnama toliko kapitala, koliko je zemljoradnik trebao kredita za normalan ekonomski razvitak svoga gospodarstva. Radi toga ustanova ne samo da nije poboljšala uslove ratarskoga života, već ih je u mnogočemu pogoršala, pošto su ratari ipak morali tražiti kredita kod privatnih lihvara, i to uz strahovite kamate. Vjerovnik naime po današnjoj sudskoj praksi nije gotovo nikada siguran ni kod najbogatijega zemljoradnika, a ni kod onog lica, koje nije zemljoradnik, da će doći do naplate svog traženja, jer ako ima ratar i peterostruki minimum, može se dogoditi ili da umre, pa da ima pet nasljednika, od kojih teorija i sudska praksa priznaje svakome potpun minimum,[35]) ili da osnuje zadrugu sa svojim odraslim sinovima ili drugim srodnicima, a praksa priznaje i u tom slučaju svakom zadrugaru pravo na jedan minimum.[36]) S druge strane može dužnik, koji je bio u vrijeme pozajmljivanja

[34]) Tako i citirani uvodnik »Vremena« od 27. srpnja 1923., Perić-Arandjelović o. c. 177.

[35]) Tako n. p. Perić-Arandjelović o. c. str. 169. Obratno Kalajdžić »Iz primene § 471 gr. s. post.« u Polic. Glasniku od godine 1904. str. 305 cit. po Perić-Arandjeloviću o. c. str. 169. koji ostavlja samo punoljetnoj muškoj djeci i udovi zajedno samo jedan minimum.

[36]) Beograd. kasac. sud pod 30. ruj. 1905. br. 7602 kod Niketića o. c. 426, tako impl. i nač. odluka opće sjednice beogr. kas. suda 5. kolovoza 1911. br. 9182 kod Niketića o. c. 443.

Digitized by Google

novca zanatlija, preći kašnje u zemljoradnike, pa ako je u vrijeme pljenidbe (popisa) zemljoradnik i ako nema više od minimuma, privatni će vjerovnik kraj svih eventualnih hipoteka ostati nenaplaćen.

Ako je takovo tumačenje zakona bilo štetno u normalnim prilikama u predratnoj Srbiji, ono bi danas bilo kud i kamo opasnije, jer država sa svojim razrovanim financijama ne bi mogla ni u onoj mjeri davati kredite zemljoradnicima iz državne hipotekarne banke, u kojoj je to radila prije rata. S druge strane ne bi bio time pokopan samo kredit zemljoradničkoga staleža, već i svih redova društva, jer ko da kreditira nekome u tako nesigurnim pravnim prilikama, kada se dužnik može oteti svojoj obavezi jednostavnom i samovoljnom promjenom zanimanja. Prema tome, ako bude baš nužno i korisno, da se ustanova proširi na nove krajeve, morat ćemo biti vrlo oprezni, kako ne bismo potpuno onemogućili privatni kredit ratarskom staležu, dok mu država ne bude mogla priskočiti u pomoć sa svojim financijskim sredstvima.

Sada prelazimo na specijalno razlaganje pomenute zakonske ustanove, koja ni danas nakon 50 godina svojega opstanka nije mogla da zadobije neku definitivnu formu, saobraznu primjenu i nespornu interpretaciju u teoriji i sudskoj praksi. Što se tiče o b j e k t a pravne zaštite, moramo napraviti jednu strogu distinkciju, koju zakon ne čini, jer zakon donaša jedinstvene odredbe u pogledu pokretnina i nekretnina izuzetih ispod ovrhe. Medjutim nema nikakve sumnje, da se zabrana otudjivanja odnosi jedino na nekretnine, dok se pokretnine mogu dobrovoljnom prodajom slobodno i neograničeno otudjivati. To je već naglasio pomenuti pravilnik u točki 10. navadjajući, kako se riječ »pobrojano« u četvrtoj stavci pomenute zakonske odredbe odnosi samo na nekretnosti t. j. pet dana oranja i kuću s placem do 1 jutra. Isto se tako pokretnine imadu svakoj zemljoradničkoj kući, bila ona inokosna ili zadružna, imala jednu ili više poreznih glava, osloboditi samo jednokratnim iznosom od ovrhe, dok se nekretnine moraju osloboditi tolikokratnim iznosom, koliko ima u dotičnom gospodarstvu poreznih glava (pravil. točka 4.). Kod eventualnog proširenja zakona bit će vrlo dobro, ako se izrično istakne, kako se zabrana otudjivanja odnosi jedino na nekretno imanje. To bi se moglo uraditi, ako se u četvrtoj stavci iza riječi »pobrojano« umetne riječ »nepokretno«. Dalje je sporno, imade li se u zadružnim gospodarstvima ostaviti na svaku poreznu glavu ili užu porodicu po jedan plac sa kućom i zgradama, ili za sve zadrugare, ukupno jedan plac jedna kuća i toliko zgrada za stanovanje (u Slavoniji kiljer), odnosno gospodarskih zgrada, koliko ih zadruga treba. Prema tumačenju, što ga sadrži pomenuti pravilnik pod točkom 4., izgleda, da je zakonodavac imao u vidu samo jedan plac s kućom i potrebnim zgradama kod ovakve zadružne kuće, premda bi po stilizaciji samog zakona izlazilo, da se i zadružnoj porodici ima ostaviti onoliko placeva i kuća, koliko ima poreznih glava, ili ako tih placeva nema, onda onoliko razmjerno više zemlje. Tako na primjer porodici od 3 porezne glave, koja ima samo jedan plac

Digitized by Google

od jednog jutra trebalo bi u ostalim nekretninama ostaviti minimum od 17 jutara. I to bi pitanje trebalo u proširenju što preciznije riješiti.

Još spornije je pitanje s u b j e k a t a spomenute pravne zaštite. Subjekat treba da je u prvom redu z e m l j o r a d n i k i da mu je obradjivanje zemlje g l a v n o z a n i m a n j e. U samom zakonu potpuno je sporedno, da li živi u gradu ili na selu, te da li se uz zemljoradnju bavi još kakvim nuzgrednim zanimanjem. Baštovanstvo i vinogradarstvo smatraju se takodjer zemljoradnjom (prav. br. 2.). Pošto zaštićena zemlja može da bude i pod »gorom« (šumom), izgleda, da bi se mogli smatrati zemljoradnicima i stanovnici šumskih predjela, koji se bave kao glavnim zanimanjem sječenjem i izradjivanjem drva, palenjem drvenoga uglja i slično. Spornije od pojma zemljoradnik je pojam p o r e z n e g l a v e. Po zakonskom naredjenju nije dosta, da je subjekat spomenute pravne zaštite zemljodjelac, on mora biti i porezna glava, a poreznim se glavama u Srbiji smatraju po smislu § 71. zakona o neposrednom porezu samo muška lica, stanovnici Srbije, koja su navršila dvadesetprvu godinu, a ženske samo po izuzetku, ako vode samostalnu radnju[37]). Polazeći s tog stanovišta izjavio je beogradski kasacioni sud u svojoj o. o. od 18. kolov. 1906. br. 7671., da se spomenuta »zaštita odnosno zabrana otudjivanja ne odnosi na sva lica bez razlike spola i dobe, već samo na porez plaćajuće glave« u smislu gornjeg poreznog zakona. Obratno je jedna druga opća odluka od 15. ožujka 1901. izjavila, da se propis § 471 (točka 4a) »n e odnosi samo na porez plaćajuće glave niti isključivo na ličnost zemljodjelaca; nego obuhvaća pod sobom zemljodjelce u potpunom smislu sa svom njegovom porodicom, kuda spada i žena i djeca i cilj mu je, da zaštiti zemljoradnički stalež«. I mnoga druga rješenja i stručna literatura priznavaju pomenutu zakonsku zaštitu ne samo punoljetnoj neudatoj ženi, nego takodjer maloljetnoj muškoj i ženskoj porodici umrloga zemljoradnika, obrazlažući, kako su sva ta lica porezne glave, i ako možda privremeno ne plaćaju porez ona lično, već njihovi roditelji, muževi, tutori, ali pošto se ipak taj porez plaća od njihove imovine, onda se poreznim glavama moraju smatrati baš ta lica. Prema tome porezna glava ne bi bio jedino onaj, koji ne plaća ni glavarinu kao lični porez, a nema ni imetka podvrgnuta poreznoj dužnosti. Medjutim jasno je, da takav, koji nema nikakva imetka ne može uživati u pogledu svog imanja nikakve zaštite. I tako bismo došli do toga, da je izraz »porezna glava« u citiranom zakonskom propisu ili potpuno suvišan, jer označuje svako lice, od čijeg se imetka plaća porez, ili je preuzan, jer ako se poreznom glavom uzmu samo punoljetni muškarci, stanovnici Srbije i samo one žene, koje vode samostalno nekakovu radnju, onda ta zaštita ne bi pripadala maloljetnim ženama ni muškarcima, a ni udatim ženama, koje stoje pod muževljom vlasti, onda te zakonske zaštite ne bi imali baš oni članovi zemljoradničkog staleža, koji ju najviše trebaju[38]). S toga je praksa postavila slijedeća

[37]) Citirano prema O. o. beogr . kas. suda od 18. kolovoza 1906. br. 7671.

[38]) Tako i K a l a j d ž i ć o. c. prema navodu P e r i ć - A r a n d j e l o v i ć o. c. str. 169. primj. br. 41., zatim odluke opće sjednice beogr. kas. suda br. 4569

Digitized by Google

pravila glede zaštite tih lica, koja u smislu zakona ne bi bile porezne glave:

Neudata, punoljetna žena uživa glede svojega imetka potpuno jednaku zaštitu, kao i muškarac. Glede udate žene treba paziti, da li joj je muž zemljoradnik, a po mojem sudu i na to, ne bavi li se ona osim kućanstva i zemljoradnje drugim kakvim glavnim zanimanjem. Ako takova zanimanja nema i ako joj je muž ratar, onda teorija[39]) priznaje i udatoj ženi pomenutu pravnu zaštitu, ali samo u koliko već muž ne uživa potpuni minimum, te u koliko je njezino imanje nužno za popunjenje toga minimuma. To se stanovište opravdava, što zaštićeni minimum ima da garantuje eksistenciju zemljoradničke porodice, pa kako je u slučaju muževe nemogućnosti i žena dužna izdržavati ne samo djecu nego i muža, mora se i njoj ostaviti propisani kvantum zemljišta kao materijalna podloga za vršenje te zakonske dužnosti. Medjutim, kako je muž u prvom redu dužan izdržavati i ženu i djecu, te u koliko je već mužu osiguran pomenuti minimum, ne treba ga još osiguravati i ženi, pošto njezina dužnost izdržavanja porodice ne može doći do realizacije, jer je već muževim imanjem obezbjedjeno izdržavanje čitave porodice. I zato to stanovište dopušta doduše ženi, da od svoga imanja proda onoliko, koliko nije potrebito za nadopunjenje muževa minimuma, ali ne dozvoljuje mužu, da on otudji od svoga imanja onoliko, koliko pridodavši ženine nekretnine ima više od minima. Držimo, da se to stanovište ne da obraniti strogo teoretskim razlozima. Ima li i žena pravo na spomenutu zaštitu, može ju imati kao potpuni i nezavisan pravni subjekat u cijelosti onako, kao i svaki muškarac zemljoradnik, pošto djelimične zaštite zakon ne pozna. Nema li žena uopće nikakve pravne zaštite po citiranoj normi, njezino raspolaganje sa vlastitim nekretninama ne može da zavisi od toga, ima li muž svoga imanja ili ne.

Kod evetualnoga proširenja zakona na prečanske krajeve, valjalo bi zakonskim naredjenjem ukloniti tu neizvjesnost i svakako izjednačiti u pogledu zaštite muška i ženska lica u potpunom opsegu bez obzira na njihovo porodično stanje. To je naročito važno za Vojvodinu, [40]) gdje se u pogledu sopstvenoga izdržavanja te izdržavanja porodice stavljaju na ženino imanje gotovo jednaki pravni zahtjevi, kao i na imanje muževo. I muževom krivicom rastavljena žena dužna se je izdržavati prihodima svoga imetka, u koliko su ti prihodi dovoljni, [41]) a u pogledu izdržavanja djece tereti u Vojvodini ženu

od 16. prosinca 1883., br. 971 od 17. ožujka 1887., br. 3958 od 1. lipnja 1890. i br.4821 od 31. kolovoza 1890. Vidi kod Niketića o. c. ctr. 420, 421.

[39]) Perić-Arandjelović o c. 176, 167; rješenje opće sjednice beogr. kas. suda br 4102 od 31. listopada 1895. kod Niketića o. c. str. 423.

[40]) Ni za bosansku Muslimanku ne može se reći, da je njeno izdržavanje osigurano muževim imetkom, pošto je muž može u svako doba otpustiti bez ikakve njezine krivice te ju nije dužan izdržavati nego kroz 3 mjeseca.

[41]) § 90. zak. čl. XXXI : 1894. zatim § 102. istog zakona.

Digitized by Google

jednaka dužnost kao i muškarca. [42]) Ima još jedan razlog, a to je tako zvani institut zajedničkoga sticanja bračnih drugova, po kojem sve, što bračni drugovi [43]) za trajanja braka pribave svojom radinošću i imanjem, a ne poklonom, nasledjem i srećom, sačinjava njihovu zajedničku svojinu. Taj bi institut kod zemljoradnika bio onemogućen, kada bi samo ženino imanje odgovaralo zajedničkim dužnicima, jer bi onda žena nosila samo terete, a muž samo koristi toga zajedničkoga sticanja. U ostalom je u svim prečanskim krajevima žena u pogledu nasljedjivanja pravno izjednačena muškarcu. Malu iznimku čini samo bosansko-šerijatsko nasljedjivanje u mulk imetku. [44]) Ta jednakost u nasljedjivanju je povodom, da je u ovim krajevima žena mnogo češće vlasnikom nekretnoga imanja nego li u Srbiji. Stoga se ovdje i jače osjeća potreba, da se zaštiti i ženin imetak odnosno, da se žena potpuno izjednači u pogledu te zaštite s muškarcem.

Kad stvar ovako riješimo, onda će i vrlo komplicirano pitanje zaštite udove zemljoradnika dobiti mnogo jednostavniju formu. Samo bi za udove zakon trebao jednu malu korekturu ili autentičnu interpelaciju, da se naime zaštita odnosi ne samo na pravo sopstvenosti već i na pravo plodoužívanja. Inače solucije, što ih Kalajdžić [45]) ili prof. dr. Arandjelović [46]) donašaju u pogledu zaštite udove, ne odgovaraju stvarnim potrebama. Kalajdžić naime ostavlja udovi zemljoradnika zajedno sa svom malodobnom muškom i ženskom djecom jednostruki minimum, dok svakomu punoljetnomu muškomu djetetu ostavlja takodjer potpuni minimum. Naprotiv Arandjelović ostavlja samo nasljednicima, bili muški ili ženski, punoljetni ili maloljetni, potpuni minimum svakome, od koga imadu ovi ustupiti udovi na uživanje jedan nasljedni dio, odnosno ako konkurira s muževim daljim rodjacima (a ne s djecom, roditeljima, braćom i sestrama), onda svu imovinu, [47]) koju su ti dalji rodjaci od muža naslijedili, i koja im je zašti-

[42]) § 95. istog zakona.

[43]) Izuzetak čine tako zvani honoratiores: plemići, činovnici, advokati, kod kojih sistem zajedničkoga sticanja važi samo u pogledu onog imetka, koji se stiče pomoću ženina imanja i njenih prihoda, a ne i glede onoga, što muž stiče svojim dohocima. Vidi o tom i Milić, Pregled madj. privat. prava; zatim Zilinsky A magyar magánjog str. 614. i sl., a naročito 623.

[44]) Vidi primjedbu br. 25.

[45] ; [46]) Vidi odnosna djela i mjesta navedena u primj. 35.

[47]) Po srp. gradj. zakoniku dužnost izdržavanja žene prelazi s muža na njegovu ostavštinu (§ 412), a realizuje se tako, da žena ostaje s djecom, s roditeljima muževim, njegovom braćom i sestrama na muževu imanju do smrti ili preudaje. Medjutim, ako se ne bi slagala sa nasljednicima, pripada joj na dosmrtno udovičko uživanje ravan dio, kao i ostalim gore spomenutim muževnim rodjacima (§§ 413, 414). Ako dodju na nasljedstvo dalji muževi rodjaci po zakonskom nasledju, ženi pripada dosmrtno udovičko plodoužívanje na čitavom imanju (§ 415). Po zakonodavnom rješenju br. 210 od 2. ožujka 1855. može muž oporukom, ako imanje ostavi daljim rodjacima, a ne raditeljima, braći ili descendentima ograničiti ženino plodoužívanje samo na polovinu ostavštine. Obratno, ako oporukom ostavi

Digitized by Google

ćena minimumom. Pri tome primjećuje, kako će udova ostati bez ičega, ako nasljednici nisu zemljoradnici, odnosno ako imadu već svoj minimum. No ako bi se po našem stanovištu smatralo i plodoužívanje jednakom mjerom zaštićeno, kao i svojina, a tome nema nikakve logične zapreke, onda bi n. pr. muževi vjerovnici u slučaju, da bi ženi pripalo na uživanje više od jednoga minimuma, mogli taj višak uživanja uzeti pod izvršenje, ali naravno samo dotle, dok ono udovi pripada. Kada bi nekretnine pripale u potpunu svojinu nasljednika, gledalo bi se, imadu li ti nasljednici svoj minimum, pa ako ga imaju, ili ako su naslijedili više od minimuma, moglo bi se to uzeti pod izvršenje za ostavinske dugove. Ne držim to idealnim rješenjem i ne predlažem, da se tako stvar uredi kod proširenja zakona na nove krajeve; jedino smatram potrebnim, da se bar ovo zakonsko plodoužívanje izjednači glede pravne zaštite sa vlasništvom i da se u tom slučaju pitanje, da li sopstvenici imadu pravo na rečenu zaštitu, ne prosudjuje po momentu, kada im je pripala nuda proprietas, već kada je svojina konvalidirala otpadanjem prava uživanja.

Glede nasljednika smo već istaknuli, da srpska teorija i praksa priznaje bar punoljetnim nasljednicima glede ostavinskoga imanja pravo na potpuni minimum bez obzira na ostavinske vjerovnike, koji na taj način gube i onu mogućnost podmirenja, koja je postojala još za života ostavitelja, pošto je istomu pripadao samo jednostruki minimum.[48]) Arandjelović proširuje spomenutu blagodat ne samo na muške i ženske descendente, već i na dalje zakonske nasljednike.[49]) No onda nema razloga, da i testamentarnim nasljednicima ne priznamo jednaku povlasticu, kada znamo, da i testamentarni nasljednici mogu biti vrlo bliski ostavitelju. Tako n. pr. ženska djeca, dok ima živih muških descendenata mogu postati samo oporučnim nasljednicima, ako ih je n. pr. testator izjednačio s muškom djecom,[50]) ili ako je muške potomke iz opravdanih razloga razbaštinio.[51]) Svakako ne bi bilo opravdano, a nema ni u točki 4a) § 471. srp. g. s. p. apsolutno nikakova osnova, da se kćeri u takovu slučaju kao testamentarni nasljednici gore tretiraju, nego kada bi bile zakonski nasljednici ili možda gore od daljih rodjaka, kada su ovi zakonski nasljednici. Pa imadu li onda svi nasljednici, zakonski i oporučni bez obzira na stepen

imanje pomenutim bližim nasljednicima, ženi pripada najmanje onoliko, koliko bi joj pripalo, da su ti nasljednici po zakonu pozvani, a ujedno joj pripadaju na uživanje eventualni legati ili dijelovi nasljedstva ostavljeni daljim rodjacima.

[48]) Kalajdžić o. c. pod primjedbom 35. Ima i protivnih rješenja opće sjednice tako n. pr. br. 6185 od 25. svibnja 1909. kod Niketića str.433., obratno nač. odluka od 5. kolovoza 1911. br. 9182 kod Niketića str. 443.

[49]) Tako Perić-Arandjelović o. c. 171. Vidi i primjedbu br. 45 na istoj strani o protivnom stanovištu uredništva Polic. Glasnika br. 48/1908.

[50]) Po srp. zakonu naime u svakoj lozi dolaze do nasljedstva najprije muški, koji isključuju ženske. Tako i kod descendenata kćeri imaju pravo samo na uživanje, izdržavanje do udaje, snabdjenje i pristojno udomljenje (§ 397), ali ih ostavitelj može testamentom izjednačiti s muškima § 478 srp. g. z.

[51]) Razlozi razbaštinjenja u § 480. srp. g. z.

Digitized by Google

srodnosti, ako su samo zemljoradnici, pravo na potpunu zaštitu i to svaki na čitav minimum? Ako nemaju svi pravo na tu zaštitu, koji ćemo kriterij postaviti za njihovo lučenje? Ako im to pravo priznamo, kako se široko polje zloupotrebe ostavlja testatoru, koji će na taj način uvijek moći da izigra svoje vjerovnike ostavljajući svoj prezadužen minimum ne onomu najbližemu makar i nužnom nasljedniku, koji imajući već svoje zemlje, ili pošto nije zemljoradnik, ne bi imao od takove ostavštine nikakve koristi, već daljnjim srodnicima ili nesrodnicima, koji su zemljoradnici, a nemaju zemlje. Dr. Aradjelović [52]) opravdava svoje mišljenje, da udovi, kada je imanje prezaduženo i kada ga nasljedjuju lica, koja nisu zemljoradnici, ne pripada nikakovo uživanje i nikakova zaštita, jer joj uživanje pripada samo po odbitku pasiva. Ali taj prigovor važi glede ostavštine uopće, jer isti § 490. srp. g. z. odredjuje, što se smatra ostavinom uopće i što prelazi na nasljednike i glasi: »Budući da svi dugovi umrloga na njegovu imanju leže i otuda se isplatiti moraju, za to će se tek onda pravo imanje umrloga imati, kada se svi dugovi odbiju, i upravo isplate«. Doista nije jasno, kako može ostavština nečija biti veća, nego njegovo imanje, a to biva po sadašnjoj praksi i teoriji, kadgod zaduženi zemljoradnik ostavi više nasljednika, kojima pripada pravo na višestruki minimum. Tim načinom dolazimo do ove nezgodne situacije, da ostavitelj može i svojim nužnim nesljednicima ostaviti samo polovinu zakonskoga dijela, pa to i onda, kada ima samo jednostruki minimum, a nasljednika ima više i to svaki sa pravom na potpuni minimum. On ih dakle može svojom dispozicijom za slučaj smrti prikratiti u pravu minimuma, recimo n. pr. tako, da polovicu svoga imanja zavješta svojim vjerovnicima, koji inače ne bi mogli doći do podmirenja. Ali on može da prikrati i svoje vjerovnike i u onom slučaju, kada bi oni od zakonskih nasljednika mogli dobiti potpuno podmirenje bilo za to, što ti nasljednici nisu zemljoradnici, bilo što već imaju dovoljno svojih nekretnina. Ostavitelj može u takovu slučaju ostaviti imanje kćerima, a ne sinovima, ili potomcima živih sinova, ili eventualno trećemu licu svoga povjerenja, koje nema imanja, a ima pravo na zaštitu, koje će za tu transakciju isplatiti zakonskim nasljednicima neki iznos novaca. Stanje je, kako vidimo, vrlo nesigurno. Svako je privatno kreditiranje pod ovakovim uslovima gotovo isključeno i to ne samo kod zemljoradnika, već i kod ostalih posjednika nekretnina, jer i ovi mogu spomenutim testamentarnim operacijama izigrati svoje vjerovnike.

Stoga i za Srbiju nije pravično, da svi ostaviteljevi nasljednici imadu pravo na čitav minimum bez obzira na ostavinske dugove, šta više uopće je protivno načelima našega privatnoga prava, da nasljednici uživaju glede naslijedjene imovine neka veća prava nego li ih je uživao ostavitelj. U najgorem slučaju mogla bi se možda ta zaštita da prizna ne svima nego samo n u ž n i m n a s l j e d n i c i m a, medju koje bi trebalo po mojem predjašnjem izlaganju obuhvatiti i udovu s njenim pravom plodouživanja, i to jedino u pogledu n u ž n o g a d i j e l a, jer nije pravo, da dolaze u povoljniji položaj lica, koja ne

[52]) O. c. 170.

Digitized by Google

mogu od ostaviteljeva imanja ništa za sebe da traže, ako ih je ostavitelj raspoložbom svoje posljednje volje mimoišao, od onih, koji mogu još za života ostaviteljeva voditi eksekuciju na čitavo njegovo imanje ili na onaj dio, koji prelazi zaštićeni minimum.

Stoga, ako bi se ikada pomenuti zakonski propis proširio na t. zv. prečanska područja države, držim, da bi osim izjednačenja muskih i ženskih zemljoradnika, osim predložene distinkcije izmedju zaštićenoga pokretnoga i nekretnoga imanja te osim jednake zaštite plodouživanja, kakovu uživa i svojina, valjalo u interesu pravne sigurnosti i kreditne sposobnosti ne samo zemljoradnika već i ostalih redova društva, jer — kako smo vidjeli — može i kod zanatlija, činovnika i namještenika, za slučaj, da ta lica ostave oporukom ili zakonom svoje imanje zemljoradniku, doći u pitanje podmirenja vjerovnika — urediti stvar na slijedeći način. Prvo da se zemljoradnikom smatra samo onaj, koji je u gruntovnim knjigama kod pojedinih gruntovnih bića označen kao zemljoradnik, zatim da se ograničenje glede prava otudjivanja i glede eksekutivne prodaje odnosi samo na one nekretnine, kod kojih je to u gruntovnici predbilježeno. Zato bi trebalo prije, nego proširenje 4 a) točke § 471. srp. g. s. p. stupi na snagu, zvanično utvrditi i u gruntovnicu zavesti oznaku »zemljoradnik« kod svih lica, koja se po svojem sadanjem zanimanju bave težanjem zemlje kao glavnim zanimanjem. Ako takav zemljoradnik nema zemljišta preko minimuma, valjalo bi kod svake gruntovne jedinice pribilježiti »otudjivo i podvrgnuto ovrsi samo pod uslovima 4 a) § 471. srp. g. s. p.« Tko ima zemlje preko minimuma, imao bi sam označiti nekretnine, glede kojih će mu se staviti pribilježba. Ako to ne učini u odredjenom roku, stavit će gruntovna vlast zvanično pribilježbu na one nekretnine, koje smatra najpotrebitijima za odnosnoga zemljoradika. Svatko, koji može da dokaže, kakov pravni interes, može nražiti upis ili brisanje takove pribilježbe. Zemljoradnik, čije su zemlje proste od hipoteka i drugih tereta, mogao bi u granicama minimuma tražiti prenos pribilježbe na druge svoje nekretnine, a gdje su nekretnine opterećene pravima na tudjoj stvari, tu bi se promjena mogla dozvoliti samo pristankom interesiranih subjekata tih stvarnih prava. Nasljednici bi prema ostavinskim vjerovnicima mogli uživati pravnu zaštitu samo glede onih nekretnina, na kojima već stoji pribilježba, a protiv svojih ličnih vjerovnika na čitav minimum. Možda bi bilo još pravičnije, kada se ne bi sve vrste zakonskih i testamentarnih nasljednika ovako pogodovali na račun ostavinskih vjerovnika, te bi možda bilo dovoljno, kada bi se ta pogodnost ograničila samo na nužne nasljednike kamo računam i udovu s njenim pravom plodoužívaja, iako se ne bi ograničila na nužni dio.

Pribilježba ograničenja iz točke 4 a) § 471. srp. g. s. p. odnosila bi se samo na one vjerovnike, koji su glede povlaštenih nekretnina stekli založno ili drugo koje stvarno pravo iza te pribilježbe, dok bi se ranije intabulirani vjerovnici mogli podmiriti bez obzira na ograničenja § 471. t. 4 a) srp. gsp. Kako su uradili neki moderniji gradj.

Digitized by Google

sudski postupnici, odnosno zakoni o izvršenjima,[53]) tako bi se možda moglo normirati i glede ograničenja eksekucije po § 471. t. 4 a), da se ona ne odnosi na potraživanja, koja potiču od dužne kupovnine za dotičnu privilegovanu nekretninu odnosno pokretninu ili od zajma, učinjenoga za nabavu te stvari, a kod zgrada izuzetih od ovrhe, da se to izuzeće ne odnosi na dugove i troškove učinjene za podizanje zgrade. Time bi se omogućile te vrste ekonomskih i više puta nužnih kredita, a da se ujedno ne stavi u opasnost ostala ranija zemljoradnikova imovina, koja i onako ne odgovara za dug, već jedino novo nabavljeni predmet ili novo podignuta zgrada po odbitku vrijednosti gradišta, koja bi se vraćala dužniku za nabavu drugoga zemljišta.

Nakon ovih navoda de lege ferenda valja da pretresemo još neka pitanja de lege lata. Tu se najprije pita, što se razumijeva pod zabranom prodaje odnosno otudjenja u smislu sadanje prakse srbijanskih sudova. Već po 10. točki pravilnika ministarstva pravde od 4. veljače 1874. pod zabranom otudjivanja nije ujedno sadržana i zabrana promjene, jedino se kod odobrenja takove promjene ima paziti, da zaštićeni zemljoradnik dobije na drugom mjestu istu količinu ili bar istu vrijednost u zemljištu. Dok se je beogradski kasacioni sud u jednom slučaju doslovno držao riječi toga pravilnika, i dozvolio razmjenu, gdje je zemljoradnik dobio doduše ne samo istu nego veću površinu u zamjenu, ali u znatno manjoj vrijednosti,[54]) dotle se ne dozvoljava indirektna i novčana razmjena nekretnina na taj način, da bi vlast izdala zemljoradniku prodajnu cijenu istom onda, kada dokaže, da je na drugom mjestu kupio zemljište u jednakoj vrijednosti za vodjenje poljskog gospodarstva, a ipak se ni takva razmjena ne bi mogla protiviti duhu zakona, ako mu se ne protivi i spomenuta direktna razmjena, jedino što bi te indirektne razmjene bile češće i korisnije, a po tome zadavale i više posla državnoj administraciji, ali bi se tako bar omogućila unutarnja seobra zemljoradnika iz siromašnijih krajeva u plodnije oblasti, što je kod ovakve neposredne razmjene silno otešćano i gotovo nemoguće, jer tko će u Mačvi naći čovjeka, da s njim razmijeni svoju zemlju, koja se nalazi u prizrenskoj okolici, a naročito bi to bilo potrebno kod ženskih udaja, osobito u prečanskm stranama, gdje su i žene vrlo često vlasnici zemlje i gdje se ne će moći udavati u drugo selo, ako im se u tu svrhu ne odobri prodaja zemlje u starom prebivalištu radi nabave zemlje u novom nastanu.

Pošto se i zakupi, naročito dugotrajni, protive osnovnoj misli zakona, da zemljoradnik ima tražiti svoju eksistenciju u obradjivanju zemlje i pobiranju plodova, to ih sudska praksa[55] i teorija[56]

[53]) N. p. § 26 posl. al. hrv. ovršne novele od 18. siječnja 1883., zatim § 3. ug. ovršne novele (zak. čl. 61/1908).

[54]) Perić-Arandjelović o. c. str. 174 i tu citirana opća odluka od 11. pros. 1898 br. 9614.

[55]) Perić-Arandjelović o. c. str. 173.

[56]) O. o. od 10. siječ. 1911 br. 262 Niketić o. c. str. 439.

Digitized by Google

smatra takodjer otudjenjem koje se protivi duhu zakona, naročito kad se takav zakup ukazuje kao neka antihreza za kreditirane svote. Ako priznamo, da pomenuta pravna zaštita pripada i zemljoradnicima u postajanju, dakle maloljetnoj i za rad još nesposobnoj zemljoradničkoj siročadi, zatim nemoćnim starcima i staricama zemljoradničkoga staleža, a konačno i onomu zemljoradničkomu pomlatku, koji se nalazi u osnovnim i srednjim školama na izučavanju zanata, za koje još nije sigurno, jesu li se posvema otudjili zemljoradnji, ili će se opet k njoj vratiti, ne bismo smjeli ovakove zakupe, pa ni dužega trajanja osuditi a priori, već bi se moralo za osiguranje zakupnika tražiti, da vlast utvrdi, postoji li nužda za izdavanje zemlje pod zakup i to izdavanje odobri ili zabrani. Da se konstituiranje stvarnih prava na tudjoj stvari, osobito službenosti, koje priječe iskorišćivanje odnosne nekretnine po njenom vlasniku na običajan način, smatra takodjer otudjenjem, ne treba puno dokazivati.

Glede opterećenja privilegovanih nekretnina sa hipotekama zastupa praksa [57]) i teorija dva oprečna stanovišta. Već sam pravilnik pod toč. 12, smatra zaduženje nekretnina k o d j a v n i h k a s a u slučaju nužde »ravnoznačim« sa otudjenjem, jer ako dužnik ne plati učinjeni dug, može se vjerovnik naplatiti iz založnog dobra. Medjutim opterećenje hipotekom u korist drugih p r i v a t n i h v j e r o v n i k a ne smatra ni pravilnik [58]) ni savremena praksa [59]) ravnopravnim s otudjenjem, jer se kod takova opterećenja ne traži uvjerenje, da dužniku ostaje njegov neokrnjeni minimum, već se prepušta o tomu briga samomu vjerovniku, koji će i onako moći da realizuje svoju hipoteku jedino, ako bude dužnik u momentu popisa (pljenidbe) imao nekretnina preko minimuma. Interesantno je, da bi prema tomu stanovištu sopstvenik, koji ima preko minimuma, mogao otudjiti tu opterećenu nekretninu drugom zemljoradniku, koji ne će ni tom novom kupnjom imati preko minimuma, i tako izigrati vjerovnika još za svoga života, kako ga može izigrati raspoložbama za slučaj smrti. [60]) Takvo shvaćanje zadalo bi smrtni udarac privatnomu hipotekarnomu kreditu, [61]) pa dok država ne može snabdjevati založnim vjeresijama sve vlasnike zemljišta, bilo bi po mojem sudu vrlo štetno proširiti na nove krajeve citiranu ustanovu bez ograničenja, što sam ih sprijeda predložio u svrhu evidencije i sigurnosti prometa s gruntovnim pravima.

[57]) Vidi na pr. o. o. od 22 rujna 1909 br. 7613, zatim od 26. svibnja 1908 br. 5321 kod N i k e t i ć a str. 431, 432.

[58]) Točka 12.

[59]) O. o. 19. listopada 1909 br. 11309, zatim od 4. studen. 1909 br. 11829 kod N i k e t i ć a str. 425.

[60]) Dok bi se odredjenja in fraudem creditorum u poslovima inter vivos mogla pobijati Paulijanskom tužbom po § 303a srp. g. z., jedva bi se ta tužba dala upotrijebiti i za pobijanje štetne oporuke.

[61]) Možda ne bi bilo ni politički uputno, da se sav ratarski kredit koncentriše kod državnih ustanova, jer bi time seljački stalež dospio u odviše veliku zavisnost ne kažemo prema državi ni apstraktno, već prema stranci, koja je momentano na vladi i koja bi lako mogla svoje interese identificirati s državnim.

Digitized by Google

U vezi s gornjim pitanjem stoji i pitanje v r e m e n a, koje je m j e r o d a v n o, hoće li se na nekoga protezati pomenuta zaštita. Već je sam pravilnik [62]) naglasio, a ističu to i mnoga rješenja beogr. kasacionoga suda, [63]) da se pitanje, ima li se neko smatrati zemljoradnikom ili ne, prosudjuje isključivo po momentu popisa, a ne po momentu zaduživanja. To isto važi i glede pitanja, ostaje li dužniku nepovredjen njegov minimum zemljišta. Ipak praksa dozvoljava od toga stanovišta dva izuzetka. Jedan u korist javnih kasa, kod kojih se pitanje minimuma ne prosudjuje po stanju u vrijeme popisa, nego po stanju u vrijeme stavljanja hipoteke. Prema tome, ako je dužnik uprave fondova, odnosno državne hipotekarne banke umro, moći će ti državni zavodi da naplate eksekutivnim putem svoja potraživanja i onda, kada zakonskim ili drugim nasljednicima dužnika nije ostao ni onaj smanjeni minimum od kuće s placom i dva dana oranja, na koji se ostavitelj nije mogao nikako da zaduži. — Drugi, kada se traži ispunjenje ugovora o prodaji ili uopće otudjenju nekretnina, gdje se smatra mjerodavnim onaj momenat, kada su stranke dobrovoljno pristupile pred sud za davanje izjave o otudjenju, [64]) ili kada je kupac predao tužbu radi ispunjenja spomenutoga ugovora. [65]) U ovom posljednjem slučaju srbijanska praksa pogoduje kupca više, nego bi ga štitio naš sistem, jer se po našim gruntovnim zakonima ovakova tužba radi ispunjenja ugovora ne bi mogla ni pribilježiti u gruntovnici radi obezbjedjenja reda prvenstva. No, ako drugi uzmu pod izvršenje dotičnu nekretninu, ili ako ju vlasnik dobrovoljno otudji trećim licima, ne će kupac ni po srpskim zakonima moći da dodje do realizacije svoga traženja.

Glede pitanja, može li se staviti prenotacija ili ugovorna hipoteka na zaštićeni minimum, praksa nije jedinstvena i konsekventna. [66]) Slažem se s prof. Aradjelovićem, koji tvrdi da može, jer i onako ta prava ne priječe ni u čem uredno iskorišćivanje hipotekarnih nekretnina po dužniku, a vjerovnici mogu imati interesa, da se ovako obezbijede za slučaj, da dužnik steče imetka preko minima, da prestane

---

Možda bi se stvar dala uspješnije riješiti zadružnim ratarskim kasama, gdje bi ratarski stalež sam sebe pomagao i odgajao za štednju medjusobnom saradnjom.

[62]) Pravilnik točka 12.

[63]) O. o. 6. list. 1906 br. 9465 i od 8. siječ. 1907 br. 169 — obje kod N i k e t i ć a str. 428.

[64]) Nač. odluka od 5. kolov. 1911 br. 9182 kod N i k e t i ć a str. 443. O prenosu svojine na nekretnine propisuje § 294 srp. g. z. Da se nepokretno dobro na drugoga prepisati može, nužno je da gospodar dobra po učinjenom ugovoru ili izjašnjenju sam sudu lično predstane i na to saizvoli.

[65]) Vidi nač. odluku pod primj. br. 64 i načel. odl. 5445 od 20. trav. 1909. kod N i k e t i ć a str. 441.

[66]) § 380 srp. g. s. p. Obezbjedjenje ne može se tražiti na one stvari i na onoliko, koliko se za izvršenje presude uzeti ne mogu (§ 471). Ipak odluke opšte sjednice beogr. kas. suda br. 11309 od 9. list. 1909 i br. 11829 od 14. stud. kod N i k e t i ć a str. 425 dozvoljavaju dobrovoljnu hipoteku i pribilježbu (prenotaciju).

Digitized by Google

biti zemljoradnikom ili da opterećene nekretnine predju nasljedstvom u svojinu takovih lica, koja nisu zemljoradnici ili imadu već svoj minimum.

I ako je u zakonu rečeno, da zemljoradnik u slučaju nužde može djelimice zadužiti i svoj minimum, nije riješeno pitanje, tko će utvrditi eksistenciju nužde i kada će se to utvrditi; tko će utvrditi, da je dužnik u vrijeme zaduživanja imao preko minimuma, ako je državna hipotekarna banka dala zemljoradniku kredit na njegov slobodan imetak izvan slučajeva nužde, koji su u zakonu eksemplifikativno navedeni. Pošto za stavljanje hipoteke, koja ničim ne priječi uživanje hipoteciranoga dobra, ne treba po ispravnom shvaćanju nikakova uvjerenja da li dužniku još preostaje zemlje i u kojoj površini, držim, da bi se pitanje, da li se je radilo o slučaju nužde i da li je zaduživanjem izvan nužde bio povrijedjen propis o minimumu rješavalo kod eventualne eksekucije. Pošto nije sigurno, da će državni kreditni zavodi u dogledno vrijeme moći snabdjevati zemljoradnički stalež ni kreditima za nuždu, možda bi se kod proširenja zakonske ustanove na nove krajeve moglo bar privremeno dopustiti zamljoradniku, da se u istoj mjeri, u kojoj se za slučaj nužde može zadužiti kod državnih kasa, zaduži i kod privatnih vjerovnika. Kod stavljanja takvih hipoteka ispitivali bi sudovi, da li postoji slučaj nužde i da li je zemljoradnik upotrebio kredit za otklanjanje nužde, jer bi se u gruntovnicu upisalo kao zaduživanje u nuždi, čime bi se takovim hipotekama osigurala realizacija uz ograničenja, koja su postavljena i zaduživanju kod javnih kasa ustanovom t. zv. užega minimuma od kuće s placom i dva jutra zemlje.

Poteškoća će zadavati pitanja zemljoradnika u gradovima, njihovih placeva i kuća u gradovima. Ima tu više puta pod istim krovom ili jedna do druge više zgrada podesnih za stanovanje, a može se raditi katkada o višespratnoj kući zemljoradnika, koja služi ne samo za njegovo stanovanje, već i za izdavanje i koja predstavlja veliku vrijednost. Kako će se urediti stvar, ako je zemljoradnik spekulant, koji ima izvan grada samo jedno jutro zemlje, pa je nakupovao u varoši pet jutara gradilišta? Hoće li sva ta gradilišta biti izuzeta izpod ovrhe i stavljena u neku ruku van prometa? Uopće će biti vrlo teško urediti i pitanje, tko se u varošima smatra zemljoradnikom, jer tu zemljoradnička porodica obično nema nikada samo jedno zanimanje. Ako se jedan član kuće bavi zemljoradnjom, drugi će biti zanatlija, treći trgovac itd. Možda bi bilo još najpraktičnije, kada bi se bar kuće i placevi zemljoradnički u gradovima izuzeli ispod svih ograničenja, što bi stvar pojednostavilo, a ne bi upropastilo gradskoga ratara, koji je i onako u mnogo povoljnijim prilikama od svoga staleškog druga u selu, jer ima pred sobom pijacu za unovčenje svojih produkata, a mnogo bi se olakšao razvitak gradova i promet gradskih placeva. Napokon spomenuti protekcionistički sistem ima da zaštiti zemljoradnju na nižem stepenu kulturnog i ekonomskog razvitka. Taj je sistem za jače i naprednije gospodarske individue stega u njihovu razvitku, jer ograničuje promet nekretnina i omogućuje i najnevrijednijemu da kroz dugi niz

Digitized by Google

godina zadrži u svojim rukama imanje, koje bi bez tih zakonskih ograničenja bilo prešlo već davno u vrijednije ruke i donijelo više koristi ne samo vlasniku, nego čitavomu društvu.[67]) Ratari u gradovima spadaju svakako u prosvjetljeniji dio ratarskog svijeta, pa kako su se do sada mogli da održe bez ikakove zaštite, održat će se i od sada, ako se njihove gradske nekretnine oslobode svih ograničenja i prepuste slobodnomu prometu.[68])

Po zakonu zemljoradnik, ostavivši netaknut propisani minimum, ima pravo izmedju više nekretnina odrediti, koja će mu se za dug prodati. Pravilnik u toč. 13. tumači, da se ta odredba odnosi samo na slučajeve o naplati potraživanja, koje nije hipotekom osigurano, jer se u protivnom slučaju uzima, da je dužnik već kod davanja hipoteke izabrao zemlju, koja mu se ima prodati, ako ne plati dug.

No držimo, da bi zemljoradnik i u slučaju hipoteke imao pravo odrediti radi prodaje drugi, a ne hipotecirani komad zemljišta, ako bi se odmah moglo utvrditi, da će se vjerovnik moći pomiriti i tim drugim komadom.[69])

U zakonu su istaknute izvjesne p r i v i l e g o v a n e tražbine, na koje se ta ograničenja ne odnose. To su svi dugovi, nastali prije nego li je upitni zakon skupio u krepost. Ministarski će savjet tu stavku morati promijeniti, te normirati, da se ni kod nas zakon ne odnosi na dugove, koji su nastali prije proširenja zakona.[70]) Dalje su to d r ž a v n a i s a m o u p r a v n a p o t r a ž i v a n j a javno-pravnoga karaktera, koja se osnivaju na p o r e z n o j d u ž n o s t i. Već smo sprijeda istaknuli, da je država u novije doba postavila sebi u Srbiji izvjesna ograničenja i kod eksekutivnoga ubiranja poreza, jer se zemljoradniku ni za porez ne može prodati kuća, namijenjena za stanovanje s placem do 2000 m^2 i jedan par tegleće marve. Spomenuli smo, kako se po svoj prilici taj propis srbijanskoga poreznoga zakona, koji predstavlja izvjestan plus prema 4 a) točki § 471. srp. s. p. ne će moći proširiti na ove krajeve jednostavnim ministarskim rješenjem,

---

[68]) Nije glavno, da imamo samo na papiru neke propise, koji se zbog svoje kompliciranosti ne će moći ispravno sprovadjati, a osim toga će zadavati silu posla našoj i onako preopterećenoj i neuvježbanoj administraciji, te oduzimati mnogo vremena strankama, jer će bezbroj puta morati da dolaze u nadleštva, dok im se stvar riješi, čime će se davati poticaja novom nezadovoljstvu; zato zakon valja ograničiti na najnužnije i najjednostavnije, što će se i u našim prilikama moći provesti bez velikoga opterećenja administracije i sa što manjim šikaniranjem stranaka.

[69]) Tako i A r a n d j e l o v i ć o. c. 178 i kas. sud u svojoj o. o. od 4. stud. 1897 br. 7624.

[70]) Bojazan, da bi zakonodavac mogao propustiti to ograničenje, bila je također jedan od glavnih razloga opozicije u prečanskim krajevima.

[67]) Kako ova ustanova pogoduje ponajviše one, koji su ekonomski manje vrijedni, dosta je spomenuti, da će onaj, ko nije ništa stekao ili je stečeno upropastio naslijediti čitav minimum bez obzira na ostavinske vjerovnike, dok bi obratno njegov vrijedniji brat, koji je svoj imetak sačuvao ili umnožio do minimuma, morao prepustiti svoj dio nasljedstva, ako je ovo zaduženo, ostavinskim vjerovnicima.

Digitized by Google

jer bi to prelazilo zakonsko ovlaštenje dano ministarskomu savjetu u čl. 43. zakona o budž. dvanaestinama za srpanj—rujan 1923. Zatim su to izvjesne deliktne obligacije, t. j. naknada štete, učinjene zločinstvom, namjernim prestupljenjem ili istupom iz koristoljublja. Moralo bi se istaknuti u proširenju, da li krivicu o takvim djelima ima utvrditi baš kazneni sud i šta će biti u onim slučajevima, kada kazneni sud zbog odsutnosti, bjegstva, smrti, imuniteta ili drugih zapreka ne može izreći presudu u pitanju kazneno-pravne odgovornosti. I ako bi se možda moglo tražiti, da o tim djelima utvrdi krivicu kazneni sud, nikako se ne bi moglo pristati, da su i civilna potraživanja izvršiva samo onda, ako su presudjena po krivičnom sudu u adheznom postupku,[71]) već i onda, kada visinu štete utvrdi civilni sud, redovni ili izabrani, u presudi, ili sudskom poravnanju, a eventualno i javni bilježnik izvršivim notarskim aktom[72]) na osnovu stranačkoga kompromisa. U koliko se imadu krivični troškovi i novčane kazne naplaćivati iz zaštićenoga minimuma izvan slučajeva gore istaknutih kaznenih djela, trebalo bi takodjer kod proširenja 4 a) točke § 471. srp. g. s. p. izrično istaknuti.[73]) — Napokon su to potraživanja, koja zakon ne ističe izrično, a koja bi trebalo kod proširenja naročito napomenuti, a to su obveze, koje se osnivaju na zakonskoj dužnosti alimentiranja, snabdjevanja i davanja pristojnoga udomljenja sestrama.[74]) Ako stojimo na stanovištu, da citirana zakonska norma ne ograničuje ostavitelja u njegovim raspoložbama za slučaj smrti, onda moramo da i oporučne legate, koliko ne vrijedjaju nužni dio, izlučimo ispod ograničenja, jer bi inače došli do nemoguće situacije, da ostavitelj, koji nema nužnih nasljednika može ostaviti na primjer jednomu svojemu znancu, prijatelju i rodjaku od svojih pet jutara dva jutra i kuću s placem, a drugomu preostala tri jutra, a da ne može imetak rasporediti tako, da jednomu ostavi svih pet jutara i kuću uz obavezu, da ovaj isplati drugomu 1000 D. Istina, — tim dolazimo u nepriliku, da bi takav legatar bio u boljem položaju od ostavinskih vjerovnika. Ali tomu ne možemo izbjeći ni na koji način. Mogli bismo te smetnje možda smanjiti, kada bi reformirali i nasljedno pravo seljačkoga staleža na taj način, da ostavitelj mora izvjesnim najbližim rodjacima ostaviti ne nužni dio kao danas, već jedan zaštićeni minimum. — Tomu pitanju valjalo bi posvetiti opsežniju studiju.

[71]) Pravilnik u točki 16 postavio se je neispravno na to uže stanovište.

[72]) Vidi § 1 toč. g) ugar. i § 1. točka 17. austr. ovrš. reda u vezi s § 111. ug. bilježn. reda (zak. čl. XXXV: 1874.) i § 3. austr. bilježn. reda od 25. srp. 1873.

[73]) Perić-Arandjelović ističe, kako se kazneni troškovi zbog drugih kaznenih djela, a ni novčane kazne ne mogu naplaćivati od predvidjenoga minimuma. Vidi primj. 60. na str. 179 cit. djela.

[74]) Srp. gradj. sudski postupnik ne postavlja nikakovu normu, da li se činovničke plaće i druge privilegovane tražbine mogu plijeniti radi zakonske dužnosti alimentiranja, ali se je praksa beogr. kas. suda bar u pogledu činovničkih plaća postavila na stanovište, da se one mogu plijeniti u tom slučaju bez ikakva ograničenja. Vidi o. o. 7. trav. 1907 br. 157, 9. svib. 1909 br. 5520, 3. svibnja 1909 br. 5783. Isti razlozi moraju da važe i glede ratarskoga minimuma, koji ima da obezbijedi čitavu ratarsku porodicu.

Digitized by Google

Zakonodavstvo.

Osnova općega dijela obligacijâ (revizija §§ 859—937 i 1342—1450 o. g. z-a), kako je prihvaćena u Stalnom Zakonodavnom Savjetu.

Priopćio Ivan Maurović.

(Nastavak).

Jemčenje.

§ 922. Ako ko drugome prepušta (daje) stvar za naplatu, to jemči, da ta stvar ima ona svojstva, koja su izrečno ugovorena ili se obično kod nje pretpostavljaju i da se može njome koristiti i upotrebiti je prema onome što je uglavljeno ili prema prirodi posla.

Slučajevi jemčenja.

§ 923. Ko pridaje stvari svojstva, koja ona nema, a koja su izrečno ili po prirodi posla prećutno bila ugovorena; ko prećuti njezine neobične mane ili terete; ko stvar, koja više ne postoji ili tudju stvar kao svoju otudjuje; ko neispravno navodi, da je stvar zgodna za odredjenu porabu, ili da ona nema ni obične mane i terete; taj za to odgovara, ako se protivno dokaže.

§ 925. Uredbom se određuje, kada nastupa predmneva (pretpostavka) da je živinče bilo već pre predaje bolesno, ako se u toku određenih rokova pojave izvesne bolesti i mane.

§ 926. Ali pravnom predmnevom, da je mana postojala već pre predaje živinčeta, može se primalac poslužiti samo onda, ako predavaoca ili, u njegovom odsustvu, poglavara opštine odmah obavesti o opaženim manama ili ako da veštaku da pregleda živinče ili predloži sudu, da se radi osiguranja dokaza o mani izvede dokaz.

§ 927. Ako primalac zanemari ovu opreznost, treba da dokaže da je živinče imalo mane već pre predaje. Ali i predavaocu je uvek slobodno dokazati, da je istaknuta mana nastupila tek posle predaje.

§ 928. Ako mane kakve stvari padaju u oči ili ako se tereti, koji su na stvari, mogu videti iz javnih knjiga, onda nema mesta jemčenju (§ 443.), osim ako se mana lukavo prećuti ili je izrečno bilo obećano, da stvar nema nikakvih mana ni tereta. Za dugove i zaostatke, koji su na stvari, mora se uvek odgovarati.

§ 929. Ko tudju stvar znajući da je tudja sebi pribavi, ne može zahtevati jemčenje, isto tako kao ni onaj, koji se toga izrečno odrekao.

§ 930. Ako se stvari predaju na popreko (djuture), t. j. onako kako stoje i leže, bez broja, mere i težine, predavalac ne odgovara za mane, koje se na njima otkriju, osim slučaja kad stvari nemaju

Digitized by Google

kakvoće, koju je predavalac lažno navodio, ili koju je primalac ugovorio.

Uvjet jemčenja.

§ 931. Ako primalac hoće da čini upotrebu od jemčenja s toga, što neko treći stavlja kakav zahtev na stvar, mora svoga prethodnika obavestiti o parnici. Propusti li to, ne gubi istina još pravo na odštetu, ali mu njegov prethodnik može nasuprot staviti sve prigovore, koji su protiv trećega ostali neiskorišćeni i time se oslobodili od obeštećenja (naknade štete) u onoj meri, u koliko bude odlučeno, da bi ovi prigovori doveli do drugačije odluke protiv trećega, da su bili kako treba upotrebljeni.

Učinak (dejstvo).

§ 932. Ako je mana, na kojoj se zasniva jemčenje, takve vrste, da se ne može više ukloniti i da sprečava redovnu upotrebu stvari, može primalac tražiti, da se ugovor sasvim raskine; ako na protiv mana ne sprečava redovnu upotrebu ili ako se može ukloniti, može tražiti ili primereno umanjenje naplate (plaćanja) ili popravku ili dopunu onoga što nedostaje. U svim slučajevima odgovara predavalac za štetu, koja je usled krivnje nastupila.

Neznatno umanjenje vrednosti ne uzima se u obzir.

§ 932. a U toku pravnoga spora o raskinuću ugovora zbog mane živinčeta ima sud po predlogu jedne strane, čim pregledanje ne bude više potrebno, privremenom naredbom narediti, da se živinče sudsudskim putem proda a dobiveni iznos kod suda položi.

Kad jemčenje prestaje.

§ 933. Ko hoće da traži jemčenje, mora svoje pravo sudskim putem ostvarivati, i to, ako se tiče nepokretnih stvari, za tri godine, ako se tiče pokretnih stvari, za šest meseci, a ako se tiče mana živinčeta, za šest sedmica; inače je tužba prestala. Rok počinje od dana, kojega je stvar u istinu data; za jemčenje zbog takovih živinčeta, za koje postoji rok za predmnevu (pretpostavku), rok za ostvarivanje počinje od dana, kojega se svršava rok za predmnevu; a za jemčenje zbog zahteva, koji neko treći stavlja na stvar, rok počinje od dana, kojega je stečnik (pribavilac) za taj zahtev saznao.

Ostvarivanje putem prigovora ostaje stečeniku očuvano, ako je predavaocu u toku roka prijavio manu.

Odšteta zbog prikrate (oštećenja) preko polovine.

§ 934. Ako u naplatnim ugovorima (ugovorima sa naknadom) jedna strana nije dobila od druge strane ni polovinu po običnoj vrednosti od onoga, što je drugoj dala, zakon daje oštećenoj strani pravo tražiti raskinuće i stavljanje u predjašnje stanje. Ali druga strana može održati posao time, što će biti gotova da naknadi ono, što ne-

Digitized by Google

dostaje do obične vrednosti. Nesrazmera vrednosti odredjuje se prema času kad je posao sklopljen.

§ 935. Ovome pravnom sredstvu nema mesta, ako ga se ko izrečno odrekao ili je izjavio, da stvar iz osobite naklonosti prima po izvanrednoj ceni; ako je na nesrazmernu cenu ipak pristao, premda mu je prava vrednost bila poznata; nadalje, ako se iz odnosa osoba daje pretpostaviti, da su stranke htele sklopiti mešoviti ugovor, delimično sa naplatom a delimično bez neplate; ako se prava vrednost ne može više pronaći; napokon, ako je sud prodao stvar na dražbi.

O prethodnom ugovoru.

§ 936. Ako je uglavljeno, da će se tek u buduće sklopiti ugovor, to obavezuje samo onda, ako je određeno i vreme, kad će se sklopiti ugovor, i njegovi bitni delovi, i ako se okolnosti nisu međutim tako promenile, da je time osujećena svrha, izrečno određena ili iz okolnosti vidljiva, ili da je jedna strana izgubila poverenje u drugu. U opšte se mora ispunjenje ovakovih obećanja tražiti najdulje za godinu dana od ugovorenog vremena; u protivnome slučaju pravo je prestalo.

Odricanje od prigovora.

§ 937. Opšta neodređena odricanja od prigovora protiv valjanosti ugovora nemaju učinka (dejstva).

TREĆI DEO

GRADJANSKOGA ZAKONIKA.

Zajednička naredjenja za prava osoba i imovinska prava.

Prvo poglavlje.

O utvrdjivanju prava i obaveza. Zajednička naredjenja za prava. Način utvrdjivanja prava.

§ 1343. Pravni načini osiguranja kakove obaveze i otudjivanja kakovoga prava, kojima se daje ovlašćeniku novo pravo, jesu: obavezivanje nekoga trećega za dužnika i zalaganje.

I. Obavezivanje trećega.

§ 1344. Treći se može verovniku za dužnika obavezati na tri načina: ponajpre, ako sa privolenjem verovnika preuzme dug kao jedini platac; zatim, kad pristupi obavezi kao sadužnik; napokon, ako se obaveže, da će namiriti verovnika za slučaj da prvi dužnik ne bi ispunio obavezu.

§ 1345. Ako neko sa privolenjem verovnika preuzme na se ceo dug drugoga, onda to nije nikakovo utvrdjenje, već preinačenje obaveze, o čem će biti govora u sledećem poglavlju.

Digitized by Google

a) kao poruka (jamca).

§ 1346. Ko se obaveže, da će namiriti verovnika za slučaj, da prvi dužnik ne bi ispunio obavezu, zove se poruk (jamac), a sporazum uglavljen između njega i verovnika, poručni ugovor (ugovor o jamstvu). Ovde ostaje prvi dužnik još uvek glavni dužnik, a poruk pridolazi samo kao sporedni dužnik.

Za valjanost poručnoga ugovora potrebno je, da se porukova obaveza pismeno izjavi.

b) kao sadužnika.

§ 1347. Ako neko pristupi kakvoj obavezi kao sadužnik, to jest bez uvjeta, koji za poruka vredi, nastaje zajednica od više sadužnika, a njezine pravne posledice prosudjuju se po propisim sadržanim u poglavlju o ugovorima u opšte (§§ 888—896.)

Poruk za obeštećenje.

§ 1348. Ko obeća poruku obeštećenje za slučaj, ako bi ovaj poručanstvom bio oštećen, zove se poruk za obeštećenje.

Za koje obaveze može biti poruk.

§ 1350. Poruk se može biti ne samo za svote i stvari, već i za dopuštena delanja i propuštanju odnosno koristi ili štete, koje iz njih mogu nastati za osiguranoga.

§ 1351. Obaveze, koje nisu nikada pravno postojale, ili su već raskinute, ne mogu se ni preuzimati ni utvrdjivati.

§ 1352. Ko se poruči (podjamči) za osobu, koja se zbog svojih osobnih svojstava ne može da obaveže, taj je obavezan isto kao i nerazdeljno obavezni sadužnik (§ 896.), premda mu je to svojstvo bilo nepoznato.

Opseg poručanstva.

§ 1353. Poručanstvo se ne može dalje proširiti nego li je poruk izrečno izjavio. Ko se poruči (podjamči) za ukamaćenu glavnicu, odgovara u sumnji samo za one zaostale kamate, koje verovnik u vreme kad je ostvarivao tražbinu protiv poruka još nije imao pravo iskati.

Učinak (dejstvo).

§ 1355. Po pravilu poruk može tek onda biti tužen, ako glavni dužnik na verovnikovu sudsku ili izvansudsku opomenu nije ispunio svoju obavezu.

§ 1356. I bez prethodne opomene glavnoga dužnika poruk može biti tužen — ma da se izrečno poručio samo na slučaj, da glavni dužnik ne može da plati — ako je glavni dužnik pao pod stečaj, ili ako se u vreme kad bi trebalo platiti ne zna gdje je, a verovnik se ne može okriviti za nemarnost.

Digitized by Google

§ 1357. Ko se je obavezao kao poruk i platac, odgovara za ceo dug kao nerazdeljno obavezan sadužnik; verovniku stoji na volju hoće li ponajpre tužiti glavnoga dužnika ili poruka ili oboje u isto vreme (§ 891.).

§ 1358. Ko plati tudji dug, za koji odgovara osobno ili odredjenim imovinskim predmetima, stupa u prava verovnika i vlastan je tražiti od dužnika naknadu plaćenoga duga. U tu svrhu obavezan je namireni verovnik staviti platcu na raspoloženje sva postojeća pravna sredstva i sredstva osiguranja.

§ 1359. Ako su se više osoba poručile za isti celi iznos, svaka odgovara za celi iznos. Ali ako je jedna od njih isplatila celi dug, pripada joj isto kao i sadužniku (§ 896.) pravo tražiti naknadu od ostalih.

§ 1360. Ako verovniku, pre davanja ili pri davanju poručanstva pored istoga još bude data kakva zaloga od glavnoga dužnika ili od koga trećega, onda je verovniku istina još uvek slobodno tužiti poruka po redu (§ 1355.), ali on nije vlastan na štetu njegovu odreći se zaloge.

§ 1361. Ako je poruk namirio verovnika, a nije se sporazumeo sa glavnim dužnikom, može ovaj njemu činiti sve prigovore, koje bi morao činiti prema verovniku.

§ 1362. Poruk može od poruka za obeštećenje tražiti samo onda obeštećenje, ako on sebi nije naneo štetu svojom vlasitom krivnjom.

Način prestanka poručanstva.

§ 1363. Obaveza porukova prestaje srazmerno obavezi dužnikovoj. Ako se poruk obavezao samo na izvesno vreme, odgovara on samo za to vreme. Kad verovnik otpusti jednoga saporuka od poručanstva, to ovome ne koristi prema ostalim saporucima (§ 896.).

§ 1364. Istečenjem vremena, za koje bi dužnik imao platiti, poruk nije još oslobodjen svoga poručanstva, i ako verovnik nije tražio namirenje; ali ako je sa privolenjem (pristankom) dužnika dao poručnstvo, vlastan je od njega tražiti osiguranje. I verovnik je odgovoran poruku u toliko, u koliko je ovaj zbog verovnikove sporosti u uterivanju duga oštećen u pogledu naknade.

§ 1365. Ako nastupi osnovana bojazan, da bi dužnik mogao postati nesposoban da plati ili da bi se mogao udaljiti iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, poruk ima pravo iskati od dužnika osiguranje za dug, za koji je dao poručanstvo.

§ 1366. Kad se dovrši posao, za koji je dano poručanstvo, može se tražiti obračun i oslobodjenje od poručanstva.

§ 1367. Ako ugovor o poručanstvu nije utvrdjen ni hipotekom ni ručnom zalogom, prestaje on po isteku tri godine nakon smrti porukove, ako je verovnik za to vreme propustio opomenuti naslednika sudskim ili izvansudskim putem da plati dospeli dug.

Ovaj propis ne primenjuje se na naslednika onoga, koji se obavezao u smislu § 1357.

Digitized by Google

II. Ugovor o zalozi.

§ 1368. Ugovor o zalozi zove se onaj ugovor, kojim dužnik ili ko drugi na mjesto njega odista daje vjerovniku založno pravo na kakovoj stvari, dakle predaje mu pokretnu založenu stvar ili nepokretnu upiše u zemljišne knjige. Ugovor, kojim ko obeća da će predati zalogu, nije još ugovor o zalozi.

Učinak (dejstvo) ugovora o zalozi.

§ 1369. I za ugovor o zalozi vredi ono, što za ugovor u opšte. On je naplatan (ugovor za naknadom.) Primalac zaloge mora ručnu zalogu dobro čuvati i vratiti je zalagaču, čim ovaj namiri dug. Ako se tiče hipoteke, namireni verovnik mora omogućiti zalagaču, da može izdejstvovati brisanje hipoteke iz zemljišnih knjiga. Prava i obaveze davaoca i primaoca zaloge, skopčani sa posedom zaloge, odredjeni su u šestom poglavlju drugoga dela.

§ 1370. Primalac ručne zaloge obavezan je izdati davaocu zaloge založnicu i u njoj opisati znakove, po kojima se zaloga razlikuje od drugih stvari. U založnici se mogu navesti i bitne odredbe ugovora o zalozi.

Nedopuštene odredbe.

§ 1371. Nevaljane su sve odredbe i sporedni ugovori, koji se protive prirodi ugovora o zalozi, kao što su: da nakon dospelosti tražbine založna stvar pripadne verovniku; da je verovnik može po svojoj volji, ili za cenu već unapred odredjenu, otudjiti ili za sebe zadržati; da dužnik ne može zalogu nikada iskupiti ili da nepokretno dobro ne sme ni kod koga drugoga zadužiti; ili da verovnik nakon dospelosti ne sme tražiti otudjenje zaloge.

§ 1372. Sporedni ugovor, da verovniku ima pripasti užitak založene stvari, nema pravnoga učinka (dejstva). Ako je verovniku dopuštena samo poraba (upotreba) pokretne založene stvari (§ 459.), ona mora da bude vršena na način, koji nije štetan po dužnika.

Redovan način za davanje osiguranja.

§ 1373. Ko je obavezan dati osiguranje, ako zakonom ili ugovorom nije ništa drugo odredjeno, mora ispuniti ovu obavezu ručnom zalogom ili hipotekom. Samo u slučaju da ne može dati zalogu, primaju se sposobni poruci.

§ 1374. Niko nje dužan primiti kakvu stvar, koja treba da služi kao osiguranje, kao zalogu za veću vrednost no što iznosi kod kuće polovina, a kod zemljišta i pokretnih stvari dve trećine od procene. Ko poseduje primerenu imovinu i može biti tužen u istoj oblasti, taj je sposoban poruk.

Digitized by Google

Drugo poglavlje.

O preinačenju prava i obaveza.

Preinačenje prava i obaveza.

§ 1375. Zavisi od volje verovnika i dužnika da preinače svoja medjusobna prava i obaveze, kojima mogu slobodno raspolagati. Preinačenje može se zbiti bez pridolaženja ili sa pridolaženjem treće osobe, i to ili novoga verovnika ili novoga dužnika.

1. Obnova—prenov (novacija).

§ 1376. Preinačenje bez pridolaženja treće osobe biva onda, ako se pravni osnov ili ako se glavni predmet tražbine izmeni, dakle kad stara obaveza predje u novu.

§ 1377. Takvo preinačenje zove se obnovni ugovor (novacija). Usled ovoga ugovora prestaje predjašnja glavna obaveza, a nova u isto vreme otpočinje.

§ 1378. S predjašnjom glavnom obavezom skopčana prava poručanstva, zaloge i druga prava prestaju obnovnim ugovorom, ako učesnici naročitim sporazumom nisu o tom odredili što drugo.

§ 1379. Bliže odredbe o tom: gde, kada i kako treba ispuniti već postojeću obavezu, i druge sporedne odredbe, usled kojih se u pogledu glavnoga predmeta i pravnoga osnova ne dogadja nikakovo preinačenje, ne smatraju se kao obnovni ugovor, isto tako kao ni prosto izdanje nove zadužnice ili kakve druge isprave, koja se odnosi na dug. Ovakva izmena u sporednim odredbama ne može nametnuti nikakav novi teret ni trećemu, koji na tu izmenu nije pristao. U sumnji se uzima da stara obaveza nije razrešena, dokle pored nove još može opstati.

2. Nagodba (poravnanje).

§ 1380. Nagodba se zove ugovor o preinačenju, kojim se sporna ili sumnjiva prava tako odredjuju, da se svaka strana uzajamno obaveže nešto dati, činiti ili propustiti. Nagodba spada među naplatne ugovore (ugovore sa naknadom), te se po istim načelima i prosudjuje.

§ 1381. Ko obavezaniku s njegovim privolenjem (pristankom) besplatno otpusti kakvo neosporno ili sumnjivo pravo, taj čini darovanje (§ 939.).

Nevaljanost nagodbe s pogledom na predmet.

§ 1382. Ima sumnjivih slučajeva, koji ne mogu biti predmet nagodbe. Ovamo spada spor izmedju bračnih drugova, koji je nastao o valjanosti njihova braka. O ovome sporu može odlučiti samo zakonom odredjeni sud.

§ 1383. O sadržaju poslednje naredbe ne može se učiniti nikakva pogodba pre nego što se poslednja naredba objavi. Opklada o tom prosudjuje se po načelima o ugovorima na sreću.

Digitized by Google

§ 1384. Nagodbe o kažnjivim delanjima vrede samo glede privatnoga zadovoljenja; zakonsko istraživanje i kažnjenje može se time samo onda ukloniti, ako su delanja takve vrste, da vlast postupa samo na zahtev stranaka.

Ili zbog drugih nedostataka.

§ 1385. Usled zablude može nagodba biti nevaljana samo u toliko, u koliko se zabluda tiče bitnosti (suštine) osobe ili bitnosti predmeta.

§ 1386. Radi prikrate (oštećenja) preko polovine ne može se pošteno načinjena nagodba pobijati.

§ 1387. Isto tako ne mogu posle nagodbe nadjene isprave oduzeti snagu pošteno sklopljenoj nagodbi, baš i kad bi se njima pokazalo, da jedna strana nema nikakva prava.

§ 1388. Očita pogreška u računu ne škodi ni jednoj ugovornoj strani.

Opseg nagodbe.

§ 1389. Nagodba, sklopljena o kojem naročitom sporu, ne proteže se na druge slučajeve. I same opšte nagodbe, koje glase na sve sporove u opšte, ne mogu se primenjivati na takva prava, koja su navlaš bila zatajena, ili na koja nisu mogle misliti stranke, koje su se nagodile.

§ 1390. Poruci i zaloge, koji su bili dani za sigurnost celoga još spornoga prava, odgovaraju i za deo, koji je odredjen nagodbom. Ipak ostaju poruku i trećemu zalagaču, koji na nagodbu nisu pristali, zadržani protiv verovnika svi prigovori, koji bi se mogli nasuprotstaviti tražbini, da nagodba nije sklopljena.

(Svršetak slijedi).

Ocjene i prikazi.

Dr. Ante Verona: Pomorsko pravo (iz predavanja u kr. visokoj školi za trgovinu i promet u Zagrebu).

Naša se pomorsko-pravna literatura pred koji tjedan obogatila novom knjigom. Gosp. je dr. Verona izdao tiskom svoja predavanja o medjunarodnom pomorskom pravu na visokoj trgovačkoj školi. Premda je mnogo ljudi od buknuća svjetskoga rata mnijenja, da ta materija niti ne postoji, nego da ima samo medjunarodno nepravo, vidimo ipak, da se u stranom svijetu počinje baš poslije rata da podaje osobita pažnja ovoj pravnoj struci.[1] Velikim darom ame-

[1]) Antraygues: Notions de droit maritime international Paris, 1924. p. 8 : 11 (sc. le droit maritime internationale) joue un role important en cas de guerre maritime, mais il trouve aussi son application, en dehors des hostilités, dans les relations constantes qui s' établissent en temps de paix entre les puissances maritimes.

Digitized by Google

rikanskoga bogataša Carnegie ostvarena je Académie de droit International de la Haye, koja je lani počela, a ove godine ljeti od 14. srpnja do 12. rujna nastavlja predavanjima iz medjunarodnoga prava. Na polju pak pomorskoga prava ove vrsti treba istaći novu sjajnu »Revue de droit maritime comparé«, što tromjesečno izlazi u Parizu od 1. siječnja 1923., a bavi se direktno ili indirektno medjunarodnim pomorskim pravom.[2] Knjiga dra. Verone obradjuje takodjer ovu materiju, a prije toga počinje uvodom o pomorskom pravu i trgovačkoj mornarici i to: o obilježjima pomorskoga prava, o pregledu njegova razvoja i o diobi pomorskoga prava, te o trgovačkoj mornarici i o njezinoj važnosti, pregled plovidbe po moru i trgovačke mornarice u povjesnom razvoju, razvoj plovidbenoga poduzeća i današnja njegova organizacija, unapredjenje trgovačke mornarice, unapredjivanje brodogradnje, svjetska i naša trgovačka mornarica u sadašnjosti i prošlosti.

Poslije ovoga vrlo lijepoga i stvarnoga uvoda, koji opsiže polovicu knjige, dolaze predavanja o medjunarodnom pomorskom pravu. Autor počinje razlaganjem o postojanju i potrebi postojanja toga prava, te o njegovim izvorima; slijedi onda prvi dio o medjunarodnom pomorskom pravu za vrijeme mira. Tu se govori o otvorenom i briježnom moru, o područnim (oblasnim), te medjunarodnim vodama i lukama, nadalje o zaštiti plovidbe i trgovine na moru, o medjunarodnim ugovorima. U drugom se dijelu, kojemu je predmet ratno pravo na moru, pretresaju medjunarodni ugovori, ratno stanje na moru, i konačno utjecaj pomorskoga rata na plovidbu i trgovinu na moru. Govor je u ovom poglavlju o pravu morskoga plijena, ratnoj blokadi, kontrabandu ,pravu pretraživanja, plijenovnim sudovima, a zadnji je odlomak bolnička služba. Dakle, kako se vidi, obilna gradja.

Razvitak naše vrlo mršave pomorsko-pravne literature vrlo je važan, pak zato treba srdačno pozdraviti sve, što tomu služi, pogotovo pak ako se radi o knjizi vrsnoga stručnjaka. Kako je poznato, gosp. dr, Verona bio je do ujedinjenja sudac na vrhovnom sudištu bečkom te referent za pomorske sporove. Imao je dakle krasnu priliku, da se specijalizuje u ovoj tako rijetkima poznatoj struci, a mogao je to da učini tim lakše, što je po svojim osobitim sposobnostima u izvanredno mladoj dobi došao k tomu u čitavom svijetu poštovanomu sudištu. No pustimo čovjeka i predjimo k djelu. Knjiga je dra. Verone pisana lakim stilom, krasnim jezikom, a sadržaj je stvaran, logičan i ispravan. Autor je uložio mnogo truda u sastavljanje svojih predavanja, pak je, gdjegod je bilo moguće, iscrpao i naša pravna vrela kao n. pr. Editto, te naročito novije zakone i nadredbe, što su na snazi u našoj državi, a nije zaboravio niti na medjunarodne konferecije sve do zadnjih dana. Čitalac naći će vrlo lijepih poglavlja n. pr. o subvencijama (str. 60. i sl.), o plijenovnim sudovima (str. 150. i sl.), o društvu naroda, te konferenciji u Washingtonu (str. 122. i sl.) i mnoge druge stvari. Na str. 14. potkrala se autoru

[2] Urednik joj je Leopold Dor, a suradnici mnogi odlični stručnjaci.

Digitized by Google

pogrješka, gdje kaže, da Morski konzulat potječe iz 14. vijeka, a pravila oleronska iz 13. te dalje, da je na potonja utjecao Morski konzulat, što bi vremenski bilo nemoguće. Ispravno je, da pravila oleronska potječu iz 11. i 12. stoljeća, dok je Morski konzulat sastavljen u Barceloni na katalonskom jeziku između 11. i 14. vijeka. Smeta također (tiskarska) pogrješka na str. 146., gdje naslov glasi: »Pravo potraživanja« mjesto »pretraživanja«.

No u glavnom knjiga je tako dobro sastavljena i s toliko pomnje, da je šteta, što manjka abecedno kazalo, jer bi onda izvrsno i lako mogla služiti također za priručnu upotrebu u praktičnom životu. Svi, koji se interesujemo za pomorsko pravo, zahvalni smo gosp. dru. Veroni za lijepi rad, te s velikim zanimanjem čekamo nastavak.

Dr. Julije Mogan,
odvjetnik i privatni docent.

Iz upravne prakse.

AGRARNO SUDOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI.

Priopćio dr. Ivo Jelavić, odvjetnik u Ljubuškom.

Ministar za agrarnu reformu je donio pod brojem 48.252-23. od 2. siječnja 1924. rješenje slijedećega sadržaja:

B. i M. Mlinarević iz Humca, kotar Ljubuški, podnesli su zahtjev po beglučkoj uredbi na 1/3 kat. čestice br. 741 u gr. ul. br. 169 k. o. Humac, vlasnost I. D., te I. M. T. iz Ljubuškoga, u ukupnoj dužini od 8 Dun. 214 m², u kojoj su potraživači sami suvlasnici sa 15/144 + 37/432 + 1/108 dijelova. — Delegat presudom od 27. prosinca 1921. br. 351 agr. dosudjuje tužiteljima pristino pravo otkupa iz člana 7 beglučke uredbe na sporni dio gornje čestice. — Na žalbu tužitelja radi previsoke procjene agrarni senat rješenjem od 24. siječnja br. 12161-22. poništava osudu delegata, te priznaje tužiteljima pravo iz čl. 2. beglučke uredbe na sporni dio gornje čestice.

Protiv tog rješenja podnašaju tuženici žalbu na ministarstvo. Na upit ministarstva na agrarnu direkciju, zašto je sudila spor izmedju suvlasnika po beglučkoj uredbi, dočim je agrarna direkcija po svojim dosadanjim načelnim rješidbama uvijek sudila, da spor izmedju suvlasnika ne spada pod udar beglučke uredbe, odgovara agrarna direkcija izvješćem od 30. studenoga 1923. br. 22901/23., da je ta okolnost bila previdjena, te predlaže, da se sav dosadašnji postupak poništi te stranke uputi u smislu §. 825 o. g. zakona na put redovite pravde, jer se radi o zajednici pokretnina, u kojima jedan suvlasnik može sticati stvarna prava na dijelovima drugoga suvlasnika, ako upravlja zajedničkom stvari, uslijed čega ne predleži spor po beglučkoj uredbi.

Na osnovu gore izloženoga rješavam:

Da se gornja žalba tuženika uvažuje, napadnuta se osuda delegata od 27. prosinca 1921. br. 341 agr. i rješenje agrarne direkcije od 24. siječnja 1923. broj 12161/22. poništava sa cijelim postupkom, te se stranke upućuju na put redovite

Digitized by Google

gradjanske pravde iz razloga u donjem izvješću agrarne direkcije sadržanih. O tome neka se stranke obavijeste.

Radi kratkoće mi je prostora nemoguće u cijelosti reproducirati postupak u sve tri molbe, da se vidi zaprepašćivajuća površnost, kojom organi ministarstva vode agrarne sporove kod nas u Bosni i Hercegovini.

Dne 4. kolovoza dakle pravodobno dali su tužitelji usmeno u zapisnik svoj zahtjev po beglučkoj uredbi na nepokretninu zvanu »Hasičovinu« u Humcu, čiji je gruntovni vlasnik Ibro Derić, r. Derve iz Ljubuškoga.

Na zahtjev su ureda pridonijeli i gruntovni izvadak, iz kojega se vidi, da su gruntovni vlasnici nepokretnina upisanih u A. I. mirie gr. ul. br. 169 k. o. Humac kat. čest. br. 741 oranica Hasičevina u površini od 8 Dun, 214 m²: 1. mldb. I. D. umrl. Derviša iz Ljubuškoga 1/3; — 2. M. M. pok. Andrije iz Humca 15/144; — 3. B. M. pok. Ivana iz Humca 37/432; — 4. A. M. pok. Ivana iz Humca 1/108; — 5. M. M. pok. Ivana iz Humca 1/108; — 6. I. T. umrl. Salke iz Čapljine 11/48; — 7. M. T. umrl. Salke iz Ljubuškog 11/48.

Odlukom od 3. studenoga 1921. zakazana je u stvari rasprava kod agrarnoga ureda u Ljubuškom za 27. prosinca 1921. Istom su odlukom pozvani na ovu raspravu tužitelji te tuženi I. D. umrl. Derve i M. T. umrl. Salke. U zapisniku ove rasprave stoji: »Na raspravu pristupiše oba tužitelja osobno, ispred umrl. Derve zastupnik I. H. iz Ljubuškoga, te ispred M. T. r. Salke brat A. T. r. Salke.« Tužitelji izjavljuju na raspravi, da su stavili zahtjev samo na 1/3 dio nepokretnina, koji je uknjižen u korist I. D.

Zastupnik I. D. odgovara slijedeće:

Dne 5. ožujka 1905. umro je D. D., a iza sebe je ostavio malodobnoga sina Šerijatski sud u Ljubuškom postavio je skrbnicom malodobnomu I. njegovu tetku A. r. D. udovu M. (broj odluke 4789/905. i 129 iz 905. i 396/905 šer.), koja je upravljala sa imetkom malodobnoga I., a medju ostalim i sa predmetnom nekretninom, koju je u svojm posjedu od godine 1905. uključivo do 1916. držala i sama plod pobirala. U godini 1916. predala je predmetnu nekretninu I. M. pok. A. na neizvjesno vrijeme. — Pripominje, da je mldb. I. navodno u godini 1916. umro, a njegovi su mulkovni nasljednici (amidžici) A. i M. D. r. Salke a od mirijskih nasljednika nije nitko ostao. — Zatim predočuje ugovor od 5. travnja 1921., iz kojega se vidi, da M. D., kao mulkovni nasljednik malodobnog I. ustupa A. D. svoje pravo, te ugovor 29. ožujka 1921. br. Ov. 119/21.-šer. iz kojega se vidi, da A. D. čini isto, kao i M.

Na to su bili preslušani svjedoci i isti dan u prisuću stranaka proglašena osuda, kojom se 1/3 dio sporne nepokretnine dosudjuje tužiteljima po čl. 7. beglučke uredbe. Dalje su obe stranke isti dan izabrale svoje vještake radi procjene. Dne 29. prosinca 1921. bila je procjena na licu mjesta.

Tužitelji pristupaju osobno, a ispred tuženoga pristupa Š. M. r. M. Isti dan izdaje agrarni delegat odluku za tužitelje i tuženužžž A. r. D. udovu iz Ljubuškoga i objavljuje, da je sporni dio procijenjen na 70.000 K.

Dne 26. siječnja 1922. uložili su tužitelji protiv previsoko odmjerene kupovnine utok na agrarnu direkciju u Sarajevu i mole, da se revidira gornja procjena. Odlukom od 9. veljače 1922. dostavlja delegat prepis utoka protustranci A. r. D. udovi M. radi izvedenja prigovora. Dne 4. svibnja 1922. ulaže A. D. udova M. prigovore, koji počinju ovim riječima: »Na utok Bože Mlinarevića i Mije Mlinarevića u agrarnoj parnici protiv mene«... Dne 17. svibnja 1922. delegat piše a tergo pri-

Digitized by Google

govora: »Agrarni spor B. i M. M. proti A. D. ud. M. Žalba — Agrarnoj direkciji Sarajevo. Predlažem, da se utok odbije i t. d.«

Agrarna direkcija rješenjem od 24. siječnja 1923. br. 12.161/22. poništava prvomolbenu presudu i dosudjuje zemlju tužiteljima po čl. 2., te o tome obavješćuje tužitelje i I. D. i dr. iz Ljubuškoga.

Iz dostavnice od 23. travnja 1923. vidi se, da je ovo rješenje bilo uručeno za I. D. i dr. muftaru F. — Dne 16. rujna 1923. ulaže protiv gornjega rješenja agrarne direkcije žalbu na ministarstvo A. D. M., kao nasljednik I. D. iz Ljubuškoga. — Dopisom od 31. listopada 1923. prosljeduje agrarna direkcija žalbu A. D. udate M. kao nasljednice I. D. iz Ljubuškoga ministarstvu. — Dne 20. studenoga 1923. vraća ministarstvo spis direkciji s upitom:

Agrarna direkcija stajala je dosada na stanovištu, da sporovi izmedju suvlasnika ne spadaju pod udar beglučke uredbe, dočim u predstojećem slučaju, u kojem su potraživaoci suvlasnici u spornom begluku, dosudjuje jedan idealni dio potraživaocima.

Pošto je to rješenjež u protuslovlju prema dosadašnjim načelnim rješidbama agrarne direkcije, izvolite zauzeti svoje stanovište, te isto sa opravdanim predlogom amo predložiti.

Dne 30. studenoga 1923. odvraća direkcija ovo: Povraća se akt sa izvještajem, da agrarna direkcija i danas stoji na stanovištu, da sporovi medju suvlasnicima ne spadaju pod udar beglučke uredbe. Ta okolnost je u nazočnom slučaju previdjena, pak se zato predlaže, da se u trećoj molbi sav dosadanji postupak poništi i stranke (potraživači) po smislu §. 825. o. g. z. odbiju, jer se tu radi o zajednici nepokretnina, te se tu ne može raditi o sticanju stvarnih prava jednoga suvlasnika na dijelovima drugoga suvlasnika, ako ih on obradjuje, uživa i slično.

To je stvar, koja se odnosi na upravu zajedničke stvari i način uporabe te zajedničke stvari, a tu ne predleži spor po beglučkoj uredbi.

Poslije ovoga je uslijedilo u početku navedeno ministrovo rješenje. — Mislim da tu i lajik može zamijetiti strahovitost ovoga postupka.

Rasprava se od 27. prosinca 1921. vodi protiv I. D., koji je umro već 1916. godine. Na raspravi ga zastupa I. H., koji navadja, da se njegov opunomoćitelj već davno raspao u grobu. Osuda se proglašava isti dan u prisuću stranaka i obje stranke biraju svoje vještake radi procjene. Na ročištu o procjeni od 29. prosinca 1921. pokojnoga I. opet zastupa neki Š. M. r. M. Odluku o procjeni izdaje delegat u korist sasma nove stranke, koja dosada u procesu uopće ne sudjeluje, naime u korist A. D. udove iza pok. M. M. Ona kao tužena stranka ulaže prigovore protiv utoka.

Dopisom na agrarnu direkciju od 17.svibnja 1922. delegat označuje ovaj spor — sporom tužitelja M. i tužene A. D. Agrarna direkcija rješava stvar u drugoj molbi kao spor izmedju M., te tuženih I. D. i dr., a tako i ministarstvo za agrarnu reformu.

Iz navoda se zastupnika I. D. vidi: 1. da je I. umro 1916. godine bez zakonskih nasljednika; — 2. da su se tapu ovlaštenici A. i M. svoga prava (sigurno tapu prava) odrekli u korist Aleme. — Iz ovoga pak slijedi: 1. da je Ibrin mirijski imetak ostao mahlul (ošastan); — 2. da se tapuovlaštenici (Adem i Meho) sve do 27. prosinca 1921. nisu poslužili tim svojim ovlaštenjem, jer nisu tražili od države priznanje toga prava i odmjerenje tapu pristojbe; — 3. da je njihovo tapu pravo uslijed izmakloga roka za traženje zastarjelo, pa da to pravo nisu mogli A. ni cedirati

Digitized by Google

bez obzira na to, što se to tapu pravo ni inače ne može drugome da cedira; — 4. da je prema tome pravi vlasnik 1/3 sporne nekretnine bio erar kraljevine SHS.

Dakako, da spisu ne predleži nikakova javna isprava, kojom se zasvjedočava smrt I. D., nikakova potvrda nasljednika, nikakova odluka o tome da mu je mirijski imetak ostao mahlul, nikakova opet o tome, koji su mu mulkovni nasljednici, te da li su ti ili koji drugi tapuovlaštenici zamolili za odmjerenje tapupristojbe. Ove gore istaknute formalne i procesualne manjkavosti takove su naravi, da čisto zaprepašćuju.

A sada dolazi ono najinteresantnije. — Tužitelji se zadovoljavaju osudom, kojom im se nepokretnina dosudjuje po čl. 7. beglučke uredbe, pa je i ne napadaju. Oni su nezadovoljni samo uslijed previsoko odmjerene otkupnine, pa ulažu utok protiv odluke o procjeni i traže s a m o, da se ta procjena revidira.

A agrarna direkcija, kao iz neba u rebra, uslijed ovoga utoka poništava prvomolbenu osudu, ne radi formalnih manjkavosti, nego iz materijalno-pravnih razloga, jer ne predleži slučaj čl. 7, nego slučaj čl. 2. beglučke uredbe. U obrazloženju osude veli agrarna direkcija izmedju ostaloga i to, da je egzistencija potraživača vezana za sporni begluk, te da medju strankama nije bilo ugovoreno vrijeme trajanja odnosa, kao i to, da je medju strankama postojao cesimski i napoličarski odnos, koji je sličan kmetskom.

Ustanovljujem: 1. da su tužitelji tražili spornu nepokretninu po čl. 7. beglučke uredbe; — 2. da je prva molba sudila točno po njihovu zahtjevu; — 3. da su se tužitelji uslijed toga potpuno osudom zadovoljili; — 4. da je nisu nikakovim pravnim lijekom napali. — Ta je osuda dakle postala pravomoćnom, pa agrarna direkcija protiv zakona ništi i pravomoćne osude.

Nadalje ustanovljujem, da je agrarna direkcija poprimila kao dokazano, da trajanje odnosa nije bilo terminirano, te da je egzistencija potraživača vezana za taj begluk. No ovim dvjema pretpostavkama čl. 2. nije ni ponudjen, a kamo li proveden koji dokaz, nakon čega bi se eventualno tek mogla da donese osuda po čl. 2. Napokon ustanovljujem, da agrarna direkcija smatra i cesimski odnošaj kmetstvu sličnim odnošajem, što znači, da ne razlikuje pojam zakupa od pojma pridržništva. Ona stoji na stanovištu, da suvlasnik ne može tražiti po beglučkoj uredbi i daljne dijelove svojih suvlasnika. To stanovište usvaja i ministar za agrarnu reformu, pa zajedno s agrarnom direkcijom evo upućuje stranke na redoviti put pravde.

Istina je, da suvlasnik, koji upravlja zajednicom ne može tražiti po beglučkoj uredbi idealne dijelove svojih suvlasnika. Ali ako taj suvlasnik nije upravitelj zajednice, nego ako je on zakupoprimac ili pridržnik ostalih suvlasničkih idealnih dijelova, onda i ter kako da može. Jer onoga časa, čim je I. D. dao M. svoj 1/3 dio u spornoj nepokretnini u napolicu, prestala je dužnost M., kao suvlasnika i upravljača zajedničkoga dobra, da polaže račun o upravi, a nastupio je odnošaj napoličara i dužnost, da u izvršenju napoličarske pogodbe suvlasniku odlaganju polovicu prihoda u naravi. — I kada bi taj I. D. bio tužio M. na razvrgnuće zajednice fizičkom diobom sporne nepokretnine, bio bi taj sudski postupak odložen po §. 100. grpp., dok se ne bi riješilo prejudicijalno pitanje, da li taj 1/3 dio spada ili ne spada pod udar agrara, — naime da li M-ćima na njemu pristoji i pravo po čl. 2 ili po čl. 7. Ono je u zakonu tako čisto i jasno, da o njemu uopće nema kontraverze.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

Glavna skupština Pravničkog društva u Zagrebu za g. 1923. održana je u nedjelju, dne 30. ožujka 1924., u predavaoni kemičkog laboratorija, Mažuranićev trg 29, II. Morala se zapravo održati na sveučilištu, ali jer je ovo radi đačkih nemira bilo zatvoreno, premještena je u zadnji čas na spomenuto mjesto, što je bilo i objavljeno. Skupštinu je otvorio predsjednik gosp. dr. Ladislav Polić u 10 u pol sati prije podne, konstatiravši dovoljan broj članova. Zatim je održao predavanje o uredjenju gradova, koje donosimo u ovome broju »Mjesečnika«.

O drugoj točci dnevnoga reda t. j. o radu upravnog odbora izvjestio je tajnik gosp. dr. Ivo Politeo. Resumé njegova izvješća je ovaj: Društvo je nastojalo oko toga, da se bar donekle saniraju današnje strašne pravosudne prilike, koje dok su takove, čine iluzornim svako nastojanje oko prava. Budući da se dosada u prvome redu pozvani za to faktori t. j. državna vlast oglušili, postavilo je društvo čitavu akciju na temelj samopomoći. Uvjereno, da i mi sami t. j. pravnici, koli suci toli i odvjetnici, a onda i interesenti, poimence privredni krugovi, možemo tu dosta učiniti, pozvalo je društvo potonje krugove na saradnju. Ovi se isprva odazvaše, ali poslije popustiše. Izgleda, da izgubiše vjeru. Pomanjkanje vjere i skepsa opaža se uopće kod nas, a dakako da to oteščava i čak sprečava svaki pozitivni rad. Da imaju ljudi više vjere u sebe, da su agilniji i ustrajniji, mogli bi prisiliti i državinu vlast, da prema pravu vrše svoju dužnost. No kao što spas jednoga društva dolazi iz njega samoga, tako je ono krivo i vlastitome propadanju. Dok se to društvo ne popravi, dok ne oživi u sebi vjeru i talente svoje sposobnosti, dotle nam ne će biti bolje. Medjutim ne treba klonuti, već treba i dalje nastojati bar buditi tu vjeru, sile i sposobnosti, ali to valja ipak za danas konstatovati kao tumač velikoga, teškoga, no jalovoga nastojanja društvenoga odbora. Kada se pravnici privatno sastanu, nabacuju gotovo svaki razne misli i prijedloge, ali kada se radi o provedbi tih prijedloga, o radu za njih, drže se daleko. Nama manjka smisao za organiziranu akciju. U takovoj sredini dakako da se ne može razvijati ni pravnička literatura. Osim Mjesečnika kod nas je izašlo jedva pet pravničkih djela, a i ta su naišla na slabu prodju. Drukčije je u Srbiji odnosno u Beogradu, gdje izlaze tri pravnička časopisa, a osim toga vrlo mnogo pravnih brošura, što se sve također isplaćuje. Karakteristično je za slabi naš mar za pravo i to, što je ove godine u krilu našega društva održano jedno jedino predavanje (dra Miholića o uvredi poštenja), dok je inače naše društvo prije znalo svake godine obilovati predavanjima. — Iz bratskoga društva u Ljubljani nikla je zdrava ideja, da se održi zbor pravnika za čitavu državu, ali do provedenja te ideje nije došlo, jer je beogr. udruženje pokazalo premalo interesa za taj prijedlog. Naglasujemo, samo »pokazalo«, jer inače pretpostavljamo, da taj interes postoji. Nadamo se, da će druge godine biti bolje. — Priredjen je u svibnju g. 1923. zajednički izlet sa slavenskim pravnicima u Krško. — Zamoljeni su ministarstvo pravde i zakonodavni odbor Nar. Skupštine, neka se poduzmu potrebne mjere, da jezik u osnovama, kojima se unificiraju naši zakoni, bude čist i dotjeran. — Možda bi se ovo zlo stanje donekle poboljšalo novim odvjetničkim redm i zakonom o sucima, ali nismo dočekali ni jedno ni drugo. Društvo je nastojalo popularizirati obraničko sudovanje kao ekspediens za nuždu iz ovih prilika, no ono za sada nije uhvatilo korjena osim u kapitalističkim krugovima, za koje obranički sud zagrebačke burze prilično uspjehom vrši svoju zadaću. Taj se sud sada upravo usavršuje, pa kod toga

Digitized by Google

uzimaju osobitoga učešća članovi našega odbora gg. Perušić, dr. Verona i dr. Werk. Tijekom godine umrli su članovi Kendjelić, dr. Lakenbacher i Orban. Slava im! — Ovo izvješće tajnika je skupština primila i odobrila.

Blagajnik gosp. Podgajski daje ovaj prikaz društvene imovine:

Koncem god. 1922. sastojala je društvena imovina:

od uloška na tekućem računu kod Prve hrv. šted.	Din	45917.75
od novca na računu odrezaka kod iste štedionice	„	950.—
od gotovine u ručnoj blagajni	„	440.75
Ukupno	Din	47308,50

Tečajem godine 1923. unišlo je:

na račun odrezaka	„	200.—
na računu uložaka resp. glavnice kod I. hrv. šted	Din	22442.25
u ručnu blagajnu	„	104777.56
Ukupno	Din	127419.81

Izdano je u godini 1923. iz ručne blagajne:

Troškovi za tiskanje »Mjesečnika«	Din	54275.—
Poštarina za otpremu »Mjesečnika«	„	729.—
Honorar piscima	„	10462.—
Honorar uredniku	„	13500.—
Nagrada blagajniku	„	6000.—
Uloženo u I. hrv. štedionici na račun glavnice	„	12500.—
10% providba za utjerivanje članarine	„	1922.46
Povraćen novac nekim oblastima	„	483.—
Trošak i pisanje adresa za »Mjesečnik«	„	480.—
Ostali sitniji razni troškovi	„	670.—
Ukupno. . .	Din	101021.46

Prema tome iznosi društvena imovina koncem godine 1923.:

Glavnica kod I. hrv. štedionice, pribrojivši i narasle kamate . . .	Din	68360.—
na računu odrezaka kod I. hrv. štedionice	„	1150.—
ručna blagajna	„	3756,10
Ukupno . . .	Din	73266.10

Blagajničko se izvješće odobrava.

Gosp. Virag u ime pregledatelja računa je izvjestio, da su pregledali knjige i blagajnu, te pronašli sve u potpunome redu, pa zato predlaže, da se odboru i blagajniku podijeli apsolutorij, a potonjemu da se napose za revan rad izrazi i priznanje. Taj se prijedlog prima jednoglasno.

Kao novi pregledatelji računa za god. 1924. budu izabrana gg. Virag i Soretić, a njihovim zamjenicima gg. dr. Signjar i dr. Milivoj Maurović. Kod eventualia došao je na dnevni red u smislu pravila najavljeni prijedlog dra. Milana Rojca, koji glasi:

»Neka se Pravničko društvo zauzme:

Digitized by Google

1. da se ukine ona odredba o pristojbama, koja za podneske i sudovanje u redarstvenim i kaznenim stvarima traži naplatu pristojbe (takse);

2. da se isprave odredbe o pristojbama u gradjanskim parbenim i izvanparbenim stvarima, koje sprečavaju neimućnike, da se utječu pomoći suda, te uopće traže redovitu uporabu sudbene pomoći.

Način, kako da se to izvede, neka se povjeri društvenomu odboru, pa onda neka ovaj, ali najkasnije u roku od dva mjeseca, sazove izvanrednu glavnu skupštinu, kojoj će predložiti svoje prijedloge na raspravu i prihvat«. Iza iscrpivog obrazloženja po samome predlagaču gosp. dru. Rojcu ovaj se prijedlog prima.

U svezi s tim dao je gosp. dr. Andres inicijativu, da bi se sucima i državnome savjetu (upravnim sudovima) dalo pravo kognicije, jer se prema današnjemu stanju sudi i upravlja po naredbama i provedbenim naredbama uza sve to, što one nisu donesene po zakonu i ustavu. Ova se inicijativa prima time, da će ju gosp. dr. Andres iscrpnije formulirati.

Gosp. dr. Walter tražio je od društva, neka se zauzme, da bi i odvjetnici iz područja banskoga stola u Zagrebu smjeli zastupati kod stola sedmorice odjeljenje B. Iznosi neke konkretne slučajeve iz prakse, koji dokazuju bankrot pravosudja. Upućuje na političke prilike, koje su uzrok ovim mizernim pravosudnim prilikama, pa se potonje ne će moći sanirati bez saniranja i političkoga stanja.

Gosp. Okretić je istaknuo, da je nepravedno i apsurdno, što naši odvjetnici ne mogu zastupati kod stola sedmorice odjeljenje B., ali dokazuje, da im je to po zakonu nemoguće, a zakon treba poštivati usprkos protivnim ministarskim odredbama.

Konačno budu imenovani po skupštini gg. dr. Hönigsberg i dr. Zvjezdić, da ovjerove zapisnik skupštine. — U 12 i pol sati zaključio je predsjednik gosp. dr. Polić skupštinu.

Slovensko društvo Pravnik u Ljubljani izvjestilo je na zadnjoj svojoj glavnoj skupštini po upravnome odboru, da je koncem god. 1923. brojilo 590 redovitih članova. Društveno glasilo, mjesečnik »Slovenski Pravnik«, dobivalo je osim tih redovitih članova još i 119 pretplatnika. Upravni odbor tuži se u svojem izvješću, da mnogi pravnici na visokim položajima — nažalost — ne uvidješe svoju dužnost. da budu članovi pravničke organizacije ili pretplatnici pravničkog stručnog lista (baš kao i kod nas! — Op. ur.). U krilu je društva tijekom godine 1923. održano 9 predavanja, od kojih su dvima bili referenti liječnici (sa područja sudske medicine). Osim toga održalo je društvo tijekom godine 1923. u Ljubljani čitav niz prijateljskih sastanaka, kojima je svrha omogućiti što tijesnije veze i upoznavanje izmedju članova pravničkoga stališa. Ti su sastanci vrlo obljubljeni i zato uvijek dobro posjećeni. (Kod nas naprotiv pravnici misle, da se trebaju što više tudjiti i što manje upoznavati! Op. ur.) Društvo je primilo od pokrajinske vlade u Ljubljani potporu od Din. 2500.—, dok je uazlud tražilo kakovu potporu od centralne vlade

Digitized by Google

Literatura.

Biljegovnik u sudbenom postupku. Nakladom Hrv. štamparskog zavoda u Zagrebu izišlo je drugo izdanje toga biljegovnika, što ga je sastavio gosp. Jovan Dimitrijević, predsjednik sudbenog stola. Za ovakove biljegovnike potrebno je, ne samo poznavanje financijalno-biljegovnih stvari, već znanje postojećeg prava i sudbenoga postupka. Gospodin Dimitrijević vidio je kao sudac potrebu ovakova biljegovnika za sudove i sve one, koji se utiču sudu. On je svojim biljegovnikom nastojao toj potrebi što bolje i potpunije udovoljiti.

O prinudnoj nagodi (ravnanju) van stečaja. Napisao dr. Vidan O. Blagojević, izdanje knjižare S. Cvijanovića u Beogradu. — Ova brošurica, zapravo novinski članak izdan u formi brošurice (14 stranica!), naperena je protiv instituta vanstečajne prinudne nagode. Pisac se s pravom tuži na primjenu banske naredbe o nagodi u praksi, ali ipak ima krivo, kada zbog te primjene osudjuje i sam institut. Gotovo svi oni nedostaci, koje pisac iznosi kao prigovor naredbi, mogu se ukloniti, a da za to ne treba ukidati sam pravni institut vanstečajne prinudne nagode. Žalimo, da se u traženju argumenata protiv naredbe iznosi i onaj o jeziku, koji da »ima to retko preimućtvo, da se služi barbarizmima, germanizmima i dr. a da bude nerazumljiv i nejasan«. Sa ovoga gledišta bi morali biti protivni gotovo svim našim zakonima, donesenim prije ili poslije rata, s ovu ili s onu strane Save.

Der gegenwärtige Rechtzustand auf dem Gebiete des materiellen Privat- und Prozessrechtes und die Rechtausgleichung im Königreiche der Serben, Kroaten und Slovenen (Jugoslavien). Berlin W 8, Carl Heimanns Verlag 1924. Poznati naš pravni pisac g. Dr. Berthold Eisner, predsjednik suda u Sarajevu ,obradio je gornju temu u njemačkome časopisu »Auslandsrecht«, što ga izdaje njemački učenjak Dr. Feliks Meyer, predsjedatelj društva Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. Iz časopisa je onda ova studija pretiskana u posebnu knjižicu (sa 24 stranica). Ona je pobudila znatan interes u njemačkim pravnim i privrednim krugovima, kojima je nepoznato današnje naše zamršeno pravno stanje, ali ima u njoj i dosta toga ,što ni kod nas nije općenito poznato pa će za to i našim pravnicima dobro doći. Uopće rijetko je gdje i kod nas tako iscrpivo a opet tako pregnantno prikazano pravno stanje u našoj državi,

Problem štednje i naši uložni kapitali. Zagreb 1923.; — Narodna banka, Zagreb 1924. U razmaku od jedva pol godine izdao je poznati naš ekonomski pisac Lj. St. Kosier spomenute dvije i to prilično omašne knjige. Prva opsiže 200 stranica, a druga 674. Možda je baš šteta, što je toliki materijal obradjen u tako kratko vrijeme, jer inače ne bi, napose druga knjiga pokazivala stanovite znakove žurbe. No bez obzira na to obje su knjige vrlo vrijedan prilog našoj ekonomskoj literaturi. Dok prva knjiga posvećuje glavnu pažnju našim novčanim zavodima obzirom na problem štednje i na uložne kapitale, opisuje druga — medju inim — našu financijalnu politiku, koja je toliko u vezi s emisionim zavodom kraljevine SHS. Osim obilnoga historijskoga materijala ima tu i zanimljivih teoretskih razmatranja kako samoga autora, tako i drugih pisaca, koje on citira. Dakako da se ne bi složili sa svakim nazorom pisca, napose ne s onima, kojima on možda i nehotice, zaveden interesom za temu, propagira bankarski velekapitalizam. Dobar stil doprinosi mnogo tome, da se obje knjige, ma kako omašne, lako čitaju.

Digitized by Google

Svaštice.

Bratsko društvo u Italiji. Godine 1914. osnovana je u Trstu organizacija primorskih pravnika kao podružnica društva »Pravnik« u Ljubljani. Bujno društveno djelovanje moralo je nažalost početkom rata biti prekinuto a rezultat rata nije dozvolio društvu, da djeluje dalje kao podružnica ljubljanske matice, već se moralo osamostaliti i postati neovisna organizacija sa ciljem, da združi sve pravnike slavenske narodnosti u Julijskoj Krajini, kako bi se — to je posebni cilj — što bolje zaštitili interesi našega tamošnjega naroda na pravnome području.

Već od god. 1920. izdaje društvo redovito svoj stručni list pod imenom »Pravni Vestnik« donoseći prvovrsne teoretičke i praktičke članka o aktuelnim praktičnim pitanjima, pregled svih novih zakona, dekreta i naredba, presuda, književnosti itd. Uz domaće pravnike saradjuje u listu čitav niz odličnih jugoslavenskih učenjaka i praktičara. Tako je na pr. god. 1923. »Pravni Vestnik« objavio članke ovih autora: Dr. Milan Škerlj »Najvažnejše razlike med določili avstr. občega meničnega reda in trgovinskim zakonom za Kraljevino Italijo«; Dr. Stanko Lapajne »Haaški procesni dogovor«; »Meddržavno zasebno pravo italijanskega Godice civile«; Dr. Ante Verona »Nešto iz oblasti pomorsko-pravne terminologije«; Dr. Antun Skumović »Neveljavnost holografne oporoke potpisane samo s krsnim imenom« itd.

Posebnu i baš praktičnu važnost imade list za pravnike u Jugoslaviji radi toga, što se po njemu mogu informirati o stanju talijanskoga zakonodavstva. Kod sve živahnijih trgovačkih doticaja izmedju obiju država bit će vrlo korisno za jugoslavenske pravnike, napose odvjetnike i suce, da se orijentiraju o unifikaciji prava u Italiji, gdje se napose u Julskoj Krajini još valjani austrijski zakoni pomalo nadomještaju sa zakonima, što vrijede u čitavoj Italiji. Tako će se na pr. tijekom ove godine donijeti za Italiju novi jedinstveni trgovački zakon pa će »Pravni Vestnik« razložiti sva ona njegova naredjenja, kojima je bitno promijenjen dosadanji (austrijski) trgovački zakon.

Iz svih tih razloga preporučamo našim članovima, neka se već u vlastitom interesu pretplate na »Pravni Vestnik«. A morali bi ga poduprijeti i zato, jer je to jedini slavenski list te vrste u Julijskoj Krajini, imajući veliku važnost za razvoj našeg narodnog elementa tamo. Tko pozna tamošnje prilike, znade vrlo dobro, da list ne može reflektirati na ničiju pomoć van na onu pretplatnika. Pretplata je vrlo malena Din. 36.— na godinu a polaže se kod Ljubljanske kreditne banke u Ljubljani i kod svih njezinih podružnica. Članci (koji se honoriraju) i dopisi šalju se na adresu: Trst Via M. R. Imbriani broj 14, II.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 7. GOD. XL.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SRPANJ 1924.

Zakon o pobijanju, što bi se imao donijeti.

Saopćio dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u p.

Kao privremenomu članu i ekspertu privatnopravnoga odsjeka stalnoga zakonodavnog savjeta ministarstva pravde povjerena mi je izrada projekta zakona o pobijanju pravnih djela van stečaja, te sam u toj stvari podnio izvještaj, u kojem prije svega naglasujem, da bi najshodnije bilo, da jedan isti radnik izradi projekt ne samo zakona o pobijanju van stečaja, nego i zakona o pobijanju stečajnom, kada oboje treba većim dijelom da je identično, pa tu kumulaciju zahtijeva već ekonomija sila. Uz to sam istaknuo nekoje glavnije stvari (dolje pod I.—V.), koje bi po mojem mišljenju mogle u ovom poslu doći u pretres.

I. Pita se najprije, dali barem vanstečajno pobijanje da uvrstimo u opći gradj. zakonik, kako je to napose u francuskom code civil (čl. 1167 pa stime u vezi čl. 184, 191, 622, 788, 882, 1053, 1447, 1464, 2225) i u gradj. zakoniku kraljevine Srbije (§§ 303 a, 565)? Dok se pravo pobijanja kretalo samo u tom opsegu, kako je u naznačenim ustanovama, dotle se to moglo činiti, ali sada je to i opsegom i sadržajem svojim takova posebna pravna grupa, da nema više sgodna mjesta u općem gradj. zakoniku.

Kada osobni dužnik ne vrši svoje dužnosti obvezne, ima da odgovara uz njega eventualno poruk ili posjednik zaloga. To je opće pravo. Nu ovdje, kod pobijanja, dolazi nešto posebno. Kada osobni dužnik ne može da vrši svoje dužnosti, kada je insolventan t. j. kada je stečaj otvoren ili nema uspjeha od ovrhe pojedinačne, može da odgovara neko treći, koji nije ni poruk ni posjednik zaloga, nego tečenje njegovo, što potiče iz imovine istoga dužnika, ima posebnu kvalifikaciju, ima takov nedostatak, da se smatra za pravedno, da se to tečenje podvrgne namirenju vjerovnika. To je zakonu preče od zaštite toga tako kvalificiranoga tečenja. Zakon kaže, da tečenje to ne važi, nema snage ili moći naprema vjerovniku pojedincu (vanstečajno pobijanje), dotično naprema stečajnim vjerovnicima (stečajno pobijanje). Inače se ne dira u taj pravni odnošaj medju dužnikom i

Digitized by Google

trećim licem (pobijanim). Zakon o pobijanju steže i to znatno steže slobodu prometa (saobraćaja), preko granica, povučenih u općem pravu. Steže ju ipak samo u tolikoj mjeri, da bi osigurao, da bi zaštitio onaj promet, koji je zaštite više vrijedan od onoga prometa, što je posebno kvalificiran, što ima naprama njemu nedostatak, dakako zakonom odredjen nedostatak, radi koga potpada pobijanju. Zapaža se tu, kako mislim, primjena onoga istoga principa, na kojem se osnivaju t. z. zakonske služnosti negativne, da su naime pri vršenju prava nužni stanoviti obziri na susjeda. To je ideja snošljivih prilika susjednih (isp. § 364. ogz), koja pristaje ne samo u vršenju već i u sticanju prava. Kao što u susjednom vršenju t. j. u susjednom posjedu, tako i u susjednom sticanju t. j. iz istoga vrela hoće pravo kao socijalna uredba da održi s n o š l j i v o d n o š a j, hoće da se spriječi dotično izgladi kolizija, da se ne prekorači granica, preko koje počimlje odgovornost za uspostavu normalnoga, snošljivoga stanja. Tako dobiva zajednički princip za sve slučajeve pobijanja: i za slučaj zle namjere, i za slučaj gdje se vrijedja par conditio omnium creditorum, i za slučaj poštenoga darovanja, i slučaj tek kasnijega tečenja pobijačeva.

Da i osobni vjerovnik treba neke zaštite i protiv trećih lica, osim protiv dužnika, to kaže već rimsko pravo (aktio Pauliana), a od onda se promet dakako u mnogočemu komplicirao, prifinio tako, da treba snažnije, bolje organizirane zaštite.

Spomenuta obvezanost trećega lica naprema vjerovniku konstruira se sada pretežno tako, da izvire iz one treće grupe obveza, naime ex variis causarum figuris (po rimskom sistemu), u opreci sa onima, koje izviru iz druge dvije grupe, naime ex contractu i ex delicto. Po sistemu austr. prava (§§ 859, 860 ogz) osniva se ona treća grupa neposredno na zakonu. Nu tih obveza ex lege nije austrijski gradjanski zakon obradio kao zasebnu grupu, nego dolaze raspršene amo tamo prema suvislim materijama (isp. §§ 91, 141, 166, 391, 403, 796, 951, 953, 954, 1036—1044, 1220, 1231, 1431 i dr.).

Riješili smo se kako sam obaviešten, da recipiramo taj gradj. zakonik, što je svakako praktično već zato, jer zakon taj važi u Hrvatskoj, Dalmaciji i Sloveniji, a u mnogom kao običajno pravo i u Vojvodini i Medjimurju. U bitnosti je i gradj. zakonik kraljevine Srbije složen po tom zakonu. Uvrstiti u opći austr. gradj. zakonik toli opsežnu grupu posebnoga, dà singularnoga prava, bila bi već zato riskantna stvar, što bi tomu pravu ne samo bilo teško naći tu mjesta, nego bi teško bilo i na to pripaziti da ne bude nesklada u cjelini zakonika.

U Srbiji doneseno je to pravo u noveli od 1864. god. i uvršteno u gradj. zakonik od 1844. kao §§ 303. a,) 565. Glavnoj ustanovi § 303. a) dakako teško je bilo naći pravo mjesto, pa je uvrštena kao zadnji § u glavi VI. pod naslovom »o pribavljanju stvari predajom«. Dakle doneseno je doduše još prije nego u Ugarskoj (1881.), Austriji (1884.) i Hrvatskoj (1897.), nu ta zaštita općega kredita odviše je neznatna (darovanje dužnikovo, obostrano zlonamjeran prenos, prenos medju

Digitized by Google

rodjacima), napose kada se uvaži, da se prenos ne može pobijati, ako se ne učini u (prekratkom) roku od 6 nedjelja poslije oglasa u zvaničnim novinama, i da pobijati mogu samo vjerovnici, koji su od prije, a ne i oni, koji se od poslije prenosa. U bitnosti jednako čl. 916. crnogorskoga zakonika od 25. ožujka 1888.

Po tomu mislim, da ni propisima o vanstečajnom pobijanju nemamo upriličivati mjesto u općem gradj. zakonu.

II. Kada pravo pobijanja, ni vanstečajno, prema tome nema pravoga mjesta u sistemu općega prava gradjanskoga, gdje onda i kako da ga uredimo? — Odgovor na to pitanje, po mojem mišljenju, vrlo je lagan. U velikom dijelu naše države, naime na teritoriju Slovenije i Dalmacije, već opstoji pravo pobijanja, koje možemo, uz neznatne modifikacije, prihvatiti za cijelu državu. To je novi austrijski zakon od 1914. godine, brižno pripremljen, na temelju obsežnoga iskustva, te pomno izradjen, a i temeljito obrazložen u »Denkschrift zur Einführung einer Konkursordnung, einer Ausgleichsordnung und einer Anfechtungsordnung«. Stečajno pobijanje tu je dio stečajnoga reda (§§ 27,—43,), dočim vanstečajno dolazi kao posebna cjelina (Anfechtungsordnung) sa 20 paragrafa. Prije toga opstojao je u Austriji zakon od 1884. o pobijanju pravnih djela u stečaju i van stečaja, po čem je sastavljen u glavnom i hrvatski zakon od 1897. godine. Nu te iste god. 1914., kada se u Austriji donašao novi stečajni red (stariji je od 1868. godine), uvršteno je stečajno pobijanje u stečajni zakon, a vanstečajno nije uvršteno u gradj. zakonik, premda se i on tada novelirao, nego je donešeno kao posebna cjelina, kako je spomenuto.

Sve da imamo i više sredstava i vremena, pa da to sami pripremamo i slažemo, ne bi to bilo opravdano, kada se možemo poslužiti iskustvom susjeda, pa napose u pitanjima opće vjeresije, koje se poglavito tiče i stečaj i pobijanje, što bi po mogućnosti valjalo da se skladno uredjuje, bar u susjednim državama. — Dobro bi dakle bilo prije svega, da i mi uvrstimo stečajno pobijanje u stečajni red, a vanstečajno pobijanje da normiramo posebice, kako je to ne samo u Austriji, nego napose i u Njemačkoj i Ugarskoj.

III. I stečajni red mislim da bi se primio austrijski od 1914. godine. U pitanje stečaja držim da moram takodjer zaći kratkim primjedbama, kada preporučam recepciju austrijskoga zakona i o stečajnom pobijanju, a ovaj je dakako u mnogoj vezi sa stečajnim zakonom (v. napose §§ 2, 8 (sa § 37), 20, 68, 69, 73, 115, 160 steč. zak. i čl. IX naredbe od 10. prosinca 1914. o uvedenju).

Stecišni postupak za Kraljevinu Srbiju od 1861. godine prilično je antikviran. Tu sud otvara stečaj i ureda radi, postavlja uz upravitelja stečajnoga još i zastupnika mase, ne otvara stečaja, ako prezaduženik osigura naváljujuće vjerovnike, zakon ne pozna insolvencije ni u formi obustave plaćanja trgovačkih, ne dopušta u stanovitim slučajevima trgovcu, da se u buduće bavi trgovinom itd.

Ugarski (1881.) a ni hrvatski (1897.) zakon takodjer se nisu pokazali doraslima potrebi novoga vremena: Imovina prezaduženikova,

Digitized by Google

kada dodje u stečaj, odviše izgubi od svoje vrijednosti, postupak je odviše skup i dugotrajan, te vjerovnici dobivaju za čudo malene kvote svojih tražbina, sa insolvencijom operira zakon samo u stečaju trgovačkom, i to samo u formi obustave plaćanja, nu stečaj se otvara i protiv trgovca već i onda, kada je prezadužen. to jest kada su mu pasiva veća od aktiva, premda još uvijek izvršuje svoja plaćanja; onda, što jako smeta, zakon odviše računa sa intensivnim sudjelovanjem stečajnih vjerovnika u postupku, dočim u istinu oni dolaze obično malobrojno i kadšto uz makinacije, pa tako se znadu proturati kadšto takovi zaključci, koji se ne mogu smatrati da su u skladu sa zajedničkim interesima stečajnih vjerovnika.

Te su mane opstojale i po austr. stečajnom zakonu od 1868. godine, nu sretno su ispravljene u novom stečajnom zakonu od 1914. godine. Tu se daje veća vlast stečajnomu povjereniku (sucu) i stečajnomu upravitelju, više dolazi do uvaženja oficijalna maksima, pazi se da ne bi kojim zaključkom slučajno pristupivših vjerovnika oštećeni bili zajednički interesi vjerovnika, osobito se pogoduje nagoda od nužde (Zwangsausgleich) kao najpovoljnije dovršenje stečaja, postupak je jednostavniji po tom, što se više ne luči trgovac od netrgovca, što se uopće više ne uvažava prezaduženost, a obustava plaćanja smatra se tek kao simptom insolvencije, koja se u pravilu jedina postavlja kao uvjet otvorenju stečaja (§§ 68, 69.); onda, što je od osobite važnosti, proglašuju se utmulima skoro sva osiguranja i namirenja, što su polučena ovrhom tečajem posljednjih 60 dana prije otvorenja stečaja (§ 12.), znatno se proširuje pobijanje pravnih djela, stečajni upravitelj ne pogadja se više o svojoj nagradi sa vjerovničkim odborom, već mu ju odredjuje stečajni povjerenik, eventualno po tarifi, uz pravni lijek na stečajni sud (§§ 125, 126.).

Stoga mislim, da bi se prihvatio taj steč. red austrijski od 1914. godine, te prema tome da bi se prihvatilo i pobijanje stečajno kako je ono uredjeno u Sloveniji i Dalmaciji.

IV. Nu sve da se i ne bi prihvatilo to stečajno pravo, moglo bi se prihvatiti pravo stečajnoga pobijanja (§§ 27—43 steč. reda), jer je osobito pomno izradjeno, te bi se moglo uvrstiti i u donekle drugačiji steč. red, uz eventualne naknadne manje korekture.

V. Slučajevi pobijanja po tom austr. zakonu od 10. prosinca 1914. (Konkursordnung i Anfechtungsordnung) u glavnom su ovi:

1. (§ 28. Konk. O. dot. § 2. Anf. O.). Pravna djela, što ih dužnik izvede posljednjih 10 godina prije otvorena stečaja u namjeri, da ošteti svoje vjerovnike, a ta namjera bila je poznata drugoj stranci (pobijanomu), dotično pravna djela, što ih dužnik izvede posljednje 2 godine na štetu svojih vjerovnika, a drugoj stranci m o r a l a je poznata biti dužnikova namjera oštetna. Ako je druga stranka bliži svojak dužnikov (§ 32), mora on u ovom drugom slučaju t. j. u slučaju djela od posljednje 2 godine, gdje nije dokazano, da mu je oštetna namjera dužnikova bila poznata, dokazati, ako hoće da se obrani od pobijanja, da mu ta namjera nije bila poznata, niti morala biti

Digitized by Google

poznata. K tomu dolaze još rasipne kupoprodaje, zamjene i dobavne pogodbe na štetu vjerovnika od posljednje godine prije otvorena stečaja, ako je to štetno rasipanje poznato bilo, ili je moralo biti poznato drugoj stranci.

2. (§ 29 K. O. dot. § 3. A. O.) Besplatne raspoložbe dužnikove. Sticanje njegovih stvari sa njegovim sredstvima, kada se odsvajaju po naredbi javne vlasti. Ako je stecioc blizi svojak njegov, mora on dokazati, da sredstva nisu dužnikova, ako hoće da se obrani od pobijanja. Onda ide ovamo i osiguranje ili povratak miraza, ako za to nema kvalificirane obvezanosti. Onda osiguranje ili povratak uzmiraza ili udovičke plaće. Sva ta pravna djela treba da su od posljednje 2 godine prije otvorena stečaja.

To su slučajevi pobijanja u stečaju i van stečaja. Rokovi u pobijanju van stečaja računaju se dakako od dana preduzetoga pobijanja mjesto dana otvorena stečaja. Slučajevi pobijanja pravnih djela, dolje pod 3 i 4 navedeni, dolaze samo u stečaju. Tim pravnim djelima vrijedja se naime par conditio omnium creditorum, što dolazi u obzir samo u stečaju.

3. (§ 30. K. O.) Prezaduženik osigura ili namiri koga od svojih vjerovnika, nakon svoje insolvencije, ili nakon predana predloga za otvorenje stečaja, ili tečajem zadnjih 60 dana prije insolvencije ili prije predloga stečajnoga. Ako je to koji od blizih svojaka prezaduženikovih, pa hoće da se obrani od pobijanja, mora on dokazati, da nije znao niti morao znati, da ga je prezaduženik hotio pogodovati. Protiv inih lica mora pobijač dokazati, da je pobijani znao ili znati morao da ga je prezaduženik hotio pogodovati. Nu ako namirenje ili osiguranje stoji u t. zv. nekongruentnom namirenju ili osiguranju t. j. ako pobijani vjerovnik nije uopće mogao zahtijevati toga namirenja ili osiguranja, ili ne na taj način, ili ne u to vrijeme, u tom slučaju mora pobijani, bio blizi svojak ne bio, ako hoće da se obrani od pobijanja, dokazati, da ipak nije time pogodovan pred drugim vjerovnicima.

4. (§ 31. K. O.) Prezaduženik osigura ili namiri koga od svojih vjerovnika, nakon što je zapao u t. zv. materijalni stečaj t. j. nakon svoje insolvencije, ili nakon predana predloga za otvorenje stečaja, a osigurani ili namireni vjerovnik znao je, ili je morao znati, da je dužnik već insolventan dotično da je protiv njega predan predlog stečajni. Ako je to blizi svojak prezaduženikov, pa hoće da se obrani od pobijanja, mora on dokazati, da mu nije poznata bila niti poznata biti morala insolvencija dotično predlog stečajni.

To je poredanje, kako se vidi, sistematsko, svaka od 4 kategorije ima posebni svoj razlog (namjera oštetna dužnikova, besplatno stečenje druge stranke, pogodovanje pojedinih vjerovnika, poznavanje insolvencije), a time je olakšana primjena u konkretnim slučajevima, ter više osigurana i analogna primjena zakona, dočim u prijašnjem pravu austrijskom, kao što i ugarskom i hrvatskom, bijahu poredani razlozi pobijanja tek po vanjskom obilježju naime trajanju roka pobijanja.

Digitized by Google

Pogodovanje (davanje prednosti, Begünstigung, § 30.) moglo se prije pobijati samo kao objektivno pogodovanje t. j. samo u slučaju t. zv. nekongruentnoga pokrića (to je sada u § 30. t. l.), a ne i kao subjektivno pogodovanje u slučaju t. zv. kongruentnoga pokrića, premda je opravdano pobijanje i u ovom potonjem slučaju, ako ima i tu pogodovanja (§ 30. t. 2. i 3.). ——Rokovi za pobijanje bili su prije prekratki, pa su novim zakonom produljeni.

Osim toga, jer se teško može dokazti, da je pobijani znao, da je dužnik htio oštetiti svoje vjerovnike, olakšava se to sada time, da se jednako postupa u slučaju, kada je pobijani m o r a o to znati (culpa lata § 28.), kao što u slučaju, kad je to znao. Osim toga se to olakšanje proširuje i na slučaj pogodovanja (§ 30) i slučaj pokrića (§ 31) u materijalnom stečaju, t. j. i tu se uzimlje, da je ravno znanju, ako je pogodovani m o r a o znati, da ga je prezaduženi hotio pogodovati, dotično ako je pokriveni (osigurani ili namireni) vjerovnik m o r a o znati, da je dužnik insolvetan, dotično da je protiv njega predan predlog stečajni.

Što se tiče pobijanja stečajnoga, po prijašnjem pravu austrijskom, kao što i po ugarskom i hrvatskom, luči se trgovca i netrgovca, te se jednako postupa i protiv jednoga i protiv drugoga samo u slučaju predana predloga stečajnoga, t. j. nakon predana predloga stečajnoga uzima se i kod trgovca i kod netrgovca, da su od tada u t. zv. materijalnom stečaju, pa od toga momenta osiguranje i namirenje može biti pobijano, jer se vrijedja par conditio omnium creditorum, dočim se samo kod trgovca uzimlje i obustavu plaćanja kao isto tako važan momenat. Obustava plaćanja ipak je samo simptom insolvencije, dakle se samo u toj formi i to samo kod trgovca uvažavala insolvencija. Naprotiv njemački zakon i sada novi austrijski zakon uzimlje insolvenciju t. j. nemogućnost plaćanja kao odlučujući momenat i kod trgovca i kod netrgovca, a obustavu plaćanja označuju onim, što ona i jest, naime pojav ili manifestacija nemogućnosti plaćanja, kažu naime, da se napose to smatra insolvencijom, ako dužnik obustavi svoja plaćanja. Uz to dakako uvažavaju i predlog stečajni.

To je očito jednostavnije — dakle opravdanije. Dokle dužnik udovoljava svojim dužnostima, dotle nije opravdano tjerati ga u stečaj na temelju insuficijencije t. j. pretežitosti pasiva, već zato ne, jer procjena aktiva nikad nije pouzdana, i jer se može koji aktivum i nevidjeti, ostati skrovit. To mora da važi i za netrgovca. Naprotiv insolvencija, t. j. kada tko ne može da izvršuje dospjelih plaćanja, po sebi opravdava zajedničko namirivanje t. j. stečaj, bez obzira na to, da li su aktiva možda i pretežita. Insolvencija i pouzdanije se dade ustanoviti, nego prezaduženost (insuficiencija), na temelju djela dužnikovih, eventualno njegovih knjiga ili inih spisa. Naprema obustavi plaćanja insolvencija je više objektivna činjenica. manje ovisi o volji dužnika, koji može, ma da je već insolventan, i odložiti na neko vrijeme obustavu plaćanja. te bi tako, kada bi odlučila tek obustava, stajao u njegovoj samovolji početak rokova. Obustava plaćanja dakle može da bude tek k a s n i j i pojav insolvencije. Da insolvencija

Digitized by Google

pristaje i na netrgovca, već je spomenuto, a valja još uvažiti, da pitanja stečaja i pobijanja dolaze u obzir poglavito kod onih netrgovaca, koji su blizu trgovcima, jer imaju znatnijih poslova.

Kako se vidi, sve to možemo i mi prihvatiti kao primjereno i našim prilikama. — Stoga predlažem

a) da se recipira austrijski stečajni red od 10. prosinca 1914. i u njem sadržano stečajno pobijanje, ili barem ovo potonje (§§ 27—43);

b) da se recipira i austrijski zakon o pobijanju van stečaja (Anfechtungsordnung) od istoga datuma;

c) da oba pobijanja t. j. i stečajno i vanstečajno izradi jedan isti radnik.

Kako bi zakon imao glasiti?

Saopćujući gornji izvještaj čitačima »Mjesečnika« čini mi se, da bi moglo biti od koristi, ako tome još i ovo dodam. Gore sam spomenuo, da bi najshodnije bilo prihvatiti, uz neke modifikacije, ono pravo pobijanja što važi u Sloveniji i Dalmaciji. Te modifikacije mislim da je dobro razložiti ovom prilikom, ako i ne baš iscrpivo, a ono ipak u glavnim potezima.

A. Pobijanje u stečaju.

Stečajno pobijanje dolazi u austr. steč. redu u §§ 27—43. Paragraf 27. može se prihvatiti bez preinake, a § 28. samo uz ovaj dodatak na kraju:

5. pogodbe kupoprodaje, zamjene i nabave, što ih je prezaduženik sklopio zadnje godine prije otvorena stečaja sa svojim drugom ženidbenim — bilo to i prije ženidbe — ili sa inim blizim svojacima, osim ako ovi nisu opazili u tim poslovima štetno vjerovnicima rasipanje imovine, niti su to morali opaziti«.

To je dosljedno prema t. 3) ovoga istog §-a i još nekojim drugim propisima (§§ 30, 31, 33, 38), gdje zakon ne zahtijeva protiv svojaka u cijelosti onaj učin, što ga zahtijeva protiv inih lica, da naime pobijač razloži i dokaže, da su ova lica znala ili znati morala stanovitu okolnost, dakle protiv svojaka olakšava pobijanje, dajući ipak njima pravo prigovora, što ga oni moraju razložiti i dokazati, d naime nisu znali niti znati morali. To je legislativno ispravnije, nego da se za svojake ustanovi p r e d m n j e v a, da su oni znali ili znati morali jednu više manje nelijepu stvar, koja se samo predmnjevom dokazuje, te ih se tako izazivlje na protudokaz, kojim bi se i otezao proces. Takova predmnjeva medjutim je tek legislativni motiv onom olakšanju pobijanja.

§ 29. t. 1. da se preuzme bez preinake, nu t. 2. i 3. ovako:

»2. stečenje prezaduženikovih stvari njegovim sredstvima, pri odsvajanju, što ga naredi vlast. Ako steče blizi svojak, može se pobijati, osim ako sredstva nisu uzeta iz imovine prezaduženikove;

3. osiguranje ili povratak miraza ili uzmiraza, koje ne potiče od prezaduženika, već od koga drugoga, a prezaduženik se nije na to

Digitized by Google

obvezao, ni kada je sklapao brak, ni kada je miraz ili uzmirazje ustanovljeno, niti ga je na to u slučaju prestanka bračne zajednice zakon obvezivao, osim toga osiguranje ili povratak udovičke plaće ili uzmirazja, koje potiče od prezaduženika«.

Modifikacija pod t. 2. u skladu je sa ostalim mjestima predloga, gdje se protiv blizih svojaka ne ustanovljuje p r e d m n j e v a, kako se to nedosljedno kaže ovdje u austr. zakonu, nego se njima prepušta, neka prigovore i dokažu protivno od onoga, što mora protiv inih lica dokazati pobijač. Drugi dio t. 2., koji se tiče blizih svojaka, po mojem predlogu, na prvi pogled kao da kaže isto, što i prvi dio, pa možda zato, a onda i radi blagoglasnije stilizacije uklanja se austr. zakon izrazima, što ih ovdje ja predlažem, dosljedno onomu, što se kaže u §§ 28, 30, 31, 33, 38 naime izrazima » . . . osim ako . . . nisu . . .«, pa govori o predmnjevi. Nu to dakako nije isto, što i u 1. dijelu, jer po izrazima 1. dijela pobijač mora dokazati, da sredstva potiču od prezaduženika, dočim ovdje u 2. dijelu pobijani svojak mora dokazati, da ne potiču. Pobijač je u ovom slučaju dovoljno učinio, kada je naveo i dokazao, da je prezaduženikova stvar odsvojena unutar posljednje 2 godine po naredbi vlasti, i da ju je stekao bliži svojak, a ovaj može da navede i dokaže izniman učin, naime da sredstva stečenja ne potiču iz imovine prezaduženikove, čime se ruši djelatnost onoga učina, što ga iznosi pobijač.

Što se tiče toč. 3., doduše najvažnija je stvar miraz, što ga daju mužu treća lica (§ 1218. ogz.), pa da se to olakša, da se ne bi trećí odbio od davanja miraza, ako nema obveze na osiguranje ili povratak, rešpektira se obveza muževa na osiguranje ili povratak. Nu taj isti razlog u prilog je i uzmirazju, kada ga daje koji treći a ne muž (§ 1230. ogz), pa se u toliko predlaže modifikacija austr. zakona. Naprotiv udovička plaća ide svagda iz muževe imovine (§1242. ogz.), pa otpada spomenuti ratio legis. Inače mogao bi muž kadagod ugovoriti uzmirazje ili udovičku plaću, te ujedno se obvezati na osiguranje ili povratak.

§ 30. može se preuzeti s tom preinakom, da alineja 2. dodje na početak i u inakom sastavu ovako: »Pobijati se može osiguranje ili namirenje vjerovnika, što je izvedeno u posljednjoj godini prije otvorena stečaja a nakon uslijedivše nesposobnosti plaćanja (— možda bi bolje bilo, da se svigdje kaže »insolvencija« mjesto »nesposobnost plaćanja« —) ili nakon predana predloga stečajnoga ili posljednjih 60 dana prije toga:

Alineja 2. naime glasi u austr. zakonu kao iznimka, kao da bi imao dokazati pobijani, da se pogodovanje dogodilo barem godinu dana prije otvorena stečaja, dočim treba da navede i dokaže pobijač, da se ono dogodilo unutar posljednje godine prije otvorena stečaja. Tako ima pobijač i po §§ 28., 29. dokazati, da se čin pobijanja dogodio unutar kritičnoga roka, pa tako je to očito mišljeno i ovdje u austr. § 30.

Digitized by Google

§ 31. To isto važi za § 31. alin. 4. austr. zak., gdje se radi o roku od 6 mjeseci. Osim toga alineja 2. toga § glasi tako, kao da se odnosi samo na slučaj toč. 1., dočim ipak treba očito da važi i za slučaj toč. 2. Prema tomu § 31. imao bi ovako glasiti:

»Pobijati se mogu pravna djela, što su izvedena posljednjih 6 mjeseci prije otvorena stečaja, a poslije uslijedivše nesposobnosti plaćanja ili poslije predana predloga stečajnoga: 1. pravna djela, kojima blizi koji svojak prezaduženikov dobije za svoju stečajnu tražbinu osiguranje ili namirenje, kao što i svi štetni vjerovnicima pravni poslovi, što ih prezaduženik uglavi sa takovim licima, osim ako blizome svojaku nije poznata bila niti morala biti poznata nesposobnost plaćanja ili predlog stečajni, ili ako je u vrijeme preduzetoga pravnog djela ili pravnoga posla bio u tečaju javno proglašen nagodni postupak nad imovinom prezaduženikovom;

2. pravna djela, kojima drugi koji stečajni vjerovnik dobije osiguranje ili namirenje, kao što i svi štetni vjerovnicima pravni poslovi, što ih prezaduženik uglavi sa drugim licima, ako je drugoj strani poznata bila ili morala biti poznata nesposobnost plaćanja ili predlog stečajni, ili je u vrijeme preduzetoga pravnog djela ili pravnoga posla bio u tečaju javno proglašen nagodni postupak nad imovinom prezaduženikovom.

Ne mogu se pobijati po 1. alineji pravna djela, što ih preduzme tečajem nagodnoga postuka prezaduženik ili mjesto njega nagodni upravitelj, a dozvoljena su prema propisima nagodnoga reda za nastavak posla.«

§§ 32., 34., 35., 36., 38., 39., 41., 42. i 43. mogu se prihvatiti bez preinake, a § 33. uz ovaj dodatak alineji 2.: »Ako je to blizi svojak prezaduženikov, dužan je naknaditi plaćenu svotu mjenbenu, osim ako mu onda, kada je bilo sam bilo po komu drugom dao mjenicu u promet, nije poznata bila niti morala biti poznata namjera pogodovna, nesposobnost plaćanja ili predlog stečajni.« — To je dosljedno prema §§ 28., 29., 30., 31. i 38.

U § 37. u natpisu bolje bi stajalo »Zahtjevi pobijanja u tečaju« mjesto »Pravni prepori u tečaju«, već zato, jer se tu radi i o izvršenju ovršnih naslova. Onda bi u alin. 3. na početku bolje bilo govoriti o stečajnim vjerovnicima mjesto o vjerovnicima.

§ 40. glasi: »Ako su treća lica stekla nepobitnih prava na stvari, što se ima povratiti, dužan je stečajnoj masi naknaditi štetu onaj, koji ju je u vrijeme opterećenja posjedovao, ako je njegovo stečenje bilo pobitno. Propis § 39. alin. 3. dolazi do primjene.«

Taj se propis § 40. ne preporuča na prihvat, jer se razumije i bez toga, da pobijani kao nepošten posjednik (§ 39.) mora u slučaju obterećenja ili djelomičnoga odsvojenja naknaditi štetu djelomično, kada mora u slučaju odsvojenja cijeloga svog stečenja naknaditi cijelu štetu. Osim toga bi se iz riječi »nepobitnih« moglo izvoditi a contrario, da pobijani ne mora uz povratak opterećene stvari in natura dati naknade, kada je njegov djelomični slijednik stekao pobitno, nego da

Digitized by Google

bi valjalo iskati naknadu od toga slijednika. A to očito ne bi opravdano bilo.

Napokon § 40. govori o vraćanju stvari (»povratiti«), a to je u opreci sa § 39., koji govori o davanju u masu i onoga, što s pobitnoga pravnog djela nije ni došlo u imovinu prezaduženikovu. Dakle § 40. je ne samo suvišan, nego i pogrješan.

Radi tijesne veze §§ 12. i 20. steč. reda sa stečajnim pobijanjem potrebno je ovdje jošte osvrnuti se i na te propise. — Po § 12. utrnjuju tamo naznačena razlučna prava, što su stečena posljednjih 6 mjeseci prije otvorena stečaja, te ih dakako ne treba pobijati, nego je dovoljno konstatovanje, da potiču iz toga vremena. Takova je ustanova sigurno korisna, jer u tom razdoblju, gdje upućeniji vjerovnici dosta lahko predvidjaju stečaj svoga dužnika, koji ne može da plaća, u pravilu navale na njega mnogim ovrhama, što daje povoda pobijanju tih ovršnih osiguranja i namirenja. Dakako da ima iznimaka od toga, nu očito je manje štete, ako se ta pokrića općenito proglase utrnulima, nego da se u pravilu iscrpljuje masa neopravdanim razlučnim pravima i vode mnogobrojne parnice o pobijanju.

Što se tiče § 20., tu je potrebno nešto šire razmatranje. Moram ga u cijelosti saopćiti.

§ 20. »Preboj nije dopustiv, ako je stečajni koji vjerovnik postao dužnikom stečajne mase tek nakon otvorena stečaja, ili ako je tražbina pretiv prezaduženika stečena tek nakon otvorena stečaja. Isto važi, ako je dužnik stekao protutražbinu doduše prije otvorena stečaja, nu kada ju je stekao, već mu je poznata bila ili morala biti poznata nesposobnost plaćanja prezaduženikova.

Preboj je ipak dopustiv, ako je dužnik stekao protutražbinu barem šest mjeseci prije otvorena stečaja, ili ako je na preuzeće tražbine obvezan bio, a kada se je na to obvezao, nije mu poznata bila niti morala biti poznata prezaduženikova nesposobnost plaćanja.

Nadalje mogu se prebiti zahtjevi, koji nastaju nakon otvorena stečaja na osnovu §§ 21.—25. ili se ponovno radjaju po § 41. odsj. 2.«

Toj stilizaciji mora se prigovoriti, da se u 1. i 2. alineji govori samo o insolvenciji, a ne i o predlogu stečajnom, a da se nezna, zašto bi to imalo tu otpasti (isp. §§ 30., 31. i 33.). Onda, ne otegoćuje se preboj blizim svojacima, što nije dosljedno prema propisima o pobijanju. Napokon, stilizacija 1. alineje 1. stavka (prva dva slučaja), ako i jest ispravna, ipak je toliko sbijena, da stvar nije pregledna, te se bez osobite pomnje ne razabiru jasno slučajevi, što se tu normiraju. Preglednija i jasnija je stilizacija § 25. t. 1. 2. i 3. hrvatskoga stečajnog zakona od 28. III. 1897., što je preuzeto iz § 48. njemačkoga stečajnog reda od 10. II. 1877. (sada § 55. po noveli od 17. svibnja 1898.).

§ 25. t. 1., 2. i 3. hrv. st. zak. glasi: »Nije dopustiv preboj u stečaju: 1. ako je tko stekao tražbinu proti prezoduženiku prije ili poslije otvorena stečaja, a dug je njegov, po kojem što mora platiti u masu stečajnu, nastao tek nakon otvorena stečaja; — 2. ako je tko bio što dužan prezaduženiku već prije otvorena stečaja, a proti njemu steče tražbinu tek nakon otvorena stečaja, ma postojala ta tražbina

Digitized by Google

na korist drugoga koga već i prije otvorena stečaja; — 3. ako je tko prije otvorena stečaja bio što dužan prezaduženiku, pa je na temelju pravnoga posla, s njim sklopljena, ili na temelju prenosa prava ili na temelju podmirbe kojega vjerovnika, stekao i protutražbinu proti prezaduženiku istina još prije otvorena stečaja, nu u vrijeme, kada ju je stekao, već je znao, da je prezaduženik obustavio svoja plaćanja ili da je predloženo otvorenje stečaja.«

Toj stilizaciji može se prije svega prigovoriti, da se u 1. točki govori i o tražbini, koju je tko stekao protiv prezaduženika p o s l i j e otvorena stečaja, a to je nepotrebno kraj 2. točke, gdje se isključuje preboj takove tražbine sa dugom od prije otvorena stečaja, pa je tim više isključen preboj sa dugom od poslije otvorena stečaja naprama masi, o čem se radi u 1. točki.

Nu prije rješenja o stilizaciji potrebno je riješiti pitanje o potrebi takove ustanove. Zašto bi naime ona bila potrebna i uz propise o pobijanju, s kojima je, kako se vidi, vrlo srodna.

Kada se otvori stečaj, a i kada je stečaj na vidiku, pane vrijednost osobnih (stečajnih) tražbina protiv prezaduženika. Ti naime vjerovnici mogu očekivati platež samo kvote t. j. samo jednoga dijela, obično malenoga dijela, svojih tražbina, dočim dužnici prezaduženikovi moraju platiti cijeli dug. Da je slobodan preboj, nastala bi jagma dužnika prezaduženikovih za tražbinama stečajnih vjerovnika, koje su dakako sada jeftine, a poslužile bi dužnicima, da namire svoj dug prebojem. Tako bi se naprosto opljačkale mase, koje sastoje većinom od tražbina. N. pr.: A je dužan insolventu 1000, on primijeti insolvenciju, pa traži i nadje tražbinu protiv insolveta od 1000, koju kupi za 300. Tako bi A platio prebojem cijeli svoj dug od 1000, dotično bi namirio u cijelosti svoju novo stečenu tražbinu od 1000 sa svojim dugom od 1000, dočim bi naprotiv u stečaju dobio za tu tražbinu tek kvotu od 10% i k tomu morao platiti cijeli dug od 1000!

U takovu slučaju pomogla bi, kako mislim, već ustanova § 31. t. 1. i 2., te bi preboj, bilo da je izvršen, bilo da je u izvršenju, bio pobitan, sve da i nema ustanove, kao što je § 20. Inače bi se protiv namisli zakona obilazio § 31. (To je 3. slučaj alin. 1. § 20. dot. 3. t. § 25. hrv. zak.). Tim manje bi se dužnik mogao lačati preboja u slučaju, kada steče tražbinu nakon otvorena stečaja, koji mu dakako nakon oglašenja mora biti poznat (To je 2. slučaj alin. 1. § 20. dot. t. 2. § 25 hrv. zak.). Da napokon nema preboja medju stečajnom tražbinom i tražbinom mase, stečenom tek poslije otvorena stečaja, to se mislim razumije i bez naročite ustanove. (To je 1. slučaj § 20. dotič. t. 1. § 25. hrv. zak.). Tražbina mase naime i stečajna tražbina nisu takove, da bi stečajni vjerovnik mogao iskati od mase jednak iznos, što ga on duguje masi. To bi moglo važiti samo u pogledu kvote t. j. onoga dijela stečajne tražbine, kojim ona dolazi do stečajnoga namirenja. Kvota je naime dug masin, pa se može prebiti sa dugom stečajnoga vjerovnika. Druga je stvar, dakako, kada je i stečajna tražbina stajala već p r i j e otvorena stečaja kao osobna tražbina naprema osobnoj tražbini sadanjega prezaduženika. (To je

Digitized by Google

3. slučaj, što je gore spomenut). Cijela dakle alineja 1. § 20. ne bi upravo nužna bila. Nu ipak je korisna, da se uklone dvojbe, pa je stoga i došla u zakon po zahtjevu praktične potrebe, napose kada se uza nju veže alineja 2., koja postavlja znatne a potrebne iznimke.

Još bi se moglo pitati, može li prezaduženik pogodovati svoga d u ž n i k a u smislu § 30., t. j. može li ovdje doći do primjerene primjene § 30, kao što dolazi, kako je gore spomenuto, § 31. tako, da bi se mogla dosegnuti i pravna djela, štono su izvedena tečajem zadnjih 60 dana prije insolvencije dotično prije predloga stečajnoga, dotično i poslije toga nu ne pazeći na znanje o insolvenciji ili predlogu stečajnom?

Pogodovanje po § 30. je pogodovanje vjerovnika, stoji u tom, da (kasniji) prezaduženik dade pokriće (namirenje ili osiguranje), dočim se ovdje pita, može li prezaduženik p r i m i t i pokriće (dakako samo prebojno namirenje) uz pogodovanje dužnika t. j. može li konstituirati pogodovnu protutražbinu na korist dužnika? Na pr.: Prezaduženik kupi žita od svoga dužnika u vrijeme, kada će ga naskoro biti na tržištu mnogo, te se može očekivati padanje cijena, ili kupi blaga od svoga dužnika u vrijeme prijeteće pošasti, ili najmi u svom poduzeću samo jednoga od više svojih dužnika obrtnika, pa samo jedan od njih zaradi i tako namiri svoj dug. Mislim, da tu nema pogodovanja, koje bi moglo smetati preboju. Ne može se vrijedjati par conditio d e b i t o r u m, jer ako jedan dužnik i ne plati, kako treba, po tome ne gubi drugi dužnik ništa, jer mora sve platiti, ma da onaj prvi plati kako treba. Povrijedjena može biti i po § 30. kao što po § 31. samo par conditio c r e d i t o r u m, jer ako stečajni vjerovnik dobije namirenje, što ga ne bi dobio, da se mjerilo istom mjerom svima, onda se dakako umanjuje masa uz prikratu ostalih vjerovnika. Dakle u našim slučajevima trebalo bi da ima kakove pogrješke pri n a m i r e n j u t r a ž b i n e, što je konstituirana poslije duga, pa je namirena prebojem. Ako te pogrješke nema, nema ni zapreke preboju na samom tom osnovu što je pogodba sklopljena sa dužnikom, ter ovaj time tobož pogodovan. Kao što nema pogrješke onda, kada su n e d u ž n i c i dobili o d m a h pri stečenju tražbine platež u gotovu, tako je nema ni u tom, što su se d u ž n i c i namirili prebojem. Preboj naime kada se izvrši, važi od vremena, gdje se sastadoše tražbina i protutražbina (§ 1438. ogz), dakle je i protutražbina odmah već onda namirena, kada je nastala, dočim se o pogodovnom namirenju po § 30. može govoriti samo onda, kada je tražbina o d p r i j e postojala. Dakle tu ne dolazi do promjene § 30.

Što se napokon tiče samog tekstiranja, mislim, da se pazeći na gornje pripomene oslonimo na hrvatski i njemački zakon ovako:

»Nije dopustiv preboj u stečaju:

1. ako je stečajni vjerovnik tek nakon otvorena stečaja postao dužnikom mase, m a p o s t o j a o d u g n a k o r i s t k o g a d r u g o g a i p r i j e o t v o r e n a s t e č a j a.

2. ako je tko bio što dužan prezaduženiku već prije otvorena stečaja, a tražbinu protiv prezaduženika steče tek nakon otvorena

Digitized by Google

stečaja, ma postojala tražbina na korist koga drugoga već prije otvorena stečaja;

3. ako je tko bio što dužan prezaduženiku već prije otvorena stečaja pa je na temelju pravnoga posla, s njim sklopljena, ili na temelju prenosa prava ili na temelju namirenja kojega vjerovnika stekao protutražbinu protiv prezaduženika istina još prije otvorena stečaja, ali je u vrijeme, kada ju je stekao, već znao ili znati morao, da prezaduženik ne može plaćati ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja. Ako je dužnik prezaduženikov ujedno blizi njegov svojak, nije preboj dopustiv, osim ako u vrijeme stečene protutražbine nije znao niti znati morao, da prezaduženik ne mož plaćati, ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja.

Preboj je dopustiv, ako je dužnik prezaduženikov stekao protutražbinu barem 6 mjeseci prije otvorena stečaja, ili ako je obvezan bio da preuzme protutražbinu ili da namiri vjerovnika prezaduženikova, a u vrijeme, kada se je na to obvezao, nije znao niti znati morao, da prezaduženik ne može plaćati, ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja.

Osim toga mogu se prebiti i zahtjevi, koji nastanu nakon otvorena stečaja na osnovu §§ 21—25, ili koji ožive ponovo po § 41. alin. 2.« K toj stilizaciji primijetiti je, da je t. 1. dodano »ma postojao dug na korist koga drugoga već prije otvorena stečaja«. To je praktično da se ukloni svaka dvojba napose u slučaju, gdje bi prezaduženik tečajem stečaja naslijedio vjerovnika svoga dužnika (§ 547. ogz.). Pretposljednja alineja radi o iznimci prema t. 3. dotično 2. i 3, a posljednja o iznimci prema t. 2. Ova posljednja alineja uzeta je po austr. § 20, a opravdana je tim, što naznačene tu tražbine, ako i nastaju poslije otvorena stečaja (t. 2.), potiču ipak iz pravnoga odnošaja od prije otvorena stečaja.

Što se tiče iznimke za slučaj obvezanosti na preuzeće protutražbine ili namirenje vjerovnika prezaduženikova, najpraktičniji su ovakovi slučajevi: Tko namiri vjerovnika svoga mandanta (§ 1358. ogz.) i nakon saznanja o materijalnom stečaju mandantovu i nakon stečaja njegova, ali po nalogu od prije toga saznanja, taj može prebiti. Takove su često veze bankovne. Onda: Naledjnici mjenični, čekovni, poruci, solidarni sudužnici mogu prebiti, sve ako su platili i poslije znanja o insolvenciji i t. d., samo ako nisu onda, kada su stupili u taj pravni odnošaj, znali ni znati morali, da je već nastala insolvencija, dotično da je predan predlog stečajni. Ovi ni ne stiču tražbine tek platežom, nego su je stekli već prije, ma i uvjetno, stupivši naime u dotični pravni odnošaj.

Još ima jedan propis, koga nema u austr. zakonu, a dolazi u hrvatskom naime § 26. (v. i § 45.) steč. reda, gdje je preuzet iz njem. steč. zakona (§ 49. sada § 56.), te je ććtio opravdan. To bi sada moglo glasiti ovako:

Digitized by Google

§ 20. a.) »Ako ovozemac ustupi svoju tražbinu protiv prezaduženika inozemnomu dužniku prezaduženikovu, pa inozemac upotrijebi pravo preboja, dopustivo po zakonu inozemnom a nedopustivo po § 20. ovoga zakona, mora ovozemac, ako je ustupio poslije otvorena stečaja, ili ako je u vrijeme ustupa znao ili znati morao, da prezaduženik već ne može plaćati ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja, naknaditi u masu štetu, nastavšu joj tim ustupom. Ako je ovozemac ujedno blizi svojak prezaduženikov, mora naknaditi štetu, osim ako u vrijeme ustupa nije znao ni znati morao, da prezaduženik već ne može plaćati ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja.

I tu valja primjereno uporabiti predposlijednju alineju § 20.«

Time bi dotaknuti bili svi propisi gradjanski o stečajnom pobijanju, dotično propisi, koji su s njima u tješnjoj vezi.

Na kraju neka je naglašena jedna stvar, bez koje nema izdašnije pomoći protiv prezaduženika i njihovih pomagača, a to su kaznene ustanove. I to bi valjalo uzeti po austr. zakonu naime čl. X, XI i XII. naredbe od 10. prosinca 1914. (br. 337. dzl.) o uvedenju stečajnoga reda, nagodnoga reda i reda pobijanja. Tako bi se moglo sklonuti dužnike i na povoljnije ponude u prinudnoj nagodi, koje ponude, osobito u zadnje vrijeme, pravom ogorčavaju pošten svijet trgovački, jer su za čudo niske, a ipak dolazi do nagode t. j. nalazi se nužna većina vjerovnika, što strašenjem što inim makinacijama.

B. Pobijanje nestečajno.

Kao naziv moglo bi se tu upotrijebiti naprosto »pobijanje pravnih djela« ili »red pobijanja«, kao što imamo »stečajni red« ili »gruntovni red«. Tako i austr. zakon ima naslov »Anfechtungsordnung«.

§ 1. može se prihvati u cijelosti, samo da se ispusti ono »ausserhalb des Concursverfahrens«, jer se time jezično upućuje na to, kao da je to pobijanje pored stečaja, koji je istodobno u tečaju. — §§ 2. i 3. uz analogni dodatak dotično preinaku, kako je gore predloženo kod §§ 28., 29. steč. reda. — §§ 4.—13. bez preinake.

U §-u 13. rješava se jedno važno a prijeporno pitanje, može li naime pobijač tražiti od pobijanoga izručenje u naravi onoga, što je stekao, ili mora uvijek zahtijevati samo vrijednost toga u novcu, kako je to bilo po pretežnom shvatanju na temelju starijega zakona, i kako to nekoji uzimlju dapače i po novom zakonu? N. pr.: Pobijač je kupio koju stvar pokretnu ili nepokretnu, a prodavalac odsvoji i preda tu stvar drugomu komu, pa se pita, može li prvi kupac pobijanjem zahtijevati stvar od toga drugoga, kada ne može dobiti naknade u prodavaoca? Protiv te dopustivosti ističe se, da neutjerivosti protiv prodavaoca nema dokazane, dok se ne pokaže, da je zahtjev novčani neutjeriv, a napose da nije dokazana neutjerivost već time, što se od prodavaoca ne može dobiti prodana stvar. Dakle

Digitized by Google

zahtjev novčani da je prava tražbina t. j. na tu tražbinu da je sveden onaj zahtjev na stanovitu stvar. Istina je to, da prodavaoc, ako ne može dati prodane stvari, može još uvijek da odštetu dade u novcu, nu kada ne može ni to, koji bi mogao biti opravdani razlog da pobijani pridržava tu stvar u naravi, premda je pobijaču stalo baš do nje, a ne do novčane odštete? Nema tomu opravdana razloga, pa stoga se i kaže u § 13. al. 1., da pobijač može zahtijevati baš ono (dakle u naravi), što je izmaklo imovini njegova dužnika, ili što je iz nje odsvojeno ili napušteno. To shvatanje napose potvrdjuju konačne riječi 1. alineje »ist dies nicht tunlich, so ist Ersatz zu leisten«, upravo kao u § 1323. ogz. »Ist dies nicht tunlich« t. j. ako to (naime izručenje u naravi) ne bi razborito bilo ili ako to ne bi u skladu bilo sa naravi stvari, napose kada stvari nema više u pobijanoga, te bi se mogla dobaviti tek uz nerazmjerne troškove, ili bi s inih razloga neprimjereno bilo, da se stvar izručuje u naravi.

§ 14. Tu važi isto, što je rečeno gore za § 40. t. j. ta ustanova nema se recipirati.

§ 15. Tu se radi o regresu pobijanoga, koji je morao izručiti tekovinu pobijaču, pa se kaže, da se može držati »samo dužnika« radi onoga, što je on dao za tekovinu ili radi tražbine, koja ponovno oživljuje »radi pobijanja«. Nu pobijani može da je slijednik ne baš neposredno dužnika (pobijačeva), pa je bolje, da se kaže »svoga dužnika« mjesto »samo dužnika«. Osim toga mjesto »radi pobijanja« bolje je »radi izručenja pobijane činidbe«, kako je to rečeno u § 41. steč. reda, gdje je ispravljen stariji zakon (§ 25., koji je glasio poput ovoga § 15.), jer tražbina ne oživljuje već samim pobijanjem nego izručenjem činidbe.

§§ 16. 18.—20. bez preinake. — § 17. je svakako suvišan. Donesen je radi § 1423. ogz., po kojem ne može tko treći (ovdje pobijani) natjerati vjerovnika (pobijača) bez privole dužnikove, da primi isplatu. Nu ovdje pobijač očito mora primiti isplatu, kada baš pobija radi isplate t. j. namirenja (§ 1.). Samo se pita, koja je to isplata? A to se kaže u § 13., te bi sada kraj §17. mogla nastati dvojba o tom, kakovim se to namirenjem može dužnik osloboditi od zahtjeva poboinoga? Ako pobijač kao stariji kupac zahtijeva kupljenu stvar ili odštetu, može li pobijani u prvom slučaju osloboditi se tim da plati odštetu, ili u drugom slučaju tim, da izruči stvar? To se po ovoj ustanovi pravo ne zna, a i ne treba toga normiranja kraj spomenutoga §-a 13. i kraj §1323. ogz. — Stoga se § 17 nebi imao recipirati.

Na kraju pripominjem, da sam u ovom poslu poglavito rabio ova djela:

1) službeni austr. Denkschrift zur Einführung einer Konkursordnung, einer Ausgleichsordnung und einer Anfechtungsordnung; —

2) Konkursordnung, Ausgleichsordnung, Anfechtungsordnung und deren Einführungsverordnung mit Erläuterungen von Dr. Robert Bartsch und Dr. Rudolf Pollak, 2 sv., Wien 1916. dot. 1917.; —

Digitized by Google

3) Kommentar zur Anfechtungsordnung und zu den Anfechtungsnormen der Konkursordnung von Dr. Albert Ehrenzweig, 1 sv., Wien 1916.

Tu se nalaze i dotični tekstovi zakonski (isp. i služb. sbirku austr. zakona br. 337. dzl. god. 1914.), koje sam jedino naznačio tim, da se recipiraju nepromijenjeno.

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost.

Piše dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor.

Jedna temeljna bludnja u teorijama novca.

Novac i novčani znakovi (novčanice).

Sve teorije o novcu datiraju iz predratnih vremena. Dakle iz one epohe, kada je uz zlatni novac i papirni novac vršio potpuno besprikorno sve funkcije novca upravo tako kao i zlatni novac; — u vrijeme, kada je — u zemljama zlatne valute — papirni novac u nutarnjem prometu malone istisnuo zlatni novac; — kada se je u vanjskom prometu pokazalo, da se intervalutarni kurs (mjenični kurs) može u stabilnosti održavati i bez zlata t. j. devizama, a ove opet, da se mogu pribaviti takodjer bez zlata, nego eksportiranim dobrima u inozemstva. Kada se je dapače pokazalo u nekim zemljama, da čista papirna valuta bez uporišta (pokrića) na kakov drugi metal može i u nutarnjem i vanjskom prometu obavljati isto funkcije kao i zlatna valuta, jednako besprikorno kao i ova potonja. Sva ova iskustva bila su podobna, da izazovu pitanje: da li je zlato (dragi metal uopće) potreban za novac i uopće za promet, — za plaćanja? Pitanje, koje se onda izvrgne u drugo pitanje: da li novac sam mora imati svoju vlastitu vrijednost?

Na ovo pitanje odgovaraju različite struje različito, već prema tomu, što one po dnovcem razumijevaju. Metalisti vele, da je novac »opće obljubljeno zamjenbeno dobro«, ekonomsko dobro kao i druga ekonomska dobra, pa da zato ima i mora imati svoju vlastitu ekonomsku vrijednost. Kartalisti vele, da je novac »plaćevno sredstvo«, koje se razlikuje od drugih plaćevnih (privatnih) sredstava time, da je od države priznato, da imade svoju vrijednost — »Geltung« — od države ili od »Rechtsordnunga«, kako veli Knapp, a ne od metala. Sam novac prema tomu ne treba, a dr. Bendxen tvrdi dapače, da niti ne smije imati svoju vlastitu vrijednost. Još dalje ide Silvio Gesell i njegovi sljedbenici. Prema njegovu nazoru, novac je »sredstvo izmjene dobara«. On dobiva svoju vrijednost takodjer od države, koja mu daje monopol ove funkcije. U naprednom, na velikoj podjeli rada i š njom skopčanoj izmjeni dobara, organizovanom gospodarstvu, izmjena dobara je nemoguća bez pomoćnoga sredstva izmjene — novca. Bez novca palo bi gospodarstvo

Digitized by Google

u davnu nekulturnu naturalnu izmjenu trampom. Da se to ne dogodi, zato je novac tu i odatle njegova vrijednost. Svako dobro imade vrijednost od one svrhe, kojoj ima da služi. Kruh ima da služi prehrani i ničemu drugomu, ruho služi odijevanju i ničemu drugomu, novac služi izmjeni dobara i ničemu drugomu. Od tih njihovih funkcija imadu svoju vrijednost.

Prema tomu je novac roba, i to takova roba, koja je odredjena samo za promet od svojega početka do svoje smrti. I zato ne treba, da u sebi nosi kakovu drugu uporabnu sposobnost i vrijednost, nego samo tu da cirkulira na tržištu. Ali ne samo to, već kao roba, mora novac da podnosi sudbinu sve druge robe, kao »ekvivalenat« mora imati iste defekte kao i druga roba t. j. on mora biti takodjer podvrgnut zubu vremena, mora se s vremenom »kvariti« kao i sva druga roba. I zato, da bi na banknote valjalo napisati mjesto one stereotipne, često i lažljive utjehe, da će banka ovu papirnu notu iskupiti metalnim novcem, — da će banka na predočenje ove note dati donositelju 100 vrućih, a inače da će dobiti na tržištu toliko robe za tu notu, koliko se za tu svotu dobiva. A da se nota ne izvrgne u nešto drugo, već da ostane do svog vijeka samo roba, mora se i ona »kvariti« t. j. svaki mjesec, svaki tjedan nešto od svoje nominalne vrijednosti gubiti tako, da na koncu godine izgubi nekoliko procenti n. pr. stotinjača na koncu godine da vrijedi još samo 90%. Na taj način ne bi se novac sakrivao, tezaurirao ili u zasjedi čekao sileći drugu robu na kapitulaciju, na predaju prije nego se pokvari, već bi se nosio na svjetlo,, na trg, u promet, da se i sam ne pokvari. Gesellov novac je dakle još bezvrijedniji i od Knappova.

Mi se u ovom poglavlju ne ćemo zadržavati potanje kod ovih raznih nazora, već ćemo ih pustiti neka stupaju nesmetano svojim putem, nego ćemo ogledati stvar s drugoga gledišta, koje svi, sve teorije sasvim s oka puštaju i gdje sve jednako griješe. Sve ove teorije dijele se samo u dvije markantne grupe: u m e t a l i s t e i p a p i r i s t e. U ovu potonju grupu mogu se svrstati svi nemetalisti.

K n a p p naziva morfičku stranu novca (materijal) »pločicama« »Platten, Geldplatten«. Metalni novac ima metalne pločice, a papirni ima papirne pločice. C i j e l a k o n t r o v e r z a o v r i j e d n o s t i n o v c a, s v o d i s e t a k o n a p i t a n j e, d a l i »p l o č i c e« m o r a j u i m a t i v r i j e d n o s t i l i n e. Ali novčane »pločice« nišu drugo, nego novčani znakovi ili n o v č a n i c e. I tako se pitanje o vrijednosti n o v c a izvrgne u pitanje vrijednosti novčanice, odnosno sa bezvrijednosti novčanice prelazi se na bezvrijednost novca. Dogadja se obadvoje, j e r s e j e p o č e l o n e o p a z i c e i d e n t i f i c i r a t i n o v a c i n o v č a n i c e. A to čine sve grupe, svima je bludnja zajednička, da ne luče novac od novčanica, već te dvije po sebi različite stvari identificiraju. Ali ne jednako, jer onda ne bi došlo do kontraverze i raznih teorija, već to one čine u protivnom smjeru. Označimo novac slovom A, a novčanicu slvom B, nda identifikovanje m e t a l i s t a glasi B = A, novčanica je isto što i novac, pa mora imati ista svojstva kao i novac. Pošto je pako novac kod

Digitized by Google

metalista »zamjenbeno dobro«, pa kao takovo imade ekonomsku vrijednost, to mora imati svoju vrijednost i novac reprezentirajuća novčanica. Samo kroz dragocjeni metal postaje novčanica novac t. j. »obljubljeno zamjenbeno dobro«. Papirista identifikuje obratno: A = B, novac je isto što i novčanica. A pošto novac nije nikakvo dobro, već sredstvo za plaćanje, odnosno izmjenu, to ono ne mora imati svoju vlastitu vrijednost, kako dnevna praksa sa papirnim novcem dokazuje. A nada sve ona austrijska papirna forinta (od 1878.—1892.), koja se nije upirala ni na srebro (iza njegova sloma) niti na zlato (jer je zlatna valuta uvedena istom 1892.). I tako svojim identificiranjem novca sa novčanicom prenašaju papiristi one eventualne — da se tako izrazimo — licentiae poeticae, što ih može da ima novčanica i na sam novac. Ali ovo identifikovanje novca i novčanice postaje izvorom svim protuslovljima kod papirista. Mi smo vidjeli, da se Knapp uklanja pobližem razmatranju o vrijednosti novca. Bendixen naprotiv gotov je, da se razapne nastojeći dokazati, da novac ne ima, ne može i ne smije imati svoju vrijednost. Za Silvija Gesella vrijednost u opće ne postoji, već je to neka izmišljotina, bezposlica preučenih akademskih teoretičara. »Fikcija vrijednosti isključuje unaprijed svaki napredak u novčarstvu, pa stoga i ne treba daljnjega razjašnjenja, zašto još i danas imamo isto onakovo novčarstvo, kakvoga smo imali prije 4000 godina. Barem u teoriji; u praksi se medjutim prešlo papirnoj valuti. Svakako tiho i potajno, da to niko ne sazna, jer, doznaju li to naši profesori, to bi njihov poziv na uzbunu mogao prouzročiti neizmjernu štetu. Papirni novac, novac bez unutarnje vrijednosti, po njihovu je shvaćanju nemoguć, a što je nemoguće, to se mora srušiti.[1]) Evo papirni novčani znak, simbol, novčanica, jest Gesellu — novac.

U prvi čas pričinja se, kao da nominalisti kane provesti razlikovanje izmedju novca i novčanice; naročito pri dokazivanju, da novac ne dobiva svoju vrijednost od metala, od zlata, naglašujući pri tom, da novac i materija, iz koje je napravljen, predstavljju dvije različite, po sebi neodvisne stvari. Nu čim su obračunali sa zlatom, odma prelaze na papirni novac ili bolje novčanicu, koju uzimaju za ishodište daljnjega razmatranja. Sa velikim aparatom elokvencije, duhovitosti, ponešto sarkazma na metaliste profesore i njihove teorije o vrijednosti, ustanove napokon, da novcu daje vrijednost država tako, da mu — kao neophodnom sredstvu plaćanja, odnosno zamjene — pribavlja monopolni položaj. Pa na koncu, kada misle da su dokazali da novac ne treba da ima svoju vlastitu vrijednost, dokazali su zapravo da papirna novčanica ne ima svoju »unutarnju vrijednost«.

Razlaganje Knapp-Bendixenovo već nam je od prije poznato, pa nam ovdje valja još samo u kratko prikazati Gesellovo dokazi-

[1] Gesell-Stanišić, na početku navedeno djelo, pg. 17.

Digitized by Google

vanje. U posebnom poglavlju pod naslovom »Papirni novac kao činjenica i razjašnjenje za to« t. j. da je moguć papirni novac bez svoje unutarnje vrijednosti, piše: »Papirni novac je, tako se barem veli, nemoguć, jer novac mora uvijek biti u stanju razmijeniti svoju »unutrašnju vrijednost«, svoju vrijednost materije, ili materiju vrijednosti, a papirni novac nema takve materije vrijednosti. U očitom protuslovlju stoji ta tvrdnja sa činejnicom... da se ogromna moderna razmjena dobara na cijelom svijetu obavlja pomoću papirnoga novca, ili s pomoću novčanica pokritih tek djelomično zlatom... U Norveškoj, Švedskoj, Danskoj, Austriji, Holandiji, Belgiji, Švicarskoj, Rusiji, Italiji, Francuskoj, Španiji, Kanadi, Meksiku, Braziliji, Argentini, Paraguaju, Čilu, Australiji, Novoj Selandiji, Brit. Indiji, Japanu, Holand. Indiji, dakle skoro na cijelom svijetu razvija se trgovina općenito pomoću papirnoga novca i novčanica i t. zv. sitniša. Ko baš hoće zlata... mora... zlato iskati od emisione banke — pa i onda dobije zlato u šipkama... Te novčanice obećavaju, istina, po svojem natpisu donosiocu odredjenu količinu zlata, pa se na tome osniva opće uvjerenje, da se tu ne radi o papirnom novcu... Dvije trećine novčanica u prometu nisu pokrite zlatom, dvije trećine novčanica moraju dakle sasvim nečemu drugomu da zahvale za svoju egzistenciju, nego što je to obećanje iskupljenja u gotovom. Negdje u svijetu, u trgovini, na burzi, u kratko ma gdje, moraju biti te sile, koje imaoca novčanice odvraćaju, da traži isplatu u zlatu... Ja ću odmah otkriti izvor tih sila... (O. c. p. 17—18)... »Mi tvrdimo, da se negdje drugdje u trgovini moraju nalaziti one sile, koje igraju onu ulogu, koja se danas općenito pripisuje metalnom fondu (t. zv. pokriću) ili obećanju iskupa, — tvrdimo, da su te, za sada još sakrivene sile... već same po sebi dovoljne, da za se pribave na tržištu ulogu novca« (p. 19.). Gdje su dakle te sile? Gesell razlaže to (p. 23.) ovako: »Produkti diobe rada t. zv. roba opredijeljena je već unaprijed za razmjenu t. j. ona za svoje producente ima istu onu važnost, koju ima za nas sve novac... No za razmjenu produkata potrebno je posebno sredstvo razmjene t. zv. novac, jer bez toga sredstva razmjene, bili bi upućeni na trgovinu trampom (t. j. za robu; op. pis.), a za nju znamo, da je ona na višem stepenu podjele rada nemoguća.(?) Svako si može zamisliti, da trgovina trampom predstavlja i zahtijeva(?) sasvim primitivne prilike.«(?)

»Novac, sredstvo razmjene, je temelj i pretpostavka razvijene podjele rada t. zv. produkcije robe. Za podjelu rada je bezuslovno nužno sredstvo razmjene«. »Ako je dakle za podjelu rada od preke potrebe naročito sredstvo razmjene, a pod takvim se sredstvom može zamisliti jedino državni t. j. po državi pravljeni kontrolirani novac, to se onda pita, što producent može otpočeti sa svojom robom, ako je donese na tržište i tu ne nadje nikakova drugoga novca osim papirnoga, jer država ne pravi drugoga novca, nego samo papirni novac? Ako producent primitak takova novca odbije (jer se protivi gradjanskim i

Digitized by Google

socijalističkim teorijama o vrijednosti), to se mora odreći i razmjene svojih produkata . . .« (p. 26).

Ovime smo naveli jezgru Gesellova razlaganja, koja stoji u tome, da bez novca ne može biti izmjene; hoće li se provesti izmjena, mora se primiti novac ma kakov on bio, samo ako država ne dozvoljuje nikakov drugi novac; dakle ako bezvrijednomu papirnomu novcu osigura monopol.

Na ovo je praksa dala odgovor (a i sam Gesell, kada veli, da bi bez novca morala nastupiti trgovina trampom). Ako država producira papirni novac sa »unutrašnjom vrijednošću« onda on vrši svoju funkciju kao i zlatni novac. Ako pak država pravi »bezvrijedni« novac, onda se i danas obavi razmjena — t r a m p o m. Ali ne onom primitivnom trampom, već kulturnom napretku odgovarajućom trampom. Kada je Njemačka prošle godine danomice producirala milijarde monopolnih t. j. »jedino od države pravljenih sredstava razmjene« ili skrahirane, bezvrijedne papirne marke, — pogledajte, što su radili njemački producenti i trgovci! Oni su ovaj novac, upravo »jer se protivi gradjanskim i socijalističkim teorijama o vrijednosti« u istinu odbili, pa su svoju robu prodavali »trampom« t. j. za drugu robu. A ta druga roba zvala se — dolar! Praksa eto dokazuje jasno i nepobitnim činjenicama, da papirni novac jedamput vrši sve funkcije novca upravo tako bezprikorno kao i najpunokrvniji zlatni novac, dočim drugi put »zataji« i dovodi do razmjene modernom »trampom«. Nepobitni dokaz, da one »tajne sile«, koje Gesell otkriva, još ne dostaju, jer samo onaj papirni novac vrši bezprikorno razmjenu, koji posjeduje onu od Gesella toli izsmjehavanu vrijednost. U o b a slučaja je s a m a p a p i r n a n o v č a n i c a bezvrijedni materijal, pa za dokaz ove činjenice ne bi trebalo toliko poruge na inako misleće. A v i š e od ovoga nije ni Gesell dokazao.

Ali zato ipak valja priznati, da se nedvoumno očituje i kod nominalista, kako kod Berdixena tako i Gesella o s j e ć a j, ali samo osjećaj, dok jasna spoznaja još manjka, da novac i novčanica nisu isto. Taj osjećaj je vrlo star: javlja se već u Aristotela, pa i kod kasnijih nekih umnika, a pojačava se sa nastupom papirnog novca. Ovaj osjećaj jasno iznosi do izražaja Bendixen u slijedećoj alineji: »Kako se je moglo dogoditi, da je u Njemačkoj, u zemlji mislilaca, nauka o novcu tako zaostala, da niti jedna od uobičajenih učbenih knjiga ne može u čovjeka pobuditi dojam, da je ovdje problem iscrpljivo promozgan i riješen. Istom tko pročita Knappovo djelo, dobije dojam, da je ovdje po prvi put problem zahvaćen oštrinom uma jednoga jurista, dočim su do sada politička razmatranja smetala pojmovno rasudjivanje svojim uplitanjem. Politička odvratnost pred lošim gospodarenjem sa papirnim novcem ne bi inače bila mogla zamagliti oči, te ne bi opazile, da je papirni novac sa metalnim novcem logički sasvim ravnopravan, d a d a k l e n e k i v i š i p o j a m n o v c a obje vrsti novca, koli papirni toli metalni novac, mora da obuhvata« (Bendixen O. c. p. 5). Bendixen naziva taj treći, rekli bismo, terminus major in quo minores continentur, »ü b e r g e o r d-

Digitized by Google

neter Begriff vom Gelde«. On osjeća dakle, da nad metalnim i papirnim novčanicama mora da postoji nešto više, što ove obje vrsti obuhvaća i čini ravnopravnima, samo njemu manjka prava spoznaja toga trećega »višega bića« novca, pa postaje sav sretan, kada se namjeri na Knappovu »nominalnu vrijednosnu jedinicu, — »Dieser übergeordnete Begriff aber ist gekennzeichnet durch das Wort. Nominalität der Werteinheit«.

Na ispravnosti samoga dojma Bendixenova ništa ne mijenja činjenica, da Knappova nominalna vrijednostna jedinica, koju Bendixen smatra apstraktnom, idealnom nepromjenljivom vrijednosnom jedinicom, nije taj njegov traženi »übergeordneter Begriff vom Gelde«.

Ali i Silvio Gesell imade jasan dojam, kako smo već spomenuli, o tome, da onaj metalni i papirni novac (ili bolje »novčani znakovi« ili novčanice) nisu isto, što i one »za sada još skrivene sile, koje su već same po sebi dovoljne, da za se pribave na tržištu ulogu novca«. On ide i dalje, pa kuša, da taj dojam i u ruho spoznaje zaodjene. Ali praksa, poratna iskustva i činjenice u Njemačkoj, Austriji, Rusiji, Ugarskoj mu dokazivanje obaraju.

Svi nominalisti, kako Knapp, Bendixen, tako i Silvio Gesell složni su u tome, da novcu (po njihovu, a novčanicama po našemu) ne daje vrijednost metalno pokriće. Za tu tvrdnju imadu dokaz iz predratnoga vremena sa srebrom, a poslije rata i sa samim zlatom. Jer danas se eto događja sa zlatnim novcem u Američkoj Uniji ono isto, što se je dogodilo sa srebrnim u Austriji od 1878.—1892., t. j. da je papirni novac podržavao vrijednost metalnom novcu. Danas naime ne ima američki dolar vrijednost od zlata, već se vrijednost zlata umjetno podržava dolarom. Da danas američki Federal Reserve Board — ne iz potrebe, nego od nevolje t. j. samo da zlatu uzdrži cijenu — ne kupuje svaku količinu zlata uz stalnu cijenu (pa ga pohranjuje u svojim podrumima), danas bi zlatu pala cijena valjda još ispod polovice. I zato u današnjem stanju ne može se zapravo ni govoriti o kakovoj zlatnoj valuti, jer ova nigdje ne postoji u smislu pariteta sa zlatnim metalom. Zlatna valuta, paritet sa zlatnom, znači danas zapravo dolarsku valutu, paritet sa dolarom. Prema tomu nekada toli slavljeno »metalno pokriće« nije više danas u posjedu onoga nimbusa, što ga je nekoć uživalo. Iskustvo eto ponovno donaša, kako bi rekao Bendixen, »empirički dokaz«, da novac ne dobiva svoju vrijednost od metala«. Danas dokazuje američki dolar ono isto, što je nekada dokazivala austrijska papirna forinta t. j. da »ne dobiva novac vrijednost od metala, već obratno«: zlato dobiva svoju visoku cijenu od dolara, od papirnoga dolara! Dakle: novac mora da od nekuda druguda dobiva svoju vrijednost, a ne od metala.

Evo do ovdje je zaključak nominalista logično ispravan. Ali oni idu i dalje, jer i sami makar i nesvijesno, stoje pod dojmom metalizma i metalističkoga umovanja. Oni naime omalovažujući — s razlogom — metalističko pokriće, idu dalje —, bez razloga i nepravo — te

Digitized by Google

zabacuju pokriće uopće, jer misle, kao i nominalisti, pod pokrićem samo metal. A kad su jednom ovaj ekonomski temelj napustili, onda moraju tražiti drugi. Knapp i Bendixen ga nalaze u »Rechtsordnungu« u »befelu« države. A Silvio Gesell nalazi ga u neophodnoj potrebi sredstva izmjene, u monopolnoj funkciji novca kao sredstva izmjene. A to izlazi na isto, juridički, kao i kod Knappa, jer samo država, »Rechtsordnung«, može dati novcu monopol, da on jedini u državi ima pravo služiti kao sredstvo izmjene ili kao kod Knappa, kao jedino zakonito plaćevno sredstvo. Nu mi smo već spomenuli, da je praksa učinila iluzornim taj monopol kod bezvrijednoga novca, pa time, kako Knappovu plaćevnomu sredstvu, tako i Gesellovu sredstvu izmjene potkosila noge. (Obadva »sredstva« dijele istu sudbinu, jer u jezgri napokon obadva isto znače. U naturalnom gospodarstvu, gdje se zamijenjuje roba za robu — »plaća se« roba robom; a u novčanom gospodarstvu »zamijenjuje se« roba za novac).

Papiristi zamjenjuju posljedicu sa uzrokom: jer ne dobiva novac svoju vrijednost odatle, što obavlja funkcije plaćanja i razmjene robe, već on dobiva sposobnost da vrši ove funkcije od svoje vrijednosti. I tako se eto opet povraćamo natrag na vrijednost novca. Da nas čuje Gesell, rekao bi možda, da se od jednoga profesora čovjek ne može drugomu ni nadati, nego da se drži »vrijednosti« kao pijan plota. Moguće je, da smo mi tako zatučeni, da ne možemo shvatiti njegovo dokazivanje. Ali i uz cijenu i takove svjedočbe moramo priznati, da nas njegovo razlaganje nije moglo uvjeriti, da one »skrivene sile«, koje on navadja, podavaju novcu ili bolje rekuć novčanici vrijednost, odnosno sposobnost, da vrši funkciju, sredstva razmjene; on nas ne može uvjeriti, da je učinak i uzrok isto.

Pa ipak se je Gesell na dohvat ruke približio cilju i skoro ga rukom uhvatio, kada piše ovako: »Mi tvrdimo, da se negdje drugdje u trgovini moraju nalaziti one sile, koje igraju onu ulogu, koja se danas općenito pripisuje metalnomu fondu (t. zv. metalnom pokriću) ili obećanju iskupa; tvrdimo, da su te za sada još skrivene sile, koje kako vidjesmo, pretvaraju zadužnicu (Gesell misli papirni novac, koji izdaje notna banka i na njoj obećaje isplatu u metalu; op pis.) u kapital i koje primoravaju vjerovnika (t. j. posjednika papirnoga novca; op. pis.), da plaća interes dužniku (t. j. notnoj banci, koja je izdala papirni novac; op. pis.) — već same po sebi dovoljne, da za se pribave na tržištu ulogu novca« (O. c. p. 19). Iz ovoga se vidi, da Gesell oštro razlikuje papirni novac od onih »skrivenih sila«, koje tomu papirnomu novcu davaju vrijednost upravo kao metalno pokriće, a koje bi same za sebe na tržištu bile kadre pribaviti ulogu novca; — sile, koje preko papirnoga novca pretvaraju posjednika toga novca, koji je formalno vjerovnik notne banke u njezina dužnika. Da je Gesell pošao ma samo za pol koraka dalje, mjesto što je pred samim ciljem zakrenuo na drugu stranu, bio bi jednim mahom cilj uhvatio i sve jasno i logički protumačio. Gesell je već na dušku,

Digitized by Google

da izgovori veliku istinu, da su naime »one još skrivene sile« pravi novac, a novčanice da su samo znakovi, simboli, doznačnice ili čekovi glaseći na taj novac. A da je k tomu dodao, da je notna banka čuvar i upravljač (depositaire) toga pravoga novca, a njezine note (banknote), da su samo, recimo, čekovi na taj novac, onda bi bio jednim mahom protumačio onaj nesmisao iz metalističke ere, onaj groteskni odnošaj, prema kojemu posjednik banknota postaje tobože vjerovnik notne banke, akoprem joj kao pravi dužnik mora plaćati kamate. To je, kako rekosmo, metalistički nesmisao, koji potječe odatle, što na svojoj banknoti priznaje banka imaocu banknote, da mu duguje tu svotu u metalu i da će mu tu svotu za banknotu isplatiti. U istinu pak daje banka u svojim notama potvrdu, da je imaoc te banknote dobio kod banke toliku i toliku svotu vrijednosti novca, kapitala, na raspolaganje.

Ali Gesell nije otkrio one prave »još skrivene sile« ... koje su kadre već same za sebe karakter novca imati, jer je praksa dokazala, kako smo malo prije pokazali,, da »monopolna funkcija novca, da služi kao sredstvo izmjene«, nije uzročnik, producent novčeve ili bolje novčaničine vrijednosti, već je posljedica produkt proizlazeći iz vrijednosti, koju novčanica o dnekih drugih »još sakrivenih sila«, koje se nalaze negdje »u trgovini« ili bolje rekuć u p r o m e t u. A koje su te sile, koje same jesu zapravo n o v a c?

Gesell nije uspio kao ni drugi papiristi, jer su usprkos pobijanja metalista upali u istu pogrješku kao i metalisti t. j. jer i u z n a n o s t i operiraju sa v u l g a r n i m novcem, sa vulgarnom predočbom novca t. j. novčanicom.

Da se jasnije izrazimo; da nas se lakše shvati, prikazat ćemo ono što mislimo na jednom primjeru.

Svi jezici, svi narodi kroz sve vijekove valjda od postanka čovječanstva govore, da »sunce izlazi«, da »sunce zapada«, pa si postanak dana i noći tumače »izlazom« i »zalazom« sunca. To je — mogli bismo reći — vulgarna astronomija, koja izvire i počiva na prividnosti kao da se s u n c e k r e ć e (oko zemlje). Ali astronomska z n a n o s t prelazi suvereno preko ove možda milijungodišnje i posvemašno općenite »vulgarne astronomije«, stvarajuć sasvim drugačiju predočbu o postanku dana i noći i postavljajuć ju na skroz oprečne temelje t. j. na k r e t a n j e z e m l j e oko svoje osi i oko sunca. Tako od prilike vlada i u teorijama novca stara »vulgarna astronomija«. Dr. Bendixen misli doduše, da je prof. Knappu uspjelo staru geocentričnu (t. j. u novčanoj znanosti hrizocentričnu) predočbu prenesti na ispravnu sučanocentričku bazu (t. j. nominalističku vrijednosnu jedinicu). Ali najnovija iskustva, praksa, facta, dokazaše, da i Knapp i Gesell ipak plivaju baš kao i metalisti u toj »vulgarnoj astronomiji«.

Nominalisti (papiristi) imadu sigurno i neke uspjehe. Njihova je neprijeporna zasluga, da su teoriju novca stavili opet u gibanje i da su ju sa novim zrakama s više strana osvijetlili i znatnim oštroumnim doprinosima obogatili. Ali njihovi su uspjesi ipak samo negativne

Digitized by Google

naravi. Oni su dokazali ovo dvoje: Prvo, da novac i novčana materija nije isto. A ipak nisu izveli daljnju posljedicu t. j. da novac i novčanica nije isto. Drugo, da novac dobiva svoju zamjenbenu, plaćevnu, kupovnu sposobnost od nekuda drugud, a ne od materijala, iz kojega je napravljen. Ali njima nije uspio pozitivni dokaz, t. j. da novac tu sposobnost dobiva upravo iz onoga vrela, što ga oni pronadjoše. Jer je poratno iskustvo oborilo tvrdnju, da novcu podaje sposobnost, da vrši svoje funkcije od države mu pribavljeni monopol, da bude jedno zakonito sredstvo plaćanja odnosno razmjene. Iskustvo, praksa, činjenice, naprotiv dokazaše, da novac ili bolje novčanice dobivaju sposobnost da ove funkcije vrše — od vrijednosti, koju predstavljaju. Ovu činjenicu ne mogu oboriti nikakva ma koliko inače bila oštroumna dokazivanja, koja čovjek sa nasladom čita kao duhovite sofizme, ali koja ne uvjeravaju protiv činjenica.

Kada je jednom praksa nepobitno dokazala, da bezvrijedni novac dovodi i danas do razmjene dobara trampom (naravski modernom), i da samo onaj novac, koji ima vrijednost imade ujedno sposobnost da vrši funkcije novca — onda se neuklonivo nameće pitanje: odakle novcu vrijednost? Na ovo pitanje ne može dati odgovor onaj, koji vrijednost hoće da ubije i pokopa.

Ali, ako novcu ne daje vrijednost niti ona materija iz koje je napravljen; nadalje, ako novcu ne daje vrijednost niti ona funkcija, koju obavlja, već obratno, vrijednost mu daje sposobnost za vršenje te funkcije — onda se ne da nikako obići pitanje o vrijednosti novca ili još točnije pitanje o novcu i vrijednosti. Jer se gornje pitanje može i ovako postaviti: Ako novac nije niti ona materija, iz koje je napravljen, niti ona funkcija, koju obavlja — što je onda novac?

Ovo evo pitanje dovodi nas do izvora svih konfuzija t. j. na općenitu pogrješku u cjelokupnoj teoriji novca. A ta stoji u tome, što se ne čini razlika izmedju »vulgarne astronomije« i »znanstvene astronomije« t. j. što se ne čini razlika izmedju novca u znanstvenom smislu« i »novca u vulgarnom smislu«. Novcem, u vulgarnom smislu, smatrala se je vazda i smatrat će se i u buduće — novčanica, bez obzira na to iz kakvoga je materijala napravljena. Dosadanje konfuzije i kontraverze u znanosti rodile su se odatle, što je znanost uzela za ishodište svoga razmatranja »vulgarni novac«. A iz te konfuzije će izaći onda, kada ustanovi, što je novac u znanstvenom smislu i kako se taj odnosi naprama novcu u vulgarnom smislu.

Novac u znanstvenom smislu jest vrijednost, i to ne tek kakove nominalna, apstraktna, idealna vrijednost, već prava, realna, ekonomska vrijednost, prava kvintesencija ekonomske vrijednosti. Sasvim konkretno govoreć: Novac u znanstvenom smislu jesu sve one mjenice, lombardi, hipoteke, metali devize; svi u promet povučeni, mobilizovani kapitali, na temelju kojih se izdavaju novčanice. A

Digitized by Google

novčanica (ili novac u vulgarnom smislu) jest iskaznica, koja pokazuje, koliki kvantum novca (u znanstvenom smislu ili mobilizovanih kapitala) stoji (ili bi morao stajati) iza te iskaznice, odnosno sa kolikim je kvantumom novca (u znanstvenom smislu) ta iskaznica pokrita. Prema tomu je novac (u znanstvenom smislu) roditelj novčanice (ili novca u vulgarnom smislu), a ova je čedo onoga. Odatle dalje slijedi, da je metal samo jedan dio novca (u znanstvenom smislu), koji imade samo tu prednost od drugih dijelova novca, što je mobilniji tako, da može do potrebe stupiti izravno osobno u promet. Ali inače to nije niti najveći, a niti najvrijedniji t. j. u vrijednosti najkonstantniji dio novca, kako je to dokazao u nedavnoj prošlosti slom srebra i kako to danas dokazuje umjetno podržavanje cijene zlatu po Američkoj Uniji. Ali zlato nije niti najmobilnije, jer su još daleko mobilnije novčanice i devize glaseće na zlato (premda ni to nije apsolutno nužno, kako to dokazaše austrijska papirna forinta, iza koje nije stajalo ni srebrno ni zlatno pokriće, već »novac u znanstvenom smislu«). Upravo austrijska papirna forinta najsjajniji je dokaz, da je novčanica i njezin materijal ili »novac u vulgarnom smislu« skroz sporedna stvar, a pokriće ili »novac u znanstvenom smislu« da je glavna stvar, duša novčanice, u kratko pravi novac.

Uzmemo li ovo teoretsko shvaćanje novca i novčanica za ishodište daljnjega razmatranja, onda si sve pojave možemo protumačiti bez logičkih protuslovlja. Prema tomu shvaćanju imadu sve zemlje jednake kulture, po svojoj naravi i fiziološkoj strukturi (bez velikoga niansiranja) jednaki novac; različiti su samo novčani znakovi, simboli, novčanice, i različiti je njihov odnošaj spram novca (pokriće!). U svakom narodnom gospodarstvu imade prirodna količina novca, koja se samo prirodnim načinom dade povećati t. j. radom, produkcijom, štednjom. Isto tako je i količina zdravih novčanica prirodno ograničena. Kaošto se od 1 kg zlata ne može napraviti više nego 1 kg zdravih zlatiša (abstrahirajući od primjese), tako se isto niti zdravih papirnih novčanica ne može više napraviti nego ima novca (pokrića mobilizovanim kapitalima). Odatle slijedi, da se količina novčanica prirodno automatski reguliše prema potrebi prometa t. j. prema uvlačenju i izvlačenju kapitalija u promet i iz prometa. Prema tomu je svako vještačko umnažanje i snizivanje količine novčanica neprirodno, pa prema tomu ekonomski nezdravo. Tehnički ne ima niti kod metala kao niti kod papira zapreka umnažanju novčanica. Ali neprirodno umnažanje papirnih novčanica imade logički isti posljedak, kao umnažanje metalnih novčanica iz iste količine metala n. pr. kada bi se iz 1 kg zlata napravilo 100, 500, 1000 kg »zlatiša«. Silvio Gesell misli, da bi se konstantnost cijena (robe), pošto ova dolazi do izražaja u cijeni novca, mogla podržavati umjetnim povisivanjem i snizivanjem količine novca (t. j. novčanica). To bi bilo neprirodno, pa prema tomu ekonomski nezdravo, prisilno reguliranje odnošaja izmedju novčanice i pokrića ili umjetno stvaranje i reguliranje cijene i vrijednosti novčanica. William Petty, kojega smo već jednom spo-

Digitized by Google

menuli, veli, da količina novca mora odgovarati potrebi prometa. Nama se čini, da upravo to želi postići Gesell svojim predlogom. Ali to je suvišno kušati nesigurnim vještačkim načinom, kada se to sigurnim prirodnim načinom, upravo automatski obavlja.

U praksi se samo metal, danas jedino zlato smatra novcem. I ne samo to, nego se s njim postupa kao sa nekom svetinjom, nekim božanstvom, koje ne smiješ oskvrnuti i od njega napraviti nezdrave novčanice, premda bi i to bilo tehnički moguće, dok se naprotiv sa papirnim novcem griješi bez velikoga grizodušja u tom pogledu[2]. U ovom se očituje takodjer zaostalost u teoriji i praksi novca. Kada bi se sa zlatnim novcem pravila jednako tehnička zloporaba kao sa papirnim i u njega bi palo povjerenje kao i kod papirnog. A s druge strane, kada bi se papirne novčanice izdavale samo prema pokriću, kao što se zlatne prema količini zlata, tada bi i papirni novac uživao povjerenje kao i zlatni.

Poslije iskustva sa austrijskom papirnom forintom, moglo se je doći do ispravnoga suda, koli u pogledu metalnoga toli papirnoga novca (t. j. novčanica). Jer poslije sloma srebra, da nije bilo — kako bi rekao Gesell — drugih skrivenih sila, koje su održale austrijsku papirnu forintu na istoj visini, na kojoj je stajala srebrna forinta u naponu svoje snage, bila bi se skotrljala ta papirna forinta još daleko niže i ispod skrahirane srebrne. Ali te »druge sile« su forinti (bez razlike materijala, iz kojega su bile napravljene) spasile vrijednost. A te sile nisu »skrivene«, jer ih je austrougarska banka svaki tjedan otkrivala. Austrijski je novac zadržao svoju jednaku vrijednost kroz tri periode: srebrnu, papirnu i zlatnu. Najbolji dokaz, da je n o v a c ostao isti, samo su se n o v č a n i c e m i j e n j a l e. A s tim barem z n a n o s t mora računati, te zaći u jezgru, a ne zaustaviti se na ljuski, ili točnije razlučiti jezgru od ljuske, novac od novčanice, te stvoriti razliku izmedju »novca u znanstvenom smislu« i »novca u vulgarnom smislu«.

U praksi je doduše novac i novčanica isto. Onaj novčani znak, ona materijalna stvar »pločica«, to je novac. A l i u z n a n o s t i s e m o r a l u č i t i n o v a c o d n o v č a n i c e; jer ako se znanost ne uzdigne nad vulgarnost prakse, mora zahiriti ili dovesti do konfuzije. Bendixen i Gesell ne prigovaraju nipošto bez razloga teoriji novca, da je zaostala, te da se je zaustavila na 4000 godišnjem nazoru. Neprolazna je zasluga nominalista, naročito Gesella, Knappa, Bendixena i njihovih istomišljenika, da su stvar pomaknuli

[2] Mjesto prirodnoga razmjera izmedju novca (pokrića) i novčanice polaže se veća važnost na iskupivost (naročito napram vani). A to zapravo ne znači drugo, do li okrinkavanje nutarnje slabosti novčanice. Odatle zahtjev jedne trećine »metalnoga pokrića« još i danas, kad se zlato samo umjetno i uz najveće napore američke Unije možda još samo za neko vrijeme spašava od sudbine srebra, i kad »metalno pokriće«, zapravo niti ne znači zlatno, već dolarsko pokriće. Izmedju iskupivosti i pokrića ili vanjskoga kurza i nutarnje kupovne snage, shodnije je birati potonje.

Digitized by Google

s mrtve točke. Ali oni nisu teoriju novca samo stavili opet u gibanje, već su ju i sa mnogim oštroumnim opažanjima obogatili. Čovjek može, da se i ne slaže u mnogom s njima, ali mučnim, plemenitim radom stečene zasluge ide priznanje i — kapa dolje!

Danas se bore za svjetsku hegemoniju američki dolar i engleska funta šterlina. Dolar zastupa konzervativno, zlatno stanovište, a engleska funta stvara novo stanovište, od prilike neko slično, kakovo smo mi razložili. Nu teško, da će se gorostasi klati do iznemoglosti, već je vjerojatnije, da će naći kompromisni status vivendi. Nu o tom drugom prilikom, jer je razvoj ove utakmice od znamenitosti i po malene i naročito siromašnije države.

Upravno sudjenje u stanarinskim predmetima

Napisao dr. Stojan Jeremić, starješina sreskoga suda u Somboru.

Nedavno je u beogradskim listovima raspravljano o pitanju, jesu li upravni sudovi i državni savjet po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. nadležni za rasmatranje tužbe pojedinaca protiv rješenja suda za stanove u stanarinskim predmetima raspravljanim po zakonu o stanovima. Raspravljali su: profesori beogradskoga pravnoga fakulteta dr. Velizar Mitrović i dr. Kosta Kumanudi, te sekretar državnog savjeta Ljub. Radovanović i član državnoga savjeta Radoje M. Jovanović. Ova rasprava izazvana je pak jednim konkretnim rješenjem državnog savjeta, kojim se ovaj izjavio nenadležnim u tim predmetima.

Prof. dr. V. Metrović stoji na stanovištu, da državni savjet jeste nadležan po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. za razmatranje rješenja suda za stanove, obrazovanoga pri ministarstvu socijalne politike, posmatrajući taj sud kao administrativnu vlast, kao jedan pomoćni organ ministra socijalne politike. A pošto je pitanje zapelo i za izvršnost rješenja suda za stanove po čl. 6. zak. o stanovima, prof. V. M. hoće da tu izvršnost obori, pa tvrdi, da je član 6. zak. o stan., u onom dijelu, gdje daje izvršnost rješenjima suda za stanove, ukinut članom 52. zak. o drž. sav. i upr. sud., pošto je u suprotnosti sa istim.

Sekretar državnog savjeta Lj. Radovanović uzima u zaštitu odluku državnog savjeta o nenadležnosti, i to iz dva razloga: 1.) jer da »izvršno« rješenje znači »pravosnažno«, dakle takovo, protiv kojega nema nikakova daljnjega pravnoga lijeka, dakle niti tužbe na upravni sud odnosno državni savjet; — i 2.) jer sve ako bi se izvršna rješenja suda za stanove mogla napadati tužbom po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud., i u tom slučaju da nema mjesta tužbi neposredno na državni savjet kao prvostepeni upravni sud, nego samo tužbi na prvostepeni upravni sud, a tek u slučaju žalbe protiv rješenja prvostepenoga upravnoga suda bi po čl. 37. zak. o drž. sav. i upr. sud. mogla stvar doći pred državni savjet, i to kao drugostepeni upravni sud.

Digitized by Google

Član državnog savjeta R. M. Jovanović stoji na stanovištu, da niti državni savjet niti upravni sudovi ni u kojem slučaju nisu nadležni za razmatranje rješenja suda za stanove po zakonu o drž. sav. i upr. sud., i to iz razloga, jer da sud za stanove nije upravna vlast, nego je to specijalan sud sa prenešenim djelokrugom redovnih sudova, jedna vrsta surogata za redovne sudove.

Konačno profesor administrativnoga prava dr. K. Kumanudi tvrdi, da protiv rješenja suda za stanove ima mjesta postupku po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud.: 1.) jer da je sud za stanove upravna vlast, pošto nema obilježja redovnoga suda, stalnosti i samostalnosti; 2.) jer izvršnost rješenja ne smeta tome postupku pošto čl. 36. zak. o drž. sav. i upr. sud. predvidja postupak i protiv izvršnih rješenja.

Član 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. daje mjesta tužbi na upravni sud kao prvostepenu instanciju, ako se pojedinac osjeća u svojem pravu ili neposrednom ličnom interesu zasnovanom na zakonu, te ako ta povreda potiče od nezakonitoga akta upravne vlasti. Ako je ta upravna vlast ministar, tužba se podnosi neposredno državnomu savjetu, i u tom slučaju je državni savjet prvostepena instancija, inače je državni savjet tek drugostepena instancija po čl. 37. zak. o drž. sav. i upr. sud. u slučaju žalbe protiv presude upravnog suda.

Otvoreno pitanje dakle o nenadležnosti upravnoga sudjenja u stanarinskim predmetima ima se razmotriti sa više strana. U prvom redu imaju se razmotriti vlasti, koje poznaje zakon o stanovima.

Zakon o stanovima i Pravilnik za izvršenje istoga zakona poznaju slijedeće vlasti:

1.) vlasti za stanove (stanbene vlasti I. stepena); 2.) predsjedničke vlasti za stanove; — 3.) izbrane sudove kod stanbenih vlasti I. stepena; — 4.) sudove za stanove kao prvostepene vlasti; — 5.) sudove za stanove kao stanbene vlasti II. stepena; — 6.) redovne sudove; — 7.) policijske vlasti; — 8.) ministarstvo socijalne politike.

Ove se pak vlasti dadu razvrstati u tri grupe:

I. redovni sudovi; — II. policijske vlasti i ministar socijalne politike; — III. vlasti za stanove, predsjednik vlasti za stanove, izbrani sudovi, te sudovi za stanove kao stanbene vlasti I. i II. stepena.

Član 19. zak. o drž. sav. i upr. sud. točka 1. odredjuje, da tužba na upravni sud, odnosno državni savjet nije dopuštena u stvarima, koje spadaju u nadležnost redovnih sudova. Jasno je dakle, da ni u stanarinskim predmetima, koji spadaju u nadležnost redovnih sudova, ne može ni u kojem slučaju biti mjesta upravnomu sudjenju.

Član 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. daje pravo tužbe na upravni sud protiv drugostepenoga rješenja upravne vlasti, a na državni saviet neposredno, ako je ta upravna vlast ministar. Van prijepora dakle mora biti, da i u stanarinskim predmetima, koji spadaju u nadležnost policijskih vlasti odnosno ministra socijalne politike, mora biti mjesta u pravnomu sudjenju.

Vlasti za stanove, predsjednik vlasti za stanove, izbrani sudovi, te sudovi za stanove kao stanbene vlasti I. i II. stepena jesu vlasti

Digitized by Google

sui generis, savim posebne nove institucije samoga zakona o stanovima, koji ne odredjuje izričito njihov položaj i karakter medju vlastima. Stoga imamo glede ove treće grupe vlasti da razmotrimo: 1.) jesu li to upravne vlasti; — 2.) ako to jesu upravne vlasti, — ima li postupka pred sudovima i državnim savjetom i protiv izvršnih rješenja tih vlasti; — 3.) koja instancija upravnoga sudjenja je prvostepena instancija za tužbe pojedinaca po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. protiv drugostepenoga rješenja suda za stanove.

I.

Rad po zakonima o stanovima ide u slijedećim pravcima: 1.) otkaz zakupnih odnošaja; — 2.) rješavanje sporova o visini zakupnine; — 3.) davanje sopstveniku učešća u pazakupnini, koju zakupac dobiva izdavanjem pojedinih dijelova stana; — 4.) oduzimanje poslovnih prostorija i stanova; — 5.) raspolaganje sa praznim stanovima; — 6.) kažnjavanje krivaca po ovom zakonu.

Propisi zakona o stanovima zadiru duboko u privatno-pravne odnošaje, pa to uvidja i zakonodavac, kad u čl. 1. zak. o stan. postavlja na snagu propise općih zakona, koji su važili prije 1914. godine za uredjenje svih zakupnih odnosa zgrada i drugih prostorija — samo uz ograničenja navedena u ovom zakonu; a van prijepora je, da će poslije prestanka ovih ograničenja svi ti zakupni odnosi bez razlike pasti i opet pod opće norme privatnoga prava i doći pred redovne gradjanske sudove, u koliko su ovim ograničenjima izuzeti ispod njihove nadležnosti. Medjutim pogledom na navedene pravce rada po zakonu o stanovima zapažamo jasno tri vrste u tom radu: I. otkaz zakupnih odnošaja i rešavanje sporova o visini zakupnine, te učešća sopstvenika u pozakupnini; — II. oduzimanje poslovnih prostorija i stanova, te raspolaganje sa praznim stanovima; — III. kažnjavanje krivaca.

I. Sporovi kod otkaza zakupnih odnošaja, — sporovi o visini zakupnine, — te sporovi o učešću sopstvenika u pazakupnini nastaju, kada se privatna lica ne slažu u razumijevanju onih zakonskih propisa ili njihovih medjusobnih pogodaba, koje njihove medjusobne odnose regulišu; — ovi sporovi zahtijevaju sudsko tumačenje i primjenu zakona, dakle bi spadali u redovnim prilikama pred redovne gradjanske sudove.

Vlasti za otkaz po čl. 52. pravilnika su na teritoriju Srbije i Crne Gore nadležne p o l i c i j s k e v l a s t i, a na ostalom dijelu teritorija kraljevine SHS nadležni r e d o v n i s u d o v i, — izuzevši u oba slučaja otkaz po čl. 9. pravilnika (zbog podizanja novih zgrada na mjesto starih), u kojem trećem slučaju je na cijelom teritoriju nadležna svagda v l a s t z a s t a n o v e. — Zakon o stanovima dakle potpuno jasno čini razliku izmedju redovnih sudova, policijskih vlasti i vlasti za stanove, naročito izuzimajući rješavanje otkaza po čl. 9. pravilnika iz nadležnosti redovnih sudova, a ne dajući ih u nadležnost redovnim policijskim vlastima, nego ih predajući sasvim novoj svojoj vlastitoj instituciji vlasti za stanove. Ovim zakonom i pravilnikom

Digitized by Google

sačuvan je dakle privatno-pravni karakter sporova oko otkaza zakupnih odnošaja samo na teritoriju van Srbije i Crne Gore, pa i to izuzevši otkaze po čl. 9. pravilnika. Medjutim je dan na teritoriju Srbije i Crne Gore istim sporovima uz isti izuzetak po ovom zakonu i pravilniku karakter javno-pravni.

Sporove o visini zakupnine po čl. 3. zakona o stanovima, te čl. 16. i 17. pravilnika, rješava u smislu čl. 42. pravilnika izbrani sud pri vlasti za stanove I. stepena. Dakle je rješavanje ovih sporova takodjer izuzeto iz nadležnosti redovnih sudova i predano opet jednoj posebnoj instituciji zakona o stanovima, čiji odnošaji prema upravnim sudovima i državnom savjetu ćemo kasnije razmotriti.

Ovo ograničenje je nesumnjivo na štetu privatno-pravnoga karaktera tih sporova; a u kolikoj mjeri je sam zakonodavac svijestan toga karaktera, te u kolikoj mjeri je ovo ograničenje općih privatno-pravnih normi rezultat samo prelaznih javnih interesa, najbolji je izraz čl. 15. zak. o stan., po kojem će po prestanku ovoga zakona sva neriješena pitanja ove vrste rješavati i opet nadležni redovni sudovi na cijelom teritoriju.

Odredbe čl. 3. zak. o stan. i čl. 20. pravilnika, koje sopstveniku daju u svakom i neugovorenom slučaju učešća u pazakupnini, koju zakupac dobiva izdavanjem pojedinih dijelova stana; — a tako i odredbe uredbe od 21. svibnja 1921., koje su potpuno ukinule postojeće pazakupne odnošaje na cijelim stanovima i samostalnim dijelovima stanova, te iz tih odnošaja sasvim istisnule zakupnika i u neposredan zakupni odnošaj dovele sopstvenika i pazakupnika; — sve te odredbe same po sebi nose karakter javno-pravni, jer silom zakona u javnom interesu unose u privtno-pravni zakupni odnošaj elemente državne upravne inicijative. Pa kada zakon o stanovima provodjenje ovih odredaba daje u nadležnost vlasti za stanove, a ne redovnim sudovima, zakon na taj način još većma naglašuje javno-pravni karakter ne samo tih odredaba, nego i vlasti za stanove, koja ih ima izvršivati.

II. Oduzimanje poslovnih prostorija i stanova, te raspolaganje sa praznim stanovima, sadrži u sebi bitnu karakteristiku uprave: izvršivanje zakona, stvorenih u javnom interesu, bez obzira na privatno-pravne odnošaje pojedinaca, — kao i drugu bitnu karakteristiku: slobodu inicijative u izvršivanju zakona.

Oduzimanje poslovnih prostorija i stanova po čl. 24. uredbe od 21. svibnja 1921. u smislu čl. 2. zak. o stan. vrši po čl. 3. i 4. te čl. 47. pravilnika sud za stanove kao prvostepena vlast, a žalbu po čl. 47. stav. 2. pravilnika ide na ministra socijalne politike; — dočim oduzimanje po čl. 5., 7., 9., 12. i 14. pravilnika spada u smislu člana 30. pravilnika u nadležnost vlasti za stanove kao prvostepene vlasti, protiv čijega rješenja može biti žalbe na sud za stanove kao drugostepenu vlast. Imamo dakle dvije vrste instancija: vlasti za stanove kao prvostepene sa sudovima za stanove kao drugostepenim vlastima; — sud za stanove kao prvostepenu sa ministrom socijalne politike kao drugostepenom vlasti. Dok kod druge vrste ministar

Digitized by Google

socijalne politike, kao drugostepena vlast, daje svojim karakterom upravne vlasti i sudu za stanove, kao prvostepenoj vlasti, taj karakter, — dotle kod prve vrste taj upravni karakter vlasti za stanove kao prvostepenoj vlasti i sudu za stanove kao drugostepenoj vlasti daje samo javno-pravni smjer tih poslova.

Sa stanovima, budi kojim načinom ispražnjenima, po čl. 4. zak. o stan. i čl. 13., 14. i 15. pravilnika raspolaže u smislu čl. 30. t. 6. pravilnika vlast za stanove kao prvostepena vlast, a žalba ide na sud za stanove kao drugostepenu vlast. I u ovom slučaju dakle vlast za stanove vrši jednu upravnu funkciju i time dobiva karakter upravne vlasti.

III. — Kažnjavanje krivaca za povredu pravnoga poretka spada u nadležnost redovnih sudova; ali u upravnom postupku takodjer imamo krivice, krivce i kazne, naročito u slučajevima povrede upravnih propisa. U zakonu o stanovima imamo baš ovaj drugi slučaj, pa stoga — kada krivice po ovom zakonu izvidja i kazne izriče po čl. 53. pravilnika predsjednik vlasti za stanove, a žalbe protiv njegovih rješenja preispituje sud za stanove kao drugostepena vlast, — oni time u vršenju tih akata takodjer dobivaju karakter upravnih vlasti.

*

1. — V l a s t i z a s t a n o v e I. s t e p e n a u smislu čl. 6. zak. o stan. obrazuju se po čl. 25. pravilnika kod upravnih vlasti I. stepena, ili po čl. 26. pravilnika kod veće općinske vlasti sa gradskim značajem. Predsjednik vlasti za stanove I. stepena kod upravnih vlasti I. stepena je starješina te upravne vlasti, ili njegov zamjenik; a u općinama sa gradskim značajem, kao i u industrijskim krajevima, jedno lice imenovano od općinskog odbora. Pomoćno osoblje i kancelarijski materijal, potrebne lokale za rad i ostale potrebe dužna je po čl. 23. dati upravna vlast I. stepena, odnosno općina. — Vlast za stanove I. stepena u smislu čl. 31. pravilnika postupa dvojako: po službenoj dužnosti i na molbu stranaka. U postupku se pak imaju primjenjivati u prvom redu načela upravnog postupka u pojedinim pokrajinama, a u nedostatku istih tek subsidijarno propisi gradjanskog sudskog postupka.

2. — Z a p r e d s j e d n i k a v l a s t i z a s t a n o v e u slučajevima njihove osobne nadležnosti važi isto, što je pod 1) rečeno za prvostepene vlasti, čiji su oni predsjednici.

3. — I z b r a n i S u d o v i u smislu čl. 3. zak. o stan. obrazuju se po čl. 40. pravilnika prema potrebama, za rješenje svakoga pojedinoga spora posebno tako, da svaka stranka bira po jednoga člana suda, a ova dvojica biraju trećega kao predsjednika, no sva trojica moraju biti na listi, koju sačinjava vlast za stanove. Vlast za stanove imenuje i članove suda, ako ih stranke ne imenuju, pa i predsjednika, ako se članovi suda ne sporazume u njegovu izboru. I u postupku izbranoga suda primjenjuju se u prvom redu načela upravnoga postupka, a tek u nedostatku istih subsidijarno propisi gradjanskoga sudskoga postupka. Izbrani sudovi rade kod vlasti za stanove i služe

Digitized by Google

se pomoćnim osobljem, kancelarijskim materijalom i prostorijama vlasti za stanove — odnosno upravne vlasti I. stepena ili općinske vlasti.

4. — Sudovi za stanove kao prvostepene vlasti, ili kao drugostepene vlasti, postoje za teritorij Srbije i Crne Gore i za Vojvodinu pri ministarstvu socijalne politike, a za ostale pokrajine pri pokrajinskim upravama, te im predsjednika i suce imenuje ministar socijalne politike odnosno pokrajinski namjesnik do primjene zakona o općoj upravi, a poslije toga postojat će ti sudovi pri oblasnim upravama, i članove će imenovati oblasni veliki župan. — Predsjednik i članovi suda za stanove biraju se izmedju činovnika pravnika u prvom redu one vlasti, kod koje je obrazovan sud za stanove, a iznimno se tek pod izvjesnim uslovima može imenovati (ali nije obavezan) jedan član i izmedju redovnih sudova, i to samo jedan. — Sud se služi pomoćnim osobljem, pa i djelovodnikom i registrom vlasti, kod koje je obrazovan, a ta vlast je u svakom slučaju upravna vlast. — Konačno i postupak je takodjer kod suda za stanove u prvom redu po načelima upravnoga postupka, a tek u nedostatku istih subsidijarno prema propisima gradjansko-sudskoga postupka.

*

Na temelju svega razloženoga na prvo stavljeno pitanje dolazimo do zaključka, da su to sve upravne vlasti — ne doduše redovne i uredjene zakonom o općoj upravi — ali ipak upravne vlasti vanredne i privremene, jer su tako tijesno vezane sa redovnim upravnim vlastima, preko osoba i materijalno, te jer je njihov zadatak u javnom interesu, njihov rad okarakterisan slobodnom inicijativom, a njihov postupak u prvom redu po načelima upravnoga postupka bez obzira, da li je spor pred njima privatno-pravne ili javno-pravne naravi, — i konačno jer i same zakonske odredbe tako oštro luče te vlasti od redovnih sudova i tako napadno izuzimaju pojedine predmete iz nadležnosti redovnih sudova a predaju ih ovim vlastima.

II.

Čla 36. zak. o drž. sav. i upr. sud. glasi:

»Tužba protivu upravnih akata po pravilu ne spriječava njihovo izvršenje. — Ali upravna vlast može, po molbi tužioca, odgoditi izvršenje upravnog akta do konačnoga sudskoga rješenja, ako javni interes to dopušta ili ako bi izvršenje donijelo moliocu štetu, koja se ne bi dala popraviti. U tom slučaju dužan je upravni sud odmah uzeti predmet u postupak.«

Kraj takve zakonske odredbe svakomu pravniku je jasno i ne može biti sporno, da tužbi protiv upravnih akata ima mjesta i ako su ta akta izvršiva. Dakle kada je i rješenje suda za stanove jedan upravni akt, ima i protiv njega mjesta tužbi na upravni sud bez obzira na njegovu izvršivost.

Digitized by Google

III.

Sudovi za stanove po čl. 6. zak. o stan. postoje za teritorij Srbije i Crne Gore i za Vojvodinu pri ministarstvu socijalne politike, a za ostale pokrajine pri pokrajinskim upravama. Van prijepora je, da je ova dvojaka podjela samo teritorijalna, te da je onaj sud pri ministarstvu socijalne politike svojim položajem i kao instancija ravan onim sudovima pri pokrajinskim upravama, a obrazovan je pri ministarstvu samo zato, jer u Beogradu, odnosno na teritoriju Srbije, Crne Gore i Vojvodine nema pokrajinske uprave. — Ovo zasvjedočuje i odredba čl. 45. pravilnika: »Poslije primjene zakona o općoj upravi obrazovat će ove sudove oblasni veliki župan pri oblasnim upravama«, prema čemu je i sud pri ministarstvu socijalne politike samo privremen, do primjene zakona o općoj upravi, a poslije toga će i na mjesto njegovo doći sud pri oblasnoj upravi, ravan ostalim sudovima kod drugih oblasnih uprava.

Značaj, rješenja svih tih sudova dakle ima se prosudjivati jednovrsno bez obzira, da li je rješenje donio sud pri ministarstvu socijalne politike, ili sud pri pokrajinskoj upravi. Dakle rješenje suda za stanove obrazovanoga pri ministarstvu socijalne politike ima po čl. 18. žak. o drž. sav. i upr. sud. u slučaju tužbe pojedinaca razmatrati isti upravni sud, koji ima razmatrati i rješenje suda pri pokrajinskoj upravi.

Van spora je, da rješenja suda za stanove, obrazovanoga pri pokrajin. upravi, u slučaju tužbe pojedinaca po čl. 18. zak. o drž. savj. i upr. sud. razmatrati u prvoj instanciji ima upravni sud, a tek žalba protiv presude uprav. suda po čl. 37. zak. o drž. sav . i upr. sud. može se upraviti državn. savjetu kao drugostepenoj instanciji. Prema tome i tužba protiv rješenja suda za stanove, obrazovanoga pri ministarstvu socijalne politike, u takvu slučaju ne može biti podnešena neposredno državnomu savjetu kao prvostepenoj instanciji, nego pred državni savjet može predmet doći tek kao pred drugostepenu instanciju u slučaju žalbe po čl. 37. zak. o drž. sav. i upr. sud.

Da sud za stanove, obrazovan pri ministarstvu socijalne politike, ne vrši vlast ministra i da njegova rješenja nemaju značaj ministrovih rješenja, najbolje svjedoči slučaj iz čl. 47. stav. 2. pravilnika za izvršenje zak. o stan., gdje ministar biva viša instancija nad sudom za stanove, obrazovanim pri ministarstvu socijalne politike.

Konačno i čl. 55. pravilnika stav. 3. izričito veli: »Ministar socijalne politike ne donosi nikakova rješenja u konkretnim sporovima zakupa niti prima kakove žalbe u tom pogledu, izuzevši slučajeve prigovora prema čl. 47. stav. 2. ovog pravilnika«, — pa time i sam pravilnik povlači oštru razliku izmedju rješenja suda za stanove, obrazovanoga pri ministarstvu, i rješenja ministrova.

Prema tome rješenje suda za stanove nije rješenje ministra, pa nema uslova čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. za podnošenje tužbe neposredno državnome savjetu.

Digitized by Google

O ispravnosti javno napadnutoga rješenja državnog savjeta, kojim se izjavio nenadležnim za razmatranje neposredno njemu podnešene tužbe po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. protiv rješenja suda za stanove, obrazovanoga pri ministarstvu socijalne politike, ne možemo diskutovati, jer u javnosti nije bilo citirano obrazloženje toga rješenja. No ako je državni savjet donio napadnuto rješenje iz razloga, jer je tužba bila podnešena neposredno njemu, ne može se to njegovo rješenje uspješno napadati.

Prof. dr. V. M. i prof. dr. K. K. imaju pravo, kada sud za stanove smatraju upravnom vlasti; a član drž. sav. dr. R. M. J. nema pravo, kada ga smatra surogatom redovitih sudova. — Sekretar drž. sav. Lj. R. je veoma pogriješio izjednačujući izvršna rješenja sa pravomoćnim (pravno-snažnim), te tvrdeći, da protiv izvršenih rješenja nema mjesta tužbi po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud.

Vlasti zastanove i njihovi predsjednici, izabrani sudovi i sudovi za stanove, te ministar socijalne politike u slučajevima čl. 47. stav. 2. pravilnika za izvršenje zak. o stan., a samo po sebi se razumije, i policijske vlasti u slučajevima čl. 52. pravilnika na teritoriju Srbije i Crne Gore, u primjenjivanju i izvršivanju zakona o stanovima jesu upravne vlasti, pa protiv drugostepenih rješenja njihovih ima mjesta tužbi po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud. Ta tužba se podnosi neposredno državnomu savjetu samo protiv rješenja ministra socijalne politike u slučaju čl. 47. stav. 2. pravilnika, a u svim drugim slučajevima upravnomu sudu kao prvostepenoj instanciji. — Izvršnost rješenja pak nije zapreka upravnomu sudjenju u stanarinskim predmetima.

Odvjetnik — pravni zastupnik pred upravnim oblastima — javni agenat.

Piše dr. R. Siebenschein, odvjetnik i predsjednik Odvjetničkog odbora u Zagrebu.

Naše se pravosudje evolucionira retrogradno; ono se nalazi u stadiju dekadanse. Ova napreduje geometrijskom progresijom: Napreduje tako naglo, da se na obzorju nedaleke budućnosti pomaljaju sablasne konture debakla. Službi slijepe božice sve više ne dostaje pritoka novih svježih snaga, a bijegu prokušanih sila u druga zvanja vlast pogoduje protiv interesa države.

Jedan od glavnih uzročnika nazadovanja valja potražiti u tom, što se je stalo drmati o jedan od stupova, koji nose svod pravne zgrade. Taj je stup — odvjetništvo. I velike kulturne nacije priznavaju, da je odvjetništvo jedan od glavnih nosilaca pravosudja i prava, pak mu stoga posvećuju brižljivu pažnju.

Već od nekoliko godina u nas odvjetništvo nije mezinče državne vlasti. To vrijedi naročito za odvjetništvo Hrvatske i Slavonije. Stališ, iz kojega su vazda potekli vodje za narodnu borbu i najodlučniji

Digitized by Google

borci za narodne ideale, taj je stališ sve više pritiskivan u moralnom svom razvitku i ugrožavan u životnoj svojoj egzistenciji. Odvjetnički je odbor u Zagrebu, koliko to uopće dopušta anahronistički naš odvjetnički red, tijekom posljednjih pet godina u bezbroj zgoda dizao svoj glas protiv raznih ataka, koje su se podizale s neprijateljskom tendencijom protiv odvjetništva. Da spomenem samo najpregnantnije.

Isključenje po hrvatskim zakonima kvalificiranih odvjetnika od plediranja pred stolom sedmorice, odjelenje B, o kojemu sam isrcpivo govorio u trobroju 6, 7 i 8 »Mjesečnika« za god. 1922., pored sviju prosvjeda još je danas na snazi. Odgovora na sve svoje predstavke Odvjetnički odbor nije nikada dobivao. Tek se je prije kratkoga vremena nekim slučajem pročulo, da je ministar pravde povodom predstavke Odvjetničkoga odbora od 1. lipnja 1922. izdao naredbu stolu sedmorice, odjelenje B, da ima, jednako kaošto odvjetnike kvalificirane po zakonima austrijske pole bivše austro-ugarske monarkije, na zastupanje pripuštati i odvjetnike kvalificirane po hrvatskim zakonima. Zlobni jezici pripovijedaju, da je stol sedmorice, odjelenje B, tu ministarsku naredbu proglasio protuzakonitom i naprosto joj uskratio provodjenje Suverenom gestom stol sedmorice, odjelenje B, naredbu ministrovu bijedi s protuzakonitosti i radi dalje, što je njega volja! I tako je ostalo sve pri starom.

Naravska je pasljedica ovakova stava stola sedmorice, odjelenje B, da je Odvjetnički odbor, koji je od našega narodnoga ujedinjenja amo u pitanju prenosa sjedišta odvjetništva iz drugih pravnih područja države na područje banskoga stola zagrebačkoga beziznimno zauzimao najliberalnije stanovište, to svoje stanovište podvrgao reviziji, te sada za izvršivanje odvjetništva u području banskoga stola traži kvalifikaciju propisanu po hrvatskim zakonima. Što uostalom ne će ni najmanje priječiti vlast, da po uobičajenoj praksi svoja rješenja donosi mimo mišljenja Odvjetničkoga odbora, a i protiv njega.

Pripuštaju se polaganju odvjetničkoga ispita kandidati, kojima ne dostaje najprimarniji zakonski rekvizit: odvjetnička praksa. Nemam ovdje u vidu one slučajeve, gdje kandidatu manjka koji d i o propisane prakse, ne, na umu su mi oni slučajevi, u kojima se na odvjetnički ispit pripuštaju kandidati, koji nisu navršili n i t i j e d n o g a d a n a o d v j e t n i č k e p r a k s e! Ni tuj na predstavke odgovora nema.

Odvjetnički se je dakle odbor tijekom vremena priučio, da na svoje predstavke uopće ne dobiva odgovora. To je veće bilo iznenadjenje, kada je na jednu svoju predstavku nedavno upravljenu na pokrajinskoga namjesnika za Hrvatsku i Slavoniju — istini za volju ističem, da je to bila prva predstavka upravljena na g. namjesnika, koji je pred malo dana maknut — primio rješenje za ciglih devet dana. Na žalost sadržaj rješenja je takov, da iznenadjenje nije bilo radosno. Evo o čem se radi. Odvjetnički je odbor 30. travnja o. g. na pokrajinskoga namjesnika upravio ovu predstavku:

Digitized by Google

»Od nekoga vremena učestavaju slučajevi, da Vi umirovljenim upravnim činovnicima podjeljujete »Pravo zastupanja u pravnim poslovima pred upravnim oblastima«. Time je uveden posve novi tip zastupnika stranaka, koji nema osnova ni u kojem zakonu, koji ne postoji ni u kojem drugom dijelu naše države ili gdje na strani i koji napokon u biti svojoj nije drugo, nego privilegirano nadripisarstvo. Dok je dosele, pored zakonom na zastupanje stranaka jedino ovlaštenih odvjetnika, praksa tolerirala t. zv. financijalne poslovnice i agenture, kojima je svrha, da daju savjete u pitanjima poreznim i pristojbenim, u pitanjima dakle čisto financijalne naravi, sada se eto polje rada odvjetničkoga stalo i dalje sužavati time, što se konstruiranjem posebne neke vrsti »Zastupnika u pravnim poslovima pred upravnim oblastima« zatvara odvjetnicima cijelo jedno područje zastupanja. Vidimo dakle u jednu ruku bezbroj prelaza umirovljenih upravnih i sudbenih činovnika, medju kojima pretežni dio ni nema zakonom propisane kvalifikacije, u odvjetništvo, a u drugu ruku sve to veće sužavanje djelokruga odvjetnika. To su dvije ozbiljne pojave, koje neminovno moraju da povedu za sobom i moralno i materijalno propadanje odvjetništva. Odvjetnički odbor smatra svojom dužnošću, da protiv toga podigne svoj glas, pak ovime u zaštićivanju ne samo moralnoga nivoa i materijalnih interesa odvjetništva već i interesa pravosudja uopće prosvjeduje protiv toga, da se konstruiše neko posebno pravo »Zastupanja u pravnim poslovima pred upravnim oblastima«, a ovo podjeljuje licima, koja nisu odvjetnici«.

Rješenje namjesnikovo od 9. svibnja o. g. glasi ovako: »Pravo zastupanja pred upravnim vlastima u pravnim poslovima podjeljuje se starijim i iskusnijim upravnim činovnicima sa potpunom fakultetskom spremom i propisanim ispitima. Ovo pravo zastupanja podjeljuje se samo pred upravnim vlastima na osnovu naredbe opstojavše dvorske kancelarije od 16 travnja 1833 br. 8732 dotično otpisa državnoga ministarstva od 28. veljače 1863. br. 2306/329 u pogledu javnih agenata. S ovom praksom saglasilo se je po predloženim mišljenjima kr. stola sedmorice i kr. banskoga stola i odjelenje ministarstva pravde u Zagrebu dopisom od 27. siječnja 1923. br. 528. Prema prednjemu i s obzirom na to, što se spomenuto pravo podjeljivanja ograničuje samo na više činovnike i takove, koji osim mirovine, ne imaju drugoga imetka i zarade, te što se i sucima daje pravo zastupanja pred sudskim vlastima(?) nema razloga, naprotiv traži to pravičnost, da se takovo pravo daje i upravnim činovnicima pred upravnim vlastima, gdje su si ovi stekli i potpunu praksu. Nema stoga osnovanoga razloga, da se od toga odustane«.

Otpada potreba kritičkoga osvjetljenja ovoga rješenja; tek neke konstatacije neka mi budu dozvoljene. Dekret dvorske kancelarije, na koji se rješenje pozivlje, govori o javnim agentima. O »zastupnicima u pravnim poslovima pred upravnim oblastima« u tom

Digitized by Google

dekretu spomena nema, pak je to tvorevina skroz nova, nova ne samo po formi i imenu već i po sadržaju.[1]).

Ako se dakle već moramo sprijateljiti s mišlju, da se u g. 1924. za normiranje pravnoga poretka mobilizira dvorski dekret iz godine 1833., tada politička vlast bar ne bi smjela na tom dekretu ništa samovoljno mijenjati. Ako taj dekret propisuje uslove za imenovanje »javnih agenata«, ne smije se po njemu postavljati »zastupnici u pravnim poslovima pred upravnim oblastima«. Ova je nova nomenklatura podobna, da zavadja općinstvo, da u njemu pobudi mišljenje, e da se tuj radi o nekoj posebnoj vrsti odvjetnika, a svrha joj ne može biti druga, nego ta, da izbriše svaki trag, koji bi mogao upućivati na to, da ovaj novum upravnih zastupnika nije drugo nego stari tip po obrtnom zakonu koncesioniranih javnih agenata. O tome, da se je otpisom drž. ministarstva od 28. veljače 1863. br. 2306., na koji se rješenje namjesnikovo takodjer pozivlje, zemaljskim oblastima naložilo, da kod podjeljivanja koncesija javnih agenata uzimlje u obzir istinsku potrebu (den wirklichen Bedarf einer neuen Verleihung), bit će govora drugom zgodom, a u savezu s tim osvjetlit će se smisao otpisa minist. nutarnjih posala od 23. srpnja 1871. br. 2339, koji odredjuje : »da dem Bedürfnisse des Publikums gegenwärtig durch Advokaten und Notare entsprochen ist, von solchen Concession nicht nur die Verfassung von Rechtsunkunden, gerichtlichen Eingaben in und ausser Streitsachen, sondern von Eigaben an die Behörden überhaupt auszuschliessen, sowie mit der Verleihung solcher Agentiebefugnise höchst sparsam vorzugehen«.[2])

Odvjetništvu neprijateljski stav krugova, koji bi u prvom redu bili zvani, da taj stališ respektiraju i da u interesu pravnoga poretka nastoje oko njegova moralnoga i materijalnoga pridizanja, mora da nas ozbiljno zabrinjuje. U svim položajima života bolja je najokrutnija izvjesnost, nego hipokrizijsko zabašurivanje protivština. Stoga se mora jednom otvoreno bez okolišanja izreći: Ili je odvjeništvo pravosudju potreban faktor ili nije. Ako nije, ukinite ga; ako je, dajte mu mogućnost, da svoju misiju dolično vrši! Tertium non datur.

Sadanje se nesnosno stanje ne da sanirati nikakovim polovičnim mjerama. Prvi bi korak na putu ozdravljenja bio nova kodifika-

[1]) Vidi Mischler-Ulbrich Oesterr. Staatswörterbuch svez. I. pod naslovom »Agenten«.

[2]) Valjalo bi ustanoviti, da li je dekret dvorske kancelarije od 16. travnja 1833. br. 8732 s obzirom na ondašnji položaj kraljevine Hrvatske-Slavonije u sklopu bivše habzburške monarhije, kao što i otpis državnoga ministarstva od 28. veljače 1863. br. 2306/329 s obzirom na listopadsku diplomu od god. 1860., kojom je i kraljevina Hrvatska-Slavonija dobila pravo samoopredjeljenja (banska konferencija) bio izdan za kraljevinu Hrvatsku-Slavoniju te u njoj ikada vrijedio, dok je pitanje o vrijednosti otpisa austrij. ministar. unutarnjih posala od 23. srpnja 1871. br. 2339 za područje kraljevine Hrvatske-Slavonije s obzirom na hrvatsko-ugarsku nagodu od god. 1868. jasno (op. ured.).

Digitized by Google

cija odvjetničkoga prava na principu potpune stališke autonomije, za koju se odvjetništvo Hrvatske i Slavonije uporno bori gotovo pol vijeka. Zar da ni u narodnoj našoj državi ne iskrsne mesija, koji će i nas odvjetnke iz zagušljive atmosfere apsolutističke prošlosti izvesti u svježi uzduh savremenih ideala?

Valorizacija.

Mnijenje vrhovnoga bečkoga sudišta o valorizaciji.

Priopćuje Dr. Ernest Spies, odvjetnik u Zagrebu.

Važno pitanje valorizacije, koliko je meni poznato, kod nas je još uvijek neriješeno. Naši ministri pravosudja nisu kroz ovih pet godina dospjeli, da se tim pitanjem ozbiljno pozabave. Ma da je ovo pitanje od osobite važnosti za sve privredne krugove, to ipak, koliko je meni poznato, naši sudovi nemaju ni danas nikakove direktive u ovoj stvari. Mene je to pitanje osobito interesiralo, pa sam u razgovoru sa mnogim sucima i odvjetnicima slušao posve oprečnih mnijenja. To me je još i više utvrdilo u uvjerenju, da je skrajnje vrijeme, da naši sudovi dobiju jedinstvenu jednu direktivu, a na osnovu pozitivnih zakonskih propisa, prema kojoj bi se sporna pitanja imala rješavati.

Obratio sam se na austrijskog kolegu u Beču molbom, da mi saopći, da li je tamo ovo pitanje riješeno i na koji način, pa sam na moju veliku radost dobio odgovor, da je vrhovno bečko sudište u toj stvari izradilo svoje mnijenje, koje će austrijskim sudovima služiti kao podloga i direktiva kod njihova sudovanja. Kako se ovo mnijenje u mnogom poklapa sa nazorima, koje sam i sam zastupao u raznim zgodama, i kako su zakonske ustanove općega gradjanskoga zakona u Austriji one iste, koje i kod nas vrijede, a zakonske ustanove austr. trgovačkoga zakona posvema odgovaraju ustanovama našega trgovačkog zakona, držim, da će i naše pravničke krugove zanimati, kako je u Austriji riješeno pitanje valorizacije.

Neka mi dakle bude dozvoljeno, da u vjernom prijevodu donesem ono, što mi je bečki kolega saopćio poslavši mi jedan primjerak bečkoga lista »Neue freie Presse« od 28. ožujka 1923, koji je list o tom pisao ovo:

Na poticaj ministarstva za pravosudje izdalo je vrhovno sudište svoje mnijenje o pitanjima valorizacije. Ovo je mnijenje od osobite važnosti za sve privredne krugove, a služit će kao temelj (direktiva) našim sudovima kod njihova sudovanja. Koli mnijenje, toli i njegovo obrazloženje od osobitoga su interesa, pa ih stoga donosimo u iscrpljivom izvatku. Ministarstvo za pravosudje postavilo je vrhovnom sudištu slijedeća pitanja:

1. Ima li vjerovnik jedne novčane tražbine, koja nije isplaćena na dan njezina dospjetka, pravo na naknadu štete, koja bi naknada bila veća nego li su zakoniti zatezni kamati? — 2. Postoji li to pravo samo u onom slučaju, kada obvezi nije udovoljeno po vlastitoj krivnji ili i bez obzira na kakovu krivnju (Verschulden)? 3. Pristoji li vjerovniku pravo na naknadu i onoga iznosa, za koji je vrijednost dugovane valute manja obzirom na njenu vrijednost na dan dospjetka; pristoji li mu dakle ovo pravo na naknadu uopće (abstraktna šteta), ili samo u tom slučaju,ako je on uslijed toga (devalvacije i zadocnjelog plaćanja) pretrpio

Digitized by Google

u istinu kakovu štetu (konkretna šteta)? — 4. Pristoji li vjerovniku to pravo na naknadu štete po općem gradjanskom zakonu ili po trgovačkom zakonu?

Vrhovno sudište odgovorilo je na ova pitanja ovako:

1. Vjerovniku dospjeloga i neplaćenoga novčanog duga pristoji po trgovačkom zakonu pravo na naknadu zakonite zatezne kamate nadilazeće faktične štete i izmakle dobiti, koja je nastala krivnjom dužnika, koji se nalazi in mora (čl. 283. trg. zak., naš § 272. trg. zak., § 1295 o. g. z.) Dužnik koji se nalazi in mora, a koji tvrdi, da nije kriv tome, što nije udovoljio ili ugovorenoj dužnosti ili dužnosti po zakonu, treba da svoju tvrdnju dokaže (§. 1298. o. g. z.).

2. Po gradjanskom pravu pristoji vjerovniku pravo na naknadu štete samo u tom slučaju, kada dokaže, da dužnika tereti zla nakana ili osobiti nemar (culpa lata) — (§. 1324 o. g. z.), a naročito i onda, kada dokaže, da se je dužnik objesno u parnicu upustio i sa okončanjem ove namjerno zatezao.

3. Radi li se o potraživanju novčane svote u zakonitom novcu, to uslijed nastale slabije kupovne snage te svote ne pripada vjerovniku pravo na naknadu (abstraktna šteta); da li postoji pravo na naknadu štete, to pitanje može se riješiti samo na temelju činjenica i okolnosti pojedinog slučaja (konkretno).

O b r a z l o ž e n j e.

Glavni savez austrijskih industrijalaca zamolio je pismenim podneskom savezno ministarstvo za pravosudje, da ovo učini, što je od potrebe, da vjerovnici budu zaštićeni od štete uslijed devalvacije novca u slučaju, kada se dužnik nalazi u zadocnjenju. Izjavljuje, da mnogobrojni dužnici spekuliraju na to, da plate svoj dug u manje vrijednom (gorem) novcu, pa da stoga otežu sa isplatom. Uslijed toga dolazi vjerovnik u najnepovoljniji položaj, pa bi radi toga moglo doći i do toga da takav vjerovnik radi poteškoća u dobivanju vjeresije, ne bi svoje poduzeće mogao uspješno dalje voditi. Vrhovno sudište, prije nego li što izriče svoje mnijenje, posmatra i razlaže na osnovu historije, kako je došlo do redakcije i prihvata zkonskih ustanova, koje dolaze do uporabe, kada tko zakasni platiti, što je dužan (§. 1333 o. g. z.). Razlaže pravno stanovište koje je zauzelo rimsko, pa njemčko pravo, prusko zemaljsko pravo, te Code civile. Iza toga opetovano i iscrpljivo raspravljeno je pitanje jamstva (dužnosti naknade štete) za slučaj devalvacije novca, pa i prigodom vijećanja o noveli općemu gradjanskomu zakonu. To isto dešvalo se je i u Švajcarskoj, pa i kod kodificiranja njemačkoga gradjanskoga prava.

Poslije toga prelazi vrhovno sudište na obrazlaganje svojega mnijenja (odluke. Kod tumačenja §. 1333 ogz. postoje dva nazora. Jedni su toga nazora, da se uslijed odredaba toga paragrafa mora odbiti svaki takav zahtjev na naknadu štete radi eplateža na rok dospjelosti, kojim bi se tražilo, da se naknadi više, nego li stoiznose zatezni kamati. Drugi izjavljuju, da se bezuvjetno mora naknaditi i takov šteta, koja bi nadilazila iznos zateznih kamata. Vrhovno sudište toga je mnijenja, da se istina nlazi u sredini izmedju tih oprečnih mnijenja. Čudnovato bi bilo, kda bi i u slučaju po zloj namisli ili uslijed velike nepomnje (culpa lata) nastalog zadocnjenja (mora) dužnik morao platiti samo zatezne kamate, pošto § 1324. ogz. posve općenito traži »puno zadovoljenje« za svaku štetu, koja je nastala uied »zle namisli ili po velikoj nepomnji«. Predleži li culpa levis, tada se šteta naknadjuje isplatom zateznih kamata, a isto tako i u slučaju objektivnoga

Digitized by Google

zadocnjenja (mora). — Predleži li pako »velika nepomnja«, to je vjerovnik ovlašten tražiti naknadu one štete ili izmakle dobiti, koja je nastala u njegovoj imovini povrh gubitka kamata od glavnice.

Što se tiče vjerovnikove dužnosti dokazivanja, to onakav vjerovnik, koji bi tražio, da mu se plate samo zatezni kamati, nije dužan, da dokaže krivnju ili nepomnju dužnika. Neispunjavanje ugovorene obveze već je samo po sebi krivica.

Drukčije se pako mora stvar prosuditi, kada odštetni zahtjev vjerovnika premašuje iznos zakonskih zateznih kamata, i kada vjerovnik podjedno tvrdi, da dužnika, koji se nalazi in mora, tereti zla namisao ili velika nepomnja (dolus ili culpa lata). — U tom slučaju leži teret dokaza na vjerovniku.

Zla namisao ili velika nepomnja predležati će naročito onda, ako dužnik na laku ruku ili objesno parnicu vodi, samo da isplatu odgodi na što dulji rok. — Drukčije je to po trgovačkom pravu. Tu odredjuju čl. 283. (naš § 272.) trg. zak., da onaj, kome pripada pravo, da traži naknadu štete, može tražiti, da mu se naknadi faktična šteta i izmakla dobit. To vrijedi ne samo za slučaj velike nepomnje ili zle namisli, već i onda, kada predleži samo culpa levis. Vjerovnik, koji postavi takov odštetni zahtjev, nije dužan da dokaže krivnju dužnikovu. Neispunjavanje ugovorene ili na zakonu osnovane obveze samo po sebi je krivica, nu dužniku ostaje slobodno, da dkaže svju nekrivnju.

Pita se nadalje, koliku odštetu može vjerovnik tražiti t. j. u kojoj visini, u kojem iznosu, povrh pripadajućih mu zateznih kamata u obim slučajevima t. j. po općem gradjanskom zakonu i po trgovačkom zakonu.

Vjerovnik može prije svega da traži naknadu onih većih kamata, koje je morao platiti drugomu kojemu vjerovniku, koji mu je pozajmio onu svotu, koja mu je uzmanjkala uslijed zadocnjenja vlastitoga dužnika. Moći će nadalje sa uspjehom da ustvrdi, da si je mogao jeftinije nabaviti potrebne stvari za svoj posao i svoje kućanstvo, da mu je dužnik pravodobno platio bio; da je pretrpio štetu koja se sastoji u razlici izmedju tadanje cijene i cijene, koja je postojala u čas zadocnjele isplate; da je u slučaju pravodobnoga plateža mogao stanovitu robi jeftinije kupiti, da je cijena toj robi poskočila, pa da mu je ta dobit izmakla; — sve to zove se k o n k r e t n a š t e t a, pa će vjerovniku moguće biti, da dokaže likvidnost njenu. Biti će stvar suca da odluči o tom; valja ipak napomenuti, da se takovi odštetni zahtjevi, u koliko se odnose na izmaklu dobit, moraju osobitim oprezom prosudjivati. Pravom se ističe, da je moguće pretrpljenu štetu i izmaklu dobit lagljе ustanoviti kod svih drugih predmeta, nego li kod novca, pošto je mogućnost iskorišćivanja ovoga veoma velika i nepregledna. U pravilu moć će dakle vjerovnik da traži i dobije naknadu samo takove štete i izmakle dobiti, koja se po običajnom toku stvari tražiti može. Ipak je vjerovniku dano u ruke sredtvo, koje mu olakšava dokaz opstojnosti takove štete, a sastoji se u tom, da dužnika obavijesti, kakovu robu hoće da kupi i na koji način kani iskoristiti još ne plaćeni dužni iznos. Takovim saopćenjem biva dužnik opomenut, nu i vjerovnik s druge strane preuzimlje riziko, jer u slučaju neuspjeloga iskorišćivanja gubi pravo tražiti u ime naknade iznos, koji bi nadilazio zakonite kamate.

Vjerovniku pristoji pravo, da zatraži uvijek onakovu i toliku naknadu štete, kakova bi mu pripadala i pod normalnim valutarnim prilikama. Pošto se u vremenima devalvacije novca vjerovnik mora bojati isplate duga u manje vrijednom, devalviranom novcu, bit će i dobivanje vjeresije skopčano sa poteškoćama, a vje-

Digitized by Google

resija bit će i skuplja. Vjerovnik, koji si radi zadocnjenja dužnika može novac nabaviti samo pod teškim uvjetima, moći će s uspjehom tražiti naknadu pretrpljene veće štete, a isto tako i naknadu one štete, koju trpi uslijed toga, što mu je radi neplateža njegova potraživanja onemogućeno, da stanovite nabavke učini uz jeftiniju cijenu, pa tu nabavku može da učini poslije samo uz višu cijenu. Ipak često će se dogoditi, da se vjerovnik ne će moći zadovoljiti samo s tim mogućnostima, koje mu daju pravo potraživanja naknade štete. U većini slučajeva bit će novac konzumiran; — radnici svake vrsti i sva slobodna zvanja trebaju novac, da uzmognu živjeti. Svi takovi vjerovnici i potraživaoci novca ne će se moći zadovoljiti gore spomenutim načinom, kojim dolaze do naknadjenja štete. Oni traže, da im se naknadi abstraktna šteta po trgovačkom zakonu, prema kojem je kod trgovačkoga kupovanja kupac ovlašten tražiti od prodavaoca, koji se nalazi in mora, onu razliku u cijeni, koja se ukazuje, ako se usporedi ugovorena cijena sa cijenom tržišta ili burze na dan dospjelosti i zadocnjenja. Vrhovno sudište pita: Ako je na dan dospjelosti vrijednost novca veća, nego li je ona kasnija na dan zadocnjele isplate, da li je u tom slučaju dužnik odgovoran. Može li vjerovnik jedne novčane svote tražiti i takovu razliku, a da nije obvezan dokazati faktičnu štetu? Vrhovno sudište drži, da se na ovo pitanje mora negativno odgovoriti,

1. jer ne da se zamisliti abstraktna šteta kod zakonitoga platežnoga sredstva; 2. jer puko umanjenje vrijednosti novca za vjerovnika novčanoga potraživanja ne prouzokuje štetu u pravnom smislu, i 3. jer je zakonom ustanovljena platežna snaga zakonitog platežnog sredstva, zakonitog novca, javno pravne naravi, pa sudac nije ovlašten, da ovu snagu ispituje i preinačuje. — Valja odmah napomenuti još i to, da se, odgovarajući na predložena pitanja »kruna« ne smije u obzir uzeti kao mjerilo vrijednosti, već jedino kao zakonito platežno sredstvo.

Pravo na naknadu abstraktne štete deducira se iz čl. 357. alin. 3. trg. zakona (naš § 355 i 356 toč. 2.). Nu taj članak govori samo o manjoj vrijednosti robe, koja se manja vrijednost lako može ustanoviti pomoćju sigurnoga i lako pristupačnoga mjerila. Nu u našem se slučaju radi o novcu, a ne o robi. Ono, što vrijedi pogledom na robu, to se može jednako protezati i na zakonito platežno sredstvo, na novac. U pogledu zakonitoga novca nema nikakova valjanoga mjerila, po kojem bi se umanjenje vrijednosti ustanoviti dalo, pa u tom pravcu nije mjerodavan ni tečaj Zürich-a ni indeks.

Vrhovno sudište rekapituliše poslije toga povijest austrijskoga papirnoga novca i umanjivanje vrijednosti novca u godinama rata.

Pojam abstraktne štete po čl. 357. alin. 3 austrijskoga trgovačkoga zakona, ne može se primijeniti na t. zv. zemaljsku (državnu) vrijednotu, vjeresijski novac, vjeresijski papirni novac, Währungsgeld. (Der Begriff des abstrakten Schadens nach Artikel 357 Absatz 3 des H. G. B. ist auf Währungsgeld begrifflich unanwendbar). Ono, što nazivljemo abstraktnom štetom, koja nastaje uslijed manje vrijednosti novca, to je u istinu gubitak na kupovnoj snazi, gubitak objektivne vrednote zamjenbenoga sredstva t. j. jedinice vjeresijskoga novca u poslovnom saobraćaju. Za posjednika takovih jedinica znači uslijed toga nastala manja mogućnost, da podmiri svoje potrebe, šteta u gospodarskom smislu, dakle šteta u imetku. Da li mu se ta šteta mora naknaditi i tko će mu ju naknaditi, — otvoreno je pitanje.

Digitized by Google

Tu štetu ne trpi samo vjerovnik neplaćene svote, tu štetu trpi u jednakoj mjeri i vlasnik novčanih jedinica, koji ih pod ključem čuva u svojoj blagajni. Opadanje kupovne snage ne osjeća vjerovnik radi toga, što mu dužnik nije platio, već radi toga, što nije pretvorio (uložio) novac slabe kupovne snage u takova dobra, koja imaju trajnu vrijednost. Ako je vjerovnik primio zajmovnu glavnicu ili prvobitno dugovanu svotu, to može uvijek da ustvrdi i obrazloži posljedice zadocnjenja i da likvidira u stanovitom slučaju nastalu konkretnu štetu, koja iznosi više nego li je iznos zateznih kamata. Nije pako moguće, da je isplatom one svote, koja mu je obećana, doista i štetu pretrpio. Da li je pako isplatom sa novim platežnim sredstvom isplaćena točna ista svota, o tom nas podučavaju propisi o zakonitom novcu, odnosno njihovi provedbeni napuci. Prema ovima jeste zakonita platežna snaga njemačko-austrijske papirne krune izjednačena sa platežnom snagom austro-ugarske krunske banknote, ma da je njena kupovna snaga unatoč zakonitih maksimalnih cijena možda već u času prve njene emisije bila manja, nego li je bila kupovna snaga banknota u ono vrijeme, kada je austro-ugarska banka carskom naredbom od 4. kolovoza 1914. riješena bila dužnosti, da njene novčanice (note) po bankovnim propisima budu pokrivene. Tako dugo, dok postoji jedna te ista zakonita platežna vrijednota, dakle u našem slučaju vrednota austrijske republike, nije moguće, da bi se promijenila platežna snaga (u opreci sa kupovnom snagom; prevodioc) novčane jedinice, jer baš ustanovljenje te platežne jedinice je onaj temeljni kamen, na kojem počiva cijela zgrada platežne vrednote. Ako je dakle tko dao stanovitu svotu u vrijeme, dok je bila na snazi provedbenim napucima iz godine 1919. zavedena platežna vrednota, to takav vjerovnik dobiva isto toliko, koliko je dao, čim istu svotu — brojčano i nominalno — natrag primi, bez obzira na to, da li ju dobiva od točnog dužnika ili od dužnika, koji se nalazi u zadocnjenju. Dužnik se je u svakom slučaju poslužio samo svojim pravom, da se riješi svoje obveze isplatom sa zakonitim platežnim sredstvom. Umanjenje vrijednosti novca samo po sebi ne znači za potražívaoca (vjerovnika) jedne svote štetu u pravnom smislu, pa zato valja niječno odgovoriti na pitanje pod točkom 4.

Kada bi se dozvolila naknada abstraktne štete, morali bi sucu priznati pravo da odluči, da sa isplaćenom svotom u jednakoj nominalnoj vrijednosti, dug nije potpuno podmiren, već samo jedan stanoviti o njegovoj osudi ovisni dio. Na taj bi način sucu bilo dano pravo, da od slučaja do slučaja ustanovi vrijednost novca, i to vrijednost, koju je novac imao ne samo u času, kada je obveza nastala, već i u času, kada je obvezi udovoljeno. Sudac bi dakle imao pravo, da od slučaja do slučaja ustanovi vrijednost novca, i to vrijednost, koju je novac imao ne samo u času, kada je obveza nastala, već i u času, kada je obvezi udovoljeno. Sudac bi dakle imao pravo, da od slučaja do slučaja ustanovi zakonitu platežnu snagu krune — pa bi to dovelo do nerješivih i nepreglednih zapletaja, jer bi svaki pojedini sudac mogao da za jedan te isti dan ustanovi platežnu snagu drukčije. Riječ »Geld« (novac) dolazi od »gelten« (vrijediti). Riječ vrednota dolazi od vrijediti. Novac, koji sudac tekar ispituje, da li što vrijedi i koliko vrijedi, prestao je biti novcem. Sudačko ispitivanje i ustanovljenje platežne snage posve bi uništilo zakonitu platežnu snagu krune, a dužnost plaćanja mogla bi se sa uspjehom pobijati tako dugo, dok nije sudac vrijednost ustanovio. Ustanovljivanje platežne snage po sucu, u praksi je neprovedivo. Takovo bi ustanovljivanje krunu posve dotuklo i sililo, da se isplata ugovori u stranoj valuti. Propisi o zakonitoj platežnoj

Digitized by Google

snazi krune, javno-pravne su naravi. Te propise ne smije mijenjati sudac, već samo zakonodavac. Ne može se stoga dozvoliti realiziranje a b s t r a k t n e štete. Vjerovnik mora k o n k r e t n o svoju štetu dokazati, što ne će biti odviše teško u slučajevima, gdje se je sa tražbinom, da je ova isplaćena bila, mislilo nabaviti predmete konzuma, jer će i potrošač, ne bude li mu plaćeno, prisiljen biti, da se skuči i da odgodi nabavke na neko vrijeme. — Ovakovim odlaganjem nužnih nabava na kasnije vrijeme, t. j. na vrijeme, kada dug bude plaćen, pretrpit će k o n k r e t n u štetu u slučaju trajnoga devalviranja novca.

Ipak sve ovo, što je do sada rečeno, ne vrijedi, ako se radi o tražbinama odredjenim za uzdržavanje i život u širem značenju riječi (rente, uzdržavanje). U takovim slučajevima ugovorena isplata u novcu je u smislu volje ugovarajućih stranaka samo sredstvo, kojim se imadu nabaviti za život potrebite namirnice. Isplaćena svota novca reprezentira stanovitu količinu živežnih namirnica i svih za život neophodno potrebitih stvari. Ono što se u istinu imade dati, u suštini je u z d r ž a v a n j e. Ako sada, uslijed zadocnjele isplate, promašena bude svrha ugovora, jer si vjerovnik na pr. uslijed zadocnjele isplate može nabaviti samo polovicu od onih živežnih namirnica i drugih za život potrebitih stvari, koje si je mogao nabaviti, da mu je u pravo vrijeme bilo plaćeno, t o j e d u ž n i k u t a k o v u s l u č a j u u v i j e k d u ž a n, d a n a k n a d i r a z l i k u.

Pravo na uzdržavanje nije pravo potraživanja jedne novčane svote, pa je vrhovno sudište, a u skladu sa literaturom, uvijek otklanjalo kompenzaciju novčanog potraživanja sa potraživanjem uzdržavanja.

Društvene vijesti.

Izvanredna glavna skupština Pravničkoga društva u Zagrebu, održ[illegible]ne 22. lipnja u 10 sati prije podne u dvorani trgovačko-obrtničke komore u [illegible]ebu, bila je posvećena jedino z a k o n u o t a k s a m a od 25. listopada 1923., njegovu pravilniku i njihovoj primjeni. Tom skupštinom izvršen je zaključak posljednje glavne skupštine društva, stvoren na temelju predloga člana dra Milana Rojca.

Skupštini su osim članova Pravničkoga društva prisustvovali delegati Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, Zagrebačke burze, te Saveza društava kućevlasnika i zemljoposjednika. Skupštinu je otorio predsjednik gosp. dr. Polić moleći referente i govornike, neka unatoč ogorčenju, koje je izazvao zakon o taksama, održe u svojim referatima ton na onoj visini, koji dolikuje naučnome karakteru i običajima Pravničkoga društva.

Referirali su članovi dr. Meyer, dr. Hönigsberg i dr. Šik. — Dr. M e y e r govorio je o zakonu o taksama najprije općenito, a onda se osvrnuo na nj' obzirom na njegovu primjenu u civilnom sudbenom postupku. Dr. H ö n i g s b e r g je osvijetlio takseni zakon sa stanovišta kaznenoga zakona i postupka, s kojim takseni zakon stoji u velikoj opreci. Našemu kaznenome postupniku je svrha zaštita javnih interesa, koju zato i ne čini ovisnom o plaćanju taksa, dok novi takseni zakon unosi najednom tu obvezu plaćanja i u krivični postupak. Dr. Š i k je popunio oba referenta dobro biranom kazuistikom, kojom je dokazao, kako je sadanji takseni zakon katastrofalno djelovao na mnoge gradjane, bogate i siromahe, lišivši ih potpuno pravne zaštite. Mi se za danas ograničujemo, da sva tri ova vrlo

Digitized by Google

stvarna referata — koje je skupština s priznanjem odobrila — obilježimo sasvim ukratko gornjim riječima, jer će na temelju njih biti sastavljena jedinstvena spomenica odnosno pretstavka, koju ćemo priopćiti u »Mjesečniku«, i jer su glavne misli svih triju referata resumirane u niže navedenoj rezoluciji.

U nastaloj debati govorio je prvi dr. Pilar podvrgavajući kritici takse, koje se traže po zakonu o stanovima. Osudjuje, kako danas svatko, tko traži svoja prava, mora plaćati taksu; u praksi je sasvim nestalo pravnoga principa, jer ga je potisnuo princip fiskalnih interesa. — Dr. Ortner je upozorio na velike štete, koje zakon o taksama nanaša narodu, njegovim širim slojevima. Misli ,da je tu potrebna brza pomoć pa zato da treba za ovu stvar zainteresovati nadležne faktore, napose Narodnu Skupštinu i šire slojeve. — Dr. Gejza Frank je predložio, da bi društveni odbor našao zakonit i ustavan način, kako bi se do novoga zakonskoga rješenja pitanja taksa obustavila dosadanja apsurdna primjena štetnoga zakona. — Dr. Devčić je naveo, da sudovi primaju od bans. stola okružnice, u kojima se upućuju, kako da se naplaćuju takse za pojedine slučajeve, ali da sudovi te okružnice drže u tajnosti tako, da se stranke i odvjetnici ne znaju ravnati. Trebale bi se te okružnice publicirati, da se postigne tako neka jedinstvenost i u primjeni taksenoga zakona. — Dr. Pilar je dalje izvijestio, da je privremeni odbor za skoru skupštinu Društva odvjetnika zaključio, da se ovo društvo ima priključiti akciju Pravničkoga društva u pitanju taksa. — Dr. Šik je iznesao neka rješenja generalne direkcije posrednih poreza, koja su u jasnome protuslovlju sa zakonom. — Napokon je dr. Walter izrazio mišljenje, da se svi zahtjevi Pravničkoga društva i govornika ne će moći ostvariti, pa zato predlaže, da se u skupu svih tih zahtjeva položi osobito težište na neke, koji bi se dali lako provesti. Ističe primjerice plaćanje taksa unaprijed za osudu, premda se događja vrlo često, da stranka tek za četiri pet godina ili uopće nikada ne dočeka osudu. Ministar financija mogao bi lako odrediti, da se taksa na osudu plaća kratko vrijeme prije nego bude donesena. — Predsjednik dr. Polić je odgovorio, da će sve pobude govornika, u koliko nisu već uvažene po odboru, biti naknadno uzete u obzir. Odbor da će poslije skupštine nastojati kod nadležnih faktora, napose kod ministra financija, pravde i trgovine, da zahtjevi društva budu u što većem opsegu ostvareni. Zatim je predložio na prihvat ovu

Rezoluciju:

Pravnici, članovi Pravničkoga društva u Zagrebu, na društvenoj dne 22. lipnja 1924. održanoj izvanrednoj glavnoj skupštini konstatuju, da su zakon i pravilnik o taksama od 25. list. 1923. doneseni bez potrebnoga sporazuma s onim stručnjačkim — napose pravničkim i privredničkim — krugovima, u čije interese taj zakon i pravilnik najdublje zasijecaju;

da su doneseni djelomice u potpunoj opreci sa zakonskim propisima, koji važe još danas za sudovanje i upravu na posebnim pravnim područjima izvan onoga bivše Kraljevine Srbije, jer su manje više tek proširenje staroga srbijanskoga taksenog zakona na čitavu državu;

da su silno pretjerali u povisivanju taksa, a načinom njihova plaćanja — poimence plaćanjem takse za osudu unaprijed već kod predaje tužbe — doveli ih upravo do apsurdnosti;

da je zato već sam po sebi nejasan i protuslovan zakon doveo u praksi do najrazličitijih ,protuslovnih i po interesu gradjana upravo ubitačnih tumačenja;

da je zakon potpuno previdio značenje i svrhu taksa, izjednačivši ih s pore-

Digitized by Google

zima i pošavši kod toga sa savim zastarjeloga stanovišta isključivo fiskalnih interesa a bez obzira na bitne interese gradjana, kojima svaka ustavna država mora dati prednost;

da je za budućnost sasvim ugrozio, a dosada već u velikome dijelu onemogućio pravnu zaštitu i pravnu sigurnost (to najelementarnije pravo svakoga državljana), što sve radja velikim nezadovoljstvom i sve većom anarhijom u socijalnim odnosima t .j. sve češćim posizanjem za protuzakonitom samopomoću. Pod takovim zakonom ne samo da se koči napredak privrede, već se ona postepeno upravo ubija.

Poradi svega toga t r a ž e pravnici — podupрti privredničkim organizacijama, predstavljenim takodjer po svojim delegatima na spomenutoj skupštini:

1.) da vlada spremi što prije za Narodnu Skupštinu, a nakon sporazuma sa stručnjacima, stručnjački i sistematski sastavljen nov zakon o taksama;

2.) da g. ministar financija još prije toga, na temelju spomenice priložene ovoj rezoluciji, izmijeni svoj pravilnik, koliko mu je to moguće bez povrede zakona, i da što prije uputi podredjene finanicjalne oblasti na jedinstvenu, razumnu i — koliko je to moguće u okviru današnjeg zakona — što manje štetnu primjenu njegovu u praksi;

3.) da g. ministar pravde izvršenje tih zahtjeva podupre, nastojeći već sada, da oslobodi suce imovinske odgovornosti za primjenu tako nejasnoga zakona, pa da budu tako uspostavljeni u svojoj čistoj sudačkoj funkciji, koja je danas pomućena zakonom o taksama, jer im ovaj daje zadaću financijalnih eksekutnih organa.«

Ova je rezolucija jednoglasno primljena. Na to je predsjednik dr. Polić zaključio skupštinu time, da će se u najskorije vrijeme sastati upravni odbor da odluči o daljnjim koracima za izvršenje rezolucije. — Primjećujemo, da je interes za pitanje taksa tolik, te su još poslije skupštine stizale društvu — napose iz provincije — pritužbe pojedinih stranaka, odvjetnika i sudaca na štete, koje zadaje zakon o taksama u svakome pogledu.

*

Zbor svih pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Kroz ovo šest godina opstanka naše države svi su već staleži imali svoje skupne zborove, izuzevši pravnike. Onako, kako smo podijeljeni po zakonima na više pravnih područja, tako samo razdijeljeni i medju sobom kao osobe, kao pravnici. A ipak bi trebalo što više medjusobnoga upoznavanja i zbližavanja, da se što lakše uzmognu prebroditi one uistinu velike prepreke, koje dolaze od raznih zakona i raznih pravnih područja. Tom mišlju bavila su se sva naša pravnička društva već dulje vremena, pa je napokon na inicijativu ljubljanskoag udruženja došlo nedavno do prvih priprema u tome pravcu. Da ne duljimo, mi priopćujemo doslovce zapisnik o prvoj sjednici delegata, kojima je po svim trim društvima bila dana ovlast, da o tom predmetu raspravljaju.

Z a p i s n i k

sjednice delegata triju pravničkih udruženja — Pravničkoga udruženja u Srbiji, Beograd; Društva »Pravnik« v Ljubljani; Pravničkoga društva u Zagrebu — održane dne 2. lipnja 1924. u Zagrebu, u profesorskoj zbornici pravnoga fakulteta zagrebačkog sveučilišta.

Prisutni: za Beograd univ. prof. dr. Žika Spasojević; za Ljubljanu univ. prof. dr. Metod Dolenc i adv. dr. Danilo Majaron; za Zagreb univ. prof. dr. Ladislav Polić i odvj. dr. Ivo Politeo.

Digitized by Google

U 4 sata po podne otvara dr. Polić sjednicu, pozdravlja goste zahvaljujući im na odzivu i moli prof. dra. Spasojevića, da bi predsjedao ovoj sjednici. Prima se.

Predmet vijećanja jest priredba zbora svih pravnika u državi. Nakon duljega raspravljanja, u kojem sudjeluju svi prisutni, dolazi se do ovih i ovako motiviranih zaključaka:

Pravi i prvi kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održat će se istom god. 1925., negdje u proljeće ili početkom ljeta. Prije se ne bi mogao održati, jer odgovarajući t. zv. Juristentagu mora stajati na naučnoj visini, pa treba za nj dulje i opsežnije pripreme. Kao uvod tome kongresu i u svrhu njegova osnutka (jer bi kongres bio stalna, organizirana institucija) održat će se u prvoj polovici septembra o. g. u Zagrebu zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Kao mjesto toga zbora odabran je Zagreb radi zgodnoga geografskoga položaja, a vrijeme septembra zato, jer i za zbor treba stanovitih priprema, a osim toga ljetni su mjeseci nezgodni za sastanke ozbiljnijega karaktera, budući da to doba vole ljudi manje više posvetiti odmaranju.

Netom spomenuti zbor pravnika kraljevine SHS vijećat će odprilike podrug dana o ovome dnevnome redu:

1. Osnivanje kongresa pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.
2. Pitanje zakonodavne tehnike;
3. Pravna pomoć u državi;
4. Prinudna nagoda van stečaja;
5. Advokatski red.

Eventualija ne će biti, da se izbjegne razvlačenju i razvodnjenju kongresa. Rali medjusobnoga upoznavanja pravnika iz čitave zemlje — što je jedan od glavnih svrha zbora — priredit će se u vezi sa zborom banket ili prijateljski sastanak uz eventualni kakov izlet ili posjet kazališne predstave.

Zbor će raspravljati prema unaprijed izradjenomu pravilniku (poslovniku statutu), kojega će nacrt izraditi ljubljansko društvo i predložiti prije na mnijenje i odobrenje ostalim dvim organizacijama. No već sada se načelno ustanovljuje, da će za svaku točku dnevnoga reda biti jedan glavni referent, koji bi smio najdulje pol sata govoriti, zatim po jedan ili dva koreferenta, kojih referat ne bi smio dulje trajati od 20 minuta. Glavni referat za prvu točku (kongres) preuzimlje ljubljansko udruženje; za drugu beogradsko, da se time oduzme odmah ovome referatu bio kakav politički ili čak protubeogradski karakter. Pitanje zakonodavne tehnike jest čisto stručno pitanje, pa se sa toga stanovišta mora i tretirati. No budući da je dosadanja nestručnjačka tehnika najjače pogodila krajeve izvan Srbije, pruža to iskustvo najviše zastupnicima ljubljanskoga i zagrebačkoga udruženja prilike i mogućnosti, da o tome govore. Zato će ova udruženja dati kod te točke koreferente. Za treću točku ostavlja se pitanje referenta i koreferenta za sada otvorenim. O četvrtoj točci (vanst. prin. nagoda) referira beogradsko udruženje (prof. dr. Spasojević), a o petoj jedan član zagrebačke organizacije. Sporazumom može se pitanje referenta i promijeniti. Prije samoga zbora imadu se svi glavni referenti sastati u Zagrebu, gdje će se na temelju već prije poslanih nacrta, referata i rezolucija, sporazumno i definitivno utvrditi tekst potonjih. Statut (nacrt) kongresa pravnika (I. točka) poslat će ljubljansko udruženje obim društvima već za kojih petnaest do dvadeset dana.

Digitized by Google

Organizaciju z b o r a preuzimlje na sebe zagrebačko društvo, kojemu će u tu svrhu oba ostala udruženja pomagati tako, da će preko svojih organa, bližih novina itd. voditi propagandu za zbor, sakupljati prijave i novčane uloge i sve to slati zagrebačkome društvu. Najkasnije do 15. augusta ima zagrebačka organizacija primiti prijavu imena onih, koji se obvezuju ili bar kane sudjelovati na zboru te Din. 25 u ime uloga za svakoga prijavitelja (za troškove zbora). Svaki prijavitelj ima naznačiti, da li reflektira, da mu se nadje soba ili ne. Za troškove zbora nastojat će beogradska orgnizacija ishoditi subvenciju vlade a i popust na željeznici, koji će se na vrijeme dojaviti obim organizacijama tako, da ove mogu pravodobno članove svojih područja obavijestiti, kako bi se tom pogodnošću mogli poslužiti.

Ove zaključke priopćit će delegati odborima svojih udruženja, kod kojih će nastojati, da budu što prije prihvaćeni i da o tome zagrebačko udruženje još tijekom mjeseca juna bude obaviješteno.

Prisutni delegati primaju na znanje, da će god. 1925. Pravničko društvo u Zagrebu imati proslavu 50-godišnjice svojega opstanka, pa obećavaju sa svoje strane učiniti sve moguće, kako ta proslava ne bi ništa pretrpjela od okolnosti, što će se iste godine i još prije god. 1924. (u septembru) održati u Zagrebu spomenute pravničke priredbe.

•

Poslije ove sjednice pokročili su radovi svih triju udruženja naprijed, tako da je na pr. već izradjen poslovnik za septembarski zbor pravnika. Definitivne zaključke, koji će se po svoj prilici tek malo odvajati od predloga navedenih u zapisniku, priopćit ćemo u slijedećem broju, ali već sada molimo članove, neka računaju sa septembarskim zborom i neka rade za nj, kako bi ispao što dostojnije.

•

Za olakšanje sudovanja zaključio je upravni odbor Pravničkoga društva na svojoj odborskoj sjednici, da zamoli članove i to:

1.) o d v j e t n i k e, neka izvole podneske za sud sastavljati i predavati u t r i primjerka — mjesto samo u dva, kako je to po gradjanskom parbenom postupniku propisano, jer se prema dosadašnjoj praksi sucu nakon prve odluke izmiče iz ruku dotični podnesak (tužba, molba itd.) i on nema prilike, da n. pr. tužitja vidi sve do usklade, kod koje pak često i sudbena stranka propušta uskladiti svoj primjerak tužbe, a svim tim nedostacima izbjegava se, ako se odmah priloži z a s u d t r o p i s, koji valja obložiti i prepisima eventualnih priloga, te koji ostaje uvijek u sudbenom spisu;

2.) neka kod onih podnesaka, kojima je moguće sa sigurnošću predvidjeti sadržaj rješenja n pr. kod ovršnih molba odluke, kod mjenbenih tužba platežni nalog, kod tužbe odluku za prvo ročište itd. itd.), izvole sastaviti ujedno koncept rješenja na primjerku za sud, a na ostalim primjercima i prepise tih rješenja za stranke, jer će se time sudu prištediti šablonski i dugotrajni posao tako, te će sudac trebati samo koncept pregledati i signirati, a pisarničko osoblje samo koncept kolacionirati s gotovim već prepisima i ispuniti mjesta ostavljena prazna n. pr. za gradjanski broj, za datum ročišta, za obredjeni trošak itd; dakako da moraju riješenja i prepisi biti potpuno točni i pouzdani;

3.) p r e d s j e d n i k e s u d b e n i h s t o l o v a i p r e d s t o n n i k e k o t a r s k i h s u d o v a, neka izvole na okolnost pod 2.) upozoriti referente i ravnatelje pomoćnih ureda, kako prvi ne bi uzalud sastavljali koncepte rješenja,

Digitized by Google

imajući jedan koncept već gotov, i kako ne bi pisari, imajući već prepise gotove, išli sami opet prepisivati, nego neka pisari, kada dobiju kakav spis na prepis, odmah pogledaju, da li već postoji prepis, sastavljen po odvjetniku, pa ako postoji, neka odmah obave na njemu ono malo, što je još potrebno do otpravka spisa;

4.) suce, neka po mogućnosti izvole uvesti odredjivanje ročišta bez intimata tamo, gdje su obje stranke zastupane po odvjetnicima, jer se time prištedjuje razmjerno znatan posao prepisivanja i dostavljanja ročišnih odluka;

5.) neka odvjetnici u onim parnicama, gdje se radi o čisto pravnim pitanjima i gdje nemaju protivnu uputu od stranke, još prije ročišta kod kuće izmijene medjusobno alegate, kako bi parnica već na prvome odnosno drugome ročištu bila uskladjena.

Preporučujući upravni odbor Pravničkoga društva svojim članovima uporabu nabrojenih sredstva, znade doduše vrlo dobro, da to nije sigurno dovoljno za normaliziranje našega pravosudja i da tu treba radikalnijih i druge vrsti mjera, ali s druge strane svijestan si je i toga, da i predložene mjere ma kako sitne se činile, mogu ipak znatno olakšati posao sudaca i sudskog osoblja i time doskočiti onim nedostacima, koji proistječu iz pomanjkanja personala. Te mjere mogu sigurno pospješiti bar do stanovitog stupnja poslovanje sudova, pa jer ovise od interesenata samih, dužnost je potonjih, da ih i provedu. Upravni odbor takodjer misli, da bi odvjetnici sami u interesu ugleda svoga staleža i podignuća našega pravosudja morali nastojati spriječiti, da slabe strane postupnika budu zlorabljene, dok bi sudovi morali na pokušaje takovih zloporaba reagirati što energičnijim zakonskim sredstvima, ma s koje strane ti pokušaji dolazili. Gdje poboljšanje prilika može doći od nas samih i bez sudjelovanja državne vlasti, tamo si i moramo pomoći, jer inače ne smijemo da se tužimo. Ako bi tko mogao u svezi s time dati odboru još kakvih praktičnih i lako provedivih korisnih predloga, odbor će ih po mogućnosti uvažiti i u jednome od slijedećih brojeva njima popuniti ovaj svoj apel na članove.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2., prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Stanko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 8. GOD. XL.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
KOLOVOZ 1924.

Novi pravilnik obraničkog suda Zagrebačke burze za robu i vrednote.

Priopćilo tajništvo Zagrebačke burze.

Iskustvo je pokazalo, da pravilnik obraničkog suda zagrebačke burze — koji je uostalom bio izgradjen tako reći preko noći — ma kako dobar bio, ne odgovara više u koječemu novim prilikama. Zato je odlučeno — kako je predsjednik burze, gosp. dr. Stanko Šverljuga, javio već u svom nastupnom govoru — da se taj pravilnik revidira i što više prilagodi današnjim potrebama.

To je i učinjeno. Novi je pravilnik već odobren te je stao na snagu dneva 14. aprila t. g. S obzirom na to smatra ovo tajništvo uputnim da iznese, u čemu je razlika izmedju novoga i staroga pravilnika.

A.

U prvom je redu trebalo urediti pitanje n a d l e ž n o s t i.

I naš zakon o burzama*) dopušta, da se u pravilima burze odobri, »da sporove iz berzanskih poslova m o r a raspravljati izborni sud, ako ugovornici nijesu pismeno drugačije ugovorili«. Budući da po ustavu (čl. 6.) »Nikome ne može suditi nenadležan sud«, jasno je, da i naš zakon postavlja burzovne sudove uporedo sa državnim sudovima, kada im priznaje takvu prisilnu nadležnast, a po tomu da se i na obranički sud zagrebačke burze može primijeniti zaključak, štc se iz tih pretpostavaka izvodi za druga pravna područja naše države, t. j. da je burzovni obranički sud jedna, iako slabije izražena, »forma državnih sudova«, a ne običan obranički sud, kako bi se na prvi mah moglo pričinjati po imenu njegovu, ili, kako još preciznije veli prof. Schrutka von Rechtenstamm, da je to »obranički sud samo po imenu, jer mu oskudijeva bitna oznaka svakog obraničkog suda, koji izvodi svoju funkciju jedino od volje stranki, pak se može zvati auto-

*) Ukazom od 11. septembra 1919. br. 11.322 prošireni su čl. 1, 6, 7, 8, 14 i 15 zakona o javnim berzama od 3. novembra 1886. na cijelo područje naše države.

Digitized by Google

rizovanim obraničkim sudom, a približava se državnom sudu, jer od države prima organizaciju i ima isključivu nadležnost.«

Nego u praksi nije nadležnost burzovnih sudova ostala stegnuta na »sporove iz b e r z a n s k i h p o s l o v a«, dakle iz onih poslova, koji se (čl. 14. zak. o burz.) »zaključe u javnoj berzanskoj dvorani (lokalu) u doba odredjeno za rad na berzi i o onim prometnim predmetima, koji se na dotičnoj berzi smiju prodavati i bilježiti (notirati)«. Kojekakove prilike — naročito neprilike kod redovitih sudova, brzina, kojom rade obranički sudovi, sposobnost i sprema njihova, da se bave pravnim poslovima trgovačkog karaktera — nagnaše svuda poslovni svijet, da t. zv. prorogacijom t. j. sporazumnim proširenjem nadležnosti burzovnoga suda, iznose preda nj i pravne sporove iz takova svog rada, koji se nije razvio pod gore pomenutim zakonskim uslovima, te da tako pretvara taj sud, zamišljen kao sud za sporove iz poslovnog rada članova burze kao takovih (stališki sud), u sud kauzalni, t. j. u takav sud, kojega sudbenost nije odredjena s obzirom na lica dotično stališ parničara, nego zahvata izvjesne pravne sporove (causae), iako nijesu nastali iz posla sklopljenog izmedju dva člana burze. S obzirom na to i na glasove, što — pro i contra — učestaše u praksi i u teoriji, oćutila se svuda potreba, da se proširena nadležnost burzovnih sudova doista i dalje zadrži, ali samo u odredjenim i stalnim granicama.

Kad je po prelomu a. u. monarhije osnovana naša burza, to je stanje stvari bilo već gotova činjenica u krajevima, gdje su već postojale burze i burzovni obranički sudovi, pa je i naša burza udarila istim putem i u njih se ugledala. Ipak je stari pravilnik našega burzovnog obraničkog suda zaostao za svojim uzorima utoliko, što nije tu granicu povukao onako stalno, odredjeno i točno, kako je potrebito, pa je praksa samoga suda morala tumačenjem u duhu i razumijevanju zakona ispuniti praznine pravilnika. Ali to ne dostaje. Pravila o nadležnosti moraju biti ne samo jasna i odredjena, nego do potrebe i u tančine izgradjena, da ispune svoju zadaću.

Iz ovih je razloga burzovno vijeće odlučilo, da uredi ovo pitanje, utvrdivši što podrobnije i jasnije u samome pravilniku odredbe o nadležnosti, da dakle izrijekom sankcionira ono, što se u suštini i dosada vršilo u duhu pravilnika.

Uslovi, koji sada u tančine utvrdjuju granice nadležnosti našega obraničkog burzovnog suda, mogli bi se teoretski svrstati u skupine (formalne, materijalne, subjektivne), ali bi to slabo odgovaralo praktičnoj zadaći ovoga obrazloženja, koje nije nikakav komentar pravilnika, već hoće samo istaknuti po mogućnosti s v e i najsitnije razlike izmedju staroga i novoga pravilnika i ukratko naznačiti razloge, iz kojih su se provele pojedine izmjene. Ta se svrha može najbolje i najpraktičnije postići, ako se iznesu na vidjelo temeljna načela, iz kojih je burzovno vijeće polazilo kod revizije pravilnika, obaziruć se u jednu ruku na misli vodilje, što su rukovodile ostale burze pri izradjivanju pravilnika, u koje se naš ugledao, a u drugu na osobite naše domaće prilike i potrebe.

Digitized by Google

Pretpostavivši to, istaknut će se ovdje ovo:

I. Na burzovnom je sudu zapravo, kako je već natuknuto, da bude stališki sud, da se dakle bavi sporovima iz onoga poslovnoga rada, što ga članovi burze razvijaju na burzi. Tu pravu njegovu zadaću izriče § 2. novoga pravilnika, koji se razlikuje od staroga u tome samo, što je po starome dostajalo, da su stranke članovi burze u vrijeme prikazanja tužbe, dok je po novome za osnivanje nadležnosti burzovnoga suda potrebito članstvo ugovornika u doba sklapanja posla.

Taj se propis prihvatio iz razloga, što se samo kod članova može stalno pretpostaviti, da poznaju i da su na čistu o uzancama burze, o njezinu poslovanju i o svemu, što se tiče obraničkoga suda, kojemu se obvezuju predati na rješavanje sporove, što bi mogli nastati iz dotična posla.

II. Što ide preko gore povučene granice, ne spada strogo u nadležnost obraničkog suda, ali se ipak priteglo i to iz već spomenutih razloga shodnosti u njegov djelokrug, samo ako postoje zato potrebiti uslovi i potrebite garancije za sud i za stranku.

Ti su uslovi i garancije:

1) da to zahtijeva interes jednoga člana burze, a
2) da nije zaprekom ni
   a) poslovna neiskusnost ugovornika,
   b) ni nevažnost samoga spora.

Da se ispuni uslov pod 1) i pod 2) a), odredjuje § 3. prav., da je obranički sud nadležan za poslove sklopljene izvan burze ili na burzi bez uslova po § 2, samo ako je barem jedna stranka (dakako i ovdje u doba sklapanja posla) član zagrebačke burze, a radi li se o poslovima robom, ako je osim toga jedna i druga stranka na potrebitoj poslovnoj visini tako, da su im na dohvatu burzovne uzance te mogu proniknuti i u njihov duh i suštinu. Takvim se smatraju: organi javne uprave, trgovačka društva, tečevna ili gospodarska udruga, član ili posjetnik bilo koje burze (dakle i izvan naše kraljevine) ili lice, koje se redovito (kao obrtom) bavi proizvodnjom, trgovinom ili preradjivanjem robe, koja je predmet dotična posla (§ 3, I i II sl. a i b).

Uslovu je pod 2) b) nasuprot udovoljeno, samo ako je dotičan posao važan ne samo po svojoj vrsti nego i po svom opsegu.

Kad bi se n. pr. dozvolilo, da za spor iz posla robom sklopljena izvan burze može biti nadležan burzovni sud i onda, kada je predmetom toga posla količina robe manja od one količine, što je po postojećim zasebnim uzancama potrebita za jedinicu zaključka sklopljena na burzi, uživali bi u tome pogledu poslovi sklopljeni izvan burze jednu povlasticu, koje poslovi sklopljeni na burzi nemaju, a to ne smije nikako biti, ne smetne li se s uma zadaća i svrha burzovnoga suda. U najmanju je dakle ruku potrebito, da i za poslove sklopljene izvan burze vrijedi ono, što vrijedi za poslove sklopljene na burzi (§ 3 sl. c).

Digitized by Google

Dakako, ima vrsta robe, za koje nije u pogledu količine ni u dotičnim zasebnim uzancama (ukoliko uopće postoje) odredjena jedinica burzovnoga prometa. Za te će poslove burzovno vijeće odrediti najmanju potrebitu količinu, a dok ne bude izdana ta odredba, biti će privremeno mjerodavna ona količina, koja je za takvu robu obična u trgovačkom prometu na veliko.

Ove se odredbe ne smiju mimoići na nikakov način, pa ni onda, kada je predmet zaključka različita roba. Dakle:

a) Ako je predmetom zaključka razna roba ali svaka u količini manjoj od one, što može biti jedinicom burzovnoga prometa, dotično od one, koja je za takvu vrstu robe obična u trgovačkome prometu na veliko, ne će se sporovi iz takva posla moći raspravljati pred burzovnim obraničkim sudom.

b) ako nasuprot količina i same jedne vrste robe dobavljene po tome zaključku iznosi barem najmanji kvantum dozvoljen za burzovni zaključak, bit će burzovni sud nadležan za cijeli posao.

To isto valja i onda, kada je predmet spora saldo tekućeg računa (§ 4, I). O stavkama računa, što proizlaze iz takva posla, koji bi po gore pomenutim pravilima padao pod nadležnost burzovnoga suda, može rješavati burzovni sud, ali se ne će moći baviti onim stavkama računa, što proizlaze iz posla, za koji ne bi bio nadležan obraničkí sud po onome, što je gore rečeno. Dakle ako n. pr. u tekućem računu ima dijelom stavki, što su proizašle iz poslova gore naznačenih pod a), a dijelom iz poslova pod b), obraničkí će sud biti nadležan samo za ove potonje stavke, dok stavke vrste pod a) ne će uzeti u pretres. U koliko se stranke za ove stavke ne nagode ili ne urede spor drukčije, morat će se za njih uteći redovitom sudu.

Sve da i stvar izgleda na prvi mah komplicirana, moralo se ipak tako odrediti već zato, da se pod krinkom tekućeg računa ne uzmognu obići gore naznačena temeljna načela, a to s tim više, što nema razloga, da uredjenje medjusobnih poslovnih odnosa tekućim računom uživa povlasticu u pogledu nadležnosti suda, koja se ne priznaje kod drugog načina u r e d j i v a n j a. To zahtijeva dosljednost, pak zapravo nije trebalo ni isticati napose. Ipak se smatralo uputnim iznijeti i to na vidnom mjestu i u zasebnom §-u, eda se odmah iz početka spriječe jalovi pokusi, koji bi eventualno tražili opravdanje svoje u muku pravilnika.

Razumije se od sebe, da svi ti formalni uslovi ne dostaju, ako stranke ne očituju volju, da im sudi obraničkí sud. Kako će za burzovni posao po § 2 prav. biti uvijek nadležan obraničkí sud, ako stranke ne ugovore suprotno, tako za ove druge poslove ne će biti nadležan, ako se stranke ne i z j a v e z a n j e g o v u n a d l e ž n o s t. Ali izjava stranki mora biti uvijek izvan svake dvojbe: bila prethodna ili naknadna, vazda mora biti učinjena ne samo izrijekom nego i pismeno. I punomoćnik, koji potpisuje obraničku nagodu za svoga opunomoćioca, mora biti na to ovlašten izrijekom i pismeno (na prigovor treba da ovlaštenje bude dokazano, § 3 sl. d) i § 4, II.). Razlog ovoj odredbi je onaj isti, s kojega

Digitized by Google

se zahtijeva pismenost obraničkog ugovora. Obranici, koji sude, moraju nedvoumno biti na čistu, da su voljom stranki pozvani na tu čast, a ta se nedvoumnost sigurno, jasno i brzo, bez dugotrajnih ispitivanja i izvidjaja može utvrditi samo ispravom.

Ovdje se nameće znano pitanje: što će biti, ako je nadležnost obraničkog suda izjavljena u ispravi, a protustranka primi tu izjavu bez prigovora.

Burzovno je vijeće posvetilo osobitu pažnju tome pitanju, pa je zaključilo, da ga riješi tako, da svim predvidljivim jamstvima zaprječi izrabljivanje mogućnosti, da se na taj način sklopi obranički ugovor.

Dosada (§ 3, st. 2) se zahtijevalo samo to, da zaključnica s bilješkom o nadležnosti obraničkoga suda bude bez prigovora primljena odprotokolirana trgovca ili člana koje domaće burze.

Ovo razlikovanje izmedju ljudi presumtivno vještih i eventualno nevještih poslu — na koje nailazimo u mnogim modernim zakonima i koje se od sebe razumije i preporuča — zadržao je i novi pravilnik (§ 3, poslj. st.), ali se time nije zadovoljio, nego je postavio još dva uslova:

1. Da se uklone sve dvojbe, koje su se u praksi poradjale u tom pogledu, odredjeno je (§ 3, poslj. st.) odrešito i nedvoumno, da bilješka o nadležnosti nema nikakova pravnog učinka, ako je sadržana u bilo kojoj ispravi različnoj od zaključnice (na primjer u naručbenici, fakturi, dobavnici i t. d.).

2. Da se isključi svaka zla upotreba, odredjeno je još i to, da i u samoj zaključnici mora bilješka o nadležnosti obraničkog suda biti beziznimno sadržana u samome kontekstu, a ne na kraju ili podno i da ne smije biti otisnuta štampiljom ili na drugi sličan način, dakle drugim riječima da mora biti tiskana ili ispisana (§ 4, III).

Nego tim je polučena samo djelomice svrha, za kojom ide pravilnik po onome, što je na početku izloženo. Nije naime dosta ograničiti krug ugovornika, utvrditi modalitete (formalnosti) ugovora i odrediti općenitom naredbom opseg njegova predmeta, kako smo sve to dosada prikazali. Ne će li se sustati na po puta, treba naznačiti — a to je možda najvažnije — i same vrste sporova, t. j. točno nabrojiti sve one vrste sporova, koji će padati pod nadležnost našeg obraničkog suda, dakako ako poslovi, iz kojih oni potječu, imaju sve pomenute uslove u pogled lica ugovornika, formalnosti i opsega predmeta ugovora.

Te sporove svrstava § 3. (br. 1 do 4) u ove četiri kategorije:

1. Pravni sporovi iz poslova, koji su trgovački poslovi, a po svojoj bi se prirodi i po predmetu posla mogli sklopiti na zagrebačkoj burzi.

To je odredjivao i § 31. st. 1. staroga pravilnika (samo što je pominjao i burzovne poslove neskloplјene na zagrebačkoj burzi), pa s obzirom na ono, što je gore rečeno o zadaći i svrsi ovoga obrazloženja, ne treba se dalje baviti ovom odredbom, a to s tim manje,

Digitized by Google

što je »trgovački posao« pojam trgovačkoga zakonika, pa se u svakom tumaču ovoga zakonika može naći i tumač »trgovačkog posla«.

2. Iznajmljivanje emballage može biti predmetom pravna spora pretresana i presudjena od obraničkoga suda zagrebačke burze samo, ako je posao emballage na strani najmoprimčevoj trgovački posao.

3. Ako upogled obveza iz poslova, za koje je po odredbama pravilnika nadležan obrančki burzovni sud, nastane pravni spor izmedju komitenta i komisionara ili burzovnoga mešetara, obranički je sud nadležan i za riješavanje tih sporova.

4. Burzovni je sud nadležan i za sporove iz pomorskih vozarskih poslova i poslova pomorskoga osiguravanja, ako je predmet tih poslova roba, kojom se trguje na zagrebačkoj burzi.

Kako se vidi, ovom je odredbom (pod 3) učinjen izuzetak za pomorske poslove, jer ni transport na kopnu (dotično i po unutrašnjim vodama) ni kopneno (dotično riječno) osiguranje nije predmet rasprave i presude obraničkoga suda. Ali ovaj je izuzetak u jednu ruku moguć, a u drugu potrebit.

Moguć je bio, jer burza ima svoje pomorske uzance i jer u njezinu obraničkom zboru sjede i ljudi vješti pomorskim trgovačkim poslovima, dok uzance za kopneni transport nijesu još izradjene. U drugu je ruku — opet se ističe — taj izuzetak nametnula potreba, jer, dok kod nas postoji sadašnji parbeni postupak, ne može se pomorski trgovački svijet nadati onoj brzini kod redovitih sudova, koju imperativno zahtijeva pomorska trgovina.

Doista bi stranke mogle povjeriti rješenje »dobrim ljudima« svojega pouzdanja, teoretski i praktički vještima pomorskom pravu, kako to biva i kod drugih pomorskih naroda. Ali presuda takvih, recimo, privatnih obranika podliježe pobijanju kod redovitog suda, pa se konačno rješenje spora može opet otegnuti u nedogled. Te pogibelji nema kod burzovnog suda, jer se njegove presude, kako ćemo kasnije vidjeti, ne mogu po zakonu napadati.

Zato je burzovno vijeće i u ovoj prilici smatralo svojom dužnosti, da ide po mogućnosti na ruku pomorskoj trgovini, a to s tim više, što je ona, koliko ikoja druga, od internacijonalne važnosti, pa treba nastojati, da se inostranci što manje tuže na naše sudske prilike.

Izraz »pomorski vozarski ugovor« ne odgovara doista terminologiji franc. code de commerce (kojega je II. knjiga, kako je poznato, glavni pozitivni izvor našega pomorskoga prava), jer code govori o »chartes-parties, affretements ou nolissements«. Ipak se morao upotrijebiti pomenuti izraz, kako ga uzeše i drugi naši zakoni, s obzirom na današnji razvoj pomorskog prijevoznog posla. Bit će quaestio facti utvrdjenje, da li u konkretnom slučaju, kad se ne radi o čisto transportnom poslu, posao pada pod pojam vozarskoga posla po pravilniku. Ni za pitanje kumulativnog prijevoza (t. zv. Durchfrachtvertrag), obavljenog sa connaissement direct (trough-bill of lading), ne može se unaprijed staviti jedno pravilo za sve slučajeve, s tim manje, što zakon ne uredjuje ovo pitanje i što o njemu postoje u praksi i

Digitized by Google

teoriji kojekakvi sporovi. Bit će posao judikature, da utvrdi od slučaja do slučaja, radi li se o poslu, koji se ima presuditi po pravilima pomorskoga prava.

Prevažanje je putnika svakako isključeno (sve i kad bi se uzelo, da se više ili manje za pojedine ili sve pravne odnose iz toga posla analogno primjenjuju propisi vozarskoga posla, jer po duhu pravilnika ti poslovi ne spadaju ovamo), a tako i svi ostali pomorski poslovi (pomorski zajam, pomorska hipoteka, pravni odnosi iz nabave broda, iz unajmljenja za pomorsku službu itd.) osim osiguranja robe. Osiguranjem broda ne može se, dakako, baviti naš obranički sud, jer brod nije roba, »kojom se može trgovati na zagrebačkoj burzi«. Sve i da bi bilo, iz razloga već pomenutih, u očitu interesu domaćega pomorstva, da se o svemu tome brzo sudi, nije moguće toliko protegnuti nadležnost burzovnoga suda preko granice onoga, što mu nameće i dopušta svrha i zadaća njegova.

Reasumirajući ono, što je dosada izloženo o nadležnosti, možemo ukratko reći ovo: Polje rada burzovnoga obraničkog suda nije doista ograničeno jedino na sporove iz poslova sklopljenih na burzi po § 2. prav., nego je naš obranički sud nadležan i za sporove iz poslova nesklopljenih na taj način, ali samo onda, kada ti poslovi spadaju u jednu od kategorija nabrojenih pod 1—4, a upogled ugovornika, modaliteta i važnosti dotičnoga posla postoje gore naznačeni uslovi. Jer nije ni u interesu poslovnih krugova, za koje je obranički sud osnovan, ni u skladu sa svrhom, ustrojem i sastavom njegovim, da se bavi drugim sporovima.

Na koncu treba u ovome poglavlju još pomenuti, da se kod revizije pravilnika nije diralo u jasnu i veoma dobru odredbu § 3. st. 3. (sada § 4., IV) pravilnika: da ugovor o obraničkom sudu mora biti tvrd i neoporeciv, da se dakle pridržavanje prava obratiti se i l i obraničkom i l i redovitom sudu ne smatra pravim pristajanjem na nadležnost burzovnog suda, a niti u odredbu § 4. (sada § 5.) o sporovima, što su u tijeku kod redovitog suda, i o onima, za koje je redoviti sud utvrdio nadležnost burzovnog suda. Tako se naime uklanjaju konflikti izmedju burzovnoga i redovitoga suda u pogledu nadležnosti. Nasuprot je § 5. staroga pravilnika o dužnosti suda, da odbije sporove iz terminskih poslova u nekim slučajevima, ukinut kao suvišan s obzirom na pomenute promjene u ovome dijelu pravilnika.

B.

U vezi sa malo prije natuknutim pitanjem o pobijanju obraničkih presuda imade odmah istaknuti drugu, veoma važnu, novu ustanovu pravilnika (§ 73.).

Kako je poznato, stol je sedmorice u jednom konkretnom slučaju izrekao, da pobijanju tužbom kod redovitih sudova podliježu i presude obraničkoga burzovnog suda, institucije, koja nije ni postojala kod nas, kad je gradjanski parbeni postupnik bio uveden. Sve i da je nade, da će ta rješidba ostati osamljena u pravosudju našega najvi-

Digitized by Google

šega suda, burzovno je vijeće ipak, računajući sa svim eventualnostima, smatralo svojom dužnošću, da preduzme sve nužne mjere, kako bi, što je sigurnije i uspješnije moguće, sačuvalo pravosudje svojega obraničkog suda a tim i interese burzovnog poslovnog svijeta od takve pogibli. S druge strane, iza kako je iznešeno i mnijenje, da bi ipak uputno bilo naći sredstvo, da se uklone eventualne ništavosti — koje se uvijek mogu potkrasti, pače i bez znanja sučeva u času presudjivanja — i to na način što sličniji onome, što postoji u dalmatinsko-slovenačkom zakonu, po kojem je skalupljen cijeli ustroj i postupak našega obraničkog suda, odlučilo je burzovno vijeće:

1. da prestiliziranjem staroga §-a 73. pravilnika još nedvoumnije izreče, kako protiv rješenja obraničkog suda nema a ma nikakva pravna lijeka (»tužbe, prigovora ili ine žalbe«) pred redovitim sudom, jer to i zakon o burzama izriče riječima »Protiv odluke izbornoga suda nema mjesta žalbi«.

Žalba je naime pravni lijek, što ga § 444. srp. zak. o postupku sudskom u gradjanskim parnicama dopušta u četiri slučaja protiv presuda »izabranog suda«, dakle ono, što je kod nas tužba po § 382. gr. p. p.. pak je isključenjem »žalbe« za srbijansko pravno područje isključena i tužba za pravno područje stola sedmorice, odio A.

2. da u svojemu krilu ustroji jedan neodvisan sud, sastavljen od odabranih svojih članova i pravnika, koji će, primjenom onih načela, što odlikuju postupak obraničkoga burzovnog suda, brzo i dobro preispitati spor, ako koja stranka to predloži, tvrdeći, da se potkrala ništavost (§ 72.). Krivo bi bilo mišljenje, da je tim ustrojena jedna druga instancija (jedan prizivni, apelacijoni sud). I austrijski zakon, koji izrijekom veli, da je priziv isključen (§ 6. zak. od 1. aprila 1875. l. d. z. br. 67 »Berufungen gegen Erkenntnisse der durch das Statut der Börse eingesetzten Schiedsgerichte sind nicht zulässig«) propisuje sredstvo za uklanjanje ništavosti (zak. od 1. augusta 1895. 1. d. z. br. 112, čl. XXIII), samo što o tom uklanjaju sudi redoviti sud, budući da je, s obzirom na postupak uveden zakonima od god. 1895., taj sud u stanju, da radi potrebitom brzinom. Ni s našim se zakonom, koji stoji na istome stajalištu, ne kosi dakle, ako isti obranički sud, samo u drugom sastavu, uklanja eventualne mane formalne naravi, ne zalazeći u meritum spora, t. j. ne preispitujući, je li ispravno udovoljeno ili neudovoljeno samomu tužbenomu traženju.

Te taksativno nabrojene ništavosti odgovaraju u glavnom onima pomenutoga dalmatinsko-slovenačkoga zakona i tiču se povrede temeljnih procesualnih načela, na kojima je izgradjen postupak pred našim sudom. Razlikuju se od dalm.-slov. zakona, što ne predvidjaju neke mane, koje s obzirom na razlike izmedju našega pravilnika i dalm.-slov. zakona o burzovnom obraničkom sudu, mogu nastati u sudjenju po pomenutom zakonu a ne u sudjenju po našem pravilniku (br. 3 i donekle br. 1 čl. XXIII dalm. slov. zak.) i što u drugu ruku naš pravilnik smatra važnom povredom postupničkih propisa i to,

Digitized by Google

što obranička presuda nije iscrpila tužbeno traženje ili ga je prekoračila.

Tako razlog **br. 1** (nevaljanost obraničke pogodbe) zajamčuje primjenu svih pod A pomenutih odredbi o sklapanju obraničkog ugovora (n. pr. ništavost postoji, ako je zaključnicu s klauzulom o nadležnosti burzovnoga suda bez prigovora primilo lice, koje nije ni protokoliran trgovac ni član koje burze naše kraljevine; ako ta klauzula, ma i bila prihvaćena od pomenutih lica, nije sadržana u zaključnici, nego na naručbenici, fakturi itd.); **broj 2** štiti stranke od neispravnoga tumačenja propisa o nadležnosti (n. pr. § 3. br. 1, ako se ne radi o trgovačkom poslu, što je mogao biti zaključen na našoj burzi; — § 3. br. 3, ako je neispravno uzeto, da se radi o emballagi, za koju je nadležan obranički sud; § 3. sl. a), ako nijedna stranka nije bila član burze itd.); br. 3 ne dopušta, da se izreče presuda bez propisane dostave tužbe ili uskratom mogućnosti raspravljanja pred sudom (n. pr. izrečena je oglušna presuda, a tuženikov potpis na dostavnici potiče od lica, koje nije smjelo za njega potpisivati ili je pomutnjom kancelarije pozvan tuženik za drugi sat ili dan, a ne za onaj, kad se imala držati i držala rasprava itd.); **br. 4** prijeti ništavošću, ako je raspravljalo nesposobno ili neovlašteno lice (n. pr. postavljen je bio kurator tuženiku, a pretpostavke zato nijesu postojale ili je stranku zastupalo lice, koje se nije iskazalo punomoćju, itd.); **br. 5 i 6** zahtijevaju, da je sud propisno sastavljen (da je bilo obranika, koliko je propisano, da su propisno birani, da nijedan od njih nije bio valjano otklonjen itd.); **po br. 7** je ništava presuda, ako je bila bez razloga isključena javnost, koja je, kako je poznato, jedna od najvećih garancija modernoga sudjenja; **br. 8** hoće da se tužbeni zahtjev i presuda potpuno pokrivaju, t. j. da sud ne presudi više nego li tužitelj ište, ali i da iscrpi cijelo njegovo traženje, bilo da ga prihvati ili ne prihvati, dijelom ili u cjelini.

U prijedlogu za uklonjenje ništavosti mora ta ništavost biti naznačena ili po broju, pod kojim je navedena u § 73., ili stvarno t. j. stranka, kojoj je krivo, mora jasno i razumljivo (iako ne baš riječima pravilnika) istaknuti suštinu razloga nštavosti, na koji se pozivlje. Ova se mana »ne može naknadno ispraviti«, t. j. budući da se prijedlog mora učiniti za osam dana, ne može se po isteku toga roka više popuniti.

Stavak 5. ovoga § treba dakle tumačiti u vezi sa 3. st. istoga §.

Nego ovdje se nameće od sebe drugo pitanje. Ako naime stranka prikaže prijedlog za uklonjenje ništavosti, prije nego isteče rok od osam dana, pa se za trajanja toga roka sjeti, da u prijedlogu ima gore pomenuta mana, može li je pravovaljano ispraviti još prije isteka roka? Ovo pitanje treba riješiti skupa s pitanjem, može li se prije isteka roka od osam dana, a iza kako je već iznešena jedna ništavost ili više njih, istaknuti još druga koja. Pravilnik ne veli ništa, kao što o tome uopće mukom muče svi kazneni i gradjanski postupnički zakoni kod označivanja rokova pravnih lijekova.

Praksa redov. suda dopušta, da se već podnešen pravni lijek prije isteka roka njegova pravovaljano popuni novim podneskom. Tako je

Digitized by Google

n. pr. bečki kasacij. sud u jednom (u cjelini ne objavljenom) zaključku od 16. oktobra 1895. br. 9715 izrekao, da je žaliocu prosto, da u roku odredjenom za izvodjenje žalbe ništavosti naknadnim podnescima iznese nove razloge ništavosti nesadržane u već prikazanoj žalbi ništavosti. A na polju gradjanskoga postupnika može se iz publiciranih vrhovnih rješenja izvesti isti zaključak, iako to nije izrečeno expressis verbis (isp. rij. od 9. dec. 1898. br. 15.859, od 13. jula 1899. br. 9115 Gl. U. N. F. 406. 678 itd.).

Doduše ne može se poreći, da je pogdjekad bilo dvojbe o ispravnosti toga shvaćanja, jer ih ima, koji misle, da je prikazivanjem pravnoga lijeka stranka već iscrpila (konsumirala) svoje pravo. Ali budući da se odreka na jedno pravo nikada i nigdje ne pretpostavlja, nego se mora strogo dokazati, ne razumije se, čim bi se moglo opravdati mišljenje, da se stranka samim prikazom svojega podneska prije isteka roka odrekla i prava, da se i dalje na svoju korist posluži tim rokom, ako joj ustreba. Očito je, da je to misao vodilja današnje sudske prakse.

Uostalom stoji i teorija na istome pravnom stajalištu. »Ako je već kod prijave žalbe ništavosti naznačen koji razlog ništavosti b e z i z r i č i t e o d r e k e na druge razloge ništavosti, slobodno je žaliocu, da za osam dana po uručbi presude istakne i koji drugi razlog ništavosti« (Lohsing, Oest. Strafprozessrecht, 1912. str. 622). I Neumann (Kommentar z. d. Zivilprozessgesetzen) veli upogled prigovora u mandatnom postupku (a to vrijedi i za mjenični i uporabni postupak), da se p o i s t e k u neproduljivog roka ne može iznijeti nov prigovor.

Smije li se dakle za trajanja roka iznijeti nov razlog ništavosti, moći će se s tim više u tom roku ispraviti pomenute bitne mane.

Nego pravilnik veli: »Eventualna mana u o v o m s m i s l u ne može se naknadno ispraviti«, t. j. ako razlozi ništavosti nijesu jasno i odredjeno navedeni stvarno ili po broju. Tim se ukratko pravi razlika izmedju bitnih mana, zbog kojih ne vrjedi cijeli pravni lijek, i onih, koje nijesu bitne. Tako se u civilnim i kaznenim postupnicima dopušta ispravak nebitnih mana, kao što je n. pr. potpis odvjetnika. Da se ova nebitna mana ispravi, povraćaju sudovi spis stranci s nalogom, da ga u nekom izvjesnom roku snabdije potpisom odvjetnika, te uzimlju, da je spis na vrijeme prikazan, ako se stranka u tom roku odazove nalogu suda. S obzirom na dikciju pravilnika ne će biti razloga, da tako ne postupa i vijeće za uklonjenje ništavosti.

Pitanje je samo, mora li stranka u odredjenom joj roku podnijeti, providjen potpisom odvjetnika, baš onaj isti prvašnji spis, koji joj je bio povraćen, ili može prikazati drugi. Sve i da se, logički misleći, mora reći, da se faktički dozvoljava produljenje roka dotično ispravak bitnih mana po isteku roka, ako joj se dopusti povratak drugog spisa, mora se priznati, da praksa gradjanskih i kaznenih sudova ipak dopušta izmjene u spisu povraćenom zato, da bude snabdjeven potpisom odvjetnika (isp. zaključak od 2. VII. 1878. br. 5898., od 26. XI. 1885. br. 1342 i od 18. IX. 1888. br. 10697 kas. suda bečkog, zatim od 5. V. 1898. broj 6155 i od 28. III. 1905. broj 4925 istog vrh.

Digitized by Google

suda. Gl. U. N. F. 160). A i teorija stoji na istom stajalištu (Pollak, System d. öst. Z. P. R., I., 423 op. 36, Neumann, Kommentar ad §§ 84, 85 Z. P. O., Mudrovčić u Mjesečniku 1890. »§ 281 k. p.« str. 36, Schwalb, Ein Beitrag zur Behandlug von rechtsfreundlich nicht gefertigten Schriftsätzen beim Advokatenzwang u Jur. Bl. 1906. br. 1). Suprotno shvaćanje (rj. vrh. suda od 7. XI. 1905. br. 16.921, pa Rintelen »Berufungsgrund und Berufungsantrag«, str. 127) ostalo je sasvim osamljeno.

Uostalom govore za naše shvaćanje i razlozi shodnosti, jer sud nije svaki put u stanju, da kontrolira, je li što izmijenjeno ili dodano u spisu, što je bio povraćen, a u drugu se ruku ne može zahtijevati od odvjetnika, da snabdije svojim potpisom svaku logičku i pravnu besmislicu, koju je stranka nevješta zakonu eventualno iznijela, te da se tako izvrgne opasnosti kazni zbog obijesti, a da stranci, koja se, iako kasno, njemu utiče, ne koristi po savjesti. Siliti odvjetnika da tako radi, značilo bi priječiti ga da vrši svoju zadaću onako, kako se od njega zahtijeva, a o čemu je govora niže. Na ovo se stajalište postavlja i vrhovni sud u gore pomenutim rješidbama.

Zloj upotrebi ovoga liberalnog tumačenja zakona treba ipak po mogućnosti stati na put, i to na način, kako ga F. Klein naznačuje. »Uvaživši sva praktična razmatranja i obzire za to iznešene, moći će se dozvoliti ispravak u sadržini spisa sastavljena bez odvjetnika i prikazana bez njegova potpisa. Gdje postoji opravdana sumnja, da mane u spisu nijesu slučajne, da nijesu nastale preko volje, nego da idu za produljenjem roka itd., tu je do suda, da izborom sredstva za uklanjanje formalne mane ili odredjivanjem roka spriječi zlu upotrebu.« (Klein, Vorlesungen ,str. 234). U takvom će slučaju i naš sud naći shodno sredstvo, da ne dopusti obilaženje pravilnika, n. pr. odmjerivši veoma kratak rok za povratak spisa.

Da svi dosada nabrojeni propisi budu točno ispunjeni, zahtijeva pravilnik, kako smo već prigodice natuknuli, da dotični spis bude potpisan od odvjetnika, jer se s punim pravom mora pretpostaviti, da će odvjetnik, kao čovjek od zanata, vješt pravu i zakonu, a svijestan svojih dužnosti sastaviti spis po propisima, jedino kad se obraničkom sudu zbilja potkrala ništavost, ali da će u drugu ruku isto tako odrešito i stranku odvratiti od uzaludne dangube i troška, ako, ispitavši stvar, mora kao pravnik uvidjeti, da presuda obraničkog suda ne boluje od nikakve ništavosti predvidjene u pravilniku. Nema dvojbe, da će naši odvjetnici znati, da se i u ovome poslu kao svuda dosada drže na potrebitoj visini i da savjesno odvraćaju stranke od bezizglednoga zahtjeva, da se ukloni ništavost. Dakako bit će i ovdje kao i svuda i dvojbenih slučajeva, a tu će odvjetnik ispuniti svoju zadaću tim, što će po svojem pravnom uvjerenju poučiti stranku. Ali kad bi — što se tako lako ne će dogoditi — pomogao stranci, da se obijesno utiče sudu za uklanjanje ništavosti, zlo bi upotrijebio povjerenje iskazano mu, pa je pravo, da u tom slučaju nosi i posljedice svoga postupka (opomena, ukor, globa, isključenje od zastupanja stranki pred obraničkim sudom za neko vrijeme). Tako je burzovno vijeće

Digitized by Google

poskrbilo, da interesi jedne i druge stranke budu bez očite štete protustranke zaštićeni, što je bolje moguće.

Naročito valja istaknuti, da podnašanjem toga prijedloga nije obustavljena izvršivost presude. To a i dužnost namirenja troška protivniku uzdržat će bez dvojbe stranke, da iz obijesti traže lijeka protiv rješenja obraničkog suda. A i zahtjev, da odvjetnik sastavi i potpiše prijedlog za uklonjenje ništavosti, učinit će, kako smo već vidjeli, svoju.

Prijedlog ima biti prikazan, kako je već pomenuto, za osam dana (a ovaj se rok ne može produljiti) i to u onoliko primjeraka, koliko ih je u pravilniku propisano za tužbe, eda i protivnoj stranci bude dana mogućnost, da u neproduljivom roku od drugih osam dana saopći svoje razloge. Kad stigne taj protuprijedlog ili isteče odredjen rok za nj, predava predsjednik vijeća spise jednomu od dvaju člana pravnika (koji moraju biti kvalificirani suci sa svim zahtjevima odredjenim za pravnoga tajnika); taj referent izvješćuje u vijeću, u kojemu sjede još dva obranika izabrana od stranki, a predsjeda sam predsjednik ili jedan od potpredsjednika obraničkoga zbora. Na to vijeće stvara zaključak, kojim ili odbija prijedlog za uklanjanje ništavosti ili, primi li ga, prema prilikama zabacuje tužbu (n. pr. ako nije bilo valjana obraničkog ugovora, ako je obranički sud bio nenadležan i t .d.) ili nalaže obraničkom sudu, neka u istome ili drugome sastavu iznova raspravi i riješi o tužbi, n. pr. ako se obranički sud izjavio nenadležnim, ili ako nije iscrpio cijelo tužbeno traženje, (u kojem će se slučaju rasprava i presuda, dakako, ograničiti na iscrpljeni dio) i t. d.

Pravilnik veli izrijekom, da su prijedlozi za uklonjenje ništavosti »p r a z n i č k e s t v a r i«. Prihvaćena je naime ustanova »sudskih praznika« iz dalmatinsko-slovenačkog zakona, eda neko vrijeme (ovdje od 4 do 6 sedmica po zaključku burzovnoga vijeća) članovima obraničkoga zbora i namještenicima burze, zaposlenim kod obraničkoga suda, bude data prilika, da se odmore. Za vrijeme praznika prestaje sudski rad, u koliko nije važan i hitan. Koja je parnica važna i hitna, ne može se unaprijed predvidjati općenitom odredbom, pa pravilnik prepušta predsjedniku obraničkoga zbora, da u svakom konkretnom slučaju proglasi »praznickom stvari« onu parnicu, za koju misli, da ima pomenute preduslove. Ta će se parnica onda redovito voditi, kao da nijesu praznici. Za prijedlog zbog uklonjenja ništavosti je nasuprot učinjen izuzetak po samom propisu pravilnika. Bez potrebe da predsjednik obraničkoga zbora izda bilo kakvu odredbu, prijedlog će za uklonjenje ništavosti (jednako kao i vanparničke stvari po pravilniku za burzovno vještačko povjerenstvo, pa dizanje prosvjeda po odredbama burzovnih uzanca) imati svoj redoviti tijek, naime niti će praznici imati utjecaja na početak ili konac roka od osam dana za prikaz prijedloga i protuprijedloga, niti će sud čekati, da minu praznici, da posao uzme u rad.

Kako je već prije rečeno, prijedlog za uklanjanje ništavosti, kao izvanredna mjera, ne obustavlja izvršivost presude, pa je u interesu obiju stranki, da se čim prije ukloni neizvjesnost stvorena prikaza-

Digitized by Google

njem tog prijedloga. U tu je svrhu burzovno vijeće stegnulo rok za prikazanje prijedloga na samih osam dana (računajući, ako su obje stranke prisutne kod proglašenja presude, od toga dana), isto je toliko vremena priznalo protivniku za protuprijedlog, odredilo, da se očevidno kasno podnesen prijedlog odmah zabaci (uz analognu primjenu § 29.) i poskrbilo, da se prijedlog odmah riješi bez obzira, da li su sudski praznici ili nijesu.

Postupa se uostalom po propisima, što vrijede za obranički sud; navlastito će stranka u prijedlogu i protuprijedlogu imenovati svojega obranika, dotično će ih po potrebi imenovati predsjednik, uzevši u obzir i razloge otklona; razumije se, da se stranke mogu u prijedlogu i u protuprijedlogu otkloniti svakoga suca (obranika ili pravnika), koji bi mogao biti član vijeća, a sam pravilnik određuje, da lica, koja su učestvovala u raspravi kod obraničkog suda (dakle i pravni tajnik), ne mogu biti članovi vijeća.

Razumije se od sebe, da se i u ovom postupku primjenjuju analogno odredbe § 22, po kojima su članovi vijeća dužni otkloniti u svako doba vršenje sudačke službe u danim slučajevima.

Burzovno vijeće smatra, da je tako našlo uspješan način za pouzdano uklanjanje eventualnih ništavosti u postupku pred obraničkim sudom, stegnuvši na minimum sve zapreke onom brzom realizovanju posala, koje zahtijevaju interesi privrede i trgovine.

C.

I sastav obraničkoga zbora i suda doživio je neke promjene. Izabranih obranika ima 54 (prije 24 — § 7); dovoljno je da ih tri četvrtine stalno obitava u Zagrebu (prije svi — § 9); mandat im utrnjuje — ostali slučajevi utrnuća ostadoše nepromijenjeni (§ 12.) — gubitkom članstva burze po § 4. burzovnih pravila (prije gubitkom pasivnog izbornog prava po § 25. burzovnih pravila). Nejasni propis §-a 13, da, kad su potpredsjednici obraničkoga zbora zapriječeni, predsjednika zamjenjuje »po vremenu službe i po godinama najstariji obranik« izmijenjen je tako, da se razumije, kako ta čast zapada u prvom redu obranika najstarijega po trajanju službe, a između više njih s istom službom onoga, koji je najstariji po godinama.

Važna je odredba o broju članova obraničkoga suda (§ 17.) Dok je dosada sastojao »od tri ili pet obranika«, određeno je, da to vrijedi samo za sporove preko Din 50.000.—, a za ostale mora sud sastojati od tri člana. Ta je razlika važna i s obzirom na razlog ništavosti po br. 6. § 72. prav. Vrijednost ili predmet spora se uzimlje po navodima tužbe. Smatralo se suvišnim svako istraživanje i raspravljanje o istinitosti tužbenih podataka o vrijednosti, jer trošak i danguba oko toga nije u srazmjeru sa eventualnosti, da namjesto njih trojice sudi njih petero. Proširenje ili sniženje tužbenoga zahtjeva, pa spajanje više tužbi ili podnošenje protutužbe ne utječe na prvobitni sastav vijeća.

Digitized by Google

Dogodi li se, da u sporu do Din 50.000.— jedna stranka izabere dva obranika namjesto jednoga, smatra se izabranim onaj od njih, koji je prvi imenovan.

Kako se vidi, burzovno je vijeće nastojalo, da ukloni svaku komplikaciju i u ovoj prigodi, kad je išlo za tim, da odtereti obranike od prekomjerna a suvišna posla. Jednostavniji je postupak i onda, kad se koji obranik opravdano krati doći na raspravu ili kad uopće ne dodje (§ 21). U tome slučaju ne treba (kao prije) na novo pozvati stranku, da imenuje drugoga obranika, nego je ona dužna, da ga odmah imenuje izmedju prisutnih obranika, jer ga inače imenuje predsjednik obraničkoga zbora. Ovo potonje biva i tada, kad pored obranika ne dodje na raspravu ni stranka.

U ovoj se vezi može još pomenuti, da je s obzirom na važnost kumstva u našem narodu, u novom pravilniku i kumstvo nabrojeno u § 22. kao razlog isključenja obranika. Nasuprot se nije smatrala dovoljnim razlogom isključenja činjenica, što je obranik u dotičnome poslu sudjelovao kao vještak, a to s tim manje, što je uvijek moguće otkloniti obranika zbog pristranosti, ako se misli, da u pojedinom slučaju ima tome dovoljna razloga. Isključenje iz razloga, što je obranik bio svjedok ili posrednik u poslu, ostalo je — iako se zapravo moglo i to ukinuti — jer se činjenici, da je netko bio svjedok, ne može dati ona važnost, koju ima činjenica, da je bio zastupnik, dakle imao dužnost, da čuva interese stranke. Za posrednika bi možda stvar mogla biti dvojbenija. U toj se dvojbi zaključilo, po onoj »melius abundare quam deficere«, ne obaviti zasada tako radikalne promjene, dok se u praksi ne vidi, kakve je posljedice imala djelomična promjena.

U postupak kod otklanjanja obranika nije se diralo. Svakako propis br. 5. § 73. (ništavost, da je o t k l o n j e n i obranik učestvovao kod rasprave) nameće stranci, koja se marljivo brine o svoje interese, dužnost, da ga ukloni. Pita se samo, je li ispravnije udariti ništavost samo na učestvovanje već faktično otklonjenog obranika ili i na učestvovanje onoga, za kojega je postojao razlog otklona zato, što je po pravilniku bio isključen, ali faktično nije bio otklonjen. Burzovno se vijeće odlučilo za prvu eventualnost. Doista se ne smije ići na ruku onome, tko kuša premučati jednu činjenicu, za koju je znao ili je lako mogao doznati, primijenivši dužnu pažnju, pa prema posljedici toga svojega nedoličnog postupanja predloži ili ne predloži ukidanje presude iz razloga ništavosti.

D.

P o s t u p a k pred sudom od prikazanja tužbe do izricanja presude je popunjen u više smjernica.

§ 26. odredjuje, da u tužbi mora biti naznačena i vrijednost spora. To je potrebito, jer, kako smo vidjeli, od te naznake, koje se istinitost dalje ne ispituje, zavisi sastav obraničkog suda.

Digitized by Google

§ 29. utvrdjuje rok od osam dana za prijedlog, da se ureče rasprava, ako je pravni tajnik u sporazumu sa predsjednikom obraničkog zbora odbio tužbu zbog očite nenadležnosti suda. U § 79. nije spomenut ovaj rok napose, pa će utjecaj sudskih praznika na početak ili konac njegov zavisiti od toga, je li predsjednik obraničkoga zbora dotični pravni spor proglasio prazničkim ili nije.

§ 31. je važan u dva pravca, jer 1. odredjuje točnije prvo rješenje tužbe, a 2. osim toga uredjuje pitanje povlačenja tužbe.

Ad 1. Treba navlastito pomenuti propis, da će sud, ako je stranka snabdjela jedan primjerak tužbe riječima »za sud«, zadržati u spisima taj primjerak. To je važno za slučaj, da se svi primjerci tužbe eventualno ne podudaraju jedan s drugim. Eventualne posljedice, što odatle mogu nastati, pripisat će stranka sama sebi.

Ad 2. Tužba se bez tuženikove privole može povući samo, dok ne počne prvo ročište, dotično i na prvome ročištu, ako tuženik ne dodje na to ročište. Ako dakle tuženik pristupi na prvo ročište, može se poslije početka toga ročišta povući tužba samo njegovom privolom. Povučena se tužba ne može iznova podnijeti jedino u slučaju, da se tužitelj, kad ju je povukao, odrekao svoga tužbenoga zahtjeva. Gdje te odreke nema, može se opet prikazati.

Povuče li tužitelj tužbu, ima naknaditi tuženiku vas parnički trošak osim onoga, koji je tuženiku pravomoćno već naprćen.

Stari je § 35. u prvome stavku zahtijevao, da tužitelj radi imenovanja kuratora tuženiku »dokaže« nemogućnost, da se sazna za prebivalište tuženikovo. Taj je »dokaz« često nemoguć. Više no da zvaničnim zasvjedočenjem učini to vjerojatnim, ne može se zahtijevati od tužitelja. U tom je smislu ispravljen ovaj propis. Osim toga je odredjeno, da edikt o postavljanju kuratora ima biti izvješen za 30 dana u burzovnoj dvorani (u starome pravilniku nema roka).

Po starom §-u 37. se izvješavanjem u burzovnoj dvorani obavljala dostava stranci (dotično zastupniku ovlaštenom na primanje sudskih spisa za nju), ako je u tijeku parnice promijenila stan ili prebivalište ne prijavivši promjene. Sada se spis namjesto toga otprema na prijašnju adresu, pak se dan predaje pošti smatra danom izvršenja dostave.

U § 40. staroga pravilnika je bilo odredjeno, da sud može naložiti strankama, neka još prije rasprave pred pravnim tajnikom zavedu t. zv. pripravni postupak. Ta je omaška ispravljena. Tijekom rasprave daje doista i sada obranički sud taj nalog, ali izvan rasprave i prije nje, kad sud nije još sastavljen, odredjuje to pravni tajnik sporazumno s predsjednikom obraničkog zbora. Druga je omaška staroga pravilnika sastojala u tome, što nije odredjivao posljedice neposluha stranki u pripravnom postupku. I to je sada ispravljeno u duhu pravilnika. Ako se naime ne odazovu nalogu obje stranke, postupak zalegne za godinu dana, jednako kao da nijesu

Digitized by Google

pristupile na ročište (§ 51.). Ne odazove li se jedna stranka, ne nastaju sve posljedice ogluhe, ali činjenični navodi stranke, koja se odazvala, postaju formalnom istinom, t. j. sud će ih smatrati dokazanim, pak se kasnije osporavanje ili prinašanje dokaza neposlušne stranke ne će moći više uzeti u obzir. Dakako to vrijedi samo za činjenične navode, jer pravni izvodi stranke ne mogu biti mjerodavni za sud. Na sudu je, da, mislile stranke kakogod o pravnom pitanju, primijeni zakon po svojemu znanju i ovdje, kao i svagdje, jer sud mora poznavati zakon (»iura novit curia«).

I § 46. je popunjen, osobito u tome, što mu je dodana sankcija, t. j. odredjena i ovdje posljedica neposluha. Ako se naime lice, koje pristupi na raspravu (u svojoj ili tudjoj pravnoj stvari), nije kadro očitovati razumljivo, ili se vlada nepristojno, pa se dotična stranka ne pokori nalogu suda, da na ponovno, odgodjeno ročište dodje sa sposobnim punomoćnikom (a do potrebe i odvjetnikom), smatrat će se, da nije došla na ročište, te će nastati pravne posljedice, koje su po pravilniku spojene s nedolaskom.

U § 53. je izrijekom priznato pravnomu tajniku pravo, da učestvuje u rukovodjenju rasprave i obdržavanju reda na njoj (što u prvome redu, dakako, spada u djelokrug pročelnika suda), pa je na njemu i to, da se brine, kako će se rasprava iscrpivo a bez suvišna odugovlačenja privesti kraju. U tu svrhu može do potrebe tražiti i zaključak vijeća. Osim toga je pravni tajnik ovlašten takodjer, da — iza kako su stranke izjavile svoje stajalište — stavi, kao i članovi suda, strankama, svjedocima i vještacima potrebita pitanja.

Važnost ove odredbe je očigledna. Ona zajamčuje u punoj mjeri pravnom tajniku onaj utjecaj, što je potrebit, da pravna strana spora bude svestrano i iscrpljivo pretresena. On nije doista, kao što nije bio ni dosada, član obraničkoga suda, ali ne učestvuje u raspravi kao nijem promatrač; daje mu se prigoda, da poradi, kako će se s pravnog vidika osvijetliti pravni spor u svakom smislu i pravcu, — a na sudu je, dakako, da na temelju ispadaka, što ih pod složnim utjecajem praktičko-poslovnog i teoretsko-pravnog elementa iznese parnica, izreče sasvim suvereno svoje mišljenje. Temeljno načelo, koje je lebdilo pred očima onome, koji je ustrojio obranički sud u današnjem sastavu njegovu, izgradjeno je tako još dalje.

Sasma je nov sadržaj §-a 54., koji je recipiran iz gradjanskoga postupnika dalmatinsko-slovenačkoga. Načelo je gradjanskoga postupnika, da gradjanski sudac nije vezan na presudu kaznenoga suda, kojom je netko riješen od optužbe, ali da ga veže ona kaznena presuda, kojom je optuženik priznat krivim kaznenoga djela. Nastane li tijekom rasprave dvojba, da je jedno dokazalo plod kažnjiva djela (na pr. da se svjedok krivo zakleo, da je isprava krivotvorena), a to je dokazalo po mišljenju suda od odlučne važnosti ili barem od takvog zamašaja, da se ne može mimoići kod rješavanja spora, očito je, da treba biti na čistu, je li tako kažnjivo djelo zbilja počinjeno

Digitized by Google

ili ne. U takovu je slučaju — dakako, samo u takovu, a ne, ako može biti i bez toga — najuputnije prepustiti kaznenome sudu, koji će stvar dublje i iscrpljivije ispitati, neka reče svoju, pa onda tek nastaviti raspravu. U tu svrhu se p r e k i d a postupak do pravomoćnog rješenja kaznene parnice. Burzovno je vijeće smatralo potrebitim, da u § 54. ovlasti obranički sud na taj postupak.

Novost uvedena §-om 57. teži za skraćenjem, olakšanjem i pojeftinjenjem postupka. Ne znači naime drugo no uzalud gubiti vremena i novca i zapletati stvari, ako se pred jednim sudom sastavljenim od poslovnih ljudi, — koji su po svojemu iskustvu i znanju kadri prosuditi iznos jedne štete, izmakle dobiti ili tražbine, — odredi, da se provede potanko dokaz o tome spornome iznosu, sve i da je teško provediv. Dalmatinsko-slovenački gradjanski postupnik, po kojemu je izgradjen naš pravilnik, dopušta redovitom sucu, da u takovu slučaju riješi pitanje po svojemu osvjedočenju (§ 273), čak mimoišavši dokaz ponudjen od stranke, dapače dopušta uopće redovitom sudu, da, kad u njemu sjedi jedan sudac, praktički vješt dotičnim poslima, ne sasluša ni vještaka, ukoliko dostaje strukovno znanje sudaca (§ 369). Nema dvojbe, da se malo koji postupnički propisi bolje slažu sa svrhom i prirodom našega obraničkog suda, od ovoga, pak je burzovno vijeće bilo uvjereno, da će, preuzevši ih, učiniti veliku uslugu našemu poslovnom svijetu.

I § 63. novoga pravilnika ide za tim, da ubrza postupak. Dužnost je suda, da potpuno iscrpi cijelo dokazno i parnično gradivo uopće. U tome je i naš pravilnik veoma liberalan te dopušta strankama, da sve do zaglave rasprave iznose nove činjenične tvrdnje i nova dokazna sredstva. Ali se ni ovdje kao ni drugdje ne smije ići na ruku onome, tko zlo upotrebljava ovu liberalnost, da time, a protiv načela vjere i poštenja, zavlači rješenje parnice. Uvidi li sud, da stranka očevidno ide za tim i da bi se parnica znatno zategla, kad bi se pripustile novosti, koje su se mogle iznijeti prije, ali se nijesu iznijele, može zaključiti, da ih ne pripusti. Ovaj će dodatak §-u 63 nametnuti strankama još više dužnosti, da postupaju otvoreno, lojalno i oprezno, jer bi inače morale pripisati svojemu nedoličnomu vladanju posljedice, što bi ih mogle zadesiti radi toga.

I § 64. nastoji, da ubrza i olakša postupak i odtereti sud i kod sastavljanja zapisnika (kojemu i onako valja sada, s obzirom na ustanovljenje suda za uklanjanje ništavosti, posvetiti još veću pažnju).

Ako naime rasprava bude kraju privedena na jednome ročištu, nema razloga, da navodi stranki budu dva puta napisani: jednom na zapisniku a drugi put u odluci. Budući da se odluka izriče za malo dana, a po tome da je za kratko doba sastavljena dotično i dostavljena (§ 67.), dostaje, da ti navodi budu sadržani u činjeničkom stanju odluke. Očite se neispravnosti mogu i tako uvijek ispraviti (§ 69).

Pod imenom povrate u prijašnje stanje razumije pravilnik dvije različne institucije, naime pravu povratu u prijašnje stanje

Digitized by Google

(restitutio in integrum) i obnovu postupka. Premda je i bečka burza preuzela iz austrijskoga gradjanskog postupnika ovu potonju ustanovu u potpunoj mjeri, zaključilo je ipak burzovno vijeće, da zasada ne dira u 3. (sada 7.) stavak §-a 70., koji izjavljuje, da »§ 368. gradjanskog parbenog postupnika od 16. IX. 1852. važi i za postupak pred burzovnim obraničkim sudom«. Priznaje se, da taj propis nije savremen i da nije ni teoretski ni praktički ispravno navrnuti na mladicu staru granu sasvim različne prirode. Ali budući se u praksi dosada nije pokazala potreba, ni u bilo kojem praktičnom slučaju očutila oskudica pobližeg i boljeg zakonskog propisa o tome, odlučilo je burzovno vijeće, da se za sada radikalno ne mijenja pomenuta alineja, kad ne nanosi štete, nego samo smeta vanjskoj ljepoti pravilnika.

Što se pak tiče prave povrate u prijašnje stanje, smatralo je burzovno vijeće potrebitim, da propise o tome popuni u više smjernica, kako je praktična potreba zahtijevala. Zato je sada u § 70. izrečeno, da o molbi za povratak u prijašnje stanje rješava sud u onom istom sastavu, u kojemu se bavilo glavnom stvari, a, ako to nije više moguće, da stranka, koje je obranik otpao, bira novog obranika po postojećim pravilima. Napomenuto je, da se ni tijek parnice ni izvršenje presude ne obustavlja molbom za povratu. Napokon je odredjeno, da se s molbom očito kasno prikazanom postupa onako, kako je propisano za tužbe, za koje je burzovni sud očito nenadležan (§ 29). Ako se stranka čuti povredjenom time, što je pravni tajnik (sporazumno sa predsjednikom zbora) odbio molbu, može za osam dana iskati, da sud prihvati o tome zaključak t. j. da izreče, je li s pravom molba odbijena kao zakašnjena ili nije. U potonjem će slučaju dakako sud zaći podjedno i u meritorno pretresanje molbe i izreći, ima li se ugoditi molbi ili ne.

Ali je i pitanje troška sada uredjeno. Imala molba uspjeha ili ne imala, budući da je vas trošak, što nastane protivniku, molitelj prouzrokovao, pravo je, da ga on i nosi, sve da i krivnja ne pada na njega, što je »bez svoje krivnje« promašio rok ili ročište.

Na pitanje t r o š k a se novi pravilnik uopće osvrće iscrpljivije nego stari, navlastito u § 71., koji se bavi troškom uopće. U ovom je §-u utvrdjen princip prebijanja ili razmjernog radjeljivanja troška kod djelomičnog uspjeha obiju stranki, u koliko zasebne prilike slučaja ne nameću drukčije rješenje. Ako naime jedna stranka podlegne samo razmjerno neznatno, a isticanje njezinih zahtjeva nije prouzrokovalo osobita troška, ili su njezini zahtjevi imali biti odredjeni rasudom suda, vještacima ili uzajamnim obračunavanjem (dakle u suštini opet bez osobita troška), može sud naložiti, da toj stranci bude naknadjen vas trošak.

I za p o h r a n u spisa je odredjena promjena u toliko, što će odsad trajati 30 godina, a ne kao dosad samo 10 godina dana (§ 76).

Digitized by Google

E.

U pogledu je n a g o d e i p r e s u d e pravilnik donio takodjer nekoliko važnih promjena i dopuna, koje je dosadašnje iskustvo nametnulo, a kojim se može ubrzati i olakšati realizacija tražbina, eventualno i bez parnice.

I kod sklapanja vanparnične nagode — kao što, kako smo vidjeli i u više drugih slučajeva — povjerava se pravnom tajniku zadaća, što ju ima u modernim gradjanskim postupcima sudac pojedinac, dakako u koliko se taj princip može primijeniti i kod jednog suda, u kojemu obranici vrše sudačku funkciju. Predsjednik obraničkog zbora može naime odrediti jednoga obranika, da uz učestvovanje pravnoga tajnika nagadja stranke, i to ne samo u tijeku postupka nego i prije zametanja postupka, dakako u koliko se radi o pravnim sporovima, za koje je obranički sud po općim već na početku naznačenim pravilima nadležan. To se može tim lakše provesti, što je odredjeno, da predsjednik može ustanoviti naročiti red, kako će i u tu svrhu biti uvijek na raspolaganju dovoljan broj obranika (§ 14). Na ovaj se način i ovdje, kao i na drugim mjestima, odterećuju obranici, koji i tako nesebično žrtvuju toliko od svoga dragocjenog vremena obraničkomu sudu.

U još više pogleda su izmijenjeni propisi o presudama. — Stari je pravilnik ponajprije upogled ogluhe sadržavao (§§ 49., 50.) propisa, iako u pravilniku nije rečeno — ne može se izreći oglušna presuda, ogluhe tužitelja i tuženika. Te je novi pravilnik stopio u jedno, (§ 49.) te uveo u oglušnom postupku ove promjene:

1. Pravo i dužnost izricanja oglušne presude nastupa 30 minuta iza časa, u koji je urečena rasprava, jer se smatralo, da nema razloga, da cijelo vijeće gubi cio sat vremena čekajući dolazak stranki, koje svojim vladanjem pokazuju malo brige za vlastite interese. (Dakako ako obje stranke ne pristupe — za 30 minuta, to se od sebe razumije, iako u pravilniku nije rečeno — ne može se izreći oglušna presuda, već će, kao i dosad, parnica zaleći za godinu dana (§ 51).

2. Stranka, koja je pristupila, ima predložiti sudu, da izreče presudu, jer bez zahtjeva zanimanika ne može biti presude, s tim više, što bi eventualno moglo biti u interesu stranke, koja je došla, da se oglušna presuda ne izreče. Ovo nije bilo izraženo u starome pravilniku. Ako se prijedlogu za izricanje oglušne presude ne udovolji, jer nema niže nabrojenih uslova, ročište će se odgoditi, a na novo će se ročište opet pozvati obje strane (§ 50. poslj. st.). Ne stavi li nasuprot prisutna stranka takav prijedlog, bit će kao da nije ni ona pristupila, te će nastati posljedice § 51.

3. Predmet presude ne može biti nego »tužbeni zahtjev« a ne »tražbina« ni »pravo tužiteljevo«, kako je bilo rečeno u starim §§ 49. i 51., jer nije mjerodavno, što bi tužitelj imao pravo iskati, nego što je doista iskao u svojoj tužbi. Doduše u pravilniku nije rečeno, da li i dokle se može proširiti tužbeno traženje, ali to je razlog više, da se

Digitized by Google

ne dozvoli neugodno iznenadjenje za nemarnu stranku prilikom oglušnoga postupka. Najgore, što nemarni tuženik može očekivati, ima biti: da bude osudjen po tužbi. Zato je u novome pravilniku rečeno, da će se »presudom riješiti o tužbenom zahtjevu«.

4. Nije ispravno uzeti, da će sud presudu moći osloniti, ako ne dodje tuženik, na »n a v o d e i činjenice sadržane u t u ž b i« (stari § 49.), ni, ako nije došao tužitelj, na »okolnosti, koje je naveo tuženik« (stari § 50.).

Najprije valja razlikovati činjenične od pravnih navoda. Ovi potonji ne vežu sud, prvi da. Ako n. pr. tuženik dodje na raspravu i prizna, recimo, da mu je tužitelj dobavio, kako tužba veli, x vagona drva, ali ako uz to ustvrdi pravnu besmislost, da dobava znači darovštinu, pa se on zato ne smatra dužnim platiti tužbom u to ime zaiskanu svotu, razumije se, da se sud ne će obazrijeti na ovaj nemogući pravni navod.

U drugu ruku nije tužitelj vezan na ono, što je naveo u tužbi; on može, u koliko ne mijenja svoj tražbeni zahtjev, svoju tužbu popuniti i drugim navodima. Zato je u novome pravilniku rečeno, da se ima držati za istinit »činjenični navod iznesen u pogledu pravnoga spora od stranke, koja je pristupila«.

5. Dakako i toj formalnoj istini mora se postaviti jedna granica, ali ne kao dosada. Riječi staroga pravilnika: »ukoliko ne budu oprovrgnute dokaznim sredstvima, koje je podnio tužitelj ili koje je sud još naknadno tražio« (§ 49.) dotično »u koliko nijesu opovrgnute predloženim dokaznim sredstvima« ne izriču ni jasno ni ispravno, što priječi suca, da smatra istinitim činjeničke navode prisutne stranke. Zato upotrebljuje novi pravilnik riječi »u koliko ga ne opovrgavaju dokazi sudu već podneseni«. Već podneseni su u smislu pravilnika samo oni dokazi, kojih ispadak, rezultat ima sudac već pred očima bez ikakvog daljeg izvodjenja dokaza. Dakle nije »već podnešen dokaz« naznaka svjedoka, koji bi, kad bi bili ispitani, eventualno potvrdili dotičnu činjenicu, ali jest n. pr. pismo, ugovor, priznanica, presuda itd. ili druga isprava o dotičnoj činjenici.

Ako dakle postoje svi ti uslovi, sud će prema prilikama po činjeničkome stanju, koje smatra dokaznim, i na temelju zakonskih propisa redovito izreći oglušnu presudu. Veli se »redovito«, jer ako se radi o okolnostima, na koje se valja obazirati po zvaničnoj dužnosti, sud ne će moći izdati presude bez dokaza o njima, pa ako prisutna stranka ne uzmogne na ročištu iznijeti takav od suda zatraženi dokaz, ne će se moći izreći oglušna presuda (§ 50. br. 3.).

6. Jedan je od dokaza, na koje sud valja da ima obzira s ureda, dakako i pitanje dostave (v. razlog ništavosti po br. 3 § 73.). U tom pitanju odstupa pravilnik u dva suprotna smjera od stroge primjene načela, naime:

a) ako je kod suda opće znano, da je stranka, koja nije pristupila, bila spriječena da pristupi elementarnim dogadjajima (n. pr. poplavom) ili drugim neotklonivim slučajevima (n. pr. obustavom prometa);

Digitized by Google

b) ako nije dokazano, da je stranka koja nije pristupila, bila propisno pozvana. Ipak — ovo je drugi izuzetak — može sud na prijedlog prisutne stranke ostaviti, da izreče presudu do nekog odredjenog roka, pa, ako kasnije iz poduzetih izvida o dostavi izadje, da je poziv na vrijeme dostavljen, a nemarna je stranka po tomu mogla doći na ročište, izreći oglušnu presudu, i to za osam dana, pošto stigne dostavnica ili pošto se dokončaju izvidjaji (§ 50., br. 1 i 2). Tim se prištedjuje danguba za novo ročište, a nemarna se stranka ne može potužiti, jer ne može zahtijevati, da vuče koristi od slučaja, što sudu nije na vrijeme prispio dokaz o dostavi obavljenoj u redu.

Dalje izmjene upogled presude sadrže §§ 65., 67. i 69.

U §-u 65. je najprije ispravljena netačna dikcija al. 2. Ne treba da presuda uzme u obzir, »sve prijedloge i prigovore iznesene od stranaka«, nego samo meritorne (one, što se tiču same stvari). Zašto n. pr. da se bavi jednim dokaznim prijedlogom, koji po stanju stvari ne utječe više na suštinu spora, ili prijedlogom, koji je već zasebno riješen ili pridržan kasnijemu zasebnom rješenju (n. pr. u slučaju djelomične presude)? Zato i odredjuje § 69. (kao i dosad), da u opravku presude moraju biti navedeni »glavni« prijedlozi stranki.

Djelomičnih presuda ne poznaje stari pravilnik. Burzovno je vijeće zaključilo, da ih preuzme iz dalmatinsko-slovenačkog gradjanskoga postupnika, jer dopuštaju tužitelju realizaciju jednog dijela tužbenog zahtjeva bez čekanja na možda dugotrajno izvodjenje dokaza za ostali dio zahtjeva, dotično oslobadjaju odmah tuženika od neizvjesnosti upogled dijela tužbenoga traženja, za koji je već jasno, da nije opravdan. Takove su djelomične presude dakle od velike važnosti za poslovni svijet, a i sudu olakšavaju posao, jer mu dopuštaju da ograniči svoj dalji rad na ono, što je još sporno.

Zato je §-u 65. dodan ovaj stavak: »Ako koji od više zahtjeva, što su izneseni u istoj tužbi, ili ako dio zahtjeva naročitim pripoznanjem tuženika postane nesporan ili uslijed doprinesenih dokaza dozrije za konačnu odluku, može sud upogled toga zahtjeva ili dijela mu smjesta zaglaviti raspravu i izreći djelomičnu presudu. Ta djelomična presuda ima snagu konačne presude. O trošku će se u ovom slučaju odlučiti kod konačne presude, ako kod izricanja djelomične presude nije moguće suditi o njemu.«

§ 67. odterećuje obranički sud od suvišnoga rada, i to:

1. jer odredjuje, da, ako se presuda ne izreče odmah na raspravi, sud može zaključiti, da se uopće ne proglasi usmeno, nego da se za 8 dana pismeno izradi, a za 14 dana dostavi strankama.

2. jer dopušta, da, ako se ipak proglasi poslije dana rasprave (najkasnije za 8 dana), kod proglašenja ne sudjeluje cijelo vijeće već samo pročelnik i pravni tajnik.

Na ove rokove ne utječu sudski praznici, t. j. rokovi teku bez obzira na sudske praznike.

§ 69, ispravlja neke netočnosti staroga pravilnika o sadržaju pismenoga otpravka presude, proteže načelo § 13 o zamjeni pročel-

Digitized by Google

nika na slučaj, da je pročelnik zapriječen potpisati presudu, i sadrži još nov stavak o pravu i dužnosti suda, da (redovito bez prethodne rasprave) popravi pisarske i računske pogrješke ili druge očite neispravnosti u presudi ili njezinim otpravcima, naročito kad se otpravak presude ne podudara s odlukom suda.

Kako je u uvodu rečeno, tajništvo se burze dalo na ovaj posao samo zato, da upozori zanimanike na razlike izmedju staroga i novoga pravilnika, te im tako olakša razumijevanje ovoga posljednjega, a nije mislilo iznositi svoje pravno mišljenje o svakom pojedinom propisu. A ako je pogdjegdje, zavedeno važnošću kojeg spornog pitanja, raspravljalo o njemu, tim je naprosto naznačilo svoje subjektivno pravno stajalište, ne prejudicirajući — razumije se od sebe — ni najmanje pravu samoga obraničkoga suda, da bez obzira na ičije mnijenje, suvereno tumači pravilnik po svojem najboljem znanju i savjesti.

Sposobnost žene, da bude svjedokom oporuke.

Napisao: dr. Branislav Dimitrijević, profesor univerziteta.

Da ograničenja djelatne sposobnosti žene u području gradjanskoga prava sačinjavaju danas — načelno uzeto — anahronizam, malo će se tko naći, da u to posumnja. Moderna zakonodavstva pokazuju jasno tendenciju, da takova ograničenja odstrane. No u tome nalaze slabu utjehu oni interesenti, čiji pravni interesi dolaze pod prosudjivanje sa stajališta zastarjelih zakona. Medju takove anahronizme spada naročito i nesposobnost žene, da bude svjedokom posljednje volje, koju nalazimo u starijim gradjanskim zakonima. Nedavno se je desio jedan slučaj u našoj sredini, za koji sam slučajno saznao u razgovoru. Lica, koja su kao svjedoci sudjelovala kod akta, koji je juristički neorijentirana intesentica shvatila kao oporuku, bile su same inteligentne gospodje. Interesentica je bila vanredno iznenadjena i neugodno dirnuta, kada joj je odvjetnik, na koga se je obratila, saopćio, da žene ne mogu biti svjedocima oporuke; očevidno, da za pravnu svijest lajika, koji nije upućen u pozitivne norme i njihovo tumačenje, ta nesposobnost sačinjava danas jedan kuriozitet i da otuda trpe mnogi opravdani interesi. Odvjetnik, koji je dao navedenu izjavu stranci, bio je u pravu, jer — koliko je meni poznato — ni u literaturi gradjanskoga prava, koje vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji, ni u ovdašnjoj sudbenoj praksi nije se do sada pojavilo protivno mišljenje. No mene je taj slučaj podsjetio, da sam prije nekih 15 godina, dok sam još djelovao kao sudac, imao ozbiljne sumnje, da li je to shvaćanje ispravno. To mi je dalo povoda, da — iz prostog interesa, a bez ikakove dalje svrhe — malo zagledam u stvar i osvježim razloge, koji su me onda rukovodili. No i nehotice

Digitized by Google

ušao sam dublje u stvar, pa mi se je činilo, da bi bio grijeh, kada rezultate, do kojih sam došao, ne bih objelodanio i ne bi tako dao povoda, da se pitanje, o kome je ovdje riječ, uzme u promatranje i s one strane, s koje do sada, kako mi se čini, nije bilo promatrano. Stvar je u ovome.

§ 591 o. gr. z. tumači se tako, da žene bez obzira na doba života ne mogu biti svjedocima u razredbama posljednje volje. Tumačenje to moglo je do novele od 1914., da ima temelja u području bivše Austrije, ali za Hrvatsku i Slavoniju nema nikakova temelja. Da vidimo.

Prvobitni tekst §-a 591. glasio je u njemačkom originalu: »Die Mitglieder eines geistlichen Ordens, Frauenspersonen und Jünglinge unter achtzehn Jahren, Sinnlose Blinde... können bei letzen Anordnungen nicht Zeugen sein«.[1]) Taj tekst prvog službenog izdanja općeg gradjanskog zakonika izmijenjen je tek dvorskim dekretom od 2. listopada 1812. tako, da glasi: »Die Mitglieder eines geistlichen Ordens, Jüglinge unter achtzehn Jahren, Frauenspersonen, Sinnlose, Blinde...« Pošto se po prvobitnom tekstu obzirom na cjelokupni sintaktični sklop §-a 591. kritična ustanova mora da tumači tako, da svjedocima u razredbama posljednje volje žene — kao i mladići — ne mogu biti samo onda, ako nisu navršile 18. godinu (inače bi morala glasiti: »Frauenpersonen, Jünglinge unter achtzehn Jahren« ili, kako je kašnje promijenjena »Jünglinge unter achtzehn Jahren, Frauenspersonen«), htjelo se je tom promjenom kritičnoj ustanovi dati smisao, da žene bez obzira na doba života ne mogu biti svjedocima posljednje volje.

Cesarskim patentom od 29. studenoga 1852. (d. z. 1. br. 246) uveden je prema čl. I. u kraljevinama Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, u Vojvodini srpskoj i tamiškom Banatu »patentom od 1. lipnja 1811. u drugim krajevima cesarevine... proglašeni opći gradjanski zakonik« samo sa onim kašnjim naredbama, koje se na isti odnose, koje su u priklopljenom dodatku sadržane. No spomenutoga dekreta od 2. listopada 1812., kojim se mijenja tekst kritične ustanove, nema u tome dodatku, kako se svatko može uvjeriti iz službenog ručnog izdanja općeg gradjanskog zakonika, izišlog u Beču 1853. Da se ispravno shvati značenje teksta, koji to službeno izdanje sadrži, valja

[1] Po Stubenrauchovu komentaru, VIII. izd., I sv. 1902., str. 797, primj. 3 imao bi prvobitni tekst §-a 591. u kritičnom svojem dijelu glasiti još nedvoumnije u korist žena: »Jünglinge und Frauenspersonen unter achtzehn Jahren«. No to mi se ne čini vjerojatnim, jer Kirchstetter u svom komentaru iz god. 1872. u primj. 2 navodi, da je u prvobitnom službenom izdanju o. gr. z-a tekst glasio: »Frauenspersonen und Jünglinge unter achtzehn Jahren«, a isti takav tekst našao sam i u najstarijem Zeillerovom komentaru iz god. 1811.-12., sv. II 1812. (taj komentar ima seminarka biblioteka juridičkoga fakulteta); jednaki tekst navodi i Michel, Handbuch des allg. Privatrehts für das Kaiserthum Österreich, 1853.

Digitized by Google

uvažiti, da je u Reichsgesetzblatt-u god. 1852. proglašen samo citirani ces. patent od 29. studenoga 1852., ali sa ovom opaskom u primjedbi pod zvjezdicom k članku I.: »Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch selbst, sammt dem obigen Anhange, wird nachträglich in amtlicher Handausgabe sowohl in der deutschen Sprache, als auch in allen in obengenannten Kronländern üblichen Landessprachen kundgemacht werden«. Cit. službeno ručno izdanje o. gr. z. iz god. 1853. ima dakle karakter službene publikacije, pa je prema tome tekst, koji sadrži, autentičan. Tekst §-a 591, koji nalazimo u tom službenom izdanju hrvatskoga teksta[2], odgovara potpuno prvobitnomu tekstu, kako je to i logično, jer se cit. člankom I. ces. patenta od 29. studenoga 1852. opći gradjanski zakonik uvadja onako, kako je u drugim krajevima cesarevine proglašen patentom od 1. lipnja 1811., i jer cit. dvor. dekret od 2. listopada 1812., koji donaša promjenu toga teksta, nije usvojen i za novo područje.

Rezultat, do kojega dolazimo, je dakle taj, da cit. dvor. dekret od 2. listopada 1812. ne vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji, jer ga nema u dodatku, nego da tu vrijedi prvobitni tekst §-a 591. o. gr. z.-a. To su previdjeli povodeći se bez kritike za austrijskom literaturom i austrijskim izdanjima općeg gradj. zakonika naši komentatori i redaktori domaćih izdanja općeg austr. grad. zakonika, a za njima se je onda povela i judikatura. Krivo je dakle, kada uvaženi naš stručnjak,

[2] Njemački tekst službenog izdanja, koji glasi »Jünglinge unter achtzehn Jahren, Frauenspersonen«, dakle onako, kako ga nalazimo u austrijskim izdanjima o. gr. z-a, stoji u protuslovlju sa cit. čl. I. ces. patenta od 29. studenoga 1852., pa se prema tome, uzme li se, da je njemački tekst autentičan, mora smatrati redakcijonalnom pogrješkom i tumačiti obzirom na čl. I. ces. patenta od 29. studenoga 1852., dakle onako, kako bi to odgovaralo hrvatskom tekstu. Interesantno je u tome pogledu, da u privatnom izdanju općeg gradj. zakonika sa popularnim objašnjenjem »L. Pexa, Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch, zweite Auflage. Pest, 1856.« (ima ga univerzitetska biblioteka pod signaturom 58020) njemački tekst glasi: »Jünglinge und Frauenspersoncu unter achtzehn Jahren«, dakle u smislu prvobitnoga teksta općeg gradj. zakonika. Valjda je taj tekst uzet bio prema madjarskom tekstu. To — kako izgleda — ne možemo drukčije protumačiti, nego da se je kod redakcije tekstova u »zemaljskim jezicima« vodilo računa o čl. I. ces. patenta od 29. studenoga 1852., dočim se je njemački tekst objelodanilo naprosto prema kojem njemačkom austrijskom tekstu onoga doba, a previdjelo, da § 591. treba stilizirati obzirom na čl. I. cit. patenta. — Uzme li se pak, da je u Hrvatskoj i Slavoniji autentičan hrvatski tekst općeg gradj. zakonika, kako je to držao prof. Spevec (Mjesečnik iz 1900. str. 477.), onda otpada svaka potreba, da se u ovom pitanju uopće reflektira na njemački tekst. Tomu Spevčevu shvaćanju dolazi u prilog naročito činjenica, da opći gradj. zakonik, kada je bio uveden u Ugarskoj i Hrvatskoj i Slavoniji, nije uopće izašao u drž. zak. listu (kako to pretpostavljaju ces. patent od 27. pros. 1852. (d. z. l. br. 260) i naredba ministarstva pravosudja od 19. ožujka 1853. (d. z. l. br. 51), na kojima se protivno mnijenje temelji), nego je »objelodanjen« »naknadno u službenom ručnom izdanju«, kako smo to gore naveli.

Digitized by Google

pok. profesor S p e v e c, u svom izdanju općeg gradjan. zakonika — povodeći se u tome sigurno za R u š n o v o m — kod §-a 591. pod zvezdicom ispravlja službeni tekst, koji ovdje vrijedi, kao da se tu radi o kakovoj pogrješci u prijevodu. U istinu je taj tekst doslovni prijevod prvobitnoga njemačkog originala.

Kada zakonodavac uvodeći opći gradjanski zakonik u označena nova područja napušta dvor. dekret od 1812. i time prihvaća prvo bitni tekst §-a 591., može to da znači samo, da zakonodavac ne će ono, što se je htjelo s tim ispravkom postići, nego da hoće ono, što § 591. u prvobitnoj svojoj stilizaciji logički i gramatički kaže. Drugim riječima, zakonodavac iz godine 1852, nije više istoga mišljenja u tom pitanju sa zakonodavcem iz početka 19. stoljeća. Tome se ne treba čuditi, kada se iz istorije nastajanja austrijskog općeg gradjan. zakonika zna, da je već prigodom vijećanja o izvornoj osnovi k općem gradjan. zakoniku nadvladalo bilo mišljenje, da i žene mogu biti svjedocima posljednje volje. To je mnijenje kašnje napušteno, no potpomognuto daljom evolucijom životnih odnošaja prodrlo je ono iza više decenija do zakonske snage prilikom uvadjanja tog općeg gradjan. zakonika u daljim područjima. Ne valja u ovom savezu ni to izgubiti iz vida, da je zakonodavac centralističke Austrije uvadjajući pedesetih godina austrijske zakone u Ugarskoj i Hrvatskoj i Slavoniji imao na umu i reformu tih zakona, kako nam to najbolje pokazuje družica općeg gradjan. zakonika »privremeni gradjan. postupnik« od 16. rujna 1852.

I logička i istorijska interpretacija §-a 591. općeg gradjan. zakonika, kako je uveden ces. patentom od 29. studenoga 1852., nameće nam dakle nužno zaključak, d a s u i ž e n e (p r a v i j e: ž e n s k e) s p o s o b n e — k a o i m l a d i ć i — d a b u d u s v j e d o c i m a p o s l j e d n j e v o l j e, a k o s u n a v r š i l e 18. g o d i n u. Načelo je to, koje su usvojili već svi moderni zakonici[3], a koje je već i u zemljama bivše Austrije na snazi počam od novele od 12. listopada 1914. (v. §§ 3. i 56.), dakle i u onom području naše države, koje je nekada stajalo pod austrijskim zakonodavstvom. U Srbiji je § 446. tamošnjeg gradjan. zakonika, koji sadrži ustanovu o nesposobnosti žene, da bude svjedokom posljednje volje, ukinut već zakonom od 24. svibnja 1911. Možemo li uoči tih činjenica još i danas na silu da dajemo §-u 591. o. gr. z. smisao, koji protivuriječi jasnomu slovu zakona, koji obara istorijska interpretacija i koji je uz to još i nesavremen u najvećoj mjeri.

[3] Vidi n. pr. njemački gradj. zakonik, koji ne poznaje ženski spol kao razlog nesposobnosti biti svjedokom posljednje volje.

Digitized by Google

Izvlazba nekretnina u Zagrebu i Zemunu.

(Prava i dužnosti izvlastitelja).

Napisao **dr. Mijo Hribar**, odvjetnik u Zagrebu.

Zakonom o izvlazbi nekretnina u gradu Zagrebu od 18. prosinca 1876. (»Zbornik« br. 94.) uredjena je izvlazba nekretnina u Zagrebu za potrebe države i samog grada, a taj je zakon protegnut i na grad Zemun (vidi »Zbornik« 1914. br. 95.).

U članu 37. ustava poprimljen je u cijelosti § 365 o. g. z. o izvlazbi, pak je takova kod nas moguća ili na temelju posebnoga zakona o izvlazbi ili opet je moguća, da je upravno vlast dozvoli na temelju općega zakona o izvlazbi prihvativ svrhu izvlazbe, kao da je u općem interesu. Iz spomenutoga člana ustava, a jednako iz dosadanje teorije i prakse slijedi, da je izvlazba pravo samo države, da ga ona vrši temeljem svoga »ius eminenes«.

Ali država sama ne provodi uvijek izvlazbu, već dozvoljuje, da ju mogu obaviti i privatnici i pojedini dijelovi države (pokrajine, gradovi itd.) no dakako uvijek samo u interesu općenitosti. Privatnici dolaze do toga kao upravljači poduzeća, koja služe općemu interesu, kao n. pr. željeznička poduzeća, vodne zadruge itd., a pojedini dijelovi države mogu posebnim zakonom biti na to ovlašteni. U slučaju da država ne provodi izvlazbu, tada su potonji samo izvlazbeni pogodovnici, u najboljem slučaju punomoćnici izvlastitelja, ali se nikako ne mogu nazivati izvlastiteljima. U toliko je u gornjem zakonu naziv izvlastitelj za gradsku općinu pogrješan.

Citiranim zakonom odredjeni su slučajevi, u kojima ima mjesta izvlazbi (§ 1.), kao i način, kako se dolazi do nje. — Prema ustavu kralju ne prijada nikakova funkcija u upravnim stvarima t. j. u eksekutivi, pak držim, da je ustavom derogirana točka 2. i 4. § 2. citiranoga zakona. Mjesto toga držim, da se može grad žaliti samo po zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima, dakako u koliko se rješidba upravne vlasti ne osniva na slobodnoj ocjeni (čl. 19. cit. zakona).

U navedenom zakonu o izvlazbi i u slučaju, kada država u svoju svrhu izvlašćuje i kada se izvlašćuje u korist same gradske općine, nema nikakovih ustanova, koje bi odredjivale, kada i dokada se ima izvlašteno dobro privesti k općoj svrsi, za koju je izvlašteno. — Sama tehnika zakona t. j. njegovi izrazi o izvlaštenom dobru, pa osim toga predominantan položaj privatnoga prava prema javnomu pravu i miješanje pojmova jednoga i drugoga mogu lako dovesti do zbrke pojmova tako, da bi se obzirom na jedinstveno vodjenje gruntovnice za javna dobra — i to ona, koja su privatno vlasništvo države ili općine, ili ona, koja imadu samo služiti u općenite svrhe državljana ili općinara, moglo dogoditi, da se izvlašteno dobro upisuje u gruntovnim knjigama kao vlasništvo države ili općine, pa ma da je odmah i

Digitized by Google

vidljivo kod upisa u gruntovnici, na čem se isti temelji, moglo bi doći do krivoga i zakonu protivnoga tumačenja.

Izvlazbom naime prestaje opstojati privatno vlastništvo, pak se nekretnine predaju državi ili gradu samo za to, da ih uporijebi samo za onaj općeniti cilj, za koji je izvlazba dozvoljena. Država ili općina ne postaju vlasnici izvlaštenoga dobra, već je jedna i druga samo neki mandatar općenitosti (države), da sa izvlaštenim dobrom postigne svrhu, za koju je izvlazba dozvoljena i da tako izvlaštene nekretnine privede općenitoj uporabi. *)

Nikako ne može država a niti gradska općina raspolagati sa izvlaštenim nekretninama drugačije, nego li je to odredjeno zakonom o izvlazbi odnosno rješenjem upravne oblasti, kojom se sama izvlazba dozvoljuje. Odnošaj države i grada prema izvlaštenim nekretninama nije ni sličan onomu vlasnika prema njegovoj stvari.

Izvlazba je samo način, kojim prestaje vlasnost privatnoga prava, pak izvlašteno dobro ne dolazi u privatnu vlasnost niti izvlastitelja, a niti izvlazbom pogodovanoga. Govoriti dakle o stjecanju vlasništva izvlazbom je posve protivno samomu pojmu izvlazbe, jer stečeno dobro izvlazbom ima samo jednu svrhu, koja je samom izvlazbom označena, dok na primjer imaoc izvlaštenoga dobra ne može i ne smije isto prodati niti ikako otudjivati ili moguće drugojačije upotrijebiti nego baš onako, kako mu izvlazba dozvoljuje. To dobro dolazi po svrsi same izvlazbe u upravu ili države ili izvlazbenoga pogodovnika, a za zajedničku uporabu svih gradjana države.

Na samoj stvari ništa ne mijenja, što je provedba u gruntovnici, koja je osnovana za privatnopravne odnose, udešena po principima privatnoga prava, jer i ako je upisana u gruntovnici kao vlasnica država ili koji izvlazbeni pogodovnik, to je taj unos od nužde, budući da drugoga nije zakon odredio, a nešto se mora kod gruntovnoga tijela upisati, dok se sam taj upis kosi obzirom na pravo bolje dužnost izvlastitelja sa § 354. i 355. o. g. z. — U cijelom zakonu ima samo jedna ustanova, koja donekle, i to samo u slučaju izvlazbe u korist grada, traži, da se osigura pothvat izvlazbe, a to je § 18. al. zadnja izvlazbenoga zakona, po kojem m o ž e vlada tražiti od gradske općine, da joj iskaže pokriće troška potrebita za provedbu pothvata.

O tom, u kojem bi se roku imale izvlaštene nekretnine i upotrijebiti za općenitu svrhu, koja je uzrok i osnov izvlazbe, nema u zakonu traga, pak to dovodi do krivih zaključaka, a na žalost i do zakonu protivne prakse, te se izvlaštene nekretnine ne upotrebljuju u svrhu izvlazbe kroz decenije, nakon česa hoće grad da ih upotrijebi u drugu svrhu — sve to na krivoj pretpostavci, da je postao izvlazbom vlasnik tih izvlaštenih nekretnina kao i u neosnovanoj predmnjevi, da nema propisa i zakona, koji bi ga silio na to, da izvlaštene nekretnine privede baš samo onoj svrsi, u koju mu je izvlazba dozvoljena.

---

* Za ovu kao i još druge neke tvrdnje prepuštamo potpunu odgovornost gosp. piscu. Op. ur.

Digitized by Google

Pitanje je, tko bi mogao tražiti, da se izvlaštene nekretnine privedu svrsi, odnosno da se izvlazba poništi, kao što je i pitanje, pred kojom oblasti bi se postupak mogao provesti.

O prvom držim, da je jedino ovlašten na podignuće postupka izvlazbom pogodjeni privatni vlasnik izvlaštenih nekretnina. Da li bi država sama mogla n. pr. gradsku općinu siliti na provedbu pothvata, za koju je izvlazba dozvoljena, vrlo je dvojbeno de lege lata, jer u koliko sam izvlaštenik proti tomu ne digne prosvjed, znak je, da je zadovoljan sa izvlazbom, kao što je njegova šutnja najbolji dokaz, da pristaje na postupanje izvlastitelja odnosno izvlazbenoga pogodovnika, pak kako je kod izvlazbe jedino izvlaštenik u svojem pravu vlasništva pogodjen, to po onoj »volenti non fit iniuria« uz samu njegovu privolu može sa izvlaštenim nekretninama činiti izvlastitelj, što hoće. — Dakle postupak oblasti »ex officio« ne bi imao druge svrhe, van što bi se u postupku dalo prilike izvlašteniku, da se samo jasno izjavi, kako mu je svejedno, što izvlastitelj radi i u što upotrebljuje izvlaštene nekretnine, pak bi se tim pretvorila izvlazba u običnu kupnju odnosno kao takova novirala. — De lege ferrenda bilo bi svakako bolje, da se dade državi izrično i vlast i dužnost, da sama »ex officio« ureduje u ovakovu slučaju, jer je s jedne strane izvlazba institut javnoga prava, kojim se razrušuje posvema privatno vlasništvo, pa kada država to dozvoljuje, tada joj mora i biti dužnost, da se izvlazba ne obavlja bez prijeke potrebe i da se možda njom ne prave zloporabe.

S druge strane pravni poredak u državi zahtijeva, da se svaki pravni odnošaj prema faktičnom stanju bar u javnom pravu ustali, te onako i s vanjske strane označi, kakav u istinu jest, jer inače u ovom slučaju postoji izvlazba s formalne strane, a u istinu je kupnja po naknadnoj muče privoli izvlaštenika. To pak smeta izvlazbom pogodovanoga, jer je on uz naknadnu privolu izvlaštenoga uistinu kupio nekretnine prije samo izvlaštene, pak ga ovakav odnošaj može samo priječiti u slobodnoj raspoložbi s njima, ma da je kupom postao vlasnikom istih.

O drugom pitanju t. j. nadležnosti postupka nije potrebno dugo raspravljati. Institut izvlazbe spada u javno pravo, a jer o dozvoli iste po citiranom zakonu odlučuje upravna oblast, može dosljedno tomu ona jedino i odlučivati o tom, da li se ima ili nema pothvat izvršiti t. j. da li opstoji nužda općenitog interesa za pothvat. U slučaju dakle ako više općeniti interes ne postoji za pothvat, tada pada i sama izvlazba. Tako o tom dr. Ludvig Kirchstetter u svom komentaru općemu austrijskomu gradjanskomu zakoniku kod tumačenja § 365. kaže: »Aus dem Prinzipe der Enteignung folgt, dass weil nur das allgemeine Interesse dieselbe konstituirt, mit dem Hinwegfall dieses Intereses auch das Enteigungsrecht hinwegfällt«. Dakle ima se naknadno na zahtjev izvlaštenika sama izvlazbena dozvola poništiti i uspostaviti stanje prije izvlazbe. Izvlašteno se dobro ima vratiti izvlašteniku u potpunu vlasnost, a potonji je dužan povratiti sve, šo je s naslova izvlazbe dobio.

Digitized by Google

Kakav da se postupak provede, kad izvlaštuje država u svoje svrhe, a kakav, kad je dozvoljena izvlazba samo u korist gradske općine?

U prvom slučaju ima se postupak zametnuti pred onom oblasti, koja je izvlazbu dozvolila, a kako sada imamo upravne sudove i državni savjet, to je osigurano pravedno rješenje. — U drugom slučaju država na zahtjev i zaključak gradskoga zastupstva dozvoljuje izvlazbu, pak se postupak može nametnuti kod izvlazbenoga povjerenika, a kako su gradovi Zagreb i Zemun pod nadzorom državne vlasti i po zakonu o gradskim općinama i po novom uredjenju unutarnje uprave, to se može postupak zametnuti i kod te nadzorne vlasti, koja može odrediti postupak pred izvlazbenim povjerenikom, a jednako i kao vlast, koja je dozvolila izvlazbu, može istu i poništiti. Kako je ta nadzorna vlast ista, kao i ona, koja je izvlazbu odobrila, to joj pripada pravo u slučaju promjene okolnosti, koje su bile odlučne za izdanje izvlazbene dozvole, svoju odluku promijeniti i povući.

Dakle nije na mjestu kod izvlazbe govoriti o pravu natrag kupnje izvlaštenika i s toga, što se kod izvlazbe ne radi uopće o kupnji, već je ona prisilno poništavanje privatnoga vlasništva u općem interesu uz odštetu, a kada razlog za isto otpadne, pada i sama izvlazba, te se sve ima staviti u prijašnje stanje.

Zakonodavstvo.

Osnova općega dijela obligacijâ (revizija §§ 859—937 i 1342—1450 o. g. z-a), kako je prihvaćena u Stalnom Zakonodavnom Savjetu.

Priopćio Ivan Maurović.

(Svršetak.)

3. Ustupljenje (cesija).

§. 1392. Ako se tražbina prenese od jedne osobe na drugu i ova je prihvati, nastaje preinačenje prava pridolaženjem novoga vjerovnika. Takovo delanje zove se ustupljenje (cesija), a biva sa naplatom ili bez naplate.

Predmet ustupljenja.

§. 1393. Prava, koja su spojena sa osobom, dakle s njom prestaju, ne mogu se ustupiti. Zadužnice, koje glase na donosioca, ustupaju se već predajom, i pored poseda nije potreban drugi dokaz o ustupljenju.

Učinak (dejstvo).

§ 1394. Prava prijamnika istovetna su u pogledu ustupljenja tražbine sa pravima ustupitelja.

Digitized by Google

§. 1395. Ugovorom o ustupljenju nastaje nova obaveza samo izmedju ustupitelja (cedenta) i prijamnika tražbine (cesionara), ali ne izmedju ovoga i primljenoga dužnika (cesusa). Stoga je dužnik ovlašćen dok mu prijamnik ne bude poznat, platiti prvome verovniku ili se na drugi način s njim izravnati.

§. 1396. Dužnik ovo ne može više učiniti, čim mu je prijamnik obznanjen; ali mu ostaje pravo, da iznese svcje prigovore protiv tražbine. Ali ako je on tražbinu prema poštenom prijamniku priznao za ispravnu, tad je obavezan da ovoga namiri kao svoga verovnika.

Odgovornost ustupitelja.

§. 1397. Ko ustupi tražbinu bez naplate, dakle je daruje, ne odgovara više za nju. Ali ako se ustupi za naplatu, ustupitelj odgovara prijamniku kako za ispravnost tako i za naplativost tražbine, ali nikada za više nego li je dobio od prijamnika.

§ 1398. U koliko je prijamnik mogao iz javnih knjiga videti, da li je tražbina naplativa, ne pripada mu zbog nenaplativosti nikakvo obeštećenje. Ustupitelj ne odgovara ni za tražbinu, koja je u vreme ustupljenja bila naplativa, pa je postala nenaplativa pukim slučajem ili nepažnjom prijamnika.

§. 1399. Nepažnja ove vrste postoji, ako prijamnik ne otkaže tražbinu u vreme, kad se ona može otkazati, ili je po dospelom roku plaćanja ne istera (naplati); ako štedi dužnika; ako zanemari da pribavi u vreme sigurnost, koja se je još mogla dobiti; ili propusti da dejstvuje na sudsko izvršenje (ovrhu).

Uput (asignacija).

§. 1400. Uputom na činidbu koje treće osobe ovlašćuje se primalac uputa (asignatar) da primi činidbu od upućenika (asignata), a ovaj se ovlašćuje da izvrši činidbu primaoca uputa za račun uputioca (asignata). Primalac uputa stiče neposredni zahtev protiv upućenika tek onda, kad mu je stigla izjava upućenikova da prihvaća uput.

§. 1401. U koliko upućenik već duguje uputiocu činidbu, koju treba da izvrši, obavezan je prema uputiocu da se pokori uputu. Ako se uputom ima da namiri uputiočev dug kod primaoca uputa, koji je uput prihvatio, onda je primalac obavezan pozvati upućenika, da izvrši činidbu.

Ako primalac ne će da upotrebi uput ili ako upućenik odbije prihvat ili činidbu, primalac treba to da javi uputiocu bez odugovlačenja.

Namirenje duga, ako nije što drugo uglavljeno, biva tek činidbom.

§. 1402. Ako je upućenik prema primaocu prihvatio uput, može nasuprotstaviti samo takve prigovore, koji se tiču valjanosti prihvata ili proizlaze iz sadržine uputa ili iz njegovih osobnih odnosa prema primaocu.

§.1403. Dokle upućenik još nije prihvatio uput prema primaocu, može ga uputilac opozvati. Ne postoji li izmedju uputioca i upućenika nikakav drugi pravni odnos, vrede za pravni odnos izmedju obojice propisi za ugovor o punomoćstvu. Ipak uput ne prestaje smrću upu-

Digitized by Google

tioca ili upućenika. Ukoliko raskinuće uputa i prema primaocu ima pravni učinak (dejstvo), odredjuje se prema pravnom odnosu, koji postoji izmedju primaoca i uputioca.

Zahtev primaočev protiv upućenika zastareva za tri godine.

Preuzimanje duga.

§ 1404. Ko obeća dužniku, da će izvršiti činidbu njegovomu verovniku (preuzimanje ispunjenja), odgovara dužniku za to, da verovnik ne će od njega zahtevati činidbu. Verovnik ne stiče time neposredno nikakvo pravo.

§. 1405. Ko se sporazume sa dužnikom da preuzima njegov dug (preuzimanje duga), stupa kao dužnik na njegovo mesto, ako verovnik na to privoli (pristane). Dok toga privoljenja nema, ili ako bude odbijeno, odgovara on kao kod preuzimanja ispunjenja (§ 1404.). Verovnikovo privoljenje može se izjaviti ili dužniku ili preuzimaocu.

§ 1406. I bez sporazuma sa dužnikom može treći ugovoriti sa verovnikom da preuzima dug.

Ali u sumnji preuzimanje, koje je verovniku izjavljeno, znači da preuzimalac odgovara pored dosadašnjega dužnika, a ne mesto njega.

§ 1407. Obaveze preuzimaoca u pogledu na preuzeti dug su istovetne sa obavezama dosadašnjega dužnika. Preuzimalac može nasuprotstaviti verovniku prigovore, koji proizlaze iz pravnoga odnosa izmedju ovoga i dosadašnjega dužnika.

Sporedna prava tražbine ostaju promenom dužnika netaknuta. Ali poruci i zaloge, date od trećih osoba, odgovaraju i dalje samo onda, ako je poruk ili zalagač pristao na promenu dužnika.

§ 1408. Ako pri otudjenju kakvoga zemljišta stečnik (pribavilac) preuzme založno pravo, koje je na tom zemljištu, ima se to u sumnji razumeti kao preuzimanje duga. Otudjivalac može, pošto se izvrši prenos vlasništva, verovnika pismeno pozvati, da primi novoga dužnika na mesto njega, s tim učinkom (dejstvom), da privoljenje vredi kao dato, ako za šest mjeseci ne bude odbijeno. Na taj učinak (dejstvo) mora se izrično upozoriti u pozivu.

§ 1409. Ako ko preuzme kakvu imovinu ili kakvo preuzeće, onda je on, ne dirajući time u odgovornost otudjivaočevu, neposredno obavezan verovnicima za dugove, koji pripadaju toj imovini ili preduzeću, a za koje je kod predaje znao ili je morao znati. Ali se on oslobodjava odgovornosti, ako je od tih dugova već namirio toliko, koliko iznosi vrednost preuzete imovine ili preduzeća.

Ako se protivno uglavi izmedju otudjioca i preuzimaoca na štetu verovnika, onda to prema ovima nema učinka (dejstva).

§ 1409. a) Ako otudjiočevu imovinu ili preduzeće preuzme koji njegov rodjak ili svojak (u smislu zakona o pobijanju prav. dela), onda je ovaj, ne dirajući tim u odgovornost otudjioca, obavezan verovnicima za dugove, koji idu uz tu imovinu ili preduzeće, i to neposredno i bez ograničenja na vrednost preuzete imovine ili preduzeća, ako ne dokaže, da mu dugovi prilikom predaje nisu bili poznati niti su morali biti poznati.

Digitized by Google

§ 1409. b) Propisi §§ 1409. i 1409. a) ne vrede za preuzimanje imovine ili preduzeća putem stečajnog postupka ili postupka za izvršenje (ovrhu).

§ 1410. Ako se uglavi, da novi dužnik stupa na mesto dosadašnjega, i to na taj način, što se na mesto raskinutoga dugovinskoga odnosa stavi obaveza novoga dužnika, koja se osniva na samostalnom pravnom osnovu ili na promeni glavnoga predmeta tražbine, onda ne nastaju učinci (dejstva) preuzimanja duga, već učinci obnovnoga ugovora (§§ 1377. 1378.).

TREĆE POGLAVLJE.

O raskinuću prava i obaveza.

1. Isplata.

§ 1412. Obaveza se raskida poglavito isplatom, to jest činidbom onoga, što je ko činiti dužan (§ 469.).

Kako se ima platiti.

§ 1413. Protiv svoje volje ne može biti prisiljen verovnik da primi što drugo, nego što ima tražiti, ni dužnik da čini što drugo, nego što je obavezan činiti. Ovo vredi i za vreme, mesto i način ispunjenja obaveze.

§ 1414. Ako se mesto isplate nešto drugo dade s toga, što su se verovnik i dužnik tako sporazumeli, onda se ovo delanje ima smatrati kao naplatni posao (posao sa naknadom).

§ 1415. Verovnik nije dužan primiti isplatu duga na delove ili na otplatu. Ali ako treba platiti različite dugove, smatra se da je isplaćen onaj, za koji je dužnik sa privoljenjem (pristankom) verovnika izrično izjavio, da hoće da ga isplati.

§ 1416. Ako se sumnja u volju dužnikovu, ili ako joj se verovnik protivi, treba najprije odbiti kamate, za tim glavnicu, a od više glavnica onu, koja je već zatražena ili bar dospela, a po tom onu, koja je za dužnika najteža.

Kada treba platiti.

§ 1417. Ako rok za isplatu nije odredjen ni na koji način, onda obaveza da se dug plati nastaje tek od onoga dana, kada dužnik bude opomenut (§ 904.).

§ 1419. U izvesnim slučajevima odredjen je rok za isplatu prirodom stvari. Alimenti (iznosi izdržavanja) plaćaju se najmanje mesec dana unapred. Ako na izdržavanje ovlašćena osoba umre u toku toga vremena, njezini naslednici nisu dužni vratiti ono, što je unapred plaćeno.

§ 1419. Ako je verovnik odugovlačio primiti isplatu, on snosi štetne posledice.

§ 1420. Ako mesto i način izvršenja činidbe nisu odredjeni, moraju se primenjivati gore (§ 905.) postavljeni propisi.

Digitized by Google

Ko može platiti.

§ 1421. I osoba, koja je inače nesposobna upravljati svojom imovinom, može ispravan i dospeli dug pravovaljano (punovažno) isplatiti i svoje se obaveze osloboditi. Ali ako bi isplatila sumnjiv dug ili dug koji još nije dospeo, njezin tutor (štitnik) ili skrbnik (staralac) ovlašćen je natrag tražiti ono, što je plaćeno.

§ 1422. Tko plati tudji dug, za koji ne odgovara (§ 1358.), može pre splate ili pri isplati verovniku izjaviti, da tražbinu otkupljuje; ako je to učinio, onda isplata ima učinak (dejstvo) kao otkup tražbine.

§ 1423. Ako se otkup ponudi u sporazumu sa dužnikom, mora verovnik primiti isplatu; no osim slučaja prevare ne odgovara za naplativost i ispravnost tražbine. Bez privoljenja (pristanka) dužnika verovnik ne može — po pravilu (§ 462.) — biti nagonjen da primi isplatu od treće osobe.

Kome treba platiti.

§ 1424. Dug se mora platiti verovniku ili njegovom punomoćniku, sposobnome za prijem, ili onome, kome je sud dosudio tražbinu. Ono što je tko platio takvoj osobi, koja sama ne sme upravljati svojom imovinom, taj je obavezan ponovo platiti u toliko, u koliko ono što je plaćeno u istinu više ne postoji, ili u koliko nije bilo upotrebljeno u korist prijamnika.

Polaganje duga kod suda.

§ 1425. Ne može li se dug isplatiti zbog toga, što je verovnik nepoznat, što je odsutan, ili sa ponudjenim nezadovoljan, ili iz drugih važnih razloga; dužnik može da položi kod suda stvar, koja se ima dati, ili, ako je za to nezgodna, tražiti da sud naredi, da se ona čuva. Svako takvo delanje, ako je po zakonu učinjeno i verovniku obznanjeno bilo, oslobadja dužnika od njegove obaveze i na verovnika prebacuje opasnost za datu stvar.

Namire (priznanice).

§. 1426. Platac je u svim slučajevima ovlašćen iskati od namirene osobe namiru, to jest pismenu svedodžbu o ispunjenoj obavezi. U namiri mora biti navedeno ime dužnika i verovnika, kao i mesto, vreme i predmet namirenoga duga, a mora je potpisati verovnik ili njegov punomoćnik. Troškove namire treba da snosi verovnik, ako nije što drugo uglavljeno, ili ako što drugo ne proizlazi iz prirode pravnoga odnosa izmedju njega i dužnika.

§. 1427. Namira o plaćenoj glavnici osniva predmnevu (pretpostavku), da su isplaćene i kamate od te glavnice.

§. 1429. Ako verovnik poseduje dužnikovu zadužnicu, obavezan je, pored izdanja namire, vratiti zadužnicu ili, ako je dug delomično otplaćivan, zabeležiti to na samoj zadužnici. Natrag dobivena zadužnica bez namire osniva za dužnika pravnu predmnevu (pretpostavku) da je dug isplaćen; ali protivdokaz nije isključen. Ako je zadužnica,

Digitized by Google

koju treba vratiti, izgubljena, tada je platac ovlašćen tražiti osiguranje ili iznos položiti kod suda i iskati, da verovnik izradi usmrćenje (poništenje) zadužnice po propisu zakona.

§ 1429. Namira, koju je verovnik izdao dužniku o kakvom isplaćenom novijem dugu, ne dokazuje istina da su isplaćeni i drugi stariji dugovi; ali ako se tiče izvesnih renta ili takovih plaćanja, koja se imaju davati iz jednoga i istoga naslova i u izvesno vreme, kao što su zakupnine, najamnine (kirije) i kamate od glavnica, predmneva (pretpostavlja) se, da je onaj, koji pokaže namiru od poslednjega dospeloga termina, platio i ranije dospele termine.

§ 1430. Isto tako se za trgovce i obrtnike, koji se obračunavaju sa svojim mušterijama u izvesnim rokovima, predmneva (pretpostavlja), da su im isplaćeni i raniji računi, ako su dali namire o računu, čiji je rok kasnije nastupio.

Isplata nedugovanoga.

§ 1431. Ako je ko u zabludi, pa bilo to i zabluda o pravu, dao kome kakovu stvar ili mu je izvršio kakvo delanje, na što ovaj prema davaocu ili izvršiocu nije imao prava, može po pravilu u prvom slučaju stvar tražiti natrag, a u drugom iskati platu primerenu pribavljenoj koristi.

§ 1432. Ipak se ne mogu natrag tražiti isplate zastareloga ili takvoga duga, koji samo zbog formalnih nedostataka ne vredi, ili za čije uterivanje (naplatu) zakon samo ne daje pravo na tužbu; kao ni onda kad ko izvrši isplatu, za koju zna da je ne duguje.

§ 1433. Ali ovaj propis (§ 1432.) ne može se primeniti na slučaj, kada je platila osoba, koja se nalazi pod tutorstvom (štitništvom) ili skrbstvom (starateljsvom) ili koja druga osoba, koja ne može slobodno raspolagati svojom imovinom.

§ 1434. Povraćaj onoga što je plaćeno može se natrag iskati i onda, ako je dug ma na koji način još sumnjiv, ili ako zavisi još od ispunjenja kakvoga uveta. Ali ako je plaćen ispravan i bezuvetan dug, ne može se plaćeno natrag tražiti s toga, što rok isplate nije još dospeo.

§ 1435. I ko je dao stvari, koje je odista bio dužan dati, može ih od prijamnika natrag tražiti, ako je prestao pravni osnov, da se one i dalje zadrže.

§ 1436. Ako je ko bio obavezan od dve stvari dati samo jednu po svojoj volji, pa je usled zablude dao obe, zavisi od njega da natrag traži jednu ili drugu.

§ 1437. Prijamnik nedugovane isplate smatra se kao pošten ili nepošten posednik, prema tome da li je za zabludu davaoca znao, ili ju je iz okolnosti morao predmnevati (pretpostavljati), ili ne.

2. Prebijanje (kompenzacija).

§ 1438. Ako se izmedju dve osobe steknu tražbine, koje su istovrsne, onda, u koliko se tražbine medjusobno izravnavaju, oba-

Digitized by Google

veze se medjusobno prebijaju (prebijanje, kompenzacija) tako da se, ako se kompenzacija istakne, smatra da je medjusobna isplata izvršena još kad su se tražbine medjusobno stekle.

§ 1439. Prebijanju nema mesta izmedju dospele i nedospele tražbine. U koliko ima mesta prebijanju prema stečajnoj masi, odredjuje se naročitim zakonom.

§ 1440. Isto tako ne mogu se medjusobno prebiti tražbine, čiji su predmet raznovrsne stvari ili odredjene i neodredjene stvari. Samovlasno ili lukavstvom oduzete, na posudu (na poslugu) uzete, na čuvanje ili u zakup ili najam uzete stvari nisu u opšte predmet ni priuzdržanja ni prebijanja.

Isto tako ne može se ostvarivati prebijanje protiv zahteva na izdržavanje (alimente).

§ 1441. Dužnik ne može svome verovniku staviti u račun ono, što verovnik duguje nekome trećem, a taj treći dužniku. I svota, koju neko ima tražiti od jedne državne kase, ne može se odbiti od svote, koju on mora platiti drugoj državnoj kasi.

§ 1442. Ako se kakva tražbina redom prenosi na više osoba, dužnik, istina može uračunati tražbinu, koju je imao u vreme ustupa protiv prvoga verovnika iste, a tako i onu, koja mu pripada protiv poslednjega verovnika; ali ne i onu, koja mu je pripadala protiv kojega medjuverovnika.

§ 1443. U pogledu tražbine uknjižene u javne knjige, može se prigovor prebijanja nasuprotstaviti prijamniku tražbine samo onda, ako je i protivtražbina upisana, i to kod same tražbine, ili ako je o tom prijamnik tražbine kod preuzimanja iste bio obavešten.

3. Odricanje.

§ 1444. U svima slučajevima, u kojima je verovnik ovlašćen napustiti svoje pravo, može se on i odreći istoga na korist svoga dužnika. Odricanjem se raskida obaveza dužnikova, ako dužnik odricanje prihvati.

4. Sjedinjenje.

§ 1445. Kadgod se, ma na koji način, pravo i obaveze sjedine u jednoj osobi, prestaje oboje, osim ako je verovniku još slobodno iskati razlučenje (izdvajanje) svojih prava (§ 802. i § 812.), ili ako je sjedinjenje naročitim propisima isključeno. Na taj način ništa se ne menja u pravima ostavinskih verovnika usled sukcesije dužnika u ostavinu njegova verovnika, sanaslednika ili zapisovnika (legatara), kao ni u pravima verovnika usled nasledjivanja izmedju dužnika i poruka.

§ 1446. Prava i obaveze uknjižene u javne knjige ne prestaju sjedinjenjem, dok iz njih ne budu izbrisani (§ 526.). Dotle se može upisano založno pravo od strane vlasnika ili putem ovrhe (izvršenja) preneti na treću osobu (§§ 469. do 470.).

5. Propast stvari.

§ 1447. Kad kakva odredjena stvar slučajno sasvim propadne, prestaje svaka obaveza, pa i obaveza da se naknadi vrednost stvari.

Digitized by Google

Ovo načelo vredi i onda, kada je ispunjenje obaveze ili isplata kakvog duga usled koga drugoga slučaja postalo nemogućno. Ali svakako mora dužnik ono, što je dobio da bi ispunio obvezu, vratiti ili nadoknaditi, i to onako isto kao pošteni posednik, ali ipak na takav način, da iz tudje štete ne izvlači nikakvu dobit.

6. Smrt.

§ 1448. Smrću prestaju samo takva prava i obaveze, koje su ograničene na osobu ili se tiču čisto osobnih (ličnih) delanja pokojnikovih.

7. Istek vremena.

§ 1449. Prava i obaveze prestaju takodje i kad prodje vreme, na koje su bile ograničene poslednjom voljom, ugovorom, sudskom odlukom ili zakonom. Na koji način zakonom odredjena zastara raskida prava i obaveze, propisano je u sledećem poglavlju.

O povraćaju u predjašnje stanje.

§. 1450. Gradjanski zakonik ne dopušta nikakav povraćaj u prijašnje stanje. Slučajevi, koji spadaju u sudsko postupanje, odredjeni su drugim zakonima, naročito zakonom o sudskom postupku u gradj. parnicama.[1]

Ocjene i prikazi.*

Vladimir Mažuranić: Dodaci uz Prinose za hrvatski pravno-povjestni rječnik. U svesku XXIV I. god. 1924. Zbornika věd právních a statních, što ga izdaje pravnički fakultet češkog sveučilišta u Pragu, priopćuje dr. Karel Kadlec kratki stručni izvještaj o najnovijoj publikaciji Vladimira Mažuranića »Dodatci uz Prinose za hrvatski pravno-povjesni rječnik. U Zagrebu 1923. (Izdanje Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti). Čitateljima »Mjesečnika« je poznato, kako taj uvaženi pravni historik sudi o samim »Prinosima«, pa sada priopćujemo ovdje u prijevodu i njegov izvještaj o »Dodacima«, kojima Mažuranić svršava svoje velevrijedno djelo.

O velikom Mažuranićevu rječniku za hrvatsku pravnu povijest opetovano smo referirali u tom časopisu. Prošle godine izdao je zaslužni autor »Dodatke« svojemu djelu. Oni ne sadržavaju samo dopunjke i ispravke glavnoga djela, nego i predgovor vrijedan pažnje, u kom pisac potiče čitaoce, da nastoje umnožati jezično blago sabrano u rječniku — a osim toga upozoruje u tom predgovoru na odnos starih Hrvata prema Saracenima u Andaluziji. Ali nije ovomu predmetu posvetio samo znatni dio predgovora, već raspravlja o njem i u samim

[1] Komisija je izostavila §§. 867, 868, 924, 1342, 1349, 1364, 1391 i 1411 o. g z-a. — I. M.

* Sve ovo je već bilo priredjeno za predjašnji broj, ali se moralo ostaviti za ovaj broj, jer je za predjašnji broj nadmašivalo opseg lista.

Digitized by Google

›Dodacima« (spor. imenito riječ Saracenus). Na str. X. i slijed. predgovora raspravlja uopće — dakako posve na kratko — o moslimskim piscima, koji donose vijesti o dodiru orijentalaca sa Slovenima. S osobitom ljubavi zadržaje se navlastito kod pjesnika Ibn Chabiba iz Kordove, te se mnogomu nada od izučavanja toga pjesnika po evropskim orijentalistima napose slovenskim. Poučne su i vrlo zanimljive navlastito str. 42—51. (članak Saracenus), gdje se nabrajaju pojedini slovenski vojnički i politički faktori na dvorovima saracenskih vladara u Španiji n. pr. Badr, Nadžda, Nadich i drugi. Autor spominje i male slovenske državice na španjolskom tlu. — U članku Ohmučević rzlaže se (i pitanje), kako su Južni Sloveni nazvani Ilirima.

Od tehničkih termina navedenih u »Dodacima« zanimljivi su navlastito ovi: b r č (suviše očito sa riječi b r a k, ženidba), d e r u m, d e r r u m, što autor tumači kao nerezina, vinogradina (t. j. zapušteni vinograd), k o m o s t r e, k o n o s t r a s (moglo bi se sravniti sa češ. konverš), l i k (sporedi lice), s a i a (njem. Sarsch, t. j. fino sukno, dolazi i u kotorskom statutu 150.) — i druge riječi. K terminu d e r u m primjetili bi ovo. Ta riječ dolazi opetovano u Smičiklasovu Codexu n. pr. u sv. III. str. 338., V. str. 346., XIII. str. 21, 291. Piše se i d e r u s. Dolazi i u rapskom statutu IV. 16. Inchiostri i Galzigna tumače, da je to maggese chiuso (ogradjeni ugar). U zadarskom statutu Ref. 55. ima d e r g, ali je to očito tiskarska pogrješka mjesto d e r s.

S opravdanom radosti pozdravljamo ovaj svršetak veleznamenitoga Mažuranićeva djela.«

Budi nam dopušteno, da tom zgodom izrečemo prof. Kadlecu hvalu za njegovo marljivo stručnjačko referiranje o publikacijama iz hrvatske pravne povijesti; njegova je doista zasluga, da se znanje o njima brzo i lahko širi u slovenskom učenom svijetu. U ostalom prof. Kadlec je i sam vrsni saradnik na polju naše pravne povijesti.

Dr. Milivoj Maurović

Dr. Josip Mudrovčić: Pitanje pobijanja osuda obraničkog suda beogradske i zagrebačke burze, Zagreb 1924., 46 stranica 8o.; dobiva se kod pisca Zagreb, Jurjevska ul. 53, cijena 20 D, poštom 20 para eventualno preporučano 2 D 20 p više. — U brošuri se raspravlja gornje aktuelno pitanje u povodu rješenja stola sedmorice, odjeljenja A, od 22. lipnja 1923. br. 1462., (»Mjesečnik« br. 9 god. 1923., str. 397. i 398.). Pisac je razdijelio svoje razlaganje u pet točaka. U I. točki prikazuje sam slučaj i njegovo rješenje sa strane sudova naročito stola sedmorice, prema kojemu je tužba protiv obraničke osude burzovnoga suda u Zagrebu dopustiva, te nema razloga, da se na osnovu obraničke osude burzovnoga suda u Zagrebu uskrati ovrha do osiguranja. Zatim navodi mnijenja naših pravnika, koji su se na rješenje stola sedmorice obazreli, a od kojih je dr. Verona (»Mjesečnik« br. 7 i 8 g. 1923. str. 293. i 294.) držao, da po sadašnjem stanju zakonodavstva protiv rješenja burzovnog suda zagrebačkoga nema nikakova pravnoga lijeka (str. 7.); — dr. P. Č. (»Mjesečnik« br. 11. i 12.) izjavio, da rješenje stola sedmorice nije u skladu sa zakonom, jer se stvar

Digitized by Google

imade prosudjivati po srpskom gradj. sudskom postupku od god. 1865., po kojem tu ne može biti tužbe, te jer bi se inače mogle osude burzovnoga suda pobijati u Zagrebu, a u Beogradu ne, (str. 8. i 9.); — dr. Siebenschein u »Jutarnjem Listu« od, 24. veljače 1924. tvrdio, da je rješenje stola sedmorice čvrsto na zakonu osnovano (str. 10.). — U II. točki bavi se pisac člankom 7. zakona od 3. studenoga 1886. o burzama u savezu sa odnosnim propisima srpskoga gradjanskoga sudskoga pastupka, te dolazi do zaključka, da je isključeno svako pravno sredstvo protiv obraničke osude burzovnoga suda, koje bi obustavljalo ovrhu, zvalo se ono žalba, nezadovoljstvo ili tužba (str. 15.). — U II. točki napose govori o izbornom (obraničkom) sudu beogradske burze, koji da sudi u prvoj i posljednjoj molbi bez mogućnosti korekture od koga gradjanskoga suda, a postupa kao da je državni sud (str. 22. i 23.). — Zatim u IV. točki raspreda o obraničkom sudu zagrebačke burze u savezu s odnosnim propisima gradj. parb. postupnika, te misli, da je stol sedmorica opravdano riješio, da tužbi po § 382. gopp. ima mjesta (str. 32.), ali da nije na zakonu osnovano njegovo stezanje ovrhe na ovrhu do osiguranja, nego da glede dopustivosti i nastavka ovrhe važi u bitnosti isto u Zagrebu što i u Beogradu (str. 34.). — U V. točki raspravlja pisac o pitanju, koja bi tu reforma bila na mjestu, pa uz neku skepsu ipak drži, da ne bi bilo suvišno, dapače bi i preporučio, da se u krilu burze što prije osnuje kasatorni sud (str. 36.).

Na koncu ove točke reasumira pisac svoje mišljenje ovako: 1. Obranički sud burze nije državni sud, nego privatni sa mnogim povlasticama; — 2. svaki pravni lijek, koji bi obustavljao ovrhu je isključen, ali tužba je po § 382. grpp. dopustiva; — 3. obranička presuda burzovnoga suda ne može se stavljati u isti red sa prvomolbenom osudom državnoga suda, ni tužba po § 382 grpp. sa prizivom, te nije na mjestu primjena § 391. grpp., koja pripušta ovrhu do osiguranja u slučaju priziva protiv prvomolbene osude državnoga suda, nego se ovrha obraničke presude burz. suda može ustavljati samo u slučajevima, u kojima se ustavlja protiv pravomoćnih presuda državnih sudova (§§ 442. — 447. grpp.); — 4. tužba po § 382. grpp. nije primjerena radi preduga roka, u kojem je dopustiva, — ni dostatna radi preuska opsega i neizvjesnosti razloga pobijanja, te bi valjalo uvesti pravni lijek sa rokom od kojih 8 dana i sa dovoljnim i točno odredjenim razlozima pobijanja; — 5. za rješavanje pravnoga lijeka valjalo bi za sada hitno osnovati u krilu same burze revizijom njezinih pravila viši kasatorni sud; — 6. u shodno vrijeme valjalo bi uvesti pravni lijek na državni sud. U dodatku iznio je pisac znatnije preinake novoga pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze od 15. ožujka 1924., koji je izišao za vrijeme tiskanja negove brošure.

Kako se već iz ovoga kratkoga prikaza sadržaja brošure može lahko razabrati, pisac potanko ispituje zakonsku opravdanost rješenja stola sedmorice o ovom pitanju t. j. o dopustivosti tužbe protiv obraničke presude burzovnoga suda, te o ovršivosti osude toga burzovnoga suda, t. j. u koliko se može ustaviti ovrha njegove osude. S tim u

Digitized by Google

vezi uzimlje pisac u pretres dotične propise zakona o burzama od god. 1886., srpskoga gradj. sudskog. postupka od god. 1865. i našega gradj. parb. postupka od god. 1852. U kratko prikazuje i donekle isporedjuje burzovno sudovanje u Zagrebu i Beogradu; isporedjuje burzovni sud sa običnim obraničkim sudom, te rješava pitanje, da li se burzovni sud može smatrati državnim. Na kraju ističe pisac hitnu potrebu prethodnoga osnutka višega burzovnoga suda u krilu same burze.

Tijekom raspravljanja pisac iznaša navode i nazore gore navedenih pravnika, ističući uvijek, u čemu se s njima slaže odnosno razilazi. Navodeći gore istaknuti nazor dra. P. Č. kaže pisac, da ima dr. P. Č. pravo, da namisao srpskoga zakonodavca, koji je donio zakon od 3. studenoga 1886. o javnim burzama, valja tražiti prema srpskim zakonima, napose i prema srpskome gradj. sudskom postupku od god. 1865. (str. 10 u savezu sa str. 8. i 9.). Nasuprot tomu razlaže kasnije, da se ne da obraniti tvrdnja dra. P. Č., da stvar tu valja onako prosudjivati, kako je mislio (srpski) zakonodavac god. 1886., jer da onaj zakonodavac, koji nam se javio god. 1919. već misli i na hrvatske zakone, a ne samo na srpske (str. 24.). Na to dodaje ovo, čime će se rijetko koji pravnik posve saglasiti: »**Zakonodavac sam dakako nije pogrješiv**, ako je to, kao što mislim, da jest, tek personifikacija organizma opstojećih zakona, koji se razvija i usavršuje, hoteći dosegnuti i urediti sve životne odnošaje, koji trebaju pravnoga uredjenja. Tek njegovi reprezentanti t. j. zakonodavni faktori, pa napose njihovi pomagači — naime sastavljači zakonskih osnova, kadšto mogu da ne primijete njegov glas. Tako je i onaj naš zakon od 1919. t. j. uredba, kojom je proširena važnost stanovitih članaka zakona o burzama od god. 1886. na cijelo područje kraljevine (dotično od 1922. t. j. zakon, kojim je ta uredba održana na snazi)« — (str. 24.).

Tko brošuru, koja je pisana lijepim jezikom i stilom, pomnjivo i sa razmišljanjem čita, opaža, da je ona plod dubljega proučavanja i trijeznoga prosudjivanja vještoga pravničkoga stručnjaka. Ako i jest brošura strogo stručna — pravnička, ipak je dobro došla ne samo pravnicima nego i privrednim krugovima, kojima je takodjer namijenjena. Ona se sadržajem, izvodima i zaključcima preporuča sama od sebe.

—ć.

Dr. Ljubomir Tomašić: Pomorsko pravo, kratki pregled. — Poslije izvrsne knjige g. dra. Verone: Pomorsko pravo, iz predavanja u visokoj školi za trgovinu i promet u Zagrebu, o kojoj smo donijeli prikaz u zadnjem broju »Mjesečnika«, izašlo je eto novo djelce dra Tomašića iz iste materije. — S veseljem ga pozdravljamo, jer pokazuje sve življi interes za pomorsko pravo.

Kako pisac u uvodu ističe, ne radi se o kritički obradjenom djelu, te mu je jedina svrha, da pruži kratak i praktičan pregled onima, koji se žele uputiti u nauku o pomorskom pravu. Dok je pisac na prvih 25 strana sumarno i zbijeno razložio temelje pomorskoga prava, sabrao je u dodatku zakon o upisu pomorskih trgovačkih brodova i ladja, te zakon o pomorskom ribolovu, propise za izbjegavanje su-

Digitized by Google

koba na moru i medjunarodnu signalizaciju. Onda slijedi Petranovićev prevod »Editto politico di navigazione mercantile«, te isto tako Petranovićev prevod knjige II. Code Napoleon-a. — Ako se uvaži, da je danas upravo nemoguće doći do ovih Petranovićevih prevoda, treba da budemo zahvalni dru. Tomašiću, da je uzeo na sebe trud i trošak, da te važne prevode učini pristupačnima svakomu. Knjiga će već s toga razloga svakomu dobro doći, tko se pomorskim pravom bavi, a i uvod, koji kako rekosmo, sadržaje kratak pregled čitavog pomorskoga prava, bit će od koristi početniku, te će mu dati poticaj, da se u materiju bolje zadube. U tu će mu pak svrhu vrlo dobro poslužiti pregled literature pomorskoga prava na početku knjige, u kojem će naći nabrojena sva najbolja djela, što su u zadnjim decenijama izašla u toj struci.

Dr. Mogan.

Pravosudje — gradjansko.

Kod potraživanja u inozemnoj valuti pristoji vjerovniku pravo tražiti isplatu u zemaljskoj valuti prema tečaju inozemne valute na dan isplate. (Valorizacija). (Rješidba stola sedmorice od 4. srpnja 1923. br. 1363.).

U ovršnom predmetu t. t. Le Met. produits de l' Industrie Metallurgique u P., ovrhovoditeljice, proti A. J., vlastelinu u V., ovršeniku, zbog 1719 franaka 50 cen. spp., u kojem je kotarski sud u V. odlukom od 19. srpnja 1922. br. 5856 odlučio, da je sa po ovršeniku položenom gotovinom od ukupno 4745 kruna 39 fil. tražbina ovrhovoditeljice u cijelosti podmirena, te dalji sudbeni postupak obustavljen; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka ovrhovoditeljice rješidbom od 23. studenoga 1922. br. 17070 ništovnu žalbu ovrhovoditeljice zabacio, a njezin utok otputio i prvosudnu odluku potvrdio; —

stol sedmorice: vidiv, da se je tužiteljičina godine 1912 utužena tražbina prema kontokorentu i prema tužbenom obrazloženju sastojala od 1719 fr. 50 ct., pa je takove vrsti tražbina i dosudjena osudom od 23. pros. 1921. br. 5433/gr.; — vidiv, da se svota izražena u krunskoj vrijednosti od 1642 K 15 fil., koja je alternativno veznikom »ili« po tužiteljici tražena i osudom dosudjena, ima smatrati samo kao u našoj državi plateznim sredstvom dakle ekvivalentom, koji je u vrijeme tužbe zamjenjivao kurzovnu vrijednost utuženih franaka i koji ekvivalent je tuženi mogao kao utuženim francima u vrijeme tužbe odgovarajuću vrijednost platiti, što ipak učinio nije; — vidiv, da se taj alternativni zahtjev izražen u krunama ne može onamo tumačiti kao, da tuženiku pripada nakon više deset godina iza dospjelosti tražbine odnosno podignute tužbe po §-u 906. o. g. z. pravo izbora te platiti bilo 1719 franaka 50 ct. bilo 1642 K. 15 fil., jer bi bio pravni nesmisao, kada bi nemarni tuženik, koj nije namirio duga godine 1912. već istom godine 1922. platio umjesto franka onu vrijednost u krunama, koju su franci imali godine 1912., te iz tog nemara imao veliki dobitak s obzirom na malu vrijednost kruna, dočim bi opet tužiteljica imala veliki gubitak obzirom na vrijednost utuženih franaka; — vidiv, da tuženi prema intenciji tužbe i po njoj konstruiranoj osudi

Digitized by Google

ima platiti 1719 franaka 50 ct. ili onaj iznos u krunama odnosno dinarima, za koji se može u času isplate taj iznos franaka nabaviti; — vidiv, da pravomoćna ovršna odluka od 13. lipnja 1922. br. 3842/gr. ispravno dozvoljuje ovrhu radi dužnih 1719.50 franaka spp.; — vidiv, da tuženi, položivši kod suda dne 17. srpnja 1922. umjesto utužene franke iznos u krunama 1642 K 15 fil. spp., hoteći se time riješiti duga, nije prema današnjemu notorno visokomu kursu franka udovoljio svojoj platežnoj dužnosti po §§. 1412. i 1415. o. g. z. a prema tomu, da nije bilo razloga obustaviti ovršni postupak; — vidiv da niže odluke nisu na zakonu osnovane i da se tužiteljica radi istih opravdano žali; —

n a š a o j e povodom izvanrednog previdnoga utoka ovrhovoditeljice t. t. Le produits de l' Industrie Metallurgique u P. preinačiti obje suglasne niže odluke te ovršenika A. odbiti sa molbom od 19. srpnja 1922. br. 5856/gr., kojom polaže u sudbeni polog 4745 K. 39 fil. u ime potpunoga namirenja ovrhovoditeljičine tražbine od 1719.50 franaka spp., sa zahtjevom obustave ovršnoga postupka. Ujedno se prvomu sudu nalaže, da ovršni postupak nastavi. Ovršenik dužan je ovrhovoditeljici naknaditi troškove utoka i izvanrednoga previdnoga utoka od 218 dinara za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Povišenje zakupne cijene, s obzirom na devalvaciju novca odnosno s tim u vezi stojećoj valorizaciji novčanih potraživanja nema mjesta.
(Rješidba stola sedmorice od 29. veljače 1924. br. 3273 1923.)

U usmeno raspravljenoj parnici E. u. K. u vlastito ime i kao matere i tutorice mldb. M., V., B., i G. K. i sututora A. A. iz R. tužitelja, protiv M. G. i M W. iz R., tuženih zbog 85.218 din. 75 p. spp., u kojoj je k o t a r s i s u d u M. osudom od 14.veljače1923. br. 1254/gr. sudio:

Tužitelji odbijaju se s tužbom de pr. 9. srpnja 1921. br. 5854/g., odnosno sa sniženim zahtjevom tužbe u zapisniku od 14. veljače 1923. br. 1254/gr., pa im tuženi M. G. i M. W. iz R. nisu dužni s naslova bezrazložnoga obogaćenja obradjivanjem 112 i pol jutara zemlje u Š. po predratnoj zakupnini isplatiti iznos od 85.218 dinara 75 para sa 6 posto kamatima od dana uručenja tužbe do isplate tekućima, niti su dužni naknaditi ovom parnicom prouzročeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, nego su naprotiv tužitelji dužni tuženima ovom parnicom prouzročeni na 577 dinara sudbeno obredjeni trošak naknaditi u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a

b a n s k i s t o l povodom priziva tužitelja E. u K. i dr. osudom od 13 lipnja 1923. br. 9083 priziv otputio, te potvrdio napadnutu osudu prvoga suda iz slijedećih razloga:

Tužitelji su podigli tužbu protiv tuženih na naknadu iznosa od 85.218 dinara 75 para, zbog bezrazložnoga obogaćenja tuženih, a koje je nastalo kroz to, što oni godine 1913. na deset ekonomskih godina uzakupljenih 112 i pol jutara zemlje još uvijek iskorišćuju uz godišnju zakupninu od 90 K. po jutru, ma da je posljednje tri godine iznosila prosječna zakupna cijena 3.800 K. — Tužitelji su stoga dužni bili, da i zakonski obrazlože i utemelje ovaj svoj zahtjev, to jest da dokažu na strani tuženih obogaćenje i to bezrazložno obogaćenje, što im medjutim nije pošlo za rukom. — Oni se sami pozivaju na zakupni ugovor pod A-I., koji ima sva zakonska obilježja jednoga valjanoga pravnoga posla (§§. 863., 865., 869., 1090. i 1091. o. g. z) komu ni sami ne prigovaraju bilo pomanjkanje prave volje kontrahenata, bilo kakovu protuzakonitost sa strane tuženih bilo nedopuštenost. — Nema dakle uopće nijednoga momenta, koji bi dokazivao bezrazložno

Digitized by Google

obogaćenje niti ima i jednoga uslova, koji bi opravdavao s jedne strane traženje tužitelja (§. 1431 — 1437. ogz.), a s druge strane odgovarajuću dužnost tuženih na kakovu naknadu, jer se koriste oni samo svojim pravom iz toga ugovora i u granicama njegovim (§. 1305. ogz.). Ne može se nikako primijeniti ustanova § 934. ogz., jer su tuženi ustali kondikcijom, a osim toga ta ustanova pretpostavlja nerazmjerje vrijednosti, polag onog vremena, kada je posao skopljen. — Valjalo je stoga priziv tuženih otputiti i u cijelosti potvrditi napadnutu osudu prvostepenog suda. —

S t o l s e d m o r i c e našao je izvanredni previd tužiteljice otputiti. — Razlozi: Tužitelji u izvanrednom previdu navode, da su ovlašteno tražili povišenje zakupnine, pošto je kruna izgubila potpuno svoju unutarnju vrijednost, te ne pretpostavlja ni pedeseti dio one vrijednosti, koju je imala u vrijeme sklopljene zakupne pogodbe. Pošto je zakupna pogodba sklopljena pod pretpostavkom, da se unutarnja vrijednost ne će promijeniti, to da je ta pogodba sklopljena pod uslovom i sa clausulom rebus sic stantibus.

Tuženi da su se obogatili na štetu tužitelja, kada su plaćali zakupninu po 90 K., a ne onu svotu, koja se je obično plaćala. Pozivajuć se na §. 7. traže primjenu načela izraženih u §§ 1104., 1105., 934. i 935. ogz. Tužitelji dakle baziraju svoj zahtjev na devalvaciji novca, odnosno s njom u savezu stojećoj valorizaciji novčanih potraživanja, pa se pita mogu li tužitelji opravdano podići takav zahtjev. — U prvom redu ima se gledati nije li zakonodavac posebnim zakonom izrijekom odredio, da se devalvacija novca ima uvažiti, te uz koje uvjete. Po čl 88. uredbe o pravnoj likvidaciji stanja stvorenoga ratom 1914—1920. mogao je zakupodavac tražiti raskinuće dugoročnoga zakupa, pa da je to učinio, dao bi onda zakupcima priliku, da se posluže sa danim im u tom članku pravom, da zahtijevaju, da ugovor ostane za sve ugovoreno vrijeme na snazi uz opravdano povećanu zakupninu. — Da su se tužitelji pravodobno poslužili tim pravom, polučili bi raskinuće ugovora ili povećanje zakupnine s obzirom na sadanje prilike. Nu pošto oni nisu toga učinili, te naročito nisu tražili raskinuće ugovora, to su oni još sveudilj vezani na taj ugovor, te ne mogu sada tražiti ni raskinuće ugovora, a niti povišenje zakupnine. — Pošto suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene niti na tumačenju ili upotrebi zakona očevidno pogrešnoj, niti na pretpostavi takovoj ,koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa jer ne postoji nijedan od uslova §. 335. grpp., koji bi bio kadar opravlati izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §. 334. grpp. otputiti, a po propisu §. 573. grpp. osuditi tužitelje, da naknade trošak previdnoga protuizvedenja.

Prilog k tumačenju pravilnika za izvršenje zakona o stanovima.

O d o s t a v i p i s m e n o g a r j e š e n j a s t a n b e n e v l a s t i i o t p r a v k u ž a l b e n a s u d z a s t a n o v e.

(Rješenje suda za stanove u Zagrebu od 17. travnja 1924. br. 1754).

Srpsko-pravoslavna crkvena općina u N. G. treba navodno stan za svoga paroha, pa, kako imade u svojim kućama više iznajmljenih stanova, podnijela je vlasti za stanove u N. G. molbu za izdanje o z n a č n e odluke u smislu čl. 10. cit. pravilnika. — Moliteljica je u molbi i na raspravi naročito i uporno tražila, da joj se označi stan najmoprimca I. P-a.

Vlast za stanove donijela je, uvaživši tek neke prigovore dra. U. kao zastupnika I. P-a., nakon provedene rasprave dne 21. ožujka 1924. br. 92. zaklju-

Digitized by Google

čak, kojim se moliteljici označuje za njezina paroha stan drugoga najmoprimca, a ne stan I. P-a.

Nijedna stranka nije se s takvim zaključkom zadovoljila, te su sve najavile žalbu i tražile pismeni otpravak zaključka.

Medjutim je moliteljica, ne čekajući dostavu pismenoga rješenja, još isti dan predala protiv zaključka utok odnosno predstavku, a predsjednik vlasti za stanove ju je isti dan otpremio sudu za stanove u Zagreb. Proti tomu odaslanju moliteljičina pravnoga lijeka sudu za stanove, t. j. prije nego je strankama dostavljeno pismeno rješenje, i prije nego za sve stranke mine rok za apelaciju, podnio je I. P. izravno žalbu na sud za stanove, koji je izdao od 17. travnja 1924. br. 1754. slijedeće rješenje:

Povodom utoka srpsko-pravoslavne crkvene općine u N. G. i žalbe I. P-a vraća se spis, te se odredjuje, da stanbena vlast o zaključku od 21. ožujka 1924. br. 92 sastavi pismeno rješenje po čl. 34. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima od 30. prosinca 1921., pa da to pismeno rješenje (odluku) dostavi interesentima, koji su takav zahtjev stavili jur na raspravi, te isto tako dr. M. Ž-u, koji je u stvari interesiran, i da po tom članu uputi, u kome roku i preko koje vlasti mogu podnijeti žalbu, pa zatim pravne lijekove ovamo propisno predloži na rješenje, sa svim dostavnicama.

Priopćio dr. **M. Uroić.**

Za grutovničare nadležan je u disciplinarnim stvarima karnosni sud sudbenoga stola i onda, ako je gruntovničar dodjeljen na službovanje kojemu upravnomu organu. Riješenje sukoba o nadležnosti izmedju upravnoga suda i redovitoga gradjanskoga suda.

(Rješenje stola sedmorice od 4. srpnja 1924. br. 1726.)

Stol sedmorice povodom nastaloga sukoba o nadležnosti izmedju upravnoga suda u Zagrebu i predsjedništva banskoga stola u karnosnom predmetu proti I. P., gruntovničaru III. razreda, dodijeljenomu na službovanje zadružnomu povjereniku u Zagrebu, radi povrede službenih dužnosti, u kojem se je upravni sud u Zagrebu zaključkom od 26. siječnja 1924. oglasio nadležnim za postupak u ovoj disciplinarnoj stvari, a predsjedništvo banskoga stola svojim na upravni sud u Zagrebu upravljenim dopisom od 7. ožujka 1924. br. 631 prs. izjavilo, da je za za isti nadležan karnosni sud sudbenoga stola, našao je temeljem člana 110 stav drugi ustava odlučiti, da je za disciplinarni postupak u ovoj stvari nadležan karnosni sud sudbenoga stola u Zagrebu — i to iz ovih razloga.

Prenavedenim zaključkom smatra se upravni sud u Žagrebu u ovoj stvari nadležnim s razloga, što da su po članu 167, zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda od 31. srpnja 1923. disciplinski sudovi samo upravni sudovi, a da se član 170. citiranoga zakona ne može primijeniti na gruntovničare, jer da ovi nemaju posebnoga specijalnoga disciplinskog zakona, a da takova nemaju ni suci, no koji da jedino obzirom na član 112. ustava potpadaju pod njihove disciplinarne vlasti. Naprotiv tome drži predsjedništvo banskog stola, da je u ovoj disciplinarnoj stvari s obzirom na član 170, činovničkoga zakona od 31. srpnja 1923. nadležan sudbeni stol kao karnosni sud u smislu specijalnoga zakona od 10. prosinca 1890. br. 1 zb. 1891. i novele istomu od 8. kolovoza 1917. (Zbor br. 62).

Digitized by Google

Povodom žalbe disciplinskoga tužitelja protiv gornjega zaključka upravnoga suda odredio je državni savjet rješenjem od 5. travnja 1924. br. 3663, da ima upravni sud odnosne spise dostaviti odjeljenju kasacionoga suda u Zagrebu radi rješenja sukoba o nadležnosti.

Uzimajući stol sedmorice u pretres ovaj predmet utvrdjuje prije svega, da je I. P. u smislu čl. 1. zakona od 10. prosinca godine 1890. odnosno od 8. kolovoza 1917. kao grutovničar pravosudni činovnik, i da se s njime ima kao takovim postupati, ma da je sada pridijeljen na službovanje zadružnomu povjereniku t. j. upravnomu organu; te nadalje da je predsjednik banskoga stola po čl. 22. cit. zakona na nadzor ovlašteni pretpostavljeni toga činovnika i da kao takav vrši takodjer karnosnu vlast nad njim u smislu čl. 22. i 24. cit. zakona, po čem je predsjednik pozivom na ovaj zakon vlastan pobijati nadležnost upravnoga suda.

U samoj stvari nije osnovan zaključak upravnog suda, kojim se je oglasio nadležnim. Član 170. činovničkoga zakona od 31. srpnja 1923. odredjuje, da za suce i druge državne službenike gradjanskoga reda, koji se naročitim zakonima podvrgavaju pod disciplinsku vlast drugih organa, važi disciplinski postupak ovoga zakona, ako nije specijalnim zakonom propisan naročiti postupak. Ako i po članu 252. istoga zakona prestaju važiti svi zakoni, koji su do sada važili za državne službenike, koliko nije odredjen koji izuzetak, to je upravo u članu 170. učinjen izuzetak u pogledu disciplinskoga postupka protiv onih službenika, koji se naročitim zakonima podvrgavaju pod disciplinsku vlast drugih organa, dakle i sam taj propis priznaje, da tim organima pripada i nadalje disciplinska vlast, a već po stilizaciji toga članka vidi se, da je zakonodavac imao pred očima ne samo buduće, već i ranije specijalne zakone, koji su naime važili, kad je činovnički zakon na snagu stao.

Za pravosudne pak činovnike, u koje se ubrajaju i gruntovničari, normirani su u zakonu od 10. prosinca 1890. (Zbor. god. 1891. br. 1.) i od 8. kolovoza 1917. (Zbor. br. 62.) posebni organi za vršenje karnosne vlasti i to redoviti sudovi i na nadzor ovlašteni pretpostavljeni, te je tim specijalnim zakonima normiran i naročiti disciplinarni postupak. Po čl. 166. činovničkoga zakona od 31. srpnja 1923. izriču doduše disciplinske kazne (t. j. kazne za neurednosti većega zamašaja ili disciplinske prestupke) samo disciplinski sudovi na osnovu disciplinskoga postupka dok se laglje kazne za neurednost mogu po starješini izricati mimo disciplinskoga postupka (čl. 160. i 161. činovničkoga zakona). — No propisu čl. 166. činovničkoga zakona, da disciplinske kazne t. j. veće kazne čl. 165. čin. zakona, mogu izricati samo sudovi, udovoljeno je specijalnim zakonima od 10. prosinca 1890. i 8. kolovoza 1917. o pravosudnim činovnicima, jer i po tim zakonima veće kazne, koje nisu samo redne kazne, mogu u pogledu svih pravosudnih činovnika izricati samo redovni sudovi kao karnosni sudovi.

S ovih razloga nadležan je za disciplinski postupak protiv gruntovničara I. P. redovni kao karnosni sud, i to naročito sudbeni stol u Zagrebu, u čijem području okrivljeni službu vrši. — O tome se obavješćuje radi dalje odredbe upravni sud u Zagrebu pozivom na dopis od 5. svibnja 1924. br. 2564 uz povrat ovamo dostavljenih spisa, zatim predsjedništvo banskoga stola u Zagrebu, i sudbeni stol u Zagrebu.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

PRVI »ZBOR PRAVNIKA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA«

bit će u Zagrebu od 19.—21. rujna 1924. (petak, subota i nedjelja).

Prvi dan: otvorenje Zbora točno u 10 sati prije podne u saborskoj dvorani. Referati i koreferati u plenumu o pet točaka dnevnoga reda prema poslovniku (prije i poslije podne).

Drugi dan: rasprava u sekcijama u dvoranama sveučilišta (prije podne a eventualno i poslije podne).

Treći dan: Zaključno zborovanje u plenumu opet u saborskoj dvorani, samo prije podne.

Imena referenata i koreferenata, vrijeme banketa, kazališne predstave, izleta i ostali detalji — sve će se to priopćiti u dnevnim novinama još tijekom mjeseca kolovoza i u stručnim glasilima svih triju pravničkih udruženja, u brojevima od rujna.

Pravo na povlastice Zbora (željezničke karte, umjerenije cijene kazališne predstave, snižene cijene konačišta i t. d.) imadu samo p r i j a v l j e n i članovi. Članovi ljubljanskog i beogradskog udruženja imadu se prijaviti najkasnije do 25. kolovoza o. g. sovjim udruženjima, a svi ostali imadu se prijaviti pripremnome odboru u Zagrebu na ruke tajnika Pravničkoga društva dra. Iva Politea. U prvoj polovici rujna bit će prijavljenima razaslane legitimacije i sve potanje upute o povlasticama i o Zboru uopće.

Na besplatno stanovanje u Djačkome domu kroz tri dana Zbora imade pravo 100 učesnika Zbora. U slučaju da se prijavi veći broj reflektanata na takvo stanovanje, imadu prednost gosti izvan Hrvatske i Slavonije.

Radi sastava prijave i ostalih detalja upučuje se na poslovnik Zbora, otisnut u ovome broju.

POSLOVNIK ZA ZBOR PRAVNIKA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA.

Čl. 1. Ime i svrha.

Sastanak pravnika kraljevine SHS, koji će biti u Zagrebu u rujnu g. 1924., zove se »ZOR PRAVNIKA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA«.

Svrha mu je:

a) da se pravnici sviju struka i sviju krajeva države lično upoznaju;

b) da se na njemu osnuje kao stalna institucija »KONGRES PRAVNIKA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA«, koji bi imao raspravljati — sastajući se redovito jedanput godišnje — teorijski i praktički važna pitanja iz zakonodavstva i sastavljati predloge i nacrte za zakone.

c) da se od sadanjih pravnih pitanja (problema) ona najaktuelnija i najvažnija riješe shodnim predlozima.

Čl. 2. Pristup.

Na Zbor imadu pristup i pravo sudjelovanja:

a) članovi svih pravničkih društava u državi;

b) članovi pravnih fakulteta univerza u državi.

Digitized by Google

Čl. 3. Pripreme.

U Beogradu, Ljubljani i Zagrebu osnovat će se do konca lipnja 1924. po jedan oblasni (krajevni) odbor, koji se sastoji od tri člana dotičnoga pravničkog društva i iz dva člana pravnoga fakulteta u sjedištu dotičnoga društva. Ovih pet članova izabrat će izmedju sebe predsjednika i tajnika. Odbor se može koopcijom i proširiti te izabrati pododbore.

Kada budu tri oblasna odbora saglasna glede programa i njegova izvršenja, sav daljnji rad prelazi na pripremni odbor u Zagrebu.

Čl. 4. Saziv

Vrijeme Zbora odredit će pripremni odbor u Zagrebu oko polovice rujna o. g. uvažujući, da program Zbora ima biti izveden u dva dana uzastopce.

Dan i program Zbora oglasit će pripremni odbor u Zagrebu najkasnije do 10. kolovoza u stručnim časopisima, a po mogućnosti i u svim većim dnevnicima Beograda, Zagreba, Ljubljane, Splita, Sarajeva i Novoga Sada.

Čl. 5. Prijava.

Prijave za učestvovanje na Zboru moraju biti predane najkasnije do 15. kolovoza o. g. pripremnomu odboru u Zagrebu (na adresu tajnika Pravničkog društva), i to ili neposredno ili preko onoga pravničkog društva, kojemu je dotični prijavitelj članom. Prijavi treba priložiti D 25.— za troškove Zbora i za pošiljke detaljnijega programa i spiska sviju prijavljenih članova.

Svaki član ima pravo na povlastice, koje eventualno budu ishodjene na državnim željeznicama za njega i za još jednu osobu njegove porodice, koja ga bude pratila.

Svaki prijavljeni član dobiva od pripremnoga odbora legitimaciju za Zbor.

Čl. 6. Prvi dan zborovanja.

I. Početak skupnoga zborovanja bit će odredjen za prvi dan na 10 sati prie podne. Ovu prvu sjednicu otvara predsjednik pripremnoga odbora u Zagrebu kratkim govorom. Poslije eventualnih pozdrava oficielnih ličnosti izabrat će Zbor po prijedlogu poslovnoga predsjednijka, dva potpredsjednika i tri tajnika Zbora per acclamationen (eventualno glasanjem, jednostavnom većinom svih prisutnih prijavljenih članova Zbora). Poslije izbora zauzet će predsjednici svoja mjesta.

Zborovanje vodit će poslovni predsjednik odnosno potpredsjednik (po redu prema starosti).

II. Predmet meritornoga raspravljanja bit će samo ova pitanja:

1. osnivanje stalne institucije »Kongres Pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«;
2. zakonodavna tehnika u našoj državi;
3. uredjenje pravne pomoći u državi;
4. prinudna nagodba van stečaja;
5. odvjetnički red.

III. Glavni izvjestitelji referiraju o svakome predmetu najviše 30 minuta. Poslije njih dobivaju riječ sporedni izvjestitelji (koreferenti), koji ne smiju govoriti dulje od 20 minuta.

Glavni izvjestitelj daje poslije koreferentovih govora predsjedništvu Zbora svoj pisani referat sa nacrtom rezolucija, koji predlaže glavnoj skupštini na prihvat.

Poslije govora izvjestitelja (glavnoga i koreferenta) nema na g l a v n o m e zborovanju (u plenumu) daljnje debate. Predsjedništvo Zbora odredjuje odmah

Digitized by Google

sekcije za potanje raspravljanje o predloženim nacrtima rezolucija, imenujući ujedno tim sekcijama pročelnika, njegova zamjenika i tajnika.

Poslije toga zaključuje poslovni predsjednik Zbora skupno zborovanje prvoga dana i pozivlje članove Zbora da se priključe bilo kojoj sekciji, odredivši ujedno točno vrijeme i mjesto, gdje će resp. kada sekcije raspravljati. Umolit će ujedno, neka se raspravljene teze i rezolucije i definitivno redigiraju za zaključno skupno zborovanje.

V. Pravo učestvovavnja u sekcijskim raspravama imaju svi članovi Zbora. Rasprave vodi pročelnik sekcije (ili njegov zamjenik), koji će nastojati — prema općim načelima parlamentarnoga poslovnog reda — da se rasprava zaključi i rezolucije definitivno redigirane prime najdublje u 3 sata.

VI. Već na kraju skupnoga zborovanja prvoga dana odredit će i objaviti predsjedništvo Zbora mjesto i vrijeme zaključnoga skupnoga zborovanja. Objava ima da se izvrši i u jutarnjim novinama zagrebačkim dotičnog dana.

Čl. 7. Drugi dan zborovanja.

Poslije otvaranja Zbora, koji će biti sposoban za zaključivanje bez obzira na broj prisutnih članova, dat će predsjednik riječ pojedinim pročelnicima sekcija po redu, koji se njemu bude činio zgodnim

Svaki pročelnik daje sasvim kratak resumé rasprava u sekciji i čita pismene rezolucije, koje su predložene plenumu na prihvat. Poslije toga se rezolucije bez debate običnom većinom glasova prisutnih članova ili primaju ili odbijaju. Promjena teksta rezolucija na drugome skupnome zborovanju nije više moguća. Poslovni predsjednik konstatuje razmjer glasova poslije svakoga glasanja i proglasuje primljene rezolucije kao odluke Zbora.

Čl. 8. Zapisnik.

O skupnim zborovanjima Zbora vodit će se zapisnik, kojemu treba da se prilože svi pisani referati i napisane rezolucije. Ako se bude zahtijevalo konstatovanje razmjera glasova, u zapisniku mora biti naveden i taj razmjer. — Zapisnik vodi jedan od tajnika prema njihovu medjusobnome sporazumu. — Zapisnik potpisuju poslovni predsjednik i tajnik, koji bude vodio zapisnik. Original zapisnika čuvat će se kod Pravničkoga društva u Zagrebu, koje će poslati propise s prilozima svim pravničkim društvima, svim pravničkim fakultetima i ministarskome savjetu u Beogradu.

Čl. 9. Izvjestitelji.

Glavne izvjestitelje odredit će za točke navedene u članu 6. po brojevima 1) i 3) oblasni odbor u Ljubljani, 2) i 4) oblasni odbor u Beogradu, 5) oblasni odbor u Zagrebu. Sporedne izvjestitelje odredit će po mogućnosti za svaki predmet oba ostala oblasna odbora. Imena izvjestitelja priopćit će se za vrijeme saziva Zbora zajedno s predmetom raspravljanja. Glavnim i sporednim izvjestiteljima preporučuje se, da dodju u doticaj još prije skupnoga zborovanja, kako bi po mogućnosti bile ublažene eventualne razlike u mišljenjima.

Čl. 10. Spomenica.

Oblasni odbor u Zagrebu izdat će spomenicu o Zboru, koja će biti poslana svim u članu 5. navedenim osobama i svim članovima, koji su na Zboru učestvovali.

Čl. 11. Društvene priredbe.

Raspored društvenih priredaba, koje će se dati uz Zbor ili poslije njega, priopćit će oblasni odbor u Zagrebu, pa se svi članovi Zbora imadu zamoliti, da na njima učestvuju u što moguće većem broju u cilju uzajamnoga upoznavanja.

Digitized by Google

Čl. 12. Troškovi Zbora.

Troškovi Zbora — uključivši pripreme radnje kao i spomenicu — namiruju će na ovaj način: a) najprije iz obligatornoga prinosa, navedenog u članu 5; — b) zatim iz državne subvencije ili kojega drugog prinosa, poklonjenoga u tu svrhu c) za ostatak predložit će sva tri pravnička udruženja svojim glavnim skupštinama, neka ih ta udruženja razmjerno namire, — svako po jednu trećinu ostataka.

Svaštice.

Trgovačka obrtnička komora u Zagrebu sastavila je pravilnik za svoj o b r a n i č k i s u d, koji je poslala ministarstvu trgovine i industrije na odobrenje. Čim stigne odobrenje, pristupit će se obrazovanju obraničkoga zbora i početi sa sudovanjem. Bude li komori uspjelo sastaviti valjani obranički zbor, bit će djelovanje toga novoga stalnog obraničkoga suda od velike koristi za naš privredni svijet. Nakon stegnuća nadležnosti zagrebačkoga burzovnog suda (po novome pravilniku) obranički sud komore bi mogao vrlo dobro doći kao naknada za taj gubitak kod prvo spomenutog suda. Želimo mu najbolji uspjeh.

Odvjetnička organizacija. Nakon pauze od punih sedam godina održalo je Društvo odvjetnika u Zagrebu dne 24. lipnja t. g. u dvorani sudbenoga stola svoju redovitu — zapravo izvanrednu — glavnu skupštinu. Odziv je bio vrlo brojan, što je dokaz dubokog osjećaja potrebe te stališke organizacije. Hoće li taj probuktjeli plamen zanimanja i dalje plamtjeti, ne može se reći; bit će svakako zadaća novoga odbora, da taj plamen dalje hrani. Skupštinu je otvorio bivši potpredsjednik g. dr. Peleš st. On, kao i bivši tajnik g. dr. Vimpulšek, naveli su razloge, koji su po njihovu mišljenju, onemogućili društvu kakav uspjeh. Blagajnik g. dr. Brandaffy izvjestio je, da društvena imovina ne dosiže ni Din. 400.—. Ostali dio imovine uložen je u obveznicama r a t n o g a zajma! Bez ikakve debate prešlo se preko svih tih izvješća staroga odbora k izboru novoga. Izabrani su: predsjednikom g. dr. Nikola Hoffer, prvim potpredsjednikom g. dr. Milan Barišić, a drugim g. dr. Hugo Kohn. Osim toga dvanaest članova upravnog odbora, te časni sud i revizionalni odbor. U prvoj odborskoj sjednici izabrani su tajnicima društva gg. dr. W a l t e r, dr. P i l a r i dr. B e n o v i ć. Prepušteno je novome odboru ,da odredi visinu članarine; ona je odredjena sa dinara 10 mjesečno, a upisnina sa dinara 10. Nakon programatskoga govora dra. Hoffera primljena je rezolucija, da se odbor Društva odvjetnika ima priključiti akciji Pravničkoga društva u pogledu taksa i da ima nastojati, da bude donesen što prije novi odvjetnički red. Nešto veća debata razvila se o predlogu dra. Politea — ne toliko zbog načela koliko radi stilizacije — da se osudi napadaj, što ga je jedan kapetan izveo nedavno u sudnici sa sabljom na zagrebačkog odvjetnika dra. Miju Radoševića.

U pomanjkanju dosadanje akcije Društva odvjetnika naše je Pravničko društvo priredilo dosada znatan dio rada toga društva tako, da će Društvo odvjetnika u mnogome imati tek da nadoveže na naš rad. Premda bude to činilo tako, djer sa staleškoga stanovišta, nadamo se da ne će nikada zaboraviti i p r a v n e momente t. j. da su odvjetnici ujedno p r a v n i c i. Uz takovo shvaćanje rad će se obiju društva popunjavati i samo medjusobno podupirati. Pozivljemo odvjetnike — napose one izvan Zagreba, da upisom u obnovljeno društvo dadu ovome snage. Prijave za upis i članarinu prima blagajnik g. dr. I v o R a m l j a k, odvjetnik u Zagrebu, Berislavićeva ulica.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 9. GOD. XL.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB RUJAN 1924.

Spomenica Pravničkoga društva k Zakonu o taksama.

(Sastavili dr. Lav Hönigsberg i dr. Milan Majer).

Pravničko društvo u Zagrebu, polazeći sa stanovšta potrebe objektivne i savjesne kiritike novoga zakona o taksama od 25. oktobra 1923. slobodno je prema referatima svojih izvjestitelja u izvanrednoj glavnoj skupštini od 22. juna 1924. podnijeti ovu spomenicu kao obrazloženje rezolucije, prihvaćene na spomenutoj izvanrednoj glavnoj skupštini.

Samo objektivna i stvarna kritika, koja promiče interese i zakonodavstva i pravne nauke, bila je pred očima glavnoj skupštini Pravničkoga društva pri raspravama i ocjenjivanju sadašnjeg taksenoga zakona. Kod toga je Pravničko društvo naročiti obzir posvetilo efektu, koji je primjena taksenoga zakona proizvela na i onako ne baš sjajne pravosudne odnose u Hrvatskoj i Slavoniji.

Polazeći s toga stanovišta ne misli se pretjerati, ako se kaže, da takseni zakon znači korak natrag, i ako je jasno, da je svakomu zakonodavstvu svrha, da pozitivno stanje po mogućnosti unapredjuje.

Već samo povišenje postotnih i stalnih pristojaba jedva da je čime opravdano. Najbolje će tu tvrdnju razjasniti slijedeći primjer: Oranica, koja je prije rata u prometu postizavala cijenu od 1.000 Dinara, postići će u današnjem prometu cijenu od nekih, recimo, 25.000 Dinara. U slučaju parnice radi te oranice iznosila bi pristojba na osudu po tadašnjim propisima 12 Dinara (1.2%), dok će po sadašnjim propisima iznositi 750 dinara (3%) pa prema tome, dok je cijena postala tek dvadeset i pet puta veća, povišena je taksa od prilike sedamdeset puta.

Razumije se, da se ovako nerazmjerno povisivanje ne podudara s pojmom takse, kako ga je postavila nauka i kako su ga usvojila moderna zakonodavstva u pretežnoj većini.

Taksa kao podavanje, koje se daje državi radi izvjesnih usluga, ne smije u svojoj ukupnosti (ni sa stanovišta budžeta) premašivati

Digitized by Google

prosječnih izdataka države oko izdržavanja institucija pravosudja i organa pravne zaštite uopće.

Naš se takseni zakon nije saglasio s ovim opće priznatim načelom, pa on zapravo u svojem jednom velikom dijelu i nije takseni zakon, nego zakon, kojim se uvodi čitav niz novih poreza.

Ovo priznanje učinjeno je i s najmjerodavnijega mjesta, budući da je bivši ministar financija g. dr. Momčilo Ninčić i sam to očitovao u svojem predgovoru Robičekovu izdanju Zakona o taksama.

Ovo mjerodavno i nakroz istinito priznanje, rješava Pravničko društvo dužnosti, da onu tvrdnju posebno dokazuje.

Bit će, da se razlog ovakovu zakonodavnom postupku nalazio u želji, kako da se što manje povrijedi osjetljivost porezovnika i mimoidje eventualna indispozicija, koju svako uvodjenje novih poreza redovno izazivlje, ali kraj toga nije potrebno posebno isticati, kako to doista ne može biti na korist dobroga i logičnoga taksenog sistema

Ustanova taksenoga zakona (čl. 25. zakona o državnoj trošarini, pristojbama i taksama, nadopunjen zakonom o taksama od 25. oktobra 1923.), koja odredjuje, da sve ustanove prijašnjih zakona i propisa, u koliko nijesu ovim zakonom derogirane, imaju vrijediti i dalje, čini, da mi ovim novim zakonom nema monovoga, jednoličnoga i jedinstvenoga taksenog sistema.

Razumije se, da takovo stanje naročito otegočuje dobru primjenu zakona o taksama, jer organi države, koji treba da u konkretnim slučajevima primjenjuju zakon o taksama, neprestano dolaze u položaj, da ispituju, koja je ustanova starih zakona i propisa još uvijek na snazi, a koja je derogirana.

Pri samoj izradi taksenoga zakona nijesu bili konzultovani pravnički, privredni i otali interesovani krugovi. I ako se ne može tvrditi, da postoji formalna dužnost pripremača novih zakonskih osnova (naročito važnijih) na ovakovo konzultovanje, ipak se ne može poreći ni osobita važnost i oportunost ovakovih savjetovanja, koja su se baš radi toga uobičajila u zakonodavnoj tehnici sviju država.

Temeljni nedostaci našega taksnoga zakona ogledaju se ponajprije: 1.) u načinu uplaćivanja propisanih taksa; 2.) u položaju, koji zauzimlje javni urednik, pred kojim se obavljaju radnje, podložene uplaćivanju takse; 3.) u djelokrugu centralnoga organa, koji je pozvan, da se brine oko primjene zakona o taksama — generalne direkcije posrednih poreza.

Po propisu zakona o izmjenama i dopunama u zakonima o taksama i pristojbama od 25. oktobra 1923., kojemu je zakonu kao podloga služio srbijanski takseni zakon od 1911. god., plaćaju se takse u parnicama unaprijed. Ta je ustanova posvema neprijeporna.

Istina, čl. 12. srb. zakona od 1911., koji o tome sadržaje izričnu ustanovu, nije spomenutim zakonom od god. 1923. protegnut na teritorij čitave države, ali iz pojedinih ustanova toga zakona — naročito iz teksta čl. 18. zakona — slijedi to nesumnjivo, a izrijekom je ova-

Digitized by Google

kov način uplaćivanja naredjen toč. 1. čl. 231. Pravilnika zakona o taksama od 6. novembra 1923.

Razmotrimo li, ma samo i površno, sadržaj te uredbe, morat ćemo doći do zaključka, da ona često puta upravo onemogućuje realizovanje stanovitoga prava parnicom.

Uzmimo, da se u konkretnome slučaju radi samo o tužbi na isplatu tražbine od 1,000.000 D, to će samo sporna taksa od 3% iz tar. br. 174. iznositi 30.000 D, apstrahirajući pri tome od t. zv. hartijske takse, koja se plaća po propisu tar. br. 173. a i od svih ostalih taksenih podavanja, koja se na površini svakoga konkretnoga procesa bezuvjetno pojavljuju.

Ta će se taksa od 30.000 D imati namiriti o d m a h, pri predaji same tužbe. Za onoga koji je nema, a ne može je eventualno ni zajmom nabaviti, značit će ti propisi p o s v e m a š n j u u s k r a t u p r a v o s u d j a.

Ne trebamo mi spominjati, od kolike je pogibelji i neugodnosti nabavljenje novaca, potrebnoga za namirenje taksa, putem zajma, koji može da bude vrlo skup, naročito uz dugotrajnost same parnice (apstrahirajući kod toga od pogibelji, koja za svakoga takvoga zajmoprimca leži u neizvjesnosti o ishodu i rezultatu same parnice).

I u najboljem slučaju, — a taj je, da dobije parnicu i da taj judikat brzo i uspješno, te u cijelosti eksekvira, — značit će troškovi zajma za nj efektivni gubitak, jer mu ni u kojem slučaju ne mogu biti dosudjeni s parbenim troškovima. A pogrješno je, ako se smatra takova tužitelja samo zato, što je subjektom stanovitoga prava (recimo neke oveće tražbine), ekonomski jačim individuumom.

Neki remedij poteškoćama, koje mogu nastati i dnevno nastaju, ovakovim načinom uplaćivanja taksa, imala bi pružiti institucija t. zv. »počeka«, normirana čl. 18. zakona. No kada se uvaži, da se poček može dozvoliti samo do polovine iznosa takse, ako ta polovina nije manja od 3.000 D, onda je na prvi pogled jasno, da ta institucija ni izdaleka nije u stanju ublažiti sve one poteškoće i nepravednosti, koje iz ovakova načina namirivanja taksa nastaju.

I ako čl. 15. srb. zakona od 1911. god. nije proširen zakonom od 1923. god. na teritorij cijele države, ipak je njegov sadržaj univerzalno-pravnoga karaktera, samo što mu je drugi formalni izvor, budući da je sadržaj toč. 3., 4., i 5. čl. 231. spomenutoga Pravilnika gotovo jednak sadržaju spomenute ustanove zakona.

Po tim ustanovama ne smije se nedovoljno ili nikako taksirani podnesci primiti u urudžbeni zapisnik, ako se predaju osobno. Stignu li poštom, imade činovnik, koji stvar rješava, u roku od 5 dana pozvati podnosioca, da položi taksu ili njezin manjak u roku od 30 dana, ne rješavajući stvar uopće, dok taksa nije podmirena. — Činovnik, koji uzradi protiv ovih propisa, kažnjava se po propisu tač. 11. čl. 231. Pravilnika trostrukim iznosom manjkajuće takse.

Budući da ti isti propisi obvezuju i parbenoga s u c a, premještaju oni prvotnu i vrhovnu funkciju svakoga suca, a ta je s u d o v a t i, na drugo mjesto, davajući joj tek sekundarni karakter, dok na prvo mje-

Digitized by Google

sto postavljaju fiskalni interes na naplatu takse, čineći time suca podjedno i u prvom redu organom toga fiskalnoga interesa. Teška imovinska odgovornost suca u takovu slučaju (trostruki iznos manjkajuće takse) prisilit će ga možda i preko potrebe konkretnoga slučaja, da u prvom redu svrati pažnju propisima taksenoga zakona, a na uštrb pažnji, koju bi morao posvetiti primjeni materijalnoga i formalnoga prava na konkretni slučaj.

Svim time potisnuta je eminentna i inače primarna sudačka funkcija sudovanja posvema u pozadinu, a od suca učinjen je u prvom redu fiskalni organ, i to unatoč tomu, što državi u te svrhe stoji na raspolaganje čitavi skupi aparat financijalne uprave, preko kojega bi ona u prvom redu morala nastojati, da dodje do zadovoljenja svojih taksenih tražbina.

U svrhu osiguranja jednoličnoga i ispravnoga tumačenja Zakona o taksama dane su jednomu centralnomu organu, generalnoj direkciji posrednih poreza, opsežna ovlaštenja. Čl. 43. Zakona naime ovlašćuje generalnu direkciju posrednih poreza, da o pitanjima iz Zakona o taksama »izdaje načelne rješidbe, koje mora da su obavezne za sve vlasti«. — S tim u savezu valja, spomenuti i rješenje ministarstva financija od 18. augusta 1923. br. 27.720., koje izriče, da je sva načelna rješenja iz Zakona o taksama (pristojbama) i državnoj trošarini ovlaštena izdavati »jedino« ta generalna direkcija.

Tu se pojavljuju ova pitanja:

a) Da li prema spomenutomu ministarskomu rješenju doista toj generalnoj direkciji pripada potpuno ekskluzivno pravo izdavati takove načelne rješidbe?

b) U koliko se može govoriti o obvezatnosti takovih rješenja prema citiranoj zakonskoj ustanovi, naročito za suca?

c) Da li je obzirom na raznolikost pravnih područja prije provedenja unifikacije bilo oportuno postaviti takov centralni organ, koji će se skrbiti o t. zv. ispravnoj primjeni zakona?

Pitanje pod a) moramo bezuvjetno zanijekati, jer se doista ne može govoriti o zakonu, koji sudac imade dnevno da primjenjuje, a bez prava, da ga tumači. Što se načelnih rješidba tiče, i tu će (primjerice kod nas stol sedmorice kao) vrhovni sud imati pravo, da izdaje plenarne rješidbe i o pitanjima, koja povodom konkretnoga slučaja mogu nastati iz zakona o taksama. To je pravo (a i dužnost) stolu sedmorice dano Zakonom o njegovu unutarnjem ustrojstvu iz 1893. godine, pak mu se ne može oduzeti ministarskim rješenjem (a nije to očito bila ni namjera). Stol sedmorice pozvan je po propisima zakona od 1893., da izdaje načelne rješidbe o svim pravnim pitanjima, bila to pitanja privatnoga ili javnoga prava, pak će prema tome i njegove eventualne sentencije na osnovu Zakona o taksama imati bezuvjetno karakter načelne rješidbe. — Vidimo, dakle, da istaknuti ekskluzivitet generalne direkcije ne postoji i ne može postojati.

Digitized by Google

Što se pitanja pod b) tiče, doći će ono do potpunoga izražaja tek onda, kada po mnijenju suca rješidba generalne direkcije ne će biti u skladu s propisima zakona. Nema sumnje, da se ta zakonska ustanova obvezatnosti ne će moći tumačiti tako, kao da su rješidbe generalne direkcije obvezne za sve vlasti i onda, kada su u neskladu ili u potpunom protuslovlju sa zakonom. To bi značilo, da generalna direkcija ima neku zakonodavnu djelatnost ,a to je nemoguće.

I dok se obzirom na funkcijonalne i hijerarhične razloge moglo govoriti o obvezatnosti takovih rješidba za upravne, naročito financijalno-upravne oblasti, nije moguće konstruirati takovu obvezatnost za suca, koji sa stanovišta naših zakona imade, već zakonu o sudačkoj vlasti, pravo ispitivati zakonitost svake naredbe. A kakov drugi karakter osim karaktera naredbe jedne centralne financijske upravne oblasti nije ni rješenjima generalne direkcije posrednih poreza moguće pripisati.

Time bismo — mislimo — ispravno odredili karakter rješenja generalne direkcije posrednih poreza u pitanju Zakona o taksama.

Ipak bi gornji propisi od mnogih sudaca mogli biti shvaćeni drugačije— a koliko čujemo, i shvaćaju se drugačije — jer suci niti će imati prilike, a niti vremena, da se bave često puta ispitivanjem pojedinih rješidba generalne direkcije — to više, što će svaki puta imati pred očima i svoju imovinsku odgovornost. Morat će, dakle, doći u praksi do slučajeva, da će suci jednostavno primijeniti i onakove rješidbe generalne direkcije, koje su u neskladu sa samim zakonima, što nikako ne može da bude u interesu valiana i uredna pravosudja.

Što se pitanja pod c) tiče, mora se u principu priznati, da je bezuvjetno dobro postaviti jednu centralnu oblast, koja će se brinuti oko ispravne jednolične primjene jednoga zakona, nu samo onda, ako na cijelom području teritorijalne kompetencije ove oblasti vrijedi jedno opće pravo. Za naše prilike, gdje smo predbježno razdijeljeni na čitav niz različitih pravnih područja, pretpostavljala bi djelatnost takove centralne oblasti suvereno poznavanje svih prava sviju pravnih područja. Ali ta je predpostavka gotovo nemoguća u zbilji. Takova centralna oblast imat će — posve razumljivo — pretežno pred očima pravo jednoga pravnoga područja, pa je prema tome jasno, da će u ostalim pravnim područjima morati te rješidbe izazvati neprilike i poteškoće.

Da je tome tako, dokazuju već do sada izdane rješidbe generalne direkcije posrednih poreza (koje samo primjerice spominjemo), — i to rješidba od 20. februara o. g. br. 6771., koja govori o uredovnoj dužnosti suca ustanoviti procjenom pravu vrijednost spora u konkretnom slučaju; — zatim rješidba od 14. marta 1924. br. 10795, koja u svojoj točki 3. konfundira uporabne parnice s parnicama o smetanju posjeda. Naročito ove potonje proglašuje, da se imadu taksirati po tar. br. 174 ili 175 prema tome, da li je vrijednost spora procjenljiva ili ne, dok bi se po našem mišljenju i prema sadašnjem zakonu konačne odluke u parnicama radi s m e t a n j a p o s j e d a imale taksirati p a u š a l n o prema staromu zakonu.

Digitized by Google

Pobliže se s ovim pitanjem, kao i sa pitanjem, što se imade pod riječima »vrijednost spora« razumijevati, ne ćemo baviti radi kratkoće, ali naglasujemo, da je krivo tumačenje vrijednosti spora dovelo u praksi do vrlo sudbonosnih posljedica, — tako sudbonosnih, da onomu, koji je bio u pravu, da tuži i da parnicu dobije, nije bilo moguće, da tuži zbog sasvim krivo propisane visine takse; — a to znači, da je ostao lišen pravne zaštite.

Naveli smo samo najtipičnija mjesta, koja prikazuju, sa kojim i kakovim je teškoćama spojena provedba sadanjega Zakona o taksama i kako fatalno može taj zakon djelovati na naše i onako ne odviše povoljne prilike g r a đ j a n s k o g a sudovanja.

Jednako je i na području k a z n e n o g sudovanja.

Ustanove tar. br. 193. i slj. glede taksa u krivičnim parnicama u očitoj su opreci za pricipima našega kaznenoga postupnika. — Cilj je kaznenomu postupku, da štiti javne interese. S toga po hrvatskom kaznenom postupku bijahu sve rasprave u kaznenim stvarima i svi podnesci stranaka, što se odnose na kaznene stvari, oprošteni od pristojba.

Protivno stajalište, da se naime i u krivičnom postupku naplaćuju takse, nalazimo u srpskom zakoniku o postupku sudskom u krivičnim djelima. Normirano je ono u § 330. toga postupnika u pogledu isljedjenja, koje je činjeno po tužbi privatnoga tužitelja a za slučajeve, kada optuženi bude oslobođen ili privatni tužitelj isljedjenje zaustavi ili od tužbe odustane. U tim slučajevima plaća privatni tužitelj troškove i sudske takse kao i u kakvoj gradjanskoj parnici prema naredjenju §. 513. zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama. U §. 513. toga gradjanskoga postupka nalazimo pobrojane sve takse u gradjanskim parnicama.

Čini se, da je po zakonu o taksama, kojim je plaćanje taksa protegnuto i na ureda radi kažnjiva djela, proširena civilno pravno shvaćanje o taksama, o kojem govori §. 513. srpskog zakona o postupku sudskom u gradjanskim parnicama, općenito i na sva kažnjiva djela. Dok se ovo shvaćanje sa gledišta srpskoga krivičnoga postupnika, a naročito ustanove §. 330. toga postupnika, još nekako dade dovesti u sklad sa stajalištem srpskoga krivičnoga postupnika, dotle ono stoji u opreci sa propisima §. 321. hrvatskoga kaznenoga postupnika.

Istina, da noviji zakon derogira stariji, ali unašanje jednoga principa u stariji zakon provedivo je istom onda, kada je zakonodavac taj princip potpuno proveo kroz cijeli sistem starijega zakona tako, da je taj dosada nepoznati princip legislativno u novijem zakonu proveden. — Posve je prema tome razumljivo, da je zakon o taksama unio zabunu u sam sistem našega kaznenoga postupka, koji tih taksa ne poznaje.

Nastaje pitanje, ne ide li takovo normiranje taksa u kaznenom postupku na uštrb kaznenoga pravosudja, kojemu je ipak glavni cilj, da krivac bude priveden kazni, a nevini odriješen. Nadalje nije pravna strana tih taksa uopće po zakonodavcu označena tako, da se u tro-

Digitized by Google

škove samoga kaznenoga postupka ne mogu nikako uvrstiti, a analogija prema civilnom pravu je isključena po temeljnoj zasadi svakoga krivičnoga prava. Prema tomu je njihov karakter upravno financijski, neovisan od sudačkoga rješenja, a upravo i u tome leži pogibelj, što se usporedo sa rješenjem u glavnoj stvari, u kojoj se ima odlučiti o krivnji ili ne krivnji, uvlači upravni postupak, koji može biti od nedoglednih štetnih posljedica po samo glavno pitanje tako, te bi se strogim tumačenjem zakona o taksama moglo vrlo lako desiti, da se oskudni optuženik radije i nevin podvrgne nezasluženoj kazni, nego li da plati nerazmjerno veliku taksu po tarifi br. 196!

Sam sistem zakona o taksama ne može se u sklad dovesti sa ustanovama hrvatskoga kaznenoga zakona. Taj kazneni zakon dijeli kažnjiva djela u zločine, prestuke i prekršje. Sve krivične parnice glede ovih kažnjivih djela padaju u nadležnost sudova, i to glede prekršaja pred kr. kotarske sudove. Pod stavkom C. po struci pravnoj »II. Sudske takse 3« u krivičnim parnicama tar. br. 193. do inkl. 201. nalazimo u taksenom zakonu samo zločinstva i prestupljenja, dok o prekršajima uopće ne ma spomena.

Razlog toj nepotpunosti leži u okolnosti, što se je srpski zakon o taksama u krivičnim parnicama, koji se oslanja na srpski kazneni zakon, protegnuo na područje, u kojem vrijedi hrvatski kazneni zakon, a da se kod toga posvema pravidilo, da se u §. 193 do inkl. 201 zakona o taksama pobrojani delikti ne podudaraju sa onima, koji u smislu hrvatskoga kaznenoga zakona i kaznenoga postupnika spadaju u nadležnost kaznenih sudova.

Srpski kazneni zakonik dijeli naime kažnjiva djela u zločinstva, prestupljenja i istupe. Ovi posljednji odgovaraju prekršajima po hrvatskom kaznenom zakonu. Ti su istupi pobrojani u česti trećoj srpskoga kaznenoga zakona, a za sudjenje njehovo nadležna je policijska vlast. Prema tomu taksene ustanove u pogledu ovih istupa ne nalazimo u tarifnom zakonu pod stavkom D, po struci pravnoj II. sudske takse 3, u krivičnim parnicama, tar. br. 193 inkl. 201. već pod stavkom V) kod policijskih i izvršnih vlasti tar. br. 82 i 83.

Naprotiv su u tar. br. 88. iste stavke V) kod policijskih i izvršnih vlasti spomenute žalbe protiv odluka istražnih vlasti po prestupnim ili zločinim djelima, dok se po hrvatskom kaznenom postupku smatra istražnom vlasti u pogledu prestupa ili zločina jedino sud, a nikako policijska vlast, koja je dužna svoje izvide sprovesti državnomu odvjetniku odnosno sudu, koji i u predizvidnom postupku imade odlučiti o daljem tečaju postupka.

Prema tomu je jasno, da se tarife br. 82 i 83, jer vrijede za postupak kod policijskih i izvršnih vlasti, ne mogu primijeniti na postupak u prekršajima, koji u smislu našeg kaznenog postupnika spadaju u nadležnost sudova. Dalje se ni tar. br. 88 ne može odnositi na žalbe protiv rješenja istražnoga suca, jer je i tar. br. 88 spomenut medju taksama policijskih i izvršnih vlasti.

Ovo je Pravničko društvo mnijenja, da je analogna primjena unutar taksenoga zakona nedopustiva, pa se prema ovom — ispravv-

Digitized by Google

nom— tumačenju taksenoga zakona, prekršaji koji u Hrvatskoj i Slavoniji spadaju u nadležnost sudova ne mogu podvrći taksiranju po ovom taksenom zakonu, jer zato naprosto u taksenom zakonu manjka svaka pozitivna ustanova. To isto vrijedi i za pritužbe protiv zaključka suda o istražnom postupku, jer se tar. br. 88 nalazi u stavci taksenih propisa policijskih i izvršnih vlasti, a koje stajalište odgovara jedino srpskomu krivičnomu postupniku, po kojem je policijska vlast istražna vlast kod zločina i prestupljenja, pa ta ista vlast u smislu § 158. srpskoga kaznenoga postupnika podnaša i tužbu prvostepenim sudovima.

Pravu konsternaciju u pravničkim krugovima izvela je napomena 7. tar. br. 193. stavke D. II. 3. taksenoga zakona, po kojoj taksu za presude imadu naplatiti i ona lica, koja su oslobodjena kazne s n e d o s t a k a d o k a z a. Isto tako da se ima naplatiti taksa i od lica, koja su presudom suda za nevina oglašena, samo ako su kakovim god nezakonitim ili nepravednim djelom svojim krivično isliedjenje protiv sebe izazvala. Ako ovu ustanovu promotrimo s gledišta hrvatskoga kaznenoga postupnika, jasno je, da se ona kod nas uopće ne može primijeniti, a uvrštena je u takseni zakon, jer se imalo u vidu jedino ustanova §. 242 i 328 srpskoga kaznenoga postupnika.

Srpski kazneni postupnik je inače f o r m a l i s t i č a n i ne pozna slobodnu ocjenu dokazala. Sud ima svaki dokaz po pravilima §. 223. do 239. srpskog kaznenoga postupnika ocjenjivati, te je na ova pravila vezan, a dužan je, i kraj svojega uvjerenja o krivnji optuženoga, istoga radi nedostatka dokaza osloboditi, ako ne bi jednostavni ili sastavni dokaz po pravilima §. 223. do 239. srpskoga kaznenoga postupnika uspio. U tom slučaju će ga po §. 242. srpskoga kaznenoga postupnika odriješiti, a po §. 328 srpskoga kaznenoga postupnika osuditi na plaćanje troškova oko isljedjenja i sudjenja učinjenih.

Ovakove norme hrvatski kazneni postupnik ne pozna, a nema joj traga zato, jer se taj kazneni postupnik temelji na načelu s l o b o d n e o c j e n e dokazala i s l o b o d n o g a s u d a č k o g a u v j e r e n j a. Sud nije kod nas vezan na sastavljanje dokaza ili na stanovita pravila u ocjenjivanju dokaza, već je optuženoga po §. 250. t. 2. hrvatskoga kaznenoga postupnika odriješiti, ako se ne uvjeri o njegovoj krivnji. Kod toga će u dispozitivnom dijelu presude izreći jedino, da se optuženi po § 250 toč. 3. od optužbe odrešuje, dok će u obrazloženju istaknuti razloge ovomu odrješenju, koji mogu sastojati i u tome, da nije dokazano, da je optuženik učinio djelo, kojim se okrivljuje.

U obziru §. 242. srpskoga kaznenoga postupnika postoji izmedju iste ustanove i one §. 250. toč. 3. našega kaznenoga postupnika bitna razlika. Po §. 250. toč. 3. hrvatskoga kaznenoga postupnika odrešuje se optuženi, jer nije dokazano, da je počinio djelo, kojim se okrivljuje, a po §. 242. srpskoga kaznenoga postupnika, jer nije potpuno dokazano, da je optužni učinio ono djelo, zbog kojega je pod sud stavljen. Tek u ovom potonjem slučaju srpskoga kaznenga postupnika može se govoriti o nedostatku dokaza, koji predvidja napomena 7. tar. br. 193, dok rješenje po §. 250. toč. 3. hrvatskoga kaznenoga postupnika

Digitized by Google

ne ima u vidu nedostatak dokaza nego uopće pomanjaknje dokaza za krivnju, pa je stoga jasno, da se napomena 7. tar. br. 193, ne može primijeniti na odriješenje optuženoga po §. 250. toč. 3. hrvatskoga kaznenoga postupnika

U pogledu pojedine tarife, navedene pod taksenim propisima, valja istaknuti, da je civilno-pravni princip o vrijednosti spora posve neumjesno prenešen u kazneno pravo, jedino što je vrijednost spora izmijenjena veličinom kazni, koja je počinitelju dosudjena. Tako se taksa po tarifi br. 193. odmjeruje prema odmjerenoj kazni lišenja slobode, iz česa proizlazi, da je ta taksa postala nuskaznom uz samu redovitu kaznu. Ovo Pravničko društvo misli, da je ovakovo odredjivanje takse prema veličini kazni princip, koji je nespojiv sa temeljnim shvaćanjem kaznenoga postupka.

Kod kažnjivih djela, koja se ureda radi progone i kazne, postoji u prvom redu državni interes, da krivac bude priveden kazni, a ne interes države, da po veličini kazni ubere taksu. Kada se uvaži, da je cilj kaznenoga postupka, da zaštiti javni interes, tada se uvodjenje taksa u kazneni postupak pokazuje nedopustivim.

Jedino kod delikta, koji se progone na zahtjev privatnoga lica, može se dopustiti, da prevalira privatni interes, premda je i ovdje važan javni državni interes, koji ide za izvršenjem pravde. Zato bi se moglo prihvatiti taksiranje u takovim sporovima na privatnu tužbu, ali uvijek uz pretpostavu, da se ovim taksiranjem ne povise nerazmjerno troškovi samoga postupka i da se samo taksiranje kreće u granicama takove mogućnosti, da ih i siromašniji slojevi pučanstva mogu bez uštrba za svoju egzistenciju podmirivati, jer bi im se inače učinilo nemogućim tražiti zaštitu suda.

Nadalje su i same pojedine tarifalne stavke u kaznenom postupku pod t. br. 193 do 201 previsoke, te prijeti pogibao, da će ugroziti pravo apelacije višemu sudu, ako stranka ne će moći podmiriti propisane takse. Nikako se ne može prihvatiti tar. br. 197, koja govori o traženju, da se okrivljeni, koji je u pritvoru, pusti na slobodu uz jamstvo. Mora se istaknuti, da to pitanje i s gledišta pravičnosti u samom parbenom postupku nije bez prijepora, jer se opravdano prigovara, da je stavljenje na slobodu uz kauciju prerogativa imućnijih. Čini se, da je tar. br. 197. taj prigovor imala u vidu, jer su u t. br. 197 navedene takse nerazmjerno velike, a imale bi se primijeniti samo na one, koji će moći davati kaucije. Konačno ističemo, da je nepravedna taksa pod t. br. 199, koja odredjuje za traženje povraćaja gradjanskih prava, izgubljenih po sudskoj presudi, taksu od 100 dinara, jer se ovakovom taksom oteščava rehabilitacija okrivljenoga.

Digitized by Google

Zaštita od nelojalne konkurencije po današnjem stanju našega zakonodavstva i de lege ferenda.

Napisao dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu.

I. Opće primjedbe.

Slobodna utakmica, koja danas vlada u gospodarstvenom životu, ima kao svoga vjerna pratioca nelojalnu konkurenciju. Slobodna utakmica je bez sumnje korisna i potrebna u gospodarstvenom životu, potrebna je prije svega kao regulator cijena a i zbog toga, što je najjači poticaj za usavršavanje proizvodnje. Zato se ne može tome prigovoriti, kada netko nastoji boljom robom, nižim cijenama, povoljnijim uslovima pa i spretnom reklamom povećati svoj promet, makar oteo time mušterije svojim konkurentima. Ali se ne može dopustiti, da netko služeći se nepoštenim sredstvima pokuša sebi prisvojiti plodove tudjega rada i tudje marljivosti, mjesto da upregne svoje sile. Nije u interesu općega gospodarstva, da u borbi konkurencije pobjedjuje mjesto spretnijega, marljivijeg i sposobnijeg lukaviji, bezobzirniji dotično onaj, koji je u izboru svojih sredstava manje skrupulozan.

Forme nelojalne konkurencije vrlo su raznolike. One se prilagodjuju svakdašnjim prilikama prometa, ali neke su tipične, pa se redovno pojavljuju, tako naročito prisvajanje imena, firme i drugih znakova, kojim se služi koje poduzeće za obilježavanje svoje robe ili svoje radnje u svrhu zamamljivanja, da roba ili industrijski proizvodi dolaze iz toga tudjeg poduzeća, neovlaštena upotreba naslova li obrtnih odlikovanja, objava neistinitih podataka o svojstvu ili porijeklu robe, o vrsti prodaje ili o cijeni (tvorničke cijene) da se zamami svijet, da ima osobito povoljna ponuda, ocrnjivanje konkurenta (Herabsetzung, dénigrement) t. j. raširivanje neistinitih činjenica o poduzeću konkurencije ili o njegovu vlasniku, koje su kadre škoditi ugledu poduzeća — konkurenta, njegovu prometu ili njegovu kreditu, napokon ispipavanje poslovnih tajna drugoga poduzeća nedopuštenim načinom (podmićivanjem namještenika toga poduzeća ili slično).

Zaštita od nelojale konkurencije razvijala se samo malo po malo. U početku se zadovoljilo zakonodavtsvo zaštitnim normama protiv izvjesnih forma nelojalne konkurencije (tako su doneseni zakoni o zaštiti pronalazaka t. j. patentni zakoni, zatim mustara i trgovačkih i fabričkih žigova), i nekim proventivnim mjerama u obrtnim zakonima.

Tek najnovije zakonodavstvo stavilo je sebi za zadaću suzbijanje nelojalne konkurecije u svim njezinim formama. Francuska je bila prva zemlja, gdje se je problem nelojalne konkurencije s njegove

Digitized by Google

gospodarstvene i pravne strane upoznao i uvažio, kako treba. Ali tu nije bilo zakonodavstvo ono, koje je zaštitu od nelojalne konkurencije sistematski izgradilo, nego je to učinila judikatura služivši se pri tome općim propisom čl. 1382 code civil o naknadi štete. Francuska judikatura utjecala je na razvitak zakonodavtsva u drugim zemljama. Za francuskim pravom, kako se ono razvilo u francuskoj judikaturi, povela se naročito njemačko zakonodavstvo svojim posebnim zakonom o zaštiti od nelojalne konkurencije od 1. srpnja 1896. (Wettbewerbsgesetz), koji je poslije nadomješten zakonom od 1. lipnja 1909. Njemački je zakon opet služio kao uzor austrijskom zakonu od 26. rujna 1923. [1]) Posljedni zakon predstavlja najnoviji zakonski rad o ovom predmetu.

I za nas je pitanje zakonskog uredjenja zaštite od nelojalne konkurencije aktuelno i to prije svega obzirom na činjenicu, što imamo i ovdje kao i na drugim poljima prava na pojedinim teritorijima naše države različito zakonodavstvo, ali i za to, što su zakonski propisi o ovome predmetu, koji su danas na snazi, sasvim nedovoljni. Osim toga dolaze još u obzir to, što je naša država pristupom [2]) pariškoj medjunarodnoj konvenciji o zaštiti industrijske svojine od 20. ožujka 1889., revidiranoj u Vašinktonu 2. lipnja 1911., preuzela na se dužnost, da podanicima zemalja saveza za zaštitu industrijske svojine dade dovoljnu zaštitu od nelojalne konkurencije (čl. 10 bis ove konvencije[3]). A sada je baš pravi čas, da se pretrese ovo pitanje obzirom na to, što je sada u toku rad na izjednačenju opć. grad. zakona, pa je s toga potrebno, da se izvede na čistac, da li bi bilo uputnije, da se zaštita od nelojalne konkurencije uredi prikladnim propisima u okviru opć. grad. zakona, ili da se donese posebni zakon, kako su to učinile Njemačka i Austrija, pa u vezi s time, koje bi propise trebalo predvidjeti u ovome pravcu.

Dati mali prilog rješenju ovog pitanja, svrha je ovih redaka. — U daljnjem razlaganju ocrtat ću prije svega današnje pravno stanje. Tome ću dodati kratak pregled stranoga zakonodavstva. Jedno i drugo služit će kao podloga za ispitivanje, kako bi trebalo u nas urediti ovo pitanje.

---

[1]) Austrija je doduše donijela ovaj zakon poglavito radi toga, što se na to obvezala čl. 226. Sen-Žermenskog mirovnog ugovora, ali je time ujedno udovoljeno davnoj želji interesovanih krugova u Austriji, koji su još prije decenija tražili takav zakon. Da udovolji ovomu zahtjevu, predložila je već vlada bivše Austrije 1895. god. nacrt takova zakona carevinskom vijeću, no nije bio prihvaćen, zatim 1901. preradjeni nacrt, a 1907. god. po drugi put preradjeni nacrt, ali nije ni taj treći nacrt mogao postati zakonom.

[2]) Taj je pristup notificiran na osnovu čl. 77. privremenog financijskog zakona za godinu 1920/1921 u veljači 1921. Vidi objavu uprave za zaštitu industrijske svojine od 7. veljače 1921. u Službenim Novinama br. 38 od 1921. god.

[3]) Član 10 bis konvencije glasi: »Sve ugovarajuće zemlje obavezuju se, da obezbijede podanicima zemalja Saveza stvarnu zaštitu protivu nelojalne konkurencije.«

Digitized by Google

II. Današnje pravno stanje.

Što se tiče današnjega pravnoga stanja dolaze prije svega u obzir specijalni zakonski propisi, koji daju zaštitu od izvjesnih forma nelojalne konkurencije. Ti su propisi sadržani u zakonu o zaštiti industrijske svojine od 17. veljače 1922. (Službene Novine br. 69. od 28. ožujka 1922.), koji je zajednički za cijelu državu, zatim u pojedinim trgovačkim i obrtnim zakonima, koji vrijede na pojedinim teritorijima države, napokon i u austr. zakonu o autorskom pravu, koji vrijedi na teritoriju Slovenije i Dalmacije. Koliko nije dana zaštita po spomenutim zakonima, dolazi u pitanje zaštita po općem gradjanskom pravu. Najposlije može i kazneni zakon doći u obzir za izvjesnu zaštitu od nelojalne konkurencije.

U daljem toku pokazat će se, kakova je zaštita dana po spomenutim zakonima i koliko je raznolikosti po današnjem pravnom stanju u tom pogledu na pojedinim teritorijima naše države[4]).

1. Zaštita po zakonu o zaštiti industrijske svojine.

Po zakonu o zaštiti industrijske svojine zaštićeni su:

1. Registrovani fabrički ili trgovački žigovi t. j. znaci, koji se upotrebljavaju za raznolikovanje proizvoda industrije, zanata ili zemljorada od drugih njima podobnih proizvoda u trgovačkom prometu, ako su ovi znaci upisani u registar žigova (§§ 49. 60. rast. 2);

2. Ime, firma i naziv radnje [5]) (§§ 54. i 146).

Zaštita žiga vrijedi samo za onu vrstu robe, za koju je žig registrovan (§ 56.), dočim za zaštitu imena, firme i naziva radnje nema takova ograničenja. — Zaštićena je upotreba registrovanog žiga, odnosno imena, firme i naziva radnje za obilježavanje robe pa i zavoja, omota, buradi sanduka i ostalih sredstava pakovanja robe (§ 58.) [6]) kao i njihova upotreba u oglasima i reklama.

Prema tome je svakako zabranjeno:

---

[4]) Ovdje se ne će uzeti u obzir zakoni izdani na pojedinim teritorijima u svrhu zaštite konuzmenata od prevare, kao što su različiti zakoni o prometu sa životnim namirnicama, zatim zakoni, dotično u obrt. zak. sadržani zakonski propisi o uslovima javne rasprodaje, jer se ti zakoni, koji imaju u vidu zaštitu konzumenata a samo indirektno služe kao zaštita od nelojalne konkurencije, ne ubrajaju u ovu materiju kao što se ne ubrajaju ni zakoni o patentima i o zaštiti muštara, koji se takodjer ovdje ne uvažuju.

[5]) Naziv radnje (Etablissementszeichnung) to su posebni nazivi, koje često nose trgovinske i obrtničke radnje osim firme kao što na pr. »K lovačkom rogu«, »K turistu«, »Louvre« — bazar ili slično.

[6]) Iako se u zakonu zavoji, omoti i ostala sredstva pakovanja robe spominju samo u vezi sa registrovanim žigom, ne može ipak biti sumnje, da isto vrijedi i za ime, firmu i naziv radnje, jer kada se isporedi § 146. sa § 145., vidi se jasno, da zakon hoće da dade imenu, firmi i nazivu radnje u ovom pogledu istu zaštitu kao i registrovanom žigu.

Digitized by Google

a) upotrebljavati zaštićeni ili njemu slični žig za obilježavanje one vrste robe, za koju je žig registrovan, ili istovjetne robe kao i pakovnih sredstava te robe, ili puštati u promet ili prodavati robu takove vrsti snabdjevenu sa zaštićenim žigom (t. j. ako je roba sama ili su njezini omoti, zavoji i t. d. snabdjeveni zaštićenim žigom, ili upotrebljavati zaštićeni žig u reklamama i oglasima (§ 145.);

b) proizvode, koji su namijenjeni saobraćaju (prometu), dotično njihove omote, zavoje ili slično bez ovlaštenja označivati tudjim imenom, firmom ili nazivom radnje, ili na ovakov način označene proizvode puštati u saobraćaj (promet) ili prodavati, kao i upotrebljavati tudje ime, firmu i naziv radnje u reklamama i oglasima [7]).

Pod oglasima treba razumijevati ne samo oglase u novinama nego uopće svaku objavu odredjenu za veći krug lica kao što su cirkulari cjenici (Preiskurants) ili slično. Nasuprot tome nije po našem zakonu zaštićena upotreba spomenutih znakova u poslovnim pismima odredjenim za pojedina lica, koja zaštita opstoji po njem. zakonu o zaštiti žigova (Warenzeichengesetz, (§§12, 14).

Kod žigova, koji se sastaje iz riječi, nije vlasnik registrovanoga žiga zaštićen od toga, da koji drugi upotrebljava iste riječi takodjer kao znak istovjetne robe, ako ove riječi predstavljaju njegovo ime, firmu ili naziv radnje (§ 54). Pri tome ne dolazi u obzir, da li vlasnik imena, firme il naziva radnje snabdijeva robu svojim imenom, firmom ili nazivom radnje jedino u svrhu, da prouzroči zamjenu sa zaštićenim žigom robe. Protiv toga nije zaštićen vlasnik žiga [8]). I u slučaju, da su ime ili firma stečeni jedno u svrhu, da se pravi nelojalna konkurecija uglednomu poduzeću, vrijedi pravo po § 54. I to nije odlučno, da li je pravo na ime ili firmu stečeno prije ili poslije registrovanja dotičnoga žiga [9].) To pak ne vrijedi za dodatke, koji nisu po zakonu propisane sastojine firme. Ako je dakle u koju firmu preuzet takov dodatak, a taj odgovara ranije registrovanomu žigu, ne može se vlasnik firme u pogledu toga dodatka t. j. kad hoće da upotrijebi taj dodatak kao znak robe pozvati na pravo § 54. Prema tome će se n. pr. u slučaju, ako je riječ »Delka« registrovana kao žig izvjesne vrsti cipela, a poslije se za drugo društvo, koje se takodjer bavi proizvodnjom cipela, izabere firma »Delka« d. d. (tvornica cipela), upotreba takove firme t. j. riječi »Delka« kao znak robe smatrati povredom prava vlasnika žiga »Delka« [10]).

Upotreba tudjeg imena, firme ili naziva radnje kao znaka robe zabranjeno je, kao što je već prije spomenuto, samo onda, kada nema za to ovlaštenja vlasnika imena, firme ili naziva radnje. S odobrenjem

---

[7]) Sa zaštitom potrebe žiga odnosno imena, i naziva radnje u reklamama i oglasima ide naš zakon dalje od austr. zak. o zaštiti žigova, a slaže se sa njem. zak. (v. §§ 12, 14 njem. zak.).

[8]) E. Adler, Markenrecht (1909) str. 246.

[9]) E. Adler, cit. dj. str. 247 i Allfeld, Kommentar zu den Deutschen Reichsgesetzen über das gewerbliche Urheberrecht (1904), str. 574.

[10]) Adler cit. dj. str. 247 i Allfeld cit. dj. str. 274.

Digitized by Google

vlasnika dopuštena je takova upotreba [11]). Takovo ovlaštenje može se dakako lako zloupotrijebiti u svrhu nelojalne konkurencije. Tako bi mogao koji krojač imenom »Dreher« ovlastiti vlasnika koje pivovare, da smije označiti svoje pivo kao »Dreherovo pivo«. Ali pretežno mišljenje u teoriji i judikaturi smatra, da samo ime ili sama firma ne mogu biti predmetom ugovora sa posljedicom, da time treće lice steče pravo na upotrebu imena ili firme kao znaka robe na štetu ovlaštenoga lica i tako posljednjemu uzme pravo na isključivu upotrebu svoga imena ili svoje firme kao znaka robe. Po pretežnom mišljenju vrijedi prenos prava upotrebe imena ili firme na drugoga samo pod pretpostavkom, da je izvršen u svrhu, da stečenik toga prava može označivati imenom ili firmom vrstu robe, koju je prenositelj prava sam imao u prometu kao proizvodilac ili kao trgovac s takovom robom. Tko dakle sam ne proizvodi ili pušta u promet robu, čije se obilježavanje s ovim imenom ili firmom želi, ne može drugome dozvoliti upotrebu svoga imena ili firme sa važnošću prema trećim licima, koja su sama ovlaštena na upotrebu istog imena ili iste firme kao znaka robe[12]). — Zaštita opreme (Ausstattungsschutz)[13]), koju predvidja njem. zakon o znacima robe (Warenzeichengesetz § 15.), ne poznaje naš zakon.

U slučaju povrede prava žiga ili prava na ime, firmu ili naziv radnje daje zakon ova pravna sredstva:

1. Gradjansku tužbu za obustavu daljih povreda; s ovim zahtjevom može se spojiti zahtjev, da tuženi povredilac preda povredom stečeno obogaćenje, a u slučaju krivnje i da naknadi počinjenu štetu kao i izgubljenu dobit, posljednje pak može se tražititi samo, ako je povreda namjerno učinjena (§ 147.);

2. Kaznenu tužbu u slučaju namjerne povrede. Namjerna povreda proganja se na tužbu povrijedjenoga kao prestupak, a kažnjava se zatvorom od 15 do 90 dana ili novčanom kaznom od 1500 do 9000 dinara (§ 148.).

Za gradjansku tužbu nadležni su redoviti gradj. sudovi, koji su po gradj. postupcima, što su danas na snazi na pojedinim teritorijima, nadležni za trgovačke sporove (§ 147, rast. 2), a za sudjenje o kaznt. tužbi oni sudovi, koji su po pojedinim kaznenim postupcima nadležni za presudjivanje prestupaka (§ 148, rast. 2).

---

[11]) Adler cit. dj. str. 389, zatim Seligsohn, Gesetz zum Schutz der Warenbezeichnungen (2. izdanje 1905) str. 182., 185. i Finger, Das Reichsgesetz zum Schutz der Warenbezeichnungen (2. izd. 1906.) str. 264, 280 i kod njih cit. rješenja austr. vrh. i njem. carev. suda.

[12]) Allfeld cit. dj. 585 i Finger cit. dj. str. 280 i kod njih cit. rjeešnja zatim rješenje austr. upravnoga sudišta od 3. V. 1906., austr. Patentblatt god. 1906. str. 852.

[13]) Pod opremom razumijeva se posebni oblik robe ili njezinih omota ili posebni oblik poslovnih pisama ili poslovnih oglasa izvršen na način, da interesovani krugovi mogu u toj opremi vidjeti posebno obilježje robe, koje tu robu razlikuje od istovjetne robe drugoga poduzeća.

Digitized by Google

2. Zaštita po trgovačkom zakonu.

Propisi austrijskoga, ugarsko-hrvatskoga i bosansko-hercegovačkoga trgovačkoga zakona, koji su u ovom pogledu malo ne jednaki, daju firmi posebnu zaštitu, koja u nekim pravcima proširuje zaštitu danu firmi po zakonu o zaštiti industrijske svojine. Ovi propisi ne predvidjaju neposrednu zaštitu vlasnika firme od upotrebe istovjetne firme, nego njihove odredbe o pravnim posljedicama neovlaštene upotrebe firme, dotično upotrebe neovlaštene firme vode posredno do zaštite ovlaštene firme.

Neovlaštenu upotrebu firme, dotično upotrebu neovlaštene firme imamo:

1. Ako nepotpuni trgovac ili netrgovac upotrebljava firmu, jer samo potpuni trgovci imaju pravo na firmu (§ 7 zak. o uvodjenju austr. trg. zak., § 5 ug.-hrv. i § 6 bos.-herc. trg. zak.);

2. Ako se potpuni trgovac služi firmom, koja nije sastavljena na način, kako to propisuje trg. zakon, makar bila ta firma u ovom obliku upisana u trgov. registar;

3. Ako se trgovac služi drugom firmom, nego li je ona registrovana [14]).

Što se tiče sastavljanja teksta firme vrijedi s jedne strane pravilo, da se svaka nova firma mora jasno razlikovati od firmi, koje već opstoje u istom mjestu ili u istoj općini, pa su već upisane u trgov. registar načelo isključivosti firme, (V. čl. 20 austr. § 17. ug.-hrv. i § 19. bos.-herc. trgov. zak.) [15]), a s druge strane načelo istinitosti firme. Zakon propisuje takav tekst firme, da se iz njega može razabrati, da li dotični posao tjera jedan trgovac sam ili javno trgovačko odnosno komanditno društvo ili dioničarsko društvo ili zadruga ili društvo sa ograničenim jamčenjem, (Posljednja vrst društva opstoji danas samo na teritoriju Dalmacije i Slovenije, gdje još važe austr. zakoni), zatim kod inokosne firme pravo ime vlasnika firme, a kod firme javnoga trgovačkoga odnosno komanditnoga društva pravo ime barem jednoga javnoga člana društva (V. čl. 56, 17 i 18 austr., §§ 11. 13 i 14 ug.-hrv., §§ 12, 14, 15 i 16 bos.-herc. trg. zak., zatim § 4 austr. zak. o zadrugama i § 5 austr. zak. o društvima sa ograničenim jamčenjem) [16]). Zakon dopušta još dodatke k propisanomu tekstu firme,

[14]) V. Pisko, Lehrbuch des österr. Handelsrechtes (Wien 1923.) str. 66 i rješenja spomenuta u Stražnicky, Trgovački zakon za Hrvatsku i Slavoniju (Zagreb 1918.), primj. 2 do 4 k § 21.

[15]) Ispor. još Pisko cit. dj. str. 65., zatim Staub-Pisko, Kommentar zum allg. deutsch. Handelsges. Ausgabe für Oesterreich (2. izdanje) I. sv. str. 88. i slijed.; Randa, Das Oesterr. Handelsrecht (2. izdanje) I. sv. str. 146. rješenja spomenuta u Stražnicky primj. 1. do 8. k § 17.

[16]) Naprotiv se po propisanom tekstu firme ne može razlikovati izmedju javnoga trgovačkoga i komanditnoga društva, jer za jedno i drugo društvo propisano je samo to, da mora biti u firmi ime barem jednoga javnoga druga i dodatak, koji označuje društveni odnošaj, a nije potrebno, da se istakne, da je dotično

Digitized by Google

da se pobliže označi osoba vlasnika firme (kao što n. pr. doktorski naslov ili naslov »dvorski nabavljač« ili koji drugi naslov vlasnika firme, dodatak »jun.«, »sen.«, sinovi, udovica, nasljednici ili slično), ili trgovački posao (n. pr. trgovina manifakturnom robom, tvornica ili skladište pokućtva ili slično)[17]). Ali ovi t. zv. slobodni dodaci moraju odgovarati faktičnomu stanju, a ne smiju da služe samo zamamljivanju općinstva[18]). To nije doduše izrijekom istaknuto u zakonu, ali odgovara jasnoj intenciji zakona, pa se tako i općenito shvaća u teoriji i judikaturi[19]). Princip istinitosti vrijedi doduše, što se tiče propisanoga teksta firme, samo za prvobitnu firmu t. j. za firmu, koju trgovac sebi izabere prilikom osnivanja trgovačkoga poduzeća (za slobodne dodatke vrijedi taj princip vazda), dok u slučajevima, kada se trgovačko poduzeće prenese na sasvim nove članove ili kada nastane promjena u osobama vlasnika trgovačkoga poduzeća, dopušta zakon prema potrebi trgovačkoga prometa, da se dalje vodi stara firma i onda, kad nema više ni jednoga od onih članova, čija su imena spomenuta u tekstu firme, ako na to pristanu ti dosadanji članovi društva dotično njihovi nasljednici (v. čl. 22 i 24. austr., §§ 12 i 15 ug.-hrv. i §§ 13 i 17 bos.-herc. trg. zak[20]).

Gdje prema sprijeda izloženome dodje do neovlaštene upotrebe firme, imade prije svega sud, koji vodi trgov. registar, po zvaničnoj dužnosti (eventualno na prijavu onoga, koji je time u svojim pravima povrijedjen) postupati protiv onoga, koji se neovlašteno služi firmom ili se služi protupropisnom firmom, naime globom natjerati ga, da odustane od nezakonskoga postupka (v. čl. 26 austr., § 21 ug.-hrv. i § 23 bos.-herc. trg. zak.). Ali može i svaki, koji je takovom neovlaštenom upotrebom firme povrijedjen u svojim pravima, kod istoga suda tužiti povreditelja na obustavu dalje upotrebe takove firme i

društvo komanditno društvo. Isto vrijedi i za dioničarsko komanditno društvo (Kommanditgesellschaft auf Aktien), koja forma društva postoji samo po austr. trgov. zak. (v. čl. 179 i slijed. austr. trg. zak. i k tome još Staub Pisko I sv. str. 532. i 533).

[17]) Zakon spominje doduše dopuštene dodatke samo kod inokosne firme (v. čl. 16. rast. 2, austr., § 11, rast. 2, ug. hrv. i § 12 rast. 2. bos.-herc. trg. zak.), ali dotični propis vrijedi za sve firme (v. Pisko str. 64, Staub-Pisko str. 83. 84., Randa str. 124. i Stražnicky, rješenja spomenuta u primj. 1 do 4 k. § 13.).

[18]) Tako ne smije mali pekar dometnuti svojoj firmi dodatak »tvornica peciva« ili trgovac, koji ne stoji u poslovnoj vezi sa mjestom »Marseille«, dodati svojoj firmi »Import iz Marseille«. Dalje primjere nedopuštenih dodataka v. kod Staub-Pisko str. 81 i 82.

[19]) V. Pisko str. 64, Staub-Pisko str. 81 i slijed., Randa str. 124., Vrbanić, Tumač trgov. zakona, str. 13 i 14 i Stražnicky rješenja spom. u primj. 3. do 8. k § 11.

[20]) Za ove slučajeve daje doduše propis, da se svaka promjena u osobama vlasnika firme mora prijaviti radi upisa u trgov. registar (čl. 25. austr., § 19. ug.-hrv. i § 21. bos.-herc. trg. zak.) mogućnost, da se svaki uvidjajem u trgov. registar uvjeri o svagdašnjim vlasnicima firme, ali ovaj propis nije od važnosti za naše pitanje.

Digitized by Google

na naknadu štete, koja mu je nanesena naovlaštenom upotrebom firme (v. čl. 27 austr., § 24 ug.-hrv. i § 26 bos.-herc. trg. zak.).

Na osnovu ovih propisa može vlasnik firme tražiti i zaštitu od upotrebe istovjetne firme [21]).

Prema spomenutomu može vlasnik upisane firme bezuvjetno zabraniti svaku upotrebu kasnije firme u istom mjestu ili u istoj političkoj općini, koja se jasno ne razlikuje od njegove ranije firme, makar vlasnik kasnije firme ima inače i pravo na tu istovjetnu firmu (v. čl. 20. austr., § 17. ug.-hrv. i 19. bos.-herc. trg zak.). Što se pak tiče firme, koja se ne nalazi u istom mjestu, dotično u istoj političkoj općini, može vlasnik firme istupiti spomenutom tužbom protiv vlasnika takove istovjetne firme samo onda, ako potonja firma nije sastavljena, kako to propisuje trgov. zakon, ili ako je upotreba takove firme nezakonita za to, što vlasnik nema prava na tu firmu, bilo da kao nepotpuni trgovac ili kao netrgovac nema uopće prava na firmu, bilo da upotrebljava drugu firmu, nego li je ona registrovana. U ovim slučajevima nije dakle istovjetnost firme neposredni temelj tužbe, nego je neposredni temelj tužbe to, što je upotreba firme iz jednoga od spomenutih razloga nezakonita. Zbog same istovjetnosti ne može vlasnik istupiti tužbom protiv vlasnika firme, koja se ne nalazi u istom mjestu, dotično u istoj općini. Vlasnik firme nije dakle po trgov. zakonu zaštićen od upotrebe istovjetne firme van mjesta sjedišta njegove firme, ako ta firma inače odgovara propisima trgov. zakona. Treba još spomenuti, da se kao upotreba firme u smislu trg. zakona imade smatrati svaki čin, kojim netko pod firmom kao svojim trgovačkim imenom istupa u prometu, dakle ne samo ako sklapa pravne poslove pod ovom firmom ili se njom potpisuje, nego i ako je upotrebljava kao natpis na radnji (kao firmska tablica), u fakturama, oglasima, katalozima, cijenicima ili slično [22]).

Pita se, da li se i upotreba firme kao znaka robe imade takodjer smatrati kao upotreba firme po smislu trg. zakona. Za to je pretežno mišljenje u teoriji, [23]) dok pretežno mišljenje u judikaturi smatra, da trg. zakon ne daje zaštite protiv uporebi firme kao znaka robe [24]). Smatram, da je prvo mišljenje ispravnije. Upotreba firme po smislu trg. zakona je svako istupanje trgovca pod firmom u prometu, a nema sumnje, da je i obilježavanje robe odredjene za prodaju firmom istupanje trgovca pod svojom firmom u prometu. Ali ovdje dolazi u obzir, da su propisi zakona o zaštiti industrijske svojine o zaštiti

[21]) V. Pisko str. 67. i slijed., Staub.-Pisko str. 125 i slijed., Randa str. 147., Lehmann, Lehrbuch des Handelsrechts (1912.) str. 163. i slijed., Stražnicky rješenja spom. pod primj. 1. do 6. k § 24.

[22]) V. Pisko str. 66. i Staub-Pisko, str. 123. i slijed.

[23]) V. rješenja spom. u Stražnicky, primj. 6 k § 24., zatim rješenja njem. carev. trg. suda (Reichsoberhandelsgericht) sv. 4., str. 253. i njem. carev. suda sv. 3., str. 165., sv. 22., str. 60. i sv. 26. str. 13.

[24]) V. Pisko (Goldschmidt) Ztschft f. d. ges. Handelsr. sv. 80. str. 82. zatim Lehmann cit. dj. str. 165. i K. Cosack, Lehrbuch des Handelsrechts (4. isd.) str. 67.

Digitized by Google

firme kao znaka robe lex specialis, pa stoga ne mogu doći do primjene propisi trg. zakona, gdje ima mjesta propisima zakona o zaštiti industrijske svojine, kojim se zaštićuje upotreba firme kao znaka robe. Po ovome bi mogli propisi trg. zakona doći do primjene za zaštitu upotrebe firme kao znaka robe jedino u slučaju, gdje bi se kasnije u istom mjestu, dotično u istoj općini upisala u trgov. registar istovjetna firma, a vlasnik bi ove firme upotrijebio tu firmu za obilježavanje robe. Vlasnik ranije firme ne bi u ovome slučaju mogao dobiti zaštitu po zakonu o zaštiti industrijske svojine, jer taj zakon zaštićuje, kao što je već prije izloženo, upotrebu firme kao znaka robe samo protiv onih, koji nemaju prava na jednaku firmu, a u ovome slučaju ima vlasnik kasnije firme formalno pravo na istovjetnu firmu, jer je kao takova registrovana. Ali vlasnik ranije firme može tužbom tražiti zabranu dalje upotrebe takove firme u svakom pravcu, dakle i njezine upotrebe kao znaka robe pa i brisanje ove firme na osnovu spomenutoga propisa trg. zakona, da se svaka firma mora jasno razlikovati od firmi, koje već u istom mjestu (istoj općini) postoje i u trgovačkom su registru već upisane, neglejajući na to, da li bi vlasnik nove firme inače imao pravo na takovu firmu ili ne.

Iz sprijeda izloženoga vidi se, da zaštita firme po trgov. zakonu ide u jednu ruku dalje od one po zakonu o zaštiti industrijske svojine, obzirom na to, što trg. zakon daje vlasniku firme zaštitu od svake upotrebe istovjetne firme po drugome, dočim zakon o zaštiti industrijske svojine zaštićuje samo od upotrebe firme kao znaka robe ili u oglasima i reklamama, a u drugu ruku je slabija od one po zakonu o zaštiti industrijske svojine, jer zaštićuje vlasnika firme bezuvjetno samo od upotrebe istovjetne firme u istom mjestu (u istoj polit. općini) a izvan mjesta ne zbog same istovjetnosti nego jedino, koliko istovjetna firma inače nije sastavljena po propisma trgov. zakona, dočim zakon o zaštiti industrijske svojine zaštićuje vlasnika firme od upotrebe istovjetne firme, gdje god bude istovjetna firma na spomenuti način upotrebljena.

Srp. trg. zakon i s njim skoro jednaki crnog. trgov. zakon od 1910. god. imaju sličnih propisa o tome, kako treba da bude sastavljena firma[25]), a i srpska judikatura priznaje princip istinitosti firme u istom opsegu, u kojem je taj princip priznat za područje austr., ug.-hrv. i bos.-herc. trg. zakona[26]), ali u ovim trg. zakonima nema propisa o zaštiti firme. Neki propisi postoje u tom pogledu u srps. zakonu o radnjama. O ovima bit će niže govor[27]).

---

[25]) Srp. zak. o akcionarskim društvima od 1896., koji danas vrijedi i na teritoriju Crne Gore (v. zakon od 1922. god., Službene Novine br. 105-XVII.), nema propisa o potrebnom tekstu firme.

[26]) V. odluku opć. sjed. kas. suda od 2. trav. 1097., br. 3831., spom. u izdanju srp. trgov. zak. od Gojke Niketića (Beograd 1914.) primj. k § 5.

[27]) Nažalost nisam pri ovome radu imao na raspolaganju srp. trgov. literaturu. Zato sam se morao ograničiti samo na to, da spomenem propise srp. zakona o ovom predmetu.

Digitized by Google

3. Zaštita po obrtničkim zakonima.

Izvjesnu zaštitu od nelojalne konkurencije daju i neki propisi obrtničkhi zakona, koji danas vrijede na pojedinim teritorijima naše države.

a) Na teritorijima Slovenije i Dalmacije dolaze u tom pogledu u obzir §§ 46. i 49. austr. obrtničkoga reda (po tekstu novele od 15. ožujka 1883.), koji predvidjaju posebnu zaštitu imena, firme, grba i naziva radnje, kao što i zabranu, da si netko pripiše odlikovanja, koja mu ne spadaju.

U austr. literaturi razilaze se mišljenja o pitanju odnosa spomenutih odredaba obrtnoga reda prema propisima trgov. zak. i zakona o zaštiti trgov. i fabričkih žigova. Po mojem mišljenju ispravno je jedino ono shvaćanje, koje smatra, da propisi obrtnoga reda važe samo supsidijarno t. j. da dolaze do primjene samo u onim slučajevima, u kojima ime, firma i naziv radnje nisu već zaštićeni trgov. zakonom ili zakonom o zaštiti fabričkih i trgovačkih žigova (u nas spomenutim propisima zakona o zaštiti industrijske svojine)[28]). Za ovo shvaćanje govori naročito to, što § 47. rast. 2. austr. obrt. reda izrijekom isključuje postupak na osnovu § 46., gdje ima mjesta primjeni § 26. trg. zakona, a § 49. t. 1. opet odredjuje, da se njegove odredbe ne će primjenjivati na slučajeve, koji potpadaju pod zakon o zaštiti obrtnih žigova[29]).

Pošto je već našim zakonom o zaštiti industrijske svojine zaštićena upotreba imena, firme i naziva radnje ne samo kao znaka robe nego i u reklamama i oglasima, u koje po prije izloženom (v. gore pod 1 iza op. 7) spadaju sve objave odredjene za veći krug lica, dakle i u § 46. austr. obrt. reda spomenuti cirkulari i cjenici, a jer je firma po trgov. zakonu u još većem opsegu zaštićena (v. gore pod 2. kod op. 21 do 23)[30]), ne pripada zaštiti po § 46. austr. obrtno-

[28]) Tako naročito E. Adler Das Recht am Namen nach österr. Zivilrecht u Grünhuts-Ztschft sv. XXXI. str. 30 i slijed. i Markenrecht str. 390., zatim Randa str. 148. Isto mišljenje zastupao je prije i Pisko u Staub-Pisko str. 122. pod § 1. c i, kako se čini, u Ztschft. f. d. ges. Handelsr. sv. 80, str. 84. i slijed., dočim sada u svojem spomenutom učbeniku str, 68, zastupa mišljenje, da se u onim slučajevima, u kojima se odredbe trg. zakona o zaštiti firme pokrivaju sa onima obrt. reda, može tužiti i kod obrtne vlasti.

[29]) Ovdje valja napomenuti, da austr. praksa ne smatra prisvojenjem tudje firme po smislu § 46. obrt. reda, ako netko upotrebljava firmu, koja odgovara propisima trgov. zakona makar bila ova firma tako sastavljena, da se može zamijeniti s kojom drugom firmom; — v. rješenje austr. upravn. sudišta Budwinski ((zbirka rješenja austr. upravnog sud. br. 11878. A; — A je oznaka za sveske o rješenjima upravne struke).

[30]) Kod firme ide zaštita po 46. obrt. reda dalje od one po trgov. zak. faktično samo, koliko se tiče upotrebe firme kao naziva radnje, jer u svim drugim pravcima ima već zaštita po trgov. zak., v. Pisko u Ztcshft f. d. ges. Handelsr. sv. 80. str. 87. op. 13.

Digitized by Google

ga reda osobita važnost. Samo koliko se tiče upotrebe imena, firme i naziva radnje za spoljašne označivanje radnje ili stana (dakako u kojem se vodi obrt), daje § 46. austr. obrt. reda zaštitu, koja nije već dana zakonom o zaštiti industrijske svojine i trgovačkim zakonom [31]). Pored toga je primjena § 46. austr. obrt. reda ograničena i u subjektivnom pravcu, jer se na osnovu ovoga §-a mogu tužiti samo obrtnici, koji spadaju pod obrtni red, dakle ne oni, koji su po čl. V. patenta o objavi obrt. reda (Kundmachungspatent) izuzeti iz obrtnoga reda[32]), a tužiti mogu samo obrtnici ili proizvodioci. Subjektivno i objektivno dalje ide zaštita imena po § 49 t. 1., jer se po ovom §-u može progoniti svaka zloupotreba tudjege imena, koja nije već pogodjena gore spomenutim propisima zakona o zaštiti industrjske svojine ili § 46. obrt. reda, [33]) a može tražiti zaštitu po ovom propisu svaki,, dakle ne samo obrtnik ili proizvodilac. Ne može se dakako ni na osnovu § 49. obrt. reda tražiti zaštita od upotrebe imena proti onome, koji ima pravo na takovo ime, makar taj udesio upotrebu svojega imena jedino u svrhu nelojalne konkurencije nosiocu istoga imena.

Na osnovu § 46. može povrijedjeni tražiti kod nadležne obrtne vlasti, da se odredi obustava protupravne upotrebe imena, firme ili naziva radnje, odnosno da se zabrani lažno oglašivanje, a pored toga može kod redovnoga suda tužiti na naknadu štete (§§ 46. rast. 2.. i 50. rast. 2. austr. obrt. reda). Ako je takova povreda počinjena dolozno, kažnjeva se na zahtjev povrijedjenoga kao prekršaj obrt. reda (§ 47. austr. obrt. reda). Slučajevi § 49 proganjaju se po zvaničnoj dužnosti, oni su dakle oficijelni delikti. Za ove povrede nije predvidjena tužba na obustavu nego samo traženje naknade štete kod redovoga suda. [34])

b) Sve ono, što je pod slovom a) spomenuto za Sloveniju i Dalmaciju vrijedi i za Bosnu i Hercegovinu obzirom na to, što obrtni red za Bosnu i Hercegovinu od 3. veljače 1909. (Glasnik zak. i nared. za B. i H. br. 44.), kojemu je služio kao uzor austr. obrt. red, imade jednake propise (v. §§ 54. do 58. bos.-hec. obrt. reda).

---

[31]) Ova zaštita po § 46. obrt. red. može biti od praktične vrijednosti kod stvarne firme. Ako na pr. firma kojeg dioničarskog društva glasi »Metallum d. d.«, ne može se po trgovačkom zakonu tražiti zaštita od upotrebe riječi »Metallum« kao naziva radnje, ali se može takova zaštita tražiti po § 46. obrt. reda.

[32]) V. Pisko str. 68., i E. Adler u Grünhuts-Ztschft sv. XXXI. str. 30.

[33]) V. Franckel, Die Bestimmungen des östr. Rechts gegen den unehrbaren Wettbewerb (1884.) str. 34. Protivno tome zastupa E. Adler u Grünhuts Ztschft str. 31. i 32. mišljenje, da §§ 46. i 49. t. 1. nasuprot različitom tekstu obuhvataju iste slučajeve t. j. iste načine upotrebe tudjeg imena, a da se razlikuju samo, što se tiče subjektivnog opsega njihove primjene. Ali protiv ovog shvaćanja govori jasno slovo zakona. U § 49. ističe se izrijekom, da će se njegove odredbe primjenjivati samo na one slučajeve, koji nisu već pogodjeni § 46.

[34]) U Austriji je medjutim obzirom na novi zakon o zaštiti od nelojalne konkurencije § 46 .a. obrt. reda ukinut, a § 49. i 50. su preinačeni, v. austr. zak. od 31. XII. 1923. sav. zakon. drž. list br. 634.

Digitized by Google

c) Na teritoriju Hrvatske i Slavonije te Vojvodine dolazi ovdje u obzir § 58. ugarsko-hrvatskoga obrtnoga zakona od 1884. god. (zak. čl. XVII./1884., Zbornik zak. i nared. za Hrvatsku i Slavoniju br. 31). Ovaj odredjuje, da ne smije nikoji obrtnik ni trgovac upotrijebiti na tvrtki ili u svojim tiskanicama ili oglasima biljege, znakove ili podatke, koji ne odgovaraju faktičnomu poslovnomu odnošaju ili istini.

Ovaj propis daje u više pravaca zaštitu od nelojalne konkurencije, koja nije već dana zakonom o zaštiti industrijske svojine i trgovačkim zakonom. Tako zaštićuje ova odredba vlasnika imena, firme ili naziva radnje od toga, da njegovo ime, firmu ili naziv radnje upotrebljava drugi obrtnik ili trgovac za vanjsku oznaku svoje radnje. Zabranom upotrebe znakova i podataka, koji ne odgovaraju istini, zabranjeno je i to, da obrtnik ili trgovac na svojoj firmskoj tablici ili u svojim cirkularima ili oglasima naznači odlikovanja (n. pr. da je njegova radnja odlikovana medaljom na ovim i onim izložbama), koja mu ne pripadaju. U jednom i drugom pravcu pokriva se zaštita dana po § 58. ug.-hrv. obrtnoga zakona sa zaštitom, koja je dana prije spomenutim propisima austr. i bos.-herc. obrt. reda. Ali zaštita po § 58. ugar.-hrvat. obrtničkog zakona ide još dalje od one, koju daju austr. i bos.-herc. obrt. red, obzirom na to, što § 58. ug.-hrv. obrt. zakona općenito zabranjuje upotrebu neistinitih podataka na tvrtki, u tiskanicama i oglasima. Time je dana podloga za dosta opsežnu zaštitu od nelojalne konkurencije. Po ovome može se progoniti obrtnik ili trgovac, koji na tvrtki cirkularima ili oglasima upotrebljuje naslove (inžnjerski naslov, naslov dobavljač ili slično), koji mu ne pripadaju, zatim kada navede neistinite podatke o porijeklu robe (n. pr. direktni import iz Engleske), o načinu izrade proizvoda (n. pr. da su izradjeni po jednom sistemu, koji je na velikom glasu) ili o razlogu prodaje (n. pr. rasprodaja zbog namjeravane selidbe ili namjeravanog napuštanja radnje uz jako snižene cijene) itd.

Postupanje protiv zabrane § 58. kažnjava se kao prekršaj novčanom globom po § 157. slovo c) obrt. zakona i to kao oficijelni delikat, dakle po zvaničnoj dužnosti. Za razliku od austr. i bos.-herc. obrt. reda nije u ug.-hrv. obrtnom zakonu predvidjena tužba na obustavu daljih povreda i na naknadu štete. Ali odredbe § 58. ug.-hrv. zak. daju podlogu za traženje naknade štete po § 1295. o. g. z., jer nema sumnje, da se djelo, koje se protivi zabrani § 58., imade smatrati protupravnim po § 1294. o. g. z., pa s toga pripada svakome, koji može dokazati, da je takovim djelima povrijedjen u svojim pravima i da je od toga trpio koju štetu, pravo tražiti naknadu po § 1295. o. g. z. Iz toga, što se takovo djelo imade smatrati protupravnim, moglo bi se izvoditi i to, da povrijedjenomu pripada i pravo tužiti kod redovnoga suda na obustavu daljih povreda.[85])

Što se tiče odnosa ovih propisa ug.-hrv. obrt. zakona prema propisima zakona o zaštiti industrijske svojine, treba držati na umu,

[85]) V. o ovome pitanju naročito Eltzbacher, Die Unterlassungsklage.

Digitized by Google

da u vrijeme, kada je izdan ug.-hrv. obrtni zak. nije još bilo posebne zaštite žigova robe, jer je dotični zakon izdan istom 1890. god. (Zak. čl. II./1890.). Obzirom na to mora se uzeti, da su kasniji posebni zakonski propisi o zaštiti žigova robe nadomjestili dotične propise obrt. zakona, t. j. da se spomenuti propisi obrt. zakona ne mogu primijeniti na slučajeve, koji su pogodjeni zakonom o zaštiti industrijske svojine. Nasuprot tome nije propisima trg. zakona isključena primjena spomenutih propisa obrt. zakona, pošto takov izuzetak nije odredjen u spomenutim propisima ug.-hrv. obrt. zakona.

d) Srpski zakon o radnjama od 29. svibnja 1910. predvidja u čl. 2. posebne propise o obliku natpisa (firme) radnja. Ovi propisi vrijede po smislu čl. 1. ovoga zakona za industrijske, zanatske i trgovačke radnje, za posljednje dakako samo koliko nije o tome što drugo odredjeno u trgov. zakonu, a imaju u vidu, da osiguraju istinitost natpisa (firme). Po odredbi rast. 3. čl. 2. pripada svakome, koji je zainteresovan, da traži kod dotične komore (industrijske, zanatlijske ili trgovačke komore), da naredi potrebnu preinaku protupropisnoga natpisa radnje. Ako dotični ne bi to učinio, treba ga komora kazniti novčanom kaznom propisanom u čl. 154. zak. o radnj. Čl. 158. ovoga zakona ističe još, da ova kazna ne isključuje dalju gradjansku odgovornost, ako takova opstoji po gradjanskom zakonu. U ovim slučajevima mogao bi povrijedjeni (n. pr. ako bi neko prisvojio njegovo ime ili firmu) po općim propisima (§§ 801., 802. srp. gr. zak.) tražiti naknadu štete prouzročene mu upotrebom protupropisnoga natpisa radnje.

4. Zaštita po zakonima o autorskom pravu.

Austr. zakon o autorskom pravu od 26. prosinca 1895., koji važi na teritoriju Slovenije i Dalmacije, daje u § 22. posebnu zaštitu naslovu i vanjskom obliku djela. Po pretežnom mišljenju pripada ova zaštita naslovu i vanjskome obliku svakoga djela ne gledajući na to, da li dotično djelo samo može biti predmetom autorskoga prava [36]). Na ovim odredbama osniva se i zaštita naslova periodičnih štampanih spisa (novina, časopisa itd.). Zakon daje povrijedjenomu pravo na naknadu štete, a u slučajevima, gdje su po srijedi djela, koja se produžuju, ili periodična djela, i pravo tražiti zabranu upotrebe naslova ili vanjskoga oblika, koji može zavesti u bludnju, što se tiče identičnosti sa djelom povridjenjenoga. Da li povrijedjenomu pripada i tužba na obustavu povrede, sporno je. [37])

Ug.-hrv. zakon o autorskom pravu (zak. čl. XVI./1884.) nema sličnih propisa. Na ostalim teritorijima nema posebnoga zakona o autorskom pravu.

---

[36]) V. Schmidt, Das österr. Urheberrecht (1906.) str. 155. i slijed., zatim Pisko Lehrbuch str. 71.

[37]) Za takovu tužbu je Pisko l. c; protivnog mišljenja Schmidl cit. dj. str. 157.

Digitized by Google

5. Zaštita po općem gradjanskom pravu.

Pita se, da li se za slučajeve nelojalne konkurencije, za koje nije predvidjena zaštita spomenutim posebnim zakonskim propisima, može naći podloga za zaštitu u opć. gradj. pravu. Što se tiče toga, treba razlikovati izmedju propisa o. g. z. po stanju prije t. zv. djelomičnih novela od 1914., 1915 i 1916. god., kako danas (formalno ili samo faktično) vrijede na teritoriju Hrvatske i Slavonije, Bosne i Hercegovine i Vojvodine, i propisa o. g. z. sa spomenutim novelama, kako danas vrijede na teritoriju Slovenije i Dalmacije.

U o. g. z. po stanju prije djelomičnih novela nema izričnih propisa u ovom pogledu. Ali se u austr. literaturi zastupalo mišljenje, da o. g. z. nasuprot nedostatku posebnih propisa daje dovoljnu podlogu za zaštitu od nelojalne konkurencije. Ovu podlogu vidi austr. literatura u općem propisu § 1295. o. g. z. o naknadi štete u vezi sa načelom, da treba svaki postupak, koji se protivi dobrim običajima, smatrati protupravnim djelom. Da o. g. z. priznaje takovo načelo, zaključuje se naročito iz § 26. o. g. z.[38])

Po ovome mišljenju treba i očitu povredu dobrih običaja u borbi protiv konkurenata smatrati protupravnim djelom, koje daje povrijedjenome pravo tražiti naknadu štete od povredioca po smislu § 1295. o. g. z.[39]) Ali ovo shvaćanje teorije nije prodrlo u austr. judikaturi,[40]) iako § 1295. o. g. z. odgovara čl. 1382. code civil, na kojem je francuska judikatura, kao što je već prije spomenuto, izgradila potrebitu zaštitu od nelojalne konkurencije.

Austr. t. zv. III. djelomična novela o. g. z. donijela je neke odredbe, koje mogu vrijediti kao nadopuna spomenutih specijalnih propisa o zaštiti od nelojalne konkurencije. Te su odredbe sadržane u novim § 43. (§ 1. III. novele) o zaštiti imena, § 1295., rast. 2. (§ 154. III. novele) o naknadi štete prouzročene postupkom protiv dobrih običaja i § 1330., rast. 2. (§ 168. III. novele) o odgovornosti za štete prouzročene raširenjem lažnih činjenica, kojima se kredit i gospodarski napredak nekoga drugoga izlaže opasnosti

Novi § 43. o. g. z. ,koji priznaje subjektivno pravo na ime, daje i upotrebi imena kao obilježja poduzeća zaštitu u nekim pravcima, u kojima takve zaštite nema po spomenutim specijalnim zakonima. Tako ne daju ovi specijalni zakoni zaštitu od upotrebe imena za neistinite podatke o tome, da opstoji odnos nasljedstva prema nosiocu imena, ili da je dotični učenik poznatoga učenjaka, ili da je

[38]) V. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig sistem opć. gradj. prava (5. izd.). I. sv. § 121. pod II.

[39]) Tako naročito Randa, Schadenersatzpflicht (3. izd., 1913.) str. 67. i slijed. i Handelsrecht str. 163. i slijed; — Krainz-Pfaff-Ehrenzweig (5. izd.) II. sv. I. polov. § 399. i Krasnopolski. System III. sv. (Obligationenrecht) str. 155. op. 5.; — zatim Franckel u djelu spom. u op. 33. Mitler, Illoyale Konkurrenz und Markenschutz (1896.), Pfaff, Gutachten für den 23. Deutschen Juristentag i Mautzka, Rechtsgrund des Schadenersatzes (1904.) str. 127. i slijed.

[40]) V. rješenja austr. vrh. sudišta u zbirci Adler-Clemens br. 798. i 5230.

Digitized by Google

dotični predmet izradjen po sistemu ili metodi poznatoga učenjaka ili izumioca[41]), dok je po § 43. dana zaštita i u ovom pravcu. Sada je sporno, da li je po propisima trg. zakona dana tužba u slučaju, da je u koju firmu uzeto tudje ime, ako je firma inače sastavljena po propisima trg. zakona.[42]) Time, što je po § 43. priznato opće pravo na ime, ne može više biti sumnje, da je i upotreba tudjega imena u firmi protupravni čin, koji daje nosiocu imena po § 43. tužbu na obustavu takove upotrebe i, gdje ima krivnje, na odštetu. Novi drugi rastavak § 1330., kome je služio kao uzor § 824. njem. gradj. zak., može vrijediti kao zaštita od nelojalne konkurencije u slučajevima, gdje netko u takove svrhe raširuje lažne činjenice protiv konkurenta, a koje mogu naškoditi njegovome kreditu ili uopće njegovome napredku (t. zv. dénigrement), iako nema učina kažnjiva djela. On daje pravo na naknadu štete i izmakle koristi, pa i na traženje, da se javno opozovu lažna saopćenja. Dvojbeno je pak, da li se na osnovu § 1330., rast. 2. može tražiti tužbom i obustava lažnih saopćenja.[43] Takova je tužba potrebna iz razloga, što je u mnogim slučajevima teško dokazati krivnju t. j. da je onaj, koji je raširio ove činjenice, znao ili morao znati, da su neistinite. Sporno je i to, da li se može tražiti opoziv samo onda, kada je već nastupila šteta,[44]) ili da li je za traženje opoziva dovoljno, da opstoji opasnost štete (Gefährdung) [45]).

Najposlije što se tiče novoga drugoga rastavka § 1295., istaknuto je izrijekom u izvještaju (Erläuternden Bemerkungen) k vladinom nacrtu austr. novela (str. 140.), da je njegova odredba zamišljena u prvom redu kao opći propis za zaštitu od nelojalnoga postupka u poslovnom prometu. Ova odredba treba dakle da vrijedi kao opće pravilo (clausula generalis) za sve one slučajeve nelojalne konkurencije, koji nisu već pogodjeni posebnim propisima. Drugome rastavku § 1295. služili su kao uzor §§ 826. i 226. njem. gralj. zakona. I § 826. bio je zamišljen kao opće pravilo i nadopuna propisa prijašnjega njemačkoga zakona o zaštiti od nelojalne konkurencije (t. zv. Wettbewerbsgesetz) od 1896. god., koji je uvažio samo izvjesne forme nelojalne konkurencije. O praktičnoj vrijednosti §§ 826. i 226. razilaze se mišljenja u njemačkoj literaturi. Činjenica je, da su interesovani krugovi u Njemačkoj smatrali § 826. nedovoljnom zaštitom, pa su tražili nadopunu propisa zakona o zaštiti od nelojalne konkurencije općim pravilom (clausula generalis) za sve slučajeve, koji se

[41]) V. Pisko i Ztschft. f. d. ges. Handelsr. sv. 80, str. 88. — § 58. ug.-hrv. obrt. zak. daje zaštitu i u ovomu pravcu, kao što je to izloženo u tekstu pod toč. 3) d.

[42]) V. Pisko cit. dj. str. 91. i slijed. i E. Adler u Grünhuts-Ztschft sv. XXXI., str. 24 i slijed.

[43]) Da ima takova tužba prima Ehrenzweig, Das Recht der Schuldverhältnisse (6. izdanje sistema Krainc-Pfaff-Ehrenzweig, II. sv., 1. polovica). § 396. pod II/c, dok Kiwe, Unlauterer Wettbewerb (1923.) str. 28 i 84. smatra da nema takve tužbe.

[44]) Tako Kiewe cit. dj. str. 88.

[45]) Tako Ehrenzweig § 396., str. 600, op. 46.

Digitized by Google

ne mogu predvidjeti i urediti posebnim propisima, a to je učinjeno § 1. novoga njemačkoga zakona o zaštiti od nelojalne konkurencije od 1909. god. — §§ 826. i 226. njemač. gradj. zakona dali su povoda razilaženju mišljenja u teoriji i praksi o pitanju odnosa § 826. prema 226. [46]) i o pitanju, da li po § 826. imamo samo pravo na naknadu štete ili još i tužbu na obustavu povreda [47]). Austr. novela je doduše spajanjem § 826. i 226. u jedan propis uklonila spor, što se tiče odnosa jedne odredbe prema drugoj, ali je ostavila pitanje, da li je u ovim slučajevima dano samo pravo na naknadu štete ili je dana i tužba na obustavu. Većina austr. pisaca, držeći se slova zakona, smatra, da po § 1295., rast. 2. opstoji samo pravo na naknadu štete [48]). Ovomu mišljenju daje uporište i gledište samih nedaktora austr. novela[49]). Ali je iskustvo pokazalo, da pravo na naknadu štete ne daje dovoljno zaštite, nego da je bezuvjetno potrebna i tužba na obustavu, koja jedina omogućuje pravovremenu obranu od djela nelojalne konkurencije. Za to je i povodom diskusija o austr. novelama u bečkom pravničkom društvu predložena nadopuna u pravcu, da se izrijekom prizna takova tužba. Pri tome je naglašeno, da odredbi § 1295. rast. 2. bez ove tužbe ne pripada osobita praktična vrijednost [50]).

Stanje ovoga pitanja po srp. gradj. zakonu je jednako onomu po opć. gradj. zak. prije novela (v. §§ 800., 801. u vezi sa §§ 13. i 722. srp. gradj. zakona).

[46]) Dok pretežno mišljenje smatra, da § 826. obuhvaća i slučajeve § 226. t. j. da izvršenje subjektivnoga prava, koje se protivi dobrim običajima, imade za posljedicu dužnost naknade štete ne gledajući na to, da li ima posebnih uslova § 226. (V. sisteme njem. gradj. prava od Crome II. sv. str. 1041. i Dernburg (3. izd.) II sv. str. 7333.), dotle zastupaju drugi a naročito Planck u svome komentaru I. sv. str. 279. i Fischer u svojoj poznatoj raspravi »Die Rechtswidrigkeit« (1911.) mišljenje, da § 226. ograničuje § 826. t. j. da čin, koji je preduzet, da se izvrši koje subjektivno pravo, može imati za posljedicu dužnost naknade štete, po § 826. samo onda, ako ima posebnih uslova § 226. t. j. ako je izvršenju subjektivnoga prava jedini cilj, da se time netko drugi odšteti (šikana).

[47]) Pretežno mišljenje smatra, da § 826. daje i tužbu na obustavu. Po ovome mišljenju nadomještava dakle § 826. actio i exceptio doli rimskoga prava (V. Crome i Dernburg cit. mj.). Nasuprot tome zastupa naročito Oertmann (Deutsche Juristenzeitung 1903., str. 325. i slijed. i komentar primj. § 826.) stanovište, da § 826. daje samo pravo na odštetu, a § 226. jedno i drugo.

[48]) Tako Mihurko, Die Revision des Schadenersatzrechts in den Entwürfen einer Novelle zum ABGB u Oester. Gerichts-Ztg. 1912., str. 299. i slijed., Wellspacher u istom časopisu 1908., str. 80. i svi oni, koji su se u svojim mišljenjima o nacrtima austr. novela, osvrtali na ove odredbe. Za ovo shvaćanje i Kiewe, cit. dj. str. 28. Nasuprot tome smatraju, da § 1295., rast. 2. daej i tužbu na obustavu Strohal u Juristische Blätter 1917., str. 39. i Ehrenzweig cit. dj. § 391. str. 569.

[49]) V. izvještaj jurid. komisije austr. gosp. kuće o ovom nacrtu novele str. 259 i slijed. Za to i Ehrenzweig cit. mj. op. 4 ističe, da njegovo tumačenje dakako ne odgovara intenciji samih redaktora.

[50]) V. izvještaj o ovim diskusijama u Juristische Blätter 1917., str. 43.

Digitized by Google

Crnogorski gradj. zak. ima odredaba, koje odgovaraju spomenutim odredbama austr. treće novele. Tako odgovara čl. 581. crnog. gradj. zak. § 1350. rast. 2. a. o. g. z., a čl. 443. rast. 2. § 1295 rast. 2. a. o. g. z.

6. Zaštita po kaznenim zakonima.

Iako djela nelojalne konkurencije često u sebi kriju učin kažnjiva djela naime prevare ili jednoga od srodnih joj delikata, pokazalo je ipak iskustvo, da se pomoću općih odredaba kaznenog zakona ne može dobiti zaštita od nelojalne konkurencije. U slučajevima, u kojima se u takove svrhe raširuju lažne činjenice protiv konkurenta, da se time škodi njegovu kreditu ili njegovu prometu, može po koji put pomoći tužba radi uvrede poštenja (časti). Vrijednost takove tužbe za slučajeve, koji ovdje dolaze u obzir, je doduše smanjena uslijed toga, što kazneni zakoni, koji su danas na snazi, ne predvidjaju pravo na traženje javnoga opoziva lažnih saopćenja [51]). Da li u takovim slučajevima opstoji takvo pravo po opć. gradj. pravu, sporno je za o. g. z. po stanju prije novela [52]). Austr. je novela o. g. z. izrijekom priznala takovo pravo prije spomenutim odredbama drugoga rastavka § 1330.

7. Resumé današnjega pravnoga stanja.

Iz sprijeda izloženoga proizlazi, da je današnje pravno stanje, što se tiče zaštite od nelojalne konkurencije, nepovoljno; — nepovoljno je ne samo zbog toga, što na pojedinim teritorijama ima o tome, koliko ne dolaze do primjene propisi zajedničkoga zakona o zaštiti industrijske svojine, različitih propisa, po kojima je dana zaštita u nejednakoj mjeri, nego i zbog toga, što je zaštita, koja je dana po propisima, što su na snazi, daleko od toga, da zadovolji faktičnu potrebu. Prije svega dana je propisima, što su na snazi, zaštita samo protiv nekih forma nelojalne konkurencije. Ali nije ni ovdje zaštita potpuna. Spomenutim posebnim propisima dana je doduše vlasniku imena, firme ili naziva radnje zaštita od toga, da se njegovo ime, firma ili naziv radnje ne prisvoji od drugoga u svrhu nelojalne konkurencije, ali ova zaštita vrijedi samo protiv onih, koji nemaju pravo na isto ime, firmu ili naziv radnje. Tko slučajno ima isto ime sa poznatim proizvodiocem, može to bez zapreke zloupotrebiti, da čini nelojalnu konkurenciju tomu proizvodiocu. Tako može netko, koji se zove »Schicht« ili

[51]) Nacrt novoga kaznenoga zakonika za cijelu kraljevinu predvidja u § 295, da se može u slučaju, kada bude onaj, koji je iznosio lažne činjenice (klevetnik), riješen iz razloga, što je postupao u zabludi, narediti, da se na trošak klevetnika objavi svjedočanstvo suda o neistinosti tvrdnje. O posebnim odredbama ovoga nacrta, što se tiče zaštite od nelojalne konkurencije, bit će niže govora.

[52]) Dok se u teoriji prznaje takovo pravo, pri čemu služi kao oslon, da § 1330. o. g. z. govori o pravu na potpunu zadovoljštinu, odbija vladajuće mišljenje u judikaturi ovo shvaćanje. Vidi Kainz-Pfaff-Ehrenzweig 5. izd. sv. II/1 § 396.

Digitized by Google

»Dreher« bio on po zanatu samo krojač ili postolar, podignuti tvornicu sapuna dotično pivovaru i označiti svoju robu kao »Schicht sapun« dotično »Dreherovo pivo«, ili ga može u takovu svrhu upotrijebiti već podignuta tvornica sapuna, dotično već podignuta pivovara primivši ga privídno u firmu samo, da tako dobije njegovo ime u firmu. Isto tako nema zapreke, da se u slučajevima, gdje se firma sama upotrebljuje kao znak robe (tako često kod t. zv. stvarnih firma), a roba je pod ovom oznakom poznata i tražena, u drugom mjestu izabere stvarna firma, čiji je glavni sastavni dio ta poznata oznaka i da se onda jednaka roba označuje s tom firmom kao znakom robe, jer je vlasnik firme, kao što je prije izloženo, samo zaštićen od toga, da se u istom mjestu kasnije ne izabere za koje poduzeće istovjetna firma, dočim se u kojem drugom mjestu može otvoriti radnja pod istom firmom, ako je ta firma inače sastavljena po propisima trg. zakona. A iskustvo dokazuje, da se baš ova sredstva najviše upotrebljavaju u svrhe nelojalne konkurencije.

Istina je, da bi prema prije izloženome mogli propisi opć. gradj. zakona dati podlogu za zaštitu u svim onim slučajevima, u kojima takova zaštita nije dana posebnim zakonskim propisima, ali u Njemačkoj i Austriji stečeno iskustvo dokazuje nam, da nema nade, da će se na ovoj podlozi u nas razvijati judikatura, koja će zadovoljiti, jer i naši suci nisu navikli na slobodnije tumačenje, koje bi omogućilo ispunjavanje zakonskih praznina, kako postupaju francuski i egleski suci. I spomenuti propisi austr. treće djelomične novele ne daju takvu podlogu, kao što je to već prije dokazano.

Obzirom na sve to, mora se smatrati potrebnim, da se u ovom pogledu donesu posebni zakonski propisi, kojima će se s jedne strane postignuti izjednačenje prava, a s druge strane podloga za zaštitu, koga će odgovarati faktičnim potrebama. — Ako se prizna potreba novog uredjenja ovoga predmeta, nastaje drugo pitanje, kojim putem treba da podjemo pri novom uredjenju. Da se na ovo pitanje uzmogne dati što bolji odgovor, preporuča se, da najprije vidimo, kako je strano zakonodavstvo riješilo to pitanje.

III. Strano zakonodavstvo.

Što se tiče stranoga zakonodavstva, spomenuto je za Francusku već u uvodu, da je tamo judikatura smatrala opći propis čl. 1382. code civil o naknadi štete [58]) kao dovoljnu podlogu, da se dade gradjansko-pravna zaštita od nelojalne konkurencije (concurrence déloyale) u svim formama, u kojima se ona pojavljuje. Za to se tamo nije pokazala potreba posebnoga zakona o zaštiti od nelojalne konkurencije. Što se tiče zaštite kaznenim mjerama, predvidjen je u Francuskoj kazneni progon djela nelojalne konkurencije samo u nekim slučajevima, i to posebnim zakonima, tako zakonom od 28.

[58]) Čl. 1382. code civil glasi: Tout fait de l'homme quelconque qui cause a autrui un dommage, oblige celui, par la faute duquel il est arrive a le réparer«.

Digitized by Google

srpnja 1824. o lažnom označivanju porijekla robe, ako je takova oznaka metnuta a samu robu; — zatim zakonom od 23. srpnja 1857. i njegovim novelama od 26. svibnja 1873. i 3. svibnja 1890. o zloupotrebi tudjega imena upotrebom kao znaka robe na robi samoj ili njezinu omotu, zakonom od 13. svibnja 1863. o izdaji tajna poduzeća po njihovim namještenicima i zakonom od 30. travnja 1886. o prisvajanju obrtnih odlikovanja.

Kao što Francuska, tako i belgijska, talijanska i englesko-američka judikatura smatrala opće propise gradjanskog prava kao dovoljnu podlogu za davanje zaštite prema potrebama prometa [54]).

U Švajcarskoj je u novi zakon o obligacionom pravu od 1911. god. umetnut opći propis o zaštiti od nelojalne konkurencije, naime čl. 48., koji glasi u prijevodu: »Tko bude neistinitim oglasima ili drugim postupkom, koji se protivi vjeri i poštenju (Treu und Glauben) oštećen, što mu se tako otimaju mušterije ili mu zbog toga prijeti gubitak mušterija, može tražiti obustavu ovoga postupka, a kada je po srijedi krivnja, i naknadu štete«.

Njemačka i Austrija uredile su, kao što je već gore spomenuto, zaštitu od nelojalne konkurencije posebnim zakonima; — naime Njemačka zakonom od 1. srpnja 1896., koji je kasnije nadomješten zakonom od 7. srpnja 1909., a Austrija zakonom od 26. rujna 1923. (savezn. zak. list. br. 531). Spomenuto je već i to, da je austrijski zakon sastavljen po uzoru njemačkoga zakona od 1909. god. Budući da se austrijski zakon razlikuje od njemačkoga samo u nekoliko nebitnih odredaba, a jer se austrijsko zakonodavstvo, prema kome je udešen austrijski zakon o zaštiti od nelojalne konkurencije, u glavnom slaže sa zakonima, koji su danas na snazi na većem dijelu naše države, bit će kako mislim — dovoljno, da se ovdje samo o tome posljednjem zakonu pobliže progovori [55]).

Kao što njemački tako stavlja i austrijski zakon na čelo opći propis (clausula generalis), koji odredjuje, da se može onaj, koji bude u poslovnom prometu u svrhu nelojalne konkurencije poduzimao djela, koja se protive dobrim običajima, tužiti na obustavu ovih djela i na naknadu štete (§ 1.). Uz generalnu klauzulu dolaze odredbe

---

[54]) V. o tome potanko Lobe, Die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbs (1907.), I. sv. str. 72 i slijed.

[55]) O ovom austr. zakonu objelodanjena su dosada ova djela: Dr. Heinrich Kiewe, Unlauterer Wettbewerb (Komentar); Dr. Max Weiser, Das Bundesgesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (Tekst sa kratkim razjašnjenjima iz zakonskoga gradiva); Dr. Hermann Reitzer, Das Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (sistematski obradjen uz dodatak teksta); Dr. Leo Geller, Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (tekst sa razjašnjenjima) i Dr. Ferdinand Kadecka, Das Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb samt der dazu gehörigen Novelle zur Gewerbeordnung (Sistematsko djelo, kome je dodan tekst zakona). Sva spomenuta djela izdana su u Beču, i to prva tri 1923., a zadnja dva 1924. god. Pri ovom radu imao sam na raspolaganju samo komentar od dr. Kiwe.

Digitized by Google

o izvjesnim posebnim djelima nelojalne konkurencije. Djela nelojalne konkurencije, o kojima zakon donosi posebne odredbe, jesu:

a) neistinito hvalenje (wahrheitswidrige Anpreisung) t. j. iznošenje neistinitih podataka o poslovnim odnosima vlastitoga poduzeća kao što n. pr. o svojstvu robe i njezinu porijeklu, o načinu njezine izrade (n. pr. da je izradjena po glasovitom sistemu), o cijeni (n. pr. navodna prodaja uz tvorničke cijene), o razlogu ili svrsi prodaje (n. pr. rasprodaja radi smrtnoga slučaja, radi selidbe ili radi likvidacije poduzeća), o odlikovanjima poduzeća ili njegova vlasnika ili slično, ako su ti podaci podesni zamamiti kupce, kao da se radi o osobito povoljnoj ponudi (§ 2);

b) ponižavanje tudjega poduzeća (Herabsetzung, dénigrement) t. j. iznašanje ili raširivanje neistinitih činjenica o poduzeću kojega drugoga ili o vlasniku ili upravitelju poduzeća, da tako škodi prometu ili kreditu toga poduzeća (§ 7);

c) zloupotreba znakova kojega dugoga poduzeća t. j. imena, firme, naziva radnje ili kojega drugoga znaka, kojim se koje poduzeće služi za razliku od drugih u svrhu, da se tako postigne zamjena sa imenom, firmom ili posebnim znakom, kojim se drugi ovlašteno služi (§ 9);

d) podmićivanje namještenika ili mandatora kojega drugoga poduzeća u poslovnom prometu, da se postignu osobite povlastice pri dobavi robe ili drugih činidba (§ 10);

e) povreda poslovnih tajna po namještenicima i upotreba ovim putem ili na drugi nepošteni način izmamljenih poslovnih tajna u svrhu konkurencije (§ 11);

f) zloupotreba povjerenih uzoraka (Vorlagen) ili tehničkih upustava t. j. crteža, fotografskih snimaka ili snimaka druge vrsti, modela, šablona, krojeva, recepata ili slično, i to tako, da ih dotičnik sam neovlašteno upotrebljava u svrhu konkurencije. ili ih u takove svrhe saopćuje kome drugome (§ 12).

U svim spomenutim slučajevima daje zakon tužbu na obustavu protuzakonskoga djela i pravo na naknadu štete; posljednje kada je po srijedi krivnja (§§ 1, 2, 7, 9 i 13) [56]). Može se u svakom slučaju tražiti ne samo naknada faktične štete nego i naknadu nematerijalne štete (za nanešene jade ili slično, § 16., rast. 2.). U slučaju raširenja lažnih činjenica može se tražiti i javni opoziv saopćenja (§ 7). Za osiguranje zahtjeva na obustavu mogu se dozvolti osigurna sredstva i gdje nema uslova za to po ovršnom zakonu (§ 24). Za gradj. tužbu vrijedi posebna zastarjelost, koja je za većinu slučajeva kraća od one po obć. gradj. zakona (§ 20.). Za gradj. tužbe predvidjena jei posebna nadležnost, naime nadležnost sudbenih stolova, koji vrše sudbenost u trgovačkim stvarima (§ 22.).

[56]) To je pretežno mišljenje. Ali neki pisci smatraju, da u slučajevima §§ 1. i 7. nije krivnja uslov za traženje naknade; tako n. pr. Kiwe cit. dj. str. 28., 86.

Digitized by Google

Za sve slučajeve osim za one iz § 1 (t. j. slučajeva, koja potpadaju pod generalnu klauzulu) i § 9. (zloupotreba znakova tudjega poduzeća, vidi gore pod c) predvidjen i kazneni progon, koji pak može biti samo na tužbu povrijedjenoga (§§ 4., 8., 10. i 11.).

Predvidjena je i odgovornost vlasnika poduzeća u slučajevima, u kojima je jedno od spomenutih djela počinilo doduše koje drugo lice ali u njegovu poduzeću, i to odgovornost za štetu, ako je za to djelo znao ili morao znati (§ 18.), — a kaznena odgovornost, ako namjerno nije spriječio djelo (§ 19.). U slučajevima objave neistinitih podataka opstoji i gradjansko-pravna i kazneno-pravna odgovornost onih, koji se zanatski bave raspačavanjem javnih oglasa ubrojivši amo i one, koji odgovaraju po propisima o štampi. Ova je odgovornost dakako ograničena (§§ 2., rast. 2. i 4.).

Osim spomenute gradjansko-pravne i kazneno-pravne zaštite predvidja zakon još izvjesne administrativne mjere kao zaštitu od nelojalne konkurencije. Kao takove predvidjeno je prije svega nekoliko zabrana. Zabranjeno je sklapanje ugovora po t. zv. Schneeballensistem, koji se sastoji u tome, što se mušterijama obeća dobava robe pod uslovom, da pored izvjesne (dakako niže) cijene još primaju na se dužnost, da pomoću predanih im doznaka (kupona) privode dotičnome poduzeću druge mušterije, koji će s tim poduzećem stupiti u jednaki odnos (§ 27.); zatim prodaja robe u obliku slijepih igara (§ 28.), upućivanje pri prodaji robe, da roba spada u stečajnu masu (§ 30.) i najposlije da si netko u poslovnom prometu pripisuje odlikovanja ili povlastice, koje mu ne pripadaju (§ 31.). Zatim se predvidja, da se može za izvjesne vrsti robe propisati, da se dotična roba može obrtimice prodavati, držati na prodaji ili inače puštati u promet samo u propisanim jedinicama količine ili samo uz naznaku količine (težine, množine, broja), kakvoće ili mjesta porijekla robe (§ 32.). Za posljednje slučajeve predvidjeno je i zadržavanje robe po carinarnicama pri izvozu ili uvozu, ako dotična roba ne odgovara izdanim propisima o naznaci količine, kakvoće ili mjesta porijekla robe (§§ 35.—37.). Prestupanje ovih zabrana i naredjenja kažnjava se kao policijski delikat, a daje se pri tome i interesovanome pravo tužiti na obustavu protupropisnoga postupka i na naknadu štete (§ 34.).

IV. Mišljenje o načinu novoga uredjenja zaštite od nelojalne konkurencije.

Iz prednjega pregleda stranoga zakonodavstva vidi se, da su njemačko i austrijsko zakonodavstvo zaštitu od nelojalne konkurencije najpotpunije izgradila. Ali se po mojem mišljenju ne bi ipak preporučilo, da se u nas pri novome uredjivanju toga pitanja podje putem austrijskoga dotično njemačkoga zakonodavstva. Da ovdje ne slijedimo austrijsko dotično njemačko zakonodavstvo, za to govori više razloga. Prvi je taj, što se treba uopće, koliko moguće, kloniti specijalnih zakona. Specijalni zakoni maju dvije loše strane. Prvo smetaju preglednosti zakona. Pravno područje, u kome ima mnogo specijalnih zakona, postaje nepreglednim, a od toga mnogo trpi, kako

Digitized by Google

nam dokazuje iskustvo, pravosudje. Druga je loša strana specijalnih zakona, da su uzrok sporovima o odnosu njihovih propisa prema propisima općih zakona. Do takovih razilaženja mišljenja došlo se je zaista kod njemačkoga i austrijskoga zakona o zaštiti od nelojalne konkurencije. Tako je odmah, pošto je stupio na snagu novi njemački zakon o zaštiti od nelojalne konkurencije od 1909. god., nastao spor u njemačkoj literaturi i judikaturi o tome, da li je propisima ovoga zakona izključena primjena § 826. njem. gradj. zakona, koji se je dosada primjenjivao kao opće pravilo za ovakove slučajeve [57]) pa se isti spor pojavio i u austrijskoj literaturi poslije, kada je stupio na snagu austrijski zakon o zaštiti od nelojalne konkurencije, što se tiče primjene § 1295. rast. 2. i § 1330. rast. 2. na takove slučajeve[58]). Ovaj je spor od praktične važnosti obzirom na to, što ovi specijalni zakoni predvidjaju drugi rok zastarjelosti za gradj. tužbu nego opć. gradj. zakon, pa i za to, što se inozemcima daje zaštita po ovim specijalnim zakonima samo pod izvjesnim uslovima (v. § 28. njem. i §§ 40., 41. austr. zak.), dok za zaštitu po opć. gradj. zakonu nema za inozemce posebnih uslova.

Za to zaslužuje priznanje švajcarsko zakonodavstvo, koje je nastojalo, da pri izjednačenju opć. gradj. prava i ovom zgodom izvršenoj reformi obligacionoga zakona od 1881. god. donese u okviru opć. gradj. zakona propise o svim pitanjima, koja su se medjutim pojavila, a koja su u drugim zemljama uredjena specijalnim zakonima.

Njemačkomu i austrijskomu zakonu mora se još prigovoriti to, da su previše kazuistički i prenatrpani detaljima. To vrijedi u još većoj mjeri za austrijski zakon[59]). Zbog toga manjka zakonu ona elastičnost, koja je potrebna, da se mogu uvažiti svi slučajevi, koji se pojavljuju u prometu, a koje zakon nije mogao predvidjeti. Ovo kazuističko uredjenje imalo je i za posljedicu, da se za austrijski zakon već sada pojavljuju razni sporovi o tumačenju njegovih propisa, od kojih je najvažniji onaj, koji se tiče odnosa § 1. (generalne klauzele) prema specijalnim propisima zakona. Dok jedni smatraju, da se opće pravilo § 1. može primijeniti samo na one slučajeve, koji se ne mogu supsumirati pod jedan od posebnih propisa zakona, smatraju drugi, da se može i na jedan slučaj, koji bi inače potpao pod jedan od specijalnih odredaba, primijeniti opći propis § 1., ako u konkretnom

[57]) V. o tome Kiwe cit. dj. str. 26., 27.

[58]) V. Kiwe cit. dj., zatim izvještaj o diskusijama o austr. zak. u bečkom pravničkom društvu, Gerichts-Zeitung 1924., br. 1, str. 12 i slijed. i br. 2, str. 27 i slijed.

[59]) To je prilikom spomenutih diskusija o austr. zakonu u bečkom pravničkom društvu prigovorio zakonu poznati prof. kaznenog prava na bečkom sveučilištu Löffler, koji medju ostalim ističe: »Ein allgemeiner Zug des Gesetzes ist, dass es mit Besonderheiten überladen ist; es greift tief ein in das Zivilrecht, den Zivilprocess, die Exekutionsordnung, das Strafrecht, den Strafprocess und das Pressrecht. Diese Art Gesetzgebung macht eine Übersicht über die Rechtsordnung unmöglich«.

Digitized by Google

slučaju nema uslova specijalnoga propisa, ali ima uslova općega propisa [60]).

Obzirom na sprijeda izloženo smatram, da bi bilo najpodesnije, da se prilikom izjednačenja opć. gradj. prava uredi i ovo pitanje na taj način, da se po uzoru švajcarskoga prava umetne u partiju o odštetnom pravu opći propis o zaštiti od nelojalne konkurencije. Takovim općim propisom doskočilo bi se svim spomenutim sporovima, koji su se pojavili o njemačkom i austrijskom zakonu, a dala bi se dovoljna podloga za gradjansku pravnu zaštitu prema potrebama prometa. — I u češkoslovačkoj državi misli se zaštita od nelojalne konkurencije na ovakav način riješiti.

Što se pak tiče kazneno-pravne zaštite predvidio je već nacrt zajedničkoga kaznenoga zakona u tom pogledu posebne odredbe, koje po mojem mišljenju potpuno zadovoljavaju. Ove odredbe sadržane su u §§ 358. i 359. nacrta i glase:

§ 358. — Tko lukavim izmišljanjem, prevarnim navodima, sumnjičenjem ili drugim nečasnim sredstvima protiv kakova prodavca odvraća u trgovini ili prometu kupce od namjeravane kupovine robe kod toga prodavca, kaznit će se zatvorom do godine dana ili novčano. — Krivični postupak se preduzima po privatnoj tužbi.

§ 359. — Tko kakvu fabričku ili trgovačku tajnu, koju je saznao u službi izda drugomu, kaznit će se novčano do 10.000 dinara ili zatvorom do godinu dana. — Istom će se kaznom kazniti i onaj, koji saznavši tu tajnu istu upotrebi u svoju ili tudju korist. — Krivični postupak se preduzima po privatonj tužbi.

Kao propis gradjanskog prava predložio bih ovakovu odredbu:

»Tko u poslovnom prometu, a u svrhu konkurencije u oglasima ili cirkularima iznosi lažne podatke o svojim poslovnim odnosima, ili na koji način iznosi ili raširuje lažna saopćenja o kome drugome, ili zloupotrebljava kakovu tudju fabričku ili trgovačku tajnu, ili preduzima kakovo drugo djelo, koje se protivi dobrim običajima, odgovara za štetu, koja otuda nastane. — Vlasnik poduzeća odgovara za takovo djelo počinjeno od koga drugoga ali u njegovome poduzeću onda, ako je za to djelo znao ili morao znati. — Povrijedjeni može tužiti i na obustavu takova djela«.

Ovdje pretpodstavljam, da će se u nas izjednačenje opć. gradj. prava izvršiti preuzimanjem opć. gradj. zakona, kako danas vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji, sa austrijskim novelama, kako je to stalni zakonodavni savjet zaključio.[61]) Za to sam stilizaciju predložene odredbe udesio prema stilizaciji § 1295. o. g. z. Da li i kako bi u vezi

[60]) Vidi u prim. 58. spomenuti izvještaj o diskusijama u bečkom pravničkom društvu, zatim Kamillo Ohmeyer u Gerichtszeitung 1924., str. 80 (recenzija knjige dr. Ferdinanda Kadeckia o austr. zakonu o zaštiti od nelojalne konkurencije).

[61]) V. o tome primjedbe prof. dr. Ivana Maurovića u »Mjesečniku« god. 1924. br. 9.

Digitized by Google

s time trebalo preinačiti drugi rastavak § 1295., koji je dodala austr. III. novela., to je pitanje, u koje se sada ne ću upustiti, jer bi me to predaleko odvelo. — Najposlije što se tiče administativnih mjera predvidjenih u astr. zakonu smatram, da su prikladne, ali da im je pravo mjesto u obrtničkom zakonu. Njih bi trebalo uvažiti, kada se bude izradjivao nacrt zajedničkoga obrtnoga zakona.

Državni savjet i upravni sudovi.*)

Napisao Jovan Stefanović, sudac kod upravnoga suda u Zagrebu.

G. dr. Ernest Spiess objelodanio je u 11. i 12. broju »Mjesečnika« od prošle godine članak pod gornjim natpisom, čija razlaganja kulminiraju u tvrdnjama, da izgleda, da je propisima čl. 18. zakona o upravnim sudovima[1]) odnosno čl. 32. uredbe o poslovnom redu u njima odredbama, da stranka protiv akta prvostepene upravne vlasti ima pravo žalbe samo na jednu višu upravnu vlast, »kod nas ukinuta ona instanca, koja je do sada rješavala u trećoj molbi u upravnim stvarima«, — zatim da iz propisa čl. 38. spomenutoga zakona, kojim se protiv presuda upravnoga suda dozvoljava žalba tužiocu, ako je upravni sud tužbu odbacio i tuženoj vlasti, ako je sud njezin akt poništio, proizlazi, da tužiočeva protustranka u upravnom postupku čije su pravo ili zakonom zaštičeni interesi upravno-sudskim poništenjem akta upravne vlasti eventualno povrijedjeni, nema prava žalbe na državni savjet kao vrhovni upravni sud.

Svoje stajalište o ukinuću treće upravne instance obrazlaže poštovani g. pisac propisima čl. 52. zakona o upravnim sudovima, kojima se odredjuje, da stupanjem na snagu spomenutoga zakona prestaju važiti svi propisi, koji su u suprotnosti sa njegovim odredbama. Pošto su pak postojeći upravno-postupovni propisi o eksistenciji treće instace u upravnim stvarima u suprotnosti sa odredbama čl. 18. z. o. u. s., da stranka protiv akta upravne vlasti, učinjenoga u prvoj instanci, ima pravo žalbe samo na jednu višu upravnu vlast, onda izgleda, naravno ako se radi o aktu, učijenom u prvoj molbi po hijerarhijski najnižoj upravnoj državnoj vlasti, da je ukinuta treća instanca u upravnom postupku.

---

* Nakon najnovije odredbe ministarskoga savjeta u pitanju likvidacije pokrajinske oblasti u Zagrebu ovaj članak ne odgovara po svojem sadržaju u svemu sadašnjemu stanju stvari. No pošto je bio složen već za predjašnji broj prije izdanja navedene odredbe, te jer je u svezi sa člancima dra. Spiessa i dra. Krbeka (»Mjesečnik« od 1923. br. 11 i 12, te od 1924. broj 4), uvršten je u ovaj broj kao konačno bistrenje ove stvari. (Opaska uredn.).

[1]) »Zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima« nazivam svuda u kratko: zakon o upravnim sudovima.

Digitized by Google

To medjutim izgleda samo na prvi pogled i to samo onda, ako se ne vodi računa o duhu zakona i o svrsi, koju ima spomenuti zakonski propis. Medjutim već činjenica, što se čl. 18. zakona o upravnim sudovima nalazi u odjelku II., koji nosi natpis »Nadležnost sudova«, dokazuje jasno, da se tu ne radi o uredjenju postupka pred upravnim vlastima, nego o regulisanju nadležnosti upravnih sudova. — Činjenica, da je o aktu niže, a ujedno prvostepene upravne vlasti, donijela odluku jedna od nje viša upravna vlast, bitni je uvjet za eksistenciju nadležnosti upravnoga suda u odnosnoj stvari, ili još bolje za eksistenciju prava tužbe na upravni sud. —

Propisima čl. 18. ne odredjuje se naime ništa drugo, nego da upravni sudovi mogu da donose presude samo o odlukama jedne više upravne vlasti i to naravno samo onda, ako se žalba na tu vlast može izjaviti. Ne može li se po propisima upravnoga postupka žalba izjaviti, onda argumento a contrario ustanove t. 3. čl. 24. taj uvjet otpada i tužba je dopuštena i protiv akta jedne upravne vlasti, što je ujedno i dokaz, da čl. 18. zakona o upravnim sudovima u postojeće propise o upravnom postupku ne dira. — Prema tome postoji pravo na tužbu (Klagrecht), — a ovo se naravno razlikuje od mogućnosti tužbe (Klagmöglichkeit), kao jednoga čistog formalno-procesualnog akta — za slučaj eksistencije više instance samo protiv protuzakonitoga akta druge po redu upravne vlasti, kojim se potvrdjuje protuzakonit akt prve.

Kada se pak uzme u obzir, da pravo tužbe po zakonu (čl. 19.) ne postoji protiv svih akata upravnih vlasti, ma oni bili doneseni i po drugoj po redu instanci, nego samo protiv onih, kojima je povrijedjeno, kakovo pravo ili zakonom zaštićen interes (čl. 15.), dok protiv akata, kod kojih je dozvoljeno upravnoj vlasti, da ih donosi po slobodnoj ocjeni, tužba nije dopuštena (al. 3. čl. 19.), onda je još jasnije, da se propis čl. 18. o pravu žalbe na samo jednu višu vlast može da odnosi samo na jednu vrstu u zakonu točno opisanih i utvrdjenih akata upravnih vlasti, a da se na sva ostala njihova akta on ne odnosi. — A što je najglavnije taj se propis odnosi već po pravnoj naravi tužbe i na prva akta samo onda, kada se protiv njih posluži pravom tužbe, a dok se to ne dogodi, spomenuti propis ostaje bez pravnog efekta, jer dolazi u račun samo obzirom na pitanje eksistencije tužbovnoga prava u materijalno-pravnom smislu.

Ne posluži li se zainteresovana strana tim pravom pravovremeno ili uopće, onda propis čl. 18. o pravu žalbe na jednu višu upravnu vlast uopće ne dolazi do primjene, jer je nestalo razloga, radi koga je jedino donesen, prestala je mogućnost ožívotvorenja prava na tužbu. — I ne samo to, nego ni upotrebom toga prava ne gubi se pravo žalbe na treću po redu upravnu vlast sa prostog razloga, što takovu žalbu zakon nigdje ni izričito ni tacite ne zabranjuje i uslijed toga oba prava — tužbe na upravni sud i žalbe višoj upravnoj vlasti — postoje uporedo. — A nema ni razloga, da se to zabranjuje, pošto, glasila trećestepena odluka kako mu drago, dok postoji nekonsumirano

Digitized by Google

tužbovno pravo i u materijalnom i u procesualnom smislu, t. j. dok postoji uvjet čl. 18. i ako je tužba podnesena u zakonom propisanom roku, odluka trećestepene upravne vlasti ne može da ima nikakova utjecaja na sudsku presudu i pravno stanje, koje će se njom stvoriti.

Naprotiv opravdano je, što se pravo žalbe na višu i najvišu upravnu vlast i uz predanu tužbu i zametnut postupak pred sudom ne uskraćuje, nego se to pravo ostavlja nepromijenjeno i time daje mogućnost, da se za slučaj gubitka parnice pred sudom, koja svakako traje duže nego što iznosi rok za žalbu na višu upravnu vlast, sačuva rok za mogućnost zaštite protiv upravnog akta u stvari, u kojoj — i ako sud nadje da — upravne vlasti rješavaju po slobodnoj ocjeni.

Iz svega gore izloženoga jasno proizlazi, da se odredbom čl. 18. o pravu žalbe samo na jednu višu upravnu vlast ne će da reguliše postupak pred upravnim vlastima, nego da joj je svrha, da konstituiše pravo na tužbu pred upravnim sudom sasvim odijeljeno od prava na žalbu pred upravnim vlastima, koje pravo i pokraj odredbe čl. 18. z. o. u. s. ostaje u cijelosti netaknuto.

Što se pak tiče navoda, da su članom 52. zakona dokinuti propisi upravnoga postupka o eksistenciji treće ili možda i više instance, jer su u suprotnosti sa propisima čl. 18. spomenutog zakona, dovoljno je ukazati na činjenicu, da se odredba čl. 52. odnosi i može da odnosi samo na upravno-sudske propise, koji su u suprotnosti sa propisima zakona o upravnim sudovima, a ne i na upravne propise.

Kad naime spomenuti zakon uredjuje upravno sudovanje, onda se njegovi propisi logočki odnose samo na tu materiju, a ne i na onu, koja je predmet posebnog uredjenja, tim više, što su prije stupanja na snagu ovoga zakona u nas bili na snazi zakoni, koji su upravno sudovanje, kako u materijalnom tako i u procesualnom pravcu, uredjivali drukčije [2]). — S toga je jasno, da propisima čl. 18. zakona o upravnim sudovima nije ni sada niti će biti u buduće tamo, gdje takovih ima, ukinuta nijedna od onih upravnih instanca, koje po upravnom postupku donose rješenja u trećoj i eventualno višoj molbi u upravnim svtarima.

To je, u koliko se tiče pokrajinskih uprava, učinjeno — doduše u izvjesnoj vezi sa zakonom o upravnim sudovima, ali načelno posve nezavisno od propisa člana 18. spomenutoga zakona — tek zakonom o općoj upravi (čl. 25.), čim su se počele uvadjati u život oblasne uprave. — I to tek djelomično, jer je gotovo sav treće- i više- stepeni djelokrug pokrajinskih uprava ministarskim naredbama dan u nadležnost oblasnim upravama, ali ga ima, koji je prenesen i u nadležnost ministarstva, uslijed čega je treća upravna instanca u nas, samo sada u djelokrugu pojedinih ministarstva, djelomično ostala [3]).

[2]) U Hrvatskoj i Slavoniji (samo za financijalne predmete), Medjumurju i Prekomurju ugarski zakon o upravnom sudištu, u Sloveniji i Dalmaciji austrijski zakon, a u Srbiji zakon o državnom savjetu.

[3]) Dosadanja (pokrajinska) treća instanca u upravnom postupku ostaje za neodredjeno vrijeme i nakon prenosa nadležnosti pokrajinske uprave na oblasne

Digitized by Google

Treća upravna instanca postojala je u ostalom prije današanja zakona o upravnim sudovima kao i prije početka djelovanja oblasnih uprava i u Srbiji odnosno u krajevima bez pokrajinskih uprava, jer su funkcije spomenute instance, baš kao kod nas pokrajinska uprava, vršila ministarstva. Ona tamo postoji i danas i postojat će u potpunosti sve dotle, dok nadležnost ministarstva ne bude restringirana u korist oblasnih uprava posebnim zakonima. Posebnim zakonima za to, što vlada ne ima, kao što je slučaj sa pokrajinskim upravama, ni u jednom zakonu ovlaštenja, da pri tom postupa putem naredaba, pa da u duhu zakona u općoj upravi suzi nadležnost ministarstva na korist oblasnih uprava.

Što se najzad tiče mišljenja, da iz člana 38. zakona o upravnim sudovima proizlazi nedopustivost prava žalbe protiv presuda upravnih sudova kod dvo- ili više-stranačkih upravnih predmeta za

---

uprave u svim onim upravnim predmetima, koji su do 16. II. 1924. kao dana početka djelovanja oblasnih uprava po do tada važećim propisima bili riješeni u drugoj instanci, (po županijskim oblastima, čiji je djeljokrug po zakonu o općoj upravi prešao integralno na oblasne uprave skupa sa onim djelokrugom pokrajinskih uprava, koji je prešao na oblasti naredbom ministarskog savjeta i na taj način spojene dosadanje dvije upravne instance u jednu), u toliko, što u tim predmetima ima da donosi trećestepeno rješenje pokrajinska uprava u likvidaciji dotle, dok spomenutih predmeta bude za rješavanje. Drugoga djelokruga pokrajinska uprava, nakon što je njezina nadležnost razdijeljena medju oblasne uprave i ministarstva, po ustavu apsolutno ne može da ima.

I s toga je potpuno deplasiran nazor, da je odnos izmedju pokrajinske uprave i ministarstva u momentu, kada oblasne uprave preuzmu jedan dio poslova pokrajinske uprave, analogan odnosu podžupana (okružnoga načelnika) spram oblasnoga velikoga župana i šta više, da »pokrajinska uprava, i nakon što je predala izvjesne poslove u nadležnost oblastima, i dalje funkcionira glede onih poslova, za koje su po njezinoj likvidaciji postala nadležna mnistarstva, pa da se »za rješenja pokrajinske uprave mora uzeti kao da ih je izreklo samo ministarstvo, baš kao što se smatra za rješenja podžupana nasuprot velikoga župana«. (Vidi članak dra. I. Krbeka u 4. broju ovogodišnpega »Mjesečnika«.)

Iz čl. naime 134. ustava kao i iz čl. 25. zakona o općoj upravi jasno proizlazi, odlučnost, da se pokrajinski namjesnici kao organi državne vlasti uopće ukinu. I od njih ima da se postepeno oduzimaju pojedini dijelovi njihovog djelokruga i predaju u nadležnost oblasnim upravama odnosno ministarstvma, dok konačno ne bude razdijeljen medju ove cio djelokrug pokrajinske uprave. Čim se to izvrši pokrajinskih uprava automatski nestaje i njih se ne može više bez izmjene ustava oživiti ni u kom obliku, ni običnim zakonima, a još manje ministarskm naredbama. S toga je ma kakova njhova funkcja u ovom slučaju jedna pravna nemogućnost. Drugčiji postupak bio bi protivan spomenutim odredbama ustava a naročito onoj u al. 2. čl. 134., gdje se izrično odredjuje, da »zakoni doneseni poslije stupanja na snagu ovog ustava ne mogu dodijeliti pokrajinskim upravama nove dužnosti«.

Isporedjivanju najzad odnosa pokrajinskih uprava prema ministarstvu sa odnosima podžupana prema oblasnom županu ne ima apsolutno mjesta sa prostoga razloga, što potonji odnosi baziraju na propisima alineje 3. čl. 15. zakona o općoj

Digitized by Google

parničku stranku, u procesu zainteresovanu, [4]) koja u postupku pred upravnim sudom nije ni tužilac, ni, jer je to po slovu zakona upravna vlast, formalno tuženi, ono bi moglo da opstane samo onda, kada bi se u članu 38. n. pr. odredjivalo, da žalbu mogu podnijeti samo tužilac i tužena vlast. Kako medjutim to nije slučaj i kako se propisima čl. 47. z. o. u. s. i čl. 63. uredbe odredjuje, da se nepotpunosti zakona imadu popunjavati primjenama odnosnih propisa o gradj. postupku, a kako se u propisima čl. 29. zakona, na koje g. dr. Spiess doduše upućuje, ali nabačenu misao ne izradjuje do kraja, nego ostavlja praksi da riješi to pitanje, bezuvjetno nalazi ključ za njegovo rješenje, ne ima summje, da o spomenutoj nedopustivosti žalbe ne može biti govora.

Ako naime spmenuta stranka, na čiju je štetu po njezinom mišljenju povredom zakona upravni sud poništio u njezinu korist po upravnoj vlasti učinjeni upravni akt, i nije firmalno tužena strana, ona je to stvarno i to s razloga, što se, i ako se postupak formalno vodi protiv upravnog akta, koji kao utuženu stranku u postupku pred sudom reprezentira upravna vlast (čl. 22.), koja ga je u činila, on stvarno vodi i protiv one stranke, u čiju je korist povredom zakona na štetu tužioca tužbom napadnuti upravni akt učinjen. Za slučaj naime uvaženja tužbe biti će poništenje spomenutog upravnog akta presudom upravnoga suda prvenstveno na njezinu štetu, što drugim riječima znači, da će presuda biti stvarno izrečena i protiv nje.

Spomenuta stranka dakle ima ne samo sa upravnom vlasti isti nego od nje još i jači interes, da upravni akt ne bude po upravnim sudovima (upravnom sudu u užem smislu i drž. savjetu kao vrhovnom upravnom sudu) konačno poništen odnosno, da tužba bude odbačena. I baš radi toga nju zakon stavlja u jednak položaj sa tuženom vlasti, pa u čl. 29. odredjuje, da sud i njoj mora dati mogućnost, da bude saslušana, čime joj ujedno daje i karakter parnične strane, odnosno, kako to još ispravnije naziva austrijski zakon o upravnom sudištu, »mitanbelangte Partei« t. j. suutužene stranke [5]). Kao takovoj

upravi, a prvi na propisima al. 1. čl. 134. ustava, koji se propisi razlikuju bitno medju sobom. Odnosni podžupanov djelokrug počiva na o v l a š t e n j u oblasnoga župana, dok djelokrug pokrajinske uprave počiva na p r o p i s i m a prijeustavnih z a k o n a i naredaba, na koje se al. 1. čl. 134. ustava izričito poziva, a po kojima je pokrajinski namjesnik poseban od ministarstva odijeljen organ, nad kojim po ustavu vrši ministar neposredni nadzor kao i nad svakom od sebe nižom upravnom vlasti, koja vrši svoj djelokrug n a t e m e l j u z a k o n a a n e p o m i n i s t r o v o m o v l a š t e n j u. Prema tome otpadaju naravno i sve konzekvencije, koje bi obzirom na nadležnost državnoga savjeta nastupile za slučaj opstojnosti spomenutog nazora.

[4]) Takova je kraj mnogih drugih i n. pr. u slučaju, da porezovnik podnese tužbu protiv zaključka poreznog opotražnog (reklamacionog) povjerenstva donesenog po poreznikovom mišljenju povredom zakona na njegovu štetu a na korist državnog erara, u postupku pred upravnim sudom u masi slučajeva i državni erar.

[5]) §. 27. austrij. zakona o upravnom sudištu glasi: »Auch, wenn die Beschwerde nicht ausdrücklich gegen andere Parteien gerichtet ist, (§. 19.) hat der

Digitized by Google

pak mora joj se prema propisima posljednje rečenice čl. 48. uredbe dostaviti — svakako u svrhu eventualne žalbe — i prijepis presude.

Zakon medjutim ne odredjuje, da spomenuta obvezatna mogućnost saslušanja mora da bude dana stranci samo pred upravnim sudom prvoga stepna, nego je ta odredba općenite naravi, i ona se s toga odnosi na cijeli zakonom predvidjeni upravno-sudski postupak, dakle i na postupak pred upravnim sudom posljednje instance, koji sud, ako propustom roka za žalbu ne nastupi slučaj formalne pravomoćnosti prvostepene presude, sa prvim sačinjava nerazdijelivo jedinstvo. I toga radi postupak će se u duhu i smislu zakona, kada se spomenutoj stranci daje mogućnost, da bude saslušana i pred najvišim upravnim sudom, državnim savjetom, o ovako odlučnoj stvari, kao što je presuda prvostepenoga suda, kada ona teško tangira njezine zakonom zaštićene interese. Ta sudska obveza saslušanja može se obzirom na propise čl. 41. zakona, po kojima državni najviša upravna sudska instanca, postupak bez poziva stranaka, dakle pismeno, izvršiti jedino putem žalbe, jer spomenuta stranka nema po zakonu prilike, da se drukčije nego tim putem očituje na prvostepenu sudsku presudu i njezine razloge.

Ako se sve to dovede u vezu sa naprijed izloženim položajem spomenute stranke u postupku pred upravnim sudom, kao parnične odnosno suutužene strane, pa se na osnovu propisa člana 47. zakona odnosno 63. uredbe primijene opća načela gradjansko-parničkoga postupka o pravu žalbe, po kojima na sudska rješenja mogu izjavljivati žalbe one parničke strane, koje u procesu pred upravnim sudom nisu sudjelovale i o čijim je zahtjevima i pravu sud donio rješenje, onda je jasno, da čl. 38. zakona o upravnim sudovima ne isključuje od prava žalbe one parnične strane, koje u procesu pred upravnim sudom nisu ni tužioci, ni formalno tuženi, nego da je pravo žalbe u konkretnom slučaju zakonom o upravnim sudovima, ako i ne izričito, ipak nesumnjivo konstituirano.

Verwaltungsgerichtshof darauf Bedacht zu nehmen, dass in dem vor ihm durchzuführenden Verfahren alle an dem Gegenstande der Entscheidung betheiligten Personen gehört werden, und Gelegeheit zur Wahrung ihrer Rechte erlangen«. Ako se s ovim isporedi tekst čl. 29. našega zakona: »U svakom slučaju, ima sud licima, kojima bi poništenje upravnog akta bilo na štetu, dati mogućnost, da budu saslušana« — ustanovit će se, da on nije ništa drugo, nego skoro doslovan ali nepotpun prijevod §-a. 27. odnosno djelomično §-a. 19. austrijskoga zakona. I samo da su se tekstu našeg čl. 29. dodale još zadnje riječi austrijskog §a. 27. »i priliku da zaštite svoja prava«, bilo bi pitanje žalbe protiv presuda upravnih sudova riješeno na jedan način, koji isključuje svaku sumnju. Ili bar da je to u zakonu postavljanjem temeljne misli samo općenito regulisano pitanje u uredbi detaljno razradjeno (čl. 47.) Ono medjutim tamo izuzevši općenitih odredbi čl. 63. nije ni dodirnuto. Cijela pak pomutnja pri kodifikaciji našega zakona dogodila se očito radi toga, što je pušteno s vida, da se kod austrijskoga zakona, čiji je tekst očito služio našemu kondifiktatoru za uzor, radi o upravnom sudu jedne instance, usljed čega o žalbi u zakonu nema govora, a kod nas je osnovan upravni sud sa dvije instance!

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Dr. Karl Wahle, Das Valorisationsproblem in der Gesetzgebung und Rechtssprechung Mitteleuropas (Wien 1924. Rkola Verlag str. 284).

Autor gornjega djela dr. Karl Wahle, koji je sada savjetnik kod bečkoga trgovačkoga suda, držao je još u zimsko doba god. 1921.—1922. i 1922.—1923. o problemu valorizacije u bečkom pravničkom društvu dva predavanja, koja su na sebe svratila opću pažnju. Ovim predavanjima prokrčio je nekim pitanjima put novom shvaćanju prakse, a zadobio je i tu zadovoljštinu, da je i austrijsko vrhovno sudište svojim poznatim mišljenjem od 8. ožujka 1923. o pitanju naknade štete, prouzročene zadocnjenjem isplate (Verzugsschaden), u glavnom prihvatilo njegovo gledište[1]). Ta dva predavanja sačinjavaju i glavnu podlogu ovoga djela. U njem je prikupljen se velikim trudom i razumijevanjem ogroman i dragocjeni materijal o stanovištu zakonodavstva, judikature i literature u Austriji, Njemačkoj, Čeho-Slovačkoj, Madžarskoj i Švajcarskoj. Tako daje ova knjiga potpunu sliku ne samo sadašnjega stanja nego cijeloga razvitka ovoga pitanja u spomenutim državama. Samo naša država je slabo prošla, ali tome nije kriv autor, nego su krive prilike, jer je autor, kako se vidi iz predgovora k djelu, mogao doći jedino do nekoliko rješenja stola sedmorice u Zagrebu, koja su primjereno uvažena. Ovaj je materijal kritično promatran a na osnovu toga razvija autor svoj sistem za rješenje problema valorizacije. —

Iz priopćenog materijala vidi se, što treba za naše pravnike naročito istaći, da danas ne samo u državama sa slabom valutom nego i u onima sa prilično dobrom valutom, kao što n. pr. u Čeho-Slovačkoj, prevladava mišljenje, da se pri prosudjivanju privatnopravnih odnosa imade uvažavati devalvacija novca, i ako nema još jednoličnog shvaćanja o tome, u kome opsegu bi to trebalo biti. — Što se tiče stanovišta samoga autora, izjavljuje se on obzirom na loše iskustvo sa zakonima, koji su dosada doneseni u pojedinim državama, protiv rješenja ovoga problema putem zakona, — bilo zakonom, kojim će se urediti svi odnosi, bilo posebnim zakonima za izvjesne odnose. Autor misli, da jedino judikatura može pitanja, koja ovdje dolaze, rješavati prema potrebama života i da o. g. z. daje dovoljnu podlogu za prikladno rješenje ovakvih pitanja (v. str. 119. i slijed.). Tako se njegovo stanovište slaže sa mišljenjem, koje sam i ja zastupao[2]).

Kao i pretežno mišljenje u teoriji i judikaturi, kome sam se i ja priključio[3]), stoji i autor na stanovištu, da je de lege lata nominalna vrijednost zemaljske valute mjerodavna za isplatu novčanih

[1]) Ovo je mišljenje priopćeno i u »Mjesečniku« ove god. u broju 7.

[2]) Vidi moju brošuru Pad valute kao problem privatnoga prava, Sarajevo 1923., str. 28. i slijed.

[3]) Eod l. str. 29., 35.

Digitized by Google

potraživanja ugovorenih u zemaljskoj valuti, te da s toga devalvacija novca ide na račun vjerovnika, izuzevši gdje posebne prilike nalažu, da se uvažava pad valute (v. str. 206). To uvažavanje odnosno valorizaciju osniva autor na clausuli rebus sic stantibus i na načelu, da se nitko ne smije obogatiti na štetu drugoga, a primjenu ovih načela kao opće pravilo osniva na § 7. o. g. z. (v. str. 114, 200 i 207) [4]). Načelo, da se ne smije nitko na štetu drugoga obogatiti, služi autoru i kao podloga za njegovu t. zv. Deckungsfondstheorie, kojom opravdava valorizaciju potraživanja, za koja služi izvjesna imovina kao pokriće, kao što su hipotekarna potraživanja, potraživanja iz osiguravajućih ugovora, zatim iz založnica, dionih zadužnica i slično (v. str. 210 i slijed.).

To je glavna baza, na kojoj autor rješava pojedina pitanja, koja stoje u vezi s ovim problemom. Nije dakako moguće u okviru jednoga prikaza upustiti se u pojedinosti djela. Ograničit ću se s toga na to, da se ovdje osvrnem na dva pitanja, koja — kako mislim — naše pravnike naročito zanimaju, t. j. pitanje naknade štete prouzročene zadocnjenjem isplate dospjeloga potraživanja (Verzugsschaden) i pitanje naknade stvarne štete. —

Što se tiče prvoga pitanja, spomenuo sam već prije, da je i austr. vrhovno sudište svojim poznatim mišljenjem od 8. ožujka 1923. u glavnom prihvatilo gledište autora o ovome pitanju. Razilaženje izmedju ovoga mišljenja i stanovišta autorova postoji samo u tome, što to mišljenje priznaje samo t. z. konkretnu štetu, dočim autor zastupa t. z. apstraktnu štetu. I ako sam se prije sasvim priključio mišljenju austr. vrh. sudišta [5]) mišljenja sam sada, da stanovište autora bolje odgovara. Time ne mislim reći, da danas smatram stanovište zauzeto u tom mišljenju neispravnim. Naprotiv držim i danas, da je stanovište austr. vrh. suda, kome su ne samo Wahle nego i drugi prigovorili, sa gledišta teorije nominalne vrijednosti, koje zastupa i Wahle, sasvim dosljedno, jer ako se uzme, da je novac zemaljske valute pravno ostao isti, makar je medjutim devalviran, onda se ne može sa pravnoga gledišta priznati t. zv. apstraktna šteta t. j. priznati kao šteta razlika izmedju tečaja novca u vrijeme dospjelosti potraživanja i tečaja u vrijeme njegove isplate, nego se mora tražiti dokaz konkretne štete t. j. štete, koju je vjerovnik u konkretnom slučaju zaista imao za to, što je dužnik zadocnio s plaćanjem. Ali s druge strane mora se uzeti, da je točno ono, što veli Wahle (str. 186. i slijed.), naime da po stečenom iskustvu u vremenima, kada vrijednost zemaljske valute pada, ne drži skoro nitko uza se više gotova novca, nego što mu je prijeko potrebno, pa malo ne svatko gleda, da svoj novac uloži ili u zdravu valutu ili u stvari, kojima vrijednost raste u srazmjeru padanja vrijednosti novca, te da se prema tome apstraktna šteta mora smatrati štetom, koja po iskustvu za većinu slučajeva odgovara faktičnoj šteti, što ju je dotični vjerovnik imao. Obzirom na to ne znači, kako Wahle pravo veli, tražiti u svakom slu-

[4]) Eod l. str. 35. i 36.

[5]) Eod. l. str. 32.

Digitized by Google

čaju dokaz konkretne štete ništa drugo nego bez potrebe opteretiti sud i stranke, jer će i ovaj dokaz u većini slučajeva dovesti takodjer samo do utvrdjenja razlike tečaja zemaljske valute kao faktično pretrpljene štete. Za to je po mojem mišljenju opravdano, da se, kao što to Wahle predlaže, smatra apstraktna šteta štetom, koja po današnjim i sudu poznatim prilikama po pravilu odgovara faktičnoj šteti, i s toga ne treba daljega dokaza, ali da to ne smeta ni tužiocu, da dokaže, da je u konkretnom slučaju imao veću štetu, — ni tuženiku, da dokaže, da je tužilac u konkretnom slučaju imao manju štetu. Time se ne negira sasvim ispravno stanovište spomenutoga mišljenja austr. vrh. sudišta, nego se ono samo preudešava prema faktičnim prilikama. —

Što se tiče pitanja naknade štete mišljenje je autora, da se oštećeni u slučajevima, gdje je po srijedi samo culpa levis, mora bezuvjetno zadovoljiti sa naknadom vrijednosti uništene ili oštećene stvari, koju je imala u vrijeme, kada je počinjena šteta (str. 193., 194.). Ovo se mišljenje obrazlaže time, da po duhu o. g. z. u takvim slučajevima opstoji za oštećenika dužnost pokrića (»Eindeckungspflicht«), t. j. da je oštećenik dužan odmah, čim je nastala šteta, sam se pobrinuti, da se oštećena stvar popravi, dotično nadomjesti uništena stvar, dok u slučajevima, gdje je po srijedi šteta prouzročena zlom namjerom ili krajnjim nemarom (culpa lata), nema takve dužnosti (v. str.191 .,192.). S ovim se gledištem ne mogu složiti. Po stanovištu Wahle-a morao bi se oštećenik, gdje je po srijedi samo culpa levis, često zadovoljiti s minimalnim dijelom sadašnje vrijednosti uništene stvari, i ako mu nije bilo nikako moguće odmah nadomjestiti uništenu stvar, kojom drugom, dok bi u slučajevima, gdje je po srijedi culpa lata, imao pravo špekulirati na račun povredioca, makar bi tako njegovu egsistenciju u opasnost stavio. Jasno je, da takvo stanovište mora u mnogim slučajevima dovesti do nepravednih rješenja. Pravo veli Demelius[6]): »Bez sumnje zaslužuje više, da se poštedi onaj, koji je prostim nemarom prouzročio štetu, nego onaj, koji je dolozno postupao ali u drugu ruku nije ni pravedno, da nosi pogibao devalvacije novca oštećenik mjesto oštetioca«. Za to držim, da je sasvim opravdano nastojanje teorije i prakse, da se pomoću § 1323. o. g. z. izbjegne primjena § 1332. o. g. z., koji smeta pravednom rješenju pitanja naknade štete. —

Propis § 1323. o. g. z. veli, da će se dosuditi kao naknada vrijednosti oštećene stvari, gdje povraćaj u prijašnje stanje nije »tunlich«. Nema sumnje, da o. g. z. smatra izraz »nicht tunlich« istovjetnim sa izrazom »nicht möglich«. To se vidi iz § 1038. a dokazuje to i tumačenje Zeillera, koji izrijekom veli »Wo eine Versetzung in den vorigen Stand unmöglich ist, bleibt nur ein nach dem Schätzungswerte (§ 304.) zu bestimmendes Entgeld übrig«[7]). U hrvatskom izdanju o. g. z. veli se ovdje sasvim ispravno, »ako to ne može da bude«. Ovaj propis, kome za normalna vremena nije pripadala

[6]) Oesterr. Gerichtszeitung 1921., str. 82.

[7]) Komentar sv. III. 2. str. 757.

Digitized by Google

osobita važnost, zadobio je sada svoju pravu vrijednost. Po njemu se ne može oštećenik prisiliti, da primi naknadu u novcu prema cijeni, koja ni malo ne odgovara, ako je moguća naknada u naravi, a to će biti u većini slučajeva. Tako može oštećenik i po o. g. z. doduše samo obilaznim putem doći do pravedne odštete [8]). Što se pak tiče pitanja dužnosti pokrića (»Eindeckungspflicht«) mislim, da po načelu poštenja u prometu (»Treu und Glauben im Verkehre«) takova dužnost opstoji za oštećenika u granicama mogućnosti za svaki slučaj [9]). Spomenuto gledište Wahle-a gubi doduše dobar dio svoje oštrine za to, što pozivajući se na § 338. o. g. z. zauzimlje stanovište, da od dana tužbe ima tuženik da nosi pogibao devalvacije novca (str. 197.)

Pri današnjem stanju pitanja valorizacije, a jer je autor u mnogim pitanjima samostalno tražio rješenje, razumljivo je, da će neka njegovih rješenja naići na prigovore. Ali i tko se ne slaže u svemu sa gledištima autora, priznat će, da on vlada materijom kao rijetko tko drugi i da njegova rješenja i njihova razlaganja pokazuju oštroumnost i pravo razumijevanje za potrebe gospodarstvenoga života. Može se s punim pravom reći, da ovo djelo spada medju najbolje, što ih ima o ovom predmetu. Ono će dobro doći naročito praktičarima obzirom na njegov veliki kazuistički materijal, ali će i onima mnogo vrijediti, koji se hoće teoretski baviti ovim pitanjima

Dr. B. Eisner.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Naknada parbenih troškova u izvanparbenom postupku.

Rješidba stola sedmorice od 28. veljače 1924. br. 611.

U molbenom predmetu K. S. rodj. M. iz Veleševca po odvjetniku dru. Z. C., moliteljice, protiv Š. S. iz Veleševca, po odvjetniku dr. A. F. radi plateža alimentacije spp., u kojem je kotarski sud u Vel. Gorici odlukom od 10. travnja 1923. br. 3117 gr. odbio moliteljičinu molbu nedopitavši trošak zastupanja (protustranci) obzirom na §. 5. i zvpp.; — a

banski stol povodom ništovne žaobe i utoka obiju stranaka, rješidbom od 6. rujna 1923. br. 16.690. ništovne žaobe obiju stranaka zabacio, njihove utoke otputio i potvrdio napadnutu odluku prvoga suda;

stol sedmorice, uvaživ, da su u glavnoj stvari obje niže odluke opravdane razlozima zato navedenim; — uvaživ, da zakon u postupku u poslovima van-

[8]) Za ovo je shvaćanje i Demelius u Gerichts-Zeitung 1921. str. 82.; — njega broji Wahle str. 194., op. 1. pogrješno medju protivnike ovoga shvaćanja; — zatim Ratzenhofer u istom časopisu 1922. str. 43; Zoll, Orzecznictivo I. str. 404. (ovoga pisca citiram po Wahle cit. mj.;) — i kako se čini Ehrenzweig, Recht der Schuldverhältnisse (III. sv. 1. pol. 6. izd. sistema Krainz-Pfaff-Ehrenzweig) str. 60. — Judikatura još koleba, vidi rješenja spom. kod Wahle-a cit. mj.

[9]) Vidi o tome još i moju cit. brošuru str. 131.

Digitized by Google

parbenim ne zabranjuje, da se ne bi smjela nadvladanoj stranci naložiti naknada nazočni, pa pošto je moliteljica nadvladana, to odgovara pravednosti, da ona troška, nastaloga u raspravi, provedenoj na zahtjev stranke o sporu kao što je protustranci naknadi trošak; — n a š a o j e ništovnu žaobu tužiteljice K. S. zabaciti, a njezin izvanredni previdni utok glede glavne stvari u nestašici uvjeta §. 16. i zvpp. otputiti, a povodom žalbe ništovne i izvanrednoga previdnog utoka Š. S. preinačiti obje niže odluke u dijelu, kojim se trošak zastupanja ne obredjuje, te naložiti moliteljici K. S., da naknadi Š. S. trošak postupka sa 243 K., trošak utoka sa 113 K 20 f. i trošak izvanrednoga previdnog utoka sa 170 K za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Priopćio dr. A. Fanton, odvjetnik u V. Gorici.

Parnica, koja se o valjanosti oporuke vodi u stranoj državi, ne može uplivati na razvoj ostavinske rasprave u ovozemstvu.

(Rješidba stola sedmorice od 31. siječnja 1924. br. 275).

U ostavinskom predmetu iza pok. Gj. R. iz Sušaka, u kojem je k o t a r s k i s u d u S u š a k u odlukom od 10. ožujka 1923. br. 2048. gr. izrekao, da nasljednici L. R. i dr. podnešenjem tužbe civilnom i kaz. tribunalu na Rijeci na priznanje nevaljanosti oporuke pok. Gj. R. nisu udovoljili odlucí kotarskoga suda u Sušaku od 13. listopada 1922. br. 8454-gr., kojom su upućeni na put parnice, pa da se stoga ne obustavlja pred istim sudom povedena ostavinska rasprava iza pok. G. R., već se nasuprot odredjuje nastavak iste na temelju oporuke njegove bez obzira na naprijed pomenutu tužbu: — a b a n s k i s t o l povodom utoka L. R. i dr., rješidbom od 21. lipnja 1923. br. 11443 taj utok otputio i potvrdio napadnutu odluku prvostepenoga suda; — s t o l s e d m o r i c e vidiv, da se obzirom na §. 37. sudovnika po zakonima, koji su u Hrvatskoj na snazi, imade prosuditi valjanost oporuke pok. G. R. iz Sušaka, a po tom parnica, koja se o valjanosti te iste oporuke vodi u stranoj državi, ne može uplivati na razvoj parbe i ostavinske rasprave u ovozemstvu, niti ima u tom slučaju mjesta prigovoru lis pendens, — n a š a o je izvanredni previdni utok L. R. i drugova u pomanjkanju uvjeta §. 16. izv. otputiti.

Najam, produljen prigodom ovršne deložacije na izvjesno vrijeme uz priuzdržaj prava ovršne deložacije, produljuje se muče time, što nakon izmaka roka nije pravovremeno zatražena ponovna ovršna deložacija.

(Rješidba stola sedmorice od 1. veljače 1924. br. 235).

U ovršnom predmetu Stj. K. iz Zagreba, po odvjetniku dru. M. R. u Z., ovrhovoditelja, protiv A. T. iz Z., ovršenice radi deložacije iz stana, u kojem je k o t a r s k i s u d I. u Z. odlukom od 16. srpnja 1923. br. 26445 gr. savezno s odlukom od 10. travnja 1918. br. 8030 gr. odredio ponovnu ovršnu deložaciju A. T. iz stana, što ga drži u najmu u kući Stj. K. u Z., K. ul. br. 24, sastojećega od jedne kuhinje i nuzgrednih prostorija, te trošak ovršne molbe obredio sa 103 D.; — a b a n s k i s t o l povodom utoka ovršenice rješidbom od 30. kolovoza 1923. br. 16686 prvomolbenu odluku uz otpućenje utoka potvrdio; — s t o l s e d m o r i c e: s razloga, što je molitelj ovrhe Stj. K. na ročištu od 19. travnja 1918., odredjenom za ovršnu deložaciju A. T. temeljem otkaza od 10. travnja 1918. br. 9030 gr., spo-

Digitized by Google

razumno za ovršenicom produljio najam do 3. svibnja 1918. dakle na izvjesno vrijeme uz priuzdržaj prava ovršne deložacije; — s razloga, što molitelj nakon izminuća gornjega roka, a niti u daljem roku od 14 dana, nije tražio ovršnu deložaciju pa se po §. 22. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.), mora uzeti najam muče produljenim, dok i sam molitelj u ovršnoj molbi priznaje, da novu kakovu pogodbu sa protustrankom glede iseljenja iz stana nije sklopio; — n a š a o je povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previdnoga utoka ovršnice A. T. obje suglasne odluke nižih sudova preinačiti i ovrhovoditelja Stj. K. s njegovom ovršnom molbom prim. 11. srpnja 1923. br. 26445 gr. odbiti. Trošak pravnog lijeka nije zatražen.

Izvršivanje pravnih akata i odluka sudskih i drugih vlasti drugih pokrajina naše države na području bivše kraljevine Srbije.

Dogodilo se više puta na žalost, da su sudovi u Srbiji ili Crnoj Gori odbili izvršenje presuda, donesenih na drugome kojemu pravnome području naše države. Toj apsurdnosti stala je na kraj slijedeća rješidba kasacionoga suda u Beogradu.

Kasacioni sud u Beogradu, br. 2197. 11. marta 1924. godine.

(Mišljenje opće sjednice dano gospodinu ministru pravde.)

Uslijed toga, što je kod izvršnih vlasti na teritoriju ranije kraljevine Srbije (sreskih i gradskih sudova i policijskih vlasti) nastalo nejednako razumijevanje, a zbog toga i nejednaka primjena zakonskih propisa, koji se odnose na izvršenje izvršnih odluka sudskih i drugih vlasti, kada su u pitanju i z v r š e n j a o v i h o d l u k a, i z r e č e n i h n a p o d r u č j u d r u g i h p o k r a j i n a n a š e d r ž a v e, a k o j e s e i m a j u i z v r š i t i n a t e r i t o r i j u r a n i j e k r a l j e v i n e S r b i j e, — gospodin ministar pravde tražio je aktom svojim od 4. o. mj. br. 13578 mišljenje od kasacionoga suda o tome: Da li su i koje izvršne vlasti na teritoriju ranije kraljevine Srbije dužne, da pristupaju izvršenju onih odluka sudskih i drugih nadležnih vlasti u drugim pokrajinama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a snabdjevene izvršnom klauzulom, i po kojim zakonskim propisima rečene izvršne vlasti imaju da postupaju, ako bi imale da pristupe izvršenju gore rečenih odluka?

Kasacioni sud pretresao je ovo pitanje u općoj svojoj sjednici, i na osnovi toč. 2. §. 16. zakona o svome ustrojstvu, čast mu je dati svoje mišljenje.

Kada po državnom ustavu od 28. juna g. 1921. postoji kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca kao jedna i jedinstvena država, onda je logično i u duhu ustava, da se i sve njene vlasti i svi njeni sudovi — u koje, razumije se, spadaju i berzanski sudovi iz drugih područja, — imaju smatrati kao ustanove jedne iste države bez obzira na to, što su njihove odluke donesene po raznim materijalnim i formalnim zakonima, koji su u nekim pokrajinama privremeno do izjednačenja zakonodavstva i dalje ostali u snazi. Jer jasna ustavna naredjenja o jedinstvenosti države, na čelu sa jednom vrhovnom državnom upravom, isključuju svaki pojam o kakovu protivnom razumijevanju zakonskih propisa o ovome, a naročito onih odredaba, koje se odnose na izvršenje odluka sudskih i drugih vlasti ove države.

Prema tome svi pravni akti i sve njihove odluke, koje su postale pravosnažne poslije proglasa državnoga jedinstva, ne mogu se smatrati kao odluke stranih sudova, već kao naših domaćih sudova, pa ih kao takove treba i izvršivati od strane policijskih vlasti i to po onim propisima za izvršenje, koji važe za teritorij na kojem se imaju izvršiti.

Digitized by Google

Primjećujemo, da ovrhu u Srbiji ne dozvoljava presudni sud, već izravno ovršni. Zato je dovoljno, da si stranke u pravnome području Hrv. i Slav. pribave samo klauzulu ovršivosti na osudi ovdješnjega suda, a onda da se izravno obrate na ovršni sud u Srbiji za ovrhu.

b) Kazneno.

Kazan zatvora od najmanje godinu dana odredjena čl. 12. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, može se temeljem §. 40. srpskoga krivič. zakona (obzirom na čl. 19. zak. o zaštiti javne bezbjednosti), a ne po §. 266. krv. kazn. zak. sniziti i ispod najmanje izmjere.

Rješidba stola sedmorice od 31. siječnja 1924. br. 332.

Povodom podnešene po državnom odvjetničtvu žaobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u V. od 31. srpnja 1923., I. 390 1922., kojom je sudjeno:

J. D., rodom i prebivalištem iz V. T., zidar, 39 godina star, rkt. vjere ožen-njen, otac dvoje djese, pismen, radi zloč. javnoga nasilja III. slučaja teškom tamnicom od 6 mjeseci jur kažnjen; — k r i v j e, što je dana 1. svibnja 1922. izvjesivši na svojoj kući u V. T. crveni barjak, te nakon obavljene zapljene istoga dne 2. svibnja po L. E., upravitelju kotarske oblasti u N. M., odnosno po oružničkoj obhodnji iz V. T., koja je pri tom uredovanju sudjelovala, zaviknuvši pred kućom: »Živio Lenjin, živila Sovjetska republika u Rusiji«, »Abcug buržoazija«, tim znakom odnosno izjavama pozivao odnosno podstrekavao, da se stvori javno mišljenje, da postojeći pravni poredak treba zamijeniti drugim, putem prevrata, rušenjem privatne svojine ili uništavanjem javnoga mira, bezbjednosti i poretka u državi, pa se radi toga osudjuje po istom čl. uporabom §. 266. k. z. na kazan zatvora u trajanju od dva mjeseca kao i na nošenje troškova kaz. postupka i ovrhe kazni, koji se troškovi proglašuju utjerivim;

stol sedmorce kao sud kasacioni po obavljenoj javnoj raspravi i po saslušanim izvedbama državnoga nadodvjetnika kao i optuženoga našao je ništovnu žaobu državnoga odvjetnika po §. 284. sl. i k. p. odbaciti.

R a z l o z i.

Žalba državnog odvjetnika utemeljena na razlogu ništavosti po toč. 11. §. 277. k. p. nije osnovana. Prvostepeni sud nije prekoračio ni svoje pravo kažnjenja niti svoje pravo ublaženja kazni time, što je za prestupljenje čl. 12. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi odredio kazan ispod najmanje izmjere od godinu dana, niti time, što je kod odmjerenja kazni primijenio §. 266. k. z. Propisi spomenutoga zakona u pogledu odmjerenja kazni ne naredjuju imperativno, da se odredjenje najniže mjere kazni ne bi moglo više sniziti, ako postoje za to općim odredbama kaznenoga zakona ustanovljeni uslovi, te se napose u čl. 12. cit. zakona odredjena kazna zatvora od najmanje godinu dana ima smatrati samo kao minimum kaznene stavke u smislu §. 40. srp. kriv. zak. Drugačije je to, gdje zakon izrijekom naredjuje, da se ustanovljene kazni ne mogu ni u kom slučaju sniziti ispod najmanje mjere, kao što je na pr. slučaj za zločinstva §. 91. a. i sl. srp. kriv. zakona, gdje zakon u §. 91. b. izrijekom sadržava takovo naredjenje, da se kazni nemogu spustiti ispod najmanje mjere. U nazočnom je dakle slučaju prvostepeni sud, priznajući optuženomu olakotne okolnosti, vlastan bio po §. 62.

Digitized by Google

srp. kriv. zak. i čl. 19. al. 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti spustiti kazan i ispod najmanje izmjere, dok pogrješna čitacija § 266. hrv. kaz. zak. ne čini osudu ništetnom.

c) Trgovačko-mjenbeno.

Po §. 277. trg. zak. ne može se zahtijevati zajedno povratak dvostruke kapare i naknada veće štete, već ili samo dvostruka kapara ili jednostruka kapara i naknada štete.

(Rješidba stola sedmorice od 19. siječnja 1924. br. 3862-23.).

U usmeno raspravljanoj parnici t. t. J. B. & Sohn iz V. prije po odvjetniku dru. I. P. a poslije po odvjetniku dru. Lj. K., tužiteljice, proti A. T., posjedniku iz V., i Š. T. posjedniku iz R. po odvjetniku dru. M. P., tuženima zbog 36.642 K 03 fil. spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u V. osudom od 31. prosinca 1922. br. 7124. gr. sudio:

Tuženici A. T. i Š. T. dužni su isplatiti tužiteljici t. t. J. B. & Sohn u V. s naslova povratka ostatka kapare odnosno s naslova bezrazložnoga obogaćenja 16.642 K 03 fil. s 5 % kamati od 30. lipnja 1910. do isplate i od parbenoga troška obredjenoga sa 6000 K 50 fil. iznos od 2240 K solidarno u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; dočim se tužiteljica sa viškom tužbenoga zahtjeva od 20.000 K sa 5 % kamatima od 30 .lipnja 1910. do isplate odbija, a ostatak tužiteljskoga troška prebija se sa tuženičkim troškovima parbenima; — a

b a n s k i s t o l povodom žaobe ništovne i priziva tužiteljice t. t. J. B. & Sohn iz V. osudom od 26. srpnja 1923. br. 5543. žaobu ništovnu zabacio, a priziv otputio te potvrdio napadnutu osudu prvostepenoga suda:

s t o l s e d m o r i c e je našao izvanredni previd tužiteljice t. t. J. B. & Sohn iz V. otputiti.

R a z l o z i.

Tužiteljica u svom izvanrednom previdu navadja, da se ona u svojem listu od 25. kolovoza 1910. nije odrekla dvostruke kapare, pa da je stoga ovlaštena bila tražiti dvostruku kaparu, kada su tuženi krivi, da pogodba nije ispunjena.

Nu uvaži li se, da jetužiteljica listom svojim odbila naknadnu dobavu ponudjenih joj trupaca u količini od 3000 m³ i saopćila tuženim, da će tražiti 16.642 K 03 fil. t. j. kaparu od 20.000 K., umanjenu za vrijednost lifrane robe u iznosu od 3357 K 97 fil., kao i otštetu i izgubljeni dobitak, to je očito, da se tužbeni petit ne pokriva sa listom od 25. kolovoza 1910., a pogotovo ne onda, kada si je tužiteljica pridržala u tužbi pravo utužiti naknadu štete nadilazeću dvostruku kaparu.

Nema dvojbe, da je po §-u 277. trg. zak. tužiteljica mogla tražiti od tuženih ili dvostruku kaparu, ili jednostruku kaparu i naknadu štete, ali dvostruku kaparu zajedno sa naknadom veće štete ne može zhtijevati.

Tužiteljica je na svoj list svakako vezana, jer se isti ukazuje kao obavjest predvidjena u §-u 254. tr. zak., jer se u medjuvremenu, od ožujka do konca svibnja, predvidjeni rok dobave ne može smatrati, da spada pod udar §-a 355. tr. zakona. Od te obavijesti nije bila tužiteljica nikako ovlaštena jednostrano odustati nakon što je protustranci ta obavijest dostavljena bila.

Pošto suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj, niti na pretpostavi takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, jer ne postoji nijedan od uslova §-a 355. grpp., koji bi bio kadar opravdati izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §-a 344. grpp. otputiti.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

RASPORED ZA PRVI »ZBOR PRAVNIKA«

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, u danima 19.-21. rujna 1924.

I.-vi dan, petak, dne 19. rujna

Otvorenje Zbora točno u 11 sati prije podne u saborskoj dvorani. Nakon konstituisanja i ostalih formalnosti prelazi se na referate u plenumu ovim redom:

I. Osnivanje Kongresa pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Glavni izvjestitelj: Dr. Danilo Majaron, odvjetnik i predsjednik društva »Pravnik« u Ljubljani;

Koreferenti: Gjoka B. Nestorović, drž. savjetnik u m. i predsjednik Udruženja pravnika za Srbiju u Beogradu;

Dr. Hugo Spitzer, odvjetnik u Osijeku.

2. Zakonodavna tehnika.

Glavni izvjestitelj: Dr. Dragoljub Arandjelović, profesor univerziteta u Beogradu;

Koreferent: Dr. Metod Dolenc, univ. profesor u Ljubljani.

3. Pravna pomoć u državi.

Glavni izvjestitelj: Dr. Janko Babnik, predsjednik višega zemaljskoga suda u Ljubljani.

Koreferent: Dr. Milan Majer, od odjeljenja za pravosudje u Zagrebu.

4. Prinudna nagoda van stečaja.

Glavni izvjestitelj: Dr. Žika Spasojević, univ. profesor u Beogradu.

Koreferenti: Dr. Edvard Pajnić, viši savjetnik zemaljskoga suda u Ljubljani.

Dr. Lav Hönigsberg, drž. odvjetnik u Zagrebu.

5. Odvjetnički red.

Glavni izvjestitelj: Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Koreferenti: Dr. Milan Škerlj, univ. prof. u Ljubljani.

Ljubomir Stefanović, advokat i potpredsjednik Advokatskoga udruženja u Beogradu.

Referati i koreferati drže se u plenumu kroz čitav dan uz prekid o podne za objeda, nakon te pauze nastavak u 2½ sata poslije podne

Navečer u 8 sati banket u čast gostima u velikoj dvorani Streljane.

II.-gi dan, subota dne, 20. rujna.

Rad u sekcijama prema Poslovniku, u pokrajnjim dvoranama do saborske.

Prva sekcija u 8 sati prije podne.

Druga sekcija u 9 sati prije podne.

Treća sekcija u 9 sati prije podne.

Četvrta sekcija u 10 sati prije podne.

Digitized by Google

Peta sekcija u 3 sata poslije podne.

Navečer u 7 sati kazališna predstava u čast gostima.

U 9 i pol sati raut, što ga daje načelnik grada Zagreba predstavnicima pravničkih udruženja i institucija.

III.-ći dan, nedjelja, dne 21. rujna.

Zaključno zborovanje u plenumu (opet u saborskoj dvorani). Početak u 9 sati prije podne.

Poslije podne izleti u grupama.

IV.-ti dan, ponedjeljak, dne 22. rujna: razgledanje lepoglavske kaznione. Odlazak ujutro posebnim vlakom, objed u Lepoglavi, povratak navečer opet posebnim vlakom tako, da gosti na beogradskoj i ljubljanskoj pruzi dobe odmah priključak za put kući.

Opaska: Stan osigurava pripremni odbor samo onima, koji su to zatražili. Zboru mogu učestvovati samo oni, koji su udovoljili propisima Poslovnika. I učestvovanje na banketu kao i prebilježbe za kazališnu predstavu vezane su o pravovremenu prijavu (kako je to već bilo objavljeno u zadnjemu broju i u novinama).

Banketu mogu sudjelovati i gospodje, na koje se također proteže željeznički popust. Popust na željeznicama jest ¼ cijene (jer je prvotnu pogodnost od jedne polovine ministar saobraćaja proširio). Za iscrpljenje te pogodnosti bit će svakome članu još u mjestu njegova boravišta dostavljena legitimacije. Oni, koji su tražili, da im se osigura stan, dobit će za nj doznaku u Zagrebu u kancelariji Zbora; oni, koji su zatražili besplatan stan u »Djačkomu Domu«, upućuju se izravno u »Djački Dom«, gdje su im sobe odnosno kreveti već rezervirani. Legitimacije za banket i za kazališnu predstavu bit će razdijeljene u Zagrebu na prvi dan Zbora. Kancelarija Zbora od uključivo 18. do 22. rujna jest u Gundulićevoj ulici br. 7, I. kat, u prostorijama Društva hrvatskih književnika (telefon broj 7-52), gdje se za to vrijeme, dnevno od 8 sati navečer, mogu dobiti sve nužne upute; prije toga dana a supsidijarno i tih dana kod tajnika Pravničkoga društva u Zagrebu, Dalmatinska ulica 4 a, telefon broj 16-99.

Kr. javni bilježnici održat će tijekom Zbora posebni sastanak pa se gospoda umoljavaju, da u tu svrhu prijave svoja imena u kancelariji Zbora na adresu dr. Dragana Novosela, odvjetnika i kr. javnog bilježnika. Posebni sastanci sudaca i odvjetnika ovisit će o dogovoru samih učesnika na Zboru.

... Ministar pravde gosp. dr. Hrasnica najavio je svoje lično sudjelovanje na Zboru.

Svaštice.

Nova Europa, revija u Zagrebu, posvećuje svoj broj od 20. rujna t. g. Zboru pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Tu će biti članaka iz pera pravnika srpskih, hrvatskih i slovenačkih. Zato upozorujemo sve pravnike naše države na taj broj »Nove Europe«.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 10. | Uredili: | ZAGREB

GOD. XLV | Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. | LISTOPAD 1924.

Kako je razrešavati spore o pristojnosti vojaških in civilnih sodišč.

Napisal Ivan Okretič, vrhovni državni pravdnik na Stolu Sedmorice, odd. B, v Zagrebu.

Ob reševanju tega vprašanja zadenemo takoj ob hudo zadrego. Ukaz od 19. avgusta 1919., F. A. O. štv. 70968, služb. nov. od 6. septembra 1919., štv. 91, s katerim so bili vojaški zakoni kraljevine Srbije razširjeni na celo ozemlje naše države, ni vpisan v seznamku začasnih zakonov i t. d. vposlanih zakonodavnemu odboru narodne skupščine po čl. 130 ustave v pregled (gl. služb. nov. od 3. septembra 1921. štv. 195. priloga IIIa). Rečeni ukaz je zato zgubil veljavo. Za uporabo dotičnih določeb srbskih vojaških zakonov izven ozemlja prejšnje kraljevine Srbije manjka toraj zakonite podlage. Zdi se pa, da smatrajo tudi civilna sodišča navedeni ukaz veljavnim vkljub omenjeni opustitvi priobčenja istega zakonodavnemu odboru in vkljub določbi čl. 130. ust., da prestanejo veljati začasni zakoni i t. d., ki niso bili vposlani v prven mesecu po razglasitvi ustave zakonodavnemu odboru v pregled. Določbe § 57. hrv. kp. niso bile izrecno razveljavljene z ukazom od 19. avgusta 1919. Ne bo menda zgrešeno, da postopajo civilna sodišča po onih prejšnjih določbah. Praktični vspeh bo bistveno isti. Ko bo civilno sodišče ob nasprotju vojaškega sodišča zahtevalo ali odklanjalo svojo pristojnost, vpošlje spis svojemu nadrejenemu kasacijskemu sodišču, ki bo spor razrešilo, če treba po zaslišanju velikega vojaškega sodišča v Beogradu, ki sedaj nadomestuje bivši vrhovni vojaški sodni dvor.

Če je misliti, da veljajo srbski vojaški zakoni v celi naši državi tudi izven bivše kraljevine Srbije, se je na nekam čudno stališče postavilo v tem pogledu beograjsko kasacijsko sodišče.

Sarajevsko vrhovno sodišče za Bosno in Hercegovino je priobčilo kasacijskemu sodišču beograjskemu, da sta v neki kazenski stvari odklonila svojo pristojnost bosansko divizijsko sodišče za II. vojskno (armijsko) oblastvo in bihačko okrožno sodišče in da je

Digitized by Google

bihačko okrožno sodišče vposlalo spise vrhovnemu sodišču sarajevskemu v rešenje negativnega spora o pristojnosti. Ono, vrhovno sodišče sarajevsko, da je se svojim rešenjem od 13. oktobra 1922., štv. 1042 razrešilo rečeni spor v zmislu čl. 110 in 137 ust. in § 25 srb. voj. kaz. postopnika, ker da je obstojal spor med vojaškim in civilnim sodiščem na ozemlju Bosne in Hercegovine, na katerem da vrši kasacijsko oblast baš vrhovno sodišče sarajevsko in ker da je bila veljavnost srbskega vojaškega kazenskega postopnika razširjena na celo ozemlje naše države, toraj tudi na ono Bosne in Hercegovine. Ko pa da je vrhovno sodišče sarajevsko doznalo, da v tacih primerih razrešuje kasacijsko sodišče beograjsko slične spore sicer neopravičeno, ker da ni za to pristojno po določbah ustave, vrhovno sodišče sarajevsko zaproša, da beograjsko kasacijsko sodišče pretresaj na svoji veliki (občni) seji in reši načelno to vprašanje, da ga za naprej ne bosta morda različno rešavala beograjsko kasacijsko in sarajevsko vrhovno sodišče, ki da sta po ustavi samo oddelka enotnega kasacijskega sodišča, ki bo imelo svoj sedež v Zagrebu.

Beograjsko kasacijsko sodišče je nato na svoji veliki seji izreklo rešenje od 22. decembra 1922. štv. 10492, da stol sedmorice v Zagrebu, vrhovno sodišče v Sarajevu, veliko sodišče v Podgorici in oddelek kasacijskega sodišča v Novem Sadu niso pristojni za razrešavanje takih sporov, da je temveč pristojno samo beograjsko kasacijsko sodišče za razrešavanje sporov o pristojnosti med vojaškimi oblastvi in civilnimi sodišči cele države vse dokler ne bo ustanovljeno enotno kasacijsko sodišče za celo državo, ali dokler ne bo to vprašanje s posebnim zakonom drugače urejeno.

Čujte, zakaj tako.

Zato, ker da je bila po § 241 srb. voj. kaz. post., ki da je veljal pred zakonom o spremembah in dopolnitvah v zakonu o ustrojstvu sodišč od 30. januarja 1922., štv. 6460, dopustna zoper razsodbe prvostopnih vojaških sodišč pritožba (žalba) na veliko vojaško sodišče kakor poslednjo stopnjo brez ozira na to je li prvostopno vojaško sodišče poslovalo na ozemlju bivše kraljevine Srbije ali izvan njega. Omenjeni zakon o spremembah in dpolnitvah da se tiče le sodišč na ozemlju bivše kraljevine Srbije in Vojvodine. V čl. 3. tega zakona da je pisano, da nad vsemi prvostopnimi sodišči v mejah bivše kraljevine Srbije, nad vsemi srezkimi (okrajnimi) sodišči, nad vojaškim apelacijskim sodiščem in v nekakem pogledu tudi nad glavno kontrolo stoji kasacijsko sodišče, razume da se ono v Beogradu, ki da je poslovalo tudi uže prej na označenem ozemlju. O njem da je toraj govor v navedenih spremembah in dopolnitvah, njegova pristojnost da je bila razširjena in njegovo ustrojstvo prenarejeno, ne pa tudi pristojnost vrhovnega sodišča v Sarajevem, stola sedmorice v Zagrebu in velikega sodišča v Podgorici. Po omenjenem predpisu zakona od 30.. januarja 1922. da stoji beograjsko kasacijsko sodišče tudi še nad apelacijskim sodiščem v Novem Sadu in nad sodnimi dvori na ozemlju tega apelacijskega sodišča, samo da vrši svojo oblast nad njimi po oddelku B kasacijskega sodišča u Novem Sadu, čigar

Digitized by Google

stvarna pristojnost da je urejena v § 31 reč. zakona. Po tem zakonu da navedeni oddelek ne presoja razsodeb velikega (zdaj apelacijskega) vojaškega sodišča, marveč da vrši one posle, ki so odnosno njegovega ozemlja spadali v pristojnost bivše kraljevske kurije v Budimpešti in sicer po zakonih, uredbah in naredbah, ki so veljale na njegovem ozemlju do novembra 1918., v koliko se ne križajo z našo ustavo. se zakoni, uredbami in naredbami, ki so bile razglašene za to ozemlje po prvem novembru 1918. Po čl. 4. prehodnih določeb o spremembah in dopolnitvah v zakonu o ustrojstvu sodišč, da posluje veliko vojaško sodišče se sedežem v Beogradu kakor vojaško apelacijsko sodišče. Tudi ono da mora vpošiljati svoje razsodbe se spisi vred kasacijskemu sodišču v pretresanje in rešenje, kajpada kasacijskemu sodišču v Beogradu, o katerem da je govor v spremembah in dopolnitvah in katero da posluje na istem ozemlju kakor vojaško apelacijsko sodišče. Ko da je toraj kasacijsko sodišče beograjsko pristojno, da pretresa in ocenjuje razsodbe in sklepe vojaškega apelacijskega sodišča in rešava o sami stvari, česar da mu doslej niso prerekali ni stol sedmorice, ni vrhovno sodišče sarajevsko, ni veliko sodišče v Podgorici, da pristoja potemtakem njemu pristojnost, da pretresa tudi postranska vprašanja, ki so v zvezi z glavnim predmetom in da rešuje tudi taka vprašanja. Takim postranskim vprašanjem da je prištevati spor o pristojnosti v zmislu § 25. srb. voj. kaz. post. Taka vprašanja da je beograjsko kasacijsko sodišče reševalo uže pred omenjenimi spremembami in dopolnitvami v zakonu o ustrojstvu sodišč. V tem pogledu da ni bilo toraj nič spremenjeno, razen da je bila v vprašanju spora o pristojnosti razširjena pristojnost kasacijskega sodišča posrednje na vsa prvo — in drugostopna vojaška sodišča, toraj tudi na ona, ki poslujejo izven ozemlja bivše kraljevine Srbije. Tako da je kasacijsko sodišče razumevalo stvar koj od začetka, ko je zadobil veljavo zakon o spremembah in dopolnitvah v zakonu o ustrojstvu sodišč. Drugače da ni moglo stvari razlagati, ker da bi se moglo sicer zgoditi, da kasacijsko sodišče beograjsko proglasi ob rešitvi glavnega predmeta vojaško sodišče pristojnim ali narobe, tudi ko bi morda uže obstojal nasproten sklep vrhovnega sodišča v Sarajevem, stola sedmorice v Zagrebu ali velikega sodišča v Podgorici, kar da bi bilo ne samo neugodno za pravilno poslovanje in ugled pravosodja ampak tudi navskrižno omenjenim zakonitim določbam. To naziranje kasacijskega sodišča da ni nikakor navskrižno vsebini čl. 110 in 137 ust. Po čl. 110 ust. da je res preskrbljeno za eno samo kasacijsko sodišče za celo državo. Le — to da bo pristojno, ko bo začelo poslovati v Zagrebu, tudi za razreševanje sporov o pristojnosti omenjenih v čl. 110 ust. Do takrat pa da ostaja pristojno za take spore ono sodišče, ki je je reševalo do ustave, a to sodišče, da je kasacijsko sodišče v Beogradu. Tako in ne drugače da je stvar umevati tudi po besedilu čl. 137 ust., da morajo namreč kasacijsko sodišče v Beogradu in njegov oddelek v Novem Sadu, stol sedmorice v Zagrebu, vrhovno sodišče v Sarajevem in veliko sodišče u Podgorici poslovati kakor dosedaj, toraj prav tako, kakor so poslovala do ustave. Pristoj-

Digitized by Google

nost navedenih sodišč da ni bila razširjena ne zožena, izvzemši pristojnost beograjskega kasacijskega sodišča, ki da je bila nekoliko razširjena po omenjenih spremembah in dopolnitvah v zakonu o ustrojstvu sodišč, ki da morejo veljati začasno v prehodni dobi do ustanovitve enotnega kasacijskega sodišča, ker so bile uzakonjene po ustavi.

Beograjsko kasacijsko sodišče je imelo kmalu potem priliko, da praktično uveljavi svoje naziranje. Minister vojni in mornarice mu je vposlal 3. januarja 1923. spise neke kazenske stvari, da razreši pozitiven spor o pristojnosti za predhodne poizvedbe med vojaškim sodnim preiskovalnim oddelkom poveljstva II. vojsknega (armijskega) oblastva v Sarajevem in državnim pravdništvom na okrožnem sodišču sarajevskem, odnosno redarstvenim ravnateljstvom v Sarajevem (prim. §§ 25, 65 in 75 srb. voj. kaz. post.). Pozivom na svoje rešenje od 22. decembra 1922. št. 10492 je I. oddelek rečenega kasacijskega sodišča izrekel se svojim rešenjem od 25. januarja 1923. štv. 659, da je za dotične predhodne poizvedbe pristojno vojaško oblastvo, a ne redovno civilno preiskovalno oblastvo, namreč ne redarstveno ravnateljstvo ali državno pravdništvo v Sarajevem.

Toda zoper navedena rešenja kasacijskega sodišča beograjskega obstojajo tehtni pomisleki.

V pogledu pristojnosti sodišč ni bilo območje beograjskega kasacijskega sodišča nikakor razširjeno se zakonom o spremembah in dopolnitvah v zakonu od 20. februarja 1865. o ustrojstvu sodišč od 30. januarja 1922., št. 6460, služb. nov. od 18. februarja 1922., štv. 37, priloga V a. Ni bilo beograjskemu kasacijskemu sodišču podrejeno tudi še vojaško apelacijsko sodišče v Beogradu. V čl. 3. § 1. odst. 1. reč. zak. navedeno kasacijsko sodišče, ni beograjsko kasacijsko sodišče, ampak bodoče enotno kasacijsko sodišče, ki je omenjeno takoj zapet v. 2. odst. ravnotam rekel bi v nadaljevanje 1. odst. V 2. odstavku reč. § je skoro dobesedno ponavljena določba zednjega odstavka čl. 137 ust. Ko je v tem čl. in 2 odst. § 1. čl. 3 omenjenega zakona pisano, da je kasacijsko sodišče v Beogradu smatrati oddelkom bodočega kasacijskega sodišča v Zagrebu, je jasno, da je ono kasacijsko sodišče, ki je navedeno na koncu 1. odst. reč. § in kasacijsko sodišče, ki je navedeno v 2. odst. ravnotam prav isto bodoče kasacijsko sodišče, ki je omenjeno v prvem odst. čl. 110 in zadnjem odst. čl. 120 in 137 ustave. Da je to tako, kažejo tudi 3., 4. in 5. odst. čl. 3. reč. zak. V tem odstavku je pisano kako sta bila spremenjena prvi in tretji odst. § 2 pogl. III. zak. od 20. februarja 1865. Celo III. pogl. zakona od 20. februarja 1865 se je tikalo prej beograjskega kasacijskega sodišča. V sedanjem § 1. tega poglavlja po besedilu 1. in 2. odst. čl. 3. zak. od 30. januarja 1922., štev. 6460 je govor samo o kasacijskem sodišču brez pristanka »v Beogradu«; v 2. odst. je celo pisano, da kasacijsko sodišče je samo eno za celo kraljevino se sedežem v Zagrebu in da kasacijsko sodišče v Beogradu je njegov oddelek. V sedanjem § 2. reč. poglavja po besedilu 3, 4, 5 odst. čl. 3. zak. od 30. januarja 1922. štv. 6460 pa je

Digitized by Google

govor samo o beograjskem kasacijskem sodišču, številu njegovih sodcev, predsednika, podpredsednikov in predsednikov senatov in njihovem posebnem doplatku letnih 1200 Din, o sestavi kandidatske liste po državnem svetu (prim. čl. 14 in 23 zakona o sudijama od 4. marča 1911) ter o kvalifikaciji, ki je potrebna za tajnika kasacijskega sodišča v Beogradu. V 1. in 2. odst. čl. 3. zakona od 30. januarja 1922. je toraj govor samo o bodočem enotnem kasacijskem sodišču, a v 3, 4, in 5 odst. ravnotam o beograjskem kasacijskem sodišču. Le to pa ni nikjer omenjeno kakor nadrejeno oblastvo apelacijskega vojaškega sodišča, glavne kontrole in sodišč izven bivše kraljevine Srbije. V pogledu vseh sodišč bivše kraljevine Srbije in glavne kontrole je celo prenešena na bodoče enotno kasacijsko sodišče nadrejenost, ki tiče beograjskemu kasacijskemu sodišču po prvotnem besedilu § 1, pogl. III. zakona od 20. februarja 1865. Po zakonu od 30. januarja 1922. štv. 6460 ni toraj beograjsko kasacijsko sodišče pristojno, da popresoja rešenja vojaškega apelacijskega sodišča.

Nasprotno naziranje beograjskega kasacijskega sodišča je navskrižno z ustavo. Po 1. odst. čl. 110 ustave bo obstojalo za vse kraljevine samo eno kasacijsko sodišče se sedežem v Zagrebu. Prav to in nobeno drugo kasacijsko sodišče bo po 2. odst. čl. 110 ustave pristojno za reševanje sporov o pristojnosti med upravnim, civilnim ali vojaškim oblastvom in sodnim oblastvom in bo pretresalo po zadnjem odst. čl. 120 ustave razsodbe vojaških sodišč v poslednji stopnji. Tega kasacijskega sodišča pa nimamo še. Moramo si je še le ustanoviti in je posebnim zakonom opremiti z vrhovno oblastjo na celem ozemlju naše kraljevine. Dotlej pa velja določba zadnjega odst. čl. 137 ustave, da kasacijsko sodišče v Beogradu, stol sedmorice v Zagrebu, vrhovno sodišče v Sarajevem, veliko sodišče v Podgorici in oddelek kasacijskega sodišča v Novem Sadu poslujejo do nove ureditve enega kasacijskega sodišča, za vse pokrajine kakor do sedaj terse smatrajo za oddelke kasacijskega sodišča, — namreč onega kasacijskega sodišča ki je omenjeno v 1. odst. čl. 110 ustave. Imamo v državi za sedaj 6 (v Zagrebu sta dve) istovrednih, vsporednih, samostojnih kasacijskih sodišč.

Mojstrsko delo seveda ni zakon od 30. januarja 1922. štv. 6460. Spreminja in dopolnjuje zakon o ustrojstvu srbijanskih sodišč, vse buje pa ob enem povsem nove določbe o vojaškem velikem sodišču, o glavni kontroli, o ustrojstvu oddelka B kasacijskega sodišča v Novem Sadu in o bodočem skupnem kasacijskem sodišču. No, na take drugod nepoznane zmesi smo se kolikor toliko uže navadili. Česa nismo še čitali v zakonih, ukazih in naredbah o proračunskih dvanajstinah? Baš spretni strokovnjaki niso sestavljači naših zakonov. Tacega nezmisla pa jim vendarle ne moremo podtikati, da podrejajo v 1. odst. § 1. čl. 3. navedenega zakona beograjskemu kasacijskemu sodišču vsa nižja sodišča bivše kralievine Srbije, ko so vsa ta sodišča bila uže prej in so še zmerom itak podrejena beograjskemu kasacijskemu sodišču; nadalje da postavljajo beograjsko kasacijsko sodišče nad apelacijsko sodišče v Novem Sadu, ko so v isti sapi le —

Digitized by Google

to apelacijsko sodišče podredili v §§ 31 do 36 istega zakonovega člena oddelku B kasacijskega sodišča v Novem Sadu. Tudi ta sestav zakona kaže pač nedvomno, da kasacijskim sodiščem v zmislu 1. odst. § 1., čl. 3., je smatrati zgolj doboče enotno kasacijsko sodišče.

Ni pa oddelek B kasacijskega sodišča v Novem Sadu kak sestavni del, kak iz celote sestavljen poseben senat beograjskega kasacijskega sodišča, ki da vrši svojo judikaturo u Vojvodini posredovanjem tega svojega oddelka. Oddelek B kasacijskega sodišča v Novem Sadu je marveč samostojno, neodvisno kasacijsko sodišče, ki sodi po svojih zakonih bivše kraljevine Ogrske in nima nobenega pravnega ne osebnega stika z nobenim drugim kasacijskim sodiščem, niti ne z beograjskim. Ima svojega predsednika, ki je podpredsednik kasacijskega sodišča — toda ne beograjskega, temveč onega bodočega skupnega navedenega v § 1, čl. 3. (§ 32). Njegovi sodci in tajnici morajo imeti kvalifikacijo, ki je bila predpisana za sodce in senatne zapisnikarje bivše budimpeštanske kraljeve kurije; samo za njegovo pisarniško ovebje zadostujejo kvalifikacije predpisane za pisarniško osebje beograjskega kasacijskega sodišča (§ 33). V kraljevem ukazu imenovanja mora biti izrecno zapisano, da so dotični sodci ali tajnici imenovani za oddelek B kasacijskega sodišča v Novem Sadu, — toraj ne za beograjsko kasacijsko sodišče (§ 34). Predsednik tega oddelka (t. j. podpredsednik bodočega kasacijskega sodišča) ima iste pravice in dolžnosti, ki je je imel predsednik kraljeve kurije v Budimpešti (§ 38).

U zmislu ustave ni nikakor dopustna podreditev vojaškega apelacijskega sodišča (niti ne glavne kontrole) beograjskemu kasacijskemu sodišču. Območje vojaškega apelacijskega sodišča (in glavne kontrole) se razteza črez celo državo. Zato ne more biti podrejeno oblastvu, čigar področje je omejeno na eno samo pokrajino. Po doslej nespremenjenem § 253 srb. voj. kaz. post. so izvršne (pravnomočne) sodbe in rešenja velikega vojaškega sodišča. Obstojajo toraj samo dve stopnji vojaških sodišč. To je pisano tudi u § 2. zakona o ustrojstvu vojaških sodišč od 27. januarja 1901. Določba zadn. odst. čl. 120. ustave ni za sedaj še izvršljiva, ker še ne obstoja eno kasacijsko sodišče ki naj pretresa razsodbe vojaških sodišč v poslednji stopnji. Razsodbe katerega vojaškega sodišča, prvo- ali drugostopnega ali obeh, naj presoja bodoče kasacijsko sodišče? Naj li bo kasacijsko sodišče popolna 3 stopnja v vseh vojaških kazenskih stvareh ali morda samo druga stopnja za razsodbe prvostopnih vojaških sodišč in za druga rešenja vojaškega apelacijskega sodišča, ni nikjer pisano. Istotako ni še določeno, kako naj bo sestavljeno ono bodoče kasacijsko sodišče; koliko naj ima sodeči zbor sodcev, je li samo civilne ali morda tudi vojaške sodce, in po katerem postopniku naj posluje. Vse to treba še le določiti s posebnim izvršilnim zakonom. Prenagljena bi bila omenjena podreditev tudi za to, ker ne bi smelo beograjsko kasacijsko sodišče presojati rešenj vojaškega apelacijskega sodišča, ko mu ukazuje zadnji odst. čl. 137 ustave, naj posluje kakor doslej in ko pred ustavo ni presojalo rešenj velikega vojaškega sodišča za

Digitized by Google

bivšo kraljevino Srbijo. Dokler bodo veljavne določbe § 253 srb. voj. kaz. post. in § 2 zakona o ustrojstvu vojaških sodišč mora ostati vse na starem in ni moči podrediti apelacijskega vojaškega sodišča oblastvu tretje stopnje, ker taka stopnja še ni ustanovljena.

A tudi v pogledu sporov o pristojnosti med vojaškimi oblastvi in civilnimi sodišči nasprotuje ustavi in zakonu praksa, ki jo je započelo beograjsko kasacijsko sodišče.

Ne opravičuje je nikakor okolnost, da mu pretresanja ni rešenj apelacijskega vojaškega sodišča ni onih sporov o pristojnosti ni prerekalo doslej nobeno drugo kasacijsko sodišče. Prerekati mu ga nikdo ne sme, ker je beograjsko kasacijsko sodišče suvereno sodno oblastvo na svojem ozemlju in ni podvrženo kasacijskim sodiščem drugih pokrajin, ki se za to ne smejo vmešavati v njegovo judikaturo. Iz protiustavno započete prakse pretresanja stvarnih razsodeb vojaškega apelacijskega sodišča ne more beograjsko kasacijsko sodišče izvajati svoje pristojnosti tudi še za razrešavanje omenjenih sporov o pristojnosti. Dotična samostojna rešenja o takih sporih niso rešenja apelacijskega vojaškega sodišča. Ni tu razmotrivati, so li spori o pristojnosti res le postranska vprašanja, odločilno je zgolj da jih posamno ne razrešava vojaško apelacijsko sodišče. Res je, da zakon od 30. januarja 1922, štv. 6460 ni ničesar spremenil v pogledu sporov o pristojnosti med vojaškimi oblastvi in civilnimi sodišči; ravnotako res je, da niso bila zakonita ne pred ne po onem zakonu rešenja beograjskega kasacijskega sodišča, s katerimi je le to razrešilo spore o pristojnosti med vojaškim oblastvom in civilnimi sodišči poslujočimi izven ozemlja bivše kraljevine Srbije. Neopravičeno se naziva beograjsko kasacijsko sodišče v svojih rešenjih in na svojem uradnem pečatu »kasacioni sud kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca«. Nima ono nikjer sodne oblasti izven mejá bivše kraljevine Srbije, za katero je bilo ustanovljeno.

Za razrešenje spora o pristojnosti med vojaškimi oblastvi in civilnimi sodišči je po 2 odst. § 25 srb. voj. kaz. post. pristojen »građanski kasacioni sud«, t. j. ono kasacijsko sodišče, ki je obstojalo dne 15. februarja 1901. za območje srbskega vojaškega kazenskega postopnika, namreč za ozemlje bivše kraljevine Srbije. Beograjsko kasacijsko sodišče je toraj pristojno za tako razrešavanje, ko je v sporu z vojaškim oblastvom kako civilno sodišče na ozemlju bivše kraljevine Srbije. Ko je pa v sporu z vojaškim kako civilno sodišče, ki vrši jurisdikcijo izven ozemlja bivše kraljevine Srbije, »ga ne ulazi« beograjsko kasacijsko sodišče iz jednostavnega razloga, ker ne more civilnemu sodišču, ki ni njemu podrejeno, ne odvzeti pristojnosti, ki si jo je ono sodišče prisodilo, ne vsiliti pristojnosti, ki jo je ono sodišče odklonilo. Sodišča sodijo po zakonu in morejo biti ustanovljena samo se zakonom (čl. 109 ust.). Beograjsko kasacijsko sodišče ne more soditi po zakonih, ki ne veljajo na ozemlju, za katero je bilo ustanovljeno. Dopustiti, da beograjsko kasacijsko sodišče presoja rešenja denimo bosanskih civilnih sodišč, je isto, kakor ustanoviti za bosansko ozemlje novo sodišče, ki po

Digitized by Google

tamošnjih zakonih ne obstoja; a to je v drugem odst. čl. 109 ust. prepovedano. O presojanju sodne pristojnosti treba večkrat razmotrivati razne določbe kazenskih zakonov in kazenskih pravdnih redov. Beograjsko kasacijsko sodišče bi moralo toraj poznati natančno zakone in kazenskopravdne rede vseh šest različnih pravnih področij naše države, ko bi res hotelo razrešavati vprašavne spore vseh civilnih sodišč v državi. Tacega poznavanja zakonov pa ne dostaje beograjskemu kasacijskemu sodišču, kar je samo ob sebi umevno. Da si hoče beograjsko kasacijsko sodišče po vrhu naprtiti toliko ne njemu odkazanega posla le iz nečimernosti ali oblastljivosti, pač ni verjetno.

Potemtakem ne drže razlozi, ki je je navelo beograjsko kasacijsko sodišče v podporo svojega izreka. Gorenjim prigovorom zoper te razloge je pristaviti še to — le. Srbski vojaški kazenski postopnik ni bil nikakor spremenjen v pogledu našega predmeta. Veliko vojaško sodišče rešava slej kakor prej »žalbe« zoper razsodbe prvostopnih vojaških sodišč (§ 241 srb. voj. kaz. post.), naj le-ta sodišča poslujejo na ozemlju bivše kraljevine Srbije ali »van ove«. Ta pristojnost velikega vojaškega sodišča je tako ustanovljena za redno (mirno) stanje v § 8, a za mobilno ali vojno stanje v §§ 46, 48 in 54 zakona o ustrojstvu vojaških sodišč. Toda prvostopna vojaška sodišča so mogla poslovati izven ozemlja bivše kraljevine Srbije in morejo poslovati danes izven meja sedanje naše kraljevine samo v primerih, ki so določeni v mednarodnem pravu (vojna, zasedba tujega neprijateljskega ozemlja i t. d.). Na mednarodno pravo menda ne more opirati kasacijsko sodišče beograjsko svoje pristojnosti v pogledu vojaških sodišč, ki poslujejo na ozemlju pokrajin, ki so se dobrovoljno združile z bivšo kraljevino Srbijo v eno samo državno celoto. Na mesto prejšnje države »Srbije« treba sedaj postaviti državo »Srbov, Hrvatov in Slovencev«. V tem zmislu poslujejo vsa naša prvostopna vojaška sodišča na ozemlju ene in iste države, a nobeno »van ove« v mirnem stanju. Iz dejstva, da je veliko vojaško sodišče pristojno za reševanje pritožeb (žalba) zoper razsodbe prvostopnih vojaških sodišč, naj le-ta poslujejo na ozemlju prejšnje kraljevine Srbije ali »van ove«, ni moči toraj izvesti nikacega zaključka v prilog naziranja beograjskega kasacijskega sodišča.

Rešenja prvostopnih vojaških sodišč o pristojnosti presoja neposredno civilno kasacijsko sodišče navedeno v § 25 srb. voj. kaz. post. Do prevrata je bilo to kasacijsko sodišče kajpada beograjsko kasacijsko sodišče. Po prevratu smo udobili še pet kasacijskih sodišč in nova prvostopna vojaška sodišča. Ni pa bilo ob razširjenju srbskega voj. kaz. post. na celo državo razširjena tudi pristojnost beograjskega kasacijskega sodišča določena v § 25 srb. voj. kaz. post. na novo ozemlje naše države, kjer so uže obstojala ali bila ob enem ustanovljena druga kasacijska sodišča. Kasacijskim sodiščem v zmislu § 25 srb. voj. kaz. post. je toraj smatrati ono kasacijsko sodišče, ki je nadrejeno spornemu civilnemu sodišču. Temu kasacijskemu sodišču je v pogledu spora o pristojnosti podrejeno tudi dotično vo-

Digitized by Google

jaško prvostopno sodišče, če prav ne posluje v področju istega kasacijskega sodišča. Kajti zakona se ne more drugače umevati kakor je bil namišljen in kakor veleva zdrav razum. Določba § 25 srb. voj. kaz. post. ni mogla imeti v misli kacega vojaškega ali civilnega sodišča izven bivše kraljevine Srbije, niti ne kasacijskega sodišča, ki ni stalo kakor nad prvostopnim vojaškim tako nad civilnem sodišču v sporu. Sedaj, ko so narasla vojaška in civilna sodišča, mora zakon, ob nespremenjenem besedilu, imeti logično isto zmisel, da namreč razrešava spore o pristojnosti ono kasacijsko sodišče, ki je nadrejeno obema nižjima spornima sodiščima. Niti je v 2. odst. toč. II. čl. 4 zakona od 30. januarja 1922. iztakniti navskrižja z ravnokar povedenim, tudi ko bi ta odstavek res imel v mislih beograjsko kasacijsko sodišče. Tam je pisano, da mora veliko vojaško sodišče na »žalbe« zanimanih strank vposlati razsodbo kasacijskemu sodišču v pretresanje (in rešenje). Razsodba ni mogoča dokler traja spor o pristojnosti. Zoper rešenje prvostopnega sodišča o svoji pristojnosti pred glavno razpravo ni žalbe. Veliko vojaško sodišče nima toraj niti priložnosti, da vpošlje spise sličnih sporov kasacijskemu sodišču; vposlati je mora po 3. odst. § 25 srb. voj. kaz. post. neposredno prvostopno vojaško ali civilno sodišče. Skoro je verjetno, da niso se zakonom od 30. januarja 1922, štv. 6460 nalašč podredili prvostopnih vojaških sodišč beograjskemu kasacijskemu sodišču, ker so vedeli, da le-to ne more razreševati sporov o pristojnosti med prvostopnimi vojaškimi sodišči in prvostopnimi civilnimi sodišči ki poslujejo izven ozemlja bivše kraljevine Srbije. Dakako se more pripetiti, da bo kasacijsko sodišče beograjsko ob nepristojni presoji razsodbe velikega sodišča vojaškega o vprašanju o pristojnosti različnega mnenja kakor je bilo ono kasacijsko sodišče, ki je bilo razrešilo spor o pristojnosti po § 25 srb. voj. kaz. post. Tu treba pa razločati dvoje: Je-li ostalo nespremenjeno dejansko stanje, na čigar podlagi je bil razrešen po § 25 srb. voj. kaz. post. spor o pristojnosti ali pa se je po tej razrešitvi dejansko stanje spremenilo. V prvem primeru bo moralo beograjsko kasacijsko sodišče spoštovati naziranje in rešenje onega prvega kasacijskega sosišča, ki je bilo razrešilo spor o pristojnosti, ker je to kasacijsko sodišče ravno tako suvereno kakor beograjsko kasacijsko sodišče in je ravnotako kakor beograjsko kasacijsko sodišče oddelek onega bodočega kasacijskega sodišča navedenega v čl. 110 ust., v čigar imenu pretresa beograjsko kasacijsko sodišče na podlagi napačno umevane določbe prvega odst. § 1. čl. III. in drugega odst. toč. 2. čl. IV zakona od 30. januarja 1922. štv. 6460 razsodbe apelacijskega vojaškega sodišča. Doslej še nimamo zakona, da stoji beograjsko kasacijsko sodišče nad ostalimi petimi kasacijskimi sodišči, ki poslujejo v državi kakor samostojna, samo od boga in zakona zavisna vrhovna sodna oblastva. Njih mnenja in rešenja morejo biti navskrižna o istem predmetu, a razveljaviti jih ne more nobeno oblastvo, celo ne vzajemno kasacijska sodišča sama, ko so enakovredni deli namišljenega še ne oživotvorjenega organizma in so zato rešenja vsacega posameznega kasacij-

Digitized by Google

skega sodišča rekel bi skupna svojina vseh šest kasacijskih sodišč. Ko bo pa beograjsko kasacijsko sodišče sprevidelo, da se je po razrešitvi spora o pristojnosti spremenilo dejansko stanje, da je n. pr. vojnik delinkviral v društvu s civilistom (§ 15 srb. voj. kaz. post.) ali da si je krivec z lažnjivimi navedbami ali s pokvarjenimi listinami zvijačno prilastil svojstvo vojnika, a da je te spremembe prezrlo prvo- in drugostopno vojaško sodišče, bo beograjsko kasacijsko sodišče jednostavno razveljavilo razsodbi nižjih vojaških sodišč in bo odredilo odstopitev spisov pristojnemu civilnemu sodišču. V tem primeru bo izrek beograjskega kasacijskega sodišča le plod presoje razsodeb vojaških sodišč in popravek nezakonitega postopanja vojaških sodišč, nikakor pa se ne bo tikal prejšnje razrešitve spora o pristojnosti po § 25 srb. voj. kaz. post. Civilno prvostopno sodišče, ki mu bodo vposlani spisi, bo vnovič pretresalo vprašanje o svoji pristojnosti na podlagi onih novih okolnostij, ki mu niso bile znane ob prvotni rešitvi tega vprašanja.

Potemtakem so za rešenje sporov o pristojnosti med vojaškimi in civilnimi sodišči merodajne za srbska sodišča in za beograjsko kasacijsko sodišče določbe § 25 voj. kaz. post. za bivšo kraljevino Srbijo, a za sodišča, ki poslujejo izven ozemlja bivše kraljevine Srbije določbe onega kazenskega pravdnega reda, po katerem postopata prvostopno civilno sodišče in njemu nadrejeno kasacijsko sodišče. Določba drugega odst. čl. 110 ust. za zdaj ni še uporabna. V svojem gori omenjenem sicer pravilnem rešenju od 13. oktobra 1922 štv. 1042 se je toraj sarajevsko vrhovno sodišče napačno pozvalo na čl. 110 in 137 ust. in na § 25 srb. voj. kaz. post. S tem pa, da se je zateklo baš na beograjsko kasacijsko sodišče za nekak oblastven (autoritativen) svet, menda le ni hotelo priznati one nadrejenosti in uzvišenosti beograjskega kasacijskega sodišča, ki jo je v istem svojem rešenju po pravici zanikalo. Sarajevsko vrhovno sodišče naj le sodi po svojih zakonih in po svoji pameti. Mnenja beograjskega kasacijskega sodišča ga nikakor ne vežejo.

Rešenje beograjskega kasacijskega sodišča od 25. januarja 1923., štv. 659 je po vrhu tudi še zato zgrešeno, ker kazenski pravdni red za Bosno in Hercegovino ne pozna »sukoba o nadležnosti izmedju vojnih i gradjanskih islednih vlasti«. Sarajevsko okrožno sodišče se ni bilo niti izjavilo o svoji pristojnosti. Mnenje sarajevskega državnega pravdnika (ali celo sarajevskega redarstvenega ravnateljstva) ni bilo merodajno. Spor o pristojnosti v zmislu kazenskega pravdnega reda za Bosno in Hercegovino ni toraj niti obstojal. Bilo je brez pravnega zmisla in vspeha, da je beograjsko kasacijsko sodišče odreklo pristojnost državnemu pravdniku sarajevskemu; a okrožno sodišče sarajevsko bi bilo mogoče samo odklonilo svojo pristojnost.

Iz doslej povedanega je razvidno, da se je beograjsko kasacijsko sodišče postavilo na stališče onih prenapetnežev, ki istovetijo začasno pestrost naših kazenskih zakonov z brezzakonjem in mislijo, da more sedaj, ko zakonodajne razmere še niso utrjene, vsako sodišče soditi samovoljno po svojem dozdevku, češ, da zdaj je dopustno in

Digitized by Google

umestno vsako rešenje, ki pospešuje zenačenje pravosodstva. Toda naj je skrajno nujno in toplo zaželjeno zenačenje zakonov za celo našo državo, pravosodstvo mora ostati različno vse dokler bodo različni zakoni, na katerih sloni. Sodišča ne smejo zakonov spreminjati, kamoli novih ustvarjati, ampak morajo soditi strogo le po veljavnih zakonih, tudi ko zakoni niso smotreni in makar navskrižni z ustavo.

Kvarne posledice napačnega naziranja beograjskega kasacijskega sodišča se uže pojavljajo; zmeda, ki obstoja uže vsled različnih kazensko-pravdnih redov, narašča čimbolj. Vojaška sodišča se drže krčevito stališča beograjskega kasacijskega sodišča, a tudi državni pravdniki in civilna sodišča izven bivše kraljevine Srbije so se začela pokoravati onemu nevzdržnemu razlaganju zakona. Evo ponovni primer tacega zavoženega postopanja.

Redov G. B. iz Belovarja je bil obdolžen na vojaškem sodišču Kosovske divizijske oblasti v Prištini pregreška begstva iz §§ 63, št. 1, 64, prvi primer, in 68 voj. kaz. zak., in pregreška zoper oblastvo iz §a 94 (prav 93) srb. k. z. Vojaško sodišče je, uvaževaje, da je G. B. zakrivil pregrešek iz §a 94 srb. k. z. dne 27. decembra 1921, ko ni bil »pod barjakom«; da bi bil sicer moral nastopiti vojaško službo dne 20. junija 1921., da jo je pa v resnici nastopil šele meseca decembra 1923, da ga je toraj po členu 42/III zakona o ustrojstvu vojske in mornarice smatrati vojnikom šele od decembra 1923 leta; — preseklo v smislu § 9 srb. k. z. in § 11 voj. k. p. vojaško sodno postopanje ter je vposlalo spis državnemu pravdniku belovarskemu, na čigar ozemlju je G. B. izvršil pregrešek iz § 94 srb. k. z. Državni pravdnik belovarski je vrnil spis rečenemu vojaškemu sodišču v pristojno postopanje ter je izjavil, da nista za sodni progon obdolženca pristojna ne on ne okrožno sodišče belovarsko, ker za progon radi begstva da je pristojno izključno le vojaško sodišče, a tudi pregrešek iz § 94 srb. k. z. da je obdolženec zakrivil, ko je bil uže podvržen vojaški službi. Vojaško sodišče pa je iz navedenih uvaževanj odklonilo svojo pristojnost ter je vposlalo spis beograjskemu kasacijskemu sodišču, da razreši dozdevni spor o pristojnosti, ki v resnici ni niti obstojal, ko se belovarsko okrožno sodišče sploh ni bilo še izjavilo v pogledu svoje pristojnosti. Beograjskega kasacijskega sodišča pa to ni motilo. Z rešenjem od 1. julija 1924., št. 6255 je razsodilo, da je po § 9 srb. k. z. in § 15 voj. k. p. pristojno civilno sodišče, toraj okrožno sodišče belovarsko, ker da vojno oblastvo smatra po čl. 42/III zakona o ustrojstvu vojske in mornarice obdolženca vojnikom šele od 13. decembra 1923. Državni pravdnik belovarski se je temu rešenju pokoril, ter je pred belovarskim okrožnim sodiščem predlagal zoper obdolženca uvedbo kazenske preiskave in preiskovalni zapor radi hudodelstva iz §§ 8, 152, 155a hrv. k. z., pregreška iz § 94 srb. k. z. in pregreška iz §§ 63/1, 64/1 in 68 voj. k. z. Poskušano težko telesno poškodbo je državni pravdnik zazrl v dejstvu, da je obloženec ob napadu oblastvenih opraviteljev (orožnikov) na le-te streljal s puško. Okrožno sodišče belovarsko je navedenemu predlogu ugo-

Digitized by Google

dilo le v pogledu hudodelstva iz §§ 8, 152 in 155a hrv. k. z. in §a 94 srb. k. z., je pa isti odbilo v pogledu pregreška iz §§ 63/1, 64/1 in 68 voj. k. z., češ, da begstvo ni vsebovano v nobenem hrv. kaz. zakonu, niti ne v IX. in X. poglavju srb. k. z., da toraj ni kaznjivo dejanje, za čigar progon so pristojna civilna sodišča po § 1, hrv. k. p. Pritožbo državnega odvetnika zoper odklonilni del sklepa okrožnega sodišča belovarskega je banski stol zavrnil z rešenjem št. 16642/769-24. Zoper to rešenje ni pravnega leka (§ 105 hrv. k. p.). Radi begstva ne zadene obdolženca nikaka kazen.

Skrajni je čas, da poklicani činitelji prepreče skoro enkrat slične za državo in državljane kvarne izpoddrske pravosodja ter se pobrigajo, da udobimo za celo državo enotne zakone in edinstveno vrhovno in kasacijsko sodišče.

Može li se kazna za prestupak uvrede vladara (§ 91 b) srp. k. z. spustiti ispod 3 godine?

Napisao dr. **Kažimir Pasini**, zem. sud. savjetnik u Šibeniku.

Glava IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona proširena je godine 1919. na cijelo područje kraljevine SHS. Po § 91 b), koji se nalazi u IX. glavi, kazni se uvreda Vladara kao prestupak zatvorom od 3—10 godina. Posljednji stav istoga paragrafa odredjuje, da se kazna ova ni u kom slučaju ne može spustiti ispod najmanje mjere.

Držeći se ove zakonske odredbe okružni sud u S. (u Dalmaciji) u svim svojim prvim osudama za uvredu Vladara odmjerio je kaznu od 3 godine, jer je smatrao, da se vanredno ublaženje kazne predvidjeno u § 62. srp. k. z ili u § 266. austr. k. z. ne može nikako primijeniti na slučaj uvrede Vladara po § 91. b) srp. k. z. radi jasne odredbe sadržane u njegovu zadnjem stavu. Koliko je nama poznato, tako su postupali i drugi sudovi u Dalmaciji.

Jednom je okružni sud u Š. ipak pokušao, i baš osudom od 30. studenoga 1922., da kaznu za prestupak uvrede Vladara spusti na jednu godinu. Državni odvjetnik u Š. uložio je proti toj osudi ništovnu žalba radi razloga, predvidjenoga u § 281. br. 11. austr. kaz. postupnika, jer da sudbeni dvor nije ni pokušao razložiti, zašto je tako presudio, pa je očito, da se je pri odmjerenju kazne potkrala pogrješka. Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud u Zagrebu, svojom presudom od 27. travnja 1923. zabacio je ništovnu žalbu državnoga odvjetništva i potvrdio pobijanu osudu radi ovih razloga:

»U srpskom kaznenom zakonu nije kao u nekim stranim zakonodavstvima usvojen sistem ublažavanja kazne samo za pojedina krivična djela, već se načelno dopušta ublažavanje kazne za sva krivična djela, ako se pokaže, da je zakonski obim kazne preuzan. To

Digitized by Google

se jasno vidi iz §§ 60—63. Medjutim i pravila ustanovljena u tim paragrafima ne važe uvijek. Tako je u § 62 za prestupljenja naredjeno, da se zatvor, kada se priznadu olahkotne okolnosti, može spustiti do na jedan dan, a ipak se u posljednjem odjeljku § 91. b) kaže, da se kazne tu propisane ni u kom slučaju ne mogu spustiti ispod najmanje mjere, pa po tome za prestupljenje uvrede vladajućega Kralja ostaje minimum od tri godine zatvora. Očito je, da je ovim propisom § 91 b) ustanovljen izuzetak ispod pravila § 62, koji se time dopunjuje, pa se s toga i s obzirom na ovo, što je u uvodu istaknuto, mora kazati, da taj propis § 91 b) po svojoj sadržini sačinjava integralnu čest § 62. i da bi stoga sistematski spadao u opći dio kaznenoga zakona. Takovih primjeraka, da se zkonski propisi, koji po svojoj sadržini i svojem karakteru spadaju u opći dio kaznenoga zakona, ne nalaze uvjek u općem dijelu, ima i u austrijskom zakonodavstvu. Dosta je n. pr. isporediti § 265. austr. kaz. post. sa § 70 a) srp. kz. i sa § 67. projekta kaz. zakona za kraljevinu SHS od god. 1922, zatim uputiti na posljednji odjelak § 338. austr. kaz. postupnika, da se vidi, kako se opći propisi materijalnoga kaznenoga prava nalaze čak u zakonu, koji uredjuje formalno kazneno pravo. No unatoč tome nema sumnje, da ti propisi ne gube svoj karakter samo s toga, što se ne nalaze na pravom mjestu, jer nije odlučno mjesto, već je odlučna njihova sadržina. Je li pak više spomenuti posljednji odjeljak § 91. b) zapravo dopuna § 62, onda se i na taj propis proteže naredjenje čl. III. ukaza od 16. ožujka 1921. (Sl. Nov. br. 75), prema kojemu se ima primijeniti blaži zakon uvijek, kada bi koja od odredaba §§ 1 do 82 srp. k. zakona došla u sukob sa odredbama drugih kaznenih zakonika, koji su na snazi u pojedinim pokrajinama kraljevine SHS. Blaži je u ovom slučaju austr. kaz. zakonik, koji je na pravnom području ovoga odjeljenja još od česti na snazi, jer taj zakonik u § 266. k. z. bez izuzetka za sve prestupke dopušta vanredno ublažavanje kazne (vidi i §§ 260 do 262 austr. kaz. zak.), pa je stoga primjena općih propisa austr. kaz. zakonika dozvoljena.

Da je izloženo stanovište ispravno i da ono jedino odgovara intenciji zakonodavčevoj, proizlazi takodjer iz promatranja, što će se kazati. Proširenje zakonske snage glava IX. i X. srp. kz. na cijelo područje naše kraljevine prvi je zakonodavčev korak k izjednačenju kaznenoga prava. Da se to izjednačenje što brže i što savršenije postigne, prirodno bi bilo, da i odredbe §§ 1.—62. srp. kz., u koliko je u pitanju primjena glava IX, i X., važe bezizuzetno za cijelo državno područje isto onako, kako važe odredbe glave IX. i X. Ako ti propisi još danas važe na području ranije kraljevine Srbije, nema nikakova pravnoga razloga, zbog kojega oni ne bi morali savršeno važiti i izvan područja ranije kraljevine Srbije. Unatoč tome izdana je pomenuta odredba čl. III. ukaza, kojom se u isti mah, kada se hoće da izjednači kazneno pravo, to pravo ipak diferensira i stvara opet dvojako pravo time, što se naredjuje, da se u izvjesnim slučajevima na području izvan ranije kraljevine Srbije nemaju da pri-

Digitized by Google

mjenjuju opći propisi srp. kz. ni onda, kada su u pitanju samo odredbe glave IX. i X. srp. kz. Za takovo odstupanje od svoje namisli zakonodavac mora da je imao važnih razloga, a ne će se jamačko pogriješiti. ako se uzme, da su zakonodavca na to sklonuli jedino kriminalni politički motivi. Naš zakonodavac u skladu sa današnjim shvaćanjem u nauci kaznenoga prava vodi računa o zahtjevima blagosti; — njegovu osjećaju humanosti protivi se, da se blaži opći propisi izmijene sa strožima, pa on stoga odredbu pomenutoga čl. III. izdaje čak na štetu namjeravanoga izjednačenja kaznenoga prava, samo ako ta odredba može da bude u optuženikovu korist. Da se pak vidi, kako se n. pr. u modernom zakonodavstvu kažnjava uvreda vladajućega kralja dosta je uputiti na § 299. projekta kaz. zak. za kraljevinu SHS od god. 1922, koji je izradjen po najnovijim stranim uzorima, gdje minimum kazne iznosi 3 mjeseca strogoga zatvora.

I ako u pobijanoj presudi nije kazano, na osnovu koje zakonske ustanove je zakonska najmanja kazna od tri godine zatvora bila spuštena na jednu godinu zatvora, po tome, što su optuženiku bile priznate olahkotne okolnosti iz § 59 br. 4 srp. k. z., očito je, da je presudni sud bio mišljenja, da zbog tih olahkotnih i zbog odsustva otegotnih okolnosti ima razloga nadi, da će se optuženik popraviti, pa se je stoga u stvari poslužio ovlašću § 266 austr. k. z., ma da on taj § ni ne navodi. S obzirom na gornja promatranja mora se kazati, da pravo ublažavanja kazne nije bilo prekoračeno, zbog toga nije opravdan istaknuti razlog ništavosti br. 11 § 281 k. p. Neosnovana žalba ništavosti morala se je zabaciti. —«

Smatramo korisnim, da se presuda objelodani, jer — kako čujemo i u novinama čitamo — regbi da mnogi sudovi u prečanskim krajevima naše države još uvijek stoje na stanovištu, da se kazna za uvredu Vladara ne može ni u kojem slučaju sniziti ispod 3 godine, ma da bi u pojedinim konkretnim slučajevima zbog olahkotnih okolnosti a u odsustvu otegotnih okolnosti odmjerivali mnogo blažu kaznu, kada ne bi bili vezani na propis zadnjega stava § 91 b) srp. kz. Otkada je izišlo gore navedeno vrhovno rješenje, praksa je okružnoga suda u Š. u skladu s tim rješenjem. Pomislilo se je i na to, da bi trebalo nešto poduzeti i na korist onih osudjenika, koji su osudjeni bili na tri godine samo zato, jer se je držalo, da se ne može poći ispod te mjere. No ta je briga poznijim ukazima o amnestiji postala suvišna, jer su takovi osudjenici bili pomilovani. Spomenuto vrhovno rješenje ima dakle osobiti utjecaj na judkaturu u budućim slučajevima, dok projekat novoga kaznenoga zakona za cijelu državu ne postane zakonom.

Mi suci usvajamo razloge vrhovne rješidbe, jer nam je ugodna, ma da nam se čini, da de lege lata nije uvjerljiva. Ugodna nam je, jer ništa nije sucu neugodnije, nego kada su mu ruke sputane pri odmjerivanju kazne, osobito kada je granica, ispod koje ne smije poći, ništa manje nego tri godine, — dakle upravo ona, koja u smislu § 338 austr. kaz. post. vrijedi za najveća zločinstva, koja se kazne doživotnom tamnicom (robijom) ili tamnicom od 10—20 godina. — Ma

Digitized by Google

da je vrhovna rješidba de lege ferenda poželjna, rekosmo, da nas de lege lata ne uvjerava. Evo zašto. Njenim razlozima može se suprostaviti slijedeća argumentacija:

— Glava IX. i X. srp. k. z., u koju spada i § 91 b), proširena je na cijelo područje naše kraljevine, i to je proširenje a p s o l u t n o i b e z u v j e t n o; na nju se ne odnosi član III. ukaza od 16. ožujka 1921. (Sl. Nov. br. 75; Dalm. Glasnik br. 19), koji se malo niže navodi.

Nasuprot §§ 1—82, u koje spada i § 62. srp. k. z., prošireni su doduše na cijelo područje kraljevine, ali je to proširenje relativno i uvjetno. R e l a t i v n o, jer se proširuje, u koliko je samo u pitanju primjena glave IX. i X., — a u v j e t n o, jer je uvjetovano gore spomenutim članom III., koji glasi: »Ako bi koja od odredaba §§ 1 do 82 kaznenoga zakona za Kraljevinu Srbiju došla u sukob sa odredbama drugih kaznenih zakona, koji su na snazi u pojedinim pokrajinama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, onda se ima primijeniti onaj zakon, koji je blaži«.

§ 91 b) srp. k. z. sa svojim zadnjim stavom nalazi se u jednome od onih dijelova krivičnoga zakona, koji govore o pojedinim zlodjelima i njihovim kaznama. On dakle spada u p o s e b n i d i o krivičnoga zakona i baš u posebnu glavu o zločinstvima i prestupljenjima protiv države, vladara i ustava. — § 62 srp. kz. spada u o p ć i d i o krivičnog zakona i baš u glavu, koja govori o olahkotnim i otegotnim okolnostima uopće.

Vrhovna rješidba istrgla je zadnji stav § 91 b) iz njegova posebnoga dijela i prebacila ga u opći dio, pa je samo tako mogla doći do željenoga zaključka, da se čl. III. odnosi i na zadnji stav § 91 b), t. j. da se ovaj navodno opći propis kao stroži ima zamijeniti blažim općim propisom § 266 austr. k. z., koji bezizuzetno dopušta vanredno ublaženje kazne. To prebacanje zadnjega stava § 91 b) iz posebnoga dijela u opći dio srpskoga krivičnoga zakona obrazlaže vrhovna rješidba tim, što taj propis, premda je u posebnom dijelu, i p a k s i s t e m a t s k i spada u opći dio i da je on zapravo dopuna i integralna čest § 62. Ovoj se argumentaciji može prigovoriti slijedeće:

Ako on sistematski spada u opći dio, zašto ga je onda zakonodavac ipak stavio u posebni dio? Prvotna kazna za prestupak po § 91 b) bila je od jednoga mjeseca do 2 godine. Dok je § 62 ostao od prvoga početka (od godine 1860.) nepromijenjen, § 91 b) bio je poznijim novelama ili dopunama izmijenjen i baš tim, da je kaznena sankcija bila povišena na zatvor od 3 do 10 godina, i tim, da se ova kazna ni u kojem slučaju ne može sniziti ispod najmanje mjere. Ovo se razabire iz toga, što sadašnji tekst srpskoga kaznenoga zakona na koncu § 91 b) sadržaje ovaj dodatak u zagradama: (Izmjene i dopune od 17. juna 1861. — 24. oktobra 1870. — 27. aprila 1895. — i 6. oktobra 1899.). Kada jedna od tih izmjena i dopuna ne bi s i s t e m a t s k i spadala pod § 91b). zakonodavac bi je bio uvrstio u opći dio pod § 62, jer i u općem dijelu ima mnogo takovih izmjena i dopuna.

Ne samo po svom položaju u sistemu krivičnoga zakonika, ali ni sadržajem svojim ne može se posljednji stav § 91. b) smatrati do-

Digitized by Google

punom § 62. On je — kako konstatuje sama rješidba vrhovnoga suda — izuzetak od pravila § 62. Kada bi taj izuzetak zbilja dopunjavao pravilo ili bi ga samo djelomično mijenjao na način, da i izuzetak sam ne prestaje biti općom odredbom, koja dobiva samo uži obim, moglo bi se za njega reći, da je on dopuna § 62. i da je integralna čest istoga paragrafa. Naprotiv on u cjelini uništava to pravilo za jedan specijalni prestupak normiran u posebnom dijelu. za jednu specijalnu kaznu normiranu i kasnije noveliranu u posebnom dijelu kriviČnoga zakonika; drugim riječima on posvema isključuje primjenu § 62. na jedan specijalni slučaj sadržan u posebnom dijelu kriviČnoga zakonika, pa stoga i ostaje jedno specijalno naredjenje na svom pravom mjestu, vezano uz taj specijalni slučaj i ne može da postane dopunom ili integralnom česti jedne općenite odredbe, kada on tu odredbu za taj specijalni slučaj upravo uništuje.

Ako vrhovni sud hoće da potkrepu svoje interpretacije nadje u zakonodavčevim osjećajima blagosti i humanosti, onda se ti osjećaji — mislimo — ne bi ograničili na same opće propise, već bi bili došli do izražaja i u posebnim propisima. Nasuprot vidimo, da se neka kažnjiva djela po IX. i X. glavi srp. k. z. moraju strože prosudjivati nego po predjašnjim kaznenim zakonicima. Primjera radi navodimo, da ono, što je po austr. kaz. zakonu sačinjavalo prekršaj (istup) po § 312., koji se je kažnjavao zatvorom od 3 dana do 1 mjeseca, sačinjava danas prestupljenje po § 104 srp. k. z., koji se kazni zatvorom od mjesec dana do dvije godine i obrnuto. Zašto osjećaji blagosti i humanosti nisu sklonuli zakonodavca, da opće odredbe sadržane u §§ 1 do 82 srp. kz., u koliko su blaže od općih odredaba austr. k. z., ne primijeni na sva zlodjela uopće a ne samo na ona, predvidjena u IX. i X. glavi srp. k. z.? Jedan primjer: Po austr. k. z. kazni se hotično ubistvo (umorstvo) smrću (§ 136), pa bilo ono učinjeno s predumišljajem (premeditacijom) ili bez predumišljaja; i za kaznu smrti nema vanrednoga ublaženja, ako je ubojica navršio 20. godinu života (§ 52). Po srp. kz. hotično ubistvo bez predumišljaja kazni se robijom od 20 godina, a ako je učinjeno u afektu, može se kazna spustiti i na dvije godine (§ 156); hotično ubistvo s predumišljajem kazni se smrću (§ 155). Ali u § 60 srp. kz. postoji opća odredba, koja glasi: »Ako se kod zločinstva, za koja zakon donosi smrt, nadje olakšavajućih okolnosti, krivac će se mjesto smrti osuditi na robiju ili zatočenje od 10 do 20 godina«. Na pravnom području, gdje važi austr. kaz. zakon, primorani su suci, da još uvijek proglasuju odurnu kaznu smrti i u onim slučajevima, u kojima bi se kazna mogla sniziti i na 2 godine, kad bi se u sukobu izmedju općeg dijela srp. kz. i općeg dijela austr. k. z. mogao bezizuzetno primjenjivati blaži zakon.

Koja od dviju argumentacija ima jači oslon u samome zakonu? Jedna ima uza se slovo zakona i sistematsko mjesto njegovo. Ima li druga za sebe valjda duh zakona ili svrhu, da korigira zakon? Bilo kako mu drago, mi ostajemo na onome, što gore rekosmo: da je

Digitized by Google

sucima ugodna, i ako ih de lege lata ne uvjerava. Pače u prilog same rješidbe dodajemo: Ako su obe argumentacije jednako vrijedne ili nevrijedne, ima se svakako dati prednost onoj, koja je za osudjenika povoljnija (favor defensionis).. Mi odobravamo rješidbu vrhovnoga suda s jednoga drugoga gledišta: ona ne prekida kontinuitet s bivšim zakonima i s prošlim sudjenjem u tom pogledu i preteča je sutrašnjega zakonodavstva.

Zašto onda iznosimo u javnost ovu rješidbu i popraćujemo je našim primjedbama i refleksijama? Evo zašto! Jer želimo saobraznost u sudjenju. U jednakim pravnim prilikama jednako pravosudje. U tu svrhu vrijedno bi bilo znati, kako postupaju sudovi u svim onim pravnim područjima naše države, koja u svojim kaznenim zakonicima imaju naredjenje jednako ili slično onome, što je sadržano u § 266 austr. k. z., i na koja se odnosi član III. gore spomenutoga ukaza, a to su — mislimo — gotovo sva pravna područja osim ranije kraljevine Srbije. U istu svrhu bilo bi vrijedno znati, kojim povodom i s kojeg razloga je u ranijoj kraljevini Srbiji bio dodan zadnji stav § 91 b), koji je zbilja jedini izuzetak od općega pravila, sadržanoga u § 62 k. z. Različito sudjenje u jednoj državi a pogotovo na istom ili jednakom pravnom području osnovano na različitoj interpretaciji istoga zakonskog propisa upućuje na potrebu što brže unifikacije kaznenoga zakonika i kaznenoga postupnika i da se što prije u život provede jedan jedinstveni kasacijoni sud (čl. 110 Ustava).

Mi smo se ovim pravnim slučajem pozabavili i radi jedne druge svrhe. Naveli smo jedan od mnogobrojnih primjera, koji nam pokazuju, kakovom se vještačkom upravo akrobatskom interpretacijom moraju služiti sudovi pri primjenjivanju novih općih zakona, koji u jasnosti i točnosti daleko zaostaju za starima. Takovi zakoni razbijaju doduše pregrade, ali otvaraju širom vrata bujici različitih i nestalnih interpretacija, što ne služi na čast ni zakonodavstvu ni judikaturi, a što je najgore — uzrokom su, da razni sudovi ili razni suci istoga suda u isto doba iste zakonske propise različito primjenjuju, što za sudbinu gradjana, kojima se sudi, a i za ugled državni nije bez značaja.

Abudantia legum laboramus. Bolujemo od obilja nejasnih zakona, uredaba, naredaba i pravilnika, koji bi morali vrijediti za cijelu državu. Nejasnoća im ponajviše dolazi otuda, što stvarajući nove odredbe ne vode računa o dotadašnjim starim odredbama u tom pogledu na različitim pravnim područjima tako, da se pri njihovoj primjeni ili njihovu izvršivanju ne mogu nadovezati ili barem navrnuti na stare odredbe, ima za posljedicu, da sudska vlast pa i izvršna vlast — volens nolens — moraju nadomjestiti zakonodavca, premda u njihovu nadležnost spada primjenjivanje odnosno izvršivanje zakona, a ne i stvaranje ili korigiranje zakona. Suum cuique!

Digitized by Google

Za ili protiv porote?

Napisao **Ivo Maroević**, drž. odvjetnik u Šibeniku.

Nije mi poznto, da li je bio još sastavljen i kako glasi projekt zakona o poroti za cijelu državu, ali doklegod imamo pravnih područja u našoj državi, gdje institucija porote još postoji i djeluje po zakonima bivše carevine, a drugih pravnih područja, gdje te institucije nema, ovo je pitanje aktuelno i trebalo bi urgirati, da ga se čim brže riješi i to na jednak način za cijelu kraljevinu.

Proti poroti dadu se iznijeti svi oni prigovor, koji su se i prije iznosili uopće proti instituciji porote, otkada je iz Engleske prenešena na evropski kontinent, te ih je suvišno opetovati. Svi ti prigovori vrijede u punoj mjeri i za naše prilike. Ono, što psiholozi rekoše za gomilu, može da se kaže i o poroti. I porotna klupa je kao svaka druga gomila, kao i svaki veći skup ljudi, za koji se sa stalnošću može da reče, da je moć razuma u obratnom omjeru sa brojem ljudi, koji taj skup sačinjavaju.

Kao primjer navesti ću slučaj, koji se je zbio u martovskom zasjedanju o. g., kada su na optužničkoj klupi sjedili majka i sin, tuženi radi umorstva sina, odnosno brata. Jedva je bila pročitana optužnica, a porotnici su pokazali svojim držanjem, da su stvorili uvjerenje o krivici optuženika i javno su na ulici izražavali svoju namjeru, da ih priznadu krivima umorstva. Premda još nisu bili saslušani svi dokazi — radilo se je naime o indicijarnom dokazivanju — izrečena je bila osuda na smrt. Za vrijeme višednevne rasprave nastao je takov duševni kontakt izmedju porotnika i ulice, da su porotnici bili pod sugestijom mase i da je došlo do pravorijeka, bila bi pala sigurno osuda na smrt, premda se radi o optuženicima, koji su po svoj prilici hereditarno opterećeni.

Takvo duševno raspoloženje ljudi, koji su pozvani, da sude o životu i smrti svoga bližnjega, na veliku je štetu pravde i može lako da dovede do »Justizmorda«. Suci i porotnici treba da budu nadasve hladni i pazljivi i da saslušaju sve, što im se može da pruži kao dokaz, a nadasve, da sami nastoje, da prodru u dušu optuženika i svjedoka. Ovaj bitan zahtjev za vršenje pravde uzalud je tražiti od porotnika, koji su ponajviše neuki ljudi, bez dovoljnoga shvaćanja, a svakako su bez potrebite vaspitanosti, da shvate probleme tako istančane prirode, kao što su kažnjiva djela, koja se često radjaju iz nejasne pasvijesti duše.

Može se opaziti, da su ovi prigovori postojali i prije — u doba, kada je u austrijskoj carevini bila uvedena porota, i da se porota ima shvatiti kao kulturna tečevina, te da je u svojoj narodnoj državi ne bi smjeli ukinuti, kada smo ju u tudjinskoj državi smatrali velikom tečevinom. No proti ovim prigovorima stoji, da su ptlačeni narodi u bivšoj Austriji iz čisto političkih razloga porotu smatrali velikom tečevinom, jer su u njoj vidjeli jamstvo proti progonima po-

Digitized by Google

litičkoga karaktera, koje jamstvo im ne bi bili mogli da u svakom slučaju pruže suci, ovisni od državne vlasti, kada svoju presudu moraju da razlozima opravdaju. Radi ovih političkih razloga bili su bačeni u pozadinu ostali prigovori. Zato i jest valjda Julij Glazer, otac austrijske procedure i porote, predlagao, da se porota uvede u sve pokrajine austrijske osim Dalmacije, Galicije i Bukovine. Danas, kada smo postigli i svoj narodni ideal, nije nam do toga, da iz samoga idealizma uzdržimo tu ustanovu u većem opsegu, nego se je u praksi pokazalo, da odgovara svojoj svrsi.

Kada se kod porotnika može da nadje ljudi, koji udešavaju svoj glas o krivici, ili nevinosti optuženika prama partijskoj pripadnosti, ljudi, koji su pristupačni uplivima s ulice i korupciji, koji čak na raspravi drijemaju, pravda biva dovedena do paradoksa, jer u stvarima manje vrijednosti postoji sigurnost, da će biti izvršena, a u stvarima najteže prirode, nema te sigurnosti, pače postoji bojazan, da će bilo u jednom ili drugom pravcu biti povrijedjena, ako ne i pogažena, ponižena i osramoćena. Tim, što se je poroti povjerilo sudjenje u najtežim zločinstvima, uperenim proti samoj državi, tražilo se je suce neodvisne od upliva vlade; naprotiv se je pokazalo u praksi, da ti suci porotnici dolaze pod drugi mnogo pogibeljniji upliv: ulice, korupcije i neznanja.

U Dalmaciji je porota u godinama 1922., 1923. i prvim trim mjesecima god. 1924. imala prilike, da sudi o velikom broju kaznenih djela, kojima je bila država oštećena; osobito se je radilo o pronevjerenjima i zloupotrebama uredovne vlasti sa strane državnih činovnika. Porotnici su svaki put optuženike riješili od optužbe, premda je u većem broju slučajeva djelo bilo posve dokazano.

Rješenje činovnika, koji su n. p. utajili veliku svotu državnog novca, s razloga, što su činovnici slabo plaćeni, znači u najmanju ruku poreći svako priznanje velikoj većini činovnika, koji i pored slabe plaće ispravno živu i časno vrše svoju dužnost, a što je vrlo loš primjer za one, koji su nakloni, da počine slična zlodjela. Kojigod bili razlozi, koji lajike-suce dovode do toga, da si stvore načela, po kojima se nema kazniti onaj, koji radi na štetu države, znak je svakako vrlo slaboga shvaćanja državnih interesa.

Što iznimno kod neke porote u Dalmaciji nema onako mnogo slučajeva rješenja kao što kod drugih, uzrokom je, što redoviti porotnici ne dolaze nikada u potpunom broju na raspravu, ili ako dodju, bude ih uvijek izmedju njih nekoliko, koji nisu smjeli da budu u popisu, jer nemaju zakonskih uvjeta, jer su nepismeni, nemaju potrebite godine života, ili — što je najobičnije — su gluhi, bolesni i t. d. Radi toga u klupu dolaze uvijek dopunidbeni porotnici, koji su iz grada, te bude veći broj uplivnih lica, koja svojim boljim shvamanjem djeluju i na druge. Lako je shvatljivo, da ni pravorjek izrečen u ovakovim prilikama, ne može da zadovolji pravdu, jer pravorjek mora da bude emanacija, uvjerenje svih dvanaest porotnika, inače se pravorjek osniva na pukom slučaju. I sam zakon od 23. svibnja 1873., primijenjen današnjim prilikama, čini mogućim,

Digitized by Google

da kao porotnici budu postavljeni ljudi neuki, neimućni i slabih moralnih svojstava. Ovome naime pogoduje način, kako se prave popisi porotnika, jer uplivniji ljudi nalaze načina, da u popis ne budu unešeni. Porotnici loših kvaliteta i k tome neimućni silom prilika, dok borave u gradu, gdje zasjeda porota, zalaze i u najniže krčme i dolaze u dodir s najmračnijim licima, te postaju pristupačni onima, koji imaju interesa, da na njihovu savjest uplivaju. Može se stoga opaziti, da nije ustanova porote, već opće naše prilike, u kojima danas živimo, uzrokom, što porota ne odgovara svojoj svrsi. Relativnost ima i ovdje da vrijedi u potpunom opsegu, jer ono, što je svrsi shodno u drugom civilizovanijem društvu, može da ne bude u našem.

Sveučilišni profesor gosp. dr. M. Dolenc u »Mjesečniku« br. 9. od god. 1923. zagovara, da porota bude i u buduće uzdržana u onom opsegu, kao što je i danas u Dalmaciji i Sloveniji, s razloga, što je institut porote izvrsno sredstvo za korigiranje pravosudja, što se narodno pravno pojimanje zrcali u pravorjecima porote, i što je u našem narodu ukorijenjeno uvjerenje o potrebi učestvovanja lajika u kaznenom pravosudju.

Da kazneno kao i gradjansko pravosudje mora odgovarati pravnome pojimanju narodnomu, nema nikakve sumnje, ali je takodjer izvan svake sumnje i to, da se pravo iz samoga narodnoga pravnoga pojimanja kod nijednoga modernoga naroda ne bi bilo razvilo do onoga stepena, do kojega je stiglo recipirajući tudje pravo, obradjujući pravne zasade starijih naroda, koristeći se evolucijom onoga, što je imalo pravo od najstarijih vremena, te pozitivnim rezultatima historije i psihologiće.

Iz pravne svijesti naroda, koji je još na niskom stepenu kulture, ne može se očekivati korektura pravosudja, koje se osniva na zakonima, što su ih ponajbolji pravnici udesili, koristeći se iskustvom i razvitkom pravnih zasada od starijih vremena do danas. Niti se može upliv lajika u tom pravcu da poredi s uplivom, što ga u istom pravcu vrše pravnici po zvanju, koji praktičnom primjenom zakona tumače pravnu svijest narodnu i ujedno doprinose većim auktoritetom, da se ta pravna narodna svijest razvije ne onako, kako bi to često htjeli grubi ljudski nagoni još neodgojenih masa. već onako, kako to većma odgovara etičkoj svrsi pravosudja.

Kao dokaz ovome, što rekoh, navest ću samo najobičnija dva slučaja: silovanje i otmicu. I otmica i silovanje su sigurno u svakom civilizovanom narodu smatrani zločinstvom, koje se kažnjava. Naprotiv po tobožnjoj pravnoj svijesti narodnoj, koja se ispoljuje u pravorjecima porotnika, morali bismo izbrisati iz kaznenoga zakonika jednu i drugu kaznenu sankciju. U nas na selu tako su česti slučajevi otmice, da je smatrana narodnim običajem, a izmedju pastira su tako česta silovanja, da bi moglo i to da postane običajem. Ipak uslijed pomanjkanja pravne svijesti kod porotnika državna odvjetništva ne mogu da povjere takove slučajeve, koji padaju pod nadležnost porote, sudu porotnika i prisiljeni su odustajati od postupka, da ne dožive blamaže. Prisiljeni su pak često puta, ako to

Digitized by Google

prilike, pri kojima se je to djelo zbilo, dozvole, da zaobilaženjem oznake, predvidjene u zakonu, označe djelo na način, da dodje pred redovite suce.

Ovo se donekle može da reče i o zločinstvu čedomorstva, za koja su takodjer česta riješenja. Doživio sam nedavno slučaj, da je majka svoje nezakonito dijete usmrtila, prerezavši mu nožem vratne žile, i premda je to sama priznala i drastički pokazala, te premda nije bilo nikakove eskriminante, bila je od porotnika riješena. Seljani njeni su mi pričali, kako se je u selu svaki zgrozio radi toga rješenja. Pitam, je li i u ovom slučaju pravorjek porotnika tumač pravne svijesti narodne, ili se radije takovim ima smatrati ona javna osuda, koju je izreklo selo? Gdje je tu ona tijesna veza, koja mora da postoji izmedju morala i pravde?

Ovakovih bi se primjera dalo mnogo nabrojiti. Amo bi spadali i oni mnogi slučajevi, kada porotnici jedanput riješe optuženika, a na ponovnoj raspravi uslijed pravnoga lijeka ga osude. Imam baš pred sobom slučaj ,da je optuženik na prvoj raspravi bio riješen, a na drugoj bio priznat krivim umorstva i osudjen na smrt. Uslijed pravnoga lijeka je presuda uništena, te će i po treći put imati porotnici prigode, da izmijene prva dva pravorjeka.

Prama ovakovu iskustvu pojam pravne narodne svijesti je zbilja nejasan. — Činjenica, da je u neko prošlo vrijeme naš narod sam sudio »causae minores« i da je institut porote nikao u slovenskim narodima, ne može da obeskriijepi prigovore gore navedene, koje je pokazala praksa. Lako je pojmljivo, da je narod mogao da zrelo sudi u ograničenom broju sporova i delikata, koji su odgovarali njegovim vidicima, ali odonda su se društvene prilike sasvim promijenile i komplicirale, a da narodna svijest širokih slojeva narodnih nije se u istom omjeru razvila, te ona nije danas više dorasla, da sudi po onim istim kriterijima i po onim istim postupcima, po kojima je sudila u davna vremena obične seoske sporove i manje delikte.

Istina, da se i historična evolucija zbiva u organskoj vezi s karakterom naroda, ali čistu narodnu karakteristiku nose samo oni narodno pravni običaji, po kojima su u mladjem narodnom životu bili garantirani uvjeti društvenoga življenja; zapravo su to samo neki pravni odnošaji, koji su mu u odredjeno historičko narodno doba bili poznati.

Kada je narod preživio svoje djetinjstvo, samo običajno pravo nije bilo više dovoljno za sve njegove potrebe i da normira život u društvu prema različitomu individualnomu razvitku, rastućoj nejednakosti ljudi i zanimanja, nego je trebalo da se posegne za legislativnim i znanstvenim stvaranjem zakona. Ali ovo pravo — znanstveno i legislativno pravo — nije još u nas postalo tako popularno, da bi moglo da djeluje na razvitak pravne narodne svijesti prema etičkim, političkim, filozofskim i religioznim koncepcijama — a u jedinom cilju, da garantira uvjete našega društvenoga života. Izjave općinskih načelnika u Sloveniji, koji su se velikom većinom

Digitized by Google

izjavili za porotu, ne mogu se kao neki plebiscit smatrati formulom za rješenje ovoga pitanja, o kojemu mora da dlučuju samo znanstveni razlozi i dosadanje iskustvo.

Ni gosp. profesor Dolenc ne prikriva činjenicu, da je pri tom plebiscitu politika imala svoje prste. Ja pače mislim, da je i danas politika glavni razlog, koji vodi misao, da se uzdrži porota. Radi ovoga posljednjega razloga ne može se reći, da se je preživio institut porote; — može se ipak proricati, da će pod uplivom kriminalne psihologije i patologije djelokrug porote biti sve više ograničen i kod onih naroda, kod kojih porota uzorno djeluje.

Institucija porote principijelno ne može da se zabaci s razloga, što, kao u kaznenim zakonicima svih država a tako i u našem, ima kaznenih sankcija i za djela, koja strogo znanstveno nemaju kazneno-pravnoga karaktera, jer nisu plod zle volje već često plod najplemenitijih namjera, te se ne mogu smatrati zločinstvima u običnom smislu. To su ona zlodjela, koja su poznata pod imenom političkih delikata. Za ove delikte je porota najpodesniji forum i bez obzira na gore navedene prigovore. Naša narodna država temelji se na demokratskim načelima, pa je tome dosljedno, da se za politička djela porota sačuva, odnosno uvede za cijelu državu, jer je i porota djelo demokracije, ali je treba postaviti na dobre temelje.

Poroti bi se imalo da povjeri sudjenje o krivicama u svim političkim deliktima. Imalo bi se sudu prepustiti, da na prigovor proti optužnici sudi, da li se radi o političkom deliktu, u kojem slučaju ima stvar uputiti poroti. Ovo bi bilo važno u onim slučajevima, gdje državna odvjetništva tužena djela ne smatraju političkim. Inače bi se svi drugi delikti imali povjeriti sucima po zvanju. Broj porotnika bi trebalo što više ograničiti, a za krivicu optuženika tražiti broj glasova, koji se više približava jednoglasnosti. Trebalo bi pak odrediti takov način za izbiranje porotnika, da u njihovu pravorjeku dodje do slobodnoga izražaja političko-pravna narodna svijest. Proti ovako izraženoj svijesti ne bi smjelo da bude prigovora, doklegod narod po općem izbornom pravu ima glavnu riječ, gdje se odlučuje o životu i sudbini cijele države.

Za kotarsko sudovanje.

Napisao dr. **Ante Madirazza,** odvjetnički kandidat u Mostaru.

Na zadnjoj godišnjoj skupstini odvjetničke komore u Sarajevu god. 1923. stvoren je zaključak, da se ima stvoriti prijedlog i isti podnijeti nadležnoj vlasti, da se proširi kompetencija inokosnih sudaca kod okružnih sudova za rješavanje parnica do iznosa od 25.000 dinara.

Ovome ne bi imao što u načelu prigovoriti, kada se ujedno ovom zgodom ne bi bilo pustilo s vida, da je prema današnjemu zakonodavstvu kompetencija kotarskih sudova obzirom na vrijednost

Digitized by Google

parbenoga predmeta do 1.000 dinara previše skučena, te da je ova skučenost velika zapreka svagdanjemu sudovanju jer vuče sobom kao posljedicu, da manje parnice preko 1.000 dinara pretrpavaju okružne sudove, te uvode nečuvenu sporost u čitavom njihovu djelovanju, a s druge strane nanose strankama velike parbene troškove, koji često nadilaze vrijednost samoga spora.

Poznato je, da je stvarna granica vrijednosti za nadležnost kotarskih sudova u B. i H. od godine 1883. do 1. srp. 1917. iznosila 600 K, a od toga vremena pa do uredbe od 2. lip. 1921. K 1.000, nakon čega je ta granica pomenutom uredbom povišena na 1.000 Din., te je istom uredbom uveden pri okružnim sudovima u mjesto zbornoga sudovanja postupak u inokosnom sudovanju do 25.000 K.

Uvaži li se uporedo faktična vrijednost novca u gornjim razmacima vremena, to se svakako mora doći do zaključka, da je u razmjeru sa mirnodobnom vrijednošću od 600 K, današnja granica nadležnosti od 4.000 K preveć niska i duboko ispod stvarne potrebe.

Puštajući na stranu pitanje shodnosti inokosnoga sudovanja, o kojem se u gradjanskim stvarima može općenito kazati, da je za naše prilike bilo od prijeke potrebe, jer ublažuje teškoće kolegijalnoga sudovanja obzirom na manjak sudaca, moram s druge strane baš u prilog tome inokosnomu sudovanju da istaknem, do kojih upravo nelogičnosti, obzirom na nisku granicu kompetencije kotarskih sudova, vodi dodananje stanje zakona, gdje je starijim i iskusnijim sucima, koji obično upravljaju kotarskim sudovima, dignuta mogućnost, da sude u sporovima, koji vrijede više od 1.000 dinara, dočim na okružnim sudovima povjerava se pojedinim sucima, obično bez velikoga izbora, da vrše funkciju inokosnoga suca za sporove do 25.000 K, premda kotarski suci nisu slabiji od ostalih, niti su suci okružnih sudova bolji od kotarskih.

Za raspravu postavljene teme mora se istaknuti različiti postupak kotarskoga i okružnoga sudovanja obzirom na fakultativnu i obligatornu ustanovu prvoga ročišta te obzirom na način prikupljanja dokaznoga materijala, koji po sudskoj praksi dolazi do upotrebe. — Po sadanjem stanju zakona mora tuženik na tužbu od 4.200 K bilo iz koje daljine, koja u našim prilikama može da iznosi mnogo kilometara, i to baš u predjelima bez ikakove saobraćajne veze, da dodje ponajviše osobno na okružni sud svojega područja, da obavi prvo ročište, na kojem će mu sud samo podijeliti rok, da pismeno odgovori na tužbu, pak da se zatim povrati svojoj kući nedovršena posla, dočim pri kotarskom sudovanju svaka ovakova parnica u većini slučajeva završava na samom prvom ročištu, pogotovo kada se stranke služe zakonskom ustanovom, da mogu na ročište sobom dovesti potrebne svjedoke.

Očevidno je, koja je neumjesnost ove ustanove u našim saobraćajnim prilikama i kako ova puka formalnost ne ima nikakove praktične valjanosti, barem ne za prosječne parnice manjega imovinskoga interesa.

Digitized by Google

Što se tiče provadjanja dokaza kod kotarskoga i okružnoga sudovanja, valja istaknuti, da kotarski sudovi moraju uvijek da sami izravno i neposredno prikupe svu procesualnu gradju, dočim je to kod okružnih sudova znatno drugačije. Okružni sudovi u najviše slučajeva ,dapače u svima, koji ne potječu iz područja onoga kotarskoga suda, u kojem je njihovo sjedište, ne provode izravno potrebnih dokaza, već se u tu svrhu obraćaju dotičnomu kotarskomu sudu parbenih stranaka. Tako se naravno stvar ponovno i nakon prvog ročišta zavuče ,te se okružno sudovanje pretvara u jednostavno prosudjivanje dokaza, koje je pribavio zamoljeni sud. Kada imamo u ruci jedan takav spis, vidimo najbolje, kolik je bio rad, što ga je uložio nadležni sud, a koliko je veći dio posla spao na zamoljeni kotarski sud. U ovakovim slučajevima, koji slobodno iznose 90% parbenih slučajeva, zapisnici okružnih sudova, koji se sastoje tek od nekoliko redaka, vrve šablonskim i stereotipnim formulama, kojima zastupnici stranaka navode i predlažu kao u svojim podnescima, dok naprotiv zapisnici kotarskih sudova imaju ponajviše nekoliko araka, u kojima je sadržana sva jezgra onoga, što je za parnicu odlučno. Ne može se poreći, da je tehnički i fizički najmučniji dio rada u ovim parnicama ostavljen onomu sudu, koji ne će suditi, i ako je sam cijelu stvar pretresao te i ako iz neposrednoga opažanja bolje poznaje parnične ljude i krajeve, dočim da se kod okružnoga sudovanja čitavi postupak obično postavlja na stanovište, koje svakako leži daleko od načela neposrednosti, toga temeljnoga načela parničnoga postupka.

Uporedo sa ovim formalnim razlozima teče naravno i pitanje troškova, koji kod okružnoga sudovanja premašuju mjere podnosljivosti tako, da bi čak i onda, kada bi tužitelj o svojem trošku i na svoju ruku bez odvjetnika vodio parnicu od 10.000 K iz sjedišta kotara, morao za pokriće troškova načeti barem jednu četvrtinu glavnice, pored iznosa parničkih troškova, koje će mu sud dosuditi, ako uspije sa parnicom.

Pošto još k tome stranke imaju na sjedištu kotarskoga suda, bez poteškoće i gubitka vremena, a sa manje troška, pri ruci i ostale urede, kao evidenciju katastra, gruntovne knjige, ostavinske i pupilarne spise, kotarski ured i t. d., koje obično trebaju u parnici zbog nabave potrebnih dokazala, dočim rekviriranje istih za okružni sud zahtijeva vremena i troška, — to po svemu dolazimo do zaključka, da je kotarsko sudovanje bolje, jeftinije, brže, neposrednije i zgodnije, te da se u interesu stvari i stranaka ima tomu sudovanju povjeriti veći djelokrug sudskoga poslovanja, kako to s pravom predvidja austrijski parbeni postupnik (§ 49. J. N.)

S ovim predmetom je u vezi i stvarna nadležnost maličnih sudova, za koju vojuju isti gornji razlozi, koji neminovno zahtijevaju, da se povisi granica vrijednosti od 500 K na višu stopu, koja odgovara vremenu i potrebi.

Stoga smatram potrebnim, da bi uz gornji prijedlog odvjetničke komore u Sarajevu trebalo još spojiti i zahtjev, da se granica kotar-

Digitized by Google

skoga sudovanja u imovinsko-pravnim sporovima povisi do iznosa od 25.000 K, a stvarna nadležnost maličnih sudova do 4.000 K.

Ovim bi se mjerama znatno rasteretilo poslovanje okružnih sudova u prvoj, a nešto povećalo u drugoj molbi, te bi ti sudovi bili u mogućnosti, da u sporovima svoje nadležnosti, dakle u stvarima većega pravnoga interesa, rade brže i temeljitije, dočim bi pitanje troškova bilo oblakšano u toliko, što bi zahvaćalo pretežno vrijednije sporove, koji ih mogu da podnesu. — Na područnim kotarskim sudovima, teklo bi poslovanje skoro dosadašnjim tokom uz razliku, da bi se na te sudove porazdijelio neki dio rada okružnoga suda, koji ih ipak ne bi preopteretio, jer tome dolaze u pomoć brzina postupka i sve ostale prednosti, koje sam gore naveo, dok bi parbenim strankama bilo u svakom slučaju povoljnije.

Ocjene i prikazi.

Weltrecht. — Zeitschrift für das Recht des Weltverkehrs und der Friedensverträge. Herausgeber: Geheimer Justizrat Dr. Felix Meyer, Geheimer Justizrat, Reichsfinanzrat und Richter bei den Gemischten Schiedsgerichten Dr. Franz Scholz und Geheimer Regierungsrat Dr. Ferdinand Schweighoffer. Carl Heymanns Verlag, Berlin W. 8, Mauerstrasse 44. — Cijena 4 i pol zlatnih maraka četvrtgodišnje.

Mnogostruke gospodarstvene veze, koje danas opstoje izmedju pojedinih država i njihovih gradjana stvorile su potrebu poznavanja stranoga prava. Radi se doduše na unifikaciji onih pravnih područja, koja su važna za trgovački promet. Ali ni na onim područjima, na kojima smo prije svjetskoga rata već bili blizu cilja t. j. na područjima mjeničnoga i čekovnoga prava ne možemo se danas nadati tako brzome ostvarenju unifikacije, kamo li na drugome području. Tako će spomenuta potreba još dugo u punom opsegu trajati. I ako ima dosta pomagala za upoznavanje stranoga prava, nedostojalo je ipak, barem koliko je meni poznato, do nedavna takvo pomagalo, koje bi moglo odgovarati potrebama praktičara, naime jedan časopis, koji bi svojim kratkim a ipak iscrpivim izvještajima omogućio brzo uputstvo u svagdašnje stanje zakonodavstva i judikature inozemstva.

Da udovolji ovoj posebnoj potrebi praktičara, pokrenuo je poznati njemački pravni naučenjak Geheimer Justizrat Dr. Felix Meyer, predsjednik društva »Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtwissenschaft u. Volkswirtschaftslehre« i dugogodišnji urednik glasila ovog društva »Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschafslehre«, poslije svršetka svjetskoga rata u Berlinu časopis »Auslandsrecht«, koji je za kratko vrijeme postigao veliki ugled u pravničkim i privrednim krugovima. Zbog izvjesnih prilika napustio je dr. F. Meyer ovo poduzeće, pa je u vezi sa svojim dosadašnjim glavnim saradnicima pokrenuo novi časopis

Digitized by Google

s istom zadaćom i sa još širim programom pod imenom »Weltrecht — Zeitschrift für das Recht des Weltverkehrs und der Friedensverträge«. Po programu, što ga je iznio u uvodnom članku prvog broja časopisa i napisao sam dr. F. Meyer, donosit će ovaj časopis u posebnim odjeljenjima kratke rasprave o važnijim pravnim pitanjima, izvještaje o svim važnijim novim zakonima pojedinih država, a gdje bi to bilo probitačno i same tekstove (dakako u njemačkom prijevodu) tih zakona, važnija rješenja stranih sudova, zatim rješenja t. zv. mješovitih izbranih sudova (tribunaux arbitraux mixtes), predvidjenih u ugovorima o miru, pa i odredbe gospodarstvene prirode, donesene od pojedinih država na osnovu tih ugovora, jer je jedno i drugo još za dugo od važnosti za gospodarstvene odnose izmedju prije zaraćenih država Evrope, i najposlije ocjene i prikaze časopisa i djela, koja su važna za upoznavanje i uredjenje medjunarodnih gospodarstvenih i pravnih prilika.

Da će ovaj program vjerno provesti i da će časopis i znanstveno biti na visini, za to daje već sama ličnost izdavaoca dovoljno jamstvo, a dokazuje to i sadržaj prvih triju brojeva, koji su dosada izašli. Tako nalazimo u ovim brojevima ove rasprave: »Die Rechtsverfolgung gegen ausländische Staaten« od dra. R. Kanna (Berlin); — »Fragen aus dem Gebiete der Privatversicherung« od vladinoga savjetnika dra. L. Berlinera (Berlin-Wilmersdorff); — »Das russische Erbrecht und die Ausländer« od ruskoga odvjetnika I. M. Rabinovitscha (Berlin); — »Besteuerung von Einzelpersonen und Gesellschaften in den Niederlanden und der Schweiz« od odvjetnika dra. G. Wettsteina (Zürich); — »Weltrecht und Versicherung« od dra. jur. hon. c. Geheimer Justizrata Otona Hagen (Berlin); — »Vollstreckung ausländischer Urteile in Schweden« od savjetnika višega zemaljskoga suda R. Ekland-a (Stockholm); — »Die Aufwertung alter Forderungen in Oesterreich« od dra. L. Fischmanna (Wien); — »Überblick über das internationale Privatrecht in Sovjetrusland« od pravnoga konzulenta Sergeja Ogranowića (Moskva) i »Die Staatsangehörigkeit juristischer Personen in der Rechtssprechung der Gemischten Schiedsgerichte« od Reichsfinanzrat-a Geheimrat-a dra. F. Scholza (Berlin). Zatim donose ovi brojevi izvještaje o novom poljskom zakonu o zaštiti patenata, muštara i žigova robe; — o novom brazilj-skom zakonu o patentima i žigovima robe; — o novim valutnim zakonima i o naredbi o valorizaciji novčanih potraživanja u Poljskoj; — o rumunjskom zakonu o pravnim licima od 6. veljače 1924.; — o španjolskom zakonu, kojim se čini jednostavnijim postupak u gradjanskim stvarima; — izvještaje o zajedničkim zakonima za sve države Sjedinjenih Država Sjeverne Amerike (»Uniform State Laws« — Izvjestilac dr. jur. Fremont A. Higgins, Akorzey and Counseller at Law, New-York-Berlin i docenat na zavodu berlinskoga sveučilišta za pravo inozemstva) i o zakonima u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike o dionicama dion. društava, na kojim nije naznačen nominalni iznos; — o bugarskim zakonima o porezu od prihoda i od tečevine; — i o još nekih zakonima. Najposlije saopćena su ova rje-

Digitized by Google

šenja: rješenje londonskoga apelacionoga suda od 7. veljače 1924. o uslovima za pobijanje presuda izabranih sudova i vrlo važno rješenje istoga suda od 1914. god. (bliži datum nije naznačen) o utvrdjenju i primjeni stranoga prava, — zatim rješenja poljskog vrh. sudišta od 29. siječnja 1924. o sticanju nepokretnina po inozemcima i o isplati potraživanja, koja glase na stare rublje. Pored toga ima tu i pregled (t. j. prvi dio pregleda) o rješenjima, objelodanjenima u zadnjim brojevima III. sv. zbirke rješenja izabranih mješovitih sudova (Recueil des Decisions des Arbitraux Mixtes).

Po ovome se vidi, da će praktičari u ovom časopisu zaista naći ono, što im treba za brzo uputstvo u strano zakonodavstvo i stranu judikaturu. S toga se može taj časopis našim pravnim i privrednim krugovima najtoplije preporučiti. **Dr. B. Eisner.**

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik.

Gosp. Stjepan S. Bobčeff, glavni urednik časopisa »Juridičeski pregled« priopćio je slijedeći članak u 6. knjizi istoga časopisa mjeseca listopada 1922. o Mažuranićevim »Prinosima za hrvat. prav.-povj. rječnik«.

Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik. Napisao Vladimir Mažuranić. — Izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu 1908.—1922. — Knjižara jugoslavenske akademije Lav. Hartmana (St. Kugli) — Veliko djelo g. Mažuranića, koje je skromno nazvao »Prinosi«, u istinu je jedan hrvatski povjesni rječnik, koji je sa X. sveskom dovršen. Ovih X svezaka izlazilo je redom počevši od 1908. godine. Trebalo je strpljenja, ustrajnosti i ljubavi za taj posao — neodvisno od vještine —, da se kraju dovede ovako mučan rad. Ovakov posao nije stvoren za jednoga jedincatoga pisca, a ipak je g. Mažuranić, o čijem smo radu već i prije govorili u istom časopisu, sam, osobno, započeo i dovršio fundamentalno djelo, koje ne može a da ne bi imalo vanrednoga značenja, ne samo za hrvatsku povjesnu nauku, nego i cijelu slavjansku. I prije svega mi upravljamo poštovanomu staromu hrvatskomu kulturno-prosvjetljenomu radniku naše srdajne čestitke i pozdrave. Isto tako pozdravljamo i Jugoslavensku Akademiju znanosti i umjetnosti, koja nije žalila sredstava, da do krajа tiska rječnik.

Cijelo djelo Mažuranićevo sadržava dovršeno 1786. stranica velikog 8° formata ili 111 tiskanih araka. Zadnji svezak sadržaje riječi pod slovom t—ž. (talovac — žverce). Važnije riječi i termini, koji se nalaze u tom svesku uz obširnije tumačenje — po samom piscu poprimljenom redu — ove su:

tamnica, travarina, trem, trg, trgovac, trgovina, trud, tudji, turma, tužba, tvrdina, ubieg, ubivam, ubog, ud, udova, ukaz, umirenje, urota, ustav, vek, veleizdaja, vele i veliki, vel, vest, vila, vana, vit, vladanje, vlah, vlastel, vojska, vojvoda, volja, vrag, vratar, vratarica, vražba, vrv, začina, zaduga, zadužbina, zajam, zakon, zakup, zalog, zanat, zapovied, zarok, zastarjavanje, zastava, zatvor, zaviet, zem-

Digitized by Google

lja, zlatar, zlo, zločin i zločinstvo, znanje, zvon, ždrebij, žena, ženidba, žid, žito, župa.

Na koncu pisac pridodaje kazalo, u kojem su alfabetskim redom poredane mnoge riječi i termini »Prinosa«, a naglašene sve riječi i termini, za koje prije nije bilo posebne rubrike sa naznakom, na kojoj stranici se nalazi odnosno tumačenje. Deseti svezak imade još predgovor i popis kratica o izvorima i literaturi, koju je pisac iskoristio za svoj rad: Pisac u predgovoru i kraticama, ono što je o tom istaknuo već na omotima u I. svesku i t. d., nadopunjuje još daljnjim podacima o svojem radu, o suradnji, koja mu je bila pružena od raznih osoba i institucija i ohrabrujućim odzivima, koji su se javljali — napose u slavjanskoj književnosti — o njegovu radu. Ovdje on spominje imena dr. Kadleca (Prag), Osvalda Balzara (Lavov), Franceva i Zigda (Varšava), Stanislava Kutšebu (Prag), Kafrasa (Prag), Leopolda Götza (Bon) i druge. Od hrvatskih pravnika spominje imena: Vladislav Polić, Josip Šilović, M. Kostrenčić, koji su se svi izjavili u »Mjesečniku« hrvatskoga pravničkoga društva o njegovu radu i hrabrili ga. — Osobito se naglašuje suradnja prof. dra. Dragutina Boranića, koji je preuzeo tehnički dio radnje. —

U ovoj bilješci o izdanju zadnjega sveska rječnika g. Mažuranića, htjeli smo samo da upozorimo bugarskoga pravnika na dotični rječnik. Rad taj zaslužuje to, i nema slavjanskoga istoriko-pravnika, koji se u svojem poslu, ako ima pri ruci lijepo izdanje Jugoslavenske akademije znanosti, ne bi u veliko mogao istim poslužiti.

Dr. J. Kapras u »Českoj Revue« XVI. seš. 2. izvijestio je o završetku »Prinosa«, kako slijedi: »Hrvatima je uspjelo, te se je dovršilo djelo, za kojim će se, kako mislim, čeznuti još duže vremena uzalud i u nas. To su Vladimira Mažuranića »Prinosi za hrvatski pravno-prosvjetni rječnik« (u Zagrebu 1908-1922. Str. 1756), veliki, omašni pravno-historički slovnik, sazdan sve po samim izvorima, kako ne može inako ni da bude, jer je pravna historija u Hrvata razmjerno malo obradjena. To je vrlo savjesna, marljiva i važna radnja, koja će doma dobro poslužiti kao temelj za studij domaće pravne historije, ali će se moći dobro upotrijebiti i u naš i u inih Slovjena kao temelj za isporedjivanje«.

Prvi zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Trebalo je punih šest godina, otkad je postala naša nova država, da se njezini pravnici sastanu prvi put svi na jednome mjestu, na jednome Zboru. Ali zato se za ovaj makar nešto kasni Zbor može reći, da je odlično zastupao pravnički stalež u našoj državi: na njemu sakupiše se pravnici iz svih krajeva, iz svih pravničkih zvanja. Bilo je tu sudaca i odvjetnika, sveučilišnih profesora, upravnih činovnika

Digitized by Google

sviju struka, pravnika u privatnim poduzećima i t. d. i t. d. Bogatome i upravo neočekivanome posjetu Zbora odgovarao je i njegov uspjeh. To je jednodušno konstatovala sva štampa, a jedan je list dobro označio, da je Zbor protekao u klasičnoj harmoniji. O samome Zboru izaći će koncem mjeseca studenoga posebna »Spomenica«, u kojoj će medju ostalim biti otisnuti i svi referati (razumijevajući pod tim, dakako, i koreferate), pa se zato ograničujemo u ovome broju samo na izvješće u krupnim crtama.

Već u četvrtak, dne 18. rujna, počeše stizati gosti iz raznih krajeva, dok je najveći dio stigao u petak ujutro. Svi su gosti po odboru bili dočekani na kolodvoru i onda upućeni u svoje stanove. Beogradjanima i Srbijancima pošao je ususret do Siska gosp. dr. Benović, a Slovencima gosp. dr. Vranić do Brežica. Iz Beograda i Srbije došlo je 116 pravnika, iz Slovenije 78, iz Vojvodine (uključivši Novi Sad i Suboticu) 15, iz Dalmacije 3, iz Bosne i Hercegovine (uključivši Sarajevo) 18, iz Hrvatske i Slavonije (izuzevši Zagreb) 112, iz Rijeke 2, iz Zagreba 256, — ukupno 600 učesnika. Od hrvatsko-slavonskih mjesta najbrojnije je bio zastupan Osijek, odakle je došlo 26 kolega, što se ima zahvaliti poznatome interesu Osječana za takove stvari i agilnosti tamošnjega kolege odvjetnika gosp. dra. Leitnera. Zagrebčani, kojima je sigurno bilo najlakše prisustvovati Zboru, nisu na nj došli u onome broju, koji se mogao očekivati. To je općenito primjećeno, pa je s tim u svezi jedan zagrebački dnevnik napisao, da nije bilo vidjeti na Zboru mnogih zagrebačkih pravnika, koji se inače ističu u pravno-poslovnome pogledu jer onaj broj 256 znači samo broj p r i j a v l j e n i h, dok se ne može konstatovati, da ih je i toliko baš faktično na Zboru učestvovalo; — inače u Zagrebu ima gotovo toliko samih odvjetnika, a gdje su onda suci, upravni činovnici sviju struka i t. d.! Primjećujemo, da je mnogo gostiju došlo sa svojim suprugama, koje nisu uračunane u gornjim brojevima.

Već po spomenutim brojevima lako je zamisliti, kako je na prvi dan Zbora u petak dne 19. rujna, bila saborska dvorana kod otvorenja dupkom puna. Zbor su osim toga počastili svojim posjetom ministar pravde gosp. dr. Halid beg Hrasnica kao pretstavnik vlade, gosp. dr. Gojković u ime pokrajinske uprave, general-auditor gosp. Vesović u zastupanju armijskoga komandanta generala gosp. Tucakovića, u ime gradske općine gosp. Vjekoslav Heinzel, kao pretstavnici stranih država njihovi zagrebački konzuli, predstavnici visokih škola i ostalih prosvjetnih institucija, predstavnici privrednih organizacija, štampe i t. d. i t. d. Razumije se, da su bili prisutni i pravnici — kolege, nosioci najviših funkcija u našem sudstvu, kao predsjednik stola sedmorice u Zagrebu gosp. dr. Al. Badaj, predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu gosp. Farkaš i drugi.

U 11 sati zamolio je potpredsjednik Pravničkoga društva u Zagrebu gosp. dr. Verona kao domaćina — u otsutnosti predsjednika gosp. prof. dra. Ladislava Polića, koji je bio spriječen kao član naše delegacije u Ženevi — gosp. ministra pravde dra. Hrasnicu, neka izvoli otvoriti Zbor. Gosp. ministar učinio je to ovim govorom:

Digitized by Google

»Smatram ugodnom dužnošću, da Vam zahvalim na pozivu za ovaj kongres. Meni je vrlo drago, da vas mogu ovdje pozdraviti kao vaš dugogodišnji saradnik. Vaš rad je vrlo težak, ali je i častan. Častan je stoga, što vi vršite pravdu i jednakost, čuvate kulturne tekovine, čuvate slobodu ličnu i imovinsku. Tako radeći, učvršćujete temelje države, jer i danas vrijedi ona stara: justitia est fundamentum regnorum. Ovaj kongres je vrlo važan. Vi se ovdje po prvi put sastajete, sastaju se pravnici, elita našega društva, ovdje u bijelome Zagrebu, u našoj slobodnoj domovini. Ovaj kongres mora da ima još veće značenje, kada se vidi, koliko muka, koliko truda, koliko pregaranja i žrtava je stajalo, da se narod hrvatski, srpski i slovenski sjedini i osnuje svoju kraljevinu — kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, na čelu koje stoji sin naše krvi i sin našega jezika. (Svi učesnici ustaju i kliču: Živio kralj!) Otvarajući, gospodo, ovaj kongres ja vam želim najveće uspjehe i kličem, da Bog poživi našega kralja Aleksandra I.! (Ponovno: Živio!)«

Iz ovoga pozdrava slijedio je kratki pozdrav zagrebačkoga načelnika gosp. Vjekoslava Heinzela našto se prešlo na čitanje pismenih i brzojavnih pozdrava. Iz pisma predsjednika gosp. Polića, upravljenoga iz Ženeve potpredsjedniku gosp. dr. Veroni, pročitan je uz odobravanje ovaj stavak:

»Prof. Polić kao predsjednik Pravničkog društva vanredno žali, što su ga važni državni poslovi, kojima se po patriotskoj dužnosti morao posvetiti pri sadanjoj skupštini Lige Naroda, možda najosudnijoj za razvitak medjunarodnih odnosa, zadržali daleko od ovoga Zbora. Neka Pravnički Zbor bude uvjeren, da prof. Polić u duhu prisustvuje medju svojim poštovanim kolegama iz čitave naše države, da prati njihov rad s najvećim interesom i da se pouzdano nada, da će na ovom sastanku biti udareni čvrsti osnovi trajnoj organizaciji za postizavanje velikih ciljeva, koji lebde pred očima cjelokupnomu našemu pravničkomu staležu. Prof. Polić pozdravlja Zbor i želi mu najbolji uspjeh«.

Dalnji pozdravi došli su od predsjednika Zajednice hrv. sudaca gosp. dra. Vladimira Čačića, od gosp. Vel. Ristića u ime sudskog udruženja u Beogradu, od pravnika iz Ljubuškoga, od odvjetnika gosp. Bartulovića iz Skoplja od gg. dra. Huge Werka (bolesnoga) iz Zagreba, dra. Kuntarića iz Požege, dra. Hermanna iz Sunje, od predsjednika suda gosp. Rajka Savića iz Prijepolja, od sudaca iz Rume, od dra. Trillera iz Ljubljane.

Sada se Zbor konstituirao. Predsjednikom je izabran gosp. dr. Ante Verona, potpredsjednik stola sedmorice, odjela B, i potpredsjednik Pravničkoga društva u Zagrebu; prvim potpredsjednikom gosp. Gjoka B. Nestorović, drž. savjetnik u miru i predsjednik Udruženja pravnika za Srbiju u Beogradu, a drugim potpredsjednikom ljubljanski odvjetnik dr. Danilo Majaron, predsjednik društva »Pravnik« i Advokatske komore u Ljubljani. Tajnicima Zbora izabrani su tajnici triju pravničkih udruženja (Zagreb, Ljubljana, Beograd) gg. dr. Ivo Politeo, dr. Rudolf Sajovic i Bogdan Djordjević.

Digitized by Google

Nato se odmah počelo s meritornim radom Zbora. Još u prijepodnevnoj plenarnoj sjednici iscrpljene su prva i druga točka dnevnoga reda, naime osnivanje Kongresa pravnika kraljevine SHS i zakonodavna tehnika. Referirali su o prvoj točci gg. dr. Danilo Majaron, Gjoka B. Nestorović i dr. Hugo Spitzer — o drugoj točci gg. dr. Dragoljub Arandjelović i dr. Metod Dolenc. U 1 sat je prekinuto zborovanje i nastavljeno popodne u 3 sata. U popodnevnom zborovanju, koje je trajalo do 7 sati navečer, iscrpljene su ostale tri točke. Referirali su o pravnoj pomoći u državi gg. dr. Janko Babnik, dr. Janićije Jovanović i dr. Milan Majer; — o vanstečajnoj prinudnoj nagodi gg. dr. Žika Spasojević i dr. Lav Hönigsberg (po programu najavljeni gosp. dr. Eduard Pajnič nije mogao referirati, jer radi bolesti nije uopće došao na Zbor); — o odvjetničkome redu gg. dr. Ivo Politeo, dr. Milan Škerlj i — mjesto najavljenoga, ali spriječenoga gosp. Ljubomira Štefanovića advokat gosp. Aca Pavlović iz Beograda.

Navečer u 8 sati priredište zagrebački kolege vanjskim gostima u velikoj dvorani gradjanske streljane izvrsno posjećeni i vrlo uspjeli banket. Zadnjih dana stizalo je toliko prijava za banket, da ih se moralo odbiti radi ograničenoga prostora. Banket je potrajao vrlo animirano — uz sviranje vojničke glazbe — sve do 4 sata ujutro. Izredalo se na njemu vrlo mnogo govornika; govori sviju odgovarali su općemu osjećaju ljubavi za pravo, narod i državu, pa su svi bili s oduševljenjem saslušani, a osobito se svidio govor zagrebačkoga odvjetnika gosp. dra. Gjuke Janekovića.

Drugi dan, u subotu dne 20. rujna, radilo se čitavo prije podne sve do 2 sata u svih pet sekcija. Prema tome, odstupajući od programa, radila je i peta sekcija (o odvjetničkome redu) mjesto po podne prije podne, jer su popodne učesnici Zbora željeli sudjelovati sprovodu preminuloga predsjednika stola sedmorice, odjeljenja B,. Smekie.

Navečer u 7 sati bila je svečana kazališna predstava u počast učesnicima Zbora. Davao se balet »Licitarsko Srce« uz glazbu Baranovića, i IV. čin »Borodinove opere«. Oba komada bila su vrlo dobro izvedena, pa su na goste, od kojih su neki prvi put posjetili zagrebačko kazalište, učinila vanredan utisak. U 9 i pol sati bio je rout kod gradskoga načelnika gosp. Vjekoslava Heinzela u bivšoj kraljevskoj, a sada gradskoj palači na Dvercima. Na rout bili su pozvani samo pretstavnici pravničkog udruženja i institucija, jer ona sva masa učesnika ne bi našla mjesta u relativno premalim prostorijama palače. Zasluga je gosp. načelnika i njegove gospodje supruge, da je i rout ostao u vrlo ugodnoj uspomeni gostiju.

Treći dan, u nedjelju, bilo je zaključeno zborovanje plenuma u velikoj saborskoj dvorani. Počelo je u 9 sati čitanjem rezolucija, izradjenih u sekcijama i predloženih po njihovim pročelnicima. Sve su rezolucije — koje donašamo posebno iza ovoga izvješća — primljene jednoglasno, osim što su protiv stavke u rezoluciji odvjetničkoga reda o petgodišnjoj praksi protestovali Udruženje srbijanskih

Digitized by Google

pripremnika, i sudskih pisara i administrativnih činovnika, pa svi prisutni odvjetnički perovodje iz Hrvatske i jedan dio prisutnih odvjetnika (navlastito iz Srbije).

U odbor prvom rezolucijom osnovanoga Kongresa pravnika Kraljevine SHS izabrani su per acclamationem: Predsjednikom gosp. Gjoka B. Nestorović, potpredsjednicima gg. dr. Ladislav Polić i Danilo Majaron; članovima: dr. Janko Babnik, predsjednik višega zemaljskoga suda u Ljubljani; dr. Metod Dolenc, sveučilišni profesor u Ljubljani; dr. Boža Marković, sveučilišni profesor u Beogradu; dr. Dušan Peleš, odvjetnik, potpredsjednik Pravničkog društva u Zagrebu i ministar na raspoloženju; Ljubomir Stefanović, predsjednik advokatskog udruženja u Beogradu, dr. Ante Verona, potpredsjednik stola sedmorice u Zagrebu, odjeljenja B, i potpredsjednik Pravničkoga društva; Mihajlo Zlatanović, sudac prvostepenoga suda u Beogradu.

U svezi s osnutkom Kongresa pravnika kraljevine SHS, s prihvatom njegovih statuta i s izborom prvoga odbora zaključeno je takodjer, da se članarina za članove javne zvaničnike i pravne (odvjetničke) pripravnike ustanovi sa D 60, a za sve druge članove sa D 120 godišnje.

Zaključnu riječ imao je predsjedatelj gosp. dr. Verona, koji je najprije konstatovao, da se u bilanci ovoga Zbora nalaze sama aktiva, bez ijednoga pasiva. No sve će naporno i lijepo djelo Zbora ostati tek puste riječi, ne budu li oni, koje je na jučerašnjem banketu gosp. dr. Arandjelović zgodno nazvao pravnici-političari, primili kao zakon u Narodnoj skupštini ono, što su pravnici teoretičari i pravnici praktičari na Zboru stvorili. Osim toga treba da ti pravnici-političari stvore i ostale uvjete za uspješno provadjanje prava i zaključaka pravničkih zborova. Napokon je zahvalio vladi na subvenciji i svim onim brojnim pojedincima, udruženjima i štampi, od kojih je svatko doprinesao svoj dio za visoki uspjeh ovoga Zbora.

Na riječi predsjedatelja nadovezao je u ime beogradskoga pravničkog udruženja advokat gosp. Aca Pavlović, zahvalivši u prvome redu neumornome radu i vještome ravnanju Zbora po gosp. dru. Veroni i naglasivši, kako je ovaj Zbor bio spontana i iskrena manifestacija jedinstvenosti našega naroda. Srbijanci su došli u Zagreb s uvjerenjem o nerazrušivosti naše zajednice, a odlaze iz toga grada s još jačim takovim uvjerenjem. Naše narodno i državno jedinstvo bit će cementirano jedinstvom zakona, koje treba pravnici da izradjuju. Slično je govorio zadnji govornik gosp. Milivoje Petrović, advokat iz Beograda, s tom razlikom, da je on prije dolaska u Zagreb očajavao već o našoj državi, ali sada priznaje, da je pretjeravao, da se prevario. Iskustvo, koje je stekao na ovome Zboru, spasilo ga od očaja i napunilo najboljim nadama. Tu se, na Zboru, složila profesija i klasa ljudi, koji su najbliže državi, jer ju kao pravnici i najbolje, najrealnije mogu shvatiti. Rad na unifikaciji zakona najbolji je put i garancija za jedinstvo države.

Digitized by Google

U općem oduševljenju i zadovoljstvu, u uvjerenju, da je prvi pravnički Zbor dostojno ispunio svoj zadatak i premašio očekivanja, razišli se učesnici Zbora u 11 sati, da se pred kazalištem fotografiraju.

Popodne razidjoše se učesnici Zbora u većim ili manjim grupama, da razgledaju zagrebačku okolicu i sam Zagreb, u koliko to nisu neki učinili već prva dva dana. Najveća grupa našla se na Okrugljaku, gdje je ugodno sprovedeno čitavo popodne. Jedan dio gostiju stao se vraćati navečer svojim kućama, dok je veći dio ostao, da sutradan posjeti lepoglavsku kaznionu. U ponedjeljak ujutro u 5 sati krenulo je do 200 članova posebnim vlakom u Lepoglavu, kamo su stigli nešto prije 11 sati. Tamo ih je dočekao upravitelj kaznione gosp. dr. Šaban i načelnik ministarstva pravde gosp. dr. Kostić, pa su — nakon dobre zakuske — pod njihovim vodstvom razgledali kaznionu, koja je poznata ne samo u našoj državi, nego i u inostranstvu kao jedna od najbolje uredjenih kazniona. Kratak pregled ostavio je na posjetnike utisak, da je taj glas o kaznioni opravdan. U 1 sat odvezli se izletnici u bližnji posredovni zavod Čret, gdje im je pod vedrim nebom pružen vrlo tečan, obilan i ukusan objed. Ni tu se nije škrtarilo na zdravicama i govorima, a divni sunčani, gotovo još ljetni, dan i krasna okolica popuniše do vrha mjeru izvrsnoga raspoloženja izletnika, koji u 3 sata u takovu raspoloženju krenuše natrag u Zagreb. Gosti iz Beograda, Srbije i Ljubljane, te svi oni, kojima sjedište leži na tim prugama, nadjoše u Zagrebu priključak za povratak kući.

Da je Zbor u materialnome i moralnome pogledu uspio, zasluga je mnogih i mnogih. Treba zahvaliti vladi, a napose ministru pravde gosp. dru Hald beg Hrasnici, koji je omogućio doličnu subvenciju vlade i posredovao, da učesnici Zbora putuju na željeznici uz četvrt cijene. Gosp. ministru treba takodjer zahvaliti izlet u Lepoglavu, a gg. dr. Kostić i dr. Šaban učinili su sve moguće, da izletnici ostanu s izletom zadovoljni. Treba zahvaliti novčanim zavodima, koji su dali novčani prinos. I mnogi pojedinci, napose iz redova odvjetnika, pomogoše Zbor novčano. Gosp. dr. Domac i dr. Vidman dadoše se na ne baš zahvalan posao sabiranja, u čemu su dobro uspjeli. Društvo hrvatskih književnika obvezalo nas je hvalom, jer nam je ustupilo besplatno jedan dio svojih prostorija za vrijeme Zbora. Isto smo tako dužni hvalu Skautskome udruženju, članovi kojega su dirljivom požrtvovnošću bili na pomoći i stajali na razpolaganju priredjivačima Zbora. Ne možemo nabrojiti sve one brojne drugove, koji su sve svoje sile i volju uložili za što veći uspjeh Zbora, pa neka nam se dozvoli, da za sve njih spomenemo samo neke: gg. dra. Benovića, dra. Domca, dra. Heinca dra. Hirca, dra. Hönigsberga, dra. Hofera, dra. H. Kohna, dra. Lukšića, dra. Lovrića, dra. Majera, Okretića, Peručića, dra. Rodanića, dra. Spevca, dra. Vidmana i dra. Vranića. Razumije se, da je svima prednjačio gosp. dr. Verona svojim neumornim i predanim radom, punim takta i ljubavi za stvar. Izvan Zagreba pomagali su nam osobito predsjednik beogradskog

Digitized by Google

pravničkoga udruženja gosp. Nestorović i funkcionari ljubljanskoga društva gg. dr. Majaron i dr. R. Sajovic. Svima njima srdačna hvala!

Ne možemo a da ovdje napose osobito ne naglasimo, da je najviše truda i vremena za održanje ovoga Zbora uložio tajnik našega Pravničkoga društva gosp. dr. Ivo Politeo. Njegovu neumornu radu i nastojanju ima se poglavito zahvaliti, da je Zbor ovako mnogobrojno bio posjećen, da je onako lijepo bio aranžiran, da je onako lijepo i uspio. Zato je predsjednik Zbora gosp. dr. Verona sasma opravdano u svojem zaključnom govoru osobito istaknuo njegove zasluge za održanje Zbora, a prisutni to prihvatili jednodušnim odobravanjem i općenitim pljeskanjem, kako je to gosp. dr. Politeo doista i zavrijedio. (Dodatak ured. dr. L.).

•

Gosp. ministar pravde dr. Hrasnica posjetio je u četvrtak, dan prije početka Zbora, navečer privremenu kancelariju Zbora u prostorijama Društva hrvatskih književnika, i tamo se zadržao preko pola sata u razgovoru s prisutnim članovima priredjivačkog odbora, svih triju pravničkih društva, Udruženja sudaca i Društva odvjetnika. U nevezanom razgovoru predočili su tamo prisutni pravnici gosp. ministru sve neprilike današnjega sudovanja, njegove uzroke i teške, upravo katastrofalne posljedice, kojima idemo ususret. Naglašena je prijeka potreba popunjenja sudačkoga i manipulativnog osoblja kod sudova, poboljšanja njihovih plaća i donošenja novoga odvjetničkoga reda. Gosp. ministar, koji je bio i sam prije odvjetnik, pokazao je potpuno shvaćanje za iznesene pred njega prigovore i žalbe, pa je obećao učiniti u granicama financialne mogućnosti sve, što je do njega. Na pitanje, da li i on smatra reorganizaciju odvjetničkoga staleža na temelju novoga zakona o odvjetnicima prešno potrebnom, odgovorio je jasno, i dodao, da bi taj zakon, u slučaju, da bi parlamenat pravilno funkcionirao, mogao biti donesen kroz godinu dana.

U subotu na drugi dan Zbora, posjetili su gosp. ministri predstavnici Društva odvjetnika i Udruženja sudaca, pa se tom prilikom zašlo u detaljnije raspravljanje pitanja, koja su na prvome sastanku bila nabačena. Na koncu razgovora je gosp. ministar izrazio želju, da mu se konkretni prijedlozi podnesu pismeno, a on će ih ispitati i po mogućnosti provesti. To je po Društvu odvjetnika nedavno i učinjeno. U društvenoj pretstavci nanizani su u glavnome samo oni zahtjevi, koje je moguće lako, brzo i bez većih financialnih žrtava provesti, tako n. pr. popunjenje mjesta vijećnika kod banskoga stola, sudaca kod sudbenoga stola i kotarskih sudova u Zagrebu, popunjenja pisarničkoga osoblja kod svih sudova; — naredbe na sve sudove, da bi postupali u smislu zaključka Pravničkoga društva itd. itd.

F o t o g r a f i j e grupe učesnika na prvome Zboru pravnika kraljevine SHS u Zagrebu, dne 21. rujna 1924., izradjene su uspjelo po fotografskome atelieru T o n k a u Zagrebu, Trg I. Jedna fotografija stoji Din 130.—. Tko ju želi imati, neka pošalje novac tajniku Pravničkoga društva u Zagrebu, koji će, skupivši sve naručbe, predati

Digitized by Google

ih atelieru na izručenje, tako da bi prema tome naručitelji mogli dobiti fotografije sredinom mjeseca studenoga.

REZOLUCIJE:

Pravnici sa teritorija kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, sakupljeni na svome prvome Zboru, održanom od 19.-21. rujna 1924. u Zagrebu, pošto su medjusobnim upoznavanjem i zbližavanjem dali oduška svome dubokome ubjedjenju i jednodušnim osjećajima, koji provejavaju kroz sve krajeve, i interesima, koji vladaju u krugovima pravnika svih krajeva naše otačbine, a po saslušanju referenata, koreferenata i podrobne diskusije u sekcijama, — doniješe slijedeće

Rezolucije:

I.

Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Zbor osniva Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao stalnu instituciju i prihvaća za nj Statut, kako je primljen i predložen po prvoj sekciji, a koji glasi:

Ime i svrha.

§ 1. — Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je stalna institucija, kojoj je svrha: 1. da se jugoslavenski pravnici osobno upoznaju i usmeno izmijene svoje misli; 2. da pobliže upoznaju pravne odnose pojedinih pravnih područja države i da sudjeluju u pripravljanju razboritoga zakonodavtsva Kraljevine na svim područjima prava, i to bilo tako, da upozore na mane zakona, što su već na snazi, i na sredstva, kako bi se one mogle otstraniti, bilo opet tako, da davaju inicijativu za izdavanje novih zakona za cijelu Kraljevinu, stavljajući za njih već gotove konkretne prijedloge.

Mjesto, vrijeme i sredstva.

§ 2. — Kongres se sastaje svake godine naizmjence u jednome mjestu Kraljevine. To mjesto odredjuje stalni kongresni odbor. Ovaj je takodjer ovlašten, da sazove Kongers iznimno u drugoj kalendarskoj godini, koja slijedi iza zadnjega sastanka.

O odjelovanju Kongresa izvješćuje se u njegovim publikacijama i u stručnim glasilima (§ 14., točka 1. i 3., § 17.).

Troškovi se Kongresa podmiruju: 1. redovitom članarinom; 2. državnom subvencijom; 3. drugim prihodima i darovima Kongresu.

Članstvo.

§ 3. — Članom Kongresa može biti svaki državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji je svršio pravne nauke.

Prava i dužnosti članova.

§ 4. — Članstvo se stiče pismenom prijavom stalnome odboru Kongresa, platežem članarine i primitkom članske iskaznice.

Digitized by Google

Član ima pravo, da učestvuje u raspravama, da stavlja prijedloge, da glasuje i da prima publikacije kongresa, što izlaze u dotičnoj godini, — sve to u okviru poslovnika.

§ 5. — Visinu godišnje članarine odredjuje svake godine glavna skupština za slijedeću godinu. Članarina se ima podmiriti najkasnije do 31. siječnja svake godine, jer se inače gubi članstvo.

Organi Kongresa.

Organi Kongresa jesu: 1. glavna skupština; 2. stručni odsjeci; 3. stalni odbor.

Glavna skupština.

§ 7. — Glavnu skupštinu sačinjavaju svi članovi Kongresa, koji na njoj lično učestvuju.

Glavna skupština zasjeda najmanje dva dana. Na njoj izvješćuje stalni odbor o svome djelovanju, izvješćuju referenti i koreferenti te pročelnici stručnih odsjeka, — i glasuju članovi o rezolucijama i prijedlozima, o kojima su u pravilu prije toga rješavali stručni odsjeci.

Glavna skupština zaključuje takodjer i o statutu i poslovniku, te o njihovim izmjenama, ako su prijedlozi za te izmjene bili stalnome odboru pismeno priopćeni najkasnije četiri tjedna prije sastanka glavne skupštine.

Predsjedništvo glavne skupštine.

§ 8. — Glavnu skupštinu vodi predsjednik odnosno potpredsjednik stalnoga odbora, izabranoga na predjašnjoj glavnoj skupštini.

Predsjednik utvrdjuje detaljni dnevni red glavne skupštine. On može pred nju iznijeti pojedine predmete i neposredno bez prethodnoga rješavanja u stručnim odsjecima (§ 10.).

Predsjednik je ovlašten, da dozvoli prisustvovanje na skupštini i osobama, koje nisu članovi Kongresa, ali samo kao slušaocima.

Glasovanje o prijedlozima na glavnoj skupštini.

§ 9. — Svaki prijedlog, o kojemu bi imala rješavati glavna skupština, treba da bude priopćen pismeno. Iznimku čini prijedlog, da se dokonča debata, pa se o njemu i odmah glasuje. O prijedlozima se odlučuje u pravilu istom tada, ako to predloži stručni odsjek, ili ako tako zaključi glavna skupština na prijedlog najmanje desetorice članova. O prethodnome pitanju, bi li se tome prijedlogu udovoljilo. ima se dati riječ samo jednome od predlagača i referentu.

Glavna skupština odlučuje apsolutnom većinom glasova. Kod izbora odlučuje relativna većina ili, ako je broj glasova jednak, ždrijeb.

Tok zborovanja.

§ 10. Na sjednici, kojom se otvara zasjedanje glavne skupštine, predavaju referenti i koreferenti svoje referate i rezolucije po utvrdjenom dnevnom redu.

Prije daljnjega zborovanja glavne skupštine raspravljaju i odlučuju o referatima i rezolucijama u pravilu najprije stručni odsjeci.

Digitized by Google

Kada su odsjeci dovršili svoj rad, odlučuje glavna skupština o prijedlozima, tezama i rezolucijama, što su ih stručni odsjeci konačno redigirali. U tu svrhu daje pročelnik stručnoga odsjeka kratak resumé o raspravama u odsjeku i čita rezoluciju i teze, koje ima glavna skupština ili primiti ili odbaciti. Promjena teksta rezolucija nije više dopuštena.

Na sjednicama glavne skupštine nije dopuštena debata.

Stručni odsjeci.

§ 11. — Strukovne odsjeke, koji pripravljaju teze i rezolucije za glavnu skupštinu, sačinjavaju oni članovi Kongresa, koji se za njih prijave najkasnije do konca prve sjednice glavne skupštine. Samo tako prijavljeni članovi smiju glasovati na sjednicama dotičnoga odsjeka.

Stručni su odsjeci ovi:

1. Odsjek za gradjansko pravo i gradjanski postupnik, koji obuhvaća takodjer organizaciju sudova, trgovačko, mjenbeno, pomorsko, zračno pravo, nadalje medjunarodno pravo, koliko je ono u vezi s gradjanskim (materijalnim i formalnim) pravom, i napokon organizacije teoretske i praktične izobrazbe pravnika;

2. odsjek za kazneno pravo i kazneni postupnik, koji obuhvaća i medjunarodno kazneno (materijanlo i formalno) pravo, ustrojstvo kazniona i ostale kriminalne pomoćne znanosti;

3. odsjek za državno i upravno pravo, koji obuhvaća takodjer medjudržavno javno pravo (droit international public);

4. odsjek za financijalno i gospodarsko pravo, koji obuhvaća i socijalnu politiku.

Za glasovanje u stručnim odsjecima vrijede propisi §-a 9. alin. 2.

Predstavnici stručnih odsjeka.

§ 12. — Svaki si stručni odsjek bira pročelnika, dva njegova zamjenika i dva perovodje. Čim je rad odsjeka zaključen, izvješćuje pročelnik odsjeka o tome predsjednika glavne skupštine i predaje mu pismene teze i rezolucije odsjeka, da o njima rješava glavna skupština (§ 10.).

Stalni odbor Kongresa.

§ 13. — Prije zaključka glavne skupštine bira ona ili per acclamationem ili glasovnicama u jednome samome skrutiniju stalni odbor Kongresa, koji vrši tu funkciju sve do izbora novoga stalnoga odbora.

Stalni odbor sačinjavaju predsjednik, dva potpredsjednika i 7 članova. Popis osoba, koje se predlažu glavnoj skupštini za izbor, sastavlja predsjednik Kongresa sporazumno s oba potpredsjednika.

Prava i dužnosti stalnoga odbora.

§ 14. — Stalni odbor raspravlja i odlučuje uopće o svim predtima, koji nisu pridržani drugim organima Kongresa.

Napose ima ova prava i dužnosti:

Digitized by Google

1. Stara se, da se izvrše zaključci glavnih skupština, da se prijedlozi i zaključci, a po mogućnosti i referati, koreferati i odvojena mišljenja, izražena u debati, odštampaju i pošalju članovima i da svi spisi Kongresa budu valjano sačuvani;

2. odredjuje mjesto i vrijeme buduće glavne skupštine; provadja sve potrebne pripreme za nju; odredjuje napose predmete, referente i koreferente za privremeni dnevni red; razvrstava pojedine predmete u stručne odsjeke. Kod toga uvažuje u pravilu samo one prijedloge, koji mu stignu najkasnije do 31. ožujka one godine, kada se vrši glavna skupština;

3. stara se, da se predmeti, a po mogućnosti takodjer referati i koreferati, koji dolaze pred slijedeću glavnu skupštinu, objave u kongresnim glasilima najkasnije do 31. svibnja;

4. priprema sam prijedloge za promjenu statuta Kongresa, poslovnika glavne skupštine i stalnog odbora;

5. prima izjave o pristupu novih i istupu starih članova Kongresa, izdaje članske iskaznice, prima članarinu i druge prihode;

6. podmiruje troškove Kongresa i nastoji, da se računi i blagajna pravodobno pregledaju i da se slijedećemu stalnome odboru položi račun;

7. odredjuje mjesto i vrijeme, kada i gdje će držati svoje sjednice;

8. kooptira drugoga člana, ako istupi ili umre član stalnoga odbora tečajem poslovne godine.

Konstituiranje stalnoga odbora.

§ 15. — Stalni odbor bira izmedju svojih članova tajnika i dva njegova zamjenika, blagajnika i arhivara, te po jednoga zamjenika tih funkcionara.

Za pokriće tekućih troškova uprave prima i zaračunava tajnik paušal, koji odredjuje stalni odbor.

Blagajnik vodi račune i izvješćuje o stanju blagajne i o svojem poslovanju stalnome odboru na svakoj njegovoj sjednici.

Glasovanje stalnoga odbora.

§ 16. — Stalni je odbor sposoban za rješavanje, ako su pozvani na sjednicu svi njegovi članovi i ako je na njoj prisutno najmanje 5 njegovih članova. Pismeno predane izjave otsutnih članova treba uzeti takodjer u obzir.

Za glasovanje na sjednicama stalnoga odbora vrijede propisi §-a 9. al. 2.

Glasila Kongresa.

§ 17.

Do ustanovljenja zasebnoga kongresnoga glasila služe kao kongresna glasila slijedeći stručni listovi: 1. beogradski »Arhiv za pravne i društvene nauke«; — 2. zagrebački »Mjesečnik Pravničokg društva«; — 3. ljubljanski »Slovenski Pravnik«.

Digitized by Google

Prelazna odredba.

§ 18.

Stalni odbor, što ga bude izabrao Zbor pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u rujnu 1924. u Zagrebu, sastavit će sebi privremeni poslovnik, po kojem će poslovati do prve glavne skupštine Kongresa, te će ujedno prirediti i poslovnik za samu glavnu skupštinu. Oba su poslovnika odredjena za slijedeću glavnu skupštinu kao prva točka njezina dnevnoga reda.

II.

ZAKONODAVNA TEHNIKA.

1. Doslovno proširenje zakona jedne pokrajine na druge pokrajine može se preporučiti samo onda, ako se taj zakon redovnim zakonodavnim putem usvoji kao opći zakon za čitav državni teritorij, pošto se pokazao zgodnim za čitavu državu.

2. Svakome zakonu treba da se doda uredba (pravilnik) za njegovo izvršenje.

3. Legis vacatio treba da se udesi tako, da državljani dobe dovoljno vremena, da se, još prije nego zakon stupi na snagu, upoznaju s njegovim propisima.

4. Zakonima treba da se vazda izrade motivi (obrazloženje).

5. Zakonski nacrti treba da se po mogućnosti prije odštampaju i predadu u knjižarski promet, kako bi i šire općinstvo moglo doznati sadržaj onoga, što se namjerava uzakoniti.

6. U ministarstvima treba da bude što više referenata, koji će biti točno upućeni u zakone sviju pokrajina. Ovi referenti neka izradjuju zakonske nacrte, a nadzor nad njihovim radom neka vrši stalni zakonodavni savjet ministarstva pravde po propisima naredbe od 14. prosinca 1919. broj 168.

7. Zakonski se nacrti imadu predložiti parlamentu, opremljeni mišljenjima zainteresovanih krugova sviju pokrajina države.

8. Svaku zakonsku osnovu za našu Kraljevinu treba da izradi jedna uža komisija od tri do pet referenata, koji su upućeni u prilike i zakone pojedinih pokrajina. Referentima treba odrediti točan rok, u kojem imadu svršiti posao, jer će se, ako do roka ne svrše zadatak, smatrati, da su od posla odustali, i njihov posao predat će se odmah drugima, da ga oni u odredjenome roku izvrše. Kada je zakonski projekt dovršen, treba ga poslati stručnim organizacijama, neka one u odredjenom roku priopće u njemu svoje mišljenje. Kada i ovaj rok isteče, treba na temelju stiglih mišljenja i ocjena izraditi što prije definitivni tekst osnove.

9. Zbor pravnika konstatuje prijeku potrebu, da se odmah otpočne redovnim periodičnim izdavanjem Zbornika zakona i uredaba, kako onih, što važe za cijelu državu, tako i onih za pojedine pokrajine. Osim toga Zbora izražava želju, da se unese više sistema u

Digitized by Google

publiciranje zakona i uredaba u Službenim novinama, i to na ovaj način: a) Zakoni i uredbe štampat će se u malome izdanju Službenih novina, i to potpuno odvojeno od ostalih zvaničnih publikacija (objave, dražbe, i t. d.,); b) Službene Novine izdat će koncem svakoga semestra jedan indeks (kazalo) u tom periodu u njima publikovanih zakona i uredaba.

10. Napokon Zbor poziva ministarstvo pravde, da odmah prikupi i pregledno izda u posebnoj knjizi sve zakone i uredbe, donesene ili proširene od dana osnutka države pa do danas, i to kako one, koji vrijede za cijelu državu, tako i one za pojedine dijelove države.

III.

PRAVNA POMOĆ U DRŽAVI.

Prvi Zbor pravnika Kraljvien Srba, Hrvata i Slovenaca, izrazuje svoje mišljenje, da bi bilo na korist pravosudja, da se što prije donese poseban zakon o pravnoj pomoći u državi na temelju ove osnove:

Pravna pomoć u državi.

Čl. 1. Svi sudovi moraju davati sudovima drugih pokrajina države u civilnim i kaznenim stvarima pravnu pomoć po istim načelima i pod istim uslovima, kako to davaju i sudovima vlastite pokrajine.

Čl. 2. Zamoljeni sud mora rješenje zamolnice poslati zamolnom sudu najkasnije u tri tjedna, računajući od dana, kojega je zamolnicu zaprimio.

Ne može li to učiniti, mora što prije, no najkasnije po izmaku roka od 4 nedjelje zamolnome sudu to priopćiti, priopćujući mu u dopisu takodjer, kojega će dana rješenje uslijediti. Zamolni pako sud mora po izmaku 6 nedjeljnoga roka, računajući od dana, kojega je zamolnicu poslao, ne prispije li za to vrijme ni rješenje ni drugi odgovor, bez odlaganja to rješenje požurivati.

Čl. 3. Drži li zamoljeni sud, da prostorno ili stvarno nije nadležan za rješenje zamolnice, mora istu ustupiti nadležnoj oblasti, te istodobno naznaniti zamolnome sudu, kome je zamolnicu na rješenje odstupio.

Čl. 4. Ima li zamoljeni sud kakovih prigovora protiv zamolnice s razloga drugih, nego radi svoje nadležnosti (čl. 3.) i drži li, da radi toga istoj ne može udovoljiti, izvjiestit će o tome svoj nadredjeni viši zemaljski sud, (apelacijoni sud, banski stol, u Bosni i Hercegovini vrhovni sud, u Crnoj Gori veliki sud). Ne smatra li više zemaljski sud sumnje zamoljenoga suda utemeljenima, poučit će o tom podredjeni sud i naložiti mu, neka zamolnici udovolji; — smatra li ih utemeljenima, obavijestit će o tom viši zemaljski sud, koji je zamolnome sudu nadredjen. Pristupi li posljednji mnijenju zamoljenoga suda, naložit će podredjenome zamolnome sudu, da svoju zamolnicu povuče. Ne može li zamolnome sudu nadredjeni viši zemaljski sud pristupiti razlozima otklona zamoljenoga suda i njemu nadredjenoga višega zemaljskoga

Digitized by Google

suda, predložit će spise do unifikacije prava u kraljevini posebnome senatu (odjeljenju) kasacijonoga suda u Zagrebu (čl. 120. Ustava).

Ovaj senat, sastavljen od članova postojećih vrhovnih sudova, ima se do definitivne organizacije toga suda sastajati u Zagrebu perijodički.

Organizacija ovoga interegijonalnoga senata kasacijonoga suda propisat će se uredbom.

Čl. 5. Svi ovršni naslovi, koji su poslije 28. lipnja 1921. izdani u privatnopravnim stvarima od sudova bilo koje pokrajine naše države i koji su tamo ovršivi, priznavaju se, te su ovršivi i u svim ostalim pokrajinama naše države.

Ovršni prijedlog neka pošalje za ovrhu nadležnoj oblasti onaj sud, koji je rješidbu izdao, ili pak i stranka sama.

Prijedlogu treba priložiti izvorni otpravak rješidbe, koja se ima ovršiti, te na njemu mora presudni sud potvrditi, da je rješenje ovršivo.

Izreke obraničkih sudaca, te stalnih obraničkih sudova (na. pr. burzovnih), koje su ovršive u pokrajini, u kojoj su izrečene, ovršive su i u svim ostalim pokrajinama države.

Pojave li se dvoumice, ili nastanu li sporovi medju zamolnim i zamoljenim sudovima, postupat će se po čl. 4.

Pod istim uvjetima valja uzimati u obzir prigovore litis pondentis i rei judicatae.

Čl. 6. Ovrhe do osiguranja, dozvoljene od bilo kojega suda naše države, mora vršiti po njegovoj zamolnici svaka za takove poslove nadležna oblast u drugim pokrajinama države, postupajući pri tom po propisima za nju valjanim. — Čl. 4. uporavlja se za rješenje dvoumnica te sporova medju zamolnim i zamoljenim sudovima.

Čl. 7. Uboško pravo, dozvoljeno stranci u postupku pred zamolnim sudom, vrijedi i za postupanje pred zamoljenim u onom opsegu, koji ona ima u pokrajini, u kojoj se nalazi zamoljeni sud, po tamo valjanim propisima.

To vrijedi i za ovršno postupanje.

Čl. 8. Isprave, koje se po zakonima pokrajine, gdje su sačinjene, smatraju javnim ispravama, priznavaju se takovima u cijeloj državi.

Čl. 9. Potpisi na privatnim ispravama. koji su ovjerovljeni od suda ili javnoga bilježnika po propisima valjanim u pokrajini, u kojoj su ovjerovljeni, vrijede kao dovoljno ovjerovljeni u cijeloj državi.

IV.

PRINUDNA NAGODA VAN STEČAJA.

Zakon o prinudnom ravnanju van stečaja, kao dopuna stečajnomu postupku, u načelu je korisna ustanova, da bi pružila potrebnu pomoć dužnicima, koje je pogodio zao udes u poslovanju i kojih je vrijednost i savjesnost nesumnjiva. Ali zakon o nagodnom postupku, uveden za

Digitized by Google

vrijeme rata i poslije proširen na cijeli državni teritorij, pokazao se u praksi kao neupotrebljiv, pošto je postao orudjen u rukama nesavjesnih elemenata za sve vrste zloupotrebe, i tako nanio štete kreditu kako u državi samoj tako i izvan nje. Zbor pravnika u Zagrebu smatra dužnošću, da žigoše nemoral, koji je proizvela primjena nagode, i obraća se nadležnim faktorima s molbom za što bržu reformu ovoga zakona, koja bi pored zaštite savjesnih dužnika obuhvatila i potrebnu odbranu interesa povjerilaca i javnog interesa.

Dok se zakon ne izmijeni, Zbor smatra dužnošću sudova, da suzbiju zloupotrebe zakona, oslanjajući se u prvome redu na opća načela stečajnoga (stecišnoga) postupka i krivičnoga zakona.

V.

Odvjetnički zakon.

Osnova odvjetničkoga zakona (reda), izradjena u ministarstvu pravde g. 1921. i već onda razaslana pravničkim institucijama na mišljenje, priznaje se kao temelj zgodan za nastavak rada oko izjednačenja odvjetničkoga prava. U njoj izražena načela slobode i nezavisnosti (autonomije) odvjetništva neka se dosljedno provedu do svih mogućih i razumnih konsekvenca. Preporučuju se napose ove pojedinosti: Žene neka se jednako kao i muškarci pripuste odvjetništvu. Svaki odvjetnik ima jednako pravo zastupanja u bilo kojem mjestu države. Trajanje pripravne prakse 5 godina (ova stavka nije primljena jednoglasno, nego uz protest jednoga dijela učesnika Zbora. Op. ur.). Signatura i obavezno zastupanje pred sudovima i vlastima.

Budući da je dobro odvjetništvo uvjetovano u dobrome sudstvu, traži se hitnost za rješenje prijedloga zakona o sucima. Nadripisarstvo ka rak-rana, koja oštećuje moralne i materijalne interese naroda, ima se najstrožije pobijati, pa se zato Kongres solidariše s dotičnom naredbom pokrajinske uprave protiv sastavljanja pravnih isprava po osobama, koje nisu pravno izobražene i kvalificirane.

Pravosudje.

Gradjansko.

Uvjet neudavanja, koji se kod razredaba posljednje volje smatra, kao da nije priložen (§ 1700. o. g. z.), čini darovnu pogodbu inter vivos nevaljanom u cjelovitosti (§ 898. o. g. z.).

Rješidba stola sedmorice od 21. kolovoza 1924. br. 2522.

M. C. iz L. P. kao udovac učinio je 27. pros. 1916. za korist svoje druge supruge Lj. C. iz L. P. darovnu pogodbu, kojom je, mimoišavši potpuno svoju zakonitu djecu iz prvoga braka, darovao svojoj drugoj suprugi Lj. C. sav svoj

Digitized by Google

pokretni i nepokretni imetak, no pod uvjetom, da se obdarenica ne smije više udavati, nego da imade u zajednici sa darovateljevim sinom, u koliko se on iz Amerike vrati, živjeti na darovanim nekretninama. Ako se obdarenica poslije smrti darovatelja protiv ove odredbe ipak ponovno uda, gubi darovna pogodba krepost, pa darovane nekretnine imadu pripasti zakonitom nasljedstvu.

Na temelju te darovne pogodbe je Lj. C. odmah god. 1916. prenijela u gruntovnici sve darovane joj nekretnine na svoje ime. — Darovatelj M. C. umro je dne 31. pros. 1918. — Ista Lj. C. je kupoprodajnim, a u stvari darovnim, ugovorom od 28. lip. 1919. prenijela sve te darovane joj nekretnine na M. B. iz L. P. Nakon što je obavljen taj gruntovni prenos i time Lj. C. prestala biti vlasnica tih nekretnina, udala se ona dne 4. srp. 1921. za istoga M. B., na koga je te nekretnine prenijela.

U parnici što ju je podigao očitovani nasljednik M-e C-a. I. C. proti Lj. C. i M. B. na priznanje nevaljanosti darovne pogodbe od 27. pros. 1916. kao i kupoprodajne pogodbe od 28. lip. 1919., te na uspostavu grunt. stanja, izrekao je k o t. s u d u J. stijedeću osudu od 31. kolov. 1922. br. 8700/gr. P. 353/1921.:

»Tuženi Lj. C. sada preudata B. i M. B. iz L. P. kbr. 8/33. dužni su priznati, da je darovna pogodba izmedju pok. M. C. i prvotužene Lj. C. od 27. pros. 1916. neistinita i ništetna i bez pravne moći, a isto tako i gruntovni prenos suvlasničkoga dijela nekretnina M. C., upisan u grunt. ul. br. 73. i 24. p. o. P. na tuženu Lj. C. uslijedivši na temelju te darovne pogodbe; — nadalje su dužni priznati, da je uslijed nevaljanosti i ništetnosti darovne pogodbe od 27. pros. 1916. nevaljana i bez pravne moći i kupoprodajna pogodba glede istih nekretnina izmedju prvotužene i drugotuženoga od 28. lip. 1919. kao i na temelju iste usljedivši prenos utuženih nekretnina na M. B., pa su slijedom toga dužni tuženi dozvoliti uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja uknjižbom prava vlasništva na suvlasnički dio od 1/6. nekretnina ul. br. 73. p. o. P. te suvlasničkoga dijela 1/3 nekretnina ul. br. 24. p. o. P. glaseće sada na M. B. iz L. P. natrag na ostavinu M. C. iz L. P. kbr. 11. kao i solidarno naknaditi tužitelju prouzročeni parbeni trošak od 4178 K. 60 f. — sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i: Naprijeporno je medju strankama slijedeće: Pokojni M. C. iz L. P., otac I. C. odnosno suprug prvotužene Lj. C., bio je vlasnikom nekretnina uloška br. 73. p. o. P. u 30/180. dijela i ul. br. 24 p. o. L. u 3/9. dijela, zatim su te nekretnine sa imena M. C. prenosene u gruntovnici na temelju darovne pogodbe od 27. pros. 1916. na prvotuženu Lj. C. rodjenu K., koja je opet te nekretnine kupoprodajnim ugovorom od 28. lip. 1919. prenijela na svojega sadanjega supruga drugotuženoga M. B. — Dalje je neprijeporno, da je pok. M. C. spomenute nekretnine citiranom darovnicom darovao prvotuženoj Lj. C. pod resolutivnim uvjetom, da se ista ne smije više udati.

Tužitelj tvrdi, da je spomenuta darovnica nevaljana i ništetna od početka, a i da nije ništetna od početka, da bi Lj. C. prestala biti vlasnicom tih nekretnina, jer se je udala. — Radi toga tužiteljica ostavina M. C. po očitovanom nasljedniku I. C. podiže nazočnu tužbu.

Tuženi stavljaju prigovor promašene oktivne legitimacije i prigovor zastare tužbe. Medjutim nijedan od tih prigovora ne stoji. Prigovor promašene aktivne legitimacije ne stoji radi toga, jer se je I. C. nasljedno očitovao na ostavinu svojega pok. oca M. C., koje nasljedno očitovanje je po sudu prihvaćeno. Prigovor

Digitized by Google

zastare tužbe ne stoji, jer ovo nije tužba radi nužnoga dijela, a sve da je i to tužba radi nužnoga dijela, ne bi zastara nastupila, jer od dana smrti pok. M. C., koji je umro dne 31. pros. 1918., pak do dana tužbe t. j. 26. srp. 1921. nisu prošle 3 godine. — Tuženi, premda priznaju spomenuti rezolutivni uvjet u darovnoj pogodbi, ipak tvrde, da je ta darovna pogodba valjana, a da je valjana i pobijana kupoprodajna pogodba, jer je ista napravljena p r i j e, nego se je Lj. C. ponovno udala, zatim da nema u darovnici govora o kakovoj zabrani otudjivanja, već da je samo spomenuti resolutivni uvjet kao u g l a v a k u smislu § 898. o. g. z. ništetan, odnosno da nije tvrd, ali da je ostali dio darovne pogodbe tvrd, da taj uglavak ništa ne škodi.

Čitava ova stvar mora se prosudjivati po § 898. o. g. z. u savezu sa § 700. o. g. z. Po § 898. o. g. z. to darovanje nije valjano niti tvrdo, jer da je pok. M. C. tuženoj Lj. C. kao svojoj supruzi u darovnici spomenute nekretnine ostavio oporukom, a ne darovnicom, onda bi se uvjet nevjenčanja u smislu § 700. o. g. z. smatrao, kao da nije priložen, t. j. ta oporuka bi bila valjana, jer Lj. C. bi bila u tom slučaju doduše obudovjela osoba, ali bez djece. — Pošto je pak ovo darovanje, nije ono u smislu § 898. o. g. z. tvrdo odnosno to darovanje je ništetno.

Da je to darovanje i sama darovnica ništetna, potvrdjuju mnogi autori na pr. Ellinger[1]), Kürchstetter[2]), Unger[3]), Stubenrauch[4]), Krainz-Pfaff[5]), Krasnopolski[6]) i Rušnov-Posilović[7]) u svojim komentarima k opć. gradj. zakoniku. — Pošto je darovanje samo ništetno, to je ništetan i gruntovni prenos spomenutih nekretnina na tuženu Lj. C., koji je uslijedio na temelju spomenute ništetne darovnice. — Pošto nitko ne može drugome dati više prava, nego li sam ima, niti Lj. C. nije mogla valjano sa spomenutim nekretninama raspolagati t. j. niti ih kome darovati niti prodati. — Pošto je ona usprkos toga kupopradajnim ugovorom od 28. lip. 1919. te nekretnine prodala svojemu sadanjemu suprugu, za kojega se je udala brzo iza te kupprodaje, to je i sama ta kupoprodaja ništetna kao i na temelju odnosnoga kupoprodajnoga ugovora usljedivši gruntovni prenos na drugotuženoga M. B. Prema gornjemu je preslušanje tijekom parnice predloženih svjedoka nepotrebno i isto se u smislu § 107. grpp. ne odredjuje. — Radi toga je valjalo tužbi u cijelosti udovoljiti. — Presuda na naknadu parbenoga troška osniva se na § 573. grpp.

B a n s k i s t o l osudom od 29. pros. 1922. br. 21616 potvrdio je u cijelosti osudu prvoga suda uz slijedeće razloge: U postupku ne ima niština, označenih u § 339. grpp., pa se stoga žaoba ništovna tuženika imade kao neosnovana zabaciti, U samoj pako stvari, mora se istaći, da se je prvostepena osuda postavila na pravilno stanovište, kad je uzela, da postavljenim resolutivnim uvjetom neudavanja prvotužene pada cijela pogodba, a ne samo da otpada uvjet, kao da ni priložen nije. Darovna pogodba je naime pravni posao inter vivos i pretpostavlja skladnu volju ugovarajućih stranaka u cijelom svojem opsegu, pa kada bi se iz nje eliminirao postavljeni uvjet, bilo bi očito proti namjeri stranaka. Prvotužena zato, sklopivši ovu pogodbu pod nedopustivim resolutivnim uvjetom neudavanja, mora nositi i posljedice, koje zakon veže sa takovim pravnim poslom, jer mu se je mogla i oduprijeti, što kod očitovanja posljednje volje, koji bi ona htjela glede posljedica

---

[1] izd. 1856. str. 343.; [2]) izd. 1894. str. 370.; [3]) izd. 1892. II. § 852. op. 94; [4]) izd. Manz. 1903. II. str. 74. i 75.; [5]) izd. Manz. 1905. I. § 11. str. 295.; [6]) Erbrecht str. 164.; [7]) II. knj. str. 316. t. 3.

Digitized by Google

ovakovih uvjeta usporediti sa konkretnim slučajem — kao jednostrana odredba nije moguća, pa to je i razlog, da takove uvjete kod posljednje volje smatra kao nepostojeće, ostavljajući nju ipak u punoj važnosti, dočim pravne poslove inter vivos jednostavno nevaljanim proglasuje §§. 898. i 700. o. g. z. Osim svega toga, kada bi pogodba i na snazi mogla ostati, prvotužena nije mogla uparničene nekretnine prenijeti na drugotuženoga i s toga razloga, što ona nikada i bez postavljenoga uvjeta nije postala neograničena vlasnica njihova, baš obzirom na odredbu čl. 1. pogodbe, po kojoj imade nekretnine u porodici zadržati i koja odredjuje, da ona imade u zajednici s njegovim sinom, u kolike se isti vrati iz Amerike, živjeti na darovanim nekretninama. Nije dakle već po ovome ograničenju mogla na drugotuženoga prenijeti ono, što ni sama nije imala §. 442. ogz., a nema sumnje, da je drugotuženi kao budući muž njezin već po naravi njihova odnošaja morao za ovu odredbu ugovora znati, makar i da nije u gruntovnoj knjizi unešena. Time ujedno pada i onaj prigovor prvotužene, da ona u času nastupivšeg resolutivnoga uvjeta t. j. udaje, nije više bila daroprimka, sve da i ima važnosti pogodba, jer se je tobože već prije riješila darovanih nekretnina, pa time i uvjet neudaje izgubio svaku djelotvornu snagu i postao za nju neobvezatan.

Stol sedmorice vrhovnom osudom od 21. kolovoza 1924. br. 2522/gr. potvrdio je obje niže sudne osude u cijelosti uz slijedeće razloge:

Ništovna žaoba tuženih Lj. C., preudate B., i M. B. mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena niiedna od ništavosti, predvidjenih u §-u. 339. grpp. Što se tiče same stvari, to suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj, niti na predpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa jer ne postoji nijedan od uslova §. 335. grpp. koji bi mogao opravdati izvanredni previd, to valja taj previd po §. 334. grpp. otputiti, a po §. a. 573. grpp. osuditi tužene, da naknade trošak previdnoga protuizvedenja.

Priopćio *dr. J. Rendulić.*

K pobijanju zakonitosti rodjenja po samom djetetu. Ako je djetetu već umro otac, ima ono takodjer pravo pobijati zakonitost svoga rodjenja protiv skrbnika za branidbu zakonitosti rodjenja, a ne protiv ostavine.

Rješidba stola sedmorice od 17. kolovoza 1923. br. 2038.

Povodom tužbe mldb. V. J. po tutoru A. B., protiv skrbnika za branidbu zakonitosti rodjenja, sudio je sudbeni stol u O., da je tuženi J. S., odvjetnik u O., kao imenovani skrbnik za branidbu zakonitosti rodjenja dužan priznati, da po A. rodjenoj W. udatoj J. dne 27. lip. 1912. rodjeni i u maticu krštenih kao zakoniti sin M. J. upisani tuitelj V. J. nije dijete M. J. već nezakonito dijete A. rodjene W., iz slijedećih razloga: A. B. kao tutor mldb. V. J. navodi u tužbi, da je A. rodjena W. a udata J. dne 27. lipnja 1912. rodila sina, koji je glasom krsnoga lista kršten na ime V. i unesen u maticu krštenih gornjogradske rimokatoličke župe kao zakonito dijete M. J. i A. J. rodjene W.; nu mldb. V. J. da nije u istinu dijete M. J., što proizlazi iz svjedočbe zemaljskoga zavoda za umobolne u S. od 24. listopada 1921. br. 4247, glasom koje je M. J. u tom zavodu uslijed moždane duševne bolesti neprekidno boravio od 10. ožujka 1910. do 13. srpnja 1912., kada je glasom smrtnoga lista preminuo; za vrijeme prebivanja J. M. u S. nije on spolno općio sa svojom suprugom A. rodjenom W., koji dokaz u

Digitized by Google

protuodgovoru nadopunjuje, pozivajući se na potonju kao svjedokinju; temeljem toga stavlja tužbovni zahtjev, da je skrbnik, koji se ima imenovati za branidbu zakonitosti rodjenja V. J., dužan priznati, da je V. J. nezakonito dijete A. rodjene W.

J. S., odvjetnik u O., ovos. odlukom od 31. prosinca 1921. br. 13492/gr. imenovani skrbnik, prigovara tužiteljevoj aktivnoj legitimaciji, jer je na takav tužbovni zahtjev ovlašten po §. 158. o. g. z. samo otac i to samo u toku od tri mjeseca, od kako je za porod djeteta saznao, a po §. 159. o. g. z. i njegovi nasljednici, a nikako samo dijete ili njegov tutor, — zatim prigovara tužbi zakašnjelost, — poriče nemogućnost spolnoga općenja M. J. sa A. rodjenom W., — te stavlja zahtjev, da se tužitelj otputi sa tužbovnim zahtjevom i osudi na plaćej parbenoga troška.

Skrbnikove prigovore manjkajuće aktivne legitimacije i zastare nije ovaj sud uvažio, jer opći gradjanski zakonik ne sadrži ustanove, po kojoj dijete ne bi smjelo pobijati svoje rodjenje od vjenčanoga supruga svoje matere, a tromjesečni rok vrijedi samo u slučaju, ako zakonskom tužbom ustaje otac ili njegovi nasljednici. Sa uredovnom svjedočbom zemaljskoga zavoda za umobolne u S. te iskazom svjedokinje A. W. preudate I., matere mldb. V. J., koja je potvrdila tužbovne navode, uzima ovaj sud potpuno dokazanom nemogućnost spolnoga općenja supruga J. u kritično vrijeme, kada je V. po materi začet, — pa je stoga tužbovnom zahtjevu udovoljio.

Povodom priziva skrbnika za branidbu zakonitosti rodjenja preinačio je banski stol osudom br. 18766 od 31. siječ. 1923. prvostepenu osudu i odbio tužbu sa zahtjevom u njoj stavljenim iz slijedećih razloga: Neprijeporno je u judikaturi riješeno pitanje, da dijete može proti ocu podići tužbu na priznanje nezakonitosti poroda, i da tužba nije vezana na zakonski rok §. 158. o. g. z., ali ta tužba mora biti upravljena, kako iz same naravi stvari slijedi, proti ocu, ili ako je on umro, proti njegovoj ostavini, koju pako može zastupati samo skrbnik na čin ili očitovani nasljednici. — Pošto tužitelj svoju tužbu nije uperio proti ostavini pok. M. J., nego proti skrbniku za branidbu zakonitosti rodjenja, promašio je pasivnu legitimaciju na tužbu, pak je stoga valjalo uvaženjem priziva tuženikova napadnutu osudu preinačiti i tužitelja sa njegovom tužbom odbiti. Presuda glede parbenoga troška osniva se na §-u 573 gr. pp.

Povodom previda tužiteljeva preinačio je stol sedmorice osudom br. 2038 od 17. kolov. 1923. napadnutu osudu banskoga stola i uspostavio osudu prvostepenoga suda iz slijedećih razloga: Tuženi skrbnik za branidbu zakonitosti rodjenja je tečajem rasprave prigovorio samo tužitelju, da mu manjka aktivna legitimacija za tužbu, koji prigovor obje niže osude opravdano nisu uvažile. Nu banski stol je iz ureda uvažio promašenu pasivnu legitimaciju, jer da se je imala utužiti ostavina oca malodobnoga tužitelja. — Ali taj postupak banskoga stola nije na zakonu osnovan. Sud nije ovlašten pasivnu legitimaciju utužene stranke ureda radi ispitivati i tužbe odbijati s razloga, što mu se čini, da je osoba tuženoga promašena. Osim toga ne stoji ni nazor, da se je ostavina imala utužiti, jer po §. 531. o. g. z. sačinjava ista skup prava i obveza kojega pokojnika, a jer se u nazočnom slučaju tužbom čisto osobni odnošaji uredjuju, to isti nisu u zaostavštini, pa se nije ni imala ostavina utužiti.

Prvi sud uzima dokazanim svjedočbom zemaljskoga zavoda za umobolne, da je M. J. bolovao na progresivnoj paralizi, da se je neprekidno od 10. ožuj. 1910.

Digitized by Google

pa do smrti svoje t. j. 16 dana prije rodjenja tužiteljeva nalazio u ludnici. — U savezu s tom svjedočbom uzima sud u obzir i zakleti iskaz matere mldb. tužitelja, te uzima dokazanim nemogućnost spolnoga općenja tako teško bolesnoga i u ludnici interniranoga M. J., pa ne stoji navod prizivni, da bi se udovoljenje tužbovnomu zahtjevu temeljilo samo na tvrdnji materinoj. — Gledom na takovo stanje stvari valjalo je povodom previda preinačiti osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda.

Priopćio dr. Ivan Karner,
odvj. perovodja.

Društvene vijesti.

† **Franjo Emil Smekia.** — Dne 18. rujna t. g. preminuo je u Zagrebu Franjo Emil Smekia, podpredsjednik odjeljenja B. stola sedmorice. Pokojnik se je rodio god. 1861. u Kotoru. Svršivši pravne nauke na sveučilištima u Beču i Gracu, stupio je god. 1882. u sudsku službu u Dalmaciji. God. 1884. bio je imenovan prislušnikom, te je kao takav služio kod kotarskih sudova u Budvi, Kotoru, Makarskoj, Vrgorcu i Risnu. God. 1887. bi imenovan pristavom kod kotarskog suda u Voloskom. U tom svojstvu bi pozvan iste godine na rad pri višem zemaljskom sudu u Trstu, a god. 1888. pri ministarstvu pravde u Beču, gdje je bio postepeno unapredjen minist. koncipistom (1890.), minist. podsekretarom (1891.), a konačno minist. sekretarom (1896.). God. 1897. je bio imenovan na svoju molbu zemaljskim sudskim savjetnikom kod zem. suda u Trstu, ali se već iste godine vraća u Beč u ministarstvo pravde. God. 1899. je imenovan višim zem. sudskim savjetnikom, god. 1906. sudskim dvorskim savjetnikom vrhovnoga i kasacionoga suda, te napokon god. 1917. senatskim predsjednikom istoga suda. — Kada je g. 1920. bio ustrojen u Zagrebu vrhovni i kasacijoni sud za Dalmaciju i Slavoniju (odjeljenje B. stola sedmorice), bi imenovan njegovim potpredsjednikom, te ga u tom svojstvu zatekla smrt.

Njegovom smrću iščezava iz redova naših sudaca jedna vrsna sila. Sav predan svojoj uzvišenoj dužnosti, kao prvi poglavica novo ustrojenoga vrhovnoga suda za Dalmaciju i Slavoniju vršio je uvijek svoju službu vanrednom marljivošću i savjesnošću te rijetkom objektivnošću, spojenom sa toplim osjećajem za one, koji se na sud obraćaju, da traže svoje pravo. — Bio je član »Pravničkog društva i neumorno je podipirao svaki pokret na pravnom polju.

Po svojoj prirodi bio je skroman, nježna duša i učtiv sa svakim. Svojemu podčinjenomu osoblju bio je više prijatelj nego starješina. Zato će ostati u trajnoj uspomeni svih onih, koji su s njime bilo kako dolazili u doticaj. — Pokoj mu vječni!

L. Milanović
Predsjednički tajnik odj. B. stola sedmorice.

Svaštice.

Društvo odvjetnika razvilo je u posljednje vrijeme živu djelatnost. Prije svega posredovalo je u kod zagrebačkoga sudbenoga stola, neka bi se ravnao prema zaključcima Pravničkoga društva, objelodanjenim u »Mjesečniku« broj 7 od

Digitized by Google

srpnja o. g., t. j. da bi sud sa svoje strane učinio sve potrebno, da od Pravničkoga društva predložene mjere za olakšanje sudovanja budu doista i provedene. Zatim, jer su imenovanja nagodnih upravitelja slijedila bez ikakova sistema tako, da su često jedni te isti odvjetnici u razmaku od godine dana postajali i po dva tri puta nagodni upravitelji, zamolilo je društvo predsjedništvo sudbenoga stola u Zagrebu, da bi se imenovanja provadjala na temelju ždrijebanja. Tome je udovoljeno, ali iz početka nedovoljno, jer se nije ždrijebalo izmedju svih odvjetnika, već samo izmedju nekih, kojih su imena naime pala slučajno na pamet dotičnim članovima »ždrijebajuće komisije«. Mislimo, da bi se morala popisati imena svih zagrebačkih odvjetnika, koji još nisu bili dosada (poslije rata naime) stečajni ili nagodni upravitelji, pa da se samo izmedju njih ždrijeba, te da onaj, koji je jedanput imenovan, bude izlučen iz ždrijebanja sve dotle, dok se svi ne obredaju Iznimka bi se mogla činiti s onima, koji su dobili sasvim male stečajeve ili vanstečajne nagode; oni bi mogli doći iza nekoga vremena ponovno u grupu onih, što bi imali biti ždrijebani. Obratno —, onome, koji je u prvome turnusu dobio osobito povoljnu nagodu ili stečaj, pa ga opet takova zapane u drugome turnusu, mogao bi se drugi izbor ždrijebom anulirati, no on bi ostao zato dalje u grupi onih, koji se imaju ždrijebati. — O predstavci, upućenoj po društvu gosp. ministru pravde, izvješćujemo na drugome mjestu. — Društvo je s uspjehom interveniralo kod redarstva proti jednoj stranoj nagodno-posredničkoj tvrtki, koja je, djelujući u Jugoslaviji, zadrla u djelokrug odvjetnika. — Neki sporovi izmedju odvjetnika samih upućeni su pred obranički sud. — Jedan je član odbora predložio, da se prihvati kao načelni zaključak ovo: Nije povreda kolegijalnosti, ako odvjetnik preuzme zastupanje stranke proti kojemu odvjetniku, ali u tome slučaju kolegijalna dužnost zahtijeva: 1. da se dotični odvjetnik prije preuzimanja parnice sigurno osvjedoči, da mu protivnik kolega-odvjetnik nema pravo; 2. da sa svoje strane sve moguće učini, da parnica bude što prije dokončana. Ovaj je prijedlog po većini odbora odbijen. Jedan dio te većine motivirao je to time, da on uopće ne preuzimlje parnice protiv kolega. Mislimo, da taj princip, makar motiviran solidarnošću staleža, nije opravdan, jer potpuno proveden, lišio bi stranku u stanovitim slučajevima one pravne pomoći, koju samo odvjetnik može pružiti. — Društvo se dalje bavi mišlju, da — povodeći se za primjerom pravnika praktičara u Sloveniji — izradi tabelu za primjenu taksa u praksi, da tu tabelu pošalje ministarstvima financija i pravde na odobrenje, kako bi se na taj način stalo na put dvojbenim ili protuslovnim tumačenjima zakona o taksama. Ovo bi sredstvo bilo samo privremeno, jer se Društvo odvjetnika priključilo akciji odnosno predstavci Pravničkoga društva za reviziju zakona i pravilnika o taksama.

U interesu je odvjetničkoga staleža, da svi članovi budu organizirani i da materijalno podupru društvo. Članarina je mjesečno D. 10.—, a upisnina isto toliko. Prijave i novac šalju se blagajniku gosp. dru. Ivi Ramljaku, Berislavićeva ul.

Gradsko poglavarstvo kao obrtna oblast moli odvjetnike, koji predavaju tamo tužbe, da bi ih predavali u dva primjerka (mjesto u jednome kao dosada). Jedan bi naime primjerak ostao kod oblasti, dok bi drugi dobivala protustranka (tuženik) s pozivnicom na raspravu. Tužitelju bi se dostavljala kao dosada samo pozivnica. Nema sumnje, da bi se taj način raspravljanja olakšalo i pospješilo.

SLIJEDEĆI BROJ IZIĆI ĆE KAO DVOBROJ.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 11. i 12.
GOD. XLV.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
STUDENI I
PROSINAC 1924

K projektu zakona o stanovima.*

Napisao dr. Stojan Jeremić, sudac u Somboru.

»Projekat zakona o stanovima«, što ga je izradilo ministarstvo socijalne politike i dostavilo dne 10. listopada 1924. na mišljenje raznim tijelima, nosi opću karakteristiku žurbe i površnosti, na koju kao da nas hoće da naviknu i u zakonodavstvu, gdje joj nema mjesta. Taj projekat čine odlomci dosadašnjih propisa o stanovima, istrgnuti i nepovezani. Iz projekta izbija intencija, da se stvori neko prelazno stanje: da se osiguraju naročito lica ekonomski slaba, da se zakupci svi bezrazlike ne izvrgnu jednoga dana potpuno slobodnomu raspolaganju sopstvenika, a da se i sopstvenicima popuste donekle stege dosadašnjih propisa. Ali ovaj projekat u tom pravcu ne istupa dovoljno odrešito; on se koleba i utvrdjuje sam sebe, kao da nije u sebe dovoljno siguran.

Upada u oči, da projekat ne sadrži zakonsko ovlaštenje za ograničenje vlasničkoga prava, prava posjeda i zakupnih odnosa na zgradama i njihovim dijelovima, — iako dosadašnji zakon to ima, pa treba da ima i projekat novoga zakona, koji hoće da bude u cjelini nov zakon, a ne samo izmjena ili dopuna dosadašnjega. Dalje, dok je dosadašnji zakon uredjivao i odnošaje pazakupa, ovaj projekat uopće ne poznaje te odnošaje: niti ih uredjuje, niti ih izuzima, iako su pazakupni odnošaji u većini slučajeva, ili barem u velikom dijelu svome, važni zakupni odnošaji lica ekonomski slabih, pa treba i njih uzeti u obzir. Konačno su mnoge važne odredbe dosadašnjega zakona, koje se tiču glavnoga zakupnoga odnošaja, potpuno izostale iz ovoga projekta, — iako bez njih novi zakon ne može biti dovoljno uspješan. A medjutim, kao II. dio projekta, predvidjena je i opet ispomoćna akcija države, toliko puta obećavana i isto toliko puta izostala . . .

* Ove primjedbe poslao je gosp. pisac ministarstvu socijalne politike, koje je ovaj njegov rad nagradilo. U koliko nam još stigne primjedaba odnosno mišljenja o ovom vrlo važnom socijalnom pitanju, rado ćemo ih objelodaniti u ovome glasilu. (Opas. ured.).

Digitized by Google

Projekat je podijeljen na dva dijela. Prvi dio uredjuje zakupne odnošaje i odredjuje vlasti i kazne. Drugi dio uredjuje ispomoćnu akciju države.

Član 1. utvrdjuje »nekretnost« svih zakupaca stanova, te poslovnih prostorija za kulturne, humane i opće korisne javne ustanove, koje ne rade za dobit, kao i za sitne trgovce i sitne zanatlije. Isto pravo »nekretnosti« treba osigurati i pazakupcima pojedinih dijelova zgrada ili pojedinih prostorija, koje čine cjelinu za sebe, ili se njihova upotreba može vršiti nezavisno od ostaloga dijela zgrade, u koliko zakupni odnošaj nije vezan sa izvjesnim ličnim uslugama (namještaj, zajedničke sporedne prostorije, posluga i slično). Ako je pak zakupni odnošaj bitno vezan sa izvjesnim ličnim uslugama, pravo »nekretnosti« treba takovim zakupcima izričito oduzeti, u koliko zakupci nisu osobe, koje kasnije nabraja član 4. projekta i kojima projekat daje posebne pogodnosti.

Član 2. odredjuje zgrade, koje se izuzimaju od svih ograničenja po ovom zakonu. Valjalo bi od tih ograničenja izuzeti i sve nove stanove, koji u času stupanja ovoga zakona na snagu nisu izdavani u zakup, pa bili oni u starim ili novim zgradama, ako ih od svoje volje sopstvenik počne izdavati. Na taj način bila bi otklonjena ogromna zapreka, zbog koje mnogi drže suvišne prostorije nepotrebno za sebe, iako bi ih rado davali u zakup, pa bi se stanarinske prilike nešto poboljšale.

Član 3. ne zadovoljava se time, da dozvoli povišenje zakupne cijene stanovima do izvjesnoga maksimuma, nego sam naredjuje i povišava bez obzira, da li bi i sam sopstvenik toliku povišicu tražio, i to odmah na 15 struki iznos predratne zakupne cijene, — što nije u skladu sa općim pravnim pojmom o barem jednostranoj volji dvaju stranaka, a nije niti u svakom slučaju opravdano. Medjutim, dok tako postupa sa stanovima, istodobno zakupne cijene za poslovne prostorije sitnih trgovaca i zanatlija ne povišava na maksimum, nego prepušta izabranim sudovima, da visinu ustanove, razumije se u granicama rečenoga maksimuma; jedna nerazumljiva odredba, kad je jasno, da poslovne prostorije nose više koristi nego stanovi. Treba, dakle, samo dozvoliti povišenje zakupne cijene do izvjesnoga maksimuma, makar i do 15-strukog iznosa predratne cijene; ali u tim granicama sporove prepustiti izabranim sudovima, pa radilo se o stanovima ili o prostorijama.

O visini zakupne cijene za kulturne, humane i opće korisne ustanove, koje ne rade za dobit, ovaj projekat ništa ne odredjuje: niti može li se povisiti, niti dokle se može povisiti. Te ustanove treba izjednačiti sa osobama, navedenim u čl. 4. ovoga projekta, koje uživaju posebne pogodnosti.

U dijelovima kraljevine, gdje se prije rata plaćalo u krunama, projekat odredjuje, da će se cijena računati u polovini toga iznosa, izrečenoga u dinarima, — što u praksi znači povišenje cijene na 30-struki iznos predratne, — ili u relaciji dinarsko-krunskoj govoreći

Digitized by Google

1:2, — Ali što ćemo onda sa onom neugodnošću relacije 1:4 u vrijeme izmjene krunskih novčanica?! Hoćemo li ovom prilikom manifestovati, da relacija 1:4 nije bila u ono vrijeme pravedna; ili ćemo ovom prilikom nepravedno postupiti? — Ne treba ni jedno ni drugo. Treba ispraviti pogrješku projekta, pa odrediti, da će se u tim krajevima cijena računati u četvrtini iznosa predratne cijene, pomnoženoj sa petnaest, pa tako spasiti i relaciju i odredbu, da se cijene povisiti mogu na 15 struki iznos u dinarima**.

Član 4. odredjuje posebno pogodovane osobe: ratne udovice, invalide, porodice poginulih u ratu, penzionere, državne činovnike i službenike, oficire, radnike, novinare, privatne nastavnike, umjetnike kao i ekonomski slabe uopće, pa u povišenju zakupne cijene kod njih ide na 7-struki iznos predratne cijene. I ovdje važi primjedba na član 3. No osim toga valja primijetiti, da novinari, privatni nastavnici i umjetnici ne potrebuju u svakom slučaju posebno pogodovanje, pa bi dosta bilo ne spominjati ih izričito, nego u svakom konkretnom slučaju posebno ispitati ekonomsku snagu pojedinoga od njih.

Član 5. govori o ekonomski jakim zakupcima u pogledu zakupne cijene, pa u al. 2. ostavlja slobodu ugovaranja cijena za zakupe, čiji godišnji prihodi iznose preko 200.000 dinara ili koji raspolažu imanjem od 2,000,000 dinara, kao i za one, koji imaju sopstvene nove kuće. Medjutim projekat se odredjuje, što biva u ovakvim slučajevima, ako se stranke ne sporazumiju. Obzirom na vanrednu ekonomsku snagu ovakvih zakupaca trebalo bi odrediti, da je sopstvenik vlastan raskinuti zakupni odnošaj, ako se takov zakupnik sa njim ne sporazumije u visini zakupne cijene. — Inače o povišici cijene vrijedi i ovdje primjedba na član 3.

Član 6. isključuje snižavanje današnjih zakupnih cijena bez pristanka sopstvenikova, ako i idu preko visine dopuštene ovim zakonom, izuzevši slučajeve iz čl. 7. No držim, da bi kod lica, navedenih u čl. 4., trebalo i u tom slučaju dozvoliti sniženje današnje zakupne cijene, ako silom prilika već danas plaćaju zakupninu višu, nego što dozvoljava ovaj zakon.

Član 7. predvidja, kada se mogu zakupne cijene sniziti. Trebalo bi dozvoliti sniženje i u slučaju, ako u prihodima ili imanju zakupnika nastupe bitne promjene, koje čine razliku izmedju odredaba članova 3, 4. i 5.

Iza člana 7, a prije odredaba o otkazu zakupnog odnošaja, treba umetnuti odredbe o visini pazakupne cijene, kojih u projektu nema, i to:

a) Visina pazakupnine prepušta se pri osnivanju pazakupnog odnošaja slobodnom ugovaranju; no u slučaju povišenja pazakupnine,

** Ne radi se ovdje o odnosu dinara prema kruni t. j. o omjeru 1 : 4, nego o tome, da zakupne cijene stanova budu u svim krajevima države po mogućnosti izjednačene, jer ovo odgovara pravednosti. Ako se to polučuje omjerom 1 : 4 opravdano je mišljenje piščevo; ako se pak to polučuje omjerom 1 : 2, opravdano je stanovište nove zakonske osnove o stanovima. (Opas. ured.).

Digitized by Google

kod postojećih pazakupa, eventualni spor će prosuditi izabrani sud.

b) Kod onih vrsta pazakupa, koje je omogućio sam zakupac davanjem izvjesnih ličnih usluga, vlasnik kuće ima pravo učešća u pazakupnini, koju prima zakupac, i to: za namještene prostorije 15 posto, a za prazne prostorije 30 posto. No u slučaju, da iznos pazakupnine dostiže višinu same glavne zakupnine, ili ju premašuje, vlasnik kuće ima pravo učešća u pazakupnini za namještene prostorije 30 posto a za prazne prostorije 50 posto.

c) Sklopi li glavni zakupac odnošaj pazakupa na pojedinim dijelovima zgrade ili na pojedinim prostorijama, koje čine cjelinu za sebe, ili se njihova upotreba može vršiti nezavisno od ostaloga dijela zgrade, bez davanja ličnih usluga, vlasnik kuće ima pravo učešća u pazakupnini sa 50 posto; a premašuje li pazakupnina visinu zakupnine, vlasnik kuće ima pravo učešća u pazakupnini sa 75 posto. Ovim načinom će se ublažiti nepravda, koja nastaje uslijed spekulacije zakupnika sklapanjem pazakupnih odnošaja.

S p e k u l a c i j u s a p a z a k u p i m a na cijelim zgradama treba potpuno isključiti ovom odredbom: »Izda li zakupnik cijelu zgradu u pazakup, ukida se zakupni odnošaj izmedju vlasnika kuće i zakupnika, a pazakupnik stupa na mjesto dosadašnjega zakupnika, ako mu vlast za stanove pravo na taj stan prizna; inače se zgrada smatra upražnjenom.«

P o t r e b n a j e i o v a o d r e d b a: »Iselenje glavnoga zakupca, ma po kojem osnovu, povlači iselenje pazakupca, izuzevši slučajeve, u kojima je predmet pazakupa cijela zgrada, te u kojima prvobitni zakupac ispada, a na njegovo mjesto dolazi pazakupac kao glavni zakupac no uz odobrenje vlasti za stanove.« Slična odredba bila je u dosadašnjem zakonu o stanovima.

Č l a n 8. odredjuje slučajeve, u kojima je otkaz stana ili poslovnih prostorija dozvoljen. Tu su svi slučajevi po dosadašnjem zakonu o stanovima. — No slučaj otkaza po potrebi sopstvenika treba uzeti strože, nego što se uzima, jer je ovdje izigravanje od strane sopstvenika najlakše moguće. Stoga treba procijeniti u svakom slučaju, da li je stan potrebniji sopstveniku ili stanaru, a u slučaju kada sopstvenik dolazi iz drugoga mjesta, treba ispitati i neophodnost njegova boravka u mjestu, kamo hoće da se doseli, a to naročito ako je dotični sopstvenik za vrijeme rata imao već stan u sopstvenoj kojoj drugoj kući, pa tu drugu kuću prodao bez neophodne ekonomske potrebe, a sada otkazuje stan licu navedenomu u čl. 4.

Otkaz treba dozvoliti i u slučaju neizazvane grube povrede časti ili tijela sopstvenikova sa strane zakupnika ili njegove čeljadi. Treba ga dozvoliti i onda, ako sopstvenik doduše živi u svojoj kući u vlastitom stanu, ali mu je iz higijenskih ili etičkih razloga ili obzirom na broj i uzrast članova porodice potreban veći stan. Ovakov slučaj nije predvidjao ni dosadašnji zakon ostanovima, iako je otkaz u takovu slučaju potpuno opravdan.

Digitized by Google

Rokovi za iselenje zakupca u slučaju otkaza nisu jednaki sa rokovima dosadašnjega zakona, nego su izmijenjeni na štetu zakupaca, a u protivnosti sa pravednošću. — U slučajevima pod a) treba rok za iselenje određivati prema običajima ili statutima mjesnim. — U slučajevima pod b) treba rok u svakom slučaju posebno određivati prema stručnjački ustanovljenomu vremenu, potrebnomu za rušenje zgrade, pa na taj način izbjeći dosadašnju redovnu pojavu, da zakupnik biva žurno bacan iz stana, a sopstvenik još mjesecima iza toga ne pristupa rušenju ili opravljanju zgrade. — U ostalim slučajevima otkaza rokovi su ispravno predvidjeni.

Član 9. o mješovitim zakupima je jedan od četiri usamljena člana, koja mogu proći bez primjedbe. Takovi članovi su još član 15. sa prelaznim naredjenjima, član 17. o pravilniku koga ima izdati ministar socijalne politike, te član 19. o stupanju ovoga zakona na snagu sa danom 1. siječnja 1925. godine.

Član 10. zabranjuje pretvaranje stanova u poslovne prostorije. No da bi se izbjegli suvišni sukobi, treba dodati, da se takovim pretvaranjem ne smatra djelomična upotreba stana za poslove, koji upotrebljenoj prostoriji ne oduzimaju pretežno i trajno karakter stana.

Član 11. određuje, da nitko ne može imati jednovremeno dva stana. Točnije bi bilo radi: »Nitko ne može istovremeno imati više nego jedan stan«. Osim toga je ovdje bezrazložno i neopravdano izostala ova dosadašnja odredba: »Od ovoga se izuzimaju samo ona lica, koja su upućena na stanovanje u dva različita mjesta s obzirom na poslove širega javnoga interesa.

Član 12. dozvoljuje razmjenu stanova bez ikakovih ograničenja, što je nepravedno prema sopstvenicima, pa stoga treba zadržati dosadašnju odredbu, da je razmjena stanova dozvoljena zakupcima, samo ako za to postoji saglasnost i sopstvenika, a u protivnom slučaju, da je potrebno odobrenje vlasti za stanove.

Prije prelaza na dodijeljivanje stanova, uredjeno članom 13., treba unijeti u zakon još nekoje dosadašnje odredbe, i to:

a) Odredbu, da se stan premještenoga činovnika ne će smatrati ispražnjenim sve dotle, dok dotični činovnik ne bude dobio odgovarajući stan u novome mjestu, kamo je premješten.

b) Odredbu o obavezi kako sopstvenika, tako i zakupnika na prijavu ispražnjenoga stana.

c) Zabranu samovlasnoga raspolaganja ispražnjenim stanovima.

Osim toga treba unijeti i novu odredbu u smislu poznatih zahtjeva kirajdžija, da se iseljavanje zakupca, u koliko je to osoba iz čl. 4., ne može izvršiti, dok mu ne bude drugi stan dodijeljen, a njegovo iselenje ne dogadja se njegovom krivicom (slučajevi a) i b) člana 8.).

Član 13. nije dovoljno izrazit (nekako je plašljiv) u svojoj odredbi o oduzimanju stanova onih zakupnika, koji imaju godišnje

Digitized by Google

prihoda preko 300.000 dinara, ili imaju u vrijednosti 3,000.000 dinara, Projekat naime ne upotrebljuje izričito riječ »oduzeti«, iako je ta riječ sadržana u članku 2. dosadašnjega zakona o stanovima. Osim toga, projekat pogrješno upotrebljuje riječ »lica« mjesto »zakupnika«, iako lica mogu biti i sopstvenici, a jasno je da sa njihovim stanovima u sopstvenim kućama ne može vlast za stanove raspolagati. Treba dakle upotrebiti pravu riječ »zakupnici«, a podjedno biti prema takovim zakupnicima i otvoreno strog obzirom na današnje odredbe člana 2. zakona o stanovima od 28. veljače 1922.

Stoga treba te odredbe unijeti kao poseban član, jer nemaju veze sa ostalim odredbama člana 13., nego su cjelina za sebe, i to na slijedeći način: »Onim licima, koja imaju godišnje prihoda preko 300.000 dinara, ne može biti dodijeljen stan u tudjoj kući; a sadašnjim takovim zakupcima vlast za stanove će bezodvlačno oduzeti stanove bez obzira, da li su sebi sagradili kuće u roku, koji im je bio ostavljen zakonom od 28. veljače 1922. godine«.

Član 13. bi prema tome ostao samo sa odredbom o r a s p o l a g a n j u v l a s t i z a s t a n o v e s a i s p r a ž n j e n i m s t a n o v i m a.

Iz stilizacije projekta ne vidi se, da li lica navedena u članu 13. pod a) b) i v) imaju samo p r v e n s t v o, ili će vlast za stanove s a m o ili i s k l j u č i v o tim licima stanove dodjeljivati; a u ovom drugom slučaju, ne vidi se, na koji način će ostala lica do stanova dolaziti

Radilo se samo o prvenstvu, ili o isključivosti, treba ovamo dodati pod g) još i druga lica, navedena u čl. 4. ovoga nacrta, a naročito: ratne udovice, invalide, poginule u ratu, penzionere i njihove udovice, radnike i ekonomski slabe uopće. Ako se hoće rečenim licima dati samo prvenstvo, treba to izričito reći. U koliko se hoće, da vlast u buduće dodjeljuje stanove samo licima navedenim u čl. 13., treba i to izričito izraziti, no podjedno odrediti, na koji način će ostala lica dolaziti do stanova, te omogućiti i tim licima, da do stanova dodju.

U ovim primjedbama već je sprijeda istaknuta tendencija ovoga projekta, da bude prelazan u ograničenju vlasničkih i posjedovnih prava, te zakupnih odnošaja. Ova tendencija je potpuno opravdana obzirom na postepeno sredjivanje ekonomskih prilika kao i obzirom na potrebu postepenog uvodjenja normalnih odnošaja i u zakupe. Zato treba, da ovaj zakon otvoreno podje tim pravcem, starajući se za osiguranje ekonomski slabih lica, ali podjedno imajući obzir i prema interesima sopstvenika kuća. Treba da ovaj zakon vlasnička i posjedovna prava, te zakupne odnošaje ograniči samo toliko, koliko je potrebno za osiguranje ekonomski slabih lica, navedenih u čl. 4. ovoga nacrta. U koliko pako iza podmirenja tih lica ostane još ispražnjenih stanova, treba taj višak stanova osloboditi od svih ograničenja i dozvoliti slobodno raspolaganje sopstveniku i slobodno ugovaranje sa zakupnikom.

Prema tome, mjesto člana 13. treba unijeti slijedeće odredbe

Digitized by Google

a) Sa svima ispražnjenim stanovima raspolaže vlast za stanove prvenstveno, a tek sa njezinom dozvolom sopstvenik.

b) U koliko na ispražnjene stanove reflektuju lica, navedena u čl. 4., vlast će stanove dodjeljivati tim licima, i to prvenstveno onima od tih lica, koja se sele po čl. 8. sl. a) i b), zatim onima, koja sada stanuju u stanovima neprikladnim za njih, te ostalim takovim licima i to: 1. sudijama, 2. oficirima, 3. administrativnim državnim činovnicima, 4. nastavnicima, 5. ostalim državnim činovnicima, 6. činovnicima samoupravnih vlasti, 7. zvaničnicima i službenjima, 8. umirovljenicima i njihovim udovicama, 9. udovicama činovnika u službenika, 10. invalidima, 11. ratnim udovicama i porodicama poginulih u ratu. 12. radnicima i ostalim ekonomski slabima uopće.

c) Kod dodjeljivanja stanova treba po mogućnosti voditi obzira o prilikama i potrebama svakoga reflektanta posebno, obzirom na njegov stalež, način života i broj porodice, te osim toga na hitnost potrebe i na datum predanoga zahtjeva za stan; pa u koliko je koji ispražnjeni stan prikladniji ili potrebniji licima, u naprijed izloženom redu kasnije navedenima, vlast za stanove nije vezana za taj red No kraj jednakih uslova ima se vlast držati toga reda.

d) Ako na službeno mjesto lica, navedenoga u čl. 4., koje izlazi iz stana, dolazi drugo službeno lice, ima ovo pred svima prvenstvo na stan svojega predšasnika u službi.

e) Ako u času prijave ispražnjena stana nema kod vlasti ni jedne molbe od strane lica, navedenih u čl. 4., kojom traže stan; ili ako od takovih lica, koja traže stan, ni jedno ne reflektuje baš na taj ispražnjeni stan, vlast će izdati javan poziv licima iz čl. 4., da u roku od 15 dana podnesu molbu vlasti za stanove, u koliko na ispražnjeni stan reflektuju. No ako ni nakon toga roka ni jedno lice iz čl. 4. ne zatraži taj ispražnjeni stan, vlast će rješenjem proglasiti taj stan slobodnim i dozvoliti sopstveniku slobodno davanje u zakup ili vlastito uselenje. Ovakovo rješenje vlasti za stanove ne oslobadja sopstvenika, da u slučaju ponovnoga ispražnjenja istoga stana ponovno isti stan prijavi vlasti za stanove.

f) Slobodnim proglašeni stan dužan je sopstvenik sam izdati u zakup ili useliti se u nj u roku od 15 dana, inače vlast za stanove ponovno stiče pravo raspolaganja nad istim stanom.

Konačno ovamo treba dodati i onu izostalu odredbu dosadašnjih propisa o obavezi lica, kojemu je stan dodijeljen, da se useli u nj u odredjenom roku, koji ne može biti kraći od 8 ni duži od 30 dana; inače će se uzeti, da na taj stan ne reflektuje, pa će vlast smatrati stan ponovno ispražnjenim i sa stanom dalje raspoložiti. Onaj pak dio člana 13., koji odredjuje izuzimanje ispražnjenih stanova u odredjenim zgradama ispod daljega dodjeljivanja, treba da čini poseban član jer je cjelina za sebe.

Član 14. ovoga projekta daje rješavanje stanbenih pitanja u nadležnost upravnim vlastima. Jedino za otkaz na teritoriju izvan bivše kraljevise Srbije i Crne Gore ostaju nadležne sudske vlasti.

Digitized by Google

Ovaj nacrt je u tim odredbama toliko odredjeniji od predjašnjega zakona, što sada otvoreno predaje nadležnost u ruke upravnih vlasti tako, da više nema spora o tome, da eventualno u svojem pravu povrijedjena lica mogu protiv pravomoćnoga rješenja ustati tužbom pred upravnim sudovima i državnim savjetom. Ali takovo rješenje pitanja o nadležnosti je upravo nesretno.

Svi zakupni sporovi bez razlike po svojoj prirodi proističu i vežu se sa općim gradjanskim pravom u tolikoj mjeri, da je i do sada bila pogrješka, što nisu rješavani svagda pred redovnim sudskim vlastima. Tu pogrješku treba sada ispraviti, a nipošto pogoršati. Predati uredjenje gradjansko-pravnih odnošaja na rješavanje upravnoj vlasti, znači, griješiti protiv osnovnih principa privatno-pravne sigurnosti stranaka. Ako se ništa drugo ne uzme u obzir, dovoljno je obazreti se samo na političke motive, kojima se upravni činovnici moraju rukovoditi nažalost i u rješavanju najkrupnijih stvari. Ništa ne smeta, što ovaj zakon ima da služi javnim interesima; — tu svrhu ima i krivični zakon, pa ipak spada u nadležnost sudske vlasti.

Prema svemu razloženomu rješavanje svih sporova bez razlike treba po ovom zakonu predati u nadležnost sudskih vlasti uz neke modifikacije. Obzirom na preopterećenost sudova u rješavanju redovnih stvari, treba sudovima omogućiti hitan postupak po ovom zakonu na slijedeći način:

Za rješavanje svih pitanja po ovom zakonu nadležni su na cijelom teritoriju kraljevine redovni sudovi I. stepena kao vlasti za stanove. Posebno će se za rješavanje sporova o visini zakupnine obrazovati za svaki pojedini spor poseban izabrani sud pod predsjedanjem jednoga suca pri redovnomu sudu I. stepena kao vlasti za stanove. Pri oduzimanju stanova, ili dodjeljivanju ispražnjenih stanova rješavat će postupajući sudac pri redovnom sudu I. stepena kao vlasti za stanove, sam po saslušanju četvorice stručnjaka, od kojih po jednoga bira svaka stranka, a dvojicu imenuje sam sudac sa stalne liste stručnjaka. tako da budu saslušana dvojica iz reda zustupnika i dvojica iz reda kućevlasnika. Ove će stalne liste sastavljati sam sud na početku svake godine po spisku, kojega će mu dostaviti nadležna općinska vlast.

Postupak po ovom zakonu je hitan, a ima se vršiti izvan vremena odredjena za vršenje redovnih sudskih poslova (poslije podne).

U stalno odredjeni jedan dan preko nedjelje dužan je sudac primiti obje stranke, ako dodju zajedno i bez poziva, te na njihovu molbu sumarnim postupkom sam riješiti njihov spor i bez saslušanja stručnjaka ili izabranih sudaca, u koliko nije potrebno saslušanje trećih zainteresovanih osoba.

U postupku se imaju primjenjivati propisi gradjanskoga parničnoga postupka, koji je u kreposti na teritoriju, gdje se spor raspravlja. O žalbama na rješenju sudova I. stepena kao vlasti za stanove rješavat će konačno redovne II. stepene sudske vlsti po propisima gradjanskoga parničnoga postupnika, koji važi na teritoriju,

Digitized by Google

gdje se spor raspravlja. Protiv drugostepenih rješenja nema pravnoga lijeka, te su izvršna.

Pristojbe za izabrane suce i stručnjake, a isto tako i za postupajućega suca, koje im po ovom zakonu svagda pripada, dužna je predujmiti stranka, koja podnese molbu za postupak, i to istovremeno sa podnošenjem same molbe, a sud kao vlast za stanove će u konačnom rješenju odlučiti o tome, koja stranka ima, ili da li obje stranke i u kojem razmjeru imaju te troškove nositi. Visina tih pristojbi i njihova dioba urediti će se pravilnikom. Svi podnesci stranaka potpadaju pod propise taksenoga zakona i pravilnika o taksama u gradjanskim sporovima. Gdje sud zvanično postupa ne će se plaćati nikakve pristojbe ni takse unaprijed, nego po konačnom rješenju.

O d r e d b e o o b n o v i p o s t u p k a izostale su potpuno iz ovoga projekta, a ne izriče se niti ima li niti nema li mjesta toj obnovi. Obnovu (reviziju) treba dopustiti, u slučajevima i pod uslovima, kao što je dopuštena u dosadašnjem zakonu o stanovima, no sa nekim proširenjem tako, da te odredbe glase:

Obnovu spora, koji je raspravljen izvršnim rješenjem, može stranka tražiti samo u roku od 6 mjeseci po izvršnosti rješenja, i to samo u slučaju novih dokaza, saznatih poslije donesenoga izvršnoga rješenja, ili novih odlučnih okolnosti, nastalih poslije donešenoga izvršnoga rješenja, — te ako je u prvom rješavanju kao sudac stručnjak ili izabrani sudac učestvovalo lice, koje je u tom sporu povrijedilo svoju službenu dužnost na način zabranjen krivičnim zakonom. Zahtjev za obnovu spora podnosi se sudu, koji je u I. stepenu postupao kao vlast za stanove; a u rješavanju o zahtjevu za obnovu, kao i u ponovljenom sporu, ne može učestvovati niti kao sudac niti inače lice, koje je učestvovalo kod prvoga rješenja.

U č l a n u 14. posljednji stav o pravilniku može izostati obzirom na propise čl. 17, koji o istom govori kao posebni član.

Č l a n 15. odredjuje kaznu za povrede pojedinih odredaba ovoga zakona, dok se u samom nacrtu nigdje ne spominju kažnjiva djela ili propusti, pa stoga treba u ovom pravcu nacrt nadopuniti. Kažnjivim treba proglasiti: a) propust prijave ispražnjenoga stana; — b) neovlašteno useljenje u stan; — c) namjerno oštećivanje i rušenje stana u poslovne prostorije; — d) posjedovanje više nego jednoga stana u isti mah; — e) smetanje zakupnika u mirnom vršenju zakupnoga prava; — f) svako izigravanje propisa ovoga zakona, jednostrano ili dogovorno; — g) zlonamjerno zatezanje postupka po ovom zakonu, bilo na koji način i bilo sa čije strane. — Osim toga osudjene treba pritegnuti na plaćanje taksa, odredjenih taksenim zakonom i pravilnikom za postupak u prestupcima i zločinima.

Mnoge odredbe, predvidjene u ovim primjedbama, sadržane su u dosadašnjem pravilniku za izvršenje zakona o stanovima, kamo su poslije donešenoga samoga zakona unešene ne u svrhu, da pro-

Digitized by Google

tumače zakon ili mu odrede način izvršenja, nego da ga nadopune. Ovakova najnovija opća praksa u našem zakonodavstvu je veoma pogrješna. I kod strogoga primjenjivanja zakonskih propisa moglo bi se dogoditi, da ih koja vlast ne uzme u obzir, jer nemaju osnova u samom zakonu. Stoga valja biti načisto s time, što može naći mjesta u pravilniku, a što mora da udje u sam zakon. Zato i ove primjedbe traže, da u sam zakon udju takove osnovne odredbe dosadašnjega pravilnika.

*

Drugi dio ovoga projekta predvidja mjere, koje će ministar socijalne politike »uvesti u život« u cilju poboljšanja stanbenih odnosa a napose podizanja malih stanova. Mi smo navikli na obećanja u kortešacionim govorima, na javnim zborovima i u programnim ekspozejima, a navikli smo i na neispunjavanje njihovo. Ali ne smijemo dopustiti, da u zakone ulaze obećanja, koja se ne mogu ispuniti. Stoga treba ta obećanja ili ispustiti iz zakona, ili odmah u istom zakonu osigurati ispunjenje. Inače se izaziva nepovjerenje — upravo nevjerovanje zakonu. Zato se principijelno ne upuštam niti u razmatranje drugoga dijela ovoga projekta, nego držim, da ga treba iz zakona ispustiti (cijeli član 18.), pa kao novi zakon, odvojen od zakona o uredjenju zakupnih odnošaja, iznijeti onda, kada bude osigurano njegovo izvršenje.

K izbornom zakonu.

I. Nekoliko aktuelnih pitanja oko izbora.

Napisao dr. **I. Steinmetz,** sud. savjetnik.

Što se više približavaju izbori, tim više pitanja postaje opet aktuelno, koja su se uoči prošlih izbora na razne načine rješavala, uslijed čega je često došlo do nepravednosti prema pojedinim strankama, a i pojedincima. Da se postigne jednaka i zakonu odgovarajuća praksa, pokušat ću nekoliko pitanja razbistriti.

Novosadski okružni sud zahtijevao je prije prošlih izbora, da općine po čl. 21. izbornoga zakona od 1920. devetnaesti dan od dana ukaza o izborima predlože biračke spiskove prvostepenom sudu na potvrdu. Tako su općine svoje spiskove oko 6. siječnja 1923. predložile, pa su bile lišene mogućnosti, da do konca siječnja izvrše ispravak tih spiskova po službenoj dužnosti. Ministarstvo je odredilo, da se spiskovi u tu svrhu vrate, ali je okružni sud rekao, da ministarska naredba ne može da mijenja zakona. Stoga su mnogi državljani, koji su se po § 70. ustava i po zakonu o biračkim spiskovima morali unijeti u biračke spiskove, bili prikraćeni, i to na temelju jednoga propisa, koji je članom 24. zakona o biračkim spiskovima stavljen izvan kreposti.

Digitized by Google

Da se čl. 21. izbornoga zakona u gornjem slučaju nije mogao primijeniti, to je moralo sudu biti na prvi pogled jasno. Rok od 19 danaje je odredjen ad hoc, i to s razloga, jer su se imali sastaviti tadašnji t. zv. azbučni birački spiskovi po čl. 20. istoga zakona u roku od 18 dana. Po čl. 12.zakona o biračkim spiskovima mogu se ispravci tražiti još petnaest dana po obnarodovanju ukaza. Ako je sada petnaesti dan primljena ovakova molba za ispravak (reklamacija), općinski sud imade po čl. 8. pet dana vremena, da donese svoje rješenje, a opet pet dana za dostavu. To je ukupno dvadesetipet dana iza ukaza. No sada još dolazi po čl. 9. rok za žalbu od tri dana, rok za predloženje žalbe prvostepenomu sudu od dva dana (čl. 10.), rok za rješenje te žalbe od 7 dana. To je tridesetisedam dana iza ukaza. Računajući amo još dvokratno putovanje spisa prvostepenomu sudu i natrag, mora se doći do zaključka — (iako se ne zna za čl. 24. zakona o biračkim spiksovima) — da se spiskovi općine devetnaestoga dana iza ukaza prvostepenomu sudu ne mogu predložiti.

Pred prošlim izborima su ostali sudovi obzirom na čl. 13. zakona o biračkim spiskovima po čl. 2. proveli do konca siječnja 1923. ispravak biračkih spiskova po službenoj dužnosti i udarili iza ovih ispravaka svoje potvrde tako, da su bili spiskovi na kraju tim potvrdama zaključeni. Kod sadašnjih izbora nameće se pitanje, trebaju li općine da predlože spiskove još prije izbora na potvrdu prvostepenomu sudu, — analogno kako je to bilo odredjeno prije izbora za konstituantu članom 30. izbornoga zakona, koji je članom 24. zak. o biračkim spiskovima takodjer stavljen van snage.

Propisa glede toga nema pa će stoga spiskovi ostati bez klauzule, koja ih na koncu zaključuje, ako prvostepeni sud ne odredi predloženje spisa i ne udari svoju potvrdu na koncu. Ja držim, da prvostepeni sud ovo ne samo može, nego i mora odrediti, ako hoće da se izbori u redu provedu, već iz razloga, da se uvjeri, da li općina nije, hotimice, ili nehotice, kojega primljenoga reklamanta ispustila. Tendencija brisanoga člana 30. izbornoga zakona od 1920. bila je ta, da se točno zna, koji su birači pravilno, sudskim rješenjem unešeni i da se eventualnoj zloporabi naknadnim upisivanjem još drugih osoba ili ispuštanjem primljenih reklamanata stane na put.

Ti razlozi postoje i danas. K tome dolazi još jedan. Predsjednici biračkih odbora imali su do sada oba puta, na 28. studenoga 1920. i na 18. ožujka 1923. lijepe okrugle birače spiskove, koji su bili na koncu zaključeni. Ako sada budu dobili takove koji su na koncu bez potvrde, bit će im sumnjivi, pa će se naći gdjekoji — jer ima svakojakih, koji ne će ni one pripustiti kutiji, koji su putem pravodobne reklamacije unešeni, — kao što se je kod prošlih izbora našao jedan, koji je pripustio i takove, koji nisu bili unešeni u birački spisak.

K tome dolazi još pitanje onih reklamanata, koji svoje izborno pravo reklamiraju iza 25. studenoga 1924. pa do dana izbora. To je po čl. 12. zakona o biračkim spiskovima moguće, samo ove re-

Digitized by Google

klamacije ne utiču na sastav biračkoga spiska, po kojem će se izvršiti već raspisani izbori. — Kuda treba ove nove birače upisati, — kako to član 10. zakona o biračkim spiskovima na koncu propisuje, nije jasno. Iz gore citiranoga čl. 12 zakona o biračkim spiskovima kao i iz § 65. izbornoga zakona, po kojem birački odbor ne može nikome zakratiti, da glasa, koji je upisan u stalne biračke spiskove, proizlazi, da se ne smiju upisati u biračke spiskove.

Ali pošto je ovo u protuslovlju sa gore navedenim propisom čl. 10. zakona o biračkim spiskovima, mnoge će općine te nove birače uvadjati u svoje biračke spiskove do dana izbora, pa će onda birački odbori po čl. 65. izbornoga zakona i ove pripustiti glasovanju, — pogotovo onda, kada nisu rastavljeni potvrdom suda od onih reklamanata, koji su uvedeni na temelju pravovremene reklamacije.

Svemu će se tomu izbjeći, ako budu općine predložile svoje spiskove nakon uvedenja onih, koji su do 25. studenoga 1924. reklamirani, prvostepenomu sudu na potvrdu, jer će one onda same od sebe za kasnije reklamirane sastaviti jedan posebni spisak, iz kojega će ih tek poslije izbora prevadjati u stalne biračke spiskove.

Drugo aktuelno pitanje tiče se roka za podnešenje kandidatskih lista. Bilo je već u novinama, da je zadnji dan za podnešenje 13. siječnja 1925. Isto shvaćanje dolazi ovdje do izražaja, kao kod izbora 1923. Ovo je shvaćanje krivo, jer se moraju još i na 14. siječnja podnešene liste primiti..

Član 33. izbornoga zakona glasi: »Najdalje 25 dana prije izbora moraju se podnijeti kandidatske liste nadležnomu prvostepenomu sudu za potvrdu.« — Tu se onda u praksi citiraju razne teorije o računanju rokova i dolazi se do zaključka, da je zadnji dan 13. siječnja 1925. Ove se teorije osnivaju na običnom računanju rokova, naime iz sadašnjosti u budućnost, a ne obratno iz budućnosti natrag u sadašnjost, kao što se rok ima računati po čl. 33. izbornoga zakona. Tu možemo doći do cilja samo jednostavnom seljačkom logikom. Kakogod se razumijeva pod izrazom: »Dva dana prije dana izbora« dan 6. veljače 1925., a ne 5. veljače, tako znači »25 dana prije dana izbora dan 14., a ne 13. siječnja.

Treće aktuelno pitanje tiče se čl. 39. izbornoga zakona, koji glasi :

»Uz originalne liste podnijet će predlagači još i onoliko štampanih primjeraka, koliko u dotičnom izbornom okrugu ima glasačkih mjesta, a po dva primjerka za sud.«

Na temelju toga propisa sudovi su većim dijelom zahtijevali, da se podnese triputa toliko štampanih primjeraka, koliko u dotičnom izbornom okrugu ima glasačkih mjesta. Nu da je zakon ovo zahtijevao, ne bi to tako izrazio, kako je gore navedeno. Druge ratio legis u opće nema, nego, da se može i kasnije kod suda ustanoviti, da li su ti štampani primjerci dobro otštampani, naime u skladu sa originalnom listom. Zato je pak dosta, ako sud ima po dva primjerka od svakog izbornog sreza, t. j. od svake sorte štampanih primjeraka, u kojima je svima nosioc liste doduše isti, ali sreski kan-

Digitized by Google

didati i njihovi zamjenici su različiti. — Sve drugo dade se kontrolisati iz originalne liste, koja kod suda leži.

Osim ovih krupnih pitanja hoću da iznesem još neke manje stvari, za koje sam doznao kao referent u izbornim stvarima.

Predsjednici biračkih odbora vrlo često ne znaju, šta je taj stalni birački spisak, te postupaju s njim tako, kao da bi ga općina iza izbora bacila, a za iduće izbore sastavila druge. Oni upisuju nove birače, upisuju kod već upisanih ime oca ili druge podatke, brišu kratkim putem unešene birače pa pišu u primjedbi: »umro«. Drugi precrtavaju debelom crvenom crtom sve birače, koji su glasali, opet drugi upišu sebe na koncu kao birače dotične općine, jer su na temelju uvjerenja suda tamo glasavali, — premda su kao birači u sasvim drugi spisak već upisani. Jedan je predsjednik opet upisao na kraju spiska: »Glasalo 245 birača«, pa je to dao potpisati po cijelom odboru.

Malo koji zna, da stalni birački spiskovi mora da traju po čl. 23. zakona o biračkim spiskovima pet godina i da služe za sve izbore, koji se obavljaju kroz ovih pet godina. Mora se dakle paziti na čistoću, a na sadržini može se samo mijenjati putem reklamacije, ili onim postupkom, koji je propisan u čl. 2. i t. d. glede ispravka po službenoj dužnosti.

II. Sličice sa minulih izbora za narodne poslanike.

Napisao Mirko Renčević, fin. savjetnik u Gospiću.

Malo je takovih zakona, za koje se već unaprijed može sa stalnošću ustvrditi, kako će djelovati pri primjeni u cijelosti i u pojedinostima. Još je manje takovih zakona, pri izvršivanju kojih se ne bi opazila baš nikakova manjkavost ili praznina. Čini se, da kod izbornoga zakona ima dosta toga, kako se vidi iz niže navedenih primjera. Ima u njem i jezičnih neukusnosti n. pr. ispoljiti se, a tako i nejasnoće n. pr. čl. 52, 53, 65, 75, 85, 89, 121 i 122.

1. Dvije službe istodobno jednoj osobi. Godine 1920. dodjoše k meni kao predsjedniku biračkoga odbora dva čovjeka i predočiše nekakve male papiriće za sudjelovanje kod izbornoga čina. Jedan mi je rekao: »Ja sam N. N., općinski odbornik; mene je općina izaslala kao svojega člana za birački odbor, ujedno sam i predstavnik liste demokratske stranke«. Drugi mi je rekao: »Ja sam zamjenik općinskoga odbora, a ujedno i zamjenik predstavnika liste demokratske stranke«. Pošto nitko ne može istodobno obnašati i vršiti dvije službe, jednoga sam odredio, da kao općinski odbornik bude samo član biračkoga odbora, a drugoga da bude član biračkoga odbora samo kao zamjenik predstavnika liste demokratske stranke.

2. Godina rodjenja. — U 11 sati došao je Mile Perković kbr. 172. iz Brinja u glasačku sobu, te bio pušten da glasa, jer se njegovo ime nalazilo u stalnom biračkom spisu, a poznavao ga ci-

Digitized by Google

jeli birački odbor osim mene kao predsjednika i nitko nije ništa imao protiv toga da propisno glasa. Poslije podne u 3 sata dodje opet Mile Perković kbr. 172. iz Brinja (stric prijašnjega) i hoće da glasa. Ali u stalnom biračkom spisku je bio uveden samo jedan Mile Perković kbr. 172. iz Brinja, a taj je već glasao. Sada se ispostavilo, da onaj prvi Mile Perković nije ni imao biračkoga prava, jer još nije bio navršio 21. godinu. Pravi Mile Perković počeo je rogoboriti, kako to nije pravo i u redu, da on nema prava glasovati, a ima dužnosti plaćati porez i davati kuluk. Kada bi u stalnom biračkom spisku bila istaknuta i godina rodjenja, ne bi se takov slučaj tako lahko mogao dogoditi, kao ni to, da jedan te isti birač glasa po 2—3 puta na tudje ime. Ni dosadanje označivanje sa »stariji«, »srednji« i »mladji« nije nipošto dostatno, jer se n. pr. dogodilo, da su u jednoj zadruzi bila četiri birača pod imenom Tomo Perlić. Tu bi dobro došlo, da se u stalnom biračkom spisku istakne uz godinu rodjenja još i ime oca dotičnoga birača.

3. Je li potrebna straža u nedjelju u noći? Da straža mora biti postavljena razabira se iz člana 74. predzadnji odlomak izbornoga zakona. Imade li to pravu svrhu?! — God. 1923. kao predsjednik biračkoga odbora u Brinju, koje je mjesto udaljeno od Gospića blizu 80 km., nisam mogao još u ponedjeljak stići u Gospić i predati propisno kod glavnoga biračkoga odbora omot sa izbornim elaboratom. Na povratku u Gospić morao sam prenoćiti u Vrhovinama u gostioni. Tu u gostioni nije bilo straže, koja bi pazila, da moj omot ne izgine. Držim, da nije trebalo postaviti stražu ni kod općine u Brinju u nedjelju. Izborni pako materijal može se propismo predati općini još u nedjelju na veće nakon obavljenoga glasanja.

4. Jedan birač dva put glasa. — Nikola N. je rodjen u Brinju i kao takov unešen u stalni birački spisak. Ali on je bio već godinu dana financijalni stražar u Brlogu, gdje je bio kao takov unešen u stalni birački spisak. On dakle dogodice može dvaput glasati, jer iz Brloga može prečkim putem pješice stići u Brinje za dobra 4 sata.

5. Tiho oduzimanje biračkog prava. — Više se puta dogodilo, da je za perovodju imenovana osoba na jednom glasačkom mjestu, koje je izvan njezina redovitoga prebivališta, te gdje prema tomu nije uvedena u stalni birački spisak. Držim, da bi bilo pravo i u redu, da se takovima dozvoli glasati na onom glasačkom mjestu, gdje su uredovno kod izbora samoga zaposleni, ako doprinesu potvrdu od svoje općine, da su u svojem redovitom prebivalištu propisno uvedeni u stalni birački spisak. O ovome je iznio mnijenje g. dr. Milan Pinterović u »Mjesečniku« od godine 1923. br. 2. str. 88. pod točkom 2., ali u konkretnom slučaju ja bih slijedio postupak gosp. dra. R. Šlumpfa, označen u »Mjesečniku« od godine 1923. broj 9., str. 381., jer samo takov postupak odgovara sadanjemu zakonu. — Ovo isto načelo bilo bi možda shodno protegnuti i na kočijaše, koji voze službeno osoblje (na pr. predsjednika

Digitized by Google

biračkoga odbora), jer se dogodilo, da je jedan birač uskratio vožnju iz razloga, jer da on ne će onda moći stići pravodobno na glasovanje u svoje biračko mjesto, a to da bi mu njegovi sumišljenici oštro zamjerili.

6. Nemogućnost propisnoga glasanja. — Pripovijeda se, da je jedan birač imao tako krupnu ruku, da ju nije mogao propisno turiti u cijev od kutije, nego je svoju kuglicu morao tako spustiti u cijev, da su cijeli birački odbor i prisutni birači mogli vidjeti, u koju je kutiju on bacio kuglicu. U ovakovu slučaju ne može biti mjesta primjeni krivičnoga postupka, a najmanje primjeni čl. 100. izbornoga zakona.

7. Kada biračkiodbor završuje svoj posao? — To se razabira iz čl. 75. izbornoga zakona, po kojem sutradan po svršenom glasanju u 7 sati prije podne članovi biračkoga odbora otvaraju vrata biračke sobe. Tada se propisno preda općini izborni materijal, a predsjednik uzme zavoj, spremljen za glavni birački odbor. Medjutim sam čuo, da je bilo slučajeva, da se je cijeli taj posao obavio još u nedjelju na večer, pa da je predsjednik biračkoga odbora iste večeri (u nedjelju) otputovao iz svojega glasačkoga mjesta. Čini se, da se time očito krši zakon.

8. Nestašica kuglica. — Kako već to i izborni zakon odredjuje, medju inim poslovanjem prebrojao sam u subotu i kuglice, koje su se nalazile u sandučiću. Tom zgodom smo povjerenstveno ustanovili, da ih je bilo za dvije manje, nego li što piše na sandučiću, a za 77 manje, nego li što ima birača za Brinje I. prema stalnom biračkom spisku. Nastaje pitanje, što bi bilo, da se potroše sve kuglice, a iza toga da se još prijavi birača, koji mogu i hoće propisno da glasuju. Jedno je mnijenje, da bi se u tom slučaju moglo pomoći špekulama ili kukuruznim zrnima mjesto pravih kuglica. Ja bih nasuprot upitao članove biračkoga odbora, koji u glavnom znadu za političko gibanje i raspoloženje u svom mjestu, u kojoj kutiji po njihovu mišljenju imade najviše kuglica. Iz te bi onda kutije izvadio prema vjerojatnoj potrebi 20—50 kuglica, te to zapisnički ustanovio. Kod pribrajanja svih kuglica nakon završenoga izbora bih taj broj pribrojao onomu broju, koji je pronadjen u dotičnom sandučiću nakon konačnoga glasanja. Ima ih, koji misle, da bi to bila povreda tajnosti glasanja, pa bi u takovu slučaju valjalo zaključiti cio izbor, prebrojiti sve kuglice i nakon toga nastaviti dalje glasovanje.

9. Tajnost glasanja. — Tajnost glasanja svakako je jedna izvanredna odlika u našem izbornom zakonu. Ali u što se može da izvrgne ova odlika, pokazuju ovi primjeri:

a) U ličko-krbovskoj županiji bio je kod izbora za narodne poslanike u mjesecu ožujku 1923. kod 5 glasačkih mjesta takov slučaj, da su sve kugljice bile samo u jednoj kutiji, a ostale dvije kutije su bile prazne.

b) Bilo je zatim 26 slučajeva takovih, kod kojih su kuglice bile samo u jednoj kutiji, a u drugoj kutiji je bila samo jedna kuglica, do-

Digitized by Google

čim u trećoj kutiji nije bila ni jedna kuglica ili pako da je i u trećoj kutiji bila takodjer samo jedna kuglica.

Držim, da će mi svi predsjednici biračkih odbora u državi povladiti, ako kažem, da je u svim gornjim slučajevima »vrlo teško pogoditi« (!), tko je za koju kandidatsku listu glasovao. Ali kao neku čudnu osebujnost moram istaknuti, da je na jednom glasačkom mjestu predstavnik radikalske liste glasao za demokratsku stranku, jer nije htio da bude osamljen.

10. P o l i t i č k a s v i j e s t i z b o r n i k a. — Čudom se mora čovjek čuditi, kad vidi i zna, da je na pojedinim glasačkim mjestima glasalo 96 postotaka, pa i 98 postotaka. Ali kada se vidi i zna, da je na jednom glasačkom mjestu bilo 626 birača, a glasovalo ih je 627 (predsjednik biračkoga odbora bio je iz drugoga mjesta), onda tu prestaje obična ljudska pamet i to tim prije, jer u susjednim glasačkim mjestima te iste upravne općine nije glasalo ni 50 postotaka.

11. O g r a d j e n o d v o r i š t e, k o j e s e m o ž e z a t v o r i t i. — Kod jednoga glasačkog mjesta nije bilo ogradjenoga dvorišta, nego se u glasačku sobu dolazilo neposredno sa ceste. U tom slučaju se može dogoditi, da svi birači — bilo dogovorno ili ne — dodju baš u 6 sati i onda može izbor da traje do ponoći, pa i do zore. Držim, da bi valjalo zakonom odrediti, da se primanje glasova imade bezuvjetno i u svakom slučaju zaključiti u 8 sati na veče.

12. D a l i n a s v a k o j g l a s a č k o j k u t i j i m o r a p o z a k o n u b i t i p r i l i j e p l j e n a k a n d i d a t s k a l i s t a? — Ma da to član 39. i zadnja izreka člana 55. izbornoga zakona izrijekom odredjuje, ipak se — kako sam čuo — na jednom glasačkom mjestu dogodilo, da je predsjednik biračkoga odbora zabranio, da se na kutiji prilijepi kandidatska lista hrvatske seljačke republikanske stranke.

Sutra dan uz posredovanje kot. predstojnika, prilijepljena je naknadno ta kandidatska lista. Držim, da bi bilo dobro, kada bi zakon sadržavao i takovu odredbu, da kod svake kutije mora bezuvjetno tečajem glasanja prisustvovati i jedan predstavnik dotične kandidatske liste.

13. G d j e m o r a j u s t a n o v a t i p r e d s t a v n i c i k a n d i d a t s k i h l i s t a? — To se razabire iz zadnje izreke člana 36. izbornoga zakona, koji odredjuje: »Predstavnici liste na glasačkim mjestima moraju biti iz općine, u kojoj se glasanje vrši.« — Stoga držim, da nije bila protupropisnost, kada je u Brinju I. bio predstavnikom radikalske liste N. N., koji je glasao i bio upisan u stalnom biračkom spisku kod glasačkoga mjesta u Brinju II.

14. K a d a d o l a z i n a r e d č l a n - z a m j e n i k o p ć. o d b o r n i k a i p r e d s t a v n i k a p o j e d i n i h l i s t a k a o i s a m o g a p r e d s j e d n i k a b i r a č k o g o d b o r a? — Kad sam bio god. 1923. predsjednikom biračkog odbora u Brinju, pristupio je isto-

Digitized by Google

dobno sa opć. odbornikom i njegov član-zamjenik, a isto su tako uz predstavnike pojedinih kandidatskih lista pristupili i njihovi članovi zamjenici, dočim moj član-zamjenik nije pristupio, jer je znao da sam ja kao predsjednik stigao u Brinje. Ja nisam pripustio zamjenike k nikakovoj službi, jer su propisno i pravodobno pristupili redoviti članovi i to uz izjavu, da će članovi-zamjenici samo u toliko i onda moći vršiti pojedine službe, u koliko i kada redoviti članovi budu zapriječeni ili odstupili sa svoga mjesta. — Nikako ne mogu prihvatiti u tom obziru mnijenje gosp. dra. Milana Pinterovića, priopćeno (»Mjesečnik« broj 2 od god. 1923. str. 88. točka 4.). Pošto predsjednik odgovara za sav rad i red, to se kod izbora ne može dozvoliti ni prisutnost ni budi kakova djelatnost njegova zamjenika, a isto tako ni prisutnost ni ikakova djelatnost članova-zamjenika ostalih redovitih članova. Oni se ne mogu upisati kao članovi biračkoga odbora sve dotle, dok u istinu ne pristupe zakonskomu vršenju odredjene im službe. I po prirodi same stvari dolaze na red članovi-zamjenici samo onda, ako dotičnu službu ma s kojih razloga ne vrše redoviti članovi.

15. Kojim se redom slažu kutije? — To je odredjeno na koncu člana 39. izbornoga zakona, medju inim sa riječima: »... tako, da kutija, na kojoj je lista sa najmanjim numerom, dolazi uvijek na prvo mjesto sa strane, sa koje se glasanje počinje«. Ja sam dobio jednu kutiju bez broja, pak sam uzeo, da je to kutija najmanjega broja, te sam tu kutiju metnuo na prvo mjesto sa strane, sa koje se glasanje počinje.

16. Čudan i nevjerovatan postupak. — Tko uzme u ruke »Narodne Novine« od 10. veljače 1923. br. 34. ili dotični broj »Službenih Novina«, gdje su oglašena imena po državnom odboru imenovanih predsjednika biračkih odbora, vidjet će, da su to sami obrazovani ljudi. Od ovakovih odabranih ljudi može se s pravom očekivati, da će o samom poslu ozbiljno razmišljati, ne samo prije započetoga posla, nego i za vrijeme provadjanja samoga posla. Uza sve to evo što se dogodilo:

a) K jednom glasačkom mjestu pristupi oko 8 sati jedan lugar i zamoli, da preko reda glasa, jer da ima neodgodivih službenih posala. Predsjednik biračkoga odbora mu dade kuglicu i on odglasa, a iza toga ga dade predsjednik upisati u glasački spisak. Nakon toga se temeljem stalnoga biračkoga spiska ustanovi, da taj birač uopće nije ni bio tamo unesen (glasačko mjesto N. I.) nego u stalnom biračkom spisku za glasačko mjesto N. II. iste upravne općine. Isti je predsjednik svojemu dnevničaru (perovodji) predao stalni birački spisak, da vodi brigu o tom, je li tko uveden ili nije.

b) Bilo je više slučajeva, da je u kutiji bilo više kuglica, nego što je birača upisano u glasačkom spisku ili obratno. A bilo je i takih slučajeva, da je iz sandučića po nekoliko kuglica za vrijeme glasanja nestalo, pa se poslije vidjelo, kako se s njima djeca igraju.

Digitized by Google

c) Kolala je nevjerojatna vijest, da je jedan predsjednik biračkoga odbora okolo 10 sati sve kuglice strpao u kutiju one stranke, kojoj on sam pripada, pa onda izašao iz sobe i na pragu glasno viknuo: »Ljudi, braćo i narode! Vi ste svi propisno glasali, pa možete ići kući«. —

d) Jedan predsjednik biračkoga odbora stigao je poradi neočekivanih i nepredvidljivih prometnih zapreka na svoje glasačko mjesto tek u nedjelju okolo 7 sati. Onda je obavio onaj posao, koji je bio odredjen po zakonu za subotu u 3 sata poslije podne. Nastaje sada pitanje, da li se to može smatrati razlogom, da izbor nije po propisu obavljen, pa da se izbor na novo mora obaviti?

e) U nekoliko glasačkih mjesta nisu kuglice pravodobno stigle tako, da se je izbor morao obaviti nakon 8 dana.

17. Ustanovljivanje istovjetnosti (identičnosti). — Dogodilo se je nekoliko puta, da birač nije znao reći svoj kućni broj, ili ako ga je rekao, nije se taj broj slagao sa onim u stalnom biračkom spisku. Redovito se zabuna i nesporazumak sastajao u tome, što je birač govorio uvijek stari kućni broj, dok je u stalnom biračkom spisku upisan samo novi kućni broj. U slučaju opravdane sumnje pozvao sam dotičnoga birača, da glasno kaže, tko sve živi u dotičnoj kući. — Već je naprijed rečeno, da bi bilo dobro, da je u stalnom biračkom spisku kod svakoga birača istaknuto i ime očevo.

18. Koje je prezime odlučno? — U jednom glasačkom mjestu reče birač na upit predsjednika bir. odbora, da se zove P. M. kbr. 74 iz T. G. Kada predsjednik biračkoga odbora u za svu pomnju nije mogao naći njegova prezima u stalnom biračkom spisku, tada predstavnik jedne kandidatske liste reče: »Pa ne zoveš se ti M. nego K.«, kako si se i prije zvao, dok se nisi priženio u zadrugu M.« Predsjednik ga na to pusti da glasa, jer je doista bio uveden u stalni birački spisak pod imenom Petar Krtinić.

19. Tiho oduzimanje biračkog prava. — Gosp. N. A. iz Beograda bio je u Gospiću predsjednikom glavnoga biračkoga odbora. On bi po zakonu mogao doduše ovdje glasati. Ali se u svakom mjestu po zakonu može glasovati samo za utvrdjenu listinu. Ako ovdje nema liste njegove stranke, ne bi mogao ovdje glasati. Ovakov se slučaj može dogoditi i predsjednicima biračkih odbora, ako se isti šalju iz jedne županije u drugu za predsjednike biračkih odbora, gdje nije istaknuta i utvrdjena listina njihove stranke. — Držim, da bi bilo u redu, kada bi se u takovu slučaju moglo glasati u redovitom prebivalištu po naročito za to odredjenom punomoćniku.

20. Koje mu je pravo ime? — U glasačkom mjestu Brinje I. dodje u sobu za glasanje oko 11 sati jedan momak, pa ga kao predsjednik biračkog odbora upitam, tko je on, a on odgovori, da se zove M. D. kbr. 35 iz Draženović sela. No u stalnom biračkom spisku nisam ga mogao naći, nego je u nj bio unesen iz Draženović sela kbr. 35 N.D. a ne M.D. zato mu nisam mogao dozvoliti, da glasa. Cijeli bir.

Digitized by Google

odbor je na to pristao. Medjutim poslije podne oko 3 sata dodje isti momak u glasačku sobu. Da vidimo, što je na stvari! Na moj upit reče, da se zove N. D. iz Draženović sela kbr. 35; — i u stalnom biračkom spisku odmah nadjem njegovo ime. Zapitam ga, zašto mu nismo dopustili, da glasa već do podne. On izjavi, da je do podne rekao„ da se zove M i k o — kako ga cijelo selo zove —, mjesto Niko. Uzmem pukopopisnu listinu, otvorim kod dotičnoga kućnoga broja i pozovem rečenoga Nikolu, neka glasno kaže, tko se sve nalazi pod kuće brojem 35 u Draženović selu. Na to je on točno po redu ne samo imenovao sve osobe, nego dapače i njihove godine naveo. Pošto je time njegova istovjetnost, bila ustanovljena, pristao je cijeli birački odbor na to, da mu se dozvoli, da glasa pod imenom N. D. iz Draženović sela kbr. 35.

21. K a k o v a m o r a d a b u d e k u t i j a ? — To prepisuje čl. 45. izbornoga zakona, koji medju inim odredjuje: »... i biti će (kutije) tako uđešene, da se spuštanje kuglica u njih ne vidi i ne čuje«, — zatim čl. 55. izbornoga zakona, riječima »... i da su usta kutije sa platnenim prozorom ...« Ja do sada nisam vidio ni jedne kutije, koje bi usta imala platnene prorez. Primjećujem, da je cijeli birački odbor mnogo puta mogao zamijetiti, u koju je kutiju birač spustio kuglicu.

22. N a k o n p r o p i s n o o b a v l j e n o g a g l a s a n j a n e m a p a r d o n a ! — Jedan obrazovaniji glasač nakon propisno obavljenoga glasanja reče mi snuždeno: »Pardon, gospodine, meni se je prigodom glasanja omakla kuglica u kutiju, za koju ja zapravo nisam kanio glasati. Molim, da mogu ponovna glasati.« Toj molbi nisam mogao udovoljiti, jer ne mogu znati, da li se je i u kojoj se je kutiji dotičniku »omakla« kuglica.

Ovdje dodajem, da u cijelosti prihvaćam i odobravam mnijenje i prijedlog, iznesen po gosp. dru. Veselinu Semizu (Mjesečnik 1. i 2. od god. 1924. str. 60.) iz razloga tamo navedenih.

Pitao sam mnoge općinske činovnike kao i općinske odbornike te predstavnike pojedinih lista o tome, da li oni imaju što primijetit obzirom na izborni zakon. Mnogi izjaviše, da je zakon nedostatan, ali mi nisu znali reći, u čemu se sastoji ta nedostatnost. Pitao sam i mnoge predsjednike biračkih odbora o istoj toj stvari, pa mi je samo nekoliko njih znalo reći po koji primjer. Nekoji se njihovi primjeri nalaze medju gornjima.

Digitized by Google

K problemu unifikacije privatnoga prava.

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Srijem. Mitrovici.

Iz osnove općega dijela obligacija, koju je objelodanio »Mjesečnik«, mogu se vidjeti m e t o d e i temeljne misli, kojima se rukovodi Stalni zakonodavni savjet u svojem radu. Kao temelj svojega rada je uzeo Zakonodavni odbor opći austrijski gradjanski zakonik od god. 1811., jer je taj zakonik u suštini, iako s modifikacijama, temeljno pravo — ius commune — u svim pravnim područjima države. Sada nje je materijalno pravo u bitnosti jedno, i u tome se nema unifikacijom prava mnogo izmijeniti. Treba da se sastavi samo jedana nova redakcija staroga zakonika, da se ovaj zakonik, kritički pregledan i modernizovan, postavi na mjesto dosadanjih pravnih normi, koje su se u pojedinostima razilazile.

Na taj se način postizava željena unifikacija i usto, da ostane pravni kontinuitet; — uzgred i pokraj toga, da se pravo modernizira. Dakle se vidi, da u tom radu nema ništa revolucijonarno. Ne ide se za ničim izvanrednim, nego u prvom redu za tim, da se sredi i ujednostavi, što već postoji. S nikakvim većim zadacima ne ide i ne pristupa se tomu poslu. Baza je poslu izabrana, jer se općemu austrijskomu gradj. zakoniku priznaje, da je relativno dobar, kao neko relativno, za naše prilike dosta dobro ishodište. U početku izgleda, da je Savjet tražio i našao neko tlo za kompromise, pa da se zadovoljava, da daje i opet samo nešto privremeno i relativno

Ovakova bezličnost nema naše simpatije. Mi smo u Hrvatskoj i Slavoniji imali od preko polovicu stoljeća na snazi zakone, koji su sami sebe nazivali »privremenima«. Historija zakonodavnoga rada svih zemalja, koje imadu kodificirano pravo, pokazuje, kako se teško dolazi do izmjena u privatno-pravnom području. Inercija zakonodavstva, mali interes i nerazumijevanje pučanstva za privatnopravne probleme, koji su suviše stručni i nezanimljivi, da bi postali od šire političke važnosti, — sve to daje privatnomu pravu onaj stacijonarni izgled, koji se uzdržaje decenijima i stoljećima bez važnijih izmjena, iako se za to vrijeme prekrenuo čitav sistem privredni i malone i sva naziranja o dobru i zlu. — Ako se dakle u samom početku kodifikacija postavi na stajalište, koje nije u svemu i potpuno savremeno, onda je to početak zastoja u pravnom životu, ustanovljen de lege lata, sa svim onim sekundarnim djelovanjem na socijalni život, koji jedno nesavremeno pravo može da uzrokuje.

Ovaj se rad ne može skučiti na usko polje unificiranja i izjednačenja, jer je nemoguće, da se kao savremene preuzmu pravne teorije iz početka XIX. vijeka, da se prihvate filozofska naziranja onoga doba i tadanje shvaćanje problema ekonomskoga i socijalnoga života. Toliko nekritični ne mogu biti ljudi, učenjaci sadašnjice, — jer oni ne mogu da usvoje učenja, koja će već sutradan morati pobijati, i ne mogu da urade, za što sami znadu, da ne valja, da je nesavremeno. Kritike, koje su upućivane općemu austrijskomu gradj. zakoniku,

Digitized by Google

mnogobrojne su. Ako se opravdanim zamjerkama hoće da udovolji, mora se u rad uvesti n o v i, d r u g i d u h. Prepisati knjigu drugim pismenima, lak je posao. Ali preraditi je u drugom duhu, posao je kudikamo mučniji. I ovakova preradba je posao, za koji se unaprijed ne može kazati, da li je s uspjehom provediv. Jer, ako se u zakoniku bude počelo tako, da se sistematiziraju materije po logičnom savezu, da se prerade osnovne zasade u skladu s našom savremenom naukom i s promijenjenim životnim naziranjem, da se unese u zakon, što je potrebno, da se na novo reguliše, u skladu s drugim i novim socijalnim potrebama, — onda je mogućno, da od knjige ne ostanu nego korice — i z a p r e k e uslijed toga, što se ta knjiga uopće uzela kao okvir i ishodište.

Nije loše pokazati na jedan primjer. Prije rata se počelo u Ugarskoj raditi na unifikaciji i kodifikaciji privatnoga prava. Tamo se pristupilo novoj kodifikaciji, a ne preradbi budi kojega, pa ni austrijskoga zakonika. To je bilo prije rata — dakle u vrijeme, kada još nije bilo ovoga jaza izmedju prošlosti i sadašnjosti, stvorenoga u razdoblju od god. 1914. — 1918.; pa koliko bi više to moralo da važi za naše sadanje prilike?!

U k o j e m s e o p s e g u namjerava unificirati gradjansko pravo? Da li će se specijalni zakoni, iako materijom zasijecaju u to područje, ostaviti po strani, ili će se svi uključiti u tom jednom djelu? Ako se ostave ti specijalni zakoni, quid iuris u slučajevima, kada se na jednom području gradjanski zakonik bavi jednim problemom, a na drugom području je to prepušteno specijalnim zakonima (kao zadružno pravo u Srbiji i s druge strane u nas)?

Stalni zakonodavni savjet u osnovi općega dijela obligacija učinio je jedan korak u tom pogledu, ali to nije ni dosta opsežno, ni dosta jasno, da se iz toga zaključi, da u tom postoji neka metoda. U § 879. o. g. z. pod toč. 4. preuzeta je kod odredjivanja ništavih poslova definicija zakona o lihvi. Ima li uslijed toga prestati važnost zakona o lihvi poslije izvršene kodifikacije, ili treba da ostane ono, što je u § 879. toč. 4. izraženo, samo princip, koji dalje razgradjuje specijalni zakon?

Unifikacija prava ne bi bila potpuna, ako bi uz jedinstveno temeljni gradjanski zakon i dalje postojale privatno-pravne norme, kojima se to pravno područje raznoliko proširuje i raznoliko tumači u posebnim aplikacijama. Ta unifikacija dovela bi do jednoga relativnoga simplificiranja, a da se opet materija privatnoga prava ne bi učinila onako jedinstvenom i onako preglednom, kako bi to trebalo i moglo da bude. Pokraj toga bi se principi i temeljna učenja toga jedinstvenoga zakonika probijala specijalnim zakonima. P r a k t i č n i cilj, j e d n o p r a v o, tom i takovom unifikacijom ne bi se postigao.

Postoji istina pogibelj, da se tako dobije jedno preveliko djelo, nepregledno u cjelini i suviše kazuističko o pojedinostima. Od te pogibelji imade medjutim lijeka, premda je to teška stvar poradi toga, što je naš pravni sustav baš uslijed mnogobrojnoga gradjenja, izmjenjivanja i nadogradjivanja jedna nepregledna i nejedinstvena materija,

Digitized by Google

u kojoj je uopće teško naći neke temeljne suglasnosti, nekoga sistema. Ne mora novi zakonik, a i ne može da se sastoji iz ciglih 1502 paragrafa, kojima se derogira, koji se nadopunjuju, tumače i primjenjuju na stostruke načine odvojeno od te jedne temeljne knjige. Tako je u jednoj knjižnici pravnih djela taj mali kodeks osamljen kao sveto pismo izmedju gomile teoloških knjižurina.

U samom početku ovoga posla imalo se odlučiti, da li će se ostati kod dosadanjega sistema, da se pravo trgovaca smatra jednom posebnom granom, koja se normira napose od općega privatnoga, prava, pa da li će da se zadrži i dalja konsekvencija takova specijalnoga stajališta — posebni trgovački sudovi? Čini se, da je u tomu odlučeno afirmativno, jer jedna posebna komisija radi na unificiranju trgovačkoga zakonika. Koliko treba da ostane specijalni položaj trgovaca u tom, da im sude posebni trgovački sudovi, nije nam poznato, ali je ta stvar od sekundarne važnosti, obzirom na stanje u većini pravnih područja države, da su ti trgovački sudovi najuže vezani s redovitim sudovima, a u jednom pravnom području, u Vojvodini se i ne poznaju, — pa se te stvari, koje su u najvećem dijelu formalne prirode, vjerojatno i ne će mijenjati.

Ako se taj problem ispituje, mora se svakako naglasiti, da posebno trgovačko pravo nije tako nužna pojava, koja se nameće sama od sebe, jer imade država, koje posebnoga trgovačkoga zakonika ne poznaju u sadanjoj modernoj svojoj kodifikaciji (n. pr. Švicarska), a cijeli anglo-saksonski svijet nije nikada ni poznavao trgovačko pravo u onom smislu, u kojem ga poznaje malone cijeli evropski kontinenat. I u koliko su potrebne posebne norme za specijalne potrebe trgovačkoga prometa, nije logička nužda, da to bude normirano u posebnom zakoniku.

Problem se za nas komplicira, jer imamo u sadanjem trgovačkom pravu d v a područja. Srpski je trgovački zakonik preuzeo sistem francuski, i time se obilježava jedno pravno područje, dok su ostali krajevi u tom pogledu pod utjecajem germanskih kodifikacija. Razlike u oba ova trgovačka zakonika su osjetljive i vrlo važne, a kulminiraju u tom, da se u sustavu, koji mi imamo, obligacijono pravo razlikuje, kada dolazi do primjene trgovačkoga zakonika, od općega obligacijonoga prava na temelju o. g. zakonika, Srbijansko pravo nije poznavalo takove razlike. Ondje je obvezatno pravo jedno. Kako se god o tome odluči, nastaje novotarija za jedno pravno područje. Ako se preuzme sustav germanski, bit će novotarije za područje, na kojem sada važi srpski trgovački zakon; ako se pako preuzme srbijanski zakon, onda se uradilo protiv »tradicija«, u kojima smo mi dosada živjeli. Da se odluči ovamo ili onamo, treba navesti za i protiv odlučne r a z l o g e.

Trgovački zakon nije cjelina u teoretskom pogledu. Zajedno s normama privatnoga prava nalaze se izmiješane norme, koje strogo uzevši spadaju u pravo procesualno (dokazna moć trgovačkih knjiga, odredbe o realiziranju trgovačkoga zaloga i t. d.), suviše i odredbe administrativne prirode i kaznene ustanove. Opći pak gradjanski

Digitized by Google

zakon je skup nebrojenih pravnih institucija. Njime se zahvaća u sva područja praktičnoga i »nepraktičnoga« života. Privatno-pravne norme specijalnoga trgovačkoga zakonika su prema tomu i brojem neznatne; — i te posebne institucije, osebujne trgovačkom pravu, su toliko i nesamostalne i nevažne, da se ne uvidja potreba toga posebnoga zakonika, koji i onako ne postoji samostalan, nego se u temeljnim stvarima oslanja na opće privatno pravo. Ako bi se ova oba zakonika slila u jedno, onda bi i odredbe trgovačkoga prava u tom savezu, u koji one po naravi stvari spadaju, postale nešto plastično i živo.

Iako u tomu ne bi bilo poteškoća u pogledu pojedinih instituta trgovačkoga prava, jer bi javno trgovačko društvo, primjerice, spadalo u savez društvenih ugovora, pravo komisijonara, vozara i otpremnika u pojedine druge institute obveznoga prava, — bilo bi poteškoća na drugoj strani. Mnogi bi bili u dvoumci, da li se time krnje njihova staleška prava, — osobito ako bi se pristupilo tomu, da se likvidira posebno obligacijono pravo po trgovačkom zakonu. Bez svakoga otpora se medjutim rijetko kada što valjano uradilo. Posebno obvezno pravo po trgovačkom zakonu nije se ograničivalo samo na one poslove, koje trgovci izmedju sebe sklapaju. To nije jedno staleško pravo, vezano na posebni poziv trgovca, nego se primjenjuje šire, i na netrgovce, kadgod je u pitanju »trgovački posao« makar s jedne strane onih, koji ga sklapaju. Ovo posebno obvezno pravo po trgovačkom zakonu je o p ć e, ali u primjeni skučeno i vezano uz neke formalne pretpostave i uvjete. Postoji singularitet u našem pravnom poretku, da jedno lice, netrgovac, u dva identična spora može u jednom uspjeti, a u drugom ne; — singularitet, koji je toliko važniji, što je primjena obligacijonoga prava po trgovačkom zakonu široka ,te se ne može sa sigurnošću utvrditi, nije li uslijed velikoga proširenja trgovačkoga poslovanja u posljednjim decenijama, to specijalno pravo u području obligacija potislo opći gradjanski zakon. Obvezno pravo po trgovačkom zakonu je posljedica razvitka u prometu. Ono je modernije i oštrije od općega prava. Kako je i onako u primjeni vrlo često prošireno via facti, a i naše opće ekonomske, socijalne i kulturne prilike su poodmakle i naprednije prema životnim okolnostima od početka XIX. vijeka, bilo bi danas i moguće potrebno, da se to naprednije obligacijono pravo usvoji kao ius commune, barem u glavnim točkama. Ima sigurno i u tomu mjere, pa bi se posebnim ispitivanjem odlučilo, što se n e ć e generalizirati (primjerice pravo retencije).

Ako bi se ovako odlučilo, te likvidiralo posebno obvezno pravo po trgovačkom zakonu, onda bi dalji zadatak, da se u jednom zakoniku sakupi sve privatno pravo, bio znatno olakšan i lakše provediv.

Digitized by Google

Jesu li povlašćeni pravni zastupnici pred upravnim oblastima nadripisari?

Napisao dr. Dragutin Pavlinić, vlad. tajnik.

Gosp. dr. R. Siebenschein, odvjetnik i predsjednik odvjetničkoga odbora u Zagrebu, priopćio je u svojem članku, uvrštenom u broju 7. ovogodišnjega »Mjesečnika« predstavku odvjetničkoga odbora od 30. travnja o. g., upravljenu na pokrajinskoga namjesnika, u kojoj se tvrdi za novi tip zastupnika pred upravnim oblastima, imenovanih iz reda umirovljenih starijih iskusnih činovnika, da »u biti svojoj nije drugo, nego p r i v i l e g o v a n o n a d r i p i s a r s t v o.« Krupne su to riječi i za čudo je, kako su ušle u pismo tako odličnoga zbora, kakov je odvjetnički odbor.

Tko je nadripisar? — Naredba ministarstva pravosudja od 8. lipnja 1857. (br. 113 stc. 397 z. vl. I.) opisuje ga ovako:

»Kao zakutni pisar ili nadrifiškal ima se smatrati:

a) koji, nebudući p o v l a š ć e n i advokat ili odvjetnik, u takovim parnicama, u kojima se stranke po propisima parničkih redova služiti imadu odvjetnikom, b e z p o v l a s t i u ime tužitelja ili tuženika dodje p r e d s u d ili za nj podnesak kakov (p i s m o n a s u d) sastavi.

b) koji, nebudući za to p o v l a š ć e n p o v l a s t i n a d l e ž n o j zanima se kao zanatom, da pravna pisma ili podneske s u d b e n e u s t v a r i m a p a r n i č n i m i l i i z v a n p a r n i č n i m, makar posredovanje pravoga odvjetnika u istinu i ne bilo zakonom propisano, ljudima sastavlja ili da kao punomoćnik njihov p r e d s u d hoda, ako se dokaže, da je za to p l a ć u k a k o v u d o b i o, ili ako se makar samo iz množine sastavljenih pravnih pisama ili podnesaka, iz često preuzetih poslova punomoćskih, iz prividnih (himbenih) pisama ustupnih, što ih prinosi, ili iz drugih okolnosti može s razlogom zaključiti, da mu je bilo d o v l a s t i t o g a d o b i t k a.«

Na prvi se već pogled vidi, da se te značajke zakutnoga pisara ili nadrifiškala ne mogu protegnuti na umirovljene upravne činovnike, koji su od nadležne vlasti dobili ovlast, da budu p r a v n i z a s t u p n i c i p r e d u p r a v n i m o b l a s t i m a.

Svaka, potpuno sa svim propisanim ispitima dovršena, fakultetska naobrazba, koja je za sve pravnike, posvetili se oni bilo kojemu pravničkom zvanju, jednaka, osposobljuje za praktičko izvršivanje odnosnoga zvanja. Polučena potpuna pravnička nauka ne može u tome da čini, pa doista i ne čini, iznimku; jedino što se za svaku pravničku struku zahtijeva još posebni stručni ispit. Naučna je osnova na pravnome fakultetu takova, da svršeni pravnik može polučiti potpunu teoretsku i ponešto praktičnu spremu za sudačko zvanje, a i za odvjetničko koliko se odnosi na poslovanje kod sudova.

Digitized by Google

Nasuprot njegova je teoretska sprema za upravnoga i financijskoga činovnika dosta malena, a praktična gotovo nikakova. Ovu treba upravni i financijski činovnik napose da poluči tek u službi, a potrebno mu je za nju dulje vrijeme.

Upravo zato odvjetnici i interveniraju malo kod upravnih i financijskih vlasti, a i kada interveniraju, čine to r e d o v n o prema uputama, crpljenima od upravnoga i financijskoga činovnika. Nije ni za čudo, jer, polažući odvjetnički ispit samo pred sudačkom vlasti, ni ne dolaze u priliku, da budu ispitani i iz upravne i financijske struke. Odredjeno je doduše u § 3. naredbe ministarstva pravde od 11. listopada 1854. (br. 263 z. v. l.), da za ispit za odvjetništvo valjaju ne samo propisi § 40 slova a)-f) naredbe od 10. listopada 1854 (br. 262 z. v. l.) o praktici i o praktičnom ispitu za sudstvo, nego i propisi §§ 9—16 iste naredbe o praktici i o praktičnomu ispitu za poslovodstvo političko, ali taj se propis ne izvršuje, jer nije sastavljena komisija normirana §om 10. iste naredbe. Jednako bi se dakle mogla i našim odvjetnicima, koji nisu prošli u službi kod upravnih vlasti upravnu praksu, osporavati ovlast za zastupanje pred upravnim i financijskim vlastima upravo s isto toliko prava, s koliko prava ju gospodin pisac osporava upravnim činovnicima.

Sadašnji upravni postupak dozvoljava mogućnost isključenja pravnoga zastupnika, te je njegov položaj bar kod rasprave i cijeloga neposrednoga postupka (osim stadija pravnih lijekova) problematičke vrijednosti. Očito je, da će stariji iskusni upravni činovnik najbolje znati, kod kojih je posala i na koji način dozvoljeno zastupstvo pred upravnim oblastima.

Podjeljivanje dozvola za zastupstva pred upravnim vlastima nije nijednim pozitivnim zakonom zabranjeno. Nije dakle protuzakonito. Ono je i u interesu općenitosti. Stranke se mogu u upravnim poslovima s pouzdanjem obraćati na ovlašćenoga zastupnika u uvjerenju, da će im on kao stari i iskusni upravnik stvar n a j b r ž i m i n a j j e f t i n i j i m putem kraju privesti. Ono je i zahtjev pravednosti. Umirovljeni financijski činovnici dobivaju dozvole za zastupstvo u financijskim poslovima. Umirovljeni suci dobivaju pravo branidbe i odvjetništva. Zar jedino upravni činovnici, imajući jednaku pravničku naobrazbu, da ostanu isključeni od slične pogodnosti?! I to još u današnje doba ove silne skupoće, uslijed koje i najviši i najbolji naši upravnici s malom svojom mirovinom, ako nemaju posebne svoje imovine, — a većina je takovih — ne mogu živjeti, te su prinuždeni, da rade kod bankara, industrijalaca i trgovaca.

Odvjetnički stalež ne može tomu opravdano da prigovara. Većinu tih upravnih posala obavljaju danas i onako p r a v i n a d r i p i s a r i. Ovima se tim izbija iz ruku glavno vrelo prihoda i njihov će se broj sve više smanjivati, dok će ih napokon i nestati.

Neopravdano je stoga tvrditi, da je upravno zastupstvo, na koje nadležna vlast ovlašćuje umirovljene starije iskusne ispravne činovnike »p r i v i l e g i r a n o n a d r i p i s a r s t v o« i bilo bi poželjno,

Digitized by Google

da odvjetnički stalež taj novi tip pravnih zastupnika pred upravnim vlastima susreće bar s toliko dobrohotnosti, s koliko susreće ovlaštene zastupnike pred financijskim vlastima, koji se popunjuju iz reda starijih iskusnih umirovljenih financijskih činovnika, te branitelje i odvjetnike, koji se popunjuju iz sudačkih redova.

Papiri od vrijednosti i gruntovnica.

(Privatno pravna paralela).

Napisao dr. Bogdan Prica.

I papir od vrijednosti i gruntovnica su pravni izumi, razvijeni, u glavnom posljednjih stoljeća iz potrebe, da se digne vrijednost dobara u zamjeni (»Tauschwert«). Sa toga stanovišta promatrani spadaju oboje u istu ekonomsku kategoriju, u koju spada uvadjanje novca, obrazovanje posebnoga trgovačkoga staleža, vašari sa robom na licu mjesta, vašari sa muštrama, burze i drugi izumi, kojima se umanjuju troškovi medjusobnoga traženja prodavalaca i kupaca, te kroz to bez ikakove fizičke promjene uvećava vrijednost dobara. Papiri od vrijednosti i gruntovnice igraju medju tim institucijama jednu osobito važnu ulogu, pa i ako njihova funkcija stvaranja vrijednosti ne pada tako u oči kao ta ista funkcija na pr. kod tehničkih izuma, to bi se ipak sa njihovim odstranjenjem iz sadašnjega prometa vrijednost našim dobrima većma reducirala nego li odstranjenjem mnogo kojega tehničkoga izuma.

Papir od vrijednosti ima doduše i drugih funkcija osim podizanja negocijabiliteta dobrima kao na pr. podizanje kredita, surogiranje novca, uštedjivanje transportnih troškova za novac, a isto tako vrši i gruntovnica velike usluge kreditu, po poreskoj tehnici itd. Nu ovdje želimo baš istaknuti njehovu zajedničku funkciju podizanja negocijaliteta, jer se ta funkcija omogućuje pravnim normama, po kojima jedan i drugi institut dobiva svoju pravnu fizionomiju i spadaju u velikim potezima u istu grupu pravnih pojmova.

Dvije starije, a još i danas prilično vladajuće teorije o papirima od vrijednosti, nalaze svoju karakteristiku u momentima, koji nisu u gotovo nikakovoj vezi sa njihovom ekonomskom funkcijom, a pored toga se i ne nalaze kod svih papira od vrijednosti, ili se ne nalaze samo kod njih.

Tako imamo Brunnerovu definiciju papira od vrijednosti„ prema kojoj je to isprava o nekom privatnom pravu, tako vezanom sa tom ispravom, da je njegova realizacija uslovljena sa imanjem te isprave. Po toj bi pak definiciji sve zadužnice bile vrijednosni papiri, jer po § 1428. o. g. z. ne mora dužnik izvršiti svoje dužnosti, ako mu vjerovnik ne povrati zadužnice ili lista o njenoj amortizaciji.

Druga jedna teorija vidi karakteristiku vrijednosnih papira u njihovoj formalnoj apstraktnosti, t. j. u tome, što vjerovnik pri nji-

Digitized by Google

hovoj — naročito sudskoj — realizaciji ne mora dokazati kauze svoje tražbine, nego je teret dokaza glede toga na dužniku. Ovime pak nisu obuhvaćeni svi vrijednosni papiri. Pojam kauze se naime dade primijeniti samo na obvezna prava, a pošto medju papirima po naredbi i na donosioca imade mnogo stvarnopravnih papira, to je jasno, da je gornja definicija preuska.

Noviji resigniraju na to, da dadu definiciju svega onoga, što pravni propisi, ili što promet shvaća vrijednosnim papirom. I mi si tako stvaramo uži pojam vrijednosnoga papira, o kome će u buduće biti jedino govora. U taj pojam spadaju papiri po naredbi, papiri na donosioca, zatim poslovi, stipulirani u korist trećih, kada su inkorporirani u papirima (na pr. tovarni list, conossement, trata sa rekta-klauzulom, ako je prije izdanja akceptirana). Rekta-papiri su — kao što se vidi — principijelno isključeni.

Za tako shvaćeni pojam vrijednosnoga papira nalaze noviji karakteristiku u jednoj posebnoj legitimaciji, koja izvire za imaoca njihova, a koju nazivaju »die wertpapier-mässige Legitimation«. Tri pogodnosti su sadržane u toj legitimaciji:

1. Za dužnika, što može bez ispitivanja, da li je imalac vlasnik, isplatom duga imaocu riješiti se toga duga. Od toga se — razumije se — izuzimaju slučajevi, u kojima je diskrepancija izmedju imanja i vlasništva papira tako očita i tako lako dokazljiva, da bi dužnik morao uspjeti u procesu sa dokazom, da imalac nije vlasnik. Neki zovu skupinu papira, koji legitimiraju samo na ovo ovlaštenje (a ne i na daljnja dva) legitimacijonim papirima.

2. Imalac vrijednosnoga papira imade tu pogodnost, da je riješen dokaza o svojem vlasništvu na papiru (a). U tom pogledu zadovoljuje, ako samo prezentira papir, na kome mora biti eventualno do njega šižući red naledja. Zatim je riješen pri obveznopravnim papirima dokaza o njihovoj kauzi (b). To je tzv. formalna apstraktnost. Sa ove dvije procesualne pogodnosti mogu biti skopčana i druga procesualna olakšanja i ubrzanja na pr. mandatni postupak (c). To je formalna strogost, koja medjutim imade i svoje naličje u korist dužnika, t. j. po njoj se iziskuje od imaoca papira, da izvrši neke akte, ako se misli služiti sa svim pogodnostima, koje mu pruža legitimacija po vrijednosnom papiru. Po nekima se radi o nepotpunim papirima od vrijednosti, gdje se sastaju ova i predjašnja funkcija, a bez slijedeće, u kojoj je essentiale potpunih papira od vrijednosti.

3. Svaki imalac vrijednosnoga papira, koji uslijed svoje dobre vjere, a bez grube nemarnosti (ovo je sporno!) ne zna za manjkavosti prava, vezanoga za papir, stiče ga u onom opsegu, kako mu se pokazuje iz papira. To je ono čuveno »quod non est in cambio, non est in mundo.« Imalac papira, koji je dobre vjere, sačuvan je od takovih prigovora, koji bi mu kod istih tih prava, da nisu inkorporirana u papire, pored njegove dobre i najbolje vjere, mogli potpuno uništiti ta prava. U sačuvanosti od tih prigovora, u tzv. materijalnoj apstraktnosti, nalazi se bitna karakteristika potpunih papira od vrijednosti. Kroz to, što pravo čuva poštenoga stečnika od tih izvjes-

Digitized by Google

nih prigovora, o kojima će odmah biti riječ, postizava se ona u uvodu spomenuta veća prometljivost dobara, inkorporiranih u papire od vrijednosti, i mi ćemo, ako nam uspije konstrukcija baš tih pravnih normi, koje normiraju materijalnu apstraktnost, znati, s kakovim se to pravnim institutom diže vrijednost nekih dobara. Podjedno čemo moći da opredijelimo vrijednosnim papirima mjesto u privatno-pravnoj sistematici, sa čime ćemo tek i postići njihovo potpuno razumijevanje.

Potrebno će biti s toga, da se malo zadržimo kod te materijalne apstraktnosti i da prije njene konstrukcije prikažemo u glavnim potezima sadržaj normi, koje će nam poslužiti za njenu konstrukciju.

Obično se prigovori, isključeni proti bona fide imaocu papira od vrijednosti, dijele u skupinu prigovora, da prednik nije bio vlasnik, ili da bar nije bio u toj mjeri, u kakovoj bi hotio imalac da bude, te u skupinu, da imaocu ne pristoji pravo u onom sadržaju, kako je vidljiv iz papira. Ovdje se ne ćemo držati ove uobičajene podjele, nego ćemo usvojiti jednu drugu, koja će nam s obzirom na paralelu sa gruntovnicom bolje poslužiti.

Jednu skupinu prigovora sačinjavaju prigovori iz činjenica, koje tangiraju inkorporirano pravo, a da te činjenice nisu evidentirane u papiru. Takove su činjenice one, koje se odnose na inkorporirano pravo, a desile su se prije izdanja papira; zatim one, koje su se docnije desile sa svrhom, da modificiraju ili unište pravo; nadalje one, koje doduše postizavaju taj isti efekt, ali koje nisu sa tom svrhom izvedene (na pr. prigovor kompenzacije); konačno puki slučajevi kao gubitak, kradja papira itd. Imalac papira je zaštićen od tih prigovora, ne samo sa strane glavnoga dužnika, nego i sa strane vrijednosnopapirnih garanata, specijalno sa strane indosanata, ako indosament imade materijalnu apstraktnost. Zaštićen je i sa strane stvarnopravnih pretendenata (na pr. predjašnjih vlasnika, založnih vjerovnika, kojima je papir založen, a da to nije na njemu evidentirano; ili kojima je roba, vrhu koje je izdan papir, fizičkim putem založena itd.), koji mogu spomenute prigovore iznijeti mjesto u prigovorima u formi tužbe. S isključenjem ovih prigovora, koji izviru iz činjenica neevidentiranih na papiru postizava se tek niži stepen materijalne apstraktnosti.

Moramo naime imati na umu, da pozitivno zakonodavstvo može u većoj ili manjoj mjeri spomenute prigovore i proti bona fide imaocu dopustiti, već prema potrebama prometa. Ovo ograničenje materijalne apstraktnosti još više izbija kod druge skupine prigovora, naime prigovora iz činjenica, koje su evidentirane u papiru. Tako je na pr. po pozitivnom mjeničnom pravu u Hrvatskoj isključen prigovor, da je u bludnji ili u prevari potpisana mjenica, ali dozvoljen je prigovor da je mjenica u fizičkoj sili potpisana, ili da je potpisivač bio nesposoban, da sa vlastitim djelom preuzme mjeničnu obvezu. Kuda ide ta granica ne da se izvesti iz jednoga principa, koji bi imao važiti za papire od vrijednosti, nego samo iz praktičnih potreba. Naprotiv se radi o jednom principu, kada je riječ o ograničenju dopustivosti tih

Digitized by Google

prigovora samo na odnosnu osobu, kod koje se je prigovorena činjenica zbila. Naime ovakov jedan proti svakomu dopušteni prigovor djeluje subjektivno, t. j. samo u korist dotične osobe, a da ne poništava sve skripture, koje se nalaze na papiru. To je princip samostalnosti vrijednosnopapirnih obveza, a pošto je od sekundarne važnosti, to se ovdje ne upuštamo u njegovo razglabanje.

Prije nego što dademo konstrukciju ove interesantne karakteristike vrijednosnih papira, želimo vidjeti, ne postoji li kakov analogon legitimaciji vrijednosnih papira kod gruntovnice. Pri povlačenju ove paralele treba imati na umu, da se u vrijednosne papire unašaju većim dijelom obvezna prava, a u gruntovnicu gotovo isključivo stvarna prava, pa da će se paralela dati povući tek u krupnim potezima.

I po gruntovnoj legitimaciji detentor ili posjednik dobra, hipotekarni dužnik itd. mogu bez ikakove štete po sebe izvršiti svoju dužnost spram gruntovno legitimiranoga (1). Gruntovno legitimirani nije dužan dokazati više no svoju gruntovnu legitimaciju (2). Inače doduše nema kod nas drugih kakovih procesualnih pogodnosti, ali se već u Njemačkoj dižu glasovi, kako bi trebalo uvesti veću strogost kod utuživanja hipotekarnih prava i to po uzoru mandatnoga postupka.

Za nas je pak najinteresantnija točka, da li postoji nešto sličnoga materijalnoj apstraktnosti vrijednosnih papira. Zaista nalazimo analogon tome u zaštiti dobre vjere u gruntovne knjige. Prvi je analogon u tome, što se i jednim i drugim postizava isti efekat kod odnosnih dobara: povećanje njihova negocijabiliteta. Interesantnije je pak to, da se taj efekat postizava istim pravnim sredstvima, kao što ćemo to odmah pokazati.

Bona fide stečnik (naravski mora biti i ovdje sine culpa lata) zaštićen je od prigovora sa strane onih, koji svojataju neka prava na dotičnom zemljištu ili koji se pozivlju na neke činjenice, koje bi mogle škoditi njegovu gruntovnom pravu. I te prigovore dijelimo analogno podjeli prigovora kod papira od vrijednosti u dvije skupine:

I.) Prigovori iz činjenica, koje su nastupile u pogledu raznih prava na dotično zemljište, a nisu gruntovno evidentirane (na pr. da je odnosno pravo prestalo, prenešeno na drugoga; da postoje protutražbine po § 1443 o. g. z.). Ovi se prigovori mogu stavljati samo izmedju onih, koji za odnosne činjenice znaju ili znati moraju. Time je u vezi pitanje o vezanosti gruntovnih prava, t. j. pitanje, da li se mogu prava na jedno u gruntovnicu upisano zemljište sticati i vangruntovno.

Teorija je prilično složna, dok se radi o tome, kako se imade postupati sa tim vangruntovnim operacijama. Jedna vangruntovna, dakle fizička tradicija, imade taj efekat, da se stečnik po toj operaciji može samomu otudjivaocu, te njegovim mala fide i besplatnim (§ 953 o. g. z.) sljednicima uvijek oprijeti exceptione rei venditae ac traditae, t. j. takovima ostaje vlasništvo na papiru. Jednomu pak bona

Digitized by Google

fide stečniku mora ustupiti zemljište, pa makar ga posjedovao već preko trideset godina. (§ 1500 o. g. z.). To je nesporno, ali sporno je, kako da se ti pravni propisi konstruiraju. Stiče li se i vangruntovno vlasništvo na uknjiženim nekretninama ili je sticanje prava na nekretninama vezano na gruntovnu operaciju?

§ 431. o. g. z. ište doduše za prenos vlasništva, i to samo za prenos, gruntovni prepis. Dakle po tom bi slijedilo, da je strogo po zakonu od vangruntovnih sticanja isključena samo fizička tradicija. dok za ostale načine vangruntovnih sticanja nije ništa odlučeno. Nije dakle zakonom statuirana opća vezanost gruntovnih prava, kako bi htjeli neki stariji autori. Što više po § 1500. o. g. z. izgleda, da je zakonom statuirano baš sticanje prava na gruntu vangruntovnom dosjelošću, a ne možda samo titulus na ta prava. Međutim i § 431. ne sadržava nikakve nove dispozicije pored ostalih propisa o vangruntovnim operacijama. U tom paragrafu zakonodavac ne propisuje ništa novo; — on samo konstruiše ono, što je već propisao, te nas prema tome ničim novim ne obvezuje u pogledu prosudjivanja vangruntovnih operacija. Možemo stoga zamijeniti zakonodavčevu konstrukciju sa jednom naučnom. Najzgodnije je pak za razjašnjenje tih vangrutovnih operacija pristati uz Stimlechnera, koji, ne vjerujući više u svemogućnost gruntovnih operacija kao stariji, smatra, da se u principu mogu sva prava vangruntovno osnivati na gruntu. Isključene bi bile hipoteke i slično. Ali tako osnovana prava prestaju, čim se pojavi kakov bona fide stečnik po grutovnici. Drugim riječima: Sve gruntovno neevidentirane činjenice o nastanku, promjeni i prestanku prava na grunt, djeluju samo izmedju onih, koji su za njih znali, ili znati morali, a ne mogu se prigovarati bona fide trećima. Ovaj dio zaštite zovu zaštitom povjerenja u potpunost gruntovnice.

II. Prigovori iz činjenica, koje su evidentirane u gruntovnici (na pr. da se prednik uknjižio na osnovu jedne falsificirane isprave; da pravni posao, na osnovu kojega je uknjižen i koji je evidentiran u gruntovnici, imade izvjesnih mana). No kao što smo vidjeli kod druge skupine prigovora isključenih kod vrijednosnih papira, tako i kod ove skupine prigovora proti grutovnim pravima, nije zakonodavac tako liberalan kao kod prigovora iz neevidentiranih činjenica. Zaštitu od ove skupine prigovora zovu zaštitom povjerenja u ispravnost gruntovnih knjiga. Granica ove zaštite je različita prema različitim zakonodavstvima. U zemljama zakonodavstva bivšeg austr. carevinskoga vijeća povlači tu granicu interesantni § 61. austrijskoga gruntovnoga zakona, koji odredjuje, da pošteni stečnik, koji svoje pravo utemeljuje na manjkavu upisu, stiče to pravo odmah, ako je prethodni manjkavi upis postao pravomoćan istekom 60-dnevnoga rekursnoga roka. Ako prethodeći upis nije stekao te pravomoćnosti, može mu docnije, doklegod je taj upis nepravomoćan, pored njegove dobre vjere biti brisan. Nu ovaj Damaklov mač visi nad njime samo tri godine od njegova upisa. Istek ovih triju godina

Digitized by Google

surogira pravomoćnost prethodećega upisa. Naš je zakonodavac u pitanju zaštite povjerenja u ispravnost gruntovnice stroži, tj. kod nas je materijalna apstraktnost gruntovnice umanjena, što — naravski — umanjuje prometljivost gruntovnih dobara. Kod nas u Hrvatskoj ograničena je ta zaštita tabularnom dosjelošću (§ 1467. o. g. z.). Upis bona fide stečnika, koji se oslanja na jedan nevaljani upis, postaje neoboriv u svakom slučaju tek nakon tri godine.

Vidimo dakle, da se postizavaju gotovo isti efekti upisivanjem prava u vrijednosni papir i u gruntovnicu:

1. Dužnik (u širem smislu riječi) se rješava dužnosti, da ispituje potpunu legitimaciju ovlaštenoga, koji ga pozivlje na vršenje njegove dužnosti.

2. Ovlaštenik se rješava raznih tereta dokaza, a eventualno stiče i druge procesnalne prednosti.

3. Ovlaštenik stiče materijalnu apstraktnost, tj. zaštićen je od izvjesnih prigovora.

Kako se ima juristički konstatirati ta zaštita od prigovora? — Tako da uzmemo, da se aktom skripture sve činjenice, koje tangiraju skripturirano pravo, kategorišu u tri skupine po jakosti njihova učinka na pravo, tj. da se nekima činjenicama oduzme njihovo potpuno djelovanje, koje bi imale bez skripture. Neke se činjenice relativiziraju i to jedne tako, da vrijede samo izmedju onih, koji za njih znadu ili znati moraju (1.) To su u skripturi neevidentirane činjenice. Druge se pak činjenice relativiziraju na taj način, što vrijede samo spram ovlaštenoga, koji ne poznaje njihove defekte (2.). To su u skripturi evidentirane činjenice, koje imaju takove defekte, od kojih je zaštićen stečnik dobre vjere. Treća pa skupina činjenica djeluje apsolutno spram svakoga: činjenice u skripturi evidentirane, a bez defekata (3.). Možemo dakle kazati: jedne činjenice djeluju samo spram nepoštenih, druge samo spram poštenih, a treće spram svakoga.

S tim umanjenjem djelovanja izvjesnih činjenica postizava se jednako i kod vrijednosnih papira i kod gruntovnice tako reći jednim potezom pera veća vrijednost onim dobrima, koja se upisuju. Nauka o papirima od vrijednosti i o gruntovnici spada prema tome u opći dio privatnoga prava i to ondje, gdje se govori o pravnim činjenicama ili još točnije ondje, gdje je riječ o skučenom djlovanju pravnih činjenica (o oborivosti, relativnoj i apsolutnoj ništetnosti pravnih činjenica).

Definicija vrijednosnoga papira i gruntovnice glasi: To su takovi papiri, koji njihovu imaocu daju vrijednosno papirnu odnosno gruntovnu legitimaciju. Bitnost pak te legitimacije leži u tome, da je nekim činjenicama vrhu inkorporiranoga prava smanjeno njihovo djelovanje na to pravo.

I tako nam postaje jasno, kakov je to pravni izum bio, koji je ulio povjerenja stečnicima, da stiču bez opasnosti izvjesna dobra, a na

Digitized by Google

budućem pravnom razvoju stoji, da ovo povjerenj još više poveća i da ga protegne po mogućnosti i na druga dobra, za koja se još do danas nije pronašlo načina, kako bi im se negocijabilitet podigao kao kod nekretnina i kod onih prava, vrhu kojih zakoni dozvoljavaju izdavanje vrijednosnih papira.

Što je sa gruntovnicom željezničkom?

Priopćio dr. Rudolf Šlumpf, odvjetnik.

Po zak. čl. L-: 1868. (Zbor. god. 1869. kom. IV. br. 6), koji je upotpunjen zak. čl. XLI: 1881 ugar. hrvatskog sabora, odredjeno je, da se sve željeznice i javni kanali imadu unesti u posebnu tim zakonom utemeljenu sredotočnu gruntovnicu, koja se vodi pod nadzorom i upravom gruntovne oblasti u Budimpešti. Svrha toga naznačena je u § 1., u kojem se veli: »Kojih će svrha biti nepokretnine takovih nepokretnih zemaljskih poduzeća u skupnoj cijelosti pretstavljati, u očevidnosti držati i do vjeresijske prikladnosti dizati.«

Po § 14. toga zakona imadu se nakon autentikacije predati izaslaniku središnje gruntovne oblasti prepisi i popisi, posebni iskazi pojedinih hatara (poreznih općina), ovjerovljene mape, koji izaslanik ih imade predložiti svojoj gruntovnoj oblasti. Po § 16. ibid. imadu naše gruntovne oblasti podjedno izvlaštene parcele u pojedinim gruntovnim zapisnicima otpisati i sve spise priposlati središnjoj gruntovnoj oblasti u Budimpeštu u svrhu, da sastavi posjednovni list u sredotočnoj gruntovnici. Isto vrijedi i glede bivše Austrije, jer se i tamo vode prema zakonu od 19. svibnja 1874. (drž. list br. 70.) posebne gruntovne knjige željeznica.

Prema zak. čl. 1.: 1868. otpisane su u Hrvatskoj i Slavoniji sve one parcele, koje su potrebite bile za željeznice i kanale, u sredotočnu gruntovnicu željeznica i kanala u Budimpešti, ter se ove parcele više ne nalaze u našim gruntovnim knjigama upisane. Pošto se nakon sloma Austro-ugar. monarkije nastojalo ne samo mirovnim ugovorima, već i kasnijim posebnim utanačenjima pravno urediti odnošaj izmedju sadašnje naše države, Magjarske i Austrije, ipak nije ni do danas uredjeno pitanje sredotočnih gruntovnica željezničkih. Stoga se i danas nalaze nekretnine, izvlaštene za željeznice i javne kanale, izvan naše države, a da kod nas nisu ni evidentirane. Budući da su nam te sredotočne gruntovnice željeznica već odavna imale biti vraćene i predane, imalo bi se od magjarske i austrijske države zatražiti, da nam sve gruntovne napisnike glede nekretnina, koje se nalaze u našoj državi i koje se vode u sredotočnim gruntovnicama u Budimpešti i Beču, predadu zajedno sa svim spisima i mapama, što se na njih odnose.

Ali i naša država imala bi stvoriti zakon za sredotočnu gruntovnicu željeznica i javnih kanala, jer čim nam Magjarska i Austrija

Digitized by Google

predadu te napisnike sada postojalih tamo središnjih gruntovnica, manjkat će nam zakonska norma, kamo da se ti napisnici za svim spisima i ispravama odašalju i koja će oblast te gruntovnice rukovoditi. Ovo je tim prešnije, jer, koliko je piscu ovih redaka poznato, imadu se obaviti autentikacije i nakon toga otpisi nekretnina za već pred više godina gotove željeznice Bjelovar-Garešnica, Pavlovac-Grubišnopolje, Podravski Kloštar-Koprivnica i t. d. K tomu će za kratko vrijeme doći i lička željeznica. Bez posebnoga pako zakona za našu državu glede sredotočne gruntovnice željeznica to se nipošto ne može obaviti.

U uvodno spomenutom zakonu, naročito u § 1., veli se, da je svrha sredotočne gruntovnice željeznica i javnih kanala, da se imade u skupnoj cjelini pretstavljati taj objekt i držati u evidenciji, te podizati do v j e r e s i j s k e p r i k l a d n o s t i. U našoj državi ne imamo nekretnine, na kojim su željeznice i kanali gradjeni, u skupnoj cijelosti sabrane, pak nam je stoga i oduzeta mogućnost, da na ovaj objekt sklapamo zajmove, kao što to druge države već učiniše. Imao bi se stoga što prije stvoriti zakon glede osnivanja sredotočne gruntovnice željeznica i kanala i odmah zatražiti od magjarske i austrijske vlade, da nam predadu gruntovne liste naših željeznica i javnih kanala zajedno sa svim ispravama i mapama i t. d., koje bi se onda unijele u središnju grutovnu knjigu, koja bi se tada istom imala otvoriti.

Rok ispunjenja kod odštetnih osuda kaznenih sudova.

Priopćio dr. Gj. Müller, odvjetnik u Rumi.

Naši kazneni sudovi često izdaju odštetne osude, a da u tenoru ne stave rok ispunjenja. Nadalje providjaju takove odštetne osude u smislu §a 314 k. p. sa klauzulom pravomoćnosti prije, nego što je osuda dotično rješidba zadnje instancije dostavljena osudjenomu, te oštećenici na temelju takove osude vode ovrhu prije, nego što je osudjenomu dostavljena.

Je li ta praksa ispravna? Držim, da nije. Odšteta, koju kazneni sudovi dosudjuju nije kazna, a kada za istjerivanje novčane kazne § 2. ministarstva pravosudja od 11. veljače 1855. propisuje, da sud, koji je dužan izvršiti osudu kaznenu (§ 318 k. p.), imade opomenuti osudjenika, da položi svotu kaznenu, ustanovivši mu rok od o s a m d a n a i zaprijetivši mu se, da će se u protivnom slučaju pomenuta svota silom istjerati, a zatim, ako rečeni rok uzalud mine, imat će gore navedeni sud ili sud istražni odmah odrediti, da se svota, o kojoj se radi, u istinu na silu istjera po onom sudu kotarskom, u kojega okolišu osudjenik ima svoje prebivalište ili boravište, — moralo bi se tim prije u odštetnoj osudi dati rok ispunjenja.

Digitized by Google

Naš kazneni postupnik uzeo je za ugled austrijski kazneni postupnik. — § 307. našega k. p. analogan je §-u 366. austr. k. p., a glede toga §a dalo je ministarstvo pravosudja naredbom od 3. prosinca 1897. br. 25.801. autentičnu interpretaciju u savezu sa §om 409. ZPO, koji glasi:

»Wenn in einem Urteile die Verbindlichkeit zu einer Leistung auferlegt wird, ist zugleich auch die Frist für diese Leistung zu bestimmen. Diese Frist beträgt, sofern in diesem Gesetze nicht etwas anderes bestimmt ist, vierzehn Tage ... die Fristen beginnen mit dem Tage nach Eintritt der Rechtskraft des Urteiles.

Die Bestimmungen des § 409 ZPO. sind auch bei strafgerichtlichen Erkenntnissen über privatrechtliche Auspriche analog anzuwenden.« — Ista naredba dalje veli:

»Die Frist zur Erfüllung der im Urteile auferlegten Verbindlichkeit beginnt in dem Falle, als das Urteil in zweiter Instanz bestättigt wird, mit dem Tage nach Zustellung der Berufungsentscheidung an die verurteilte Partei.«

To je ispravno shvaćanje, da odštena osuda treba da statuira rok ispunjenja od 14 dana, taj rok da tek počima, nakon što je osuda dotično rješidba zadnje instance dostavljena osudjenome. Protivno stanovište dovadja do abnormalnosti, da je na odštetu osudjeni ipso facto i na trošak ovrhe osudjen, dotično, da bi se, u koliko bi viša instanca odštetu snizila, ovrhom to sniženje moglo izigrati, te da je na odštetu osudjeni u gorem položaju nego li osudjenik, koji je na novčanu kaznu presudjen.

Pravno-povjesni prikaz razvoja trgovine i trgovačkoga prava u Bosni i Hercegovini od najstarijih vremena do najnovijega doba.

Napisao dr. Eugen Sladović.

U svrhu razmatranja pravnopovjesnog prikaza razvoja trgovine i trgovačkoga prava u Bosni i Hercegovini potrebno je radi isporedjivanja toga razvoja istaknuti odredjena načela i pojmove o trgovini i trgovačkom pravu uopće. — Pod trgovinom razumjeva se promet dobara[1]), koji se vrši poput obrta[2]). Trgovina je dakle provedba iz-

[1]) Dr. Fran Vrbančić, Trgovački zakon. Tumač zak. član. XXXVII. 1875. zajednič. hrv.-ugar. sabora uz obzir na austrij. i bos.-herceg. trgov. zakon. Zagreb. 1892., str. 1.

[2]) Otto Gierke, Grundzüge des Handelsrechtes. Holtzendorf-Kohler, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, I. Band. Leipzig—Berlin 1904., str. 889.

Digitized by Google

mjene dobara[3]), ona skuplja razbacana dobra (robu), pa ih dijeli medju one, koji ih trebaju. Time trgovina stvara prodaju i nove potrebe, te im nastoji zadovoljiti. Tako postaje ona važnim faktorom života ljudi u zajednici. —

Trgovina promiče narodno blagostanje, pa joj se za to posvećuje naročita pažnja. Ona se naravno ni u svojem početnom stadiju ne može zamisliti bez odredjenih norma, koje imaju dakako prvobitno značaj običajnoga, a tek razmjerno kasno značaj zakonskoga prava. Tako dolazimo do pojma trgovačkoga prava, pod kojim se razumijeva skup pravnih pravila, koja uredjuju institut trgovine i sviju odnosa, koji su s njom u vezi[4]). Pod trgovačko pravo u širem smislu spadaju i norme privatnoga i javnoga prava, i to naročito medjunarodnoga, državnoga, upravnoga i procesualnoga prava, dok se pod trgovačkim pravom u užem smislu razumijeva trgovačko privatno pravo. Trgovačko privatno pravo nije nikakav poseban pravni sistem pa je za to i teško odrediti točnu granicu izmedju njega i privatnoga prava uopće. — Trgovačko pravo normira samo odredjene specijalne trgovačke institute. Pretežni njegov dio je samo modifikacija i nadopunjenje općega privatnog prava, na kojemu se i osniva. — Sve te modifikacije imaju svoju ratio i opravdanje u slaboj zaštiti, koju opće privatno pravo pruža trgovačkomu prometu. Pošto su najvažniji elementi trgovine vjerosija, sigurnost, brzina i što veća sloboda, zadača je trgovačkoga prava, da učvrsti trgovačku vjerosiju i sigurnost, da trgovini omogući što veću slobodu i da ju oslobodi formalističkih stega, koje ju spriječavaju u brzom poslovanju. Trgovački promet dakle traži drugojačije pravo — već radi samoga značenja trgovine i množine trgovačkih pravnih poslova, koji se dnevno sklapaju u velikoj raznoličnosti i brzini tako, da bi mu stroga primjena općega privatnoga prava lahko nanijela osjetljivih šteta.

Uza sve to počelo se posebno trgovačko pravo razvijati tek u kasnom srednjem vijeku, kada se je u mnogim većim gradovima razgranila trgovina, kada je potrebna glavnica postala samostalan faktor privrednoga života, a rad slobodan. Dakako da su na razvitak posebnoga trgovačkog prava uplivali i mnogi drugi momenti, koji su pogodovali raširenju trgovine uopće, kao: usavršenje mehaničkih i prometnih sredstava, razvijenost kopnenih i vodenih puteva, sigurnost i pravna zaštita, razgranjenost obrta i industrije i t. d. — Pošto opće privatno pravo, koje se najvećim dijelom razvilo pod utjecajem rimskoga prava, nije više moglo zadovoljiti potrebe trgovine, počelo se postepeno razvijati posebno trgovačko običajno pravo, koje je svoj izričaj našlo u gradskim statutima i statutima brojnih trgovačkih udruženja (cehova). — Na taj su se način kroz dulje vrijeme

[3]) Yves Guyot, Znanost gospodarstva (La science économique). — Preveo Milan Krešić. Zagreb. 1922., str. 417. — Komorzynski, Handel (Österreich. Staatswörterbuch, II. Bd., Wien. 1906., str. 61.

[4]) Stubenrauch, Commentar zum österr. allg. bürgerl. Gesetzbuche. VI. Aufl., II. Bd., Wien 1894., str. 3.

Digitized by Google

prosudjivali odnosi trgovine prema trgovačkim običajima i općemu privatnomu pravu. Kako se trgovački promet sve jače razvijao, sve su se više uvažavali trgovački običaji i privilegija, koji su podijeljivani trgovcima. — Poglavito na osnovi tih privilegija i razvilo se posebno trgovačko pravo, — isprva kao čisto staleško pravo trgovaca. — Ukinućem cehova postalo je ono pravom trgovine. — Čim se trgovačko pravo počelo tako shvaćati, pristupile su mnoge kulturne države njegovoj kodafikaciji. Tako je u Francuskoj 1808, uveden Code de commerce, koji je bio ugledom za trgovačke zakone gotovo svih evropskih država. —

Razvoj trgovine i trgovačkoga prava u Bosni i Hercegovini, može se pregledno podijeliti na šest točno odijeljenih pravno-povjesnih perioda. —

P r v a perioda od najstarijih predhistoričkih vremena do VII. stoljeća po Kr., t. j. do dolaska južnih Slavena[5]). — Najstariji stanovnici Bosne i Hercegovine bijahu Tračani, zatim Iliri, koji su starosjedilačka tračanska plemena djelimice protjerali, a djelimice pokorili. U IV. v. pr. Kr. dolaze Kelti, a na donjoj Neretvi pojavljuju se Grci, koji su vodili živahnu trgovinu s Ilirima u unutrašnjosti zemlje. — Život tih naroda poznat nam je u doba pred rimskim gospodstvom samo po prehistoričkim spomenicima mladjega kamenoga (neolitskoga) doba do uključivo mladjega željeznoga (latenskoga) doba. Glasovita nalazišta nalaze se u Butmiru kraj Ilidža (Sarajevo), Donjem Klakaru, Novom Šeheru (neolitska naselja) i t d., a spomenici predstavljaju glineno posudje, kameno orudje, plastične figure (idole) i t. d.

Prve kovine, koje su zamijenile kamen, bile su bakar i tuč (bronc). No mnogo je većih nalaza iz starijega željeznoga (halštatskoga) doba, kada se je uz tuč počelo upotrebljavati željezo, od kojega prave mačeve, bodeže, sjekire i koplja, a od tuča nakit i metalno posudje. To pada u početak prvoga stoljeća prije Krista. — U tom pravcu osobito je znamenito nalazište Glasinac, sa više tisuća sačuvanih tumula (grobova), na kojem je mjestu kroz stoljeća stanovalo ilirsko pleme Desitijata, baveći se stočarstvom.

Izmedju prvoga i drugoga punskog rata osvanule su god. 229. pr. Kr. prve rimske ladje u dalmatinskim vodama, — i od toga vremena postade Ilirik rimskom interesnom sferom. — Rimljani su isprva držali samo obalu, no ratovanjem prodrli su god. 167. pr. Kr. sve do linije današnjega Stolca. — God. 6. po Kr. buknuo je ustanak Ilira radi novih poreza i novačenja. Vodja ustanka bio je Bato od plemena Desitijata. God. 9. po Kr. svladalo je 15 rimskih legija pod Tiberijem i Germanikom ustanak, te je započela sistematska pacifikacija zemlje[6]).

Za vrijeme rimskoga gospodstva obuhvaćao je Ilirik svu zemlju od sredine Alpa do Šar-planine te od Jadranskoga mora do srednjega Dunava, dok je kasnije to područje podijeljeno na Gornji Ilirik, Dal-

[5]) K l a i ć, Povijest Bosne do propasti kraljevstva, Zagreb 1882.

[6]) Dr. Stj. S r k u l j, Povijest staroga vijeka, Zagreb. 1919., str. 264.

Digitized by Google

maciju i Panoniju. Poslije pada zapadno-rimskoga carstva dospjela je današnja Bosna i Hercegovina pod vlast istočnih Gota (kralj Teodorik), što je trajalo pedeset godina, kada joj god. 537. učini kraj bizantinski car Justinijan. No doskora i njegovoj vlasti zaprijetiše Avari, a malo zatim Slaveni. Prema kraju VI. stoljeća stradava rimska provincija Dalmacija od avarskih i slavenskih provala[7]), dok u prvoj polovici VII. stoljeća ne zavladaju njome potpuno Slaveni. — Na zapadnom dijelu nastaniše se Hrvati, a na istočnom Srbi.

U toj prvoj predhistoričkoj periodi ne može se dakako govoriti o trgovini, a potom ni o trgovačkom pravu. Trgovina je dio narodnoga gospodarstva, koje je u svojemu razvoju kod sviju naroda prešlo neke faze, dok se nije konačno postignuo sistem, koji danas opstoji kod kulturnih naroda, i to od nižega stupnja na viši. Na taj razvoj utjecali su mnogi faktori kao običaji, zakonodavstvo, stepen kulture, politika države, kakvoća zemlje, geografski položaj, blizina mora,, vjersko naziranje, odnosi sa susjedima i t. d. — Ako se taj razvoj promatra prema vrsti produkcije, može se po nauci ekonomista razlikovati ovih šest stupnjeva: 1) lov i ribolov; — 2) pastirstvo (nomadi); — 3) poljodjeljstvo; — 4) obrt, koji se razvija uz poljoprivredu; — 5) trgovina, koja se javlja uz razvijanu poljoprivredu i obrt; — 6) industrija. — Ako se pak taj razvoj promatra prema formi prometa (Hildebrandt), opažaju se ovi karakteristički stupnjevi: 1) naravno gospodarstvo, u kojem vrijedi načelo zamjene dobara; produkcija, je izolirana; kovanoga novca još nema; — 2) novčano gospodarstvo, u kojem je uveden novac kao predmet zamjene dobara i mjerilo vrijednosti, i u kojem se tek javlja obrt i trgovina, te 3) vjeresijsko gospodarstvo.

Ako se uzmu u obzir svi ti momenti, jasno je, da se u prilikama, koje su u predhistoričko vrijeme vladale u zemlji, nije mogla razviti trgovina. Kod pastirskih naroda, a i kod naroda, koji žive od poljodjeljstva, postoji doduše neki početak obrta, ali samo kao sporedno zanimanje; izradjuju se predmeti, koji su potrebni za obitelj i kuću (stan, odijelo, orudje, posudje, lonci, sjekire i t. d.) Stalnih naselja bilo je tek kasno, nekoliko stoljeća prije dolaska Rimljana.

O dobi rimskoga gospodstva svjedoče ostaci kastela, grobnih spomenika s latinskim napisima, tragovi rudarstva i rimskih cesta[8]) s miljašima. Te su ceste bile vojničke i trgovačke. Od Salone glavnoga grada provincije Dalmacije, išle su glavne ceste u pravcu današnjega Glamoča, Banje Luke i Gradiške (Servitio) u Sisak (Siscium, glavni grad donje Panonije), te od Gradiške do Mitrovice (Sirmium) uz Savu. Druga glavna cesta išla je od Salone preko Livanskoga polja i izvora Vrbasa, Sarajevskog polja do Domavije na Drini i Broda (Marsonia) na Savi. — Osim tih glavnih cesta bilo je i više sporednih tako, da je dobra cestovna mreža omogućivala

[7]) Nodilo N., Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski. Knjiga III. Zagreb. 1905., str. 433.—461.

[8]) Ballif, Römische Strassen in Bosnien und der Hercegovina, Wien 1893.

Digitized by Google

brze komunikacije i dovoz. Ceste su bile bogato opremljene miljašima na kraju svake milje. — Rimljani su odmah počeli vaditi rude (zlato, srebro i željezo), i to naročito u Domaviji (municipium Domavianum), Starom Majdanu, Lašvi i kod izvora Vrbasa. — Sva se trgovina u to vrijeme nalazila u rukama Rimljana i Grka. U zemlji počima kolati rimski novac. — Rimsko pravo nije medjutim poznavalo ni razvilo posebno trgovačko pravo. — Commercium je promet uopće, a za mercatum nije vrijedilo zasebno pravo. U rimskoj državi nije medjutim trgovina ni trebala posebni pravni poredak, jer je dostojao jus commune i jus gentium, koji su štitili interese trgovine, i to naročito u svojem razvijenom obligacijonom pravu. Ni tadanje prilike u kojima se nalazila trgovina, nisu radi svoje primitivnosti tražile posebno trgovačko pravo, a na to je utjecala znatno i institucija ropstva, te nerazvijenost prometnih sredstava i trgovačkih društava. —

D r u g a perioda od VII. stoljeća (dolazak južnih Slavena) do Kulina bana (1180). — U toj periodi fermentacije i asimilacije ostataka romaniziranih ilirskih plemena žive hrvatska i srpska plemena, koja su zauzela rimsku provinciju Dalmaciju, rascjepkana u županama, koje su se postepeno pod bizantinskim i franačkim utjecajem spajale u manje i veće oblasti. Plemenska rascjepkanost, unutarnje borbe, jaki uplivi bizantinskih, hrvatskih, srpskih, bugarskih i dukljanskih[9]) vladara bili su razlozi, da se u toj periodi nije mogla u samoj zemlji razviti domaća trgovina. — Koliko je opstojala trgovina, bila je u rukama Grka i Dubrovčana.

T r e ć a perioda od god. 1180., od kada se za Kulina bana i njegovih nasljednika stvara samostalna bosanska država, do njezina pada god. 1463. — Za vrijeme samostalnosti bosanske države važno je istaknuti tri momenta, koji su osobiti utjecaj vršili na razvitak trgovine, i to momenat geografski, socijalni i religijozni. U to vrijeme je Bosna odijeljena od mora, pa je kao kopnena država svu vanjsku i prekomorsku trgovinu već vrlo rano prepustila Dubrovčanima, koji su imali razvijeni pomorski saobraćaj i uredjeno vanjsko zastupanje. — No osim vanjske trgovine prepuštena je Dubrovčanima većim dijelom i unutarnja trgovina.

U Bosni srednjega vijeka dijelilo se žiteljstvo socijalno[10]) slično kao u susjednoj Hrvatskoj, Srbiji i dubrovačkoj republici na v l a s t e l e, s e l j a č k i s t a l e ž i r o b o v e. Sa vlastelom je vladar dijelio državnu vlast. Pošto je Bosna bila izborno kraljevstvo, vršila su vlastela (plemstvo) jak utjecaj na državne poslove, jer su sačinjavali neku vrst krunskoga savjeta (zbor), bez kojega vladar nije smio učiniti nijedan važniji čin. Vlastela nisu se radi političkih poslova bavila trgovinom. — S e l j a č k i s t a l e ž sačinjavali su kmetovi, koji su od zemljogospodara (vlastele) dobivali »kmetštinu« na na-

[9]) Dr. F. M., »Dukljanska kraljevina«. Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. XI., Sarajevo. 1899., str. 237.—316. i 611.—697.

[10]) Dr. Ć. T r u h e l k a, Historička podloga agrarnoga pitanja u Bosni. Sarajevo. 1915., str. 6.

Digitized by Google

sljedno obradjivanje uz plaćanje »trećine« (od priroda) u ime zakupnine. — Kmet je bio glebae adscriptus, morao je svojemu gospodaru rabotati i nalazio se prema njemu u nevoljničkom odnosu, te se nije smio baviti ni obrtom ni trgovinom. — Robovi, koji su se rekrutirali od potomaka nekadašnjih rimskih osudjenika od metalla u moezijskim rudnicima i koji su se iza propasti rimskoga imperija razbježali pa djelimice dospjeli u vlast bosanske vlastele, te od ratnih sužnjeva i nevoljnih kmetova, koji su radi zuluma svojih vlastelina spali u ropski položaj, — nalazili su se na najnižem socijalnom stupnju i smatrali vlasništvom gospodara poput res rimskoga prava. — Gospodar je mogao roba po volji prodati. — Trgovinom robova bavili su se osobito Dubrovčani i Mječani, koji su kupovali robove u Bosni, pa ih onda za skupe novce prodavali u inozemstvu. Na zlu glasu bio je trg robova u Drijevima (današnja Gabela). Bosanski vladari, i to naročito »Stjepan Ostoja (1394.-1404.) i vojvoda Hrvoje« (1400) prosvjedovali su protiv te trgovine u Dubrovniku. Dubrovčani su doduše obećali, da će prestati trgovati s ljudskim mesom, ali se znade, da se je ipak do XV. stoljeća trgovalo s robljem na dubrovačkom trgu.

U XII. v. došla je seobom Grka iz Azije na balkanski poluotok nauka patarena, koja je počivala na staroperzijskom dualizmu dvaju principa: nebeskoga oca i tvorca nevidljivoga svijeta te zloga duha (lucifera) tvorca vidljivoga svijeta. U Bugarskoj ju je za cara Petra, sina Simeuna Velikoga, raširio pop Bogumil, a odatle se je raširila u Bosnu, gdje je Patarenstvu pripadala većina bosanskih vladara prije Stjepana Kotromanića i većina bosanske vlastele[12]). Patarenska nauka je medju ostalim prezirala blago i bogatstvo kao «rdju duše«, protivila se laži i zakletvi, osudjivala ubijanje ljudi i krvnu osvetu, zabranjivala jelo od mesa životinja i t. d.

Pošto se u Bosni srednjega vijeka nije razvilo domaće gradjanstvo, to se je uz pomenute prilike i utjecaje gotovo sva trgovina, obrti i zanati, kopanje ruda i kovanje novca nalazilo u tudjim rukama. Tako se u trgovačkim i rudarskim gradovima nastanilo mnogo Dubrovčana i Sasa, koji su u svoje ruke preuzeli trgovinu i rudarstvo.

Već za Kulina bana (1180) dobili su Dubrovčani potpunu slobodu trgovanja u Bosni. Kulin ban je sklopio s dubrovačkom republikom prvi trgovački ugovor, zajamčio Dubrovčanima slobodu i zaštitu i tako svoju zemlju otvorio poduzetnim Dubrovčanima. Na taj način razvijao se veoma živahan trgovački saobraćaj izmedju Bosne i Du-

---

[11]) Potomak stare obitelji Hrvatinića; od kralja Tvrtka dobio naslov: veliki bosanski vojvoda; svojom moći i bogatstvom upravljao je oko dva i pol decenija sa sudbinom Bosne i susjednih hrvatskih zemalja; — god. 1403. zove se »herceg Splješa, potkralj Dalmacije i Hrvatske, najveći vojvoda bosanski i knez Donjih Krajeva«.

[12]) Dr. Rački, Bogumili i patareni. (Rad jugoslavenske akademije. Zagreb. VII. i VIII.). — Dr. Ćiro Truhelka, Das Tesament des Gost Rodin. Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina. XIII. svez. 1916.

Digitized by Google

brovnika, koji se osnivao na privilegijama, koje su kasnije bosanski vladari iza Kulina odobrili i proširivali. Taj trgovački ugovor je podjedno najstariji književni spomenik iz toga kraja. — Bosanska trgovina išla je u prvom redu prema Dubrovniku, na ušće Neretve i u Split. — Naprama ušću Neretve nalazilo se glasovito trgovište D r i j e v a (forum vel mercatum Narenti) sa carinarnicama, solanama i stalnom dubrovačkom kolonijom. U unutrašnjosti zemlje bila su znatnije trgovačka središta još u Visokom, Fojnici, Kreševu, Srebrenici, Zvorniku i t. d. — Trgovini su mnogo smetale loše ceste, jer su u srednjem vijeku zapuštene nekadanje valjane rimske ceste, zatim nepravedne carine te prometna i osobna nesigurnost u unutrašnjosti zemlje, jer nasilna bosanska vlastela nisu mnogo marila za sklopljene ugovore. To je bilo i razlogom, da su trgovci sa svojom robom ponajviše putovali zajedno u karavanama. — Eksport iz Bosne sačinjavali su naročito produkti stočarstva (živa stoka, koža, vuna, sir, i maslo), Na dubrovačkom tržištu trgovalo se mnogo s bosanskim konjima i krznom od divljači, kojom su obilovale bosanske šume. — Importirali su se proizvodi tekstilne industrije (vunena, platnena, pamučna i svilena roba), i to naročito iz talijanskih trgovačkih središta (Firence, Milana, Mantove, Verone). U XV. stoljeću spominje se uvoz sukna iz Engleske, a u unutrašnjosti kopnenim putem iz Kölna, Češke i Flandrije.

Procvat trgovine usko je vezan s napretkom rudarstva, koje je već za rimsko doba bilo poznato radi izdašnih nalazišta spomenutih minerala. Tom napretku mnogo su pridonijeli njemački rudari Sasi iz južne Ugarske, koje je u zemlju doveo ban Stjepan Kotromanović (1322.-1353.), podijelivši im znatne privilegije. Sasi stanovali su u varošima (uz rudnike) pod zaštitom vladara, imali su svojega starješinu (comes), notara, sudišta i crkve[13]). — Od ruda izvažalo se željezo, bakar, olovo i nešto srebra. — Glavna rudarska mjesta bila su: Fojnica, Olovo, Vareš i Srebrenica. — Zakupnici rudnika bili su većinom Dubrovčani, koji su osim toga u većim mjestima stalno boravili kao zlatari i novčari.

Trgovina i rudarska industrija, koja se razvila u toj periodi, osnivala se isključivo na privilegijima, a nalazila se najvećim dijelom u rukama Dubrovčana, Mlječana i saskih rudara. — No Dubrovčani su samo u početku vršili slobodu trgovanja u Bosni bez naplate. Kasnije je u Bosni uveden u korist vladara osim desetine, koju je plaćao kmet (dok su plemići bili od toga poreza oprošteni), i porez na trgovini (datium trgovine), koji se zvao »trgovina«. Tako je i dubrovačka republika za trgovanje svojih trgovaca u Bosni plaćala danak od 800 perpera na godinu. — Na svim važnijim prometnim vezama i središtima bili su postavljeni carinski uredi, pri kojima je ubirana uvozarina ili provozarina.

[13]) O saskim naseljima svjedoče i danas nazivi nekih sela, kao n. pr. Sase (srebrenički i višegradski kotar) i Sasići (travnički kotar).

Digitized by Google

Četvrta perioda od god. 1463. (od pada samostalne bosanske države) za vrijeme otomanskoga gospodstva do god. 1878. t. j. do okupacije po Austro-ugarskoj monarhiji. — Ta druga perioda je ostavila najjače tragove u pravnom životu pučanstva. Kroz vrijeme od preko četiri stotine godina sačinjavala je Bosna i Hercegovina vilajet otomanskog imperija. U otomanskoj državi bila je islamska vjera državna vjera. Din (vjera) je temelj čitavoga zakonodavtsva. Šerijat (šer'i)[14]) sadržaje kao zakon propise za dogmatiku, ritus kao i za sav javan i privatan život islamske zajednice (države) uopće i svakoga pojedinca*).

Propisi o trgovini i njezinim odnosima prosudivali su se u otomanskoj državi prema šerijatskom pravu, i to prema ilmi fikhu (muamelat). — Kur'an na nebrojeno mjesta preporuča i hvali rad te odobrava trgovinu, samo joj postavlja stroge etičke i moralne granice i zabranjuje uzimanje nepravednih kamata[15]). Kada se islamska država tečajem vremena proširila daleko u srednju Evropu i kada su se promijenile životne prilike, nije više dostojalo čisto šerijatsko pravo. Zato je priznat odlučan upliv a d e t u (običajnom pravu), koje je došlo do osobite važnosti u trgovačkim odnosima. U doticaju s Perzijancima prihvatili su i dalje izgradili Osmanlije perzijski spahinski sistem, koji je sličan zapadno-evropskom lenskom sistemu. Na spahinskom sistemu počivala je kroz stoljeća sva državna vlast, koju su spahije vršili na vojničkom, sudskom, financijalnom, tapijskom i upravnom području.

Prema šerijatskom pravu postojala je samo jedna vrsta naslijednoga zemljišnoga posjeda zvana »mulk«, dok je sva druga zemlja sačinjavala »beit-ul-mal i muslimin« (opće dobro islama), koje je mogao sultan kao suvereni gospodar podijeljivati pojedincima za njihovu osobu kao nagradu za osobite zasluge. Iz toga su se razvila karakteristična lenska dobra »timari«, koja su lenske gospodare (vazale, spahi) obvezivala na osobite dužnosti za vrijeme rata. — Prema propisima šerijata postaje naime osvojena zemlja pobijedjenoga plijen (ganaim, ghanimet) pobjeditelja. Pravo vlasništva (rekaba) osvojenoga zemljišta prešla je na državu, koja ga je davala u leno. Osvojenjem Bosne po Osmanlijama su kmetovi ostali i dalje u tom socijalnom stanju, — samo su promijenili gospodare. — Kmet nije se smio baviti trgovinom niti podržavati makar kakova zdanja na kmetovskom

[14]) T. j. pokazani put, koji je Bog odredio odabranomu narodu, da njime dodje do spasa, postavivši za to preko svoga poslanika Muhameda (a. s.) pravila. Zato se Muhamed (a. s.) zove i šar' i = zakonodavac.

* Vrela šerijatskog prava naročito starija su ispuštena, jer je zadnjih godina u ovom našem glasilu bilo o njima pisano. — Op. uredn.

[15]) Kur'an III., ajet 125. i 276., XXX. ajet38.

[16]) Zakon od 7. Ramazana 1274. (3. svib. 1858.). Publiciran u Desturu I. svezak, str. 165, a republiciran u Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze. Veordonungen und Normalweisungen. II. Bd. Justizverwaltung (1878—1880). Wien. 1881., str. 275.

Digitized by Google

selištu bez dozvole spahije (age, bega), a spahije se nisu dospjeli baviti sa trgovinom radi svojih spahinskih dužnosti.

Gotovo sva zemljišna površina, izuzevši mulk nekretnina, bila je pravne naravi erazi—mirié (državna zemlja)[17]), na kojoj je država imala rekabu (vrhovno vlasništvo), ali ga je propuštala pojedincima na uživanje uz plaćanje desetine. — Ta dvojaka pravna narav nekretnina sa svim pravnim konzenkvencijama[17]), koje su s stim u vezi, vršila je odlučan utjecaj na području čitavoga javnoga i privatnoga prava. To je došlo do izričaja naročito u založnom pravu, a važno je za pitanje kredita. — Šerijatsko pravo pozna samo reh'n (ručni zalog)[18]), dok hipoteke ne pozna. Za založni ugovor je bitan uvjet predaja (traditio) založnog objekta. To stajalište hanefitskoga založnoga prava fiksirano je i u kodifikaciji privatnoga stvarnoga prava, prema kojoj se založni ugovor sklapa kabul ve idžab (ponuda i prihvat), ali nije potpun ni stalan, sve dok se ne obavi predaja (primitak) zaloga[19]). — Otomansko privatno pravo pozna samo dva načina zalaganja nekretnina pravne naravi mulk, i to bei-bil-vefu[20]) i bei-bil-istiglal[21]), koje se obavlja u obliku kupoprodaje. — Nekretnine pravne naravi erazi mirié nisu se uopće smjele zalagati[22]). Tek propisom §§ 26.—30. zakona od 8 Džemaziul-evela 1275[23]) nastala je u tom pravcu promjena.

O tome nema sumnje, da su ti odnosi imobilarnog prava također utjecali na odnose trgovine, i to napose na pitanje kredita, jer je osobni kredit bio slabo razvijen.

Iza sultana Mehmuda II. (umro 1839.), koga turski historičari zovu turskim Petrom Velikim, preuzeo je sultanat i kalifat mladi Abdul Medžid, koji si je za savjetnika uzeo velikog vezira Rešid pašu. Obojica su uvidjela potrebu, da otomanska država mora poći putem zapadno-evropskoga civilizovanoga svijeta, ako se želi ojačati spram unutra i spram vani. Zato je sultan Abdul Medžid prigodom stupanja na prijestolje 26. Šabana 1255. (3. rujna 1839.) proglasio Hattišerif od Gilhane[24]), koji se može smatrati kao neka vrsta bill of right, katalog čovječjih i građanskih prava. Njime je uvedeno opće novačenje i postavljen princip plaćanja poreza prema posjedu i imovini. No dok je taj Hattišerif tek teoretički pravac, u kojemu je trebala da se kreće državna politika, nadovezan je na to rad praktičnoga zakonodavstva. Plod toga rada su mnogobrojni zakoni na ra-

[17]) Glede mirijskih nekretnina zabranjena testamentarna raspoložba, posebni zakonski nasljedni red po zakonu od 17. Muharema 1284. (1867.); ograničena alienacija inter vivos itd.

[18]) § 701. Medželle.

[19]) § 706. Medželle.

[20]) § 118. Medželle.

[21]) § 119. Medželle.

[22]) § 116. zakona od 7. Ramazana 1274.

[23]) Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, etc, II. Bd., str. 304.

[24]) Destur, I. svezak, str. 4.

Digitized by Google

zličitim poljima pravnoga života, koji su poznati pod imenom »tanzimati hairrije« (dobre, spasonosne uredbe)[25]. Išlo se za time, da se normiraju i ona područja, koji nisu uredjena šerijatom, i da se tako uredi pravni poredak pomoću surogat-zakona.

To je perioda reformatorskoga tanzimatskoga zakonodavstva, koje je prekinulo sa starim islamskim shvaćanjem, prema kojemu se sultan smatrao glavarom sviju vjernika i gospodarom nevjernika, pa je mjesto toga postavljeno načelo moderne državne vlasti i jedno otomansko državljanstvo, koje je izjednačilo slobodu osobe, zvanja i zanimanja te pravnu sigurnost. Proglašenje Hattišerifa nije u Bosni imalo gotovo nikakovih praktičnih efekata, izuzevši neke promjene u vojsci, pošto su od spahija ustrojene »suvari redife«. Inače nije se radi prilika u zemlji mogla provesti uredjena gradjanska uprava, nego su muselimi.[26]

Iza krimskoga rata proglasila je otomanska vlada Hattihumajun od 10. Džemazi-ul-ahira 1272 (18. veljače 1856)[27]), kojim se uglavnom potvrdjuje ono što je svojevremeno proglašeno u Hattišerifu, te su se te ideje počele intenzivnije provadjati. Stanje, koje je uredjeno državnim zakonima (tanzimat, kanun) nazvano je »nizam«, a pojedine norme »nizamname« (kanuname), za razliku od šerijatskog prava. U taj tanzimatorni rad valja ubrojiti i Medželle i ahkjami šerije (otomanski gradjanski zakonik), koji sastoji od 100 uvodnih općih pravnih pravila i od XVI. knjiga. — Medželle su prvi pokus, da se opća načela šerijata normiraju u apstraktnoj znanstvenoj formi za praktičnu uporabu. To je dakle prva kodifikacija jednoga diela privatnoga prava šer'i, a obuhvaća stvarno, obvezno i procesualno pravo (davaa). Kod izgradjivanja Medžella služile su zbirke fetva prema hanefitskom pravu i bogati kazuistički materijal, koji je došao do izražaja i u samom kanunskom tekstu. Za trgovačko pravo su osobito važne: I. knjiga[28]) »bej« (o kupoprodajnim ugovorima)[29]), ovamo spadaju i »sarf«-ugovori o promjenjivanju novca[30]) (odatle i ime današnjih sarafa); — a zatim III. knjiga «kefalet« (jamstvo)[31]); IV. knjiga »havale« (asignacija, prenos duga)[32]); XI. knjiga »vekalet« (punomoć)[33]) itd.

[25]) Dr. Fra Julijan Jelenić, Kultura i bosanski franjevci. Sarajevo. 1915., str. 520.

[26]) Vedžihi Mehmedi paša (1835.—1840.) ukinuo je stare kapetanije i podijelio Bosnu na muselimluke.

[27]) Destur I. sv., str. 7.

[28]) §§ 101.—403. Medželle. — Destur, I. svezak, str. 20.

[29]) § 105. Medželle: »Bej znači medjusobnu promjenu mala (dobara)«.

[30]) Kupoprodaja dijeli se s obzirom na prodanu stvar na četiri vrste, i to na: a) bej: t. j. prodaju odredjene stvari drugome za novac; — b) sarf, t. j. promjenu novca; — c) bej mukajeda, t. j. zamjenu stvari (trampa); — d) selem, t. j. kupnja na poček, kad se kupuje odredjena stvar za gotov novac uz poček njezine predaje.

[31]) §§ 612.—672. Medželle; — Destur, I. sv., str. 112.

[32]) §§ 673.—700. Medželle; — Destur, I. sv., str. 123.

[33]) §§ 1449.—1530. Medželle; — Destur, III. sv., str. 410.

Digitized by Google

U nastavku tanzimatskoga zakonodavstvenog rada izdan je na području čistoga trgovačkoga privatnoga prava otomanski trgovački zakon od 9. Ševela 1276. (30. travnja 1860.)[34], nekoliko mjeseci iza srpskoga trgovačkoga zakona od 26. siječnja 1860. po starom kolendaru. Tim zakonom pokušana je zasebna kodifikacija čistoga trgovačkoga prava. Taj trgovčki zakon (315 §§-a) dijeli se formalno na četiri dijela, i to: 1) o trgovini uopće, odredbe o trgovačkom i mjenbenom pravu[35] ; 2) o stečaju (kridi)[36] o skrivljenoj i prevarnoj insolvenciji;[37] 4) o rehabilitaciji kridatara[38]. No prema sadržaju može se podijeliti na dva dijela, od kojih jedan obuhvaća trgovačko i mjembeno pravo, a drugi stečajno trgovačko pravo. Zajedno sa tim trgovačkim zakonom izdan je i zakon o pomorskom pravu i o pomorskoj trgovini[39]), koji za Bosnu i Hercegovinu nisu imali važnosti uopće, te zakon o postupku pred trgovačkim sudovima.[40]) Zakonom od 10. Rebiul ahira 1278. (1862.) o postupku u trgovačkim stvarima[41]) normirano je u 140 članaka pitanje: otvaranja, instruiranja i dovršenja postupka u trgov. stvarima, i to o tužbama, pozivanju stranaka, javnosti rasprava, sudskom redarstvu, dolasku stranaka, kontradiktornoj osudi, kontumacijonoj osudi, prigovorima, apelaciji i ništovnoj žalbi. Osim toga izdan je i zakon bez datuma o ugovorima u trgovačkim poslovima, koji u osam paragrafa normira formu (pismenu) i sadržaj tih ugovora.[42])

Otomanski trgovački zakon od 9. Ševala 1276. poznaje tri vrste trgovačkih asocijacija[43]) i to: a) k o l e k t i v n o d r u š t v o, koje se sklapa izmedju dva ili više lica u svrhu vodjenja trgovačkih poslova pod zajedničkom tvrtkom;[44]) b) k o m a n d i t n o d r u š t v o, u kojem jamči s jedne strane jedan ili više zajedničara osobno, a s druge strane jedan ili više komanditnih zajedničara (ili nalogodavca) s njihovom uloženom glavnicom;[45]) c) a n o n i m n o d r u š t v o, u u kojem se ne spominje ime nijednoga zajedničara, a sudjelujuća lica jamče prema dionicama.[46])

[34]) Destur, I. sv., str. 375.

[35]) §§ 1.—146. zakona od 9. Ševala 1276.

[36]) §§ 147.—287. ibidem.

[37]) §§ 288.—304. ibidem.

[38]) §§ 305.—315. ibidem.

[39]) Destur, I. sv., str. 466.

[40]) Destur, I. sv., str. 780.

[41]) Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen. II. Bd. (1878.—1880.). Wien. 1881., str. 453.

[42]) ibidem, str. 471.

[43]) § 10. zakona od 9. Ševala 1276.

[44]) §§ 11.—13. ibidem.

[45]) §§ 14.—19. ibidem.

[46]) §§ 20.—52. ibidem. — Srpski trgovački zakon od 26. siječnja 1860. po starom kalendaru u § 22. poznajetakodjer tri vrste trgovačkoga ortakluka, i to: j a v n o, m j e š o v i t o (komanditno) i b e z i m e n o (dioničarsko) trgovačko društvo.

Digitized by Google

U glavnom se može ustanoviti, da propisi otomanskog trgovačkog zakona nisu prije okupacije uopće primjenjivani u Bosni i Hercegovini, i to s jedne strane radi kratkoće vremena, a s druge strane radi socijalno-političkih prilika u zemlji (agrarni pokret, ustanci) kao i naročito radi toga što nisu odgovarali prilikama. Prema tome bila su u toj periodi glavna vrela trgovačkoga prava: šerijatsko pravo, Medželle i trgovački običaji[47]).

Zakonodavac se je kod toga otomanskoga trgovačkoga zakonika ugledao u francusko zakonodavstvo, jer u šerijatskom pravu nije za komplicirane trgovačke institute postojala norma. Zakonodavac je recipirao francusko trgovačko pravo tako da kod te recepcije nisu uzete u obzir ni osobitosti otomanskoga privatnoga prava ni sudska organizacija ni postupak uopće. Pogotovo nije uvažena činjenica, da je stanje sudske organizacije u različitim krajevima države, a naročito u Bosni i Hercegovini, bilo takovo, da se radi njihove primitivnosti uopće ne će moći provesti odredbe toga zakona. Recepcija francuskoga prava išla je dapače tako daleko, da su doslovno preuzeta neka mjesta i citati[48]) koji se pozivaju na francusko pravo, a koji u otomanskom pravu uopće nisu opstojali. Trgovačkom zakonu dodan je i posebni dodatak, koji sadržaje propise o organizaciji trgovačkih sudova i o njihovoj nadležnosti. Opstojale su prema tome dvije vrste sudova, i to: a) šerijatski sudovi kao inokosni sudovi, za šerijatske pravne odnose (ženidbeno, obiteljsko i nasljedno pravo); b) nizamije (redoviti, gradjanski) sudovi kao kolegijalni, koji su se opet dijelili na: *α*/ redovite sudove u tri instancije, i to: medžlisi deavi (kotarski sudovi) u svim kotarskim mjestima); medžlisi temjiz u okružnim mjestima; divani temjiz (provincijalni sud) u Sarajevu i divani ahkijami adlije (vrhovni sudbeni stol u Carigradu); *β*/ trgovački sudovi (tidžaret) u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru. Nadležnost trgovačkih sudova nije bila ograničena s obzirom na svotu, samo glede osuda ispod 5000 piastra nije bila dozvoljena apelacija. Inače je druga molba bila vrhovni trgovački sud u Carigradu. Iza okupacije nisu postavljeni posebni trgovački sudovi, nego je sudovanje u trgovačkim stvarima preneseno na okružne sudove.

Usprkos dugotrajnih ratova i nesigurnosti u zemlji razvila se je za vrijeme otomanske uprave vrlo živa trgovina. Veći gradovi u zemlji bili su u vezi s tadanjim važnijim trgovačkim gradovima u otomanskoj državi, i to naročito sa Skopljem i Solunom. Osobito živahna veza bila je izmedju Bosne i Beograda i to cestama od Sarajeva do Zvornika, a odavle ladjama na Drini i Savi do Beograda, koji je tada bio važno trgovačko središte. Sarajevo bilo je središte trgovine za Bosnu; tu su imali svoje zastupnike i Dubrovčani i Mlje-

[47]) § 36. Medželle: »Običaj je tvrd 'ima obveznu moć), t. j. običaj uzima se kao odlučan kod presudjivanja, bio on opći ili posebni.« — § 44. Medželle: »Ono, što je medju trgovcima običajno, smatra se kao da je medju njima ugovoreno«. — § 43. Medželle: »Ono, što je po običaju priznato, smatra se kao da je ugovoreno.

[48]) § 290., točka 3., zakona od 9. Ševala 1276.

Digitized by Google

čani. Za trgovinu s Dubrovnikom su i u toj periodi važna stara Drijeva, koja se sada zovu Gabela.

Za vrijeme otomanske uprave nije u zemlji opstojalo nikakovo kodificirano obrtno pravo pa prema tome nije bilo ni posebnoga obrtnoga reda. Posebni zakonski propisi normirali su samo vršenje točarinskog obrta, postavljanje parnih strojeva i osnivanja tiskara. No uza sve to nalazili su se za to vrijeme u gradovima i većim mjestima dosta mnogobrojni produkcijoni i trgovački obrti, koji su odgovarali tadanjim potrebama pučanstva, ali dakako kao malena preduzeća i radnje, u kojima se radilo bez strojevâ. Osim obrtničkoga izradjivanja artikla, koji se broje medju dnevne životne namirnice, bio je veoma razvijen bosansko-orijentalni umjetni obrt i veoma raširena kućna industrija. Svi produkti domaćega umjetnoga obrta pokazuju odličnu obrtnu tehniku i veliki smisao naroda za ljepotu forme. Rudarstvo, koje je u srednjem vijeku bilo od tolike važnosti, zanemareno je za vrijeme otomanske uprave. Rude se još uvijek vade (Fojnica, Vareš), ali bez pravog sistema.

P e t a perioda od god. 1878., kad je Austro-ugarska monarhija na osnovi mandata berlinskoga kongresa[49]) okupirala Bosnu i Hercegovinu, do 29. X. 1918. dotično 1. XII. 1918. Iza okupacije posvetila je nova bos.-herceg. zemalj. uprava pažnju i uredjenju pitanja trgovačkoga prava, ali se u tome iz opravdanih razloga nije prenaglila. Prethodno je u njemačkom prijevodu proglašen[50]) otomanski trgovački zakon. Naredbom bos. herceg. zemalj. vlade od 22. srpnja 1880. republiciran je šesti odsjek dodatka k trgovačkom zakonu i to §§ 130.—133. o protestu mjenica Na osnovi zakona od 20. prosinca 1879. uvučene su Bosna i Hercegovina u zajedničko carinsko područje Austro-ugarske monarhije te je prepušteno djelovanje trgovačkih društava iz monarhije i u tim zemljama.

Trgovačko-prometne prilike Bosne i Hercegovine nisu u ono vrijeme (1883.) a ni dugo iza izdanja novoga bos. herceg. trgovačkog zakona od 7. lipnja 1883.[51]) bile takve, da bi iziskivale trgovačko pravne propise, koji vrijede za trgovački jako razvijene zemlje, nego je prethodno bilo dovoljno izdati samo djelomične propise za one trgovačke odnose, koji su silno tražili ponovno uredjenje; potrebne su bile samo jednostavne norme, dok je u glavnom valjalo pričekati njihov razvoj te prepustili kasnijem zakonodavstvu njihovo konačno i detaljno normiranje[52]). No s druge se je strane htjelo izdanjem posebnoga trgovačkoga zakona pružiti što šire polje za razvitak trgo-

[49]) Samm. der für Bos. und die Herzeg. erlassenen Ges. Verord. und Normalweis. I. Bd. Polit. Verwalt. (1878.—1880.). Wien 1880., str. 4. — Zbor. zak. i nared. za kraljev. Hrv. i Slav. 1879., stra. 465.

[50]) Samml. der für Bos. und die Herzeg. erlassenen Ges., Verord. und Normalerveis., II. Bd. Justitzvelwaltung (1878.—1880.). Wien 1881. str. 395.

[51]) Zbor. zak. i nared. za Bos. i Herceg. 1883., str. 308.

[52]) Eichler, Das Justitzwesen Bosniens und der Herzegovina, Wien. 1889., strana 264.

Digitized by Google

vačkih poslova, a smatralo se, da je njihova najbolja garancija u pravnim prilikama, koje odgovaraju modernom vremenu, ali podjedno uvažuju i sve osobitosti bos.-herceg. pravnoga života. U toj potonjoj okolnosti leži i razlog zašto se je bos. herceg. trgovački zakon brzo uživio u narodu.

Nacrt b. h. trgovačkoga, mjenbenog zakona i stečajnoga reda, koji je sastavilo posebno povjerenstvo, polazio je sa stanovišta, da treba posve ukloniti trgovačke zakone, koje je stvorilo otomansko tanzimatsko zakonodavstvo, jer su izradjeni prema tudjim uzorima, te se zato nisu mogli ni provesti. Kod izrade tih nacrta polazilo se naročito sa stajališta, da bos. herc. trgovačko i mjenbeno pravo treba prisloniti na pravo, koje je tada vrijedilo u Austriji te Ugarskoj i Hrvatskoj, i to osobito s obzirom na sve veći promet, saobraćaj i živahne poslovne veze, koje su se počele razvijati. Zato je za konačnu redakciju toga nacrta uzet kao ugled austrijski[53]) i hrv. ugar. trgovački zakon[53a]). Taj nacrt dobio je sankciju dne 7. lipnja 1883., a proglašen je dne 24. lipnja 1883. Bos. herceg. trgovačko pravo sačinjavalo je u bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji pored austrijskoga i hrvatsko-ugarskoga prava treću skupinu trgov. zakona. Hrv.-ugar. skupina recipirala je mnogo od austrijsko-njemačkoga prava, a bos.-herceg. trgovački zakon preuzeo je iz hrv.-ugar. trgovačkoga zakona sistematiku, poredjaj gradiva, a djelomice i sastav nekih odredaba. No uza sve to ima bos.-herceg. trgovački zakon mnogo svojih osebina. Na mjestima, gdje bos.-herceg. trgovački zakon odstupa od hrv.-ugar. trgovačkoga zakona te se približuje austrijskomu, postavlja većinom samostalna pravila. Bos.-herceg. zakon od 7. lipnja 1883. sastoji se od dva dijela, od kojih jedan sadržaje propise o trgovcima i trgovačkim društvima (§§ 3—281.), a drugi o trgovačkim poslovima (§§ 282.—461.).

Pomenuti zakon od 9. Ševala 1276. nije normirao poslove, koji se smatraju trgovačkima, nego je to uredjeno člankom 28. dodatka k tomu zakonu od istoga datuma[54]). Prema tomu propisu bili su trgovački poslovi: a) kupnja životnih namirnica i robe u svrhu prodaje; — b) manufakturna, komisijona i transportna preduzeća na zemlji i na vodi; — c) preduzeće za liferacije, agencije, trgovačke poslovnice, dražbovaonice i javne zalagaonice; ' d) mjenbene, bankovne i mešetarske organizacije; — e) operacije javnih banki; — f) ugovori izmedju trgovaca, poslovi trgovačkih lica i mjenjača; — g) mjenice novčane doznačnice s jednoga mjesta na drugo, bons au porteur. — K navedenomu članku 28. izdane su i dvije novele, i to zakon od 14. Šabana 1284. i zakon od 14. Redžeba 1296. (3. srpnja 1879)[55]). — Primjećuje se, da je čl. 27. o nadležnosti trgovačkih sudova i spome-

[53]) Zakon od 17. pros. 1862. (R. G. Bl. Nro. 1 ex 1863.).

[53a]) Zak. čl. XXXVII : 1875.

[54]) Sammlung der für B. und H. erlassenen Ges., Verord. und. Normlweis. II. Bd. Justitzverwalt. (1878.—1880.). Wien, 1881., str. 442.

[55]) Ibidem, str. 443.

Digitized by Google

nuti članak 28. o trgovačkim poslovima dodatka k trgovačkomu zakonu od 9. Ševala 1276. republiciran naredbom vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu od 10. srpnja 1880. broj 2424/civ. te su vrijedili sve, dok nije stao na snagu novi trgovački zakon.

Kao najvažnije razlike izmedju bos.-herceg. i hrv.-ugar. trgovačkoga zakona treba napomenuti[56]) ove: a) žena ne može postati trgovkinja bez privole muža (§ 4.); — b) u sporovima, koji nastaju iz službenoga odnosa trgovačkih namještenika, vrijede propisi gradjanskoga prava (§ 58.), jer ne opstoji posebni obrtni zakon; — c) kod dioničkih društava i zadruga pridržan je sistem koncesije (§§ 152., 237. ,246.); — d) propisi o skladišnim, osiguravajućim i nakladnim poslovima nisu recipirani; — e) trgovačke knjige protokoliranih trgovaca čine dokaz protiv trgovaca deset godina, a protiv netrgovaca dvije godine; — f) neprikazivanje knjiga u parnici nema iste posljedice kao po austrijskom pravu, te je prepušteno sucu, da tu činjenicu uzme u obzir po svojoj uvidjavnosti; — g) na dijelove članova, koji su udruženi na zajednički dobitak, ne izračunavanju se kamati; — h) u stečaju nema prisilne nagode; — i) dioničarsko pravo temeljito se razlikuje od hrv.-ugar. prava; — j) zadrugarstvo osnovano je na drugim načelima.

Bosna i Hercegovina su čisto agrikulturne zemlje. Od ukupne površine (51.199 km²) otpada 98% na produktivnu, a samo 2% na neproduktivnu zemlju. Od produktivne zemlje otpada 50% (25.523 km²) na šume, 25% na oranice, vrtove i vinograde, te 23% na livade i pašnjake[57]). Ali kod toga valja uzeti naročito u obzir terenske prilike, jer u zemlji otpada od ukupne površine 5% na nizine, 24% na brežuljke, 42% na brda i šume, te 29% na krš. — Na spomenutoj površini ustanovljeno je prigodom popisa pučanstva od 10. listopada 1910. ukupno 1,900.000 žitelja, od kojih se 86.57% bavilo poljoprivredom, a 13.43% drugim zvanjima[58]). — Najglavnija i najrazvijenija grana privrede u zemlji je stočarstvo[59]). Izvoz stoke iznaša oko 114.000 do 274.000 komada[60]) na godinu prema tome, da li u zemlji vladu makar kakova zarazna bolest stoke ili ne.

[56]) **Eichler** l. c. str. 264; **Schön**, Das bosnisch-herzegovinische, österreichische, ungarische und kroatische Handelsrecht in ihren Verschiedenheiten. Ein vergleichender und ergänzender Kommentar zum Handelsgesetze für B. u. H., Wien. 1913; — **Winter**, trgov. zakon. Tumač zak. čl. XXXVII: 1875. i bos.-herceg. trg. zakonu s obzirom na austr. trgov. zakon, Osijek 1912.; **Vrbanić**, trgov. zakon. Tumač zak. čl. XXXVII: 1875. zajed. hrv. ugar. sabor uz obzir na austr. i bos-herceg. trg. zakon; Zagr. 1892.

[57]) Rezultati popisa stoke u B. i H. 1910., Sar. 1912., str. XIV.; Die Landwirtschaft in B. u. der H., Sar. 1899., str. 15., 58. i 253.

[58]) Rezultati popisa žiteljstva u B. i H. od 1910., Sar. 1912., str. LXXII.

[59]) Rezultati popisa marve u B. i H. od god. 1895., Sar. 1896. —Rezultati popisa stoke u B. i H. od 1910., Sar. 1912., str. IV.

[60]) God. 1912. iznosio je uvoz 35.876 (16.69%), a izvoz 179.083 (83.31%) komad, t. j. s pretičkom izvora od 143.207 komada (Bericht über die Verwaltung von Bos. und der Herzeg. 1913., Wien. 1914., str. 79.).

Digitized by Google

Industrija, kojoj za vrijeme otomanske uprave nema u zemlji ni traga, počima se življe razvijati. Osniva se najvećim dijelom na stranom kapitalu i na koncesijama, kojima je velikim dijelom svrha ekonomsko eksploatiranje zemlje. U tom pravcu je tadanja zemaljska uprava posve privilegirala strani kapital na štetu domaćega pučanstva. Medjutim se uza sve to ni do konca ove periode nije ni industrija osobito razvila, i to radi općih gospodarskih prilika u zemlji, radi nestašice većega kapitala i povoljnih komunikacionih veza i naročitih političkih prilika bivše dualističke monarhije — i ako su za to predležale sve naravne predpostavke, jer zemlja obiluje prirodnim bogatstvom. — Najjače se razvila šumska industrija, industrija željeza, rafinerija špirita, industrija šećera i rudarstvo. — Rudarstvo, koje je za vrijeme otomanske uprave bilo normirano zakonom od 3. travnja 1869.[61]), uredjeno je odmah iza okupacije novim rudarskim zakonom od 14. svibnja 1881.[62]). — Uza sve bogatstvo, kojim zemlja obiluje na mineralijama svake vrsti, nije se rudarstvo ni krajem ove periode podignulo na onu visinu, na kojoj se nalazilo u drugim zemljama. Vadi se najvećim dijelom željezo (rasprostranjeno je po cijeloj zemlji), smedji ugljen, sol (varena), krom, mangan, olovo, a donekle i srebro te nešto zlata.

Obrtnici i trgovci u gradovima, varošima i kasabama udruživali su se u posebne cehovske organizacije »esnafe«. Organizacija i područje rada tih esnafa nije bila zakonom normirana, nego se uredjivala prema adetu (običaju) i tradiciji.[63]).

Tako je primjerice u Sarajevu bilo različitih vrsta obrtnika, kao: ćurčinski, kožarski, mesarski (kasapi), puškarski, djundjerski, bakrdžinski, zlatarski i od različitih trgovačkih struka. Tečajem vremena razvila su se običajna pravila, prema kojima je morao svaki obrtnik nakon dovršenoga učenja zanata »pir učiniti« i na nj sazvati dotične esnafe, a potom bi dobio dopuštenje da otvori vlastitu radnju[64]).

Trgovina se prilično razvila i to ne samo u gradovima, nego i vani po selima. Od ukupnoga broja žiteljstva bavilo se trgovinom samo 4%, što je razmjerno maleni postotak, ako se uvaži konfiguracija tla, raštrkanost naselja i okolnost, da na 1 km² dolazi samo 37 žitelja. Za unapredjenje trgovine osnovane su osim trgovačkih

[61]) Destur, II. svez. 318; — Samml. der für Bos. und die Herzeg. erlassenen Ges., Verord. und Normalweis. III./$_1$ Bd. Finanzvewalt. Wien. 1881., str. 761. — Otomanski rudarski zakon sadržaje pored šerijatskog i kanunskog prava i recepciju bos. herc. domaćega prava, dubrovačkoga prava i saskoga rudarskoga prava. — Četvrti zakon zove se »kanun sas.« (saski zakon). — **Spaho F.** Turski rudarski zakoni. (Glasnik zem. muzeja u Bos. i Herceg., Sar. 1913., str. 133.).

[62]) Zbor. zak. i nared. za Bos. i Herceg. 1881., str. 539.

[63]) Bericht über die Verwalt. von Bos. und der Herceg. 1906.; Herausgeg. vom k. u. k. gemeins. Finanzminist., Wien. 1906., str. 342.

[64]) **Bogišić,** Zbor. sadašnjih pravnih običaja u juž. Slovena. Knjiga I., Gradja u odgovorima iz različitih krajeva sloven. Juga. Zagr. 1874., str. 500.

Digitized by Google

škola i trgovačke akademije, kojima je svrha, da obrazuju školovani trgovački stalež u zemlji. Važno pomagalo trgovini sačinjavali su brojni novčani zavodi, od kojih su mnogi imali svoje središnjice u Austriji i Ugarskoj (manje u Hrvatskoj), a koje su potonje imale u vidu u prvom redu svoje vlastite interese.

Pošto su valjana i dobro uredjena komunikacijona sredstva osobito jaki faktor za podizanje općega narodnoga blagostanja, posvećivana im je puna pažnja. U vrijeme okupcije (1878.) bilo je u zemlji svega 2430 km. cesta i puteva te 105 klm. željeznica (Banja Luka — Dobrljin — Sunja). — Koncem godine 1918. ustanovljeno je u zemlji 7.231 klm. cesta i kolnih puteva (4.431 klm. cesta i 2.800 kolnih puteva), te 1.100 klm. željeznica (osim raširene mreže šumskih i industrijalnih željeznica).

Zakonom od 2. siječnja 1909.[65]) osnovana je trgovačka i obrtnička komora za Bosnu i Hercegovinu sa sjedištem u Sarajevu kao samoupravna organizacija za zaštitu trgovačkih i obrtničkih interesa. Ta komora davala je osim toga oblastno mišljenje i stavljala prijedloge u svim pitanjima trgovine i obrta, a od 25. srpnja 1911. fungirala je i kao oblast za registriranje obrtnih zaštitnih maraka i biljega prema zakonu od 20. lipnja 1880.[66]).

Šesta perioda razvitka obilježena je godinom 1918., kada je nakon sloma centralnih vlasti osnovana zajednička država Srba, Hrvata i Slovenaca. Zadaća je zakonodavstva, da unificira trgovačko pravo — a državne uprave da zgodnim upravnim mjerama omogući što uspješniji razvitak čitave narodne privrede, a obrta i trgovine napose, na sreću i blagostanje pojedinaca i države.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Postavljanjem ploče na zid kuće s ulične strane ne stiče se faktični posjed kakova prava na medjašnje javno zemljište ulice ili zračni prostor pred tim zidom. Stoga se u (dozvoljenom po nadležnoj gradjevnoj oblasti) postavljanju izloga na medjašnjem javnom zemljištu i zračnom prostoru pred tim zidom i time prouzročenom zastiranju dotične ploče ne može nazrijevati čin smetanja kakova prava.

(Rješenje sudbenoga stola u O. ex 1923.).

Dr. E. A. u O. tuži kitničarku J. L. kod kotar. suda u O. radi smetanja posjeda liječničke table počinjenoga time, što je tužena tuženiteljevu tablu bez njegova privoljenja skinula, na drugu stranu ulaznih vrata pričvrstiti dala, te pred

[65]) Glasnik zak. i nared. za Bos. i Herceg. 1909., str. 58.

[66]) Sammlung der für Bosnien und die Herzegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen. I. Band. Politische Verwaltung (1878.—1880.). Wien 1880., str. 649.

Digitized by Google

ono mjesto, gdje je bila pričvršćena na zidu liječnička tabla, postavila izložbeni ormar. — Na raspravi obrazlaže tužena, da je postavljanje izložbenog ormara dozvolila gradska općina kao vlasnica ceste odnosno trotoara za godišnju najamninu od 20 dinara, pak pošto bi postavljenjem ormara pokrivena bila tužiteljeva tabla, ona ju je na vlastiti trošak premjestila na drugu stranu ulaznih vrata. Postavljenjem izložbenog ormara nije tužitelj mogao biti smetan u posjedu table, — on ne može zaprječiti gradu kao vlasniku tla, — kome po našem gradjanskom zakoniku pripada isključivo pravo raspoložbe sa zrakopraznim prostorom iznad tla, — izdanje dozvole postavljanja ormara, te ni sam tužitelj ne tvrdi, da mu takovo pravo zaprječenja pristoji niti tuži radi smetanja takova prava. Ploču je premjestila u interesu samoga tužitelja, jer bi inače bila pokrivena i nevidljiva, pak je prema tome postupala kao poslovadja bez naloga i nije time tužitelja u posjedu smetala.

Kotarski sud u O. izrekao je pod 21. kolovoza 1923. br. 8639/gr. ovu konačnu odluku:

Sudb. vijeć. dr. O. K. kod kotar. suda u O. u parnici dr. E. A. privatnoga liječnika iz iz O., tužitelja, proti J. L., kitničarki iz O., tuženoj radi smetanja posjeda table spp. nakon na pismenu tužbu primlj. 6. srpnja 1923. br. 6378/gr. zametnutoga te obavljenom dne 31. kolovoza 1923. u prisuću obiju stranaka usmenom raspravom dovršenoga postupka odlučio je:

Tužena J. L. iz O. smetala je tužitelja dr. E. A. u zadnjem mirnom faktičnom posjedu table, koja je bila pričvršćena na izvanjskoj strani zida br. 14. u Županijskoj ulici lijevo od ulaza time, što je ovu tablu odstranila i postavila na zid kitničarski izlog, pa je stoga dužna u roku od 24 sata uspostaviti ploču na isto mjesto, gdje je stajala, kao i kaniti se daljega smetanja pod prijetnjom globe od 1000 dinara ili zatvora od 10 dana kao i naknaditi parbeni trošak sudbeno obredjen na 92 dinar 50 p. u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe, a to iz razloga, koji slijede.

Neprijeporno je medju strankama, da je dr. A., privatni liječnik u O. imao pričvršćenu na lijevo od ulaza na kući u Županijskoj ulici br. 14. u O. svoju ploču (tablu), da je ovu tablu tužena, kada je na ono mjesto postavila dozvolom gradskog poglavarstva izlog, premjestila samovlasno s onog mjesta na drugo mjesto. — Tužitelj tvrdi, da je smetan u posjedu table — dakle u posjedu pokretne stvari — time, što je tužena samovlasno premjestila ploču i postavila uza zid svoj kitničarski izlog. — Tužena prigovara, da nije imala nakane smetati tužitelja, već da je tablu premjestila iz uslužnosti, jer bi inače izlog pokrio tu ploču, nadalje prigovara, da tužitelju ne pripada nijekajuće pravo tražiti, da tužena imade propustiti kakove naprave, koje bi povrijedile ploču. Činom premještanja ploče počinjeno je po tuženoj smetanje posjeda, jer je tužena nepovlasno tu ploču premjestila, te ga tako lišila mogućnosti, da se služi sa pločom na dosadanji način. — Činom pak smetanja postavljenjem izloga uza zid tako, da bi taj izlog pokrio ploču i oduzeo mogućnost prolaznicima, da tu ploču vide, nije počinjeno smetanje ploče kao takove, već moglo bi se jedino raditi o smetanju takova prava, koje je stekao tužitelj time, što je ta ploča vidljiva — dakle o nekom zabranjujućem pravu, prema kojemu bi tužitelj eventualno imao pravo, da zabrani nekomu, da propusti nešto, što bi inače imao pravo učiniti, a zaštitu takova prava tužiteljica nije zatražila, a niti je to pravo u svojoj tužbi opisala. — Pošto je tužitelj djelomično sa svojom tužbom uspio, to je i trošak dosudjen po § 59 zakona o smetanju posjeda djelomično.

Digitized by Google

Ništovna žaoba tužene i to protiv onog dijela te konačne odluke, kojim je sudjena radi smetanja posjeda tužiteljeve natpisne ploče, počinjenog premještenjem te ploče na drugu stranu ulaznih vrata, te radi ustanove o trošku, sve to po t. 11. §. 62. z. o. p. sm. posj. navodi slijedeće: Prije svega tuženica konstatuje, da joj se u ovom prijeporu radi o vrlo velikoj vrijednosti. Sam postavljeni ormar sa bruženim ogledalima stajao je oko 5.000 din., a ne bi ga uopće mogla upotrijebiti inače, jer samo na tom mjestu pred kućom, u kojoj imade svoj kitničarski salon, može stajati, te jer je baš za to mjesto gradjen. Nadalje je taj izlog za njezin obrt od neprocjenjive važnosti i stoga, što se njezin salon nalazi u prvom katu, te uopće nema izloga, napokon što sâm natpis njezine tvrtke ne bi dovoljno upozoravao publiku, da tamo imade kitničarski salon, od kojega živi. — Prigovara, da postupku smetanja posjeda uopće nema mjesta, jer je gradsko poglavarstvo glasom odluka tužbi priloženih, a s njezine strane neprigovorenih, postupalo u konkretnom slučaju kao gradjevna, cestovno- i obrtno-redarstvena oblast u svojem zakonitom djelokrugu, kada je dozvolilo postavljanje ormara. Odredba u rješenju pokrajinske uprave,da se stranke upućuju na put suda, može značiti samo ustanovljenje prava redovitom parbom, ali nikako i postupkom radi smetanja posjeda.

Pod tom ogradom tužena dalje izvodi: Natpisna ploča na zidu kao ona tužiteljeva može se nalaziti u tri pravna odnošaja: 1. Pravo vlasnosti na ploču kao na stvar i iz toga prava izviruće ovlaštenje raspoložbe s tom stvari odnosno isključenje svakoga tudjega nasrtaja na to pravo i ovlaštenje. — Kada se govori o smetanju toga prava, tada se to ukratko naziva smetanjem posjeda samo one stvari. — Napominje, da je tuženo samo radi smetanja posjeda ploče kao stvari, radi navodno protupravnog zadiranja u tužiteljevo pravo vlasnosti na ploču. — 2. Pravo uporabe zida za pričvršćenje ploče. To se pravo sastoji u tome, da je kućevlasnik dužan prema posebnom utanačenju izrijekom ili mučke ili po samoj najamnoj pogodbi dozvoliti, da se zabiju klinovi ili čavli u zid i da zid tablu nosi. Radi smetanja u posjedu toga uporabnoga prava nije uopće tuženo. — Sa činima u tužbi navedenim i nije mogla smetati tužitelja u posjedu toga prava, jer je ploča imala mjesta na zidu i iza izložbenog ormara tuženice, koji je samo prislonjen uza zid, te jer se i danas može služiti protivnik tim pravom i metnuti natrag ploču tamo, gdje je bila. — 3. Eventualno nijekajuće pravo prema susjedu kuće, da propusti svaku takovu napravu, koja bi ploču zakrila.

Tik kuće nalazi se pločnik i cesta gradske općine O., kojoj kao vlasnici tla pripada i pravo raspoložbe sa zračnim prostorom u potezu kalamirskom nad tim tlom (§. 297. o. g. z.), te je gradska općina, služeći se upravo tim pravom, i dozvolila tuženoj, da u njezin zrakoprazni prostor, a na njezino tlo postavi upitni izložbeni ormar. Gradska općina dakle »neminem laedit, nam iure suo utitur« (§. 1305. o. g. z.), a prema tome ne vrijedja ni ona (tužena), koja je postavila ormar izvodeći svoje uporabno prvo od gradske općine.

Da bi tužitelj mogao zadirati u tu pravnu sferu gradske općine, moralo bi mu pristojati pravo na tudju stvar t .j. na zrakoprazni prostor gradske općine — dakle servitut analogan onima u t. 8., 10. i 11. §. 476. o. g. z. Morala bi u tom slučaju postojati obveza gradske općine bilo prema samomu tužitelju, bilo prema svim vlasnicima ovakovih ploča na uličnim frontama kuća. Ovakov općeniti propis ni općine O. ni druge koje općine na pravnom području hrv. o. g. z. ne postoji, odnosno nije poznat, zakonske takove ustanove takodjer nema, jer po §u. 480.

Digitized by Google

o. g. z. zakon i ne može biti naslovom stečenja služnosti. Takovo nijekajuće pravo služnosti §. 482. o. g. z. mogao bi tužitelj dosjesti tek za 30 godina (§ 1470. o. g. z.) — i to samo, ako je u tom vremenu triput takovo pravo izvršivao (§. 1471. o. g. z.) Da gradska općina O. prema samom tužitelju imade takovu obvezu, nije utvrdjeno, a nije uopće ni tuženo radi smetanja posjeda takova prava služnosti.

Dva su čina tužena kao navodna smetanja: a) premještanje ploče; — b) postavljenje izložbenog ormara. — Bez obzira na to, da nije tuženo radi smetanja u posjedu uporabe pod br. 2. ni prava služnosti pod br. 3., nije tužena tih prava ni mogla vrijedjati tuženim činima. Pravo uporabe nije smetano skidanjem odnosno premještanjem ploče, jer nije smetanje najamnoga prava, kada kućevlasnik primjerice jednu stolicu najamnikovu iz dvorišta odnese u baštu i sjedne na nju, nego bi to moglo biti samo smetanje posjeda same stvari. Ako je protivniku dozvolio kućevlasnik, da pribije ploču na kućnu fasadu, nije mu ujedno tu dozvolu dao baš samo za to mjesto, koje je protivnikova ploča pokrivala, pak protivnik stoga izvršuje pravo, koje mu je tom dozvolom ustupio kućevlasnik i sada, kada ploča visi tamo, gdje ju je tužena metnuti dala.

Pravo uporabe nije smetano postavljanjem ormara, jer je protivnik usprkos toga ormara i dalje mogao tamo imati visjeti svoju ploču, te tako izvršivati pravo uporabe. — Pravo nijekajuće služnosti ne postoji i nije stoga moglo biti smetano nikojim od tih čina.

Preostaje posjed same ploče kao stvari (gore pod br. 1.), koji posjed nije tužena mogla smetati postavljanjem ormara, što slijedi iz gore razloženoga, jer je ormar mogao stajati pred pločom, a da je tužena nije trebala dodirnuti, odnosno jer je ploču skinula prije, nego što je ormar tamo postavila. — Smeta u posjedu onaj, koji odnosnim činom sebi prisvaja neko pravo, a posjedniku nanosi štetu. U konkretnom slučaju poslužila se je tužena pravom, koje joj je dala gradska općina, te je postavila izložni ormar na tlo iste.

Uvaži li se još, da se je tim pravom poslužiti mogla, a da i ne dira protivnikovu ploču, te da ista za nju nema a ma baš nikakove vrijednosti, tada je jasno, da ona sebi na ploču nije prisvajala nikakovo pravo. Uvaži li se dalje, da bi bilo za protivnika od štete, kada bi njezin ormar zakrio njegovu ploču, tada je jasno, da je ona (tužena) premještanjem ploče odvratila od protivnika predstojeću štetu, dakle je postupala kao negotiorum gestor (§ 1036. o. g. z.) i ne može za taj čin odgovarati radi smetanja posjeda. Želi li to tužitelj, ona je u svako doba pripravna o svojem trošku vratiti ploču na njeno prijašnje mjesto. Baš takova tužbi djelomice udovoljavajuća konačna odluka pokazuje, da je tužena učinila premještenjem ploče za protivnika korisno djelo, jer ta odluka pretpostavlja, da u postavljanju ormara ne leži smetanje, dakle priznaje, da se tužena služila svojim pravom, postavljajući ga, i da time nije vrijedjala tužiteljev posjed ploče, pak ako je ovlaštena bila pokriti ploču protivnikovu i to ipak nije učinila, tada je jasno, da je ploču premjestila samo u korist, a ne na štetu protivnikovu.

Kod obih tuženih čina dakle manjka koli prisvajanje kakovih tuženoj ne pripadajućih prava na ploču toli i kod prenosa ploče šteta na strani tužiteljevoj, pak je stoga valjalo tužbu odbiti u cijelosti i osuditi tužitelja na naknadu tom tužbom i raspravom prouzročenoga naročito i odvjetničkoga (rješidba stola sedmorice od 28. rujna 1922. br. 285. u »Mjesečniku« br. 1. 1923.) troška.

Digitized by Google

Primjećuje još tužena, da je tužba objesna, jer protivnik je očito morao vidjeti, da u njegovu interesu ploču premješta, a znade, da mu ne pristoji pravo zabraniti gradskoj općini raspoložbu s njenim tlom i zračnim prostorom, te da ga postavljanjem ormara nije mogla smetati u posjedu ploče kao stvari. — Ističe, da posjedovnu zaštitu može uživati samo stvar ili zakonom priznato pravo, a nikako nije štićen zak. o post. u sl. sm. posj. puki interes. Puki je pak interes protivnikov, da pred njegovom pločom ne bude naprava, koje ju prekrivaju, a nije to nikakovo zakonom priznato ugovoreno pravo, kako je to gore razloženo.

Na osnovu svega toga moli tužena kotarski sud, da njezinu ništovnu žaobu podnese sudbenomu stolu u O., koji neka napadnutu konačnu odluku preinači i protivnika u cijelosti s tužbenim zahtjevom odbije i osudi na naknadu prouzročenoga parbenoga troška prema razvrštenju u raspravnom zapisniku od 31. kolovoza 1923. kao i troška ovoga pravnoga lijeka, koji neka joj se obredi prema uloženomu u ovo zastupanje trudu i vremenu, te prema vrijednosti prijepora.

Sudbeni stol u O. izdao je slijedeće rješenje: Rješavajući izvješće od 30. rujna 1923. br. 13147/gr., kojim kotarski sud podnosi spise u parbenom predmetu dr. E. A. liječnika u O., tužitelja proti J. L. iz O., tuženoj, radi smetanja posjeda spp. povodom podnešene ništovne žaobe po tužitelju i tuženoj proti konačnoj odluci od 21. kolovoza 1923. br. 8639/gr., kojom je prvomolbeni sudac odlučio:

»Tužena J. L. iz O. smetala je tužitelja dr. E. A. u zadnjem mirnom faktičnom posjedu table, koja je bila pričvršćena na izvanjskoj strani zida k. br. 14. u Županijskoj ulici lijevo od ulaza time, što je ovu tablu odstranila i postavila uza zid kitničarski izlog, pak je stoga dužna u roku od 24 sata uspostaviti ploču na isto mjesto, gdje je stajala, kao i kaniti se daljnjega smetanja pod prijetnjom globe od 1000 dinara ili zatvora od 10 dana kao i naknaditi parbeni trošak sudbeno obredjen sa 92 dinara 50 para u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe«.

Sudbeni stol u O. obnašao je povodom žalbe ništovne tuženice po §-u. 66. zakona o smetanju posjeda napadnutu odluku od 21. kolovoza 1923. br. 8639/gr. preinačiti i odlučiti:

»Tužena J. L. u O. smetala je tužitelja dr. E. A. u zadnjem mirnom faktičnom posjedu table, koja je bila pričvršćena na izvanjskoj strani zida k. br. 14. u Županijskoj ulici lijevo od ulaza sa ulice tim, što je ovu tablu odstranila, pa je stoga dužna u roku od 24 sata uspostaviti tablu na isto mjesto, gdje je stajala kao i kaniti se svakoga daljega smetanja posjeda pod prijetnjom globe od 1000 dinara ili zatvora od 10 dana kao i naknaditi parbeni sudbeno na 92 din. 50 para obredjeni trošak u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

To iz sljedećih razloga: Tužitelj tvrdi, da ga je tužena time, što je njegovu liječničku tablu, koja je pričvršćena bila o zid na kuću u Županijskoj ulici br. 14. u O. lijevo od ulaza, odstranila sa toga mjesta i što je na tom mjestu postavila uz zid kitničarski izlog, smetala u posjedu te njegove liječničke table. Dakle tužitelj traži zaštitu svog posjeda na ploči kao stvari, a ne zaštitu kakova posjeda prava. Tužena je priznala, da se tužitelj nalazi u posjedu prijeporne ploče, a priznala je takodjer, da je istu bez privole tužitelja odstranila sa njenoga dosadanjeg mjesta. Pošto je dakle tužiteljica samovlasno stegnula tužitelja u posjedu prijeporne liječničke table svojim činom, što je istu odstranila sa dosadašnjega mjesta, lišivši time tužitelja mogućnosti, da se sa istom tablom služi na dosadanji način, to

Digitized by Google

ga je smetala u posjedu prijeporne table i stoga ju je valjalo radi ovog čina proglasiti krivom smetanja posjeda.

Postavljanjem kitničarskog izloga na ulici kraj onog dijela zida k. br. 14. u Županijskoj ulici u O., na kojem dijelu zida je pričvršćena bila prijeporna tabla liječnička tužiteljeva, nije tužena počinila čin smetanja posjeda na istoj tabli, a niti ikakova prava tužiteljeva pretpostavivši sve, da je tužitelj tražio i zaštitu posjeda kakova svojega prava.

Iz same tužbe i njoj priklopljene odluke poglavarstva grada O. od 2. ožujka 1923. br. 6008—1923. kao dokaza proizlazi, da je tuženoj nakon provedenoga propisnoga postupka po nadležnoj gradjevnoj oblasti dozvoljeno, da na ulici uz zid kuće broj 14. u Županijskoj ulici u O. lijevo od vrata postavi kitničarski izlog. a ni sam tužitelj ne tvrdi, da bi tužena na drugom mjestu ili na drugi način taj izlog postavila, nego joj je po nadležnoj gradjevnoj oblasti dozvoljeno.

Po §-u. 339. ogz. nitko nema prava samovlasno smetati posjed. Kada je pak tužena postavila prijeporni izlog prema ovlaštenju nadležne gradjevne vlasti, to ista nije samovoljno svoj čin izvela, pak jer u njezinu činu manjka bitni pojam čina smetanja »samovlastnost«, to se nije radi postavljanja tog izloga ni mogla proglasiti krivom smetanja.

Tužitelj postavljanjem svoje liječničke table na zid rečene kuće nije ni mogao steći faktični posjed kakova prava na medjašnje javno zemljište ulice ili zračni prostor pred tim zidom, pa jer iz same tužbe i priloga k istoj proizlazi, da je prijeporni izlog postavljen slobodno pred tim zidom na gradskom zemljištu i to na temelju dozvole gradskoga poglavarstva kao nadležne gradjevne oblasti, ne bi se u tom činu tužene mogao nazrijevati niti čin smetanja kakova posjeda prava tužiteljeva, sve da je tužitelj zatražio i zaštitu posjeda prava.

Pošto je pak prvomolbeni sud usuprot tome u dispozitivnom dijelu svoje odluke proglasio tuženu krivom smetanja posjeda i radi čina, što je postavila uza zid kitničarski izlog, ma da izriče dužnost tužene samo, da uspostavi tablu na isto mjesto, te tim počinjena ništetnost po §-u. 62. t. 10. i 11. zakona o smetanju posjeda, to je valjalo konačnu odluku u navedenom pravcu preinačiti.

Odluka glede parbenih troškova temelji se na §-u. 59 zakona o smetanju posjeda. Trošak pravnih lijekova imadu žalbenici sami snositi, jer s istima nisu potpuno uspjeli.

Priopćio **dr. Milovan Pinterović**, odvjetnik u Osijeku.

Ustanova čl. 16. zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. o plateţu državnog poreza za pretposljednje tromjesečje ne odnosi se na sudbeni postupak, koji se temelji na otpovijedi po minist. naredbi od 17. prosinca 1858., (bro 230 z. vl. l.) i **općem gradj. zakonu, već se ta ustanova odnosi samo na zahtjeve stranaka, utemeljene na propisima zakona o stanovima od 30. prosinca 1921.**

Plenarna rješidba stola sedmorice od 21. lip. 1923. br. 1453.

Rješavajući izvješće od 25. trav. 1923. br. 7747, koje **banki stol podnosi** u usmeno raspravljenoj parnici I. R. iz Z., tužitelja, protiv N. T. iz Z., **tuženiku**, zbog otkaza podnajma spp., u kojoj je kotarski sud I. u Z. osudom **od 2. ožuj. 1923. br. 6491/gr. sudio**, da se otpovjed od 18. siječ. 1923. br. 1382/gr. **uzdržaje u kreposti; — a**

Digitized by Google

banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja rješidbom od 21. ožuj. 1923. br. 4730 gornju osudu kao ništetnu ukinuo i podjedno ureda radi ukinuo odluku od 18. siječ. 1923. br. 1382/gr., kojom je otpovjed dostavljena I. R. zajedno sa cijelim parničnim postupkom te odlučio, da se otpovijed N. T. pr. 17. siječ. 1923. br. 1382/gr. odbacuje ureda radi, a potonjemu naloži platež troškova pravnih lijekova od 182 D. 30 p.;

stol sedmorice, vidiv, da je banski stol ureda radi ukinuo u ovoj parbi cijeli postupak, te tužbu odnosno pravije otpovjednu molbu N. T. ureda radi odbacio s razloga, je otpovjedatelj nije iskazao, da je platio državni porez za pretposljednje tromjesečje; — vidiv, da je ta rješidba banskog stola protuzakonita, jer prije svega otkazuje se u ovom slučaju podnajam, za koji prema čl. 19. pravilnika za izvršivanje zakona o stanovima ne vrijedi ustanova čl. 16. zakona o stanovima, a osim toga neiskazani platež poreza još ne ovlašćuje sud na odbiće otpovjedne molbe, već bi bila po § 46. grpp. dužnost suda, da stranku podući o njezinoj dužnosti te istu pozove, da u tom pogledu svoju molbu nadopuni; — vidiv, da se čl. 16. zakona o stanovima uopće ne može odnositi na sudbeni postupak, koji se temelji na otpovijedi po ministarskoj naredbi od 17. pros. 1858. (br. 230 z. vl. l.) i općem gradjanskom zakonu, već se ta ustanova odnosi samo na zahtjeve stranaka utemeljene na propisima toga zakona o stanovima od 30. pros. 1921., što u predležećem slučaju nije; — vidiv, da je prema tomu banski stol bez opravdana razloga ukinuo sudbeni postupak ne upuštajući se u meritorno rješenje parnice; —

našao je povodom previdnoga utoka i ništovne žaobe tuženoga N. T. po §§ 342, 343. i 339. toč. 3. grpp. ukinuti napadnutu rješidbu banskog stola, te istomu naložiti, da priziv I. R. u prijeporni meritorni pretres uzme, te parnicu riješi mimo neosnovanoga odbitnoga razloga u pogledu potrebe iskazanja, da je porez namiren. — Tim je ujedno riješen i previd bolje previdni utok tužitelja I. R. u pogledu dopitanja troška parbe. Troškove pravnih lijekova imadu stranke same nositi, jer ne dotiču uvjeti § 316. grpp.

Zbog ishodjenoga razrješenja zadruge (§ 5. zak. od 30. travnja 1902.) nema mjesta tobožnjoj tužbi u smislu § 26. pob. zakona »roti upisanome slijedniku zadruge. — Potonji odgovara po § 847. o. g. z. za zadružne dugove, a vjerovniku pristoji proti njemu neposredno ovršno pravo.

Rješidba stola sedmorice od 13. srp. 1923. br. 1900.

U parnici I. K. iz N., tužitelja, protiv I. B. kbr. 618 iz B., tuženoga, radi priznanja razlaza zadruge B. kbr. 618 iz B. G. beskreposnim i namirenja tužiteljeve tražbine od 4000 K. spp. iz tuženičkih nekretnina grunt. ul. 708 p. o. B. G. spp., sudio je kotarski sud u Ž. osudom od 15. ožuj. 1922. 125/gr. po zahtjevu tužbe uz dužnost naknade parbenoga troška tužitelju u iznosu od 684 K.

Banski stol je osudom od 6. stud. 1922. br. 18665 povodom priziva tuženoga I. B. preinačio pobijanu nižu osudu i sudio: Tužitelj I. K. odbija se sa zahtjevom tužbe, da je tuženi I. B. dužan priznati oblasno provedeni razlaz zadruge B. kbr. 618 iz B. G. i upis nekretnina upisanih u grunt. ul. br. 708 p. o. B. G. na njegovo (tuženikovo) ime, beskreposnim i da je dužan dozvoliti, da se tražbina tužiteljeva od 4.000 K sa 8% kamata od 15. veljače 1920. do isplate, trošak parbeni od 319 K. i ukupni ovršni trošak od 1060 K. namiri iz pomenutih

Digitized by Google

tuženikovih nekretnina dražbenom prodajom istih, i da mu je dužan naknaditi parbeni trošak. — Parbeni se troškovi medju strankama prebijaju.

Razlozi: Neprijeporno je medju strankama, da se je nagodom od 16. rujna 1920. br. 10265/gr., sklopljenom pred kotarskim sudom u V. u parnici I. K. tužitelja u nazočnoj parnici, proti zadruzi B. kbr. 168 iz B. G. radi predaje masti od 600 kg. — potonja po svom bivšem kućegospodaru I. B., tuženiku, u nazočnoj parnici, obvezala, da će tužitelju I. K. dana 15. stud. 1920. isplatiti u ime izmakle dobiti i povratka kapare ukupni iznos od 4.000 K. sa 8% kamatima od dana dospjelosti do isplate, i u ime nagodjenoga parbenoga troška ostatni iznos od 319 K. 40 fil. sve pod prijetnjom ovrhe; kao što je neprijeporno i to, da je iza ove sklopljene nagode na zahtjev tuženoga kao predstavnika opstojavše zadruge B. kbr. 618 odlukom kotarske oblasti u Ž. od 18. list. 1920. br. 8601 na osnovu §-a 5. zakona od 30. trav. 1902. o promjeni odnosno nadopunjenju nekih ustanova zakona od 9. svib. 1889. o zadrugama odredjeno brisanje zadružnoga svojstva pomenute zadruge i upis zadružnih nekretnina, upisanih u grunt. ul. br. 708 p. o. B. G., na ime I. B., tuženoga u nazočnoj parnici — kao samovlasnika.

Tužitelj, dokazujući, da je bezuspješno radi namirenja svoje tražbine poveo ovrhu na pokretnine zadruge B., temelji svoj tužbeni zahtjev na ustanovi §-a 26. pobojnoga zakona i traži, da se osudom izreče, da je provedeni razlaz zadruge B. kbr. 618. beskrepostan i da je stoga tuženi dužan trpiti, da se tužiteljeva tražbina namiri iz nekretnina grunt. uloška br. 708 p. o. B. G. upisanih usliied provedenoga razlaza zadruge B. na ime tuženoga.

Taj je zahtjev na zakonu neosnovan, jer razrješenju zadruge po §-u 5. gore citiranog zakona od 30. trav. 1902. ne služi i ne može služiti kao temelj posao privatno pravni, kakov za pobijanje pretpostavlja pobojni zakon, već takovu razrješenju služi kao temelj sam zakon. Pošto pak razrješenjem zadruge prelazi sva njezina imovina zajedno sa svim pravima i dužnostima na dionike, to pravni slijednik razriješene zadruge odgovara u smislu §-a 847. o. g. z. i za zadružne dugove, te stoga povedenju parnice radi namirenja tražbine, na koju je razriješena zadruga pravomoćno bila osudjena, odnosno na platež, na koji se je pramoćnom sudbenom nagodom, kao u nazočnom slučaju, bila obvezala, nema više mjesta, već vjerovniku pristoji radi namirenja takove tražbine ovršno pravo neposredno proti pravnomu slijedniku razriješene zadruge.

Valja stoga prvomolbenu osudu preinačiti, te tužitelja s tužbenim zahtjevom odbiti. — Preboj parbenih troškova izmedju stranaka opravdan je, jer tužitelj imade za sebe nižu povoljnu osudu.

Stol sedmorice otputio je rješidbom od 13. srp. 1923. br. 1900 previd tužitelja I. K. i potvrdio pobijanu osudu sudbenoga stola iz slijedećih razloga:

Osuda banskog stola odgovara stanju spisa i zakonskim propisima. Ona je opravdana razlozima za nju navedenima, pa ju je stoga valjalo uz otpućenje previda tužiteljeva potvrditi.

Pravni lijekovi, makar i pravodobno na poštu predani, smatraju se prekasno podnesenima, ako stignu sudu izvan roka.

Rješidba stola sedmorice od 4. rujna 1924. br. 2950.

U usmenoj parnici A. Bl. iz Dugogsela, Šaškovec br. 75. po odvjetniku dru. Lj. Vl., te Stj. R. iz Dugogsela, Šaškovec kbr. 75. po odvjetniku dru. A. J. tužitelja

Digitized by Google

protiv A. D. iz Zagreba po odvjetniku dru A. H. tuženici, radi otpovjedi najma stana spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u Dugomselu osudom od 22. veljače 1924. br. 793/gr. otpovijed tužene de pr. 11. svibnja 1923. br. 2174/gr. stavio van snage uz dužnost naknade parbenih troškova prvotužitelju A. Bl. u iznosu od 450 D 80 para, — a

b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tuženice osudom od 8. svibnja 1924. br. 9529 prvomolbenu osudu uz zabačenje ništovne žalbe i odpućenje priziva potvrdio;

s t o l s e d m o r i c e: vidiv, da je pobijana osuda drugostepenoga suda dostavljena tuženoj A. Dr. 10. lipnja 1924., a njezin napis previda ispravno vanrednoga previda proti toj osudi stigao sudu tek 14. lipnja 1924., dakle iza roka od tri dana ustanovljenoga u § 16. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230 (z. v. l.);

vidiv, da je naredba bana od 8. svibnja 1915. br. 14001 o računanju rokova kod sudskih podnesaka, predanih na poštu, ukinuta danom 1. veljače 1924. ukazom ministarstva od 18. prosinca 1923. br. 61374,

n a š a o j e ureda radi po § 343. grpp. ukinuti odluke kotarskoga suda u Dugomselu od 16. lipnja 1924. br. 2860/gr. i od 2. srpnja 1924. br. 3041/gr., kojima su napis previda de pr. 14. lipnja 1924. br. 2860/gr. odnosno izvanredni previd de pr. 26. lipnja 1924. br. 3041/gr. tužene A. Dr. kao pravodobno podneseni primljeni, te ove pravne lijekove kao prekasno uložene po § 311. grpp. odbaciti.

Priopćio **Josip Zuber**, sudb. pristav u Dugomselu.

Najamne pogodbe, sklopljene na odredjeno vrijeme, prestaju istekom toga vremena

R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e o d 22. s v i b n j a 1924. br. 1747.

(Osuda kot. suda u P. od 5. lipnja 1923. br. 4159/gr., osuda bans. stola od 24. siječnja 1924. br. 23610—II. 4155—1923.).

Kotarski sud u P. izrekao je u parnici M. V. iz P. proti srpskoj pravoslavnoj crkvenoj općini u P. radi otpovijedi najma spp. slijedeću osudu:

Otpovijed de pr. 17. travnja 1923. br 2804/gr. stavlja se van kreposti, te M. V. nije dužan prostorije, što ih drži u kući tužene srpsko-pravoslavne crkvene općine u P. kbr. 18. u Trgovač. ul. u P. u prizemlju i to prostoriju na uglu Trgov. i Duge ul., te manju prostoriju do Duge ul. ispazniti, niti ih tuženoj predati pod prijetnjom ovrhe. Naprotiv dužna je tužena naknaditi tužitelju ovoparbeni trošak od 501 Din. 30 p. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i: Neprijeporno je, da tužitelj drži najamni objekt temeljem pismene najamne pogodbe od 5. rujna 1920., kojom je ugovoreno, da najamni odnošaj ima trajati do 15. svibnja 1923. Tužena otkazala je taj najamni odnošaj svojom molbom de pr. 17. travnja 1923. br. 2804/gr. temeljem ministarske naredbe od 17. prosinca 1858., jer da joj pristoji pravo otkaza po citiranoj najamnoj pogodbi, koja da je sklopljena u vrijeme opstojnosti banske naredbe od 16. lipnja 1920. br. 14.415, koja da je takove pogodbe respektovala. Tužitelj prigovara toj otpovijedi, jer da joj nema mjesta po zakonu o stanovima od 30. prosinca 1924. savezno sa pravilnikom o izvršenju cit. zakona od 29. studena 1922. odnosno izvješća i dopuna toga pravilnika od 25. ožujka 1923.

Digitized by Google

U nazočnom slučaju valja dakle riješiti samo pitanje, da li tuženoj pristoji pravo otkazati mimo razloga navedenih u cit. zakonu o stanovima i pravilniku k ovomu ili ne. Nesumnjivo je, da strankama pristoji pravo po § 878. o. g. z. sklapanje pogodbe uz ograničenje u istom propisu navedeno, kako to i tuženi tvrdi. No uz ovaj propis nastaje i dalje pitanje, nisu li stranke i u tom općem pravu možda ograničene kojim poznijim specijalnim zakonskim propisom. Dopustivši, da su stranke u vrijeme sklopljenja najamne pogodbe glede prijepornoga objekta t. j u vrijeme važenja banske naredbe od 16. lipnja 1920. br. 14415 o ograničenju povišenja najamnine, otpovijedi stanova i produljenju najamnih pogodba bile slobodne u ugovorenju glede poslovnih prostorija, kakove su i sada prijeporne, to je ipak ta pogodba još za njezina trajanja uredbom o stanovima od 21. svibnja 1921. i to čl. 1. izgubila svoju važnost, u koliko je protivna propisima stanbenim, sadržanim u toj uredbi, dakle i propisima u pogledu prava otkaza. Moglo bi sada nastati pitanje, nije li valjanost te najamne pogodbe u pogledu prava otkaza opet uspostavljena sada na snazi stojećim zakonom i pravilnicima o stanovima? Po čl. 9. pravilnika od 29. studena 1922. odnosno po izmjenama istoga od 25. ožujka 1923. ne može se učiniti otkaz za vrijeme od 1. siječnja 1923. do 1. siječnja 1925. osim u slučajevima, predvidjenim zakonom o stanovima i cit. pravilnika.

Pošto tužena nije ustvrdila, da je svoju otpovijed učinila bilo s kojeg razloga cit. zakona i pravilnika, pošto nadalje ni zakon ni pravilnici o stanovima ni ne spominju pismene ugovore o najamnim odnošajima, bilo one na stanovito vrijeme sklopljene, kakov je i u nazočnom slučaju, bilo one sklopljene na neodredjeno vrijeme, već glede otkaza ustanovljuju općeniti propisi ograničenja, jasno je, da ta ograničenja važe i za nazočni slučaj, a po tom tužena nema zakonskoga razloga za ovaj otkaz, pa je taj valjalo van snage staviti i gornju osudu izreći. — Naknada parbenog troška osniva se na § 573. grpp.

B a n s k i s t o l obnašao je gornju osudu preinačiti i suditi:

Selidbeni nalog od 22. travnja 1923. br. 2804/gr. uzdržaje se u kreposti, pa je tužitelj M. V. dužan poslovne prostorije, koje drži u najmu u kući broj 18 tuženice srpsko-pravoslavne općine u P. u Trgovač. ul. u prizemlju i to: prostoriju na uglu Trgovač. i Duge ul. i manju prostoriju do Duge ul. isprazniti za 24 sata i predati ih na raspoloženje tuženici pod prijetnjom ovršne deložacije; — nadalje dužan je tužitelj platiti za 14 dana pod prijetnjom ovrhe tuženici u ime parbenoga troška 225 Din. i troškove priziva od 155 Din. ili ukupno 380 Din.

R a z l o z i: Neprijeporno je medju strankama, da je medju njima glede prijepornih poslovnih prostorija najamna pogodba od 5. rujna 1920. sklopljena na odredjeno vrijeme do 15. svibnja 1923., kojeg dana ta pogodba prestaje sama po sebi. Pošto je na molbu tužene crkvene općine od 17. travnja 1923. br. 2804/gr., kojom je ona zatražila po § 11. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (broj 230. z. v. l.) izdanje selidbenoga naloga, isti i izdan 22. travnja 1923. pod br. 2804/gr., to tužitelj uistinu jedino prigovara to, da nije bilo mjesta izdanju selidbenoga naloga po § 11. ministarske naredbe gore citirane, jer da je njemu po zakonu o stanovima od 30. prosinca 1921. i po pravilniku k istom zakonu osigurana stalnost najma prijepornih lokala do 31. prosinca 1924. pa da stoga treba selidbeni nalog izvan kreposti staviti.

Jer uredba o stanovima od 21. svibnja 1921. i pravilnik k istoj kao i zakon o stanovima od 30. prosinca 1921. i pravilnik k istomu ustanovljuju način razrješenja najamnih pogodba stanova i poslovnih prostorija o t k a z o m, a ne

Digitized by Google

diraju u najamne pogodbe, koje su sklopljene na odredjeno vrijeme i koje prestaju izminućem ugovorenoga vremena same po sebi bez otkaza, — i jer prema tome po gore citiranoj uredbi i zakonu te pravilnicima nisu stavljeni izvan kreposti § 1113. i 1114. o. g. z. te § 11 i 22 ministarske naredbe od 17. prosinca 1858 (br. 230. z. v. l.), koji se tiču najamnih pogodaba, kakova je i u pitanju stojeća, to gornji tužiteljev prigovor nije ni opravdan ni na zakonu osnovan, pa jer je pravilno i propisno tužena crkvena općina zatražila izdanje selidbenog naloga, to je isti i zakonito izdan.

Pošto dakle tužiteljevi prigovori nemaju zakonskog oslona, treba selidbeni nalog u kreposti uzdržati. Stoga je valjalo uz uvaženje tuženičkoga priziva prvosudnu osudu preinačiti i suditi kako je učinjeno u dispozitivnom dijelu ove osude. Osuda glede parbenih troškova i tuženikova pravnoga lijeka priziva osniva se na § 573. i 577. grpp.

Stol sedmorice otputio je previd M. V., te potvrdio osudu banskoga stola iz ovih razloga: banski stol je valjano obrazložio, da najmovi sklopljeni na izvjesno vrijeme, koji prestaju bez otpovijedi ne potpadaju pod ograničenja zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. odnosno pravilnika k istom zakonu, pa je stoga previd tužiteljev neosnovan, te kao takav otpućen, a osudu bans. stola kao na zakonu osnovana potvrdjena.

Priopćio Dr. N. Solarić, odvjetnik u Petrinji.

Kaludjer, koji je položio zavjet siromaštva, izgubio je sposobnost sticati imovinu, a i preuzimati na sebe kakovu obvezu.

(Rješidba stola sedmorice od 22. veljače 1924. br. 3236-23.).

U usmeno raspravljenoj parnici S. Č. iz M., tužitelja, protiv N. S. iz K. odnosno iz P. G. po odvjetniku dru. M. T. u M., tuženoga zbog 10.000 K. spp., u kojoj je kotarski sud u M. osudom od 31. prosinca 1922. br. 11593-gr. sudio na odlučni prisegu tuženika u napadnutoj nižoj osudi formuliranu; — a

banski stol osudom od 13. lipnja 1923. br. 4582 žalbu ništovnu tuženika N. S. zabacio, povodom pak njegova priziva pobijanu nižestepenu osudu preinačio i sudio: Tužitelj S. Č. odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevima, da mu je tuženi N. S. dužan s naslova odštete platiti iznos od 10.000 K. sa 6 posto kamatima od dana 13. rujna 1919. do plateža tekućima, dok se parbeni troškovi medju strankama prebijaju; —

stol sedmorice našao je žalbu ništovnu tužitelja zabaciti, a previd njegov otputiti te potvrditi pobijanu osudu banskoga stola.

Razlozi.

Pošto niština u postupku nema valjalo je zabaciti žalbu ništovnu tužitelja. U samoj stvari ukazuje se osuda banskoga stola po stanju spisa i po zakonu osnovanom, čim je ustanovljeno, da je tuženi bio u vrijeme sklopljene pogodbe kaludjerom. Kao kaludjer morao je tuženi položiti zavjet siromaštva, a time je izgubio sposobnost imovinu sticati, a dosljedno tome nije mogao niti kakovu obvezu na sebe preuzeti. — Ova nesposobnost ima svoj temelj u mnogim kanonskim propisima, koji sami po sebi doduše nemaju pravne snage privatnopravne, ali odredbe te kanonske o stegama pravne i djelatne sposobnosti jeromonaha usvojene su stranom u samom općem gradjanskom zakoniku (§§. 539., 573., 761. o. g. z.), a

Digitized by Google

stranom su priznate u političkim državnim propisima, koje usvaja čl. VI. uvedbenog zakona gradjanskom zakoniku od 29. studenoga 1852. Pošto je u nazočnom slučaju utvrdjeno, da tuženi kao jeromonah živi u manastirskoj redovničkoj zajednici, a nije niti ustvrdjeno, da bi mu po kojem posebnom razlogu pristojala imovinsko-pravna sposobnost, to se ne može valjanom smatrati kupoprodajna pogodba, koju je tuženi sa tužiteljem uglavio, pa prema tome i prekršaj te pogodbe ne povlači za sobom dužnost naknade štete. Zato je i banskostolna osuda zakonita, pa ju je valjalo odbijajuć tužiteljev previd potvrditi. — U koliko tužitelj misli, da je tuženi propisno obvezao kao nadstojnik odnosnoga manastira, s kojim je upravljao, prosto mu je, u koliko se u svoje pravo uzda, novu tužbu podići.

Da li su novčani zavodi dužni na poziv suda priopćivati imetak ostavitelja bez obzira na princip tajnosti unutarnjega njihova uredovanja?

Rješidba stola sedmorice od 4. lipnja 1915. br. 2251.

(odluka kot. suda u D. od 8. stud. 1914. br. 11716/g., rješidba bans. stola od 31. ožuj. 1915. br. 7009).

U Karlsbadu dne 26. ruj. 1914. umro je naš trgovac V. K. Kot. sud u D. odredio je povedenje ostavinske rasprave i vodjenje povjerio javnom bilježniku u sjedištu suda, u kojem je i rečeni trgovac vodio trgovački posao. Radi ustanovljenja ostavinske rasprave rečeni se je javni bilježnik dne 5. list. 1914. obratio na podružnicu I. hrv. štedionice u D., pozivom, da mu priopći, da li pok. V. K. imade kod nje uložena novca i koliko? Upraviteljstvo podružnice odvratilo je dopisom od istoga dana, da je u predmetu uloška pok. V. K. radi daljega rješenja primljeni dopis odaslalo centrali u Zagreb, pa da će dati meritorni odgovor, čim dobije traženo saopćenje iz Zagreba. Jav. bilježnik je svoj poziv motivirao tim, da je ostavitelj ostavio mldb. djece i — kako se čuje uložena novca kod rečene podružnice, pa pošto je ostavinska rasprava u tečaju, da ga u interesu mldb. djece izvoli izvijestiti: koliko je pok. imao uložene kod nje glavnice, pod kojim brojem uložnica, a za svaki slučaj, da ne izda uloška nikomu do dalje sudbene odredbe. Dne 6. stud. 1914. izvijestio je javni bilježnik sudu, da mu podružnica nije ništa pozitivno javila, nego pismom od 14. list. 1914. samo to, da ne može konstatirati, što je on tražio. Pa je stoga, primivši taj dopis, zamolio sud, d apodružnicu pozove, da mu ima i u ovom slučaju i u buduće uvijek točno naznačiti odnosne uloške, jer da za sud i njena izaslanika nemaju ovi ulošci biti tajna osobito, kada se radi u interesu malodobnih. — Kako se već iz ovoga vidi, podružnica je svoje negativno držanje opravdala uredovnom tajnom, a i tim, da se kod njih ulošci ne vode po imenu, već po broju i tko donese uložnicu, taj ju može unovčiti, osim slučajeva vinkulacije ili napadnih sumnja o poštenom posjedu uložnice.

Povodom ovoga izvješća javnoga bilježnika izdao je kotarski sud u D. odluku od 8. stud. 1914. br. 11.716/gr., koja glasi:

U rješenju ovoga izvješća vidi se, da u ostavinskom predmetu iza pokoj. V. K. podružnica I. hrv. štedione u D. ne će na zahtjev ovosudbenoga povjerenika g. dra A. B., kr. javnoga bilježnika, da izda iskaz pokojnikovih vrijednonih papira ili uložnica, a niti da navede, koliko je pokojnik imao tih papira odnosno i koje vrijednosti i na koliki iznos uložaka, uložnica etc.; — vidiv, da je ostavinskoj

Digitized by Google

raspravi podloga inventar, da nasljednici mogu znati sada kao i u budućnosti, iz čega se sastoji ostavinska imovina (§ 97. izvpp.); — vidiv, da inventar imade služiti i kao podloga za odmjerenje poreza, a da erar prikraćen biti ne smije, kao niti nasljednici, pogotovo, ako su svi malodobni kao in concreto; — vidiv, da se po zakonskoj ustanovi §. 106. izvpp. nakon smrti trgovca, tvorničara i obrtnika (§ 99.) imadu bezuvjetno inventirati vrijednosni papiri svake vrsti, nadalje (?) i uložnice; — i da su novčani zavodi dužni pod prijetnjom zakonskih posljedica u tom pogledu sudu kao ostavinsko-raspravnoj oblasti dati sve potrebite podatke bez obzira, da li papiri glase na donosioca ili ne, jer zavod će jako dobro znati, tko je što, ili tko ima kakove papire i na kolike iznose papiri glase, što ih stranke imadu kod zavoda, eventualno kod njega i pohranjene. Te podatke ima zavod sudu dati, a stvar je suda, da prosudi, čiji su to papiri i da li se prigodom ostavinske rasprave imadu inventarizirati ili opet postupati po § 104. izvpp. — Umoljava se stoga podružnica I. hrv. štedionice, da mimo neosnovanih razloga svojega pisma od 14. list. 1914. na dra A. B. udovolji ovoj kao i svakoj budućoj zamolnici javnoga bilježnika kao sudbenoga povjerenika, bilo opet ovoga suda, jer bi inače treće osobe i nasljednici očito mogli postupati suprot zakonskih ustanova § 35. i 98. al. II. izvpp. Podjednako se ovime umoljava podružnica I. hrv. stedione u D., da stavi zabranu na sve uložnice i vrijednosne papire pokoj. V. K., te da bez dozvole ovoga suda kao ostavinsko-raspravne oblasti i nadtutorstvene oblasti n i k o m u ništa niti u gotovo a niti u papirima vrijednosnim ne izda do dalje odredbe ovoga suda.

Protiv ove odluke izvela je spomenuta podružnica utok, koji je sud — jer u izvanparbenim stvarima postupa ureda radi — popratio na banski stol ovim izvješćem: Podastiru se utok podružnice I. hrvatske štedionice u D. na blagohotno više rješenje tim izvješćem, da ovaj sud drži, da je napadnuta odluka opravdana i to iz slijedećih razloga: U ovom ostavinskom predmetu pokazana je imovina u gotovini u svemu sa 500 K. Pokojnik je bio veletrgovac i imao sigurno nekoliko tisuća kruna, što ovaj sud opravdano drži. Sud ovaj kao nadtutorstvena oblast, jer su nasljednici svi malodobni, a i kao ostavinsko-raspravna oblast po oficioznoj maksimi dužan je ispitivati i točno ustanoviti stanje ostavinske mase. Austrijsko sudište je na temelju zakonske ustanove § 98. izvpp., koja je i kod nas u kreposti, izdala slijedeće rješidbe:

od 7. lip. 1889. br. 8683. Slg. 635, — od 20. velj. 1894. br. 1947. Slg. 15.029, R. Z. 1894. i 20 odštampanih u izvanparbenom postupniku, austrijsko Mancovo izdanje o d1914. XIII, u kojem se kaže, da je ravnateljstvo štedionice dužno na nalog suda dati informacije o ulošcima pokojnika. Krasnopoljski u svojem Österr. Erbrecht, knjiga V. izdanje od god. 1914. str. 287. kod § 54., nota 1., navedenih §§ 97. i 98. izvpp. kaže: Die Nachlassinventur gemäss § 97. Ausserstreit. G. lediglich dasjenige Vermögen auszuweisen hat, in dessen Besitze der Erblasser zur Zeit des Todes sich befunden hat, so sind auch Bankdepots und Guthaben nur für diesen Tag festzustellen. Das Gericht ist daher berechtigt einer Bank, bei der der Erblasser seit Jahren einen Theil seines Vermögens hatte, die Vorlage der Kontokorents über die bei ihr am Todes Tage erlegt gewesene... aufzutragen. Kod § 98. iste knjige navadja se: Die Sparkassen (Banken) sind verplichtet auf die vom Abhandlugnsgerichte an sie gerichtete Anfrage über den Bestand einer Einlage des Erblassers und deren Höhe Auskunft zu geben. — Iz samog se utoka izmedju redaka jasno razabire, da je pokojnik imao u delničkoj podružnici I. hrv.

Digitized by Google

štedionice uloga. To je ovaj sud i bez toga predmnijevao. Po gore navedenom je jasno, da štedionice sudu kao ostavinsko-raspravnoj oblasti moraju dati informacije, a ova se to krati učiniti pod izlikom, da su papiri njezini vinkulirani ili da glase i da se izdaju na donosnika. U D. je, a i u kotaru, samo jedan V. K. veletrgovac (ovo ne stoji, opaska potpisanoga); na koncu nije štedionica vlasna ispitivati vlastništvo tih papira, već je njezina dužnost priopćiti brojeve uložnica, svote, na koje glase, i ime ili oznaku, ako je zaporka, sudu i to baš za to, jer malodobni nasljednici to ne mogu, a dužnost je suda, da po § 104. izvpp. prosudi, da li se vrijednosni papiri odnosno uložnice imadu povući u ostavinsku raspravu ili ne, a to tim više in concreto, da se na štetu malodobnika ne raznese ili ne zabašuri ostavinska masa. Gore navedena načela bila su temelj, da je ovaj sud izdao napadnutu odluku, u kojoj se ističe i zabrana kao preventivna mjera, koja ide za gore navedenom svrhom.

Podružnica je u utoku navela ukratko, da ona ne vodi zajamčene evidencije uložnih knjižica po imenu uložitelja, već po brojevima uložaka, pa prema tomu da ne može konstatirati, da li je pokoj. V. K. kod nje imao uloženih novaca, te bez uručenja odnosne uložnice ne može saopćiti podatke, da li i koliko je imao, obzirom na onu okolnost, što imena ulagača ne vodi; — da njezine uložnice spadaju medju vrijednosne papire, koji glase na donosnika, te da ih uslijed toga, u koliko nisu naročito vinkulirane u čiju korist, isplaćuje onome, koji ih donese; — da je ovo stanovište podružnica zauzimala vazda prema svim oblastima, a naročito prema sudbenim, držeći se principa svih novčanih zavoda: čuvanja tajne o njihovu unutarnjem poslovanju, pa da njezini navodi služe samo za obranu toga stanovišta.

Na utok podružnice I. hrv. štedionice u D. uslijedila je slijedeća rješidba **banskoga stola** od 14. siječ 1915. br. 41631: uvaživ, da utočnik nije stranka, kojoj je odredbom suda prve molbe u predmetu sudbenosti izvan parnice krivo učinjeno; — uvaživ, da je stoga ovaj utok po neovlaštenoj osobi podnešen; — obnašao je utok podružnice I. hrv. štedione u D. kao po neovlaštenoj osobi podnešen odbiti.

Povodom izvanrednoga utoka (pravije previdnog utoka) izdao je **stol sedmorice** rješenje od 11. ožuj. 1915. br. 1049, koje glasi: vidiv, da po § 9. izvpp. i onomu, koji misli, da mu je odredbom suda prve molbe krivo učinjeno, pripada pravo utoka; — vidiv, da se odlukom suda prve molbe poziva podružnica I. hrv. štedionice u D., da udovolji dosadanjoj kao i svako budućoj zamolnici dra B. kao sudbenoga izaslanika, — da stavi zabranu na sve uložnice i vrijednosne papire pokoj. V. K., te da bez dozvole suda kao ostavinsko-raspravne oblasti nikomu ništa niti u gotovu niti u papirima vrijednosnim ne izda do dalje odredbe suda; — vidiv, da se tom odlukom od podružnice I. hrv. štedione traži, da ona nešto učini i popusti, a iz njezina utoka jasno proizlazi, da ona misli, da je tim potraživanjem njoj učinjeno krivo; — vidiv, da pri takovu stanju stvari njoj po § 9. izvpp. pripada pravo utoka; — **obnašao** je (stol sedmorice) povodom previdnoga utoka podružnice I. hrv. štedione u D. napadanu odluku banskoga stola kao neosnovanu ukinuti i istomu naložiti, da utok ponovo u meritorni pretres uzme i mimo neosnovanoga razloga ukinute rješidbe po zakonu riješi.

Uzet tim povodom utok u ponovni pretres izrekao je **banski stol** rješidbom od 31. ožuj. 1915. br. 7009: uvaživ, da je napadnuta prvomolbena, odluka opravdana na stanju spisa i zakonskih propisa i razloga za nju navedenih;

Digitized by Google

— uvaživ, da je sud kao nadtutorstvena oblast i dužan izviditi i ustanoviti dati imovinu malodobnika, te izdati shodne odredbe, da se ista ma kojim načinom ne otudji; — o b n a š a o je utok podružnice I. hrv. štedionice u D. odputiti, te napadnutu odluku potvrditi.

S t o l s e d m o r i c e je izrekao konačno u rješenju previdnoga utoka dne 4. lip. 1915. br. 2251 slijedeće:

vidiv, da podružnica I. hrv. štedionice u D. napada samo onaj dio dolnjosudnih odluka, da stavi zabranu na sve uložnice V. K., prema čemu je ostali dio dolnjosudskih odluka postao pravomoćan, pak će utjecateljka imati bezodvlačno saopćiti sudu sve b r o j e v e i i z n o s e uložaka V. K.; — vidiv, da je ova zabrana preopćenita, nejasna i preuranjena, jer i prvosudna odluka navodi, da će tek po podacima, koje od utjecateljke primi, prosuditi, dali se ti ulošci imadu inventirati ili postupati po § 104. izvpp. i jer se kod stavljanja zabrane na uložnice, kojih se vlasnikom smatra donosnik, mora uložnica označiti svojim brojem; — o b n a š a o je povodom izvanrednog previdnoga utoka podružnice I. hr. štedionice u D. obje dolnjosudne odluke kao preuranjene u napadnutom dijelu ukinuti.

Priopćio **dr. Linić.**

K tumačenju § 445. grpp.

(R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e od 9. l i s t o p a d a 1924. br. 3261.).

U parnici M. J. iz G. protiv A. R. iz G. radi priznanja opstojnosti pogodbe promjene spp. izrečena je pravomoćna osuda ovoga sadržaja: »Tuženi A. R. dužan je priznati opstojnost pogodbe promjene, kojom je u mjesecu svibnju 1920. sa tužiteljem M. J. zamijenio 100 mtc. pšenice za 100 hvati hrastovih drva, ter je stoga dužan dobaviti tužitelju 100 mtc. pšenice uz istodobnu dobavu 100 hvati drva sa strane tužiteljeve postavno vagon skladište Padež, kao i naknaditi parbeni trošak od 2191 K., sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.«

Temeljem te osude podnio je tuženi A. R. molbu, kojom traži, da sud uzme do znanja, da u ovršenju osude stavlja tužitelju na preuzeće dobavljenih 100 mtc. pšenice, nalazećih se glasom zaključnoga lista na skladištu »Trgopromet« d. d.«, u koliko mu on istodobno u svrhu preuzeća dobavi 100 hvata hrastovih drva postavno vagon skladište Padež, pak da u svrhu ustanovljenja izpunjenja obostranih istodobnih obveza uspostupa po § 445. grpp i to sve ustanovi po sudb. izaslaniku, a u koliko se ustanovi, da tužitelj nije moguć ili voljan svoju obvezu ispuniti, da izjavi, da je uslijed neispunjenja tužiteljeve obveze prestala i tuženikova obveza i da mu ostaje netaknuto pravo redovitom parnicom zatražiti naknadu štete nastale mu uslijed neispunjenja obveze, pak da za obavu svega toga shodno odredi

S u d b. s t o l u P. izdao je nakon saslušanja obih stranaka odluku od 26. siječnja 1924. br. 272 gr., kojom je molitelja sa zahtjevom njegove molbe odbio i uputio na put redovite pravde, ter mu naložio naknadu troška ročišta od 50 D., a to s razloga, što je molitelj doduše zaključnim listom doprinesao dokaz, da je dobavio za udovoljenje svojoj obvezi potrebnu količinu pšenice, ali što nije iskazao, da je podmiren tužitelju dosudjeni parbeni trošak, što ovrha nije po tužitelju uopće ni zatražena i što iz osude ima ovršni naslov samo tužitelj (jer isti nije izdan u parnici actio duplex), te ni molba utemeljena na § 445. grpp. nije

Digitized by Google

osnovana, pak jer je tužitelj izjavio, da ne prima danas dobave 100 mtc. pšenice u zaključnom listu, jer na vrijeme nije dobavljena, a molitelj hoće li ishoditi, da je njegova obveza time potpuno prestala, mora po § 1425. o. g. z. i § 444. grpp. proti tužitelju ustati posebnom redovitom tužbom.

Ban. stol je povodom ništovne žalbe i utoka moliteljeva rješidbom od 15. travnja 1924. br. 4954. prvosudnu odluku kao preuranjenu ukinuo i naložio prvomu sudu, da raspravu o molbi popuni s razloga, što se tužitelj na tuženikovu molbu nije očitovao o tome, da li je voljan udovoljiti dužnosti, naloženoj mu osudom, a isto tako nije ustanovljeno ni to, da li on u smislu § 445. grpp. može toj dužnosti udovoljiti kao ni to, da li je osuda ovršiva.

Stol sedmorice obnašao je rješidbom od 9. listopada 1924. br. 3261. povodom prividnoga utoka M. J. preinačiti pobijanu rješidbu ban. stola, ter uspostaviti odluku prvostepenoga suda time, da je A. R. dužan naknaditi trošak previdnoga utoka sa 110 D., a to vidiv, da je ovrhovoditelj vlastan odlučiti, hoće li i kada zatražiti ovršenje na njegov zahtjev izrečene osude; vidiv, da je medjutim i tuženi dužnik vlastan zahtijevati, da vjerovnik primi valjano ponudjeno podmirenje duga, a ako to ovaj ne bi učinio, da je dužnik vlastan postupati po § 1425. o. g. z., a i redovitim putem parbe zatražiti priznanje, da je njegova obveza pologom utrnula; vidiv, da molitelj pogrješno utemeljuje zahtjev svoje molbe na § 445. grpp., koji se ovdje niti analogno ne može uporaviti.

F. R.

Slučaj otpovjedi najma kr. državnomu eraru SHS s razloga zaostale dužne najamnine.

(Rješidba banek. stola od 8. studenoga 1923. br. 21685.)

Povodom moje otpovjedne molbe kotarski sud u Grubišnompolju svojom od 21. rujna 1923. br. 5107 gr. U. 1-1923. sudio je:

»Otpovjedna molba dra I. V., odvjetnika u Grubišnompolju, proti kr. državnomu eraru kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, zastupanom po ravnateljstvu eranih pravnih posala u Zagrebu, prim. 11. siječnja 1923. br. 205 gr. uzdržaje se u kreposti, te slijedom toga kr. državni erar kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca imade kuću otpovjedatelja, nalazeću se u Grubišnompolju pod kbr. 452, a sastojeću iz 4 sobe, kuhinje, smočnice, hodnika, tavana, podruma, drvarnice, koca; kokošinjca, zahoda, dvorišta i vrta sa voćem dana 1. svibnja 1923. potpuno ispazniti i predati na uporabu otpovjedatelju i naknaditi ovomu parnicom prouzrokovani a sudbeno sa 244 Din. 50 p. obredjeni trošak, sve to u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe. — Razlozi: Po smislu člana 5. zakona i pravilnika o stanovima od 30. prosinca 1921. imade zakupodavac, zapravo najmodavac, pravo otkaza, ako najmoprimac zaostane sa ispunjavanjem svojih obveza uzastopce za dva mjeseca. Toga člana drži se i otpovjedatelj i jedino iz toga, u tomu članu navedenoga, razloga otpovijeda tužitelju državnomu eraru najam u njegovoj kući br. 452 u Grubišnompolju. — Otpovjedna molba primljena 11. siječnja 1923. br. 205 gr. imala se je u istinu uzdržati u cijelosti u kreposti, jer je tuženomu uspjelo, da tijekom rasprave bezuvjetno i nedvoumno dokaže, da se kr. državni erar nalazi u zaostatku sa plaćanjem najamnine za virjeme dulje od dva mjeseca. — Neprijeporno je najme medju strankama, da je vrhovnim rješenjem pokrajinske

Digitized by Google

uprave za Hrvatsku i Slavoniju od 19. lipnja 1922. br. 55286 pod II.-3. uslijed tužbe otpovjedatelja radi povišenja najamnine riješeno, da mu kr. državni erar počam od 1. siječnja 1922. imade plaćati godišnju najamninu za prijepornu kuću u iznosu od 3750 Din. — Tužitelj prigovara, da to rješenje nije zadobilo pravnu moć, jer se je poslužio proti istomu vanrednim pravnim lijekom na ministarstvo za socijalnu politiku u Beograd, no taj prigovor se nije mogao uvažiti, jer je citirana rješidba vrhovna rješidba, a pravni lijek, upotrebljen po tužitelju, je vanredni pravni lijek, koji na njegovoj pravomoćnosti ništa ne mijenja. — Prema tomu je neprijeporno, da je tužitelj imao od 1. siječnja 1922. počevši plaćati tuženomu najamninu od 3750 Din. — To medjutim priznaje i tužitelj sam, jer se iz ovosudnoga spisa pod oznakom R. 94-1923. vidiv, da on tuženomu tu najamninu faktično plaća.

Tijekom cijele rasprave nedvoumno je dokazano, da je tužitelj sa tom povišenom najamninom u zaostatku i to za vrijeme dulje od dva mjeseca. — Izgovori tužitelja, da su vanredne i nepredvidjene zapreke spriječile, da nije svojoj dužnosti mogao udovoljiti, nisu se mogli uvažiti. — Tijekom cijele rasprave dokazano je, da se je tužitelj u mjesecu ožujku 1923 počeo prvi puta brinuti, da tuženomu plati dužnu mu povišenu gornjom rješidbom najamninu, što slijedi iz dopisa financ. ravnateljstva u Bjelovaru br. 5663-1923. pod E.-VIII. — Prije toga nije tužitelj baš ništa poduzimao, da plati tuženomu dužnu povišenu gore navedenu najamninu.

Sve, što je dakle tužitelj poduzimao, da udovolji svojoj dužnosti prema tuženomu, poduzeo je nakon otpovjedne molbe tuženoga, primlj. 11. siječnja 1923., a prije toga nije ništa u tom pravcu poduzimao. — I sve zapreke, koje tužitelj u svoju obranu navodi i radi kojih je u zaostatku sa plaćanjem najamnine, nastale su iza spomenute otpovjedne molbe. — Prema tomu je jasno i nedvoumno, da je tužitelj u zaostatku sa plaćanjem najamnine za vrijeme dulje od dva mjeseca i to samo jedino svojom krivnjom. — Kada je tuženi uz to još po smislu člana 56. pravilnika za izvršivanje zakona o stanovima dokazao uredovnom svjedočbom nadležnoga općinskog poglavarstva, da ne duguje za pretposljednje tromjesečje nikakov općinski i državni porez, moralo se je njegovoj otpovjednoj molbi udovoljiti u cijelosti, te istu u cijelosti uzdržati u kreposti.

Povodom priziva kr. državnoga erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca po ravnateljstvu ernih pravnih posala u Zagrebu otpućen je **banskostolnom osudom** od 8. studena 1923. br. 21685. priziv i potvrdjena osuda prvoga suda iz slijedećih razloga: Osuda prvoga suda opravdana je po sadržaju spisa i po zakonu razlozima za nju navedenima, kada se uvaži, da je vrhovnim rješenjem odjeljenja socijalne politike pokrajinske uprave od 19. lipnja 1922. br. 555.286 odredjena dužnost plaćanja povišene najamnine od godišnjih Din. 3750 počevši od 1. siječnja 1923. (br. 2-III.) i da je tuženik prilogom 3-IV. dokazao, da su mu naredbom oblasnoga inspektora u Zagrebu od 19. ožujka 1923. br. 3100. vraćene dvije namire na Din. 3125 i Din. 625 nevidirane s razloga, što još nije uslijedila doznačna naredba, a on upućen, da nakon priopćenja doznačene naredbe imade ponovno predložiti namire vrhu najamnine. — Da je tuženik još 28. listopada 1922. — dakle prije dne 11. siječnja 1923. br. 205 gr. predane otpovjedne molbe — kod odjela financijalne kontrole u Grubišnompolju predao pod brojem 1680-1922. namiru na Din. 3125 radi podmirenja najamnine za prvih deset mjeseci godine 1922., ima se smatrati dokazanim, jer tužitelj tu činjenicu nije porekao. — Iz navedenoga slijedi, da je medju strankama pravomoćno ustanovljen iznos go-

Digitized by Google

dišnje najamnine i da je tužitelj bivši opomenut (§. 1118. ogz.) zaostao sa plaćanjem svojih obveza iz najamnoga ugovora uzastopce više od dva mjeseca, dosljedno tome, da najmodavcu pripada pravo otkaza po propisima čl. 5 zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. i čl. 8. pravilnika od 29. studenoga 1921. Činjenica pako, da je najnoprimac propustio pravodobno zatražiti potrebni kredit za podmirenje dužne najamnine, ne može biti na štetu najmodavca.

Proti ovoj banskostolnoj osudi prijavilo je napisom ravnateljstvo erarnih pravnih posala u Zagrebu u ime kr. državnoga erara izvanredni previd, nu izvelo ga nije, prema tomu je netom spomenuta banskostolna osuda postala pravomoćnom.*

Priopćio **dr. Ivo Vedriš,**
odvjetnik u Grub.-polju.

Pomanjkanje odvjetničke punomoći nije odbitnim razlogom obredjenju odvjetnikova troškovnika, već je za ovo mjerodavna ustanova §. 1036. o. g. z.

Rješidba banskoga stola od 10. rujna 1924. br. 17.967.

Kotarski sud u V. G. odbija svojom odlukom od 28. trav. 1924. br. 3851 gr. P. 1911.-26. molbu dra. Z. C. odvjetnika u V. G. proti J. L. u V. M. radi obredjenja troškovnika s razloga, što se u na to se odnosećim parbenim spisima ne nalazi po sadašnjoj protustranci svojedobno mu izdana punomoć;

banski stol povodom moliteljeva utoka, podnešenoga protiv te odluke, — uvaživ, da iz predloženih spisa proizlazi, da je molitelj za J. L. odnosno njegovu djecu podnio sudu molbu de pr. 8. travnja 1919. br. 3680 gr., kojoj je navodno pod G. priložio punomoć izdanu po J. L. koje, ali iste u spisu nema, a za koju ovaj tvrdi, da mu nije izdao; — uvaživ dakle, da molitelj J. L. odnosno njegovu djecu kod suda poslovao i iz toga poslovanja mu narasao troškovnik za koji moli njegovo obredjenje; — uvaživ, da pomanjkanje punomoći ne može biti razlogom, da se takov troškovnik ne obredi po sudu, pred kojim je poslovano, jer se samim obredjenjem ustanovljuje tek visina zaslužbine odvjetnika a ne podjedno i platežna dužnost stranke, koju valja istom kontradiktornim putem ustanoviti, te po vedenom parnicom odlučiti, u koliko je pomanjkanje izdanja punomoći od važnosti i jer po § 1036. o. g. z. i slijedećim pripada podmirba troška takodjer i

* Kako se iz gore navedenih dviju osuda vidi, u nazočnoj parnici načelno su riješena dva pitanja: 1. da član 5. zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. sa svojom odredbom, da zakupodavcu pristoji pravo otpovijedi, ako najmoprimac za dva mjeseca zaostane sa ispunjenjem svojih obveza prema najmodavcu, vrijedi takodjer za kr. državni erar u slučajevima gdje je isti najmoprimac, a sa ispunjenjem obveza prema najmodavcu zaostane za dva mjeseca; — 2. načelno riješeno pitanje odnosi se na vanredni pravni lijek kr. državnoga erara, uložen proti vrhovnomu rješenju pokrajinske uprave za Hrvatski i Slavoniju od 19. lipnja 1922. br. 55286, kojim je rješenjem bila konačno ustanovljena najamnina, koju je kr. državni erar imao otpovjedatelju plaćati, a vanrednim pravnim lijekom za sniženje ustanovljene najamnine obratio se je na ministarstvo socijalne politike, nu obje spomenute osude po kr. državnom eraru uloženi vanredni pravni lijek nisu uvažile. — Praktična pako posljedica ove parnice bila je ta, da je kr. državni erar koncem rujna 1923. prijepornu kuću ispraznio i predao na uporabu meni otpovjedatelju.

Digitized by Google

onom, koji se, ne budući izrično na to pozvan i ovlašten, prihvati tudjega posla, onomu koji se, ne budući izrično na to pozvan i ovlašten, prihvati tudjega posla da odvrati kakovu štetu, ili da umnoži korist drugoga; — uvaživ, dakle da odbitni razlog napadnute odluke nije na zakonu osnovan,

obnašao je svojim rješenjem od 10. rujna 1924. br. 17967. II. 8114-1911. napadnutu prvosudnu odluku ukinuti, te prvomu sudu naložiti, da obredbenu molbu ponovno u pretres uzme i mimo odbitnoga razloga riješi, te onda dalje po zakonu postupa. — Riješidba o naknadi troška pravnih lijekova pridržaje se konačnom rješenju same stvari.

Priopćio dr. **Zlatko Cuvaj,** odvjetnik u Vel. Gorici.

b) Kazneno.

Oštećenik, koji se nije pridružio kaznenom postupku kao privatni učesnik, nema prava na naknadu za parničke troškove.

(Rješidba stola sedmorice od 22. veljače 1924. br. 3236-23.).

Stol sedmorice, odjeljenje B, presudio je: Presudama kotarskog suda u Dubrovniku od 25. trav. 1922. U 140 22-P i okružnoga kao prizivnoga suda u prekršajnim poslima u Dubrovniku od 16. ruj. 1922. Bl 193/22-4, u koliko je ovima presudama Vice B. bila osudjena, da plati Ivu B. K 80 za sastav prijave i K 100 za zagovor na raspravi I. stepena, dotično K 80 za zagovor na prizivnoj raspravi, povrijedjen je zakon u §§ 47, 449, 381 br. 4 k. p., pa se stoga ukidaju obje presude u ovome dijelu ne dirajući u ostali njihov sadržaj, te se Vice B. oslobadja od isplate tih iznosa.

Razlozi: Presudom kotarskoga suda u Dubrovniku od 25. trav. 1922. U 140/22-6, Vice B. bila je proglašena krivom za prekršaj kradje, predvidjen u §§ 171, 450 k. z., i osudjena po istom §-u primjenom § 266. k. z. na tri dana zatvora a u smislu §§ 389, 391 k. p. na isplatu parničkih troškova i onih izdržanja kazne, a suviše da plati oštećeniku Ivu B. K 80 za prijavu a K 100 za zagovor.

Protiv ove presude uložila je optuženica priziv, što se tiče suda o krivini. Taj je priziv okružni sud kao prizivni sud u prekršajnim poslima u Dubrovniku odbio presudom 16. rujna 1922. Bl. 193/22-4, osudivši suviše optuženicu, da plati »privatnomu učesniku« Ivu B. K 80 na zagovor na prizivnoj raspravi. U obrazloženju ove presude navadja se, da se sud o naknadi ovih parničkih troškova oslanja na § 381 br. 4 k. p.

Obje se presude kose sa zakonom, u koliko je optuženica bila osudjena, da plati Ivu B. troškove za sastav prijave i zagovor na raspravama. Oštećenik kao takav nije stranka u kaznenom postupku. Da postane takovom, valja da se u smislu §§ 47, 449 k. p. pridruži kao privatni učesnik kaznenomu postupku za isticanje svojih privatnopravnih zahtjeva. Ivo B., koji je pristupio na rasprave u I. i II. stepenu s braniteljem, nije se nikada u parnici pridružio kao privatni učesnik. Netom Ivo B. nije privatni učesnik, a kao oštećenik nije po sebi stranka, nije mu mogla biti dosudjena naknada za prijavu, koja se prikazuje kao zahtjev privatnopravne naravi, ni naknada za troškove zagovora, koji su u smislu §-a

Digitized by Google

381. br. 4 k. p. parnični troškovi, ali pripadaju po istom §-u samo braniteljima i zastupnicima stranaka. — Stoga je udovoljeno ništovnoj žaobi uloženoj od vrhovnoga državnoga odvjetništva na obranu zakona u smislu § 33 k. p. i presudjeno kao gore.

Iz upravne prakse.

Odluke obrtnih oblasti, donesene u sporovima po §-u 176. obrt. zak., jesu bezprizivne, pa ih ne može ukidati ni viša upravna vlast.

(Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 6. listopada, 1924. br. 4993).

Upravni sud u Zagrebu povodom tužbe Z. R. iz Z., podnesene po zastupniku joj dru. I. P., odvjetniku u Z., protiv rješidbe odjeljenja ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu od 20. list. 1923. br. 5266 u obrtno-otštetnom predmetu izrekao je prema propisu čl. 34. zakona od 17. svib. 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima nakon provedenoga javnoga pretresa u prisutnosti zastupnika tužiteljice, tužene i interesirane S. z. Banke d. d. u Z. slijedeću p r e s u d u:

T u ž b a s e Z. R. i z Z. u v a ž u j e, t e s e r j e š i d b a o d j e l j e n j a m i n i s t a r s t v a t r g o v i n e i i n d u s t r i j e u Z. o d 20. X. 1923. b r. 5266 k a o p r o t u z a k o n i t a p o n i š t u j e.

Razlozi. Odlukom poglavarstva slob. i kr. glavnoga grada Zagreba od 21. rujna 1923. br. 55754 sudjena je po §-u 176. obrtnoga zakona besprizivno S. z. banka u Z. na tužbu Z. R., bankovne činovnice u Z., da plati tužiteljici iznos od 13.568 D 62 pare u ime prinadležnosti, pripadajućih joj iz poslovnoga odnošaja prema tuženoj, te je njome nezadovoljna stranka upućena na redoviti put pravde radi zaštite svojih tražbina. Unatoč toga, što protiv te odluke nema mjesta pravnome lijeku, uložila je S. z. banka predstavku na odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu, koje je rješidbom od 20. listopada 1923. br. 5266 prvomolbenu odluku na osnovi § 166. obrtnoga zakona ureda radi poništilo i odredilo raspravu u smislu ustanova §§ 88.—110. odnosno 176. rečenoga obrtnoga zakona.

Na javnoj raspravi, provedenoj tim povodom, sklopiše stranke dana 26. studenoga 1923. nagodu, prema kojoj se je tužena obvezala tužiteljici isplatiti nakon odbitka predujma iznos od D 5000, a tužiteljica se odrekla svakoga potraživanja.

Iza toga uložila je Z. R. po svome zastupniku dru. I. P. na ovaj upravni sud tužbu, zaprimlj. dana 29. stud. 1923. sa zahtjevom, da se potonja rješidba poništi, jer da protiv prvomolbene odluke prema § 176. obrtnoga zakona nema mjesta pravnome lijeku na višu upravnu vlast, pa da prema tome ne može da bude mjesta niti kakovoj predstavci. — Time pako što je odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u Z. nenadležno uzelo predstavku u raspravu te prvomolbenu odluku poništilo i odredilo ponovni postupak, tvrdi tužiteljica, da je povrijedjen neposredni njezin interes, jer da je ona do svoje prvomolbenom odlukom dosudjene joj tražbine mogla doći mnogo prije, da nije rečeno odjljenje nenadležno odluku poništilo.

Neprijeporno je, da se spor izmedju Z. R. i S. z. banke d. d. u Z. imade prosuditi po §-u 176. zak. čl. XVII.: 1884. o obrtnom zakonu. Prema toj zakonskoj

Digitized by Google

ustanovi izriče u takvim sporovima odluku prvomolbena oblast bez prava svakoga priziva, a nezadovoljnoj stranci s njome pristoji pravo u roku od 8 dana zatražiti zaštitu svoga prava pred redovitim sudom.

Poglavarstvo slob. i kr. glav. grada Zagreba, kao prvomolbena oblast, izreklo je u ovoj stvari odluku od 21. rujna 1923. br. 55754 i njome uz ino upozorilo stranke, da proti toj odluci nema mjesta utoku na višu obrtnu vlast, već jedino tužbi na redoviti sud. Pravni lijek prema tome u takovim slučajevima na višu obrtnu oblast zakonom nije dozvoljen, što znači, da viša obrtna oblast nije ovlaštena upuštati se u prosudjenje ovakova obrtnoga spora ni u materijalnom ni u formalnom smjeru, pa makar to bilo i uslijed predstavke, jer takovo prosudjivanje spada prema izričitoj zakonskoj ustanovi jedino i isključivo u nadležnost redovitog suda.

Pokrajinskoj upravi za Hrv. i Slav. pripada, doduše, po § 75. zakona od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uredjenja uprave u županijama i kotarima odnosno § 122. zakona od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina pravo vrhovnoga nadzora, a dosljedno tome i pravo kasacije ureda radi, pa to pravo može da vrši i odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u Z., kako je to niže obrazloženo. Ali ovo je pravo nadzora u slučaju predvidjenom u § 176. obrtnog zakona isključeno, jer su od daljnjega prosudjivanja ovakovih sporova uopće isključene upravne vlasti. Pa kada i ne bi postojala ustanova §-a 176. obrtnoga zakona, u konkretnom slučaju ne bi pripadalo to pravo odjeljenju ministarstva trgovine i industrije, a radi toga, jer je kasacija ureda radi upravnoga akta dopuštena po § 122. citiranoga zakona o ustrojstvu gradskih općina samo onda, kada je po srijedi opći javni interes, a nikako privatni, kakov predleži u konkretnome slučaju. — Dosljedno tome odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu, izrekavši svoju napadanu rješidbu, prešlo je zakonom mu dano ovlaštenje, pa je ona s toga razloga ništetna.

Istina je, da je uslijed sklopljene nagode nestalo povrede subjektivnoga prava i povrede tužiteljičina ličnoga neposrednoga interesa, jer je tužba na ovaj upravni sud uložena nakon sklopljene nagode, kojom je spor okončan, ali je naprotiv istina i to, da je napadnutom rješidbom povredjeno objektivno pravo, pa se stoga nije mogao tužiteljici osporiti moralni interes, da se to povrijedjeno pravo sanira.

Prigovor nenadležnosti ovoga suda je neosnovan. Obzirom na čl. 134 ustava kraljevine SHS važe još uvijek svi dosadanji zakoni i naredbeni propisi u Hrvatskoj i Slavoniji, pa prema tome i zakonski čl. II.: 1869. o ustrojstvu autonomne hrv. slav. zem. vlade i zak. čl. XVII.: 1884. o obrtnom zakonu, prema kojima u nadležnost iste spada rješavanje obrtnih stvari. Prema tim zakonima odjeljenje min. trg. i ind. u Zagrebu glede obrtnih stvari, koje rješava u ime kr hrv. slav. dalm. zem. vlade, imade se smatrati organom pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, pa protiv njegovih rješidba, izrečenih u drugoj molbi, imade po čl. 18. zakona od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima mjesta tužbi na ovaj upravni sud, a ne po čl. 17. cit. zakona na državni savjet. Da je tome tako, potvrdjuje i naredba ministarskoga savjeta od 17. listopada 1921. br. 2176., prema kojoj rečeno odjeljenje imade djelovati po dosadanjim zakonima.

Digitized by Google

Obzirom na gore rečeno ukazuje se konačno netemeljitim i prigovor, da je napadnuta rješidba izdana temeljem ovlasti dane u §-u 122. cit. zakona o ustrojstvu gradskih općina, a pogotovu onaj glede ovlasti, predvidjene u §-u 166. cit. obrtnoga zakona, jer ovaj potonji sadržaje samo ustanove o molbenom tečaju u obrtnim stvarima pred upravnim oblastima.

Zahtjev naknade troška odbija se po čl. 35. cit. zakona od 17. svibnja 1922. O tom se obavješćuju itd. **Priopćio dr. I. P.**

1. Zakon o nužnim prolazima u §. 5 ne pravi razlike izmedju gruntovno osiguranih i gruntovno neosiguranih prolaza.

2. Po duhu zakona o nužnim prolazima sasvim je irelevantno, da li prolazom opterećena zemljišta služe poljsko-gospodarskim, obrtnim ili stambenim svrhama, i da li se nalaze na ladanju ili u gradovima.

(Vrhovno rješenje agrarnog inspektorata ministarstva poljoprivrede i voda u Zagrebu, priopćeno otpisom od 5. kolovoza 1924. br. 971).

Na molbu A-ovu protiv B-ove dokinut je odlukom poglavarstva kr. slob. grada S. od 2. svibnja 1922. br. 1448 u smislu §. 5. zakona od 6. travnja 1906. o nužnim prolazima kao posve nepotreban put na korist B-inih čestica kat. br. 1912 i 1913/1, a na teret A-ove čestice Kat. br. 1907.

Upravni odbor županije modruško-riječke obnašao je na sjednici, održanoj dne 14. srpnja 1923. pod tek. brojem 301 sjed. zapisnika otpućenjem B-inog utoka potvrditi odluku poglavarstva kr. slob. grada S. kao na zakonu osnovanu, te ujedno ureda radi preinačiti intitulaciju »odluka« u »presuda« (§. 30. zakona o nužnim prolazima).

Agrarni inspektorat ministarstva poljoprivrede i voda u Zagrebu donio je povodom priziva B-ove protiv presude županijskoga odbora u O. ovo vrhovno rješenje:

»Otpućenjem priziva B-ove pobijana presuda žup. upravnog odbora od 14. srpnja 1923. br. 1765 u. o. potvrdjuje se iz razloga, što iz naknadnoga i iscrpivoga povjerenstvenoga zapisnika od 8. prosinca 1923. o uvidjaju na licu mjesta u nazočnosti svih interesenata, op. odbora za uredjenje prolaza i grad. inženjera, nesumnjivo rezultira, da za dokinuće suvišnoga pješačkog prolaza kroz ogradjeno dvorište molitelja A predleže svi uslovi ustanova §. 5. zak. od 6. travnja 1906. o nužnim prolazima imenito točke 1. i 2. toga §-a, jer tuženica (prizivateljica) ima na svojem posjedu dva prikladna prolaza, koja su u neposrednoj vezi sa zemaljskom cestom Rijeka—Senj (Karolina), pa se je stoga zahtjevu molitelja moralo udovoljiti.

Prigovor tuženice, da je kod nadležnoga suda podigla parnicu proti A-u na ovršno otvorenje po njemu zatvorenih vrata i na uspostavu svojevremeno porušenih pet stepenica na spornom prolazu, jer da joj je taj prolaz gruntovno osiguran glasom osude kotarskog suda na S. od 21. prosinca 1902, P 131/12—02, potvrdjene rješidbom stola sedmorice od 17. lipnja 1904. P 131/18—02., nije se mogao uvižiti s razloga, što gore citirani §. 5. ne pravi nikakove razlike izmedju gruntovno osiguranih (temeljem kojega od naslova, označenih u §. 480. o. g. z.)

Digitized by Google

ili gruntovno neosiguranih prolaza, pa je stoga glede svih pitanja, koja nastaju iz provedbe zakona od 6. lipnja 1906. o nužnim prolazima, u §. 13, istoga beziznimno normirana nadležnost upravnih oblasti.

U osvrtu na povjerenstvenu konstataciju na licu mjesta, da su zemljišta molitelja i tuženice kućna dvorišta sa stanbenim, gospodarskim i obrtnim zgradama, te vrtovi sa cvijećem za zabavu i poljsko-gospodarskim produktima, ovim se izriče, da je po duhu zakona o nužnim prolazima sasvim irelevantno, da li te zgrade služe ili poljsko-gospodarskim ili obrtnim ili stanbenim svrhama, i da li se ista nalaze na ladanju ili u gradovima. Stoga se, i jer narodno-gospodarstveni princip ima u vidu, da nepokretna dobra ne smiju ostati nerabljena i da se ne sastoje samo u težadbi zemlje, već da se po vlasnicima (posjednicima) što bolje i svrsi shodnije iskorišćuju prema njihovoj kakvoći bez obzira, da li su to zemljišta (kulture) ili zgrade, imaju svi pojedinačni sporni slučajevi provjeriti po zakonu o nužnim prolazima.

Priopćio *dr. A. Kraljić*,
odvjet. na Sušaku.

Upravni sudovi nisu nadležni rješavati u zadružno-diobnim stvarima, dok vrijedi zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. Tužba na upravni sud protiv trećemolbenoga rješenja pokrajinske uprave u zadružno-diobnim stvarima nije dopustiva.

Rješenje državnoga savjeta od 10. lipnja 1924. br. 3366.

U stvari diobe plemenite zadruge J. kbr. 11 iz Donje Lomnice, odlučeno je odlukom zadružnoga povjerenika br. 457/V. G., da se ova zadruga imade dijeliti na tri loze. Povodom utoka predstavnika treće loze potvrdila je županijska oblast ovu odluku svojim rješenjem od 15. veljače 1923. br. 4799, a konačno i pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju, odio za unutarnje poslove, svojim rješenjem od 3. srpnja 1923. br. 30.559.

Protiv ovoga rješenja pokrajinske uprave podnijeli su predstavnici treće loze po svojem zastupniku dr. V. M. tužbu na upravni sud u Zagrebu. — Upravni sud primio je tužbu, te je na istu zakazao javnu raspravu. Nakon provedene javne rasprave, na kojoj je zastupnik članova I. i II. loze zastupao u prvome redu to stanovište, da tužba na upravni sud nije dopustiva u nazočnom slučaju i da upravni sud u stvari nije nadležan, jer se rješenje treće upravne instancije ne može napadati tužbom pred upravnim sudom, a iz razloga koji se niže navode, upravni sud nije uvažio taj prigovor, već je svojom presudom od 24. prosinca 1923. br. 5160 izrekao:

»Tužba Vj. i L. J. kbr. 11 iz Donje Lomnice uvažuje se, a rješidba pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za unutarnje poslove, od 3. srpnja 1923. br. 30.559 poništava se.«

Protiv ove presude upravnoga suda, uložili su koli pokrajinska uprava po dozvoli ministra za unutarnje poslove toli i predstavnici I. i II. loze po svojem zastupniku žalbu na državni savjet. Državni savjet ukinuo je (poništio) presudu upravnoga suda zagrebačkoga svojom presudom od 10. lipnja 1924. br. 3366, kao nenadležno donešenu.

Razlozi toj presudi državnoga savjeta su oni isti, s kojih su koli zastupnik I. i II. loze toli i pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju pobijali nadležnost upravnoga suda. Ova presuda državnoga savjeta glasi:

Digitized by Google

»Državni Savjet u svojem VI. odjelenju sastavljenom od P. P., državnoga savjetnika kao predsjednika, i državnih savjetnika kao članova dra. A. S., dra N. Gj., dra. J. B. i dra. S. V., te referenta, prvoga sekretara dra. D. J. D., razmotrio je po blagovremeno izjavljenim žalbama pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, te M. i I. J., presudu upravnoga suda u Zagrebu od 24. prosinca 1923. br. 5160 kao i sve akte, koji se na ovaj predmet odnose, pa je ne upustivši se u raspravu pitanja po glavnoj stvari našao, da ista presuda, u koliko se tiče nadležnosti upravnoga suda, nije na zakonu osnovana sa slijedećih razloga:

Kada se iz akta ovoga predmeta vidi, da je pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju u smislu §-a. 47. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama odlučivala po ovome predmetu kao vlast treće i posljednje instancije, to se uopće protivu takove odluke nije mogao zasnovati upravni spor, pošto po čl. 134. vidovdanskoga ustava, upravni spor može se zasnovati, kada pokrajinska uprava rješava kao prva i posljednja instancija i to samo pravnim sredstvom kod državnoga savjeta. U ovom slučaju ne bi mogao biti zasnovan upravni spor ni u smislu člana 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, pošto prema odredbi toga zakonskoga propisa onaj, kojemu je pravo ili neposredni lični interes, zasnovan na zakonu, povrijedjen, ima pravo žalbe samo na jednu višu upravnu vlast, dakle vlast druge instancije, protivu se čije odluke može tužiti upravnomu sudu. U ovom konkretnom slučaju bio je iscrpan cio administrativni postupak po §u. 47. naprijed pomenutoga zakona o zadrugama, dakle sve tri upravne instancije prema odredbama specijalnoga zakona, koji je još i danas u važnosti. Sa svega izloženoga i čl. 37. i čl. 41. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima u vezi sa čl. 37. i 51. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima, državni savjet **ništi naprijed pomenutu** osudu upravnog suda. Prema tomu se daljnji postupak u ovom predmetu obustavlja.«

Priopćio dr. Ernest Spies, odvjetnik u Zagrebu.

Prilog k tumačenju pravilnika za izvršenje zakona o stanovima.

Potreba stana za paroha ne potpada pod pojam lične potrebe crkvene općine u smislu čl 10. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima.

(Rješenje suda za stanove u Zagrebu od 12. lipnja 1924. br. 3029.).

Srpsko-pravoslavna crkvena općina u N. G. treba navodno stan za svoga paroha, pa kako imade u svojim kućama više iznajmljenih stanova, to je tražila od vlasti za stanove u N. G. **označnu odluku** u smislu čl. 10. cit. pravilnika. — Moliteljica je koli u molbi, toli i na raspravi, naglašivala, da joj je za njezina paroha prikladan jedino stan najmoprimca I. P-a, a ovaj je po svom zastupniku dr. U. stavio protivničkomu zahtjevu više prigovora, a naročito da uopće nema uvjeta za postupak po čl. 10. pravilnika, jer se navodna potreba stana za moliteljičina paroha ne može supsumirati pod odredbu čl. 10. pravilnika, koja govori o potrebi stana sopstvenika za lično stanovanje.

Vlast za stanove nije se u svom rješenju na taj prigovor osvrnula, već je dne 21. ožujka 1924. donijela zaključak, koji kao pismena odluka imade datum od 23. travnja 1924. br. 92, a kojim je, uvaživši neke druge prigovore I. P-a, označila

Digitized by Google

moliteljici za njezina paroha stan drugoga najmoprimca. Proti tom rješenju žalila se i moliteljica i najmoprimac I. P., pa je u povodu toga sud za stanove u Zagrebu dne 12. lipnja 1924. br. 3029. donio slijedeće rješenje:

Uvaženjem žalbe I. P-a ukida se kao ništetna tamošnja odluka od 23. travnja 1924. br. 92., te se srpsko-pravoslavna crkvena općina u N. G. odbija sa svojom molbom s razloga, što po čl. 10. pravilnika sopstvenik stana može otkazati stan zakupcu samo u slučaju, ako mu je ovaj neophodno potreban za l i č n o stanovanje, a to u nazočnom slučaju ne predleži. Tim je riješena i žalba srpsko-pravoslavne općine u N. G.

Priopćio dr. **M. Uroić**

Društvene vijesti.

Poboljšanje u pravosudju. — Kada je septemvir gosp. Josip Pobor bio imenovan upraviteljem pravosudnog odsjeka u Zagrebu, a g. Baćac predsjednikom zagrebačkoga sudbenoga stola, dala su se obojica odmah na posao, kako bi, koliko je to u današnjim prilikama moguće, spasili naše pravosudje od opasnosti. Kod toga je uzeta kao ishodišna točka sudbeni stol u Zagrebu, jer se uvidjalo, da tu treba najprije prilike poboljšati. No kada se već reformira, mislilo je Pravničko društvo, da te reforme moraju biti što potpunije, pa je u svrhu savjetovanja o mjerama, što su poduzete i što bi se imale još poduzeti, sazvalo za dne 10. studenoga t. g. užu anketu, na kojoj su prisustvovali osim odbora Pravničkoga društva tadašnji upravitelj pravosudnog odsjeka gosp. Pobor, predsjednik sudbenoga stola gosp. dra Polića. Poslije kratkih referata gg. društvenoga tajnika dra Politea i odnika g Dr. Hofer.

Anketa se vodila pod predsjedanjem predsjednika našega društva rektora gosp. dra. Polića. Poslije kratkih referata društvenoga tajnika dra. Politea i odbornika dra. Šika, razložio je gosp. P o b o r korake, koje je poduzeo kod ministarstva pravde radi saniranja našega pravosudja. Iako u financialnome pogledu nije mnogo uspio, ipak mu je zadatak olakšan time, što su mu dane stanovite ovlasti, koje su dosada bile pridržane samomu ministru pravde. Posvetivši glavnu brigu zagrebačkome sudbenome stolu, doskočio je manjku njegovih pisarničkih sila time, što je dosadanjim 11 dodao još 14 njih, tako da sudbeni stol raspolaže danas sa 25 pisarničkih sila. Broj prislušnika povećan je za 2 tako, da ih sada ima 16. Osim toga dodijeljena su 2 manipulanta i 2 podvornika.

Predsjednik sudbenoga stola gosp. B a ć a c je nadopunio razlaganja gosp. Pobora i prikazao dobre rezultate toga povećanja broja osoblja. Sudaca kod sudbenoga stola na papiru ima 42, dok ih radi faktično 28. Ostalih 14 je još izvan Zagreba (ne mogu naime dobiti stan u Zagrebu), a nešto ih je i na bolesničkome dopustu. Nastojat će se, da se i tome manjku doskoči. Da referenti ne gube vremena za ročišta, odredjeno je, da se za odvjetnike drže skupna ročišta i da se ona odgadjaju bez intimata. Time su dobili referenti vremena za stvarno rješenje spisa, a uštedjeno je dosta i na manipulativnome poslu. Mjesto dosadanjega jednokratnoga uvedeno je dvokratno dnevno uredovanje Dostavnice su potpuno složene, u tom pogledu nema više neprilika. Svi spisi, što su riješeni do 28. listopada t. g. već su danas (10. studenoga) prepisani i dostavljeni, što dokazuje veliki napredak.

Digitized by Google

Broj riješenih usklada povećaje se stalno, jer ima sudaca, koji se bave isključivo rješavanjem uskladnih zapisnika. Još nešto zapinje u provedbi kod gradske gruntovnice, ali budu li po obećanju dodijeljene nove sile, bit će i tu sve u redu. Osobita je briga posvećena prešnim poslovima, pa se u tom pogledu dotjeralo već tako, da nema više neprilika. Svi spisi, što su riješeni do 28. listopada tek. god., brzo su dalje rukovani. Iza predane mjenbene tužbe također se brzo ureduje. I u tom pogledu prestat će tužbe i prigovori. Dakako da je posao olakšan i time, što odvjetnici u takvim i sličnim slučajevima donose gotova rješenja s prepisima. Da ne bude nezadovoljstva i sporova radi obredjivanja troškovnika, pozvani su odvjetnički odbor i odvjetničko društvo, neka predlože jednu tarifu, koju će sudbeni stol i banski stol preispitati i onda uvesti u krepost. Tom jedinstvenom tarifom predusrest će se mnogim utocima. Stečajni i nagodni upravitelji postavljaju se za sada ždrijebom, premda se misli, da se taj sistem zamijeni onim ancieniteta. Transferacije, koje su se dosada načelno uskraćivale, dozvaljavat će se u pravilu po zakonu. Suci su upućeni, da što strože primjenjuju zakon, napose da se bez važnoga razloga ne dozvoljavaju odgode ročišta.

Nakon izvješća gosp. Baćaca, koje je primljeno sa zadovoljstvom na znanje, došlo je do diskusije, u kojoj su malo ne svi prisutni sudjelovali. Tom prigodom čulo se mnogo dobrih predloga i zdravih misli, a napose je gosp. dr. Šik sastavio čitav niz konkretnih predloga —, pa ćemo samo glavne od njih iznijeti:

Potrebna je što složnija saradnja sudaca i odvjetnika. Potonji moraju da se klone svakoga bezrazložnoga zavlačenja parnica, bilo u formi odgoda bilo objesnih pravnih lijekova, dolaženja na prvo ročište bez punomoći, otkaza punomoći itd. Neka se sudbeni izaslanici kod ovrha upute, da postupaju prema zakonu i oportuno; neka n. pr. ne shvate svako malo nećkanje odmah otporom. Kada se ovršenika ne nadje na naznačenoj adresi, ne treba o tome podnašati izvješća sudu, nego ako ovrhovoditelj sam naznači novu adresu, nastavlja se ovrha bez daljega kod te nove adrese. Kod vodjenja ovrhe uzima se pod ovrhu onoliko, koliko je upravo potrebno za pokriće tražbine, dakle niti nedovoljno niti pretjerano. Dostavljače treba uputiti u propise dostave. Prinudne nagode ne smiju se više od dva put odgoditi i postupak neka bude dovršen u roku od tri mjeseca. Kod nagodnoga ročišta mora dužnik prije glasovanja, naročito u tu svrhu, položiti za taksu potrebnu svotu, inače će se smjesta otvoriti stečaj. Gruntovni ured neka ne odbija molbe radi tobožnjih formalnosti kao n. pr. pomanjkanja dokaza o identitetu itd., ako se ti manjci mogu kratkim putem ukloniti. U koliko koja stranka ne imenuje obranika kod obraničkih sudova, imade se ovaj imenovati smjesta po sudu ureda radi. Utoci proti odluci imadu se smjesta otpraviti i riješiti, a u koliko nisu opravdani, stranke a i odvjetnici osjetljivo kazniti. Kod obredjivanja troškova neka se ne obrede suvišne odgode, provadjanje nepotrebnih dokazala itd. niti prema vlastitoj niti prema protivnoj stranci. Tarifa mora, računajući biljege, biti tako visoka, da tuženi ne iskoristi okolnost, što za vrijeme parnice plaća niže kamate.

Odvjetnici će obrazovati neku vrst kola, čiji će članovi biti obvezani držati se ovih ustanačenih propisa, kojima je svrha pospješiti funkcije pravosudja, a time i olakšati zadaću odvjetnika i koristiti njihovim interesima. Odvjetnici izvan toga kola ne bi uživali sve pogodnosti, koje iz toga slijede. Društvo će odvjetnika nastojati, da to kolo obrazuje i da uredi propise za nj.

O mnogim predlozima, iznesenima na ovoj anketi, još će se raspravljati, pa će sigurno gdjekoji od njih biti proveden u praksi. Ova je anketa uopće dokazala, da se čak i u današnjim skučenim prilikama i u okviru današnjih zakona

Digitized by Google

dade mnogo toga učiniti, treba tek dobre volje i ustrajnoga nastojanja kako kod sudaca tako i kod odvjetnika. Uspjesi postignuti u kratko vrijeme kod sudbenoga stola u Zagrebu najbolje to dokazuju, pa bude li se nastavilo u tome pravcu, ne ćemo doduše još moći tako skoro govoriti o potpunom normaliziranju našega pravosudja, ali ćemo svakako moći zabilježiti znatno njegovo poboljšanje. A i to je relativno mnogo.

Anketa, o kojoj smo izvijestili, bila je plodna, pa bude li potrebe, ona će se i ponavljati. da u budćnosti bude faktorom, koji će podržavati doticaj izmedju praktičnih pravnika — pravosudne uprave, sudaca i odvjetnika —, kako bi se na taj način osigurala njihova saradnja u korist opće svrhe pravosudja.

Na koncu vadimo iz obilnoga vrlo zanimljivoga statističkoga pregleda, koji je tom prigodom pružio odbornik Pravničkoga društva septemvir gosp. Vuković, da na području banskoga stola imade 611 odvjetnika a samo 380 sudaca (bez askultanata). U samome Zagrebu imade, prema stanju od 1. studenoga o. g. 235 odvjetnika. Razmjerno prema broju pučanstva Hrvatske i Slavonije dolazi na jednoga suca 6732 žitelja, a na 1 odvjetnika 4242.

Obranički sud trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu već je počeo funkcionirati. Komora šalje svakome na zahtjev upute (zajedno s tarifom i popisom obranika).

Spomenica na prvi »Zbor« pravnika zajedno sa svim referatima (i koreferatima) resumeom rasprava u sekcijama, rezolucijama i s ostalim izvješćem, izaći će tiskom još prije Božića. Svi, koji ju žele imati, neka izvole poslati Pravničkome društvu u Zagrebu Din. 20.— (u toj svoti uključena je i poštarina). Nadamo se, da će svaki pravnik naručiti tu knjigu.

Fotografije, kako smo javili u prošlom broju, stoje Din. 130.— po komadu, pa se prigodom naručbe ima odmah društvu poslati i novac.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. Hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskom Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Stanko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Umoljavaju se nadalje gg. članovi, da izvole što više suradjivati u ovom našem glasilu, da uredništvo ne bude u neprilici radi nestašice gradiva.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LI.

ZAGREB 1925.
TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I DRUGOVI).

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ.

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

strana

Dr. Franjo Milobar: Najnovije teorije o novcu 1
Zlatna i quasi-zlatna valuta . . . 325, 538
Ivan Marcević: Neke praktične opaske k osnovi kaznenoga zakonika 7
Dr. L. Vidrić: Rok za utok u gruntovnim stvarima 11
D. Valdemar Lunaček: Jedan primjer legislativne dezorijentiranosti naših upravnih oblasti . . . 12
Pitanje pobijanja jednoga ministarskoga objašnjenja, koje je u protimbi sa zakonom 383
Dr. Milan Pinterović: Naši propisi i naše pravosudje glede kamata 14
Dr. L. Virag: Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu? Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja sa grobnicom nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome? 16
Dr. Gjuro Müller: Reciprocitet izmedju SHS i Njemačke Austrije u medjusobnoj sudskoj pomoći 19
Dr. Hugo Werk: Povodom osnove zakona o uredjenju sudova 49, 141, 526
Dr. Ivan Maurović: K problemu unifikacije privatnoga prava 59
Dr. Stojan Jeremić: Iz stanbenoga prava 62
K novoj osnovi zakona o stanovima . . 116
Dr. Julije Mogan: Pravila York-Antwerp iz godine 1924. . . 70
Dr. Metod Dolenc: Država i politički zločinci 97
Dr. Aleksander Gavela: Oko organizacije sudova 107
Da li ima smetanja posjeda medju ortacima 401
Dr. Ivo Politeo: Osnova zakona o štampi 112
Pedeset godina Pravničkoga društva . . . 517
I. Z. Galić: Uračunavanje povišica državnim činovnicima i službenicima u mirovinu 122

Digitized by Google

strana

Dr. Gjorgje Tasić: O biračkom pravu i odnosu birača prema predstavnicima 152
Osvrt na članak »Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas« 458

Dr. Srećko Zuglia: Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas 157
Treba li dopustiti neograničenu upotrebu svjedoka u gradjanskom postupku. (Referat na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.) 425

D. Dušan Putnik: Stvaranje novih kr. javnih bilježništava . 172

Dr. Ernest Miler: Jedna plenarna rješidba vrhovnoga suda . 177

Dr. Lav Mazzura: Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu? Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja sa grobnicom nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome 202

Dr. Ladislav Polić: O ženevskom protokolu 221

Dr. Zygmunt Cybichowski: Ustav Poljske 238

Dr. Aleksander Mogilnicki: Kodifikacija gradjanskoga krivičnoga prava u Poljskoj 241

Dr. Tadija Hilarowicz: Uredjenje administracije u Poljskoj . 246

Dr. Antun Vio: Time charter 277

Dr. Josip Frank: Ugarsko-jugoslavenske relacije čl. 254. trijanonskoga ugovora o miru u ugar. judikaturi 284
Novela ugarskoga gradjanskoga parbenoga postupka 441

Dr. Mihajlo Maširević: O saniranju državnoga pravosudja u Vojvodini 288

Dr. Ivan Steinmetz: Izborni zakon iza novelacije 292

Ivo Stanoš: Da li je potrebno javno bilježništvo 298
O svrsi pravničkih zborova 409

Špiro Peručić: Njemački »Juristentag« 301

Dr. Mijo Hribar: Da li ima smetanja posjeda medju ortacima u pravu iz ortačke pogodbe 304

D. Ivan Buljan: Koji stečajni red i red pobijanja vrijedi u oblastima apelacijonih sudova Ljubljane i Splita? 342

Jovan Stefanović: K čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima 345

Dr. Ivo Milić: Zaštita posjeda u ugarskom (vojvodjanskom) pravu 373, 469

Ing. Andre Perušić: Ogulinska imovna općina i jedan predratni ugovor o sječi šume Krasnica 388

Dr. Petar Lapčević: Zemljišne zajednice i smetanje posjeda . 403

Dr. Stanko Frank: Treba li i kako zavesti učešće lajičkoga elementa u krivičnom pravosudju (Referat na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.) 421

Digitized by Google

strana

Dr. Dragutin Tončić: Zadružno pravo u savezu sa seljačkim nasljednim pravom (Referat na I. pravničkom Kongresu u Beogradu u rujnu 1925.) 433

Dr. Aneta Mainkas: Treba li izjednačiti muško i žensko potomstvo u pravu nasljedja (Referat na I. pravničkom Kongresu u Beogradu u rujnu 1925.) 438

Dr. Edo Lovrić: Promocija Vladimira Mažuranića na čast doktora prava honoris causa 455

Ing. Valerijan Rieszner i dr. Josip Belobrk: Kritika projekta zakona o davanju dozvola za iskorišćivanje vodenih snaga prema čl. 117. ustava 479

Dr. Većeslav Dobrovolny: Aktivna legitimacija suvlasnika na tužbu po §-u 366. o. g. z. 549

II.

ZAKONODAVSTVO.

Dr. Ivan Maurović: Neke pripomene k promjenama, učinjenim po članovima stalnoga zakonodavnoga savjeta, u mojem nacrtu općega dijela obveza 21

III.

PREDSTAVKA.

Predstavka Pravničkoga društva o osnovi novoga zakona o štampi (21. travnja 1925.) 209

IV.

OCJENE I PRIKAZI.

Dr. Antoni Peretiatkowicz: Panstvo wspolczesne (Savremena država). — Priopćio dr. Ivan Esih 83

Artur Walka: Priručnik za redarstvenu službu. — Priopćio dr. I. P. 84

Dr. Mihajlo Čubinski: Nove sudske reforme. — Priopćio dr. Srećko Zuglia 124

Dr. Josip Mudrovčić: Rastu li novčane tražbine, kada valuta pada. (Pitanje t. zv. valorizacije) — Priopćio Šp. 207

Dr. Dragoljub Arandjelović: Nasljedno pravo. — Priopćio dr. Ivan Maurović 250

Dr. Vladimir Margan: Nekoliko zadataka naše države. — Priopćio dr. Ernest Miler 253

Dr. Vinko Krišković: Hrvatsko pravo kućnih zadruga. — Priopćio dr. Dragutin Tončić 310

Digitized by Google

strana

Dr. Ivan Čepulić: Sistem općega privatnoga prava.
1. Priopćio dr. I. Maurović 443
2. Priopćio dr. M. Pliverić 497, 552

Tadeusz Hilarowicz: Najwyzsy Trybunal Administracyjny i jego kompetencya (Najviši administrativni sud i njegova kompetencija) 454

V.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

Ustanova § 543. o. g. z. pretpostavlja samo preljub, počinjen po pretendentu na nasljedstvo s oporučiteljem (2. rujna 1920. br. 1726.) 46

Nužni nasljednik vlastan je razmjerno prema svojemu dijelu tražiti iznos povećane vrijednosti ostavinske imovine od dana smrti ostavitelja do dana, kojega mu se nužni dio doista pridijeli (isplati) 130

Glede poslane iz Amerike gotovine našega državljanina, preminuloga u Americi, ima se provesti ostavinska rasprava i ostavina uručiti po ovdješnjim propisima (9. studenoga 1923. br. 2142) 312

Uprava imovine malodobne žene pripada ženinomu ocu, a ne mužu (14. svibnja 1925. br. 1469) 352

Zakonom od 17. siječnja 1906. o vjeroispovijednim odnosima (Zbor br. 8.) nije deregirana ustanova § 111. o. g. z. (25. lipnja 1925. br. 1454) 354

Žena može s obzirom na ustanovu §§. 92. i 1029. o. g. z. sklopiti nagodu (pogodbu), koja je u interesu i od koristi za imovinu njezina odsutnoga muža (11. studenoga 1920. br. 2749) . . 357

Pravni lijek protiv izreke suda, kojom spaja sa neplatežem takse izvjesne posljedice, je dopustiv. — Radi neplateža takse po dostalcu na ovršnoj dražbi, ne smije se obustaviti ovršni postupak, koliko se tiče prava ovrhovoditelja, ovršenika i hipotekarnih vjerovnika, te dužnosti samoga dostalca (10. srpnja 1925. br. 1616) 359

U parnici radi priznanja prava vlasnosti nekretnina, dosljelošću stečenih, tužena nadvladana stranka treba da tužitelju naknadi takodjer i prouzročeni parbeni trošak (15. svibnja 1924. br. 1429) . . . . . 359.

Za vrijeme evakuacije nije najmoprimac dužan plaćati najamnine za objekat, iz kojega je evakuiran (24. srpnja 1924. br. 2309) 406

Tabularna dosjelost (7. svibnja 1925. br. 1328) 460

Digitized by Google

strana

K tumačenju čl. 5. zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. i čl. 8. pravilnika od 29. kolovoza 1923., § 2. toč. b) i c) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.) i § 1118. o. g. z. (tri protuslovne rješidbe od 12. lipnja 1924. br. 1984, od 16. srpnja 1925. br. 2346, od 19. studenoga 1925. br. 3790) 565

2. Rješidba stola sedmorice B.

Sporazumni nalog ministara pravde i za agrarnu reformu, da se u smislu čl. 3. zakona o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda (proglašenoga u »Službenim Novinama« od 9. prosinca 1922. br. 276) zabilježi zabrana otudjivanja i opterećivanja, jest glavnim uvjetom, e da se uzmože to zabilježenje narediti po zemljišničkom sudu (15. srpnja 1924. br. Ut. 159/1.) 128

3. Rješidbe banskoga stola.

U postupku vanstečajne prinudne nagode imadu se tražbine namještenika s naslova plaće — one, dospjele, prije otvorenja postupka po § 31. zakona o prinudnoj nagodi, a one dospjele poslije, dijelom po § 30. a dijelom po § 31. zakona o prinudnoj nagodi — isplatiti odmah, dakle još prije dokončanja postupka (10. prosinca 1924. br. 24.336) 86

O nadležnosti kotarskih sudova te o nadležnosti mjesnih sudova, koji se nalaze u sjedištima kotarskih sudova (28. svibnja 1925. br. 10.522) 355

4. Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu.

Pobijanje osude obraničkoga suda u sarajevskoj trgovačkoj i obrtničkoj komori po propisima bosanskoga gradjanskoga parbenoga postupnika (13. siječnja 1925. br. 4543/gr.) . . 511

5. Rješidbe vrhovnoga šerijatskoga suda u Sarajevu.

U nafaku (alimentaciju) ne spadaju bolesnoj razvjenčanoj ženi liječnički troškovi, niti je bivši muž dužan plaćati liječenje razvjenčane žene (12. svibnja 1924. br. 1/24) 85

Otac djece dužan je plaćati dječju nafaku (alimentaciju) u novcu, a ne davati ju u naravi, na ruke raspuštene i nepreudate njihove majke kao uzgojiteljice (29. prosinca 1923. br. 528) . 313

b) Kazneno.

1. Rješidba stola sedmorice A.

Sudbeni stol kao prvostepeni kazneni sud kod odmjerenja kazne po § 91. sl. b) kriv. zakona (uvreda Vladaoca) ne može ići ispod najmanje mjere (tri godine) (25. lipnja 1925. br. 2065) 360

2. Rješidbe stola sedmorice B.

O kaznenoj odgovornosti upravljača i vlasnika auta (11. svibnja 1923. Kl. 226/22) 88

Digitized by Google

strana

Dovoljno je po § 319. k. p., da na porotnoj raspravi bude utvrdjeno, da je postojalo takovo stanje, koje isključuje kažnjivost optuženika (1. veljače 1924. Kl. 350/23) 132

Privatnomu učesniku, upućenom na gradjansku pravdu, ne pripada u kaznenom postupku pravo na naknadu troškova (27. travnja 1923. Kl. 21/23) 133

U § 330. k. p. je stavljen pod udar ništavosti samo propis 1. stavke 2. odsjeka istoga §-a. — Nema sticaja zločinstva razbojstva i zločinstva teške tjelesne ozljede (31. kolovoza 1923. Kl. 193/23) 361

Kaznena sankcija § 199. a) k. z. ne smije biti sredstvo, da se primijeni kazneni zakon u cilju mimoilaženja § 202. k. p. (16. studenoga 1923. Kl. 209/23) 363

Od nevremena otrgnuta žica državnoga telefona je sastavni dio telefona u smislu §§ 89. i 175. I. b.) k. z. (11. travnja 1924. Kl. 23/24) 363

Odredba § 58. srp. k. z. važi i pri odmjeri kazne po 5. st. § 91. b) srp. k. z. (7. rujna 1923. Kl. 151/23) 364

3. Rješidba banskoga stola.

U slučaju krivičnoga djela po zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, koje se kažnjava maksimalnom kaznom robije od 20 godina ili smrti, nije istražni zatvor obligatan (21. lipnja 1924.) 135

4. Rješidba sudbenoga stola u Zagrebu.

1. Namjera počinitelja svodstva po § 512. k. z. nije i ne može biti naperena na tjeranje nedopuštenoga bludnoga obrta. — 2. Za subjektivni učin prekršaja svodstva dovoljna je svijest o nedopuštenosti bludnoga obrta (svijest protupravnosti), te svijest, da se pripomaže (omogućuje) tjeranje takova obrta (uzročna svijest). — 3. Prekršaj dioništva svodstva, označen u § 5. (239.) k. z., § 512. k. z. i § 9. (239.) k. z., te § 512. k. z. (3. listopada 1925. II. 504.—25) 465

c) Trgovačko-mjenbeno.

1. Rješidba stola sedmorice A.

Kod domicilirane mjenice gubi se pravo mjenbene tužbe proti prihvatniku radi prepuštenoga dignuća prosvjeda pri obitavaocu, ako je takov doista imenovan (6. ožujka 1925. br. 22) 316

2. Rješidba banskoga stola.

Gradski se povjerenik ima upisati u trgovački registar kao član i predsjednik upravnog odbora gradske štedionice (25. veljače 1925. br. 3284) 462

Digitized by Google

strana

d) Disciplinarno.

Rješidba stola sedmorice A.

U disciplinarnom postupku protiv sudskih podvornika nadležan je upravni sud. — Sukob nadležnosti izmedju upravne vlasti i upravnoga suda (31. prosinca 1924. br. 41997) 319

VI.

K TUMAČENJU ČL. 18. USTAVA.

Zaključak stola sedmorice B.

Da li država odgovara pred redovitim gradjanskim sudom za nepravilno vršenje službe sa strane vojnih lica? Da li država odgovara za naknadu štete, počinjene krivičnim djelima sa strane njezinih službenika u službi, ili pak izravno oni sami odgovaraju oštećenicima? Ima li se prije riješiti prigovor nenadležnosti suda ili prigovor nepripustljivosti gradjanskoga puta (14. studenoga 1922. U. 157/22./I.) 365

VII.

K ZAKONU O STANOVIMA.

Rješidba višega suda za stanove u Sarajevu.

Da li se po čl. 82. zakona o stanovima imadu svi zakupci smatrati zaštićenima do 1. studenoga 1925. (14. srpnja 1925. br. 189) 403

VIII.

IZ UPRAVNE PRAKSE.

1. Rješidbe državnog savjeta.

Po čl. 137. ustava penzionisanim bosansko-hercegovačkim sucima, koji su stekli prije penzionisanja pravo na odvjetništvo, pripada to pravo u mislu § 3. odvjetničkoga reda za Bosnu i Hercegovinu (22. prosinca 1924. br. 31.560) 214

Tužbe protiv rješenja odjeljenja ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu idu na državni savjet, a ne na upravni sud (31. ožujka 1925. br. 37.984) 407

2. Rješidba upravnoga suda u Zagrebu.

Pravo stranke, da se posluži protiv rješenja drugomolbene upravne oblasti tužbom na upravni sud ili redovitim pravnim lijekom na treću molbu, je alternativne naravi (30. listopada 19249. br. 5127/24 — T 154/24) 90

Digitized by Google

strana

3. Rješenje generalne direkcije posrednih poreza.

Povraćaj takse na osnovu odustaje od tužbe (30. siječnja 1925. br. 3283) **513**

IX.

PRVI KONGRES PRAVNIKA.

Prvi kongres pravnika kraljevine SHS. (ili I. glavna skupština kongresa). Općeniti izvještaj o Kongresu. — Priopćio dr. I. P. **411**

Rad prvoga Kongresa:

a) Prikaz referata i rasprava:

1. od **dra Stanka Franka** o pitanju: »Treba li i kako zavesti učešće lajičkoga elementa u krivičnom pravosudju« **484**

2. od **dra Srećka Zuglie** o pitanju: »Imade li se u gradjanskim parnicama dopustiti neograničena upotreba svjedoka« . . **486**

3. od **dra Dragutina Tončića** o pitanju: »Zadružno pravo u savezu sa seljačkim nasljednim pravom« **488**

b) Koreferat **dra Iva Milića** o pitanju: »Treba li izjednačiti muško i žensko potomstvo u pravu nasljedja« **491**

c) Napomene **dra Huge Werka** uz prvu i drugu točku referata . **496**

X.

Društvene vijesti 136, 218, 266, 321, 368, **417**, 467, 514, **571**

XI.

Literatura 91, 136, 269, 321, 370, 418, **574**

XII.

Svaštice 92, 137, 273, 324, 419, 467, 515, **574**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1.
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SIJEČANJ 1925.

Najnovije teorije o novcu.

Napisao dr. Franjo Milobar, sveuč. profesor.

Horror vacui.

Već kojih 4000 godina sve evo do početka XIX. stoljeća sjedi na prijestolju novca u kulturnim narodnim gospodarstvima dragi metal (srebro i zlato). Kroz cijelo to vrijeme veže se dragi metal uz pojam novca tako nerazdruživo, da do najnovijega vremena nikomu ne pada ni na pamet, da odvaja ove pojmove; dragi metal vlada neprijeporno novcem, nitko mu tu vladu ne čini prijepornom. Kroz cijelo to vrijeme vlada on i gospodari svijetom u potpunom smislu riječi, pa mu se sve klanja i sve za njim teži i bježi. Vlada on uvijek jednako: u jednu ruku blagotvorno, a u drugu demoralizatorno. Jedanput, poput rodne kiše, kad se spusti na suhu zemlju, oplodi i unapredi on metal, novac, kakovo zaostalo narodno gospodarstvo. Drugi put, kada ga gdje nestane, nastane zastoj, a onda propadanje narodnoga gospodarstva na svima linijama. Na taj način unapredjuje ili zaustavlja opće blagostanje i kulturu.

Kako na cijela narodna gospodarstva i cijele narode, tako djeluje kroz vijekove taj blaženi ili nesretni demon i na pojedinačna gospodarstva i ljude: diže ih i upropašćuje. Zato utrka za njim; zato služenje njemu. Odatle i njegovo demoralizatorno djelovanje tim više, što on ne pozna ni narodnost ni domovinu, ni vjeru ni Boga, ni dobro ni zlo. Najetičniji i najprosvjetleniji narodi kapituliraju pred njim. Strogo monoteistički Židovi postavljaju nuz Boga na oltar zlatno tele, oko kojega plešu, kojemu se klanjaju i iskazuju mu božanske časti. U Rimu jadikuju pjesnici i moraliste i proklinju auri sacram famem. A u Macedoniji podrugljivo se smješi genijalniji državnik Filip od genijalnoga vojskovodje sina Aleksandra, da u Grčkoj ne ima tako visokih zidova, koje ne bi preskočio magarac natovaren dragim metalom. Kroz 4000 godina spominje historija samo jedan jedini pokus, revoltu proti samovladi, sili i korupciji dragoga metala. Lykurg, da očuva svoje junačke, siromašne, ali kreposne Špartance, od korupcije i demoralizacije, progna iz Šparte dragi metal. Bio je to

Digitized by Google

osamljen pokus, koji nije našao nasljedovanja, pa je zato ostao lokalizovan, ograničen samo na Špartu, i zato a priori osudjen na neuspjeh.

Istom u XIX. stoljeću počima se dragomu metalu javljati konkurent t. j. takov papirni novac, koji upravo tako bezprikorno vrši sve funkcije novca kao i samo suho zlato. Doista začudni, do XIX. stoljeća još nikada vidjeni fenomen, da milijuni ljudi davaju svoju skupocjenu robu, svoju zemlju, svoje kučište i ognjište, dapače i samo zlato u zamjenu za bezvrijedne po sebi, često otrcane i zamrljane papirne krpice, nazvane novcem, i kraj toga se vesele, da su profitirali, da su još veću vrijednost dobili. To je takova pojava u historiji, da je morala prije ili kasnije svratiti na sebe pozornost i nametnuti pitanje: kakova je to sila i gdje joj je izvor, koja onim otrcanim zamazanim krpicama papira daje vrijednost čistoga suhoga zlata?

Sa ovim pitanjem bave se, kako smo već prije vidjeli, k a r t a l i s t i i S i l v i j e G e s e l l sa svojom školom. Njihov rad i njehove teorije mogle bi se smatrati drugim lykurškim pokusom, da detroniziraju dragi metal sa prijestolja novca, i da na njegovo mjesto postave bezvrijedni papirni novac. Nu ako im to i nije uspjelo, ali su zato ipak u borbi protiv metalista i metalističke još uvijek vladajuće teorije postigli znatne uspjehe i neke njezine bludnje ispravili.

Valja držati na umu, da je metalistička teorija sama po sebi ispravna, te vrijedi svuda i svagdje u onim narodnim gospodarstvima, u kojima vlada č i s t i metalistički sustav. Ali čim ona pokuša, da na svoju t. j. metalistički protumači i papirni novac, odnosno moderni, kombinovani ili mješoviti metalno-papirni novčani sustav onda upade u neke bludnje.

Tako metalisti uče, da je novac (a oni pod tim misle samo potpuno vrijedni metalni novac) samo stanoviti slomak od 1 kg. dragoga metala, te da toliko vrijedi, koliko ima u njemu toga metala, odnosno koliko ta količina metala vrijedi. Sve druge vrsti novca nisu pravi novac, nego samo surogati novca. Prema tomu, da novac dobiva svoju vrijednost od metala. Papirni pako novac da je samo doznačnica na metalni novac, pa da ga se prima uz nominalnu vrijednost samo zato, jer se može ili mora za njega dobiti onolika količina ili vrijednost u zlatu, na koliko glasi taj papirni novac.

Jednu i drugu tvrdnju metalista uspješno pobijaju ovi antimetalisti. Protiv metala okreću oni batinu dokazujuć, da novac ne dobiva vrijednost od metala, već baš obratno, metal od novca. Ovo je doduše malo pretjerano, ali je zato ipak velikim dijelom činjenica. Pretjerano je u toliko, što metal dobiva kroz državu svoju nadvrijednost (cijenu, koju ne bi pstigao na tržištu ponudom i potražnjom). Antimetalisti dokazuju, da tu nadvrijednost umjetnim načinom dobiva novčani metal (zlato) od država zlatne valute zakonom »slobodnoga kovanja«. A to je istina. Jer, što znači slobodno kovanje«? Sasvim popularno prikazano, to znači, da svakomu privatniku slobodno stoji, da si u državnoj kovačnici dade prema vrijedećim propisima iskovati zlatiša od svojega zlata, makar dovezao na vozove

Digitized by Google

zlata. Naravski nitko ne može čekati u državnoj kovačnici, dok mu ona od njegova vlastitoga zlata iskuje friške zlatiše, već ta kovačnica (Münzamt) prema postojećim propisima isplati sa svojim gotovim zlatišima privatniku njegovo zlato. Uzmimo samo primjera radi, da se prema propisima kuje od 1 kg. finoga zlata 4000 dinara. Tada bi državna kovačnica isplatila privatniku 4000 din. za svaki kilogram njegova finoga zlata. Ili drugim riječima »sloboda kovanja« (Prägefreiheit) znači, da država kupuje svaku količinu bez ograničenja ponudjenog joj zlata uz stalnu cijenu. I tako, dokle god države kupuju svaku količinu zlata uz stalnu cijenu, dotle će zlato imati tu cijenu. Nitko ne će prodati svoje zlato zlataru uz nižu cijenu, dok može od države dobiti ovu cijenu. A s druge strane ni jedan zlatar ne će htijeti privatniku dati više, dok može za 4000 kupiti zlatiša (zlatnoga novca), koje kada rastali, dobije 1 kg. zlata. Ali onim časom, gdje bi države obustavile »slobodu kovanja« — što bi značilo, da više ne kupuju zlata, nestalo bi sa tržišta najvećega i najnezasitnijeg konsumenta, pa bi industrija ostala jedini konsument bez onoga silnoga konkurenta, koji bi cijenu zlatu odredjivao. Uslijed toga bi sigurno zlato dobar dio od svoje prvobitne umjetno visoke cijene izgubilo. Ali ne bi izgubilo svu svoju vrijednost, već samo onu umjetno »slobodnim kovanjem« stečenu nadvrijednost. U toliko dakle imadu antimetalisti pravo, da zlato odbiva svoju n a d v r i j e d n o s t umjetnim načinom, od države, dočim mu njegovu prirodjenu vrijednost (koju bi postiglo na tržištu) niti država daje, niti mu ju može oduzeti. I zato i metalni novac može da izgubi u najgorem slučaju metalnu nadvrijednost, ali nikada svoju tržištnu metalnu vrijednost. I to je eto ona golema razlika izmedju metalnoga i papirnoga novca, koju antimetalisti ne će ili ne mogu da uvide.

Još uspješnije dokazuju antimetaliste, da metalistička nauka ne može protumačiti papirnati novac i njegovu vrijednost, odnosno izvor njegove vrijednosti. Jer, ako se i može dozvoliti, da su »doznačnice« one note, koje niko nije dužan primiti i koje se u svako vrijeme mogu u potpunoj nominalnoj vrijednosti izmijeniti u zlato — ali to ne vrijedi za one note, koje imadu prisilni tečaj i neiskupivost u zlatu. A pogotovo ne vrijedi za one, koje ne imaju niti onoga metalnoga trećinu pokrića (Dritteldeckung), kako je to bio slučaj kod austrijske papirne forinte od 1878—92. Tu eto prestaje metalistička nauka i presahnjuje ono vrelo, iz kojega bi po toj nauci crpao papirni novac sposobnost, da obavlja funkcije novca. Dokazavši pako, da metalistička nauka ne može protumačiti papirni novac, dokazali su eo ipso antimetalisti, da ta nauka ne može obuhvatiti niti cijeli moderni mješoviti metalno-papirni novčani sustav, da je to dakle oznaka, koja više nije uporavljiva na takove moderne novčane sustave, nego da se imade tražiti nova teorija, koja će sve pojave, cijeli novčani sustav obuhvatiti.

Prema tomu neosporiva je zasluga ovih antimetalista spoznaja, da dosadanja (metalistička) teorija više nije uporabljiva na nove novčane sustave, te da valja tražiti novu, bolje odgovarajuću teoriju.

Digitized by Google

I zato, kada ne bi bili ništa više učinili, nego da su znanost uputili na potrebu traženja novih puteva, to bi im ostala ova zasluga neprijeporna. Ali jednako im je velika zasluga i to, da su se usudili prekinuti sa hiljadugodišnjim tradicijama, te im se kao anahronizmu oprijeti. A zasluga im je i to, da su se dali i na pozitivni rad, na pokus da konstruiraju novu teoriju, koja bi novim novčanim sustavima odgovarala. To im doduše nije uspjelo; oni nisu taj cilj postigli, ali su dobar dio puta do njega prokrčili. Oni su započeli ondje, gdje je metalistička nauka morala prestati; — oni su si stavili zadaćom, da razbistre ono, što metalistička nauka ne može da protumači; da dade odgovor na pitanja (o papirnom novcu), na koja metalistička nauka ne može da odgovori.

Kako su oni na ta pitanja odgovorili, o tomu ne trebamo na ovom mjestu puno riječi trošiti, jer je već bilo govora o tom prije. Tek ćemo podsjetiti, da kartalisti nalaze izvor životu i funkcionalnoj sposobnosti papirnatog novca u državi, u njenom imperiju. Jednim potezom pera oduzima država svu vrijednost papirnom novcu i pretvara ga u makulaturu; jednim potezom pera daje ona život i funkcionalnu sposobnost novomu papirnom novcu, kao i kod metala, sada srebru sada zlatu.

Zato je prof. Knopp nazvao svoju teoriju »staatliche Theorie des Geldes«. Silvije G e s e l l traži i drži, da je našao vrelo života i funkcionalne sposobnosti papirnoga novca u gospodarstvu, u životu samoga gospodarstva. Podjela rada (produkcije) donosi sobom nuždno izmjenu dobara (produkata). A ova na višem stupnju razvoja iziskuje neophodno neko pomoćno sredstvo izmjene — novac. Na visokom stupnju razvoja podjele rada i izmjene dobara, kao što je to danas slučaj, bez pomoćnog izmjenbenog sredstva nemoguća je izmjena, bez njega zapne izmjena, zapne cijeli gospodarski život. Za gospodarski život potrebno je ovo izmjenbeno pomoćno sredstvo (novac) kao kruh svagdanji, te prema tomu dobiva odatle i vrijednost kao kruh svagdanji. Dakle f u n k c i j a mu daje vrijednost. A ako takovu sredstvu izmjene podijeli država još i monopol funkcije, onda može dati to sredstvo i najbezvrjedniji komadić papira, jer je posve sporedna stvar, iz kakova je materijala napravljeno to izmjenbeno sredstvo. Novac i materijal novca, dvije su sasvim različite stvari.

Kako se odatle vidi, oba ova antimetalistička tabora istoga su nazora, da su novac i materijal, iz kojega je novac napravljen, dakle novčani znak ili novčanica, daje različite stvari i pojma. A to da dokazuju činjenice, što papirni novac obavlja jednake funkcije jednako bezprikorno kao i zlatni novac; što se papirni novac prima za jednako vrijedan kao i zlatni; što jedan i drugi ima zadaću, da ide od ruke do ruke; da cirkulira u prometu; da prevrće izmjenu dobara.

Ali sada dolazi jedna krupna nelogičnost u njihovu umovanju i izvor svih bludnja i konačnog neuspjeha. Ako su naime novac i materija novca (metal ili papir) različne stvari; ako je indiferentno,

Digitized by Google

da li je novac izražen metalnim ili papirnim znakovima, onda logično slijedi, da su novac i novčani znak ili novčanica takodjer različne oline, različite stvari i pojmovi.

Ako pak stvar stoji tako, onda nastaje pitanje: je li punokrvni zlatiš novac ili novčani znak? je li blijedolika papirna stotinjača novac ili novčani znak? Tu se dakle nameću dva pitanja: 1) Što je novac? i 2) Što je novčani znak ili novčanica?

A što na to odgovaraju naši antimetalisti? Oni odgovaraju: papirni novac jest pravi novac. Silvije Gesell ruga se metalistima i njihovoj »unutarnjoj vrijednosti« novca, pa piše, jedan posebni odlomak »Warum man aus Papier Geld machen kann?« (O. c. p. 124.), gdje dokazuje »Tatsache«, da je papirni novac pravi novac. A dr. Bendixen tvrdi, da je papirni novac ravnopravan zlatnomu novcu. — Oni dakle odgovaraju, da je papirna novčanica, novčani znak i novac isto; pa idu i za korak dalje i izvode smjeli zaključak, da novac ne treba (dapače da niti ne smije) imati svoju vlastitu vrijednost, jer ju ne ima papirna novčanica. Dakle: dok pobijaju metaliste, onda dokazuju, da je metal (zlato) nešto drugo, a novac nešto drugo, i rugaju se metalistima, što izvode odatle, jer metal imade vrijednost, da ga mora imati i novac; a kad hoće dokazati, da je njihov papirni novčani znak pravi novac, onda je novac i novčani znak ne samo isto, već novac mora imati i svojstvo, koje imade materija, iz koje je napravljen papirni novčani znak t. j. bezvrijednost. U prvom slučaju prave dakle razliku izmedju novca i novčanog znaka, u potonjem slučaju identificiraju jedno s drugim.

Ako igdje i kada, to bi valjalo u modernim mješovitim metalopapirnim novčanim sustavima točno ispitati i ustanoviti, što je novac, a što je novčani znak. Za metaliste je novac samo ona potpuno vrijedna metalna novčanica (zlatiš), dočim sve druge vrste novca, osobito papirni novac, nisu nego samo surogati novca, novčani znakovi, »doznačnice« na pravi novac. To da vrijedi i za onaj papirni novac, koji ima prisilni tečaj i neiskupivost, jer nosi na sebi obećanje, da će biti u budućnosti iskupljen metalnim novcem.

Antimetalisti tvrde, da je papirni novac pravi novac, a ne tek doznačnica na metalni novac. Oni dakle ne čine razliku izmedju pravoga novca i novčanog znaka. A i ne mogu činiti. Jer onim časom, čim otklone, da je papirni novac »doznačnica« na metalni novac, moraju tvrditi, da je samo papirna novčanica pravi novac — jer drugoga novca nemaju. Ako bi dozvolili, da papirni novac nije pravi novac nego novčani znak, onda bi morali pokazati i pravi novac, na koji bi mogla biti papirna novčanica doznačnica, (ako ne na metalni novac). A oni na to pitanje ne imaju odgovora. Tu zijeva praznina u njihovu argumentiranju i cijelom sustavu teorije. Da ispune tu prazninu, prisiljeni su, da uzmu papirnu novčanicu za pravi novac, da identificiraju novac i novčanicu. To je eto prva bludnja. A druga je, da idu još i dalje, te da svojstva papirne novčanice (bezvrijednost papira) prenašaju i na novac, tvrdeći, da novac ne može, dapače niti ne smije imati svoju vlastitu vrijednost.

Digitized by Google

Metalisti zahtijevaju dakle metalno pokriće ili iskupivost papirnoga novca — kad li, tad li. Oni zahtijevaju, da se za papirne note jednom dade metal. Država jamči, da će se to u zgodnom času učiniti.

Metalisti osiguravaju imaoca papirnog novca, da će dobiti za nj metal. A svatko znade, da po metalu ako i može što kvarovati, da će ipak dobru polovicu vrijednosti i u najgorem slučaju spasiti. Metalisti stavljaju papirni novac u čedni rang, ali mu davaju neku solidnu fundaciju. Antimetalisti uzdižu naprotiv papirni novac na najviši rang, uzdižu ga na samo prestolje, te ga postavljaju upravo zlatu »ob desno«, ali ga fundiraju tek sa teorijama, koje ni teoretski nisu bez Ahilovih peta.

Kardinalno pitanje, na koje svaka teorija novca ima da odgovori, jest: što je novac? Prema tomu, kakov odgovor na ovo pitanje dade, — toliko vrijedi. A što na to odgovaraju naši antimetalisti? Kartalisti vele: novac je plaćevno sredstvo. S. Gesell odgovara: novac je sredstvo izmjene. Ovo sve sigurno stoji, ali ipak ne zadovoljava, jer to su samo pojedine funkcije, što ih obavlja novac, a nije samo bivstvo, narav novca. Jedan zagrebački nažigač svjetiljaka rekao je u početku električne rasvjete, da je »elektrika novi gas«, koji će rasvjetljavati grad. A kondukter konjskoga tramvaja rekao je, da će doskora tramvaj goniti »vatra«, koja se zove »elektrika«. Elektrika je dakle za jednoga izvor svjetla, za drugoga pogonska sila. Obadva imadu pravo, u koliko spominju funkcije, ali ni jedan nije označio narav, bivstvo elektrike.

Tko dakle usporedi u modernim mješovitim metalo-papirnim novčanim sustavima metalnu i papirnu stranu, opazit će na prvi pogled, da metalna strana dominira. Ova ima za sebe jednu solidno izgradjenu teoriju. Ista je doduše postala anahromatička za te mješovite novčane sustave, ali u pomanjkanju druge, bolje, ona se još drži. Osim toga tu su hiljadugodišnje sjajne tradicije, poduprte hiljadugodišnjom praksom. A sve je opet sazdano na granitnom temelju nedvojbene, rukopipateljne realne ekonomske vrednote, na temelju dragoga metala. Papirna pak strana ne može ni u jednom tom pogledu izdržati isporedjenja sa prvom. Pa zato nije ni čudo, da ove nove teorije nisu mogle osvojiti svijeta, niti sklonuti, da se staro prokušano napusti. U vrijeme, kada je još sav svijet prožet metalističkim tradicijama i mentalitetom, čini se svijetu prihvat ovih novih teorija kao skok sa solidnoga sigurnoga podnožja u tminu, u ponor neizvjesnosti. Napustiti metalizam, izaziva dojam u takovim mentalitetima, kao stvoriti prazninu, koja se antimetalističkim teorijama ne da ispuniti. Horror vacui podržava metalizam na staroj visini i na dominantnom položaju i onda, kada antimetalisti nedvojbeno dokazuju, da metal i novac nije isto; da metal ne daje vrijednost novcu. A to sve zato, jer se niti najduhovitijim doskočicama ne može svijetu utuviti u glavu, da se »nešto« može naplatiti »ničim«, vrijednost bezvrijednošću, — ili da se »nešto« za »ništa«, vrijednost za bezvrijednost dade zamijeniti.

Digitized by Google

Mi ćemo u daljem slijedu ove rasprave vidjeti, da se napredna gospodarstva u istinu razvijaju u smjeru, gdje će jednom metal (zlato) prestati biti novac i gdje će bezvrijedni papirni novčani znakovi mjesto metala obavljati službe u prometu. Ali oni ne će biti »pravi novac«, već u istinu samo doznačnice na pravi novac. A taj opet ne će biti ni srebro ni zlato, ali će zato ipak imati vrijednost, i to veću, življu, i sigurniju vrijednost od metala. Jer novac je po svojoj naravi kapital bio, jest danas i ostat će uvijek takov; samo kao što mu se je kvaliteta mijenjala u prošlosti, tako će mu se promijeniti u budućnosti.

Neke praktične opaske k osnovi kaznenoga zakonika.

Napisao Ivan Maroević, državni odvjetnik u Šibeniku.

Bilo kako da se u teoriji posmatraju ciljevi kazne, idealan cilj je poboljšanje čovjeka a neposredan cilj suzbijanje kriminaliteta t. j. obrana društvenih interesa. Prama ovim ciljevima treba da budu udešene odredbe kaznenoga zakonika. To se ne da uvijek postići teoretski savršenim zakonikom; često su nužne posebne, iznimne mjere. Na takove mjere treba da upućuje kriminalna statistika. Ova mora da bude termometar za mjerenje moralnog nivo-a ljudskoga društva. Ako se oko toga ne vodi brige, uspjeh što ga imadu kazneno-pravne ustanove, svede se na najmanju mjeru, koja se zove osvetom društva nad zločincem, ili u najbolju ruku pokušajem, da se zastrašivanjem suzbije kriminalitet.

Kriminalitet nije uvijek i svagdje jednak ni po kvalitetu, ni po kvantitetu. Na kriminalitet utječu mnogi i razni uzroci psihofizioloski, fizički i socijalni, koji opet nisu ni kod istoga naroda na raznim geografskim prostorima jednaki. S toga kod iznalaženja mjera za suzbijanje kriminaliteta treba postupati, kako će prema prilikama odgovarati cilju.

Zato recipirani tudji zakonici ne mogu imati ono dejstvo, koje se od kazne traži, niti bi uspjeha imala kazna, kada ne bi kaznene sankcije izvirale iz poznavanja ljudi, fizičkih i socijalnih prilika onoga kraja, za koji odnosni kaznenopravni propisi vrijede. Da se ne promaši cilj, treba na općim teorijama, izgradjenim na temelju opažanja kriminalnih pojava u svijetu, obaviti ispravke, ili izmjene, koje nam nameću naše domaće prilike. Zato nam ima da posluži znanstveno obradjena kriminalna statistika i iskustvo, što nam ga daju kazneni zavodi i kazneno sudovavanje.

Nije mi poznata statistika kriminaliteta u cijeloj našoj državi i zato ne mogu da svoje izvode generaliziram na cijelo državno područje, ali statističke brojke i iskustvo, što sam ga stekao o kriminalitetu na jednom odredjenom prostoru, koji sam imao prigode da opažam, na-

Digitized by Google

meću mi dužnost, da upozorim od kolike bi važnosti bilo, prije nego li se uzakoni kazneni zakonik za našu kraljevinu, da se prouči statistika našega kriminaliteta i da se za posebne prilike uzakone i posebne mjere.

Ističem zato nekoliko statističkih brojeva, da podkrijepim svoje opaske. Ovi brojevi predstavljaju u glavnim potezima kriminalitet na prostoru sjeverne Dalmacije s otokom Krkom i Kastavštinom. U križaljci su samo kazneni slučajevi, koji su se smatrali kao zločinstva, jer ova sačinjavaju najvažniji dio kriminaliteta, a ovi su brojevi već dovoljni, da pokažu osnovanost mojih opazaka. Osobito je znatan broj lica, koja su sudjelovala u kradjama stoga, što su kradje počinjene gotovo uvijek od više ortaka.

Godine	Zbroj svih zločina	Kradja	Broj lica u kradjama	Razbojstava	Broj lica u razbojstvima
1921	2331	818	1430	53	137
1922	2183	547	1006	26	80
1923	2421	763	1202	24	59
1924	2199	628	1070	26	49

Kako se iz ovih brojaka vidi, karakteristika kriminaliteta u sjevernoj Dalmaciji su kradje i to baš kradje blaga, koje kradje su za neke ljude postale vrelo privrede. Uz kradje ističe se takodjer znatan broj razbojstva, koji je velik obzirom na težinu toga zločinstva. Istina, da u svim gore navedenim kaznenim slučajevima nije došlo do optužbe i do osude, ali to ne umanjuje ni najmanje značenje onih brojeva, jer i ako nisu uvijek otkriveni auktori kradja i razbojstva, ili isti nisu priznati krivima, ne biva to s razloga, što kradje i razbojstva objektivno nisu izvršena nego ponajviše radi pomanjkanja dokaza o krivici odredjenih lica.

Kao što je prirodno kod svih zlodjela ona su pčinjena pri potpunoj svijesti, nakon pripreme i zreloga razmišljanja, iz pohlepe za tudjom imovinom. Varao bi se, tko bi mislio, da je ekonomska bijeda uzrokom ovim zlodjelima. Sirotinja ne krade nego u vrlo maloj mjeri i stvari manje vrijednosti. Ne kradu blaga oni, koji ga nemaju. Onima, koji imadu stoke, olakšano je sakriti ukradenu stoku, jer je pomiješaju sa svojom ili je kao svoju prodavaju. Kradje blaga počinjaju isključivo seljani, ponajviše noću, s paše, ili iz staja. Krade se obično velik broj sitne i krupne stoke.

Najveći broj kradljivaca su višekratni priupadnici, od kojih su neki i po dvadeset puta osudjeni radi kradje. Nisu rijetki slučajevi, da

Digitized by Google

ovakovi osudjenidi i za vrijeme, dok su u tamnici i kada izadju iz tamnice, vračajući se u svoje selo usput počine nekoliko kradja. Velikome broju zločina doista najviše doprinose priupadnici; oni su baš rak-rana društvena; oni su pravi zločinci. Radi njih u prvom redu mora da se izgradjuje kaznenî zakon; njima treba da zakonodavac posveti najviše brige. Od njih se društvo ne brani, kada ih zatvori za neko vrijeme u tamnicu, ni kada ih se dade u zavode, odakle će opet jednog dana izaći posve slobodni. Takove su mjere preveć humane za one, koji nemaju osjećaja za takove kazne, koje za njih nisu osjetljive, te ne mogu da ih poprave, niti da ih zastraše. Sve takove kazne prama ovakovim zločincima mogu se smatrati zaludnim pokušajima.

Ovo vrijedi i za kazne i mjere bezbjednosti u osnovi kaznenoga zakonika. Ove se doista moraju dojimati vrlo ugodno čovjeka, koji se u praksi ne bavi kaznenom judikaturom, jer prave utisak, ne samo da je društvo, koje na ovakov način postupa sa svojim kažnjenicima, prožeto svijesti, da popravak kažnjenika mora biti svrha kaznenih zakona, nego da je ova sredstva pronašlo kao najuspješnija za postignuće toga cilja. Ali oni, koji svaki dan vide svojim očima neuspjehe sličnih kaznenih sredstava, moraju da opaze nedostatke i da posumnjaju, da li te mjere prama našim prilikama znače napredak, relativan svrsi, koju se hoće postići, i ne će li zakonska osnova za dugo ostat samo osnova; — da ne bude neprilike radi izvršenja presuda, kada bi se zavodi, predvidjeni u zakonskoj osnovi imali da grade poslije nego ona postane zakonom. U osnovi su kazne za kradje po trajanju i mjerama bezbjednosti doista mnogo teže od onih, što ih pozna austr. kaz. zakonik, koji je danas u nas na snazi, ali veće trajanje kazne ne mora da ima većega uspjeha, nego li ga je kazna tamnice imala do sada, jer nije duljina kazne nego vrst kazne, koja mora da se osjeti. Dugo trajanje nije u razmjeru s veličinom tereta, što ga snosi društvo za suzbijanje kriminaliteta, ni s veličinom koristi, koju društvo otale ima. Kaznena ekonomija hoće da se i na ove momente ima obzira.

Držim, da bi i uz bolja odgojna sredstva, nego što ih pružaju kazneni zavodi, bilo teško postići poboljšanje t. j. popravak onih kažnjenika, koji poradi psihičkih nedostataka dolaze u sukobe s kaznenim zakonima. Ako je uopće teško odgojiti čovjeka i onda, kada ga se uzgaja u krilu obitelji, kako je tek mučan posao popraviti psihičke nedostatke i nastranosti u čovjeka, koji je već stekao, ili baštinio degenerativne duševne manjkavosti, po kojima se ne može da prilagodi društvenim ograničenjima, te je u njemu već prirodjena sklonost za zlodjela iz koristoljublja. Osim toga je poznato, da su tamnice i slični zavodi ambijenat najmanje podesan za popravilište, jer medjusoban kontakt loših ljudi može da bude samo na štetu moralne sredine, koja se hoće za uspješan odgoj. U ostalom se mora posumnjati, da li se ozbiljno misli na poboljšanje kažnjenika, kada se prije presude ne ispitaju njihovi duševni nedostaci i sposobnosti, te rezultati toga ispitivanja ne uzmu kao temelj presude. — Ali kolikogod je teško ozbiljno misliti na odgoj t. j. na popravak zločinaca, radi nedostataka podesnih sredstava, ne smije se nikako zaboraviti, da kazne moraju imati i drugi

Digitized by Google

neposredan cilj: suzbijanje kriminaliteta. Ako se promašuje prvi, čisto humani, etički cilj, ne smije se zanemariti drugi, koji je od nužde, jer društvo treba da bude zaštićeno. Treba stoga potražiti načina, da se postigne neposredan cilj kazne: zaštita društva.

Nije medjutim predmetom ovih posmatranje, koliko se uopće do sada uzakonjenim kaznenim sankcijama postizava cilj, već bih želio jedino upozoriti na velik kriminalitet kradja na odredjenom prostoru i na činjenicu, da dosadašnje kaznene sankcije nisu mogle da suzbiju tu vrst kriminaliteta, te da istaknem dvojbu, da li će kaznene sankcije u osnovi kaznenoga zakonika za našu kraljevinu imati većega uspjeha.

Činjenice nas upućuju, da za neobične prilike treba upotrijebiti neobična sredstva, te da tjelesne kazne ne bi smjele biti isključene iznašega kaznenoga zakonika. U ostalom i druge neke kulturne države imadu takvih kazna. I kao zastrašujuće sredstvo tjelesne kazne imadu većega uspjeha nego tamnica. Šibanja i batinjanja boji se svaki i najokorjeliji zločinac. Kada bi se priupadniku kradljivcu i razbojniku okovale noge teškim lancima, da mu se otešća kretanje, dok je na slobodi, okovi bi mu onemogućili, da počinja nove kradje, a ne bi ga ipak priječili, da obavlja svoje domaće poslove. Pošto se najveći broj kradja i razbojstva dogadja noću tako, da kradljivac provali nekoliko desetaka kilometara u svrhu, da kradju počini u tudjem selu, kazna bi bila uspješna i onda, kada bi se samo za vrijeme noći stavio u okove.

Ako je šiba još i danas u obitelji veoma potrebito i blagoslovljeno sredstvo pri uzgoju naše djece čak i u boljim obiteljima, gdje djeca od svojega rodjenja gledaju samo dobre primjere i slušaju dobre savjete, zašto zazirati od tjelesne kazne i zgražati se kao pred nečim, što pripada preživjelim barbarskim vremenima, kada je ta kazna namijenjena samo onima, koji su radi svoga divljaštva i radi svoje neprilagodljivosti društvenome poretku štetni po društvo. Treba razlikovati tjelesne kazne, koje sud izriče, te se vrše po pravilima, odredjenim u zakonu, od batinjana, koje vrše okrutni i besavjesni ljudi, zloupotrebljujući svoju vlast često samo zato, da ugode svojim lošim instiktima.

Hoću da vjerujem, da kradje i razbojstva nisu u drugim krajevima naše države tako mnogobrojne kao u ovom kraju, na koji se odnose moja opažanja, ali svejedno je potrebita za ove dilekte osjetljivija vrst kazne. Zakon bi mogao da prepusti uvidjavnosti sudova, da se neke od tjelesnih kazna u odredjenim prilikama upotrijebe.

I smrtna kazna je tjelesna kazna; stoga doklegod je bude u kaznenom zakoniku, zaziranje od manje teških tjelesnih kazna znak je hipokrizije.

Pošto je već po prirodi svaki čovjek vezan uz obitelj, trebalo bi posljedice kaznenih dogadjaja ove vrsti, što više vezati uz obitelj osudjenika. — I zločin, što ga je počinio član obitelji, je nesreća isto tako kao bolest. Kao što su u bolesti dužni članovi obitelji, da se brine oko ozdravljenja bolesnikova, mora se nametnuti obitelji i ovu takodjer prirodnu dužnost, da se brine, da njen član ne bude štetan

Digitized by Google

po društvo. Ovo je tim više opravdano i zato, što ponajviše obitelj crpi koristi od kradja i razbojstva i što se ova zlodjela izvršuju obično sa znanjem obitelji. Zato bi u presudi radi kradje i razbojstva sud imao, da prema odnosnim obiteljskim prilikama optuženika izreče, postoji li dužnost obitelji, da nadzire osudjenika i koje će ju posljedice zateći poradi zanemarenja te dužnosti. Ovo su specijalne mjere, koje iziskuje posebna narav ovih zlodjela, te bi se morale upotrijebiti barem kod svakoga priupadnika.

I ako kazneno-pravne ustanove kao sredstvo civilizacije moraju imati idealnu svrhu — naime poboljšanje čovjeka, ova se svrha u osjetljivoj mjeri može postići jedino proširenjem uzgoja, jer je uzgoj moćniji od tamnice i sile, te jer on jedini može da medju ljude unese onoliko moralne, političke i ekonomske dobrote, koliko je nužno, da se putem evoluuije poboljša ljudstvo i korakne bliže usavršenju. Pošto kaznenoj pravdi nisu dana sredstva nužna za tako velik uspjeh, potrebito je, da joj budu dana barem sredstva, da uz što manje tereta za državu zaštiti društvo od zločinaca po zanatu.

Rok za utok protiv odluka u gruntovnim stvarima.

Priopćio dr. L. V i d r i ć, odvjetnik u Zagrebu.

U izdanju gruntovnoga reda od Hinka Veča i dr. A. Goglie kod § 143. otisnuta slijedeća rješidba stola sedmorice od 30. rujna 1889. br. 2129:

»Drugoj alineji §. 143. imade samo tada mjesta, kad se odluka imade dostaviti lih stranci, stanujućoj izvan okoliša dotične gruntovne oblasti, a ne njezinu zastupniku«.

Ovo je tumačenje sasvim krivo. Paragraf 143. glasi: »Rok, uz koji treba da bude utok podnešen iznosi četrnaest dana, ako je odluka onomu, koji se proti njoj uteče, dostavljena bila u području, koje je vlasti gruntovničkoj kao takovoj doznačeno.

Ako je odluka dostavljena izvan toga područja, ili ako je dostavljena skrbniku za kojega odsutnika, tada rok utočni iznosi trideset dana.

Rok utočni počima od prvoga dana po dostavljenoj odluci i teče neprekidno bez obzira na put na pošti.

Ovaj rok ne dopušta ni produljenja ni povrate u stanje prijašnje.«

Stavka druga, tumačena sama za se, a još više u savezu sa trećom i četvrtom stavkom, koje isključuju produljenje roka i povratu, a naročito i neuračunanje vremena, kroz koje je pismo poštom išlo, isključuju na nedvouman način tumačenje stola sedmorice. — Za samu stvar nije ni najmanje odlučno, da li je dotična odluka dostavljena stranci ili njezinu zastupniku, jer je dostava zastupniku takodjer i dostava stranci, pa zakon izmedju obiju dostava ne pravi razlike.

Digitized by Google

Odlučuje dakle u pitanju, da li vrijedi dulji ili kraći rok, samo udaljenost mjesta dostave od sjedišta gruntovne oblasti i njom uvjetovana faktična mogućnost predati na vrijeme pravni lijek, koje okolnosti ostaju iste, dostavila se odluka stranci ili zastupniku.

Interesantno je da ova rješidba opstoji već 35 godina, da je ušla čak u izdanje zakona i da se stol sedmorice još i danas nje drži. Ova je rješidba na očiglednu štetu stranaka. No za nju ne mora svatko znati. Kako je gore istaknuto njezin sadržaj nije u zakonu sadržan, dapače je skroz oprečna onomu, što zakon odredjuje. Zato bi je trebalo ukloniti.

Jedan primjer legislativne dezorijentiranosti naših upravnih oblasti

Priopćio dr. Valdemar Lunaček, tajnik trg.-obrt. komore u Zagrebu.

Poznato je, da se je u našoj državi posljednjih godina više puta pojavio slučaj, da se nije znalo, je li izvjestan zakon, koji datira iz vremena austrougarskoga režima, još na snazi ili nije. Mislilo se je, da će takovih pitanja nestati donošenjem ustava. No dešavalo se je i dalje, da se u izvjesnim slučajevima radjala opravdana sumnja u istom pravcu, napose kada se radilo o normama, koje su sadržane u kojem od financijskih zakona posljednjih godina.[1]) Osim toga ima slučajeva, da su norme pojedinih starih ili novih zakona mijenjane ministarskim naredbama, dakle upravnim putem. Jasno je, da se tim načinom ruši važni princip, da se sva upravna djelatnost mora temeljiti na zakonu i kretati u okviru postojećih zakona.

Stanje, koje smo spomenuli, dovelo je do izvjesne pravne nesigurnosti, koja napose ugrožava pravilno vršenje upravne vlasti uopće. Ne treba dokazivati, koliko su ovakove pojave štetne i opasne s gledišta modernoga pravnoga poretka, te koliko bi trebalo, da se što prije uklone. Jedan interesantan slučaj te vrste desio se je glede z. čl. III.: 1907. bivšega zajedničkoga ug. hrv. sabora o promicanju domaće industrije.[2]) Po prvom poglavlju toga zakona (§§ 1—12) mogla su industrijska poduzeća od vlade dobiti razne pogodnosti, i to oprost od poreza za tvorničku radnju, te od taksa (§ 1.), željezničkotarifalne povlastice (§ 6.) i državne potpore (§ 9.), dok § 8. predvidja dozvolu izvlazbe državnih, municipalnih, općinskih i gradskih nekretnina u korist tvornica te poljsko-gospodarstvenih i šumskih poduzeća; — u izvjesnim slučajevima dozvoljena je u korist tvornica i izvlazba nekretnina privatnih osoba. Poslije sloma austro-ugarske

[1]) Primjer: Protegnuće hrvatskoga zakona od 28. travnja 1916. o prinudnoj nagodi van stečaja i o preinaci nekih naredjenja stečajnoga zakona i zakona o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika na cijelu državu.

[2]) Zbor. od g. 1908. kom. XIV. br. 100 str. 913. i sl.

Digitized by Google

monarhije prestalo je i naše ministarstvo primjenjivati ustanove navedenoga zakona, premda prvo poglavlje zakona nije nikad ni izrijekom ni inače stavljeno van snage. Prema §. 17. imalo je doduše prvo poglavlje ostati na snazi do 31. prosinca 1915., no z. čl. III.: 1916. produljena mu je valjanost do dalje odredbe.[3]) Poslije osnutka kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca nije taj zakon do donošenja ustava ničim derogiran.

Zagrebačka trgovačka i obrtnička komora podnijela je povodom pritužbi interesenata god. 1920. i 1921. nekoliko pretstavki ministarstvu trgovine i industrije u Beogradu u tom pravcu, da se odredbe citiranoga zakona opet primjenjuju, ili da se izdadu nove analogne norme u tom predmetu.[4]) Otpisom od 5. svibnja 1922. br. V. 7045 priopćilo je ministarstvo (odjeljenje za industriju i zanatstvo), da su industrijske povlastice, predvidjene u ranijem zakonodavstvu, ukinute čl. 117. ustava, koji u posljednjoj alineji glasi ovako: »O davanju rudarskih, industrijskih ili ma kojih drugih povlastica donijet će se naročiti zakon.« Ovim je rješenjem ministarstvo trgovine i industrije izrijekom izjavilo stanovište, da je zak. čl III.: 1907. bivšega ug. hrv zajednič. sabora o promicanju domaće industrije stavljen van snage člankom 117. ustava. I nakon ovog rješenja ostalo je medjutim otvoreno pitanje: 1. da li je citirani zakon bio na snazi od 1. prosinca 1918. do 28. lipnja 1921.; — 2. da li sadržaj i stilizacija zad. al. čl. 117. ustava opravdava argumentaciju ministarstva trgovine i industrije, ili je ta odredba programatske naravi, koja ne isključuje mogućnost, da se do donošenja novoga zakona za našu državu primjenjuju zakoni, koji su o promicanju domaće industrije doneseni po prijašnjim legislativama. Za potonje shvaćanje govore vrlo jaki argumenti. Treba samo da pomislimo na odredbu čl. 110. ustava, koji predvidja za cijelu državu jedan kasacijoni sud sa sjedištem u Zagrebu. Medjutim postoje još i danas u zemlji četiri odnosno pet(!) vrhovnih sudova, koji još dalje posluju na temelju organizacijonih zakona, koji su izdani prije donošenja ustava, odnosno prije sloma austro-ugarske monarhije.

Medjutim ministarstvo je trgovine i industrije zauzelo glede z. čl. III.: 1907. protivno stanovište. Logična je konzekvencija, da prema tomu treba da postupaju sve upravne oblasti u zemlji. No čini se, da i opet nije sasvim tako. U Narodnim Novinama od 1. listopada 1924. br. 228 izišao je slijedeći oglas upravnog odbora županije zagrebačke od 27. rujna 1924. br. 2918 u. o.: »Temeljem naredjenja ministra saobraćaja od 26. kolovoza 1924. G. D. br. 25. 255. u saglasnosti sa rješenjem ministra šuma i rudnika od 2. srpnja 1924. br. 26.546 i ministra financija od 16. kolovoza 1924. br. 20.506, kojim je odobrio zapisnik administrativno-političkoga uvidjaja od 16. prosinca 1922. i dao tvornici tanina d. d. u S. gradjevnu dozvolu za podizanje uzane šum. pruge Bos. Novi — Dvor — Gage te odobrio na osnovi §. 8. zak. čl. III.: 1907. bivšega zajedničkoga ug. hrv. sabora o razvijanju

[3]) Zbor. od g. 1916. br. 14. str. 37.

[4]) Poslovni izvještaj za I. polugodište 1922. str. 24.

Digitized by Google

domaće industrije exproprijaciju privatnih zemljišta, preko kojih ta projektovana šum. firmina pruga ima da prolazi i odredio eksproprijacijoni postupak primjenom §§ 45. i 62. z. čl. XLI.: 1881. o izvlazbi . . , odredjuje se u smislu ustanova §a 33 i sl. zak. čl. XLI : 1881 o izvlazbi, izvlazbeni postupak na licu mjesta na dan . . . . «

Prema tomu quid juris? Da li je I. poglavlje z. čl. III. : 1907. bivšega ug. hrv. sabora na snazi ili nije? Ministarstvo je trgovine i industrije autoritativno izreklo, da nije, dok ministarstva saobraćaja šuma i rudnika te financija zauzimaju prema cit. oglasu stajalište, da su odnosni zakonski propisi sveudilj na snazi.[5]) Kako da se riješi ovaj u jednu ruku čudnovati a u drugu vrlo opasni spor o pravnoj snazi jednoga zakona?

Naši propisi i naše pravosudje glede kamata.

Napisao dr. Milan Pinterović, odvj. u Osijeku.

Hrv.-ugarska nagode od god. 1868. ubraja u §. 9. medju poslove, zajedničke obim kraljevinama, »pravo trgovačko«, koje obuhvaća ne samo pravne odnošaje samih trgovaca nego i ustanove o trgovačkim poslovima, a ove mogu i po teoriji i po trgovačkom zakonu sklapati i netrgovci. Da li je s ovom ustanovom nagode u suglasju zakon od 8. prosinca 1877., koji uredjuje kamatovno pravo, naročito njegov §. 11., koji izuzima izrično ispod valjanosti svoje osim mjenbenih kamata i one »na tražbine, koje izviru iz trgovačkih poslova medju protokoliranim trgovcima«. Očito je, da nije u suglasju, jer hrv. zakon izuzimajući samo kamate u odnosu medju protokoliranim trgovcima t. j. kada su to obje sranke, hoće da uredjuje kamate u odnosu izmedju neprotokoliranih trgovaca, šta više i ako je jedna strana protokolirana, te i za trgovačke poslove netrgovaca, koje uredjenje je padalo po nagodi u djelokrugu hrv. ug. zajedničkog sabora.

Saborska rasprava o tome zakonu pokazuje, da sebi sam zakonodavac nije bio pravo svijestan, da time prelazi svoju nadležnost ili bolje rečeno, da temeljni državni zakon povrjedjuje. Opetovano se ističe tijekom rasprave, da ovim zakonom ima biti u prvom redu zaštićen seljak od banaka i seoskih lihvara, da se taj zakon ne proteže na poslove trgovačke u itd., šta više: kada zast. dr. Malec predlaže ispravak u vladinoj osnovi, da se u §. 11. pod sl. b) umjesto riječi »medju protokoliranimi trgovci« uvrste riječi: »gdje se uzimalac vjeresije smatra u smislu §. 3. i 4. trg. zak. kao trgovac ili gdje s njim postupati valja kao takovim«, zabacuje ga se i glasuje za stilizaciju vladine osnove, nakon što ju izvjestitelj dr. Lovro Vidrić opravdava i obrazlaže time, što bi predloženi ispravak značio povladjivanje onoga

[5]) Prema § 10. z. čl. III.: 1907. povjerena je provedba I. poglavlja zakona (ugarskim) ministarstvima trgovine (obuhvaćalo je i saobraćaj), poljodjelstva (kojem su pripadale i šume te rudnici), financija te unutarnjih posala.

Digitized by Google

trgovca, koji nije udovoljio zakonom mu nametnutoj dužnosti protokolacije.

Ovo obrazloženje §. 11. zakon. osnove imade prvenstveno u vidu vjerovnika, a ne dužnika, te ustanovu §. 3. osnove, po kojem se postavlja 8%-tna kamatna stopa kao najviša dozvoljiva, pak smatra povladjivanjem neprotokoliranoga trgovca, ako bi mu se prema predloženomu ispravku dozvolilo ugovaranje i utjerivanje kamata preko te stope, dok predvidja, da odbijanjem ispravka s druge strane nastoji sama zaštititi, dakle povladjivati neprotokoliranomu trgovcu dužniku, jer se prema osnovi ni od njega ne može tražiti kamata preko 8%. Uostalom baš i ova rasprava o ispravku pokazuje, da je hrvatski sabor tom zakonskom osnovom zapravo §-om 11. iste zašao u djelokrug zajedničkoga hrv.-ug. sabora.

Hrvatsko- ugarska nagoda nije samo ugovor izmedju država ili recimo zemalja, kojega ustanove vežu podanike i organe ugovarajućih strana tek kroz zakonodavstvo odnosne države i njenu državnu vlast, dakle neizravno, nego je ona i zakon u potpunom smislu te riječi, autonomni hrvatski zakon i to t. zv. temeljni, pak pripada pojmu ustavnoga prava. Ocjenjujući navedenu usanovu §. 11. sa toga stanovišta moramo priznati, da ona nije ustavna, te da ne važi i da se ne bi smjela primjenjivati, ali samo u tom slučaju, kada bi sud imao pravo ispitivati zakone po njihovoj ustanovnosti.

I tako dolazi u nas do nedosljedne judikature, koja kod trgovačkih poslova jednom sudi po trg. zakonu i zak. čl. XXXVI.: 1895. hrv. ugar. zajedničkoga sabora o sniženju zakonitoga kamatnjaka, dok drugi put opet primjenjuje automoni hrvatski zakon od 18. prosinca 1877. Zatezne kamate iz trgovačkoga posla dosudjuje redovno u iznosu od 5% prema z. čl. XXXVI.: 1895. bez obzira na to, da li su stranke p r o t o k o l i r a n i trgovci ili nisu, dok autonomni hrvatski zakon iz 1877. stopu ovih ustanovljuje sa 6% izuzimajući samo protokolirane trgovce a najvišu 8%-tnu stopu primjenjuje redovno i ne dosudjuje kamata preko toga iznosa ni na teret ni u korist neprotokolirane osobe, ma i bio upitni posao trgovački.

Praktičnu vrijednost imade to pitanje u nas danas, kada se uslijed općenitoga porasta kamatnjaka povela riječ o maksimiranju u prvom redu bankovnih uvjeta. Narodna Banka s tendencijom na što niže priznaje novčanim zavodima pravo na 18%, dok ozbiljni glasovi traže, da bi se, ako se već to čini, gornja granica znatno više digla t. j. i do 26%. Konačno će doći do sporazumne granice izmedju novčanih zavoda i Narodne Banke svakako i preko iznosa od 18%, a u nas važit će još uvijek zabrana ugovaranja, osiguranja i utjerivanja kamata preko 8%-tne godišnje stope.

Po trgovačkom zakonu nema zapreke ni ugovaranju, ni osiguravanju ni utjeravanju kamata preko te 8%-tne stope po novčanim zavodima, jer je davanje zajmova na strani novčanih zavoda trgovački posao (§ 259. t. 2. trg. zak.), a po §. 264. trg. zak. imadu se tada, pošto nema u samom trgovačkom zakonu izuzetka, uporabiti na obje strane propisi trgovačkoga prava: sloboda ugovaranja kamata bez granice druge osim

Digitized by Google

onih, postavljenih zakonom o lihvi. Ipak ćemo naići u praksi na znatne poteškoće: gruntovno ne može novčani zavod sigurati više od 8%, ni pred javnim bilježnikom ili sudom ugovarati preko 8%.

Bilo bi stoga poželjno što prije donijeti zakon o kamatama i lihvi za čitavu državu jednolično, a sada već radi stalnosti i dosljednosti pravosudja, radi potrebe pravne sigurnosti ishoditi načelno mišljenje našega najvišeg sudišta.

Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu?

Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja sa grobnicom nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome?

Pripćio dr. L. V i r a g, odvjetnik u Požegi.

Oporučni nasljednici pok. A. B. sklopili su izvansudnu nagodu, da cijela ostavina dopadne nećakinji H. pl. B., a ova da ostale nasljednice — nećake i nećakinje — u gotovom isplati. U povodu te nagode zauzela je H. pl. B., cijelu nekretnu i pokretnu imovinu — a medju ovom i ključ od vrata arkadne grobnice na skupnom groblju u Zagrebu, te je sve ostale nasljednike prema nagodi isplatila. Tako je nagoda god. 1905. izvršena a cijela ostavina H. pl. B. po sudb. stolu u Z. uručena.

U godini 1916. umre suprug H. pl. B. izvan Zagreba a ova misleći danas, sutra lješinu svoga supruga, dakako dozvolom nadležnih oblasti, prevesti u spomenutu arkadnu grobnicu, sjeti se, da svoje pravo na tu grobnicu kao nasljednica iza A. B. prijavi gradskomu poglavarstvu u Zagrebu, što ona i učini g. 1917. Gradsko je poglavarstvo odbilo tu prijavu s razloga, jer da pitanje, kome ta grobnica pripada, odnosno tko ima pravo, da u toj grobnici lješine dade sahraniti — a ima prostora za još sedam lješina — ima nadležni sud da riješi i to tim više, što je jedan nasljednik (koji je medjutim ovom nagodom isplaćen) također isto pravo prijavio. Inače se konstatuje, da je A. B. rečenu arkadu dozvolom gradskoga poglavarstva dala sagraditi i da je u smislu grob. statuta upisana kao »vlastnica« ali da nije niti prigodom zamolbe za dozvolu gradnje niti ikada kašnje izjavila i prijavila, tko sve ima u tu grobnicu biti sahranjen.

Sada bude opaženo, da u inventar ostavine A. B. nije pravo na tu grobnicu unešeno, pa da se i to pravo naročito uzmogne uručiti nasljednici cijele imovine H. pl. B. zamoli ova u smislu § 179. iz. p. p. kod sudbenoga stola u Z. za naknadno uručenje. Sudbeni stol u Z. odlukom od 15. siječnja 1920. br. 768-gr. odluči, da će zahtjevu moliteljice udovoljiti i pravo na tu arkadnu grobnicu joj uručiti čim se iskaže, da je naknadnu nasljednu pristojbu uplatila, te o toj odluci dade obavijestiti i sve one isplaćene sunasljednike. Jedan od ovih bivših iska-

Digitized by Google

zanih, ali isplaćenih nasljednika, u društvu sa neiskazanom nekom — dakle tobožnjom nasljednicom, uloži proti rečenoj odluci utok.

B a n s k i s t o l donese ovo riješenje: Uvaživ, da H. pl. B., kao univerzalna nasljednica iza A. B. traži naknadno uručenje prava uporabe grobnice u poluarkadi na zagrebačkom centralnom groblju, koje bi sastojalo u pravu sahrane (ius sepulcri) njezinom, kao i njezinih porodičnih članova: — uvaživ, da prema statutu općega skupnoga groblja grada Zagreba sačinjavaju nepokretnine i pokretnine u Mirogoju, ter gotovina svojinu zaklade groblja Mirogoja; — uvaživ, da prema § 31. i 34. istoga statuta vlasnici grobnica na Mirogoju imadu pravo samo, da raspolažu s grobnicama, koje se u njemu nalaze; — uvaživ, da takovo pravo raspoložbe sa grobnicama ne sadržaje u sebi sadržine, što pretpostavlja pravo vlasništva u smislu § 354. o. g. z. već samo pravo upotrebljavati grob (ius sepulcri); — uvaživ, da ius sepulcri nije pravo takovo, koje bi se dalo procijeniti u novcu, ono nije po smislu § 531. o gr. z. imovina, koja bi prelazila na nasljednike, kao dio zaostavštine prvoga, koji je sagradio ili kupio već gotovu grobnicu, već pravo prelazi iure proprio na one osobe, kojima je ta grobnica namijenjena; — uvaživ, da uslijed toga nije na zakonu osnovana prvostepena odluka suda, kojom se udovoljuje molbi H. pl. B.; —obnašao je napadnutu odluku preinačiti, ter moliteljicu — odbiti. Utok H. pl. B. protiv ovoga rješenja, izazvao je ovu vrhovnu rješidbu od 7. travnja 1922. br. 2687-21.

Stol sedmorice: vidiv, da je ostaviteljica A. B. godine 1893. sagradila na Mirogoju dozvolom grad. poglavarstva u Zagrebu arkadu t. j. obiteljsku grobnicu u smislu § 34. statuta za groblje — sa 9 grobnih mjesta, i da je u grobnici već sahranjena ostaviteljica i prije nje njezin suprug tako, da je preostalo još 7 mjesta praznih, te moliteljica H. pl. B. zahtijeva, da joj se kao nasljednici A. B. uruči, kao naknadno pronadjena imovina ostavinsko pravo sahrane (ius sepulcri) za tih preostalih 7 mjesta za nju i članove njezine porodice; — vidiv ipak, da obziri javnoga prava i to vjerski, zdravstveni i inače redarstveni toliko važni u ovakovoj stvari, te i rješenje o tom, gdje može da se sahrani koji mrtvac i da li može da se prenese s jednoga mjesta na drugo, spada kao stvar javnoga prava na upravnu oblast, koja dakle rješava i uopće i u konkretnom kojem slučaju dvojbe ili prijepore o pravu sahrane (ius sepulcri) u kojoj obiteljskoj grobnici (§ 36.—46. zakona od 25. ožujka 1906. o zdravstvu — Zbor. br. 19.), dočim na sud spada tek prethodno koje pitanje naravi privatopravne (pripadnosti k obitelji, nasljedstva itd.), ako je sporno; — vidiv prema tome, da pravo sahrane (ius sepulcri) nije pravo privatno, koje bi spadalo u ostavinu koga ovlaštenoga (§ 531. o. gr. z.); — vidiv, da je s tih razloga opravdana rješidba banskog stola, koja je napadnuta, — o b n a š a o j e utok otpustiti i rješidbu banskoga stola potvrditi.

Citirana odluka gradskoga poglavarstva u Zagrebu a ni citirana rješenja nisu dakle riješila ona pitanja, koja su na čelo ovoga saopćenja stavljena već je naprotiv došlo do kolizije izmedju upravne i sudske nadležnosti. Pošto smo vični rješenja našeg višega suda a na-

Digitized by Google

ročito vrhovnoga sudišta smatrati ogledalom za ispravna rješenja pravnih pitanja, tumačenja i razumijevanja zakona, to ove rješidbe ne mogu da zadovolje, jer ne donose, što se je očekivalo, već su izazvale, koliziju, a da se ne može razabrati zašto, jer na smetnji stoji činjenica, da ta rješenja nisu ni jasna ni razumljiva, već u protivurječju, a čini se, kao da su se udaljila od pitanja i predmeta, koji se je imao da riješi. Tako nije razumljivo, zašto banski stol ulazi u rješenje predležećega pitanja sa pretpostavom, da su sve nekretnine, pokretnine i gotovina, spadajuća groblju, svojina zaklade groblja Mirogoja, kada odmah zatim uvažuje, da vlasnici grobnica — dakle i arkada — na Mirogoju imaju pravo, da raspolažu s grobnicama — dakako u cilju sahranjivanja mrtvaca?

Ako je ta vlasnost grobnica stegnuta statutom za groblje, zar nisu i stanbene kuće u gradovima stegnute gradjevno-redarstvenim redom i gradskim propisima u mnogom pravcu, a da se ipak ne može ustvrditi, da te kuće ne pretpostavljaju pravo vlasnosti u subjektivnom smislu § 354. o gr. z.? Nu ako i pustimo iz vida, da li se tu radi o pravu vlasnosti ili ne, zar se nasljedniku može uručiti samo ona imovina ostavitelja, koja sačinjava baš pravo vlasnosti? Ima ipak i drugih privatnih prava i stvarnih i iz obligatornoga odnošaja, koja ne sačinjavaju pravo vlasnosti, pa ako nisu osnovana na čisto osobnim odnošajima, ipak spadaju u ostavinu pokojnikovu, te se kao pravo od imovinske vrijednosti uručuju i nasljedniku.

U ovom predmetu se ne radi o tako zvanom ius sepulcri, koji i ne spada u okvir privatnoga prava, već se, per nefas, taj izraz samo rabi kod gradskoga poglavarstva i za grobnice privatnih vlasnika. Ovdje se radi o pravu raspolaganja u cilju sahrane mrtvaca u izvjesnoj opredijeljenoj grobnici, koju je dozvolom nadležne vlasti u smislu statuta dala izgraditi izvjesna osoba za svoju obitelj, a ta obitelj je sastojala samo od bračnoga para, jer je izumrla bez vlastite porodice, kojoj se je valjda nadala, te je grobnica izgradjena za devet lješina. Kada ostaviteljica i vlasnica grobnice nije niti prigodom dozvole za gradnju, a niti ikada kasnije na nadležnom mjestu ni izjavila ni odredila, a niti inače valjanom pogodbom budi medju živima, budi za slučaj smrti, a niti samom oporukom odredila, kome će njezino pravo na dalnje raspolaganje sa grobnicom dopasti (na još sedam mjesta), ako umre bez vlastite obitelji ili porodice, zašto banski stol tvrdi, da za to pravo nema nasljedja, već da na isto ima pravo samo onaj, kome je namijenjeno, a ta namjena nije nikada izražena? Kakova je to razlika izmedju nasljednika i namjenjenika?

Zašto se ne bi moglo u novcu procijeniti — dakako ne ius sepulcri, jer ob ovom nije o,vdje riječ — vrijednost i pravo na grobnicu. kada i onaj, koji je grobnicu dao izgraditi, a i onaj, koji ju je izgradjenu kupio, može točno znati, što je za gradnju utrošio ili koliku je kupovninu dao, pa će lahko fiksirati, koliko svako pojedino mjesto u grobnici vrijedi? Kako se ova pitanja i sama namiću, onda je nerazumljivo, zašto bi bila prvosudna odluka neosnovana, koja je odlu-

Digitized by Google

čila to pravo uručiti universalnoj nasljednici, koja se je sa ostalim nasljednicima i nagodila i ove u gotovom isplatila?

Razlozi pako vrhovnoga suda nisu razumljivi, jer se isti bave sa drugim pitanjem, koje i nije predmetom ove stvari t. j. sa pitanjem same dozvole sahrane ili prenosa mrtvaca u neko groblje. Ovo pitanje ima, dakako, da riješi lih nadležna upravna oblast, jer za ovo doista postoje obziri vjerski, zdravstveni i ini redastveni kao i javnoga poretka, nu svi ti obziri postojali su već kod onoga, koji je arkadnu grobnicu dao izgraditi ili je takovu gotovu kupio, pa je i on morao, premda je inače bio vlasnik grobnice i imao pravo raspolaganja sa grobnicom, za svaku sahranu mrtvaca ishoditi posebnu dozvolu upravne oblasti, pa kada nisu oni obziri bili na smetnji, mogao je istom vršiti svoje pravo po §§ 31. i 34. statuta za groblje. Ti dakle obziri javnoga prava ne mogu spriječiti, da to imovinsko pravo od procjenjive vrijednosti ne bi moglo biti uručeno nasljedniku ostavitelja!

Jedno je dakle pitanje o pravu na raspolaganje sa grobnicom, a drugo je pitanje o sahrani izvjesnoga mrtvaca u izvjesnoj i opredijeljenoj grobnici. Za prvo pitanje nadležan je sud kao ostavinskoraspravna oblast, a drugo pitanje neosporivo pripada upravnoj vlasti. Ovdje se je radilo o prvom pitanju. Da izgradjene grobnice ili kupljeno mjesto za grob nije stvar extra commercium i da sporovi o tom spadaju nadležnosti suda riješio je i bečki vrhovni sud 11. prosinca 1894. br. 14625 (Centralblatt für jur. Praxis 1896. - Pfaff, Schey, Krupsky. — zbirka br. 15325). Tako nije trebalo, da gornja pitanja ostanu neriješena i da je izazvana kolizija. Odluka sudbenoga stola u Z. je bila prema tomu na zakonu osnovana.

Reciprocitet izmedju S. H. S. i Njemačke Austrije o medjusobnoj sudskoj pomoći.

Priopćio dr. Gjuro Müller, odvjetnik u Rumi.

Izvan sumnje je, da bi za pravnu sigurnost a i gospodarstvo bilo korisno, kada bismo sa susjednim državama imali konvencije o medjusobnoj sudskoj pomoći. — Takove konvencije izmedju nas i Njemačke Austrije prethodno nema. Zato u mnogim slučajevima u praksi nastaje pitanje, quid iuris?, — tim više, što i sami imademo više pravnih područja.

Što se Hrvatske i Slavonije tiče, to postoji naredba ministarstva pravde Njemačke Austrije od 23. listopada 1919. broj 23. »Über die Rechtsschutz und Rechtshilfebeziehungen zu Kroatien-Slavonien«, koja glasi:

»Der Banus von Kroatien-Slavonien hat in der Verordnung vom 2. April 1919. Z. 6322 erklärt, dass die Verträge, die auf dem Gebiete des Rechtsschutzes und der Rechtshilfe im Verhältnisse zwischen

Digitized by Google

dem ehemaligen Oesterreich und Kroatien-Slavonien bestanden haben, für das Vehältniss zwischen der Republik Oestrreich und Kroatien-Slavonien nicht wirksam seien. — Infolgedessen ist im Verhältnisse zu Kroatien-Slavonien die Gegenseitigkeit nicht verbürgt:

für die Vollstreckungsrechtshilfe (§. 79 E. O.),

für die Befreiung von der Sicherheitsleistung für die Streitkosten (§ 57 Z. P. O.),

für die Gewährung des Armenrechts (§ 63 Z. P. O.),

für die Beweiskraft der Notariatsurkunde (§. 293 Z. P. O.),

für den Urheberrechtsschutz (§ 2, Absatz 2., Urheberrechtsgesetz in der Fassung des Gesetzes vom 26. Februar 1907 — R. G. Bl. No 58.).

In der Rehtshilfeleistung durch Vernehmung von Zeugen und Bewirkung von Zustellungen ist bei den kroatisch-slavonischen Gerichten nach den Wahrnemungen des Justizamtes bisher keine Veränderung eingetreten.«

Iz toga se vidi, da postoji samo reciprocitet glede preslušanja svjedoka i dostave sudskih odluka. — Ali u praksi se često griješi proti pozitivnim ustanovama.

Premda postoji u Austriji naredba, da se dostava sudskih odluka za naše državljane ima obaviti diplomatskim putem i u svrhu dostave dati rok od tri mjeseca, često se u praksi imenuje našim državljanima curator ahsentis, koji je postupak očito nezakonit, a naši državljani trpe i štetu — tim više, što po austrijskoj EO. nema povrate u prijašnje stanje radi krivnje pravdozastupnika, a sindikatskom parnicom mu često nije pomoženo. Poznati su mi i slučajevi, da naši sudovi davaju austrijskim državljanima oproštaj od takse, premda se to kosi sa gornjim ustanovama. Poznat mi je i slučaj dozvoljene ovrhe na temelju austrijske platežne zapovijedi tako, da ovršenik mora u utočnom stadiju dokazati, da ne postoji reciprocitet sa Njemačkom Austrijom, mjesto da bi inozemac ovrhovoditelj imao dokazati, da postoji takov reciprocitet. Pravno stanje ostalih naših pravnih područja takodjer je u našoj pravničkoj javnosti nepoznato, što veoma otežčava praksu.

Digitized by Google

Zakonodavstvo.

Neke pripomene k promjenama učinjenim po članovima stalnoga zakonodavnoga savjeta u mojem nacrtu općega dijela obveza.*)

Napisao: I. Maurović.

U sjednici privatno-pravnoga odsjeka Stalnoga Zakonodavnoga Savjeta od 22. decembra 1922. zamolio sam da se stavi u zapisnik, da ću na preinake, koje su na mojem nacrtu općega dijela obvezâ učinili članovi toga savjeta, reflektirati u naknadnom pismenom podnesku.

Podnoseći ovime Ministarstvu odnosno Stalnom Zakonodavnom Savjetu taj moj podnesak, slobodan sam ponajprije da se ispričam, da sam izradu toga posla toliko odugovlačio.[1]) Jedan od razloga tomu jest, što se je taj posao ukazao opsežnijim nego li što sam prvotno i sâm mislio da jest, te je već s toga za nj više vremena trebalo.

Napomene u tom mojem elaboratu ili su skroz jezične prirode ili pak imadu juristično obilježje.

Glede jezičnih izmjena učinjenih po komisiji u mojem tekstu nacrta, izjavio sam u gore spomenutom zapisniku, da ih ne osporavam, van u koliko, po mojem mišljenju, ne izražavaju dosta precizno ono, što se u njemačkom originalu veli, čime dakako i nehotice nastaju i stvarne razlike između našega i njemačkog teksta. S toga molim da se moje mnogobrojne primjedbe,

*) Vidi brojeve »Mjesečnika« iz god. 1923. (3, 9, 10, 11 i 12) i one ex 1924. (4, 5, 6 i 8). U gornjem članku repliciram, obraćajući se na sâm Stal. Zakon. Savjet, na neke promjene, što ih je učinila komisija toga Savjeta, na mojem nacrtu. Onom uvodno spomenutom publikacijom »Mjesečnika« ex 1923. ter ovim gornjim člankom prikazan je u glavnom u ovom našem hrv. pravničkom časopisu cijeli moj rad u Stal. Zak. Savjetu oko općega dijela obvezâ našega o. g. z-a ter predan našoj pravničkoj javnosti. Osobita hvala g. Gj. Nestroviću i Uredništvu »Mjesečnika«; prvom, da je privolio na publikaciju ovih elaborata izradjenih za Zak. Savjet, a potonjem, da ih dalo odštampati u svojem listu.

U zadnje vrijeme insistira se s mjerodavne strane, da se naročito trgovačko pravo za cijelu državu jedinstveno kodificira. Ali budući je t. zv. prometno napose obvezno pravo opć. gradj. zakonika protpostava i osnova trgov. prava, treba ponajprije nastojati da se barem to obvezno pravo što prije jedinstveno uredi. Bude li većih nesuglasica o tom, u kojem opsegu se ima podvrći reviziji ova partija općega priv. prava, nije isključena mogućnost, da se odnosna poglavlja austr. kodeksa, kako ona već sada vrijede u Dalmaciji i Sloveniji (t. j. stari kodeks za t. zv. djelomičnu novelama) jednostavno protegnu na cijelu državu. To bi možda bio najjednostavniji expediens, tim više, što su izmjene učinjene po komisiji u području toga obvez. prava, ako ih usporedimo sa postojećim u Dalmaciji i Sloveniji valjajućim propisima istoga prava, tako neznatne, da nije vrijedno zbog ovih i dalje otezati, ako se može gotovo jednaki efekat polučiti sa čistim proširenjem. J. M.

[1]) Podneseno Zak. Savjetu negdje u junu 1923.

Digitized by Google

što dalje dolje slijede, a tiču se isključivo jezika, napose riječi i izrazâ, što sam ih u svojem nacrtu upotrebio, ali ih je komisija preinačila, ne shvate kao osporavanje izraza, koji su na mjesto mojih stavljeni u tekst, ili pače kao podcjenjivanje komisijinoga nazora u tom pogledu, već kao izljev moga uvjerenja utvrdjenoga time, da se moje po komisiji brisane riječi i izrazi nahode i kod hrvatskih i srpskih pisaca, koji slove kao najbolji poznavaoci jezika. U kratko: nipošto nije mi do toga da pokažem, da riječi, što ih je komisija upotrebila nisu dobre, već samo do toga, da pokažem da i moje nisu loše. Da to dokažem, neprestano se pozivam na Ivekovićev »Rječnik«. Tomu je naime, kako se iz njegova uvoda vidi, a to je i kod nas i inače općenito priznato, poglavita zasluga, da je tačno pokupio riječi, koje se nalaze kod najboljih srpskih i hrvatskih pisaca, kapaciteta u poznavanju jezika. Ako dakle nadjemo koju našu (ne tudju) riječ i kod Ivekovića, možemo mirno reći, da je to dobra hrvatska odnosno srpska riječ.

Važnije bi dakako imale biti moje napomene juristićkoga karaktera ticuće se pojedinih sasvim novih umetaka sa strane komisije, a i nekih drugih promjena u mojem tekstu, za koje većina članova komisije drži, da tim nije ništa u stvari promijenjen austrijski zakonik. Glede ovih sam rekao u gore citiranom zapisniku, da ih odbijam i da ostajem pri svom tekstu. To stajalište ni sada ne napuštam. U koliko nije ono motivirano u mojim »Primjedbama« i »Obrazloženju«, nastojao sam da ga ovdje u doljnim napomenama, razlozima utvrdim. Time sam nolens volens ušao u cijeli niz juristićkih pitanja, od kojih je već svako za sebe posebni studij.

Otvoreno priznajem, da mi je ovaj dio moje, da ju tako krstim, replike zadavao gotovo više truda nego li moj prvobitni nacrt. U ovom potonjem poslu naprosto sam se povodio više manje za opće priznatim autoritetima ili opet držao po mogućnosti usko oprobanoga našega staroga kodeksa. Ovdje pak morao sam samostalnije istupiti u obrani, ako u svem i ne baš modernih postojećih propisa ter u nastojanju da dokažem, da gdjekoje na mojem nacrtu učinjene izmjene doista nisu reformatio in melius. Da li ću sa mojim pojedinačnim doljnim izvodima uvjeriti i gg. kolege o ispravnosti tih izvoda, to dakako ne znam, ali ću tom svojom replikom, ako ne više, a to barem, nadam se, to postići, da će gg. svoje stvarne izmjene ponovno podvrći kritičkom preispitanju, prije nego li odluče, da pri njima konačno ostanu. Barem u toliko biti će ovaj moj posao na korist same stvari.

Pri tom dakako pretpostavljam, da će se komisiji dati prilika, da o svojim stvarnim izmjenama učinjenim na mojem, rectius austrijskom tekstu još jedanput vijeća, što gledom na veliku važnost predmeta, kojim se bavimo, t. j. općim gradjanskim pravom, nije sigurno pretjeran zahtjev.

*

Kratice:

Ivek.: Ivković-Broz, Rječnik hrvatskoga jezika; Zagreb 1901.

Maž.: Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik; Zagreb 1922.

Term. rj.: Juridisch politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs, Wien 1853.

Aran.: Arangjelović.

Digitized by Google

Mudrov.: Mudrovčić, Osnova prevoda općeg gradjanskog zakonika.

D. l. ili d. t.: List državnih zakona za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću (hrvatski tekst).

Bog.: Bogišić, Crnogorski imovinski zakonik.

Broz: Broz-Boranić, Hrvatski pravopis, Zagreb 1906.

Primjedbe: »Primjedbe k vladinoj osnovi o djelomičnom preinačenju i popunjenju naredjenja opć. gr. zakonika« (iz god. 1917.) Te sam »Primjedbe« poslao dijelom Minist. Pravde. Vidi »Mjesečnik« ex 1923. br. 11 i 12. str. 473. N. 7. (Ovdje podjedno ispravljam štamparsku pogrješku: u 2. retku ovdje cit. 7. N. čitaj »vladinoj« mjesto «velikoj«.)

Obrazloženje: moji »motivi« k momu nacrtu obvez. prava V. »Mjesečnik« ex 1923., str. 471-i sl.

Komisija je zaključila, da mjesto naslova: »osobno pravo na stvari« ima doći kao naslov: »obvezno »pravo«, jer da je prvospomenuti naslov već zastario.

Ja sam za to, da ostanemo kod staroga naslova. On je u savezu sa definicijom pojma »stvari« (§. 285. o. g. z.-a). Tražbina je pravo na odredjeno djelanje jedne osobe protiv druge; to djelanje (pozitivno ili negativno) zove se činidba. Gradjanskom zakonu je činidba stvar (§. 285.), te prema tomu veli mjesto: osobno pravo na činidbu, osobno pravo na stvar.[2])

Promjena gornjega naslova iziskuje i promjenu toga izraza u cijelom nizu §§., a to je sasvim suvišan posao.

Nadalje: mijenjamo li gornji naslov treba — što i gg. priznaše — promijeniti i naslove pojedinih dijelova u sistemu. Gg. su i to voljna učiniti, te bi po njihovom prijedlogu tri dijela o. g. z-a. dobila ove naslove.[3])

I. O pravu osobâ.

II. O imovinskim pravima.

1. (razdio) O pravima stvarnim.

2. (razdio) O obveznim pravima.

III. O ustanovljenima zajedničkim glede prava osobâ i imovinskih prava.

Ja ne bih nimalo dirao u sistem — ni što se naziva tiče. Sistem o. g. z.-a je loš; tangiramo li ga i najmanje — zahtijeva konzekvencija, da ga u opće ispravimo. To bi nas dakako predaleko vodilo.

No komisija veli, da time nije nipošto dirnula u sistem, već je samo promijenila naziv nekih naslova, upotrebivši danas uobičajane izraze.

---

[2]) Mišljenje, da je izraz: »osobno pravo na stvar« preuzak, jer da obuhvaća samo činidbe, koje pribavljaju ovlašteniku tjelesnu stvar — »Saschleistungen« — (Unger S. I. str. 540), protivi se, držim, temeljnom shvaćanju redaktorâ i samoga zakona o pojmu stvari ter s tim u savezu o diobi privatnoga prava. O tom u Pfaff-Hofmannovom komentaru ad §. 14. i u odnosnim mjestima u Ekskurzima, za tim u protokolima k. o. g. z.-u (Ofner) svezak II. strana 368. i slijedeće (§. 22.) Većina austr. pisacâ povodi se dakako za Ungerom, ali se u pojedinostima od njega ipak neki razilaze (na pr. Krasnopolski, Obl. R. str. 3.).

[3]) Vidi sadržaj o. g. z.-a.

Digitized by Google

Rekao bih, da to nije baš tako. Ponajprije pojam imovinskoga prava ne pokriva se u ovom sistemu sa pojmom prava na stvari u smislu i po shvaćanju redaktorâ našega zakona odnosno zakona samoga. »Stvar« je po njihovom mišljenju širi pojam od imovine.[4]) Imovinski predmeti i imaterijalna dobra, tražbine bez imovinske vrijednosti, su stvari po shvaćanju redaktora odnosno zakona, a nije sve to imovina.

Dioba sistema u osobe i stvari u našem z-u bazira — da dalje proslijedimo — na mišljenju, da u svijetu ima samo dvije vrsti bićâ (»zwei Gâttungen von Wesen)[5]): osobe i stvari, i prema tomu dvije glavne vrste prava ili pravnih predmeta: pravo osobâ i pravo na stvarima. Time da naša komisija naziva ovu drugu vrstu »imovinska prava«, subinteligira starim redaktorima diobu bićâ u »univerzumu« na osobe i imovinu, što nimalo ne odgovara poimanju redaktorâ i prema tomu svakako tangira njihov sistem.

Konačno: istina je, da stvarna i obvezna prava sačinjavaju prema današnjoj nauci imovinsko pravo. Ali hoćemo li jedan dio privatnoga prava zvati imovinskim, bolje bi bilo drugi dio nazvati obiteljskim, a pored toga (kao opći dio) govoriti o pravu u opće (pravo u objekt. smislu) i o pravim kao takvim (ne samo o pravima posebnoga sadržaja.)[6]). To bi po mojem mišljenju bio od prilike sistem, koji bi konzekventno proizlazio iz činjenice, da smo jedan dio privatnoga prava nazvali u sistemu »pravo imovinsko«.

Ističem još, da promjenom naslova III. dijela o. g. z.-a (na način kako to komisija čini) kao da i mi sankcijonišemo krivo shvaćanje o. g. z.-a, da III. dio sadržaje ustanove, koje su zajedničke I. i II. dijelu.

Ističem najzad, da ni Česi prigodom revizije o. g. z-a nisu dirali u način izražavanja o. g. z-a: »osobno pravo na stvari«.

§§ 859 i 860. Kod nas opće poznat izraz: »pogodba« izmijenjen je sa izrazom »ugovor«. I to je dakako i kod nas općenito poznata riječ. Ipak bih volio za »Vertrag« reći: »pogodba«. Za sporazumno učinjen dvostrani posao« mučke takovim djelanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakvoga razumnoga uzroka dvojiti o njima« — bolje je reći, mislim, pogodba, nego li ugovor. I njemačkomu »Vertrag« više odgovara naša »pogodba«, te i u term, rječ. dolazi za »Vertrag« riječ »pogodba« a ne »ugovor«. Tu riječ u tom smislu pozna i narod. V. Iveković »Rječnik«.

Kod promjene, koju sam načinio na novel. austr. z-u 5. liniji, str. 1., svoga nacrta i kod daljnih odatle proizlazećih promjena u §§. 859. i 860. ostajem iz razloga navedenih u »Obrazloženju«. Nitko ne može poreći, da naročito novelin umetak o »Auslobung«, stavljen na početak ovoga poglavlja, nije u najboljem slučaju »ein grober legislatorischer Schönheitsfehler«.

§. 861. Komisija je protiv toga, da se »Erklärung« odn. »erklären« prevede sa: »očitovanje — očitovati«, treba reći, vele oni: »izjava — izjaviti«.

---

[4]) Vidi: Burckhard, S. §. 57. N. 1.
[5]) Vidi: Zeillerov Kom. I. str. 90.
[6]) Vidi: Windscheid, P. §. 13.

Digitized by Google

Konstatiram, da izrazi »očitovanje — očitovati« dolaze kod I v e k a M a ž u r a n i ć a i u term. rječ.; ne može se dakle reći, da ih upotrebljuju samo ljudi, koji ne poznaju dobro naš jezik.

Napose sam rabio za »Erklärung« konstantno »očitovanje«, a za »Aüsserung« (gdje dolazi u z-u): »izjava«. Za te riječi (»Erklärung«, Aüserung«) trebamo 2 izraza, jer se dva izraza nalaze i u njem. tekstu zakona, ako ovaj i ne pravi razlike u smislu novije teorije[7]), kojoj je »Aüsserung« širi pojam od »Erklärung«. Meni se čini, da je i u našem jeziku »izjaviti« širi izraz od »očitovati«, pa za to rabim za »Erklärung« — očitovanje, a za »Aüsserung« — izjava.

§. 862. in f. Dok ja velim: »...ako jedna strana postane d j e l a t n o nesposobna« (u njemač. originalu: »handlungsunfähig«), hoće gg. da bude: »...ako jedna strana postane p o s l o v n o nesposobna«. To je »Geschäftsunfähigkeit« (§. 153. njem. z.) — terminus, koji poznaje njem. a ne austr. zakon. Naš z. ima izraze: »osobna sposobnost«, »sposobnost osobe« (§§. 4, 34, 865, 1460.), t. j. prema njem. originalu: »persönliche Fähigkeit«, »Fähigkeit der Person«, a austr. novela §§. 159. a i 862. poznate termine: »handlungsfähig — handlungsunfähig«. Naročito su ovi potonji izrazi od vajkada poznati i udomaćeni u krugovima pravnika školovanih u školi općega prava i austr. gr. zakona. Ta pak djelatna sposobnost, taj izraz sam po sebi, obuhvaća poslovnu i deliktnu sposobnost.[8])

Čemu dakle unositi — u ovaj naš rad, koji ima provizorni karakter, opet jedan termin, koji nema ni austr. z. ni njegova novela, a nije ni inače kod nas uobičajen i time izazivati izlišne promjene. Ako ovdje — §. 862. in f. — govorimo o p o s l o v n o j nesposobnosti, onda bismo primjerice i u marg. rubr. ad §. 865. imali reći »poslovna sposobnost«, a ne samo »sposobnost osoba«.

§. 862. a. Komisija nije prihvatila moje promjene učinjene na tekstu austr. novele, već je preuzela doslovce § 862. a.) austr. novele.

Ostajem kod svoga teksta iz razloga, koje sam naveo u svom »Obrazloženju« odnosno u svojim »Primjedbama«.

Napose držim, da nije korektno, kada se veli (u po komisiji akceptiranom §-u 862. a. austr. nov. zakona): »...a nije svoj odustanak drugoj stranci ...javio.« Već u spomenutim svojim »Primjedbama« upozorujem na ovu nekorektnost. I Česi su opazili ovaj nedostatak ter su ga ispravili. Evo dotični pasus u njihovom obrazloženju: »Ako pogodba nastaje samo kad prihvat stigne oferentu u vrijeme, onda u našem slučaju nije nastala« — jer je prihvat stigao prekasno — »te se ovdje dakle ne može govoriti o odustanku«.

§§. 863. i 864. Ostajem pri tom, da se 2. al. noveliranoga §-a 863. stavi u §. 864. — iz razloga navedenih u »Obrazloženju«.

§. 865. Odnos ovoga z-a i austr. »Entmündigungsordnung« prikazao sam u svom »Obrazloženju« ad §. 865. Komisija nije to prihvatila, već je bila za to, da se — kako predlagač veli — materijalnopravne ustanove iz te »Entmündigungsordnung« umetnu u naš budući o. g. z. Upozorio sam na to, da će se, krenemo li tim putem, morati i suviše toga mijenjati u o. g. z-u;

[7]) Vidi: R e g e l s b e r g e r, P. str. 473.

[8]) Vidi: K r a i n z, V. izd. §. 66.

Digitized by Google

nadalje da to nije sasvim jednostavno, kako se možda misli i konačno da je, ako prihvatimo po meni predloženi modus procedendi, ovo mnogobrojno mjestimično mijenjanje skroz suvišno. Da utvrdim moje izvode, upozorujem na »Erläuterungen« k austr. »EntO«, napose na poglavlje o »Rückwirkung auf das ABGB« i donosim ovdje slijedeći pasus iz tih »Erläuterungen«: »... durch die Einführung der beschränkten Entmündigung als neuer Rechtseinrichtung u. die neue Type eines gesetzlichen Vertreters, des Beistandes u. des vorläufigen Beistandes, ergibt sich eine Rückwirkung auf eine überaus grosse Zahl von Bestimmungen des ABGB, die eine kaum übersehbare Anzahl von Neuformulierungen sonst ungeänderter Paragraphen notwendig machen würde. Auch müsste man dabei zur Auslegung vieler Bestimmungen des ABGB authentisch Stellung nehmen, obwohl das neue Entmündigungsgesetz hierzu an sich keinen Anlass böte«.

Da napose nije sasvim jednostavno to mijenjanje, pokazuje, mislim, donekle odmah ovaj §. 865.: s jedne strane promjena učinjena u tom §-u u češkoj komisiji, a s druge strane ona, koju mi — protiv moga glasa — zaključismo kod istoga §-a. Kad bi bilo sasvim lasno, kako i što se ima mijenjati na tom §-u, oba teksta — naš i češki — ispali bi stvarno i stilistički jednoličnije.

Medjuptim je naš tekst i manjkav. Što je s osobama, koje nisu ni djeca ni osobe, koje ne mogu zbog duševne bolesti ni duševne slabosti vršiti svoje poslove, na pr. sa potpuno pijanima? Ovi spadaju pod udar staroga §. 865. (»tko nema razuma«), ali ne pod novi po nama prihvaćeni §. 865.

Nadalje. Iz stilizacije: »djeca, koja nisu navršila sedmu godinu života« proizlazi, da ima djece, koja su navršila sedmu godinu života; no odmah u drugoj izreci zovemo takve osobe maloljetnicima (»koji su navršili 7. godinu«). To nije sasvim kongruentno ili barem nije zgodno rečeno.

Komisija imala je svakako pred očima njem. gr. z. Ipak, čini mi se, da ona u svom predlogu prepliće pretpostavke za »Geschäftsfähigkeit« sa onima za »Entmündigung«, dok ih njem. z. oštrije luči. Prema predlogu komisije je onaj poslovno nesposoban, koji je duševno bolestan i z b o g t o g a n e m o ž e d a s â m v r š i s v o j e p o s l o v e. No nesposobnost za vršenje poslova ne mora biti vazda posljedica duševne bolesti, pa ipak bi, držim, duševna bolest sama po sebi imala biti dostatan razlog za poslovnu nesposobnost.[9]) Za suca »im Entmündigungsverfahren« je u prvom redu mjerodavan juristično-ekonomski kriterij: nesposobnost vršiti vlastite poslove; dok se ovdje radi o medicinskom pojmu duševne bolesti.[10])

Najzad, mimo sve to: komisijin ispravak upućuje na to, da ne će biti zadržana stara numeracija u zakonu (pozivanje na §§. 14. i 16.!) premda je Zakonodavni Savjet z a k l j u č i o, da se ta numeracija zadrži.[11])

§. 867. Komisija je za to, da se taj §. izostavi, jer će se o j u r i s t i č k i m o s o b a m a govoriti na drugom mjestu. Nisam za to, da se to ispusti,

[9]) Vidi: O e r t m a n n, Komm. I. str. 315. in f.

[10]) Vidi: O e r t m a n n, l. c. str. 18.

[11]) Žalim, da mi nije bilo moguće pribaviti u tom §-u. citirane ustanove (§§. 14. i 16.). Sadržaj njihov mogu tek aproksimativno pogadjati.

Digitized by Google

jer marg. rubrika pred §-om 865. glasi: »1. Sposobnost osoba« — treba dakle nešta reći i o sposobnosti juristićkih osoba.

No § 867. bi se mogao modernizirati. Ja sam na sjednici komisije predložio ovu redakciju: »Što se traži za valjanost pogodba sa kakvom juristićkom osobom, sadržano je u tom i u drugim zakonima ter u statutima juristićkih osoba.« Slično češki projekt; no tamo su izostavljena »statuta«, a ta, mislim, treba spomenuti.

§ 876. a. — nov. § 876. austr. z-a. Ja sam u »Obrazloženju« razložio, za što sam protiv toga §-a. Pri tom ostajem.

§ 877. et passim verb.: »raskinuti«! Njemački »aufheben« prevodim svagdje sa »ukinuti«. Ta riječ se nalazi u I v e k. i u term. rj. »Raskinuti« je zapravo »zerreissen« (vidi I v e k.).

§ 878. Izrazi: »moguće, nemoguće« nisu loši. Te riječi ima i I v e k.

§ 879. Isto tako nije loša riječ »osobito« (za njem. riječ: »insbesondere«). »Osobito« ima i I v e k. »Naročito« je prema I v e k.: »ausdrücklich«.

§. 879. toč. 2. Ovo bih najvolio ostaviti budućemu z-u o odvjetnicima. I komisija je načelno toga stanovišta, ali pojedno i za to, da o tom precizira i svoje stajalište. Ovo se podudara sa austr. z-om prije novele. No mnijem, da i po meni predloženi tekst nije lošiji. Napose iz pasusa: »ako pravni zastupnik uglavi za sebe odredjenu nagradu, što će se primiti nagrade« — ne slijedi, da odvjetnik ne može uzeti primjereni predujam. Tako već Z e i l l e r, Komm. III. str. 49. — Ponovno naglašujem govoreći de lege ferenda, da je nevaljanost pact. de quota litis opravdana.

§. 879. toč. 4. Definiciju lihve uzeo sam pretežno iz našega (hrv.) z-a od g. 1916. Ne tvrdim, da su ovdje iscrpljeni svi mogući »Angriffspunkte«[12]) lihve, ali i za austr. z., koji je gotovo potpuno prihvatila komisija, ne može se to sa sigurnošću reći. Tko to tvrdi, taj se vara (»eine gesetzgeberische Selbsttäuschung«).

Napose je naša komisija preuzela doslovce iz austr. zakona pasus: »... dass er sich oder einem Dritten für eine Leistung eine Gegenleistung versprechen oder gewähren lässt.« Hoće se tim reći, da je irelevantno, da li imovinski probitci zapadnu lihvaru ili trećemu. I pactum in fav. tertii može biti lihvarski posao. [13])

Dakle način izražavanja ima biti općenit. No gornji pasus austr. z-a, u koliko ima pred očima ugovore u prilog trećemu, niti je s teoretskoga stanovišta[14]) sasvim točan niti je posve u skladu sa onom ustanovom austr. novele, koja govori ex professo o ugovorima u prilog trećemu.[15]) Netom postulirani način izražavanja došao je, mislim, bolje do izražaja u švic. z-u §. 21. (Obl. R) a još bolje u ugar. osnovi, koja u §-u 782.) veli: »Wenn jemand einen andern ... dazu bestimmt mit ihm einen Vertrag zu schliessen, aus dem er oder ein Dritter V e r m ö g e n s v o r t e i l e e r w i r b t ...« Odnosni pasus iz mojega nacrta: »pa si daje obećati ili pak prima z a s e b e

[12]) Vidi: E h r e n z w e i g, S. VI. izd. str. 159.

[13]) Vidi: O e r t m a n n, Komm. ad §. 138.

[14]) Srav. »Regierungsvorlage« austr. novele, »Erläut.« str. 133. al. 4 s jedne a »Bericht« str. 157 al. 2 s druge strane.

[15]) Srav. §. 881. nov. austr. z-a.

Digitized by Google

ili za trećega...« ima takodjer prvi od gore istaknutih nedostataka, dok se drugomu — čini mi se — bolje uklanja nego li austr. novela. S toga bih i sâm preporučio, da se konačno usvoji odnosni pasus teksta ugar. osnove. Pored toga ne smijemo iz vida pustiti definiciju lihve u našem budućem kaz. zakonu[16]) odnosno u posebnom z-u o lihvi.

»Daje« postoji i u smislu: dati što činiti ili učiniti, »machen lassen«, »faciendum curo«. Tako ima Ivek. — pored protivnoga mišljenja —: »Pismena iz Državina još nisam dao izrezati (Stražilovo, list za zabavu, pouku i književnost; 1886. 771.). Nadalje (u istom listu): »Dan je pečatati u novinama o srpskim slovima i jeziku« itd. U istom je smislu, mislim, i kod Mažuranića verb. »dati« br. 22. (»Damo viditi vsim i vsakomu; dajemo na znanje, dajemo na pamet (memoriae commendamus)«.

§ 880. a) »Zusage« preveo sam sa »obrečenje«, a komisija sa »obećanje«. Gdjegod dolazi u njem. originalu riječ »Zusage«, prevodim ju sa »obrečenje«, a riječ »obećanje« upotrebljujem za njemač. »Versprechen«. »Zusage« nije dakako točno: »obrečenje«, ali nije mi »obećanje«. Obrečenje, »obreći« dolazi kod Ivek., a »obreći« kod Maž.

§ 881. Moj prijevod je mislim precizniji. Komisija veli: »Tko je s drugim ugovorio, da se trećemu učini činidba, taj može... »No tko je »taj«, koji može tražiti, da se trećemu nješto učini? Ugovaraju naime oba: promitent i promisar.

Riječ »Vereinbarung« preveo sam sa: »uglavak«. Ovaj izraz komisija perhorescira, premda »uglava, uglavljivanje« ima Ivek.

»Vorteil« prevodim sa »probitak«. Ta je riječ i kod Ivek.

»Zeitpunkt« je i po Ivek. punctum temporis.

I riječ »dvojba« perhorescira komisija, prem ta riječ dolazi kod Iv. (isto tako »dvojiti«). »Dvojiti« ima i kod Mažuran. — Sumnja je po mojem mišljenju više: »Verdacht«.

§ 884. Komisija je za njem. riječ »vorbehalten« rekla: »utvrditi«, dočim sam ja rekao: »pridržati«. Ali »utvrditi« (scilicet formu) je: »festsetzen«, a ne »vorbehalten«. Nema »pridržati« uvijek smisao: pridržati koga, da ne padne, već i značenje: »halten«. Na pr.: »Lijepo ih kralju dočekao; pridržao ih tri bijela dana« Npj. 2, 334. Nadalje u značenju: »conservare«. Na pr.: Bog ti ih (naime prijatelje) pridržao i druge primakao. Vidi Iv. I Mažur. ima »pridržati« u smislu »conservare«. Term. rječ. veli: »vorbehalten« = »pridržati«.

§. 885. Komisija veli za »ausdrücken«: »izraziti«; ja sam rekao: »izreći«. Baš »izraziti« nema Iv.: znak je da ne dolazi kod najboljih poznavaoca jezika.

§. 886. »Umjeti« (scire, intelligere) imadu Ivek., Mažur. i term. rječ. Dakle sam mogao upotrebiti tu riječ.

»Wegen«! Komisija veli, da ovdje nije dobro reći »radi«, već treba reći: »zbog«. Ne mislim, da »radi« mora baš značiti: »um Willen«. Na pr.: »Biše smućeni radi te kaštige« (kuge). Mažur. »Radi« ima stari hrv. tekst o.g.z.-a i dalm. prijevod. Medjutim i »zbog« dolazi u smislu: »um

[16]) Projekt kaz. z-a §. 332. Vidi i »Schey-ev »Bericht« str. 141.

Digitized by Google

Willen«. Na pr. »Zbog sirota sunce sjaje«. (Vuk, Srpske nar poslovice) Vidi i kod Maž. riječ »sbog.«

Za »beglaubigt« sam rekao »legalizovan« jer je to, rekao bih, uži izraz za ovjerovljenje istinitosti potpisa (a po tom i rukoznaka). Vidi naš izv. par. postupnik §. 285. (marg. rubr.) i »Rintelen«, Grundriss, str. 131. Vidi i hrv. bilješ. red §. 79.

Kad komisija veli (§. 886. in f.): »Stavljanje vlastoručnoga potpisa mehaničkim putem...« — time se odnosni tekst njem. originala samo od prilike prenosi u naš jezik. Treba, mislim, prevesti i samu riječ »Nachbildung«. Dal. tekst ima riječ: »oponašanje«.

Verb. »dostaje« (za genügend«) ima i Iv.

§. 891. »Izrijekom« ima Ivek; »izrečno« nema.

§. 892. Komisija drži, da se mora reći: »ovlašćen«, a ne »ovlašten«. U Brozu čitam ovlašćenje i ovlaštenje.

§. 893. Ja sam rekao: »platio vjerovniku cijelo«. Komisija veli: »izmirio vjerovnika u cjelini«. Kod nas se obično ne rabi riječ »izmiriti« u tom smislu (za njem. »entrichten«). Mimo to, ako »izmiriti« znači: »isplatiti sve do kraja«. (Iv.) onda je »izmirio... u cjelini« pleonazam. — Term. rj. ima za »entrichten« platiti.

§ 894. »podlaže se«. »Podložiti« perf.; »podlagati« impf. Vidi kod Maž. riječ »podložiti«.

§. 896. Komisija veli: »ako nije u stanju ispuniti«. Ovo (»nicht im Stande«) je, po mojem mišljenju, germanizam.

§. 898. »Valjati« ima i Ivek. Ostajem kod svoje stilizacije.

§. 899. »Zbiti se« ima i Ivek. »Eintreffen« nije ispuniti se. Oval reflexivum ima Ivek. samo u smislu: »voll werden« (impleor) — na pr. mjesec, čovjek u obrazu.

§. 901. »Osim« je barem toliko dobro koliko »izvan«. Vidi Ivek.

»Uporaviti« (§. 901. in f.) ima u term. rj. »Primjenjivati« je, čini mi se, bolje reći za analognu uporabu.

§. 902. »Ja sam rekao: »ne broji dan, kojega se je dogodio dogodjaj...: »Komisija veli:«... dan, koji se je desio dogodjaj...« Ovako, kako sam ja rekao, rečeno je i u dal. prijevodu (valjda sam taj pasus i odanle uzeo). Prema tomu ovaj pasus valjda nije jezično loš, jer su u prijevodnom bureau-u (za hrv. tekst austr. zakonâ) radili stručnjaci za slav. filologiju.

x. 903. Komisija veli: »Pravo, čije je sticanje...« Ovaj »čije« kosi se sa pravilom, koje glasi: zamjenica »čiji« relativna je, kad je riječ, s kojom je u svezi, muškoga roda u jednini i znači lice — inače stoji zamjenica »koji« u genit. (ili u dat.) Vidi Ivek. verb. »čiji.«

»Stečenje« ima Maž., a »stječe se« dalm. l. »Minuti« ima Ivek; »protek« nema.

§. 904. Komisija kaže: »Ako za ispunjenje ugovora nije bilo određeno nikakvo vrijeme«. To nije, mislim, točan prijevod njemač.: »Ist keine gewisse Zeit...«

»raditi o čemu« ima Iv. (»stane se o miru raditi«. Miloš Obrenović od Vuka Karadž. 123.).

§. 905. Mislim, da se može reći »narav« i »priroda« (»narav posla«). Vidi obje riječi kod Iv. i tamo citate iz Vuka.

Digitized by Google

Zadnja izr. 1. alineje §-a 905.! Ne radi se o težini (prema Ivek teža: »Schwere«) već o mjerilu, kojim se težina mjeri. To su tegovi odn. vaga. Stvar ostane jednako teška, važemo li ju po starom ili po metričkom centu. Riječ »vaga« ima i u Ivek. Na pr.! »Baci sablju na vagu kantare«. — Jedino, da se verb. »težina« uzme u smislu »uteg«, »teg« — no u tom smislu riječ »težina« ne dolazi kod nas.

»Geldzahlungen hat der Schuldner im Zweifel auf seine Gefahr und Kosten dem Gläubiger an dessen Wohnsitz (Niederlassung) zu übermachen«. To je rečeno i u austr. trg. z-u. Ja sam rekao, da dužnik ima novčane isplate u dvorbi poslati[17]) na svoju pogibelj i trošak vjerovniku u njegovo prebivalište. Komisija veli, da njem. »übermachen« treba prevesti sa: »dostaviti«. Prema 1. osnovi njem. gr. z-a ter prema švic. z-u (čl. 74. al. 2., toč 1.) je dužnost novč. isplate redovno »eine Bringschuld«; po austr. noveli jest to zapravo t. zv. »Schickschuld«. Ehrenzweig. VI. izd. sv. II. 1. str. 76. Kako je komisija prevela gornji njem. pasus austr. novele, stvar dobiva drugo lice. Iz riječi »dostaviti« izgleda da se misli na običnu »Bringschuld«; nu onda je isticanje, da dužnik ima nositi pogibelj ove dostave — suvišno. — Nadalje austr. redaktori, kao i redaktori §-a 270. njem. gr. z-a nisu htjeli, da bude prebivalište vjerovnikovo »Leistungsort« za novč. isplate (to bi slijedilo iz riječi« dostaviti«). Oni se odlučiše za manje radikalno rješenje, te dužnik imade samo dužnost novac »übermitteln«, »übermachen« (t. j. »poslati«) vjerovniku na svoju pogibelj. Vidi i Oertmann, Komm. ad §. 270. njem. gr. z-a.

§§. 909. i sl. U njima se govori o odustatnini. Njem. tekst veli, da je to »ein Betrag«, koji mora jedna ili druga strana »entrichten«. U slijedećoj izreci istoga §-a 909. veli z. (njem. tekst), da »Reugeld« mora biti »bezahlt«, ali na koncu istoga §-a govori se opet o »Entrichtung des Reugeldes«, a u §-u 911., da se »Reugeld« mora »entrichten«. Ja sam svagdje rekao, da se odustatnina mora »platiti«; čini mi se naime, da se riječi: »entrichten« i »bezahlen« upotrebljuju promiscue, te nema dubljega razloga, da z. u tim §§. na 3 mjesta veli »entrichten« odn. »Entrichtung«, a na jednom »bezahlen«; s toga rabim svagdje: »platiti«. Tako i Arangjel. i stari hrv. t. Komisija nije ni konzekventna, jer prevodi »entrichten« odn. »Entrichtung« na 2 mjesta sa »platiti«, a na jednom (§. 911.) sa »dati«.

§. 913. Ja sam protiv promjene ovdje po komisiji učinjene. Ovaj §., kakav je u starom z-u ima krupnih pogrešaka. Vidi »Obrazloženje«. Ostaviti ove netaknute, a ipak mjesto osobnoga prava reći: »obvezno pravo« — čini čudnovati utisak. Što se pod osobnim pravom razumijeva, mislim da će jedva tko u tom §-u dvojiti.[18]) Da se pod osobnim pravom misli na obligaciono pravo, uče i pandektiste.[19])

---

[17]) U tom pitanju sam promijenio — iz ovdje navedenih razloga — svoje prijašnje stajalište. Vidi moje »Obrazloženje« u »Mjesečniku« ex 1923. str. 485 i ibid. N. 46 a.

[18]) Vidi: Unger, S. I. str. 539 i sl.

[19]) Arndts P. §. 22. N. 6. Dernburg P. §. 17. N. 7. i Windscheid, P. §§. 39. i 250.

Digitized by Google

§. 914. Glede riječi »promet« odn. »općenje« na koncu §-a 914. (a isto tako — »promet« odn. »općenje« u §-u 864. mojega teksta) vidi moje »Primjedbe« §. 122. i Obrazloženje §. 864. (»Mjesečnik« ex 1922., str. 474.«). Ostajem kod riječi »promet«, i to iz tamo navedenih razloga.

»Namisao« prema §-u 6. o. g. z-a (hrv. tekst). Ovu riječ ima i term. rj. Ivek. i Maž.

§. 915. Da se mjesto »jednostrano obvezanih »pogodba« veli »besplatnih«, a mjesto »dvostrano obveznih« — naplatnih«, tim ne postaje stvar bolja.

Na pr.: neukamaćeni zajam je jednostrano obvezatna pogodba i obvezuje zajmoprimca. Ehrenz. S. V. izd., I. sv., str. 293. veli, da ovdje treba odlučiti u korist zajmodavca, dakle u korist vjerovnika a ne dužnika. Ako bismo u tekstu rekli mjesto: »kod jednostrano obveznih« — »besplatnih« pogodba, ne bi tim stvar postala bolja, jer neukamaćeni zajam je besplatna pogodba.[20])

Ukamaćeni zajam je jednostrana naplatna pogodba. Po starom tekstu, budući je to jednostrana pogodba, uzima se, da je zajmoprimac (obvezanik) u dvojbi htio radje uzeti manji teret; dočim, ako bi u tekstu mjesto »jednostrano obveznih pogodba« rekli: »besplatnih pogodba«, spadao bi ova slučaj u 2. izreku, gdje se govori o naplatnim pogodbama.

§. 916. Ostajem kod svoga teksta iz razloga u »Obrazloženju« §. 916. (u »Mjesečniku« 1923. str. 487. i sl.) i u »Primjedbama« (§. 142.) spomenutih, dočim je komisiaj za austr. novelu u cijelosti.

§. 917. Moj prijevod (zadnja izr.) je točniji. Vidi i Arang. i dal. l. »Stranka« za »Teil« ima i term. rj. i dal. l. »Stranka« je i u prav. poslu, a ne samo pred sudom. Vidi Maž.

§. 918. al. 1. na koncu. Čini se, da primjerak komisijinoga teksta, koji imadem ovdje u Zgbu, ne odgovara beogradskom originalu. Ako je i origin. tekst ovakav, ispala je redakcija pogrešno.[21])

§. 919. »festbestimmt« je zapravo »stalno odredjen«, a ne tačno odredjen (»genau bestimmt«). Tako i d. l. »Stalan« = fest, firmus, fixus. U njem. gr. z-u odn. u zakonu trg. (§§. 361. odn. 357.) se veli: »genau zu einer festbestimmten Zeit oder innerhalb einer festbestimmten Frist«. To je odatle i prešlo u austr. novelu. Samo su austr. redaktori izostavili riječ »genau«, misleći (a to je ispravno), da je ta riječ u novoj stilizaciji pored »festbestimmt« suvišna. Vidi Reg. Vorl. §. 143. al. 2.

»Pod inakim odustankom« je preciznije. »Inak« (adj. alius) ima Maž.

»Razabrati« ima Ivek. V. i d. l. Za »kein Interesse haben« — mislim da je bolje reći: »nemaju interesa«. V. i d. l.

§. 920. Komisija veli: »uslijed«. Naši jezikoslovci (Broz-Boranić) kažu, da ta riječ nije baš najbolja. Medjutim, ako je komisija rekla »osujećeno krivnjom«, može reći i »osujećeno slučajem«. V. i d. l.

---

[20]) Vidi: Schey. Obl. V. str. 433. c i Ehrenzweig, VI. izd. §. 317. N. 23.

[21]) Tekst, koji je otštampan u »Mjesečniku« br. 4 ex 1924. — ispravio sam na vlastitu ruku.

Digitized by Google

§. 921. »... ostaje netaknut zahtjev na naknadu štete prouzrokovane neispunjenjem uslijed krivnje« »... lässt den Anspruch auf Ersatz des durch verschuldete Nichterfüllung verursachten Schadens unberührt«). Radije bih ostao pri svom tekstu: nesamo što »uslijed« (»in Folge«) nije baš najbolja riječ,[22]) nego i stoga što mislim da u komisijinom tekstu smisao i sadržaj njem. originala nije došao do potpuno preciznoga izražaja. Ne mora da bude neispunjena baš uslijed ili zbog krivnje, ono mora imati samo obilježje kulpoznosti.

»Dobitak« ima Ivek. Tako i u §-u 1293., u hrv. tekstu.

§. 922. Komisija je izmijenila konac ovoga §-a iz razloga, kojih se više točno ne sjećam. Rado bih pismeno vidio te razloge, da se o njima uzmognem izjaviti.

§. 923. Ostajem kod riječi: »lažno«. Vidi »Obrazloženje«. Odatle zaključujem, da »fälschlich« znači: »lažljivo« — dolozno, a ne objektivno neispravno« — kako to Krčmar tvrdi. Da je stanovište Krčmarevo u nauci, kako on veli, nedvojbeno, također, rekao bih, ne stoji. Krasnopolski, Obl. R. str. 135. veli izrijekom da je »fälschlich« — dolozno.

U osnovi »SK. der jur. Komm. des HH.« od 1909. fali riječ »fälschlich«. Čini se, da već njem. riječ »vorgeben« involrira dolus. Vidi i alf. registar kod Schey-Manzovoga izd. o. g. z-u, verb.: »vorgeben«.

§. 925. »Uredbom se odredjuje« — ja sam rekao: »naredbom će se odrediti«. Držim, da je futur (mjesto prezenta) ovdje stvarno i jezično umjestan. Tako i Arangj. i čes. rev. tekst.

»Stanovit« u smislu »gewisser« ima Mаž.

Za »Mangel« velim: nedostatak; za »Fehler«: mana. Tako i Ivek. I term. rj. ima ove riječi.

§. 926. in f. »Sicherung des Beweises« je osiguranje dokaza (austr. civ. proc. §§. 384. i sl.) Komisija je rekla: »radi osiguranja dokaza o nedostatku«. Ova potonja riječ je, držim, suvišna. Vidi i Arangj. i d. l.

§. 927. »Oprez« ima term. rj. i Ivek. »Opreznost« je prema Ivek. osobina onoga, koji je oprezan.

§. 928. Ja sam rekao: »udariti u oči« Komisija kaže »padati u oči«. Nekad smo učili, da je »padati« u oči germanizam (»in die Augen fallen«). »Udariti u oči« ima i Daničić: on veli (u Radu 20): »Udara u oči, kako je malo ovijeh primjera«. I još jedan takav primjer imademo kod Daničića, A. Rj. 305. a.

»Treba« u smislu »oportet« ima Iv.

§. 930. Ovdje je komisija za njem. »fälschlich vorgegeben« ostavila: »lažno navodio«. Ispor. gore kod §-a 923.

§. 931. Ja sam rekao: »...s toga, što treći tko stavlja zahtjev u pogledu stvari«. Tako (naime »u pogledu stvari«) ima i d. l. Komisija je rekla: »...što neko treći stavlja zahtjev na stvar«. Ovo: stavljati zahtjev na stvar« ne čini mi se jezično shodno. Pored toga taj zahtjev trećega ne mora baš biti stvarnopravni zahtjev (premda će to redovno biti). Može se, recimo, raditi o realnom teretu, o cediranoj tražbini i dr. »Stvar« u smislu §-a 931. je i pravo.

[22]) Vidi: Maretić, Jezični Savjetnik, verb. »uslijed«. Bolje je, veli on, reći: poradi, zbog.

Digitized by Google

»Poslužiti se« ima i d. l.

»Vormann«. Komisija je rekla: »prethodnik«; to je »Vorgänger«. Ako se ne će reći »prednik« — neka se kaže »prednjak«. Ova je riječ i kod l v. i u term. nj. ter u d. l.

Komisija je zato, da se »Schadloshaltung« prevede sa »o d š t e t a«, a »Entschädigung« sa »o b e š t e ć e n j e«. Ja sam prvu riječ preveo sa »naknada štete«, a potonju sa »odšteta«. Njem. izrazi: »Schadloshaltung, Entschädigung, Schadenersatz su za nejuristu sinonima; isto tako i hrv.: naknada štete, odšteta. »Obeštećenje« je izraz, koji je kod nas danas gotovo sasvim[23]) obsoletan. Nema ga ni A r a n g j. ni M a ž. ni I v e k, ni srbij. zak. (gr.) ni crnog. imov. zakonik. Čini mi se, da je to veoma nelijepi izraz, nezgrapan prijevod njemačkog »Schadloshaltung«.

Što se jur. znamenovanja ovih izraza tiče, to mang. rubr. pred §§. 1323. 1324. («Arten des Schadenersatzes« — zapravo se, napose u §-u 1324., radi o opsegu naknade) doista upućuje na to, da bi »Schadenersatz« bio širi izraz obuhvaćajući i »Schadloshaltung« i »Genugtuung«. No iz naslova pred XXX. pogl. II. dijela »Von dem Recht des Schadenersatzes und der Genugtuung« proizlazi, da tomu nije tako. Mimo to znamo, da rubrica legis non est lex. Prema samomu zakonu »Schadloshaltung betrifft den Ersatz des erlittenen Schadens«; prevesti pak: »Ersatz des erlittenen Schadens« sa »naknada štete« nije lošije nego kad se to prevede sa: »odšteta«. Što je pak »Schade« u tom §-u vidi se iz protimbe: »Schade« — etgangener Gewinn— verursachte Beleidigung«. Samo izraz »Ersatz«, čini se, je općenit za »Schadloshaltung i Genugtuung« Vidi §§. 1323. i 1324.

Treba još pripomenuti, da su redaktori počeli provadjati terminologiju postavljenu u §-u 1324. in pr., ali proveli to nisu. Tako i §. 1324. in f. postavlja pravilo, kako treba riječ »Ersatz« u zakoniku shvatiti, no odatle ne možemo zaključivati, koje znamenovanje imadu drugi izrazi.[24])

Time ne tvrdim, da mi uslijed one nedosljednosti u terminima u njem. originalu ne trebamo jednaku njemačku riječ uvijek jednako hrvatski prevoditi, ja sam pače uvijek bio zato. Tvrdim samo, što se prevoda tiče, da sam »Schadloshaltung« dobro preveo sa »naknada štete«. Tako i A r a n g j. i češka komisija.

Napose ovdje (u §-u 931.) znači »Schadlosahltung« isto što i Gewährleistung«. Vidi K r a s n o p o l s k i, Obl. R. str. 146. i R a b e l, Haftung des Verkäufers str. 342. N. 3.

»Unausgeführt gebliebene Einwendungen«! Komisija veli: »neiskorišćeni prigovori«. No »iskoristiti« nije »ausführen«; to je prejaki izraz. Iskorišćen je prigovor, moglo bi se takodjer reći, tek onda ako je podignut i ako je doveo do rezultata povoljnoga za onoga, koji ga je podigao. No da je zakon to htio reći, bila bi dalina izreka — konac §. 931. — zapravo suvišna. Medjutim »izvesti« u smislu »ausführen« ima i I v e k.

Za »Entscheidung« ima se prema našem postupku reći: presuda ili rješidba. Usudjujem se primijetiti, da dvojim, da li je i sa gledišta austr. civ. procesa za »Entscheidung« najshodnija riječ »odluka«.

---

[23]) Marg. rubr. ad 934. ima »obešteta«.

[24]) P f a f f, Gutachten str. 110. i sl. Napose i N. 324.

Digitized by Google

§. 932. Po meni preuzetoj redakciji austr. gosp. kuće dajem prednost pred onom car. naredbe. Vidi §. 161. mojih »Primjedba« i §. 932. »Obrazloženja«.

Napose mi se čini, da je tamo poredak nedostataka, zbog kojih se realizuje jemstvo, shodniji (pregledniji).

Tekst gosp. kuće ne govori o sakrivljenoj šteti, jer se to samo po sebi iz općih načela o odšteti razumije.

I konačni pasus o neuzimanju u obzir neznatnoga umanjenja vrijednosti je dvojbene vrijednosti. Imade slična ustanova u francuskom pravu, no tamo je to preciznije ustanovljuje i tiče se samo domaćih životinja.

Komisija je ali zadržala tekst austr. car. naredbe. Nije precizno reći, da predavalac odgovara za štetu, koja je uslijed k r i v n j e n a s t u p i l a.

Istina da se zakon, koji nam služi uzorom, na gdjekim mjestima, a isto i pisci slično izražavaju, ali bih se ipak volio ovdje, gdje se i taj zakon bolje — bar mislim da je tako — izražava, da se i mi u našoj osnovi više i bliže priklonimo tomu načinu izražavanja. Ako je naime krivnja obilježja prouzročenja, onda nije baš najbolje zvati ju uzrokom štete. Vidi sada W o l f f, Grundriss, str. 35, 41 (»Schuld ist eine Eigenschaft der Verursachung« — »Das Verschulden ist Merkmal des Haftungsgrundes«).

§. 932. a. Ja sam rekao: »proda po sudu«. komisija kaže: »sudskim putem«. Kako se ovo mjesto u praksi razno shvaća[25]), treba da se prijevod po mogućnosti čim više prisloni na original. S toga bi možda bilo najbolje reći: »sudsku prodaju« (tako i A r a n g j.).

§. 933. Ako je »Gewährleistung« = jemčenje, onda bi se za »Recht der Gewährleistung« imalo reći: pravo iz jemčenja.

»Ablieferung« znači: »der einseitige Akt des Verkäufers, durch welchen er dem Käufer die tatsächliche Möglichkeit gewährt sich den Gewahrsam der Ware zu verschaffen«. (Lehmann, Handelsrecht str. 712.) Drugi pisac (Oertmann Komm. ad §. 477.) opet veli, da je za »Ablieferung« bitno samo to, »dass der Verkäufer sich des Gewahrsams der Sache entäussert und daher der Käufer die tatsächliche Möglichkeit erlangt, ihm sich durch einseitigen Akt sofort zu verschaffen. »Prema tomu je najbolje po mogućnosti točno prevesti njemačku »Ablieferung«. Dvojim, da je ta riječ točnije prevedena sa: »u istinu dati« nego sa mojim: »izručiti«. U svakom slučaju će ga praksa morati (kao što i njem. »Ablieferung«) precizirati. Vidi o tom i moje »Primjedbe« i »Obrazloženja« ter njemačćki R. G. E. 5., str. 31; ROHG 2., str. 252 i sl. s jedne strane, a kod M a y r - a, Lehrbuch §. 323. N. 52 cit. rješ. češ. vrh. suda.

Ovdje je komisija »vorbehalten« (»bleibt dem Erwerber vorbehalten«) prevela sa »očuvati« (»ostaje stečniku očuvano«). Ostajem kod svoga: »pridržano«. V. gore kod §-a 884.

§. 934. Marg. rubriku: »Schadloshaltung« prevela je komisija sa: »odšteta«. U starom hrv. tekstu stoji: »obešteta«. Ja sam prema S p e v č e v o m ispravku rekao: naknada. Prema gore rečenom trebalo bi tu reći: »naknada štete«, a još bolje: izostaviti i jedno i drugo. Vidi motive u revid. češ. tekstu.

---

[25]) Ispor. »Ger. Zeitung« ex 1918. br. 37 i 47.

Digitized by Google

Glede »povrata« vidi ovu riječ kod Maž.

»Uzdržavati« ima i Ivek. Ovdje vidi i glede »pripravan« ter glede »nadoknaditi«.

§. 936. Komisija veli: »o prethodnom ugovoru« — ali to nije prijevod njem. marg. rubrike. »Prethodni ugovor« = Vorvertrag. No taj izraz[26]) označuje po sebi samo ugovor, koji drugomu predhodi, a ne, da je taj prethodni ugovor upravljen baš na to, da se sklopi drugi ugovor.[27])

»Članak« (articulus) ima i Ivek.

»Tražiti« je preslabi izraz za »dringen«. »Siliti« ima Maž. i term. rj. Glede riječi »dringen« vidi na pr. Pfaff, Clausel (str. 120. N. 3.).

§. 937. »Općenit« ima Ivek.

§§. 937. a) i sl. O »Auslobung« vidi moje »Primjedbe« ad §§. 115. i sl. i »Obrazloženje«.

»Oglasiti« ima Ivek. term. rječ. i Maž.

Za »Zusage« velim: »obrečenje«.

»Preisbewerbung«! Ja sam to preveo: »natjecanje za premiju« — komisija veli: »natjecanje za nagradu«. No budući sam gore upotrebio riječ »nagrada« za »Belohnung«, rabim ovdje za »Preis«-premija. Komisija je odlučila, da oboje prevede sa »nagrada«; očito s razloga, jer perhorescira onu tudju riječ (Premija je od lat. »praemium« i fran. »prime«). No kod nas je ona udomaćena u običnom i u raznim područjima pravnoga života. Premija je nagrada u školama (na pr. sv. Savska Kraljevska premija), nadalje je poznato: praemium emancipationis te razne premije u trg. pravu. U našem slučaju »premija« kao i »nagrada« nije naplata (»Entgelt«, »Entlohnung«) već premija, kojom hoćemo druge potaknuti i dati povod da se potrude, e bi se postigao žudjeni cilj i polučio uspjeh.

I Česi prevode »Belohnung« i »Preis« različito. Potonju riječ sa: »cena« = cijena. No tu riječ mi ne možemo ovdje uporabiti.

Treći dio o. g. z.-a.

Promjena naslova uslijedila je u komisiji u savezu sa promjenom, o kojoj sam uvodno govorio. Ja sam iz gore navedenih razloga protiv te promjene.

§. 1342. Ovaj §. je izostavila naša i češka komisija. Prof. Krčmar veli, da je ovaj §. bez značenja i neispravan, pošto nije istina, da se prava stvarna i obligacijona mogu jednakim načinom utvrditi, mijenjati i dokidati. Od ustanova III. dijela da se samo neke jednako tiču obih skupina prava. I naslov ovoga (III. dijela) glasi prema češkoj komisiji: »O ustanovama zajedničkim stvarnim i osobnim pravima na stvari.

Ako su Česi htjeli dosadašnji naslov III. dijela samo prevesti, onda treba istaći, da prema dosadašnjem naslovu III. dijela o. g. z.-a ovaj dio gradjanskog zakona ne sadržava ustanove zajedničke stvarnim i obveznim pravima, nego ustanove zajedničke pravu osoba i pravu na stvari, pri čem ovo potonje obuhvaća stvarna i obvezna prava.

[26]) Potječe to od Thöl-a, Handelsrecht I. § 246[4].

[27]) Windscheid, P. §. 310. N. 1. a.

Digitized by Google

Ako i ovaj §. nije sa stanovišta današnje teorije — to se doista mora priznati — nipošto uspio, sa teoretskoga gledišta austr. redaktora stvar drugačije izgleda. Vidi O f n e r, Protokolle II. str. 210. i sl., Z e i l l e r, Komm. IV. str. 2., I. str. 98—101.; II. 1. str. 108—111. Medjutim, ako to njihovo teoretsko gledište ne prihvaćamo, ipak možemo i po današnjem našem shvaćanju reći, da i u pravu osobâ, t. j. u I. dijelu našega z-a ima ustanova o pravima, na koja se dadu primijeniti načini utvrdjenja, preinačenja i ukinuća, spomenuti u ovom III. dijelu (na pr. obiteljsko pravne alimentacijone dužnosti).

Konačno — a to je glavno — ovaj §. je samo konzekvencija načela izraženoga u naslovu III. dijela, da naime taj dio sadržaje ustanove zajedničke I. i II. dijelu. Pošto je to neispravno, neispravan je i §. 1342 Spoticati se u potonju ustanovu, a ne i u onu temeljnu a faktičnu neispravnu misao, da ovaj III. dio sadržaje ustanove zajedničke I. i II. dijelu, jest po mojem mišljenju inkongruentno. Ja bih rekao, da §. 1342. hoće da opravda ekzistenciju ovoga III. dijela kao posebnoga dijela o. g. z.-a. Naša komisija ne dopušta to opravdanje, a dopušta odnosno ostavlja onu klimavu trodiobu, koju su redaktori §-om 1342. htjeli učiniti plauzibilnom.

Svakako će mi se barem to dopustiti, da §. 1342. nije činio do sada smutnje. Veća će — daleko veća — šteta biti, budemo li, izlučivši nekoliko takvih §§., morali mijenjati enumeraciju i tim otešćali našim ljudima uporabu cjelokupne austr. literature, od koje, budimo iskreni, svi slovenski i hrvatski, a mislim, i veliki dio srpskih pravnika živi.

§. 1345. Ako je komisija u §-u 1344. rekla »preuzme«, ima i ovdje mjesto »primi« biti »preuzme«.

§. 1346. »Sporedni dužnik (1. al. in f.) za njemački »Nachschuldner«. Ja sam rekao: »poddužnik«, sadašnji hrv. tekst gr. z-a veli: »padužnik«. Najshodnija bila bi ovdje takova riječ, kojom se označuju obje karakteristike običnoga poručanstva: akcesornost i supsidiarnost.

Ja sam rekao (2. al. §-a 1346.): »Za valjanost pogodbe je potrebno, da se porukovo obvezno očitovanje dade pismeno«. Komisija kaže: »Za valjanost poručnoga ugovora potrebno je, da se porukova obveza napismeno izjavi«. Ovo potonje nije točno. Radi se o tom, da očitovanje jedne strane (poruka) bude pismeno, dok se za prihvat druge strane ne traži pismenost. Tim zajedno nastaje pogodba, a tek iz ove obveza (obligatorni odnos) iz poručne pogodbe. Prema komisiji treba da se porukova obveza napismeno izjavi. No ta porukova obveza i u smislu obvezatnosti na temelju ponude (jednostrane izjave) pismenom izjavom tek nastaje, prije je nema.

§. 1347. »Neko«! Može biti i »netko« V. I v e k. Tako čitam kod V u k-a (narodne poslovice): »Ako je netko lud, ne budi mu drug« (Posl. 4.)

Njem.: »ohne die den Bürgen zu Statten kommende Bedingung« nije dobro prevedeno: »bez uvjeta ,koji za poruka v r i j e d i«. Njem. tekst hoće baš istaći, da se ovakav poruk, t. zv. »poruk i platac« ne obvezuje samo »za slučaj, da prvi dužnik ne bi ispunio svoje obveze« (§. 1346.), dakle da supsidiarnost poručne obveze, koja običnomu poruku ide u p r i l o g — a to zakon kao da tom umetnutom izrekom podcrtava — ovdje otpada. Medjutim uvjet taj »vrijedi« u opće za stranke a ide u prilog samo poruku.

Digitized by Google

U opće sam za to, da §§-e gr. z-a, uz koje sadržajno pristajemo — a medju te spada §. 1347. po mogućnosti točno prevedemo. S toga ostajem potpuno kod svoga prijevoda ovoga §-a.

Isto tako nije dobro reći: »... kao sudužnik, t. j. bez uvjeta...«. To izgleda kao da je ovdje podjedno karakteriziran pravni položaj sudužnika, te se isti označuje kao osoba, koja pristupa postojećoj obvezi bez beneficiuma supsidijarnosti za svoju osobu. No ima sudužnika, koji se — a to je gotovo pravilo — ab initio zajedno obvezaše sa drugima, te njihova obveza ne samo da nije supsidijarna, nego nije ni akcesorna. Nasuprot ova obveza, o kojoj se ovdje radi, nije doduše supsidijarna, ali ostaje akcesorna. Tekstacijom komisije nije dakle karakterizirano ni sudužništvo u opće, ni ono, o kojem je ovdje govor.

§. 1348. »Entschädigungsbürge«! Ja sam preveo: »poruk za naknadu štete; tako i Arangj. Komisija veli: »poruk za obeštećenje«. Već sam gore rekao, da sam protiv ove potonje riječi. No ni moj prijevod (»poruk za naknadu štete«) ne odgovara gornjoj (vidi kod §-a 931.) po meni odabranoj terminologiji. Trebao sam prema ovoj reći: »poruk za odštetu«. Radi se pak ovdje (u §. 1348.) o tzv. »Rückbügschaft«, koju treba razlikovati od poručanstva u smislu §-a 1356. (Ovo potonje zove Ehrenzweig »Schadlosbürgschaft«). Tu naime — u §. 1356. — odgovara poruk samo u toliko i samo za slučaj, da glavni dužnik ne može platiti; dok u slučaju §. 1348. (»Rückbürgschaft«) netko obreče poruku odštetu za slučaj, da bi štetovao poručanstvom. Po §-u 1348. odgovara dotičnik ne samo za glavni dug, nego za cijelu štetu, koju poruk trpi iz poručanstva. — Pri tom ostaje dakako izvan diskusije pitanje, da li je de lege ferenda ispravno, da se »Rückbürge« zove »Entschädigungsbürge«, kao i dalnje pitanje, ako »Schadloshaltung« ima biti nešto od »Entschädigung« različito, za ove razne pojmove rabiti u njemačkom ove izraze.

§. 1349. Ja sam protiv toga, da se taj §. izostavi. Prvo radi enumeracije, a drugo s toga, što i ako jest reminiscencija na S. C. Velleianum, ipak sadržaje ustanovu, na koju se često pozivamo, da naime može preuzeti poručanstvene obveze svatko, tko može slobodno raspolagati svojom imovinom. Konačno i onaj pasus o ženama nije — mislim — radi postojećega pravnoga stanja u Crnoj Gori deplaciran i antikviran.

§§. 1355. i sl. Ovdje je učinjena u tekstu o. g. z-a promjena prema jednoj raspravi[28]) g. dra Krek a, te smo svi prisutni članovi komisije modificirali stari tekst z-a onako kako je predložio prof. dr. Krek. G. Krek naime veli, da je dosadašnji tekst z-a nekorektan. Izmedju riječi »der Bürge kann aber... zuerst belangt werden (§. 1356.) i odredbe sadržane u §-u 1355., prema kojoj je potrebno opomenuti glav. dužnika, nema — veli Krek — protimbe (»kein Gesensatz«). Jer i po §-u 1355. može bezdvojbeno poruk »zuerst« t. j. prije glavnoga dužnika »belangt werden«, samo treba glav. dužnika prije opomenuti. Prem sam u komisiji pristao uz dra Kreka ipak držim, da mogu ovdje naknadno ovo reći: Možda se varam, ali mi se ipak čini, da nekorektnost odn. inkongruencija zakona na tom mjestu biva mnogo neznatnija, ako više naglasimo i podcrtamo riječi »belangt werden« u starom tekstu. Izraz »belangen-

[28]) »Gerichtlicher Vergleich« etz. str. 7. N. 2. (iz »Gerichtshalle« str. 47.).

Digitized by Google

(pognati, pograbiti, potegnuti na odgovornost, »angehen«, »petere«), tako je elastičan, opsežan a i »farblos«, da se istaknuta inkongruencija uza nj znatno gubi odn. da se istaknuta nekorektnost jedva opaža. Samo treba spomenuti »belangen« i u hrvatskom točno prevesti, a ne naprosto reći: »utužiti«.

Konačno dodajem, da veoma savjesno izradjeni tekst češke komisije ima na odnosnim mjestima za »belangen« — »nastupovati«. [29])

§ 1358. Komisija veli za »Rechtsbehelfe u. Sicherungsmittel« — »sredstva«. Česi vele: »pomůcky« i »prostředky«, a ja kao i d. l.: »pomagala i sredstva«.

Za »ausliefern« veli komisija: staviti »na raspoloženje«. Ako »staviti na raspoloženje« znači, da onaj komu je stvar stavljena na raspoloženje, može s njom po volji raspolagati, onda, mislim, nije dobro na ovom mjestu upotrebiti taj izraz. Ja rabim i ovdje: »izručiti« (tako i d. l.) I Česi vele: »vydati«.[30]

§ 1360. »Belangen«. Komisija veli »tužiti«, ja sam rekao »pognati«. Vidi o tom gore.

Komisija je moj »osim« zamijenila sa: »pored«. Ne znam, za što je ovdje bolje reći »pored«. Njem. tekst veli: »ausser«; to je hrv.: »osim« (Ivek.), dok je »pored« = »neben«.

§ 1361. Prema njem. tekstu sam kazao: »Ako je poruk ili platac...« Komisija je izostavila riječi: »ili platac«. Ja sam za to, da to ostane: redaktori su time htjeli reći, da ovo vrijedi za ponuka i za poruka i placa. Vidi Zeiller. K. ad § 1361. i z. g. z. (III. 15. §§. 503. i 510.) ter Martinijeva osnova (III. 15. §§ 14. i 21.) I Česi su ostali pri starom tekstu.

§ 1362. Glede »obeštećenje« vidi gore.

§ 1364. »Tražiti« je preslabi izraz za »dringen«.

Za »Erholung« ima »traženje« term. t. i Arangj. Ta riječ je i kod »Ivek.«

§ 1365. »Pripadati ima Ivek.

§ 1366. »Aufhebung« je »ukinuće« a ne »oslobodjenje«.

§ 1367. »Da plati«. No ne radi za uvijek o plaćanju dospjeloga duga. Vidi § 1350.

Al. 2. in f. Moj tekst odgovara doslovno tekstu preuzetoga dvor. dekreta.

§ 1368. Komisija veli: zemljišna knjiga«, ja sam rekao: »hipotečne knjige« (orig. tekst veli: »Pfandbücher«). Što se ima pod tim razumijevati, nitko ne dvoji. Sâm zakon ne drži se jednoga izraza. Vidi §§ 321., 1369.

Važnije jest stečenje založ. prava na nekretninama, što se zadobiva sudskim pologom ovjerene isprave o osnutku zaloga (»beglaubigte Pfandbestellungsurkunde«) u slučajevima §-a 451. al. 2. (austr. nov. III.

[29]) Nastupovati nač. = auf etwas dringen, etwas betreiben, urgieren, zusetzen, anhalten.

[30]) Vydati = ausliefern, verabfolgen, aushändigen.

Digitized by Google

§ 22.) Preuzmemo li novelirani § 451. al. 2., morati ćemo i § 1368. prema tomu preudesiti.

Ja sam rekao: Dužnik ili tko drugi namjesto njega... dade upisati«. Kako sam već u obrazloženju napomenuo, ovo se mjesto različito shvaća i dopušta razne konstrukcije (Strohal, Burckardt, Stubenrauch). Ostanemo li kod dosadašnjega teksta, najbolje je da njem. original po mogućnosti točno prevedemo. Tu se veli: »Pfandvertrag heisst derjenige Vertrag, wodurch der Schuldner... das unbewegliche (scil. Pfandstück) durch die Pfandbücher verchreibt«. Komisija je rekla: upisuje u zemljišne knjige. Nemam ništa protiv toga, ako je ovo točniji prijevod originala. Kod mojega »dati upisati«, rabim »dati« u smislu »machen lassen, faciendum curo, ali ako se taj »dati« shvaća kao aluzija na gore rečeni konstruktivni spor, radje od toga odustajem. Možda bi bilo najbolje za »verschreiben« reći sa Arangi.: «upiše za dug.«

§. 1369. Ja sam rekao: »brisanje obveze iz hipotečnih knjiga«. Komisija veli »brisanje hipoteke«. Mislim, da je ova promjena suvišna. Redaktori novele, novelirajući §. 469. ostavili su u 3. izreci stari pasus: »bis die Schuld aus den öffentlchen Büchern gelöscht ist«. I autori se ne uklanjaju ovom načinu izražavanja. I Krainz i Ehrenzweig govore o »Löschung der Schuld« (Krainz, II. izd. §. 282. kod i u N. 17.; Ehrenzweig, V. izd. §. 282. kod N. 21.) »Brisanje obveze« ima i Arangj. Austr. grunt. red §. 51. al. 1. rabi također izraz: »Löschung der Forderung«.

§. 1370. Preveo sam »Pfandschein« sa: »založna cedulja«. Komisija veli: »založnica«, no to je po našem trg. z-u »Warrant« (»Lagerpfandschein«) Taj se bez sumnje razlikuje od »Pfandschein-a« §-a 1370., te za to bih ovomu potonjemu htio dati drugo ime. O »Pfandschein« i o njegovoj prav. naravi razilaze se mnijenja. Vidi Glaser-Unger 7256., 11136, NF. 2197, 6453, 7298 (najnovija, meni pristupačna rješ.)

Stari hrv. tekst veli: »založni list«. Tako i Mudrov.; Arangi kaže: »založno pismo.«

»Bitni uvjeti» — Komisija veli: »bitne odredbe.« Ovdje uporabih riječ »uvjet« u netehničkom značenju kao i u §-u 894. Tamo je to komisija ostavila.

Isto vrijedi za marg. rubr. pred §-om 1371. i za §. 1371 in. pr. (verb »uvjeti«.)

§. 1373. Dok sam ja rekao — prema dosadašnjem tekstu: »Tko je obvezan dati osiguranje, mora ispuniti ovu obvezu ručnim zalogom ili hipotekom«; komisija je ovdje umetnula pasus: »ako zakonom ili ugovorom nije ništa drugo odredjeno«. Ovo je, mislim barem, dijelom suvišno a dijelom netočno. Suvišno je to, jer se samo po sebi razumijeva, da to ne vrijedi isključivo, već samo, ako nije kojim drugim zakonom ili ugovorno drugačije odredjeno. Napose mogu stranke ugovorom ustanoviti drugi način osiguranja te nitko ne dvoji, da je §-om 1373. privatuo pravna autonomija stranaka — u koliko joj ima mjesta — ostala netaknuta. Medjutim se i u marg. rubr. ad §. 1373. veli, da je to »redovni« način osiguranja, te već po tom ne vrijedi §. 1373. isključivo. Isto tako držim da se i prema dosadašnjemu tekstu može ustvrditi da drugi specijalni zakoni imadu i u tom pogledu prednost pred općim građ. zakonom. No nova stilizacija nije baš naj-

Digitized by Google

sretnija. Prema njoj izgleda (verb.: »ugovorom«), da ustanova §. 1373. nije ni u kojem slučaju ius cogens. Ipak će se morati taj § vazda uporabiti na dužnost osiguranja, koja proizlazi na pr. iz §-a 237.

§. 1374. Nema razloga ne reći za: »Das Gut« — »dobro«. Tu riječ ima i Iv. i term. rječ.

§. 1377. Ako nije ovdje dobra riječ: »prijašnji« (»vorige«) — nije dobra ni u §-u 1378. in pr.

§. 1378. »Dionik« ima term. rj., Ivek., Mažur.; kazneni zakon. Komisija veli: »učesnik«. Te riječi nema Ivek.

»Sporazumom ... odredbi« — držim da nije dobro reći.

§. 1379. »jur« ima Ivek. (komisija veli: »već«) isto tako i »puki«.

»... oder einer andern dahin gehörigen Urkunde! Ja sam rekao: »ili kakve druge ovamo spadajuće isprave«. Komisija kaže: »ili kakve druge isprave, koja se odnosi na dug«. Tako Arangj. prema starom hrv. tekstu. Mislim, da tim nije točno preveden gornji njemački pasus, napose riječi: »dahin gehörigen«. Time se je mislim htjelo reći, da u izdanu nove isprave ne smije ležati animus novandi. Vidi Glaser-Unger XVII. br. 6971. (razlozi III. instancije). To nije, držim, u tekstu komisije došlo do izražaja. Česi vele: »nebo jiná podobna listina.«

»Abänderung« prevodi komisija sa: »izmjena«. To je po mojem mišljenju preuski izraz za »Abänderung«. »Izmjena«, mislim, znači na dosadašnje mjesto staviti što drugo.

»....einem Dritten, welcher derselben nicht beigezogen worden. Ja sam rekao: »... ni trećemu, koji tomu nije bio prizvan«. Komisija kaže: »trećemu, koji na izmjenu nije pristao.« Ako i pošto smo ovaj §. htjeli prevesti, onda je moj prijevod točniji. — »Prizvati ima i Ivek.

§. 1380. »Ugovor o preinačenju.« Ako i nije ispravno, da se nagodba u ovom §-u naziva (u starom tekstu o. g. z.-a) »obnovna pogodba«, ipak ne bih nagodbu nazvao »ugovorom o preinačenju« niti bih usuprot §§. 1375. i sl. rabio naziv: ugovor o preinačenju. Vidi i novi češ. tekst.

§. 1382. »Dürfen« prevodim tačno (tako i Arangj.) sa »smjeti«. Komisija veli: »moći«. Ne tvrdim, da je to juridički krivo, ali je juristički dobro, ako se veli i »smjeti«. Ovakove nagodbe su jur. nedopuštene i nisu valjane. §. 879. al. 1. I u §-u 93. se veli: »gestattet«. Samo se ne smijemo, za opravdati promjenu u komisiji učinjenu, pozivati na jezične razloge, da naime i »moći« znači u našem jeziku »smjeti«.

§. 1384. Ako je komisija u mojem pasusu (in f. ovoga §-a): »valja da postupa« — izostavila: »valja da« samo iz jezičnih razloga, ova promjena u tekstu, držim, nije bila potrebna. Vidi Ivek. verb.: »valjati«.

§. 1387. »... neue gefundene Urkunden«. Ja sam rekao: »novo nadjene isprave«. Komisija veli: »poslije nagodbe nadjene isprave«. §. 1387. je samo konzekvencija načela, koja vrijede kod nagodbe. Izuzevši prijevare ne pada nagodba, ako se naknadno razjasni nesigurnost, koja je povod nagodbi ili ako su se stranke nalazile u bludnji o prijepornoj točki (»Streitpunkt«), o prijepornom ili dvojbenom pitanju, koje se imade nagodbom, po mnijenju stranaka, definitivno riješiti. To slijedi iz §§. 1385 i 1387. Pasus: »novo nadjene isprave« podsjeća — a to su redaktori i htjeli — na noviter

Digitized by Google

reperta u procesu[31]) tim da novote spomenute u ovom §-u (§. 1387.) nemaju iste pravne posljedice. Nema opravdanoga razloga, da se napušta ovaj način izražavanja. Ne radi se naime u §-u 1387. o objektivnom fiksiranju vremena, kada su odnosne isprave nadjene, već o tom, da se za nje u vrijeme pravljenja nagode nije znalo odnosno, da nisu bile pri ruci; to hoće reći stari tekst riječima: »novo nadjene« (noviter reperta).

§ 1391. I ovaj § treba da ostane; ne dakako radi njegove sadržine, već da uzdržimo staru enumeraciju. Korist od ove potonje je neprispodobivo veća, nego li šteta, koja navodno nastaje pridržanjem ovoga i nekih drugih §§. slične dvojbene vrijednosti.

§. 1392. O genezi 2. izrek §-a 1392. vidi u »Obrazloženju« cit. mjesto iz Krasnopolskoga (Obl. R. str. 262). Držim, da se moj tekst najuže približuje originalu, a da se i u našem jeziku može reći, da se »ustup (cesija) sklapa«, baš kao što se i za posao (dvostrani) veli, da se sklapa.

Ako se ne će reći »ustup«, prem tu riječ ima term. rječ., čini mi se, da je »ustupanje« (Bogišić) bolje od »ustupljenje«.

§. 1395. »poravnati« (cit. §. in f.) ima Ivek.

§. 1396. »... sobald ihm der Übernehmer bekannt gemacht worden ist«. Ja sam rekao: »čim mu se primalac obznani«. Komisija kaže: »čim mu je prijemnik obznanjen«. Ovaj moj: »čim mu se obznani« ne znači možda, da se primalac (sâm) javi cesusu. Tako i Vuk prevodi mjesto u poslanici sv. Pavla Rimljanima (iz njemač. prijevoda dra Luthera): »Nun aber geoffenbaret[32] auch kundgemacht durch der Propheten Schriften ...« — »sad se mu javila (tajna) i obznanila kroz pisma proročka ...« (Njem. tekst 1. c. 16,26; hrv.: 14,25).

To slijedi u ostalom i iz §-a 1395. (in f.): dok mu primalac ne bude poznat.

§. 1397. Ja sam rekao: »dariva«. Komisija veli: »daruje«. Ne prigovaram toj promjeni, samo mislim, da i »dariva« nije loše. »Tko brzo dariva, dvaš dariva«. Daničić. Poslovice.

§. 1398. Mjesto »obeštećenje« rekao bih — prema gore rečenom »odšteta«.

Za »blosser Zufall« velim vazda: »nenadani slučaj«. Komisija kaže: »puki slučaj«. To je bez sumnje dobro, samo se mora svagdje, gdje u zakonu dolazi »blosser Zufall«, uvijek tako prevoditi. Zakon naime luči »blosser Zufall« od »gemischter Zufall« (casus mixtus), što zapravo nije slučaj, pošto tu postoji i krivnja. S obzirom na to nije možda loše za onaj prvi reći — kao što je to i u hrv. tekstu zakona »nenadani slučaj«, t. j. slučaj, što se je desio nenadano, bez nepomnje i krivnje.

»Insofern«! Ja sam rekao: ako«; komisija kaže: »u koliko«. Prijepor, koji se vodi o tom mjestu zakonika (v. Krainz, VI. izd. §. 332. N. 3.) nismo tim riješili. (»Bedingung — »Voraussetzung«). Prema »insofern« bio bi to uvjet. Da se »insofern« jezično može prevesti sa »ako«, vidi Vuk: »ako ostaneš u dobroti« (»soferne Du an der Güte bleibst«. Novi zavjet Rim. 11.22.).

---

[31]) Vidi: Zeiller. K. ad §. 1387 i odgovarajuću ustanovu u ALR.

[32]) Nämlich das Geheimnis.

Digitized by Google

§. 1399.. (in f.) »... da dejstvuje na sudsko izvršenje (ovrhu)«. Ostajem kod svoga teksta (»uskoriti sudsku ovrhu«). Ovaj »dejstvovati« nisam našao u I v. Ter. rj. ima tu riječ u smislu: »einwirken« (uticati), i tako će se to faktično kod nas shvatiti, t. j. kao uticanje na sudsku ovrhu; što je dakako neispravno i nedopustivo.

§§ 1400. i sl. govore o asignaciji. Ja sam pokušao ove §§ preudesiti prema njem. gr. z-u i ugar. osnovi, a za slučaj da moj elaborat ne bi bio prihvaćen, dajem prednost tekstu austr. gosp. kuće. Razlozi za to nalaze se u mojim »Primjedbama«. Vidi i moje »Obrazloženje«. Videći medjutim u sjednicama, da se komisija u promjene austr. n o v e l e, rekao bih, načelno (samo u najredjim slučajevima se je nešto — minimalno — od novele udaljila) ne upušta, odustao sam unapred sâm od toga, da kapacitiram članove komisije za moje promjene i predloge, te smo odmah pristupili recepciji austr. novele pur et simple.

No i ovdje imam gledom na tekst, kako ga je komisija ustanovila, neke primjedbe.

§. 1400. Komisija je rekla za njemačku: »zur Erhebung der Leistung« — »da primi činidbu od upućenika«. Ne »da primi«, već da podigne. Odatle nakon prihvata upućenikovoga nastaje« »Holschuld«-ne »Bringschuld«.

§. 1400. zadnja izreka: »... erst, wenn ...« Komisija veli: »tek onda, kad«. Ovdje se u prvom redu radi o uvjetu. Očitovanje upućenikovo mora stići primaocu, da ovaj steče neposredni zahtjev proti upućeniku (»u m den Angewiesenen gegenüber dem Empfänger zu verpflichten«). (E h r e n z w e i g, §. 336. IV. U toliko je bolje reći: »tek onda, ako«. Tako i d. l.

§. 1403. »Bevollmächtigungsvertrag« ima se prevesti sa izrazom, identičnim s onim, što ga zakon upotrebljava na mjestu, gdje o toj pogodbi ex professo govori. — Dakle u §§. 1002. i sl. Naš hrv. tekst rabi za »Bevollmächtigungsvertrag« — »pogodba opunovlasna«.

§. 1404. »Die Leistung ... bewirken« prevodi komisija sa: »izvršiti činidbu«. Ako je »izvršenje« = ekzekucija (ovrha), onda se, mislim, ne bi ovdje smjela upotrebiti riječ: »izvršiti«.

I zadnja izreka ovoga §-a nije precizno, po mojem mišljenju prevedena. Bolje A r a n g j. Vidi i češki prijevod.

§. 1406. Prva alineja u tekstaciji nije, čini mi se, sasvim jasna.

Glede druge alineje dvojim, da je jezično ljepša od moje.

§. 1408. »Liegenschaften«. Ja sam rekao: »realiteti«, komisija veli: »zemljišta«. To je bez sumnje ovdje preusko rečeno. Ne radi se samo o otudjenju zemljišta. Češki tekst i d. l. vele: »nekretnine«.

§. 1409. »Osloboditi se« od koga ili od česa — ima I v e k.

§. 1409.a) ».... aus den zum Vermögen oder Unternehmen gehörigen Schulden«. Komisija veli: »za dugove, koji idu uz imovinu ili preduzeće«. Meni se čini, da to niti je dobro niti razumljivo.

§. 1410. »... in der Weise verabredet, dass an die Stelle des aufgehobenen Schuldverhältnisses eine Verpflichtung des neuen Schuldners aus selbständigen Rechtsgrunde oder unter Aenderung des Hauptgegenstandes der Forderung gesetzt wird ...« Komisija veli: »... na taj način, što se ... stavi obveza novoga dužnika, k o j a s e o s n i v a n a s a m o s t a l n o m p r a v n o m o s n o v u i l i n a p r o m j e n i g l a v n o g a

Digitized by Google

predmeta...« Tu se radi o tom, da netko nastupi kao dužnik na mjesto dosadašnjega, a sa djelovanjem novacije. Držim, da je ovaj podcrtani pasus bolje i stvarno korektnije preveden u d. l., kod Arangj. i kod mene.

Naslov 3. poglavlja ovoga dijela o. g. z-a. »O raskinuću prava i obveza«.

Već sam gore spomenuo, kako ne bih upotrebio riječ »raskinuće«. Ovdje se osobito vidi, kako je ta riječ nezgodna. »Raskinuće prava«!

§. 1411. Ne branim ni ovaj §., ali brisanje ove, rekao bih, nedužne ustanove, opravdano je samo očitim nastojanjem nekih članova komisije, toliko tih, mislim, neutralnih propisa izbrisati već u toj partiji o. g. z-a, da jur tim postaje stara numeracija nemoguća. Korist od ove potonje jest pak mnogo veća od »štete«, koju pridržanje takvih »nevaljanih« §§. prouzrokuje.

§. 1416. »Dasjenige« (Kapital), »welches schuldig zu bleiben dem Schuldner am meisten beschwerlich fällt...« Komisija veli: »...a po tom onu« — naime glavnicu, — »koja je za dužnika najteža«. To nije jasno. Glavnica, koju je najteže platiti ili dugovati?

§. 1418. »Hranjenik« ima Iv. i Maž.

§. 1419. »Snositi« ima Ivek.

§. 1421. »Ungewiss« je dvojben i uvjetan. Nesiguran odn. siguran ima i Ivek.

§. 1422.: »... kann vor oder bei der Zahlung vom Gläubiger die Abtretung seiner Rechte verlangen«. Ehrenzweig osporava ovo mjesto i veli: vjerovnik ne može u opće ustupiti svoja prava placu, jer ova platiočeva izjava ima za posljedicu, da prava vjerovnikova u momentu isplate prelaze na placa. U povodu toga prigovara ter povodeći se i dalje sa Ehrenzweigom izmijenila je komisija ovo mjesto i rekla: »... može ... vjerovniku izjaviti, da tražbinu otkupljuje«.

Ja to ne bih učinio. Ponajprije ne bih rekao, da konstruktivna jurisprudencija ne bi sa gore po Ehrenzweigu osporavanim mjestom mogla na kraj izaći. Moglo bi se, mislim, reći ovako: ako platac kod (ili prije) isplate išće od vjerovnika ustup njegovih prava, to ima za posljedicu, da isplata djeluje kao otkup tražbine, te time isplatom i onom platiočevom izjavom prelazi tražbina na placa. Sličnih konstrukcija ima — ako i sa drugim posljedicama — i u drugim zakonima: kod kompenzacije se tražbina i protutražbina smatraju prebitima u vrijeme njihove ekzistencije, ali treba za to i izjava sa strane onoga, koji kompenzira (njem gr. z.).

Nadalje: Ehrenzweigova kritika odnosnoga mjesta nije toli odlučno mjerodavna, da bismo mogli na njenom osnovu ustvrditi: time je dotično mjesto u noveli definitivno sa strane nauke kao neuspjelo otklonjeno.

Konačno; komisijina tekstacija: »Ko plati tudji dug ... može ... izjaviti, da tražbinu otkupljuje« zvuči i suviše doktrinarno, te dikciji našega zakonika, kojemu je jedna od njegovih dobrih strana u tom, da u njem nema doktrinarizma — ne pravi dike.

§. 1424. »Punovlasni« ima Ivek.

Digitized by Google

»Kome je sud dosudio tražbinu!« Vidi moje »Obrazloženje«. Pošto se radi o vjerovništvu (die Gläubigerschaft ist streitig), imade se reći: »koga je sud pripoznao za vjerovnika«.

»Više ne postoji!« Ne radi se o tom, da to više ne ekzistira, već da ga t u nema. Vidi i češ. prijevod.

§. 1425. »Hinterlegung«! Riječ »ostava« ima I v e k. i B o g i š i ć.

§. 1426. Quittungen«, »Namirnica« ima B o g i š i ć (§§. 613, 975). »Priznanica« bila bi i isprava o priznanju. »Anerkennung« u smislu »eines privatrechtlichen Anerkenntnissvertrages«, te već s toga nije shodno ovdje upotrebiti ovu riječ.

»Namirnica« ima i term. rj. a »namira« I v e k.

Komisija je samo dijelom prihvatila moje mišljenje. (§. 1426. novi in f.). Ostajem pri svom stanovištu. U svojim »Primjedbama« (ad §. 210) i u »Obrazloženju« sam svojedobno o tom rekao: »Ne dade se poreći, da je logičnije, da dužnik nosi troškove namirnice. Vjerovnik mora ju načiniti u interesu dužnika, dakle neka to ide na trošak dužnikov. Njem. gr. z. veli, da dužnik nosi te troškove, a k tomu dodaje: »u koliko ne proizlazi ino iz pravnoga odnosa izmedju vjerovnika i dužnika«. Ovo je, rekao bih, opreznije rečeno nego li u austr. noveli (»ako nije drukčije uglavljeno«). Iz naravi dugovnoga odnošaja ter osobitih okolnosti konkretnoga slučaja proizlazi — ako to i nije uglavljeno — da dužnik ima sve troškove, dakle i troškove namirnice, na pr. u slučaju beskamatnoga zajma, danoga iz uslužnosti«.

§. 1428. Čemu: »otplaćivan«? Vidi i češki prijevod.

§. 1429. »Iskazati se« ima term. rj.

§. 1431. Glede »izvršiti«, »izvršioc« vidi gore.

»Činilac« ima I v e k.

»Nabaviti« ima takodjer I v e k.

§. 1432. »Uskratiti« ima term. rj.

§. 1434. »Povraćaj« je prema I v e k. nešta sasvim drugo (kod tkanja). Prema I v e k imalo bi se reći: »povraćanje«.

»Pridodatoga« je komisija izostavila. Zašto? Taj dodatak ima i A r a n g j.

§. 1435. »Temelj« ima I v e k. i term. rj.

§. 1438. Dosadašnji §. je komisija izmijenila — poglavito zbog dvojbâ, koje daje konac ovoga §-a. Komisija veli: »Ako se izmedju dvije osobe steknu tražbine, koje su istovrsne, onda, u koliko se tražbine medjusobno izravnavaju, obaveze se medjusobno prebijaju, tako da se, ako se kompenzacija istakne, smatra da je medjusobna isplata izvršena, još kad su se te tražbine medjusobno stekle«.

Ovo mi se baš ne svidja. Najprije se veli, da se tražbine, ako se steku, medjusobno prebijaju, a onda se dalje kaže, da to biva tako, da se — ako se kompenzacija istakne — smatra, da je medjusobna isplata izvršena još kad su se tražbine medjusobno stekle. Ovo potonje čini mi se da sa 1. izrekom nije sasvim kongruentno. Da je istaknuće kompenzacije nužno, to se razumijeva samo po sebi. Pita se samo, da li kompenzacija biva ipso iure — steknućem tražbinâ, ili izjavom sa retroaktivnom moći

Digitized by Google

u vrijeme kad si tražbine kao kompenzibilne nasuprot stoje. Ovo potonje je stajalište njem. i švic. z-a, dok po našem starom z-u obje tražbine utrnjuju nastupom kompenzabiliteta, no naravski pod uvjetom, da se utrnuće sa uspjehom realizira. S toga i zovu kompenzaciju činjenicom uslijed koje utrnjuju tražbine, a djeluje ta činjenica uvjetno ipso iure. Tako K r a i n z, P f a f f, U n g e r. Vidi i E h r e n z w e i g. Tekst komisije govori za ovo potonje mnijenje u prvom dijelu teksta, dok u svom drugom dijelu kao da daje »istaknuću« kompenzacije sa natražnom moći odlučujući važnost. Ja sam za stari tekst. Nisu ga mijenjali ni austr. noveliste.

§. 1440. Nema razloga da smatram promjene učinjene po komisiji u mojem prijevodu §-a 1440. in f. popravkom moga teksta.

Posebnu pò komisiji dodatu ustanovu (kao alineju 2.) glede alimenata smatram suvišnom. Već starija teorija i praksa bile su pretežno za to, da se alimentacijone tražbine isključe od kompenzacije. Pored toga to slijedi kod nas glede zakonskih alimentacija — a na te je očito predlagač u komisiji smijerao[33]) — iz §-a 17. z-a od 13. I. 1883. o stegama ovrš. prava (»Ne mogu se uzeti pod ovrhu tražbine, proizviruće iz prava na zakonom ustanovljeno uzdržavanje«), a za Dalmaciju i Sloveniju vrijedi isto, ali samo sa ograničenjem, da je onaj, koji realizuje zak. alimentacioni zahtjev, nesposoban za stjecanje i ako je na alimentaciju upućen (§. 291. broj 2. EO.).

Konačno nije baš uputno reći: »i s t o t a k o . . .« (nova po komisiji dodana alineja). Zakon govori u §-u 1440. o nemogućnosti kompenziranja tražbinâ iz raznovrsnih razloga (raznovrsnost predmeta, samovlasnost ili lukavština jedne strane, nadalje na osnovu načela, da se ugovori imadu ispuniti et quod bonae fidei est, ad perfidiam non est trahendum §§. 1109. in f. i 1440). Glede jednih (1. izreka) nadovezuje zakon na predjašnji §., glede drugih opet (2. izreka) sasvim općenito kaže, da zbog njih nema u opće mjesta kompenziranju. Imajući pred očima ova razlikovanja z-a (izreka 1. i 2.) — nije zgodno novu alineju nadovezati sa riječima »isto tako«. Sasvim drugačije stilizuje to primjerice švic. Obl. R. §. 125. (»Fälle der Aussschliessung«).

§. 1441. Moj prijevod čini mi se preciznim. Promjena, koju je ovdje učinila komisija, ne čini mi se opravdana ni jezično ni stvarno. Napose je, mislim, sasvim ispravno reći, da dužnik ne može stavljati u račun vjerovniku ono, što vjerovnik ima p l a t i t i trećemu, a treći dužniku. Isto tako je dobro na koncu §-a govoriti o i s p l a t i, koja se mora učiniti drugoj državnoj kasi. Taj način izražavanja odgovara naravi prijeboja, koji po našem z-u jest medjusobna isplata.

§. 1442. Mjesto »držaoc«, »medjudržaoc« tražbine veli komisija: »vjerovnik«. Način izražavanja u (starom) §-u 1442. u savezu je, mislim barem, sa shvaćanjem, koje i kod cesije razlikuje titulus i modus, te je cesija perfektna ne samim sporazumom (medju cedentom i cesionarom) već tek aktom, analognim tradiciji. Tek onaj je postao cesijom vjerovnik komu je tražbina predana, koji ju drži. Ipak ne dolazi u obzir ovdje kod kompenzacije medjudržaoci, već samo sadašnji držalac. Dakako da nema

[33]) I kod §-a. 1440. cit. rješidbe (S c h e y) odnose se na zak. alimentacije.

Digitized by Google

razloga, da se po tom rezoniranju i prvi vjerovnik zove držalac tražbine. Zeiller u svom komentaru ad § 1442. i zove ovoga vjerovnikom. Ja bih ostao pri staroj tekstaciji.

§. 1444. Komisija je ovaj §. preudesila, htijući time bezdvojbeno reći, da je odricanje djelovno samo kao ugovor sa dužnikom.

Nema dvojbe, da je §. 1444. davao povoda dvojbama, ali se je i u tom stvorilo u teoriji prevladajuće mnijenje u smislu ugovora, a ne jednostranog očitovanja, Vidi Krasnopolski str. 313. Ehrenzweig VI. §. 353.

Alí isto tako nema, barem za me, dvojbe da uslijed po komisiji učinjene modifikacije novi §. 1444. nije sasvim kongruentan. Zadnja izreka, kako ju je komisija redigirala, dobro zvuči kao marginale pred kojom rješidbom u Glaser-Ungeru, ali ne kao tekst zakona §. 1444. Napose je prva izreka novoga §. 1444. uz novu drugu izreku — suvišna. Kako se od prilike ima misao sadržana u tom dodatku legislatorno izreći, imamo primjer u §-u 397. njem. z-a, 115. švic. Obl. R. i §. 1048. ug. osnove.

§. 1445. Pasus: »ili ako nastupe odnosi sasvim različite vrste« — izmijenila je komisija sa slijedećom izrekom: »ili ako je sjedinjenje naročitim propisima isključeno«. No slučajevi, koji spajaju po općenitom shvaćanju pod udar onoga prvospomenutoga doista nejasnoga zakonskoga pasusa i koji su na koncu ovoga §-a spomenuti, nisu baš naročitim odn. osobitim propisima normirani.

§. 1450. Glede »povraćaj« vidi gore kod §. 1434.

Pravosudje.

Gradjansko.

Ustanova § 543. o. g. z. pretpostavlja samo preljub počinjen po pretendentu na nasljedstvo s oporučiteljem.

Rješidba stola sedmorice od 2. rujna 1920. br. 1726. (osuda kot. suda u B. od 31. prosinca 1919. br. 16569 gr., osuda banskoga stola od 24. ožujka 1920. br. 2437).

Kotarski sud u B. u parnici A. M. S. i P. M. proti M. udovi M. radi nevaljanosti oporuke i isključenje od nasljedstva spp. nakon na tužbu primlj. 5. IX. 1918. br. 8843/gr. vodjene usmene rasprave i dovršene uskladom spisa dana 30 IX. 1919. u prisuću obiju stranaka, odbio je osudom od 31. prosinca 1919. 16549/gr. tužitelje sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom »da je tu tuženica dužna priznati, da pokojni J. M. nije izrekao svoju posljednju volju pri punoj sviesti, promišljeno i ozbiljno, bez sile, bez prevare i bez bitne bludnje, te da je javnobilježnička isprava, kojom J. M. 4. svibnja 1913. izričući navodno svoju posljednju volju i imenovavši tuženu universalnom nasljednicom, nevaljana i ništetna kao oporuka i da tužena osim toga nema sposobnosti radi počinjenoga preljuba, da oporučno nasljedi pokojnoga J. M., pa da je slijedom toga dužna priznati, da se ostavinska rasprava iza pok. J. M. provede bez obzira na oporuku, a ostavina uruči zakonitim nasljednicima na temelju zakona, — i da je konačno dužna na-

Digitized by Google

knaditi tužiteljima ovom parnicom prouzročeni trošak sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe« — odsudiv podjedno tužitelje na naknadu parbenih troškova i to sve iz slijedećih razloga:

Na ostavinu pokojnoga J. M., koji je umro, ostavivši oporuku, kojom imenuje tuženu suprugu si univesalnom nasljednicom, očitovala se tuženica nasljedno na temelju te oporuke, dok su se tužitelji nasljedno očitovali na temelju zakona, prigovarajući oporuci valjanost. Povodom toga, a uslijed predanih protusloynih nasljednih očitovanja prema ustanovi §§ 125. i 126. izvpp. otpućeni su tužitelji na put redovite pravde.

U odredjenom im roku ustaju tužitelji nazočnom tužbom, s kojom napadaju oporuku kao nevaljanu, a podjeno pobijaju tuženici pravo nasljedovanja na ostavinu iza pok. J. M. — Tužitelji u prvom redu tvrde, da pok. J. M. u času pravljenja oporuke nije bio pri punoj svijesti i stoga da nije mogao promišljeno i ozbiljno očitovati švoju posljednju volju. U dokaz te okolnosti pozivaju se na svjedoke M. B., A. A. i M. B. — Napadaju dakle pismenu oporuku, da je nevaljana, jer ne odgovara propisu § 565. o. g. z. — U drugom redu tvrde, da je tuženica nesposobna nasljediti, da gubi pravo nasljedstva na gore navedenu ostavinu temeljem § 543. o. g. z., jer da je za života oporučitelja počinila preljubočinstvo, u dokaz čega se pozivaju na svjedoka S. Š., T. M., Š. F. i L. K., koji da su sa tuženicom još za života pokojnikova spolno obćili. — Tuženica poriče navode tužitelja.

U ovoj parnici sudu je ovome odgovoriti, da li je oporuka valjana i da li je sposobnost tužene nasljedovanju iza supruga joj uništena po § 543. o. g. z. — Pok. J. M. očitovao je svoju posljednju volju pred kr. javnim bilježnikom pismeno u formi javno-bilježničkoga spisa, što je neprijeporno. Ta se isprava ima dakle u smislu § 113. grpp. smatrati javnom ispravom. Toj javnoj ispravi tužitelji prigovaraju, da posljednja volja oporučitelja nije očitovana stanovito, pri punoj svijesti, bez sile, bez prevare i bitne bludnje. — U dokaz tih općenitih prigovora pozivaju se na gornje svjedoke. Vidiv ali, da tužitelji, kojima prinadleži teret toga dokazivanja, nisu ne samo naveli konkretnih činjenica, iz kojih bi se mogle zaključivati odnosno dokazati pretpostave § 565. o. g. z., već nasuprot da nisu toga ni pokušali učiniti; — vidiv, da javna isprava imade potpunu moć dokaza glede čina u njoj sadržanih; — vidiv, da su svjedoci oporuke M. B, A. A. i M. B. baš protivno od tvrdnje tužitelja iskazali, da je pok. J. M. u času pravljenja te oporuke bio pri potpunoj svijesti i trijezan, te da je sasvim ozbiljno i promišljeno svoju posljednju volju očitovao, bez sile i straha, to se imade smatrati sama oporuka potpuno valjanom i slovu zakona odgovarajućom.

Na pitanje pako, da li je tuženica kao supruga oporučitelja nesposobna, da ga naslijedi po § 543. o. g. z., valja odgovoriti niječno iz razloga, koji slijede. Ustanova §. 543. o. g. z. odredjuje, da su osobe, koje su ispovijedile u sudu preljubočinstvo ili rodoskvrnost ili proti kojih je preljubočinstvo ili rodoskvrnost dokazano, isključene od prava, da nasljeduju jedna drugu po razredbi posljednje volje. Ali u prijepornom slučaju ne predleži preljub, kako to zahtijeva § 543. o. g. z., jer je tuženica bila zakonita supruga oporučitelja, a kao takova nije mogla s njime počiniti preljubočinstvo. Tek da je tuženica sa trećom osobom počinila preljub, to bi u smislu § 543. o. g. z. gubila pravo nasljedstva na ostavinu ove treće osobe po razredbi posljednje volje, jer su osobe označene u § 543. o. g. z. isključene od prava, da nasljeduju zamjenito jednu drugu po razredbi posljednje volje. Naglašivanje zakona na »zamjenito« nasljedovanje, jasnije izraženo u auten-

Digitized by Google

tičnom njemačkom tekstu sa »unter sich«, nedvoumno dokazuje, da se § 543. o. g. z. odnosi samo na osobe, koje su medjusobno izvršile preljubočinstvo i da te i takove osobe ne mogu da nasljedjuju jedna drugu po razredbi posljednje volje. Ovo i ovakovo tumačenje zakona potvrdjuje i U n g e r u svojem dijelu »Nasljedno pravo«, gdje tumačeći ustanovu veli, da su isključene po § 543. o. g. z. od prava nasljedovanja osobe, koje su sa oporučiteljem izvršile preljubočinstvo ili rodoskvrnost. To je tumačenje usvojila i austrijska judikatura. Iz tih razloga nije se provelo preslušanje topoglednih svjedoka po tužiteljima ponudjenih, već je valjalo tužitelje sa tužbom kao na zakonu neosnovanom odbiti i suditi kao u dispozitivnom dijelu osude.

B a n s k i s t o l je povodom žalbe ništovne i priziva tužitelja potvrdio osudom od 24. ožujka 1920. br. 2437. osudu prvoga suda, sniziv parbene troškove, uz slijedeće razloge: Ništovnu žalbu tužitelja valja kao neosnovanu zabaciti s razloga, što u postupku prvoga suda nije počinjena ni jedna od ništetnosti predvidjenih u § 339. grpp. Napadnuta niža osuda je izrečena i obrazložena u skladu sa stanjem parničnih spisa i zakonom. Tegobe priziva tužitelja nisu osnovane na zakonu. Slučaj § 543. o. g. z. ne postoji. Stoga nije prvi sudac opravdano prepustio dokaz ponudjen po tužiteljima za istinitost preljubočinstva po svjedocima kao suvišan po § 107. grpp. Isprava o sačinjenju oporuke pokojnoga J. M. pred kr. jav. bilježnikom je javna po § 114. slovo 1.) grpp. te ima po § 113. grpp. moć potpuna dokaza, jer sadrži čin, o kojem je po § 59. i slijed. bilj. reda zakonito izdana. Protudokaz tužitelja o tom, da oporučitelj nije načinio oporuku uz pretpostavke § 565 o. g. z. je dopustiv po § 113. grpp., a prvi sud je izveo taj protudokaz preslušanjem oporučnih svjedoka, ali ovi nisu posvjedočili ono, o čem su tužitelji ponudili dokaz po njima. Ustanove § 543. i 540. o. g. z. su heterogene naravi. — § 543. o. g. z. pretpostavlja samo preljub, počinjen po pretedentu za nasljedstvo s oporučiteljem. Toga u ovom slučaju ne ima. Stoga sve da i je tuženica počinila preljub bilo ma kada prije, nego bi joj zapalo nasljelstvo iza pokojnoga joj muža J. M. sa muškarcima različnima od njega, radi takova preljuba ne isključuje ju zakon od nasljedstva iza muža. Za to je bez obzira na uskladjeni zapisnik o preslušanju za vjekovitu uspomenu prvi sud zakonito po § 107. grpp. propustio preslušati po tužiteljima ponudjene svjedoke za dokaz istinitosti preljuba, počinjena po tuženici s trećim osobama. Takov preljub bio bi predvidljivo za oporučitelja — pokoj. muža tuženičina — »iz zlobne namisli« uvreda tako, da bi se suprot njoj moglo postupati po § 502. i 503. k. z., ali to ne bi bila uvreda pokojnika u njegovu poštenju, a samo takovu predvidja § 540 o. g. z. Presuda glede parbenih troškova je osnovana na § 573. grpp. Za preboj nema važnih razloga. Nije dosta, da se tužitelji nisu iz objesti upustili u parnicu, za to se hoće pretpostavke § 1304. o. g. z., kojih u tom slučaju nema. Nu ti troškovi su tuženici preobilno obredjeni i dosudjeni. Za to je valjalo priziv tužitelja u glavnoj stvari otputiti i potvrditi nižu osudu, a glede visine parbenih troškova uvažiti i nižu osulu preinačiti sniženjem tih tuženici dosudjenih troškova na 362 K 80 f. s tim, da trošak pravnih lijekova tužitelji imadu sami nositi, jer nisu u glavnoj stvari uspjeli.

S t o l s e d m o r i c e povodom ništovne žalbe i izvanrednog previda tužitelja obnašao je osudom od 2. rujna 1920. br. 1726. uz zabačenje ništovne žalbe i otpućenja izvanrednoga previda tužitelja potvrditi obje suglasne osude nižih sudova.

Priobćio: **M. Zuvičić**, sudb. vijećnik u Brodu.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 2.
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
VELJAČA 1925.

Povodom osnove zakona o uredjenju sudova.*)

Napisao dr. Hugo Werk, advokat u Zagrebu, član stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde.

I.

Redoviti sveučilišni profesor u Ljubljani, član stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde dr. Gregor Krek, napisao je opsežno delo povodom donošenja osnove zakona o uredjenju sudova, u kojemu je radu, kao član zakonodavnog Saveta, i sam suradjivao.[1])

U času kada zanimana javnost pita, što je sa izjednačavanjem zakona i u kojemu se stepenu razvitka isto nalazi, ova je knjiga vrlo dobro došla. Ona daje u obim pravcima potrebita razjašnjenja, i doprinosi uvelike, da se steku čisti pojmovi o načinu rada civilnopravnoga odelenja stalnog zakonodavnog Saveta s jedne, i onoga Ministarstva Pravde s druge strane.

Iz predgovora ovoj knjizi, koja je pisana velikom spremom i još većom ljubavi, doznaje se, da je sticajem prilika, koje su ležale izvan domašaja S. Z. S. (stalnog zakonodavnog Saveta) kao celine, i koje su se razvijale bez njegova znanja, naslov knjige zastareo.

Da stvar bude svakome jasna, red je da ukratko navedemo genezu nacrta zakona o uredjenju sudova, sa kojim se bavi prof. Krekova knjiga.

Prvi nacrt zakona o uredjenju sudova, koji je sadržavao i pravilnik sudske vlasti (»nacrt zakona o uredjenju i nadležnosti sudova«) sastavili su dr. Dragoljub Arandjelović i Živojin Perić, profesori Beogradskog sveučilišta, i M. Tadić, tada predsednik prvostepenog suda za grad Beograd, sada odvetnik u Beogradu. Taj prvi nacrt bio je priopćen u Beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke«, knjiga 18 (1921), str. 313 sl. i 385 sl. dr. Toma Ži-

*) Na auktorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom.

[1]) Dr. Gregor Krek: Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu. Ljubljana 1924., XII — 285. Izdanje »Slovenskog Pravnika«. Cena?

Digitized by Google

vanović, profesor Beogradskog sveučilišta, obradio je kasnije drugi deo nacrta ovoga zakona, i baš onaj koji se odnosi na uredjenje porotničkih sudova, na sudsku nadležnost u krivičnim stvarima i na uredjenje državnih tužioštava. Ovaj deo, priopćen u Arhivu, knjiga 18, str. 465 sl., postao je kasnije, uz neke izmene i dopune, sastavnim delom prvog nacrta, te zajdno sa ovim predstavlja drugi nacrt zakona o uredjenju i nadležnosti sudova.

Ovaj drugi nacrt zakona bio je predložen na ocenu široj komisiji, sastavljenoj iz članova civilnogravnog i krivičnopravnog odelenja S. Z. S., te iz nekih stručnjaka izvan S. Z. S., koja je komisija zasedala u Beogradu od 18. do 23. aprila 1921. Došavši do ubedjenja, da se na osnovu ovoga nacrta ne može izreći konačna reč po tome predmetu, šira se je komisija ograničila na to, da odredi nekoliko glavnih smernica za izradu novoga nacrta zakona o uredjenju sudova, prepuštajući pitanje njihove nadležnosti zakonima o pojedinim sudskim postupcima. U isto vreme šira komisija izabrala je uži odbor, koji je, na osnovu tih smernica, imao sastaviti novi nacrt zakona.

Taj odbor bejaše sastavljen od gg. Arandjelovića, Dra Gregora Kreka, auktora knjige o kojoj je ovdje reč, dra Ivana Mauovića, profesora Zagrebačkog sveučilišta, Gjorgja B. Nestorovića, državnog savetnika u. m., odvetnika i predsednika civilnopravnog odelenja S. Z. S., i dra Huga Werka, odvetnika u Zagrebu.

Stečajem raznih prilika ovaj uži odbor, tačnije njegova dva člana gg. Krek i Nestorović, mogla su da sastave samo jedan deo nacrta, koji Auktor nazivlje »delimičnim nacrtom«. Ministarstvo pravde poverilo je konačno redakciju nacrta dru Werku, koji ga je dovršio i predložio Ministarstvu 10. oktobra 1922. Auktor nazivlje taj nacrt: »referentskim nacrtom« (ref. nacrt). Na 20. oktobra 1922. sastao se je u Beogradu uži odbor pojačan sa stručnjacima gg. dr. Antunom Skumovićem, profesorom Ljubljanskog sveučilišta i Slavoljubom Sovom, predsednikom Banskog Stola u Zagrebu, pod predsedanjem predsednika Kasacionog Suda u Beogradu gosp. Mihajla Jovanovića, te je do 2. novembra i. g. uzeo u pretres ref. nacrt i dao mu tekstaciju, koju Auktor nazivlje komisijskim nacrtom (kom. nacrt).

Ovaj ima 106 paragrafa, oslanja se u suštini na austrijski zakon o uredjenju sudova od 27. novembra 1896. br. 217 l. d. z., koji i danas važi u Dalmaciji, Istri i Sloveniji, vodi računa o posebnim prilikama i potrebama naše Kraljevine i o njezinom današnjem zakonodavstvu, poglavito o Ustavu, o nacrtima zakona o sudijama, o odvetnicima i onome o činovnicima gradjanskog reda.

Kom. nacrt polazi sa pretpostavke, da će se uzakoniti nacrt zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, kako ga je sastavio posebni odbor, sastavljen od člana S. Z. S. dra Huga Werka, i od eksperta dra Antuna Skumovića i Slavoljuba Sove, koji je odbor u glavnom recepirao austrijski pravilnik sud-

Digitized by Google

ske vlasti od 1. augusta 1895., br. 111 l. d. z., i austrijski sudski postupak u gradjanskim parnicama od istoga dana, br. 113 l. d. z., te preporuča Ministarstvu pravde, da njegov nacrt zakona o uredjenju sudova pošalje na ocenu svim ostalim članovima i svim članovima krivičnopravnog odelenja S. Z. S., svim vrhovnim i prizivnim sudovima, pravnim fakultetima, odvetničkim i beležničkim komorama i njima sličnim ustanovama, trgovačkim i obrtničkim komorama, pravničkim udruženjima i t. d.

Redakciona komisija nameravala je utvrditi konačni tekst nacrta, tek nakon pretresa ovih mišlenja, predložiti ga zatim, nakon eventualno provedenih izmena i dopuna, široj komisiji S. Z. S., a napokon Skupštini, odnosno njezinom zakonodavnom odboru, zajedno sa nacrtima zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i onoga o krivičnom sudskom postupku, koji bi medjutim takodjer bili zgotovljeni.

Mesto toga dogodilo se, da je Ministarstvo pravde obelodanilo kom. nacrt u novembarskom broju Arhiva 1923 (knjiga 24), 303 do 320 i to u mnogočem preinačenom tekstu, a da za te preinake nije ništa znao ni referent dr. Werk, niti članovi redakcione komisije Dr. Krek i Dr. Maurović. Što se tih preinaka tiče, opaža Auktor vrlo ispravno, da se veći deo istih odnosi na naredjenja kom. nacrta, koja su po njegovom mišlenju, bila uspela, a da su naprotiv ostala neizmenjena druga naredjenja, koja su se mogla ispraviti. Mora se naglasiti, da je g. Krekovo delo najpre obelodanjeno u »Slovenskom Pravniku« kroz godine 1923 i 1924, da je dakle u času, kada se je Ministarstvo odlučilo na te preinake, obelodanjivanje bilo već u toku, ali da anonimna gospoda, koja su te preinake izvela, nisu marila za g. Krekov rad, bilo da ga nisu čitala, bilo da ga nisu htela uvažiti.

Auktor povodom ovih korektura utvrdjuje, da su iste radje pokvarile nego poboljšale kom. nacrt.

Da je mesto kom. nacrta ovaj pokvareni nacrt bio poslat na ocenu vlastima, ustanovama i udruženjima, koje smo pre spomenuli, i da se je s njim postupalo na način, koji je predložila redakciona komisija saobrazno Uredbi od 14. decembra 1919, Službenih Novina br. 168, ne bi od tog uplitanja nepozvanih u rad redakcione komisije i S. Z. S. moglo biti štete. Dogodilo se je naprotiv nešto, što nitko nije mogao da predvidi: Ministar pravde predložio je taj nacrt, još jedanput pokvaren od drugih takodjer nepoznatih radnika, rešenjem od 5. oktobra 1923 br. 56.897 predsedništvu Narodne Skupštine, u cilju da ova postupi po skraćenom postupku (čl. 133 Ustava). Sekcija zakonodavnog odbora Narodne Skupštine, kojoj je bio dan zadatak, da uzme u pretres nacrt, preduzela je i ona stanovite izmene i dopune i to ne samo sa jezične i formalne, već i sa stvarne strane i time konačno pokvarila i izobličila kom. nacrt. Auktor drži, da se je to poglavito dogodilo zato, što kom. nacrt nije bio obrazložen. Upozorit ću ga, da je Ministarstvo u tome pravcu raspolagalo sa mojim opširnim referatom o dru-

Digitized by Google

gome nacrtu (Arandjelović, Perić, Živanović), sa kratkim obrazloženjem, koje sam dao mome nacrtu (ref. nacrt), kao i sa zapisnicima o sednicama redakcione komisije, koji i ako lakonički stilizovani, svejedno davaju tačan pregled načina rada spomenute komisije, naročito pak odvojenih mišlenja, koja su pala tokom pretresa. Da je barem to bilo predloženo sekciji zakonodavnog odbora Skupštine, ova bi bila došla do spoznaje, da ni ref. nacrt, a niti onaj redakcione komisije nije bio plod jednodnevnog rada, već posledak dugog i mučnog natecanja nekolicine lica, koja su dala svoje znanje, svoje iskustvo i veliku ljubav u cilju, da nacrt zakona o uredjenju sudova ispadne što potpuniji. Ne samo svako pojedino njegovo krupnije naredjenje, već i svaki njegov pojedini terminus tecnicus bio je plod dugog pretresa i potanje analize. Preinake učinjene tom nacrtu najpre od prvih, pak od drugih anonimnih lica, uzdrmale su suvislost i doslednost u uporabi pojedinih tehničkih izraza. One učinjene od sekcije zakonodavnog odbora Narodne Skupštine popunile su ovaj deleteran rad, a jer se sekcija nije ustručavala da učini i stvarnih izmena, dogodilo se je, kao što vrlo zgodno opaža Auktor, da je ova, vadeći iz jedinstvene zgrade kamen po kamen, ugrozila celinu. To je tim teže, što je redakciona komisija, rediģujući nacrt zakona o uredjenju sudova, imala u vidu i nacrt zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, te nastojala, da oba ova nacrta dovede u sklad toliko sa formalne i jezične, koliko i sa stvarne strane.

Ministar pravde, koji je, mimo propisa podvučene uredbe i mimo preporuke redakcione komisije, u nevreme i prerano podnesao i izopačeni kom. nacrt predsedništvu Narodne Skupštine, u pomanjkanju exposé de motifs obećao je, da će lično obrazložiti nacrt, netom ga zakonodavni odbor uzme u pretres. Nije nam poznato, da li je g. Ministar to i učinio, ali, budi rečeno bez zamerke, dvojimo, da bi to tadanji g. Ministar pravde bio mogao i s uspehom učiniti, jednom kada nije suradjivao pri sastavljanju kom. nacrta, i kada su mu sledstveno tome, morali biti savršeno poznati razlozi formalne, jezične i stvarne prirode, koji su redakcionu komisiju rukovodili pri njezinom radu.

Na svu sreću, sekcija zakonodavnog odbora Narodne Skupštine, dotično plenum ovoga, imadu još prigode da poprave učinjenu pogrešku. Mi pišemo ove redove poglavito u cilju da svaki član plenuma odbora novoizabrane Narodne Skupštine pročita prof. dr. Krekovu knjigu i da na osnovu iste, koja sadrži i obrazloženje kom. nacrtu i svim potrebitim preinakama i dopunama ovome, postupi pri drugom čitanju toga nacrta barem sa onolikim shvatanjem, sa kolikim je redakciona komisija pristupila radu i ovaj provela.

Predmet je preozbiljan a da ga se sme olako uzeti. Zakon o uredjenju sudova jest sudski Ustav. Isprika, da nije bilo obrazloženja kom. nacrtu, ili da moji spomenuti radovi nisu bili iscrpni, mogla bi, ali samo donekle da ispriča nestrukovni rad sekcije zakonodavnog odbora bivše Skupštine. Posle prof. Krekove radnje te

Digitized by Google

ispríke više nema, osim ako uz onu: »Slovenica non leguntur« ne-bude imala da važi i ona: »ac jugoslavica non leguntur«.

II.

U ovoj svojoj knjizi Auktor se je dodirnuo svih pitanja, koja mogu da iskrsnu u oblasti nauke o uredjenju sudova, raspravio ih je sa vida najnovijih stečevina teorije i prakse i dao svoje zaključno mišlenje. Daleko bi nas odvelo bavljenje sa svakim pojedinim od tih pitanja, koja je Auktor kritički i sa zamernom spremom obrazložio, uz navod detaljne stručne knjige. Mi ćemo iz mnoštva tih pitanja izdvojiti ono o potrebi osnivanja posebnih trgovačkih sudova, i ono o dvo ili trostupnom iskanju pravde.

Auktor je zato, da se ne osnuju posebni trgovački sudovi, već da se kod okružnih sudova osnuju posebni senati za izricanje pravde u trgovinskim i meničnim sporovima, kao i da iskanje pravde bude dvostupno, to jest da se ukinu viši zemaljski (apelacioni) sudovi (Banski Stol).

Pre nego predjemo na samu stvar reći nam je, da toliko r e f e r e n t s k i koliko k o m i s i j s k i nacrt predvidja postojanje naročitih trgovačkih sudova, ravnih okružnim sudovima, u Beogradu i u mestima, u kojima se pokaže potreba (§ 28. kom. nac.), te da tok molbi u gradjanskim pravnim poslovima ide od sreskih na okružne kao drugostepene sudove, a od ovih na vrhovni sud; od okružnih kao prvostepenih sudova na velike (apelacione) sudove, a od ovih na vrhovni sud.

U mom referatu za sednicu već spomenute šire komisije za pretres i utvrdjenje predloga zakona o uredjenju i nadležnosti sudova (drugi nacrt), koja se je držala u Beogradu od 18 do 23 aprila 1921, u pogledu prvoga pitanja bio sam kazao što sledi.

»Osnova zakona ne navodi trgovačkih i pomorskih sudova. Prem su oni istog tipa kao i okružni sudovi te se na nje protežu sva organička pravila odredjena za ove, ipak držim, da ih zbog njihovog posebnog sastava i posebne nadležnosti treba spomenuti.

Trgovački sud za grad Beograd i za okrug beogradski ustanovljen je zakonom od 12. decembra 1859. a u § 11 zakona o ustrojstvu sudova od 20. februara 1865 izrečeno je:

»»U Trgovačkim predmetima prvostepeni sudovi sude sporove, kojih vrednost prelazi vlast sudjenja opštinskih sudova, u onim mestima i okruzima, za koje ne postoji trgovački sud.««

Isto tako poznati su ti sudovi i u Sloveniji, Istri i Dalmaciji (§§ 8 i 9 previšnje odluke od 14. septembra 1853 o uredjenju sudskih vlasti, uzdržana na snazi sa § 48. zakona o uredjenju sudova), a spominju ih i §§ 55 sled. sudovnika i zakon od 3. oktobra 1876 o sudbenosti i postupku pred trgovačko-meničnim sudovima, što važe na teritoriju bivših Kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Radi toga nužno je, a i s obzirom na sve veći razvitak trgovine i pomorstva, da ti sudovi ostanu, da ih se izrečno spomene u zakonu o ustrojstvu sudova, dočim sva pitanja o njima, koja prelaze

Digitized by Google

područje tehničke organizaclje sudova, spadaju delom u pravilnik sudske vlasti, delom u poslovnik.

Zato bi nadodao članu 1. sledeću drugu postojku:

»»U mestima za koja postoji potreba trgovačkih sreskih ili okružnih sudova, biće takovi sudovi ustrojeni. Koji će od njih u krug rada uzeti i pomorsku sudbenost te postupati kao trgovačko pomorski sudovi, odredit će Ministar Pravde. Ovi su sudovi po rangu ravni inim sreskim i okružnim sudovima.««

Tako sam godine 1921 ukratko obrazlagao potrebu posebnih trgovačkih sudova. Ministarstvo pravde bejaše nam poslalo na ocenu drugi nacrt zakona o uredjenju i nadležnosti sudova samo 15 dana pred sednicom šire komisije, pak sam se morao ograničiti na najkraće moguće obrazlaganje vlastitog stanovišta po svim pitanjima, koja su zasecala u predmet. A tih je bilo dosta.

Auktor je savesno naveo sve, što govori protiv, kao i ono, što govori za ustrojenje takovih sudova. On je na osnovu gradiva iznesena u svome delu došao do zaključka, da je posebno trgovačko sudovanje potrebno i korisno, ali da nisu potrebiti posebni trgovački sudovi. Tim povodom veli: »Čemu torej posebna trgovinska sodišča? Menim, da bi prišli tudi drugi u zadrego, če bi bili pozvani, da odgovorijo na to vprašanje s tehnimi razlogi.« (str. 83). Ne smatram se nipošto pozvanim da se odazovem Auktorovom pozivu, bilo kao uvereni pristaša posebnih trgovačkih sudova, bilo kao lice, koje se smatra legitimovano, da reče svoju po tome pitanju. Kao praktički jurista, koji je svojoj zemlji stavio na raspolaganje čednо iskustvo i dobru volju, hoću samo da ovde iznesem nekolike opaske, podobne da potaknu pozvanije, da povedu raspravu po ovome dosta važnom predmetu, i tako izvuku pitanje o izjednačavanju zakona iz »penetralibus pontificum«.

Kada sam pisao gornji izvod iz mog referata, mislio sam na Zagreb, koji se je baš u to vreme u političkoj slobodi neobično brzo razvijao u pravcu trgovine i obrta. U tome času prilike u gradjanskom sudovanju bile su skoro derutne: ono nije moglo da se makne sa mrtve tačke. Kao izravna posledica tog derutnog stanja u gradjanskopravnom sudovanju niče dne 15. septembra 1920. obranički sud Zagrebačke Burze za robu i vrednote. Javljalo se je staleško sudovanje na ustuk preživelom sudskom postupniku u gradjanskim parnicama kao i, na ustuk žalibože, prevelikom neredu kod redovnih sudova. Parničari bejahu izgubili skoro svako poverenje u redovne državne sudove, jer se sporovi uopšte nisu rešavali; ročišta na tužbe uricala su se na tri, četiri, pak i na šest meseca nakon predaje tužbe sudu, da se pak odgode na isto toliko, ako ne i na duže vremena i to redovno, barem četiri puta, dok se je došlo do usklade spisa; ovi, uskladjeni, znali su ležati mesecima pa čak i godinama, dok bi došao red izvadjanju dokaza; od ovoga do izrečenja presude prošlo bi i opet toliko vremena, da se jedva jednom načme postupak o pravnim lekovima, koji se je produžavao u nedogled. Postigavši pravno snažnu presudu parničar verovnik zapao bi

Digitized by Google

opet u nesavesno sporo vodjeni ovršni postupak, u kojemu je znao da čeka mesecima i mesecima na najprostiju dozvolu najobičnije ovrhe na pokretnine. Nadodajmo tome nedostatak samih zakonskih normi, poglavito u ovršnom postupku; neštedljivo produžavanje već po sebi predugog postupka sa strane većine zastupnika stranaka; blesasto, stereotipno poricanje svakog tužiočeva navoda u nesavremenom cilju oteščavanja pronalaska formalne istine, i napokon nikakav nadzor nad odvetničkim staležom, pak ćemo imati, u krupnijim potezima, razloge, radi kojih je javnost, u koliko je mogla, prebegla staleškom sudovanju.

I to staleško sudovanje, oličeno poglavito u obraničkom sudu Zagrebačke Burze za robu i vrednote, prem je u jednom slučaju bilo i praktički i teoretski savršeno pogrešno shvaćeno od najvišeg Areopaga za Hrvatsku i Slavoniju, na način podoban, da mu oduzme svaku praktičku vrednost a čak i razlog postojanju, naišlo je na neograničeno poverenje.

III.

Pre nego predjemo na razmatranje delovanja ovog obraničkog Suda na osnovu statističkih podataka za godine 1920—1924, moramo istaknuti, kako su u Hrvatskoj i Slavoniji i drugi staleži nastojali, da se oslobode more, koja ih je pritiskivala u spodobi preživelog postupka u gradjanskim parnicama, te nesnosnih, po državu od preko 12,000.000 stanovnika doista sramotnih prilika kod državnih redovnih sudova.

Dok u Zagrebu nije još postojala burza, dogodilo se je, da je trgovačko udruženje »Trgovački Dom« u Zagrebu, u svrhu, da utre put osnutku Zagrebačke Burze, ustrojio posebno odelenje za promet efektima i robe, kojemu je bila svrha, da olakša i uredi promet s robom i domaćim papirima od vrednosti kao i da prometa sve ostale u trgovinskim središtima bivše Podunavske Monarhije trgovane vrednote, devize, valute i menice. To je odelenje utvrdjivalo i trgovinske običaje, registrovanje i notiranje vrednota, te bi preko svog obraničkog suda, kojemu se je svaki član prigodom svog stupanja u udruženje izrečno podvrgavao, sudilo o svima sporovima, sklopljenim na sastancima tog posebnog odelenja.[2])

Osnovan snagom carskog patenta od 26. novembra 1852 (lista zemaljske vlade komad I. br. 4. za god. 1853), kojim su naredjene »zakonite ustanove o društvima« »Trgovački Dom« u § 38 svojih pravila sadržaje naredjenje, da »raspre proističuće iz družetvenih odnošaja rješava obranički sud« i da »u tu svrhu odbor izabire svake godine neopredijeljeni broj obranika«. Prvo naredjenje osniva se na § 9 slovo e podvučenog patenta, koji za odobrenje društvenih pravila, izmedju ostaloga, zahteva, da se iz ovih jasno i izrazito vidi »kako će se postupati pri raspravljanju parba, proističućih iz razmjerja društvenoga.«

[2]) Ispor. Žigrović, Upravno pravo str. 420.

Digitized by Google

Da li je »Trgovački Dom« u promicanju tog cilja bio ovlašten, da izabere neopredeljeni broj obranika, ili je bio samo ovlašten, da bira svoj »časni sud«, ne ćemo ovde da raspravimo. Kazat ćemo samo da »parbe, proističuće iz razmerja društvenih« nisu nimalo opravdavale sledeći § 39 njegovih pravila, koji glasi: »Istim obranicima mogu članovi i nečlanovi predati i sudovanje u sporovima nastalim iz njihovog trgovačkog poslovanja. Za taj će trgovački obranički sud upravni odbor izraditi poseban statut.«

Očevidno je, da se tu na nedozvoljeni način mešaju pojmovi. Pod pojam »parba, proističućih iz razmjerja društvenoga« ne mogu nipošto padati sporovi nastali iz trgovačkog poslovanja pojedinih članova društva. Jednom reči tu može biti jedino govora o sporovima interne, karnosne prirode, nikako pak o imovinsko pravnim sporovima.[8]) Unatoč toj i previše jasnoj razlici pojmova, upravni je odbor »Trgovačkog Doma« u svojoj sednici od 26. januara 1923. prihvatio »Pravilnik obraničkog suda Trgovačkog Doma«, koji je stupio na snagu danom 1. februara 1923. — Mi se ne čudimo ni »Trgovačkom Domu« niti njegovom odboru, ali ne možemo da shvatimo resortno Ministarstvo, koje je pozvano, da bdije nad tim stvarima i koje odaje, toliko u ovome, koliko u idućim slučajevima, doista zamerno nepoznavanje pozitivnih zakonskih normi.

U »Tehničkom Listu«, organu udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekta (od 15. juna 1924., br. 12) izašao je napis: »Tehnički Obranički Sud u Zagrebu«. U ovome čitamo:

»Potencirana gradjevinska djelatnost poratnih godina izazvala je silu sporova izmedju naredbodavaca i preduzimača odnosno projektanata. Preopterećenje redovnih sudova je onemogućavalo hitno rješavanje tih sporova tako, da se ispoljila potreba stvaranja jednog obraničkog suda, koji bi bitnim postupkom udovoljio zahtjevima i osebinama tehničko-privrednih sporova.«

»Udruženje Jugoslavenskih Inženjera i Arhitekta, sekcija Zagreb i Udruženje Graditelja Kraljevine S. H. S. Sekcija Zagreb, nastojali su minule zime, da sporazumno porade na ostvarenju te sretne ideje, i nakon pripremnog rada podnijeli su svojim ovogodišnjim Glavnim Skupštinama na odobrenje Pravilnik Tehničkog Obraničkog Suda u Zagrebu. Glavne Skupštine su usvojile principijelno ideju osnivanja, a prepustile Upravnom Odboru, da izradi konačnu redakciju Pravilnika i izabere obranike. Na sjednici Upravnog Odbora U. J. I. i A. Sekcije Zagreb, održanoj 19. marta 1924. usvojen je donii Pravilnik i izabran Obranički Zbor. T i m e j e T e h n i č k i O b r a n i č k i S u d u Z a g r e b u s t u p i o u ž i v o t.« (sic!!!).

Nakon ovog uvoda sleduje pravilnik tog Tehničkog Suda, koji broji 33 §§., od kojih su najpoučniji §§ 2. i 30. Snagom prvoga

[8]) Ispor. Rešidbe G l a s e r - U n g e r o v e zbirke, neue Folge br. 2744. L i n k e o v e zbirke br. 8629, M a r i a n: Die sachlicke Kompetenz der Schiedsgerichte nach dem Vereinsgesetze, passim.

Digitized by Google

Tehnički Obranički Sud rešava sve sporove, koji proizlaze iz tehničko-privrednih poslova, ako su stranke pri sklapanju posla, ili naknadno pismeno priznale njegovu nadležnost; snagom drugoga, odluke i presude ovoga suda imadu ovršnu snagu, isključujući svaki pravni lek. — Da slika bude potpuna navesti ćemo još, da je u br. 126 »Narodnih Novina« od 31. maja 1924 u službenom delu bila obnarodavana objava, prema kojoj je Tehnički obranički sud u Zagrebu osnovan prema propisima zakona, po kojima su ustrojeni trgovački (sic!!!) i burzovni (sic!!!) sudovi.

Kako se vidi, anonimni zakonodavac ne samo što nije imao pojma o tome, što su trgovački a što burzovni sudovi, nego nije bio na čistu niti o tome, u koju vrst sudova spada taj Tehnički obranički sud. Ovde nije mesto niti prilika, da se sa tim pitanjem pozabavimo, samo ćemo kazati, da ni ovakav sud isto kao ni »Obranički sud Trgovačkog Doma« nema osnova u zakonskim propisima, da kao takav pravno ne može da postoji, i da je njegovo osnovanje neovlašteno derogiranje zakonskim naredjenjima poglavlja sedamnajstoga (§§ 376—386) privremenog gradjanskog postupnika iz god. 1852. za Hrvatsku i Slavoniju.

Isto vredi i za »Obranički sud trgovačke i obrtničke Komore«, u Zagrebu, koji je ustrojen godine 1924., a koji je, snagom pravilnika odobrena od gosp. Ministra trgovine i industrije, nadležan za rešavanje trgovačkih i obrtničkih sporova, u kojima je postavljanje obraničkih sudija zakonom dozvoljeno (§ 376 gpp. sled), ako su stranke pismeno, prigodom sklapanja posla ili naknadno, ugovorile nadležnost ovoga suda i izrečno se odrekle svih pravnih lekova proti njegovoj presudi, uz uvet, da barem jedna od parbenih stranaka vodi svoj posao u području trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu, te da se ne radi o sporu, koji proizlazi iz burzovnog posla, zaključenog na Zagrebačkoj Burzi za robu i vrednote, niti o poslovnom sporu izmedju poslodavaca i njihovih nameštenika. Spomenuti pravilnik broji §§62, te izgleda sastavljen po eklektičnoj metodi, kojoj je lavski deo dao pravilnik obraničkog suda Zagrebačke Burze za robu i vrednote.

Svoje delovanje počeo je Obranički sud trgovačke i obrtničke Komore danom 1. novembra 1924. Do konca iste godine bilo je prikazano pet tužbi, od kojih je jedna rešena nagodbom, jedna odustajom, a tri su još u tečaju. Kroz januar 1925 prikazano je 16 tužbi, od kojih je jedna rešena odustajom, a 15 je još u tečaju.[4])

Kako se vidi, zbrke ima dosta i previše i mi smo ovo izneli ne u cilju, da korimo osnivače tih eksotičnih obraničkih sudova, već da upozorimo resortna Ministarstva, kako je skrajnje vreme, da se stane na put ovom besprimernom kršenju pozitivnih zakonskih normi i zakonodavnom diletantizmu odozgor.

Prema današnjem stanju našega zakonodavstva ima se priznati statutarnu nadležnost za vršenje stanovite tačno odredjene sudbe-

[4]) Ove nam je podatke stavila najpripravnije na raspolaganje Trgovačko-Obrtnička Komora u Zagrebu, kojoj izričemo toplu hvalu.

Digitized by Google

nosti samo Obraničkom sudu Zagrebačke Burze za robu i vrednote, koji po svome ustrojstvu spada u red posebnih državnih sudova (staatliche Sondergerichte), a svakako u onaj posebnih sudova (Sondergerichte)[5]). Svi ostali dovle nadeveni »Obranički Sudovi« apokrifni su i njihova rešenja po zakonu ništetna, jer odvajajući se od zakonskih naredjenja sedamnaestoga poglavlja gradjansko parbenog postupnika, osobito od onih sadržavanih u § 377. glede slike pristatne pogodbe, ne mogu da u ovima nadju potrebitu im zakonsku sankciju.

IV.

Kako rekosmo, položaj obraničkog suda Zagrebačke Burze za robu i vrednote u hierarhiji sudova, bio je savršeno krivo shvaćen u jednom rešenju Stola Sedmorice, odelenje za Hrvatsku i Slavoniju, koji je našao za shodno, da uskrisi i potvrdi davno od teorije i od zakonodavstva zabačeni pravni arhaizam, da se § 382 grpp. ima primenjavati i na presude obraničkih sudova burze[6]). Svejedno to nije nimalo škodilo ugledu, koji si je Obranički sud Zagrebačke Burze stekao, pod izglednom stručnom upravom njegovog osnivača, generalnog tajnika Zagrebačke Burze za robu i vrednote, i pod savršeno ispravno shvaćenom saradnjom Burzovnih pravnih tajnika.

Njegov rad, započet danom 15. septembra 1919, razvijao se kako je vidljivo iz sledećeg tabelarnog pregleda[7]).

---

[5]) Isporedi: Pollak, Zivilprozessrecht, str. 223. 225. i 256.; Spalatin, IV odsjek austrijskog gradjanskog postupka, obranički postupak, Mjesečnik, 1907., str. 761.; Komorzynski, u Mischler-Ulbrichovom österr. Statswörterbuch, II. 659 pod reči: »Handel«; Obst: Geld, Bank und Börsenwesen, str. 308.; Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozessgesetzen, izdati od bivšeg Min. pravde u Wienu, I. 624. 641., II. 239—254 passim; dr. Verona u Mjesečniku, 1923., br. 6 sled. i u Pravnom Vestniku, Trst, br. 12, Skerl, Grudriss; Pisko, Lehrbuch d. österr. Handelsrechts, 133; Hanaušek u Festschrift za Kleina i u posebnoj raspravi: Schiedsgerichte, passim.; Tajništvo Zagrebačke Burze u Mjesečniku, br. 8. god. 1924.

[6]) Radi se o reš. od 22. juna 1923. br. 1462., Mjesečnik, br. 9 iz 1923. Sa istom se je potanje bavio dr. Mudrovčić u raspravi: Pitanje pobijanja osuda obraničkog suda beogradske i zagrebačke burze, Zagreb, 1924., u kojoj je došao od česti i do naskroz pogrešnih rezultata. Stvar je — hvala ranije opisanim prilikama što vladaju kod naših sudova — u meritumu još sub judice, pak navlaš ne ćemo da o njoj povedemo reč. Bit će kasnije prigode, da se ex professo pozabavimo sa ovom sa više gledišta simptomatičnom parnicom.

[7]) Podatke vadim iz zvaničnih »Izveštaja o poslovanju Zagrebačke Burze za robu i vrednote za godinu 1920. do uključivo 1923. Podatke za godinu 1924. dobio sam od generalnog tajnika Burze gospodina Špire Peručića, kojemu i ovim putem najljepše zahvaljujem. Njegovom inicijativom unesen je u ovim Izveštajima i tabelarni pregled sudovanja obraničkog Suda i to na veoma pregledan i iscrpljiv način. Žalibože o poslovanju redovnih sudova u Hrvatskoj i Slavoniji za vreme posle sloma Podunavske Monarhije nije izdana nikakva statistička gradja, što uvelike otešćava svaki organizatorni zakonodavni rad.

Digitized by Google

Godina	Osta o nerešeno na kraju prethodne godine	Broj podnešenih tužbi	Sporni je predmet bio rešen					Postupak počiva	Postupak je trajao od podnešenja tužbe do konačnog rešenja		Predlozi za uklonjenje ništavosti		
			Zabačenjem tužbe zbog nenadležn.	Nagodom	Presudom		drukčije		do dva meseca	preko dva meseca	ukupno	prihvaćeno	odbijeno
					zbog ogluhe	kontradiktornom							
1920	—	92	2	15	13	16	3	17	23	6	—	—	—
1921	26	220	6	20	29	91	18	45	132	77	—	—	—
1922	37	683	12	56	170	178	132	59	550	57	—	—	—
1923	113	1866	50	144	847	194	369	48	1451	201	—	—	—
1924	327	3102	1	265	1945	200	423	282	3054	162	8	2	6

U četiri godine i tri i pol meseci rada, zametnuto je kod ovoga suda 5963 parnica od kojih je 679 rešeno kontradiktornom presudom (11.40%). U ovo 5963 parnica bio je zastupan pekuliarni interes od blizu dvestotine miljuna dinara[8]) znači, da se je 11.926 parničara dobrovoljno podvrglo nadležnosti obraničkog suda Zagrebačke Burze.[9]) Ove brojke glasno govore, da se i sa malim sredstvima dade dosta postići, ako se vreme troši racionalno i ako se barem jedan deo vlastite udobnosti žrtvuie ciljevim- kolektivitet»

(Kraj u idućem broju.)

„K problemu unifikacije privatnoga prava".

Pod tim naslovom donesao je prošlogodišnji »Mjesečnik« u svom zadnjem broju kratki članak (str. 468.—471.) iz pera g. dra. Slavka Kiršnera, odvjetnika u srijemskoj Mitrovici.

Veoma je poželjno i hvale vrijedno, da su se naši pravnički krugovi počeli interesirati za rad stalnoga zakonodavnoga savjeta, napose za onaj odsjeka privatno-pravnoga, koji se medju ostalim ima da bavi izradbom jedinstvenoga općega priv. prava.

---

[8]) god. 1920 Din 4,426.758:02
„ 1921 „ 18,211.500:81
„ 1922 „ 40,272.386:16
god. 1823 „ 59,064.672:32
„ 1924 „ 52,000.000:—

[9]) »... wer sich einen Börsenschiedsgerichte unterwirft, vereinbart einen Gerichtsstand, schliesst aber keinen Schiedsvertrag« Pisko, o. c. str. 133.

Digitized by Google

Ja sam baš i zbog toga insistirao na tom, da se pojedini elaborati zakonskoga savjeta, odnoseći se na opće priv. pravo predaju javnosti, da ona može pravodobno izreći o njima svoje mišljenje, izraziti svoje želje i stavljati svoje prigovore.

No opći dio obligacijâ, koji je do sada jedini objelodanjen (v. opet prošlogodišnji »Mjesečnik«) nije naišao na odobrenje g. dra. S l a v k a K i r š n e r a.

G. K. je jako nezadovoljan sa »metodom i temeljnim mislima« stal. zak. savjeta. »Ne ide se«, veli on, u tom »radu za ničim izvanrednim, ne pristupa se k poslu s nikakvim većim zadacima, daje se i opet samo nešto privremeno i relativno.« Ističući dalje g. K. kako je gradj. zakonik, koji služi za bazu rada stal. zakon. savjeta, nesavremen, nastavlja: »tako nekritični ne mogu biti učenjaci sadašnjice — jer oni ne mogu da usvoje učenja, koja će već sutradan morati pobijati, i ne mogu da urade, za što sami znadu da ne valja, da je nesavremeno«.

G. K. daje konačno svojim čitaocima za razumjeti, da je zak. savjet samo prepisao austr. gradjan. zakonik, jer kaže: »prepisati knjigu drugim pismenima, lak je posao. Ali preraditi je u drugom duhu, posao je kud i kamo mučnji«.

Na do sada rečeno, neka mi bude dozvoljeno odgovoriti g. K. slijedeće:

Zakonodavni savjet pristupio je radu (reviziji o. g. z-a) s v i j e s n o, da ono, što bude uradio, ne će doista biti ništa izvanredna, već nešto sasvim običnoga, što će ali n a j b o l j e o d g o v a r a t i p r i l i k a m a, u kojima se nahodimo. Nešta u istinu privremena i relativna, ali i dobra. Ja sam ispravnost toga stanovišta obrazlagao, a mislim i opravdao još pretprošle godine u »Mjesečniku« (br. 3. ex god. 1923.).

G. K. se dalje čudi, kako mogu ljudi od struke primiti jedan zakonik, za koji i sami znaju, da je manjkav i zastario. Ja se pak čudim g. K-u, da je mogao staviti ovakav prigovor. Treba naime imati pred očima i razloge z a k o n o d a v n e p o l i t i k e, i ako ti razlozi govore gotovo imperativno za to, da se preuzme u cjelini jedan zakonik (austrijski), koji ima bezdvojbeno velike prednosti, treba ga preuzeti i s manama, koje su mu imanentne. Austr. noveliste pridržali su na pr. u pravu obligacijâ dugi niz ustanova, za koje su dakako znali, da su manjkave, medju njima pače dosta i takvih, koje bi bez velikih poteškoća mogli ispraviti. Bilo bi upravo djetinjasto prigovarati glavnomu redaktoru austr. novele, čuvenomu prof. S c h e y u, kako je mogao ostaviti gotovo netaknuta toliko poglavlja obvez. prava, prem je znao i sâm o tom pisao, da u tim poglavljima imade toliko mana?

No ako bi se za ovaj prigovor g. K-u moglo s nekim opravdanjem reći, da je naivan, onaj slijedeći, da smo naime zapravo samo prepisali knjigu drugim pismenima, jest, da se blago izrazim, u velikom stepenu lakomisleno izrečen. Da je g. K. točno sravnio ćijeli tekst zakonodavnoga savjeta i naš stari hrv. tekst ter tekst

Digitized by Google

prof. Arangjelovića (opći dio obligacija), ja sam uvjeren, da toga ne bi ustvrdio, ni indirektno. Mimo to zakonodavni savjet je gotovo svaku riječ u njem. originalu pretresao i vagao, nastojeći minucijaznom točnošću, da nadje odgovarajuću našu riječ. Ako je g. K. ikada pokušao prevadjati koji zakon, mora znati s kolikim je to poteškoćama skopčano, i jezičnim i juristićkim. A da je g. K. i samo prolistao moje »Obrazloženje« (»Mjesečnik« ex 1923. br. 11. i 12.), osvjedočen sam, da ne bi, pa makar i medju recima, ustvrdio, da smo zapravo knjigu samo drugim pismenima prepisali.

G. K. medjutim daje i upute, te veli: »trebali ste u Vaš rad uvesti novi duh«. Koji duh? U prvi mah sam pomislio, da g. K. imade pred očima onaj blaženi novi sadašnji duh, koji je okrenuo na glavu sve prijašnje vrijednote. No g. K. misli pod tim novim, drugim duhom: preradbu na način, da se »sistemiziraju materije po logičnom savezu, da se prerade osnovne zasade o. g. z-a u skladu sa našom savremenom naukom i sa primijenjenim životnim naziranjem, da se unese u zakon što je potrebno, da se novo reguliše, u skladu s drugim i novim socijalnim potrebama«. Ali zar misli g. K., da redaktori našega gradjanskoga zakonika nisu sistematizirali materiju po logičnom savezu? Zar on misli, da je moguće preraditi osnovne zasade o. g. z-a u skladu sa savremenom naukom, a da se već tim ne sruši cijela zgrada o. g. z-a? Ono pak, što on govori o promjenama u skladu sa socijalnim potrebama i drugim životnim naziranjem, razumije se, uvažuje ili bar nastoji uzeti u obzir svaki legislator, te su to dijelom učinili već austr. noveliste. Medjutim su to tako široka, općenita uputstva, da se s njima nije još pomogao ni jedan zakonodavac. Zapravo su to već tolikoput izrečene floskule, što se običavaju uz put dati zakonodavcu, a vrijede mu toliko, koliko vrijedi recimo putniku, kad mu kogod saželi srećan put.

G. K. ali konačno i sâm priznaje, da bi valjda, radeći u svemu po njegovom receptu, od našega gradj. zakonika ostale, kako on kaže, samo — korice.

I primjer moderne zakonske osnove, koju nam g. K. kao uzor stavlja, nije baš najbolje izabran. Ta ugar. osnova, na koju upućuje g. pisac nije nipošto jedna skroz samostalna kodifikatorna radnja. Madjari su njome stvorili u području priv. prava bez sumnje jedno odlično djelo, ali im je pri tom njem. gradj. zakonik bio više no uzor. Medjutim je od prve komisije do svršetka 2. ugar. osnove prošlo 13 godina, a treba pored toga podcrtati, da su madžarska nastojanja dati ugar. običajnomu pravu nove oblike od veoma staroga datuma, okruglo 400 godina.

U daljnem, rekao bi drugom dijelu svoga članka, tretira g. K. pitanje, u »kojem se opsegu namjerava unificirati gradjansko pravo«, naročito da li će se »specijalni zakoni, i ako materijom svojom zasijecaju u to područje, ostaviti po strani«. U taj dio njegovih razlaganja ne ću da ulazim, ostavljajući da se tim, pošto se g. pisac ovdje bavi poglavito odnosom trg. prava prema općem

Digitized by Google

gradj. pravu, eventualiter pozabave oni, u čiju struku to u prvom redu spada.

Samo dvije pripomene neka mi budu i ovdje još dozvoljene; jedna sasvim općenita, a druga skroz specijalne prirode.

Po najprije mi se čini, da bi g. K. veoma volio imati cijelo privatno pravo u jednoj knjizi, makar i knjižurini, tim bi se — misli on — »materija privatnoga prava« učinila »onako jedinstvenom i onako preglednom, kako bi to trebalo i moglo da bude«. Veoma dvojim, da bi to bilo na uhar same stvari. Ovaj pium desiderium g. K-a sjeća me i nehotice na onu sudbonosnu knjigu i onaj svemu svijetu znani pasus: »liber scriptus proferetur, in quo totum continetur, unde mundus iudicetur«.

Što se pak moje druge i posljednje primjedbe, one specijalne prirode, tiče, ova se odnosi na onu veliku brigu, kojoj daje izražaja g. pisac — takodjer u savezu sa pitanjem o opsegu unifikacije gradj. prava — naime na njegovo pitanje, šta će biti sa zakonom o lihvi, bude li § 879. toč. 4. osnove oblig. prava postao zakonom?

Na to pitanje reći ću samo ovo:

G. K. ne bi sigurno stavio ovakvo pitanje i odštampao ga u jednom stručnom časopisu, da se je htio ili malo dublje zamisliti u nj ili se bar i samo malo informirati o njem u literaturi (u kojem god komentaru k njem. gradj. zakoniku ili u materijalima austr. novele).

Najposljed hoću i opet da naglasim, što već uvodno rekoh: članovi zak. savjeta zahvalni su g. K-u, da je u »Mjesečniku« rekao svoje mišljenje o unifikaciji priv. prava i podvrgao makar i u općenitoj kritici rad zak. savjeta u tom području našega prava. Sigurno su ga pri tom vodile najbolje namjere, naime dobro i napredak same stvari. Isto imao sam, vice versa, i ja pred očima sa ovim mojim odgovorom.

U daljnu polemiku o članku pod gornjim naslovom, ne ću se upuštati.

Ivan Maurović,
stalni član stalnoga zakonodavnoga savjeta.

Iz stanbenoga prava.

Napisao dr. Stojan Jeremić, sudac u Somboru.

I. Važnost zakona o stanovima poslije 1. siječnja 1925.

Zakon o stanovima od 30. prosinca 1921. godine, odredbama svoga čl. 1., uspostavlja na snagu propise općih zakona za uredjenje svih zakupnih odnosa na zgradama i drugim prostorijama — uz ograničenja navedena u istom zakonu o stanovima. Odredbe ostalih članova ovoga zakona sadrže djelomično ta ograničenja, a djelomično propise o provodjenju tih ograničenja. Tako odredbe čl. 2.

Digitized by Google

ovoga zakona održavaju u kreposti propise uredaba o stanovima i zakupima zgrada uopće od 8. travnja 1921. i 21. svibnja 1921., i te sve te propise bez razlike, sa važnošću do 1. siječnja 1923. Član 2. i 3. utvrdjuju dalje razdoblje: od 1. siječnja 1923. do 1. siječnja 1925., — pa za to razdoblje čl. 2. ovoga zakona izuzima čl. 24. uredbe od 21. svibnja 1921. i proširuje ga na cijeli teritorij s tim, da važi do 1. siječnja 1925. godine, a čl. 3. ovoga zakona štiti od 1. siječnja 1923. do 1. siječnja 1925. sve zakupe stanova i lokala — poslovnih prostorija — u posjedu istih uz dotadašnje ili sporazumom utvrdjene cijene, ili uz cijene, koje će u slučaju nesporazuma zakupca i zakupodavca odrediti izbrani sud.

Pravilnik za izvršenje ovoga zakona o stanovima takodjer odredjuje, da za uredjenje svih zakupnih odnosa zgrada i drugih prostorija stupaju na snagu propisi općih zakona uz ograničenja navedena u pravilniku. Medju tim ograničenjima je u čl. 2. pravilnika zabrana otkaza zakupcima stanova i lokala — poslovnih prostorija — u starim zgradama za vrijeme od 1. siječnja 1923. do 1. siječnja 1925., osim u slučajevima, predvidjenima zakonom o stanovima i ovim pravilnikom. A u čl. 16. pravilnika je odredba o zakupnim cijenama, koja odgovara onoj u zakonu, i opet samo na vrijeme od 1. siječnja 1923. do 1. siječnja 1925. godine. — Niti zakon o stanovima, niti pravilnik o izvršenju toga zakona, ne sadržavaju izričitu odredbu o prestanku važnosti toga zakona, odnosno pravilnika. Uslijed toga je došlo do raznih — potpuno suprotnih — mišljenja o tome: da li je 1. siječnja 1925. prestao važiti zakon o stanovima ili ne.[1])

Scire leges non est verba earum tenere sed vim ac potestatem.

Obzirom na to, da prestajanje zakona o stanovima zaista nije nigdje normirano, možemo doduše reći, da zakon o stanovima, uzet kao pojam samoga zakona, zaista nije prestao važiti sa danom 1. siječnja 1925. Ali cijeneći silu i snagu istoga zakona i pojedinih odredaba njegovih, moramo izreći, da je praktična važnost ostala poslije 1. siječnja 1925. samo još članu 1. zakona o stanovima, u koliko uspostavlja na snagu propise općih zakona, dok su svi ostali članovi toga zakona izgubili svaku mogućnost primjene, dakle svaku silu i važnost, pošto su bili donešeni samo za rok do 1. siječnja 1925. i pošto su bili sa tim rokom vezani tako, da su sa izmirućem toga roka sami po sebi prestali važiti. — Zato je pogrješno govoriti o potpunom prestanku važnosti zakona o stanovima sa danom 1. siječnja 1925. isto tako, kao što je pogrješno govoriti o daljoj važnosti svih odredaba toga zakona. U važnosti je ostao samo onaj dio zakona, koji nije bio vezan na rok; a svoju važnost izgubili su svi oni dijelovi toga zakona, koji su bili za odredjeni rok ustanovljeni. U tom smislu je stiliziran i referat gosp. ministra socijalne politike od 14. prosinca 1924., objavljen u »Službenim Novinama« od 23. prosinca 1924. pod br. 376.120, u početku treće rečenice: »Kako bi sa danom 1. siječnja 1925. godine prestala važnost najvažnijih odredaba

[1]) Vidi: Biblioteka Pravo i Život, br. 4., Stanbeno pravo sada i u budućnosti. — Dr. Lavoslav Šik.

Digitized by Google

žakona o stanovima, kada stupaju na snagu po članu 1. toga zakona opći propisi gradjanskoga zakonika i gradjanskih sudbenih postupaka, koji su važili još prije 1914....« Dakle samo najvažnijih odredaba, ali ne svih, a naročito ne odredaba iz člana 1. zakona o stanovima!

Sa danom obnarodovanja zakona o stanovima u »Službenim Novinama«, dakle već 28. veljače 1922., stupili su na snagu propisi općih zakona za uredjenje svih zakupnih odnosa zgrada i drugih prostorija — uz ograničenja navedena u tom zakonu. Ta ograničenja medjutim bila su samim zakonom terminirana do 1. siječnja 1925., pa je jasno, da su istekom toga roka izgubila važnost ta ograničenja, i tako su 1. siječnja 1925. opći zakonski propisi ostali bez ikakovih ograničenja. — Važnost zakona o stanovima poslije 1. siječnja 1925. godine je dakle u tome: što ostavlja na snazi propise općih zakona za uredjenje svih zakupnih odnosa na zgradama i drugim prostorijama, a naročito i u pogledu izdavanja u zakup, slobodnoga useljivanja, slobodnoga ugovaranja zakupne cijene, slobodnoga raspolaganja zgradom i prostorijama, te u pogledu otkaza. — To sve — razumije se — samo, u koliko ne uzimamo u obzir odluku ministarskoga savjeta od 16. prosinca 1924. na citirani referat ministra socijalne politike.

II. Važnost odluke ministarskog savjeta od 16. prosinca 1924.

Ministar socijalne politike je u svojem referatu od 14. prosinca 1924. predložio ministarskom savjetu, da odluči, da do 1. svibnja 1925. nadležni ministri primjenjuju sve odredbe iz zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. Ministar socijalne politike predložio je to, kako sam veli: »oslanjajući se i na član 3. ozakonjene uredbe o ustrojstvu ministarstva socijalne politike, a kojim je stavljeno ministru u dužnost pored ostaloga i to, da se stara i o zaštiti socijalno i ekonomski slabijih gradjana, u što spada na prvom mjestu i staranje o stanovima«. Ministarski savjet je na to donio dne 16. prosinca 1924. odluku, da se usvoji ovaj prijedlog ministra socijalne politike i da se u smislu ove odluke izdaju potrebna naredjenja, a sama odluka da se podnese narodnoj skupštini na odobrenje.

Ministarski savjet je po čl. 90. ustava upravna vlast, a po čl. 94. ustava upravna vlast može izdavati uredbe potrebne za primjenu zakona, ali samo na osnovu zakonskog ovlašćenja, koje se daje posebno za svaki slučaj; no te uredbe ne smiju protivuriječiti zakonu, radi čije su primjene izdane. Ministarski savjet prije svega nije imao zakonskoga ovlašćenja za ovaj posebni slučaj; — a da ga je i imao, ne bi mogao uredbom produžiti rok, na koji je zakon vezao ograničenje općih zakonskih propisa, jer bi takova uredba išla preko granica primjene zakona i bila u suprotnosti sa zakonom o stanovima. Vjerovatno iz tih razloga ministarski savjet nije niti donio kakovu uredbu. — Ministarski savjet je donesao samo jednu odluku, a ustav takove vrste odredbe ne poznaje, niti uredjuje važnost i obaveznost njihovu. — Odluka ministarskoga savjeta je u smislu

Digitized by Google

prijedloga ministra socijalne politike: da do 1. svibnja 1925. nadležni ministri primjenjuju sve odredbe iz zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. Ti nadležni ministri bili bi: socijalne politike, pravde i unutrašnjih poslova. Medjutim potrebna naredjenja u smislu ove odluke nisu do časa pisanja ovoga članka još ni sa jedne strane izdana.

Uzmemo li već samu ovu odluku ministarskoga savjeta kao jedno temeljno naredjenje, nastaje pitanje, u kojim slučajevima i u koliko ona ima obaveznu važnost, te za koje vlasti. Nesumnjivo je, da će dosadašnje vlasti I. i II. stepena i izbrani sudovi, kao vlasti stojeće neposredno pod nadzorom ministarstva socijalne politike, davati u svima slučajevima i u potpunom opsegu obaveznu važnost ovoj odluci, pa će i dalje vršiti sve poslove, koje im u nadležnost daju članovi 30., 42. i 46. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima, a na teritoriju prijašnje kraljevine Srbije i Crne Gore vršit će i otkaze po čl. 52. pravilnika. Isto tako je nesumnjivo, da će se i upravne vlasti pokoriti ovoj odluci ministarskoga savjeta, pa i dalje obrazovati vlasti za stanove i izbrane sudove. Jedino na ostalom dijelu kraljevine, na teritoriju van prijašnje kraljevine Srbije i Crne Gore, te jedino u slučajevima otkaza stana, koje na ovom teritoriju po čl. 52. pravilnika vrše nadležni redovni sudovi, ova odluka ministarskoga savjeta ne će moći biti primjenjivana, pošto su sudovi dužni cijeniti zakonsku snagu njezinu, koju ona zaista nema.

Okružni sud u Novom Sadu je prvi odbio ovoj odluci priznanje zakonske snage, a vjerojatno nije ostao osamljen. Medjutim nije isključena mogućnost, da će pojedini sudovi primjenjivati i dalje zakon o stanovima, — ne doduše na temelju odluke ministarskoga savjeta, koja nema zakonske snage, — nego iz razloga aequi et boni, obzirom na jednu nenormalnu vakanciju legis, neželjenu od zakonodavca, te obzirom na nedvojbeno naknadno zakonsko odobrenje odluke ministarskoga savjeta od strane narodne skupštine. Svakako pak kućevlasnici, u koliko se i posluže otkazom stana, ne će imati praktične koristi od toga, — s jedne strane zbog sporoga tečaja parnica uslijed preopterećenosti prvostepenih i drugostepenih sudova, kao i uslijed mogućnosti zatezanja parnice od strane protivnika, tako da će sudsko rješenje teško postati izvršno do 1. svibnja 1925., a s druge strane zbog toga, što će novi zakon o stanovima nesumnjivo staviti van snage sve u medjuvremenu učinjene otkaze, oduzeti im izvršivost i t. d., a vjerojatno će već prije toga narodna skupština u financijskom ili kojem posebnom zakonu dati zakonsku snagu odluci ministarskoga savjeta. Konačno ne će kućevlasnici od otkaza imati praktične koristi već radi toga, jer će vlasti za stanove i opet protiv volje kućevlasnika raspoložiti sa eventualno ispražnjenim stanom, a izbrani sud će visinu zakupne cijene i opet odrediti po svojem nahodjenju. Sud pak ne će htjeti dolaziti u sukob sa ovim vlastima.

Važnost odluke ministarskoga savjeta je dakle na teritoriju ranije kraljevine Srbije i Crne Gore potpuna u svima stanarinskim slučajevima, a na ostalom teritoriju je djelomična obzirom na po-

Digitized by Google

sebne slučajeve. No praktička važnost ove odluke ne može se sporiti niti na teritoriju, gdje redovni rudovi postupaju u predmetima otkaza stana.

Ministarski je savjet je — čini se — previdio, da je uspjeh ove odluke mogao u svakom slučaju i pred svim vlastima u potpunosti osigurati do donošenja novoga zakona o stanovima izmjenom gradskih i općinskih stanarinskih statuta u pravcu produženja rokova za otkaze tako, da se ne bi mogao dogoditi ni jedan slučaj izvršenja otkaza stana do donošenja novoga zakona o stanovima i do stavljanja van kreposti svih medjuvremeno učinjenih otkaza.

III. Potreba nadležnosti upravnih sudova.

Dr. Lavoslav Šik u br. 4. »Biblioteke Pravo i Život« u raspravi »Stanbeno pravo sada i u budućnosti« dotakao se i zahtjeva za nadležnošću upravnoga sudjenja o predmetima tužbe protiv nezakonitih rješenja vlasti za stanove. O faktičnoj nadležnosti upravnoga sudjenja u stanarinskim sporovima raspravljao je pisac ovih redaka u sedmome broju »Mjesečnika« 1924. godine, i nema što da na tome izmijeni. Svakako dr. L. Š. griješi, kada upravne sudove u slučajevima, predvidjenim po čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, izjednačuje sa nekom višom instancom u stanbenim sporovima. Ta ne radi se ovdje o redovitom pravnom lijeku niti o redovitoj višoj instanci, nego o izvanrednom slučaju tužbe na upravni sud protiv takova rješenja upravne vlasti, kojim je nezakonitim aktom povrijedjeno pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu. To nije stvaranje neke više instance, nego je to potrebna zaštita od nezakonskih akata upravne vlasti. A pošto dr. L. Š. to smatra »pravom nesrećom«, — neka mi bude dozvoljeno iznijeti jedan konkretan primjer za dokaz potrebe i spasonosnosti upravnoga sudjenja u stanarinskim sporovima.

Odbor za stanove u Somboru dodijelio je odlukom br. S. d. s. 1. 1923. od 26 siječnja 1923. stanaru N. stan u kući vlasnika K. Ta je odluka uručena strankama dne 28. siječnja 1923., pa pošto se ni jedna stranka nije poslužila protiv nje pravnim lijekom, postala je pravomoćnom i izvršivom dne 5. veljače 1923. Stanar se uselio u stan, a kućevlasnik je prije svega tražio visoku stanarinu; stranke su se obratile za ustanovljenje zakupnine izbranom sudu, koji je zakupninu ustanovio u visini, koja nije konvenirala kućevlasniku. Tada se kućevlasnik latio otkaza stana, ali je i sa ovim odbijen pravomoćnom drugostepenom presudom okružnoga suda u Somboru, kao prizivnoga suda, br. Gp.—128.—11.—1924. od 13. ožujka 1924. god. Na koncu, kada kućevlasnik ni sa otkazom nije uspio, podnesao je sudu za stanove pri ministarstvu socijalne politike u Beogradu dne 30. lipnja 1924. molbu za ponovljenje spora. Ovaj sud očevidno ustanovivši, da je davno protekao rok od 6 mjeseci iza izvršivosti odluke o dodijeljenju stana, odredjen po čl. 51. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima, nije se ni upustio u razmatranje kućevlasnikove molbe u pravcu ponovljenja spora radi dodijeljenja sta-

Digitized by Google

na, — ali nije niti izrekao, da je molba prekasno podnešena. Medjutim uzeo je tu molbu kao molbu za ponovljenje spora radi »iseljenja iz stana« (zakonu nepoznat termin), misleći svakako na spor radi otkaza stana, — pa je svojim rješenjem od 29. rujna 1924. br. 6738 našao, da je kućevlasnik svoju molbu za ponovljenje spora radi »iseljenja iz stana« blagovremeno podnesao, jer se iz presude somborskoga suda br. 128.-11. vidi, da se je radilo o ovom predmetu 13. ožujka 1924. Dalje, da traženome ponovljenju u smislu čl. 51. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima ima mjesta, pa je stoga odobrio traženo ponovljenje spora i akta vratio odboru za stanove u Somboru, da se ovo parničarima saopći i dalje po zakonu postupa. Stanar držeći, da se radi o nehotičnoj pogrješci, koju će sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike biti voljan da sam ispravi, obratio se istome sudu za stanove predstavkom od 15. prosinca 1924. pod br. 7056. — Stanar je u svojoj predstavci molio, da se rješenje ispravi, jer je vjerovatno po srijedi nehotična pogrješka: Sporovi radi otkaza stana na teritoriju Vojvodine po čl. 52. pravilnika spadaju u nadležnost redovitih sudova, a ne vlasti za stanove, pa je i ovaj konkretni spor radi otkaza stana vodjen i dovršen pred redovnim sudovima po propisima gradjanskoga parničkoga postupnika za Vojvodinu, a po tim propisima (§ 635. grpp.) je isključeno obnovljenje parnice radi otkaza stana. S jedne strane, dakle, sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike prekoračio je svoj djelokrug, upuštajući se u rješavanje spora, koji spada pred redovne sudove; a s druge strane povrijedio je propise § 635. grpp. za Vojvodinu, dozvoljavajući ponovljenje spora, koje je po zakonu isključeno. — Ipak zato sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike u Beogradu nije se ni osvrnuo na sadržinu te predstavke stanarove, nego ju je poslao odboru za stanove u Somboru sa nalogom: »da se ova predstavka priključi aktima spora, na koji se odnosi i dalje postupa po zakonu.« — »Po zakonu!« ...

Stanar se tada pritužio ministarstvu socijalne politike kao nadzornoj i disciplinarnoj vlasti po čl. 55. pravilnika. Ministarstvo socijalne politike primilo je tu pritužbu dne 22. prosinca 1924. pod br. I. 438. i poslalo je odboru za stanove u Somboru, da saopći moliocu, da ministar socijalne politike ne prima žalbe niti donosi rješenja o stanbenim sporovima, — a kao nadzorna vlast nije se niti osvrnulo na pritužbu. — Stanar se pritužio i ministarstvu pravde zbog povrede sudskoga djelokruga i zakona važećih pred redovnim sudovima. Na to je ministarstvo pravde pod br. 86561.-J.-1465. od 28. prosinca 1924. poslalo ministarstvu socijalne politike cijeli predmet na nadležnost sa slijedećim aktom: »Ujedno je ovo ministarstvo slobodno upozoriti to ministarstvo, da je unutarnje rješenje suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike od 29. studenoga 1924. br. 6738 obzirom na postojeće zakone u Vojvodini — protuzakonito, jer nikada ne može a d m i n i s t r a t i v n a v l a s t[2]), kao što je sud

[2]) Ovo stanovište ministarstva pravde, da su vlasti za stanove — administrativne vlasti, veoma je važno u pitanju, ima li protiv njihovih rješenja mjesta

Digitized by Google

za stanove — donositi rješenje za obnovu takova postupka, koji pred redovnim sudom proveden, vec tu obnovu moze izreći samo onaj sud, pred kojim je parnica vodjena. Gornje rješenje suda za stanove vojvodjanski sudovi apsolutno ne će uzeti u obzir, a pr se otkaz u Vojvodini vrši samo putem suda (vlast za stanove samo ustanovi, da ima mjesta otkazu, a sam otkaz izriče sud presudom u ime Njegova Veličanstva Kralja), to se ovakovim rješenjem stvaraju samo komplikacije za neupućene stranke, pa se zato umoljava to ministarstvo, da područnim vlastima i sudovima za stanove izda potrebne instrukcije.« — Podjedno je ministarstvo pravde obavijestilo stanara o tome, te izreklo: »Obzirom pak da gornje rješenje suda za stanove apsolutno ne veže naše sudove u pogledu obnove parnice, obzirom pak i na tu okolnost, da se otkaz stana može samo sudskim putem provesti po postupku, koji je za to predvidjen u gradjanskom postupniku od 1911. godine, može se smatrati da gornje rješenje suda za stanove nema nikakove važnosti u pogledu otkaza stana«. — Medjutim je ministarstvo socijalne politike aktom br. J-460. od 31. prosinca 1924., ne upuštajući se u rasmatranje sadržaja akta ministarstva pravde, — uputilo cijeli akt samomu sudu za stanove pri ministarstvu socijalne politike sa karakterističnom propratom: »S molbom na nadležnost«, — valjda, da sud za stanove sam protiv sebe kao nadzorna vlast postupa!

Medjuvremeno je okružni sud u Somboru primio od mjesnoga odbora za stanove u Somboru sve spise, da postupa u svojoj nadležnosti u pogledu ponovljenja spora radi otkaza stana u smislu odluke suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike u Beogradu, — pošto je taj spor dovršen drugostepenom presudom toga okružnog suda. Na to je okružni sud u Somboru odlukom br. Gl. 4037.-3.-1924. od 18. prosinca 1924. odbacio molbu kućevlasnikovu za ponovljenje spora na temelju § 635. grpp. za Vojvodinu, te odbio provodjenje rješenja suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike br. 6738. od 29. studenoga 1924. — Okružni sud u Somboru je tu svoju odluku dostavio i ministarstvu socijalne politike i sudu za stanove pri tom ministarstvu. Ministarstvo socijalne politike je svojim aktom br. J.-458. od 31. prosinca 1924. i ovu odluku okružnoga suda u Somboru uputilo i opet samomu sudu za stanove pri tomu ministarstvu, i opet sa onim karakterističnim: »S molbom na nadležnost«, — niti ne ispitujući razloge redovnoga suda, koji sadrže tešku optužbu nad radom suda za stanove pri tom ministarstvu. Sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike u Beogradu, primivši preko istoga ministarstva »s molbom na nadležnost« protest ministarstva pravde protiv svoje odluke od 29. studenoga 1924. br. 6738., — rješava sada 17. siječnja 1925. pod br. 198.-J.-5. taj akt zajedno sa aktom br. 199., pod kojim je primio i opet preko ministarstva socijalne politike »s

tužbi na upravni sud po čl. 18. zak. o državnom savjetu i upravnim sudovima, te potkrjepljuje stanovište pisca ovih redaka, iznešeno u sedmome broju »Mjesečnika« za god. 1924.: da su to administrativne vlasti, pa da stoga ima mjesta rečenoj tužbi na upravni sud.

Digitized by Google

molbom na nadležnost« odluku okružnoga suda u Somboru. Sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike, ni ne osvrćući se ne samo na odluku redovnoga suda nego niti na protest ministarstva pravde, ostaje kod svojega rješenja, pa sva akta zajedno šalje odboru za stanove u Somboru slijedećim dopisom: »Sud za stanove pri ministarstvu socijalne politike vraća ovaj predmet toj vlasti, da postupa po rješenju suda od 29. studenoga 1924. br. 6738., jer ni jednim zakonskim propisom vlast za stanove nije ovlašćena, da daje protivurazloge na odluke suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike. Kada je gornjim rješenjem suda br. 6738. odobreno moliocu ponovljenje spora, onda vlast za stanove mora predmet ponovno uzeti u postupak, spor po zakonu i pravilniku izvidjeti i donijeti potrebnu odluku, koju treba da saopći interesovanima, a nezadovoljna stranka može izjaviti žalbu, o kojoj će sud za stanove donijeti potrebnu odluku«.

Kraj ovako evidentnoga kršenja ne samo zakonskih odredaba, nego svake pravne sigurnosti na štetu neposrednoga ličnoga interesa stanareva, osnovanoga na zakonu, i na štetu prava stanareva na pravomoćno dodijeljeni mu stan, — jasno je, da se stanar morao latiti tužbe na upravni sud po čl. 18. zak. o drž. sav. i upr. sud., i da mu je to sredstvo u odbranu njegova prava došlo ne kao »prava nesreća«, kako misli dr. L. Š., nego kao jedini spas od bezakonja upravne vlasti. To je samo jedan slučaj, a da nije jedini, zaključujem iz pisama, koje sam povodom moje rasprave u »Mjesečniku« o nadležnosti upravnog sudjenja u stanarinskim sporovima primio do sada iz pravničkih krugova.

IV. — Dvije potrebne izmjene dosadašnjih odredaba u zakonu i pravilniku.

1. — Pravniku, kada je pročitao gore navedeni konkretni slučaj, upadaju u oči teške povrede zakonskih propisa sa strane suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike, kao i gruba nemarnost samoga toga ministarstva u vršenju njegove nadzorne dužnosti nad radom vlasti za stanove. Vrijedjaju se propisi čl. 52. i čl. 46. a ne vrše propisi člana 55. pravilnika za vršenje zakona o stanovima, dok se jednostavno prelazi preko § 635. grpp. za Vojvodinu, kao da i ne postoji. I na očigled takova primjera rada suda za stanove i ministarstva socijalne politike biva sve očiglednija i neophodnija potreba, da primjenjivanje i vršenje novoga zakona o stanovima bude povjereno djelokrugu redovnih sudova, kako je pisac ovih redaka predložio i razložio u 11. i 12. broju »Mjesečnika« iz 1924. godine. Jedino redovni sudovi, sudeći samo po zakonu, pružaju moralnu i materijalnu sigurnost, da će zakon barem ispravno biti primjenjivan, a da se ne će nikome i ničemu za ljubav zloupotrebljavati vlast potičuca iz zakona o stanovima, koji dira u najosjetljivi,u stranu privatnoga života kako kucevlasnika tako i stanara.

2. — Po čl. 45. pravilnika za izvršenje zakona o stanovima, sudovi za stanove kao stanbene vlasti II. stepena obrazovani su prvo-

Digitized by Google

bitno pri ministarstvu socijalne politike za teritorij prijašnje Srbije i Crne Gore i za Vojvodinu, a za ostale pokrajine pri pokrajinskim upravama time, da će — kada se budu ukinule pokrajinske uprave i obrazovale oblasne opće uprave — ove sudove obrazovati oblasni veliki župani svaki za svoju oblast; jedino sud pri ministarstvu socijalne politike ostat će i dalje sa svojom dosadašnjom nadležnošću. Ova odredba čl. 45. pravilnika o zadržavanju suda za stanove pri ministarstvu socijalne politike sa dosadašnjom njegovom nadležnošću nad cijelom Srbijom i Crnom Gorom i nad Vojvodinom, i poslije obrazovanja oblasnih općih uprava, — u protivnosti je sa principom ravnomjernoga postupanja sa svakim pojedinim dijelom državnoga teritorija, koji sačinjava posebnu oblast; vrijedja zakon o oblasnoj samoupravi, jer pojedinim oblastima izuzima iz samouprave poslove, koje drugim oblastima u samoupravu daje; a konačno nema nikakova oslona obzirom na različite stanarinske prilike u tim krajevima i naročito na raznolična pravna područja u pogledu zakupnih odnošaja, sa gledišta postupka i sa gledišta pravne svijesti stranaka.

Gore iznešeni slučaj sigurno se ne bi dogodio, da je nadležnost suda za stanove kao stanbene vlasti II. stepena prenešena iz Beograda na obrazovanu oblasnu upravu za područje, na kojem je dotični spor vodjen. Navlastito ne bi se okružni sud i njegova odluka uzeli kao vlast za stanove i njezini protivrazlozi, — niti bi se postupak redovnih sudova u parnici radi otkaza stana uzeo kao postupak vlasti za stanove, — a najmanje bi se parnica radi otkaza stana smatrala nastavkom spora radi dodijeljenja stana. Ova centralizacija je nerazumna i protuzakonita, — pa bi se novim zakonom o stanovima i pravilnikom za njegovo izvršenje imala da otkloni ta pogrješka.

Sa malo više razumijevanja i dobroga shvaćanja u donošenju stanarinskih propisa i u njihovu primjenjivanju učinit će se i sam teret tih propisa strankama snošljiviji!

Pravila York-Antwerp iz godine 1924.

Priopćio dr. Julije Mogan, odvjetnik i privatni docent zagreb. sveučilišta.

I.

U brodarenju često nastane šteta ili pak izvanredni troškovi, za koje se pri sklapanju vozarskoga ugovora nije unaprijed moglo znati. Tko će ih platiti? Po ustanovama općega gradjanskoga prava u čitavom svijetu platit će u pravilu štetu onaj, koji ju je prouzročio, troškove brodarenja nosit će brodovlasnik, a troškove robe onaj, koji robom odredjuje. — Ove štete ili troškovi, što su nastali slučajem, višom silom, krivnjom kapetana ili osoblja, te unutarnjim pokvarenjem robe jesu tako zvana p a r t i k u l a r n a a v a r i j a, u

Digitized by Google

pogledu koje lako je odrediti dužnost plaćanja. Partikularna avarija u pravilu tereti vlasnika stvari, koja je oštećena ili koji je trošak učinio (res perit domino). No može nastati slučaj, da se svojevoljno učini trošak ili šteta brodu ili robi zato, da se izbjegne zajedničkoj pogibli i da se postigne uspjeh koristan i jednomu i drugomu. To je onda avarija generalna, pa se pita, tko će nju nositi? Već elementarna pravednost traži, da takovu štetu i takov izdatak ne nosi samo onaj, kojega je to stiglo, nego da će se učiniti pravedna podjela. — Poglavlje o avariji je najzamršenije u čitavom pomorskom privatnom pravu. Za nj zgodno veli de Courcy:

»On a ecrit des volumes sur l'avarie commune et l'on remplirait une bibliothèque des décisions judiciaires intervenues dans des contestations d'avarie commune«.[1])

Code Napoleon (čl. 397) ustanovljuje za avariju (engleski: average, talijanski: avaria, francuski: avarie, njemački: Haverei[2]) slijedeću definiciju: »Svi izvanredni troškovi učinjeni za brod i robu,[3]) zajedno ili posebno, svaka šteta, što nastane brodu i robi od krcanja i

[1]) de Courcy, Question de droit maritime, Paris 1877. I. p. 226.

[2]) Čini se, da riječ potječe od arapske »awar« oštećenje. U Pipia: Trattato di dirotto marittimo, Milano 1901. 11. str. 2. nalazimo o tom slijedeću opasku: In persiano avare, libro di conto; nell antico germanico vara, rischio, Gefahr. Vennero inoltre derivate le antimologie dal latino meridionale habere (habere, haben, fr. avoir) cioè carico, avere dei caricatori sulla nave; dall' inglese hafen, porto. Il vocabolo riscontrasi gia negli Statuti genovesi per Pera, che risalgono a circa il 1150: »iactum facere vel avarias seu expensas facere..... possit fieri illud iactum et ille avarie, sive experiri possint fieri, et illud factum sive avarie ille debeat seu debeant emendari per solidum et libram de ere, quod in ipsa nave vel ligno erit et de valimento ipsius navis vel ignis«: e cosi usato in contrapposo a jactum, e sta a denotare i danni e le spese prodotti da un volontario danneggiamento alla nave. Cosi nel Capitulare nauticum di Venezia del 1255, c. CVIII »comune avare«; nel Consolato del Mare, c. LXXXVI..... »pacotiglia no paga lo git ne avaries«; »nello Statuto di Cattaro del sec. XIV cap. CCCLXXIX....« dividatur per avariam«.

Il Casaregis avverte al riguardo disc. XLV. n. l: omissa inutili indagatione a quonam lingua vel graeca aut arabica, vel potius schytica originem traxerit nomen avariae, certum hoc unum est apud omnes fere gentes illud tritum et usitatum esse. E il Targa, c. LX; »pare che proceda da avaro, quasiche forse meriti piu d' ogni altro essere subordinato a questo danno, ma procede piuttosto pero dal verbo latino habere, e per cio lo spagnuolo lo pronuncia haberia, ab habendo, cioè il danno«. Confr. in proposito Schroeder in Endemann's Handbuch; Kaltenborn, Seerecht, II. II. pag. 51; Maclanchlan, p. 692—700«. — U dubrovačkom statutu nalazimo takodjer pokvareni naziv »varia« i »varea«.

[3]) Danjon: Traite de droit maritime, Paris 1913, III. 380. upozoruje, da je ispravnije reći: »Za brod ili robu«, kako su to učinili i belgijski

Digitized by Google

odlaska do njihova povratka i iskrcavanja[4], smatraju se avarijom«.

Dok se u običnom govoru pod avarijom razumijeva samo šteta, vidimo u ovoj definiciji, da avarija može biti i trošak, odatle i razlikovanje: avaries dommages i avaries frais. Da neka šteta ili trošak bude avarija, nužno je da su nastali i izvanrednim i nepredvidjenim uzrokom, jer ako nije to, onda se ne radi o gubitku u pravom smislu riječi nego o kalkulaciji interesovanih stranaka, pa nema povoda, da se izmedju stranaka na poseban način obračuna, koji je obračun zapravo glavni predmet poglavlja o avarijama u pomorskom pravu. Obradjujući poglavlje o vozarini imali smo prilike, da se pozabavimo redovitim troškovima brodarenja, koji terete brodovlasnika, te unatoč nazivu »male avarije« nisu nikakva avarija (Sr. Code Nap. čl. 406), što ital. zak. u čl. 642, izrično kaže: »Non sono avarie, ma semplici spese a carico della nave le spese ordinariamente necessarie per entrare nei seni, nei fiumi o nei canali o per uscirne, e le spese per diritti e tasse di navigazione«.

Dok gradjanski zakon o avarijama ne govori, nego traži, da svatko nosi štetu, za koju je odgovoran, pomorsko je pravo u neku ruku više socijalno, te hoće da pogibli, što ih brodarenje krije, podijeli izmedju vlasnika broda i vlasnika robe, te da učini od njih neko društvo za zajedničko nošenje zajedničkih šteta. Misao je vrlo stara, da se štete i troškovi, što su nenadano nastali, a što su u korist broda i tereta, izmedju interesovanih stranaka dijele. Sankcionovana je ta misao u Lex Rhodia de jactu (Dig. XIV. 2.), gdje se naročito govori o bacanju robe u more za olakšanje broda, te o dužnosti svih interesenata, da štetu zajedno nose.[5]) S otoka Roda teorija je prešla u Rim, a onda u bizantinsko pravo, te je postala i ostala običajno pravo u čitavoj Evropi. Od bacanja robe u more prešlo se na slične žrtve, a onda na sve žrtve za zajedničko dobro.[6] Interesantna je ustanova u starom statutu grada Rige, gdje se odredjuje, da zajednički budu brodovlasniku i krcatelju troškovi hodočašća, na koje se u slučaju morske pogibli koje lice na brodu zavjetovalo.

---

zak. (čl. 144) te portugalski (čl. 634), koji su za tu ustanovu preuzeli iz Code. Nap.

[4]) Avarija može nastati i prije krcanja: ako na primjer brod prije krcanja stoji u luci na raspoloženju krcatelju. Zato će bolje biti označiti vremenski razmak, unutar kojega se avarija može dogoditi riječima: od časa, kada vozarski ugovor počinje, do časa njegova prestanka.

[5]) Lege Rhodia cavetur, ut si levandae navis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. L. I. D. 14. 2.

[6]) »Qui devaient être supportees en commun par le gros c'est a dire par l'ensemble des interesses « Dr. Danjon o. c. III. str. 388 i Emerigon, Assurances, ch. XII., 39 § 2.

Digitized by Google

Ordonance de la marine od god. 1681, donijela je sistem i stvorila neki red u kompleksu avarija, te je najprije isključila iz pojma avarije obične troškove brodarenja (menues avaries) i podijelila avarije u generalne (grosses, communes), te partikularne (simples, particulieres). Ta je distinkcija prešla u Code Nap. (čl. 399), pa onda u sve druge moderne zakone.[7])

Koja je pravna podloga teoriji o generalnoj avariji? U rimskom se pravu smatrao podlogom pomorski vozarski ugovor, te se polazilo sa stanovišta, da je roba bačena u more činom magistri nivis. Taj magister navis, bio je obvezan, da robu po prispjetku broda izruči. Budući da on toga ne može da učini, vlasnik robe imade pravo na tužbu proti njemu. Magister navis, koji mora da naknadi prouzročenu štetu, može tražiti od ostalih krcatelja, da mu razmjerno povrate svotu, koju on za odštetu duguje. Krcatelj, koji unatoč tome, što je za spas njegove robe žrtvovana od drugoga neka svota, hoće da čitavu svoju robu dobije, postupa dolozno, a to ovlašćuje magistra navis, da vrši pravo priudržaja na krcateljevu robu, dok ovaj nije svoj doprinos dao. Mjesto da magister navis čeka, dok ga vlasnik žrtvovane robe tuži, a da on tek onda tuži ostale krcatelje, može odmah od njih tražiti doprinos za zajedničku žrtvu. To je eto rimska teorija, kako rezultira iz lex Rhodia de jactu.

Ovo tumačenje nije opravdano, nije pravo, da se proti magistru navis na osnovu vozarskoga ugovora ustane tužbom; on nije bacio u more, jer je htio, nego jer je morao, dakle pod utjecajem neodoljive sile — vis maior, za koju ne odgovara, te koja ga oslobadja od ispunjenja ugovora. Druga je teorija i to mnogo ispravnija, da generalna avarija, te pravo onoga, što je za zajedničku korist trpio, potječe iz quasi-contracta, što se osniva na načelu, da se nitko ne smije neopravdano obogatiti na štetu drugoga.[8]) Tko se štetom brodovlasnika ili krcatelja obogatio, odštetit će onoga, tko je trpio, u razmjeru polučene koristi. Tako nije nužna tek tužba proti magistru navis, nego se na osnovu načela o obogaćenju može odmah proti obogaćenomu direktno ustati. Dobro se potkrepljuje ovo obrazloženje i tim, da je za generalnu avariju nuždan uspjeh; bez korisnoga uspjeha, dakle bez obogaćenja, nema generalne avarije, kako se vidi iz čl. 423, 1. al. Code Nap.

Češće se već stavilo pitanje, je li uopće dobro i uputno čuvati instituciju generalne avarije s kompliciranom podjelbom štete, te ne bi li bolje bilo držati se načela iz kopnenoga prava, gdje svatko nosi svoju štetu ili pak svatko odgovara za štetu, koju je uzroko-

[7]) Belgijski zakon (čl. 146), holandijski (čl. 698), talijanski (čl. 642), španjolski (čl. 808), njemački (čl. 700—701) i t. d.

[8]) Dig. L. 17. de regulis iuris 206.

Digitized by Google

vao. Pitalo se, ne bi li bolje bilo svaku avariju smatrati partikularnom, te si ne razbijati glave, jesu li hotimična šteta ili trošak učinjeni u interesu svih, nego odrediti, da onaj, koga ta šteta ili trošak zadesi, nema nikakva prava na naknadu od drugih? [9]) Reklo se još, da onaj, čiji je brod i teret žrtvovan, ne će imati nikakve štete, ako se i ne prizna načelo generalne avarije, budući da je redovito osiguran, pa će mu osigurateljno društvo štetu platiti, a niti ovo ne će trpjeti, jer mjesto da svakomu kontribuentu njegov dio plati, podmirit će najedanput sve prave oštećenike, što da je napokon isto.

Ideja se nije nigdje prihvatila. Institut generalne avarije unatoč svoj zamršenosti razvijao se i postojao kroz stoljeća i stoljeća, te živi i danas u pravnoj svijesti svakoga pomorca. On je aplikacija jednoga od najetičnijih pravnih pravila, a to je, da se nitko ne smije nepravedno obogatiti na štetu drugoga. Eliminacija toga načela iz područja privatnoga prava, makar i samo iz ove partije, značilo bi na mjesto pravednosti metnuti nepravdu. Povrh toga je ustanovi generalne avarije svrha, da unapredjuje pomorstvo i da osigura što više uspješno brodarenje: mnoga se žrtva ne bi htjela ili mogla doprinijeti, kada kapetan ne bi znao, da će šteta biti podijeljena izmedju svih, što će korist imati. Ne stoji niti tvrdnja, da će oštećenik dobiti naknadu od osigurateljnoga društva. A ako nije osiguran? A ako osigurateljno društvo propadne? Što onda? Istina je, da je uredjenje ili, kako se tehnički kaže, regulacija generalne avarije komplikovana, no svakako je to manje zlo, nego li bi bila šteta i nepravda, što bi na njezino mjesto došle, kada bi ju zakonodavac ukinuo.

II.

Treba još spomenuti, da je strankama slobodno, da i same odrede u pojedinom slučaju, što će smatrati generalnom, a što partikularnom avarijom. One dakle na zakonsku diobu i definiciju nisu vezane. I u istinu stranke se tim svojim pravom služe, te u većini slučaja ugovaraju, da se avarije, što bi se prigodom izvršenja posla mogle desiti, ne će urediti prema zakonu, nego prema pravilima York i Antwerp. U pogledu ovih pravila treba istaći slijedeće:

Općenito je priznato načelo, da se generalna avarija uredjuje, kada je put svršen, i to prema pravu države, u kojoj se t. zv. dispache (uredjenje) avarije obavlja. To pravo pak nije uvijek pravo većine interesenata, za koje je vrlo tegotno, da se za njih upotrebljava tudje pravo. Bilo je s toga općenito nastojanje, da se stvore medjunarodna pravila za uredjenje avarije. To je i uspjelo, te su se do sada općenito upotrebljavala tako zvana York and Antwerp Rules (pravila) od god. 1890., no upotpunjena sa tako zv. Antwerp-Rule 1903. Ta su pravila produkt medjunarodnih kongresa, koji su imali baš svrhu, da uglave jednaka pravila za uredjenje ge-

[9]) Srav Vermond: Manuel de droit maritime. Paris 1906. str. 318.

Digitized by Google

neralne avarije, te da uklone štetne posljedice različitih zakonodavstava. Prvi je kongres organizovan od Udruženja za unapredjenje socijalnih znanosti (National Association for the promotion of Social Science), što se obdržavao u Glasgowu god. 1860., te je uglavio preliminarnu osnovu, da se poluči jedinstvenost u onim točkama, u kojima je bilo najviše razlike. Dalji su kongresi bili u Londonu god. 1862. i u Yorku god. 1864. Tu su primljene onda rezolucije poznate pod imenom Yorskih pravila (York-Rules). Kasnije god. 1877. je zaključeno na kongresu u Antwerpu 12 pravila York and Antwerp Rules, koja su god. 1890. modificirana i upotpunjena. 1903. stavljen je na kongresu International Law Association prijedlog, da se York and Antwerp Rules prošire još jednim pravilom o utjecaju krivnje na generalnu avariju. Taj je prijedlog velikom većinom odbijen, da se ne bi možda smanjila pravila 1890. u dosadanjem opsegu. Tako je to pravilo primljeno kao posebna »Antwerp Rule 1903«.

Ova pravila nisu obligatorna sama po sebi te njihova upotreba ovisi o volji stranaka, ali u praksi su poprimljena, a to znači veliki napredak. Vrlo mnogo brodovlasnika imade u ugovorima i teretnicama klauzulu: »Generalna avarija bit će plativa prema pravilima York i Antwerp«, a osiguratelji meću u svoje police takodjer klauzulu, da će se pravila York i Antwerp uzeti kao podloga za uredjenje avarije, ako je to u vozarskom ugovoru ili teretnici ugovoreno. Pravila York i Antwerp ne uredjuju čitave generalne avarije, nego rješavaju samo neka važna i prijeporna pitanja.

U rujnu god. 1924. obdržavao se u Štokholmu kongres spomenute International Law Association, kojemu je bila glavna svrha revizija pravila York Antwerp.[10] Francuski stručnjak Paul Govare zagovarao je u svojem izvješću nuždu revizije ovim riječima:

»Du moins ce bref résumé des travaux entrepris par l' International Law Association depuis 1890 en matière d' avaries communes suffit-il a demontrer a l' evidence que les Règles d' York et d' Anvérs, dans leur forme actuelle, n' nont pas encore recontré l' approbation unanime du monde commercial et maritime et que de toutes parts on réclame des modifications, des précisions, des interprétations et des additions. De ce mouvement général ne résulte nullement que le monument élevé par l' Association ne soit pas une oeuvre considérable et exellente en soi qui a déjà rendu les plus grands services; non, mais comme toute ceuvre humaine, elle est imparfaite, elle exige des retouches; l' expérience quotidienne met en lumière des points jusqe-là obscurs et la marche incessante des affaires rend nécessaire la solution de nouvelles questions. C' est à l' étude de ces divers points que nouns voulons vous

[10]) Games Paul Govare: Avarie communes, Regles d' York et d' Anvers 1924, Paris, 1925.

Digitized by Google

convier«. Posljedak rada kongresa International Law Association jesu nova pravila York-Antwerp iz god. 1924. Pred menom je engleski i francuski tekst u izdanju Govare-a, te ga ovdje pod III. donosim u hrvatskom prijevodu.

III.

Pravilo A. — Generalna je avarija, kada i samo kada se namjerice i razborito doprinijela izvanredna žrtva ili izdatak za zajednički spas, a u svrhu, da se od pogibli sačuva vlasništvo, što učestvuje u zajedničkom pomorskom poduzeću.

Pravilo B. — Žrtve i troškove generalne avarije snosit će različiti doprinosni interesi u osnovi niže odredjenoj.

Pravilo C. — Priznavat će se kao generalna avarija samo one štete, gubici i troškovi, koji su direktne posljedice generalne avarije. Šteta ili gubitak, što ih pretrpi brod ili teret produljenjem puta, te indirektni gubitak zbog istog uzroka, zastoj u radu i gubitak na tečaju ne će se priznavat kao generalna avarija.

Pravilo D. — Ako je zgoda, što je uzrokovala štetu ili trošak, posljedica krivnje koje od stranaka, interesiranih u poduzeću, generalna avarija ipak postoji, no bez prejudica za postupak proti krivoj stranci.

Pravilo E. — Dokaz, da se gubitak ili šteta u istinu moraju priznati kao generalna avarija, tereti onog, koji takovo priznanje traži.

Pravilo F. — Svaki posebni trošak, što nastane mjesto drugoga troška, koji bi se smatrao kao generalna avarija, smatrat će se i priznati isto tako generalnom avarijom, no samo do visine troška generalne avarije, kojemu se ovako izbjeglo.

Pravilo G. — Uredjenje generalne avarije ustanovit će se, kako za procjenu gubitka, tako za doprinos na osnovu vrijednosti u vrijeme i mjestu svršetka poduzeća. To je pravilo bez utjecaja na odredjenje mjesta, gdje treba da se obavi uredjenje generalne avarije.

Pravilo I. Bacanje tereta. — Nikakvo se bacanje tereta ne može naknaditi u generalnoj avariji, ako se teret nije prevozio prema priznatim trgovačkim običajima.

Pravilo II. Šteta nastala bacanjem i žrtvom za zajedniči spas. — Šteta učinjena brodu i teretu ili jednome od njih žrtvom doprinesenom za zajednički spas ili kao posljedica te žrtve, te vodom, što je ušla kroz otvorene luknje [11]) ili kroz kojigod ini otvor, učinjen u svrhu bacanja za zajednički spas, naknadit će se u generalnoj avariji.

Pravilo III. Gašenje vatre na brodu. — Naknadit će se u generalnoj avariji šteta učinjena brodu i teretu ili jednomu od njih vodom ili inače, — a takodjer i šteta učinjena za nasukanje ili potopljenje broda, što gori —, u svrhu gašenja vatre na brodu; no ne će se dati nikakva naknada za štetu onim dijelovima broda te robe, krcane rasuto ili posebnim komadima tereta, koje je vatra već zahvatila.

---

[11]) Luknja, boccaporte, Lücke. Babić o. c. str. 74.

Digitized by Google

Pravilo IV. Odsječenje preostatka. — Ne će se naknaditi u generalnoj avariji gubitak ili šteta uzrokovana odsječenjem polomljenih dijelova ili ostataka jarbola ili ostalih predmeta, koji su već prije bili nastradali od morske nezgode.

Pravilo V. Hotimično nasukanje. — Kada se brod navlaš nasukao, a prilike su takve, da bi bio neminovno propao, da se ta mjera nije bila upotrijebila, ili ako se natjera na obalu ili grebene, gubitak ili šteta uzrokovana brodu, teretu i vozarini ili kojemu od njih takovim hotimičnim nasukanjem ne će se naknaditi u generalnoj avariji. No u svakom inom slučaju, gdje se brod navlaš nasuče za zajednički spas, gubitak ili šteta, što slijedi, bit će generalna avarija.

Pravilo VI. Napinjanje jedara, oštećenje ili gubitak jedara. — Oštećenje ili gubitak jedara ili valjaka [12]) ili obojega za zajednički spas uzrokovani, da se brod digne s dna ili bolje nasuče, bit će naknadjen kao generalna avarija; ali ako je brod slobodan, nikakav gubitak ili šteta prouzročena brodu, teretu i vozarini ili kojemu od njih napinjanjem jedara, ne će se naknaditi u generalnoj avariji.

Pravilo VII. Oštećenje strojeva pri odsukavanju broda. — Šteta nanesena pri odsukavanju strojevima i kotlovima broda, koji je nasukan i u opasnom položaju, bit će generalna avarija, ako se dokaže, da je nastala baš u nakani, da se odsuče brod za zajednički spas uz pogibao štete; no ako brod plovi, nikakov se gubitak ni oštećenje, uzrokovano na strojevima ili kotlovima, ne će naknaditi u generalnoj avariji.

Pravilo VIII. Troškovi oterećenja nasukanog broda te šteta, nastala oterećenjem. — Kada se brod nasukao, te se kao akt generalne avarije iskrca teret, gorivi materijal ili živež broda ili nešto od toga, posebni troškovi oterećenja, najamnina za barke te troškovi ponovnoga krcanja (ako ih je), a i gubitak ili šteta tim nastala, naknadit će se u generalnoj avariji.

Pravilo IX. Brodski materijal i zaliha upotrebljeni kao gorivo. — Brodski materijal i zaliha ili štogod od toga, upotrijebljeni u nuždi kao gorivo za zajednički spas od pogibli, pripustit će se kao generalna avarija samo, ako je na brodu bila obilna zaliha goriva; no količina goriva, koja bi se prema procjni potrošila bila, računana prema tržnoj cijeni u zadnjoj luci odlaska broda te u vrijeme odlaska, bit će na teret brodovlasnika te odobrena generalnoj avariji.

Pravilo X. Troškovi u luci zaklona i t. d. — a) Ako je brod trebao da se zakloni u luku ili ino mjesto, ili da se vrati u luku ili ino mjesto krcanja i to zbog nezgode, žrtve ili inih izvanrednih prilika, koje su to iziskivale za zajednički spas, troškovi ulaza u takovu luku ili mjesto bit će naknadjeni kao generalna avarija; a ako je brod sa svojim prvobitnim teretom ili s dijelom tereta otplovio, troškovi odlaska iz takove luke ili mjesta kao posljedica ulaska ili povratka, isto tako će se naknaditi kao generalna avarija.

b) Troškovi nastali sačuvanjem broda ili iskrcavanjem tereta, goriva ili živeža bilo u luci, bilo u kojem mjestu krcanja, pristanka ili za-

[12]) Valjak, spar, Rundholz.

Digitized by Google

klona, bit će generalna avarija, ako je sačuvanje ili iskrcavanje bilo nužno za izbjegnuće pogibli, ili pak, da se omoguće popravci šteta nužnih za siguran nastavak puta, što ih je brod na putu zbog žrtve ili nezgode pretrpio.

c) Kada su god troškovi sačuvanja ili iskrcavanja tereta, goriva ili živeža pripustivi kao generalna avarija, troškovi ponovnoga krcanja i tovarenja takova tereta, goriva ili živeža na brod, te skladišnina, što tereti takav teret, gorivo ili živež, uključivši eventualno osiguranje proti požaru, treba da budu takodjer naknadjeni kao generalna avarija. No kada se brod proglasi nesposobnim za plovidbu, ili ne nastavi svoj prvobitni put, skladišnina, koja nastane tek poslije, no što je brod očitovan nesposobnim za plovidbu, ili poslije napuštanja puta, ne će se naknaditi kao generalna avarija. U slučaju proglašenja broda nesposobnim ili napuštanjem puta prije, no je svršeno iskrcavanje tereta, skladišnina, o kojoj je gore govor, bit će naknadjena u generalnoj avariji do dana svršetka iskrcavanja.

d) Ako se brod pod avarijom nalazi u luci ili mjestu, gdje može biti popravljen tako, da je u prilikama, da nastavi put sa čitavim teretom, no mjesto toga, zbog prištednje troškova brod se odanle odvuče u drugu luku ili mjesto popravka, ili u luku odredišta, ili se teret sasvim ili djelomice prekrca na drugi brod, ili na ini način prosljedi, izvanredne troškove nastale teglenjem, prekrcanjem ili prosljedjenjem, ili kojegod od tih troškova (do svote prištedjenih izvanrednih troškova) treba da nose pojedini interesenti poduzeća u razmjeru prema svoti prištedjenih izvanrednih troškova.

Pravilo XI. Plaća i opskrba posade u luci zaklona i t. d. — Ako je brod pristao ili je zadržan u luci ili u mjestu zbog prilika ili u svrhu popravka, kako je to spomenuto u pravilu X., plaća kapetana, časnika i momčadi brodske zajedno s troškovima opskrbe za izvanredno vrijeme boravka u takovoj luci ili mjestu, sve dok je brod stavljen ili dok bi bio stavljen u priliku, da nastavi put, naknadit će se kao generalna avarija. No ako je brod proglašen nesposobnim za plovidbu, ili ne nastavi svoj prvobitni put, plaće i opskrba kapetana, momčadi i časnika, nastali poslije toga proglašenja ili napuštanja puta, ne će se pripustiti u generalnu avariju. U slučaju proglašenja broda nesposobnim ili napuštanja puta prije, no što je svršeno iskrcavanje tereta, plaće i opskrba posade kao gore, naknadit će se u generalnoj avariji, sve do dana svršetka iskrcanja.

Pravilo XII. Oštećenje tereta pri iskrcavanju i t. d. — Oštećenje ili gubitak tereta, goriva ili živeža prigodom iskrcavanja, sačuvanja, uskladištenja, ponovnoga krcanja i tovarenja bit će naknadjeni kano generalna avarija, no samo kada se troškovi tih poslova pripuštaju u generalnoj avariji.

Pravilo XIII. Odbici od troškova popravaka. — U uredjenju generalne avarije kod popravaka pripuštenih u generalnu avariju učinit će se slijedeći odbici u pogledu razlike izmedju novoga i staroga:

Za željezne ili ocjelne brodove računajući od dana prvobitnoga upisa do dana nezgode.

Digitized by Google

A. do jedne godine. — Svi popravci će se potpuno naknaditi izuzevši ličenje ili smolenje dna, od čega se trećina mora odbiti.

B. Izmedju 1 i 3 godine. — Trećina će se odbiti od popravaka i obnova drvenih dijelova brodske trupine, jarbola i orudja, pokućtva, tapeta, posudja, te opreme iz kovine i stakla, nadalje jedara, konoplja, užeta, zatega [13]) i grlina [14]) (osim žice i lanaca), plahte, pokrivača i ličenja.

Šestina će se odbiti od žičnih užeta, žičnoga konoplja, žičnih grlina, izolatura, pomoćnih strojeva, parnih zavoja (mulinella) te njihovih pripadaka, parnih soha [15]) i pripadaka, električnih strojeva; ostali popravci naknadit će se potpuno.

C. Od 3—6 godina. — Odbici kao gore pod B. izuzevši da treba odbiti jednu trećinu od izolatora i jednu šestinu od željeznih dijelova jarbola i orudja, strojeva (uključivši kotlove i njihovo namještenje).

D. Izmedju 6 i 10 godina. — Odbici kao gore pod C. izuzevši da treba odbiti trećinu od željeznih dijelova jarbola i orudja, pomoćnih strojeva, parnih zavoja, parnih soha s pripacima, od troškova popravka i obnove svih strojva (uključivši strojeve i njihovo namještenje), te bežičnih aparata, svih grlina, konopa, zatega i užeta.

E. Izmedju 10 i 15 godina. — Trećinu treba odbiti od svih troškova popravka i obnove izuzevši željezne dijelove brodskoga korita, cementovanja, lanaca i sidra, od čega treba šestinu odbiti. Sidra treba potpuno nadoknaditi.

F. Preko 15 godina. — Trećinu treba odbiti od svih troškova popravka i obnove. Sidra se naknadjuju potpuno. Šestinu treba odbiti od lanaca sidra.

G. Općenito. — Odbici (izuzevši predmete zaliha, te predmete inventara, izolatora, bežičnih aparata i kotlova) ravnat će se prema dobi broda, ne prema dobi pojedinoga dijela, na koji se odbici odnose. Ništa se ne naknadjuje za ličenje dna, ako se u zadnjih šest mjeseci prije nezgode dno nije ličilo. Ne odbija se ništa od staroga materijala, koje je popravljeno, a da nije naknadjeno novim, te od zaliha i predmeta opreme, što nisu bili upotrebivi.

Za drvene ili mješovite brodove:

Ako je brod u vrijeme nezgode noviji od godinu dana, računajući od dana prvobitnoga upisa nema odbitka zbog razlike izmedju staroga i novoga. Poslije toga vremena treba odbiti jednu trećinu uz slijedeće iznimke: Sidra treba potpuno naknaditi. — Lanci sidra podvrgnuti su odbitku od samo jedne šestine. Ništa se ne odbija u pogledu zaliha, te predmeta inventara, što se nisu upotrebljavali. — Oblog od kovine računat će se tako, da će se trošak težine jednak brutto težini skinutoga obloga potpuno naknaditi, no odbivši utržak za staru kovinu. — Čavli, postava, te

[13]) Zateg, sheet, scotta, Schotten. Mornarska riječ u Nerećvana. Babić o. c. strana 82.

[14]) «Grlin, gherlino, Pfercheine, debela čela poput uze, služeća samo za vezanje broda, s razlikom da su inače svijena (commesso — geschlagen) nego ove« Babić, o. c. str. 2.

[15]) Soha, grua, Krahn. Babić, o. c. str. 69.

Digitized by Google

oblaganje podvrgnuti su odbitku od jedne trećine. — Ako je brod providjen strojevima na vijak (propelling) za rashladjivanje, električnim ili inim, izolatorima ili bežičnim aparatom, popravak tih strojeva, izolatora ili bežićnih aparata podvrgnuti su istim odbicima, kao u slučaju željeznih ili ocjelnih brodova.

Za brodove uopće:

Kod svih se brodova potpuno naknadjuju troškovi izravnanja svinutih željeznih dijelova, uključivši plaće za izvadjenje i za ponovno namještenje. — Pristojba doka, uključivši troškove prenosa, vozarine, upotrebe orudja za dizanje, pontona i sprava doka, potpuno će se naknaditi.

Pravilo XIV. Provizorni popravci. — Ako su objavljeni provizorni popravci u luci krcanja, pristanka ili zaklona za spas na brodu ili zbog štete, uzrokovane žrtvom generalne avarije, troškovi ovakovih popravaka priznat će se u generalnoj avariji; — no ako su provizorni popravci slučajne štete obavljeni samo, da se omogući svršetak puta, trošak takvih popravaka naknadit će se u generalnoj avariji samo do visine svote, prištedjene na troškovima, koji bi se učinili i naknadili u generalnoj avariji, da popravci nisu u toj luci obavljeni. — Ništa se ne će odbiti »novo za staro« od troškova provizornih popravaka šteta, koji će se naknaditi u generalnoj avariji.

Pravilo XV. Gubitak vozarine. — Gubitak vozarine, što je nastao oštećenjem ili gubitkom tereta, treba da se naknadi u generalnoj avariji, ako je prouzročen bio činom generalne avarije, bilo da se oštećenje ili gubitak tereta mora tako naknaditi. — Od svote izgubljene bruttovozarine odbit će se izdaci, što bi ovlašteniku nastali, da vozarinu dobije, no koji mu baš zbog žrtve nisu nastali.

Pravilo XVI. Svota naknade za teret, izgubljen ili oštećen žrtvom. — Svota, što se mora naknaditi u generalnoj avariji za oštećenje ili gubitak žrtvovanih dobara, bit će gubitak, koji je vlasnik dobara tim pretrpio, prema tržnoj vrijednosti u vrijeme prispjetka broda ili svršetka puta, ako je taj svršetak u drugom mjestu, a ne u prvobitnom odredištu. Kada se ovako oštećena roba proda poslije prispjetka, gubitak, što ga treba naknaditi u generalnoj avariji, računat će se tako, da će se prema vrijednosti robe u takovu stanju na dan prispjetka broda, računati postotak gubitka, što rezultuje iz isporedbe utrška sa vrijednošću robe u zdravom stanju na dan prodaje.

Pravilo XVII. Vrijednosti, što doprinose. — Doprinos generalnoj avariji učinit će se od čistih, faktičnih vrijednosti predmeta obvezanih na doprinos pri svršetku puta, dodavši svotu odobrenu u generalnoj avariji za žrtvovane predmete, ako već nije uračunana; odbit će se pri tome od brodovlasnikove vozarine za robu i lica, što je bila izvrgnuta morskoj pogibli, troškovi lučki i plaće posade, koji se ne bi bili potrošili privredjujući vozarinu, da su brod i teret u vrijeme, kada se zbila generalna avarija, sasvim propali, te koji se nisu naknadili u generalnoj avariji. Odbijaju se takodjer od vrijednosti predmeta, obvezanih na doprinos, svi troškovi, koji su se poslije slučaja generalne avarije za te predmete učinili, izuzevši takve troškove, koji se naknadjuju u generalnoj avariji. — Prtljaga i osobni predmeti, o kojima nije izdana teretnica, ne će doprinositi generalnoj avariji.

Digitized by Google

Pravilo XVIII. Oštećenje broda. — Svota, što će se priznati kano generalna avarija za oštećenje ili gubitak broda, njegovih strojeva ili naprava popravljenih ili nadoknadjenih, bit će prava i razborita cijena popravaka i nadoknade tih šteta ili gubitaka uz odbitak (pravilo XIII.), ako je stari materijal zamijenjen novim. Ako nema popravaka, odobrit će se razborito umanjenje vrijednosti, što ne prelazi procjenjena troška za popravke. — Ako je nastao potpun efektivan gubitak broda ili gubitak, koji se smatra potpunim, svota, koja će se u generalnoj avariji primiti kano gubitak ili šteta, uzrokovana brodu činom generalne avarije, bit će procjembena vrijednost broda u zdravom stanju uz odbitak procijenjenih troškove popravka štete, koja nema karakter generalne avarije, ako je bila prodaja.

Pravilo XIX. Neočitovana ili krivo očitovana roba. — Ne će se priznati kano generalna avarija gubitak ili šteta na robi, krcanoj bez znanja opremnika ili njegova agenta, ili pak na robi, navlaš krivo prijavljenoj u vrijeme krcanja, no takva će roba morati dati svoj doprinos, ako se spasi. Gubitak i šteta, na robi pri krcanju krivo očitovanoj, i to za nižu od prave vrijednosti, pripustit će se u generalnoj avariji na osnovu očitovane vrijednosti, no takva će roba doprinijeti na osnovu svoje prave vrijednosti.

Pravilo XX. Troškovi za stignuće u luku itd. — Gorivo, potrošene zalihe, plaće i troškovi uzdržavanja kapetana, časnika i momočadi za vrijeme produljenja puta, uzrokovani tim, što se je brod zaklonio u luku, u mjesto zaklona, ili pak, što je povratio u luku ili mjesto krcanja, priznat će se kano generalna avarija, ako se troškovi pristanka u rečenu luku ili mjesto prema pravilu X,a) pripuste kano generalna avarija. — Gorivo i zalihe, potrošene za vrijeme prekorednoga boravka u luci ili mjestu krcanja, pristanka ili zaklona priznat će se takodjer kano generalna avarija za vrijeme, za koje se plaće i troškovi uzdržavanja kapetana, časnika i momčadi takovom priznaju prema pravilu XI.; no gorivo i zalihe, potrošene za izvršenje popravka, ne priznaju se generalnom avarijom.

Pravilo XXI. Providba od svota. — Providba od 2% na izdatke generalne avarije priznat će se u generalnoj avariji; no ako svote ne budu namaknute od doprinosnih interesa, nužni troškovi namaknute svote putem pomorskoga zajma, obveznica ili inače pako gubitak, što ga pretrpe vlasnici robe prodane u tu svrhu, priznat će se u generalnoj avariji. Troškovi osiguranja za novac predujmljen za pokriće izdataka generalne avarije, priznat će se takodjer u generalnoj avariji.

Pravilo XXII. Kamati na gubitke odobreni u generalnoj avariji. — Priznat će se kamati na izdatke, žrtve i odobrenja, uvrštena u generalnoj avariji, i to prema zakonskom godišnjem kamatnjaku, što bude na snazi u definitivnoj luci odredišta, gdje se put svršava, ili pak, ako nema priznatoga zakonskoga kamatnjaka, 5% godišnji kamati do dana uredjenja generalne avarije, uračunavajući dakako isplate, obavljene u medjuvrijeme od doprinosnih interesa ili iz pologa generalne avarije.

Pravilo XXIII. Rukovodjenje gotovinom. — Ako je ubrano gotovine u svrhu osiguranja doprinosa tereta za generalnu avariju, troškove spasenja ili posebne troškove, ta će se gotovina položiti po mo-

Digitized by Google

gućnosti kamatonosno na posebni račun, i to na zajedničko ime dvaju pouzdanika (jedan sa strane opremača, a drugi sa strane polagača) kod banke, na koju pristanu rečeni pouzdanici.

Ovako položene te eventualno kamatima uvećane svote, čuvat će se za polog i sigurnost isplate sa strane tereta ovlaštenim u generalnoj avariji, spasavanju ili posebnim troškovima, zbog kojih je gotovina ubrana. Pouzdanici bit će ovlašteni, da plaćaju na račun ili da vraćaju svote, u koliko budu na to pismeno ovlašteni od dispacheura. Ti će se gubici, plaćanja i troškovi vršiti bez prejudica za konačnu odgovornost stranaka.

IV.

Ističući, da se u novim pravilima York-Antwerp nalazi »l'insertion d'une définition de l'avarie commune et de principes généraux, qui font de nouvelles règles un veritable code de l'avarie commune, alors que les anciens règles de 1890 ne constituaient qu'uns collection disparate des solutions particulières relatives à quelques cas speciaux,« — ograničujem se za sada na sam prijevod pravila, a o velikoj važnosti promjena bit će govora drugom zgodom. Svršujem riječima iz 1. broja »Ha n s e« od ove godine: »Eine nachhaltige Einwirkung auf die Seeversicherung ist aller Voraussicht nach von der Einführung der neuen York-Antwerp-Regeln von 1924, zu erwarten, zu denen die Interessenten vieler Länder bereits ihre Zustimmung erteilt haben. Deutschland wird sich trotz vorhandener Bedenken kaum ausschliessen. Jedenfalls ist für die Asseradeure die einheitliche internationale Schaffung eines Havariegrosseerechts im gegenwärtigen Stadium wichtiger als alle möglichen Verbesserungen einzelner Regeln, die nur in diesem oder jenem Land eingeführt würden. Wie denn überhaupt alle Lebensfragen der Seeversicherung nur international zu lösen sind.

Ocjene i prikazi.

Dr. Antoni Peretiatkowicz, prof. poznanjskoga sveučilišta: »Panstwo wspólczesne« (Savremena država). Peto izdanje. Sveučilišna knjižara Fiszer i Majewski. Poznanj. 1924. Str. 234. — Prof. Peretiatkowicz jedan je od najsvijetlijih umova medju poljskim pravnicima, a najagilniji znanstveni radnik na pravnom fakutetu poznanjskoga sveučilišta. U Poznanju je izdao brojne studije, od kojih valja posebice istaći: »Društvena filozofija J. J. Rouseau-a«, »Nacrt enciklopedije prava, kao uvod u pravne nauke«, »Nova struja u pravnoj znanosti« i dr. — Prof. Peretiatkowicz je inicijator i glavni urednik monumentalnog djela, na kojem saradjuju svi poljski profesori prava pod naslovom »Enciklopedija prava, koje je obvezatno u Poljskoj«. — Svi znanstveni radovi poznanjskih sveučilišnih profesora izašli su u nakladi sveučilišne knjižare Fiszer i Majewski u Poznanju, koja u tom dijelu poljske republike igra najjaču i najvidniju kulturnu ulogu medju izdavačkim zavodima.

Digitized by Google

Gosp. dr. Ivan Šerkić, zagrebački odvj. koncipient, koji je s hrv. akad. glazb. društvom bio na turneji u Poljskoj, došao je u Poznanju u priliku, da se upozna s prof. Peretiatkowiczem i da se osvjedoči o velikom znanstvenom radu poljskih pravnika.

Znanstvena rasprava prof. Peretiatkowicza »Savremena država«, o kojoj je ovdje riječ, izašla je nedavno u petom izdanju

Za djelo »savremena država« upotrijebio je prof. Peretiatkowicz cjelokupnu važniju poljsku, francusku i njemačku literaturu. Djelo je razdijeljeno na slijedeća poglavlja: Opći pojmovi. (Teorije o državi. Apsolutizam i konstitucijonalizam. Parlamentarno ustrojstvo. Monarhija i predsjednik. Federacija, autonomija.). Poslije općega dijela iznešeno je lakim i shvatljivim načinom političko ustrojstvo Engleske, Francuske, Sjedinjenih država, sovjetske Rusije i napokon konstitucija Poljske.

U poglavlju »opći pojmovi« prikazan je snošaj izmedju države i društva, obradjena su sva ona tri elementa u pojmu države (teritorij, pučanstvo i vrhovna vlada). — U poglavlju o »Federaciji i autonomiji« veli autor na strani 59. o Hrvatskoj slijedeće:

»Tipom snažne autonomije bila je autonomija Hrvatske, koja je bila osnovana na principu madjarsko-hrvatske nagodbe iz 1868. godine. Bila je to snažna i široka autonomija, u koliko se odnosi na kompetenciju, jer je obuhvaćala sva pitanja izuzevši neka, koja su pripadala zajedničkom ugarsko-hrvatskomu saboru kao na pr. ustanovljenje sistema oružane sile, sistem monetarni, carine, pošte i brzojave, trgovačko pravo, mjenice i dr. Autonomija je Hrvatske bila silna u pogledu konstitucijonom, jer je u nagodbi od 1868. godine izričito istaknuto, da svaka promjena u uzajamnom odnosu Madjara prema Hrvatima iziskuje pristanak reprezentacije obaju zemalja. U zajedničkom ugarsko-hrvatskom parlamentu zasjedali su prestavnici Hrvatske, koje je birao hrvatski sabor. Oni su sudjelovali samo u sjednicama zajedničkoga sabora, koje su se ticale zajedničkih pitanja.«

Poslije prikaza engleskog, francuskog, američkog i sovjetskog političkog ustrojstvo završuje autor svoje djelo sa poglavljem o konstituciji Poljske. U toku prvih dvaju godina poslije izvojštenja nezavisnosti morala se je Poljska ispomoći bez konstitucije. Prvi sejm, odmah poslije svoga konstituiranja prihvatio je 20. veljače 1919. kratku odluku, koja normira provizorno uzajamni odnos izmedju vrhovnih vlada. Ta je odluka t. zv. mala konstitucija davala nerijetko povoda za raznoliku interpretaciju. Prvi sejm neposredno poslije svoga konstituisanja izabrao je iz svojega krila konstitucionu komisiju, čijim je zadatkom bilo, da spremi osnovu poljske konstitucije. Rad se je te konstitucijone komisije vukao sve do lipnja 1920. godine, kada je komisija predala svoj projekat sejmu na odobrenje. Poradi ratnih dogadjaja konstitucijona su se vijećanja sejma morala odgoditi sve do jeseni 1920. Ta su vijećanja dovela do konačnoga prihvata konstitucije do 17. ožujka 1921. Ustav je svečano proglašen dne 1. lipnja 1921. Početkom studenog 1922. godine izvršeni su izbori za sejm i senat tako, da je koncem istoga mjeseca zaključen usta-

Digitized by Google

vodavni sejm, a ujedno otvorena »izba prawodawcza«. Poljska konstitucija od 17. ožujka 1921. nije originalna kao što je bila ona 3. svibnja. Ona se oslanja na konstitucijone uzore zapadne Evrope. U pojedinostima je najsličnija francuskoj konstituciji.

Prikaz o poljskoj konstituciji raspravljen je u slijedećim poglavljima: geneza i karakter konstitucije, poljsko žiteljstvo, sejm i senat, predsjednik republike, vlada, administracija, sud, dužnosti i prava žiteljstva, država i crkva, promjena konstitucije, autonomija šleska. — Pridodano je i poglavlje o quasi-državi Gdanskom. Na temelju poljsko-gdanske konvencije, sklopljene 9. studenoga 1920. obrazovano je za vladanje lukom lučko vijeće, koje je složeno od jednakog broja predstavnika Poljske i Gdanskoga pod predstojništvom lica, koje odredjuje liga naroda. Svi sporovi izmedju Poljske i Gdanskoga predaju se visokom komesaru. Iz iscrpive statističke tablice Poljske razabira se, da na površini od 386.634 km² stanuje 27,189.000 žitelja. — Djelo sadrži napokon brojne dragocjene podatke o savremenoj državi, te je u tom pogledu prvo u poljskoj pravnoj književnosti. **Dr. Ivan Esih.**

Priručnik za redarstvenu službu. Napisao i sastavio Artur Walka. Umirit ćemo čitaoca odmah pred onim, što bi ga moglo uznemiriti, a to je cijena knjige od 200 dinara. Ta cijena nije ni najmanje pretjerana za knjigu od preko 800 stranica, no i bez obzira na opseg, knjiga je vrijedna te cijene i po svojoj sadržini. Tek duljom njezinom uporabom može se spoznati prava njezina, i to velika vrijednost. Naslov knjige, da je ona »priručnik« samo »za redarstvenu službu«, je prečedan, jer je ona ujedno i priručnik za nutarnju upravu. Ne nalazi se doduše u njoj doslovce sve, što treba i za nutarnju upravu, ali se nalazi bar uputa za dalje traženje, a u današnjoj zbrci propisa i naredaba i to mnogo vrijedi. Moderna uprava teži sve više za uzakonjenjem. Zakon, koji je prije bio za upravu tek nekom općom stegom, danas postaje za nju više no stegom, — postaje obvezatnom normom. Mnogo činovnika naše uprave nije još točno upućeno u labirint upravnih propisa. Napose kod redarstva vlada mišljenje, da je dovoljno malo zdrava razuma i prirodne spretnosti, pa da se može sasvim lijepo vršiti upravnu odnosno redarstvenu službu. Odatle toliko prekršaja zakona, što svijesnih što nesvijesnih. Ovaj Walkin priručnik očuvat će od takovih stranputica mnogoga upravnoga činovnika i kod njegove dobre volje bit će mu siguran vodić u zakonitosti. A i odvjetnicima pruža se ovim Walkinim priručnikom prilika, da popune svoje znanje upravnih propisa. Dakako da će uslijed toga biti moguća i bolja kontrola uprave sa strane odvjetnika odnosno bit će moguća potpunija saradnja javnih činovnika s odvjetnicima i na tome području. Današnje prilike napose traže takvu kontrolu i saradnju u interesu zakonitosti naše uprave. Gosp. Walka nije baš išao za tim, da napiše teoretsko djelo, pa zato prelazimo preko nekih odlomaka iz djelomice teoretskog uvoda, s kojima se ne slažemo potpuno. Nakon sloma bivše Austro-Ugarske doneseni su kod nas neki upravni zakoni, koji traže

Digitized by Google

korekturu tamo izraženih načela (a ova su prikazana prema starim Krišković evim predavanjima). U praktičnom pogledu — a priručnik i jest sastavljen za praksu! — knjiga je Walkina izvrsna, naročito ako se poslije duge pauze iza Smrekarovih, Žigrovićevih i Cavalierijevih djela shvati kao početak praktične upravne literature. Mali nedostaci — kao npr. da manjka zakon o javnim činovnicima od 31. srpnja 1923. — ne oduzimlju vrijednost knjizi. Gosp. Walka uložio je u ovo djelo mnogo savjesnoga rada i truda, te njime zadužio naš pravnički svijet, koji mu se mora da oduži uporabom njegove knjige. No oduženje ličnosti gosp. Walke bit će uostalom više na korist onima, koji se budu knjigom služili, i našoj upravnoj praksi, nego li samomu autoru knjige, koju najtoplije preporučamo. **Dr. I. P.**

Pravosudje.

a) Gradjansko.

U nafaku (alimentaciju) ne spadaju bolesnoj razvjenčanoj ženi liječnički troškovi, niti je bivši muž dužan plaćati liječenje razvjenčane supruge.

Rješidba vrhovnoga šerijatskoga suda za B. i H. u Sarajevu od 12. svibnja 1924. broj 1/24.

(Osuda kot. šerijatskoga suda u Trebinju od 17. studenoga 1923. P 7/3—23).

Z. S. iz T. razveo je bračni vez sa svojom suprugom H. H., te nije htio dragovoljno platiti joj mehri — muedjel (ugovorena svota prigodom sklapanja ženidbe, koju je muž dužan platiti supruzi nakon razvoda braka) i nafakei — iddet (uzdržavanje razvjenčane supruge za vrijeme od tri mjeseca, ako dotična nije u drugom stanju), te ga je H. H. iz T. tužila pred kot. šerijatskim sudom u Trebinju, pozivajući se na svoje pravo, i tražila, da joj se dosudi nafaka dnevno po 120 D i plati mehri — muedjel u iznosu od 70 for. pod prijetnjom ovrhe. Tuženi Z. S. je priznao na raspravi, da je tužiteljica bila njegova zakonita žena, te da joj je pripravan platiti u cijelosti mehri-muedjel, dok je za nafaku ponudio dnevno po 15 D, pozivajući se na svoje siromašno stanje i slabu učiteljsku plaću. Zastupnik tužiteljice S. H. iz T. odbio je ponudu tuženoga. Kako nije došlo do sporazuma medju parničnim strankama u pogledu visine alimentacije, to je sud na osnovi šerijatskih propisa preslušao dvojicu vještaka, koji su dali svoje mnijenje, da je svota od 17 D dnevno nafake za tužiteljicu primjerena; navodeći tu okolnost, da svota od 17 D dnevno odgovara imućstvenim prilikama obiju parničnih stranaka i običaju ovoga mjesta.

Na osnovi provedenih nužnih izvida i u smislu šerijatskih propisa sud je dne 17. studenoga 1923. u prisutnosti obadviju stranaka sudio ovako:

Kot. šerijatski sud u Trebinju presudjujući u bračnoj parnici tužiteljice H. H. iz T., zastupane po S. K. iz T., protiv tuženoga Z. S. iz T. za nafakei-iddet i mehri - muedjel, stvorio je po provedenoj usmenoj raspravi, dovršenoj dne 10. studenoga 1923., i proglasio u prisutnosti stranaka dne 17. studenoga 1923. ovu **osudu:**

Digitized by Google

Tuženi Z. S. iz T. dužan je svojoj bivšoj supruzi H. H. iz T. plaćati u ime nafakei-iddeta po 17 D dnevno, računajući od dana tatlika (razvoda braka) pa sve do svršetka iddeta, koji traje tri mjeseca dana, nadalje je dužan odmah platiti mehri-muedjel od 70 forinti i to sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Uvažujući tu okolnost, da je tuženi priznao tužbovni zahtjev u pogledu dužnosti davanja nafake i mehri-muedjela, te mnijenje ehli-vukufa (dvojice vještaka) o primjerenoj dnevnoj nafaci tužiteljice obzirom na imućstvene odnošaje obiju stranaka i običaj ovog mjesta, to je sud na temelju § 1817. Medžele (otomanski gradj. zakonik) i postojećih šerijatskih propisa sudio, kako je u tenoru ove osude navedeno.

No nijedna parnična stranka nije bila zadovoljna sa osudom kot. šerijatskoga suda u T., nego su u otvorenom roku podnijele priziv protiv osude na vrh. šerijatski sud za B. i H. u Sarajevu. Tužiteljica je navela u svojem prizivu, da nije sa osudom kot. šerijatskoga suda u T. zadovoljna, jer da je ona bolesna, pa da joj više novca treba za liječenje, za koje je svota za nafaku od 17 D dnevno preniska. Zato je tražila da se osuda prvostepenoga suda kao na zakonu neosnovana ukine, postupak ponovno povede i njezinu tužbovnomu zahtjevu udovolji.

Tuženi je nasuprot tražio, da se osuda prvostepenoga usda promijeni u toliko, da se mjesto 17 D odredi 15 D dnevno, jer da nema toliko imetka, da bi mu se moglo više od 15 D odrediti.

Vrhovni šerijatski sud za B. i H. kao druga i zadnja instancija rješidbom od 12. svibnja 1924. br. 1/24. potvrdio je u cijelosti osudu kot. šerijatskoga suda u T., a obadva priziva otputio kao na zakonu neosnovana iz razloga navedenih u osudi prvostepenoga suda, te iz razloga, što po šerijatskim propisima u nafaku žene spada: stanarina, hrana i odjeća i to u mjeri, koja odgovara prilikama i halu (stanju) muža i žene; — nadalje iz razloga, što su vještaci, kojima ni jedna stranka nije prigovorila, potvrdili, da je nafaka od 17 D dnevno primjerena za tužiteljicu s obzirom na hal muža i žene i mjesne prilike kotara T., te vidiv da po šerijatskim propisima u nafaku ne spadaju liječnički troškovi, a inače nije propisana dužnost muža, da plaća za liječenje žene (Vidi fi mali — zevdji vezzevdjeti u Netidjetul-fetava str. 59.) i vidiv, da prema gornjemu nema mjesta, da se stvar ponovno pretresa, jer je stvar dovoljno izvidjena. Zato je trebalo osudu potvrditi, a prizive odbiti.

Priopćio: **Redžeb Hajrović**, šerijatski sudac.

U postupku vanstečajne prinudne nagode imadu se tražbine namještenika s naslova plaće — one, dospjele prije otvorenja postupka po §-u 31. zak. o. pr. n., a one, dospjele poslije, dijelom po §-u 30. a dijelom po §-u 31. z. o. p. n. — isplatiti odmah, dakle još prije dokončanja postupka.

Rješenje bans. stola od 10. prosinca 1924. br. 24336.

Nagodni sudac M. kod sudbenoga stola u Zagrebu izdao je na molbu činovnika K. i drugova B. banke d. d. u Z., da im se iznosi priznatih tražbina plaće i otpravnine isplate po nagodbenom upravitelju, ovu odluku od 10. srpnja 1924. br. 33576/gr.

N 16/23:

Vidjevši, da je priznanjem dužnika i nagodnoga upravitelja te produciranim originalnim ispravama dokazano, da su prijavljene tražbine osnovane na zakonu i nacrtu za službovni odnos mjerodavne službovne pragmatike; vidjevši, da se te

Digitized by Google

tražbine imadu prvenstveno isplatiti po §-u 30. zak. o vanst. prin. nagodi, jer su nastale poslije otvorenja nagodbenoga postupka iz pravnih čina nagodbenoga upravitelja i dužnika, a manji dio dijelom i po §-u 31., jer je taj manji dio još prije otvorenja nagodnoga postupka zaostala plaća (bilančevina); — vidjevši, da je pravni naslov i karakter tih tražbina dokazan takodjer odlukama obrtne oblasti, koje su pravomoćne; — vidjevši, da su tražbine dospjele već 31. listopada i da su one temelj egzistencije namještenika, koji su u doba najgore poslovne krize ostali bez mjesta; — vidjevši, da je priznanjem samoga dužnika, izvješćem nagodnoga upravitelja i izvidima potpisanoga suca ustanovljeno, da dužnik ima raspoložive gotovine oko 10 mil. din., što sasvim sigurno dotječe i pretječe za namirenje apsolutno sviju prvenstvenih tražbina; — p o z i v a s e nagodni upravitelj, da za dužnika B. b. d. d. isplati, nakon dostave ove odluke, moliteljima na ruke njihova zastupnika ove svote (slijedi popis imena i svota) — odbivši od tih svota eventualno već prije na račun toga isplaćeno itd.

Vjerovnički nagodni odbor uložio je protiv te odluke utok, koji je banski stol rješenjem od 10. prosinca 1924. br. 24336 otputio i prvosudnu citiranu odluku potvrdio, a to iz ovih razloga:

Uvaživši, da su i dužnik i nagodni upravitelj pa i sam vjerovnički nagodni odbor po svojem predsjedniku dr. S. u zapisniku od 23. lipnja 1924. br. 3149/gr. priznali opstojnost svih tražbina dužnikovih namještenika navedenih u prilogu 1 ad 62 toga zapisnika, i to u iznosima, kako ih je u tom prilogu naznačila sama dužnica B. b. d. d. u Z.; — uvaživši, da se iz toga priloga razabira, da te tražbine L. K. i drugovima pripadaju djelomice u ime bilančevine, koja im se imala isplatiti za godinu 1922., a djelomice u ime bilančevine, koja im je imala pripasti za godinu 1923. i 1924., te u ime otpravnine; uvaživši, da se prema tome ovdje ne radi doduše o tražbinama iz plaće u užem smislu, ali da se radi o tražbinama, koje L. K. i drugovima pripadaju u ime zaslužbine, u ime beriva, koja imadu neprijeporno pravo zahtijevati na temelju službovnog ugovora, sklopljenoga izmedju njih i B. b.; — uvaživši, da se uslijed toga ove njihove tražbine, u koliko su dospjele nakon povedenoga postupka o prinudnoj nagodi, imaju smatrati analogno stečajnome dugu u smislu §-a 32. stečajnoga zakona, a u koliko su nastale prije otvorenja nagodnog postupka, da se imadu smatrati prvenstvenim tražbinama u smislu §-a 31. točka 2. zakona o prin. nag. van steč. i §-a 50. toč. 1. stečajnog zakona; — uvaživši, da za te tražbine, u koliko se imaju smatrati prvenstvenima, vrijedi ustanova §-a 30. zakona o vanst. prin. nag., prema kojoj se u takove tražbine ne dira nagodnim postupkom, pa se dakle imaju isplatiti, čim su dospjele i ustanovljene, o čemu ovdje nema prijepora, a u koliko se ovdje imaju smatrati dugom analogno propisu §-a 32. steč. zak., da ih je nagodni upravitelj dužan isplatiti kao i dugove u slučaju §-a 160. steč. zak. odnosno da je nagodni sudac ovlašten odrediti, što je za tu svrhu potrebno, pa prema tome i pozvati nagodnog upravitelja, da ih isplati; — uvaživši, da je prema tome napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana, obnašao je utok itd.

Priopćio dr. I. P.

Digitized by Google

b) Kazneno.

O kaznenoj odgovornosti upravljača i vlastnika auta.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 11., svibnja 1923., Kl. 226/22.

Stol sedmorice, odj. B, kao kasacijski sud u Zagrebu, zabacio je po 1. stavu § 288. kp. ništovnu žaobu V. i F. I. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 31. svibnja 1922. Vr. 67/21 - 58, kojom su bili proglašeni krivima prestupka po § 337. kaznenog zakona.

Razlozi:

Ništovna žalba pozivljujući se na razloge ništavosti br. 5 i 9, a) § 281 k. p. navodi, da se navod presude, da F. I. nije vješt vodjenju automobila, protivi spisima, jer da je on vodio automobil nekoliko mjeseci prije učina, a da je po izjavi inžinjera za to dosta šest sedmica, da je imao učitelja šofera, koji mu je izdao najbolju svjedočbu, da su razni šoferi izjavili, da je tome potpuno vješt, da je šest dana nakon učina položio ispit šoferski, za koji se je prijavio dva dana iza učina, da se za ovo par dana nije mogao pripraviti za ispit, nego da je bio već prije toga izvježban, da se je i savjetnik B. izjavio u prilog vještine toga optuženika, kojemu svjedoku presuda bez razloga poriče kompetentnost, da se na sve ovo ne osvrće pobijana presuda, da u svakom slučaju vlasnik automobila V. I. ne može biti odgovoran, što mu je sin F. bez ispita upravljao automobilom i da upravljenje automobilom sa strane šofera bez ispita može da bude samo policijski prekršaj a nipošto prestupak po § 337 k. z.

Pobijana presuda utvrdjuje, da je F. I. u doba čina bio nevješt i nestalan upravljač auta, jer ako je on vozio auto brzinom od 6 klm. na sat, njegova nevještina sastojala je u tom, što ga nije zaustavio prije, nego će naletiti na oštećenicu, a ako ga nije mogao zaustaviti zbog brzine, kojom je vozio, bio je neoprezan stoga, što je pod prilikama, koje su postojale, jurio većom brzinom, nego što je propisano, a osim toga da nije dao znaka pri zavoju u ulicu, u kojoj se je nezgoda desila. Pobijana presuda zaključuje dakle, da je F. I. u doba čina bio nevješt i nestalan upravljač auta po njegovom vladanju u času čina, te je stoga sasvim svejedno za pitanje krivnje F. I., je li se on prije toga vježbao, koliko se vježbao i s kojim uspjehom, je li je i kada položio ispit i kako o njegovoj vještini sude druga lica, koja su se izjavila o njegovoj vještini prije i poslije čina, a ne pri samom činu. Pobijana presuda ubraja samo optuženiku V. I. u krivnju okolnosti, da je toga dana kao vlasnik auta dao upravljanje ovoga svome sinu F., koji dotada nije bio položio ispit šofera. Po § 22. naredbe 28. travnja 1910. (br. 81 1 d. z.) dopušteno je samostalno voditi auto samo onim osobama, koje su za to dobile dopuštenje od vlasti, pošto su dokazale svoje stručno usposobljenje. F. I. u času čina nije imao to dopuštenje i položio je šoferski ispit šest dana iza čina. On se svakako ogriješio o tu odredbu, iako mu pobijana presuda to ne upisuje u grijeh. Ali ogriješio se je o nju i njegov otac, koji kao vlasnik auta nije smio da ga povjeri vozaču, koji nije imao za to dopuštenja i nije bio stručno osposobljen. Gornja naredba ide i za tim, da ukloni ili barem umanji opasnosti za tjelesnu sigurnost ljudi, koje su skopčane sa saobraćajem motornih vozila. Taj cilj ima i odredba §-a 22. gornje naredbe. Povreda ovoga propisa kao i drugih u toj naredbi sadržanih policijski je prekršaj, ako — kako izričito ističe § 55. te naredbe — ne pada pod opći kazneni zakon. —

Digitized by Google

§ 335. k. z., koji definiše krivična djela učinjena iz nehata, kazni svako djelo ili propust, o kojem je učinilac i po propisima osobito obznanjenim mogao uvidjeti, da je kadro prouzročiti ili povećati pogibelj za život, zdravlje i tjelesnu sigurnost, ako od toga nastane smrt ili teška tjelesna ozljeda. Ako je dakle V. I. povrijedio propis §-a 22. time, što je dozvolio i privolio, da njegov stručno neosposobljeni sin upravlja autom i sin pri tome naletio na oštećenicu, zadavši joj tešku ozljedu, ne može se primjena §-a 337 k. z. zabaciti kao pogrješna. Da nije bio povrijedjen taj propis, F. I., pa bio inače i vješt šofer, ne bi bio uravljao onoga dana autom, te se nezgoda ne bi bila desila. S toga postoji i uzročna veza izmedju povrede toga propisa i nastale teške ozljede.

Ali i ne gledajući na to, smatra pobijana presuda V. I. u prvom redu zato krivim, što kao vlasnik auta, u kojem se je on takodjer vozio, nije zabranio svojemu sinu, da juri u gradu većom brzinom. Ta krivnja već sama po sebi opravdava osudu V. I., pa makar se i ne bi mogla oslanjati njegova krivnja i na spomenutoj povredi propisa § 22.

Ništovna žalba i to osporava veleći, da presuda u tom pogledu ne navodi nikakve stvarne činjenice a da je V. I. svedj preporučivao svome sinu, da polagano vozi. Pobijana presuda navadja ovu obranu optuženika, ali i to, da je optuženik takodjer naveo, da ga je njegov sin i poslušao i tuženom prigodom vozio oprezno i neprestano fućkao. Po samoj izjavi V. I. razabire se, da je ona preporuka bila općenite naravi a da u kritičnom času nije ništa preduzeo, da stane na put neopreznoj vožnji svoga sina a time i nezgodi. V. I. nalazio se je u automobilu, on je vidio što se zbiva, morao je predvidjeti opasnost, koja je prijetila oštećenici, a ipak nije ništa učinio, da joj doskoči. Već po općoj odredbi § 335 k. z. bio je V. I. kao vlasnik auta dužan, da stane na put nesmotrenoj vožnji svoga sina, kad je razabravši opasnost, znao da je time može ukloniti. U § 427 k. z. vlasniku kočije, ako se u njoj nalazi, nametnuta je izričito dužnost, da zabrani kočijašu naglu vožnju. Prosudjenje krivnje V. I. nije stoga pravno pogrješno.

Prostim poricanjem utvrdjenih činjenica, da je u kritičnom času auto jurio većom brzinom nego li je propisano i da nije davao propisanog znaka, ne izvadja se po zakonu istaknuti razlog ništavosti po § 281 br. 9 a k. p.; jer taj pretpostavlja, da je pogrješno primijenjen zakon na činjenice utvrdjene u presudi prvog stepena te stoga i ništovna žalba mora da se drži tih činjenica, ako hoće da po zakonu pobija ispravnost primjene zakona. Mišljenje prvog suda, da je tužene prigode valjalo zaustaviti auto u skladu je s § 45 naredbe od 28. aprila 1910. br. 81 1. d. z., koja izričito odredjuje, da vozač mora do potrebe i da stane. Pobijana presuda ne navadja, da je auto tom prigodom sreo stado blaga, već to navadja samo u svrhu, da još bolje potkrijepi svoje mišljenje, da treba zaustaviti auto i pred ljudima, kad zakon to naredjuje i upogled blaga.

U koliko pak žalba tvrdi, da ako je bilo krivnje, bila je ova na samoj oštećenici, jer da je ona nenadano sašla s pločnika na cestu, dolazi ona u sukob s presudnim utvrdjenjima, u kojima nema nijedne činjenice, iz koje bi se dalo izvesti, da je ona skrivila nezgodu. Ali, i kada bi postojala kakva nesmotrenost sa strane oštećenice, ne bi ova mogla da liši optuženika odgovornosti, u koju su oni upali povredivši dužnost namenutu im naročitim propisima.

Napokon ističe žalba ništavosti ništovne razloge po § 281. br. 5, 9 a) i 10) k. p. jer da ozljeda zadobivena od oštećenice nije teška. U tu svrhu pozivlje se na vještvo od 14. ožujka 1921. Ali ovo vještvo nije konačno, jer i ako se izjavljuje o

Digitized by Google

ozljedi na koži i smatra je laganom s neradom od dvije sedmice, ne izjavljuje se o ozljedi na kosti ispod gornje lagane ozljede. Na raspravi izjavio je vještak dr. R., da nalaz 14. ožujka 1921. ne odgovara stanju stvari, kada je izdan, nego pregledu odmah iza čina, a oba vještaka izjaviše, da, dok se je zaustavljala krv i šivala vanjska ozljeda, nije se moglo konstatovati, što se je dogodilo na podstojećoj kosti. Složni su pak vještaci u tome, da se na podstojećoj kosti nalazi uglasta odebljina i jedno malo prikraćenje, a razilaze se samo u tom, što jedan vještak drži, da je kost bila prelomljena, a drugi da je bila povrijedjena pokosnica ,dok su opet složni, da se tiče teške tjelesne ozljede skopčane s najmanje četiri sedmice nerada. Prema ovome stanju stvari nema nikakove važnosti pitanje, imaju li se gornje ozljede smatrati kao jedna ozljeda ili kao dvije, kada je već jedna smatrana teškom, — i ne bi za cijelo nestalo toga svojstva, kada bi se ova posmatrala zajedno izvanjskom laganom ozljedom na koži. Svakako vještak dr. R. predvidja i taj slučaj ocjenjujući obje ozljede ukupno teške naravi. Mišljenje žalbe, da je samo prelom kosti teška ozljeda, a ne povreda pokosnice, ne nalazi upo rište ni u zakonu ni u sudskoj medicini. U ostalom, nema važnosti, da li je ozljeda sama po sebi teška, kada je ona teška i po tome, što je bila skopčana s neradom od preko 20 dana. Ako pak žalba drži, da se za prestupak po § 337. k. z. hoće, da ozljeda bude sama po sebi teška, dosta je istaknuti, da ova odredba stoji u tijesnoj vezi s odredbom § 335. k. z., u kojoj je izričito naveden § 152. k. z., po kojem je teška ozljeda ne samo ona, koja je po sebi teška već i ona, s kojom je skopčano poremećenje zdravlja ili nesposobnost za izvršivanje zvanja barem za dvadeset dana. Sva vještva utvrdjuju, da se je oštećenica ozlijedila prigodom ove automobilske nezgode. Ako su žalitelji držali, da je unutarnja ozljeda postojala još prije nezgode, bijaše do obrane, da na raspravi to istakne i razjasni. Medjutim, na raspravi nije bilo o tome ni spomena, pa stoga pobijana presuda nije imala povoda, da se time bavi. Liječnici kao takovi imaju stručnu spremu, da budu vještaci; više od toga ne traži zakon, a u ostalom ni sami žalitelji nisu u tom pogledu na raspravi podigli kakav prigovor niti predložili druge vještake. — Valjalo je s toga zabaciti ništovnu žalbu.

c) Upravno.

Pravo stranke, da se posluži protiv rješenja drugostolbene oblasti tužbom na upravni sud ili redovitim pravnim lijekom na treću molbu, jest alternativne naravi. (Rješidba upravnog suda u Zagrebu od 30. listopada 1924. br. 5127—24—T 154—24.)

Upravni sud u Zagrebu I. odjeljenje u nejavnoj sjednici, održanoj 30. listopada 1924., povodom tužbe A-ove iz S. po zastupniku dru. B-u protiv rješenja županijske oblasti u O. od 17. rujna 1924. br. 15.849, kojim je potvrdiena odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti I. molbe u S. od 23. kolovoza 1924. br. 2579 glede uskrate izdanja obrtne iskaznice za tjeranje obrta brodskoga slagača, odlučio je:

Tužitelj se upućuje, da će se njegova tužba, primljena 22. listopada 1924. pod br. 4999 uzeti u meritornu raspravu, kada se iskaže pred ovim sudom, da je odustao od utoka, podnesenog odjeljenju ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu, protiv rješenja županijske oblasti od 17. rujna 1924. br. 15849.

Digitized by Google

Razlozi: Kako iz ustanove čl. 18. zakona od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima proizlazi, da je isključena tužba na upravni sud protiv rješenja administrativnih vlasti, donesenih u trećoj molbi, to slijedi iz toga, da se stranka može poslužiti takovom tužbom već protiv rješenja, izrečenog po drugomolbenoj administrativnoj vlasti, i u onim slučajevima, gdje na snazi stojeći upravni zakoni predvidjaju treću molbu, kako je to slučaj u konkretnom sporu obzirom na § 166. na snazi stojećega zakonskoga čl. XVII. 1884. o obrtnom zakonu. Prema tome se može stranka u takovim slučajevima poslužiti protiv rješenja drugomolbene oblasti, bilo pravom tužbe na upravni sud, bilo pravom redovitoga pravnoga lijeka na treću molbu. Ali to pravo može da bude samo alternativne naravi tako da, posluživši se stranka jednim pravnim sredstvom, gubi pravo na drugo, jer bi u protivnome slučaju nastala pravna zabuna, da o jednoj te istoj stvari u isto vrijeme odlučuju meritorno dva razna nadleštva. Pošto je tužitelj uložio i tužbu na ovaj upravni sud i utok na trećemolbenu upravnu oblast, to se ova odluka ukazuje opravdanom.

Priopćio **dr. A. K.**

Literatura.

Zakoni i raspisi o akcionarskim društvima. Sabrao i izdao Milorad Zebić, inspektor ministarstva trgovine i industrije u Beogradu. — Izdavač ove knjige imao je već po svome položaju prilike vidjeti, kolike zapreke stvara naupućenost onih, koji rade na osnivanju akcionarskih društava. Da tim smetnjama doskoči ,on je sabrao u ovoj knjizi sve zakone i propise, koji se tiču akcionarskih i asekuracionih društava. U opaskama k pojedinim paragrafima prikazana je praksa samoga ministarstva kod rješavanja dotičnih pitanja. Tko bi bez tih opazaka znao, da ministarstvo n. pr. ne odobrava osnivanje banke kao akcionarskoga društva, ako nije predvidjena osnovna glavnica od 10 milijuna dinara? — ili da se ukida dosadanji običaj, da se u pravilima naznači stanovita svota kao dionička glavnica, a ova da se tek postepeno upisuje odnosno uplaćuje (ministarstvo traži odmah bar supskripciju čitave glavnice, a hoće li se kasnije ona povisiti, može — ali uz podjedan upis)? Knjiga sadržaje i propise ne samo sa pravne strane, već i s financialne, zapravo taksene. Potpunosti radi moglo se uvrstiti u knjigu i austrijski t. zv. Aktienregulativ kao i zakone o osiguravajućim društvima, što vrijede na ostalim područjima naše države osim Srbije. Cijena je knjizi 45 dinara. **Dr. I. P.**

Seljački pokret u Hrv. i Slavoniji godine 1848/9. i ukidanje kmetske zavisnosti od seljaka. Napisao priv. doc. dr. Aleksije Jelačić. Pisac slavnoga hrvatskoga imena nije Hrvat, već Rus emigrant. No baš zato pažnje je i štovanja vrijedna ona ljubav i marljivost, kojom se pisac dao na studij naših prilika. Jedan od plodova toga studija — koje je on vršio na izvoru, po raznim županijskim arhivima i t. d., — jest i ova knjiga. U njoj dr. Jelačić opisuje ono doba naše povijesti, koje je s nacionalno-političke strane prilično dobro opisano i poznato, ali ne isto tako i sa socijalne strane. Autor je ovoj posvetio osobitu pažnju, pa mi na temelju njegova prikaza dobivamo mnogo promijenjen pojam o ljudima tadanjeg vremena. U našoj seljačkoj državi treba da je dobro poznat ovaj važni stadij u rješavanju kmetskoga, — dakle seljačkoga problema. Kako je ta kmetska za-

Digitized by Google

visnost sačuvala i danas neke ostatke, i ako ne baš u onoj strogoj prijašnjoj formi, može se reći, da knjiga dra. Jelačića ima i neke aktuelnosti. Žalimo, da je takvo djelo našlo premalo pažnje kod naše kritike, ali nadamo se, da to ipak ne će zadržati pisca od daljega njegova nastojanja u tome pravcu. Naša povijest trebala bi uopće da se više no dosad obradjuje sa socijalnoga gledišta, kako je to eto učinio dr. Jelačić, specijaliziravši k tome ovo gledište baš na pitanje kmetskih odnosa. Primjećujemo, da je u nizu naučenjačkih Jelačićevih djela ovo 43-će. Doista rijetka plodnost.

Radnička zaštita. — Taj službeni glasnik Središnjega ureda za osiguranje radnika donašao je do nedavna samo službene propise i upute toga ureda. No od nove godine pretvoren je u r e v i j u t. j. dosadanjemu strogo službenome dijelu dodan je revijalni. Prvi broj ovoga godišta sadržaje zanimljive rasprave o pučkim kupalištima i radničkome osiguranju (od dra. Željka Hahna), o obavezi osiguranja udruženih radnika i akordanata (od Gjure Grčevića), o besposlici (od dra. Bože Adžije) i o Klenovniku (od Slavka Henča). Urednik je dr. Božo Adžija; godišnja pretplata Din 60.—.

Izvještaj Saveza novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevine SHS. — I ovaj dvobroj (za siječanj i veljaču, II. godište) ostao je vjeran programu lista, da naime periodički iznaša kritički probrane i sakupljene sve zakonske i naredbene propise, koji su od interesa i važnosti za osiguravajuće zavode te dionička društva uopće. Izvještaj obavještuje takodjer o radu njegova izdavača (Saveza), o svim važnijim promjenama i pojavama u domaćem novčarstvu i bankarstvu, o privrednom zakonodavstvu i judikaturi, o stanju Narodne banke te državnih novčanih ustanova i konačno o državnim financijama. **Dr. I. P.**

Svaštice

Udruženje pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Beogradu, održalo je dne 11. siječnja svoj godišnji skup. Stara je uprava podnijela izvještaj o svome radu kao i o zboru pravnika, održanom u Zagrebu mjeseca rujna prošle godine. Skup je odobrio rezolucije donesene na tome zboru, a prema tome saglasio se i s time, da se iduci kongres održi ove godine u Beogradu. Zatim je donio rezoluciju, da se traži što prije obnavljanje izdavanja Zbornika zakona i naredaba. Današnje nesredjeno stanje onemogućuje pravnicima, da dodju do potrebnih zakonskih tekstova objavljenih poslije rata. Treba preturati često čitave sveske Službenih novina, da bi se saznalo, postoji li o nekom predmetu kakov zakon ili uredba. Obnavljanje Zbornika ističe se zato kao nasušna potreba. — Zbor je raspravljao i o izboru tema za iduci kongres. Najzad je izvršen izbor uprave, koja se konstituisala ovako: predsjednik Djoka Nestorović, drž. savj. u m.; potpredsjednici: dr. Drag. Arandjelović, prof. univerziteta, dr. St. Sagadin, drž. savjetnik, Mlad. Grašić, predsjednik upravnog suda u Skoplju; sekretari Iv. Subotić, sekretar ministarstva inostr. djela, Mih. Zlatanović, sudija, Toma Milosavljević, sudski pisar; blagajnik Stojan Jovanović, sudija. Osim toga izabrana su u upravu još 4 člana iz Beograda, 8 članova iz unutrašnjosti i 5 zamjenika.

Društvo »Pravnik« u Ljubljani održalo je dne 28. siječnja 1925. XXXV. redovitu glavnu skupštinu. Mjesto oboljeloga predsjednika dra. Majarona otvorio je

Digitized by Google

skupštinu njegov zamjenik dvorski savjetnik B e ž e k. Iz tajničkog izvješća, koje je podao dr. Sajovic, razbiremo, da je društvo imalo 606 članova ,a društveni organ »Slovenski Pravnik« (koji dobivaju članovi besplatno) još 138 pretplatnika. Društvo je priredilo nekoliko prijateljskih sastanaka i k tome 10 predavanja, i to: 1.) Dr. Al. B i l i m o v i ć: Društvo, država i gospodarstvo; — 2.) Dr. B ö h m: Moderna protekcionistička struja; — 3.) Dr. M. Š k e r l j: Zaštita znanstvene svojine; — 4.) Dr. M. D o l e n c: Problem kaznenopravne zaštite tjelesnoga ploda; — 5.) Dr. Fr. G ö s t l: Dva slučaja zločina uslijed halucinacije; — 6.) Dr. I. B e l i n: Problem valorizacije u bilancama dioničkih društava; — 7.) Dr. Gj. T a s i ć: Kad sud ima pravo, da ocenjuje ustavnost zakona; — 8.) L. P i t a m i c: Kritični pogedi na juridističku osobu; — 9.) Dr. L. B ö h m: Morska obala u teoriji i u praksi; — 10.) Dr. H i n t e r l e c h n e r: Utjecaj regulacije Save na njezin tok i struju. To je predavanje održano prigodom popodnevnog izleta na Savu od Tacna do Črnuča. Zatim tajnik spominje inicijativu društva za Pravnički Zbor u Zagrebu i dostojno sudjelovanje njegovih članova na Zboru. — Prema blagajničkom izvješću je društvo imalo g. 1924. Din 62.737.29 primitka, a Din 45.730.80 izdatka. Proračun za g. 1925. je veći, jer bi izdaci po njemu bili Din 62.000.— prema primicima od Din 67.260.—. Poslije nekih razjašnjenja sa strane tajnika dan je odboru apsolutorij, a kod izbora je stari odbor ponovno izabran.

Javna trgovačka društva morala su prema naredbi bivše kr. zem vlade za unutarnje poslove od 31. kolovoza 1904. br. 24443 vratiti obrtnicu i zatražiti novu obrtnicu, ako je nastala kakova promjena u članovima, pa makar tvrtka i posao ostali inače isti. Na pr. ako od 3 javna člana jedan istupi, a ostala dvojica nastave pod istom tvrtkom voditi posao, pa na temelju svega toga tražiti kod trgovačkoga suda brisanje tvrtke i upis iste tvrtke baš kao da je nova. Time je za tvrtku, za obrtnu oblast i za sud nastajao dvostruk posao i trošak, a razumije se samo po sebi, da takov nespretni postupak nije odgovarao ni stanju stvari, jer stvarno niti je prestala tvrtka, niti nastala nova, nego je samo jedan član istupio iz društva. Da se izbiegne toliko suvišnome poslu i trošku, obratio se naš urednik dr. Ivo Politeo povodom jednoga konkretnoga slučaja još u kolovozu 1923. na odjeljenje ministarstva trgovine i industrije i na odjeljenje ministarstva pravosudja u Zagrebu. I doista pretstavka je imala uspjeha, jer je odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u likvidaciji pod br. 83 od 10. veljače o. g. izdalo ovaj raspis svim oblasnim velikim županima u Zagrebu, Osijeku, Karlovcu i Vukovaru:

»Naredbom bivše kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 31. kolovoza 1904. br. 24443 u predmetu postupka u slučaju prijave nakane za tjeranje obrta dviju ili više osoba, koje se udruže za zajedničko tjeranje obrtnoga ili trgovačkoga posla, regulisano je, kako imaju obrtne oblasti postupiti pri izdavanju obrtnica protokoliranih trgovačkih javnih društava. — Da bi se uprostio taj postupak vlasti i da bi se u isto vrijeme točno mogla voditi kontrola o promjenama, koje nastanu p r i i s t u p a n j u j e d n o g a i l i v i š e č l a n o v a j a v n i h t r g o v a č k i h d r u š t a v a, obnalazi ovo odjeljenje odrediti slijedeće:

1.) U slučaju, da su članovi javnoga trgovačkoga društva prilikom osnivanja društva, a svakako prije eventualnoga razvrgnuća ugovorili, da bez obzira na istupanje jednoga ili više članova, društvo ima nastaviti radom (§ 142. trg. zak.), — n e m a s e u b u d u ć e i s p o s t a v l j a t i n o v a o b r t n i c a z a p r e o s t a l e č l a n o v e d r u š t v a. U ovakovim slučajevima trebalo je dosada u smislu citi-

Digitized by Google

rane naredbe poništiti dotadanju obrtnicu i izdati novu preostalim članovima kao novo nastalomu društvu gledom na § 98. točka 6. trg. zak. odnosno § 4. obrt. zak. No u buduće ima obrtna oblast I. molbe po učinjenoj prijavi samo registrovati nastalu promjenu u obrtnom upisniku. — U slučaju pak, da uslijed nastale promjene, ostane u firmi samo jedan član, ima se tada smatrati, da je prestala dosadanja društvena firma i da je nastala inokosna. Preostali član ima tražiti novu obrtnicu osim u slučaju, da se nova inokosna firma ima voditi pod dosadanjim društvenim naslovom (§ 15. trg. zak.). U posljednjem slučaju obrtna vlast samo će registrovati nastale promjene.

2.) Ako izmedju članova društva nije postojao ugovor ili odnošaj, spomenut u § 102. trg. zak., a s tim u vezi dodje do razvrgnuća društva (§ 98. toč. 8. trg. zak.), tada se ima postupati prema §§ 104. i 103. trg. zak. t. j. razvrgnuće prijaviti trgovačkom sudu i obrtnoj oblasti I. molbe radi brisanja firme odnosno likvidacije. U svim ovim slučajevima ima se beziznimno primjenjivati ranije postupanje citirane naredbe kr. zemaljske vlade.

Ovo se dostavlja velikim županima s time, da podredjene obrtne vlasti o tome obavijeste radi znanja i upravljanja«.

Odvjetnička saradnja sa sudovima. — Mi smo o tome više puta pisali pa smo u srpanjskom broju lanjske godine »Mjesečnika« priopćili zaključak upravnog odbora Pravničkog društva. Neki nam gg. suci rekoše, da se svi odvjetnici baš ne drže tih zaključaka, što dakako prieči brže rješavanje sudskih poslova. Mi pripisujemo tu okolnost eventualnosti, da su ona gg. odvjetnici previdjeli dotične zaključke u srpanjskome broju, pa ih zato ponovno donosimo. Ti zaključci upravnog odbora Pravničkog društva glase:

1.) Odvjetnici neka izvole podneske na sud sastavljati i predavati u tri primjerka — mjesto samo u dva, kako je to po gradjanskom parbenom postupniku propisano, jer se prema dosadašnjoj praksi sucu nakon prve odluke izmiče iz ruku dotični podnesak (tužba, molba itd.) i on nema prilike, da n. pr. tužbu vidi sve do usklade, kod koje pak često i tužena stranka propušta uskladiti svoj primjerak tužbe, a svim se tim nedostacima izbjegava, ako se odmah priloži za sud tropis, koji valja obložiti i prijepisima eventualnih priloga, te koji ostaje uvijek u sudbenom spisu.

2.) Odvjetnici neka kod podnesaka, kojima je moguće sa sigurnošću predvidjeti sadržaj rješenja (n. pr. kod ovršnih molba oduke, kod mjenbenih tužba platežni nalog, kod tužbe odluka za prvo ročište itd.) izvole sastaviti ujedno koncept rješenja na primjerku za sud, a na ostalim primjercima i prijepise tih rješenja za stranke, jer će se time sudu prištediti šablonski i dugotrajni posao tako, te će sudac trebati samo koncept pregledati i signirati, a pisarničko osoblje samo koncept kolacijonirati s gotovim već prijepisima i ispuniti mjesta ostavljena prazna n. pr. za gradjanski broj, za datim ročišta, za obredjeni trošak itd.; dakako da moraju rješenja i prijepisi biti potpuno točni i pouzdani.

3.) Predsjednici sudbenih stolova i predstojnici kotarskih sudova neka izvole na okolnost pod 2) upozoriti referente i ravnatelje pomoćnih ureda, kako prvi ne bi uzalud sastavljali koncepte rješenja, imajući jedan koncept već gotov, i kako ne bi pisari, imajući već prijepise gotove, sami opet prepisivali, već neka pisari, kada dobiju kakov spis na

Digitized by Google

prijepis, odmah pogledaju, postoji li već prijepis, sastavljen po odvjetniku, pa ako postoji, neka odmah obave na njemu ono malo, što je još potrebno do otpravka spisa.

4.) S u c i neka po mogućnosti izvole uvesti odredjivanje ročišta bez intimata tamo, gdje su obje stranke zastupane po odvjetnicima, jer se time prištedjuje razmjerno znatan posao prepisivanja i dostavljanja ročišnih odluka.

5.) Neka o d v j e t n i c i u onim parnicama, gdje se radi o čisto pravnim pitanjima i gdje nemaju protivnu uputu od stranke, još prije ročišta kod kuće izmijene medjusobno alegate, kako bi parnica već na prvome odnosno drugome ročištu bila uskladjena.

Moramo ujedno primijetiti, da nam i neka g. odvjetnici rekoše, da s druge strane ni svi sudovi ne postupaju po tim zaključcima, pa zato svraćamo pozornost i sudova na njih. Napose je opaženo, da po sucu riješeni spis čeka u prijepisu dulje vremena, premda je po odvjetniku i prijepis rješenja sastavljen, što znači da se pisarničko osoblje ne drži uputa, (ili da im upute nisu dane). Trebalo bi dakle i tome doskočiti, tim više, što je to vrlo lako.

Minimalna tarifa odvjetničkih troškova. — Kod nas ne postoji zakonsko taksiranje odvjetničkoga rada, a moramo priznati, da iz raznih uzroka, napose valutarnih, ono nije bilo ni moguće. Ali je postalo nemogućim, neodrživim i stanje, koje je nastalo uslijed toga, što je sucima prepušteno bilo na volju, da odvjetničke troškovnike obredjuju, kako hoće. Tu se i nehotično podcjenjivanje odvjetničkoga rada smatralo kao hotično, pa je bilo kadro poremetiti potrebni dobri odnos odvjetnika prema sucima. Da se svemu tome doskoči, nastojao je odbor Društva odvjetnika, da nadje neku stalnu bazu, s koje bi se pošlo kod obredjivanja odvjetničkih troškova. Nakon mnogih pregovora izmedju odbora, vodjenih po predsjedniku dru. Hoferu s jedne strane, i sudbenoga stola u Zagrebu s druge strane — kod česa se predsjednik potonjega gosp. Baćac pokazao prema odboru vrlo susretljivim — došlo je do sporazuma u jednoj minimalnoj tarifi. Ona je postala — ne doduše pravno, ali moralno — obaveznom za zagrebačke sudove, a nadamo se, da će ju i ostali sudovi područja, na kojem vrijedi naš gradj. postupnik, do boljega rješenja prihvatiti. Tarifa je odredjena samo za tužbe, molbe za dražbu nekretnina, molbe za ovrhu na pokretnine, za ovršno-uknjižbene i predbilježbene molbe, za oglušna i odgodna ročišta i za komisije. Sve ostalo kao n. pr. alegati itd., jer se ne da šablonizirati, prepušteno je slobodnoj ocjeni suda. — Minimalna tarifa štampana je te se dobiva u Ćirilo-metodskoj knjižari u Zagrebu, po 20 dinara za odvjetnike. Tarifa je poslana svoj gospodi sucima; ako ju koji nije dobio, neka izvoli reklamirati kod predsjednika Društva odvjetnika dra. Nikole Hofera. Upozoruje se, da je tarifa m i n i m a l n a, pa zato u iznimnim slučajevima može doći i do većega obredjenja, n. pr. kod osobito opsežnih i teških tužba, iz kojih je vidljivo, da je odvjetnik — makar se vodilo o malome iznosu — uložio u njih mnogo truda i znanja.

Nove zakonske osnove. Zadnje vrijeme javljaju dnevne novine, da vlada namjerava u skoroj budućnosti iznijeti pred narodnu skupštinu mnogo zakonskih osnova, koje zasjecaju u razna područja državne uprave i sudstva. Na žalost nemamo pri ruci nijedne od tih zakonskih osnova, da uzmožemo izreći o njima vlastiti sud i podvrći ih svojoj kritici. Držimo, da bi bilo vrlo umjesno, kada bi vlada primjerak pojedinih zakonskih osnova redovito dostavljala stručnim udruženjima pravnika u našoj državi pravodobno prije, nego ih iznese pred narodnu

Digitized by Google

skupštinu, da uzmognu u svojim glasilima izreći o njima svoje mišljenje. Ovako bi se mnoge stvari stručnjački razbistrile prije, nego dodju u narodnu skupštinu. Vlada bi mogla na osnovu odnosnih stručnih mišljenja pravnika eventualno provesti reviziju zakonskih osnova tako, da bi se one podnašale narodnoj skupštini dotjeranije i što se tiče materijalne i što se tiče formalne strane. Nema nikakove sumnje o tome, da bi to mnogo doprinašalo valjanosti zakona, koje se namjerava uvesti u život.

Ovdje hoćemo sada da iznesemo samo ukratko dojam, što su ga neke od dotičnih zakonskih osnova učinile na našu javnost. Naša se je javnost naime zadnjih dana pozabavila osnovom novoga zakona o štampi, osnovom novoga stanbenoga zakona, te sa preinakama postojećih propisa o prinudnoj nagodi van stečaja.

Osnova novoga zakona o štampi primljena je u našoj javnosti ne samo s negodovanjem nego upravo s ogorčenjem. Javnost ju smatra reakcionarnom, te ju je kao takovu podvrgla vrlo oštroj kritici. S tom se osnovom — kako su pisale dnevne novine — sprema propast ne samo profesionalnim novinarima, nego i izdavačima novina i tiskarama, jer se po toj osnovi svi oni lahko mogu da unište.

Osnova novoga stanbenoga zakona sasma naravno ne zadovoljava ni kućegospodare ni stanare. Interesi su tih dviju društvenih slojeva u potpunoj opreci, a nije lahka stvar te opreke tako izgladiti, da budu jedni i drugi baš posve zadovoljni. No kada bi se dobro uočili i omjerili interesi države i sadašnje društvene i životne prilike s jedne strane, a interesi kućegospodara i stanara s druge strane, možda bi se ipak u jednoj anketi, u kojoj bi sudjelovali i predstavnici udruženja tih dviju društvenih slojeva moglo bolje polučiti, da se svi ti interesi — koliko je iole moguće — ispravno i pravedno u sklad svedu.

Preinake, koje se namjeravaju učiniti na propisima o prinudnoj nagodi van stečaja, našle su dosta prijatan dojam u našoj javnosti, jer se misli, da će tim preinakama biti prilično uklonjene mane dosadašnjih propisa, koje su mane bile uzrokom, da je ova uredba — prinudna nagoda van stečaja — u javnosti često bila s raznih strana sada blaže sada oštrije napadana.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, dobiva još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. Hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu, Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer g. dr. Herlinger kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Umoljavaju se nadalje gg. članovi, da izvole što više suradjivati u ovom našem glasilu, da uredništvo ne bude u neprilici radi nestašice gradiva.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 3. GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
OŽUJAK 1925.

Država i politički zločinci.*)

Napisao dr. Metod Dolenc, sveuč. profesor u Ljubljani.

I. — Kada sam odlučio, da govorim o problemu političkih zločina, bio sam si svijestan, da treba pri tome govoriti o relaciji izmedju državne vlade i državljana svih vjerskih i društvenih struja, — drugim riječima: izmedju tzv. reprezentativne većine državljana t. j. većine, koja je u dotični čas na vladi, i manjine državljana, koja nije u vladi zastupana, te je nezadovoljna s reprezentativnom većinom, — dakle ukratko: o politici. Politika bila je nekoć umjetnost — ἡ πολιτικὴ τέχνη, no danas je tek neka »spretnost« u državnim poslovima. Ovo baš medjusobno natjecanje za većinu i za prevlast je bivstvo političke borbe. U toj političkoj borbi ne teče sve baš glatko. Gdjekoji se spotakne o zakonske odredbe, što ih je postavila država — tako, te postane u smislu tih odredaba zločincem. Kakovo da stanovište zauzme država prema takovim zločinima i zločincima, osobito u pogledu zakonodavstva, o tome bit će govora u daljem razlaganju. No jer su tek nedavno minula uzburkana politička vremena bila vanjskim povodom razmišljanju o tome, moram prije svega ustanoviti i naglasiti, da će moje razlaganje biti isključivo znanstvenoga značenja. Znanost stoji nad strankama, ona motri otimanje i natjecanje za političku premoć sa višega stanovišta.

II. — Država nije ništa takovo, što bi se dalo spoznati ćutilima; ona je pojam ustanovljen putem razuma, i opsiže u najširjem smislu riječi cjelokupnost. Na izvjesnome historijski odredjenom teritoriju nalazi se ljudskih i životinjskih bića, mrtvih pokretnih i nepokretnih stvari i njihovi medjusobni odnosi. Kako će se ti odnosi »organizirano« urediti, o tome odlučuje politika. Ali u toj politici učestvuju samo ljudi, a i od ovih ne svi, jer neki od njih ili ne mogu učestvovati kao na pr. djeca, umobolni, ili pak ne smiju da sudjeluju kao na pr. tudjinci, stanovita vrst kažnjenika itd. Ali medju neučesnike ne smijemo ubrajati i one, koji se za poli-

*) Po predavanju od 26. veljače 1925. u društvu »Pravnik« u Ljubljani.

Digitized by Google

tiku ne brinu; i nebriga za državu je naime neka vrst političkog učestvovanja. A ne smijemo tim neučesnicima pribrojiti ni one, kojima država ne priznaje politička prava, napose ne aktivno ili pasivno izborno pravo kao na pr. ženama. Ako one i nemaju političkih prava, da bi sudjelovale kod uredjenja države, ipak sudjeluju u samoj politici, i dakako upravo zato sudjeluju, da bi dobile utjecaja i na uredjenje državnih prilika.

Lice je države dakle ovisno o politici. Politika je ona sila, koja to lice mijenja bilo putem evolucije bilo revolucije. Normalni put je onaj prvi; politička se osvjedočenja zastupaju, oživotvoruju, prenašaju u druge i kada se na taj način dodje do većine, stupa ta politička većina na kormilo, da ju opet prije ili kasnije zamijeni druga većina. Zadiranje u taj n o r m a l n i, evolucionistički tok dogodjaja načinom, koji država u svojim kaznenim propisima zabranjuje, jest općenito z l o č i n. No država si je svijesna, da t a k o v zločin nije jednak običnome, prostome zločinu kao što je na pr. kradja, umorstvo, kleveta itd. U svim modernim državama, pa tako i kod nas, već sâm ustav odredjuje na više mjesta, da se za čisto političke zločine upotrebljuju druge norme li za proste zločine.

Na ta mjesta već ćemo doći, a za sada navest ću samo glavnu, načelnu odredbu, da se za čisto političke zločine ne smije ustanoviti smrtna kazna. Nadalje gdjegje kao na pr. u Sloveniji i Dalmaciji vrijede za političke zločine posebni propisi obzirom na nadležnost u kazneno-pravnom postupku, za osudjene pak političke zločince posebni propisi o ovršenju kazne. U Lepoglavi vidio sam tri politička kažnjenika, koji su kod prostrtoga stola objedovali dobro kao i u hotelu; — u Požarevcu sam pak našao više političkih zločinaca, kako spavaju u jednoj sobi, a s njima zajedno i jedan mladi nepolitički zločinac, koji im je bio stalno dodijeljen kao sluga. Stoji, dakle, činjenica, da su politički zločinci, omjerivši ih s prostim ubojcama, tatima itd. u boljem položaju, — pa makar samo u načelu.

No treba se pitati, tko su to politički zločinci. Da se kod toga mora raditi o nekim činima p r o t i d r ž a v i, koja je središte i stjecište politike, to je jasno. Ali time nismo ništa dobili za samu definiciju, jer je država, kao što smo već vidjeli, samo pojam razuma, dok se zločini izvršuju samo na konkretnim pravnim dobrima i po normama, koje je dala država sama. — Mišljenja o tome, koji sve zločini mogu biti p r o t i d r ž a v i, vrlo su različna. Nijemac R ö d e r[1]) izjavio je, da bi bio ideal svake zajednice ljudi država bez ikakove vlade. U najboljem slučaju da je vlada tek nužno zlo, koje zahtijeva od svakoga misaonoga čovjeka, neka svim silama nastoji sebe i druge tako duševno i razumno odgojiti i prosvijetliti, da bude sposoban to zlo pobijediti. Očito je to duhovita

[1]) Erlöse Dich selbst, citirano po dr. J. R e i n e r - u: Aus der modernen Weltanschauung, str. 249.

Digitized by Google

igra riječima, jer teško da bi itko vjerovao, da će se taj ideal ikada doseći. Francez Sieyes[2]) je učio, da narod ima uvijek pravo na revoluciju, — da dakle zapravo i nema u tome zločina u smislu staroga reda. A Slovenac Pitamic[3]) je obrazlagao, da je revolucija, i ako se pretežno ili bar dijelom baš po njoj došlo do prijašnjega poretka, ipak eksperimenat, koje4a se posljedice ne daju redovito predvidjeti, pa je zato naglasio potrebu elastičnosti — i ustava i zakona.

Zašto sam postavio ova tri mnijenja jedno za drugim? Zato da prije svega pokažem, da smijemo samo ondje govoriti o mogućnosti zločina proti državi, gdje je po državi ustanovljen i odredjen način, kojim se zakoni stvaraju, kako se tumače i izvršuju. Kako se zakoni stvaraju, kako tumače i kako izvršuju, to ovisi o etičkoj kvaliteti onih, koji su na kormilu države. A tko da prosudi ove etičke kvalitete tih državljana na vodstvu? Svaki državljanin u najširjem smislu riječi ima to pravo, pa kada medju državljanima prevlada protivno mišljenje, mijenja se i položaj. Ona stranka, koja je dosada odobravala, pretvara se u neku vrst kuditelja. Ovi t. j. opozicija, uvijek su u pogibelji, da ih ona druga strana, po zakonu ili po tumačenju zakona, proglasi zločincima, koji krše red. Glavna zadaća države jest podržavanje izvjesnoga ravnotežja sila a time i reda, ali ako jedna strana prevagne i nastane »nov red« — po mišljenju većine bolji red, — tada radi rušenja prijašnjega reda t. j. poretka u smislu prijašnje vlade, nema kazni; naprotiv, prijašnji revolucionarac postaje tada vrlo veliki nacionalni heroj. No to rušenje reda sve dotle, kod rušioc nema za sobom većinu, zove se političkim zločinom u najširjem smislu riječi, a kada ima za sobom većinu, zove se državotvorna djelatnost! Politički zločinac ne radi dakle protiv reda obzirom na pojedine državljane, koji imaju pravo na život, zdravlje, imovinu, čast, slobodu, na privredjivanje trgovinom, na vožnju željeznicom, na učestvovanje u bogoslužju itd.; ne, — politički zločinac radi protiv reda u državi obzirom na neku zajednicu ili skupnost državljana, koji su u većini i koji su izdali zakone, koji odgovaraju njihovu mišljenju, a dosljedno se po njihovu i tumače. No lako se može dogoditi, da i član većine počini zločin političke naravi, kako se to nedavno tvrdilo u presudi magdeburškoga prisežničkoga suda od 22. prosinca 1924. o samome predsjedniku njemačke republike Ebertu. Tu se radilo o manjini državnjana, koja se ćutila pogodjenom njegovim činom.

Razlika izmedju prostoga i političkoga zločina bila bi prema tome u stvari ta, da je kršenje pravnih dobara pojedinih osoba prosti delikt, a kršenje imaterijalnih pravnih dobara države kao cjeline ili

[2]) Citirano po L. Pitamic: Pravo in revolucija, str. 6, 7.

[3]) L. Pitamic, loc. cit. str. 12.

Digitized by Google

bar alikvotnoga dijela državljana, koji predstavljaju — redovito, ali ipak ne uvijek — po svojoj većini državu, politički delikt.

Ali to razlikovanje, ne pomaže mnogo u praksi, jer su politički zločinci ljudi, koji umiju lijepo združiti oba tipa zločina. Ako netko ukrade stranoj vladi nacrt za vojnu navalu (ordre de bataille), mogao je to lako učiniti i iz najidealnije namjere, da pomogne svojoj državi. No kraj toga možda je gojio i veliku volju, da nešto zasluži. A možda mu je i namjera, da škodi tudjoj, a koristi vlastitoj državi, bila tek sasvim sporedna stvar; on hoće da zaradi, — i to je sve. Premda je tu alikvotni dio neke skupnosti državljana povrijedjen, ipak ne možemo reći, da je takov delikt politički, koji bi zasluživao veće obzire nego li obični, prosti delikt. A ipak bi htjeli doći do jasnoće i sigurnosti, što odlučuje za neki delikt, da bude baš političkim deliktom.

III. — Promatrajući povijest pojma političkih delikata[4]), vidimo, da je mati toga pojma, toga shvaćanja bila francuska revolucija. U ono vrijeme trebalo je nešto učiniti, da se onim emigrantima, koji su imali na savjesti kakov delikt proti državi ili protiv njene reprezentacije, pruži sigurnost u tudjoj državi, u koju su pobjegli. Tudja država davala je rado takovu sigurnost, ako nije bila osvjedočena, da je domaća država tih emigranata protiv njih pravedno postupala. A i domaća država rado je pristajala na to, da joj država, kamo su ti emigranti pobjegli, ne treba njih izručivati. Reprezentanti naime domaće države bili su i sami u strahu, da se i njima prije ili kasnije dogodi, da bi morali bježati u tudju državu, pa su znali, da je dobro ako si već unaprijed osiguraju otklon izručenja. Zato se kod medjunarodnih ugovora isključivalo izručenje zločinaca, koji su počinili politički delikt.

Ali sam pojam političkoga delikta postao je vremenom nejasan i dvojben. Bilo je potrebno, da ga se jasnije odredi. God. 1831. francuska je vlada rekla u ugovoru, što ga je sklopila sa Švicarskom, da su od izručenja isključeni »crimes contre la sureté de l' Etat«, zločini protiv sigurnosti države. Po tadanjem shvaćanju morao je politički zločin — da bude politički, — napadati politički poredak, dakle je bio zločinski značaj ovisan o političkom značaju. Ako je dotični čin bio sam po sebi kažnjiv, to već onda nije bio politički zločin, već više mješoviti zločin, za koji nisu vrijedili oni privilegiji, koji su se davali političkim deliktima. Primjer: ako netko usmrti političkoga protivnika samo iz političke mržnje prema njegovoj stranci, to nije politički delikt, jer je umorstvo ili ubojstvo već samo po sebi kažnjivo.

Ali ta teorija nije mogla zadovoljiti. Prije svega lako se moglo dogoditi, da je koja država zahtijevala izručenje zločinca samo radi prostoga zločina, a poslije ga je kažnjavala ipak radi nedvojbeno političkoga delikta. Da se tome predusretne, izrekla je Belgija u zakonu

[4]) Por. A. Finger: Das Strafrecht, 3. izd. 1912., str. 87. i sl.; — H. Lammasch v. Mischler-Ulbrich, Oest. Staatswöterbuch, 2. izd. str. 368.; — Janka-Kallina: Das Oest. Strafrecht, 4. izd. str. 46. i sl.; — Fr. Liszt: Lehrbuch, str

Digitized by Google

od 1. listopada 1833. o izručenju zločinaca, da se nemaju izručiti ni zločinci, koji su počinili politički delikt, ni takovi, koji su počinili delikt u svezi s političkim zločinom (t. zv. »fait connexe au délit politique«). Kada je Francuska god. 1854. zahtijevala, da joj se izruče dva zločinca, braća Jaquin, koji su na francuskoj željezničkoj pruzi s paklenim strojem pokušali atentat na vlak, u kojem se vozio Napoleon III., Belgija je, kamo su ta dva zločinca utekla, izručenje otklonila. Francuska nije iz toga izvodila nikakovo neprijateljstvo, nego je medju obim državama dne 22. rujna 1856. došlo do ugovora, po kojem se nijedan zločin, naperen protiv tudjega vladara ili njegove rodbine, ne bude smatrao ni politički ni političkome koneksnim deliktom. Pri tome obje države nisu ni najmanje iskreno postupale[5]). One su naime r e k l e, da će smatrati nepolitičkim deliktom ono, o čemu su vrlo dobro znale, da je sasvim političkoga značaja. Ovaj ugovor s t. zv. belgijskom atentatskom klauzulom potkrijepio je uvjerenje, da se ne smije više postupati, kako se dosad postupalo, naime neka se sudi uopće prema predmetu zločina, a pri tome da se jedanput kaže, da je zločin na politički važnom predmetu politički delikt, a drugi put u istome slučaju ili položaju — ako se naime radi o osobi vladara — da nije politički zločin. Uvažujući to, došlo se do uvjerenja, da za kvalifikaciju političkoga značaja jednoga zločina smije biti mjerodavnim samo — pobuda (motiv) i svrha.

Švicarska je bila prva država, koja je tu ideju primila u svoje zakonodavstvo. U svojem ustavu od 20. siječnja 1892. kao i u raznim medjunarodnim ugovorima iz prijašnjih vremena, izjavila je, da će smatrati političkim deliktima i da za njih ne će dozvoliti ni smrtne kazni ni izručenja, one zločine, koji su po svojemu m o t i v u i s v r s i politički, t. j. idealni, i koji nemaju pretežno značaj prostoga zločina. Po toj formuli mogla je Švicarska god. 1907. otkloniti izručenje dviju Rusa, koji su na ruskom teritoriju, u Georgiji, okrali državnu blagajnu za 315.000 rubalja i pobjegli u Švicarsku, jer je novac bio ukradjen iz političkoga motiva i u političku svrhu, da se naime podupre politička propaganda. Zločin je počinjen po organiziranoj političkoj stranci, u interesu autonomije Georgije. Iste pak godine pristala je Švicarska na izručenje nekoga ruskoga anarhiste, koji je umorio u Perziji šefa policije, jer to umorstvo nije bilo u nikakovoj svezi s revolucijonarnim pokretom, te prema tomu nije bilo politički zločin[6]).

Vidimo dakle, da se za eminentno važni problem o političkome značaju delikta bore dvije oštro ocrtane teorije. Na jednoj se strani veli: politički delikt je onaj, koji se tiče p o l i t i č k o g a p r e d-

97.; — L a b a n d: Staatsrecht, 5. izd. I. str. 313.; — Dr. Ivo P o l i t e o: Politički delikt, 1921., str. 6. i sl.; — T. Ž i v a n o v i ć: Osnovi kriv. prava, opšti deo, str. 70. i sl.; — I. A v a k u m o v i ć: Teorija kazn. prava, str. 1574.

[5]) Tako osobito C. S t o o s Lehrbuch, str. 70.

[6]) Primjeri su uzeti iz I. P o l i t e o, l. c. str. 12, 13.

Digitized by Google

meta; na drugoj pak strani označuje se kao politički delikt onaj, koji je počinjen iz političkih motiva i u političku svrhu, bez obzira na svojstvo napadnutoga predmeta. — Promotrimo li obje teorije, vidimo, da se sve vrti oko jednoga pitanja, — oko pitanja naime o nekome predpostavljenome svojstvu: što je to »politički značaj predmeta«, — što je to »politički motiv i svrha«? Tu moramo opet logički doći na isto stanovište, sa kojega smo i pošli, da naime napadaj na dotični predmet mora slijediti za interese države same kao cjeline ili jednog dijela državljana kao zajednice tih državljana, a nikako ne za materijalne interese pojedinaca.

IV. — Ustanovivši to, upitat ćemo se za naše zakonodavstvo, na koje od spomenutih dviju stanovišta se ono postavilo? Na to moramo odgovoriti, da tu nema jasnoće. Imamo doduše u ustavu navedene čisto političke delikte i za nje već prije spomenutu zabranu kažnjenja smrću u čl. 13.; — dalje ustanovu čl. 51., da je abolicija kaznenoga postupka dopuštena samo kod političkih kažnjivih čina. Kada pak imamo posla s političkim zločincem, toga nam ustav nije rekao. Čak ne možemo tvrditi ni to, da je ustav zabranio osudu sa smrtnom kazni za političke delikte, navedene u glavi 9. srp. kriv. zak., koji sada jednako vrijedi po čitavoj našoj državi. Ustav naime veli dosta »elastično«, da se smrtna kazna ne može »ustanoviti«, što bi se moglo tumačiti takodjer tako, da taj propis vrijedi samo za buduće zakonodavstvo.

Ni u našim kaznenim zakonima ne nalazimo nigdje definicije, što da se smatra političkim deliktom ili političkim djelovanjem. U Sloveniji i u Dalmaciji smatraju se i to u smislu bivših austrijskih temeljnih zakona[7] neki delikti, koji su upućeni na presudjenje poroti, kao politički[8] Isto vrijedi (mutatis mutandis) takodjer za Hrvatsku. Srbi, Bosanci i Crnogorci nemaju takovih zakonskih uporišta. No u Vojvodini bivši ugarski kazneni zakon odredjuje, da se neki zločini kažnjavaju »državnim zatvorom«, a ti zločini, koji su u posebnom dijelu i posebno nabrojeni, nesmiju po toj ideologiji važiti kao politički. A što su za naše zakonodavstvo mješoviti ili koneksni delikti obzirom na izručenje zločinaca, na to nam nije moguće odgovoriti. O izvršivanju kazne u kaznionama imamo za Sloveniju i Dalmaciju[9] zastarjele za-

[7]) Vidi čl. 11. drž. osnovnoga zakona o sudskoj vlasti od 21. prosinca 1867 (d. z. l. br. 144.).

[8]) A i to samo posredno ! Čl. 11. leg. cit. odredjuje, da ima suditi porota a) o teškim zločinima; b) o političkim; c) o tiskovnim zločinima i prestupcima. Uvodni zakon ka kazn. sudnome redu od 23. svibnja 1873. (d. z. l 119) naveo je u čl. VI. ad a) i b) obje vrsti zločina zajedno, tako, da su neki veliki (teški) i politički, drugi samo veliki a treći samo politički delikti. Ali ni ovi, većim dijelom, danas više ne postoje, jer su nadomješteni po srp. kriv. zak., gl. IX. i X.; pitanje o nadležnosti porote ostalo je — otvoreno.

[9]) Vidi carsku odluku od 28. listopada 1849., proglašenu u nar. od 26. lipnja 1864. br. 4459, — cit. po A. Finger, l. c. str. 704.

Digitized by Google

konske propise, a za Hrvatsku poseban noviji[10] zakon o »custodia honesta«. Ti propisi davaju stanovite olakšice kod izvršenja kazni slobode i poimence spominju one delikte, koji se imaju smatrati političkim. Propis srbijanskoga kriv. zakona, koji veli, da se političke zločince ni za disciplinske krivice ne smije okovati[11], vrijedi za čitavu državu; ali tu nije rečeno, tko odlučuje o svojstvu političnosti delikta. — Svemu tome nejasnome položaju dolazi još i ovo: Mjesec dana iza obnarodovanja ustava izdan je bio zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi (dne 2. kolovoza 1921.). Taj zakon, koji bi se — vele — imao primijeniti baš sada na zastupnike nekih političkih stranaka, sadržaje mnogo odredaba, kojima se udara smrtna kazna, premda on radi o redu i sjegurnosti u državi, dakle o takovu predmetu ili, bolje rekavši, o takovim pravnim dobrima, koja su bez dvojbe političkoga značenja. Budući da ne možemo pretpostaviti, da zakonodavac ne bi znao ono, što je kao ustavotvorac pred mjesec dana u ustavu normirao o političkim zločinima, moramo zaključiti, da kod sastava zakona od 2. kolovoza 1921. nije smatrao te delikte političkim zločinom.

Ključ za razumijevanje te pojave moramo tražiti u inozemnome zakonodavstvu. Već se dulje od trideset godina ne smatraju više p o l i t i č k i m zločincima u Franceskoj oni, koji rade protiv temelja čitavoga društvenoga uredjenja, — dakle anarhistički i nihilistički zločinci. Teorija označuje njihove čine kao s o c i j a l n o k a ž n j i v o d j e l o v a n j e p r o t i č o v j e č a n s t v u[12]. Tako je Franceska već zakonima iz god. 1893. i 1894. uzela anarhističkim urotnicima značaj političkih zločinaca. Dalje su učenjaci na zborovima za medjunarodno pravo u Oksfordu, Genevi (1892.) i na medjunarodnoj konferenciji u Rimu (1898.) preporučali, da bi se dozvolilo izručenje za one zločine, koji su upereni protiv temelja svakoga društvenoga poretka (contre les bases de toute organisation sociale); da se ne bi dozvolilo izručenje za proste zločine, koji stoje u svezi s političkim djelovanjem, izuzevši ako se radi o najtežim zločinima protiv morala i općega prava[13].

Naši su zakonodavci imali, bez sumnje, pred očima ove teoretske savjete, kada su za zločince po zakonu od 2. kolovoza 1921. ustanovili smrtnu kazan, premda bi njihovi zločini i po predmetu i po motivu i po svrsi spadali medju političke zločine i premda, teoretski, boljševizam na jednoj strani a anarhizam i nihilizam na drugoj ne

[10]) Zakon o drž. uzi i drž. zatvoru od 18. lipnja 1918. — Zbor. br. 9; — o »custodia honesta« Š i l o v i ć, Kazneno pravo, str. 182, 183.

[11]) Vidi § 14. srp. kriv. zak., kako je bio izmijenjen zakonom od 13. svibnja 1902. U »pravilima o domaćem redu u kaznionama« od 7. listopada 1868. stoji, da disciplinsku kaznu »okova« (čl. 53. toč. 10) izriče upravnik, ali da kažnjenik ima pravo pritužbe na ministra pravde (čl. 60). Po kakovim pak načelima odlučuje ovaj o pritužbama, ne znamo.

[12]) T. Živanović, l. c. str. 73.

[13]) Vidi M. Č u b i n s k i, Problem izjednačenja prava (1921.), str. 30, 31.

Digitized by Google

mogu već a priori biti jedno te isto. Time se ipak zakonodavstvo, bar u negativnom pogledu, izreklo za neke smjernice; izjasnilo se, što se ne smije smatrati političkim deliktom. Te smjernice moraju — p o d s t a n o v i t i m p r i u z d r š k o m[14], k o j i n e s p a d a o v a m o — vrijediti kao legalna interpelacija po ustavu odredjenoga pojma za čisto politički delikt. Preostaje dakako još znatan broj drugih delikata, koji nisu nikako zaprijećeni zakonom od 2. kolovoza 1921., a ipak mogu lako biti politički delikti baš kao i nepolitički. — Ako bi htjeli prepustiti sucima, da odlučuju samo po teoriji, bez konkretnih smjernica, što jest a što nije politički delikt, naišli bi na već poznatu nam činjenicu, da je teorija sama razdvojena. Ako bi pak zakonodavstvo htjelo nabrojiti zločine, koje smatra političkim, moralo bi se boriti s velikim teškoćama, jer bi trebalo nabrojiti k tome i mješovite i koneksne delikte.

V. — Ni naš projekt jedinstvenoga kaznenoga zakona za čitavu državu nije dotaknuo pitanje, što je to politički delikt, ali je pri odredjenju kazne za takove delikte, koji bi mogli biti političke naravi, dao na izbor dvije vrsti kazna: jednu za nečasne zločine, drugu za zločine, koji nisu nečasni[15]. Nacrt[16] zakona za izvršenje kazni slobode već je više puta naveo posebne propise za političke zločince, ali nije rekao, tko su to politički zločinci. Od časa, kada su ti nacrti bili izradjeni pa do danas, proteklo je više od tri godine dana. Bile su to u političkom pogledu burne godine i dale su nam mnogo iskustva, na temelju kojega bit će potrebno navedene nedostatke u našim osnovama jasno ispuniti. Pitanje: što je politički delikt, odviše je velike važnosti, a da bi ga htjeli in thesi prepustiti rješenju bilo koje reprezentativne većine, koja je privremeno na vladi, bez konkretne zakonske norme.

Najnoviji nacrt za kazneni zakon, koji bi imao stupiti na snagu u Njemačkoj u isto vrijeme, kada i u Austriji[17], vrlo je zanimljivo uredio tu stvar. Medju kazne slobode uvrstio je: Zuchthaus, Gefäng-

[14]) Po mojem mišljenju jest u p i t a n j u u s t a v n o s t odredbe o smrtnoj kazni u zakonu od 2. kolovoza 1921.; — por. M. D o l e n c: Kazensko pravno zakonodavstvo po prevratu in Slovenci, Slov. Pravnik 1921., str. 114.

[15]) Projekt kaz. zakonika (1922.) § 31.: Glavne su kazne smrtna kazna, robija, zatočenje, strogi zatvor, zatvor i novčana kazna. — § 60: »Gdje zakon dopušta izbor izmedju robije i zatočenja ili izmedju strogoga zatvora i zatvora, robija i strogi zatvor dosudit će se onda, kada je djelo poteklo iz nečasnih pobuda, ili ako ono pokazuje karakter počiniočev«.

[16]) Otiskan je u Arhivu za pravne i društvene nauke (Beograd) l. 1921., svezak za juni-juli, str. 453—480. Političkih se zločinaca tiču § 2. (posebni odjeli za političke osudjenike), § 31. (uvjetni dopupst dozvoljen im je neposredno iz samotne ćelije), § 44. (prehrana po volji, puštanje brade dozvoljeno), § 52. (dozvoljeno nabavljanje knjiga i novina), § 50. (mrtvačka trupla ne smiju se davati u svrhu seciranja).

[17]) Do predavanja nisam još primio drugi dio nacrta, u kojemu su otiskani motivi.

Digitized by Google

nis i Einschliessung. Ali u posebnom dijelu nije nigdje naveo kazan »Einschliessung«, nego je u poglavlju o odmjeri kazni izrekao, da tamo gdje je odredjena kazan »Zuchthaus« ili »Gefängnis«, nastupa mjesto njih kazan »Einschliessung« jednako dugoga trajanja, ako je odlučni motiv čina sastojao u tome, da se počinitelj ćutio prisiljenim počiniti djelo na temelju svojega moralnoga, vjerskoga ili političkoga osvjedočenja. Kada pak takov nutarnji imperativ doista postoji, to neka odluči sud u svojoj presudi!

Koliko mi je poznato, od jugoslavenskih se pravnika bavio u posljednje vrijeme pitanjem političkoga zločina jedino dr. Ivo Politeo, branitelj Alije Alijagića, atentatora na ministra Draškovića. Za modernost njegovih prijedloga, koje je razložio u svojoj brošuri[18], govori činjenica, da su oni u bitnome skladu s prijedlozima najnovijega, do tada njemu još nepoznatoga nacrta. Po njegovim prijedlozima nema govora ni o apsolutnim ni o relativnim ni o čistim ni o mješovitim političkim deliktima. Svi su mu oni samo ili politički ili nepolitički. Odlučni su motivi, svrha djelovanja.

Tu nam njemačk nacrt, po mojemu mišljenju, pruža veliki napredak. Političnost motiva i svrhe djelovanja postoji po njemačkome nacrtu tada, kada izvire u odlučnoj mjeri iz nekoga nutarnjega osvjedočenja, koje je nukalo počinioca, da to djelo i počini. Ali to se osvjedočenje mora temeljiti na vjerskim, moralnim i političkim načelima. Ja bih tome dodao, što se tiče političkih načela, da to djelovanje mora biti slobodno od svake sebične primjese. Prema tome ni t. zv. profesionalni političar, koji krši propise kaznenoga zakona, ne može nikada biti u mojim očima politički zločinac, ako je podloga njegova djelovanja materijalni dobitak. Zato bi moralo izrijekom stojati u zakonu, da je »političko« osvjedočenje samo ono, koje se temelji na prosudjivanju, kako da se uredi država kao takova ili kako da se urede interesi kakova alikvotnoga dijela državljana, koji opet smiju biti čisto imaterijalnoga značenja.

VI. — Ako se prihvati ovo stanovište za označivanje političnosti zločina, onda će biti prepušteno sudu, da ustanovi od slučaja do slučaja, kada je zločin politički. Nastaju sad dva pitanja: 1. je li umjesno, da tako važnu odluku prepustimo sucima, i event. 2. kakovim sudovima da se prepusti rješenje pitanja o političkom značenju.

Obzirom na prvu točku ne može za pravnu državu biti sumnje, da je najpravilnije, da se pitanje prepusti sudovima. Pravna država je ona država, koja se u pogledu izvršenja državne vlasti sama postavi pod pravni red. Samo onda, kada je državna vlast u državi pravno uredjena i vezana o svoj pravni red, postaje država pravnom državom. Samo u takvoj državi zajamčena je sigurnost i sloboda državljana proti presizanju državne vlasti i njezinih repre-

[18]) Dr. Ivo Politeo, l. c. str. 23.

Digitized by Google

zentanata[19]. Pravni red zahtijeva dakle neke organe, koji će, bar u času sudjenja, biti nezavisni od državne vlasti t. j. od reprezentacione većine, a ti organi jesu sudovi. I naš ustav je to izrijekom ustanovio. Prvo, jer je rekao u čl. 109., da su sudovi pri izricanju presuda vezani samo o zakone; — drugo, jer je u čl. 110 prepustio rješenje svih sporova o kompetenciji izmedju upravnih i sudskih organa najvišemu sudu u državi.

Prema tome za pravnu je državu razumljivo samo po sebi, da rješenje pitanja o političnosti zločina ima poticati od sudova. Glede vrsti sudova dolaze u obzir ili učeni suci (sudački zborovi) ili porota odnosno pučki sudovi uopće. Prije spomenuti pisac dr. Ivo Politeo završio je svoju raspravu odnosno knjigu o političkome deliktu ovim riječima: »Trebalo bi uvesti i porotu, da čujemo glas današnje generacije o političkom deliktu. Današnja je generacija jedina vlasna, da tumači ustav, koji je u njezino vrijeme i za nju donesen. Tumač, eventualno protivan intencijama njegovih (ustava) formalnih autora, bio bi osuda ustava, koju bi sudovi u svojim presudama morali poštivati kao glas naroda«.[20] Ja sam takodjer uopće iskreni pristaša ideje, da narod po svojim predstavnicima sudjeluje u kaznenim stvarima neke vrsti, prvo iz razloga, koje u glavnome pravilno navadja dr. Politeo, a drugo i napose zato, da narod steče pouzdanje u kaznenopravno sudovanje[21]. Ali u političkim kaznenim stvarima vidim dvije zapreke, da bi smjeli prepustiti presudjivanje o političnosti delikta pučkim sudovima. Prije svega kod izručivanja inozemaca ne može doći do rješenja pitanje političnosti po pučkim sucima, jer se kazneni postupak u tom slučaju uopće ne provadja kod nas. Osim toga je više nego pedesetgodišnje iskustvo pokazalo, da pučki sudovi, a osobito naši porotnici u političkim procesima, nisu dorasli svojemu zadatku, jer politička objektivnost sigurno nije njihovo najbolje svojstvo. Ako pak od porotnika ne može očekivati u političkim stvarima miran, objektivan pravorjek, onda preostaje jedini izlaz, da prepustimo sva ta pitanja potpuno nezavisnim učenim sucima, neka ih oni presudjuju[22]). Velikim smo negodovanjem opazili, da su, napose baš u posljednje vrijeme, naši sudovi bili predmetom ljutih i posve neopravdanih napadaja. Mislimo, da se država mora brinuti za ugled sudova pod svakim režimom i po svaku cijenu. Jedino nezavisnim sudovima možemo povjeriti u političkim stvarima zadatak, da riješe nepristrano, po

[19]) Por. dr. Lobe, Der Untergang des Rechtsstaates, D. Jur. Zeitung, 1925. str. 16.

[20]) Dr. Ivo Politeo, l. c. str. 23.

[21]) Por. Dolenc, Naš sadanji položaj kazn. zakonodavstva 1923., str. 29.; — Porota u Jugoslaviji, Nova Evropa, 1923., knj. VII. str. 498.

[22]) Smjer je našega zakonodavstva protivan ideji porote. Vidi zadnji stav čl. 14. ustava, kojega — premda taj član za slovensko i dalmatinsko pravosudje nije jasan — tiskani izvještaj ustavotvornoga odbora ustavotvorne skupštine o nacrtu ustava nije ni pokušao razjasniti i opravdati (vidi str. 9).

Digitized by Google

najboljoj svijesti i znanju, što jest a što nije politički delikt. A u tu svrhu mora se država poskrbiti, da učini sudove uistinu nezavisnima i da budu uzorno zapremljeni. Neka omogući u moralnom i ekonomskom pogledu, da se najumniji i najznačajniji muževi posvete sudačkomu zvanju. U povoljnome rješenju toga, dakako vrlo razgranjenoga problema, vidim onaj najbolji pa čak i jedini izlaz, da se odnosi države prema njezinim političkim zločincima urede pravilno i pravedno.

Oko organizacije sudova.*)

Napisao dr. Aleksander Gavela, sudski pristav I. razr.

Čuje se i čita se, da vlada namjerava u najkraćem roku donijeti zakon o organizaciji sudova. To je vrlo potrebno i mora da se požali, što tako važan zakon još nije stupio u život, jer je u interesu vršenja pravde, da u jednoj državi postoji jednoliko sudstvo. Ali ne da se zamisliti, da se zakon o organizaciji sudova može stvoriti prije, nego li se stvori jedinstveni sudski postupak. Kakov će biti sudski postupak, onako valja urediti sud. Obratno znači: ne znati funkciju, a stvarati unaprijed organe.

Uostalom donošenje procesualnih zakona i zakona o organizaciji sudova nije vanredno teška stvar. Ta imamo toliko uzora u svijetu, možemo se koristiti sa velikim tudjim iskustvima, pa valja odabrati ono, što je najbolje. Drukčije stoji stvar sa materijalnim pravom. Tu se ne smije slijepo recipirati, nego uzeti obzir na našu narodnu pravnu svijest, običaje, navike itd. Naročito je teško obraditi partije o pravu osoba i o nasljednom pravu. No ovdje je sada riječ o unifikaciji odnosno o donošenju novoga gradjanskoga sudskoga postupka i kaznenoga postupka, da bi se u vezi s time podjedno dobile konture zakona o organizaciji sudova. Polazeći sa čisto praktičkoga gledišta, gradjanski sudski postupak treba da se odlikuje ovim: 1.) da je prost i praktičan, 2.) da je brz i 3.) da je jeftin.

U pogledu toga, da sudski gradjanski postupak ima da bude prost t. j. što više moguće jednostavan i praktičan, ima se postaviti načelo, da se svi gradjanski sporovi i t. zv. redoviti i bagatelni raspravljaju po istom postupku i pred istim sudom. Izuzetak čini samo zakon o smetanju posjeda. Prema tome će biti svaki gradjanski sud nadležan za svaki gradjanski spor, a nadležnost će biti osnovana samo: 1.) ugovorom, 2.) mjestom prebivališta dužnikova, 3.) mjestom ispunjenje ugovora i 4.) mjestom gdje stvar leži. Dakle otpada razlikovanje nadležnosti po

*) Uvrstimo ovaj članak kao poticaj za dalje raspravljanje stvari, o kojima radi. — Opas. ured.

Digitized by Google

vrsti predmeta: na pr. za najamne odnošaje, za sporove iz nasljedstva itd. i razlikovanje nadležnosti po visini iznosa tražbine. Posljedica toga jest, da u prvoj instanciji ne postoji dioba sudjenja izmedju kotarskih sudova i okružnih (sudbenih stolova), nego će uvijek i svagdje suditi kotarski sud kao jedini gradjanski sud prve instancije. Time se hoće jedanput za uvijek izbjeći kako stvaranje mogućnosti spora o nadležnosti tako i mučno rješavanje istih. Znamo svi iz prakse, da takovi besplodni sporovi o nadležnosti zavuku i komplikuju parnicu više od samoga meritornoga raspravljanja. U većini slučajeva dužnik stavi prigovor nenadležnosti ili od navike ili s toga, da zavuče rješenje parnice. Ako se doda, da uslijed nerazgovijetnosti zakona tužitelj često ne zna, pred kojim sudom da tuži, da li pred kotarskim ili pred okružnim, a dobro zna, da će mu tuženi u jednom i drugom slučaju staviti prigovor nenadležnosti, onda je zaista potrebna ovdje temeljita reforma, a ta će biti najbolje provedena u tom, da će u prvoj instanciji biti samo jedan tip sudova, koji će biti nadležni za sve gradjanske sporove. Ovamo će dakako spadati i trgovačke i mjenične parnice. Dalja konsekvencija gore postavljenih načela jest, da prestaje razlikovanje redovitih gradjanskih sporova i bagatelnih. To zahtijeva demokracija t. j. jednakost svih pred zakonom. Zašto to, da se mala tražbina presudjuje po drukčijem postupku i po drugom sudu nego velika? Kakogod je kapitalisti važna stvar, kada se radi o tražbini, koja ide u stotine hiljada, tako isto je malomu čovjeku važna tražbina na pr. od 500 dinara. Vrijednost i važnost spora ne može se ustanoviti objektivno, već čisto subjektivno.

Nadalje su današnji bagatelni sporovi često puta kompliciraniji od n. pr. kontokorentnih parnica, pa ipak danas u bagatelu sudi jedan (inokosni) sudac, u drugima senat.

Tako smo došli, da riješimo pitanje, da li će sud sačinjavati jedan sudac ili senat.

Današnje stanje je ovakovo: Kotarski sudovi su u cijeloj državi inokosni. Kod okružnih sudova sude osim u Hrvatskoj senati od tri suca, a u Hrvatskoj sudi senat od 5 ili 3 suca, kojima referent referira svoju presudu. — Ova posljednja institucija dakako ne može uopće doći u obzir, jer se kosi sa načelom neposrednosti. Teško je reći, da li je bolji inokosni sud ili senat. Za senat od tri suca govori to, što 1.) više ljudi više vidi i temeljitije prouči; 2.) manja mogućnost t. zv. ličnoga režima; 3. didaktički razlozi, jer mladi uče pored starijih. — Za inokosni sud govori 1.) dosadašnja praksa, jer u svim državama danas većinu sudjenja obavlja inokosni sud; — 2.) ekonomski razlozi, da manji broj sila izvrši isti posao; — 3.) činjenica, da i u senatu ipak najviše utjecaja ima i većinu posla obavlja opet jedan sudac, dok su druga dvojica više manje posmatrači, koji samo daju svoj placet. Logički zaključak iz svega toga jest, da treba da naši gradjanski sudovi I. instancije budu u pravilu inokosni. Ipak valja od ovoga pravila negdje odstupiti prema onomu: nema pravila bez iznimke. Naime, rezervi-

Digitized by Google

sati će se tužitelju pravo, da u tužbi može zamoliti, da se njegov spor raspravi ne pred jednim nego pred tri suca, a svoju molbu, da obrazloži bilo komplikovanošću predmeta bilo zamašnosti ili velikom visinom tražbine. Sud će prigodom primanja tužbe i odredjenja roka za odgovor izreći o tom pravomoćnu odluku. Ako dotični sud ne raspolaže sa tolikim brojem sudaca, onda će taj zahtjev odbiti, a tužitelj će moći dati spor raspraviti pred susjednim najbližim sudom, koji raspolaže sa tri suca.

Drugo odstupanje biti će kod t r g o v a č k i h sudova. Trgovački sudovi t. j. sudovi sa trgovačko-mjenbenom sudbenosti, čiji broj treba uostalom povećati, rješavat će u senatima od tri suca, od kojih će jedan biti iz reda trgovaca sa počasnom službom. Trgovačko pravo je teže od običnoga gradjanskog, a osim toga je potrebno poznavanje trgovačkih običaja i uzanca. Zato na pr. u Njemačkoj sude tri suca, od kojih su dva lajici. Za naše prilike, gdje nema toliko obrazovanih trgovaca i gdje se samouprava tek uvodi u život (naime u sudstvu), biti će za prvi početak nužno, da je lajički elemenat u manjini.

Dakle će veliku većinu gradjanskih sporova, presudjivati inokosni sudovi. Time će postupak dobiti na brzini i jeftinoći. Kod toga, da postupak bude što jeftiniji, ne misli se, da on to bude samo za parničare, nego da to bude i za državu, jer će biti moguće, da raspoloživi broj sudaca izreče što više presuda. Ako je presuda (odluka ili osuda) izrečena po zakonu, onda je ona dobra i tvori pravo medju parničarima. Da li je pak izrečena po zakonu, prosudit će vrhovni sud. Manje je zlo, ako izmedju više presuda, što ih sud izda, bude i nekoliko nevaljanih, nego li da sud uopće ne izdaje nikakvih presuda, ni valjanih ni nevaljanih.

U glavnom će se naši novi zakoni oslanjati na austrijske, što je i opravdano obzirom na srodne kulturne, socijalne i političke prilike, uslovljene opet sličnošću geografsko-etnografskih odnosa(!). Ipak ne treba sve primiti. Tako na pr. ustanove o sastavu tužbe i odgovora. Po austrijskom postupku (i madjarskom) tužba i odgovor su samo t. zv. pripremni stadij, te ne spadaju raspravljanju spora, nego samo ono, što je usmeno izneseno. To mi se ne čini zgodnim. U tom pravcu valja primiti vrlo dobre ustanove srpskoga gradjanskoga sudskoga postupka; — §§ 93. i sl., koji govore o tužbi i § 104. i sl., koji govore o odgovoru na tužbu valja potpuno preuzeti. Tužitelj će dakle u tužbi morati ponuditi sve dokaze. Načelo eventualiteta treba primiti. Isto će morati učiniti tuženi u odgovoru za svoje tvrdnje. Dopušteno je stavljanje konačnoga pravnoga zahtjeva i teorijsko potkrepljenje istoga. To je samo u interesu stvari i suda. Sudac će imati bolji prijegled činjenica, dokaza i zahtjeva, a teoretisanje će ga odvesti na misli, na koje možda ne bi sam došao. Zato tu treba odstupiti od austrijskoga procesa. Da se pak pismeni sastavci ne bi suviše otegnuli, valjat će postaviti prostornu granicu za pismene podneske n. pr. 8 stranica.

Digitized by Google

Sve to postoji u Engleskoj, gdje je inače postupak usmen. Tužitelj će pročitati svoju tužbu, kao što se u kaznenoj glavnoj raspravi čita optužnica, a tuženi će pročitati svoj odgovor. Zatim će se razviti diskusija, u koju će sudac ulaziti u slučaju potrebe, da se koja stvar bolje rasvijetli i ustanovi, te da se rasprava ne udalji od predmeta. Pošto su stranke dale svoje pismene sastavke o glavnim navodima, to će otpasti potreba dugoga i dosadnoga diktiranja u zapisnik tako, da će zapisnici biti mnogo kraći, a cjela rasprava brža.

Prinudno služenje odvjetnicima treba odrediti. To je potrebno za tako nepismen narod, kao što je naš. Jedino u malim sporovima n. pr. ispod 100 dinara u zlatu dopustit će se iznimka.

Dalje će zakon o organizaciji sudova imati da oslobodi suce od svih tehničkih i administrativnih poslova t. j. takovih, koji ne ulaze u sudjenje. U tom će nam kao uzor poslužiti austrijsko i englesko sudstvo. Zato će se predati sudskom kancelisti, da povrati tužbu, koja je nevaljana s formalne strane, da izdaje oglušne osude, da izdaje prepis sudskih nagoda, da dozvoljava ovrhu na temelju pravomoćne osude, da prima pravne lijekove i podastire ih višemu sudu, da obradjuje troškovnike po tarifi itd.

U drugoj instanciji će presudjivati gradjanske sporove apelacijoni sudovi, koji će biti osnovani u sjedištu svih oblasti, a u trećoj vrhovni sud.

Još bi se imalo spomenuti nešto u tutorskim i sirotinjskim stvarima, dakle u vanparbenom postupku. Naime, dosad su referenti kod pojedinih sudova dobivali spise kao i ostale t. j. po turnusu, a trebalo bi da svaki dobije sve tutorske predmete sa jednoga teritorija, tako da bolje upozna dotični kraj i ljude, jer je to vrlo potrebno kod postavljanje tutora i odobravanja uprave sa imovinama malodobnikâ. To treba unijeti u zakon.

U pogledu organizacije kaznenih sudova mora se ostaviti dioba sudjenja, jer se i delikti dijele na prekršaje s jedne strane i zločine i prestupke s druge strane. U prekršajima, u koliko ne predju u nadležnost policije, sudit će kotarski, dakle inokosni sudovi. U zločinima sudit će »okružni kazneni sudovi« u senatima, koje će sastavljati tri ili pet sudaca. Tu se traži čista materijalna istina, proniče se u dušu optuženika i raspolaže njegovim životom, slobodom, poštenjem i imetkom. Tu je dakle kolegijalno sudjenje vrlo potrebno i opravdano.

U kaznenom procesualnom pravu i organizaciji kaznenih sudova valja se držati austrijskoga tipa, koji uostalom danas važi na većini teritorija naše države. Jedino partiju o istrazi valja reformirati. Istrage strašno dugo traju, ljudi sjede predugo u istražnim zatvorima i onda, kada su rezultati istraga slabi. Razlozi su tomu dugotrajna dopisivanja izmedju redarstva, suda i državnoga odvjetništva (tužioštva), zatim neodazivanje svjedoka na poziv suca istražitelja i njegova nemoćnost, da što preduzme, jer nema sred-

Digitized by Google

stava ni moći. Kada znamo uzroke, znat ćemo i to, da ih uklonimo. Zato će se u gradovima od bar 50.000 stanovnika istraga predati policiji. (Sačuvaj, Bože! Opaska ured.) U tim gradovima su kriminalni slučajevi česti i komplikovani, a otkrivanje zločinca vrlo teško. Tu je sudac istražitelj potpuno nemoćan, pa i danas već via facti najvažniji dio radnje obavlja policija. Ona to i može s mnogo više uspjeha, jer joj na raspoloženju stoje detektivi, tehnička sredstva, automobili, cijela straža, i sva ostala sredstva, koja moderna kriminalistika upotrebljuje, Sa tim i takovim aparatom policija radi i brže i bolje, a u našim gradovima od 30.000 stanovnika na više je danas policija dobro organizovana i bit će još bolje. Dakle će državni tužilac na temelju istrage, koju je provela policija, podići optužnicu, a sud će po zakonu suditi i odmjeriti kaznu. Izuzetak će biti za političke zločine, jer kod njih nema potrebe za kriminalistička ispitivanja, već naprotiv potrebna je potpuna nepristranost i neodvisnost od vlade, a to policija nije. O istražnom zatvoru odlučivati će okružni kazneni sud, ali samo u onom slučaju, kada se policija i državni tužilac ne slože. (Istina je, da se ovaj predlog kosi sa ustavom, ali bi se mogao mijenjati u toj točci i ustav). Faktički se danas vode kod nas dvostruke istrage: prva kod policije, koja ju provede brzo i s uspjehom, a druga kod suda, koji ju vodi kroz nekoliko mjeseci, a za svaki čin, koji vrši sa prisilom mora da se opet obrati zamolnicom na policiju. Sudske istrage vrlo rijetko unesu svijetla u čin. U ostalom tu treba dobro proučiti statistiku. Ako je policija, kod koje su u gradovima samo pravnici, pronašla krivca, obavila očevid i preslušala glavne svjedoke, onda svaka dalja istraga postaje iluzorna i samo otežе sudjenje. Nadalje se krivcu daje vremena, da smisli obranu, da pred sudom ogovara policiju i da iskoristi eventualni jaz, koji postoji izmedju sudske i policijske vlasti. Dakle je reforma istražnoga stadija vrlo potrebna. (Uvrstismo ove misli pisca bez opaske s naše strane, jer se one sve baziraju na glavnoj misli, da p o l i c i j a ima voditi istragu, a toj glavnoj misli već prigovorismo, pa je suvišno da i na ostalo što opazimo, jer se to razumije samo po sebi. Opaska ured.).

Druga i konačna instancija kod zločina ima da bude vrhovni kao kasacijoni sud.

Prizivanje na apelacijoni sud u svrhu sniženja kazne valja ukinuti. Ako prvostepeni t. j. okružni kazneni sud na temelju javne, usmene i neposredne rasprave nadje za shodno, da zločinca osudi na, recimo, četiri godine tamnice, na temelju kojih načela može apelacijoni sud, koji zločinca nije ni vidio, već samo spis u njegovoj stvari, sniziti mu kaznu na tri godine?

U naknadu za to treba odrediti t. j. češće se služiti ustanovama kaznenoga postupka u pogledu ublaženja kazne i uvjetnoga puštanja na slobodu takovih delinkvenata, kod kojih je upravitelj kaznione opazio poboljšanje.

Digitized by Google

Osnova zakona o štampi.

Napisao dr. Ivo P o l i t e o, odvjetnik u Zagrebu.

Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca jasno je označio zadatak i granice Z a k o n a o š t a m p i. Taj bi zadatak imao sastojati:

1.) u tome, da se odredi, kada, u kojim slučajevima i na koji način odgovarat će pisac, urednik, štampar, izdavač i rasturač za krivice štampom učinjene;

2.) u tome, da odredi potanje način i uvjete, kako će se provadjati zabrana rasturivanja i prodavanja spisa i novina, ako njihov sadržaj sačinjava zločine, navedene u čl. 13., odnosno kako će se provesti osim toga zabrana i z l a ž e n j a tiskopisa, koji sadrže krivice nabrojene u čl. 138. Ustava.

Taj zadatak vidljiv je iz netom citiranih članova Ustava. Prema tome Zakon o štampi imao bi biti neka vrst p r o v e d b e n o g a zakona za Ustav odnosno za njegova dva spomenuta člana. Onako nekako, dakle, kako se i najnoviji njem. austrijski »Das Pressgesetz« (Bundesgesetz v. 7. Mai 1922) odnosi prema tamošnjemu Ustavu. »Dem Pressgesetz kommt somit die Bedeutung eines v e r f a s s u n g s r e c h t l i c h e n D u r c h f ü h r u n g s g e s e t z e s zu[1].«

Osnova Zakona o štampi, koju je ministar za izjednačenje zakona pred mjesec dana dao objaviti u novinama, daleko je premašila zadatak namijenjen Ustavom. Premašila ga je u toliko, š t o j e d o b r u p o l o v i c u z a k o n a o d n o s n o o s n o v e p r e t v o r i l a u k a z n e n i z a k o n z a k r i v i c e u č i n j e n e š t a m p o m. Ne samo sa stanovištu Ustava, nego ni sa stanovišta zakonodavne tehnike i pravne teorije ili pravnoga sistema ne spadaju ustanove o k r i v i c a m a, počinjenim štampom, u z a k o n o š t a m p i. One spadaju u o p ć i kazneni (krivični) zakon. Sredstvo, kojim je počinjen delikt, ne može da utječe na delikt kao takav uopće niti može biti razlogom, da se pojedini delikt, samo zato, jer je počinjen stanovitim sredstvom, izluči iz općega kaznenoga zakona i uvrsti u posebni zakon. Umorstvo, izvedeno šakom ili toljagom ili revolverom ili nožem ili otrovom, ostaje uvijek zločin umorstva i spada u svakome slučaju u k a z n e n i z a k o n. Postoje posebni zakonski propisi o produciranju eksplozivnih sredstava, i o trgovanju njima, ali nema nikakve sveze s tim posebnim propisima, ako netko bude eksplozivnim sredstvom umoren. I za takav delikt dolazi do primjene opći kazneni zakon. Uvreda poštenja, počinjena udarcem ruke ili usmenom pogrdom ili štampom, uvijek ostaje uvreda poštenja, koja spada u kazneni zakon. Ako činjenica, da je taj ili drugi koji delikt počinjen baš štampom, potencira težinu delikta i zahtijeva pooštrenja kazni, onda se svemu tome može i mora udovoljiti u o k v i r u o p ć e g a k a z n e n o g a z a k o n a. Ako bi sredstva, kojima se sve može počiniti delikt, bila kriterijem za izlučivanje

[1]) Izdanje »Das Pressgesetz« od dra Lehsinga, Graz 1922., str. 4.

Digitized by Google

ustanova o dotičnim deliktima iz kaznenoga zakona, onda jedva da bi od ovoga što ostalo, a mjesto njega dobili bismo svu silu posebnih zakona. Razumije se, da bi takvo zakonsko stanje bilo neodrživo.

No i bez obzira na ovaj opći razlog protiv toga, da zakon o štampi uzima na sebe jedan dio zadatka kaznenoga zakona, postoji u našoj državi i za danas još poseban razlog. Kod nas se naime još radi na izjednačenju zakona. Ovo izjednačenje ne bi postiglo svoju svrhu, kada bi dozvolili, da kakov posebni kazneni zakon (o deliktima počinjenim štampom) izadje prije općega kaznenoga zakona i kaznenoga postupnika.[2] Nalazile se ustanove o raznim deliktima u jednome ili u više posebnih zakona, nesumnjivo moraju biti sve one medjusobomu skladu, moraju biti povezane stanovitim zajedničkim načelima i sistemom. Ali to ne može da bude, ako se jedan posebni kazneni zakon izda prije općega. Mi imamo, doduše, već izradjenu osnovu općega kaznenoga zakona i kaznenoga postupnika, ali kakove će te osnove izgledati, kada postanu zakoni, to sigurno danas još nitko ne zna. Prema tome posebni kazneni zakon o deliktima počinjenim štampom, koji bi se, (ako bi već bio poseban) morao prilagoditi načelima i sistemu općega kaznenoga zakona i postupnika, ne može da se prilagodi nečemu, što ima istom da dodje i što je još neizvjesno. Obratno opet, ne može se zahtijevati od općega kaznenoga zakona i postupnika, da se prilagode posebnome kaznenome zakonu o deliktima počinjenim štampom, samo zato, jer je takov zakon prije izašao. Do kakovih nezgodnih posljedica dolazi u praksi, kada se uz opći kazneni zakon mora primjenjivati i kakov posebni, koji nije izradjen u njegovu duhu, vidimo najbolje po Zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi (n. pr. spor o obligatornosti istražnoga zatvora za neke delikte po tome zakonu). — Kada se dakle onaj dio osnove zakona o štampi, koji govori o deliktima počinjenim štampom, ne bi morao izlučiti kao nepodesan već radi onih općih razloga, morao bi se svakako izlučiti kao preuranjen zbog netom navedenih posebnih razloga.

U pretpostavi, da će se to učiniti, osvrnut ću se samo ukratko na taj kazneni dio osnove zakona o štampi, i to tek na neke njegove ustanove. Zaprijećene u njemu kazne pretjerano su visoke. Tu sve vrvi od kazni slobode i imovinskih kazna, koje ne dolaze samo alternativno, već ponajvećma kumulativno. Kolikogod je potrebno i pohvalno, da se suzbija kleveta, mislimo, da je ipak odviše strog maksimum zaprijećene kazni od 10 godina i 200.000 dinara. Čudnovato je, da osnova već unaprijed odredjuje minimum naknade štete za klevetu, koji minimum ne može ići ispod Din 30.000.—. Osnova unosi jedan novum time, što privilegira obzirom na uvredu poštenja neka lica, za koja doista nema razloga, da bude njihova čast jače štićena od one ostalih gradjana. Zašto n. pr. da se strože kazni uvreda proti članu Narodne Skupštine, ako mu nije nanesena u tome svojstvu nego kao privatnome licu? Kazneni postupak

[2]) To bi bio »filius ante patrem«.

Digitized by Google

je monstruozan, jer pušta potpuno s vida glavni cilj svakoga postupka, naime utvrdjenje materialne istine. On taj cilj veže o formalnosti kao n. pr. o to, da okrivljeni mora sve dokaze u svoju obranu predložiti za 5 dana, inače gubi pravo obrane i biva kažnjen! Isto je tako protivna načelima općega kaznenoga postupka ustanova čl. 88. osnove, da »sud nije dužan da pribavlja po sužbenoj dužnosti nikakve dokaze u postupku o zakonu o štampi, u korist ili na štetu jedne ili druge strane«. — Kazne za delikte protiv općih interesa, dakle većinom za političke delikte su strože poprječno no dosada u općem kaznenome zakonu, premda je Ustav izrazio tendencu, da se sa političkim krivicama blaže postupa. Ovo nekoliko primjera dovoljno dokazuje, da se ovaj dio osnove zakona ni s meritorne strane ne bi mogao nikako primiti.

Sada prelazim na onaj dio osnove, koji doista spada u zakon o štampi. Tu se susrećemo ponajprije su stanovama o odgovornosti pisca, urednika, štampara, izdavača i rasturača. Sadanji pozitivni kazneni zakoni (pa i onaj o štampi) statuiraju odgovornost tih lica prema općim načelima kaznenoga zakona, a od ovih udaljuju se samo u toliko, što odredjuju posebni prekršaj, — onaj zanemarene dužne pažnje. Osnova ne spominje više taj prekršaj (osim za izdavača), ali odredjuje odgovornost svih onih lica bez obzira na njihovu subjektivnu krivnju, bez obzira na dolus. Sva spomenuta lica odgovaraju doduše supsidiarno, ali kraj te supsidiarnosti može se dogoditi slučaj, da n. pr. štampar odgovara za inkriminirani sadržaj tiskopisa, — makar ga nije ni pročitao — baš kao i pisac. Za dolus, za subjektivnu krivnju uopće, ne pita se; — dovoljno je, da je on štampar i da se ne zna za pisca ili urednika. Takova odgovornost ne samo da se protivi elementarnim uvjetima kažnjavanja uopće i temeljnome načelu kaznenoga zakona o krivnji, nego ona i onemogućuje svaku štampu. Jer koji će se štampar usuditi što štampati, kada mu kakovgod zlobnik može podmetnuti štampanje tiskopisa s deliktom kažnjivim smrću? On dakle riskira, da bude obješen za delikt, koji ne samo da nije počinio, nego ga ne može uvijek ni spriječiti, jer za nj nije ni znao.

Ovakovo ustanovljivanje odgovornosti pisca, urednika, štampara, izdavača i rasturača nije, doduše, protiv Ustava, ali sigurno ne odgovara ni intencijama Ustava, koje se mogu zaključiti iz njegova glavnoga načela: Štampa je slobodna. Medjutim su izrijekom proti Ustavu odredbe osnove o zabrani izlaženja i prodavanja tiskopisa. Tako n. pr. čl. 23., koji ustanovljuje kod postupka o zabrani i drugu sudsku instanciju. To ne bi bilo ni zlo, kada bi se zabranjeni spis, ako je zabrana po prvostepenom sudu dignuta, smio rasturavati prije rješenja žalbe vlasti po apelacionome sudu. No takova žalba na apelacioni sud odgadja izvršenje rješenja prvostepenoga suda, koji je dignuo zabranu policijske vlasti. Što to znači u praksi, jasno je. Dnevnik, koji bude zabranjen po policijskoj vlasti, a zabrana dignuta po prvostepenome sudu, morat će još naj-

Digitized by Google

manje 8 dana čekati, dok prispije naime povoljno rješenje apelacionog suda, da smije zabranjeni broj prodavati. No da jedan dnevnik poslije tolikoga roka nema više aktuelnosti, a prema tome ni prodje, ne treba ni dokazivati. Zato je dovoljno, da policijska vlast samo nekoliko puta, i bez ikakova opravdana razloga, postupa tako sa devnikom i ona ga je materijalno potpuno upropastila. Prvostepeni i apelacioni sud mogu svaki put poništiti zabranu, ali dnevniku time ne će biti pomoženo. Policijska je vlast svoju svrhu postigla: u g u š i l a j e s l o b o d u š t a m p e. Takovu zloporabu je Ustav predvidio, pa baš zato nije dao u tome postupku druge instancije. No, kako rekosmo, njoj se kao takovoj ne bi nitko ni protivio, pače bi bila i poželjna, k a d a b i ž a l b a p o l i c i j s k e v l a s t i i m a l a o d g o d n u m o ć z a p o v o l j n u d i r e m p t o r n u p r e s u d u p r v e i n s t a n c i j e o z a b r a n i.

Ustanove sadanjih zakona o i s p r a v k u traže poboljšanje u toliko, da se ukine dužnost uvrštenja ispravka i z a č i n j e n i c e, k o j e s u i s t i n i t e ili koje bar pisac odnosno urednik mogu dokazati kao istinite. Ta je dužnost ostala i u ovoj osnovi zakona o štampi, pa bi prema njoj i u buduće n. pr. uhićeni i kažnjeni tat imao pravo siliti urednika na uvrštenje ispravka, da on nije ni tat ni uhićen ni kažnjen. Ali ne samo da ustanove o ispravku nisu poboljšane, nego su još i pogoršane. Tako n. pr. ima pravo poslati ispravak svaka v l a s t, ma i ne bila pomenuta u sastavku, koji se ispravlja, ili makar se taj sastavak nje i ne ticao ni posredno ni neposredno. Ovakove ustanove dopuštaju, da i najneovisniji listovi postanu isključivo organima vlasti i za njihove ispravke. A jer će neovisan list radije voljeti, da propadne nego li da na svoj trošak i štetu iskazuje onakove usluge vlasti, jasno je, da ga vlast može, kadgod hoće, na ovaj način prisiliti, da prestane izlaziti. I na čelu osnove, koja je krcata sličnim ustanovama, stoji: Š t a m p a j e s l o b o d n a!

Kada ne bih bio — a baš iz gornjih stvarnih razloga — uvjeren, da ova osnova ne će postati zakonom, podvrgao bih kritici još mnoge brojne njezine pogrješne ustanove. Ali o nečemu, što ostaje samo u nakanama, u osnovi, nije potrebno mnogo pisati, napose ne u pravničkome listu. Mislimo, da smo ovim kratkim prikazom izvršili svoju dužnost pravničkoga organa prema djelu, koje je pretendiralo — danas valjda više ne! — da postane pozitivnim pravom. No ako ćemo, po mojem barem uvjerenju, i biti poštedjeni od takovih z a k o n a, bilo bi dobro, kada bi bili poštedjeni i od takovih o s n o v a. A bili bi poštedjeni onda, da se i u ovome slučaju držalo rezolucije, prihvaćene na I. zboru pravnika u rujnu prošle godine na temu o zakonodavnoj tehnici. Točka 7. rezolucije glasi: »Z a k o n s k i s e n a c r t i i m a d u p r e d l o ž i t i p a r l a m e n t u, o p r e m l j e n i m i š l j e n j i m a z a i n t e r e s o v a n i h k r u g o v a s v i j u p o k r a j i n a d r ž a v e.« Osnova ovoga zakona o štampi poslana je na predsankciju prije, nego je ikome, a kamo li zainteresovanim krugovima, bila priopćena. Zainteresovani krugovi, pa i pravničko društvo, doznaše ju istom i samo iz novina.

Digitized by Google

K novoj osnovi zakona o stanovima.

Napisao dr. Stojan Jeremić, sudac u Somboru.

Početkom ovoga mjeseca donijele su jedne beogradske novine doslovni tekst nove osnove zakona o stanovima, kako ga je izradila komisija, kojoj je izrada te osnove bila povjerena. Razumljivo je veliko interesovanje svih za ovu zakonsku osnovu, koje je vladalo tečajem cijeloga vremena, dok je ta osnova iščekivana, a tajnovitost rada komisije sve do svršetka cijele osnove pravdala se željom, da bi komisija mogla raditi nesmetano od svih utjecaja sa strane. Medjutim izrada osnove pokazuje, da bi možda ipak bilo donekle i od koristi malo više javnosti i za vrijeme rada komisije, jer bi saslušanjem mišljenja izvan komisije, sama komisija još prije završetka svoga rada mogla otkloniti nekoje svoje grješke.

Za novu zakonsku osnovu, izradjenu pod nadzorom i po intencijama ministra socijalne politike gosp. Marka Gjuričića, uzeta je za osnov ona osnova ranijega ministra soc. pol. gosp. Behmena, koju sam osnovu prikazao u 11. i 12. dvobroju »Mjesečnika« 1924. god., a pokazuje vidnu težnju, da se prilagodi mišljenjima, danim na taj raniji prijedlog sa raznih strana. U koliko je to ovoj novoj osnovi uspjelo, mišljenja će biti i opet podijeljena, što je sasvim prirodno obzirom na neprilagodivost dvaju sasvim oprječnih stajališta: vlasničkoga i zakupničkoga. Stoga se ni ovom prilikom ne ću u prikazivanju ove osnove povoditi niti za jednom niti za drugom oprječnom stranom, nego ću iznijeti samo glavne odstupe nove osnove od ranije osnove i od staroga zakona, te upozoriti na samo bitne nedostatke i pogrješke, koje bi se dale otkloniti.

Nova zakonska osnova u čl. I. sadržava odredbu o ograničenju slobodnoga raspolaganja stanovima u starim zgradama, ali ni nova osnova ne sadržava, kao ni ranija što nije sadržavala, odredbe sa izričitim ograničenjem općih zakonskih propisa, dočim je stari zakon sadržavao tu izričtu odredbu. Tek u prelaznim naredjenjima, u čl. 100. osnove, gdje se izriče prestajanje staroga zakona o stanovima od 31. prosinca 1921., kaže se: »takodjer prestaju i sve odredbe, koje dolaze u sukob sa ovim zakonom«, — ali to nije dovoljno za stavljanje van snage općih zakonskih odredaba.

Pravo nekretnosti u starim zgradama zagarantovano je članom 9. nove zakonske osnove samo za lica navedena u čl. 12. iste osnove, t. j. za činovnike državne i samoupravne, svećenike, umne radnike, invalide, ratne udovice, fizičke radnike, privatne činovnike sa plaćom, koja ne prelazi 3000 D mjesečno itd., siromašne osobe ondje navedene. Isto tako i u pogledu zakupnine ova zakonska osnova pruža zaštitu samo ovim osobama, ali samo ako stan nije veći od četiri sobe. Za sve ostale osobe vrijede opći zakonski propisi, kako u pogledu zakupnine, tako i u pogledu kretanja iz zakupa.

Digitized by Google

Kao temelj za utvrdjivanje zakupnine kod povlaštenih osoba ova nova osnova uzima predratnu zakupninu time, da se i u krajevima ranije krunske valute uzima svaka kruna kao dinar, a zakupnina se prema predratnoj može povisiti na 6—9—12-struki iznos, prema točno odredjenom imućstvenom stanju povlaštenoga zakupnika.

Pazakupe dozvoljava nova osnova samo na jednoj namještenoj sobi, te daje sopstveniku veće učešće u pazakupnini, sa 20%, a još veće, sa 50%, u slučajevima, u kojima iznos pazakupnine dostiže visinu same glavne zakupnine ili ju premašuje.[1])

Slučajeva otkaza predvidja ova osnova više nego dosadanji zakon o stanovima i ranija osnova, a naročito se tu nalaze i slučajevi iznešeni po meni u »Mjesečniku« 1924. god.: potreba proširenja stana, te povreda časti ili tijela sopstvenikova ili njegove čeljadi.

Po novoj osnovi će se upražnjeni stanovi dodjeljivati samo licima iz čl. 12., i to redom ondje navedenim, te načinom, kako je po meni predložen u »Mjesečniku«, a višak stanova će se prepuštati na slobodno raspolaganje sopstvenicima kuća, kao što je glasio moj prijedlog u »Mjesečniku« br. 11. i 12. iz 1924. god. Zadržana je štoviše stilizacija mojega prijedloga, kako sam ga u svoje vrijeme podnesao ministarstvu socijalne politike, te prikazao u »Mjesečniku«.

Popunjene su konačno mnoge praznine ranije osnove, na koje asm upozorio u mojem prijedlogu, i to u duhu staroga zakona o stanovima sa nekojim potrebnim izmjenama. Naročito su predvidjene stroge kazne za pojedina odredjena djela protiv ovoga zakona.

Kao nove zgrade prema ovoj zakonskoj osnovi, izuzete od svih ograničenja, smatrat će se i svi novo podignuti spratovi, te dozidani dijelovi na postojećim zgradama, kao i prostorije za stanovanje u starim zgradama, koje su temeljito preopravljene tako, da su time dobivene nove prostorije za stanovanje. Medjutim ni ova osnova ne oslobadja prostorije u starim zgradama, koje do sada nisu bile izdavane, a sopstvenik ih počne sada od svoje volje izdavati, pa se time dobiju novi stanovi.

Drugi dio ove osnove predaje rješavanje i sudjenje u svima sporovima po ovom zakonu u nadležnost posebnih sudova za stanove, koji se samo formalno razlikuju od dosadanjih vlasti za stanove po tome, što ne će biti u prvom stepenu obrazovane kod mjesnih administrativnih vlasti niti u drugom stepenu kod oblasnih samouprava, nego će biti obrazovane u prvom stepenu kod nekojih posebno imenovanih varoši — gradova — inače kod sreskih ili oblasnih uprava, a u drugom stepenu u Beogradu za cijelu državu. Podjedno se odredjuje i poseban postupnik za postupak pred ovim vlastima. Prema tome bi rješavanje i sudjenje u stanarinskim

[1]) Vidi moj prijedlog istih načela u br. 11. i 12. »Mjesečnika« 1924. god.

Digitized by Google

sporovima i dalje ostalo u djelokrugu i nadležnosti administrativnih vlasti, kao i do sada, štoviše i u sporovima radi otkaza stana sudile bi ove vlasti i na teritoriju, gdje ti sporovi bijahu po parničnom postupniku do sada u djelokrugu i nadležnosti redovnih sudova (na teritoriju van ranije Srbije i Crne Gore).

Treći dio ove osnove i opet sadržaje obećanja za olakšicu gradjenja novih stanova, dajući ta olakšanja medjutim samo licima iz čl. 12. ove osnove preko njihovih zadruga sa zadružnim udjelom od 5000 D.

Četvrti dio ove osnove sadržaje prelazna naredjenja. — Odredbama čl. 94. priznaje se sila i važnost svima odlukama i radnjama dosadašnjih vlasti za stanove, zasnovanim na odluci ministarskog savjeta od 18. prosinca 1924. br. 1471. — Naročito je pak važna odredba čl. 99. osnove, kojom se ovlašćuje ministarski savjet, da u slučaju potrebe produži svojom odlukom ograničenje slobode raspolaganja stanovima u starim kućama, kako je predvidjeno ovim zakonom, i poslije 1. svibnja 1927., do koga roka je to učinjeno ovim zakonom.

Članu 2. treba dodati kao točku 8. odredbu: »Novi stanovi u starim zgradama, t. j. takovi, koji u času stupanja na snagu ovoga zakona nisu bili izdavani u zakup, a sopstvenik ih poslije stupanja ovoga zakona na snagu počne od svoje volje izdavati«[2]).

Članu 4. treba dodati: »Kao pretvaranje stanova u poslovne prostorije smatra se samo takovo, koje se vrši pregradnjom, te takovo, gdje se cijeli stan ili pretežni dio stana upotrijebi za poslovne prostorije, makar i bez pregradnje, a ne smatra se takovo, gdje se bez ikakove pregradnje upotrijebi za poslovne prostorije sarazmjerno manji dio stana, naročito kod intelektualnih radnika i kod zanatlija maloga obrta, gdje su njihove poslovne prostorije vezane sa stanom«.

Članu 9., koji garantuje nekretnost stanarima, pobrojanim u čl. 12. ove osnove, koji su to pravo i do sada uživali, treba dodati: »bez obzira na veličinu njihova stana«, jer bi inače moglo doći do krivoga primjenjivanja zakona pogrješnim tumačenjem člana 12., kao da i nekretnost uživaju samo one od tih osoba, čiji stan nije veći od 4 sobe.

Uopće je nepravedno, što se medju osobama, pobrojanim u čl. 12., stvara razlika po tome, kolik stan uživaju, pa bi trebalo potpuno izostaviti riječi, koje to razlikovanje odredjuju, jer je takova odredba nepravedna prema onima, čiji broj članova zahtijeva veći stan, ili koji nisu u svoje vrijeme mogli doći do manjega stana, a i danas će ga teško naći. Kada je osnova usvojila načelo, da vlasnik kuće može stan otkazati i osobi iz čl. 12. zato, što njemu treba veći stan, neopravdano je i nekonsekventno, isključivati opravdanost većega stana i kod stanara.

Ako bi ipak ostalo ovo razlikovanje po veličini stana do 4 sobe i preko 4 sobe, treba bezuslovno zaštititi u dosadanjem stanu

[2]) Vidi br. 11. i 12. »Mjesečnika« iz 1924. god.

Digitized by Google

i takova lica iz čl. 12., koja imaju stan veći od 4 sobe, ne premašujući njihove redovne potrebe, kao i u slučaju, da premašuje njihove redovne potrebe, a sopstvenik im ne može da osigura drugi stan, odgovarajući njihovim redovnim potrebama. — U istim slučajevima treba takodjer novom odredbom ustanoviti, dokle može ići povišenje zakupnine takovim stanarima.

Kod čl. 20. treba još onemogućiti sopstvenicima duže držanje stana praznoga i iznudjavanje visokih zakupnina, te podjedno omogućiti sudu za stanove ponovno raspolaganje sa takovim stanovima, koji su predani sopstveniku na slobodno raspolaganje, a sopstvenik ih duže vremena drži prazne, dočim ima naknadnih traženja stana od strane lica iz čl. 12.[3])

U čl. 20. iza riječi, kojima se sopstveniku dozvoljava slobodno raspolaganje sa stanom, na koga ne reflektuje ni jedno od lica navedenih u čl. 12., treba dodati ograničenja iz čl. 4. ove osnove. (Zabrana pretvaranja stana u poslovne prostorije).

Član 94., koji daje zakonsku moć unatrag odluci ministarskoga savjeta od 18. prosinca 1924., kako je naprijed izložen, nije potpun, nego treba obzirom na krajeve izvan teritorija prijašnje Srbije i Crne Gore, da sadrži još odredbu o stavljanju van kreposti i o neizvršivosti onih odluka i presuda redovnih sudova na području van teritorija ranije kraljevine Srbije i Crne Gore, koje su donešene protivno odluci u vremenu od 1. siječnja 1925. do dana stupanja na snagu ovoga zakona.

Najvažnija pak zamjerka ovoj osnovi može se činiti, kako sa materijalne, tako i sa formalne strane, u pogledu II. dijela projekta. Razloge za prenašanje svih stanarinskih sporova iz ruku upravnih vlasti u ruke redovnih sudova, iznesao sam već u br. 11. i 12. »Mjesečnika iz 1924. god., a sada bih mogao samo potkrijepiti one iste razloge sa nekoliko primjera rada upravnih vlasti, koje ne želim iznositi u interesu ugleda tih vlast. Medjutim neka je dosta samo ono, što je meni osobno ispovijedio jedan sreski načelnik: »Nesreća je upravo za stranke, što im u njihovim stanarinskim sporovima sudimo mi upravni činovnici, jer se mi ne možemo rukovoditi osjećajem pravednosti i glasom naše savjesti, nego u svakom konkretnom slučaju susrećemo se sa pristašama ili protivnicima vladajućih stranaka, pa kao stranački eksponenti moramo da se povodimo za interesom stranačkoga čovjeka, korteša, vodje itd., ili da jednostavno poslušamo njegov vlastiti diktat«.

Ponavljam dakle da sve stanarinske sporove treba predati u djelokrug redovnih sudova potpuno, prema propisima parbenih postupnika u parničnim sporovima, a prema propisima vanparbenih postupnika za vanparbene sporove: dodjeljivanje stanova, ustanovljenje zakupnine i sl., te prema propisima krivičnih postupnika u slučajevima izricanja kazni.

[3]) Vidi br. 11. i 12. »Mjesečnika« iz 1924. god.

Digitized by Google

Ne može li se to provesti za krajeve prijašnje Srbije i Crne Gore obzirom na tamošnje uredjenje sudova i tamošnje parnične postupnike nema razloga, zašto se ne bi to moglo sprovesti u ostalim krajevima. Još manje ima razloga, za ljubav jednoga izjednačenja postupka u samim stanarinskim sporovima za cijelu državu, poći u krajevima van Srbije i Crne Gore jedan sudbonosan korak unatrag, izuzimajući usuprot postojećim parbenim postupnicima iz djelokruga redovnih sudova čak i parnice radi otkaza stana, kada je i dosadašnji zakon taj djelokrug redovnih sudova ostavljao nedirnut. Ovakvo izuzimanje sporova radi otkaza stana iz djelokruga redovnih sudova i predavanje u djelokrug upravnih stanarinskih sudova, kako to zamišlja ova osnova, dovelo bi i do jednoga absurduma, koji nisu uočili članovi komisije za izradu ove osnove: da bi sporove radi otkaza stana rješavali ovi upravni stanarinski sudovi samo, kada su u pitanju lica iz čl. 12. ove osnove, a redovni sudovi bi i dalje rješavali takove sporove, kada nije u pitanju koje takovo lice kao stanar. Jer se ograničenja po ovoj osnovi odnose samo na lica iz čl. 12., a nigdje u osnovi nije rečeno, da se odredbe II. dijela odnose i na ostala lica. Konačno, ako se baš bude htjelo ostati kod ovakove odredbe, svakako treba za vrijeme trajanja važnosti ovih odredaba suspendovati važnost odnosnih odredaba parničnih postupnika, ali izričitom odredbom ovoga zakona, — a takova naredjenja u ovoj osnovi nema.

Inače, sa formalne strane, ovaj II. dio osnove je veoma površno i nepotpuno radjen, pa ima bezbroj manjkavosti, što je sasvim pojmljivo, kada se na brzu ruku u 48. članova hoće da zbije cijeli parnični i vanparnični postupnik. Samo primjera radi da navedem neke naročitosti.

Čl. 27. odredjuje, koji su stepeni sudova za stanove, pa ustanovljuje dva stepena, te drugostepenomu sudu za stanove odredjuje za cijelu državu sjedište u Beogradu. To je već više nego nelogičnost i nekonsekvencija: ranijim zakonom odnosno pravilnikom stvoriti drugostepene vlasti za stanove pri pokrajinskim upravama, a poslije provedene decentralizacije pokrajinskih uprava stvoriti ih kod oblasnih samouprava, sada pak novim zakonom centralisati sve u Beogradu. Ovakova nepromišljena centralizacija nije ni od koga razumnoga željena, niti može ikojoj parničnoj stranci biti na korist. Ne samo da se time ne ubrzava postupak, nego se naprotiv silno zateže, a osim toga strankama otešćava brzo i uspješno zastupanje njihovih interesa, te konačno prouzrokuju se strankama nepotrebni i mnogo skuplji troškovi zastupanja po beogradskim odvjetnicima. — Stoga već, ako će se ostati kod ovih vlasti, treba ih kao prvostepene osnovati u sjedištima sreskih uprava, a kao drugostepene u sedištima oblasnih uprava.

Čl. 37. odredjuje, tko je kao sudac isključen od rješavanja pojedine stvari, pa dok isključuje onoga, koji je interesiran kao srodnik jedne stranke, ili je sa njom u tazbini, do odredjenoga stepena, — dotle ne isključuje onoga, koji je sam interesiran. Na isti način

Digitized by Google

i u čl. 73. kod ponovljenja spora predvidja ponovljenje iz prvoga razloga, a ne predvidja ga iz drugoga sada spomenutoga razloga, t. j. ako je ipak u rješavanju učestvovao takov sudac.

Čl. 77. odredjuje, da svaka stranka snosi svoje troškove, pa to još i pojačava inače suvišnom rečenicom: »Prema tome sud ne će dosudjivati strankama troškove«. Jedna veoma nesmotrena odredba, koja će dati maha objesnim parnicama imućnih sopstvenika protiv siromašnih zakupnika iz puke zlobe sa nakanom, da se zakupniku prouzrokuju ogromni troškovi. — Na mjesto ove odredbe bila bi medjutim sasvim umjesna takova, da stranka, koja je sa molbom ili tužbom odbijena, snosi sve takse i troškove svoje i protivničke, te ih je dužna protivniku naknaditi u roku od 8 dana, — a ako molitelj ili tužitelj uspije sa sporom, protivna stranka mu je dužna troškove naknaditi, samo ako je objesno postupala, odnosno nije mu dužna naknaditi ih, ako je postupala dobronamjerno.

Čl. 76. odredjuje takse, koje se imaju u gotovom novcu plaćati, pa odredjuje takse za dodjeljivanje stana od 1, 2, 3, 4 sobe, i tu prestaje, tako da daje utisak i opet, kao da ni jedna osoba iz čl. 12. nema nikako prava na više nego na 4 sobe, ma kako velika bila porodica takove osobe.

Inače se osnova veoma spretno izvlači iz svojih nedostataka, na koje nije dospjela ili nije mislila, odredbom čl. 74.: »Ako za kakov slučaj ne bi bilo u ovom postupku propisano pravilo, sud će primijeniti propise upravnoga odnosno gradjanskoga postupnika«.

Hoće li sastav suda svagda biti takov, da poznaje propise upravnog, pa čak i sudskog postupnika i da ih zna primjenjivati, — to je drugo pitanje, naročito kod prvostepenoga suda za stanove, koji ne mora biti svagda sastavljen iz diplomiranih pravnika. Ali da će kraj čl. 74. ove osnove i opet dolaziti na raznim područjima do primjene raznih postupnika, pa da prema tome i opet nije provedena unifikacija, to je jasno. I da će drugostepeni sud za stanove, držeći se postupnika važećih u Srbiji često puta dovoditi i sebe i stranke sa ostalih područja u ne malu zabunu uslijed primjene raznih postupnika u istom sporu, — i to je jasno. A najjasnije će tada biti, da uopće nije imalo smisla niti djelomično unificirati postupak, i to ovako na štetu stranaka.

Nadajmo se medjutim i uzdajmo se u dobru volju zakonodavca, da će se još mnogo što šta popraviti. Ali budimo spremni i na to, da nam stanarinsko pitanje bude isto takovo ranjavo mjesto kao i do sada.

Digitized by Google

Uračunavanje povišica državnim činovnicima i službenicima u mirovinu.

Da li se u mirovinu računaju 10% povišica po čl. 7. i 15% povišica po čl. 31. zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda?

Priopćio Ivan Z. Galić, banski savjetnik.

Odjeljenje ministarstva prosvjete u Zagrebu odredilo je svojim rješenjem od 27. prosinca 1924. br. 51.790 Š. D., zemaljskomu školskomu nadzorniku u Zagrebu, penziju nakon navršenih 35 godina službe od ovih njegovih aktivnih prinadležnosti: najviše osnovne i položajne plaće te stanarine II. kategorije, sve uvećano za 10% te 15% povišice ovako uvećane osnovne plaće. Glavna kontrola vratila je dopisom od 29. siječnja 1925. br. 2421 to rješenje na ispravak time, da je državni savjet svojom presudom br. 36.342/1924. riješio, da se 10% redovnih prinadležnosti računa za penziju samo na osnovnu (bez povećanja 15%) i položajnu plaću. Ovo rješenje glavne kontrole nije u skladu sa činovničkim zakonom, a i ne pozivlje se posve ispravno na presudu državnoga savjeta br. 36.342/1924. Ova je presuda od 20. studenoga 1924., te glasi ovako:

Državni savjet .... uzeo je u razmatranje tužbu J. B., ravnatelja gradjanske škole u penziji, ... protiv rješenja od 10. svibnja o. g. ON br. 23.039, kojim mu je odredjena količina penzije, ... pa je proučivši kako tužbu, rješenje i ostala akta, tako i odgovor ministrov na tužbu, poslan pismom od 5. studenoga t. g. ON br. 50.621 našao, da rješenje nije osnovano na zakonu, u koliko za penzijski osnov nije uračunato i povećanje za 10% osnovne i položajne plaće prema članu 7. zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda. Povećanje redovnih prinadležnosti za 10% nije dano kao neki naročiti dodatak vezan za vršenje izvjesne funkcije, nego obzirom na traženu višu spremu osim one predvidjene za drugu kategoriju, kao naknada za to, što struke, kojima pripada to povećanje, ne ulaze u prvu kategoriju. — Član 138 pomenutoga zakona propisuje, da i stanarina ulazi u penzijski osnov, ali izrijekom kaže, da je to redovna stanarina. Medjutim se čini izuzetak za osnovnu i položajnu plaću. Da zakonodavac nije htjeo, da se povećana osnovna i položajna plaća računa na penzijski osnov, on bi to izrično rekao, kao što je učinio za stanarinu. Stoga se tužiocu ima uzeti kao osnov za računajne penzije povećana osnovna i položajna plaća, čije je povećanje dobio u smislu člana 7. pomenutoga zakona, ali ne i povećana stanarina, kako on traži, jer član 138. izrično pominje redovnu stanarinu.

Sa izloženoga i na osnovu čl. 17. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima IV. odjeljenje državnog savjeta presudjuje: da se poništi rješenje ministra prosvjete od 10. svibnja t. g. O. N. br. 13.039, u koliko se odnosi na osnov za računanje penzije.

Digitized by Google

Razmotrimo sada najprije, — o čemu nema govora u gornjoj presudi, — da li se računa u mirovinu 15% povišica po čl. 31. činovničkoga zakona. Po čl. 28. činovničkoga zakona sastoje se prinadležnosti aktivnih državnih službenika iz 1) plaće, koja se dijeli no osnovnu i položajnu, 2) stanarine, koja se dijeli na redovnu i uvećanu i 3) dodatka na djecu. Po članu 7. istoga zakona povećavaju se kod činovnika II. kategorije, koji imadu više stručne državne kurzeve s ispitima, r e d o v n e p r i n a d l e ž n o s t i o s i m d o d a t k a z a d j e c u na 10%. Prema tomu se za 10% povećaje osnovna i položajna plaća i redovna stanarina, pak su tako uvećana beriva r e d o v n e prinadležnosti tih činovnika i to naravski odmah od početka njihove službe.

Po članu 31. istoga zakona pripada stužbeniku, po navršetku najvišega stepena osnovne plaće za sve vrijeme daljega službovanja n j e g o v a najviša osnovna plaća uvećana s 15%, koja se povišica računa za penziju samo onima, koji imaju 35 godina službe, ako nije drukčije odredjeno specijalnim zakonom. Jasno je, da kod činovnika II. kategorije sa stručinm državnim kurzevima i ispitom 15% povišica pripada od najviše osnovne plaće II. kategorije uvećane za 10%, jer samo takova je plaća po čl. 7. činovničkoga zakona n j e g o v a osnovna plaća. Inače zakon ne bi govorio o n j e g o v o j osnovnoj plaći, niti bi se ovakovom povišicom za 15% uvećala njegova najviša osnovna plaća, a na to 15% uvećanje svoje zadnje osnovne plaće imadu pravo svakako i činovnici II. kategorije s višim stručnim državnim kurzevima i ispitima, jer zakon ne pravi za njih nikakve iznimke.

Po članu 138. činovničkoga zakona osnov je za računanje penzije službenika osnovna i položajna plaća i redovna stanarina. Prema jasnim gore citiranim zakonskim ustanovama jest osnov za računanje penzije činovnika II. kategorije sa stručnim državnim kurzevima i ispitima te 35 godina službe n j e g o v a osnovna i položajna plaća, t. j. prije svega za 10% uvećana osnovna i položajna plaća II. kategorije uz dalnje 15% uvećanje ovakove osnovne plaće, jer mu je 10% dodatak dan zakonom, — kako ispravno kaže gornja presuda drž. savjeta, — s obzirom na traženu višu spremu osim one predvidjene za II. kategoriju i kao naknada za to, što struke, kojima pripada to povećanje, ne ulaze u višu od druge kategorije, a 15% povišenje te plaće zagarantovao je zakon kao naknadu za vršenje službe preko 35 godina. — Interesantno je, da glavna kontrola u nekim slučajevima (rješenje od 3. veljače 1925. br. 5601 i od 29. siječnja 1925. br. 2629) nije osporila ili je izričito priznala zaračunanje ovih povišica u penzijski osnov.

Gledom na stanarinu valja istaknuti, da je osnov za računanje penzije po članu 138. činovničkoga zakona r e d o v n a s t a n a r i n a. Koja je stanarina redovna? Član 28. činovničkoga zakona dijeli stanarinu na r e d o v n u i u v e ć a n u. Uvećana je stanarina ona, koju normira čl. 37. činovničkoga zakona, t. j. ona redovna stanarina, koju ministarski savjet sporazumno s financijalnim odborom

Digitized by Google

narodne skupštine uveća za 30, odnosno 20 i 10% za mjesta, u kojima su cijene stanova stalno izuzetno velike. Kako je već istaknuto, za činovnika II. kategorije sa stručnim državnim kurzevima i ispitom jest njegova redovna stanarina redovna stanarina činovnika II. kategorije uvećane za 10%. Zakon nije htio u članu 138. isključiti od penzijskoga osnova ovo 10% povećanje redovne stanarine, (jer je to redovna stanarina ovakovoga lica, na koju mu daje pravo njegova stručna naobrazba), već uvećanu stanarinu člana 28. i 37. činovn. zakona, koja ovisi o slučajnom namještenju u mjestima sa skupim stanovima. Zakon je u članu 138. postavio »redovnu« stanarinu kao opreku »uvećanoj« po članu 28. točka 2, kako se to mora tumačiti već i za to, jer zakon u tom članu normira pojam, odnosno vrsti svih prinadležnosti, a naročito i stanarine.

Za to se i ova 10% povišica redovne stanarine imade računati u osnov penzije.

Ocjene i prikazi.

Dr. Mihajlo Čubinski: Nove sudske reforme. Beograd 1925. Knjižara Gece Kona str. 1098.

Priopćio dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

Ako jedanput dodje do uzakonjenja već davno spremljenih i u glavnom uspjelih pravosudnih reforma, pokoljenje će se dugo sjećati sa zahvalnošću i poštovanjem ovoga vrijednoga sina bratskoga ruskoga naroda, koji je u njihovo pripremanje uložio ne samo svoje poznato stručno znanje i veliko zakonodavno iskustvo, već takodjer, što je možda još važnije, svoj neosporeni auktoritet učenjaka svjetskoga glasa, te je na taj način doprineo, da su se mnoge uspjele institucije preuzele iz zakonodavstva bivše Austro-Ugarske, a da se pri tom nije trebao bojati naziva »crno-žuti« ni s one strane, koja inače baš ne zazira puno od kopiranja najružnijih metoda propaloga režima.

Pisac nam u svojoj raspravi prikazuje najprije povijest pojedinih nacrta, crtajući sastav i rad dotičnih komisija, a zatim redom nacrt zakona o uredjenju sudova, o sudijama, odvjetnicima, o poroti i osnovna načela nacrta novoga kaznenoga postupnika. On se i u ovoj raspravi, jednako kao u dotičnim zakonodavnim komisijama, zalaže, da nove reforme ispadnu što uspjelije i naprednije, da preuzmu sve ono ponajbolje iz naših partikularnih pravnih poredaka, a osobito se je zauzeo, da čitava država, a ne možda samo pojedini krajevi, dobije u što širem opsegu instituciju prave i nezavisne porote i da se ta porota zgodnim reformama oslobodi nekih dosadašnjih nedostataka. Ako državi uspije, da dobije porotni sud unatoč otpora i naprednijih srpskih pravničkih krugova (na pr. dr. Bože Markovića), onda će to biti jedna od najglavnijih zasluga baš gospo-

Digitized by Google

dina pisca, koji kaže zajedno sa slavnim Rusom Fojnickim, da je porota najbolji dokaz, da u nekoj zemlji postoji visoka kultura, dubok osjećaj zakonitosti i svijest gradjanskih sloboda (str. 59). Porotni bi kolegij sastojao po osnovi od sedam lica te bi samostalno i nezavisno prosudjivao pitanje krivnje, ali bi sudjelovao po dvojici svojih delegata i kod odmjerivanja kazne, čime se je htjela ublažiti poznata sklonost porotnika, da u mnogim slučajevima rješavaju očitoga krivca protiv svojega boljega uvjerenja, bojeći se, da mu državni sudski zbor ne bi odmjerio nezasluženu i previsoku kaznu, na čije odmjerenje porotnici do sada nisu mogli utjecati. Rekli smo, porota odlučuje o pitanju krivnje po osnovi samostalno i nezavisno. Njezinim vijećanjima rukovodi pročelnik porotnoga zbora, a ne možda kao po novom talijanskom i madjarskom zakonu jedan sudac. Ipak je ta nezavisnost po našoj osnovi uzaludna, jer državni sudski kolegij može u svakom slučaju i prostom većinom glasova korigirati pravorijek porote ne samo u korist, već i na štetu optuženog. Očito je da porota pod tim uslovima gubi svaki auktoritet i značaj, ona samo poskupljuje, oteščava i usporuje kazneno pravosudje, pa je pisac posve u pravu, kada najkategoričnije traži, da se pravorjek porotnog suda može korigirati samo jednoglasnim zaključkom sudskoga zbora, a nikada na štetu optuženoga. Ako se porotnim presudama ne poda ta stalnost, bolje da ni ne uvadjamo porotni sud, koji bi se vrlo brzo kompromitovao. Pisac je takodjer u pravu, kada žali, što se porotni sud zbog izričite ustavne zabrane ne može proširiti na delikte učinjene štampom, a zbog nepovjerenja beogradskih pravničkih krugova ni na političke delikte, i ako se baš tu najjače osjeća potreba što veće sudačke nezavisnosti, koju može da poda u najvećoj mjeri jedino porotni sud, pa ga zato na tom području pripuštaju i načelni protivnici porote iz redova antropologa i sociologa kao E. Ferri (str. 60). Što se tiče ustavne zabrane porote, moramo primijetiti, da ustav zabranjuje sve vrsti izvanrednih sudova, pa se ipak podržavaju i u nove osnove uvadjaju općinski i duhovni sudovi, koji osim šerijatskoga suda, nisu ni spomenuti u ustavu, a nemaju ustavnih kvaliteta redovnoga suda. S druge strane ustav samo propisuje, da će štamparske krivice presudjivati redovni sudovi. Istina, da je ustav time po svoj prilici mislio isključiti porotno sudjenje u štamparskim deliktima, ali je istina i to, da ustav nigdje ne precizira pojam redovnoga odnosno vanrednoga suda, kao što je istina i to, da se porotni sudovi u sistemu sadanjega hrvatskoga, austrijskoga i ugarskoga kaznenoga postupnika ne smatraju izvanrednim, već redovnim sudovima. Zakonodavac se dakle ne bi ogriješio o slovo ustava, kada bi porotne sudove nazvao redovnim sudovima, već možda jedino o namjeru nekih priredjivača osnove o ustavu, koja u čl. 13. nije i onako dovoljno jasno izražena.

Što se tiče zakonskoga nacrta o uredjenju sudova, tu pisac kao i poznati beogradski profesor Živ. M. Perić izjavljuje svoje simpatije za francuski sistem kasacije, koja nikada ne sudi in merito, nego jedino odobrava ispravne, a ništi neispravne presude nižih sudova.

Digitized by Google

Medjutim i tu pisac priznaje, da sistem vrhovnoga kasacionoga i revizionoga suda po modelu njemačkom i ustrijskom odgovara više našim praktičnim potrebama, pravnom kontinuitetu i ustrojstvu pravnih lijekova u kaznenom postupku. Što se tiče francuskoga tipa kasacije, moramo priznati, da je on bolji u toliko, koliko je pet institucija bolje od triju, ali u toliko i skuplji i dugotrajniji. Po francuskom sistemu naime, koji je donekle usvojen i u organizaciji srpskoga kasacionoga suda, kada ta vrhovna instanca nadje, da postoje razlozi za kasiranje neke presude, nije stvar još ni izdaleka gotova, jer niža instanca, koja je tu presudu donijela ima pravo na kasacione razloge, koji se u Srbiji zovu i primjedbama staviti svoje protuprimjedbe, zbog kojih drži, da je kasirana presuda ispravna i da treba ostati kod nje. Te protuprimjedbe mora kasacija pretresti u plenumu, pa ako nadje da su opravdane, povući će svoje primjedbe i potvrditi presudu nižega suda. Obratno, ako ostane na predjašnjem stanovištu, što ga je baš zauzeo koji kasacioni senat u tom predmetu, stvar nije još uvijek gotova, već se šalje po srpskom sistemu istomu nižemu sudu, a po francuskom sistemu kojemu drugomu sudu jednake vrste, da stvar konačno riješi u smislu primjedaba plenuma kasacije, koje su za taj niži sud obavezne. Doista je nerazumljivo, za što plenum kasacije ne bi u takvim slučajevima, ako je stvar posve pretresena, te se ne radi o ništetnosti postupka kod nižega suda, donesao sam presudu in merito. U ostalom, u toj su stvari već kazali svoje mišljenje dr. Hugo Werk u »Mjesečniku« i dr. Gregor Krek u »Slovenskom Pravniku«, kojemu ja ne bih imao ništa da dodam.

U pitanju imenovanja prvostepenih sudaca postavlja se pisac takodjer na stanovište liberalnije od osnove, te preporuča talijanski sistem, po kojem ne imenuje ni te suce isključivo i samostalno ministar pravde, već samo jedan odredjeni postotak, a drugi postotak viša sudišta (str. 40.). Glede garancija sudske stalnosti osnova je takodjer donekle reakcionarnija ne samo od novoga činovničkoga zakona, već i od zakona autonomnoga o ličnim odnošajima i karnosnoj odgovornosti pravosudnih činovnika od godine 1890. (Khuen), a da ni ne spominjemo novelu od godine 1917. Osnova naime odredjuje, da sudac, koji je osudjen na kazan zatvora preko 3 mjeseca zbog ma kojega delikta, gubi ipso jure svoje zvanje. Po čl. 56. zak, od 10. prosinca 1890. dogadjalo se to samo kod kazne od 6 mjeseci i više zatvora. Tako i po srpskom zakonu. Po noveli od 8. kolovoza 1917. sudski se činovnik u tom slučaju, ako se nije radilo o zločinu ili nečasnom prestupku odnosno prekršaju, samo penzionirao, a po novom činovničkom zakonu treba da činovnik bude zatvoren godinu dana, pa da zbog toga ipso jure zgubi službu (čl. 133 t. 8 čin. 2.). Nadamo se, da će se u tome pravcu i osnova dovesti u saglasnost bar s novim činovničkim zakonom. Pisac nastoji, da se sudac nikada ne bi lišio zvanja jedino zato, što je osudjen na zatvor od 3 mjeseca, nego da se svaki put ostavi rješenje kasacionomu kao disciplinskomu sudu i to takodjer u slučaju kraćega zatvora (43., 44.).

Digitized by Google

Ima osim toga u spomenutom djelu sva sila posve opravdanih i liberalnih primjedbi tako n. pr. protiv tajnosti odvjetničke disciplinske rasprave (str. 53.), kada je rasprava protiv sudaca javna; protiv toga, da se vrhovnomu sudu dopušta stavljati svoja mišljenja i prijedloge glede primjene i nadopunjenja zakona provosudne struke, a advokatskim komorama i glede zakona upravnih (18.). Isto tako drži, da bi se samo profesorima rimskoga, gradjanskoga, kaznenoga i trgovačkoga prava, te obiju postupnika mogao dozvoliti prijelaz u sudsku struku i uračunanje potrebnih godina prakse, koje se traže za suce viših sudova, bez ikakova ispita, a ne i drugim profesorima, čije discipline nemaju ništa zajedničko s pravosudnom strukom (41.). Onda bi bilo konsekventno, da samo ti profesori mogu vršiti i odvjetništvo bez ikakvih daljih uslova i eventualno uz održanje svojega redovnoga profesorskoga zvanja kao u Francuskoj i Italiji (51.). Medjutim dok se ne provede i u odvjetništvu specijalizacija, koja je u Hrvatskoj započela time, što je nekim penzioniranim činovnicima administrativne struke podijeljeno pravo zastupati stranke kod upravnih odnosno financijskih vlasti, dotle se ne će moći osporavati profesoru administrativnoga ili financijskoga prava, da imade manje sposobnosti za zastupanje stranaka pred upravnim vlastima, upravnim sudovima i financijskim nadleštvima od profesora kaznenoga prava, koji bi kao odvjetnik, dok odvjetništvo obuhvaća monopol zastupanja pred sudovima i svim drugim vlastima, mogao da stranke zastupa i na tom području. A s druge strane dok postoje naročiti crkveni ženidbeni sudovi, koji bi profesor kao odvjetnik pred njima mogao stranke tako uspješno zastupati kao profesor crkvena prava? Prema tome, dok je odvjetništvo nepodijeljeno i općenito, moći će i odvjetničke komore podnositi prijedloge glede dopune i izmjene upravnih zakona. Ako se svim profesorima prizna pravo na odvjetništvo bez obzira na struku, što je predaju, što je u ostalom obzirom na opseg odvjetništva „opravdano„, onda će im se morati dopustiti i kvalifikacija za vršenje sudačkoga zvanja. Medjutim je prirodno, da viši sudski zborovi, koji biraju kandidate na ta mjesta, ne će po svoj prilici nikada predložiti profesora financijske znanosti za kasacionoga suca, ali je vrlo vjerojatno, da bi se mogao predložiti za upravnog suca ili državnoga savjetnika, za koje bi jedva dostajalo iskustvo kojega civiliste, procesualiste ili kriminaliste.

Ako primjetimo na koncu, da se pisac pravom zalaže za veću stalnost u članovima pojedinih gradjanskih i kaznenih senata kod viših sudišta, a naročito za veću stalnost u osobi istražnoga suca, koga bi po osnovi odredio predsjednik suda početkom svake godine, za tim da se posve opravdano žali na dokidanje naknade štete za neopravdano pritvorene, koja je dosada postojala na području austrijskoga i madjarskoga zakonodavstva (§§ 576., 577. ugar. kp.), dotakli smo se samo nekih istaknutijih mjesta ove vrijedne i zanimive knjige.

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Sporazumni nalog ministara pravde i za agrarnu reformu, da se u smislu čl. 3. zakona o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda (proglašenoga u »Službenim Novinama« od 9. prosinca 1922. br. 276) zabilježi zabrana otudjivanja i opterećivanja, jest glavnim uvjetom, e da se uzmogne to zabilježenje narediti po zemljišničkom sudu.

Rješidba stola sedmorice, odjeljenja B., od 15. srpnja 1924. posl. br. Ut. 159/1.

Kotarski sud u H. zaključkom 10. veljače 1924. dn. br. 7/24 nije udovoljio prijedlogu glavnoga agrarnoga povjereništva u S., do bude zabilježena zabrana otudjivanja i opterećivanja na teret zemljišničkih bića sadržanih u Z. U. 156. p. o. H. vlasnosti A. N., s razloga, što nije bio izdan nalog ministarstva pravde predvidjen u čl. 3 zakona o zabrani otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda, proglašenoga u »Službenim Novinama« br. 276. od 9. prosinca 1922.

Uslijed utoka glavnoga agrarnog povjereništva u S. okružni sud u S. je zaključkom od 12. ož. 1924. R I 81/1 ukinuo prvomolbeni zaključak i naredio prvomu sudu, da ponovno riješi prijedlog, bez obzira na razlog, s kojega mu nije udovoljio, a to s razloga, što je prijedlogu priložen službeni spis ministarstva za agrarnu reformu, po kojem se razabire, da je ministar pravde privolio na prijedlog ministra za agrarnu reformu ,da se zabilježenja rečenih zabrana provedu u Dalmaciji, te se onim službenim spisom mora smatrati dokazanim sporazumom, što ga spomenuti čl 3 rečenog zakona zahtijeva, a da nije potrebito ,da sudovi prime osobiti kakov nalog od ministra pravde za izvršenje zabilježenja u zemljišniku.

Protiv zaključka kotarskoga suda u H. od 24. travnja 1924. dn. br. 28/24, kojim je na izvršenje gornjega drugomolbenoga zaključka bilo dozvoljeno traženo zabilježenje, uložio je A. N., vlasnik, utok na okružni sud u S., odnosno revizijski utok na stol sedmorice kao vrhovni sud protiv zaključka od 12. ožujka 1924. R I 21/24 okružnog suda u S.

Stol sedmorice, odjeljenje B, u Zagrebu je zaključkom 15. srpnja 1924. Ut. 159/1 udovoljio revizijskomu utoku, ukinuo pobijani zaključak drugomolbenoga suda, te stvar povratio tome sudu za ponovno rješenje, pri kojemu će odustati od razloga, s kojih je ukinuo prvomolbenu odluku, a to s ovih razloga:

Agrarne direkcije, dotično agrarna povjereništva, jesu izvršni organi ministarstva za agrarnu reformu za svoja područja (§ 27 uredbe od 12. veljače 1920. br. 2119., — Služb. Nov. br. 36/1920. i spisak zakona i t. d. sprovedenih zakonodavnomu odboru po čl. 130. ustava, i baš odsjek V. 6/ br. 2 za agrarnu reformu, — Služb. Nov. br. 195/1921. i odnosna susljedna naredjenja). S toga je glavno agrarno povjereništvo u S. bilo nedvoumno ovlašteno, da kao organ toga ministarstva pokrene stvar radi zabilježenja zabrane otudjivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda u zemljišniku kotarskoga suda u H. u smislu zakona od 20. svibnja 1922. (Služb. Nov. br. 276/22), koji ima baš predmetom provedenja propisa sadržanih u §§ 9. i 10. zkona za pripremu agrane reforme. — Jedino pitanje, koje bi u tom pogledu moglo nastati, ali kojega se nisu ni stranke ni niži sudovi dotaknuli, bilo bi to, da li je glavno agrarno povjereništvo u S. pravovaljano moglo od sebe neposredno staviti i iznijeti pred sud upitni prijedlog i prikazati protiv prvomolbenoga uskrat-

Digitized by Google

noga zaključka pravni lijek, koji je bio riješen probijanim drugomolbenim zaključkom, ili da li se je to povjereništvo moralo pri tome poslužiti posredovanjem i pravnim zastupstvom financijskoga odvjetništva (§§ 1, 4, 6, 7 grp., § 2. vanparb. post., §§ 77.,94., 126. zem. zak.). Uzevši u ime ureda u pretres to pitanje, ovaj vrhovni sud drži, da je po slovu čl. 3. gore pomenutoga zakona od 20. svibnja 1922. (Služb. Nov. br. 276/1922.) tu naznačena upravna vlast kao takova uoblaštena, da se sa tu navedenim zahtjevom neposredno obrati sudu, pak da po tome, obzirom na službenu instrukciju za financijska odvjetništva (min. nar. od 9. ožujka 1898. (br. 41. l. d. z.), a naročito na § 2. točka I. stav. 1. i točka III.— V., nije u ovom poslu neophodno i bezuvjetno propisano zastupanje isključno i jedino po financijskom odvjetništvu, — a to tim manje, što se ovdje baš ne radi o državnom imetku u strogom užem smislu, već o javnopravnim interesima, koji zasijecaju radije u državnu socijalnu politiku, nego li u privatna prava državnoga erara. — Pretpostavka za dozvolu zabilježenja takove zabrane jest: 1. da se radi o velikom posjedu u smislu čl. 2. gore pomenutoga zakona od 20. svibnja 1922. (Služb. Nov. br. 276 od 8. pros. 1922. — prilog XXXIX — 1922.) i 2. da ministar pravde i ministar za agrarnu reformu sporazumno nalože, pozivom na taj zakon, zabilježenje rečene zabrane (čl. 3. gore naved. zak). Naravno, stvar je rečenih ministara, da li će oni taj nalog davati za svaki pojedini slučaj napose ili će ga dati općenito i skupno za sve slučaje, koji dolaze pod udar čl. 2. spom. zak. To je naprosto pitanje forme i načina, u koje se zemljišnički sud nema da prti. Nego, kao i u svakom drugom slučaju rješenja zemljišnih prijedloga, tako i u ovakovu zemljišnički sud mora da pri tome rješavanju ispituje, da li su podani i dokazani propisanim načinom svi navodi, koji su uvjetom udovoljenja zemljišničkoga prijedloga. To se ispitivanje ima da odnosi samo na formalni sadržaj i oblik isprava, na kojima se osniva prijedlog, te se mora ograničiti na sravnanje toga sadržaja sa sadržajem zakonskih propisa, koji naredjuju uvjete za upitno zabilježenje. Dosljedno tome zamljišnički sud nije nadležan, da ispita i prosudi, kako bi to htio revizijski utjecatelj, da li uistinu podaci, sadržani u propisu zemljišnoga posjeda, odgovaraju stvarnome stanju, i da li je taj posjed takov, da se po prilikama slučaja ne bi imo podvrći postupanju radi razvlaštenja u smislu zakonskih propisa o agrarnoj reformi. U tome je pravcu prosto revizijskom utočniku žaliti se ministarstvu za agrarnu reformu po zadnjem stavu čl. 3. navedenog zakona. Sud ima samo da vidi, da li je priloženi popis punovažna dokazna isprava u smislu zemljišničkoga zakona i da li je u njemu utvrdjeno, da dotični posjed, na koji se odnosi prijedlog, ima po zakonu (čl. 1. i čl. 2. stav. 1. sl. a) zahtijevanu ukupnu površinu.To je u ovom slučaju po priloženom izvornom popisu od 23. rujna 1923. dn. br. 28/24, koji se ima smatrati izvornom ispravom u smislu § 87. zemlj. zak., dokazano, pak je u tom smjeru revizijski utok neopravdan.

Ali u koliko se tiče sporazumnoga naloga ministara pravde i za agrarnu reformu je drugomolbeno riješenje pravno pogrješno. — Sporazum rečenih ministara, dotično njihov sporazumni nalog, da se zabilježi upitna zabrana otudjivanja i opterećivanja ,jest glavnim uvjetom, da se uzmogne to zabilježenje narediti po zemljišnom sudu. Jer očito, sama činjenica što neki zemljišni posjed ima stanovitu površinu, ne donosi još od sebe posljedicu, da se ta zabrana mora zabilježiti, već se za to hoće još nešto. Ministar pravde i onaj za agrarnu reformu imaju naime da prosude, da li je to shodno u svima ili u pojedinim slučajevima; oni imaju da se o tome slože i da dosljedno bilo za sve, bilo za pojedine slučaje izdaju sporazumno dotični nalog. Taj sporazumni nalog mora dakle biti dokazan po pro-

Digitized by Google

pisima zemljišničkoga zakona, jer u tom pogledu zakon od 20. svibnja 1922. (Služb. Nov. br. 276/1922.) nije donesao nikakve izmjene. Kod prosudjivanja toga pitanje treba se po tome držati propisa §§ 87., 88., 89., 90., 93., 94. zak. od 25. srpnja 1871. (br. 95. l. d. z.). A kad je to tako, valja zaključiti, da u ovom slučaju taj neophodno potrebiti sporazum, dotično taj sporazumni nalog, nije po zakonu dokazan. Jer, u jednu ruku, navod sadržan u spisu ministarstva za agrarnu reformu od 18. prosinca 1923., da je ministarstvo pravde izvijestilo ministarstvo za agrarnu reformu, da je ono uputilo sudove u Dalmaciji u smislu ranijeg akta toga ministarstva za agrarnu reformu, kojim se tražilo, da se sudovima u Dalmaciji naredi, neka sprovedu upitno zabilježenje zabrane otudjivanja i opterećivanja, nije nalog min. pravde, niti je sporazumni nalog obaju tih dvaju ministara. U drugu ruku, taj spis minist. za agr. ref. nije priložen u izvoru, već u prijepisu. A to nije dostatno po gore pomenutim propisima zemlj- zak. Treba nasuprot da budu priloženi u izvoru sporazumni nalozi jednoga i drugoga minist. (§ 87. st. 1. zemlj. zak.), ili da se obistinjava slučaj predvidjen u drugoj kitici toga § 87. i da predlagatelj u svom podnesku navede u suglasju sa činjeničnim stanjem tu predpostavljenim, gdje se baš matica nahodi. — Pošto je dakle drugostepeni sud pogrješno uzeo, da je u ovome slučaju dokazan po zakonu sporazumni nalog mnistra pravde i ministra za agrarnu reformu, što se zahtijeva po čl. 3. zak. od 20. svibnja 1922. (Služb. Nov. br. 276/1922) i pošto je ukinuo prvomolbeni zaključak, naloživši prvomolbenomu sudu, da ponovno riješi o postavljenom prijedlogu, polazeći sa te pogrješne pretpostavke, red bijaše udovoljiti revizijskom utoku i odlučiti kao u izreci.

Uz povratak spisa, koji se priklapaju, upozoruje se u isto vrijeme drugostepeni sud na okolnost, da je u jednom te istom podnesku prijavljen i izvedn revizijski utok protiv zaključka toga drugomolbenoga suda od 12. ožujka 1924. R I 81/1, koji se revizijski utok ovom vrhovnom odlukom rješava, i utok protiv zaključka od 2. travnja 1924. dn. br. 28/24, što ga je prvomolbeni sud izdao baš uslijed gore spomenutoga drugomolbenoga ukinutoga zaključka od 12. ožujka 1924. Današnja odluka ovoga vrhovnoga suda, dok ukida taj drugomolbeni zaključak, prepušta rješavanju toga drugomolbenoga suda utok tome sudu podnešen protiv prvomolbenoga zaključka od 24. travnja 1924., koji će utok biti od toga drugostepenoga suda riješen istovremeno i zajedno sa rješenjem, koje će uslijed današnje odluke ovoga vrhovnoga suda ponovno donijeti upogled utoka uloženoga protiv prvobitnoga prvomolbenoga zaključka od 20. veljače 1924. dn. br. 7/2.

O k r u ž n i s u d u S. je zaključkom od 17. rujna 1294. R 241/4, ne udovoljivo utoku glavnoga agrarnoga povjereništva u S., potvrdio prvomolbeni zaključak od 20. veljače 1924. dn. br. 7/24, a udovoljivši utoku A. N., vlasnika, ukinuo je prvomolbeni zaključak od 24. travnja 1924. dn. br. 28/24., izdan uslijed drugomolbenoga zaključka 12. listopada 1924. R I-81/24.

Priopćio **dr. I. Machiedo.**

Nužni nasljednik vlastan je razmjerno prema svojemu dijelu tražiti iznos povećane vrijednosti ostavinske imovine od dana smrti ostavitelja do dana, kojega mu se nužni dio doista pridijeli (isplati).

Rješenje stola sedmorice (odjelj. A).

U usmeno raspravljenoj parnici M. V. i dr. iz H., tužitelja, proti S. M. i ostavini J. V. po skrbniku dru. J. K. zbog priznanja i izdanja nužnoga dijela iz ostavine

Digitized by Google

M. V. spp. udovoljio je kotarski sud u G. g. tužbenomu zahtjevu i dosudio nužni dio u zlatnoj valuti, a b a n s k i s t o l ovu osudu prvoga suda potvrdio u cijelosti; dok je stol sedmorice ukinuo obje osude iz ovih razloga: vidiv, da tužitelji u zapisniku od 11. studenoga 1923. br. 10.556/gr. razlažu, da im s obzirom na devalvaciju krunske vrijednote i porast vrijednosti nekretnina po načelima §§ 986.—989. o. g. z. pripada god. 1908. utuženi u ime nužnoga dijela iznos u zlatnim krunama, i stavljaju zahtjev, da se tuženi osude, da imadu na dan isplate platiti onoliko novčanica sadanje vrsti, koliko bude sud odredio u ime nužnoga dijela predratnih kruna; vidiv pak, da se specijalne ustanove §§ 986.—989. o. g. z. o. o. novčanom zajmu ne mogu ni analogno primijeniti na utuženu tražbinu, koja se ni ne osniva na pogodbenoj obvezi, već na posebnom propisu zakona, te da razlikovanje u vrijednosti predratne krune i krune dinarsko-krunske vrednote, koja je sada u tečaju, ne ima podloge u zakonu; no vidiv, da se po §-u 786. o. g. z. zaostavština, dok zakoniti dio nije doista pridijeljen (bis zur wirklichen Zutheilung), smatra glede dobitka i štete kao dobro zajedničko po razmjeru medju nasljednikom glavnim i nužnim, te da je po dvorskom dekretu od 10. listopada 1847. (Dok k. o. g. z. br. 61) nužni nasljednik po §§ 786., 830. i 837. o. g. z. vlastan iskati račun o porazmjernom dijelu u dobitku i šteti, a tako i u plodovima nasljedja, koji mu pripada od smrti ostavnikove do onoga časa, kojega mu se zakoniti dio u istinu prisudi; vidiv, da se porast vrijednosti ostavinskih nekretnina, koji je nastao jedino vanjskim općim ekonomskim prilikama naročito uslijed rata, može odrediti i bez posebnoga polaganja računa, jer se ovo redovno ukazuje potrebnim samo kod ustanovljenja i diobe dohodaka (plodova) ili kod učinjenih u zajedničkoj stvari preinaka ili investicija; vidiv po tom, da je nužni nasljednik vlastan po zakonu tražiti razmjerno prema svojemu dijelu iznos povećane vrijednosti ostavinske imovine od dana smrti ostavitelja pa do dana, kojega mu se nužni dio doista pridijeli (isplati); vidiv prema tomu, da nužni nasljednik i tečajem parnice može povisiti iznos svoga zakonitoga dijela, u koliko je povećanje ostavinske imovine nastalo nakon podnešenja tužbe za vrijeme parnične rasprave, a da se to ne protivi § 18. grpp., jer je bitni zahtjev tužbe isplata nužnoga dijela, dok se visina istoga u tečaju parnice može mijenjati, te kako je nužni nasljednik dužan za to vrijeme nastali u ostavini gubitak trpiti, tako je i vlastan tražiti dobitak, koji je za vrijeme parnice nastao; vidiv, da je u prvoj molbi postupajući sudac imao po § 46. grpp. tužitelje o gornjim propisima podučiti i uputiti, da s obzirom na ustvrdjeno po njima povećanje ostavinske imovine mogu shodan zahtjev staviti te za slučaj potrebe ponuditi dokazala naročito sudbenim očevidom o sadanjoj vrijednosti ostavinskih nekretnina; vidiv, da je radi ovoga propusta stvar nemoguće temeljito prosuditi (§ 339. točka 3. grpp.); našao je povodom izvanrednoga previda tuženih S. M. i drug. po §§ 330., 342. i 343. grpp. ukinuti obje niže pobijane osude i prvostepenomu sudu naložiti, da raspravu u gornjem pravcu nadopuni i dalje po zakonu postupa. Zahtjevom troška pravnoga lijeka odnosno protuizvedenja otpućuje se stranka na konačno rješenje stvari.

Priopćio **dr. Milovan Pinterović**, odvjetnik u Osijeku.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Dovoljno je po § 319. k. p., da na porotnoj raspravi bude ustvrdjeno, da je postojalo takovo stanje, koje isključuje kažnjivost optuženika. —

O primjeni §§ 2. sl. g) i 335. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 1. veljače 1924., Kl 350/23.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud u Zagrebu, odbacio je po prvom stavu § 288 i § 346. k. p. ništovnu žalbu optuženika M. R. protiv presude okružnoga kao porotnoga suda u Splitu, od 12. studenoga 1924., posl. br. Vr 878/23-34, kojom je bio proglašen M. R. proglašen krivim za zločinstvo ubojstva po § 140. k. z.

Razlozi: Ništovna žalba pobija prvostepenu presudu s toga, što porotni sudski dvor nije prema prijedlogu obrane i po službenoj dužnosti postavio porotnicima pitanje u pravcu nužne obrane u njenim granicama i prekoračenjem ovih i s time u vezi i u pravcu po § 335. k. z. Zato ona ističe razloge ništavnosti po § 344. br. 5 i 6 k. p. U ovom pogledu treba najprije opaziti, da gdjegod kazneni postupak u svojim specijalnim odredbama označuje izričito stanoviti procesualni akt kao ništav, mora i protiv toga uložena ništovna žalba da se pozove na ovu specijalnu odredbu, a da ne može isticati takodjer i povrede odredbi općih načela postupka, koji zajamčuje progon ili obranu. Po tome ne može žalilac, koji se pozivlje na razlog ništavosti po § 344. br. 6. k. p. zbog povrede specijalne odredbe § 319. k. p. isticati takodjer i razlog ništavisti po § 344. br. 5 k. p. zbog povrede općih odredbi i načela postupka. Stoga se takodjer izneseni općeniti razlog ništavosti po § 344. br. 5 k. p. ne može uvažiti, kada je istaknuta ništavost u § 344. br. 6 k. p. naročito predvidjena. Za prosudjivanje ovoga ništovnoga razloga nema pak nikakove važnosti, jesu li stranke učinile u tom pogledu kakov prijedlog, je li ovaj bio odbijen i s kojih razloga, već je odlučno samo to, da li je bila povrijedjena odredba § 319. k. p. time, što gornja pitanja nisu bila postavljena. Ispravno je mišljenje žalioca, da je po § 319. k. p. dovoljno, da na raspravi bude ustvrdjeno, da je postojalo takovo stanje, koje isključuje kažnjivost optuženika. Porotni sud dužan je u tom slučaju, da postavi porotnicima analogno pitanje, sve i da je uvjeren, da ustvrdjeno stanje nije dokazano, pače da je dokazano protivno, jer o tome sude porotnici, a ne sudi porotni sudski dvor. Ali ako ovaj nema da se bavi pitanjem, da li je dotična tvrdnja istinita, dužan je, prije nego li će postaviti odnosna pitanja, svakako da prosudi, da li se ono, što se tvrdi, poklapa sa stanjem, koje po zakonu isključuje kažnjivost, jer se u smislu § 319. k. p. moraju postaviti dodatna pitanja samo onda, ako je ustvrdjeno stanje, koje isključuje kažnjivost. Istina je takodjer, što žalilac navadja, da za tvrdnju u smislu § 319. k. p. ne treba, da onaj, koji tvrdi, upotrebljava zakonske izraze, ili da ćak citira dotičnu zakonsku odredbu, na kojoj osniva svoju nekažnjivost, pače takova tvrdnja, koja samo navadja zakonske izraze i citira dotični paragraf, ne bi se uoće mogla smatrati tvrdnjom u smislu gornje odredbe. Tvrdnja mora biti tako supstancirana prikazanjem prilika i navadjanjem činjenica, da porotni sudski dvor na osnovu ovih može da prosudi, postoji li stanje, koje isključuje kažnjivost, prepuštajući pak porotnicima, da sude, jesu li navedene činjenice istinite.

Optuženik priznaje, da je ubo nožem i ubio D. B-a, a prikazuje čin ovako: Bio je kod kuće i krpio opanke, kada mu dvije žene dodjoše javiti, da D. B.

Digitized by Google

nemilo tuče njegova sina. Potrčao je, da vidi, što je, i opazio je kako mu D. B. žena mu, otac i brat tuku njegova sina. Njegova sina bacili su najprije na zemlju. Kada je on (optuženik) stigao na lice mjesta, zatekao je svoga sina, kako su ga D. B. i njegova rodbina pritisli o zid. Kušao je, da odstrani D. od svoga sina, a kada mu to nije pošlo za rukom, udario ga je neznajući, da ima u ruci nož, koji mu je služio pri krpanju opanaka. Tek iza kako je udario D., opazio je, da ga je ubo, jer da se u onoj uzrujanosti nije sjetio, da ima nož u ruci.

Na osnovu ovih navoda hoće žalba ništavosti, da su morala biti postavljena pitanja u pravcu § 2. sl. g. i 335 k. z. Žalba nema pravo. O pravednoj obrani moglo bi po § 2. sl. g. k. z. biti govora samo onda, kada bi se optuženik bio poslužio potrebitom obranom samo za to, da suzbije protivupravni napad na život svoga sina — i u tom slučaju bio bi on lišen svake odgovornosti; — ili, kada bi on samo iz prepasti, straha ili užasa bio prekoračio granice takove obrane, — i u tom slučaju odgovarao bi prema prilikama najviše za prestupak po § 335. k. z., a mogao bi biti i sasvim oslobodjen kazne. Kada bi pak optuženik bio prekoračio granice takove obrane, ali ne iz prepasti, straha ili užasa, onda ne bi uopće više dolazila u pitanje pravedna obrana, već bi odgovarao bez obzira na nju za zločinstvo umorstva ili ubojstva — prema tome, kojom je namjerom radio, dotično za prestupak po § 335. k. z., ako je radio iz nehata. Navodi optuženikovi ne poklapaju se ni s jednim od dva gore spomenuta slučaja pravedne obrane. Optuženik je po svojim vlastitim navodima bio na čisto, o kakvom se napadu na njegova sina radi i kako mu ga valja suzbiti. On je u tom cilju samo smatrao, da je dovoljno, da pokuša odstraniti D. B. i, kada mu to nije uspjelo ,da ga udari šakom. Da je samo to učinio, on bi bio za cijelo ustvrdio stanje prvoga slučaja § 2. g. k. z. Ali on je ubo nožem i ubio D. B. bilo hotimice ili ne, a to već po samim njegovim navodima nije trebao da učini e da suzbije napad na svoga sina.. Nije dakle optuženik tvrdio, da se je on poslužio potrebitom obranom samo zato, da suzbije protivupravni napad na svoga sina. Ne može se držati ni to, da je optuženik tvrdio, da je prekoračio granice pravedne obrane iz prepasti, straha ili užasa, jer on nije, možda, precijenio napad niti bio u sumnji glede načina i sredstava, kojima će obraniti svoga sina. On nije pretjerao u obrani svoga sina time, što je uslijed ašteničkih afekata ubio napadača, nego samo zato, što je po svojim navodima pogrješno mislio, da ga udara šakom, a kad tamo ubo ga nožem, ne znajući, da ga ima u ruci. Optuženik dakle po samim svojim navodima nije zadao smrt. D. B. uslijed vršenja pravedne obrane prekoračenjem granica, nego zato, što je bio u zabludi, misleć da ga udara praznom šakom, a kad tamo ubio ga nožem. O tome je porotni sudski dvor i vodio računa, postavivši porotnicima za taj slučaj pitanje u pravcu § 335. k. z. bez obzira na pravednu obranu, u pogledu koje je po onom, što se je gore kazalo, nedostajala tvrdnja. — Ne postoji po tome istaknuta ništavost u smislu § 344. br. 6 k. p., pa je valjalo odbaciti neosnovanu ništovnu žalbu.

Privatnomu učesniku, upućenomu na gradjansku pravdu, ne pripada u kaznenom postupku pravo na naknadu troškova.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 27. travnja 1923. Kl. 21/23.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud u Zagrebu rješavajući o ništovnoj žaobi uloženoj od vrhovnoga državnoga odvjetnika na obranu zakona

Digitized by Google

protiv presude okružnoga kao poreznoga suda u Splitu od 15. studenoga 1922, posl. br. Vr. 1102/21—215, u koliko je optuženik F.F. bio osudjen i da plati iznos od Din 2500 za trodnevni zagovor zastupniku privatne učesnice Pučke blagane u V.

p r e s u d i o j e :

Presudom okružnoga porotnoga suda u Splitu od 15. studenoga 1922. Vr. 1102/21—215 bio je F. F. zbog zločinstva pronevjerenja, predvidjenoga u § 183., i zločinstvo potvore po § 209. k. z. osudjen u smislu §§ 34., 184. k. z. primjenom § 338. k. p. na četiri godine teške tamnice, — u smislu §§ 389., 391. k. p., da plati parničke troškove i one izvršenja kazne i napokon da plati Din 2500 za trodnevni zagovor zastupnika privatne učesnice Pučke blagajne u V., dok je privatna učesnica svojim zahtjevima bila upućena na put redovite gradjanske pravde. Ova se presuda kosi sa zakonom, u koliko je optuženik bio osudjen da plati iznos od Din 2500 za zagovor privatne uečsnice na raspravi. Troškovi zastupanja privatnoga učesnika imaju se po izričitoj odredbi § 381. br. 4. smatrati troškovima kaznenoga postupka, ali su po svojoj bitnosti troškovi za isticanje privatnopravnih zahtjeva. Privatni učesnik time, što se pridružuje kaznenomu postupku, očituje svoju volju, da u ovome hoće da istakne svoje privatnopravne zahtjeve. Ali kazneni postupak ne odredjuje u §§ 389., 381. br. 4, 393. st. 3, da optuženik, koji je priznat kriv, mora u svakom slučaju da nadoknadi privatnomu učesniku troškove njegova zastupanja — dakle i onda, ako je, kao ovdje, privatni učesnik bio upućen sa svojim zahtjevima na redovni put gradjanske pravde. U § 381. br. 4 k. p. navedeni su kao troškovi kaznenoga postupka oni troškovi zastupnika stranaka, na naknadu kojih može ali ne mora da optuženik bude osudjen, a u § 389. st. 1. k. p. izrečeno je, da to može biti samo onaj optuženik, koji je bio proglašen krivim. Ima li pak krivim proglašen optuženik naknaditi troškove zastupanja, može se odlučiti samo prema prirodi adhezionoga postupka i prava na parničke troškove. Adhezioni postupak je postupak o privatnopravnim zahtjevima, koji je umetnut u kazneni postupak i provadja se po pravilima i po formama, što važe za taj postupak. Pravo privatnoga učesnika na naknadu troškova zastupanja, ovisit će po tome o tom, da on u tom postupku sasvim ili od česti pobjedi, a to se dešava, ako mu istaknuti privatnopravni zahtjev bude u cjelini ili od česti dosudjen, a ne već onda, ako optuženik bude proglašen krivim kojega kriviČnog djela, jer adhezioni postupak ne služi interesu povrijedjenoga, da optuženik bude proglašen krivim, već mu je cilj da povredjenomu za isticanje njegovih privatnopravnih zahtjeva omogući jednostavniji i jeftiniji put, nego li je onaj po gradjanskom postupku. Time, što je optuženik proglaešn krivim, nije utvrdjeno postojanje privatnopravnoga zahtjeva privatnoga učesnika, upućenoga na put redovne gradjanske pravde, jer unatoč osudi može civilni sudac poreći privatnomu učesniku njegov zahtjev. Po § 268. gr. p. je gradjanski sudac, čija odluka zavisi od dokaza i uračunljivosti kojega krivičnoga čina, vezan za sadržinu pravnosnažne osude kaznenoga suda, ali se ova osuda kaznenoga suda ne može izjednačiti možda sa prigodnom presudom u smislu § 393. 1. odj. gr. p., jer je kaznenom osudom utvrdjena samo jedna činjenica pretpostavka privatnopravnoga zahtjeva, ali nije još utvrdjeno, da taj privatnopravni zahtjev uistinu postoji. Moglo bi se pri protivnom mišljenju stoga desiti, da privatnomu učesniku, upućenomu na gradjansku pravdu, budu u kaznenom postupku dosudjeni troškovi za isticanje privatnopravnoga zahtjeva, koji može civilni sudac da eventualno odbaci kao neosnovan. Svejedno je ipak, s kojih je razloga kazneni sud uputio privatnoga učesnika na gra-

Digitized by Google

djanski put unatoč osudjenju optuženika, jer svakako u tom slučaju privatni učesnik nije pobijedio u adhezionom postupku i ne pripada mu pravo na naknadu troškova. Pogotovo ne pripada privatnomu učesniku ta naknada u ovom slučaju, u kojem je njegov zastupnik u konačnom prijedlogu izjavio, da se u pogledu privatnopravnih zahtjeva pridržaje sebi pravo, da ustane civilnom tužbom proti optuženiku, i time oičtovao, da ne će isticati te zahtjeve u adhezionom postupku.

Red bijaše s toga udovoljiti ništavoj žaobi uloženoj od vrhovnoga državnoga odvjetnika u smislu § 33. k. p. te izreći, kako je gore navedeno.

U slučaju kriviČnog djela po zakonu o zaštiti jav. bezb. i poretka u drž. koje se kažnjava maksimalnom kaznom robije do 20 godina ili smrti, nije istražni zatvor obligatan.

Rješidba banskoga stola od 21. lipnja 1924.

Rješavajući izvještaj od 17. lipnja 1924. br. I. 2279—24., kojim kr. sudbeni stol u Zagrebu podnosi ovamo spise u kaznenom predmetu proti D. S. i drugovima po odvjetniku dru V. M. proti tamošnjemu zaključku od 16. lipnja 1924. br. I 2279—24, kojim je potvrdjena odredba suca istražitelja, kojom je odredio redoviti istražni zatvor temeljem § 171. al. 2. k. p., priopćuje se tomu sudbenom stolu uz povratak tamošnjih spisa radi daljega bezodvlačnoga zakonitoga postupanja, da je banski stol u svojoj po § 105. k. p. danas održanoj nejavnoj sjednici nakon saslušanja državnoga nadodvjetnika, vidivši ,da je na prijedlog državnoga odvjetništva sudac istražitelj poveo proti D. Š., B. K. i B. V. istragu radi zločinstva iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, a proti okrivljenicima odredio redoviti istražni zatvor temeljem §-a 171. al. 2. k. p.; — vidivši, da se istražni zatvor odrediti ima na temelju § 171. al. 2. k. p., kada se radi o zločinstvu, za koje se po zakonu ima izreći kazan smrti ili tamnica barem na 10 godina; — vidivši da je po čl. 2. cit. zakona za ma koje od krivičnih djela, izloženih u čl. 1. toga zakona, odredjena kazan smrti ili robija do 20 godina; — no vidivši, da se unazočnom slučaju prema naravi čina predvidljivo kazan smrti očekivati ne da, po članu pako 19. spomenutoga zakona ima se opći dio kaznenoga zakonika za kraljev. Srbiju (§§ X—181. zaključno) primjenjivati u svemu na sva krivična djela po ovome krivičnom zakonu ,naime zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, a po § 14. krivičnoga zakonika primjenom § 61. kriv. zak. iznosi najmanja mjera robije d v i j e g o d i n e a ne deset; — vidivši prema tomu, da spomenuti obligatorni istražni zatvor po zakonu opravdan nije, — o b n a š a o je uvaženjem pritužbe D. Š. i drugova napadnuti zaključak toga kr. sudbenoga stola zajedno sa protiv njih odredjenim obligatornim istražnim zatvorom ukinuti, ali podjedno prvomu sudu prepustiti, da prosudi i odluči, ne postoje li protiv rečenih okrivljenika razlozi za odredjenje istražnog zatvora po § 171. i 166. k. p.

Rješidbu u jednakom smislu izdao je banski stol dne 16. ožujka 1925. br. 5514., na pritužbu drž. odvjetnika proti zaključku sud. stola u Zagrebu od 7. ožujka 1925. br. I. 955. Sudbeni stol je naime, držeći se prve rješidbe banskoga stola, zaključio je, da se okrivljeni F. R. pusti na slobodu, ali je drž. odvjetnik uložio protiv zaključka pritužbu. Banski stol, dosljedan prvoj rješidbi, potvrdio je zaključak sudb. stola.

Priopćio **Dr. I. P.**

Digitized by Google

Društvene vijesti.

GLAVNA SKUPŠTINA

Pravničkoga društva u Zagrebu

sazivlje se za nedjelju, dne 26. travnja 1925. u 9 sati prije podne u dvorani sveučilišta u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav predsjednika;
2. Izvješće upravnoga odbora, i to:
   a) tajnika;
   b) blagajnika;
   c) pregledatelja računa.
3. Izbor predsjednika, upravnoga odbora (18 članova) i dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika.
4. Eventualni prijedlozi. Ovi prijedlozi mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti prijedlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još i po petorici članova.

U Zagrebu, dne 31. ozujka 1925.

Za upravni odbor
predsjednik Dr. Lad. Polić, v. r.

Literatura.

Mjenično pravo u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, sistematski obradio dr. Ernest Čimić. Naklada Privredne Nakladne Knjižare, Zagreb 1925., U dvije godine ovo je drugi priručnik o mjenbenome pravu kod nas: prvi je onaj, što ga je izdao g. 1923. dr. Juraj Vrbanić, prirediv̌i četvrto izdanje svoje još predratne knjige, dok je drugi ova Čimićeva knjiga. Kraj svega toga ne može se ona nazvati suvišnom, jer ima tu prednost, što se autor u svome sistematskome prikazu obazira ne samo na mjenbeni zakon, koji vrijedi na pravnome području Hrvatske, Slavonije i Vojvodine, nego i na mjenične zakone ostalih pravnih područja naše države. A to je potrebno danas, kad n. pr. pravnik odvjetnik ili sudac na hrvatskome pravnome području dobije mjenicu, izdanu u Srbiji, dakle za koju vrijedi tamošnje mjenično pravo. Osim sistematskoga prikaza tih raznih mjeničnih zakona, donaša Čimić i njihov doslovni tekst. Mislimo, da bi knjiga bila potpuna, da su u njoj sadržani oni zakoni odnosno propisi, koji se tiču samoga postupka t. j. formalnog mjenbenog prava. Pisac je sam to osjetio, pa ispričava taj manjak time, da to spada u procesualno pravo. Istina je, ali svakako u mjenično procesualno pravo, pa ako knjiga doživi drugo izdanje — što je kraj njezine preglednosti i potrebe vrlo vjerojatno, — bilo bi vrlo dobro, da se u njemu tome manjku doskoči.

Digitized by Google

Priručnik za poslovni svijet. — Privrednički kalendar. — Obje te knjige izašle su nakladom Privredne Nakladne Knjižare u Zagrebu. — Moramo prigovoriti postupku ove nakladne knjižare, što ona izdaje te knjige kao sasvim nove, dok su faktično one bile već izdane pred otprilike godinu dana po njihovu autoru g. Marku Horvatiću po svoj prilici i u njegovoj vlastitoj nakladi. U svome prvome izdanju one su vjerojatno došle već u posjed većega dijela interesenata, pa je malo nezgodno, da se iste te intesesente ponovnim izdanjem te knjige zavadja — ne ćemo reći, da je to baš hotice — u bludnju, kao da se radi o sasvim originalnim, prvi put izdanim knjigama. Kada već nakladna knjižara po drugi put izdaje jednu te istu knjigu i kada samo propušta to istaknuti, onda bi morala novo izdanje bar popuniti onim promjenama, koje su nastale počevši od datuma prvoga izdanja. Medjutim, koliko smo mogli knjigu pregledati, to nije učinjeno. Inače su obje knjige vrlo dobre, pa se mora priznati, da je g. Horvatić u njih uložio mnogo truda, savjesnosti i praktičnog iskustva. Tek morao se kod pisanja držati strogo svoje struke, a ne kao nepravnik prelaziti na pravno područje, jer onda sigurno ne bi dolazilo i do takovih n .pr. definicija: Da se koje l i c e može nazvati p r a v n i m, zahtijeva se, da bude dopušteno t. j. da posjeduje koncesiju i dozvolu za svoj rad«. (Priručnik, str. 234.). Kada je već prikazao obranički sud zagrebačke burze, mogao je prikazati i onaj trg.-obrtničke komore u Zagrebu. No možda se taj manjak ima pripisati već prigovorenoj okolnosti, da priručnik od svojega prvoga izdanja nije bio popunjen (jer za vrijeme prvoga izdanja nije još postojao rečeni obranički sud).

Rastu li novčane tražbine kada valuta pada? (Pitanje t. zv. valorizacije) Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u p. Cijena Din 50.—. Naručuje se kod pisca, Zagreb, Jurjevska ul. 53. O toj vrijednoj knjizi našeg poznatog pravnog pisca priopćit ćemo u slijedećem broju opširniju recenziju, dok ju za danas toplo preporučujemo svim članovima i pravnicima.

Svaštice

Imenovanja javnih bilježnika vrše se većinom protiv zakona — bilježničkoga reda. Imenuju se javni bilježnici bez natječaja i bez prijedloga bilježničke komore. U najnovije doba ova je protuzakonitost pojačana time, što je n. pr. jednomu javnom bilježniku u Zagrebu podijeljen i odvjetnički stallum, a jednome odvjetniku, koji je imenovan javnim bilježnikom dozvoljeno, da i dalje vrši odvjetništvo, premda su obje funkcije po zakonu inkompatibilne. Odvjetničko društvo vidi u tome protuzakonito i nepravedno oštećivanje staleških interesa, pa će protiv toga remonstrirati. Vjerojatno će i odvjetnički odbor nešto u toj stvari poduzeti.

Jugosl. društvo za zaštitu vjerovnika stalo se u početku svoje djelatnosti baviti poslovima, koji spadaju u djelokrug odvjetnika, i time je, dakako, znatno škodilo tome staležu, koji i onako radi hiperprodukcije i pravne nesigurnosti sve više stradava. Upozoreno na to, Društvo za zaštitu vjerovnika povuklo se sa nenadležnoga za sebe područja, ali poš uvijek njegova djelatnost dolazi u protimbu s interesima odvjetnika. Objektivan odvjetnik ne može baš u svakome slučaju tome prigovoriti ,jer i vjerovnicima su preči vlastiti interesi od odvjetničkih, pa im

Digitized by Google

sigurno pristoji pravo, da te interese što bolje zaštite. Medjutim bilo je slučajeva, kada se činilo, da ni vjerovnicima nije pomoženo, a da je odvjetnicima suviše odmoženo. Mnoga neprilika potječe i odatle, što je teško uvijek ustanoviti, gdje prestaje zadatak društva, a gdje počinje onaj odvjetnika. Taj medjusobni odnos ispituje sada Društvo odvjetnika, pa ima nade, da će se sporazumno moći zadovoljiti interese obiju faktora.

Nadripisarstvo zauzima sve veće dimenzije. Istisnuto iz sudova ono si krči put kod upravnih oblasti, jer mu tu nije na putu zakon onako kao kod sudova. No na upravnom području morali bi nadripisarima stati na put činovnici-pravnici, koji ne bi smjeli dozvoliti ni u interesu uprave ni u onome strankama, da nadripisar potiskuje njihova pravnički obrazovanoga kolegu — upravnoga činovnika. Mi apeliramo na članove Pravničkoga društva, drugove upravne činovnike, neka nastoje svim silama suzbijati nadripisarstvo.

Minimalna tarifa odvjetničkih troškova, o kojoj smo u zadnjem broju već pisali, potpuno se uvažuje kod zagrebačkih sudova, dok nas iz provincije obavještuju, da se i tamo počinje sve više provadjati. Upozorujući ponovno na njezin znači, da je m i n i m a l n a, upućujemo sve članove Društva odvjetnika, da ju izvole naručiti preko Društva odvjetnika (blaganik dr. Ivo Ramljak, Berislavićeva ulica) poslavši Din 12.—. Nečlanovi neka ju izvole naručiti kod Ćirilo-Metodske knjižare, gdje stoji Din 20.—. Sudovima je knjižica poslana besplatno, pa tko ju od gg. sudaca nije slučajno primio, neka ju izvoli reklamirati kod spomenutoga blagajnika.

Zajednica hrvatskih sudaca održala je svoju glavnu skupštinu dne 8. ožujka 1925. Dvorana sudbenoga stola u Zagrebu, koja se obično zove velika, a zapravo nije velika, bila je ipak vrlo velika prema broju učesnika ove skupštine. Došlo ih je na skupštinu jedva toliko, da je bila sposobna stvarati zaključke. Treba požaliti ovaj nehaj sudaca za njihovu organizaciju, napose u ovim teškim vremenima, kada se i odozgo i odozdo napada suce, njihovu nezavisnost, ugled i materijalni interes. Bilo bi razumljivije, kada bi ove pojave i ove teške prilike potakle suce na još ustrajniji rad u organizaciji, nego li kada su eto klonuli u radu.

Skupštinu je otvorio predsjednik dr. Vladimir Č a č i ć. Tajničko izvješće podao je tajnik dr. Slavko H i r c. Prema tome prikazu djelovanje upravnoga odbora naišlo je na slab odziv kod mjerodavnih faktora. Slale su se predstavke sa glavnih i vanrednih skupština, sa odborskih sjednica i konferencija, posredovalo se i osobno po društvenim delegatima, sve u cilju moralnoga i materijalnoga podignuća sudačkoga staleža, ali sve je to imalo minimalan uspjeh. Tajnik se osvrnuo i na pogibelj, koja prijeti sudačkomu staležu, ako se doista ostvare vijesti, da će vlada staviti na raspoloženje sve suce. Izvjestitelj kraj svega upornoga ponavljanja takvih vijesti ne može da vjeruje u njih, jer — kako to obrazlaže ustavom u ruci — to bi se kosilo s temeljnim zakonima države a i s onim principima, koje je čitava Evropa usvojila za svoje sudstvo, smatrajući te principe stožerima države. — Nešto povoljnija bila je slika financialnoga stanja društva, koju je prikazao blagajnik dr. G j u r o H e r l i n g e r. — Oba su izvješća odobrena od skupštine, koja je upravnomu odboru dala i apsolutorij.

Budući da je trogodišnji mandat nekim članovima istekao, obavljeni su djelomični popunbeni izbori. Prvim potpredsjednikom društva izabran je ponovno dr.

Digitized by Google

Dragutin Čepulić, potpredsjednik banskoga stola. drugim potpredsjednikom Ivan Baćac, predsjednik sudbenog stola u Zagrebu, tajnikom (ponovno) dr. Slavko Hirc, sudbeni pristav I. r. u tajništvu stola sedmorice. Kao novi ušli su ovim izborom u odbor Josip Mrnjavčić i Stjepan Somogji.

Povodom poznatoga napadaja šefa zagrebačke policije na sudstvo i na zakone uopće, a napose na sulbeni stol u Zagrebu, upravio je upravni odbor Zajednice hrv. sudaca ministru pravde dru. Lukiniću hitnu molbu, da bez obzira na korake, koje će u toj stvari poduzeti gremij sudbenoga stola u Zagrebu, izvoli poduzeti kod ministra nutarnjih djela shodne korake, da dotični policajni činovnik bude radi one grube povrede službene dužnosti pozvan po zakonu na odgovornost. Kao odgovor na tu molbu primila je Zajednica preko odjeljenja ministarstva pravde u Zagrebu od predsjedništva banskoga stola u Zagrebu otpis ministarstva pravde od 11. veljače 1925. br. 6928, da ministarstvo pravde nije obnašlo na tu predstavku ništa odrediti i da ono — ministarstvo pravde — nije njezin (Zajednice) subordinirani organ, kojemu ona može stavljati zahtjev za obavještenje o koracima, što će ih poduzeti u toj stvari.

Pošto je skupštini pročitan ovaj otpis min. pravde, stvorila je skupština ovaj zaključak:

»Zajednica hrvatskih sudaca u Zagrebu prima otpis ministarstva pravde na znanje s dubokim žaljenjem, što u izvršenju svoje dužnosti, koju joj nalaže § 2. sl. f) njezinih pravila, po kojoj ona imade osobito nastojati, da brani staleški i članova osobnu čast i ponos, nije naišla na opravdanu zaštitu u ministra pravde kao glave vrhovne administrativne pravosudne vlasti, a zajednica i sama dobro znade, da ministarstvo pravde nije njezin subordinirani organ, ali si je svijesna toga, da je unatoč tomu po najelementarnijim načelima pravde i pravice mogla na ministarstvo pravde kao svaka privatna stranka, a još više kao organizacija sveukupnoga hrvatskoga sudstva, po vladi priznata i potvrdjena, staviti ne zahtjev nego molbu, ne za obavještanje o koracima, što će ih poduzeti u ovoj stvari, nego o uspjehu svoga posredovanja kod ministra unutarnjih djela«.

Budući da je u posljednje vrijeme imenovano više sudaca, a da ministarstvo pravde nije prije toga zatražilo zakonom propisanih prijedloga kod osobnih senata sudbenih stolova, banskoga stola i stola sedmorice, zaključeno je, da se ministarstvo pravde umoli, da se u buduće prije svakoga imenovanja ishodi onakov zakoniti prijedlog. Zaključeno je takodjer, da se umoli isto ministarstvo, neka pošalje Zajednici jedan primjerak zakonske osnove o organizaciji sudova i o sucima na ocjenu i mnijenje, pa da onda k vijećanjima u Beogradu o toj osnovi pozove delegate svih sedam sudačkih zajednica u državi na državni trošak.

Napokon je stvoren zaključak, da se povodom novih napadaja u javnosti na neke suce u izvršivanju njihova zvanja, umoli zagrebačka sekcija Jugoslavenskoga novinarskoga udruženja, da po svojim pravilima zapriječi, da u buduće u novinama dodje da takvih napadaja, jer proti sucu, koji se ogriješi o svoje zvanje, imade i drugi, zakoniti put (prijava kaznenome sudu, bans. stolu).

Svi su gore navedeni zaključci stvoreni jednoglasno.

Obranički sud zagrebačke burze moli preko generalnoga tajnika burze g. **Špire Peručića** članove Pravničkoga društva, a napose odvjetnike, koji imadu prilike zastupati kod obraničkoga suda, da izvole sve svoje primjedbe ili želje obzirom

Digitized by Google

na to sudovanje priopćiti njemu, generalnome tajniku. Nema sumnje, da je obraničkí sud burze mnogo doprinesao potrebama pravne sigurnosti, ali kao svaka institucija, i on može i mora da se praksom ispravlja i usavršuje, a u tu svrhu dobro će doći obrazložene i temeljite primjedbe onih, koji imadu s njim posla.

Zagrebačka burza 1924. — Kako svake godine, tako je i ove izdala zagrebačka burza godišnji izvještaj o svome poslovanju, uključivši, dakako, i ono obraničkoga suda. U izvještaju izneseni podaci vrlo su zanimljivi sa ekonomskoga pa i sa pravnoga stanovišta. Tijekom g. 1924. podneseno je obraničkom sudu ukupno 3102, što tužba, što prijedloga i inih posala. Došlo je do presude iz ogluhe kod 1945 tužba, po provedenoj raspravi kod 200 njih, a 265 dokončano je nagodom.

Slijedeći broj izići će kao dvobroj.

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, dobiva još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. Hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu, Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer g. dr. Herlinger kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Umoljavaju se nadalje gg. članovi, da izvole što više suradjivati u ovom našem glasilu, da uredništvo ne bude u neprilici radi nestašice gradiva.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. i 5.
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ I
SVIBANJ 1925.

Povodom osnove zakona o uredjenju sudova*.

Napisao dr. Hugo Werk, odvetnik u Zagrebu, član stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde.

(Nastavak**)

V.

U pravcu staleškoga sudovanja red je, da se pozabavimo i sa pitanjem nadležnosti obrtne vlasti I. molbe, u koliko ova sudi sporove izmedju obrtnika i njihovih nameštenika. Snagom § 176. zak. čl. XVII.: 1884. (obrtni zakon) obrtna vlast I. molbe zvana je, da rešava »razmirice i preporna pitanja« medju obrtnicima i šegrtima, kalfama ili radnicima, koja se tiču osnivanja, nastavka ili prestajanja poslovnoga ili naučnoga odnosa, ispunjavanja medjusobnih dužnosti za trajanja ovoga kao i tražbine radi naknadjenja štete, koje nastanu iz prestajanja istoga. Obrtna oblast I. molbe rešava po tim sporovima besprizivno. Stranka nezadovoljna sa odlukom obrtne vlasti može da podnese tužbu za osam dana od proglašenja odluke kotarskom sudu na poništenje rešenja obrtne vlasti i donosenje meritorne presude. Ova tužba ne obustavlja izvršenja pobijane odluke.

Dikcija § 176. obrtnog zakona od 1884. uzeta je skoro reč do reč iz § 98 ranijeg obrtnog zakona od 1872. (zak. čl. VIII.). Sledstveno tome pri tumačenju i primenjavanju ovoga zakonskoga naredjenja, treba imati u vidu i stanje obrta godine 1872. te namisao tadašnjeg zakonodavca. Već izrazi: šegrt, kalfe i radnici upućuju na to, da je zakonodavac hteo dati obrtnoj vlasti I. molbe besprizivno pravo sudjenja u spomenutim sporovima, u koliko se ovi porode izmedju poslodavaca i njihovih nekvalifikovanih nameštenika, biva nižih radnih snaga. To potvrdjuje i naredjenje istoga obrtnoga zakona, po kojemu su kotarski sudovi pozvani, da vrše osobnu sudbenost u parnicama, koje nastanu radi pobijanja ovih rešenja obrtne vlasti, očevidno u suglasju sa § 15. slovo d.) sudovnika, saobrazno kojemu gradsko de-

*) Na auktorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim narječjem. (Op. ured.).

**) Vidi br. 2. (Opas. ured).

Digitized by Google

legiranim kotarskim sudovima pripada osobna sudbenost, bez obzira na iznosak, »u svim rasprama, koje se radjaju iz ugovora radi službe i plaće izmedju privatnih učitelja, služinčadi i njihovih gospodara, zatim izmedju obrtnika i posednika delaonica s jedne strane, i njihovih djetića, dječaka i poslenika s druge strane«. Ratio legis bejaše poželjna uprošćenost postupka tim pre, što prema ondašnjim prilikama vrednost spornoga predmeta u ovim sporovima nije mogla redovno da predje granice povučene pravilima opšte sudbenosti ovih sudova. Potvrdu, da je to tako, nalazimo i u § 55. trgovačkoga zakona, koji je zakon stupio na snagu tri godine nakon obrtnoga (1872.—1875.). Prema ovome zakonskome naredjenju, u koliko ne bude posebnoga ugovora, služiće merilom službenim odnosima pomoćnog trgovačkog osoblja (trgovačkih pomoćnika, šegrta), kao i merilom njihovih prava na platu i uzdržavanje, naredjenja trećega, petoga i šestoga, sad trećega, šestoga i sedmoga poglavlja obrtnog zakona.

Jasno je, da se, saobrazno tome, pod pojam šegrta, kalfa i radnika smeju uzeti samo osobe, što spadaju pod pojam pomoćnoga osoblja, kako ga odredjuje trgovački zakon, nikako pak prokuriste i trgovački pomoćnici. O ovima je reč u petom naslovu trgovačkoga zakona (§§ 37.—55.). Tu se zakonodavac ni jednom reči ne poziva na obrtni zakon. Naprotiv, prikazujući u šestome naslovu (§§ 56.—60.) nauku o pomoćnom osoblju, poziva se izrečno na obrtni zakon i — kako netom videsmo — naredjuje, da u pomanjkanju ugovora, koji uredjuje službene odnose pomoćnoga osoblja — trgovačkih pomoćnika i šegrta — kao i prava njihova na plaću i uzdržavanje, imadu da služe merilom odredbe obrtnoga zakona.

Ovo navedosmo s razloga, što je obrtna oblast I. molbe znala, da uzme u postupak razmirice i preporna pitanja, koja su nastajala izmedju trgovinskih društava i njihovih prokurista, inih punomoćnika, pa čak i direktora, ne obazirući se nimalo na to, da je time dolazila u očiti sukob sa pozitivnim zakonom i tim svojim postupkom davala povoda kotarskim sudovima, da sude u parnicama, predmet kojih je svojom vrednosti kudikamo prelazio granice njima u tome pravcu redovno povučene.

Broj sporova, koji snagom § 176. obrtnoga zakona dolazi u krug rada obrtne vlasti I. nije malen. Iz vlastitoga znanja i iskustva, jer do statističkih podataka nismo mogli doći, možemo kazati, da su ovi sporovi i po njihovu broju i po vrednosti njihova predmeta, pogotovo pak po socijalnoj njihovoj važnosti, već davno i uvelike prekoračili čedne pekulijarne i socijalne granice, koje im bejaše povukao toliko zakonodavac iz godine 1872 koliko onaj iz godine 1884. — Uza sve priznanje, što se mora dati titularima odnosnih odelenja kod obrtnih vlasti I. molbe, ne bismo mogli dati svoj pristanak, da po ovim sporovima i nadalje besprizivno rešavaju obrtne vlasti I. molbe. Jugoslovenski zakonodavac ili će da stvori obrtne sudove, koji će rešavati ove sporove u redovnom toku molbi, ili će ih oduzeti političkim i predati u postupak sudskim vlastima.

Digitized by Google

VI.

Pregledavši ovako letimično staleško sudovanje istaknut ćemo, da unatoč istome, broj parnica trgovinsko-menične prirode kod Zagrebačkoga Sudbenog Stola ne samo što nije opao već je postojano rastao od godine 1919. ovamo, i baš skoro isto tako u geometričkoj progresiji kao i kod obraničkoga suda Zagrebačke Burze. Ovaj postojani porast parnica, kojemu žalibože niti iz daleka nije odgovarao i postojani porast broja sudija, jer mi kao da nemamo smisla za konkretan, positivan rad, već radje trošimo dragoceno vreme u političke formule i spekulacije teoriske, apstraktne prirode, može se, ali samo od manje česti, pripisati likvidaciji mnogih poratnih trgovinskih radnja i društava. Od veće česti mi ga ne pripisujemo toj prolaznoj pojavi u našem društvenom i privrednom životu, već trajnom porastu privredne delatnosti u političkoj slobodi, pa ga zato smatramo stalnim činiocem sudske politike u pravcu pitanja, o kojemu je ovde reč. Statistiku ovih parnica donosimo, ograničavajući je na sami konačni godišnji zbir, sastavljen napose za parnice trgovinske, a napose za one menične prirode, i upućujući čitaoca na činjenicu, da je sve do 3. jula 1923. postojao moratorij na području meničnoga prava.

Zbirni pregled tužbi trgovinsko— i menično—pravne prirode, prikazanih Sudbenomu Stolu u Zagrebu:

Godina	Pravna priroda	
	trgovinska	menična
1919	785	507
1920	1042	210
1921	1581	370
1922	2788	411
1923	3799	1039
1924	4770	2059

Saobrazno ovome, što smo ovde izneli, mislimo, da broj parnica trgovačko-menične prirode, zametnutih kod Sudbenoga Stola u Zagrebu u zadnjih šest godina, naročito pak njihov postojani porast, sam po sebi opravdava osnivanje naročitoga trgovačkog suda u Zagrebu, i da opravdava, ne samo teoriski već i praktički naredjenje sadržano u § 28. komisiskoga nacrta zakona o uredjenju sudova, koje glasi: »U Beogradu i u mestima, u kojima se pokaže potreba, postojaće naročiti trgovački sud ravan okružnom sudu«.

Bude li doista ovakov trgovački sud postojao i bude li u isto vreme izjednačen sudski postupak u gradjanskm parnicama na osnovicama usmenosti neposrednosti, oficioznosti, slobodnoga sudijskog ubedjenja, ekonomije vremena i troškova, uvereni smo, da će svim ranije spomenutim staleškim obraničkim sudovima biti i pratkično oduzet raison d' être, te da će se moći pristupiti i ograničenju kruga rada burzovnih sudova na same sporove, koji potiču iz burzovnih poslova, zaključenih na Zagrebačkoj Burzi za robu i vrednote.

Digitized by Google

VII.

Pitanje, da li iskanje pravde ima da bude dvostupno ili trostupno, rešeno je u komisiskom nacrtu zakona o uredjenju sudova u prilog trostupnosti i baš:

§ 15. Okružni sudovi vrše . . . . . drugostepenu sudbenost na osnovu pravnih lekova, uloženih protiv odluka sreskih sudova, prema naredjenjima o stvarnoj nadležnosti sadržanim u odnosnim zakonima o postupku.

§ 33. Veliki Sudovi vrše drugostepenu sudbenost u gradjanskim i krivičnim predmetima, koji na osnovu pravnih lekova protiv odluka okružnih sudova dolaze po naredjenjima odnosnih zakona o postupku ili drugih zakona pred Velike Sudove.

§ 42. Vrhovni Sud vrši sudbenost kao najviši sudski stepen u gradjanskim parničnim i vanparničnim, kao i krivičnim predmetima prema naredjenjima o stvarnoj nadležnosti sadržanim u odnosnim zakonima o postupku, pazeći pri tome, da se u zemlji materijalni i formalni zakoni pravilno i jednoobrazno primenjuju. U koliko je Vrhovni Sud pozvan, da i u drugim predmetima vrši sudbenost, predvidjeno je u odnosnim zakonima.

Auktor govoreći u Velikim Sudovima (str. 100 sled.), kao uvod u nauku o istima, raspravlja pitanje načelne prirode, biva, koliko postaja ima pravni put do formalne pravomoćnosti rešenja, i veli, da za svoju osobu mora priznati, da je teoretski pod izvesnim pogodnostima pristaša dvostupnog iskanja pravde u gradjanskim stvarima i baš uz isključenje Vrhovnoga Suda, čiju bi judikaturu u zadnjoj molbi po krivičnim stvarima imali preuzeti zborni sudovi drugoga stepena, pak nadovezuje: »Če se ne motim, je imel isti ali sličen načrt tudi poznejši redaktor ref. nač. g. dr. Werk«. Učeni pisac ne vara se; ja sam u mom referatu za sednicu ranije spomenute šire komisije za pretres i utvrdjenje predloga zakona o uredjenju i nadležnosti sudova (drugi nacrt), koja se je držala u Beogrtdu aprila meseca godine 1921., u tome pravcu rekao ovo (str. 42.—46.):

»S obzirom na današnja pravna područja u našoj Kraljevini, i na još ne dokinute historičke pokrajine, mnenja sam, da svako pravno područje, odnosno svaka historička pokrajina, treba da ima svoj apelacioni sud i baš: 1. Srbija sa sedištem u Beogradu; — 2. Hrvatska, Slavonija i Medjumurje sa sedištem u Zagrebu; — 3. Slovenija sa sedištem u Ljubljani; — 4. Crna Gora sa sedištem na Cetinju; — 5. Bosna i Hercegovina sa sedištem u Sarajevu; — 6. Dalmacija i Istra sa sedištem u Splitu; — 7. Vojvodina sa sedištem u Novom Sadu; — 8. Makedonija sa sedištem u Skoplju.

Naravno da je zasada za Bosnu i Hercegovinu i za Crnu Goru, čiji gradjanski parbeni postupnici ne predvidjaju nego prvu i drugu molbu i prema tome ne poznaju apelacionih sudova u našem smislu, ta nova sudska vlast, do izjednačenja zakona, odnosno do uvedenja novih zakona iz područja javnoga prava, osobito do uvedenja novoga

Digitized by Google

gradjanskoga parbenoga postupka, osnivanje apelacionih sudova stvar bespredmetna. To isto bi moglo da postane i za ostala pravna područja, kada bi se zaključilo, da se tok pravnih lekova svede na sama dva sudska stepena na prvu molbu i na drugu, kao završnu molbu.

Ako se uvaži veliko pomanjkanje sudija, velik trošak skopčan sa uzdržavanjem sistema apelacionih sudova i da je osnovno načelo sistemu pravnih lekova potreba kontrole i sačuvanja jedinstva u izricanju pravde,[10]) dolazimo do zaključka, da se ustrojenjem sistema dveju molbi i za gradjanske pravne stvari može postići potrebita kontrola, sačuvanje jedinstva u izricanju pravde, a uz to i ekonomičnije rasporedjenje raspoloživoga broja sudija i štednja na državnim finansijama. Napokon primer Bosne-Hercegovine i Crne Gore, početak provadjanja toga sistema i u bivšoj Austriji (Car. naredba od 1. juna 1914., — br. 118. 1. d. z.), poznat pod imenom rasterećenja sudova, prema kojemu, uz ranije isključenje pobijanja zaključaka, potvrdjenih u drugoj molbi i isključenje revizije u bagatelnom postupku, ograničuje se ulaganje revizije, te napokon sjajno rešeni pokušaj u Sloveniji od prevrata do 15. januara 1920., biva dok nije osnovan za Sloveniju, Istru i Dalmaciju vrhovni sudski stepen u Zagrebu pod nespretnim nazivom »Stol Sedmorice, odelenje B«,[11]) upućuje nas na to, da i mi usvojimo sistem dveju molbi a odbacimo, odnosno dokinemo sistem apelacionih sudova.

Načelu kontrole u tom sistemu dveju molbi udovoljeno je time, što nad sudom prve molbe postoji natpostavljena molba, koja pruža jamstvo, da će pobijana pravna izreka biti preispitana na stručan i nepristran način. Svejedno je, gde se ova druga i poslednja molba nalazi i kakov joj je naziv. Jedinstvo u izricanju pravde zahteva pak centralizovanje preispitanja pravnih izreka u jedan jedini sud, sastavljen od najučenijih i najoštroumnijih sudija. Kada bi se htelo udovoljiti obama ovim načelima do skrajnjih konsekvencija, moralo bi se dozvoleti pobijanje svake presude i svaku presudu podnesti rasudi vrhovnoga suda. Ovo je rešenje neprovedivo u državi srednje površine, kakova je naša, jer bi takav vrhovni sud trebao toliki personal, kod kojega se doista ne bi moglo jamčiti za najvišu stručnu spremu i pronicavost svih njegovih članova.

Radi toga zastupam mišljenje, da se i u nas uvede u sporovima gradjansko pravne prirode sistem dveju molbi, prema kojemu bi tok pravnih lekova išao: od opštinskoga suda na sreski sud kao zadnju

[10]) Isporedi: Dr. Langer, Die Gerichtsorganisation in Deutschösterreich, u »Allg. österr. Gerichts-Zeitung«, br. 45. i 46. za god. 1918.

[11]) Vidi tačku V. br. 3. naredbe celokupne vlade SHS u Ljubljani od 14. novembra 1918., Uradni list br. 111., odnosno čl. 8. uredbe od 28. novembra 1918. Služb. Nov. br. 155., te isporedi dr. Werk u Splitskom »Novo Doba« br. 44. i 67/20., pod naslovom: »Glose jednoj uredbi« i »Još o vrhovnom sudištu za Dalmaciju, Istru i Sloveniju«.

Digitized by Google

molbu; od sreskoga suda na okružni sud kao zadnju molbu; od okružnog suda na vrhovni sud.

Usvoji li se taj sistem, otpadaju apelacioni sudovi. Njihov krug rada u krivičnim stvarima, koje doista po važećim zakonima nije nipošto opsežan, dao bi se, lako prenesti na vrhovni sud, a njihov krug rada na području sudske uprave i ličnih pitanja na Ministarstvo Pravde. čime bi otpadale sve one stanke u uredovanju na tim područjima, koje su neizbježive, kada do Ministarstva Pravde vode stepenice, koje se penju od sreskoga suda na predsedništvo okružnoga suda, od ovoga na one apelacionoga suda, a od ovoga na Ministarsvo Pravde. Prištednja na državnim izdacima, koja bi se postigla uvedenjem toga sistema, dala bi se koristonosnije uložiti u poboljšanje materijalnih prilika našega sudstva, koje su doista neodržive i koje prete uroditi vrlo hrdjavim posledicama i u pravcu kvaliteta sudija i u onome raspoloživa broja njihova«.

Ovako sam mislio početkom godine 1921., a ovako mislim i danas nakon pune četiri godine, samo što danas ne bi mogao biti toliko optimista u pravcu poveravanja stanovitih agenda Ministarstvu Pravde, koje bi radje poverio Vrhovnomu Sudu. — Kako se vidi moje i g. Dr. K r e k o v o mišljenje po tome pitanju pokrivaju se, samo što on pledira za ukinuće Vrhovnoga Suda, a ja za ono Apelacionih Sudova. Danas, nakon što je Ustavom proglašena trostupnost iskanja pravde, naše mišljenje pro praesente ima samo teoretsku vrednost i zato nema praktične celji, da ga u detalje produbem.

VIII.

Moja je namera bila, da ovde završim ovaj osvrt na prof. Krekovu odličnu knjigu: O r g a n i z a c i j a s o d i š č p o n a j n o v e j š e m z a k o n s k o m n a č r t u. Žalibože moram još nekoliko zlorabiti strpljenje čitalaca i to s dva razloga: P r v o što je Vlada, ovo dana, uputila Narodnoj Skupštini predlog zakona o uredjenju sudova, a d r u g o što je profesor Č u b i n s k i obelodanio radnju »N o v e s u d s k e r e f o r m e« i što je u martovskoj svesci našega uglednoga »M j e s e č n i k a«, ugledao svetlo napis »O k o o r g a n i z a c i j e s u d o v a«[12]).

Nisam imao prigode, a niti mi je kao stalnomu članu i kao redaktoru referentskoga nacrta zakona o uredjenju sudova kod Stalnoga Zakonodavnoga Saveta Ministarstva Pravde sa zvanične strane data prilika, da se upoznam sa tim najnovijim Vladinim predlogom zakona o uredjenju sudova, pak sam zato primoran, da se na nj osvrnem, u koliko i kako je bio obelodanjen u dnevnim novinama[13]).

Radi toga mogu da se danas pozabavim samo sa onim krupnijim izmenama, što ih po dnevnim novinama obelodanjeni tekst predloga

[12]) Dr. Aleksandar G a v e l a, sudski pristav I. razreda u Zagrebu, »Oko organizacije sudova«.

[13]) Isporedi »Politika« od 10. aprila 1925.

Digitized by Google

čini komisiskom nacrtu (§§ 1., 4., 13., 66., 67., 68., 74., 77., 80., 104., 105., 106., 107., 108., 109., 110., 111. i 113).

1. — Iz uporedjenja broja §§-a komisiskoga nacrta (106.) i činjenice, da je u dnevnim novinama bio tiskan i § 113. najnovije Vladine osnove i to ne kao zadnji, zaključujemo, da ova sadržava veći broj §§-a nego li komisiski nacrt. To ne bi bila još nikakova nesreća, da baš ovi novi §§-i ne sadržavaju nešta, što u sebi nosi klice i povode krupnijim zapletajima ne strogo juridičke prirode. Ali o tome na svome mestu.

2. — Kimisiski nacrt rabi postojano uz glagol »vršiti« reč »s u d b e n o s t« (verbis § 1.: »U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca v r š e s u d b e n o s t [izriču pravdu] sreski sudovi i t. d.«). Najnoviji Vladin nacrt, povodeći se za ranijim nacrtom anonimnih kompilatora i onim sekcije zakonodavnog odbora predjašnje Narodne Skupštine, mesto toga rabi izraz »v r š e s u d s k u v l a s t«. — Sudsku v l a s t vrši Kralj, a ne sudovi[14]). Radi toga je i komisiski nacrt usvojio izraz »v r š e s u d b e n o s t«, jer ovaj jedini odgovara pojmu ukupnosti sudskih funkcija. a dodao mu je u zagradama izraz, što rabi Ustav: »i z r i č u p r a v d u«, koji ne iscrpljuje toga pojma, samo zato, da tekst zakona dovede u sklad i sa Ustavom (čl. 109.).

3. — Snagom § 14. komsiskoga nacrta imao je biti redovno po jedan okružni sud u sedištu svakog okruga. Bilo je pak predvidjeno, da se posebnim zakonom može ustanoviti i više okružnih sudova u jednom upravnom okrugu, a i delove jednog upravnog okruga dodeliti drugomu sudskome okrugu, dva ili više upravna okruga ujediniti u jedan sudski okrug. ili promeniti sedište nekog odredjenog okružnoga suda. Sekcija zakonodavnog odbora predjašnje Narodne Skupštine, mesto ovoga naredjenja zabeležila je: »Rezervisano: ovde uneti sve sadanje okružne sudove i njihovu teritorijalnu nadležnost i dodati, da se taj raspored samo zakonom može menjati«.

§ 13. sadašnjega Vladina predloga zakona glasi naprotiv ovako: »§ 13. Okružni sudovi postoje: 1. U Bačkoj, Banatu, Baranji i Medjumurju: u Novom Sadu, Subotici, Somboru, Velikoj Kikindi, Velikom Bečkereku, Pančevu i Beloj Crkvi; — 2. U Hrvatskoj i Slavoniji: u Zagrebu, Belovaru, Varaždinu, Petrinji, Karlovcu, Gospiću, Sušaku, Oseku, Mitrovici i Požezi; — 3. U Sloveniji: u Ljubljani, Novom Mestu, Celju i Mariboru; — 4. U Dalmaciji: u Splitu, Šibeniku, Dubrovniku i Kotoru; — 5. U Bosni i Hercegovini: U Sarajevu, Travniku, Banjoj Luci, Bihaću, Tuzli i Mostaru.

S e d i š t a o k r u ž n i h s u d o v a u S r b i j i i C r n o j G o r i o d r e d i ć e s e z a k o n o m, p o š t o s e i z j e d n a č i z a k o n o d a v s t v o o s u d s k i m p o s t u p c i m a z a c e l u K r a l j e v i n u (naš kurziv!). — Mesna nadležnost okružnih sudova odrediće se, pošto se utvrdi broj sedišta sreskih sudova i njihoca mesna nadležnost i koji će sreski sudovi ući u područje pojedinih okružnih sudova«.

[14]) Isporedi: Slobodan J o v a n o v i ć, Ustavno pravo, str. 353.

Digitized by Google

Kako se jasno vidi, dok je komisiski nacrt, pošto je tačno odredio opšte pravilo, davao mogućnost zakonodavcu, da izuzetno od ovoga izradi i pojedinu novu podrobnost u skladu sa potrebama praktičnoga života, dogodilo se je, da je današnja Vladina osnova predložila kodifikovanje samih podrobnosti, oduzevši sistemu opšte pravilo. Ako je Vlada htjela da uzdrži po ovom pitanju status quo, dotično da vodi računa o čl. 79. zakona o budžetskim dvanaestinama za mesece april, maj, juni i juli 1925. godine, snagom kojega su — u skladu sa čl. 135. Ustava — bili ukinuti okruzi k a o j e d i n i c e d r ž a v n e u p r a v e, predvidjene članom 95. Ustava, svejedno je morala odrediti jedno opšte pravilo za odredjenje sedišta okružnih sudcva, kao zakonsku mogućnost izuzetka tome opštem pravilu.

Nego, dok se ovom propuštaju u vladinoj osnovi nema pripisati veća važnost i dok se eventualne ispravke i dopune spomenutom status quo, pogledom na saobraćajna sredstva i na ine u to pitanje zasecajuće merodavne prilike, imadu prepustiti Narodnoj Skupštini[15]), odnosno njezinu zakonodavnomu odboru, držim, da ništa ne opravdava odlaganje odredjenja sedišta okružnih sudova u Srbiji i Crnoj Gori. Ovo odlaganje nije ni teoretski ni praktički ničim opravdano, a ne želimo ispitivati, da li ga mogu i smeju opravdati razlozi sasvim strani onima, koji sami mogu i smeju da budu merodavni u toku provadjanja sudskih reformi. — Ne razumemo naime, što i tko išta dobija, ako se do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupcima za celu Kraljevinu okružni sudovi u Srbiji budu zvali prvostepeni, a oni u Crnoj Gori oblasni, tim pre, što niti su »prvostepeni« sudovi u Srbiji samo p r v o s t e p e n i[16], niti u Crnoj Gori ima oblasti u smislu datu ovoj reči u odnosnim zakonima ranije Kraljevine Crne Gore.[17]) Jer, ako se taj izuzetak od opštega pravila, ima pravdati sa procesnim osebujnostima Srbije i Crne Gore, onda ovaj, kako netom videsmo, ne bi bio nimalo opravdan. Imade li ga, naprotiv, pravdati pietet prema historijskoj nomenklaturi, tada ga pogotovo ne bi mogli shvatiti, prosto stoga, što bi taj, doista neumesni pietet imao da važi barem u istoj meri za »sudbene stolove« Hrvatske i Slavonije, za deželni sud Slovenije, kao i za zemaljski sud Dalmacije. Sledstveno dovle iznesenom, ništa ne može da opravda ovu polovičnu meru sadržanu u najnovijoj Vladinoj osnovi, koja je

[15]) U ovome pravcu svrnuo bi pozornost nadležnih činilaca na Dalmaciju, moju užu domovinu, gde saobraćajne prilike baš nalažu osnovanje okružnoga suda u I m o t s k o m.

[16]) Vidi § 15. i sled. zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama za ranju Kraljevinu Srbiju.

[17]) Vidi zakon o ustrojstvu sudova od 25. februara 1910. u Zborniku sudskih zakona, naredaba i medjunarodnih ugovora po sudskoj struci za raniju Knjaževinu odnosno Kraljevinu Crnu Goru, II. 655.

Isporedi i dr. W e r k, Osvrt na crnogorsko zakonodavstvo, u »Pravnom pregledu«, Beograd, 1921., I. 46—59.

Digitized by Google

naprotiv podobna, da, u skladu sa § 104. iste osnove, stvori savršenu zbrku.

Druga i treća postojka § 104. glasi: »Tako isto (biva pri stupanju na snagu zakona o uredjenju sudova) ukidaju se i svi sadanji prvostepeni sudovi u Srbiji, sudbeni stolovi u Hrvatskoj i Slavoniji, deželna (zemaljska) i okružna sodišča u Sloveniji, okružni (zemaljski) sudovi u Dalmaciji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Banatu, Bačkoj, Baranji i Medju-Murju, a ustanovljavaju se okružni sudovi po ovome zakonu.

Dalje, ukidaju se sreski i gradski sudovi u Srbiji, sudovi (koji?) u Crnoj Gori, kotarski sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Banatu, Bačkoj, Baranji i Medju-Murju i okrajna sodišta (sodišča) u Sloveniji, a osnivaju se sreski sudovi po ovom zakonu.

No novi okružni i sreski sudovi po ovom zakonu u Srbiji i Crnoj Gori uvešće se u život po izjednačenju, a dotle će i dalje raditi prvostepeni i sreski (gradski) sudovi u Srbiji i okružni i kapetanski (sreski) sudovi u Crnoj Gori po dosadanjem svom uredjenju i zakonima«.

Sada pitamo, ako, snagom zadnje postojke ovog §-a, prvostepeni i sreski sudovi u Srbiji i oblasni (ne okružni) i kapetanski sudovi u Crnoj Gori imaju da dalje rade po dosadanjem njihovu (ne svom!) uredjenju i zakonima, sve dok se ne izjednači zakonodavstvo o sudskim postupcima, čemu su onda u drugoj postojci istog §-a bili ti sudovi ukinuti? Komisiski nacrt nije ni pomislio, da bi se moglo takova šta predložiti, a kamoli uzakoniti!

4. — Komisiski nacrt u § 78. propisivao je sudbenu haljinu ne samo za sudije, državne tužioce i počasne sudije, nego i za odvetnike i branioce. Najnovija Vladina osnova u § 80. propisuje tu haljinu samo za sudije, državne tužioce i počasne sudije, dočim odvetnike i branioce ne spominje. Komisiski nacrt uvodeći propisnu službenu haljinu išao je za tim, da sudije, kao eksponente sudske vlasti, što više idealizuje, odnosno da ih što više apersonalizuje. Komisija zakonodavnoga Saveta Ministarstva Pravde htela je time da što više moguće podvuče u sudiji funkciju i da mu što više oduzme ličnost i to opanašajući Englesku, Francusku, Nemačku, Austriju td. I jednom kada je to hteo da provede propisom službene haljine, promislio je, da će toj svrsi odgovarati, bude li apersonalizovao i lica, koja zastupaju interese stranaka, biva odvetnike i krivične branioce. Radi toga ne razumemo, zašto se je najnovija vladina osnova odvojila u toj tački od shvatania spomenute komisije, te se je stavila na stanovište, da odvetnici i branioci ne trebaju službenih haljina, odnosno da na rasprave i pretrese, kao i na polaganje zakletve mogu doći obučeni po sopstvenom shvatanju društvenih pravila.

5. — Sada dolazi najkrupnije; — ono o čemu smo već rekli, da u sebi nosi klice i povode krupnijim zapletajima ne strogo juridičke prirode.

Digitized by Google

§ 109. najnovije Vladine osnove glasi: »Ministar pravde ima pravo, da u roku od godine dana, od dana kada ovaj zakon dobije obaveznu snagu, u cilju preuredjenja sudova ukazom premesti sudiju iz sudova pomenutih u § 104. odeljak 2. i 3. za sudiju koga od novo ustanovljenih okružnih sudova ili za sudiju sreskog suda. — Za Srbiju i Crnu Goru ovaj rok počinje teći od dana, kada se po poslednjem odeljku § 104. uvedu u život okružni i sreski sudovi po ovome zakonu« (naš kurziv!).

§ 110. iste osnove glasi: »Svi ukinuti sudovi radiće i dalje, dok se ne izvrši uredjenje pojedinih sudova po ovom zakonu i novo ustanovljeni sudovi radiće po dosadanjim zakonima do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupcima o celoj Kraljevini.«

Snagom ovih naredjenja obustavljena je nepomičnost sudija na godinu dana od dana, kada zakon o uredjenju sudova dobije obaveznu snagu. Kroz tu godinu dana dato je Ministarstvu Pravde pravo, da u cilju preuredjenja sudova, ukazom premesti sudiju iz dosadašnjih prvostepenih oblasnih, okružnih, zemaljskih, deželnih sudova kao i onoga iz dosadašnjih sreskih, gradskih, kapetanskih sudova i okrajnih sodišča za sudiju koga od novo ustanovljenih okružnih sudova ili za sudiju sreskog suda. — Kako se vidi, Vladina osnova daje Ministru Pravde iznimnu vlast premještavanja sudija, bez koje nije moguće zamisliti provadjanje tako široke sudske reforme, kao što je ona, koja se priprema u našoj državi (zakon o uredjenju sudova, onaj o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i krivični postupak). Ali ta iznimna vlast data je Ministru Pravde samo u cilju »preuredjenja sudova«, što i najnovija Vladina osnova izrečno ističe.

Nego pojam »preuredjenje sudova« je nešto širi nego li ga daje ova Vladina osnova. Zakon o uredjenju sudova, uzet o sebi, ne proizvodi nikakvo » preuredjenje sudova«: ovo može biti prouzročeno samo od provadjanja ukupnosti zakonskih normi sadržanih u ovome zakonu i zakonima o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, te u krivičnom postupku. Tek kada se sva tri ova zakona budu provadjala, biće Ministar Pravde u pravu, da posegne za izuzetno priznatim mu diskrecionalnim pravom premeštanja sudija. Preuredjenja, koja će se moći provesti u sudskoj organizaciji na osnovu stupanja na snagu samoga zakona o ustrojstvu sudova, biće sporedne važnosti. Tako na pr. naziv pojedinih sudova, uvedenje službenih haljina i slično. Krupnija preuredjenja, šta više preuredjenje kao takovo, nastupiće tek stupanjem na snagu procesnih zakona iz oblasti gradjanskoga i krivičnoga formalnoga prava. To uvidja i sama ova Vladina osnova, kada u već podvučenom § 110. naredjuje, da će, do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupicma u celoj Kraljevini, svi sudovi i dalje raditi po dosadanjim zakonima. Ako je to tako, onda se doista ne može shvatiti, zašto Vladina osnova hoće da već sada dade Ministru

Digitized by Google

Pravde to izuzetno diskrecionalno pravo, i zašto u času, kada mu daje bezrazložno takovo izuzetno pravo, izuzima od te mere sudije u Srbiji i Crnoj Gori, za koje, pravilno shvativši izuzetnu prirodu toga diskrecionalnoga prava, naredjuje, da će ga Ministar Pravde moći vršiti tek po izjednačenju zakonodavstva o sudskim postupcima u celoj Kraljevini?

Kada smo u komisiji Zakonodavnog Saveta raspravljali o ovom izuzetnom pravu, što ga se mora dati Ministru Pravde, hoće li se postići uspešno preuredjenje sudova, išli smo za tim, da odnosno naredjenje stilizujemo tako, da ne uzmogne dati povoda, da se s njim ma tko posluži sem u svrhe, za koje je ono dato. I zato, nakon svestrane i duge rasprave bio je ovako stilizovan § 101. komisiskoga nacrta: »Ministar Pravde ima pravo, da u roku od godine dana, od dana, kad ovaj zakon dobije obaveznu snagu, u s v r h u r e o r g a n i z a c i j e s u d o v a, a u g r a n i c a m a najnužnije potrebe, sa o d o b r e n j e m Vrhovnog Suda ukazom premesti sudiju iz suda, u kome je, u drugi koji sud na p o l o ž a j i s t o g r a n g a.«

Predvidjajući pak mogućnost, da se iz didaktičnih razloga zakon o uredjenju sudova obnarodi pre zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i pre onoga o krivičnom postupku, spomenuta je Komisija kodifikovala i § 105., koji glasi: »Posebnim zakonom odrediće se kada će ovaj zakon, po obnarodovanju, dobiti obaveznu snagu«. Time je Komisija Stalnog Zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde j o š j e d n o m p o d v u k l a, **da zakon o uredjenju sudova ima da stupi na snagu jednovremeno, kada i procesni zakoni, što je inače i samo po sebi shvatljivo, te da se samo tim povodom prizna Ministru Pravde izuzetno pravo premeštanja sudija.**

Mi ne znamo, kada bi, po Vladinoj osnovi, o kojoj je ovde reč, imao da stupi na snagu zakon o uredjenju sudova. Po onome, što smo mogli razabrati i što smo dovle izneli, izgleda, kao da će to biti odmah, netom bude ustavno pretresen, prihvaćen i sankcionisan. Ako je to tako, onda Narodna Skupština ne sme da već sada uzakoni i spomenuto izuzetno pravo dato Ministru Pravde, pogotovo ne pak navedeni dualizam pri primeni toga diskrecionalnoga prava. U toj primeni naime vide se klice i povodi krupnijim zapletajima nejuridičke prirode, koji pod nikakav uvet ne smedu biti dovedeni u savez sa sudskom reformom.

»Quando la politica entra per la porta, la giustizia se ne và per la finestra.[18]) (Carrara).

(Kraj u idućem broju)

[18]) »Netom politika ulazi (scilicet u sudove) na vrata, pravda izilazi kroz prozor«.

Digitized by Google

O biračkom pravu i odnosu birača prema predstavnicima.

Napisao dr. Gjorgje Tasić, sveuč. profesor u Ljubljani.

Pitanja: 1.) da li je biračko pravo jedno t. zv. subjektivno javno pravo — i 2.) kakov pravni odnos postoji izmedju biračkog tijela i parlamenta, spadaju u pitanja, u kojima se naučenjaci najviše razilaze i u krajnoj liniji zbog toga, što nisu postavljena jasno i samo u jednom smislu.

I. — Prvo pitanje se postavlja iz razloga, što biračko pravo služi očevidno, da se obrazuje jedan državni organ, parlamenat, i prema tome organiziranju države. Pošto se iz toga vidi, da birači vrše jednu državnu funkciju, da je biranje jedna državna radnja, kao što je to n. pr. sudjenje, i kada se zna, da n. pr. jedan sudac ili jedan činovnik nema nikakova prava na samu tu funkciju (ne sudi se radi suca već radi države, a sudac je samo odredjen, da radi dotični posao za državu), onda je sasvim prirodno, da se zapitamo, da li birač ima neko pravo, ili je to funkcija, kao što je funkcija jednoga suca. Medjutim pri odgovoru na ovo pitanje moramo imati u vidu, da subjektivnoga prava ima onda, kada je pojedincu dana izvjesna sloboda, da uradi jedno ili drugo, ovako ili onako, a da mu to može neposredno koristiti. Po našem mišljenju biračko pravo ispunjava te uslove. Tu je čovjek slobodan, da bira koga hoće, i to je ono, što je dano u najmanju ruku (pošto je moguće da birač bude obavezan, da glasa). Ali osim toga biračko pravo može da služi i interesima pojedinaca. Ovu stvar nije potrebno naročito dokazivati, i nju istorija eklatantno potvrdjuje, jer se borba, koja se vodila za sticanje biračkoga prava, ne bi mogla razumjeti. Ništa ne mari, ako je to biračko pravo istovremeno i funkcija državna. Nema nikakova razloga uzeti unaprijed, da je nemoguće, da jedno pravo ili jedna dužnost služi istovremeno privatnomu interesu i općemu. To je sasvim razumljivo i moguće, i ovaj slučaj, pored još nekih, koje ovdje ne možemo da razvijamo, to nam jasno potvrdjuje. Ako se to ne uzme, onda ne vidimo, na osnovu čega bi imalo da se izabere, da je biračko pravo jedno subjektivno pravo ili da je funkcija, kada očevidno služi individualnomu interesu (šta više — moguće je, da se ono po jednom ustavu ne može uopće načiniti obaveznim) i istovremeno organiziranju države tako, da se ima smatrati kao funkcija. Ako se uzme, da je samo pravo, onda se ispušta iz vida ono, što je bitna karakteristika toga prava, da je ono samo jedan moment u jednom procesu, jer naš glas je jedan medju hiljadama i milionima, koji se broje i mjere prema načelima objektivnim, nezavisnim od naše volje. Ako se pak uzme suprotno (da je samo državna funkcija), onda se u krajnjoj liniji briše svaka razlika izmedju posebnoga i općega interesa, jer, uzimajući, da je biračko pravo isključiva funkcija, uzima se, da

Digitized by Google

i ono, što služi posebnomu interesu, kao što je slučaj sa biračkim pravom, služi takodjer i općemu i da na taj način postoji samo opći interes. Iz tih razloga nauka sve više naginje zaključku, da je biračko pravo i subjektivno pravo i državna funkcija.

Pitanje je samo, dokle se prostire biračko pravo kao pravo i gdje je granica izmedju prava i funkcije. Očevidno je, da ono nije još državna funkcija, dokle jedan pojedinac ne glasa i da on ne vrši nikakovu državnu funkciju, kada ode na šetnju, umjesto da ide na glasanje. Ali pitanje je, da li ono ostaje pravo ili da li je pravo i u momentu, kada pojedinac glasa. Po jednom mišljenju ono onda prestaje biti pravom i postaje isključivo državnom funkcijom. Po tom je shvaćanju dakle biračko pravo sukcesivno: pravo pa funkcija. Takovo gledište počiva na tome, što se misli, da nešto, što je državna funkcija i pripada državi, ne može biti istovremeno i subjektivno pravo, nešto što pripada pojedincu. Ali to je pogrješno.

Sadržina biračkoga prava mora biti jedna radnja, kao što je to kod svakoga drugoga prava. Odvojite od jednoga prava radnje, koje čovjek može da čini, — i od njega ne će ostati ništa. Sadržina je biračkoga prava, da pojedinac glasa ili bira, koga hoće, da tu radnju izvede taktički, a da mu niko ne može zabraniti. Da li će biti subjektivno pravo, to zavisi od njegove praktične vrijednosti za pojedinca, i to naime od toga, da li služi posebnim interesima. I sa toga gledišta, kao što smo vidjeli, ono i jeste to. Medjutim ništa ne smeta, da ono ima istovremeno takovu vrijednost i to baš već izvršeno (kada je već pojedinac glasao, dakle samo glasanje, u kome se realizira biračko pravo), da bude i državna funkcija. I ono i jeste to, jer služi organiziranju države. Mi ne vidimo nikakova razloga nigdje i ni sa koje strane za suprotno.

Posljedica ovoga bi bila, da se jedna državna funkcija smatra i za subjektivno pravo, ako su pojedinci slobodni pri vršenju funkcije, kao što su to birači, i, ako se ne može stvoriti kontrola, iz kojih su motiva i razloga radili. Takovih situacija nema sigurno kod jednoga upravnoga činovnika ili suca, jer su oni i ograničeni u radu ili, i kad to nisu, oni su dužni, da rade samo u općem interesu. Ali takova ima kod drugih organa. Samo, ispitivanje toga pada izvan okvira ovoga članka.

„II. — Opće je poznata stvar, da narodni predstavnici (poslanici) stoje pod utjecajem svojih birača, bilo pod utjecajem lokalnih interesa (koji je, izgleda, uzgred budi rečeno, veći kod pojedinačnoga glasanja, po srezovima) bilo grupa, iz kojih su proizašli (staleža, klase i t. d.). U stvari najtočnije bi bilo reći, da su pod utjecajem partija i preko njih onih interesnih sfera, koje su izražene u partijama. Ali tako stoji stvar faktički. Medjutim pitanje je, kako stoji p r a v n o.[1])

[1]) Ovdje uzgred pominjemo, da nema nikakova pravnoga značenja ustavna odredba, da svaki narodni predstavnik predstavlja cio narod (čl. 74). U istini to znači samo, da poslanici učestvuju u donošenju takovih akata, koji se odnose na

Digitized by Google

Po ustavu, kao što je poznato, birači ne daju nikakova obavezna uputstva. Oni biraju narodne poslanike i mogu samo da ih ne izaberu ponovo; — rok je medjutim odredjen i relativno je kratak i može biti još kraći, kad skupština bude raspuštena. Očevidno oni nemaju nikakova drugog prava osim toga, kao što ni narodni poslanici nemaju nikakve druge dužnosti osim te, da rade u skupštini. Ali pitanje je u tome, što znači to biranje. Po našem mišljenju ne smije se stvar posmatrati odveć formalno, kako je to činila starija teorija, i zadovoljiti se konstatacijom, da birači imaju samo funkciju, da biraju narodne poslanike.

No s druge strane isto tako valja se čuvati i sociologizma. Takov sociologizam n. pr. nalazimo kod zaslužnoga i poznatoga francuskog pravnika Duguit-a. On nalazi, da izmedju birača i narodnih predstavnika postoji podjela rada. »Fakt, koji čini osnovu ove pravne konstrukcije, kaže on, to je fakt solidarnosti, uzajamne zavisnosti izmedju zastupanih i zastupnika, solidarnost, koja ima iste karakteristike kao i socijalna solidarnost uopće. Solidarnosti po sličnosti: zastupani i zastupnici imadu jednake potrebe i identične težnje, jer oni teže jedni i drugi održavanju i rašćenju političke sile, koja im pripada. Solidarnosti pomoću podjele rada: zastupani i zastupnici su vezani recipročnošću funkcija i službi. Zastupani daju element, koji proizvodi i održava vlast upravljača; samo oslanjajući se na njih, predstavnici mogu nametnuti svoju volju podanicima; i s druge strane predstavnici mogu sami da vrše državne funkcije u ime predstavnika, koji to ne bi mogli ili koji bi mogli samo sasvim nesavršeno. Jednom riječju, razmjena usluga sastoji se u tome, što zastupani daju najveću silu a zastupnici vrše državne funkcije.[2]) Što se tiče prvog oblika solidarnosti (po sličnosti), očevidno to je jedan socijalan fakt, koji nema važnosti za pravni odnos medju biračima i narodnim poslanicima, i to je, bar djelomično, onaj fakt, koji smo u početku istakli. Što se tiče drugoga, to može značiti ili takodjer prosto jedan sociološki fakt zavisnosti narodnih poslanika od birača ili jedno tautološko potvrdjivanje, da im birači zato, što biraju, daju vlasti ili točnije ovlašćenja, kako to daju oni, koji biraju uopće.

Mnogo je bliži istini, medjutim, prof. Haurion. On kaže: »Psihološki fakt, koji se nalazi pri dnu biranja, to je dakle, da birači posvjedočavaju izabranomu povjerenje za ostvarenje njihovih želja i stoje dobri za njihovu ulogu predstavnika. Ništa više i ništa manje. Od trenutka, kada birači posvjedoče svoje povjerenje, oni su svjedoci povjerenja, t. j. garanti, i ovdje se psihološki fakt oblači u pravno

cijelu zemlju i sve gradjane, zakone — ono, što se samo po sebi razumije. No osim toga znači još te, da poslanici ne smiju dobiti obavezna uputstva (imperativne mandate) od birača. Ali to je kazano izričnо u ustavu (čl. 74). Na taj način je odredba, da svaki narodni poslanik predstavlja cio narod, izlišna i daje se objasniti kao jedan simbol onoga gledišta, na kome počiva moderna država, t. j. teorije narodne suverenosti.

[2]) Traite' de droit constitutionnel, I, 1911, str. 297.

Digitized by Google

ruho, koje mu točno pristoji. Birači su garanti izabranoga, to je trupa odana, koja ide sa njim, to su njeni conjurores«[3]). Ali i tu ima nešto, što se ne može primiti. Prije svega mi moramo staviti jedno ograničenje, da se sa pravnoga gledišta može smatrati samo to, da birači daju povjerenja, samog po sebi. Kada bi oni obavezivali izabrane, da ovi ispunjaju i njihove želje i volju, onda bi to zakonodavac izričnо rekao. Nama izgleda, da tu ima dvoje: ili će zakonodavac ustanoviti obavezan mandat, i onda izabrani moraju ispunjavati želju i volju birača, — ili im to ne će dati, i onda ne vidimo mogućnosti, da se govori o jednoj takovoj obavezi izabranih, i uopće ne vidimo ništa drugo, izvan toga, da su im birači dali svoje povjerenje. A zatim, što je važnije, cijelo pitanje se upravo svodi na to, da se utvrdi, što mogu birači, koji drže u svojim rukama tako moćnu sankciju, da ponovo izaberu, ili uopće da izaberu, da biraju (jer da čovjek bude jedan jedini put izabran, mora da ispunjava izvjesne uslove u pogledu interesa birača). Naimenovanje ima uopće jedan fundamentalni značaj i od toga zavisi praktična vrijednost mnogih institucija, kao što od toga zavisi, koliku će moć da ima jedan organ. Ovdje ono ima jedan naročiti značaj, jer birači su slobodni, koga će izabrati, i biraju ljude, koji će donositi akta, koja imaju prvoklasnu vrijednost, zakone, pri tome slobodni u najvećoj mogućoj mjeri. I taj značaj vidi se u tome, što bi birači mogli naturiti svoju volju izabranima, — točnije, da im ispunjuju želje, i najtočnije, da ispunjuju njihove interese, — ako su dovoljno zreli, svjesni i dobro organizirani. Mi podvlačimo m o g u, jer ne postoji izvjesnost, da će naturiti svoju volju; — biračko pravo im samo daje m o g u ć n o s t i. Ali to znači u krajnjoj liniji, da birači mogu utjecati posredno na zakonodavstvo i da se prema tome mogu smatrati kao m o g u ć i učesnici u donošenju zakona. Takova jedna veza ima očevidno obilježje pravne veze, pošto počiva neposredno na unutrašnjem smislu biračkoga prava, ali koji je uslovljen, kao što smo to vidjeli, izvjesnim momentima, koji se odnose na rad zastupnika.

III. — Posljedica je ovakova gledišta, da se izbriše oštra granica izmedju birača i učešća u zakonodavstvu i da se omogući jedno gledište po kome će postojati stupnjevi u demokraciji počevši od neposredne, kakova je bila u antičkim demokracijama, do predstavničke vlade, u kojoj ne postoji mogućnost raspuštanja skupštine i koja je zasnovana na principu većine predstavništva, — ali u smislu, da su to sve oblici j e d n e i s t e i d e j e ili točnije ostvarenja njena u većem ili manjem stupnju. Tako bi se imale da prave čisto formalne razlike i da bi predstavnička vlada bila jedan režim, gdje narod vrši, formalno uzevši, funkciju biranja (na jedno odredjeno vrijeme) bez obzira, u kojoj će mjeri vršiti biranje s obzirom na druge momente u državnoj organizaciji.

Medjutim, ako se u biračkom pravu vidi samo biranje i na taj način napravi odsečna granica izmedju biračkoga prava i učešća

[3]) Principes de droit public, 1916, str. 703.

Digitized by Google

u zakonodavstvu, onda se može javiti kao posljedica, da se sistem, u kome se skupština može raspustiti, kao i sistem zasnovan na načelu proporcionalnoga predstavništva može shvatiti kao sistem različit od predstavničkoga.

Tako postoji jedno mišljenje, po kome je parlamentarni sistem, barem u republici, nešto više od predstavničkoga, neka sredina izmedju predstavničke i neposredne demokracije (u smislu referenduma i inicijative). Taj karakter po tom mišljenju dolazi od mogućnosti, da se raspusti skupština, što postoji u parlamentarnom sistemu i čime se upravo on karakteriše. Pravo raspuštanja skupštine, po tom mišljenju, znači povećanje moći biračkoga tijela. Raspuštanjem skupštine biračko tijelo se poziva, da dade svoje mišljenje o sukobu, u stvari o jednom konkretnom aktu vlade, i uopće onda, kada se posumnja, da parlamenat ne radi u saglasnosti sa voljom birača, odnosno da se volja birača promijenila u toku vremena. Naročito ovo posljednje, po tom mišljenju, pokazuje, da u parlamentarnom sistemu biračko tijelo ima jednu veću ulogu, nego što je biranje, pošto se drukčije ne može objasniti potreba za saglasnošću izmedju birača i parlamenta. Biračko tijelo dakle ne bira, da bi samo imenovalo narodne poslanike, već ima i jednu veću ulogu. Ono izlazi iz svoje pasivne uloge i postaje jedan važan aktivan faktor. Ono na jedan način čak sudjeluje direktno u zakonodavnoj funkciji, i u tome se parlamentarni sistem približava neposrednoj demokraciji.

Medjutim, i kada bi bilo točno, da se time povećava moć birača, treba to dopuniti konstatacijom, da se u monarhijama s druge strane povećava istovremeno i moć šefa izvršne vlasti. I samo u jednoj republici, kao što je Franceska, u kojoj predsjednik republike može raspustiti skupštinu (donji dom) s pristankom senata (gornjeg doma), ono dobiva u svojoj moći. Ali dobiva samo u stupnju, ono postaje jedan važniji činilac, kada se čini apel na njega u izvjesnom momentu. Razlika je nesumnjivo u tome, što se biračko tijelo, kada postoji mogućnost, da se skupština raspusti, javlja još jedan put.

Ali i sada i onda, kada ne postoji raspuštanje, njegovo učestvovanje sastoji se samo u tome, što će izabrati svoje predstavnike, ali ni u ovom slučaju ne će moći da im dade vezana punomoćja. S druge strane pak nikako ne bi bilo objašnjivo, kako će birači odjedanput postati nešto više i nešto drugo, nego što su bili. Ako oni nisu imali neku drukčiju moć ranije, ne mogu je imati ni sada. I obrnuto, ako je imaju sada, kada postoji mogućnost raspuštanja skupštine, znači, da su je imali i ranije, da je imaju uopće. Drugim riječima, ako hoće da se dokaže ovakova jedna stvar, onda treba da se podje od jednoga drukčijeg shvaćanja o biračkom tijelu i njegovoj ulozi uopće. Umjesto da se u raspuštanju skupštine i time u parlamentarnom sistemu vidi nešto drugo i nešto više, treba u predstavničkom sistemu vidjeti uopće nešto više. I samo naravno onda, kada se stvar shvati na ovaj način, može se braniti

Digitized by Google

teza, da raspuštanje skupštine povećava istovremeno moć biračkoga tijela i moć izvršne vlasti.

Ono, što neki vide u raspuštanju skupštine, drugi vide u sistemu srazmjernoga predstavništva. Naime, smatra se, da ovaj sistem ne odgovara duhu predstavničkoga režima. Predstavnički režim, čiji je cilj, da bude »slika biračkoga tijela« ili »slika naroda«, ima težnju k neposrednoj demokraciji. I u krajnjoj liniji on nije ništa drugo nego težnja, da se biračima efikasno, stvarno obezbijedi predstavništvo. I u tome je njegov raison d'être i njegova prevaga nad sistemom većinskoga predstavništva, pošto ovaj nikako ne garantuje, da će manjina dobiti svoje predstavništvo. Ali mi mislimo, da to baš nikako ne pokazuje, da je sistem srazmjernoga predstavništva nešto drugo po svojoj suštini nego sistem većinskoga. Ako se traži, da svaki birač, odnosno sve vrste birača, imaju i faktički predstavništvo, ne traži se, da sami birači donose zakone, jer odnos izmedju birača i predstavnika i u ovom sistemu ostaje isti, kakov je bio. (Birači nemaju prava, da daju obavezna uputstva). Ono, što se traži, to je samo logično izvodjenje ideje predstavništva.

I kada se od strane kritičara ovoga sistema konstatuje, da se faktički to ne može postići, onda se time baš dokazuje, da proporcionalni sistem sobom ne donosi ništa iz osnova drukčije, ma da se htjelo da dokaže neka vrsta njegova polutanstva, nepotpunosti ili još bolje unutrašnje protivrječnosti. Jer to baš pokazuje, da taj sistem nije ništa drugo nego predstavnički sistem. Od toga se pri rezonovanju i trebalo da podje, kao što je trebalo i u prvom slučaju.

Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas.

Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

Pravo je propis o tome, što treba da pojedinac u interesu drugih pojedinaca ili zajednice čini, trpi ili propusti; ali pravo je i odnos gospodstva nad voljom i radom drugih pojedinaca. Pravo je dakle ideja, norma, ali ono je i činjenica: vlast, sila. Pravo je norma, koja daje vlast, ali pravo je i vlast, što izvire iz norme. Kao čedo dvaju svjetova psihičkoga i fizičkoga, razapeto medju dva suprotna pola, ono se neprestano u svojem historičkom razvitku pomiče sada prema jednome, sada opet prema drugome, gubeći se katkada u pukoj činjenici nasilja, da bi se kašnje vinulo još jače prema ideji normi Pravo kao činjenica, kao odnos gospodstva nad licima i stvarima treba da je odredjeno, konačno i neosporivo i do potrebe provedivo autoritetom društvene prisile, dok pravo kao odraz ideje mora da teži što potpunijoj saglasnosti s normom. Prvoj potrebi pravo zadovoljava time, što svaki akt državne vlasti postaje konačno neosporiv i neizmjenjiv bez obzira na svoju objektivnu saglasnost s normom, i na taj način podesan, da služi kao prisilan regulator društvenih odno-

Digitized by Google

šaja. Ali pravo, koje bi bilo konačno, neosporivo i obavezno samo za to, što ga je konkretizovao neki društveni organ, čiji rad nije podvrgnut nikakovoj daljoj pravnoj kontroli, ne bi bilo daleko od običnoga nasilja. Faktična vlast nad licima i stvarima, odnosno mogućnost raspolaganja sa životnim dobrima ukazuje se pravom, samo koliko se i objektivno logički dade svesti na neku višu apstraktnu pravnu normu. Kako je jaka ta idejna strana prava, vidi se po tom, što će vrlo rijetko i najokorjeliji cinik, zločinac ili tiranin priznati, da je njegov rad svijesno i hotimice u opreci s pravom. Slučajevi su očitoga i otvorenoga gaženja prava u modernom društvu prilično rijetki, ali je zato to češća težnja, da se nepravo i nasilje maskira pravom. Iz toga slijede dva vrlo praktična rezultata za ostvarenje načela zakonitosti i ograničenje nasilja. Prvo da je i gola konstatacija prava, za kojom ne stoji nikakova fizička snaga, osim neospornoga moralnoga auktoriteta objektivnosti, kadra obuzdati i najjače nasilje; — drugo da je vrlo opasno, ako se ta konstatacija prepusti onomu istomu organu, koji raspolaže fizičkom snagom, potrebitom za ovivotvorenje drugih društvenih interesa.

Da bi se sila istisla iz društvenih odnošaja i zamijenila pravom, tome leži čitav rad i razvitak kulturnoga čovječanstva. Medjutim je pravo, kako znamo, samo skup propisa, što na prisilni način uredjuju vanjsko ponašanje ljudi u društvu. Pravo je dakle još uvijek samo uredjena, kanalizovana sila, koja se vrši po stalnim pravilima. Ono je iz sile nastalo te se silom i održava. Ipak, i ako je sila još uvijek nuždan atribut prava, ništa nije pravu u krajnjoj konsekvenciji tako oprečno kao sila. Pravo se svojim usavršavanjem sve više udaljuje od sile i približava ideji norme, da bi jednom uzmoglo važiti kao očišćeni, spiritualizirani propis bez ikakove vanjske sankcije i prisile. Evolucija prava od fakta, sile do norme nije ravna, a ni brza. Često se čini, da se čitavo čovječanstvo ili bar većim dijelom vratilo na polaznu točku, izgubilo se u nasilju. Ipak se jasno primjećuje, osobito na području kaznenoga prava, te najizrazitije domene društvene prisile, kako se pravo palagano, ali neprestano evolvira u smjeru ideje, norme. Istaknuli smo, kako čovječanstvo u svojoj borbi za pravo a protiv sile, nije dospjelo dalje nego, da svede vršenje sile u stalne granice. Medjutim sila svedena u stalne granice, ogradjena i kanalizovana sila nije više gospodar nego sluga ljudskih odnošaja. Netom je ljudski um uspio, da toj sili postavi stalne granice na svim područjima javnoga i privatnoga života, obavljen je glavni i najteži dio posla. Treba samo osigurati, da se te granice ni na kome mjestu ne prodru, da se regulisano korito ne provali, i razorni će elemenat postati sredstvo u ljudskim rukama.

Tomu cilju služi i najsavršenija društvena tvorevina kulturnoga čovječanstva, moderna pravna kulturna i socijalna država sa svojim najjačim pravnim i stvarnim garancijama za ispravnu konkretizaciju prava od vrhovnih pa do najnižih pravnih sfera. Ona se zove pravnom, jer je i na upravnom području vezana pravnim normama od zadiranja u pojedinačku pravnu sferu i jer ta njena vezanost nalazi

Digitized by Google

svoju sankciju u kontroli nezavisnoga i nepristranoga upravnoga sudstva. To je opći pojam i poprječni tip predratne evropske pravne države, ali to nije još njeno najsavršenije oživotvorenje. Pravna je država u potpunom smislu riječi samo ona, u kojoj je pravo najviša kategorija, vrhovni auktoritet, kojemu su podredjeni svi čini i interesi pojedinaca i državnih organa. Pravna država mora biti dakle i na području ustavotvornom odnosno zakonodavnom vezana pravom. Kako nije bilo dovoljno za pojam pravne države u pomenutom širem smislu, da postoje propisi o vršenju upravnih funkcija, jer tih je propisa imala u većem ili manjem opsegu i policajna država, tako nije dosta za pojam pravne države u ovom užem značenju, da joj ustav normira postanak, nadležnost i odnošaj vrhovnih državnih organa te stajalište države prema slobodi pojedinaca, već treba da i te ustavne norme dobiju svoju sankciju u kontroli redovnih sudova ili jednoga naročitoga ustavnoga suda. Moglo bi nam se prigovoriti, da ni time još nije ostvarena pravna država u potpunom savršenstvu, pošto rad pomenutih sudova ne podleži nikakovoj daljoj pravnoj kontroli; on je dakle samo faktično vezan na zakonske norme, ali ne pravno, pošto ta vezanost nema nikakove pravne sankcije. To je istina, ali u pravu se ni ne da postići nešto apsolutno i savršeno. Svaki pravni akt mora na koncu da postane neizmjenjiv i neosporiv, bez obzira na svoju objektivnu saglasnost s pravnom normom, jer inače ne bi mogao da služi kao prisilan regulator konkretnih društvenih odnošaja. Slučajevi se objektivne protupravnosti ne mogu nikada potpuno isključiti kod autoritativnoga ustanovljenja prava, oni se mogu samo ograničiti na najmanju mjeru, ako se svaka konkretizacija prava povjeri onomu državnomu organu, koji je za taj posao najkvalifikovaniji, a dalji se napredak može postići jedino usavršavanjem kvalifikacija toga najpodesnijega državnoga organa. Kako je sud po svojoj pravnoj spremi, po svojoj nezavisnosti, po svojoj specijalizaciji i nezainteresovanosti, po metodama svojega rada sposobniji od zakonodavnoga ili ustavotvornoga organa, da vrši kontrolu nad zakonitošću administrativnoga rada, tako je on najsposobniji državni organ, da vrši pravnu kontrolu i nad radom zakonodavca odnosno ustavotvorca. Organ, koji ima kao glavnu zadaću, da oživotvori opće interese stvaranjem apstraktnih pravnih normi, dolazi često u opasnost, da zbog tih općih interesa i nehotice predje granice svoje kompetencije. Kako je pojedinac nepouzdan sudac u stvarima svoga interesa, tako je i državni organ. Izuzetak postoji donekle kod suda, jer sud u predmetima, što ih rješava, nije zainteresovan. Gdje je i sud sam u dotičnoj stvari zainteresovan, kao kod vlastitoga popunjavanja, tu mu nisu odriješene ruke, već stoji pod pravnom kontrolom administrativne vlasti, koja imenuje suce i onda, kada sudački zborovi imaju isključivo pravo predlaganja kandidata, kao u Srbiji.[1]) Ko ne priznaje, da je sud sposobniji, da ispravno i nepristrano prosudi, da su

[1]) Po srpskom zakonu o sucima od 4. ožuj. 1911. čl. 17-23 imenuje suce kralj ukazom na prijedlog ministra pravde. Ali je ministar kod toga vezan prijedlogom sudskih kolegija. Ti se kolegiji sastoje kod kandidiranja prvostepenih sudaca iz

Digitized by Google

ustavotvorac odnosno zakonodavac kod stvaranja ustavnih ili zakonskih normi ostali u granicama prava, taj mora poricati potrebu podjele vlasti uopće.

Pravna kontrola može biti objektivna ili subjektivna, potpuna ili nepotpuna. Nepotpuna je kontrola, kada se ograniči samo na ustanovljene kaznene ili disciplinske, odnosno i materijalno-pravne odgovornosti onoga organa, koji je povrijedio pravo, ali se time ne ništе one specijalne pravne posljedice, što su se dotičnim aktom htjele postići. Takova je odgovornost organa na upravnom području postojala i u policajnoj državi. Upravni je organ i tu odgovarao za povredu upravnoga propisa disciplinski, a često i kazneno te materijalno, ako je tom povredom nanesao nekomu protupravnu štetu ili korist. Takovu nepotpunu kontrolu vrše nad povredom ustavnih normi sudovi ministarske odgovornosti i u onim državama, gdje ustav nije stavljen pod pravnu zaštitu sudske vlasti, pa i kod nas. Medjutim kao u upravi, tako i na području stvaranja zakona, kontrola mora biti potpuna, ako hoće da bude uspješna. Ona je direktna ili objektivna, ako kontrolni organ neposredno proglasi apsolutno nevaljanim sam dotični akt. Takovu ulogu imadu ustavni sudovi austrijskoga i českoga tipa. Kontrola može biti takodjer indirektna ili subjektivna, kada kontrolni organ ne ništi sam protupravni akt, već jedino njegove pravne posljedice glede konkretnoga slučaja. Na tom je načelu bila zasnovana kontrola austrijskih, hrvatskih i bosanskih sudova nad protuzakonitim naredbama, na njemu se osniva i vlast amerikanskih redovnih sudova, kada ispituju ustavnost zakona, a i naše upravno sudstvo ne može direkte poništiti neku opću uredbu upravne vlasti, već je samo ne smije primijeniti na konkretni slučaj, ako nadje, da je nezakonita.

Naš Vidovdanski ustav ne sadrži nikakove ustanove o tom, da li su sudovi ovlašteni ispitivati ustavnost zakona, a takove ustanove nije sadržavao ni zadnji srpski ustav od god. 1903. tako, da je u tom pogledu kod nas velika nesigurnost. Raniji su srpski ustavi sadržavali ustanovu, po kojoj je samo narodnoj skupštini pripadalo pravo ispitivati, da li je ona na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona[2]), dok svi naši priječanski zakoni o sudačkoj vlasti sadrže ustanovu, da sudovi nemaju vlasti ispitivati ustavnost pravilno proglašenih zakona[3]). Glede ispitivanja ustavnosti t. zv. neredaba za

ministra pravde te predsjednika kasacionog i apelacionog suda, kod predlaganja predsjednika prvostepenih sudova od svih članova apelacionoga suda i kasacije, a kod kandidiranja viših sudaca iz svih članova kasacije i drž. savjeta. Na svako se mjesto predlažu po dva kandidata, izmedju kojih bira ministar.

[2]) Vidi: Čeda Marković, Arhiv 1907., str. 413. sl.

[3]) Isporedi čl. 6. hrv. zakona o sudskoj vlasti od 28. veljače 1874., čl. 7. austr. osnov. drž. zakona o sud. vlasti od 21. pros. 1867. (br. 144 l. d. z.); § 18. bos. sud. ustava od 23. pros. 1913.; § 19. zak. čl. IV. 1869. za Ugarsku. Na tom stanovištu stoje glede našega ustava S. Jovanović, Ustavno pravo SHS. 1924. str. 72-73, Živ. M. Perić. Gradj. zakonik 1909.

Digitized by Google

nuždu po § 14. temelj. austr. drž. zak. o carev. vijeću od 21. prosinca 1867. (br. 141 l. d. z.), vladao je u literaturi spor[4]), ali u praksi sudovi su se prema njima držali jednako kao i prema zakonu u formalnom smislu. Po tome je u priječanskim stranama kralj, izdavajući ustavom propisanu formalnu ispravu o zakonu, pravomoćno utvrdio, da je dotični akt pravi zakon u formalnom ustavnom smislu, da su se dakle stekli svi ustavni uslovi za postanak zakona, a naročito predvidjeni sporazum obadviju ustavnih faktora. Kralj je dakle imao pozitivno ovlaštenje, da pravomoćno utvrdi opstojnost nekoga zakona. Kralj je mogao i neustavno stvoriti zakon, koji bi bio imao za sudove obaveznu moć, ako je htio zloupotrebiti to svoje ovlaštenje. Po ranijim srpskim ustavima imala je narodna skupština negativno ovlaštenje, da svojom izjavom pravomoćno utvrdi, da nije na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona i da tom svojom izjavom, bez obzira na njenu ispravnost ili neispravnost, poništi pravnu snagu formalnoga zakona. Zlorabeći tu svoju vlast mogla je narodna skupština nana dokinuti i zakon, koji je ispravno stvoren. Pošto narodna skupština nije mogla svojom izjavom pravomoćno stvoriti zakon, a pešto je ipak nečija izjava morala biti i u tom pozitivnom pravcu konačna, to moramo zaključivati, da je i srpski kralj po ranijim ustavima imao vlast pravomoćno potvrditi, da je nastao zakon, izdavajući o tome formalni pismeni akt. Sve su druge vlasti morale tu konstataciju priznati za pravomoćnu i obaveznu, dok ju nije možda poništila narodna skupština svojom protivnom tvrdnjom. Prema tome su se sudovi i na bivšem austrijskom a i na srpskom pravnom području morali ograničiti jedino na to, da utvrde, da li postoji onakov formalni pismeni akt, kakov je po ustavu predvidjen za promulgaciju zakona, pa ako postoji, morali su ga primjenjivati bez obzira na njegovu ustavnost ili protuustavnost, dok se god u Srbiji nije izjavila narodna skupština, da ona kod stvaranja toga zakona nije sudjelovala na ustavan način.

Ispitivanje ustavnosti zakona bar u onom opsegu, u kojem je sudovima pripadalo po partikularnim pravima prije ustava, pripada im i danas. U obziru pravnih normi, stvorenih prije ustava, ono im pripada i u većem opsegu, jer se je ustav u pogledu ranijih pravnih propisa postavio na stanovište običnoga zakona, po kojem »lex posterior derogat priori« (čl. 142.). Da bi sudovi mogli s jednakim uspjehom vršiti ispitivanje materijalne strane ustavnosti zakona, stvorenih iza ustava po obrnutom načelu »lex (fundamentatis) prior derogat legi (communi) posteriori«, o tom ne može biti nikakova spora. Ali da bi im bilo teško i više puta nemoguće ustvrditi formalnu ustavnost zakona, koja obuhvaća u sebi ispitivanje čitavoga legislatornoga procesa od zakonskoga prijedloga, pa do konačnoga glasanja u skupštinskom plenumu, čitavo pitanje ispravnog verificiranja

[4]) Za vlast sudova: A. Menger, System des österr. Zivil-Prozessrechtes, I. str. 282., te Ulbrich, österr. Staatsrecht 404. Protiv Ullmann, Das österr. Zivilprozessrecht 1892. str. 18.

Digitized by Google

i konstituiranja skupštine, zakonitosti izbora, izbornih lista itd., o tome nema također nikakove sumnje. Nego s takovim se poteškoćama susrećemo i inače u sudstvu na svakom koraku, pa nas one opet ni ne mogu ni ne smiju odvratiti od utvrdjivanja onoga, što je više puta ne samo moguće i lako, već dapače evidentno. Gdje se neispravnost ne može utvrditi, tu bi kao uvijek vrijedilo faktično stanje kao ispravno i zakonito. Tako je u kaznenom pravu, tako je u gradjanskim parnicama, tako je u vršenju upravnoga sudstva, tako bi bilo i u pitanju formalne ustavnosti zakona. Možda bi za olakšanje rada sudovima na tom području bilo najumjesnije, da i kod nas obavi verifikaciju mandata jedan nezavisan i nepristran sudski forum, čije bi rješenje moralo biti prejudicijalno za sve ostale sudove i državne vlasti[5]). Ali se sudovi ne bi mogli nikada odreći ispitivanja formalne ustavnosti zakona, jer baš u tim formalnim propisima leži u glavnom čitava i jedina garancija zakonitosti rada legislatornih organa, koji su u pitanju materijalne sadržine budućih zakona pravno neograničeni, odnosno sva se pravna ograničenja kod tzv. zakona ustavne kompetencije često svodi na kvalificiraniju većinu ili ostale strože formalnosti u konstituisanju i radu ustavotvornog organa.

U našoj je literaturi prvi i gotovo jedini zauzeo stanovište, obzirom na srpski ustav od god. 1903., da sudovima pripada neograničena vlast cijeniti ustavnost zakona, profesor subotičkoga fakulteta dr. Čeda Marković[6]). On umuje ovako: Po ranijim je ustavima pripadalo pravo narodnoj skupštini, da ispituje, da li je ona na ustavan način sudjelovala kod stvaranja zakona. U ustavu od god. 1903. nije to pitanje riješeno. Ali neki organ mora biti, koji će ispitivati i ustavnost zakona, a taj organ može biti jedino sud, koji je dužan biti na čistu, je li onaj državni akt, koji se pojavljuje u vanjskom ruhu zakona, doista zakon. Sud sudi po zakonu, ali za to sud mora znati, ispitati, utvrditi, što je zakon. Protiv toga je ustao beogradski profesor Živ. M. Perić[7]). Da sudovima ne pripada pravo cijeniti ustavnost zakona uči i Sobodan Jovanović[8]), dok se dr. Sagadin u ocjeni[9]) djela Slobodana Jovanovića ne slaže u tom pitanju s njime. Ni dr. Pitamić[10]) ne priznaje sudovima pravo cijeniti ustavnost zakona. Po njemu je kraljeva konstatacija sadržana u promulgacijonoj ispravi konačno i pravomoćno rješenje, da je do-

[5]) Kakov bi kaos u ocjenjivanju zakonodavnoga rada današnje skupštine nastao bez te konačne i pravomoćne verifikacije, nije teško sebi predočiti. Sve kada bi u ovakvim prilikama i bilo sudovima ne samo dopušteno već i naloženo ispitivati ustavnost zakona, oni ga ne bi mogli ni vršiti, kao što ne vrše ni ispitivanje zakonitosti uredaba (Rješenje o stanovima od 16. prosinca 1924.!)

[6]) Arhiv 1907.

[7]) Vidi predgovor Niketićeva izdanja gradj. zakona od 1909.

[8]) Ustavno pravo SHS str. 72.—73.

[9]) Arhiv 1924.

[10]) Ustava ni zakon. — Slovenski Pravnik 1923.

Digitized by Google

tični akt pravi zakon u ustavnom smislu te riječi. U najnovije se je vrijeme protiv sudskoga ispitivanja ustavnosti zakona izjavio i ljubljanski profesor dr. Djordje T a s i ć[11]). Sa stajališta monarhističkoga principa bio je sasma razumljiv i opravdan propis, da sudovima ne pripada vlast cijeniti ustavnost zakona, jer kralj stvarajući ustav, daje narodu koncesije iz punoće svoje vlasti. On najbolje zna, što je i koliko je prava ustupio i najbolje može kontrolirati, da li se zakoni kreću u granicama te koncesije. — Medjutim se u novije doba sve više pisaca izjavljuje za pravo sudske kontrole nad ustavom, te se ta kontrola priznaje sudovima po samoj naravi stvari, gdje god im nije izričito oduzeta. Tako u Francuskoj Dugnit i Jéze, a u Austriji Kelsen i Merkel[12]).

Mi smo već istaknuli, kako je to samo konsekvencija, produbljenje pojma pravne države. To je ostvarenje načela, da se i u državi svaka funkcija povjeri onomu državnomu organu, koji je za vršenje te funkcije najkvalifikovaniji, da se dakle i najviša pravna kontrola povjeri najkvalifikovanijemu pravnomu organu, — dakle sudu. Ne dirajući time dakako u nadležnost ostalih državnih organa, koji su po svom sastavu i postupku kvalifikovaniji, da u granicama prava ostvaruju sve ostale konkretne i apstraktne interese u državi. Time dovode ti slobodni državni organi u okvir prava neprestano nove i žive socijalne i prirodne snage, te ih podčinjaju interesima zajednice. Ali sve te snage treba da su koordinirane, da su upravljane stalnom zajedničkom cilju, a tu koordinaciju društvenih snaga vrši pravo, kao stalna apstraktna, objektivna institucija, u koju svi subjektivni i faktični odnosi mogu ulaziti samo po stalnoj osnovi.

Kako se pojedinačka sloboda ne može ostvariti bez podjele državne vlasti, tako je i ta podjela neodrživa bez medjusobne kontrole. Tko poriče, da sudovima pripada pravo kontrole nad ustavnošću zakona, taj mora dopustiti, da zakonodavac smije dignuti sve ustavne garancije sudske nezavisnosti, čime bi bila sasma uništena uloga i funkcija sudske vlasti kao čuvara stvorenoga prava. Prigovorit će nam se, da te apsolutne garancije, u koliko nismo pristaše škole prirodnoga prava, i onako nema, jer što ne može sudovima oduzeti zakonodavac, može im osporiti ustavotvorac. To je istina, ali opet moramo naglasiti, da se u pravu nešto apsolutno i savršeno ni ne da postoći. Kada smo nadležnost, kvalifikacije i funkcije sudske vlasti stavili pod kontrolu ustavotvorca, dali smo im zbog tvrdoće ustava najveću moguću stalnost i pravnu zaštitu[13]), ali samo u koliko i ustavni propisi imadu svoju sankciju u kontroli sudova nad zakonodavcem. Ako te kontrole nema, onda je čitava tvrdoća ustava i sva stabilnost pravnoga poretka u vječitoj opasnosti, jer je ustav

[11]) Arhiv 1925.

[12]) Vidi literaturu kod Tasića l. c.

[13]) Istina je, da pravo štiti u prvom redu pravna svijest naroda, osobito na području javnoga prava. No pravna se svijest ne stvara samo nesvjesno razvitkom faktičnih prilika i potreba, već i svjesno normom zakonodavca.

Digitized by Google

doduše zaštićen od zakonitoga, pravilnoga mijenjanja, ali je potpuno nezaštićen od nezakonitoga neispravnoga mijenjanja običnim zakonima.

Ministarska odgovornost radi predlaganja ili premapotpisa neustavnoga zakona ne može nam također puno pomoći, jer su za optužbu ministara od strane državne skupštine postavljene takove poteškoće, da bi se taj zakon doista mogao prije nazvati zakonom o ministarskoj neodgovornosti, nego li o ministarskoj odgovornosti[14]). Ako $^2/_5$ članova narodne skupštine može osujetiti svaki njezin prijedlog, koji ide za redovitom promjenom ustava, onda je upravo apsurdno, što te iste dvje petine ne mogu staviti ministre pod optužbu radi protupravne promjene ili povrede ustava. Dakako da to optuživanje, ako nije zaključeno natpolovičnom većinom prisutnih članova narodne skupštine, ne bi smjelo imati za posljedicu demisiju optuženoga ministra, jer bi se inače ono izrodilo u sistem rušenja ministara sa strane manjine; — ali ako bi i državni sud primio optužbu, ministar bi morao demisionirati. Time ne bi bio porušen parlamentarni režim, ali bi ustav bio jednakom mjerom štićen i od nezakonitoga mijenjanja. Kako danas stvar stoji, vrlo je nevjerojatno, da bi se ikada moglo optužiti bilo koje ministarstvo radi premapotpisa neustavnoga zakona, jer je gotovo nemoguće, da parlamentarna većina, koja je taj zakon izglasala, spadne u istoj skupštinskoj periodi, a po svoj prilici ni u slijedećoj, ispod $^1/_2$. A pošto odgovornost zastaruje za 5 godina, daljnje je skupštine ne će moći više ostvariti. Dakako, da ni takova pooštrena ministarska odgovornost ne bi imala puno praktičnoga smisla, ako bi zakonodavac mogao da mijenja i njezin opseg, odnosno da dira u kompetenciju, kvalifikacije i nezavisnost državnoga suda ministarske odgovornosti. Kako je kontrola sudstva nad ustavnošću zakona naročito potrebna u složenim državama, da ne bi ni pojedine države ni centralna vlast prekoračile granice međusobne nadležnosti[15]), tako bi ona bila bar zasada do jačega amalgamovanja naših plemenskih, regionalnih i kulturnih opreka vrlo podesna i za naše prilike, da obuzda eventualne hegemonističke prohtjeve i bojazni. — Usporiti ili zapriječiti formiranje duhovnoga jedinstva naših plemena sigurno ne bi mogla takova ustanova, kako ga nije zapriječila ni u američkim Sjedinjenim državama, nego bi ga još pospješila, garantujući načelo zakonitosti, dakle koordinaciju svih plemenskih i regoinalnih snaga i interesa te njihovo podredjenje nekomu zajedničkomu, objektivnomu stalnomu cilju.

Tkogod nije uvjeren, da je ustavna svijest pravno neodgovornog vladara i narodne skupštine te neograničena kraljeva mogućnost uskratiti sankcije neustavnomu zakonu i optužiti ministre dovoljna garancija za ustavnost zakona, taj mora stajati na stanovištu, da i

[14]) Čl. 91.—93. ustava, zatim zakon od 9. lipnja 1922.

[15]) Na toj se bazi razvila kontrola sudova nad ustavom u Sjedinjenim državama i ostalim engleskim dominijima. — Jelinek, Allgemeine Staatslehre 1911. str. 517.

Digitized by Google

sudovi moraju imati pravo cijeniti ustavnost zakona, a u našem ustavu nema ustanove, koja bi se tomu protivila, kako je nema ni u osnovama zakona o sucima odnosno o uredjenju sudova.

Propisi čl. 48. i 109. ustava, a naročito ovaj zadnji imadu u prvom redu da zaštite nezavisnost sudova od upravne vlasti. Ustav je podvrgao sudove zakonu, odredivši, da oni sude »po zakonima«, na osnovu »zakona«, ali im nije zabranio, da u svakom konkretnom slučaju ispituju i utvrdjuju, imadu li doista pred sobom zakon u ustavnom smislu te riječi[16]). Time, što je u čl. 80. normirao, da zakone proglašuje kralj ukazom, koji sadrži i sam zakon, rješen od narodne skupštine, da taj ukaz premapotpisuju svi ministri, a ministar pravde stavlja na nj državni pečat, te se brine o njegovu obnarodovanju u »Službenim Novinama«, odredio je samo onu konačnu formu, što je mora imati svaki zakon, ali nije kazao, da sve, što se u toj formi pojavi, vrijedi eo ipso kao zakon za sve pojedince i sve državne organe. Svakako i danas, kada u ustavu nema propisa, da samo narodnoj skupštini pripada vlast ispitivati, da li je na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona, držimo, da dokllegod narodna skupština živi i funkcioniše, nitko joj ne bi mogao poreći pravo, da oglasi kao nevaljan prividni zakonski akt, kod čijega stvaranja ona nije sudjelovala. Isto se tako ne može osporavati jednako pravo ni kralju. Kraljeva promulgacija zakona nema dakle ni danas za narodnu skupštinu neospornu obaveznu snagu. Pa kada ta promulgacija nema neosporne snage, onda ima sud ne samo pravo nego i dužnost, da ispita ustavnost toga formalnoga zakonskoga akta, koji ima za sebe samo presumpsiju istinitosti, kao i druge javne isprave. Kad je ustav propisao, da sudovi sude po zakonima, nije im svakako time htio zabraniti, da sude po ustavu, jer i ustav je samo jedan zakon naročite vrsti, — zakon, koji se ne može pravno izmijeniti kasnijim običnim zakonima, ali zakon, koji sudove i direkte veže, jer mnoge njegove ustanove moraju sudovi direkte primjenjivati. Ako se tvrdi, da sudovi nemaju pravo ispitivati ustavnost zakona, jer da se to protivi ideji podjele vlasti, na kojoj je izgradjen i naš ustav, valja primijetiti, da ideja podjele vlasti nije neko apsolutno pravilo, koje bi važilo za sve slučajeve i bez naročite ustavne sankcije. Materijalne se i formalne funkcije pojedinih organa gotovo nikada ne slažu, a konačno, ako se ideji podjele vlasti ne protivi, kada zakonodavac apsolutno i neograničeno za svoje apstraktno područje utvrdjuje, što ima važiti kao zakon, onda se toj ideji ne može protiviti ni to, ako sud za svoje područje slobodno i neograničeno utvrdi, što ima vrijediti kao zakon, pravna norma za konkretni slučaj. De fakto imadu tu vlast u jednakoj mjeri i jedan drugi ali je de jure nema ni jedan, jer je i zakonodavac jednako vezan na ustav, kako je i sud vezan na zakone. Što ta vezanost kod suda ne

[16]) Tako i Č. Marković l. c. Obratno dr. Tasić drži, da je to pitanje hotimice prepušteno razmjeru snaga vrhovnih organa. Faktički je čitavo pravo podvrgnuto razmjeru snaga, ali snaga, vlast, sila ne može biti pravo samo za to, što je momentano najjača.

Digitized by Google

može biti podvrgnuta nikakovoj daljoj pravnoj kontroli, dolazi odatle, što državni aparat nema savršenijega i pouzdanijega pravnoga kontrolnog organa od suda. Potreba je dakle, da svaki pravni akt postane jednom konačan neizmijenjen i neporeciv, dakle i izvršiv, sposoban, da prinudno regulira konkretne odnošaje; — ali je isto tako potreba, da nijedan pravni akt ne postigne tu konačnu, neizmijenjenu i neosporivu snagu, dok nije konkretizovan po najkvalifikovanijem pravnom organu i najsavršenijoj metodi ispitivanja obzirom na njegovu saglasnost s višim i najvišim pravnim normama. Kada bi dakle sa pravnoga gledišta postojali podjednako važni razlozi, da se sudovima prizna ili ospori vlast ispitivati ustavnost zakona, pravnici bi se, pa i sudovi morali zalagati svim silama, da održe to pravo, jer je ono neophodna potreba pravne sigurnosti, stalnosti i nepovredivosti ustavnih norma, najjača pravna garancija podjele vlasti i ličnih sloboda i jedini put i način za usavršavanje principa zakonitosti, za pobjedu reda nad haosom, ideje, duha norme nad faktom, silom i materijom. Pošto se iz ustava dade logički izvesti takov pravni zaključak za područje srbijanskih sudova, spomenuta ustavna norma ima derogatornu snagu i za suprotne odredbe naših partikularnih zakona o sudskoj vlasti. Svakako je interesantno, da sudovima nisu osporili vlast ispitivati ustavnost zakona ni nove zakonske osnove o sucima i uredjenju sudova.

Što se tiče opasnosti sudačkoga apsolutizma valja naglasiti, da je taj apsolutizam najmanje vjerovatan i opasan. Sudovi ne raspolažu ni s kakovom fizičkom snagom. Čitav njihov autoritet leži u ispravnosti i objektivnosti njihovih rješenja, a ta se dade dosta uspješno kontrolrati po čitavom javnom mišljenju. I zato bi sudovi vrlo teško i nerado išli rušiti taj najjači bedem svoje vlasti. U ostalom svako sudsko rješenje obuhvaća samo konkretni slučaj, pa se kod drugoga slučaja može i ispraviti. Namjerice ne bi mogli sudovi vrijedjati pravne norme, dok je bar većina sudaca najvišega sudišta riješena da brani zakon. A u pogledu tih najviših sudaca vrši se naročita stroga selekcija, kod koje ne ostaju neuvaženi ni interesi javne uprave, koja te suce imenuje u nekim stranama, kao u Hrvatskoj i Slavoniji, potpuno slobodno i nevezano na prijedlog stručnih sudačkih zborova.

Moglo bi se prigovoriti, ako se na taj način dade gotovo nekakova prevaga organu, odredjenomu za čuvanje, konserviranje prava, pred organom za stvaranje novih pravnih normi, nastat će zastoj u evoluciji, pomladjivanju prava, jer se na onom graničnom području izmedju ustavnosti i neustavnosti ne će moći stvoriti nijedna nova obavezno pravna norma[17]). Velika opasnost ne postoji ni od toga,

[17]) Dr. T a s i ć l. c. drži, da se ne može sudovima prepustiti kontrola nad zakonodavstvom, jer bi ovo izgubilo svaku slobodu, kao što se ne može dati sudovima kontrola nad svrsishodnošću upravnoga akta. Sve je to istina, ali nitko ni ne traži, da sudovi ispituju svrsishodnost ni zakonodavnoga ni administrativnog rada. Ali toj je svrsishodnosti postavljena stalna zakonska granica, a na nju mora neko da pazi. U ostalom sistem se normi sve više razvija, sve se više

Digitized by Google

jer vidimo, da svako pravo ima veliku moć regeneracije i u onom slučaju, kada ne postoje naročiti organi za stvaranje prava kao u prmitivnim porecima, ili ti organi nisu dovoljno aktivni kao u zemljama u kojima pravo nije kodificirano n. pr. u Engleskoj i Madjarskoj. Kada kažemo, da sudstvo čuva, konservira pravo, moramo imati pred očima, da niti je sudstvo muzej, niti su pravne norme mumije ili petrefakti. One bi se radije mogle prispodobiti organima, koji se od svog postanka pa do smrti neprestano razvijaju primajući u se najprije neprestano nove stvarne elemente iz pojedinih slučajeva, dok broj tih slučajeva ne nabuja toliko, da se u njihovu postepenom diferenciranju potpuno izgubi ona prvotna pravna norma i nastanu kao kod cijepanja stanice gotovo neprimjetno nove skupine normi. U ostalom svagdje u životu opažamo na primitivnom stepenu jaču djelatnost reproduktivnih nego li konservativnih organa. Primitivan čovjek ili narod radja mnogo više individua, nego li se može u danim prilikama održati. On stvara bez cilja i uz opasnost po egzistencije već postojećih individua. Na naprednijem stepenu reproduktivna snaga popušta, ali se za to povećava konservativna djelatnost i briga oko usavršenja i održanja stvorenih individua. Takov odnošaj vlada i u pravu izmedju reproduktivnih i konservativnih organa. Primitivni poredak stvara više, nego se može održati i razviti, ali pravi se napredak može postići i tu samo izgradnjom, usavršavanjem individua.

Sa svakoga gledišta proizlazi, da je pravna kontrola nad svim djelima pojedinaca i državnih organa elemenat reda, napretka, pravne sigurnosti, da je najjača pravna bariera zakonistosti, bez koje sve ostale ustavne i zakonske garancije legaliteta, kojima obiluje naš pravni sistem, nemaju temelja ni praktične vrijednosti. Pošto smo došli do zaključka, da ta pravna garancija kod nas postoji, navesti ćemo njene dalje konkretizacije i specijalizacije u ustavu i nekim zakonima kao i glavne faktične zapreke, za što se ideja legalnosti ne može kod nas ostvariti u potpunom opsegu.

Kako je ustav zaštitio sudove od zakonodavca, tako ih je osigurao i od uprave, naredivši, da oni ne stoje ni pod kojom vlašću, osim pod vlašću zakona, a naročito im nema niko pravo štogod nalagati (109.). Da upravna vlast ne posegne ni u ona sporna područja izmedju sudstva i uprave, odnosno da ne bi kao jača pod izlikom spornosti posegla i u nesumnjivu nadležnost sudske vlasti, ovlastio je ustav kasacijoni sud, da on samostalno i obavezno za sudove i upravne vlasti rješava sporove nadležnosti (110.). I tu se vidi, da se naš ustav ne drži strogoga principa podjele vlasti, iz koga bi htjeli neki izvesti normu, da sudovi ne smiju cijeniti ustavnost zakona. I zakonodavno je područje ustavotvorac ograničio od presizanja upra-

interesa povlači u pravnu sferu, a sve manje slobodne akcije ostaje i organima i pojedincu. Što se pravni sistem više usavršuje, to se uprava sve više svodi na puku primjenu zakona, dakle na sudstvo u materijalnom smislu — doduše bez sudske organizacije i garancije. Kada bi se mogle predvidjeti sve moguće situacije, kada bi se one tipički ponavljale, pravni bi ih poredak sve normirao, i svrsishodnosti bi nestalo iz prava.

Digitized by Google

vne vlasti, zabranivši joj izričito donašati uredbe zakonskoga značaja, ako nije naročitim zakonom ovlaštena za svaki pojedini slučaj. Te uredbe ne smiju se protiviti ni ustavu, ni zakonu za čiju su primjenu ili po čijem ovlaštenju izdane (94.). Ta zabrana nalazi svoju pravnu sankciju u tome, što takove uredbe ne vežu ni redovne sudove (109.), a ni upravne sudove (134.), u koliko se protive ustavu ili drugim zakonima. Objektivno upravno sudstvo nije kod nas predvidjeno, pa zato po načelu podjele vlasti ne mogu ni redovni, a ni upravni sudovi te protuzakonite uredbe direkte dokinuti, već im uskratiti primjenljivost u konkretnom slučaju. Osim toga postavio je ustav načelo kaznene odgovornosti svih državnih i samoupravnih organa za krivice izvršene u vršenju službene vlasti (čl. 18, 91. 112). Za tužbu protiv svih upravnih organa osim ministara zbog delikata u vršenju službe nije više potrebita privola nadležnoga ministra kao po § 66. bivšega srpskoga činovničkoga zakona. Ali ne samo da državni organ odgovara kazneno, već i država odgovara za njegov rad materijalno pred redovnim sudom[18]) (1891.), a on odgovara regresno državi (18.). Čitava se ta odgovornost osim glede ministara može ostvariti pred redovnim sudovima, koji su vezani samo na zakone, pa mogu i tim povodom samostalno utvrdjivati zakonitost ili nezakonitost rada optuženih organa, u koliko je to u vezi s kaznenom odgovornošću ili naknadom štete, a u koliko je i mimo toga povrijedjen zakon na čiju štetu naredbom ili riješenjem upravnoga organa, može se tražiti reparacija te povrede pred upravnim sudovima (134.). Medjutim i maerijalna, kaznena, a često puta i reparacija upravnoga sudstva dolaze vrlo sporo, ili je povreda takove prirode, da se neda uspješno reparirati. I tomu ima donekle lijeka u našem zakonu o činovnicima gradjanskoga reda, koji propisuje, da činovnik nije dužan ispuniti protuzakonite naloge svoga pretpostavljenoga, već ako nije opasnost u odvlaci, može ga pismeno upozoriti, pa ako pretpostavljeni pismeno ponovi svoj nalog, mora ga podredjeni izvršiti, koliko izvršenje toga naloga nije kažnjivo po kaznenom zakonu (§ 90. zak. o činov. gradj. reda). Dapače ni vojnikova subordinacija ne ide tako daleko, da bi po nalogu pretpostavljenoga smio izvršiti očito zločinsko djelo (§ 27. voj. k. z.). Ta samostalna odgovornost svakoga podredjenoga organa za kaznena diela, učinjena po nalogu pretpostavljenoga, koju ponovno ističe i zakon o ministarskoj odgovornosti (čl. 5.), vrlo je važna garancija zakonitosti — i to iz dva razloga: prvo, što je ministarska

[18]) Prof. Ž. M. Perić i dr. Drag. Arandjelović u Predavanjima o gradj. sud. postupku I. knjiga str. 21.—23. drže, da bi upravni sudovi morali riješiti pitanje protupravnosti upravne radnje, a to izvode iz načela podjele vlasti i sličnoga stanovišta francuske prakse. Ne slažem se s time. Upravni sudovi ispituju ispravnost upravnih akata sa stanovišta specijalnih sankcija, što ih donosi upravno sudstvo, ali obzirom na kaznenu ili gradjansku odgovornost ispituju zakonitost ili nezakonitost upravnih radnja i to takodjer po principu podjele vlasti samostalno redovni sudovi. Dakako da koncentracija redovnih sudova ne povlači za sobom posljedice, koje može izreći samo upravni sud, ali može biti i za nj obavezna obzirom na svoju savršeniju metodu ispitivanja, n. p. kaznena presuda.

Digitized by Google

odgovornost praktički gotovo neprovediva, pa kada bi se nalogom ministra mogao zakloniti svaki podredjeni organ, bili bi gradjani izručeni na milost i nemilost upravne vlasti; — za tim što podredjenoga činovnika može doduše ministar zaštiti od materijalne odgovornosti, jer materijalno odgovara povrijedjenomu u prvom redu samo država, a činovnik samo regresno državi. Naravno, da se taj regresni privatno-pravni zahtjev ne će ostvariti protiv volje ministara, dočim se kaznena odgovornost može ostvariti i protiv volje ministara. Kada pomislimo, kako je širok pojam zločinstva zloupotrebe vlasti po našem kaznenom zakonu, moramo doći do zaključka, da bi ta garancija zakonitosti bila jedna od najjačih, kada bi bila samo ostvarljiva. Ali tu dolazimo do najvećih faktičnih zapreka ostvarenju principa legaliteta, od kojih ću ja istaći samo neke glavnije.

I ako čini zločin zloupotrebe zvanične vlasti tkogod, pa i po nalogu pretpostavljenog zloupotrebi povjerenu mu vlast državnu ili samoupravnu, da bi nekomu nanio štetu, opet činovnik, koji je primio takov protupravan, pa i kažnjiv nalog, jedva će mu se moći oduprijeti, kada znade, da nad njegovom glavom visi još tri godine od publiciranja činovničkog zakona nesretni Damoklov mač arbitrarnoga otpuštanja iz državne službe bez ikakve penzije ili uz znatno smanjenu[19]), pa da će i na tu smanjenu penziju morati čekati još, tko zna, koliko mjeseci, a možda i godina. Doista u prekarnijem pravnom položaju prema svomu poslodavcu jedva da je ikada stajao ikoji namještenik! U takovim okolnostima nije čudo, što će mnogi činovnik riskirati i vrlo problematičnu kaznenu odgovornost pred sigurnim otpuštanjem, naročto činovnik bez kvalifikacija, stranac, opterećen porodicom i zbog svoje nekorumpiranosti bez imanja, a o onom korumpiranom ne treba ni govoriti, jer ovoga ima vlada i partija zbog njegovih neispravnosi uvijek u šakama.

Rekao sam, da je kazneni progon zbog zloupotrebe vlasti po višem nalogu vrlo problematičan, jer se zamiće na tužbu državnoga odvjetnika, koji nije u svojem zvanju neovisan sudac već premjestiv na drugo službeno mjesto, kadgod ministar pravde izgubi prema njemu nužno povjerenje. A što znači danas za oca brojne porodice i uz ovakovu oskudicu stanova, koji se opet dijele po upravnoj vlasti, biti premješten osobito u takovo mjesto, gdje ne može školati djecu, ne treba razlagati. Kada bi sve i bio naglašen u zakonu i praksi princip najstrožega legaliteta za optužnu funkciju državnoga odvjetnika, imalo bi to vrlo malo uspjeha u spomenutim okolnostima, kada su po srijedi interesi vlade. A ovako, gdje se i inače za optužni rad državnih odvjetnika uvijek ističe princip oportunosti, znamo, kako će stvar stajati s javnom optužbom protiv intencija vlade. Supsidijarna optužba oštećenoga, koju poznaju svi naši postupnici osim bosanskoga, može tu vrlo slabo pomoći, prvo radi toga, što se ona redovno priznaje, samo kada je nanešena neka materijalna šteta, zatim što se može ostvariti samo, kada državni odvjetnik izjavi, da

[19]) Čl. 224, 234, 239 činov. zakona.

Digitized by Google

napušta optužbu, a po zakonu ga na takovu izjavu ne može silit nitko, pa može zavlačiti stvar, koliko god hoće. Dapače i onda, ako je već jelnom izjavio, da optužbu napušta, on je može u svakom momentu preuzeti ponovno, pa opet zavući stvar, dok oštećenomu ne dosadi ili dok ne nastupi zastara.

Medjutim državno odvjetništvo ima svakako u prvom redu i tu zadaću, da se progon kaznenih djela provede što konsekventnije i učini nezavisnim od privatnih prohtjeva oštećenika s jedne strane, a s druge strane i od volje suda. Toj bi zadaći svakako odgovaralo bolje načelo legaliteta, koje bi onda zahtijevalo, da i državno odvjetnici budu jednako nezavisni u vršenju svojega zvanja kao suci, jer ako se državno odvjetništvo pretvori u instituciju, koja — umjesto da progoni jednakom mjerom sve delikte i delikvente — zaštićuje izvjesne kategorije delikata i delikvenata time, što ni samo ne vrši ispravno optužnu funkciju, niti dopušta, da je vrše supsidijarni tužitelji, onda takovo pravno stanje utiče i na pravilno funkcioniranje sudova. Sudovi istina sude po zakonu, ali suci nisu mašine, nego živa stvorenja. Zakon, koji se po subjektivnom nahodjenju državnih organa protiv jednoga primjenjuje, a protiv drugoga ne primjenjuje, pretvara se lako u zloporabu prava i zakona. A u svakoga se ispravnoga čovjeka buni pravno čuvstvo, da on bude u nečijim rukama sredstvo za vršenje te zloporabe. I onda se naravno zloporaba prava optužbe nastoji parirati zloupotrebom prava sudjenja, osobito ako je to pravo u rukama potpuno nezavisnih organa, na pr. porote[20]). Legalitet se na području sudstva ne može nikako održati bez legaliteta na području optuživanja.

Tu bi se dalo donekle pomoći jedino tako, da se sudovi postave na striktno i doslovno tumačenje 1. al. čl. 18. ustava, po kojem ima svaki povrijedjeni pravo, da t u ž i n e p o s r e d n o s u d u državnoga ili samoupravnoga činovnika za delikte u vršenju službe, da se dakle oštećenomu prizna p a r a l e l n o pravo optuživanja i svih pravnih lijekova kao i drž. odvjetniku[21]). To se stanovište ne bi protivilo ustavu (čl. 18. i 142.), i ako se ne može baš tvrditi, da je time ustavotvorac htio stvoriti za oštećenoga pravo paralelne optužbe, jer ustavotvorac nije tada po svoj prilici ni predvidjao, da će ikada nastati potreba takova tumačenja spomenute ustavne norme, koja je preuzeta iz čl. 28. srp. ustava od god. 1903., u kojem je značila negaciju načela izraženoga u § 66. srp. zakona o činovnicima od 15. veljače 1865., po kojem činovnik za svoj službeni rad nije mogao ni gradjanski ni kazneno odgovarati bez privole nadležnoga ministra. Šta više protiv činovnika nije vodila istragu i dizala optužbu redovna srpska istražna vlast, niti mu je sudio redovno nadležan sud, nego komisija, odredjena od nadležnog ministra, i sud, delegiran po ministru pravde. Naravno, da su uslijed toga bila vrlo slabo zaštićena subjektivna prava i pojedinački interesi od zloupotreba upravnih organa, što je dovelo do spomenute ustavne norme, a nje-

[20]) Vidi o tom moj članak u Slov. Pravniku 1922.

[21]) Na tome se osniva poznati problem mletačkoga trgovca.

Digitized by Google

zina primjena kod nas u smislu prava paralelne optužbe mogla bi mnogo pomoći principu legalnosti. Svakako je vrlo nužno, da se u budućem zakonu o kaznenom postupku pravo supsidijarne optužbe jače osigura, odredivši rokove, u kojima će oštećeni moći pokrenuti ili pospješiti postupak, ako državni odvjetnik ostane neaktivan.

Treći je stvarni nedostatak za ostvarenje načela legalnosti naša samo prividna sudačka nezavisnost. Suci nisu kod nas materijalno nezavisni, i doklegod bude zavisilo od sklonosti upravne vlasti i političkih faktora, hoće li sudac završiti svoju karijeru u IV. grupi I. kategorije, doklegod bude razlika izmedju te IV. i od nje više III. grupe iznosila oko 50% dohodaka, dokle bude i ta treća grupa jedva predstavljala minimum egzistence za pojedinca ili vrlo malu porodicu, dotle sudac u svojem radu ne će moći ostati indiferentan prema željama i interesima političkih faktora. Osim toga je zimus ministarskim rješenjem od 16. prosinca 1924., kojim se produžuje važnost prestaloga zakona o stanovima, probijena i ta prividna sudska nezavisnost na najosvjetljivijem mjestu. Suci, kao siromašni stanari, bili su prisiljeni, da protiv svojega pravnoga uvjerenja, protiv zakona i ustava primjenjuju jedno nezakonito i neustavno rješenje ministarstva, ili da ospore i sebi pravo krova nad glavom. Time je stvoren jedan vrlo opasan precedens, koji prijeti, da oduzme sudovima ne samo vlast ispitivati ustavnost zakona, već i zakonitost uredaba i rješenja, čime bi i zakonodavna vlast parlamenta izgubila svaku sankciju, a zakonitost i lična sloboda i posljednji oslon.

Ima još i bezbroj drugih pravnih i faktičkih zapreka za ostvarenje zakonitosti kod nas, kao nestašica sudaca zbog njihova slaboga materijalnoga položaja, prenatrpanost sudova, koja dolazi i otuda, što se predsjednici i starješine ne postavljaju uvijek samo po sposobnosti, a to ubija ambicije kod najboljih i najsposobnijih. K tomu dolazi zastarjelost i sporost postupka osobito u Hrvatskoj, pa pretjerane sudske pristojbe, koje valja platiti unaprijed, — i mnogo drugih stvari, zbog kojih je inostranstvo još pred par godina primijetilo: »Der Rechtsweg führt in Kroatien nicht zum Ziele«, samo što nažalost nije puno bolje ni u ostalim stranama države — osim nešto u Slovenačkoj, ni onda, kada nisu po srijedi politički interesi, a gdje su još i oni u pitanju, nije teško pogoditi, kako će stvar izgledati. A ipak se bez prava ne može živjeti ni napredovati, pa ako pravo i počinje s izrekom: jači sam, ja imam pravo, — ono mora težiti ostvaranju principa: jači sam, jer imam pravo.

Digitized by Google

Stvaranje novih kr. javnih bilježništava.

Priopćio dr. Dušan Putnik, kr. jav. bilježnik u St. Pazovi.

Od polovice studenoga 1924. pa do danas radi se punom parom u ministarstvu pravde na stvaranju novih kr. javnih bilježništava, ali i to jedino onih u Hrvatskoj i Slavoniji. Od kako je uvedena kod nas istitucija kr. javnih bilježnika, od ces. patenta od 7. veljače 1858., pa do polovice studenoga 1924., dakle ukupno kroz više od 60 godina, nije izišlo toliko imenovanja kr. javnih bilježnika, koliko ih je uslijedilo za ovih jedva 4 mjeseca.

Pojava ova je ne samo nova, nego daje i mnogo razloga, da se svaki, koji znade, šta je institut javno-bilježnčki do danas vrijedio za pravni život i pravnu sigurnost, duboko zamislio, kuda će to dovesti, ako se ovako nastavi. Ta vidimo, da se stvaraju po graničarskim selima, gdje je zbog zadružno-pravnih odnošaja broj ostavinskih rasprava minimalan, po 3—4 javna bilježništva; vidimo, da se arondiranjem novih javnih belježništva postojeća bilježništva svode često na nulu, jer im se ostavlja samo po jedna ulica sa parkom, gimnazijom, crkvom ili drugim imetkom mrtve ruke; — vidimo, da u mjestima, gdje su čista kr. javna bilježništva, bez advokature, stvaraju nova i nova bilježništva i dosadanjim bilježnicima potkopava egzistencija; — vidimo, gdje se bez ikakove stvarne potrebe, bez saslušavanja banskoga stola i bilježničke komore stvaraju s jedne strane sitna, mikroskopska bilježništva, sastojeća iz jedne općine ili samo jedne ulice u takovoj općini, da se u isto vrijeme omogući osnivanje velikih, nesrazmjerno opsežnih bilježništva u istom tom kotaru; — vidimo da se posve novim, mladim ljudima, koji su istom započeli odvjetničku praksu, što više, koji takove još niti nemaju, koji dakle nisu pokazali ni znanstvene, ni praktične ni moralne garancije za besprikorno vršenje tako važnog ureda, daju velika bilježništva na račun značajnih, u besprikornom vršenju bilježničkoga zvanja osijedjelih kr. javnih bilježnika.

Čovjek bi morao biti vrlo naivan ili kratkovid, ako mu ne bi bilo jasno, e se ovdje ne radi o stvaranju novih kr. javnih bilježništava u interesu javnom, iz potrebe pravnoga prometa i potrebe pravosudne administracije, nego u interesu progona političkih protivnika, i o nagradjivanju partijskih korteša, — dakle u interesu privatnom i takovu, koji se na zakon ne obazire.

N o m i n a s u n t o d i o s a, pa zato ne ćemo navoditi nikakovih primjera, ali mislim, da je javno mnijenje i suviše osvjedočeno, koliko je ova moja konstatacija istinita. No najbolje osjećaju sav teret ove žalosne istine na svojoj vlastitoj koži oni kr. javni bilježnici, koji su ovim radom pravosudnoga tiskarskoga stroja u korjenu svoje egzistencije dirnuti. Koliko mi je poznato, većina od njih, uvjereni u kratkotrajnost i nemogućnost opstanka ovih namet-bilježnika, rezignirano sliježu s ramenima, čekajući bolja vremena; — drugi škrguću zubima, psuju i protestuju, tješeći sebe i svoje, da će doći drugi

Digitized by Google

režim, koji će ukinuti sva ova bilježništva, koja su na štetu starih bilježnika otvorena, te uvjeravaju, da imaju već i obvezna očitovanja o tome od šefova i vodja opozicije; — treći sazivaju sastanke, na kojima traže puta i načina, kako da se ove nepravde izravnaju. Manje više svi oni traže i iščekuju pomoći od promjene političkih prilika; — svi se nadaju, da će političkim putem i političkim utjecajem ovu napast skinuti s vrata, navodeći kao razlog, što je ova napast, o kojoj prije par mjeseci nisu još ni sanjali, došla političkim putem, pa da će tako i otići. Klin klinom!

Ja ne znam, koliko su nade mojih plačidrugova u promjenu režima osnovane, najmanje pak može itko znati, kada će i da li će doći takov režim, koji bi u istinu počinjene nepravde administrativnim putem bio voljan poravnati. Mislim medjutim, da mi pravnici, koji drugima pružamo pomoći redovnim pravnim putem, ne bismo smjeli ni u vlastitoj stvari ovaj put previditi ni mimoići, nego ga imamo nastupiti čak i onda, ako je onaj drugi put posve siguran i zajamčen. To dugujemo svojem staleškomu ponosu; — to dugujemo i kasnijim pravnim pokoljenjima, koja će danas sutra s pravom kritikovati, kako smo se u ovoj nevolji ponijeli, da li kao pravnici ili kao sitni politički pigmeji ili prišipetlje.

Kao pravnici moramo se pitati: ima li ministar pravde prava, da ne ispitajući potrebu otvaranja novoga kr. javnoga bilježništva i ne pitajući nadležne faktore, otvara od dana na dan u istom kotaru sve nova i nova bilježništva? — Ako na to pitanje ogovorimo negativno, onda smo našli put i način, kojim možemo kao pravnici potražiti lijeka ovomu zlu; onda nam stoji prosto. da udarimo tužbom na državni savjet u smislu čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922., jer se tuženo ministarstvo ne će moći tada sakrivati za razlog iz čl. 19. točke 3. istoga zakona.

Koliko je meni poznato, poslužio se jedan kolega ovakovom tužbom, ali je navodno otpućen iz meni nepoznatih razloga. Pregledao sam odluke drž. savjeta, koje je sredio g. Ljub. Radovanović (Beograd, 1924.), ali nisam tamo našao ovakova slučaja. Ne preostaje mi dakle drugo, nego da u najboljem uvjerenju, da u ranijoj žalbi ili žalbama slične vrste na državni savjet nije izneseno sve ono, što bi po mojem skromnom mišljenju moglo izazvati povoljnije stanovište državnoga savjeta, iznesem svoje mišljenje o tom pitanju. — Pošto sam i ja pogodjen jednim ovakovim ministarskim rješenjem, te mi je jedva tri mjeseca iza imenovanpa i odredjenja užeg okoliša, kad još nisam ni počeo djelovati kao kr. jav. bilježnik u istom, oduzeta više nego trećina užeg okoliša uslijed stvaranja novoga bilježništva, poslužio sam se tužbom na državni savjet. U istoj iznio sam ove misli i razloge:

Uz postavljanje (imenovanje) kr. javnim bilježnikom u opsegu sudb. stola biva obično istodobno i odredjenje užeg okoliša, u kojem sudovi imadu tog novopostavljenog bilježnika kao sudb. povjerenika upotrebljavati.

Digitized by Google

Tim postavljanjem moje osobe za kr. javnoga bilježnika stekao sam u smislu § 1. bilježničkoga reda za Hrvatsku i Slavoniju od 21. svibnja 1855. (d. z. l. br. 94.) pravo, da na zahtjev stranaka glede pravnih poslova, što ih one u mojoj prisutnosti sklope ili potvrde, sačinjavam javne isprave i dajem o njima otpravke, da se skrbim za pohranjivanje isprava, koje mi budu povjerene, i napokon da u slučajevima, zakonom ustanovljenim, izdajem svjedočanstva o raznim činima. Odredjivanjem pak užeg okoliša upravo njegovim stvaranjem stekao sam osim toga još i pravo, da budem u dodijeljenim općinama upotrebljavan kao sudbeni povjerenik za vodjenje ostavinskih rasprava i drugih agenda, navedenih u § 183. gore citiranog bilježničkoga reda. Za poslove i jedne i druge vrsti (čisto bilježničke kao i poslove sudbenoga povjerenika) imadem pravo na nagradu, koja je predvidjena u bilježničkoj tarifi, odnosno koju za slučaj, ako se ne pogodim, odredjuje sud (§ 109. bilježn. reda). Ova nagrada imade, obzirom na značaj bilježničkoga zvanja biti primjerena (§ 185. bilježn. reda) i tolika, da omogućuje pristojnu egzistenciju nosiocu ovako važnoga zvanja (naredba zem. vlade, odjela za pravosudje, od 7. rujna 1896. br. 10.226. — Uredov. Zbir. nared. prav. struke sv. V. br. 602. str. 91.). Prema tome stekao sam time pravo na pobiranje nagrade za opće javno-bilježničke agende u cijelom području sudb. stola mitrovačkoga (§ 11. bilj. reda), a posebno na agende sudbenoga povjerenika u gore naredjenim općinama, koje su uvrštene kao uži moj okoliš u drugo javno bilježništvo. To je moje ius quaesitum, koje mi se u cijelosti ne može — bez moje krivnje — pukim administrativnim aktom, uopće oduzeti, djelomično pak može se oduzeti samo, ako se pokaže faktična potreba za novim arondiranjem bilježništava, dakle ako za to krnjenje mojega stečenoga prava govori j a v n i i n t e r e s.

No i takovo umnažanje postojećih bilježništava, ako ih faktična potreba zahtijeva, ne pripada diskrecijonalnoj vlasti ministra pravde, nego je za to ustanovljen p r o p i s, koji obvezuje toga glavara pravosudne uprave. Naime član X. uvodnoga patenta od 7. veljače 1858, kojim se bilježnički red od 21. svibnja 1855. (d. z. l. br. 94.) uvodi u Hrvatskoj i Slavoniji, a tako i § 10. samoga bilježničkoga reda vele, da će se ustanoviti posebnim propisom, k o l i k o će biti u svakoj pojedinoj krunovini kr. javnih bilježnika. Znači, da ne može ministar od slučaja do slučaja i povodom svake konkretne molbe (ili možda i bez molbe) sam o tome po svojoj uvidjavnosti odlučivati, nego se to ima po propisu, obaveznom i za ministra, urediti. Taj posebni pak propis, koji je u stvari zakon, koji govori o načinu, kako se ustanovljuje broj kr. javnih bilježnika, izišao je naknadno i on je sadržan u § 5. naredbe ministarstva pravosudja od 7. svibnja 1860. (d. z. l. kom. XXXII. br. 120.), te veli: »Ako uslijed ovih odredaba ili drugih osobitih okolnosti bude obnadjeno, da bi u pojedinim mjestima trebalo umnožiti ustanovljeni broj bilježnika, bit će ministar pravosudja vlastan, saslušavši prethodno zemaljski (apelacijoni) sud i komoru bilježničku, s obzirom na potrebu, koja doista postoji,

Digitized by Google

u vlastitom djelokrugu izreći o tome odluku«. Savezno s tim odredjuje i naredba zem. vlade, odjela za pravosudje u Zagrebu, od 21. ožujka 1876. br. 1102. (Pravos. Zbirka sv. III., br. 283. str. 92.), da se »ima izviditi, da li je potrebno umnožiti broj bilježnika«.

Kako iz ovoga zakonskoga materijala proizlazi, može se ovo ius quaesitum stvaranjem novoga bilježništva krnjiti samo onda, ako to javna potreba zahtijeva. No baš zato, što bi se uprava mogla za svaki svoj ćef pozivati na »javnu potrebu«, ustanovljeno je, da se ima izviditi, da li ta potreba »doista postoji«, te je šef pravosudne uprave vezan propisom, da o mjeri i faktičnoj egzistenciji te potrebe ima saslušati 1. zemaljski (apelacijoni) sud; 2. bilježničku komoru. Zakonodavac je, dakle, predvidio, da bi šef pravosudne uprave mogao i suviše zabrazditi u iznalaženju »potreba« za umnažanjem javnih bilježništava, pa ga je vezao gore citiranim propisima.

Meljutim takova potreba nije ničim ustanovljena a još manje postoji u slučaju, kad je ministarstvo pravde naredbom od . . . . . (citiraju se ovdje potankosti mojega konkretnoga slučaja).

Ne samo da citirana naredba nije donesena po faktičnoj potrebi, nego je ona jednostavno prešla i preko propisa § 5. cit. naredbe, ogriješivši se tako i o propisane formalnosti i o modus procendi. Da je citirano riješenje s formalno-pravne strane nevaljano, postoji vrlo likvidan dokaz, a taj je, da je doneseno uopće bez ikakova prijedloga, a nije se u smislu § 5. cit. propisa makar samo i pitalo a nekmo li saslušalo mišljenje nadležnih foruma o faktičnoj potrebi otvaranja novoga bilježništva. Oba gore citirana faktora (apelacijoni sud i blježnička komora) su jednostavno mimoidjeni, a što je još simptomatičnije za savjesnost u tom radu, jest fakat, da u ovom aktu ministarstva pravosudja nema uopće traga o tome, da je otvaranje novoga bilježništva (III.) itko na svijetu bilo predlagao bilo zagovarao; jednostavno je bez ikakova istraživanja i bez ikakova predspisa napisana napadnuta naredba, u čemu leži najbolje priznanje tuženoga ministarstva, da se o faktičnoj potrebi pravnoga prometa i života nije ni radilo niti išlo za zadovoljenjem takove potrebe.[1]

Koliko mi je poznato, na prigovore, koji se čine tuženomu ministarstvu zbog stvaranja čitave legije novih bilježništava u Hrvatskoj i Slavoniji, poziva se ono na § 13. bilježničkoga reda, koji govori o tome, da je ministar pravde vlastan imenovati bilježnika i bez raspisivanja natječaja i bez osobitoga prijedloga. Medjutim je ovo pozivanje na § 13. bilježničkoga reda skroz deplasirano, jer § 13. i slijedeći govore o imenovanju (popunjivanju) na upražnjena bilježnička mjesta, dok o stvaranju novih bilježništava govori § 10. bilj. reda, koji se poziva na posebnu naredbu, koja će uslijediti i koja

[1] Iza toga dolaze brojke, iz kojih se vidi, da su stvorena bilježništva u strašnom nesrazmjeru po veličini, kao i da je novo bilježništvo stvoreno prije, nego li je ono ranije stvoreno uopće počelo funkcionisati!

Digitized by Google

je uslijedila naredbom min. pravosudja od 7. svibnja 1860., te koju sam gore citirao, imenito § 5. iste.

U ostalom sasvim je jasno, u kojem slučaju može ići diskrecionalno pravo ministra pravosudja. Kada postoji upražnjeno mjesto bilježničko i kada zaista imade više kompetenata, koji svi imaju jednake kvalifikacije, onda se mora dati pravo ministru, da to mjesto popuni osobom svojega povjerenja, jer time ne vrijeđja ničija stečena prava, pošto reflektanti na bilježništvo, imajući jednaku kvalifikaciju, nisu time još stekli nikakovo pravo. Ovdje se dakle u slučaju popunjenja postojećega bilj. mjesta novom osobom mora dopustiti, da predleži slučaj čl. 19. br. 3. zakona o drž. savjetu, gdje je upravna vlast pozitivnim pravom ovlaštena, da donosi rješenja na osnovi slobodne ocjene, gdje dakle nema mjesta tužbi na drž. savjet. No kada se imade otvoriti novo bilježničko mjesto, kada se time imade okrnjiti postojeće stečeno pravo dotadanjega bilježnika, onda se takov slučaj imade opravdati jedino javnom potrebom, — javnim interesom. Da li takov javni interes i potreba postoji, ne može se prepustiti slobodnoj ocjeni ministra, koji redovito ne zna, ni koliko imade koje bilježništvo općina, ni kolik je broj duša u istima, ni koliko imade svaka od njih ostavina godišnje, ni da li dosadanji bilježnik savladava i s kakovim uspjehom toliki posao. Sve to imadu da ustanove pozvani faktori, kojima stoje na raspolaganju potrebni podaci, koji imadu neposrednoga dodira i nadzora nad prvostepenim sudom dotičnoga javnoga bilježnika i nad samim bilježničkim uredom istoga, te mogu da ustanove »pravu potrebu« otvaranja novoga bilježništva odnosno razlog, da se krnji ius quaesitum staroga bilježnika.

Ustanovljivanje ove potrebe ne može se prepustiti slobodnoj ocjeni ministra pravde, jer bi inače politički i lični motivi mogli da dodju do izražaja, te bi jedan ovako važan institut, kao što je javno-bilježnički, mogao da postane igračka u rukama šefa pravosudne uprave i politike uopće. U ostalom javno-bilježnički institut postoji i u drugim pokrajinama naše države, gdje je razvijeniji pravni život, pa i tamo takodjer ne može ministar pravde po svojoj slobodnoj ocjeni otvarati nova bilježništva. I tamo je vezan pozitivnim propisom u pogledu otvaranja novih bilježništava, dok u pogledu imenovanja, popunjivanja ispražnjenih mjesta postoji, kao i u nas, načelo slobodne ocjene. Razlika je jedino u sistemu, kojim je ministar vezan pri otvaranju novih bilježništava. Dok na pr. u Vojvodini postoji propis, da se novo bilježništvo može otvoriti, kada postojeće predje 40.000 duša, dotle u nas postoji propis, da se to može učiniti, kada nastane prava potreba i kad istu ustanove propisanim načinom dva već prije navedena faktora.

Da ministar pravde otvara nova bilježništva kadgod i kolikogod hoće, toga nema nigdje, pa ni u nas, a ako se to dozvoli, onda je javno-bilježničkom institutu odzvonilo, onda dolazi do pauperizacije i proletarizacije ovoga za državu tako važnoga staleža. Na eventualni prigovor tuženoga ministarstva, da je i otvaranje mojega bi-

Digitized by Google

lježništva uslijedilo bez obdržavanja zakonskih propisa, odgovaram, da je to doduše istina, ali je ipak razlika u tome, što je tadanji imalac bilježništva pismeno očitovao, da na odcjepljenje pristaje, pa prema tome nije povrijedjeno njegovo stečeno pravo, jer i ovdje vrijedi ono: »Volenti non fit injuria«.

Iz svega dakle proizlazi, da je moje stečeno pravo okrnjeno napadanom naredbom ministra pravosudja, koja je formalno-pravno nevaljana, jer je donesena bez ustanovljenja pravne potrebe i bez obdržavanja modus-a procendi, t. j. bez saslušanja mjerodavnih faktora; — a materijalno-pravno je nevaljana, jer nije donesena u javnom nego u privatnom interesu, pa stoga pozivom na čl. 15. i 18. zakona o drž. savjetu i upravnim sudovima podižem protiv ministarstva pravde kraljevine S. H. S. ovu tužbu i molim itd.

Ne laskam sebi, da sam iscrpio potpuno i nepogrješivo cijelu materiju, o kojoj je riječ, ali će samoj stvari koristiti, ako ovi redovi potaknu i druge, da iznesu svoja mišljenja o ovom sudbonosnom pitanju.

Jedna plenarna rješidba vrhovnoga suda.

Napisao dr. Ernest Miler, sveučilišni profesor.

(Literatura je radi pregleda navedena i na kraju studije).

U kaznenoj stvari proti dru V. Mačeku i dr. radi zločinstva iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi predložilo je drž. odvjetništvo u Zagrebu prijedlogom od 5. siječnja (januara) 1925. br. 46, da se proti istima povede istraga i odredi istražni zatvor temeljem § 171. al. I. i § 166. toč. 2., 3., 4. kp., na što je sudac istražitelj pristao. Na pritužbu osumnjičenih je kazneni senat sudb. stola u Zagrebu zaključkom od 11. siječnja (januara) 1925. br. 62 obustavio kazneni postupak, te izjavio, da nema razloga istražnomu zatvoru u smislu gornjih paragrafa. Proti ovomu zaključku je drž. odvjetništvo u Zagrebu izvelo dne 14. siječnja (januara) 1925. pritužbu, te je banski stol rješidbom od 20. siječnja (januara) 1925. br. 903 odredio povedenje istrage radi zločina iz čl. 1. toč. 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, dok je zabacio pritužbu proti onomu dijelu zaključka, kojim se nije bio odredio istražni zatvor, obrazlažući to time, da za obligatornost istražnoga zatvora uvjetuju propisi §§ 171. i 166. kp. in fine zločinstvo kažnjivo smrću ili tamnicom barem 10 godina, da se okrivljenici dr. Maček i dr. nalaze pod istragom radi zločina iz čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, kažnjiva po čl. 2. istoga zakona smrću ili robijom do 20 godina i da prema stanju stvari nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazan smrti, a po čl. 19. spomenutoga zakona imade se opći dio srpskoga krivičnoga zakonika primjenjivati na sva krivična djela po zakonu o zaštiti javne bezbjednosti, a prema propisu §-a 14. srpskoga krivičnoga zakona najmanja mjera robije je 2, a ne 10 godina. Proti ovomu dijelu zaključka banskoga stola podnijelo

Digitized by Google

je drž. nadodvjetništvo dne 20. veljače (februara) 1925. pod br. 219 žalbu ništovnu na obranu zakona, jer da je njime povrijedjen zakon u ustanovi §-a 171. al. II. k. p. Vrhovni sud u Zagrebu izdao je u punom vijeću rješidbu od 6. travnja (aprila) 1925. br. 1159, da je onim dijelom gore navedene rješidbe banskoga stola, kojim je odlučeno, da se proti dru Mačeku i dr. zbog sumnje zločina iz čl. 1. toč. 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne odredjuje istražni zatvor i da se isti imadu uz uvjete §-a 182. k. p. staviti na slobodu, povrijedjen zakon u ustanovi §-a 171. al. II. k. p. Pripominjem, da je isto stanovište zauzeo i vrhovni sud odio B. rješidbom od 10. listopada (oktobra) 1924.

Ja ću nastojati pridonijeti razjašnjenju ovoga pitanja, ogledavši ga i s onih stanovišta, s kojih ga naše vrhovno sudište nije ogledalo.

Tu se kriju ovi problemi:

1. problem političkoga delikta;
2. da li je opravdano mišljenje vrhovnoga suda, da je u svakom slučaju za čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti istražni zatvor obligatoran po §-u 171. al. II. k. p. ?
3. da li se može primijeniti načelo »in dubio pro reo«?
4. da li mogu sudski organi izricati prognostičke sudove?

I. Politički delikt.

Čini se, da je izraz »délit politique« prvi put upotrijebila g. 1830. francuska »charte« nakon srpanjske revolucije[1]). Dolenc[2]) tvrdi, da je pojam političkoga delikta bio jasnije odredjen god. 1831. u ugovoru izmedju Francuske i Švicarske, dok Politeo[3]) tvrdi, da je politički delikt prvi put kodificiran god. 1832. u ugovoru izmedju Francuske i Švicarske. Znameniti njemački kriminalista Hälschner[4]) veli, da ni zakonodavstvo ni znanost ne poznadu niz delikata, koje bi kao političke valjalo lučiti od drugih nepolitičkih, te da je i svaki pokušaj takova lučenja nemoguć. Homberger[5]) tvrdi, da nije državna vlast stvorila političke delikte, već da ih je stvorila i posebno im mjesto doznačila literatura.

Naš ustav od 28. lipnja (juna) 1921. odredjuje u čl. 9. al. I., da se smrtna kazna ne može ustanoviti za čisto političke krivice, a u čl. 50. al. I., da Kralj ima pravo amnestije za političke i vojne krivice. Politički delikti su navedeni u krivičnom zakoniku za bivšu kraljevinu Srbiju od god. 1860. u gl. IX., koja važi za čitavu državu. Držim posve neopravdanom bojazan Dolenca[6]), da čak ne možemo tvrditi ni to, da je ustav zabranio osudu sa smrtnom kazni za političke delikte, navedene u gl. IX., jer da ustav dosta »elastično« veli, da se smrtna kazna ne može »ustanoviti«, što da bi se moglo tumačiti takodjer tako,

[1]) Dr. Paul Homberger: Der Begriff des politischen Deliktes. 1893.
[2]) Država i politički zločinci; Mjesečnik pravničkog društva 1925.
[3]) Politički delikt 1921.
[4]) Homberger l. c.
[5]) l. c.
[6]) l. c.

Digitized by Google

da taj propis vrijedi samo za b u d u ć e zakonodavstvo. Neosnovanost takova mišljenja izvire iz čl. 9. al. II., gdje se ispod al. I. izuzimaju slučajevi izvršenja ili pokušaja atentata na ličnost Vladaočevu i na članove Kraljevskoga Doma, a reguliranje takovih slučajeva nije prepušteno b u d u ć e m u zakonodavstvu, već je jur odredjeno u gl. IX.

Čitavu seriju delikata ustanovljuje zakon o zaštiti javne bezbjednosti. D o l e n c[7]) kaže, da se je zakonodavac u tom zakonu izjasnio, što se ne smije smatrati političkim deliktom, i to da mora vrijediti kao legalna interpretacija po ustavu odredjenoga pojma za čisto politički delikt. To D o l e n c izvodi iz ustanovljenja smrtne kazne za delikte po čl. 1. toga zakona, premda i sam drži, da bi ti delikti i po predmetu i po motivu i po svrsi spadali medju političke delikte.

Moje je mišljenje ovo: Cijela evolucija kriminalnoga prava upućuje na što veće diferensiranje i počinitelja i čina. Pravna svijest naroda, koja se je najoštrije ispoljavala u najbistrijim glavama njegovih sinova, nije smatrala izvjesne čine, koje je država teškim kaznama kažnjavala, običnim zločinima, ni njihove počinitelje običnim zločincima. Postanak političkoga delikta je koncesija državne vlasti tomu pravnomu shvaćanju naroda. Plemenit, nesebičan motiv, etička svrha mora da se zrcale u takovu činu i počinitelju, jer narod je — rekao bih — instinktivno moralan, pa ne bi pokrivao ni čin ni počinitelja, koji bi se o te zahtjeve ogriješio. Izmedju dva ekstrema: jedan, koji vidja delikt i u najnedužnijem mišljenju, drugi, koji i u veleizdajniku gleda tek pobijedjenoga, a nipošto zločinca — narodna pravna svijest ide sredinom. Ta svijest je napokon dovela i državu do toga, da je priznala eksistenciju političkoga delikta.

P o l i t e o[8]) se žali, što ne postoji točno odredjen pojam političkoga delikta. Francuska definicija političkoga delikta po ugledu na belgijsko pravo[9]) glasi: Politička krivična djela su djela, koja su upravljena protiv državnoga političkoga poretka bilo spoljnjega bilo unutrašnjega. Takovima se po Ž i v a n o v i ć u[10]) ne smatraju ona djela, koja su uperena protiv osnova cjelokupnoga društvenoga uredjenja: anarhističke i nihilističke zavjere, tako zvana krivična djela protiv čovječanstva. Dakle ne bi spadali u političke delikte oni, koje počinjaju anarhiste i nihiliste. D o l e n c[11]) veli, da — teoretski — boljševizam na jednoj strani, a anarhizam i nihilizam na drugoj strani ne mogu već a priori biti jedno te isto. Teoretski i nisu boljševizam s jedne, a anarhizam s druge strane ni a priori ni a posteriori jedno te isto, ali se obzirom na gornju definiciju političkoga delikta te obzirom na svrhu i sredstva imadu s kriminalnoga stanovišta jednako prosudjivati.

Možda nije suvišno upozoriti na temeljna načela te konačne ciljeve anarhizma s jedne i boljševizma s druge strane, jer izvodi D o l e n c a su suviše oprezni.

[7]) l. c.

[8]) l. c.

[9]) Tomo Ž i v a n o v i ć: Osnovi krivičnoga prava. Beograd, 1915. I. str. 44.

[10]) l. c. str. 46.

[11]) l. c. str. 103.

Digitized by Google

Anarhizam ne valja zamijeniti sa stanjem anarhije, jer stanje anarhije upravo pretpostavlja državnu zajednicu i izvjestan pravni red, nu ovi su nemoćni, da svoja odredjenja realiziraju, dok teorija anarhizma traži red u ljudskom skupnom životu i ide za harmonijom društvenoga bivstvovanja, ali to bi imao biti drugi red, nego li je to državni, a pravne sile moralo bi posve nestati.[12]) Anarhizam je proti pravnomu uredjenju stoga, jer je to nasilna organizacija. Glavni teoretičari anarhizma su Francuz Proudhon i Nijemac Stirner. U kratko: anarhizam ruši državu i pravo, ruši dakle osnove cjelokupnoga društvenoga uredjenja.

A boljševizam? Tu neka govore dva najznamenitija zastupnika boljševizma: utemeljitelj njegov Lenin i — rekao bih — njegov logičar Bucharin. Lenin[13]) tvrdi, da su oni stvorili novi sovjetski tip države, najviši tip države; bila bi najveća ludost i najbesmislenija utopija uzeti, da je prijelaz od kapitalizma socijalizmu moguć bez sile i diktature; ako nismo anarhisti, moramo se odlučiti za nuždu države to jest sile u cilju prijelaza od kapitalizma socijalizmu; ruski demokratizam se ukazuje višim tipom demokratizma, ukazuje se prijelazom socijalističkomu demokratizmu i uvjetima, koji dozvoljuju početak izumiranja države. Lenin[14]) ne će, da se komunizam poistovjeti s anarhizmom, jer anarhizam i anarhosyndikalizam su po njegovu mišljenju buržujske struje, koje stoje u nepomirljivoj opreci sa komunizmom. Lenin dakle očekuje smrt države.

Bucharin[15]) veli: Komunistički društveni red je takov red, gdje nema ni radnika ni kapitalista, gdje nema države; država ne postji ni u anarhističkom ni u komunističkom društvenom redu; pitaju nas, veli Bucharin, vi komuniste ste dakle za silu? mi odgovaramo: naravno, ali za revolucijonarnu silu; radnička klasa ne može postići oslobodjenje drukčije nego revolucijom, t. j. da strese moć kapitala, da razori buržujsku državu; svaka revolucija je sila proti prijašnjim gospodarima. Kao svaka druga država je proletarska država orgnizacija vladajuće klase i organizacija sile, koja ide za tim, da buržoaziju potpuno utuče. Cilj je naše diktature buržoaziju potpuno ugušiti, te nema ni govora o tom istoj dozvoliti izborno pravo. Kašnje, kod potpunoga komunizma, kada i države nestane, preobrazuju se svi u jednake drugove. Obzirom na buržujsku državu poznajemo mi komunisti samo jednu dužnost: dići ju u zrak, razoriti tu razbojničku zajednicu. I Bucharin očekuje smrt države.

---

[12]) Dr. Rudolf Stammler: Die Theorie des Anarchismus. Berlin 1894. str. 3. i sl.

[13]) Die nächsten Aufgaben der Sovjet-Macht, Berlin 1918. str. 6., 11., 36., 43., 49.

[14]) l. c. str. 23.

[15]) Das Program der Komunisten, Wien 1919., str. 16., 19., 21., 29., 64., 86

Digitized by Google

Koja je dakle razlika izmelju anarhizma i boljševizma obzirom na gornju definiciju političkoga zločina te obzirom na svrhu koju hoće, i na sredstva, kojima hoće jedni i drugi to postići? Nikoja! I anarhizam i boljševizam hoće da nasilnim aktima sruše državu i pravo, rušeć tim[16] osnove cjelokupnoga društvenoga uredjenja.

Djela, preduzeta ili počinjena po anarhistima i bolješevicima u tom cilju nemaju prema tomu karakter političkih delikta. Na takova je djela, držim, mislio zakonodavac, kada je donio zakon o zaštiti bezbjednosti i poretka u državi. A da je to moje mišljenje ispravno, upućujem na izjave tadašnjih ministara i to na izjave ministra unutrašnjih djela Svetozara Pribićevića i ministra pravde Marka Gjuričića.

Svetozar Pribićević je rekao[17]): »Mi hoćemo da zaštitimo našu državu i zato donosimo ovaj zakon... Kada bi mi propustili, da se ne služimo legalnim sredstvima za suzbijanje komunizma, nego da smo živu silu... pustili protivu Vas. Vi bi se lepo proveli. Mi to nismo dozvolili, nego smo modifikovali odredbe protiv Vaše anarhističke i razorne akcije protiv države«. Marko Gjuričić je rekao[18]): »Vlada je stala na gledištu, a to je javno iskazala i u ovome projektu, da je komunistička organizacija isto što i anarhistička.... i da ne bi bilo nikakve pometnje, ovo je izrečno stavljeno u projekat ovoga zakona«. Iz toga jasno proizlazi, da se u smislu zakona o zaštiti javne bezbjednosti (čl. 1.) djela, preduzeta ili počinjena po anarhistima i komunistima, imadu jednako prosudjivati. A o tom ne može za mene biti dvojbe ni s teoretskoga gledišta.

Istaknuto je gore, da se Politeo žali, što ne postoji točno odredjen pojam političkoga delikta. »Blankettbegriff« tako zove politički delikt Homberger[19]) baš obzirom na neodredjenost njegova pojma. Tu mi valja istaći ovo: Tendencija je modernoga kriminalnoga zakonodavstva, da se uklanja definicijama. Naša osnova kazn. zakona od god. 1921. ne definira delikt drukčije nego po kazni (§ 1.). Tako to čini i srpski krivični zakon od god. 1860. (§ 1.). A nova njemačko-austrijska osnova kazn. zakona od god. 1922. ne definira pače ni dolus, jer odredjuje (§ 12.), da je kažnjiv samo onaj, tko radi dolozno ili kulpozno, a nigdje ne veli, što se pod tim ima razumijevati. Prema tomu se vidi, da se delikt definira po kazni.

Na ovo je upozorio poznati francuski socijolog Élime Durkheim[20]), podvrgavajući kritici Garofalovu koncepciju »il delitto naturale«. Durkheim veli: Definirati pojave očevidnim značajima, ne znači li to podavati površnim osebinama neku vrst premoći nad temeljnim atributima; ne znači li to upravo prekrenuti logički red te

[16]) Živanović l. c. str. 46.

[17]) Stenografske bilješke zakonodavnog odbora narodne skupštine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, I., Zagreb, 1922., str. 14.

[18]) l. c. str. 47.

[19]) l. c.

[20]) Les regles de la méthode socioloque; Paris 1907., str. 53.

Digitized by Google

staviti stvari na njihov vrh mjesto na njihovu bazu? To je upravo tako, kao kada tko definira zločin po kazni, te se izvrgava prigovoru, da izvodi zločin iz kazne. Nu prigovor počiva na konfuziji. Ne iščinja kazna zločin, on nam se po njoj izvanjski prikazuje, pa od nje valja konsekventno poći, ako hoćemo zločin razumjeti. Ako jedna skupina djelâ pokazuje tu posebnu okolnost, da je o njih vezana kaznena sankcija, to postoji intimna veza izmedju kazne i konstitutivnih atributa tih djela. Ove osebine su, ma kako površne bile, prva i neophodno nužna karika u lancu, koji će znanost tečajem svojih eksplikacija razviti.

Ne preostaje drugo, nego prepustiti znanosti i sudu — teoriji i praksi —, da prazni oblik napune sadržinom. Razumije se, da takov sudac mora poznavati pravno shvaćanje naroda, pa ne će pogriješiti.

Može li se to prepustiti sudu? O tom je bilo govora kod donošenja ustava. Dr. Ante Dulibić je rekao[21]): »Ja mislim, da je dovoljan član 8., koji govori, kako se ta kazna može ustanoviti, da je dosta, pošto se u članu 9. kaže, da se smrtna kazna ne može ustanoviti za političke krivice. Onda će sud i pravnici praktičari, kad je došao pred sud čisto politički zločin, vidjeti, da li je politički zločin ili ne«. Ministar pravde Marko Gjurić je rekao[22]): »Gospoda su pravila primedbe ovde protiv stilizacije stava 2. i 3. (naime čl. 9. ustava). Ona je metnuta tako, da se izbegne pogrešna tumačenja, kojih tumačenja imade dosta. A kad se na pr. ubije jedan Vladar, to je onda ubijstvo, to ne treba da bude i nije politička krivica, ali ih ima, koji tumače i dokazuju, da tu nije bila cilj, da se ubije Vladar kao čovek, nego da je tu cilj politička krivica. Da bi se izbeglo takovom tumačenju, stavlja se ovde, da, kad se ubije Vladar, da je to ubijstvo. Isto tako i onaj slučaj, kad se pored političke krivice počini prosto zločinstvo, ipak se kaže, on je učinio kradju ili razbojništvo zato, da bi došao do toga, da učini na pr. prevrat. To je politička krivica, jer je tu cilj politika. Da bi se izbeglo takvo rdjavo tumačenje, zato se to dodaje«.

Vidi se, da je Dulibić stao na stanovište, da sud ima odlučiti o tom, da li se radi o političkom deliktu ili ne, a ministar pravde nije to stanovište osporio.

Za upotpunjenje svraćam pažnju na to, da § 11. osnove srpskoga krivičnoga zakona od god. 1910. ima u drugoj alineji odredjenje o političkim krivičnim djelima, da se tudjinci radi istih ne mogu izdavati. Motivi toj osnovi daju[23]) i definiciju političkoga delikta. To je u svojem mnijenju o novoj osnovi krivičnoga zakona od god. 1921. istaknuo Josip Pobor[24]).

Čovjek bi mislio, da su po toj osnovi od god. 1910. politički delikti neki iznimni delikti u tom smislu, da ne difamiraju počinitelja. Nu tomu

[21]) Stenografske bilješke: Rad ustavnog odbora ustavotvorne skupštine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. II. Debata u pojedinostima o nacrtu ustava str. 12.

[22]) l. c. str. 43.

[23]) str. 109.

[24]) Mjesečnik pravničkog društva 1923. str. 248.

Digitized by Google

nije tako. Motivi te osnove, govoreć o kaznama lišenjem slobode, ističu[25]), da je osnova napustila zatočenje, — te dodaju, kako je neopravdano, da zatočenje postoji kao naročita vrsta kazne, »jer je ono po trajanju i po pravnim posljedicama potpuno ravno robiji; i zatočenje je kao i robija b e š ć a s t e ć a k a z n a «. Strani zakoni (Danska, Njemačka, Ugarska, Derenčinova osnova, Francuska, Belgija i t. d.) ugrožavaju zatočenjem isključivo političke krivice i dvoboj, a u predratnoj Srbiji je broj ovih krivičnih djela bio tako neznatan, da se samo zbog njih ne može preporučiti ustanovljenje naročite kazne, pa i materijalni razlozi govore proti tomu. Motivi navode[26]), da će se ona krivična djela, za koja je u drugim zakonodavstvima predvidjena naročita custodia honesta, ugroziti zatvorom. U naročitim slučajevima, vele motivi dalje[27]), može se izreći i zatvor od pet godina, koji izuzetni maksimum je potreban jedno stoga, što se u izuzetnim slučajevima zatvor od tri godine pokazuje nedovoljnim, a drugo i stoga, što po osnovi nije usvojena kazna custodia honesta. To su teža krivična djela, koja se relativno ne vrše iz niskih pobuda kao neki slučajevi ubistva, dvoboj, teške tjelesne povrede, politička krivična djela i dr. Veći se maksimum o dpet godina ne može postaviti, j e r a k o j e d n o k r i v i č n o d j e l o, p a m a k a r o n o b i l o n a p r. i p o l i t i č k o, z a s l u ž u j e v e ć u k a z n u o d p e t g o d i n a, o n d a s e n e m o ž e r e ć i, d a j e i z v r š e n o i z p l e m e n i t i h p o b u d a «.

Kurijozno stanovište i obrazloženje! Ipak ta osnova političke krivce izdvaja od ostalih osudjenika (§ 22. toč. 4.). Kako se vidi, osnova od g. d. 1910. nije problem političkog delikta ni iz daleka riješila.

U Hrvatskoj i Slavoniji postoji zakon od 18. lipnja (juna) 1918. o drzavnoj uzi i državnom zatvoru[28]), gdje su u § 1. navedeni politički delikti; nu to je preinačeno uslijed toga, što je protegnuta gl. IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona na cijelu državu. Još upozorujem na projekat zakona o izvršivanju kazni lišenjem slobode, gdje odredjuje § 2. al. 3., da se i za političke osudjenike imadu osnovati naročita odjeljenja po mogućnosti s prostranijim sobama, nego što su normalne[29]).

Moje mišljenje o političkom deliktu je ovo: Kada političar iz političkoga motiva u političku svrhu upravi djelovanje proti državnomu političkomu poretku bilo spoljnjem bilo unutrašnjem, onda predleži politički delikt. Za mene je nedvojbeno, a to proizlazi i iz prije navedenih izjava obojice ministara, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi stvoren za pobijanje terorističke propagande komunizma. U koliko se pako radi o tom, taj zakon primijeniti i na one, za koje nije nedvojbeno utvrdjeno, da su pristaše terorističkih metoda komunizma, valja prije svega brižljivo ispitati, ima li mjesta uporabi

[25]) str. 122.

[26]) str. 123. i 124.

[27]) str. 125. i 126.

[28]) Zbor. god. 1918., br. 69.

[29]) Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd 1921. str. 454.

Digitized by Google

toga zakona i ne radi li se možda o čisto političkom deliktu. Ne mora svako djelo, koje javni tužitelj kvalificira po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, biti uistinu delikt iz toga člana, već to može biti i koji delikt iz glave IX. srpskoga krivičnog zakona, koja bezdvojbeno sadržaje i političke delikte. Tvrditi naime a priori, da je zakonodavac zakonom o zaštiti javne bezbjednosti htio depolitizirati sve delikte i tim se htio staviti u očitu opreku s članom 9. ustava, da je htio proglasiti nepolitičkim deliktom i onaj, koji se ukazuje i po motivima i po svrsi političkim, značilo bi negirati p o l i t i č k i d e l i k t, a inaugurirati p o l i t i č k i p r o c e s.

U stvari, koja je izazvala žalbu drž. nadodvjetnika na obranu zakona, sudjelovala su sva tri suda, i prvo- i drugostepeni i vrhovni, nu pitanje o političkom deliktu nije ni nabačeno. Najprije je po mojem mišljenju trebalo taknuti to pitanje. Njegovo rješenje bi naime moglo olahkotiti i rješenje daljnjega problema, t. j.: da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. Jer ako bi se sud bio stavio na stanovište, da je po srijedi politički delikt, to prema članu 9. al. I. ustava otpada smrtna kazna i preostaje samo kazna robije do 20 godina, pa bi bilo jednostavnije i rješenje pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora.

Pošto to pitanje o eksistenciji političkoga delikta nije tangirano, nije otpala mogućnost smrtne kazne, postoje alternativne kazne smrti i robije, te sada valja pristupiti rješenju pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora u smislu § 171. al. II. k. p.

II. Da li je opravdano mišljenje vrhovnoga suda, da je u svakom slučaju za čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti istražni zatvor obligatoran po §-u 171. al. II. k. p.?

Po zakoniku o postupku sudskom u krivičnim djelima od 10. travnja (aprila) 1865., koji sada važi u bivšoj kraljevini Srbiji, je pitanje o istražnom zatvoru jasno. Po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kaznit će se ma koje od krivičnih djela, navedenih u člana 1. istoga zakona, smrću ili robijom do 20 godina. § 131. srpskoga krivičnog postupka odredjuje, d a i s l e d n i k o k r i v l j e n o l i c e s v a g d a s t a v i u i s t r a ž n i p r i t v o r u slučaju zločinstva ili beščastećih prestupa, ako za to ima zakonskih osnova (§§ 121-123). Postoje li (§ 164.) iziskivanja iz § 161., riješit će sud, da je nadležan, da ima mjesta, da se optuženi pod sud stavi, t e ć e i s t o t a k o r i j e š i t i, h o ć e l i s e o p t u ž e n i i z p r i t v o r a i l i i z s l o b o d e b r a n i t i. P o §. 172. n e ć e s e o n i m a, k o j i s u b i l i r a n i j e o s u d j i v a n i z a z l o č i n s t v a i l i p r e s t u p e i z k o r i s t o l j u b l j a, n i k a k o d o p u s t i t i, d a s e i z s l o b o d e b r a n e. O n i, k o j i s u z b o g z l o č i n s t v a o k r i v l j e n i, r e d o v n o ć e s e p o § 171. i z z a t v o r a b r a n i t i. A i z s l o b o d e s a m o o n i, k o d k o j i h s e s t j e č u u v j e t i d r u g e i z r e k e i s t o g a §-a 171. Tu je, vidi se, neprijeporno odredjeno, kada će nastupiti slučaj zatvora, a kada slučaj obrane iz slobode.

Digitized by Google

Ističem, da je srpski krivični postupak prihvatio načelo: za zločinstva se redovno brani iz zatvora. Naš kazneni postupak je prihvatio obratno načelo: za zločinstva se redovno brani iz slobode.

Kako je po našem kazn. postupku od 17. svibnja (maja) 1875.? §. 171. al. II. glasi: »Istražni zatvor valja svakako odrediti, kada se radi o zločinstvu, za koje se po zakonu izreći ima kazan smrti ili tamnica barem na 10 godina«.

Član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti alternira kazne: smrt ili robiju do 20 godina. Kod robije je odredio maksimum tako, da sud može robiju stupnjevati unutar minimuma i maksimuma i to po §. 14. al. I. i §. 40. al. II. srpskoga krivičnog zakona od god. 1860., čiji opći dio (§§ 1.—81.) se ima po članu 19. al. II. zakona o zaštiti javne bezbjednosti primjenjivati na sva krivična djela po istom zakonu. U smislu tih citiranih zakonskih ustanova ne može robija biti duža od 20 nikraća od 2 godine, a veličina kazne se ima mjeriti prema veličini krivnje.

Po §. 292. kp. može banski stol i stol sedmorice radi pretežnih okolnosti olahkoćujućih po rasudu svojem kazni slobode, u zakonu ustanovljene, ne samo u trajanju nego i u stupnju ublažiti. A po §§ 60. i 61. srpskoga krivičnoga zakona može se pod pretpostavama tih §§-a mjesto na kaznu smrti suditi na robiju ili zatočenje od 10—20 godina, odnosno robija ili zatočenje se može spustiti do 2 godine, a eventualno se može mjesto robije ili zatočenja suditi na zatvor od najmanje 6 mjeseci.

U smislu člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti može veličina krivice biti vrlo razna, a prema tomu i veličina kazne. Član 1. sadržaje veliku gomilu kažnjivih učina, što je zakonodavac dobro vidio, pa je prema tomu alternirao i kazne tako, te je nedvojbeno, da se krivac može kazniti i smrću t. j. najstrožom kaznom i robijom od 2 godine t. j. najblažom kaznom i to prema veličini svoje krivnje.

Čim zakonodavac kaznu alternira, mora dozvoliti pozvanim organima ocjenu, da li će se prema materijalu, koji im je na dispoziciju, odlučiti za jednu ili drugu alternativu.

Kako je dakle s obligatornim istražnim zatvorom po §. 171. al. II. kp.?

Državno nadodvjetništvo u svojoj žalbi na obranu zakona obrazlaže stvar ovako: Ustanova § 171. al. II. kp. predvidja obavezno ograničenje slobode za slučajeve, gdje se okrivljeni objedjuju kažnjivim djelom, na koje kazneni zakon udara kazan smrti ili najmanje 10 godišnju kazan slobode bez obzira na to, da li se stječu još koji od razloga za fakultativno ograničenje slobode. Narav stanovitih kažnjivih djela, kojih se okrivljeni ukazuje sumnjivim, opravdava po §. 171. al. II. k. p. odredjenje obaveznog istražnog zatvora. To su kažnjiva djela, koja se ističu svojom težinom, te se mora smatrati, da kod njih uvijek predleže oni razlozi, koji opravdavaju odredjenje istražnoga zatvora. U prvom redu dolaze s gledišta §-a 171. al. II. kp. u obzir oni delikti, koji su kažnjivi smrću, a u drugom redu oni delikti, na koje kazneni

Digitized by Google

zakon udara najmanje 10 godišnju kazan slobode. Jedni i drugi delikti ističu se svojom težinom u kriminalnom pogledu, pa je stoga kazneni postupnik za sve slučajeve normirao odredjenje obaveznoga istražnoga zatvora. Po čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kažnjavaju se djela iz člana 1. toga zakona smrću ili robijom do 20 godina. Razabira se po kaznenoj normi čl. 2., da je intencija zakonodavca bila ta, da se delikti iz čl. 1. toga zakona imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta, a opravdavaju interes države za samoodržanjem protiv revolucionarnih nasilnih izdajničkih struja. Usporediv kaznenu stavku člana 2. toga zakona sa kaznenim stavkama §-a 87. a) i slijed. glave IX. krivičnoga zakona, ispostavlja se, da je zakonom o zaštiti javne bezbjednosti radi očuvanja državnoga integriteta pooštrena redovita kazan izdajničkoga djelovanja po §-u 87. a) i slijed. kriv. zakona, dok je na čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti odredjena smrtna kazan. Već po ovom banski je stol, dok je proti okrivljenicima naredio istragu radi zločinstva člana 1. točke 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, imao odrediti i obavezni istražni zatvor, jer je na čine iz člana 1. zaprijećena kazan smrti. Na tome ne mijenja činjenica, što je po čl. 2. toga zakona zaprijećena i kazan robije od 20 godina. Istina je, da u toj kaznenoj stavci nije odredjena najniža granica kazni, dok § 171. al. II. kp. predvidja najmanje 10 godišnju kazan slobode, ali ova okolnost ne ulazi kao važna kod prosudjivanja pitanja o opravdanosti obaveznoga istražnoga zatvora, dok je po čl. 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti in thesi predvidjena i smrtna kazan. Inakim tumačenjem ispostavio bi se zaključak, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti u svojoj kaznenoj sankciji člana 2. blaži, nego li je to krivični zakon u § 87. a), koji zaključak sigurno ne bi odgovarao duhu zakona o zaštiti javne bezbjednosti, a ni intenciji njegova zakonodavca, kojemu bijaše cilj, da pooštri ustanove krivičnoga zakona u pogledu razornoga djelovanja protudržavnih elemenata.

Ovako stvar obrazlaže drž. nadodvjetništvo, a vrhovni sud je riješio, da se ova ništovna žalba ukazuje osnovanom, te to obrazlaže ovako: Za odredjenje istražnoga zatvora po § 171. al. II. kp. odlučna je vrst i veličina kazni, koju zakon za dotično krivično djelo odredjuje, a ne ona, na koju će sud krivca suditi, pa nije pravilno već unaprijed izricati, da li će i kakova kazna stići dra Mačeka i dr. zbog čina, radi kojega je proti njima odredjeno povedenje istrage, kako to čini banski stol. Čim pak zakon za čin, s kojega su osumnjičeni dr. Maček i dr., odredjuje i kazan smrti, moralo se je proti njima po § 171. al. II. kp. odrediti istražni zatvor. Po protivnom tumačenju banskoga stola ne bi uopće — ako ne postoje i koji od uvjeta § 166. t. 1—4 kp. — zbog sumnje zločina po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti bilo mjesta obligatornomu istražnomu zatvoru, što se ali protivi izričnomu propisu §-a 171. al. II. kp. Prema tomu je u svakom slučaju za čine iz člana 1. citiranoga zakona po §-u 171. al. II. kp. istražni zatvor obligatoran. Tako vrhovni sud.

Digitized by Google

Razlozi, koje u obranu zakona navodi drž. nadodvjetništvo, jesu — kako se na prvi pogled čini — teški, ali je pitanje, da li su oni i valjano fundirani. Da se ti razlozi uzmognu temeljito ocijeniti, valja uzeti u obzir, kako je nastao zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Donešen je jedva jedan mjesec iza ustava. Znanstvenoj kritici mora biti dopušteno izreći, da je taj zakon o žaštiti javne bezbjednosti bio donešen na brzu ruku, da nije uzeo u obzir zakone, koji još uvijek važe u Hrvatskoj i Slavoniji. Znanstvena kritika mora pretpostaviti, da intencija zakonodavca, izrečena u zakonu o zaštiti javne bezbjednosti, nije smjerala onamo, donijeti takov zakon za cijelu državu, koji bi bio u opreci sa jur postojećim zakonima u jednom dijelu države, već se mora staviti na stanovište, da leži baš u intenciji zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da sudovi tumače i primjenjuju taj zakon tako, da bude doveden u sklad sa jur postojećim zakonima, u ovom slučaju sa propisom §-a 171. al. II. kp. t i m v i š e, š t o z a k o n o m o z a š t i t i j a v n e b e z b j e d n o s t i n i s u n i p o š t o p r e i n a č e n a o d r e d j e n j a o i s t r a ž n o m z a t v o r u, d a k l e n i II. a l i n e j a §-a 171. k p., o k o j o j s e o v d j e b a š i r a d i.

Po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti alterniraju kazne: smrt ili robija. Krivac može prema tomu biti sudjen na smrt, ali može biti sudjen i na robiju ispod 10 godina. Pošto §. 171. al. II. kp. imperativno odredjuje istražni zatvor za kaznu smrti ili tamnice od barem 10 godina, to bi ekstenzivnim tumačenjem čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti proširili isti uvijek na slučajeve, za koje se ne može tvrditi, da ih je zakonodavac toga zakona predvidio. Nije moguće pretpostaviti, da bi zakonodavac toga zakona pustio s vida član 5. al. II. ustava, od kojega ga dijeli tek jedan mjesec dana, a ustav odredjuje, da nitko ne može biti pritvoren, osim u slučajevima, koje je zakon predvidio.

Žalba drž. nadodvjetništva ističe, da je intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti bila ta, da se delikti iz člana 1. istoga zakona imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta, a to da opravdava interes države za samoodržanjem protiv revolucionarnih nasilnih izdajničkih struja.

Nu tu mi valja istaći ovo:

1.) Državno nadodvjetništvo gleda samo na n a j s t r o ž u kaznu i pušta s vida, da se za delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti može kazniti i n a j b l a ž o m od teških kazna, t. j. robijom od 2 godine;

2.) Državno nadodvjetništvo razabira iz kaznenog odredjenja člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti intenciju zakonodavca o kažnjavanju najstrožim kaznama u obranu državnih vitalnih interesa. Ja pako na tu intenciju ne zaključujem nipošto iz člana 2. al. I., jer su u njem sadržane i dosta blage kazne obzirom na §§ 14. i 40. srpskoga krivičnog zakona. Nu ja vidim jednu drugu intenciju zakonodavca u članu 1. P o č l a n u 1. t o g a z a k o n a j e z a k o n o d a v a c k r i m i n a l i z i r a o v r l o m n o g a d j e l o v a n j a i t i m p r o š i r i o o p s e g k a ž n j i v i h d j e l o v a n j a. P o m i š l j e n j u

Digitized by Google

drž. nadodvjetništva je pojačana sankcija, po mojem mišljenju je proširena norma.

U obranu i dokaz te svoje teze upućujem na stenografske bilješke, te će se razabrati iz izjava tadašnjega ministra unutarnjih djela Svetozara Pribićevića — a te su svakako kompetentne, da nam protumače intenciju zakonodavca, jer su pale iz ustiju kompetentnoga faktora — da je intencija zakonodavca išla baš za proširenjem norme. Pribićević je rekao[30]): »... javlja se potreba, da se donese zakon za zaštitu države, kojim će se zabraniti svaka propaganda, koja ide za nasilnom promjenom društvenoga reda, promjenom oblika i uredjenja države«. A dalje je rekao[31]): »Tendencija je ovoga zakonata, da se pogodi svaka akcija, svako propovijedanje takovih nelegalnih metoda u političkom životu«.

Kao što se iz toga vidi, tendencija je zakondavca kriminilazirati izvjesna djelovanja, jednom riječju: proširiti normu. A o sankciji se govori samo na jednom mjestu i to je odgovor tadanjega ministra pravde Marka Gjuričića jednomu govorniku. Gjuričić kaže:[32]) »Gospodin Kurbegović, vidim, predlaže maksimum kazne, robiju od 20 godina. Medjutim, pošto se odredbe opšteg dela krivičnog zakona primaju uvek, kad ima olakšane okolnosti, može se kazna spustiti na zatvor«.

Kao što se vidi, sam ministar pravde ne polaže najveću važnost na pooštrenje sankcije. I baš uslijed toga je u podnesenu osnovu zakona o zaštiti javne bezbjednosti umetnuta u član 2. alineja II.

Stoga razloga otpada i zaključak, koji povlači drž. nadodvjetništvo u svojoj žalbi, da je naime intencija zakonodavca bila ta, da se delikti iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta. Pooštrenje naime, koje opravdava interes države za samoodržanjem, ne mora ležati samo u pooštrenju sankcije t. j. kazne, nego i u proširenju norme t. j. u proširenju kažnjiva učina, što je po mojem mišljenju i učinjeno članom 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti. To priznaje i samo drž. nadodvjetništvo, kada kaže, da je cilj zakonodavca bio pooštriti ustanove krivičnoga zakona, a to se može dogoditi i na jedan i na drugi način.

Drž. nadodvjetništvo tvrdi, da je istražni zatvor obligatoran, jer je zaprijećena smrtna kazna; dakle bez smrtne kazne ne bi bio; nu to ne stoji. Sve kada ne bi ni bilo u članu 2. al. I. smrtne kazne, moralo bi se tek odlučiti, koja mjera robije će stići okrivljenika baš obzirom na § 171. al. II. k. p. A po čemu bi se to odlučilo? Po krivnji; po veličini krivnje (§ 40. al. I. srpskog krivičnoga zakona in fine) mjeri se veličina kazne tako, da će onaj, koji istražni zatvor predlaže ili odredjuje, uvijek morati izreći prognostički sud o veličini krivnje, jer se po toj ravna veličina kazne Logički red je ovaj: veličina

[30]) Stenografske bilješke I. Zagreb 1922., str. 2.

[31]) l. c. str. 47.

[32]) l. c. str. 40.

Digitized by Google

krivnje, veličina kazne, dakle obligatoran istražni zatvor ili sloboda. Vrhovni tužitelj i vrhovni sud ne idu ovim putem, nego hoće da se po zaprijećenoj najtežoj kazni odredi obligatorni istražni zatvor, a da se i ne osvrću na veličinu krivnje.

Državno nadodvjetništvo postavlja ovu tvrdnju: Istina je, da u kaznenoj stavci člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti nije odredjena najniža granica kazni, dok § 171. al. II. k. p. predvidja najmanje 10-godišnju kazan slobode, ali ova okolnost ne ulazi kao važna kod prosudjivanja pitanja o opravdanosti obaveznoga istražnoga zatvora, dok je po članu 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti in thesi predvidjena kazna smrti.

Na to odgovaram, da je po tom članu 2. al. I. in thesi doduše predvidjena kazna smrti, ali je in thesi predvidjena i kazna robije, koja može biti iznad ali i ispod 10 godina. A istražni zatvor će po §-u 171. al. II. k. p. imati biti obligatoran jedino za slučaj, kada se ima izreći smrtna kazna odnosno tamnica od barem 10 godina.

Kako se vidi, pitanje se nikako ne može riješiti sa stanovišta »in thesi«; dakle se mora pokušati riješiti sa stanovišta »in hypothesi« t. j. obzirom na konkretni slučaj. Kakogod bo svaka žalba ništovna na obranu zakona nosi na sebi obilježja apstraktnoga, potekla je ipak iz konkretnoga. U konkretnom slučaju je sporno, hoće li okrivljenici biti sudjeni smrću, robijom od barem 10 ili ispod 10 godina. Sada se problem može dići in abstractum, pa staviti pitanje: Ako netko može biti sudjen jednom, drugom ili trećom kaznom, da li će se proti njemu odrediti obligatoran istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p.?

Tko drži, da je prijeporno, da li je ispravan jestan ili niječan odgovor, mora prihvatiti jedno ili drugo stanovište, za koje je našao najjačih uporišta bilo u slovu bilo u duhu zakona, — ili mora povući daljnju konsekvencu: dubium; a zaključak je: pro reo.

Da vidimo, kako se pitanje može prosuditi po slovu, a kako po duhu zakona. Moglo bi se misliti, da je rješavanje pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora kod delikta po zakonu o zaštiti javne bezbjednosi zato tako teško, jer kazne alterniraju, jer se naime uz kaznu smrti odredjuje i kazna robije do 20 godina. Moglo bi se dalje reći, da je zakonovac, kada je odredio obligatorni istražni zatvor u §-u 171. al. II. k. p., učinio to obzirom na kazneni zakon za Hrvatsku i Slavoniju od god. 1852., koji ne pozna za zločinstva alternativnih kazni, već ih odredjuje apsolutno, ustanovljujuć kod kazne slobode minimum i maksimum. Onda bi se konačno moglo izvoditi, da zakon o zaštiti javne bezbjednosti odredjuje u čl. 2. al. I. kaznu smrti ili robije do 20 godina, pa pošto se može suditi (§§i 14. i 40. srpskog krivičnog zakona) i na robiju ispod 10 godina, to da se § 171. al. II. k. p. ne može prema slovu zakona primijeniti u svakom slučaju na zločinstva, kažnjiva po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti.

Nu poteškoća bi nastala i u slučaju, da čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti nije alternirao kazne, već da je naprosto odredio kao kaznu robiju do 20 godina, kako to čini čl. 2. al. II. I

Digitized by Google

sada bi nastalo pitanje o robiji do 10 i robiji preko 10 godina, t. j. alterniranje ne bi bilo u vrsti kazne, nego u njezinoj mjeri. Našli bi se dakle opet pred jednom poteškoćom. Vidi se, da se poslovu zakona pitanje ne da posve jasno riješiti.

Moglo bi se nadalje spekulirati i ovako: Pošto zakonodavac odredjuje obligatorni istražni zatvor po § 171. alin. II. k. p. za najteža zločinstva t. j. za ona, koja se kazne kaznom smrti odnosno najtežim kaznama slobode, naime tamnicom od barem 10 godina, a pošto član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti sadržaje i takovih učina, koji se mogu kazniti i lakšim kaznama slobode, naime i robijom od 10—2 godine, to ne može ni biti intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da se propis §-a 171. al. II. k. p. primijeni na sva zločinstva iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, jer bi se to protivilo duhu zakona.

Moram priznati, da bi takova spekulacija mogla stajati samo onda, kada bi mogli utvrditi, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti imao uopće na umu propis §-a 171. al. II k. p. A to baš ne mogu presumirati iz brzine, kojom je taj zakon donesen. Valja opet istaći, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti na brzu ruku donešen, jer su to prilike, kada je nastao, tražile. Vidi se to iz izjave tadašnjega ministra pravde Marka Gjuričića,[33]) koji je rekao: »... i osećamo, da ima mnogo toga, što nije dovoljno obuhvaćeno našim zakonom«. Vidi se to i iz izjave poslanika Etbina Kristana, koji je rekao[33a]): »..... ali ja ne mogu da se saglasim sa jednim projektom, koji ima toliko maglenih stvari u sebi kao ovaj projekat«. Otale se vidi, kako je na brzu ruku taj zakon donešen. On nije uzeo obzir na naše postojeće zakone, pa je razumljivo nastojanje suda, zakon o zaštiti javne bezbjednosti dovesti u sklad s našim zakonima i tumačiti volju zakonodavca njegova onamo, da nije imao nakane donijeti zakon proti jur postojećemu našemu zakonu, — dakle se presumira, da je u intenciji zakonodavca tumačiti zakon onamo, da se može provesti i uz ustanovu §-a 171. al. II. k. p., koja će takodjer doći do uporabe, kada za to budu uvjeti predležali.

Vrhovni sud tumači član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ekstenzivno, ali se, držim, tako ne može ili barem ne mora tumačiti jer ekstenzivno i restriktivno tumačenje je na mjestu, kada nisu granice točno odredjene. Nu ako to nisu u članu 2. alin. I. zakona o zatišti javne bezbjednosti, odredjene su one točno u §-u 171. al. II. k. p. tim, da jedna granica obuhvaća delikte, na koje je uz smrtnu kaznu udarena tamnica od barem 10 godina, a druga sve ostale.

Tumačenje vrhovnoga suda je doduše ekstenzivno, široko, ali tjesnogrudno, dok bi restriktivno tumačenje bilo usko, ali širokogrudno. Manje bi u ovom slučaju značilo više. Prema tumačenju vrhovnoga suda se ne zaštićuje dosta pojedinačka sloboda. Valja biti na oprezu, kod tumačenja odredjenjâ o zatvoru, jer treba štiti najveće blago

[33]) Stenogr. bilj. I. Zagreb 1922. str. 39.

[33a]) l. c. str. 15.

Digitized by Google

čovjekovo, njegovu slobodu, a tu štiti ustav u članu 5. al. I.: »Ujemčava se lična sloboda«. Ne može se s razlogom uzeti, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti htio slobodu manje zaštiti, nego li je to učinio najvišim zakonom, naime ustavom. Zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti je p r o š i r i o n o r m u, t. j. povećao opseg kažnjivih djela, pa se baš radi toga mora vrlo oprezno postupati prije, nego li se takne lična sloboda onoga, proti kojemu predleži tek sumnja, a još ne dokaz, da se je o zakon ogriješio. Pa ako se je u vijeću vrhovnoga suda digao samo i jedan glas proti takovu rješenju, taj bi glas bio dosta jak, da učini protutežu, jer bi upozorio na to, da se restriktivnim tumačenjem dade u sklad dovesti i slovo i duh novoga zakona sa jur postojećim starijim zakonom, a što je isto tako važno, podcrtao bi važnost člana 5. al. I. ustava »Ujemčava se lična sloboda«.

Moje je mišljenje ovo: Vrhovni sud je temeljem spisa imao najprije raspraviti pitanje, da li se radi o političkom deliktu. Ako se radi, isključena je smrtna kazna po članu 9. al. I. Ustava, inače ne. Zatim je trebao, ako se je odlučio, da se ne radi o političkom deliktu, pristupiti rješenju pitanja, da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. obzirom na težinu kazne, t. j. smrtnu kaznu odnosno kaznu robije do 20 godina. A ako se je odlučio za to, da predleži politički delikt, trebao je takodjer pristupiti rješenju pitanja, da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. obzirom na robiju do 20 godina. Pošo je istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. k. p. obligatoran samo onda, ako se radi o kazni smrti ili tamnice od barem 10 godina, pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne graduira robiju, pošto prema tomu nije očevidno, koja bi kazna stigla okrivljene, pošto § 166. točka 2. k. p. odredjuje pritvor, ako osumnjičeni zbog veličine kazni, k o j a g a p o s v o j p r i l i c i č e k a, navlači na se sumnju, da kani uskočiti, pošto dakle sam zakon odredjenjem »koja ga po svoj prilici čeka« upućuje na prognostički sud o budućoj kazni, trebao je vrhovni sud o tom računa voditi, uvažujući, da su dosada i javni tužitelji i sudovi tečajem više od tri godine shvaćali, da se zakon o zaštiti javne bezbjednosti može provoditi i bez obligatornog istražnoga zatvora po §-u 171. al. II. k. p., sigurno presumirajući, da u odnosnim konkretnim slučajevima prema stanju stvari kazna ne bi bila barem 10 godina robije. A jaki razlozi, koje sam naprijed iznio, mogli bi vrhovni sud uvjeriti, da u s v a k o m s l u č a j u za čine iz čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti n i j e obligatoran istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. k. p.

Za onoga, koji to moje razlaganje ne bi prihvatio, nema drugog izlaza nego priznati, d a j e u v e l i k o j m j e r i p r i j e p o r n o, da li se § 171. al. II. k. p. može u v i j e k primijeniti na čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti. Tu je dvojba, a »i n d u b i o p r o r e o«, o čemu se dalje govori.

A da je to za praksu prijeporno, vidi se po slijedećem:

Vrhovni tužitelj kod B-odjeljenja vrhovnoga suda je u sličnoj stvari, gdje se je radilo o deliktima iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti uložio žalbu na obranu zakona radi toga, š t o j e v i š i

Digitized by Google

sud u Ljubljani izrekao, da je za te delikte istražni zatvor obligatoran (po §-u 180. al. II. austr. kp., koje je odredjenje istovjetno sa §-om 171. al. II. našeg kp.). Vrhovni tužitelj kod A-odjeljenja vrhovnoga suda je u sličnoj stvari uložio žalbu na obranu zakona, što je viši sud u Zagrebu izrekao, da za te delikte nije istražni zatvor obligatoran (predvidjajući, da ne će biti izrečena smrtna kazna).

Dakle se vidi dubium glede toga kod vrhovnih tužitelja.

Nadalje: Vrhovni su (A-i B-odjeljenje) je izdao rješidbu, da je za te slučajeve istražni zatvor obligatoran. Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu je pako izdao rješidbu, da za te slučajeve nije istražni zatvor obligatoran.

Dakle se vidi dubium glede toga i kod vrhovnih sudova.

Konačno: s početka, izgleda, kao da stvar nije bila prijeporna. Državna odvjetništva u Hrvatskoj i Slavoniji, kada su progonila delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, bila su uvjerena, da se ne radi o obligatornom istražnom zatvoru po §-u 171. al. II. kp. Zato ga nisu ni predlagala i to sigurno s odobrenjem njihova glavara. državnoga nadodvjetnika, jer znam iz svoje vlastite dugogodišnje prakse kod zagrebačkoga državnoga nadodvjetništva, da se državni odvjetnik u svim iole važnijim pitanjima obraća na drž. nadodvjetnika, a pogotovo će to učiniti, kada se radi o jednom tako važnom zakonu, kao što je to zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Zato nije ni u ovom slučaju, o kojem pišem, državno odvjetništvo u Zagrebu ni predlagalo obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp., već samo fakultativni po §-u 171. al. I. i §-u 166. točka 2., 3., 4. kp., i to, kako moram presumirati, s odobrenjem drž. nadodvjetništva. A na istom stanovištu je stojao i banski stol. Pa i u jednom drugom ranijem slučaju, kada je drž. odvjetništvo predlagalo obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp. i sudbeni stol ga potvrdio, banski stol ga je dokinuo, a da vrhovni tužitelj nije uložio žalbu na obranu zakona, kako se to vidi iz rješidbe banskoga stola od 21. lipnja (juna) 1924.[33b]).

Držim stoga, da se moje gore izrečeno mišljenje ne protivi ni slovu ni duhu zakona, pa ni praksi, kako se je do sada vršila.

III. In dubio pro reo.

Vrhovni tužitelj kod B-odjeljenja je podigao ništovnu žalbu na obranu zakona u sličnoj stvari, te je u žalbi na prvom mjestu istakao, da pri raspravi, valja li odredjenje §-a 180. al. II. austrijskoga kp. (kojemu odgovara § 171. al. II. našega kp.) primijeniti za kaznu po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, treba poštivati staro načelo: »ob dvomu milejše« to jest »in dubio pro reo«.

Vrhovno sudište (B-odjeljenje) je svojim rješenjem od 10. listopada (oktobra) 1924. ovu žalbu odbilo; ono se pita, da li u takovim

[33b]) Mjesečnik pravnič. društva 1925. str. 135

Digitized by Google

primjerima, koji idu lih za profilaktičkim procesualnim mjerama, ima uopće mjesta za uporabu takova načela, koje je poteklo iz drugih gledišta i u drugim namjerama, te drži, da bi se to načelo moglo primijeniti jedino onda, kada član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne bi odredjivao smrtnu kaznu, nego jedino kaznu slobode.

Načelo »in dubio pro reo« je, kako veli O g o r e l i c a[34]), izljev favoris defensionis. Ono obvezuje državnoga odvjetnika, a pogotovo suca. O g o r e l i c a[35]) upozoruje na isto načelo, raspravljajući o dokazu. Neosporno je, da načelo »in dubio pro reo« vrijedi i za područje kaznenoga postupka. U ostalom se u konkretnom slučaju i ne radi o p r o c e s u a l n o j ustanovi, već zapravo o ustanovi iz m a t e r i j a l n o g a prava. Obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp. je tek konsekvencija tamnice od barem 10 godina, p r i m a r n o j e v i s i n a k a z n e, a kada sud izreče ocjenu o visini kazne, dakle o odredjenju m a t e r i j a l n o g a prava, onda — tako rekuć — automatski biva § 171. al. II. kp. ili primjenjivan ili ne već prema visini kazne. Zato mi nije razumljivo, što gornja vrhovna rješidba B-odjeljenja govori o profilaktičnim procesualnim mjerama, gdje se zapravo radi o odredjenju kazne, dakle o odredjenju iz oblasti materijalnoga prava.

V o l t a i r e,[36]) taj neumrli branitelj jadnoga C a l a s - a, veli: »Ako od sto hiljada vjerojatnosti, da je optuženi kriv, ima samo jedna, da je nekriv, ta jedna mora da izravna sve ostale« (Si contre cent mille probabilités que l'accusé est coupable, il y en a une seule qu'il est innocent, cette seule doit balancer toutes les autres). Pa ako to vrijedi za optuženika, zar ćemo to uskratiti onomu okrivljenomu, za koga se još ne zna, da li će uopće i biti tužen.

A Enrico F e r r i[37]) kaže, da je načelo »in dubio pro reo« u istinu obligatorno, kada se radi o pripremnom stadiju t. j. o k a z n e n o m p o s t u p k u i kada proti osumnjičenomu predleže tek predpostavke i indicija: »La présomption d'innocence, et avec elle la règle plus générale — in dubio pro reo — a certainement un fond de vérité et même est vraiment obligatoire, quand il s'agit de la période préparatoire du jugement, c'est-à-dire de la procédure d'instruction, et qu'on n'a encore contre celui qui est l'objet de l'enquête que simples suppositions ou indices«. Iz te presumpicije o nekrivnji« izvire i ona lijepa rečenica F e r r i j e v a, koju O g o r e l i c a[38]) spominje u predgovoru svojemu djelu, da valja kazneni postupnik smatrati knjigom, koja može da zahvati i poštene ljude, koji se okrivljuju, ali se ne mogu kao krivci uglaviti.

Za mene je od važnosti istaći to načelo »in dubio pro reo« radi mojih daljnjih izvoda o t. zv. prognostičkim sudovima, a isto tako je za mene važno, što vrhovni sud B-odjeljenje dopušta to načelo za slučaj

[34]) Kazneno procesualno pravo Zagreb 1899. str. 237.

[35]) l. c. str. 327. i 328., 333., 425.

[36]) Dictionnaire philosophique. Tome II. Paris 1856. str. 232.

[37]) La sociologie criminelle. Paris 1905. str. 531.

[38]) l. c. str. VIII.

Digitized by Google

neodredjenosti kazne slobode. Ja ne mogu doduše usvoiiti mišljenje te rješidbe, da bi se načelo »in dubio pro reo« moglo primijeniti samo onda, kada član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbiednosti ne bi od redjivao smrtnu kaznu nego jedino kaznu slobode. Ako je već dvojba kod kazne slobode, zar se ta dvojba umanjila, kada je pridošla još i kazna smrti? Ja držim, da se je p o v e ć a l a.

Nu ako se i usvoji mišljenje te rješidbe, govori to za moje dosada izloženo stanovište, jer se tim priznaje, da kod odmjerivanja kazne, kojoj je odredjen samo minimum i maksimum bez izvjesnih graduacija, kao n. pr. u slučaju člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti (robija od 20 do 2 godine), može sud po §-u 171. al. II. kp. (odnosno po §-u 180. al. II. austr. kp.) sam unijeti graduaciju gledom na tamnicu od barem 10 godina, a to znači, da može i mora prethodno ocijeniti visinu kazne prije, nego izreče odluku o tom, da li je istražni zatvor u konkretnom slučaju obligatoran ili ne.

To načelo »in dubio pro reo« je odraz liberalnoga shvaćanja. Dopuštala su ga starija zakonodavstva, a ono odgovara i duhu našega vremena. Zato držim neospornim, da se to načelo ima primjenjivati uvijek, kada nastane dvojba bilo glede kojega propisa, koji ide u korist osumnjićenika.

Napokon primjećujem ovo: Vrhovnom rješidbom nije ni konsumiran §. 171. al. II. k. p., jer se je vrhovni sud bavio samo pitanjem smrtne kazne, a §. 171. al. II. k. p. govori i o tamnici barem na 10 godina. Pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti govori samo o robiji do 20 godina i pošto se, kako je već gore istaknuto, nije obazirao na §. 171. al. II. k. p., to je u članu 2. al. I. gornjeg zakona nastala praznina obzirom na tamnicu od barem 10 godina. Uslijed toga je nastala praznina i u vrhovnoj rješidbi, jer se i ta nije obazrela na odredjenje §-a 171. al. II. k. p. o tamnici barem na 10 godina. Šta preostaje? Suplirati zakonodavca, te reći: Pošto se ne može pretpostaviti, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti htio jače ograničiti slobodu, nego li to čine zakoni, koji još na snazi stoje, valja i odredjenje člana 2. al. I. toga zakona tumačiti onamo, da se u slučaju dvojbe zaštiti reus. A za takovo shvaćanje govori i okružnica odjeljenja ministarstva pravde u Zagrebu od 19. studenoga (novembra) 1921. broj 27.601, izdana odobrenjem ministarstva pravde u Beogradu od 15. studenoga (novembra) 1921. broj 55.927 — dakle n a k o n stupanja na snagu zakona o zaštiti javne bezbjednosti — koja prigodom proširenja zakonske snage glave IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona upućuje na primjenu b l a ž e g a z a k o n a. Ako se tu i radi o mterijalnom pravu, moramo pretpostaviti, da bi takovo shvaćanje došlo do izražaja i onda, kada bi se radilo o formalnom pravu.

Ako dakle nastane dvojba glede uporabe §-a 171. al. II. k. p., t. j. glede toga, ima li se odrediti obligatorni istražni zatvor, komu je pretpostavka kazan tamnice od barem 10 godina, odnosno ima li se dozvoliti obrana iz slobode, kojoj je pretpostavkom — u koliko ne

Digitized by Google

predleže uvjeti §-a 166. k. p. — kazan tamnice ispod 10 godina, onda sud ima stvoriti najprije ocjenu o predvidljivoj visini kazne, a o ovoj će ovisiti, da li će se odrediti obligatoran istražni zatvor ili ne.

IV. Prognostički sudovi.

Banski stol je svojom rješidbom od 20. siječnja (januara) 1925. br. 903 izrekao, da nema mjesta obligatornomu istražnom zatvoru po §-u 171. al. II. k. p., pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti takov čin kažnjava smrću ili robijom do 20 godina, jer je po §-u 14. srpskoga krivičnoga zakona najmanja mjera robije 2 a ne 10 godina i jer prema stanju spisa nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazna smrti.

Vrhovni sud je u svojoj rješidbi obzirom na podcrtanu stavku izrekao, da nije pravilno već unaprijed izricati, da li će i kakova kazna stići dra. Mačeka i dr. zbog čina, radi kojega je proti njima odredjeno povedenje istrage, kako to čini banski stol. Ja ne dijelim to mišljenje vrhovnoga suda.

Banski stol je u svojoj rješidbi izrekao, da nije predvidljivo, a time nipošto nije unaprijed izrekao, da će i kakova će kazna stići okrivljenike. To nije nikakova prejudicijalna izreka u smislu odredjenja §-a 206. k. p.; — to je tek prognostički sud.

Pošto se radi o tom, da se odluči, ima li okrivljeni ostati u obligatornom istražnom zatvoru ili ne, mora sud najprije ocijeniti, da li se je okrivljeni ogriješio u tolikoj mjeri o član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da se može očekivati kazna smrti ili ona robije od barem 10 godina. To jest: sudski organ, koji je zvan, da donese odluku o tom, da li postoje uvjeti za obligatoran istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. kp. ili ne, mora stvoriti prognostički sud o veličini krivinje, prema kojoj se mjeri veličina kazne — dakle i obligatoran istražni zatvor odnosno obrana iz slobode.

Za bolje razumijevanje služim se ad hoc posebnom terminologijom. — Cio naš život je protkan prognostičkim sudovima. Možda je jurispondencija te prognostičke sudove preuzela iz područja liječničke znanosti. Takovu izricanju prognostičkih sudova se u jurisprudenciji ne može izbjeći. Liječnička znanost obično računa sa dvije vrsti sudova: diagnostičkima i prognostičkima, dok je manje govora i o konačnim sudovima, koje zovem metagnostičkima (ili postgnostičkima). Ja te sudove obilježujem ovako: diagnoza u liječničkoj znanosti je sud liječnika o biti i stupnju koje bolesti na temelju predležećih simptona i predležećega stanja. Bez prave diagnoze nema racijonalnoga liječenja. Na temelju diagnostičkoga suda izrekne liječnik prognostički sud, to jest sud o vjerojatnom toku bolesti. Konačni sud je metagnostički (ili postgnostički), to znači: taj će prognozu verificirati ili ne, već prema tomu, da li je liječnik svojim prognostičkim sudom pogodio konačni izlazak bolesti ili ne. Ili primjer iz meteorologije: Temeljem diagnoze jučerašnjega stanja prognosticira meteorolog današnje stanje, koje će biti tijekom dana verificirano ili ne; taj

Digitized by Google

konačni sud je metagnostički. Svaka burzovna spekulacija se temeljem diagnoze sadašnjih tečajeva provodi na prognozi budućih, tek službena tečajnica sadrži metagnostički sud. Svaka nova politička situacija otvara široko polje diagnostičkim i prognostičkim sudovima, dok završetak krize znači metagnostički sud.

A tako je i u jurisprudenciji. Temeljem činjeničnoga stanja, t. j. diagnoze, prognosticira odvjetnik stranci izlazak parnice; metagnoza je osuda. U koliko ta osuda nije pravomoćna, nosi na sebi opet obilježja prognoze, dok ju viši sud verificira ili ne. Da to primjenim na kriminal: Temeljem činjeničnoga stanja drž. odvjetnik stvori diagnostički sud, da se radi o kradji; podigne optužnicu — prognostički sud; izhodi osudu — metagnostički sud. Ili primjer, koji se tiče ovoga slučaja, o kojem pišem: Temeljem izvjesnih spisa drži. drž. odvjetnik, da se radi o deliktu iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti — diagnostički sud; predleži istražni zatvor po §§ 171. al. I., 166. toč. 2., 3., 4. k. p. — prognostički sud; kazneni senat sudbenoga stola prijedlog odbija — metagnostički sud; pošto je drž. odvjetnik izveo pritužbu, nulificira se metagnostički sud sudbenoga stola i sada takov ima izreći viša instancija, banski stol. On temeljem diagnoze (iz spisa) stvara prognozu (da nije predvidljiva smrtna kazna) i verificira zaključak sudb. stola — metagnostički sud. Pošto vrhovni tužitelj izvadja ništovnu žalbu na obranu zakona, nulificira se metagnostički sud banskoga stola i sada je tek metagnostički sud izrekao vrhovni sud.

Banski stol nije logički ni mogao drukčije postupati. On je izrekao opravdanost istrage, te se je još radilo o obligatornosti istražnoga zatvora; da si banski stol stvori glede toga svoj sud, morao je staviti prognozu glede visine kazne, jer o njoj će ovisiti obligatornost istražnoga zatvora. On je mogao staviti ove dvije prognoze:

1. djela okrivljenih su takove prirode, da će predvidljivo involvirati tešku kaznu, t. j. smrt ili robiju od najmanje 10 godina — metagnoza obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p.; — ili

2. djela okrivljenih su takove prirode, da će predvidljivo involvirati robiju ispod 10 godina — metagnoza obrana iz slobode (u koliko nema mjesta §-a 166. k. p.).

Banski stol je, držim, m o r a o staviti jednu od tih prognoza, jer inače ne bi mogao ni opravdati svoj metagnostički sud. Ali je po mojem mišljenju pogriješio u toliko, što nije — ako je to bilo njegovo slobodno sudačko uvjerenje — izrekao: jer prema stanju spisa nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazan smrti i l i r o b i j e o d b a r e m 10 g o d i n a. A možda je banski stol tim, što je prognosticirao, da nije predvidljiva kazan smrti, medju recima htio aludirati na to, da se tu eventualno radi o političkom deliktu, za koji član 9. ustava isključuje smrtnu kaznu; — nu ipak je imao po mojem mišljenju prognosticirati i visinu kazne robije, jer o visini kazne ovisi i obligatornost istražnoga zatvora, odnosno obrana iz slobode.

Posve ispravno kaže O g o r e l i c a[39]): »Pri prosudjivanju nije ni kazneni senat vezan na pravnu kvalifikaciju djela, kako ju zastupa

[39]) l. c. str. 477.

Digitized by Google

tužilac. To prosudjuje kazneni senat po svojem slobodnom pravnom uvjerenju. Druk čije pravna ocjena može biti upravo od goleme važnosti n. p. za eventualni istražni zatvor. Državni odvjetnik predlaže, recimo, da se povede istraga radi zločinstva ubijstva, kažnjiva po §-u 142. al. I. k. z. Po prvoj je kvalifikaciji istražni zatvor obvezan (§. 171. al. II. k. p.); po drugoj nije«.

A na isti način je postupao posve ispravno sud, kada je, da ustanovi, je li istražni zatvor obligatoran, najprije izrekao prognostički sud. da nije predvidljiva kazna smrti, a tu je već i uključen prognostički sud o predvidljivoj veličini krivice, koji nema nikakove prejudicijalne moći.

Mojemu mišljenju, da je banski stol trebao izreći i prognostički sud, da nije prema stanju spisa predvidljiva robija od barem 10 godina, mogao bi se staviti ovaj prigovor: Banski stol nije mogao izreći takov prognostički sud naprosto stoga, što član 2. al I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kaznu ne graduira, ne dijeli robiju u stavke. kako to čini na pr. § 142. k. z., koji graduira kaznu u odsječke od 5 do 10, odnosno od 10 do 20 godina i tim postavlja oštru granicu unutar same kazne. Na taj prigovor uzvraćam, da granica u tom §-u 142. k. z. kao i u drugim §§-ima našega kazn. zakona, koji kaznu tako graduiraju, nije nipošto tako oštra. jer je probita odredjenjima u §§. 254. i 292. k. p.

Pošto banski stol tvrdi, da nema mjesta obligatornomu istražnom zatvoru po §u 171. al. II. k. p. stoga, što je po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti najmanja mjera robije 2, a ne 10 godina, to on time stoji na stanovištu, da bi istražni zatvor mogao biti obligatoran jedino onda, ako je predvidljiva kazna smrti. Uz sve moje liberalno shvaćanje ne bi nikako mogao prihvatiti ovo stanovište, jer bi to značilo onemogućiti primjenu obligatornoga istražnog zatvora po §-u 171. al. II. k. p. uvijek, kada se predvidljivo ne radi o smrtnoj kazni. A da se tomu onemogućenju izbjegne, jedini je izlazak u prognostičkom sudu o izmjeri kazne. Kada sud imade pravo i dužnost prognosticirati krivnju odnosnu stupnjeve krivnje, ima pravo i dužnost prognosticirati i stupnjeve kazne. Tu ponovo upućujem na Ogorelicu[40]), da pravna ocjena djela može biti upravo od goleme važnosti na primjer za eventualni istražni zatvor. Red bi bio ovaj: pravna ocjena djela, veličina krivnje, veličina kazne — konsekvenca: istražni zatvor obligatoran ili ne. A pogotovo je to mogao učiniti banski stol, čija glavna djelatnost u kaznenom sudovanju i sastoji u odmjerivanju kazne, pa je nedvojbeno, da je baš on u stanju i izricati temeljite prognostičke sudove.

Za mene je očito, da je u tvrdnji vrhovnoga suda, da se obligatorni istražni zatvor po §. 171. al. II. k. p. mora u vijek odrediti za delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, i u tvrdnji banskoga

[40]) l. c. str. 477.

Digitized by Google

stola, da se ne može nikada odrediti, osim ako je predvidljiva kazna smrti — jedan skok u zaključivanju. A taj se može dogoditi jedino radi toga, što se propušta prognosticirati visinu kazne u svakom konkretnom slučaju. Bez prognostičkoga suda nije moguća onakova primjena člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, kakovu je zakonodavac pretpostavio t. j. da bude taj propis, koji kaznu slobode ne graduira, doveden u sklad s propisom §-a 171. al. II. k. p., koji kaznu slobode graduira.

I mandatni kazneni postupak (§§. 390. a., 409., 410., 411. k. p.) se može nazvati zapravo prognostičkim postupkom, koji dobiva kvalifikaciju metagnostičkoga suda, kada se okrivljeni ne posluži prigovorom. Takov prognostički sud nema nikakove prejudicijalne moći, ako se na prigovor osudjenikov povede rasprava. Na prognozi je osnovana i poznata Lisztova[41]) teorija »der nachträglichen Prognose« u kažnjivom pokušaju. Janka, a prema njemu i Šilović[42]) traže za indirekini dolus i to, da je počinitelj mogao predvidjeti, da će izvjesni efekat nastupiti — prognoza. Kries[43]) ustanovljuje pojam adekvatnoga prouzročenja, koje se temelji na prognozi. I ja[44]) sam taj pojam prihvatio u svojoj radnji o pokušaju. Naš §. 335. k. z. pretpostavlja prognozu. Kako se vidi, prognostički sud je pretpostava u mnogim slučajevima. Bilo bi vrlo poučno temeljito obraditi taj problem.

Osporiti za to zvanim sudskim organima pravo izricati prognostičke sudove, znači osuditi ih na automate, znači staviti svu važnost na formalizam uz cijenu, da se izgubi svaka veza sa životom njegovim postulatima. Zato valja očuvati suca od toga, da zapadne u pukl formalizam. A kako procesualni formalizam može imati upravo strašnih posljedica, priopćujem ova dva slučaja[45]). Prvi slučaj: Supruga bude tužena radi čedomorstva, suprug radi toga, što je propustio prijaviti poznatu mu nakanu supruge. Kod rasprave se ispostave jaka indicija, da je i suprug sudjelovao pri umorstvu, on bude riješen, jer je tek tečajem glavne rasprave okrivljen radi umorstva te stoga nije mogao biti sudjen. Na novoj raspravi bude na temelju doprinešenih dokazala sudjen. Njemački Reichsgericht uvaži njegovu reviziju i riješi ga, jer je kaznena tužba bila prvom konsumirana, pa je nova tužba bila nedopustiva. Drugi slučaj: Čedomorka bude riješena, jer je jedan dio sudaca uzeo, da predleži po §-u 212. njem. kazn. zakona ubojstvo, a drugi dio je uzeo, da predleži po §-u 217. čedomorstvo, te se nije mogla naći zakonita većina. Triumf formalizma!

[41]) Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Berlin 1899. str. 210.

[42]) Kazneno pravo. Zagreb 1920. str. 109.

[43]) Über den Begriff der objectiven Möglichkeit... Vierteljahrsschrift für wissensch. Philosophie. Bd. XII. str. 179. i sl., 287. i sl., 393. i sl.

[44]) Pokušaj delikta... Zagreb 1902. str. 67.

[45]) Graf zu Dohna: Übungen im Strafrecht und Strafprozessrecht. Berlin 1924.

Digitized by Google

Čim zakon kazne alternira, mora se dozvoliti pozvanim organima pravo ocjene, da li će se prema stavljenoj po njima (temeljem predležećih spisa) diagnozi odlučiti za jednu ili drugu alternativu, a za tu će se moći odlučiti jedino tako, ako po svojem slobodnom sudačkom uvjerenju izreknu prognostički sud o eventualnoj krivici, jer za veličinu kazne je odlučna veličina krivice. Da je banski stol svoj prognostički sud o nepredvidljivosti smrtne kazne nadopunio i prognostičkim sudom o nepredvidljivosti robije od barem 10 godina, bila bi njegova rješidba i potpuna i ispravna.

Vrhovni sud nema, držim, pravo, kada tvrdi, da po tumačenju banskoga stola ne bi uopće (ako ne postoje i koji od uvjeta §-a 166. toč. 1—4 k. p.) zbog sumnje zločina po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti bilo mjesta obligatornomu istražnomu ztavoru. Banski stol nije ni donio kakovo o p ć e n i t o rješenje, već rješenje u jednom k o n k r e t n o m s l u č a j u, što se vidi iz njegovih navoda, da nije predvidljivo »p r e m a s t a n j u s t v a r i«, a to znači samo u tom konkretnom slučaju. A možda bi u drugom konkretnom slučaju »prema stanju stvari« bio prognostički sud banskoga stola, da je predvidljivo, da okrivljenika čeka kazan smrti, dakle bi bio i istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p. obligatoran. Zato držim, da je zaključak vrhovnoga suda, da po tumačenju banskoga stola ne bi u o p ć e bilo mjesta obligatornomu istražnomu zatvoru po §-u 171. al. II. k. p. logički neispravan, pošto iz tumačenja banskoga stola proizlazi baš protivno.

V. Zaključne primjedbe.

Znanstvenoj kritici mora biti dopušteno spomenuti i slijedeće: Zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi stao je na snagu u kolovozu (avgustu) 1921. Tko se sjeti prilika, koje su prethodile ovomu zakonu, te radi kojih je zakon i donešen, tko je pomno pročitao rasprave prigodom donošenja ovoga zakona, taj znade, kako ozbiljno su svi nadležni faktori vodili računa o primjeni toga zakona. Može se pod izvjesno reći, da je zakon samom svojom eksistencijom prevenirao mnogim zlodjelima. Mora se pod izvjesno pretpostaviti, da su svi nadležni faktori vodili najtočniji pregled o zbivšim se prekoračenjima toga zakona, koji već četvrtu godinu stoji na snazi. A nedvojbeno je takovih prekoračenja tečajem tog vremena i bilo.

Moram priznati, da mi nisu poznati svi slučajevi, u kojima su nastala oprečna tumačenja izmedju javnoga tužitelja i sudova o obligatornosti istražnoga zatvora. Ali mi je poznato, da je bilo kod nas slučajeva,[46]) gdje sud nije odredjivao obligatorni istražni zatvor, pa se vrhovni tužitelj nije latio žalbe ništovne na obranu zakona. A ako je u slučaju, glede kojega pišem, vrhovi tužitelj ipak podigao takovu žalbu i tim napustio svoje dosadašnje mišljenje

[46]) Takova dva slučaja su navedena u Mjesečniku pravnič. društva od god. 1925. str. 135.

Digitized by Google

(jer su se dotični slučajevi dogodili prije ovoga), onda to može samo služiti dokazom, da se je i kod njega porodila dvojba u ispravnost njegova dosadašnjega mišljenja. Pa ako je dubium nastao kod državnoga tužitelja — koji ipak može operirati i s principom oportuniteta — pogotovo je takov dubium mogao nastati kod sudova, — i zato je posve razumljivo, da su se držali principa: in dubio pro reo. A izviše su taj princip mogli upotrijebiti obzirom na to, što se tu radi i o deliktima, koji se evetualno mogu smatrati političkima, što doduše sudovi nisu izrekli expressis verbis, ali se to možda može konkludirati iz ne baš najsretnije koncipiranih izjava.

Znanstvenoj kritici se mora dopustiti, da izjavi, kako bi bilo poželjno, da onaj važni faktor u pravosudju, ministar justicije, vodi točan iskaz o prekršenjima iz zakona o zaštiti javne bezbjednosti, jer je za svu javnost od najvećega zamašaja znati, da li pokret, kojim je taj zakon izazvan, jenjava. A ministar justicije, taj vrhovni organ nad državnim tužiteljima, je zvan, da uputi iste na podnošenje žalba na obranu zakona odnosno da odobri njihove prijedloge glede toga, jer se mora pretpostaviti, da je taj važni faktor u pravosudju bio najtočnije izvješćivan baš glede svih prekršenja toga osobitoga zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. I da se je tako jednoobrazno postupalo, sigurno se ne bi moglo dogoditi, da se izvjesna primjena zakona skoro tri godine odobrava, dok se četvrte godine radi te iste primjene zakona diže žalba ništovna na obranu zakona od istih onih organa, koji su tri godine u takovoj primjeni zakona vidjali pravu primjenu. U obranu državnih tužitelja može se navesti, da nisu prije htjeli dizati žalbe u obranu zakona možda stoga, da osumnjičenima uštede gubitak slobode. Nu njihov opurtunitet, prožet humanitetom, došao bi još jače do izražaja, da su i pro futuro kod te prakse ostali.

Znanstvenoj kritici mora biti napokon dopušteno upozoriti i na praktične konsekvencije ove plenarne rješidbe vrhovnoga suda. Po zastarjelom srpskom kaznenom postupku od godine 1865. moći će se onaj, koji prekrši član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, ako se steku uvjeti §-a 171. toga postupka, braniti iz slobode. Nasuprot tomu pako po modernom kaznenom postupku od god. 1875., koji vrijedi za Hrvatsku i Slavoniju, koji je osnovan na temelju slobodnoga sudačkoga uvjerenja i koji se smatra tako modernim, da ga je i nova osnova kaznenog postupka od godine 1921. za našu Kraljevinu uzela temeljem, — po tom modernom kaznenom postupku, morat će se onaj, koji prekrši isti član 1. gornjega zakona, prema ovoj plenarnoj rješidbi vrhovnoga suda, braniti uvijek istražnoga zatvora. — Zar je moguće zamisliti, da jedan zastarjeli zakon ograničuje slobodu manje od jednog modernoga zakona? Zar je moguće zamisliti, da je intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti bila ta, da u istoj državi jednim gradjanima dade bolji položaj nego drugima? Sigurno nije. Sigurno je i zakonodavcu toga zakona pred očima lebdila druga izreka prve alineje člana 4. ustava: »Svi su gradjani pred zakonom jednaki«. Tu

Digitized by Google

nema druge, nego tumačiti zakonske ustanove tako, da budu u sklad dovedene i s intencijom zakonodavca i s najvišim zakonom u državi — ustavom. — Znanstveno stajalište će uvijek biti to, da zakone valja liberalno tumačiti, a pogotovo danas, gdje se je široki val demokratskoga duha prelio cijelim kulturnim svijetom, pa postepeno i neminovno odnaša ono, što je zastarjelo.

Iz svega proizlazi po mojem mišljenju, da su suci oni, koji će imati da odluče, što se smatra političkim deliktom. Suci imadu odlučiti, da li čini, koje javni tužitelj kvalificira prekoračenjima člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, u istinu sadržavaju obilježja toga člana ili se možda ipak radi o političkom deliktu. Suci imadu dovoditi u sklad nove zakone sa jur postojećima. Suci moraju pravo primjenjivati, tumačiti ga, a prema potrebi ga i dalje razvijati, ispunjujući praznine, kada takovih u zakonu ima.

Pretorsko pravo je već jednoč osvojilo cijelu Evropu; bitno mu je to, da je do razvoja dovelo i usavršilo onu pravičnost juris gentium, koja je, kako veli Sohm[47]), sve to više odstranjivala bezobzirnost juris civilis. Ja sam uvjeren, da naši pretori ne će biti gori od rimskih. Oni moraju upiti u sebe pravnu svijest naroda; oni moraju znati, da nema pravosudja na svijetu, koje bi se moglo oteti toj pravnoj svijesti naroda, jer će ona i nesvijesno na njega uplivati, te dati smjer njegovu pravorjeku. I jedino takov sudac ne će biti izložen prigovoru, da je doduše »gesetzeskundig«, ali uz to i »weltfremd«.

Moje je konačno mišljenje: Vrhovni sud je protivno rješenje mogao mnogo jačim i boljim razlozima potkrijepiti.

*

LITERATURA.

1. Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd 1921.
2. Bucharin N.: Das Programm der Kommunisten. Wien 1919.
3. Dohna Graf zu: Übungen im Strafrecht und Strafprozessrecht. Berlin 1924.
4. Dolenc Metod Dr.: Država i politički zločinci. — Mjesečnik pravnič. društva. Zagreb 1925.
5. Durkheim Emile: Les règles de la méthode sociologique. Paris 1907.
6. Ferri Enrico: La sociologie criminelle. Paris 1905.
7. Homberger Paul Dr.: Der Begriff des politischen Deliktes und dessen Verwertung im materiellen Strafrechte des deutschen Reiches. München 1893.
8. Kries I. von: Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben. Vierteljahrsschift für wissenschaftliche Philosophie. Band XII. Leipzig 1888.
9. Lenin N.: Die nächsten Aufgaben der Sovjet-Macht. Berlin 1918.

[47]) Institutionen des römischen Rechts. Leipzig 1886. p. 49.

Digitized by Google

10. Liszt Franz von Dr.: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. IX. Aufl. Berlin 1899.

11. Miler Ernest Dr.: Pokušaj delikta s naročitim obzirom na t. zv. nepodobni pokušaj. Zagreb 1902.

12. Ogorelica Nikola Dr.: Kazneno procesualno pravo. Zagreb 1899.

13. Pobor Josip: Mnijenje o projektu kaznenoga zakona za kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. — Mjesečnik pravnič. društva. Zagreb 1923.

14. Politeo Ivo Dr.: Politički delikt. Zagreb 1921.

15. Projekat i motivi kaznenoga zakonika za kraljevinu Srbiju. Beograd 1910.

16. Sohm Rudolf: Institutionen des römischen Rechts. Leipzig 1886.

17. Stammler Rudolf Dr.: Die Theorie des Anarchismus. Berlin 1894.

18. Stenografske bilješke: Rad ustavnog odbora ustavotvorne skupštine kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. II. Debata u pojedinostima o nacrtu ustava

19. Stenografske bilješke zakonodavnog odbora narodne skupštine kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. I. Zagreb 1922.

20. Šilović Josip Dr.: Kazneno pravo. Zagreb 1920.

21. Voltaire: Dictionnaire philosophique. Tome II. Paris 1856.

22. Živanović Tomo Dr.: Osnovi krivičnog prava. I. Beograd 1910.

Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu?

Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja sa grobnicama nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome?

Priopćio dr. Lav Mazzura, gradski odvjetnik u Zagrebu.

Ova pitanja, koja poštovani drug gosp. dr. L. Virag stavlja u broju 1. »Mjesečnika« (za siječanj) 1925., imao sam prilike da proučavam kao gradski odvjetnik zagrebački, te sam o njima podnosio gradskomu poglavarstvu zagrebačkomu više pravnih mnijenja. Neka mi stoga bude dozvoljeno, da ovdje iznesem rezultate, do kojih sam došao, — kao stanovište, koje je zagrebačko gradsko poglavarstvo na temelju mojega mnijenja u istim pitanjima usvojilo.

»Statut za opće skupno groblje grada Zagreba u Mirogoju« stvoren je godine 1878., premda je samo groblje otvoreno već godine 1876. Naši ocevi, poštovani zagrebački purgari, stvarajući taj statut, najmanju su brigu posvetili upravo njegovu pravnome dijelu. Za tu njihovu površnost moramo naći ispriku, ako se sjetimo, da nijedan od tih primitivnih ali čestitih gradskih otaca nije mogao

Digitized by Google

ni pomisliti, da bi moglo doći vrijeme, u kojemu će živjeti generacija, koja ne će poznavati sentimentaliteta, a još manje pieteta za stvari, koje su oni sami smatrali svetinjom, u koju su, prema pričama i predaji, dirali tek Avari i Mongoli... Ti poštovani zagrebački ocevi nisu mogli ni slutiti, da će doći vrijeme, kada će zahvalni sin, pozivom na svoje nasljedno pravo, prodavati sa groba svojega oca skroman spomenik, koji mu je na grob stavila gladujuća udovica, ili da će trgovačkim duhom zadojeni unuk u grobnicu svoga djeda »Ilirca« pokapati svakoga, tko mu dobro plati — u zdravoj valuti. Ti naši starci, i ako su voljeli mnogo govoriti, nisu voljeli mnogo pisati, pak je shvatljivo, što nisu držali potrebnim, da paragrafiraju u tom grobnom statutu ono, što su držali, da je utvrdjeno po samim moralnim i etičnim principima, kojima su sami bili prožeti i odstup od kojih su oni smatrali svetogrdjem.

I doista nije se pomanjkanje pravnih ustanova u grobnom statutu, odnosno njihova površnost i nekonciznost, toliko osjećala za prvih četrdeset godina njegova opstanka. Faktički nije zagrebačko gradsko poglavarstvo sve do pod konac rata došlo u priliku, da rješava kakov ozbiljniji spor o kojoj grobnici ili grobu. Ako je uopće do kakova spora dolazilo, svršavao se isti redovito spora zumkom interesenata, koji su se zadovoljavali i rješenjima gradskoga poglavarstva, utemeljenima na principu kršćanske ljubavi i snošljivosti te principu pieteta spram mrtvih.

Ali je došao rat sa svojom katastrofom: ratnim i poratnim mentalitetom. Na koncu rata a pogotovo poslije rata javljaju se sve češće sporovi o grobovima i grobnicama. U velikoj većini glavni im je movens materijalni interes pojedinaca, pak je onda razumljivo, da se takovi interesenti ne zadovoljavaju rješavanjem takova spora per aequum et bonum, već traže rješenje utemeljeno na pozitivnim odredbama zakona i grobnoga statuta. Gradsko poglavarstvo biva tim siljeno, da napusti ulogu boni viri — mirovnog suca i da traži uporište za svoje odluke u pozitivnim zakonskim ustanovama.

Neka mi bude oprošteno ovo nekoliko uvodnih riječi, koje su bile potrebne, da se razjasni, kako je moglo dolaziti do raznih odluka gradskoga poglavarstva u grobnim sporovima izrečenih redovito po činovnicima nepravnicima, koje odluke nisu uvijek odgovarale ni pozitivnome zakonu ni odredbama grobnoga statuta (kao što je n. pr. odluka, koju u svojoj raspravi citira g. dr. Virag), a koje su ipak kroz dugi niz godina postizavale svoj cilj te rješavale sporove per aequum et bonum na zadovoljstvo svih interesenata i izmirujući protivnike. Nakon dugotrajnoga i savjesnoga proučavanja, aplicirajući per analogiam postojeće ustanove gradj. zakona, uvažujući riješidbe moderne judikature, te u duhu intencija stvaratelja mirogojskoga grobnoga statuta, stalo je gradsko poglavarstvo konačno na slijedeće pravno stanovište:

Prema postojećem mirogojskom grobnom statutu (§ 5.) sva nekretna imovina na Mirogoju sa pokretninama i gotovinom sačinjava »Zakladu groblja na Mirogoju«, kojoj je svrha pokapanje

Digitized by Google

mrtvaca grada Zagreba. Uslijed toga svaki je grob; svaka grobnica dio te zakladne imovine. Ako je ovakova grobnica po stanovitoj osobi (fizičkoj ili juristićkoj) nabavljena ili sagradjena u svrhu pokapanja stanovitih odredjenih osoba, nastaje unutar »Zaklade groblja na Mirogoju« posebna fundacija (zaklada), koja je kao svaki Zweckvermögen jedan neovisni i samostalni pravni subjekt, kojemu život i djelokrug odredjuje sam osnivač zaklade — zakladatelj. Ta zaklada nastaje časom, kada budu ispunjeni uvjeti postavljeni grobnim statutom za osnutak takove zaklade, — kada naime bude grobnica nabavljena ili sagradjena, za njeno uzdržavanje statutom propisana glavnica uplaćena i osnutak te zaklade u grobnu knjigu unešen.

Osoba dakle, koja je grobnicu nabavila, n e p o s t a j e n j e n i m v l a s n i k o m već je samo z a k l a d a t e l j e m ove zaklade, a tome zakladatelju pristoji pravo naznačiti osobe, koje imadu pravo biti u toj grobnici pokopane. Ove ovako naznačene osobe nisu nipošto vlasnici grobnice, već su samo u ž i v a o c i z a k l a d e.

K u r a t u r o m ove zaklade jest općina grada Zagreba kao kurator »Zaklade groblja na Mirogoju«, koja kroz eksekutivu svojega gradskoga zastupstva, to jest kroz gradsko poglavarstvo, vrši nadzor nad ispunjivanjem zakladne svrhe. To isto gradsko poglavarstvo vrši i nadzor kao politička oblast prve molbe u smislu upravnih zakona, zakona o zdravstvu itd.

Polazeći sa ovog pravnog stanovišta dolazimo do slijedećih konsekvencija:

Jedino i samo o zakladateljevoj namjeni prigodom osnutka grobne zaklade ovisi i pravo dispozicije sa ukopom u grobnicu. Jedanput očitovanu i u grobnu knjigu upisanu namjenu nije vlastan mijenjati ni zakladatelj ni njegov pravni nasljednik. Gdje nema uslijed propusta zakladatelja izričite namjene, nastupa praesumptio, da je zakladatelj imao namjenu stvoriti zakladu za svoj ukop i ukop članova svoje porodice (§ 40. o. g. z.), medju koje spada i njegov ženidbeni drug. U tom slučaju nema prava na ukop nijedna osoba, koja nije članom zakladateljeve porodice.

Gdje je zakladateljeva namjena izražena time, da pravo ukopa imadu stanovite točno ustanovljene osobe, (n. pr. članovi porodice, tazbina, članovi stanovitoga društva, kanonici, prebendari, Ilirci itd.) ne mogu u grobnicu biti pokopane osobe, koje ne spadaju medju imenovane, pak im to pravo ne može dati ni zakladtelj, niti njegovi pravni nasljednici, a još manje koja od osoba, kojoj po namjeni zakladatelja pristoji pravo ukopa.

Isto vrijedi u slučaju gdje je zakladatelj grobnicu namijenio jednoj jedinoj osobi (n. pr. grobnice Preradovića, Račkoga itd.). U ovom slučaju ne će se u tu grobnicu smjeti pokopati nikakov drugi mrtvac.

Napokon može zakladatelj prigodom osnutka zaklade odrediti, da u grobnicu imadu pravo biti ukopane osobe, koje će naknadno i od slučaja do slučaja on sam odrediti, ili koje će odrediti koja

Digitized by Google

treća točno ustanovljena osoba ili njegov pravni nasljednik. U tom slučaju imade pravo ukopa u grobnicu svaka po toj privilegiranoj osobi naznačena osoba.

Svako pravo ukopa u stanovitu grobnicu prestaje, čim bude popunjen broj ukopanih, za koji je broj sagradjena.

Kako vidimo, gradsko je poglavarstvo zagrebačko stalo na najliberalnije, a po mojem mišljenju i na jedino na zakonu osnovano stanovište, da samo i jedino o volji zakladatelja, koja je izražena u času osnutka zaklade, ovisi, tko imade pravo, da bude u jednoj grobnici pokopan, i tko imade pravo sa ukopom u grobnicu disponirati.

Prema svemu tome može pravo na raspolaganje sa ukopom u koju grobnicu biti predmetom ostavinske rasprave samo u onom slučaju, kad je zakladatelj, prigodom osnutka zaklade, izričito pridržao to pravo raspolaganja svojim nasljednicima. U tom slučaju biti će stvar ostavinsko-raspravne oblasti, da ustanovi, na koga je to pravo putem nasljedstva prešlo.

Držim, da je s ovim ovdje iznesenim odgovoreno na pitanja, stavljena u naslovu. Usuprot dakle mišljenju gosp. dra. Viraga držim, da su rješenja banskoga stola i stola sedmorice u sporu, po njemu iznesenom, u svojem dispozitivu na zakonu osnovana.

Da se uklone nedaće, kojima je povodom bio nepotpuni grobni statut, izradio sam već početkom god. 1924. osnovu novoga grobnoga statuta, te ju podnesao u lipnju 1924. gradskomu poglavarstvu, da ju predloži gradskomu zastupstvu na prihvat. U toj osnovi stavio sam se u pitanju grobnica na isti pravni temelj, koji sam prije iznio. Prema mojoj osnovi glasile bi ustanove, koje se odnose na grobnice, kako slijedi:

»§ 19. Tko sagradi ili nabavi koju od grobnica spomenutih u § 18. pod A i B ne postaje njezinim vlasnikom, već stiče samo pravo dispozicije glede ukopa u nabavljenu ili sagradjenu grobnicu.

Ovakova grobnica zajedno sa spomenikom i napisnim pločama te sa iznosima, koji su uplaćeni za uzdržavanje grobnice, spomenika i napisnih ploča, smatra se zakladom sa svrhom ukopa stanovitih odredjenih mrtvaca; — onaj pak, koji je grobnicu nabavio ili sagradio, smatra se osnivačem te zaklade, koju je predao na upravu zakladi općega skupnoga groblja na Mirogoju.

§ 20. Prigodom sagradjenja ili nabave takove grobnice vlastan je onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio raspolagati sa mjestima u toj grobnici po svojoj volji, ali je dužan tu svoju raspoložbu pismenim očitovanjem priopćiti grobnom odsjeku gradskoga poglavarstva, te imenovati osobe, kojima pristoji pravo ukopa u tu grobnicu, u svrhu unosa ove raspoložbe u grobnu knjigu.

§ 21. Nije li onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio, sam raspoložio sa spomenutim mjestima u grobnici, vlastan je imenovati jednu ili više osoba, kojima to pravo raspoložbe pristoji. I to imenovanje imade uslijediti pismeno, te se imade evidentirati u grobnoj knjizi.

Digitized by Google

§ 22. Nije li onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio, niti na uredovni poziv grobnoga odsjeka gradskoga poglavarstva raspolčžio sa mjestima u grobnici, niti je imenovao osobu, kojoj pravo raspoložbe pristoji, uzimlje se, da je grobnicu nabavio ili sagradio za ukop svoje uže porodice, to jest za sebe i svoju ženu, svoje roditelje, svoje potomstvo i njihove bračne drugove.

§ 23. Uzimlje se, da je zaklada, o kojoj je govora u § 19. stupila u život ukopom prvoga mrtvaca. Do časa ukopa prvoga mrtvaca u takovu grobnicu, može onaj, koji je grobnicu nabavio ili sagradio, opozvati svoje, već glede prava ukopa ili prava dispozicije sa ukopom dane raspoložbe, može svoje pravo dispozicije sa ukopom u tu grobnicu otudjiti i prenijeti na treće osobe, te tražiti upis novoga ovlaštenika u grobnu knjigu. Osoba, koja je na temelju prve raspoložbe graditelja ili nabavitelja grobnice stekla pravo ukopa u grobnicu, gubi takovim, prije ukopa prvoga mrtvaca uslijedilim opozivom, pravo na ukop, u koliko to pravo nije stekla uz novčanu protučinidbu, što je dužna ispravom dokazati.

§ 24. Nakon što je ukop prvoga mrtvaca u grobnicu uslijedio, može onaj, koji je ovlašten raspolagati sa ukopom, svoju već besplatno na korist stanovite osobe učinjenu i u grobnoj knjizi ubilježenu raspoložbu opozvati samo onda, nastupi li koji od slučajeva, koje gradjanski zakon ustanovljuje za opoziv darovanja i za razbaštinjenje.

§ 25. Ni nabavitelj grobnice, ni osobe ovlaštene na raspoložbu sa ukopom, kao ni osobe, koje imadu pravo na ukop u tu grobnicu, ne mogu nakon ukopa prvoga mrtvaca u grobnicu raspolagati sa postavljenim već na grobnici spomenikom i napisnim pločama. Takovi spomenici i napisne ploče mogu se iz grobnice odstraniti samo dozvolom grobnoga odbora i to jedino u svrhu popravka ili izmjene sa drugim spomenikom ili pločama barem jednake umjetničke vrijednosti.

§ 26. Pravo na ukop u ovakovu grobnicu osobno je pravo, na koje se ne može voditi ovrha. Isto tako ne može biti predmetom ovrhe grobnica, nakon što je u istu pokopan barem jedan mrtvac«.

Kako se može iz ovoga razabrati, nastojao sam ustanove novoga grobnog statuta, koje se odnose na grobnice na Mirogoju, prilagoditi potrebama života, a da u temeljni pravni princip, kako sam ga prije iznio, nisam dirao.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada?

(Pitanje t. z. valoriziranja). To je naslov brošuri, što ju je ovih dana objelodanio dr. Josip Mudrovčić, umirovljeni vijećnik stola sedmorice u Zagrebu.

Kazat ćemo odmah, brošura doduše nije opsežna, ima u svemu 88 stranica, nu po sadržaju svojem zaslužuje naročitu pažnju ne samo pravničkih nego i privrednih krugova. Predmet nije nov, jer se o njemu raspravlja već odavna i to mnogo pod vidom t. zv. klauzule rebus sic stantibus, ali pred stajalištem, na koje nas dovodi autor, otvara se uistinu nov, jasniji horizont. Postavlja se jedinstven princip, koji se objašnjava u primjeni na toli mnogovrsne pravne odnošaje, što tu dolaze na prosudjivanje. A autor nalazi taj princip u postojećem pravu t. j. općem gradj. zakoniku, držeći suvišnim, dapače štetnim, svako noveliranje. I to zbog toga, što je naše pitanje uspješno riješeno u zakonu, i zbog toga, da se ne bi diralo u stečena prava.

Na ovu radnju potaklo je autora jedno rješenje stola sedmorice (odj. A) uz izraženu dvojbu uvažena pravnika o ispravnosti toga rješenja, po kojem § 1048. ogz. važi i za valutu padšu u vrijednosti. Po §-u 1048. ogz. uzimlje se, da pogodba promjene nije ni sklopljena. ako izvjesna stvar, što je predmetom pogodbe, izgubi prije predaje više od polovice vrijednosti. Riječ je tu,, kako se vidi, o izvjesnoj stvari (species), ali pisac dokazuje, da taj propis važi i za vrstu (genus) i to vrstu u širem smislu, u koju spadaju i t. zv. kvantiteti, napose i novac, kada cijela vrsta, a po tome i kada valuta pane u vrijednosti preko polovice.

Temeljni je princip valoriziranja, po autoru, pronalaženje razumne, pravične volje stranaka ili naravi stvari po §§ 7., 9., 14. ogz. t. j. onega, u čemu bi se stranke kao pošteni, pravedni ljudi morali složiti kraj preinačenih, a nepredvidjenih prilika. To pitanje ima riješiti sudac, u koliko ga nije riješio sam zakon. A gradj. zakon je u § 1048. predvidio gubitak vrijednosti preko polovice, te za taj slučaj riješio, što ima biti, uzimajući prethodno, da je to i volja stranaka, doklegod jedna ili druga ne dokaže što drugo. Tu je postavljena zakonska i to najplodnija formula za pronalaženje razumne, pravične volje stranaka, formula srazmjernosti (str. 13—15, 42).

Padanje valute ne utječe na važnost pravnoga odnošaja, dok ne pane preko polovice vrijednosti, nu kada predje tu granicu, nastaje nerazmjer, pa dolazi do primjene § 1048. Nu kako i koliko dolazi do primjene? Pisac razlikuje slučajeve, gdje je pogodba izvršena s jedne i s druge strane, gdje nije izvršena ni sa koje strane, gdje je izvršena samo s jedne strane, i napokon gdje je izvršena samo djelomice s jedne ili s druge strane ili s obje strane, pa na to padne valuta.

Digitized by Google

Kako se vidi, to je izdašno, ali i potrebito razlikovanje. Ne može se ovdje sve to uzeti u pretres, nego valja pročitati kratke i jasne izvode autorove, osvijetljene primjerima. Pisac se kod toga dotiče (str. 47.) i pitanja o diobi slučajne štete medju strankama. Taj način diobe da odgovara i »naravi stvari«. Taj je potonji pojam raščinjen pod tim naročitim naslovom (str. 13—16) s pozivom na § 7. ogz. i na Zeillerov komentar.

O klauzuli rebus sic stantibus, koja se sada mnogo spominje, drži pisac (str. 17—22) nasuprot Pfaffa i Wohle, da ju je gradj. zakonik priznao samo kod predugovora po §-u 936, a inače da ju je otklonio u §-u 901. Nakon kupnje i prodaje, dobavne pogodbe o sječi drve dolaze redom u pretresanje pogodba o uslugama za plaću, odvjetnički troškovnici, pogodba uporabna, prava učesnika u zajedničkoj imovini, uzdržavanje i slične stvari, naknada štete (uopće, docnja, dug u inozemnoj valuti), ini slučajevi naknade (§§ 1014, 1036, 1037, 1041—1043), miraz, zajam, založne tražbine: svagdje se to pitanje rješava po principu srazmjernosti.

Partija o naknadi štete uopće i o docnji zahtijeva nešto više pomnje u čitanju, jer je materija o naknadi štete i onako teška. Medjutim je baš ta teža partija sasvim dobro uspjela. Tu pisac uzimlje u pretres znano rješenje vrhovnoga bečkoga sudišta od 8. ožujka 1923. (Ger. Zeitung, 1923, str. 33—43) ne slažući se s tim rješenjem u više smjerova (str. 33—35, 61—66). Napose pledira za prisudjivanje t. z. apstraktne štete po §. 356. trg. zak. u trgovačkim stvarima, što vrhovno bečko sudište isključuje.

Zanimivi su izvodi u velevažnom pitanju zajma (str. 68—71).

U pitanju prinudnoga tečaja uputiti je na izvode, napose na str. 9—11, 32—35, 65. Pisac misli, da bi po §. 983. ogz. (»od iste vrste i d o b r o t e povratiti . . .«) valjalo valorizirati i zajam, da nema §-a 986., koji u tom upućuje na posebne propise. Ti posebni propisi sadržani su u valutnim zakonima. I valutni zakoni sami uvažavaju padanje valute t. j. padanje vrijednosti novca, kada to padanje zateku, a po naravi stvari i moraju ga uvažavati. Novac je takodjer stvar, što služi ljudima za porabu (§. 285. ogz.), — dakle ima vrijednost, te se može prispodabljati po svojoj vrijednosti sa drugim stvarima (§. 303. ogz.). A kada gubi vrijednost, mora se po naravi stvari taj gubitak vrijednosti uvažavati, kao što i kod drugih stvari. Vrijednost se pak novca utvrdjuje u tom slučaju, poredjujući ga sa vrijednosti zlata ili koje stalne inozemne valute na pr. dolara, dosljedno misli, izraženoj u §§-ima 303, 304 ogz., budući da novac sam ne može biti mjerilom svoje vrijednosti. Ili se njegova vrijednost prosudjuje po njegovoj kupovnoj snazi (index).

Kada je riječ još o zajmu, primjetiti ćemo, da se ne možemo sprijateljiti s mišljenjem autorovim, da se valja čuvati svakoga noveliranja u tim slučajevima. Ako je utvrdjeno, da je tko sa uzajmljenih 10.000 stekao milijune, a ne može se po postojećim zakonima zahtijevati valoriziranje, onda bi ga valjalo kao iznimku od

Digitized by Google

pravila t. j. prinudnoga tečaja uvesti novelom, jer odgovara naravi stvari.

Još ćemo istaknuti zanimivo razlaganje autorovo o valorizaciji založnih, navlastito hipotekarnih tražbina (str. 71—77).

Predmet je brošure, kako se vidi, vrlo opsežan, a stvar je očito i važna i teška, što i pisac ističe u predgovoru.

Te poteškoće u prosudjivanju utjecaja padanja valute na pravne odnošaje na dnevnom su redu i drugdje.

Tako na pr. Dr. Heinrich Demelius (Ger. Zeitung, 1922, str. 100) misli, »da se ne može preporučiti bezuvjetno odvaljivanje razvrjedjenja novca na dužnika. Nameće se pitanje, pod kojim pretpostavkama valja dopustiti to odvaljivanje. Za to ja ne znam odgovora. Možda ni nema odgovora. Čini se, da su razlike, što dolaze u obzir, toli mnogostruke, toli nepregledne, da se ne mogu obuhvatiti općenitim pravnim pravilima. Tek pojedine kategorije novčanih tražbina, što imaju izvjesnu, jedinstvenu gospodarsku strukturu, mogu se izuzeti u svrhu valorizacije. Na tom putu je austrijsko zakonodavstvo preduzelo čedan početak tim, što dopušta povišenje novčanih tražbina pridržajnih obzirom na razvrjedjenje novca.«

Sva hvala i priznanje ide stoga autora, što se latio ovoga teškoga posla i tim uvelike doprinesao izgradnji toga doista kompliciranoga važnoga pitanja. Važnoga ne samo sa teoretskoga gledišta nego i stoga, što primjenjivanje njegovih rezultata duboko zadire u narodnu privredu.

Kako je na početku rečeno, brošura nije znatna po opsegu, ali u tome je i njezina prednost, što prikazuje predmet precizno, i ilustrira ga zgodnim primjerima, pak je i kraj obilna sadržaja pregledan. Daje prilike ozbiljnom razmišljanju, kao što je i sama, čini se, plod takva razmišljanja.

Šteta, što su se potkrale nekoje znatnije štamparske griješke, ispravljene na strani 87, pak se preporuča, da se prije čitanja brošure isprave. **Šp.**

Predstavka Pravničkog društva o osnovi novoga zakona o štampi.

Narodnoj skupštini

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Beograd.

Svrha je potpisanoga Pravničkoga Društva u Zagrebu, da promiče i razvija pravo u teoriji i u praksi. (§. 1. društvenih pravila). Medju sredstvima, koja služe toj svrsi, nabraja § 2. pravila pod točkom c) i »davanje pravnoga mišljenja, inicijanje i provadjanje svake akcije uopće, koja je kadra učvrstiti pravne temelje države, ojačati pravnu svijest našega društva i naroda«.

Osnova zakona o štampi, predložena Narodnoj Skupštini, oslabila bi, kada bi bila prihvaćena kao zakon, pravne temelje naše države i potpuno uništila

Digitized by Google

vjeru naroda u pravni karakter njezin, u snagu prava nad voljom pojedinih lica i skupina.

Iz toga razloga zaključio je jednoglasno upravni odbor društva na sjednici od 18. travnja o. g., da je potpuno u skladu sa svrhom društva, da je čak izvršenje jedne dužnosti društvene, ako i sa svoje strane doprinese, da ova osnova ne postane zakonom, — pa da tako pomogne ukloniti pogibelj, koja od takove osnove prijeti našemu narodu i državi. A jer je ista, dakako, glavna i prva svrha Narodnoj Skupštini, koja k tome raspolaže najjačim sredstvima, da se ta svrha postigne, obraća se Pravničko Društvo Narodnoj Skupštini ovim pravnim mišljenjem u nadi, da će ono, jer mu je temelj strogo ustavan i znanstven, dakle često objektivan, biti i uvaženo.

Sloboda misli, izražene štampom, jest glavni i neophodni uvjet za razvoj, za napredak države i naroda u bilo kojem pravcu. Štampa, i to baš slobodna štampa, jest oružje, bez kojega ne može biti politika (u užem smislu riječi), ali ni znanost ni umjetnost ni kultura ni uopće bilo koja grana ljudske djelatnosti. Naš Vidovdanski Ustav priznao je to bez daljnjega, postavivši na čelu člana 15. kao princip »Štampa je slobodna«. Ustav je, doduše, taj princip ograničio stanovitim iznimkama i može da bude diskusije s općeg načelnog stanovišta o slobodi štampe o tome, nije li kod toga zašao predaleko, ali je kraj svega toga izvan svake sumnje, da se one iznimke ne mogu i ne smiju povećavati, pa ako dolazi do njihova tumačenja, da ovo smije biti samo restriktivno, a u korist onoga glavnoga principa. Poznato je pravno načelo, koje vrijedi za sve zakone: ako je zakon ustanovo izvjesni princip, onda ovaj ne smije biti prekršen u nikakovu obliku, na nikakovu ni izravnome ni zaobilaznome putu.

Osnova zakona o štampi nalazi više oblika, više načina, više puteva, da ustavni princip slobode štampe prekrši i da ustavom dozvoljene iznimke umnoži, proširi i poveća. Zakoni se prave ne za papir, već za život, za praksu. Njihova se vrijednost mjeri po efektu, koji opet ne smije biti u protimbi sa svrhom i motivima zakona. Ova osnova, provedena u praksi, dovela bi do potpunoga zarobljenja štampe, imala bi kao efekt ono, što Ustav upravo nije htio. I zato je ova osnova ne samo po svome tekstu, već i po svojoj svrsi, po svome duhu i motivima naskroz protuustavna. Mi ćemo ovdje ukratko prikazati pojedine njezine ustanove, koje krše Ustav i koje su zato neprihvatljive za Narodnu Skupštinu, koja si je svjesna, da se ne smije dići nad Ustavotvornu Skupštinu.

Član 13. Ustava zabranjuje bilo kakovu preventivnu mjeru. Član 3. osnove dopušta tumačenje, da je za izlaženje i rasturanje novina i štampanih spisa potrebno ovlaštenje, jer od ovoga oslobadja izrijekom samo »štampanje«. To tumačenje nameće se tim više, što za »štampanje i izlaženje« izrijekom otpušta polaganje novčane kaucije (a sve to u istoj rečenici). Nadalje član 5. traži za pokretanje štampanja ne samo prijavu policijske vlasti, nego i potvrdu te vlasti o prijavi. Znači, dakle, da policija, uskraćujući potvrdu, može spriječiti izlaženje novina. Nije li to najgora preventivna mjera, što se zamisliti dade?

Slično oružje za sprječavanje štampanja daje član 7. opet policijskoj vlasti u ruke. On nalaže štamparu, da prije rasturanja dostavi jedan primjerak policiji. No ako policija uskrati primitak ili zanječe dostavu? Tko jamči, da se policijska vlast ne će poslužiti tom smicalicom, samo da spriječi rasturanje?

Digitized by Google

Član 23. unosi u postupku sa zabranom drugu instanciju i žalbu na tu instanciju, prem ova po Ustavu nije predvidjena. A i sasvim prirodno i u skladu s intencijom Ustava da nije predvidjena, jer ako se postupak o zabrani zavuče, on čini sve tobožnje kautele protiv zabrane policijske vlasti iluzornima, jer je štampa u praksi slobodna t. j. ona se može rasturati i proizvadjati svoj efekt samo onda, ako brzo, bez zavlačenja, dodje u ruke opć.nstva. Kada bi se i uvrstio rok, koji inače u osnovi manjka, a u kojem je prva instancija dužna sprovesti žalbu apelacionome sudu, a ovaj opet žalbu riješiti, i onda ne bi bilo time ništa pomoženo, jer je uvijek prošlo toliko vremena, da je zabranjeni časopis (osobito dnevnik!) izgubio svaku aktuelnost i mogućnost, da bude rasturan i čitan. Uvadjanje druge instancije imalo bi samo onda smisla, kada bi jedino tuženi (a ne policijska vlast) imao pravo žalbe na apelacioni sud, a i onda bi to imalo više moralnu no praktičnu vrijednost.

Član 25. dopušta preventivnu mjeru, jer zabranjuje odnosno daje ovlast policiji, da zabrani preštampavanje već zabranjenih stvari. U tome bilo bi, dopuštamo, i neke logike, kada bi se moglo apsolutnom sigurnošću reći, da će policijska vlast zabraniti samo ono, što se Ustavom dade opravdati kao zabranjeno, ali ovako ispada to kao g e n e r a l n a cenzura. Jednom individualnom zapravo zabranom zabranjuje se svim ostalim listovima, da nešto štampaju, odnosno preštampaju!

Još jasnija i gora cenzura je uvedena predzadnjom alinejom čl. 27., gdje se govori o napisu d o p u š t e n e sadržine mjesto zabranjenog napisa. Tko će dopustiti? Vjerojatno onaj, koji ima vlast i zabraniti. Dakle preventivna cenzura!

Jasno je, da bi sve te ustanove zajedno — a neke čak i same po sebi! — radjale u praksi istim, pače još gorim i materijalno štetnijim efektom, nego li koja direktna preventivna mjera. A Ustav je zabranio preventivne mjere radi njih samih. On hoće slobodu štampe i zato ne će preventivne mjere, koje tu slobodu oduzimaju. Osnova u tom pogledu ne pokazuje nikakova štovanja prema Ustavu, jer nije moguće, da je oncliko ustanova poteklo iz pometnje ili neupućenosti.

Poznato je, da se iznimke člana 138. Ustava odnose samo na p o j e d i n i broj novina. Postoje o tome autentična tumačenja. Unatoč tome član 24. Ustava proširuje zabranu na daljnje izlaženje novina uopće. Istinski pravnik, koji znade lučiti svoje privatno političko osvjedočenje od dužnoga pokoravanja Ustavu i zakonima, ostaje zapanjen pred tako očitim kršenjem Ustava i pred željom, da se djelo Konstituante podredi Narodnoj Skupštini. Pravna sigurnost zahtijeva, da se Ustav kao temeljni državni zakon očuva od takovih napadaja. Ustav se može mijenjati, ali samo načinom, koji on sam predvidja; svaki drugi način jest protuustavni napadaj na Ustav, jest atentat na nj.

Najveći dio osnove nije zakon o štampi, već zakon o d e l i k t i m a, počinjenim štampom. Vidi se, da sastavljač osnove nije znao ovo dvoje razlikovati, da zatim nije shvatio svestrano značenje štampe i da napokon nije poznavao zadatak, koji je Ustav namijenio zakonu o štampi. Da obrazložimo najprije ovo potonje, moramo utvrditi, da je Ustav ovako odredio zadatak zakona o štampi: 1.) da taj zakon statuira, kada, u kojim slučajevima i na koji način odgovarat će pisac, urednik, štampar, izdavač i rasturač za krivice štampom učinjene (čl. 13. Ustava, posljednja alineja). 2.) da ustanovi potanje

Digitized by Google

način i uvjete, kako će se provadjati zabrana rasturivanja i prodavanja spisa i novina, ako njihov sadržaj sačinjava zločine, navedene u čl. 13., odnosno, kako će se provesti osim toga zabrana i z l a ž e n j a tiskopisa, koji sadrže krivice nabrojene u čl. 138. Ustava.

To i ništa više. U ustavu nema ni govora o kaznama za delikte počinjene štampom ili o postupku protiv dotičnih delinkvenata. Sasvim prirodno, jer to spada na krivični, kazneni zakon. Zakon o štampi imao bi biti samo detaljna provedba ustavnih odredaba o štampi; preko toga provedbenoga okvira ne bi smio zakon izaći. Osnova ipak izlazi iz toga okvira, njezin se pače najveći dio nalazi izvan toga Ustavom odredjenoga okvira. To je rezultat njezinih intencija, za koje opetovano naglasujemo, da su protivne intencijama Ustava, (a da u ovome podnesku ne govorimo kao pravnici, morali bismo, potpunosti radi, reći, proti čemu je još ova osnova) — to je, dakle, posljedica njezinih intencija i motiva kao i njezina shvaćanja štampe. Ona shvaća štampu kao novo zlo, i to kao neko apsolutno zlo. Medjutim štampa nije sama po sebi ni zlo ni dobro. Ona je samo sredstvo, da se počini ili dobro ili zlo, koje zlo može eventualno biti i zločin, delikt Prema tome je sasvim pogrješno, jednostrano promatrati štampu sa isključivo kriminalnoga stanovišta, kako to čini osnova, ali kada se i na to stanovište — dakako ne kao isključivo — postavimo, onda moramo rezultatima toga promatranja dati izražaja u općem kaznenom (krivičnom) zakonu, a ne u zakonu o štampi. Jer potonji ima da uredjuje štampu, ali ne da kažnjava delikte počinjene štampom. To je zadaća isključivo kaznenoga zakona. Sredstvo, kojim je počinjen delikt, može eventualno utjecati na težinu kazni, ali nikako ne na sistem, kojim se u jednome zakonodavstvu uredjuju kazne i obradjuju kažnjiva djela. To je stanovište svih zakona o štampi, pa ćemo primjera radi spomenuti najmoderniji takov zakon, onaj u Njem. Austriji. To je Bundesgesetz v. 7. Apr'l 1922. Rg. Bl. No. 278. U njemu jedan jedini paragraf govori o kažnjivim djelima, počinjenim štampom. Taj § 29. glasi doslovce: »Die Verantwortlichkeit für Handlungen, deren Strafbarkeit durch den Inhalt eines Druckwerkes begründet wird, bestimmt sich nach den allgemeinen Strafgesetzen«. (Odgovornost za djela, koja postaju kažnjiva radi sadržaja tiskopisa, ravna se po kaznenim zakonima). Osobitost štampe dozvoljava jednu jedinu iznimku, a ta sastoji u tome, da se kaznenom sankcijom prisili odgovornoga urednika odnosno izdavača i štampara, da bolje paze na ono, što se štampa. Zato je većina zakona o štampi iznimno ustanovila zasebni prekršaj t. zv. zanemarene dužne pažnje. Medjutim je naša osnova taj prekršaj većinom mimoišla i pretvorila ga u zločin, u dolozni delikt. Ova osnova uvadja pravni monstrum, koji vrijedja osnovna načela svih kaznenih zakona na svijetu i uopće kažnjavanja, jer čini odgovornim i onoga, koji uopće nije kriv, kome se ne može nikako pripisati s u b j e k t i v n a k r i v n j a. Ova osnova ne pravi pod stanovitim uvjetima nikakove razlike izmedju krivca i nevinoga, jer dozvoljava, da krivca mimoidje kazan, koju prevaljuje na nevinoga. Osnova sankcionira pravosudna umorstva, jer dozvoljuje najteže kazne nad štamparom, izdavačem i rasturačem, baš kao da su oni autori delikta, premda nisu imali ni pojma o delktu, a kamo li da bi on ležao u njihovim namjerama. Po ovoj osnovi nema delikta, koji se ne bi mogao zlobno podmetnuti kojemu štamparu ili izdavaču. Čitav kulturni svijet, a napose antanta sa junačkom Srbijom zgražali se nad sisemom taoca, koji je uvela Austro-Ugarska za vrijeme rata. Ova osnova oživljava taj sistem, i to, nažalost, baš za štampu. Štampar, izdavač i rasturač jesu takovi taoci.

Digitized by Google

Nama kao pravnicima bilo bi vrlo neugodno, kada bi inostrani pravni svijet doznao za glavu devetu osnove, u kojoj se opisuje postupak za delikte počinjene štampom. Tu se uvadja neka vrst prijekog suda nad štampom, koja po toj osnovi proživljava trajno opsadno stanje. Elementarno načelo svakoga kaznenog postupka, da se naime nadje materijalna istina, tu je sasvim pogaženo, jer se tuženome dade prekluzivni rok od pet dana, da pruži dokaze za svoju obranu, jer će inače, imajući i najjače dokaze o svojoj nevinosti, morati biti novim osudjen. (čl. 47). Na taj način može najidealniji i najneviniji, pa i najneviniji i sa stanovišta materijalnoga kaznenoga zakona, biti osudjen na 20 godina robije, a pače i na smrt. U svakom kaznenom postupku na svijetu može optuženi biti sasvim inertan i nije njegova dužnost, da se brani; dužnost je naprotiv suda, da traži dokaze obrane, jer mu je dužnost naći istinu. Ova osnova oslobadja sud ove glavne njegove dužnosti, bez koje on biva degradiran na običan stroj, koji će primijeniti paragraf na stanovito djelo, koje može biti samo formalno istinito, a često i u najeklatantnijoj protimbi s materijalnom istinom.

Glava osma definira stanovite delikte sasvim krivo, pa stilizacija tih definicija dopušta najelastičnija tumačenja i najveće zloporabe (tako na pr. čl. 49. i čl. 51., čl. 54. o klevetii itd.). Kazne su drakonske i, što je rijetko kod drugih kaznenih zakona, kazne slobode dolaze komulativno s kaznama imovinskim. Da spomenemo iz te glave još jednu sitnicu, koja je inače u krupnoj protimbi s općim gradjanskim zakonom. Dok po ovome šteta smije i mora biti naknadjena samo u efektivnome iznosu, dotle čl. 64. ustanovljuje unaprijed minimum štete odnosno njezine naknade. Doista, nikako ne bi željeli da inostrani pravnici pročitaju ovu osnovu.

Mi se ne ćemo dulje zadržati kod kaznenog dijela ove osnove, jer mislimo, da će iz spomenutog općeg razloga ovaj dio sasvim iz nje ispasti. K tome se pridružuje poseban jedan razlog: Kad bi se i dozvolilo, da kakov posebni zakon preuzima na sebe dio zadaće općeg kaznenog zakona, ipak bi taj posebni kazneni zakon morao biti u skladu s općim kaznenim zakonom (kako onim materijalnim, tako i formalnim). No kod toga mora se svakako zasebni zakon prilagoditi općemu, mora idejno i inače sasvim pristajati u njegov sklop, sačinjavajući s njim i ako ne formalno, a ono stvarno jednu cjelinu, bez protuslovlja i sukoba. No mi nemamo još opći kazneni zakon; njegova je osnova tu, pa ako se i požuri njegova unifikacija, ne će to biti prije godine dana. Neoportuno je, dakle, i nema smisla, ako se prije općeg kaznenog zakona stvara jedan zasebni. Neznajući još definitivan sadržaj i tekst općeg kaznenog zakona, nemoguće je izbjeći neskladnosti izmedju obiju zakona, koje se pojavljuju ne samo u sporednostima, već i u osnovnim principima. Kako daleko idu te neskladnosti, već smo obrazložili, a dodat ćemo ovdje, da je Ustav odredio na pr. za čisto političke krivice principielno blaže kažnjavanje (što se izvodi iz zabrane ustanovljenja smrtne kazni za čisto političke krivice). To načelo Ustava pobija ova osnova, jer za delikte počinjene štampom — a to su obično politički delikti — još pooštrava kazni, zapriječene za jednake ali proste delikte.

Glava peta o ispravci spada u zakon o štampi, ali bilo bi očekivati u njoj poboljšanje prema ustanovama o ispravci u dosadašnjim zakonima. No ona te ustanove još pogoršava, davajući mogućnost, svakome organu vlasti, da sili novine na ispravke, koje stvarno i nisu ispravke. Inače favorizira svakoga.

Digitized by Google

pa i delinkventnog privatnika, prema novinama, koje mu moraju stajati s ispravcima na raspolaganju. Na taj način štampa gubi slobodu, da piše istinu o ma kakovoj, pa i nepolitičkoj stvari. Sloboda štampe se guši, da se stvori sloboda ispravaka. Probitije li se kome, da zloupotrebi ustanove osnove o ispravci, mogao bi spriječiti štampi, da izvrši i svoju najobičniju kroničarsku dužnost.

Ova protuustavna osnova ne može a da ne završi pogrješno. Čl. 95. odredjuje početak njezina stupanja na snagu onda, kada Kralj zakon potpiše. Mimoišlo se ovdje sasvim promulgaciju i nužnu vacatio legis, što je u drugim državama nužni pravni rekvizit svih zakona.

Mi bi se ogriješili i o našu dužnost pravnika i o onu državljana, da nismo upozorili Narodnu Skupštinu na ovu osnovu, koja je već s pravnoga stanovišta neodrživa. Kod stvaranja zakona ne vrijedi ona, da se sve može ispraviti. Jedna osnova zakonska, da bude ispravljena i dotjerana do dobroga zakona, mora biti bar prožeta onim duhom i onim načelima, koja moraju karakterisati i zakon. U ovom slučaju to nije. Kada bi se i ispravile riječi osnove, ostala bi ipak njezina intencija, njezin duh. A sve se to protivi Ustavu, na kojemu se mora temeljiti svaki naš zakon, pa i onaj o slobodi štampe. Ova spada u politička prava gradjana, za koja je najpozvanija da ih štiti Narodna Skupština, pa se na ovu eto zato i obratismo.

U Zagrebu, dne 21. travnja (aprila) 1925.

Pravničko društvo.

Predsjednik: Dr. Ladislav Polić v. r. Tajnik: Dr. Ivo Politeo v. r.

Pravosudje: Upravno.

Po čl. 137. ustava penzionisanim bosansko-hercegovačkim sucima, koji su stekli prije penzionisanja pravo na odvjetništvo, pripada to pravo u smislu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu

Rješidba državnog savjeta od 22. prosinca 1924. br. 31560.

Rješenjem od 3. listopada 1923. br. 55360 odbilo je ministarstvo pravde molbu uumirovljenoga sudbenoga nadsavjetnika dra L. za podjeljenje odvjetništva kao na zakonu neosnovanu. Protiv ovoga rješenja podnio je dr. L. tužbu na državni savjet. U toj je svojoj tužbi naveo, da napadnuto rješenje nije na zakonu osnovano, jer ministarstvo nije pravilno primijenilo ustanovu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, niti je uzelo obzira na propise o mirovini od 5. pros. 1885. br. 23930, te ustav za sudove u Bosni i Hercegovini od 10 prosinca 1913., s kojima se u savezu imade ustanova § 3. odvjet. reda tumačti. U smislu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu stiče sudac, koji je kroz pet godina bio kod suda u upotrebi kao savjetnik, pravo na odvjetništvo. Ova se pogodnost ne daje onim sucima, koji su na osnovu koje disciplinarne presude otpušteni iz državne službe, ili koji su umirovljeni protiv svoje volje ili nakon dovršenja po zakonu propisanoga vremena službovanja. Odvjetnički je red za Bosnu i Herce-

Digitized by Google

govinu izdan g. 1909. U vrijeme izdanja ovoga zakona bili su na snazi propisi o mirovini od 5. pros. 1885. br. 23.930. Po § 2. ovih propisa, koji su vrijedili i za suce, mogao je biti činovnik ureda radi, dakle protiv svoje volje umirovljen u dva slučaja — i to: 1. ako je postao za službu nesposoban — i 2. ako je njegovo službeno mjesto bilo napušteno, te se nije mogao na drugom mjestu upotrijebiti. Ovaj drugi slučaj nije dolazio kod sudaca u obzir. Prema tome mogao je sudac u vrijeme izdanja odvjetničkoga reda za Bosnu i Hercegovinu protiv svoje volje biti umirovljen, samo ako je postao za službu nesposoban. Zakonodavac, koji je izdao odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu, mogao je dakle imati samo ovaj slučaj umirovljenja protiv svoje volje pred očima. To potvrdjuje i § 5. odvjet. reda, u kojem se navode razlozi, s kojih se odvjetničko mjesto ne može postići i koji u toč. 5. veli, da je isključen od postignuća odvjetništva onaj, koji uslijed tjelesnih ili duševnih mana nije sposoban, da sobom vrši odvjetničke dužnosti. Kod tumačenja zakona mora se nesumnjivo ustanoviti volja zakonodavca i prilike, koje su vladale, kada je taj zakon izdan. Volja zakonodavca, koji je izdao odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu, mogla je prema ovomu, što je gore navedeno, biti samo ta, da pravo na odvjetništvo ne pripada onim sucima, koji su na osnovu disciplinarne presude otpušteni iz službe, zatim onima, koji su po § 2. opomenutih propisa o mirovini protiv svoje volje umirovljeni (t. j. koji su postali za službu nesposobni) i onima koji su nakon dovršenja propisanoga vremena službovanja umirovljeni. U smislu § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini može biti sudac protiv svoje volje stavljen u mir samo po presudi nadležnoga disciplinarnoga suda. Po § 61. istoga zakona ovlašćuje se zemaljska vlada, da naredbom odredi vrijeme, kada će stati na snagu propis spomenutoga § 4. Taj propis mora ipak stati na snagu najdalje za pet godina, pošto se proglasi ovaj zakon. Taj zakon je proglašen dne 16. pros. 1913., prema tome je § 4. toga zakona automatski stao na snagu dne 16. pros. 1918. Ovim su danom dakle suci stekli pravo, da se ne mogu protiv svoje volje staviti u mir. Čl. 112. ustava naše države proširuje ovo pravo sudaca tako, da suci ne mogu biti ni premješteni bez svoga pristanka. Pošto je ustav za sudove u Bosni i Hercegovini još i danas na snazi, jer u smislu čl. 136. i 142. ustava naše države važe i danas dosadašnji zakoni, koji nisu protivni tomu ustavu ni novim zakonima izmijenjeni, to se propisi ustava naše države koji govore o sucima, mogu tumačiti samo u savezu sa propisima ustava za sudove u Bosni i Hercegovini. Ako se propis čl. 112. i 137. držav. ustava tumači u savezu sa § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini, to se logičkom nuždom mora doći do zaključka, da je zakonodavac, koji je izdao ustav naše države u čl. 137. imao na umu, da se tim članom ukida stalnost za pojedine suce samo u pogledu njihova prava, da ne mogu biti premješteni bez svoga pristanka. Tim drž. ustavom se sucima nije moglo oduzeti već stečeno pravo iz § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini, naime pravo, da bez presude disciplinarnoga suda ne mogu biti stavljeni u mir, jer je ustav za sudove u Bosni i Hercegovini, koji nije protivan ovomu držav. ustavu, i dalje ostao na snazi. Umirovljenja sudaca po čl. 137. drž. ustava ne mogu se dakle zakonskim propisima opravdati. Ako ta umirovljenja nisu po zakonu opravdana, ne bi se smjela ni tumačiti na štetu umirovljenih sudaca. Umirovljenje sudaca po čl. 137. drž. ustava nije ništa drugo nego redukcija sudaca. Ova se redukcija ne može svesti pod ustanovu § 3. odvjet. reda, po kojoj gube pravo na odvjetništvo suci, koji su protiv svoje volje umirovljeni, jer god. 1909., kada je taj odvjetnički red izdan,

Digitized by Google

nije bilo redukcije, te zakonodavac, koji je izdao odvjetnički red, nije mogao reducirane suce isključiti od pogodnosti, da dobiju odvjetništvo. Ako zakonodavac toga nije imao na umu, to se ta redukcija ne smije tumačiti na štetu reduciranih sudaca, tim manje što u našem ustavu nisu normirane nikakove pravne posljedice, koje bi imale stići reducirane suce. U § 1. i 2. novele krivičnomu zakonu (odnosno u § 35. i 59. bos.-herc. kaz. zak.) normirane su pravne posljedice, koje stižu odvjetnika, osudjenoga zbog zločinstva odnosno zbog prestupaka, navedenih u § 2. te novele. Medju tim posljedicama spominje se pod toč. e) § 1. gubitak prava na odvjetništvo. Kako se iz ovih zakonskih ustanova vidi, to pravo može se izgubiti samo na temelju osude kaznenoga suda. Pošto u našem drž. ustavu nema naredjenja, da reducirani suci gube već stečeno pravo na odvjetništvo, to po čl. 137. istoga ustava umirovljeni suci ne mogu toga prava izgubiti, osim ako su zbog kakova kažnjiva djela po kaznenom sudu bili osudjeni, te ih zbog toga imadu stići pravne posljedice toga osudjenja. Kako se iz svega ovoga vidi, napadnuto rješenje ministarstva pravde nije na zakonu osnovano, jer to ministarstvo nije nikako primijenilo odnosno nije pravilno primijenilo neke od gore navedenih zakona, stoga je dr. L., odrekavši se javnog ročišta, u svojoj tužbi stavio prijedlog, da državni savjet napadnuto rješenje ministarstva pravde poništi.

U povodu toga donio je državni savjet rješidbu od 22. pros. 1924. br. 31560, kojom se tužba dra L. uvažuje, a rješenje ministarstva pravde br. 55360-23. poništuje. U razlozima ove rješidbe navadja se, da je poništenim rješenjem bila odbijena tužiočeva molba za podjeljenje odvjetništva u T. kao na zakonu neosnovana. U odgovoru na tužbu protiv toga rješenja podnešenu državnom savjetu, izjavljuje ministarstvo pravde, da je tužilac bio istina stekao pravo na odvjetništvo i to s razloga, jer je kroz pet godina vršio službu kao sudski savjetnik, ali da je ovo pravo izgubio, pošto je po čl. 137. drž. ustava stavljen u mirovinu. I. zbilja ukazom od 23. lipnja 1922. god. br. 33883 stavljen je sudski nadsavjetnik dr. L. na osnovu čl. 137. drž. ustava u trajno stanje mira. Čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu u završnom stavu, u kome daje povlasticu za odvjetništvo sudskim savjetnicima i erarskim odvjetnicima, uskraćuje im ju u slučaju, da su otpušteni iz službe disciplinarnom presudom ili stavljeni u mirovinu protiv svoje volje ili po navršenim zakonskim godinama službe. Prema ovome smatra ministarstvo pravde i tužiočev slučaj »stavljanjem u mirovinu protiv njegove volje u smislu pomenutih propisa odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu«. Ali su stupanjem na snagu čl. 112. ustava ukinuti svi propisi njemu protivni (čl. 142. ustava), dakle i oni u Bosnii Hercegovini, po kojima je sudac mogao biti stavljen u mirovinu preko svoje volje i mimo slučajeva dozvoljenih čl. 112. ustava. Prema tome je i sužen raniji obim slučajeva stavljanja u mirovinu sudskih savjetnika protiv njihove volje u Bosni i Hercegovini na granice, dozvoljene čl. 112. ustava, a pošto ovaj slučaj ne spada u taj obim, ne može se ni podvesti pod onaj propis čl. 3. odvjet. reda u Bosni i Hercegovini, čija je promjena ovdje u sporu. Ukaz, kojim je tužilac stavljen u mirovinu, izričito je zasnovan na čl. 137. ustavu, te su prema tome i propiai toga člana presudni za odredjenje pravne prirode i pravnih posljedica toga ukaza. U čl. 137. ustava, koji se nalazi u prelaznim naredjenjima, predvidjeno je, da »u ostalim krajevima osim predjašnje kraljevine Srbije može stalnost za pojedine suce biti obustavljena u roku za godinu dana po donošenju ustava«. Tim dakle nije bilo obustavljeno stupanje na snagu propisa čl. 112. ustava ni u kojem kraju, već je samo dano ovlaštenje za naknadno obustav-

Digitized by Google

ljenje stalnosti u onom roku za pojedince, kako se to još jasnije vidi iz onoga, što dalje predvidja čl. 137. riječima: »U tom će roku ministar pravde obrazovati komisije iz sudaca viših sudova za one krajeve, s kojima će dogovorno utvrditi, za koje suce poimenično ne će važiti ova stalnost.« Ovakovi propisi nisu zaustavili ni za čas stupanje na snagu čl. 112. ustava ni u najmanjem obimu, te prema tome ni ukinuće bez izuzetka svih ranijih propisa njemu protivnih, dakle ni onih u Bosni i Hercegovini. Ni jednoga od ovih nije čl. 137. ostavio ni privremeno na snazi. Prema tome po ustavu tužilac nije mogao izgubiti pravo na odvjetništvo po čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, već jedino, da je stavljen u mirovinu protiv svoje volje po kakovu zakonskom propisu, koji odgovara propisima čl. 112. ustava, a ni po kakovu drugom van tog obima, jer je bio ukinut, te nije mogao biti primijenjen ni na kojega suca i dosljedno ni na tužioca. Što je poslije skoro godine dana primijenjen čl. 137. na tužioca, tim nije uskrsnuo ni jedan od ukinutih propisa protivnih čl. 112. ustava, niti je tom primjenom izgubio tužilac svoje pravo na odvjetništvo, jer se to naknadno utvrdjenje po čl. 137., da za tužioca ne će važiti stalnost, nikako ne može podvesti pod ona ograničenja čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu. A glavno i presudno je u ovom slučaju ovo utvrdjenje, a ne stavljanje tužiočevo u mirovinu, koje je isključivo samo posljedica toga utvrdjenja. U toliko se može manje ova primjena čl. 137. ustava podvesti u slučajeve za uskraćenje prava na odvjetništvo po čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, što u tom kraju suci nisu imali stalnost, koju su tek dobili čl. 112. ustava. Upravo bi apsurdno bilo, da se tužiocu nä osnovu toga istoga propisa, što mu je davao pravo na odvjetništvo, a kada nije imao stalnosti, uskraćuje to pravo samo zato, što za nj ne će važiti stalnost, koja je tek ustavom uvedena. To je pravna suština ovoga slučaja, a nedvojbeno pri donošenju čl. 137. ustava nije bilo nikome ni na kraj pameti, da oduzimlje pravo na odvjetništvo ma kome i ma gdje. U ostalom u onom ukazu na osnovu čl. 137. ustava ima se razlikovati pravno dvoje. Jedno je utvrdjenje po čl. 137. ustava, što je glavno i presudno za ovaj spor, a drugo je priznanje tužiočeva prava na mirovinu, koje je za ovaj spor irelevantno, jer je to nešto sasvim drugo, nego li stavljanje u mirovinu protiv njegove volje u smislu čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu i uopće ma kojega drugoga propisa. Da n. pr. tužilac nije imao pravo na mirovinu, jer n. pr. nije imao deset godina službe, ili da mu se to pravo nije htjelo ili moglo priznati, on uopće ne bi bio stavljen u mirovinu, već bi bio naprosto otpušten na osnovu čl. 137. ustava. Bi li mu se u tom slučaju moglo uskratiti pravo na odvjetništvo na osnovu čl. 3. odvjet. reda u Bosni i Hercegovini? Ovaj uskraćuje to pravo onima, koji su otpušteni disciplinarnom presudom, a pod taj propis ne bi se nikako moglo podvesti otpuštanje uslijed primjene čl. 137. ustava. Tužiocu bi se moralo dakle priznati to pravo, da je bio otpušten. Kako mu se onda može odreći za to, što mu je priznato pravo na mirovinu? Iz ovoga se razlaganja najbolje vidi, kako treba razlikovati ovdje primjenu čl. 137. kao glavnu i presudnu od priznanja mirovine, koje je irelevantno za ovaj spor, — i kako se ovo ne može smatrati stavljanjem u mirovinu protiv njegove volje u smislu čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu. Tužilac nije mogao ostati sucem uslijed primjene čl. 137. ustava, koja ni u čem ne dira pravo tužioca na odvjetništvo. A to, što mu je tom prilikom priznato pravo na mirovinu, u toliko manje može izazvati gubitak tom primjenom čl. 137. nedirnutoga prava, što bi mu se moralo priznati, da nije imao prava na mirovinu, te da je bio otpušten iz službe bez mirovine. I načelni propisi ustava

Digitized by Google

u pogledu izjednačenja zakona isključuje svaku mogućnost, da se slučaj primjene čl. 137. podvede pod onaj propis čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, jer bi inače to značilo donošenje sasvim izuzetnoga novoga propisa o uskraćivanju — pri tom stečenoga — prava na odvjetništvo u pogledu pojedinih sudaca, i to samo u Bosni i Hercegovini, kojim bi se povećavala pravna raznolikost, a uz to bez ikakova iole osnovanoga razloga, koji bi se za povećanje te pravne raznolikosti dao i zamisliti.

Kako ni tekst tako ni razlozi, s kojih je donešen propis čl. 137. ustava, ne bi mogli ni objasniti, a kamo li opravdati podvodjenje njegove primjene pod čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, koje traži odgovor na tužbu, u toliko manje, što primjena čl. 137. ustava na pojedince ne bi ni u kojem kraju, čak ni od onih, na koje je primjenjiv, ispoljila ovakovu posljedicu ni na kojega suca, na kojega se je primijenio, van u Bosni i Hercegovini. Čl. 137. ustava po svemu je sasvim izuzetan propis, te se djelovanje njegove primjene ne može nikako proširiti u obimu, koji ne dozvoljava ni slovo ni smisao njegovih propisa. — S ovih se je razloga imala tužba uvažiti. Priopćio **dr. L.**

Društvene vijesti.

Glavna skupština. Naše pravničko društvo održalo je u nedjelju dne 26. travnja 1925. u III. dvorani pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta zagrebačkog sveučilišta redovitu glavnu skupštinu. — Skupštinu je otvorio društveni predsjednik prof. gosp. dr. Ladislav Polić nakon toga, što je ustanovljeno, da je dovoljan broj prisutnih. Predsjednik je pozdravio prisutne članove, a zatim se toplim riječima sjetio nedavno preminuloga vrijednoga društvenoga blagajnika i člana Franje Podgajskoga, kliknuvši mu »Slava!« Prisutni članovi ustadoše i prihvatiše taj poklik. Nato je predsjednik predložio za ovjeritelje skupštinskoga zapisnika gg. vijećnika stola sedmorice Josipa Pobora i kot. suca dra. Herlingera. Iza toga je predsjednik prof. dr. Polić predavao o ženevskome protokolu. To predavanje bit će otisnuto u slijedećem broju kao poseban članak. Prisutni su živim interesom popratili ovo aktuelno predavanje i, kada je dovršeno, izrazili su predavaču odobravanjem svoje priznanje.

Pregledatelj računa podpredsjednik banskoga stola gosp. Vladimir Virag u ime svoje i u ime drugoga pregledatelja računa gosp. Franje Soretića, predsjednika zem. ureda za osiguranje radnika u m., izvijestio je, da su oni u rečenom svojstvu pregledali blagajnu, blagajničke knjige i račune još 2. veljače o. g., dakle još za života sada pokojnoga blagajnika, te da su sve pronašli u uzornom redu. U ručnoj blagajni ustanovili su koncem g. 1924. Din 1451.75, u »I. Hrvatskoj štedionici« u Zagrebu na tekućem računu Din 112.350.—, a na računu odrezaka vrijednosnih papira odnosno kamata na njih Din 1640.—, ukupno dakle Din 115.441.73. Izvjestiše ujedno, da su poslije smrti blagajnika preuzeli novac i knjige i da sve to drže dotle, dok se imenuje novi blagajnik, koji bi to preuzeo. Napokon predložiše, da se blagajniku i upravnomu odboru podijeli apsolutorij. — Prijedlog je primljen jednoglasno.

Kod točke o izboru predsjednika upravnoga odbora i pregledatelja računa, predlaže dr. Herlinger, da se izaberu per acclamationem ovi: **Predsjednik:** Polić dr. Ladislav, sveuč. prof. u m. i nar. poslanik. — **Članovi:**

Digitized by Google

Baćac Ivan, predsjednik sudb. stola u Zagrebu; — Cesar dr. Vladimir, savjetnik kod oblasne županije zagrebačke; — Frank dr. Stanko, sveuč. profesor; — Galić Ivan, banski savjetnik; — Hirc dr. Slavko, sudb. pristav, dodijeljen stolu sedmorice; — Hönigsberg dr. Lav, drž. nadodvjetnik; — Lovrić dr. Edo, sveuč. profesor; — Okretić Ivan, potpredsjednik stola sedm. odj. B.; — Peleš dr. Dušan, odvjetnik i ministar na r.; — Peručić Špiro, generalni tajnik zagrebačke burze; — Politeo dr. Ivo, odvjetnik; — Sova Slavoljub, predsjednik banskog stola; — Šik dr. Lavoslav, odvjetnik; — Šilović dr. Josip, sveuč. profesor u m.; — Verona dr. Ante, potpredsjednik stola sedm. odj. B. u m.; — Vuković Ivo, vijećnik stola sedmorice; — Werk dr. Hugo, odvjetnik; — Zuglia dr. Srećko, sveuč. profesor. — **Pregledatelji računa:** Vladimir Virag Drašković, potpredsjednik banskog stola; — Franjo Soretić Žumberački, predsjednik zem. ureda za osig. radnika u m.; — Zamjenici: banski savjetnik dr. Dragutin Tončić i vijećnik banskoga stola Stj. Bratanić.

Budući da nije bilo nikakovih protuprijedloga, prijedlog je dra. Herlingera primljen i tako po njemu predloženi budu per acclamationem izabrani.

Tajnik dr. Politeo izvjestio je sasvim ukratko o obilnome radu odbora prošle godine. Spominje akciju protiv zakona o taksama, djelomice uspjelu akciju u sporazumu sa sudovima i vlastima za poboljšanje našega pravosudja i napokon priredbu Prvoga Zbora pravnika kraljevine SHS. u rujnu pr. god. Spominje 50-godišnjicu društva, koji rijedak jubilej ne proslavljuje se sada, nego je ta proslava prepuštena boljim prilikama, koje će biti više u skladu s pravom. Požalio je, što je društveni predsjednik prof. dr. Ladislav Polić umirovljenjem prije vremena, te time oduzet zagreb. sveučilištu, ali zato ipak nije, na sreću, oduzet pravu kao svrsi, kojoj sveučilište i naše društvo imadu da služe (Klicanje: Živio Polić!) — Skupština je primila s odobravanjem tajnički izvještaj.

Budući da je time bio iscrpljen dnevni red, a nitko nije se javio za riječ niti stavio kakov prijedlog, predsjednik Polić, zahvalivši u ime svoje i izabranog odbora na povjerenju, zaključio je u 11 sati skupštinu.

Poslije skupštine održao je odbor odmah svoju sjednicu, te se konstituirao ovako: predsjednik dr. Lad. Polić; I. potpredsjednik dr. Dušan Peleš, II. potpredsjednik dr. Ante Verona, tajnik dr. Ivo Politeo, urednici »Mjesečnika« dr. Edo Lovrić i dr. Ivo Politeo. Prema tomu ostalo je u tom obziru sve onako, kako je bilo i do sada.

Ne možemo, a da se ne osvrnemo na žalosnu činjenicu, da je vrlo malen broj pravnika prisustvovao društvenoj skupštini. U Zagrebu ima 293 odvjetnika, a od tih došlo ih je na skupštinu samo 6, slovima: šest. Drugih pravnika ima bar 600, a od njih moglo ih se nabrojiti na skupštini nešto preko 30. Iz ovoga nemara za jedinu pravničku organizaciju na našem pravnome području moglo bi se zaključivati, da kod nas vlada veliki nemar za pravo uopće. Prošle godine je društveni odbor vrlo mnogo, upravo požrtvovno i uspješno radio. Treba se samo sjetiti ogromnoga posla kod organiziranja i održanja prvoga Zbora pravnika kraljevine SHS., pa je upravni odbor sigurno zavrijedio sa strane članova više pažnje i potpore. Napokon je ova godina i jubilarna godina društva, pa kada već taj rijedak i važan događaj nije predbježno mogao biti proslavljen osobito svečano, mogli su pravnici iskazati odanost svome društvu barem brojnijim posjetom njegove glavne skupštine.

Digitized by Google

Spomenica na Prvi Zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izašla je netom iz tiska sa zakašnjenjem, jer uredništvo nije na vrijeme primilo sve referate. Jedan referat nije mu uopće stigao tako, da je Spomenica izašla bez njega. Spomenica ima ne samo prigodni i privremeni karakter, već trajni znanstveni.

Cijena je primjerku Din 20.—, koji novac ima se poslati unaprijed prigodom naručbe. Spomenica može se dobiti i u zagrebačkim knjižarama, ali bit će najzgodnije, ako se naruči izravno kod društva. Molimo prijateljska pravnička udruženja, da to izvole objaviti u svojim stručnim časopisima kao i u glavnim novinama svojega područja.

† **Franjo Podgajski.** Dne 14 travnja t. g. umro je u Zagrebu nakon kratkotrajne ali teške bolesti gosp. Franjo Podgajski. On se je rodio u Kastelu godine 1854. od seljačkih roditelja. Gimnazijske nauke je polazio i svršio na velikoj gimnaziji u Zagrebu, a sveučilište na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta. Nakon svršenih nauka posvetio se sudačkom zvanju, te je službovao kao prislušnik kod sudbenoga stola u Ogulinu do god. 1889., kao sudbeni pristav I. i II. razreda odnosno zamjenik drž. odvjetnika u Ogulinu do god. 1895., kao kot. sudac u Ludbregu do god. 1902., kao sudbeni vijećnik I. razreda kod sudbenoga stola u Bjelovaru, gdje je neko vrijeme vodio i poslove predsjednika sudbenoga stola, do god. 1909. Dne 17. travnja 1909. je bio imenovan predsjednikom sudbenoga stola u Mitrovici. Poradi teških prilika, koje su nastale ratom u njegovu sjedištu, zamolio je Franjo Podgajski umirovljenje. I zaista bude iste godine stavljen u trajno stanje mira, kojom mu je zgodom s najvišega mjesta izraženo priznanje za njegovo vazda vjerno i savjesno službovanje.

Franjo Podgajski općenito se smatrao vrlo savjesnim i dobrim sucem. Kao sudac je bio u vršenju službe strog i neumoljiv jednako prema sebi i drugima. Inače je provodio trijezan i miran život, vršeći kao dobar kršćanin svoje vjerske dužnosti, te žarko ljubeći kao valjan patriota svoj dom i rod hrvatski. Otkada je stupio u službu sudačku, bio je revan član našega Pravničkoga društva. Kao predsjednik sudbenoga stola u Mitrovici je bio i društvenim povjerenkom, te nastojao da u svojem području pribavi društvu što više članova i da raširi društveno glasilo »Mjesečnik« medju tamošnjim pravnicima. Ni nakon svojega umirovljenja nije Franjo Podgajski prestao biti članom našega društva, kao što to obično biva. Što više, kada se je nakon rata radilo o tome, da se djelovanje društva digne iz mrtvila, u koje ga je survao rat, rado je i on priskočio, da pomogne tomu nastojanju. Dapače je bio izabran i za društvenoga blagajnika, te je blagajničke poslove vodio na najveće zadovoljstvo društvenoga odbora, sve do nenadane nagle svoje smrti.

Franjo Podgajski je ostavio iza sebe ucviljenu udovu Anku rodjenu Knežević, s kojom se je u Ogulinu, gdje je bila učiteljicom, vjenčao god. 1884. i provodio dalje miran i skladan bračni život. Premda je već ražalošćenoj udovi izraženo u ime društva saučešće nad gubitkom mnogogodišnjega, dobroga i vjernoga bračnoga joj druga, neka joj i ovom zgodom bude ponovljen izražaj dubokoga saučešća. Smrtne ostanke pokojnoga Franje Podgajskoga sprovedoše na vječni počinak medju ostalima predsjednik našega društva dr. Ladislav Polić, više društvenih odbornika i lijep broj društvenih članova U ime društva oprostio se je sa pokojnikom nad njegovim otvrenim grobom društveni potpredsjednik dr. Ante Verona kratkim, ali po sadržaju jakim i dirljivim govorom. — Slava, trajna spomen i lahka zemlja bila Franji Podgajskomu!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 6. GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
LIPANJ 1925

O ženevskom protokolu.

Predavao u skupštini Pravničkoga društva dr. **Ladislav Polić.**

Naše pravničko društvo navršuje ovih dana pedeset godina svoga života i rada. Odbor je živo želio, da članove društva našega i bratskih društava pozove na svečanu proslavu ove za nas i za sav narod važne zgode. Medjutim, prilike nam to nisu dopustile. Nadajmo se, da će nam se doskora ostvariti sviju nas vruća želja.

Na drugom području, u medjunarodnom životu, pravna je ideja uzela silan zamah. Već su neki stali veličati pobjedu njezinu. No potonje činjenice nukaju na skromnost. Mislim na sudbinu lanjskog Protokola Lige naroda o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova.

Otkako postoji Društvo naroda, nijedna Skupština njegova nije pobulila tako živahno i tako opravdano sveopće zanimanje kao posljednja, peta Skupština. Bilo je to poglavito zato, što je ona izradjivala i napokon primila poznati Protokol o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova. Još Protokol nije ni stao na snagu, već su se čuli o njemu prerazlični sudovi, koji se kreću izmedju dvije krajnosti. Jedni su klicali, da je rat ubijen, a čovječanstvu osiguran trajan mir. Drugi, skeptici, ne će da priznaju novom djelu nikakovu vrijednost. Neka mi bude kao učesniku dopušteno, da sasvim mirno i objektivno prikažem sadržinu i tomašaj Protokola, i sa pravnog i sa općeg političkog gledišta.

Zanimljivo je konstatovati, da unapredjivanje pravne ideje i nije bilo direktan cilj Liginih nastojanja. Do toga se došlo, tako reći zaobilaznim putem. Prvi napori bili su posvećeni zadatku, koji je Ligi stavljen u dužnost članom osmim Pakta Lige naroda: »Članovi društva priznaju, da održanje mira iziskuje redukciju narodnih naoružanja na najmanju mjeru, koju podnosi narodna sigurnost i izvršenje medjunarodnih obaveza nametnutih zajedničkom akcijom«. Kako se otuda jasno vidi, ne radi se nipošto o razoružanju, nego samo o ograničenju naoružanja, pa i ta dužnost redukcije vezana je o dva naročita uvjeta: prvi stoji u tome, da ne stradava narodna (t. j. državna) sigurnost, a drugi se pokazuje u tome, što je svaka država dužna imati toliku oružanu silu, da bi mogla još i sudjelovati u za-

Digitized by Google

jedničkoj oružanoj akciji Lige protiv narušitelja mira. Time su podjedno obilježene granice, do kojih se može razložito očekivati, da će biti izvršena redukcija naoružanja, i to možda u etapama. Prva i druga Skupština Lige iznosile su samo želje (voeux) o ovome pitanju, pa su prepustile svojim dvima savjetodavnim komisijama, da izrade točan plan o redukciji naoružanja. Istom treća Skupština donijela je u glasovitoj 14. rezoluciji jasnije poglede, a na četvrtoj Skupštini od 1923. godine izradjen je Ugovor o zamjenitoj pomoći (Traité d' assistance mutuelle). Ugovor je osnovan na misli, da nema razoružanja bez sigurnosti, bez garantija. Na garantijama je insistirala naročito Francuska, koja se bojala, da ne bude napadnuta od Njemačke, kako joj se to već četiri puta dogodilo u posljednjih 120 godina. Francuska je kušala, da dobije garantije ugovorima od 28. juna 1919. Sa Velikom Britanijom i sa Sjedinjenim državama sjevernoameričkim, kojima su se ove dvije velike sile obavezale, da će smjesta priteći Francuskoj u pomoć, ako ona bude od Njemačke bez razloga napadnuta; ali taj ugovor nije stao na snagu zbog protivljenja američkoga Senata. Nije Francuska uspjela ni s drugim pokušajem t. zv. Paktom u Cannesu od januara 1922., možda baš krivnjom samih Francuza, koji su srušili ministra predsjednika Brianda zbog toga, što je htio prihvatiti ponudu Lloyd Georgea. Bolje sreće nije bio ni Ugovor o zamjenitoj pomoći od 1923. godine, kojemu su začetnici lord Robert Cecil i pukovnik Requin. Tuj su se države ugovornice obavezale, da će priskočiti u pomoć napadnutoj državi, ako je ona udovoljila ugovornim odredbama o sniženju ili o ograničenju naoružanja. Način i opseg pomoći imao je naredjivati Savjet Društva naroda. Osim toga mogle su pojedine države sklapati i dopunske ugovore (accords complémentaires), da bolje osiguraju zamjenitu svoju obranu i da unaprijed odrede pomoć, koju će jedna drugoj davati za slučaj izvjesnih napadaja. Takovi posebni ugovori morali su se predložiti na ispitanje Savjetu Lige, pa onda registrovati kod Glavnoga Sekretarijata; a bili su otvoreni, s pristankom država potpisnica, svakoj državi ugovornici. Nato se ima pristupiti izvršenju člana 8. Pakta Lige o sniženju naoružanja. Ali taj je ugovor o zamjenitoj pomoći naišao na najteže prigovore: da je suviše vojnički, a ne mari za mirne načine rješavanja sporova; da ne dovodi do redukcije razoružanja, jer ne zajamčuje državnu sigurnost; a naročito zasebni ugovori izmedju pojedinih država da bi bili podobni izazvati još veću napetost izmedju pojedinih grupa država. Kad se sastala peta Skupština, osjećalo se, da je Ugovor o zamjenitoj pomoći, koji je bio rezultat kompromisa izmedju vlada Engleske i Francuske, konačno pokopan, i situacija je bila vrlo kritična. Ali je u srcima tinjala nada. Znalo se, da će na Skupštinu doći predsjednici vlada Mac Donald i Herriot, koji su u Londonu već tako uspješno riješili mučno pitanje reparacija, pa da će se u Ženevi pojaviti i jedna američka delegacija pod vodstvom generala Blissa, koja će donijeti zaseban projekat sa originalnim prijedlozima. I doista oba ova državnika održaše u Skupštini svoje epohalne govore i zajedno predložiše gla-

Digitized by Google

sovitu rezoluciju od 6. septembra, kojom Skupština u svrhu, da bi se izgladile opreke u mišljenjima i pripravila jedna medjunarodna Konferencija o redukciji naoružanja, stavlja trećoj svojoj Komisiji u dužnost, da prouči pitanja o garantijama i o redukciji naoružanja, a prvoj Komisiji, da prouči pitanja o amandmanima Paktu i o obaveznom sudjenju Stalnog Suda medjunarodne pravde. Pomenute dvije komisije izradile su nakon tronedjeljnog upornog rada tekst Protokola, koji je Skupština jednoglasno primila dne 2. oktobra pr. g.

Kako se otuda jasno razbira, odmah se uvidjelo, da garantije vojničke nisu dovoljne, već da najbolje garantije stoje u izgradjenoj pravnoj zaštiti i o ovršenom postupku. Tako se problemu razoružanja i sigurnosti pridružila ideja arbitraže. Prema tome, tri su osnovne misli Protokola: arbitraža, sigurnost i razoružanje. Da vidimo, kako su razvadjene te ideje, koje su svečano proglašene u uvodu (préambule) Protokola.

Značaj rata.

Protokol u svome uvodu proglašuje, da je rat za napadaj (guerre d' agression) medjunarodno zločinstvo. To bi bila najveća promjena ratnoga prava, otkad svijet postoji. Istina, i u Ugovoru o zamjenitoj pomoći izjavljeno je, da je rat za napadaj medjunarodno zločinstvo, pa se države ugovornice svečano obavezuju, da se ne će učiniti krivcima takova zločinstva; ali ne smije se zaboraviti, da je taj t. zv. Ugovor bio na četvrtoj Skupštini Lige od 1923. godine primljen samo kao projekt, o kojemu su se vlade imale izjasniti i poslati svoje primjedbe tako, da bi o njemu imala tek rješavati peta Skupština. Golema važnost izjave Protokola vidi se po tome, što je, po općem medjunarodnom pravu, pravo rata jedno od najprvih obilježja suverenosti. Rat se smatrao kao neki proces za rješavanje medjunarodnih sporova, kao pravni institut. Još sam Pakt Lige dopušta rat kao sredstvo za istjerivanje prava, naročito državi, koja je prihvatila jednoglasnu preporuku Savjeta, odluku Stalnog Suda medjunarodne pravde ili presudu arbitara, protiv države, koja je nije prihvatila. Mora se ipak priznati, da ni u Protokolu nije još jasno i glasno osudjena svaka primjena sile u medjunarodnom životu izvan rata, kao što su na primjer represalije.

Dosljedno principu, koji je proglašen u uvodu, član 2. donosi ugovornu odredbu, da sile potpisnice ne smiju ni u kojem slučaju pribjeći ratu, osim u slučaju otpora protiv akata napadaja ili kada rade u sporazumu sa Savjetom ili Skupštinom Lige. Dakle, dopušten je rat samo za obranu i rat za izvršenje Liginih odluka. Svaka je država ovlaštena,, ali i dužna, da se brani. Ima, istina, pacifističkih sanjara, koji, povodeći se za Tolstojem i Gandhijem, dovikuju: ne ćemo sile, pa traže potpuno razoružanje tako, da ne bi bilo vojske ni za obranu. Samo se onda pita, zašto se ne traži i to, da državna vlast napusti silu za provodjenje domaćih zakona. Takove misli vode pravo u anarhiju, a opet kada izlaze iz usta ljudi, koji nisu ni veliki mislioci ni proroci, znak su obične kukavštine. Rat pak za izvršenje

Digitized by Google

Liginih odluka i nije rat u pravom smislu, iako bi se na vodjenje njegovo primjenjivala pravila ratnoga prava, već je to zapravo medjunarodna eksekucija; baš kao što ni asistencija vojske za izvršenje državnih sudskih presuda ne znači gradjanski rat. Što se pak ta medjunarodna eskekucija zove ratom, to je još znak konzervativizma, mislim, zdravoga.

Novim odredbama Protokola o ratu, zacijelo, su otvoreni novi, divni, vidici za potpunu preobrazbu ratnoga prava, pa će bez sumnje pripadati medju najvažnije zadatke Lige naroda, da pokrene novu kodifikciju prava rata i mira. Kako je to jedno od najtežih i najškakljivijih pitanja, ne treba ga forsirati.

Arbitraža.

Rat za napadaj može se pravno isključiti samo onda, ako postoji mogućnost za mirno rješenje svakoga spora medju državama. Istina, po čl. 12. Pakta, članovi Društva (t. j. države) dužni su svaki spor, koji bi mogao dovesti do raskida, podvrgnuti bilo arbitraži ili razmatranju Savjeta. Ali i tu je bilo praznina, kroz koje se mogao uvući rat, tako u slučaju, ako Savjet Lige nije uspio postići jednoglasnost za svoj izvještaj (rapport) o rješavanju predloženoga spora, jer su u takovu slučaju pojedine države zadržale odriješene ruke (čl. 15. al. 7.). Protokol je donio napredak u dva pravca.

Ponajprije su se države obavezale (čl. 3. Prot.), da će priznati za obaveznu sudbenost Stalnoga suda medjunarodne pravde u slučajevima, predvidjenim u § 2. čl. 36. Statuta za Stalni Sud, a to su sporovi pravne prirode, — t. to: koji se odnose na tumačenja medjunarodnog ugovora; na ma koje pitanje medjunarodnoga prava; na postojanje ma kakove činjenice, koja bi, ako se utvrdi, značila povredu kakove medjunarodne obaveze; ili na veličinu ili prirodu naknade štete za takovu povredu. Države potpisnice izvršit će tu svoju obavezu, pristajući (adhésion) na poseban protokol, otvoren dne 20. decembra 1920. i to u roku od mjesec dana, pošto stupi na snagu ovaj Protokol od 2. oktobra 1924. Ali državama je prosto unositi pri tom različne rezerve, koje, najzad, mogu ići tako daleko, da se obligatorna nadležnost Stalnog Suda veže čak na zaključenje specijalnoga kompromisa medju strankama za pojedini slučaj(!). Samo je pitanje, ne bi li se takovim rezervama obligatorno sudovanje učinilo praktično iluzornim? Motreći raspravu o tom pitanju u Komisiji, stvorio sam sebi sasvim odredjen sud, da se Velika Britanija ne će da veže u pitanjima pomorskoga ratnog prava, niti hoće da napusti potpunu slobodu raspolaganja svojom flotom; a to je isto, što i poznata klauzula o vitalnim interesima države. Tako je postupala radnička vlada, kojoj je predsjednik Mac Donald iznosio toliko idealne poglede o medjunarodnom uredjenju. Ali to je isti Mac Donald, koji je neki dan na kongresu svoje stranke izjavio, da je velika razlika, kada držiš s potpunom odgovornošću uzde vlade, ili kada stvaraš rezolucije na stranačkim kongresima. Medjutim, nema sumnje, da su te rezerve slaba strana Protokola. Razumije se po sebi,

Digitized by Google

da države mogu medjusobom sklapati i ugovore, kojima će i mnogo više sporova ili čak sve svoje sporove predavati na sudjenje Stalnomu Sudu.

Drugi veliki napredak stoji u tome, što je izvrsno razradjen postupak, predvidjen u čl. 15. Pakt za one sporove, koji se moraju iznijeti pred Savjet Lige, pošto nisu bili izneseni ni pred Stalni Sud ni pred izborne sudije (arbitre). Primjetiti mi je, da se arbitraža u raspravama Lige uzimala u tri različna smisla. Ponajprije u najužem smislu, gdje arbitraža znači sudovanje sudaca izabranih od stranaka. Zatim u širem smislu, obuhvatajući i sudovanje izabranih sudaca i sudbenost Stalnog Suda medjunarodne pravde, koji je pravi sud, sastavljen od stalnih i nezavisnih sudaca sa točno odredjenim postupkom. Napokon, arbitraža u najširem smislu, koja sadrži pored sudovanja izbornih sudaca i sudbenosti Stalnog Suda još i čitavo djelovanje Savjeta Lige za posredovanje i pomirenje stranaka (medijacija i koncilijacija).

Dosada je Savjet radio ovako: Najprije je gledao, da pomiri stranke (da ih nagodi). Ako je u tome uspio, stvar je svršena. Ako li nije, onda je Savjet izradio izvještaj, u kojem je preporučao (recomander) jedno rješenje. Izvještaj, koji je od Savjeta donesen jednoglasno, vezivao je članove Lige, da ne vode rat protiv države, koja je primila preporuku Savjeta. Ako li takov izvještaj nije bio donesen jednoglasno, spor nije bio riješen i svaka je država mogla raditi, kako nadje za najbolje, t. j. i započeti rat.

Po čl. 4. Protokola postupak je sasvim drukčiji. Ako Savjet Lige nije uspio pomiriti stranke, on će ih pozvati, da spor iznesu ili pred Stalni Sud ili pred izborne sudije. Ako stranke ne htjednu, sastavit će se, na zahtjev barem jedne stranke, Odbor izabranih sudaca (Comité d' arbitres), i to ili po sporazumu stranaka, ili ako se stranke ne mogu složiti medju sobom o imenu i o ovlašćenjima arbitara i o postupku, Savjet će sam urediti ta pitanja, izbirajući arbitre i njihova predsjednika izmedju lica, koja po svojoj narodnosti, po svojem karakteru i iskustvu, daju najveća jamstva za stručnost i nepristranost. Odbor arbitara dužan je, na zahtjev bilo koje stranke, zatražiti savjetodavno mišljenje Stalnoga Suda o spornim pravnim pitanjima, ali to mišljenje nije za arbitre obavezno. To je obavezna arbitraža prvoga stepena.

No može se dogoditi, da nijedna stranka ne zatraži arbitražu. U tome slučaju Savjet uzima spor u svoje ruke. Ako Savjet uspije donijeti jednoglasan izvještaj, njegova je preporuka obavezna za stranke kao i sudska presuda. Ako Savjet ne mogne postići jednoglasnost, on će predati stvar Odboru arbitara, ali će onda on sam, ne pitajući stranke, odrediti sastav, ovlašćenja i postupak arbitara. To je obavezna arbitraža drugoga stepena.

Kako se vidi, nadjen je način rješenja za svaki mogući spor medju državama. Moglo bi se samo pitati, zašto se toliko upotrebljavaju arbitri, a zašto se radije ne prenose svi sporovi na Stalni Sud? Razlog je u tome, što u medjunarodnom životu ima vrlo mnogo spo-

Digitized by Google

rova, i to baš najtežih, koji nisu pravne prirode, već su prosti sukobi interesa, a za rješavanje takovih sporova nisu zgodni Sudovi, koji imaju samo da primjenjuju pravna pravila za konkretne slučajeve, a takovih pravila nema još za sada medjunarodno pravo za mnoga važna pitanja. Zato je i lanjska Skupština Lige pokrenula akciju za postepenu kodifikaciju medjunarodnoga prava.

Istina, ima načina za rješenje svakoga medjunarodnog spora, ali ipak su neki sporovi izuzeti ispod nadležnosti i Savjeta i Stalnog Suda i arbitara. Tako se ne mogu više osporavati rješenja, koja je Savjet još prije Protokola donio jednoglasno, a primila ih je jedna od zainteresovanih stranaka. Otkud i kamo veće važnosti je izuzetak za sporove, koji bi mogli nastati u povodu ratnih mjera, preduzetih po nalogu Lige protiv narušitelja mira. Tu se je čitav svijet bez ikakova ustezanja poklonio pred engleskom flotom, tim paladijem britske imperije, koju je čak i sam Mac Donald s ponosom pokazivao učesnicima skorašnje londonske konferencije o reparacijama. Ništa nije bilo poučnije za misaona čovjeka nego držanje delegata britske radničke vlade, kadgod se u Skupštini radilo o pitanju, koje bi ma samo izdaleka dodirivalo englesku mornaricu ili ono zasebno englesko shvaćanje pomorskoga ratnog prava. Napokon su izuzeti oni sporovi, kojim bi predmet bila revizija ugovora i medjunarodnih akata ili koji bi išli za tim, da se stavi u pitanje sadašnji teritorijalni integritet država potpisnica. Ovaj treći izuzetak čak nije ni stavljen u Protokol zato, što se, kako se veli, izvještaj prve i treće Komisije sam po sebi razumijeva i sa pravnog i sa političkoga gledišta. S tim u vezi može se spomenuti, da Protokol u tom pogledu ide do krajnjih granica mogućnosti, te u čl. 15. garantuje teritorijalni integritet i političku nezavisnost čak i napadaču, koji je započeo rat protiv svih odredaba Pakta i Protokola.

Dok je tako po Protokolu medjunarodna situacija svake države potpuno pravno zaštićena, pita se, da li isto vrijedi i za unutrašnju suverenost? Poznato je, da je zbog zahtjeva Japana nastala teška kriza oko člana 5. Protokola. U tom se članu najprvo konstatuje, da za Savjet ostaje i dalje obavezna odredba alineje 8. čl. 15. Pakta, po kojoj Savjet ne može svojim izvještajem preporučati nikakovo rješenje, ako se radi o pitanju, koje medjunarodno pravo ostavlja isključivoj nadležnosti jedne države. Čak ni arbitri ne mogu donositi nikakovo rješenje, ako Stalni Sud na zahtjev jedne stranke dade mišljenje — koje je u tom slučaju obavezno za arbitre — da izvjesno pitanje spada po medjunarodnom pravu u isključivu nadležnost dotične države. Japan je odlučno zahtijevao, da u tim slučajevima bude omogućeno posredovanje Savjeta ili Skupštine za održanje mira. Japan je očito htio da bude time implicite osudjeno držanje Sjeverne Amerike u pitanju useljavanja Japanaca: Sjedinjene Države zabranjuju ulazak pripadnicima žute rase baš s pozivom na svoju suverenost. Podjedno bi se time makar i posrednim načinom priznala i ravnopravnost žute rase. A neki su govorili, da Japan nije htio da sam potpiše unaprijed svoju osudu, ako bi započeo rat protiv Sjerinjenih Država

Digitized by Google

zbog pitanja unutrašnje suverenosti. Japan je dobio zadovoljštinu u formi time, što je na kraj člana 5. uvrštena odredba, da ni u tim slučajevima odluka Stalnog Suda ili Savjeta ne brani Savjetu ili Skupštini, da ispituje situaciju u smislu člana 11. Pakta, po kojem u slučaju rata ili opasnosti rata može Savjet odrediti prikladne mjere za čuvanje mira. Ali u svtri ostalo je sve, kako je bilo, jer je britska delegacija dala izjavu, odobrenu od sviju, da se novom stilizacijom ne uvećavaju prava Savjeta, naročito da Savjet ne može davati obavezne preporuke.

Razumije se, da i Skupština Lige ima pravo rješavati medjunarodne sporove kao i prije po alineji 9. čl. 15. Pakta; položaj Skupštine u glavnom je izjednačen s položajem Savjeta, samo što su Savjetu pridržane mjere eksekutivne prirode (čl. 6. Protokola).

Preventivne mjere.

Prvih šest članova Protokola, što ih je izradila prva Komisija, odnosi se na rješavanje medjunarodnih sporova ili na arbitražu u najširem smislu. Prvoj je Komisiji, kojoj je u stvari bio postavljen pravnički zadatak, ostavljena sloboda, da predlaže i amandmane Paktu. Treća Komisija imala je visoki politički zadatak, da u granicama Pakta pokuša riješiti najvitalnija pitanja o sigurnosti i o redukciji naoružanja. Rezultat njezina rada jesu članovi 7. do 21. Protokola (samo što je članove 10. i 16. izradila Prva komisija).

Nije dovoljno donijeti odredbe o samom rješavanju medjunarodnih sporova, nego je potrebno predvidjeti izvjesne preventivne mjere već u času, kada postoji prijetnja napadaja, kako bi se spriječilo, da se spor ne izrodi u formalan rat.

U tu svrhu države su se ponajprije (čl. 7. Protokola) obavezale, da za trajanja spora (t. j. i prije nego bude poveden postupak za mirno rješavanje i za trajanja toga postupka) ne će povećavati naoružanja ni stanje vojske iznad mjere, koju će ustanoviti Konferencija za redukciju naoružanja; da ne će izdati nikakovu odredbu za mobilizaciju vojnu, pomorsku, zračnu, industrijsku ili ekonomsku, ni uopće nikakov akt, kojim bi se spor mogao zaoštriti ili proširiti. U smislu čl. 11. Pakta, a na žalbu bilo koje stranke u sporu, Savjet može odrediti anketu i istragu u jednoj državi ili u više njih, a zainteresovane države dužne su dati sve olakšice za izvodjenje anketa i istrage. Ako se pomoću ankete i istrage utvrdi, da se je koja država ogriješila o obaveze netom spomenute, Savjet će pozvati tu državu, da ukloni povredu. Ako se dotična država ne pokori pozivu, Savjet će ju proglasiti krivom povrede Pakta i Protokola, pa će odmah izdati odredbe, da se ukloni situacija, koja može dovesti u opasnost svjetski mir. Savjet odlučuje većinom od dvije trećine.

Pored toga su se države uopće obavezale, da će se uzdržavati od svake akcije, koja bi mogla značiti prijetnju napadaja (menace d'agression) na drugu državu (čl. 8. Protokola). Ako jedna država misli, da druga država čini pripreme za rat, prva ima pravo iznijeti

Digitized by Google

stvar pred Savjet, koji će izdati onakove provizorne mjere, kako su malo prvo opisane. Zanimljivo je, da se pod prijetnjom rata razumijeva, kako se ističe u izvještaju prve i treće Komisije, i obrazovanje naoružanih banda toleriranih od vlade. Pomislimo na južnu Srbiju!

Napokon se kao preventivna mjera protiv rata navode (čl. 9. Protokola) i razvojačene zone (zones démilitarisées), koje već postoje po nekim ugovorima, ili će se unapredak ustanoviti sporazumom susjednih država. Na zahtjev zainteresovanih država moći će Savjet da nad tim zonama vrši kontrolu.

Definicija i utvrdjenje napadaja.

Trebalo je riješiti ono glavno praktično pitanje: Kako će se utvrditi, tko je u pojedinom slučaju napadač? Kad se 1923. godine stvarao u Ligi ugovor o zamjenitoj pomoći, ni prvi vojni stručnjaci nisu umjeli odgovoriti na to pitanje. To je lasno razumjeti, ako se pomisli, kako je teško u sasvim običnoj tučnjavi ustanoviti, tko je prvi počeo. U dobri čas došla je američka neslužbena delegacija sa svojim sasvim praktičnim prijedlogom, koji u stvari znači ovo. O tome, tko je napadač, neka ne sudi Savjet, koji je političko tijelo, već Stalni Sud, kojega je nepristranost priznata od sviju. Zapravo, Sud bi imao samo konstatovati napadaj, jer napadač bi se sam odao: napadačem bi se smatrala ona država, koja ne bi htjela priznati nadležnost Suda u roku od četiri dana, pošto bude protiv nje podnesena Sudu tužba. Istina, prva Komisija nije sasvim prihvatila američku sugestiju, naročito nije postavila u središte akcije Stalni Sud; tek prešlo se preko mrtve točke. Protokol u čl. 10. definira napadača uobičajenim načinom: Napadač je svaka država, koja zametne rat povrijedivši obaveze, ustanovljene Paktom ili Protokolom. Napadač je tako isto i država, koja povrijedi statut razvojačene zone. Dosta je lasno definirati napadača, ali često je vrlo teško u konkretnom slučaju konstatovati, tko je napadač. Zato je pronadjen neki automatski sistem. Nova je naime ona genijalna zamisao o presumpciji napadača. To znači, da se ponajprije smatra za napadača, dok se protivno ne dokaže jednoglasnom odlukom Savjeta, svaka država, zapletena u rat, koja ne htjedne podnijeti spor na mirno rješavanje, ili koja ne htjedne pokoriti se sudskoj ili arbitralnoj odluci ili jednoglasnoj preporuci Savjeta, ili koja ne bude marila za jednoglasan izvještaj Savjeta, za sudsku ili arbitralnu odluku o tome, da se spor, koji je nastao izmedju nje i druge ratujuće države, doista odnosi na pitanje, koje medjunarodno pravo prepušta isključivoj nadležnosti te države (ipak se u posljednjem slučaju ne će smatrati za napadača ta država, osim ako nije to pitanje prije predložila Savjetu ili Skupštini). Tako se isto još predmnijeva, da je napadač svaka država, koja povrijedi jednu od provizornih mjera, što ih propiše Savjet za trajanja spora. Činjenice, koje služe za podlogu presumpciji, tako su bjelodane (faits potents), da nije potrebno o njima

Digitized by Google

ni vijećati ni donositi odluke. U svim ostalim slučajevima morat će Savjet istom utvrdjivati, tko je napadač. Kako je to često puta vrlo teško, našao se i ovdje ekspediens: Ako Savjet ne bude mogao u najkraćem roku ustanoviti napadača, on će ratujućim strankama nametnuti primirje, pa će većinom od dvije trećine odrediti uvjete primirja. I opet će se predmnijevati, da je napadač ona država, koja ne htjede primiti primirje ili koja povrijedi uvjete primirja. Pošto Savjet utvrdi napadača na ovaj ili onaj način, on će državama potpisnicama naložiti, da smjesta primijene protiv napadača propisne sankcije, i svaka tako zamoljena država bit će od tog časa vlasna vršiti prava ratujuće stranke.

Medjutim, čitav taj automatizam presumpcije nije tako savršen, kako se čini u prvi mah. U raspravama prve Komisije, pa i u njenom izvještaju reklo se ovako: U slučaju presumpcije, same činjenice odredjuju, tko je napadač, pa nema mjesta nikakovoj odluci Savjeta, nego Savjet, utvrdivši činjenice, dužan je, da radi prema tome. Zatim se tvrdi, da Savjet nema da stvara odluku, već da samo izvrši svoju dužnost, da izda odredbu za sankcije, pošto bude napadaj utvrdjen presumpcijom ili jednoglasnom odlukom Savjeta; ni tu nema mjesta glasanju. Da vidimo. Razlika izmedju slučaja presumpcije i drugih slučajeva stoji zapravo u tome, što se u slučaju presumpcije moraju utvrditi činjenice, iz kojih sam Protokol dopušta zaključak o napadaču, dok se u drugim slučajevima moraju utvrditi činjenice, koje logičnom nuždom ukazuju na napadača bez vještačkih konstrukcija. Silogizam o primjeni norme na konkretan slučaj ipak postoji u oba slučaja. U slučaju presumpcije ne treba taj logički sud o napadaču izvesti u obliku formalne odluke, nego taj sud dolazi u motivima odredbe o sankcijama. U drugim slučajevima mora se izreći formalna rješidba o konstatovanju napadača, a onda se izdaje odredba o sankcijama. Ne vjerujem, da će primjena presumpcije u pojedinim slučajevima biti vazda tako utomatska, i pomislimo, kako je teško ustanoviti, da li je pojedina država doista i potpuno izvršila presudu medjunarodnoga suda.

Sankcije.

Još je jedan golem napredak bio obećan medjunarodnom pravu. Poznato je, kako se s više ili manje duha, prigovara medjunarodnom pravu, što nema sankcie. Dok iza pravnih pravila unutrašnjega prava stoji kazna ili ovrha, iza pravila medjunarodnog prava, govori se, ne stoji sud, a još manje izvršna vlast. Po Protokolu sada bi bilo sasvim drugačije. Ne samo što je ustanovljen forum za sve medjunarodne sporove, nego je ujamčeno i izvršenje svih osuda Suda i arbitara i jednoglasnih rješenja Savjeta. Savjet je izvršni organ za sve te odluke. Ako država ne bi htjela dobre volje izvršiti odluku, Savjet će protiv nje upotrijebiti sredstva moralne i političke prinude; ako li ona ne prude, Savjet će predložiti mjere, koje će dovesti do cilja. Ako bi koja država, pogazivši svoje obaveze, pribjegla ratu, namah bi se na

Digitized by Google

nju primijenile sankcije po čl. 16. Pakta i po čl. 11—13. Protokola. (Vidi član 4. t. 6. Protokola.)

No sankcije Protokola idu još kud i kamo dalje, one imaju da donesu zasluženu kazan napadaču. Sve države treba da ustanu protiv napadača i da priskoče svim silama u pomoć napadnutome. Te su sankcije bile već predvidjene članom 16. Pakta, a sada su Protokolom potanje razradjene.

Razlikuju se sankcije ekonomske i financijske, i sankcije vojničke. Prve znače potpun bojkot napadača; s njime se prekidaju sve trgovačke i financijske veze, čak se zabranjuje svaki financijski, trgovački i lični saobraćaj sa stanovnicima krivčeve države. Ove ekonomsko-financijske sankcije vrlo su snažne i uspješne, a bit će valjada i primjenjivane, jer se nije našla nijedna država, koja bi bila išta tome prigovorila. Ali nije dosta bojkovati napadača, već treba izdašno podupirati i napadnutu državu pogotovo, ako je ona ekonomski slaba, a napadač ekonomski silan. U tu svrhu su se države popisnice obvezale, da će napadnutoj državi davati sve polakšice u snabdjelovanju sirovinama i živežnim namirnicama, u kreditima, u prevozu i tranzitu, zatim da će održavati sigurnost kopnenih i pomorskih komunikacija s napadnutom državim (čl. 11. Prot.). Kako bi i sankcije i pomoć mogle smjesta djelovati, Savjet će, saslušavši svoje ekonomske i financijske organizacije, sačiniti točne planove o primjenjivanju financijskih i ekonomskih sankcija protiv napadača, a i planove o ekonomskoj i financijskoj saradnji izmedju jedne napadnute države i država, koje joj donose pomoć (čl. 12. Prot.).

Dok bi tako ekonomsko-financijske sankcije bile prilično sigurne, ne može se to nimalo reći za vojničke sankcije, t. j. za vojničku pomoć, koju bi države imale dati napadnutoj državi. Istina, veli se u čl. 11. Protokola, da će svaka pojedina država lojalno i efektivno sudjelovati kod akcije za pripravljanje poštovanja Paktu i za svladavanje svakog napadaja, ali uz ovaj ominozni dodatak: »u toliko, koliko joj to dopuštaju njezin geografski položaj i osobite prilike njezinih naoružanja«. A tko sudi o toj mjeri vojničke pomoći? Svaka pojedina država, koja daje pomoć, ili točnije rekavši, pojedini parlamenti, koji imaju da odobre vojničku akciju i troškove za nju. Razumije se po sebi, da svaka pojedina država raspolaže svojim vojnim kontingentom, pa tu ne bilo Ligina generalissimusa i njegova generalštaba. Da bi se ipak dobio neki pregled o toj vojničkoj pomoći, Savjet je ovlašten (čl. 13. Prot.), da prima obaveze pojedinih država, kojima ove unaprijed odredjuju, koliko će vojnih, pomorskih i uzdušnih sila moći da smjesta stave na raspoloženje. A što bi bilo onda, ako bi se iz tih prijava razabralo, da ta čitava »Ligina žandarmerija« ne može u strah natjerati ni srednju državu. Svakako, onda bi se vidjelo, kolika je ona sigurnost, koju Liga može zajamčiti državama. Jedno je neosporno, kako se jasno vidi iz rasprava u Ligi, da je u prvom redu svaka država dužna braniti samu sebe.

Kakogod je napadač dužan, da snosi sve troškove vojničke akcije za svladavanje napadaja i da naknadi svu štetu, sve do najkrajnjih

Digitized by Google

granica svoje sposobnosti, ipak je napadaču čudnovatim načinom osigurana zemljišna cjelokupnost i politička nezavisnost. Iskustvo pokazuje, da se reparacije slabo plaćaju, pa ako se napadaču ne može ništa drugo dogoditi, rizik nije baš osobit. To je svakako trebalo drugačije urediti.

S tim u vezi treba spomenuti veoma važno pitanje o t. zv. zasebnim ugovorima (accords particuliers), medju koje se računa i Mala Antanta. Ti bi ugovori po Protokolu sasvim promijenili svoju pravnu i političku prirodu. Čim Savjet naloži državama, da primijene sankcije, pojedine države mogu i preko one opće obećane pomoći staviti u akciju, prema predjašnjim ugovorima, svoje vojne, pomorske i uzdušne sile u pomoć napadnutoj državi. Takove ugovore registruje i publicira Sekretarijat Lige; ti ugovori ostaju otvoreni svakom članu Lige, koji bi im želio pristupiti (čl. 13, al. 2 i 3). Dakle, ti ugovori ne bi više bili ništa drugo nego dogovori o pojačanoj pomoći u službi Lige protiv napadača; oni ne bi mogli biti tajni, pače mogla bi im pristupiti svaka država. Koliko su oni promijenili svoj karakter, vidi se najbolje po tome, što je svaka država dužna dati Ligi vojničku pomoć čak i protiv svoga saveznika, ako taj saveznik bude od Lige proglašen za napadača. Više se doista ne može tražiti. Ti zasebni (ili regionalni) ugovori sačinjavali su stožer Ugovora o zamjenitoj pomoći. Onda im se najviše prigovaralo, što pogoduju grupiranju država u odvojene, možda čak i neprijateljske tabore. Govoreći malo poslije o daljnjoj sudbini ženevskoga Protokola, vidjet ćemo, da će oni opet postati veliki faktor evropske politike, samo se još ne zna u kojem obliku.

Protokol i države nepotpisnice. — Razoružanje.

Protokol je »res inter alios acta« za sve države, koje ga ne bi potpisale i ratifikovale. Za rješavanje konflikata izmedju država, koje su članovi Lige naroda, a nisu potpisnice Protokola, vrijede, kako se po sebi razumije, odredbe Pakta Lige. Za države, koje nisu potpisnice Protokola, a nisu ni članovi Lige, naročito je odredjeno u čl. 16. Protokola, da će one, u slučaju sukoba sa državom, koja je član Lige i podjedno potpisnica Protokola, biti pozvane, da se pod uslovima čl. 17. Pakta podvrgnu obavezama, koje su primile države potpisnice za mirno rješavanje sukoba. Ako pozvana država odbije, da primi pomenute uslove i obaveze, i pribjegne ratu protiv jedne države potpisnice, za nju će se primijeniti odredbe o sankcijama čl. 16. Pakta, kako su izbliže odredjene Protokolom.

Samo pitanje razoružanja dodirnuto je u Protokolu toliko, što je odredjeno, da će Savjet sazvati za dan 15. juna 1925. Medjunarodnu Konferenciju za redukciju naoružanja, na koju će biti pozvane sve države bez razlike. Konferencija će se sastati samo, ako do 1. maja 1925. polože ratifikaciju Protokola barem tri države, koje su stalni članovi Savjeta, i barem 10 drugih država, koje su članovi Lige. Program Konferencije bit će ustanovljen od Savjeta, koji će izraditi, s

Digitized by Google

obzirom na prijave pojedinih država o vojnoj pomoći, opći program za redukciju i limitaciju naoružanja (čl. 17. Prot.).

Ne smije se zaboraviti, da je Protokol ugovor sasvim svoje vrste. Stupanje na snagu Protokola učinjeno je zavisnim u čl. 21. od jednoga uvjeta, da Konferencija utvrdi plan o redukciji naoružanja. Ne samo to, nego je daljnja valjanost Protokola vezana još i o razrješni uvjet: ako plan o redukciji naoružanja ne bude u izvjesnom roku izvršen, Protokol gubi snagu. Ta sasvim osobita pravna konstrukcija može se samo političik razumjeti: to je kompromis izmedju dvije protivne teze, engleske i francuske. Englezi su htjeli najprije razoružanje; narodi bez oružja bit će miroljubivi. Francuzi su htjeli najprije osigurati mir, osjećajući sebe osobito ugroženi; narodi umireni odložit će oružje. Ili malo konkretnije. Englezi su najviše polagali na razoružanje i na arbitražu bez sankcija, a Francuzi najviše na sankcije. Francuzi su htjeli da se već sada sklopi Protokol o arbitraži i sankcijama, koji bi imao odmah stati na snagu i prije Konferencije o razoružanju. Englezi nisu dopuštali, da se išto konačno uglavi prije razoružanja; arbitraža i sankcije bit će nagrada za razoružanje. Na koncu je izišla nerazrješiva veza izmedju arbitraže, sigurnosti i razoružanja.

. . .

Odnos izmedju Pakta i Protokola

U stvarnom pogledu može se za Protokol reći, da se on doduše kreće u krugu glavnih principa Pakta, ali ipak sadrži nekoliko izmjena, a svakako dosta dopuna Paktu. Sa formalne strane, Protokol nema karakter amandmana Paktu, pače u njegovu se čl. 1. izrijekom veli, da će države potpisnice uložiti najveći mogući trud, da bi se unijeli u Pakt amandmani, koji bi odgovarali smilsu odredaba Protokola. Prema tome, države potpisnice nemaju ni namjeru, da Protokolom amandiraju Pakt, i ako su svijesne o tome, da ga u stvari mijenjaju i dopunjuju. One su dobro znale za član 26. Pakta, koji propisuje, kako se mogu dnositi amandmani Paktu. Čak je i Skupština Društva naroda prihvatila rezoluciju, da se odrede vještaci, koji će formulisati amandmane i predložiti ih svojim putem šestoj Skupštini. Pa ipak su se u istom članu 1. Protokola države potpisnice složile u tome, da će odredbe Protokola postati obavezne za njihove odnose na dan stupanja na snagu toga Protokola i da će odonda Skupština i Savjet biti prema njima ovlašćeni vršiti sva prava i dužnosti, što im ih daje Protokol. Pita se ukratko, mogu li države, koje su članovi Društva naroda, sklapati ugovore, kojima se Pakt mijenja, na drugi način nego li amandiranjem Pakta po njegovu čl. 26.?

Neki će reći, da i te države mogu sklapati takove ugovore po svojoj suverenosti, koja im je ostala i nakon stupanja u Društvo naroda. Ali kako se ta tvrdnja može dovesti u sklad sa čl. 20. Pakta, kojim su članovi Društva ne samo priznali,, da Pakt ukida sve obaveze ili sporazume inter se, koji se ne podudaraju s njegovim propi-

Digitized by Google

sima, nego su se i svečano obavezali, da u buduće ne će slične sklapati. Osim toga valja uzeti na um, da je Pakt ustav Društva naroda, pa amandirati Pakt znači vršiti ustavotvornu vlast Društva prema propisanomu postupku. Još je bi oprezniji Komitet pravnika od 1923. godine, koji je u svojim opaskama nacrtu Ugovora o zamjenitoj pomoći čak ustvrdio: »Ako u Paktu ima praznina ili nejasnoća, što se tiče rada Liginih organa, tome se ne može doskočiti pojedinačnim dogovorima, već samo interpretativnim rezolucijama ili amandmanima. Svako drugo postupanje dovelo bi neminovno do najveće konfuzije.« A Protokol ne ispunja samo praznine, već donosi i najsudbonosnije promijene Pakta, proglašujući na pr. svaki navalni rat zabranjenim.

Pa ipak se drukčije nije moglo raditi, nego što je Protokol predvidio. Pače, to je utvrdjeno i praksom Društva naroda; za to već imamo i precedentan slučaj, a precedenti imaju u javnom životu čarobnu moć, koju pravnici još ne znaju pravo rastumačiti. Nuto, druga Skupština Društva naroda primila je nekolike amandmane članu 16. Pakta i podjedno izglasala ovu rezoluciju: »Rezolucije i prijedlozi amandmana članu 16. Pakta, koji je Skupština primila, sačinjavaju sve dotle, dok amandmani ne budu stavljeni na snagu načinom propisanim u Paktu, direktive, koje Skupština privremeno preporuča Savjetu i članovima Društva za primjenu člana 16.« Dakle, ako se provizorna primjena amandmana Paktu smatrala dopuštenom pomoću jednostavne rezolucije, onda je to a fortiori moguće učiniti Protokolom, koji je trebao da bude potpisan i ratifikovan. Neka mi bude slobodno pozvati se na jednu analogiju, koja možda i preko reda hramlje. Tako po članu 79. Vidovdanskog Ustava može Narodna Skupština, kada to iziskuje državna potreba, odlukom naprijed ovlastiti Ministarski Savjet, da izda mjere za neodložnu primjenu predloženog ugovora.

Uostalom, drugačije se i nije moglo. Protokol je medjunarodni ugovor, jedinstven po svojem obliku. Stupanje na snagu Protokola učinjeno je zavisnim od odgodnog uvjeta, naime, da Konferencija za razoružanje utvrdi plan o redukciji naoružanja. Podjedno je i daljnja valjanost Protokola vezana još o razrješni uvjet: ako plan o redukciji naoružanja ne bude u izvjesnom roku izvršen, Protokol gubi snagu. Kada je to tako, svaki se mora pitati, da li se mogu zamisliti amandmani Paktu, koji je neki Ustav svijeta, i pod suspenzivnim i pod rezolutivnim uvjetom? Je li ikada svijet vidio ovakovu legislativnu tehniku!

Najzad, čitavo to pitanje imalo bi samo teorijski značaj, kada bi se sve bilo izvršilo onako, kako je Protokol predvidjao. Do maja ove godine bio bi Protokol dobio potreban broj ratifikacija; u junu bi se sastala Konferencija za razoružanje, koja bi na vrijeme izradila plan o redukciji naoružanja; šesta Skupština Lige u septembru primila bi amandmane, koji bi bili doskora ratifikovani prema propisu člana 26. Pakta. Tako bi odredbe Protokola, koje znače izmjenu Pakta, imale samostalnu valjanost za sasvim kratko vrijeme, koje praktički ne dolazi u obzir. Na žalost, sada ima i čitava rasprava o Protokolu, uglavnom, samo teorijski značaj.

Digitized by Google

Za valjano shvaćanje Protokola treba još istaknuti, da po čl. 19., Protokol ne dira, van da je naročito drugačije uglavljeno, u prava i dužnosti članova Društva, kako izlaze iz Pakta. Osim toga imao se je svaki spor o tumačenju Protokola predložiti Stalnomu Sudu medjunarodne pravde (čl. 20.).

Dalja sudbina Protokola.

Onako važna konferencija, kao što bi bila Konferencija za razoružanje, iziskivala je veoma opsežne pripreme, za koje bi glavni teret pao na Savjet Društva naroda. Savjet je imao izgraditi plan o primjeni ekonomskih i financijskih sankcija protiv napadača, a tako i plan o ekonomskoj i financijskoj kooperaciji izmedju napadnute države i drugih država, koje joj pritječu u pomoć. Savjet je imao primiti i obaveze pojedinih država, kojima one unaprijed odredjuju, koliko će vojnih, pomorskih i uzdušnih sila moći smjesta da stave na raspoloženje Savjetu za svladavanje napadača. Na osnovi svega toga imao je Savjet izraditi opći program za sniženje i ograničenje naoružanja i staviti ga na raspoloženje Konferenciji za razoružanje, a prije toga saopćiti ga pojedinim vladama, najkasnije tri mjeseca prije sastanka Konferencije. Radi toga se Savjet sastao prošloga decembra u Rimu, ali nije mogao ništa u tome poslu svršiti zato, što je britski delegat izjavio, da britska vlada mora još sačekati odluke i mišljenja svojih dominiona. Kako se unaprijed znalo, da dominioni nisu skloni prihvatu Protokola, moglo se već slutiti, što će se dalje dogoditi. Savjet se prošloga mjeseca opet sastao u Ženevi i tu je britski ministar spoljnih poslova Austen Chamberlain održao dne 12. marta svoj znameniti govor, kojim je Protokol barem zasada sahranjen. Vlada Velike Britanije, veli on, ne može prihvatiti ovaj Protokol s mnogih razloga. Ponajprije, obligatorna arbitraža izaziva razne prigovore, a sada je došao najjači, što je oslabljena klauzula člana 15. Pakta, kojom se brani svako miješanje u pitanja unutrašnje politike. Ne vidi se jasno, što je s novim dužnostima iz Protokola. Sankcija ekonomskoga i financijskoga bojkota ne može se provoditi bez Sjedinjenih Država. Provizorne mjere protiv ratnih priprema vežu ruke samo slaboj državi, a ne smetaju jaku. Nije pravedno, da napadač ne može izgubiti ništa ni od teritorija, ni od vrednota ni novaca. Nije glavno, da se odstrani nepravda arbitražom, već se narodi boje rata za osvajanje ili revanš. Tome bi se moglo doskočiti samo tako, da se Pakt dopuni posebnim ugovorima čisto obrambenoga karaktera pod auspicijama i vodstvom Lige. Ali bi se ti posebni ugovori morali sklopiti baš izmedju onih država, koje su najviše zainteresovane i koje bi najlakše mogle doći u težak sukob. Time je uskrišena ideja zasebnih ugovora, ali opet s drugom tendencijom: ne više ugovori izmedju država, koje se boje napadaja, protiv države, koja se smatra eventualnim napadačem, već upravo izmedju eventualnoga napadača i eventualnih napadnutih. Chamberlainu je odgovorio francuski predstavnik Briand, koji je sjajno branio Protokol, dopuštajući eventualno izmjene, koje

Digitized by Google

bi se pokazale potrebne. Talijanski predstavnik pristao je uz englesku tezu potpuno, belgijski poslanik djelomice. Ostali predstavnici dali su prilično neodredjene izjave. Češko-slovački ministar brani Protokol, ali dopušta eventualne amandmane, ističe važnost zasebnih ugovora. Napokon predlaže, da se upute šestoj Skupštini Lige izjave britanskoga predstavnika i ostalih članova Savjeta, a tako i eventualne deklaracije pojedinih vlada, a generalni sekretar Lige se poziva, da ovo pitanje stavi na dnevni red iduće Skupštine; zatim da se pripremni radovi odgode, dokle se šesta Skupština ne izjasni o ovom pitanju. Savjet je taj prijedlog primio. Uostalom, dosada je Protokol ratifikovan samo od Češko-slovačke republike.

Politička se situacija od posljednje Skupštine Ligine sasvim promijenila. Pale su obje vlade, i Mac Donaldova i Herriotova, koje su bile začetnice i nosilice Protokola. Pitanje zasebnih ugovora stupilo je u prvi red, naročito ugovor petorice: Velike Britanije, Francuske, Belgije, Njemačke i Italije. Englesko carstvo ne će više da sklapa alijanse u starom smislu uperene protiv izvjesne države; ono čak traži reviziju mirovnih ugovora. Opet se javljaju ideje ili sanje o nekim Sjedinjenim Državama Evrope. U mnogim državama opaža se unutrašnji nemir, a u spoljnoj politici javlja se očita sumnja u održanje mira. Svi će ti problemi iskrsnuti, otvoreno ili prikrito, pred idućom Skupštinom Lige, koja će morati da se spusti iz sfera visokih ideja u ovu suznu dolinu konkretnih i urgentnih pitanja.

Pogled na Protokol.

Izloživši u glavnim crtama odredbe Protokola, neka mi bude slobodno baciti jedan kratak opći pogled. Težak je to posao, jer bi za nj trebalo imati, što čuveni engleski pravnik Sir Frederick Pollock traži za interpretaciju Covenanta (Pakt Lige naroda), koliko pravničkoga toliko i političkoga iskustva. Ne citiram nikoga, već ću nastojati,, da nabacim rezultate vlastitih opažanja i razmišljanja.

Pravnički dio Protokola, naročito o arbitraži, upravo je odličan. Ekonomsko-financijske sankcije dosta su izdašne. Za vojničke sankcije dopuštena je još sasvim opravdana sumnja. Težište čitave akcije preneseno je u Savjet Lige, koji je političko tijelo, sastavljeno od političara, a ne od sudija. Članovi Savjeta vrhovni su čuvari mira, a što bi bilo onda, kada oni ne bi vršili svoje dužnosti? Quis custodiet custodes ipsos? Čitava konstrukcija mira ostala bi labilna, ako Protokol ne bi bio potpisan od triju velikih sila, koje stoje izvan Društva naroda, a to su Amerika, Njemačka i Rusija. A najzad ne smije se smetnuti s uma, da je čitavo ženevsko djelo učinjeno zavisnim o uspjehu Konferencije za razoružanje; to bi tek bio najteži posao.

Protokol je, kako se veli, privremeno sahranjen; a možda će na skorašnjoj Skupštini uskrsnuti u sasvim drugom obliku. Zato ipak ne smijemo zaboraviti one ljude, koji su za nj stekli najvećih zasluga. To su u prvom redu oni idealiste na vladi: Mac Donald i Herriot. Zatim još dva odlična čovjeka: Politis, profesor i diplomata grčki, i

Digitized by Google

Beneš, koji je pravi otac Protokola. Vidio sam Beneša na djelu i nisam se mogao nadiviti njegovim visokim koncepcijama, njegovoj spretnosti i okretnosti, njegovu taktu i njegovu vanrednom posredničkom talentu, koji se oprobao u najkritičnijim situacijama. Bez pretjerivanja se može reći, da je Benešova ličnost bila u ono vrijeme u centrumu pažnje čitavoga svijetu.

Ženevski protokol mogao je niknuti samo u ženevskoj atmosferi, koja, istina, ne će od okorjeloga beliciste učiniti pacifistu, ali će mu uliti barem neki osjećaj, da je pacifizam ipak jedna zbiljska činjenica. To je atmosfera djelotvornog idealizma, koja je daleko od utopizma, atmosfera zasićena visokom kulturom o svijetlim tradicijama, a nada sve dobrom voljom i koncilijantnošću.

Protokol je plod vanredne konjunkture: U Engleskoj i Francuskoj stajale su na čelu države dvije krajnje napredne vlade. Engleski izbori učinili su kraj toj povoljnoj dispoziciji. I odonda, ni u jednoj velikoj zemlji, osim Francuske, nema liberalne, a kamo li progresističke vlade. U Engleskoj konzervativci, u Italiji fašisti, u Njemačkoj desničari, u Rusiji diktatura, u Americi konzervativni republikanci. Od konzervativaca ne može se uopće očekivati brz i odlučan napredak. Tome još smeta i glavna politička atitida: konzervativcu je državna suverenost vrhovni politički ideal i autoritet, koji ne podnosi internacijonalizma; pače, uz konzervativnu ideologiju, postaje i sama eksistencija medjunarodnoga prava vrlo problematična. U unutrašnjoj politici, konzervatizam se naslanja na istorijske faktore, medju koje spada i sila. U spoljnoj politici, on znači primjenu starih, i to baš političkih metoda. Protokol pak, u suštini, znači u velike izmjenu političkih metoda pravnim ili točnije sudskim metodama. Reakcija, koja se bani u gdjekojim zemljama, znači potenciranje ili čak karikiranje konzervativnih tendencija u besramni kult sile, i unutri i s polja.

Ja sam uvijek bio protivnik jake osnovne konvencionalne laži: kao da medjunarodno pravo može biti savršenije ili naprednije od unutrašnjega prava. Naivno mi izgleda očekivati u medjunarodnom životu idilu, a u unutrašnjem državnom životu mirno gledati gaženje svih postulata pravne države. Pogledajmo samo malo, kako izgleda carstvo prava u mnogim današnjim državama. Pravna zaštita u području privatnoga prava, uglavnom, dobro funkcionira. U kaznenom pravu već slabije, zbog utjecaja vlade na javnoga tužioca, a da i ne govorimo o političkim procesima. U području uprave policija zadaje teška jada pravnoj sigurnosti gradjana, a da ne govorimo o guvernmentalnoj i parlamentarnoj korupciji uprave. U samom ustavnom životu, gaženje ustava i izborne praktike mogu iz osnova falsifikovati čitav demokratski sistem, koji se može pretvoriti u prostu laž. Spoljna politika je redovno još danas apsolutistički rudiment. A na koncu, diktatura, državni udari i revolucije, gaženje narodnosti. Eto, to je živa slika carstva prava u mnogim državama! Pravna je država zapravo još nedostignut ideal. A sa socijalne strane, još se nikada nije otvorenije propovijedala borba klasa, a to znači, očito neprijateljstvo medju slojevima u jednom narodu.

Digitized by Google

Takove su još danas mnoge države iznutra. A kako se pokazuju u spoljnom saobraćaju? Jesmo li čuli, da je popustio sveti egoizam? Hoće li i jedna država da bilo kome prepusti odluku o svojim vitalnim interesima, ako misli, da ih može ona sama obezbijediti? A u tom se položaju nalaze ili misle, da se nalaze, velike sile.

Čitav današnji medjunarodni život je podriven s jedne strane tendencijama svjetske revolucije (Sovjeti), s druge strane strahom od njemačke revanše. Svi prijedlozi pacifista, kako istorija uči, počivaju na jednoj ili izrečenoj ili prećutnoj pretpostavci: da su stabilizovani teritorijalni odnosi medju državama. A sada, jedva pet godina poslije sklopljena mira, već se javljaju tendencije za reviziju tih ugovora. Što je možda još gore, misli se garantovati stanje na zapadu Evrope, a tamo na istoku ili tamo dolje na jugoistoku što Bog da. Pa je li uistinu riješeno pitanje narodnosti, koje se imalo riješiti svjetskim ratom? A što će biti sa nekim državama, koje ne mogu živjeti ni umrijeti? Reći će tko, da su to samo obične teškoće. Ali iza njih vrebaju one najstrašnije sile: demografske prilike (prenapučenost) i borba za sirovine.

A kakovo je moralno stanje čovječanstva poslije svjetskoga rata? Da li je rat donio moralni preporod, kako se to očekivalo? U ratu su ljudi pokazali vanrednih vrlina i junaštva, samoprijegora, postojanosti i idealizma i rodoljublja. A poslije rata se pokazalo, da je rat pobudio osjećaj samosvijesti u najširim slojevima naroda, i to je dobra njegova posljedica; ali inače u poslijeratno doba svuda se žale na širenje gruboga materijalizma i na opadanje idealizma, čak na moralnu dekadansu. Na što da se upire pokret za moralno razoružanje, koje bi moralo prethoditi vojničkom razoružanju.

A zašto sam sve to napomenuo? Da pokažem, koliko su goleme zapreke, koje se stavljaju na put pobjedi ideje prava u medjunarodnom životu. Pa ako je Protokol za neko vrijeme zapeo, to znači samo to, da čovječanstvo još nije dozrelo za ovako visoki stepen pravne organizacije. Morat će se zadovoljiti i s manjim. To je svakako bolje, nego da se učine dva koraka napriјed, a onda četiri unatrag.

Ali niје malo ni ono, što već imamo, a to je Liga naroda. Tko pozna medjunarodne prilike, taj se upravo mora diviti dosadašnjemu radu i uspjehu Lige. Protokol može nažalost i propasti, ali Liga mora ostati i napredovati zaradi vrhovnih političkih i kulturnih ciljeva čovječanstva. Od sviju staleža najviše možemo pomoći Ligu baš mi pravnici i zato smo dužni, da pomažemo Ligu.

Digitized by Google

Ustav Poljske.

Predavanje, što ga je držao dne 23. svibnja 1925. u sveučilišnoj auli kao gost našega Pravničkoga društva sveuč. profesor u Varšavi dr. Zygmunt Cybichowski.

Imajući čast da govorim braći Jugoslovenima u lijepom Zagrebu, uzimam slobodu, da kažem nekoliko riječi o poljskom ustavnom pravu. — Pod ustavom razumijevamo zbir pravnih normi o uredjenju države. Te norme mogu biti ili običajno pravo ili pisano. Pojam ustava u obliku pisanoga zakona bio je nepoznat do šesnaestoga vijeka, u praksi pak počelo se primjenjivati u slijedećem vijeku, kada su engleske kolonije u Sjevernoj Americi, počele dobivati od engleskoga kralja, ili svoga gospodara pisane zakone o uredjenju kolonija. Ti zakoni nisu bili zakoni nezavisnih država, već zakoni zemalja podčinjenih vlasti engleskoga kralja. — Prva nezavisna država u Evropi, koja je dala ustav, bila je Poljska, proglašujući ga 3. maja 1791. godine.

U sadašnjem ustavnom pravu postoje i izvjesni opći principi bez obzira na to, da li države imaju monarhički ili republikanski oblik vladavine. Ti su principi: princip podjele vlasti, koji zahtijeva podjelu zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u ruke raznih organa tako, da nijedan od njih ne bude imao suvišnu vlast i da bi ju zlo upotrebljavao nad gradjanima; — zatim princip ministarske odgovornosti pred parlamentom; — princip sudske nezavisnosti; — napokon princip priznanja prava čovjeka i gradjanina. Sve te principe nalazimo u poljskom ustavu od 17. marta 1921. godine, kao i u vašem ustavu od dvadesetosmog juna iste godine.

Projekat poljskoga ustava obradila je stručna komisija, obrazovana od poljske vlade, u kojoj sam imao čast učestvovati. Komisija mi je povjerila redakciju projekta prema njenomu rješenju iz prvoga čitanja. Vlada je primila projekat komisije s malim izmjenama i predložila ga Sejmu (parlamentu), koji ga je usvojio s nekim izmjenama.

Ustav Poljske proglašuje, da najviša vlast Republike pripada narodu. U tom istom članu, u kojem je unesen ovaj princip, izražen je i princip o podjeli vlasti doslovno: »Organi naroda u oblasti zakonodavstva su Sejm i Senat, u djelokrugu izršne vlasti — predsjednik Republike zajedno s odgovornim ministrima, u djelokrugu dijeljenja pravde — nezavisni sudovi.

Poljski parlament sastoji se iz dva doma: Sejma i Senata. — Senat poljski je tijelo, koje ograničuje vlast donjega doma, ali se ne može njegovoj volji potpuno oduprijeti. Svaki projekat zakona usvojen od Sejma, mora biti podnesen Senatu, da ga uzme u razmatranje. Senat može izmijeniti projekat; ali ako Sejm izmjenu odbaci većinom od jedanaest dvadesetina glasova, projekat biva primljen ponovnim odobrenjem Sejma. Senat može taj projekat Sejma odbaciti, ali posljedice ovakove odluke ustav jasno ne predvidja. Prema

Digitized by Google

jednomu mišljenju, koje je branjeno od Sejma, odbacivanje treba smatrati za maximum izmjena; — dakle Sejm može spriječiti odbacivanje većinom od jedanest dvadesetina glasova; prema drugomu mišljenju, branjenomu od Senata, projekat, koji on odbacuje, pada.

Ustav Poljske ne priznaje principe ravnopravnosti zakonodavnih domova, koje takodjer ne priznaje ni englesko pravo. Financijski zakon, primljen od dolnjega Doma, postaje zakonski obavezan mjesec dana po njegovu prijemu, a ostale bille (zakoni) dobivaju vladalačku sankciju, i ako su tri puta odbačeni od gornjega doma, a tri put izglasani od dolnjega doma. Čak i u državama, u kojima oba doma imaju istu nadležnost, u političkim pitanjima dolnji dom ima odlučujući glas.

Poljski Sejm je sastavljen od poslanika, koji su izabrani na pet godina od dana otvaranja Sejma i to općim, tajnim, neposrednim, jednakim i proporcijonalnim glasanjem. Pravo glasa ima bez razlike spola, svaki poljski gradjanin, koji je na dan glasanja navršio dvadeset i jednu godinu života, koji uživa sva gradjanska prava i stanuje u izbornom okrugu najmanje dan prije raspisa izbora. Žene imaju ista politička prava kao i muškarci. Ta su prava dobile bez borbe još u novembru 1918. godine, odmah po proglasu poljske nezavisnosti. Ali davanje prava glasa ženama nije ni u koliko utjecalo na promjenu političkog obilježja Poljske. Poslanik može biti svaki birač Sejma, bez obzira na mjesto stanovanja, ako je navršio dvadeset i pet godina života. Vojna lica u aktivnoj službi mogu biti poslanici, ali od dana izbora prelaze u neaktivno stanje.

Senat se sastoji iz članova, izabranih od skupštinskih birača, koji imaju trideset godina a stanuju godinu dana u izbornom okrugu. Za njih važe isti principi kao i za birače Sejma. Senat se osniva na istoj osnovi demokratskoj kao i Sejm. Senatorom može biti svaki birač Senata, koji je navršio četrdeset godina. — Broj poslanika iznosi četiri sto četrdeset i četiri, broj senatora je četiri puta manji, što iznosi sto jedanaest.

Izvršnu vlast vrši predsjednik Republike preko svojih ministara odgovornih pred Sejmom. Predsjednika na sedam godina bira Narodna Skupština, koja se sastoji iz Sejma i Senata. I za nju važe isti principi kao i u Francuskoj, dok u Američkim Sjedinjenim Državama predsjednika bira narod. Ustav ne odredjuje kvalifikacije kandidata za predsjednika. Teoretski uzimajući, predsjednik može biti svaki punoljetni gradjanin, koji uživa sva gradjanska prava. Predsjednik predstavlja državu u svima medjunarodnim odnosima, prima i akreditira diplomatske poslanike, potpisuje medjunarodne ugovore, važnije ugovore sa odobrenjem Sejma, i objavljuje zakone. Predsjednik nema pravo veta; on mora objaviti zakon, koji je usvojen od parlamenta, ali ustav ne predvidja rok, u kojem on to mora učiniti. Predsjednik može raspustiti Sejm, ali samo saglasnošću tri petine Senata. Predsjednik je odgovoran pred državnim sudom za veleizdaju zemlje, nepoštovanje ustava i kažnjive prestupe. Na odgovornost može ga uzeti Sejm sa tri petine glasova.

Digitized by Google

Vlada se sastoji od ministara, koji sačinjavaju ministarski savjet pod vodstvom predsjednika ministarskoga savjeta. — Ministarska odgovornost je dvojaka: solidarna ili individualna. Solidarno odgovaraju ministri za opći pravac vladine politike, a individualno odgovaraju za lična djela, za djela podčinjenih im činovnika kao i za vladina akta predsjednika Republike. Svaki činovnik u Poljskoj podčinjen je svojemu ministru. Ministarska odgovornost može biti ili pred parlamentom ili pred sudom. Odgovornost pred parlamentom sastoji se u tome, što na zahtjev većine Sejma ministar i ministarski savjet daju ostavke. Sudska odgovornost ministra pako sastoji se u njegovoj odgovornosti pred državnim sudom, koji sudi ministre na osnovu optužbe Sejma većinom od tri petine glasova. Ministri odgovaraju ne samo u slučaju, da njihov rad nije u saglasnosti sa zakonskim propisima, već isto tako i za celishodnost svojega rada, koji treba da služi narodnomu dobru.

Poljski sudovi dijele pravdu u ime Poljske Republike. Sudska nezavisnost je zagarantovana; sudac može biti otpušten iz službe ili premješten u drugi sud protiv svoje volje samo po sudskoj odluci. Zakonitost administrativnih akata razmatraju administrativni sudovi.

Poljski ustav garantuje prava čovjeka i gradjanina. Ta prava ustav priznaje i strancima pod uslovom uzajamnosti. Napominjem, da pojam tih prava datira od osamnaestog vijeka u Engleskoj, gdje je uslijed vjerskih borbi traženo priznanje prava čovjeka za slobodno opredjeljenje. Ustavi engleskih kolonija u Americi sadržaju prava čovjeka i gradjanina, u kojima se nalazi ne samo sloboda mišljenja nego i lična bezbjednost, pravo svojine, sloboda izbora profesija, sloboda kretanja, sloboda zbora i dogovora, sloboda riječi i nauke. Pod utjecajem tih povelja prava postala je čuvena deklaracija prava čovjeka i gradjanina, izglasana u Francuskoj 1789. god.

Postavlja se pitanje, kakovo pravno značenje imaju dijelovi ustava, koji se odnose na prava gradjana, a koje sadržaje Vaš i naš ustav. U koliko je izmjena ustava otežana, kao što je to slučaj u oba ustava, unošenje gradjanskih prava u ustav čini ova prava nezavisnim od običnih zakona, koji ih ne mogu ni ograničiti ni poništiti. Zatim ustavom priznata gradjanska prava ograničuju slobodu administracije, koja se mora pridržavati ustavnih propisa. U zasebnom članu poljski ustav garantuje narodnim manjinama pravo slobodnoga kulturnoga razvijanja.

Vaša i naša otadžbina svojim ustavima dolaze u red država, koje imaju savremeno i napredno uredjenje. Obje države imaju ustave, koji odgovaraju njihovim narodnim osobinama*), i žele, da rade na razvijanju zajedničkih interesa dvaju velikih naroda: jugoslovenskoga i poljskoga.

*) Glede našega ustava se mišljenja u tom obziru kod nas razilaze (Opaska uredništva).

Digitized by Google

Kodifikacija gradjanskoga i krivičnoga prava u Poljskoj.

Predavanje, što ga je držao dne 23. svibnja 1925. u sveučilišnoj auli kao gost našega Pravničkoga društva sveuč. prof. dr. Aleksander Mogolnicki, sada predsjednik najvišega suda u Varšavi.

Pri kraju osamnaestoga vijeka tri sile, susjedne s Poljskom: Rusija, Austrija i Pruska riješile su se, da Poljsku podijele medju sobom. G. 1772. oduzele su dijelove poljske zemlje s tri strane, godine 1793. izvršena je druga dioba, dok najzad godine 1795. nije oduzet i ostatak i poljska država izbrisana sa karte Evrope. Istovremeno sa promjenom političkoga stanja zemlje nastupa i promjena zakunodavstva. Osvajačke države uvode u poljske zemlje svoje zakone. Samo u malom dijelu, središtu poljskih zemalja, koje su u kratkom vremenu 1807. do 1815. godine uživale slobodu pod imenom Varšavske Kneževine i najzad i one bile dodijeljene Rusiji godine 1815. pod tobožnjim nazivom Poljskoga Kraljevstva, uvedeno je bilo godine 1808. i 1810. francusko gradjansko i trgovačko pravo. Staro poljsko pravo, prije diobe, nestaje i u trenutku obnove poljske države 1918. godine nije ostalo od njega ni traga. U svima novoujedinjenim dijelovima vladali su strani zakoni, a što je najgore, u svakom dijelu različiti. U zemljama, koje je zauzela Austrija vladao je austrijski zakon, a djelomično i t. zv. »zemaljski zakoni« i to jedni u Galiciji, a drugi u Tešinjskoj Šleziji. U zemljama, koje su zauzeli Prusi, bili su zakoni njemačke države i pruski zakoni, pa ni u njima nije uvijek vladala jednoobraznost, pošto su zemlje pod pruskim jarmom djelomično vraćane Poljskoj: najprije godine 1918. Poznanjska Oblast, zatim 1919. godine Primorje i najzad 1922. godine Gornja Šlezija. A u tom su vremenu u ovim zemljama uvodjeni novi njemački zakoni, koji u pokrajinama ranije povraćenim Poljskoj, nisu bili obavezni. Najveća raznolikost u zakonodavstvu vladala je u oblastima, koje su potpale pod rusku upravu. Francusko pravo, primjenjivano u oblastima Poljskoga Kraljevstva, ostalo je s neznatnim izmjenama sve do sada. U istočnim pokrajinama vladao je bez razlike ruski zakon. Njemačke okupacione vlasti u sjevernom i austrijske u južnom dijelu zemlje izdale su mnoštvo zakonskih uredaba, mjenjajući na razne načine dotadašnje zakone. I druge promjene izvršivala je okupaciona vlast u istočnim pokrajinama, koje su se isto tako dijelile na sjevernu i južnu. Vilenjska Oblast, koja je bila do 1922. godine samostalna država pod imenom Središnja Litva, uvela je tamo svoje zakone. Najzad u zemljama na krajnjem jugu, koje su prije rata pripadale Madjarskoj, vladali su madjarski zakoni.

Dakle, kao što vidimo, mnoge države poslije rata, a medju ostalima i Jugoslavija, da, i ako imaju raznoliko zakonodavstvo, koje zahtijeva što brže izjednačenje, ipak nigdje nije vladao toliki haos u pogledu zakonodavstva, kao u Poljskoj. Što više, one države, koje su izašle iz evropskoga rata povećane, kao n. pr. Jugoslavija,

Digitized by Google

Rumunija, Francuska, imale su već ranije državna središta, u kojima su već nacionalni zakoni postojali, samo je bilo potrebno proširiti te zakone i na ujedinjene krajeve i prilagoditi ih normalnim prilikama*).

U Poljskoj je trebalo sve stvarati iznova. Svoje sopstveno pravo nismo imali; pravo iz vremena prije diobe već je bilo zastarilo i po isteku jednoga i po vijeka nije se moglo primjenjivati, jer nije bilo u skladu sa novim životnim potrebama. Pa čak osjećaj prava, ono prirodno pravo, koje postoji u svakom narodu i koje je najljepši izvor zakonodavstva, i ono je bilo raznoliko, jer su se pravni pogledi poljskoga društva različito formirali pod trima okupacijama, pod utjecajem triju lokalnih različitih zakonodavstava. Pravničko mišljenje Poljaka iz raznih krajeva nije išlo u jednom pravcu. Na shvaćanje Poljaka pod Austrijom i Njemačkom osjećao se utjecaj germanske nauke, dok je pravnička misao Poljaka pod ruskom upravom formirana većim dijelom francuskim uplivom, manje engleskim i neznatnim dijelom ruskim.

Jedan od najdelikatnijih problema obnovljene Poljske bilo je i ostaje pitanje izjednačenja zakonodavstva. Sejm se prije svega bavio obradom ustava i stvaranjem općedržavnog administrativnoga zakodavstva koje je dijelom, bar što se tiče spoljne strane, već izjednačeno; za stvaranje pak jednoobraznoga gradjanskoga i krivičnoga zakonodavstva obrazovana je 1919. godine kodifikacijona komisija, kojoj je povjerena izrada pet velikih izjednačenih poljskih zakonika: gradjanskoga, trgovačkoga i krivičnoga prava, sudsko-gradjanskoga i krivičnoga postupka.

Komisija, sastavljena od četrdeset i četiri pravnika teoretičara i praktičara iz sviju dijelova Poljske, podijelila se s obzirom na postavljeni joj zadatak, na pet sekcija i pristupila radu u toliko intenzivnije, pošto je već izvjestan dio pripremnih radova započet privatno još za vrijeme rata, jer smo još od samoga početka rata bili duboko uvjereni, da se čas ujedinjenja Poljske približuje.

Teškoće, koje su se pojavile pred poljskom kodifikacijonom komisijom, povećane su još tom činjenicom, što je veliki rat, a u vezi s njim i razne idejne struje, unesao promjenu u mnogim pravnim pojmovima, dotakao se principa, koji su do sada smatrani za neoborive, kao na pr. u gradjanskom pravu lična svojina, pravo slobode ugovora i t. d.

Novi pronalasci, kao na pr. vazduhoplovstvo, zahtijevaju nove do tada nepoznate pravne norme. I u krivičnom pravu predratna struja, koja je težila ublaženju represija, ustupila je mjesto sasvim suprotnoj struji, struji pojačanja represija pod utjecajem opadanja moralnoga nivoa za vrijeme rata i pod utjecajem uvećanja prestupa.

Još u početku svoga rada je kodifikacijona komisija došla do zaključka, da joj, prije izrade povjerenih joj zakonika, pada u duž-

*) I kod nas treba gotovo sve stvarati iznova, ako se hoće da odstrani postojeći haos zakona, koji vrijede na sedam posve različitih pravnih područja države (Opaska uredništva)

Digitized by Google

nost, kao najvažniji zadatak, izjednačenje pojedinih grana gradjanskoga i krivičnoga zakonodavstva, izdanje više manjih zakona, koji bi uvodjeni djelomično, olakšali u budućnosti sprovodjenje jednoobraznih zakona.

U domenu gradjanskoga prava obradjen je prije svega projekat zakona o medjunarodnom privatnom i medjupokrajinskom pravu, imajući za cilj otklanjanje nesuglasica u privatno-pravnim odnosima sa stranim zemljama i regulisanje nepodudarnosti, koja bi se pojavila primjenom raznih zakonodavstava u odnosu medju raznim pokrajinama poljske države. Obradjeni su zatim projekti zakona o mjenicama i čekovima, koji su već nedavno stupili na snagu. Ti zakoni, zasnovani na odredbama haške konvencije, uvode u trgovačke odnose sistem baziran na uzore iz germanskih zakonodavstava, koji su poslužili za osnov haškim odlukama. Zatim je obradjen projekat zakona o pravu autora, koje je dodano medjunarodnim odredbama, usvojenim bernskom konvencijom.

Na naročite teškoće naišlo je izjednačenje bračnoga prava. U ovoj grani prava izjednačenje zakonodavstva je preče, nego u drugim, pošto su principi, na kojima se u raznim dijelovima Poljske osniva bračno pravo, sasvim protivni. Na bivšem pruskom teritoriju postoje gradjansnki brakovi i gradjasko sudstvo u bračnim sporovima; — u zemljama, koje je Austrija držala, gradjanskno sudstvo i crkveni brakovi sa izuzetnom dozvolom za gradjanski brak; — u bivšim ruskim zemljama brak isključivo crkveni i duhovni sud u sporovima kršćanskih vjeroispovijesti, očevidno drugi za svaku vjeroispovijest. Brak, zaključen u jednom dijelu Poljske, ne važi u drugomu, pa to stanje treba što prije izmijeniti. Na žalost ipak, vjersko i političko obilježje tih protivnosti čini izjednačenje zakonodavstva u ovom ptanju naročito teškim i zbog toga tok radova na ovom pitanju napreduje slabije, nego što bi trebalo*).

U drugim dijelovima gradjanskoga prava su pripremni radovi dalje odmakli; pojavilo se je već nekoliko djelomičnih projekata u članovima, koje su obradili referenti pojedinih dijelova, ali je do izrade cjeline još dosta daleko.

Više se odmaklo u domenu sudsko-gradjanskoga postupka. Tu su već pripremni radovi završeni, te se je pristupilo obradi projekta po članovima, koji će svakako iduće godine biti gotovi i objavljeni u zemlji i na strani.

Radovi na krivičnom pravu odmiču mnogo življim tempom. Da li zato, što je lakše izjednačenje u ovoj grani, da li pak zato, što je veća djelatnost pravnika-kriminalista, da li možda i jedno i drugo, glavno je da su radovi obaju krivičnih sekcija na završetku i zato je moguće o njima više reći.

U djelokrugu krivičnoga prava obradjen je prije svega, kao najhitnija stvar, projekat zakona o sudovima za maloljetnike. U smislu

*) Isto stanje na polju ženidbenoga prava nalazi se i kod nas, samo što se ženidba, pravovaljano sklopljena na jednom pravnom području, smatra valjanom i na drugom pravnom području, zatim se pušta na jednom pravnom području

Digitized by Google

toga projekta maloljetni do trinaeste godine su potpuno neodgovorni; sud za maloljetne može ipak nad njima primijeniti vaspitna sredstva, naime: dati ih pod nadzor starateljski, smjestiti ih u tudjoj obitelji ili u zavodu za vaspitanje. Takodjer može sud oduzeti roditeljima ili starateljima roditeljsku vlast i prenijeti ju na drugo lice. Maloljetnike od trinaest do sedamnaest godina projekat razlikuje: one, koji su učinili djelo sa rasudjivanjem, od onih, koji su učinili djelo bez rasudjivanja. Ta je podjela odbačena od najnovijih zakonodavstava, kao sjeverno-američkih, engleskoga, norveškoga, holandskoga, belgijskoga i projekta talijanskoga. Ostala je ipak u poljskom projektu u glavnom pod utjecajem francuskoga zakonodavstva. Maloljetnicima, koji izvrše djelo bez rasudjivanja, sud za maloljetnike može primijeniti samo vaspitana sredstva, a za one, koji izvrše krivično djelo sa razumijevanjem, takodjer i sredstva za popravak, kao na pr.: predati ih u zavod za popravak za vrijeme od šest mjeseci do deset godina, pri čemu sud ne naznačuje točan rok njihova smještanja u zavod, nego samo najkraći i najduži rok na pr. od jedne do pet godina, a o njihovu oslobodjenju docnije rješava sudac za maloljetnike na prijedlog zavoda. Na maloljetnike te kategorije primjenjuje se takodjer uslovna presuda i oslobodjenje prije roka. Projekat obuhvaća takodjer ustrojstvo sudova za maloljetnike, specijalni sudski postupak, te propise o stvaranju društvene zaštite nad maloljetnicima i popravno-vaspitne zavode. U nadležnost sudova za maloljetnike spadaju ne samo djeca, koja su izvršila prestup, nego i djeca do sedamnaeste godine, koja se bave razvratom, skitnjom ili prosjačenjem, ili uopće djeca, koju roditelji predaju sudu zbog njihova rdjavoga vladanja.

Ovaj projekat, još 1921. godine primljen od opće skupštine kodifikacijone komisije, nije još uspio biti ratifikovan od strane zakonodavnoga tijela s obzirom na znatne izdatke, vezane sa njegovim sprovodjenjem u život, koje je pri rdjavim poljskim financijama bilo nemoguće ostvariti. Sada, po stabilizaciji valute, nadamo se, da će nam uskoro stanje naših financija dozvoliti izdanje toga zakona.

Projekat općeg djela krivičnog zakona primljen je već od strane sekcije krivičnog prava kodifikacijone komisije, radovi na posebnom dijelu su u toku i od prilike za dvije godine treba da bude gotov cjelokupni projekat u članovima. Opći dio projekta, osim smrtne kazne, koja je primljena od obaju krivičnih sekcija većinom od jednoga glasa — sedam prema šest —, uvodi samo dvije vrsti lišenja slobode: tamnicu do dvadeset godina ili bez naznačenja roka, te za lakše prestupe zatvor. Projekat predvidja šire primjenjivanje novčanih kazni, koje u slučaju neizvršenja podležu zamjeni oba-

razrješenje ženidbe, pravovaljano sklopljene na drugom pravnom području, — što više pušta se razrješenje ženidbe promjenom vjeroispovjesti jednom bračnom drugu i sklopljenje nove ženidbe na jednom te istom pravnom području. Kod nas je dakle prosto »in fraudem legis agere« u obziru sklapanja i razrješavanja ženidbe. (Opas. ured.).

Digitized by Google

veznoga rada. Zatim projekat pored ili mjesto kazne uvodi preventivna sredstva, kao zavode za umno oboljele, za prestupnike manje uračunljive, za alkoholičare, domove, gdje se nalazi rad ljenčinama i naviknutim prestupnicima, te najzad zavode za nepopravljive. Prestupi se dijele na dvije kategorije: zločine, koji podležu kazni više od pet godina tamnice, i prestupi do pet godina. Narušenja pravnoga poretka ne ulaze u opći krivični zakonik; ovi će biti predmet zasebnoga krivično-policijskoga zakonika.

Projekat zakona o sudovima za maloljetnike i opći dio krivičnoga zakonika odštampani su na poljskom jeziku i u prijevodu francuskom u dodatku »Pregleda poljskoga gradjanskoga i kriminalnog zakonodavstva« (Revue Polonaise de Législation civile et criminelle) prvi svezak. Nekoliko primjeraka tih projekata stavljam na raspoloženje univerzitetu. Od svih zakona radovi na krivičnom postupku najviše su odmakli, pošto je projekat gotov u članovima, primljen od strane sekcije za krivični postupak kodifikacijone komisije u drugom čitanju; on je bio objavljen u štampi polovinom 1924. godine a sada referenti unose u njega sitnije izmjene pod utjecajem primjetaba, koje sa sviju strana dolaze. Treće čitanje u sekciji će se izvršiti na jesen tekuće godine, a u početku 1926. godine definitivno izradjeni projekat treba da bude podnesen zakonodavnomu tijelu. Nekoliko primjeraka projekata takodjer stavljam na raspoloženje. Prijevod na francuskom jeziku će izaći po prijemu projekta u trećem čitanju.

Istovremeno sa zakonima o gradjanskom i krivičnom postupku, naročita komisija, imenovana od strane opće skupštine kodifikacijone komisije, obradila je projekat zakona o ustrojstvu sudova, koji je primljen od strane opće skupštine kodifikacijone komisije i poslan zakonodavnomu tijelu. Projekat ovaj uvodi kao najnižu sudsku instanciju gradske sudove tipa približnoga austro-njemačkim sreskim sudovima. Ovi će sudovi pretresati sve sporove samo s jednim sucem, samostalno, a naričito sitnije gradjanske sporove kao i krivične o prestupima, kažnjavane zatvorom do jedne godine ili globom. Kao pomoćni organ, koji ulazi u sastav gradskoga suda, funkcionirat će — osim u većim mjestima — mirovni suci za najsitnije gradjanske sporove do sto zloti, a za krivične do sto zloti globe ili četrnaset dana zatvora. Mirovni suci su birani, sve ostale suce imenuje predsjednik Republike izmedju kandidata izabranih od strane suda. Druga instancija za gradske suce, a u isto vrijeme prva instancija za sporove teže prirode, su zemaljski sudovi, koji odgovaraju današnjim okružnim sudovima. Ovi će sudovi rješavati neke gradjanske sporove s jednim sucem, a ostale u zboru od trojice sudaca. Drugu instanciju za zemaljske sudove u gradjanskim sporovima čini apelacijoni sud. U krivičnim sporovima uloga apelacijonog suda je vrlo ograničena. Protiv osuda zemaljskih sudova u krivičnim sporovima nema apelacije. Projekat predvidja porotne sudove. To zahtijeva naš ustav, kojemu se je morala pokoriti kodifikacijona komisija, ma da su se članovi obiju kriminalnih sekcija gotovo jednoglasno izja-

Digitized by Google

snili, da su porotni sudovi već zastarili i da nema potrebe uvoditi ih. To je, u ostalom, i mišljenje velike većine pravnika-kriminalista cijele kontinentalne Evrope. Ipak su tvorci našega ustava bili drugog mišljenja. Isto se može reći o izbornim mirovnim sucima.

Na čelu cijele sudske organizacije će stajati kao i dosada najviši kasacijoni sud. U smislu projekta zakonika o krivičnom postupku će to biti kasacijona instancija, do koje će moći da dodje svaki spor, bilo na osnovu traženja stranaka, bilo na moći kasacije u odbrani zakona, zasnovane od strane prvoga prokuratora. Uslijed razmimoilaženja dosadašnjega zakonodavstva i nejednakoga formiranja poljskoga pravničkoga mišljenja najviši sud će imati vrlo težak, ali istovremeno visoki zadatak: starati se, da svi izjednačeni poljski zakoni budu jednako primjenjivani na cijelom državnom teritoriju, te da se form ra jednako mišljenje svih sudova na cijelom teritoriju Republike.

Iz priložene skice vidimo, da Poljska na tom polju, kao u ostalom i na svim drugim, čini što može, u granicama mogućnosti, a često i više, da sazide jedinstvenu državnu zgradu, jedinstvenu i trajnu, koja počiva prije svega na zakonu i pravdi. Poljska se možda bolje od drugih država drži načela, kome ju je naučilo iskustvo, da je snaga svake države osnovama na zakonu, da je dobar zakon osnova održanja jake države i da je bio uzrok tomu, da su kako poljski narod tako i narodi južnih Slavena doživili u svojoj istoriji toliko nezasluženih muka i patnja, uvijek taj, što su naši neprijatelji držali silu nad pravom, mač nad pravdom.

Ali došla je Nemezis istorije, razbijeni su okovi, koji su nas stezali, ispao je mač iz ruke, koja ga je protiv pravde upravljala, a pravda je pobjedila. Možda još ne sasvim, ali na nama je, da potpun triumf prava izvedemo.

Doći će momenat, kad ne će biti dijela slavenske zemlje, koji ne bi bio potpuno slobodan. Samo složno rame uz rame!

Uredjenje administracije u Poljskoj.

Predavanje, što ga je držao dne 23. svibnja 1925. u sveuč. auli kao gost našega Pravničkoga društva sveuč. profesor u Varšavi dr. Tadija Hilarowicz.

Uredjenje administracije u oslobodjenoj poljskoj državi nailazilo je na velike teškoće zbog velike razlike u pojedinim poljskim dijelovima, koji su bili pod tudjim upravama. Onaj dio Poljske, koji je prije pripadao Austriji, imao je u administraciji sva mjesta posjednuta gotovo isključivo od Poljaka i svi su oni 1918. godine poslije stvaranja Poljske Republike prešli u poljsku državnu službu; dok u dijelovima, koji su prije rata pripadali Njemačkoj i Rusiji, Poljaci nisu bili primani u administrativne urede, — možda samo izuzetno. Na taj način Poljska Republika, velika država, koja broji preko dvadeset i sedam miliona stanovnika, počinjući, da radi na uredjenju svoje administracije, našla se u takovoj situaciji, da se u jednom dijelu, koji je nekada

Digitized by Google

bio pod austrijskom okupacijom, nalazio korpus odabranih i iskusnih činovnika, dok ih u drugim dijelovima države nije bilo.

Osim teškoća, koje su se javljale u personalu, uredjivanje poljske administracije je nailazilo i na druge teškoće. Dakle poljska je država u svojim zemljama zatekla tri različita administrativna sistema: austrijski, ruski i njemački. Čak se može reći, da ih je bilo i četiri, jer je u zemljama, koje su bile pod ruskom upravom, postojala izvjesna razlika izmedju zemalja na teritoriju »Kraljevstva kongresnoga« i ostalih dijelova.

Na taj način vaskrsla poljska država, uredjujući svoju administraciju, odjednom je imala da računa sa tri različita administrativna sistema, koje je trebalo izjednačiti, s druge strane pak u jednom dijelu Poljske je raspolagala odličnim i iskusnim činovnicima Poljacima, kojih broj nije bio dovoljan, da zadovolji potrebe nove administracije. Iz tih je teškoća poljska država ipak sretno izišla.

Za kratko vrijeme uspjelo je stvoriti potreban broj administrativnih činovnika i uvesti jedinstvenu administrativnu organizaciju u cijeloj Poljskoj. Napominjem, da se izjednačenje administracije u cijeloj državi može odnositi na tri pitanja: Prvo na uvodjenja jedinstvenoga uredjenja administrativne vlasti, drugo na uvodjenje samouprava i treće na izjednačenje propisa administrativnoga prava, propisa dakle o administrativnom postupku, industrijskom pravu, sanitetskom i t. d. Kao najvažniji i prvi od tih zadataka bilo je izjednačenje osnovnoga skeleta državnoga života t. j. uredjenje administrativnih vlasti.

Vrhovne administrativne vlasti u Poljskoj Republici su ministarstva, koja — svako u svome djelokrugu — obuhvaćaju cijelu Poljsku. Ministarstva u Poljskoj su slijedeća: Ministarstvo inostranih djela, ministarstvo vojno, ministarstvo unutrašnjih djela, ministarstvo financija, ministarstvo pravde, ministarstvo trgovine i industrije, ministarstvo saobraćaja, ministarstvo poljoprivrede i državnih dobara, ministarstvo prosvjete i vjera, ministarstvo gradjevina, ministarstvo rada i socijalne politike, te ministarstvo agrarne reforme. — Ranije je bilo više ministarstava, kao n. pr. ministarstvo narodnog zdravlja, koje je ukinuto i ušlo u sastav ministarstva unutrašnjih djela pod nazivom »Generalna direkcija narodnog zdravlja«. Ministarstvo pošta i telegrafa takodjer je ukinuto i ušlo u sastav ministarstva trgovine i industrije pod imenom »Generalna direkcija pošta i telegrafa«. Zasebno ministarstvo umjetnosti i kulture ukinuto je i uneseno u sastav ministarstva prosvjete i vjera. Tako je ukinuto i ministarstvo ishrane. Ova su ministarstva ukinuta poradi uštede. — Skrećem pažnju i na to, da je izvjesno vrijeme postojalo zasebno »Ministarstvo za bivši dio pruske Poljske«, koje je obavljalo poslove onoga dijela Poljske, koji je prije pripadao Pruskoj. To je ministarstvo ukinuto, te sada, kao što sam kazao, sva ministarstva bez razlike funkcionišu u cijeloj Poljskoj kao centralne administrativne vlasti.

U pogledu oblasne podjele, provedena je u cijeloj Poljskoj jedinstvena administrativna organizacija. Cijela Republika podijeljena je

Digitized by Google

na petnaest vojvodstva i to: Varšavsko, Lodjsko, Kjelecko, Lubelsko, Novogrodsko, Bjalistocko, Polesko, Volinjsko, Poznanjsko, Pomorsko, Krakovsko, Lavovsko, Stanislavovsko, Tarnopolsko i Šlesko. Osim toga je administrativni okrug Vilenjski istoga ranga sa vojvodstvom, a tako isto je prijestolnica Poljske Varšava izdvojena iz vojvodstva varšavskoga i čini zasebni administrativni okrug ravan vojvodstvu. Sva vojvodstva dijele se u srezove; na čelu sreza stoji starosta.

U rukama vojvoda i starosta nalazi se veći dio administrativne vlasti, ali ne i cijela administracija. Ta prava vojvoda i starosta ne odnose se na administraciju: vojnu, sudsku, financijsku, željezničku, poštansko-telegrafsku i na agrar. Za te struke postoje zasebne vlasti, koje ne potpadaju pod vojvodstva i starostva. Za prosvjetu postoje okružne školske kuratorije, kojima su podčinjeni sreski inspektori: za financijska pitanja postoje financijske uprave (izbe), kojima su podčinjeni financijski uredi. Tako isto zasebne su poštansko-telegrafske uprave, kao i željezničke direkcije. Agrarni uredi su zasebne vlasti, koje rješavaju agrarna pitanja.

I ako vojvoda, kao što vidimo, nema u svojim rukama cijelu administrativnu vlast na teritoriju vojvodstva, ipak je on jedina i glavna vlast medju drugim administrativnim vlastima. Točnije rečeno: on je predstavnik države, pod čijim se predsjedništvom sazivaju periodične skupštine načelnika svih administrativnih vlasti na teritoriju vojvodstva u cilju sprovodjenja državne politike. Tako isto vojvodi pripada izvjesno pravo uticanja na postavljanje činovnika i onih administrativnih vlasti, koje mu nisu podčinjene.

U pogledu organizacije administrativnih vlasti, imamo jedinstveno uredjenje u cijeloj Poljskoj. Pojedini srezovi obuhvaćaju po više gradova i selskih općina. Pojedina mjesta su isključena iz srezova i čine sama za sebe srezove. Što se tiče samouprava, za sada su u pojedinim dijelovima Poljske Republike obavezni još specijalni propisi, i to: na teritoriju, koji je nekada pripadao Austriji, obavezni su propisi iz vremena Austrije; — na teritoriju, koji je pripadao Njemačkoj, stari njemački zakoni, a na teritoriju, koji je bio pod ruskom upravom, novi propisi, izdani od strane poljske države, i djelimično dijelovi zaostalih ruskih propisa. U toku su radovi na izjednačenju samoupravnog uredjenja cijele države. Već su obradjeni zakoni o samoupravnom uredjenju cijele Poljske, pa će u najkraćem vremenu biti primljeni i objavljeni.

Što se tiče pojedinih dijelova administrativnoga prava, niz zakona već izdanih izjednačio je veliki dio administrativnih propisa za cijelu Poljsku. Iznijet ću kao primjer zakon o vodama, koji je u svakoj državi jedan od najvažnijih i najtežih u primjenjivanju administrativnih zakona. Već imamo jedan zakon o vodama za cijelu Poljsku, koji je zamijenio stare austrijske propise, kao i ruske i pruske. Tako isto pripremljen je cio niz projekata drugih administrativnih zakona. Što se tiče izjednačenja administrativnih zakonodavstava obaveznih u pojedinim dijelovima države, koji su prije toga bili razdijeljeni, a docnije ujedinjeni, to se pitanje predstavlja kod vas u

Digitized by Google

Jugoslaviji sigurno kao i kod nas u Poljskoj. I zbog toga možda će vas interesovati, kakovo imamo mi gledište u tom pitanju. Očevidno je naš ideal, da u cijeloj državi budu isti propisi. Ali u pogledu izjednačenja tih propisa trebalo bi biti dosta opreznim i uvijek imati na umu, da je daleko manja šteta za državu, ako bi izvjesno vrijeme u pojedinim dijelovima države vladali različiti pravni propisi, nego tada, ako bi ti propisi naglo bili zamijenjeni izjednačenim zakonima. Prilikom izjednačenja zakonodavstva treba uvijek imati na umu, da se bolji propisi ne zamjenjuju sa gorima; izjednačenje zakona u pojedinim dijelovima treba da se zbude eklektikom u najboljem značenju te riječi, izbor najboljih propisa. Na taj način kod nas u Poljskoj, imajući za cilj izjednačenje pravnih propisa u cijeloj državi, staralo se ipak ne da to bude i suviše brzo, nego da to bude kako treba obradjeno, pripremljeno i imalo za zadatak u istini ne samo izjednačenje nego i usavršenje pravnih propisa*).

Na završetku da kažem nekoliko riječi o usavršenju administracije. Nedavno sam čitao u izvjesnoj recenziji o koncertu, da neki artista ima izvrsnu tehniku, ali u istini o tehnici virtuoza ne bi trebalo ni govoriti, pošto je jasno, da se tek tada može govoriti o virtuozu, kada je netko ovladao tehnikom u najvećem stepenu. To me je mišljenje potpuno dovelo do ubedjenja, pošto se ono odnosi na sve vrste ljudskoga rada. Kao što možemo govoriti o dobrom artisti tek tada, kada je ovladao tehnikom, na sličan način možemo govoriti o pravnom naučenjaku onda, kada je prestao, da se bori sa teškoćama metoda, tako isto i o pravnom usavršavanju administracije može se govorit samo onda, ako su osnovi toga uredjenja sasvim završeni.

Zato smo mi tek tada, kada smo poljsku administraciju potpuno reorganizovali, kada smo uspjeli spremiti dovoljan broj spremnih činovnika svih grana službe, mogli pristupiti usavršavanju u njenoj funkciji. Da se to postigne najbolja su ova dva sredstva: inspekcija u administraciji i školovanje administrativnih činovnika. Inspekcija u administraciji ili nadzor viših vlasti administrativnih — slanje na mjesto činovnika od strane viših vlasti — ima veliku važnost. Istina, prisustvo delegirane više vlasti za provedbu načina vršenja službe u nižim uredima ne može biti ničim drugim zastupano.

U razvoju administrativne inspekcije razlikujemo dva dijela. U prvom dijelu bi administrativna inspekcija imala samo disciplinski karakter; njenim zadatkom bilo bi konstatovanje izvjesnih nedostataka ili zloupotreba. Postepena inspekcija razvila bi se takodjer u tom pravcu, te bi se mogla nazvati instruktivna inspekcija. Instruktivna djelatnost inspekcije bazira se na tome, što se činovnicima, a naročito podčinjenim lično i na mjestu daju savjeti, objašnjavaju im se zadaci, na koje nailaze u praksi, i daje im se pravac za dalje usavršavanje. Takovo shvaćena inspekcija administracije izvrsno je sredstvo za njeno usavršavanje.

*) Ova načela za izjednačivanje prava u državi sa različitim pravnim područjima valjalo bi da osobito uvažuje i naše zakonodavstvo! (Opas. ured.).

Digitized by Google

Drugo takovo sredstvo je, kao što sam naglasio, brižljivo staranje za obrazovanje administrativnih činovnika. Varao bi se onaj, koji bi mislio, da je sasvim dovoljno završiti više studije i odmah obavljati administrativne poslove. Naprotiv, treba biti načisto, da su akademske studije samo osnova potrebnoga činovničkoga znanja, a kod administrativnih činovnika, koji se već nalaze u službi, treba to znanje stalno razvijati i dopunjavati. Važnost toga principa shvaćena je kod nas i od prije izvjesnoga vremena otvaraju se razni kursevi za administrativne činovnike u cilju razvijanja i usavršavanju njihova znanja. Osjeća se sve jači pokret u tome pravcu. Sve više i više administrativni činovnici šalju stručne rasprave o administrativnoj praksi u časopise administrativno-pravne, sve više i više razvija se administrativna literatura, u kojoj aktivno učešće uzimaju administrativni činovnici**).

I ovdje bi trebalo istaći princip, koji je od značaja ne samo za poljsku administraciju, nego i za administraciju ostalih savremenih država: kao što je svaki intelektualni rad, tako je i rad administrativnih činovnika uopće samo tada u istini plodan, ako se bazira na dubokoj ljubavi prema svome pozivu. Administraciju se može u istini zavoljeti, jer je jedan od najsvetijih zadataka administrativnoga činovnika, da u narodu neposredno predstavlja državnu vlast.

Ocjene i prikazi.

Наследно право С нарочитим обзиром на грађански законик краљевине Србије за потребу својих слушалаца саставио Др. Драгољуб Аранђеловић. Београд 1925. VII. стр. 176.

Pred par dana primio sam ovu najnoviju Arangjelovićevu knjigu, sastavljenju u prvom redu z a p o r a b u n j e g o v i h s l u š a l a c a.

Kao što je savjesno i marljivo predavanje prva, najglavnija dužnost sveučilišnoga nastavnika, tako mu jednako i skrb mora biti upravljena na to, da njegovi djaci imadu otkuda učiti predmet, koji predaje. To je osobito važno kod nas, gdje iz srednjih škola sve više izlaze djaci, koji redovno — osim sa svojim materinskim — ne vladaju nijednim drugim jezikom, ni toliko da bi bez velikih teškoća mogli upotrebljavati učevnu knjigu pisanu tudjim jezikom*).

**) Ovako se radi u Poljskoj. Kako stoji stvar kod nas u obziru namještanja spremnih činovnika i usavršavanja njihove spreme u cilju valjanoga funkcioniranja uprave, znade svatko, koji makar i malo čita naše novine. Vidi o tom i na str. 258. (Opaska uredništva)

*) »Škripta«, što ih pišu djaci prema predavanjima svojih profesora, pogrješna su — često i neuporabiva. A i razni sa više manje zvučnim naslovima providjeni surogati učevnih pomagala (»repetitoriji«, »pregledi« i t. d.), koliko su u hrvatskom jeziku pisani i odštampani, pružaju već s obzirom na zanimanje ljudi, koji ih sastavîše, malo vjerojatnosti, a još manje garancije, da bi takvi radovi mogli iole nadomjestiti dobru učevnu knjigu.

Digitized by Google

Treba dakle osobito pohvaliti Arangjelovićevo nastojanje, da se je i u tom pravcu pobrinuo za svoje slušaoce, te im podao knjigu, iz koje će moći učiti tako važnu partiju općega privatnoga prava kao što je nasljedno pravo.

Kako je pak Arangjelović — što sam već drugdje imao priliku naglasiti — osobito vješt u jasnom i prijatnom prikazivanju zakučastih pravnih materija, to je on kao pozvan da piše ovakve knjige. Time će doista u velike zadužiti djačtvo a i narod, kojemu će današnji njegovi slušaoci služiti sutra kao suci, odvjetnici ter u drugim važnim pravničkim zvanjima.

Poteškoće, koje je pri sastavu ovoga svoga djela imao pisac, nisu dakako nipošto malene. I kod djela kompilatorne prirode (a to su po naravi stvari više manje svi udžbenici) treba postupati s velikim oprezom, da se u sklad dovedu divergencije raznih autora. Nema li toga suglasja, u nanovo sastavljenom udžbeniku, smućuje to u velike čitaoce, napose djake, a sama knjiga gubi mnogo od svoje vrijednosti.

Nego i mimo to imadu osobite teškoće u prikazivanju postojećega općega privatnoga prava oni autori, koji se poglavito bave privatnim pravom onoga područja naše države, gdje vrijedi gradjanski zakonik kraljevine Srbije. Taj loši ekscerpt našega općega gradjanskoga zakonika zadaje doista trista briga i muka srbijanskim pravnicima — i teoretičarima i praktičarima. Naročito se može to ustvrditi za nasljedno pravo, gdje je srbijanski zakonodavac baš prepolovio svoj austrijski uzor.

U kojem stepenu je Arangjelović svladao netom spomenute teškoće, ne bih mogao odmah sada potpuno ustanoviti. Tu bi trebalo dakako dulje proučavati ovaj najnoviji njegov rad. U ostalom ovi moji redci ni nemaju biti kritika, već samo obznana i upozorenje čitalaca »Mjesečnika« na ovu ediciju. Obznanjujem ju pak u »Mjesečniku«, jer ona nije namijenjena — kako pisac u predgovoru kaže — samo djacima »i kandidatima za sudski ispit, već i ostalim pravnicima, da osvježe svoja znanja iz nasljednoga prava«.

Napose će i za starije hrvatske pravnike biti ovo nasljedno pravo instruktivno, da se upoznaju sa shvaćanjima i teorijama ponajboljih srbijanskih pravnika u tom dijelu našega općega privatnoga prava, te vide, kako ovi tumače gradjanski zakonik — svoj i naš.

Ima tu veliki niz interesantnih pitanja. Ja ću se zaustaviti samo kod nekih, na koja nailazim odmah na početku Arangjelovićeve knjige.

Tako primjerice veli pisac govoreći na str. 12. i sl. o hereditas iacens, da ove nema po srbijanskom zakoniku, jer se po ovom nasljedno pravo stiče delacijom. Dokaz tomu imao bi biti § 394. srb. gr. z-a, koji glasi: »Poslije smrti žitelja srpskoga dobra njegova, i i prava i obvezateljstva, osim čisto ličnih, prelaze kao nasljedje na drugoga, koga po redu zakon opredjeljuje, ako on ugovorom ili zaveštanjem nije drugojače uredio«. Ja sam dakako extraneus u

Digitized by Google

tumačenju srb. zakonika, ipak moram reći, da mi se čini odviše forsirano vidjeti u tom i tvrditi, da ovaj § dokazuje, da se nasljedstvo stiče delacijom. Verb. »prelazi« ne daje toj tvrdnji dovoljne jakosti. Čitajući tu zakonsku ustanovu po višeput, sine ira et studio, držim, da je ovdje zakonodavac htio poglavito reći, da do zakonskoga nasljedovanja dolazi, ako nije ugovorom ili oporukom drukčije rečeno. Da se tu radi o redu naslova za nasljedno pravo, dokazuje, mislim, konac ovoga §-a (»... ako on ugovorom ili zaveštanjem nije drugojače uredio«). Ako toliko poentiramo verbum »prelazi«, finis toga §-a (netom citirane riječi) potiskuje se, protiv pravila tumačenja, prekomjerno u nazadak.

Na str. 15. veli Arangjelović, da u srbijanskom zakoniku nema zak. propisa o ugovoru o odrečenju nasljedstva (pactum renunciatorium a naš § 551. ogz-a) i da takav po tom zakoniku ni nije dopustiv, jer da § 539. toč. 4. srb. gr. z-a sadržaje općenito pravilo, da su ugovori o raspolaganju, dakle i o odricanju nasljedstva maskim, zabranjeni. Ovaj § 539. naime — kaže pisac doslovno dalje — »nije specijalno naredjenje, koje bi samo zabranjivalo ugovore o prodaji još nepripaloga nasledja izmedju budućega nasljednika i trećih lica, nego opšte pravilo, da su ugovori o raspolaganju (pa dakle i odricanju od nasljedja i otudjivanju njegovom, besplatno ili uz naknadu, maskim) zabranjeni«. Dotični § (539.) srb. gr. z-a, glasi: »Naročito zakon zabranjuje i uništava ugovore slijedeće: . . . 4) ugovor, kojim bi ko nasljedje ili isporuku još za života od onoga, od koga bi mu pripalo, prodao« (v. naš z. § 879. toč. 4.).

Ponajprije bih rado vidio, da je autor na tom mjestu iznio razliku izmedju ugovora o odrečenju nasljedstva i pactuma de hereditate tertii viventis odnosno pact. de repudianda hereditate (v. Pfaff—Hofmann Komm. i »Excurse« ad § 551.). Nadalje ne bih se mogao složiti sa gornjim piščevim naučanjem, prem se on poziva na izvode i nekih drugih srpskih autora, koje ali žalibože nemam pri ruci. Napose držim, da § 539. toč. 4. srb. gradj. z-a nije toli »opšteno pravilo«, kako to Arangjelović tvrdi. I Pfaff—Hofmann uče u svojem »Excurse« (ad § 551.), da se valjanosti pactuma de repudianda hereditate sklopljenoga sa ostaviteljem ne protivi § 879. toč. 4. o. g. z-a (Exc. cit. str. 36. in f. i 37. ter N. 34.). Odatle se može. držim, zaključiti, da i po nazoru Pfaff—Hofmannovom ovaj § ne bi stajao nasuprot ni ugovoru o odrečenju nasljedstva (sklopljenom sa ostaviteljem) sve da §-a 551. u našem z-u ni ne bi bilo. Konačno srb. § 539. toč. 4. još je uži od §-a 879. toč. 4. našega z-a, jer govori samo o prodaji, dok naš zakon govori o otudjenju.

I u prikazivanju prava reprezentacije (str. 23. i sl.) držim, da nije nauka o starijem austr. pravu (prije novelâ) došla u Arangjelovićevoj knjizi do adekvatnoga izražaja. Naglašujem: prije novelâ, jer su ove princip reprezentacije znatno probile, ali za nas u Hrvatskoj ne vrijede novele, a srb. gradj. zakonik je takodjer ude-

Digitized by Google

šen po istom, t. j. starom nenoveliranom austr. kodeksu. Istina, Ehrenzweig naziva u svom sistemu vladajuće (Pfaff—Hofmanovo) u tom pitanju shvaćanje — starijim, ali on to kaže tek u izdanjima svoga sistema, koja su izišla poslije novele, a ovdje podjedno i to, da se mora taj nazor »sada« (iza novelâ) napustiti.

Uopće se čudim, da Arangjelović, kad navodi upotrebljenu literaturu, nije spomenuo Pfaffa i Hofmanna, ove sjajne dioskure austr. civilistike. Dakako, koliko se je pisac pored Ungera služio i drugim na str. 2. navedenim austr. autorima, ne će spomenuta okolnost biti na štetu njegovoj knjizi, jer su se ti pisci, svi osim Unger-a, u velike služili Pfaff—Hofmanovim komentarom, tim izdašnim majdanom (Fundgrube) za nauku austr. naslj. prava.

Ne bih nipošto htio, da se ovo par sporadičnih, tako rekući prima vista učinjenih, pripomena shvati kao kritika ili bolje kao neko isticanje, »nedostataka« u Arangjelovićevom radu. One, ovako malobrojne kao što jesu, ako se smatraju i opravdanima, ne bi ni mogle smanjiti vrijednost Arangjelovićeve knjige u cijelosti njezinoj. Da sam to ipak učinio, razlog je u tom, što sam želio pokazati, kako je i za naše (i starije) hrvatske pravnike interesantna i instruktivna ova najnovija knjiga odličnoga beogradskoga sveuč. profesora. S toga razloga sam ju u ovom našem časopisu obznanio i zbog toga ju i toplo preporučam.

Zagreb, 25. IV. 1925. **Ivan Maurović.**

•

Dr. Vladimir Margan: Nekoliko zadataka naše države.

(I. dio. Pančevo 1924.)

Ova vrlo zanimljiva i aktualna knjiga, puna pobuda, sastoji iz predgovora i 10 poglavlja.

U prvom poglavlju »Pitanje populacije« (str. 20—42) pisac ispravno ističe dva elementa u pitanju pučanstva: kvantitativni, čim se bavi demagogija, i kvalitativni, čim se bavi eugenika ili rasna higijena. Pisac se osvrće na kvantitativnu stranu, prikazuje stanovništvo Evrope u njegovu porastu od god. 1800.—1910., pri čemu udara u oči velik porast germanskoga življa te stanovništva u trim balkanskim državama (Srbija, Rumunjska, Bugarska), dok stanovništvo u Francuzkoj pada. Kod slavenskih naroda se pokazuje porast.

Detaljno se osvrće na prilike u predratnoj Ugarskoj za razdobje od god. 1900.—1911. te ustanovljuje opadanje kod svih narodnosti, i slavenskih i neslavenskih. Da dobije što jasniju sliku, obzira se pisac na ostale demografske momente, koji su od utjecaja na porast odnosno opadanje pučanstva. Najprije se bavi brakom, za koji tvrdi, da opada (osim u Rumunjskoj) i to da opada s porastom blagostanja; uopće broj brakova pokazuje tendenciju stalnog opadanja. Dalje se bavi brakorazvodima i dolazi do za-

Digitized by Google

ključka, da broj brakorazvoda raste. Isporedjujući činjenice r o d j e n j a kod raznih evropskih naroda i u Vojvodini dolazi do zaključka, da broj rodjenih stalno o p a d a. Kod v a n b r a č n o g a radjanja ističe, da se Slaveni odlikuju malenim, Germani visokim brojevima vanbračne djece. Baveći se pojavom s m r t n o s t i (broja umrlih) ističe, da se u svim kulturnim državama Evrope pokazuje polako opadanje u broju umrlih; za banatske oblasti ustanovljuju statistički podaci (od god. 1900.—1911.), da je smrtnost najveća kod Srba, a isto tako da je kod Srba i najveća smrtnost djece ispod 1 godine (za razdoblje od god. 1909.—1912.). Dalje navodi brojeve m r t v o r o d j e n i h (za razdoblje od god. 1906.—1910.). Osvrće se na b r a k o v e b e z d j e c e ili samo s 1 do 2 djeteta te izriče bojazan, da ne stojimo daleko od tipičnoga sistema 1—2 djeteta. Vukući paralelu izmedju Srba iz bivše kraljevine i Srba iz bivše Ugarske, dobiva po ove potonje vrlo nepovoljnu bilansu: broj brakova, broj živorodjenčadi i prirodni porast kod ugarskih Srba je m a n j i (sa 5.4%, odnosno 5.2% i 6.2%), dok je m n o g o v e ć i broj smrtnosti (sa 7.2%), a vanbračne djece je za 50.0% v i š e nego kod Srba iz kraljevine.

Zar je čudo, da pisac tuži ovako (str. 42.): »Šta vredi dakle ovom biseru (Vojvodini); šta vredi ovom srpskom Kananu; šta vredi ovoj žitnici naše države; šta će joj pomoći sve njeno najveće blago, blago, koje je upravo izvor sviju blaga i bogatstva, kada je njeno najskupocenije privredno blago: čovek, stanovništvo, istrošeno, slabo, bolesno, iskvareno, izopačeno, iznureno!? Kako će se dakle moći osloniti na tu bolesnu, iznurenu, trošnu oblast naše Kraljevstvo? Kakav će to biti »stup države«, koji je sam po sebi trošan, koji pokazuje sve simptome društvene slabosti, koji pati od svake vrste demografske bolesti? Ko će joj pomoći? Da li joj se može još, i u opšte pomoći? Na koga će se osloniti bivša Kraljevina Srbija, koja se sama silno već istrošila, iznurila, oslabila? Ko će moći izidati na ovakoj trošnoj osnovi, i sa ovako lošim gradivom jednu modernu, jaku, zdravu, krepku, silnu, uglednu državu? Da li koga tište ovakove velike brige? Da li ko vodi o svemu ovom računa? Da li se što radi i šta na ovom polju?«

Pisac traži, da se prekine s dosadašnjim metodom: »Mora se prekinuti sa metodom, koji ide samo za tim, da iscrpe, da iskoristi, da izvuče sve prirodno i privredno blago ove zemlje. Jer, kao što smo vidjeli — tome će skoro biti kraja; izvori će na skoro usahnuti, jer su ovi krajevi bolni, iznureni, trošni. Jer je i naša Kraljevina S. H. S. nasledila jedno bolesno, iznureno, trošno telo; jedno telo jedne oblasti, koja je vekovima stenjala pod pritiskom najraznovrsnijih režima; koja je bila poprište najkrvavijih evropskih bojeva; koja je stradala vekovima od svakojakog nasilja turskih begova, austrijskih beamtera, pa najzad nosila teške okove madjarskog, džentrijskog virtšavta . . .«

Drugo poglavlje nosi naslov »Madjarizacija« (str. 43.—51.). Ovo su žalosne stranice, koje ispisuje pisac. Prirodno je, da Madjari uz rabljene po njima metode pokazuju silan prirast. Dok se je cijelo stanovništvo umnožalo (od god. 1900.—1910.) samo za 7.4%, prirast Madjara je iznosio 16.3%! Nijemci izkazuju m i n u s od 5.4% to jest

Digitized by Google

prešli su u Madjare! Madjarska zvanična statistika to tumači spontanom tendencijom gibanja pučanstva od sjevera prema jugu, a mi to krstimo nasilnom madjarizacijom. S pravom ističe pisac, kako je to zagonetno, da se toliki broj Madjara seli u te plodne krajeve Vojvodine, dok se autohono pučanstvo seli u — Ameriku, navodno radi prenapučenosti. Pisac upućuje na osobit prirast Madjara u vojvodjanskim gradovima; taj je prirast 105.2%, dok je pad srpskoga gradskog življa minus 19.5%! Jednaku politiku madjarizacije vodili su Madjari i prema drugim narodnostima, osobito Rumunjima. Iz plodnih krajeva Bačke i Banata iselilo se u Ameriku 176.000 duša, većinom srpskoga življa.

Pisac te žalosne pojave popraćuje (str. 51.) ovako: »Mi pratimo suznim očima bezdušno nasilje, sistematski i fanatički pritisak jedne šake ljudi nad mnogopaćenim i mnogobrojnim plemenima. Mi gledamo kako se jedna malena manjina uzdiže u visine, kako zaseda za vrat te tlači, kinji, muči, gnjavi, pritiskuje, nogama gazi i rukama šiba ogromnu, nesretnu većinu jedne bedne države. Mi vidimo i čujemo, kako se prolama očajni jauk; kako uzdišu, jadikuju, jecaju, stenju, suze rone, znoj i krv liju ti nesretni milioni. Mi ih vidimo, kako najzad iznureni, izlomljeni, ogorčeni, umoreni, rano u grob ležu, usled i u sred teških borbi i mnogih stradanja. Mi gledamo, kako se jedan veliki deo tih mnogonapaćenih mučenika spasava i bega u daleku, široku i neizvesnu daljinu, preko širokih mora, preko visokih gora. Jedna strašna Gestimanija, jedna strahovita Golgota jednog mnogo paćenog naroda!«

U poglavlju trećem »Značaj gradova« (str. 52.—57.) se pisac osvrće na pojavu »industrijalizacije«, s kojom ide uporedo gibanje stanovništva sa sela u gradove, u kojima je veća opasnost za bračni život, za porast vanbračne djece, spolnih bolesti, samoubijstva i kriminaliteta, a za pad bračne plodnosti.

U poglavlju četvrtom »Skupoća« (str. 58.—63.) se pisac osvrće na skupoću, koja je danas jedno od najvažnijih pitanja, htijuć skrenuti pažnju na društvene posljedice skupoće, koje osobito utječu na brak, na smrtnost, na iseljenje, na kriminalitet i na slabu hranjenost. Sav užas skupoće lijepo je pisac prikazao ovako (str. 62.): »Skupoća, ako se blagovremeno ne suzbije, raste kao bujica te kao lavina lomi i krši sve, na što u svom putu naidje. Njome se širi sve jače i dublje d r u š t v e n a k o r u p c i j a, koja toči krv, prebija kosti i sisa moždinu društvenog organizma do paralize, do propasti! Ona biva sve silnija, neodoljiva te je kadra, da poljulja i obori najčvršći i najčišći karakter, i da povuče za sobom u ponor cele društvene slojeve i celo društvo i državu. Kao što se to u istoriji često i dešavalo. Ona ubija u čoveku stid, savest, poštenje i ne štedi ni ljude na najvišim položajima. Pod njenim zakriljem plode se kao otrovne gljive, kao skakavci, svakojaki pustolovi, dešperateri, pozeri, zlikovci, nitkovi, demagozi, nesavesni štreberi i t. d.«

Peto poglavlje nosi naslov »Rasna higijena« (str. 64.—74.). U tom vrlo zanimljivom poglavlju se pisac obraća k v a l i t a t i v n o j

Digitized by Google

strani pučanstva. On ističe, kako se broj poroda nalazi u stalnom opadanju u svim kulturnim zemljama. Upozoruje, kako je eugenetika već daleko koraknula u Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj i osobito u Sjev. Amrici. Po piscu je pitanje eugenetike kod nas upravo pitanje opstanka. Polazeći sa stanovišta, da smo mi borbeni narod, pita se pisac, čemu se imamo nadati i kakova nas sudbina čeka? Jasno je piscu, da danas u društvu prevladavaju kontraselektorne posljedice, a tomu ima odmoći rasna higijena. Po piscu su društvene i državne ustanove tako udešene, da više štite interese slabih, pokvarenih, na štetu jakih, boljih. Tako na primjer, veli pisac, naša zakonodavstva, naši parlamenti, gdje bi trebali sjediti najbolji od najboljih, što se uistinu ne dešava, jer se ima obzira više na partijske i lične interese nego na interese društva, države i na načela rasne higijene. Ni pravosudje, nastavlja pisac, ne vrši zadatak društvenog odabiranja ili tek u vrlo maloj mjeri, jer se nepopravljivi kriminalni i protudruštvein tipovi tek privremeno iz društvene zajednice isključuju, da se po tom opet društvu na vrat šalju, mjesto da ih se društvo radikalno oslobodi ili putem prisilnog azíliranja ili (u izvjesnim slučajevima) prisilnom sterilizacijom. Jednako i društvene ustanove ne stoje u službi razumnoga društvenog odabiranja, jer suviše štite bolesne, abnormalne, protudruštvene i protudržavne elemente. Da, što više, i sami napreci na polju higijene utječu kontraselektivno, jer se poklanja mnogo više njege bolesnoj, krzljavoj djeci nego li zdravoj. Kontraselektivno utječe i sama kultura, nadalje spolne bolesti i prekomjerna upotreba alkohola. Sa širenjem kulture koraca uporedo i vještačko ograničavanje prirodnoga množenja te broj samoubistava. Pisac ipak prikazuje i dobre strane kulture. On žaleć ističe, da se nije tu poslužio nikakovim statističkim materijalom, koji bi se odnosio na naše prilike, naprosto zato — jer takovih podataka kod nas nema.

Jednako je vrlo zanimljivo šesto poglavlje, koje nosi naslov »Zadaci države na polju rasne higijene« (str. 75.—81.). Prije svega spominje pisac zakonodavstvo, koja važna ustanova mora biti tako uredjena, da u nju samo najbolji mogu ući. U parlamentu može biti mjesta samo cvijetu jednoga naroda. Nivo svih evropskih parlamenata stoji vrlo nisko. Zakonodavstvo je jedan važan, težak, upravo naučan rad, koji pretpostavlja vrlo mnogo pozitivnoga znanja, svestranu obrazovanost, vrlo širok vidokrug i poznavanje samog života i životnih prilika dotičnoga naroda. Parlamenat su pretvorili u plodonosno poduzeće. Ne smije se dozvoliti, da sve kuglice podjednako rješavaju sudbinu jednoga naroda; moraju se za to naći izvjesne korekture: jednako pravo dati nejednakima najveća je nepravda, koja ima sudbonosnih posljedica. Parlamenat, koji na visini stoji, morat će se orijentirati više i jače u bijološkom, eugenetskom i rasno-higijenskom pravcu. Takov parlamenat morat će voditi populacijonu politiku u tom smislu. Mora postati uvjerenjem matera, da je društveni grijeh ne imati poroda. Morat će

Digitized by Google

se provesti reforma nasljedstva; valjat će zavesti porodične katastere, snažniju njegu dojenčadi, državno osiguranje roditeljstva i potomstva, riješiti činovničko pitanje, suzbijati nezdravo prelaženje ženskinja u redove privrednoga rada i zarade. Valjat će provesti stroge mjere za uspješno suzbijanje spolnih bolesti. Valja provesti financijsko-poreznu reformu. Valja provesti staranje o vanbračnoj djeci. Valja suzbijati alkoholizam. Vrijedno je pročitati izvode piščeve o posljedicama istoga (str. 78.—81.).

U sedmom poglavlju pod naslovom »Centralizacija i decentralizacija« (str. 82.—95.) ističe pisac, da je u tijesnoj vezi s pitanjem rasne higijene problem centralizacije i decentralizacije. Kod nas vrlo akutno i važno pitanje. Pisac se toga problema dotiče najprije s teoretske, a onda s praktičke strane. Tvrdi, da je socijološki potpuno opravdano, da svaka centralna vlast mora težiti manje više centralizaciji. Poziva se na Simmela, le Bona. Očituje se pristašom centralizacije, smatrajuć ju neumitnom društvenom zakonitosti, nu takovo ujedinjenje može biti samo posljedica laganoga nasljednog nagomilavanja, što pisca dovodi do pitanja o nasljedjenju duševnih osebina jednoga naroda ističući, da jedan narod svoj nacijonalni karakter ne mijenja. Usavršavanje i popravljanje rase može se postići samo putem odabiranja. Pisac dolazi do zaključka, da je centralistička tendencija za budućnost jednoga naroda neophodno nužna i korisna, ali to ne smije ići putem nasilja, upotrebom grube sile i prinudnih sredstava, već isključivo putem odabiranja. Prelazeći na specijalne prilike u Vojvodini, pisac se najprije dotiče prošlosti, navodeći bezbroj naroda i rasa, koje su ondje boravile, a uz njih i mnoštvo pustolova, pa i zlikovaca (Banat je bio nazvat »austrijski Sibir«). Rezultat svega toga bila je smjesa i ukrštavanje ne samo u bijološkom smislu, već smjesa kao i ukrštavanje misli, osjećaja, vjere, običaja, tradicije, prošlosti, kulture, jezika i cijeloga naziranja u svijet. To su problemi neizmjernoga značaja i težine. Dalje se pisac dotiče pitanja autonomije, samouprave. Kao što je, veli pisac, vrhovno etičko načelo autonomija, tako to isto načelo mora biti i načelom državne uprave, što i jeste pravi smisao i značaj demokracije. Autonomija mora ostati ideal državnoj upravi. Pisac drži, da se naša država ne može nazvati demokratskom, još manje autonomnom i to zato, »što niti ima široka masa prave svoje i svesne volje, niti se ta volja može potpuno razviti i ispoljiti, niti se pak pokazuje tendencija od strane centralne vlasti, da u autonomnom smislu vaspita svoje građjane za buduću saradnju« (str. 94.). Pisac dolazi do ovoga zaključka (str. 95.): »Centralizam je kao sredstvo za ujedinjenje, za izravnanje, za stvaranje jednolike, čvrste, zdrave, bolje rase, potpuno opravdano i nužno. Ali ideal svake državne uprave mora biti samouprava i saradnja društva te prema tome potpuna samouprava. Me-

Digitized by Google

tod i sredstva jesu označena principima eugenike i rasne higijene«.

Osmo poglavlje nosi naslov »Činovničko pitanje« (str. 96.—109.). Tu pisac ističe, da se naša država nalazi u nesretnom položaju, da ima mnogo i loših činovnika. Uslijed prevelikoga broja došlo je do redukcije činovništva, pri kojoj su bili mjerodavni lični i partijski interesi. Naša država strada od činovničke hipertrofije. Osvrće se na Taylorov sustav i navodi 4 primjera iz područja eksperimentalne psihologije. Piscu jasno iz cijeloga dosadanjeg izlaganja izlazi ovo (str. 107.):

»a) Da ćemo u buduće morati voditi jednu rasno-higijenski, bijološki, eugenetski i naučno orijentiranu i fundiranu politiku. Jednu politiku, koja se skoro dijametralno razlikuje od naše i današnje politike bez plana, bez načela, bez znanja, bez nauke, bez sistema.

b) Da će trebati veliku pažnju polagati te na celoj liniji i u svima školama širiti znanje i poznavanje načela, zakona i postulata, koje nam stavlja nauka, osobito: biologija, društvena psihologija, eugenika, rasna higijena i t. d. te će ovakovo obrazovanje morati preći u svest i najširih društvenih slojeva.

c) Da bi se mogla odnegovati jedna bolja, savršenija, umnija, jača, plemenitija rasa, tip ljudi, mora će se u tom pravcu izraditi sistematski planovi, metodi; te će se morati pre svega za ovakov veliki posao spremiti, vaspitati specijalni državni organi, osobito za ovu službu sposobni administrativni činovnici, bez kojih se izvršenje ove zadaće ni zamisliti ne da.

d) Da se ni politika više ne može terati bez gore navedenih znanja te da pri tom velikom poslu mora sudelovati ne samo država, već i škola, crkva, celo društvo, svi pojedino i skupa, a osobito državni nervni sistem: administrativno činovništvo, koje ima te pokrete voditi«.

Od te velike zadaće ne samo da daleko stojimo, već mi ne činimo za to nikakove pripreme.

U zaključnom poglavlju »Pregled i izgled« str. 110.—112.) ide pisac za tim, da probudi mjerodavne krugove, da se što prije prihvatimo ozbiljnoga naučno-sistematskog rada. Treba latentnu energiju, koja u našem narodu počiva, pretvoriti u živu i korisnu snagu.

*

Ova vrlo zanimljiva i velikom naučnom spremom pisana knjiga sili na razmišljanje, na isporedjivanje. Sili na isporedjivanje osobito, što se tiče pučanstva kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji. Nu moramo se ograničiti tek na nekoje pojave, jer se glede svju ne vodi kod nas statistika.

Pisac (str. 23.) ustanovljuje za razdoblje od god. 1900.—1911. opadanje za slavenski živalj Vojvodine sa 5.3%, za neslavenski sa 6.6%. To je veliki minus u prirodnom porastu, nu otale još ne vidimo, kako je sa faktičnim porastom. Faktični porast žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji u razdoblju od god. 1869.—1910. iznosio je 201.778,

Digitized by Google

dok bi prirodni porast viškom poroda za isto razdoblje imao iznositi 324.861. Možda je iseljivanje poglaviti uzrok toj razlici. Narodno blago bi bilo samo onda konačno izgubljeno, kada bi ti iseljenici cijeli život ostali izvan domovine, ali ih se ipak izvjestan broj i vraća.

Pisac ističe ponajprije brak, koji da pokazuje uopće tendenciju stalnog opadanja; brak opada sa blagostanjem; na brak utječu i neplodne godine. Kakogod bi bilo zanimljivo ispitati te tvrdnje za pojavu braka u Hrvatskoj i Slavoniji, nije to moguće, jer naša statistka nema navedenih vjenčanja po staležima tako, da se ne može ustanoviti, da li brak s blagostanjem opada. Zanimljivo je, da je u petgodišnjem razdoblju od god. 1906.—1910., kako to navodi pisac (str. 28.), palo na 1.000 stanovnika u Evropi najviše brakova na Srbiju (10.0), najmanje na Švedsku i Norvešku (5.0). Brak sa blagostanjem opada. Po Bertillonu je, veli pisac, sklopljeno brakova na 1.000 stanovnika kod vrlo siromašnih i sirotnih 57, kod bogatih i vrlo bogath 42 u Parizu, a 88 odnosno 46 u Berlinu. Pristaše Darwinovi kao na pr. Schallmayer upravo tvrde, da je bogatstvo bijološki štetno, dok se je Darwin glede toga više rezervirano izjavio.

Da se i u Hrvatskoj i Slavoniji opaža kod braka tendencija opadanja, vidi se iz ovih statističkih podataka:

U Hrvatskoj i Slavoniji sklopljeno je brakova

g. 1901.:	21.822	kod	sveukupnog	žiteljstva	od 2,432.882
„ 1902.:	22.358	„	„	„	„ 2,454.993
„ 1903.:	21.791	„	„	„	„ 2,473.420
„ 1904.:	25.469	„	„	„	„ 2,495.715
„ 1905.:	23.007	„	„	„	„ 2,508.853
„ 1906.:	22.834	„	„	„	„ 2,530.508
„ 1907.:	23.210	„	„	„	„ 2,553.759
„ 1908.:	23.196	„	„	„	„ 2,572.668
„ 1909.:	21.356	„	„	„	„ 2,599.655
„ 1910.:	21.238	„	„	„	„ 2,621.954

A za razdoblje od god. 1911.—1922. neka služe ovi podaci[1]):

Brakova je sklopljeno

g. 1911. . .	22.128	g. 1915. . .	7.128	g. 1919. . .	54.874
„ 1912. . .	21.268	„ 1916. . .	9.832	„ 1920. . .	37.384
„ 1913. . .	22.980	„ 1917. . .	12.295	„ 1921. . .	32.400
„ 1914. . .	17.460	„ 1918. . .	23.804	„ 1922. . .	27.646

Popis sveukupnoga pučanstva predleži samo za god. 1920. Tada je bilo u Hrvatskoj i Slavoniji stanovništva 2,613.963, a sklopljenih brakova iste godine 37.384, što izgleda, kao da brakovi rastu. Nu ako se pomno promotre gornje tabele, vidi se opadanje od god. 1901. do 1914. Onda je zaopčeo svjetski rat, koji je svršio krajem god. 1918. te je broj brakova već u god. 1919. porastao na 54.874,

[1]) Stavljeni mi na raspolaganje po ravnatelju statist. ureda u Zagrebu gosp. dru Signjaru.

Digitized by Google

dok u daljim godinama postepeno pada. Čini se, da sama priroda ide za tim, da se ljudstvo održi brojčano na istoj razini. Darwin[2]) tvrdi, da civilizovani narodi pod povoljnim uvjetima podvostručuju svoj broj u 25 godina. Točniji pregled o tom će se moći dobiti, ako se mir održi i prilike na bolje krenu, možda tek nakon nekoliko decenija.

Broj brakorazvoda raste, tvrdi pisac (str. 30.). To stoji, osobito u današnje vrijeme. Koncem veljače 1925. istaknuo je sveuč. profesor u Budimpešti Desider Laky da momentano u Madjarskoj hara prava epidemija bračnih rastava; dok se godine 1896. od 1000 zakonitih brakova razvrglo tek 57, otpada danas u malenoj Madjarskoj na 1000 brakova 415 rastava. Laky smatra glavnim razlogom toj katastrofalnoj pojavi gospodarsku krizu i opću demoralizaciju. Najviše rastava braka ima u krugovima inteligencije. U 60% slučajeva traži rastavu muž. Prema službenoj statistici, koja je u Njemačkoj nedavno objavljena, razvrgnuto je 15% brakova, koji su sklopljeni nakon prevrata. U Austriji je po tvrdnji poslanika Severa od rata sudbeno razvedeno više od 120.000 brakova. U Beču je od tako zvanih ratnih brakova, koji su sklopljeni u Rossauerkaserne u Beču, razvedeno preko 80%. To je vrlo žalosna slika, ali ne valja smetnuti s uma, da mi baš prolazimo tim najkritičnijim vremenom ne samo za brak nego i za mnoge druge ustanove.

Broj rodjenih stalno opada, tvrdi pisac (str. 34.). Za Hrvatsku i Slavoniju vrijede ovi statistički podaci[3]):

Desetgodišnji prosjek živorodjene djece:

God	1874.—1880.:	82.793	od	toga	zakonite	78.532	nezak.	4.261
»	1881.—1890.:	90.820	»	»	»	85.554	»	5.266
»	1891.—1900.:	95.472	»	»	»	89.515	»	5.957
»	1901.—1910.:	99.987	»	»	»	92.869	»	7.118

Prosjek mrtvorodjene djece:

God.	1874.—1880.:	zakonite	775	nezakonite	112
»	1881.—1890.:	»	1.063	»	147
»	1891.—1900.:	»	1.649	»	190
»	1901.—1910.:	»	2.042	»	229

Za najnovije razdoblje od god. 1911.—1920. su ovi podaci[4]):

[2]) Die Abstammung des Menschen und die geschlechtliche Zuchtwahl.

[3]) Opaža se, da su se počeli voditi od god. 1874.

[4]) Stavljeni mi na razpoložbu po ravnatelju stat. ureda u Zagrebu gosp. dru. Signjaru.

Digitized by Google

Porod

Godine	rodilo se					
	žive djece			mrtve djece		
	ukupno	zakonite	nezakon.	ukupno	zakonite	nezakon.
1911	94.685	87.448	7.237	2.164	1.936	228
1912	100.798	92.815	7.983	2.329	2.059	270
1913	95.060	87.849	7.211	2.358	2.085	273
1914	98.046	90.798	7.248	2.127	1.934	193
1915	66.835	61.204	5.631	1.411	1.232	179
1916	46.512	42.184	4.328	1.123	984	139
1917	46.561	42.111	4.450	1.033	882	151
1918	48.270	43.344	4.926	1.258	1.078	180
1919	90.155	82.836	7.319	1.983	1.760	223
1920	97.497	88.712	8.785	2.233	1.988	245
Prosjekom godina 1911—1920	78.442	71.930	6.512	1 802	1.594	208

God. 1921. rodilo se ukupno djece 102.523, od toga zakonite 94.001, nezakonite 8.522, a god. 1922. ukupno 96.077, od toga zakonite 88.272, nezakonite 7.805. — God. 1921. rodilo se mrtvorodjene djece 2.099, od toga zakonite 1.817, nezakonite 282, a god. 1922. ukupno 1.850, o dtoga zakonite 1.640, nezakonite 210.

Pisac ističe (str. 35.), da se po tvrdnji v. M a y r a Sloveni odlikuju malenim, naprotiv Germani visokim brojevima vanbračne djece. Otale ja ne bi htio izvoditi nikakov zaključak na mortalitet. Pozivam se na L e c k y-a[5]), koji kaže, da ima malo većih zabluda od one, koja prosudjuje putenost kojega naroda po broju njegovih nezakonitih poroda. Očita pogrješka te metode jest, da ne uzima u obzir prostituciju; a osim toga ignorira potpuno činjenicu, da velik broj nezakonitih poroda nastaje iz uzroka, koji se posve razlikuju od velike žestine putenih strasti. Tako vlada na primjer u mnogim predjelima Englezke mišljenje, da vjenčanje ima retroaktivnu moć. Ako je Švedska obzirom na broj nezakonitih poroda dugo vremena stajala najnižje na ćudorednoj stepenici, bio je glavni uzrok u poteškoćama, kojima je zakonodavstvo sprečavalo sklapanje braka. A i kod nas ima predjela, gdje se iz gospolarskih motiva polaže važnost na plodan brak, pa se nezakonita djeca kasnijom ženidbom legitimiraju.

Što se smrtnosti (pomora) tiče to pisac piše (str. 37.), da je kod Srba ne samo najveći pomor nego i najveći pomor djece ispod 1 godine. Za Hrvatsku i Slavoniju neka služe slijedeći podaci (od. god. 1874.—1910.):

Desetgodišnji prosjek pomora:	Pomor djece u 1-voj godini u % živorodjenih:
God. 1874.—1880.: 70.774	God. 1874.—1880.: 23.92
» 1881.—1890.: 63.420	» 1881.—1890.: 21.49
» 1891.—1900.: 72.554	» 1891.—1900.: 21.81
» 1901.—1910.: 67.502	» 1901.—1910.: 22.22.

[5]) Sittengeschichte Europas — II. Aufl. Leipzig 1879. Bd. I. 129.

Digitized by Google

Liječeno je bilo po liječniku od 100 pomrlih:
God. 1906.: 24.84 God. 1908.: 27.14 God. 1910.: 27.86.
» 1907.: 26.55 » 1909.: 27.03

Pomor od tuberkuloze je u razdoblju od god. 1906.—1910. iznosio 18.49%. Za najnovije razdoblje od g. 1911.—1920. su ovi podaci:

Pomor

Godine	Sav pomor	od toga umrlo				
		djece do uključivo 1 godine		od sušice	liječenih po liječniku	
		apsolutno	u % živorodjenih		apsolutno	od 100 umrlih
1911	69.490	10.618	10·21	11.402	19.788	28.48
1912	66.598	10.289	10·21	10.903	19.293	28.97
1913	67.945	10.655	11·21	10 981	20.051	29.51
1914	66.220	9.940	10·14	10.006	18.518	27.80
1915	77.945	9.804	14·67	12.857	19.758	25.45
1916	60.200	5.496	11·82	11.455	17.012	28.26
1917	62.360	5.091	10·93	11.062	18.049	28.94
1918	108.929	6 544	13·56	12.591	26.090	23.95
1919	61.040	8.513	9·44	10 293	16 764	27.46
1920	62.660	10.710	10·98	9.611	17.324	27.65
Prosjekom godina 1911—1920	70.308	8.766	11·18	11.116	19.265	27.40

God. 1921. pomrlo je ispod 1 godine 11.399 djece (muške), 9.023 (ženske), a god. 1922. djece muške 11.100, ženske 8.547.

Dok je u razdoblju od god. 1906.—1910. pomrlo od sušice 18.49%, pomrlo ih je u razdoblju od god. 1911.—1920. 15.75 %, što mora služiti dokazom, da se pokazuje uspjeh u borbi proti toj bolesti. Za ilustraciju razornoga djelovanja tuberkuloze upozorujem na ove podatke: Sav pomor u gradovima g. 1910. na infekcijoznim bolestima iznosio je 1.666, od toga na tuberkulozi 1.278. U god. 1920. iznosio je sav pomor na infekcijoznim bolestima u gradovima 1.980, od toga na tuberkulozi 1.315. Neka se vidi, kako je ta nemila bolest god. 1920. u pojedinim gradovima harala:

Pomor u gradovima god. 1920. od infekcijoznih bolesti:

Grad	Pomor od infekcijoznih bolesti	od toga od sušice	Grad	Pomor od infekcijoznih bolesti	od toga od sušice	Grad	Pomor od infe cijoznih bolesti	od toga od susice
Senj	10	10	Varaždin	70	41	Mitrovica	98	71
Bakar	17	6	Bjelovar	45	29	Petrovarad.	10	6
Sušak	38	25	Koprivnica	42	20	Sr. Karlovc	25	22
Petrinja	28	18	Križevci	18	14	Vinkovci	99	62
Sisak	54	28	Brod	49	36	Vukovar	61	44
Karlovac	162	69	Požega	33	30	Zemun	139	93
Zagreb	806	561	Osijek	176	130			

Ukupno pomrlo od infekcijoznih bolesti 1.980, a od toga od sušice 1.315.

Digitized by Google

O tipičnom sustavu braka sa 1—2 djeteta ne mogu govoriti obzirom na Hrvatsku i Slavoniju, jer se o tom kod nas ne vode statistički podaci.

Potpuno se slažem s piscem, da su se Madjari trsili, da Nemadjare n a s i l n o pomadjare. Nu ipak se madjarstvo, kako to ističe i M. J a k š i ć u svojem prikazu piščeve knjige[6]), nije tako naglo širilo, kao što je to predratna madjarska statistika iskazivala, niti je bilo za narodnosti u Ugarskoj opasnosti, da tako naglo isčeznu i pretope se u Madjare. Ja bi htio upozoriti na poznati S p e n c e r o v socijološki zakon: Kada su jednake jedinice izvrgnute istoj sili, nastaje integracija. Tako su se i nemadjarske narodnosti, izvrgnute istoj sili madjarizacije, sbile po rasama u što uže skupine, pokazujući možda i z v a n a, da se podvrgavaju sili, ali l a t e n t n o se držali što uže svoje narodnosti.

Pitanje madjarizacije je od važnosti i za socijologa i za političara. Pokazuje naime, kako ne valja. Evo kako tu pojavu sa socijološkoga stanovišta dobro prikazuje uvaženi socijolog G. R a t z e n h o f e r[7]): U društvu (razumije se predratnom) u Ugarskoj postoji najpotpunija dioba socijalnih funkcija. Najdublji temelj pučanstva, podloženi Slaveni i Rumunji, rade u najrazličitijim oskudnim životnim položajima, tvoreći tako rekuć najnižu kastu. Nijemci sačinjavaju u mnogom srednji stalež i daju inteligenciju za sva praktična i obrtna djelovanja; oni nemaju razloga da budu neprijateljski proti državi, u kojoj doduše ne nalaze političkog upliva, ali gospodarskog prosperiteta. Židovi se skrbe za trgovinu i promet, te posjeduju ugarski kapital. Madjar konačno zauzima sva unosna javna mjesta i vodi politiku države t. j. vlada šovinističkim terorizmom i ne pruža mnogo pozitivnoga. Usuprot sebičnoj sili u službi zasebnih interesa stupa u svoje pravo oslobodjenje, te postaje socijalnom potrebom, da izčeznu takove organizacije sile, kao što u Rusiji, gdje je birokracija samo jedna organizacija isisavanja ili u Ugarskoj, gdje manjina političara od zvanja, ne davajući ništa u kulturnom pogledu, podjarmljuje većinu šovinističkim terorom. Posljedica toga, što su Habsburgovci pružili ruku za uskrsnuće pod turskim gospodstvom isčezloga ugarskog kraljestva, bila je, da je ono pleme, koje je najbolje umjelo, da druge obori, a samo da najmanje za druge uradi, naime Madjari, postigne najmjerodavniji položaj... Potšo su Madjari nesposobni, da nad cijelim vladaju etički i kulturno, ali od cijeloga mogu izvrsno živjeti, primili su funkcije stranoga tijela u mesu Austrije... Madjarima, tomu narodu najčvršćeg individualiziranja, prožetim jakom vezom zajednice, ali bez ikakova za općim dobrom idućega nagona prema onim zajednicama, u kojima živi, je prirodno poželjno potkapanje rasne vrednote, ćudoredne i značajne jakosti svih drugih naroda u svrhu nesmetanoga vladanja i iskorišćivanja.

O značaju gradova, osobito sa socijološkoga stanovišta, izrekao sam svoje misli u studiji. koja će biti objelodanjena u almanaku o

[6]) Nova Evropa od 11. veljače 1925. str. 153.

[7]) Soziologie. Leipzig 1907. str. 149, 164, 187, 227.

Digitized by Google

kongresu vojvodjanskih gradova (god. 1924. i 1925.). O skupoći, koja danas vrši odlučan utjecaj na najraznovrsnije socijalne pojave, valja se saglasiti s piščevim izvodima, koji su prije prikazani.

Vrlo sam zahvalan piscu, što se je taknuo veoma važnoga pitanja rasne higijene. Tu se mora preporučiti osobita brižljivost u promatranju i rezerviranost u generaliziranju. Eugenika je tek u povojima. Darwin (l. c.) se tuži, da civilizovani ljudi poduzimaju sve i sva, da održe na životu i duševno i tjelesno slabe. On veli, kako se može s razlogom uzeti, da je cijepljenje održalo hiljade, koji bi uslijed svoje slabe konstitucije prije podlegli kozicama, pa radi toga i slabiji članovi civiliziranoga društva rasplodjuju svoju vrst. Nitko, koji je obratio svoju pažnju uzgoju domesticiranih životinja — veli on — ne će o tom dvojiti, da to mora biti u najvećoj mjeri opasnim po ljudsku rasu. Začudno je, kako brzo pomanjkanje brižljivosti ili zlo primijenjena brižljivost vodi do degeneracije koje domesticirane pasmine; ali izuzevši slučaj, koji se tiče samoga čovjeka, jedva je koji uzgojitelj takov neznalica, da bi za rasplod odabirao svoje najgore životinje. Najstrože se ispituje rasna čistoća pseta, pedigree konja-trkača, jedino se reprodukcija čovjekova prepušta volji pojedinca. A koliko se je ženidbenih zapreka konstruiralo, samo se nije pitalo, da li su ti novi ženidbeni drugovi i u stanju roditi zdravu djecu. Neke države Sjevero-američke unije su počele uvoditi zakonske mjere, da osiguraju budućnost rase. Pennsylvanija je donijela zakon, po kojem zaručnici moraju prije vjenčanja donijeti liječničku svjedočbu. Wisconsin je zakonom zabranio brakove nesposobnih[8]). Htjelo se utrti put tako zvanim »eugeničkim brakovima«. Nu taj problem se, jednoč postavljen, sam od sebe proširuje[9]). Iza liječnika uzima riječ nacijonalni ekonom, iza njega socijalni političar. I protu-društveni se nagoni baštine. Amerikanci su izračunali, da je Ada Jukes, mati zločinaca, imala u nekoliko pokoljenja više stotina potomaka, samih pijanica, tatova i ubojica, za koje je država na sudbenim i kaznioničkim troškovima morala platiti preko jedan milijun dolara. Kako ih istrijebiti? Radikalno — sterilizacijom. U god. 1905. primila je država Indiana zakon, koji uredjuje takovu sterilizaciju, a kašnje su slijedili Washington, Kalifornija, Connecticut i još 12 država. Slažem se s piscem, da danas u društvu prevladavaju kontra-selektorne činjenice. Na to je takodjer već upozorio Darwin (l. c.). On navodi uz ostale primjere, kako civilizacija nepovoljno djeluje na prirodni probir, i podržavanje velike stojeće vojske, koja sprječava najčvršće mlade ljude, da stupe u brak u cvijetu svojega života, dok slabiji ostaju kod kuće, te imadu veći izgled, da svoju vrst rasplode; zatim spominje i primogeniture.

Uza sve to Darwin — a tim se visoko izdiže nad ostale — kaže: »Pomoć, koju pružamo nemoćnicima, je poglavito rezultat nagona simpatije, koji je izvorno stečen kao dio socijalnih nagona, ali je kasnije postao nježnijim i dalje se raširio. Mi ne bismo ni

[8]) Taj zakon je poništen po državnom sudištu u Milwaukee-u.

[9]) Lijepi prikaz od * * * u Neue Freie Presse od 10. kolovoza 1913.

Digitized by Google

mogli našu simpatiju, kada bi ju razum i odstraniti htio, spriječiti, a da ne ponizimo najplemenitiji dio naše naravi. Stoga moramo podnositi bezdvojbeno zlo djelovanje življenja i umnažanja slabih«. Držim ovo D a r w i n o v o mišljenje ispravnim.

Pisac je ljepo predočio zadatke države na polju rasne higijene; još je dalek put do njihova ostvarenja. Pisac je ispravno označio crtu organičkoga razvitka u državi: od centralizma do samouprave.

Pisca zbunjuje (str. 10.), što sav svijet kod nas politizira i rješava najtežja pitanja, kao što je pred toliko i toliko stotina godina theologizirao, ali neka ne pusti s vida, da je to politiziranje posljedica demokratiziranja: tko je sa 21 godinom izbornik, ima i pravo politizirati.

Mislim, da se sa vrlo poštovanim piscem razilazim u jednoj načelnoj točci. On se obara na S o h m a, koji hoće da pravo bude vaspitač u duhu »hrišćanske« etike — svakako preusko shvaćanje. Pisac perhorescira za pravo svako »uzajmljivanje od ma koje druge nauke« (str. 16.), u tom slučaju od etike. Tu se razilazimo. Pisac ispravno kaže (str. 17.), da je zadatak prava poslužiti životnim interesima postojećega društva, a zar to nije i zadaća etike? Zar nije tendencija prava, da se što više etizira, moralizira? Pa kada pravna svijest narodnja primi u se koje m o r a l n o načelo, onda će i zakonotvorac, koji sluša bilo svoga naroda, prije ili kasnije to m o r a l n o načelo proglasiti p r a v n i m. U tom baš leži evolucijoniranje prava, da iz sfere drugih nauka prihvaća izvjesna načela, koja će, zaodjenuta u pravnu formu, moći još bolje poslužiti životnim interesima postojećega društva. Da pravo mora kod prevare reagirati, ukazuje se nama samo po sebi razumljivim, ali je bilo i vrijeme, kada se je prevara doduše smatrala nemoralnom, ali kada nije moguće bilo p r a v n o proti njoj reagirati. C i c e r o nam (de officiis III) pripovijeda o lukavom sirakuškom novčaru, koji je prevario viteza Cania, prikazavši mu u svojim vrtovima, kako ribari neprestano ribu nose, dok nije Canius vilu za skup novac kupio i na platež se literalnim kontraktom smjesta obvezao; pa kada je drugi dan vidio, da je sve to bila varka, ipak nije mogao ništa učiniti, jer mu za onda pravo nije pružalo sredstva, da proti toj prevari reagira; još nije bio izdao Aquilius Gallus svoj edikt contra dolum malum, a kada ga je izdao, bio je to pravnički čin prvoga reda. Aquilius je razumio, da uhvati m o r a l n u ideju, koja je u zraku lebdila, i da ju utjelovi pravu. Zato držim, da leži u biti evolucije prava primati u sebe načela, koja spadaju u drugu etičnu sferu, kada ih je pravna svijest naroda već prihvatila.

Potpuno se slažem s piscem (str. 18.), da izvjesna zakonitost postoji te vlada i društvenim životom (nazovimo je socijalnim determinizmom), pa da poznavanje i izlaganje društvenih zakona imade po društvo, po državu i po cijelo čovječanstvo velik značaj.

Potpuno se slažem s J a k š i ć e m[10]), da svi skoro izvodi piščevi zaslužuju svestranu diskusiju. Naš učeni pisac je sve probleme, koje

[10]) Nova Evropa l. c. str. 158.

Digitized by Google

je iznesao, duboko proučio i temeljito ih prikazao. Po brojnoj literaturi se vidi, kako ih je ozbiljno shvatio. Osobita je prednost ove knjige, što pisac, zadojen žarkim patriotizmom, ide najozbiljnije za tim, da što prije odstrani silne poroke, od kojih naše društvo pati, i da uputi na što uspješniji i pospješniji popravak onoga, što leži u ljudskoj moći popraviti. A onda će doći iza »eugenetike«, koju pisac tako živo zagovara, ona druga, za nas isto tako važna faza, faza dobroga življenja; ja bi ju nazvao »euzetika« ili »eubiotika«. O njoj govori Aristotel, jer kaže za državu, da joj je prvobitni cilj održati život, a daljnji cilj isti poljepšati, poboljšati:
„γενομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν".

Dr E. Miler.

Društvene vijesti.

Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca imat će svoju prvu redovitu skupštinu ili Zbor dne 18—21. septembra u Beogradu. Pojedine referate kao i ostali raspored objavit ćemo u slijedećem broju. Za danas samo ističemo, da će osim naučnih predavanja i diskusija biti i izlet u Šumadiju (preko Mladenovca u Arandjelovac i povratak preko Valjeva). Vožnja na željeznici bit će uz četvrtinu cijene tako, da će, ako učesnici budu zajedno putovali u vagonima trećeg razreda, putovanje biti vrlo jeftino. Pripremni odbor pobrinut će se po mogućnosti i za ostale polakšice, napose za pravnike javne činovnike, kako bi se i ovima u što većem broju omogućio dolazak.

Kongresu može učestvovati i biti dionik svih pogodnosti samo onaj član kojega pravničkoga udruženja, koji je ujedno član Kongresa i koji je udovoljio svojim članskim dužnostima prema obim ustanovama. Na području Hrvatske i Slavonije te uopće za naše članove prima prijave tajništvo Pravničkoga društva u Zagrebu. Prijave obvezuju na učestvovanje. Primaju se najkasnije do 10. augusta, ali kasnije više ne. Bit će uvažene prijave samo onih članova, koji su namirili redovitu članarinu i društva i Kongresa, pa tko to dosad nije učinio, neka s prijavom pošalje i zaostalu članarinu. Dovoljno je, ako se prijava učini otraga na uplatnome listu. Na Kongresu mogu prisustvovati i gospodje, pa zato neka svatko izvoli prijaviti, dolazi li sam ili sa gospodjom odnosno kćerima. Tko reflektira na stan, neka i to istakne. Za muškarce samce bit će u glavnome udešene zajedničke spavaone, dok onaj, koji želi imati posebnu sobu u hotelu ili privatnom stanu, neka to izrijekom navede. Razumije se, da takov mora platiti potpunu pristojbu sobe, dok će u zajedničkim spavaonama biti cijena vrlo jeftina, za javne zvaničnike možda i besplatna. — Mislimo, da su ovi podaci za danas dovoljni, da se svatko uzmogne odlučiti, hoće li učestvovati, te da prema tome podnese pravodobno prijavu. Prijava mora biti pismena,

[11]) Politika cap I. 8.

Digitized by Google

što naročito ističemo radi zagrebačkih kolega, od kojih su se mnogi prigodom prošloga Zbora prijavljivali telefonskim putem, a to zadaje više posla i otešćava evidenciju.

Poljski sveučilišni profesori kao gosti našega Pravničkoga društva u Zagrebu. U Varšavi postoji društvo prijatelja Jugoslavije. Kada je profesor na mudroslovskom fakultetu našega sveučilišta gosp. dr. Franjo Ilešić pred neko vrijeme boravio u Varšavi, došao je u dodir sa raznim uvaženim tamošnjim ličnostima, pa i sa nekim članovima spomenutoga društva prijatelja Jugoslavije. Tom je zgodom bila potaknuta misao, da poljski naučenjaci posjete naše glavne gradove. I zaista dalo se u drugoj polovici mjeseca svibnja ove godine nekoliko naučenjaka i članova društva prijatelja Jugoslavije na put ovamo, te su se zaustavili u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Kada je stigla ovamo vijest o tom posjetu, nastojalo se, da se našim gostima iz Poljske priredi prijatan doček i ugodan boravak u Zagrebu Osobitu brigu oko toga vodio je spomenuti naš profesor gosp. dr. Franjo Ilešić. Pošto se je saznalo, da ovamo dolaze većinom pravnici, koji namjeravaju ovdje držati i predavanja o različitim granama prava odnosno o izjednačenju prava u novoj Poljskoj republici, našlo se naše Pravničko društvo ponukanim, da uz potporu društva odvjetnika u Zagrebu primi gospodu Poljake kao svoje goste. Ta su dva društva zajedno sa gosp. dr. Franjom Ilešićem učinila, koliko su najviše mogla, za pristojan doček i ugodan boravak naših poljskih gostova, pa se nadamo, da su zadovoljni ostavili Zagreb.

Dne 22. svibnja t. g. na večer stigli su naši poljski gosti iz Ljubljane na državni kolodvor u Zagrebu. Prispjela su samo njih šestorica, dok ih prema dobivenim vijestima imao doći mnogo veći broj. Medju njima je bila i jedna gospodjica, koja je činovnica u jednom poljskom ministarstvu u Varšavi. Kao predavači u Zagrebu bili su opredijeljene vrlo uvažene i istaknute ličnosti iz Varšave i to gg. dr. Zygmunt Cybichowski, profesor varšavskoga sveučilišta i sudac stalnoga medjunarodnoga arbitrarnoga suda, dr. Aleksander Mogilnicki, bivši profesor varšavskoga sveučilišta a sada predsjednik najvišega suda u Varšavi, i dr. Tadija Hilarowicz, sveučilišni profesor u Varšavi i pravni savjetnik generalnoga direktora narodnoga zdravlja. Na kolodvoru dočekao je goste uz njihova znanca gosp. dra Franje Ilešića lijep broj članova Pravničkoga društva i Društva odvjetnika. Goste je kratkim govorom tamo pozdravio gosp. dr Franjo Ilešić, zaželivši im dobrodošlicu i prijatan boravak u Zagrebu. Na to se je biranim riječima na pozdravu zahvalio gosp. dr. Zygmunt Cybichowski. Iza toga bijahu gg. gosti ispraćeni u hotel »Esplanade«, gdje su im bile servirane sobe, u koje se brzo povukoše na odmor od putovanja.

Sutradan t. j. 23. svibnja t. g. u 11 sati prije podne imala su u auli sveučilišta započeti predavanja, koja su gg. gosti nakanili u Zagrebu održati. Nešto prije dodjoše oni na sveučilište, gdje ih je u odsutnosti (pro)rectora primio njegov zamjenik gosp. dr. Marko Kostrenčić, a dočekao ih u ime Pravničkoga društva u odsutnosti predsjednika i potpredsjednika sveuč. profesor i jedan od urednika »Mjesečnika« g. dr. Edo Lovrić, a u ime Društva odvjetnika predsjednik gosp. dr. Nikola Hofer sa više članova tih društava. Medjutim se sveučilišna aula napunila slušateljstvom. Bilo je tu mnogo naših sudaca, počevši od predsjednika stola sedmorice g. dra Aleksandra Badaja redom niže, upravnih činovnika od najviših do najnižih, odvjetnika na čelu sa predsjednikom odvjetničke komore g. dr. Robertom Siebenscheinom — sve članovi Pravničkog društva i Društva

Digitized by Google

odvjetnika, — odličnih vojničkih predstavnika, te velik broj slušača prava na našem sveučilištu. U tako dupkom punu dvoranu bila su gg. gosti uvedeni, te sa g. dr. Edom Lovrićem kao predsjedateljem zbora zaposjeli mjesta na estradi.

Na to je g. prof. dr. Edo Lovrić predstavio slušateljstvu gg goste, koji su najavili predavanja u Zagrebu, i ljubezno ih pozdravio. Ujedno je ovu priliku upotrijebio, te se obazreo općenito sa par riječi na veze izmedju Poljaka i južnih Slavena; — nešto je potanje naveo veze izmedju Poljaka i Hrvata u prošlosti, prikazavši, kako je naročito ženidbama došlo do užih veza izmedju hrvatsko-ugarskih i poljskih kraljevskih porodica, pa čak i do zajedničkih hrvatsko-ugarskih i poljskih kraljeva, koje je redom spomenuo, te do krunidbe hrv.-ugar. kraljevne Jadvige, kćeri zajedničkoga nam kralja Ljudevita Velikoga, za poljsku kraljicu itd.; — s obzirom na najavljeno predavanje o poljskom ustavu osobito je naglasio, kako je u Poljskoj bio prihvaćen i proglašen mnogo hvaljeni ustav od 3. svibnja 1791., kojim se ona istaknula kao prva konstitucijonalna demokratska država u Evropi; — natuknuo je i veze naše književnosti s Poljacima (Gundulićev Osman), te posvećivanje pažnje s naše strane za poljsku književnost, a sa strane Poljaka za našu književnost (prijevodi); napokon je predočio žalosne dogadjaje za Poljsku kraljevinu (tri diobe Poljske i njezino konačno brisanje sa evropske karte kao samostalne države itd), pa kako Poljaci ni u tim vrlo teškim prilikama nisu smalaksali u radu za svoju budućnost, te kako su napokon upornim radom nakon svjetskoga rata postigli svoj cilj — slobodnu veliku Poljsku republiku, kojoj je govornik u ime prisutnih i u ime cijeloga hrvatskoga naroda zaželio najsretniju budućnost i procvat, što je slušateljstvo popratilo burnim pljeskanjem i klicanjem: »Živila Poljska republika!«

Iza toga je predsjedatelj zbora g prof. dr. Edo Lovrić zamolio uzastopce gg. predavače, da izvole održati svoja predavanja. Predavanja su održana onim redom, kojim su u ovom broju otisnuta, — i to na hrvatskom jeziku, što je bilo na osobito zadovoljstvo slušateljstva, pak zato to ovdje i navlastito ističemo. Kada je pojedini predavač svršio svoje predavanje, bio je obilno nagradjen pljeskanjem i klicanjem: »Živio!« Nakon svršenih predavanja bila su ispraćena gg. gosti u hotel »Esplanade«, gdje je bio u posebnoj dvorani priredjen svečani objed, kod kojega je uz gg. goste sudjelovalo i više članova našega Pravničkoga društva dotično Društva odvjetnika. Tečajem objeda izrečeno je nekoliko zanosnih zdravica s naše strane i sa strane gostiju. Poslije objeda posjetila su gg gosti neke ovdašnje odlične ličnosti, a osobito mi je bilo na srcu, da posjete našega pravnika-veterana gosp. Vladimira Mažuranića. Osim toga se je par njih u pratnji neke naše gospode provezao na automobilu zagrebačkom okolicom. Nekoji od gg gostiju krenuli su iste večeri, a ostali sutradan u nedjelju 24. svibnja t. g. oko podne vlakom u Beograd. Tako je na naše potpuno zadovoljstvo obavljen posjet braće Poljaka u Zagrebu, a dao Bog, da ne ovakav posjet s njihove strane opetuje, pa da što prije dodje i s naše strane do posjeta u Varšavi!

Spomenica na I. Zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izašla je, kako smo to objavili već u prošlome broju. U njoj su sadržani svi referati (a, dakako, i koreferati), sve rezolucije, zapisnici o radu sekcije, opis Zbora itd. Knjiga ops že 128 stranica oktav formata, a stoji samo D 20.—. Nijedan pravnik ne bi smio biti bez nje. Naručuje se kod tajništva Pravničkoga društva uz doznaku od Din. 20.—. I gosp. dr. Herlinger, sudac kod kot. suda I u Zagrebu (I. kat, soba br. 25) je dobrohotno preuzeo njezino raspačavanje tako, da ju napose odvjetnici, koji češće idu tomu sudu mogu i tamo pod'ći.

Digitized by Google

Upozorujemo na Statut Kongresa Pravnika, otisnut u cijelosti u Spomenici. Kongresu se pristupa prijavom stalnome odboru (predsjednik Gjoka B. Nestorović, Beograd, Prizrenska ulica), no ta se prijava može izvršiti i preko odbora dotičnog udruženja, kome prijavljeni član pripada. Članarina je D 120.—, osim za javne zvaničnike, koji plaćaju Din 60.— godišnje. Kako će Kongres ove godine održati svoju skupštinu u Beogradu, potrebno je da se i članovi našega društva požure prijavom za članstvo Kongresa. Potanje o tome govori se sprijeda.

Još imamo na zalihi više egzemplara fotografija o Zboru Pravnika. Primjerak stoji D 130, a naručuje se kod tajništva našega društva.

Članove društva molimo, da urede članarinu. Smrću blagajnika Podgajskoga nastao je mali zastoj u rješavanju korespondence, koja se tiče blagajne kao i ekspedicije »Mjesečnika«, no sada je sve to sredjeno. Eventualne reklamacije i pritužbe šalju se tajništvu društva. Upozorujmo na objavu o članarini na omotu ovoga broja.

Literatura.

Sistem općeg privatnog prava. Priredio dr. Ivan Čepulić. Tisak Tipografije d. d. Stranica 810. Cijena D 400.— Ovo djelo mladog zagrebačkog odvjetnika za danas samo objavljujemo, dok ćemo opširniji prikaz donijeti u jednome od slijedećih brojeva, jer su takova djela u našoj pravnoj literaturi rijetkost pa zaslužuju najveću pažnju pravne kritike i pravnika uopće.

Zbornik znanstvenih rasprav. Izdaja profesorski Zbor juridične fakultete. IV. Letnik 1924.-25. V Ljubljani 1925. — Još od godine 1920. slijedi profesorski zbor juridičkog fakulteta ljubljanske univerze lijepi običaj, da svojom nakladom izdaje svake godine Zbornik znanstvenih rasprava. Ovaj, izdan za god. 1924.-25., sadržaje na 280 stranica oktav formata sedam rasprava, i to ovim redom: prof. Mih. Jasinski: Prelaz od običajnoga prava pisanome; prof. Dr. Metod Dolenc: Problem izvršavanja kazni slobode u Kraljevini SHS; prof. Dr. Rado Kušej: Vjera i brak u našoj državi de lege lata i de lege ferenda; prof. Dr. Stanko Lapajne: Opći dio medjunarodnog privatnog prava; prof. Dr. Aleks. Bilimović: Nekoliko podataka o dioničkim društvima u Sloveniji; prof. Dr. Leonid Pitamic: Kritički pogledi o juridičkoj osobi: prof. Dr. Gjorgje Tasić: O teoriji narodne suverenosti, napose u Franceskoj i o jednom tamošnjem skorome pokušaju. — Kako se vidi, zastupane su različite grane prava i izabrane za rasprave razne zanimljive i aktuelne teme. Vrlo zgodno je, da je na kraju svake rasprave dodan i njezin resumé na francеskome jeziku. — Osim ovog Zbornika i onih prijašnjih godina izdao je ljubljanski juridički fakultet dosad i dva učbenika: prof. Dra. M. Škerlja o mjeničnom pravu i prof. Dra. R. Kušeja o crkvenom pravu. Plodan rad tog fakulteta vrijedan je da nadje odziva i ovogodišnji vrlo uspjeli Zbornik toplo preporučujemo.

Narodna enciklopedija Srpsko-hrvatsko-slovenačka. Uredjuje prof. dr. Stanojević, izdaje Bibliografski zavod u Zagrebu. — Kolikogod nas je obradovala vijest o ideji da se izdaje narodna enciklopedija, toliko nas razočaraše prva dva njezina sveska, izašla u martu i aprilu o. g. To treba otvoreno reći, jer mislimo, da bi naškodili samoj ideji i poduzeću, kad bi zatajili loš sastav ovih dviju svezaka. Upozorena redakcija odmah u početku na svoje griješke, bit će time prisiljena, da ih u budućem radu ispravi, dok bi se bez tog upozorenja enciklopedija na-

Digitized by Google

stavila i svršila kao vrlo manjkavo djelo, štetno općim interesima a ni najmanje vrijedno, da bude uopće kupovano. — Kakove su vrsti te griješke, vidjet će se iz ovo nekoliko primjera, koje smo izvadili na brzu ruku iz prvih dvaju svezaka: Agram igra veliku ulogu u povijesti našega naroda; ipak ta riječ nije nikako protumačena u enciklopediji. — Agramer Tagblatt jest jedna od najstarijih naših novina; tu joj nema ni spomena. Ne nalazimo u njoj ni riječi »Agram«. — Kod riječi advokat bilo je potrebno, po našem mišljenju, dati i neki opći pregled toga staleža; svakako je uz advokatske komore trebalo spomenuti i slobodna advokatska udruženja. — Uz tri Adamovića mislimo da je trebalo spomenuti i prof. Julija Adamovića (pedagoga, sastavljača franc. hrv. gramatike i rječnika). — Kod govora o administraciji ili »administrativnoj podjeli« poželjna bi bila veća opširnost historijskog i općeg dijela. — Kod riječi akademija ne bi bilo na odmet, da se opisao taj pojam i sa općeg historijskog stanovišta, da se naime upoznadu uzori iz vanjskoga svijeta, prema kojima su i kod nas osnivane razne akademije. Zašto je jugoslavenska akademija iz ove sveske prebačena u onu sa slovom J, ne znamo; možda je tome kriva okolnost, da materijal nije bio spremljen, no onda je i to zakašnjenje materijala griješka. Bilo bi tu mjesto, da se spomene i Masarikova akademija rada i nastojanje, da se i kod nas slične ostvare (ono je djelomice nešto i uspjelo). — Ima relativno opširan sastavak o američkoj srpskoj eparhiji, ali ni spomena o našoj emigraciji u Americi, o stanju našega naroda tamo, o utjecaju Amerike na naš narod i na našu najnoviju povijest itd.! — Ima prikaz o almanasima kod Srba i Slovenaca, ali se za almanahe kod Hrvata veli, da će doći u dodatku. Oč to, jer dotični materijal nije bio spremljen. No zar smije jedna enciklopedija izići s tako očitim dokazima nespremnosti? — Isto kod riječi autobiografija! — U ovu narodnu enciklopediju dospio je i carinski posrednik g. Andrijašević Dragoljub. Valjda zato, jer je napisao »carinštvo« i saradjivao u »Carinsko špediterskom Vjesniku«. Pa hajde, čovjek ne bi zamjerio, da je uslijed prerevnosti ekonomskog saradnika enciklopedije ovjekovječen i g. Dragoljub Andrijašević, ali je onda neoprostiv grijeh literarnog referenta, da je sasvim izostao dr. Niko Andrijašević, poznati naš novelista i romansijer, koga su u svoje vrijeme uporedjivali s Gjalskim. — Apsolutizam, kojega je u našem narodu, nažalost bilo dosta, a ima ga još i sada, takodjer je ispušten iz ove narodne enciklopedije. Isto se dogodilo i s riječima »arnda« i »alzomaš«, inače dosta važnim za našu pravnu povijest. Dovoljno bi bilo, da je g. redaktor kontrolirao sebe na temelju Mažuranićeva pravno-povjesnoga rječnika, pa ne bi počinio takovih propusta. — O arhitekturi ima prikaz, ali o arhitektima (o istaknutim pojedincima u tom staležu, o njihovim udruženjima, o tome staležu u pravnom pogledu itd.) nema ništa. A zašto se o našoj posebnoj arhitekturi govori odmah ovdje u prvome svesku, dok se opća arhitektura odgadja za svezak, u kojem će biti riječ »umjetnost«, ne znamo. — Što je bila Austrija za naš narod, ne treba isticati; no to nije nikako razlog, da preko Austrije prodje i narodna enciklopedija. — Kad se spominje rimski car August, ne bi bilo izlišno, da se za mjesec august navela i njegova hrvatska nomenklatura, a s time u svezi uopće narodno nazivanje mjeseca. — Pod riječju autonomija razlaže se o autonomiji Muslimana u Bosni i Hercegovini, o autonomiji Srba u Ugarskoj, al o autonomiji Hrvatske i Slavonije u njezinu odnosu prema Ugarskoj i bivšoj monarhiji ni govora. O poznatoj bivšoj stranci autonomaša u Dalmaciji takodjer enci-

Digitized by Google

klopedija šuti. A šuti i o njezinu vodi dru Antoniu Bajamontiu, premda je veliki dio narodnog pokreta u Dalmaciji vezan o ime tog bez sumnje istaknutog muža. — Prestat ćemo s nabrajanjem daljnjih primjera, jer i dosadanji obilno dokazuju, da je redakcija dosad sasvim zatajila. Ima ih, koji još ističu, da u ovoj enciklopediji ima stvari, koje nisu objektivno prikazane. Vidi se, da je hrvatski dio enciklopedije slabije obradjen od npr. slovenskoga. Potonje je možda zasluga slovenskih referenta, koji su i najmanju stnicu spomenuli, a prvo krivnja hrvatskih referenata, ali mislimo, da je dužnost glavnog redaktora, da primijeti i ispravi propuste svojih saradnika. Imamo dojam, da je glavni redaktor g. prof. dr. Stanojević svoj zadatak shvatio više počasno, no stvarno. A redaktor jedne enciklopedije mora da bude i sam enciklopedista, bar u toliko, da bude kadar kontrolirati i gradju i saradnike. Narodna enciklopedija zahtijeva čitavog čovjeka, koji joj — kako je to kod drugih naroda — mora posvetiti ne jedan dio sebe, već čitavog sebe, decenije i decenije svog života. Bit će sigurno u korist stvari, u korist ove bez sumnje potrebne enciklopedije, ako ove naše iskrene i stvarne primjedbe budu djelovale na sadržaj i kakvoću slijedećih svezaka.

Dr. I. P.

Prethodni rezultati popisa stanovništva u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921.« Pod ovim naslovom izdala je »direkcija državne statistike u Beogradu« koncem svibnja o. g. publikaciju, koja sadržaje prve (prethodne) rezultate prvoga statističkoga brojenja pučanstva kralj. SHS od njezina postanka; — dakle onoga brojenja, koje će imati historičku važnost i interesantnost za svu budućnost. Ova publikacija čini na prvi pogled ugodan dojam po svojem uglednom formatu i volumenu, te upravo raskošnom opremom: fini papir, čistoća tiska, dobra franceština, koja mjestimice pregnantnije izražava smisao od samoga ćirilskoga teksta; i napokon vrlo lijepih kartograma. Nema sumnje, da će se ova knjiga svojom vanjštinom i tehničkom spremom i pred vanjskim svijetom dobro predstaviti. Ali obzirom na sadržaj, dobit će vanjski svijet dojam, da je ta publikacija namijenjena gotovo isključivo domaćoj publici, a tek per accidens i vanjskomu svijetu, jer gotovo devet desetina sadržaja upravo ni malo ne zanima vanjski svijet. Ali i ona jedna desetina, koja bi zanimala vanjski svijet, došla je nepotpuna upravo u glavnim pitanjima.

Inače držimo, da se o ovoj publikaciji ne smije već sada stvarati konačni sud, pošto je ona tek »prethodni« dio, samo jedan fragmenat neke cjeline, koja nam još nije poznata, koja će istom slijediti. Tek onda, kada bude predležala cjelina može se stvoriti konačni sud o tome, kako pojedini dijelovi te cjeline svoje mjesto ispunjuju. Iz ekspozeja u uvodu, gdje se prikazuje preparatorni rad za brojenje, pa iz popisnih obrazaca, naročito onih brojnih upita (ravno 20!) na individualnim kartama, vidi se, da stvar vode strukovno spremni ljudi i da su ti ljudi zamislili obradbu sakupljenoga materijala provesti prema sasvim savremenim načelima. Odatle nije teško zaključiti, da će iza ove prve publikacije, iza ovoga »prethodnoga« dijela slijediti nastavak i zaokruženje cjele demografske strane statistike.

U predležećoj publikaciji sadržan je naime samo jedan — moglo bi se reći manji, kada ne bi bio tako razvučen — dio statike; i to najlakši i najjednostavniji dio. Sada će sigurno slijediti i drugi dio statike, koji će prikazivati strukturu i grupiranje pučanstva prema raznim karakteristikama i kombinacijama. To je već mnogo teži i zapleteniji rad. A onda dolazi dinamika (mijenjanje, gibanje,

Digitized by Google

razvijanje) pučanstva, takodjer prema raznim oznakama i kombinacijama. Bez svega ovoga ostala bi ova publikcija mršavi, monotoni i primitivno jednostavni torso. Ali, kako rekosmo, onih dvadeset modernih oznaka (upita) pokazuje, kakove sve kombinacije lebde pred očima državnoj statistici. Preostali rad je daleko teža »polovica«. Pa još kad bi bio jedini! Ali, kako iz uvoda saznajemo, uporedo sa obradjivanjem ove edic'je, morala je statistika obradjivati u isti čas i statistiku domaćega životinjstva. A gdje je još statistika cijeloga n a r o d n o g a i j a v n o g a g o s p o d a r s t v a„ statistika svih upravnih grana, pravde i sigurnosti, vjere, prosvjete, školstva, zdravstva?! Je li naša statistika dovoljno sa svim sredstvima i silama snabdjevena, da svlada sav ovaj golemi posao, da riješi ovu orijašku zadaću? Tko je imao prilike, da vidi ilí samo da si predoči, koliko duševne i živčane napetosti konzumira samo jedna tabela, dok se do besprikorne točnosti dotjera, i u onom slučaju, kada su stitistički uredi snabdjeveni sa svim potrebnim silama i pomagalima, taj će morati sumnjati, da kod naših statističkih institucija imade toliko sila, sredstava i pomagala, da bi se mogao sav predstojeći rad valjano obaviti. Statistici moraju ići na ruku svi faktori, službeni i neslužbeni, javni i privatni. Samo u tom slučaju može statistika da dade u potpunosti sve one informacije, koje se od nje traže.

O v a j publikovani dio prikazuje nam samo manji dio jedino populacionističke statistike, a upravo sićušni dio cjelokupne stitistike. Pa ipak je trebalo četiri godine, dok se je taj mali dio obradio. Koliko će trebati, dok se cjelokupna statistika obradi i obijelodani? Čovjek se može namjeriti još i danas i u visokim krugovima kulturnoga zapada na nazore, koji su statistici dosta malo skloni, — jer da je statistika više moda nego potreba, jer da ona samo »lanjski snijeg« prevrće; i zato, ako već mora da se i na nju troši, onda barem neka bude taj »luksus« što jeftiniji. Ovakovim nazorima postaje, naravski, teško shvatljivom činjenica, da su statistike fotografije i fiziologije medjunarodnih individua, po kojima ih svijet upoznaje i procjenjuje. I zato napredne države i one koje hoće da ih svijet za takove drži, ne žale troškova za izgradnju dobre organizacije svoje statistike.

Iz onoga maloga pregleda, moći će i lajik razabrati, kako golemi posao predstoji našoj statistici još i onda, kada već obavi sav posao oko populacionističke statistike. Da statističari uzmognu svoju zadaću potpuno riješiti, potrebno je razumijevanje i potpora mjerodavnih faktora, opća susretljivost, te svrsishodna organizacija u centralnom i decentralnom smijeru. — Iz tabela u uvodu kao i iz kartograma u ovom »prethodnom« dijelu, može se razabrati, da se i drugi dio statistike, straktura, grupiranje pučanstva prema raznim kombinacijama, nalazi u izradjivanju. Već je gotovo dovršeno kombiniranje broja pučanstva naprama teritoriju (gustoća), nadalje obzirom na kuće i kućanstva, obzirom na vjere i materinski jezik (narodnost). Samo bi trebalo nekoje tabele nadopuniti i apsolutnim brojevima. Kaošto kartogrami ne mogu nadomjestiti niti zamijeniti tablice, tako niti procentualni brojevi ne mogu, naročito u važnim točkama, nadomjestiti apsolutne. Jasnu sliku podavaju obadva uporedo. Tako uza sve tabele i kartograme ne će čitatelj nigdje naći, koliko milijona ima u SHS-u pravoslavnoga, katoličnoga, muslimanskoga itd. pučanstva.

Već smo spomenuli, da su mnogobrojni upiti (karakteri, slike), prema kojima kani statistika kombinirati tabele (strukturu i grupiranje pučanstva), pa ipak manjka jedna od najvažnijih karakteristika, koja gotovo jednako zanima inozemstvo kao

Digitized by Google

i domaće pučanstvo i koja u statistici »Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca« ne smije manjkati kao ni Amen u Očenašu: a to je rubrika »srpski«, »hrvatski«, »slovenski«, koja se je mogla svesti ili pod rubriku »narodnost« ili pod rubriku »materinski jezik«. Direkcija državne statistike izvrgla bi se smiješnosti pred domaćim i vanjskim svijetom, kada bi manifestirala nazor, da je bilo od veće važnosti i interesantnosti, da se statistički ovjekovječi, da je slovenska općina Fuksinci imala 131 stanovnika, od toga 59 muških ostalo ženskih, ili da je srbijanska općina Dole imala 140 stanovnika prigodom prvoga brojenja, nego li ustanoviti, koliko je milijuna bilo Srba, koliko Hrvata, koliko Slovenaca! »Statistika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca« mora donijeti točnu statističku fundaciju toga svojega naslova.

U ovom prvom dijelu posvećen je golemi prostor općinama. Koliko interesantniji i slikovitiji bi bio taj dio, da su se dodale još dvije rubrike: vjera i narodnost. Ovako je skroz monoton i primitivan. Medjutim to su nedostaci, koji se u nastavku mogu lako ispraviti, barem u glavnom, ili pomoću nove tabele.

Na koncu želimo još jednom naglasiti, da ono, što sada spominjemo, ne može vrijediti kao definitivni sud i konačna kritika, nego tek kao prethodne primjedbe, koje mogu dalje publikacije učiniti bespredmetnima. Istom kada izadje cijela zaokružena domografska, statistika, moći će se konačni sud izreći kako o cijelosti tako i o ovom prethodnom djelu iste. Prof. dr. **Milobar**, Zagreb.

Izvještaj o poslovanju trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu u toku 1924. godine. — Ovaj izvještaj ima 290 stranica velikoga formata. Pored stvari, koje mogu zanimati samo članove komore, ima i takovih, koje su zanimljive i za šire općinstvo, napose za privredni i pravnički svijet. Tu je n. pr. nacrt zakona o privrednom savjetu, nacrt zakona o izmjeni banske naredbe o prinudnoj nagodi van stečaja, pravilnik obraničkoga suda zagrebačke trgovačko-obrtničke komore. Tajništvo si je tim izvještajem dalo mnogo truda, ali steklo i velikih zasluga. Ovaj izvještaj je izvrstan pendant već u prošlome broju spomenutome izvještaju zagrebačke burze, pa kada bi jedna ili druga ustanova uvrstile u svoja izvješća još neke stvari, n. pr. državni proračun, naknadne obračun o drž. prihodima, sumarni prikaz stanja drugih komora ili burza i t. d., sačinjavala bi oba izvještaja vrlo dobru podlogu za upoznavanje naše trgovinske i financijalne politike, kao i uopće za upoznavanje stanja naše privrede.

Beogradski advokati odnosno Udruženje javnih pravdozastupnika počelo je opet izdavati svoj mjesečni organ po naslovom »Br a n i ć« Taj časopis počeo je izlaziti još g. 1887. Izlazio je neprekidno tri godine. Zatim je u god. 1898. obnovljen, da izadje do 1901. Onda je slijedila pauza od 12 godina, da bude prekinuta izlaženjem od 1903.—1906. Poslije ponovne pauze od 20 godina evo ga, gdje opet izlazi. List posvećuje naročitu pažnju staleškim interesima i praktičnoj strani prava.

Svaštice.

Iz Zajednice hrvatskih sudaca. Gosp. dr. Vladimir Čačić, koji je na prošloj glavnoj skupštini izabran ponovno predsjednikom tog društva, zahvalio se na slijedećoj odborskoj sjednici na toj časti. Obrazložio je to svojim zdravljem, koje zahtijeva mir, i potkrijepio mišljenjem, da bi na čelu udruženja imao biti aktivan sudac, dok se on već drugu godinu kao vijećnik stola sedmorice nalazi u

Digitized by Google

stanju mira. Odbor je s obzirom na iznesene razloge morao uvažiti ostavku svojega višegod šnjega predsjednika, pa mu je tom prigodom zapisnički izražena hvala na dosadanjem požrtvovnome radu.

Oblasni veliki župan zagrebačke oblasti g dr. Ivo Zuccon obećao je na intervenciju Društva odvjetnika, da će poduzeti mjere, da se spriječi zastupanje i interveniranje nadripisara, nekvalificiranih osoba, kod upravnh oblasti.

Društvo odvjetnika za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu održalo je u subotu, dne 23. svibnja II. redovitu glavnu skupštinu. Otvorio ju je u 6 sati popodne u velikoj dvorani zagrebač. sudb. stola društveni predsjednik g. dr. Nikola Hofer. On se je ukratko osvrnuo na uspješan društveni rad prošle godine i onda opširnije ocrtao program društva za buduću godinu. U ovome je pointirao novi odvjetnički zakon Tajnik g. dr. Ivo Pilar je pročitao tajničko izvješće, koje ističe uspjeh društva sa minimalnom tarifom, njegovo sudjelovanje kod I. zbora pravnika; nastojanje, da se sudbene takse snize i shodnije urede; uspjeh kod imenovanja nagodnih upravitelja pravednijim načinom, pospješenje rada zagrebačkih sudova, uredjenje sudskih ferija. Društvo je uspješno poduzelo akciju protiv nadripisarstva, napose kod upravnih vlasti, protiv novoga tipa t. zv. Ausgle'chera. Društvo je putem časnoga suda riješ lo nekoliko sporova izmedju kolega, a u pojedinim konkretnim slučajevima, gdje su bili ugroženi interesi dotičnih kolega, preduzimalo je takodjer korake. Povodom učestaloga imenovanja novih javnih bilježnika i spajanja odvjetništva s javnim bilježništvom u Zagrebu učinilo je takodjer potrebne mjere. Zajedno s Pravničkim društvom sudjelovalo je kod dočeka i primanja poljskih pravnika. Tijekom godine održano je deset odborskih sjednica, sedam odborskih vijećanja i jedna izvanredna glavna skupština (u pitanju tarife). — Nato je blagajnik g. dr. Ivo Ramljak izvijestio o stanju društvene blagajne, koje dokazuje, da se još mnogi i mnogi kolege nisu začlanili a ni svi članovi uplatili članarinu. Stanje društvene blagajne jest Din. 14627.61. Član revizionalnog odbora g. dr. Ivković je izvijestio o pregledu knjiga i na temelju toga predložio, da se blagajniku i čitavome odboru podijeli apsolutorij. Ovaj prijedlog je prihvaćen, a tako su i izvješća primljena bez prigovora na znanje.

Kod slijedeće točke dnevnoga reda »zakonske osnove o štampi i uredjenju sudova« je sasvim kratko referirao g. dr Ivo Politeo, predloživši ovu rezoluciju:

»Odvjetnici kao borci za pravo vide u štampi jedno od najuspješnijih sredstava te borbe, a u slobodi štampe neophodni uvjet njezina uspjeha. Kakogod su protiv zloupotreba te slobode, tako su i protiv mjera, kojima bi se ona odvjše ograničila. Videći u vladinoj zakonskoj osnovi o štampi skup takovih neopravdanih mjera; iznenadjeni, kako se njom krši glavno načelo krivičnoga postupka, naime traženje i nalaženje materijalne istine, oni sa glavne skupštine svojega društva odvjetnika u Zagrebu dne 23. svibnja 1925. izrazuju solidarnost s ostalim protestima iz čitave države protiv te osnove i obraćaju se na vladu, neka u interesu pravde, istine i poštene borbe povuče ili bar radikalno izmijeni tu osnovu, kojom se krše najelementarnija ustavom zajamčena gradjanska prava.

Jednako se, ako ne još više, ćute odvjetnici pogodjeni onom ustanovom zakonske osnove o uredjenju sudova, kojom se suci stavljaju kroz godinu dana na raspoloženje. Sudac može samo onda da udovolji svome velikome i svetome zadatku, ako ne bude nijednoj vlasti na raspoloženju, ako bude od vlasti potpuno neovisan. Samo uz takove suce mogu odvjetnici kao njihovi tjesni saradnici

Digitized by Google

za zajednički cilj da izvrše svoju funkciju. Zato odvjetnici sa svoje skupštine traže od vlade, neka ne dira u ono, što je sva kulturna Evropa s poštovanjem sačuvala, a što je i naš ustav sankcionirao, u nezavisnost sudova. Bez nje propade pravda, pogibe toli potrebna vjera naroda u vršenje pravde«.

Rezolucija je primljena sa svim glasovima protiv jednoga a uz ovaj još dodatak g. dra. Nikole Krekovića: »Povećanje sudačkih plaća je pogotovo u današnjim prilikama najopravdaniji zahtjev i ujedno temelj nezavisnosti sudaca. Pridružujemo se stoga zahtjevu sudaca, da se u ovome zakonu uzakoni povećanje njihovih plaća«.

Pošto se je još na inicijativu g. dra. Dečaka povela riječ o internaciji triju staleških drugova, zagrebačkih odvjetnika gg. dra. S. Košutića, dra Krnjevića i dra Mačeka, skupština je zaključena

Ovom prilikom društvo odvjetnika i preko »Mjesečnika« apelira na staleške drugove, da pristupom u organizaciju podupiru ovu i sebe. Prijave zajedno sa članarinom prima blagajnik g. dr. Ivo Ramljak, Berislavićeva ul. Godišnja članarina iznosi D 120.—, a može se platiti i obročno. Upisnina jednaka je mjesečnoj članarini. Kod istoga blagajnika naručuje se i »Minimalna tarifa odvjetničkih troškova«. Članovi plaćaju za nju D 12.—, nečlanovi D 20.—. Sucima se ona za službenu uporabu dostavlja na jednostavan zahtjev bez naplate.

Iz odvjetničkoga odbora u Osijeku. Za god. 1925. potvrdio je ponovno banski stol gosp. dr. Antuna Pinterovića za predsjednika, gosp. dr. Hinka Plachte-a za potpredsjednika, gosp. dr. Julija Kaisera za tajnika; zatim za odbornike gg. dr. Augusta Petrovića, dr. Isu Cepelića, dr. Dušana Milankovića, dr. Ivana Neubauera, dr. Franju Prohasku, Julija Svečenskoga, dr. Milovana Žanića, dr. Peru Markovića, dr. Vladimira Čobanića, dr. Milovana Gavrančića i dr. Ljudevita Kraškovića. Područje odvjetničkoga odbor u Osijeku obuhvća županiju Virovitičku, Srijemsku i Požešku. Ukupni broj odvjetnika na tom području je početkom ove godine iznosio 204.

Osim mnogobrojnih redovitih tekućih poslova (očevidnosti odvjetnika i odvjetničkih perovodja, davanja mišljenja na molbe za podijeljenje ili preloženje stalluma, izvida u karnosnim stvarima itd). imao je odvjetnički odbor u Osijeku prilike, da se pozabavi i nekim važnijim stvarima principijelne važnosti, — medju inim povodom jednoga konkretnoga slučaja i pitanjem, da li pravnici, koji nisu učili i ne poznaju zakona valjanih u Hrvatskoj, mogu ovdje biti pripušteni vršenju odvjetničko-perovodne prakse. Stol sedmorice je riješio, da s razloga, što ispiti položeni na kojemgod pravnom fakultetu*) domaćem ili stranom daju jednaka prava na javnu službu, te s razloga što je odvjetništvo u Hrvatskoj, koje se postizava podijeljenjem po državnoj vlasti, za koje se polaže pred sudom prisega i koji stoji pod disciplinarnom vlasti sudova, u tom pogledu jednako javnoj službi, i apsolvirani pravnici ostalih pravnih fakulteta — a ne samo zagrebačkoga — imadu pravo tražiti, da budu pripušteni vršenju koncipijentske prakse u Hrvatskoj**).

*) Ispiti se doduše polažu na pravnom fakultetu, ali oni su državni (dok su stroži ispiti fakultetski), pa se naročito sudst. i polit. drž. ispit ne bi baš morao polagati na pravnom fakultetu (Opas. ured.).

**) Stol sedmorice, odjelj B., riješio je nasuprot, — koliko je poznato — da apsolvirani pravnici s ispitima, položenim ovdje, ne mogu vršiti praksu odnosno odvjetništvo u bivšem cislajtanskom području naše države (Opas. ured.).

Digitized by Google

U pogledu davanja mišljenja o podjeljenju stalluma imao je odvjetnički odbor već više puta prilike vidjeti, da se imenuju odvjetnici, a da od odvjetničkoga odbora nije traženo mišljenje, a u jednom konkretnom slučaju dapače da je netko bio po ministarstvu pravde imenovan odvjetnikom, dok je stajao pod sudskom istragom radi zločinstva prevare i pronevjerenja, a svi su se njegovi spisi, koji imenovanju imaju služiti kao podloga, još nalazili kod odvjetničkoga odbora; dakle da je ministarstvo nekoga imenovalo odvjetnikom, a da nije imalo dokaza o tome, da li dotični ima uopće kvalifikaciju za odvjetništvo. Odbor se je radi toga pritužio banskomu stolu, a ovaj je pritužbu riješio značajnom izjavom, da on tomu nije kriv, budući da u istim slučajevima ministarstvo ni od njega nije tražilo mišljenja, ma da to zakon propisuje.

Povodom nove zakonske osnove o stanovima podnio je odbor ministru za socijalnu politiku i ministru pravde predstavku, u kojoj dokazuje, kako će pogubno djelovati sudovanje u stanbenim stvarima po naročitim sudovima za stanove, koji su u suštini upravna vlast, pa kako bi trebalo ne samo parnice radi otkaza najma već uopće cijelo sudovanje u tim stvarima predati isključivo redovitim sudovima. Razloženo je nadalje u predstavci, kako je u toj zakonskoj osnovi stanbeno pitanje uopće nesretno riješeno i kako je katastrofalno za liberalna zvanja, što je svaki pripadnik tih zvanja već samim tim svojim pripadništvom lišen svake zaštite, kao da će n. pr. svaki odvjetnik već radi toga, što je odvjetnik, biti kadar plaćati svaku najamninu, koju kućevlasnik bez ograničenja bude od njega tražio. Prijepis ove predstavke poslan je svim odvjetničkim komorama u kraljevini i društvu odvjetnika u Zagrebu — sa molbom, da se toj predstavci pridruže. Do sada je stigao samo od Udruženja javnih pravozastupnika u Beogradu i advokatske komore u Novom Sadu odgovor, da su predstavku usvojili i sličnu podnijeli nadležnim ministarstvima. Nadalje su prijepisi te predstavke poslani i nekim vidjenijim narodnim poslanicima, koji su odvjetnici.

Na zakonsku osnovu o sucima podnio je odvjetnički odbor predstavku, u kojoj razlaže, kako bi trebalo pitanje namještanja i premještanja i nižih sudaca oduzeti zahvatu upravne vlasti (ministarstva) a po tom i zahvatu političkih stranaka i njihovih pripadnika, zatim kako bi trebalo sucima osigurati takov dohodak, da budu potpuno obezbijedjeni i da se bez materijalnih briga mogu posvetiti vršenju svoje visoke zadaće.

Br. 489. **NATJEČAJ.**

Profesorski zbor pravo- i državoslovnog fakulteta u Zagrebu prema zaključku sjednice od 30. junija o. g. otvara natječaj za popunjenje stolice sveučilišnog profesora za Državno pravo, Ustavno pravo kraljevine SHS i Medjunarodno pravo, u smislu propisa Sveučilišnog i Zakona o činovnicima.

Natjecatelji neka izvole svoje prema čl. 12. Zakona o činovnicima obložene molbe, iscrpivi curriculum vitae, te naučne radove, predati u dekanatu pravo i državoslovnog fakulteta do 15. oktobra o. g.

U Zagrebu, 30. junija 1925.

Dr. Marko Kostrenčić, v. r.
o. g. dekan.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 7. GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor.
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SRPANJ 1925

Time charter.

Napisao dr. **Antun Vio** st., odvjetnik na Rijeci.

Time charter (tajm čarter) je pogodba, kojom vlasnik broda prepušta svoj brod, opskrbljen potrebitom opremom, a redovito također kapetanom i momčadi, drugomu u uporabu na određeno vrijeme uz stanovitu cijenu tako, da se ovaj drugi može okoristiti brodom za svoj račun u ugovorenim granicama. Uslijed ovoga ugovora ovaj drugi postaje brodarom (armatore, armateur, affreteur, schipper, Ausrüster), t. j. onaj, koji tjera pomorski promet za svoj vlastiti račun i na svoju pogibelj, dočim vlasnik broda nema kod toga prometa nikakova udjela: on nema od svoga broda druge koristi nego samo pravo na ugovorenu najamninu. Ovim ugovorom nastaje uporabna pogodba cijeloga broda i službe kapetana i momčadi; prijenos robe nije nikada predmetom ovog ugovora.

Logična posljedica ovoga pravnoga odnosa morala bi biti ta, da vlasnik broda ne može da ima nikakove odgovornosti za poslove, koje je sklopio, i za obveze, koje je preuzeo brodar (charterer) niti za čine kapetana i momčadi, koji su podvrženi brodaru, te imaju da vrše njegove naloge. Ali nije tako. — Nu prije nego li predjem na ispitivanje ovoga pitanja, treba da kažem nekoliko riječi o odgovornosti brodovlasnika za činidbe i propuste kapetana i momčadi uopće.

Svi pomorski zakoni, doduše u raznim oblicima, drže se načela, da vlasnik broda odgovara za sve obveze i dugove, koje kapetan preuzimlje kao zastupnik broda, i za čine i propuste kapetana i momčadi u vršenju njihovih dužnosti. Razlog ovoj zakonskoj ustanovi je taj:

Brod je povjeren jednomu zastupniku, jednomu upravitelju, t. j. kapetanu. Ovaj zastupa brod, upravlja s njime; on mora da vodi brigu i sklapa sve pravne poslove za dobar uspjeh pomorskoga poduzeća, koje mu je povjereno i za koje mu brod služi kao nastroj. Pogrješke, krivnje kapetana u izvršivanju njegovih funkcija i njegovi pravni poslovi, koji se tiču broda i poduzeća, obvezuju brodovlasnika, jer se poduzeće vodi na njegov račun.

Digitized by Google

Po francuskom zakonu (Code Napoleon), koji je na snazi u Hrvatskom primorju i u Dalmaciji, brodovlasnik ne odgovara — ako se ne radi o njegovoj vlastitoj krivnji ili o krivnji njegovih namještenika na kopnu — cijelim svojim imetkom, već samo svojom pomorskom imovinom tako zvanom »furtune de mer«, i to ne cijelom imovinom, koju on ima na moru, već jedino onim brodom, na koji se dotična tražbina odnosi, i onime, što je taj brod u dotičnom putovanju zaradio. Ali da se oslobodi svoje posebne odgovornosti, mora vlasnik broda da se posluži napustom broda (abandon), koji se sastoji u tome, da vlasnik prepusti vjerovnicima dotični brod u svrhu namirenja njihovih tražbina.

Sličnu ustanovu ima zakonarstvo španjolsko, talijansko, meksikansko i portugalsko. — U njemačkom i škandinavskom zakonu je bolje istaknuta stvarna odgovornost broda nego li osobna odgovornost brodovlasnika. Član 452. njemačkoga zakonika kaže: »Brodar ne odgovara osobno već jedino brodom i navlom«.

Anglosasko zakonarstvo polazi iz načela osobne odgovornosti, te god. 1734. nije niti poznavalo nikakova ograničenja odgovornosti. Sada je ovo pitanje u Engleskoj uredjeno člankom 453. Merchant Schippingacta od god. 1894. Po ovom zakonu vlasnik broda može se osloboditi odgovornosti, ako isplati osam šterlinga za svaku brutotonažu broda za materijalne štete, a petnaest šterlinga (to jest 8 + 7) za štete nanešene ljudskim životima. Ako se za jednog istog putovanja dogodi više slučajeva nezgode, vlasnik ima da plati toliko puta gore spomenute svote, koliko ima nezgoda t. j. odgovornost se ponavlja tekom istoga putovanja. Ali ovo ograničenje odgovornosti brodovlasnika ima mjesta samo u slučajevima quasidelicta — osobito u slučajevima pogrješne plovidbe, ali ne vrijedi za obveze, koje je kapetan preuzeo ugovorima, sklopljenim sa drugim osobama.

Sistem Amer. Udruženih Država odaleču je se od engleskoga i približava se francuskomu. Vlasnik broda može po ovom sistemu, napustiti brod i naval (vozarinu) ili vrijednost, koju ove stvari imaju, poslije nastale nezgode; ali njegova odgovornost ne može nikada nadmašiti vrijednosti broda i navla za sve slučajeve nastale u jednom te istom putovanju. Što se samoga napusta tiče, prijeporno je pitanje, da li uslijed njega vjerovnici dobivaju vlasnost broda ili samo pravo na isplatu svojih tražbina iz vrijednosti ili utrška broda i navla; — drugim riječima, imaju li vjerovnici pravo, da prepušteni im brod smatraju svojim vlasništvom tako, da mogu s njime raspolagati po svojoj volji i s njime eventualno za svoj račun dalje ploviti, ili je njihovo pravo ograničeno samo na javnu prodaju broda u svrhu namirenja njihovih tražbina tako, da bude li i utržak slučajno nadmašio njihove tražbine, višak ima da pripadne vlasniku? Većina novih pravnika slaže se u mnijenju, da napustom brod ne prelazi u vlasnost vjerovnika, već da napust znači samo to, da vlasnik izjavljuje vjerovnicima, da on ne će da odgovara svojim općim imetkom, već samo onim brodom, prema kojemu su nastale njihove tražbine, i vozarinom dotičnoga zadnjega putovanja. Valja pak napose istaknuti, da je ovaj napust, o kojem ovdje govorimo, nešto sasvim drugo od

Digitized by Google

napusta (abandon), koji vlasnik broda čini osiguravajućemu društvu u svrhu, da mu ono isplati osiguranu svotu.

Diplomatska konferenca, držana u Bruxelles-u god. 1910., usvojila je prijedlog Društva za izjednačenje pomorskoga prava (Comitè maritime international!), da se vlasnik broda može naime riješiti odgovornosti ili napustom broda ili isplatom 8 dotično 15 šterlinga za svaku bruto-tonažu.

Sada možemo preći na razglabanje pitanja: Tko odgovara prema trećima, kada je brod ustupljen vremenitomu uporaboprimcu (chartereru, brodaru)? — Odgovara li charterer ili vlasnik broda?

U tom su obziru mnijenja pravnika veoma razrožna. U Engleskoj odlučuje to, čiji namještenici bijahu kapetan i momčad u vrijeme, kada je nastala tražbina, da li bijahu namještenici vlasnika broda ili uporaboprimca. Redovito se smatraju namještenicima brodovlasnika. Smatraju se pak namještenicima uporaboprimca, kada su brod i kapetan sa momčadi prešli u potpuno raspolaganje uporaboprimca tako, da brodovlasnik nema na njima nikakove vlasti i nadzora. U ovom slučaju, vele Englezi, da je nastala »demise«. Ali i sami Englezi priznavaju, da je u praksi veoma teško ustanoviti, tko je u istini imao brod pod svojim nadzorom i s kime su kapetan i momčad bili u neposrednom službenom odnosu.

U Njemačkoj je ovo pitanje takodjer prijeporno. Zakon ima u tom pogledu dva paragrafa — naime § 510. i § 562. Prvi govori o tako zvanoj »Ausrüstung«, a drugi o »Unterverfrachtung«. U slučaju § 510. odgovara prema trećim osobama uporaboprimac u granicama pomorske imovine kao pravi brodar (armatore). — § 562. pako veli, da krcateljima odgovara ne poduporaboprimac već vlasnik broda, dakako samo brodom i navlom (vozarinom).

I u Francuskoj, Italiji i Belgiji bore se takodjer razna protivna mišljenja. N e k i kažu: »Kada vlasnik daje svoj brod u time-charter, on ostaje sasvim tudj ekonomičkomu poslovanju, koje vodi uporaboprimac po svojem razboru i na svoj račun. Samo on sklapa ugovore za prijenos robe, raspolaže brodom, propisuje mu putovanja i daje kapetanu zapovijedi i naloge, a kapetan jih vrši u njegovo ime i za njegov račun. Nema dakle razloga, zašto bi brodovlasnik morao biti odgovoran prema trećim licima, n. pr. prema ukrcateljima, za izvršivanje dužnosti, preuzetih primitkom robe na prijenos. To stoji tim više, ako je ukrcatelj sklopio prijevozni ugovor sa samim uporaboprimcem ili njegovim namještenikom na kopnu, ili ako je znao, da se brod nalazi pod time-charterom«. — D r u g i vele, da odgovornost brodovlasnika postoji onda, kada lice, koje je ugovorilo sa kapetanom, nije znalo, da ovaj bijaše mandatar jednoga drugoga brodara a ne brodovlasnika; a u protivnom slučaju da odgovara uporaboprimac, jer je treća osoba primila ovoga za svojeg obvezanika. N e k i misle, da rješenje ovoga pitanja ovisi o tome, tko je postavio kapetana i momčad; ako je ove imenovao brodovlasnik, mora ovaj da bude odgovoran za njihove čine i propuste; ako ih je imenovao uporaboprimac, brodovlasnik ne može da bude za njih odgovoran. — Ima ih napokon, koji tvrde, da, kada brod putuje za račun

Digitized by Google

trećega, vlasnik ne može biti odgovoran za čine i propuste kapetana i momčadi, jer da se pravilo, po kojem vlasnik odgovara za čine i propuste kapetana i momčadi, osniva na pretpostavci, da dotični brod vrši morsku službu za njegov račun.

Judikatura anglosaska veli, da, kada ima »demise of the ship«, t. j. kada je vlasnik ustupio uporaboprimcu također izbor kapetana i momčadi, odgovornost charterera prema krcateljima proizlazi iz potpisa teretnice po kapetanu, a to tim više, ako je teretnicu potpisao kapetan »as agent for time-charterer« (kao zastupnik charterera); a još više, ako je teretnicu potpisao ne kapetan nego drugi koji zastupnik uporaboprimčev, koji nema ništa zajedničko sa brodovlasnikom. Ali ako je teretnicu potpisao kapetan bez oznake »kao zastupnik chartererov« i ako s druge strane nema »demise of the ship«, brodovlasnik bit će odgovoran prema krcateljima i prema nabavljačima, ma kako protivno glasili uvjeti »time-chartera«. U ovom zadnjem slučaju moći će se vlasnik poslužiti ugovorenim uvjetima samo protiv uporaboprimca, ali i u ovom slučaju je odgovornost vlasnika ovisna od uvjeta, ako krcatelju ili nabavljaču nije bilo poznato, da je brod iznajmljen u »time-charter«.

Čl. 3. zakona 28. lipnja 1910. (u Americi) odredjuje, da se nijedna ustanova ovoga zakona ne može tumačiti u smislu, da pravo tako zvano »lien« ili »droit de suite« (t. j. pravo na platež protiv novoga vlasnika broda) pripada nabavljaču, koji je znao ili koji je, vršeći razumnu marljivost ili pomnju, morao znati, da lice, koje je naručilo popravke, nabavke ili druge potrebite stvari, nije imalo vlasti, da obveže brod.

Čl. 216. Code de Commerce français, preuzet iz Ordonnance od god. 1681., koji su prihvatili i druga zakonarstva (čl. 491 tal. trg. zakona, čl. 321. nerlandeskoga trg. zakona, i čl. 41. belgijskoga pomor. zakona), propisuje, da je svaki vlasnik broda gradjanski odgovoran za čine kapetana i obvezan na obveze, koje je ovaj preuzeo u svemu, što se odnosi na brod i prijenos robe. U ovom propisu izrečena je neka osobita odgovornost brodovlasnika skopčana sa tim njegovim svojstvom i neovisna od odnosa kapetana prema vlasniku, koja odgovornost traje i onda, kada je taj odnos prekinut ustupom broda u »time-charter«, koji stavlja kapetana pod zapovijed i nadzor charterera. — Obično se priznaje, da odgovornost vlasnika ne isključuje odgovornost uporaboprimca, dapače neki tvrde, da je uporaboprimac drugi dužnik, odgovoran u smislu opć. gradj. prava, na koga pada konačno odgovornost uslijed prava zavrata. Nego drugi neki pravnici i sudovi tvrde, da je polag čl. 216. Cod. de Commerce français jedino vlasnik odgovoran, jer da napust (abandon) broda ne može vršiti uporaboprimac, pa kada zakon nije predvidio ovaj način rješenja odgovornosti nego samo u korist brodovlasnika, njegova je volja, da samo ovaj zadnji bude odgovoran u svim poslovima, koji se tiču broda. Ali su protiv ove neodgovornosti uporaboprimca ustali drugi, koji, uzevši za temelj odgovornosti odnošaj podvrženosti kapetana, vele, da je odgovoran onaj, koji je postavio kapetana, jer da čl. 216. Cod. de Comm. i drugi, govoreći o vlasniku, imaju pred očima redo-

Digitized by Google

viti slučaj broda, kojim raspolaže vlasnik, i da ti zakoni ne diraju nipošto u načelo odgovornosti gospodara za čine njegovih namještenika.

Prof. Francesko Berlingieri u svojem djelu »Time-charter« veli: »Brodovlasnik je uvijek odgovoran prema trećim licima bez obzira, da li je njegov brod iznajmljen pod »time-charter« ili ne. Ovo propisuje § 491. tal. trgov. zakona, koji veli: »Brodovlasnici odgovaraju za čine kapetana i momčadi«. Ovaj jasni i općeniti propis ne dopušta, da se istražuje, na kojem je razlogu ta odgovornost osnovana. Vlasnik broda, ne odgovara za kapetana i momčad stoga, što su oni po njem imenovani i o njem ovisni, već zato, jer to propisuje trgovački zakon u čl. 491.; — tà brodovlasnik odgovara i onda, kada je kapetana, u slučaju potrebe, u inostranstvu imenovao konzul. Ne mijenja ništa u stvari, ako je treće lice, sklapajući ugovor sa kapetanom, znalo da postoji »time-charter«, jer je »time-charter« res inter alios acta t. j. medju brodovlasnikom i uporaboprimcem, a treća osoba teško može razabrati, kada kapetan ugovara kao zastupnik vlasnika a kada kao zastupnik uporaboprimca. Posjednici teretnice moraju držati, da im brod jamči za njihovo potraživanje. Suviše, prava proizviruća iz teretnice — ako ova ne glasi na ime stanovite osobe — prelaze na treće samim posjedom iste, pa stoga treći posjednik mora da ima pravo, da postupa protiv brodovlasnika. — Nema mjesta odgovornosti brodara niti u slučaju njegove krivnje u ispunjenju prijevoznoga ugovora, jer nema zakonske ustanove, koja bi odredila odgovornost brodara, dok za odgovornost vlasnika postoji čl. 491. trg. zakona. Odgovornost brodareva nije utemeljena niti na pojmu mandata, jer kapetan nije njegov mandatar s razloga, što on nije kao takov obznanjen trećim licima, s kojima kapetan sklapa ugovor, već je kapetan samo komisar brodara (381. trg. zak.)«.

Zadnji razlog, kojim prof. Berlingieri potkrepljuje svoju teoriju jest, da se odgovornost brodara prema trećim licima ne slaže sa načelima ograničenja odgovornosti brodovlasnika; jer dok se vlasnik broda može riješiti svake obveze, napuštajući brod i brodarinu zadnjega putovanja brodskim vjerovnicima, morao bi charterer odgovarati sa cijelim svojim imetkom, jer njemu, koji nije vlasnik, ne pripada pravo napusta.

Što se tiče prigovora, da bi vlasnik broda, kada bi morao odgovarati za obveze brodareve, mogao biti podvržen većoj odgovornosti nego onoj, kojoj je oprezan brodovlasnik obično podvržen, jer bi nepošten ili nesmotren brodar mogao sklopiti prijevozne ugovore i izdati teretnice bez onih klauzula, kojima brodovlasnici običavaju ograničivati svoju odgovornost. Berlingieri pobija ovaj prigovor time, da vlasnik broda može predusresti ovoj pogibelji uvrštenjem dužnosti u »time-charter« za brodara, da sklapajući prijevozne pregovore i izdavajući teretnice, upotrijebi klauzule, kojima želi, da njegova odgovornost bude ograničena. Ali mi velimo, da ovaj oprez ne će biti uvijek dovoljan, jer bi brodar mogao unatoč toj pogodbi raditi protivno, u kojem bi slučaju bio vlasnik ipak odgovoran prema

Digitized by Google

trećim licima, a njegovo pravo regresa protiv brodara moglo bi biti, i to u najviše slučajeva, uzaludno.

Nu i sam prof. Berlingieri, priznaje, da njegova teorija vodi do velikih poteškoća, jer, kada bi se prihvatilo njegovo mnijenje, treće osobe, koje imaju kakovo potraživanje prema brodu, ne bi mogle postupati — kako dan danas mogu — protiv rakomandatora (pouzdanika) broda, t. j. protiv onoga, komu je povjereno sve, što se odnosi na krcanje i iskrcavanje tereta, a koje pouzdanike u slučaju »time-chartera« imenuje ne vlasnik nego brodar. Kako pouzdanik, veli, nije u tom slučaju u nikakovu odnosu sa vlasnikom broda, bilo bi nepojmljivo, kako bi osuda, izrečena protiv pouzdanika, mogla imati snagu protiv vlasnika broda. Stoga on zaključuje, da kao pravilo vrijedi načelo, da vlasnik odgovara prema trećim licima za koju god vrst obveza broda, i da ovo načelo vrijedi bez iznimke u pogledu vanugovornih obveza, dok u pogledu ugovornih obveza postoje dvije iznimke i to: a) u koliko uz vlasnika može biti odgovoran brodar; — b) kad na mjesto odgovornosti vlasnika može stupiti ona brodara. — Prvi slučaj da se obistinjuje onda, kada charterer vodi brodarski obrt u svoje ime i tako javno, da svatko može razabrati, da sklapa posao s njim a ne sa brodovlasnikom. Drugi slučaj bio bi onda, kad se može dokazati, da se je treće lice odreklo prava, da smatra svojim dužnikom vlasnika i da mu njegov brod služi kao jamstvo.

Toliko prof. Berlingieri. Moje je skromno mnijenje pako ovo:

U kojem slučaju nastaje odgovornost? Ona može nastati ili »ex culpa aquiliana« ili »ex culpa contractuali«. Obveze »ex culpa aquiliana« su one, koje postaju uslijed čina ili propusta kapetana ili momčadi, koji vrijedjaju interes lica, koja nisu u ugovornom odnosu sa brodom, ili koji se ne mogu ubrojiti u neispunjenje ugovorenih dužnosti. U ovom slučaju ne može biti govora o odgovornosti brodara, jer mu se ne može spočitavati niti »culpa in eligendo« (jer on nije imenovao kapetana niti momčadi) niti »culpa in vigilando«, jer on ne može sa kopna nadzirati vladanje kapetana i momčadi. Za takove štete mora odgovarati vlasnik broda, jer čin, koji je prouzročio štetu, ne stoji u nikakovoj vezi sa ugovorom, što ga je sklopio charterer sa trećim licem, i jer bi se isti čin dogodio i onda, ako brod ne bi bio pod »time-charter«, pa bi naravno bio na teret brodovlasnika. Može se dakle reći, da za posljedice, koje nastaju uslijed nautičke krivnje ili pogrješke kapetana ili momčadi u plovidbi, mora odgovarati vlasnik broda.

Kada se pako radi o kršenju ili o neispunjavanju ugovorenih dužnosti, mogu biti ova tri slučaja:

1. Ili je ugovor sklopio kapetan, a nije kazao, da radi u ime i za račun charterera, a ugovarajuća stranka nije znala, da je ugovor sklopljen za njegov račun.

2. Ili je ugovor sklopio charterer sam ili koja njegova agencija na kopnu.

Digitized by Google

3. Ili je ugovor sklopio kapetan u ime i za račun charterera.

U prvom će slučaju vjerovnik imati pravo, da postupa neposredno proti vlasniku broda, jer je on u dobroj vjeri držao, da je ugovorio s njime, i jer je ovaj po zakonu odgovoran za čine i propuste kapetana i momčadi. — U drugom i trećem slučaju, ako je neispunjenju kriv sam charterer (brodar) ili koji njegov namještenik na kopnu, onda mora on odgovarati sa cijelim svojim imetkom. Ako je pako neispunjenje nastalo krivnjom kapetana ili momčadi, onda nema sumnje, da je on kao mandant preuzeo na sebe odgovornost za kapetana i momčad kao vršitelje preuzetih dužnosti.

Ali ne bi bilo pravo, kada bi charterer morao odgovarati za čine i propuste kapetana ili momčadi u većem opsegu, nego li bi u istom slučaju odgovarao sam vlasnik broda. Drugim riječima načelo ograničenja odgovornosti brodovlasnika za čine i propuste kapetana i momčadi mora s istoga razloga, koji vrijedi za brodovlasnika, biti uporabljeno takodjer u pogledu uporaboprimca (charterera). Ali kako će se charterer poslužiti pravom ograničenja? Rekosmo, da se vlasnik može riješiti svake osobne odgovornosti napustom broda. Ali može li se charterer poslužiti napustom broda, kada brod nije njegovo vlasništvo? To je ono škakljivo pitanje, oko kojega se trude pravnici. S druge strane ne može se kazati, da se treća lica moraju zadovoljiti sa potraživanjem jedino protiv uporaboprimca, jer pomorski promet zahtijeva, da brod bude odgovoran za tražbine, koje nastaju iz poslovanja, koje se odnosi na taj izvjesni brod.

Treba još uzeti u obzir, da pomorsko pravo (čl. 190.—191. Code de Commerce) priznaje nekojim morskim vjerovnicima pravo privilegija u smislu čl. 193. Code de Commerce i neko založno pravo, nazvano »droit de suite«, po kojem takovi vjerovnici imaju pravo na isplatu od broda takodjer u slučaju privatne (ne sudbene) prodaje istoga trećemu licu, sve dok dotični brod nije navršio jedno putovanje pod imenom novog kupca. Ovi privilegiji pomorskih vjerovnika, priznati od vajkada zbog potrebe pomorske plovidbe i brodarske industrije, vode neminovno do spoznaje, da morska imovina mora odgovarati takodjer za obveze preuzete ili nastale krivnjom uporaboprimca broda.

Što je po srijedi jedan uporaboprimac, ne mnijenja ništa prava trećih, koji su vjerovnici poduzeća. Ovo mora da vrijedi i onda, kada su ovi treći ugovorili sa uporaboprimcem ili sa kapetanom, koji je radio u ime i za račun njegov. (Vidi čl. 191., 280. i 330. Code de Commerce).

Uvjeti pogodbe, sklopljene medju vlasnikom i uporaboprimcem ne tiču se trećih lica. Vjerovnici, kojima zakon podjeljuje privilegije ili »droit de suite« na brod, mogu se poslužiti ovim pravima, i ako je brodar prosti charterer, a to i onda, ako su oni sklopili pogodbu s njim, znajući, da on nije vlasnik broda, ili sa kapetanom, koji je ugovarao u njegovo ime. Brodovlasnik i charterer bit će stoga odgovorni za čine kapetanove, brodovlasnik brodom a charterer navlom. Ali kako charterer ne može da nosi veću odgovornost nego li vlasnik, potrebno je, da i njemu pristoji pravo napusta broda. Ništa

Digitized by Google

zato, ako on nije vlasnikom broda, jer, kako rekosmo, napust ne znači odreknuće prava vlasništva.

Nema dakle drugog izlaza nego, da se i uporaboprimcu, koji tjera pomorstvo za svoj račun, prepusti pravo napusta broda, ali dakako uz prethodno obavještenje vlasnika u svrhu, da ovaj može, ako drži uputnim, izbjeći napustu ili otkupom prijavljene tražbine trećega lica ili isplatom 8 dotično 15 šterlinga za svaku bruto-tonažu, kako je gore rečeno. Dakako da će brodovlasnik u ovom slučaju imati pravo regresa protiv charterera. Ali ovo pravo ne će mu ništa koristiti ako charterer bude bez imetka. Stoga svaki brodovlasnik mora da dobro pazi, komu daje svoj brod u »time-charter«.

Ugarsko-jugoslavenske relacije čl. 254. trianonskoga ugovora o miru u ugarskoj judikaturi.

Priopćio dr. Josip Frank, odvjetnik u Budimpešti.

Trianonski ugovor o miru statuirao je glede dugova nastalih izmedju ugarskih državljana i državljana bivše kraljevine Ugarske razne propise prema tome, da li je državljanin bivše kraljevine Ugarske postao državljanin ponovo nastale Č. S. R. odnosno Poljske (toč. d. čl. 231) ili Rumunjske odnosno kraljevine S. H. S. (čl. 254). Ova rasprava baviti će se samo sa ugarsko-jugoslovenskim odnosima članka 254.

Dugovi, koji spadaju pod ovaj članak, imadu se u odnosu ugarsko-jugoslavenskome podmiriti u novcu kraljevine S. H. S., i to prema poprečnom tečaju Ženevske burze u mjesecu rujnu i listopadu god. 1918. Ali u označenom vremenu dinar na Ženevskoj burzi nije bio službeno bilježen, pa je tečaj za preračunavanje u pogledu ovih dugova sve dotle neizvjestan, dok se ne ustanovi putem nagodbe. Obzirom na ovu okolnost izrekla je ugarska vlada naredbom br. 9590/1922 M. Pr., da se sudbeni postupak imade ureda radi obustaviti, ako mu je predmetom novčani dug, kojim vjerovnik na temelju čl. 254. trianonskoga ugovora zahtijeva platež u valuti kraljevine S. H. S. Sudbeni djelokrug ugarskih sudova u ovom je pitanju stegnut, uslijed ove naredbe, u uske granice, pa se sastoji pretežno samo u ustanovljenju, da li se parnična tražbina imade smatrati takovom, koja spada pod član 254. ugovora o miru, ili ne. Kraj toga zauzeo je sud stanovište takodjer u pitanju, da li mu pripada uopće jurisdikcija u prijeporima izmedju ugarskih i »državljana bivše kraljevine Ugarske« i da li može meritorno suditi, ako vjerovnik ne zahtijeva na temelju ugovora o miru platež u valuti nasljedne države, nego traži ugarske krune uz opće uvjete valorizacije sa isključenjem pitanja državljanstva. — Na osnovu toga valja raspraviti: 1.) pitanje djelokruga ugarskih sudova; — 2.) lične i stvarne uvjete pod čl. 254. spadajućih dugova; — 3.) pitanje valorizacije.

Digitized by Google

I. Djelokrug ugarskih sudova u pitanju dugova spadajućih pod čl. 254. — Na temelju čl. 239. i 240. ugovora o miru i note antante u predmetu ovih članaka nastala je sumnja o tome, da li ugarski sudovi mogu uopće postupati u sporovima, koji su nastali iz sklopljenoga ugovora izmedju državljana ugarskih i državljana antante prije stupanja u život ugovora o miru. Alineja 2. točke b. čl. 239. doslovnom interpretacijom daje obraničkim sudovima (Tribunal arbitral mixtae) generalni djelokrug, kojim se doduše ne isključuju antantini i neutralni sudovi (već potonjim eventualno deferira), ali prema doslovnom tekstu citiranoga članka, ti su sudovi isključivi naprama sudovima ugarskim. Pogledom pak na praksu mješovitih obraničkih sudova, koja nastoji svoj djelokrug raširiti, mogli bi dapače na osnovu čl. 240. ovi sudovi pro praeterito i pro futuro po ugarskim sudovima donesene presude superarbitrirati! Ugarska sudska praksa nije ovo stanovište prihvatila. Presuda donesena pod br. 7357/1922 izrekla je medju inim slijedeće: »U poglavlju VIII. ugovora o miru, u čl. 254. regulirani su dugovi, koji su nastali izmedju gradjana od države otkinutih dijelova te sadašnjih državljana ugarskih. Čl. 239. i 240. ugovora o miru, koji govore o obraničkim sudovima, pozivlju se, sa ispuštanjem poglavlja VIII, samo na poglavlja IV, V. i VII. To dokazuje, da se ustanove točke b) čl. 239. odnose samo na sporove, što su nastali izmedju državljana ugarskih i gradjana, koji su već prije sklopljenja ugovora o miru bili državljani udruženih i saveznih vlasti«. — Danas je dakle stanovište ugarske judikature, da se ustanove obraničkih sudova ne odnose na poslove odijeljenih područja, te da ugarski sudovi mogu u pravnim sporovima izmedju ugarskih državljana i državljana odijeljenih područja nespriječeno suditi. Pojedine nagodbe proširuju djelokrug obraničkih sudova i na relacije sa državljanima nasljednih država, ali ovo se ne može smatrati autentičnim tumačenjem čl. 239. nego novom pravnom normom.

II. Uvjeti primjenjivanja čl. 254. ugovora o miru. — Ovi uvjeti odnose se na: 1) državljanstvo stranaka, 2) prebivalište stranaka, 3) stvarne i vremenske elemente obveze (naslov, predmet, dospjelost obveze).

1. Državljanstvo vjerovnika i dužnika. — Čl. 254. ugovora o miru primjenjuje se kod dugova, koji su nastali izmedju državljana ugarskih te državljana bivše kraljevine Ugarske. Po čl. 246. imadu se kao takovi smatrati oni gradjani, koji su bili prije pripadnici kraljevine Ugarske i stekli na temelju ugovora o miru »de plein droit« t. j. »ipso jure« državljanstvo koje udružene i savezničke vlasti. U savezu s pitanjem državljanstva imadu se u odnosu ugarsko-jugoslavenskom ispitivati slučajevi čl. 61, 62, 63. ugovora o miru.

a) Glasom čl. 61. stekao je državljanstvo kraljevine S. H. S. bez posebnoga očitovanja, zakletve na vjernost ili dozvole oblasti, svatko, koji je bio u času stupanja u život ugovora o miru zavičajan na teritoriju, otkinutom od kraljevine Ugarske ili države Austrijske te pripalom području države S. H. S., pretpostavljajući, da je bio tamo zavičajan već prije 1. siječnja 1910. — U literaturi i judikaturi nije

Digitized by Google

prijeporno — i to je možda jedino pitanje, koje za uporabu čl. 254. nije kontroverzno — da se stranka, koja je stekla na temelju čl. 61. jugoslavensko državljanstvo ima smatrati »državljaninom bivše kraljevine Ugarske«.

b) Glasom čl. 62. ugovora o miru mogu stranke, koje su stekle zavičajnost na teritoriju, prikopčanom državi S. H. S., istom nakon 1. siječnja 1910, steći državljanstvo samo na temelju privole oblasti. Položaj ovih osoba sa gledišta čl. 254. jeste prijeporan. Po j e d n o m n a z o r u u pogledu pravnih odnošaja tih osoba nisu merodavne ustanove rečenoga članka (254.), nego obično pravo, pošto ove osobe nisu stekle novo jugoslavensko državljanstvo »ipso jure«, (čl. 246.), nego samo na temelju oblasne dozvole. — D r u g i pak n a z o r supsumira i ovo stečenje državljanstva sa dozvolom, spomenutom u čl. 62., pod pojam stečenja državljanstva »de plein droit«. Ovo stanovište dolazi do izražaja u odluci Kurije, donesenoj u prosincu 1922. pod br. P. IV. 1681/1922. Po mojem mišljenju se ispravnost potonjega stanovišta na temelju posljednje alineje točke 1. b. čl. 232. ne može osporavati.

c) Glasom čl. 63. ugovora o miru starije od 18. g o d i n a osobe, koje su ugarsko državljanstvo u smislu čl. 61. izgubile, a stekle jugoslavensko državljanstvo ipso jure, mogu u roku od godine dana, računajući od stupanja u život ugovora o miru, zahtijevati ugarsko državljanstvo (opcija). Što se dakle tiče osoba, spomenutih u čl. 63., koje su optirale ugarsko državljanstvo, to je u pogledu upotrebe čl. 254. prijeporno, da li se imadu smatrati »državljanima bivše kraljevine Ugarske« ili ugarskim državljanima. Kurija je izrekla odlukom br. P. IV. 4261/1922 i P. IV. 2250/1922, »da se osobe, koje su optirale ugarsko državljanstvo i sa gledišta čl. 254. ne mogu smatrati strankama S. H. S.«.

Sa gledišta tereta dokazivanja po ugarskoj sudskoj praksi mora tužitelj, čiji se tužbovni zahtjev temelji na čl. 254., dokazati, da je bio prigodom stupanja u život ugovora o miru zavičajan na jugoslavenskom području i da je tu zavičajnost imao još prije 1. siječnja 1910, ili da ju je stekao doduše poslije rečenoga dana, ali dozvolom propisanom u čl. 62. Tuženik naprotiv može se braniti prigovorom, da je tužitelj-vjerovnik izgubio uslijed optiranja jugoslavensko državljanstvo.

Daljnji je problem, koji se u savezu s ovim pitanjem nameće, državljanstvo pravnih osoba i društava. Državljanstvo pravnih osoba imade se redovno prosuditi po sjedištu društva. Koje je vrijeme u tom pogledu mjerodavno, o tome se ugarska sudska praksa u savezu sa mirovnim ugovorom nije izjavila. Literatura drži mjerodavnim dan 26. srpnja 1921., kojim je ugovor o miru stupio u život. Državljanstvo trgovačkih društava prijeporno je u praksi obraničkih sudova. U praksi ugarskih sudova odlučuje za državljanstvo trgovačkih društava sjedište društva a ne lični odnošaji pojedinih članova. Sudbeni stol je izrekao u presudi br. 16. P. 32382/1923: Ako je vjerovnik budimpeštanska protokolirana tvrtka, te je kao takova sklopila posao sa dužnikom, onda dotična tražbina ne potpada pod mirovni ugovor, ma da imade medju članovima tvrtke engleskih državljana.

Digitized by Google

Po ugarskoj judikaturi mjerodavno je državljanstvo sjedišta društva i za podružnice; zato prebivališta potonjih ne dolaze u obzir. (Pojedine nagode prihvatile su protivno stanovište).

2. Prebivalište vjerovnika i dužnika. Toč. 1. i 2. čl. 231. podvrgava ustanovama ugovora o miru samo one dugove, kod kojih obje stranke stanuju u području svoje države, dakle ugarski državljanin u okrnjenoj Ugarskoj, državljanin antante pako u svojoj državi ili u slučaju nagode, sadržane u točki f. čl. 231., u području koje udružene i savezničke vlasti. Mnogo je raspravljano pitanje, može li se ova ustanova primijeniti kod stranaka, spadajućih pod čl. 254., dakle glede dugova nastalih izmedju ugarskih državljana i onih »bivše kraljevine Ugarske«.

Polazna točka spora je pitanje, imadu li se naslovi III.—VII. dijela X. ugovora o miru i čl. 231. upotrijebiti i na otkinuta i pridružena područja, ili je za potonje mjerodavan isključivo naslov VIII. dijela X., pod koji spada također čl. 254. Ugarska judikatura primjenjuje čl. 254. samo u okviru točke 1—4 čl. 231., pa se tako ustanove čl. 254. primjenjuje samo u sporovima izmedju osoba, koje stanuju u okrnjenoj Ugarskoj, i osoba, koje prebivaju na otkinutom teritoriju. — Glede vremena prebivališta smatra literatura mjerodavnim dan, kada je ugovor o miru stupio u život, t. j. dan 26. srpnja 1921.

3. Pravni naslov, predmet i dospjelost. — Ugarska judikatura primjenjuje, kako je već rečeno, čl. 254. u okviru čl. 231., te uslijed toga zahtijeva, da postoje svi stvarni i vremenski uvjeti, sadržani u oba članka, da vjerovnik uzmogne zahtijevati platež u smislu čl. 254. Ovi uvjeti jesu: a) da se tražbina temelji na ugovoru (čl. 231. »contractées«); — b) da je tražbini predmetom platež u novcu (zahtjev na dobavljanje u naravi ne spada ovamo); — c) da je dug dospio ili prije rata (točka 1. čl. 231.) ili tijekom rata, ali je izvršenje istoga uslijed stanja rata u cijelosti ili dijelom ostalo in suspenso (točka 2. čl. 231.).

Kao čas početka rata u odnosu naprama otkinutim područjima smatra ugarska judikatura na temelju čl. 251. dan 1. studenoga 1918., završenim pako danom 26. srpnja 1921. Pod čl. 254. spadaju prema tome samo oni dugovi, koji su dospjeli: 1) prije 1. studenoga 1918., — ili 2) izmedju 1. studenoga 1918. i 26. srpnja 1921., ali kojih je izvršenje ostalo uslijed stanja rata u cijelosti ili dijelom in suspenso. — U oba slučaja, razumije se po sebi, imade se suponirati, da je obaveza valjana i da nije izgubila krepost uslijed ustanova ugovora o miru.

Ugovore, sklopljene prije 1. studenoga 1918., uzdržava u načelu čl. 251. u kreposti. Glede ugovora, sklopljenih izmedju 1. studenoga 1918. i 26. srpnja 1921., konstatuje nota mirovne konferencije, da se ovi nisu mogli uzdržati u kreposti sa ustanovom, sadržanom u ugovoru o miru; glede ugovora, sklopljenih nakon primirja, mora se primjenjivati obično pravo interesiranih zakonodavstva. Ovi ugovori valjani su, dakle, po našem mnijenju, ako sklopljenje ovakih poslova nije bilo zabranjeno propisom dotičnih zakonodavstva.

Digitized by Google

III. Valorizacija tražbina, koje spadaju pod čl. 254. — Kako je u početku spomenuto, imadu se parnice o tražbinama, koje padaju pod čl. 254. ugovora o miru, u smislu naredbe ministarstva za pravosudje suspendirati, ako tužilac na temelju ovoga ugovora zahtijeva platež u novcu kraljevine SHS. Nastalo je pitanje, da li vjerovnik može nezavisno od ustanove 2. alineje čl. 254. zahtijevati platež u ugarskim krunama na temelju općih načela valorizacije. Kurija je izrekla u presudi br. P. IV.. 4261/1922: Ako vjerovnik najkasnije tijekom prizivnoga postupka povuče tužbeni zahtjev na platež u dinarima, te zahtijeva, da se tuženik osudi na platež u ugarskim krunama, onda nema mjesta suspendiranju postupka. — U meritumu može dakako u ovome slučaju tuženik upotrijebiti sve obranbene prigovore, koji se mogu u slučaju valorizacije navesti, pa tako ovisi o prilikama spora, hoće li sud valorizirati i u kakovoj mjeri.

Kr. Tabla budimpeštanska je pronašla u konkretnom slučaju, da kod tražbina, koje spadaju pod čl. 231. odnosno 254., ograničuje mjeru valorizacije i sam ugovor o miru. Presudom br. 5376/1921 je naime izrečeno, da svota ug. novca, koja se ima dosuditi, ne može nadmašiti onu najgornju medju, koju bi tužitelj mogao postići na temelju ugovora o miru odnosno na temelju tečaja za preračunavanje, koji se imade tek ustanoviti. — Kurija, vrhovno ugarsko sudište, nije još u ovom pitanju zauzela principijelno stanovište.

O saniranju državnoga pravosudja u Vojvodini.

Predavanje, što ga je dr. Mihajlo Maširević, odvjetnički kandidat u Somboru, držao na zboru somborskoga Lloyda dne 5. srpnja 1925.

Pravosudje je žila kucavica svake organizovane i dobro uredjene države. Zato je svagda zadatak svake države, da svoje pravosudje digne na visok stepen, da mu pruži apsolutan ugled, te da mu to u svim prilikama obezbijedi i vječito čuva. Ovo traži interes svakoga gradjanina, jer mu to stvara pravnu sigurnost, koja diže i uvećava kredit, a ovaj onda stvara živ promet, koji pruža zaradu svim gradjanima. Svima je nama dakle eminentan interes, da se pozabavimo sa pitanjem našega pravosudja, te da zainteresujemo sve nadležne činioce, da bi na osnovu iskustva, stečenoga od ujedinjenja do danas, dali poleta što energičnijem izvadjanju idealnih principa u pravosudju.

Razmatrajući pravosudje sa općenitoga stanovišta, dolazimo do već poznatoga zaključka, da pravosudje ima biti brzo, jednostavno i jeftino. Vidivši pravosudje u Vojvodini, na žalost, moramo otvoreno priznati, da nam pravosudje nije ni brzo, ni jednostavno, a po gotovo moramo utvrditi, da nam je pravosudje vrlo skupo. Državni sudovi u Vojvodini preopterećeni su velikim brojem gradjanskih sporova i krivičnih predmeta, a pored toga nisu ni sva mjesta sudaca još popunjena.

Digitized by Google

Neka mi je slobodno napomenuti ovdje kao strašnu psoljedicu preopterećenosti sudova, da pojedini sporovi, bez obzira na vrijednost njihovu, traju niz dugih godina, Predamo li gradjansku tužbu kod okružnoga ili sreskoga suda, dobijemo srazmjerno vrlo brzo prvo ročište. Upusti li se tuženi u parnicu, napreduje predmet ponajviše ali samo kod okružnih inokosnih sudaca, dok na srezu prolaze dugi mjeseci, dok se zakaže iduće ročište. Iste su poteškoće kod okružnoga suda u apelacijonim predmetima, i u predmetima, koji i u prvom stepenu potpadaju pod kolegijalno sudjenje. Teški mjeseci prolaze, dok gradjanin može doći do ročišta.

Najteže su medjutim prilike kod apelacijonog suda u Novom Sadu. Godine prolaze, dok onamo prispjeli predmet dodje prvi put u razmatranje, odnosno dok se dodje do ročišta. Ovo je medjutim potpuno razumljivo. Na području apelacionog suda u Novom Sadu ima sedam okružnih sudova. Svaki okružni sud ima od 3—9 inokosnih sudaca i 1—2 senata. Uzevši poprečno radi na cijelom području najmanje 40 do 45 inokosnih sudaca i senata. Presude svih ovih ima da preispitaju bilo u prizivnom, bilo u revizijonom stadiju 2—3 gradjanska senata kod apelacijonoga suda. Jasno je, da je to fizički nemoguće, te da apelacijoni sud u Novom Sadu pada s dana u dan u veći zaostatak. Naravno da tuženici ovo sve većma iskorišćuju, pa je tako danas vrlo rijetka prvostepena presuda okružnoga suda, proti kojoj osudjeni tuženik ne bi apelirao. I naravno je, da će to učiniti, kada mu je plaćanje u današnjoj novčanoj krizi teško, a sa jednim prostim prizivom može stvar da odloži na nekoliko godina, i to sa bagatelnim kamatima od 5%.

Slične poteškoće imamo i kod kaznenoga sudovanja bez obzira na to, da li spada predmet u djelokrug sreskoga ili okružnoga suda; no ponajviše zaostaje stvar kod zastupnika optužbe, a jedino napreduju apšenja. — Vidimo dakle, da ni gradjansko, ni kazneno pravosudje u Vojvodini nije tako brzo, kako bi to prema prirodi stvari uopće bilo poželjno. Nastaje najvažnije pitanje, kako možemo doći do saniranja ovih teških prilika.

Jedan dio našega gradjanstva, a to su trgovci i veći industrijalci pomažu se sami. Mi vidimo, da oni u svojim zaključnim listovima ugovaraju izabrane sudove, naročito favorizirajući burzanske sudove. Da bi pak što bliže dobili to, oni sebi stvaraju burze. Općenita je danas pojava u cijeloj srednjoj Evropi, da se organiziraju burze, te se naročito mnogo polaže na što jače, što uglednije i što temeljitije burzansko sudovanje. Otvorena je tajna zaista, da je otvaranje burza postalo akutno uslijed potrebe burzanskog sudovanja. — Drugi dio gradjanstva medjutim nema mogućnosti, da se pomogne stvaranjem izabranih sudišta, a konačno u djelokrug države spada vršenje pravosudja.

Saniranje državnoga pravosudja u Vojvodini moglo bi se postići: 1) neznatnom izmjenom gradjanskoga postupnika i kaznenoga zakona, imenito povišenjem vrijednosnih granica u oba zakona i time u vezi povišenjem vrijednosnih granica u ovršnom zakonu; — 2) povišenjem kamatne stope; — 3) stvaranjem nezavisnoga i obrazovanoga sudačkoga podmlatka.

Digitized by Google

Što se vrijednosnih granica tiče u gradjanskom postupku, hoću ovdje samo najmarkantnije obilježiti. Po gradjanskom postupniku sudili su općniski sudovi do 50 zlatnih kruna sa naročitim izuzecima. Danas je ta granica 500 kruna ili 125 dinara. Posljedica je naravno vrlo jasna. Naše je »bagatelno« sudovanje skoro prestalo, a sreski su sudovi uslijed toga nesrazmjerno opterećeni, jer što je — recimo — u somborskom srezu vršilo u mirno doba deset općinskih knezova i u gradu jedan gradski sudac, to sada vrši jedan sreski sud. Konačno nije potrebno naročito razlagati, kako je neznatna vrijednost 125 dinara, jer ako se n. pr. vodi spor za par gusaka, ili za što slična, već se moraju gradjani obraćati sreskomu sudu, a u prizivnom stadiju okružnom sudu. A čemu je potrebno, da se opterećuje državno sudište, kada bi te bagatelne sporove rješavao sasvim lijepo i općinski knez ili gradski sudac, a ako pogriješi u dijeljenju pravde, još uvijek ima mjesta pravnomu lijeku. — Na razloženi način znatno bi se rasteretio sreski sud.

Po gradjanskom postupniku sa neznatnim izuzecima sude sreski sudovi do 2.500 zlatnih kruna. Danas 25.000 kruna to jest 6250 dinara. Naravno je, da su uslijed toga nesrazmjerno opterećeni okružni sudovi; — ovi se još mogu držati u kurenciji sa inokosnim sucima, no došlo je do nepredvidjenih poteškoća u apelacijonom stadiju pojedinih predmeta pred apelacijonim sudom u Novom Sadu. I sada je zato, što se vrijednosne granice nisu povisile u srazmjeru prema padu dinara prije nekoliko godina, došlo do nepredvidjenih tegoba; — predmeti čekaju na apelacijonom sudu godinama, dok dodju na red, a zaostatak neriješenih predmeta sve većma raste.

Ne smijemo naime gubiti iz vida, da su sudovi u Vojvodini orgazovani prema potrebama, koje diktuju vrijednosne granice, a kako poremetimo ove granice, mora doći mjestimice do ogromnoga nagomilanja posla. Vrijednosna granica revizije u zakonu je 500 zlatnih kruna, danas 5.000 kruna, 1250 dinara. Jasno je, da se mogu stvari neznatne vrijednosti nositi čak i na treću instanciju, što nije nikako mogla biti intencija zakonodavca.

Slične su tegobe i kod kaznenoga sudjenja. Neka mi je slobodno osvijetliti to najprostijim i najčešćim primjerom. Izmedju prestupa kradje i zločina kradje vrijednosna je granica 200 kruna u zakonu, sada je samo 200 dinara. Naravno je, da su uslijed toga sreski sudovi vrlo rasterećeni, dok je državno tužioštvo i okružni sud nesrazmjerno opterećen, jer n. pr. u Somboru posao umjesto da se razdijeli na pet odnosno još nedavno na sedam sreskih sudova, ono se sve usredotočuje kod državnog tužioštva i kod okružnog suda. — U tom se srazmjeru gomila posao i kod apelacijonog suda u apelacijonom stadiju, jer umjesto sedam okružnih sudova, predmeti se usredotočuju u jednom apelacijonom sudu.

Zaključak je iz svega toga jasan: Treba što hitnije zakonskim putem pristupiti povišenju vrijednosnih granica — i to tako, da se na mjesto svake u zakonu naznačene krune, ima — približno zlatnoj valuti — uzeti deset dinara, a obzirom na to, što će uslijed toga na sreskim sudovima nastati posao u opsegu, kolik je bio prije rata, to valja

Digitized by Google

bezodvlačno sudačkim podmlatkom sva mjesta na sreskim sudovima popuniti. — Za saniranje državnih sudova u Vojvodini smatram, da bi nadalje bilo neophodno potrebno, da se donese zakon, kojim bi se dosadanji zakonski kamati od 5% povisili najmanje na četverostruko, te da se srazmjero podigne i visina kamata, koji se mogu ugovarati.

Na toj bi se način jednim potezom pera smanjio broj predanih priziva i revizijonih molbi, — držim sa 50%. Niti ne raspravljajući velik značaj ovoga broja u pogledu saniranja pravosudja, znači nam ovo znatan napredak u ekonomskom životu. Dužnik će biti prisiljen, da točno plaća, bojeći se velikih kamata. Ovo pak znači u trgovačkom prometu sigurnost, koja pruža mogućnost za kalkulaciju. Današnje stanje dozvoljava veliku anomaliju. Uredan trgovac plaća banci bankovne kamate, dok njegov dužnik, ne plaćajući svoj dug, bude sudjen na neznatne kamate od 5%, te mu tako nanosi nenaknadivu štetu. — Prema tome je zahtjev trgovaca-kreditora potpuno opravdan, a načelo je već donekle i prodrlo u praksi stola sedmorice, odjeljenje B., u Zagrebu, koji sa naslova odštete dosudjuje trgovcu prema trgovcu bankovne kamate.

Za saniranje državnoga pravosudja u Vojvodini neophodno je potrebno, da se stvori kadar nezavisnoga i obrazovanoga sudačkoga podmlatka. Da bi sudovi uopće postigli visok nivo i bezuslovan autoritet, potrebno je, da sudac bude nezavisan, i to nezavisan i od države i od naroda. Da bi sudac bio od države nezavisan, garantuje mu ustav i specijalni zakon, a da bi se sucu obezbijedila idealna nezavisnost od svakoga spoljašnjega upliva, da bi se njegova osoba stavila na odgovarajuću visinu, koja odgovara njegovu socijalnomu položaju, valja mu dati naročitu plaću, a ne samo da se njemu i njegovoj porodici osigura egzistencija ili čak — kako je to nažalost danas— niti to. Zato u interesu općenitosti i idealne nezavisnosti treba što prije pristupiti temeljnomu povišenju plaća sudaca. Pored visokih plaća ne prijeti opasnost, da će suci podnašati ostavke, kao što je to već cijeli niz godina na dnevnom redu, a država će imati jedan stalan kadar sudaca, koji će se moći popunjavati samo od najvaljanijih i visoko obrazovanih pravnika.

Medjutim, da bi država imala na raspoloženju obrazovanih pravnika za Vojvodinu, treba za to i da pruži mogućnost, treba i da dade školu. Poznata je stvar, da je Vojvodina i Medjumurje pravno područje za sebe. Privremeno narodno predstavništvo izreklo je pravni kontinuitet do izjednačenja zakona, a do toga još do danas nije došlo. Podrug milijona naroda nema već šest godina pravničkoga podmlatka, nema u državi katedre, gdje bi se predavalo jedno živo pravo, koje se upotrebljuje u najbogatijoj pokrajini naše kraljevine. Kuda to vodi? Stariji polagano nestaju, a podmladak dolazi u praksu bez akademske predspreme. Pravnik, koji je stekao svoje znanje samo u praksi bez teoretske osnove, ne može valjano primjenjivati pravo, a kamo li koracati u tom obziru naprijed sa razvojem života. Životna je dakle potreba, da se za pravo u Vojvodini otvore potrebne katedre za teoretsku predspremu pravničkoga naraštaja. Ovako teoretski predspremljeni pravnici će po isteku zakonske prakse odgovarati na polo-

Digitized by Google

žajima sudaca kod nižih sudova, dok valja u općem interesu želiti, da se položaji sudaca kod viših sudova popunjuju isključivo s onim sucima, koji su godinama vršili praksu u Vojvodini. Suci viših sudova imaju da donašaju i decizije, da popunjuju pozitivno pravo, imaju dakle neku vrst legislative, a to se može povjeriti samo jakim i iskusnim pravnicima ovoga pravnoga područja.

Konačno neka mi je slobodno još napomenuti, da je naše pravosudje vrlo skupo. Po zakonu o taksama i gradjanski i krivični sporovi podvrgnuti su naročito visokim taksama, što vrlo često dovodi gradjane u strašan položaj, da — nemajući novaca za predujmljivanje takse — ne mogu sebi pribaviti pravnu pomoć, — ne mogu svoje pravo sudskim putem ostvariti. U općem bi interesu bilo, da se takse ne predujmljuju, već da ih u korist državnoga erara u presudi razreže sud ili po pravomoćnom završetku spora financijska vlast svagda na stranku, koja je parnicu izgubila.

Razmatrajući dakle sve, što sam razložio, dolazimo do zaključka, da nam valja što prije pristupiti saniranju pravosudnih prilika u Vojvodini i to promjenom različitih nesavremenih zakonskih odredaba, donašanjem zakona o sudovima i sucima, povišenjem plaća sudaca, popunjavanjem sudskoga osoblja, promjenom taksenoga zakona, te konačno uredjenjem kamatnoga pitanja, jer se samo uz takav rad možemo nadati, da će se naše pravosudje podići na odgovarajući stepen.

Izborni zakon iza novelacije.

Napisao **dr. I. Steinmetz**, sudski savjetnik u Tuzli.

Novelacija jednoga zakona uvijek je teška stvar, pa bi trebao za to kod važnijih i većih zakona svakiput jedan dr. Schey, — kao kod novelacije austrijskoga općega gradjanskoga zakonika, — koji se bavi tim zakonom polovicu stoljeća, te poznavajući ga u tančine može sastaviti takove »izmjene i dopune«, koje ne kvare čitavu zgradu zakona, nego ga naprotiv čvrste. Ali ovakovi ženijalni pravnici nisu gusto sijani. Zato se svuda pri izdavanju zakona oprezno postupa i nastoji, da se novi zakoni inače temeljtio pretresu prije, nego što budu donešeni pred zakonodavno tijelo, da mogu dalje kroz dugi niz godina služiti bez novelacije, bez »izmjena i dopuna«.

U našoj skupštini teško je postignuti, da bi se zakonski prijedlozi mogli tako temeljito izraditi i pretresti, bilo u odboru, bilo u samoj skupštini, pa se tome imade pripisati, da imamo više zakona o izmjenama i dopunama, nego drugih zakona, te da ove izmjene i dopune obično treba za kratko vrijeme opet »izmijeniti i dopuniti«. — Ova manija izmjenjivanja i dopunjavanja rijetko je kada rodila takovim nemogućim plodovima, kao kod našega izbornog zakona, gdje je jedan prigodni zakon (o izboru narodnih poslanika za ustavotvornu skupštinu) imao biti pretvoren izmjenama i dopunama u stalni izborni zakon. Ova je novelacija tako slabo uspjela, da bi bilo

Digitized by Google

mnogo pametnije, da se je sastavio ma kakov novi zakon, jer u ovome ne bi moglo biti toliko protuslovlja i nemogućnosti, kao što ih ima danas u noveliranom zakonu.

Svi smo to vidjeli, kada se je sastao državni odbor skoro iza raspisa izbora, da po čl. 8. izbornog zakona utvrdi, koliko koji okrug ima izabrati poslanika. Prvobitni zakon o izborima za ustavotvornu skupštinu uzeo je u članu 5. temeljem popis pučanstva od 1910., — što je posve razumljivo, jer novijega popisa nije bilo godine 1920., kad je taj zakon stvoren. Ali novela datira od 27. lipnja 1922., a ipak se ne osvrće na gornje pitanje, koji se popis pučanstva imade uzeti temeljem, i ako je medjutim god. 1920. proveden novi popis pučanstva, pa je bio na taj način državni olbor stavljen pred pitanje, da li se ima zakon primijeniti onako, kako je prvobitno ad hoc stvoren i kako je ostavljen prigodom manjkave novelacije, ili se imade broj poslanika ustanoviti, računajući po ustavu na 40.000 stanovnika jednoga, po sadašnjem faktičnom stanju, koje proizlazi iz popisa pučanstva od god. 1920. Državni je odbor odlučio u prvom smislu, jer slovo zakona kaže: ... »prema broju stanovnika, ustanovljenom pri popisu pučanstva od 1910. godine«. — To je jedan nonsens*), ali kojemu nisu krivi članovi državnog odbora, koji su tako odlučili, nego manjkava novelacija izbornoga zakona.

Ima tih manjkavosti dosta. Tako je u čl. 50. rast. 6. izbor. zakona naveden tri puta čl. 21. istoga zakona, koji je pak gornjom novelom ukinut tako, da toga člana nikako i nema. Taj je član odredio bio, da se tadanji »azbučni birački spiskovi«, sastavljeni po čl. 20., u roku od 18 dana poslije ukaza o izborima, imadu devetnaesti dan po općinskim sudovima poslati prvostepenomu sudu na potvrdu. Čl. 50. odredjuje, da općine imadu podnijeti istodobno pokrajinskoj vladi, odnosno ministarstvu unutrašnjih poslova izvještaj o tome, kolik je ukupni broj birača, upisanih u biračkim spiskovima u cijeloj općini, te koliko bi prema tome trebalo ustanoviti glasačkih mjesta u toj općini. Po izdanju izbornog zakona od Božidara Protića (Beograd 1922.) imadu općinski sudovi bez sumnje devetnaesti dan poslije ukaza o izborima podnijeti ove izvještaje, jer to čl. 50. izrijekom propisuje, a tim prije, što za drugih 15 dana (najdalje 35 dana od dana ukaza o izborima) ima državni odbor donijeti svoju odluku o glasačkim mjestima.

Nu taj izvještaj općine imao je smisla samo onda, kada su se sastavljali t. zv. »azbučni birački spiskovi« za izbore u konstituantu, jer je onda općina morala da upiše svakoga općinskoga pripadnika, kome izborno pravo pristoji, u roku od 18 dana u spiskove, a po tome je devetnaesti dan točno znala, koliko birača ima, a da se može na temelju toga odrediti broj glasačkih mjesta. Ali sada općina devetnaesti dan iza ukaza o izborima ne zna, koliko ima sveukupno birača i koliko će po tome trebati ustanoviti glasačkih mjesta. — Reklamacije se mogu naime podnijeti još 15 dana od dana ukaza o iz-

*) To je učinjeno sa poznatom tendencijom i svrhom. (Opaska uredništva).

Digitized by Google

borima, a da one imadu upliva na sastav biračkih spiskova. Prema propisima zakona općina devetnaesti dan obično ne zna čak ni to, da li će biti ona lica upisana u spiskove, koja su podnijela svoju reklamaciju odmah prvi dan iza ukaza. Općina naime imade po čl. 8. zakona o biračkim spiskovima pet dana vremena za donešenje svoga rješenja, daljnjih pet dana za dostavu, zatim mora čekati tri dana na eventualnu žalbu, a kroz daljnja dva dana mora predložiti svoje rješenje prvostepenomu sudu na ocjenu. Ovaj sud opet ima sedam dana (čl. 10.) za rješavanje, a onda vraća svoje rješenje, koje je tek izvršivo, općini, koja dakle istom, nakon nekih 25 dana uvadja prvoga reklamanta u svoje spiskove. Kako se pak reklamacije podnašaju obično tek zadnji i predzadnji dan, t. j. četrnaesti i petnaesti dan iza ukaza o izborima, to će za 14 dana dulje trajati, dok općine mogu uvadjati sva reklamirana lica u svoje spiskove.

Propis čl. 50. izbor. zakona glede izvješća o broju birača devetnaesti dan iza ukaza o izborima nosi dakle na sebi biljeg novelacije kod zelenoga stola — od ljudi, koji nisu izborni zakon u praksi primjenjivali. Praktičar bi bio odredio, da prvostepeni sud, koji najprvo i najbolje zna sveukupni broj birača, imade za cijeli okrug podnijeti to izvješće izmedju 35. i 40. dana nakon ukaza. Državni odbor mogao bi i 45—50 dana iza ukaza donijeti svoju odluku o glasačkim mjestima. Onda bi bio izvještaj pouzdan, a ne bi se moglo dogoditi, kao što se je sada dogadjalo, da općinski bilježnici u krajevima narodnih manjina javljaju, da ima u općini 66 birača, mjesto 666, samo da dotična općina ne dobije svoje glasačko mjesto, nego da moraju birači ići 20 klm. daleko u drugu (srpsku) općinu, kojoj se pripajaju, iako ima mnogo bliže drugih općina. S druge pak strane državni odbor ne bi trebao naknadno toliko ispravljati na svojoj odluci.

Politička vlast ne bi se onda takodjer uplitala u stvar, kao što to sada radi, čime često nastaje za općinu ogroman posao. Općine ne znaju izbornoga zakona, pa ne bi ni jedna mislila na to, da imade devetnaesti dan poslati izvješće o sveukupnom broju birača, jer taj dan u zakonu o birač. spiskovima nije nigdje spomenut, a u izdanjima izbornoga zakona takodjer se nigdje ne spominje, jer su članovi 20—32. kao zričito ukinuti svagdje ispušteni. Zato onda općine opominje sreski poglavar, koji prema svome političkom raspoloženju izdaje tom prilikom — kao njihov pretpostavljeni — i druge naredbe, koje zasijecaju u postupak sa biračkim spiskovima. — Tako na pr. isti čl. 50. izbor. zakona na koncu odredjuje, da ako bi državni odbor ustanovio veći ili manji broj glasačkih mjesta, nego što je u dotičnoj općini sastavljeno i prvostepenomu sudu na odobrenje podneseno stalnih birač. spiskova za dotičnu općinu, imat će dotični općinski sud u roku od tri dana poslije primljenoga izvještaja o tome prvopodnešene stalne birač. spiskove preudesiti prema rješenju državnoga odbora i podnijeti ih prvostepenomu sudu u cilju postupka u smislu čl. 21. (koji je ukinut!). — Tu sreski poglavari ne čekaju na odluku drž. odbora, nego nalažu već prije općinama, da spiskove preudese, t. j. da sva imena iz dosadašnja n. pr. tri sveska prepišu

Digitized by Google

u četiri. Jedna se je općina proti takovu nalogu obratila na prvostepeni sud, koji joj je na temelju čl. 50. izb. zakona odgovorio, da ima čekati na rješenje državnog odbora. Druga je općina prepisala preko 2000 imena iz tri sveska u četiri, a kada je izišlo rješenje drž. odbora, ispostavilo se je, da je on samo jedno glasačko mjesto razdijelio na dva, dok su dva glasačka mjesta ostala netaknuta. Cijeli posao bio je dakle uzaludan.

Manjkava novelacija vidi se i iz čl. 9. izb. zakona, koji je ostavljen netaknut. U njemu se nalazi ova rečenica: »Pravo biranja poslanika... ima svaki muškarac, koji je do početka sastavljanja birackih spiskova navršio 21. godinu i t. d.« — Taj izraz tumače neke općine (a u Bosni i neki kotarski sudovi, koji po čl. 19. zakona o birač. spiskovima rješavaju reklamacije za mjesta, koja nisu organizovana u općine), tako, da pravo biranja imaju samo oni, koji su na dan 20. lipnja 1922., kada su se počeli sastavljati stalni birački spiskovi (čl. 1. i 25. zakona o birač. spiskovima), navršili 21. godinu. Druge općine opet tumače to mjesto tako, da poprimaju, da se spiskovi svake godine iznova sastavljaju, kada se naime od 1.—31. siječnja svake godine po čl. 2. zakona o birač. spiskovima po službenoj dužnosti ispravljaju. Ove su potonje odbile sada prije izbora reklamacije glede onih lica, koja su se rodila iza 31. prosinca 1902.

Nijedan od ovih nazora nije u skladu sa ustavom, koji u čl. 70. priznaje biračko pravo svakomu državljaninu, ako je navršio 21. godinu. Čim dakle netko navršuje 21. godinu, može da reklamira svoje uvedenje u birački spisak, — tim više, jer čl. 1. rast. 3. zakona o birač. spiskovima kaže: »U stalne birače spiskove upisuju se po službenoj dužnosti svi, koji po zakonu imaju biračko pravo«. Tu je dakle već ispušteno: — »u početku sastavljanja birackih spiskova«. Istina, još uvijek smetaju riječi: — »po službenoj dužnosti« Nu ove se tiču samo prvoga sastavljanja stalnih birackih spiskova, kao što se je gornji sporni izraz čl. 9. izbor. zakona ticao samo sastavljanja t. zv. »azbučnih birackih spiskova«. — Ovo je trebalo prigodom novelacije ispraviti. — Sada se može samo po zdravoj pameti kazati, da čim netko navrši 21. godinu, može po čl. 5. zakona o birač. spiskovima tražiti ispravak birač. spiska u pogledu sebe.

Tu primjećujem još u pogledu prvoga nazora glede čl. 9. izbor. zakona, da se pravo ne zna, je li početak sastavljanja stalnih birač. spiskova 30. svibnja ili 20. lipnja 1922. Član 25. zakona o birač. spiskovima upotrebljava takodjer, kao i drugi zakoni, izraz: »Ovaj zakon stupa na snagu, kada ga kralj potpiše, a obaveznu snagu dobiva deset dana poslije obnarodovanja u »Službenim Novinama«. — Prva je odredba suvišna, jer se po ustavu sama po sebi razumije, a osim toga izraz »stupa na snagu« znači isto, kao »obaveznu snagu dobiva«. Tko ne vjeruje, neka čita 2. rast. čl. 1. zakona o birač. spiskovima, koji glasi: »Kada ovaj zakon stupa na snagu, općinski sudovi dužni su u roku od mjesec dana sastaviti prvi stalni birački spisak« i t. d.

Po čl. 25. istoga zakona, koji je gore citiran, stupio je zakon na snagu 30. svibnja 1922., jer ga je kralj onda potpisao, a obaveznu

Digitized by Google

snagu dobio 20. lipnja, jer je obnarodovan u »Službenim Novinama« od 10. lipnja 1922. Ne će sigurno nikome pasti na um, da od općina zahtijeva, da počnu spiskove sastavljati 30. svibnja, kada još i ne znaju za ovaj zakon, nego će svaki kazati — kao što je u praksi faktično kazao, — da rok od mjesec dana teče od 20. lipnja 1922., t. j. kada zakon »obaveznu snagu dobije«, — i ako čl. 1. računa od onoga dana, »kada ovaj zakon stupi na snagu«. Da oba ova izraza jedno te isto znače, proizlazi i iz nekih zakona, glje stoji na koncu: »Ovaj zakon stupa na snagu, kada ga kralj potpiše i kada se obnarodi u »Službenim Novinama«.

Manjkavom se mora smatrati novelacija i u čl. 33. izbor. zakona, koji po novoj stilizaciji počima ovako: »Najdalje 25 dana prije dana izbora moraju se podnijeti kandidatske liste nadležnomu prvostepenomu sudu za potvrdu«. Stari je zakon (za ustavotvornu skupštinu) ustanovio vrijeme ovako: »U vremenu od početka šezdesetpetoga dana poslije ukaza o izborima pa najdalje do svršetka sedamdesetpetoga dana poslije ukaza«.[1]) Ovo je bilo točnije jer je označilo i početak i svršetak roka. Ali danas se ne zna početak, pa su se dogodila ova dva slučaja.

Kako se stranke otimaju za prvu kutiju, došli su podnosioci liste jedne stranke već dne 14. prosinca 1924. i pitali, da li se može već podnijeti lista. Pošto u zakonu početak roka nije odredjen, rečeno im je, da se može, — a istodobno su upozoreni na to, da još nisu izašle »Službene Novine« sa rasporedom glasačkih mjesta, pa stoga da sud nema podloge niti za potvrdjenje, niti za odbijanje liste. Oni su listu svejedno podnijeli, pa je sud po čl. 38. izbor. zakona u roku od 24 sata samo tako mogao izdati odbijajuće rješenje, što slučajno nije bilo medju predlagačima 100 upisanih u stalne birač. spiskove. Nato su isti predlagači sjutradan, t. j. 16. prosinca opet podnijeli listu sa dovoljno potpisa. Sud još uvijek nije znao, kakov je raspored glasačkih mjesta, jer dotični broj »Službenih Novina« nije još došao. Odbiti listu nije sud smio, jer su podnosioci uvjeravali sud, da su glasačka mjesta ostala, kao kod prošlih izbora, a oni su se toga rasporeda držali. Sud je nato uz pristanak podnosilaca liste zaključio, da ne će izdati u roku od 24 sata rješenja o potvrdi ili odbijanju liste, kako to čl. 38. izbor. zakona propisuje, nego će čekati sa rješenjem, dok dodju »Službene Novine«. Nakon četiri dana, t. j. 20. prosinca dobio je sud dotični broj od 15. prosinca 1924. ali od podnosilaca jedne druge liste, kada su svoju listu predali. — Ovi su, naravski, — znajući, da sud toga broja »Službenih Novina« još nema, zahtijevali, da se njihova kutija smatra kao prva. Na njihovu sreću bilo je ovaj put za deset glasačkih mjesta više, nego kod prošlih izbora, pa pošto se po članu 42. izbornoga zakona na kandidatskoj listi, jednom predanoj sudu, ne mogu činiti nikakove izmjene, to je sud i drugiput

[1]) Ove su riječi zakonom od 27. VI. 1922. (Službene Novine br. 150. od 10. VII. 1922.) izrično ukinute, a ipak ih je ostavio g. Niketić u svojem novom izdanju izbornoga zakona, čim je zavео mnoge stranke u bludnju. I to je jedna posljedica novelacije.

Digitized by Google

odbio prvopodnešenu kandidatsku listu. — Kod drugoga suda podnijela je stranka, koja je na vladi, takodjer već oko 14. prosinca svoju listu, i to po novom rasporedu, za koji je tvrdila, da ga je dobila od državnoga odbora, pa podnosioci jamče zato, da će u »Službenim Novinama« saglasno izaći. Sud je nato listu u roku od 24 sata potvrdio. — Oba su ova postupka manjkava, ali se ne može na osnovu zakona, kakov je danas, drugačije postupati, nego bi trebalo zakonom odrediti dan, od kojega se mogu podnijeti kandidatske liste.

Manjkava je novelacija i člana 8. izbor. zakona. Tu je uvrštena ova rečenica: »Ako se utvrdi, da jedan okrug bira više poslanika, no što ima administrativnih srezova, državni će odbor podijeliti onoliko najvećih administrativnih srezova, koliko je potrebno, pa da broj izbornih srezova bude ravan broju poslanika, koji dotični izborni okrug bira«. — Zašto treba jedanaest srezova tamo, gdje ima jedan nosioc liste i d e s e t sreskih kandidata? Ta zakonska odredba nije promišljena, pa se državni odbor u jednom slučaju drži toga propisa, drugiput ne. Tuzlanski okrug bira 11 poslanika, a ima 10 administrativnih srezova, od kojih državni odbor ni kod prošlih, a ni kod ovih izbora nije podijelio ni jednoga. — Novosadski okrug bira 6 poslanika, a ima 5 administrativnih srezova, od kojih je državni odbor podijelio srez novosadski na grad i na srez.

Zakon o birač. spiskovima mora se smatrati takodjer novelom staroga izbornoga zakona (za ustavotvornu skupštinu), pa stoga hoću ovdje, da raspravljam još jedno pitanje, koje je zadalo općinama i prvostepenim sudovima u Bosni i Hercegovini isto toliko posla, kao birački spiskovi, za skupštinske izbore, a to će mnogo reći. To je pitanje biračkih spiskova za općinske izbore. Čl .18. zakona o birač. spiskovima veli u tom pogledu: »U koliko bi se po zakonu o općinama u pojedinim dijelovima kraljevine biračko pravo za općinske izbore razlikovalo od biračkoga prava za ostale izbore, općinski će sudovi biti dužni, da sastave zasebno stalne biračke spiskove za općinske izbore«. — Zakon »o volitvi v občinska zastopstva v Sloveniji od 18. veljače 1922., koji se imade po njegovu čl. 60. primjenjivati i u Bosni i Hercegovini, priznaje biračko pravo kod općinskih izbora samo onima, koji makar godinu dana redovito stanuju u općini. Kako zakon o izboru narodnih poslanika zahtijeva samo, da netko bude najmanje šest mjeseci nastanjen u jednoj općini, a da ima aktivno pravo glasa, to se biračko pravo za te dvije vrste izbora razlikuje, pa su morale općine sastaviti i biračke spiskove za općinske izbore i to ne samo za organizovane, nego uslijed posebnoga naloga i za neorganizovane općine, koje su se imale baš organizovati. To je ogroman posao, jer se radi samo u našem okrugu o 100.000 imena, što se mora napisati četiri puta (po jedan primjerak spiska i imenika za općinu i za prvostepeni sud). Kasnije je u našem službenom listu »Narodno Jedinstvo« od 4. i 5. siječnja 1923. izišao zakon od 7. prosinca 1922 . o izboru u općinska zastupstva u Bosni i Hercegovini, koji u svome članu 1. pridržaje opet gornje ograničenje birač. prava za općinske izbore i zahtijeva stanovanje kroz godinu dana. Ali čl. 7. kaže: »U stalne biračke spiskove upisuju se po službe-

Digitized by Google

noj dužnosti svi, koji po zakonu imaju biračko pravo, ako su najmanje šest mjeseci nastanjeni u toj općini«.

Kako je gornji član 1. bez glave prepisan iz zakona o općinskim izborima u Sloveniji, tako je i ovaj čl. 7. opet isto tako bez glave prepisan iz zakona o birač. spiskovima (čl. 1. rast. 3.). K tome dolazi još, da se ne slažu ni stege zakona o izboru narodnih poslanika te zakona o općinskim izborima u Bosni i Hercegovini, koje u izvjesnim slučajevima uskraćuju biračko pravo i onima, koji imaju 21 godinu. Dok naime novela zakona o izborima za ustavotvornu skupštinu od 27. lipnja 1922. te stege smanjuje, dotle ih zakon o izboru u općinska zastupstva u Bosni i Hercegovini ostavlja, kao da ima samo tu svrhu, da općinama i prvostepenim sudovima zada što više posla, jer se je u Bosni i Hercegovini morao provadjati reklamacioni postupak, a i ispravci, po službenoj dužnosti posebno za skupštinske i posebno za općinske biračke spiskove.

Kada je ogromni posao sastavljanja biračkih spiskova bio obavljen, uvidilo je zakonodavstvo nakon godinu dana, da je suvišno voditi usporedno dvije vrste biračkih spiskova, pa je u čl. 47. zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesec srpanj, kolovoz i rujan 1923. od 30. lipnja 1923. odredilo: »Biračko pravo za izbor općinskih časnika (zastupstva) u cijeloj kraljevini isto je, kao i biračko pravo za ostale izbore, te će se po tome izbori narodnih poslanika, oblasnih i sreskih skupština i općinskih časnika (zastupstva) vršiti po stalnim biračkim spiskovima, izradjenim po čl. 1. zakona o birač. spiskovima«.

Ako je koji referent prvostepenoga suda slučajno došao na tu misao, da odredbe glede biračkoga prava za izbor općinskih časnika traži u zakonu o budžetskim dvanaestinama za mjesec srpanj, kolovoz i rujan 1923., onda je obustavio dalje vodjenje posebnih spiskova za općinske izbore, — ako nije, voditi će ih još deset godina.

Da li je potrebno javno bilježništvo?

Priopćio **Ivo Stanoš**, javni bilježnik u Visu.

U najstarijim vremenima Asirci i Egipćani sklapahu pogodbe uzajamnim stiskom desnice; Jevreji pak pred gradskim vratima u prisutnosti naroda. Prvi tragovi pisanih pogodaba potječu od godine 620 pr. Hrista. Za sastav ovih bijahu ovlašteni »scribae«, koji su bili opskrbljeni javnim pečatom. Kod Rimljana, otaca našega pravnoga života, sastavljači javnih isprava bijahu razno nazivani kao: exceptores, actuarii, notarii. Ovi zadnji dadoše ime važnoj ustanovi javnoga bilježništva. Ali su im prava bila ograničena. Tek car Justinijan sa novelom 44 svrne osobitu pažnju na ove javne funkcijonere, te im odredi širi krug djelovanja, a svi bijahu uvršteni u korporaciju nazvanu »militia«, kojoj bijaše na čelu »primicerius«. Malo po malo ime »notarius« postade tako važno, da nalazimo »notarii

Digitized by Google

militantes«, notarii praetoriani«, »notarii frumenti«, »notarii decurionum«, »notarii scriptuarii«, »notarii regionarii« i t. d.

Negdje u osmom vijeku je »notarius« izgubio pravo na ostale državne funkcije, te dobio karakter javnoga urednika u današnjem smislu. Karlo Veliki je odredio, da spisi javnih bilježnika imaju istu snagu kao pravomoćne presude sudova, te namjestio javne bilježnike po cijelom svojem carstvu. Kada se u srednjem vijeku počelo u Njemačkoj primjenjivati rimsko pravo, bio je otvorenije prokrčen put ustanovi javnoga bilježništva. Car Maksimilijan I. proglasi ustav dne 8. listopada 1512. Ovim odredi uvjete za postignuće i vodjenje javnoga bilježništva, te od ovoga doba potječe pravi život javnoga bilježništva. U Franceskoj razni kraljevi kao Lujo IX., Filip Lijepi, Karlo VII., Franjo I., Henrik III., Henrik IV., Lujo XIV. poradiše oko unapredjenja staleža javnih bilježnika i u tom pogledu izdadoše razne naredbe. U Italiji od rimskoga doba postoji gornja ustanova, koja je bila tek poslije francuske revolucije svedena u kalup modernoga zakonodavstva. U Rusiji je javno bilježništvo normirano zakonom od 14. travnja 1866. U Engleskoj pak je javno bilježništvo uredjeno dijelom običajnim pravom, a dijelom zakonom Jurja III. od 27. svibnja 1801., Vilima IV. od 28. kolovoza 1833. i od 1. lipnja 1835., te kraljice Vikorije od 11. travnja 1838. Austrija imadjaše ustanovu javnoga bilježništva u smislu ustava Maksimilijana I. Ovo bilježništvo gotovo da nije izginulo, te svoje ponovno oživljenje ima da zahvali novomu gradjanskom postupniku od 1. svibnja 1781., prema kojemu je bila djelatnost javnih bilježnika svedena na same mjenične proteste (čl. 170. broj 4). U Dalmaciji i Lombardiji bijaše carskom poveljom od 19. prosinca 1817. i dvorskom odlukom od 9. lipnja 1821. znatno proširena djelatnost javnih bilježnika. U ostalim pokrajinama austrijskim zakon od 29. rujna 1850. probudi javno bilježništvo iz mrtvila. Od ovoga doba do god. 1871. bijahu izdane razne odredbe, koje su se odnosile na javno bilježništvo, te konačno zakon od 25. srpnja 1871. U ovom zakonu sadržani su propisi, koji danas vrijede za javne bilježnike u Sloveniji i Dalmaciji. Na žalost protekle su 53 godine, a da se nije ovomu zakonu ništa otkinulo i pridodalo, premda je to od velike potrebe.

Osim spomenutih država ustanovu javnoga bilježništva imaju Amerika, Švedska, Norveška, Danska, Češka, Portugal, Španjolska, pa i naša država u naslijedstvu zemalja bivše Austro-Ugarske.

Na dugo bih pošao, kada bih duboko zagazio u historiju javnoga bilježništva* sviju naroda. Spomenuo sam navedeno per summa capita, e da moja izvedenja budu jasnija. Letimice ću se u ovom predmetu svrnuti na »Prinose za hrvatski pravno-povjesni rječnik« gosp. Vladimira Mažuranića i baš na riječ »notar«. Ovaj kaže: »Primjetit ću samo, da je institut notara u strogom smislu riječi, kao javnih bilježnika, koji u ispravah svojih uživaju punu vjeru ili — kako se negda govorilo — na koje »istina pristoji«, u hrvatskim zemljama vrlo star,

*) Dobro bi uradio, koji bi potanje iznesao povjesni razvoj uredbe javnoga bilježništva u ovome glasilu (Op. ured.).

Digitized by Google

a razvio se je po primjeru zapadnom. Nije dakle čudo, da i u nas notari »cesarski« i »apoštolski« iz oblasti tih vrhovnih svjetonvih i duhovnih poglavara izvode i svoje zvanje ne pazeći na to, što nisu podložnici cesarovi. Mnogo pouke o notarih u primorskim gradovima podaju nam statuti, na koje upućujem u ovim Prinosima. Primjera radi upozorit ću na Split. str. 24. 51—53. Zanimljivo je, što u Splitu ne smije da bude ni domaći niti uobće koji Dalmatin notarij. Tako i u Budvi krate to mjesto sugradjaninu. Izp. Bud. čl. 65. V. domać. I na Korčuli (po čl. 41. str. 17 iz godine 1214) valja oporuku činiti pred »iurato notario communis« uz tri svjedoka«.

Kod nas postojeći zakoni priznaju ustanovu javnoga bilježništva, te je spominju u pojedinim paragrafima. Na primjer: čl. 208 trgovačkoga zakona od 17. prosinca 1862.; — § 2. br. 4 zakona od 16. siječnja 1910. br. 20; — §§ 551. 1486 u slogu treće novele općega gradjanskoga zakona; — čl. 87—91 mjenbenoga zakona od 25. siječnja 1850; § 31. zemljišničkoga zakona od 25. srpnja 1871. br. 95; — § 24. ovršnoga reda od 27. svibnja 1896. br. 79; — §§ 28, 183. br. 3, 229 br. 2, 301, 369, 565, 581, 592, 593 gradjanskoga parbenoga postupnika od 1. kolovoza 1895. br. 113; — § 39. kaznenoga postupnika od 23. svibnja 1873. br. 119; — §§ 8, 11, 29, 56, 70, 153, 184, 192, 270, 293 carske povelje od 9. kolovoza 1854. br. 208. U Hrvatskoj su javni bilježnici sudbeni povjerenici i odvjetnici (ne ovako općenito rečeno, opas. ur.); u Sloveniji su bez prava na odvjetništvo ali uz sudbeno povjereništvo, dok su u Dalmaciji bez prava na odvjetništvo i sudbeno povjereništvo.

Kako se iz navedenoga razabira, život naroda i doba, koje »sine lege virtutem collebat« (!), uspostaviše ustanovu javnoga bilježništva. Ova je duboko uvriježena u duši mase. Prodjoše vijekovi, ali kod kulturnih naroda javno bilježništvo uvijek visoko stoji na zadovoljstvo pojedinaca, a na korist države. Kod nas je doduše javno bilježništvo bilo osakaćeno političkim motivima raznih eksponenata, ali javni bilježnici ipak ne gube nadu u bolju budućnost svojega staleža.

Približava se vrijeme, kada će pravno polje naše države da rodi savremenim plodom — modernim, trijeznim i jedinstvenim zakonima za cijelu kraljevinu. Svrnut će se pogled i na javno bilježništvo, pa će nastati pitanje, što da se od njega učini. Biti će prijedloga za i proti. Jedina prava odluka mora biti unapredjenje i proširenje javnoga bilježništva po cijeloj državi. Za ovu odluku vojuju mnogi razlozi. Nepobitna je činjenica, da javno bilježništvo imaju sve kulturne države, pa zašto da naša treba da pravi iznimku u tom obziru? Javno bilježništvo nije na teret naroda i države! Silno povišene državne takse ne obuzdaše pravne poslove, već sudovi dnevno bivaju natrpani. Odvjetnički stalež nekad bijaše koncentrisan samo po gradovima, dok danas nalazimo i u zabitnom provincijalnom selu barem jednoga odvjetnika. Kada je sve ovo ovako, čime javno bilježništvo tereti narodnu kesu? Država može samo da želi javno bilježništvo, jer članovi toga staleža nemaju nikakove državne potpore, te jer je njihova djelatnost pod nadzorom državne vlasti, koja ih često puta za malenkosti čini teško odgovornima.

Digitized by Google

Koliko javni bilježnici državi doprinose, dosta je zaviriti u uredovni arhiv pojedinoga javnoga bilježnika. Ovakovu staležu treba dati pomoć za što uspješniji razvoj njegove djelatnosti. Pri novom uredjenju javnoga bilježništva treba baciti oko i na osobu javnoga bilježnika. Nije dosta štiti javno bilježništvo kao ustanovu, koja je potrebna narodu i državi, nego valja javnim bilježnicima omogućiti dolično izdržavanje i pristojno osiguranje starosti. Ovo će se ostvariti ne samo primjerenom tarifom pristojbina, već — najglavnije — osiguranjem polja njihove djelatnosti, na koje često neznani jurišaju.

XXXIII. Njemački „Juristentag".

Priopćio Špiro P e r u č i ć, generalni tajnik zagreb. burze.

Predzadnji je kongres njemačkih pravnika — »deutscher Juristentag« — zasjedao godine 1921. u Bambergu; prošle je godine zborovao u Heidelbergu. Svrha je tih kongresa, da omoguće lično upoznavanje a po tome neposredno i živo izmjenjivanje mišljenja izmedju njemačkih pravnika, da na taj način blagotvorno djeluju na razvijanje i unapredjivanje prava na svim područjima bataleć sasvim partijsku politiku ili jednostrano zaštićivanje zasebnih interesa. Počevši od god. 1921. kongres posluje u 3 odjela i to: I.) za gradjansko-pravne, — II.) za javno-pravne, — III.) za porezne i privredno-pravne stvari.

Iznosimo sažeto predmet zborovanja i zaključke pojedinih odjela, u koliko će zanimati naše čitatelje, a ne tiču se strogo internih pitanja njemačke republike.

Ad I. — 1.) P r e d m e t: Po kojima se načelima ima izgraditi buduće pravo za davanje stanova u najam? — Z a k l j u č a k: Da li i u koliko treba izmijeniti odredbe gradjanskoga prava, nakon što se uspostavi ravnoteža izmedju ponude i potražnje na tržištu stanova, ne može se zasad utvrditi. U pravo doba neka odbor iznese opet to pitanje na dnevni rad kongresa.

2.) P r e d m e t: Koje stajalište ima zauzeti budući gradjanski postupnik naprama pitanju usmenosti, neposrednosti i eventualmaksime?

Z a k l j u č a k: 1.) Postupak se mora snabdjeti svim jamstvima, koja osiguravaju iscrpljivo pretresanje prijepornoga predmeta i temeljito prosudjivanje. Ta su jamstva usmenost, koja se mora svakako provesti, iako ne pretjerano do u tančine, i što veća i neograničena neposrednost.

2.) Nasuprot se u postupku zbog ogluhe mora odstupiti od načela usmenosti i neposrednosti u toliko, u koliko činjenice i dokazi, što se iznesu do nastupa ogluhe, imaju služiti temeljem presude.

3.) Na usmenoj se raspravi imaju puštati po strani nuzgredna pitanja, a materijal valja tako urediti i pripraviti, da se spor po mogućnosti riješi u jednoj raspravi. K tome spada: a.) da se drži prije

Digitized by Google

rasprave pred inokosnim sucem (pripremno) ročište za rješavanje svih neprijepornih predmeta i procesualnih pitanja; — b.) da stranke imaju izmjenjivati spise u rokovima odredjenim u zakonu ili po sudu, navlastito u postupku pred sudbenim stolom; — c.) da se na vrijeme pribave dokazna sredstva, za koja se može predvidjeti, da će biti potrebita, — d.) da se upotrebljuju mehanička sredstva za utvrdjivanje tijeka rasprave; — e) da se zabrani odgadjanje ročišta izuzevši u slučajevima, koji se imaju naročito odrediti u zakonu.

4. Ne smije se dozvoliti odstupanje od načela neposrednosti niti da se pripremno ročište drži u ma koje druge svrhe, nego li u one, što su pod 3.) navedene, navlastito se dokazi imaju provesti neposredno pred sudom, koji rješava spor, a izuzeci se od toga pravila imaju točno u zakonu odrediti, ali se kod toga ne smije imati obzira na zaposlenost suda.

5.) Ne smiju se stranke siliti kaznama, da dodju lično pred sud. Nasuprot za slučaj neizvršenja sudačkoga naloga valja predvidjeti štetne posljedice upogled prava i troška (mogućnost, da se izostajanje stranke upotrijebi za stvaranje sudačkog uvjerenja; neuvaženje zahtjeva neupućenog opunomoćnika za odgodu; provedenje rasprave i odbijanje pokušaja stranke, koja je izostala, da popravi ono, što je propustila.)

6.) Treba se držati načela, da stranke mogu iznijeti nove faktične tvrdnje i dokazna sredstva do konca usmene rasprave.

Iznimno se može upotrijebiti eventual-maksima i to: a.) kada se u namjeri, da se stvar zavlači, podnese kasno kakov prijedlog, koji sud može s ureda proglasiti nedozvoljenim i po tome ga odbiti; — b.) u izvjesnim postupcima, (mjeničnom, mandatnom, izvršnom i u parnicama o najmu).

3.) P r e d m e t: Po kojim se načelima ima izgraditi buduće bračno imovinsko pravo?

Z a k l j u č a k: Za buduće se zakonito bračno imovinsko pravo preporuča razlučenje imovine uz izvjesno sudioništvo obiju bračnih drugova na probitku. Bračni ugovori imaju kao i dosada vrijediti.

Ad II.) — 1.) P r e d m e t: Je li dopušteno mijenjati ustav i na koji način, a da se ne mijenja isprava o ustavu?

Z a k l j u č a k: a.) Ustav se mijenja po svakom onom zakonu, koji je suprotan sadržaju isprave o ustavu. Takov se zakon ne smije u buduće izdati, a da se prije ili u isto vrijeme ne promjeni i isprava o ustavu; — b.) U onim zakonima, kojima se mijenja ustav, a koji su izdani bez promjene isprave o ustavu, mora se barem naglasiti, da je kod toga uzet u obzir čl. 76 drž. ustava (t. j. da je stvoren po strožim propisima za mijenjanje državnog ustava); — c.) Članku 76. drž. ustava mora se dodati odredba, po kojoj se prije proglašenja kojega zakona može zatražiti od drž. suda (Staatsgerichtshof), da odluči, da li je taj zakon u suprotnosti sa ustavom; — d.) Promjena ili dokinuće zakona može zatražiti od drž. suda (Staatsgerichtshof), da odluči, da

Digitized by Google

uslova za promjenu ustava samo onda, kada je to u zakonu izrijekom odredjeno ili kada je dotični zakon naznačen kao »zakon o ustavu«.

2.) P r e d m e t: Kako bi se imalo shodno urediti sudjelovanje nepravnički izobraženih lica kod vršenja kaznene sudbenosti s obzirom na današnje privredne prilike i na odredbu od 24. siječ. 1924.

Z a k l j u č a k : 1.) Preporuča se sudjelovanje laika (nepravnika) u svim stepenima kaznenoga sudovanja, izuzevši manje važne i jednostavnije slučajeve.

2.) Izuzeci od toga načela, što su nabrojeni u odredbi od 4. siječnja 1924., opravdani su iz gospodarstvenih obzira; ali svakako valja ograničiti nadležnost.

3.) Broj je od 2 porotnika dostatan, da lajicima, pa i kod velikoga porotničkoga suda i kod kaznene komore osigura odgovarajući upliv.

4.) Odobrava se zamjena porotnoga suda sa većim mješovitim sudom.

5.) Proširena nadležnost porotničkoga suda zahtijeva pomniji izbor i češće sudjelovanje lajičkih lica. Za prisjednike kod prizivnoga suda i porotnoga suda neka se traži, da imaju podulju praksu kao porotnici. Sudjelovanje žena leži u interesu pravosudja.

Ad III.) — 1.) P r e d m e t: Bi li bile shodne promjene u zakonodavstvu u svrhu namaknuća kapitala po d. d.?

Z a k l j u č a k : a.) Treba se držati načela njemačkoga dioničkoga prava, u koliko idu za održanjem temeljne glavnice. Po tome se valja držati daleko od inozemnih — navlastito engleskoamerikanskih — dioničkih prava, koja od toga odstupaju. Ne može se zagovarati ni plaćanje stalnih kamata. A treba se protiviti uvadjanju slobodnih akcija. — b.) Valja pridržati dijeljenje temeljne glavnice na akcije od nominalne vrijednosti. Nije uputno uvoditi kvotne akcije a ni akcije po 20 maraka, dok ne postanu neophodno potrebitima kod provodjenja zlatne bilance. U zakonu se mora predvidjeti, da se društva mogu prisiliti, da slože više akcija po 20 maraka u akcije viših iznosa (barem po 100 maraka) nakon izvjesnog prijelaznoga vremena. — c.) Mogu se dopustiti olakšice za povišenje temeljne glavnice kao prolazna mjera (ali vremenski ograničeno) i to:

1.) Emitiranje akcija ispod pariteta, kada je manjak pokriven po iskazanom dobitku ili iz postojeće rezerve bilo koje vrste. U tom slučaju ima svaki dioničar pravo na dio nove glavnice, koji odgovara iznosu njegovih akcija.

2.) Sklapanje zajmova uz nužnu povišicu temeljne glavnice a na način, da vjerovnici mogu tražiti, da se njihovo vjerovničko pravo pretvori u temeljne akcije.

3.) Suspendirajući zabranu izdavanja novih akcija prije, nego li su sasvim uplaćene stare.

4.) Ukinućem propisa o odjelitom glasanju dioničara raznih vrsta kod povisivanja glavnice.

Digitized by Google

5.) Može se priznati opcijono pravo i za akcije, što se imaju tek izdati.

6.) Ostale promjene njemačkoga sistema u svrhu, da se približi tudjim pravima, kao n. pr. ukinuće nadzornoga odbora kao posebnog organa uz upravni odbor, ne spadaju ovamo.

7.) Postojeće stavke poreza na prometu kapitalima treba sniziti na prijeratnu visinu. Kod zamjenljivih obveznica ima se uračunati porez na vrijednosne papire u porez na društva, koji se ima platiti za tu zamjenu.

2.) P r e d m e t: Koja bi se načela imala uporabiti kod sklapanja medjunarodnih ugovora u svrhu, da se izbjegne int. dvostruko oporezovanje pojedinaca i društava, a naročito obrtnih poduzeća?

Z a k l j u č a k: a.) Sadašnje medjunarodno pravo dopušta dvostruko oporezovanje. Ali budući da nije poželjno sa stanovišta obnavljanja svjetskoga gospodarstva, mora se ograničiti, koliko je god moguće, pogotovu u vrijeme velikoga poreznoga pritiska. — b.) Medjunarodno pravo pojedinih država sadržava izvjesna ograničenja, ali ne uklanja u dostatnoj mjeri dvostruko oporezovanje. Ne preostaje dakle drugo nego put medjusobna sporazumijevanja pojedinih država — put državnih ugovora.

Da li ima smetanja posjeda medju ortacima u pravu iz ortačke pogodbe?*

Napisao dr. M i j o H r i b a r, odvjetnik u Zagrebu.

Dva su ortaka vodila gostioničarski obrt, bez ikakove pisane pogodbe. Na ime prvoga od njih glasila je obrtna i financijska dozvola. Drugi je od njih pred šest mjeseci kupio za sebe gostionu i vodio ju na svoje ime, ma da je po pogodbi imao on kao stari i iskusni gostioničar voditi posao o r t a č k e gostione. O prestanku ortakluka nisu se mogli složiti, pak je prvi zatražio tužbom kod suda, da se drugi isključi iz ortakluka. Parnica je počela sa zatezanjem drugoga, koji je posao zanemario, te se je oštećivala uslijed toga imovina ortakluka. Prvi ortak je izbacio na to drugoga iz posla gostione, a potonji je digao tužbu smetanja posjeda proti punomoćniku prvoga ortaka i njemu samomu. U tužbi navodi, da su ga tuženi smeli u posjedu blagajne i podruma posla u M. ulici br. 11. tim, što su provalili i obili brave na njima, prisvojili sadržaj blagajne i ušli u podrum; — podjedno da su ga tim smeli u suposjedu prava najma prostorija posla i suposjedu posla kao i prava vodjenja istoga na dosadanji način, a naročito u posjedu isključivoga nadzora i vodjenja podruma.

P r v i s u d je izdao privremenu odredbu, a nakon provedene rasprave odlučio, d a s u t u ž e n i s m e t a l i t u ž i t e l j a u s u p o-

*) Sigurno će se tko na ovo interesantno pitanje, a tako i na izvode gosp. pisca u ovom članku osvrnuti (Op. ured.).

Digitized by Google

sjedu ortačkoga prava na vodjenje gostioničarskoga posla u M. ulici br. 11. naročito u uporabi blagajne i podruma te suuporabi poslovnih prostorija. Prvi sudac naveo je ove razloge:

Tužitelj tvrdi, da je on zadnji mirni i faktični posjednik ortačkoga prava vodjenja gostioničarskoga posla, koji da je izvršivao na taj način, što je vodio u M. ulici br. 11. gostionu, držao ključeve blagajne i podruma kao ortak s prvotuženim sve dotle, dok ga tuženi nisu smetali gore opisanim činom. Tuženi poriču tužitelju posjed, a priznaju utuženi čin. Prvotuženi brani se time, da je čin počinio po nalogu drugotužene svoje supruge kao njezin punomoćnik, pa da je prema tome proti njemu promašena pasivna legitimacija. Drugotužena priznaje, da izmedju nje i tužitelja postoji ortačka pogodba, da je tužitelj suvlasnik ortačkoga posla, da je doista u ortaku obavljao neke čine, no ne u svoje ime već u ime ortakluka, pa mu stoga osporava, da bi bio posjednik ili suposjednik ortakluka, — priznavajući, da je imao ključeve blagajne i podruma. — Tuženi prigovaraju, da u nazočnom sporu nema mjesta posjedovnoj zaštiti, jer bi tužiteljeva eventualna prava izvirala iz ortačke pogodbe, a da su kao strogo osobna izuzeta iz pravnoga prometa i da se ne mogu zato posjedovati. Konačno tvrde, da je ortačka pogodba izmedju tužitelja i drugotužene razvrgnuta 29. veljače ove godine.

Uvaživ, da je svjedok iskazao, da tužitelj, njegov otac, kroz posljednjih već pet godina zalazi dnevno u prijepor, gdje je vodio gostioničarski posao, naročito držao ključeve od podruma i blagajne. izdavao vino i naloge blagajnici, svojoj nećakinji, i njemu, koji ga je dnevno u jutro i poslije podne zamjenjivao, dok bi tužitelj bio inako zaposlen, nadalje da je tužitelj nabavljao do prije šest mjeseci i vino, te da je uvijek obavljao ručne poslove, naročito vodio brigu oko vina; — uvaživ, da je svjedok F. iskazao, da je tužitelj u posljednje vrijeme unatoč prigovoru tuženika zalazio u prijepor, gerirao se kao gazda, da ga je kod blagajne zamjenjivao sin S. unatoč prigovora sa strane tuženika, da je zatvarao nakon redarstvenoga sata vrata lokala; — uvaživ, da je drugotužena proti tužitelju pred sudbenim stolom u Z. podigla tužbu radi njegova isključenja iz ortakluka (P. 246—24), u kojoj izričito traži, da je dužan ostaviti se izvršivanja ikakovih poslova u prijeporu i predati joj ključeve podruma i svih prostorija gostione; zatim tužbu na priznanje valjanosti zaključka o postavljenom upravitelju nad prijeporom (P. 427—24.), kojom također traži, da joj tužitelj preda sve poslove, što ih je vršio, i da se kani dalnjega izvršivanja tih poslova; — uvaživ da je tužena u molbi za pretečni očevid (R. 936—24) priznala, da je tužitelj osim knjige i blagajne vodio sav ostali posao gostione i podruma te pazio na podvorbu gostiju, prema tome da je izričito priznala, da je tužitelj ortak i da je faktično svoje pravo, koje iz ortakluka izvire, i izvršivao; — uvaživ, da ortak, ako nastupi slučaj, da se može drugi ortak isključiti, valja da putem redovite parnice traži njegovo isključenje i da sam taj ortak nije ovlašten drugoga samovlasno iz ortakluka izbaciti; — uvaživ, da ne stoji nazor tuženika, da se ortačko pravo ne može posjedovati, jer je nasuprot ovlašten svaki ortak suposjednik kod neposredne raspoložbe nad stvari

Digitized by Google

braniti ju i vlastitom pomoću i posjednom tužbom, ako mu drugi suposjednik oduzme suposjed; — uvaživ, da se u nazočnom slučaju ne radi o pitanju, da li je pojedini suposjednik, drugotužena, prekoračila mjeru porabe, čiji bi se opseg imao tekar dokazivati; — uvaživ, da je drugotužena priznala svoj ortakluk sa tužiteljem kao i tuženi čin, te da je tužtelju uspjelo dokazati suposjed iz ortačke pogodbe; — uvaživ, da prvotuženi ne priznaje, da je ortak i da prema tomu kao treća osoba pogotovu nije smio dirati u postojeći ortački odnošaj, te da je irelevantno, da li je utuženi počinio priznati čin u svoje ime ili u ime svoje supruge, drugotužene; — uvaživ, da je tužitelj, ne znajući za sadržaj ispražnjene blagajne, odustao od zahtjeva za povratak oduzetih stvari: — uvaživ, da je tužitelju uspjelo dokazati svoj posjed, a tuženi da su priznali utuženi čin, valjalo je udovoljiti zahtjevu tužbe i odlučiti kao u tenoru ove odluke.

Protiv te konačne odluke uložio je tužitelj ništovnu žaobu, jer je odluka navela suposjed ortačkoga prava, koje po njegovu naziranju ne postoji, dok su tuženi uložili ništovnu žaobu, jer da nema mjesta u ovom slučaju postupku smetanoga posjeda. — S u d b e n i s t o l u Z. kao prizivni sud rješidbom od 16. listopada 1924. br. 50.963/gr. S. 548—1924. obnašao je:

vidivši, da iz rezultata provedene rasprave, te iz nabavljenih spisa pod reg. oznakom P. 426—1924., P. 427—24 i R. 936—24., u kojima se vodi rasprava medju strankama pred ovim sudbenim stolom, proizlazi, kako to ispravno uzima i prvi sud, da medju strankama glede prijepornoga gostioničarskoga posla postoji ortačka pogodba u smislu § 1175. ogz. i slijedećih; — vidivši, da je pravo, koje izvire iz ortačke pogodbe, čisto osobno pravo, a odnosi izmedju pojedinih ortaka da su posve obligatorne naravi; — vidivši, da su medju strankama već od prije nastala razna nesporazumljenja glede načina izvršivanja ortačkih poslova po tužitelju, kako se to razabira iz naprijed citiranih spisa; — vidivši, da se spor o upravi zajedničkog posla imade provadjati po ustanovama §§ 1187, 1188 i 833 ogz. i to samo u redovitog parnici; — vidivši, da prema tome nema mjesta postupku radi smetanja posjeda prava vodjenja gostioničarskog posla i drugih budi prava budi stvari, koje pripadaju ortacima po ortačkoj pogodbi, ako je čin počinjen po ortaku glede uprave zajedničkoga posla; — vidivši, da stoga u nazočnom slučaju nije bilo mjesta postupku smetanja posjeda; — vidivši, da je prvi sudac očito krivo uporabio zakonske ustanove o posjedu i o zaštiti posjeda na ovaj slučaj ortačke pogodbe i spora nastaloga iz te pogodbe; — vidivši ,da je počinjena niština navedena u § 62. toč. 1. i 11. zakona o smetanju posjeda (zakon od 8. svibnja 1890. — Zbor. br. 44.), p r e i n a č i t i o d l u k u p r v o g a s u d a i t u ž b u o d b i t i.

Tim se prekida sa dosadanjom praksom, jer se ovaj spor rješava protivno rješidbama bečkoga vrhovnoga sudišta, koje je do sada konstantno dozvoljavalo zaštitu smetanja posjeda ortačkog prava, kao i prava člana javnog trgovačkog društva iz društvenoga ugovora (vidi G. U. 5276, 12.305, 14.890 itd.). — Ono svojim rješidbama i sada konstantno daje zaštitu posjeda prava iz ortačke pogodbe kao i iz pogodbe

Digitized by Google

o javnom trgovačkom društvu (koje je potonje samo ortakluk po trgovačkom zakonu, uz neke male i nebitne izmjene.).

Jednako je neopravdano i odluka prvoga suda iskonstruirala suposjed ortačkoga prava, jer taj posjed odnosno suposjed ne postoji po ogz., kako ću kasnije razložiti. Zato se valjda i tužitelj u tužbi kao i u ništovnoj žaobi borio proti toj konstataciji, jer je jedino bez toga ortačkoga prava opravdano držao, da može doći do zaštite posjeda.

Da ovaj slučaj uzmognemo valjano riješiti, potrebno je, da smo na čistome glede: 1. naravi samoga ortakluka i 2. da li je posjed prava iz ortačke pogodbe moguć po propisima pozitivnog zakona.

Uz sve mnogostruko teoretsko obradjivanje samoga instituta posjeda, ostao je on do danas u životu još dosta raztezljiv pojam, pak kao što je kod posjeda, tako je i kod ustanovljenja, što je juristička osoba, mnogo sporova, a bez sigurnoga rezultata. Kod ispitivanja naravi ortakluka, nameće se pitanje, da li je on juristička osoba ili je samo communio interesa pojedinih osoba.

U § 26. o. g. z. navedena je moralna osoba u suprotnosti sa fizičkom osobom, te su navedene i sve oznake iste. Zakon traži za istu, da je društvo i da je po političkim oblastima dozvoljena. Teorija stoji na posve drugom stanovištu.

U n g e r u knjizi Sistem I., izdanje IV., na str. 322. doslovno kaže ovako: »Das österreichische Gesetzbuch handelt im § 26. von erlaubten und unerlaubten Gesellschaften, bestimmt, welche Gesellschaften erlaubt welche unerlaubt seien, u. gibt in der Mariginalrubrik zu erkennen, dass alle erlaubten Gesellschaften als moralische Personen anzusehen seien. Dies ist offenbar der Standpunkt der älteren Doktrin, wonach das Kriterium der juristischen Persönlichkeit darin bestehen soll, dass die mehreren Personnnen gleichsam eine Person ausmachen und wonach in der Erlaubtheut der Gesellschaft eine Anerkennung ihrer juristischen Persönlichkeit liegen soll.«

Gornjim priznaje, da je i societas po našem zakonu moralna, dakle juristička osoba po § 26. o. g. z., samo tvrdi, da je to stanovište stare nauke. To stanovište starije nauke vidi se n. pr. kod Z e i l l e r a, Natürl. Pr. R § 153., gdje kaže: »Der Begriff einer Gesellschaft enthält Einheit des Zweckes, Einheit des Willens, Einheit der Kraft. Daher wird die Gesellschaft als ein Vernunftwesen, als eine moralische Person bezeichnet«.

Jednako griješi u ovome pitanju i S t u b e n r a u c h u svojem komentaru o. g. z. izdanje VIII., str. 486. sv. 2., gdje kod tumačenja § 1175. o. g. z., nota prva, doslovno kaže: »Während nach Pandektenrecht die Begriffe »juristische Person« u. »societas« als Gegensätze zu betrachten und Vermögensrecht der ersteren der personifizirte Verband oder die personifizirte Stiftung Vermögen-Subjekt der letzteren aber nur die einzelnen Gesellschafter sind, i s t e i n s o l c h e r U n t e r s c h i e d z w i s c h e n G e s e l l s c h a f t u n d j u r i s t i s c h e r P e r s o n für das österreichische Recht nicht zu statuiren.«

Pridaje dalje svojstvo jurističke osobe javnomu trgovačkomu društvu, vodnim zadrugama i t. d. Konstatuje dalje pisac, da je

Digitized by Google

i obično društvo po o. g. z., dakle ortakluk, u austrijskom sudovniku iz 1895. priznat kao juristička osoba, te navodi, da i franceska pravna literatura jednako tako drži. Ali isti pisac kod tumačenja § 26. i 27. o. g. z. na str. 67. prvoga sveska gornjega djela navodi kao osobinu juristične t. j. moralne osobe vlastitu i jedinstvenu volju, koja nije identična sa skupom volja dionika, pak izričito navodi, da nisu društva po o. g. z. juristične osobe. I ovaj dakle pisac u istom svojem djelu različito tumači jednu zak. normu. To sve dakako dolazi odatle, što o samom pojmu juristične osobe ima više teorija, od kojih ni jedna ne zadovoljuje, kako to R a n d a u svojem »Besitzu«, IV. izdanje, str. 374. nota 13. lijepo razlaže. Sve su te teorije i odviše natrušene pandektarnim pravom, koje je istina temelj sadanjega zakonika, ali se ne smije nikada zakon sam dalje tumačiti i protivno slovu zakona. Ako je zakon uzeo za temelj shvaćanje stare nauke, — a nije mu ni mogla biti temeljem nova nauka, kada je u vrijeme stvaranja toga zakona nije bilo, — tada se ne može nešto mimo i protiv jasnoga slova zakona izvoditi.

Kod tumačenja pojma ortakluka, društva, societas po o. g. z. moraju nam služiti samo ustanove poglavlja dvadesetisedmoga i § 26. o. g. z. Po tim ustanovama moraju se svakako i običnomu društvu pridati sva prava moralne (pravne) osobe, jer, kako veli Stubenrauch u citiranoj noti u § 1175. o. g. z., bitnost juristične osobe nije tim izmijenjena odnosno poništena, što imadu ortaci pravo na dio ortačke imovine, a niti tim, što ortaci jamče za dugove ortakluka, budući da je ustanovama §§ 1202. i 1203. o. g. z. ustanovljena razlika izmedju tražbina i dugova ortakluka te tražbina i dugova pojedinih ortaka.

Ne smeta ovomu naziranju kod društva t. j. ortakluka, kod kojih su ortaci i njihovi udjeli oglašeni, ustanova § 1203. o. g. z., po kojoj i ortak može pro rata t. j. po svojem udjelu tražiti tražbinu ortakluka od dužnika njegova, kako sam to gore i naveo. Ta je ustanova medjutim nešta posebno i u suprotnosti sa ustanovama o upravljanju poslova ortakluka (§ 1190. o. g. z.), pak se iz nje ne mogu izvoditi zaključci, kako ih izvodi Unger. Ne može se naime izvoditi, da su ortaci suposjednici imovine društvene prema njihovu u l o g u, jer u ortakluku može biti i takovih ortaka, koji samo ulažu svoj trud, pak u slučaju, da se ovakova ortačka pogodba raskida, može doći do diobe ortačke imovine i medju one, koji nisu glavnici ništa pridali, već samo svoje radnje (§ 1192.). Ne može se i ne smije se to izvoditi za to, jer je zakon u § 26. o. g. z. jasan, te traži za moralnu osobu samo društvo i da je to društvo dozvoljeno, a nema dalnjih nikakovih uvjeta. Ima nešto zajedničkoga u poglavlju dvadesetisedmom i u poglavlju šesnaestom, ali se iz toga ne može izvoditi, da je ortakluk isto što i zajednica dobara, jer se poglavlje dvadesetisedmo samo popunjuje sa nekim ustanovama šesnaestoga poglavlja.

Ne može smetati niti marginalna rubrika prvoga poglavlja, »O pogodbi vrhu zajednice dobara«, jer n. pr. i kod dioničarskoga društva postoji zajednica dobara svih dioničara, a ipak se po zakonu

Digitized by Google

mora dioničarskomu društvu, koje nije ništa drugo nego razvijeniji ortakluk, priznati pravo moralne odnosno jurističke osobe. Uostalom kad bi ortaklub bio samo zajednica dobara, to bi cijelo poglavlje dvadesetsedmo bilo suvišno, a to se za to poglavlje i za sam zakon ne može reći, što i sam život drugo pokazuje, pak je taj život i utjecao na razvoj teorije, kako sam prije naveo.

Članovi ortakluka imadu pravo na njegovu imovinu, ali je to pravo samo obvezno, a nikako stvarno, što jasno pokazuje i sam zakon u poglavlju dvadesetisedmom, a i to samo poglavlje je uvršteno medju obvezne pravne odnošaje. Dakle, po svemu gornjem nisu ortaci vlasnici ni posjednici imovine ortakluka, već je sam ortakluk subjek svih prava i obveza, a jer nije fizička osoba, to moramo isti uvrstiti u moralne osobe po § 26. o. g. z. Dakako, da će još uvijek mnogomu smetati pri presudjivanju ove stvari definicija societatis rimskoga prava.

Ako je dakle i naš zakon uzeo za podlogu staru nauku, koja, kako smo vidjeli, postaje opet modernom, ne smije se zakon teorijom mijenjati, jer ova može imati po izričitim ustanovama o. g. z. (§ 6., 8. i 9.) vrijednost samo de lege ferenda. — S toga držim, da je i prvi sud, konstatujući ortačku pogodbu i vršenje iste po obim strankama, iskonstruirao suposjed ortačkoga prava, posve korektno uzeo, da ortaci nijesu vlasnici i posjednici ortaške imovine prema njihovi udjelima.

Što se pak tiče samog ortačkog prava, ono ne može biti predmetom posjeda. U tome su odlučne ustanove §§ 1185. i 1186. o. g. z., po kojima su svi ortaci dužni jednako raditi o koristi zajedničkoj, te ni jedan ortak ne može povjeriti sudjelovanje komu trećemu niti može koga primiti u ortakluk. Dakle, pravo svakog ortaka strogo je osobno i neprenosivo, pa je to pravo extra commercium. Stvari i prava pak extra commercium po § 311. o. g. z. ne mogu se posjedovati, a po tom o povredi tih prava nema se raspravljati po postupku o smetanju posjeda, jer uopće nema ni posjeda.

Ne ću da duljim, nego kažem još samo ovo:

Sva prava, što ih je tužitelj vršio, a navedena su u petitu tužbe, izviru iz ortačke pogodbe, dakle je on punovlasnik po § 1190. o. g. z., te je vršio sve poslove u poslu samo u ime ortakluka, a ne u svoje vlastito. Takovo je punovlašćenje obzirom na § 1186. ogz. neprenosivo, pa dolazimo i opet do zaključka, da je na takovu pravu isključen posjed, a prema tomu i tužba o smetanju posjeda. — Kad bi bilo drugačije rješenje ovoga pitanja opravdano na zakonu, događjalo bi se, da bi jedan ortak, naplativ svoj dio prije već u novcu i nemajući interesa više na poslovanju, mogao zavlačiti likvidacijom društva po miloj volji, a drugi bi ortak, koji ima svoj imetak u ortačkoj imovini, morao mirno gledati uništavanje imovine ili bi, da to spriječi, morao priznati prvomu ortaku, što on makar i nerazmjerno iz imovine ortakluka nepravedno zahtijeva. — N e m a d a k l e p o s j e d a n a p r a v u i z o r t a č k e p o g o d b e, a p o t o m i s k l j u č e n i p o s t u p a k s m e t a n j a p o s j e d a t o g a p r a u s l u č a j u p o v r e d e.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Dr. Vinko Krišković: Hrvatsko pravo kućnih zadruga. Zagreb 1925.

— Pod tim je naslovom napisao sveuč. prof. dr. V. Krišković raspravu o zadruzi i izdao ju kao svoj prinos tisućljetnici krunisanja Tomislava, kralja hrvatskoga, o svojem trošku, a namijenivši čisti dobitak hrvatskoj akademskoj menzi. Prije osvrta na samu raspravu uputno je ovom zgodom reći par riječi uopće o stanju naših zadruga jer će se time još više istaknuti važnost ove rasprave.

Pitanje kućnih zadruga još je uvijek aktuelno i za naše seljaštvo kao i za naše zakonodavstvo vrlo važno. U Hrvatskoj i Slavoniji ima po novijim statističkim podacima, koji još nisu objelodanjeni, 112.065 zadruga sa 857.715 zadružnih članova i sa 1,222.443 katastralnih jutara nekretnina. Osim ovih 112.065 zadruga imade još 6.458 u gruntovnici upisanih zadruga, koje faktično ne postoje, a to poradi manjkavoga ili pogrješnoga gruntovnoga raspisa. Od tih je zadruga 33.280 sa više obitelji, a 77.934 sa jednom obitelji, dok ih je 851 bez predstavnika. Potamo je od njih razdijeljeno prije 1. siječnja 1890. ukupno 6.976, a poslije 1. siječnja 1890. svega 9.860 (nezakonite potajne diobe). Veliki dakle dio našega seljaštva živi još i danas u zadrugama, koje uredjuje specijalno naše hrvatsko zadružno pravo, a ne opći gradjanski zakonik.

Nepobitna je činjenica, da se posljednjih nekoliko decenija napuštaju zadruge s više obitelji, a mjesto njih osnivaju nove »male« zadruge, kako ih narod zove, s jednom obitelju. Statistički je ustanovljeno, da su samo zadružni povjerenici od god. 1890 .do sada gruntovno proveli nešto preko 23.000 potajnih i redovitih dioba, od tih da je nastalo 46.000 novih »malih« zadruga, a polovicu manje samovlasništva. Zadružni dakle institut kao odraz duše narodnje svakako još živi u pravnoj svijesti našega naroda punim životom, premda mu zakonodavstvo nije pogodovalo i premda je interes, napose interes pravničkih krugova, za taj institut oslabio. Taj slabi interes je bez sumnje najviše doprinesao tome, da u Hrvatskoj i Slavoniji još danas vrijedi zadružni zakon od g. 1889., za koji se već trideset godina tvrdi, da ga valja, jer već ne odgovara potrebama seljaštva, čim prije u koječem promijeniti i temeljito dopuniti, što g. 1902. zadružnom novelom nije učinjeno.

Vrlo nam je zato dobro došla Krišković eva rasprava o hrvatskom prava kućnih zadruga, napisana velikom ljubavlju za samu stvar, a isto takovom spremom i znanjem. Knjiga nije opsežna, ima u svemu VIII i 124 stranica, nu po svojem sadržaju i unutarnjoj vrijednosti zaslužuje naročitu pažnju ne samo pravničkih krugova, već i svakoga našega intelektualca, u kojega nije ugasnuo svaki interes za stvari hrvatskoga naroda.

U toj nam knjizi — historijsko dogmatskom nacrtu — prikazuje pisac sustavno hrvatsko pravo naših kućnih zadruga, makar i samo u najglavnijim potezima — kako sam navodi, — i to posve znanstveno, juridički, jasnim načinom i preciznim stilom, obazirući se na domaću

Digitized by Google

i stranu literaturu i dosadanju domaću praksu, crpljenu — kako opet sam navodi — iz rodjene svoje pravne svijesti i erudicije, a ne iz tudjega sudovanja i tudje knjige.

Autoru je po nauci naših najboljih poznavalaca hrvatske pravne historije ustanova zadruge skroz na skroz prožeta konstitucijonim duhom, pa zato drži, da su Hrvati baš u zadružnom obiteljskom životu odgojeni u ustavnoj svijesti, koju su i u državni život unosili već daleko prije, nego li su drugi narodi imali ustavnu formu vladavine. Zadruga je naša dična historijska socijalna organizacija poljskoga rada, naš domaći, od starine prokušani, dakle najpodesniji oblik gospodarstvene samostalnosti seljačke, a uza to od pamtivijeka najčeličnija čuvarica i najzdravija rasadnica našega narodnoga bića i karaktera.

U raspravi je pisac u prvom redu razložio obiteljsku pravnu stranu zadruge kao našu domaću originalnu tvorevinu, obziruć se mimogred i na njezinu agrarno-političku stranu, koja nije tako tipična, jer je udešena prema gospodarstvenoj i socijalnoj naobrazbi, što smo je dobivali od drugih naroda. Ponajprije je objasnio zadrugu sa socijološke strane, odnosno iznio u najkrupnijim crtama njenu socijalnu historiju, zašto je i kako je u nas nastala i sačuvala se do današnjega dana, pa njezin pozitivno-pravni razvitak, kako je banska Hrvatska vočila njezin agrarno-politički poziv i kušala, da je zakonom uredi i prisnuje na savremene kulturne i socijalne prilike. Uz kratko ali iscrpivo obrazloženje hrvatskoga zakonodavstva o zadrugama navodi njegovo kolebanje izmedju liberalnoga i socijalno-političkoga pravca te njegove loše i dobre posljedice.

U daljem poglavlju obrazlaže autor zakonski pojam zadruge i razliku od njenoga pravno-povjesnoga pojma, zatim pravnu prirodu zadruge, koja mu nije juristička osoba pandektarnoga prava ni našeg općega gradjanskoga prava, a niti germanski »Genossenschaft«, niti gradjansko-pravna zajednica našega gradjanskoga prava, nego stara hrvatska zajednica, historijska zajednica (communio) našega domaćega hrvatskoga prava. — Odredivši zadruzi mjesto u sustavu našega privatnoga i javnoga prava, tumači nadalje pravni položaj, pravnu i djelatnu sposobnost njenih članova te konačno njenu organizaciju, kojom se odvaja od obične gradjanske obitelji.

Ovaj kratki prikaz neka bude poticajem, da svaki naš pravnik sam pročita ovu knjigu o našim kućnim zadrugama, koju je pisac za znak harnosti i poštovanja posvetio visoko štovanom autoru »Prinosa za hrvatski pravno-povjesni rječnik« gosp. Vladimiru Mažuraniću, »koji nas je svekolike naučio cijeniti ustanove domaćega našega prava, koji je možda najtrajniju slavu rodjene nam hrvatske grude, slavu samosvojnih njenih kulturnih tvorevina u javnom i socijalnom životu, pronio daleko preko njezinih granica«. *Dr. Dragutin Tončić.*

Digitized by Google

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Glede poslane iz Amerike gotovine našega državljanina, preminuloga u Americi ima se provesti ostavinska rasprava i ostavina uručiti po ovdješnjim propisima.

Rješidba stola sedmorice od 9. studenoga 1923. br. 2142.

(Rješenje banskog stola od 18. travnja 1923. br. 5895, odluku kot. suda u P. od 24. veljače 1923. br. 635/gr.)

Generalni konzulat kraljevine SHS u Chicagu dopisom od 18. listopada 1922. javlja ministarstvu spoljnih posala, da je primio za ostavštinu pokojnoga L. J. 1.214 dolara 72 centa, — nadalje, da je prema odluci američkoga nadležnoga suda, a u smislu zakona države Minesote rasporedjena ostavština ovako: M. J., udovi iza pokojnoga L. J. 738 dolara 23 centa, a maloljetnoj djeci pokojnikovoj Luji, Mandi, Ivanu i Ani J., 476 dolara 48 centa, ili svakome po 119 dolara 12 centa; — prema tomu da, odbivši troškove, šalje ostatak od 1146 dolara 75 centa chekom br. 610.

Ministarstvo pravde u Beogradu pod 28. stud. 1922. br. 62624. šalje gornji dopis konzulatu u Chicagu i navedeni chek vrhu 1.146 dolara 75 centi na dalje uredovanje. Dopisom istoga ministarstva od 2. veljače 1923. br. 5590., javlja se kotarskomu sudu u Perušiću, da mu je Narodna banka u Beogradu protuvrijednost gornjega cheka poslala u iznosu od 128.280 din. po odbitku 156 din. za svoje troškove promjene.

M. udova J. iz Dol. Kosinja tražila je u svoje ime i kao tutorica gore navedenih malodobnika po odvjetniku dr. M. Kasumoviću iz Gospića kod kotarskoga suda u Perušiću molbom, prim. 20. veljače 1923. br. 635/gr., da se prama dopisu konzulata strankama novac uruči, te da nema mjesta vodjenju ostavinske rasprave, jer je nadležni američki sud ostavinsku raspravu već proveo i gornju gotovinu nasljednicima uručio. Kot. sud u P. odbio je odlukom od 24. veljače 1923. br. 635/gr. ovu molbu i uputio molitelјicu, da će se spisi ustupiti kr. javnomu bilježniku na provedenje ostavinske rasprave iza pok. L. J. — Protiv ove odluke podnijela je molitelјica 4. ožujka 1923. br. 793/gr. utok na banski stol, koji je rješidbom od 18. travnja 1923. br. 5895. — uvažívši, da je po §-u 77. gr. sudb. i §-u 21. izvpp. za ostavinsku raspravu ovozemca umrloga u inozemstvu nadležan sud njegovoga posljednjega redovitoga prebivališta u ovozemstvu; — uvažívši, da nije isključena mogućnost, da je pokojni L. J., o čijoj se ostavini u konkretnom slučaju radi, postao državljaninom američke države Minesota, pa da je američki sud po tamo važećim zakonima nadležno proveo ostavinsku raspravu, što bi se i ovdje malo priznati; — uvažívši, da se je to sve prije donešene napadnute odluke imalo ispitati i naročito ustanoviti, da li je provedena ostavinska rasprava na temelju oporuke i to kakova sadržaja, ili na temelju zakona, što sve nije učinjeno, uslijed česa se napadnuta odluka ukazuje preuranjena; — obnašao povodom utoka Marije udove Jugović napadnutu prvosudnu odluku ukinuti i sudu naložiti, da prethodno obavi izvide u istaknutom pravcu i dalje po zakonu postupa, a dotle da dade gotovinu od 128.280 D propisno nakon saslušanja interesenata koristonosno uložiti.

Digitized by Google

O tome banski stol obavješćuje isti kot. sud za dalnje zakonito postupanje time, da bi uputno bilo, da ostavinsku raspravu svojedobno sam provede obzirom na već dosada učinjene troškove i da nadležnomu poreznom uredu točno saopći državnu taksu, koje su dosada za ove ostavine po samome konzulatu ustegnute i zaračunate.

Protiv ovoga rješenja podnijela je moliteljica 26. svibnja 1923. pod br. 2030/gr. po istome odvjetniku previdni utok na s t o l s e d m o r i c e, koji je vrhovnom rješidbom od 9. studenoga 1923. br. 2142.: vidivši, da je pokojni L. J. kao ovozemni državljanin otišao u Ameriku i da ne predleži nikakov razlog, po kojem bi to njegovo državljanstvo utrnulo, već nasuprot generalni konzulat u Chicagu u svojem izvješću na ministra pravde ustanovljuje, da je L. J. umro kao državljan naše države; — vidivši, da se prama tome u nazocno slučaju radi o pokretnoj ostavini našega državljanina u inozemstvu, koju su po §. 77. gr. sud. i §. 21. izvpp. nadležni raspraviti i uručiti samo ovozemni sudovi, u koliko nema utanačenja protivnoga sadržaja sa kojom inom državom; — vidivši, da ovu u tuzemnim zakonima utemeljenu nadležnost tuzemnoga suda ne može preinačiti okolnost, što je nad tom ostavinom inozemni sud poveo i proveo ostavinsku raspravu; — vidivši ali, da se je M. udova J. u molbi, prim. 20. veljače 1923. br. 635 gr., protivila povedenju ostav. rasprave po nadležnom ovozemnom sudu, a da te protimbe nije ničim obrazložila, niti je navela razloga, po kojem bi sud države Minesota bio nadležan; — vidivši osim toga, da je M. udova J. sa svojim zahtjevom u rečenoj molbi došla u sukob sa interesima svoje mldbne djece, pa da bi se za zastupanje interesa tih malodobnika po §. 271. o. g. z. imao imenovati poseban skrbnik, — o b n a š a o povodom previdnoga utoka moliteljce po zvaničnoj dužnosti ukinuti niže rješidbe, te prvomu sudu naložiti, da malodobnim Luji, Mandi, Ivanu i Ani J. u ovom predmetu imenuje skrbnika, a zatim da za saslušanje stranaka u smislu ovoga rješenja odredi ročište i dalje po zakonu postupa.

U povodu je toga kotarski sud u Perušiću rečenim malodobnicima imenovao skrbnika na čin i preslušao stranke, koje su iza toga zatražile, da se pred ovdašnjim sudom u smislu gornje rješidbe stola sedmorice povede ostavinska rasprava i spisi što prije ustupe kr. javnom bilježniku na dalje uredovanje. Nakon toga je po ovdješnjim propisima ostav nska raprava provedena i ostavina uručena, a ne onako, kako je to odredio nenadležni američki sud i naš konzulat u Chicagu.

Priopćio **Ivan Gojtan,** odvjetnik u Gospiću.

Otac djece dužan je plaćati dječju nafaku (alimentaciju) u novcu, a ne davati ju u naravi, na ruke raspuštene i nepreudate njihove majke kao uzgojiteljice.

Osuda kot. šerijat. suda u S. od 21. kolov. 1923. P. 44.-23; presuda vrh. šerijat. suda za B. i H. u S. od 29. pros. 1923. br. 528.

F. H. razvjenčala se sa H. H. i po pravu »haki hidane« i uzgajanja prisilno je uzela njihovu malodobnu djecu Dž. i S. H. sebi na opskrbu i uzgajanje, pa budući, da otac nije htio dragovoljno dječje uzdržavanje davati, utužila ga je i zahtijevala, da se njoj dosudi protiv dječjeg oca H. H.: za uredjenje pristojnog stana za djecu D 50.000; — za mjesečnu najamninu za stan D 1000; — za uzdr-

Digitized by Google

žavanje djece mjesečno D 5000; — za uzdržavanje sluškinje djeci mjesečno D 1500; — za »udžreti hidanu« (njezinu uzgojnu naknadu) mjesečno D 1500.

Na raspravi je tuženi otac priznao, da se njegova malodobna djeca nalaze na uzgajanju kod njihove, od njega otpuštene majke F. H., da ih je on dužan uzdržavati i da je pripravan dospjelo dosadanje njihovo uzdržavanje isplatiti u onolikoj visini, koliko iskažu da je pravo vještaci I. Z. i M. S.; — glede daljega uzdržavanja da neka djeca predju u zaseban dio njegove kuće, gdje će imati odjeću, obuću, te poslugu i hranu u naravi, odnosno da je pripravan njihovu hranu i po liječničkom receptu davati u kojoj gostioni; — zatim molio, da se moliteljica zahtjevanjem u novcu i sa pretjerano visokim zahtjevima odbije.

Moliteljica je predložila jednu »fetvu« S. Muftije, iz koje se vidi, da rastavljena mlada žena ne može stanovati u stoj kući sa bivšim joj mužem po isteknuću ideta (stanovite periode). Ona je tražila, da se postupa po onim šerijatskim propisima, kako fetva glasi i odbila gornju ponudu oca glede primanja nafake i udžreti hidane u naravi, kao i glede preselenja sa djecom u ponudjeni zasebni stan u kući bivšeg joj muža odnosno oca djece. Inače je ostala u cijelosti pri svojim zahtjevima.

Prvostepeni šerijatski sud u S. držeći, da je u ovoj stvari dovoljan odijeljen stan za djecu i majku, pa makar i pod istim krovom, gdje otac odnosno muž stanuje, pregledao je spomenuti stan i na licu mjesta ustanovio sa vještacima, da dotični stan nije sposoban u smislu šerijatskih propisa za stanovanje djece sa njihovom majkom, pa prešao na obredjenje zahtjeva u novcu po vještacima, predloženim po objema strankama. Preslušanjem vještaka, ponudjenih po ocu djece, ustanovljeno je, da je za uzdržavanje ove djece i njihove sluškinje, te udžreti hidane dječijoj majci potrebno mjesečno po 3.230 Din, a preslušanjem vještaka, ponudjenih po dječijoj majci, utvrdjeno je, da je za sve gornje dovoljno mjesečno po 8.050 din. Potonji su vještaci ujedno tvrdili, da je otac veletržac, pa da je mogućan ovoliku nafaku plaćati, a prema njegovu položaju i obzirom na postojeću skupoću da se djeca sa manjom alimentacijom ne mogu uzdržavati, navedavši sve pojedince, koliko je potrebno i pošto se može nabaviti. — Glede uredjenja pristojnoga stana sa namještajem potonji su se vještaci izjavili, da treba za to 40.000 dinara.

Dječji otac porekao je mogućnost gornjih izdataka od mjesečnih 8.050 dinara za uzdržavanje djece i majke. On je naveo, da je oporezovan za 50.000 dinara godišnje zarade i da od ove svote plaća raznih državnih i gradskih poreza i daća godišnje oko 15.000 dinara, a na dužnu svotu jednoj banci još godišnje oko 20.000 din. kamata. Prema tomu je očitovao, da nikako ne može onako visoku nafaku plaćati bez velike štete po svoj kapital, od kojega će u budućnosti djeca imati nasljedstvo, pa da bi stoga i po djecu bilo bolje, da se on poštedi od pretjeranih izdataka za njihov uzgoj. On se je protivio obredjenju onako visoke nafake i ostao uporno pri svojoj prijašnjoj ponudi, da to sve bude u naravi odredjeno, a ne u novcu.

Pokušana nagodba nije uspjela. Otac djece nije pristao, da se sudskim pregledom njegove radnje ustanovi njegovo pravo imovinsko stanje, pa je bio po prvostepenom sudu u S. osudjen:

1. da je dužan u ime stanarine plaćati mjesečno din 1000; 2. u ime dječje nafake dnevno din. 40 za svako dijete; 3. u ime uzgajanja i udžreti hidane

Digitized by Google

mjesečno á din. 1000; 4. u ime nabave namještaja i posudja platiti din. 30.000; 5. u ime uzdržavanja sluškinje mjesečno Din 750, sve to pod prijetnjom ovrhe i računajući od 28. ožujka 1923. do dalje sudske odredbe.

V sinu gornjih svota je sud po svojoj uvidjavnosti odredio ispod sredine vještačkih nalaza, a osudu je obrazložio ovako: Vidiv, da je svaki mogući otac dužan uzdržavati svoju malodobnu djecu i onda, kada se ona nalaze na uzgajanju i opskrbi kod svoje hadine uzgojiteljice, prema njegovoj materijalnoj mogućnosti i u skladu sa njegovim položajem i to dostatno i primjereno (§ 395. Ahkami šerije); vidiv, da nafaku i uzdržavanje, kao i udžreti hidanu valja u ovom slučaju davati u novcu, a ne u naravi (§ 388.); te vidiv, da se je ispostavilo, da je otac, kao veletržac, koji nije pripustio sudu, da točnije ustanovi njegovo imovinsko stanje, mogućan nafaku plačati itd., sudio je kao gore. Otac je protiv gornje presude podnesao priziv na vrhovni šerijatski sud u S.

Vrhovni šerijatski sud je povodom toga dao prethodno preslušati još dvojicu nepristranih vještaka, koji su izjavili, da je dostatno mjesečno 4.900 i da je ovaj izdatak u razmjeru prema položaju i imućstvenom stanju oca. Po tom je vrhovni šerijatski sud presudio, da je H. H. dužan mjesečno plaćati: 1. u ime nafake svoje djece po 1500 din., — 2. u ime izdržavanja sluškinje 750 din., — 3.) u ime udžreti hidane 1000 din., — 4.) da imade u roku od osam dana nabaviti i predati svojoj djeci prikladnu posteljinu i kuhinjski nužn pribor, a inače da se ovlašćuje majka, da to oboje nabavi na teret i račun oca. Glede ostaloga (n. pr. nabave namještaja) je vrhovni šerijatski sud osudu prvostepenoga suda ukinuo i odredio, da se sva dospjela nafaka i udžreti hidana isplati od 2. srpnja 1923., a nastavak svakoga mjeseca unaprijed. Svoju je presudu vrhovni šerijatski sud obrazložio ovako:

U nazočnom slučaju, gdje je puštanjem majke (razvodom braka) po ocu stvorena situacija, da po postojećim šerijatskim propis ma mora majka, a uz nju kao zakonsku uzgojiteljicu i malodobna djeca sasvim odvojeno i zasebno živjeti, to se tu radi samo o dječijoj nafak i udžreti hidani. Budući da u Fetavaji Hamidiji u odsjeku »Hidane« izričito stoji, da je otac, koji je pustio majku, dužan **plaćati**: dojilju (udžreti reda), naknadu za uzgoj (udžreti hidana) i dječje uzdržavanje (nafaka), pa i poslugu, a da u nafaku spada jelo, odjeća i stan, — pa budući da se ovdje radi o neophodnoj potrebi djece i njihovu pravu prema ocu, to je sudac po svojem zvanju kao zaštitnik maloljetnih dužan i ovlašten postupati ne samo na prijavu i zahtjev majke, nego i na ma čiju prijavu, te im dopitati nafaku, kada nemaju vlastitoga imanja, a otac se po svojoj očinskoj dužnosti nije pobrinuo za njihovo uzdržavanje. U ostalom ova stvar nije čisto parbene prirode, jer dječja nafaka, a i udžreti hidana u ovom slučaju je neprijeporna, te se radi samo o njihovoj visini.

Ponuda oca, da djecu sa majkom uzdržaje u svojoj kući, nije se mogla u obzir uzeti, jer — kako je istaknuto i u osudi prvostepenog suda — nije dopuštena po šerijatskim propisima u ovakovu slučaju takova pomoć. Zabranjeno je naime puščenici nakon isteknuća ideta stanovati u istoj kući, u kojoj stanuje bivši joj muž (Vidi: Fetavaji Tatarhaniju, 30. glava), a prestankom bračne veze prestaju i iz braka proizlazeća prava muža nad ženom, medju koja se broji i pravo opredjeljenja stana za bivšu mu ženu. Stoga nema mjesta ni prigovoru, da je moliteljica uvukla u tudju parnicu svoj zahtjev za obredjenje svoje udžreti hidane.

Digitized by Google

Obredjenje nafake i udžreti hidane mjeri se po položaju i imućstvenom stanju onoga, protiv koga se obredjuju, a ponajglavniju ulogu u ovom igra bogatstvo i siromaštvo dotičnika, pa je ostavljeno uvidjavnosti suda (Vidi: Damad i Darul Muhtar, odsjek o nafaci), kada će odrediti nafaku u naravi, a kada u novcu. Promjenljivost valute valja pri tome takodjer u obzir uzimati. Ako bi se i mogla u nekim slučajevima nafaka odrediti u naravi, nije isključena mogućnost, da bi moglo doć i do ovrhe, koja se ne bi mogla voditi na obredjenu nafaku u naravi. Stvar bi se mogla zatezati u nedoglednost, a pošto dječija svagdašnja potreba obskrbe ne podnosi zavlačenja, moralo se je u nazočnom slučaju sve odrediti u novcu.

Vrhovni šerijatski sud našao je za pravo, da se nafaka i ostalo obredi u skladu nalaza i iskaza naknadno saslušanih nepristranih vještaka, ako oni i nisu iskazali, koliko u pojedinostima kome valja obrediti. Potreba sluškinje je i po ocu indirektno priznata. Budući da je posluga nešto drugo nego li uzgajanje djece, nije se mogao uvažiti prigovor, da ne treba sluškinje, kada su djeca pri majci. Budući,da šerijatski propisi ne predvidjaju nabavu namještaja za stan, to se za ovo nije moglo ništa dosuditi, pa je osuda prvostepenoga suda u ovom pravcu ukinuta. Budući da je pako dječja postelja u vezi sa odjećom, a kuhinjsko posudje sa hranom, to je odredjena nabava i predaja ovoga, te time osuda prvostepenoga šerijatskoga suda u S. preinačena.

Priopćio **H. A. Bušatlić,** šerijatski sudac.

b) Trgovačko-mjenbeno.

Kod domicilirane mjenice gubi se pravo mjenbene tužbe proti prihvatniku radi propuštenog dignuća prosvjeda pri obitavaocu, ako je takov doista imenovan.

Rješidba stola sedmorice od 6. ožujka 1925. br. 22.

(Osuda kot. suda u B. kao suda mjenbenoga od 10. listopada 1923. br. 10760 gr., osuda banskog stola od 5. ožujka 1924. br. 1808.)

U usmeno raspravljenoj parnici B. M. iz L. prot. M. M. iz S. T. radi 10.000 Din. spp., izdao je kotarski kao trgovačko-mjenbeni sud u B. ovu

Osudu:

Platežni nalog od 4. studenoga 1922. br. 14717 gr. stavlja se izvan kreposti te tuženi M. M. nije dužan tužitelju B. M. na temelju mjenice izdane dne 27. kolovoza 1922. u B. po tužitelju na vlastitu odredbu te dne 31. listopada 1922. kod dr. B. u B. plative, a po tuženom prihvaćene, platiti mjenbenu glavnicu od 10.000 Din. spp., nasuprot dužan je tužitelj tuženomu naknaditi parbene sudbeno sa 968 Din. odredjene troškove u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Proti platežnomu nalogu od 4. studenoga br. 14717 gr. uložio je tuženi pravovremeno prigovore, te u prvom redu prigovorio istinitost svoga potpisa na utuženoj mjenici, jer da on te mjenice sam nije potpisao, niti koga ovlastio, da ga potpiše. Medjutim je u raspravi dne 1. kolovoza 1923. priznao, da se na mjenici nalazi njegov potpis i time sam odustao od svojega stavljenoga prigovora. Tuženi je dalje prigovorio, da je njegova mjenbena obveza iz utu-

Digitized by Google

žene mjenice utrnula, jer da je mjenica obitovana mjenica, a tužitelj da je nije radi neplateža protestirao. Ovaj se je tuženikov prigovor morao uvažiti, jer je na mjenici označeno S. T. kao prebivalište trasata M. M., kao platište je mjesto B., pa je mjenica obitovana mjenica (§. 24. mj. zak.) — Prema propisu §. 43., al. 2. mj. zak. gubi posjednik mjenice ne samo pravo zavrate proti izdatniku i naledjnicima, već i pravo mjenične tužbe proti prihvatniku, ako propusti za vremena dignuti prosvjed, a jer tužitelj ne samo da nije nikakva dokaza pružio, da je mjenicu na vrijeme radi neplateža prosvjedovao, već i sam tvrdi, da takova protesta digao nije, valjalo je platežni nalog staviti izvan **Kod domicilirane mjenice gubi se pravo mjenbene tužbe proti prihvatniku radi** kreposti i suditi, kako je u dispozitivu osude navedeno.

Navod tužitelja, da nije trebalo podići prosvjeda, jer da je tuženi znao, da je domicilijat ujedno punomoćnik tužiteljev i posjednik mjenice, nije se mogao uvažiti niti je o tom trebalo provesti ponudjena dokazala, jer je odnošaj punovlašću odnošaj izmedju tužitelja i njegova punomoćnika, koji medjutim iz mjenice nije ni vidljiv, a tako ni domicilijat dr. B. nije mjenbeni posjednik mjenice, jer ni to nije iz mjenice vidljivo, nasuprot i sam tužitelj utužuje mjenicu u svoje ime kao posjednik mjenice. Tužitelju medjutim prosto stoji svoje potraživanje, u koliko ga imale proti tuženomu, istjerati redovitim parbenim putem, jer je tužitelju utrnulo samo pravo mjenbene tužbe iz mjenice. — Presuda o naknadi parničnoga troška temelji se na propisu §. 573. grpp. u savezu sa § 26. mj. p. (naredbe od 25. I. 1880. broj 52.).

Banski stol je osudom žaobu ništovnu tužitelja B. M. zabacio, priziv otputio i potvrdio osudu prvoga suda iz slijedećih razloga:

U postupku nije počinjena niština predviljena u §. 339. grpp. Stoga je ništovna žalba tužitelja B. M. po §. 344. grpp. zabačena. — Osvrtom pako na glavnu parbenu stvar, valja naglasiti, da je karakteristično obilježje domiciliranе mjenice prema zak. ust. §. 24. mjenbenoga zakona razlika medju prebivalištem tezovnika i platištem, a pod domicilijatom, stavljenim na takovoj mjenici, razumijeva se osoba ili firma, koja imade obaviti isplatu na platištu (domicilu) različitom od prebivališta trassata (tezovnika). Zakonska ustanova §. 43. mjenbenoga zakona odredjuje, da se imade domicilirana mjenica, na kojoj je naznačen domicilijat na mjestu, gdje je domicilirana prezentirati domicilijatu radi plateža, pa ako ne plati, da se ima pod prijetnjom gubitka mjenbeno-pravnoga zahtjeva — dignuti prosvjed proti prihvatniku, dok nasuprot, ako u domiciliranoj mjenici nije domicilijat naveden, ne treba prema zak. ustanovi §§. 43. i 44. mjenbenoga zakona, za očuvanje mjenbenih prava, — prosvjeda. — Po tome slijedi, da se po zak. ust. §. 43. mjenb. zak. mjenbeno pravo proti prihvatniku samo u onom slučaju gubi, ako je u mjenici domicilijat naznačen, a dignuće prosvjeda proti njemu bude propušteno, razumijevajući ukoliko domicilijat nije podjedno posjednikom mjenice, ili nije različita osoba od tezovnika (prihvatnika).

U konkretnom slučaju predleži, da je sadanji tužitelj B. M. posjednik po njemu izdane na vlastitu odredbu mjenice, plative u B., podigao protiv M. M. iz St. T., kao prihvatniku, zbog plateža mjenbene svote od 10.000 D spp., na osnovu iste, kao domicilirane, na kojoj je i naznačen domicilijat kod dra. B., — tužbu kod kotarskoga kao mjenbenoga suda u B. Na tu tužbu izdan je platežni nalog, a uslijed povedene rasprave na prigovore tuženoga izrečena pobi-

Digitized by Google

jana osuda, kojom je tužitelj otpućen, jer nije dokazao, da je bio dignut protest, zbog kojega propusta je u smislu §. 43. mjenb. zakona i mjenbeno pravo protiv prihvatnika izgubljeno. Ovaj judikat prvostepenoga suda posvema je pravilan i na zakonu osnovan obzirom na gornje obrazloženje, budući je tužitelj kao posjednik prijeporne mjenice sa naznakom domicila i domicilijata propustio za uzdržavanje svojih mjenbenih prava protiv tuženika kao prihvatnika, istu mjenicu o dospjetku domicilijatu zbog isplate predočit', a poradi eventualne neisplate mjenbene svote, propisno prosvjedovati. Prizivna tegoba, da je domicilijat dr. B. kao mandatar tužiteljev posjednikom ove mjenice, nije uvaživa, jer nije navodni pravni posao izmedju njega i tužitelja na istoj evidentiran, a eventualni usmeni ugovor, koji je u oprec' sa sadržajem mjenice ne dolazi u obzir (§. 887. gr. zakona.) — Iz ovih, te po prvom sudu navedenih valjanih razloga u glavnoj stvari, te jer su parbeni troškovi prema današnjoj vrijednosti te visokoj skupoći primjereno obredjeni', valjalo je otpućenjem tužiteljeva priziva csudu prvostepenoga suda u cijelosti potvrditi.

S t o l s e d m o r i c e našao je povodom izvanrednoga previda tužitelja B. M. obje suglasne osude n'žih sudova preinačiti i suditi:

»Platežni nalog od 4. studenoga 1922. br. 14.717/gr. uzdržaje se na snazi, te je tuženi M. M. kao prihvatnik prve mjenice, što ju je B. M. u B. n/S. dne 27. kolovoza 1922., na vlastitu odredbu izdao, i koja je bila plativa u B. n/S. dne 31. listopada 1922., dužan platiti tužitelju B. M. mjenbenu glavnicu od 10.000 D sa 6% kamatima od 1. studenoga 1922. do isplate tekućima kao i trošak tužbe sa 4404 K obredjen, sve u roku od 3 dana pod prijetnjom mjenbene ovrhe, dok se parbeni troškovi svih triju molba medju strankama prebijaju.

R a z l o z i : U previdnim tegobama tužitelja B. M. isticani propisi banske naredbe od 30. prosinca 1918. br. 21.138, zakona od 23. studenoga 1922. br. 14.245 i naredbe ministra pravde od 30. ožujka 1923. br. 16.552 ne dolaze ovdje u obzir, jer se ne radi o mjenici dospjeloj do uključivo 31. prosinca 1918. odnosno do 15. siječnja 1919. a niti o počasnom platežu mjenice, dospjele poslije 31. prosinca 1918., na kakove se navedeni propisi odnose.

Niži sudovi uvažili su prigovor tuženoga M. M., da utužena mjenica kao domicilirana nije protestirana i da je stoga tužitelj izgubio pravo mjenbene tužbe, te stavljaju na temelju iste izdani platežni nalog van snage. Osude nižih sudova osnivaju se očito na pretpostavi, koja je u protuslovlju sa stanjem spisa, a po tom i na pogrješnom tumačenju zakona.

Nema dvojbe, da je utužena mjenica domicilirana, jer je u istoj naznačeno mjesto plateža različito od prebivališta trasatova — sadanjega tuženoga; no drugo je pitanje, da li se dr. B., kod kojega je ta mjenica na dan dospjelosti imala plaćena biti, imade smatrati domicilijatom ili ne. Niži sudovi ne uvažuju navode tužitelja, da je na utuženoj mjenici dr. B. naznačen kao ona osoba, kojoj se mjenica imade platiti kao punomoćnik izdatnika i mjenbenoga vjerovnika, a ne kao osoba, koja bi za tuženoga kao trasata ovu mjenicu platiti imala, jer da se taj punovlasni odnošaj izmedju tužitelja i dra. B. iz same mjenice ne razabira; a jer je dr. B. osoba različita od trasata, dakle domicilijat, koji je dužan obaviti isplatu mjenice na mjestu domicila, da se je za uzdržanje prava mjenbene tužbe imao po §. 42. m. z. podići prosvjed. Ovo bi stanovište nižih sudova bilo opravdano, da je utužena mjenica bila stavljena u promet i

Digitized by Google

da je prigovor pomanjkanja prosvjeda stavila treća osoba kao mjenbeni dužnik. a ne tuženi kao privatnih i jedini mjenbeni dužnik. Ali je neprijeporno, da utužena mjenica nije ni po izdatniku ni po dru. B., koji nije uopće ni mjenbeno obvezan, dalje indorsirana i u promet stavljena. Isto je tako neprijeporno, jer tuženi porekao nije, da je prigodom izdanja i potpisa utužene mjenice između tužitelja i tuženoga ugovoreno, da će tuženi na dan dospjelosti ovu mjenicu platiti zastupniku t. j. punomoćniku tužitelja dru. B. u B., te da se je ta mjenica na dan dospjelosti kod dra. B. i nalazila.

Prema tomu se dr. B. ne može smatrati domicilijatom u smislu §. 24. m. z. za tuženoga, je on nije imao utuženu mjenicu platiti za tuženoga, kao mandatar ili asignat ovoga, već je imao od tuženoga primiti isplatu mjenice za tužitelja, kvitirati platež i mjenicu povratiti tuženomu. Za uzdržavanje prava mjenbene tužbe proti sadanjemu tuženomu nije stoga po propisu § 43. i 44. m. z. bio potreban prosvjed, jer je tuženi znao, da ne ima dr. B. utuženu mjenicu platiti tužitelju, već da imade za ovoga primiti isplatu njezinu za tužitelja. Ne dolaze tu do uporabe propisi §. 887. o. g. z., jer se po mjenbenom zakonu (§. 92. i 93.) imadu uvažiti i ugovori stranaka i dokazane činjenice, koje nisu vidljive iz sadržaja mjenice ili kojim sadržaj mjenice i protuslovi. Stoga je valjalo uvaženjem izvanrednoga previda tužitelja B. M. obje suglasne osude nižih sudova preinačiti i platežni nalog uzdržati na snazi. Izreka o preboju parbenih troškova osniva se na §. 573. i 577. grpp.

Priopćio **dr. Zvonimir Šintić,** predsj. tajnik stola sedmorice.

c) Disciplinsko

U disciplinskom postupku protiv sudskih podvornika nadležan je upravni sud. (Sukob nadležnosti između upravne vlasti i upravnoga suda).

Rješenje stola sedmorice, kao odjeljenja kasacionoga suda, od 31. prosinca 1924. br. 4197.

Stol sedmorice, kao odjeljenje kasacionoga suda, u disciplinarnoj stvari protiv M. V., sudskoga podvornika i uza nadziratelja kod suda u P., u kojoj su se kako upravni sud u Zagrebu, tako i odjeljenje ministarstva pravde u Zagrebu izjavili za postupak nenadležnim, odluč o je temeljem čl. 102. stav drugi ustava, da je za postupak u ovoj stvari nadležan upravni sud u Zagrebu, a to s ovih razloga:

Predsjedništvo sudbenoga stola u P., dostavilo je upravnomu sudu u Z., kao disciplinskomu sudu prijavu protiv sudskoga podvornika M. V. zbog povrede službenih dužnosti, i o tom izvijestilo predsjedništvo banskoga stola, koje se je ali u svojem dopisu, upravljenom no upravni sud, izjavilo protiv nadležnosti upravnoga suda, smatrajući, da su obzirom na čl. 170. činovničkoga zakona od 31. srpnja 1923. za disciplinski postupak protiv sudskih podvornika nadležni organi navedeni u sedmom poglavlju zakona o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu vlasti sudbenih od 3. svibnja 1853., i da za nje valja tim specijalnim zakonom propisani postupak. Zaključkom od 5. rujna 1924. izjavio se je upravni sud u ovoj stvari nenadležnim, a što tako se je i ministarstvo pravde, koje je po propisima citiranoga zakona od 3. svibnja 1853. vršilo karnosnu

Digitized by Google

vlast nad sudskim podvornicima, izjavlo po svojem odjelenju u Zagrebu nenadležnim.

Po zakonu o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu za sudove od 3. svibnja 1853. ministarstvo pravde je glavni i vrhovni organ za vršenje karnosne vlasti nad sudskim podvornicima, jer je ono ne samo vlasno izricat' pomanje kazne, već je naročito njemu pridržano naredjivati duže vremena trajuće odbitke od plaće, i premještenja (§ 58.), a odlučuje i konačno u karnosnoj istrazi, bilo da predsjednik obustavi otpravak zaključka karnosnoga povjerenstva, bilo da je protiv takova zaključka dana pritužba (§ 85.). Ali opravdano uzima ministarstvo pravde, da ono nije više vlasno i nadležno postupati prerečenom zakonu od 3. svibnja 1853., čim je stao na snagu zakon o činovnicima i ostalim državnim službenicima od 31. srpnja 1923. Potonji zakon, koi u glavi X. sadržaje disciplinske propise za državne službenike, odredjuje u čl. 252., da stupanjem na snagu toga zakona prestaju važiti dosadanji zakoni za državne službenike, u koliko nije odredjen koji izuzetak. U pogledu disciplinskom nije takov izuzetak odredjen glede sudskih podvornika, niti se na ove može odnositi čl. 170. činovničkoga zakona. Po članu 166. ovoga činovničkoga zakona, koji važi općenito za sve državne službenike, izriču disciplinske kazne t. j. kazne za disciplinske prestupe, odnosno neurednosti većeg zamašaja (čl. 159. i 164.) samo disciplinski sudovi na osnovu disciplinskoga postupka. Ovo pravo, da o disciplinskim prestupcima presudjuju sudovi na osnovu disciplinskog postupka, pristoji i sudskim podvornicima, dok je po zakonu od 3. svibnja 1853. — kako je gore razloženo — o tom odlučivao ministar pravosudja, a formalnoj disciplinskoj istrazi bilo je mjesta samo, kada se radilo o degradaciji ili otpustu (§ 81. zak. od 3. svibnja 1853.). Ne mogu se s toga, nakon što je stao na snagu činovnički zakon od 31. srpnja 1923. primijeniti na sudske podvornike disciplinski propisi zakona o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu sudova od 3. svibnja 1853., dok se i čl. 170. činovničkoga zakona može odnositi samo na sudije i takove druge državne službenike, koji se naročitim, ma i ranijim zakonom podvrgavaju u pogledu disciplinskih prestupa t. j. službenih povreda većega zamašaja sudovima, kao što je to slučaj kod pravosudnih činovnika, koji i ako nisu suci, potpadaju pod zakon od 10. prosinca 1890., po kojem veće od rednih kazni izriču redovni kao karnosni sudovi. Kada se pak član 170. čin. zakona ne proteže na sudske podvornike, to ovi potpadaju pod disciplinsku vlast organa, navedenih u X. glavi činovničkoga zakona od 31. srpnja 1923.

Valja stoga u ovom negativnom sukobu o nadležnosti izmedju upravne vlasti t. j. ministarstva pravde i sudske vlasti t. j. upravnoga suda u Zagrebu povodom po odjelenju ministarstva pravde stavljenoga zahtjeva za rješenje toga sukoba po čl. 110. ustava odlučiti za nadležnost upravnoga suda.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

Upozorujemo članove na objavu u prošlom broju o II. Zboru pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji će se obdržavati od 18. do 21. rujna o. g. u Beogradu. Dok ćemo u slijedećem broju priopćiti potpuni program kongresa, njegova naučnoga i zabavnoga dijela, saopćujemo sada samo slijedeća temata, o kojima će se raspravljati:

1. Treba li i kako zavesti učešće lajičkog elementa u krivičnom pravosudju? Referenti i koreferenti sveuč. profesori dr. Boža Marković (Beograd), dr. Stanko Frank (Zagreb) i dr. Metod Dolenc (Ljubljana).

2. Treba li u gradjanskom postupku neograničeno dopustiti upotrebu svjedoka? Referenti sveuč. profesori dr. Drag. Arandjelović (Beograd) i dr. Srećko Zuglia (Zagreb).

3. Zadružno pravo (u svezi sa seljačkim nasljednim pravom). Referent dr. Drag. Tončić, banski savjetnik u m.

4. Treba li izjednačiti u pravu nasledja muško i žensko potomstvo?

Literatura.

Dr. Čed. Marković: Zabrana ili sloboda voljnog pobačaja. Subotica 1925., 8°, 32. Pisac je u posebnoj brošuri odštampao svoje predavanje, održano dne 18. prosinca 1924. na narodnom univerzitetu u Beogradu, koje je u beogradskoj štampi pobudilo velik interes, te donijelo piscu svu silu nezasluženih napadaja sa strane onih, koji nisu ni pokušali, da pobiju piščeve teške i ozbiljne argumente, prožete bezobzirnom iskrenošću i dubokim osjećajem socijalne pravde. Pisac je naime, pobijajući argumente profesora M. Dalenca, iznešene u beogradskom »Arhivu za pravne društvene nauke« od 25. svibnja 1924., zagovarao nekažnjivost hotimičnog pometnuća bar u prvim mjesecima, trudnoće, dokazujući statističkim podacima iz kaznenoga pravosudja svih velikih i kulturnih naroda, da tu nekažnjivost doista uživaju svi imućniji i prosvjetljeniji slojevi društva, kod kojih se gotovo nikakda ne dogadja, da bi bili pozvani na odgovornost i kažnjeni zbog tog delikta. Kaznena sankcija, koja nosi taj pompozni naslov, da štiti održanje ljudskoga roda, pogadja u istinu samo one najbjednije i najneukije, čiji je porod i onako u današnjem socijalnom poretku osudjen gotovo uvijek na sigurnu propast u najranijem djetinstvu. Ako se ipak kojim čudom održi u životu bez roditeljske njege, bez doma i odgoja, onda će puniti bolnice i tamnice kao vječita opasnost i živi protest društvenih uredaba, koje su tražile njihovu egzistenciju, ali se nisu pobrinule, da ta egzistenca bude snošljiva i dostojna čovjeka. Istina, naša je zemlja prostrana i bogata. Ona bi mogla da pruži bolji i udobniji život i dvostrukomu broju stanovništva ali je organizacija naše proizvodnje i naše društveno uredjenje takovo, da godišnje mora propasti na stotinu hiljada ljudskih

Digitized by Google

života zbog bijede i oskudice najpotrebnijih životnih namirnica. Samo ona društvena organizacija, koja pruža svakomu rodjenomu individuu mogućnost razvitka, rada i života, ima moralnog opravdanja, da štiti ljudski zametak od prvih početaka. Ali štititi zametak i u takovim okolnostima, gdje je gotovo potpuno sigurno, da će taj zametak odmah iza poroda morati propasti te povući sa sobom u propast i druge već gotove i korisne članove ljudskoga društva, doista nije racijonalno ni sa gledišta populacijone politike. U ostalom ni Grci ni Rimljani nisu poznavali zabranu abortusa, a ne pozna je ni pretežna većina savremenoga čovječanstva (Kina, Japan, Anam, Perzija, Turska, a u glavnom ni sadanja Rusija), pa ipak ti narodi ne propadaju zbog toga. Nemamo ništa protiv toga, da se ta norma održi, ali samo pod uslovom, ako ona može povećati broj poroda i potomstva i u onim slojevima, koji mogu pružiti svojemu pomlatku uslov za razvitak i napredak. Ali ako će ona postojati i u našem pravnom sistemu jedino za to, da je imućniji i prosvjetljeniji slojevi lakoćom i bez opasnosti obilaze, a da pogadja samo najneukije i najsiromašnije, čiji je porod i onako osudjen, da puni groblja, bolnice i tamnice, onda je doista bolje i poštenije, da se ta norma dokine.

Dr. Mihajlo P. Čubinski: Opšta karakteristika novih škola u krivičnom pravu. Beograd 1925., 8° 44. To je prošireno i preradjeno nastupno predavanje, što ga je pisac držao god. 1897. u Kijevu, a god 1923. ponovio u Subotici. Kada je pisac prvi put u Kijevu prikazao opću karakteristiku novih škola u kaznenom pravu, te su škole stajale još u oštroj borbi protiv stare klasične škole, ali su se ipak već primjećivale konture budućega razvitka, koji je težio sintezi, izmirenju medjusobnih opreka. Danas, kada promatramo čitav pokret donekle s historičke perspektive, moramo doduše priznati, da su nade novih škola bile pretjerane. One nisu uspjele, da ućine suvišnim ili zamjene kazneno pravo, ali su unijele mnogo nova i živa materijala u ukočene forme klasične jurisprudencije, podvrgnuvši točnoj i svestranoj analizi uzroke kriminaliteta i ciljeve kazne, zatim ličnost zločinca obzirom na njegova individualna obilježja te uplive društvenih i fizikalnih faktora. Danas je već zakonodavstvo usvojilo mnoge rezultate modernih škola. Dosta je spomenuti samo klasifikaciju zločinaca na slučajne i hronične te s time spojenu reakciju kaznenoga prava kod jednih i drugih, zatim institut sigurnosnih mjera, uvjetne i neodredjene osude, srazmjernost novčanih kazna prema imovini osudjenoga, obročno otplaćivanje, institut smanjene ubrojivosti itd. Ali i klasičnoj školi priznaje historija njezinu neosporivu zaslugu, koja se sastoji u izradnji kaznenih pojmova, bez kojih bi kazneno pravo bilo nemoguće, a osobna sloboda bez ikakve zaštite, što dokazuje najbolje sadanje stanje kaznenoga zakonodavstva u sovjetskoj Rusiji.

Dr. Metod Dolenc: Problem izvršenja kazni na prostoti u kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljana 1925., 8° 72. U godini 1924. obišao je autor sve kaznene zavode u državi osim podgoričkog u Crnoj Gori, dakle muške kaznione u Mariboru, Lepoglavi, Staroj Gradiški, Zenici, Mitrovici, Nišu, Skoplju i Požarevcu, te ženske kaznione u Begunjama i Zagrebu, pa nam na osnovu svoga vlastitoga opažanja prikazuje njihovo stanje, počevši od historije njihova postanka, sistema izgrade, veličine i broja prostorija, uprave, pa do sredstava i načina ovršivanja kazne. Naročito ističe pisac razna gospodarska poduzeća kaznenih zavoda, opisuje zanate i vještine, kojima se kažnjenici bave i spremaju za novi život u slobodi. Da bismo mogli razumjeti i ocijeniti zakonitost i svrsishodnost rada, postupka i života u kaznionama, pisac nam je iza kraćeg uvoda,

Digitized by Google

u kojem govori o značaju i historičkom razvitku kazne slobode, prikazao zakonske propise o izvršivanju te kazne u pogledu svih šest naših posebnih pravnih područja, te završio prikazom novoga jedinstvenoga zakonskoga projekta o toj stvari za čitavu državu i svojim primjedbama na taj projekat. Knjiga je pisana vrlo lakim i razgovjetnim stilom, te može po svom predmetu da zanima ne samo pravničke krugove, već svakoga inteligenta, a naročito će biti interesantna za praktične suce, koji će upoznati, kako silna razlika postoji izmedju pojedinih zavoda u pogledu udobnosti, higijene, uslova ishrane, rada, popravka ili pogoršanja, kako za kažnjenika može značiti veliko pooštrenje odnosno ublaženje kazne, ako se u mjesto jedne kaznione uputi u drugu.

Priopćio sveuč. prof. dr. **Srećko Zuglia.**

J o e M a t o š i ć : K r v a v a B u g a r s k a. Zagreb 1925. Povodom nedavnoga atentata u Sofiji sabrao je pisac na licu mjesta obavijesti o poslijeratnim, a naročito o sadašnjim prilikama u Bugarskoj. Te obavijesti i svoje dojmove iznosi on u ovoj knjižici. U knjižici se nalaze i slike crkve Sv. Nedjelje u Sofiji prije atentata i poslije atentata, zatim slike atentatora: majora Koste Jankova, kapetana Ivana Minkova i odvjetnika Marka Fridmanna, dalje slike cara Borisa, generala Lazarova i ministra vanjskih posala Hrista Kalfova. Tko ovu interesantnu knjižicu pročita, bit će dovoljno upućen o novim događajima, političkim promjenama, glavnim političkim ličnostima, te uopće o prilikama u Bugarskoj nakon rata.

Celeo Cavallieri: Komentar zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima. Zagreb 1925. Knjižarska cijena Din 110.50. Pisac ovoga komentara je predsjednik upravnoga suda u Zagrebu; on je već poznat našemu pravničkomu svijetu svojim dosadašnjim literarnim radom. Pošto ova njegova najnovija knjiga radi o stvarima, kojima se on specijalno bavi, sigurno će biti povoljno primljena sa strane pravnika naše države. Nadamo se, da će se tko opširnije osvrnuti u našem listu na ovu netom izašlu knjigu.

La théorie générale des ondes et la liberté de l' éther. Primili smo ovu raspravu predsjednika odvjetničke komore u Zadru gosp. Vladimira P a p p a f a v e, koja je izašla u ovogodišnjem prvome broju pariške »Revue Juridique Internationale de la Radioélectricitè«. Pisac je raspravu kao izvadak iz revije dao posebno otisnuti.

Slovenski Pravnik, organ bratskoga društva u Ljubljani, počeo je sa brojem 3. o. g. izdavati poseban prilog za j a v n e b i l j e ž n i k e pod naslovom »Notarski Vestnik«. Uredjuje taj prilog dr. Ivan Grašić.

Narodna starina. — Ovaj nepovremeni časopis, što ga već četvrtu godinu izdaje i uredjuje dr. Josip Matasović, mnogo je manje poznat, nego bi to po svojoj vrijednosti zaslužio. Svaki broj, pa navlastito i sedmi, sadržaje vrlo dragocijenih podataka za povijest kulture i etnografije južnih Slavena. Toplo preporučamo ovo vrijedno djelo. Cijena je pojedinome svesku D. 40.—. Adresa za rukopise i naručbe: Dr. Josip Matasović, Zagreb 6., Pošt. pretinac 14.

Pravník, organ československog pravničkog udruženja u Pragu (Pravnicka jednota v Praze), u svojoj sedmoj ovogodišnjoj svesci podvrgava oštroj kritici jezik rješitaba najvišega suda. Jezičnu rugobu rješitaba pripisuje pomanjkanju osjećaja i ljubavi za materinji jezik. Znanstveni češkoslovenski list

Digitized by Google

ne zadovoljava se ni s najispravnijim meritumom rješitaba najvišega suda, ako nisu zaodjevene u lijep, čisti narodni jezik. — Držimo, da je ta kritika za odstranjenje jezične rugobe u osudama sudova posve opravdana. A kako je u tom obziru kod nas?! I kod nas se nimalo ne pazi na čistoću i ispravnost jezika i pravopisa u različitim sudbenim rješenjima. Trebalo bi s toga, da se tomu posveti veća pažnja — naročito sa strane mladjega sudačkoga naraštaja.

Ein neues jüdisches Ehegesetz in Jugoslawien. I ova je interesantna rasprava zagrebačkog odvjetnika dra. Lavoslava Šika izvadak iz bečke »B' nai B' rith Mitteilungen für Oesterreich (Mai 1925.).

Svaštice.

Povodom učestaloga imenovanja javnih bilježnika podigoše neki od onih javinh bilježnika, koji su jače oštećeni, jer su im područja okljaštrena, tužbe na državni savjet. Očekuje se s napetošću rješenje tih tužaba. Isto se tako neki odvjetnici u Zagrebu bave mišlju, da ustanu tužbom na državni savjet protiv imenovanja javnih bilježnika odvjetnicima (i obratno).

Zbor československih pravnika otvoren je bio dne 29. svibnja u Brnu. To je u novoj državi prvi opći pravnički zbor, dok je inače drugi, jer je takov zbor održan još pred 21 godinu u bivšoj monarhiji Austro-ugarskoj. Zbor je bio vrlo obilno posjećen; prisustvovali su i delegati pravnika Franceske, Poljske, Italije i Jugoslavije. Iz čehoslovačkih novina razabrasmo, da je jugoslavenske pravnike zastupao dr. Sagadin. Nama je vrlo drago, da su i pravnici naše države bili zastupani, ali moramo primijetiti, da naše Pravničko društvo nije bilo o zboru obaviješteno, a kamo li na nj pozvano. Bit će dakle, da je dr. Sagadin išao u ime kojega drugoga pravničkog udruženja, kojega ne znamo. Zbor je radio u pet sekcija i vrlo obilan je broj podnesenih referata iz područja privatnoga prava, procesualnoga, kaznenoga, upravnoga i finacijskoga. — Isti dan je bio otvoren u Brnu i zbor českoslovačkih odvjetnika. Taj zbor radio je u dvim sekcijama te je također sjajno uspio. Pointa svih zahtjeva toga zbora je bila nezavisnost, autonomija odvjetničkoga staleža.

Minimalnu tarifu za odvjetničke podneske ne primjenjuju neki sudovi u pokrajini. Stvar je odvjetnika dotičnoga mjesta, ako su članovi Društva odvjetnika, da u ime ovoga interveniraju kod predstojnika dotičnih sudova, neka bi i tamo minimalna tarifa bila primjenjivana. Ne sumnjamo ni najmanje, da će sudovi takov zahtjev uvažiti — tim više, što je banski stol posebnom okružnicom preporučio svim podredjenim sudovima, neka se drže minimalne tarife.

Ispravak. — Po želji gosp. pisca ispravlja se u članku »O biračkom pravu«, otisnutom u broju 4 5 ovogod. »Mjesečnika«, na str. 156. redak 19. odozdo riječ »ono« u »biračko tijelo«, a poslije riječi »dobiva« dodaje se riječ »isključivo«; dalje se ispravlja na str. 157. redak 5. odozgo »Predstavnički režim« u »Proporcionalni sistem«.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 8. GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
KOLOVOZ 1925

Zlatna i quasi-zlatna valuta.

Napisao dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor u Zagrebu.

Uvod.

Pod konac mjeseca travnja o. g. proglasio je lord riznice Winston Churchill u engleskom parlamentu, da Engleska opet uvodi zlatnu valutu, koja je bila obustavljena pred deset godina zbog ratnih prilika. Ovom izjavom, ovim praktičnim rješenjem engleske vlade, učinjen je kraj jednoj koli živahnoj, toli interesantnoj i poučnoj diskusiji, koja se je bila razvila u velikoj svjetskoj štampi zadnje dvije godine. Ovo rješenje engleske vlade jest, kako ćemo kasnije vidjeti, važno i interesantno; ali još interesantnija je ona diskusija, koja je ovakovo rješenje provocirala.

Ova diskusija tretirala je pitanje: Da li je oportuno opet uvesti zlatnu valutu, u jednu ruku obzirom na nove nepromijenjene prilike, a u drugu ruku obzirom na najnovija iskustva sa zlatom? — Te »nove, promijenjene prilike« i »najnovija iskustva sa zlatom« sastojala su se u slijedećem: 1. Za rata otplovio je veći dio zlatnih zaliha europskih država preko Atlantika u Sjeverno-američku Uniju, tako da je u Europi nastala atrofija, a u Uniji hipertrofija zlata. — 2. Osim toga gotovo i sva godišnja produkcija zlata nagrnula je u američku Uniju tako, da je ondje nastala zlatna inflacija. — 3. Uslijed toga je zlato bilo izgubilo u Uniji preko polovice (60%) od svoje predratne kupovne snage. — 4. Američka Unija je svojom energičnom deflacijom opet podigla cijenu zlatu za više od 20%, te mu stabilizirala cijenu na toj visini (na nešto preko 60% predratne kupovne snage). — 5. To je dokazalo, da Unija može gotovo suvereno odlučivati o cijeni i stabilnosti zlata. — 6. Unija podržaje ovu umjetnu visinu cijene zlata uz velike žrtve (kupujući gotovo svu godišnju produkciju zlata i zakapajući ga u svoje podrume).

Kako se na prvi pogled vidi, tu leži po srijedi problem zlata. Ovo pak pitanje u prvom redu i izravno zanima američku Uniju i Veliku Britaniju. Prvu kao najvećega posjednika i vjerovnika

Digitized by Google

zlata; a potonju kao najvećega producenta zlata. Ali, kako su gotovo sve europske države klijenti i dužnici ove dvojice svjetskih gavana, to hoćeš ne ćeš mora i ove zanimati, kako će Unija i Engleska riješiti problem zlata. Spomenuto je, da je Engleska već svoje rješenje našla. Ali tim i takovim rješenjem nije problem zlata za sva vremena i budućnost riješen, pa tako nije niti ta netom zaključena diskusija za sva vremena i budućnost zaključena. Baš obratno. Ova diskusija mogla bi tako rekuć preko noći opet punim žarom buknuti. Jer ništa ne treba, nego samo da se stabilnost zlata opet uskoleba i rasprava o tom će odmah nastati. A taj ponovni potres zlata nije ni tako nevjerojatan ni tako daleko od mogućnosti, kako ogromna većina neupućenoga svijeta misli.

Dosadanja diskusija kretala se je oko jednoga pitanja čisto praktične oportunosti, bez ikakove pretenzije, da bilo u teoretskom bilo u praktičnom smjeru zasiječe u jezgru, u bit velikoga problema novca.[1]) Kada se ovaj problem obuhvati u svoj cjelini, onda se može opaziti, da je ova diskusija, sada završena samo u svojem početnom stadiju ,samo u prvom činu. Ona se je bavila problemom zlata, problemom, koji za sada u prvom redu zanima spomenuta dva svjetska gavana — američku Uniju i Veliku Britaniju. Ali problem zlata jest samo jedan isječak, jedan krupni dio velikoga problema novca; onaj isječak, koji se poput bariere stavio preko puta, koji vodi do same jezgre toga velikoga problema. No i u ovom prvom stadiumu izvršila je diskusija časno svoju zadaću. Ona je sadanje rješenje zlatnoga pitanja navrnula na onu kolotečinu — na onu stazu, koja u daljem svojem toku dovodi izravno do jezgre samoga velikoga problema, te ga u konačnom stadiumu i rješava. Ta diskusija nije samo navrnula zlatno pitanje na pravi put, već je na tom putu stvorila i dvije etape, koje pokazuju, da će se buduća diskusija morati u ovom smjeru nastaviti. A taj smjer jest: daljnji razvoj od čistoga novčanoga narodnoga gospodarstva do čistoga kreditnoga narodnoga gospodarstva. Ili jasnije i pregnantnije govoreći: razvoj narodnoga gospodarstva od čistoga metalističko-novčanoga do čistoga kreditno-novčanoga gospodarstva. Pa kao što je diskusija u svojem početnom stadiju tretirala problem, koji zanima u prvom

[1]) Ova kampanja, diskusija ne smije se pobrkati sa t. zv. »novčano-reformnim pokretom« Irving Fishera (američkoga profesora) i John M. Keynes-a (profesora u Cambridgeu) i dr., što bi se moglo lako dogoditi, pošto neki kombatanti sudjeluju u ove obadvije, inače medjusobne skroz različite kampanje. Novčano-reformatorski pokret jest takodjer odjek na pad, slom zlata u g. 1819/20., te traži, da se cijena novcu i njezina stabilnost ne traži u vezi sa zlatom, nego u vezi sa stabilnošću cijena (robe), sa stabilnošću narodnoga gospodarstva, u koliko to do novca stoji. Taj pokret traži, da se na taj način najprije stabilizira nutarnji kurs novca, a onda će vanjski prije ili kasnije uslijed toga nastupiti. Ovo je originalna ideja duhovitoga Silvija Gesella, te je po svojoj naravi antimetalistička. Diskusija, o kojoj je pak ovdje govora, jest po svojoj naravi metalistička, konservativna, koja bi željela pridržati status quo ante uz osobiti obzir na one promjene, prikazane u navedenih šest točaka.

Digitized by Google

redu svjetske Nabobe Uniju i Englesku, t. j. problem zlata i zlatne valute, tako će ona u svojem zaključnom stadiju tretirati problem, koji u prvom redu zanima slabija siromašna, te o gavanima ovisna narodna gospodarstva, t. j. problem kredita i čistoga k r e d i t n o g a n o v c a. Jer u ovom potonjem slučaju, u ovoj zaključnoj fazi diskusije i razvoja novca, radi se o tome, da domaći, nacionalni, realni kapital, zauzme položaj, sa kojega je prije vladao anacionalni, internacionalni, nomadizirajući, ahasverski metalni kapital, t. j. da nacionalni realni kapital postane novac (a zlato tek jedinica ili mjerilo vrijednosti, a inače roba). U toj fazi radi se in ultima linea o tom, da se narodna gospodarstva oslobode ispod despotizma internacionalnoga m e t a l n o g a kapitala; da se domognu slobode i osamostaljenja sa svim blagoslovnim gospodarskim i socijalnim posljedicama.

U predležećoj radnji prikazat ćemo diskusiju najprije u njezinoj prvoj fazi; drugu, zaključnu fazu prikazat ćemo u članku pod drugim naslovom.

Rat i zlatna valuta.

Kako je svjetski rat poremetio sve političke, gospodarske, socijalne, financijalne kotače u svjetskoj uri, tako je ne samo poremetio, već upravo razbio predratne novčane sustave. I to se je dogodilo u tolikoj mjeri, da je nastao upravo kaos kako u mnogim narodnim gospodarstvima, tako u cijelom svjetskom gospodarstvu. U većoj ili manjoj mjeri bile su tom zarazom zaražene gotovo sve države počam od najbogatijih pobjediteljica do najsiromašnijih pobjedjenica. U ratu razorena je ona zajednička baza, na kojoj je počivalo svjetsko gospodarstvo, — zlato, jer je i ovo samo ili bolje njegova stabilnost vrijednosti pretrpjela takodjer teški poraz.

Da nam slika bude preglednija, valja da bacimo pogled na stanje novčarstva prije rata, na poremećenje toga stanja za rata i na razvoj poslije rata.

P r i j e r a t a imale su samo bogatije zemlje zlatnu valutu u potpunom metalističkom smislu, t. j. zlatni nova cu prometu uz pripomoć metalnih i papirnih surogata, koji su se u svako vrijeme mogli zamijeniti za zlatni novac. Sa ovom valutom bila je skopčana i »sloboda kovanja« ili drugim riječima kupovanje ponudjenoga zlata po državi uz stalnu cijenu i u neograničenoj količini. Prema tomu bla je sva količina zlata, što se je kroz godinu producirala, prodana u manjoj količini industriji uz istu po prilici cijenu kao i državi, a veći dio su kupovale države za kovanje novca ili za »metalno pokriće« banknota ili »metalnu rezervu«. U državama je bila pravnim normama uredjena relacija izmedju »metalnoga pokrića« i količine banknota (obično jedna trećina metalnoga pokrića, a ostale dvije trećine su bile pokrite »bankovnim pokrićima«, t. j. mjenicama, devizama, lombardima i t. d.). I tako se je godišnja produkcija zlata lako konsumirala, a njegova nadvrijednost, stvorena »slobodom kovanja«, podržavala se tako rekuć automatski.

Digitized by Google

Sama politika ovakove predratne privilegovane notne banke bila je dosta jednostavna i jednostrana tako, da nije silila ravnatelje na veliko molestiranje Sv. Duha za pomoć. Ako je naime bila obilnija žetva (produkcija) zlata tako, da se je bez osjetljivih žrtava mogla povisiti metalna zaliha, tada se je proširio kredit i kontingent banknota, novac je postao jeftiniji, što je imalo za posljedicu, da se je digla cijena robi; ova okolnost opet oživila je produkciju, a ova zaposlenje radništva (veliki i važni momenat u industrijalnim zemljama). U kratko stvorila se »konjunktura«. Kada je pako bila produkcija zlata mršava, tada je sva briga notne banke bila »čuvanje zlatne zalihe« —bez velikoga obzira na prilike i potrebe samoga narodnoga gospodarstva. Često puta se dogadjalo, da se je naglo i visoko dizao kamatnjak tako, da je nagla promjena uslijed povisivanja cijene novcu i obaljivanja cijene robi djelovala upravo katastrofalno. Ali »sigurnost zlatne zalihe« je zahtijevala, pa se je to moralo stvoriti, pa makar u nutrašnjem gospodarstvu i rebra pucala. Narodna su gospodarstva bila tu radi zlata (novca), a ne novac radi narodnih gospodarstva. Stotine mlijuna upravo najnaprednijih, najkulturnijih pojedinačnih gospodarstava, gospodarski procvat ili zastoj, socijalni mir ili poremećenje je ovisilo u velikoj, često odlučnoj mjeri o slijepom slučaju veće ili manje proizvodnje zlata.

Z a r a t a je bila čista zlatna valuta u ratujućim državama prva žrtva rata; a i inače od godine do godine bivao je manji broj država, koje su kupovale proizvedeno zlato za kovanje novca, tako da pod konac rata ostade američka Unija kao gotovo jedini kupac godišnje svjetske produkcije zlata. Ali nije samo to novo producirano zlato nagrnulo u Uniju, već i ono, što su ga ratujuće države od svojih predratnih zaliha prodavale za svoje ratne potrebe. Mjesto zlata uvodio se je u ovim državama papirni novac. Osim Engleske s v e su d r ž a v e posudjivale papirni novac od svojih notnih banaka. Na taj način bile su upravo najveće i veći dio malih, starih i novo nastalih država, poplavljene papirnim novcem, koji nije imao drugoga pokrića do lih kredita države. Na taj način je bio poremećen stari novčarski poredak u svim državama; nastalo je opće poremećenje, od kojega nisu ostale poštedjene niti najveće i najbogatije države: Engleska i američka Unija. I Engleska i sjevernoamerička Unija promijenile su svoje predratne novčane sustave, ali svaka iz dvaju uzroka i u dvije oprečne svrhe. E n g l a s k a d r ž a v a nije doduše posudjivala od svoje notne banke novaca zo sebe, ali zlatna zaliha banke se je ipak smanjila, a pod ratom nije bilo izgleda, da će se u tolikoj mjeri povisiti, da bi mogla prema predratnoj pravno ustanovljenoj relaciji banknota prema metalnoj zalihi izdavati papirnoga novca. Zato, da ne nastane kriza u gospodarstvu uslijed nestašice plaćevnih sredstava, bila je ovlaštena Engleska Banka, da može proširiti kredit (izdavati banknote) i preko relacije spram zlatne zalihe, na samo bankovno pokriće — ali uz pooštrenu kontrolu kredita. U s j e v e r n o - a m e r i č k o j U n i j i dobio je savez notnih banaka (Federal-Reserve-Board) ovlast, da može »pre-

Digitized by Google

ma uvidjavnosti regulirati kredit«. A to je značilo, da dobiva ovlast prema uvidjavnosti restringirati kredit t. j. do potrebe provesti i samu deflaciju, što je domala (god. 1920.) upravo bezobzirno provedeno. Razlog tomu je bio taj, što se je u Uniji zlatna zaliha preko mjere i očekivanja rapidno povisila i trajno rasla sve do danas. A kako je u Uniji bio papirni dolar u svako vrijeme zamjeniv za zlato, dakle papirni novac bio prava doznačnica na zlatni, to je padanje vrijednosti (kupovne snage) dolara značilo u isti mah padanje vrijednosti samoga zlata.

Kako se je u Europi za rata i iza rata javila papirna inflacija, tako se u Uniji rodila zlatna inflacija. Inflacija, poplava, preobilje novca znači ne samo pojeftinjenje, nego često upravo kritično obezvrjedjenje novca, a prema tomu vanredno poskupljenje robe. U američkoj Uniji spala je uslijed inflacije vrijednost zlatu u svibnju 1920. (mjerena prema cijeni robe) ispod polovice t. j. na 40% naprama njegovoj predratnoj cijeni. Ako se uzme u obzir, da je Unija došla u posjed polovice svekolikog zlata, što cirkulira na svijetu (t. j. 4·2 milij. funti od 9 milijardi); nadalje, da su joj se europske države zadužile za neko deset milijardi dolara povrativih u zlatu, — to je lako razumljivo, da će Unija poduzeti i poduzimati sve mjere, da se zlatu cijena digne. Podići vrijednost dolaru, značilo je podići vrijednost zlatu. Zato već god. 1920. provodi Unija najbezobzrnijom restrinkcijom kredita krutu deflaciju, te joj već za dvije godine uspije podići vrijednost dolara od 40 na 60% predratne vrijednosti. Uslijed rata obolila je Unija dakle na hipertrofiji zlata. Da ne pretrpi goleme štete uslijed pada vrijednosti zlata, prisiljena je Unija, da kupuje gotovo svu produkciju zlata, i da ga zakopa u svojim podrumima. To nagomilavanje zlata u Uniji traje i dalje.[2])

Predratni dolar dobivao je svoju vrijednost od zlata. Unatoč tomu izgubio je taj zlatiš n. pr. u svibnju 1920. upravo $^3/_5$ od svoje

[2]) Bulletin Federal Reserve-Boarda za mjesec veljaču 1925. daje pregled kretanja zlata tečajem zadnjih dviju godina (1923/24.). God. 1923. uveženo je u Uniju zlata u vrijednosti od 323 milijuna dolara, a 1924. za 320 milijuna dolara. Od toga je uvezeno: iz Engleske god. 1923. dolara 149 milijuna, god. 1924. dolara 119 milijuna; iz Njemačke god. 1923. dolara 50 milijuna, god. 1924. dolara 15 milijuna; iz Nizozemske god. 1923. dolara 13 milijuna, god. 1924. dolara 50 milijuna; iz Francuske god. 1923. dolara 16.4 milijuna, god. 1924. dolara 24 milijuna. — Izvoz zlata iz Unije je iznosio god. 1923. u svemu 29 milijuna dolara, god. 1924. od siječnja do studenoga 22 milijuna dolara; — tek u prosincu se je popravila situacija, jer je izvoz iznosio 39.7 milijuna dolara, a uvoz nepotpuno 10 milijuna dolara. Inače prosječno mjesečni uvoz 27 milijuna dolara. (N. Fr. Pr. od 13. ožuj. 1925. Morgenbl.). Višak je uvoza iznašao god. 1923. ravno 294 milijuna dolara, a god. 1924. ravno 259 milijuna dolara. Za obadvije godine 553 milijuna dolara. I ovu evo golemu svotu, koja ne nosi kamata, pohranile su Federal-Reserve-banke u svoje podrume, samo da uzdrže umjetno zlatu dosadanju vrijednost. U prosincu 1924. izvezeno je od onih 39 milijuna u Njemačku 20 milijuna dolara, u Englesku nešto preko 10 milijuna dolara, u Švedsku jedan milijun dolara, u Britansku Indiju 6 milijuna dolara. — Kasnije ćemo vidjeti, zašto je to vrijedno zabilježiti.

Digitized by Google

predratne vrijednosti. Dakle je dolarovo zlato izgubilo $^3/_5$ od svoje nekadanje vrijednosti i spalo na 40% ili $^2/_5$. Uslijed najenergičnije deflacionističke politike podignuta je vrijednost dolaru, a prema tomu i dolarovu zlatu na 60%. Od tada ima zlato dolarovu vrijednost. Dok je dolar visio o zlatu bila mu je vrijednost 40%, jer je zlatu pala vrijednost na 40% predratne vrijednosti. A sada vrijedi zlato 60%, te ima da zahvali dolaru $^1/_5$ ili 20% porasta svoje vrijednosti.

Prije rata vladalo je mnijenje, da je zlato najstabilnije mjerilo vrijednosti, koje ne ovise o politici pojedine države ili bankovnim spekulacijama. Danas je opće poznata stvar, da vrijednost zlata i stabilnost iste ovisi o politici Federal-Reserve-Boarda. Poznato je, da je politika boardova podigla vrijednost zlatu za $^1/_5$ — uz orijaške žrtve. Poznato je dalje, da Unija na toj visini podržaje vrijednost zlatu takodjer uz goleme žrtve. Ali nije poznato, da li će i kako dugo će htjeti i moći snositi te žrtve. Tri su momenta, koja Uniji daju jakost duha i volje, da te žrtve doprinosi: 1. činjenica, da ne ima drugoga ekonomskoga dobra (robe), koje bi bilo tako podesno, da služi kao mjerilo vrijednosti, kako je to zlato; 2. nada, da se godišnja produkcija zlata ne će povećati, nego da bi prije mogla nastupiti perioda dekadence u produkciji; 3. uvjerenje, da je ovo samo neko prolazno stanje, koje će prestati, kada i druge zemlje uvedu zlatnu valutu, pa tako dio bremena skinu sa ledja Unije i prenesu na svoja. A to, malo milom, malo silom, da se može polučiti. — Ovo »malo milom« odnosi se samo na Englesku; sve drugo i svi drugi su odrapovci, koji hoćeš ne ćeš moraju klipsati sa ovim dvim gospodarima svijeta.[3]

Ovu »zlatnu bolest« Unije prosudjuju liječnici specijalisti različito: jedni pesimistički, drugi optimistički. Kapacitet svjetskoga glasa, profesor na sveučilištu u Cambrigde-u, član stukovne reparacijone komisije na mirovnoj konferneciji u Parizu, inače jedan od reformističkih prvaka, John Maynerd Keynes sudi o budućnosti zlatne valute pesimistički. Već početkom prošle godine (1. veljače 1924.) piše[4] on medju ostalim: »Sjedinjene Države boluju dakle do nekog stanovitoga stupnja na bolesti kralja Midasa... Sjedinjene Države imadu sada pet puta toliko zlata, koliko cijeli Britanski imperij... God. 1923. iznosio je mjesečni uvoz zlata u Uniju oko 25 milijuna dolara[5], a od toga nije niti jedan dolar upotrijebljen. Zlatna zaliha Federal-Res-instituta iznosi dosada nevidjenu cifru od 80% svih kolikih nota i deposita (uložaka) zajedno. Uniju stojalo je za samu god. 1923. uzdržavanje vrijednosti zlata na umjetno stvorenoj visini 100 milijuna funti (preko pol miljarde dolara) t. j. oko 30 milij. funti kamata za mrtvoležeće zalihe i oko 70 milij. funti za nove importe suvišnoga zlata. I zato, razborito sudeći, ovakovo stanje stvari ne može bezkonačno potrajati. Uz sadanji tempo dostigla bi zlatna zaliha Federal-Reserve-banke potpunu

[3]) Tko je i samo malo stvar pratio, mogao je lahko ovo utvrditi.

[4]) U »N. Fr. Pr.« od 10. veljače 1924.

[5]) Službeni buletin iskazuje, kako je sprijeda navedeno, 27 milijuna dolara

Digitized by Google

100% visinu njihovih obveza još manje nego za 3 godine. A što će onda učiniti? Ona će morati ili kovačnice zatvoriti ili i proti volji uzeti na sebe inflaciju. — Sve nam to pokazuje, kako je danas nesigurna budućnost zlatnoga tržišta i kako su praznovjerjem zastrte oči onima, koji drže kao nešto, što se samo po sebi razumije, da će vrijednost biti ovisna u sadanjim promijenjenim prilikama o onim istim pretpostavkama, koje su vrijedile prije rata«. — Sama pak Velika Britanija je najveći producent zlata. Tečajem zadnjega četirigodišta t. j. od 1920—23. producirala je zlata sama Velika Britanija prosječno svake godine za 48 milijuna funti šterlina (od toga sam Transval prosječno godišnje 34 milijuna sterlina), dočim je sav ostali svijet producirao prosječno godišnje za 20 milijuna sterlina[6].

Iz dosadanjega prikazivanja lako se opaža, da je Unija najveći konsument i posjednik zlata, a Britanija najveći producent istoga. Odatle rado zaključuju Amerikanci, da je Britanija naravni saveznik Unije u tom pitanju, t. j. da je u interesu Britanije upravo tako kao i Unije, da zlato imade što veću vrijednost. Ali Keynes odgovara, da to ne stoji, nego da je naprotiv u interesu Engleske, da zlato ima što nižu cijenu. On tu tvrdnju dokazuje sa ratnim dugom Engleske Uniji. Taj dug mora Engleska plaćati u zlatu. A svakogodišnja kvota otplate da je višestruko veća od godišnje produkcije zlata u Vel. Britaniji. »Stoga svako padanje vrijednosti zlata naš teret olakšava« — veliki Keynes.

Mnogo optimističnije sudi drugi specijalist, također kapacitet svjetskoga glasa, profesor Gustav Cassel u Stockholmu, član stručnjačkoga odbora reparacijone komisije. Prof. Cassel[7] temelji svoj optimizam unatoč činjenica, koje bi izravnom logikom vodile do drugoga zaključka, na hipotetičnosti, na »konjunktivima« i »oplativima«. On veli: »Prvo pitanje, koje si moramo staviti, hoćemo li problem uzpostave zlatne valute nasjeći, jest slijedeće: Imade li vrijednost samoga zlata sada opet takovu stabilnost, da je zlato postalo podesnim, da bude opća podloga valute svijeta?«

A sada prije nego će na ovo pitanje povoljno odgovoriti, navodi i priznaje činjenice, na temelju kojih protivnici dolaze do drugoga zaključka. On priznaje, da je kupovna snaga zlatu pala zadnjega decenija na 40% predratne kupovne snage. Nadalje, da je samo deflacijonistička bankovna politika američke Unije podigla tu kupovnu snagu na preko 60% predratne kupovne snage, i napokon da »zlato ima stabilnost vrijednosti samo u onoj mjeri, u kojoj bankovna politika Ujedinjenih Država osigurava stabilnost vrijednosti dolaru«. Iza konstatiranja tih činjenica napominje nepovoljne zaključke, što ih drugi strukovnjaci odatle izvode: »Sa mnogih strana, osobito u Engleskoj, naglašuje se, da zlato pod tim okolnostima ne ima one stalne vrijednosti, koja se mora pretpostavljati, ako tko hoće svoju valutu vezati uz zlato. Nadalje se misli, da apsolutna ovisnost[8] zlata u američkoj valutarnoj politici

[6]) Prema N. Fr. Pr. num. et loc. cit.

[7]) »Die Rückkehr zur Goldwährung« u »N. Fr. Pr.« od 27. travnja 1924.

[8]) Dakle i ovu priznaje Cassel.

Digitized by Google

donosi sa sobom jednu veliku nesigurnost, pošto se nikad ne može predvidjeti, kakovi bi uplivi mogli utjecati na američku novčanu politiku«. — Svatko nepristran će priznati, da ovo nisu tek kakove strančarske objekcije aprioristićkih antimetalista, već čiste, sušte činjenice, koje je prisiljen priznati i sam Cassel, pa ipak govori o njima — što ćemo malo kasnije vidjeti — više amerikanski od samoga Amerikanca.

Budući da sva odluka o tome, da li zlato može postati sposobnim, da postane bazom, na kojoj bi se izgradila općenito zlatna valuta, ovisi o novčanoj politici američkoga bankarstva, to prof. Cassel najprije izriče svoje povjerenje tomu bankarstvu i njegovoj politici. »Ali vodstvo američkoga bankarstva pokazalo se je mnogo efektivnijim, nego li su to sebi ti kritičari predstavljali. Poslije velikoga procesa deflacije već se je sredinom god. 1922. doprlo do stabilizacije, koja se mora obzirom na abnormne prilike naprosto uzornom označiti«. Nakon što je ustanovio ovaj uspjeh te politike ide za korak dalje, te odgovara na pitanje, da li će Unija ovu postignutu stabilizaciju moći do kraja uzdržati, i ne će li obzirom na golemo priticanje zlata morati ipak »proširiti kredit«, što Keynes pravim imenom naziva inflacijom (dok prof. Cassel na Keynesovu bojazan i samoga eventualnoga »zatvaranja kovačnica« ni ne pomišlja). Taj odgovor Casselov glasi: »Ovakovu načinu posmatranja ne smije se odviše važnosti pripisivati«. A tu tvrdnju obrazlaže sa ova tri momenta. »Sadanje preobilje zlata[9]) je po svoj prilici tek jedna slučajna pojava[10]), pa će za relativno kratko vrijeme, recimo za jedan decenij, nastupiti neminovno izrazita oskudica zlata (Goldknappheit) obzirom na sadanju nisku produkciju zlata.

Iskreno govoreći, mi ne možemo razumjeti ovu apodiktičnost na temelju ovakovih premisa t. j. da će u Uniji »neminovno morati nastupiti izrazita oskudica zlata«, ostane li produkcija u dosadanjim granicama. Nasuprot mislimo, da će oskudica zlata i prije deset godina nastupiti u cijelom svijetu, samo će se američka Unija u zlatnom salu gušiti, i to ne samo deset nego i pedeset godina. Malo prije smo naime vidjeli, da godišnja prosječna produkcija zlata iznosi u Britaniji za 48, a u cijelom ostalom svijetu za 20 milijuna funti sterlina. Pošto Engleska mora Uniji plaćati godišnje prema Keynesovu izrazu »višestruko« veću svotu duga u zlatu, to će Engleska kroz 60 godina morati svukoliku svoju produkciju zlata Uniji izručiti, a druge zadužene države produkciju zlata cijeloga ostaloga svijeta. Na taj će se način, ostane li produkcija u dosadanjim granicama, sva kroz 60 godina slijevati u podrume Federal-Reserve-banaka.

Drugi i treći razlog, kojima prof. Cassel opravdava svoju tvrdnju, da bi mogla nastati oskudica zlata, jesu još *veći razvoj gospodarstva* u samoj Uniji i novi procvat gospodarstva u Europi, a ako se k tomu pridoda *uopće uvedenje zlatne valute*, onda da se sadanje spravljanje zlata u Uniji pokazuje upravo kao

[9]) Naime u Uniji.

[10] Nije li to samovoljna hipotetičnost?

Digitized by Google

dalekovidna politika, ako se uzme još u obzir, da će osim Engleske još polovica i više Europe morati plaćati Uniji dugove u zlatu, onda je očevidno, da će se budućih pdeset godina sva produkcija zlata na svijetu ipak zgrtati u podrumima Sjedinjenih Država. Ovdje dakle ne ima upravo nikakova izgleda, da će u Uniji »neminovno nastupiti izrazita oskudica zlata«. Ovakova zlatna atrofija nastupit će u ostalom svijetu, ali sama Unija bolovat će i u budućnosti na hipertrofiji.

Drugi i treći argumenat vrijedio bi doista, kada bi države ostaloga svijeta uvele pravu zlatnu valutu staroga, čisto metalističkoga tipa, gdje je metal bio sve: mjerilo vrijednosti, plaćevno sredstvo i novac — kapital. Ali ta epoha je već prekoračena, kako ćemo kasnije na svojem mjestu vidjeti, u najnaprednijim gospodarstvima. Već u bližoj budućnosti sve će zemlje, osim Unije, koje će uvesti zlatnu valutu, imati tek pseudo-zlatnu valutu, gdje će zlato biti tek mjerilo vrijednosti, dok će kao dio narodnogospodarskoga novca igrati tek sporednu ulogu a kao plaćevno sredstvo u nutarnjem prometu — upravo nikakovu. A upravo ovo potonje konsumira najviše metala u efektivnoj, u onoj pravoj, čisto metalističkoj zlatnoj valuti. To, što deset država proglasi, da će uzeti c i j e n u zlata, odnosno dolar, odnosno stanovitu stalnu r e l a c i j u svojega novca spram zlata ili dolara, ne mora Uniju odteretiti niti za 10 deka zlata. A upravo na ovakovu pseudo-zlatnu valutu, a ne onu staru, ortodoksnu-metalističku zlatnu valutu, misli i prof. C a s s e l, kada piše ovako: »Povratak na zlatnu valutu ne zahtijeva, kako se često misli, neko osobito bogatstvo dotične zemlje, te se zlatna valuta ne smije smatrati luksusom, koji si samo najbogatije zemlje mogu dozvoliti. P r i j e l a z k z l a t n o j v a l u t i i z i s k u j e s a m o n e k u s t a b i l n u n u t a r n j u v r i j e d n o s t n o v c a. Je li ovaj uvjet ispunjen, tada može ma i koliko spretna bankovna politika i dolarski kurs uspostaviti. Valuta imade onda stanoviti zlatni paritet, te je uvijek zamjenjiva za zlato u vrijednosti, koja se nalazi u neposrednoj blizini pariteta. A to eto i jest ono bitno kod zlatne valute«.

Nu ako to stoji — a tako u istinu jest, — onda takova zlatna valuta u drugim zemljama ne će jako olahkotiti Uniji njezino zlatno breme, koje će se, predvidivo, svake godine sve više povećavati, t. j. ne će pomoći Uniji uzdržati stabilnost cijene, vrijednosti zlata. A ponajmanje će to htjeti, sve kada bi i mogli učiniti, oni dužnici Unijini, koji su obvezani plaćati dug u zlatu. I zato se nama čini slabo fundiran optimizam Casselov, koji izražava ovako: »U cijelosti može zato Amerika ustrajati kod svoje dosadanje politike stabiliziranja[11]. Vrijednost zlata u takovim prilikama č i n i s e (!), da posjeduje tako dobru stabilnost, da se ostale zemlje mogu bez o d v i š e v e l i k o g a rizika povratiti na zlatnu valutu«.[12]

Prema tomu, dok pesimista prof. K e y n e s dolazi do zaključka, da će američka Unija morati ili »svoje kovačnice zatvoriti« slo-

[11]) Ali za neko vrijeme.

[12]) Ali pseudo-zlatnu valutu. — Podcrtane riječi mi podcrtasmo, da se opazi nesigurnost, »konjuktiv« i »optativ« razlaganja.

Digitized by Google

bodnom kovanju zlatnoga novca, ili navući na sebe zlatnu inflaciju, ako potraje ovakov priticaj zlata, pa se zato opire rukama i nogama povratku na prvobitnu zlatnu valutu u Engleskoj, — dotle optimista prof. Cassel preporuča povratak k zlatnoj valuti i slabim narodnim gospodarstvima u nadi, da će Unija moći uzdržati stabilnost vrijednosti zlata do nastupa oskudice (i uslijed toga poskupljenja) zlata, koja da će »neminovno« nastupiti već nekako za jedan decenij.

Po sredini izmedju ova dva ekstrema stoje neki stručnjaci, koji na temelju gore spomenutih opće priznatih činjenica, ne izvadjaju niti onako pesimističke zaključke kao prof. Keynes, niti onako optimističke kao prof. Cassel. Tako n. pr. tajnik financijalnoga ministarstva u Londonu N. G. Hawtrey piše: »Nekako općenito, ako i ne posvuda, se dopušta, da bi povratak na zlatnu bazu bio najbolji put do spasa iz sadanjega valutarnoga kaosa. Ali se je u svim vremenima pokazalo, da zlato nije onako savršeno mjerilo vrijednosti.... Jedno takovo obezvridjenje (zlata), koje je istu socijalnu i gospodarsku štetu u sebi nosilo kao i jednako obezvrijedjenje papirne valute, bilo bi sasvim dovoljan dokaz, da se zlato diskvalificira za novčani standart[13]«. Iza toga razlaže autor, kako vrijednost i stabilnost zlata ovisi o jednakoj politici notnih banaka i o potrebi, da se te banke internacionalno sporazume, pa zaključuje ovako: »U svijetu kredita je pretežitost Engleske i Amerike tolika, da bi sporazum samih ovih dviju zemalja dostajao, da se sistem u život dovede... Nijedan praktični korak u smjeru internacionalne kooperacije ne može se učiniti, dok funta sterlina ne dostigne zlatni paritet. Ali opći sporazum, koji je medju predstavnicima europskih država u Genovi postignut u valutarnim stvarima, čini se kao nadobudni znak za mogućnost takova razvoja, čim se zato zgodna prilika pruži[14]«. Ovaj stručniak dijeli mišljenje, koje je i na konferenciji u Genovi (1922.) prevladalo i gdje je zaključeno, da se sazove u podesno vrijeme posebna konferencija za internacionalno sredjenje valute na zlatnoj bazi. A to znači, da se zlatu kurs, vrijednost, internacionalnim sporazumom stabilizuje.

Medjutim, ma kako se golema pričinjala opreka izmedju prof. Keynesa i prof. Cassela tako, da prvi otklanja uvadjanje zlatne valute i za samu Englesku, toga gospodarskoga Naboba, a Cassel ju preporuča čak i gospodarskim adrapovcima, to se ipak na koncu sva kontraverza svršava u lijepoj harmoniji, čim se pojmovi razbistre! Nesporazum izmedju ova dva svjetska kapaciteta stoji u tome, da Keynes pobija uvedenje one prave, stare u ortodoksno-metalističkom smislu, zlatne valute, dvojeći u njezinu budućnost; ali ipak preporuča[15] neku quasi- ili pseudo-zlatnu valutu. Prof. Cassel pak uz sve pohvale i nadobudnosti ortodoksne zlatne vatute takodjer preporuča[16] takovu quasi- ili pseudo-zlatnu valutu.

[13]) N. Fr. Pr. 25. siječnja 1924.

[14]) N. Fr. Pr. 31. siječnja 1924.

[15]) »Gegen den Goldstandard in England« u N. F. Pr. od 22. ožujka 1925.

[16]) »Die Rückkehr zur Goldwährung« u N. Fr. Pr. od 27. travnja 1924.

Digitized by Google

Casselove izvode utoj točki već smo gore doslovno naveli. A Keynes[17] kao konkretni prijedlog stavlja: a) Samo Engleska Banka (engleska privileg. notna banka) imade pravo zlato kovati u novac. — b) Engleskoj banci se prepušta, da kupuje zlato od importera, uz koju cijenu ona hoće. — c) Engleska banka može odbiti suvišnu ponudu zlata. Osim toga Keynes otklanja iskupljivost nota (papirnoga novca) zlatnim novcem, nego samo u stanovitim prilikama surovim zlatom. — Ovi Keynesovi zahtjevi ne znače samo, da se ukida ono ortokosno-metalističko pravilo neograničene slobode kovanja uz stalnu cijenu, već in ultima analysi reduciranje zlata na samo mjerilo vrijednosti. — Vidjet ćemo kasnije, kako je prijepor riješila praksa.

Amerika i Engleska. — Dolar (zlato) i funta (kredit).

Kada je za rata nagrnulo zlato u Uniju i ondje izazvalo inflaciju i pad svoje vrijednosti, stala se Unija ogledavati, da nadje i izvan svojih granica konsumenata zlata, da stvori potražnju zlata. Zato je stavila u uvjet svima, naročito rastujućim državama, koje su kod nje tražile zajmove, da se dugovi imadu plaćati u zlatu. Time su dužnici morali postati potraživačima zlata. Ali, kroz ono cijelo vrijeme, dok dužnici stanu tražiti i kupovati zlato za plaćanje dugova Uniji, mora Unija kupovati gotovo svu produkciju zlata uz cijenu dolara po prilici i zakapati ga u svoje podrume, ako ne će da zlatu padne cijena. To je značilo, da bi Unija morala još dugo uz velike žrtve sama podržavati vrijednost i stabilnost vrijednosti zlatu. Tim brigama pritisnute Federal-Reserve-banke zatraže savjet od svojega »Savjetodavnoga Vijeća« (Advisory Coucil). Točno pred 1 god. t. j. sredinom svibnja god. 1924. podastrlo je ovo vijeće svoje stručno mnijenje. Mi ćemo iz ovoga referata najkompetentnijega američkoga novčarskoga stručnoga faktora navesti one izreke, iz kojih se vidi, gdje Uniju cipela tišti, a s druge strane, da vide naši čitatelji bratinsku ljubav anglosaske braće, kada se radi o džepu.

Za bolje razumijevanje valja spomenuti, da je ovaj izvještaj podnesen povodom Davesova plana o uredjenju njemačkog reparacijonoga pitanja. U tom planu medju inim stoji, da se Njemačkoj imade pribaviti zajam, a Njemačka da imade stvoriti notnu banku i valutu na zlatnoj bazi. Predsjednik republike Coolidge preporučio je svojim zemljacima, da što jače sudjeljuju kod zajma, a »Savjetodavno Vijeće«, davajući medju recima razumjeti, što Davesov plan izričito ne zahtijeva, da njemačka notna banka ma stati na dolarsko stanovište, preporuča, da se izmijene ona pravila u štatutima Federal-Reserve-Boarda, koja otegoćuju pri zajmodavanju konkuriranje sa Engleskom Bankom, odnosno konkuriranje dolara sa funtom. »Mi savjetujemo upravi saveznoga bankarstva odlučno, da naipomnjivije prouče ovlasti, koje u tom pogledu imadu Reservebanke, i da prouče pitanje, u koliko bi se imali promijeniti propisi i pravila, da uzmognu onako pomoć-pripravno pristupiti (sudjelovati) problemu financi-

[17]) l. c.

Digitized by Google

jalne i gospodarske obnove Europe, kao što to Engleska banka i druge centralne ratne banke čine«.

A sada evo odakle izvire ova samaritanska ljubav i nenavist spram Engleske u kršćanskoj ljubavi i »pomoć-pripravnosti«: »Ako Amerika ne nadje putova i sredstava, da suvišnu snagu svojega bankarstva[18] stavi u službu drugim zemljama, naročito takovima, koje žele svoje prilike u red dovesti[19], ne će moći dolar sačuvati svoj položaj standard novca u svjetskoj trgovini, pa će inozemstvo, pa dapače i samo američko bankarstvo i američka trgovina doći ponovno i u rastućoj mjeri u ovisnost engleske funte i plaćati ovim tribut uz isključenje dolara...

Očevidno je, da naše obilje zlata ne može dalje bez granica rasti, bez pogibelji prezasićenja. Ako se onoj zlatnoj struji (uvozu zlata), koja naše obale poplavljuje, još za vremena ne postavi nasip, bojati se je, da mi na koncu ne ćemo moći otkloniti njezino, inflaciju stvarajuće, djelovanje[20]. A inflacija bi samo još pooštrila ono kod nas jur postojeće poremećenje gospodarskoga ravnovjesja, koje sprječava i ugrožava ne samo našu vanjsku trgovinu, već koje naročito poljodjelstvu stvara težak i žalostan položaj. Ali ako i apstrahiramo pogibelj inflacije, protiv koje nam stoje još moćni »puferi« na raspolaganje, to treba uočiti i ispitati problem sa jednoga drugoga, možda još daleko važnijega, stanovišta. A to pitanje jest: Da li će svijet blagodati gospodarske stabilnosti opet postići prije pod vladanjem različitih kolebajućih se internacionalnih valuta (Währungsstandards) ili uz jedan opći i što moguće brži povratak k jednoj definitivnoj relaciji valuta spram zlata kao konačnomu mjerilu i regulatoru vrijednota«.

Ovo »veliko« za Amerikance pitanje moglo se je i malo popularnije stilizirati, pa bi onda odmah bolje udarilo u oči, gdje čizma tišti. Posve prozaički rečeno, glasila bi ova izreka ovako: Da li će svijet blagodati gospodarskoga stabiliteta, koje Keynes kao glavno označuje, postići uz hegemoniju funte i engleskoga kreditnoga sistema ili uz hegemoniju dolara, odnosno američkoga zlata. »Savjetodavno Vijeće« je naravski ovoga potoniega nazora, pa daje razabrati medju recima nezadovoljstvo, što Davesov plan nije odmah ustanovio, da se njemačka notna banka, koja se ima u smislu toga plana osnovati, nije odmah obvezala, da se postavi na dolarsku bazu, pošto je stanovište Njemačke mnogo odlučno, da li će u Europi prevladati funta ili dolar. »Davis-raport vodi svijet u tom pitanju na raskršće« — uzdiše »Savjetodavno Vijeće« i zabrinjuje se dalje ovako:

»Davsov-plan predvidja (doduše) jednu njemačku (notnu) banku na (nekakovoj) zlatnoj bazi, ali on ostavlja otvorena

[18]) Čitaj: zlato!

[19]) T. j. valutu sanirati.

[20]) Evo odgovora prof. Casselu od strane najkompetentnijega američkoga faktora.

Digitized by Google

vrata i za sterlinsku bazu banke, pa se ne da tajiti, da postoji nemalena vjerojatnost, da će sterlinska baza i pobijediti (»biti izabrana«). Po našem mnijenju, čim će se prije moći postaviti Njemačku na zlatnu (dolarsku) ili kakovu zlatnovalutarnu (spram dolara u stalni odnošaj) bazu, tim će se prije moći Engleska i druge zemlje povratiti na neograničenu zlatnu valutu. Postavi li se pako Njemačka na sterlinsku bazu, tada bi Engleska bila prisiljena pri povratku na neograničenu zlatnu valutu nositi ne samo svoj vlastiti teret, nego i onaj Njemačke. Pa je odatle očevidno, da ako se nova njemačka notna banka postavi na sterlinsku bazu, tada svijet mora biti pripravan na to, da će morati za nedogledno dugo vrijeme ostati na bazi kolebljivih valuta, dok bi prihvat zlatne baze, t. j. dolara, pospješio povratak internacionalnoj stabilnosti...

Mi predlažemo, da — kada bude utemeljena nova njemačka notna banka — Reserve-Federalne-Banke poduzmu potrebite korake za olakšanje reeskompta dovoljno osiguranih zlatnih njemačkih mjenica u Americi, budi posredovanjem američkih banaka, budi putem inakih utanačenja, kako su ih već utanačile naše Federal-Reserve-Banke sa centralnim notnim bankama u drugim zemljama. Mjere ove vrsti ne smjeraju samo onamo, da se naše zlatno prenagomilavanje pretoči u aktivnu i zdravu uporabu, nego da i našu vanjsku trgovinu podstreknemo time, da mi druge zemlje stavimo upoložaj i osokolimo, da i one svoju trgovinu postave na dolarsku bazu. Mi olakoćujemo time direktnu prodaju naših dolara u dolarima, mjesto da inozemstvo kao i same sebe učinimo ovisnima o Engleskoj kao posredovatelju i bankiru, što bi se naravski nužno dogodilo, ako bi engleska funta sterlina zavladala kao isključiva baza trgovine«.[21])

Iz ovoga će izvješća »Savjetodavnoga Vijeća« američkoga Federal-Reserve-Boarda kao iz najautentičnijega vrela razabrati naši čitatelji i sami jednu od najjačih komponenata savremene svjetske politike. Tu se radi o tome, da li će zavladati u svjetskom gospodarstvu američki dolar ili engleski sterlin. Tu je dakle po srijedi borba za novčanu hegemoniju u svijetu izmedju Sjev.-amer. Unije i Engleske. Prije rata vladala je engleska funta, kojoj je stala konkurirati njemačka marka.[22]) Prije rata bila je američka Unija Europi zadužena oko četiri miljarde dolara. Poslije rata ostala je američka Unija čista od duga, pobrala veliki dio europskoga zlata i postala vjerovnikom Europe za deset miljarda dolara ratnoga duga.

Ovako su se evo promijenile prilike u svjetskom gospodarstvu. Težište novčarstva i gospodarstva otplovilo je preko Oceana iz Europe i Londona u Ameriku, — u Uniju. Ali od rata izravno je Engleska malo stradala, a osim toga se je riješila jednoga jakoga konkurenta, — Njemačke, pa se zato brzo oporavlja i nastoji zau-

[21]) N. Fr. Pr. od 20. svibnja 1924.

[22]) Takodjer jedan razlog, da se je Engleska uplela u svjetski rat i politiku »Einkreisunga«.

Digitized by Google

zeti svoje staro mjesto kao centrum svjetske trgovine i novčarstva. Nu to mjesto već je za neko vrijeme zauzela američka Unija, ali Engleska kao srce Velike Britanije, nije voljna za dugo to mjesto prepustiti Uniji. Ova pak sa svoje strane ne taji, da jednom osvojenu poziciju ne misli napustiti, već po mogućnosti proširiti, i da joj tu na putu stoji Engleska, a dolaru (i zlatu) engleski sterlin (i engleski kreditni novčani sustav).

A sada pogledajmo, kako je bilo u Engleskoj prije novoga uvedenja zlatne valute. To stanje opisuje Sir Reginald Mac Kenna, bivši engleski kancelar riznice ovako: »Povratimo li se na zlatnu valutu, okrenut ćemo ledja onomu sistemu valute, kojim smo radili zadnjih deset godina. To je bio t. zv. »sistem kontrolirane valute«. Danas znademo bolje nego pred deset godina, što znači jedna kontrolirana valuta, ali smo još uvijek vrlo daleko od potpunoga shvaćanja iste.[23]) Naše prirodno shvaćanje[24]) naziva zdravom valutom onu, koja u svojoj zamjenljivosti za zlato posjeduje neku zamjenbenu vrijednost. Pa unatoč tomu je naša valuta bila zadnje tri godine stabilnija uz svoje čisto neznatno zlatno pokriće, nego li isti zlatni dolar Sjedinjenih Država; da, ona je dapače u odnošaju spram dolara (u vrijednosti) porasla. To je činjenica, koju mi ne možemo i ne smijemo smetnuti s oka kod prosudjivanja, što mi dobivamo ili gubimo prijelazom na zlatnu valutu«.[25])

Ovdje nam valja za čas prekinuti, da umetnemo opasku, da je i Engleska za rata doživila papirnu inflaciju, koja je sterlinu oborila cijenu, kaošto je u Americi inflacija zlata oborila cijenu dolaru. Ali kaošto je Unija deflacijom podigla cijenu dolaru, tako je i u Engleskoj deflacijonistička politika dizala cijenu funti. Nu Unija je provela deflaciju upravo brutalno, pa prema tomu za kratko vrijeme (u poldrugu godinu) podigla dolaru kurs. Engleska je išla polaganije, pa je zato funta zaostala za dolarom, te se tek malo po malo približavala paritetu. I taj paritet je postignut uz daleko blažu deflaciju i bez zlata, već »kontroliranom valutom« ili uz »gotovo sasvim neznatno zlatno pokriće«, kako veli Mac Kenna. Pa zar se nije taj sustav pokazao sposobnim, kada je engleskoj valuti pribavio i veću stabilnost od samoga zlatnoga dolara? Pa čemu se je onda taj stav napuštao? Još manje je to razumljivo iz slijedećega njegova razlaganja:

»Koji je, apstrahirajući kvalitetu zakonitoga plaćevnoga sredstva, onaj bitni faktor, koji regulira vrijednost jedne valute? Na to se dade u kratko odgovoriti. Vrijednost jedne valute regulira se ograničenjem njezine količine. Jasno je, da se količina jedne valute dade limitirati na vrlo različite načine. Za volju naše današnje diskusije je dovoljno, da uzmem u obzir dvije metode. Prva je kontrola kredita. To je metoda, koja je sada u Engleskoj u uporabi. Druga metoda dolazi u uporabu pri zlatnoj valuti, gdje

[23]) Kasnije ćemo vidjeti na svojem mjestu zašto.

[24]) Ne »prirodno« nego metalističko!

[25]) N. Fr. Pr. od 5. travnja 1925.

Digitized by Google

ona oblast, koja izdaje novac, imade dužnost, da podržaje zalihu zlata u ustanovljenoj relaciji naprama cjelokupnoj količini nota (papirnoga novca). P o p r v o m s u s t a v u i m a d e E n g l e s k a B a n k a k a o n a j v e ć i a u t o r i t e t z a r e g u l i r a n j e k r e d i t a n e o g r a n i č e n u k o n t r o l u n a d k o l i k o ć o m v a l u t e. Pri zlatnoj valuti pako nad kontrolom Engleske Banke vlada kretanje zlata«.

Ako se ovomu doda ono, što je Sir Mac Kenna spomenuo odmah na početku o toj engleskoj »kontrolnoj valuti«, onda se namiče samo od sebe pitanje: Može li kompetentniji sudac izreći povoljniji sud o jednoj stvari, nego li ga je ovdje izrekao Mac Kenna nad novčanim sustavom, i još k tomu u času, kada se nad njim prelama štap?! U daljnjem razlaganju priznao je Sir Mac Kenna, da se ovim sustavom dade regulirati kvantiteta, pa prema tomu i vrijednost valute prema potrebi samoga narodnoga gospodarstva, dok po zlatnoj valuti sve to ovisi o pukom slučaju produkcije zlata.[26]) I zato nije čudo, što je oštrovidni prof. J. M. Keynes zahtijevao da se taj sustav pridrži, dalje razvija i dotjeruje. Ovdje se čovjeku namiče pitanje: Je li moguće, da se dva ovako oštroumna i tako solidno fundirana stručnjaka u jednoj te istoj stvari toliko razilaze? Ali to jest baš ono, da je to tek prividnost. Do mala ćemo vidjeti, da se oni u s t v a r i ne razilaze ili barem ne na daleko, već se razilaze tek u — taktici. Prof. Keynes naime upravo onako otvoreno i bez rukavica puca na američko zlato i dolar, kao što smo vidjeli, da »Savjetodavno Vijeće« Federal-Reserve-Boarda otvoreno puca na englesku funtu i »hegemoniju labavih valuta«. Mac Kenna je pak upravo tako glatki političar i diplomata, kao što je izvrsni financijalni stručnjak. Mac Kenna je persona grata u Uniji, koji je tako glatko i okretno uredio ratne dugove Engleske spram Unije. On dakle ne može na svoje američke »prijatelje« pucati kao bezobzirni Keynes, koji se je u pitanju ratnoga duga Francuske Uniji stavio na francesko stanovište i doviknuo Amerikancima, da bi radi, da im Francuzi za jednu pomoć dva puta plate. Mac Kenna se radije sakrije za fraze, koje bi ga mogle staviti u svjetlo kratkovidnika, nego li da izadje sa grubom istinom na sredinu. I zato se on, uz sve priznanje kontrolnoj valuti i kontrolnom sistemu, izjavljuje za zlatnu valutu s razloga tobože »što se boji, da se nadčovječanska mudrost, koju bi ovako delikatno rukovanje mašine iziskivalo, može naći samo u teoriji«. Ali na koncu svojega razlaganja ipak izlazi, makar i uvijeno i garnirano, pravom farbom na vidjelo, kada priznaje, da on ne misli na onu pravu, otodoksno metalističku valutu, nego na neku drugu, — samo neku quasi-zlatnu valutu, baš kao i profesor Keynes. Nu prije nego na to dodjemo, vrijedno je čuti, što on veli o zlatnoj valutii njezinu utjecaju i posljedicama.

Kao što je Mac Kenna sasvim objektivno govorio o sustavu »kontrolirane valute«, tako se bavi i sa zlatnom valutom. On se ne izjavljuje niti za principijelnoga pristašu niti za principijelnoga i

[26]) A za dogledno vrijeme i o valutnoj politici Sjedinjenih Država.

Digitized by Google

apriorističkoga protivnika zlatne valute, već razmatra utjecaj i posljedice zlatne valute na narodno gospodarstvo u dva slučaja: jedanput, kada vlada nestašica zlata, a drugi put, kada vlada dostatnost ili obilje zlata. To on osvijetljuje sa dvije episode iz najnovije prošlosti. Prva je zadnji decenij XIX. stoljeća, a druga je prvi decenij XX. stoljeća. Prvi slučaj je decenij nedostatne opskrbe svjetskoga tržišta sa zlatom. U Engleskoj je vladala skupoća kredita (novca), jeftinoća cijena (robe), zastoj u produkciji (industriji), nezaposlenost i bijeda radništva, zamrlost u trgovini. Naprotiv onaj od 1903. dalje (otvorenje bogatih transwalskih rudnika), donio je rastuće obilje produkcije zlata i obilnu opskrbu svjetskoga gospodarstva zlatom, a posljedica je bila u Engleskoj: pojeftinjenje kredita (novca), porast cijena (robe), živahnost u produkciji, zaposlenost i blagostanje radništva i procvat trgovine. Na temelju ovakovih iskustava dolazi Mac Kenna do zaključka: »Pitanja dakle, koja nam valja danas odvagnuti jesu: relacija izmedju sadanje opskrbe zlatom i vjerojatne svjetske potrebe zlata, nadalje posljedice, koje bi nastale za našu trgovinu za slučaj suviška ili nedostatka zlata«. Pa jer drži, da će godišnja produkcija, te obilni suvišci zaliha u Uniji, za doglednu budućnost svjetsku potrebu zlata potpuno zadovoljiti, misli, da će nastati onakovo stanje, kakovo je nastalo u deceniju od 1903. dalje, — pa je rebus sic stantibus za povratak k zlatnoj valuti.

Ali tu sada dolazi nešto, što nas može lako smutiti, ako stvar tek površno i letimice pogledamo, kaošto izaziva smutnju i u cijeloj diskusiji svjetskih kapaciteta. Kada engleski gentlemeni polemiziraju, onda iz učtivosti onaj prigovor, što ga misle predbaciti protivniku, prišiju sebi, kao da bi se htjeli sami sebi narugati. Tako Mac Kenna, hoteći predbaciti Engleskoj Banci, da je prebrzim tempom deflacijonirala, samo da čim brže dostigne paritet sa dolarom, veli, da je došao do toga uvjerenja — naravski post festum, nakon što su dogadjaji to pokazali. A prof. Keynes veli u jednom članku protiv zlatne valute u »N. Fr. Pr.«, da se »nama« polemičarima često dogadja, da pobijamo argumente protivnika, koje niti ne poznamo, pa odatle nesporazum. Ovo doista vrijedi za ovu diskusiju pro i contra zlatne valute. Tako prof. Keynes rukama i nogama pobija zlatnu valutu (onu pravu staru ortodoksnu), dočim prof. Cassel i Mac Kenna prihvaćaju zlatnu valutu — ali ne onu staru ortodoksnu koju i Keynes pobija, nego neku drugu, koju ni Keynes uz neke primjedbe ne odbija. I tako dolazi, da svaki kraj stare prvobitne zlatne valute zamišlja sebi još neku drugu zlatnu valutu.

Evo kakovu misli Mac Kenna zlatnu valutu: »Često se misli, da povratak na zlatnu valutu znači, da će se opet zlatni novac staviti u promet.[27]) Ali ja mislim, da bi bilo ubitačno, kada bi se to dozvolilo.[28]) To bi izazvalo takovu potražnju zlata, da bi mu vrijednost morala poskočiti, a posljedica bi bila teški choc i za financ-

[27]) To je doista opći nazor stare ortodoksne zlatne valute.

[28]) Mac Kenna eto drži dakle neku drugu zlatnu valutu na oku.

Digitized by Google

ministra, koji bi morao nositi troškove, kao i za našu trgovinu, koja bi morala računati sa momentanim nastupom pada cijena... Neophodni uvjet jedne istinite zlatne valute jest, da imademo slobodu izvoza tako, da uzmognemo naše vanjske dugove isplatiti u zlatu, ako bi se taj zahtjev na nas stavio, a da zato ne tražimo posebnu dozvolu. Ali mogućnost konvertiranja u zlatu za eksport je sasvim nešto drugo nego je iskupivost pojedine note zlatnim sovereignom«.[29]) To je sigurno istina, pa ipak i ono prvo naziva Mac Kenna »eine wirkliche Goldwährung«, dočim je ovo potonje — notorno — ona prava stara zlatna valuta. Odatle može vidjeti čitatelj, da se tu govori o dvima vrstama zlatne valute, za koje veli sam Sir Mac Kenna, da je jedna »etwas ganz anderes« nego li druga. Za sada neka bude samo to konstatirano, jer ćemo kasnije još tu činjenicu tangirati i vidjeti, da ni okretni Mac Kenna nije mogao kožun prati, a da ga ne smoči.

I tako eto možemo konstatirati jednu vrlo važnu činjenicu, da se naime u cijeloj ovoj diskusiji nije a ma niti jedan od uglednih stručnjaka (a mi nismo sve ovdje naveli) izjavio za onu staru ortodoksnu zlatnu valutu, nego svaki za neku drugu modificiranu zlatnu valutu, za neku quasi- ili čak pseudo-zlatnu valutu. To će reći, da su najveći kapaciteti zabacili onu zlatnu valutu, koja je zlato, tako rekući od njegova poroda, pretvarala u novac, a odabrali takovu zlatnu valutu, koja zlato, u većem ili manjem stupnju, pretvara u robu. A što to znači, razabrat će se iz slijedećega: Iz razlaganja se Mac Kenne vidi, da je u zadnjem deceniju prošloga stoljeća zastoj u gospodarstvu i socijalne neprilike prouzročila poglavito nedostatna produkcija zlata, — a u prvom deceniju ovoga stoljeća da je procvat gospodarstva i socijalni mir unapredila poglavito sve to obilnija produkcija zlata. A ta različita produkcija zlata ovisi o pukom slučaju!

Činjenica je dakle, da je ekonomska i socijalna dobrobit ili nevolja najprosvjetljenijih i najbogatijih naroda ovisila sve do jučer u velikoj mjeri o slučaju, vezanom uz zlato, i onoj zlatnoj valuti, koja je zlato pretvarala u novac. Preko ovisnosti o zlatu nastala je ovisnost o novcu. A novac mjesto da bude pomoćno sredstvo izmjene, sluga narodnoga gospodarstva, postao je preko zlata gospodarom narodnom gospodarstvu i — čovječanstvu. I to je sve učinila, ponovno budi naglašeno, ona prvobitna ortodoksna zlatna valuta, koja je i nekovano zlato pretvarala u novac. — Sa objektivnoga stanovišta sasvim je sitna i nuzgredna stvar relacija izmedju predležeće količine zlata i vjerojatne potrebe istoga, nego je glavna stvar pitanje: Da li zlato uopće mora biti novac? Da li baš bezuvjetno mora vladati ona zlatna valuta, koja pretvara zlato u novac, slugu u gospodara, čovječanstvo u roba zlata? Prvi kapaciteti u ovoj diskusiji odgovorili su sa »ne«, kada su otklonili onu ortodoksnu zlatnu valutu, koja je svu tu naopakost stvarala, te izabrali samo quasi-zlatne valute, koje su prvi početak, — prvi korak na putu k novoj epohi u razvoju novca, k epohi budućnosti i oslobodjenja. (Svršetak slijedi).

[29]) ibidem.

Digitized by Google

Koji stečajni red i red pobijanja vrijedi u oblastima apelacionih sudova Ljubljane i Splita?

Napisao dr. Ivan Buljan, sudac u Drnišu.

Prema propisu člana 89. zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesec travanj, svibanj, lipanj i srpanj 1925. od 31. ožujka 1925. (Službene Novine od 1. travnja 1925. br. 72) prestala je važiti u oblastima apelacijonih sudova u Ljubljani i Splitu carska naredba od 10. prosinca 1914. (l. d. z. br. 337.). Kako je poznato, spomenutom carskom naredbom bli su stupili na snagu: 1. stečajni red; 2. nagodbeni red; 3. red o pobijanju, — pak bi se na osnovu spomenutog članka 89. zakona o budžetskim dvanaestinama, moglo misliti, da su i stečajni red i red o pobijanju, uvedeni sa rečenom carskom naredbom, takodjer prestali važiti — isto onako, kao što je prestao važiti nagodbeni red, uveden sa istom carskom naredbom. Moje je mišljenje, da su stečajni red i red o pobijanju usprkos propisu člana 89. spomenutoga zakona o budžetskim dvanaestinama još uvijek u kreposti, a to iz razloga, koje dalje navodim.

Zakonom od 31. prosinca 1921. i to članom 13. bio je proširen na cijelu kraljevinu zakon od 28. travnja 1916.: 1. o prinudnoj nagodi van stečaja i 2. o preinaci nekih naredjenja a) stečajnoga zakona i b) zakona o pobijanju pravnih djela glede insolventnih dužnika, koji zakon vrijedi na teritoriju Hrvatske i Slavonije, skupa sa naredbama, kojima je taj zakon proveden. (Služb. Nov. od 31. pros. 1921. br. 264. A.). To isto proširenje bilo je ponovljeno u članu 13. zakona od 28. veljače 1922. (Služb. Nov. od 28. velj. 1922. br. 45 A.), pak opet u čl. 18. zakona od 29. travnja 1922. (Služb. Nov. od 30. trav. 1922 .br. 93. A.), te najzad u članu 2. zakona od 30. srpnja 1922. (Služb. Nov. 30. srp 1922 br 142. A.).

Na osnovi ovih naredjenja bio je štampan u Službenim Novinama: I. Zakon od 28. travnja 1916. o prinudnoj nagodi van stečaja i o preinaci nekih naredjenja stečajnoga zakona i zakona o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika; II. Naredba bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1. rujna 1916., br. 17.500 o postupku kod prinudne nagode van stečaja, izdana na temelju ovlasti, podijeljene u zakonu, gore spomenutom pod I., — te najzak III. naredba bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1. rujna 1916. br. 17.501. o poslovnom redu u postupku o prinudnoj nagodbi van stečaja.

Kako se sravnjenjem može konstantovati, gore citirani čl. 13. zakona od 31. pros. 1921. ima stilizaciju iz glave sada spomenutoga zakona od 28. travnja 1916. Pošto se u ovome zakonu (od 28. travnja 1916.), osim o 1. prinudnoj nagodbi van stečaja, govori takodjer i o 2. preinaci nekih naredjenja a) stečajnoga zakona i b) zakona o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika, mislili su neki pravnici (suci u oblasti apelacijonoga suda u Splitu), koji su svakoj pojedinoj riječi u zakonu davali važnost i značenje, da se je

Digitized by Google

čl. 13. zakona od 31. prosinca 1921., osim prinudne nagodbe van stečaja, htjelo na cijeli teritorij kraljevine proširiti također i propise o stečaju i o redu pobijanja, koji vrijede na teritoriju Hrvatske i Slavonije, a o kojima je riječ i u glavi zakona od 28. travnja 1916.

Ovo je mišljenje, medjutim, pogrješno, budući da se je sa zakonom od 31. prosinca 1921. čl. 13. htjelo na cijelu kraljevinu proširiti j e d i n o zakon o prinudnoj nagodbi van stečaja, pak je s a m o s l u č a j h t i o, da se u članu 13. zak. od 31. prosinca 1921. govori i o »preinaci nekih naredjenja stečajnoga zakona i zakona o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika«, a to stoga, što je glava zakona od 28. travnja 1916., koju je čl. 13. zakona od 31. prosinca 1921. u cijelosti prenio, tako stilizovana. Da je ovo shvaćanje ispravno, dade se zaključiti iz slijedećega:

1. Od dana 31. prosinca 1921., kada je hrvatski zakon od 28. travnja 1916. bio proširen na cijelu kraljevinu, pak do časa, kada ovo pišem, nije bio proglašen, niti vlastima razaslan ni stečajni ni pobojni hrvatski red, što je medjutim bilo učinjeno sa naredbom o vanstečajnoj prinudnoj nagodbi. 2. Za cijelo ovo vrijeme nije se ni u dnevnim ni u stručnim listovima ni jednom riječi spomenulo proširenje hrvatskoga stečajnoga i pobojnog reda na cijeli teritorij kraljevine.[1]) Na osnovu ovoga može se bez sumnje ustvrditi, da zakonodavac nije htio da na cijeli teritorij kraljevine proširi sve ove zakone, koji se spominju u glavi zakona od 28. travnja 1916., nego samo jedan njegov dio, i to samo prinudnu nagodbu van stečaja. Kada bi bilo drukčije, bili bi proglašeni i ti ostali zakoni (stečajni i pobojni), pa bi se i o njima također bila čula riječ, barem u stručnim listovima, kao što je to u obilnoj mjeri bilo učinjeno o prinudnoj nagodbi van stečaja. 3. Najzad ekonomske prilike i krize, koje su diktovale proširenje prinudne nagodbe van stečaja, nisu govorile i za proširenje stečajnoga reda.[2])

Prema svemu navedenome može se doći do jedinog ispravnoga zaključka, da su svi navedeni članovi iz citiranih zakona o budžetskim dvanaestinama nesretno i nepotpuno stilizovani radi toga, što u njima nije bilo jasno precizirano, što, — koji dio zakona od 28. travnja 1916. se proširuje na cijelu kraljevinu, a što opet ne, nego je onako cijeli naslov zakona od 28. travnja unešen u odnosne članove, a bez svih potrebitih razjašnjenja. Suvišno bi bilo baviti se slabom stilizacijom i opremom naših zakona, a osobito onih o budžetskim dvanaestinama. To je sve danas već dobro poznato, jer je o tome već mnogo govoreno. Radi toga ne treba ni u stilizaciji citiranih članova iz zakona o budžetskim dvanaestinama, sa naročitim poštovanjem spram slova zakona i njegove forme, gledati nešto sankrosanktno, gdje je svako slovo i svaka riječ promišljena i sa smislom stavljena na svoje mjesto, — nego treba stvar prosuditi sa neukočenoga stanovišta života i životnih prilika, koje su tražile proširenje važnosti jednoga ili drugoga zakona na cijelu kraljevinu,

[1]) Vidi godišta »Arhiva«, »Mjesečnika« i »Slovenskoga pravnika«, te »Branič«.

[2]) V d i P o l i t e o, Vanstečajna prinudna nagodba.

Digitized by Google

a — kako je rečeno — bez naročitoga obzira spram same stilizacije odnosnih zakona.

Kako je već gore spomenuto, životne i ekonomske prilike su zahtijevale od zakonodavca, da u život uvede prinudnu nagodbu van stečaja, pak je ona bila i uvedena sa već spomenutim člancima zakonâ o dvanaestinama. Svakako budi uporedo rečeno, da su ustanove o prinudnoj nagodbi van stečaja već i prije 31. prosinca 1921. bile poznate u nekim područjima kraljevine, osim u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, te Staroj Srbiji,[3]) pak je tu hrvatsku pravnu instituciju eventualno trebalo proširiti samo na ta područja, a ne i na ostala, koja su instituciju prinudne nagodbe izvan stečaja već imala. Zašto je zakonodavac tu hrvatsku instituciju ipak proširio i na ostala područja, koja su znala za nju, ne treba o tome ovdje raspravljati.[4])

Medjutim, kada je taj isti život, koji je tražio, da se prinudna nagodba u život privede, zahtijevao, da se ona radi svojih loših posljedica ukine ili ispravi, i kada se ta ustanova stala ozbiljno sa svih strana oštro kritikovati,[5]) — onda je opet došao zakonodavac, da tu vanstečajnu nagodbu liši života, pak je to i učinjeno sa propisom člana 89. zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesece travanj, svibanj, lipanj i srpanj god. 1925. od 31. ožujka 1925. Nu ono, što je gore već rečeno o slaboj opremi naših zakona, osobito onih o budžetskim dvanaestinama, vrijedi i ovdje. Opet je naime bila počinjena jedna pogrješka, slična onoj gornjoj, prilikom uvadjanja u život prinudne nagodbe van stečaja. Tada se nije u zakonu preciziralo: koji dio zakona od 28. travnja 1916. ima da stupi u život u cijeloj kraljevini, nego se je taj zakon citrao bez ikakove ograde i napomene, što je od njega prošireno na cijeli teritorij, a što opet ne. Isto je bilo i ovoga puta. Mjesto da se zakon točno izjasni i kaže, koji dio carske naredbe od 10. prosinca 1914. (l. d. z. br. 337). ima da prestane važiti, a što opet ima da ostane i dalje u životu, — zakonodavac, misleći valjda, da se ta carska naredba odnosi jedino na prinudnu nagodbu van stečaja, a koju je on jedino i htio da liši života radi njenih loših rezultata,[6]) naveo je — pogrješno — na koncu prve alineje spomenutoga člana 89. tu carsku naredbu u cjelini, bez ikakova ograničenja tako, da bi se moglo misliti, kao da je zakonodavac htio da liši života, ne samo nagodbeni red izvan stečaja, nego takodjer i stečajni i pobojni red, t. j. sva tri dijela carske naredbe, — a što, medjutim, obzirom na sve navedeno, sigurno nije mogla da bude intencija zakonodavčeva.

Ovo je stanovište po mojem skromnom mišljenju jedino ispravno. Osim već navedenih razloga može se navesti i još jedan, — rekli bi, pravno-politički razlog. Naime teško je i pomisliti, da bi zakono-

[3]) Politeo I. c. str. 4.

[4]) Vidi Pres. 6573/2-22. i Pres. 5432/2-24. višega zanatskoga suda u Splitu.

[5]) Vidi »Spomenicu na I. zbor pravnika .. « str. 85. i sl.; »Branič« br. 3/1925., str. 46.

[6]) Da tako postupa i sa stečajnim i pobojnim redom, nije bilo razloga.

Digitized by Google

davac svijesno i onako olako mogao lišiti jedno svoje široko pravno područje dviju pravnih ustanova, dobrih i modernih, (stečajnoga i pobojnoga reda, I. i III. dio carske naredbe od 10. prosinca 1914.), a da u naknadu za to ne bi donesao jednu drugu, eventualno bolju, ustanovu iste vrste, koja je i te kako potrebna za rješavanje mnogih pravnih pitanja. Radi toga mora se, bez ikakove sumnje o ispravnosti ovoga gledišta, uzeti, da je zakonodavac učinio jednu nehotičnu omašku time, što nije u članu 89. zakona od 30. ožujka 1925. točnije označio, koji dio carske naredbe od 10. prosinca 1914. (l. d. z. br. 337.) ima da prestane važiti, budući da njegova namjera nije nikako bila, da na teritoriju apelacijonih sudova u Ljubljani i Splitu prestane važiti, uz nagodbeni red, takodjer i stečajni i pobojni red, koji su bili uvedeni u život sa spomenutom carskom naredbom.

K čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.

Napisao Jovan S t e f a n o v i ć, sudac kod uprav. suda u Zagrebu.

Čl. 18. zakona o upravnim sudovima sadržaje propise o jednom od bitnih rekvizita upravno-sudske nadležnosti ili, još preciznije rečeno, jedan od bitnih uvjeta za eksistenciju prava na tužbu pred upravnim sudom. Njegove odredbe medjutim izazivaju u našoj mladoj upravno-sudskoj judikaturi pomutnja u praksi ponajviše zbog toga, što stoje u opreci sa jednim u upravno-sudskom zakonodavstvu u nas, u koliko ga je naravno bilo, došlim do izražaja načelom, da administrativni sporovi dolaze pred upravni sud tek nakon toga, što su prešli sve stepene upravnih vlasti — od najniže do najviše (ministra).

Naš zakon o upravnim sudovima naime u cilju, da skrati postupak pred upravnim vlastima i ujedno da bar djelomično decentralizira upravno sudovanje, postavlja u pravilu, od koga, kako se niže opširnije razlaže, ima dvije iznimke, princip, da se upravne stvari, ali naravno ne sve nego samo one, gdje je moguć administrativni spor, imaju da raspravljaju i rješavaju s a m o pred dvije upravne instancije, a nakon donešenoga drugomolbenoga rješenja mogu da dodju, naravno uz obdržavanje zakonom predvidjenoga roka, samo pred upravne sudove, a ni u kojem slučaju više pred upravne vlasti. I prema tome, da li je ta druga upravna instancija ministar ili koja od ministra niža upravna vlast, konstituiše se u prvom slučaju stvarna nadležnost državnoga savjeta kao upravnoga suda prve i ujedno posljednje molbe, odnosno u drugom slučaju stvarna nadležnost upravnoga suda u užem smislu kao prve upravno-sudske instancije.

Član 18. zakona o upravnim sudovima naime glasi: »P o j e d i n a c«[1]), kome je pravo ili n e p o s r e d n i l i č n i interes zasnovan

[1]) ili pravno lice (čl. 15.), — dakle pravni subjekt.

Digitized by Google

na zakonu povrijedjen n e z a k o n i t i m aktom upravne vlasti, ima pravo žalbe s a m o na jednu višu upravnu vlast. Protiv odluke te upravne vlasti može se predati tužbu s a m o[2]) upravnomu sudu. Ako je ta upravna vlast ministar, tužba se podnosi državnomu savjetu«.[3])

Odredba, da predmet administrativnog spora prije, nego što može da dodje pred upravni sud, ima da prodje dvije upravne instancije, prema tome je pravilo. Od njega medjutim ima jedan izuzetak, koji rezultira iz točke 3. čl. 24. zakona o upravnim sudovima za slučaj, da se u redovnom upravnom postupku neka stvar rješava u jednoj jedinoj instanciji, protiv čije odluke nije zakonom predvidjena žalba (priziv, utok) kao pravni lijek. Broj tih slučajeva neobično je u nas porasao po nedavno izvršenoj podjeli nadležnosti bivše pokrajinske uprave na oblasne uprave i ministarstva, jer je tom prilikom od pokrajinsko-upravnoga djelokruga prešlo na oblasne uprave nesravnjeno više nego na ministarstva. Kako su oblasne uprave preuzele i nadležnost bivših županijskih vlasti (županijske oblasti i upravnog odbora), spojena je tako bivša županijska i pokrajinsko-upravna nadležnost kod oblasne uprave i na taj način oblasna uprava rješava najveći dio slučajeva, u kojima su županijske vlasti bile prva, a pokrajinska uprava druga i posljednja molba, u prvoj i poslednjoj molbi, pa su time ujedno izmijenjeni propisi našega upravnog postupka o molbenom tečaju i nadležnosti.

Spomenuti se slučaj zakonom o upravnim sudovima medjutim izričito nigdje ni ne spominje niti se izrično reguliše, ali se tumačenjem t. 3. čl. 24. dolazi do zaključka, da je tužba upravnomu sudu dopuštena i protiv upravnih akata, učinjenih po jednoj jedinoj upravnoj vlasti. Odnosni dio čl. 24. glasi: »Sud će odbaciti odlukom bez poziva stranaka tužbe .... 3) protiv upravnih akata, protiv kojih se mogla izjaviti žalba na višu upravnu vlast, a nije izjavljena«. — Argumento a contrario spomenutoj zakonskoj odredbi dakle proizlazi jasno, da sud ne će odbaciti tužbe protiv prvomolbenih upravnih akata, protiv kojih se nije mogla izjaviti žalba na višu upravnu vlast, pa dosljedno tome da pravo tužbe upravnomu sudu postoji i protiv prvomolbene odluke onda, ako žalba (priziv, utok) protiv

[2]) Mislim, da je ovo »samo« pomutnjom stavljeno iza »tužbu«, a da je trebalo doći pred »tužbu«. Tada bi stvar bila jasnija, jer bi se preciznije izrazilo ono, što se hoće da odredi.

[3]) Propisima, da pojedinac »ima pravo žalbe s a m o na jednu višu upravnu vlasti«, a protiv odluke te upravne vlasti samo tužbu upravnomu sudu, d o k i n u t a j e t r e ć a i l i v i š a m o l b a, u koliko ih naravno upravni postupak predvidja, s a m o o n d a, kada upravne vlasti imaju da primjenjuju zakonske propise i na taj način mogu da dodju u priliku, da — hotice ili nehotice — krivo primjene ili nikako ne primjene odnosne zakonske propise i tako učine nezakonit upravni akt na štetu pojedinca. Ali — to je za nadležnost upravnoga suda odlučno — ne nezakoniti akt uopće (objektivan administrativan spor), nego nezakonit obzirom na prava ili na zakonu zasnovane n e p o s r e d n e l i č n e interese izvjesnoga pravnoga subjekta (subjektivan administrativni spor).

Digitized by Google

spomenute odluke upravne vlasti kao r e d o v n o p r a v n o s r e d s t v o po propisima postupka pred upravnim vlastima uopće nije moguća.[4])

Time, što je donešeno rješenje po drugomolbenoj upravnoj vlasti, zaključen je, kako je napred izloženo, u slučajevima administrativnoga spora (čl. 15.) redovni postupak pred upravnim vlastima i doneseno rješenje postaje izvršivo. I jedino pravno sredstvo protiv njega, koje ali ne obustavlja u pravilu njegovo izvršenje (al. 2. čl. 36.), jeste bez obzira na to, što odredjuje upravni postupak glede molbenoga tečaja, tužba upravnomu sudu.

Ako medjutim protiv drugomolbenih rješenja postoji po propisima upravnoga postupka pravo žalbe na treću upravnu instanciju, pa se stranka i u slučaju povrede subjektivnih prava posluži tim pravnim sredstvom, a ne tužbom upravnomu sudu, može ona to da učini i s razloga, što drži, da se ne radi o administrativnom sporu u smislu §-a 15. zakona o upravnim sudovima, već o t. zv. objektivnom administrativnom sporu odnosno o slobodnoj ocjeni upravnih vlasti. Kako je odredba čl. 18. glede samo dvije instancije ograničena samo na nezakonita akta upravne vlasti, učinjena na štetu pojedinaca, a ne na sva upravna akta, trećomolbena upravna vlast ima prije, nego što izda rješenje na tu žalbu, da izvede na čisto pitanje, da li se u žalbi radi o aktu subjektivnoga administrativnoga spora ili o jednom od ostalih upravnih akata[5]). I prema uspjehu svoga razmatranja treća upravna instancija će u prvom slučaju pozivom na čl. 18. zak. o upravnim sudovima zabaciti žalbu radi vlastite nenadležnosti, odnosno radi nadležnosti upravnoga suda, a u potonjem uzeti žalbu u pretres i donijeti meritorno rješenje[6]).

---

[4]) Iz prava vrhovnoga nadzora ministarskoga (čl. 2 zakona o općoj upravi) i nadzora oblasnih župana (čl. 6. spomenutoga zakona) proizlazi mogućnost, da se i u tom slučaju pojedinac protiv akta nižih upravnih vlasti obrati ministru odnosno županu. Medjutim na osnovu toga stavljeni zahtjev nije, jer ga nepredvidja upravni postupak, pravno sredstvo, povodom kojega je viša upravna vlast d u ž n a, da donese meritorno rješenje, već obična molba (recours gracieux), odnosno kako se to u nas obično naziva predstavka, na koju je upravnoj vlasti prepušteno na volju, da donese ili ne donese rješenje uopće a meritorno posebno. Ovakov podnesak ima svojstvo upozorenja višoj vlasti na nepravilan rad n'že u cilju, da se ona posluži svojim pravom nadzora i ništa drugo.

[5]) Može u nekom rješenju da bude i jedno i drugo i slučaj subjektivnog administrativnoga spora i slučaj slobodne ocjene, pa da je predmet žalbe i jedno i drugo. Tada će se žalba po trećomolbenoj upravnoj vlasti odbaciti glede prvoga, a glede drugoga donijeti meritorno rješenje.

[6]) Ako je u prvom slučaju propušteno predati tužbu upravnomu sudu, onda je rješenje drugomolbene upravne vlasti, jer je time, što je propušten rok za tužbu nastala zastara prava na tužbu, zadobilo i formalnu i materijalnu pravomoćnost i ono se ni pred upravnim sudom ni pred višom kojom upravnom vlasti više ne može pobijati. U drugom slučaju nije materijalna pravomoćnost pravilo, pa sva izvršna rješenja nemaju karakter neizmjenjivosti.

Digitized by Google

I tu trećomolbena upravna vlast, jer je drugomolbena dužna svaku žalbu podnijeti višoj vlasti, dolazi u priliku, da odlučujući o svojoj nadležnosti stvarno rješava i o nadležnosti upravnih sudova, jer odlučuje o tom, da li predleži akt subjektivnoga administrativnoga spora ili drugi kakov akt upravnih vlasti. Trećemolbeno rješenje stvara na taj način drugi predmet administrativnoga spora, koji ona kao treća instancija rješava p r v i p u t, dakle u prvoj i ujedno i posljednjoj molbi. I s toga za zainteresovanoga pojedinca nastaje — kako je već izloženo — pravo na tužbu upravnomu sudu protiv rješenja te formalno treće a obzirom na novo nastali spor stvarno prvomolbene upravne vlasti, gdje upravni sud[7]) ima povodom tužbe da riješi pitanje, da li je predmet žalbe subjektivni administrativni spor ili slobodna ocjena odnosno objektivni spor, ili što je u stvari isto, da donese rješenje o vlastitoj nadležnosti.

Ako se treća instancija proglasila nenadležnom, zainteresovani na stvari pojedinac dokazivat će u tužbi, predanoj protiv takova rješenja upravnomu sudu, da se n e radi o administrativnom sporu nadležnosti upravnoga suda, nego o stvari, za čije su rješenje nadležne upravne vlasti u svim zakonom predvidjenim instancijama, i stavit će petit, da se ovo rješenje poništi, jer je na njegovu štetu povrijedilo zakon time, što se upravna vlast proglasila nenadležnom za rješenje stvari, glede koje se žali, i na taj način oduzela mu zakonom zagarantovano pravo, da u stvari dobije rješenje treće molbene upravne vlasti, a osim toga stavilo ga u položaj, da mu i tužba bude odbačena kod upravnoga suda radi nenadležnosti. I ako dokaz o tom uspije, upravni će sud presudom utvrditi svoju nenadležnost, a nadležnost upravne vlasti, uslijed čega će treća upravna instancija imati da donese u toj stvari meritorno rješenje.

Može medjutim trećemolbena upravna vlast da se usuprot toga, što je predmet žalbe čisto subjektivni administrativni spor, uputi u raspravljanje stvari i donese po njoj meritorno rješenje. U tom slučaju, ako se predmet tiče jednog lica, pa je stvar povredom zakona po upravnoj vlasti riješena u njegovu korist, ovakovo rješenje, ma da stvarno protivzakonito ostaje na snazi, jer nema tko, da protiv takova rješenja podnese tužbu upravnom sudu[8]).

Sasvim drugi izgled dobiva stvar onda, kada bi treća upravna instancija donijela rješenje na štetu spomenutoga lica, odnosno kada

[7]) U najviše slučajeva državni savjet kao upravni sud prve i ujedno posljednje molbe, jer su kao treća molba u većini slučajeva predvidjena ministarstva.

[8]) Al. 3. čl. 21. zakona o upravnim sudovima predvidjeni su za slučajeve povrede zakona na k o r i s t pojedinca, tužioci u ime države, kojima se posve neispravno u praksi kratkoće radi daje naziv »državni tužioci« ali ova institucija obzirom na to, što je prepušteno postavljanje tužioca ministru financija, od koga ovaj zavisi i po čijim uputama radi, nema p r a k t i č n e važnosti za druge upravne predmete osim onih financijske uprave, kada upravne vlasti gaze zakon na korist pojedinca a na štetu državne financijske uprave. T e o r e t s k i je medjutim po mojem mišljeniu taj tužilac u ime države ovlašten na tužbe upravnomu sudu i u svim upravnim slučajevima.

Digitized by Google

je u pitanju pravo odnosno interes, još jednoga lica, dakle u dvo- ili više- stranačkim sporovima pred upravnom vlasti. N. pr. sreski poglavar donese u kakovu sporu protivzakonitu odluku u korist jedne stranke, a na štetu druge. Protustranka se žali oblasnomu županu i ovaj svojim rješenjem sanira protivzakonitost u korist žalioca. Prvi medjutim ne će jer ili zna, da mu je zahtjev protivzakonit, pa da će mu tužba biti odbačena, ili je uvjeren, da se radi na pr. o slobodnoj ocjeni, da ide pred upravni sud, već, ako je žalba po upravnom postupku moguća, podnosi žalbu trećoj upravnoj instanciji*), koja uspostavi odluku sreskoga poglavarstva, a poništi rješenje oblasnoga župana. U ovom slučaju, jer je propušteno podnijeti tužbu upravnomu sudu, zadobiva rješenje oblasnoga velikoga župana punu pravomoćnost i samo ono stvarno važi. Rješenjem treće instancije pako bila bi protustranka prosto izigrana, jer i ako ono ne bi bilo zakonito, niže upravne vlasti, morale bi ga da izvrše.

Nastaje pitanje, quid iuris u tom slučaju? Zakon dozvoljava tužbu upravnomu sudu samo protiv rješenja upravnih vlasti, donesenih u drugoj molbi, a u prvoj samo onda, ako je ona ujedno i posljednja odnosno u slučaju al. 2. čl. 22. Prema tome bila bi tužba nedopustiva protiv rješenja donesenih u trećoj molbi. Državni savjet izrekao je u tom pogledu načelnu presudu u jednom slučaju, gdje mu je podnesena tužba protiv trećemolbenoga rješenja ministra unutrašnjih poslova, kojom je poništio ministrovo rješenje sa slijedećim obrazloženjem:

»Po čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima pojedinac, kome je aktom upravne vlasti povrijedjeno kakovo pravo ili zakonski interes, može podnijeti žalbu samo na jednu višu vlast, a protiv rješenja te više vlasti samo tužbu upravnomu sudu. U smislu toga zakonskoga propisa tužilac je imao pravo protiv rješenja velikoga župana V-ske oblasti,, donesenoga po njegovoj žalbi na rješenje načelnika sreza K., da podnese tužbu nadležnomu upravnomu sudu. Ali s druge strane ministar unutrašnjih djela nije mogao tako nepravilno podnesenu žalbu razmatrati i po njoj odlučivati, već je svojim rješenjem žalioca imao odbiti i žalbu mu odbaciti kao nenadležnoj vlasti podnesenu. Prema tome članu ministar nije nadležan, da razmatra ona rješenja nižih vlasti, koja su bila već donesena u II. stepenu administrativne jerarhije«

Državni savjet se prema tome ipak upustio u rješavanje te tužbe, ma da sam priznaje, da se je tužilac protiv rješenja velikoga župana imao sa tužbom obratiti na upravni sud, pa bi se moglo očekivati,

*) U svim predmetima našeg obrtnoga zakona n. pr. u nas je likvidacijom odjeljenja za trgovinu i industriju u Zagrebu ostavljena treća instancija, pošto je nadležnost spomenutoga odjeljenja u tom pogledu prenesena na ministarstvo, a oblasna uprava preuzela samo županijsku, dakle drugomolbenu nadležnost. Ima takovih slučajeva dosta i iz nadležnosti drugih odjeljenja bivše pokrajinske uprave.

Digitized by Google

da će tužbu, podnešenu protiv ministrova rješenja, po čl. 18. kao nedopuštenu odbaciti. U jednoj zadružnoj stvari, gdje se radi o dvostranačkom sporu pred upravnim vlastima, a gdje je bivša pokrajinska uprava donijela rješenje u trećoj molbi, poništio je državni savjet to rješenje presudom od 7. veljače 1924. br. 25.306 sa slijedećih razloga:

»Po čl. 18 zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima tužilac je protiv odluke županijske oblasti u Vukovaru kao drugomolbene vlasti mogao podnijeti tužbu samo nadležnomu upravnom sudu, a ne kako je pogrješno navedeno u rješenju županijskom od 10. studenoga 1923. br. 24580 1922. pokrajinskoj upravi u Zagrebu. Pokrajinska uprava je nepravilno postupila, kada je žalbu uzela u razmatranje i donijela rješenje, upuštajući se u ocjenu glavne stvari, jer je trebala, da se sa svojim rješenjem oglasi nenadležnom, a ovako je p r e k o r a č i l a g r a n i c e s v o j e v l a s t i«.

Obje ove presude državnoga savjeta o trećemolbenim rješenjima mogle su se medjutim, obzirom na činjenicu, da naš zakon o upravnim sudovima predvidja samo tužbe protiv rješenja upravnih vlasti, donešenih u drugoj molbi, a ako ovo po upravnom postupku nije moguće, i u prvoj, izreći samo tako, ako se naprijed spomenuta trećemolbena rješenja uzmu kao formalno takova a stvarno donešena u prvoj molbi. Prema odredbama čl. 18. naime, jer se radi o administrativnom sporu u smislu čl. 15., zaključen je u ova dva slučaja po prvomolbenoj upravnoj vlasti zametnuti postupak drugomolbenim rješenjem, pa žalba podnešena protiv toga rješenja nije više po propisima upravnoga postupka, izmijenjenim propisima čl. 18., pravno sredstvo. Ona može da bude samo obična molba (predstavka), kojom se pred trećom višom upravnom vlasti zametnuo nov poseban postupak, koja sa već naprijed navedenih razloga u tom novom postupku donosi odluku u prvoj i ujedno posljednjoj molbi. I samo uslijed toga može na osnovi propisa našega zakona o upravnim sudovima o pravu na tužbu odnosno o nadležnosti da bude utemeljena nadležnost upravnoga suda — u konkretnim slučajevima državnoga savjeta kao upravnoga suda — za donašanje presude u slučajevima naprijed navedenima.

Kako se medjutim iz ova dva primjera razabira, državni savjet se nije upustio u rješavanje onoga spora, koji je raspravljen pred dvije niže upravne vlasti, već je presudom riješio jedan n o v s p o r. Spor, koji je zasnovan rješenjem posljednje — molbenih vlasti, koje su radi toga, ma da su hijerarhijski treće instancije, stvarno donijele rješenja u prvoj i posljednjoj molbi, za rješavanje tužbi, protiv kojih rješenja je nadležan državni savjet (al. 2. čl. 17. zakona o upravnim sudovima, odnosno al. 5. čl. 134. ustava).

Primjenimo li ova načela na naš prije spomenuti slučaj dvostranačkoga spora pred upravnim vlastima, rješenje postavljenoga pitanja daje se samo od sebe. Trećemolbenim rješenjima, kojima su

Digitized by Google

upravne vlasti time, što su se uopće upuštale u meritorno rješavanje predmeta, povrijedile propise čl. 18. zakona o upravnim sudovima na štetu jedne stranke, a u korist druge, zasnovan je administrativni spor pred državnim savjetom. I uslijed toga, su u svojem pravu na i formalno i materijalno pravomoćno postala drugomolbena rješenja oštećene stranke ovlaštene na tužbu, a državni savjet je po zakonu obvezan, da taj spor presudom riješi u korist tužitelja.

Može da se dogodi, a i dogadja se i suviše često u praksi, da oblasni župan (oblasna uprava) kao druga i posljednjemolbena upravna vlast povodom žalbe protiv prvomolbene odluke donese jedno rješenje. Njime nezadovoljna stranka ne će da podnese, ili ne zna da može da podnese, protiv toga rješenja jedino tužbu upravnomu sudu, ili se nada boljemu uspjehu kod upravne vlasti i obrati se ponovno velikomu županu predstavkom, koju ovaj uvaži i izmijeni svoje prvo rješenje. Ako je u pitanju jedna u stvari zainteresovana stranka, pa je drugo rješenje, ma i povredom zakona, donešeno u njezinu korist, onda nema tko podnijeti tužbe upravnomu sudu, jer stranka ne trpi štete. Ali štetu trpe javni interesi i prestiž upravnih vlasti[10]).

Ali u protivnom slučaju, kada su u pitanju dvije ili više u stvari zainteresovanih stranaka, nastaje isto stanje, koje kod trećemolbenih rješenja, pošto oblasni veliki župan nije ovlašten donositi novoga rješenja, ma koliko da se naknadno uvjerio o njegovoj nezakonitosti. I ovdje je drugomolbenim rješenjem redovni postupak pred upravnim vlastima obzirom na propise čl. 18. završen. Poslije toga riješenja o odnosnoj stvari ne mogu više raspravljati upravne vlasti[11]), već upravni sudovi — a i oni samo onda, ako im je tužba podnešena u zakonom predvidjenom roku. U protivnom slučaju ne može o toj stvari meritorno raspravljati više ni upravni sud. I kada je drugomolbena upravna vlast ponovno stvar uzela u raspravu, ona je inicirala nov postupak, u kome, ako je to oblasni župan, donosi riješenje u prvoj i ujedno posljednoj instanciji. Stoga protiv takova rješenja postoji pravo tužbe na upravni sud, koji tužbu rješava u prvoj instanciji sa pravom žalbe protiv njegove presude na državni savjet.

Ako se najzad spomene kao mogućnost podnašanja tužbe upravnomu sudu i protiv prvomolbene odluke upravnih vlasti slučaj al. 2 čl. 21., po čijim propisima postoji pravo tužbe formalno doduše

[10]) I stoga bi bilo neophodno potrebno, da se djelokrug »tužioca u ime države« (al. 2. čl. 21.) proširi i na druge upravne poslove, a ne samo na one tangirane interesom financijske uprave. To se može da učini običnim pravilnikom ministra financija, pošto se ti tužioci po zakonu postavljaju »u cilju zaštite zakonitosti i javnoga poretka«, pa sa zakonskoga stanovišta ne samo da za uredjenje te stvari na predloženi način nema zapreke, nego bi to bilo i po zakonskim intencijama i u interesu prestiža jave uprave.

[11]) Izuzevši naravno slučaja obnove postupka (povrate u prijašnje stanje), u koliko je ova obzirom na upravne propise moguća.

Digitized by Google

protiv još neizdanoga, dakle fingiranoga drugomolbenoga rješenja, koje se na ponovno traženje nije dobilo u roku od tri mjeseca, računajući od dana, kada je ponovno naročitim aktom traženo, ali stvarno protiv prvomolbene odluke, onda je u glavnom rečeno sve, što je potrebno za razjašnjenje propisa čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima u vezi sa ostalim propisima spomenutoga zakona.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Uprava imovine malodobne žene pripada ženinomu ocu, a ne mužu.

Rješidba stola sedmorice od 14. svibnja 1925. br. 1469.

(Osuda kotar. suda u Grubišnompolju od 26. siječ. 1922. br. 179/gr. P. 138—1921; osuda banskog stola od 11. pros. 1924. br. 170. II. 5196/22.)

Kotarski sud u Grubišnompolju u parnici mldb. Dragane D. po ocu i zakonitom zastupniku L. R., oboje iz M. Grdjevca, po odvjetniku dru. I. V. iz Grubišnogpolja proti Dmitru D. iz M. Grdjevca, na priznanje prava vlasnosti pokretnina i ustup u posjed spp. nakon na tužbu de praes. 8. pros. 1921. br. 4654/gr. zametnute, te dana 24. siječnja 1922. uskladom spisa sa obim strankama dovršene usmene rasprave sudio jest: Tuženi Dmitar D. iz M. Grdjevca, dužan je priznati tužiteljici mldb. Dragani D. iz M. Grdjevca, zastupanoj po L. R. iz M. Grdjevca kao ocu i zakonitom zastupniku pravo vlasnosti na slijedeće predmete: Na tri blazine, bijele, od domaćega platna, pune perjem, tri vanjkuša, bijela, od domaćega platna, puna perjem, jedan ćilim od vune, šaren, raznobojan, šest plahta za krevete, bijelih, od domaćega platna, trinaest komada nastavaka, bijelih, od domaćega platna, šestnaest komada skuta, bijelih, od domaćega platna, tri rupca za glavu, svilena, jedan crne boje, jedan žućkaste, jedan crvene, — jedan crni rubac za šamiju, jedan bijeli rubac za glavu, 6 ručnika, bijelih, od domaćega platna natkanih, dvije bluze šarene, tri fertuna, dva šarena i jedan plavi, jednu ladiju, drvenu i jednu motiku sa držalom, te uslijed toga iste pokretnine ustupiti tužiteljici u posjed i naknaditi joj prouzročeni parbeni trošak u iznosu od 788 K. sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Neprijeporno je medju strankama, da je malodobna tužiteljica prigodom svoje udaje donijela u kuću svog muža, tuženika, u tužbi navedene pokretnine, te s tima pokretninama raspolagala slobodno, vršeći tako svoje pravo vlasništva s tim pokretninama. Medju strankama došlo je do razmirica, te je malodobna tužiteljica poradi zlostavljanja morala ostaviti svoga muža, tuženika, i tako rekuć pobjeći od njega. — Tuženi je bio i poradi zlostavljanja svoje žene po ovom sudu jur osudjen na osam dana zatvora. — Sve u tužbi navedene pokretnine su većim dijelom takove naravi, da mogu biti samo ženskoj osobi od koristi, dočim tuženik nema od njih nikakove druge koristi, jedino što na blazinama i vanjkušima tužiteljice spava. — Uvaživ priznanje tuženikovo, da je prijeporne pokretnosti malodobna tužiteljica sa sobom u brak donijela, pa gledom

Digitized by Google

na ustanovu § 1237. o. g. z., ostaje tužiteljica i nadalje vlasnicom tih predmeta, jer ženidbenim vezom ne nastaje nikakova promjena u imovinskim odnošajima muža i žene, ter ako muž i žena ne budu ništa ugovorili, kako će imaju upotrebljavati svoju imovinu, tada ostaje svaki pri svojem prijašnjem pravu vlasnosti, t. j. svaki ženidbeni drug ostaje slobodan i neograničen vlastnik svoje vlastite imovine, koju je sobom u brak donio, te drugi ženidbeni drug nema na nju nikakova prava. — Uvaživ gore citiranu zakonsku ustanovu valjalo je obzirom na gore istaknuto potpuno udovoljiti tužbovnomu zahtjevu, kako ga je tužiteljica u svojem protuodgovoru gledom na priznanje tuženikovo snizila. — Presuda glede parbenih troškova osniva se na ustanovi § 573 grpp.

Banski stol obnašao je povodom priziva tuženika Dmitra D. uz djelomično otpućenje tuženikova priziva prvosudnu osudu u onom dijelu, kojim je tuženi dužan malodobnoj tužiteljici priznati pravo vlasništva na pokretnine u prvomolbenoj osudi navedene, potvrditi, a uz djelomično uvaženje tuženikova priziva prvosudnu osudu glede predaje prijepornih pokretnina tužiteljici u posjed i glede naknade parbenoga troška preinačiti i sudit., da se malodobna tužiteljica za sada odbija sa zahtjevom svoje tužbe, da joj je tuženi pod prijetnjom ovrhe za 14 dana dužan prijeporne pokretnine ustupiti u posjed, dočim se parbeni troškovi medju strankama prebijaju tako, da ima svaka svoje troškove nositi.

Razlozi: Tuženik u svojem odgovoru priznaje (§ 108. gpp.), da je malodobna tužiteljica u sniženom zahtjevu svoje tužbe navedene pokretnine kao svoje u brak donijela i da ih on kao njezin zakoniti suprug u svojoj vlasti drži, pa s toga valja njezinu zahtjevu, da joj je tuženi dužan priznati pravo vlasništva na prijeporne pokretnine udovoljiti ,kako to prvudna osuda čini, te uz otpućenje tuženikova priziva treba prvosudnu osudu u tom dijelu potvrditi. — Daljim pako njezinim zahtjevom, da joj je tuženik dužan prijeporne pokretnine predati u posjed, mora se malodobna tužiteljica za sada odbiti, jer po § 91 o. g. z. muž je glava porodice i kao takov ima on osobito pravo, da upravlja kućanstvom, a po §. 92. o. g. z. dužna je žena ići za mužem u njegovo prebivalište, pomagati ga po mogućnosti u kućnom poslu i u tečenju, te izvršivati dane po njemu naredbe. Prema tome dok traje bračna zajednica medju mužem i ženom, mužu pripada uprava sa svim stvarima, koje spadaju u zajedničko kućanstvo bez obzira na to, da li su ih muž ili žena u to kućanstvo donijeli, — i žena, koja je svojevoljno ostavila svoga muža, ne može od njega tražiti povratak onih predmeta, koje je k njemu donijelai koji spadaju u zajedničko kućanstvo, dok nije njihova bračna zajednica razvrgnuta, bilo rastavom, bilo dozvoljenim razlučnim boravištem, to joj za sada ne pripada pravo tražiti povratak prijepornih pokretnina, pa je uz uvaženje tuženikova priziva valjalo prvosudnu osudu glede izreke o povratku prijepornih stvari preinačiti i sa tim dijelom zahtjeva tužbe tužiteljicu za sada odbiti. — Pošto je tužiteljica samo djelomično sa zahtjevom tužbe uspjela, a sa glavnim je djelom odbijena, valjalo je, jer i u tom pravcu ima za sebe povoljnu jednu osudu, uvaženjem tuženikova priziva glede izreke o parbenim troškovima prvosudnu osudu u tom dijelu preinačiti i parbene troškove medju strankama prebiti tako, da svaka svoje troškove nosi, a tuženik i trošak priziva, jer njime nije potpuno uspio.

Digitized by Google

Stol sedmorice uvaženjem previda tužiteljice mldb. Dragane D., uloženoga proti dijelu drugomolbene osude, kojim se preinačuje osuda prvomolbenoga suda, obnašao je u pobijanom dijelu preinačiti osudu banskoga stola, te u cijelosti uspostaviti osudu prvomolbenoga suda tim, da tuženi imade naknaditi tužiteljici trošak previda sa 150 D. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Predmetom nazočne parbe su pokretnine donešene prigodom udaje po tužiteljici u kuću tuženika, koje su pokretnine, po svojoj naravi, u braku imale služiti osobnoj porabi tužiteljice, te sačinjavaju njenu opremu, a ne miraz, pa stoga nisu mogle doći pod upravu tuženoga, kao glave porodice, po smislu § 91. o. g. z., a to tim manje, što je tužiteljica malodobna, te u pogledu njene imovine pripadaju njenomu otcu L. R. po ustanovi § 175. o. g. z do njezine punoljetnosti prava i dužnosti skrbnika. — Nije stoga bilo mjesta preinaci prvomolbene osude, u pravcu predaje prijepornih pokretnina tužiteljici u posjed, a nije bilo gledom na propis § 573. grpp slovo b) mjesta ni preinaci iste osude u pogledu tužiteljici dosudjenoga parbenoga troška. — Stoga je valjalo uvaženjem previda tužiteljice, u pobijanom dijelu preinačiti osudu banskog stola i u cijelosti uspostaviti osudu prvomolbenoga suda. — Trošak predvida naložen je tuženomu prema propisu §. 577. grpp.

Priopćio dr. Ivo Vedriš, odvjetnik u Grubišnompolju.

Zakonom od 17. siječnja 1906. o vjeroispoviednim odnosima (Zbor. br. 8) nije derogirana ustanova § 111 o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 25. lipnja 1925. br. 1454.

(Osuda sudb. stola u P. od 22. studenoga 1924. br. 6030/gr.; osuda bans. stola od 19. veljače 1925. br. 2677)

Sudbeni stol u P. je izrekao u parnici M. I. iz P. protiv L. I. rodj. H. iz B. uz sudjelovanje dra L. C. odvjetnika u P. kao branitelja ženidbenoga veza osudu od 22. studenoga 1924. br. 6030, kojom se brak, sklopljen dne 3. srpnja 1914. izmedju L. I. rodj. H. i M. I. raspušta radi neodoljive mržnje krivnjom obih stranaka, pak se taj raspust braka ima provesti u matičinim knjigama ureda radi nakon pravomoćnosti osude, a to iz ovih razloga: Obje stranke — muž i žena — kao sljedbenici evangeličko-augsburške vjeroispovijesti, na koju su valjano prešli god. 1924. iz rimokatoličke vjeroispovijesti, traže raspust braka radi neodoljive mržnje. Po § 111. o. g. z. bio bi ovaj ženidbeni vez nerazrješiv, nu ta je ustanova derogirana zakonom od 17. siječnja 1906., gdje se u § 18. izričito kaže: »S valjano obavljenim prielazom prestaju u napredak sva na vjerozakonskoj svezi osnovana prava i dužnosti onoga, koji je prešao, prema crkvi ili vjerozakonskoj zajednici, kojoj je tada pripadao«.

Banski stol je povodom ništovne žaobe dr. L. C., odvjetnika u P. kao branitelja ženidbenoga veza osudom od 19. veljače 1925. br. 2677. preinačio gornju osudu i tužitelja M. I. sa tužbenim zahtjevom odbio, a to s razloga, što brak, sklopljen po rimokatolicima po rimokatoličkom obredu, ostaje u smislu § 57. naputka za ženidbene sudove od 8. listopada 1856. (d. z. l. br. 185.) nerazrješiv i ako su supruzi naknadno prešli na takovu vjeroispovijest, po načelima koje je brak razrješiv. Stoga je tumačenje § 8. zakona od 17. siječnja 1906. u obrazloženju prvosudne osude neispravno, pa je valjalo prvosudnu osudu preinačiti.

Digitized by Google

Stol sedmorice je povodom ništovne žaobe i previda tužitelja M. I. rješidbom od 25. lipnja 1925. br. 1454 uz zabačenje ništovne žaobe potvrdio osudu banskoga stola, a to iz slijedećih razloga: Što se tiče same stvari, valja s obzirom na okolnost, da su obje stranke danas pripadnici evangeličke vjeroispovijesti, primijeniti na ovaj slučaj propise o. g. z. Po propisu § 111. o. g. z. nerazrješiv je medju živima svaki brak, ako je ma i jedan bračni drug u doba sklapanja braka bio katoličke vjeroispovijesti. Budući da su pako i tužitelj i tužena bili u doba sklapanja braka rimo-katolici i sklopili brak po katoličkom obredu,* to vanja njihov brak i nakon prijelaza na evangeličku vjeru smatrati nerazrješivim. Ova zakonska ustanova nije nijednim poznijim zakonom derogirana. Iz ustanove § 18. zakona od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima (Zbor. br. 8.), prema kojoj »sa valjano obavljenim prijelazom prestaju unaprijed sva na vjerozakonskoj svezi osnovana prava i dužnosti onoga, koji je prešao, prema crkvi ili vjerozakonskoj zajednici, kojoj je do tada pripadao«, ne da se izvesti derogiranje pojedinih ustanova za Hrvatsku i Slavoniju u kreposti stojećega ženidbenoga prava različitih vjeroispovijesti, u koliko se medju sobom razlikuju, — a naročito ne derogiranje ustanove § 11-. o. g. z., koja ne ima ništa zajedničkoga sa uživanjem prava i vršenjem dužnosti naprama vjerskoj zajednici, izvirućih iz pripadnosti pojedinca kojoj vjerskoj zajednici. To potvrdjuje i obrazloženje k osnovi toga zakona, a naročito proizlazi iz izjave vladine u saboru, da se ustanovom § 18. ne mijenjaju postojeći zakonski propisi, napose ne postojeći materijalni i formalni ženidbeni propisi. Sa prijelazom ne rješava se gradjanin gradjansko-pravnih dužnosti i obveza preuzetih prije toga, a naročito ne kod sklapanja braka prema § 111. o. g. z. vezanoga ograničenja, da se ženidba raskida samo smrću. A pošto su obje stranke bili katolici u vrijeme sklapanja braka, to prijelazom na vjeroispovijest evangeličko-augsburšku nisu riješeni rečenoga ograničenja, te se njihov brak raskida samo smrću. Osuda banskoga stola je prema tomu s gornjih i u njoj navedenih razloga opravdana i na zakonu osnovana.

O nadležnosti kotar. sudova te o nadležnosti mjesnih sudova nalazećih se u sjedištima kotar. sudova.

Rješidba banskoga stola od 28. svibnja 1925. br. 10522.

Nedavno je u Grubišnom polju nastala nesigurnost u pogledu nadležnosti mjesnoga suda u Grubišnom polju i kotarskoga suda u Grubišnom polju, jer se je mjesni sud smatrao nadležnim suditi u parnicama do iznosa od 300 K., dok je kotarski sud podnešene mu tužbe sa tužbovnim zahtjevom iznad 300 K., a ispod 600 K., stao ureda radi odbijati, proglašujući sebe nenadležnim. — Mjesni sud nije također htio primati tužbe sa tužbovnim zahtjevom iznad 300 K., a ispod 600 K., već je stranke s takovim tužbama upućivao na kotarski sud.

Prema tomu izgledalo je, da bi tražbine u Grubišnom polju sa tužbovnim zahtjevom iznad 300 K., a ispod 600 K., bile uopće neutužive, jer ih mjesni sud

* Kod sklapanja ženidbe za njezinu valjanost ne radi se po katoličkom crkvenom pravu o obredu nego o tome, da kontrahenti očituju privolu (konsenus) na ženidbu na način (u formi), propisan(oj) crkvenim zakonom. (Opas. ured.)

Digitized by Google

nije primao, a u koliko su bile podnešene kotarskomu sudu, ovaj ih je odbijao radi svoje nenadležnosti, jer da spadaju pred mjesni sud.

Radi primjera navodim slijedeći slučaj: Na tužbu J. Cv. po dru I. V., odvjetniku u Grubišnom polju proti J. i E. Čer. radi 150 D. spp., koja tužba je bila zaprimljena kod kotar. suda u Grubišnom polju 12. prosinca 1923. br. 7676/gr. M. 402-1923, bilo je odredjeno ročište na dan 29. rujna 1924., na koje ročište pristupio je samo zastupnik tužiteljice, dočim tuženi pristupili nisu. Zastupnik tužiteljice stavio je stoga zahtjev, da se po § 25. mp. izreče osuda proti tuženima s ogluhe. Ovomu zahtjevu medjutim nije udovoljeno, već je sudac ureda radi proglasio zaključak, kojim se za presudjenje ovoga spora proglašuje nenadležnim, jer je za presudjenje tražbine do uključivo 600 K., odnosno 150 D., nadležan mjesni sud u Grubišnom polju, kojega je sjedište u sjedištu kotarskoga suda. Zaključuje stoga, da se ovime postupak u ovoj parnici obustavlja.

Zastupnik tužiteljice nije se zadovoljio sa ovim zaključkom, već zamolio pismeni otpravak u svrhu uloženja pravnoga lijeka. Povodom uloženoga utoka proti spomenutom zaključku izrekao je ban. stol slijedeću rješidbu:

Rješavajući izvještaj od 11. svib. 1925. br. 2064/gr., podnešen u maličnoj parnici J. Cv. iz V. Per. po odvjetniku dr. I. V. u Grubišnom polju, tužiteljice proti J. i E. Čer. iz V. Per., tuženima, radi 150 D. spp., povodom utoka tužiteljice proti odluci toga suda od 31. prosinca 1924. br. 5038/gr., kojom se je za raspravu podnešene tužbe izjavio nenadležnim, daljnji postupak obustavio i tužiteljicu s tužbenim zahtjevom uputio na mjesni sud u Grubišnom polju, kr. b a n s k i s t o l uvaživši, da se napadnutom odlukom izjavljuje taj sud nenadležnim za raspravu podnešene tužbe s razloga, jer da je za prosudjenje spora radi glavnice od 150 D. nadležan mjesni sud u Grubišnom polju, koji se nalazi u sjedištu toga suda; — uvaživši ipak, da je zakonom od 21. travnja 1922. o preinačenju §-a 1. zakona od 14. svib. 1907 (Zbor br. 40-1907.) o preinaci §-a 1. zakona od 3. listop. 1876. o mjesnim sudovima i postupku pred njima i §-a 22. zakona od 3. pros. 1876. o mjesnim sudovima i postupku pred njima (Zbor. br. 87.) ustanovljena nadležnost svih mjesnih sudova osim onih u gradovima, navedenih pod toč. 1., za novčane tražbine do iznosa od 300 K.; — uvaživši, da se u nazočnom slučaju tužbom de praes. 12. pros. 1923. br. 7676/gr. traži s naslova zajma platež iznosa od 150 D.; — uvaživši, da općina Grubišno polje ne spada u kategoriju gradova, navedenih u §-u 21. toč. 1. cit. zakona o mjesnim sudovima, pa da je stoga za raspravu tužbe o nazočnom slučaju po propisu sl. a. toč. 1. § 1. mal. postupka nadležan taj sud, kao mališni sud; — uvaživši, da napadnuta prvomolbena osuda (odluka) nije na zakonu osnovana, — o b n a š a o je povodom utoka tužiteljice J. Cv. napadnutu prvosudnu odluku ukinuti, te tome sudu naložiti, da na tužbu de prs. 12. pros. 1923. br. 7676/gr. povede postupak po propisima zakona o maličnom postupku. — O tom se obavješćuje itd.

Pošto po propisu § 79. m. p. protiv osuda i inih rješidba, što ih banski stol po maličnom postupku izdade, nema daljega pravnoga lijeka, to spomenuta rješidba, kao vrhovna rješidba nedvojbenim načinom izriče zakonsko stanovište, koje općenito vrijedi, makar se ona odnosi samo na razloženi slučaj, — naime, da su mjesni sudovi u sjedištima kotarskih sudova osim onih u gradovima spomenutih u §-u 21. t. 1. zak. o mjesnim sudovima nadležni suditi u parnicama sa tužbovnim zahtjevom do 300 K., — dakle sporovi, u kojima je vrijednost parbenoga predmeta viša od 300 K., spadaju u nadležnost kotarskih sudova.

Priopćio dr. **Ivo Vedriš**, odvjetnik u Grubišnom polju.

Digitized by Google

Žena može s obzirom na ustanovu §§ 92 i 1029. o. g. z. sklopiti nagodu (pogodbu), koja je u interesu i od koristi za imovinu njezina odsutnoga muža.

Rješidba stola sedmorice od 11. studenoga 1920. br. 2749.

(Osuda kotar. suda u D. od 30. pros. 1919. br 7807 gr.; osuda bans. stola od 24. ožuj. 1920. br. 4893).

Kotarski sud u D., u parnici tužitelja S. P. iz L. po skrbniku F. V. iz L. protiv tužene J. F. iz L. radi priznanja, da su se nagodili glede pokretnina iza pokojne K. P. st., nakon na tužbu, prim. 13. lipnja 1919. br. 3441/gr. započete i dana 12. stud. 1919. ukladom spisa dovršene usmene rasprave te nakon provedenoga dokaza preslušanjem svjedoka, sudio je:

Tužena J. F. iz L., na temelju zakona očitovana nasljedica na ostavinu pokojne K. P. st. iz L., dužna je priznati, da se je na dan ukopa pokojne K. st. P. t. j. 13. lipnja 1917. s K. ml. P., zakonitom suprugom tužitelja S. P. iz L., nagodila glede pokretnina iza pokojne K. st. P., matere obih stranaka, te da su nekoje pokretnine kao rubeninu i pokućtvo odmah razdijelile, a glede kuće i štaglja da su se nagodile tako, da kuća pripada tuženoj J. F., a štagalj tužitelju S. P., pa je slijedom toga dužna dozvoliti, da se prema toj nagodi provede i ostavinska rasprava iza pokojne K. st. P. glede pokretnina i naknaditi tužitelju parbeni trošak sudbeno obredjen na 247 K 60 fil. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Iza pokojne K. P. st. kb. 22 iz L. jedini su nasljednici tužitelj S. P. i tužena J. F. Tužitelj S. P. je u Americi, pa mu je imenovan skrbnik po § 77. toč. 2/izvpp., a analogno ustanovi § 270. ogz. u osobi F. V. iz L. Skrbnik tužitelja u njegovo ime i tužena J. F. u svoje ime očitovali su se na tu ostavinu uvjetno na temelju zakona. Budući da se nisu na ostavinskoj raspravi mogli složiti glede pokretnoga imetka pokojne K. st. P., upućen je skrbnik tužitelja odlukom ovoga suda od 30. travnja 1919. br. 1966/gr., da u ime tužitelja podigne tužbu. Tužitelj tvrdi, da se je onoga dana, kada je pokopana K. st. P., a to je 13. lipnja 1917., tužena J. F. dobrovoljno nagodila s K. P. ml., suprugom nasljednika tužitelja S. P glede pokretnina, ostalih iza pokojne K. st. P., te da su rubeninu i pokućtvo odmah razdijelile, a glede kuće i štaglja pokojne K. st. P. da su se nagodile tako, da kuća pripadne tuženoj J. F., a štagalj S. P-u., da je J. F. odmah uzela ključe od kuće, te je zaključala i ključe sobom odnijela, dok da je K. ml. P. uzela ključe od štaglja. Stoga tužitelj stavlja gornji zahtjev tužbe.

Tužena J. F. priznaje, da je sa ženom tužitelja K. ml. P. nakon ukopa K. st. P. razdijelila izmedju sebe i nje (tužiteljeve žene) rubeninu, pokućtvo i novac pokoj. K. st. P. No poriče, da se je s tužiteljevom ženom nagodila glede kuće i štaglja, te prigovora, da se nisu mogle nagoditi, jer tužiteljeva žena nije imala za to nikakova ovlaštenja od odsutnoga svoga supruga S. P., pa nije ni mogla sklapati nagodu. Konačno prigovara, da ne predleži ovlaštenje na tužbu, jer da tužitelj S. P. niti znade što za tužbu, niti što traži, a niti je koga ovlastio na tužbu.

Prigovor tužene, da ne predleži ovlaštenje na tužbu, ne može se uvažiti, jer je na ostavinskoj raspravi iza pokojne K. st. P. odsutnomu S. P. kao nasljedniku postavljen skrbnik po § 77. toč. 2/izvpp. za očuvanje njegovih interesa, a taj je skrbnik na ovu parnicu odlukom suda ovlašten. Isto tako nije sud uvažio prigovor, da tužiteljeva zakonita supruga K. ml. P. nije mogla sklapati nagodu

Digitized by Google

s tuženom. U § 92. ogz. odredjena su prava i obveze žene, pa je prema toj zakonskoj ustanovi medju ostalima dužnost žene i ta, da pomaže svojemu mužu i u tečenju. Ta njezina dužnost izvire i iz ustanove § 44. ogz. S. P. prigodom odlaska u Ameriku ostavio je čitavu upravu nad svim svojim imetkom svojoj ženi, pa joj je tako povjerio upravu, a čim postoji to, uzima se, da joj je dao i ovlast, da čini sve, što god ište upravljanje i što je uobičajeno s njime skopčano (§ 1029. ogz.).

Iz svega toga jasno slijedi, da je K. P. ml., kao zakonita supruga tužiteljeva mogla sklopiti nagodu sa tuženom, koja nije njemu na štetu. Tužena i sama djelomice priznaje tu nagodu, jer priznaje, da je s tužiteljevom ženom podijelila rubeninu, pokućtvo i više hiljada novca pokojne K. P. st. Iskazima svjedoka K. P., B. R. i M. R. je dokazano potpuno u smislu § 159. toč. 1./grpp., da je tužena J. F. sklopila s tužiteljevom suprugom onakovu pogodbu, kakovu tužitelj u svojoj tužbi navodi. Svjedoci T. F., suprug tužene, i I. F., sin tužene, potvrdjuju takodjer djelomično sadržaj nagode izmedju tužene i supruge tužitelja, t. j. da su podijelile sporazumno rubeninu, pokućtvo i novac pokojne K. P. st. Oni potvrdjuju i činjenicu, da se ključi od štaglja nalaze kod tužiteljeve supruge, a ključi od kuće kod tužene, koja činjenica potvrdjuje dokaz naprijed navedenih svjedoka glede nagode za štagalj i kuću. — Obzirom na razloženje udovljeno je tužbi, a parbeni trošak je dosudjen po § 573. grpp.

Banski stol je potvrdio gornju osudu iz slijedećih razloga:

Tužena J. F. prigovara u svojem prizivu tužiteljevoj ženi K. ml. P. ovlast na sklapanje pravnih posala za stran njezina supruga, napose za prihvat nasljedstva za njega, koje ga je zapalo iza smrti njegove majke K. st. P., jer da se za isti i za sklapanje nagode vrhu naslijedjene imovine traži specijalno ovlaštenje nasljednikovo. Ali ako se uvaži, da je u tužbi citiranom odlukom, dakle javnom ispravom, dokazano, da je kotarski sud u D. ovlastio F. V. kano imenovanoga skrbnika S. P., koji se nalazi u Americi, na podignuće nazočne tužbe proti tuženoj J. F. na priznanje i izpunjenje nagode, koju je sklopila iza pokojne K. st. P., napose pako glede kuće i štaglja, prema kojoj nagodi ima pripasti kuća tuženoj J. F., a štagalj S. P-u. Vidiv, da se obzirom te ovlaštenje, dano po kotarskom sudu u D., F V. kano skrbniku S. P., koji se nalazi u Americi, mora držati, da je sud tim svojim ovlaštenjem tu nagodu za stran odsutnog S. P. odobrio; — uvaživ, da se iz okolnosti, što je S. P. otišao u Ameriku, prepustivši upravu svoje kuće i čitavoga gospodarstva svojoj supruzi K. ml. P., mora uzeti, da je ona po § 1029. ogz. bila time ovlaštena sve preduzimati i činiti, što je bilo potrebno u interesu i od koristi za imovinu njezina supruga, po čemu je ona mogla sklopiti i upitnu nagodu sa tuženom, jer je ta nagoda za njezina supruga od koristi; to se iz navedenih razloga prigovor tužene, istaknut u pogledu ovlaštenja K. ml. P. ne može uvažiti; pa napokon vidiv, da je istinitost i obstojnost upitne nagode u cijelosti i u pogledu kuće i štaglja dostatno dokazana iz prvosudnih razloga, koji su na zakonu osnovani, napose i iz činjenice, što su J. F. i K. ml. P. odmah preuzele ključeve, čime je podjedno dokazano, da je i predaja tih objekata — naime kuće i štaglja — odmah uslijedila u smislu sklopljene nagode, valjalo je uz otpućenje priziva prvosudnu osudu u cijelosti potvrditi.

Gornja osuda kr. banskog stola potvrdjena je osudom kr. stola sedmorice od 11. studena 1920. broj 2749. iz razloga, navedenih u osudama nižih sudova.

Digitized by Google

Pravni lijek protiv izreke suda, kojom spaja sa neplatežom takse izvjesne posljedice jest dopustiv. — Radi neplaćanja takse po dostalcu na ovršnoj dražbi ne smije se obustaviti ovršni postupak, koliko se tiče prava ovrhovoditelja, ovršenika i hipotekarnih vjerovnika, te dužnosti samoga dostalca.

Rješidba stola sedmorice od 10. srpnja 1925. br. 1616.

(Odluka kot. suda u V. od 20. kolov. 1924. br. 7203/gr.; rješidba bans. stola od 14. siječ. 1925. br. 21643/1924.).

U ovršnom predmetu S. K. banke d. d. iz V., ovrhovoditeljice, protiv M. K., rataru iz T., ovršeniku, radi 16.000 Din. spp., u kojem je kotarski sud u V. rješavajući zapisnik o ovršnoj dražbi nekretnina odlukom od 20. olovoza 1924. br. 7203/gr. prije izdanja daljega rješenja dostalca (ovrhovoditeljicu) pozvao, da u roku od 30 dana pod prijetnjom zakonskih posljedica doprinese u ime takse prema T. br. 81. toč. 3. sl. b Din. 2049.— a banski stol, povodom utoka ovrhovoditeljice rješidbom od 14. siječnja 1925. br. 21643/1924. utok taj kao neumjestan odputo;

stol sedmorice: vidiv, da se po čl. 231. br. 13. pravilnika za izvršenje zakona o taksama ne može izjaviti žalba protiv naloga za plaćanje takse, ali da može biti mjesta pravnomu lijeku, u koliko sud sa neplaćanjem takse spaja izvjesne posljedice u pogledu sudskoga postupka: — vidiv, da je prvostepeni sud u pobijanoj odluci »prije izdanja daljega rješenja« pozvao dostalca, da plati taksu za pravni posao iz T. br. 81. toč. 3. sl. b), a da sam dražbeni zapisnik nije ni u pretres uzeo, niti o obavljenoj po sudbenom povjereniku dražbi donio rješenje u smislu toč. 8. § 13 zakona od 17. prosinca 1876. (ovršne novele); — vidiv, da prema 4. napomeni k T. br. 81 gornju taksu ima platiti kupac odmah po izvršnosti prodaje, ali da se radi neplaćanja te takse po dostalcu (kupcu) ne može obustaviti ovršni postupak, u koliko se radi o pravima i interesima ovrhovoditelja, ovršenika i hipotekarnih vjerovnika, odnosno o izvršenju obveza dostalca prema dražbenim uvjetima i ovršnim zakonima, već da takovo neplaćanje može zaustaviti sudski postupak samo glede izvršenja prava dostalca (n. pr. toč. 6. čl. 231 taksenog pravilnika, § 518. grpp. itd.); — našao je izvanredni previdni utok S. K. banke d. d. u V., u koliko je uložen protiv naloženoga joj plaćanja takse, po § 318. gpp. otputiti, no povodom istoga ukinuti pobijane niže odluke, u koliko je taj platež odredjen »prije izdanja daljega rješenja«, te prvostepenomu sudu naložiti, da dražbeni zapisnik de pr. 10. kolov. 1924. br. 7203/gr. u pretres uzme i prema toč. 8. § 13. ovršne novele riješi, te dalje po zakonu postupa.

U parnici radi priznanja prava vlasnosti nekretnina, dosjelošću stečenih, tužena nadvladana stranka treba da tužitelju nadoknadi takodjer i prouzročeni parbeni trošak.

Rješidba stola sedmorice od 15. svibnja 1924. br. 1429.

U usmeno raspravljenoj parnici R. M. i L. pl. K. iz I., tužitelja, po odvjetniku dr. B. S. proti H. A. i G. T. iz V., po odvjetniku dr. R. B., radi priznanja dosjelošću stečenog prava vlasnosti nekretnina spp. udovoljio je sudbeni stol u V. tuženomu zahtjevu glede glavne stvari osudom, ali je parbene troškove medju

Digitized by Google

strankama prebio, a banski stol povodom prizva tužitelja, što je bio podnešen samo proti dijelu osude, koj m je izrečen preboj parbenih troškova, napadnuta nižu osudu preinačio i sudio:

Tuženi H. A. i G. T. dužni su solidarno naknaditi parbene troškove u iznosu od 866 D 30| p. i trošak priziva od 101 D u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe iz slijedećih razloga: Preboju parbenih troškova nije bilo mjesta, jer se iz čitave parbene rasparve vidi, da su se tuženici opirali udovoljenju tužbenog zahtjeva uopće te je uslijed toga morao sud provadjati i dokazni postupak, a pošto je dokaz uspio, to slijedi, da su se tuženici pravdali prot. svojemu boljemu znanju. — Valjalo je za to osudu preinačiti i tužene na solidarnu naknadu parbenih troškova osuditi. Pošto su tužitelji sa prizvom uspjeli, morao im se i trošak priziva dopitati.

Stol sedmorice rješidbom od 15. svibnja 1924. br. 1429 našao je previd tuženih odputiti i potvrditi pobijanu osudu banskoga stola iz ovih razloga: Osuda drugostepenoga suda opravdana je razlozima za istu navedenim. Izreka o solidarnoj dužnosti naknade parbenoga troška utemeljena je u samom zakonu (§§ 1302. i 1303. o. g. z.) i jer se po naravi same stvari ne može ustanoviti, u kojem dijelu da imadu pojedin od tuženih odgovarati za prouzročeni parbeni trošak. Valja stoga previd tuženih otputiti, pa potvrditi pobijanu osudu banskoga stola.

Priopćio **dr. Bruno Steiner,** odvjet. u Ivancu.

b) Kazneno.

Sudbeni stol kao prvostepeni kazneni sud kod odmjerenja kazni po § 91. sl. b) kriv. zakona (uvreda Vladaoca) ne može ići ispod najmanje mjere (tri godine).

Rješidba stola sedmorice od 25. lipnja 1925. br. 2065.

Sudbeni stol u Z. je osudom od 13. ožujka 1925. br. I-798/25. A. M-a. proglasio krivim prest. § 91. b) (uvrede Vladaoca) i osudio ga po § 91. b) uporabom § 62. kriv. zak. na kazan zatvora u trajanju od jedne godine. Uslijed ništovne žaobe državnoga odvjetnika i branitelja našao je stol sedmorice kao kasacioni sud rješenjem od 25. lipnja 1925. br. 2065

ništovnu žaobu optuženoga A. M. po § 284. st. I. kp. odbaciti, a ništovnu žaobu drž. odvjetnika uvažiti, pobijanu osudu prvostepenoga suda po al. II. § 284. kp. u pogledu kazni ukinuti i po t. 3. § 284. kp. suditi: A. M. osuđuje se zbog čina, na koji je po prvostepenom sudu krivim proglašen, po zadnjoj stavci § 91. b) kriv. zak. primjenom § 292. kp. na kazan zatvora od 1 godine.

Razlozi: Državni se odvjetnik žali protiv osude po t. 11. § 277. kp. On opravdava svoju žalbu naredjenjem, sadržanim u zadnjoj stavci § 91. b) kr v. zak., po kojem se kazni pomenute u tom naredjenju ne mogu spustiti ispod najmanje mjere. Najmanja je mjera po predzadnjoj alineji istoga §-a zatvor od 3 godine. Državni odvjetnik drži, da je prvostepeni sud primijenivši ustanovu §-a 62. kriv. zak. prekoračio granice prava mijenjanja ili ublaživanja kazni, koje ga ide.

Ta je žalba osnovana. Norma je § 91. b) kriv. zak., koja naredjuje, da se kazne, ustanovljene u tom §-u ne mogu spustiti ispod najmanje mjere, apsolutna. Kazan ovdje odredjenu ne mogu prvostepeni sudovi u trajanju niti ublažiti niti sniziti. Zato je valjalo ništovnu žaobu državnog odvjetnika uvažiti, po al. II. §

Digitized by Google

284. kp. prvostepenu osudu u pogledu kazni ukinuti i po t. 3. § 284 kp. suditi, kako je navedeno u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude.

S razloga, što je stol sedmorice po smislu § 292. kp. vlastan kazni slobode, ustanovljene u zakonu, po svojem r a s u d j e n j u, ne samo u trajanju nego i u stupnju ublažiti, poslužio se je, s obzirom na utvrdjene pretežne olakotne okolnosti tim zakonskim naredjenjem kod odmjerenja kazni optuženome A. M., te mu prema tomu primjerenu kazan dosudio.

Priopćio **dr. B. Maurović.**

U §. 330. k. p. je stavljen pod udar ništavosti samo propis 1. stavke 2. odsjeka, istoga §-a. — Nema sticaja zločinstva razbojstva i zločinstva teške tjelesne ozljede.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 31. kolovoza 1923, kl. 193/23.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud u Zagrebu, rješavajući o ništovnoj žaobi optuženika J. M. protiv presude okružnoga suda u Šibeniku kao porotnoga suda, dneva 29 .svibnja 1923., psl. br. Vr. VIII. 308/22-126, kojom je bio priznan krivim zločina po §§. 190., 194., 195. i po §§ 152., 155.a), b), c) i e) k. z., te stoga osudjen po §§ 34., 195. k. z. uporabom § 338 k. p. na deset godina teške pooštrene tamnice, p r e s u d i o j e: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti optuženikovoj, ali se primjenom § 290., 346. k. p. ukida pobijana presuda u točki b) i u izreki o kazni time, da otpada kvalifikacija djela, upisanoga mu u grijeh pod a) iste presude kao zločinstvo teške tjelesne ozljede, predvidjeno u §§ 152., 155a), b), c) i e) k. z. tako, da optuženik J. M. ostaje priznan krivim zločinstva razbojstva po §§ 190., 194., 195. k. z. — učinjenoga time, što je dne 1. list. 1922. na putu iz Tijesna u Zloselo u svrhu, da prisvoji novca, počinio silu nad B. K. zadavši mu pri tome kamenom držimice 10 ozljeda teške naravi, skopčanih sa pogibelju života, izlječivih i skopčanih sa neradom od tri mjeseca, stavljajući ga pri tome na osobite muke, te mu doista odnio novčarku sa 500 D., pak se osudjuje po § 195. k. z. uporabom § 338. k. p., na deset godina teške pooštrene tamnice. U ostalom svojem sadržaju ostaje pobijana presuda netaknuta.

R a z l o z i: Ništovna žalba ističe razlog ništavosti po § 344. br. 4. k. p. zato, što je porotnicima, iza kako su već odgovorili na postavljena im pitanja, bilo dopušteno, da ponovno vijećaju i promijene pravorjek. — Ponovno vijećanje dopušteno je, samo ako se stiču uslovi, predvidjeni u § 330. st. 4 ili u § 331. k. p. Eventualnoj povredi ovih odredbi po sebi zakon ne prijeti ništavošću, dočim razlog ništavosti po § 344. br. 4. pretpostavlja, da je na glavnoj raspravi bio povrijedjen ili zanemaren koji propis, koji zakon izrično postavlja pod sankciju ništavosti. U § 331. k. p. nema uopće sankcije ništavosti, a u § 330. k. p. stavljen je pod udar ništavosti samo onaj propis, koji odredjuje, da je pročelnik dužan, da u prisutnosti svih porotnika pročita stavljena im pitanja i njihove odgovore. Stoga odredba § 331. k. p. nije ni citirana u zagradama u § 344. br. 4 k. p., a citacija § 330. k. p. proteže se samo na gornji propis. Zato ne postoji taj razlog ništavosti. Eventualne povrede gornjih odredbi mogu se isticati samo po § 344. br. 5 k. p., ali taj pretpostvalja, da prvostepeni sud nije odlučio o kakovu prijedlogu žalitelja ili je donio koju odluku protiv njegova prijedloga ili unatoč njegovoj oporbi, dočim se je u ovom slučaju prama raspravnomu zapisniku obrana sasvim

Digitized by Google

pasivno držala, kada je prvostepeni sud na želju porotnika odlučio, da opet vijećaju. U ostalom zaveden monitorni postupak bio je opravdan po § 331. k. p., jer je prema prvomu odgovoru porotnika pravorjek bio sam sobom u protivurječju, budući su oni zanijekavši prvo glavno pitanje utvrdili, da nije optuženik zadao tešku ozljedu B. K., a potvrdivši drugo glavno pitanje, utvrdili naprotiv, da mu je zadao tu ozljedu. — Ne može se uvažiti ništovna žalba, ni u koliko ističe razlog ništavosti po § 344. br. 6 k. p. zato, što nije porotnicima bilo postavljeno eventualno pitanje i u pravcu zločinstva po §-u 157. k. z., i ne gledajući na to, da u tom pogledu nema tvrdnje, zbog koje bi u smislu §-a 320. k. p. moralo biti postavljeno takovo pitanje, jer oštećenik nije ni u predistrazi ni na raspravi kazao, da ga je djelom napao nepoznat optuženikov drug, a da svakako nema još tučnje, ako, kao što tvrdi ništovna žalba, dvojica napadnu jednoga, koji se ne brani — nije smjelo biti postavljeno predloženo eventualno pitanje, kao što je pogrješno postavljeno i drugo glavno pitanje. Odredba §-a 195. k. z. kazni doživotnom tamnicom onoga, koji je učestvovao u zadanju teške ozljede prigodom razbojstva. Citacija § 152. k. p. u zagradama iza riječi »teška tjelesna ozljeda« u § 195. k. z. ima kao i u § 335. k.p. samo taj smisao, da ova mora biti barem skopčana sa smućenjem zdravlja ili zvaničnom nesposobnošću za najmanje dvadeset dana, ako nije poremećeno duševno stanje, ili nije ozljeda po sebi teška i da se pod teškom tjelesnom ozljedom nema razumijevati samo tjelesna ozljeda, koja je po sebi teška nego i takove, koje nisu po sebi teške, ali imaju naprijed spomenute posljedice. Tom citacijom zakon hoće da isključi samo one od delikata izloženih u XVIII. glavi pod naslovom »O zločinstvu teške tjelesne ozljede«, u kojima ozljeda, koja je po sebi lagane prirode dobiva značenje zločinstva stoprv ličnim svojstvom oštećenika ili načinom počinjanja, koji je prilično opasan za život. Ali tjelesna ozljeda, s kojom su skopčane pomenute posljedice, ostaje teška i pada pod udar § 195. k. z. i onda, ako je zadata namjerom teško ozlijediti u smislu § 155a. k. z. ili je skopčana s posljedicama, navedenim u § 155. b) do e), pa čak i s onim spomenutim § 156. k. z. Istina je, da ako se krivičnom radnjom povrijedi više pravnih dobara, zaštićenih kaznenim zakonom, koje sve povrede nisu potrebne za činjenično stanje stanovitoga zločinstva, i ako za zadavanje takove dalje povrede nije u zakonu izrečena veća kaznena sankcija, valja smatrati, da postoji sticaj više zločinstva, ako osim obilježja jednoga zločinstva ima i obilježja drugoga zločinstva, a da nisu ova već sadržana u prvome. U ovom slučaju tiče se i povrede tudjega vlasništva i povrede tjelesne sigurnosti tudjega lica, ali ipak nema sticaja zločinstva razbojstva i zločinstva teške tjelesne ozljede, nego postoji samo zločinstvo razbojstva, jer § 195. k. z. predvidja povredu obaju gornjih pravnih dobara, te baš zbog teške tjelesne ozljede, zadate u razbojstvu, odredjuje osobitu kaznenu sankciju doživotno teške tamnice, koja u velike nadmašuje kazne navedene i u § 155. i u § 156. k. z. Ne može se isto djelo dvaput staviti optuženiku na teret, jedanput kao takovo, za koje je odredjena veća kaznena sankcija, pa opet kao samostalno krivično djelo. Stoga je optuženikov čin bio pravno pogrješno označen i kao zločinstvo teške tjelesne ozljede, te je po tome presuda prvoga stepena ništava u smislu § 344. br. 11 k. p., koji se u smislu §§ 290., 346 k. p. ima uzeti u obzir po zvaničnoj dužnosti, i ako žalitelj ne ističe taj razlog ništavosti. — Valjalo je stoga povodom ništovne žalbe optuženika suditi kao gore i odmjeriti optuženiku novu kaznu.

Digitized by Google

Kaznena sankcija § 199 a) k. z. ne smije biti sredstvo, da se primijeni kazneni zakon u cilju mimoilaženja §. 202 k. p.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 16. studenoga 1923. Kl. 209/23.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud u Zagrebu, rješavajući o ništovnoj žaobi optuženika P. K. I. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Šibeniku dneva 15. lipnja 1923, posl. br. Vr VI 317/23-9, u koliko je istom bio priznan krivim zločina po §§ 197., -99. a) k. z., nakon provedene javne rasprave, presudio je:

Udovoljuje se ništovnoj žalbi optuženika i, ne dirajući u ostali sadržaj presude prvoga stepena, ukida se ova točka pod a), te se optuženik P. K. rješava u smislu § 259., br. 3 k. p. i od optužbe zbog zločinstva po §§ 179., 199., a) k. z.

Razlozi: Nema sumnje, da je optuženik P. K. dne 3. travnja 1923. bio preslušan kao svjedok u kaznenoj parnici pod Vr. VII 205/23 zbog kradje, a da je javni tužilac 11. lipnja 1923., dakle nekoliko dana prije, nego li je izrečena pobijana presuda, predložio, da se protiv njega postupa zbog prekršaja kradje, o kojoj je bio 3. travnja 1923. preslušan kao svjedok. Presudom 16. lipnja 1923. U 423/23 dakle dan poslije pobijane presude, kotarski sud u Šibeniku priznao ga je krivim prekršaja dotične kradje. — Ako se uzme u obzir položaj, što ga kazneni postupak daje okrivljeniku, proizlazi kao glavno načelo, da on pravno nije dužan, da ispovijedi svoju krivicu. On smije naprotiv, da uskrati odgovor, a ne smiju se primjenjivati ni obećanja ni prijetnje ni prisilna sredstva, da ga se potakne na priznanje ili druge kakove točne navode (§ 202. k. p.). Ne smije stoga ni kaznena sankcija § -a -99a) k. z. biti sredstvo, da se upotrijebi kazneni zakon u cilju mimoilaženja § 202. k. p. Proizlazi li poslije, da je neko lice, koje je sudac preslušao kao svjedoka, držeći, da se ne ulazi u krivično djelo, bilo u to vrijeme samo učinilac krivičnoga djela, to iz toga slijedi, da ono, što se je prikazalo formalno kao iskaz svjedoka, nije bilo uistinu nego materijalno opravdanje okrivljenikovo. Stoga se na takov slučaj ne može primijeniti § 199a) k. z. I odredba § 133 k. p. ne mnijenja u tom pogledu ništa na stvari, jer svjedok koji se pozivlje na ovu odredbu, baca sam na sebe sumnju, koja protiv njega nije još postojala i ne gledajući na to, da udjeljivanje blagodati po § 153. k. p. zavisi u više pravaca od uvidjavnosti suca. Postoji dakle istaknuti ništovni razlog po § 281. br. 9b) zapravo 9a) k. p., te je valjalo ukinuti presudu prvoga stepena u pobijanom opsegu, pa u smislu § 288. br. 3 k. p. po § 259. br. 3 k. p. riješiti optuženika od optužbe zbog zločinstva po §§ 197. i 199 a) k. z.

Od nevremena otrgnuta žica državnoga telefona je sastavni dio telefona u smislu §§ 89. i 175. I. b) k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B. od 11. travnja 1924., Kl 23/24.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud u Zagrebu, odbacio je po prvom stavu § 288. i § 346. k. p. ništavnu žaobu optuženika S. V. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu dneva 8. studenoga 1923. posl. br. Vr 120 22-24, kojom je bio proglašen krivim za zločinstvo po §§ 171., 175. I. b) k. z.

Razlozi: Žalba ništavosti optuženika S. V. ističe razlog ništavosti po §-u 281. br. 9a) i 10. zapravo samo br. 10 k. p. Ona zastupa stanovište, da se

Digitized by Google

od nevremena otrgnuta žica državnoga telefona ne može više smatrati sastavnim dijelom telefona, pa da se s toga kradja tih žica, koje ne vrijede više od 4000 K., ne može označiti zločinstvom po §§ 171., 175. I. b) k. z. nego samo prekršajem. Ništovna žalba nije osnovana. Iako je bez sudjelovanja optuženikova žica bila pokidana i na zemlju povaljena, ona nije time prestala biti sastavni dio telefona. Ako se slučajno i privremeno prekine telefonska linija, koje je žica sastavni dio, ta žica ipak ostaje sastavni dio telefonske linije. Otkinuta žica može biti opet upotrebljena u istu svrhu i sa razmjerno malo truda i u malo vremena može telefonska linija biti opet uspostavljena, ako je žica na mjestu, a nije odnesena. Na potkrepu svoga mišljenja ne može se ništovna žalba pozivati na primjer telefona, što se tek gradi. Zakon u § 89., dotično u § 175. I. b) k. z. daje naročitu zaštitu ondje navedenim sredstvima saobraćaja u javnom interesu, te ide za tim da većim kaznama prepriječi narušenje postojećega saobraćaja. Zato zakon može imati u vidu samo javne saobraćajne naprave, koje su u pogonu, a u pogonu te naprave nisu, ako se tek izgradjuju. — Valjalo je s toga odbaciti ništovnu žalbu.

Odredba § 58. srp. k. z. važi i pri odmjerenju kazne po 5. st. §-a 91. b) srp. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 7. rujna 1923., Kl. 151/23.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, u Zagrebu, rješavajući o ništovnoj žaobi optuženika J. J. i državnoga odvjetništva protiv presude okružnoga kao presudnog suda u Šibeniku, dneva 4. lipnja 1923., posl. br. Vr VI 344/22-22-22., kojom je rečeni optuženik bio prizvan krivim prestupljenja po § 91. b) s. k. z., te stoga osudjen na temelju istoga §-a na tri godine zatvora, a riješen u smislu § 259., br. 3. k. p. od optužbe zbog zločina po § 99. k. z. nakon provedene javne rasprave presudio je: Ne udovoljuje se ništovnoj žaobi optuženika niti ništovnoj žaobi državnoga odvjetnika, u koliko ova pobija prvostepenu presudu, kojom je optuženik bio riješen od optužbe zbog zločinstva po § 99. k. z.; udovoljuje se naprotiv ništovnoj žaobi državnoga odvjetništva, u koliko pobija sud o kazni; poništava se u ovom pogledu pobijena presuda, te se optuženik J. J. osudjuje zbog prestupljenja po § 91. b) srp. k. z. na temelju istog paragrafa i uporabom §§ 58., 62. s. k.z. na jedan mjesec zatvora.

Razlozi: Ništovna žalba optuženikova pobija osudu zbog prestupljenja po §-u 91. b) srp. k. z., ističući razlog ništavosti po §-u 281, br. 4 k. p., jer da je prvostepeni sud prešao preko prijedloga obrane, da se preslušavaju svjedoci, koji bi bili isključili inkriminirane riječi. Ali po raspravnom zapisniku, koji je u tom pogledu jedino mjerodavan, takov prijedlog nije bio postavljen na glavnom pretresu. Uostalom se opaža, da ni sama žalba ne navodi nikakovih činjeničnih okolnosti, iz kojih bi se dalo izvesti, da je takov prijedlog bio postavljen u stanovitom smjeru. Po tome otpada pretpostava, na temelju koje se može isticati taj razlog ništavosti. Ništovna žalba optuženikova nije stoga opravdana — Nije osnovana ni žalba ništavosti državnoga odvjetništva, u koliko s gledišta §. 281. br. 9a) k. p. pobija rješenje optuženikovo od optužbe zbog zločinstva po §-u 99. k z Netom pobijana presuda utvrdjuje, da optuženik nije prijetio na način takov, da je oštećenik mogao zadobiti temeljita straha i da ga natjera u strah i nemir, a ništovna žalba pobija presudu samo na osnovu razloga ništavosti po §-u 281. br. 9a) k p.; ne može se tvrditi, da je zakon na ovo činjenično stanje pogrješno primijenjen, jer §. 99. k. z. taman zahtjeva, da prijetnja bude kadra zadati temeljita

Digitized by Google

straha i da onaj, koji prijeti, to čini u namjeri, da utjera onoga, kojemu prijeti, u strah i nemir. — Osnovana je naprotiv ništovna žalba državnoga odvjetništva, u koliko na korist opuženika ističe razlog ništavosti po §-u 281. br. 11. k. p. i pobija sud o kazni. U pobijanoj se presudi navodi, da na štetu optuženika nema ništa, a da su mu na korist olakšavajuće okolnosti, predvidjene u §. 59 br. 1. i 4. srp. k. z., i osudjuje ga se zbog prestupljenja po §. 91.b) srp. k. z. po istom §-u na tri godine zatvora. Očito je da je pobijana presuda imala u vidu samo odredbu §-a 91.b) srp. k. z., po komu se to prestupljenje kazni zatvorom od 3 do 10 godina. Ona se ni najmanje ne osvrće na odredbu § 58. srp k. z., po kojoj se krivac, ako ima punih 16 godina, a još nije navršio 21 godinu, može osuditi najviše na dvije trećine one kazne, koju zakon donosi za djelo učinjeno, premda ju je morala uvažiti, jer se optuženik rodio 25. ožujka 1903., a počinio djelo, upisano mu u grijeh, u mjesecu kolovozu 1922., kad još nije bio navršio 21. godinu. Doba nenavršene 21. godine nije uzeta kao olakšavajuća okolnost medju onima, o kojima govori čest prva, glave pete, srp. k. z., nego je uvrštena u glavi četvrtoj, koja se bavi izvinjajućim i kaznu umanjujućim okolnostima, koje se u svakom slučaju moraju primijeniti. Time je u §. 58. srp k. z. ustanovljena za mladjahne krivce druga kazna, upogleduko jeje odredjena samo najviša mjera, a nije odredjena najmanja mjera kazne. Udarenom kaznom prekoračena je dakle vlast kažnjenja; postavši istaknuti razlog ništavosti, da je valjalo udovoljiti ništovnoj žalbi, ukinuti prvostepenu presudu i izreći novu kaznu.

K tumačenju čl. 18. ustava.

Da li država odgovara pred redovitim gradjanskim sudom za nepravilno vršenje službe sa strane vojnih lica? Da li država odgovara za naknadu štete, počinjene krivičnim djelima sa strane njezinih službenika u službi, ili pak izravno oni sami odgovaraju oštećenicima? Ima li se prije riješiti prigovor nenadležnosti suda ili prigovor nepripustljivosti gradjanskoga puta?

O tim pitanjima važno je i zanimljivo pravno stanovište izraženo u razlozima zaključku stola sedmorice, odjeljenja B, u Zagrebu, od 14. studenoga 1922. U. 157/22./I., pa ih ovdje u cjelini donosimo. Ti razlozi glase:

U'očni je sud, ukinuvši prvomolben' zaključak, ostavio nepretresano i neriješeno pitanje o podnešenom prigovoru nenadležnosti suda s izjavom, da mu se tim pitanjem ne treba baviti, dokle ne bude konačno riješeno pitanje o nedopuštenosti pravnoga puta. To svaćanje utočnoga suda, komu se ne može s pravom što zamjeriti, ne dopušta da ovaj revizijski sud uzme u meritorno pretresanje prigovor nenadležnosti suda. I dosada, ako je, nedopušten pravni put, ne može biti govora o nadležnosti ili nenadležnosti izvjesnoga suda, kojemu su se tužitelji obratili, jer pitanje o nadležnosti suda može biti aktuelno samo onda, kada sporna stvar spada uopće pred sudove, — kada naime koji sud — bio bi to ovaj ili onaj — može biti nadležan, da o sporu sudi. Prije nego bude konačno riješeno, da je upogled ovoga spora dopušten pravni put, ne treba se baviti meritorno s prigovorom nadležnosti suda. Sud prvoga stepena smatrao je, da je u ovome slučaju nedopušten pravni put. Utočni sud misli nasuprot, da se o tom pitanju ne može još sa sigurnošću donijeti konačno meritorno rješenje, već da u tu svrhu treba, da činjenično stanje i osnov tužbe budu bolje razjašnjeni i utvr-

Digitized by Google

djeni. I ovaj se revizijski sud slaže sa mišljenjem utočnoga suda s razloga u pobijanom zaključku navedenih i s onih, što će se ovdje dalje navesti. Stoga nije red, da se sada pretresa i riješi pitanje o prigovoru nenadležnosti suda, već će se sud prve molbe tim pitanjem meritorno baviti, samo podredjeno i pod pretpostavkom, da je pravni put dopušten, a za svaki će slučaj razbistriti činjenice odlučne za rješenje toga pitanja o nadležnosti u smjeru natuknutom od utočnoga suda, a navlastito glede okolnosti, gdje su prva dva imenovana tuženika imala svoje prebivalište (§ 68. prav. suds., vl.), kada je bila prikazana tužba. Ne stoji pak da proceduralno gradivo, koje izlazi iz spisa dopušta već sada zaključak, da je za ovaj spor nedopušten pravni put upogled kojega god od tuženika. I bez obzira na pitanje, da li je na ovaj spor primjenjivi propis čl. 187. stav. 3. ustava, pogledom na činjenicu, da se je učin, koji je dao povoda ovomu sporu, dogodio dne 28. list. 1919., t. j. prije nego je ustav stupio na pravnu snagu, činjenična podloga, na kojoj se osniva tužbeno traženje nije — u koliko se iz spisa može do sada razabrati — takova, da bi za to traženje protiv tuženoga državnoga erara bio isključen redoviti put gradjanske parnice. Tužbeno traženje iznosi zahtjev sasvim privatno-pravne naravi, t. j. zahtjev koji ide za naknadom štete. Sudbenost u ovoj pravnoj stvari imaju dakle vršiti redovni sudovi po § 1. prav. sud. vl., jer ne proizlazi iz do sada navedenih činjenica, da je ova pravna stvar osobitim zakonom pridana na rješavanje drugim vlastima ili organima. Dvorske odluke od 14. ožuj. 1806. br. 758 z. s. z. ne odnosi se na državu, kao privatno-pravni subjekt, već — kako utočni sud ispravno primjećuje — na državne činovnike. Da li je država kao privatno-pravni subjekt uopće dužna, da naknadi štetu, počinjenu državljanima po njezinim organima, i da li ona uopće za to odgovara, kao takodjer, da li je zahtjev naknade protiv državnoga prava u zakonu utemeljen, ili već zastario, sve to ne može biti od nikakve odlučne važnosti pri rješavanju pitanja o dopuštenosti pravnoga puta. Ovdje se radi o tome, da li je sud pozvan, da o iznesenom tužbenom traženju sudi, pa bilo ovo i očito neosnovano, a ne o tome, da li to traženje nahodi temelja u zakonu.

Što se tiče ostalih dvaju tuženika, istakniti je, da se doduše po gore naznačenoj dvorskoj odluci državni činovnici, medju koje u širem smislu valja ubrojiti i vojna lica, dakle i rečena dva tuženika, ne smiju povući pred gradjanski sud radi njihova uredovnoga djelovanja. To se pravilo ne može smatrati faktično ukinuto niti čl. 12. državnoga temeljnoga zakona od 21. pros. 1867. (br. 145 1. d. z.), jer nije bio nikada izdan zakon, predvidjen u zadnjem stavku toga člana, kojim se zakonom imalo da ostvari načelo u tom članu izraženo. U koliko se brani, da državni činovnici budu povučeni pred gradjanski sud radi njihova uredovnoga djelovanja, slično stanovište, sa kojega je polazila gore spomenuta dvorska odluka, prihvaća i naš ustav u stavku trećemu člana 187. Ali sve to vrijedi, u koliko se tiče vršenja službe po državnom organu, pa iako to vršenje bilo pravilno. Ali se time nije za stalno namjeravalo lišiti i osloboditi državne organe od svake privatno-pravne odgovornosti pred sudom za krivična djela, koja su oni počinili prigodom vršenja svoje službe, te oduzimati oštećeniku pravo na naknadu štete, osobito ako država, kao što bi se imalo zaključiti po općim propisima gradjanskoga zakonika, nije za tu štetu odgovorna. Ovakome je shvaćanju dao izraza i naš ustav u stavcima 1. i 2. člana 18., što još jasnije izbija, ako se usporedi njihov sadržaj s onim stavkama trećega istoga člana. To isto vrijedi i po drugim zakonskim propisima, koji su važili prije našega ustava

Digitized by Google

i koji su i poslije obnarodovanja ustava uzdržali svoju zakonsku snagu. Opće načelo kaznenoga zakonika (§§ 42, 527 k. z.), da je krivac, pored kazni, dužan naknaditi štetu oštećeniku važi ne dvoumno i u slučajevima §§ 101, 181. itd. k. z. U kaznenom postupniku je predvidjeno pravo svakoga, koji je po kojem krivičnom djelu oštećen, da u kaznenom postupku iznese svoje zahtjeve na naknadu štete (§§ 47, 365—379 k. p.), te ako u kaznenom postupku nema dostatna temelja, da se o njegovim zahtjevima sudi, ima biti otpravljen na redoviti put gradjanske pravde (§ 365 k. p.), pače u svakom slučaju, u kojem on nije zadovoljan sa rješenjem kaznenoga suda o svojim privatno-pravnim zahtjevima, prosto mu je, da ište naknadu pred sudom redovitim gradjanskim putem (§ 372. k. p.). A nigdje u zakonu nije rečeno, da u slučajevima §§ 101, 181 k. z. i sličnima, ne vrijede svi opći propisi o iskanju naknade štete po oštećeniku. Osim toga propisi §§ 1331. i 1338. o. g. z. važe još uvijek i protiv državnih organa.

Do istoga se zaključka dolazi i onda, kad se pogledom na okolnost, da su tuženici bili vojna lica, uzmu u obzir vojni krivični propisi, a navlastito zakon o ustrojstvu vojnih sudova od 27. siječ. 1901. vojni kazneni zakoni od 31. siječ. 1901. i zakon o postupku vojnih sudova od 15. veljače 1901; čija je snaga ukazom od 19. kolovoza 1919. F. Dj. br. 70968 bila protegnuta na sve oblasti naše države. Po §§ 5.—7. zak. o ustrojstvu vojnih sudova vojni sudovi sude za prestupna i zločina djela svim vojnim licima i baš po vojnom kaznenom zakoniku za ona djela, koja su u § 1. toga zakonika označena kao vojna krivična djela. Vojna lica (§ 5. voj. kaz. zak.) za krivična djela, koja nisu previdjena tim zakonikom ni uredbom o vojnoj disciplini, kazne se glasom § 3. voj. kaz. zak. po općem kaznenom zakoniku. Po §§ 4., 5., 97. br. 4 zak. o post. vojn. sudova oštećenik je u pravu, da u kaznenom postupku traži naknadu, po § 229. br. 5, a sud ima da donese presudu i o naknadi štete, a po § 233., ako pitanje o naknadi štete nije na čisto izvedeno, sud će oštećenoga uputiti na gradjansku parnicu. A budući da oštećenik nije dužan, da kaznenim putem progoni krivca, pače je on samo iznimno ovlašten (§ 48. k. p. §§ 2—6 voj. kaz. post.), da podigne i provede tužbu mjesto javnoga tužitelja, te budući da mu je i onda, kada se je kazneni postupak do konca proveo, prosto, da svoj zahtjev naknade putem gradjanske parnice iznese, bilo da ga je iznio, ili ne iznio pred kaznenim sudom, mora se zaključiti, da, kada se radi o kaznenoj krivici i kada se dužnost naknade izvodi iz kaznene krivice, oštećenik smije da tuži i državne organe pred gradjanskim sudom radi naknade štete nanešene prigodom vršenja službe. Ako se dakle po razjašnjenjima i činjeničnim utvrdjenjima, koja će sud prvoga stepena učiniti, bude radilo samo o nepravilnom vršenju službe, zbog kojega imaju tuženici da odgovore samo svojim starješinama ili samo u disciplinskom postupku, pravni put u njihovu pogledu ne će biti dopušten. Ako se pak bude radilo o krivičnom djelu; zbog kojega se ima protiv njih postupati po propisima kaznenoga zakona i kaznenoga postupnika, a tužitelj izvode svoj zahtjev naknade iz toga kažnjivoga djela, imat će se držati, da je pravni put gradjanske parnice dopušten. Bit će pak stvar presudnoga suda, da po potrebi postupa u smislu § 191, gr. p. i da zatim po dovršenom kaznenom postupku prema njegovim rezultatima temeljitije prosudi o pitanju nedopuštenosti pravnoga puta.

Priopćio **dr. P. Miličić,** nadsavjetnik finan. odvjet. u Splitu.

Digitized by Google

Društvene vijesti.

Kongres pravnika

ili

Glavna skupština Kongresa pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji se održaje mjeseca rujna u Beogradu, ima ovaj

Program:

Prvi dan: dne 18. rujna 1925.

U 9 i pol sati prije podne otvorenje Kongresa u velikoj dvorani Narodne Skupštine. Pozdrav predsjednika Kongresa Djoke Nestorovića, državnoga savj. u m. Ministar Pravde otvara Kongres. Slijede referati:

1. **Treba li i kako zavesti učešće laičkog elementa u krivičnom pravosudju?**

Referiraju: dr. Boža Marković, profesor sveučilišta u Beogradu; dr. Stanko Frank, profesor sveučilišta u Zagrebu; dr. Metod Dolenc, profesor sveučilišta u Ljubljani.

2. **Treba li u gradjanskom postupku neograničeno dopustiti upotrebu svjedoka?**

Referiraju: dr. Dragoljub Arandjelović, profesor sveučilišta u Beogradu; dr. Srećko Zuglia, profesor sveučilišta u Zagrebu; dr. Vladimir Golja, savetnik deželnega sodišča u Ljubljani.

3. **Zadružno pravo i seljačko nasljedno pravo.**

Referiraju: Mihajlo Jovanović, predsjednik kasacionoga suda u Beogradu; dr. Dragutin Tončić, banski savjetnik u m. iz Zagreba; dr. France Gorčić, načelnik odjeljenja za socijalnu politiku u Ljubljani;

4. **Treba li ujednačiti muško i žensko potomstvo u pravu nasledja?**

Referiraju: dr. Stanko Lapajne, profesor sveučilišta u Ljubljani; dr. Ivo Milić, profesor sveučilišta u Subotici; dr. Aneta Mainkas, zamj. drž. odvj. u Zagrebu.

U koliko ne budu referati dokončani do 1 sat, prekida se s referiranjem, da se nastavi u 3 sata po podne.

Navečer u 9 sati svečani banket u čast gostima.

Drugi dan: 19. rujna 1925.

Rad po sekcijama, počevši od 9 sati prije podne.

Po podne u 4 sata šetnja parobrodom »Aleksandar« po Savi i Dunavu; polazak sa savskoga pristaništa. Na brodu zakuska, koju priredjuje gostima općina grada Beograda. — Na večer u 8 sati svečana predstava u Narodnom Pozorištu u čast gostima.

Digitized by Google

Treći dan: 20. rujna 1925.

Završno zasijedanje plenuma Kongresa. Počinje u 9 sati, i to ovim redom: a) Čitanje i prihvat rezolucija; b) Izbor nove uprave Kongresa (stalnoga odbora); c) prijedlozi i pitanja (i to samo oni, koji su podneseni pismeno sekretarijatu Kongresa najdalje do drugog dana Kongresa u podne); d) zaključenje Kongresa. — U 3 sata po podne: velike trke Dunavskog kola jahača u čast gostima.

Četvrti dan: 21. rujna 1925.

Polazak u 4 sata u jutro sa željezničke stanice na izlet u Arandjelovac i okolicu, gdje će učesnici biti gosti naroda sreza jaseničkoga. Povratak u Beograd po podne istoga dana.

Pravo učestvovanja na Kongresu imade svaki član Kongresa (koji je stalan, institucija, juristička osoba), a postaje se članom prijavom i uplatom godišnje članarine od D 60.— odnosno D 120.— (potonju svotu plaćaju slobodna zvanja). Na o v o m Kongresu imadu pravo učestvovati oni, koji su se prijavili najkasnije do 8. rujna t. g. Svaki član dobiva legitimaciju, koja ga ovlašćuje na sve pogodnosti, medju ostalim na vožnju željeznicom (uz četvrt cijene, dakle 75% popusta) na Kongres i sa njega, na besplatnu vožnju ladjom prigodom spomenutog izleta i na besplatan banket lično za njega, dok najviše dva člana njegove porodice plaćaju još posebno za banket po D 50.— odnosno D 90.—. Oni, koji su na vrijeme prijavili, da se zadovoljavaju zajedničkim spavaonama, ne plaćaju za ovakov smještaj ništa. Onima, koji su zatražili, da im se rezerviraju sobe ili kreveti u hotelima ili privatnim stanovima, je i to osjegurano. Putuje na Kongres svatko, kada hoće, kojim vozom i u kojemu razredu hoće; većina članova Prav. društva putuje iz Zagreba brzim vozom, dne 17. rujna u 12.10 o podne.

Dne 8. rujna prima prijave i daje sve nužne upute za naše članove tajništvo Prav. društva, dok kasnije samo sekretarijat Kongresa (Mih. Zlatanović, sudac kod okružnoga suda, Beograd, Kajmakčalanska broj 7).

*

Članove upozorujemo na zaostalu članarinu, pod kojom razumijevamo i onu za g. 1925. U broju od lipnja naći će svatko priloženi uplatni list poštanskog čekovnoga zavoda, pa je najzgodnije, da se njim posluži kod uplate Pobliže na drugoj stranici omota.

Saradnike »Mjesečnika« molimo, neka rukopise šalju ispisano samo na jednoj stranici tako, da druga ostane potpuno prazna. Najbolje je, ako je i ta prva stranica samo na jednoj, desnoj, polovici ispisana. Radi veće čitljivosti preporuča se sastavke dati pretipkati na pisaćem stroju.

Hrvatska eskomptna banka u Zagrebu darovala je našemu Pravničkome društvu Din 2000.—. Društvo zahvaljuje darovateljici i ovim putem, a u želji, da bi i drugi imućnici podupirali na ovakav način znanstvene institucije.

Digitized by Google

Literatura.

Zakon o osiguranje radnika od 14. svibnja 1922, sa objašnjenjem dra. Vilima Helebranta, **izašao je nakladom Središnjeg ureda za osiguranje radnika u Zagrebu.** Knjiga ima 697 stranica oktav formata, a stoji Din 70.—. Dobiva se kod spomenutog ureda kao i u svim knjižarama. Poštarina kod narudžbe jednog primjerka iznosi D 5.—. Glavni dio knjige sačinjavaju tekst zakona i vrlo opširna i temeljita objašnjenja dra. Helebranta. Osim toga ima i uvod iz pera dra. Božidara Adžije, koji u njemu prikazuje historijat postanka i razvoja radničkog osiguranja, i sadanje stanje kod nas i u drugim državama. Autor — dr. Helebrant — pribrao je u knjizi takodjer provedbenu naredbu zakonu, statut Središnjeg ureda, tablice opasnosti, nadničkih razreda, prinosa i novčanog ekvivalenta i alfabetski registar. Unatoč velikoj važnosti spomenutoga zakona, on je kod nas ipak razmjerno malo poznat. Ova knjiga pohvalnoga nastojanja dr. Helebranta doprinijet će znatno upoznavanju ovog socijalnog zakona.

Zakonska osnova o zaštiti Plitvičkih jezera i okolice. Revni tajnik Društva za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice u Zagrebu dr Marko Eisenhuth sastavio je rečenu zakonsku osnovu i izdao štampom. Osnova je kratka, ali ta je kratkoća upravo njezina najveća odlika. Sadržaje naime sve, što svrha takova zakona zahtijeva. Ostalo je stvar provedbe odnosno provedbenih naredjenja. Osnovu je popratio pisac i obrazloženjem, gdje prikazuje slična nastojanja u drugim državama.

Beiträge zur Kritik des Rechtsgutachtens über die Frage der österreichischen Staatsbürgerschaft des Fürsten von Thurn und Taxis Ovi »Beiträge« štampani su doduše, ali nisu naznačeni ni pisac ni nakladnik ni prodajna mjesta ni prodajna cijena. Naznačena je tek štamparija (Jugoslavenska štampa u Zagrebu). Izgleda, dakle, da je knjiga štampana kao rukopis, i ako je izostavljena u takovim slučajevima obična napomena. Primili smo ju poštom od nepoznatog pošiljača. U tome tiskopisu, dakle, nalazi se najprije pravno mišljenje dr. Hansa Kelsena, profesora državnoga prava na sveučilištu u Wienu, o pitanju austrijskoga državljanstva Kneza Thurn-Taxisa. Dr. Kelsen nastoji dokazati, da je spomenuti knez doista imao i ima austrijsko državljanstvo (pored njemačkoga). Iza njegova pravnoga mišljenja slijedi kritika anonimnoga pisca o tom mišljenju. Anonimni kritičar zastupa protivno stanovište. Kritika je pisana znanstvenom objektivnošću i mirom. Bogatu erudiciju pisca dokazuje obilna naučna literatura, koju kritičar na koncu citira.

Jedan primjer velikoga nezadovoljstva Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Tu su knjigu izdali pravoužitnici ogulinske imovne općine na adresu ministra šuma i ruda. Knjiga se bavi sporom izmedju spomenute imovne općine i Jugoslavenske šumske industrije d. d. radi šume. Isti predmet obradio je s pravno-gospodarskoga stanovišta naš član ing. Andre Perušić u raspravi, koju ćemo priopćiti u slijedećem broju. **P.**

Rudolf Lukanc: Moje vojne obveze, dužnosti i prava. Priručnik i savjetnik u svim pitanjima vojne naravi. Sarajevo 1923. — Pisac je službovao u vojsci kao generalštabni potpukovnik, te je kao takov umirovljen. On je sastavio ovu knjižicu po zakonu o ustrojstvu vojske i mornarice od god. 1923. i drugim vojnim

Digitized by Google

zakonima, propisima i pravilima. Knjižica imade 98 stranica 8°; razdijeljena je u dva dijela — svaki sa pet odsjeka. Prvi dio sadržaje »zakonske vojne obveze, dužnosti i prava, a drugi »dobrovoljno službovanje u vojsci i mornarici«. U prvom se dijelu navode »obveze pojedinca« i to u prvom odsjeku »opće«, u drugom »o kadrovskoj službi«, u trećem o »služenju kao obvezanik«, u četvrtom »vojne obveze imovne i materijalne naravi«, u petom »rekrutovanje. — U drugom dijelu se pak radi i to u šestom odsjeku o »vojnim i pomoćnim stručnim školama«, u sedmom o »podoficirskoj službi«, u osmom o »oficirskoj službi«, u devetom o »osoblju gradjanskoga reda u vojsci i mornarici«, te napakon u desetom o »žandarmeriji i graničnoj trupi«. Iz ovoga se sadržaja vidi, da se u ovoj knjižici može naći sve, što pojedinac može trebati u pogledu vojne dužnosti i službe, pa je ona doista priručnik i savjetnik u pitanjima vojne naravi, kako je to naznačio sam pisac na naslovnom listu. Da je pisac kod svakoga navoda pribilježio još odnosni propis, na kojem se pojedini navod osniva, bila bi knjižica potpunija i za porabu naročito kod pismenih podnesaka, u kojima se valja pozivati na propis, mnogo bolja.

Dr. Aleksandar Ugrenović: 1. **Zakon o šumama** (tekst). — 2. **Šumarsko-politička osnovica zakona o šumama** (motivi). Ljubljana 1923. — Postankom naše nove države ukazala se naravno i potreba, da se donese novi jedinstveni zakon o šumama za cijelu državu. Zato se je ministarstvo šuma i ruda dalo na posao, te izradilo osnovu zakona o šumama i poslalo ju koncem god. 1922. Jugoslavenskomu šumarskomu udruženju, da ovo dade primjedbe, prijedloge i mišljenje o njoj. U povodu toga je upravni odbor rečenoga udruženja zaključio, da sve svoje primjedbe i prijedloge poveže tako u jednu cjelinu, da to bude novi nacrt zakona o šumama, kojemu se imade dodati posebno potanko stručno obrazloženje. Sve je to izradio sveuč. profesor dr. Aleksandar Ugrenović. Izradjen je nacrt s obrazloženjem bio prihvaćen kao definitivni prijedlog Jugoslavenskoga šumarskoga udruženja na sjednicama glavne uprave, držanim u Beogradu i Zagrebu tijekom prvih sedam mjeseci god. 1923. uz sudjelovanje delegata ministarstva šuma i ruda. Kako se u uvodu k obrazloženju (str. 7.) ističe, u ovom su novom nacrtu pridržani svi dobri dijelovi ministarskoga nacrta, dok su loši dijelovi istoga nacrta što dopunjeni, što izmijenjeni, što preradjeni. Ovaj novi nacrt zakona o šumama imade 267 članaka, svrstanih u slijedećih sedam dijelova: opća naredjenja, šumarsko-policijska naredjenja, šumarsko-privredna naredjenja, unapredjivanje kulture tla te šumarstva uopće, šumska uprava, kaznena naredjenja, prijelazna naredjenja.

Sastavljač ovoga novoga nacrta zakona o šumama je šumarski stručnjak. No u nacrtu zakona imade i mnogo pravnih pitanja. Sam sastavljač to naročito navodi u obrazloženju (str. 95.) glede kaznenih naredjenja riječima: »Gradja, koja se razredjuje u ovome dijelu, pravne je prirode. Njom bi se zapravo imali da bave pravnici u prvome redu...« Ali i sam tehnički sastav nacrta zakona, precizna stilizacija pojedinih njegovih odredaba, valjana poraba pravnih termina stvar je pravnika. Zato sastavljač ovoga nacrta u uvodu k obrazloženju (str. 12.) pravo kaže: »Težište našega rada jest u obrazloženju, a ne u zakonskom tekstu«, — a zatim malo dalje (na istoj stranici): »Kao što bi neispravno bilo izradjivanje zakona o šumama posvema prepustiti pravnicima, a bez saradnje šumarskih stručnjaka, bilo bi jednako neispravno izvršiti izradjivanje samoga zakona po šumarskim stručnjacima, a bez saradnje pravnika«, te napokon u obrazloženju

Digitized by Google

(str. 95.): »... mi smo predvidjeli konačnu redakciju zakona o šumama po pravnicima. Pravnicima je dakle dana mogućnost, da reku svoje mišljenje o pravnim pitanjima ovoga zakona«.

Po mišljenju sastavljača nacrta zakona o šumama (uvod k obrazloženju str. 14.), koje i mi dijelimo, ne može se zakonom o šumama obuhvatiti čitav kompleks šumarskih pitanja, nego će biti potrebni još različiti specijalni zakoni, kao zakon o pošumljivanju krša, zakon za uredjenje bujica, zakon o lovu, zakon o ribolovu itd. Sastavljaču ovoga nacrta zakona o šumama valja priznati, da je uz svoje stručno znanje uložio mnogo truda u ovaj posao, želeći, da zakon što bolje odgovara našim prilikama i što potpunije udovoljuje potrebama za uzdržavanje i unapredjivanje šumskoga gospodarstva u našoj državi.

Dr. Adolf Cuvaj: Privredne komore u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Zagreb 1925. — Pisac je ovu radnju objelodanio u svibanjskom i lipanjskom svesku »Bankarstva«, odakle je otisnuta kao posebna brošura sa 30 stranica male 8°. U toj radnji prikazuje pisac u glavnim potezima organizaciju i rad pojedinih komora, kojih navodi dvanaest. Na koncu su istaknuti zaključci komora, stvoreni 27. siječnja tekuće godine prigodom kongresa privrednika u Zagrebu. Prema tomu zaključku će komore dvaput u godini držati redovite sastanke, a jesenji kongres u Beogradu. One će podržavati tjesniju medjusobnu vezu dopisivanjem, priopćivanjem danih mnijenja, dostavljanjem izdanih publikacija, zajedničkim istupanjem pred vladom u interesu privrednika. Predsjednici komora držat će u važnijim pitanjima sastanke, te u slučaju potrebe zajednički poduzimati intervencije kod ministarstva. Komorski vijećnici i tajnici držat će predavanja o privrednim, prilikama svojega komorskoga područja. Napokon će tajnici medjusobno priopćivati važnije zaključke skupnih sjednica organizatorne naravi i stavljati na raspolaganje stečena iskustva u pogledu provedbe gornjih zaključaka. — Tim zaključcima otvoren je put do organizacije za zajednički rad svih privrednih komora sa jednim zajedničkim tajništvom. Zagrebačka je komora već osnovala u Beogradu zastupstvo, radom kojega će se moći služiti i druge komore, doprinoseći za pokriće troškova toga zastupstva. — Ovom je radnjom pisac iznio dosadašnje prilike privrednih komora, pa iz toga njegova prikaza valja da se povuku smjernice za dalji uspješan rad tih važnih uredaba u državi. **L.**

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 9. GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
RUJAN 1925

Zaštita posjeda u ugarskom (vojvodjanskom) pravu.

Napisao dr. Ivo Milić, profesor pravoga fakulteta u Subotici.

Kasacijoni sud u Novom Sadu kao vrhovna sudska instancija za krajeve, koji su ranije pripadali Ugarskoj[1]), izrekao je ova dva pravna pravila:

1. »*Za osnov sumarne repozicije služi ili miran posjed od preko godine dana ili dokazani pravni osnov za posjedovanje.*«

2. »*Osnova repozicije jest samovlasno stavljanje u posjed. Prema tome onaj, koji traži povraćaj u predjašnje stanje ima da dokaže samo svoj istiniti posjed, t. j. da je vlastan bio posjedovati i da je faktično bio u državini stvari onda, kada se netko samovlasno stavio u posjed*«.[2])

[1]) Vojvodina i Medjumurje. Za Prekomurje sudskoga okruga mariborskoga, gdje je takodjer u važnosti ugarsko pravo, nadležan je u posljednjem stepenu stol sedmorice, odjeljenje B, u Zagrebu.

[2]) »Zbirka viših sudskih odluka«, Novisad, br. 73 god. 1922. i br. 20 god. 1923. — Druga rješidba je parafraza rješidbe ugar. vrhov. suda, kurije, od 24. travnja 1884. br. 1158 (Zbirka Dr. Markus Dezsö, I. sv. br. 37), izmjenjene na još veću štetu jasnoće. Ta rješidba glasi u originalu: »A visszahelyezés alapja csak a törvenytelen foglalás esetleg hárbogatás lehetvén: kötelessége annak, ki magat visszahelyeztetni kéri, bizonyitani a maga valóságos és törvényes birtokát, vagyis azt, hogy akkor, midön a foglalás történt, ö ... tettleges birtokban volt.«

Pridjev »valóságos« preveden je u rješidbi novos. kasacije pridjevom »istinit«, što bi početnike moglo zavesti na misao, da je »valóságos birtok« isto što i »istiniti posjed« §-a 345. austr.-hrv. gradj. zak. to jest nevicijozan posjed (echter Besitz). Medjutim valóságos ne znači ovdje istinit — echt —, nego istinski — faktičan — wirklich, a istinit — nevicijozan posjed §-a 345. g. z. označuje se u madjarskoj pravnoj nauci izrazom: valódi birtok.

Osim toga novos. kasacija prevodi riječ »vagyis« sa »to jest«, čime pokazuje, da druga rečenica ima da tumači sadržaj prve. Dakle »istinit« posjednik je onaj, koji je vlastan posjedovati! U originalu nalazi se u prvoj rečenici i riječ »törvenyes« — zakonit kao nužna kvalifikacija tužiteljeva posjeda, — riječ, koju je

Digitized by Google

Da ne bude sumnje o prirodi i vrsti parnica, koje su izazvale ove dvije rješidbe, valja odmah naglasiti, da se u ugarskom pravu imenom »sumarna repozicija« (sommás visszahelyezés) označuje ona ista tužba, koju austrijsko i hrvatsko pravo zove »tužba smetanja posjeda«, bez razlike, je li joj cilj prohibitoran ili rekuperatoran, a za koju i ugarski gradj. postupnik propisuje specijalan, sumaran postupak (§§ 475. i slijed.), kao što propisuju i austr. gradj. postupnik (§§ 454. i sl.) i hrv. zakon [3]) od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44).

Gornje dvije rješidbe pokazuju, da novos. kasac. sud za svoje područje važnosti ugarskoga prava[4]) traži, da tužitelj u sumarnoj repozicionoj parnici ima dokazati: ili da je stekao posjed po pravnom naslovu, da je dakle posjedovao, imajući pravo na posjed, ili, ako ne može iznijeti naslov, onda ima dokazati, da je najmanje godinu dana mirno posjedovao stvar ili pravo, za koje traži posebnu zaštitu; ne dokaže li jedno ili drugo, njegova se tužba ima odbiti. Ova praksa novos. kasac. suda, koja frapira pravnike iz ostalih krajeva države, osobito one iz područja važenja austr. i hrv. gradj. zakonika i postupnika, nije nova. Novosadska kasacija je za svoje pravno područje nasljednica peštanske kurije, koja je izrekla ista pravila. I ako ova pravila nisu bila izrečena u formi obaveznoj za sudove,[5]) ona su snagom auktoriteta postala dominantna praksa ug. sudova i dogmatsko

---

novos. kasacija ispustila. Sad, ako je »vagyis« eksplikativan veznik, onda »törvenyes« ne može ovdje značiti »zakonit« t. j. osnovan na naslovu, jer se u drugoj eksplikatornoj rečenici traži samo dokaz faktičnoga — tettleges — posjedovanja. Što bi onda moglo značiti törvenyes«? Možda »juristički« t. j. snabdjeven »corpore et animo«.

I ovaj primjer u ostalom pokazuje, kako se u zemlji, gdje nema kodifikovanoga prava i stalne terminologije, može lako da razvije nestalna, kontradiktorna i pogrješna sudska praksa i u osnovnim pitanjima.

[3]) U najnovijem djelu o problemu posjeda u našoj pravnoj književnosti, naime u djelu Mih. P. Jovanovića, predsjednika beogr. kasac. suda: Državina, njena zaštita i održaj, Beograd 1925., označen je pogrješno ovaj hrvatski zakon kao austrijski (str. 62.). Isto tako nije točan navod (str. 19.), da hrv. pravo detenciju zove »državina«. Hrv. gradj. zak. govori samo o detentoru, koga naziva »držalac« (§ 309.), a u hrv. pravnoj nauci označuje se detencija izrazom »držanje« ili »držina«, a nikada i nigdje »državina«.

[4]) U jednom dijelu Vojvodine — bivšoj vojnoj granici — važi materijalno pravo austr. gradj. zakonika, koji je tamo uveden g. 1852., kada je uveden i u Ugarsku i Hrvatsku, te je u svom tadašnjem tekstu ostao na snazi do danas.

[5]) Načelne rješidbe vrhov. suda, donesene u kvalifikovanim senatima, obavezne su za sudove (§ 75. zak. čl. LIV.: 1912.). Naša ozakonjena uredba od 25 lipnja 1921. br. 23028 — Službene Novine br. 184/1921. — smanjila je nuždan broj članova takovih senata na sedam (senat za jednoobraznost pravosudja) namjesto ranijih jedanaest, dotično na osam (plenarni senat: dvije trećine svih sudaca kasac. suda). — Takove rješidbe imaju faktičnu snagu zakona, te su izvor ugar. prava.

Digitized by Google

učenje jednoga dijela sistematičara ugar. privatnoga prava.[6]) — Svrha je ovoj raspravi pokazati, da je ta praksa pogrješna; da nije dosljedno sprovedena ni kroz sudsku praksu ni kroz nauku; da je protivna i ugarskomu pozitivnomu pravu i općim pravnim principima, koji su utjecali na stvaranje ugarskog prava.

I.

U općem je pravu oksiom, da je sumarna zaštita posjeda sasvim neodvisna od prava na posjed i da je prema tome u sumarnim posesornim parnicama isključeno svako raspravljanje o pravu. Ovo pravilo, postavljeno već u rimskom pravu, došlo je do još jačeg izražaja u zemljama, koje su pored načela rimskih posesornih interdikta, primile i kanonsku akciju spolii. A medju tim zemljama je i Ugarska.[7])

Sprovodeć misao akcije spolii — spoliatus ante omnia restituendus — Ugarska je pošla dalje od svojih susjeda: ona je zakonom sankcionisala pravo upotrebe samovlasti protiv otimača posjeda ne samo kao sredstvo odbrane nego i kao sredstvo napadaja.

Pravo, koje tako jako honorira teoriju, da je smetanje posjeda delikt, koji treba suzbiti brzim i kratkim mjerama u interesu društvenoga poretka, ne može doista od smetanoga posjednika tražiti dokaz njegova prava na posjed. Tražit u sum. poses. postupku dokaz zakonitosti posjeda znači učiniti iluzornom posjedovnu zaštitu i u stvari ukidati cijeli taj institut osobio za posjed pokretnina. Jer, ako prema pobijanoj praksi pomanjkanje naslova može da bude nadomješteno samo jednogodišnjim posjedovanjem, onda posjednik, koji ne može da iznese naslov, nije u prvoj godini civilno nikako zaštićen od smetanja. A koliko vlasnika može i u normalnom vremenu pokazati ili dokazati naslov stečenja pojedinih pokretnih objekata svoje imovine? Takovu vlasniku i posjedniku mogao bi dakle svako sa blagoslovom suda odnijeti pokretnu stvar, ako tek pripazi, što nije teško, da oduzeće ne izvrši u jasnoj formi jednoga krivičnoga djela. Posjednik pokretne stvari je presumirani vlasnik njezin (čl. 2279. franc. c. c.) i posjednik ima za sebe pretpostavku valjana naslova (§ 323. austr.-hrv. g. z.) i dosljedno, kada je utvrdjen fakt njegova sadašnjega ili nedavnoga posjedovanja i fakt smetanja, nema on ništa da dokazuje: ako tko ima da što dokazuje, to može bude samo njegov smetalac, tuženik.

Drugačije nije mogao misliti ni ugarski zakonodavac. I zaista nije drugačije mislio. Njegov zak. čl. XIII.: 1807., de repositione violenter ejectorum, kaže (§ 5): »*Ne vicecomes via hac summaria in questionem iuris semet immittat vel ex literalibus instrumentis operetur, praeterquam iis, quae ad elucubrationem usus vel facti desiderantur . . .; cognita via facti disquirat, an spoliatus in pacifico usu constitutus fuerit.*«

[6]) Kövy Sandor, Fogarasi János, Zlinsky Imre, Putz Karl i najnoviji (1923. izd. Walter de Gruyter & Co. — Berlin—Leipzig) Almasi Anton.

[7]) Dr. Katona Mór: Magyar jogi Lexikon, Birtokkeresetek, str. 138.

Digitized by Google

U sumarnoj repoz. parnici zakon dakle izrično zabranjuje raspravljanje o pravu; pismenim ispravama može se dokazivati samo fakt smetanja; utvrdivši čin smetanja, ima se istražiti jedino to, je li deposedirani bio u mirnom posjedu; nema se dakle istraživati, je li bio i ovlašten na posjedovanje.

I praksa ugar. sudova,[8]) koja se ne slaže sa pobijanom, nije ni nejasna ni rijetka: »Raspravlajnje o pitanjima prava ne spada u krug sumarne repozicijone parnice« (Kurija br. 6375/84). — »Cilj je sumar. repoziciji uspostava i dalja zaštita samovlasno poremećenoga faktičnoga stanja; predmet ove pornice nije pravo posjedovanja (jus possidendi)« (Peštan. tabla br. 8932 87). — »U ovo parnici mjerodavno je samo upotrebljavanje i posjedovanje« (Kurija br. 10.394 89). — »Kod rješavanja sum. rep. tužbe isključeno je raspravljanje i odlučivanje o jačem pravu i mjerodavno je samo posljednje mirno posjedovanje i njegovo smetanje« (Kurija br. 8291/89). — »Tužbe smetanja posjeda imaju za cilj, da se kratkim putem suzbiju samovlasna djela i da se u interesu pravnoga poretka spriječi nasilno remećenje postojećega posjedovnoga stanja« (Kurija br. 1251/90). — »U sum. poses. parnici, koja služi za zaštitu faktičnoga posjeda odnosno vršenja prava, predmet izvidjaja i odluke može da bude samo to, je li tužitelj faktično vršio pravo, koje je prema tužbi smetano, i je li tuženik počinio djelo smetanja« (Kurija 1719/90). — »Predmet sum. rep. je čisto i jedino uspostava poremećenoga faktičnoga stanja« (Kurija 3958/93). — »Cilj sum. repoz. parnice je jedino odbrana i održanje faktičnoga posjeda« (Kurija 4679/94). — »U sum. rep. parnici nije predmet rasprave pitanje prava, nego je mjerodavno samo upotrebljavanje i posjedovanje —; sum. pos. tužba može se podići bez obzira na pravni naslov i zakonitost na samom osnovu posljednjega mirnoga posjedovanja« (Kurija 9287/94). Ova posljednja kurijalna rješidba ne oskudijeva zaista ni odredjenošću ni jasnoćom.

U saglasnosti s tim pravilima bili su i bivši zakoni o gradj. sudskom postupku, kad nisu dopuštali komulisanje tužbe iz prava sa tužbom za sum. repoziciju (zak. čl. LIX. : 1881. § 13. d) i zak. čl. XVIII. : 1893. § 5. m). Zahtjev, da tužitelj u sum. repoz. parnici ima dokazati svoju ovlaštenost na posjedovanje, nije dakle osnovan ni u ugar. zakonskom pravu ni u pretežnoj praksi ugar. viših sudova

Do istoga se zaključka ima doći, sa još jačom pozitivnom podlogom, i glede drugog, alternativnog, zahtjeva jednogodišnjosti posjedovanja, koja se mnogo češće ističe i u judikaturi i u nauci, ma da i jedna i druga duguju odnosno opravdanje.[9]) Odnosne rješidbe kurije

[8]) Dr. Márkus Dezsö: Magyar Törvények II. str. 38. i sl.

[9]) Navod u mojem »Pregledu madj. priv. prava«, Subotica 1821., da se rekvizit zakonitosti ili jednogodišnjosti posjeda u sum. pos. parnici osniva na § 10. zak. čl. XLII. : 1729., nije točan. Točno je samo, da se Karl Putz u svojem sistemu ugar. priv. prava, Wien 1870., na str. 114., a za dokaz svoje dotične tvrdnje, poziva na taj zakonski propis. Sa koliko osnovanosti, vidjet je se sada, kada imamo pred sobom tekst toga zakona.

Digitized by Google

glase: »Jedan od osnovnih uslova sum. rep. parnice jest jednogodišnje mirno posjedovanje ili, ako toga nema, odnosno ako je manje trajalo, ovlaštenost posjedovanja« (Kurija br. 2264/93.). — »Dokaz jednogodišnjega posjedovanja u ovom je slučaju suvišan, jer tužitelj ne zasniva svoju tužbu na zgoljnom faktičnom posjedu nego i na ovlaštenju, podijeljenom mu voljom tuženika (Kurija br. 952/88). — »U slučaju, kada se pravo smetanja posjednika osniva na sudskoj odluci, nije potrebno iskazivati jednogodišnje mirno posjedovanje prije smetanja« (Kurija br. 3805/85).

Tu kurija bez sumnje, direktno ili indirektno, traži ili dokaz prava na posjed ili jednogodišnje trajanje posjeda. Medjutim kurija se pobija svojim vlastitim riječima, koje su tim ubjedljivije, što se ne sastoje od puste tvrdnje, nego su obrazložene zakonom i logikom. Njezina rješidba br. 5735/85 glasi: »Za uspješno podizanje repozicijone tužbe radi bespravnoga oduzeća posjeda, nije potreban dokaz jednogodišnjega posjedovanja, jer zakonski članci XXII. : 1802. i XIII. : 1807. propisuju samo to, da se takova tužba ima podići u roku od godine dana od čina smetanja; protivno mišljenje je tim pogrješnije, što, kada bi ono stajalo, mnogo stečenje posjeda ne bi se u prvoj godini moglo braniti srdstvom suma. repozicije.« — Jednako se je izrazila kurija i u druge četiri rješidbe.[10])

U nauci pak dijele jednako mišljenje auktori jakoga imena: Lallossevits-Lany, Dr. Szladits Karoly[11]) i Dr. Katona Mór. Potonji[12]) označuje pobijanu praksu kao protivuzakonitu, nastalu uslijed pogrješnoga tumačenja zakona i nekritičnoga primjenjivanja tudjega mišljenja. Pregled zakona i pravnih običaja pokazat će, da Katona ima pravo.

II.

Verbecijev Tripartitum[13]) (zak. čl. LXIII.: 1514.), taj ugarski fons omnis juris govori:

»*Si quis bona, quorum successio te concernit, sibi violenter usurpavit: potes illum intra omnum per potentiam et parem violentiam ejicere et exturbare. Quia hac in parte: vim vi repellere licet.*

Post annum vero non nisi processu juris mediante eum expelles. Et si jut tuum liquide probaveris, occupator injustus non secus jure convincetur, quam si bona de manibus tuis eripuisset.

[10]) Márkus, Felsöbirószágaink elvi határozatai, I. 21—30.

[11]) Preveden na naš jezik od subotičkih odvjetnika dra. Imre Gjergja i dra. Zvonimira Piškulića: Osnovi privatnoga prava u Vojvodini, Beograd 1924.

[12]) »Törvényellenes gyakorlat a kir. Curián«, u »Jogtudomeny Közlöny« 1895. str. 348 i 371.

[13]) U strogo ustavnoj Ugarskoj ne smatra se Tripartitum za zakon, nego za zbirsku običajnoga prava, jer na kraljevo potvrdno pismo nije bio udaren pečat i jer nije bio razaslan svim županijama radi proglašenja.

Digitized by Google

Idem tenendum est de violenta occupatione bonorum, in quorum reali dominio jam diu praefuisti: quod silicet occupatorem injustum pari violentia intra annum expellere possis (I. 68).

Defensa potest sumi: 1. pro corporis et personae tutela et haec debet fieri in continenti; 2. pro rerum immobilium conservatione: pro qua licitum est inquum invasorem et occupatorem bonorum intra annum ejicere et exturbare sicque vim vi repellere (III. 22)«.

Prema tome posjednik je ovlašten, da u roku od godine dana samovlasno izbaci iz posjeda dobara onoga, koji mu je ta dobra silom oduzeo. Ali, ako je od oduzeća prošla godina dana, izbačeni nije više ovlašten, da se posluži samovlašću nego ima da ustane redovnom tužbom, u kojoj treba da dokaže svoje pravo na posjed. Dužnost dokazivanja prava na posjed nastaje dakle tek onda, kada je izbačeni ostavio otimača godinu dana na miru ne posluživši se protiv njega ni dozvoljenom samovlašću ni sudskom pomrću. Da se izbačeni u tom istom roku, mjesto samovlašću, može da koristi sumarnom tužbom, objašnjava nam Verbecijev komendator S e g e d i,[14]) koji dotični postupak naziva »restitutio in integrum«. Segedi nam objašnjuje takodjer, zašto samopomoć nije ograničena na samu odbranu in continenti, za trajanja napadaja, nego je dopuštena i kasnije u obliku ofenzivnom; on veli: »cum talis, continuando violentam possessionem, in continenti videatur ejici«.[15])

Rok od godine dana udaren je ovdje, kako se vidi, samo kao prekluzivan rok, u kojem izbačeni posjednik ima ili da se posluži samopomoću ili da ustane sumarnom tužbom radi repozicije. Taj rok prekluzije je usvojen za ovu tužbu i u drugim zakonodavstvima. Propustom toga roka gubi smetani posjednik pravo na samopomoć i na sumarnu tužbu. Njegov protivnik — dejicient — dobiva dosljedno zaštitu protiv docne samovlasti i sum. tužbe; potonji u zadocnjeloj sum. parnici excipiendo iskorišćuje njegov jednogodišnji propust i svoje mirno jednogodišnje posjedovanje; jednogodišnje posjedovanje dokazuje dakle t u ž e n i k; t u ž i t e l j u sum. poses. parnici ne treba dokazivati svoje jednogodišnje posjedovanje nego u jednom jedinom slučaju. Ako se naime dejicirani posjednik u roku od godine dana posluži dozvoljenom samovlašću i izbaci svoga dejicijenta, pa ovaj potonji ustane protiv njega sum. repo. tužbom, tuženik će sa uspjehom prigovoriti, da je postupao po pravnom ovlaštenju, jer je tužitelj od njega bio pribavio posjed vicijoznim načinom (exceptio vitiosae possessionis ab odversario); ali, ako se dejicirani posjednik posluži samovlašću poslije godine dana od svoga izbačenja, onda je počinio pravom zabranjeno djelo; ustane

---

[14]) J o a n n e s S z e g e d i: Tripartitum juris hungarici tirocinium. Tyrnaviae 1735., I. str. 183.

[15]) Ibid. III. str. 239.

Digitized by Google

li sada protivnik sum. rep. tužbom i dokaže li, da je izbačen, iza kako je godinu dana nesmetano posjedovao, on će tužbom uspjeti. To je slučaj, jedini slučaj, u komu tužitelj ima da dokaže svoje jednogodišnje posjedovanje. Jednogodišnje posjedovanje sanira vicijoznost posjeda, u koliko gasi i sumarnu akciju i ekscepciju vicijzonosti protivnika i tako daje sum. posesornu zaštitu i vicijoznomu posjedniku i protiv najkvalifikovanijega protivnika.

Rekvizit jednogodišnjega posjedovanja nije, kako se vidi, isisan iz vazduha; on se pojavljuje u ugarskom pravu i kod sumarne repozicije i u par drugih sličnih prilika[16]), a pogrješka je pobijane sudske prakse u tome, što je ovaj rekvizit, koji ima da važi u jednom specijalnom slučaju, generalisala, postavivši kao pravilo, da tužitelj u sum. pos. parnici, ako ne iznese naslov, treba da dokaže jednogodišnje trajanje svojega posjeda.

Pravo na samovlasnu repoziciju statuirali su, osim Tripartita, i zak. čl. IV. : 1545.: »Bona occupata possunt etiam manu privata recuperari, si quibus facultas sit ea recuperandi«; — zatim Quadripartitum[17]) (II. 44): »Violenti occupatores bonorum iterum violenter de eis ejici possunt«.

Ako izbačeni, koji nema mogućnosti, da vlastitim sredstvima uspostavi svoj posjed, zatraži u tu svrhu pomoć vlasti, ova ima da postupa po zak. čl. V. : 1542, koji izmedju ostaloga kaže:

»*De coetero autem si qui novas bonorum et quorumque jurium possessionariorum occupationes metarumque distractiones facere praesumerent, comites nel vicecomites et judices nobilium occupatores ipsos de dominio talium rerum noviter occupatorum ejiciant et spoliatos in integrum restituant. Neque patiantur tales violentos infra anni revolutionem possessionem talium rerum impune continuare sub poena ammissionis officiorum suorum*«.

I tu se spominje godina dana, ali samo kao rok, u kojem treba da se dovrši postupak protiv otimača. Taj je postupak uredjen i zak. čl. IV. : 1542., a da ni u njemu nema uslova jednogodišnjega posjeda na strani tužitelja.

Razmotrimo sada zak. čl. XLII. : 1729., iz kojega citirani auktor Putz izvodi dužnost sumarnog tužioca, da dokaže ili zakonitost ili jednogodišnjost svojega posjeda. On kaže: »Tužitelj je dužan, da prije svega dokaže svoj dotadašnji mirni posjed, te protuzakonito

[16]) Jedan je slučaj kod zapljene stoke prema zak. čl. XLII. : 1729., koji ćemo niže navesti, a drugi kod privremenoga uredjivanja granica od strane upravne vlasti prema zak. čl. XII. : 1894., po kome ima prednost stanje, koje je godinu dana nesmetano postojalo.

[17]) Sastavljen na osnovu zaključka drž. sabora od god. 1548. Najaktivniji član odnosne komisije je bio zagreb. biskup Pavao Gregorianec. Kralj ga nije potvrdio i zato važi, poput Tripartita, kao privatan zbornik ugar. običajnoga prava.

Digitized by Google

zauzeće posjeda od strane jednoga drugoga. Ali, pošto bi i tužitelj sam mogao imati manjkavi posjed, on je dužan dokazati, da je njegov posjed sasvim zakonit, ili da je najmanje godinu dana bez prekida bio u mirnom posjedu.« Da potkrijepi tu svoju tvrdnju poziva se Putz na § 10. sada spomenutoga zak. članka. Taj zakon nosi naslov: »De modo et processu invagiationis et abactionis pecorum« — t. j. o načinu i postupku kod zapljene i odagnanja stoke, i odredjujući u §. 1., da se stoka, koja se može i privatno zaplijeniti radi osiguranja naknade štete od nje počinjene, ne smije zadržati duže od tri dana, nego se ima predati vlasti sa tužbom, priznaje u §. 9. pravo traženja kazne, naknade štete i troška i onomu posjedniku sporne oštećene zemlje, koji se je najmanje godinu dana mirno, javno, isključivo i nevicijozno njom služio, pa nastavlja u §. 10.:

»*E contra autem si pars quoque altera proxime ante abactionem pecorum, usum loci pacificum, adminus anni unius, esto etiam cum altera parte simultaneum... sed neque praecarium aut clancularium habuisse coramjure remonstraverit: abactor invagiatorve in eadem poena violetiae refusioneque damni ac expensarum illico convincatur; ex eo: quod esto illiuscemodi ab adverso habitus anni unius usus jus alterius partis non sustulerit, illud tamen, post anni revolutionem ab adverso pacifice... transactam, non via facti sed autore judice prosequendum fuisset.*«

Izvodivši iz ovoga zakonskoga teksta pravilo, da tužioca u sum. rep. parnici tereti dokaz zakonitosti odnosno jednogodišnjosti posjedovanja, znači višestruko griješiti. Najprije o zakonitosti nema u tom tekstu ni spomena; tu se kaže, da ako vlasnik zapljenjene stoke dokaže, da se je najmanje godinu dana prije zapljene mirno i nevicijozno, makar i zajednički sa protivnikom, služio zemljištem, na kojem mu je stoka zaplijenjena, onda se pljenitelj stoke ima osuditi na kazan, naknadu štete i troška zato, što je upotrijebio samovlast prema licu, koje je preko godine dana faktički vršilo sadržaj jednoga prava. Tu se ponavlja od ranije poznato pravilo, da je samovlast — u ovom slučaju privatna pljenidba — zabranjena protiv posjednika, čiji je posjed trajao preko godine dana. Zatim, ovaj je zakon specijalan i važi samo za slučajeve odagnanja stoke i njegovi se propisi zato ne mogu analogijom primjenjivati na posesorne sporove uopće, a po gotovo se ne smiju iz njih izvoditi pravila za te sporove. To tim manje, što §. 9. istoga zakona propisuje za slučajeve od njega predvidjene jedan različit kaznenin sudski postupak (processus querulosus minoris potentiae, uredjen zak. čl. IV. : 1608., XXIX. : 1609. i XXIII. : 1613.), koji, osudjujući krivce na kazan radi nasilja i na reparaciju, može istina kadikad da posluži i za restituciju posjeda, ali samo onda, kada je posjed povrijedjen dokazanim kažnjivim djelom. Civilna zaštita posjeda, o kojoj se ovdje radi, normirana je zasebnim zakonima, te ima svoju proceduru. Rekvizit jednogodišnjega posjedovanja bi postojao samo onda, kada bi ga ti zasebni zakoni tražili. Oni, dosada navedeni, ne traže ga, a ne

Digitized by Google

traže ga ni slijedeća dva zakona, koji sadrže posljednju riječ ugar. zakonskoga prava u predmetu zaštite posjeda i koji su generalnim zaključkom judekskurijalne komisije od g. 1861. (§. 1.) bili vraćeni na snagu poslije osamgodišnjega važenja austr. gradj. zakonika u Ugarskoj. To su zak. čl. XXII. : 1802. i XIII. : 1807.

U prvom se kaže: »*Ad praecavendas violentas bonorum ac jurium quorumcumque possessionariorum aut etiam mobilium occupationes, status et ordines, penes renovationem articuli 5. Ferdinandi I-mi decreti 6-ti*[18]*) decreverunt:*

§ 1. Ut in casu violentae occupationis bonarum et quorumcumque jurium possessionariorum aut molilium, in quorum pacifico usu possessor constituebatur, erga simplicem recursum partis laesae, vice-comes cum adjungendis indlium et jurassore, investigationem in facie loci auditis partibus peragat, compertaque occupationis realitate ac cognita facti illegalitate, occupatores ipsos de dominio talium bonorum noviter seu necdum evoluto anno occupatorum ejiciat et spoliatos citra ullam moram, impedimento vero quopiam intercedente, ad summum intra unum annum, a die recursus ad vicecomitem facti, intellectum, sub poena praecitati articuli in praehabitum usum et possessorium restituat«.

U daljem tekstu ovaj zakon daje jednaku posesornu zaštitu i zakupcu prema zakupodavcu, ako prvi od svoje strane ispunjuje ugovorne obaveze, a stranke, koje ovaj sumarni postupak ne bi zadovoljio, upućuje na redovnu parnicu.

Za k. čl. XIII. : 1087. pak kaže: »*Ad praecavendas violentas bonorum ac jurium quorumvis possessionariorum, aut etiam mobilium occupationes, articulum 22. 1802., salva coeteroquin ejus dispositione, taliter clarificandum et respective ultra extendendum proponunt status et ordines:*

§ 1. Ut in casu repositionis violenter ejectorum vice-comes modalitate per citatum articulum praescripta processurus — — compertaque occupationis realitate et cognita facti illegalitate, spoliatos in integrum fructibus expensis et damnis ex ipso occupationis actu enatis, huc tamen non intellecto cessante lucro et emergente damno, velut ad viam juris pertinentibus, compensandis restituat, salvo eo, quod pars succumbens, contra quam repositio petitur, decisione vice-comitis non contenta, cui alioquin recursus et juris via libera est, sui indemnisatiorem relate ad fructus, damna et expensas per reponentem vice-comitem indebite nefors addictas, instituto damni, quoad meritum vero una cum accessoriis instituto repositorio, brevissimo quanta fieri potest tempore, et appellata extra dominium admissa prosequi possit.

§ 2.: Praeterea violenti occupatores bonorum juxta articulum 3. 1543. post restituta etiam bona, pro violentiis nec non ratione damno-

[18]) To je već citirani zak. čl. V. : 1542.

Digitized by Google

rum, fructuum item, expansarum, in quantum respectu horum via summaria per citatum articulum admissa, indemnisatio facta non fuisset, jure requiri possint«.

Zakon nadalje u svojem ranije citiranom § 5. zabranjuje u ovom postupku svako raspravljanje o pravu i naglašuje, da su elementi sumarne rep. pranice samo činjenice posljednjega mirnoga posjeda i smetanja.

U ova dva zakona, povezana sa ranijim, sadržana je sva teorija ugar. prava o posesornoj zaštiti. Iz njih izlazi, da ugar. gradjansko pravo daje ranijemu posjedniku[18]), od koga je protivnik pribavio nu repozitornu i petitornu. Ugar. pravo nije u tome predmetu stvorilo ništa novo, nego je, sa neznatnim izmjenama, usvojilo pravila rimskoga i općega prava.

Sumarna rep. parnica ugar. prava, kao što pokazuju izvori, ima za osnov samo fakt posljednjega mirnoga posjeda i njegovo samovlasno smetanje, a za cilj uspostavljanje predjašnjega stanja i naknadu štete; u njoj se tužitelja ne pita za pravo na posjed ni za njegovo trajanje, a ne pita se u pravilu ni za njegov kvalitet; posjednik je sumarno zaštićen zato, što je drugima zabranjeno smetati ga; sumar. posesornoj zaštiti nije osnov u pravu posjednika nego u dužnosti drugih, da neovlašteno ne mijenjaju postojeće stanje;[19]) za mijenjanje tog stanja potrebno je naročito ovlaštenje, koje ugar. pravo daje ranijemu posjedniku,[20]) od koga je protivnik pribavio

[19]) Kada J e r i n g uči, da je razlog zaštite posjeda u pravu vlasništva, kojemu je posjed faktična strana, spoljašnost, u kojoj se vlasništvo pokazuje, on posmatra stvar sa gledišta čisto pravnoga i nema krivo, jer je posjednik redovno vlasnik i jer je u posjedu rednovno zaštićeno vlasništvo. Ali gdje pozitivno pravo daje izrijekom zaštitu posjedu i onda, kada nema nikakova prava na posjed, kao što je to slučaj kod sumarne zaštite, tu Jeringovo učenje treba dopune, jer je tu izrijekom isključena pretpostavka vlasništva i posjed je zaštićen kao odnošaj nezavisan od vlasništva. Nužnu dopunu daje S a w i g n y-eva teorija, koja nalazi razlog zaštite posjeda u zabrani samovlašća, posmatrajući tako pitanje sa gledišta pravno-političkoga. Ove dvije teorije ne protuslove jedna drugoj, nego se dopunjuju. Odgovor na pitanje, je li posjed zaštićen kao presumirano vlasništvo, ili jer je samovlašće zabranjeno, odvisi od toga, sa kojega se gledišta posmatra; isto tako kao i odgovor na pitanje, je li posjed fakt ili pravo.

[20]) U cit. sistemu Szladits-Piškulić-Gjergj tvrdi se (str. 28.), da je »smetani posjednik po zastarjelom zakonu (XXII.: 1802. i XIII.: 1807.) u roku od jedne godine mogao posjed uzeti natrag bez posredovanja suda. Danas toga prava više nema«. Prije svega nije ta samovlast dana smetanomu posjedniku u ta dva zakona, koji o tom ne sadrže nikakov propis, nego u vanrednim starijim zakonima i pravilima. A onda čim se obrazlaže tvrdnja, da toga prava više nema? Zakoni, koji ga davaju nisu bili ukinuti ni derogirani a judeks-kurijalna komisija je vratila na snagu ugar. pravo, koje je važilo prije uvedenja austr. gradj. zakonika u Ugarsku. Napokon, što je glavno, kada bi to pravo samovlasti bilo sada zabranjeno, u čemu bi našli pravni osnov dopuštenosti prigovora vitiosae possessionis ab adversario?

Digitized by Google

posjed nedopuštenom samovlašću; pravom dopuštena samovlast protiv otimača posjeda proširuje se analogijom i na sve druge slučajeve protivupravnoga pribavljanja posjeda; violentia nije samo nasilje nego svako samovlasno protivupravno postupanje. Posljedica pravom dopuštene samovlasti jest, da vicijozni posjednik nije ni u sum. pos. parnici zaštićen prema onome, od koga je posjed vicijoznim načinom pribavio; tuženiku, koji je vicijozno oteti mu posjed samovlasno uspostavio, pa zato bio tužen na repoziciju, dan je prigovor vitiosae possessionis ab adversario; ali ovim prigovorom postizava on odbijanje tužbe samo onda, kada ga je podigao prije, nego je istekla godna dana, otkada je parnički protivnik pribavio od njega posjed vicijoznim putem; vicijozni posjednik, koji je godinu dana bio ostavljen na miru, zaštićen je posesorno i protiv onoga, od koga je posjed vicijozno pribavio; prema trećim licima, kojih se njegova vicijoznost ništa ne tiče, zaštićen je vicijozni posjednik uvijek, bez obzira na trajanje njegova posjeda.

Posjednik je dakle u ugar. pravu, u prvoj godini posjedovanja zaštićen samo relativno, jer nije zaštićen prema onome, od koga je posjed vicijoznim načinom pribavio; poslije godinu dana nesmetanoga posjedovanja zaštićen je prema svakomu.

Opseg zaštite proteže se na posjed nekretnina, pokretnina i prava, (jura possessionaria); prava, koja imaju posesornu zaštitu, treba prema tome ograničiti na stvarna prava i na one pravne odnošaje, kojima je bitna sadržina u ovlaštenju trajnoga upotrebljavanja tjelesnih stvari. (Svršit će se.)

Pitanje pobijanja jednoga ministarskog objašnjenja, koje je u protimbi sa zakonom.

Priopćio dr. Valdemar L u n a č e k, tajnik trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu.

Čl. 8. zakona o porezu na poslovni promet od 31. siječnja 1922. normira oslobodjenja od toga poreza. Po t. 12. ovoga člana ne potpada plaćanju poreza na poslovni promet: »Promet proizvoda kućevne industrije, u koliko se njome bave isključivo porodični članovi bez pomoćnika, i promet sitnih zanatlija, koji oni obavljaju u vidu zanimanja sa najviše dva stalna pomoćnika ili službenika«. U čl. 17. cit. zakona ovlašten je ministar financija, da propiše pravilnik za izvršenje i primjenu zakona. U tom pravilniku od 10. veljače 1922. N. P. br. 4794 kod čl. 8. t. 12. gotovo je doslovno ponovljena citirana odredba zakona i to ovim tekstom: »Proizvodi kućevne industrije u naročito ograničenom obimu — isključivo u porodičnom krugu — i proizvodi odnosno promet malih,

Ta ovaj prigovor ima za pretpostavku, da je tuženik samovlasno uspostavio svoj posjed i da je na to samovlasno uspostavljanje pravom ovlašten!

Digitized by Google

sitnih zanatlija (obrtnika), koji rade sa najviše dva stalna pomoćnika ili službenika (šegrta, naučnika)«. K ovoj je točci generalna direkcija neposrednih poreza u Beogradu raspisom od 27. prosinca 1922. br. 32478 izdala svim područnim financijalnim vlastima slijedeće objašnjenje: »Po propisu čl. 8. t. 12. zakona o porezu na poslovni promet oslobodjen je ovoga poreza promet onih sitnih zanatlija, koji promet obavljaju u vidu zanimanja t. j. l i č n o g a r a d a u k u ć i, izradom ili preradom po naručbi bez uloženog obrtnog kapitala i koji nemaju otvorene radnje, a rad im se zasniva samo na upotrebi radne snage i zanatske vještine, pa to bilo sa jednim ili dva naučnika ili pomoćnika. Sve ostale zanatlije, koji imadu otvorene radnje za izradu i promet svojih izradjevina i koji se uopće zadužuju neposrednim porezom na radnju (tecivarinu) bez obzira na veličinu kapitala i broj pomoćnog osoblja, s kojim radnju obavljaju, podleže plaćanju poreza na poslovni promet po odredbama ovoga zakona«.

Ovim je rješenjem po našem mišljenju svakako povrijedjen zakon. Član 8. točka 12. zakona o porezu na poslovni promet govori o zanatlijama, koji promet obavljaju u v i d u z a n i m a n j a s najviše dvije pomoćne sile — i ništa više. Prema tome se po jasnom slovu zakona ima smatrati, da su svi zanatlije, koji vode svoj posao s najviše dvije pomoćne sile oslobodjeni od plaćanja poreza na poslovni promet. Tumačenje generalne direkcije neposrednih poreza unosi u zakonom fiksirani pojam jednu restrikciju, koja u zakonu nije sadržana, pa je prema tome protuzakonita. Tumačenje izraza »zanimanje« tako, da se pod tim ima razumijevati samo t. zv. kućna industrija i ništa više, nema nikakova oslona ni u citiranom zakonskom tekstu ni u jezičnom pogledu. Nije nam doduše poznato obrazloženje motiva ovoga zakona, ali, sve da je u tim motivima pojam »zanimanje« ovako rastumačen, ne bi se zakonski tekst smio ovako tumačiti, jer u njem ovakovo značenje pojma zanimanje nije došlo do izražaja. Osim toga nema ministar finansija po citir. čl. 17. zakona ovlaštenje za tumačenje i eventualno nadopunjenje zakona, već je samo ovlašten, da izda pravilnik za i z v r š e n j e i p r i m j e n u zakona. Prema tome nije ni s ovoga gledišta generalna direkcija neposrednih poreza imala pravo za restriktivnu interpretaciju jedne odredbe zakona o porezu na poslovni promet.

Naveli smo ovaj slučaj samovoljnoga tumačenja jedne zakonske ustanove po vrhovnoj administrativnoj vlasti s razloga, što je on u nizu ostalih sličnih slučajeva, koji su se desili u našoj administraciji, interesantan s praktičnoga gledišta, jer pogadja velik broj malih zanatlija u zemlji ondje, gdje su najosjetljiviji, naime na području poreza. No u vezi s tim treba iznijeti i pitanje mogućnosti pobijanja ovakova općeg administrativnog akta, kojim je povrijedjen zakon, putem naših upravnosudskih instancija.

Zakon od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima normira u čl. 15., da »administrativni spor postoji ondje, gdje

Digitized by Google

je aktom upravne vlasti povrijedjeno kakovo pravo ili kakov neposredni lični interes tužioca, zasnovan na zakonu«. Dosadanji komentatori[1]) zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima zauzeli su prema tome stanovište, da se putem upravnoga sudovanja mogu napadati odnosno pobijati i t. zv. opći administrativni akti (uredbe, naredbe, načelna rješenja i t. d.), dakle oni administrativni akti, koji nisu izdani u jednom konkretnom sporu, već općenito, apstraktno za izvjestan broj istovjetnih slučajeva tako, da se ti akti neposredno ne obraćaju jednomu pojedincu. Mogućnost je administrativnoga spora i u ovakovim slučajevima naravski vezana na ove zakonske uvjete: 1. da je dotičnim općim administrativnim aktom povredjeno neko pravo ili neki neposredni lični interes pojedinca (objektivni administrativni spor treba da je subjektivan) i 2. da se ne radi o slučaju iz čl. 19. točke 4. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, t. j. da je upravna vlast pozitivnim pravom ovlaštena, da dotični opći administrativni akt izda po svojoj slobodnoj ocjeni. Ispravnost shvaćanja, da se i opći administrativni akti mogu pobijati putem administrativnoga sudstva, dokazuje[2]) napose propis čl. 14. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima od 5. rujna 1922. br. 46321. koji propisuje, da se sve odluke i presude državnoga savjeta, koje se tiču važnosti odredaba, moraju uvrstiti u naročiti spisak, koji se nalazi kod predsjednika državnoga savjeta. Isto tako predvidja čl. 68. zakona od 26. travnja 1922. o oblasnoj i sreskoj samoupravi, da je državni savjet nadležan, da prosudjuje zakonitost oblasnih uredaba.[3])

Kada je riječ o oblasnim uredbama treba doduše spomenuti, da njihovo ocjenjivanje po državnom savjetu u smislu cit. zakonskoga propisa nije jedan posve siguran argumenat u prilog ovdje zastupanoga stanovišta i to s razloga, jer bi se mogla prilično dobro braniti teza, da ono, što vrijedi za oblasne uredbe, ne mora vrijediti za ostale opće administrativne akte, koji su izdani od strane pojedinih resornih ministara. Medjutim propis cit. čl. 14. uredbe o poslovnom redu daje nam u tom pogledu najjače uporište. Provedbena naredba izdana jednomu zakonu ima dakle prema izloženomu karakter takova općega administrativnog akta, koji dopušta administrativni spor, izuzevši, da je dotični zakon ovlastio nadležnoga ministra, da propiše bliže odredbe za izvršenje zakona po svojoj slobodnoj ocjeni ili da mu je takovo ovlaštenje dano za pojedine odredbe zakona. Vidjeli smo, da zakon o porezu na poslovni promet ne daje ministru financija takova ovlaštenja, a to se kod jednoga poreznoga zakona i ne bi dalo opravdati.

Nameću se sada pitanja: 1. Kojim načinom može porezovnik (mali zanatlija), kojemu je odmjeren porez na poslovni promet na

[1]) Ljubomir Radovanović: Odluke državnog savjeta 1919.—1922. Beograd 1924. str. 37. i Celso Cavalieri: Komentar zakona od 17. svibnja 1922., Zagreb 1925., str. 30.

[2]) Lj. Radovanović l. c. str. 37. i 74.

[3]) Vidi Cavalieri str. 33.

Digitized by Google

temelju krivoga tumačenja zakona, sadržanoga u citiranomu raspisu generalne direkcije neposrednih poreza od 27. prosinca 1922. br. 32478, te povrijedjeno pravo, normirano u čl. 8. točke 12. zakona, iznijeti taj administrativni spor na rješenje organima našega upravnoga sudovanja? — 2. Koji će efekat imati eventualno polučeno pozitivno rješenje toga organa na primjenu protuzakonitoga raspisa u specijalnom iznesenom sporu i generalno?

Što se tiče prvoga pitanja, valja napomenuti, da zakon o porezu na poslovni promet normira u čl. 10. i 15. slijedeći postupak glede odmjere poreza i glede žalbenoga puta: Svim poreznim obveznicima, koji nisu dužni voditi knjige obavljenoga prometa[4]) odmjeruje iznos poreza nadležni porezni odbor za tecivarinu na temelju propisane porezne prijave. (čl. 10.). Protiv odmjere poreznoga odbora može se porezovnik na području Srbije, Crne Gore i Vojvodine žaliti generalnoj direkciji neposrednih poreza u Beogradu, a na ostalim područjima naše države nadležnim delegacijama ministarstva financija. Rješenje drugostepene vlasti je izvršno (2. alineja čl. 15. zakona), t .j. protiv njega nema mjesta daljoj žalbi u redovitom administrativnom postupku. Ova odredba medjutim ne može po našem mišljenju isključiti podnašanje žalbe kod nadležnog organa upravnoga sudovanja. Ako bi se naime ovakova odredba, koju vrlo često nalazimo u našim zakonima, na ovaj način shvatila, mogla bi se nadležnost upravnosudskih organa naprosto izigrati na svim područjima javne uprave, a to bi bilo u protimbi s definicijom administrativnoga spora, sadržanoga u čl. 15. i 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.[5]) Prema tome ima porezovnik, mali zanatlija s najviše dvije pomoćne sile, kojemu je odmjeren porez na poslovni promet, protiv rješenja delegacije ministarstva financija pravo žalbe na upravni sud (čl. 18. zakona o drž. savjetu), a protiv rješenja generalne direkcije neposrednih poreza na državni savjet. Pretpostavljamo, da će delegacije ministarstva financija, a isto tako i generalna direkcija neposrednih poreza svaku žalbu, koja je podnesena od strane sitnih zanatlija na osnovu čl. 8. točke 12. zakona o porezu na poslovni promet, odbiti, pošto su delegacije kao podčinjeni administrativni organi vezane na objašnjenje generalne direkcije neposrednih poreza, dok generalna direkcija ne će sama dementirati svoje objašnjenje.

Što se tiče dosadanje prakse državnoga savjeta treba napomenuti, da ni u Radovanovićevoj zbirci ni u komentaru gosp. Cavalieria nije naveden nijedan slučaj, u kojem bi državni savjet meritorno rješavao o važnosti jednoga općega normativnoga propisa. Ima samo nekoliko slučajeva, u kojima je državni savjet zabacio žalbe protiv uredaba i to zbog pomanjkanja aktivne legitimacije od strane tužitelja. Državni je savjet do sada konsekventno zauzimao stajalište,

[4]) Knjigu moraju voditi sva društva, obvezana na javno polaganje računa, društva s ograničenim jamstvom te sve one radnje, čiji godišnji promet premašuje dinara 360.000 godišnje.

[5]) Vidi Rudolf Poić, Porez na prometni posao. Zagreb 1924. str. 19.

Digitized by Google

da pojedina profesijonalna ili stručna udruženja ne mogu tužbom na državni savjet osporavati važnost općih administrativnih akata, čijim su odredbama povrijedjena izvjesna zakonom zaštićena prava ili neposredni lični interesi njihovih članova. Prema tome i u našem slučaju nije po dojakošnjoj praksi državnoga savjeta moguće pobijati citirani raspis generalne direkcije neposrednih poreza općenito putem tužbe, podnesene od strane jednoga profesijonalnog obrtničkog udruženja ili od strane jedne komore, kao poluzvaničnoga reprezentanta općih privrednih odnosno specijalno zanatlijskih interesa. Državni naime savjet stoji principijelno na stajalištu subjektivnog administrativnoga spora i prema tome smatra se nenadležnim za rješavanje u svim onim slučajevima, u kojima postoji t. zv. objektivni administrativni spor. Nije još rasčišćeno pitanje, da li ova praksa državnoga savjeta potpuno odgovara ustrojnomu zakonu ili ne, pa stoga treba sačekati, kako će se ovo prijeporno pitanje na bazi postojećega zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima vremenom riješiti.

Po francuskoj doktrini predleži u ovakovim slučajevima objektivni administrativni spor, za koji se francuski državni savjet smatra nadležnim, te bi prema tome žalbu protiv jedne uredbe, kojom je povrijedjen zakon, mogao podnijeti svatko, koji ima bilo kakov neposredni interes, t. j. svaki, tko je dotičnom povredom zakona tangiran. U našem slučaju bili bi to svi mali zanatlije s najviše dvije pomoćne sile (contentieux pour excès de pouvoir).

Medju do sada publiciranim rješenjima državnoga savjeta našli smo jedno od 5. ožujka o. g. br. 24445 ex 1924.,[6]) kojim je odbijena tužba saveza špeditera Jugoslavije, koji je tražio, da se ukine jedan raspis ministra financija, jer da je u protimbi sa čl. 273. carinskoga zakona. I ovdje je državni savjet savezu špeditera Jugoslavije porekao aktivnu legitimaciju, sa slijedećom interesantnom motivacijom: »Da tužilački savez špeditera Jugoslavije nije podnio tužbu protivu takova jednog akta upravne vlasti, kojim se u konkretnom slučaju vrijedja pravo kakova pojedinca kao kakova pravnoga lica, već je podnio tužbu u stvari protivu jedne uredbe, kao općega pravnoga propisa. Državni savjet kao upravni sud nema pravo, da osporava važnost takova jednoga pravnoga propisa u cjelini, već samo njegovu primjenu u svakom konkretnom slučaju. Ako propisi ovakove vrste nisu u saglasnosti sa zakonom, njih ima pravo da u cjelini stavi van snage jedino Narodna Skupština u smislu čl. 94. ustava. Prema tome ovdje se ne može zasnivati administrativan spor u smislu čl. 15. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, pošto u ovom slučaju postoji čak i slobodna ocjena upravne vlasti, resp. ministra financija, hoće li ovaj raspis povući ili ne. Iz tih razloga je tužba tužilačkoga saveza špeditera Jugoslavije odbačena kao nedopuštena na osnovu čl. 24. u vezi čl. 19. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima«.

[6]) Ekonomist br. 4 ex 1925. str. 327.

Digitized by Google

Tumačenje državnoga savjeta, koje je ovdje zauzeto glede generalnog ukidanja uredaba, nije u skladu sa čl. 94. ustava, na koji se rješenje poziva. Čl. 94. ustava govori naime o uredbama posebne vrsti, t. j. o takovima, koje su izdane na osnovu zakonskoga ovlaštenja. I samo za ove uredbe propisuje citirani član ustava, da se mogu staviti van snage u cjelini ili djelomice jedino rezolucijom Narodne Skupštine. Prema tome je jasno, da za druge opće administrativne akte primjerice za razne pravilnike i provedbene naredbe, izdane po pojedinim resornim ministrima za izvršenje odnosno primjenu izvjesnoga zakona, ne može važiti propis citiranoga člana ustava. Argumentacijom a contrario dolazimo naprotiv do zaključka, da je državni savjet nadležan, da ovakove pravilnike odnosno one njihove ustanove, koje su u protimbi sa zakonom, radi čije primjene su izdani, u cijelosti stavi van snage. Ovo stanovište nije doduše expressis verbis kodificirano u samom zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima, ali je jasno precizirano u citiranom čl. 14. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima koji je izdan na temelju ovlaštenja iz čl. 47. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, pa se prema tome taj poslovni red ima smatrati uredbom zakonskoga značaja u smislu čl. 94. ustava.

Kao rezultat svega izlaganja možemo konstatirati slijedeće: Državni savjet može na osnovu žalbe, podnesene od strane jednoga porezovnika, kojemu je odmjeren porez na poslovni promet u protimbi sa čl. 8. točka 12. zakona o porezu na poslovni promet, ne samo in concreto riješiti, da je odnosna odmjera poreza nezakonita, nego može staviti van snage raspis generalne direkcije neposrednih poreza od 27. prosinca 1922. br. 32478, jer je tim raspisom povrijeđen zakon.

Ogulinska imovna općina i jedan predratni ugovor o sječi šume Krasnica.

Napisao ing. Andre P e r u š i ć, šum. nadsavjetnik u Ogulinu.

Pravoužitnici su ogulinske imovne općine ove godine napisali i u Ogulinu izdali knjižicu pod naslovom »Kako madjarski kapitalisti, strani državljani, pljačkaju šume u Hrvatskoj. Jedan primjer nezadovoljstva Hrvata i Srba u Hrvatskoj«. Poznat mi je interes neke dnevne naše političke štampe povodom izdanja ove knjižice. Zato smatram potrebnim, da tegobe i želje našega naroda, iznesene u ovoj knjižici upotpunim tako, da čitava stvar bude prikazana objektivno i potpuno. Zbog lakšega razumijevanja predmeta potrebno je reći nešto o šumskim ugovorima ili ugovorima o sječi stabala.[1]

[1] U Srbiji je uobičajen naziv ugovor o zakupu šume. (Zakupiti šumu, zakupac šume).

Digitized by Google

Šuma nam daje drvo, pašu, lišće, plodove stabala, koru, divljač. Glavni proizvod šume, drvo, iskorišćuje se po odredjenoj osnovi, ako je šumsko-gospodarstvo uredjeno, ili se iskorišćuje po želji vlasnika, u koliko se tomu ne usprotivi državna vlast zbog opće važnosti šume kao konservatora tla, regulatora vodenih i zračnih lokalnih struja ili iz drugih kakovih javnih razloga ili interesa. Drvo se nalazi na izvanje i kupovanje stabala ne smatra se kupoprodajom nekretnina, vjesnoj šumskoj površini u obliku stabala, koja stoje ili leže. Prodaja ako se po pandektarnom pravu i po § 295. o. g. z. stablo, dok nije rastavljeno od zemlje, smatra nekretninom, dakle sastavnim dijelom zemlje. Tek kada se stabla posjeku, t. j. rastave od zemlje, postanu pokretna stvar.

Iz toga razloga kao i iz razloga, koji ćemo niže navesti (relativna odredjenost objekta prodaje), smatraju se ovakovi pravni poslovi po pravnoj literaturi pogodbama o budućim stvarima i teoretski rečeno, pravni učinci nastaju časom odjeljenja. Bez obzira na mišljenja o pravnoj naravi stabla, o vremenu i načinu sticanja posjeda i vlasništva kupljenoga drva, u običnom životu smatra se, da je kupac izvjesnoga broja stabala postao posjednikom kupljenih stabala onda, kad mu se ova predaju u šumi u fizički posjed, a vlasnikom postane onoga časa, kada stablo rastavi od zemlje i plati kupovninu. — Prodaje drva vrše se u manjim i većim količinama na kratke ili duge rokove od više dana na više decenija. Javne jurističke osobe vrše velike prodaje putem javnih licitacija a pismenih ponuda na više[2].

Ugovori na više godina zovu se i periodički ugovori, jer se medjusobna podavanja (drvo i novac) vrše svake godine ili u nekim vremenskim razmacima do iscrpljenja svega prodanoga drva. Bitne ustanove ovakovih dugoročnih periodičkih ugovora jesu ove: predmet kupoprodaje; — način prodaje; — kupovnina i plaćanje kupovnine; — kaucija; — način doznake, sječe, preradbe, izvoza; — kontroliranje sječa; — mijenjanje ugovora (produživanje, cesija); — razne sankcije i javno-pravne kautele, druge dispozicije.

Stabla, koja su izložena prodaji, mogu biti raznoga broja, razne vrsti, starosti, oblika, kakvoće; mogu se prodavati u cijelosti ili samo dio stabla do odredjene debljine ili samo odredjene kvalitete; mogu se nalaziti jedno do drugoga ili se samo stanovita točno odredjena stabla prodavaju, a druga ostanu[3]) tako, da se na izvjesnom prostoru prodaje samo jedan odredjeni broj stabala ili odredjena dimenzija ili vrst ili kvaliteta stabala ili stanovita količina drva i stanovita kvaliteta. Predmetom su takove prodaje i takova stabla, koja će se osušiti, oboljeti, skršiti, izvaliti, ozlijediti. Kod ovih prodaja ne može biti poznato, je li stablo zdravo i posve pravilno t. j. za kupljene svrhe upotrebivo. Ove se okolnosti redovito naslućuju. Predmet kupoprodaje nije dakle u svakom ugovoru posve jasno odredjen i označen,

[2] U Francuskoj s popustom.

[3]) Francuzi kažu reservna stabla.

Digitized by Google

odbrojen, odmjeren pa ni onda, kada se drvo prodaje na broj stabala i kraj najtočnije stručne procjene pojedinoga stabla (na pr. skupocjenih slavonskih hrastika). U ugovorima više puta stoji, da se prodaje približan broj stabala, približna masa drva, na izvjesnoj površini. Ovako se čini naročito kod prodaja velikih masa manje vrijednosti na duže vrijeme (na pr. prodaja jelovine i bukovine), dok se prodaja skupoga drva vrši na kraće vrijeme i u manjim količinama, paušalno (na pr. slavonska hrastovina).

Po § 930. o. g. z. ne odgovara prodavaoc za nedostatke, ako stvari prodaje napoprijeko, t. j. onako, kako stoje i leže bez broja, mjere i vage. Zato se u šumskom ugovoru izrično napomene, da prodavaoc ne jamči ni za kakvoću ni zakolikoću stabala. Cijenu za drvo, koje se prodaje, traži prodavaoc na razne načine ili paušalno t. j. točno odredjenu svotu novca u gotovu bez detaljnijega obračunavanja. Ovako se čini, kada je točnije odredjen predmet prodaje. Ili se plaća odredjena cijena po stablu odredjenih dimenzija, vrsti i kvalitete, ili po jedinici, jednom kubičnom metru (1 m^3) gradjevnoga drva, ili jednom prostornom metru ogrijevnoga drva tako, da se prema faktično izradjenoj količini gradjevnoga drva izvrši detaljni obračun. Ovako se čini, kada je predmet prodaje približno odredjen. Potonji se način zove i prodaja uz naknadnu premjerbu.

Sam se način prodaje vrši po prethodnom javnom proglašenju, javno i povjerenstveno u odredjeno vrijeme redovito nadmetanjem i to usmenim za manje objekte, a za veće pismenim u zatvorenim kovertama. Redovito se nudjaju cijene veće od traženih. Katkada se i ne označuje cijena, već se ostavlja na volju nudiocima, da ponude, tko što hoće. Ima i drugih manje važnih licitacija.

Poslije donošenja zaključka dražbenoga povjerenstva nije kupoprodajna pogodba svagda konačno sklopljena. Kod državnoga šumarstva odlučuje o dražbenom činu i potpisuje ugovor u ime države ministar ili po njemu ovlašteni organ, dok se kod ostalih kategorija vlasništva koje stoji pod javnim (državnim) nadzorom, sklapa pogodba odmah, te je nudioc, kupac, obvezatan na vršenje ugovora, dok je prodavaoc pravno obvezan istom, ako i kad taj zaključak predstavnika prodavaoca odobri nadležna državna vlast. Ovo je pravno neispravno, ali se prakticira iz administrativnih razloga.

Cijena za drvo zove se šumska taksa ili cijena na panju. Šumarski stručnjaci utvrde tu cijenu kalkulacijom cijene, koja se u šumskoj trgovini dobije za jedinicu gotove izradjene robe na nekom drvnom tržištu ili za vrijednost gotove robe u vagonu drž. željeznice, odbijajući troškove pilenja ili detaljne preradbe, izvoza iz šume, izradbe, sječe, kamata, ostalih troškova itd. Ili, što je isto, utvrdi se cijena analizom cijena počevši od troškova sječe u šumi do stovarišta gotove robe na tržištu. Za bolje razumijevanje ovoga predmeta spominjem, da je cijena drva na panju, dakle surovine u oblom i stojećem stanju s korom, vrlo malena prema cijeni jedinice gotove robe i iznaša, kako gdje, u slavonskim skupocjenim hrasticima po

Digitized by Google

prilici ½ a u našim kapelskim jelvicima i bukvicima ⅛ od vrijednosti gotove robe. U planinskim krajevima, gdje nema drva bolje kvalitete osim neznatnoga broja javorovine, šumska je taksa vrlo neznatna, dok režiju tereti izvoz iz šume i rezanje. Kupovnina se plaćala prije za manje i vrijednije objekte u gotovu unaprijed, a za veće objekte kod dugoročnih ugovora godišnje u obrocima prema količini izdanoga materijala. Danas, kraj nestašice novca, čine se skrajnje pogodnosti u plaćanju kupovnine, i ako se ovo protivi bitnim pravnim potrebštinama (rekvizitima) jedne pogodbe.

Eksploatacija, iskorišćavanje, crpljenje kupljenoga drva kod dugoročnih ugovora vrši se tako, da se cijeli prodani kvantum razdijeli na jednake godišnje sječine (sjecišta) odnosno približno jednaki godišnji kvantum, koji se iz važnih šumsko-gospodarskih razloga mora pravovremeno izraditi i izvesti, inače nastaje prekršaj, povreda, narušaj ugovora. U koliko kupac uvjeri prodavaoca, da nije mogao izvršiti ugovor iz razloga predvidjenih ugovorom, a to je redovito viša sila, rat, elementarne nepogode, epidemičke bolesti ljudi i stoke, generalni štrajk, produži se rok sječe i izradbe na odredjeno vrijeme. Inače, u koliko nema razloga više sile, može prodavaoc produženje rokova ne dozvoliti, već zadržati u svoju korist neposječeno odnosno neizveženo drvo ili dati novi rok traženjem izvjesnih koristi za sebe, na pr. da kupac povisi šumsku taksu, ako je šuma jeftino prodana, ili traženjem neke paušalne novčane odštete, koja ima predstavljati gubitak[4]) za šumovlasnika zbog produživanja rokova.

Sada prelazimo na samu stvar. Krajiške imovne općine predstavlja gospodarski odbor od pet lica, koja su većinom seljaci. Taj odbor zastupa imovnu općinu u svim njezinim pravnim poslovima, dakle u našem slučaju sklapa ugovore o prodaji šuma po prethodnoj odobrenoj šumsko-gospodarskoj i drvo-sječnoj osnovi ili dozvoli nadzorne vlasti po javno oglašenoj licitaciji u javno držanoj sjednici. Ovakov zaključak odbora dobiva pravnu valjanost istom po odobrenju vrhovne nadzorne vlasti. Ovu nadzornu vlast na samoj sjednici zastupa vladin povjerenik za dotičnu imovnu općinu i on može zasebno nadzornoj vlasti poslati svoj izvještaj i mišljenje. Inače to redovito čini stručni šumarski ured imovne općine.

Radi se o iskorišćivanju šume Krasnica ogulinske imovne općine u planini Maloj Kapeli na štetu te općine[5]). Eksploatira se na površini od 3.600 kat. jutara jedna planinska jelova i bukova prašuma, koja se po izvjesnom vremenu ima dovesti u urednije preborno

[4]) Gubitak na prirastu nemogućnost izvršavanja ogojnih radnja i prema tomu umanjivanje redovitoga godišnjega prihoda i nemogućnost izvršavanja redovnoga upravnoga i gospodarskoga poslovanja i ostalo.

[5]) U našem šumarskom listu spomenut je način iskorišćavanja te šume u br. 1., 2., 3. od 1921. god. pod naslovom »Naučna ekskurzija slušača šumarstva« na str. 15., a u br. 1. do 3. iz god. 1920. na str. 45. pod naslovom »Naše šume« prikazana je u kratko štetnost toga ugovora za ogulinsku imovnu općinu.

Digitized by Google

stanje. Šume su u Maloj Kapeli u predjelu Krasnice s jedne strane bile nepristupne, a s drug strane nisu pravoužitnici trebali tih šuma. Nagomilane su dakle znatne prištednje na drvu. Šume državne, zatim ogulinske i otočke imovne općine na planinama Velike i Male Kapele, te Plješivice propadale su zbog pomanjkanja komunikacija i upravo novo izgradjena lička željeznica trebala je da te dvije imovne općine izvuče iz sve težeg položaja, u koji su dolazile zbog slabe vrijednosti svojih šuma. Ogulinska je imovna općina svoje veće rezerve prodala pred svjetski rat, da s tim kroz duže vrijeme osigura pokriće svojih proračunskih potreba.

Po pravoužitnicima izdana knjižica, koja je u početku spomenuta, ima informativan karakter s apelom na zastupnike naroda i nadležne faktore, da pomognu imovnoj općini, jer ona na tom ugovoru gubi godišnje preko jedan i pol milijuna dinara. Pošto je namijenjena široj javnosti, napisana je popularno; jedino je odštampana strogo stručna kalkulacija cijena drva i šumske takse na panju. prikazan je historijat ugovora sa firmom Spitz, prenos ugovora na novu firmu i sadanje stanje poslovanja. Knjižica je zanimljiva i poučna više sa pravne i upravne nego sa šumarske stručne strane. Iz te spomenute knjižice iznijeti ćemo pred čitaoce samo najvažnije, te o nekim navodima reći i svoje mišljenje.

Osim ovoga na snazi su danas još dva predratna ugovora, jedan sa firmom Ogulin, a drugi sa D. Vilhar. — Po prvom ugovoru sa t. t. Ogulin-Lika d. d. za industriju drva u Zagrebu od 20. travnja 1912. prodano je u velikoj Kapeli: 28.116 jelovih, 30.676 bukovih i 2.786 javorovih stabala. Drvo se izvozi iz šume šumskom cestom, izgradjenom po ogulinskoj imovnoj općini u duljini od 167 klm. u Ogulin na pilanu firme. — Rok sječe i izvoza bio je do kraja god. 1920. odnosno 1922 god. — Drvna masa iznašala je: jela i smreka 71.696 m^3; bukva 48.775 m^3; javor 5.451 m^3 gradjevnoga drva. — Drvo sposobno za gorivo nije prodano, već je ostavljeno za podmirenje pravoužitničkih potreba na gorivu.

Cijena je poprečno po stablu iznašala za jelu i smreku K 16.59; bukvu K 7.79 i javor K 15.51. Sa stanjem od kraja veljače 1923. izračunan je gubitak imovne općine zbog pada krune sa 1,365.217 D.

Drugi je ugovor sa tt. D. Vilhar iz Sušaka od 3. lipnja 1914. u dvije skupine: 19.070 jelovih stabala sa 48.729 m^3, 17.019 bukovih stabala sa 26.630 m^3 i 3.009 javorovih stabala sa 5.615 m^3 gradjevnoga drva. Izvaža se iz šume na vlastitu pilanu Josipdol na drž. željeznici svega 22 kilometra. — Cijena je poprečno stablu iznašala za jelu i smreku K 21.40, bukvu K 9.34 i javor 22.38. — Rok izradbe i izvoza traje do god. 1923. Na ovom ugovoru izgubljeno je do kraja veljače 1923. 2,091.344 D.

Treći ugovor, o kojem je riječ u knjižici, jest sa t. t. Arnold Spitz iz Budapešte od 18. prosinca 1913. Na 10 godišnju eksploataciju prodano je pod imenom »Veleprodaja Krasnica« u Maloj Kapeli oko 51.068 jelovih, 69.776 bukovih i 6.834 javorovih stabala sa aproksimativnom totalnom drvnom masom od 284.255 m^3 jelovine, 171.897 m^3

Digitized by Google

bukovine i 43.076 m³ javorovine na površini od 3631.45 kat. jutara bez naknadne premjerbe, dakle paušalno. Svake godine doznačivao se firmi godišnji etat, izvjestan broj stabala, koji se nalazio na odredjenoj godišnjoj sječini. Po uplati odredjene kupovnine izdavala se šumska doznačnica. Temelj obračuna bio je ovaj: Šuma je prodana po stablima, a ne po kubicima. Pojedino stablo procijenjeno je i to: jelovo na 2.62 m³ tehn. drva i 3.23 m³ ogrjeva prodano za 11.14 K; bukovo na 1.58 m³ teh. drva i 1.39 m³ ogrjeva prodano za 11.14 K; javorovo na 2.37 m³ tehn. drva i 4.46 m³ ogrjeva prodano za 23.84 K. Prema § 18. sječni se red imao udesiti po želji kupca tako, da se istovremeno doznače u prvoj sječini jelova i smrekova stabla iznad 50 i 45 cm. prsnog promjera, a u drugoj bukova i javorova iznad 45 i 40 cm. U svakoj je sječini imao kupac pravo raditi dvije godine, a dalje dvije izvažati. Kupovnina se plaćala do 1. svibnja svake godine. Ugovor se mož produžiti samo u slučaju, ako bi kupac uslijed elementarnih nepogoda, priljepčivih bolesti, rata, bio spriječen u izradjivanju i izvažanju kupljenoga drva.

Firma je izgradjivala šumsko-industrijsku željeznicu, izgradila godine 1914. pilanu u Plaškom na državnoj željeznici Ogulin — Split sa 7 gatera 10 cirkulara. Krajem ove godine imala je eksploatacija biti posve gotova. Eksploatacija je već u početku zapinjala, nije se plaćala taksa za drvo i tim se narušavao ugovor sa strane firme. — U god. 1917. postavljen je po sudu sekvestar na »Krasnicu«. Državno se je nadodvjetništvo u Zagrebu izjavilo, da je i kraj ratnoga stanja firma narušila ugovor i da se isti može razriješiti. Tadanji je šumarski odsjek odobrio bio zaključak odbora, da se ugovor ima razriješiti, ali je po nalogu bana odredjeno i peto ročište, na kojem su po navodu u knjižici izaslanici vlade izrično nalagali nagodbu i odbor je preko volje pristao na mršavu nagodbu, koja se četiri puta uzaludno pokušavala.

Pravoužitnici, argumentirajući ništetnost ugovora, navadjaju u svojoj knjižici, da je odbor uslijed nagovaranja pod pritiskom dapače prijetnjama i druge strane i organa vlasti, dakle morao protiv svoje volje pristati na nepovoljnu nagodbu. Pravoužitnici drže, da ne može biti pravno valjan ugovor, ako se dokaže, da je druga ugovarajuća stranka ili treća osoba, u ovom slučaju nadzorna vlast, nad ogulinskom imovnom općinom činila pritisak na prodavaoca u času pregovaranja, a s namjerom, da pomogne kupcu na štetu prodavaoca, dok za to nije bilo ni stručnih ni pravnih razloga. Dali je bilo nagovaranja, pritiska, prijetnje a po tom straha nepravednoga i temeljitoga, imao je prosuditi sudac (§ 870. o. g. z.).

Medjutim § 875. o. g. z. odredjuje ovako: »Ako je treći tko prisilio stranu obećavajuću na pogodbu strahom nepravednim i temeljitim, ili ju je zaveo lažnim izvješćima, pogodba je tvrda. Samo u slučaju, ako je prihvatna strana dioništvovala u dijeljenju protuzakonitom treće osobe, ili je o njem očito znati morala, ima se s njom postupati polag §§ 870.—874. isto tako, kao da je ona sama drugu stranu zastrašila ili zavela«. — Pogriješno je u tomu, što je gospo-

Digitized by Google

darski odbor ipak pristao na nagodbu, i ako je bio čvrsto uvjeren, da će biti štetna za imovnu općinu i ako je znao, da su nadležni bili spremni na razrješenje ugovora. Gospoda odbornici mogli su se razići, odnosno položiti svoju čast, a novi odbornici trebali su to isto učiniti, ako peto ročište ne uspije. Ugovor je dakle nastojanjem vlade bio popustio, što je prema izjavi odvjetnika imovne općine i obećao učiniti, ako peto ročište ne uspije. Ugovor je dakle nastojanjem vlade prvi put repariran 1. svibnja 1918. uz neku vrlo slabu odštetu ogulinskoj imovnoj općini.

Propašću centralnih vlasti na ratištima osnovali su dosadanji vlasnici te firme novo društvo »Jugoslavensku šumsku industriju«, dakle nacionalizovali društvo tako, da je u vremenu nacionalnoga zanosa došlo do cesije ugovora i nastavljen dotadanji rad na eksploataciji Krasnice. Cijena u krunama padala je sve više, i ako su cijene, pogodjene za drvo u zlatnim krunama, odgovarale najvećim mogućim cijenama u tadašnje doba u ovim krajevima. Uprava imovne općine sa odborom dolazila je s tim u vrlo težak položaj, davajući drvo u bescijenu, jer 26 K 29 fil. u god. 1919. nije imalo ni četvrtinu svoje prave vrijednosti, a vrijednost je drvu apsolutno rasla. Tečaj krune bio je ovakov: God. 1913. — 100 filira u zlatu; god. 1917. — 50 fil.; god. 1918 — 20 fil., god. 1919. — 4½ filira.

Imovna je općina trebala te ugovore odmah razriješiti na osnovu §§ 880. i 1048. o. g. z., od kojih prvi t. j. § 880. odredjuje: »Ako je stvar, o kojoj je učinjena pogodba, uzeta iz prometa prije, nego je bila predana[6]) pogodba se drži, kao da nije sklopljena«; — zatim osobito § 1048., koji odredjuje: »Ako je bilo ugovoreno vrijeme, kada se strar ima predati, pa je medjutim promijenjena stvar, koja je u pogodbi, naročito imenovana, prestala po zabrani u obrtu prolaziti ili je slučajno sasvim ili preko polovine u vrijednosti propala, pogodba se smatra kao da nije ni sklopljena«. Ovim §-om izražena je ideja ekvivalentnosti i odredjena granica, inače dolazi u pitanje opstojnost same pogodbe. U našem slučaju pao je novac u vrijednosti preko polovice naprama vrijednosti drva, koje se davalo, te je tim došla u pitanje sama pogodba, odnosno u najgorem slučaju dolazi do modifikacija, ako nije došlo do potpunoga izvršenja. Osim toga imala je ogulinska imovna općina više puta priliku, da rok izradbe i izvoza ne produži, jer firma nije sječine izradjivala i izvozila na vrijeme.

Državno nadodvjetništvo u Zagrebu, davajući svoje pravno mišljenje u pitanju razješenja ugovora izjavilo je u svojem spisu od 3. siječnja 1920. br. 6855/gr. »da je neprotumačivo, da imovna općina, produljujući ugovore posljednji put koncem godine 1918. odnosno početkom godine 1919., nije pazila na izvanredno porasle cijene drva na tržištu, te je mogla od sebe odkloniti svaku štetu. U nazočnim slučajevima moglo bi ipak doći do razrješenja ugovora jedino onda, ako dotične firme ne bi blagovremeno u smislu § 18. ugovora odnosno točke 9. dodatka k ugovoru podnijele prije izminuća roka molbu za

[6]) U ovom slučaju godišnja sječina, koja se godišnje predaje.

Digitized by Google

produljenje roka, odredjenoga za sječu stabala. Za taj slučaj može imovna općina stvoriti zaključak, da ne pristaje na produljenje roka i taj zaključak predložiti na odobrenje višoj vlasti. Odobri li viša vlast takov zaključak, tada se dotični ugovor u smislu gore navedenih odredaba samoga ugovora smatra razriješenim. Drugim se putem ne mogu ti ugovori razriješiti«.

Ugovor ima u svemu osam dodataka. Prvih pet propisuje nove rokove za izradbu i izvoz, način plaćanja, nove cijene, izmjenu nekih manje važnih ustanova. Šestim sedodatkom od 26. travnja 1919. utvrdjuje cesija ugovora na novu firmu »Jugoslavensku šumsku industriju«, obvezuje firmu, da će osnovati i tvornicu pokućstva ili celuloze ili žigica, i ugovaraju nove cijene za jelovo stablo sa 36 kruna, bukovo sa 16 kruna, javorovo stablo sa 36 kruna. Po izjavama činovnika i predstavnika ogulinske imovne općine pristao je njezin gospodarstveni odbor protiv svoje volje i teškom mukom na direktno i čvrsto nastojanje izvjesnih lica na osmi posljednji vrlo važan dodatak ugovoru od 11. listopada 1920., jer se s njim ponovo produžuju rokovi sječe, izradbe i izvoza zaostataka, odredjuje novi rok plaćanja sa 1. studnoga svake godine, rok za izradbu odredjuje sa budućom godinom, koja slijedi poslije doznake, a rok izvoza dvije godine iza roka izradbe.

Što je najvažnije u dodatku, pogodjene su nove cijene i to: za jedno jelovo stablo 176 K ili 44 Din., za jedno bukovo stablo 57 K ili 14.25 D., i za jedno javorovo stablo 176 K ili 44 D. Prema naprijed rečenom obračunu plaća se dakle: za 1 m^3 jelova tehničkoga drva 16.25 D., za 1 m^3 bukova drva 8 D. i za 1 m^3 javorova drva 16.75 D. Firma plaća za godišnji etat 242.850 Din. a trebala bi prema analizi cijena u ožujku 1923., dakle prema tadašnjim tržnim cijenama, da plaća 1,791.234 D ili za 1 m^3 jelovine tehn. 88 D., 1 m^3, bukovine tehn. 80 D. i 1 m^3 javorovine 139 D., odnosno danas za 10—15% manje, jer je cijena dinaru porasla.

S ovim dodatkom bitno je izmijenjen § 18., koji utvrdjuje uslove, pod kojima će se moći produžiti rokovi sječe, izradbe i izvoza. Dok je § 18. prije medjusobno ugovoreno, da će se rokovi sječe, izradbe i izvoza produžiti samo u slučaju rata, priljepčivih bolesti, odredjeno je novim § 18. izmedju ostaloga ovo: Na produljenje rokova, ustanovljenih ovim §-om nema kupac prava, nu za slučaj, da kupac ipak ne bi iz bilo kojih, uvaženja vrijednih, razloga mogao održati gore navedene rokove, sječe, izradbe i izvoza, imat će imovna općina u sporazumu sa svojom nadzornom vlašću dozvoliti odgodu«.

Ovakova pogodba, da će se rokovi produžiti iz bilo kojih, uvaženja vrijednih, razloga i dužnost (»imat će«) u sporazumu sa nadzornom vlasti dozvoliti odgodu, nije jasna ni ispravna. Dok je ranije stanovito i razumljivo odredjeno, kada će se produžiti rokovi, a što je neophodno potrebno, da se pobliže fiksira, dakle samo u slučajevima više sile, ovim se dodatkom ništa pobliže ne fiksira, već vrlo općenito odredjuje, da će se imati »iz bilo kojih, uvaženja vrijednih,

Digitized by Google

razloga dozvoliti«. Riječi »bilo kojih« znači svi. Koji i kakovi sve ne mogu biti razlozi vrijedni uvaženja za kupca? Za slučaj, da kupac ne bi mogao pravovremeno posjeći, izraditi i izvesti drvo, može on navesti važnije ili manje važne razloge, za koje obje stranke ne mogu nedvoumno utvrditi, jesu li uvaženja vrijedni ili ne — pogotovo, ako se ne nalaze u neprijateljskom raspoloženju. Kako je rečeno, bitni je rekvizit ugovora pravovremena godišnja sječa, izradba i izvoz stanovitoga kvantuma drva. A za promjenu ovoga bitnoga uslova ustanovljeni su ovako suviše oćpeniti »nerazgovijetni (tamni) izrazi«, koji bi se u smislu § 915. o. g. z. imali tumačiit na štetu onoga, koji se njima služio. Ovome naprotiv tumače se ovi izrazi na štetu ogulinske imovne općine, odnosno oteščano je raspravljanje i odlučivanje odbora o tom tako, da je ministarstvu prepuštena odluka. Za ovakovom je stilizacijom išla firma, kako ona ne bi zavisila o »samovolji« ogulinske imovne općine. Jer, ako ne bude ogulinska imovna općina produžila tražene rokove, učinit će to za nju ministarstvo t. j. ogulinska imovna općina nije više po ugovoru vlasna da odlučuje o bitnostima ugovora, a to je pravno neodrživo.

Jedan me je činovnik igulinske imovne općine uvjeravao,, da je ta (novija) stilizacija unešena u dodatak s namjerom, da se ti razlozi za produženje učine još težima, nego što su prije bili, jer se dokazalo, da ni rat nije bio zaprekom za vršenje ugovora, jer je bilo dovoljno radnika, jer je drvo trebalo i u razne svrhe, te da bi bilo apsurdno, kada bi gospodarski odbor, koji odlučuje o tom, koji su razlozi uvaženja vrijedni, i koji ima nešto da dozvoli firmi na štetu imovne općine, uvažavao i sitne razloge firme za produženje rokova. Dopuštamo dobru namjeru ogulinske imovne općine, ali ona nije došla do izražaja. Mjesto riječi »bilo kojih« trebalo je barem reći na pr. »osobitih« ili što slično.

Ugovori o prodaji stabala za sječu jesu dvostrani, po kojima obje strane »prenose prava jedna na drugu i zamjenito ih prihvaćaju« (§ 864. o. g. z.). Ne mogu nikako biti višestrani, što je u ovom slučaju nastupilo, jer je odredjena i treća strana, državna vlast, koja suodlučuje za slučaj produživanja rokova sječe i izradbe. Izvan sumnje jest pravo države kao nadzorne vlasti nad ogulinskom imovnom općinom, da svaku samovolju sa strane predstavnika ili organa imovne općine spriječi i kaznom, dakle redovitim administrativnim putem, posve nevezano od sudjelovanja kod sklapanja pogodbe. Jugoslavenska šumska industrija nije dakle valjano mogla utvrditi pogodbu sa dva sukontrahenta t. j. sa ogulinskom imovnom općinom i sa državom u pravcu, da je potreban sporazum države i imovne općine. Država kao nadzorna vlast ima pravo odobriti ili neodobriti slobodno izraženu volju ogulinske imovne općine u pogadjanju sa drugom strankom. Ovu ustanovu ugovora treba što prije izmijeniti i nadopuniti.

Kako je provedena reparacija toga ugovora? Naročito naglasujemo, da je imovna općina željela, da se ne fiksiraju cijene na panju sve do kraja ugovorenoga vremena, već da se one s obzirom na nestabilnost valute svake godine regulišu po

Digitized by Google

bosanskom načinu. Firma na ovaj za obje stranke najmanje nepravedan način nije htjela da pristane, što je upravo nepojmljivo. Zato izgleda kao da je firma kod ugovaranja nametala svoju volju imovnoj općini. S ovime je firma nanijela imovnoj općini i ogromnu posrednu štetu od 3,456.561 D., jer su dvije druge firme Ogulin-Lika i D. Vilhar na prijedlog uprave pristale, da se cijene drvu svake godine povjerenstveno utvrde, a firme da će te cijene priznati, ali ovo sve samo za slučaj, ako na takov sporazum pristane i Jugoslavenska šumska industrija. Stručno i detaljno je u knjižici izračunano, a taj je račun ispravan, da je ogulinska imovna općina na sva ta tri ugovora izgubila znatnu svotu od skoro dvadeset milijuna dinara, a na samoj Krasnici šestnaest i pol. Danas su cijene pale i, uzevši u obzir drvnu masu, koja se po odbitku doznačenih izvala, svijetlih pruga, od stabala i sl. ima u Krasnici još doznačiti, efektivni gubitak prema današnjim tržnim cijenama po približnom računu iznaša 10—15% manje od te svote.

Po brošuri molio je gospodarstveni odbor ogulinske imovne općine svojom predstavkom od 6. ožujka 1923., upravljenom na ministra šuma, da se sva ta tri ugovora razriješe. Ova brošura donosi nam skraćeni sadržaj te predstavke. Krajem prošle godine donijelo je ministarstvo rješenje, da ne postoje razlozi za razrješenje, kako ih ugovor predvidja. Po mojem mišljenju postoje za to razlozi, koji izgledaju manje važni, ali su stvarno jednako važni i odlučni kao i u god. 1919., kada je uslijedila cesija ugovora samo na osnovu obveze firme, da će potpuno nacionalizovati društvo, odstraniti strance iz uprave, namještati naše državljane, a u pomanjkanju ovih druge Slavene, da će raditi u prvom redu sa domaćim kapitalom, da će se čuvati njemačkoga i madjarskoga.

I ako je intencija ove ugovorne ustanove jasna, nije ovakova stilizacija ugovora dovoljna, jer nije dosta odredjena. Donekle nam je razumljivo, zašto ministarstvo nije iz razloga nevršenja ove obveze razriješilo ugovor. Znalo se, da su vlasnici firme (zapravo braća gg. Šalgo u njemačkom gg. Spitz) strani državljani. Oni vode društvo. Ugovor se može tumačiti i tako, da se oni ne smatraju upravnim osobljem. Nepovoljno za imovnu općinu može se tumačiti i dalja ustanova, da se treba »čuvati« njemačkoga i madjarskoga kapitala, a znalo se, da je u društvu znatan dio madjarskoga kapitala. Svakim se ugovorom mora volja očitovati slobodno, ozbiljno, stanovito i razumljivo (§ 869. o. g. z.). U ovom slučaju trebalo je ugovorom obvezati firmu, da dioničari društva ne smiju biti X. Y., niti smiju bilo kakovu funkciju u društvu vršiti, — dalje, da ne smije biti u društvu njemačkoga ni madjarskoga kapitala i da se s tim kapitalom ne smije raditi, da imovnoj općini pristoji pravo, da se u svako doba uvjeri o tom, vrše li se ove ustanove ugovora. Tako se imalo osigurati nacionalizovanje društva prema intencijama reparacionoga ugovora.

Pravoužitnici, držeći se intencije ugovora smatraju, da je firma ugovor narušila i da ga treba razriješiti, jer se ne drži jednoga od bitnih uslova, na osnovu kojega je uslijedila cesija ugovora na novo

Digitized by Google

društvo, koje se ima nacionalizovati, a to konačno nije uslijedilo, jer su i danas stupovi društva strani državljani u Zagrebu, koji društvo vode i novčano i tehnički i upravno.— Firma je više puta upozorena usmeno i pismeno, da se drži ugovora, ali bez uspjeha.

Po § 919. o. g. z. nema jedna strana prava iskati, da se ukine pogodba (razriješi ugovor), ako druga strana ili sasvim ne ispuni pogodbe ili je ne ispuni u svoje vrijeme u mjestu nadležnom ili na ugovoreni način, osim slučajeva u zakonu ustanovljenih ili kojega naročitoga priuzdrška, već ima prava iskati, da se točno ispuni i da se dade naknada. Ovdje postoji slučaj naročitoga priuzdrška, a taj je ugovorom propisan. Drugi razlog za razrješenje ugovora je naveo odbor, što je firma trajno godinama zatezala sa izradom prodanih stabala s jasnom namjerom, da dočeka jači pad naše valute, s tim podizanje cijena drvu na tržištu, jer je s obzirom na nisku šumsku pristojbu i padanje dinara imala ogromne koristi.

Firma je godišnje imala izraditi i izvesti oko 50.000 m³ do kraja godine 1925. Rok joj je produžen do kraja godine 1929. — dakle četiri godine t. j. u 14 godina godišnje po 35.000 m³ — Stručnjaci ne mogu povjerovati, da neka firma kraj vlastite oko 20 klm. dugačke šumske željeznice i vlastite pilane sa odgovarajućim kapacitetom obzirom na drvnu masu, privoz drva i nedaleko svjetsko tržište ne bi mogla godišnje izraditi, izvesti i ispiliti 50.000 m³ Ugovor je na 10 godina, a u skoro 10 godina izradila je ta firma oko polovnu drvne mase. Izgleda, da se prije radi o špekulaciji nego o nesposobnosti uprave. Slično su postupali kupci slavonskih hrastika u godini 1919.— 1922., kada je cijena hrastovini rasla. Kupili su i platili šumu, ali je nisu radili, već su čekali i na šumi više zaradjivali.

Vrlo je vjerojatna sumnja gospodarskoga odbora, da je firma namjerice zavlačila sa izradbom drva, kako bi postigla što veću korist iz prodane robe, kojoj je cijena sve do nedavno rasla, kako bi mogla raditi punom parom istom onda, kada izvede sve još potrebne investicije u šumi, izgradi šumsku željeznicu, spremište vode i osigura još dalje drvne mase u obližnjim imovno-općinskim i državnim šumama, čime bi svoj rad produžila na još barem 20 godina, a tada bi istom mogla vući iz šume pravu korist. — Razumljiv nam je težak položaj firme, jer se je angažovala i u Slovenačkoj, gdje je takodjer uz povoljne uslove došla do surovine. Izgleda, da ni sama eksploatacija šuma u Krasnici nije bila uzorna, o čemu smo se mogli uvjeriti.

Ali ogulinske se imovne općine ne tiču pothvati firme odnosno banke, niti se je tiču interni odnosi u firmi, već je ogulinska imovna općina računom dokazala, da je vrijednost drvu u šumi Krasnici na panju mnogo veća od one, što ju firma plaća, da je tu veću cijenu imovna općina opravdano tražila, ali nije uspjela, jer po navodu u brošuri, onaj, koji je morao imovnoj općini pomagati, išao je na ruku firmi. Ne može takodjr biti bez interesa za ogulinsku imovnu općinu, kako kupac upravlja i gospodari sa drvom u šumi, pače i izvan nje. Firma izjavljuje, da ona ne može veće cijene plaćati, da ima silne investicije, da je produkcija skupa. U ovo se za sada ne ćemo upuštati,

Digitized by Google

već samo objašnjujemo, zašto imovnoj općini ne može biti svejedno, kako firma gospodari.

Nije u interesu ni jedne ni druge stranke, da se postavlja na neko intrasigentno stanovište, predbacujući prodavaoc kupcu neopravdano obogaćenje, a kupac da prodavaoca dovoljno ne respektuje, služeći se neredovitim sredstvima jedino u cilju, da primjereno ne povisi šumsku taksu, koja iznaša u ovom slučaju samo 4—6% od izradjene robe i koja je i onako najmanje odlučan faktor u rentabilitetu šuma. Redovno treba nastojati sa obje strane, da poslovni odnošaj bude snošljiv. Koliko poznajemo stanje stvari u ovom slučaju, do te snošljivosti nije moglo doći, jer su u tom sporu izbili na površinu i lični momenti i strah činovnika pred firmom. Frma je inače vršila, a i danas vrši, sve sitnije ustanove ugovora najvećom revnošću i uzorno i danas nema povoda za ikakovu važniju žalbu. Ličnih momenata više nema, a opet nema snošljivosti i ne može da je bude, dok firma gotovo besplatno povlači drvo iz šuma imovne općine. Ovo je posve prirodna stvar. Sa godišnjom kupovninom od Krasnice pokrivala je ogulinska imovna općina skoro polovicu svoje proračunske godišnje potrebe, a danas pokriva trinaesti dio, izdavajući jednaku količinu drva. Ovo je sve tim teže, što se radi o jednoj siromašnijoj imovnoj općini, o jednom siromašnom kraju, što narod vjeruje, da se tudjinaca nismo oslobodili, i što je najgore i najopasnije, narod neupućen ne vjeruje u ispravnost državnih vlasti, sumnjičeći činovnike sa sebičnosti ili partizanstva. Odatle i nemar pravoužitnika za svoju imovnu općinu, veće šumske štete, veće nezadovoljstvo, jer naš seljak plaća mnogo veće takse za drvo od firme.

Do ovako napetih odnosa nije došlo izmedju imovne općine i ostalih dviju firmi, koje su kupile manje drvne mase i imale manje investicija od Jugoslavenske šumske industrije, jer su te firme bile odmah spremne povisiti cijene, kako smo naprijed spomenuli. S firmom Ogulin-Lika nije repariran ugovor, jer je ugovor bio na izmaku i danas je već izvršen. Firma D. Vilhar povisila je pako prilikom cesije ugovora od 27. lipnja 1924. cijene drvu na 100 D. za jelovinu, 36 D. za bukovinu i 100 D. za javorovinu prema ranijim cijenama od K 139 i 165 za jelovinu, K 38 i 49 za bukovinu i K 138 i 172 za javorovinu. Tom najnovijom povišenom cijenom plaća firma Vilhar i veliki dio etata od god. 1919.—1924., s kojima je zaostala u izradbi i izvozu. Osim toga obvezala se izraditi uredski namještaj za pet soba iz javorovine.

Poslije ove za imovnu općinu dosta povoljne reparacije ugovora sa Vilharom pogotovo je imovna općina ostala neraspoložena prema Jugslavenskoj šumskoj industriji. Izgleda, da je upravo ta reparacija bliži povod izdanju knjižice. Iz izjava predstavnika pravoužitnika razabrali smo takodjer, da je i ministarstvo dalo povod za istup naroda u javnosti, jer je ono u rješenju predstavke gospodarstvenoga odbora na ministra šuma upitalo ogulinsku imovnu općinu, smatra li ona, da je ovaj spor (sa Jugosl. šum. industrijom) okončan, ili bi ga valjalo razriješiti, umjesto da je odmah doneseno rješenje, da nijedan

Digitized by Google

od slučajeva u ugovoru navedenih nije nastupio i da se slučajevi, koje je nabrojila ogulinska imovna općina u svojem odgovoru na to pitanje ministarstva, ne mogu smatrati kao razlog za razrješenje. Stvar ne bi uzela ovolike dimenzije u javnosti, da se je odmah donijelo rješenje iz formalnih razloga negativno, i ako bi se iz stvarnih razloga moralo donijeti rješenje za ogulinsku imovnu općinu povoljno.

Po običnom se pravnom shvaćanju narušuje jedan pravni obvezni odnošaj izmedju dviju stranaka poduzimanjem i vršenjem takovih čina, koji nisu u saglasnosti sa duhom i ustanovama ugovora, naročito, koji su s njim u protivnosti. Čim ovakov slučaj nastupi, ima stranka, čiji su interesi ugroženi, tražiti od druge stranke u odredjenom roku, da se ugovor ima držati i narušeno stanje popraviti ili povratkom stvari u prijašnje stanje ili odštetom u naravi ili novcu — prema tomu, kako druga stranka zatraži. U konkretnom slučaju propisuje slično § 51. ugovora, koji odredjuje reparaciju u roku od 14 dana. Po duhu i uslovu reparacije morali su stranci iz društva izići (§ 56.). Oni su uklonjeni, ali su ubrzo i vraćeni. Imovna općina trebala je, čim je za ovo vraćanje saznala, da u roku od 14 dana traži (prema § 51. ugovora) njihovo stalno odstranjenje. Samo u odredjenom roku a ne bilo kada ima povredjena strana tražiti popravak ugovora.

Još nam je nešto u ovom sporu nejasno. Poznato nam je, da se u god. 1919. i 1920. punom parom provodila osobito u Bosni nacionalizacija raznih stranih šumskih poduzeća. Vrhovna državna šumska upravna vlast jednostavno je pozivala pojedine firme na reparaciju i nije bilo slučaja, a da se nije državna šumska uprava zadovoljila sa reparacijama po bosanskom načinu, po postocima od prodajne cijene. Nije se u ono, još malo nesredjeno, vrijeme mnogo pitalo te strance, koji su nas u svojoj državi dobro izrabljivali, je li im to pravo ili nije. Država je tražila i dobila pravedne cijene za svoje drvo. Zaista nije razumljivo, zašto se pred samu reparaciju ugovora sa Jugoslavenskom šumskom industrijom nije ogulinska imovna općina poslužila, ili zašto nije po svojoj nadzornoj vlasti upozorena na uredbu od 21. srpnja 1920. o pravnoj likvidaciji stanja, stvorenoga ratom g. 1914.—1920. Ova je uredba imala osigurati pravednu odštetu onim gradjanima, »koji su kroz to vrijeme prodali ili dali u zakup imanje uz manju cijenu ili uz cijenu, koja danas ne odgovara zbog pada novca«. Čl. 86. te uredbe izrično i jasno odredjuje, »da će se ugovor raskinuti na zahtjev ma koje stranke, bez obzira, da li je i u koliko i od koje strane ugovor ispunjen ili nije. Obračun bi se imao izvršiti tako, da ne bude ni jedna stranka oštećena s obzirom na prilike u vrijeme izvršenja«. Sva su ova tri ugovora potpadala pod ustanove spomenute uredbe i moglo ih se na zahtjev ili tužbu ogulinske imovne općine razriješiti. Uredba je izišla u »Službenim Novinama« 9. srpnja 1920. i u »Zborniku zakona i naredaba za Hrvatsku i Slavoniju« komad I. br. 2. god. 1922. Državno je nadodvjetništvo u Zagrebu, davajući svoje pravno mišljenje o mogućnosti razrješenja ugovora, upozorilo nadležne faktore na svoja ranija pravna mišljenja kao i na spomenutu uredbu.

Digitized by Google

Narod se opravdano žali i na današnje stanje, po kojem firma vrši izradbu etata za godinu 1924. u godini 1925., a morala je po ugovoru etat za god. 1924. da posječe do kraja g. 1924., a izveze do kraja 1926. Firma ponovno nije mogla na vrijeme da izradi etat za 1924. g. i molila je od ogulinske imovne općine produženje roka. Prirodno je, da odbor nije bio više tako lakomislen kao do sada, već je produženje uslovio s većom taksom za neposječeno drvo, jer je stvarna krivnja zbog zakašnjenja na firmi, dok je ogulinska imovna općina pogriješila formalno u tome, što na vrijeme nije uručila firmi drvo. Da je stvarno krivica na firmi, dokazuje okolnost, što je ona u prvi kraj bila spremna dati odštetu imovnoj općini za ovo produženje. U listopadu 1924. firmi je uspjelo, da ništa ne nadoplati, već je odredjeno, da se produži rok sječe, dok se gospodarski odbor tomu protivio tako, te firma danas nelegalno vrši sječu, jer ta sječa nije propisno medjusobno utvrdjena. Ovaj najnoviji spor nije još priveden kraju.

Narod traži stručnu anketu, da se ova stvar ispita i donese pravedno rješenje za narod. Izvan svake je sumnje, da je ugovor štetan za ogulinsku imovnu općinu, da se je ona ovoj štetnosti opirala, da opravdano traži primjerenu odštetu za prodano drvo, da nije bilo i nema namjernoga neispravnoga protuugovornoga postupka sa strane ogulinske imovne općine prema firmi. Poteškoća leži u pravnoj naravi prodavaoca kao javne jurističke osobe, jer svaka njezina odluka zavisi o volji državne upravne vlasti. Spor je takove prirode, da bi ga u pravilu imao raspravljati redoviti sudac, do čega bi nesumnjivo došlo, da je imovna općina posve privatna ustanova. Državni je nadzor nad imovnim općinama zakonom odredjen, jer je zaista potreban. Nekada može biti i štetan, a imovna općina ne može predati stvar sucu, dok tu njezinu odluku ne odobri nadzorna vlast, niti je u pravilu dozvoljena žalba na državni savjet, dok to takodjer nadzorna vlast ne dozvoli.

Prema naprijed rečenomu nema izgleda za novu reparaciju ugovora bez pristanka firme. Ministarstvo je stvar riješilo negativno. Preostala bi imovnoj općini još jedino žalba na državni savjet protiv rješenja ministarstva, a to je trebalo pokušati učiniti s tim prije, jer po rješenju državnog savjeta interesenti ne bi imali ni najmanjega razloga, da sumnjiče vlasti zbog pristranosti u korist firme, a firma ne bi imala razloga, da predbacuje ogulinskoj imovnoj općini neraspoloženje protiv sebe.

Da li ima smetanja posjeda medju ortacima?

Napisao dr. Aleksander G a v e l a, sudb. pristav u Zagrebu.

Gosp. dr. Hribar tvrdi u posljednjem broju »Mjesečnika« (br. 7., srpanj 1925.), da medju ortacima ne može biti smetanja posjeda prava, koja izviru iz ortačke pogodbe, da se dakle medjusobna povreda ortačkoga odnošaja ne može sanirati posjedovnim tužbama.

Digitized by Google

Povodom jednoga konkretnoga slučaja tvrdi dalje g. pisac, da se rješidbom sudbenoga stola u Z. kao prizivnoga suda prekida sa dosadašnjom praksom, koji da je dosada kao i bečki vrhovni sud dao mjesta posjedovnim tužbama medju ortacima, te citira nekoliko rješitaba bečkoga vrhovnoga suda, kojima je izrečeno, da može postojati smetanje posjeda medju ortacima.

Pisac naime razlaže, da je ortakluk juristička osoba, da je ortak punovlasnik ortakluka, da je punovlast po § 1186. o. g. z. neprenosiva i neotudjiva, da je dakle pravo svakoga ortaka čisto osobno, pa stoga extra commercium, a takove stvari ne mogu se po § 311. o. g. z. posjedovati. Iz toga bi dakako slijedilo, da ortak nije posjednik nikakovih prava, pa da u tim pravima ne može biti ni smetan, jer da je on punomoćnik ortakluka.

Smatram, da pitanje koje je načeo g. pisac, da li je ortakluk juristička osoba ili nije, ne postoji, jer iz ustanova §§ 1188., 833. — 842., te 1201. i slijedećih §§ o. g. z. nesumnjivo proizlazi, da ortakluk nije juristička osoba nego zajednica dobara. Po §§ 1175., 1176. i 1201. o. g. z. su o r t a c i, a ne ortakluk, nosioci prava i obveza utemeljenih ugovorom. Ortakluk je dakle zajednica dobara, kojoj je svrha sticanje koristi. § 1175. i § 1176. o. g. z. dopuštaju najširu dispoziciju stranaka, pa su vrste ortakluka u životu vrlo različite, a prava pojedinih članova takodjer.

Po § 311. o. g. z. posjedovati se mogu sve tjelesne i netjelesne stvari (prava), koje su predmet punog prometa. Posjedovati se dakle može svako imovinsko pravo, izviralo ono iz ma kojega naslova, samo ako se trajno izvršuje. Pošto se prava, što izviru iz ortačke pogodbe, vršenjem ne konsumiraju, već se naprotiv perpetuirano vrše, jer to zahtijeva priroda i svrha posla i ugovora, koji mu je temeljem, to je jasno, da je ortak posjednik svih onih prava, koja mu pripadaju po pogodbi i koja on u svoje ime vrši (s voljom, da ih dalje vrši). Kao posjednik tih prava štiti se posjedovnim tužbama, kao svaki drugi posjednik. To mišljenje dijele naši odlični pok. Spevec[1]) i Rušnov. Austrijski pravnici su podijeljenih mnijenja.

Ne može se dakako štiti posjedovnim tužbama posjed prava ortaka, koja mu po ugovoru ne pripadaju, nego si ih sam prisvaja. Takov posjed je nezakonit, jer se ne osniva na nikakovu naslovu, pa se stoga ne može ni štititi. No i ovdje mora sudac paziti, nije li možda jednom ortaku što muče priznato i odobreno (naročito kod trgovačkih ortakluka).

Te zaštite i brze odredbe vrlo su potrebne u dnevnom životu. Zamislimo si, da jedan ortak postupa protupravno tako, da samovoljno na pr. zaključa lokal ili robu ili trgovačke knjige ili blagajnu. Zar će drugi ortak morati tek tužiti na ispunjenje ortačke pogodbe? No on će ustati tužbom smetanja posjeda svojih prava, koja mu pripadaju po ortačkoj pogodbi i koja je faktički vršio, a sastoje se redovno u tome, da se zajednički posao tjera na korist ortakluka. Sudačkom rješidbom će biti uspostavljen u svoja prava.

[1]) Pravo posjeda, str. 77.

Digitized by Google

Držim, da ne stoji navod g. pisca, da je pravo, koje izvire iz ortačke pogodbe, čisto osobno pravo. Istina je, da ortaci stoje medjusobno u obligatornom odnošaju, ali — kako je već rečeno — taj odnošaj je trajan, — prava, što izviru iz njega vrše se trajno, jer to zahtijevaju smisao i svrha ortačke pogodbe. Da su ta prava čisto osobna i neprenosiva, izvodi g. pisac iz ustanova §§ 1185. i 1186. o. g. z., po kojima jedan ortak ne može povjeriti sudjelovanje komu trećemu, ni prenijeti svoja prava i obveze na trećega, ni koga trećega primiti u ortakluk. To stoji, ali se iz toga ne mogu povući tako dalekosežne konzekvence, kako to čini g. pisac. Smatram, da ustanove §§ 1185. i 1186. o. g. z. nisu jus cogens, nego stranke mogu stvoriti raspoložbu, kakovu hoće, na pr. da bolesnoga ili odsutnoga ortaka zastupa netko treći. Smetanje posjeda ortačkoga prava će biti uvijek onda, ako ortak svojevoljno, dakle protupravno, radi protivno interesima ortakluka, koji interes je odredjen ortačkom pogodbom i svrhom posla, — tako, da suortacima onemogući dalje tjeranje posla. Ne će biti smetanja posjeda onda, ako spor nastane glede n a č i n a uprave i g r a n i c a prava i obveza pojedinih ortaka, jer su to obligatorni odnošaji, koje će tek trebati ustanoviti, a to se može samo redovitim tužbama.

Što se tiče konkretnoga slučaja, držim, da je rješidba sudbenoga stola u Z. kao prizivnoga suda pravedna i na zakonu osnovana, jer se je baš tu radilo o sporu, koji je nastao glede izvršenja i prestanka ortačke pogodbe, pošto je drugi ortak zanemario svoje dužnosti i dapače otvorio sebi drugu gostionu, pa nije mogao biti zaštićen u svojem posjedu, jer ga faktički nije vršio i nije ga vršio na korist društva. O tom pak, da li je radio na korist društva, da li je zanemarivao posao i da li je bio ovlašten otvorit drugu gostionu, ne može se raspravljati u postupku smetanja posjeda.

G. pisac je načeo još jedno vrlo interesantno pitanje, da li se radi o posjedu ili suposjedu ortačkoga prava. Držim, da je ortak posjednik, a ne suposjednik prava izvirućih iz ortačke pogodbe, jer ta prava mogu biti medjusobno različita već prema pogodbi. Pojedini ortak je nosilac tih prava, koja vršenjem posjeduje. Naime ustanova § 1176. o. g. z. dopušta vrlo opsežnu, upravo neograničenu raspoložbu stranaka, pa se stranke već prema svrsi posla mogu medjusobno različito obvezivati. Prema trećima su ortaci dakako po § 833. o. g. z. suposjednici.

Zemljišne zajednice i smetanje posjeda.

Napisao dr. Petar L a p č e v i ć, odvjetnik u Daruvaru.

Kod kotarskog suda u Daruvaru vodjena je parnica smetanja posjeda na tužbu zemljišne zajednice sela Podb. Doljani protiv A. K. iz Podb. Doljana pod reg. ozn. M. 140-1924. Tuženi je tijekom parnice stavio prigovor promašene aktivne legitimacije iz razloga, jer da tužiteljica nije posjednica objekta, na kojem je tobože počinjeno

Digitized by Google

smetanje na štetu tužiteljice. Svoju je tvrdnju motivirao tuženi §-om 29. zakona od 25. travnja 1894., jer da tužiteljica nije po svojem zastupstvu očitovala animum possidendi niti izvršila za sebe aprehenziju objekta. Konačna odluka kotarskoga suda u D. od 8. svibnja 1925. br. 4224./gr., kojom je sudjeno u smislu zahtjeva tužbe, i rješidba sudbenoga stola u Požegi od 4. srpnja 1925. br. 8543/gr. S. 200-1924., kojom se potvrdjuje citirana konačna odluka, nisu se ni sa jednom riječi osvrnule na gornji delikatni i motivisani prigovor tuženoga.

Naše je mišljenje, da je ovakova sudbena praktika ubitačna po materijalne i pravne interese stranaka, da je ona protuzakonita, jer se ogrješuje o ustanovu § 30. i drugi stupac § 57. zakona od 8. svibnja 1890., da je u protivnosti sa načelima, izraženim u općem gradjanskom zakoniku — i to njegovu djelu, koji govori o posjedu, da je u protuslovlju sa § 29. zakona od 25. travnja 1894. i članom XIII. naredbe zem. vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje, od 19. rujna 1897. br. 54.510, a i sa samom teorijom volje, koju je prihvatio opći gradjanski zakonik.

Kako rekosmo, opći je gradjanski zakonik usvojio teoriju volje. Postanak izvjesnih stvarnih, obveznih i inih prava ovisan je o pravnoj volji. U načelu ne mogu osobe, koje nisu u stanju razviti slobodnu volju ili pravnu volju, sklapati pravne poslove. Djelatna sposobnost, u koliko je imadu ove osobe, ograničena je pozitivnim propisima materijalnoga prava (§§ 187. do 203., 147., 148., 173., 175. o. g. z. itd.). Teoriju volje kod postanka pravnih poslova prihvatio je i njemački zakonik od 18. kolovoza 1896., koji je stupio na pravnu snagu 1. siječnja 1900. (§§ 104., točka 2, §§ 105., 10.7, 116., 117., 118., 119., 120. itd.). Prema pravnomu shvaćanju Baudry Lacantinerie u »Traité theorique et pratique de Droit civil« sporazum i volja jesu faktor, koji modificira ili uništuje obaveze — dakle faktor, koji je odlučan kod stvaranja ugovora u smislu člana 1.101 francuskoga gradjanskoga zakonika. Prema samome kontekstu člana 1.101 Code civil: »Ugovor je sporazum, kojim se jedno ili više lica obavezuju prema jednomu ili više drugih, da što dadu, čine ili ne čine«. (Str. 9. općega dijela tražbenoga prava od dr. Čed. Markovića, Beograd 1925.).

Djela fizičke ili juridičke ličnosti, promatrana sa pravnoga stanovišta, su ovisna o opstojnosti pravne volje odnosne ličnosti. Pitanje, na koji će način razviti svoju pravnu volju juridička ličnost, riješeno je u organizatornim statutima te ličnosti ili u samom materijalnom pravu. Savezno sa naslovom ove rasprave interesuje nas pitanje, na koji će način svoju pravnu volju manifestirati zemljišna zajednica, za koju tvrdi dr. Krbek u svojoj raspravi »Zemljišna zajednica« (str. 88), da je privatno pravna korporacija s mnogo primjesa javnoga prava.

Ovo pitanje nalazi svoje rješenje u §§ 29., 30. i 34. zakona od 25 travnja 1894. U ime zemljišne zajednice i za zamljišnu zajednicu mogu razviti pravnu volju: 1. glavna skupština ovlaštenika (§ 30.

Digitized by Google

cit. zakona); — 2. zastupstvo zemljišne zajednice (§ 29. cit. zak.); — 3. glavar zemljišne zajednice (§ 34. cit. zak.).

Slučajevi, u kojima je regulisana kompetencija isključivo glavne skupštine ovlaštenika zemljišne zajednice, striktno su navedeni u § 30. zakona od 25. travnja 1894. Svi poslovi, koji ne spadaju u kompetenciju glavne skupštine ovlaštenika zemljišne zajednice, vode se po zastupstvu zemljišne zajednice, kojemu stoji na čelu glavar, a to su ponajviše poslovi, koji su skopčani sa upravom imovine zemljišne zajednice. — Kompetencija glavara zemljišne zajednice označena je u § 34. zakona o zemljišnim zajednicama. Glavar zemljišne zajednice istupa kao zastupnik zemljišne zajednice prema oblastima i trećim osobama, ali ne neograničeno, nego ograničeno tako, da može obvezivati zemljišnu zajednicu samo uz obdržavanje posebnih propisa zakona od 25. travnja 1894. i uz obdržavanje propisa pravilnika zemljišnih zajednica.

Izvan svake je sumnje, da je za izvršivanje posjedovnih čina na izvjesnim nekretninama ili pokretninama potrebna manifestacija pravne volje zastupstva zemljišne zajednice, jer je izvršivanje posjedovnih djela vezano i sa pravom imovine zemljišne zajednice i jer ne spada stvaranje zaključaka o izvršivanju posjeda u kompetenciju glavne skupštine ovlaštenika zemljišne zajednice. Glavna bi skupština ovlaštenika zemljišne zajednice u slučaju, kada bi stvorila zaključak o izvršivanju posjedovnih djela u ime zemljišne zajednice i za zemljišnu zajednicu, prekoračila svoju kompetenciju naznačenu u §-u 30. zakona od 25. travnja 1894., dok samomu glavaru zemljišne zajednice manjka u ovom smjeru temeljem § 34. cit. zakona kompetencija, ako ne dobije zaključak zastupstva zemljišne zajednice. Zastupstvo zemljišne zajednice mora u svojoj sjednici stvoriti zaključak, na koji će način zemljišna zajednica izvršivati na izvjesnom objektu posjedovne čine, da li po svojim ovlaštenicima ili po trećim ličnostima. Ovaj zaključak treba, kako kaže član XIII. navedene naredbe zemlj. vlade od 19. rujna 1897., br. 54510, upisati u sjedničku knjigu zemljišne zajednice »radi polučenja kontinuiteta uprave zemljišne zajednice«.

Gdje nema zaključka zastupstva zemljišne zajednice o izvršivanju i za izvršivanje posjedovnih djela na nekome objektu u ime zemljišne zajednice, tamo nema niti posjeda zemljišne zajednice, jer je za posjed potreban po općem gradjanskom zakonu osim subjekta i objekta posjeda još i animus possidendi sa strane subjekta, — volja na posjed (animus i corpus, detentio).

»Za stečenje posjeda tjelesne stvari potrebno je — kako kaže dr. Posilović (str. 389. I. knjige Tumača o. g. z.) — dvoje: »posjedovna volja, raspolagati stvarju poput vlasnika, i faktična mogućnost neposrednoga potpunoga isključiva raspolaganja sa stvarju«. Govoreći o sposobnosti osoba, koje nisu same po sebi djelatno sposobne ili čija je djelatna sposobnost ograničena, tvrdi dr. Posilović (str. 384. navedenoga Tumača): »Nu i gore navedene osobe, koje ne mogu same steći posjeda, jer im manjka sposobnost, da

Digitized by Google

mogu pojmiti, što hoće, mogu steći posjed kroz zakonite svoje zastupnike (tutore i skrbnike, juridičke osobe po odnosnim zastupnicima), ali je potrebno, da ti zastupnici imadu volju, da stvari, koje su primili pod svoju vlast i koje drže, zadrže ne za sebe, već za osobu, koju zastupaju, te posjed osoba, koje same nisu sposobne steći posjed, počima od onoga časa, kojega su uzeli zastupnici njihovu stvar pod svoju vlast s nakanom (s voljom), da ju zadrže kao faktično vlasništvo odnosnih osoba, koje zastupaju«.

U očigled prije navedenoga potrebno je i za korporacije, te juridičke osobe uopće, da one (juridičke osobe) same steku posjed, da ima njihov zakoniti zastupnik namjeru steći posjed za samu juridičku osobu, t e n i j e z a t o d o z v o l j e n o, d a t u n a m j e r u i m a d u s a m o p o j e d i n i č l a n o v i k o r p o r a c i j e, pače članovi korporacije ne moraju ni imati namjere steći posjed na stvar, koju je zakoniti njihov zastupnik stekao s voljom, da bude stvar svojina cijele korporacije odnosno juridičke osobe, koju on zastupa. Zastupnik juridičke osobe nije bio punomoćnik članova korporacije, već organ, koji preuzima za juristišku osobu one bitne funkcije osobnoga života, koje se izrazuju u osobnosti t. j. o r g a n z a v o l j u i č i n z a j e d n i c e.

Iz razloženoga logički slijedi, da zemljišna zajednica može izvršivati posjedovne čine, biti subjekt posjeda, dakle počiniti i smetanje posjeda istom u slučaju, kada je zastupstvo zemljišne zajednice stvorilo odgovarajući zaključak o izvršivanju posjedovnih čina na izvjesnom objektu odnosno zaključak o aprehenziji objekta i počelo ovaj zaključak realizirati. Kada je i u novijim zakonicima naprednih država, država sa razvijenom pravnom kulturom, usvojena teorija volje, nema razloga, da se na ovoj teoriji izgradjeni pravni pojmovi, usvojeni u našem zakonodavstvu, ne ostvaruju prigodom presudjivanja nastalih sporova.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Za vrijeme evakuacije nije najmoprimac dužan plaćati najamnine za objekat, iz R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e o d 24. s r p n j a 1925. b r. 2309. **kojega je evakuiran.**

(Osuda kot. suda u Zemunu od 13. lipnja 1923. br. 7064/gr., osuda banskog stola od 15. siječnja 1925. br. 22.952.)

U usmeno raspravljenoj parnici općine grada Zemuna, tužiteljice, protiv A. I. iz Zemuna, tuženoga radi 2600 K. spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u Zemunu osudom od 13. lipnja 1923. br. 7064/gr. odbio tužiteljicu sa njezinim tužbenim zahtjevom, da joj je tuženi dužan platiti zaostalu najamninu od 2600 K. sa 6% kamata od tužbe do isplate i naknaditi parbeni trošak za osam dana pod prijetnjom ovrhe, a troškovi se prebijaju medju strankama; — a **banski stol** osu-

Digitized by Google

dom od 5. siječnja 1925. br. 22.952 priziv tužiteljice općine grada Zemuna radi izreke o glavnoj stvari otputio, te pobijanu prvostepenu osudu u tom dijelu potvrdio, dok je radi izreke o parben. trošku prvomolbenu osudu u tom dijelu preinačio i sudio, da je tužiteljica dužna naknaditi tuženiku ovom parnicom prouzročeni parbeni trošak od 290 D. i trošak pravnoga lijeka priziva od 110 D., u roku od četrnaest dana pod prijetnjom ovrhe; — s t o l s e d m o r i c e je osudom od 24. srpnja 1925. br. 2309 otputio izvanredni prtvid tužiteljice općine grada Zemuna i to iz slijedećih razloga:

Medju strankama je neprijeporno, da tuženi nije mogao u najam uzeto dvorište upotrebljivati za prijeporno vrijeme, jer je uslijed rata bila po vlasti odredjena evakuacija, pa se ima riješiti pitanje, da li takov slučaj potpada pod ustanovu §. 1104. o. g. z., po kojoj se ne mora platiti najamnina, ili pod ustanovu §. 1107. o. g. z., po kojoj nezgodni dogodjaj pada na samoga upotraboprimca. Po §. 1104. o g. z. zahtijeva se objektivna neupotrebivost, koja se pokazuje za svakoga primaoca najma, ali ne mora ležati u samoj stvari, nego i u takovim izvanrednim dogadjajima, koji bi najamni predmet i za koga drugoga primaoca najma učinili neupotrebivim jednako kao i za sadanjega, dok § 1107. o. g. z. ima na umu samo takove zapreke i nesreće, koje su snašle samo odredjenoga primaoca najma.

Pošto je medju strankama neprijeporno, da tuženi nije najamni objekat mogao upotrebljavati zbog odredjene po vlasti evakuacije uslijed rata, dakle radi izvanrednoga dogadjaja, koji bi i za druge primaoce najma učinio prijeporni najam neuporabivim, te se na ovaj slučaj ima primijeniti § 1104. o. g. z. Tužiteljici pak nije uspjelo dokazati najamnim ugovorom, da se tuženi odrekao prava tražiti popust najamnine i za ovaj slučaj, kako je to prvostepeni sud pravilno obrazložio.

Iz ovih razloga i razloga u napadnutim osudama navedenih slijedi, da suglasne osude nižih sudova nisu temeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj, niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, jer ne postoji nijedan od uslova §. 335. grpp. koji bi mogao opravdati izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §. 334 grpp. otputiti, a po propisu §. 573. grpp. osuditi tužiteljicu, da naknadi trošak previdnoga protuizvedenja.

b) Upravno.

Tužbe protiv rješenja odjeljenja ministarstva trg. i ind. u Zagrebu idu na državni savjet, a ne na upravni sud.

R j e š e n j e d r ž a v n o g s a v j e t a u B e o g r a d u o d 31. o ž u j k a 1925. b r. 37.984.

Državni savjet u svojem III. odjeljenju razmotrio je po žalbi odjeljenja ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu presudu upravnog suda u Zagrebu od 6. listopada 1924. br. 4493/24 T 796/23, da je presuda upravnoga suda protivna zakonu iz ovih razloga: Prema naredbi ministarskoga savjeta od 17. listopada 1921. br. 2126 o prenašanju poslova pokrajinske uprave na ministra trgovine i industrije shodno čl. 134. ustava i čl. 25. zakona o općoj upravi, odjeljenje ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu je sastavni dio toga ministarstva, na koje je prenešen jedan dio ministarskih poslova. Prema tome i njegova se rješenja imaju smatrati

Digitized by Google

kao ministarska rješenja, protiv kojih se u smislu čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima može izjaviti tužba državnomu savjetu a ne upravnomu sudu. Upravni je sud stoga nepravilno postupao, kada je tužbu Z. R. uzeo u razmatranje i donesao presudu, umjesto da se je oglasio za nenadležnost, te je time prekoračio granice svoje nadležnosti. — Sa izloženoga, a na osnovu čl. 17. i 41. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima državni savjet r j e š a v a, da se poništi presuda upravnoga suda u Zagrebu od 6. listopada 1920. br. 4993/24 T 769/23.

O p a s k a u r e d n š t v a. — Poništena je presuda upravnoga suda prioptena u 11—12. broju Mjesečnika god. 1924. Upozorujemo, da je presuda poništena samo s razloga nenadležnosti, dok u meritum — baš iz toga razloga — presude državni savjet nije ulazio. Meritum pak išao je za tim, da protiv odluka obrtnih oblasti I. molbe, donesenih na temelju §-a 176. obrt. zak., nema mjesta žalbi ni ikakovu pravnomu lijeku, pa da su te odluke ovršive i bez obzira na tužbu, podnesenu eventualno povodom njih redovitome sudu.

Da li se po čl. 82. zakona o stanovima imadu svi zakupci smatrati zaštićenima do 1. studenoga 1925.

Rješenje višega suda za stanove u Sarajevu od 14. srpnja 1925. br. 189.

(Osuda prvostepenoga suda za stanove u Zvorniku od 21. lipnja 1925. br. 19.)

Na tužbu kućevlasnika H. S. iz Zvornika proti dru. I. S., odvjetniku u Zvorniku, radi otkaza stana iz razloga navedenoga pod toč. a) čl. 10. zakona o stanovima osudio je prvostepeni sud za stanove u Zvorniku tuženoga sa osudom od 21. lipnja 1925. br. 19, da ima do 1. studenoga 1925. stan ispraznit i tužitelju ga na raspolaganje predati. Na prigovor tuženikov, da prvostepeni sud za stanove nije nadležan, nego redoviti gradjanski sud, nije se prvostepeni sud za stanove ni osvrnuo.

Proti toj presudi uložio je tuženi žalbu na viši sud za stanove u Sarajevu, pobijajući tu presudu kao protuzakonitu, jer ju je izrekao nenadležan sud. Nenadležnost prvostepenoga suda za stanove dokazuje tuženi u svojoj žalbi ovako: Iz odredbe čl. 1. zakona o stanovima, da imadu važiti odredbe gradjanskoga zakonika, u koliko u ovom zakonu nema naročitih ograničenja, slijedi, da otkazne parnice proti onim zakupcima, koji ne uživaju zaštite po zakonu o stanovima, imadu rješavati redoviti gradjanski sudovi po gradjanskom zakoniku. Iz odredbe pak čl. 9. zakona o stanovima, da nekretnost u starim zgradama uživaju samo zakupci pobrojeni u čl. 12. istoga zakona, te iz odredbe čl. 10. istoga zakona, koji nadovezuje na čl. 9. istoga zakona, da sopstvenik ima pravo otkaza iz razloga navedenih u tom članku (10.), jasno slijedi zaključak, da se tu radi o otkazu samo proti zaštićenim zakupcima i da je po tom i nadležnost sudova za stanove, koji imadu samo po tom zakonu za stanove suditi, ograničena samo na otkazne parnice proti z a š t i ć e n i m zakupcima.

Viši sud za stanove u Sarajevu sa svojim rješenjem od 14. srpnja 1925. br. 189 zabacio je žalbu kao neosnovanu i potvrdio presudu prvostepenoga suda za stanove iz razloga, što se po čl. 82. zakona o stanovima svi zakupci imadu smatrati zaštićenima do 1. studenoga 1925. i s toga da je tužitelj bio ovlašten, da tuženome kod prvostepenoga suda za stanove otkaže iz razloga, navedenoga za otkaz u toč. a) čl. 10. zakona o stanovima.

Digitized by Google

Ovakovo primjenjivanje zakona o stanovima u Bosni je bez sumnje pogrješno. Po tom obrazloženju rješenja višega suda za stanove u Sarajevu imale bi dakle do 1. studenoga 1925. sve otkazne parnice potpadati pod nadležnost sudova za stanove, jer da su do toga dana svi zakupci zaštićeni, a tek poslije 1. studenoga 1925. da će biti zaštićenih i nezaštićenih zakupaca i tek onda da će otkazne parnice proti nezaštićenim zakupcima potpasti pod nadležnost redovitih gradjanskih sudova. Da je to obrazloženje višega suda za stanove u Sarajevu iz temelja krivo i neispravno, dokazuju ne samo razlozi, koje je tuženi naveo u svojoj žalbi, nego to dokazuje i onaj isti čl. 82. zakona o stanovima, na kojem viši sud za stanove u Sarajevu temelji svoju tvrdnju, da do 1. stud. 1925. nema nezaštićenih zakupaca. Taj čl. 82. naime isto tako točno razlikuje zaštićene od nezaštićenih zakupaca, kao što i čl. 9. i 12. istoga zakona, a samo r o k i s e l j e n j a produljuje nezaštićenim zakupcima do 1. stud. 1925., jer kaže: »R o k za iseljenje sviju zakupaca, k o j i n j s u z a š t i ć e n i članom 12. ovoga zakona produljuje se za 1. studenoga 1925.«. Zar ne bi zakonodavac, da je htio do 1. stud. 1925. sve zakupce izjednačiti, tekst čl. 82. formulirao ovako: »Do 1. stud. 1925. imadu se svi zakupci smatrati zaštićenima«. — I to rješenje višega suda za stanove u Sarajevu dokazuje, da institucija sudova za stanove ne odgovara svojoj svrsi i da je učinjena pogrješka, što sve otkazne parnice bez iznimke nisu podvrgnute nadležnosti redovitih gradjanskih sudova. Priopćio dr. Ivan Saler (Zvornik).

Odjeci pravničkoga Kongresa.

O svrsi pravničkih zborova.

Priopćio Ivo S t a n o š, javni bilježnik u Visu.

U »Mjesečniku« od svibnja 1921. napisao je dr. Ivo Politeo članak pod naslovom »Zadaci pravničkoga društva«. Tu medju ostalim kaže: »Prije smo živjeli u državi ili točnije u državama, koje su imale ustaljeni svoj red i pravni poredak, koje su imale tradiciju i u toj tradiciji kontinitet vezan sistematskim radom generacija. Prije je sudac, upravnik, odvjetnik, uopće pravnik — stručnjak dobro znao, koji će, kako će i kada će zakon primijeniti; prije je svatko bio siguran, da će ono, što na temelju zakona pravnim argumentima traži ili pobija, i postići; prije su prilike bile mirnije, zakoni trajniji i stalniji tako, da je jedna novela bila već dogadjaj, na koji se davno prije pripravljalo i o kojem se mnogo još kasnije raspravljalo. Danas je sasvim drukčije. I oni, koji žive u predratnim državnim tvorbama, osjetiše i teško osjećaju promjene, jer je rat sve promijenio: i ljude, i društvo, i običaje, i nazore, i države. Ali mi povrh toga živimo u jednoj sasvim novoj državi, u državi gdje se medju ostalim sukobljuju pravni nazori s nepravnim; u državi, u kojoj svatko već zato, što je nova, osjeća potrebu, da ruši sve, što nije novo, ne znajući ujedno, da tome starome dode zgodnu zamjenu. U toj borbi i lomnjavi svega, pa i prava, težak je položaj pravnika. Svaki dan, svaki sat prisustvuje on padu sad ovoga sad onoga zakona, koji mora izmaknuti sad pred ovom sad pred onom naredbom ili ukazom. I dok se s jedne strane jedva snalazi pred tim naglim i nerijetko nerazboritim promjenama, dotle s druge strane uzalud očekuje promjene baš onđje i onda, gdje i kada bi one bile poželjne, korisne i potrebne«.

Digitized by Google

Gospodin pisac je imao pravo u godini 1921., a ima još veće pravo u godini 1925., jer se prilike ne promjeniše, pa stoga opravdano zagovara pravničku organizaciju pozivom: »Budimo i ostanimo pravnici!« Baš ove su nesredjene pravne prilike ponukale pravnike naše države, da se godišnje sastaju na zborovima, da se medjusobom neposrednim doticajem što bolje upoznaju, a po tom i zajedničkom saradnjom promuknu svoje interese. Uslijed ovoga bi sastavljen statut »Zbora pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, koji u čl. I. sl. c) glasi: »da se od sadanjih pravnih pitanja (problema) ona najaktuelnija i najvažnija riješe shodnim prijedlozima«. Na temelju ovoga statuta održani su zborovi u Zagrebu i Beogradu. Prije zbora u Beogradu pismeno sam se obratio »Pravničkom društvu« u Zagrebu sa molbom, da bi nastojalo, da bi u dnevnom redu bila jedna točka za pretresanje o javnom bilježništvu. Rečeno društvo dopisom od 10. kolovoza t. g. odvrati mi medju ostalim: »O bilježničkom pitanju ne će se moći raspravljati, jer je dnevni red već ustanovljen, a eventualia po statutu nema. Staleška se pitanja iz principa ne raspravljaju, osobito nakon lošeg iskustva s raspravom o odvjetništvu na prvom zboru pravnika u Zagrebu«. Začudio sam se ovomu odgovoru, koji sam saopćio na kongresu dalmatinskih javnih bilježnika. Radi ovoga odlučismo ne sudjelovati na zboru u Beogradu, o čemu sam izvjestio gosp. Nestorovića predsjednika beogradskog zbora.

Kako je poznato, javno bilježništvo postoji samo u nekim krajevima naše države. Nadamo se, da će skorim zakonima biti riješena njegova sudbina: ili se potpuno ukida ili se proširuje za cijelu državu. Ovaj problem nije indiferentan za pravničke krugove, niti se smije rješavati bez proučenja. Baš sada u Beogradu bio je zgodan čas, da se o javnom bilježništvu pretresa pred pravnicima, koji žive u kraju, gdje nema javnoga bilježništva. Mi, javni bilježnici, želimo, da razloge na obranu svoga staleža iznesemo pred one, koji nas ne poznaju, pa ne razumijem, zašto nam se to uskraćuje baš od onih, koji našu kastu zagovaraju. Staleška su pitanja — po mojem skromnom mišljenju — od veće zamašitosti, nego »pitanje« o nasledju žena, koje uopće ne trebuje posebnoga pretresanja. Što će nam i dobri zakoni, ako su naši staleži truli?

Ako je na pravničkom zboru u Zagrebu bilo debate o odvjetništvu, to ipak nesmije, da bude »loše iskustvo«, jer cijenim, da je u svakom pogledu objekcija potrebita, te da pojedinac nema prava tražiti, da se njegov prijedlog bezuvjetno primi. Napokon rasprava o javnom bilježništvu ne bi bila ista kao ona o odvjetništvu, jer se je onda radilo o reorganizaciji ovoga potonjega, dok bi se sada bilo raspravljalo o p o s t o j a n j u javnog bilježništva u državi. Ovim je pitanjem konačno vezana sudbina javnih bilježnika, koji su još uvijek članovi Pravničkoga društva. — Pravnički će, dakle, zborovi postići žudjenu svrhu, ako faktično budu rješavali najaktuelnija i najvažnija pitanja, te ako se pojedinci svih zvanja pomognu, da promaknu svoje interse. Cjepidlačenja teoretska slabo kome koriste, jer je život potreban realnosti i praktičnosti.

Dodatak uredništva: Rado dajemo mjesta ovome prigovoru našega člana. Kako se iz pisma Pravničkoga društva, koje gosp. pisac citira, vidi, on se istom u kolovozu o. g. obratio na društveni odbor s prijedlogom, da se na Kongresu pravnika u Beogradu raspravi i bilježničko pitanje. No kako je Kongres imao biti u rujnu, dnevni red je bio već davno utvrdjen, pa je tako prijedlog gosp. pisca prekasno došao, da bi mogao djelovati na promjenu dnevnoga reda. To

Digitized by Google

je prvi razlog, zašto se nije prijedlogu moglo udovoljiti. Drugi je razlog također u pismu gosp. pisca naveden. Jest, sa raspravom staleških pitanja imao je već prvi Zbor loše iskustvo. Kod takovih pitanja sukobljuju se interesi, koje hoće mnogi da brani na pravničkim kongresima nepravnim motivima i argumentima. A to pravničkim kongresima škodi i baš scena, koja se odigrala na lanjskome zboru prigodom glasovanja o rezoluciji odvjetničkoga reda, mogla je lijepo izostati. Nismo željeli, da se takove, a možda još i mnogo gore scene ponove na ovome Kongresu. Znamo vrlo dobro, što se prve polovice ove godine dogadjalo s javnim bilježništvima n. pr. u Hrv. i Slavoniji i što se još danas s njima dogadja. Tko jamči, da debata o ovim slučajevima ne bi svratila djelatnost Kongresa i na političko polje? A onda zbogom lijepi uspjeh Kongresa, koji imade svoj nesmetani i uredni tijek zahvaliti također tome, što se nitko ni riječju nije dotaknuo političkih pitanja. Mislimo, da pitanje uredjenja javnoga bilježništva i odvjetništva spada prije svega pred forum tih profesijonalnih organizacija. Ne znamo, zašto se one življe tim pitanjem ne bave, a traži se to od jedne institucije, koja tome pitanju ipak dalje stoji. To ipak ne znači, da joj poričemo interes i važnost također za ovakova pitanja. Uostalom što nije bilo ove godine, može da bude druge, pa gosp. pisac može svoj prijedlog ponoviti stalnome odboru Kongresa. Primjećujemo dakle, da je sam stalni odbor uvidio svoj mali propust ove godine, a taj je, što je utvrdio dnevni red ne konsultirajući prije članove pojedinih pravničkih udruženja. Konsultirani su samo pojedini odbori udruženja. Ove godine poći će se nešto demokratičnijim putem. Bit će o dnevnome redu idućega Kongresa konsultovani preko stručnih glasila članovi pojedinih udruženja, a bit će konsultovana i pojedina stručna (privredna itd.) druženja. Tako će dnevni red Kongresa stupiti u bliži dodir s realnim životom, što sasvim ispravno i gosp. pisac želi. Medjutim moramo ga upozoriti, da ne misli ispravno o pitanju izjednačenja ženskih i muških u nasljednom pravu. Živeći u Dalmaciji, nije osjetio onu potrebu, koju osjećaju pravnici i ženske n. pr. u Srbiji, gdje postoji drugi zakonski red nasljedja. Baš u tom sastoji se svrha i korist Kongresa, da pravnici jednoga područja dobivaju smisao i za potrebe pravnika drugih područja, da prestaju biti jednostrani i da se u stanovitim zahtjevima solidarišu, i ako možda stanje pojedinoga kraja ne bi samo po sebi izazivalo onakove zahtjeve.

Prvi kongres pravnika kraljevine S. H. S.

(Ili I. glavna skupština Kongresa.)

Odmah na početku ovoga razmjerno kratkoga prikaza o I. Kongresu pravnika, održanome od 18.—21. rujna t. g. u Beogradu, moramo konstatovati njegov potpuni uspjeh u svakome pogledu. I u pogledu posjeta (prisustvovalo je, ne računajući Beogradjane, preko 900 pravnika i članova njihovih obitelji iz svih krajeva države), i u pogledu naučnoga dijela i onoga zabavnog, pa i u pogledu načina, kojim su beogradski kolege kroz čitavo vrijeme primali i susretali svoje goste. Za ovaj potonji dobro je rekao potpredsjednik našega društva gosp. dr. A. Verona, u svome zaključnome zahvalnome govoru na Kongresu: »Kad ste Vi, drugovi Beogradjani, bili lani naši gosti na I. Prav. Zboru u Zagrebu, rekli ste da

Digitized by Google

ono, što smo Vam pružili, prelazi sve granice mogućnosti i očekivanja. Ali ste se prevarili. Jer to, što ste Vi nama priredili, prelazi sve granice mogućnosti, gostoljubivosti i susretljivosti«.

Sa područja našega Pravničkoga društva i preko njega su se prijavila 223 člana. Oko 50 njih prijavilo se izravno kongresnomu sekretarijatu u Beogradu. Glavni dio učesnika iz naših krajeva otputovao je iz Zagreba zasebnim brzim vlakom odnosno zasebnom garniturom brzoga voza u četvrtak, dne 17. rujna t. g. u 12.25 sati (o podne). Stiglo se u Beograd poslije 11 sati na večer. Na stanici dočekalo nas — uz glazbu — mnogo beogradskih pravnika, na čelu s gg. Nestorovićem i Acom Pavlovićem. Glazba je bila sastavljena od pitomaca »Doma maloletnika«. Tako smo već na prvome koraku u Beogradu mogli vidjeti dobre plodove modernog »postupka« s maloljetnim prestupnicima. Zasluga je to naročito profesora beogradskoga sveučilišta dra. Čede Mitrovića, koji se za te maloljetnike brine kao za svoju djecu. Pozdravio nas je u ime beogradske općine njezin predsjednik gosp. Ješa Protić. Iza njegova govora je glazba odsvirala sve tri narodne himne. Nato su gosti po naročitom odboru sprovedeni svojim stanovima, većinom u hotelima. Dio gostiju bio je ukonačen u zajedničkim spavaonama u Vojnoj Akademiji, ali im tamo nije bilo gore nego u najboljim hotelima. To se imade naročito zahvaliti upravitelju rečene Akadenije gosp. generalu Pokorniu. On je bio osobito ljubazan s našim članovima, pa mu i na ovome mjestu u ime njih i Pravničkoga društva izrazujemo srdačnu hvalu.

U petak, dne 18. rujna u 10 sati otvoren je sam Kongres u velikoj dvorani Narodne Skupštine, koja je bila prepuna učesnika obojega spola. Vlada je bila zastupana po ministru gradjevina gosp. Uzunoviću, koji je ujedno zastupao ministra pravde, jer je ovaj zajedno sa više drugih ministara bio na Njegoševoj proslavi u Cetinju, zatim po ministru saobraćaja gosp. Anti Radojeviću i ministru trgovine gosp. dru. Josipu Krajaču. Kralja je zastupao kapetan mornarice gosp. Mažuranić.

Kongres je otvorio njegov predsjednik gosp. Gjoka Nestorović govorom, u kojem je rekao medju ostalim i ovo: »Beograd smatra za čast, što će se prvi Kongres održati u njemu, što će se pravnička elita sastati u njemu i tu otpočeti rad na principima zakona i prava. Krv naše braće, koja je potocima prolivena za jedinstvo našega naroda, bit će zadovoljena, što te žrtve nisu bile uzaludne, što je postignut i ostvaren izmedju naše braće san apostola jugoslavenske ideje: Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića, Preradovića, Strosmajera, Jovana Skerlića i drugih, koji su s tugom gledali na rasparčanost troimenoga naroda, koji su živjeli, radili i umirali s idejom Jugoslavenstva«. — Zatim je Kongres pozdravio u ime vlade ministar gosp. Uzunović, izrazivši medju ostalim, uvjerenje, da će rad naših pravnika, udruženih ovako na Kongresima, donijeti jamstva za uredjenje pravnih odnosa u našoj zemlji i za konsolidaciju države. — U ime československih pravnika pozdravio je Kongres československi konzul dr. Jindra Andrijad sa željom »da rezultati ovoga kongresa pokažu, da pobjeda Slovenstva u ovom velikom ratu nije varvarizacija Evrope, već početak ljepše budućnosti izmirenoga čovječanstva«.

Poslije ovih govora slijedilo je čitanje referata najavljenim redom: dr. Boža Marković (Beograd), dr. Stanko Frank (Zagreb), dr. Metod Dolenc (Ljubljana): o učešću lajičkog elementa u krivičnom pravosudju; dr. Drag Arandjelvić (Beograd), dr. Srećko Zuglia (Zagreb) i dr. Vladimir Golja (Ljubljana): o pitanju,

Digitized by Google

treba li u gradjanskom postupku neograničeno dopustiti upotrebu svjedoka?; — Mihajlo Jovanović (Beograd), dr. Dragutin Tončić (Zagreb), dr. France Goršić (Ljubljana): i zadružnom pravu i seljačkom nasljednom prevu; — dr. Stanko Lapajne (Ljubljana), dr. Ivi Milić (Subotica), dr. Aneta Mainkas (Zagreb): o ujednačenju ženskoga potomstva s muškim u pravu nasljedja. Veći dio referata držan je po podne, jer je tek manji dio mogao biti dokončan u prijepodnevnoj sjednici. Referate našim članova priopćit ćemo u slijedećem broju, dok će svi ostali referati kao i opširniji opis samoga Kongresa izići u posebnoj Spomenici.

Po podne se jedna deputacija Kongresa, sastavljena od po tri člana zagrebačkoga, ljubljanskoga i beogradskoga udruženja, odvezla na Avalu, da se pokloni na grobu neznanoga junaka i da u ime pravnika položi vijenac. Nad grobom govorio je u ime izaslanstva naš predsjednik gosp. prof. dr. Lad. Polić, istaknuvši, kako je taj neznani junak čitav narod, sastavljen od toliko i toliko neznanih junaka, koji su žrtvovali svoj život za svoje bližnje i za ovu državu.

Na večer bio je banket u dvoranama »Kasina« i »Pariza«. Kako se vidi, nije dostajala jedna dvorana za tolike učesnike (oko 1200), pa je trebalo probijati zid u drugu zgradu do njezine dvorane. Bio je to uopće najveći banket, što ga je ikada Beograd vidio, a može se reći, da se može takmiti s drugim banketima, takodjer što se tiče dobroga raspoloženja i medjusobnog upoznavanja. Vladu su zastupali ministri gg. Uzunović i dr. Krajač. Uz prvoga sjedila su gg. dr. Gjoka Nestorović, dr. Lad. Polić, dr. Danilo Majaron, ministar dr. Ribarž, bivši ministar dr. Dušan Peleš, predstavnik beogradske općine g. Ješa Protić itd. Svi su oni — uz druge dakako — takodjer održali govore, od učesnika lijepo primljene. Gosp. Uzunović je naglasio, kako će se vlada u svome zakonodavnome radu morati osvrtati na rezolucije pravničkih Kongresa i pravnike češće konzultovati.

Drugi dan, čitavo prije podne, radile su sve četiri sekcije; sve dobro posjećene. Diskusija u njima je bila zanimljiva i na visini, a osobito se živahno, mjestimice i burno, raspravljalo u sekcjama o pitanjima porote i upotrebe svjedoka. Kako će se iz rezolucija vidjeti, u ovim dvim sekcijama nije došlo do saglasnosti, pa zato njihove rezolucije nisu izrazile definitivno stanovište Kongesa. Vlo je dobro i služi na čast Kongresu i tim sekcijama, da se nisu takova pitanja riješila naprečac glasovanjem, kod česa bi se mogla majorizacija pripisati i sasvim slučajnim okolnostima.

Po podne u 4 sata pošao je velik dio učesnika na izlet velikim i lijepim parobrodom »Aleksandar« po Savi i Dunavu. Brod se najprije uputio do savskoga mosta, a onda krenuo natrag do Zemuna. Odavle je, pored ratnog ostrva, otplovio do sela Ovče pa natrag u Beograd. Za vrijeme vožnje svirala je glazba na brodu i priredjena po općini grada Beograda gostima zakuska.

Na večer bila je u Narodnom pozorištu svečana predstava u čast gostiju. Davao se III. čin Nušićeve tragedije »Nahod«. Čin je zgodno pristajao pravničkome Kongresu, jer je prikazao stvaranje zakona na drž. saboru za vrijeme Dušana Silnoga. Sa folklorističkoga stanovišta zgodan je bio i III. čin Veselinovićeve igre s pjevanjem »Djido«. Napokon se davao balet iz opere »Carmen«. Sve to dalo je prilike gostima, da se upoznaju s najboljim silama beogradske drame i baleta. Pretstava se vrlo svidjela; odobravalo se mnogo.

Digitized by Google

U nedjelju, u 10 sati, bila je zaključna plenarna sjednica Kongresa. Počela je čitanjem mnogih pozdravnih dopisa i brzojava, medju njima i pravnika-ministara dra. Ninčića i dra. Kumanudia, zatim Advokatskog udruženja iz Sofije i bugarskog advokata Zubova. Nato je predsjedatelj g. Nestorović posvetio spomen govor Njegošu i zahvalio svim učesnicima, vladi i napose svojim užim pomagačima, agilnome sekretaru Kongresa gosp. Zlatanoviću, gg. Filipoviću, Jovanoviću, Subotiću i Milutinu Petroviću.

Nastavilo se zatim čitanjem rezolucija, koje su sve jednoglasno prihvaćene onako, kako su ih pojedine sekcije predložile. Rezolucije glase redom:

I. O učešću lajičkog elementa u krivičnom pravosudju.

Nalazeći, da učešće laika u krivičnom pravosudju ne spada u čisto stručna i pravna pitanja, koja ima da riješi samo pravnik, već da na njegovo rješenje mora imati utjecaja i drugi faktor, i naročito narod preko svojih predstavnika u Narodnoj Skupštini, Kongres pravnika ne donosi o njemu svoju definitivnu odluku, već se zadržava na konstatovanju, da se većina učesnika, naročito iz krajeva, u kijima nema prave porote, izjasnila protiv učešća lajika u krivičnom pravosudju.

Dobroga pravosudja može biti samo tako, ako ga vrši spreman i savjestan sudija. Zato je neophodno potrebno podići nivo sudija, što je opet jedino izvodljivo potpunom samostalnošću sudija, koja se ne ogleda samo u nepokretnosti, već na prvom mjestu u njegovoj materijalnoj nezavisnosti. Da se takov sudija dobije, Kongres izjavljuje želju, da sudija što prije bude materijalno obezbijedjen, da bi svoju visoku dužnost vršio onako, kako to narod od njega očekuje.

II. Treba li u gradjanskom postupku neograničeno dopustiti upotrebu svjedoka?

Pošto se u ovome pitanju nije postiglo jedinstveno mišljenje, koje bi se iznijelo pred Kongres kao mišljenje sekcije, to sekcija preporučuje kongresu, da se ovo pitanje ostavi za kasniji kongres, a u ostalom se preporučuje, da se u novi gradjanski sudski postupak unese načelo slobodne sudijske ocjene podnesenih dokaza.

III. O zadružnom pravu i seljačkom nasljednom pravu.

1. U novom zakonodavstvu valja ustanovu kućne ili porodične zadruge ne samo održati, već i ojačati, i zato dozvoliti fakultativno osnivanje novih zadruga na svakom seljačkom selištu u cijeloj državi kao najzgodnije sredstvo i podlogu za opće uredjenje seljačkog posjeda.

2. Za podlogu pravnom uredjenju zadružnih odnosa za cijelu državu valja uzeti sada na snazi stojeći u Hrvatskoj i Slavoniji zadružni zakon od godine 1889. sa novelom od godine 1902. uz izmjene potrebne u pojedinim pokrajinama. Naročito valja dati zadruzi karakter pravnoga lica s obblikom kolektivne svojine, u kojoj nema nasljedstva. Za judikaturu u zadružnim pravnim pitanjima imali bi biti nadležni sudovi u cijeloj državi, kao što je to sada u Srbiji i Crnoj Gori.

3. Budući da za Bosnu i Hercegovinu nema sada nikakova zakona, koji bi uredjivao odnose na bivšim kmetovskim zajednicama, i u pravnom životu vlada

Digitized by Google

u tom pogledu potpun kaos, neka se hitno uvede hrvatski zadružni zakon kao provizorni propis sa najpotrebnijim promjenama«.*)

IV. O ujednačenju ženskoga potomstva sa muškim u pravu nasljedja.

Treba da se u buduće jedinstvenom intestatskom nasljednom pravu izjednače prava muškoga i ženskoga potomstva.

Treba da se u budućem jedinstvenom intestatskom nasljednom pravu izjednačenja rasparčavanja posjeda, uvijek čuvajući princip jednakosti. U tome cilju skreće se pažnja zakonodavca na ustanovu prava otkupa u korist jednoga nasljednika.

Za vrijeme čitanja rezolucija predao je podvornik gosp. Nestoroviću veliki buket cvijeća s popratnim pisamcem gdje. Dragut'na Pečića, narodnoga poslanika i beogradskog odvjetnika. Gosp. Nestorović bio je prisiljen biti toliko indiskretan, pa pročitati sadržaj pisamca. Glesio je: »Gosp. Nestoroviću, predsjedniku Kongresa pravnika, u znak zahvalnosti za rezoluciju o izjednačenju ženskih i muških nasljednika«. Dakako, veseli aplauz!

Budući da je upravi, stalnome odboru Kongresa, izminulo vrijeme, izabrana je nova uprava, u koju su uz male promjene ušli i dosadašnji članovi. Izabrani su ovi: Predsjednik dr. Danilo Majaron, predsjednik advokatske komore u Ljubljani; potpredsjednici: dr. Lad. Polić i dr. Boža Marković. Članovi odbora: dr. Dragoljub Arandjelović, Obrad Blagojević i Mihajlo Zlatanović iz Beograda; dr. Janko Babnik, dr. Metod Dolenc i dr. Rudolf Sajovic iz Slovenije; dr. Ante Verona, dr. Dušan Peleš i dr. Ivo Politeo iz Zagreba.

Predsjednik gosp. Nestorović u ime odbora stavlja tri prijedloga za promjenu pravila, koja su prihvaćena. Prvi je prijedlog, da se član 3. pravila promijeni tako, da članom Kongresa može biti, pored ostalih uvjeta, samo onaj, koji je ujedno i član kojega pravničkog udruženja (pokrajinskoga ili mjesnoga). Drugi je prijedlog, da se u članu 5. pravila dosadanji broj članova stalnoga odbora (pored predsjednika i dvaju potpredsjednika) povisi od 7 na 9. Napokon treći prijedlog, da se u § 10. rok 31. siječnja, do kada se ima platiti članarina, produlji do 30. lipnja.

Nakon prihvata ovih promjena pravila, zahvalio se dr. Majaron na povjerenju, koje je njemu i novome odboru poklonjeno izborom, te pozvao učesnike na slijedeći Kongres u Ljubljanu. Dr. Verona je zahvalio toplim riječima priredjivačima Kongresa. »Imali ste — reče im — da postavite samo temelje; a evo sazidaste lijepi prvi sprat. Došli smo bogati, jer punu srca; vraćamo se osiromašeni, jer smo srce ostavili ovdje u Beogradu«.

---

*) Uredba od 21. srp. 1919., uzaknjena 20. svibnja 1922. propisuje, da se medjusobni pravni odnosi članova bivših kmetskih porodica (zadruga) uredjuju dosadanjim običajnim pravom, koje postoji u Bosni i Hercegovini, dok se isti ne urede zakonskim putem. Osnovna načela tog običajnog prava kodificirana su u hrvatskim zadružnim zakonima, a kako za Bosnu i Hercegoivnu nema dosada nikakova zadr. zakona, primjenjuje judikatura i sada u pojedinim zadružnim prijeporima načela hrvatskog zadružnog zakonodavstva, u koliko su u skladu s običajnim pravom u Bosni i Hercegovini.

Digitized by Google

Uz burno odobravanje zaključio je predsjednik Nestorović Kongres. Poslije toga su učesnici pred zgradom Narodne Skupštine fotografirani, a jedan dio njih uputio se u kraljev dvor, da ga razgleda. — Po podne su učesnici Kongresa prisustvovati trki Dunavskoga kola jahača, tek je jedan dio njih, i to odvjetnici, održao odvjetničku konferenciju, o kojoj posebno izvješćujemo.

Kao što je nedjelja bila krasna sunčana, tako je osvanuo i ponedjeljak. Rano u jutro u 7 sati, posebnim vozom krenuše izletnici, njih bar 800, u Arandjelovac, kamo su stigli oko 11 sati. Pred stanicom na poljani dočekala je pravnike masa naroda; glazba, djevojke u narodnoj nošnji. Goste je pozdravio u ime Šumadije i Arandjelovca srdačnim riječima predsjednik općine Svetozar Zre-Popović. Pozdravio ih je u ime »Šumadije, koja je u krvavim borbama najljući protivnik, a u slobodi i miru gostoprimljiva; koja ima slovensku plemenitu dušu i voli svoju braću, ma koje vjere bila, jer smo jedna krv i jedan narod, jer smo Sloveni. I kao što boginja Pravde povezanih očiju, ne obaziruć se na sitne razmirice, ne čini nikome nepravde, molimo vas, da po njenome primjeru budete apostoli propovijedajući narodu mir i slogu, jer samo tako moći ćemo da očuvamo ovu tekovinu krvlju naših predaka i najbližih plaćenu i stečenu. Živeli«!

U ime izletnika i Kongresa odgovorio je na dobrodošlicu naš predsjednik i narodni poslanik dr. Lad. Polić. Istaknuvši historijski značaj šumadijskoga tla, na koji smo eto stupili, i zasluge velikog kralja Osloboditelja, koji je iz ovoga kraja nikao, gdje se borio i gdje nakon mučeničkog života počiva, rekao je dr. Polić još od prilike ovo:

»Nemam dovoljno riječi, da iskažem osjećaje, koji su se probudili u meni za vrijeme lijepoga govora predsjednika ove općine, koji nas u ime gradjana na ovako srdačan način pozdravlja. Svi znamo veliku historiju našega naroda i njegove kolijevke Šumadije i možemo njome biti samo ponosni. Kao član prvoga Kongresa pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; u kome su jednako zastupljeni i Srbi i Hrvati i Slovenci, da složno radimo na stvarima općeg interesa, bez obzira na sve razlike, koje nas dijele, baš je meni pala u dio ta sreća, da vam se ja, Hrvat, zahvalim na dočeku i iskrenom prijemu. Doživjeli smo tu radost, da nas i Beograd isto ovako srdačno i bratskom ljubavlju dočeka kao i Arandjelovac, kamo smo došli zato, da se upoznamo sa plemenitim narodom, koji se djavolski borio kroz vijekove, da izvojuje slobodu. U ime prvoga Kongresa pravnika zahvaljujem narodu i predsjedniku općine na srdačnom dočeku i mi ćemo odnijeti odavde neizbrisivu i vječitu uspomenu. Živjela Šumadija«!

Govor dra. Polića bio je popraćen burnim »Živeli Hrvati! Živela Hrvatska! Živeli pravnici! itd« Zatim se ogromna povorka pravnika, izmiješana s narodom, a na čelu sa glazbom, uputila u lijepo mjesto, gdje se najprije zaustavila pred spomenikom palim Arandjelovčanima. Tu je u ime Kongresa dr. Arandjelović položio vijenac. Zatim su gosti pošli u perivoj, gdje su bila prostrta tri ogromna stola, puna svega blaga božjega, koje je donio narod mjesta i okolice svojim gostima. Uza stol sjedoše uz goste i gradjani i seljaci, pa se tako razvila vrlo živa zabava. Pjevalo se, plesalo, sviralo, držali govori, zdravice itd. itd. Znatan dio gostiju odvezao se na, do 16 km. udaljene, Topole i Oplenca, gdje se nalazi hram i grobnica Karagjorgjevića, pa i grob kralja Petra I. Na grob je položen u ime Kongresa lijepi vijenac. U ime Kongresa progovorio je nad grobom dr. Ante Verona. — Puni ugodnih dojmova vratiše se izletnici u 6 sati tako, te su

Digitized by Google

stigli oko 10 sati na večer u Beograd. Jedan dio naših članova proslijedio je odmah put kućama, dok se drugi vratio slijedećega dana.

Naše Pravničko društvo i ovim putem čest ta priredjivačima, a napose gg. Nestoroviću, Zlatanoviću, Subotiću, Filipoviću, Jovanoviću, Petroviću i drugima, na sjajnome uspjehu Kongresa i zahvaljuje im na trudu, koji su uložili, da onako lijepo dočekaju goste, koji su sproveli doista četiri vrlo ugodna dana u lijepome Beogradu. Hvala i gdji. Petrović, kao članici Kola sestara, koja je s drugim beogradskim gospodjama posvetila osobitu pažnju ženskim članovima Kongresa. Zasluge gosp. dra. Čede Mitrovića odnosno glazbe Doma maloljetnika, kao i generala gosp. Pokornia već smo istakli. — Kr. vlada dala je obilnu subvenciju za održanje Kongresa. Troškove Kongresa pomogli su snositi obilnim prinosima beogradski novčani zavodi i mnogi pojedinci, napose odvjetnici.

Oni, koji nisu bili na Kongresu, izgubili su, možemo punim pravom reći, mnogo. Ovaj Kongres dokazao je korist i potrebu te ustanove. Upozorujemo neka se pravnici začlane u Kongres. To je stalna institucija, juristička osoba, koja je osnovana na lanjskome Zboru. U Beogradu bila je zapravo glavna skupština Kongresa, koja je, kratkoće radi, nazvana Kongresom. No bez obzira na to, prisustvuje li tko ili ne glavnoj Skupštini, može i dužan je da postane članom Kongresa i da plati članarinu (javni činovnici D 60 godišnje, ostali D 120), jer Kongres ima i druge zadatke osim toga, da drži glavne skupštine. Čitava ustanova Kongresa opisana je u Spomenici na prvi Zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Da se ne bi Kongresi i njegove glavne skupštine odrodile i da ih ne bi ljudi posjećivali eventualno s a m o radi zabavnoga dijela, koji je opravdan jedino u svezi s naučnim dijelom, zaključeno je baš na ovoj kongresnoj skupštini, da članom Kongresa može biti samo onaj, koji je prije postao članom kojega pravničkog udruženja, jer se pretpostavlja, da znanstveni interes za Kongres ima samo onaj, koji ima interesa i za rad pojedinih udruženja, koja su zapravo Kongres privela u život i bez kojih se Kongres ne da ni zamisliti. A samo interes za znanstveni dio i za svrhu Kongresa opravdava ove pogodnosti, koje su s njime skopčane.

Društvene vijesti.

Predavanja priredit će Pravničko društvo čitavu seriju tijekom mjeseca listopada i studenoga o. g. Prvo predavanje bit će o prošlome pravničkome Kongresu. Referenti, članovi našega društva, sa toga Kongresa, resumirat će svoje misli i opažanja sa Kongresa, napose što se tiče teme, o kojoj je pojedini referirao. Svatko će referirati najdulje četvrt sata tako, da će kroz jedan sat dobiti svi oni, koji nisu prisustvovali Kongresu, potpunu sliku svega onoga, što se tamo dogadjalo. Potrebno je, da se i na ovaj način širi spznaja o važnosti Kongresa i da se pravnici upoznadu s rezultatima njegova djelovanja. — Drugo predavanje bit će namijenjeno šestoj skupštini Društva naroda. Predavat će o tome vrstan poznavalac ovoga vrlo aktuelnoga predmeta prof. dr. Lad. Polić. — U trećem predavanju bavit će se dr. Lav. Hönigsberg novim zakonom o štampi, kako se on prokušao u praksi. — Najavili su još svoja predavanja dr. Vranić i drugi članovi Pravničkog društva. — Sva predavanja držat će se na sveučilištu i početak će u 6 i pol sati na večer. Dan pojedinoga predavanja objavit će se u novinama i na oglasnoj ploči kotarskoga suda i sudbenoga stola u Zagrebu.

Digitized by Google

Literatura.

Vrhovne uprave i sudske rješidbe k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama i zadružnoj noveli od 30. travnja 1902. Uredio i sastavio dr. Dragutin Tončić, banski savjetnik. — Jedan od rijetkih dobrih poznavača naših zadruga i zadružnoga prava, dr. Tončić sabrao je u ovoj knjizi mnogo važnih upravnih i sudskih rješitaba k zadružnom zakonu kao i mnogo naredaba i okružnica, koje se tiču ovoga predmeta. U knjizi se nalazi i rasprava dra. Tončića, u kojoj daje kritički pogled na današnje faktično i zakonsko stanje zadruga i izrazuje svoje mišljenje o potrebnim reformama. Uz to je dodan i statistički iskaz o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji, koji dokazuje veliku važnost zadruga za naš narodni život. Gosp. dr. Tončić bavio se gotovo cijelo vrijeme svojega službovanja rješavanjem zadružnih stvari u vrhovnoj molbi, te je imao prilike, da sabere sve rješidbe, koje je smatrao važnima. Ova činjenica u velike diže vrijednost ove knjige, koja u prvom redu dobro dolazi upravnim činovnicima, ali ne manje i ostalim pravnicima, koji dolaze u priliku, da se u praksi bave zadružno-pravnim pitanjima. Knjiga je izišla u nakladi društva općinskih činovnika, gdje se može i nabaviti. U slijedećem broju priopćit ćemo i referat dra. Tončića, što ga je održao o zadružnom pravu na Kongresu pravnika u Beogradu.

Allgemeine Usancen für den Handel mit Waren an der Zagreber Börse. Übersetzt und mit Anmerkungen versehen von Dr. Karlo Spiler, Zagreb. 1925. — Zagrebački odvjetnik dr. Karlo Spiller je preveo na njemački opće uzance za promet sa robom na zagrebačkoj burzi. Ali on je ne samo preveo tekst uzansa, nego ih je popratio — svaki paragraf posebno — sa tumačem. Ova knjiga je važna za naš trgovački svijet, a pogotovu je ona potrebna inozemnim trgovcima, koji posluju na području zagrebačke burze, a kojih ima dosta. Istina je, da se gosp. Spiller poslužio dosta — što i sam ističe u predgovoru — knjižicom, što ju je izdao generalni tajnik zagreb. burze gosp. Peručić kao »Primjedbe općim usansama«, ali je gosp. Spiller ovu sistematsku radnju rasčlanio i obradio po pojedinim paragrafima tako, da je postala za praksu pristupačnija. Osim toga učinio je i mnogo dopuna sa svoje strane. Knjiga s poštarinom stoji D 65, a naručuje se kod pisca dra. Karla Spillera, Zagreb, Gajeva ul. 9 a.

Branič. — Već smo izvijestili o tome organu Udruženja javnih pravozastupnika u Beogradu, kad smo najavili njegovo izlaženje. Od onda pa do danas izašlo je 8 brojeva. U njima ima vrlo zanimljivoga gradiva, i to ne toliko profesijonalnoga — kako bi se to moglo zaključivati iz profesijonalnoga karaktera izdavača toga organa — koliko baš pravnoga. Ima tu vrlo zanimljivih rasprava iz sudske i administrativne prakse. Posljednji dvobroj posvećen je Kongresu pravnika, o kojemu raspravlja i uvodni članak pod naslovom »Jedinstvo jugoslovenskog pravništva«. Medju autorima brojnih resprava sudjeluju ne samo odvjetnici, nego i sveučilišni profesori. Sa profesijonalne strane ističemo članak odvjetnika dra. Dragutina Jankovića. Godišnja pretplata iznosi D 100. Uredništvo i administracija se nalazi u Knjeginje Ljubice ulici broj 11.

Rješenja kasacijonoga suda. Konsorcij »Thenis« u Zagrebu, Opatička 18, stao je izdavati rješenja kasacijonoga suda. Uredjivači te zbirke jesu Miladinović Ljubo i Strasser Vinko, od kojih je prvi predsjednički tajnik a drugi viječnički tajnik stola sedmorice, odjeljenja B. Uredjivači navode, da im je na-

Digitized by Google

mjera, da publiciraju rješenja kasacijonoga suda (čl. 110. ustava). Ali da će do rješenja toga kasacijonoga suda izdavati (čini se dakle, da su sami uredjivači navedeni konsorcij) važnija rješenja, počevši od god. 1920., a u isto doba i ona od god. 1925. — tako, da će u prvom svesku izići rješenja stola sedmorice, odjeljenja A i B, a u narednim svescima da će donositi rješenja i ostalih odjeljenja kasacijonoga suda (čl. 137 ustava) t. j. kasacijonoga suda u Beogradu, vrhovnoga suda u Sarajevu, velikoga suda u Podgorici i odjeljenja kasacijonoga suda u Novom Sadu i to sve u onom pismu, u kojem su rješenja napisana. Rješenja jedne godine da će sadržavati jednu knjigu, providjenu sa indeksom, sastavljenim po zakonskim propisima, na koje se rješenja odnose, te kronološkim kazalom i stvarnim pregledom. Zbirka izlazi mjesečno u malim svescima i to u gradjanskim stvarima počevši od 1920. i za god. 1925. paralelno i u kaznenim stvarima, počevši od god. 1920., svega skupa mjesečno 48 stranica maloga (džepnoga) formata. Polugodišnja je pretplata D 50, a mjesečna D 10, što nam se čini s obzirom na mali opseg nešto previsoko. Inače držimo, da je namisao uredjivača (izdavača) vrlo dobra, te da ju, sudeći po onome malo, što je izišlo, valjano izvode. Nema sumnje da će ta zbirka dobro doći u praksi — navlastito sucima i odvjetnicima, pa im se ona s obzirom na namjeru uredjivača i sadržaj sama od sebe preporuča.

Svaštice.

Savez odvjetnika kraljevine SHS. Beogradski odvjetnici upotrijebiše priliku pravničkoga Kongresa, koji je sakupio mnogo odvjetnika iz svih krajeva države u Beograd, pa sazvaše za nedjelju dne 20. rujna konferenciju odvjetnika u vrlo udobnim prostrijama Kluba odvjetnika u palači Luksor (Balkanska ul 10). Oko 4 sata sakupilo se ondje preko 100 odvjetnika, od kojih je od Društva odvjetnika Hrvatske i Slavonije moglo biti njih oko 10. Konferenciju je otvorio g. Obrad Blagojević, predsjednik Udruženja javnih pravozastupnika iz Srbije i Crne Gore. Referirali su gg. Aca Pavlović i dr. Janković. Oni su obrazlagali potrebu osnutka Saveza odvjetnika čitave države, kojemu bi pristupila pojedina odvjetnička udruženja. Prilike toga staleža da su se tako razvile, te je već skrajnje vrijeme, da se pristupi življemu zajedničkome radu, koji bi imao kao prvi i najbliži zadatak uzakonjenje modernoga odvjetničkoga zakona. U diskusiji, koja je iza toga slijedila, sudjelovalo je više odvjetnika iz raznih krajeva države i svi su bili saglasni s prijedlozima referenta, tek se opazilo kod odvjetnika, koji su sa područja, gdje već postoji odvjetnička autonomija s odvjetničkim komorama, da oni nisu toliko osjećali potrebu toga Saveza, premda je potonji i kraj te staleške autonomije još uvijek potreban. Na koncu je prihvaćena jednoglasno rezolucija, prema kojoj konferencija ima izabrati akcijoni odbor, koji će se postarati o tome, da se osnuje Savez odvjetnika, t. j. da se pojedina udruženja izjasne za nj, da izaberu svoje delegate za Kongres, koji bi se tijekom mjeseca studenoga imao održati u Beogradu u svrhu osnutka Saveza. Cilj Saveza bio bi:

1. — Stvaranje bliske zajednice izmedju svih advokata u cijeloj zemlji radi boljeg upoznavanja i razvijanja kolegijalne ljubavi i profesijonalne solidarnosti, radi podizanja profesijonalnoga morala i ugleda, koji treba da istakne advokatsku profesiju na prvo mjesto prema njenoj vrijednosti i značaju;

Digitized by Google

2. — Stvaranje stalne i trajne veze i obavezne saradnje izmedju mjesnih i pokrajinskih udruženja radi odbrane interesa profesije, advokatskih prava, dobroga pravosudja i pravilne administracije tako, da se profesija grupiše u cjelini i kao cjelina pojavljuje i radi u svima granama javnoga života;

3. — Staranje o potpunoj obezbjedi i odbrani interesa i prava profesije, advokatskoga reda i njegovih članova naročito protivu zloupotrebe imena i poziva advokatskog od strane lica nekvalifikovanih ili nedovoljno kvalifikovanih ili nedostojnih;

4. — Akcija za stalno poboljšavanje uslova za dobru i opće korisnu funkciju profesije; za njen kulturni i naučni i profesijonalni napredak; za njeno razvijanje i putem dobrog i naprednog zakonodavstva, koje će stvoriti uslove, da advokatski red bude od najveće koristi društvu i državi, sudovima i vlastima, klijentima i profesiji;

5. — Stvaranje stalne i trajne veze sa advokatskim stranim udruženjima, te da tim vezama i saradnjom koristi i zemlji svojoj i advokatskomu redu u našoj državi;

6. — Stalan rad na usavršavanju cjelokupnoga našega zakonodavstva, a naročito onoga, koji se tiče organizacije sudske i administrativne vlasti, putem kongresa, rezolucije, javnih kritika, časopisa, brošura i t. d.

7. — Obrazovanje fonda radi materijalnoga pomaganja svojih članova u slučaju bolesti i iznemoglosti kao i nezbrinutih advokatskih porodica.

Sa pravnoga područja Hrvatske i Slavonije birani su u akcijoni odbor gg. dr. Dušan Peleš, dr. Vladimir Vidman i dr. Ivo Politeo iz Zagreba; dr. Marko Leitner iz Osijeka. Ovi članovi akcijonoga odbora stupili su već u doticaj s Društvom odvjetnika u Zagrebu, koje će se — može se to već sada unaprijed reći priličnom sigurnošću — priključiti čitavoj akciji i izaslati svoje delegate na konstituirajuću skupštinu Saveza u Beogradu.

Vjest o osnivanju Saveza odvjetnika primljena je najvećim zadovoljstvom medju odvjetnicima, no hoće li da Savez uspije, moraju ojačati i udruženja, koja će mu biti sastavni dijelovi. Potrebno je dakle, da se oni odvjetnici, koji još nisu pristupili Društvu odvjetnika Hrvatske i Slavonije, što prije začlane.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 10
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
STUDENI 1925

Treba li i kako zavesti učešće lajičkoga elementa u krivičnom pravosudju.

Referat dra. Stanka F r a n k a, sveuč. prof. u Zagrebu, na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.

Ako postoji pravna nauka — a mi svi, koji smo se ovdje sastali mišljenja smo, da postoji — onda nema dvojbe, da će sve radnje, sve funkcije, koje su u pojmovnoj vezi sa tom naukom, najbolje obavljati onaj, koji se u tu nauku uputio. Tko će najdublje da prodikne u načela, predmet i metod te nauke, bit će i najvještiji, da rješava probleme, koji će mu se na polju te nauke pružiti. Pa da je pravo samo vještina, tehnika, i onda bi najvještije vršio funkcije, spojene sa pravom, koji se najviše izvježbao u toj vještini. To su tvrdnje, koje se po sbi razumiju i kako vrijede za svaku drugu nauku, tako vrijede i za pravo. Po tom će biti u prvom redu, da isključivo, zvan da realizuje pravo, da vrši pravosudnu funkciju onaj, kojega je vaspitala pravna nauka. Lajički elemenat bit će isključen od te funkcije, jer je evidentno, da će ovu moći da izvršuje tek lošije od učenoga suca, a svaka loše vršena funkcija je očita šteta, ona je neekonomična, upravo pogibeljna, za društvo — dašto u koliko je nadomjestiva svrsishodnijom funkcijom. Prema tome nam nije teško, da dodjemo do prethodnoga zaključka glede postavljene teze. S razloga, što postoji pravna nauka, naročito nauka krivičnog prava, to elementima, koji stoje daleko od te nauke, nema mjesta u krivičnom pravosudju. U vrijeme, kada te nauke nije još bilo, ili se ona nalazila u povojima — shvaljivo je, da je lajički elemenat prevladao u pravosudju, pa da je i kasnije, vi inertiae, ostao. Ali čim imademo razvijenu pravnu nauku, moramo da postavimo zahtjev, koji je prirodan, na koji nas sili logika, da odlučna uloga u kaznenom pravosudju ima da zapadne jedino naučno kvalificiranoga suca.

Tu bi sada mogli da završimo. Ali mislim, da onda na postavljeno pitanje ne bi bili po savjesti odgovorili. Jer ono sadržava zapravo još dva pitanja, koja bi ostala bez odgovora. Kako je naime

Digitized by Google

moguće, da se ovo pitanje uopće postavi, kada je odgovor tako prirodan — upravo na dlanu — i da li je moguće, da se pitanje sudjelovanja lajičkog elementa u krivičnom pravosudju dovede u sklad sa pravnom naukom, da mu se odredi mjesto na polju te nauke, i ako bi to mjesto bilo bitno drugačije od onoga, koje je do sada zapremalo. Činjenica je, da i u najkulturnijim državama nalazimo lajički elemenat u pravosudju. Ne možemo da kažemo, da se tu radi samo o rudimentima stanja, koje je vladalo prije, nego li je i na polju prava postalo mjerodavno naučno mišljenje. Okolnost, da tako često nailazimo na lajički elemenat u pravosudju potiče nas, da ispitujemo, ne postoji li kakova bliža ili dalja veza izmedju institucije — recimo porotnika i prava uopće? Kada je već lajik pojmovno isključen od funkcije presudjivanja, nema li možda da vrši kakvu drugu funkciju upravo potrebnu za pravnu nauku?

U čemu se sastoji djelatnost normalnoga porotnika, kada rješava konkretni slučaj? On redovno kao nepravnik, lajik, rješava pravno pitanje ne strogo po pozitivnom pravu, nego su mu mjerodavne i druge smjernice. Kadikad će možda — kada se sastanu idealni voditelj rasprave i idealni porotnici — posve da se približi pozotivnome pravu, ali redovito će mu poslužiti uz one sastojine pozitivnoga prava, koje kao da leže u zraku, elementi morala i religije, da stvori mjerilo za konkretni slučaj ili za čitavi niz jednoobraznih slučajeva. Lajik tako sam stvara normu prosudjivanja, dok je naučio kvalifikovani sudac vezu na zakon. Norma porotnika imade bez dvojbe pojmovno i neke prednosti. Ona može da vodi računa o pojedinom slučaju, ona je u stanju da individualizuje. Individualne norme su ideal prava, dok je generalizovanje oznaka prava. Pa baš uslijed toga individualizovanja, koje ide suviše daleko, norma porotnika gubi vezu sa normom prava uopće. Pravo bi gubilo na vrijednosti, ne bi moglo da bude garancija za ličnu slobodu, ni za zločinca ni za gradjanina, kada bi se svaki pojedini slučaj prosudjivao po novo skrojenoj normi. Ono ne bi moglo da dade direktivu društvu, kada bi imali na dispoziciji toliko norma, koliko ljudskih djela. Već i sama riječ »norma« gubila bi onda smisao. Kada dakle lajik vrši funkciju presudjivanja, to se on dašto drži norme, ali norme, koja bitno varira od norme države. Čemu onda država stvara komplikovane zakonike sa toliko troška i truda, da onda u najvažnijim slučajevima prepusti samovolji pojedinca, da li će da se drži njih ili drugih, koji su stvoreni možda slučajno i kojima je osnov često čisto neznanje? Doista na to pitanje ne možemo da odgovorimo, ako presudnu funkciju lajika u krivičnom procesu smatramo kao potrebnu. Zapravo tu se i ne radi o tom, da li ćemo se odlučiti za ovoga ili onoga nosioca presudne funkcije u krivičnom postupku, nego da li ćemo tražiti, da osnov presude bude pozitivno ili »lajičko« pravo. Kada bi nam uspjelo, da umanjimo napetost izmedju tih dviju norma, da te dvije vrsti naziranja na predmet prava približimo, otpala bi potreba, da se uopće govori o upotrebi lajičkog elementa kod presudjivanja. Upravo u razlici norma pro-

Digitized by Google

sudjivanja leži razlika izmedju kvalifikovanoga i lajičkoga suca. Dok se od naučno vaspitanoga suca traži, da konkretni slučaj riješi po normama, koje su u tu svrhu stvorene, dopušta se, da lajik dodje do istoga cilja na osnovu norme, koju je možda sam stvorio. Drugim riječima, svaki je lajički verdikt eksperimenat na račun pozitivnoga prava, u koliko se eksperimenat sastoji u tom, da se nekoga — kod prirodnih nauka prirodu — sili, da nam dade odgovor na pitanje, koje smo sami formulovali. Pita se sada, ne bi li do istoga rezultata mogli da dodjemo sa manjim rizikom, ne bi li mogli da obavimo taj eksperimenat sa povoljnim uspjehom, a da upravo ne briskujemo pravnu nauku, ne stavimo na kocku sve prednosti pozitivnoga prava, ne puštamo po strani zakon ekonomičnosti energije, koji konačno vrijedi na svakom polju društvenih nauka? To bi postigli onda, kada bi nam uspjelo, da čisto lučimo funkciju stvaranja od one primjenjivanja prava.

Nema dvojbe, da je svako fiksovanje, imobilizovanje odnosa života — kakovo nam predočuje zakon — samo vremenito. Da se izrazim drastično, svaki je zakon zastario onim časom, kada je stvoren. Jasno je, da ovaj momenat moramo da pustimo iz vida, kada hoćemo da pravno uredimo koje područje. Nasuprot moramo da kao zakonotvorci polazimo sa gledišta, da je nekim zakonom odnosno područje života uredjeno definitivno, na način kako je najbolje moguće. Jer fiksujući tako pojedino područje, stvaramo stalne točke, koje nam mogu da posluže kao polazište za dalnje pravno uredjivanje društvenih odnosa. Tu dolazi do izražaja univerzalna tendencija prava. Ni život ne poznaje pauze. On ne zastaje, samo ga teško možemo da uhvatimo u kalup, i kada nam se danas čini, da smo ga shvatili u pravoj njegovoj formi, već sutra moramo da sa žalosti konstatujemo, da ipak nije takov, a prekosutra možda da je posve drugačiji. Ove tendencije za promjenom, za razvojem — kako se obično kaže — ne mogu da se uguše. One nam se očituju u programima političkih partija, u radu zakonodavnih tijela, a ogranak tih tendencija nam predočuje ispravno shvaćena funkcija lajičkoga elementa u krivičnom i u svakom pravosudju. Snaga prava, koje postaje, je tako velika, da je sebi probila elementarnom snagom put u samo pravosudje. Uzaludno bi bilo nastojanje, da se ta tendencija eliminuje, jer bi se moglo da desi, da provali na mnogo nezgodnijem mjestu, možda upravo na pogibeljan način. Treba samo da se spozna, da kod sudjelovanja lajičkoga elementa kod sudovanja nije odlučna presudna funkcija, nego upravo njegov položaj kao zastupnika novih smjerova u pravu. O ovima se treba da vodi računa. Nužno je, da se ispituje njihova upotrebljivost i vrijednost za društvo. A to je opet zadaća nauke. Po tom lajički elemenat nema da vrši presudnu funkciju. On ima jedino da svjetuje suca, ma bilo to i u formi presude, na koju bi sada sudac bio u toliko vezan, u koliko bi mogao da ju providi razlozima. Tako će doći do izražaja, da je funkcija lajička u pravosudju u bitnosti nastojanje oko stvaranja prava, a nipošto primjenjivanje prava. Eksperimenat,

Digitized by Google

koji se sastoji u upravljanju upita na lajičkoga suca, obezbijedit će se od mogućih neugodnih posljedica, koje bi se sastojale u konfliktu sa pravom, koje važi. Lajički elemenat bit će samo sredstvo, da se dodje do živoga prava.

Kako rekosmo, potrebno je, da se umanji napetost izmedju prava, koje vrijedi, i onoga, koje postaje. Treba da se nastoji, da ono — i samo ono — pravo postane pozitivno, koje odgovara stanju savremene nacijonalne kulture. Onda će nestati pojave, da pravo nastoji, da sebi prokrči put bez kontrole nauke, stranputicama, što je neminovna posljedica učešća lajičkoga elementa kod presudjivanja. Da se taj cilj postigne, morat će se reformovati način vaspitanja pravosudnih organa, baš kao i samo pravosudje. Pri tom treba da se ima uvijek pred očima svrha, za kojom se ide, da se stvore zakoni što savremeniji, što elastičniji, koji će ublažavati opreke unutar društva i stvarati mogućnost, da se sve potrebne izmjene zakona zbivaju mirnim putem, unutar prava. Pravosudni organi u prvom su redu zvani, da zamijete svaki nedostatak na njihovu polju kao i tendencije, koje idu za promjenom prava. Ovu njihovu prirodnu dispoziciju može se povećati i fundirati naučnim odgojem. Njihov pogled se mora da upravi na nauke, koje su u vezi sa pravnom, koje rade o postajanju i vrijednosti prava. Kada pravnik shvati vezu, koja postoji izmedju nauka, bit će mu pojmljiviji život u njegovoj raznolikosti, koji mu se čini gotov i racijonalan. Tim putem postat će sudac neovisan ne samo u dosadanjem smislu, nego i od neznanja i predrasuda, tih najvećih neprijatelja svakog napretka. Nije ovdje mjesto, da razložim detaljni program o reformi pravnih studija, ali nije teško, da se tako dodje do postavljenoga cilja, da se pravo i progres nerazdruživo spoje. Lajički elemenat riješit će se tereta presudjivanja i povjerit će mu se i u krivičnom pravosudju funkcija, da bude kazalo za tendencije u pravu. Ne ćemo ga više da stavimo u položaj, da obavlja posao, za koji nije zvan, da primjenjuje pravo, nego će imati i u krivičnom pravosudju učešća kod stvaranja predmeta pravne nauke u užem smislu. A to je bila uvijek zadaća naučno nevaspitanih lajika, anonima, života. Lajički elemenat zapast će uloga hora u tragediji, koja se pred sucem odigrava. A koji sudac će se htjeti da ogluši njegovu glasu, kada je opravdan, i koji će voljeti da bude automata, nego li dio života, kojemu je zadaća, da život shvati.

Predlažem rezoluciju, kako slijedi:

Sudovanje u krivičnom pravosudju treba da vrše isključivo naučno vaspitani suci. Pokazuje se potreba reformovanja naučnoga vaspitanja organa krivičnoga pravosudja u smjeru produbljivanja naučnoga shvaćanja. Naročita važnost se ima da položi na upoznavanje i shvaćanje faktora prava i njihovu vezu sa pravnom naukom. Lajički je elemenat zvan, da sudjeluje u krivičnom pravosudju kao pomagač savjetnik suca, kako bi bila živa tendencija, da zakoni budu što savremeniji.

Digitized by Google

Treba li dopustiti neograničenu upotrebu svjedoka u gradjanskom postupku.

Referat dra. Srećka Zuglie, sveuč. profesora u Zagrebu, na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.

I.

Dok je za primitivan sudski postupak zbog neizvjesnosti običajnoga prava odlučno u prvomu redu pravno pitanje,[1]) dotle u naprednijim i kulturnim prilikama zadobiva sve veću važnost pitanje fakta, jer je pravo i onako fiksirano u pisanim zakonima i objelodanjenim sudskim rješenjima.[2]) Zato i jest temeljni problem svih modernih postupnika: udesiti dokazni sistem tako, kako bi se najlakše, najbrže i najjeftinije utvrdila materijalna istina osporenih pravnih činjenica.

Da sud stječe uvjerenje o istinitosti spornih dogodjaja, ima samo dva načina. Prvi je neposredno sudsko primjećivanje takovih fakata i njihovih vidljivih tragova, a drugi je način posredan i zato manje pouzdan: sticanje uvjerenja na osnovu usmenoga ili pismenoga svjedočanstva trećih osoba ili samih stranaka, koje su dotični dogodjaj ili same doživjele ili su za nj saznale po kazivanju drugih. Pošto se u procesu redovno utvrdjuju prošli dogodjaji, ima sud dosta rijetko prilike, da sam neposredno primjećuje njihove vidljive tragove, nego se mora u pravilu zadovoljiti reproduciranim doživljajima trećih lica, dakle ispravama ili svjedocima. U primitivnim sredinama i na niskom stepenu kulture, gdje je još pismenost slabo raširena, tu su svjedoci najvažnije i često jedino dokazno sredstvo. Njihova je upotreba neograničena, a dokazna snaga njihova iskaza nadilazi i same mrtve isprave, koje ne mogu nikada da onakovom detaljnošću ožive pred nama čitav dogodjaj sa svom njegovom pozadinom i motivima, kako to može da učini živa riječ svjedoka.[3]) Medjutim na višem stepenu kulture zamjenjuje svjedoke sve više pismena isprava, kao bolje i pouzdanije dokazno sredstvo, jer je iskustvo dokazalo, da je iskaz svjedoka često vrlo sumnjive vrijednosti, pošto je moć ljudskog opažanja kod raznih ljudi vrlo različita, te zavisna s jedne strane o oštrini ljudskih sjetila, zatim o kulturi i zanimanju dotičnog lica, o poznavanju predmeta, što ga je primjećivao, te o momentanom interesu i raspoloženju; pošto je ljudsko pamćenje vrlo nesigurno, a k tomu dolazi i hotimično iskrivljivanje istine, poznato pod imenom lažnoga ili krivoga svjedočanstva. Ali ne samo, što se pravni saobraćaj

[1]) Magyari Géza: Az uj polgári perrendtartás, Bpest 1913. Faktična je pitanja rješavao primitivni proces vrlo nepodesnim sredstvima, tzv. božjim sudom, kao dvobojem, kotlom, ognjem. Svjedoci su tu bili više neka vrsta porotnika (conjuratores, Eideshelfer) u smislu vinodolskoga statuta. Takove porotnike poznavao je još i Danilov crnogorski zakonik od god. 1855. Leske-Locwenfeld: Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr II. str. 334.

[2]) Dalloz: Précis de la Procédure Civil 1924. str. 499.

[3]) M. Seligmann: Les Réformes de la procédure civile str. 192.

Digitized by Google

u naprednijim sredinama dobrovoljno i u vlastitom interesu sve više služi ispravama, a izbjegava svjedoke, nego su i zakonodavci već odavna za neke važnije pravne poslove ustanovili pismenu formu, odredivši, da neki pravni poslovi ne će uopće važiti, ako se pismeno ne fiksiraju, odnosno da se takovi neformalni poslovi ne će moći utužiti, ili konačno, da se ne će moći na sudu dokazivati svjedocima, već jedino pismenom ispravom.

Danas ćemo se baviti ovom posljednom alternativom, po kojoj se pismena isprava traži jedino radi dokazivanja dotičnoga pravnoga posla u parnici, dok je inače posao valjan, ispunjiv i utuživ i bez pismene isprave, ali se ne može dokazivati svjedocima, već jedino pismenom ispravom, odnosno priznanjem stranaka ili odlučnim stranačkim zakletvama. Taj je sistem poznat u našoj državi jedino u srpskom gradjanskom sudskom postupku od 20. veljače 1865.,[4]) a preuzet je iz čl. 1341.—1349. francuskoga Code Civile, otkle je prešao i u druga mnoga evropska i južno-američka zakonodavstva. Nego ni Code Civile nije njegov tvorac, već ga je i on naslijedio od čuvene ordonanse Ljudevita XIV. iz godine 1676., kojom je bio uzakonjen preteča današnjega francuskoga gradj. parb. postupnika, a ova ga je preuzela iz ordonanse Karla IX. stvorene 1566. na Moulinskom saboru.[5]) Do te je godine naime i u francuskom pravu važilo načelo neograničene upotrebe svjedoka, ali kako je moral prema koncu srednjega i početkom novoga vijeka bio pao vrlo duboko te nastupila opća korupcija svjedoka, izaslao je toulonski tribunal na pomenuti državni sabor svoga predsjednika i potpredsjednika, da traže ograničenje dokaza svjedocima u svim sporovima vrijednim preko 100 zlatnih libara, što je bilo i prihvaćeno. Kašnje je francusko zakonodavstvo taj princip donekle ublažilo postavivši nekoje opravdane izuzetke od toga pravila, ali ga je ujedno i proširilo, spustivši staru granicu vrijednosti na samih 150 franaka. U današnjem francuskom pravu postoji dakle pravilo, da se nijedno traženje, vrijedno preko 150 franaka, ne može dokazivati svjedocima, ako se je o njemu mogla sastaviti pismena isprava. Osim srpskoga gradj. sud. postupka od 20. veljače 1865., odnosno njegove novele od 26. veljače 1881., recipirala su tu ustanovu sva gradjanska prava i postupci, koji se osnivaju na Code Civile-u, [6]) dakle prije svega belgijsko i luksemburško pravo, gdje još i danas važi Code Civile, zatim Italija, čiji gradjanski zakonik nije ništa drugo, nego li prijevod C. C.-a, balkanske države:

[4]) §§ 242—245a).

[5]) Vidi o tom Seligmann I. c. 192., zatim Andra Gjorgjević: Teorija gradj. sud. postupka II. izdanje. II. sv. str. 94.

[6]) Vidi o tom Leske-Loewenfeld I. c. i to za Italiju G. Baisini I. sv. str. 231., za Grčku: Dr. Streit i Dr. Diobouniotis II. sv. str. 43., za Bugarsku Šišmanov II. sv. str. 263., za Rumunjsku: Dr. Georg Flaischlen II. sv. 142., za Poljsku: Dr. Hausbrandt II. sv., za Nizozemsku: Dr. H. L. Asser III./1. sv. str. 382., za Rusiju: Dr. J. Engelmann, Dr. C. Endmann i W. Hausbrandt II. sv. str. 632., za Englesku: R. Campbell str. 296. I. svezak, za Norvešku i Dansku: Dr. J. H. Deuntzer i Dr. B. Getz II. sv. str. 811 i sl., za Švedsku: Dr. W. Uppström str. 472 I. sv., za Finsku: Wilhelm Chydenius i W. F. Heinbürger II. sv. str. 524, za Tursku: E. R. Salem II. sv. str. 374.

Digitized by Google

Grčka, Bugarska i Rumunjska, Poljska, u kojoj je pod Napoleonom bilo uvedeno francusko pravo te se djelomice održalo sve do danas, južno -američke države, novi nizozemski g. p. zakonik od god. 1898., donekle i ruski g. pp. od godine 1864. barem u praksi, koja je u ostalom bila dosta nestalna i protuslovna, dok su sistemu neograničene upotrebe svjedoka ostale vjerne u prvom redu germanske zemlje kao Njemačka, Švicarska, Engleska, Švedska, Norveška, Danska zatim Austrija, Ugarska, Finska, Turska, Bosna, Hrvatska.

Nego i sistem ograničene upotrebe svjedoka ima svojih prirodnih granica. Prije svega se pismena isprava može tražiti samo glede onih pravnih zahtjeva, o kojima se mogla sastaviti, dakle glede prava, koja nastaju p r a v n i m p o s l o v i m a, a ne i glede takovih prava i traženja, što nastaju i mimo naše volje iz prirodnih dogodjaja, zatim delikata, kvazidelikata i kvazikontrakata. U ovim posljednjim slučajevima dopuštaju neograničenu upotrebu svjedoka svi pomenuti zakonici. Osim toga imade i hitnih te nepredvidjenih okolnosti, gdje je nemoguće praviti pismenu ispravu, kao za slučaj ostave u nuždi (depositum miserabile), zatim pravnih poslova manje vrijednosti, koji se svaki momenat vrše, kao svakidanje kupnje i prodaje na trgu, u dućanu iz ruke u ruku ili na vjeresiju, gdje bi takodjer pravljenjem isprave bio vrlo otešćan i nepismenim gotovo onemogućen pravni saobraćaj. I tu dopuštaju svi pomenuti zakonici upotrebu svjedoka, samo što je vrijednosna granica sitnijih pravnih poslova u raznim zakonodavstvima različito fiksirana. Tako u Francuskoj 150 franaka, kod nas 200 dinara, u Italiji 500 lira, u Grčkoj 50 drahmi, u Rumunjskoj 150 leja, a u Nizozemskoj 300 forinti. Konačno je po svim pomenutim sistemima dozvoljena neograničena upotreba svjedoka u trgovačkim parnicama protiv one parnične stranke, za koju se dotični pravni posao ima smatrati trgovačkim. Zabrana iskazivanja svjedocima ima samo tada smisla i praktične vrijednosti, ako je ujedno dokaz svjedocima i s k l j u č e n p r o t i v i i z v a n s a d r ž i n e valjane isprave, ako se dakle svjedocima može obrarati samo autentičnost, ali ne i sadržaj isprave. S druge strane, gdje postoji pismena isprava, koja doduše nema svih potrebnih formalnosti, ali je bar potpisana po izdatniku, tu svi ti zakoniki smatraju takovu ispravu početkom pismenoga dokaza te dozvoljavaju, da se njena sadržina utvrdi i svjedocima. Konačno, da se ne bi ograničenje dokaza svjedocima izigravalo davanjem manjih obročnih kredita, utuživanjem dijelova ili ostataka većih tražbina ili snizivanjem već utužene tražbine na iznos, glede koga je još svjedočanstvo dozvoljeno, propisuju dotični zakonici, da se sva ovakva manja potraživanja mogu utužiti samo jednom tužbom te se tada dopustivost svjedoka prosudjuje po sumi odnosno kod utuženih ostataka i reduciranih zahtjeva po čitavoj tražbini.

II.

Kako da udesimo u tom pogledu naš budući zajednički gradjanski parnični postupak? Pitanje je i suviše specijalno te akademske prirode, dok još nismo na čistu glede ostalih osnovnih načela toga

Digitized by Google

budućeg procesa. Ipak nije suvišno, da se njime upoznaju i pravnički krugovi izvan Srbije, koji su se tako uživjeli u sistem neograničenih dokaznh sredstava, da im se čini apsurdnom i nemogućom i sama pomisao, da bi naš budući postupak mogao u tom pravcu donijeti kakova ograničenja, kao što je potrebno, da i srbijanski pravnici, koji u ograničenju upotrebe svjedoka vide jednu od najjačih i neodstupnih garancija ispravnoga pravosudja, čuju naše primjedbe i prigovore njihovu sistemu. Svakako, već ta okolnost, što praktičari s jednoga i drugoga područja tako odrešito brane sisteme, koji su u njih na snazi, dokazuje najbolje, da oba suprotna principa imadu neosporno svojih dobrih strana, ali dakako i svojih mana. Ne može se tvrditi ni to, da bi jedan sistem pristajao kulturnijoj sredini, a drugi bio podesniji za primitivnije prilike, jer ima na obadvije strane i država vrlo visoke kulture kao Francuska, Belgija, Nizozemska, kod kojih važi ograničenje upotrebe svjedoka, te Engleska, Njemačka, Švajcarska, Češka, Norveška, Švedska, Danska, Austrija, u kojima je dokaz svjedocima pripušten neograničeno. U drugu ruku ima na obadvije strane i država, koje su primitivnije od nas, kao Turska, pravno područje Crne Gore i Bosne, u kojima važi princip neograničene upotrebe svjedoka, zatim Grčka, Bugarska, Rumunjska, predratna Rusija, u kojima je dokaz svjedocima pripušten samo ograničeno. Sve to dokazuje u jednu ruku gipkost, a s druge strane i neodoljivu snagu socijalnoga života, koji se znade prilagoditi i najkrućim normama, da bi za tim pokidao njihove okove i napravio sebi put mimo i izvan njih. A tako će biti i kod nas. Prihvatili mi jedno ili drugo načelo, društveni će im se život polagano prilagoditi, a u koliko ne bude mogao, on će vremenom probiti nametnute mu okove. Svakako, jedno je nesumnjivo, da čitav pravni razvitak teži ustanovljenu materijalne istine, bez koje nema pravde ni pravičnosti, i da obara sve zapreke, koje mu stoje na putu. On će to uraditi i kod nas prije ili kasnije, postavili mu mi ma kakova ograničenja. Nego da vidimo, da li bi ta ograničenja donijela bar momentano više koristi ili štete našemu pravosudu.

Istina, objektivno i apstraktno uzeto, isprava je svakako od svjedoka jednostavnije, pouzdanije i jeftinije dokazno sredstvo. Nju ne treba ni pozivati ni predvadjati, zbog njena izostanka ne treba odgadjati ročište, ne treba je puno i ponovno ispitavati ni zaklinjati. Ona kaže odmah, potpuno, precizno i uvijek jednako sve, što je u njoj, a što se u njoj ne nalazi ili se protivi njenoj sadržini, za to još lakše, jer pošto je zabranjen dokaz svjedocima izvan i protiv isprave, to onda ne postoji ni za sud. Ograničenje upotrebe svjedoka moglo bi dakle i kod nas učiniti pravosudje ne samo ispravnijim, nego i bržim i jeftinijim. Nego ipak, ako uočimo sve pravne i socijalne prilike, u kojima živi naš narod, a naročito ako imamo povrh toga još pred očima evolutivni napredak i konačne ciljeve prava, moramo doći do zaključka, da našim prilikama ipak bolje odgovara neograničena upotreba svjedoka, nego njeno ograničenje. Evo, za što:

1.) Prije svega sa gledišta p r a v n o g a k o n t i n u i t e t a i s njime u vezi n a r o d n e p r a v n e s v i j e s t i. Do godine 1919.

Digitized by Google

poznala je sistem ograničene upotrebe svjedoka od svih naših područja jedino kraljevina Srbija u njenim granicama prije balkanskih ratova. God. 1919. bio je on proširen zajedno sa srbijanskim postupnikom i sudskom organizacijom i na novoosvojene krajeve Stare Srbije i Macedonije, u kojima je do tada važio turski sistem neograničene upotrebe svjedoka. Nema sumnje, da se novi sistem u tim krajevima nije mogao tako brzo ukorjeniti. Medjutim Srbija prije balkanskih ratova ne predstavlja po stanovništvu ni trećinu, a po površini jedva petinu nove države Srba, Hrvata i Slovenaca. Nego i u toj Srbiji čini sistem ograničenja svjedoka više izuzetak, nego li pravilo, jer je dokaz svjedocima dopušten neograničeno u svim trgovačkim parnicama, u svim procesima, što se vode pred izabranim sudovima, u svim parnicama pred općinskim i redovnim sudovima do vrijednosti od 200 D, u svim parnicama, koje se tiču deliktnih, kvazideliktnih i donekle kvazikontraktnih obligacija. Kad bi dakle uzeli, da su oba sistema ukorjenjena u pravnoj svijesti dotičnih područja onako čvrsto, kako ih brane praktičari iz tih krajeva, i da su objektivno oba sistema podjednako vrijedna, morali bi se ipak odlučiti za sistem neograničene upotrebe svjedoka kao rašireniji i poznat u svim krajevima države, nego li za protivni sistem, koji je u krajevima izvan Srbije potpuno tudj i nepoznat, protivan čitavom dosadašnjem pravnom razvitku i pravnoj svijesti naroda, jer ako unifikacija prava ima da prekine pravni kontinuitet i nanese nasilje pravnom uvjerenju jednog ili drugog područja, manje je zlo s općega gledišta, da se to nasilje nanese jednoj trećini nego li dvijem trećinama naroda, naročito kada i ta jedna trećina već pozna i upotrebljava protivni sistem u svim onim parnicama i sudovima, u kojima je zastupan lajički elemenat, dakle u parnicama i sudovima, koji su najbliži narodu i gdje direktnim učešćem naroda dolazi do izražaja narodna pravna svijest. I za to tvrdimo, da bi uvadjanjem neograničene upotrebe svjedoka trpjelo donekle samo pravno uvjerenje učenih pravnika sa područja Srbije, ali narodne su mase i narodni sudovi i u Srbiji bliže sistemu neograničene upotrebe svjedoka, koji je u ostalim krajevima jednako zastupan u lajičkim i pravničkim sudovima i jednako ukorjenjen u svijesti lajika i pravnika.

2. Drugi je razlog protiv ograničenja upotrebe svjedoka n e p i s m e n o s t narodnih masa. Zakonodavac, koji bi od naroda tražio, da sve svoje važnije pravne poslove pismeno dokumentira, ako ne će da pretrpi veliku štetu, morao bi se prije toga pobrinuti, da narodu dade vremena i prilike, da nauči čitati i pisati,[7]) jer je inače za nepismene ljude obrana i vršenje prava vrlo oteščano. Medjutim za uredno sastavljanje isprava ne dostaje obična pismenost, već se traži neka viša naobrazba, a često puta i vrlo solidna stručna pravnička sprema. Isprave nepismenih, kojima je lako podmetnuti kakovu god izjavu, te isprave neukih poluanalfabeta ne pružaju puno veće garancije od svjedoka ni u pogledu preciznosti

[7]) Tako za francusko pravo, gdje je ipak pismenost kudikamo raširenija; Seligmann l. c. str. 192.

Digitized by Google

ni u pitanju vjerodostojnosti. A takvih bi isprava bilo kod nas u sistemu ograničene upotrebe svjedoka najviše, jer su stručni sastavljači isprava, odvjetnici i javni bilježnici, dosta rijetki, udaljeni od naroda i skupi, a saobraćaj često ne trpi odgode. Tu ne bi pomoglo puno ni ovjeravanje i sastavljanje isprave po općinskim i državnim vlastima, koje su i onako opterećene drugim poslovima te im ne dostaje ni vremena, ni stručne spreme, ni interesa, da se posvete tačnom sastavljanju i ispitivanju isprave, koje im se podnašaju na ovjerovljenje. Netačnosti i nepotpunosti, naročito pogrješke u nazivima i brojevima[8]) dešavaju se vrlo često i u ispravama najsavjesnijih javnih bilježnika, a kamo li ne će kod kojekakvih nadripisara, što nemaju ni stručne spreme, da bi uzmogli shvatiti i precizno prenijeti u ispravu volju stranaka i sve bitne elemente pravnog posla, a ne pružaju ni svojim položajem, staleškom ili državnom kontrolom, nužnih garancija, da ne će i hotimice podmetnuti strankama izjave, kojih ove nisu nikad učinile. Ako se kod takovih isprava i u takovim prilikama ograniči dokaz izvan i protiv sadržine isprave, pravosudje ne će manje trpjeti, nego li trpi danas od iskaza lažnih svjedoka. Ako se dopusti takovo dokazivanje, onda je pokopan čitav sistem. Moramo naime biti na čistu, da bi u novom sistemu bilo kudikamo više falzifikovanih isprava nego li danas baš zbog te njihove neosporne dokazne snage, pa bi se nepoštenim ljudima isplatilo, da pokušaju načiniti kakov uspjeli falzifikat, dok bi mnogi nemarni i lakovjerni ljudi, koji nisu pravodobno tražili izdavanje isprave, bili prinudjeni, da se posluže falzifikatima, kako bi dokazali neko svoje zbiljsko pravo odnosno faktično ispunjenje neke obaveze. Moglo bi se tvrditi, da je falzifikat lako prepoznati i utvrditi grafološkim metodama. Medjutim mi vjerujemo, da bi se možda moglo prilično sigurnošću ustvrditi, da dva sravnjena pisma potiču od iste osobe, ali da bi se i negativno moglo sa sigurnošću reći, da neko pismo ili potpis ne potiče od dotične osobe, to je vrlo teško i dvojbeno.

3. Svjedoke je nemoguće izlučiti kao dokazno sredstvo i u onim slučajevima, gdje se je mogla praviti pismena isprava, jer i onda ostaju još tolika pitanja izvan isprave, od kojih zavisi valjanost pravnog posla, kao što pitanje, je li volja stranaka bila slobodna, ozbiljna i stalna, nije li pravni posao sklopljen silom, prevarom, bludnjom. Zatim se isprava može hotimice ili nehotice uništiti ili izgubiti. Je li to bilo hotimice ili slučajno, krivnjom jedne ili druge stranke i kakva je bila sadržina uništene ili izgubljene isprave, moglo bi se i po srbijanskom sistemu dokazivati svjedocima. Isto tako bi se morali uteći svjedocima i ispitati sve okolnosti — svejedno da li u kaznenom ili civilnom procesu, kada nam grafološki nalaz i mnijenje ne bi davalo pozitivnih i pouzdanih dokaza, da postoji ili ne postoji falzifikat. I tako eto svjedoci ulaze ponovno u proces i odlučuju o njihovoj sudbini u raspravi o tim sporednim

[8]) N. p. pogrješke u oznaci gruntovnih cjelina i parcela, kako je u usmenoj debati shodno primjeto gosp. dr. A. Verona.

Digitized by Google

pitanjima, kad smo ih isključili od rješavanja glavnog pitanja. Pa ako se lažnim svjedocima može dokazati, da neki pravni posao nije sklopljen ili je sklopljen pod drugim uslovima, to se može postići obilaznim putem i mimo i protiv punovažne isprave takodjer po srbijanskom sistemu, jer nije isključen dokaz svjedocima, da je isprava uništena slučajno ili krivnjom protivne stranke. Komu dakle ne konvenira isprava, što se nalazi u njegovim rukama, može je uništiti i dokazivati, da je propala ili uništena slučajno ili baš krivnjom protivnika, pa joj tada utvrdjivati sadržinu svjedocima ili vlastitom prisegom. A tko isprave nije nikada ni imao, a tvrdi, da je ispunio neku dužnost, može postupati na jednak način.

Mi vidimo dakle, da ni srbijanski sistem ograničene upotrebe svjedoka ne bi bio ni puno jeftiniji, a ni bolji od neograničene upotrebe istih, jer isprava u svakom slučaju košta,[9] osobito nepismena čovjeka, a svjedok samo, kad dodje do procesa. Što smo ispravama prividno dobili na brzini i jeftinoći, to bi sve išlo izgubljeno mnogo češćim sporovima o autentičnim ispravama, o njihovoj amortizaciji i redintegraciji, o pitanju, da li je dokaz svjedocima dopušten ili ne, da li je isprava izgubljena ili uništena slučajno ili krivnjom jedne ili druge stranke. U koliko je opet isprava pouzdanije dokazno sredstvo od svjedoka, bilo bi velikim dijelom izjednačeno lažnim, nepotpunim i krivotvorenim ispravama, a opasnosti se od lažnih svjedoka ipak ne bi mogli oloboditi, jer ako smo ih izlučili od rješavanja glavnog pitanja, oni bi se opet vratili u proces kao odlučan faktor kod sporednih pitanja te bi zaobilaznim putem mogli da pokvare sve, što smo ispravama dobili.

3. Osobito je opasan sistem zabrane dokazivanja mimo i protiv isprave obzirom na vrlo česte s i m u l i r a n e pravne poslove, koji se kod nas sklapaju sad radi neukosti stranaka, sad opet da se obidju kakvi takseni propisi ili da se treći nepozvati isključe od poznavnja medjusobnih stranačkih odnošaja. Ako se tu zabrani dokazivanje svjedocima mimo i protiv isprave, trpjet će često neopravdanu štetu baš oni najslabiji i najneukiji, što su se dali od lukavih sukontrahenata navesti na taj posao. Ako naprotiv kao francuska praksa[10]) te bugarski g. p. p.[11]) dozvolimo dokazivanje fiktivnosti i simuliranosti, onda će svaka odredba ugovora, koja je za koju stranku nepovoljna, biti proglašena fiktivnom, a legije svjedoka na jednoj i drugoj strani pokopat će polagano čitav sistem ograničenosti svjedoka.

4. Do sada su se ipak mogli u Srbiji medju poznatim i poštenim strankama, koje su medju sobom bile uvjerene, da se ne će krivo zakleti zbog koristi ili štete, što izvire iz dotičnog pravnog posla, sklapati i usmeni ugovori, i ako se njihova sadržina nije mogla dokazivati svjedocima, jer su si stranke mogle medjusobno navratiti ili povratiti odlučnu zakletvu i time utvrditi sadržinu pravnog posla. Držimo, da novi sistem ne će zadržati institut stranačkih

[9]) Zbog državnih pristojba, taksa na ispravu.
[10]) Dalloz l. c. str. 508.
[11]) Šišmanov u Leske-Loewenfeld l. c. II. str. 263.

Digitized by Google

zakletava, već austrijsku ustanovu preslušavanja stranaka pod zakletvom u svrhu dokaza, gdje ne odlučuju stranke, već jedino sud, hoće li se uopće pripustiti to dokazno sredstvo i koja će se stranka zakleti. Nego, ako se u budućem sistemu ograniči upotreba svjedoka, onda je potpuno logično, da se dokaz preslušanjem stranaka sasma isključi. Tada bi pravni saobraćaj bio doista vrlo otešćan. Mnoga i mnoga prava ostala bi zbog nedostatka dokaza bez sudske zaštite, što je praktički isto, kao da su izgubljena lažnim svjedočanstvom, a socijalno još gore, jer dok tamo pada gnjev na lažne svjedoke, koji su to skrivili, a diže se ugled poštenih, dotle ovdje sav odium pogadja neposrednu državu, njene organe i njezin pravni poredak, što trpe takvu nepravdu.

Sistem ograničene upotrebe svjedoka polazi od apstrakcije i generalizacije, da je isprava bolje, pouzdanije i jeftinije dokazno sredstvo od svjedoka, pa da za to treba stranke siliti, da prave isprave o svim pravnim poslovima, gdje je to moguće. Apstraktno je to tačno, ali moderni napredak u pravu teži sve više individualizaciji, konkretizaciji, koja opet ne poriče, da je u pravilu isprava bolja od svjedoka, ali ne uskraćuje pravne zaštite ni onda, kad isprave nema, ili je gora od svjedoka, jer je pogrješna, nepotpuna, simulirana i slično.

U ostalom ni u francuskom pravu ne predstavlja Moulinska ordonansa najnovije težnje i razvitak. Ona je tu jedna historička tvorevina, koja donekle usporava, ali ne može da zaustavi tečaj pravnog razvitka, koji i na tom području, kao i na svim poljima ljudskog rada i života teži k ostvarenju i s t i n e. Istina se u procesu ostvaruje primjenom načela slobodnog sudačkog uvjerenja, nevezanog u ocjeni, neograničenog u biranju i upotrebi dokaznih sredstava. Ona obara polagano sve zapreke, što joj stoje na putu. Već smo spomenuli, kako je u praksi francuskoga procesa dozvoljeno dokazivati simuliranost pravnog posla svjedocima i protiv sadržine isrpave. A što se sve može uvrstiti pod pojam simuliranosti i kako je time učinjen širok prodor kroz princip zabrane svjedoka, ne treba ovdje dokazivati. Potrebno je, da spomenemo, kako je i u Austriji novelom od 1916. toj težnji k istini pala žrtvom poznata ustanova § 887. o. g. z., po kojoj usmeni uglavci, protivni sadržini pismene isprave, a nastali kod njenog sastavljanja ili prije toga, nisu uopće važili. Konačno ne smijemo, da pustimo s vida ni trgovačko pravo, tog nosioca napretka i modernih ideja u historičke pravne forme. Trgovački stalež nije sigurno od drugih društvenih klasa ni manje obrazovan ni manje pismen, a u sklapanju pravnih poslova daleko pred svima. Pa ipak taj stalež nije nikad dopustio, da se i u njegovim parnicama ograniči upotreba svjedoka, jer ga iskustvo poučilo, da isprave nisu uvijek u stanju, da pruže pravu sliku pravnog posla, i da su prava i interesi trgovačkog staleža jače zaštićeni, ako bude smio i mimo odnosno protiv isprava, koje su u trgovačkom poslovanju tako česte i obične, dokazivati pravu volju stranaka.

Digitized by Google

Naše je stonovište: Proces mora da teži k ostvarenju materijalne istine, što se ne da uspješnije postići, nego li primjenom slobodnog sudačkog uvjerenja, nevezanog u ocjeni, neograničenog u upotrebi dokaznih sredstava.

Zadružno pravo u savezu sa seljačkim nasljednim pravom.

Referat dra. Dragutina Tončića, banskoga savjetnika, na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.

Kućna je zadruga institucija našega seljaštva, nacijonalni proizvod njegove psihe, njegova vlastita originalna tvorevina, stvorena bez tudjega uzora i bez utjecaja domaćega zakonodavstva i pravničkih krugova. Stvorila ju je pravna svijest i potreba našega seljaštva, koje ju je samo uredilo običajima kao svoju imovinsku zajednicu i kao tip svoga seljačkoga obiteljskog poretka s posebnim obiteljskim pravom, unijevši u nju ne samo svoju imovinu i rad, već i ljubav porodičnu i uzajamnost, mnogo prije, nego li je zakonodavstvo donijelo zakonske propise za njeno uredjenje.

Prvi hrvatski zakoni, naročito zadružni zakon od god. 1870. nisu pogodovali zadrugama, jer su stvoreni u individualističkom shvaćanju tadanjega liberalizma dekretiranjem slobodnoga individualnoga vlasništva u seljačkim gospodarstvima. U načelnom nepriateljstvu spram kućnih zadruga usvajali su ti zakoni tudja nam načela općega gradjanskoga zakona, proglasivši zadrugare suvlasnicima zadružne imovine, koji mogu sa svojim idealnim dijelovima bez pitanja svojih obitelji po volji raspolagati, naročito otudjiti ih i zadružiti ili s njima oporučno odredjivati, ignorirajući time potpunoma zadružno običajno pravo kao i činjenicu, da je u našem narodu bila još i u ono doba zadruga pravilo, a individualno seljačko gazdinstvo iznimka, i da je u našem seljaštvu upravo kao i u seljaštvu u Srbiji prije uvedenja gradj. zakonika od god. 1844. kućna zadruga bila glavna, ako ne jedina manifestacija ekonomsko-porodične organizacije.[1]) Išlo se očito, a bez sumnje u najboljoj intenciji, za uništenjem zadruge protiv volje seljačkoga pučanstva, komu zakoni umjesto te ustanove nisu dali potrebni zato ekvivalenat. Nema sumnje, a isticao je to već Bogišić u svojoj »Inokosnoj obitelji«, da za seljačku inokosnu porodicu vrijede u našem narodu u bitnosti ista pravna načela, koja vrijede i za zadružnu; da su zadruga i inokoština prema tome dvije vrste iste seljačke obitelji, koja se u svojoj bitnosti razlikuje od obitelji gradjanske. Ukidajući zadruge izjednačili su naši zadružni zakoni seljačke inokosne obitelji, koje su živjele po zadružnom pravu, s

[1]) Živojin M. Perić: Zadružno pravo po gradjanskom zakoniku kraljevine Srbije, IV. knjiga, Beograd, 1921., str. 14.

Digitized by Google

gradjanskim obiteljima, koje uredjuje opć. gradj. zakon, jer prije toga nisu stvorili nikakovih posebnih propisa za seljačko pučanstvo.

Istom sada na snazi stojeći zadružni zakon od 9. svibnja 1889 nadopunjen zadr. novelom od 30. travnja 1902. popravio je u glavnom očite pogrješke prijašnjih zadr. zakona i prihvatio stanovište, koje nije bilo u dosadanjem neprijateljstvu sa zadružnim sistemom, jer mu je intencija, da ustanovu zadruge valja štititi, pa joj zato priznaje karakter zasebne jurističke osobe, dotično zajednice (communio) našega domaćega prava[2]) s oblikom kolektivne svojine, u kojoj nema nasljedstva i koja je u načelu nedjeljiva, nezadužljiva i nectudjiva bez sporazuma sviju ili bar većine zadružnih članova. Osnovna načela toga zakona sudaraju se posvema s mišljenjem i nazorima narodnim. Bez njih i ne može biti zadruge, kako ju je narod sebi sam stvorio..

Po tim načelima je zadruga kolektivna suvlasnost. Njezina imovina kao cijelost pripada svim zadrugarima zajedno, a svaki zadrugar ima pravo na čitavu zadružnu imovinu. Svi su zadrugari dužni da zajednički rade na probitak i korist zadruge. »Qui in communitate non laborat, non manducet«, isto je tako uzakonjeno osnovno načelo zadruge. Nijedan zadrugar ne može sam za sebe raspolagati ni cijelom imovinom ni njezinim dijelom, već to mogu samo svi zadrugari zajedno, dotična većina njihova. Dok traje zadružna zajednica, pravo zadrugara na dio zadružne imovine tek je latentno i nije drugo nego čekanje, da ga zapane ta imovina eventualnom diobom, otpremninom ili razlazom zadruge. Dio zadrugara u zadružnoj zajednici je prema tome neizvjestan i promjenljiv. Taj dio i nije njegova svojina, jer njegovi zadrugari s njime u pravu na čitavu zadružnu imovinu konkuriraju, i zato ne može s tim svojim idealnim dijelom raspolagati ni medju živima ni za slučaj smrti.[3]) U zadruzi dakle nema i ne može biti nasljedstva. Kada umre koji član zadruge, umanjuje se time samo broj zadružnih ovlaštenika. U imovini pak ne nastaje nikakova promjena, jer ona ostaje ostalim zadružnim članovima na temelju same zadružne sveze, a ne prelazi možda putem nasljedstva na nasljednike, n. pr. djecu ili braću, koja žive izvan zadruge. Istom kada se zadruga podijeli ili kada umre i posljednji zadružni član, može da se otvori nasljedno pravo.

Na tom stanovištu stoji u načelu i »Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru« od god. 1888., koji normira zadružno pravo u čl. 686.—708. »o domaćoj zijednici«, a djelomično i u čl. 964.—968. »o kući ili domaćoj zajednici«.

Usuprot srpski gradj. zakonik od god. 1844., koji u §§. 507. do 529. normira zadružno pravo, a koji još i danas s malim promjenama vrijedi u Srbiji, smatra zadrugu individualističkom institucijom, djelivom i zadužljivom kao suvlasništvo, u kojoj vrijedi nasljedstvo i zakonsko i oporučno. Premda §§. 36. i 38. toga zakona izrično

[2]) Dr. F. J. Spevec: O juristićkoj naravi zadruge, „Mjesečnik" pravničkoga društva u Zagrebu, 1884., str. 1. i slj.

[3]) Dr. V. Krišković: Hrvatsko pravo kućnih zadruga, Zagreb, 1925., str. 75.

Digitized by Google

navode, da je zadruga moralno lice, uzimlju joj §§. 57. i slj. svaku karakteristiku jurističke osobe.

Za Bosnu i Hercegovinu propisuje u čl. 1. i 2. uredba od 21. srpnja 1919., uzakonjena 20. svibnja 1922., o upisu bivših kmetova na kmetskim selištima u zemljišnim knjigama, da su svi sudovi kao gruntovne oblasti dužni ureda radi obaviti upis prava vlasnosti na svakom pojedinom kmetskom selištu u korist bivše kmetske porodice. Medjusobni pak pravni odnosi članova spomenutih bivših kmetskih porodica (zadruga) kao novih vlasnika da se uredjuju dosadanjim običajnim pravom, koje postoji u Bosni i Hercegovini, dok se isti ne urede zakonskim putem. Tako je do sada uneseno u gruntovnicu nešto preko 93.000 kmetskih porodica kao zadruge. Judikatura je ovdje u nastalim prijeporima u pogledu nasljedstva bivših kmetskih selišta osnovana na običajnom pravu u skladu sa sadanjim hrvatskim zadr. zakonima, ne priznavajući nasljedstva u kmetskim porodičnim zadrugama.

Zadruge postoje i u ostalim dijelovima naše države osim u Sloveniji, ali nisu do sada uredjene zakonom, već žive po običajnom pravu, koje je u bitnosti slično kod svih južnih Slavena.

Sada se radi o kodifikaciji jedinstvenoga zadružnog prava za cijelu državu u projektu gradjanskoga zakonika za našu kraljevinu. Posao je povjeren privatno-pravnomu odsjeku stalnoga zakonodavnoga savjeta ministarstva pravde, kod koga je još uvijek u preparatornom stadiju. Kakogod je poželjan opći jedinstveni zadružni zakon za cijelu državu, pojavljuju se zato znatne poteškoće. Nastaje pitanje da li je takov zakon za sada moguć ili će se morati po primjeru novijega švajcarskoga zakonodavstva u jedinstveni naš gradjanski zakonik kodificirati samo osnovni principi i glavna načela o uredjenju imovinskih i obiteljskih odnosa našega seljaštva, a u posebne zakone uvrstiti ostale potrebne zadružnopravne propise za pojedine pokrajine.

Za Hrvatsku i Slavoniju od prijeke je potrebe što skorija i brža reforma sada valjanih zadr. zakona.[4]) Pokazalo se to navlastito u praksi, a traži promjenu i samo seljaštvo, što je ustanovljeno ispitivanjem zadružnoga prava, kako ono u narodu živi. Naročito bi valjalo:

1. promijeniti u pravcu liberalnijem, racijonalnijem i shodnijem ustanove §§ 11.—18. zadr. zakona o otudjivanju i zadruživanju zadružnih nekretnina kao nesavremene, nepraktične i štetne, jer skučuju, a često i onemogućuju zadruzi svaki kredit i intenzivno gospodarenje;

2. ukinuti ustanovu § 58. cit. zakona, kojom su sve potajne diobe, izvedene samovlasno bez posredovanja oblasti iza 1. siječnja 1890., proglašene nezakonitima, i odrediti, da se te potajne diobe na zahtjev interesenata imadu po smislu § 56. istoga zakona pro-

[4]) Dr. Ivan Strohal: O zakonu, kojim bi se jedinstveno uredili imovinsko-pravni odnošaji seljačkoga stališa u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1905. (Preštampano iz „Mjesečnika" pravničkoga društva od god. 1905.)

Digitized by Google

vesti po faktičnom posjedovnom stanju, jer to iziskuju ne samo ekonomski interesi stranaka, već i interesi gruntovni i katastralni;

3. dopustiti osnivanje novih zadruga na svakom seljačkom posjedu, jer to § 36. i 56. cit. zakona ne dopuštaju, a želja je seljačkoga pučanstva, kako je ustanovljeno, da se to dopusti;

4. staviti van snage ustanove § 59. istoga zakona o plemićkim zadrugama, jer medju plemićkim i urbarskim zadrugama nema danas više nikakove bitne razlike;

5. nadopuniti ustanovu § 2. zadružne novele prisilnom otpremninom;

6. prenijeti sudovanje u zadr. stvarima iz kompetencije upravnih (policijskih) oblasti u nadležnost sudskih oblasti uz preparatorni postupak mirovnih sudova i općinskih poglavarstva, jer je ono civilno sudovanje, predano samo iz nekih spoljašnih utilitetnih razloga upravnim oblastima, kamo danas više ne pripada, kako je to normirano u srpskom i crnogorskom zakonodavstvu.

Temeljna načela tih zakona, naročito ona, koja u zadruzi isključuju svako nasljedstvo i koja uopće smjeraju na održanje zadružnoga instituta, djelovala su općenito u cijeloj zemlji vrlo povoljno. Dokazuju to najbolje statistički podaci. Prema tim podacima bijaše god. 1910. u Hrvatskoj i Slavoniji ukupno 112.065 zadruga sa 178.415 porodica a 857.715 zadružnih članova. Od tih je zadruga 33.280 sa više porodica, a 77.234 s jednom porodicom, dok ih je 1551 bez predstavnika. Potajno ih je od njih razdijeljeno prije 1. siječnja 1890. ukupno 6.976, a poslije 1. siječnja 1890. svega 9.860.[5]) To stanje postoji još i danas s malom i neznatnom promjenom. Proizlazi dakle u glavnom, da jedna trećina ukupnoga žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji živi još i danas u zadrugama; da se nadalje povećao broj sitnih i malenih seljačkih gospodarstva, podvrgnutih ustanovama zadružnih zakona, i prema tome da načela zadružne zajednice žive još u velikom dijelu našega seljaštva. Napose je tu zanimljiv broj porodica u zadrugama. Tim je brojem ustanovljeno, da naše seljaštvo napušta zadruga s mnogo porodica i s heterogenim članovima, što dokazuju i mnoge potajne diobe izvedene usuprot imperativnih zakonskih ustanova i usuprot tome, što ih zadružni zakon proglašuje nezakonitima, kao što je ustanovljena i činjenica, da većina seljaštva perhorescira individualno vlasništvo u svojoj užoj porodici i stvara samo kolektivizam u novim zadrugama, koje se sastoje samo od jedne porodice, kao uredba sa zadružnim sistemom.[6]) Sadanja je dakle glavna etapa u razvitku naše zadruge uzdržanje i organiziranje najuže porodice kao subjekta seljačke imovine po načelima zadružnoga prava. Tu činjenicu napose ističu svi naši noviji po-

[5]) Dr. Dragutin Tončić: Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama s gradjom za reformu zadr. zakona sa statističkim iskazima, Zagreb, 1925., str. 242.

[6]) Isti zadružni razvitak u Bugarskoj spominje S. Bobčev u svojoj studiji: „Čeljadna zadruga", Sofija, 1907.

Digitized by Google

znavaoci zadružnog života i s njome mora da se računa u novom zakonodavstvu.[7])

Imovinsko-pravni odnosi našega seljačkoga staleža osobito nasljedstvo i dioba uredjeni su kod nas gradjanskim zakonom posve drugačije, nego li su uredjeni zadružnim zakonom, a doista za jedno te isto seljačko pučanstvo i njegovo više manje skroz identično pravno shvaćanje, jednake njegove gospodarske i socijalne prilike. Nastalim radi toga pogrješkama, metežu i razrovanju ne može biti nikakova etičkoga opravdanja. Već iz te činjenice proizlazi jasno, da je tu potrebna reforma, koju želi i svekoliko seljaštvo.

Općenito je mnijenje našega seljaštva kao i naših uvaženih pravnika, da ustanove općega gradj. zakona, u koliko se s njima uredjuju i odnosi seljačkoga svijeta glede imovinskoga i nasljednoga prava, ne odgovaraju ni njegovoj pravnoj svijesti ni njegovim gospodarskim potrebama i prilikama. Po sadanjem naime zakonskom stanju gruntovni vlasnik seljačkoga dobra mnogo puta na nepopravljivu štetu svoje porodice gotovo neograničeno raspolaže tim dobrom. Ocu porodice je tu dano neograničeno pravo nad porodičnom imovinom. On može da protepe ono, što su mu ostavili njegovi prednici, kao i ono, što su stekli članovi njegove porodice. Čestim se pak ostavinskim raspravama iza smrti gruntovnih vlasnika seljačkih dobara upropašćuju mnoge seljačke porodice. Svaka smrt doista trga, cijepa i drobi seljačko selište nemilosrdno. Na nasljedstvo se pozivaju i osobe, koje su sa seljačkim dobrom već davno izgubile svaku svezu. Po zakonu se pak izmedju takovih osoba (kao što su izudate kćeri, izvan kuće oženjeni muškarci, trajni odsutnici i dr.) i osoba, koje na seljačkom dobru trajno žive, te svojom privrednom snagom imovinu kućnu unapredjuju, ne čini nikakve razlike u pogledu razmjerja u participiranju na imovinu. Nastaju patuljasta gospodarstva, koja nisu nikakove gospodarstvene jedinice, stvaraju se civilne zajednice, osnivaju prividna suvlasništva, u gruntovnici dolazi do nesuglasja izmedju gruntovnoga i faktičnoga posjedovnoga stanja, a sve je to vrelo za dugotrajne i skupe parnice, koje su razorna nevolja za seljaštvo. Tu ne može biti govora o valjanoj i zdravoj organizaciji seljačkoga posjeda.

U zadruzi nazrijeva naše seljaštvo sanaciju tomu zlu, pa bi zato valjalo u načelu zadružno pitanje riješiti zajedno s pitanjem o uredjenju imovinskih odnosa seljačkoga žiteljstva u inokoštinama s individualnom vlasnošću, u kojima nijedan član porodice ne bi mogao sam za sebe raspolagati niti s cijelom imovinom niti s kojim njezinim dijelom, već bi to mogli samo zajedno svi članovi porodice, koji zajedno žive i rade.

U novom dakle zakonodavstvu valja ustanovu kućne ili porodične zadruge ne samo održati, već i ojačati, pa zato dopustiti osnivanje novih zadruga na svakom seljačkom selištu, kao naj-

[7]) Dr. A. Badaj: Agrarno-pravno iverje „Mjesečnik" 1901, br. 4.; — Dr. I. Strohal: Razvitak zadružnoga prava u Hrvatskoj i Slavoniji, 1907. (Preštampano iz „Mjesečnika" za god. 1906., 1907. i 1908.)

Digitized by Google

zgodnije sredstvo i podlogu za opće uredjenje seljačkoga posjeda. Zadrugu valja zakonom urediti kao juristiČku osobu, dotično zajednicu našega domaćega prava s oblikom kolektivne svojine, u kojoj nema nasljedstva i koja je u načelu nedjeljiva, nezaduživa i neotudjiva bez suglasja svih dotično većine njenih članova, onako dakle, kako je u principu uredjena spomenutim hrvatskim zadružnim zakonima uz navedene ispravke i nadopunjenja.

Treba li ujednačiti muško i žensko potomstvo u pravo nasljedja?

Referent dr. Anete Mainkas, na I. pravničkom kongresu u Beogradu u rujnu 1925.

1. Kao gosp. glavni izvjestilac ograničujem i ja svoj referat o pitanju »Treba li izjednačiti muško i žensko potomstvo u pravu nasljedja?« na nasljedovanje ab intestato, jer je izvan diskusije, da na području oporučnoga i ugovornoga nasljedjivanja treba da vlada slobodna raspoložba medju zakonskim granicama, o kojima takodjer nema spora. — Naprotiv, i ako je gornje pitanje po sebi ograničeno na nasljedjivanje descedenata, ja ću se ipak poradi idejnoga saveza dotaknuti intestatnoga nasljedjivanja izmedju bračnih drugova.

2. Opći gradjanski zakon na području Hrvatske i Slavonije ne Tu naime taj zakon uskraćuje preostalomu bračnomu drugu nasljedjivanju descendenata, premda taj isti zakon ustanovljuje izvjesnu nejednakost izmedju spolova u nekim drugim pitanjima: kao kod odgajanja djece, ako su roditelji rastavljeni; u odnošaju nezakonite djece prema rodbini; u pitanju tutele; kod svjedoka oporuke, a napose kod zakonskoga nasljednoga prava izmedju bračnih drugova. Tu naime taj zakon ukraćuje preostalomu bračnomu drugu nasljedjivanje uz descendente pokojnika, a daje mu ga samo vrlo ograničeno uz ascendente ili njihove potomke.

3. Prva austrijska diplomična novela iz godine 1914., kojom je u pravnom području Slovenije i Dalmacije modernizovan gornji zakon, pridržala je kao nešto, što se po sebi razumije, potpunu jednakost spolova kod intestatnoga nasljedjivanja descendenata, a uklonila je sasvim ili bar znatno ublažila nejednakosti u ostalim prije spomenutim pitanjima. — Na isti način kao u austrijskoj noveli, uvedeno je intestatno nasljedno pravo descendenata i bračnoga druga u njemačkom gradjanskom zakonu (za kojim se novela i povodi), a slično (na načelu ravnopravnosti spolova) osnovane su i ostale moderne kodifikacije u Evropi.

4. Kako se vidi, smjer razvoja svih tih pravnih sustava ide od nejednakosti do sve veće jednakosti prava spolova. U krajevima naše države, koji su bili pod austrijskom odn. pod hrvatskom legislativom, taj je razvoj već pred sto dotično sedamdeset godina

Digitized by Google

donio potpunu jednakost muških i ženskih descendenata kod intestatnoga nasljedjivanja. Ali razvoj pravne svijesti, koji izjednačuje spolove u pravnom poretku, osnovan je na mnogo širem razvoju socijalne svijesti, koja diktira i samo kretanje pravne svijesti i kodifikaciju prava. To je razvoj modernoga društva, koje u samom životu sve više izjednačuje ženu i muškarca u pravcu, da ne odredjuje normativnim ustanovama zaseban položaj žene, već joj daje načelnu ravnopravnost, na osnovi koje ona može vlastitim silama osvojiti onaj položaj, za koji je generalno i individualno sposobna.

Prema tome, da se donese novo nasljedno pravo za našu državu na osnovi nejednakosti muških i ženskih descendenata, bio bi nesamo nazadak za zapadni dio našega naroda, a zastoj u pravnom napretku za istočni i južni dio, kako je to već rekao gosp. glavni izvjestilac, već bi to upravo značilo protiviti se toku društvenoga razvoja, koji je ipak nešto jači od pravnoga poretka. On stvara i sam pravni poredak, te bi neizbježno prije ili poslije elementarnom silom morao i tu zapreku da uništi.

5. Dva su argumenta, kojima se služe protivnici jednakosti: a) pravna svijest većine našega naroda, koja traži nejednakost; b) opasnost cijepanja seljačkih posjeda, ako bi ženski potomci nasljedjivali jednako s muškima.

6. Za obaranje prvoga argumenta dovoljno je već ono, što je rekao gosp. glavni izvjestilac, pa i gosp. profesor dr. Arandjelović u svojoj poznatoj studiji o ovoj našoj temi. Ipak ću da spomenem još nešto. Kada je pred nekoliko generacija uveden opći austrijski gradjanski zakonik u izvjesne dijelove našega naroda, oni zacijelo nisu imali razvijenije ni naprednije pravne svijesti, nego li je danas imaju dijelovi u krajevima zakonske nejednakosti. Pa ipak je taj narod bez ikakova prigovora najspremnije prihvatio i u svome životu proveo princip jednakoga nasljedjivanja, u koliko nije bio vezan zadružnom vezom; ali i taj vezani narod smjesta je prihvatio i proveo gornji princip, čim mu je liberalnije zakonodavstvo dalo priliku za prekid zadružne veze.

Ako dakle zaista opstoji odredjena i predominantna pravna svijest našega naroda, koja traži nejednakost, — a o čemu se može opravdano sumnjati, — to ipak ta svijest nije dosta jaka i razložita, da bi se mogla oprijeti naprednoj reformi, koja leži u samom razvoju te pravne svijesti. — Razvoj od nejednakosti do jednakosti, kako smo vidjeli, osnovan je u razvoju društva, a velik dio našega naroda već ga je i historijski i to lako i potpuno izvršio. Taj je dakle razvoj i prirodan i moguć, pa držim, da bi obrnuti razvoj bio retrogradan, neprirodan i nemoguć.

7. Gosp. glavni izvjestilac prikazao nam je, da su baš najmodernija zakonodavstva na području naše države, a negdje i sam narodni život stvorili izvjesne ustanove protiv cijepanja seljačkoga posjeda. Poznato je, da je u krajevima, gdje takovih ustanova nije bilo, na pr. u Hrvatskom Zagorju, primjena nasljednoga prava općega gradjanskoga zakonika do kraja pocijepala seoski veliki

Digitized by Google

posjed i pauperizovala seljaštvo. Je li tome krivo jednako nasljedjivanje muških i ženskih potomaka? Nije! I u tome je težište cijeloga problema. Jer, cijepanje zemljišta ne dolazi odatle, što ženski potomci nasljedjuju uz muške, već odatle, što uopće jednoga ostavitelja nasljedjuje više potomaka. Ženski nasljednici donose svoj dio ili miraz mužu, pa tako s jedne strane uvećavaju posjed, koliko su ga s druge strane okrnjile. Naprotiv, baš muški nasljednici stalno umanjuju zemljišni posjed, a pogotovo bi ga umanjivali onda, kada im njihove žene ne bi donosile miraz u zemljištu, jer ga same ne bi smjele nasljedjivati. Time dakle, što se ženama uskraćuje pravo nasljedjivanja, ne samo da se ne osporuje cijepanje zemljišnoga posjeda, već se uopće na tome procesu ništa ne mijenja. Cijepanje seljačkoga posjeda i pitanje jednakoga ili nejednakoga nasljedjivanja dva su problema, koji ne stoji ni u kakovoj vezi.

8. Svakako moramo odbiti svaki pokušaj, da se problem stalnoga srednjega seljačkoga posjeda riješi pomoću isključenja ženskih potomaka od nasljedstva, pa bilo to i staleški ili regijonarno ograničeno, a moramo tražiti takovo rješenje, koje će radikalno stati na put drobljenju seljačkoga posjeda izmedju više nasljednika, bili oni muški ili ženski. Pravilno je rješenje predložio i iscrpljivo obrazložio gosp. glavni izvjestilac, te ja u svemu pristajem uz njegove zahtjeve o »pravu preuzimanja« kod seljačkog posjeda, s jednim izuzetkom, koji ću na kraju iznijeti.

9. Pošto smo tako zasebnom ustanovom »pravom preuzimanja« načelno regulisati pravo seljačkih posjeda, ništa ne smeta, da opće nasljedno i porodično pravo uredimo na ispravnom, naprednom i opće priznatom načelu ravnopravnosti spolova. To se načelo ima provesti ne samo kod intestatnoga nasljedjivanja descendenata nego i u svim pomenutim normama, unesavši ga u unificirani zakonik naše države. Napose treba ravnopravnost provesti kod nasljedjivanja i kraj descendenata, a raširiti to pravo kraj ascendenata pokojnika i njihovih potomaka. U svakom slučaju treba ostaviti preživjelome bračnomu drugu nužne pokretnine iz zajedničkoga kućanstva, što je u noveli već izvršeno.

10. Gosp. glavni izvjestilac ustanovljuje pravo preuzimanja kod seljačkih posjeda za najstarijega potomka, te u redu pozvanih daje prvenstvo muškim potomcima pred ženskima. Ja predlažem, da se i ovdje ukine prednost muškoga spola pred ženskim, te da se ustanovi pravo preuzimanja za sve potomke po redu starosti a bez obzira na spol. To obrazlažem ne samo dosljednošću prema načelu ravnopravnosti, nego i mnogim iskustvima, koja su pokazala, da su žene osjekom sasvim jednako kao i muškarci umjele upravljati gospodarstvom, kadgod ih je ta zadaća zapala.

11. Prema svemu tome ja pristajem uz rezoluciju gosp. glavnoga izvjestioca, te molim kongres, da je usvoji u cijelosti, ali s izmjenom, da pravo preuzimanja od seljačkih posjeda ima pripadati najstarijemu potomku bez obzira na spol.

Digitized by Google

Novela ugarskoga gradj. parbenoga postupka.

Napisao dr. Josip Frank, odvjetnik u Budimpešti.

Reforma gradjanskoga pravosudja već više od pol stoljeća zanima pravnički svijet ugarski. Temeljni zahtjev svih kompetentnih krugova, ukinuće pismenosti i posrednosti, te uvedenje načela usmenosti i neposrednosti oživotvoren je novim ugarskim gradjanskim parbenim postupnikom — zakonskim člankom I. od god. 1911. — u potpunoj mjeri. — §§. 219. i 274. ovoga zakona sadržavaju propis, da stranke svoje tvrdnje i izjave u usmenom općenju podnose presudnomu sudu; dokazni postupak obavlja se pred parničnim sudom. Očekivalo se uopće, da se na ovom najmodernijem izmedju sviju evropskih gradjanskih parbenih postupnika kroz desetke godina nijedna stavka ne će i ne smije promijeniti. — Nu zakon je stupio u život na fatalan način koncem 1914. godine. Zamašni događaji politički i gospodarski svjetskoga rata, revolucija i saniranje djelovali su i na gradjansko pravosudje i zahtijevali provedbu cijeloga niza promjena kako u sudbenoj strukturi tako i u sistemu postupka. Jednoga od zadnjih dana mjeseca svibnja ove godine izdahnuo je ženijalni autor novoga grpp., osamdesetgodišnji Aleksander Plosz, a 1. lipnja stupila je novela u život...

Polag uredovnoga obrazloženja ujednostručuje novela organizaciju i postupak spornoga pravosudja, ne tangirajući temeljne stupove samoga djela. Faktično obrazloženje jeste ubržanje i pojeftinjenje postupka, pojeftinjenje ne u korist stranke, nego u korist države — a u svome učinku dira novela uistinu klasične stečevine načela usmenosti i neposrednosti. — Na mjesto predratnoga ideala dobroga i temeljitoga pravosudja želi duh vremena poslije rata, da postavi pravosudje brzo i jeftino. Važnije ustanove novele jesu slijedeće:

Po grpp. od god. 1911. sudio je kotarski sud kao inokosni sud, sudbeni stol nasuprot bio je i u prvom stepenu zborni sud sa tri člana. Tabula kao apelacijoni i kurija kao revizijonalni sud sudili su u senatima sa pet članova. Novela je učinila iz sudbenoga stola sud inokosan, a senate tabule reducirala je na tri člana. Izvorni je sastav zakona htio, da još dalje ide te da i senate kurije snizi na tri lica. Nu ovaj pokus nije uspio uslijed živahnoga protesta cijeloga pravnoga svijeta, te je kod najvišega suda države moralo načelo štednje dati mjesta načelu temeljitosti pravosudja.

Grpp. od god. 1911. statuirao je u svrhu navještaja i fiksiranja navoda stranaka — uz potpuno priznanje načela usmenosti — u postupku pred sudbenim stolom izmjenu pripravnih spisa, koji imadu da priprave tuženika na obranu, a sud na uputno vodjenje rasprave. — Broj pripravnih spisa bio je neograničen. — Novela uvadja pripravni spis i kod postupka pred kotarskim sudom, nu samo u koliko to sudac u konkretnom slučaju u svrhu priprave rasprave za potrebno drži. Ovim će se zakonom sankcionirati dosadanja praksa, polag

Digitized by Google

koje su stranke svoje alegate, da ne treba voditi duge zapisnike, contra legem u obliku pismenih podnesaka fiksirale. U postupku pred sudbenim stolom pripravni je spis i nadalje obvezatan, nu dok je dosele broj njegov bio neograničen, može se sada redovito samo jedan spis podnijeti.

U postupku pred kotarskim sudom raspravljao je sudac i dosad redovito bez perovodje, ali pred sudbenim stolom bila je prisutnost istoga neotpustiva. — Novela ustanovljuje, da se perovodja i kod sudbenoga stola samo po mogućnosti mora upotrijebiti, koju ustanovu motivira samo žalosno financijsko stanje zemlje.

Grpp. priznao je načelo neposrednosti kao temeljno pravilo pri raspravi stranaka i u dokaznom postupku. Uslijed toga saslušao je svjedoke redovito sam parbeni sud. Saslušanje svjedoka bilo je samo u tom slučaju na drugi sud preneseno, ako je svjedok stanovao izvan sjedišta suda. Novela lomi načelo neposrednosti, u koliko dozvoljuje zbornomu sudu, da u svakom slučaju, u kojem bi neposredno saslušanje danguba bilo, povjeri saslušanje svjedoka kotarskomu sudu vlastitoga ili drugoga kotara. — Ako stranke pred svršetkom usmene rasprave pismeno prijave, da odustaju od prava priziva, dobiva presuda u trenutku proglašenja pravnu moć. — Ako na raspravno ročište ne dodju ni tužitelj ni tuženik, mogu stranke tek nakon četiri mjeseca tražiti, da se ureče novo ročište.

U prizivnom su postupku stranke dosad stvar same predavale, ali jer navodi prizivne stranke često nisu bili objektivni, zato novela ustanovljuje, da se imade napadnuta presuda i rezultat prvostepenoga dokaznoga postupka saopćiti po predsjedniku ili po sucu, kojega je on odredio. — Prizivni sud — sud drugooa stepena — može se ispustiti, ako to protivna stranka pismeno dozvoli. Pod ovim uvjetom može se molba na reviziji prvostepene presude neposredno podnijeti sudu trećega stepena, ali u ovom slučaju ne može se u prvostepenoj presudi ustanovljena činjenica napadati, te se ni revizija ne može uprijeti na to, da je zakon, što se postupka tiče, bio povrijedjen. U ovom slučaju može dakle predmetom revizije biti samo materijalno-pravno pitanje. Revisio per saltum.

Aktivni suci i državni odvjetnici ne mogu biti izabrani za članove obraničkog suda. Oportunitet ove ustanove živahno pobija jedan dio pravničke štampe. — Institucija zamjenika odvjetnika (Rechtsanwaltssubstitut) ukida se. Nakon četverogodišnje prakse doktor prava prepušten je jedinstvenomu sudačkomu i odvjetničkomu ispitu. Odvjetnički perovodja (Rechtsanwaltskoncipient) smije odsada raspravljati i kod zbornoga suda.

Istodobno se sa novelom ustanovljuju u gradjanskoj parnici nove vrijednosne granice. O važnijim ustanovama daje razjašnjenje slijedeći komparativni prikaz:

	Gpp:	Novela:
Obvezno odvjetničko zastupstvo . .	1.000.— K	10,000.000.— K
Djelokrug bagatelnoga suda . . .	50.— „	1,000.000.— „
Djelokrug kotarskoga suda . . .	2.500.— „	25,000.000.— „
Dopustivost priziva	50.— „	1,000.000.— „

Digitized by Google

Dopustivost revizije	500.—	„	10,000.000.— „
Predtečna ovršivost	200.—	„	20,000.000.— „

Većina pravničkoga svijeta smatra novelu zakonom za nuždu, koji će teškom preopterećenju sudova ponešto biti od pomoći. Konservativci nisu s njom zadovoljni, jer je ona po njihovu mnijenju suviše i previše radikalna. Nasuprot tomu predlažu drugi uvedenje još radikalnijih promjena. Mi se priključujemo potonjima, te mislimo, da bi se imale slijedeće reforme uvažiti: Budući da i kotarski sud i sudbeni stol sude kao inokosni sudovi i oba poznaju pripravni spis, imao bi se mjesto dvaju prvostepenih sudova sistemizirati jedan jedinstveni prvostepeni sud. — Imao bi se izgraditi sistem strukovnih obraničkih sudova. — Censura postupka, institucija prihvata parnice (Prozessaufnahme) drže se suvišnim, jer služe samo razvlačenju postupka. — Pravni lijek revizije imao bi se ukinuti, pa bi djelokrug suda trećega stepena bio ograničen na to, da donose odluke u interesu pravne jedinstvenosti. — Provedba postupka platežnih naloga imala bi se u cijelosti odvjetništvu prepustiti, te bi stvar samo u slučaju prigovora došla pred parnični sud. Kako čujemo, bave se već njemački pravni krugovi oživotvorenjem potonje ideje.

Ocjene i prikazi.

Sistem općeg privatnog prava.

Priredio Dr. Ivan Ćepulić, Zagreb 1925. Str. XXVII, 814.*)

I opet jedna civilistička publikacija na našem jeziku! Ovaj put sa veoma krupnim i zvučnim naslovom: »Sistem općeg privatnog prava«. I nehotice sjetih se, kad sam primio ovu knjigu, malo prije izašloga djela odličnoga beogradskoga sveučil. profesora Dra. Dragoljuba Arangjelovića i skromnoga natpisa njegove knjige: »Nasljedno pravo... za potrebu svojih slušalaca sastavio Dr. D. Arangjelović«.

Već sam naslov Ćepulićeve knjige takav je, da je, barem po mojemu mišljenju, za sve one, koje interesira privatno pravo — a ti ovdje jedini dolaze u obzir — suvišna a i neukusna ona toli intenzivna reklama, kojom se ovo djelo kroz više mjeseci gotovo dnevno oglašuje u zagrebačkim dnevnicima. Puki fakat, da jedan čovjek napiše ili samo »priredi« — prirediti »i napisati« su u tom slučaju sinonima — potpuni sistem općega privatnoga prava, je tako golema činjenica, da će se svatko, koji se i samo malo interesira za predmet, morati i nehotice vanredno zainteresovati i za autora a i za njegovo djelo. Treba samo pomisliti, da od austrijskih civilista

*) Kada sam dobrotom piščevom primio ovu knjigu, bila je moja prva misao, da o njoj - iz razloga lahko shvatljivih - ništa ne rečem. Ako je tačna ona stara riječ, da je prvi dojam, a tako i prva misao ispravna, trebao sam pri tom i ostati. Ali me neki znanci i kolege pokolebaše u mojoj prvobitnoj odluci, te se konačno riješih, da napišem za „Mjesečnik“ ovaj članak.

Digitized by Google

— zvijezda prve jakosti — nemamo cijeli sistem ni od Ungera ni od Pfaff-Hofmanna, ni od Krainz-a ni Ehrenzweiga a ni od Krasnopolskoga. Tek udruženim i sukcesivnim radom dvojice ili trojice od njih (Krainz, Pfaff, Ehrenzweig) nastao je potpuni, općenito poznati Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-ov sistem austrijskoga općega privatnoga prava.

Mogglo bi se možda reći, da se reklama, o kojoj je ovdje riječ, ne tiče samoga autora, jer da to rade knjižari i nakladnici a ne pisac.. Uvjeren sam, da sam autor nema pri tom nikakva udjela, no ipak ta stvar i njega tangira. Sve što biva sa autorovim djelom, dotiče se i reflektira na njega.

Druga zamjerka vanjske prirode, koju ovdje iznašam, jer mislim, da se ne može prešutiti, bila bi slijedeća.

Svatko, tko je upućen u stvar, znade da se »sistemi«, »udžbenici« i t. d. izradjuju na temelju monografija, a daleko pretežna većina njih da su kompilacije iz jur postojećih knjiga. Pusta i tašta jeste žudnja sve drukčije htjeti reći, nego što su prethodnici naši kazali. Dužnost je sastavljača udžbenika, da ono, što je jur doneseno, ispita, ali i pridrži ono, što smatra, da je dobro.[1]) Nitko razborit ne će prigovoriti dru. Ć-u, ako je i on tako nastojao raditi. Ali što mu se može i mora prigovoriti jest, da je izvore, iz kojih je crpao svoje djelo, skroz nedostatno citirao. Nije dovoljno, po mojem mišljenju, onako u najkrupnijim crtama i u djuture (strana V.) napomenuti upotrebljenu literaturu. Trebalo je barem kod pojedinih §§ navesti pisca ili pisce, kojih se je poglavito držao. Dr. Ć. nije se te dužnosti mogao otresti time da kaže, da njegova knjiga nema daljnjih ciljeva, a napose naučnih pretenzija. Si Romae eris, romano vivito more!

Naročito je pokojni prof. dr. F. J. Spevec pri tome loše prošao. Istina, dr. Ć. priznaje u svojem predgovoru, da je neke dijelove svoga sistema obradio prema predavanjima pok. Speyca. U svom drugom — t. j. u nazočnom — sistemu podvrgao je dr. Ć., kako dalje čitamo u njegovom predgovoru, svoj prvi sistem »temeljitoj obradbi i preinaci«, te se materijal prvoga sistema, ako je i ušao u ovaj nazočni sistem u velikom dijelu, nalazi u njem kao gradjevni materijal stare zgrade u novogradjevini«. No što se Spevčevih po djacima prema njegovim predavanjima napisanih škripata tiče — ne može se, rekao bih, ova stvar uzeti baš sasvim tako. Oni, koji ta škripta poznaju — a to su potpuno vjerodostojni i stručno vaspitani ljudi — vele mi, da je u cijelom nizu §§. dr. Ć. samo ispravljao očite pisarske pogreške odnosno mjesta, koja su kod Spevca nejasna ili (neumijećem pisara) kriva, umetnuvši tek ovdje ili ondje po koju rečenicu. Držim da se bar za takve §§. ne može reći, da su oni ušli u Ć-ev sistem, kao što ulazi gradjevni materijal stare zgrade u novu gradjevinu. Cigle, kamenje i grede gube svoju osebinu u novoj kući, ali pojedine partije iz djela staroga autora ili i samo pojedine njegove misli zadržavaju tu ose-

[1]) Windscheid, Pandekta (I izd.); Predgovor.

Digitized by Google

binu i u tudjoj knjizi. Mnijem dakle, da rad pok. Spevca, u koliko je preuzet u Ć-evu knjigu, nije u njoj toliko izniknuo, da bi bilo dosta obazreti se na njega na način kako je to učinio dr. Ć. Napokon po profesoru obdržavana a po djacima u bilješkama fiksirana predavanja nisu takodjer res nullius.

Time sam apsolvirao dva prigovora, koja iznosim protiv Ć-eve knjige. Oba su dakako lih izvanjske prirode, ipak držim, da sam ih, ako i vrlo nerado, morao spomenuti, kad sam već odlučio, da o toj knjizi javno progovorim.[1])

Prelazeći dalje na samu stvar — knjigu in merito — zaustavit ću se ponajprije kod njezinoga »pregleda« sadržaja (str. VII. do XXVIII). Tu je Ć. išao redovno utrtim putovima, kako je i pravo imao. Još bolje bi bilo, da uopće nije činio nikakovih disgresija od uobičajenoga sada sistema u novijim izdanjima Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-ove knjige. Ne velim, da je taj sistem savršen (to u ostalom nije ni jedan), ali sigurno nije ni Ć-ev bolji. Trud sa onim pojedinačnim izmjenama mogao si je pisac prištediti, tim više jer taj posao leži izvan okvira ciljeva, koje si je prema predgovoru autor postavio. Kakva reformatio in melius onim mjestimičnim modifikacijama nije doista postignuta.

Tako je primj. u općem dijelu II. naslov I. odsjeka: »Kritika i tumačenje zakona« preuzak — držim barem — za tu »glavu« u kojoj se govori i o analogiji (§ 14.) Pisac je mogao analogiju svrstati pod tumačenje (vidi primj. Windscheid), ali onda je morao o njoj drugačije govoriti nego li je to u §.-u 14 učinjeno. Povrh toga ono šta tu čitamo o odnosu izmedju analogije i tumačenja nije opet u skladu sa onim što autor veli u tumačenju u §.-u 11, in pr. izr. 2.

Nadalje u III. odsjeku istoga općega dijela glasi II. naslov: »Kvaliteti koji utječu na pravnu i djelotvornu sposobnost«. Taj naslov naliči na starije sistematiziranje kod Krainza i Pfaffa (I.—IV. izd.). Ako je pisac htio kod toga naslova ostati ter istaći pravnu i djelatnu sposobnost, trebao je, po mojem mišljenju, i unutar istoga naslova grupirati kvalitete u one, koji poglavito uplivišu na pravnu ter one, koji poglavito utječu na djelatnu sposobnost. Tako je to i učinjeno u prvim četiri izdanjima Krainz-ovog sistema. Kako se ali to grupiranje ne dade sasvim točno provesti, jer ni odnos izmedju pravne i djelatne sposobnosti nije sasvim raščišćen, dobro je uradio Ehrenzweig, da u V. izdanju Krainz-ovog sistema govori na tom mjestu o »pravno relevantnim razlikama ljudi«. Svakako mi se čini, da nije baš shodno reći za neke u gornjem naslovu spomenute kvalitete, naročito recimo za dobu, da ona utječe na pravnu sposobnost, t. j. na sposobnost biti subjekt prava i dužnosti.

[1]) Što se napose nedostatnog citiranja tiče, moram izrijekom naglasiti, da mi nije ni na kraj pameti pomišljati, da je to zlonamjerno činjeno. To je naprosto nepažnja, propust jedan, koji se dogadja veoma često mladim ljudima u njihovim prvim literarnim radovima. Za pravo je glavna krivnja na starijima, ako ih ranije i pravovremeno - na pr. u seminarima - ne podsjetiše na dužnost savjestno citirati.

Digitized by Google

I druga glava IV. odsjeka općega dijela ne nosi po mojem mišljenju zgodan natpis (»Vrste stvari s obzirom na njihova pravno relevantna svojstva«), pa nije ni uobičajen u sistematici austrij. privatnoga prava. Ja bih govorio najprije o pravno relevantnim svojstvima stvari a onda o zajedinstvu stvari. Istina i Dernburg (l. c.) govori o vrstama stvari, ali samo kod tjelesnih stvari, dok u posebnom poglavlju (»Imovina i njezini sastavni dijelovi«) govori o jednostavnim i sastavljenim ter skupnim stvarima. Svakako je u najmanju ruku zasebno već u naslovu reći za ukupnu stvar (univ. rerum), da je to vrsta stvari s obzirom na njezino pravno relevantno svojstvo. Time je naime, držim, implicite rečeno, da je ukupna stvar posebni od pojedinih stvari, koje ju sačinjavaju, različiti prav. objekat. Jer posebno svojstvo, koje je za pravo relevantno i koje ju tobože čini vrstom stvari, može se ovdje odnositi samo na ukupnu stvar kao takovu, a ne na pojedine stvari iz kojih ona sastoji (na pr. na stado kao takovo a ne na pojedine ovce). Time ali već sam naslov prejudicira glavnom pitanju, o kom se kod universitas rerum radi: da li je to posebni pravni objekt.

Peti odsjek općega dijela ima natpis: »Postanak i prestanak pravnih odnošaja odnosno prava«. To je po Ungeru. No kako je taj odsjek u svom početku obradjen u nazočnoj knjizi, bilo bi bolje, da je dobio drugi naslov, nego li ovaj, koji mu je dao pisac. Oni koji dadoše ovome odlomku naslov: »o postanku i prestanku prava« (ili slično), više i izbliže se bave tim pojedinim činjenicama (osobito potonjom) nego li autor. Napose, ako je 4. glava ovoga odsjeka dobila natpis: »Ostale juristične činjenice«, trebalo je cijelomu tomu odsjeku dati naslov: »Juristične činjenice«.

Dalje držim, da je I. i naivažnija glava ovoga odsjeka (»Pravni poslovi«) trebala potanjih distinkcija. Ne smije se tu onako nagruvati one §§ (62.—76.) bez ikakvoga pobližega rasporeda (podnaslova).

Listajući dalje autorov »pregled sadržaja« spotaknuo sam se još o neka mjesta u njegovom posebnom dijelu.

Tako u drugom odsjeku toga dijela čitam (naslov I. glava II): »Prijenos vlasništva voljom stranaka« (pred § 132.) Izgleda dakle, da je dovoljan konsenz stranaka — u istinu se pak traži tradicija, odnosno intabulacija.

I II. naslov iste glave: »Stjecanje vlasništva na temelju osude...« (pred §-om 134.) niti je zgodan niti u literaturi aust. priv. prava uobičajen. Osuda je samo naslov za stečenje prava vlasništva, mimo to imade ona gotovo vazda samo deklaratorni karakter

Prvi naslov II. glave općega dijela obligacija glasi: »Postanak obveze iz pravnih poslova« i dijeli se u dva podrazdijela: a) obligatorni ugovori; b) jednostrani pravni poslovi. Kad se je pisac već odlučio na ovu diobu (našemu Z-u odgovara više ona, koju nalazimo kod Krasnopolskoga) bolje bi bilo, mislim, reći naprosto: a) ugovori; b) jednostrani pravni poslovi. Sravni i Hasenöhrl, Krainz, Pfaff, Ehrenzweig, Mayr, Wolff. Kao što se pod b) naročito ne spominje, da su to oni pravni jedno-

Digitized by Google

strani poslovi, koji radjaju obligaciju, tako ne treba ni pod a) isticati da su to obligatorni ugovori.

U istom općem dijelu obligacija (glava V, naslov II.) svrstava pisac: datio in solutum, depositum kod suda, novaciju i kompenzaciju pod kolektivum: surogati isplate. Puštajući na stranu dvojbu, da li je novacija datio in solutum, ne smatram uputnim postavljati novi neodredjeni pojam: surogat isplate, kao korolar prave isplate; tim većma, što i sam pojam isplate nije u nauci svestrano utvrdjen.

Još samo jedno iz pregleda sadržaja. Pisac povodeći se za Dernburgom i Krasnopolskim dijeli ugovore u realne i konsenzualne. No dok je Krasnopolski stavio darovnu pogodbu izvan ovih grupa, pisac ju uvršćuje medju pogodbe konsenzualne.[1]) Istina, darov. ugovor je i bez »prave predaje« valjan, samo »daroprimac ne zadobiva nikakova tužbenoga prava« (§ 943.). Ali što je sa darov. ugovorom sa »pravom predajom« — zar je i ovome mjesto medju konsenzualnim pogodbama? Mimo to se po našem §-u traži za obligatorni darov. ugovor, za njegovo potpuno dejstvovanje (Vollwirksamkeit), pismenost, nije dakle uputno staviti ga naprosto medju ugovore, koji samim konsenzom postaju ne samo valjani, već i potpuno dejstveni.

Držim, da se na osnovu ovih pripomena odnosno sistematike Ć-eve knjige može s pravom reći da mjestimične izmjene piščeve u običajnom sistemu, napose Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovom, nisu nipošto reformatio na bolje, prije obratno.

Prelazeći dalje na samu sadržinu Ć-eve knjige, ne mogu dakako zbog velikoga njezinoga opsega obazreti se ovdje na sve što nam pisac u njoj pruža. Samo neke pojedinosti hoću da napomenem, da time obrazložim i opravdam konačni svoj sud o radu autorovim.

Najviše su me narovno interesirala ona mjesta u Ć-ovoj knjizi, za koja on u predgovoru tvrdi, da sadržavaju njegova originalna naziranja.

Tako primjerice imalo bi, po autorovom tvrdjenju, biti ovakvo mjesto ono, gdje on prikazuje nauku o bludnji. Nu ja te originalnosti ovdje zapravo ne nalazim. O razlici izmedju »Geschäftsirrtum« i »Motivirrtum« govori i Ehrenzweig (V. izdanje svez. I. str. 261). Da ovaj podjedno govori i o odnosu izmedju »Geschäftsirrtum« ter bludnje bitne i nebitne, dok toga kod Ć-a nema, to je razlika, ali sigurno i prednost Ehrenzweig-ovoga razlaganja. Savezno s tim ističem, da je tu (u odlomku IV. str. 121.) Ć. imao — držim — najprije reći, kako se prosudjuje bitna bludnja, a tek onda — iza toga — reći, da se bludnja u motivu prosudjuje u stanovitim slučajevima kao bludnja bitna. Autor je išao — držeći se Ehrenzweig-a — obratnim redom. On najprije veli, da se

[1]) I Dernburg u pandektama stavlja dar. ugovor izmedju konsenz. kontrakte. nu to je rim. pravo i D. ima svoje razloge, s kojih to čini. V. § 264. N. 13 i § 365, N. 4. njegove knjige (l. 38 § 5. C. de donat. 8, 54. ter l. 34 § 1 C. h. t. 8. 54).

Digitized by Google

bludnja u motivu u stanovitim slučajevima prosudjuje kao bitna bludnja, a onda tek kaže, kako se prosudjuje ta bitna bludnja.

Još manje smatram originalnim — premda i to pisac u predgovoru ističe — prikazivanje pitanja dokaza glede naknade štete. Ju misli pisac, ako se ne varam, na ono, što o tom veli na str. 397. V. svoje knjige. Ali, za Boga, ta to je u stvari slično malo ne kao jaje jajetu s onim, što nalazimo u V. izdanju Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-ovoga sistema (§ 338. VI. str. 193). Samo da je i ovdje Ehrenzweig opet točniji. On naime veli: »Der Gläubiger, der statt der Erfüllung Schadenersatz verlangt, muss das Bestehen des Schuldverhältnisses, den durch die Nichterfüllung herbeigeführten Schaden und nötigenfalls — wenn der Schuldner die Unmöglichkeit bestreitet — auch diese beweisen«. Pisac pak na tom mjestu veli: »....oštećeni, koji tuži na naknadu štete treba da dokaže obligatorni odnošaj, uslijed neispunjenja nastalu štetu te u slučaju poreke po dužniku i nemogućnost obligatorne činidbe«. No radi se o nemogućnosti ispunjenja obligatorne činidbe, a ne o nemogućnosti obligatorne činidbe kao takve.

Što se pak prikazivanja nesporazumka (disenza) tiče, taj prikaz čini se uopće da nije srećno uspio. Tu pisac unaša zapravo četiri momenta: disenz kao nesklad očitovanja, kao nesuglasje volja, i k tomu još bluanju dvostranu i zajedničku. Ovo potonje dvoje da je izostalo, bolje bi bilo.

Iznosim još ovje neke stvari glede pojedinih mjesta u Ć-evoj knjizi onim redom, kojim sam ih zapazio, prolistavajući ju.

O pravima u objektivnom i subjektivnom smislu u knjizi, koja se bavi prikazivanjem jednoga pozitivnoga prava, najbolje je govoriti čim manje. O tom valja baviti se na drugim mjestima (u pravnoj enciklopediji i u filozofiji prava) izbližega. U ostalom je, kako je poznato, veoma teško i samo je približno moguće ustanoviti pojam prava. Pisac je počeo svoj sistem sa pravom u objektivnom smislu. Malo je, istina, o tom rekao, a i ono, što je rekao (§ 1.), nije sasvim korektno; svakako da je još manje rekao, bilo bi bolje. Ja ne bih ni počeo sa pravom u objektivnom smislu uopće, već sa privatnim pravom u objektivnom smislu.

U §-u 2. (»Vrela našega privatnog prava«) veli pisac (str. 5. al. 2.), da je u Ugarskoj zaključkom od god. 1861. uveden prijašnji ugarski zakonik. No za staro hrvatsko-ugarsko privatno pravo ne može se reći, da je to ugarski zakonik.

U §-u 3. (»Sistem prava«) veli pisac (str. 7.), da I. poglavlje prvoga dijela sadržaje »apsolutna osobna prava«; ali to poglavlje ne sadržaje samo isključivo apsolutna prava osoba. U istom §-u se veli (str. 8. al. 4.), da treći dio o. g. z-a sadržaje tobož ustanove zajedničke stvarnim i obveznim pravima. Imalo bi biti: ustanove zajedničke glede prava osoba (to nije aequale obveznom pravu) i prava na stvari.

Paragraf 4., koji govori o literaturi, napadno je manjkav. Za onoga, koji poznaje historiju redakcije o. g. z-a, čudno je, kakvim epitetonom je nadario pisac Zeillera. On mu je »jedan od naj-

Digitized by Google

gorljivijih suradnika o. g. z-a«. Pokojni Zeiller, duša i daleko najodličniji redaktor gradjanskoga zakonika, ne bi bio baš jako oduševljen tim laskavim pridjevom.

Periode u literaturi (njemačkoj) o. g. z. malo će interesirati one, koji će se u istinu poslužiti poglavito ili jedino Ć-evom knjigom, da iz nje crpe svoju civilističku erudiciju. Svakako nije smio pisac VIII. izdanje Stubenrauch-ovoga komentara uvrstiti u II. literarnu periodu.

Kako to misli pisac, da je Unger napisao »šest svezaka nasljednog prava«? U prvi mah sam mislio, da je to štamparska pogrješka, no doslovna tekstacija toga pasusa ne govori za to.

Od Krasnopolskoga ne spominje pisac njegovo nasljedno pravo, premda je i to davno pred 1925. god. izašlo. I ono što pisac govori o Krainz-ovom sistemu nije sasvim točno. Ehrenzweig je V. izdanje prijašnjega Krainz-Pfaff-ovog sistema, kako to u naslovnom listu i kaže, potpuno preradio, a i treće i četvrto izdanje pripremio (»besorgt«). Važnije je ali, da postoji već i šesto izdanje Krainz-Pfaff-ovog sistema (1920.—1924. — fali samo opći dio) pod naslovom: Ehrenzweig-ov sistem austrijskoga općega privatnoga prava. Ovo standart-djelo austrijske civilističke literature nije smio pisac, koji je svoju knjigu objelodanio sredinom god. 1925. nikako izostaviti (zadnji meni poznati svezak spomenutoga Ehrenzweig-ovoga djela izišao je u prvoj trećini god. 1924.).

Ne spominje dr. Ć. u tom svom članku o literaturi ni veliki (potpuni) veoma jasno i razumljivo pisani »Lehrbuch« praškoga prof. Mayr-a (1922.—23.), a ni kratki ali izvrsni »Grundriss« insbruškoga prof. Wolff-a (1923.), koji sadržinom svojom važi mnogo više nego li njegov naslov kaže. Mogao bi ovdje navesti i mnogo drugo, što je izostavio pisac u tom paragrafu, no i ovo, što sam spomenuo, dosta je, možda i previše. Situacija nije tim spašena, ako pisac na koncu ovoga §-a kaže: »konačno spominjemo: Dr. W. Fuchs, Jurist. Literaturführer u. bibliograph. Technik für Juristen«. Našega autora je valjda zaveo naslovni list ove knjižice (64 str.), na kom se veli, da ona ima biti »eine praktische Einleitug zur Ermittelung u. Zusammenstellung jur. Literatur nebst Verzeichnung der geeignetsten Nachschlagewerke u. ein bibliograph. Ratgeber für Studierende...«. No u samoj toj brošuri nema o literaturi općega gradj. zakonika direktno ni spomena,[1]) ona imade uopće sasvim druge ciljeve. Da ju je naš pisac točnije pogledao, ne bi je ni spomenuo.

Govoreći pisac u §-u 8. (str. 15. sl.) o zakonu, veli na str. 16. IV.: »Za obveznu snagu zakona treba nadalje, da je nastupio dan, koji je određen kao dan, kad ima zakon stati na snagu. O tom govori pobliže §. 3. o. g. z-a«. Ovo potonje nije točno, pošto je taj § o.

[1]) Navode se samo neka bibliografska djela ličuća se austr. prava, i to: Stubenrauch, Bibliotheca juridica austriaca (iz god. 1847.); Manz, Bibliotheca juridica (god. 1885.) i Grassauer-ov general. katalog periodičkih tiskopisa, što se nalaze u austr. bibliotekama 1898.

Digitized by Google

g. z-a kasnijim propisima izmijenjen. I 1. izreka u 5. al. na str. 16. (»Nepoznavanje zakona, čim je isti valjano oglašen, nije zapreka, da se isti primijeni u konkretnom slučaju«) nije sasvim korektna. Zakon treba ne samo da je valjano proglašen, već da je i stupio na snagu, da se uzmogne primijeniti u konkretnom slučaju.

Na strani 39. (§ 80.) govori pisac o »vrstama privatnih prava u subjektivnom smislu«. Tomu naslovu ne odgovara razlikovanje prava u javno i privatno pravo (odmah u I. al. § 20.). Mislim nadalje, da bi bilo bolje, da je pisac o pravima osobnosti (»prirodjena prava«) govorio napose u posebnom odlomku (§-u), zbog njihove osobite naravi. Nadalje — a to je glavnije — trebao je ovdje (§-u 20.) lučiti vrste privatnih prava od svojstva privatnih prava.

Ovdje u odsjeku o pravima u subjektivnom smislu trebalo je, mislim bar, nešto reći i o »zahtjevu« (Anspruch). Ovo važno razlikovanje u privatnom pravu (pravo — zahtjev) pisac naprosto mimoilazi.

U §-u 62. (str. 98.) govori autor o pravnim poslovima, te u savezu s tim veli, da nedopušteno djelo nije pravni posao (4. al. §-a 62.), to je ispravno, no trebao je ovu potonju okolnost više veziti na ono, što ističe u definiciji pravnoga posla, da naime ovaj treba da bude u skladu sa objektivnim pravom.

Na strani 147., govoreći o izvršivanju prava, veli pisac: šikana je — prema §-u 1305. — dozvoljena. Na strani 128. pak, da ona ipak, jer se protivi »dobrim običajima«, obvezuje na naknadu; a to radi toga, jer je i ona, budući nemoralna — protupravna. Prema tomu je ona podjedno i dozvoljena i protupravna! Da je ono, što je contra bonos mores protupravno, uzeo je pisac valjda iz Ehrenzweiga (V. izd.), ali je onda trebao i §, koji govori o izvršivanju prava odn. o zloporabi dovesti u sklad s onom tvrdnjom. — Savezno s tim i mimo to nesuglasje općenito primjećujem, da ovakova samo mjestimična i sporadična moderna naučanja u ovoj knjizi bizarno djeluju. Ona je proizašla iz Spevčevih škripata, koja su opet izradjena po autorima, koji su pred gotovo jedan ljudski vijek dominirali u nauci. Time da je dr. Č. samo tu i tamo umetnuo nešta iz najmodernije civilistike, nije njegova knjiga nipošto modernizirana kao što nije ni zgrada u starom stilu gradjena postala moderna, ako ju gdjegdje »iskitimo« najmoderniji-m ornamentima. To je u arhitekturi znak neukusa, dok u našem slučaju, u knjizi, ovakva mjesta, budući bez dubljega saveza sa cjelinom knjige, djeluju kao ekstravagancije, koje su kadre čitatelja početnika smutiti.

Na strani 350. (§ 213.) veli autor, govoreći o lihvi, da je »Sachwucher« mnogo širi pojam nego li »Kreditwucher«. Trebao je pisac ovdje da kaže, u čem sastoji taj »Sachwucher«.

U istome §-u pita pisac (na str. 352.), što znači u §-u 8. al. 4. našega zakona o lihvi: »svu štetu«. Iz općih načela o naknadi i napose iz konteksta (al. 1.) cit. §-a 8. ne će biti teško ustanoviti, što je zakonodavac mislio pod »svom daljnom štetom«.

Digitized by Google

Na str. 297. veli pisac, govoreći o pojmu obveze, da činidba mora imati imovinsku vrijednost. Savezno s tim v. i na str. 345. (prema Dernburgu). Ovo toliko pertraktirano pitanje nije smio pisac apsolvirati, a da barem sa par riječi ne spomene i protivno shvaćanje veoma odličnih jurista (austr. i njem.).

I tumačenje načina izražavanje o. g. z-a (str. 297.) »osobno pravo na stvar« baš ne zadovoljava sasvim; naročito supintelegiranjem izraza »ius ad rem«, stvar navlastito za početnika nije nipošto jasna.

Ono što autor na istoj strani dalje (al. 2.) govori o stvarnim pravima, nije opet u skladu sa onim što o stvarnim pravima govori naprijed na str. 40. (al. 4.).

Nije potpuno ispravno ni ono što pisac na početku §-a 190. veli, da vjerovnika ne štiti posjed i da njega ne štiti nikakav posjed protiv dužnika, koji oklijeva da ispuni svoju obvezu i t. d.

Pri tom sam pogledao, kako autor definira posjed prava (str. 165.). Njemu je to faktična mogućnost izvršivanja nekoga prava, s voljom vršiti to pravo za sebe. Nu to nije sasvim točno ono, što primjerice Randa, Besitz str. 86. označuje kao posjed prava (»als die einmal tatsächlich bewährte Möglichkeit der faktischen Ausübung eines Rechtes für sich«).

Konačno — svršavajući s ovim pojedinostima — spomijem još kao »last — non least« ovo.

Pisac u §-u 287 govori o darovanju. Njemu je darovanje ugovor, kojim jedna strana drugoj iz naklonosti u namjeri na obogaćenje besplatno namjenjuje imovinsku korist. Kako prema shvaćanju autorovom spada k »biću« ovoga darovanja (d. u užem smislu) i umanjenje darovateljeve imovine, trebao je i ovu okolnost istaći u svojoj definiciji. Vidi Unger II. str. 189 i Windscheid, § 365.

Pisac veli: »po tom, što je darovanje ugovor, razlikuje se darovanje za slučaj smrti od zapisa«. Ali i darovanje za slučaj smrti je ili ugovor ili zapis (§ 956.).

Nadalje veli pisac: »kod darovanja je moguće, da se darovni predmet neposredno preda. To je darovanje na ruku... Kod ove vrsti darovanja redovno se stiču u jednom aktu darovni ugovor i stvarni prenosni ugovor«. I to nije precizno rečeno.

Na str. 462. veli pisac da se za valjanost darovnoga obećanja traži pismena forma. (Zašto je onda stavio darov. ugovor medju konsenzualne kontrakte?). Ali na str. 464. kaže: »ako se o darovnom obećanju ne učini pismena izjava, nije ono ništavo, ali je neutuživo«.

Na str. 463. veli pisac: »darovanje je pravni posao inter vivos ili negotium m. c. (§ 956.). Ali na str. 101. čitamo: »da li je i donatio m. c. negotium m. c., o tom se prepiru«, a na str. 613. opet, da je darovanje za slučaj smrti prav. posao m. c.

Digitized by Google

Mogao bih proslijediti i sa daljnim pripomenama rectius prigovorima odnosno sadržaja Ć-eve knjige, no ne mogu i ne ću da odviše duljim.[1]) Neka mi ipak bude dopušteno istaći još samo ovo.

U §-u 61. — tit. i mod. aquirendi — veli pisac, da se kod obveza sastaju u istom momentu način i naslov tečenja, u koliko se o njima može govoriti. Ovdje je pisac morao spomenuti i općenito par riječi o prenašanju razlikovanja titula i modusa i na područje obligacija. Citiranje §§ 1376, 1379 i 1420 (na str. 96.) ne smatram ispravnim.

Ono što pisac veli u §-u 132. (»O prenosu vlasništva«) pod III., ne samo da je suvišno, već je, mislim, kadro i konfudirati čitaoca, koji si je — premao nom što je pisac prije (pod I. i II.) gotovo savim jasno i dobro rekao o tradiciji i o subjektivnoj odn. objektivnoj kauzi — jur stvorio ili bar mogao stvoriti svoj sud o čitavom tom pitanju.

Kad pisac govori o formi očitovanja volje, dolazi u obzir (kod pravnih poslova, za koje se traže svjedoci; str. 104.) samo solenitetni svjedoci. Ne valja tu spominjati dokazne svjedoke.

Kad pisac na str. 130. govori o krivnji, trebao je istaći, da je i bonus pater familias čovjek običajnih sposobnosti.

Spominjući bonos mores i ono quod c. b. mores est, veli pisac na str. 124., da za to nije odlučno shvaćanje suca, već opće shvaćanje. No s tim, čini se, nije kongruentno ono što čitam na str. 346. IV.

Na strani 347. dd. veli pisac, da je iz našega zakona o promjeni maličnoga postupka (čl. 28. z. od 19. V. 1917.) slijedi, da je za mališni postupak pactum de quota litis dopušten. Ne bih rekao da je tako. Glede quota litis vidi Mitteilung des k. k. Justizministerium JMVBl. St. VI. od 22. III. 1916. ad §§78—105.

Na strani 614. uči pisac, da osobe izmedju 14. i 18. godine mogu praviti oporuku pred javnim bilježnikom. To je za hrvatsko pravo očito neipravno. Vidi § 60. našega bilježničkoga reda.

Prema svemu što sam do sada napomenuo, držim da mogu opravdano ustvrditi, da je sadržina Ć-eve knjige u mnogom tako slabo dotjerana, da pisac nije mario s njom — davši joj još k tomu zvučni naslov: »Sistem općeg privatnog prava« — izaći pred veliku javnost.

Svaka knjiga imade dakako svojih nedostataka, ali tih ima ovdje previše. Nesuglasica, inkongruencija raznih mjesta medjusobno a i neispravnosti, naći će, bez većih teškoća, stručni čitalac u tom djelu, a da i ne govorim o pomanjkanju za svaku učevnu knjigu toli važne juristiške akribije.

Moguće je, da sa gdjekojim od gornjih pripomena prigovaram i onomu, što se nalazi — bez krivnje pisača — u škriptima pok. prof. S p e v c a. No to bi i opet bio samo dokaz, da i sam S p e v e c nije smatrao, da su njegova škripta za štampu. Inače bi bez sumnje dao

[1]) Koliko sam informiran, izaći će u ovom časopisu opsežna i detaljna ocjena knjiže iz pera kolege prof. Pliverića.

Digitized by Google

i onomu, što se nalazi — bez krivnje pisača — u škriptima pok. prof. Spevca i njegovu (opravdanu) naučnjačku ambiciju, dati će mi u tom pravo.

Istina, dosadašnja kritika — mislim tu na one dvije kritike u zagreb. novinama — primila je Ć-evu knjigu veoma povoljno. No te »kritike« su zbilja pravi pravcati lucus a non lucendo. Ja si one panegirike i prave ditirambe tumačim time, da su ti »kritičari« naprosto fascinirani naslovom same knjige i njezinim objemom.

Ima tomu već više godina, što sam umolio g-a Ć-a da pregleda škripta, što cirkuliraju medju djacima pod imenom Spevčevih škripata i da ih popravi ter eventualno izda za djake. Učinio sam to s toga, što nemamo jošte potpunoga sistema općega privatnoga prava i što su neki djaci izjavili, da se oni mogu služiti samo knjigama pisanim u našem jeziku. Obratio sam se na dr. Ć-a, jer je on već kao djak daleko nadmašivao svoje drugove marljivošću i znanjem gradjanskoga prava. Da me je dr. Ć. pitao, da li bi on ovaj svoj rad zaodjeo, da tako velim, u ruho, koje mu je sada skrojio — ja bih ga od toga odgovarao, jer je jasno, a drukčije ne može ni da bude, da jedan čovjek, makar i sa lijepom spremom i sa većom erudicijom, ne može u to razmjerno jako kratko vrijeme ni napisati ni prirediti valjani sistem općega privatnoga prava.

No usuprot svemu po svoj prilici će za Ć-evom knjigom posegnuti znatan dio djaka: oni, kojima je glavno da kako tako preture svoje ispite, a i oni, koji se ne mogu, prem studenti — u materijalnoj svojoj oskudici — posvetiti isključivomu studiju prava. Knjiga ta je naime, treba priznati, lahko pisana (i u tom naliči na Spevčeve radove, samo što su ovi, u koliko su odštampani, i u formi kud i kamo dotjeraniji) a po svoj prilici još uvijek bolja od nekontroliranih djačkih škripata. Ali svakako ne bi bilo poželjno, kad bi ona zbog toga kao i za to, što je tobože potpuni udžbenik, stupila općenito na mjesto svih učevnih pomagala, kojima se je do sada služio bolji dio naših djaka učeći gradjanski zakon, te postala za njih u tom području neki vademecum. Ovaj naime, takav kakav jest, jedva dovodi onamo, kamo žele i moraju doći oni, koji hoće postati spremni juriste-civiliste.

Još dvije stvari! Pisac hoće da njegova knjiga bude priručnik i pravnicima praktičarima. Za to je knjizi, veli on, dodao nesamo alfabetski već i zakonski registar. No samo tim doista, držim, ne će knjiga postati uporabiva i za praktičare. Ni alfabetski ni zakonski registar nipošto ne daju jednoj knjizi svojstvo upotrebivosti za praktičare. Tu odlučuje jedino sadržina knjige, da je naime tako pisana, da će se moći njome poslužiti praktičar, koji ima stanoviti konkretni slučaj pred očima, te da pisac nije pored same teorije izgubio iz vida život, t. j. pravo kako ono u životu živi.

Pisac je na koncu svoje knjige dodao i odštampao takodjer i tri djelomične austrijske novele k općem o. g. z-u. Kad je i to povukao u svoj »sistem«, minimum što je morao uraditi jest, da kod odnosnih §§-a našega zakona, koji su promijenjeni novelama, barem u notama spomene odgovarajuće §§-e austrij. novele, ako već ne će upuštati se u sam meritum noveliranih ustanova. Svrha, koju je

Digitized by Google

pisac pukim odštampanjem novela htio, prema onomu što u predgovoru veli, postići, dala bi se jednostavnije i zgodnije postignuti separatnim otiskom tih novela.

Zagreb, početkom jula g. 1925. Ivan Maurović.

Tadeusz Hilarowicz: Najwyższy Trybunał Administracyjny i jego kompetencya.

Warszava 1925. Naklada Hoesicka. 413.

Knjiga profesora Hilarowicza pod gornjim naslovom (Najviši administrativni sud i njegova kompetencija) je najopširnije djelo iz oblasti administrativnoga prava, objelodanjeno posljednjih nekoliko godina u Poljskoj (ne uzmemo li u obzir uobičajene zbirke administrativnih propisa, koje nemaju naučnoga karaktera). Pružajući nam monografiju o instituciji poljskoga najvišega administrativnoga suda, autor je sa svih strana — na neki način submonografički — obradio sva pojedina pitanja, koja su u vezi s tom institucijom. Tako se napose u toj knjizi govori: o pojmu administrativnoga sudovanja, o pitanju administrativnoga sudovanja, o vrstama odluka i njihovu odnosu prema naredbama, o pojmu rješenja i presuda, o povredama subjektivnih prava, odnosno o opterećenju bez pravne podloge, o pitanju slobodne rasude administrativnih vlasti i njenoj zloupotrebi (naročito opširno obradjeno), o pitanju izlučenja stvari spoljnih i vojničkih iz kompetencije administrativnog suda, o pogrješnosti administrativnih akata, da i ne govorimo o podrobnoj razradi propisa o postupku pred najvišim administrativnim sudom. — U knjizi je vrlo obilno uzeta u obzir literatura i poljska i strana, a isto tako i judikatura i propisi pozitivnoga poljskoga administrativnoga prava. Tako opširne, svestrane, na širokoj i strogo naučnoj osnovici izradjene monografije o instituciji administrativnoga suda nije dosada bilo ne samo u poljskoj, nego ni u austrijskoj literaturi. Poljski je najviši administrativni sud obrazovan po uzoru austrijskoga administrativnoga suda. Pored svoga karaktera monografije knjiga dra Hilarowicza sadržaje i nove naučne prinose na polju teorije upravnoga prava. Tako prije svega rješava autor pitanje pojmova administrativne »presude« i »rješenja«, koje je dosada i u literaturi i u praksi bilo nejasno i neodredjeno; autor daje definiciju »presude« i »rješenja« iznoseći tačna njihova kriterija, razlikujući »presude« i »rješenja« od drugih administrativnih akata, a to ima naročito značenje isto tako za pitanje kompetencije najvišeg administrativnoga suda, kao i za dalje razviće konstrukcije osnovnih pojmova teorije administrativnoga prava. Dalje možemo kao novi naučni rezultat smatrati primjenu pojma zloupotrebe slobodne rasude — detournement de pouvoir, koje je obradjeno u stranoj literaturi i judikaturi, na interpretaciju uredjenja poljskog najvišeg administrativnog suda. Najposlije smatramo za naučnu dobit danu shemu grješaka u administrativnim aktima s obzirom na kompetenciju najvišega administrativnoga suda, koja je sastavljena prvi put u okviru poljske pravne literature.

Napomena. S naročitim zadovoljstvom spominjemo, da je ovo djelo uvaženi autor, profesor na varšavskom sveučilištu,

Digitized by Google

posvetio jugoslovenskim pravnicima, na ruke pravnih fakulteta zagrebačkoga i beogradskoga. Kada je profesor Hilarowicz, kao vodić organizacijonoga komiteta Društva prijatelja Jugoslavije u Varšavi, boravio u Zagrebu (u lipnju o. g.) predao je posvećenu knjigu lično dekanu pravnoga sakulteta profesoru dru Marku Kostrenčiću. Pravni je fakultet iz svoje sjednice od 29. lipnja o. g. u ime naših pravnika toplo zahvalio gosp. autoru na toj simpatičnoj pažnji.

Promocija Vladimira Mažuranića na čast doktora prava honoris causa.

Dne 19. listopada 1874. svečano je nakon velikih priprava otvorio naše sveučilište slavljeni hrvatski pjesnik i rodoljub, ban — pučanin Ivan Mažuranić kao kraljev zastupnik. To je bila opća hrvatska narodna svečanost, jer se je ona vršila ne samo u Zagrebu, nego po cijeloj Hrvatskoj. Tom je zgodom ban Ivan Mažuranić upravio na prvoga rektora sveučilišta Matiju Mesića u latinskom jeziku kratak govor, u kojem je naglasio: »Naturae praescripto..... gens Croata liberos suos pro thesauro suo pretiosissimo reputat... Duc eos via semper iusti et recti, institute ac imbue eos doctrinis....« Prvi pak rektor Matija Mesić izrazio je zatim svo duševljenje nad tom stečevinom u početku svojega govora s riječima: »Velik je dan, što ga danas slavi vaskoliki hrvatski narod... na svim stranama opažaš znakove... da hrvatski narod danas slavi osobito slavlje... To, što je srca Hrvata razigralo... to je svečano otvorenje toli željenoga hrvatskoga sveučilišta.«

To je naše sveučilište proslavilo god. 1899. dvadesetipetgodišnjicu, a tako god. 1924. i pedesetgodišnjicu svojega postojanja samo svečanim spomenicama. Vruća je bila želja akademičkih oblasti, da se pedesetgodišnjica sveučilišta proslavi osobito svečanim načinom, pa da se tom zgodom podijeli doktorska čast honoris causa odabranim muževima, koji se istaknuše na polju različitih znanosti. U ovom je obziru profesorski zbor pravoslovnoga i državnoslovnoga fakulteta svratio svoju pažnju u prvom redu na neumornoga radnika na polju pravne znanosti, naročito hrvatske pravne povijesti, člana naše akademije gosp. Vladimira Mažuranića, kojega je blagopokojni otac bio magna pars u nastojanju i radu oko osnutka našega sveučilišta.

No pošto sudbina nije prijala svečanoj proslavi pedesetgodišnjice postojanja sveučilišta, kojom bi zgodom bilo ime Mažuranića opet vezano sa sveučilištem, nadala se je profesorskomu zboru rečenoga fakulteta nova prilika, da svoju želju oživotvori. Profesorski je naime zbor u sjednici od 3. listopada t. g. jednoglasno zaključio, da se akademičkomu senatu sveučilišta stavi prijedlog, da se Vladimiru Mažuraniću prigodom njegova osamdesetgodišnjega života, ispunjena ustrajnim i neumornim radom na polju književnosti i pravne znanosti podijeli čast doktora prava honoris causa. Taj je prijedlog akademički senat radosno i jednoglasno prihvatio u sjednici od 9. listopada t. g., te je promocija bila odredjena na dan 15. listopada i toga dana od 11—12 sati prije podne obavljena svečanim načinom u sveučilišnoj auli, koja je bila dupkom puna najodličnijega slušateljstva.

Rektor Magnificus profesor dr. Drago Perović je u kratko istaknuo rad Vladimira Mažuranića u različitim njegovim zvaničnim po-

Digitized by Google

ložajima kao što i njegov rad na književnom i znanstvenom polju. Iz rektorova govora iznosimo ovdje, što slijedi.

Naše je sveučilište bilo uvijek obazrivo i škrto sa dijelenjem ovoga visokoga odlikovanja. Ono se daje samo odabranim ličnostima, koje su stekle neprolaznih zasluga za nauku i za narod i čiji život može da služi kao uzor i luča, u koju će da gledaju nova pokoljenja.... Cijeli život u tradiciji obitelji Mažuranić je bio posvećen radu za narod i za nauku... Vi ste odmah na početku svoje činovničke karijere pošli putem, sa kojega niste nikada skretali i radi kojega Vas danas slavimo.... Vaš fini humanistički duh, odgojen u svijetlim tradicijama Vaše obitelji sa mnogo osjećaja za mjeru i sigurnim sudom u stvarima ukusa, — veliki ljubitelj starih knjiga i stare filozofije imao je umjetnost za potrebu, a nauku za hranu. Tako su nastale Vaše prve pjesme i Vaša kasnija dramska djela... Vaš se humanistički duh, koji voli harmoniju red i prošlost, odao upravo historijskim studijama Vaše struke. Tako je nastalo u dugom i ustrajnom radu pored ostalih i Vaše glavno pravnopovjesno djelo... od neprelazne naučne vrijednosti. Njime ste pravnu znanost zadužili za uvijek i znatno obogatili našu kulturnu historiju. Cijeneći Vaše zasluge, uvažujući Vaš plodonosni rad za narod, za pravdu i u prvom redu za nauku, našli smo za potrebno, da Vaše milo i zvučno ime vežemo za historiju ovoga sveučilišta. I stoga smo odlučili, da Vam danas na dan osamdesetgodišnjice lijepoga i blagorodnoga života podijelimo najvišu akademsku čast, da Vas promoviramo na čast doktora prava honoris causa.

Iza toga je prof. dr. Marko Kostrenčić kao promotor u dužem govoru ocrtao život i rad Vladimira Mažuranića. Prema onomu, što je izneseno tom zgodom, rodio se je Vladimir Mažuranić 16. listopada 1845. u Karlovcu od roditelja Ivana Mažuranića, ondašnjega odvjetnika u Karlovcu i kasnije hrvatskoga bana, i Aleksandre rodjene Demeter, sestre Dimitrije Demetra, pjesnika »Teute« i »Grobničkoga polja« i oca staroga hrvatskoga kazališta. Pučku je školu svršio u Karlovcu, a gimnaziju dijelom u Zagrebu dijelom u Beču, te pravne nauke takodjer u Beču, gdje mu je otac bio hrvatskim kancelarom. No ispit zrelosti je položio na gimnaziji, a pravničke ispite na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Svršivši god 1866. pravne nauke, stupio je u službu kod suda u Zagrebu, zatim prešao kao odvjetnički perovodja u pisarnu odvjetnika dra. Kopača u Zagrebu. God. 1871. bio je izabran gradskim sucem u Karlovcu 1872. imenovan drž. odvjetnikom u Ogulinu, 1875. podžupanom u Karlovcu; god. 1878. dodijeljen kao gradjanski komesar vojnomu zapovjedniku barunu Josipu Filipoviću u Bosni, odakle se još iste godine vratio na svoje podžupansko mjesto u Karlovcu; kao podžupan premješten u Jastrebarsko, odakle opet premješten k zemaljskoj vladi u Zagrebu, gdje je postao odsječnim savjetnikom u pravosudnom odjelu; god. 1895. imenovan potpredsjednikom, a 1908. predsjednikom banskoga stola, te kao takov bio 1912. na vlastitu molbu umirovljen.

Na svim je ovim različitim službenim položajima bio Vladimir Mažuranić općenito poznat kao vrlo savjestan radnik. Kao gradjanski komesar u Bosni radio je na preuredjenju socijalno-političkih i agrarnih prilika tamošnjega naroda, a kao podžupan u Karlovcu i Jastrebarskom bavio se je uz redoviti službeni posao i proučavanjem zemljišnih zajednica starih hrvatskih općina, u Zagrebu pak isprva urbarskim stvarima, a u pravosudnom odjelu rješavao stvari, koje su se ticale većinom državopravnih pitanja izmedju Hrvata i Madjara, te je u ovom odjelu izradio i zakonsku osnovu o zemljišnim zajednicama.

Digitized by Google

Uz svoj službeni rad bavio se Vladimir Mažuranić uspješno i lijepom knjigom, ali daleko više proučavanjem hrvatskih pravnih starina, o čemu je tečajem dugoga vremena prikupio toliko gradiva, da je, videći našu slabu pravnu terminologiju, iznesao 1902. najprije u »Vjesniku arkiva«, a zatim potanje u raspravi »O r j e č n i k u p r a v n o g a n a z i v l j a h r v a t s k o g a« misao o potrebi, da se sastavi h r v a t s k i p r a v n o - p o v j e s n i r j e č n i k. Sada se Vladimir Mažuranić već u odmakloj dobi dao još jače na proučavanje hrvatskih pravnih starina, te upotpunjivanje i sredjivanje sakupljenoga gradiva. I tako je Jugoslavenska akademija 1908. počela, a 1922/23. dovršila izdavati plodove toga njegova mučnoga i dugotrajnoga rada pod naslovom »P r i n o s i z a h r v a t s k i p r a v n o - p o v j e s n i r j e č n i k.« O tom je djelu izišlo i kod nas i vani mnogo prikaza i pohvalnih kritika, te je Vladimir Mažuranić našao priznanje ne samo kod H r v a t a, nego i kod svih ostalih Slavena tako, da ga je češka Akademija znanosti i umjetnosti, poljska Akademija nauka i naučno društvo u Lavovu imenovalo svojim članom.

Kada je dr. Marko Kostrenčić završio svoj govor, prosbori svečar V l a d i m i r M a ž u r a n i ć i reče medju ostalim:

»Salijeću me raznolike misli na jata. Sabirem svu snagu duše, da svladam uzbunu ćutila. Ne smijem ni pomisliti na to, da se ovijem velom stidljive skromnosti, pak da izustim koju frazu u tom pravcu. Kada bih pokušao, da umanjim vrijednost posla mojega, obavljena za tečaja najbolje polovice mojega vijeka, bila bi u tome sadržana deminucija svečanoga pravoroka, kojim me je eto najnadležniji znanstveni forum u neku ruku pribratio.....

Kako sam se opet povratio proučavanju p r a v n e p r o š l o s t i h r v a t s k e, razloženo je u uvodu k »P r i n o s i m a«. Slava i čast budi akademiji Jugoslavenskoj i dičnoj uspomeni pobratima mojih pokojnih Smičiklasa i Franje Markovića, koji me primiše u svoje kolo, ter mi otvoriše vrata u hram stroge znanosti.

Kad sam ono držao god. 1911. nastupno predavanje u javnoj sjednici Akademije, izabrao sam temu o l i j e p o j k n j i ž e v n o s t i i p r a v n o j p o v i j e s t i h r v a t s k o j. Sada nakon tri lustra, nakon na novo iznesenih podataka o odnosima našega svijeta sa Arapima i Islamom u davnoj prošlosti, mogao bih upotpuniti tadanja svoja izvadjanja. Ja za taj posao više nisam. Na mladjima svijet ostaje. Vidim ja medju njima talenata vanrednih. Dat će dobra sreća, da se i p r o š l o s t h r v a t s k a kosne koje tople pjesničke duše. Ne bih li ja dočekao uspjeli pokus. Zgoda tragičnih na p r e t e k naći će talenat pjesničke duše...«

Predsjedništvo je Pravničkoga društva po dru L a d i s l a v u P o l i ć u čestitalo svečaru prigodom promocije na njegovu novom odlikovanju i ujedno mu saopćilo, da je društveni odbor u smislu pravila zaključio, da se slijedećoj redovitoj glavnoj skupštini predloži, da ga imenuje začasnim članom. Prema velikom učešću svih društvenih slojeva pri promociji, kod koje su se isticale mnogobrojne odlične ličnosti, prema obilju usmenih, pismenih i brzojavnih čestititaka, prispjelih svečaru sa svih strana, možemo slično navedenim u početku riječima prvoga sveučilišnoga rektora Matije Mesića sada reći za dan 15. listopada t. g.: »Velik je dan, što ga danas slavi ne samo s v e u č i l i š t e i v a s k o l i k i n a r o d h r v a t s k i, nego i s r p s k i i s l o v e n s k i... to, što je srca ne samo H r v a t a, nego i S r b a i S l o v e n a c a moralo razigrati..., to je promocija V l a d i m i r a M a ž u r a n i ć a na čast doktora prava honoris causa«.

Dr. E. Lovrić.

Digitized by Google

Osvrt na članak „Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas"

U »Mjesečniku« od travnja i svibnja ove god. izašao je članak gosp. dr. Srećka Zuglie, sveuč. profesorom u Zagrebu, pod naslovom »Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas«. U tom članku je gosp. Zuglia izvolio citirati moju raspravu: »Kada se ima uzeti, da sudovi cene odnosno ne cene ustavnost zakona«, izašlu u beogradskom Arhivu, u januarskoj svesci ove godine, — ali na jedan za mene neobjašnjiv način, pogrješno i nepotpuno.

Gosp. Zuglia je na strani 163. rekao za mene, da sam se izjavio protiv sudskog ispitivanja ustavnosti zakona. U stvari ja se u pomenutoj raspravi nigdje nisam izjavio u tome smislu. Što više ja sam rekao, da je bolje rješenje (sa pravnoga gledišta), po kome sud cijeni ustavnost zakona — u slučaju, kada ustav ćuti, i samo zato, što smatram, da legalitet danas još nije razvijen do toga stupnja, da su drž. organi dužni, da biraju bolje rješenje, zaključio sam, da sudovi samo mogu, da izaberu gornje bolje rješenje, ali ne moraju (v. str. 416). Ovakovo rješenje pak važi po mojem mišljenju, izraženom u raspravi, i kada ustav reguliše pitanje, kao što ga je regulisao naš ustav, sve dokle ustav izrično ne oduzme sudovima tu vlast (str. 416—418). Takovo rješenje bi čak moglo imati možda opravdanja, i kada se zakoni tumače subjektivnim metodom, koji vodi računa o volji zakonodavca (str. 417, izostavljene su samo pri štampanju posljednje tri riječi, koje se po logici stvari mogu lako dopuniti). Nigdje medjutim nisam rekao, da sam protiv sudskog ocjenjivanja ustavnosti zakona. Što nisam rekao, da li sam za ili protiv s obzirom na razliku metoda tumačenja, to dolazi otuda, što sam u pomenutoj raspravi pitanje tretirao prije svega u jednom metodološkom cilju (kritično ga postavljajući i dajući moguće odgovore s obzirom na pretpostavke i polazne točke, kojih uvijek ima, ali u kojima ne vode, na žalost, još računa ni u nauci, a još manje u praksi), i što još studiram objektivni metod tumačenja (naročito u kojem se smislu on može primiti).

Istina je samo to, da sam zastupao gledište, da sud ne može ispitivati ustavnost zakona po formalnim momentima na pr. da li je skupština pravilno konstituisana. (Na str. 420 sam točno formulisao, na koje momente mislim. Sada bih broj tih momenata samo proširio). Gosp Zuglia je imao da to izrično ustanovi, citirajući me, i da moje mišljenje kao takovo tretira. Jer onaj, koji zastupa takovo gledište, kakovo ja zastupam, nikako nije protiv toga, da sud cijeni ustavnost zakona, i nikakovu kontradikciju ja ne činim, ako u jednom već poodavna spremljenom članku (Problemi pravne države) zastupam gledište, da sudovi treba da cijene ustavnost zakona.

Gosp. Zuglia, zatim navodi na str. 165., da ja smatram, da je kod nas, a obzirom na čl. 48. i 109. ustava »hotimice prepušteno razmjeru snaga vrhovnih organa«. Ne znam, na što misli ovdje gosp. Zuglia: da li na moje tvrdjenje, da se može možda, i kada se zakoni tumače subjektivnim metodom, komparativno dokazati, da je ustavotvorac ostavio razvoj stvari u jednom ili drugom smislu prema odnosu sila (str. 417), ili na to, da sudovi ne mogu ocjenjivati formalne momente pri donošenju zakona za to, što nemaju dovoljno autoriteta, da stanu nasuprot na pr. jednomu parlamentu, koji nije formiran po ustavu (kako bi se moglo rezimirati moje gle-

Digitized by Google

dište razvijano na str. 420.—421.). Vjerojatno je mislio na prvo, pošto na tom mjestu govorim o našem ustavu (odn. čl. 48. i 109.).

Najzad on me citira (str. 166.), kao da sam ja izrazio mišljenje, da se sudovima »ne može prepustiti kontrola nad zakonodavstvom, jer bi ovo izgubilo svaku slobodu, kao što se ne može dati sudovima kontrola nad svrsishodnošću pravnoga akta«. U istini, ja sam tvrdio, da bi jedna sudska kontrola, koja bi obuhvatila cjelokupno pravo, ili jedna »potpuna i neograničena« njegova kontrola vodila sudskom apsolutizmu, i sudska bi vlast na pr. zamijenila upravnu, i pri tome sam naročito mislio na ispitivanje celishodnosti upravnih akata i to, razumije se, u koliko je zakon ostavio slobodu. Medjutim dopuštao sam, da sudska kontrola postoji do izvjesne granice i čak dotle, da sudovi nište zakone, čime sam im dao mnogo više, nego što imaju u američkim Sjedinjenim Državama (str. 422). Uopće, i kada sam dokazivao, da se sudu ne može dati pravo ispitivanja ustavnosti formalnih momenata i kad sam tvrdio, da i u pogledu sadržine sudska kontrola ne bi trebala da bude neograničena i potpuna, ja sam polagao, dosljedan sebi, da pitanje raspravljam metodološki, samo za to, da tu ima jedna granica. (V. naročito: »I mi ovde i ne polažemo toliko na to, da odredimo točno granicu i t. d.« str. 421.—422.).

I to, što sam tvrdio, sasvim je točno. Što se tiče formalnih momenata, konstatacija suda bi mogla možda imati moralnog autoriteta, ali pitanje je, da li jedan sud, ispitujući na pr. da li je kralj po ustavu sazvao skupštinu, da li je ona po ustavnom izbornom zakonu konstituisana, ne postane organ političkoga značaja i ne postane politički — i čak pod pretpostavkom formiranja jednoga specijalnog suda. U ostalom, ja ne volim utopistička rješenja i volim, da dadem svakomu organu ono, što on faktički i može da izvede, vodeći računa, da je u pravu važno a u t o r i t e t, koji ima jedan organ, i da inače pravo u posljednjim osnovima ima da se drži na povjerenju i moralu. (Na stranu drugi razlozi, koje ovdje nije razvijati). Što se tiče ustavnosti po sadržini, i tu valja staviti jednu granicu. U pogledu celishodnosti akata, van svake sumnje, pošto bi sudski organ onda zamijenio druge organe ukidajući svaku njihovu slobodu; ali i u pogledu same zakonitosti valja biti oprezan, jer u principu valja biti oprezan prema centraliziranju sve vlasti u jednom organu, i dakle u ime same zakonitosti izvesti jednu ravnotežu, što bi se sudskoj kontroli stavile izvjesne granice. (Dovoljno je, da na pr. podsjetimo, da parlamenat odnosno zakonodavac ne donosi jedan zakon, koji je dužan, da donese po ustavu, ili ne unese u budžet ono, što država duguje izvjesnim licima po zakonu, što bi tu mogao sud i da li bi uopće sud tu trebao da interveniše prema zakonodavnoj vlasti, koja je očevidno učinila jedan neustavan akt?).

Gosp. Zuglia, koji me je citirao ondje, gdje se sa mnom ne slaže, nije me citirao ondje, gdje se sa mnom slaže. A imao je gdje da me citira i u tom pogledu, jer se gosp. Zuglia kretao u krugu onih ideja, koje sam u mojoj raspravi i ja podvukao (ideje primarnosti legaliteta, o priodi sudskog organa, o odnosu načela podjele vlasti i legalnosti, da čl. 48. i 109. znače nezavisnost sudsku i t. d.). Sa tom razlikom samo, što je on energično i do krajnjih oranica pošao za idejom legalnosti, simplicirajući je, dajući joj malo naivan oblik, i ne osjetivši, da ona ima izvjesnih granica i da bi to valjalo ispitivati tim prije, što to nije činjeno jošte u nauci, — te što je nekritično pretpostavio, da naš ustav ne sadrži nikakove odredbe o tome, da li sud ima ili nema prava ocjene ustavnosti zakona, — oko čega sam se toliko mučio u svojoj raspravi, prešavši kritički evropsku literaturu o tome.

Digitized by Google

U cijeloj ovoj stvari priznajem krivicu, da sam i odveć niansirao problem. Opravdanje medjutim za to bilo bi u tome, što sam stvar tretirao metodološki, a ne praktično. U tom drugom slučaju bi valjalo reći, da ili ne s obzirom na postavke, koje bih izabrao, — ne zato, što ljudi ne će ili ne umiju da niansiraju stvari (na žalost i to postoji), već što praksa po svojoj prirodi kao akcija, to zahtijeva. **Gjorgje Tasić.**

Pravosudje: a) Gradjansko.

Tabularna dospjelost.

Rješidba stola sedmorice od 7. svibnja 1925. br. 1328. (Osuda kotar. suda u P. od 31. prosinca 1923. br. 3936/gr., osuda banskog stola od 19. ožujka 1924. br. 5 330).

Kotarski sud u P. izrekao je u parnici Mihajla D. br. 135 iz Ml. protl zadruzi Dr. k. br. 156 iz Ml. radi priznanja nevaljanosti kupoprodajnoga ugovora i ustupa u posjed nekretnina spp. slijedeću osudu:

Tužitelj Mihajlo Dr. k. br. 135 iz Ml. odbija se sa tužbom i tamo stavljenim zahtjevom, da mu je tužena zadruga Dr. k. br. 156. iz Ml. dužna priznati, da je kupoprodajni ugovor od 27. kolovoza 1917., kojim je otpisala čestice ka. br. 768. i 769. iz grunt. ul. br. 350 por. opć. Ml. sa imena zadruge Dr. k. br. 135 iz Ml., te ih upisala u grut. ul. br. 393. p. o. iste na svoje ime i vlastnost, nevaljan i ništetan, pa da je slijedom toga dužna dozvoliti uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja, te mu iste nekretnine ustupiti u posjed i uživanje kao i naknaditi parbeni trošak, sve za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Naprotiv dužan je tužitelj Mihajlo Dr. nadoknaditi tuženoj zadruzi Dr. 156 iz Ml. parbeni sudbeno na D 292 obredjeni trošak za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Neprijeporno je, da je tužena temeljem kupoprodajnog ugovora od 27. kolovoza 1916. i uredovne potvrde od 30. rujna 1917. br. 1189 t. j. ugovora sklopljenoga sa bivšom zadrugom Dr. k. br. 135 iz Ml. prenijela na svoje ime kat. česticu br. 768. i 769. iz grut. ul. br. 350 p. o. Ml. u grunt. ul. 393 opć. iste na svoje ime i vlasnost, koja je gruntovna provedba, glasom neprigovorenoga gruntovnoga izvatka uslijedila odlukom sudbenoga stola, kao gruntovne oblasti u Petrinji od 3. stud. br. 2047/Z Neprijeporno je dalje, da je tužena istom prilikom stupila i u posjed prijepora. — Ni tužena ne prigovara, da je rješidbom županijske oblasti u Zagrebu od 8. travnja 1922. br.. 9639, a na predstavku sada tužitelja Mihajla Dr. van snage stavljena uredovna potvrda kotarske oblasti u Petrinja od 6. ožuj. 1917. bd. 2590, kojom je potvrdjeno, da se prodajom prijepora ne krnji najmanja izmjera zadruge Dr. k. br. 135 prednice tužiteljeve, a osim toga, što je prodaja uslijedila bez privole Mihajila Dr., koju da nije mogla nadomjestiti privola postavljenoga skrbnika na čin St. D. — Temeljem toga stanja stvari zahtijeva tužitelj, kao slijednik bivše zadruge Dr. k. br. 135 iz Ml., da je tužena dužna priznati rečeni ugovor nevaljanim i da je dužna dozvoliti uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja i predati prijepor tužitelju u posjed.

Tužena uzvraća, da je prijepor na sebe prenijela valjanim pravnim poslom sklopljenim u suglasju sa ustanovama zadružnoga zakona da se od toga doba i u posjedu prijepora nalazi, a po tom da je prijepor stekla dosjelošću, a osim toga prigovora tužitelju pomanjkanje aktivne legitimacije, a rečenoj rješidbi županajske oblasti pravomoćnost, jer da o njoj obavještena nije.

Ne ulazeći u pitanje, u koliko je i da li je citirana rješidba županijske oblasti u suglasju sa propisima zadr. zakona napose § 10. pogotovo u pogledu

Digitized by Google

svojedobnoga imenovanja skrbnika na čin sada tužitelju u vrijeme sklapanja kupoprodajnog ugovora, kojim je tužena prijepor na sebe gruntovno prenijela, ipak je neprijeporno, da je tužena prijepor stekla valjanim pravnim poslom »ex tunc« t. j. udovoljivši potpunoma svim propisima zakona zadružnoga i temeljem takove pogodbe — što je opet neprijeporno prenijela prijepor na svoje ime još 3. veljače 1917. zaposjevši ga podjedno, a što je sve uslijedilo u dobroj vjeri t. j. ova porečena nije od strane tužitelja, to je jasno, da je tužena temeljem propisa §-a 1.467. savezno sa §-om 1.460. o. g. z. prijepor dosjela i tako nesumnjivom vlasnicom istoga postala, koje pravo ne može uzdrmati ni citirana rješidba županijske oblasti, ma da je ova i potvrdjena vrhovnom rješidbom zemaljske vlade, kako to tužitelj tvrdi, a što je u nazočnom slučaju neodlučno, jer bi i ova rješidba, pozivom na citirane ustanove o. g. z. uslijedilo prekasno, u kojem slučaju za krivnju u tom pogledu imade odgovarati tužitelj sam sebi. Osim toga opravdan je u nazočnom slučaju i prigovor tužene u pravcu pomanjkanja aktivne legitimacije, jer i ako je tužitelj pravni slijednik svoje prednice zadruge Dr. k. br. 135, koja je prijepor navodno krivom primjenom ustanova zadruž. zakona otudjila, odnosno otudjiti uspjela, te je ovu naslijedio u preostalim nekretninama njenim, glede kojih mu nesumnjivo pripadaju sva prava slijednika, a na njega padaju i dužnosti, to ipak nije naslijedio, a niti mu pristoji pravo prigovora, koji bi pristojao jedino i samo njegovoj prednici u smislu propisa zadružnoga zakona, da tužena medjutim nije prijepor, kako je rečeno, temeljem propisa o. g. z. dospjelošću stekla. — Slijedom svega valjalo je tužitelja sa njegovom neosnovanom tužbom odbiti, a podjedno ga po § 73. grpp. pritegnuti na naknadu parbenoga troška.

Banski stol potvrdio je gornju osudu iz ovih razloga: Parbene stranke suglasne su u tome, da je tužena zadruga k. br. 156 iz Ml. ugovorom od 27. kolovoza 1916. od tada postojale zadruge Dr. k. br. 135 iz Ml. kupila kat. česticu br. 768 i 769, koji ugovor je kotarska oblast u Petrinji providila zaporkom od 6. ožujka 1917. br. 2590, da se tom prodajom ne krnji najmanja izmjera zemljišnoga posjeda zadruge Dr. k. br. 135 iz Ml., a koji ugovor je kot. sud u Petrinji nadskrbnički odobrio odlukom od 6. kolov. 1917. br. 5482/gr. za stranu u Americi odsutnoga Mihajla Dr., sadanjega tužitelja, temeljem kojega ugovorom su te čestice prenesene s pravom vlasništva na ime tužene zadruge, nadalje da je tuženica stupila u fizički posjed kupljenih čestica, u posjedu kojih se i sada nalazi; konačno su obje stranke složne u tom, da je navedena potvrda kot. oblasti u Petrinja dokinuta vrhovnim rješenjem pokrajinske uprave od 9. kolovoza 1922. br. 29895. — Prvomolbeni sud odbio je tužitelja, uvaživši prigovor dosjelosti, jer je potvrda kot. oblasti ukinuta, nakon što je tuženica preko tri godine bila kao vlasnica kupljenih čestica upisana u gruntovnici, koje je stekla u dobroj vjeri, zatim uvaživši tuženičin prigovor aktivne legitimacije. — Ako i ne stoji potonji prigovor, jer je tužitelj universalni slijednik bivše zadruge Dr. k. br. 135 iz Ml., to je prvi prigovor potpuno opravdan, jer je te čestice tužilnica stekla na temelju valjanoga pravnoga naslova t. j. kupoprodajne pogodbe uz valjan način tečenja, te se kroz tri godine nalazila u zakonitom, poštenom i istinitom kako faktičnom tako i gruntovnom posjedu istih, pa je valjalo s obzirom na § 1467. o. g. z. uz otpućenje tužiteljeva priziva promolbene osude u cijelosti potvrditi.

Stol sedmorice potvrdio je obje niže osude iz razloga navedenih u osudama nižih sudova.

Priopćio **dr. Solarić**

Digitized by Google

b) Trgovačko-mjembeno.

Gradski se povjerenik ima upisati u trgovački registar kao član i predsjednik upravnog odbora Gradske štedionice.

Rješidba banskog stola od 25. veljače 1925. br. 3284.

Kotarski kao trgovačko-mjenbeni sud u K. odbio je molbu Gradske štedionice slob. i kr. grada K. za upis imenovanoga povjerenika i člana upravnoga odbora Gradske štedionice odlukom od 14. siječnja 1925. br. 25.185, jer da zato nema opravdanja ni u zavodskim pravilima Gradske štedionice, ni u zakonu od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, a ni u trgovačkom zakonu. Ako i stoji, da se po § 1. pravila Gradske štedionice općine slob. i kr. grada K., koja su odobrena rješenjem zemljaske vlade za unutarnje poslove od 30. prosinca 1924. br. 71.395, imade ta štedionica smatrati posebnim gradskim zavodom, koji po § 122. cit. zakona od 21. lipnja 1895. pada pod vrhovni nadzor bilo neposredno bilo preko posebnih organa, to ipak utjecaj javne vlasti baš po citiranju u § 1. zavodskih pravila jedine ustanove § 122. zakona od 21. lipnja 1895. je sadržan lih u vršenju državnoga nadzora nad poslovanjem zavoda, odnosno njegovih funkcionara, a nikako u samomu poslovanju kao takovu istoga zavoda, koje poslovanje predvidja § 19. zavodskih pravila.

Pravno je nemoguće, da povjerenik, kojemu po § 122. zakona od 21. lipnja 1895. pripada nadzor nad posloranjem zavoda, a po § 48. al. 2. istoga zakona imao bi nadomjestiti kolegij gradskoga zastupstva, kojemu takodjer prema § 31. zavodskih pravila pripada nadzor nad upravom i poslovanjem zavoda, a sa pravom i dužnošću podjeljivati poslovnim organima apsolutorij, bude ujedno i vršioc funkcije uprave i poslovanja tih organa u zavodu, te da tako isključivo sam sebi apsolutorij izdaje. Koliziju nadzora i poslovanja te uprave naročito isključuje § 22. al. 3., 25., 39. zavodskih pravila, a tako i temeljni principi trgovačkoga zakona kao u § 195. trg. zakona.

Ako i stoji u § 23. zavodskih pravila, da za slučaj raspusta gradskoga zastupstva funkcije načelnika u upravnom odboru i poslovnom vijeću vrši do izbora novoga načelnika njegov zakoniti zamjenik u poglavarstvu, a koje se funkcije prema § 24. zavodskih pravila sastoje baš u predsjedništvu istih zavodskih organa, to još time nije rečeno, da je povjerenik, koji je prema § 48. al. 22. zakona od 21. lipnja 1895. na čelu gradskoga poglavarstva, tekar zakoniti zamjenik samoga načelnika. Zamjenik gradskoga načelnika i to zakoniti je predvidjen u § 54. zakona od 21. lipnja 1895., a to je odredjeni gradski činovnik, dok je povjerenik slijednik po vremenu u samom pročelstvu gradskoga poglavarstva. To su dakle razna lica, koja ne stoje u istom pravnom odnosu prema zavodu. Prvo je lice, kojega se djelovanje uredjuje po gradskom statutu, te još od vremena postojanja gradonačelnika u gradskom poglavarstvu je njegovim zamjenikom, pak takova predvidja i § 23. zavodskih pravila, koja uopće ne predvidjaju povjerenika na čelu gradskoga zastupstva, a potonji je po državnoj vlasti imenovan samostalan pročelnik gradskoga poglavarstva, a ne tek zamjenikom takova.

Povjerenik je dakle samostalan na čelu gradskoga zastupstva, a ne tekar zamjenikom gradonačelnika, kako to predvidja § 23. zavodskih pravila te § 54. zakona od 21. lipnja 1895., pak mu kao povjereniku po § 122. istoga zakona osvrtom na § 1. zavodskih pravila pristoji puno pravo nadzora nad cjelokupnim poslovanjem cijeloga zavoda, a i svih zavodskih poslovnih organa te funkcionara istih organa, dok nije funkcionar samoga pojedinoga organa, kao što je

Digitized by Google

predsjednik upravnoga odbora u pogledu zavodske uprave, pak tako niti u misli § 6. zavodskih pravila ne potpisuju tvrtku, po tome ni ne odgovara u imovinskom pogledu trećim licima izvan zavoda za djelovanje upravnoga odbora, po čemu ni ne predleže uvjeti, predvidjeni u § 22. trg. zakona za zatraženi upis.

Protiv te odluke uložila je Gradska štedionica u otvorenom roku utok, u kojemu izvodi, da su razlozi odluke u očitoj opreci sa zakonom i odobrenim pravilima Gradske štedionice. Ne stoji ponajprije tvrdnja odluke, da povjerenik ima pravo nadzora nad Gradskom štedionicom po § 122. zakona od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji. Pravo nadzora po tomu paragrafu pristoji po današnjem upravnom ustrojstvu velikomu županu, koji je po članu 9. zakona od 26. lipnja 1922. o općoj upravi i po § 48. spomenutoga zakona o ustroju gradskih općina imenovao povjerenika i koji po tim istim zakonskim propisima vrše taj nadzor i nad njegovim poslovanjem. Po stavu drugom § 48. spomenutoga zakona o ustroju gradskih općina imenovani povjerenik zamjenjuje gradsko zastupstvo i stoji na čelu gradskoga poglavarstva, na čelu kojega inače stoji po prvomu stavu § 54. istoga zakona gradski načelnik. To odredjuje zakon i prema tomu po zakonu stupa na mjesto načelnika imenovani povjerenik i on je jedini z a k o n i t i njegov zamjenik. Nema stoga zakonitoga uporišta tvrdnja odluke, da je zakoniti zamjenik načelnika predvidjen u stavu drugom § 54. istoga zakona. Zamjenik po ovom stavu dogodični je mandatar svojedobnoga gradskoga načelnika i njegov mandat prestaje, čim nestane zapreka, koja načelnika u službi sprječava. Takova zamjenika vlastan je sebi imenovati i povjerenik, te ga doista i imenuje, ako je zapriječen, da vrši službu. Ovaj je zamjenik po volji načelnika ili povjerenika, a ne po sili zakona. Da zamjenik ove vrsti nije stalan zakoniti zamjenik gradskoga načelnika najjasnije proističe iz posljednje rečenice toga paragrafa, po kojoj za slučaj odstupa ili smrti načelnikove takova zamjenika imenuje po današnjem upravnom ustrojstvu veliki župan. Krivo stoga pobijana odluka pronalazi dva zakonita zamjenika načelnika: jednoga po stavu prvom, a drugoga po stavu drugom spomenutoga paragrafa. Samo onaj po prvomu stavu stupa p o s i l i z a k o n a na mjesto načelnika, a posljednji je tek dogodični mandatar svojedobnoga načelnika ili svojedobnoga povjerenika.

Oprečna je zakonu i tvrdnja odluke, da je povjerenik u zamjeni gradskoga zastupstva vlastan podjeljivati odrješnicu upravi Gradske štedionice. Taj posao ne spada u neodložene poslove gradske općine, a po tome ni u djelokrug povjerenika, jer je vrijeme njegova djelovanja ograničeno § 48. spomenutoga zakona o ustroju gradskih općina. Ovo pravo medjutim u p u n o m o p s e g u ne pripada ni gradskom zastupstvu po § 97. istoga zakona, jer se računi svih gradskih zavoda imadu po § 122. istoga zakona po današnjem upravnom ustrojstvu predlagati velikomu županu na konačno ispitanje i odobrenje. Po § 42. statuta Gradske štedionice imenuje doduše veliki župan za Gradsku štedionicu posebnoga oblasnoga povjerenika, ali ovaj povjerenik nije i ne može da bude isto lice, koje je i povjerenik imenovan po § 48. zak. o ustroju gradskih općina.

Nesumnjivo je dakle, da povjerenik po § 48. spomenutoga zakona stupa do izbora novoga načelnika u sve funkcije gradskoga načelnika i da kao jedini njegov zakoniti zamjenik po § 23. pravila Gradske štedionice stupa i u funkcije, koje mu pripadaju u upravnom odboru, poslovnom vijeću i u cenzuralnom povjerenstvu Gradske štedionice.

B a n s k i s t o l rješenjem svojim od 25. veljače 1925. br. 3284. uvaživši, da po § 23. pravila Gradske štedionice funkcije načelnika u upravnom odboru,

Digitized by Google

poslovnom vijeću i u centralnom povjerenstvu vrši nakon raspusta gradskoga zastupstva do izbora novoga načelnika njegov zakoniti zamjenik u poglavarstvu, — uvaživši, da se pod tim zakonitim zamjenikom ne može razumijevati onaj viši izabrani gradski činovnik, što ga predvidja § 54. zakona od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, jer toga zamjenika ima da imenuje gradski načelnik i to samo u slučaju, ako je povremeno zapriječen vršiti svoju službu — uvaživši, da od toga slučaja valja razlikovati slučaj, kada načelnik odstupi ili umre, jer u tom slučaju zastupa mjesto načelnika, — dakle je i opet samo u takovu slučaju zakoniti zamjenik, — onaj viši izabrani činovnik, kojega odredi zemaljska vlada, dotično sada oblasni veliki župan, te slučaj, kada bude raspušteno gradsko zastupstvo, jer se u tom slučaju ima imenovati povjerenik, koji zamjenjuje gradsko zastupstvo i stoji na čelu gradskoga poglavarstva isto tako kao i gradski načelnik; — uvaživši, da se prema tomu zakonitim zamjenikom načelnika u poglavarstvu u slučaju raspusta gradskoga zastupstva može razumijevati samo imenovani povjerenik, jer inače u tom slučaju uopće ne bi bilo osobe, koja bi mogla vršiti funkciju gradskoga načelnika u upravnom odboru, poslovnom vijeću i cenzurnom povjerenstvu, pošto viši gradski činovnici mogu biti zakoniti zamjenici ntčelnika samo u ona dva specijalno navedena slučaja; — uvaživši, da ne stoji nazor prvoga suda, da povjereniku već time, što je imenovan pripada i nadzor po § 122. zakona od 21. lipnja 1895., jer taj nadzor pripada samo oblasnomu velikomu županu, koji ga vrši neposredno ili preko posebnoga baš ad hoc odredjenoga organa; — uvaživši, da uslijed toga prvosudna odluka nije na zakonu osnovana; obnašao je povodom utoka Gradske štedionice prvosudnu odluku preinačiti i odlučiti, da se u trgovački registar prvoga suda ima upisati povjerenik za slob. i kr. grad K., pa se prvomolbenom sudu nalaže, da taj upis obavi.

Priopćio **dr. Dragutin Pavlinić.**

c) Kazneno.

1. Namjera počinitelja svodstva po § 512. kz. nije i ne može biti naperena na tjeranje nedopuštenoga bludnoga obrta.

2. Za subjektivni učin prekršaja svodstva dovoljna je svijest o nedopuštenosti bludnog obrta (svijest protupravnosti) te svijest, da se pripomaže (omogućuje) tjeranje takova obrta (uzročna svijest).

3. Prekršaj dioništva svodstva, označen u § 5. (§ 239. kz.) i § 512. kz. i § 9. (§ 239. kz.), te § 512 kz.

Presuda sudb. stola u Zagrebu od 5. listopada 1925.

Povodom priziva okrivljenoga A. V. i dr. proti osudi kotarskoga suda u Zagrebu od 25. kolovoza 1925. II. 2484—25, kojom su isti osudjeni radi prekršaja svodstva, označenoga u § 512. sl. b) odnosno sl. c) kz., sudbeni stol u Zagrebu presudom od 5. listopada 1925. II. 504—25 zabacio je prizive okrivljenika radi razloga ništavosti te izreke o krivnji, pa u tom pogledu potvrdio prvosudnu osudu uz slijedeće obrazloženje:

Prizivatelji napadaju prvosudnu osudu prije svega radi ništine označene u § 277. toč. 9a. k. p., odnosno § 418. toč. 3. k. p., tvrdeći, da nema subjektivnoga učina prekršaja svodstva, a po tom ni kažnjivoga djela. Obrazlažu naime, da nema zle nakane, jer da su djevojke pribavljali za javne kuće, gdje su iste prijavljivane redarstvu i liječnički pregledavane, te stajale pod evidencijom i nadzorom redarstva, da nisu dakle radili u namjeri, da djevojke tjeraju nedopušteni obrt. Ovo obrazloženje prizivatelja nije osnovano na

Digitized by Google

zakonu. Glavni je kriterij prekršaja svodstva n e d o p u š t e n o s t bludnoga obrta. Kazneni zakon (§§ 509. i 512.) prepušta kažnjavanje prostitucije mjesnome redarstvu. Ovo izdaje posebne propise, drži bludnice pod evidencijom i nadzorom i tolerira obrt onih bludnica, koje se drže propisa redarstva. Obrt takih bludnica ne kažnjava redarstvo, te se prema tomu obrt takih bludnica smatra muče dozvoljenim, odnosno obrtom, koji nije dopušten. Prema tome se pod n e d o p u š t e n i m o b r t o m razumijeva obrt takih bludnica, koje se ne prijavljuju mjesnomu redarstvu, — koje nakon posebnog prethodnog uredovanja odredjuje liječničku pregledbu i za zagrebački redarstveni okrug izdaje posebne takozvane zdravstvene knjižice, — već mimo evidencije i nadzora t. j. bez znanja i protiv propisa redarstva tjeraju bludni obrt.

Tko dakle takovim bludnicama, kojih je obrt nedopušten, znajući za takov obrt daje za tjeranje njihova obrta zaklonište (§ 512. sl. a) k. z.), ili se zanima dovadjanjem takovih bludnica (§ 512. sl. b) k. z.), ili koji se dade upotrijebiti kao posrednik u takovim nedopuštenim sporazumljenjima (§ 512. sl. c) k. z.), čini se krivim prekršaja svodstva po § 512. k. z. — Zakon veli: »Tko daje boravište, ili tko dovadja i t. d.« Težište učina leži u nastanjivanju, u dovadjanju bludnica i t. d. U neposrednim posljedicama tih čina, u pretpostavama, u mogućnosti tjeranja bludnoga obrta leži uspjeh svodstva, i na ovaj uspjeh mora da je naperena namjera počinitelja, a ne na samo tjeranje bludnoga obrta. Ako toj namjeri pristupa i svijest, da je obrt nedopušten, tada predleži sve, što je potrebno za zlu nakanu odnosno za subjektivni učin prekršaja svodstva.

Namjera, koja ide dalje, ne traži se za svodstvo a i ne može se tražiti, jer zakon za dovršenje svodstva ne traži tjeranje bludnoga obrta. Nimo toga ovakova namjera može postojati samo kod neposrednoga počinitelja obrtničkoga bluda t. j. kod osobe, koja tjera bludni obrt (kod bludnice), a nipošto ne kod počinitelja svodstva, jer je ovaj samo pomagač bludnoga obrta. Sve to slijedi već iz same strukture — učina svodstva. Svodstvo je pomaganje bluda; ono je davanje pripomoći za tjeranje bludnoga obrta. Svodstvo je namjerno pribavljanje stanovitih — n e s v i h — pretpostava za tjeranje nedopuštenoga bludnoga obrta. Te pretpostave jesu: nastanjavanje, dovadjanje i posredovanje. Svoditelj, poput svakoga p o m a g a č a, ne namjerava uspjeh zlodjela, ne namjerava tjeranje bludnoga obrta; on jedino hoće da omogući, da postavi stanovite u § 512. specijalizirane uvjete za teranje bludnoga obrta, a nadopunjenje tih uvjeta (pretpostava) prepušta odluci i djelovanju neposrednoga počinitelja zlodjela. Iz toga slijedi, da se za učin prekršaja svodstva po § 512. k. z. ne traži namjera na tjeranje bludnoga obrta. Za z l u n a k a n u (d o l u s) d o v o l j n a j e s v i j e s t (z n a n j e), d a j e o b r t n e d o p u š t e n (s v i j e s t p r o t u p r a v n o s t i) t e s v i j e s t, d a s e o m o g u ć u j e t j e r a n j e o v a k o v a o b r t a (u z r o č n a s v i j e s t).

Okrivljenici na glavnoj raspravi i u svojim prizivnim izvedenjima tvrde i dokazuju, kako su inkrimirane čine počinjali s namjerom, da djevojke budu prijavljivane redarstvu i liječnički pregledavane, te da bude svim propisima redarstva u pogledu tjeranja bludnoga obrta udovoljeno. Time okrivljeni i n d i k r e d n o priznaju, da prije njihova čina djevojke nisu radi evidencije i nadzora redarstva, liječničke pregledbe te izdanja zdravstvenih knjižica bile prijavljivane mjesnome redarstvu, da te djevojke i doista nisu bile liječnički pregledavane, providjene zdravstvenim knjižicama, te da uopće nije udovoljeno propisima redarstva u pogledu tjeranja bludnoga obrta. I ne samo da protivno onomu, što priznaju okrivljenici, prema stanju spisa nije ustanovljeno

Digitized by Google

već je to priznanje optuženih i okolnosno, jer je s jedne strane poduprto iskazima odnosnih djevojaka, koje su na glavnoj raspravi kao svjedokinje izrijekom iskazale, da ih okrivljenici prije čina nisu ni pitali, da li su već prijavljene redarstvu, da li su liječnički pregledane, da li su u posjedu zdravstvenih knjižica, te da se okrivljenici prije čina uopće nisu ni zanimali, ni brigu vodili o tom, da li je u pogledu tjeranja bludnoga obrta ovih djevojaka udovoljeno propisima redarstva, — mora se predpostaviti, da okrivljenici za sigurno sve to ne bi bili propustili, da im je u doba čina u istinu bilo stalo, da na osnovu dopuštenoga bludnoga obrta omoguće tjeranje takova obrta — a s druge strane je to priznanje okrivljenika poduprte i potvrdom ravnateljstva redarstvenog povjereništva u Zagrebu od 21. kolovoza 1925., iz koje proizlazi, da odnosne djevojke prije inkriminranoga čina doista nisu bile u javnim kućama.

Kada je tako priznanjem okrivljenika u savezu sa iskazima odnosnih djevojaka i u savezu sa potvrdom redarstva ustanovljeno, da u času čina nije bila pretpostava za tjeranje dopuštenoga bludnoga obrta, i da su okrivljeni u tom času o tome znanja imali, tada je time dokazano, da su si okrivljeni u momentu čina bili svijesni, da je bludni obrt djevojaka nedopušten, te da svojim činima omogućuje tjeranje takova nedopuštenoga obrta, a onda je time dokazana i zla nakana odnosno subjektivni učin prekršaja svodstva. Kraj takova stanja stvari otpada gore navedena obrana okrivljenika, da su radili u namjeri, da djevojke tjeraju dopušteni obrt, a time otpada i po njima iznesena ništarija.

Natom izneseno stanovište i tumačenje zakona odgovara i zahtjevima socijalne etike, te osjećajima ćudoredja. Valja, naime primjetiti, da bi gore navedeno stanovište prizivatelja i njihovo tumačenje zakona moglo značiti zakonodavcu imputirati, da je nemoralan, jer bi valjalo uzeti, da je glede svodstva t. j. prekršaja suprot javne ćudorednosti donio norme, po kojima bi vlasnicima javnih kuća i njihovim ljudima mimo znanja i volje roditelja, odgojitelja, te svih faktora, koji se brinu oko suzbijanja nemorala, bilo prosto bez daljnjeg pitanja, nekažnjivo i neodgovorno utjecati na nagone mladih neiskusnih djevojaka i onih, koje su već napustile bludni obrt, te se opet vratile svome prijašnjemu načinu života, pa shodnim povredjivanjima ovakova lica sklonuti i privadjati bludničkom životu ili makar ih samo poticati, da si kod redarstva, koje će ovakova lica i te kako odvraćati od takva života, prije nego li će tolerirati bludni obrt njihov, pribave nužne pretpotavke za tjeranje bludnoga obrta.

Što se tiče kvalifikacije čina, to prvi sud kvalificira čin okrivljenih i drugova kao prekršaj svodstva po § 512. sl. b) k. z. Učin toga prekršaja predleži, kada se tko zanima dovadjanjem bludnica za tjeranje nedopuštena obrta njihova. U konkretnom slučaju nije dokazano, da su se navedeni okrivljenici zanimali dovadjanjem djevojaka t. j. obrtimice ili za plaću bavili ovim poslom; nadalje nije dokazano, da su ove djevojke, ma da nekoje priznaju, da u doba čina nisu više bile nevine, doista bile bludnice, t. j. tjerale bludni obrt. Prema tome nema učina prekršaja § 512. sl. d) k. z. Nu dokazano je s druge strane, da djevojke u doba čina nisu imale uvjete za tjeranje dopuštenoga bludnoga obrta, pa se prema tome u činu navedenih okrivljenika, kako ga prvi sud uzima uglavljenim, još uvijek stiču kriterija kažnjiva djela i to prekršaja svodstva po § 512. sl. c) k. z., za koji se ne traži obrtimičnost a niti bludništvo. Uslijed toga bi mogla predležati ništarija po § 227. toč. 10. k. p. odnosno § 418. toč. 3. k. p., — nu jer ova nije bitna za pitanje krivnje (§ 422. al. II. k. p.), pošto se uslijed krive kvalifikacije ne alterira kazneno-pravni karakter delikta, koji je predmet

Digitized by Google

presude, ni kažnjivost (kaznena stavka), te se pomenuta niština nije mogla uvažiti.

Prvi sud nadalje uzima okrivljenika L. P. i drugove glede fakta a) M. J., M. R., glede dviju neimenovanih djevojaka, D. H., L. D., I. A., te A. P. glede J. i M. R. — krivima kao neposredne počinitelje prekršaja svodstva. Ovakovima se mogu smatrati samo oni, koji su neposredno uticali na osobe, što su objektom svodstva. Ovo u konkretnom slučaju nije ustanovljeno, pa prema tomu nema ni podloge za neposredno počinitelistvo prekršaja svodstva u pogledu navedenih okrivljenika. S druge strane ipak se po prvom sudu uglavljeni učin L. P. i drugova ukazuje djelovanjem, kojim se zapovjedju, savjetom, naputom uvadja zlo djelo, ovomu navlaš povod daje, za učinjenje istoga navlaš pribavljaju sredstva, pruža potpora i potpomoć te saradjuje na sigurnom izvršenju takova djela, pa po tom čini okrivljenika, kako ih prvi sud uzima uglavljenima, u sebi još uvijek nose obilježje kažnjivog djela prekršaja dioništva svodstva, označenoga u § 5. (§ 239. k. z.) i 512 sl. c) k. z., a uglavljeni čin D. H. i drugova, jer im je djelo ostalo bez uspjeha, učin kažnjiva djela i to prekršaja svodstva po § 9. (§ 239. k. z.) i 512. sl. c) k. z. Time bi predležala niština ozn. u § 227. toč. 10. k. z., nu jer ova nije bitna za pitanje krivnje (§ 422. al. II. k. p.), to se ista nije mogla uvažiti.

Nema ništine ni u tome, što su radi svodstva osudjeni i oni okrivljeni, koji su aktivno posredovali, t. j. nagovarali djevojke na tjeranje bludnog obrta, pošto je po § 512. k. z. kažnjiv već i onaj, koji se daje upotrijebiti kao posrednik, t. j. i onaj, koji pasivno posreduje i koji kao takov razvija manju djelatnost.

Priopćio **Janko Gogolja**, sudb. vijećnik u Zagrebu.

Društvene vijesti.

Predavanja, što ih priredjuje naše Pravničko društvo tijekom mjeseca studenoga, u dvorani III. univerze, svaki puta u 6 i četvrt sati na večer, slijede ovim redom: Dne 4. XI. predavaju Dr. Frank, Dr. Zuglia i Dr. Tončić o temama svojih reserata, održanih na Kongresu pravnika u Beogradu. — Dne 18. XI. predaje Dr. Miroslav Vranić o kažnjavanju homoseksualnih čina. Dne 25. XI. jest predavanje Dra. Lav. Hoenigsberga o zakonu o štampi u praksi. Vjerojatno će još ove godine predavati i naš predsjednik prof. Lad. Polić o šestoj skupštini društva naroda i o osiguranju mira u Evropi, ali se točan dan ne može još odrediti, jer Dr. Polić ne može mnogo unaprijed reći, kad će mu poslovi u Narodnoj skupštini dozvoliti, da održi to predavanje. Ovo kao i ostala eventualna predavanja bit će oglašena u novinama.

Svaštice.

Minimalna odvjetnička tarifa. U broju 7. Mjesečnika javili smo, da je banski stol preporučio posebnom okružnicom sudovima minimalnu odvjetničku tariu, koja se u sporazumu s odvjetnicima počela upotrebljavati kod sudbenog stola u Zagrebu. To smo javili na temelju obavještenja, koja je dobio predsjednik Društva odvjetnika g. dr. Hofer pri banskome stolu, da će naime potonji tarifu doista uzeti u pretres i vjerojatno je preporučiti. U uvjerenju, da će se

Digitized by Google

tako i postupiti, donesena je i ona vijest. Medjutim banski stol uzeo je, doduše, tarifu u pretres, ali nije izdao nikakove okružnice niti uopće o njoj stvorio kakove odluke. Kod odjeljenja za pravosudje izradjuje se nova tarifa, koja bi imala vrijediti na temelju jednog zakonskog ovlaštenja za sve sudove na našem pravnom području. Prije njezina konačnog stupanja na snagu bit će konzultirani svi interesenti, pa i Zajednica sudaca i Društvo odvjetnika. Kraj svega toga, što sadanja minimalna odvjetnička tarifa nije obvezatna pa ni preporučena po banskome stolu, ipak ima dosta sudova, koji se nje drže, jer se time olakšava postupak kod obredjivanja troška i izbjegavaju nesporazumi u tom pitanju. U koliko posebne prilike kojega mjesta traže otstup od nje, dobro bi bilo, da se u dotičnom mjestu sporazume suci s odvjetnicima, koliko će i u čemu od nje odstupiti. Sve to, razumije se, provizorno, dok naime odjeljenje za pravosudje ne dovrši spomenuti svoj posao.

Toliko na odgovor na brojne upite redakciji sa strane odvjetnika, napose iz provincije.

Savez advokata, o kojega osnutku pisali smo u prošlome broju, zato je potreban, jer će on jedini biti kadar ishoditi odvjetničkomu staležu odvjetnički zakon na temelju autonomije. A prilike su u odvjetničkome staležu napose u Hrvatskoj, Srbiji i Vojvodini — takve, te se bez takvog zakona neće moći više održati. Napose je Udruženje javnih pravozastupnika u Beogradu, kojemu prednjači njegov predsjednik beogradski advokat g. Obrad Blagojević, svim silama preglo, da još u ovoj skupštinskoj periodi prodre s rečenim zakonom. No Udruženje uvidja, da taj cilj ne može postići odn. da ga ne bi dostiglo tako, da bi i advokati s ostalih područja s postignutim bili zadovoljni — ako na tom radu ne bi sudjelovali svi advokati, sva njihova udruženja u državi. Zato je u prvome redu potreban Savez, dok ima, dakako, i ostalih ciljeva, za koje bi on bio potreban i koristan. Konstituirajući Kongres Saveza bit će održan koncem mjeseca novembra ili najkasnije početkom decembra u Beogradu. Društvo odvjetnika izaslat će na nj takodjer svoje delegate, koji bi imali biti izabrani na izvanrednoj glavnoj skupštini društva. Ova će biti dne 21. studenoga u dvorani sudb. stola u Zagrebu. Dakako da bi uz Savez ostala i dalje djelovati pokrajinska odnosno lokalna udruženja advokata s potpunom dosadanjom njihovom autonomijom.

Ispravi! U posljednjem broju, na str. 415 u stilizaciji rezolucije o izjednačenju muškog i ženskog potomstva u pravu nasljedja, potkrale se neke pogrješke, pa zato donosimo tu rezoluciju ponovno, ali u sasvim ispravnoj i potpunoj originalnoj stilizaciji:

»Treba da se u budućem jedinstvenom intestatskom nasljednom pravu izjednače prava muškog i ženskog potomstva. Treba tako isto da se za nasljedstvo seljačkih posjeda i eventualno zanatlijskih, industrijskih i sličnih proizvodnih preduzeća, u svrhu da se spriječi njihovo rasparčavanje, ustanove izuzetne mjere u specijalnim zakonima uvijek čuvajući princip jednakosti. U tom cilju skreće se kažnja zakonodavcu na ustanovu prava otkupa u korist jednog od nasljednika.«

Ispravi u broju IX. str. 418. u četvrtom retku odozdo riječ »Thenis« u »Themis«.

Za namirenje zaostale članarine odn. pretplate priložene su ovome broju opomene i uplatni listovi pošt. štedionice. Molimo članove odn. pretplatnike, da izvole svojoj obvezi udovoljiti. Članarina je za javne činovnike Din 30·--, a za ostale članove Din 120.— godišnje.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 11
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
STUDENI 1925.

Zaštita posjeda u ugarskom (vojvodjanskom) pravu.

Napisao dr. Ivo Milić, profesor pravnog fakulteta u Subotici.

(Svršetak).

Animus posjeda u ugarskom pravu nije animus dominii kao što je u austr.-hrv. gradj. zakoniku (§ 309.), nego animus sibi habendi.[21]) Prema tome imao bi posesornu zaštitu i detentor, koji drži stvar u vlastitom interesu. Ipak izgleda,[22]) da ugarska praksa daje detentoru sumarnu posesornu zaštitu samo prema saugovaraču, od kojega je detenciju pribavio (n. pr. komodataru prema komodantu, dok traje ugovorni odnošaj) a ne i prema trećima; prema trećima imao bi detentor samo pravo samopomoći u obliku odbrane. Praktički ovo pitanje ne zadaje teškoća, jer se animus pretpostavlja: tužitelj u sumarnoj posesornoj parnici ne treba da dokazuje postojanje obih elemenata posjeda nego samo elemenat faktične vlasti, a na tuženiku je, da dokaže, da u danom slučaju ne postoji posjed nego posesorno nezaštićena detencija.

Sumarnom repozicionom tužbom ugarskoga prava može se, pored zaštite posjeda, tražiti i naknada štete, učinjene smetanjem. To je pravilo starih zakona usvojio i novi ugarski gradj. postupnik od god. 1911. (§ 579.).[23]) Ali da od te kumulacije ne bi trpjela brzina postupka, sud je dužan, da na prijedlog tužitelja riješi o zahtjevu za repoziciju djelimičnom presudom,[24]) ako bi se, radi ustanovljenja

[21]) Po nekim romanistima (Jering, Stintzing, Sohm), takov je i animus rimske posesije. On sastoji u volji držaoca, da isključi od držanja stvari svako treće lice pa i vlasnika samoga (založni vjerovnik, sekvestar). Na taj bi način otpala cijela Savigny-eva konstrukcija »izvedenoga posjeda«.

[22]) Dr. Gliša Bogdanfi i Dr. Nikola Nikolić: »Opšte priv. pravo, koje važi u Vojvodini«. Pančevo 1925. I. sv. str. 252.

[23]) Austr. gradj. post. (§ 457.) isključuje kumuliranje zahtjeva za naknadu štete, a hrv. zakon (§ 1.) dozvoljuje tu kumulaciju samo, u koliko tuženik priznaje zahtjev naknade štete.

[24]) Sumarna poses. tužba se rješava po ugar. postupniku (§§ 579. i 581.) presudom, a ne konačnim zaključkom dotično konačnom odlukom kao po austr. (§ 459.) i hrv. (§ 55.) postupniku.

Digitized by Google

iznosa štete, rasprava imala odgoditi. U praksi je nastala nesuglasnost u pogledu opsega odštete, koja se može tražiti u sumarnoj repozicijonoj tužbi. Zakonski čl. XIII : 1807. ograničuje traženje na štetu, koja je nastala od samoga čina smetanja (»fructibus, expensis et damnis eo ipso occupationis actu enatis, huc tamen non intellecto cessante lucro et emergente damno, velut ad viam juris pertinentibus«), a damnum emergens i lucrum cessans kao posljedice smetanja upućuje na redovnu parnicu; kurija (rješidba br. 2729/93.) upućuje na redovnu parnicu samo lucrum cessans, a novosadski kasacijoni sud (rješidba G 215./1921.) kaže: »Po § 579. gradj. postupka u parnicama radi povraćaja u predjašnje stanje tužitelj ima pravo zahtijevati naknadu one štete, koja potiče od smetanja posjeda«. Pošto § 579. gradj. postupka pretvara sumaran postupak u redovan, ako zahtjev za naknadu štete nije likvidan, ne može danas više biti sumnje, da se sa zahtjevom repozicije može spojiti i zahtjev za naknadu lucrum cessans-a. Takovo je spajanje medjutim u praksi vrlo rijetko.

Iz zak. čl. XIII. : 1807. (»appellata extra dominium admissa«) potiče i propis § 581. današnjega gradj. postupnika, pa kojem se presuda, u koliko izriče repoziciju, ima odmah oglasiti za izvršnu bez obzira na njezinu formalnu pravosnažnost. Bude li presuda u višem stepenu izmijenjen,a uspostavlja se predjašnje stanje putem t. zv. »poratne ovrhe« (§ 40. zak. čl. LX : 1881. — ovršni zakon).

Sumarna repoz. tužba ima se predati sudu u roku od godine dana od smetanja (kurija 1251/90). U krajevima, u kojima važi austrijski gradj. zakonik ima se tužba predati za 30 dana od dana saznanja smetanja (Naredba ugar. ministarstva pravde br. 34601 1881.)[25]) To su prekluzivni rokovi materijalnoga prava, na koje sud treba da pazi po zvaničnoj dužnosti.

Za sumarnu repozicijonu parnicu stvarno je nadležan sreski (kotarski) sud bez obzira na vrijednost spornoga predmeta (§ 1. gradj. post.) U pogledu pomjesne nadležnosti treba razlikovati smetanje posjeda nekretnina i pokretnina. U prvom slučaju nadležan je sud rei sitae (§ 39. gradj. post.), u drugom je podsudnost izberiva izmedju suda tuženikova domicila i suda mjesta, gdje se je smetanje dogodilo (§ 38. gradj. post.).

Protiv presuda sreskih sudova u tim parnicama sude uslijed priziva u drugom stepenu okružni sudovi, a uslijed revizije u trećem stepenu ili kr. tabla (sada apelacijoni sud u Novom Sadu) ili kr.

[25]) Bogdanfi-Nikolić (op. cit. str. 254.) broje pogrješno i ovaj 30-dnevni rok od smetanja. Ugar. ministarstvo pravde odredilo je taj rok prema tadašnjemu austrijskomu postupniku u stvarima smetanja posjeda (carska naredba od 27. listopada 1849. br. 12 l. d. z.), po kojem (§ 2.) se taj rok računa in continuo od dana saznanja a ne od dana smetanja. — Sadašnji austrijski gradj. post. (§ 454.) odredjuje isti prekluzivni rok od 30 dana od saznanja, a hrv. zakon od 8. svibnja 1890. (§ 1.) takodjer od 30 dana od saznanja, ali najdalje za godinu dana od smetanja (objektivna prekluzija). Srpsko pravo nema ni zasebnih rokova ni zasebnoga postupka za posesorne parnice.

Digitized by Google

kurija (sada kasacijoni sud u Novom Sadu) prema tome, je li vrijednost spora manja ili veća od 2500 kruna. (§ 525. gradj. post.; sada 25.000 dinara po čl. 57. zakona o budžetskim dvanaestinama za august (kolovoz) — november (studeni) 1925. Vrijednost spora je vrijednost stvari ili dijela stvari, za čiji se posjed parnica vodi (§ 6. gradj. post.). Protiv presude o sumarnoj repoziciji nema mjesta tužbi za obnovu (§ 581. gradj. post.).

Druga tužba ugarskoga prava, kojoj je cilj zaštita posjeda, jest institutum repositorium (zak. čl. XIII. : 1807., § 1. in fine), redovna posesorna tužba, possessorium ordinarium općega prava, koji stoji izmedju sumarne posesorne i publicijanske tužbe. Ta tužba štiti bolji posjed. Dok sumarna posesorna tužba pretpostavlja na jednoj strani posjednika a na drugoj smetaoca i, ako su obje stranke vršile faktičnu vlast, uzima posesorne čine jedne stranke kao čine smetanja, dotle redovna repozicijona pretpostavlja dva posjednika i rješava, komu se od njih u konkretnom slučaju ima dosuditi privremeni isključivi posjed. Zato u toj parnici dolazi u pretres duže trajanje posjeda, jači, nesumnjiviji, onerozniji naslov i način stečenja, jednom riječju jača kvalifikacija. U ovoj se parnici raspravlja o dužem, jednogodišnjem trajanju posjeda i o naslovu, ali se naslovom ni ovdje ne dokazuje pravo na posjed nego bolji posjed; naslov može i ne davati ius ad rem, ali će dati posesornu zaštitu prema slabije tituliranomu ili nikako ne tituliranomu protivniku.

O redovnoj repozicijonoj tužbi ugar. prava govori citirani najnoviji sistem Bogdanfi-Nikolić (srt. 256.) slijedeće: »Redovna repozicija ili redovna parnica radi posjeda služi istoj svrsi kao i sumarna repozicija, razlika je samo u tome, da se redovna repozicija može ostvariti ne samo u roku od godine dana već u roku od 32 godine (redovni rok zastare ug. prava). I u redovnoj posjedovnoj parnici, radi ustanovljenja tužiteljeva ovlaštenja, dovoljan je predjašnji posjed, ali tužitelj može samo onda računati na uspjeh, ako dokaže osnovan ili jednogodišnji mirni posjed. Ako tuženi dokaže jači pravni naslov ili, u slučaju, da je tužba osnovana samo na preko jednogodišnjem mirnom posjedu, ako dokaže veću dobronamjernost ili pogrješan posjed tužitelja, on se ne može obvezati (osuditi) na izdavanje stvari. — Kod redovnih posjedovnih parnica, djelokrug (stvarna nadležnost) suda upravlja se prema vrijednosti predmeta parnice«.

Poslije svega toga može se osnovano ustvrditi, da je pogrješka pobijane prakse ugarskih sudova u tom, što je pomiješala elemente sumarne sa elementima redovne posesorne tužbe, nakon što je redovna posesorna tužba gotovo potpuno izišla iz prakse. Istoga je mišljenja i prof. Katona zajedno sa piscima Frankom i Wenzelom, koje on citira u svojem spomenutom članku. Posjed je konačno zaštićen petitornim tužbama na osnovu prava na posjed, koje se u parnici ima dokazati.

Digitized by Google

III.

Krupnu izmjenu u postupku kod sumarne repozicije učinio je novi ugar. gradjanski postupnik (zak. čl. I. : 1911.) time, što je dopustio obim parničkim strankama, da pored odnosno protiv tužbe za repoziciju podignu i zahtjev iz prava, o kojem se ima zajedno raspavljati i riješiti uz ograničenje, da sud ima, na prijedlog tužitelja riješiti o zahtjevu repozicije djelimičnom presudom, ako bi se radi ustanovljenja prava rasprava morala odgoditi. U konačnoj presudi može sud tu djelimičnu presudu održati na snazi, ograničiti ili staviti izvan snage. Naknadu štete, koja bi nastala uslijed izvršenja djelimične presude, može tuženik tražiti u tekućoj parnici o pravu sve do kraja rasprave u prizivnom stepenu (§ 579. gradj. post.).

Zahtjev iz prava može se iznijeti ne samo putem tužbe ili protivtužbe (§ 579.) nego i putem prigovora.[26])

Po ovim propisima mogu se uspješno suzbijati šikanozne repozicijone parnice. U tim parnicama privremenoga karaktera često je glavna stvar pitanje parničkoga troška, koji zna biti znatan, jer se te parnice redovno raspravljaju na licu mjesta; u djelimičnoj presudi ne rješava se o parničkom trošku, nego se rješenje o trošku zadržava za konačnu presudu. Ako dakle tuženik putem protivtužbe ili prigovora dokaže postojanje prava, koje ga ovlašćuje na posjed ili na čin, koji bi inače tvorio smetanje, može se tužitelju, i ako je uspio sa zahtjevom privremene repozicije, nametnuti trošak i sumarnoga i meritornoga postupka.

U austr.-hrv. pravu, koje tuženiku u parnici smetanja posjeda ne dopušta braniti se pravom na posjed te dosljedno zabranjuje i spajanje zahtjeva posesornoga sa petitornim, kondemnatorna odluka o repoziciji nameće tuženiku parnički trošak i onda, kada ima pravo na posjed. Snošenje parničkoga troška je štetna posljedica samovlasnoga postupanja, što još jednom pokazuje civilno-deliktnu prirodu smetanja posjeda u austr. i hrv. pravu.[27])

---

[26]) Zbirka viših sudskih odluka, Novisad, br. 20/1923.

[27]) Dosljedno ovomu gledištu treba tvrditi, da austr. i hrv. pravo daje posjedniku apsolutnu sumarnu posesornu zaštitu, ne dopuštajući ni u kojem slučaju prigovor vitiosae possessionis ab adversario. Najnoviji izmedju tolikih jakih protivnika ovoga stanovišta je u našoj pravnoj književnosti Jovanović u svojem već citiranom djelu o posjedu. On vicijoznomu posjedniku odriče svaku zaštitu: vicijozan posjed nije »posjed u pravnom smislu«; samovoljom se ne zasniva nikakov privatno-pravni odnošaj; posjed stečen kradjom i razbojništvom ne može imati zakonske zaštite (str. 69 i slj.); ovu zaštitu medjutim nema posjednik samo prema onomu protivniku, od koga je vicijoznim načinom pribavio posjed; prema trećima on nije vicijozan i zato je prema trećima štićen (str. 75.); samovlašće je dosljedno dopušteno tuženomu prema onomu tužiocu, koji je takodjer samovlasno, a zakonom nedopušteno, tuženomu bio oduzeo državinu (str. 72.).

Sve ovo može da bude dobra teorija de lege ferenda. Ali na terenu naših pozitivnih zakona ona se ne može održati. Dopuštenost samovlašća u ugarskom pravu osnovana je na propisima, koji to samovlašće, kao izuzetno sredstvo odbrane expressis verbis dozvoljuju. Ali kako se samovlašće može opravdati na pravnom području, gdje važe §§ 19., 320. i 339. austr.- hrv. i §§ 16., 201. i 208. srp. gradj. zakonika, koji najapsolutnije zabranjuju svako samovlasno po-

Digitized by Google

Spomenuta je novost uzakonjena u ugarskom gradj. postupku u vezi sa osnovom gradj. zakonika za Ugarsku, koja posjed i njegovu zaštitu stavlja na posve nove temelje. Dotični propisi osnove glase:

§ 354.: Posjed jedne stvari stiče onaj, u čiju faktičnu vlast ta stvar dodje.

Je li tko pribavio faktičnu vlast nad stvarju, ima se prosuditi po općim pravilima. Tko se pogodi sa dosadašnjim posjednikom o odstupu posjeda, taj stiče posjed, čim mu je omogućeno, da vrši faktičnu vlast nad stvarju.

§ 355.: Ako tko drži stvar u svojem posjedu na osnovu prava na stvar, najma, zakupa, pologa ili na osnovu drugoga kojega sličnoga pravnoga odnošaja, koji ovlašćuje ili obvezuje na privremeni posjed stvari, onda je posjednik i onaj, prema kojemu on stoji u dotičnom pravnom odnošaju (glavni posjednik).

Glavni se posjed ustupa prenosom zahtjeva na izdanje stvari.

§ 356.: Ako glavni posjednik stoji prema nekomu trećemu u odnošaju, uslijed kojega se i ovaj, treći ima smatrati glavnim posjednikom prema njemu: propisi, koji važe za glavnoga posjednika, važe i za toga trećega.

§ 357.: Nema se smatrati posjednikom onaj, koji faktičnu vlast nad stvarju vrši za nekoga drugoga, u njegovu kućanstvu ili poslu ili u drugom sličnom odnošaju, u kojem on ima po općim pra-

---

stupanje izvan granica nužne odbrane? Naši zakoni, zabranujući samovlašće, štite posjed u interesu javnoga poretka. I zato moraju štititi svaki posjed, prema svakome, bez izuzetka.

I R a n d a, koji hoće da je u pravilu svaki posjed zaštićen, dozvoljuje »izuzetno« prigovor vitiosae possessionis ab adversario pozivom na § 347. a. g. z., koji u spornom pitanju ne dokazuje ništa, jer § 347. pretpostavlja, da je jedan od parničara vicijozan a drugi nevicijozan, dok su u spornom pitanju obje stranke vicijozne. Za Random ide i S t u b e n r a u c h kod § 348. i ako kod § 339. podvlači, da »posjed bio kakov mu drago — zakonit ili nezakonit, pošten ili nepošten, vicijozan ili nevicijozan — n i t k o ne smije samovlasno smetati«. Stubenrauch se ne poziva na § 347.; njegov je argumenat, da bi tužnik bio mogao doći do svoga posjeda, kada bi bio podigao sum. poses. tužbu, i da mu se dakle ne smije priječiti, da putem prigovora postigne ono, što bi bio postigao putem tužbe, ako, razumije se, podigne prigovor u prekluzivnom roku za tužbu t. j. za 30 dana, otkada mu je tužitelj bio oduzeo posjed.

Ostavimo na stranu prekarnost te odbrane, koju protivnik može da izigra, ako podigne tužbu posljednjega časa tridesetdnevnoga roka, čime je prigovor prekludiran. Stubenrauchov argumenat ne valja zato, jer prigovor i tužba nisu ista stvar. Tužba je zakoniti put, a prigovor pretpostavlja izvršeno samovlašće — dakle protivuzakonitost.

Još dalje od Rande i Stubenraucha ide R u š n o v - P o s i l o v i ć, koji dopušta prigovor vitiosae possessionis i kod § 439. pozivom na § 347. Da je pozivanje na § 347. neosnovano, već je kazano, a tekst § 339. u vezi sa § 19. o. g. z. najjasnije dokazuje baš protivno.

Najjači bi argumenat za protivničko stanovište bio onaj dra. S p e v c a (Pravo posjeda, Zagreb 1915. str. 71), koji veli, da bi se kosilo sa § 339., koji zabranjuje samovlasno smetanje, kada bi se štitio posjed stečen samovlašću. Na to se može odgovoriti, da zakonski propisi dolaze do primjene onda, kada se prekrše. Ako je tko samovlašću prekršio zakon, ne može to ovlastiti protivnika, da traži lijeka drugim prestupom.

Digitized by Google

vilima bez prigovora slušati uputstva toga drugoga glede na stvar. Posjednikom se ima smatrati taj drugi.

Propisi prvoga začela važe i onda, kada neko vrši faktičnu vlast nad stvarju kao zastupnik drugoga.

§ 358.: Je li faktična vlast nad stvarju prestala, ima se prosuditi po općim pravilima.

§ 359.: Smrću posjednika prelazi posied stvari snagom zakona na posjednikova nasljednika.

§ 360.: Tko posjedniku, ako to zakon zasebno ne dozvoljuje, oduzme posjed stvari ili ga smeta u posjedu stvari, počinja zabranjeno samovlašće.

Posjed stečen zabranjenim samovlašćem je nezakonit. Pozivati se na nezakonitost posjeda dopušteno je i protiv nasljednika ili drugoga takova sljednika posjednikova, koji je pri sticanju svoga vlastitoga posjeda znao za nezakonitost posjeda svoga prethodnika.

§ 361.: Protiv zabranjena samovlašća može se posjednik braniti silom.

Bivši posjednik može pokretnu stvar, koja mu je oduzeta zabranjenim samovlašćem, silom natrag uzeti od počinitelja zatečenoga na djelu ili progonjenoga ili od njegova na djelu zatečenoga ili progonjenoga sljednika — od ovoga potonjega pod pretpostavkama § 360. zač. 2.

§ 362.: Prava, koja pripadaju posjedniku po § 361., može vršiti i onaj, koji se po § 357. nema smatrati posjednikom.

§ 363.: Onaj, komu je posjed oduzet zabranjenim samovlašćem, može tražiti povratu posjeda od onoga, čiji je posjed prema njemu nezakonit. To mu pravo ne pripada, ako je posjed, koji mu je bio oduzet zabranjenim samovlašćem, bio takodjer nezakonit prema sadašnjemu posjedniku ii njegovu pravnomu prethodniku, a od stečenja posjeda putem zabranjenoga samovlašća do oduzeća nije prošla godina dana.

§ 364.: Tko je zabranjenim samovlašćem u posjedu smetan, može protiv smetaoca tražiti uklonjenje smetanja i, ako se je bojati ponovljenja, može tužbom tražiti, da sud protivniku zabrani smetanje. To mu pravo ne pripada, ako je njegov posjed prema smetaocu ili njegovu pravnomu prethodniku nezakonit, a od stečenja posjeda putem zabranjenoga samovlašća do smetanja nije prošla godina dana.

§ 365.: Radi zabranjenoga samovlašća, počinjenoga protiv posjednika, pripada zahtjev, osnovan u § 364., i glavnomu posjedniku. Glavni posjednik može u slučaju § 363. tražiti samo to, da se posjed povrati bivšemu posjedniku. Ali ako ovaj ne će ili više ne može uzeti posjed, može ga glavni posiednik tražiti za sebe.

Pravo glavnoga posjednika, da na osnovu §§ 363. i 364. i samostalno nastupi, nije isključeno okolnošću, da je oduzeće ili smetanje posjeda počinjeno voljom posjednika.

§ 366.: Prava osnovana na § 361. i zahtjevi osnovani na §§ 363. i 364., pripadaju posjedniku i prema glavnomu posjedniku.

Digitized by Google

Ali glavnomu posjedniku pripada prema posjedniku posjedovna zaštita samo u toliko, u koliko ovaj u upotrebljavanju stvari očito prelazi granice dotadašnjega vršenja.

§ 367.: Suprot zahtjeva iz §§ 363. i 364., pozivati se na to, da je počinitelju glede na stvar pripadalo jedno pravo, snagom kojega je mogao tražiti, da se ostvari stanje odgovarajuće zabranjenomu samovlašću, ili na to, da takovo pravo pripada onomu, koji je obvezan prema § 360. zač. 2., dopušteno je samo onda, kada je to pravo već utvrdjeno pravosnažnom presudom.

§ 368.: Zahtjevi iz §§ 363. i 364. utrnjuju se, ako ovlašteni ne podigne tužbu radi ostvarenja zahtjeva za godinu dana od počinjenja zabranjenoga samovlašća.

Ugarska osnova povodi se za njemačkim i švajcarskim gradj. zakonikom: stare posesije nema više; svaki detentor je posjednik, izuzevši služitelja i zastupnika posjednikova, koje zakon isključuje iz reda posjednika. Nema više ni posjeda prava: komodatar, depozitar, zakupnik, posjednici su stvari, komodant, deponent, zakupodavac takodjer su posjednici iste stvari, a za razliku od prvih zovu se »glavni« posjednici. Pojam zabranjenoga samovlašća je širi od samovlašća, počinjenoga vi, clam, praecario; posjed stečen zabranjenim samovlašćem je »nezakonit«;[28]) nezakoniti posjednik je i singularni i universalni nasljednik posjednikov, ako je poznavao nezakonitost posjeda svoga prethodnika. Na universalnoga nasljednika posjed prelazi ipso iure. Svaki posjed, bez obzira na njegov kvalitet i trajanje, zaštićen je protiv zabranjenoga samovlašća; zaštićen nije jedino onaj posjednik, čiji je posjed nezakonit prema sadašnjemu posjedniku dotično smetaocu: i osnova dakle dopušta prigovor vitiosae possessionis ab odversario i time dopušta samovlašće onome, koji je bio samovlasno smetan i protiv njegova zlovjernoga nasljednika; ali poput staroga prava samo u roku od godine dana od smetanja; poslije godine dana prekludirana je i posjedovna tužba i prigovor nezokanitosti protivnikova posjeda.

Isključivši zastupnika iz reda posjednika, ugarska osnova uklanja jedno pitanje, koje je po njemačkom gradj. zakonu sporno, — naime, da li posjedniku pripada posjedovna zaštita protiv njegova zastupnika; isto tako ugarska osnova ne ograničuje posjedovnu zaštitu glavnoga posjednika na mjeru, koja pripada neposrednomu posjedniku, nego mu prema trećima daje samostalnu zaštitu, čime je uklonjena mogućnost izigravanja glavnoga posjednika koluzijom izmedju neposrednoga posjednika i trećega; napokon ugarska osnova za razliku od njem. gradj. zakona daje posesornu zaštitu glavnomu posjedniku i prema neposrednomu posjedniku, kada ovaj u upotrebljavanju stvari prelazi granice svoga ovlaštenja.

Od švajcarskoga gradj. zakona (§ 927.) jasnija je ug. osnova u tom, što dozvoljuje samovlast radi stvaranja posjedovnoga sta-

[28]) Zvanični njemački prijevod osnove, izdan od ug. ministarstva pravde naziva takov posjed »gesetzwidrig«. Možda bi taj izraz bio zgodniji, da se »nezakoniti« posjed ne zamijeni sa netituliranim. Ali original osnove upotrebljuje izraz »törvénytelen«, koji znači nezakonit a ne protivuzakonit.

Digitized by Google

nja, odgovarajućega subjektivnomu pravu, ne, kao švajc. gradj. zakon, onome, koji može »smjesta« — što je dosta neodredjen pojam — dokazati svoje bolje pravo, nego tek onome, koji to svoje pravo može da dokaže pravosnažnom presudom (§ 367.).

Preostaje pitanje, u kojem odnosu stoji dopuštenost kumulacije tužbe iz prava sa tužbom za repoziciju prema propisima gradjanskoga postupnika o stvarnoj nadležnosti. U tom predmetu izrekla je novosadska kasacija ove dvije rješidbe:

1. „Pred sreskim sudom može se samo takova protutužba podići, koja po vrijednosti svojoj ne premašuje djelokrug sreskoga suda". (Zbirka br. 37/1923.)

2. „Po pravilnom tumačenju § 579. g. p. u parnicama radi sumarne repozicije može se ne samo podizanjem tužbe ili protutužbe nego i prigovorom izazvati rješenje pravnoga pitanja, ali je zato po zač. 1. §. 10. g. p. uvijek uslov, da predmet parnice ne premašnje djelokrug sreskoga suda, tada se ima rješavanje pravnoga pitanja isključiti iz okvira ove parnice." (Zbirka br. 20/1923).

Zač. 1. § 10. g. p. glasi: »Sud pazi na svoj djelokrug po zvaničnoj dužnosti«. Taj propis sam po sebi nije argumenat za izrečeno stanovište; po njemu će se postupati, ako zakon in concreto izuzima predmet iz djelokruga sreskoga suda. Za odgovor na to pitanje mjerodavni su §§ 132. i 189. gr. post. Prvi dozvoljuje tužitelju, da u jednom tužbenom podnesku iznese protiv tuženika više tužbi, ako je za sve te pojedine tužbe prizvani sud stvarno i pomjesno nadležan i ako se sve te tužbe imaju rješavati po istoj vrsti postupka; drugi dozvoljuje tužitelju i tuženiku, da do kraja usmene rasprave, koja prethodi konačnoj presudi, mogu jedan protiv drugoga podići novu tužbu odnosno protutužbu, ako je novoj tužbi isti predmet koji i prvoj (a osnov traženja se promijeni), ili ako je nova tužba u vezi (pravnoj ili faktičnoj) sa prvom, ili ako bi tuženikova tužba mogla služiti tuženiku kao odbrana protiv tužiteljeve tužbe ili ako treba ustanoviti postojanje ili nepostojanje jednoga pravnoga odnošaja, koji je u parnici postao sporan, a o kojem u cijelosti ili djelimično zavisi rješenje parnice (objektivna kumulacija po načelu parničke ekonomije). Zakon zatim u § 189. nastavlja, da se nova tužba ili protutužba može podići pred okružnim sudom i onda, kada bi ona inače spadala u djelokrug sreskoga suda, i napokon dozvoljuje protutužbu pred sreskim sudom onda, kada se ona podiže radi kompenzacije utužene tražbine sa tuženikovom protutražbinom, koja bi protutražbina po svojem iznosu spadala pred okružni sud, ali se, kompenzirana sa utuženom tražbinom, snizuje na granicu, odredjenu za sreski sud, ili ispod nje. Ova dva posljednja specijalna propisa pokazuju, da se nova tužba ili protutužba može podići pred sudom prve tužbe samo onda, kada je sud prve tužbe stvarno nadležan za spor, koji je predmetom nove tužbe ili protutužbe. Prema tomu tužba ili protutužba iz prava uz ili protiv tužbe za repoziciju ne može se iznijeti pred parnički sreski sud, ako joj vrijednost predmeta prelazi 25.000 dinara, i pravilo izrečeno od novosadske kasa-

Digitized by Google

cije osnovano je u zakonu. Forum reconventionis ne mijenja pravila o stvarnoj nadležnosti van samo u dva spomenuta izuzetna slučaja §-a 189. Ali što važi za uztužbu iz prava, mora s istih razloga da važi i za ustužbu radi naknade štete: ako zahtjev naknade štete prelazi 25.000 dinara, on se ne može kumulirati sa tužbom za repoziciju.

Medjutim komentator ugar. gradj. postupka Gottl Agost kod § 132. g. p. kaže:

»Sumarne repozicijone tužbe spadaju na osnovu točke 2 c) §-a 1. gr. p. bez obzira na vijednost spornoga predmeta u djelokrug sreskoga suda. Pošto pak pitanje smetanja posjeda stoji u uskoj vezi sa pitanjem naknade štete, traženje naknade štete spada u djelokrug sreskoga suda i onda, kada prelazi 2500 kruna(25.000 dinara). Prema § 579. može ne samo tužitelj podići zahtjev naknade štete, koja mu je smetanjem učinjena, nego mogu i obje stranke podići tužbu iz prava. Tužba o pravu na stvar ne stoji sa smetanjem posjeda u tako uskoj vezi, da bi i glede nje trebalo bezuvjetno dopustiti djelokrug sreskoga suda, nego to može prema § 132. biti samo onda, kada tužba iz prava po svojoj vrijednosti spada pred sreski sud«.

Ovo svoje mišljenje Gottl inače ne obrazlaže. Po njemu bi spajanje tužbi, bez obzira na vrijednost predmeta, bilo dopušteno, kada spojeni zahtjevi stoje medjusobno u uskoj vezi. I jer nalazi, da naknada štete stoji u uskoj vezi sa repozicijom, dopušta spajanje tih dvaju zahtjeva i onda, kada traženi iznos naknade štete prelazi vrijednosnu granicu sreskoga suda. Takovu usku vezu naprotiv ne nalazi izmedju repozicije i prava na stvar. Gottlovo tumačenje je proizvoljno i nema oslonca u zakonu, koji nigdje ne postavlja kriterij uže ili šire veze nego samo veze. A pošto tužba iz prava stoji prema repoziciji ne u običnoj nego u prejudicijalnoj vezi, moralo bi se po tom kriteriju dopustiti i njezino spajanje sa tužbom za repoziciju, kada ne bi bilo onih dvaju izizutnih propisa §-a 189., koji a contrario isključuju spajanje zahtjeva za naknadu i zahtjeva iz prava, kad prelaze vrijednosnu granicu sreskoga suda.

Drugo je pitanje, je li ta zabrana spajanja praktički dobra. Apstrahirajući od većega troška i dužega trajanja postupka pred okružnim sudom, ta zabrana oduzima tuženiku mogućnost, da protutužbom iz prava dobije praejudicium, od koga može da odvisi rješenje repozicijone tužbe i izvršenje repozicijone presude. U tom se je detalju ugar. gradj. postupak razišao i od svoga austrijskoga modela. Dok ovaj u svojoj uskoj definiciji prirode i cilja sumarne posesorne parnice ne dopušta doduše spajanje ni jednoga drugoga tužbenoga ili protutužbenoga zahtjeva sa zahtjevom repozicije, ali izvan toga slučaja favorizuje do krajnjih granica sprovodjenje načela ekonomije, dopuštajući (§§ 96., 104. pravilnika sudske vlasti i § 236. gr. p.) protutužbu i bez ugovora stranaka, gdjegod bi se stvarna nadležnost suda prve tužbe mogla ustanoviti ugovorom stranaka, dakle naročito u slučajevima, gdje je stvarna nadležnost u zakonu odredjena po vrijednosti, — dotle ugar. postupak dopušta spajanje

Digitized by Google

inovrsnih zahtjeva sa repozitornim zahtjevom ali i tu i drugdje samo do vrijednosne granice sreskoga suda.

Ako to stanovište ugar. postupka i nije praktički dobro, ono ipak ima svoje dobro opravdanje. Razlog mu je, pored nastojanja, da granice stvarne nadležnosti budu stalno povučene, bez sumnje u tom, da se stranci bez njezine privole ne oduzima jača garancija, koju joj u sporovima veće vrijednosti daje kolegijalno sudjenje kod okružnoga suda mjesto inokosnoga sudjenja pred sreskim sudom. Da je tomu tako, slijedi iz činjenice, da zabrana ove kumulacije nije apsolutna: stranke mogu ugovoriti izrijekom (§ 1. br. 2 a) gr. p.) ili prećutno (§ 180. zač. 1. gr. p.) stvarnu nadležnost sreskoga suda i za ustužbu i za protutužbu, kadgod zakonom odredjeni djelokrug zavisi od vrijednosti spornoga predmeta. U potonjem slučaju, kada se stranka prećutno podvrgne djelokrugu time, što propusti podizanja prigovora stvarne nenadležnosti, sud može da izreče svoju stvarnu nenadležnost samo do litiskonstestacije (§ 10. poslj. zač. gr. p.).

Moglo bi se prigovoriti, da izložena pravila o kumulaciji nemaju da važe za slučajeve repozicije zato, što su sadržana u općem dijelu gradjanskoga postupka, koji uredjuje redovan postupak, a da je postupak o sumarnoj repoziciji normiran u zasebnom dijelu kao specijalan postupak, koji u § 579. dozvoljuje kumulaciju, ne postavljajući nikakova ograničenja. Ovaj prigovor ne bi stojao baš zato, što je repozicijoni postupak specijalan. Specijalna pravila, koja se odvajaju od generalnih, važe samo, u koliko su izrijekom postavljena. U svojim specijalnim pravilima za sporove smetanja posjeda morao je gradjanski postupnik izrijekom dopustiti kumulaciju zahtjeva naknade štete i zahtjeva iz prava sa zahtjevom repozicije, jer inače takova kumulacija ne bi bila dopuštena, pošto se radi o postupcima različite vrste (§ 132.) O opsegu kumulacije specijalni dio šuti, a ta šutnja znači, da za opseg kumulacije imaju da važe pravila općega dijela.

Zaključci su ovoga članka:

1. U sumarnoj repozicijonoj parnici ugarskoga (vojvodjanskoga) prava tužitelj u pravilu nema da dokaže ni pravni osnov (naslov) ni jednogodišnje trajanje svoga posjeda nego samo svoj posljednji faktični posjed i akt smetanja toga posjeda od strane tuženika. Praksa ugarskih sudova i kasacijonoga suda u Novom Sadu, koja traži jednogodišnji posjed, pogrješno generališe rekvizit jednoga specijalnoga slučaja,

2. Ugarsko pravo dopušta posjedniku, koji je vicijoznim nanom (vi, clam, praecario) bio lišen svoga posjeda, samovlasno uspostavljanje predjašnjega stanja u roku od godine dana protiv onoga, koji ga je vicijoznim načinom lišio posjeda i protiv njegova singularnoga i universalnoga nasljednika malae fidei.

Dosljedno tomu, ugarsko pravo dopušta i u sumarnoj repozicionoj parnici prigovor vitiosae possessionis ab adversario, koji prigovor ne dopuštaju austr., hrvatsko ni srpsko pravo.

Digitized by Google

3. Rok od godine dana prekluzivan je rok materijalnoga prava, u kojem roku smetani posjednik ima ili da se koristi dopuštenim samovlašćem, ili da podigne sumarnu repozicijonu tužbu, inače gubi i jedno i drugo pravo.

3. Sa parnicom radi sumarne repozicije može tužitelj spojiti zahtjev naknade štete, počinjene smetanjem, a tužitelj i tuženik i tužbu iz prava ali samo onda, kad vrijednost spojenoga zahtjeva, izuzevši slučaj izričnoga ili prećutnoga podvrgnuća, ne prelazi vrijednosnu granicu stvarne nadležnosti sreskoga suda.

5. Radi uklanjanja nesaglasnosti, nastale u našoj teoriji i praksi u pitanju zaštite posjeda, upozoruju se kodifikatori našega gradjanskoga prava na kratke, jasne i moderne ustanove, koje je u tom predmetu usvojila osnova ugarskoga gradjanskoga zakonika.

Kritika projekta zakona o davanju dozvola za iskorišćivanje vodenih snaga prema čl. 117. ustava.

Izradjena po profesorima tehničke visoke škole u Zagrebu ing. Valerijanu Rieszneru i dru. Josipu Belobrku.

K čl. 2.[1]) — Osnovni princip kategorisanja počiva na gledištu: do koje granice država ima interesa da participira kod sitnih preduzeća i do koje granice je u interesu stvari, da se takovo preduzeće optereti pravom prisvajanja nakon isteka stanovitoga roka.

Budući da za provedenje opće elektrifikacije zemlje, preduzeća s malom snagom do 500 kilowatta ne dolaze u bitan obzir, nesmiju se opteretiti sa pravom državne participacije, jer bi time došla u pitanje njihova ekzistencija i uslovi rentabiliteta, što bi onemogućilo njihovo osnivanje. Tim manje smije to da bude, što su u pitanju preduzeća sitnog obrta i seoskih zadruga. — Obzirom na to valjalo bi diferencijaciju druge kategorije izostaviti, jer su interesi preduzeća za javne svrhe zaštićeni daljim odredbama ovoga zakonskog projekta.

Radi toga je posljedica ovoga stanovišta ujednostavnjenje postupka kod davanja dozvola za preduzeća sa maksimalnom snagom ispod 500 kilowatta, što bi imalo spadati u kompetenciju velikog župana.

Predlaže se, da bi se čl. 2. predloženoga projekta u pogledu druge i treće kategorije imao izmijeniti ovako:

»U drugu kategoriju spadaju preduzeća čija maksimalna snaga prelazi 500 kilowatta.

---

[1]) Čl. 2. glasi: „S pogledom na dozvole za iskorišćivanje vodne snage preduzeća se djele na tri kategorije: U **prvu** kategoriju spadaju preduzeća, čija maksimalna snaga (proizvod iz visine pada i maksimalne količine odvedene vode) prelazi 50.000 kilovatta. U **drugu** kategoriju spadaju: *a*) preduzeća, kojima je glavni cilj snabdjevanje energijom za podmirivanje javnih potreba države, samoupravnih tijela i vodnih zadruga i čija maksimalna snaga prelazi 100 kilovatta; *b*) preduzeća, čija maksimalna snaga prelazi 300 kilovatta, ma kakov glavni cilj ona imala. U **treću** kategoriju spadaju sva ostala preduzeća".

Digitized by Google

U treću kategoriju spadaju preduzeća, čija je maksimalna snaga manja od 500 kilowatta."

K čl. 4.[2]) — Da ne bi bilo dvojbe, što se ima smatrati pod riječima »glavni sastavni dio postrojenja«, valjalo bi iza svake stavke staviti slijedeće: »t. j. strojevi za iskorišćivanje vodene snage (centrala)«.

K čl. 5.[3]) — Valjalo biu stanoviti rok od 14 dana, u kojem je dozvoljen pravni ljek za interesovane protiv riešenja velikoga župana na ministra poljoprivrede i voda, odnosno rok od 30 dana protiv njegova rješenja i Kraljeva ukaza za podnesenje tužbe državnomu savjetu u smislu toč. 1 čl. 103 ustava.

Pošto se ovdje radi u interesima javno-pravnoga karaktera, naime o iskorišćivanju vodenih snaga za podmirivanje javnih potreba uopće, a naročito javnih potreba države i samoupravnih tijela i t. d., kao i o iskorišćivanju sada mrtvih vodenih snaga, koje čine narodno blago i dižu blagostanje individualnih gospodarstva, a po tome dižu i blagostanje čitavoga narodnoga gospodarstva, valjalo bi analogno čl. 99. ustava opredijeliti rok barem od 3 mjeseca, u kojem bi državni savjet bio dužan donijeti svoje rješenje na takovu tužbu.

K čl. 6.[4]) — Pošto preduzeća države, samoupravnih tijela i vodnih zadruga involviraju u sebi princip javnog interesa, nema razloga, da im se dozvola radi javnih interesa ograničuje na stanoviti rok. Isto tako sa razloga, koji su istaknuti pod čl. 2., valjalo bi predvidjeti mogućnost produljivanja dozvola preduzećima treće kategorije.

Prema tome imala bi se umjesto al. 1. čl. 6. staviti po prilici slijedeća ustanova:

»Dozvole za preduzeća države, samoupravnih tijela i vodnih zadruga ne izdavaju se na odredjeni rok, nego one traju sve dotle, dok ne nastupi potreba njihova preinačenja ili opoziva, naime ako se radi o javnim interesima, napose o daleko većem iskorišćivanju vodotoka ili ako se dotični vodotok iz javnih interesa ima premjestiti na drugo mjesto.

Privatnim preduzećima davat će se dozvole prema potrebi sa rokom trajanja do 75 godina, računajući od dana isteka roka, koji je dozvolom odredjen za dovršenje radova.

Privatnim preduzećima treće kategorije može se trajanje dozvole produljiti.«

Alin. 2. ovoga člana predvidja preinačivanje ili opoziv dozvola treće kategorije, i to bez ikakove naknade, ako to javni interes zahtijeva. Ovaj stav protivi se § 365. o. g. z., zatim zakonu o vodnom pravu od 31. prosinca 1891., principima šumskoga zakona, te zakona o nužnim

[2]) Čl. 4. glasi: „Ako se postrojenje treće kategorije prostire na području više oblasti, onda će oblast, na čijem se području nalazi glavni sastavni dio postrojenja, u sporazumu, a u slučaju potrebe i u saradnji sa drugim interesovanim oblastima, izvršiti potrebnu raspravu i odluku donijeti ili, ako se zainteresovane oblasti ne slože, raspravu podnijeti ministru poljoprivrede i voda na rješenje".

[3]) Čl. 5. glasi: „Protiv rješenja velikoga župana zainteresovani imaju pravo žaliti se ministru poljoprivrede i voda, a protiv njegova rješenja i kraljeva ukaza mogu podnijeti tužbu državnomu savjetu".

[4]) Čl. 6. glasi: „Dozvole za preduzeća prve i druge kategorije ne mogu se davati sa većim rokom trajanja od 75 godina, računajući od dana isteka roka, koji je dozvolom odredjen za dovršenje radova. Dozvole, dane po ovom zakonu, za preduzeća treće kategorije mogu se uvijek i u svako doba preinačiti ili opozvati bez ikakove naknade, ako to javni interes zahtijeva".

Digitized by Google

prolazima, a konačno i čl. 37. ustava, koji u alin. 2. ustanovljuje: »Eksproprijacija privatne svojine u općem interesu dopuštena je na osnovi zakona uz pravičnu naknadu.«

Koncesijom stekao je koncesijonar pravo porabe vode, a vodna naprava izgradjena u svrhu iskorišćivanja vodenih snaga čini njegovu svojinu. Oduzimanjem dozvole ili preinačenjem može postati iluzorna poraba vode i time gubi koncesijonar po projektu ovoga zakona bez ikakove naknade i svoje pravo i svoju svojinu.

Alin. 2. ovoga člana valjalo bi dovesti u sklad sa čl. 37. al. 2. ustava, t. j. imalo bi se uzakoniti načelo, da koncesijonar za slučaj preinačenja ili opoziva dozvole dobiva pravičnu naknadu za oduzeto mu pravo i svojinu.

Ako se predvidjeno načelo projekta uzakoni, teško će se tko naći, da traži uopće koncesiju pod takovom pretpostavom, jer mu prijeti pogibelj, da izgubi sve kapitale, uložene na podignuće kakove vodne naprave.

Oznaka »javni interes« vrlo je rastezljive prirode, a ne bi se imalo prepustiti uvidjavnosti pojedinih državnih organa, da oni po slobodnom svojem rasudjivanju odluče, kada nastupaju ti slučajevi »javnog interesa«.

Svrsi shodno bi bilo, da se iza stavke »ako to javni interes zahtijeva« stavi »naime, ako se radi o daleko većem iskorišćivanju vodotoka ili ako se dotični vodotok iz javnih interesa ima premjestiti na drugo mjesto«.

Pod tim pretpostavama moglo bi se predvidjeti preinačenje ili opoziv preduzeća ne samo treće kategorije, već i onih druge kategorije.

K čl. 7.[5]) Po al. 1. ovoga člana pristoji izbor sopstveniku stanovitoga zemljišta, da li će on uz srazmjernu naknadu dopustiti na svojem zemljištu službenost (služnost), ili će ustupiti potrebno zemljište u vlasnost poduzetnika preduzeća.

Notorno je, da imade vrlo mnogo slučajeva, da je poduzetniku neko zemljište dovoljno, da se njime samo služi bilo kraće, ili dulje vrijeme (provizorne radnje, provizorno smještanje zemlje kod izvedenja kanala, stavljanje odvodnih ili dovodnih cijevi, prolaz i t. d.). Ako sopstvenik ne dozvoljuje služnost, već traži otkup, nastaje tim otkupom za poduzetnika suvišno opterećenje nabavom nepotrebnoga zemljišta, a u drugu ruku, ako sopstvenik ima pravo, da u svakom slučaju izabere, što je njemu povoljnije, a uskraćuje ustup zemljišta nužnoga za izvedenje vodnih naprava, može od prkosa ili samovolje pojedinaca zavisiti, da li će uopće i doći do iskorišćivanja kakove vodene snage.

Prema tome imao bi se usvojiti princip § 365. o. g. z., koji ustanovljuje: »Kada ište općeno dobro, mora član države ustupiti uz primjerenu naknadu i samu potpunu vlasnost stvari kakove« kao i princip čl. 37.

[5]) Čl. 7. glasi: „Poduzetnici preduzeća za iskorišćivanje vodne snage prve i druge kategorije, od kojih se mogu očekivati naročite koristi za narodnu privredu, ili za druge kakove javne potrebe, mogu tražiti, da im se uz srazmjernu naknadu dopusti službenost (!) na tudjem zemljištu, ili da im se po izboru sopstvenika ustupi potrebno zemljište za dovod i odvod vode, kao i za podizanje brana i drugih postrojenja. No od ove službenosti (!) i eksproprijacije izuzete su zgrade sa pripadajućim dvorištima i vrtovima. Ako sopstvenik zemljišta zbog podignutih postrojenja ne bi svoje zemljište mogao više celishodno upotrijebiti, može tražiti, da mu se cijelo odnosno zemljište otkupi. U pogledu postupka i veličine naknade za sticanje prava službenosti (!) i eksproprijaciju zemljišta ostaju u važnosti dosadanji zakonski propisi o tome".

Digitized by Google

ustava, koji izrazuje načelo, da »upotreba svojine ne smije biti na štetu cjeline«.

Al. 1. predvidja ustup potrebnoga zemljišta samo za »dovod i odvod vode, kao i za podizanje brana i drugih postrojenja«.

Zakon o zaštiti radenika od 28. ožujka 1922. u §§ 26. i 27. odredjuje, da vlasnik preduzeća, u kojem radi više od 100 radnika i od kojih je barem 25 sa malom djecom, ima podići u neposrednoj blizini samoga preduzeća naročita dječja skloništa, ambulantu za hitnu pomoć oboljelim i povrijedjenim radnicima, potreban broj stanova za smještaj radnog osoblja dotičnoga preduzeća, jednu kuhinju za snabdevanje radnog osoblja dotičnih preduzeća sa jeftinom hranom. Prema tome imala bi se u projekat ovoga zakona staviti ustanova, kojom se eksproprijacija nužnoga zemljišta po principima § 365. o. g. z. ima dozvoliti i radi gornjih socijalnih svrha.

U al. 2. ovoga člana predvidjeno je, da su od služnosti i eksproprijacije izuzete zgrade sa pripadajućim dvorištima i vrtovima.

Tehnički karakter vodnih postrojenja ne može da se prilagodi ovakovim zaprekama tim više, jer je ova odredba u protimbi sa čl. 37. ustava, pa bi se imala napustiti.

Dopušta se, da zgrade sa pripadajućim dvorištima i vrtovima čine osobitu vrijednost za vlastnika istih, pa bi bilo svrsi shodno, da se namjeravanim zakonskim projektom predvidi, da se za slučaj eksproprijacije ovakovih objekata imade vlasniku naknaditi osim običajne vrijednosti i onu osobite naklonosti.

K čl. 9.[6]) — Ovaj član pod toč. dj) predvidja podavanje ¼ od ukupne motorne snage za svrhe javnog interesa i to za preduzeća prve i druge kategorije. Iz projekta nije vidljivo, da li to podavanje ima biti naplatno ili besplatno, a niti su predvidjeni slučajevi t. zv. »javno-pravnoga interesa«, koji se imadu supsumirati pod pojam »ako tome ima mjesta«.

Sa stručnoga gledišta predvidjena kvota od ¼ energije od ukupne vodene i motorne snage je previsoka, pošto se njome može dovadjati u

[6]) Čl. 9. glasi: „Opći uslovi za svaku dozvolu preduzećima prve i druge kategorije za iskorišćivanje vodne snage treba da se drže odredbe: a) o glavnom predmetu preduzeća; b) o propisima, koji regulišu upotrebu vode, a naročito o mjerama, koje trebaju preduzeti u interesu plovidbe ili splavarenja, obrane, od poplave, narodnoga zdravlja, snabdjevanja vodom za piće i domaću potrebu pribrežnoga stanovništva, navodnjavanja i zaštite i slobode kretanja riba: v) o maksimalnoj snazi pada, koji čini predmet dozvole; g) o roku za izvršenje radova; d) o vremenu trajanja dozvole, koje ne može biti veće od 75 godina (čl. 6.); — dj) o rezervi u vodi i u motornoj snazi, koju treba pridržavati u korist državnih, oblasnih i općinskih nadleštva i drugih javnih ustanova i vodnih zadruga, ako tome ima mjesta s tim, da ukupna rezerva u snazi ne može da bude veća od jedne četvrtine energije, kojom centrala raspolaže pri ravnim vodostanjima dotičnoga vodenoga toka; e) o stalnoj godišnjoj administrativnoj taksi od jednog dinara po kilovattu maksimalne ustupljene snage i o taksi, koja se ima naplaćivati srazmjerno proizvedenim kilovatt-satima; ž) o državnom učestvovanju u dobiti preduzeća; z) o uslovima za otkup dozvole od strane države; i) o konstituisanju akcijonarskoga društva, koje ima da zamijeni koncesijonara, ako tomu bude mjesta; j) o obavezi koncesijonara, da će se saobraziti sporazumu, koji bude vlast nametnula raznim koncesijonarima na vodenim tokovima iste doline ili istoga bazena, radi izvršenja zajedničkih radova (spajanja raznih centrala, prenos struje u susjedne srezove, podešavanje rezerve u vodi za regulisanje riječnoga režima, uklanjanje šljunka itd.) radi eksploatacije centrala u cilju boljega iskorišćivanja električne energije i radi snabdjevanja seoskih naselja vodom za piće i domaće potrebe".

Digitized by Google

pitanje rentabilnost i prosperitet preduzeća. Ta bi se kvota imala sniziti na $^1/_5$.

Ne smije se prepustiti slobodnomu odlučivanju pojedinih državnih organa, kada nastupa slučaj, predvidjen u pojmu »ako tome ima mesta«, već bi se imalo pobliže ustanoviti, u kojim se sve konkretnim slučajevima ima preduzeće pritegnuti na podavanje vodene i motorne snage radi javno-pravnih interesa.

Za sve te slučajeve ima se apsolutno ustanoviti naplatno podavanje energije, koje ne bi smjelo biti manje od efektivnih produktivnih troškova, jer se u protivnom slučaju ugrožava opstanak samoga preduzeća.

U toč. e) je predvidjeno plaćanje: *α*) administrativne takse od Din 1 po kilowattu maksimalne ustupljene snage; *β*) takse, koja se ima naplaćivati srazmjerno proizvedenim kilowatt-satima.

Taksa pod *α*) jamačno je zakupnina odnosno uporabnina, koju ima plaćati koncesijonar državi kao vlasniku odnosne prirodne snage (čl. 117. al. 3. ustava). Tu bi taksu valjalo smanjiti, jer ju prevaljuje preduzetnik na konzumenta i time poskupljuje sam konzum.

Taksa pod *α*) nije pobliže označena ni po svrsi niti po visini, a osnov joj je »faktično proizvedeni kilowatt-sat«. Tu bi taksu valjalo u projektu sasma napustiti i to iz slijedećih razloga:

Izgradnjom naprava za iskrišćivanje vodnih snaga ide se u prvom redu za što jeftinijom proizvodnjom električne energije, koja se može dobiti i u kaloričkim električnim centralama pomoću raznih tehničkih goriva. Izgradjuju se samo takove naprave, koje daju jeftiniju električnu struju od kaloričnih munjara. Izgradnja vodnih snaga zavisi dakle svakovremeno i od cijene tehničkih goriva.

Opterećivanjem preduzeća za iskorišćenje vodnih snaga sa taksom, koja bi se imala naplaćivati srazmjerno proizvedenim kilowatt-satima, otešćivala bi se njihova izgradnja, a favoriziralo bi se podizanje kaloričnih munjara, koje ne trebaju naplaćivati te takse.

Dok bi jeftino izgradjene vodne snage osiguranim konzumom mogle srazmjerno laglje podnijeti spomenutu taksu, oteščavala i onemogućivala bi se izgradnja takovih vodnih snaga, koje stoje na granici rentabiliteta gledom na relaciju proizvodnih troškova elektricitete naprama onima kod kaloričnih munjara.

U općem je interesu, da se čim više izgradjuju vodne snage i to s razloga, što troše blago, koje se neprestano obnavlja, dok se u kaloričnim centralama troše zalihe goriva, koje se nalaze u državi i koje se od godine do godine umanjuju.

Visina takse nije ustanovljena, a praktično se ni ne da ustanoviti, jer bi ona morala biti u vezi sa cijenom tehničkih goriva (ugljen, sirovo ulje, benzin i t. d.), koja se vrijednost s vremenom mijenja.

Država pobira osnovnu taksu po kilowattu s jedne strane, a s druge strane oporezuje preduzimača u proporciji zarade; suvišno je dakle, da ga oporezuje i sa t. zv. proizvodnom taksom po kilowatt-satu, čime suvišno tereti sam elemenat proizvoda i time ga poskupljuje.

Prema tome, ako je svrha državi, da se prirodne vodene snage što više iskorišćuju, apsolutno je potrebno, da se ova taksa iz projekta izluči — tim više, to država učestvuje u dobiti preduzeća.

U toč. ž) predvidja se o učestvovanju države u dobiti preduzeća.

S nacionalno-ekonomskoga gledišta razlikujemo brutto, netto i slobodni dohodak preduzeća. Iz projekta nije vidljivo, na kojem od ove vrsti

Digitized by Google

dohodaka ima država sudjelovati, a nije izražena ni visina do koje država misli sudjelovati tako, da je apsolutno potrebno samim projektom ustanoviti barem onaj maksimum, preko kojega država u tom pogledu ne bi smjela da ide.

Manjak postoji u tom, što nije odredjen način, kojim će se odredjivati dobit preduzeća, pa bi bilo svrsi shodno, da se ovim zakonskim projektom predvidi sastavljanje bilance sa propisima trg. zakona.

Notorno je, da ove vrsti preduzeća po svojoj prirodi moraju u prvim godinama svoga rada pribavljati konzumente, a da ih se potakne na što intenzivnije iskorišćivanje prirodnog vodenog bogatstva, koje leži na državnom teritoriju kao mrtvi kapital, potrebno je, da budu barem kroz prvih deset godina oproštena od raznih javnih državnih i samoupravnih tereta, pa prema tome da i participacija države na dobiti preduzeća bude uvjetovana tekar nakon izmaka ovog roka (10 godina).

Stavka pod i) imala bi se napustiti, jer trg. zakon ustanovljuje načela mjerodavna za konstituisanje akcijonarnih društava.

Stavki pod j) valjalo bi dodati iza »domaće potrebe« slijedeće: »time da takov sporazum ne smije ugroziti, dalju ekzistenciju pojedinoga preduzeća«, jer obaveze preduzimačeve, koje mu nameće javni interes ne smiju biti takove, da prijete opstanku samoga preduzeća.

K čl. 11.[7]) — Pošto su samoupravna tijela javno-pravne institucije, koje imadu svrhu, da na nekom užem državnom teritoriju po samim interesentima vrše javnu državnu upravnu djelatnost, morala bi biti logična posljedica, da su samoupravna tijela oproštena od onih istih tereta, od kojih su oproštena i preduzeća navedena u tom članu.

Držimo, da bi bilo u duhu ovoga zakonskoga projekta, da se sva ona preduzeća, kojima je glavni cilj snabdjevanje energijom za podmirenje javnih potreba uopšte, a naročito javnih potreba države, samoupravnih tijela i vodnih zadruga, i čija maksimalna snaga prelazi 100 kilowatta, oslobadjaju od plaćanja bilo kakovih državnih i samoupravnih poreza, nameta te podavanja kroz prvih deset godina.

Rad prvoga Kongresa pravnika u Beogradu, držanoga u rujnu 1925.

a) Prikaz referata i rasprava,

iznesen na zboru našega Pravničkoga društva u Zagrebu 4. studenoga 1925.

1. Prof. dr. Stanko Frank je izvijestio o pitanju »Treba li i kako zavesti učešće lajičkoga elementa u krivičnom pravosudju« — slijedeće:

Neispravan je onaj neugodni dojam u našoj javnosti, kao da se je prvi Kongres naših pravnika izjavio protiv svakoga učestvovanja lajika u kaznenom pravosudju. Stoji, da se većina na Kongresu prisutnih pravnika u tom smislu izjavila, pa da uslijed toga nije došlo do meritorne rezolucije, ali su se po tom svi referenti, a naročito svi prisutni sveučilišni pro-

[7]) Čl. 11. glasi: »Preduzeća treće kategorije ne podleže plaćanju taksa iz tačke e) čl. 9. ovoga zakona, niti država učestvuje u dobiti tih preduzeća po toč. ž) istoga člana«.

Digitized by Google

fesori, bilo pri raspravi u plenumu ili u sekciji izjavili za učestvovanje lajika u kaznenom procesu. I glavni se referent prof. Boža Markovića (Beograd) izjavio samo protiv porote, dok protiv drugoga načina učestvovanja lajika nije argumentirao. Po njegovu mišljenju govore za porotu politički i pravničko-tehnički razlozi. Tih razloga kod nas nema, jer je naša država parlamentarna, narod sudjeluje u zakonodavstvu, i imamo napredni projekat za kazneni postupnik. Gdje postoji porota, ne može se da ukine, kako je razumljivo iz historijsko-političkih razloga. Ali naš narod ne zahtijeva učešća u kaznenom pravosudju. Nije na to naviknut i nema potrebe za učestvovanje. Narod nije sposoban, da sudjeljuje u sudovanju, jer je pravo komplikovano, a preko toga porotnik podleže raznim utjecajima. Sudački je stalež kod nas u bliskom kontaktu sa narodom, te pozna njegove potrebe i njegovo mišljenje. Porotu je otklonio svakako, dok mu je mješoviti sud (scabini, prisežnici) bolji. — Prof. Metod Dolenc (Ljubljana) istupio je kao odlučni zagovornik porote. Pravosudje mora da je u dodiru sa narodom, suci ne smiju da budu corpus separatum. Glavni momenat, koji govori za učešće lajika u kaznenom postupku, je politički. Sastoji se u potrebi kontrole sudova sa strane posve nezavisnih nepravnika, koju bazira u dubokom uvjerenju, u suverenosti naroda. Lajici imadu mnogo životnoga iskustva, poznavanje ljudi i praktički pogled u narodne prilike. Lajici su odozgo i odozdo nezavisni mikrokozmos. Iz partijsko-političkih razloga nisu porotni sudovi podesni za političke i štamparske procese. I porota ima svojih pogrješaka, ona donaša osude bez obrazloženja; još lošiji su pogotovo prisjednici (scabini), koji posvema stoje pod uplivom sudaca i nisu samostalni. Najbolje bi bilo, da se uvede porota, ali da se dade lajicima i utjecaj na kaznu tako, da bi sudjelovali (očito u manjem broju) kod odmjerivanja kazne.

Govornik je zauzeo stajalište protiv porote u današnjem njezinu obliku, a učešće lajika u kaznenom postupku.*) U sekciji bila je debata o ovoj točki vanredno živahna uz brojno učestvovanje pravnika. Pala je i po koja vrlo radikalna riječ za porotu, ali u glavnom je bila većina govornika protiv nje. Upravo drastičnim argumentima (većim dijelom ad hominem) govorili su protiv svakoga učešća lajika predsjednik nekoga okružnoga suda u Bosni i državni tužilac Janković, oba iz područja, gdje sada ima učešća lajika u kaznenom postupku. Prof. Čubinski (Subotica), koji se je još u carskoj Rusiji odlučno zalagao za porotu, drži, da se sa političkom argumentacijom ne može da izadje na kraj. Može se argumentovati za i proti. Zato zagovara kompromis, da se Kongres izjavi za prisežnike (scabine). Prof. Toma Živanović (Beograd) izjavio se odlučno za učestvovanje lajičkoga elementa u kaznenom pravosudju. On to stajalište već davno zastupa. Traži sudove sa prisežnicima. Svrha učešća lajika je vaspitanje naroda u pravnom pogledu. Prof. Gjorgje Tasić (Ljubljana) je bezuvetno tražio učestvovanje lajika u svim aktima države, dakle i u kaznenom pravosudju, a da se nije vezao na formu.

Kada je došlo do glasanja, vidjelo se, da su protivnici učešća lajika u većini. Kako bi bilo nezgodno, da slučajno sastavljena većina donosi kakovu odluku u tom pitanju, našao se izlaz u rezoluciji, koja naprosto utvrdjuje činjenice.

---

*) Frankov referat je u cijelosti otisnut u 10. broju »Mjesečnika« na str. 421.—424.

Digitized by Google

2. Prof. dr. Srećko Zuglia izvijestio je o pitanju

»Imade li se u gradjanskim parnicama dopustiti neograničena upotreba svjedoka« — slijedeće:

U zadnjem broju »Mjesečnika«* donešen je govornikov referat o gornjem predmetu, a danas imamo da prikažemo osnovne misli druge dvojice referenata gg. dr. Drag. Arandjelovića i sud. savj. dr. Golje o istoj stvari, zatim debatu, koja se je nakon toga razvila u sekciji.

Prof. se dr. Arandjelović postavio u tom pitanju na stanovište srp. gradj. suds. postupnika od 20. veljače 1865., te je pledirao za to, da se u sporovima preko 500 D na prigovor protustranke ne može dokazivati svjedocima ni jedna činjenica, o kojoj se je mogla sastaviti pismena isprava, zatim da nije dopušteno dokazivanje svjedocima protiv i izvan onoga, što sadrži pismena isprava. Odstupio je dakle od stanovišta pozitivnoga srp. prava samo toliko, što je današnju granicu vrijednosti od 200 D povisio na 500 D, što je svakako prenisko prema devalviranju novca kroz 60 godina. Medjutim je predavač izjavio, da bi bio sporazuman i sa višom granicom vrijednosti, n. p. sa 2.000 D. Druga je razlika izmedju pozitivnoga prava i nazora predavača, što on ne postavlja zabranu dokazivanja sa svjedocima kao apsolutnu pravnu normu, na koju bi sud morao paziti po zvaničnoj dužnosti, već prepušta dispoziciji parničnih stranaka. Ako protivnik ne prigovori, moći će se dakle dokazivati svjedocima sporne činjenice i u parnicama veće vrijednosti. Svoje je stanovište obrazložio referent time, što se na taj način sili pučanstvo, da o svojim pravnim poslovima sastavlja pismene isprave, te da se time osigura od svih opasnosti, što dolaze od zaboravljivosti, nepažnje i podmitljivosti svjedoka. Ljudi postupaju mnogo opreznije u sklapanju pravnih poslova, čime se sprječavaju mnoge parnice. Konačno ni najsavjesniji sudac ne može u svakom slučaju raspoznati lažne svjedoke od pravih, pa bi tako kraj današnje poslijeratne pokvarenosti neograničena upotreba svjedoka bila mnogo opasnija, nego li je bila u Srbiji prije god. 1865., a ipak je Srbija nakon kratkoga iskustva morala napustiti svoj raniji sitem neograničene upotrebe svjedoka i pribjeći današnjemu sistemu, te ga u god. 1881. još i pooštriti.

Sudski savjetnik dr. Vladimir Golja zastupao je potpuno oprečno stanovište, te zagovarao sistem neograničene upotrebe svjedoka, jer se jedino pomoću njega i putem slobodnoga sudačkoga uvjerenja može doći do materijalne istine. Ako je glede nekih osobito važnih pravnih poslova nužno propisati pismenu formu, neka se to uradi na području materijalnoga prava te neka se takovim neformalnim ugovorima oduzme opće pravna važnost. Ali ako je pravni posao valjan bez obzira na formu, mora se dopustiti i njegovo dokazivanje svim uobičajenim dokaznim sredstvima. Referent je dalje u svojem govoru isticao, kako su i najsavršenije isprave često nepotpune i kako se do potpune istine ne može doći bez upotrebe svjedoka.

Drugi se je dan kongresa razvila u sekciji vrlo živa i oštra debata o tom pitanju, u kojoj su se sukobila dva oprečna stanovišta: na jednoj strani pravnika sa područja bivše kraljevine Srbije, a na drugoj strani pravnika iz svih ostalih prečanskih krajeva. Svaka je od tih grupa jednakom odlučnošću branila stanovište svoga pozitivnoga prava. Do izmire-

*) Str. 425.—433.

Digitized by Google

nja obadviju oprečnih stanovišta nije moglo doći, iako je bilo par kompromisnih prijedloga, iznešenih od beogradske gospode dr. Arsena Čubinskoga i dr. S. Popovića, po kojima bi se imao pripustiti dokaz svjedocima neograničeno u svim slučajevima, gdje nema pismene isprave, ali se njime ne bi mogla obarati sadržina isprave.

Inače su u debati učestvovali i zagovarali neograničenu upotrebu svjedoka predstavnici sudstva, odvjetnika i javnih bilježnika iz svih prečanskih krajeva. Spomenut ćemo samo nekoje od njih, čija smo imena upamtili, kao n. pr. dr. Dušan Peleš, bivši ministar i odvjetnik iz Zagreba; dr. A. Verona, bivši potpredsjednik stola sedmorice, odielj. B; dr. Babnik, predsjednik ljubljanskoga višega deželnoga sodišča; dr. Danilo Majaron, odvjetnik iz Ljubljane; dr. Kanjac, javni bilježnik iz Vojvodine; sudac Neumann iz Bihaća, sudac dr. Lajović iz Ljubljane i mnogi drugi. Svi su ti primjerima iz vlastite prakse dokazivali, kako je ispravu gotovo nemoguće tako točno sastaviti, da bi obuhvaćala sve moguće strane dotičnoga pravnoga posla, pa kako bi bilo štetno zabraniti dokazivanje protiv i izvan isprave (dr. Kanjac); kako imade gotovo više parnica u onim slučajevima, gdje se pravi isprava, nego gdje se usmeno sklapaju ugovori (dr. Peleš); kako se lažni svjedoci brzo pročuju, upoznaju ih i sud i stranke, pa im nitko ništa ne vjeruje (dr. Peleš i dr. Verona); kako konačno ni javna isprava nije apsolutno sigurno dokazno sredstvo, jer se i tu javna vlast, koja je tu ispravu napravila, može zavesti u bludnju glede identiteta stranaka, a ta se bludnja može utvrditi opet jedino pomoću svjedoka (dr. Verona).

Srbijansku su tezu osobito odlučno branili osim glavnoga referenta prof. dr. Arandjelovića medju ostalima i Djoka Nestorović, drž. savjetnik u miru i predsjednik srp. pravničkoga udruženja, zatim odvjetnik dr. Aca Pavlović i drugi. Isticali su, kako je Srbija u godini 1911. morala napustniti i usmenu oporuku, te uvesti pismenu baš zbog opasnosti od lažnih svjedoka, kojih sigurno ima i u prečanskim krajevima. Osim toga neki govornici nisu mogli prikriti ni izvjesno nepovjerenje prema sudačkomu staležu, ako mu se prepusti tako neograničena vlast u biranju i ocieni dokaza Isticalo se, kako važnost isprava ne leži samo u tom, što su one u slučaju parnice bolje i pouzdanije dokazno sredstvo od svjedoka, već što opstojnost isprave zapriječi mnogu parnicu. Jedini od srbijanskih pravnika, koji je u cijelosti akceptirao prečansko stanovište, i ako to nije dovoljno naglašeno ni primijećeno od njegovih drugova, bio je predsjednik srp. odvjetničkoga društva Blagojević, koji je izjavio, da će se, ako se jedanput uvede i kod nas nov gradjanski parnični postupak, osnovan na načelima slobodnoga sudačkoga uvjerenja i materijalne istine, bezuslovno morati dopustiti i neograničena upotreba svjedoka. Medjutim, dok se u gradjanskim parnicama, kao sada u Srbiji, istražuje samo formalna istina, mora da ostane kod postojećih ograničenja glede upotrebe svjedoka. Ali baš o tome se je i radilo i raspravljalo, na kojim načelima treba osnovati naš budući zajednički g. p. p., a ne, treba li novelirati dotične odredbe §§ 242.—245. srp. g. p. p.! Kompromisne smo prijedloge dr. Arsena Čubinskoga i S. Popovića već spomenuli, ali kako nisu bili prihvaćeni, predložila je sekcija i plenum prihvatio, da se spomenuto pitanje skine za sada s dnevnoga reda i uputi na ponovno raspravljanje na jednom od budućih pravničkih kongresa.

Digitized by Google

3. Dr. Dragutin Tončić, banski savjetnik u m., izvijestio je o pitanju »Zadružno pravo u savezu sa seljačkim nasljednim pravom« — slijedeće:

Prvi je pravnički kongres u Beogradu učinio je dobro, što je uvrstio u svoj program i raspravljanje pitanja o našim kućnim zadrugama — sigurno radi važnosti toga pitanja i jer moramo da zakonom uredimo sami bez tudje pomoći kućnu zadrugu, tu našu originalnu nacijonalnu tvorevinu bez tudjega uzora i utjecaja. Makar u uskom okviru naslova tome raspravljanju: «nasljedstvo u zadruzi«, raspravljano je na kongresu u glavnim potezima općenito o pozitivnom sadanjem zadružnom pravu u našoj državi u savezu s običajnim pravom kao i o potrebnoj reformi sada valjanih zadružnih zakona. Kod toga — jer je u uskom savezu — tangirano je naravno i pitanje o pravnom položaju žene u zadruzi, čime se moralo preći u djelokrug referata IV. sekcije, koja se bavila pitanjem: »Treba li izjednačiti u pravu nasljedja muško i žensko potomstvo«.

Kućnih zadruga imamo u svoj našoj državi izim u Sloveniji. U njima živi veliki dio našega hrvatskoga i srpskoga seljaštva kao i dio doseljenoga k nama njemačkoga, madjarskoga i slovačkoga seljaštva. Pozitivnih pako zakonskih propisa za njihovo uredjenje imamo samo za predratnu Srbiju u srpskom gradj. zakoniku od god. 1844., za Crnu Goru u općtem imovinskom zakoniku od god. 1888. te za Hrvatsku i Slavoniju u zadružnom zakonu od god. 1889., nadopunjenom sa zadružnom novelom od god. 1902. U ostalim pokrajinama nema uopće nikakovih zakonskih propisa o kućnim zadrugama, ali postoji svuda običajno zadružno pravo, koje je u bitnosti slično kod svih južnih Slavena, a koje se u oprečnim mu pozitivnim zakonima često ne uvažuje.

Glavni referent Mihajlo Jovanović, predsjednik kasacijonoga suda u Beogradu, osvrnuo se je u svojem referatu na Kongresu u glavnom samo na srpsko zadružno zakonodavstvo, za koje je istaknuo, da ne odgovara običajnomu pravu. Srpski bo gradj. zakonik smatra zadrugu individualističkom institucijom, djelivom i zadužljivom kao suvlasništvo, u kojoj vriedi nasljedstvo i zakonsko i oporučno. Nedosljedno ističe taj zakon u §§ 36. i 58., da je zadruga pravno lice, kada joj u §§ 507. i sljedećim oduzimlje svaku karakteristiku juristićke osobe. Zadrugar može po tom zakonu »bez znanja družine« zaduživati svoj dio zadružne imovine, a to se protivi — navodi naročito Jovanović — osnovnomu principu, na kojem počiva zadruga. Usuprot tome priznaje on zakonsko i oporučno nasljedstvo u zadruzi, tražeći samo reformu nasljednoga prava u zadruzi kao i u inokosnoj zemljoradničkoj porodici (jer im je priroda ista), naročito izjednačenjem muškoga i ženskoga potomstva. »Muška djeca, sinovi umrloga zadrugara, isključuju iz nasljedstva svoje sestre, žensku djecu njegovu«. Treba imati na umu — veli Jovanović — »potrebu nerasparčavanja imanja kuće zemljoradničke i propisati, da sestre moraju svoj dio ustupiti braći po procjeni, a da ga drugomu komu van kuće ne mogu prodati. Ako pako umrli zadrugar ostavi samo žensku djecu, ova nasljedjuju kao i u gradksoj porodici, ali i tu treba propisati, da nasljedjeno nepokretno dobro moraju po procjeni ustupiti zadruzi, a da ga ne mogu prodati izvan zadruge«.

U daljem svojem raspravljanju dolazi Jovanović do sljedećih zaključaka: »Kada se udovica u zadruzi umrloga muža preuda, pa djecu

Digitized by Google

ovoga i svoju sa sobom odvede, ova djeca zadržavaju svoja prava na nasljedje, kao i da su ostala u zadruzi. Kada su zadrugari svega dva lica, pa jedno od njih umre, onaj drugi ovoga nasljedjuje, bez obzira na srodnike, koji su izvan zadruge, jer je u času smrti, kada se nasljednikom postaje, preživjeli zadrugar još u zadruzi sa onim drugim. — Kad u zadruzi ostane samo jedan zadrugar sa maloljetnom djecom pomrlih zadrugara, zadružno se stanje produžuje i dalje tako, da se u pitanju nasljedja ne može kazati, da je zadruga prestala zato, što sada ne bi bilo više punoljetnih ili oženjenih zadrugara. — Ako ostanu samo maloljetna djeca, zadruga se sama sobom ne produžuje, nego starateliska vlast preduzima, što treba za upravu s imanjem i staranje o maloljetnicima, pa i za raspravu nasljedja, odnosno diobu. — Naravno da svaki zadrugar ima pravo, da za slučaj smrti i oporukom raspolaže svojim dijelom zadružnoga imanja. Ovo je posljedica onoga, što zadrugaru stoji na volju, da i za života svojega uvijek može tražiti izdvajanje dijela, koji mu pripada, i istupanje iz zadruge. Prema tome u nadležnost ni suda ni upravne oblasti ne spada, da ispituje uzroke, zbog kojih se dioba traži, i da odlučuje, da li se dopušta ili ne dopušta dioba. Ali, ako je sporno pitanje o tome, da li u konkretnom slučaju zadruga postoji ili ne postoji, i da li je onaj, koji kao zadrugar nešto potražuje, doista zadrugar, kao i kada je spor o dijelu, koji nekomu kao zadrugaru pripada, odnosno o shvaćanju zakonskih propisa o redu nasljedjivanja, koji se propisi i tu imaju primjenjivati, onda je samo redovan sud nadležan, da o tome sudi. Izabrani sud je pak taj, koji, ako ne bi bilo sporazuma o tome izmedju zadrugara, ima da raspravi i riješi, što je prinovak, a što starina, i što od toga pripada poimence zadrugaru. Potrebno je zadržati i učiniti općima za svu državu propise zakonske, po kojima nikoja zemljoradnička kuća, bila zadružna ili inokosna, ne može nikojim načinom otudjiti ni zadužiti izvjestan dio svojih nepokretnih dobara i onih pokretnih, neophodnih za njenu privredu prema broju punoljetnih ili oženenih lica u kući«.

Govornik (dr. Tončić) kao prvi koreferent stoji u svojem referatu u pogledu pitanja nasljedstva u kućnoj zadruzi i inokosnoj seljačkoj obitelji kao i o nekim drugim osnovnim zadružnim principima na posve oprečnom stanovištu od stanovišta referenta Jovanovića. Po njegovu je obrazlaganju zadruga pravno lice, dotično zajednica našega domaćega originalnoga prava s oblikom kolektivne svojine, u kojoj nema i ne može biti nasljedstva, i koja je u načelu nedjeliva, nezaduživa i neotudjiva bez suglasja sviju dotično većine njenih članova. Tako je narod zadrugu sam sebi stvorio i tako ju je u principu uredio hrvatski zadružni zakon od god. 1889. s novelom od god. 1902. Iz § 5. toga zakona i § 5. zadružne novele proizlazi, da sa svojim dijelom, dok traje zadružna zajednica, ne može ni inter vivos ni mortis causa raspolagati ni jedan zadrugar, niti ima poslije njegove smrti kakova nasljedstva ili uopće kakove sukcesije u taj dio, jer i njegovi, na zadružnom selištu preostali suzadrugari, načelno imadu pravo na čitavu zadružnu imovinu, pa je njegovom smrću tek pzrestala stega toga njihova prava. Te su zakonske ustanove posvema suglasne s pravnim shvaćanjem i naziranjem našega seljaštva, koje je s tim ustanovama posve zadovoljno, kao što je usuprot nezadovoljno seljaštvo u inokoštinama s ustanovama općega gradj. zakona o nasljedstvu, jer drži„ da izmedju obitelji zadružne i obitelji inokosne u tome pogledu ne bi smjelo biti razlike.*)

*) Tončićev referat je u cijelosti saopćen u 10. broju »Mjesečnika« na str. 433.—438.

Digitized by Google

Drugi koreferent dr. France Goršić, načelnik odjeljenja za socijalnu politiku u Ljubljani, prihvaća u glavnom u svojem referatu stanovište Jovanovićevo u pogledu nasljedstva u zadruzi, nu ističe, da Slovenci nemaju više rodbinskih zadruga, ali da je kod njih ostalo još dosta zadružnih reminiscencija. Pravno-historički je zanimljivo — navodi Goršić — da su u XVI. stoljeću slabu, gotovo već zatonulu zadružnu ideju obnovili kod Slovenaca bosanci Uskoci. Tako zvani »Vlasi«, koji su se u ono doba kompaktno naselili u Žumberku, žive još i danas u zadrugama. Te žumberačke zadruge — Goršić ih pogrješno naziva srpskima, jer se je seljaštvo u Žumberku uvijek nazivalo hrvatskim, kao što je hrvatskim nazivalo i sve svoje institucije — imadu u istočnoj Kranjskoj u kostanjevačkom kotaru svoje vinograde s kolosjecima, i sudac je god. 1880., sastavljajući gruntovne knjige, upisao u njih kao vlasnike dotične zadruge, priznavši im time pravnu ličnost u protimbi s državnim posmatranjem. Sredstvo, kojim je taj sudac reklamirao pravnu ličnost za jugoslavensku zadrugu, moglo bi se nazvati pravnom preocjenom ili t. zv. pravnom projekcijom. Taj je primjer projekcijskoga prava dokaz, da bi valjalo i za Sloveniju zakonski opravdati ustroistvo rodbinskih zadruga, kao pravni subjekt.

U daljem je svojem obrazlaganju tumačio Goršić ustanove srpskoga gradj. zakona u pogledu uredjenja zadruge, od kojih su mu neke dobre, dok bi neke valjalo promijeniti. Pri tome je mimoišao kao i Jovanović hrvatsko zadružno pravo. Govoreći pako o reformi zadružnoga prava, usvaja neke osnovne principe, kodificirane već u hrvatskom zadružnom zakonu. Glede nasljedjivanja pako u nepodijeljenoj zadruzi zagovara opće propise pravnoga nasljedstva po srpskom gradj. zakonu sa davanjem prvenstva srodstvu u zadruzi prema srodstvu van zadruge i sa sličnim suzavanjima. — Državi treba da bude kod zakonskoga uredjenja zadruge glavni cilj socijalno-politički momenat, koji joj diktira već načelo samoobrane: naime treba spriječiti rasparčanje srednjih seljačkih posjeda. Nije dovoljno, da se samo opredijeli minimum nerazdjeljivih srednjih posjeda, već je potrebno, da se uvede načelo, da treba glede »baštine« pripuštati samo jednoga jedinoga izmedju dioničara kao pravoprimaoca, koji mora da isplati ostale učesnike novcem. Tu bi se mogla uzakoniti ideja uvodjenja pravnih institucija: preuzimanja (Aufgifisrecht) i prvenstva (Anerbenrecht). Važna se objašnjenja u tom pogledu nalaze u austrijskom državnom zakonu od 1. travnja 1889., u češkom zemaljskom zakonu od 7. kolovoza 1908. i u koruškom zemaljskom zakonu od 16. rujna 1903. Ovo pravo okućnine (Hofrecht) važi još danas u onim dijelovima Slovenije, koji su nam pripali od vojvodine Koruške. Istodobno i istim sredstvima mogao bi zakonodavac prilikom uredjivanja zadružnoga prava urediti i zaštitno neoporučno nasljedstvo seljačkih »okućnina«. Neka nam tu služi za uzor moderno švajcarsko zakonodavstvo. Pomenuto korutansko pravo okućnine napušta se u Sloveniji, a to s razloga, što se tamo raspravljaju prema općem sudskom običaju, koji narodnoj pravnoj svijesti potpuno odgovara, sve seljačke (ne samo srednje) ostavštine ab intestato tako, da se pripušta (obično nasljednim ugovorom) jedino jedan baštinik, koji je preuzimalac baštine in natura i koji onda ostale zakonske baštinske dijelove »preuzme u svoje obećanje isplate«.

Zakonodavno tehničko detaljno uredjenje svih tih pitanja — navodi Goršić — nije izvedivo iz jednoga jedinoga zakonodavnoga centra, već samo tako, da se donese t. zv. državni okvirni zakon, koji bi propisao te-

Digitized by Google

meljna načela u širokim granicama, a inicijativu i samo izgradjivanje materijalno u tim granicama ostavio zemaljskim — oblasnim zakonodavstvinma. Goršić nije u svom referatu spomenuo, kako on sebi zamišlja to partikularno zakonodavstvo, dok postoji sadanji ustav.

Ova tri referata raspravljena su u trećoj sekciji pravničkoga kongresa u Beogradu, kojoj je u odsutnosti glavnoga referenta Mihajla Jovanovića predsjedao i vodio raspravu govornik (dr. Tončić). Iza njegova obrazloženja osnovnih principa, na kojima je naše seljaštvo stvorilo sebi zadružni institut, i principa, na kojima je zadrugu uredilo zakonodavstvo srpsko i zakonodavstvo hrvatsko, složiše se svi učesnici u raspravljanju, a bijaše ih iz sviju pravnih područja države, da ustanovu kućne zadruge valja u budućem zakonodavstvu ne samo pridržati, već ju i ojačati i usavršiti. Za temelj pako novomu zakonskomu uredjenju da valja uzeti hrvatski zadružni zakon od 9. svibnja 1889. sa novelom od 30. travnja 1902., koji valja ponajprije nadopuniti i promijeniti onako, kako je to predsjedatelj u svojem referatu obrazložio. Pomenuta bo osnovna načela tih zakona odgovaraju pravnomu shvaćanju i običajima našega seljaštva kao i njegovim potrebama. Isticalo se u tom raspravljanju naročito, da je bitnost zadruge kolektivizam, u kojem nema i ne može biti nasljedstva te u kojem je sadržana i organizacija rada i oživotvoreno načelo: zemlja zemljoradniku.

Kod raspravljanja o nadležnosti protivili su se neki pravnici iz Hrvatske prijedlogu, da se sudovanje u zadružnim stvarima prenese iz kompetencije upravnih oblasti u nadležnost sudova uz preparatorni postupak mirovnih ili izabranih sudova i općinskih poglavarstva, kako je to sada u Srbiji i u Crnoj Gori. Nu iza opširnijeg obrazloženja prihvaćen je u sekciji jednoglasno i taj prijedlog.

Sudski savjetnik kod okružnoga suda u Sarajevu Djordje Krstić ocrtao je iza toga jadno stanje zadružnoga sudovanja u Bosni i Hercegovini, gdje nema nikakova pozitivnoga zadružnoga prava, već se medjusobni pravni odnosi članova kmetskih zadruga uredjuju dosadanjim običajnim pravom, te je predložio, da se do uvedenja novoga zadružnoga zakona za Bosnu i Hercegovinu što hitnije uvede hrvatski zadružni zakon s nekim promjenama, jer je taj zakon danas u državi najshodniji, a temeljna mu načela odgovaraju običajnomu pravu u Bosni i Hercegovini. I ovaj je prijedlog u sekciji jednoglasno prihvaćen.

Točno u tom smislu sastavljenu rezoluciju**) prihvatila je sekcija jednoglasno, kao što ju je jednoglasno prihvatio i plenum kongresa, iza kako je na plenarnoj sjednici govornik (dr. Tončić) u kratko saopćio tečaj sekcijskoga raspravljanja i sekcijske zaključke.

b) Koreferat dra. Iva Milića, profesora pravnoga fakulteta u Subotici, o pitanju: „Treba li izjednačiti muško i žensko potomstvo u pravu nasljedja?“

Nejednakost muškog i ženskog spola u privatnom pravu danas je anahronizam, i ovaj odlični skup sigurno ne traži dokaza za tu tvrdnju;

**) Ta rezolucija saopćena je u 9. broju »Mjesečnika« na str. 414.—415.

Digitized by Google

one pak, koji bi željeli obrazloženja, slobodan sam uputiti na predavanje g. prof. dr Arandelovića: »O izjednačenju muških i ženskih srodnika u zakonskom nasljedjivanju«, koje je predavanje bilo nedavno odštampano i u zasebnoj brošuri. I zato kažem bez daljega: vrijeme je, da se oslobodi još jedan dio našega naroda; da se naše matere, sestre i žene, naročito u Srbiji i Crnoj Gori, izbave iz nesavremenoga stanja inferijornosti, u kome ih drži dosadanje pravo. Nije pri tome u pitanju samo srbijanski i crnogorski zakonski odnosno običajno-pravni nasljedni red, koji ženske u stvari isključuje iz nasljedja: podredjenost ženskoga spola uzakonjena je diljem cijeloga privatnoga prava; nad udatom ženom u Srbiji vlada još srednjevjekovni mundium. Od pravila, da u privatnom pravu oba spola treba da imaju jednaka prava i dužnosti, može se danas odstupiti samo ondje, gdje to naročiti jaki razlozi iziskuju i opravdavaju.

Isključenje ženskoga spola iz nasljedja opravdavali su zakoni starih naroda, od Manu-ova do Solonova, razlozima religijskim; samo muško može da produži porodicu i s njom nerazlučno vezan porodični kult Mana i Penata. U stvari su i tu, kao i u mnogim drugim pravnim institutima, ciljevi državne politike stavljeni pod zaštitu religije: da se uzdrži porodica kao osnovna ćelija državnog organizma, trebalo je radi obezbjedjenja njezina ekonomskog opstanka što jače sprečavati smanjivanje njezine imovine. Otuda i institut kuratele nad domaćinom, koji rasipa djedovinu.

Isti razlozi vodili su i naše pretke, kada u svojim zakonima i običajima nisu izjednačili muške i ženske u nasljednom pravu. Ta pravna, svijest našega u ogromnoj većini seljačkoga naroda sa malim posjedima, izražena u običajima, koji od iskona traju neoslábljeno do danas, nije drugo nego postulat ekonomske nužde: podijeliti mali i srednji posjed više puta izmedju više nasljednika, znači razdrobiti ga i time uništiti. A to uništavanje, koje se ranije sprečavalo radi uzdržanja pojedinih kuća, treba danas sprečavati i iz općih razloga narodno-političkih; treba nastojati, da se selo ne pauperizira, jer je zdrav i za život sposoban seljački stalež kod nas kičma države.

Jedno od sredstava za postignuće toga cilja jest, da se princip jednakosti muških i ženskih u nasljedju porodica, koje žive od zemljoradnje na manjim posjedima, korigira u korist muškoga potomstva ili u korist jednoga potomka, koji može da bude i žensko. Korektura bi se dakle imala učiniti samo za manje posjede i samo za nasljedni razred potomaka. Za sve ostale društvene klase, za velike posjede, i za sve ostale razrede nasljednika, nema razloga, radi kojih bi danas trebalo odstupiti od načela jednakosti muških i ženskih.

Ovaj izuzetak ima dakako da važi samo za slučajeve neoporučnoga nasljedjivanja, u kojima konkurira žensko potomstvo sa muškim. U oporučnom nasljedjivanju treba ostaviti punu slobodu testiranja, ograničenu jedino institutom zakonitoga nužnoga dijela. Bilo bi možda stvarnih razloga, da se isti izuzetak učini i za neke druge privrednike n. pr. zanatlije i industrijalce; ali s jedne strane treba izbjegavati stvaranje staleškoga prava, a s druge relativno neznatan broj takovih privrednika i uslijed toga neznatna reperkusija pojedinih slučajeva jednakosti na narodnu privredu, kao i daleko veća mogućnost, da ti privrednici oporučno raspolože svojom imovinom, rješava nas dužnosti, da i za njihovo nasljedje uzako-

Digitized by Google

njujemo izuzetke. Pa i željeni izuzetak za seljački stalež imao bi da važi samo privremeno, dok prosvjeta i pismenost jače ne prodre medju naš seljački svijet, te on uzmogne urediti svoje nasljedje po vlastitoj volji i nahodjenju, — svakako celishodnije, nego li će to uraditi zakon, koji ima tek da pogadja njegovu presumiranu volju.

U br. 5—6 »Arhiva« o. g., g. Dragomir Milojević, predsjednik suda, osvrnuo se je kritički na projekt zakonskoga nasljednoga reda, predložen od g. prof. Živojina Perića, te je svoje primjedbe i zaključke obrazložio svojim dugogodišnjim iskustvom praktičnoga suca u Srbiji. Kako je poznato, projekt g. Perića predlaže, da se ženskim potomcima u seljačkim inokosnim porodicama, kad konkuriraju sa muškim, odredi polovina dijela, što bi ga dobile, da su sa muškima izjednačene. U ostalom g. Perić usvaja, uz neznatne izmjene[1]), zakonski nasljednji red austr. gradj. zakonika, koji je dobar. Gosp. Milojević popunjuje projekt prijedlogom, da se nasljednik ovlasti, da ženske dijelove isplati u novcu po procjeni. Ja ću se ograničiti na to, da svoj prijedlog, koji se u glavnom slaže sa spomenutima, potkrijepim iskustvom, stečenim za vrijeme 20-godišnjega sudačkoga rada medju našim narodom u Dalmaciji, Istri i Vojvodini. To je tim potrebnije, što je sa auktoritativne srbijanske strane izražena bojazan, da bi usvajanje projekta g. Perića značilo za t. zv. prečanske krajeve reformaciju in peius.

U Dalmaciji i Istri važi austr. gradj. zokonik, koji u zakonskom nasljedstvu izjednačuje muške i ženske srodnike, kao što ih izjednačuje i ugarsko pravo, koje važi u Vojvodini. Ta ustanova mora da ne odgovara svijesti, tradicijama i, što je najglavnije, imovinskim prilikama našega tamošnjega seljačkog naroda, jer on vodi ogorčenu borbu protiv te tudje ustanove, koja mu je nametnuta, nastojeći, da u praksi provede stanje, koje zakonito ili običajno postoji u Srbiji i Crnoj Gori t. j. da žensko a kod nas i ono muško potomstvo, koje napusti kuću, odnese što manje od porodične imovine. Zašto? Zato, jer, ako bi nasljednik morao da materijalno dijeli ostavštinu sa sestrama i odvojenom braćom ili da im jačim iznosom isplati dijelove, on redovno ne bi mogao egzistirati. U tome je cijela filozofija i ratio ove naše narodne pravne ustanove, o kojoj moramo voditi računa, kada predlažemo zakone za naš narod.

Nastojanje, da se kuća što manje oslabi, ispoljava se u raznovrsnim formama. Nisu rijetki slučajevi, da otac i, što je vrlo značajno, također i mati, jednim prividno oneroznim ugovorom inter vivos, obično vitalicijskim, u kome se preuzimalac obvezuje, da će ih hranit', odijevati i sahraniti, prenesu na odredjenoga nasljednika, sina ili domazeta, polovinu svoje imovine, čime se nasljedni dio ostalih potomaka unaprijed smanjuje na polovinu; tekovina, osobito nepokretna, pribavlja se za živih roditelja na ime odredjenoga ili odredjenih nasljednika, kako taj dio porodične imovine ne bi participirao sastavljanju nasljednog djela ostalih; miraz se i sprema kćeri (»prčija« od glagola »uprtiti«, koji joj pokazuje malene dimenzije) popisuje potanko i procjenjuje po faktičnoj vrijednosti, koja će se kolacijom uračunati u nasljedni dio, i. ako je udavača punoljetna, redovno se traži, da se unaprijed odreče nasljednoga prava

[1]) Prema projektu nasljedjuju u 4. razredu ne samo pradjedovi i prababe nego i njihovo potomstvo, ako njih nema. Ove vrlo udaljene srodnike naziva g. Arandjelović s pravom »lachende Erben«. Njih isključuje iz nasljedja i novelirani a. g. z.

Digitized by Google

prema ocu i materi, a ako nije punoljetna, traži se u tom cilju venia aetatis[2]); hoće dakle da se postigne ono, što je u Srbiji i Crnoj Gori zakonima i običajima utvrdjeno t. j., da udata kći »odiva«, dobivši svoje prilikom udaje, bude isključena od nasljedja u kognatskoj porodici i da se spriječe parnice radi dopune nasljednoga dijela.

Ali gdje se nastojanje ekonomskoga održanja porodice najjače ispoljava, to je u oporukama. Smrt se domaćina sa mnogo djece bez oporuke smatra za veliku nesreću. U Srbiji i Crnoj Gori oporuka seljaka je rijetkost, u bivšim austr. krajevima je pravilo; tamo ne prave oporuku samo puki siromasi i oni, koji ne mogu praviti oporuku, jer umru naprasnom smrti. Ta je pojava sasvim logična: u Srbiji i Crnoj Gori zakonski dotično običajno-pravni nasljednji red odgovara željama seljaka i zato on redovno ne pravi oporuku, u bivšim austr. krajevima zakonski nasljedni red ne odgovara željama i potrebama tamošnjega seljaka i on iskorišćuje zakonsku slobodu testinranja, da korigira nepoćudan mu zakon. Pravljenje oporuke ne zadaje mu teškoća, jer tamo važi i nunkupativna oporuka sa samo tri pa i nepismena svjedoka, koji u najnovije doba mogu da budu i ženske.

U dvadeset godina službe kod sudova nisam vidio ni jednu jedinu seljačku oporuku, koja bi izjednačila muško i žensko potomstvo; pravilo je tamo gotovo bez izuzetka, da se za nasljednike postavljaju muški potomci, koji ostanu na domu, a ženskim potomcima i odijeljenim muškima da se ostavlja nužni dio, koji iznosi polovicu zakonskoga, koji dio nasljednik može po volji na osnovu jednoga dvorskoga dekreta od god. 1844. da podmiri u novcu ili u naravi i u koji se dio uračunava uvijek sve, što su djeca dobila u ime miraza, spreme, školovanja i uopće namještenja.

Kako je svijest o potrebi zaštite nasljednika duboko prodrla u narod, pokazuje se i kod inventarisanja i procjenjivanja ostavštine radi izračunanja nužnoga dijela, gdje sudski organi, naročito vještaci cjenioci iz naroda procjenjuju ostavštinu daleko ispod realne vrijednosti sa obrazloženjem, da se nasljendk ne smije ekonomski uništavati plaćanjem nužnih dijelova.

Iste tendencije primjećuju se i u Vojvodini, tek forme nisu tako drastične kao u Dalmaciji i Istri prosto zato, što su u Vojvodini uslovi života mnogo povoljniji nego u Dalmaciji i Istri, gdje nalazimo n. pr. čestica oranice i od nekoliko kvadratnih metara površine. Kod naših Bunjevaca je običaj, da se isprošena djevojka »zapije« t. j. da obostrani stariji uglave prije vjenčanja, što će odiva odnijeti iz roditeljske kuće na podmiru sadanjih i budućih potraživanja prema porodici. Siromašnija djevojka dobiva na podmiru tradicijonalni »dolaf« sa ruhom (u Dalmaciji »škrinju«, u Istri »kazelu«).

Napokon na austr. zakonski nasljedni red ne smije se gledati samo kroz gradj. zakonik. Docnije austr. zakonodavstvo je odstupilo od pravila jednakosti potomaka baš u interesu malih i srednjih seljačkih posjeda, koje bi i mi htjeli da zaštitimo. Austr. zakon od 1. travnja 1889. (br. 52 L. D. Z.), koji zavodi t. zv. Höfe — ili Anerben-recht, odredjuje,

[2]) U svojem radu: »Ugovori o nasljedjivanju«, Beograd 1913, Dušan Miljković netočno navodi, da je odricanje od nasljedstva po austr. gr. zak., zabranjeno. On se je zadržao samo na § 879, koji zabranjuje otudjivanje očekivanoga nasljedja za života de cuius-a na korist trećih lica. Medjutim § 551. a. g. z. izrijekom dozvoljuje odricanje od nasljedstva prema de cuius-u.

Digitized by Google

da se takovi posjedi nemaju dijeliti, nego ih ima u cijelosti preuzeti jedan od zakonskih nasljednika, koji prema prilikama može da bude sin, kći ili udova i koji ostalim sanasljednicima ima da isplati njihov dio u novcu, ali ne prema realnoj vrijednosti posjeda nego prema mogućnosti egzistencije, o čemu se, po izričnom naredjenju zakona, ima voditi računa pri procjenjivanju takovih posjeda. Ovaj zakon nije bio u važnosti u svim austr. pokrajinama, jer je trebalo, da ga prime za svoje područje i pojedini pokrajinski sabori, ali pokazuje, kako je i Austrija našla za potrebno, da zaštiti seljačke posjede od droblienja i preopterećivanja uslijed jednakosti sanasljednika, odredene u općem gradj. zakoniku.

Da se izložena narodna praksa u Dalmaciji i Istri podudara sa onom u Slovenačkoj, čuli smo iz referata g. Goršića. To je pokazivalo i kretanje ljudstva u Austriji: pismena Slovenačka davala je jak kontingent činovnika, žandara, financa, željezničara i služeće čeljadi, koja se je morala proletarizovati, da se maleni porodični nekretni posjed sačuva jednomu nasljedniku. A da drugačije ne postupa ni naš narod u Hrvatskoj, pokazuje već činjenica, da tamo gotovo trećina seljaka živi još u zadrugama, kojima je baš cilj, da porodičnu imovinu sačuvaju od cijepanja. Prema tome, ako naše buduće gradj. pravo odstupi od pravila jednakosti potomaka u seljačkim porodicama, ono će zadovoljiti želje i potrebe seljaštva i u onim našim krajevima, gdje te nejednakosti nije dosada bilo u zakonima, ali je bilo mimo zakona, u životu.

Radi svega toga moj prijedlog glasi, da kongres izvoli:

Ili usvojiti projekt zakonskoga nasljednoga reda, predložen od prof. Živojina Perića, sa i z m j e n o m i d o p u n o m:

a) da su muški potomci, koji žive od zemljoradnje, ovlašteni, da ženskim potomcima i onim muškim potomcima, koji se ne bave zemljoradnjom, isplate zakonski nasljedni dio u novcu, po sudskoj procjeni u nespornom postupku u jednakoj mjeri.

To zato, da se zemljišni posjed ne cijepa, kada nasljednik može da dijelove ostalih sanasljednika podmiri u novcu, i zato, jer je ratio ovih izuzetnih propisa, da se zaštite zemljoradnici, a ne da se zaštite muški. Prema tome ne treba pred ženskima bonificirati one muške potomke, koji se ne bave zemljoradnjom, nego ih u interesu nasljednika zemljoradnika treba sa ženskima izjednačiti.

b) da ovaj zakonski nasljedni red ima da važi za porodice, kojima je zemljoradnja jedino ili glavno zanimanje bez obzira na njihovo prebivalište.

To zato, jer g. Perić predlaže, da se kao seljačke porodice smatraju one, koje imaju prebivalište na selu, a kao varoške one, koje imaju prebivalište u gradu, prema zakonu o administrativnoj podjeli zemlje. Medutim mi imamo zemljoradnika i u gradovima (Subotica, Split), a nezemljoradnika imamo i u selima, naročito u velikim prečanskim selima, a ove potonje nema razloga, da izuzimamo ispod pravila jednakosti.

c) da se nasljedni red za potomke utvrdi u vezi sa neoporučnim nasljednim pravom bračnoga druga, jer od ovoga može da odvisi veličina dijela potomaka.

U ovom pogledu primjećujem, da po noveliranom austr. gradj. zakoniku bračni drug, kada konkurira sa potomcima, dobiva četvrti dio ostavštine u svojinu, a po pravu, što važi u Vojvodini, pripada mu uzufrukt na cijeloj ostavštini uz polovicu zajedničke tekovine t. j. imovine stečene za trajanja braka.

Digitized by Google

Ili naprosto izreći, da se zakonski nasljedni red ima osnivati na jednakosti muških i ženskih, a za seljačke inokosne porodice da se ima urediti specijalnim propisima. Hoće li ovi specijalni propisi ući u gradj. zakon ili u zaseban zakon, pitanje je legislativne tehnike. Bilo bi možda zgodnije, da se u gradjanskom zakoniku dosljedno sprovede načelo jednakosti spolova, a da se za seljačke porodice zakonski nasljedni red normira zasebnim zakonom po ugledu na spomenuti austr. zakon od g. 1889.

c) Napomene*)

Dra Huga Werka, odvetnika iz Zagreba, stalnog člana stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde, uz prvu i drugu tačku referata, koje su podnete Kongresu pravnika u Beogradu, meseca septembra 1925.

Ugledna skupštino!

Povodom zasedanja plenuma budi mi dozvoljeno, da ovim putem i ja zauzmem stanovište prema prvoj i drugoj tački predloženih referata. To činim zato, što sam sprečen, da budem ličnim deonikom zasedanja i što, kao praktički pravnik i kao stalni član stalnog Zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde želim, da nešto rečem o predmetima koji zasecaju toliko u praktičnu koliko u teorisku stranu moga čednog rada.

1. Treba li i kako zavesti učešće laičkog elementa u krivičnom pravosudju?

Laički elemenat u krivičnom pravosudju nije od jučer. Porotnici se pojavljuju već u devetom vijeku u Francuskoj, i to u spodobi svedoka u gradjanskom postupku. Sa Vilimom osvajačem prelaze iz Normandije u Englešku (1066.), gde se uvlače u krivični postupak kao dokazni jury, to jest kao svedoci odbrane, da malo po malo poprime i funkciju sudija, pred kojima se izvodi dokaz (1530.). Od god. 1650. smeju te sudije u Engleskoj da sude samo na osnovu pred njima provedenih dokaza, koji terete optuženika, a ne na osnovu vlastita znanja. Od god. 1702. sude i na osnovu dokaza izvedenih na korist optuženoga, a god. 1791. uvode se iz Engleške u Francusku; god. 1848. u Nemačku. To nije dakle kakva ustanova stvorena iz oportuniteta, već ustanova, koja nalazi svoje opravdanje u vlastitom povesničkom razvitku i koja danas predstavlja jednu funkciju socialne pravde. U tečaju ovoga povesničkoga razvitka utvrdila se i razdeoba rada kod porotnih sudova: da porotnici izreku sud o krivici, a sudije da primene stepen i trajanje kazni. U nekim su kraljevima (Nemačka, ranija kraljevina Srbija) na ustanovi čiste porote nikle ustanove pomešane porote, gde se laički elemenat meša sa sudijama po zvanju i gde nestaje spomenute deobe rada. U Nemačkoj, odakle taj institut i potiče (Schöffengericht), nisu baš zadovoljni sa njim. Čuju se ozbiljni glasovi za ponovno uvedenje čiste porote. (isporedi: Dr. Gustav Radbruch, Einführung in die Rechtswissenschaft, Leipzig, 1925., str. 119. sled.).

Kod nas? U Sloveniji, Istri i Dalmaciji ima preko pola veka, da deluje čista porota. Bila je smatrana kao dobra, čak i vrlo dobra ustanova, pogotovo u sudjenju političkih kažnjivih dela, onih počinjenih u afektu ili putem štampe. Danas, kada se laički elemenat pokazuje uspešno delotvornim i u gradjanskom sudovanju, kada se pojavljuje pravna škola slobodnog primenjivanja i tumačenja zakona, i kada se u velikim zapadnim Dr-

*) Na autorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom.

Digitized by Google

žavama ne dira u institut čiste porote, držim, da ne bi bilo nikakva opravdana razloga, da ga i mi ne uvedemo i tamo, gdje ga uopšte nema, kao i tamo gde postoji ustanova pomešane porote.

Raspravljanje o tome, koji bi se delokrug imao dati porotnom sudu i kako bi ovaj imao da bude sastavljen, prelazi granice postavljene ovim redovima.

2. Treba li u gradjnskom postupku neograničeno dopustiti upotrebu svedoka?

Odgovor je vrlo jednostavan i glasi: treba. A evo zašto.

U sednicama podsekcije privatnog pravnog odelenja Zakonodavnog Saveta za izradu predloga zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama bilo je rešeno, da se osnovicom tome zakoniku uzme Kleinov gradjanski postupak, koji počiva na načelima neposrednosti, usmenosti, zvanične dužnosti i slobodnog sudijskog ubedjenja. Saobrazno tome proces ima samo da načelno odredi pojedina dokazna sredstva, koja su obično isprave, svedoci, veštaci, uvidjaj i saslušanje stranaka. Za kojim će dokazima sudija posegnuti, to je njegova stvar: on ima da prosudi važnost i verovatnost pojedinih ponudjenih dokaza. Radi toga u postupku gradjanskom, koji ide za tim, da utvrdi materijalnu a ne formalnu istinu, ne može biti govora o tome, da li i u koliko treba dopustiti upotrebu svedoka. To je isključivo stvar sudije, da li, koje i na što će da presluša ponudjene svedoke.

Ako se je pak tim upitom htelo reći, da se za pravnu snagu stanovitih pravnih delovanja ima zahtevati pismeno, onda neka se to reče u odnosnoj nauci materijalnoga prava, ali ne u procesu!

Ocjene i prikazi.

Sistem općeg privatnog prava.

Priredio Ivan Ćepulić. — Zagreb 1925.

Kratko vrijeme iza izdanja ove knjige primio sam ju dobrotom od g. autora uz želju, da ju ocijenim u »Mjesečniku«. Kako je knjiga opsežna (str. XXVII, 814), trebao sam dulje vremena, da ju bar u najvećem dijelu proučim. Iako je o ovoj publikaciji već bilo govora u »Mjesečniku« (broj 10. od ove godine), mislim, da ne će biti suvišno, da odazivajući se želji g. autora i ja nešto o njoj progovorim, napose što se tiče pojedinosti.

Kako g. autor ističe u »Predgovoru«, njegova je knjiga »u glavnom kompilacija najboljih njemačkih djela o austrijskom privatnom pravu, te nekih pandekata«. Kad bi se radilo o posvema samostalnoj radnji, bila bi ocjenjivaču glavna zadaća ta, da potanko ispita i po mogućnosti prikaže čitav njezin sadržaj, pak da istaknuvši autorovo shvaćanje pojedinog obradjenog pitanja, to shvaćanje prihvati ili da protiv njega iznese svoje prigovore. Kod jedne je kompilacije zadaća ocjenjivača, po mome mišljenju, donekle drukčija. Tu ima, mislim, prvenstveno ispitati, kako je odnosni materijal preuzet, upotrijebljen i sastavljen u jednu cjelinu, pa ako misli, da u tom pravcu ima u radnji kakvih mana, dužan je sve svoje

Digitized by Google

prigovore iznijeti. Tim veća je to dužnost ocjenjivača onda, kad se radi o knjizi, koja je namijenjena u prvome redu tome, da služi kao udžbenik. Jer, tko se ima nečemu tek učiti, teško će moći sam prosuditi, nema li učevno pomagalo koje mu se pruža, kakvih nedostataka, protuslovnih mjesta ili pogrješaka, pa hoće li oslanjajući se na ono, što u njem čita, dobiti o svemu ispravno i jasno shvaćanje.

Iz »Predgovora« knjizi dra. Ćepulića vidi se, da je i ona izdana u prvome redu u tu svrhu, da služi kao udžbenik. Zato će se i moja ocjena kretati prvenstveno u iznašanju napomena, koje se odnose na upotrebu materijala, iz kojeg je sastavljena, tim više, što sam autor spominje u »Predgovoru«, da mu knjiga nema nikakvih naučnih pretenzija. Tih napomena ima, kako će se vidjeti, dosta, a to je i posvema razumljivo, kad se uzme u obzir, da sam autor ističe u »Predgovoru«, da svoj sistem ne smatra »u svakom pogledu dotjeranim«. Ali naročito naglasujem, da nisam išao za tim da što više prigovora nadjem, da ih forsiram. Moje napomene neka se smatraju jedino u toj namjeri iznesenima, da se obzirom na svrhu, kojoj je knjiga namijenjena, svrati pozornost na ono, što je u knjizi po mome mišljenju pogrješno, neispravno ili nepotpuno. Mislim, da takvo upozorenje doprinosi i lakšem te korisnijem upotrebljavanju knjige ove vrsti. Koliko su moje napomene odnosno prigovori osnovani, to neka prosude čitatelji, koji se budu htjeli potruditi da ih ispitaju.

Prije svega spomenut ću ovo:

Autor navodi u »Predgovoru«, da je neke dijelove svog prvog »sistema«, što ga je već prije nekoliko godina izdao u litografiji, obradio prema predavanjima pok. profesora F. J. Spevca, pa da je taj svoj prvi »sistem« podvrgao temeljitoj obradbi i preinaci i tako ga priredio za štampu. Tako je nastao ovaj sada štampom izašli »Sistem«, u koji je u velikom dijelu ušao materijal sabran u onom prvom »sistemu«. Što se tiče same izradbe ovog novog »Sistema« kaže se u »Predgovoru«, da je on »u glavnom kompilacija najboljih njemačkih djela o austrijskom privatnom pravu te nekih pandekata«. No, budući da je prvi autorov sistem izradjen, kako kaže autor, u nekim dijelovima prema predavanjima prof. Spevca, a iz tog je prvog »sistema« prešao materijal u velikom dijelu u ovaj novi »Sistem«, to su neposrednim vrelom tog »Sistema« u velikom dijelu predavanja prof. Spevca. Prema tome se citirano mjesto, gdje se govori o izradbi »Sistema«, ima za cijelo tako razumijevati, da je knjiga i u onim svojim dijelovima, koji odgovaraju predavanjima prof. Spevca, sačuvanim u djačkim skriptama, kompilacija najboljih njemačkih djela o austrijskom privatnom pravu te nekih pandekata, jer su i profesoru Spevcu kod sastavljanja predavanja služila spomenuta djela. Ne mislim autoru nipošto imputirati, da na mjestu, gdje govori napose o izradbi svog »Sistema«, hotimice nije spomenuo sve ono, čime se je kod te izradbe služio. Ali, da se pravi smisao njegovih riječi ne mora tek tumačiti, bilo bi, mislim, bolje, da je i na tome mjestu predavanja prof. Spevca napose naveo i rekao, da je svoj »Sistem« izradio osim po predavanjima prof. Spevca još i po najboljim njemačkim dijelima o austr. priv. pravu. To bi bilo tim ispravnije reći, što su baš ta predavanja daleko najglavnije vrelo, kojim se je autor kod izradbe svoje knjige služio. Pregledavši 390 paragrafa autorove knjige, (t. j. §§ 1—335. i § 404.—458., dok se na §§ 336.—403. ne osvrćem), i sravnivši ih s tzv. Spevčevim skriptama, vidio sam ovo: U 66 paragrafa obradjena su pitanja, o kojima u Spevčevim

Digitized by Google

spkriptama uopće nema govora, pa je tako autorova knjiga potpunija od onih skripata[1]), u drugih 27 paragrafa obradjena su pitanja, o kojima govore doduše i ona skripta, ali autoru nije kod njihove obradbe služio tekst tih skripata[2]), dok od preostalih 297 paragrafa neki po svom tekstu uz pojedine stilističke promjene, umetke odnosno izostavke, te uz ispravak nejasnoća i očitih pogrješaka — odgovaraju posvema tekstu Spevčevih skripata, a drugima je tekst tih skripata podlogom u većoj ili manjoj mjeri.

Ta okolnost, što su glavnom podlogom autorova rada u skriptama sadržana predavanja prof. Spevca, bit će razlogom, što u knjizi nema citiranih vrela. Kod predavanja se naime ne citiraju vrela, već se samo katkada kod tretiranja spornih pitanja spominju ugledniji pravnici, koji zastupaju ovo ili ono mišljenje. Već s toga razloga, što u knjizi dra. Čepulića nema citiranja vrela, smatram, da naslov, što ga je toj knjizi dao, ne odgovara posvema; jer ako igdje a ono u jednome sistemu potanko citiranje vrela ne smije izostati. Bolje bi možda odgovarao naslov »udžbenik«, a najbolje »priručnik«, ali i onda bi bilo vrlo dobro, da je autor kod svakog paragrafa iii barem poglavlja svoje knjige, prije samoga teksta, naveo, kojim se je pomagalima kod sastavljanja odnosnoga teksta služio, da li Spevčevim predavanjima ili kojim drugim vrelom, ili i jednim i drugim.

---

[1]) Paragrafi autorove knjige, kojima se materijalno nadopunjuju Spevčeva skripta, ovi su: § 69. Pretpostava; § 74. Mogućnost i dopustivost sadržaja (pravnoga posla); § 90. Konkurencija tužaba; § 96. Prigovori (excepcije); § 97. Upliv upravnoga prijepora na pravni odnošaj; § 98. O osudi; § 99. Sudbena nagoda; § 100. O dokazu; § 101. Zaštitna sredstva protiv mogućih povreda prava; § 113. Pretpostave posjedovne zaštite; § 118. Privremene odredbe (u parnici smetanja posjeda); § 119. Prigovori u posjedovnim parnicama; § 120. Rok posjedovne tužbe; § 141. Sticanje ruda; § 185. Pravo zadržanja; § 192. Oboeze sa ograničenom odgovornošću; § 195. Polaganje računa i prokazanje imovine pod prisegom; § 197. Rente; § 198. Naknada štete (kao predmet obveze); § 201. Uopće o subjektima obveze; § 202. Razdijeljene obligacije; § 213. Lihva; § 218. Odricanje prigovora; § 220. Ugovori na teret (protiv) trećih; § 221. Posljedice neispunjenja kod naplatnih ugovora; § 226. Papiri na donosnika; § 229. Obligacije iz inih prav. razloga (variae causarum figurae); § 234. Indossament; § 237. Prelnaka obveza. Uopće; § 238. Povreda obligacije; § 243. Opseg i učinak naodbe; § 244. Slučaj; § 245. Stečaj; § 246. Promjena valute; § 247. Uopće o prestanku obveza; § 260. Prisilni otpust duga; § 261. Zamjenita odustaja; § 266. Utrnuće tražbina iz vrijednosnih papira; § 270. Posebne vrsti ostavne pogodbe; § 273. Prekarij; § 277. Pogodba založna; §§ 309.—314. Pogodbe na sreću; §§ 315.—325. Nedozvoljena djela; § 328. Upotrebljavanje stvari na tuđu korist; § 329. Upotrebljavanje tuđje stvari na svoju korist; §§ 330.—335. Pobojno pravo vjerovnika.

[2]) To su ovi paragrafi: § 19. Pojam prava u subjektivnom smislu; § 53. Glavna i pobočna stvar. Pripadnost; § 71. Bludnja; § 72. Nesporazum; § 103. Učinci posjeda; § 108. Dvostrano stjecanje posjeda; § 109. Volja kod stjecanja posjeda; § 110. Stjecanje posjeda po zastupniku; § 111. Opseg stečenja posjeda; § 112. Gubitak posjeda; § 114. Samoobrana; § 115. Uopće o sudskoj posjedovnoj zaštiti; § 116. Tužba smetanja posjeda u užem smislu; § 117. Tužba oteta posjeda; § 133. Prenos vlasništva nekretnina; § 159. Općenito o pers. služnostima; § 164. Nepravilne i prividne služnosti; § 168. Pojam i sadržaj realnih tereta; § 204. Korealna obligacija; § 208. O dražbi; § 222. O jamstvu radi nedostataka uopće; § 225. Odgovornost radi prikrate preko polovice; § 227. Javno obećanje; § 228. Nedozvoljena djela; § 265. Istečenje vremena i zastara; § 289. Odgovornost darovatelja; § 432. Seljačko i crkveno nasljedno pravo.

Digitized by Google

Iza ovih općenitih napomena prelazim na opažanja, što sam ih učinio na pojedinim mjestima autorove knjige.

I. Navodim ponajprije: pogriješke, koje su ušle u knjigu iz skripata profesora Spevca:

Uzevši za glavnu podlogu svome radu predavanja prof. Spevca sadržana u djačkim skriptima, nastojao je autor, da ispravi one mnoge pogriješke, koje su se u ta skripta uvukle vjerojatno krivnjom onoga, ko ih je po predavanjima pisao, ili krivnjom prepisivača. To je nastojanje autoru u dobroj mjeri i uspjelo. Na mnogim je mjestima ispravio krivo citiranje paragrafa, krive riječi, nejasnu ili posvema besmislenu stilizaciju. Medjutim mnoga je takva pogriješka autoru izmakla, pa ju je preuzeo u svoju knjigu.

Navesti ću neke takve pogriješke, medju kojima ima i vrlo krupnih:[3])

Na str. 5. al. 3. govori se pogriješno o uplivu, što ga je na sastav o. g. z.-a imalo »rusko zemaljsko pravo«, a imalo bi biti rečeno »prusko zemaljsko pravo« (Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten od g. 1794.). Ta je pogriješka preuzeta iz Spevčevih skripata (Opći dio, § 2. str. 26.).

Na strani 8. glasi zadnja rečenica alineje 3. ovako: »Zatim se raspravlja u ovom zakoniku emfiteusis i superficies, koji ovamo ne spadaju«. — Očito je, da bi mjesto »zakoniku« imalo biti rečeno »dijelu zakonika«, da je dakle dotično mjesto u Spevčevim skriptama (vidi Opći dio, § 3. str. 41.) pogriješno.

Na strani 10. al. 2. čitamo, da je Unger napisao 6 svezaka nasljednog prava! Znamo pak, da je napisao »System općega privanoga prava«, koji je ostao nepotpun, jer ima samo prvi, drugi i šesti svezak (dok svesci treći, četvrti i peti nisu izradjeni), a u tom šestom svesku je nasljedno pravo (dok svezak 1. i 2. sadržaju opći dio). — U Spevcu, opći dio § 4., str. 54. glasi dotično mjesto ovako: »Osim prva 2 s v. napisao je Unger 6 s v. nasljednog prava«. Očito je ta netačnost u pismu (sv.) povodom onog neispravnog navoda u knjizi.

Na istoj strani stoji u al. 3. kao i u Spevcu na str. 57., da je barun Andres obradio Familienrecht. Ime dotičnoga autora jest medjutim Anders, a ne Andres.

Na strani 53. al. 3. stoji, da posebne ustanove glede dosjelosti i zastare vrijede za gluhonijeme, a u zagradi je naveden § 1494 o. g. z. Medjutim taj § (a niti koji drugi) nema za gluhonijeme nikakvih posebnih ustanova o zastari i dosjelosti, već ima posebne utsanove, koje u obziru dosjelosti i zastare vrijede za takve osobe »koje radi slabe pameti ne mogu same da brane svoja prava, kao što su sirote, ludi i slaboumni«. Spomenuta pogriješna rečenica preuzeta je iz Spevca. Opći dio, § 24. str. 279.

---

[3]) Skripta prof. Spevca, na koja se osvrćem, jesu ova:

a) Opći dio austrijskoga privatnoga prava. Izdalo Društvo hrv. sveučilišnih gradjana za pouku analfabeta. 1910. Citirat ću ih ovako: Spevec, Opći dio.

b) Skripta o posjedu, vlasnosti, pravu služnosti i pravu založnom. Na njima nije naznačeno, kada su izdana, ni tko ih je izdao. Opsižu 466 stranica. Citirat ću ih ovako: Spevec, Stvarna prava.

c) Obvezno pravo civila. Izdalo: Društvo hrv. sveučilišnih gradjana za pouku analfabeta. 1911. Citirat ću ih ovako: Spevec, Opći dio obveza.

d) Nasljedno pravo. Na skriptima nije naznačeno, kada su izdana, ni tko ih je izdao. Opsižu 326 stranica. Citirat ću ih ovako: Spevec, Nasljedno pravo.

Digitized by Google

Na str. 97., gdje je govor o razlikovanju naslova i načina tečenja kod nasljednog prava (redak 7.), krivo je u zagradi naveden § 583. mjesto §-a 533. o. g. z. (Tako je i Spevcu, Opći dio, § 60. str. 91.).

Na str. 104. redak 6. gdje se govori, da je za utuživost darovanja potrebna pismena forma, pogrješno je naveden § 443. mjesto §-a 943. (Tako i u Spevcu, Opći dio, § 62. str. 114.).

Na str. 107. redak 2. naveden je kao zakonsko mjesto, gdje se pod uvjetom razumijeva pogodba, pogrješno § 104. mjesto §-a 103. o. g. z. (Tako i u Spevcu, Opći dio, § 64. str. 124.).

Na str. 136. zadnja alineja, gdje je rečeno, da grunt. ulošci jedne katastralne općine sadržavaju jednu glavnu knjigu, koja može eventualno sastojati iz više svezaka, stoji u zagradi »§§ 16—76! (česa?). Upravo tako stoji i u Spevcu (Opći dio § 75. str. 206.) — dašto pogrješno. Naveden bi imao biti § 7. zakona od 16./9. 1876. o sastavljanju gruntovničkih uložaka.

Na str. 138. redak 12. navodi se pogrješno zabilježba o p r o v e d e n o j« mjesto o »p o v e d e n o j« ovršnoj dražbi. U Spevcu, Opći dio, § 76. str. 210. stoji: »o provednoj ovršnoj dražbi«.

Na str. 139. tač. V., gdje se govori o načelu, da se nitko ne može ispričavati nepoznavanjem gruntovnice i da onaj, koji ne zagleda u gruntovnicu, odgovara sam za posljedice, koje od ovuda slijede, krivo je citiran § 343 mjesto §-a 443. o. g. z. (kao i u Spevcu, Opći dio, § 77. str. 212.).

Na str. 142. al. 3. kaže se (kao i u Spevcu, Opći dio § 87. str. 220.), da ima slučajeva »gdje ima rok postaviti sam zakon (§ 1243)«, a trebalo bi biti: »gdje ima rok postavljen samim zakonom«.

Na str. 149. tač. 2. §-a 89. navode se kao §§-i, koji govore o vlasničkoj tužbi, §§ 346.—379. mjesto §§ 366.—379. (Tako i u Spevcu, Opći dio, § 82. str. 239.).

Na str. 157. al. posljednja, čitamo: »Za p o s t i g n u ć e zastare po našem pravu nije dovoljno, da je tužba podignuta, nego treba, da se u r e d o v n o produžila (§ 1497.)«. Doslovce ovako stoji u Spevcu, Opći dio, § 82. str. 254. Ali to je pisarska pogrješka. Imalo bi biti rečeno mjesto »postignuće« »p r e k i n u ć e«, a mjesto »uredovno« »u r e d n o« (§ 1497. o. g. z.).

Na str. 226., § 138. al. 3. kaže se, da vlasnik zemljišta može izvršivati pravo lova samo onda, ako ima minimum površine od 3 0 0 j u t a r a. Tako stoji i u Spevcu, Stvarna prava, § 31. str. 296. To je krivo, jer zakon o lovu od 27. IV. 1893. (koji dr. Č. u al. 2 citira) odredjuje minimum od 4 0 0 j u t a r a.

Na str. 237. § 149. kaže se u tač. 1.: »Budući da je derelikcija jedna vrsta alienacije, to mora osoba, koja derelinkvira biti p r a v n o sposobna«. Doslovce tako stoji i u Spevcu, Stvarna prava, § 35. str. 316. Mislim, da su riječi »pravno sposobna« pogrješno metnute mjesto riječi »d j e l a t n o s p o s o b n a«, odnosno, da bi imalo biti rečeno »pravno i djelatno sposobna«, jer budući da se derelikcijom napušta pravo, treba naglasiti djelatnu sposobnost dotičnog subjekta.

Na str. 242. al. 2. stoji, da nepošteni posjednik može tražiti za korisne troškove naknadu samo onda, ako je polučena korist j a v n a i pretežita (§ 1037.). Tako stoji i u Spevcu, Stvarna prava, § 36. str. 329. Ali očito se i ovdje uvukla pisarska pogrješka, jer u §-u 1037. o. g. z. stoji »na j a s n u i pretežnu korist« (u njem. originalu: »zu des Andern klarem überwiegendem Vorteile«).

Digitized by Google

Na str. 282. II. tač. 2. sl. a) kaže se ovako: »Iznajmitelj stana ima zakonsko založno pravo glede pokućtva i drugih n e k r e t n i n a (štamp. pogrješka, ima biti: pokretnina) (invecta et illata), u koliko su te stvari vlasništvo najamnika ili su mu povjerene od drugoga a davalac u najam ne zna da su to tudje stvari (§ 1101.). Nema po tome založnoga prava glede ž e n s k i h h a l j i n a, niti glede stvari, koje su najamniku date kao obrtniku da ih obradi, preradi i t. d., zatim glede svih stvari za koje iznajmitelj znade, da su tudje«. Sve ovo piše i u Spevcu, Stvarna prava, § 59. str. 434. i 435., jedino nema one štampar. pogrješke, a tamo. gdje u knjizi dra. Ć. stoji »ženskih haljina«, stoji u skriptima »ženskih odjeća«. — Nema sumnje, da se i na tome mjestu u skriptama, gdje je govor o ženskim odjećama, radi o pisarskoj pogrješci ili, da je onaj, koji je po predavanjima pisao skripta, nešto prečuo, zlo razumio ili izostavio. Jer kako bi se moglo onako posvema općenito reći, da su baš ženske haljine (odjeće) izuzete od najmodavčevog založnog prava? Iz riječi: »po tome« na početku druge rečenice slijedilo bi, da su one tobože zato izuzete, jer najmodavac ima, kako je rečeno u prvoj rečenici, zal. pravo samo na pokretnim stvarima, koje su vlasništvo najamnika ili su mu povjerene od drugoga, a on ne zna, da su to tudje stvari. A što onda, ako je najamnik žena? Po §-u 26. tač. 2. zakona od 13. I. 1883. o stegama ovršnoga prava izuzete su od ovrhe samo one haljine, koje su prema godišnjoj dobi neophodno nužne ovršeniku. To se dašto odnosi i na ženske haljine. Bit će, da je prof. Spevec u svome pradavanju rekao, primjera radi, da najmodavac, ako je najamnikom muškarac, nema zal. prava na ženskoj odjeći, ako bi se takva nalazila u najamnikovome stanu, jer u tome slučaju zna, da stvar nije najamnikova. — Autor bi bio dobro učinio, da je spomenuto mjesto Spevčevih skripata podvrgao maloj reviziji, jer onako kako je preuzeto, čudno zvuči i može (napose početnika) zavesti u bludnju.

U Spevčevim skriptama o stvarnim pravima govori se u §-u 60. o sticanju prava hipoteke. Kako iz čitavog reda razlaganja pretpostavaka upisa prava hipoteka jasno slijedi, red je da se pod tač. II. govori o tom, kakva je isprava potrebna z a i n t a b u l a c i j u hipoteke. Medjutim u tač. II. skripata stoji ovo: »Ako je pravo hipoteke osnovano na pogodbi, treba za p r e n o t a c i j u valjana isprava, koja dokazuje ne samo osnutak zal. prava, nego da ima i sve formalnosti. Mora biti prije svega valjana zadužnica, mora sadržavati točnu naznaku objekta prava hipoteke, isto tako i dozvolu da se uknjiži »clausula intabulandi«; titulus tražbine i titulus zal. prava mora biti dokazan. Causa debendi mora biti označena individualno, a ne apstraktno. U opće treba da ima isprava sve rekvizite, koji su potrebni za o p r a v d a n j e intabulacije«. Iz čitavog sadržaja ovih rečenica, kao i iz saveza, u kojoj tač. II. ima da bude sa tač. I. i III. §-a 60. skripata, gdje se govori o drugim potrepštinama za i n t a b u l a c i j u hipoteke, dok se o prenotaciji hipoteke uopće, pa i o tome, kakva isprava treba za nju, govori tek kasnije (na str. 441. skripata) nakon što je razložena intabulacija, — vidi se jasno, da su se u citirano mjesto skripata uvukle dvije pisarske pogrješke: U prvoj bi naime rečenici mjesto »treba za p r e n o t a c i j u« imalo biti »treba za i n t a b u l a c i j u«, a u zadnjoj bi mjesto »koji su potrebni za o p r a v d a n j e intabulacije« imalo stajati »koji su potrebni za p r o v e d e n j e intabulacije.

Ne zamjenivši prvu pogrješku u skriptama, dr. Ć. preuzeo je citirano mjesto osim zadnje rečenice u knjigu (§ 181. II. al. 1.), ma da i sam o prenotaciji prava zaloga govori tek kasnije u posebnoj tač. V., a k tome još

Digitized by Google

između predzadnje i zadnje od gore citiranih rečenica stavio jednu novu, koja sistematski spada u tač. V. istoga paragrafa. Kako pak zadnja rečenica spomenute alineje (§ 181.) glasi u knjizi ovako: »Uopće treba da ima isprava sve rekvizite koji su potrebni za svaku intabulaciju« a u čitavoj se alineji govori samo o prenotaciji, slijedilo bi iz svega, da za prenotaciju prava zaloga treba takva isprava, koja ima sve rekvizite, potrebne za intabulaciju! Tako je čitava alineja izašla pogrješna i može početnika da smuti.

Na str. 316. tač. 3. sl. a) stoji: »Obveze, koje se osnivaju na ugovoru, imaju se ispuniti u mjestu, gdje ima dužnik u vrijeme ispunjenja svoje prebivalište (§ 1420)«. — To je preneseno iz Spevca, Obvezno pravo, § 22. str. 276. (jedino je tamo pogrješno citiran § 420. mjesto §-a 1420. o. g. z.). I ovdje je u skriptama pisarska pogrješka. Mjesto »Obveze, koje se osnivaju na ugovoru« imalo bi biti »Obveze, koje se ne osnivaju na ugovoru«.

Na str. 344. sl. 3. gdje je govor o austr. zakonu od 25. VII. 1871., kaže se, da se bilježnička isprava traži za valjanost »mjenbenih« ugovora. Tako i u Spevcu, Obvezno pravo, § 9. str. 138. To je pogrješno. Imalo bi stajati : »zamjenbenih ugovora« ili »ugovora promjene« (njem. Tauschvertrag).

Na str. 608., redak 7.: naveden je pogrješno § 46. mjesto §-a 47. izv. p. p. Tako i u Spevcu, Nasljedno pravo, § 5. str. 31.

Na str. 610., zadnja al. stoji ovo: »Isto tako može nasljednik prodati nasljedstvo, koje mu je već pripalo, a kupac ga nastupa odmah«. Doslovce tako stoji i u Spevcu, Nasljedno pravo, § 3., str. 12. Očito se radi o nekoj pogrješci pisara, jer što bi to imalo značiti »a kupac ga nastupa odmah«?

Na str. 663. govori se u §-u 436. tač. 3. o slučaju. kad je ostavina po sudu uručena onome, tko nije pravi nasljednik, pa se kaže: »Pokaže li... uspjeh parnice, da onaj, komu je uručena ostavina, u istinu nije nasljednik, onda ne može urudžba značiti prenos vlasništva, ali još uvijek vrijedi ona kao prenos posjeda. Nije u drugu ruku po toj urudžbi niti pravi nasljednik postao vlasnik ostavine, jer njemu nije bila ostavina ni uručena. Tako dakle nije u ovom slučaju niti jedan, niti drugi pravim nasljednikom.« Ovako stoji i u Spevcu. Nasljedno pravo, § 26., str. 264. Očito se i na tom mjestu skripata radi o pisarskoj pogrješci. Imalo bi biti rečeno, da u navedenom slučaju nije ni jedan ni drugi postao pravim vlasnikom.

Na str. 674. pod II. 1., gdje se govori o legatum generis, stoji ovo: »Pravo izbora, što pripada bilo legatarima, bilo trećoj osobi, smatra se kao čisto osobno pravo, stoga ako nasljednik umre prije nego je vršio pravo izbora, ili ako treća osoba odbije izbor, onda pravo izbora pripada sudu....« Tako stoji i u Spevcu, Nasljedno pravo, § 31. str. 293. Radi se i opet o pisarskoj pogrješci . Mjesto »ako nasljednik umre...« imalo bi stajati: »ako legatar umre...« (Vidi § 659. o. g. z.).

Na str. 682. u §-u 449. pod II. i na str. 688. al. prva: datum dvor. dekreta od 7. veljače 1844., kojim se razjašnjuje pitanje, da li nužni nasljednik može iz predmeta ostavine iskati svoj dio in natura[4]), — naveden je krivo sa 31. juna 1844. Tako i u Spevcu, Nasljedno pravo § 22. str. 231.

[4]) Vidi Spevčevo izdanje općeg austr. gradj. zakona od g. 1899. kod §-a 784. U njem. izdanjima o. g. z. — a nosi taj dvor. dekret datum od 31. januara 1844. broj 781. zbirke pravosud. zakona. (Vidi Schey-evo izdanje o. g. z. od g. 1899. i njegovo veliko izdanje od g. 1916. opaska kod §-a 786. odn. kod §-a 784.)

Digitized by Google

Konačno spominjem i to, da autor na mjestima, gdje bi trebalo govoriti uopće o d u š o b r i ž n i c i m a, govori, povadjajući se za Spevčevim skriptama, samo o ž u p n i c i m a. Tako na str. 46. u zadnjoj rečenici §-a 23. i na str. 104. u tač 3. (Vidi Spevec, Opći dio, § 20., str. 250. i § 62., str. 114.).

II. Drugi dio mojih napomena tiče se onih mjesta knjige, koja su po mome mišljenju pogrješna ili nepotpuna, a ne radi se kod njih o pogrješkama preuzetim iz Spevčevih skripata. Iznosim svoja opažanja po redu, kako sam ih pribilježio čitajući autorovu knjigu:

Na str. 4. Član komisije, koja je g. 1772. bila postavljena, da preradi Codex Theresianus, i autor Jozefinskog Zakonika od 1. novembra 1786., H o r t e n, nazvan je krivo »H o r t e n s«.

Na str. 47., gdje je govor o proglašenju mrtvim, stoji ovo: »Po §-u 24. o. g. z. preinačenom zakonom od 13. IV. 1918. smatra se nestalim: a) Onaj, komu je prošlo 70 god. otkad se rodio, a 5 se god. za nj ne zna; b) Onaj, za koga se bez obzira na njegovu starost ne zna punih 30 god. od njegova rodjenja i 10 god. od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu ...«

Na ovo moramo primjetiti, da citirani zakon ne govori o tom, tko se ima smatrati n e s t a l i m, već o tom, kada se predmnijeva, da je n e s t a l i u m r o. Medju slučajevima pak, što ih taj zakon navodi, nema onoga, što ga autor spominje po sl. b). Zakon naime ne kaže da se predmnijeva, da je umro onaj, za koga se »bez obzira na njegovu starost ne zna punih 30 godina od njegova rodjenja i 10 godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu«, već kaže, da se predmnijeva, da je nestali umro, ako je prošlo trideset godina od njegova rodjenja i deset godina od vremena, kada je po posljednjoj vijesti bio na životu«. Drugim riječima: ne traži se to, da se punih 30 godina od rodjenja dotične osobe za nju ne zna, već se traži, da je prošlo već 30 godina, otkad se ta osoba rodila, a već 10 godina nema vijesti o njezinome životu.

U §-u 25. na str 50., gdje je govor o utjecaju dobi na djelatnu sposobnost, navodi autor pod I. 2, da nedorali (t. j. osobe od 7—14 god.) odgovaraju za štetu po njima nanesenu, pak se u zagradi poziva na § 1308. ogz. Pozivanje na taj § nije neispravno, ali možda bi bilo bolje reći, da deliktna sposobnost nedoraslih slijedi a r g u m e n t o a c o n t r a r i o iz §-a 1308., kojim je statuirana civilno-pravna neubrojivost ludjaka, slaboumnih i samo djece (t. j. osoba do navršene 7 godine).

Dobro bi bilo, da se je autor na ovome mjestu ili u slijedećoj tač. 3. osvrnuo na pitanje, da li se na nedorasle odnose ustanove §§ 151. i 246. ogz. o sposobnosti maloljetnih da slobodno razredjuju i obvezuju se s onim, što su svojim trudom stekli. Po mišljenju mnogih čuvenih pravnih pisaca odnose se naime te ustanove ne samo na maloljetenike u užem smislu, t. j. osobe od 14.—21. godine, već i na nedorasle. No drugi isto tako čuveni pravnici misle protivno. (Vidi: Maurović, Nacrt predavanja o općem privatnom pravu, § 35., 39.). To isto vrijedi i za pitanje, da li se na nedorasle odnosi norma §-a 246. ogz. o sposobnosti maloljetnika, da se samostalno najmi u službu.

Na str. 109. pod IV. govori se o tome, kako naš zakon kod odredaba posljednje volje postupa s odgodnim negativnim uvjetom, pa se kaže: »Naš zakon zato pretvara takav uvjet u pozitivni rezolutivni uvjet (§ 708.), tako te se ono što je nekome namijenjeno pod negativnim susp. uvjetom dobiva odmah ... Na pr. da ostavim nešto A-u pod uvjetom, da ne ostavi

Digitized by Google

domovinu. To je susp. negat. uvjet, koji će se tek onda smatrati ispunjenim kad će biti nemoguće, da se ne inspuni, t. j. kad A umre u domovini, jer je tek u času smrti sigurno, da ne će više ostaviti domovine. Taj se uvjet pretvara u poz. rezol.: A će odmah prema tome dobiti namijenjeno (a ne tek u času smrti), no izgubit će to, ako se iseli iz domovine.« — Na ovo imam primijetiti dvoje: Prvo nije sasma tačno rečeno, kad se kaže, da zakon negativan suspenzivan uvjet pretvara u pozitivan rezolutivan, već treba reći, da ga pretvara u protivan pozitivan rezolutivan uvjet. Ako npr. nekoga pozovemo na nasljedstvo pod suspenzivnim uvjetom, da »ne ostavi« domovinu, pretvara se taj uvjet u protivan rezolutivan uvjet: imenovani nasljednik gubi nasljedstvo »ako ostavi« domovinu.

Drugo: na citiranome mjestu u zagradu stavljene riječi »a ne tek u čas smrti« nisu na mjestu. One bi mogle (napose početnika) navesti na misao, da bi A-u u čas njegove smrti pripalo nasljedstvo, kad ne bi bilo onoga pravila o pretvaranju neg. suspenzivnog uvjeta u protivni pozitivni rezolutivni. Dašto, da ne bi bilo tako, već bi po pravilu §-a 703. ogz., da osoba,, kojoj je što ostavljeno pod odgadjajućim uvjetom, treba da ispunjenje uvjeta preživi, delacija nasljedstva A-u bila uopće osujećena.

Na str. 113. pod II. tač. 2. govori se o pravnim odnosima, koji nastaju u slučaju, gdje nekome pripada samo tzv. vremenito pravo, t. j. pravo, kojega je trajanje ograničeno razvodnim rokom (dies ad quem), pak medju ostalim čitamo tu ovo: »Kad dodje dies ad quem, onda prestaje dotični pravni odnošaj bez povratne moći ipso jure. Isto tako prestaju ipse jure i daljnja prava, koja su nastala u medjuvrijeme na temelju onog vremenitog prava: imenito tereti (§§ 468., 527.). Modifikacije nastaju uslijed gruntovnice, jer tereti ne će prestati ipso jure, nego extabulacijom«.

Ovo, što je rečeno u posljednjoj rečenici nije posvema ispravno. Jer, ako je ograničenje upisanoga prava vremenom vidljivo iz gruntovnice, prestat će s izmakom roka, kojim to pravo prestaje, i daljnja gruntovna prava, koja se na njem osnivaju. Ista tako i onda, ako ograničenje upisanoga prava vremenom nije doduše vidljivo u gruntovnici, ali je bilo stečniku daljnjega prava poznato. U takvim slučajevima prestaju dakle i oni tereti, kojim je vremenito pravo opterećeno, ipse iure, bez extabulacije.[5])

Na str. 120., zadnja al. nije ispravno prikazano shvaćanje Menzelovo o tom, što znače u §-u 871. ogz. upotrijebljeni izrazi: »bludnja glede glavne stvari ili bitne kakvoće njezine«. Menzel ne tumači, kako to čitamo na spomenutom mjestu, da »bitna kakvoća stvari« znači »naturalia et accidentalia negotii«, nego tumači, da »glavna stvar« i »bitna kakvoća njezina« znači essentialia negotii za razliku od naturalia et accidentalia negotii.[6])

Na str. 125. stoji u zadnjoj rečenici tačke 1., da slučajeve naknade ništavosti normira § 880. — Medjutim taj § normira samo jedan takav slučaj.

---

[5]) Vidi: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig izd. V., § 195., str. 546. tač. 2.; ibid. § 259., str. 746., tač. 4., ibid. § 292., str. 894. V: (Die Löschung geschieht nur zur Klarstellung des Grundbuchsstandes); Košutić: Gruntovno pravo, str. 291.

[6]) Vidi u ostalom: Maurovićev Nacrt predavanja, § 67., str. 75.

Digitized by Google

Na str. -121., gdje se govori o pitanju, kako utječe na pravni posao bludnja u motivu, stoji ovo: »Vladajuće danas mišljenje (oprečno starijem) tvrdi temeljem analogije §-a 870. (koji govori samo o strahu, a ne i lukavštini) te §-a 869 in fine da se u slučaju prevare može pobijati ugovor radi bludnje u motivu, a ne da se može tražiti samo »zadovoljenje za štetne posljedice« (§ 874. in fine)«. — Ako pogledamo, što odredjuje § 869. in fine, neće nam biti jasno, kako bi specijalno analogija te konačne odredbe citiranog §-a mogla služiti kao oslonac mišljenju, da se u slučaju prevare može ugovor pobijati zbog bludnje u motivu. Jer baš ta odredba govori samo o davanju zadovoljenja. Ona naime glasi: »Tko se služi nerazgovjetnim izrazima, da drugoga prevari, ili preduzima tobožnje djelanje, dužan je dati zadovoljenje«. Pa zaista navod, da se vladajuće mišljenje kod one tvrdnje poziva specijalno na odredbu §-a 869. in fine, nije tačan. Autor je kod sastavljanja citiranog mjesta imao pred sobom mjesto, koje nalazimo u Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovom Systemu, V. izd. § 106. str. 263., redak 1—4., odn. note 15) i 16)., ali je, čini mi se, nešto previdio. Tamo se naime ne kaže, da se vladajuće mišljenje oslanja na analogiju §-a 869. in fine, već se kaže, da se oslanja na principe, na kojima se osnivaju §§ 869. i slijedeći. Spomenuto mjesto Krainz-Pfaff-Ehrenzweiga glasi ovako: »Nach der herrschenden Lehre rechtfertigt den Irrtum im Beweggrunde im Falle des Betruges die Anfechtung des Vertrages. Sie beruft sich dafür auf das gemeine Recht, auf die Gesetzanalogie, auf die Rechtsanalogie 16) oder auf die Schadenersatzpflicht des Betrügers.« Da se rastumači, u kojem se smislu za potkrijepljenje tvrdnje, da zbog bludnje u motivu možemo u slučaju prevare ugovor pobijati, pozivaju i na pravnu analogiju, stavljena je kod riječi »Rechtsanalogie« nota 16), koja glasi: »Das den §§ 869 f. zu Grunde liegende Prinzip: Pfersche S. 160.« (§§ 869 f. znači: § 869. i slijedeći, njem. »folgende« a ne § 869. in fine). Pfersche kaže naime u svojoj monografiji: Die Irrthumslehre des österr. Privatrechts (1891), na str. 159. i sl. ovo: »Alles das weist darauf hin, dass es auf einem Übersehen der Redactoren .... beruhen muss, wenn nicht in allen Betrugsfällen die Ungültigkeit des Vertrages ausgesprochen wurde. Wir sind aber berechtigt, dieses Übersehen zu verbessern, indem wir Verfügungen in §. 869 f. nur als die nicht ganz vollständigen Consequenzen eines allgemeinen Prinzips ansehen und dieselben in Bezug auf den Betrug aus jenem im Gesetz zweiffellos verkörperten Prinzip, welches das preussische Landrecht I. 4, §. 84 dahin formulirt: »Auf keinen Fall kann der, welcher einen Irrthum wissentlich und vorsätzlich veranlasst hat, daraus ein Recht erwerben.«

U § 84., gdje je govor o uplivu vremena na pravne odnošaje, preuzet je tekst Spevčevih skripata (Opći dio, § 78., str. 219.—220.), koji više ne odgovara u svemu današnjem pravnom stanju. Tako čitamo na str. 142., al. 2., da je za djelatnu sposobnost važna godina 24., a za proglašenje mrtvim godina 80., što naravno danas više ne stoji. (Zakon o punoljetstvu od 31. VII. 1919. i zakon o proglašenju mrtvim od 13. IV. 1918.).

Na str. 168., al. 1. kaže se ovo: »Pod pravom posjeda razumijeva se istiniti posjed (o tom što je istiniti posjed vidi kod dosjelosti) u koliko su s njim skopčane dosjelost, publicianska tužba ili sticanje stvarnog prava (§ 319., rubrika §§ 322. i 321.)«. — Ovo nije tačno. Možda je citirano mjesto imalo biti udešeno prema Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovom Systemu, IV. izdanje, § 168., str. 487., odn. V. izdanje § 170. str. 460., gdje

Digitized by Google

se tumači, što to znači »Besitzrecht« u ogz., pak se kaže: »Darunter ist zu verstehen der rechtmässige Besitz, insofern mit ihm Ersitzbarkeit, publizianische Klage und Vermittlung des Erwerbes dinglicher Rechte als Wirkungen verbunden sind (§ 319. R. R. zu §§ 231, 322 ABGB.). — Ako je autor imao pred sobom ovo mjesto, onda je krivo preveo izraz »der rechtmässige Besitz« sa »istiniti posjed«. »Istiniti posjed« je prijevod njem. izraza »der echte Besitz«, a to je terminus, koji zakon u §-u 1464. označuje posjed stečen valjanim načinom (nec vinec clam, nec precario). Izraz »der rechtmässige Besitz« glasi u hrv. prijevodu: «posjed zakonit«, a takav je onaj posjed, koji se osniva na valjanom naslovu (§§ 316. i 1461. ogz.). Nešto drukčije tumači značenje izraza »Besitzrecht« Ehrenzweig u svom sistemu (VI. izdanje Krainz-Pfaffovog Systema), § 170., gdje kaže, da se pod tim razumijeva »der rechtliche und echte (fehlerlose) Besitz... insofern... (dalje kao i u prijašnja dva izdanja Krainz-Pfaffovog Systema).

U §-u 104 knjige na str. 169., redak 9. stoji, da nije moguća t. zv. compossessio plurium in solidum, a iza toga je dodano u zagradi »kao što je moguć dominium plurium in solidum«. — U Spevčevim skriptama, iz kojih je inače čitav tekst §-a 104. gotovo doslovce (nešto skraćeno), preuzet (Vidi: Spevec, Stvarna prava § 5., str. 46.—52.), nema nigdje rečeno, da je dominium plurium in solidum moguć. U svojoj pak monografiji: Pravo posjeda itd. (izašloj g. 1895.) kaže Spevec na str. 79., al. 1., da je našem pravu poznato samo suvlasništvo na idealne dijelove. — Vjerojatno je da se u spomenutome mjestu knjige dra. Čepulića radi o štamparskoj ili redakcionoj pogrješci, jer taj dominium plurium in solidum osim na spomenutom mjestu nije nigdje više spomenut. Ako to nije takva pogrješka, onda bi trebalo negdje razložiti pojam i pravne odnose kod tog dominiuma plurium in solidum[7]) tim više, što inače u pravnoj literaturi, koja se tiče našeg pozitivnog civilnog prava, ne nalazimo zastupanog mišljenja, da je takav dominium po našem pozitivnom civilnom pravu moguć.

Na str. 169., redak 8. odozdo stoji, da se posjednik prava ne može služiti samoobranom, već samo posjedovnom tužbom. — Ovako je rečeno i u Spevcu, Stvarna prava, § 5. str. 50. No bit će, da je ta rečenica u Spevčevim skriptama nepotpuna, t. j. da na predavanju prof. Spevec nije rekao, da je samoobrana kod posjeda prava uopće isključena. U tome nas mišljenju potkrjepljuje to, što u spomenutoj već Spevčevoj monografiji »Pravo posjeda« čitamo na str. 60., al. 3. ovo: »Obrana držanja pripada ne samo posjedniku stvari, nego i posjedniku prava, gdje posjednik drži stvar, dakle u slučajevima posjeda porabe. Najamnik npr. ne mora trpjeti, da iznajmitelj ulazi u njegov stan, osim koliko je nužno za popravke«. Pa i u samim skriptima na jednom drugom mjestu (str. 151.) stoji ovo: »Posjednik stvari, koji ima detenciju može se sigurno poslužiti samoobranom protiv svakoga, koji vrijeđa njegovu detenciju, te može povredu odbiti silom, makar ne bio u nuždi. Isto tako to može činiti posjednik prava, koji ima detenciju potpunu kao i posjednik stvari. Naprotiv posjedniku služnosti ne pristoji pravo samoobrane protiv posjednika poslužnog dobra, jer je taj posjednik stvari, a kao takav ima samoobranu« (Isp. nadalje: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. V., § 189., str. 498., Randa,

[7]) Je li to možda tzv. »skupno vlasništvo« (Gesamteigentum, Eigentum zur gesamten Hand) germanskoga prava, gdje nema idealnih dijelova, ili je to posebna vrst zajedničke svojine kod kućnih zadruga?

Digitized by Google

Besitz. str. 157. i 800., Demelius, Grundriss des Sachenrechtes. str. 9. i 10., Pfersche. Grundriss des Sachenrechtes, § 23. I. al. 3.).

Na str. 179. pod II., gdje je govor o stjecanju posjeda posesornim konstitutom, kaže se, da se taj sastoji »u očitovanju dosadanjeg posjednika stvari da će stvar od sada posjedovati u ime drugoga komu je ustupljena«. Autor se ovdje nije tačno držao teksta §-a 428. ogz., po kojem treba, da »onaj, koji otudjuje stvar, izjavljuje na dokazljivi način svoju volju, da će u naprijed držati stvar u ime primaoca«. Ovaj »dokazljivi način« izjave volje bitna je potrepština pos. konstituta po našem zakonu, pa ju za to treba istaći. Isp. npr. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. V., § 175., str. 483., gdje se iz navedenih riječi zakona izvodi, da za prenos posjeda ne bi bila dovoljna izjava u četiri oka. Pfersche, Sachenrecht (1893.), str. 186. traži pače, da se konstitut sklopi pismeno ili pred svjedocima ili da se učini za treće vidljivim time, da se stvar obilježi.

Na str. 180. glasi prva rečenica zadnje alineje: »Volja derelinkvirati stvar može se očitovati i konludentnim činima na pr. time, da stvar što smo je kupili odmah od kupca primimo u najam«. Ovdje je riječ »kupili« metnuta očitom zabunom mjesto »prodali«. (Vidi: Randa, Besitz str. 591. dolje).

U §-u 126., al. 3., str. 194. i 195. govor je o tom, kako mnogi noviji pisci drže, da kod suvlasnosti nije podijeljeno ni pravo ni objekt, nego vrijednost objekta, a toga da je mnijenja i Windscheid. To je preuzeto iz Spevca, Stvarna prava, § 17., str. 202., ali je izostavljen daljnji Spevčev navod na str. 203., da Windscheid u 7. izdanju (svog udžbenika pand. prava) od g. 1891. odustaje od svog prijašnjeg nazora i kaže »da dioba znači to, da se ima označiti mjera onog, što ovlašteniku pristoji od stvari same, nadalje dio onog, što ima da prinosi za trošak stvari«. (Isp. u ostalom: Windscheid. Lehrbuch des Pandektenrechts, 7. izdanje, § 142., str. 403. i nota 10.).

Na str. 211. govori se o položaju onoga, kome su nekretnine u svrhu prenosa vlasnosti fizički predane doduše, ali prenos prava vlasnosti nije proveden u gruntovnim knjigama. U svome se prikazivanju autor drži u glavnom Derenčinovoga Tumača k općemu austr. građjanskomu zakoniku (knjiga druga, str. 268.—274., odn. bilj. 34.). — Kako je pitanje i od teoretske i od velike praktične važnosti, a još ni danas nije ni u teoriji ni u praksi konačno riješeno, — bilo bi dobro na tom mjestu upozoriti na vrlo različita mišljenja zastupana glede toga pitanja u literaturi. (Vidi o različitim mišljenjima o tom spornom pitanju: »Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. V., § 224., Ehrenzweig. System. § 224. Glede naše domaće judikature: plen. rješidba stola sedmorice od 6. VI. 1920. br. 21. priopćena u Mjesečniku od g. 1921., str. 285. i o njoj članak Dra Većeslava Dobrovolnya u Mjesečniku 1923. s. 63. pod naslovom: Sticanje vlasnosti nekretnina.

Na str. 212. pod II. govori autor o tome, kakve će pravne posljedice nastupiti, ako onaj, tko je bez valjana titula uknjižen, svoje tobožnje knjižno pravo otudji komu drugomu, pak, držeći se najprije Krainz-Pfaff-Ehrenzweiga, V. izd. § 225. II. (str. 638), kaže ovo: »Otudji li onaj, koji je bez valjana titula uknjižen, svoje tobožnje knjižno pravo (bolje: tabularni posjed) komu drugome potonji ne će steći vlasništva u koliko nije radio pouzdanjem u javne knjige (§ 442. in fine)«. Iza toga, držeći se Derenčinovoga Tumača (knjiga druga, str. 317. i 318.) nastavlja ovako: »No dobra će se vjera onoga, koji radi pouzdanjem u javne knjige štititi samo onda,

Digitized by Google

t. j. samo onda će se priznati pravovaljanost i nepobitnost njegove uknjižbe, ako je odluka dozvoljujuća nevaljanu uknjižbu njegova neposrednog prednika bila dostavljena u vlastite ruke onoga, koji je uknjižbom u svojim pravima povrijedjen, a nije proti istoj odluci uložio u zakonitom roku (14 do 30 dana, § 143. gr. r.) utok, ili nije podigao tužbe radi ništetnosti uknjižbe ishodiv istodobno zabilježbu parnice. Ako pak ta odluka (dozvoljujuća nevaljanu uknjižbu stečnikova neposrednog prednika) nije bila dotičniku dostavljena, tada nema mjesta zaštiti stečnikove dobre vjere, te će uknjižba prava vlasništva na njegovo (stečnikovo) ime postati pravovaljana i nepobitna tek izminućem triju godina, ako u tom roku ne bude interesent, nepravilnom uknjižbom povrijedjen, ustao brisovnom tužbom.«

Ne smatram osnovanom gornju tvrdnju, da se uknjižba trećeg stečnika dobre vjere ne će moći pobijati, ako je odluka dozvoljujuća nevaljanu uknjižbu njegova prednika, bila dostavljena onome, tko je tom uknjižbom u svojim pravima povrijedjen, a taj se nije u zakonitom roku poslužio utokom, niti podigao tužbu te istu dao zabilježiti. To je propis austrijskoga gruntovnoga zakona od 25. VII. 1871., § 63., a u našem grunt. redu tog propisa nema. Ne praveći nikakove razlike (kao austr. grunt. zakon u §-u 63.) izmedju slučaja, gdje utočni rok još nije prošao i slučaja, gdje već jest prošao, § 150. našeg grunt. reda dopušta dizanje brisovne tužbe i protiv singularnoga sukcesora, koji je u svoju korist stekao upis pouzdavajući se u gruntovnicu, ako još nije prošao rok od tri godine dana, računajući od vremena podnesene one molbe, na koju je odredjena bila uknjižba, za koju se ište da bude izbrisana (t. j. ona nevaljana prednikova uknjižba). Ovako shvaća odredbu §-a 150. gr. reda i dr. Košutić u svojoj knjizi: Gruntovno pravo (g. 1910.), na str. 258. zadnja al. i na str. 260. al. 3., te dr. Dimitrijević u svojoj raspravi: Brisovne tužbe grunt. reda itd. (Mjesečnik g. 1904.) na str. 671. i sl. te na str. 754. i sl. Isto takvo shvaćanje propisa našega gr. reda nalazimo i kod Adlera, Das Publicitäts-Prinzip im österr. Tabularrechte (g. 1899.), str. 142. U svome razlaganju, kako se od načela o. g. zakonika, da samo ona uknjižba radja pravom, koja je matrijalno-pravnovaljano fundirana, pošlo kasnije dalje k načelu, da se zaštita javne vjere pruža i glede onih uknjižba, koje su već od početka bile nevaljane, govori Adler najprije o ugarskom gr. redu (a to je isti, koji i naš), pak kaže obzirom na taj grunt. red: »Allerdings ist der Rechtserwerb, wenn die Eintragung des Auctors ursprünglich ungültig war, nur dann ein gesicherter, wenn sich der Erwerber im guten Glauben hinsichtlich der Giltigkeit dieser Einverleibung befunden und wenn ferner seit der Überreichung des Gesuches um die Eintragung des Auctors mindestens ein Zeitraum von 3 Jahren verstrichen ist, ohne dass der Bestreitungsberechtigte eine bücherliche Streitanmerkung erwirkte (§ 150).« Baš zato, što naš gr. red u svomu §-u 150. nije u zaštićivanju dobre vjere pošao onako daleko, kao austr. gr. zakon u svom §-u 63., kaže Adler da je naš gr. red onu novotu o zaštićivanju javne vjere donio »bojažljivim načinom« (schüchterner Weise).

Posebne napomene moram iznijeti glede onoga, što je u knjizi rečeno o zastari tužbe, kojom se pobija nevaljana gruntovna uknjižba:

Na str. 212. pod II., al. 3. čitamo ovo: »Brisovna tužba onoga, koji je povrijedjen uknjižbom stečnika zle vjere, t. j. onoga, koji je za nevalja-

Digitized by Google

nost uknjižbe svog neposrednog prednika znao, ili uporabom obične pomnje mogao doznati, ne zastaruje (§ 148.—155. gr. r.)«.

Isporedimo li ovo mjesto s dva ranija mjesta, gdje je također govor o brisovnim tužbama, vidjet ćemo, da je ovdje u pitanju zastare brisovne tužbe protiv trećih osoba, kojih se upisi temelje na ranijem nevaljanom upisu, a nisu svog upisa stekle pouzdanjem u gruntovnicu, zauzeto stanovište protivno onome, koje je zauzeto u pitanju zastare brisovne tužbe protiv osoba, koje su stekle »prava« neposredno nevaljanim upisom. Na str. 141., al. 2. te na str. 210., al. 3. rečeno je naime, da protiv ovih osoba brisovna tužba zastaruje.

Ne znamo, koja bi bila ratio juris, da onaj, tko je stekao »pravo« neposredno nevaljanom uknjižbom, bude u boljem položaju, nego li onaj, tko je na temelju te nevaljane uknjižbe stekao u svoju korist daljnju uknjižbu (izuzevši, razumije se, slučaj, da je taj dalnji upisanik radio u dobroj vjeri.[8])

Na kraju cit. mjesta (str. 212.), gdje je rečeno, da bris. tužba protiv trećeg stečnika zle vjere ne zastaruje, navedeni su u zagradi §§ 148.—155. gr. reda. No pozivanju na te §§-e nema ovdje mjesta. U navedenim §§-ima nema nijedne ustanove, koja bi spomenutu tvrdnju opravdavala. § 150. gr. r. odredjuje, da će se iza izminuća roka od 3 godine dana računajući od vremena podnesene one molbe, na koju je odredjena pobijana uknjižba, protiv trećih osoba dosuditi brisanje samo onda, ako se one ne nalaze u dobroj vjeri glede ove uknjižbe«. Da li pak tužba protiv takvih trećih osoba uopće zastaruje, to nije ni u ovom ni u kojem drugom od citiranih §§-a rečeno.

Spomenuo sam, da autor na dva druga mjesta zauzima stanovište, da protiv onih osoba, koje su stekle »pravo« neposredno nevaljanom uknjižbom (dakle ne tužba protiv kasnijih upisanika), zastaruje. Ali i između ta dva mjesta ima razlika. Jer dok na str. 141. kaže, da ta tužba zastaruje »u običnom zastarnom roku, što ga odredjuje o. g. z. i § 149. gr. r. (t. j. za 30[9]) god.)«, — kaže na str. 210., da ona zastaruje »po ustanovama općeg gradj. zakona o zastari, na pr. 3 godine, ako je unos usljedio na temelju ništave oporuke (§ 1487.), (§ 149. gr. r.)«.

Bez obzira na taj nesklad treba primijetiti, da § 149. gr. r., na koji se oba mjesta pozivaju, ne samo da uopće ne postavlja nikakav rok za zastaru ove brisovne tužbe, nego uopće ne spominje zastaru tužbe, već kaže, da se »trajanje prava tužbenoga ima prosudjivati po ustanovama općega gradjanskoga zakonika«. Ova zakonska odredba ne upućuje onako, kao § 62. austr. gr. reda, na ustanove gradj. zakonika »o zastari«. To pak nije bez važnosti. Jer, dok stilizacija §-a 62. austr. gr. reda dopušta dvojbu o tome, da li su za trajanje bris. tužbe mjerodavne samo ustanove ogz. o zastari u užem smislu ili i ustanove ogz. o dosjelosti, to stilizacija §-a 149. našeg gr. reda, koja glede pitanja trajanja tužbenoga prava upućuje posve općenito na ustanove općega gradj. zakonika, ne dopušta

[8]) Osvjedočen sam da autor, govoreći o zastari bris. tužbe protiv onoga, tko je neposredno stekao u svoju korist nevaljanu uknjižbu, nije mislio reći, da protiv tog upisanika tužba samo onda može zastarjeti, ako je svoju uknjižbu stekao u dobroj vjeri; jer za zastaru tužbe je dobra ili zla vjera irelevantna. (Vidi: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. V, § 223., str. 627., br. 8 in f.; Schiffner, Lehrbuch d. österr. allg. Civilrechtes, § 146, in f.; Maurović, Nacrt predavanja, § 103., al. prva).

[9]) Vidi na str. 812. medju ispravcima knjige.

Digitized by Google

dvojbu o tome, da se imaju uzeti u obzir i ustanove ogz. o tabularnoj dosjelosti[10]). To je važno zbog toga, jer postoji jedno mišljenje, da zastari same brisovne tužbe s gledišta ogz. redovno nema mjesta. Krainz tvrdi naime da je brisovna tužba s gledišta ogz. prejudicijalna tužba (nulitetna tužba), a takve tužbe redovno nisu podvrgnute zastari. Izuzetak čine tužbe glede ništavosti ugovora zbog sile ili prevare, koji, izostane li pobijanje, konvalesciraju (§ 1487.)[11]). Pristanemo li uz to mišljenje, da brisovne tužbe redovno ne zastaruju, dolazimo do rezultata, da nevaljani gruntovni upis onoga, tko ga je stekao u dobroj vjeri može postati pravovaljan, jer, ako sama brisovna tužba ni protiv njega ne zastaruje, ipak njegov upis konvalescira nakon 30—40 godina tabularnom dosjelošću po §-u 1477. ogz.

Ovo, što je rečeno o trajanju tužbenog prava protiv onoga, tko je stekao »pravo« neposredno nevaljanim upisom, vrijedi i glede pitanja trajanja tužbovnog prava protiv kasnijeg upisanika, ako svoga upisa nije stekao pouzdanjem u gruntovnicu.

Na koncu spominjem, da je protuslovlju i nejasnoćama, koje opažamo u knjizi, kad usporedimo navedena mjesta, gdje je govor o bris. tužbama, po mome mišljenju krivo to, što se je autor, ako se ne varam, na svakom od tih mjesta pomagao drugim vrelom, i to: na str. 141. Spevčevim skriptama, Opći dio, Dodatak §-u 77., str. 218., nadalje na str. 210. Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovim Systemom, izd. V., § 223. i napokon na str. 212. Derenčinovim Tumačem, knjiga druga, str. 318.

(Svršit će se). *Dr. Mladen Pliverić.*

Pravosudje.

Gradjansko.

Pobijanje osude obraničkoga suda u sarajevskoj trgovačkoj i obrtničkoj komori po propisima bos. grpp.

Rješenje vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu od 13. siječnja 1925. br. 4543/gr.

Obranički sud trgovačke i obrtničke komore u Sarajevu na tužbu P. F. i M. K. iz L., protiv A. E. iz L. radi 254.000 K. spp. izrekao je osudom od 6. srpnja 1923. broj 53/O. S., da ima tuženi A. E. platiti tužiocima 32.000 Din 83 p. spp.

Tu je osudu obraničkoga suda pobijao A. E. iz razloga navedenih u sedmoj glavi bos. grpp. tužbom, predanom travničkomu okružnomu sudu, protiv P. F. i M. K. Tuženici P. F. i M. K. prigovorili su na okružnom sudu, da redovni sud nije nadležan, da rješava pomenutu parnicu, jer da je po smislu pravilnika za obranički sud u sarajevskoj trgovačkoj i obrtničkoj komori za pobijanje obraničke osude nadležan jedino obranički sud. O tome je prigovoru prvi sud proveo posebnu raspravu, pa je zaključkom odbio prigovor nenadležnosti, jer da obranički sud može svoju odluku pobiti samo iz jednoga u

[10]) Vidi o tom u citiranoj raspravi dra. Dimitrijevića, str. 670 i sl.

[11]) Vidi Krainz-Pfaff System 2. izdanje, § 226., nota 35. i § 152. tač. 1. Protiv mogućnosti zastare same bris. tužbe i Dr. Dimitrijević, l. c., str. 671. bilj. 20.

Digitized by Google

pravilniku taksativno navedenoga razloga, — naime ako sud nije hotio stranke da sasluša, a iz drugih razloga, da se osuda može pobijati po odredbama grpp. tužbom pred redovnim gradjanskim sudom. Pošto se u tužbi navode i drugi razlozi, predvidjeni u sedmoj glavi bos. grpp., a ne samo razlog citiran u pravilniku, da je dosljedno redovni sud za parnicu nadležan.

Protiv toga zaključka okružnoga suda dali su tuženici utok na v r h o v n i s u d, a ovaj je riješio svojim rješenjem od 13. siječnja 1925. br. 4543/gr., da se utok odbija i napadnuti zaključak okružnoga suda potvrdjuje iz ovih razloga: »Napadnutim zaključkom odbio je prvomolbeni sud prigovor utočitelja protiv nadležnosti suda iz razloga, što smatra, da je u smislu § 24. pravilnika za obranički sud trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu taj obranički sud doduše nadležan, da riješi i o tužbi na ukinuće obraničke osude, ako se ukinuće traži iz razloga predvidjenih u samom pravilniku, ali da je za takovu tužbu nadležan redoviti sud, ako se ukinuće obraničke osude traži iz razloga, koji nisu predvidjeni u tom pravilniku, a predvidjeni su u gradjanskom parbenom postupniku. Ovo se gledište ne može prihvatiti već iz toga razloga, što je nedosljedno. Za rješenje pitanja, o kome se ovdje radi, može se zauzeti samo jedno od ovih dvaju gldišta: Ili će se smatrati, da je pravilnik »lex specialis«, koji derogira grpp., a u ovom slučaju može se samo po njegovim odredbama odlučiti, iz kojih se razloga može tužiti na ukinuće obraničke osude i koji je sud nadležan za takovu tužbu; — ili će se uzeti, da pravilniku ne pripada snaga zakona, onda se može tražiti ukinuće obraničke osude i koji je sud za to nadležan.

Za prosudjivanje pitanja, da li pravilniku pripada snaga zakona, mjerodavan je propis §-a 2. B. slovo c.) zakona o osnutku i organizaciji trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu od 2. siječnja 1909. Ovaj propis veli, da je medju ostalim zadaća trgovačke i obrtničke komore i to, da po ugovoru stranaka odlučuje kao obranički sud »d r ž e ć i s e p o s e b n i h p r o p i s a, š t o s e n a t o o d n o s e.« Posljednji pasus ne može imati drugoga značaja nego taj, da posebni propisi, koji postoje u obraničkim sudovima, treba da vrijede i za obranički sud trgovačke i obrtničke komore. Pošto takovih posebnih propisa grpp. nema, vrijede propisi grpp. i za taj obranički sud i stoga spomenutomu pravilniku ne pripada karakter »lex specialis«. Činjenica, što je taj pravilnik odobren rješenjem bivšeg c. i kr. zajedničkoga ministarstva financija, ne mijenja ništa na stvari, jer se takovim rješenjem nije mogao preinačiti zakon.

Prema tome ne mogu vrijediti oni propisi pravilnika, koji se protive prinudnim propisima grpp., a nema sumnje, da su propisi grpp. o tome, da se iz razloga spomenutih u § 429. grpp. može putem tužbe tražiti ukinuće obraničke osude i da je za takovu tužbu isključivo nadležan redoviti sud, koji bi inače bio nadležan za taj spor (§ 430. grpp.), prinudne prirode (lex cogens). Obzirom na to pokazuje se prigovor tuženih protiv nadležnosti okružnoga suda u Travniku u zakonu neosnovanim, pa je iz tih razloga trebalo i utok protiv gore spomenutoga zaključka okružnoga suda kao neosnovan odbiti«.

Primjedba. — Razlozi vrhovnoga suda čine mi se manjkavima i stoga njegovo rješenje ne uvjerava. Vrhovni sud ne navodi razloga, zašto riječi »držeći se posebnih propisa, što se na to odnose« ne mogu imati drugoga značenje nego to, da posebni propisi, koji postoje u obraničkim sudovima, treba da vrijede i za obranički sud sarajevske trgovačke komore. Ne navodi ni to, gdje su

Digitized by Google

naročiti obranički sudovi, za koje važe posebni prosisi, a i sam naglasuje, da posebnih propisa za druge obraničke sudove nema. — Odgovor i mnogo bolje razjašnjenje za nastalo pitanje nalazi se u motivima k pravilniku i u samome zakonu o organizaciji trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu. Ovomu je zakonu bila namjera, da se u krilu komore osnuje osebni obranički sud s posebnim pravilnikom u svrhu bržega, jednostavnijega i jeftinijega postupka, nego je u redovnim sudovima. Taj namjeravani pravilnik po svojem opsegu i sadržaju nije spadao u zakon o trg. i obrt. komori (komor. zakon). Za to je dano u §-u 2. komorskog zakona ovlaštenje, da komora izda pravilnik u formi posebnih propisa za obranički sud. To se moglo učiniti, jer je bilo dovoljno oslonca u sastavu komore, koja je kao javna na zakonu osnovana institucija davala dostatnih garancija, da se osudama obraničkih sudova ne će vrijedjati temeljna pravna načela. Drugo se pak po primjeru sličnih inozemnih sudova nije ni htjelo, odstupanja od propisa grpp. nisu bila isključena i zato mi se ne čini točno pozivanje na § 429. grpp. kao na prinudnu odredbu. Toga je mišljenja bilo očito i bivše c. i kr. ministarstvo financija, kada je pravilnik naročito odobrilo, imajući uporišta u § 2. cit. komor. zakona, kako je ono odobravalo i mnoge druge naredbe sa snagom zakona, što sigurno ne bi učinio, da nije pravilnik bio osnovan sa samome zakonu. Stoga držim, da bi bilo ispravnije dati citiranim riječima §-a 2. komor. zakona značaj zakonskoga ovlaštenja (t. zv. Ermächtigungsgesetz), da se izda pravilnik sa snagom naročitoga zakona. — Toliko, što se tiče pravne strane. Drugo je s primjenom pravilnika u praksi. U praksi bi imalo izloženo shvaćanje vrhovnog suda, koje zastupa u rješenju jedan senat, teških posljedica ne samo za instituciju obraničkoga suda komorinoga, nego i za parničare, koji bi se podvrgli obraničkome sudu, ako bi to shvaćanje senata prihvatio i plenum. Ali tu ima riječ sarajevska trgovačka i obrtnička komora!

Priopćio: **Julijan Čukac,** sudbeni nadsavjetnik u m. (Travnik).

Iz upravne prakse.

Povraćaj takse na osnovu odustaje od tužbe.

Rješenje Generalne direkcije posrednih poreza od 30. siječnja 1925. br. 3283.

Napomena 2. k T. Br. 174 zakona o taksama odredjuje: »Kada se spor svrši poravnanjem do prvog ročišta, odredjenoga za presudjenje glavne stvari, a kod sporova po kratkome postupku prije donošenja rješenja o osudi ili odbijanju, ili kada se u tome roku odustane od tužbe i odustanak uvaži, vraća se polovina takse iz T. Br. 173 i 174.«

»Poravnanje do prvoga ročišta« znači dakle, da se poravnanje n a k o n prvoga ročišta ne uvažuje, te ako je spor poravnan n a k o n prvoga ročišta, ne pripada stranci pravo na povratak takse. Dvojba bi mogla nastati jedino o tome, da li pristoji pravo na povratak takse i onda, ako se spor poravna na samom prvom ročištu, i to samo onda, kad bi se polagala veća važnost na same riječi nego li na sadržaj. Medjutim u bagatelnom postupku pristoji pravo na povratak polovice takse onda, ako se spor poravna »prije donešenja rješenja o osudi ili odbijanju«.

Ovdje iznosim jedan slučaj, kako je to pitanje riješeno u praksi.

Zadruga P. iz D. podigla je kod kot. suda u P. proti S. L. iz P. tužbu radi smetanja posjeda, primlj. 27. kolovoza 1924. br. 4921/gr. M. 175 — 1924. — Sud

Digitized by Google

je odredio raspravu na licu mjesta za 30. kolovoza 1924. Medjutim je tuženi došao na sud istoga dana i izjavio zapisnički, da priznaje navode tužbe i moli, da sud ne bi izišao na lice mjesta. — Sudac doista nije izišao na lice mjesta, ma da je povjerenstveni predujam bio položen, i uputi tuženoga na tužiteljicu radi poravnanja. — Poravnanje je uspjelo i obje su stranke sporazumno podnesle dana 2. rujna 1924. molbu pod br. 5047/gr., kojom saopćuju sudu vansudno poravnanje i da tužiteljica temeljem toga odustaje od tužbe, koja je sada postala bespredmetnom, te mole, da sud primi na znanje odustaju od tužbe.

Sud je ovu odustaju od tužbe primio na znanje odlukom od 8. rujna 1924. br. 5047/gr. — dakle prije nego li je uopće došlo do rasprave tužbe i prema tome »prije donošenja rješenja o osudi ili odbijanju«.

Na molbu tužiteljice za povratak polovice takse izdala je General. direkcija posrednih poreza svoje rješenje od 30. siječnja 1925. br. 3283., kojim se molba odbija kao neumjesna s razloga, što se moliteljica poravnala vansudno, a ne sudbeno, u kojem bi slučaju imala pravo na povraćaj«.

Priopćio dr. Josip Nemec, odjetnik u Petrinji.

Društvene vijesti.

Predavanja, koja su bila najavljena u prošlome broju, bila su i održana — osim onoga prof. dra. Polića, za koje smo rekli, da će biti u vrijeme, koje još ne možemo za sada odrediti. Sva tri predavanja bila su dobro, čak vrlo dobro posjećena, ali više od studenata pravnoga fakulteta nego li od samih članova Pravničkoga društva. Mar predavača i vrijednost njihovih predavanja zasluživali bi ipak veću pažnju članova. Predavanju dra. L. Hönigsberga o zakonu o štampi sa stanovišta pravne prakse prisustvovalo je i dosta nepravnika, napose novinara. Njegovo predavanje kao i ono dra. Mir. Vranića — koji je kao predavač u našem društvu prvi put nastupio i odmah se dostojno afirmirao — o kažnjavanju homoseksualnih čina priopćit ćemo u jednom od slijedećih brojeva. Predavanja dra. S. Franka, dra. S. Zuglie i dra. D. Tončića bila su resumé rada na kongresu pravnika, te se nalaze u ovom broju.

Pravnički Kongres. Stalni odbor Kongresa, izabran na njegovoj glavnoj skupštini dne 20. rujna o. g, sastat će se dne 13. prosinca u Ljubljani na prvu sjednicu. Dnevni red je obilan. Jedna od njegovih točaka glasi: »Je li dovoljno, da se članovi stalnoga odbora sami pobrinu iz svoje najbliže okolice za referente i referate za Kongres, pa da ih prijave plenumu stalnoga odbora, ili da se u tu svrhu učini nešto više?« — O tečaju i rezultatima sjednice javit ćemo u slijedećem broju.

Dr. Josip Šilović, član odbora Pravničkoga društva, bivši mnogogodišnji urednik »Mjesečnika«, jedan od najzaslužnijih i najaktivnijih uopće društvenih članova, slavio je ovaj mjesec 40-godišnjicu obilnoga i plodnoga rada. Ova je proslava bila spojena i s desetgodišnjicom djelovanja poznate dobrotvorne institucije »Narodna zaštita«, kojoj je dr. Šilović utemeljiteljem i od njezina postanka predsjednikom. U znak priznanja odlikovan je dr. Šilović za svoje velike zasluge prigodom jubilarne skupštine »Narodne Zaštite« redom sv. Save I. stepena Pravničko društvo ima napose mnogo razloga, da se srdačno pridruži svim onim brojnima iz naše države, koji su čestitali jubilarcu i zaželjeli mu još dug život i mnogo snage, da nastavi svoje djelovanje.

Digitized by Google

Svaštice.

Okružnica odjelenja ministarstva pravde u Zagrebu o zabrani pisaćim strojem pisanih prepisa za zbirku isprava. — Okružnicom odjeljenja pravde u Zagrebu od 21. listopada 1925. br. 23.141. naloženo je svim gruntovnim uredima, da ne smiju više primati pisaćim strojem pisane prijepise isprava za zbirku isprava, već da ti prijepisi moraju biti pisani perom i tintom. — Razlog tome navodi okružnica to, da navodno pismo pisano pisaćim strojem nije trajno, već da vremenom izblijedi i iščezne. — Čovjek doista ne može dokučiti odakle je odjelenje ministarstva pravde došlo do uvjerenja, da pisma pisana pisaćim strojem nisu trajna, da izblijede pače i iščeznu.

Razumije se, da će tada, ako se pismo, pisano na pisaćem stroju, izvrgne dugomu ležanju na zraku i svijetlu, naravno izblijediti, upravo tako, kako bi u takovu slučaju izblijedilo i pismo rukom, pače i tiskano.

Ovi pako prijepisi isprava, kojih se ova okružnica tiče po opredjeljenju svome ne bivaju izvrgnuti niti zraku, niti suncu, jer dolaze, čim budu riješeni, u posebnu knjigu i ormar, gdje se zatvoreni od zraka i svijetla čuvaju. Izblijediti bi mogli samo onda, kada bi ležali neriješeni na zraku i svijetlu. Ne treba dakle naredbe protiv pisaćih strojeva, nego treba da se uklone zapreke nerješavanju akata, jer ako se budu akti uredno i brzo rješavali, ne će ni jedan izblijediti.

Naredba, na koju se poziva ta okružnica, jest iz god. 1876., kada uopće nije bilo pisaćih strojeva. — Medjutim niti ova naredba ne odredjuje, da prijepisi moraju biti pisani rukom, niti zabranjuje prijepise na pisaćem stroju ili na kakovu budućem pomoćnom sredstvu za prepisivanje, koje će se sredstvo moguće iznaći, već odredjuje samo, da prijepisi imadu biti pisani čisto i čitljivo.

Suvišno je pako dokazivati, da je najčišće i najčitljivije pismo, pisano pisaćim strojem, i da ono imade nedvojbenu prednost baš radi čistoće i čitljivosti pred ma kakovim rukopisom. — Danas je pisaći stroj uveden ne samo u sve grane pravosudja i uprave, u sva nadleštva, nego i u privatni naročito trgovački saobraćaj, gdje se svuda pismo pisano pisaćim strojem ukazuje kao najbolje. — Svi su parnični akti, koli zapisnici kod suda, toli i podnesci stranaka, pisani pisaćim strojem, sve osude od prvoga do najvišega suda pišu se strojem, jer se ustanovilo, da je to najčitljivije i najčišće pismo, a uz to dolazi velika prištednja vremena kod prijepisa pisaćim strojem prema onome sa rukom.

Pa kad je pismo, pisano pisaćim strojem, dobro, pače najbolje za osude, za ministarska rješenja, za ukaze itd., kako to, da pismo pisano pisaćim strojem, nije dobro za prijepise isprava u gruntovnim stvarima, te se traži, da se isti moraju pisati rukom? To imade upravo toliko opravdanja, kao kada bi netko sada zabranio pisanje čeličnim perom i tražio, da se svako pismo mora pisati guščim perom.

Konačno kakova je sankcija te okružnice? Molba se u slučaju, da netko doprinese prijepise, pisane na pis. stroju, po toj okružnici nema odbiti, ali se imade zadržati izvorna isprava; ta je pako izvorna isprava u 90% slučajeva pisana opet pisaćim strojem! Ova je dakle okružnica očito jedna nezgodna i suvišna mjera, koja samo koči posao u gruntovnim stvarima, koji po naravi i svrsi svojoj treba da se odvija najbrže. Ona nema sasma nikakove opravdanosti ni shodnosti, a posljedica će joj biti ta, da će u zbirku isprava dolaziti mjesto jasnih, čitljivih, uniformnih, pisaćim strojem pisanih prijepisa isprava, prijepisi, pisani sa kojekakovim hieroglifskim rukopisima.

Digitized by Google

Ako je moguće bilo slučajeva, da su se za zbirku isprava doprinosile manje čitljive kopije prijepisa, pisanih pisaćim strojem, tada je valjalo narediti, da se za zbirku isprava imadu doprinositi prvi i potpuno jasni i čitljivi otisci, pisani pisaćim strojem, a nipošto nije trebalo općenito zabraniti prijepise, pisane pisaćim strojem, kako to čini ova okružnica bez valjano opravdanih razloga.

Zato se pouzdano nadamo, da će se okružnica o zabrani prijepisa pisanih pisaćim strojem, dokinuti, odnosno da će se ona preinačiti onamo, da se za zbirku isprava imadu odnosno mogu doprinositi prvi, jasno i čitljivo pisaćim strojem pisani, prijepisi.

Proslavu 1. prosinca uzela je ove godine u svoje ruke Narodna Odbrana u Beogradu, koja je kani na osobito svečani način proslaviti. Na proslavu pozvano je i naše društvo pa je ono delegiralo kao svoje zastupnike ovu gg.: predsjednika dra. Lad. Polića, potpredsjednika dra. Dušana Peleša, odbornika Vladimira Cesara i društvenog člana dra. Milana Kuglera.

Zakonska osnova o davanju dozvola za iskorišćavanje vodenih snaga prema članu 117. ustava. — Načelnik grada Zagreba g. arh. Vjek. Heinzel obratio se na naše društvo molbom, da mu dade mnijenje o rečenoj zakonskoj osnovi, koja se, dakako, tiče mnogo i interesa grada Zagreba. Društvo je izradbu mnijenja povjerilo svome članu profesoru na vis. tehn. školi dru. Josipu Belobrku. On je u zajednici s profesorom iste škole gosp. Riesznerom to mnijenje i izradio, pa to mnijenje priopćujemo u ovom broju. Naša je namjera bila, da gosp. Belobrk o toj temi održi predavanje, ali kako baš ovaj mjesec ima takovih poslova, koji ga svaki čas mogu pozvati, da privremeno izbiva iz Zagreba, nismo mogli stalno odrediti dan predavanja. Mislimo medjutim, da smo svoju dužnost ispunili i ovim priopćenjem mnijenja u društvenome organu.

Dar. Suci kot. suda u Vukovaru su sakupili i po g. Petru Radeki, predstojniku istoga suda, poslali D 92 kao dar Pravničkome društvu mjesto vijenca na odar pokojnog vukovarskog odvjetnika dra. Vase Stojanovića. — Prav. društvo zahvaljuje darovateljima uvjereno, da su oni pogodili način, kojim se odaje poštovanje pokojnicima iz pravničkih krugova.

Medjunarodno književno i umjetničko udruženje (Association litteraire & artistique internationale) ima gotovo u svim državama svoje nacijonalne sekcije, dok u Jugoslaviji takove još nema. Zato je nekoliko interesiranih udruženja u našoj državi (kao npr. Društvo hrvatskih književnika, Jugosl. novinarsko udruženje, Društvo inženjera, liječnika itd.) povelo akciju, da se učlane u spomenuto medjunarodno udruženje, pa da onda zajedno osnuju nacijonalnu sekciju. Toj se sekciji pridružilo i naše Pravničko društvo i tako postalo članom spomenute medjunarodne asocijacije. Zadatak će nove sekcije biti vrlo aktuelan, jer naša država nema u svim svojim pokrajinama uzakonjenu zaštitu autorskoga prava, a sada se baš radi na tome, da dodjemo do jedinstvenoga takova zakona. Razumije se, da naše društvo nije smjelo od takove akcije ostati daleko.

Spomenuto medjunarodno udruženje osnovano je god. 1878. u Parizu, a svrha mu je, da u svim državama širi ideju što punije zaštite autorskih prava za književna i umjetnička djela.

Ispravi! U članku: „Sistem općeg privatnog prava", otisnutom u predjašnjem (10) broju, ima se 1. redak na str. 453., koji u istoj alineji opetovano dolazi, ispustiti i mjesto njega staviti prigodom prelamanja ispali redak: „bio odštampati svoja predavanja. Tko je iole poznavao prof."

Predjašnji (listopadski) broj označen je na naslovnoj stranici ispravno sa brojem 10, a pogrješno sa „studeni", mjesto „listopad."

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 12
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
PROSINAC 1925.

Pedeset godina Pravničkog društva.

Napisao dr. Ivo Politeo, odvjetnik i tajnik Pravničkoga društva u Zagrebu.

Društva se radjaju, žive i ne umiru. Ne moraju bar umrijeti. Ona su kao amanet djedova, koji ovi namjenjuju potomcima, da ga jednakom ljubavlju goje sinovi, unuci i unuci od unuka; kao fideikomis, što prelazi od generacije na generaciju, da bude živa veza izmedju mrtve već prošlosti, žive sadašnjosti i budućnosti, koja će tek da dobije život. Osnovana od vrijednih otaca mogu društva da budu napuštena ili usmrćena samo od nevrijednih, rasipnih sinova ili potomaka. Ali ako vrijedne naslijede vrijedni; ako baštinu preuzetu iz staračkih nemoćnih ruku preuzmu mlade, radine, jake ruke; ako sinovi shvate intencije otaca i pregnu s ljubavlju, da ih nastave provadjati, — onda i društva preživljuju osnovatelje, onda su ona na putu do relativne bar neumrlosti.

Od pravničke generacije sedamdesetih godina prošloga vijeka živi još malo tko; od onih pak, koji su napose osnovali naše Pravničko društvo god. 1875., teško da je tko još preostao. Ipak — Pravničko društvo, osnovano pred pedeset godina, živi još danas. Slijedeći zakon sviju organizacija s vrijednim ciljem i s vrijednim radnicima, ono je preživjelo eto svoje osnovatelje da vierojatno preživi i one, koji dočekaše njegovu pedesetgodišnjicu.

1925.-ta godina jest, dakle, jubilarna godina Pravničkoga društva. Ipak, taj jubilej ostao je — bar dosad — bez glasne proslave. A jubileji bez proslave — kod nas su rijetkost, čak više odnosno manje nego rijetkost. Kod nas se institucije i ljudi hvataju često i petgodišnjice ili tridesetpetgodišnjice, i to ne samo života ili opstanka, već bilo česa, da im to bude titulus proslave, pa može zato biti donekle i neshvatljivim anahronizmom, kada ovakov rijedak i doista proslave dostojan dogodjaj — jer rijetko koje hrvatsko društvo živi već punih pedeset godina — prodje sasvim tiho nezamijećen. Tome je potrebno objašnjenje.

Upravni odbor Pravničkoga društva potpuno je sebi svijestan značenja činjenice, da društvo navršuje ove godine pedeset godina svoga rada. Uz tu svijest imao je i namjeru da jubilej proslavi. Ali kako? Prvi jubilej, pred dvadesetpet godina, bio je proslavljen iz-

Digitized by Google

danjem omašne Spomen-knjige, i stvarnoga kazala te svečanom skupštinom i banketom. Za ovo dvoje potonje bilo bi još nekako lako, ali samo ovakova proslava bez nečega stvarnijega, ozbiljnijega, trajnijega činila se odboru odviše ispraznom i nerazmjernom društvenoj svrsi. Trebalo je, dakle, pružiti stvaran vanjski dokaz, što naši pravnici umiju. Mislilo se npr. dati prikaz našega zakonodavstva kroz ovo pedeset godina, prikaz razvoja našega prava uopće, pravne domaće a eventualno i pravne strane književnosti, prirediti pravničku izložbu i t. d. Jednom riječju: trebalo je izdati k n j i g u, sada zvala se ona spomen-knjiga ili kako drukčije. Pravnika, koji bi se takovome poslu posvetili, našlo bi se (i ako ne baš lako), ali nije bilo n o v a c a. U ovo poratno vrijeme nema novaca za znanost, za ozbiljniji umni rad. Društvo je upućeno u financijalnom pogledu jedino na redovite prinose svojih članova. Ono ima doduše nešto imovine, koju je sačuvalo požrtvovnim radom jednoga dijela svojih članova, ali na ovu računa kao na rezervu za redovite izdatke (izdavanje »Mjesečnika« itd.), koji su mnogo potrebniji nego izdaci za proslavu jubileja. Račun, da će se s utrškom knjige pokriti troškovi, bio bi optimističan, čak naivan obzirom na opće iskustvo i na ono posebno sa Spomenicom, od koje je prodano krnjih 200 primjeraka. Apelirati na članove u ovo doba, kada i pravnicima slobodne profesije ne cvatu ruže, nismo se usudili — tim manje, što eto i apeli za plaćež redovite društvene članarine tako uspijevaju, da se od 700 otprilike opomenutih dužnika jedva sedmi dio odaziv lje. I tako je dobru volju i namjere društvenog odbora osujetilo pomanjkanje materijalnih sredstava. A tome se pridružiše još neki momenti.

Prošle godine (1924.) održan je u Zagrebu prvi kongres svih pravnika naše države. Jedna slava, jedna svečanost, jedan posao. Slijedeće godine, naime ove 1925.-te, zareda čin slične vrsti: Prvi zbor pravnika u Beogradu. Nametalo se pitanje, ne bi li proslava jubileja specijalno Pravničkoga društva značila previše slavlja, previše svečanosti, previše posla? Godina 1925.-ta sama po sebi jest jubilarna: tijekom čitave godine slavila se hiljadugodišnica hrvatskoga kraljevstva. Ne riskira li proslava jedne same ustanove, pa ona ma kako po sebi važna bila, da se, takorekuć, utopi u ovoj općoj velikoj proslavi i u čitavome nizu svečanosti? Poznato je, zašto se hrvatsko sveučilište nije moglo odvažiti, da proslavi svoju pedesetgodišnjicu, tako usko vezanu s našim društvom. Slični razlozi bili su odlučni i za Pravničko društvo. Napokon postojao je i jedan, da tako rečemo, psihologijski razlog. Svaka proslava treba da pada u vrijeme, u kojem će naći odjeka i razumijevanja. S tim u vezi radila se pitanje, hoće li današnje ne baš znanstveno, ne baš pravno vrijeme imati razumijevanja za proslavu ustanove tako čisto pravne i znanstvene, kao što je Pravničko društvo?

Uvaživši sve te momente, upravni je odbor odlučio, da proslavu pedesetgodišnjice odgodi na zgodniji čas i za zgodnije prilike. Ali da ova jubilarna godina ipak ne prodje bez ničesa, zaključeno je, da posljednji njezin broj »Mjesečnika« prikaže ukratko povijest pedesetgodišnjeg rada Pravničkog društva. Evo okosnice toga rada:

Digitized by Google

Apsolutizam pedesetih godina prošloga vijeka u bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji izmijenio je kod nas potpuno temelje pravosuđja Hrvatske i Slavonije. Carski patenti proglašivali su redom nove zakone. Da spomenemo samo primjerice opći gradjanski zakon, gradjanski parbeni postupnik, gradjanski sudovnik, kazneni zakon, gruntovni red, odvjetnički red, ustanove o društvima, ženidbeni zakon za katolike i naputak za ženidbene duhovne sudove na temelju konkordata iz g. 1855., i t. d. i t. d. Nakupilo se, dakle, odjednom i preobilne gradje, da ju pravnici razrede, prouče i obrade. Toj svrsi mogla su služiti uglavnome dva sredstva: društvo i list odnosno knjiga. Formi društva nije pogodovalo tadanje apsolutističko doba; preostala je, dakle, samo knjiga odnosno list. I ovaj pokreće doista god. 1853. mladi zagrebački odvjetnik Matija M r a z o v i ć (umro 1896.) Prvi broj od 7. siječnja 1853. njegova »Pravnika« objavljuje ovaj program:

»Cilj ovome listu bit će rasprostiranje pravnih i državnih znanosti u obće, naposeb pako krčenje puta novim zakonom, koji se uvode u našoj domovini, a razlikuju se sasvim od dosadašnjih zakona tako, da sada kod nas iznovice mora učiti, tkogod ima posla sa zakoni, ako hoće da se u njih valjano uputi. »Pravnik« će nastojati, da našincen ovo učenje olakša, da im zamašne točke zakona objasni, razliku izmedju prijašnjih zakona naznači, i da im pokaže, kako treba ove zakone uporabiti: jednom riječju on će se trsiti, da teoriju sa praksom skopča i da postane pravoslovni organ našega naroda. Uz to će mu moći biti glavna briga, da jednoj na duhu narodnog jezika osnovanoj pravoslovnoj terminologiji prokrči put do sudnice i učionice, do knjige i života«.

Mrazović je tek kratko vrijeme provadjao zadaću, koju je sebi postavio. Već sa 49-tim brojem »Pravnik« je izdahnuo: uslijed nestašice saradnika i pretplatnika, dakle uslijed pomanjkanja materijalne i moralne potpore.

Kada je god. 1860. narodima bivše austro-ugarske monarhije bio povraćen ustav, mislio je dr. Marijan D e r e n č i n, tada odvjetnik na Rijeci, da je nastala povoljnija atmosfera za pravni list. Dne 4. listopada 1862. on obnovi »Pravnik«. Ali ni Derenčin nije mogao ustrajati dulje od godine dana. Klonuo je s istih razloga, koji su i Mrazoviću bili onemogućili dalji rad.

Godine 1868. dolazi do hrvatsko-ugarske nagode. Hrvatska i Slavonija dobiva autonomiju u pravosudju, nutarnjoj upravi te bogoštovlju i nastavi. Imali smo, dakle, svoje ministre nutarnjih djela, pravde, prosvjete i vjera, koji su odgovarali posebnome zakonodavnome tijelu, autonomnome hrvatskome saboru u Zagrebu. Od subjekta, koji je do onda primao nametnute mu zakone, postali smo subjekt, koji sam sebi stvara zakone — bar za neka područja državnoga života. Nove prilike zahtijevale su kritički, inicijativni, stvaralački znanstveni pravnički rad. Oslobodjeni najvećim dijelom pravnika tudjinaca, koje je importirao desetgodišnji apsolutizam, stali smo dobivati sve kompaktniju domaću pravničku generaciju. Ove su prilike upravo zahtijevale pravnički list, ali ne više na indi-

Digitized by Google

vidualnoj, već na društvenoj bazi. Zato je i propao pojedinačni pokus inače agilnoga i talentiranoga odvjetnika (i političara) dra. Milana Makanca, koji je dne 17. siječnja 1871. izdao u Sisku prvi broj lista pod naslovom »Novi Pravnik«. Deveti broj bio je ujedno i zadnji.

Dne 19. siječnja 1873. sastade se lijepi broj zagrebačkih pravnika — medju kojima se isticahu Adolf Tomeković, dr. Napoleon Špun-Stržić, dr. Stjepan Spevec, Matija Mesić i dr. Šandor pl. Bresztyenski, — koji zaključiše osnovati »Pravničko društvo u Zagrebu« prihvativši ujedno za nj pravila. Htjelo se dati društvu ime »Hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko pravničko društvo«, da se valjda time manifestira želja za ujedinjenjem s Dalmacijom, ali se ipak odustalo od toga, vjerojatno zato, da se već u naslovu društva izluči svaki politički momenat. Prošlo je dosta vremena, dok je stiglo odobrenje pravila — i tako se Pravničko društvo konstituiralo istom 28. veljače 1875. Toga dana održana je prva konstituirajuća skupština u II. dvorani zagrebačkoga sveučilišta, u zgradi bivše pravoslovne akademije na Katarinskom trgu. Uopće se društvo, nemajući vlastitih prostorija, služilo, a služi se još i danas, gostoljubivošću našega sveučilišta. Skupštini je prisustvovalo 38 članova, a prvim predsjednikom društva izabran je Franjo Schmidt, predsjednik sudbenoga stola u Zagrebu. Kada se izabrani odbor konstituirao, postao je prvim tajnikom tadanji sveučilišni profesor dr. Blaž Lorković, a prvim blagajnikom odvjetnik Adalbert Schauff. Već 1. lipnja 1875. dakle istom četvrti mjesec opstanka društva, izlazi prvi broj njegova organa pod imenom »Mjesečnik«. Budući da se najveći dio društvenoga djelovanja odrazuje i iscrpljuje u »Mjesečniku«, zaustavit ćemo se odmah na njemu.

Prvi urednik »Mjesečnika« bio je dr. Blaž Lorković, koji ga je uredjivao sve do svoje smrti god. 1892. Od god. 1877. do 1881. pomagao mu je sveuč. prof. dr. Jaromir Hanel. Od 1892. slijede urednici ovim redom: dr. Josip Šilović do god. 1913. sam, s izuzetkom jednoga razdoblja od prvih pet godina t. j. do 28. lipnja 1897., kada je bio saurednikom još Stjepan Kranjčić, —; dr. Ladislav Polić od 1913. do 1919; dr. Edo Lovrić i dr. Ivo Politeo od 1921. i još danas. »Mjesečnik« nije izlazio od kolovoza 1919. do 1. svibnja 1921., kada mu je to bilo nemoguće radi pomanjkanja novčanih sredstava. To je jedino kratko razdoblje, kroz koje je izlaženje »Mjesečnika« bilo prekinuto, pa je prema tome, ako se odbije tih 20 mjeseci, izlazio do danas u svemu punih 49 godina (zajedno s onim prekidom 50 godina i 8 mjeseci).

Prvi broj (u svibnju 1875.) izašao je u 500 primjeraka; god. 1898. u 900 primjeraka, g. 1919. u 1500, dok mu je danas naklada 2000 primjeraka. S ostalim hrvatskim publikacijama bio je izložen na milenijskoj izložbi u Budapešti g. 1896. i na svjetskoj izložbi u Parizu g. 1900. Prvom zgodom odlikovano je »Pravničko društvo« »srebrnom državnom kolajnom za zasluge stečene na polju kulturnom.«

Digitized by Google

Osim periodičkoga svojega organa izdavalo je društvo vlastitom nakladom i drugih publikacija. Te jesu:

Osnova novoga kaznenoga zakona za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju (god. 1875.); — »Sustav urbarski Kraljevine Hrvatske i Slavonije« sastavljen po Karlu Paullyu, a preveden po Franji Žigroviću-Pretočkome (god. 1875.); — Milivoja Vežića »Urbar hrvatsko-slavonski« (god. 1881.); — dra. Franje Vrbanića »Mjenbeni zakon« (g. 1884.—1885.); dra. Ive Malina »Rimsko nasljedno pravo« (god. 1888.) i »O postupku u parnicah smetanja posjeda (god. 1892.); — dra. Josipa Pliverića »Ob odnošaju Hrvatske prema Ugarskoj« (god. 1888.); — dra. Huge Štefanića »Upravno sudovanje« (god. 1894.); — Adolfa Rušnova »Misli o reformi stečajnoga reda« (god. 1895.).

Spomenuta Rušnovljeva kniga bila je zadnja društvena publikacija, jer je g. 1896. odbor zaključio, da se nakladna djelatnost društva ograniči jedino na »Mjesečnik«, a izvanredne publikacije da se izdadu tek u iznimnim slučajevima. Upravni odbor motivira taj zaključak ovim riječima: »Ove je publikacije naše društvo izdavalo u vlastitoj nakladi poglavito s toga, što su kod nas do nedavna književne prilike bile tako nepovoljne, da pravnički pisac nije mogao naći nakladnika. Ove su se prilike u najnovije doba znatno popravile, te danas hrvatski pravnički pisac lako nadje nakladnika«.

Kao izvanrednu publikaciju valja smatrati stvarno kazalo i Spomen-knjigu, oboje izdano u god. 1900. prigodom proslave dvedesetpetgodišnjice. Spomen-knjigu je uredio vrlo temeljito i savjesno tadanji tajnik Franjo Haladi, pa se i mi za ovaj resumé poslužismo u mnogome gradjom iz njegove Spomen-knjige. Vrijedno je da navedemo barem naslove rasprava iz nje, a ti jesu:

Volja i očitovanje volje u njemačkom i u našem gradjanskom zakonu, od dra. Fr. J. Spevca; — O položaju pravosudnih činovnika u Bosni i Hercegovini, od A. Sheka; — Zahtjevi socijalno-politički glede državnih financija, od dra. Stjepana Posilovića; — Kazneno-procesualni pravni odnos i pretpostavke mu, od dra. Nikole Ogorelice; — Ženidba i njezine bitne sastojine, od dra. Ede Lovrića; — Zapuštena i zločinačka mladež, od dra. Josipa Šilovića; — Bona fides u životu pravnom, od septemvira dr.. Napoleona pl. Špuna-Strižića.

Drugi dio društvene djelatnosti odražavao se u predavanjima. Pravila su predvidjala redovite mjesečne skupštine (osim u ferijalnim mjesecima), na kojima se imalo predavati. No treba odmah istaknuti, da su pravila u tom pogledu ostala katkada samo na papiru, tako npr. od g. 1881. do g. 1887. nije bilo nijednoga predavanja. Prvo predavanje održao je na 15. svibnja 1875. dr. Napoleon pl. Špun-Strižić o ubroju kazneno-pravnom; drugo dne 19. lipnja 1875. dr. Šime Mazzura o zastari »querelae inofficiosi testamenti«. Bila je to zapravo govornička vježba, u kojoj je sudjelovalo više skupštinara. Poslije spomenute sedamgodišnje pauze izmedju god. 1881.—1887. obnovio je prvi predavanje neumorni Adolf Rušnov o temi »Može li zastupati ostavinu pred sudom skrbnik

Digitized by Google

na čin?« Slijedio ga je dr. F. J. Spevec raspravom »ob obnovi zadružnog zakona«. Dr. F. J. Spevec unesao je kao predsjednik u Pravničko društvo bujniji život. Za njegova predsjedništva održavane su mnogobrojne mjesečne pravničke skupštine sa predavanjima iz svih kolikih grana prava. Opetovano su držali predavanja dr. I. Strohal, dr. Mir. Košutić, dr. A. Mihalić, dr. J. Šilović, dr. Stj. Posilović, dr. L. Hönigsberg, dr. E. Lovrić, dr. L. Polić, dr. I. Galić, dr. I. Ružić, dr. Lj. Krašković, zatim dr. R. Siebenschein, S. Lucarić, dr. Al. Herzog, P. Petaj itd. Ali i sam dr. F. J. Spevec kao društveni predsjednik bio je nesumnjivo najplodniji i najbolji predavač; držao je govora i predavanja oko 30.

Ne može se tvrditi, da je utjecaj »Pravničkoga društva« na zakonodavstvo bio osobito jak, ali se može reći, da nije bilo gotovo zakonske osnove, prema kojoj društvo ne bi bilo zauzelo svoje stanovište, što u »Mjesečniku«, što na predavanjima, što predstavkama. Tako npr. izlazi god. 1899. vladina osnova o novom odvjetničkom redu i odmah se iste godine javljaju u »Mjesečniku« o njoj dr. Badaj, dr. Paleček, dr. Papafava i dr. Hinko Hinković. Osobito je godina 1914. (predratna) bila obilna društvenim radom obzirom na osnovu zakona o reformi gradjanskoga parničnoga postupnika. Ističu se svojim predavanjima i raspravama dr. Mirko Košutić, dr. Robert Siebenschein, dr. Aleksander Herzog, dr. Vilim Winter, dr. Karlo Spiller, dr. E. Fischer, dr. Lad. Polić i Slavoljub Sova. Osnovom zakona o lihvi bavi se dr. Mirko Košutić.

Poslije rata, u novoj državi, dolazi Pravničko društvo još češće u priliku, da se zauzme za riešenja izvjesnih, napose javnopravnih pitanja, i da dade svoje mišljenje nadležnim faktorima o pojedinim zakonskim osnovama. Tako npr. predlaže u prvoj polovici g. 1921. predstavku Konstituanti radi povrede načela stalnosti sudaca u nacrtu Ustava (u vezi s analognom predstavkom Zajednice hrv. sudaca); iste godine poduzimlje društvo korake, da se prestane s izdavanjem ukaza i naredaba, da se požuri unifikacija trgovačkoga, mjenbenoga, civilnoga, krivičnoga i pomorskoga zakona, da se proširi privremeno nadležnost kotarskih i mjesnih sudova. Koncem god. 1921. šalje ministarstvu pravde mišljenje o osnovi odvjetničkoga reda, o instituciji javnoga bilježništva i o osnovi zakona o sucima. Slijede zatim predavanja o pravnim osnovima budućeg izbornog reda (dr. Polić), mišljenje o osnovi zakona o krivičnom postupku (dr. Hönigsberg), osnovi krivičnog zakona, o osnovi zakona o taksama, o osnovi zakona o štampi, o osnovi zakona o iskorišćavanju vodene snage.

Nažalost, društvo se ne može pohvaliti, da je u novoj slobodnoj državi imalo više uspjeha sa svojim nastojanjem, nego li ga je imalo u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji.

Više uspjeha polučuje društvo u akciji, koja se stavlja na princip samopomoći t. j. na saradnju sudaca i odvjetnika. Takvom akcijom ubrzan je i ujednostavljen postupak kod nekih sudova, napose

Digitized by Google

kod zagrebačkoga sudbenoga stola. Videći, kako zapinje državno sudovanje, društvo je (za nuždu) propagiralo misao obraničkoga sudovanja, koja je bivala vremenom sve više prihvaćana i tako se donekle odteretili državni sudovi.

Sve spomenute akcije bile su nošene većinom tek po ograničenom dijelu članova, dok je pojedina akcija vrlo rijetko — to treba sa žalošću priznati — zatalasala čitavo članstvo. Pasivnost članstva dovela je dotle, da se kroz pedeset godina pogdjekoja glavna skupština nije mogla održati zbog pomanjkanja kvoruma, a pasivnost pravnika prema društvu stavila je autoritetu, kakov je bio dr. Spevec na glavnoj skupštini dne 28. veljače 1914. na usta i ove riječi: »... i da nestane one nelijepe pojave, da muževi, koji inače zauzimlju visoka mjesta u pravničkoj hierarhiji, izjavljuju, da oni nisu nikakovi pravnici, pa zato nisu članovi pravničkoga društva!« Želja pokojnoga predsjednika društva na sreću se u novije doba prilično ispunila.

Karakteristično je, da je, što se tiče s k u p n o g a djelovanja, O s i j e k pokazao više agilnosti nego Zagreb tako, da se jedina dva predratna pravnička zbora nisu održala u Zagrebu nego baš u Osijeku. Prvi je održan 30. listopada 1909. god., a drugi 17. svibnja 1914. Na prvome predavali su dr. E. M i l e r i dr. Š i l o v i ć o pogibeljnom zločincu, a dr. W i n t e r o zaostaji u trgovačkom pravu. Na drugome su oba referenta bili Osječani: dr. W i n t e r o reformi gradjanskoga parbenoga postupnika, dr. Hugo Špicer o reformi odvjetničkoga reda.

Prvih godina društvenog opstanka kupe se oko društva i »Mjesečnika« ponajviše pravnici iz gradjanske Hrvatske; razvojačanjem Vojne Krajine god. 1881., pristupaju i pravnici sa toga područja. God. 1878., uslijed okupacije Bosne, odlaze mnogi hrvatski pravnici tamo i odonda se iz Bosne počinju javljati članovi i saradnici. Godine 1883. proširuje se djelatnost društva i na Dalmaciju, jer je te godine prestao izlaziti pravničko-upravni list »Pravo«, što ga je od 1873. najprije u Zadru a kasnije u Splitu izdavao revni Antun Š i m u n i ć. I tako je »Mjesečnik« prije rata vrijedio kao pravnički časopis za pravnike sviju zemalja bivše austro-ugarske monarhije, u kojima žive Hrvati i Srbi. Slovenci su od god. 1889. imali svoje posebno društvo »Pravnik« s posebnim organom »Slovenski Pravnik«, ali smo s njima stajali uvijek u blizim i srdačnim odnosima. Kraljevina Srbija dala je takodjer »Mjesečniku« nešto saradnika (npr. kasacioni sudac Aleksa S. Jovanović javlja se u »Mjesečniku« iz god. 1899.) i čitatelja. Auditor kragujevačkoga garnizona Jovan Djorgjević pozdravlja srdačnim dopisom od 5. lipnja 1875. osnutak našega društva. Isto tako od prvoga početka stoji društvo u najboljim odnosima s češkim »Pravnicka jednota« u Pragu, a vrijedno je zabilježiti, da je praški odvjetnik dr. J. R u ž i č k a već od god. 1875. bio redovitim članom našega društva. Ove godine (1925.) dodjoše nam u posjete p o l j s k i pravnici, — i trojica njih dr. Zygmunt Cybichowski, dr. Aleksandar Mogilnicki i dr. Tadija Hilarowicz

Digitized by Google

održaše dne 23. svibnja u sveučilišnoj auli predavanja, koja su bila odmah u slijedećem broju »Mjesečnika« otisnuta.

Predsjednici Pravničkoga društva bili su po redu ovi: Franjo Schmidt (od god. 1875.—1880.); — dr. Marijan Derenčin (od god. 1881.—1886.); — dr. Franjo pl. Burgstaller Remetski (od god. 1887.—1905.); — dr. F. J. Spevec (od god. 1905. do 1917.); — Franjo Haladi (od god. 1917.—1921.); — dr. Ladislav Polić (od god. 1921. još i danas).

Tajnici slijede ovim redom: dr. Blaž Lorković (od god. 1875.—1882.); — dr. Josip Pliverić (od god. 1883.—1888.); — dr. F. J. Spevec (god. 1889.); — dr. Mihovil Bišćan (od god. 1890.—1895.); — Franjo Haladi (od god. 1896.—1917.); — dr. Ernest Čimić (od god. 1917.—1921.); — dr. Ivo Politeo (od god. 1921. još i danas).

Sadanji odbor sastoji osim od predsjednika dra. Ladislava Polića, I. potpredsjednika dra. Dušana Peleša, II. podpredsjednika dra. Ante Verone i tajnika dra. Ive Politeo, još od ovih odbornika: Baćac Ivan, Cesar dr. Vladimir, Frank dr. Stanko, Galić Ivan, Hirc dr. Slavko, Hönigsberg dr. Lav, Lovrić dr. Edo, Okretič Ivan, Peručić Špiro, Sova Slavoljub, Šik dr. Lavoslav, Šilović dr. Josip, Vuković Ivo, Werk dr. Hugo i Zuglia dr. Srećko.

Pregledatelji računa jesu: Virag Draušković Vladimir i Soretić Franjo.

Zamjenici: dr. Dragutin Tončić i Stjepan Bratanić.

* * *

»Pravničko društvo« osnovano je za banovanja banapučanina i pjesnika Ilirca Ivana Mažuranića, onoga istoga, koji je god. 1874. sa Štrosmajerom otvorio hrvatsko sveučilište u Zagrebu. Dvadesetpetgodišnjica društva pala je u vrijeme banovanja madjarskog eksponenta Dragutina grofa Khuena Hedervarya. U času pedesetgodišnjice nema više bana. Različna su mišljenja o značenju te činjenice, a jer odviše diferenciraju i zadiru u politiku, ne marimo ih iznositi. Ali treba istaći, da ovu pedesetgodišnjicu proživljujemo u slobodnoj nacionalnoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca.

U povijesti društva bilo je momenata, kad se taj veliki čin nekako predvidjao, a sjegurno i želio.

Jedan od prvih profesora na pravoslovnom fakultetu novo otvorenoga sveučilišta u Zagrebu bio je dr. Kosta Vojnović. Kasnije umirovljen živio je u Dubrovniku, gdje ga je zatekla i godina 1900.-ta. Odanle je pozdravio proslavu dvadesetpetgodišnjice našega društva ovim brzojavom:

»Zatečen danas ugodnom viješću proslave 25-godišnjice Pravničkog društva ne mogu ino a da mu ne želim još slavniju 50-godišnjicu u sjedinjenoj i slobodnoj hrvatskoj domovini.«

Srbijanac St. Maksimović pozdravio je iz Požarevca proslavu ovim riječima:

Digitized by Google

»Čestitajući hrvatskim pravnicima današnju proslavu opstanka Pravničkoga društva, koje je punih 25 godina sredstvom knjiga i lista širilo pravnu znanost, želim, da proslavi i 50-godišnjicu, a kroz to vreme da i dalje radi, da se izmedju Hrvata i Srba što više ojača i razvije uzajamnost na književnom polju u pravcu ideje čuvenoga Račkoga, da za nas nema više reka i gora, koje bi u duševnom životu rastavljale Hrvate od Srba; da je knjiga Hrvatu i Srbinu mila, izašla ona u Beogradu ili Zagrebu. Sa ovim testamentarnim rečima glasovitoga pisca, kojim je proglasio jedinstvo srpske i hrvatske knjige, šaljem svima učesnicima ove proslave bratski pozdrav i iz sveg srca kličem: Živili!«

A Slovenac dr. Andrija Ferjančič, član tadanjeg carevinskoga vijeća i delegat ljubljanskoga društva, nazdravio je na svečanom banketu dne 3. ožujka 1900. ovako:

»Gospodo moja! I vi imate svojih neprilika, kojih se nije umjesno doticati, no i naše i vaše doba nije sasvim bistro, a osobito je naše oblačno. Tempora si fuerint nubila, solus eris! Morali bi si misliti, da smo osamljeni, ali mi Slovenci moramo imati na umu, da nismo osamljeni, dok eksistira hrvatski narod. Slovenski narod nikada ne može i ne će zaboraviti, da ima svoga nerazdruživoga prijatelja u hrvatskom narodu. Za to ja napijam jedinstvu slovenskoga i hrvatskoga naroda. Ja napijam, da bi se bratski osjećaji raširili i učvrstili, da bi došao dan, kad budemo uživali plodove toga jedinstva.«

I te želje pravnika Hrvata, Srba i Slovenaca u glavnome su se ispunile. A kada je došao 29. listopada 1918., upravni odbor Pravničkoga društva sa svoje sjednice od 2. studenoga 1918. šalje po predsjedniku Franji Haladi-u Narodnome Vijeću ovaj pozdrav:

»U sudbonosnom času, kada Slovencima, Hrvatima i Srbima sviće dan slobode, pozdravlja Pravničko društvo Narodno Vijeće pripravno živo ga poduprijeti u njegovu teškom, dobru domovine posvećenom djelovanju.« Ujedno je zaključeno Narodnom Vijeću poslati prinos od K 2000.—

Čast da okupi oko sebe prvi put sve pravnike države i sva njihova društva, zapala je baš naše društvo. Od 19.—21. rujna 1924. organizira ono u Zagrebu prvi Zbor pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojemu predsjeda društveni podpredsjednik dr. Ante Verona. Zbor sjajno uspijeva. Raspravljalo se na njemu o pravničkom kongresu, o zakonodavnoj tehnici, o pravnoj pomoći u državi, o primudnoj nagodi van stečaja i o advokatskom zakonu. Društvo daje izmedju svojih članova za Zbor ove svoje referente: dra. Hugu Spitzera, dra. Milana Majera, dra. Lava Hönigsberga i pisca ovoga prikaza. Čitav rad Zbora opisan je u posebnoj Spomenici, koju je također naše društvo izdalo.

Na Zboru osnovan je Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji od 18.—20. rujna 1925. održaje svoju prvu skupštinu u Beogradu pod predsjedanjem Gjoke B. Nesto-

Digitized by Google

rovića. I na ovome zboru očituje se uzajamna saradnja srpskih, slovenskih i hrvatskih pravnika. Od strane našega društva fungiraju ovaj put kao referenti dr. Stanko Frank, dr. Srećko Zuglia, dr. Dragutin Tončić i dr. Aneta Mainkas.

Pa kada razmišljamo o toj saradnji svih naših pravnika a u zajednici, koja nije više samo kulturna već i politička, kako da se ne sjetimo riječi jednoga od najumnijih naših pravnika i političara, dra. Marijana Derenčina, koji je još 4. veljače 1885. kao tadanji predsjednik Pravničkoga društva otvoreno potakao misao »jedinstva civilnoga i kaznenoga zakonarstva na slavenskome jugu?!« Kako da se ne sjetimo vidovitosti, kojom je on već onda na istoj skupštini razvijao misao o »Kongresu južno-slovenskih književnika«?!

Plamen onih živahnih, bistrih, pronicavih očiju Marijana Derenčina ugasio se prije, nego što su one ugledale ostvarenje njegovih želja i predvidjanja. Ali ugledalo ga je Pravničko društvo, kojemu je on bio do smrti vjernim članom. Ugledalo je i doživjelo, jer su društva tu, da rade i ostvaruju ono, čemu nedostaju sile i vijek pojedinih smrtnika. A bude li ono nalazilo u pravnicima i dalje dobre saradnike i pomagače, doživjet će prilike, koje će mnogo, mnogo bolje odgovarati njegovoj svrsi, no što odgovaraju danas. Imajući već dosta ostvarenih ideala za sobom, težit će ustrajno k onima, koji su još pred njim. Kroz jubileje sve bliže i bliže k njima, k idealima!

Povodom osnove zakona o uredjenju sudova.*

Napisao dr. Hugo Werk, odvetnik u Zagrebu, čan stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde.

(Kraj.**) IX.

Prof. univerziteta dr. Mih. P. Čubinski, izdao je ove godine u Biblioteci za pravne i društvene nauke, radnju pod naslovom: »Nove sudske reforme«[19]) Iako Auktora zanimaju u prvome redu discipline iz krivičnopravne oblasti i on tu svoju radnju u glavnome i posvećuje tome predmetu, svejedno se hic et inde bavi i sudskim reformama u oblasti gradjansko i javnopravnih disciplina, poimence sa osnovom zakona o uredjenju sudova. I to poglavito u dva pravca, ukoliko zamera, što su iz te osnove bili odvojeni propisi o državnom tužiteljstvu, zbog čega da je ista, po njegovom mišlenju, izgubila »potpunost i završenost« (str. 9. i 10.), i što nije usvojila francuski tip organizacje najvišeg suda, već germansko-austrijski (str. 16).

---

*) Na auktorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim narječjem. (Op. ured.).

**) Vidi br. 2., 4. i 5. ovogodišnjeg »Mjesečnika«.

[19]) Dr. Mih. P. Čubinski, Nove sudske reforme, str. 109., kod G. Kona u Beogradu, cena Din 16.50.

Digitized by Google

Učeni pisac nije nas mogao ubediti o osnovanosti svojega mišlenja po novim pitanjima, a evo zašto.

Po našem shvatanju zakon o uredjenju sudova skup je pravila, koja odredjuju:

1. tko je sudac, prema tome, koga zakonodavac smatra sudijom;
2. koje druge osobe, uz sudije, sačinjavaju sudijsko osoblje;
3. koliko je vrsti sudova;
4. kako su uredjene pojedine vrsti sudova;
5. kako su uredjene sudske pisarne;
6. osnovna načela pravosudne uprave i prava nadzora, i napokon;
7. prelazna naredjenja.

Zakon o uredjenju sudova ima, dakle, da uredi tehničku stranu redovnih sudova te unutarnji slubeno pravni odnos sudijskog i pisarničkog osoblja. Sve drugo spada u posebne zakone.

Sledstveno tome, ja sam pri kodifikaciji zakona o uredjenju sudova zastupao mišlenje, da se u nacrt zakona o uredjenju sudova unesu samo ona pravila, što prema netom izloženom, strogo spadaju u pojam uredjenja redovnih sudova; da se jednovremeno donesu posebni zakoni o sudijama, o sudskom pomoćnom osoblju i o poslovnom redu kod sudova; da se norme o nadležnosti sudova unesu u odnosne postupke, jer spadaju u red zakonskih naredjenja, što uredjuju delovanje sudova prema strankama i parničarima, pak se imadu smatrati sastavnim delom odnosnog postupka, gradjanskog, krivičnog i vanparbenog.

Zakon o sudijama imao bi da sadrži — rekao sam još tim povodom — pogodbe, koje zakonodavac postavlja licu, koje hoće da postane sudijom; prava, što su sa tim zvanjem skopčana i dužnosti toga zvanja, uz jednovremeno utvrdjenje pravila, po kojima se uklanjaju i kažnjavaju prestupljenja počinjena u službi.

Zakon o sudskom pisarničkom osoblju imao bi se kretati u istim granicama, naravno glede toga osoblja, a zakon ili uredba o poslovnom redu sudova imala bi utvrdeti celokupnu unutarnju službu pojedinih vrsti sudova i njihovih pojedinih odelenja, kao i dužnosti pojedinih vrsti sudskog pisarničkog osoblja, saobrazno raznom načinu njihova upošlivanja.

Očevidno je, da pri takovom shvatanju kodifikacije zakona o uredjenju sudova niti je bilo, niti je moglo biti mesta za državna tužištva, isto kao što ne bi moglo za njih da bude mesta, niti kada bi ih se posmotrilo sa tačke gledišta njihove geneze i povesnog razvitka.

Današnji krivični postupak počiva na osnovicama oficioznosti i optužbe. Iz njihova spoja došlo se je do načela državne optužbe i do ureda javnog tužioca.[20]) Jasno je, da sve to nema dodirnih tačaka sa zakonom o uredjenju sudova, već sa krivičnim postupkom, ne

[20]) Isporedi: dr. Gustav Radbruch, Einführung in die Rechtswissenschaft, Leipzig, kod Quelle et Meör, 1925., str. 131.

Digitized by Google

bude li se volelo uzeti predmet o sebi i sastaviti posebni zakon o državnim tužiocima, kako je baš kod nas slučaj.

X.

Što se tiče uredjenja vrhovnog sudskog stepena, nikako ne možemo da budemo pristalicama francuskog tipa. U polemici[21]) sa našim čuvenim pravnikom, profesorom Beogradskog Sveučilišta, drom. Živojinom Perićem, koji je u krilu zakonodavnog Saveta zastupao mišlenje, da se, po francuskom uzoru, i kod nas ustroji Vrhovni Sud po modelu francuskog Kasacionog Suda (la cour de Cassation), t. j. sa svega tri odelenja: »la chambre des requêtes, la chambre civil i la chambre criminelle«[22]); da se proglasi načelo nepomičnosti vrhovnih sudija po odelenjima; da se uvede ustanova sudija izvestilaca i da se zadrži u sistemu pravnih lekova ustanova protivrazloga, predvidjena u zakoniku o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i za raniju Kraljevinu Srbiju, naveli smo razloge, s kojih ne možemo pristati, da se kod nas uvede francuski tip Vrhovnaoga Suda.

Način uredjenja vrhovnog sudskog stepena usko je skopčan sa naukom o pravnim lekovima, usvojenom u odnosnim formalnim zakonima. Vrhovni sudski stepen u Francuskoj (dernier ressort) nije kasacija, već apelacija. Kasacija u Francuskoj ne sudi o samoj stvari, ona ili ukida celi postupak ili samo dispozitiv presude i stvar povraća prvostepenome sudu ili na ponovni pretres i presudjenje, ili samo na ponovno presudjenje: francuska kasacija ne sudi, ona samo kasira, ukida.

Francuski zakonik o postupku u gradjanskim parnicama ne sadrži naredjenja u pogledu kasacije: ova a i postupak pred njom normirani su u organizacionim zakonima. Radi toga trebalo je odrediti neki forum, koji će izreći, dali se stanovita pravna stvar pri-

---

[21]) Isporedi: dr. Hugo Werk, Ustrojstvo Kasacionog Suda, u Beogradskom Arhivu za pravne i društvene nauke, broj 2, knjige VI. (XXIII.), str. 130. do 141., passim.

[22]) Ustrojstvo kasacionog suda u Parizu uredjeno je pravilnikom od 28. juna 1738. (članak 21.), zakonima od 27. novembra 1790., član 5.; 2. brumaire godine IV. čl. 16.; 27. ventose godine VIII. član 60.; 29. aprila 1806., član 2.; uredbom od 15. januara 1826.; zakonom od 1. aprila 1837.; i zakonom od 2. juna 1862. član 8. (Cfr. Rivière, Codes Français, passim).

Cfr. Art. 21 Z. 8. juna 1738: »Aucune requête en cassation ne pourra être portée au Conseil, sans avoir été préalablement communiqée aux sieurs commissaires nommes en général pour l'examen des demondes en cassation«. Art. 5. Z. 21. XI. — 1. XII. 1790.: »Avant que la demande en cassation ou en prise à partie soit mise en jugement, il sera préalablement examiné et décidé si la requête doit être admise et la permission d'assigner eccordèe«.

Art. 60. Z. 27 ventose godine VIII: »Le Tribunal (scilicet de Cassation) se divisera en trois sections, chacune de seize juges (danas ukupno 49 sudija za cijelu kasaciju). La première statuera sur l'admission ou le rejet des requêtes en cassation ou en prise à partie, et définitivement sur les demandes soit en réglement de juges, soit én renvoi d'un tribunal à un autre. La seconde prononcera définivement sur les demandes en cassation ou en prise à partie, lorsque le renuêtes auront admisses«.

Digitized by Google

pušta u kasaciju (requête ena cassation). Taj forum je t. zv. chambre de requêtes[23]).

Saobrazno tome, sve da se i hoće toj ustanovi priznati pravo na postojanje i njezinu praktičnu vrednost, moralo bi se to ograničiti na samu Francusku i to uz klauzulu »rebus sic stantibus« u oblasti gradjanskog procesnog zakonodavstva[24]).

Za našu državu, koja na velikom delu svoje teritorije u gradjanskom i krivičnom procesu već poznaje tu »chambre de requê-

---

[23]) »Sauf la disposition de l' art. 504, disposition tout à fait spéciale, le Code de procèdure est muet, non pas précisement sur les attributiones de la cour de cassation, mais au moins sur la plus fréquente, sur la plus importante des toutes ses attributions, celle qui consiste à casser les jugements ou arrêts dans les cas déterminés par la loi. Le silence du Code de procédure et de forme, par l' existence des lois antérieures et de réglements spéciaux qui règissaient et qui régissent encore l' institution et les attributions de la cour de cassation.

... sa mission est d' examiner, non pas si le jugement ou l' arrêt a été bien rendu au fond, s' il a fait justice aux parties, mais uniquement si les ouvertures au moyens de cassation qui sont proposes devant elle sont bien justifiès par le demandeur qui attaque le jugement ou l' arrêt.« (Cfr. Boitard: Leçons de procédure civile, sv. II. str. 130. i 135. izdanja god. 1876.).

»Le pourvoi doit être porté tuot d' abord devant la chambre de requêtes. Cette chambre n' a point pour mission de casser le jugement ou arrêt attaqué. Son rôle est plus borné: elle doit simplement examiner si les raisons présentées à l' appui du pourvoi sont graves et sérieuses, ou si elles n' ont aucune espèce de fondement. Lui paraissentelles sans valeur, elle le rejette, et alors tout est terminé. Les juge-t-elle au contraire graves et sérieuses, suscentibles, en un mot, d' élever de doutes raisonnables sur la regularité de la décision attaquée, elle le déclare admissible ou recevable. Alors, mais alors seulement, il peut être porté devant la chambre civile. A la différence de l' arrêt de rejet, l' arrêt d' admission doit être motivé.

La partie qui a obtenu le jugement ou l' arrêt contre lequel le pourvoi est dirigé n' est point appélée devant la chambre de requêtes. Elle n' a, en effet, oucun intérêt à y être représentée, car de deux l' une: ou le pourvoi sera rejeté, et alors elle conververa le bénéfice du jugement ou de l' arrêt qu' elle a obtenu: ou il sera déclaré admissible, et alors elle devra être appélée devant la chambre civile pour y fournir ses moyens. Ainsi la procédure n' est point contradictoire devant la chambre de requêtes, tout se passe, dans cette première fase du pourvoi, entre le demandeur, le ministère public et la Cour. Toutefois il est d' usage, dans les affaires importantes, de distribuer aux magistrate de la chambre de requêtes, au procureur général et à l' avocat du demandeur, une consultation imprimée, à l' appui de la décision attaquée. L' avocat chargè des intérêts du défendeur eventuel a d' ailleurs le soin de s' inscrire au greffe, afin d' être averti du jour ou la cause sera appelée. C' est ce qu' on appele s' inscrire en surveillance«. (Cfr. Mourlon: Répétition écrites sur le code de procedure civille, Passim).

[24]) »Le fonctionnement, de la chambre de requêtes actuelle a donné lieu à de sèrieuses critiques. On a prétendu, non sans raison, que cette chambre, oubliant le rôle que lui assigne la loi, n' admet les pourvois qu' autant qu' ie lui paraissent justifiés au fond, au lieu de laisser passer tous ceux qui présentent des questions douteuses. Avec cette façon de procéder, la chambre de reqêtes devient presque une seconde chambre civile, et ses arrêts peuvent établir une jurisprudence différente de la jurisprudence admise par la chambre civile: on arrive donc ainsi à une dualité d' interpretation absolument contraire au principe fondamental de l' unité de la loi...«

»Elle — (la cour de cassation) ne forme pas d' ailleurs un troisième degrès de juridiction, puisqu, elle ne juge pas les parties.« (Csr. Mourlon: »Organisation judiciaire et procédure civile.« Str. 9. i 81.)

Digitized by Google

tes«, ali u drugom obliku, uvodjenje iste, prema francuskom sistemu, značilo bi nazadak.

Nas ne zanimaju ex professo krivične discipline, pa ćemo ih ostaviti po strani, samo ćemo spomenuti, da u Dalmaciji, Istri i Sloveniji, koje mirne duše možemo smatrati najnaprednijim pokrajinama naše Kraljevine na polju zakonodavstva u opšte, i sudskog i upravnog, vlada u oblasti krivičnih disciplina Glazerov krivični postupak od 23. maja 1873. i da taj u noveli od 31. decembra 1877. predvidja »la chambre de requêtes« i u krivičnim parnicama ali u drugoj sistematici, predvidja naime pretpostupak u prvom i u kasacionom stepenu, u kojem se pretpostupku ima da odluči, da li postoje formalne pretpogodbe, da se ništovna žalba sprovede Kasacionom Sudu, ali ako ne postoje, da se ona smesta odbaci.

Takav pretpostupak postoji i u sudskom postupku u gradjanskim parnicama, što danas važi u tim zemljama, a usvojio ga je i nacrt osnove zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama za celu Kraljevinu, koji ćemo prozvati po imenima njegovih redaktora osnovom Skumović-Sova-Werk (isporedi §§ 479—479 austr. gpp., §§ 468., 469., 472., 473—476. i 485. Niške osnove te §§ 567—576 osnove Skumović-Sova-Werk). Prema teme pretpostupku sporovi, što dodju pred apelacioni sud[25]), podvrgavaju se prvom jednostavnom kritičkom pretresu, poglavito u pravcu, da li predleži koji razlog ništavosti (§ 47. austr. gpp., § 473. Niške osnove a § 570. osnove Skumović-Sova-Werk), ili pak da li je osnovan prigovor nenadležnosti nastupljenog prvostepenog suda. To utvrdjuje predsednik apelacionog suda ili predsedatelj nadležnog prizivnog veća. Postoji li koji razlog ništavosti ili nenadležnosti, taj sudija iznosi priziv pred prizivno veće, koje ga rešava u nejavnoj sednici bez prethodne usmene rasprave. Ovaj je sistem dao vrlo lepih plodova. Prema statističkim podacima obeledanjenim od bivšeg statističkog središnjeg poverenstva u Wien-u godine 1915. za sudsku godinu 1912.[26]) proiazlazi, da je od 22.775 priziva stiglih kod okružnih kao prizivnih sudova bilo rešeno u prethodnom postupku 3858 i baš 2.162 slučaja time, što je odbačen priziv, a 1.696 slučajeva, što je bila ukinuta pobijana presuda. Od 6.718 slučajeva priziva stiglih na apelacione sudove, 525 bilo je rešeno u prethodnom postupku i baš je u 396 slučajeva bio odbačen priziv, a u 129 ukinuta pobijana presuda.

Za revizioni postupak po sistemu o pravnim sredstvima austrijskog zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama prethodni je postupak suvišan, jer se po pravilu rešava o reviziji bez prethodne usmene rasprave. Iznimka § 509. nastupila je tako retko u praksi od preko četvrt stoljeća, da ju i ne treba uzeti uobzir.

---

[25]) Cfr. Klein: Vorlesungen, str. 236.

[26]) Cfr. »Tafelwerk zur Oesterreichischen Justitz-Statistik«, Beč 1915., i »Oesterreichische Justiz-Statistik. Berichtsjahr 1912.«, Beč, naklada Gerolds Sohn. Ova su dva dela, prvo od 528 strana velike četvrtine a drugo od 480 strana velike osmine, zadnja što ih je taj statistički ured u Beču izdao.

Digitized by Google

Prema tome i s obzirom još na to, što nacrt osnove zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama (Skunović-Sova-Werk) postavlja i za pobijanje presude u stepenu žalbe (revizije) taksativne razloge, s kojih se može pobijati presuda prizivnog (apelacionoga) suda, držim, da je ustrojstvo Vrhovnoga Suda prema Francuskom uzoru suvišno, osobito u koliko se tiče ia chambre de requêtes.

Kako rekosmo raisom d'être te chambre de requêtes leži baš u tome, što francuski postupak u gradjanskim parnicama ne postavlja pravila za pravno sredstvo revizije (žalbe). To bi se izvanredno pravno sredstvo dalo lako izrabiti i zato trebalo je protusredstava, da se to izrabljenje onemogući ili barem otešća.

XI.

Profesor Čubinski kao da čini osnovi zakona o uredjenju sudova, sem dovle navedenih zamerki, još i te, da ne sadrži propisa o položaju i pravima sudija, o porotnim sudovima, o stvarnoj nadležnosti sudija i o advokatima (str. 14). Mi smo maločas iastakli razloge, s kojih nismo uzeli u tu osnovu naredjenja o državnim tužioštvima, pak se na nje i ovde pozivamo. Ističemo samo još to, da propisi o uredjenju porotnih sudova ne spadaju u zakon o uredjenju sudova, već ili u posebni zakon ili u zakonik o krivičnom sudskom postupku; da stvarna nadležnost sudova ima da bude predmetom odnosnih postupaka, gradjanskog, krivičnog i nespornog: da naredjenja o položaju i pravima sudija spadaju u zakon o sudijama, a ona o odvetnicima u zakon o njima.

Kada ne bi bilo tako, već kada bi zakon o uredjenju sudova imao da uredi sem redovnih državnih sudova i porotne sudove, stvarnu nadležnost koliko gradjansku, toliko krivičnu i nespornu, položaj i prava sudija i odvetnika, taj bi zakon radije ličio sudsko upravnoj enciklopediji nego li zakonu o uredjenju sudova, a svakako, daleko bi prešlo granicu postavljenu tome zakonu samim njegovim naslovom.

Profesor Čubinski zamera i nazivu vrhovnog sudskog stepena, voleo bi da ga se je prozvalo Kasacionim, a ne Vrhovnim Sudom.

Blagopočivši predsednik višeg zemaljskog Suda u Ljubljani Ivan Kavčnik, raspravljajući u Beogradskom »Arhivu« o drugom nacru zakona o uredjenju sudova[27]) kazao je: »Takodje ima da ostane, po projektu, Kasacioni Sud, kao i do sada, i nadalje samo kasatorna instancija. Ja priznajem iskreno, da nikada ne mogu dokučiti značenje ove sadašnje ustanove srpskog postupka. Istina je, da je zadaća Kas. Suda, da čuva, da se sudjenje u zemlji vrši po zakonu. Ali pored toga može mu se staviti u dužnost, da judicira u sporovima na osnovu stanja činjenica, koje ustanove niže instancije. Inače, ništenje presude samo zbog pravnog pitanja jeste nepotrebno odugovlačenje parnice. Naročito je vrlo nesimpatično ono

[27]) »Arhiv« knjiga II., drugog kola, sveska 1. str. 63.

Digitized by Google

prebacivanje parnice od Kasacionog Suda na niži stepen, i onda opet, na opštu sednicu Kasacionog Suda. Vrhovni Sud treba da ima judikatorsku vlast i ono što izreče, da odmah važi ako ius inter partes, pa bilo da je odluku izreklo odelenje ili opšta sednica«.

U svome nacrtu ja sam usvojio ovo mišlenje predsednika Kavčnika, koje je bilo i moje, te sam dao vrhovnom sudskom stepenu ne samo kasatornu već i judikatornu vlast. Radi toga naziv Kasacioni Sud nije više odgovarao funkcijama budućeg vrhovnog sudskog stepena za celu državu, pak sam predložio, da ga nazovemo Vrhovnim i Kasacionim Sudom. Komisijski nacrt usvojio je naziv Vrhovni Sud[28]) a uz taj naziv stavio u zagradama i naziv Kasacioni Sud. To je učinjeno zato, što komisija zakonodavnog Saveta nije mogla a niti smela da mimoidje Ustav, koji u čl. 110., 111., 112. i 137. naziva vrhovni sudski stepen samo Kasacionim Sudom.

Opaska prof. Čubinskoga[29]), da je u nacrtu tek ponekad pored naziva »Vrhovni Sud« stavljeno u zagradama »Kasacioni Sud«, ne stoji: to je učinjeno navlaš samo jedan put i baš u času, kada taj naziv po prvi put dolazi u osnovu. Više nije ni trebalo.[30])

XII.

Rad prof. Čubinskoga dodiruje se još nekoliko puta naše osnove, pak ćemo se još zaustaviti samo na neke krupnije od ovih zamerki.

Ustanova sudije iazvestioca nije u osnovu unesena u suglasnosti sa odvojenim mišlenjem prof. Perića, već u saglasju sa Kleinovim procesom, kojemu je prethodio — u tome pravcu — onaj Glaserov. Nije pak usvojen prof. Perićev predlog o trajnom dodelenju pojedinih sudija gradjanskim ili krivičnim odelenjima Vrhovnog Suda zato, što se je htelo izbeći petrifikaciji jurisprudencije. Pišući o tome u »Arhivu«[31]) naveli smo slučaj Wirchowa sa neandertalskim čovekom, kada je Wirchowljew auktoritet za punih četrdeset godina zaustavio tok znanstvenih istraživanja i daljnjeg izgradjivanja teorije transformizma, te smo nastavili: »Zamislimo si auktoriteta à la Wirchow u pravnim disciplinama, gdje trajno sedi u gradjansko pravnom odelenju Vrhovnog Suda, potenciranog od manjih, po isti način trajno postavljenih auktoriteta. To bi moglo dovesti do petrifikovane jednoobraznosti jurisprudencije, koja nije nimalo poželjna. Jednoobraznost je dobra do stanovite mere dotle, dok ju život iz kog

---

[28]) Razloge tome vidi kod dra. Kreka, c. c. str. 151., op. 122

[29]) O. c. str. 15.

[30]) To naredjenje glasi:

»5. Vrhovni (Kasacioni) Sud.

§ 41.

Za celu Kraljevinu postoji jedan Vrhovni (Kasacioni) Sud, sa sedištem u Zagrebu (čl. 110. Ustava)«.

[31]) Cfr. Dr. Werk, l. c. str. 135.

Digitized by Google

potiče i na koji se primenjuje, može da podnosi. Netom ona dolazi u sukob sa življenim životom, koji ključa i neprestano menja oblik, postaje pogubnom za zdravi razvitak svakog područja ljudskog delovanja pa i pravnog. Uz teoriju, koja zabacuje kodifikaciju opšteg dela materijalnog gradjanskog zakonika, uz slobodnu školu i teoriju slobodnog pronalaska prava (»Theorie der sogenannten freien Rechtsfindung«), prema kojoj se obvezatna snaga zakona ima smanjiti na najmanju meru[32]), prema strelovitom načinu današnjeg živlenja u njemu odgovarajućem razvijanju pravnih disciplina, tražiti savršenu jednoobraznost jurisprudencije izgleda zastarelo: zahvalimo Bogu, ako uz današnje naše prilike možemo tražiti, da rešidbe Vrhovnoga Suda ne proždiru uzajamno po primeru Hronosa, koji je proždirao vlastitu decu. Jednobraznost u tim granicama daje se na drugi način postići a ne proglašenjem principa prisilnog domicila sudija u gradjanskom ili krivičnom odelenju Vrhovnog Suda. Ja sam zato, da se svake dve godine dade mogućnost sudijama Vrhovnog Suda, da prema stečenom iskustvu i zapaženim vlastitim sposobnostima podju bilo u krivično bilo u gradjansko odelenje. Time će se uneti života u naš najviši hram Pravde a sa životom jedra, bujna, savremena jurisprudencija, dočim će za jednoobraznost sudovanja u najvišem sudskom stepenu u najširim granicama mogućnosti jamčiti odelenje za evidenciju, zbirka važnih odluka i knjiga načelnih odluka, što je sve predvidjeno u zakonskoj osnovi, o kojoj je ovde reč.

Zamera nam se, da smo mesto reči apelacioni sud uzeli reč »veliki sud«, jednom kada je prvi naziv udomaćen i u Rusiji, Srbiji, Poljskoj i t. d. Uzeli smo naziv »veliki sud« iz zakonika o sudskom postupku u gradjanskim stvarima za bivšu Kraljevinu Crnu Goru, jer smo smatrali, da ne treba pozajmljivati tudje reči, ma da ju rabe i neke slovenske države, kada imamo svoju i to lepu svoju reč.

Zamerku, da u zakonu o organizaciji sudova nismo spomenuli zasebnih sudova za maloletnike, oprovrgnuli smo davajući općenite razloge, koji su nas vodili pri sastavljanju naše osnove, pak se ovde pozivamo na iste. Valjda se ne će tvrdeti, da su ti sudovi posebna vrst redovnih sudova, kao što su sreski, okružni, trgovački sudovi, veliki sudovi i vrhovni sud. Ti sudovi nisu nikakova posebna vrst sudova u organičko hijerarhijskom sustavu sudova uopšte, već naprosto jedno odelenje ovih[33]).

---

[32]) »Sudac neka uzme u obzir samo jasno slovo zakona i to samo u slučajevima, koje je zakon izrično riješio. Preko toga neka se sudac ne trudi naći iz riječi ili smisla zakona pravilo s pomoću interpretacije ili alegorije, već neka mjeri i važne interese, te na taj način traži rješenje. Sudac pače treba, da se prebaci preko propisa zakona, ako rješenje, koje proizlazi iz zakona, tako teško vrijedja važne interese općenitosti, da je pomoć neophodno nužna: u takovim slučajevima neka sudac nadje rješenje contra legem prema svojem prosudjenju socijalnih prilika«. Cfr. Dr. Maurović: nacrt predavanja o općem privatnom pravu, Zagreb, 1920., Kugli str. 11.

[33]) Cfr.: ja Sloveniju, Istru i Dalmaciju naredbe bivšeg austr. Ministarstva pravosudja od 21. X. 19089.9, br. 13; od 10. VII. 1903., br. 22; od 23. V. 1904.

Digitized by Google

Učeni pisac misli, da nije dosta, da zakon o organizaciji sudova propisuje, da odluke odredjene za knjigu načelnih odluka budu dostavljene u prepisu svakome sudiji Vrhovnog Suda, kao i, da u većnici svakog odelenja bude po jedan primerak knjige načelnih odluka i zbirke važnih odluka[34]). On drži, da je neophodno potrebito, da se

br. 9; od 23. VII. 1904., br. 13; od 13. X. 1904. str, 286. i od 13. XII. 1904., br. 19. lista naredbi Min. pr.; za Hrvatsku i Slavoniju Naredbu Bana od 13. XII. 1918., br. 4. zbornika za g. 1919.

[34]) Odnosna naredjenja glase:

§ 57.

U cilju, da se postigne što veća jednoobraznost sudovanja, postoji kod Vrhovnog Suda odelenje za evidenciju, kojemu na čelu stoji jedan sudija Vrhovnog Suda potrebnim osobljem. Njemu je zadatak, da u svim pravnim stvarima osim krivičnih, pribeleži, svaku odluku od pravne važnosti i ako opazi protivrečnosti u sudjenju, da na ovu obrati pažnju prvog predsednika, pre nego što se odluka otpravi.

U istom cilju to odelenje vodi zbirku važnih odluka i knjigu načelnih odluka, osnovanih po čestima, glavama, odsecima i paragrafima pojedinih zakona i uredaba.

§ 58.

Da li će izvesna odluka ući u zbirku važnih odluka, rešiće veće, koje ju je izreklo. Ono će tu svoju odluku sa spisima, koji se na nju odnose, preko odelenja, kojemu pripada, dostaviti odelenju za evidenciju, koje će ju uneti u zbirku važnih odluka i o tome izvestiti predsednika odnosnog odelenja.

§ 59.

Ako neko veće odluči, da u nekom pravnom pitanju odstupi od koje odluke već unesene u zbirku, ili se pak dogodi, da dva veća izdadu dve protivurečne odluke da ih unesu u zbirku, to će prvi predsednik Vrhovnog Suda obustaviti otpravljanje tih protivurečnih odluka i pravno pitanje izneti pred opštu sednicu Vrhovnog Suda, koja će odlučiti o istome, pošto sasluša dva izvestioca, čiji predlozi moraju biti saopšteni svakom članu najmanje osam dana pre sednice.

§ 60.

Odelenje za evidenciju unosi odluku donesenu od pune sednice u knjigu načelnih odluka, a u zbirku važnih odluka samo onda, ako se ova odluka odnosi na neku po istom pravnom pitanju već unesenu odluku. Ova veže sva veća Vrhovnog Suda sve dotle, dok po propisima ovoga zakona opšta sednica Vrhovnog Sude ne odluči, da ju izmeni ili ukine.

§ 61.

Ako su članovi nekog veća svi jednoglasno toga mišljenja, da treba odstupiti od neke odluke unesene u knjigu načelnih odluka, obustaviti će se odlučivanje po tome pravnom pitanju te izvestiti o tome prvog predsednika Vrhovnog Suda, koji će ga izneti pred opštu sednicu.

Ova će o tome pravnom pitanju rešiti, pošto sasluša dva izvestioca, čiji će predlozi biti saopšteni svakome članu Vrhovnog Suda najmanje deset dana pre sednice.

§ 62.

Ako odluka opšte sednice bude istovetna sa odlukom već unesenom u knjigu načelnih odluka, odelenje za evidenciju pribeležiće u ovu i u zbirku važnih odluka samo njezin datum i oznaku spisa, a inače celi joj sadržaj. Ovakva odluka veže ne samo veće, koje ju je izazvalo, već uopšte sva veća Vrhovnog Suda, dok ne bude ukinuta.

§ 63.

Postupiće prema naredjenjima §§. 59. i 61. i onda, kada se izvestilac nadje pobudjenim, da zastupa pravno shvatanje protivno onom, što je sadržano u nekoj odluci, koja je već u knjizi načelnih odluka, a prvi predsednik Vrhovnog Suda nadje za shodno, da sazove opštu sednicu, pre nego što nadležno veće odluci o predmetu.

Digitized by Google

te odluke odmah obelodane tiskom, da se periodički šalju svim sudovima i da se jednovremeno prodavaju i »na taj način dobiju javnost i proširenost, da bi svako zainteresovano lice, a naročito pravnički svet, mogli ta rešenja kupiti, proučiti i svoj rad sa tim rešenjima saobraziti«[35]).

Ma koliko bi nam taj predlog mogao biti i simpatičan, ne bismo ga mogli usvojiti, jer bi dosta bila prilična extemporacija, kada bi se Vrhovnom Sudu, pa bilo i samo njegovom odelenju za evidenciju, oktroisala prava i dužnosti jednog nakladnika. Biti će zadatak Ministarstva Pravde, da nadje načina i sredstava, da obnarodi ta rešenja.

Prof. Čubinski smatra »kao nešto neprirodno i apsolutno nepojmljivo« propis »da svoju važnu misiju odelenje vrši u svim pravnim stvarima osim krivičnih«[36]), te nadodaje: »Ako to nije samo slučajno pogreška, mislimo, da taj propis neophodno je potrebno odmah reformisati. Jednoobraznost sudovanja je potrebna u krivičnim delima isto tako, kao i u svim drugim delima, te zbog toga svaka mera, koja je upravljena na to, da se jednoobraznost postigne, mora biti primljena i u sferi krivičnog pravosudja, gdje, ako ne će biti jednoobraznosti, odmah će se javiti šarenilo u sudskoj praksi, koja je od osobite štetnosti za najvažnije interese i prava gradjana«. Ne možemo se slagati sa učenim piscem.

---

§ 64.

Odelenje za evidenciju ima da vodi brigu i o tome, da odluke odredjene za knjigu načelnih odluka i za zbirku važnih odluka budu dostavljene u prepisu svakome sudiji Vrhovnog Suda kao i da u većnici svakog odelenja bude po jedan primerak knjige načelnih odluka i zbirke važnih odluka.

[35]) l. c. str. 31.

[36]) Ovde hoćemo da napomenemo, kako bi bilo skrajnje vreme, da Ministarstvo Pravde počne sa izdavanjem lista vlastitih naredbi. Rešidbe Vrhovnog Suda, toliko po gradjansko pravnim, koliko po krivično pravnim predmetima, mogle bi se izdavati uz ovaj list, kao krilog. Ovako je nastala i zbirka gradjansko pravnih rešidbi, koznata pod imenom Novo kolo Novakove zbirke (Nowaksche Sammlung, neue Folge) u dvadeset svezaka od maja 1898. do sloma Podunavske Monarhije, kao i zbirka rešidbi krivično pravne prirode, izdata od Generalne Prokure bivše Bečke Kasacije u trideset i sedam svezaka.

Privatnoj inicijativi imamo da zahvalimo zbirke rešidbi na jugoslovenskom jeziku, i baš dru. Ernestu Čimiću za rešidbe Stola Sedmorice od pre rata i gg. Ljubi Milanoviću i Vinku Strasseru za rešidbe Vrhovnog i Kasacionog Suda od god. 1920. do danas. Ova zadnja zbirka počela je svoje izlaženje septembra ove godine. Izlazi u snopićima: svaki mesec tri snopića. Jedan posvećen rešidbama gradjansko pravne prirode iz god. 1920. pak napred do uključivo 1924., drugi, onima iste prirode iz gogine 1925.: treća, onima izdanim po krivičnim i disciplinskim stvarima, počamši od godine 1920. Snopići, saobrazno prospektu, obuhvataju rešenja svih odelenja Vrhovnog (Kasacionog) Suda u Državi. Dosada su donesli rešenja obaju odelenja Stola Sedmorice i to na srpsko-hrvatskom (latinicom) i slovenačkom narečju. Nije ovde mesto, da se ova zbirka podvrgne kritici, koja bi neminovno morala biti nepravedna, jer nema nego sama tri meseca što je zbirka počela da izlazi i prema tome premaleno je još njezino gradivo. Treba ju svakako simpatično pozdraviti i potpomoći njezine izdavače. Kao simptom obnarodujemo lično crpljenu obavest: zbirku je pretplatilo u Sloveniji 212, u Hrvatskoj i Slavoniji 235, u Dalmaciji 170, u Srbiji 3 (tri), u Bosni i Hercegovini 60, u Crnoj Gori 4 lica. Od svih sudova pretplatilo se je njih jedanaest. Klimaks brojeva pretplatnika jako je poučan i daje nam čistu sliku današnjeg vremena.

Digitized by Google

Krivičnopravno sudovanje ne trpi, da ga se veže uz stanovite precedense. Ono ne može biti generalisano, već ide po samoj svojoj prirodi od slučaja do slučaja. Zakonodavac, koji bi ga hteo vezati uz precedense i koji bi stanoviti kvalifikovani precedens proglasio obvezatnim za celi Vrhovni Sud ili za pojedina njegova odelenja, ogrešio bi se o pravnu bit krivično pravne judikature, koja isključuje u ovome pravcu svaku analogiju.

Radi toga, kako smo nastojali, da što jača bude jednoobraznost gradjanskopravnog sudovanja, barem u najvišem sudskom stepenu, tako smo perhorescirali od toga, da se snaga načelnih i važnih odluka protegne i na krivičnopravne stvari. Zato ne radi se o nikakovoj »slučajnoj pogrešci« već o nečemu, za čim se je svesno išlo. Mi nemamo ništa protiv toga, da se obelodanjuju i rešidbe Vrhovnog Suda po krivičnim stvarima u cilju, da se postigne što veća jednoobraznost i u ovoj oblasti sudovanja. To će eventualno biti zadatak Ministarstva Pravde ili organa Državnog Tužioštva, koji će biti dodeljen Vrhovnom Sudu, ali ne će nikada biti spojeno sa obaveznom snagom bilo za celi Vrhovni Sud, bilo za pojedina njegova odelenja.

XIII.

U »Mjesečnikovoj« martovskoj svesci obelodanjen je članak gospodina dra. Aleksandra Gavele, sudskog pristava I. razreda, pod naslovom »Oko organizacije sudova«. Po njegovu mišlenju »ne da se zamisliti, da se zakon o organizaciji sudova može stvoriti prije, nego li se stvori jedinstveni sudski postupak. Kakov će biti sudski postupak, onako valja urediti sud. Obratno znači: ne znati funkciju, a stvarati unaprijed organe«.

»Uostalom« nastavlja dr. G. »donošenje procesualnih zakona i zakona o organizaciji sudova nije vanredno teška stvar«. Pošto je dr. G. to utvrdeo, dodiruje se pitanja unifikacije materijalnog prava, da zatim postavi »glavna načela gradjanskom i krivičnom sudskom postupku« da bi se u vezi s time podjedno dobile »konture zakona o organizaciji sudova«.

Po njemu glavna bi načela postupka imala da budu: uprošćenje, praktičnost, brzina i jeftinoća. Saobrazno načelu uprošćenja postupka dr. G. misli, da se svi gradjanski sporovi »i t. zv. redoviti i bagatelni raspravljaju po istom postupku i pred istim sudom«. Dozvoljava izuzetak za smetani posed. Prema tome, kaže dr. G., »će biti svaki gradjanski sud nadležan za svaki gradjanski spor, a nadležnost će biti osnovana samo: 1. ugovorom, 2. mjestom prebivališta dužnikova, 3. mjestom ispunjenja ugovora i 4. mjestom, gdje stvar leži«. Otpalo bi dakle po njemu svako razlikovanje nadležnosti »po vrsti predmeta« i »po visini iznosa tražbine«, a sledstveno tome, došlo bi se do jednog tipa suda, kotarskog suda, kao »jedinog gradjanskog suda prve ianstancije«. Dakako, nastavlja pisac, da će se ovome jedinstvenome tipu suda dati na rešavanje i trgovačke i menične parnice. Prestaje razlikovanje redovitih i bagatelnih gradjan-

Digitized by Google

skih sporova, jer to zahteva »demokracija t. j. jednakost pred zakonom« i jer se »vrijednost i važnost spora ne može ustanoviti objektivno, već čisto subjektivno«.

Prelazi zatim na rešavanje pitanja, da li ima da sudi sudija pojedinac ili senat, i dolazi do zaključka, da inokosni sudija bude pravilo a senat iznimka, koja će važiti osobito kod trgovačkih sudova, jer je »trgovačko pravo teže od gradjanskoga«. Dozvoljava inače tužiocu pravo, da u tužbi zamoli, da se njegov spor raspravi ne pred sudijom inokosnim, već pred senatom od tri sudije. Ne bude li nadležni sud raspolagao sa tolikim brojem sudija, on će — po Pišćevom mišlenju — odbiti tužiočevu molbu, a »tužitelj će moći dati spor raspraviti pred susjednim najbližim sudom, koji raspolaže sa tri suca«.

Što se tiče uzora, na koje bi se imali osloniti naši novi zakoni, to bi imali biti, po mišlenju dra. G. austrijski zakoni, ali uz stanovite izmene i dopune.

Zakon o organizaciji sudova — mnije dr. G. — imaće da oslobodi sudije od svih tehničkih i upravno pravnih poslova. U skrbničkim i štitničkim poslovima treba stanovitom izvestiocu da budu dodeljeni poslovi iz stanovitog kraja, ne bi li što bolje upoznao odnosni kraj i ljude.

Glede organizacije krivičnih sudova dr. G. misli, da tu treba ostaviti deobu sudova na kotarske i okružne sudove; ovi zadnji sude u senatima od tri suca.

Treba reformisati istragu i u gradovima od bar 50.000 duša dati ju policiji. Na osnovu te policijske istrage državni tužilac će podići tužbu a sud po zakonu suditi i odmjeriti kaznu. Izuzetak će biti za političke zločine, koje će isledjivati sud »jer kod njih nema potrebe za kriminalistička ispitivanja, već naprotiv potrebna je potpuna nepristranost i neodvisnost od vlade, a to policija nije«.

Prvostepeni sud sudi neprizivno u pravcu odmerenja kazni, ali u naknadu priziva protiv odmerenja kazni, trebaće se češće služiti ustanovama krivičnog postupka u pogledu ublaženja kazni i uvetnog puštanja na slobodu.

Sve je to tiskano na str. 107—111. ovogodišnjeg »Mjesečnika«. Kako se vidi, tu su dodirnuta krupna pitanja iz oblasti gradjanskog i krivičnog postupka i rešavana odvažnošću dostojnom zavisti. Po dr. G. nabačena rešenja tih pitanja, iz oblasti gradjanskog formalnog prava, bila su ranije, od česti, na sličan način, rešena po prof. dru. Dragutinu Čupoviću takodjer u »Mjesečniku«[37]), sa onim poznavanjem stvari i nadležnošću, koje odlikuju našeg poznatog procedu-

[37]) Isporedi: dr. Dragutin Čupović: Rreforma gradjanskog parbenoga postupnika, Mjesečnik 1902., 1903. i 1904., osobito str. 171., 252., 401. sl., 567. iz godine 1903. Ne može se dosta požaliti, što ovo znanstveno istraživanje u oblasti gradjanskoga formalnoga prava nije do kraja obelodanjeno. Držimo da je vreme izgladilo opreku u posmatranju stvari, koja je dala povoda prekinuću publikovanja ove radnje u stupcima »Mjesečnika« i da sada ne bi smelo biti zapreke, da se isto nastavi.

Digitized by Google

ristu. Daleko od toga da se saglasimo sa svim poslecima, do kojih dolazi bivši odlični ordinarius gradjanskog postupka na Zagrebačkom Sveučilištu, pozvali smo se na nj, da jače podvučemo misao, koja nam se je namicala čitajući prilog dra. G., kako se danas preveć olako uzimaju u pretres problemi takve zamašitosti, kakve su oni nabačeni po dr. G.[38]).

Mi smo i previše zlorabili ustrplenje naših čitalaca, a da bi se upustili u pobijanje pravnih zasada g. dr. G., tim pre, što se ove i ne tiču predmeta ove naše radnje. Jedno moramo ipak naglasiti, a to je, da pitanje oslobadjanja sudije od svih tehničkih i upravno pravnih poslova ne spada u zakon o uredjenju već u poslovni red sudova, isto kao i pitanje dodeljivanja predmeta nesporne sudbenosti pojedinim izvestiocima.

U tački IX. ove naše radnje povukli smo tačne granice predmetu osnove zakona o uredjenju sudova. Izlaganje dra. G. nije nas ponukovalo, da ih bilo u kojem pravcu proširimo ili stegnemo[39]).

Zlatna i quasi-zlatna valuta.

Američka i nova engleska zlatna valuta. Zlato u doglednoj budućnosti.

Napisao dr. Milobar, sveuč. prof. u Zagrebu.

(Svršetak).

Pošto sjevernomarička Unija, od vremena poslije rata upravo suverenom mogućnošću odlučuje o cijeni i stabilnosti zlata; nadalje pošto je 90% poslovnoga, praktičnoga i teoretskoga svijeta još uvijek prožeto čisto materijalističkim mentalitetom,[1]) to sav ovaj svijet upire oči u Uniju. Ovaj je svijet već vidio katastrofu srebra u 1870. godinama; vidio je pad zlata i valutarni kaos poslije rata; taj metalistički svijet pretrpio je padom zlata i materijalne štete i uzdrmanje vjere u vječnu svemoć zlatnoga božanstva, te sluša k tomu dnevno zloguka navještanja iz antimetalističkoga tabora. Koje čudo onda, ako od Unije očekuje odgovor na pitanja, koja ga zabrinjuju.

[38]) Istoj je misli dao izražaja i prof. dr. Ivan Maurović u »Mjesečniku« od ove godine str. 59 sl. povodom priloga dra. Slavka Kiršnera, otštampana u lanjskom »Mjesečniku« str. 468. sl.

[39]) Kao pravnici uopšte, a ne kao izvesticci u radu oko sastavljanja osnove zakona o uredjenju sudova, moramo istaknuti, da se nimalo ne slažemo sa mišljenjem dra. G. po pitanju nadležnosti sudova; po onome o monističkom tipu gradjanskih, a dualističkom tipu krivičnih sudova; po subjektivnom odredjenju vrednosti spornog predmeta; po peripatetizmu u pravcu pomesne nadležnosti pogotovo pak ne sa njegovim shvatanjem krivične istrage i ukidanja priziva protiv odmerenja kazni, a da o njegovoj jedinstvenoj tvrdnji, da je trgovačko pravo teže od gradjanskoga i ne govorimo.

[1]) Najnovlji i najrječitiji dokaz tomu je financijalna komisija na konferenciji u Genovi (1922.) koja je stvorila 12 rezolucija o saniranju deranžiranih valuta. Sve ove rezolucije počivaju na zlatnoj valuti najčišćega ortodoksno metalističkoga tipa.

Digitized by Google

Zato ne će biti na odmet, ako se i naši čitatelji časak zaustave kod Unije, njezine valute i njezine novčane politike.

Pred neko pol stoljeća, kada je bio zaprijetio slom srebra, bila se ustubočila Unija poput Atlasa, da na svojim ledjima uzdrži srebro od katastrofe, jer je i ona tada imala srebrnu valutu, sudbina je njezina novca bila vezana uz sudbinu srebra, kao što je danas uz sudbinu zlata. Pa upravo kao što čini danas sa zlatom, tako je činila onda sa srebrom t. j. sve je ponudjeno srebro kupovala i u svoje podrume zakapala. Ali kada su uslijed preobilja produkcije srebra najveće europejske države najprije zatvorile kovačnice srebra, a onda prešle na zlatnu valutu, nagrnula je ne samo sva preobilna godišnja produkcija srebra u Uniju, već je i staro srebro, demonetizirano u Europi, nagrnulo u Uniju. Ovolike navale nije mogla niti Unija dugo podnositi, pa je zato i ona razriješila sudbinu svoga novca od sudbine srebra: žrtvovala je srebro, da spasi valutu, te je i ona privezala svoj novac uz zlato. Od tada imade Unija onu pravu, čisto ortodoksno metalističku zlatnu valutu, koja identifikuje novac sa zlatom, pa tako i zlato sa novcem, koja zlato tako rekuć od poroda (i nekovano) pretvara u novac »slobodnim kovanjem« t. j. kupovanjem zlata po državi u neograničenoj količini uz stalnu cijenu. I pri tomu nije nikada prije ni slutila, da će već za pol stoljeća upravo onako morati zakapanjem spašavati cijenu i vrijednost zlatu, kao što je nekada srebru. Jer i ako antimetalisti nisu od sloma srebra prestajali dokazivati, da novac i metal nisu isto, i da novac ne dobiva svoju vrijednost od metala, te da bi se zlatu jednom isto moglo dogoditi što i srebru, ipak u sve to nisu metalisti nikada vjerovali. Ta 4000-godišnje iskustvo sa produkcijom zlata utvrdilo je metalistima onaj isti nazor o zlatu, što ga je imao Ksenofon o srebru t. j. da mu nikada cijena ne može pasti, jer ga se nikada dovoljno ne producira. Pa eto pokazalo se i bez prekomjerne produkcije zlata, da su antimetalisti imali pravo. Danas i slijepac može, ako ne vidjeti, a to tako rekuć rukom osjetiti, da novac ne dobiva svoju svijednost od zlata. Danas može država, koja hoće, kovati zlatan novac, ali mu cijenu može još manje ustanovljivati nego li papirnomu novcu, jer zlatnomu novcu danas vrijednost i stalnost vrijednosti odredjuje Unija. I ako Unija prohtjede, može takovu zlatnomu novcu gotovo preko noći za polovicu i više oboriti metalnu vrijednost.

Videći danas cijeli svijet, da jedina Unija spašava zlato, da ne podje putem srebra, pita se: hoće li Unija moći da dugo to breme snosi, i onda: što da bude, što da može biti novac, ako i zlato stigne sudbina srebra? Naravski da na ovakovo pitanje i u ovakovu zdvojnost može pasti samo metalista, kojemu je novac i zlato ista stvar, kao i svaki onaj, koji ne zna razlikovati mjerilo vrijednosti i novac. Na ovakov svijet, koji ne zna izvan metalizma ni kuda ni kamo, razumljivo je, da je pesimistička prognoza onakova autoriteta, kao što je prof. Keynes, o budućnosti zlata u Uniji, morala porazno djelovati. Čitatelj će se sjećati, da je prof. Keynes pisao, da će Unija imati, ako potraje dosadanji priticaj zlata, za manje od tri godine 100% pokriće svihkolikih svojih obveza. A tada da joj ne će pre-

Digitized by Google

ostati ino nego ili zatvoriti kovačnice ili preuzeti na sebe inflaciju. Dosadanja novčana politika umjetnoga podržavanja visoke cijene zlata da Uniju stoji godišnje ravno 100.000 funti (70.000 za kupovanje suviška zlata, a 30.000 gubitak kamata na mrtvo ležeće zlato). A tako skupa politika da se ne može dugo voditi. Poslije prof. Keynesa ustao je drugi autoritet, prof. Cassel, koji je napisao, kako prije navedosmo, jedan doduše utješljivi, ali ne uvjerljivi članak, kojim nastoji umiriti uplašene duhove, prorokujući, da će Unija ne samo moći uzdržati stabilnost cijene zlatu, nego da će sa ovakovom politikom još napraviti »rebah«. Pa ipak i mi smo istoga nazora kao i prof. Cassel t. j. da će Unija uzdržati stabilnost cijene zlatu, samo ne iz onih razloga, koje je naveo prof. Cassel, već iz slijedećih:

Poslije rata uskladile su se okolnosti tako, da bi zatvaranje kovačnica u Uniji, odnosno obustava kupovanja zlata, izišla na isto kao demonetizacija zlata. Te zlatne inflacije ne ima, koja bi zlatu u tolikoj mjeri obalila cijenu kao demonetizacija. Kao što je srebru zadala demonetizacija smrtni udarac, tako bi ga zadala i zlatu. Ako je već inflacija mogla, da zlatu obori $^3/_5$ kupovne snage, to bi mu demonetizacija oborila cijenu sigurno i za $^4/_5$. A što bi to značilo za Uniju? To si može čitatelj i sam izračunati. To bi naime značilo gubitak od kojih 15—16 milijarda dolara malo ne preko noći. Po današnjem, umjetno podržavanom visokom kurzu, vrijedi ona gomila zlata, što ga posjeduje Unija, oko 4¼ milijarde dolara. A to bi u slučaju demonetizacije spalo nekako na jednu milijardu. Dugovi pako samoj Europi, povrativi u zlato iznose oko 16 milijarda. A ti bi spali na neke 3 ili 4 milijarde dolara. Pa bi prema tomu Unijini dužnici otplaćivali i kamate plaćali ne od 16 nego od koje 3—4 milijarde kroz kojih 50—60 godina.

Time, što Unija žrtvuje godišnje 100.000 funti ili oko pol milijarde dolara, spašava ona svojih 16 milijarda i na njih otpadajuće kamate. Pa zato ova politika, ma da i jest skupa, ipak istom poslije trideset godina stoji onoliko, koliko bi ju demonetizacija stajala za trideset mjeseci. I to onda, kada Unija ne bi imala nikakovih ventila i »pufera«. Ali Advisory Council veli, kako smo to prije vidjeli, da Unija imade još »moćnih pufera« i protiv same inflacije, kraj čega onda otpada i sama pomisao na »zatvaranje kovačnica«. Mi ćemo navesti neke od tih moćnih pufera.

Naši čitatelji mogli su u novinama čitati, kako je Unija prišarafila svoje ratne dužnike zahtjevajući, da aranžiraju svoje ratne dugovine spram Unije i da počnu otplaćivati. Unija to ne čini, što bi bila gladna, a najmanje gladna zlata, već upravo zato, jer je presita zlata, pa bi godišnju produkciju istoga željela otkloniti od sebe. Zadnjih godina Unija je bila prisiljena, da godišnje izdaje oko 300 milijuna dolara za zlato, koje je onda zakapala u podrume. Ovime je ne samo gomilala mrtvi kapital, već je gomilala i količinu svojih plaćevnih sredstava i time pritiskivala cijenu svojemu novcu. Sada hoće Unija prisiliti svoje dužnike, da oni otpočnu kupovati godišnju produkciju zlata. Naravski da će i to zlato opet doploviti u Unijine podrume, ali je tu velika razlika. Unija naime ne će morati

Digitized by Google

za njega izdavati stotine hiljada svojih dolara. Time će otpasti onih 70.000 funti, koje je do sada Unija morala izdavati za kupovanje ponudjenoga joj zlata. A sa kamatima, dobivenim od dužnika, obalit će ona, ako ne možda cijelost a to svakako veliki dio od ostalih 30.000 funti gubitka na kamatima za mrtvo ležeće zlato. Ili drugim riječima: Mjesto da Unija zatvara kovačnice ili se podvrgne inflaciji, ona će radije doprinositi žrtve za umjetno podržavanje visoke cijene i stabilnosti zlata, poglavito iz džepa svojih vjerovnika.

Prema tomu Unija ne će prihvatiti ni jednu ni drugu od Keynesovih terapija, nego će proslijediti svojom skupom novčanom politikom, pošto može najveći dio žrtava za podržavanje stabilnosti cijene zlatu naprtiti na ledja svojim dužnicima — kroz pol stoljeća! Odatle se može zaključivati, da će Unija moći još pol stoljeća podržavati stabilnost zlatu, ako se njegova produkcija znatno ne pogorša t. j. znatno ne poveća. Ne pronadju li se dakle novi Transvaali, nego se produkcija zlata bude kretala u dosadanjim granicama, nema dakle ozbiljne pogibelji, da će Unija napustiti podržavanje stabilnosti zlata i lakoumno drmati svojom valutom.

Prema svemu do sada navedenomu nije teško predvidjeti kretanje zlata u doglednoj budućnosti. Najveći dio godišnje produkcije zlata kupovati će Unijini dužnici za otplaćivanje duga i kamata Unije. Neprispodobivo manji dio kupovati će notne banke za kompletiranje svoje zlatne rezerve. A ostatak, u koliko ga ne bi industrija konsumirala, smirit će se u podrumima Unije. Ili u kratko: U doglednoj budućnosti najveći dio zlatne produkcije slijevati će se kroz decenije u Uniji, a ova će postajati što dalje to — budi prošteno reći — suverenijim, to apsolutnijim gospodarom cijeni i stabilnosti zlata. A to će opet imati za posljedicu, da će se druge države tim opreznije čuvati čiste ortodoksne zlatne valute, te se tim stalnije vezati uz quasi- ili pseudo-zlatnu valutu. Zašto? To ćemo vidjeti na drugom mjestu.

Naši čitatelji sada vide, da Unija imade puteva i sredstava, da podržava stabilnost zlatu i svojoj valuti. Unija može mnogo, vrlo mnogo. Osim Velike Britanije ne ima zemlje, koja bi se u financijalnom pogledu mogla uhvatiti u koštac sa Unijom. Najbolje to mogoše promatrati čitatelji prigodom pada Painlevé-Caillauxovog ministarstva, koje je oborila Unija tek se malo poigravši sa francuskim frankom. Jest, Unija doista može vrlo mnogo, ali ipak ne može sve, ne može glavno t. j. ona ne može nikoga, niti najslabiju državicu prisiliti, da prihvati onu pravu ortodoksnu zlatnu valutu, kakovu imade sama Unija. A to ne će moći niti u buduće.

Nova engleska zlatna valuta.

Reaktiviranju stare zlatne valute u Engleskoj opirao se je prof. Keynes rukama i nogama. Jedanput navadja kao razlog za otklon samo zlato, nestalnost njegove vrijednosti i nesigurnost njegove budućnosti. Drugi put navadja pogibelji po narodno i novčarsko gospodarstvo Engleske za slučaj, da bi pretijesno privezala svoju valutu uz zlato, uslijed toga, što je Unija neprispodobivo jača i što

Digitized by Google

samo Unija odlučuje o cijeni i stabilnosti cijene zlata. Mi smo malo prije razložili, da prvi argumenat nije ni tako uvjerljiv, niti je pogibelj tako eminentna. Pa se ipak dogodilo, da je u novoj engleskoj zlatnoj valuti uspio Keynes i sa ovim argumentom. Ali je još jače triumfirao sa potonjim primjedbama. To se vidi odatle, što su uvažene sve one kautele, koje je prof. Keynes predlagao za slučaj, da se uvede zlatna valuta. Držimo, da ne će biti na odmet, ako nekoje od tih razloga navedemo. Jer ako je te razloge pomno saslušala i uvažila Engleska, taj gospodarski i novčarski titan, dobro je, da ih znademo i mi gospodarski i novčarski pigmeji, kao i ostali mališi, koji imadu sto puta više razloga nego Engleska, da se tri puta prije promisle, nego uvedu čistu zlatnu valutu, sve kada bi im to sredstva i dopuštala.

Prof. Keynes[2]) piše: »Cilj je ortodoksnih[3]) stvoriti jedinstvenu valutnu bazu, koja bi u velikom dijelu svijeta bila jednaka i koja bi bila neodvisna o politici pojedinih država. Ali na nesreću ta se prednost ne može postići bez goleme cijene. Ta se pak cijena sastoji u tome, da mi naš kreditni sustav sa cijelim njegovim dalekosežnim uplivom na našu industriju i našu trgovinu ne bi mogli više mi sami kao i poglavito prema našim nutarnjim potrebama regulirati, nego bi se morali ravnati prema kreditnim uvjetima ostaloga svijeta, a osobito Sjedinjenih Država.....

Sigurno bi bilo prenagljeno, kada bi se u skorašnjosti izjavilo, da mi hoćemo svoju vrijednosnu jedinicu neopozivo vezati uz zlato. Mi se ne smijemo povratiti na predratni sustav, jer bi na sebe preuzeli riziko jednoga novoga, nepoznatoga uredjenja, mi bi pokušali jedan kreditni sustav preobučen u automatsku zlatnu valutu uvoditi u potpuno novim okolnostima, koje su nastale uslijed našega zaduženja Americi, uslijed cticaja zlata u Ameriku, i uslijed stvaranja američkoga Federal-Reserve-sustava. Prvu riječ voditi svakako više nismo kadri. Kretanje zlata od nas u Ameriku ili iz Amerike k nama, koje je nas kadro isušiti ili poplaviti, u samoj Uniji jedva ako bi se i zamijetilo. I tako bi američke prilike već u ulogu igrale pri ustanovljivanju našega kamatnjaka nego li naša vlastita trgovina.[4])

Mi bi došli u pogibelj, da cijenu kreditu za naše vlastite industrije povisujemo ili snizujemo n. pr. samo zato, jer je kakova konjunktura za investicije u Wallstreetu predaleko pošla, ili jer je kod Amerikanaca preko noći nastupilo drugo kakovo raspoloženje spram emisije inostranih akcija, ili jer su se banke u srednjem zapadu spram svojih farmera odveć angažirale, ili jer je američki predsjednik umro.....

Kraj današnjeg potištenog položaja naše industrije i kraj radničke nezaposlenosti, držim, da je od najveće važnosti, da mi sav kreditni sustav u svojim rukama zadržimo. Mi nismo u stanju prkositi potresima i burama. Ja držim, da mi počinjamo veliku po-

[2]) Gegen den Goldstandard in England, N. Fr. Pr. od 22. ožujka 1925.
[3]) Zagovornici stare zlatne valute.
[4]) Podcrtano u originalu.

Digitized by Google

griešku, ako se tim pogibeljima izložimo, jedino radi udobnosti — jer o mnogo većem se ne radi — stalnoga mjeničnoga kurza sa dolarom.....

Ja ću dakle staviti tri konkretna prijedloga, koji će, ako budu prihvaćeni, netom navedene pogibelji smanjiti: 1. Misao, da se plaćanja u zlatu uspostave, je pod svakim uvjetom prenagljena....; 2.....Engleska banka neka ne bude obvezana pojedine note u Sovereinjima (zlatnim kovanim novcem) izmijeniti, nego neka bude obvezana samo na to, da za note od 1000 funti dalje izda nekovano zlato. Na taj način će izbjeći riziku, da se povrati kolanje Sovereinja u prometu; — 3. Pravo zlato kovati u novac, neka bude ograničeno samo na Englesku banku, a cijenu ustanovljivati za nekovano, od importera ponudjeno zlato, neka se prepusti istoj banci.... Nadalje bi se moralo banki prepustiti, da može dalje kupovanje zlata otkloniti, ako bi došli po njezinu mišljenju u pogibelj, da budemo poplavljeni zlatom.«

Nekako mjesec dana (27. travnja) iza ovoga članka proglasio je lord Churchill, da Engleska opet uspostavlja zlatnu valutu. Na prvi glas o tome zavlada veliko veselje u brojnoj uglednoj štampi zlatne internacijonale. Bečka »Ne. Fr. Pr.« od 30. travnja posvećuje tome dogodjaju uvodnik pod naslovom »Anglosaski zlatni blok«. Prve retke posvećuje lordu Churchillu, kojega kuje u zvijezde ovako: »Winston Churchill sada je istom svoje (viteške) ostruge zaslužio. On je svoju visoku financijalnu nadarenost dokazao, dostojnu svojega slavnoga oca lorda Rudolfa Churchilla. Najveći je dogodjaj njegova govora: »Zlato ulazi opet na prijestolje kao vladar nad svietskim gospodarstvom«. Iz New-Yorka se pak telegrafira: »Budgetni govor Churchillov i povratak sterling-kursa na pari (sa dolarom) savim je istislo Hindenburgov izbor (za predsjednika republike pred par dana) iz američke pozornosti... Dok se izbor Hindenburga označuje dogodjajem od jednoga dana, slavi se sterlingov parikurs kao uistinu veliki internacijonalni dogadjaj, kao najveći poslije prihvata Dawesova plana. Washington i Wallstreet se natječu, pozdravljajući Churchillov korak. Financijalno ministarstvo i Federal-Reserve-Board drže, da će sada u najkraćem vremenu i durgi narodi slijediti...«[5])

Poslije ovoga prvoga oduševljenja u svim krugovima, gdje se je željelo, da Engleska čim prije predje na zlatnu valutu, čini se, kao da je domala nastupilo neko začudjenje, možda i razočaranje. Jer čini se, da je osim engleske vlade samo mali krug ljudi znao, kakovu zapravo vlada sprema zlatnu valutu, dok je na drugoj strani kako u ostalom svijetu tako i u Engleskoj sav svijet držao kao nešto, što se samo po sebi razumije, da će Engleska uspostaviti prijašnju, predratnu, ortodoksnu zlatnu valutu. Samo tako si možemo protumačiti ono silno veselje u »N. Fr. Pr.« u prvi čas, Ali samo na prvi glas, jer poslije toga nije »N. Fr. Pr.« od strane uredništva donijela a ma niti jednoga retka o novoj engleskoj zlatnoj

[5]) N. Fr. P. num. cit.

Digitized by Google

valuti. A i bivši financminister u Mac-Donaldovoj radničkoj vladi, Filip Snowden konstatira sa važnošću, kao da je otkrio Ameriku, da »ipak nije posve ispravno, ako se veli, da je britanska vlada zlatnu valutu opet potpuno uspostavila«. I s razloga, da zlatne rezerve engleske banke ostanu netaknute, da »još nije« zamjenjivost nota za zlatiše uspostavljena, kaošto nije uspostavljena niti sloboda svakomu pojedincu, da si iz nekovanoga zlata dade zlatni novac iskovati.[6]) Mr. Snowden je očevidno mišljenja, da je ovo tek početak nekakova obročnoga uspostavljanja zlatne valute. Po njegovu mnijenju, ovo bi imalo biti istom prvi obrok, iza kojega će onda slijediti neograničena zamjenivost banknota za zlatni novac, pa onda neograničena sloboda kovanja. Snowden očevidno drži, da imade samo jedna prava zlatna valuta, a to je ona stara ortodoksna. On ne opaža, da se ova nova valuta daleko daleko razilazi od one stare ortodoksne. Nu o tom malo kasnije.

U onaj mali krug upućenih, koji su znali što vlada sprema, opaža se, da je spadao i prof. Keynes. Jer, kako ćemo odmah vidjeti, vlada je u ovoj novo uvedenoj zlatnoj valuti uvažila i oživotvorila sve one »konkretne prijedloge«, što smo ih malo prije naveli. Pa zato i članak prof. Keynesa o toj novoj engleskoj valuti[7]) ne samo da odaje zadovoljstvo sa tom novom zlatnom valutom, već se upravo prezentira kao neki tumač te nove valute. Iz toga se članka razabira, da to nije nikakovo predbježno i obročno uspostavljenje stare zlatne valute, već da je to nova i definitivna zlatna valuta, kojoj je svrha obezbijediti englesku valutu, engleski novac za slučaj, ako bi zlato zbilja zadesio katastrofalni udarac. Zato je vrijedno pobliže ogledati Keynesovo razlaganje.[8]) Glavne stavke njegova članka glase: »Mr. Churchill je učinio, što se je očekivalo, pa se sada opetuje jedno već pred sto godina doživljeno iskustvo. Svakako u poboljšanom izdanju — onaj Ricardov »Barrenplan«, koji je bio tada otklonjen, sada se adoptira, pa publika ne dobiva više svoje zlatiše (zlatni novac) natrag.[9]) Ali tu leži još jedna daljna poboljšica, koja možda u ovaj čas ne ima zamašitosti, ali može biti od velike važnosti za konačni razvitak našega novčarstva. Slobodno kovanje zlatnoga novca se suspendira,[10]) a pravo davati nekovano zlato kovačnici u svrhu kovanja zlatiša pripadat će u buduće jedino engleskoj banki. Engleska banka biti će zakonom obvezana davati zlatne šipke za njezine note uz stalnu cijenu od 3 funte 17 šilinga 3 pence za 1 uncu stan-

[6]) Snowdenov članak »Zurück zum Golde« u N. Fr. Pr. od 21. svibnja 1925.

[7]) Objelodanjen u »N. Fr. Pr.« od 5. svibnja 1925.

[8]) Der Goldstandard in England, »N. Fr. Pr.« od 5. svibnja 1925.

[9]) Ricardo je svoj plan o svojoj takodjer quasi zlatnoj valuti razložio u prigodnoj brošuri »Proposals for an economical and secure currency«, gdje predlaže, da se engleska banka obveže isplaćivati svoje note u nekovanu zlatu, i to istom počam od 20. unca. Churchill je preuzeo taj prijedlog, ali je za minimum uzeo 400 unca.

[10]) Potcrtano u originalu.

Digitized by Google

dardzlata.[11]) Ali banka ne će biti obvezana davati svoje note za zlatne šipke uz stalnu cijenu. Na taj način ne može naš zakoniti novac manje vrijediti od zlatnoga pariteta, dok u stanovitim okolnostima može i više vrijediti.[12]) Ova mudra mjera štiti nas protiv dvije mogućnosti. Ako bi kakovim nepredvidivim razvojem kasnije ili zlatokopa ili inače kakovim načinom doživilo zlato kada katastrofalni pad svoje vrijednosti, mi ćemo ostati netaknuti, jer naše zakonito plaćevno sredstvo ne treba zlato u njegovu padu slijediti.

Nadalje ćemo biti zaštićeni i proti pogibelji, da budemo poplavljeni zlatom iz Sjedinjenih država... Ja držim ovu zaštitu izvanredno važnom obzirom na današnje razmještanje zlata u svijetu«.

Kako se iz ovoga članka vidi, prof. Keynes ne štedi sa priznanjima i pohvalama za ministra Churchilla i njegovu zlatnu valutu. Ali i potcrtava ujedno ono, što je njegovo i što su njegovi »konkretni prijedlozi« tako, da čovjek dobiva dojam, kao da je htio reći: evo to je Churchill-Keynesova zlatna valuta.

Ako sada usporedimo na jednoj strani odnošaj izmedju engleskoga novca i zlata, a na drugoj strani odnošaj izmedju Unijinoga novca i zlata, onda jasno razabiramo razliku izmedju nove engleske zlatne valute i Unijine stare zlatne valute. Iz Keynesova se razlaganja vidi bjelodano, da su zlato i engleski »zakoniti novac« (funta sterlina) dvije različite stvari. Engleska zlatna valuta rastavila je engleski novac od zlata. Ona ustanovljuje samo točnu momentanu relaciju izmedju svojega novca i zlata, ali inače tretira zlato kao robu. Danas prodaje engleska banka 400 unca zlatnoga štapića ili šipke za 1550 funti sterlina u novcu (notama). Neka sutra pade cijena zlatu na polovicu, tada ne će i novcu pasti cijena, nego će engleska banka prodavati 800 unca zlatnoga metala za istu svotu sterlina, za koliku je jučer prodavala 400 unca. Sada će možda tko primijetiti: Zašto engleska banka daje za 1550 funti novca komad od 400 unca nekovanog zlata? Zar ne bi bilo njoj svejedno ili pače još probitačnije, kada bi taj komad zlata pretvorila u zlatiše, jer bi od 400 unca zlata mogla (uslijed legiranja) i nešto više od 1550 sterlina iskovati? Pošto Engleska hoće da ima takovu zlatnu valutu, koja ne samo ne će da identifikuje engleski novac i zlato u teoriji, već da ih rastavi i u psaksi, ona već tehnički onemogućuje, da se u praksi ne bi plaćanjem u zlatu izigrao zakoniti novac. Banka je obvezana dati za 1550 funti novca (papirnoga) komad zlata od 400 unca. Sa ovim komadom moglo bi se u najsretnijem slučaju namiriti dug od 1550 funti sterlina, — nota bene — ako bi se baš našao koji dobričina, koji bi bio volian primiti taj komad zlata uz riziko, da na njemu i koji šiling izgubi. Jer engleska zlatna valuta fiksira — ograničuje vrijednost zlatu samo na gornjoj granici, ali ne naprama

[11]) Ali počam od 400 unca dalje t. j. počam od 1550 funti nota dužna je banka davati 400 unca nekovana zlata t. j. robe, kojom se ne mogu plaćanja obavljati, a ne u kovanu novcu, kojim se plaćanja obavljaju.

[12]) Za slučaj pada vrijednosti zlata.

Digitized by Google

dolje.[13]) Engleska banka je obvezana samo **prodati** 400 unca zlata za rečenu svotu, ali nije dužna uopće ni kupiti zlato, ako ne će, a pogotovo ne uz istu cijenu, uz koju ga prodaje. Prema tomu onaj, koji je tražio od engleske banke 400 unca zlata za 1550 funti novca, ne zna, koliko će dobiti u privatnom prometu za taj komad zlata. Tek sa sigurnošću može s time računati, da će dobiti nešto manje. Ono dakle zlato, što ga čovjek dobije za 1550 funti kod engleske banke, nije podesno za plaćanje. Sasvim drugačije bi izgledala stvar, kada bi engleska banka ovaj komad zlata od 400 unca iskovala u 1550 komada i na svakomu komadu napisala, da vrijedi jednu suntu. Tada padanje ili dizanje cijene zlatnoga metala ne bi djelovalo na vrijednost kovanoga zlata, jer bi svaki ovaj komad ili one 400 unca vrijedile jednu funtu, pa makar drugomu nekovanomu zlatu pala cijena i na $^1/_{10}$ ili makar sada 4000 unca stojalo 1550 funti, jer je engl. banka dužna svoje funte pod funte primati, ili novac uzeti pod novac, pa bio on iz papira ili metala. Eto to je razlika izmedju robe i novca. Šipka od 400 unca je roba, a 1550 funti je novac i vrijedi 1550 funti, bio napravljen iz papira, bakra ili zlata; 1550 funti ostaje 1550 funti vrijedilo 400 unca zlata toliko funti ili polovicu manje.

Mr. Snowden veli, da engleska vlada nije »potpuno« uspostavila zlatnu valutu. On dakle misli, da je to ona stara ali samo defektna, nepotpuna zlatna valuta. U istinu pak je to sasvim druga, nova i kvalitativno različita zlatna valuta. Jer jedna takova valuta, kojoj je sudbina zlata ravnodušna, koja svoj odnošaj spram zlata u tako elastičnu vezu dovadja kao i spram drugoj robi, koja zlato tretira kao robu i koja ga na običnu robu snizuje — takova zlatna valuta mora biti i kvalitativno drugačija od one zlatne valute, koja zlato u svakoj spodobi i količini na novac uzvisuje.

Nova dakle engleska valuta nije više ona prava stara ortodoksna »zlatna zaluta«, već neka nova **quasi-zlatna** valuta. Engleska je odabrala svijesno i hotimice takovu valutu, — ne iz razloga, što ne bi i ona mogla imati takodjer onako pravu ortodoksnu zlatnu valutu kao Amerika, već zato, da ne dodje preko zlata njezin novac i njegova vrijednost i stabilnost u ovisnost o Uniji i o novčanoj politici Unije. Mi nazivamo tu valutu quasi-zlatnom zato, jer ona ipak stoji u nekom izravnom odnošaju sa zlatom, uzimajuć ovo za mjerilo vrijednosti. One druge valute, koje samo stabilizuju relaciju izmedju svoje vrijednosti i vrijednosti dolara ili engleske funte nazivamo pseudo-zlatnom valutom.

I tako je Engleska svijesno i promišljeno uvela jednu pseudo-zlatnu valutu — prividno — pod pritiskom američke zlatne pogibelji. Da kod Engleske igraju još i drugi, mnogo dublji razlozi ulogu, to ćemo malo niže vidjeti. Ali za druga daleko siromašnija i manje razvita, narodna gospodarstva od engleskoga, ova sama američka pogibelj dosta je krupna, da ih odvrati od uvadjanja teže karatnije zlatne valute od one, što ju je uvela Engleska. Druge siromašnije

[13]) To Engleska prepušta bez zavisti sestrici amer. Uniji!

Digitized by Google

zemlje poslušat će savjet prof. Cassela, pa uvesti onakove zlatne valute, kakove on preporuča, a koje smo nazvali pseudo-zlatnim za razliku od engleske quasi-zlatne. To je samo suptilnije diferenciranje, premda grubije razlikovanje ne bi činilo ni toga stupnjevanja, već bi i englesku zlatnu valutu uzelo takodjer na pseudo-zlatnu, kao što bi i pseudo-zlatne moglo nazvati i quasi-zlatnima.

Kada i druge zemlje uvedu ovakove pseudo-zlatne valute, tada će se stvoriti slika, koja će ujedno odgovarati svjetskome razmještanju (razdiobi) zlata na jednoj strani: zlato-hipertrofična Amerika (Unija) sa svojom starom, čistom, ortodoksno metalističkom zlatnom valutom, a na drugoj strani čitav niz zlato-atrofičnih zemalja sa njihovim pseudo-zlatnim valutama. Ali sve te quasi ili pseudo-zlatne valute imadu to svojstvo, da ne trebaju velike količine zlata i da svoju zlatnu atrofiju ne podnašaju mučno. Pa zato niti će se one gladno bacati na godišnju produkciju zlata, niti će se žuriti, da Americi skinu malo od njezina zlatnoga tereta, te da joj pomognu podržavati stabilnost cijene zlatu, jer pseudo i quasi-zlatnim valutama je gibanje cijene zlata dosta ravnodušno: one su tako elastične, da se svakoj cijeni zlata bez poteškoća mogu prilagoditi.

Ove pseudo-zlatne valute su jedna nova pojava. Mi možemo motriti, kako se pred našim očima otvaraju novi tipovi zlatne valute. A ta nova pojava zaslužuje, da joj se posveti pozornost i motrenje. Pošto ona imade tendenciju, da se proširi, možda poopćeni, čini se, da imade veliku budućnost. Dapače niti za samu Ameriku nije isključena mogućnost, da prije ili kasnije i sama predje na quasi-zlatnu valutu usprkos ili možda baš uslijed zlatne hipertrofije. Pa ako svi znaci ne varaju, gotovo će se sva godišnja produkcija zlata slijevati kroz pol budućega stoljeća u Unijine podrume, — ako se naime ta produkcija bude kretala u dosadanjim granicama. Naravski da nije isključena mogućnost, da u produkciji zlata nastane i znatna promjena. Ali ta bi promjena djelovala samo na Uniju, ali ne i na zemlje quasi-zlatne valute. Da nastupi znatno mršavija produkcija zlata, znatno bi to Uniji olakšalo i dalje podržavati stabilnost cijene zlatu. Ako bi pak nastupila znatno obilatija produkcija zlata, onda bi to moglo pospješiti prelaz Unijin na quasi-zlatnu valutu. Ali ni u kojem slučaju ne bi bile zemlje pseudo- ili quasi-zlatnih valuta prisiljene napustiti quasi-zlatnu i prihvatiti ortodoksno čistu zlatnu valutu. Ali ni u kojem slučaju ne bi bile zemlje pseudo- ili quasi-zlatnih valuta prisiljene napuštati quasi-zlatnu i prihvatiti ortodoksnu čistu zlatnu valutu. Jer su te valute, kako rekosmo, tako elastične, da se svakoj produkciji zlata mogu prilagoditi.

Medju metalistima sigurno misli ogromna većina, da je ova nova pseudo-zlatna valuta u Engleskoj samo neki provizorij, neko prelazno stanje, koje će se malo po malo opet razviti »do« čiste stare predratne valute. Ali to je samoobmana. Tko ne vidi drugih dubljih razloga, taj bi mogao već iz tumačenja prof. Keynesa razabrati, da je ta nova engleska zlatna valuta zamišljena za tako dugo, dok traje američka pogibelj, odnosno dok se sudbina zlata (eventualno kata-

Digitized by Google

strofa) ne riješi. A ta bi američka pogibelj, kako je bilo već do sada razloženo, mogla potrajati vjerojatno preko pol stoljeća.

Ali ta američka pogibelj i ta neizvjesnost sudbine zlata nije niti jedini niti najdublji razlog, da će nove pseudo-zlatne valute ne samo u Engleskoj već i u drugim naprednim, visoko razvitim kreditnim gospodarstvima definitivno potrajati i onda, kada već nestane na bilo koji način američke pogibelji. A taj pravi i duboki razlog je to, što su englesko kao i još mnoga druga narodna gospodarstva jur prekoračila čistu metalističku epohu. Kaošto iz novijega vijeka ne ima prelaza i povratka natrag u srednji i stari vijek; kaošto iz brončane i željezne epohe nema prelaza i povratka natrag u neolitsku epohu, tako iz daleko razvite napredne kreditne epohe nema povratka natrag u primitivniju čistu metalističku epohu. Istina kao što u epohi aeroplana i automobila, električne rasvjete imade još ljudi, koji moraju putovati kolima ili čak i pješice, koji se kraj elektrike moraju služiti još petrolejskim svetiljkama ili pače i lojanicama, tako će uporedo kraj ovakovih velenaprednih kreditnih narodnih gospodarstava sa pseudo-zlatnim valutama biti i takovih manje naprednih, više zaostalih narodnih gospodarstava čisto metalističke epohe sa čistom ortodoksnom zlatnom valutom[14]) pače i takovih gospodarstava, gdje će biti uz novac još i izmjene in natura. Ali to ništa ne mijenja na toku stvari i razvoju u najnaprednijim gospodarstvima. U ovakvim ogspodarstvima je čisti metalizam, a s njim i ortodoksna zlatna valuta svoju »Glanzperiodu« jur proživjela. O tomu se može svatko na svoje oči uvjeriti, ako usporedi ulogu zlata u predratnim ortodoksnim zlatnim valutama sa ulogom zlata u poratnim zlatnim valutama. U predratnim je zlatnim valutama bilo zlato novac, u poratnim quasi-zlatnim valutama zlato je r o b a, eksportartikel za nabavu inozemnih plaćevnih sredstava. U poratnim zlatnim je valutama zlato samo termometar (živa), koji svojim vlastitim padanjem i dizanjem tek temperaturu (vrijednost) valute pokazuje, ono je dakle samo mjerilo vijednosti, dok je u predratnim zlatnim valutama ono bilo temperatura, sama v r i j e d n o s t valute. To se najbolje vidi u samoj Americi, gdje zlato takodjer više ne daje vrijednosti dolaru, akoprem ovdje još vlada stara zlatna valuta. Medjutim ipak nije nikakov grijeh, ako se quasi-zlatna epooa smatra prelaznim stanjem. Samo taj prelaz ne vodi natrag k čistomu metalizmu i staroj ortodoksnoj zlatnoj valuti, već k epohi čistoga kreditnoga gospodarstva, odnosno čistoga kreditnoga novca, što ćemo vidjeti u jednoj drugoj raspravi.

[14]) Ortodoksnomu metalistu zvučit će ovo kao blasfemija.

Digitized by Google

Aktivna legitimacija suvlasnika na tužbu po §-u 366. o. g. z.

Napisao Dr. Većeslav Dobrovolny, odvjetnik u Bjelovaru.

Može li suvlasnik sam u svoje ime podići tužbu na ustup u posjed? Ovo je pitanje od velike važnosti, a odgovor na nj nije ni teorija dovoljno jasno odredila, a niti se praksa nije o njemu ustalila. No tek toliko je sigurno, da je naša (u Hrvatskoj i Slavoniji) sudska praksa na gornje pitanje odgovorila niječno. Tako je kotarski sud u B. odbio tužbu jednoga suvlasnika na ustup u posjed uz slijedeće obrazloženje:

»Tužitelj tvrdi, da je temeljem ovjerovljenoga gruntovnoga izvatka suvlasnik prijepornih nekretnina sa svojom pokojnom ženom na jednake dijelove, a iste da posjeduje tužena bez ikakova prava, pak da je stoga dužna njemu iste u posjed ustupiti. Kako kod suvlasništva stvar kao takova ne pripada nijednomu suvlasniku već samo svima skupa, to je jasno, da je za sudbinu stvari mjerodavna i dolučna volja svih, što hoće da kaže i naš o. g. z. u §-u 361.: »glede svekolike stvari suvlasnici smatraju se kao jedna osoba.

Odatle, a i iz §-a 818. o. g. z., slijedi, da nijedan suvlasnik ne može glede cijele stvari činiti kakovu raspoložbu bez privole drugih. Stoga u ovom slučaju tužitelju, koji je samo suvlasnik, a ipak svojata za sebe posjed cijele stvari, manjka aktivna legitimacija, pak ga je valjalo s tužbom odbiti«.

Banski stol potvrdio je osudom od 1. srpnja 1922. broj 12010. II. 2999—22. ovu osudu iz slijedećih razloga: »Glasom gruntovnoga izvatka je tužitelj suvlasnik nekretnina, upisanih u gruntovnom ulošku br. 320, 547 i 546 p. o. Prespa sa svojom suprugom Terezom. U smislu §-a 829. o. g. .z mogu samo oboje sa tim zajedničkim stvarima raspolagati, jer su kao takove nedjelive, dakle, kao u nazočnom slučaju, samo oboje i tužbu na ustup u posjed te zajedničke stvari podnijeti, a nipošto sam tužitelj kao dionik te zajedničke stvari. Stoga je stanovište prvoga suda u materijalno-pravnom pogledu opravdano i zakonito, te je stoga valjalo priziv tužitelja otputiti i napadnutu osudu iz razloga za nju navedenih potvrditi«.

Tužitelj nije u ovom slučaju podnio izvanrednoga previda, no zato je stol sedmorice već u svojoj rješidbi od 23. listopada 1909. br. 5216., priopćenoj u Čimićevoj zbirci pod br. 73 rekao, da suvlasnik nije aktivno legitimiran za tužbu na ustup u posjed s razloga, što nije isključivi vlasnik prijeporne stvari.

Prema nauci, koja u teoriji prevladava, ne bi bio ovaj nazor naših sudova na zakonu osnovan. Tako Stubenrauchov komentar, VIII. izdanje, kaže: »Im § 366. a. b. G. B. ist die sub 1a) erwähnte condemnatorische eigentliche Eigentumsklage (vindicatio) geregelt. Kläger ist der wahre Eigentümer, der aus der Innehabung seiner Sache gekommen ist. Gleichgiltig ist, ob sein Eigentum vollständig oder unvollständig (nach der Theorie des Gesetzes) Al-

Digitized by Google

lein- oder Miteigentum, beschränkt, belastet oder unbeschränkt, widerruflich oder unwiderruflich ist«.

Ehrenzweig u najnovijem V. izdanju Krainzova sistema ne spominje nigdje ovaj slučaj izrijekom, no iz svega se ipak razabira, da je i po njemu suvlasnik aktivno legitimiran na tužbu po §-u 366. o. g. z. Izričito, isto kao i Stubenrauchov komentar, priznaje suvlasniku aktivnu legitimaciju na konfesornu tužbu, dok se upravo samo po sebi razumije, da je ovlašten na actio negotaria.

I u praksi je neprijeporno riješeno pitanje, da je suvlasnik aktivno legitimiran na negatornu tužbu, dok je glede actio confessoria praksa konačno i čvrsto stala na stanovište, da je suvlasnik i na ovu tužbu aktivno legitimiran.

Tako se kr. stol sedmorice, odjeljenje B., stavio svojom rješidbom od 15. veljače 1925. Rv. 106/25.—1. na ovo stanovište. Ova je rješidba priopćena pod br. 2. knjige VI. rješenja kasacionog suda, što ih izdaju Milanović Ljubo i Strasser Vinko, a obrazložena je ovako:

»Po §-u 361. o. d. z. ima vsak solastnik popolno lastnino svojega deleža. Popolni lastnik pa utegne prosto raspolagati s svojo lastnino in slehernega drugoga izključiti od lastnine. (§§. 362., 366. o. d .z.). Ta pravica je stvarna, učinkuje zoper vsakogar. Torej je tudi ni odrekati solastniku zoper drugega, ki posega v skupno lastnino. Potemtakem je solastnik upravičen, da uveljava skupni stvari nerazdelno pripadajoče pravice samostojno in brani skupno stvar zoper protipravne posege drugih. Le v zvezi s temi temeljnimi pravicami in v skladu z njimi je tolmačiti določbe XVI. poglavja o skupnosti lastnine. Nasprotno naziranje bi ogražalo nedvomno pravico solastnika do stvari, ne da bi bilo ostalim solastnikom kakorkoli v korist. Ni pa v nazočnem primeru niti tožena stranka v pravdi ugovarjala niti ni drugače prišlo na dan, da se solastnik druge polovice neprimičnine sploh protivi navzočni tožbi, ali da bi imel za to vzrok, ali da je z njo kakorkoli prizadet v svojo kvar«.

Ovi se razlozi mogu mirne duše primijeniti i na pravu vlastničku tužbu po §-u 366. o. g. z., naime na revindikaciju. I doista je vrhovno bečko sudište priznalo suvlasniku aktivnu legitimaciju na revindikaciju u svojoj rješidbi od 16. siječnja 1912. (zbirka Gl. Ung. N. F. br. 5744) s ovakovim obrazloženjem: .... »Denn die eigentliche Eigentumsklage kann zwar nur der wahre Eigentümer, der aus dem Besitze seiner Sache gekommen ist, anstellen. Dabei ist es jedoch gleichgiltig, ob er vollständig, Allein- oder Miteigentümer, ob das Eigentum beschränkt oder unbeschränkt ist.« Jednako, dakle, kao i Stubenrauchov komentar.

I doista ne može se naći nikakov razlog, da se po zakonu uskrati suvlasniku pravo na revindikaciju, kada mu se na druge dvije stvarne tužbe, konfesoriju i negatoriju, to pravo ne uskraćuje. Zakon barem to izrijekom nigdje ne veli, a tumačenjem njegovih odnosnih ustanova dolazi se upravo do protivnoga nazora od naših sudova. — Prema pojmu suvlasnosti, kako ga normira §. 361. o. g. z., imadu svi suvlasnici jedno te isto pravo na cijelu fizično neraz-

Digitized by Google

dijeljnu stvar. Kod svakoga i nedijeljenoga dijela zajedničke stvari ostaje prema tome svaki suvlasnik gledom na propis §§. 361. i 829. o. g. z. potpuniv lasnik dotične stvari, samo ne smije vrijedjati prava ostalih suvlasnika. Pravo svakoga dionika zajedničke fizično nedijeljene stvari sastoji se u pravu porabe, koje mora svaki sudionik drugome dopustiti, i koje, jer stvar nije dijeljena, nije na stanovite prostorne medje ograničeno. Redovito je već samo po sebi nemoguće, a ne leži ni u pojmu zajednice vlasništva, da smije svaki dionik zajedničke stvari istu samo tako rabiti, da je istodobno moguće i drugomu suvlasniku rabiti ju na isti način.

Iz ovoga jasno slijedi, da svaki suvlasnik imade pravo na posjed cijele stvari. Ako je predmet suvlasništva stvar takove naravi, da ju mogu svi suvlasnici zajednički posjedovati, n. pr. pašnjak, onda je svaki od njih posjednikom cijele stvari isto tako kao i kod stvari, koja se ne može skupno zajednički posjedovati, već se kod nje suvlasnici u posjedu izmjenjuju. Suvlasnik, koji nije posjednikom, imade pravo, da od suvlasnika, koji je posjednik, traži, da i njemu dozvoli suvlasničku stvar posjedovati i to cijelu, jer nije dužan tražiti razvrgnuće zajednice. Tim mu se više mora to pravo dozvoliti i proti posjedniku, koji nije suvlasnikom. Kada naime imade pravo na posjed cijele zajedničke stvari, onda mu se mora dati i tužba, da to svoje pravo i realizira, te da dodje po posjeda, ako se u njem ne nalazi.

Krivo je dakle pozivanje na §§. 828. i 829. o. g. z. u cilju, da se iz njih izvede, da suvlasnik nije legitimiran na tužbu na ustup u posjed. Ako ti paragrafi i ustanovljuju, da samo svi suvlasnici zajedno mogu sa zajedničkom stvari raspolagati, onda to znači samo to, da nijedan suvlasnik ne može činiti nikakovu raspoložbu, koja bi se ticala samoga prava vlasništva drugih dionika, što je i samo po sebi razumljivo. Kada pako jedan suvlasnik potražuje tužbom posjed od nevlasnika, onda on time nikako ne dira u pravo vlasništva ostalih dionika. Radi dapače na njihovu korist, jer bi posjednik-nevlasnik mogao, prema prilikama, stvar i steći u vlasništvo dosjelošću, dok to suvlasnik, prema općenitoj praksi, ne može.

Suvlasnik, koji sam podigne tužbu, na ustup u posjed, imao bi se faktično smatrati poslovodjom bez naloga, i imali bi se u takovu slučaju primijeniti propisi o poslovodstvu bez naloga. Ne može biti nikakove sumnje, da je prema tim zakonskim ustanovama suvlasnik aktivno legitimiran na tužbu po §-u 366. o. g. z. No kada ga zakon u §-u 837. o. g. z. izrično čini punovlasnikom i u tom slučaju, onda je njegovo ovlaštenje osnovano na zakonu kao i ono, koje normira § 1034. o. g. z.

Suvlasnik ne može biti pozvan ni na to, da dokaže, da se drugi suvlasnici ne protive tužbi, a kada bi se i dapače protivili, držim, da bi i u tom slučaju bio legitimiran na tužbu, jer mu iz njegova prava suvlasništva rezultira i pravo na posjed, koje može realizirati tužbom i proti samim suvlasnicima, a da ne mora tražiti razvrgnuće suvlasničke zajednice, kako je jurve gore obrazloženo. Kada bi se dozvolilo, da se suvlasniku uskrati tužba s razloga, što joj se protive

Digitized by Google

drugi suvlasnici, značilo bi to dozvoliti im vrijedjati pravo svoga sudionika, što baš hoće da zapriječi § 829. o. g. z. Suvlasniku bi bilo tako onemogućeno, da dodje do posjeda stvari, na koji ima pravo, iz svoga vlasništva, te bi bio prisiljen, da traži razvrgnuće zajednice proti svojoj volji.

Iz svega se razloženoga vidi, da se i samomu suvlasniku mora priznati aktivna legitimacija na svaku stvarnopravnu tužbu, dakle i na pravu vlasničku revindikaciju, po §-u 366. o. g. z.

Ocjene i prikazi.

Sistem općeg privatnog prava. (Svršetak.)

Priredio Dr* Ivan Čepulić — Zagreb 1925.

Na str. 217. pod sl. L. I., al. 4. stoji ovo: »Kad je utok podnesen proti odluci, koja dozvoljuje uknjižbu ili predbilježbu, ima se kao i previdni utok u gruntovnici zabilježiti, što nije nužno u slučajevima uskratnih odluka (§ 133. gr. r.)« — Iz ovoga pozivanja na § 133. gr. r. moralo bi se zaključiti, da taj § odredjuje ono, što je prije toga rečeno, a što sam citirao. Medjutim on odredjuje nešto posve drugoga, naime to, da se uskratne o d l u k e imaju zabilježivati u gruntovnici, da se time osigura prvenstvo, ako bi se zahtijevanju kasnije zadovoljilo putem utoka. Dakle o zabilježbi kakvog u t o k a nema u cit. §-u ni spomena.

Na str. 223. i 224. govori se o uračunavanju prednikovog posjeda u vrijeme zakonom propisano za dosjelost, pa medju ostalim i o pitanju, da li sljednik u posjedu može stvar dosjesti, ako njegov prednik nije bio kvalificirani posjednik. Držeći se Spevca, Stvarna prava, § 30., str. 290., kaže autor ovako: »Kada predje posjed universalnim nasljedstvom, onda, ako je bio posjed ostavnika nezakonit, to škodi i nasljedniku, tako, da ni univerzalni nasljednik ne će moći steći dosjelošću stvari (§ 1462.). Isto vrijedi i za neistiniti posjed (§ 1464.). Ako je posjed bio nepošten, ne može se vrijeme prednikovo uračunati, jer nije uzukapioni (kvalificiran) posjed, ali pošteni s i n g u l a r n i nasljednik može početi dosjelost od dana, kada je došao u posjed stvari (§ 1464.). Kod singularne sukcesije ne smeta niti nezakonitost, niti neistinitost, niti nepoštenje, da singularni nasljednik započne dosjelost od dana svoga posjeda (§§ 1462. i 1464.), samo što treba sukcesor za dosjelost u tom slučaju dvostruko obično vrijeme (§ 1476.).«

Na to treba opaziti, da se na navedenom mjestu skripata očito radi o pisarskoj pogrješci, t. j., da bi u trećoj od navedenih rečenica imalo mjesto »pošteni s i n g u l a r n i nasljednik« stajati: »pošteni u n i v e r z a l n i nasljednik«, a mjesto §-a 1464. imao bi biti naveden § 1463. ogz. Jer u prvoj je rečenici kazano, kako djeluje na dosjelost u n i v e r z a l n o g sukcesora n e z a k o n i t o s t prednikovog posjeda, u drugoj, kako djeluje na dosjetost u n i v e r z a l n o g sukcesora n e i s t i n i t o s t prednikovog posjeda pa sad, da prikaz bude potpun, treba reći, kako na dosjelost u n i v e r z a l n o g sukcesora djeluje n e p o š t e n o s t prednikova posjeda. O tome pak govori § 1463. ogz., pa stoga treba taj § ovdje citirati. Tek iza toga, kad je tako potpuno odgovoreno na pitanje, kako na u n i v e r z a l n o g sukcesora djeluju manici u posjedu prednikovom, može se prijeći na pitanje.

*) U broju 11. »Mjesečnika« izostala je previdom kod štampanja pred autorovim imenom oznaka »Dr.«.

Digitized by Google

kako ti manjci djeluju na dosjelost singularnog sukcesora, o čemu citirana četvrta rečenica zašta i govori.

Medjutim ni ono, što je u toj četvrtoj rečenici kazano, nije ispravno. Ona naime glasi tako, kao da bi zbog svakog od ona tri moguća manjka u posjedu prednikovom, dakle i zbog nezakonitosti prednikova posjeda, trebalo singularnom sukcesoru za dosjelost dvostruko vrijeme. To pak ne odgovara zakonu, jer taj u §-u 1476. odredjuje samo to, da onaj treba ga čeka, da dvostruko prodje redno vrijeme dosjelosti »koji je neposredno pribavio kakvu stvar pokretnu od neistinita ili nepoštena posjednika, ili koji ne može da pokaže od koga je pribavio stvar« — dakle ne i onaj, koji je pribavio stvar od nezakonitoga posjednika.

Na str. 233.kaže se pod 3. ovako: »Civilni plodovi pripadaju poštenome posjedniku čim ih je ubrao.« Ovako stoji i u Spevcu, Stvarna prava, § 33., str. 309. Ali to nije posvema tačno prema zakonu rečeno, jer zakon u §u 330. kaže: »Njegove (t. j. poštenoga posjednika) su također i sve ine jur sabrane koristi, u koliko su za mirnog posjeda jur dospjele.« Prema tome ne pripadaju poštenome posjedniku svi ubrani civilni plodovi, nego samo oni, koji su već dospjeli. Civ. plodove, ubrane prije dospjelosti, mora povratiti vlasniku stvari. Autor doduše upućuje na kraju citirane rečenice na § 330. ogz., ali budući je navedena zakonska restrikcija od velike važnosti, bilo bi dobro, da je tačno reproducirao tekst zakona ili da je spomenutu okolnost izrijekom naglasio.[12]) Autor ju nije naglasio ni na str. 240., gdje se govori o opsegu posjednikove dužnosti u pogledu vraćanja plodova vlasniku, koji je uspio vlasničkom tužbom.

Na str. 236. i 237. prikazivanje pravnog odnosa, koji nastaje, ako neko tudju stvar upotrijebi za popravak svoje, nije, mislim, posvema jasno. Iz njega se naime ne vidi, da li onaj, čija je stvar upotrebljena za popravak tudje, a mogla bi se od nje bez štete odijeliti, ima pravo tražiti, da se to učini i da se ona njemu povrati, ili pak ima samo vlasnik glavne (popravljene) stvari pravo (a ne i dužnost) da to učini u svrhu da izbjegne otštetnoj dužnosti. U pravnoj je naime literaturi sporno, da li odredba §a 416. ogz., po kojoj tudji materijal, kojim je popravljena nečija stvar, pripada vlasniku te glavne stvari, vrijedi bezuvjetno[13]), ili samo onda, ako se upotrebljena stvar od glavne stvari ne može više bez štete odijeliti.[14])

Na str. 251. pod I. na kraju tač. 1., gdje je citiran § 492., st. 1., manjka citiranje §a 493. ogz. U tački 2. je pak krivo rečeno, da kod prava goniti marvu (servitus actus) pripada ovlašteniku i pravo vući teške terete, jer § 493. odredjuje baš protivno.

Na str. 254., u tač. 2. §-a 160., gdje je govor o tome, kako u slučaju, gdje uživalac još prije svršenog uživanja vraća stvar, vlasnik te stvari ima njemu naknaditi u radjanje tih plodova uložene troškove, — nije is-

[12]) Vidi npr.: Kraiz-Pfaff-Ehrenzweig, IV. izd. § 205. str. 584. i V. izd. § 205, str. 580., Ehrenzweig, System, § 205. str. 195., Stubenrauch, VIII. izd., I. sv. str. 399., Demelius, Grundriss, str. 38., Derenčin, Tumač, knj. II., str. 87. i 88., Rušnov-Posilović, Tumač I., str. 406.

[13]) Tako npr. Stubenrauch, izd. VIII. str. 516., Derenčin, knj. 2. str. 220.

[14]) Tako npr. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. IV., § 236, str. 684., izd. V. § 218., str. 616., Ehrenzweig, System, § 216., str. 229.

Digitized by Google

taknuta važna odredba §a 519. ogz., da vlasnik ima uživaocu te troškove naknaditi onako, kako se oni naknadjuju poštenome posjedniku, t. j. u smislu §a 331. »samo po sadašnjoj vrijednosti, u koliko vrijednost ta neprelazi troška doista učinjenoga«, tako, da će uživalac u ime naknade troškova dobiti eventuahno mnogo manje, nego li iznosi njihova visina, ako ona vrijednost, što ju plodovi sada imaju, ne pokriva učinjeni trošak.

Na str. 256. čitamo u al. 1. §a 161. ovo: »Razlika izmedju zajma i quasiusufrukta leži u tom, što je kod potonjega upravljena namjera stranaka na osnutak istoga, te sljedstvom toga imadu biti primijenjeni propisi quasiusufrukta, naročito oni o teretima, o kauciji, o utrgnuću quasiusufrukta smrću uživaoca i osim toga ima se kod quasiusufrukta vratiti vrijednost predmeta, a kod zajma, stvar iste vrsti, količine.« — Tu stoji dakle, da se zato, što je namjera stranaka upravljena na osnutak quasiusufrukta, imaju na nj primjenjivati propisi o quasiusufruktu, naročito oni o teretima, o kauciji i o utrnuću quasiusufrukta. Ali, ako te propise o quasiusufruktu potražimo u u zakonu, ne ćemo ih naći. Zakon ima takvih propisa samo o usufruktu.

Kod sastavljanja citiranog mjesta imao je autor očito pred sobom mjesto, koje nalazimo u Krainz-Pfaff-Ehrenzweigu, izd. IV. § 254., str. 740., odn. u izd. V., § 254., str. 733., gdje se razlika izmedju quasiusufrukta i zajma tumači ovako: »Der Unterschied liegt aber darin, dass hier die Absicht auf Bestellung eines Fruchtgenusses gerichtet ist, und dass daher darauf, soweit möglich, die Grundsätze vom Fruchtgenusse anzuwenden sind, insbesondere jene von den Lasten, die auf dem Vermögen haften, von der Sicherheitsleistung und von der Erlöschung des Verhältnisses durch den Tod; auch ist, wo nicht das Gegenteil verabredet oder letztwillig angeordnet ist, der Wert des verbrauchbaren Gegenstandes, nicht aber, wie beim Darlehen, die gleiche Art und Menge zurückzustellen.« — Zbog toga, što je autor na dva mjesta, gdje na citiranom mjestu Krainz-Pfaff-Ehrenzweiga stoji »uživanje« (Fruchtgenuss), upotrijebio riječ »quasiusufrukt«, odnosno riječ »istoga« izgubio se posvema smisao onoga, što je u Krainz-Pfaff-Ehrenzweigu rečeno.

Nezgodno je sastavljena i slijedeća rečenica, koja glasi: »Predmet quasiusufrukta jest pravilno odijelo, jer je namjena stranaka obično upravljena na takovu porabu, da će se odijelo istrošiti te na naknadu vrijednosti.« Nije predmet quasiusufrukta pravilno odijelo, nego se slučaj, gdje je nekome dano na uživanje odijelo, pravilno ima prosudjivati kao quasiusufrukt, a ne kao pravi usufrukt, jer je namjera onoga, tko daje na uživanje odijelo, ponajviše upravljena na to, da se dozvoli potrošnja i da se povrati vrijednost u novcu. To je smisao onoga, što je rečeno u Krainz-Pfaff,Ehrenzweigu (IV. izd. § 254., str. 741., al. 2.; odn. izd. V. § 254, str. 733., al. 3.), a što je autor čitao, sastavljajući citirano svoje mjesto.

Na str. 262., al. 2. kaže se ovo: »Onaj pako, koji ima naslov, a ne može da dokaže, da je stekao služnost tradicijom ili intabulacijom, taj nema actionem confessoriam, nego osobnu tužbu na temelju dotičnoga pravnoga posla protiv onoga, koji mu je služnost ustupio, a ne i protiv njegovog singularnog sukcesora (§ 443.), osim slučaja dojelosti (kao naslova) služnosti na zemljištu u gruntovnicu unesenom u koliko se ne steku predpostave § 1500. ogz. t. j. u koliko singularni nasljednik ne radi

Digitized by Google

pouzdanjem u javne knjige.« — Ovdje dakle govori autor, da je dosjelost samo naslov za stečenje služnosti, dok na str. 209., tač. 4. i na str. 211. u zadnjoj izreci al. 3. zauzima stajalište, da se vlasništvo nekretnina stječe samom dosjelošću, t. j. bez upisa u gruntovnicu. To se ne da u sklad dovesti. Ako dosjelost dovodi sama po sebi, bez upisa u gruntovnicu, do stečenja vlasnosti,[15]) onda to mora vrijediti i za stečenje služnosti, samo ta dosjelošću stečena služnost utrnjuje, ako netko treći steče služeće dobro pouzdanjem u javne knjige kao tobože neopterećeno (§ 1500).[16])).

Na str. 290., al. 1. govoreći o pitanju, da li cesijom tražbine prelazi na cesionara eo ipso i pravo zaloga, koj m je ona osigurana, autor, držeći se Spevca, Stvarna prava, § 62., str. 452., spominje najprije, kako jedni drže, da cesija tražbine daje cesionaru samo naslov, na osnovu kojega može tražiti prenos zal. prava, a ovo da se stiče tek predajom, odn. intabulacijom i dodaje prema Krainz-Pfaff-Ehrenzwe gu, izd. V. § 282., str. 831., da se ti pozivaju na način sticanja stvarnih prava uopće (§ 425.), dok drugi uče, da cesionar po samoj ces ji biva subjekt založnog prava, a da ne treba još posebne predaje predmeta založnog prava, pa čim je prešlo na cesionara založno pravo, cedent, ako drži zalog, čini to kao zastupnik cesionara. Autor zatim nastavlja: »Za ovo shvaćanje govori praktička potreba. Jer ako može založno pravo postojati za buduću tražbinu, zašto ne bi moglo postojati još neko vrijeme poslije i bez tražbine, da se može s njom u izvjesnom momentu sjediniti«. Ova potonja argumentacija nije adekvatna onome stanovištu, koje je autor prije toga zauzeo. Ovdje se naime govori o tom, da založno pravo može još neko vrijeme postojati i bez tražbine. Time se hoće to reći, da se zal. pravo može odijeliti od subjekta tražbine, t. j., da netko, tko nije više subjektom tražbine (cedent), može ostati subjektom zal. prava osnovanog za tu tražbinu. To pak nije onda slučaj, ako se prihvaća (kako je autor ranije učinio) shvaćanje, da cesionar po samoj cesiji biva subjekt zal. prava, pa da cedent, koji još iza cesije drži zalog, čini to kao zastupnik cesionara. Jer, ako je tako, onda nije više on subjektom zal. prava, nego je to cesionar, dakle onaj, tko je i subjektom tražbine, za koju je zal. pravo bilo osnovano. U tom slučaju zal. pravo, ne pripada ni jedan čas komu drugome, nego li subjektu tražbine, za koju je ono osnovano. — Ova pogrješka u argumentiranju nastala je odatle, što se je autor kod tvrdnje, da prenosom tražbine prelazi eo ipso i zal. pravo, poslužio argumentiranjem, koje nalazimo u Krainz-Pfaff-Ehrenzweigovom Systemu kod jedne posvema druge tvrdnje. U §-u 282., na str. 831. rečenoga Systema (izd. V.) pobija se naime najprije shvaćanje, da prenosom tražbine eo ipso bez predaje založnog predmeta, prelaz na cesionara i zal. pravo, jer tome se protivi propis §-a 425. ogz., po kojem se »izvan slučajeva naznačenih u zakonu ..... sva stvarna prava mogu samo steći, kada se po zakonu pre-

[15]) Tako: Randa, Eigentum, str. 209., Schiffner, Lehrbuch, § 108. str. 83. sl. 2., Krainz-Pfaf-Ehrenzweig, izd. IV. § 222. str. 631., izd. V. § 220. str. 622. Ehrenzweig, System, § 221. str. 251. Demelius, Grundriss, str. 36., Pfersche, Grundriss, str. 33. Derenčin, II. str. 258, Košutić, Gruntovno pravo, str. 194. i dr. Protivno: npr. Burckhard, System III., str. 390, i sl., Adler, Publizitätsprinzip, str. 58. i sl.

[16]) Vidi: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig: IV. izd., § 258., str. 746. i V. izd. str. 739. Ehrenzweig, System, § 258. str. 375., Pfersche, Grundriss, str. 95., al. 3., Košutić l. c., str. 194., tač. 6.

Digitized by Google

dadu i prime«. Zatim se kaže, da prema tome prenosom tražbine novi vjerovnik stječe samo zahtjev na prenos ručnoga zaloga, a stečenje biva tek predajom zaloga, koja se može — drukčije, nego li kod osnivanja zal. prava — obaviti i posesornim konstitutom. Iza toga se tumači, kako je u onom slučaju, gdje zal. vjerovnik ustupi zalogom osiguranu tražbinu, ali tako, da cesionar nema steći i zal. prava; što biva u tom slučaju sa zal. pravom? — pa se kaže: »Soll aber der Übernehmer der Forderung das Pfandrecht nicht erwerben, so ruht es so lange, bis der Überträger entweder das Pfand nachträglich übergibt oder die Forderung zurückerwirbt. Die Lehre, dass das Pfandrecht in solchem Falle (wie nach deutschem Rechte) erlösche, lässt sich nicht in zwingender Weise begründen und widerstreitet dem praktischen Bedürfnisse. Kann das Pfandrecht von vornherein für eine künftige Forderung eingeräumt werden, so kann es sich auch nachher zeitweise ohne die bereits entstandene Forderung erhalten, um sich mit ihr im entscheidenden Augenblicke — wenn die Geltendmachung unvermeidlich wird — zu vereinigen.« Ovaj argumenat, kojim se ovdje brani tvrdnja, da zal. pravo ne mora utrnuti, ma da ga onaj, tko preuzima tražbinu, za koju je ono osnovano, nema steći (zbog česa nije na nj ni preneseno, pa ni poses. konstitutom), primijenio je dr. Ć. na jednu posvema drugu tvrdnju, i to takovu, koja se u Krainz-Pfaff-Ehrenzweigu, kako sam naveo, izrijekom pobija, naime na tvrdnju, da prenosom tražbine prelazi eo ipso i samo založno pravo, kojim je ona osigurana. Taj pak argumenat na tu tvrdnju, kako je razloženo, nikako ne pristaje.

Na str. 312., zadnja al. rečeno je, da se kod trg. poslova medju protokoliranim trgovcima mogu zahtijevati zaostale kamate i onda, ako nadilaze glavnicu (§ 286. trg. z.)« — Na to treba opaziti, da § 286. trg. z., al. 2 glasi ovako: »Zaostale kamate mogu se u trgovačkim poslovima i tada zahtijevati, ako nadilaze iznos glavnice«. Prema tome mogu se takvi kamati zahtijevati u svim trgovačkim poslovima, a ne samo u onim medju protokoliranim trgovcima.

U §-u 205., koji radi o poručanstvu, nije na mjestu, gdje se prikazuje odnos poruka spram glavnoga dužnika (tač. VI.), spomenuta odredba §-a 1364. ogz., po kojoj, kad isteče vrijeme, u koje je valjalo da dužnik plati svoj dug, poruk, ako se poručio za dužnika s njegovom privolom, može zahtijevati da mu dade sigurnost.

Na str. 332. stoji, da »poruk za naknadjenje štete« ne će odgovarati glavnom poruku za regres, ako je glavni dužnik sam skrivio svoju štetu. Mjesto »glavni dužnik« imalo bi biti rečeno »glavni poruk«.

Na str. 399. u tač. 2., sl. a) rečeno je, da kod takvih obveza, kod kojih nije odredjen rok namirenja, dolazi dužnik u odvlaku tek po opomeni, a iza toga stoji ovo: »Odvlaka medjutim ne počima odmah sa momentom opomene, već tek nakon što proteče slijedeći dan iza opomene (tempus modicum). Tako se općenito shvaća. To slijedi iz §-a 1334., koji veli: »Uopće dužnik je kriv zatezanju..... u slučaju, da rok plaćanja nije odredjen, ako se ne poravna s vjerovnikom poslije dana, u koji je sudno ili vansudno opomenut.« — Na ovo opažam, da nije tačan navod autorov, da se općenito shvaća, da u navedenom slučaju odvlaka počima nakon što proteče slijedeći dan iza opomene. Možda bi gramatikalno tumačenje §-a 1334. opravdavalo takvo shvaćanje, ali općenito se § 1334. shvaća tako, da odvlaka počima već početkom

Digitized by Google

dana, koji slijedi iza opomene.[17]) To, što taj § kaže, da je u navedenom slučaju dužnik kriv zatezanju, ako se ne poravna s vjerovnikom poslije dana, u koji je opomenut, ima po općenitom tumačenju samo taj smisao, da odvlaka ne počima odmah opomenom, nego tek onda, kad uzaludno prodje onaj dan, u koji je dužnik opomenut, t. j. da dužniku u skladu s odredbom §-a 903. stoji na raspolaganje (na korist) čitav onaj dan, kojega je opomenut.

Na str. 414. stoji u al. 2. ovo: »Za namirenje kao pravni posao, hoće se djelotvorna sposobnost osobe, koja namirenje obavlja i to sposobnost, da slobodno disponira svojom imovinom (isp. i §§ 151., 246., 247.). Isplata po takovoj osobi valjana je samo u toliko, u koliko je dug istinit i dospio. U protivnom slučaju, t. j. ako dug nije bilo dospio bilo istinit, može se plaćeno tražiti natrag (1421.).«

Čini se, da je ovdje iza prve rečenice nešta izostavljeno. Jer iz tekstacije citiranoga mjesta slijedilo bi to, da je isplata učinjena po djelotvorno sposobnoj osobi valjana samo u toliko, u koliko je dug istinit i dospio, pa da se u protivnom slučaju može plaćeno tražiti natrag, a §§ 1432. i 1434. ogz. odredjuju upravo protivno. U zagradi navedeni § 1421. govori samo o isplati učinjenoj po takvoj osobi, koja nije potpuno djelatno sposobna.

Na str. 423., al. 2. čitamo ovo: »Novacija biva, kada se promijeni pravni naslov obveze, causa obligandi, a predmet ostaje isti. Pod pravnim naslovom, koji se mijenja, razumijeva se ne causa promittendi, već causa debendi t. j. učin, s kojim pravni poredak spaja postanak obligacije, dakle se može novirati i obligacija, koja je nastala iz delikta na pr. da oštetitelj sa oštećenim ugovori, da odštetna svota ima ostati oštetitelju kao zajam. Causa obligandi (promittendi) t. j. razlog, s koga smo se obvezali, prenizak je pojam za pravni naslov u našem slučaju.« Ovo mi se mjesto čini nejasnim. Iz njega se ne može razabrati, što se ima razumijevati pod pravnim naslovom, koji se kod novacije mijenja, da li causa obligandi ili causa debendi? Jer najprije se kaže, da novacija biva, kad se promijeni pravni naslov obveze, causa obligandi, a iza toga se kaže, da se mijenja causa debendi, t. j. učin, s kojim pravni poredak spaja postanak obligacije, pa da je causa obligandi (promittendi), t. j. razlog, s kojega smo se obvezali, preuzak pojam za pravni naslov u našem slučaju. Ove nejasnoće i protuslovlja ne bi bilo, kad bi u prvoj od citiranih rečenica bile izostavljene riječi »causa obligandi«, tako, da bi ona glasila: »Novacija biva, kada se promijeni pravni naslov obveze, a predmet ostaje isti« .....

Na str. 439., govoreći o odgovornosti krčmara (gostioničara) u smislu §-a 970. ogz. za stvari putnika, kaže autor u zadnjoj al. ovo: »Da li može gostioničar ugovoriti, da otklanja odgovornost? Prema stanovištu austrijske prakse može. Noviji zakoni to ne dozvoljavaju.« Ovo potonje ne će biti ispravno. Nisu nam poznati noviji zakoni, koji ne bi dozvoljavali, da se medjusobnim sporazumom isključi gostioničareva odgovornost za putnikove stvari. Noviji zakoni odredjuju samo to, da go-

[17]) Isp.: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. IV. § 339. str. 137; izd. V. § 339. str. 194.; Hasenöhrl, Oesterr. Obligationenrecht, § 83. str. 324.; Stubenrauch, Commentar II. str. 724.; Krasnopolski, Oesterr. Obligationenrecht, § 23., str. 121.; Ehrenzweig, System, § 338. str. 278.; Mayr, Lehrbuch des bürg. Rechtes, § 346. std. 136., Rušnov-Posilović, Tumač II, str. 664.

Digitized by Google

stioničar nije već time riješen odgovornosti, što je tu odgovornost otklonio pribitim oglasom, dakle, da ju ne može jednostrano isključiti. (Vidi njem. gradj. zakonik § 701., stav. 3., švicar. obligacijono pravo, čl. 489., stav. 2., novelirani austr. gradj. zakonik § 970. a).

U §-u 281. (str. 451. i sl.), koja radi o nošenju pogibelji i koristi kod kupnje, nije spomenut poseban slučaj, gdje je stvar prije prelaza pogibelji na kupca, posvema propala ili uzeta iz prometa, ili joj je vrijednost usliied pogoršanja spala ispod polovice (§ 1048. ogz.). Razrješenje ugovora u slučaju da vrijednost prodane stvari spadne ispod polovice, ili da stvar sasma propadne, spominje se samo kod averzionalnog posla. (§ 1049. ogz.).

Na str. 453., al. 4. stoji ovo: »Obzirom na vrijeme predaje, razlikuje se tzv. dnevna kupnja (Tagesgeschäft) i dobavna kupnja (Cassageschäft). Kod prve ima se odmah predati roba, kad je kupnja sklopljena, a kod druge poslije u kasnijem roku.« Na ovo treba primijetiti, da njemački izraz za dobavnu kupnju nije »Cassageschäft«, nego »Lieferungsgeschäft«. »Cassageschäft« znači isto, što i »Tagesgeschäft«, t. j. dnevni posao (dnevna kupnja).

U §-u 309., str. 502. kaže se ovako: »Pod pogodbama na sreću razumijevamo takove pogodbe, kod kojih dobitak ili gubitak, odnosno postanak obveze i njen opseg, ovise o nastupu nekog dogodjaja, po strankama opredijeljenog.« — Ovoj se definiciji mora prigovoriti to, da u njoj nije istaknuta bitna karakteristika aleatornih pogodaba, naime neizvjesnost, koja mora u bilo kojem pravcu postojati. Definiciju pogodbe na sreću dašto nije lako postaviti. Možda je najbolja definicija, koju je postavio Baron u svojim »Pandektima« (9. izdanje, § 216.), a koja glasi: »Pogodbe na sreću (aleatorne) su takve, kod kojih po namjeri stranaka ovisi o slučaju, kome će donijeti korist resp. gubitak.«

Na str. 610., pod III. stoji, da nasljednik mora biti sposoban u momentu pripada (§ 545.), pa ako je samo u tom momentu sposoban, dostatno je, a nije potrebno, da sposobnost traje do stečenja. — Na str. pak 30. rečeno je pod tač. 5., sl. a), da nasljedno-pravna sposobnost mora trajati sve do nastupa nasljedstva. — U pravnoj se literaturi razilaze mišljenja o tome, da li je dovoljno, da pozvanik na nasljedstvo bude nasljedno sposoban u čas pripada, ili pak treba da mu nasljedno-pravna sposobnost traje neprekidno do nastupa nasljedstva.[18]) Uz koje od ta dva mišljenja pristaje autor, to, obzirom na navedena dva nesuglasna mjesta u njegovoj knjizi, ne znamo. (Isto protuslovlje nalazimo i u Spevčevim skriptama, kojih se je autor na oba mjesta držao. Isp. Spevec, Opći dio, § 14., str. 170. i Spevec, Nasljedno pravo, § 3., str. 17. i 18.)

§ 409. knjige ima naslov: »Odricanje od nasljedstva«, ali o tom se odricanju govori samo pod tač. I., dok je u tač. II. govor o stjecanju nasljedstva. Obzirom na sistem mora se tome prigovoriti, jer premda rečenome naslov §-a ne odgovara posvema njegovome sadržaju. Čitav tekst §-a odgovara uz neke male promjene tački II. i III. §-a 4. Spevčevih skripata o nasljednom pravu, ali taj § skripata ne nosi naslov »Odricanje od nasljedstva«, nego naslov: «Poziv na nasljedstvo i stečenje uopće«, pa se pod tim zajedničkim naslovom govori: I. o naslo-

[18]) Vidi o tom: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, izd. V., § 483., str. 311. pod II. i tamo navedenu literaturu.

Digitized by Google

vima za nasl. pravo i (nakon što je pogrješkom pisara napisano »§ 5«) o njihovom medjusobnom odnosu, II. o odrečenju od nasljedstva i III. o stjecanju nasljedstva. Autor je dobro učinio, što je odricanju od nasljedstva namijenio poseban §, ali nije trebalo u taj § uvrstiti i ono, što se u skriptama govori pod III. To je mogao tim lakše izostaviti, što o sticanju nasljedstva govori opširnije u kasnijem (trećem) odsjeku (str. 657.—663.).

Na str. 613. kaže se, da su nasljedna pogodba i darovanje za slučaj smrti zato pravni poslovi mortis causa »jer im je učinak odgodjen do smrti odnosno uvjetovan smrću disponenta.« Čini mi se, da je to u protuslovlju s onim, što je rečeno na str. 100., jer tamo se prema Spevcu, Opći dio, § 61., str. 104. i 105. kaže ovo: »Karakteristika prav. posala mortis causa stoji u tom, što sadržavaju raspoložbu ostavinom, a n i j e d o v o l j n o d a b u d e n e k i p o s a o p o s l o m z a s l u č a j s m r t i, a k o s e i m a t e k p o s l i j e s m r t i r e a l i z i r a t i.«[19])

Na str. 633. čitamo ovo: »Prijeporno je, da li se, u slučaju da institut nasljedstvo odbije, supstitutu deferira nasljedstvo u momentu institutove izjave, da nasljedstvo odbija, ili već u času oporučiteljeve smrti. Po prvom shvaćanju morao bi supstitut doživjeti čas institutove repudiacije, da može nasljedstvo steć i transmitirati svoje pravo na svoje nasljednike. Mi držimo, da se ne smije moment delacije supstituta staviti na volju instituta, time, što se stavlja taj moment u vrijeme njegove izjave, da nasljedstvo odbija. Pristajemo dosljedno uz drugo od navedenih shvaćanja, k o n z e k v e n c i j a koga shvaćanja jest, da iza instituta, ako on umre prije nego je stekao nasljedstvo, dolazi supstitut i njegovi transmisari, a ne transmisari institutovi (vidi §§ 615. i 809.)«

Na to imam primijetiti ponajprije ovo: Autor se je na str. 632. pod 2. prikljućio shvaćanju, da »nam se prikazuje vulgarna supstitucija kao u v j e t n o imenovanje nasljednika, naime da prvi pozvanik, institut, ne postane nasljednik.« Isto tako kaže i na str. 633. u zadnjoj rečenici al. 1.: »Budući da je supstitucija imenovanje nasljednika p o d u v j e t o m, da ne dodje do nasljedstva onaj, koji je prije pozvan.« Pri tome se je držao Spevca, Nasljedno pravo, § 12., str. 102. i 107.). S tim shvaćanjem je nespojivo citirano shvaćanje, da je supstitutu nasljedstvo deferirano već u času oporučiteljeve smrti (kojeg shvaćanja u Spevčevim skriptama ne nalazimo). Jer se po §-u 703. ogz. svakomu, tko je postavljen nasljednikom pod suspenzivnim uvjetom, nasljedstvo deferira tek onda, kad se uvjet ispuni.[20]) Zato oni, koji supstituciju shvaćaju kao uvjetno imenovanje nasljednika, jednoglasno označuju časom delacije nasljedstva supstitutu onaj čas, kad nastupi uvjet, t. j. kad nastane slučaj, za koji je supstitut na nasljedstvo pozvan.[21]) Stajalište, da je supstitutu nasljedstvo

---

[19]) U S p e v č e v i m skriptama ovoga protuslovlja nema, jer se u §.-u 6. skripata o nasl. pravu, str. 36., a u skladu s onim, što je rečeno na drugom gore navedenom mjestu općega dijela, kaže, da nije svaki posao, čiji je učinak uvjetovan smrću disponenta ili gdje je učinak odgodjen do smrti njegove, već zato raspoložba mortis causa u pravome smislu.

[20]) Sam autor kaže na str. 110. zadnja alineja, da kod nasljednoga prava prema samom ogz. nema mjesta natražnom djelovanju i da je to neosporno.

[21]) U n g e r VI. § 19., str. 88.: P f a f f - H o f m a n n, Commentar, II. sv., str. 215. IV., str. 221. IV. i str. 222. V.: S t u b e n r a u c h, Commentar I., str. 806. i 807.; K r a s n o p o l s k i, Erbrecht, str. 99. II.; S p e v e c, skripta o nasl. pravu, § 12. str. 105.

Digitized by Google

deferirano već u času ostaviteljeve smrti, može zauzimati samo onaj, kome ona nije uvjetno pozivanje na nasljedstvo.[22])

Drugo, što imam na citirano mjesto da primjetim, jest ovo: To, da iza instituta, ako umre prije, nego li je stekao nasljedstvo (tačnije: prije, nego li ga je nastupio), dolazi supstitut a ne institutovi nasljednici kao transmisari, ne može biti k o n z e k v e n c a shvaćanja, da je supstitutu nasljedstvo deferirano već u času ostaviteljeve smrti. Ako se i uzme, da mu je tim časom deferirano, ne može mu ta okolnost doći u prilog, kad se pita, tko ima prednost, da li on ili institutovi nasljednici kao transmisari? Jer, ako mu je nasljedstvo tim časom deferirano, znači to, da mu je deferirano istim časom, kad je deferirano i institutu, dakle onim časom, kojim po §-u 537. ogz. nastaje mogućnost transmisije. Prema tome se isključenje institutovih nasljednika po supstitutu ne može smatrati posljedicom toga, što je njemu nasljedstvo deferirano u čas ostaviteljeve smrti. Čas delacije nasljedstva supstitutu kod tog pitanja ne dolazi uopće u obzir. Supstitutu daju prednost pred transmisarima i mnogi od onih, koji smatraju, da je njemu nasljedstvo tek onda deferirano, kad je nastupio slučaj, za koji je na nasljedstvo pozvan,[23]) dok je s druge strane K r a i n z pobijao shvaćanje, da supstitut ima prednost, premda je zastupao mišljenje, da mu je nasljedstvo deferirano već u čas ostaviteljeve smrti. Većinom se u literaturi daje supstitutu prednost spram transmisara, ali se to obrazlaže posvema drugim okolnostima, a ne time, da je supstitutu nasljedstvo pripalo već u čas ostaviteljeve smrti. Navodi se u potkrjepu toga mišljenja § 809. ogz., po kojem je supstitucija ovisna jedino o tome, da baš samo institut ne steče nasljedstvo, a ta se odredba zakona opravdava vjerojatnom voljom ostavitelja.[24]) Navodi se i to, da nas § 605. ogz., koji polaže toliku važnost na riječi, kojima se odredjuje supstitucija, ne ovlaštuje na to, da po ostavitelju postavljeni uvjet »ako A ne bude mojim nasljednikom«, proširimo u uvjet »ako me ni A ni njegovi nasljednici ne nasljede.[25]) Nadalje se pozivaju na tekst §-a 615. ogz., po kojem zamjena običajna prestaje onda, kad je postavljeni nasljednik stupio u nasljedstvo.[26])

Prema svemu, što je rečeno, pitanje u koji čas nasljedtsvo pripalo supstitutu, nije prejudicijonalno za pitanje, tko ima prednost, da li supstitut ili supstitutovi nasljednici. Ono je odlučno samo za odgovor na pitanje, da li supstitut mora doživjeti slučaj, za koji je pozvan na nasljedstvo, i u taj čas biti nasljedno sposoban, tako, da je supstitucija osujećena, ako prije toga umre ili postane nasljedno nesposoban, — ili je dovoljno, da je bio na životu i nasljedno sposoban u čas ostaviteljeve smrti, tako, da ako umre poslije toga časa, stupaju na njegovo mjesto njegovi nasljednici kao transmisari. — I u pogledu stupanja supstitutovih nasljednika na njegovo mjesto nalazimo u knjizi protuslovlje. Jer dok se na mjestu, što sam ga citirao, kaže, da u slučaju, ako institut umre prije nego li je stekao nasljedstvo, dolazt na red supstitut i njegovi transmisari

---

[22]) K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, izd. IV. § 503.; E h r e n z w e i g, System § 503.

[23]) U n g e r, l. c. §§. 19. i 36.; P f a f f - H o f m a n n, l. c. str. 221. i sl. i str. 261.; S t u b e n r a u c h, l. c. str. 807.; K r a s n o p o l s k i, l. c. str. 99. IV.

[24]) U n g e r, l. c. § 19. op. 7. i § 36. op. 18.; K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, l. c., § 503. VI.; E h r e n z w e i g, l. c. § 503. VI.

[25]) P f a f f - H o f m a n n, l. c. str. 221. i sl.

[26]) P f a f f - H o f m a n n, ibid. i str. 261.; Krasnopolski, str. 99. IV.

Digitized by Google

i zabacuje se shvaćanje, po kojem bi supstitut, da uzmogne transmitirati svoje pravo na svoje nasljednike, morao doživjeti čas institutove repudiacije, kaže se na istoj stranici u zadnjoj alineji pod 2., da supstitucija prestaje, ako supstitut umre prije nego je nastupio uvjet, pod kojim je pozvan. I onda, kad je supstitut umro prije nego li je institut nasljedstvo odbacio, umro je on (barem prema autorovom shvaćanju) prije nego li je nastupio uvjet, pod kojim je pozvan. Prema tome je supstitucija časom supstitutove smrti prestala. A ako je tim časom prestala, kako može doći do transmisije nasljedstva supstitutovim nasljednicima?

U §-u 423., na str. 642., pod sl. b) navodi se kao slučaj, u kojem valjana oporuka gubi svoju krepost (testamentum destitutum), i onaj slučaj, kad je ženidba proglašena nevaljanom ili je raspuštena. Ovo je krivo! Ako bude ženidba proglašena n e v a l j a n o m, ne gubi time eo ipso valjanost oporuka, kojom je jedan od onih tobožnjih bračnih drugova drugoga imenovao svojim nasljednikom. Pitati bi se moglo jedino to, da li bi se ta oporuka mogla pobijati u smislu §-a 572. ogz. zbog bludnje u motivu.[27] Radilo bi se ovdje eventualno o oporuci, koja je već od početka nevaljana, a ne o takvoj, koja je bila valjana, pa je tek naknadno postala nevaljanom (testamentum destitutum). Ako su pak oni tobožnji bračni drugovi napravili zajedničku oporuku, ne bi doduše, nakon proglašenja braka nevaljanim, na temelju te oporuke nitko mogao naslijediti, pa ni oni tobožnji bračni drugovi jedan drugoga, ali se ni tu ne bi radilo o oporuci, koja je naknadno postala nevaljanom, nego i opet o takvoj, koja je već od početka bila nevaljana, jer se za valjanost zajedničke oporuke traži valjani brak između jednog i drugog oporučitelja.

Što se pak tiče onog drugog slučaja, t. j. r a s p u s t a ženidbe, to u tom slučaju ne samo da ne prestaje valjanost obične oporuke, kojom jedan bračni drug poziva drugog na nasljedstvo, nego ne prestaje ni valjanost njihove zajedničke oporuke.[28]) Pozivanje autorovo na § 1266. ogz. in fine promašeno je, jer se tamo određuje samo to, da nakon raspusta braka raspušteni muž i žena ne mogu iskati nasljedovanja z a k o n i t o g a u smislu §§ 757.—759. ogz.

Na str. 642. naziva se onaj nasljedni ugovor, kojim se oba ženidbena druga postavljaju nasljednicima, »t e s t a m e n t u m« reciprocum«, što je naziv za zamjenitu o p o r u k u.

Na str. 643. citiran je u zadnjoj al. pogrješno § 543. mjesto § 549. ogz.

Na str. 647. pod III. kaže se: »Parentela ili linija, loza, zove se uži krug rodjaka vezanih zajedničkima predjem.« Ovo nije posvema točno. Trebalo bi biti rečeno, da je to uži krug rodjaka vezanih zajedničkim predjem i t a j n j i h o v z a j e d n i č k i p r e d j.

Na str. 649. navodi se najprije, da je to, što djeca od djece (ostaviteljeve) baštine i onda kad ima bližih descendenata (ostaviteljevih), p o z i t i v a n učinak nauke o reprezentaciji, a kasnije se navodi, da je to n e g a t i v n i učinak te nauke, što je dakako krivo i nekim previdom dospjelo u knjigu. Mjesto toga bi prema Spevčevim skriptima (kojih se autor u svom razlaganju drži), § 16., str. 177. imalo kao negativan učinak nauke o reprezentaciji biti navedeno ovo: »a) ako je pokojnik bio nesposoban za nasljedstvo, ne dobivaju ni njegova djeca ništa.«

---

[27]) Vidi: K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, System, V. izd., § 494. str. 348.; VI. izd., § 494. str. 382.

[28]) Vidi: U n g e r, VI. sv., § 21. nota 6.; S t u b e n r a u c h, II. str. 552.

Digitized by Google

Na str. 650. pod II. kaže se po Spevcu, Nasl. pravo § 16., str. 183., da druga loza dolazi na red: a) ako prve nikad ni bilo nije ili je nema prije smrti ostaviteljeve.« — Očito se ovdje radi o pogrješci. Imalo bi biti: »ako prve nikad ni bilo nije ili je nema u čas ostaviteljeve smrti.« Ili: »ako prve nikad ni bilo nije ili je n e s t a l a prije smrti ostaviteljeve.«

Na str. 651. naveden je u prvoj al. krivo § 725. mjesto §-a 752. ogz.

Na str. 652. u 2. al. §-a 428. mjesto »kad bi konkurirala nezakonitoj djeci (§ 755.)« imalo bi biti: kad bi konkurirala zakonitoj djeci.«

Na str. 670. pod b) govori se o slučaju, gdje je legat opterećen sublegatom, koji ga premašuje, pak se kaže: »u slučaju, da legat bude manji od sublegata, ne želi li legatar ispuniti sublegat iz vlastite imovine, ne preostaje mu drugo, nego da odbije legat, koji će u tom slučaju pripasti sublegataru (§ 650.).« Ovo potonje nije tačno. Ako legatar u spomenutom slučaju odbije legat, ne će taj jednostavno pripasti sublegataru, nego će — kako je to tačno rečeno na str. 673., tač. 2. a) — dužnost isplate sublegata prijeći na onoga, tko je opterećen legatom (a to je obično nasljednik). Ali taj ima po §-u 650. ogz. facultatem alternativam, da sublegataru prepusti legat.

Na str. 633., tač. 3. stoji ovo: »Ako se tko od nužnih nasljednika descendenata bezuvjetno odrekao nasljednog prava uopće, a ne samo nužnog nasljednog prava ili je inače nesposoban za nasljedstvo, onda pravo na nužni dio pripada roditeljima, jer ako se odrekao nasljednog prava uopće il' je nesposoban, onda ne može biti zakonski (neoporučni) nasljednik pa prema tomu ni nužni, jer nužni, kako rekosmo, može biti samo, ako je zakonski. Najbliži su zakonski u ovom slučaju — pošto descendenti nisu uopće zakonski, pa prema tomu ni najbliži zakonski nasljednici — roditelji ostaviteljevi.« Ovo je mjesto pogrješno i zamućuje ono, što se prije toga razlaže. Roditelji ostaviteljevi ne će naime biti njegovi nužni nasljednici »ako se t k o od n u ž n i h n a l j e d n i k a d e s c e n d e n a t a odrekao od nasljednoga prava ili je inače nesposoban za nasljedstvo«, nego će oni biti nužni nasljednici samo onda, ako ima jedan jedini descendent ostaviteljev, a taj se nasl. prava odrekao ili je nesposoban za nasljedstvo, ili ako ih ima više, a svi su se odrekli nasl. prava odn. nesposobni su. Ako se nisu svi odrekli odn. ako nisu svi nesposobni, povećava se nužni dio ostalih nužnih nasljednika descendenata, kako je to autor već ranije ispravno spomenuo.

Na str. 690., tač. 3. b) govori se o položaju nužnog nasljednika descendenta, kojeg je ostavitelj zabludom mimoišao, pak se obzirom na onaj slučaj, gdje osim njega ima još i drugih nužnih nasljednika descendenata, koji nisu mimoidjeni, kaže, da onda, ako su ti drugi nužni nasljednici pozvani na nejednake dijelove, može mimoidjeni tražiti toliki dio, koliki je onog, koji dobiva najmanje. n u s v a k a k o t r e b a d a i u o v o m s l u č a j u d o b i v a v i š e n e g o n u ž n i d i o, jer zakon hoće da mu pogoduje.« Ovako stoji i u Spevcu, Nasljedno pravo, § 23., str. 240. To je mišljenje Ungera, Schiffnera, Krasnopolskoga, a zastupano je i u 8. izdanju Stubenrauchovog Komentara. Bilo bi dobro, da je autor spomenuo, da postoji i protivno mišljenje.[29])

[29]) Vidi: K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, IV. izd., § 494. kod note 16., V. izd., § 494. kod note 20., E h r e n z w e i g, § 494. kod note 20., A n d e r s, Grundriss des Erbrechts, 1899., str. 101. i sl.

Digitized by Google

III. Na str. 811.—814. navedeni su ispravci mnogih p i s a r s k i h o d n o s n o Š t a m p a r s k i h p o g r j e š a k a. koje su se uvukle u knjigu, a na koncu se kaže, da nisu ispravljene »tu i tamo, napose u Općem dijelu i Stvarnom pravu nastale sitne pogrješke, koje se i ne zapaze ili ih čitalac sam smjesta opazi.« Navesti ću neke neispravljene pogrješke, koje sam zamijetio, čitajući knjigu, jer mislim, da medju njima ima i takvih, da ih ne će moći svatko sam opaziti, odnosno takvih, koje nisu tako neznatne, da na njih ne bi trebalo napose upozoriti.

Na str. 36., u predzadnjoj al.: mjesto »reparaciju« ima biti »separaciju«.

Na str. 51., redak 3.: mjesto § 181 ima biti »§ 151«.

Na str. 52., § 26., redak 9.: mjesto § 268. ima biti »§ 269«, a u zadnjem retku: mjesto »§ 108« ima biti »109«.

Na str. 54., redak 19.: mjesto »§ 1310« ima biti »§ 1210«.

Na str. 57., redak 9.: mjesto »zakonom od 25. V. 1888.« ima biti »zakonom od 25. V. 1868«.

Na str. 59., redak 6.: mjesto »§ 43.« ima biti »§ 42.«.

Na str. 91., redak 29.: mjesto »poslovna« ima biti »prostorna« dioba.

Na str. 96., redak 20.: mjesto »§§ 445, 562.« ima biti »§§ 443, 662.«

Na str. 97., redak 6.: mjesto »§ 580« ima biti »§ 380«, a u retku 22.: mjesto »§ 448.« ima biti »§ 449«.

Na str. 102., redak 2.: mjesto »§ 804« ima biti § 864«.

Na str. 102., § 64. redak 5.: mjesto »§ 571« ima biti »§ 577«.

Na str. 108., tač. 4.: mjesto »conditio causalis« ima biti »conditio casualis«.

Na str. 112., redak 3: mjesto »§ 648« ima biti »§ 698«, a u retku 8. mjesto »rezolutno dopušteni« ima biti »rezolutivno nedopušteni«.

Na str. 119., redak 8.: mjesto »sa §-om 1328.« ima biti s §-om 1323,«.

Na str. 121., IV.a) u predzadnjoj rečenici: mjesto »analogno §-u 895.« ima biti »analogno §-u 875.«.

Na str. 134., § 81., redak 2.: mjesto »spisi« ima biti »upisi«.

Na str. 137., I., al. 3.: mjesto »§§ 521, 522. i 550.« ima biti »§§ 321., 322. i 350.«.

Na str. 138. u zadnjoj rečenici §-a 82.: mjesto § 130. gr. r. ima biti »§ 105. gr. r.«.

Na str. 139., redak 3.: mjesto: »§ 61. gr. r.« ima biti »§ 64. gr. r.«.

Na str. 149., § 89., tač. 2.: mjesto »§ 444—468.« ima biti »§§ 461—466.«, a mjesto »§ 525« ima biti »§ 523«.

Na str. 154., al. 7.: mjesto »§-a 1478.« ima biti »§-a 1487.«.

Na str. 168., tač. 2.: mjesto »Propis §-a 323..... n e ć e samo da isključi izazovnu tužbu« ima biti »Propis §-a 323..... h o ć e samo da isključi izazovnu tužbu«.

Na str. 170., redak zadnji: mjesto »sačuva li ona« ima biti »sačuvali oni«.

Na str. 224. VI. 2., sl. b): mjesto »ženidbena veza i to različna i putativna« ima biti »ženidbena veza, i to faktična i putativna«.

Na str. 224. u napisu VI.: mjesto djelatnosti« ima biti »dosjelosti«.

Na str. 232. u al. prvoj krivo je citiran § 1149. mjesto §-a 1147 o. g. z.

Na str. 233., redak 3. i 5.: mjesto »zastupnik« ima biti »zakupnik«.

Na str. 235., redak 7.: mjesto »pripravio materijal« ima biti »pribavio materijal«.

Na str. 239., redak 1.: mjesto »desuit« ima biti »desiit«.

Digitized by Google

Na str. 253. II., tač. 5.: mjesto »servitus stilicidii non grestandi« ima biti »servitus stilicidii non avertendi«.

Na str. 293. § 186., redak 9.: mjesto »potrebni zalog« ima biti »pokretni zalog«.

Na str. 307., redak 12. odozdo: mjesto »predpostavlja« ima biti »predstavlja«.

Na str. 308., redak 4.: mjesto »založnica« ima biti »zadužnica«.

Na str. 310., redak 12.: mjesto »promjenljiva korist« ima biti »procjenljiva korist«.

Na str. 311., III., tač. 1. krivo je naveden kao ukinut § 993. mjesto §-a 995. te § 944. mjesto §-a 994. ogz.

Na str. 316., redak 6.: mjesto »primiti«, imalo bi biti »ispuniti« (ili »ponuditi«), a u retku 33.: mjesto »Hohlschulden« imalo bi biti »Holschulden«.

Na str. 344., redak 5.: krivo je naveden § 397. mjesto §-a 377. gpp. a u retku 6. stoji »dugovanje mortis causa« mjesto »darovanje maortis causa«.

Na str. 344. glasi četvrta rečenica zadnje alineje ovako: »Nasuprot naše pravo polazi sa stanovišta, da je teško lučiti pismene uglavke, koji bi imali stranke vezati, od onakvih usmenih uglavaka, koji nisu ništa drugo, nego puka dogovaranja i pogadjanja«. Iz čitavog saveza onoga, što se u toj alineji govori, slijedi, da bi tamo, gdje stoji »pismene uglavke« imalo stajati »usmene uglavke«.

Na str. 371., al. 2., rečenica prva glasi: »Nedostatci ne smiju da su nastali naknadno, kad je već prešlo prenašanje na vjerovnika«. — Mjesto »prenašanje, imalo bi valjda biti »nošenje pogibelji«. — Nadalje u zadnjoj rečenici iste alineje, gdje se kaže, da primatelj živine treba da odmah javi nedostatak onome, koji mu je prodao živinu, imalo bi mjesto »prodao« stajati »predao«.

Na str. 373., al. 3.: svagdje, gdje stoji »vjerovnik« ima biti »dužnik«.

Time završujem iznašanjem onoga, što sam na pojedinim mjestima Sistema dra. Ćepulića zamijetio.

Kako sam već spomenuo, knjiga dra. Ćepulića nije ono, što se obično razumijeva pod jednim »sistemom«. Taj se naslov može dati samo takvoj knjizi, koja je pisana potpuno znanstvenim aparatom, a autor ističe u »Predgovoru«, da njegova knjiga nema nikakvih naučnih pretenzija. Namijenio joj je u prvome redu tu zadaću, da služi studentima prava kao udžbenik. Kao zamijena za ona skripta, koja su joj služila podlogom, ona će slušačima prava dobro doći. Ona je preglednija od onih skripata, jer je u njoj materijal bolje rasporedjen i jer osim »Pregleda sadržaja« ima zakonski i alfabetski registar. Ona je i potpunija, jer su u njoj razložena neka pitanja, o kojima u skriptama nema govora. Osim toga je autoru uspjelo, da ispravi odnosno odstrani mnoge od onih pogrješaka i nejasnoća, koje su se krivnjom pisara ili prepisivača uvukle u ona skripta. Medjutim autorova knjiga, kako sam ističe u »Predgovoru«, nije dotjerana. Uza sve nastojanje autorovo prešle su u nju iz skripata mnoge pogrješke. Naveo sam i dosta drugih stvarnih pogrješaka te neka protuslovlja. Na mnogo su mjesta krivo citirani paragrafi zakona, mnoge štamparske odnosno redakcijone pogrješke nisu ispravljene. Napokon neka pitanja nisu dostatno obradjena.

Digitized by Google

Iz svih tih razloga mislim, da se nakon objektivnog prosudjenja knjige dra. Čepulića može reći ovo: Knjiga je bolja od tzv. Spevčevih skripata, na osnovu kojih je u najvećem dijelu sastavljena. No zbog izvjesnih njezinih mana i nedostataka moći će se studenti njome služiti kao jednim od pomagala kod učenja samo u toliko, u koliko budu te mane i nedostatke imali pred očima. Ona nije takav udžbenik, na koji bi se mogli posvema osloniti, a to je i posvema prirodno već obzirom na kratkoću vremena, u kojem je sastavljena.[30]) Jer sastaviti dobar, posvema pouzdan udžbenik zadaća je, koja iziskuje nadasve oprezan, savjestan i dugotrajan rad, napose onda, kad se radi o udžbeniku, koji ima da obuhvata tako ogromnu materiju, kao što je opće privatno pravo.[31])

Dr. Mladen Pliverić.

Pravosudje.

Gradjansko.

K tumačenju čl. 5. zakona o stanovima od 30. prosinca 1921. i čl. 8. pravilnika od 29. kolovoza 1923., § 2. toč. b) i c) min. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.) i § 1118 o. g. z. (Tri protuslovne rješidbe).

1. Rješidba stola sedmorice od 12. lipnja 1924. br. 1984. (Osuda kot. suda u S. od 20. pros. 1923, br. 11896/gr., osuda bans. stola od 3. trav. 1921. br. 3718.)

Kotar. sud u S. izrekao je u parnici V. Č. iz S. proti E. D. iz S. zbog otpovijedi najma spp. slijedeću osudu: Otpovijed od 10. kolov. 1923. br. 7822/gr. uzdržaje se u kreposti, te je V. Č. iz S. dužan odmah nakon pravomoćnosti ove osude ispraznit stan, što ga drži u najmu u kući E. D. u S., a sastojeći se iz dviju soba, sobice i kuhinje, te nuzgrednih prostorija pod prijetnjom ovrhe, te naknaditi tuženomu parbeni sudbeno obredjeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: E. D., vlasnik kuće u S., otkazao je otpovjednom molbom od 10. kolov. 1923. br. 7822/gr. stanaru Č. stan, što no ga drži u njegovoj kući, s razloga, što je najmoprimac zaostao sa plaćanjem najamnine za 2 mjeseca. Proti ovoj otpovijedi uložio je tužitelj pravodobno prigovore, u kojima navodi, da tuženi nije imao pravo na otpovijed, jer da nije u zaostatku sa platežem na-

[30]) Razumije se samo po sebi, da nijedan udžbenik, pa ni najbolji, ne može studentima nadomjestiti slušanje predavanja. Udžbenicima je samo ta zadaća, da služe kao pomagalo pravničke erudicije. To ne bi trebalo napose ni naglasivati, kad ne bi iskustvo učilo, da mnogi studenti predavanjima ne posvećuju dovoljno pažnje u misli, da im skripta ili udžbenici pružaju jednaku korist.

[31]) Ako pregledamo veliku njemačku literaturu austr. općeg privatnog prava, naći ćemo u njoj tek tri udžbenika, a i od tih samo jedan potpun. Prvi od njih obuhvaća samo tzv. opći dio, a to je »Systematisches Lehrbuch des österreichischen allgemeinen Civilrechtes« von Dr. Ludwig Schiffner, Wien 1882. Drugo je »Lehrbuch des österreichischen Privatrechtes« von Horaz Krasnopolski. Taj udžbenik počeo je tek poslije smrti Krasnopolskoga izdavati dr. Bruno Kafka na osnoou onih sastavaka, kojima se je Krasnopolski služio kod svojih predavanja. I taj udžbenik nije dosele potpun. Izišao je samo treći svezak (pravo obligacija 1910), četvrti svezak (obiteljsko pravo 1911.) i peti svezak (pravo nasljedstva 1914.). Potpun je udžbenik jedino »Lehrbuch der bürgerlichen Rechtes« dra. Roberta Mayra (Reichenberg, 1922./1923.).

Digitized by Google

najmnine, pošto je istu najprije položac kod grad. poglavarstva, a kasnije kod suda. Priznaje ipak tužitelj, da najamnine za mjesec travanj uopće nije platio radi otsutnosti, dok najamninu za mjesec svibanj stavlja tuženomu u preboj za troškove i biljege oko polaganja najamnine; dalje tvrdi, da je dana 10. kolov. 1923. još prije predane otpovijedne molbe položio najamninu kod suda, te da je bilo prisiljen na polaganje najamnine kod suda, jer da se je žena tuženikova zagrozila još u siječnju, da će svakoga ubiti, tko joj bude najamninu donašao. — Napokon stavlja prigovore, da tuženi nije platio porez, da otpovjedna molba nije valjano sastavljena, da otpovjedni rok ne odgovara zakonskim propisima i da ga je tuženi prije otpovijedi bio dužan opomenuti na platež najamnine.

Tuženi dokazuje potvrdom grad. porez. ureda, da je uredno platio porez i da mu stoga pripada pravo na otpovijed. Iz ovosudnih spisa proizlazi, da je tužitelj prije 10. kolov. 1923. položio jedamput kod suda najamninu za mjesec svibanj i lipanj, dok je prema potvrdi gradskoga poglavarstva 26. travnja položio opet najamninu za dva mjeseca; dalje slijedi iz istoga spisa, da je odnosni iznos položen kod suda 11. kolov. 1923. t. j. jedan dan poslije predane otpovjedne molbe. Ustanovljeno je dakle izvornim neprigovorenim ispravama, da je tužitelj do dana 20. kolov. 1923. bio položio u svemu najamninu za četiri mjeseca (siječanj, veljaču, ožujak i travanj). Neupuštajući se u opravdanost prigovora kompenzacije najamnine za mjesec svibanj, proizlazi, da je tužitelj dana 10. kolov. 1923. dugovao najamninu za dva mjeseca, jer tužitelju nikako ne pripada pravo, da svojevoljno preskače pojedine mjesece u platežu najamnine. — Neuvažívi su tužiteljevi ostali prigovori, da nije bio opomenut na platež najamnine, jer je ustanova § 1118. o. g. z. u tom pravcu preinačena čl. 8. pravil. o stanovima; da je valjalo otpovijedati na duži rok, jer tužitelj i ne tvrdi, da je ugovoreno, da najamni odnošaj imade trajiti barem godinu dana, pa je stoga otkazni rok od jednoga mjeseca opravdan. — Ako se još k tome uvaži, da tužitelj nije dokazao, da je tuženi odbio primitak najamnine, te da je ustanovljeno, da je tužitelj zbilja zaostao sa plaćanjem najamnine kroz dva mjeseca, to je otpovijed opravdana i na zakonu osnovana. — Osuda na naknadu parb. troška temelji se na § 573. grpp.

Banski stol obnašao je ništovnu žalbu tužitelja V. Č. kao neosnovanu zabaciti, povodom pak njegova priziva napadnutu nižu osudu preinačiti i suditi: Otpovijed od 10. kolov. 1923. br. 7822/gr. stavlja se van kreposti, te V. Č. nije dužan 15. ruj. 1923. ispraznìti stan od dvije sobe, sobice i nuzprostorija, što ga drži u najmu u kući E. D. u S., naprotiv dužan je tuženi E. D. naknaditi tužitelju V. Č. preuzročeni parbeni trošak i trošak pravnih lijekova za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: U postupku prvoga suda nema niština, predvidjenih u § 339. grpp., pa je stoga valjalo ništovnu žalbu zabaciti kao neosnovanu. Tuženi otkazuje najam s razloga, što mu tužitelj nije platio najamninu za mjesece travanj i srpanj 1923., dakle za dva mjeseca, pa temelji otpovijed na čl. 5. zak. o stan. od 30. prosinca 1921. Tuženi medju ostalim prigovara, da je taj otkaz neosnovan, jer da nije sa ispunjavanjem svojih obveza u pogledu plaćanja najamnine zaostao u zastopce za dva mjeseca, a niti ga je najmodavac opomenuo na platež. — Neprijeporno je, da je tužitelj položio kod suda najamninu za mjesec svibanj 1923. Sa plaćanjem najamnine za mjesec srpanj 1923. nije dospio u zadocnjenje do dana 10. kolovoza 1923., kada je učinjena otpovijed, jer još nije izminuo rok, ustanovljen odredbom čl. 5. z. o stan. i čl. 6. pravil. od 28. stud. 1922. No ne može se uzeti, da je sa ispunjavanjem svojih obveza u pogledu plaćanja najam-

Digitized by Google

nine zaostao uzastopce za oba mjeseca time, što najamnine nekim slučajem nije platio za mjesec travanj 1923., jer je neprijeporno, da ju je platio za slijedeće mjesece naročito za svibanj i lipanj 1923.; dakle i u pogledu te najamnine nije u takovu zaostatku, po kojem bi najmodavac bio ovlašten na otkaz najma — tim manje, što nije opomenuo najmoprimca na platež prema § 1118. ogz., koji je odredbama čl. 5. z. o stan. i čl. 8. pravil. promijenjen samo u onom dijelu, koji se tiče roka, po izminuću kojega dolazi najmoprimac u zadocnjenje u slučaju, ako zaostane sa plaćanjem najamnine. — Pošto ne postoji zakonski razlog otkazu, na kojem je otpovjedatelj osnovao otkaz, valjalo je bez obzira na ostale prigovore uvaženjem priziva prvosudnu osudu preinačiti, otkaz staviti van snage i tužitelju temeljem §§ 573. i577. grpp. dosuditi naknadu parb. troška kao i troška pravnih lijekova u obredjenom iznosu.

S t o l s e d m o r i c e našao je previd tuženika D. otputiti, te potvrditi osudu ban. stola iz slijedećih razloga. Tuženi je otpovjednom molbom otkazao tužitelju stan izrično s razloga, što za mjesece travanj i srpanj 1923. nije platio stanarinu, dočim se nije žalio, što je tužitelj za mjesece svibanj i lipanj 1923. položio najamninu kod suda, dapače je tu činjenicu u molbi i priznao, veleći, da tužitelj nije ni kod suda položio najamninu za mjesece travanj i srpanj 1923. Tužitelj priznaje, da za mjesec travanj nije položio najamninu, ali da je to pometnjom učinjeno, jer je bio otsutan, a tuženi nije ni naveo, a kamo li dokazao, da je tužitelja opomenuo na platež (§ 1118. o. g. z.) i tim pobio tu pometnju. Tužitelj priznaje takodjer, da nije platio najamninu za mjesec srpanj 1923., a opravdava to time, da je polaganjem najamnine kod suda imao krivnjom najmodavca troškove, koje stavlja u preboj, pa budući je tužitelj dokazao, da je imao fakućnih troškova, dočim se krivnja tuženikova može samo parbenim putem ustanoviti, to opet ne ima tuženi opravdanoga i dovoljnoga razloga, da po § 5. zak. o stan. najam otkazuje, već ima samo razlog za utuženje najamnine. Pošto dakle tužitelj nije zaostao uzastopce dva mjeseca ispunjenjem dužnosti glede plateža stanarine, to se je morao previd tuženikov otputiti i potvrditi osuda ban. stola.

2. R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e o d 16. s r p n j a 1925. br. 2346.
(Osuda kot. suda u S. od 15. list. 1924. br. 8330/gr., osuda ban. stola od 30. pros. 1924. br. 25379.)

K o t a r. s u d u S. izrekao je u parnici M. Š. iz S. proti E. D. iz S. radi otpovijedi najma spp. slijedeću osudu: Otpovijed de praes. 10. kolov. 1923. br. 7821/gr. stavlja se izvan kreposti, te tužiteljica M. Š. iz S. nije dužna odmah nakon pravomoćnosti ove osude ispraznit stan, što ga drži u kući tuženoga D. u S. Prelaz br. 135, pod prijetnjom ovrhe. Parbeni troškovi medju strankama prebijaju.

R a z l o z i: Otpovjednom molbom od 10. kolov. 1923. br. 7821/gr. otkazuje najmodavac E. D. najmoprimki stan s razloga, što je najmoprimka zaostala sa plaćanjem najamnine za mjesece travanj, svibanj i srpanj 1923. i što usprkos višekratnih opomena nije najamnine platila. Na to je podnijela tužiteljica pravodobno prigovore, u kojima navodi, da na najamnini ništa ne duguje, jer da je najamninu za mjesece siječanj, veljaču i ožujak 1923. položila kod grad. poglavarstva, najamnine za mjesec travanj nije platila niti položila, već ju stavlja tuženomu u preboj. Za mjesec svibanj priznaje, da nije platila najamnine, a za mjesec lipanj, da je položila kod suda, a tako i za mjesec srpanj i kolovoz dana 10. kolov. 1923. i to još prije predane otpovjedne molbe. Napokon prigovara, da

Digitized by Google

tuženi nije htio najamnine primiti, da nije bila u smislu § 1118. o. g. z. opomenuta na platež najamnine i da je otkazni rok od 1 mjeseca t. j. od 15. kolov. do 15. rujna p r e k r a t a k, jer je valjalo otkazati najamnu pogodbu na t r i m j e s e c a.

Tuženi poriče navode tužiteljice, što se tiče plaćanja najamnine i opomene, te se u dokaz svojih tvrdnja poziva na ovosudne spise, dok svjedocima S. P., D. i I. R. dokazuje, da je tužiteljicu nebrojeno puta opomenuo na platež najamnine. Što se tiče prigovora, da je valjalo dati otpovijed na tri mjeseca, poziva se tuženi na kućni red za područje grada S., prema kojemu je ustanovljena otpovijed na mjesec dana kod onih najmova, gdje se najamnina mjesečno plaća. — Tužiteljica se pak u dokaz svojih tvrdnja, da je nudila tuženomu platež najamnine, poziva na svjedoka M. M., A. D., M. D., M. i Š. T.

Iz ovosudnih spisa proizlazi i mora se uzeti potpuno dokaznim, da je tužiteljica u momentu predane otpovjedne molbe dugovala najamninu za više od tri mjeseca, dok iz iskaza preslušanih svjedoka tuženikovih proizlazi, da je tuženi tužiteljicu nebrojeno puta pozvao na platež dužne najamnine i opomenuo ju. Naprotiv tužiteljica nije uspjela sa dokazom o tom, da je tuženi odbio primitak najamnine poslije mjeseca siječnja 1923., jer su ovi iskazali, da je tužiteljica samo u siječnju najamninu nudila. Iz gore razloženog slijedi, da tužiteljica nije uspjela sa svojim ostalim prigovorima i da valja uvažiti samo prigovor prekratkoga otpovjednoga roka. — Istina je doduše, da je u gore citiranom kućnom redu naznačen otpovjedni rok za stanove, gdje se stanarina mjesečno plaća, sa 1 mjesec. Vladin povjerenik nije bio ovlašten, da taj rok stavi, te prema tome ova ustanova toga reda ne veže stranke. Na ovakovu odredbu ovlaštena je samo zemalj. vlada odnosno sada odjelenje za nutarnje poslove. (Vidi Rušnov Tumač grpp. strana 672 in fine). Ovom ustanovom pako nije niti ustanovljen običajni rok otkaza u smislu § 2. sl. b) uporabne naredbe. — Valjalo je stoga uvažiti ovaj prigovor i otpovijed izvan kreposti staviti. — Parbeni su troškovi prebijeni, jer se ne može uzeti, da se je tuženi objesno u parnicu upustio baš obzirom na kućni red.

B a n s k i s t o l je obnašao priziv tuženoga otputiti, — no povodom priziva tužiteljice radi izrečnoga preboja parbenoga troška preinačiti napadnutu osudu i suditi, da je tuženi dužan tužiteljici naknaditi parbeni trošak i trošak priziva u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i : Napadnuta prvomolbena osuda je opravdana u glavnoj stvari po stanju spisa i po zakonu. Pozvan pravomoćnom drugomolbenom rješidbom od 28. veljače 1921. br. 2649/gr. na doprinešenje dokaza, da je ovlašten na iznimni kraći otkazni rok, doprinio je tuženi kućni red za područje grada S. od 5. svib. 1923., prema kojemu je u § 2 otkazni rok kod mjesečnoga plaćanja najamnine, kao u nazočnom slučaju doista ustanovljen na mjesec dana. Ali kada se uvaži, da je tuženi otpovjednom molbom od 10. kolov. 1923. otkaz učinio do 15. ruina 1923., a prema istom kućnom redu otkaz se imade učiniti prije prvoga dana u mjesecu, tada je tuženi otkaz mogao učiniti samo na cijeli slijedeći mjesec t. j. do 1. list. 1923., pak se stoga ne može njegov otkaz, učinjen do 15. rujna 1923, pravovaljanim smatrati, a jer je tužiteljica otkaznomu roku izrično prigovorila, valjalo je s navedenoga razloga bez obzira na ostale njezine prigovore napadnutu osudu u glavnoj stvari, kojom se otpovijed tuženoga izvan kreposti stavlja, potvrditi i priziv tuženoga otputiti. Pošto za preboj parbenih troškova nema važnoga razloga, s kojega bi se mogla naknada istih tuženome oprostiti, valja

Digitized by Google

uvaženjem tužiteljičina priziva u tom dijelu napadnutu osudu preinačiti, te tuženoga osuditi na naknadu primjereno obredjenih parbenih troškova kao i troška priziva temeljem ustanove § 573. grpp.

S t o l s e d m o r i c e našao je povodom izvanrednoga previda tuženoga E. D. preinačiti obje niže osude te suditi: Otpovijed od 10. kolov 1923. br. 7821/gr. uzdržaje se u kreposti, te je tužiteljica M. Š. dužna drugi dan iza dostave ove osude ispraznti stan, što ga drži u kući E. D. u S., sastojeći se od dvije sobe i nuzgrednih prostorija, pod prijetnjom ovrhe. Parbeni se troškovi i troškovi pravnih lijekova medju strankama probijaju.

R a z l o z i : prvi sud opravdano uzima, da tužiteljica nije udovoljila svojoj zakonitoj dužnosti u pogledu plaćanja stanarine, jer sama priznaje, da nije bila platila stanarinu za mjesec travanj, svibanj i srpanj 1923, a u koliko bi se neplatež stanarine za mjesec travanj ispričao navodnim prebojem protutražbine na izdatke za sudbene pologe, ne može se ispričati neplatež stanarine za mjesec svibanj i srpanj 1923., pa tužiteljicu ne može ispričati ni okolnost, što je ma i istodobno sa predanom tužbom naknadno platila stanarinu za te mjesece. Ustanovljeno je takodjer svjedocima, da je tužiteljica opomenuta na platež, pa tim po čl. 5. zak. o stan. od 30. pros. 1921. i čl. 8. pravil. u savezu sa § 1118. o. g. z. dokazan razlog otkaza. — Nu niži sudovi uzimaju, da je tuženi u krivom roku otkazao stan, te prvi sud drži, da je jednomjesečni rok prekratak, dok ban. stol drži, da se stan nije smio otkazati od 15. do 15. već od prvoga u mjesecu do slijedećega prvoga. — Ovi nazori ne stoje, jer se ovdje radi o otkazu radi neplateža najamnine, u kojemu slučaju se po § 1118. o. g. z. pogodba ranije ukida, da je najkraći rok od 14 dana otkaza u smislu § 2. toč. c) naredbe od 17 pros. 1858. (br. 230 z. v. l.) dovoljan, a tome je tuženi udovoljio. Prema tomu se niže osude temelje na pogrješnom tumačenju zakona (§ 335. grpp.), pa je valjalo obje niže osude u glavnoj stvari preinačiti te otkaz stana uzdržati u kreposti. Parbeni su troškovi kao i troškovi pravnih lijekova prebijeni, jer tužiteljica ima dvije povoljne osude i jer je medjusobnim prepirkama o visini najamnine zavedena ipak skoro u isto vrijeme sa tužbom namirila najamninu, pa joj se objest parničenja ne može imputirati (§ 573. i 577. grpp.).

3. R j e š i d b a s t o l a s e d m o r i c e o d 19. s t u d e n o g a 1925. br. 3790. (Osuda kot. suda u S. od 10. pros. 1921. br. 9166/gr., osuda ban. stola od 25. lip. 1925. br. 11852.).

K o t a r s k i s u d u S. izrekao je u parnici M. D. iz S. proti E. D. iz S. radi otpovijedi najma spp. slijedeću osudu: Otpovijed de praes. 10. kolov. 1923. br. 2820./gr. uzdržaje se u kreposti, te je M. D. u S. dužna odmah pod prijetnjom ovrhe ispraznniti stan, što ga u kući E. D. drži u najmu, a koji sastoji iz 2 sobe, kuhinje te nuzprostorija, te mu naknaditi parbeni sudbeno obredjeni trošak za 14 dana pod prijetnjom orrhe.

R a z l o z i : Otpovjednom molbom od 10. kolov. 1923. br. 7820./gr. otkazao je E. D. stan M. D., što ga ista drži u njegovoj kući u S. u najmu, a to s razloga, što je navodno zaostala s plaćanjem namajnine za mjesec ožujak, travanj, svibanj i lipanj. 1923. Protiv gornje otpovijedi uložila je M. D. pravodobno prigovore, u kojima navodi, da tuženi nije imao pravo na otpovijed, jer da nije s platežem najamnine zaostala. Tvrdi naime, da je najamninu za mjesec siječanj i veljaču 1923. položila kod grad. poglavarstva u S., a kasnije da je najamninu glasom ovos. spisa polagala kod ovoga suda. Prigovara nadalje, da tuženi nije

Digitized by Google

platio porez, da rok otpovijedi od mjesec dana ne odgovara zakonskim propisima, te da ju tuženi prije podnešene otpovjedi nije opomenuo na platež najamnine.

Tuženi je dokazao potvrdom grads. por. ureda, da je porez podmirio; nije porekao tvrdnju tužiteljice, da je najamninu za mjesec siječanj i veljaču 1923. prije podnešenja otpovjedne molbe položila kod grads. poglavarstva u S. Medjutim iz ovos. spisa proizlazi, da je tužiteljica do dana otpovjedne molbe (10. kolov. 1923.) osim iznosa za siječanj i veljaču položila najamninu još samo za jedan mjesec. — Poslije podnešenja otpovjedne molbe položeni iznos odnosno najamnina ne dolazi u obzir i ne može se uvažiti. — Tužiteljica je stavila tuženomu u preboj iznos od 32 D., što ga je imala u ime troškova za gornje pologe. Kad bi se medjutim i taj prigovor uvažio, ne bi to ipak na stvari ništa mijenjalo, jer je tužiteljica uza sve to do dana podnešenja otpovjedne molbe bila u zaostatku s platežom najamnine za više od 2 mjeseca (čl. 5. zak. o stan. i čl. 8 pravil.) Dosljedno tomu bio bi otkaz opravdan i na zakonu osnovan. U pogledu predhodne opomene, koja može da u smislu netom citiranih ustanova uslijedi, ustanovljeno je iskazom svjedokinje Š. P. u savezu sa iskazom svjedokinje P. D., da je odnosna opomena doista uslijedila. Kod toga je neodlučno, je li je tuženi prihvatio eventualno ponudjenu najamninu, jer je tužiteljica nije u smislu § 1425. o. g. z. položila kod suda. Tečajem parnice nije tužiteljica ničim dokazala, da je izmedju nje i tuženoga bilo pogodjeno, da će najamni odnošaj trajati barem godinu dana i da se prema tome najam odnosnoga stana može otkazati na tri mjeseca. Ako to nije ustanovljeno, tada vrijedi predmnjeva, da je najamni odnošaj imao trajati manje od godinu dana, prema čemu je i kraći rok otpovijedi opravdan i na zakonu osnovan. (§ 2. sl. c) min. naredbe od 17. pros. 1858. — br. 230. d. z. l.). I bez obzira na to bila bi otpovijed opravdana, jer u S. vlada mjesni običaj, da se najam, kod kojega se najamnina mjesečno plaća, otkazuje na mjesec dana, a taj je običaj utvrdjen kućnim redom za grad S. od 5. svibnja 1923., koji ovomu spisu prileži i koji je pribijen u svakoj kući radi znanja i ravnanja. Prema svemu tome valjalo je tužiteljicu sa nezinim prigovorima proti otpovjednoj molbi tuženoga odbiti, te ju temeljem § 573. grpp. osuditi na nošenje parb. troškova.

B a n. s t o l obnašao je povodom priziva tužiteljica M. D. napadnutu nižu osudu preinačiti i suditi: Otpovijed tuženoga E. D. od 10. kolov. 1923. br. 7820/gr. stavlja se izvan kreposti, te tužiteljica M. D. nije dužna pod prijetnjom ovrhe isprazniti stan, sastojeći se od dvije sobe, kuhinje i nuzprostorija, što ga drži u najmu u kući tuženoga; usuprot dužan je tuženi naknaditi parbeni trošak kao i trošak priziva u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

R a z l o z i : Tuženi pozvan drugomolbenom ukidnom rješidbom od 28. veljače 1924. br. 2650., koja je potvrdjena vrhovnom rješidbom stola sedmorice od 15. svib. 1924. br. 1626., da doprinese dokaz, da je ovlašten na kraći iznimni rok, pošto je u otpovjednoj molbi od 10. kolov. 1923. učinio otkaz do 15. ruj. 1923., ustvrdio je ponajprije, da je ovlašten bio otkazati tužiteljici na kraće vrijeme od 3 mjeseca, jer da je po § 2. sl. c) min. nar. od 17. pros. 1858. br. 230 z. vl. l.) redoviti rok za otkaz 14 dana, a da samo za otkaz najma, koji je po pogodbi imao trajati dulje od godinu dana, vrijedi otkazni rok od 3 mjeseca, pa da je stoga tužiteljica, koja je prigovorila otkaznomu roku, kraćemu od 3 mjeseca, imala dokazati, da je najam prema pogodbi imao trajati dulje od godinu dana, a zatim je posebnom molbom od 18. ruj. 1924. br. 8119 doprinesao kućni red za grad S. od 5. svib. 1923., prema kojemu je u § 2. otkazni rok kod mjesečnoga plaćanja najamnine, kao u nazočnom slučaju, ustanovljen na mjesec

Digitized by Google

dana, u kojem da je roku i on otkaz učinio. — Nazor tuženoga, da je redoviti rok za otkaz najma 14 dana, a samo za najma, koji po pogodbi imaju trajati dulje od godinu dana, da iznimno vrijedi otkazni rok od 3 mjeseca, pa da je stoga tužiteljica imala dokazati, da je najam imao prema pogodbi trajati dulje od godinu dana, a koje je stanovište zauzeo i prvomolbeni sud, nije osnovan na zakonu, odnosno citiranoj naredbi. Po § 2. sl. c) iste naredbe, ako ne postoji osobit ugovor o roku za otkaz, ili ako ovaj nije ustanovljen osobitim mjesnim običajem ili propisom, imadu se najmi barem 3 mjeseca, a samo najmi, koji po pogodbi nemaju trajati godinu dana, otkazati barem 14 dana prije, nego što će se uporabni predmet imati predati. Pošto je prema tome redoviti rok za otkaz 3 mjeseca, imao bi tuženi, koji je na kraći rok otkazao, dokazati, da najam prema pogodbi nije imao trajati godinu dana, te pak činjenice nije tuženi dokazao. No otkazni rok, učinjen po tuženom, ne odgovara ni po njemu doprinešenomu kućnomu redu. Tuženi, kako je gore navedeno, otpovjednom molbom od 10. kolov. 1923., otkazao je tužiteljici najam stana od 15. ruj. 1923., a pošto je prema § 2. al. 2. doprinesenoga kućnoga reda otkazni rok kod mjesečnoga plaćanja stana ustanovljen na mjesec dana, ali se odmah dalje propisuje, da se u tom slučaju otkazuje prije prvoga dana u mjesecu, to je tuženi predočio otpovijed 10. kolov. 1923., a otkaz mogao učiniti na slijedeći cijeli mjesec, t. j. rujan, pak se stoga otkaz, učinjen do 15. ruj. 1923. ne može niti prema doprinešenomu kućnomu redu smatrati pravovaljanim. — Valja stoga s gore navedenih razloga, bez obzira na ostale tužiteljičine prigovore, otpovijed tuženoga, uz preinačenje napadnute prvomolbene osude izvan kreposti taviti, te tuženoga po §§. 573. i 577. grpp. osuditi na naknadu parbenoga i prizivnoga troška.

Stol sedmorice našao je previd tuženoga E. D. otputiti i u cijelosti potvrditi pobijanu osudu ban. stola iz slijedećih razloga:

Pobijana osuda ban. stola osnovana je na spisima i na zakonu, te na posebnom propisu — kućnom redu za područje grada S. od 5. svabnja 1923., na koje se sam tuženi E. D. poziva, pak se njegove tegobe ne mogu uvažiti. Tuženi i sam u svojem pravnom lijeku priznaje, da je po spomenutom kućnom redu za područje grada S. imao otkazati stan na mjesec dana i to prije prvoga dana u dotičnom mjesecu, no on je tužiteljici otkazao dne 10. kolov. 1923., koji je otkaz neporečeno tužiteljici dostavljen istom dne 20. kolov. 1923., i nije otkazao stan do konca mjeseca rujna 1923., već do 15. toga mjeseca, dakle ne u smislu spomenutoga kućnoga reda, koji je u pogledu otkaznoga roka i vremena otkaza obzirom na propis § 2. sl. b) min. nar. od 17. pros. 1858. (br. 230 z. v. l.) u nazočnom slučaju jedino mjerodavan. Tuženi je pak kao sopstvenik stana morao poznavati propise spomenutoga kućnoga reda, pa jer nema nikojega važnoga razloga za preboj parbenih troškova, koji su primjereno obredjeni, to je i u pogledu naknade troškova tužiteljici osuda ban. stola na § 573. grpp. osnovana i opravdana. — Valjalo je stoga uz otpućenje previda tuženoga E. D. u cijelosti potvrditi pobijanu osudu bans. stola. Priopćio **A. G.**, odvjetnik u S.

Društvene vijesti.

Pravnički Kongres odnsono njegov stalni odbor održao je svoju prvu sjednicu dne 13. o. mj. (prosinca) u Ljubljani, kako smo već to u prošlome broju najavili. Radi informacije društvenih članova, donašamo ovdje resumé spomenute sjednice, koju je otvorio predsjednik dr. Majaron u 3 sata po podne.

Digitized by Google

Stalni se odbor ovako konstituirao: tajnikom je izabran okružni sudac dr. Rudolf Sajovic iz Ljubljane (koji je ujedno tajnik slovenskoga društva »Pravnik«), njegovim zamjenicima Mihajlo Zlatanović iz Beograda i dr. Ivo Politeo iz Zagreba; blagajnikom sveuč. prof. dr. Metod Dolenc iz Ljubljane, njegovim zamjenikom sveuč. prof. dr. Boža Marković iz Beograda; arhivarom predsjednik višega zem. suda dr. Janko Babnik iz Ljubljane, njegovim zamjenikom septemvir u m. dr. Ante Verona iz Zagreba. Zaključeno je, da će se slijedeći Kongres ili, točnije njegova slijedeća glavna skupština održati **u Ljubljani izmedju 8. i 15. rujna** t. g. iza kako bude zaključen ljubljanski velesajam.

Gosp. Zlatanović je izvijestio, da su rezolucije Kongresa u Beogradu bile priopćene u glavnim dnevnicima i pravničkim časopisima, zatim predane svim nadležnim ministarstvima. Spomenica o Kongresu nalazi se u štampi, pa će izaci tijekom mjeseca siječnja 1926. Tom prilikom je odbor stvorio principijelan zaključak, da se za izdavanje Spomenice ima brinuti uži odbor onoga mjesta, gdje se Kongres bude obdržavao. U Spomenici bit će otisnut i popis svih učesnika na Kongresu, pa će se svakome od njih poslati izravno i posebno ta spomenica.

Poziv za učestvovanje na Kongresu ili njegovoj glavnoj skupštini u Ljubljani upravit će se pravnicima onako kao i ove godine t. j. preko nadredjenih im vlasti, ministarstva, odvjetničkih udruženja, predstojništva sudova, pravničkih udruženja odnosno njihovih časopisa. Upozoruje se još te, da nitko ne može biti članom Kongresa, ako nije ujedno članom bilo kojega od triju pravničkih udruženja.

Popis članova vodit će se kod svakog udruženja posebno i jednako tako, da će brojevi pojedinih članova u svakome popisu biti saglasni. Članu će izdati iskaznicu ono pravničko udruženje, kod kojega se dotični prijavio. Članstvo Kongresa ima se prijaviti najkasnije do konca veljače, da se ne bi dogodilo kao prošle godine, da se članovi prijave tik pred otvorenjem glavne skupštine. Dakako da s prijavom treba platiti ujedno i članarinu, koja za državne činovnike iznosi Din 60.— a za pripadnike ostalih zvanja D. 120.—

Izvješćuje se, da je za beogradski (1925.) Kongres vodilo blagajnu i financiralo ga tamošnje pravničko udruženje. Kongres je stajao u svemu 206 000 dinara. Članarina je donijela D. 88 000.—, darovi privatnika D. 60.000.—, beogradska općina darovala je D. 15 000 —, a ministarstvo nutarnjih djela podijelilo subvenciju od D. 40.000.—. Manjak od D. 3000 pokrilo je samo beogradsko udruženje. Manjak bi bio još veći, da troškovi Kongresa nisu bili smanjeni i susretljivošću s druge strane, npr. onom brodarskoga sindikata, tramvajske uprave odnosno beogradske općine, kazališne uprave itd.

Iza iscrpive debate zaključeno je, da se ne pozove javno članove neka stave prijedloge stalnome odboru o predmetima, koji bi imali doći na dnevni red glavne skupštine, jer je stiglo već vrlo mnogo takovih prijedloga, koje su poslali članovi većinom iz vlastite inicijative. Na temelju ispitivanja tih prijedloga, zaključio je odbor, da se na dnevni red buduće glavne skupštine Kongresa u Ljubljani stave ovi predmeti:

a) Izjednačenje bračnoga prava; taj se predmet smatra najvažnijom točkom. — b) Pitanje valorizacije. — c) Pravni značaj i tehnika naših financijalnih zakona. — d) Kako da se uredi pitanje državljanstva? — e) Odšteta za nepravedno odležani istražni zatvor.

Digitized by Google

Zaključak o referatima o vodnome pravu i organizaciji upravnoga sudovanja i uprave uopće odgadja se za slijedeću sjednicu. Referenti, koji su već prijavljeni zu oba ova temata (dr. Mencinger i dr. Sagadin), bit će pozvani, da jave odboru kratak nacrt o smjernicama svojih referata.

Predloženi referati »Proširenje institucije javnoga bilježništva na čitavu državu«, »Stečena prava i naše budžetno pravo«, »Uredjenje pravnoga odnosa državne uprave prema samoupraonim tijelima« i »Amortizacija državnih vrijednosnih papira« za sada se ne primaju, jer odbor misli, da aktuelnost i važnost njihova zaostaje na važnosti i aktuelnosti već prihvaćenih predmeta, i jer je već ovim potonjim tako ispunjen dnevni red Kongresa, da će glavna skupština jedva svladati i ovaj bogati materijal. Medjutim zaključeni dnevni red Kongresa ne smatra se još za sada sasvim definitivnim, budući da nije isključena još koja promjena. Kada se bude takov sasvim definitivni dnevni red zaključio, izabrat će se i za svaki predmet stručni odsjeci, u kojima će se dotični predmet još prije Kongresa raspraviti i prirediti. Nakon toga je sjednica zaljučena u 8 sati na večer.

Pravničko društvo moli članove, da se ravnaju prema ovim zaključcima. Najjednostavniji način prijave bit će taj, da članovi jednom doznačnicom odnosno jednim uplatnim listom pošalju i članarinu za Pravničko društvo i onu za Kongres. Budući da je članstvo potonjega uvjetovano o članstvu u Pravničkom društvu (odn. o članstvu u kojem od ostalih dviju udruženja), ne će moći biti članom Kongresa onaj, koji uz kongresnu članarinu nije namirio i onu Pravničkoga društva, kako zaostalu tako i tekuću.

Odvjetnički zakon. — O ovome predmetu pisao je predsjednik Udruženja pravozastupnika za Srbiju gosp. B. Blagojević privatan dopis našemu uredniku dr. Ivi Politeu. Mislimo, da iz ovoga dopisa smijemo radi informacije napose članova odvjetnika doslovno priopćiti ovaj odlomak:

»Ima nade, da će novi zakon o advokatima još u toku ovog saziva biti iznet na rešenje. Ovako mi je obećanje dao ministar Pravde u više mahova pa i juče, kad sam ga za to molio. Definitivni tekst novog našeg zakona gotov je. Izradila ga je jedna komisija, koje sam i ja bio član, i predala Ministru Pravde. Mogu Vam reći, da je zakon dobar i da ću i ja i moji drugovi činiti sve, da se ovaj projekat ozakoni, i držim, da ćemo uspeti, jer su nam i advokati iz opozicije, koji su članovi parlamenta, obećali pomoć, a Vi znate šta znači za jedan projekat, koji nema opozicije«.

Poznavajući veliku volju za stvar, kojom se g. Obrad Blagojević primio mjesta predsjednika Udruženja pravozastupnika i kojom vrši tu funkciju, napose obzirom na zakon advokata, i mi dijelimo njegov optimizam. Zakon o advokatima ne će stajati nikakovih financijalnih žrtava, pa i to znatno olakšava njegov eventualni brzi prihvat. Baš zato, jer se sada radi o projektu advokatskoga zakona, odgodjen je konstituirajući Kongres Saveza advokata u Beogradu na ono vrijeme, kada projekt dodje baš pred zakonodavni odbor i kada će takov kongres biti najviše potreban, da pospješi konačno donošenje zakona. Medjutim delegati našega Društva odvjetnika izabrani na posljednjoj izvanrednoj glavnoj skupštini, stoje u neprestanome doticaju s g. Blagojevićem i tamošnjim udruženjem, napose što se tiče samoga projekta, da mu i naši odvjetnici uzmognu staviti eventualne svoje primjedbe.

Digitized by Google

Literatura.

Dr. Čed. Marković: Opšti deo tražbenoga prava. — Odgovarajući tekstovi francuskog, nemačkog i švajcarskog gradjanskog zakonika — sa pogovom Ž. M Perića. Beograd, 1925.

Priručnik za zakone o opštoj upravi, o državnom savetu i upravnim sudovima. Napisao Jovan S t e f a n o v i ć, sudija upravnog suda u Zagrebu. Poslije Cavallerijeve knjige to je eto u kratkom razmaku vremena druga knjiga o ovome predmetu. Obje se knjige medjusobno zgodno dopunjuju. Ova knjiga g. Stefanovića, kojega kao upravnoga stručnjaka čitaoci »Mjesečnika« napose poznaju po njegovim radovima u ovom našem listu, ima cilj, da i širim krugovima olakša pravilno shvaćanje i primjenjivanje ovih zakona u praksi. Knjizi su dodana i sva rješenja ministarskog savjeta o likvidaciji pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, pa je time znatno pomoženo prakticima, da se izvuku iz ove zbrke raznih nadležnosti. Stručna je kritika knjigu primila s priznanjem, što ona i zaslužuje. Cijena je broširanoj D. 50.—, a u lijepome platnenome uvezu D. 65.—. Novac se šalje na odresu autora (Zagreb, Gajeva ul. 22).

Dr. Eugen Sladović: Ženidbeno pravo. Štampano kao rukopis. Zagreb, 1925. — Stečajno pravo. Zagreb 1925. Kratke ocjene jedne i druge knjige nalaze se u »Slovenskom Pravniku« god. 1925. str. 257.—260.

Dr. Dragutin Tomac: Ustav i bračno pravo. Zagreb, 1925. Nakladom pisca. Knjiga ima 192 strane velike 8., te je razdijeljena na ove naslove: 1. Ustav prema bračnomu pravu uopće; 2. Bračno pravo do ustava; 3. Ustanove ustava, koje se odnose na brak; 4. Derogatorna snaga ustava obzirom na bračno pravo; 5. Unifikacija bračnoga prava u smislu ustava.

Sada samo ukratko priopćujemo ove nove knjige u nadi, da će se naći kod nas pravnika, koji će se na nje potanje osvrnuti u našem glasilu.

Propast jedne industrije. To je naslov brošure, koju je izdao g. dr. Dušan Peleš. U njoj razlaže s pravne strane administrativni spor, u kojem se nalazi »Dioničarsko društvo za izradbu željezničkih pragova« u Sisku sa ministarstvom saobraćaja za naknadu štete odnosno za povišenje ugovorenih cijena iz ugovora o izradbi pragova, tehničke gradje, trupaca i goriva drva.

Učbenik srpskog krivičnog postupnika s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu SHS dao je u štampu profesor beograskog sveučilišta g. dr. Boža M a r k o v i ć. Poziv na pretplatu za taj učbenik priložen je bio primjercima studenskoga broja »Mjesečnika« zagrebačkih članova, dok članovi izvan Zagreba dobivaju taj poziv priložen ovome broju. Upozorujemo članove na taj poziv i knjigu odličnoga srpskoga pravnika.

Svaštice.

Kriminalističko udruženje Kraljevine SHS osnovano je dne 27. lipnja o. g. inicijativom profesora krivičnoga prava na beogradskom sveučilištu dra. Tome Živanovića. Sjedište udruženju je u Beogradu. Privremenu upravu sačinjavaju: Predsjednik: Mih. P. Jovanović, predsj. kasac. suda u Beogradu; potpredsjednik: dr. Toma Živanović, prof. beogr. sveuč.; dr. Ernest Miler, prof. zagr. sveučilišta; dr. Metod Dolenc, prof. ljublj. sveučilišta; tajnici: Svetislav Voj. Vulović, doktorand prava na beogr. sveučilištu; Marijan Horvat, doktorand prava na zagreb.

Digitized by Google

sveučilištu; dr. Hinko Lučovnik, sudac iz Ljubljane; blagajnik: Vasa Lazarević, umirovljeni načelnik min. unutr. djela. Cilj udruženja je isti, koji i Medjunarodnome udruženju za krivično pravo (Association internationale de droit pénal) t. j.: zbližavanje i saradnja izmedju kriminalista u svim zemljama, koji se bave teorijskom obradom kaznenoga prava, i onih, koji ga primjenjuju u praksi; studiranje kriminaliteta i njegovih uzroka, studiranje načina, na koji se on suzbija, kao i reforme u materijalnom i formalnom krivičnom pravu; favorizovanje teorijskoga i praktičnoga medjunarodnoga krivičnoga prava u cilju, da se dodje do koncepcije o jednom univerzalnom krivičnom pravu.

Udruženje broji dosad 150 članova, od kojih je skoro sedamdeset njih, prema prijedlogu, koji je uprava učinila centrali u Parizu, postalo i članovima Medjunarodnoga udruženja. — Godišnja članarina za naše udruženje je D 10, a članom može postati svaki pravnik. Godišnja članarina za medjunarodno udruženje franc. franaka 20.— i članovi tog udruženja dobivaju besplatno njegov organ »Revue internationale de droit pénal.« Potonju članarinu imaju slati već primljeni članovi na adresu »Institut de Criminalogie, Paris, Place Pantheon 10.«

Društvo odvjetnika za područje Hrvatske i Slavonije održalo je dne 21. studenoga o. g. izvanrednu glavnu skupštinu s dnevnim redom: 1. Osnutak Saveza advokata odnosno pristup društva tome Savezu. — 2. Izbor delegata za konstituirajući kongres Saveza. — Zaključeno je, da Društvo odvjetnika pristupi tome Savezu advokata, kod česa, dakako, zadržaje ono potpuno svoju autonomiju. Na svakih 25 društvenih članova izabran je po jedan delegat tako, da je na 187 društvenih članova izabrano 8 delegata, koji će zastupati društvo na konstituirajućem kongresu. Ti izabrani delegati jesu: dr. Mile Budak, dr. Oton Gavrančić, dr. Svetozar Ivković, dr. Aleksander Licht, dr. Dušan Peleš, dr. Ivo Politeo, dr. Mirko Thaller, dr. Vlad. Vidman. Kongres imao se održati u Beogradu mjeseca prosinca, ali jer su u prvoj polovici toga mjeseca neki članovi uprave pojedinih udruženja spriječeni (neki od njih članovi sa stalnoga odbora Pravničkog kongresa, pa moraju kao takovi prisustvovati sjednici toga odbora, o kojoj pišemo medju društvenim vijestima), a u drugoj polovici padaju blagdani, odlučeno je, da se konstituirajući kongres održi u drugoj polovici siječnja 1926. Medjutim priopćujemo komunike, koji je Udruženje javnih pravozastupnika još 9. listopada o. g. objelodanilo o svojoj akciji za sprovodjenje zakona o advokatima. Komunike glasi:

»Predstavnici Udruženja javnih pravozastupnika posjetili su 7. o. mj. min. pravde gosp. Marka Gjuričića, da mu se kao novoizabrana uprava predstave i da mu ujedno predadu rezoluciju, koju je donijela zemaljska konferencija advokata, održana u Beogradu na dan 20. septembra ove god., o hitnoj potrebi donošenja zakona o advokatima za cijelu zemlju.

Gospodin ministar primio je ljubazno predstavnike udruženja i izjavio, da on potpuno uvidja opravdanu potrebu donošenja savremenoga zakona o advokatima za cijelu zemlju i da je već prema ranijem svojemu obećanju izdejstvovao odobrenje od ministarskoga savjeta, da Narodnoj Skupštini može podnijeti izradjen projekat zakona o advokatima. Gosp. ministar je ovom prilikom naglasio, da će još u ovoj skupštinskoj sesiji podnijeti Narodnoj Skupštini na ozakonjenje spremljen projekat, te ovlastio udruženje, da o ovoj njegovoj odluci obavijesti svoje članove i javnost.

Digitized by Google

Gosp. Obrad Blagojević, predsjednik Udruženja javnih pravozastupnika, sa ostalim delegatima najtoplije se zahvalio gosp. ministru u ime cijelog advokatskog reda na ovoj odlučnosti, da dobrim zakonom o advokatima podigne advokatski red na dostojnu visinu i ga time omogući pravilno funkcionisanje pravosudja.«

Autori rasprava u »Mjesečniku« primit će svoj honorar za radove izašle tijekom g. 1925., koncem mjeseca siječnja 1926. U buduće isplaćivat će se honorari nakon svaka tri mjeseca tako, da će tečajem travnja 1926. biti isplaćeni honorari gospodi, kojih rasprave budu izašle u brojevima siječnja, veljače i ožujka 1926.

Stara godišta »Mjesečnika« nemamo kompletna, što poručujemo brojnim članovima, koji se obraćaju na nas, da im se pošalje ovo ili ono kompletno godište »Mjesečnika«.

Namire za uplatu članarine traže uporno neki članovi, a mi mislimo, sasvim suvišno i nepraktično. Kada se šalje članarina poštanskom doznačnicom ili uplatnim listom poštanske štedionice (potonji način napose preporučamo), onda potvrda pošte služi kao namira, pa znači nametati društvu suvišnoga posla i troška, kada se zahtijeva od njega još posebna namira. Svako društvo ima pravo, da si što praktičnije udesi svoje blagajničko poslovanje, pa doista nema razloga, da se članovi izabranome načinu poslovanja opiru, kada je jasno, da se njime postizava apsolutno jednako ona svrha, za kojom i oni idu samo uz vrlo nepraktičan način, kojim se gubi suviše vremena i novaca. Naše društvo nema ni jednoga ni drugoga baš na pretek, da bi to ovlaštavalo pojedine članove na onakove zahtjeve.

Contra clarum ius. — Jedan odvjetnik, vrijedan saradnik »Mjesečnika«, poslao nam je na uvrštenje opširniji članak, u kojem navodi više slučajeva iz prakse suda svojega asjedišta, za koje navodi, da su riješeni takorekuć contra clarum ius. Pisac dopušta mogućnost raznolikoga tumačenja zakona i prema tome raznolikost sudskih rješenja, ali isključuje tu mogućnost ondje, gdje je ne samo praksa ustalila tumačenje zakona, nego gdje je zakon već sam po sebi jasan. — Mi smo članak pročitali i makar se slažemo sa gosp. piscem, ipak nam se ne čini umjesno, da članak uvrstimo u list, jer mislimo, da nije svrha »Mjesečniku«, da se troši prostor za opisivannje očevidnih zabluda, iz kojih nijedan čitatelj ne može ništa naučiti i doznati. U drugu opet ruku mogao bi koji od naših članova sudaca to shvatiti kao generaliziranje t. j. kao da se i njemu predbacuje ista pogrješka, koju spočitava pisac članka jednome tek (i to neimenovanome) sudu, a iz toga bi moglo nastati zamjere i za društvo štete. Ne želimo, da u pisanju »Mjesečnika« pripadnik ma kojega od pravničkih zvanja nadje makar i neopravdanoga povoda za mišljenje, da se njegovo zvanje uopće napada. Znamo vrlo dobro, da gosp. pisac odnosnoga članka nije imao takove namjere, ali prevelika osjetljivost vidi često baš ono, česa nema. Zato nam ne će zamjeriti naš vrijedni član, što mu odnosni članak ne uvrštujemo. Ako pojedini sudac grubo griješi u vršenju svoga zvanja, ima sredstva, i mimo pisanja u »Mjesečniku«, da ga se potegne na odgovornost.

Na umirenje. — Ima gg., koja pospješuju uvrštenje svojih članaka, a koji se nisu mogli uvrstiti u list poradi toga, što su se morali završiti već prije prispjeli i započeti dugački članci, da se njihov svršetak ne prenosi u slijedeću 1926. god., te u koju se svrhu morao opseg ovoga broja, a time i trošak povećati. Uvrstiti će se u list redom, kako je prispjelo, sve, što se uvrstiti može.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google